

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN
BOOKSTACKS

NOTICE: Return or renew all Library Materials! The Minimum Fee for each Lost Book is \$50.00.

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.
To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

JUL 01 1991

JUN 18 1991

JUL 11 1991

JAN 22 1992

UIC REC'D

JAN 16 1992 PM

JUL 11 1994

JUL 02 1994

L161-O-1096

057.9
KI
1908-10

РІДНИЙ КРАЙ І 9 0 8

Зміст - ч. I - 37, II - 46

ПОЕЗІЯ

- Алешко В.: В гаю дримали ніжні квіти... ч. I
Алчевська Х.: /Града Ти люблю хорошу дівчину...//в листі до М. Заньков./ I
/Де вільні орли.../ - 7, /Забуті здавна почування.../ - 37 2
Бибік Я.: Вітчизні - 24.
Війченко В.: Кобзар Т. Шевченка - 9, Агасфер - 14, Осіння мелодія - 35
Волошка Л.: /Не для мене в яснім небі.../- I, /Замість душі - живії струни/
- 2, Матері - 4, /Я думала.../- 6, Сон - 9, Шевченкові - від
жінки українки - II, /Колись були і в мене крила.../- I7,
/Колись у мене в серці/- I9, Мати - 22.
Гай П.: На провесні - В горах - Боржом - 8, /На кручі високій/- /Показував
Дюдам я серце розбите/- I2, Пловець - I3, На хресті - I4, Дума -
I5, Надія - I6, /Думи високі/- 27, Балада - 42. *Загально Петро*
Гуленко К.: ШВосточна руїна 2. Нечомальований план 3. Після війни - 23.
Гультей М.: Де-яким поетам - 33.
Гуренко-Гурин В.: Чи хутко?... - 4.
Гіхтяр О.: Весна - I6.
Гурливий: /В чужим полі жито/- 22, Зимовий вечір - 46.
Забожко С.: Різдво на чужині - 44.
Запелгородський П.: Колискова пісня - 6, Ранком - I7, Гай - I9.
Запій М.: Частина з вінка "Ізраїль" - I3.
Золотко П.: Пісня - II.
Зашубський В.: Рідний край IO.
Зониський О.: /Вийшов місця на могили/ - 7
Зорнієнко Г.: На спомин Т. Шевченка - 7.
Зубубейвна Н. кн.: На дні моря - 3, На вінчанні - II, Весняним ранком - I6,
На прощання - 30.
Зригановський О.: В альбом - 27.
Загодзинський I.: Сумування - 4I.
Зевченко I.: З чужої сторони - I, На роковини Шевченка - 7. *Устименко - 7/6/11*
Зябченко-Здановська: Дивна квітка - 5.
Зазркевич П.: /Склав би я тобі пісню весняну/- IO, /Весна а небо/- I6, /Я не
вмію пісень/- I8, Стара пісня - 23, /Я так довго збирав/- 42.
Зайстренко Х.: /Прилинула весна/- 6.
Зартос С.: Ти плакала - 3, На Україні - 32, Різдвяна дума - 45.
Затяш П. /Соловей/ 9 Пісня - 33, Осінь - 34.
Зорозівна В.: /Пам'ятаєш, мій друже єдиний/- 25, Весною - 26.
Зеприцький О.: Не можна - 32, Осінні картини - 37. *Зрештєвська*
Зечоса Ю.: Літо проминуло - 34.
Зяксь О.: О, слово рідне! - I.
Зяцький Н.: /Ниви широкі/- 20, Сичі - 3I.
Залив С.: /Для коханої зірки-дівчини/- 43, Сміх - 44.
Зяпороть В.: /Воля бажана/- 2.
Зяліш П.: /Ой ходив би я по селах/- 4.
Зястак: Пам'яті П. Куліша - 4.
Зячка О.: Слово - 7.
Зяманченко Т.: /Тиха нічка/- 2. /Я плакав/- /У ночі/- Сонет - /Чаруй мене/-
Робітницька доля - 24.
Зядий I.: Муза - Багатий - Убогий - 29.
Зя.М.: Непевність - 8.
Зяоловей Д.: гл. Матяш.
Зяелюк I.: /Вже мина одинацятий рік/- 28.
Зяуботенко О.: Серед шляху - 36, /Біля шинку/- 37, Заверьха - 46. *Осипенко*

Сурожський П.: Морські малюнки - 26, Після бурі - 28.
 Тарасенко О.9 Весняний жаль - 21, /Не чути веселої пісні та сміху/- 23.
 Тарноградський В.: /Порвалися струни/- /Душа моя - аравфа/- 43, Христос -
 44, /Погасли мрії/- 45, Лорелея - 46.
 Українець Г.: Пісня - 29.
 Українка Л.: Народ пророкові - 2, Переспів з Гейне - 21.
 Устименко Г.: Бажання - 12.
 Чернявський Б.: /Я полину по вільному світу блукати/- /Як промінь сонця/-
 Посвята П.Д. - 31.
 Чернявський М.: Впітафія П. Кулішу - 5, /Ой степи мої широкі/- 20.
 Чех С.: Із С.Ч. /пер. О. Пчілка - 16.
 Чупринка Г.: Питання спвіця - 22, Зімою - 41.
 Шаповал М.: Вічні сльози - 15.
 Швець: Шире слово над могилою Куліша - 5.
 Якович М.: /Розбилася скрипка/- 36.
 Яременко М.: Прощання - 33.
 Яріш Д.: /Вже сорок сім років майнуло у вічність/- 30.
 Ярошенко І.: /Так серденько мліє/- 25.
 Хвиля-Грай А.: На чужині - 12
 Ясенко Л.: Відповідь - 28. *Відповідь Лесю*
 Яценко З.: В тюрмі - Дв В.,, - 14, Пісня моря - 27, Спомин - 36.
 Гай-Шкода К.: /Червонеє літо минуло/- 35. *Зубенко Костя*

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

Горьки М.: Самотність - 13.
 Кашенко А.: По закону, - комедія - 27, 28.
 Пчілка О.: Світова річ, комедія - 30, 31, 32, 33, 34.

ОПОВІДАННЯ, СПОМИНИ.

Анкаренко Г.: Спомин про першу українську трупу - 15.
 Байздренко М.: На свіжою могилою /Спогади про М. Дмитрієва/ - 30, 31, 32.
 Барвінок Г.: Щоденна гірка пісня - Згадки про Куліша - 4, Відгуки - сльози
 - 21, Малюнок - 25, Минуле... /кін. б./ - 29.
 Бібік І.: На хуторі - 8.
 Богдан: В тюрмі - 2.
 Ванченко К.: На дрібні шматочки! - 2. *Туралевич*
 Гай П.: З заробітків - 5, Вернувся - 14, Орел - 23, Не так склалось, як
 гадалось - 35. *Забченко П.*
 Горлиця: На час... /Спомини учительки/ - 4, 5.
 Григоренко Г.: Два настрої - 1.
 Драганець П.: Кудож йти? - 17, У пасіці - 21. *Григоренко П.*
 Драгоманов С.: Національне свято в Швейцарії /Зподорожі/ - 27.
 К.В.: Сторінка з спогадів. Помяті М.Старицького. - 17.
 Кобзарівна Г.: На кутю. - 45.
 Кашенко А.: Перерід - 11, 12.
 Копил Е.: Дещо про суддівську практику - 9, У суддях - 20.
 Мандичевський Е.: Спомин - 1, В лісі - 3.
 Мартос С.: Зімова Оксана - 17, З прожитого - 24, Вона - 26.
 Мітрус Т.: Степова Квіточка й Зірочка - 37.
 Мопсан Г.: Намисто - пер. О. Пчілка - 26.
 Никипольчук Хв.: Оповідання без фіналу - 14.
 Новицький М.: Шрапа - 37.
 Нешеретівна Ю.: Клад /переклад/ - 45.
 Островський О.: В тюрмі - 20.
 Пчілка О.: Півтора оселедця - 9, 10, Соловійовий спів - 22, 23, В гостях у
 Катеринослава - 29, 30, 32.
 Русов О.: Перерід - 16.
 Сірий Ю.: Бажання - 30.

- Скиталець: Краса, пер. О. Віріларський - 43.
Сокіл І.: Зрозумів - 6.
Стятніков О.: День семинариста - 7.
Сулима Т.: Хавромантій - 15, Горпина - 19, Баба Хролиха - 46.
Твен М.: Великий контракт на доству консервованої яловичини, пер. С. Д. - 41.
Ткаченко А.: На Різдво - 45.
Траріє Г.: Біля вікна, пер. С. Д. Драгоманов / - 18.
Хвилинський Г.: "Трос" - 14, 15. 2. *Хвiлинський*
Хтось: Теревені - 18, 37, 44. *Хтось*
Чернишів М.: Сирітка - 42.
Пипманов Д.: Пікава постать, пер. С. Драгоманов - 36.
Яворенко Ю.: Жнива - 29. *Яворенко*
Ярешенко О.: В тайзі - 20, з записної книжки земської учительки - 44.
Ярош Д.: Весняні мрії - 18, За вішо? - 44.
Чех С.: Чужинець у Празі, пер. О. Пчілка - 16.
ЛІТЕРАТУРА, НАУКА, КРИТИКА

- Алчевська Х.: Шляхом сонця - 43. Лист до М. Заньковоцької - 2.
Борзенський І.: Святкування дня народження П. Куліша - 28.
Василько: Всеславянський з'їзд поступового студентства в Празі - 24.
Віщий О.: XIV з'їзд археологічний в Чернігові - 28.
Грінченко Б.: Три питання нашого правопису - 24, 25, 26.
Докторчук В.: Вовки в овечій шкурі - 33.
К.: В київському науковім товаристві - 34.
К. М.: Галицькі крайові справи - II, 12, Справа Сенкевича з українськими студентами - 19, Черніхівська подія - 20.
Косоноцький: Лист з Холмщини - 7.
Кр. В.: Пильна справа /справа допомоги письменникам/ - 25.
Краснопільський Т.: Наша праця - 32.
Кримський А.: Чи справді важко вивчити правопис з і/ - 26.
Л/евицький/ О.: Князь Константин Острожський - 6.
Левченко Г.: До роботи - 46.
Немо/ловський/ Ф.: Чим нам корисні жиди? - 41, 42, 43.
Новицький М.: Чим допомогти? - 16, Наш театр на чужині - 18.
О.: Архив гетьмана Полуботка - 46.
Огієнко І.: Доля переселенців - 15.
Пчілка О.: Як ідуть у нас газети - I, Старосвіцькі "думи" в новому виконанню і поясненню - 4, Укр. Наукове Тов. в Києві - 5, Наші поети з народу 23, 24, 29, Кобзарський концерт - 31, Настасія Грінченківна - 35, Вхідчини в українське зібрання - 36, Наша справа з жидами - 44, Бібліографія - I, 3, 8, 9, 12, 13, 14, 17, 21, 26, 28, 42.
Полтавець: Ознака української самосвідомости - I.
Сластьон О.: До смерті М. Дмитрієва - 26,
~~Сластьон~~ А.: Мелодії українських дум та їх записування - 35, - 46 /неск/.
Сорочинський П.: До історії нашого театру - 24.
Сторонній: Київська вистава бжільництва - 29, 30.
Холмшак В.: Лист з Холмщини - 6.
Х. Г.: Українська часопись в Америці - 6.
Шерстюк Г.: Українська література в 1907 році - I, Культурне огнище 22, Бібліографія - 3, 9.
А н о н і м о в і:
Ушанування Марії Заньковоцької - Марія Заньковоцька - 2.
Шевченкові дні - Памятник Шевченкові - 7.
Володимир Антонович /некр./ - Олександр Караваєв /некр./ - Вечір київської Просвіти в пам'яті Шевченка - 10.
Конкурс /на історію укр. літератури/ - 22.
Микола Дмитрієв /некр./ - 25.
Григоренко Г.: Справа вищої жіночої освіти - 25.

Граф Лев ^{Торстой} - 29,
Берестецькі поминки - 34.
Необачна рада -

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 1.

8 Січня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах завізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за кожний рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту плата двоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська ул., № 97.

Рукописи мають бути написані правописем „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Вміст: Огляд минулого року. Вісті. Постанови з'їзду людових університетів. На Україні. (Ознака національної свідомости. Як ідуть у нас газети. Дрібні звістки). Вірші—*О. Олеся* і *Л. Волошки*. Два настрої,—*Грицька Григоренка*. Вірш—*В. Аленка*. Спомини—*Є. Мандицького*. Вірш—*Г. Левченка*. Огляд літератури 1907 р. *Г. Шерстюка*. Бібліографія Українське слово й мистецтво. Дописи. З чужих країн. Оповідки.

Приймається передплата
на 1908 рік

„РІДНИЙ КРАЙ“

українська тижнева часопись (В № од 8 до 16 стор.)

При Рідному Краю виходитиме додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

щомісячна часопись для дітей старшого й меншого віку.

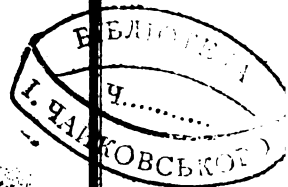
Плата на рік за обидва видання—4 карб., на півроку—2 карб., на 3 місяці—1 карб., за границю на рік 6 карб., на півроку—3 карб.

Передплата на „Рідний Край“ без „Молодої України“—не приймається. Передплата на „Молоду Україну“ окреме від „Рідного Краю“ на рік 2 карб., на півроку 1 карб., за границю на рік 3 карб.

Обидва видання виходитимуть під редакцією *О. Косач (Олени Пчілки)*.

Адреса контори і редакції: Київ, Маріїнсько-Благовіщенська ул., 97.

Для ознайомлення з часописею „Рідний Край“—одно число висилається дармо.

Огляд минулого року

Мляво й сумно доволік 1907-ий рік остатні місяці, остатні свої дні... В житті великої держави нічого втішного, нічого творчого: Колесо творчого політичного й громадського життя покотилось назад. Назустріч недавнім надіям, новій творчій силі встала давня могутча сила, зовсім не повалена,—і вона перемогла. Перемогла і твердо, без жалю, мовила: „горе подоланим!“

Ще з початку року немов-би ворушилась надія, хоч вже ця надія на другу Думу не була недавньою ясновидою надією на Думу першу. Вже закрадалося в громадську душу зневір'я, чи може доля 2-ої Думи бути кращою, ніж першої?.. Та й сама друга Дума вже не могла бути такою, як перша, бо не ті люде вибирали представників до неї,—багато кого новий закон позбавив виборчих прав. І все-ж таки ті представники, увійшовши в Думу, бралися знов розібрати найважливіші питання збуреного та не загоженого життя народнього. Та ніяких встанов, ніяких поважних законів не встигла дати й друга Дума. Раптово й різко перервалося життя її. А значне число її учасників не тільки перестали бути народніми представниками-законодавцями, а залічені були в гурт тяжко обвинувачених злочинців. Замість державних палат сужено їм було вежу, суд, заслання.

Суди, суди без кінця! 1907-ий рік був у нас якимсь судним роком. Суд над депутатами другої Думи, суд над депутатами першої Думи; суд над учасниками недавніх спілок,—селянських, професійних,—над учасниками збірок, мітингів, що так недавно збиралися в великих світлицях, на просторах майданах, суд над виступавшими з вільним словом, суд над всіма, хто простодушно повірив, ніби це все справді було „можна“,—суд над недавньою історичною хвилиною.. Суд—скорий, не потураючий і певний у своїй силі. Не злічити, скількох одірвано від свого діла, обов'язку, від родини, від рідного краю! Суд, присуд, засуд—і справа скінчена.

Настала, мовляно, полегкість,—одмінено військовий-польовий суд; нема судового розбору в скільки годин,—та зостався суд у скільки днів... 1907-ий рік дав суд і над видатними діячами з іншого поля: суд над Гурком, з його мільонною справою, суд над Порт-Артурськими генералами..

З судами сперечається злочинство. Пограбування, насильство, огонь, кров, забійство.. Що-денна довга низка найтяжчих пригод! До них звикли, вони стали звичайним з'явищем. Їх не бояться. „Се не революція“, не грізне „повстання“ народне, се „дрібна“ колотнеча на „заспокоєному“ полі життя.

І життя справді, в загальній течії, здається спокійним,—мовчазним, охололим, бай дужим. Для одних це спокій одчаю, для других спокій перемоги, певности в собі, в своєму становищі.

Спокій і певність повинні дати змогу для творчої праці, для законодавства. Воно й вступило в свої права. Законодавство 1907 року не було багате стількома поважними актами, як законодавча праця 1906 року, що змінила навіть такий „устой“ народнього життя, як „община“; однак та сила, що перемогла, забезпечувала здобуте становище певними законами. Вийшов новий виборчий закон, що і дав зовсім инший збір представників до третьої Думи, поменшивши число виборців, та побільшивши для них земельний ценз. Увійшли в Думу переважно великі земельні власники, та великі промисловці.

Вийшла нова встанова і в тому обсягу, що завжди здається не безпечним, бо він має в собі молоду та бурхливу силу: вийшли нові встанови для життя вищих шкіл; — поменшено межі їх автономії. Протест проти сього, коли де з'являвся, кінчався тільки жертвами, викинутими за двері школьного храму,—і наставав спокій...

Зібралася 3-тя дума, (друга на протязі одного року!). Уряд озвався до неї словом, певним у своїй силі, і тільки силу ставив основою керування державним життям, а свою урядову волю поставив у основу всієї праці нової Думи. Ніщо, мовляно, в корені державного життя не змінилось, все має бути в основі таким, як було,—і до сеї думки має Дума примінятися. Розворушені в своїх бажаннях, многи народи держави повинні теж пам'ятати, що найбільша народність в державі, руська, єсть *найсильніша* і має берегти тільки своє право і силу. Ця урядова мова зоставалась без відповіді. В більшості членів третьої Думи панує згода з урядом; тая згода заснована на згоді інтересів уряду, та значної великої земельної й великої фабричної сили, що увійшла в третю Думу.

За півтора місяці третя Дума утворила безліч комісій і зробила тільки одну поважну постанову—дати 15 мільонів на годівлю голонних у Державі.

Хто-ж дасть раду не впораному життю народному, всім тим надіям, що zostалися не загожені?... Не від 3-ої Думи ждати тієї поради!..

Пригадаймо, на останку, що дав 1907-ий рік в особності нам, українцям, в нашій національній справі?

Де в чому ми мали в 1907 р. недобір, де в чому здобуток.

В останній Державній Думі наша національна справа вийшла гірше, ніж у попередній: в 2-ій Думі склалась була особна українська фракція, спілка, з своєю часописю, з ясно визначеним національним напрямком; у 3-й же Думі спілка українська не заснувалась.

В иншому обсягу, просвітно-громадському, справа теж не в осяйному стані: нових Просвіт не прибавилось, а ще скільки убавилось; не прибавилось теж в 1907 році у нас на Україні ні одної зовсім нової великої української часописі, коли не лічити Літ. наук. Вістника, бо головна його редакція й само видавництво—у Львові; убавилося в 1908 році, в Києві, два наших місячники,—Нова Громада і Україна. З менших часописей почав виходити в Києві тижневик український „Слово“.

З 1907 року маємо дуже поважну для нас постанову духовного уряду про те, що може йти в школах наука українською мовою. Се придбання—надзвичайно великої ваги і дай боже, щоб воно умоцувалося та розкоренилося!

В земствах наших хоть значно „поправів“ склад гласних, вибраних у 1907 році, однак течія національної самосвідомости бере своє—і навіть теперешні земства дають змогу доступитися українському слову в земську школу, в земську бібліотеку, в земські видання. Се теж придбання не мале!

Заснувалось в 1907 році скільки нових українських видавництв. „Український учитель“, „Рух“, „Дзвін“, „Ранок“, Початок, Запомога й инші.

В Києві заснувалась дуже поважна встанова, Наукове Товариство.

Число українських драматичних товариств, число нових пьес, оригінальних і перекладних, в 1907 році теж значно побільшало. Заснується й наука спеціально української драми й декламації.

Взагалі український просвітний рух, хоть не такий, як би повинен бути, в 1907 році значно зміцнився,—а коли він не занепав у цю годину знесилля, збайдужіння громадського, то значить, що він має міцну, глибоку силу!

У просвітну силу,—не механічно просвітну, а ідейно просвітну,—громадянство починає взагалі більше вірити тепер, ніж який час перед сим.

І треба вірити в ту силу. Чи не вона виведе на чистий шлях з того тяжкого одурманення, з того бездоріжжя, куди завів нашу людність остатній лихий рік?

Без надії не можливо жити. З новим роком, з новим щастям!

Вісті.

◆◆ Височайша подяка Ш. А. Столипіну:

Петро Аркадієвич!
Різноматітна праця ваша на уряді міністра внутрішніх справ, така відповідальна при умовах державного життя сього часу, дала Мені змогу оцінити вашу велику дотепність і щире віддання обов'язкам; через се Я в 1906 році покликав вас на високу посаду председателя ради міністрів. У вашій особі я знайшов видатного виконавця Моїх наказів; про це красномовно свідчать найповажніші законодавні праці по землеустройству та по инших справах державного керування, що були виготовані радою міністрів під доглядом вашим, а особливо про те свідчить довіря людности до уряду,—воно зростає все більше й виразно виявилось на виборах до третьої Державної Думи; є багато й инших втішних ознак заспокоєння держави.

Бажаючи висловити вам сердечну мою подяку за ваші патріотичні заслуги, Я указом, дадим правительствующему сенату, ушанував вас Моїм статс-секретарем. Зостаюся до вас незмінно прихильним.

На першотворі його Імператорської Величності рукою власною підписано:

„НИКОЛАЙ“.

1/І 1908.

◆◆ Зміни в міністерстві. Міністр народної освіти Кауфман та його товариш Герасімов залишають свої посади. Міністром народної освіти назначається Шварц, попечитель рижської а потім Варшавської шкільної округи.

Товаришом міністра внутрішніх справ назначено Ликошкіна.

◆◆ **Реформа сената.** Як тільки збереться після свят Дума, то Міністерство юстиції внесе законопроект про реформу сената, бо при сьогочаснім становищі сенат не вспіває виконувати всіх різномайтних обов'язків: до першого січня сього року в однім тільки першім департаменті сената зосталось нерозглянутими до десяти тисяч різномайтних справ.

◆◆ **Ціркуляр міністра.** Міністерство народньої просвіти розіслало ціркуляра по учебних округах; тим ціркуляром дозволяється учням третього класу реальних шкіл вступати в четвертий клас гімназій, але тоді, коли буде здано іспит з латинської мови та історії за три класи гімназії.

◆◆ **Постанова сіноду.** Сінод зробив постанову, щоб по духовних семінаріях, та по всіх інших духовних школах, учні здавали іспити по всіх науках, коли вони переходять з класу в клас.

◆◆ **Урядові газети.** Вирахувано, що за 1907 рік уряд витратив на всі свої газети та на різні допомоги газетам, що підтримують уряд,—один мільон карбованців.

◆◆ **Жалування вищого духовенства.** Тепер вишукані цікаві відомости про те, скільки одержують жалування де-хто з російського вищого духовенства. Московський мітрополіт одержує що-року: жалування та столових—10,000 карб., прибуток від архирейського будинку—8,000 карб., прибуток від Чудового монастиря та Іверської каплички—51,000 карб., а всього 81,000 карб., на рік.

Петербурзький мітрополіт одержує що-року: жалування та столових—9,000 карб., прибуток від Невської лаври—250,000 карб., а всього 259,000 карб., на рік.

Новгородський архієпископ одержує що-року: жалування та столових—5,500 карб., прибуток від архирейського будинку та Новгородського подвір'я—302,000 карб., а всього 307,000 карб. на рік.

Київський мітрополіт одержує що-року: жалування та столових—9,000 карб., прибуток від архирейського будинку та Печерської лаври—75,000 карб., а всього 84,000 карб. на рік.

◆◆ **Педагогічна академія.** „Ліга освіти“ доводить до відомости, що на останніх зборах комітета педагогічної академії постановлено розпочати вчіння з осени 1908 року. За дійсних слухачів прийматимуть людей з вищою освітою. Плата за вчіння 100 карб. на рік. Признано потрібним вдатись до всіх земств та городів, щоб вони заснували в академії свої стипендії.

◆◆ **Засуджені депутати.** Жінки засуджених на каторгу колишніх членів соціал-демократичної фракції подали заяву про своє бажання їхати на каторгу в Сибір вкупі з своїми чоловіками. Прохання їх не вволили, через те, що їх чоловіки будуть відбувати кару в каторжних тюрмах європейської Росії.

Частина засуджених буде відбувати кару в „Крестах“, бо тепер міст в каторжних тюрмах дуже мало. Найпізніше будуть одправлені в ті тюрми Кириєнко, Церетелі, Джапарідзе і Білановський, бо присуд про них, яко про дворян, піде ще на

розгляд Царевий. Матеріальне становище сімей засуджених дуже тяжке, бо члени соціал-демократичної фракції здебільшого робітники і зоставили свої сім'ї без всяких засобів до життя.

◆◆ **Загально-російське товариство боротьби з п'янством.** Посол до Державної Думи Челишев засновує загальноросійське товариство боротьби з п'янством.

Товариство ставить своїм завданням закликати людність не вживати горілки, спирту і т. и. Для сього товариство буде уряджувати народні читання то-що.

Постанова з'їзду діячів людних університетів.

В Петербурзі отсе відбувається з'їзд з цілої Росії діячів людних університетів. При тій темноті, що панує над російськими народами, завдання таких університетів дуже велике; але виконувати його рповні вони не в стані,—і не з своєї вини. В боротьби з народною темнотою діячам людних університетів на кожному кроці приходиться наражатись на безліч перешкод; проте треба знати, що робота їх, хоч і далеко їй до тієї універсальности, достачала і достачає велику користь людности Росії, але сливе виключно—людности московській.

Ми, українці навіть, і в задоволенню потреби самоосвіти,—як і у всьому иншому,—дуже покривджені. В 1876 р. нас духовно осліпили,—заборонивши нам нашу мову. І довгі часи од нашого народу було одібрано красу правдивої науки, як од сліпця—красу природи.

Лише недавно і ми добули хоч трохи права на самоосвіту та й та крихта нашого права не забезпечена. Права ж на одиново успішну освіту, се на освіту в рідній мові по школах, ми не маємо й досі.

Про се на з'їзді діячів людних університетів і викладала пані С. Русова. Вона вказувала на непереможні перешкоди в здійсненю тієї пекучої потреби, щоб наша школа була національною. Далі пані Русова докладно виложила, які тяжкі умови в життя чернигівської „Просвіти“. Виклад п. Русової зробив велике вражіння на зібраних; вони ухвалили, що право кожного народу на освіту в рідній мові повинно бути не порушене. Вчіння в вищих, середніх і нижніх державних і громадських школах повинно відбутись в рідній мові учнів. Школа не має бути зварядям обмосковлення народу і утиску. З'їзд осужує політику, що перепиняє шкільну науку в рідній мові.

Коли б то ся ухвала мала вагу закону!..

НА УКРАЇНІ.

Ознака української самосвідомості.

В мурному нашому житті приходиться зазначати хоч невеличкі ознаки живого духу.

Живую уявилася постанова Полтавського губерньського земського зібрання—ширити українські книжки в Полтавщині, з допомогою від земства. Виникла ся постанова ось з чого: Полтавське сільсько-господарське товариство, видаючи з допомогою земства що-тижневу часопись „Хуторянин“, инколи додає до цієї часописі популярні українські книжки; цим воно задовольняє потреби читачів „Хуторянина“, і це зовсім не суперечить постановам земства, що до просвітнього завдання його в країні.

Треба зазначити, що українські змагання Полтавського губ. земства мають свою давність; найвищого ступня досягли вони на земських зборах 1904 року; земське зібрання тоді висловилося за потребу української вишлогової мови в народних школах, дало кошти на народну часопись, з тим, щоб у ній містилися й статті українською мовою; земство назначило й премії за книжки особливо потрібні в сільському господарстві, об'явивши на їх конкурс; сюди належали й книжки, написані по українськи.

Здається, сільсько-господарське товариство до речі випускало иноді при „Хуторянині“ українські додатки.

Отже, не вважаючи на се, губерські гласні,—прилучаючи К. А. Прохоров і золотонішець В. М. Дараган,—на губ. зібранні в студні цього року, з запалом виступили проти українських книжок, вважаючи їх „красомолою“, (бунтом), що загрожує цілості держави. В оборону української мови стали Ф. А. Лизогуб, П. Н. Малама і Д. Н. Милорадович; вони доводили, кожен з свого погляду, що занедбати народну мову значилоб занедбати культуру народа і навіть засудити нашу людність на конання в темряві й злиднях. Земське зібрання не погодилось з темними думками добродіїв Прохорова та Дарагана і великою більшістю голосів призвало українські книжки потрібними для читачів „Хуторянина“; постановлено теж давати як і в попередні роки, з допомогою сільсько-господарському Товариству 3,000 р. на видання його часописі „Хуторянин“.

Справа не те щоб дуже видатна, а все ж вона має свою вагу, особливо для нашої реакційної доби. Коли зауважити, що в багатьох земських губерньських само-ж земство, через своїх представників, за останні два роки, поруйнувало немало земських установ, корисних для людности, то треба сказати, що постанова Полтавського губерньського

зібрання про українські книжки виявила не той напрямок, що руйнує, а той, що будує.

Взагалі слід зауважити, що полтавське губерньське земське зібрання, в своєму новому складі після останніх виборів, хоч і згуртувало значну більшість правих гласних, а про те своїми постановами свідчить, що полт. губ. земство не загубило свого попереднього шляху, не захиталось під важким подихом реакційних змагань де-яких гласних, ясно бачить свої культурні завдання і в своїх постановках простує до здійснення їх.

Полтавець.

Як ідуть у нас газети

Наша редакція,—так само як і инші—часто одержує листи про те, що ось, мовляв, таке, чи таке число часописі до передплатника не дійшло. Звісно, трапляється, що се буває через недогляд контори часописі; та не слід думати, що кожного разу винна в тім тільки контора. Багато є ще й инших причин, що не приходять часописі.

В цій справі дуже цікаві відомості подано в одній провінціальной часописі, в „Газеті Гадяцького Земства“. Ось що пише до сеї часописі дописувач із с. Бобривка (гадяцького повіту):

„Де-які наші селяне виписують газети, та не в свій час їх одержують, бо хоть і єсть окрома людина, що повинна доставляти в наше село почту, та почта з газетами й всякими листами завжди передається жидові, що живе близько від волости, а жид уже пересила в Бобрив, як трапиться оказія; через те частенько приходиться дожидати тієї почти цілий таждень. Почту передають часом і люди з инших сел; траплялося, що візьмуть почту молоді хлопці, та замість того, щоб приставити її в сільську управу, роздадуть на вечерницях кому небудь, або покурять. Бувало й таке: разів скілька привозив почту таки сам почтарь („ямщик“), тільки не в управу, а до своєї свахи, а в тієї свахи почта по цілих тижнях валяється на печі, поки діти й конверта розшарпають. Булоб дуже добре, колиб хто з начальства звернув на се увагу, та вдіяв би що небудь“.

Отакє пише повітовий дописувач; а є ще й инші причини, що часописі не доходять як слід,—се тоді, коли вони по дорозі зустрічають своїх лихих ворогів.

В цій справі скажу таке:

Торік мені довелось бути, в тім же таки кутку, в гадяцькому повіті, на земському зібранню. Між иншим була мова про гадяцьку газету. Скілька „правих“ гласних доводили, що земству не слід видавати далі газету, бо вона дуже вольт-

нодумна. Щоб довести, до якої міри та газета може гнівити „правих“ людей, гласний Масюков, (по простому—Масюк), дуже великий гадяцький пан, розказав, що коли він раз побачив в управі, чи в волості (здається, в тім же Бобрику, чи в Веприку) павет з Гадяцькою газетою, то взяв і вкинув той павет зо всіма номерами в піч,—еге-ж, прямо таки спалив. До сього пан Масюков додав: „можетъ быть, сважуть, что я поступилъ не корректно, но я не могъ иначе поступить, видя что вредное семя готово разсѣяться дальше по селамъ и хуторам“.

Без сороба казка!..

Так говорив і так чинив пан Масюков, чоловік з вищою освітою,—а скільки-ж ще в у іншої газети ворогів з меншою освітою? скільки того „начальства“, великого й малого, аж до стражника, що може брати на себе право палити в печі досадні часописи?

Отже, коли хто не одержить своєї часописі, то перше ніж обвинувачувати її контору, нехай розпитається в себе на місці,—чи не лежить часом газета у чієй свазив запічку? чи не покурепо її на вечорницях? чи не спалив її якийсь пан Масюков, або инше „велике цабе“ на селі?

О. П—ка.

◆◆ **Запитання міністра внутрішніх справ.** Міністр внутрішніх справ звернувся до Київської адміністрації з запитанням про те,—скільки особ вислано адміністративно з усього південнозахідного краю за останні два роки і куди вони заслані, та на який строк.

◆◆ **Побільшення поліції.** Одеське повітове земське зібрання призначило 29,000 карбованців на побільшення поліції в одеському повіті.

◆◆ **Цензура.** Як відомо, київське духовенство ухвалило просити уряд про те, щоб знову було заведено цензуру для газет. Тепер київській мітрополіт Флавіан послав до Синоду це прохання київського духовенства з вимаганням передати його на розгляд Державної Думи, а послі-священники від Київської та Волинської губерній наміряються підтримувати його в Думі.

◆◆ **Розтрата.** В Києві, в поштової конторі, що на Хрещатику, виявлено розтрату 14 тис. карб. грошей.

◆◆ **Продаж города Дубно.** Город Дубно, волинської губернії, належить графині Шуваловій. Дубенська городська управа, за допомогою місцевих купців, міщан та близьких селян,—вдалась до владарки з проханням продати їм город. Владарка згодилась; почали вже складати умови. Як ось австрійський граф Офензорф вдався до графині Шуваловій, щоб вона продала город йому за 4 мільйони карбованців, а він уже буде розпродавати город невеличкими шматками. Коли цей продаж здійсниться, то дубенцям випаде платити далеко дорожче за кожний окромий шматок.

◆◆ **Смерть депутата.** Депутат 3-ої Думи від Полтавщини, Г. Навроцький, помер вночі проти 26 студня.

◆◆ **Голод.** Московський комітет громадської за-помогі голодаючим одержав, останніми часами дуже багато сумних відомостей про становище озимих посівів. З Полтавщини сповіщають, що озимина цілком загинула. В губерніях волинській, подільській, бесарабській, херсонській, катерино-славській, харківській, чернігівській, курській, ставропольській, в областях кубанській, терській, і донській становище озимих посівів дуже лихе. Крім того на Україні зістались на половину незасіяними селянські лани.

* * *

О, слово рідне! орле скутий,
Чужинцем кинутий на сміх...
Співочий грім батьків моїх,
Дітьми без-пам'яті забутий!..

О, слово рідне! шум дерев,
Музика зорь блакитнооких,
Шовковий спів степів широких,
Дніпра між ними дужий рев!..

О, слово! Будь мечем моїм!..
Ні... сонцем стань, вгорі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами судними по нім!

О. Олесь.

* * *

Не для мене в яснім небі
Сонечко сіяє,

Не для мене на просторі
Синє море грає;

Не для мене сад веселий
Літом розцвітає,

Не для мене на калині
Соловей співає.

Не для мене сміх веселий,
Молодість, кохання,

Молоді, погордливі
Серця поривання.

Ні... для мене—бідна хата,
Тяжкая робота,

Гірка доля не весела,
Вічняя турбота!..

Людмила Волошка.

Житомир.

Два настрої.

Душа наша подібна до арфи срібно-струнної: багато струн на їй і різно бренять вони різної доби. Я йшла до неї, до свого друга, з особливим почуттям, з почуттям пекучої згаги; мабуть, таку згагу почувать ті, що серед гарячої, голої пустині, серед піску, вмірають без води; ще до того йшла я зо страхом, з великим страхом—помилитися, не знайти нічого, окрім примари;—та я прийшла і мій страх згинув, неваче рани серця, що люди нам так часто завдають, сділились, і віра у правду, в дружбу знов воскресла, як квітка розцвілась.—Тепер я саме в стані великої невіри в людей, я жахаюсь самої можливості тієї віри, знаючи, що розчарування неминуче, і всіма силами душі своєї не допускаю себе за ту межу, де нема роздуму і критики нема...

Однаке, ось вона, обнявши та поцілувавши мене аж до болю, без-мети заметушилась по хаті та, хвилюючись, похапцем проказала кілька разів:— „Я вас дожидала... еге, еге, іменно вас... за останній час мені нікого не потрібно було, тільки вас... Тільки ви самі... Я не писала, та я ждала, я бачила вас і... ось ви тут! Як це чудно, як добре!“...

Я збентежилась і повірила з радістю, жагою,— так летить метелик на вогонь,—та перемовчала, тільки з питанням подивилась на неї. Серце у мене в грудях разом і стиснулось і розійшлося, і я зітхнула лехко:—Боже мій, яке це щастя,—ми обидві поривались одна до одної, як хвилі на морі...

Я сказала, що сьогодні, зараз, ніяк не можу zostатись у неї, бо обов'язок—перед усім, а завтра—о, завтра я прийду на цілу ніч і будемо цілком належати одна другій.

Якою радістю було наповнене до краю мое серце увесь той день! Я навіть, ні з того, ні з сього, розбалакалась з якимсь сливе незнайомим мені чоловіком про щастя дружби, як про саму вищу хворму людських відносин... Здається, він мене не зрозумів... дарма!—

* * *

Коли я на другий день увечері прийшла до неї, то застала її вже не таку: вона, як рослина після граду, була та ж сама, та вже не тая: та сама щирість, та сама добрість, тільки наглої потреби, потреби мене, у неї вже не було і не було того поривання, того сяєва... що-ж це?...

Це боляче вразило мене і я їй це сказала, бо не хотіла нічого таїти, замовчувати при тих глибоких відносинах, які, було, склались між нами. Вона одказала жартом, та була дуже заклопотана: сестра її чоловіка, що гляділа хазяйства та дітей, раптом поїхала вранці і тепер на її долю випали лишні турботи, і вона вже не могла уділити мені стільки ж уваги, як вчора, хоча б і бажала того. Все це було так натурально, так ясно, так вибачно, тільки я.. у мене наче хтось тихенько

одкривав тоненькій шматочок серця, як ріжуть сир, ледве зачіплюючи ножом, тоненькій, що крізь його видно, шматочок... Та просто я собі егоїста та й більш нічого!—повартала я себе і стала мовчки слідити за нею...

Я сиджу і дивлюся, і слухаю, як вона годує напуває дітей молоком, хрестить їх, цілує, одправляючи спати, перелічує брудне хустя, оддаючи його на завтра до правня, як малеча робить церемонні книжсепи і йде спати, а після у спальні ще веде довгі розмови про те, чії чулочки довші, тощо... А я почувую себе зайвою, зовсім зайвою у цім шумливим уліку... Що я? До чого?... Вона метушиться: смажить для мене яєшню, що так ловко шкварчить, і я признаю, що до всього влопоту я прибавляю їй ще й себе... „Слухайте, на що ж я була вам так потрібна? Ви казали?“ Питаюсь я з нотою роздратування у голосі.

„Еге, еге,“ каже вона, „а вже-ж потрібні,“ тільки у голосі її вже немає тієї певності,—того жару.

„Ну?“

„Після, після, як ми зостанемось самі!..“

„Знаєте, мені здаецця, я—не в пору... мені здаецця, на що я прийшла?“

„Ах, які бо ви призренні, їй Богу! Зоставте!“ нетерпляче вже каже вона.

Я замовкаю та починаю в собі мучитись та нити, а піти геть не можу.

* * *

Ніч. Ми самі. Вона кладе мене на софці і... тут починається краса, краса й краса!.. Ми обидві, про-те, не гарні: я, дуже суха та довга, лежу з закинутими за голову голими, тонкими руками, подібними до сухих стебел, а вона—занадто гладка, біла, як смегана, розхристана, важко гешнула на софку біля мене...

Єдиною красою був пучок блідих троянд на столі. Здавалось, що-хвилини кожна квітка одкривала, одпускала по одному пахущому листочку і пускала ніжний пахущий дух по хаті;—у сьому була велика таїна і краса, та ще в маленькому, сіривькому котеняті, подібному до мнякенького клубочка вовни; котик вивляв до нас однакову діймаючу ніжність: то терся своїм теплим тільцем обою щоку, та спав на шиї, то плигав до неї на плече й зграбною лапчкою термосував її русяве волосся, і так просидів він з нами цілу ніч, а ми побалакали цілу ніч...

„Чі знаєте ви, чого я так ждала на вас“?... (казала вона вже не скоро після: раніше ми все згадували своє минуле, що як голуба вода крізь невод, лехко висковзувало з пам'яті нашої, і його трудно було спіймати)... „того, що“,—почала вона тихенько,—„тільки не дивіться на мене... (я затулила очі долонею)... бо.. я була.. бо я... була.. закохана.. Ви розумієте, це—просто страхіття!“—зненацька в-голос скрикнула вона.

Я з переляком схопила її за руку і показала очима на двері в кімнату, де спав її чоловік.

Вона замовкла на довго.

— Як же це сталося?—спиталась я, і співчуття, змішане з подлою цікавістю, опанувало мною.

— Ні, більш нічого не хочу казати!—рішуче сказала вона,—та я, здається, вже це перемогла... з непевністю додала вона, якимось чудно змахнувши руками...

— На що-ж ви хотіли мене бачити? Чим я можу допомогти?—лопитувалась я, наче мозок мій крутило як свердлом це питання.

— А, „на що“! Через те, що ви-ж—не „баба“! А допомогти? Розуміється, ви не можете мені допомогти!..

Настала довга мовчанка, тиша, тільки котеня шелестіло ковдрою, лампа горіла тихенько та троянди пахли міцніше..

— Знаєте,—почала вона, стискаючи руки, здавленим голосом,—цей вид мені снився давно, давно, як мені було ще років дванадцять, именно цей самий, коли я його ще не знала, не стрічала ніколи, ніколи, й подібного до його.. аж ось тепер.. я бачу його.. зовсім несподівано.. І як снилося: наче барельєф, зліплений з воску,— одна голова, тільки одна голова.. молоде, свіже, розквітаюче лице, воно все блідне і вяне і робиться жовтіше од воску, що його оточає.. Він, мабуть, хутко вмер,—він хворий.. я знаю, я причуваю.. Та яка в мене жалість до його!.. Коли він увійшов у кімнату разом з чоловіком моїм,—десь познайомились,—я.. збентежилась і з того часу наче причарована я: нема волі, нічого нема!.. Музику він любить теж, як і я, грає на скрипці прегарно і вірить, що музикою можна вгамувати усі людські страждання.. усяку недолю.. навіть болість.. хоче умерти, як Моцарт—слухаючи музику в останній свій.. час.. Він—геній!.. На лиці в неї одбився неначе промінь від рожевої зорі..

— Я не розумію, не розумію, не розумію всього цього, це не може бути!—скрикнула я з мукою.

— А одначе се так.—

— Я не знаю такої любови.—

— Ой, стережіться, колись і вас захопить і понесе проти вашої волі, і не буде боротьби..

— Не хочу, не хочу, не хочу!..

Мовчанка... Світло облива нас, з-за плечей і внизу,—лампа стоїть у кутку, долі, і ми наче гравемо у світло, як у жовтий бурштин.

— Де-ж він?—

— Поїхав.—

— Ви висловились? Знає він?—

— Ні.. Я вам сказала, бо у нас з вами—одна душа, еге, одна, тільки розрізана на дві половини.. от.. розумієте?.. Боже мій, Боже мій!..

Вона що раз важко зітхала..

— Еге, еге, підхопила я з якимсь небувалим і трохи смішним запалом.. Потім, помовчавши, сказала, підводячись:

— Знаєте, що я думаю? Справді, мовляли ви, я не „баба“, це-б то у мене скоріш чоловічий склад розуму, більш чоловічий, ніж жіночий погляд, та все-ж таки було раз.. я признаюсь тільки вам.. була одна.. хороша людина.. Чиста дружба і.. більш нічого не було межі нами, тільки.. раз я почувала себе якимось самотною і під впливом образи.. І.. як би він тоді сказав мені слово співчуття, ласки, то я.. може, пішла б за ним.. хоч потім і почувала-б тільки сором та ганьбу до себе.. А як би я ще у той мент спитала себе: чи не любов це? або хтось инший сказав, то.. й вийшла б це любов.. напевне.. Тим часом..

Вона зрозуміла мене, схопила за обидві руки, обняла за шию:—Еге, еге, ви правду кажете, тричі правду,—це був гіпноз, самогіпноз.. Тепер усе пройшло! я не люблю його.. Усе наробив чарівний сон той.. Спасибі, спасибі, спасибі!—Вона кинулась мене цілувати.. Наче теплдуха хмаринювка, обгорнуло мене миле почуття,—наче я й справді тут чимсь допомогла.

— Яка ви екзальтована!—усміхнувшись тихенько, промовила я.

— Еге.. я ще як була восьмиліткою, була закохана у героя Жюль-Вернового, «капітана Готераса». Ми обидві тихенько засміялись..

Краса, краса й краса!..

Поснули ми лише тоді, як жовте світло од лампи змішалось з голубим досвітнім світлом.

Прокинулась я теж рано, од галасу дзвінких дитячих голосів, що все щебетали: „я хочу коло мамусі“, „застебни мені сорочечку, мамусю“, „як холодно, мамусю“, „а Женічка ще спить, мамусю!“—Усе пересипалось тим „мамусю“, як золотом.

Мені схотілось побути на самоті і послухати по за стіною це життя, що весело одбивалося у моїм серці, неначе дзюрчання джерела. Я не стала одягатись, а взяла номер журналу «Die moderne Kunst», що лежав на столі, і лягла, перегортаючи його сторінки.. Лежала я—і знов слово, почуття, думка—«краса» снувались передо мною: вона була для мене у кожній картинці, наче туманом білим сповита, з ледве наміченими очертани..

Діти порозбігались.. Треба вставать.. Троянди повьяли на столі: мало було для їх життя тієї води у шклянці, без землі та без кореня.. Я одчинила вікно. Ішов дрібний, як бісер, дощик. Було холодно. Бувають літом такі холодні осінні дні, що, як саркофаги у давніх Єгиптян, нагадують на бенкеті про смерть та нудьгу.. Тоненькі струмочки заволокли цілий світ серпанком.. Троянди похилили на грядках обважнілі головки, що-хвилини ронючи кроплі на землю, і не могли розквітати.. Треба було вставать, хоч мені і хотілось спати, аж очі різало,—вони обважніли й погасли; тільки заснуть я не могла, встала, одяглась, глянула на себе у дзеркало,—вид був справді страшний: засмагле лице аж почорніло, карі очі ледве виступали, об-

ведєв синіми смугами... Я одвернулась од того виду... Спина, як і що разу після безсонної ночі, боліла і з'явилось, як завжди, почуття мов би якісь варитники були на спині, як у поштової коняки, що ніколи не розпрягають... То були початки ре-альці, та я ще держалась своєї гадки „враса, враса“, і не одступалась.—

Коли я вийшла у столову, діти (їх було аж п'ятеро) напувались молоком, а вона,—стомлена ще більш, ніж я,—як клопотлива квочка, метушилась коло дітей. Картина була мила, тільки в їй не було мені місця, не було місця тут тим безтілним відносинам, що при їх піднімаються лише вічні питання: на що, для чого,—ті питання, що на їх так способна свіжа молодь і що я так люблю... Я зітхнула... Вона обізвалась наче по якомусь таємничому поєднанню межі нами:

— А знаєте, це все добре, дуже добре... ось літи і все... Я щаслива... Старшенька, Жєня, вона живе в мене вже наче свідомим життям... вона-мій друг: вона вже мені з малими допомага... взагалі вона мене тішать своїм хистом; та й другі діти... Тільки тая доба, коли я думала, що в моїй силі—зробити увесь світ щасливим, коли я любила усю людність і знала, що кожна людина має право на мене, на мою поміч, на мою любов, теє—було краще. Так...

Вона замислилась, обіперла свою м'яку, білу щоку на повну руву, а ясні, сірі, короткозорі очі її втопились у просторів, наче нічого не бачучи.

— Так, ми тоді кращі були,—обізвалась я.

— Як ви змінились: як поглядшали!—сказала я трохи згодом,—хто б міг вгадати, що з такої товенької, як мімоза, дівчинки виїде така матрона!... Я осміхнулась, вона теж, та навряд чі весело, і зараз же заспішила порати малих: старшу дочку, дівчину літ 12 ти, худеньку, з інтелігентним личком, очевидячки первову, засадила за французську книжку; підстаршу—гладеньку, кученьку—заставила перемавлять посуду; меншій, з переляканими, як у бабки, оченятами, сказала гратись з нашим миленьким котеням та з малим братиком,—з рожевим пузанчиком; а сама з своїм старшим сином, хлопцем літ дев'яти, сіла до п'яніно,—давати урок музики. Вона бралась до своїх матерних обов'язків з фанатичним педантизмом: була—сама пильність, сама—бачність. До сина, що грав на фортеп'яні, вона відносилася з великим витриманням, не дивлячись на те, що разів з двадцять приходилось говорити йому, щоб він не гоїдався на стільці, проявляючи тим надмірне старання,—малому особливе передо мною хотілось виявити увесь блиск своєї техніки; не вважаючи на те, що ці дрібниці, як я бачила, дуже термосували її нерви, вона очевидячки пишалася своїм хлопцем, а він справді для своїх літ занадто почував музику і грав добре...

Спомини про мого власного синочка ховались у самій глибочині мого серця, не проростали на-

верх: мені хотілося інших почувань, інших відносин; та на мене вона вже не звертала уваги і, може, я була їй тепер трохи тядгарем після вчорашнього признання, тільки вона в тім і собі не хтіла признатись...

Я довго передивлялась „Die moderne Kunst“; та далі мені обридли ці картини з невиразними, тягучими лініями, сповиті туманом, картини, що виявляли якийсь загадковий настрій, що не мали під собою реальної дійсності, а щось пливке, щось тікаюче, ковзке, штучне, брехливе,—так, вони спротивились мені!

— Я взялась чистити ягоди на варення, щоб що-небудь робити руками, і ось, сидючи спокійно коло стола, по малу перебіраючи пучками здорові, соковиті пахущі ягоди, слухаючи згуки дитської музики, дивлячись на гладеньку спину милої матері, я пережила теж добрі хвилини: мені було тепло й затишно, наче я приліпилась до гнізда, наче я була тут зовсім своя...

— Як би добре було нам поселитись укупі, жити у одному городі, в одному домі, висловились зараз же я.

— Еге, еге,—зовсім неуважно обізвалась вона од фортеп'яно і почала рахувати: „один—два, раз—два“.—

Чоловік її, здоровий, високий пан, з добродушним видом, увійшов, поздоровкався, тріхи зачепив по дорозі зграбненьке котеня, що без гуку скакало увесь час—долі, і зник. У мене для її чоловіка не було слов, бо не було нічого загального межі нами, і ні вчора, ні сьогодні я зовсім не звертала уваги на його, наче його й не було,—аж мені стало віяково потім...

Боже мій, як вона вся спалахнула:—Діти, татко пішов без сніданця на службу?! та як-же це так? І ви його не нагодували? Ах, Боже мій, Господи! Ну як же не доглядіти, як же одпустити голодного! Де ж він? Жєня! Варя,—ти ж за хазяйку сьогодні! Ви не бачили? Може, він ще дома! Ох, які-ж ви, діти, справді байдужні! Як не сором? Тато вас так жалує, він такий добрий, такий милий, а ви... І чому-ж мені не сказали?—Випустили так!

Вона метушилась по хаті. Діти стояли, похнюпившись, а дівчина, що „справляла хазяйку“—почала плаксиво виправдуватись: „тато не хтів“... „я не знала“...

На-останку мати махнула рукою і сіла грати з хлопцем у чотири руки.

— Коли ж ви мені що-небудь заграєте? Для мене власне?—спиталась я жорстко і добавила м'якше:—він вже дуже багато грає, чі не втомився?

— Зараз, зараз, ось я...

І справді вона скінчила свій урок і заграла вже для мене 17-ту сонату Бєтховєна.

Там було все,—і наша стріча, і вчорашня ніч, що була сповнена краси, і троянди, і невиразні почуття, і чудові сни, і признання, уся сила тієї любови, що, як гнівне живло, налітає на душу і несе її проти її волі, як білу тріску хвиля лиха... І ця муза, це щасття, ця жага, ця боротьба кінчається дитячим сміхом, дитячою привадою!... Так, тільки через музику можна вимовить усе це,—невиразне, гаряче, високе, болюче-солодке:—„той“ чоловік був правий!... Краса, краса і краса!..

— А Андрій Іванович не розуміє музики, кинула вона злегка.—

Коли вона скінчила грати,—їй треба було йти у кухню, варить обід. Я залилася з дітьми, розпочала якусь гру; вони багато сміялись, трохи пильнували мене, особливо хлопець-музикант обертався до мене з критикою: він зняв філологічну суперечку з поведінки моєї уваги, що йому не слід драгувати малого брата, бо він повинен бути «відносно» розумнішим; хлопець зауважив, що не можна сказати „відносно“ замість „рівняючи“, бо „це не має ніякого глузду“; він усе наскокував на мене і проважував те саме: „не має глузду“...

* * *
Я пішла і лягла у другій хаті з книжкою... У неї трапилася рахуба з дітьми: старші затаїли менших у якусь повітку, куди їм було заборонено ходити; вона їх розшукала, привела і тепер дуже розпалилась:—Як ви могли піти туди?—гукала вона:—що там робити в повітці?... Ох, які дурниці!... Я вам дала поле для самодіяльності—і ні іскри, ні іскри розумної думки!... Так, так, не перечте мені, Бога ради, не виправдовуйтеся! Вам нема виправдань,—ви мене засмутили!...

Я лежала у другій хаті і слухала зовсім сторонньо ці трохи надуті слова свого друга і вони для мене ставали лише літературним матеріалом.—

Потім прийшов чоловік її. Сіли обідати. Говорили про справи щоденні, про „безправья“ в університетах, то-що.

— Шкода молоді, та й науки,—з жалем сказав він. Вона була зайнята їдою, чі затоплена у свої думки, і мовчала. Я говорила багато, аби не мовчати.

Доць перестав... Троянди зайнялись на сонці під веселковим покрівцем з крапель...

Вона була все така ж до мене байдузя в середині та ввічлива з-околя.—Я попрощалася з її чоловіком. Вона пішла мене провести через садок.—Ми поділувались міцно, міцно.

— Ми вже не швидко побачимось: мені не можна часто виходити з дому!,—сказала я.

— Якось.—побачимось.—

— Прощайте-ж!—

— До побачення!—Вона огляділа мене:—Як вам не до лиця в сірому!...

Я скривилась:—Ви більше нічого не скажете мені?

— Чого?—

— Прекрасного...

Вона неначе злягалась:—Ні, ні, нічого... Ось вам!... Вона зірвала і подала мені пахучу троянду.

Ми обнялись і я почула в її обіймах, наче їй важко з мною розлучатись; та я вже залилася холодна, як завжди здаюся на-око, холодна та... ображена.

Скінчився сон, надземний, сріблястий „сон літньої ночі“!...

Гр. Григоренко.

Київ, 1907 р.

* * *

В гаю дрімали ніжні квіти
Світили любо їм зірки,
Але у-день прибігли діти
І стали з них плести вінки.
В віночках діти радо гралась,
Сміялось все при яснім дні,
Над вечір вже вінки валялись
Дітьми забуті в тіні.
Щасливі днини золоті
Для їх на вік тепер пропали.
Коли для їх пташки співали,
Коли вони цвіли, не вьяли...
І квіти гірко заридали
Без сліз, таємно, в самоті...
Ростуть квітки, їм сонце гріє—
І миттю діти їх порвуть...
Невже й мої кохані мрії
Руки людської не минуть?..

В. Алешко.

СПОМИН.

(Присвячую моїй незабутій Г.)

Кілько раз гляну на пам'ятки, тисячі споминів пливе до серця і трудно мені їх упорядкувати.

Сидячи в вечерньому смеркавню, беру першу ліпшу з пережитих хвилин і намагаюсь відчутти споминами все те, що колись відчував при тобі. Не легко се мені прйдходить, але за те подвійно приємно, коли в уяві станеш перед мною.

За мало ми разом з собою були, щоби могли бути як слід пізнатися, за мало були ми самім собі віддані, щоб могли бути усе те вимовити, що тоді у наших серцях до життя будилось, та у душах горіло.

Поки вінці на наші голови повклали, не могли ми сеї хвилини діждатись, вважали її для се-

бе найбільшим щастем. Поеднали нас, а щастя—деж воно ділось?... Мов-би й не було його між нами...

І ті дві, що мали рай нам утворити, ставали такі тяжкі через те розчаровання, якого ні я, ні ти не хотіла спричинити, а однак чули ми вину його в собі. Тоді читав я в очах Твоїх невдоволення й неохоту, і поводився, невачеб через мене не сповнилось бажання, що нас до купи звело. А ти все ще не кидала надії і шукала найвишого добра в веселім погляді мого ока, в свободній думці мого духу, в гарячій поцілунку уст наших. Але все те було даремне і приносило хвилеву польшу лиш на те, аби ваші душі відчули тим сильніше вогонь незцілюмої рани.

Минулося. Ми зрозуміли, що так годі жити. І зачав я, та стала й ти щастя глядіти там, де його люди найменше шукають. Самота була як би для нас сотворена. Ти сиділа при столику робіт жіночих, а я ішов до свого заняття. На полотенце, бізе, як твоє мармурове чоло, видала ти голкою червоні квіти і обгороджувала їх синіми мережками, а вишиваючи присьпівувала... А коли одну квітку довела до кінця, з ниткою рвалась і пісня, та знов душила нас мовчанка й тиша...

В одну хвилину, як би на знак, вітхали ми. Ти склонювала головку на долоню і гляділа кудись в далекий світ, де запалювались золоті світильця, а я ходив по кімнаті і нагадував собі слова, що ними серце моє Твоєму підлещувалось і примілювалось.

Та слова не йшли вільно. Не було тієї сили, щоб в них життя викликувала, та лучила в живий ланцюг мрій і образів...

Ти марвіла. Я бачив се на тині, що вузькою смужкою падала на стіну й ломилась над столом вдвоє; я бачив се в очах Твоїх, коли Ти їх, лагідно як і перед тим, а сумно як піколи, до мене зводила, невачеб спитати хотіла, чого бажаю; я бачив се, коли дотулювався кісточок висохлої руки. Я бачив се, та жаль такий стискав моє серце, що я бояв ся слово промовити, аби не зрадити гіркої таїни. Але те, що я перед тобою затаїти намагивсь, природа сама виявляла, немов хочаби при-спішити хід минаючого життя.

Ти потребувала матиного ока і батьківської опіки, щоб під ними цвітніше стало Твоє обличчя. Лікар порадив зміну повітря.

В оставне бачились ми на двірці залізничім. Та нагадувала ще мені квіти, що гинуть від жару полудня, і інші дрібниці, що чоловік за них дбає, та життя ломить...

З одного листу, що ти до мене по від'їзді вислала, вчитав я, що терпиш муку. Далі ти цілком замовкла, лише родичі писали про стан здоровля тього. Листи, писані обережно, всіяко можна було розуміти; я розумів їх так, як мені серце казало. Однак се успокоювання не довго тревати могло.

Коли мені довсесено, що бажаш мене побачити, я передчув, що тут не побачимось піколи.

Природа сповнила гіркий закон.

Минулося. А щастя, що я колись надіявся від злуки душ наших, нині слабим відблеском з'являється в тихім спомині спільно пережитих хвилин.

Евген Мандишевський.

Тернопіль, Різдво 1907 р.

З чужої сторони.

(Присвячено Українському Т-ву „Просвіта“ в Баку).

Спасибі, ненько Україно,
Що ти до нас сюди в чужину,
Через степи, широке море,
Через круті, високі гори,—

Чи буйним вітром, чи югою,
Чи, може, пташкою малою,—
Заслала погук любий свій,
Нас в стороні знайшла чужій.

І душі наші зворушила,
До рідних справ нас прихилила..
„Возстав од сна“, ми, люба ненько,
До праці рушим потихенько;

І може дасть біг, хоч крупинку
Придбаем ми в твою хатинку,
І менший сором буде нам,
Коли увійдемо в твій храм.

Спасибі-ж, ненечко Вкраїно,
Що в сю далеку чужину
Заслала погук любий свій,
Нас в стороні знайшла чужій!

І. Левченко.

Баку, 1907 р.

Українська література в 1907 р.

Минулий 1907-й рік не можна признати щедрим для українського письменства. Найцінніша літературна спадщина минулого року здебільшого знайшла собі місце в періодичних українських виданнях. З окремих-же виданнів нового і значного літературного матеріалу вийшло дуже мало. Особливо помічався в минулім році застій у красному письменстві, що за увесь рік не зворушився ні одним великим твором! Старі повістари чомусь замовкли, а молоді по-дскуди занедбали оповідання і

перейшли до іншої форми писання. Але ми не можемо сказати й того, що минулий рік не дав нам нічого цінного з літератури цього роду, навпаки— у нас з'явилися такі твори, що мають велику літературну вартість, як по талановитості написання, так і по змісту, що зачіпає досить цікаві питання сьогочасного громадянського життя.

Найкращим літературним джерелом для українського громадянства був щомісячник „Літературно-Науковий Вістник“. В ньому ми знаходимо талановиті речі д. Винниченка („Дим“, „Великий Молох“, „Студент“) і д. Коцюбинського (Невідомий). В перших двох творах д. Винниченка місцями помічається штучність і невиробленість: де-які психологічні настрої і переходи в душах його героїв лишаються зовсім незрозумілими для читача, бо в них іноді виявляється не дійсне психологічне життя людини, а штучно утворене талановитою рукою письменника. Але ж взагалі ці твори треба вважати окрасою Літ. Наук. Вістника. Крім того Л. Н. В. дав нам у минулому році досить цінного матеріалу з публіцистики та науки. Більшість цього матеріалу належить видатнішим нашим письменникам М. Грушевському („Справа українських катедр і наші наукові потреби“, „Студії з економічної історії України“, та ин.) і Ів. Франкові („Середні віки і їх поет“, „Літературна мова і діалекти“ та багато ин.) До цікавих річей уміщених в минулому році в Л. Н. Вістнику слід зарахувати матеріали по історії української літератури Ол. Грушевського („Сучасне українське письменство в його типових представниках.“) Другий український місячник „Україна“ зовсім не мав творів красного письменства і складався з історичних матеріалів та публіцистичних розправ. Найбільшу цінність з того, що містилось в Україні, мають історичні матеріали, бо вони дали змогу досить яскраво освітити деякі часи з історії України. (Дуже цінні матеріали „До історії указа 1876 року про заборону українського письменства.“) Містилися ще в „Україні“ великі розправи Ів. Степенка („Історія української драми“), Старицької-Черняхівської, — „Двадцять п'ять років українського театру“, Ів. Нечуя-Левицького („Сьогочасна часописна мова на Україні“) та інші.

Крім згаданих місячників в минулому році виходило три тиждєвники, „Рідний Край“, „Слово“ та „Світова Зірниця“ і одна що-денна часопись „Рада“.

У „Рідному Краєві“ протягом 1907 року було уміщено не мало белетристичних творів, що належали відомим українським письменникам та поетам—Гавві Барвінок, П. Мирному, О. Пчілці, Лесі Українці, Гр. Григоренкові, С. Черкасенкові, О. Олессві, П. Капельгородському, Черняхівському й іншим. Часопись „Рада“ крім звичайних газетних відомостей подала те-ж не мало белетристичних рі-

чей, а між иншим гарний переклад М. і З. Левицьких відомого твору Єжа—„Вдосвіта“. Із критичних творів, уміщених у „Раді“, має велику вартість літературна характеристика Єфремова—„Марко Вовчок“.

Що до видання окремих книжок, то їх вийшло до 90-ти окремих назв.

З красною письменства маємо такі коштовні речі, як „Краса і Сила“ та „Дрібні оповідання“ Винниченка, „Соняшний промінь“ та „На розпутті“ Гривченка, „Оповідання“ М. Левицького. Але се твори не нові, вони друкувались равнш в періодичних українських виданнях та альманахах і здебільшого знайомі нашому громадянству. З драматичної літератури слід зазначити III том Панаса Мирного („Черемудрив, Лимерівна, Згуба“) „Дизгармонію“ Винниченка, „В старім гнізді“ Черкасенка та переклади Загірньою та Гривченком творів Ібсена („Підпори громадянства, Ворог народів, Примари“) Мірбо (У золотих в'яїданах) і Метерлінка (Мовна Ванна). Поетичних збірок вийшло три: „З журбою радість обнялас О. Олеса, „Туга за сонцем“ Х. Алчевської і „Відгуки життя“—Капельгородського. Найкращими і найталановитими поетичними творами слід уважати вірші О. Олеса, що визначаються надзвичайною поетичністю. З наукових праць звертають на себе увагу: велика праця М. Грушевського—IV том „Історії України-Руси“ (видано паново); „Історія України-Русі“ Г. Аркаса та „Українські граматики“ Кримського та Тимченка.

На останку минулого року вийшли з друку—„Кобзарь“ Шевченка, повне видання під редакцією Доманицького і два збірники, „—Дзвін“ та „З неволі“. Головне місце у збірникові „Дзвін“ відбирає п'єса Винниченка „Щаблі життя“. Це один із слабших його творів, бо виявляє у великій мірі штучність, необробленість, а часами і нелогічність. Збірник „З неволі“ між иншими, здебільшого слабкими творами, містить великої вартости оповідання „Persona grata“.

Книжечок популярних та шкільних в 1907 році вийшло далеко менше ніж в 1906. Кращими з популярних книжок по історії України слід уважити—„Про старі часи на Україні“ М. Грушевського та „Братства“ Б. Гривченка.

Дитяча література в минулому році хоч не багато, але все-ж збільшилася, бо крім бібліотеки „Молодість“ її стало постачати молоде видавництво „Український Учитель“.

Із поданих тут відомостей видно, що 1907 рік не минув дармо для української літератури, а поповнив її скарбницю і дав змогу поступити ще на один ступінь до порівняння з літературами тих народностей, що, позбувшись національного гніту, зайняли почесну постать в утворенню загальної культури

Гр. Шерстюк.

Бібліографія.

В. Винниченко:

- 1) Дізгармонія. Драматичні картини на 4 дії.
- 2) Великий Молох. П'єса на три розділи.
- 3) Щаблі життя. П'єса на 4 розділи.

Три великі драматичні твори видатного молодого письменника—се, звичайно, таке з'явиться в нашій літературі, що повинно звернути на себе велику увагу.

В. Винниченко придбав собі ім'я в нашій літературі своїми оповіданнями. Скільки літ назад він познав містять свої оповідання в „Київській Старині“. Винниченко—талан великий, показний; пише яскраво, владно оповідання поводить сміливо, повертає його; він хоче, до своєї впадоби, не влопочується про те, чи буде се відповідати правді життя—і, яко талановитий, часто проти волі читача примушує йому вірити... у всякім же разі залишає в пам'яті виразні моменти, виразні барви.

Тепер Винниченко перейшов до писання творів драматичних.

Однак ці твори можна вважати „драмами“ лише через те, що автор назвав їх «п'єсами», поділив на дії, ці розділи. Властиво-ж сказавши, се теж—оповідання, з цілим рядом розмов; ніяка дія не розгортається, не зростає; діячі топчуться на однім місці, говорять те саме по двічі, по тричі, без візця...

Але взявши ті розмови хоть би навіть не яко „п'єси“, а оповідання з великими діалогами, розгляньмося, що хотять доказати вони.

У всіх трьох творах іде цілковита „переоцінка цінностей“ у найважливіших питаннях життя, відносин людських. Провозвісником нових присудів з'являється у всіх п'єсах особа в собі певна, що гостро виголошує свої найбогатіші постанови,—і на цій особі очевидячки спочивають симпатії авторові.

В „Дізгармонії“ на сцені молоді соціал-демократи, мужичи й жінки. На першій плані—шлюбна пара, чоловік—Грицько й його жінка Ольга; коло їх товариш Мартин, що на той час уподобав собі Ольгу. Дія ведеться в перший день об'явлення конституції; соціал-демократи хотять урядити мітинг, ідуть на розглядни в хуліганський трактир і, посварившись з хуліганами, виходять. На майдані діло вінчається тим, що хулігани розганяють діячів драми; потім приходять жандарми в домівку Грицька й Ольги, і арештовують всіх. На тім—кінець п'єси...

Не вважаючи на те, що взято такий яскравий момент,—подано його занадто холодно, спокійно. Головним завданням автором було подати устами свого ватажка внутрішню критичну оцінку діячів революційного часу.

Звичайно, цікаво, яка та оцінка, в творові молодого автора.

Отже, оцінка та дуже гостра і дуже не користна для введених партійних людей. Можна сказати, що наряд чи й самий суворий супротивник „крайніх ліній“ міг-би дати їм гостріший присуд, ніж той, що таке ватажок з п'єси Винниченка.

Виходить, що основну прикмету їх зваменує власне те слово, що стоїть в заголовку п'єси,—„дізгармонія“, се-б то розлад між розумом і почуттям, між словом і ділом“. Далі Грицько, той молодий пар-

тийний діяч, говорить про себе й про соціал-демократів, таке: «Я нічого не хочу, знаю, чого саме хотіти. Я тільки бачу, що ми монотні, що ми не піднялись до нашого розуму, ми витигуємо головою вгору, а серце, тіло осіда до землі. І получаются безглузді фігури, якісь свині з шиями жирафи. Ми пишемо прокламації, але пишемо їх офіційно, холодно, хоча воли наче й нашіть за палом. Ми говоримо про оружје—і стараємося одне одного перебрехати. Ми робимо забастовки і піднімаємо цілий гвалт, що забастовка проходить без формальної постанови комітету. Ми автори. Перед публікою ми нагвинчуємо себе, а за кулісами ми видряпуємо одне одному очі. Про той ужас, про те дике, що має бути, ми говоримо так „разсудительно“, наче не буде якась скучна, але необхідна забавка“.

Товариш Мартин відповідає Грицькові, що він дуже великий простак: «Не можна од усього волосся дерти»...

А Грицько й справді не знає, чого хоче: в кінці драми напивається п'яний, після гостини, мовляв він, в якоїсь непотребниці...

Жінка Грицькова, Ольга, нагадує скількох особ в оповіданнях Винниченка, що ніяк не можуть зважити, з ким із двох любитися, обійматися. Отже Ольга любить, поважає свого чоловіка, але він в сухотах, він не принажує її вродою і вона здається на підмову товариша Мартина, переходить в його дужі обійми, хоть перед тим казала йому: „У вас тільки одне паскудство є... Коло вас глибоко й страшно снідти!“... Серед таких розмов і вчинків приходять жандарми; перериваючи головну оруду, автор присвячує їм цілу дію; жандарми, оглянувши все в домівці, арештовують всіх,—і господарів і гостей... На тім „Дізгармонія“ кінчається і ми не знаємо при чому zostалися в своєму духовному житті головні діячі.

В другій драмі, „Великий Молох“, ватажок—вже більше заспокоєний, ніж Грицько, і хоче одвоювати собі од своєї партії право на самостійність, на „індивідуальну“ незалежність. „Великий Молох“,—се-б то партія, жорстоке божище теє, що не хоче знати окромого, власного життя своїх членів, загадує Зінькові йти з скількома іншими членами партії визволити одного потрібного їй політичного в'язня. Зінько одмовляється, бо він того в'язня терпіти не може, (він був його суперечником по залицянню), рішучо оберегає своє право чинити так, як він хоче. Комітет назначає над Зіньком суд за те, що не вчинив волі „Молоха“. Поки суд та діло, в драмі рішається теж питання, з ким любитись, тільки тут вже рішає це питання не жінка, чи дівчина, а хлопець: Зінько не може зважити, котора йому миліша,—чи ніжна, лагідна Лєся, що не займається ніякими ідейними справами, чи палка, рухлива Катри, що займає видне місце в його партії: рипаючи се питання, Зінько—обнімається з обома.. Судді від партії прийшли судити Зінька; Катри сказала промову, (дуже невдалу) в оборону Зінька—і суд його оправдує. Тоді Зінько,—хоть зовсім не вважа, як і перше, своїм повинном визволять того в'язня, іде на те беззпечне діло,—бо тепер він піде не по наказу „Молоха“ а через те, що ось тепер йому самому схотілося піти. Таким способом, бере гору право особистої волі, незалежності особи. Зінько виїздить

..ючи Лесю, ні крихотки не мучиться
—обіцяв виїхати з нею, Лесею, на село.

„Щаблях життя“ проповідується вже така во-
..особистого життя, воля яких-би не було вчинків,
що ту волю можна скоріш назвати—безпардонністю.
Ні про яку політику в пьесі вже не згадується, про
етіку, чи якусь там чемність, чи обовязки—теж. Це
все дурні „надстройкі“, буржуйна шкаралупа, така,
що її кожному треба скоріш розбити і годі! В цьому
напряму автор в третій своїй пьесі уже зовсім пу-
стився берега!

Правда, прототіпом такого діяча був ще й у
Дізгармонії Мартини, що казав: „Не треба ніяких пра-
вил!“ Але на се йому було одказано:—„У свні теж
нема правил. Що хоче, те й робить. Наскудство!“ Та
й Грицько ще журився за етікою. У „Щаблях“ же на
безпардонну проповідь ватажка Мирона нікто вже ні го-
рячого слова, ні рішучої одсічі не дає,—він являється
у повній зброї тих дикарських причаудалів, що на-
чипляв йому автор.

А надав йому автор таких ідей і вчинків, що
страшно робиться навіть за самого автора!.. Що се
таке?,—думаєш, читаючи „Щаблі“—Чи се не хвороб-
ливий стан авторової фантазії й думки?

Перше всього, увесь твір,—(дуже великий),—спов-
нено такою нарочитою сквернотою, що бридко читать.
Правда, та ж мерзопиєсь, чи по письменному—порнографі-
я, тепер скрізь у моді, та й сам Винниченко уже
понаписував такі оповідання, що їх навіть у найблиз-
чому товаристві не можливо читать в-голос (як на-
приклад те оповідання, що було в Раді,—„Рабині дій-
сності“); однак, те, що понаписував д. Винниченко у
„Щаблях“, ще переважає попередні його писання.

Але є в „Щаблях“ Винниченка ще гірше, ніж
тая погань образів і слов. Порнографічі розповіді
були й давно, але вони завжди належали до літера-
турних послідків, автори з ними трошки ховалися і
часто навіть, виступаючи з непевними оповідками, не-
начеб то мали на увазі *ганьбити* погані вчинки. Вин-
ниченко-ж, навпаки, немов сам кохається в тих сло-
весях і зовсім виразно заводять те все в *проповідь*
якоїсь нової, вищої науки життя.

Вже-ж і наука! нехай бог сохранив від такого!
Ватаг „Щаблів“, Мирон, живе учителем в одній
сім'ї, залицяється до дочки господаря, при тім так
прямо й об'являє тій дівчині, що йому треба тільки її
тіла, доводить їй, що таке жирування чудова річ, що
треба тільки потрапити „одурити природу“, беручи са-
ме „насладження“ і минаючи можливість мати дітей...
Возвеличуючи потім відому бридку професію своєї сестри,
Мирон посилає свою любку у „оний“ дом, щоб во-
на побула там хоть який час, (однак сестру свою та-
ки забірає з того дому і не може доказати, *через що*
він, при своїй теорії, се робить; отже—„сідає в кало-
шу“). Миронова любка протавиться проповіді тільки
„натуральних“ відносин, але завіса в-останнє спускається
на тім, що дівчина вже здається...

Однак, виходить, що тих перлів нової моралі—
мало! Мирон рішає отруїти свою матір,—бо то теж,
мовляв, так „слід“ зробити: вона вже стара і хвора,
отож як має сама собі й дітям заважати, то краще їй
щось дати, щоб заснула на віки... Мирон іде до ма-

тері— і потім каже з усмішкою, що мати заснула
на віки „зовсім спокійно“..

Оце така нова проповідь. Треба, мовляв, розбити
„мораль лавочників“, „буржуйну шкаралупу всяких за-
бубонів“; а тим часом те, що в „Щаблях“ проповідується
„про насладження“ з „обманом природи“,—як раз і
належить, починаючи з Парижів, до звичаю самого
„буржуйського“ життя. А вбивання „старших родичів“
теж не нова річ, а доходить ще до дикарських часів!

Остатнім часом увійшло в звичай у молодих наших
критиків, як тільки зайде річ про які-б не було драма-
тичні твори,— лаяти українських старих драматургів,
мовляв, вішати на них „всіх собак“.. Ну, вже, як
писали, то писали, але до такої мерзопиєсь, до такого ідей-
ного безсоромства не доходили! Тепер ж це безсоромст-
во йде—на жалі, від самого „поступового“ крила!

Невимовно досадно, що лиха літературна пошесть,
як той гнилець, укинулась і в нашу *письменність*. Бу-
ла наша муза така чепурна, повоздержна,—звали її на-
віть сентиментальною,— а тепер хотять її зробити п'я-
ною розхристаною петіпанкою. Недай господи, щоб вона
справді стала такою! Сподіваємося, що лиха пошесть
мине. Правда, нема надії, щоб власне автор „Щаблів“
покинув свій паталогічний напрямок; хоч від його
твору аж сморід іде, та він уже все те „в принцип у-
вів“, то вже, мабуть, не одкинеться свого; та може-ж та-
ки хоть пнші не підуть у слід йому.

Дивно, що наша критика на сей раз мовчить.
Пригадується нам, як скілька років перед сим найсуво-
ріший наш критик визвірився на одного автора за те,
що в якимсь його оповіданню невбрана дівчина сидить
у човні і простягає руки до— місяця! Тут углидів
критик „порнографію“! Чи можна-ж рівняти се до „Щаб-
лів“?! Однак сувора критика на сей раз „громів“ не мегає.

Вважаємо своїм обов'язком висловитись з поводу
напрямку талановитого письменника і побажати йому,
коли можливо, вигоїти свою думку й творчість, а ин-
шим авторам нашим— не заразитися лихою хворобою
бабрання в тій мерзопиєсі, та проповіді моралі!

Олена Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Дитяча пьеска, д—ки В. Вілінської,
була зограна дітьми, 1-го січня, на сцені в школі
Лисенка. Ся пьеска, по змісту, властиво єсть мов-
би пролог до дитячого свята біля „ялинки“. Го-
ловна особа в пьесці—мала дочка убогої швачки;
протягом скількох яв приходять посланці по убран-
ня, що шие швачка для багатої панночки, на ди-
тяче свято з ялинкою; заходить і сама панночка;
далі убога дівчинка засипляє і їй сниться сон;—
той сон і переходить на сцені: уявляються всякі
бачні особи й приносять з собою убрану ялинку
на подарунок шваччиній дочці. Вона прокидається,
тішиться подарунком, а ялинка вже так має й зо-
ставатися на сцені.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 2.

19 Січня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; крім того 8 к. За границю 6 карб. Окрім цього за границю по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата одне, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська ул., № 97.

Рукописи мають бути написані праворуч „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Національна справа в Державній Думі. Державна Дума. Вісті. З'їзд діячів людових університетів. На Україні. Олефіривська ткаляня. Вірш—*Лесі Українкі*. На дрібні шматочки—*К. Ванченка*. Вірш—*Л. Волошки*. В тюрмі—*Богдана*. Вірш—*В. Папороті*. Ушанування Марії Заньковецької. Марія Заньковецька. Лист до Заньковецької—*Х. Алчевської*. Українське слово й мистецтво. Дописи. Оповідки.

Приймається передплата
на 1908 рік

„РІДНИЙ КРАЙ“

українська тижнева часопись (В № од 8 до 16 стор.)

При Рідному Краю виходитиме додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

щомісячна часопись для дітей старшого й меншого віку.

Плата на рік за обидва видання—4 карб., на півроку—2 карб., на 3 місяці—1 карб., за границю на рік 6 карб., на півроку—3 карб.

Передплата на „Рідний Край“ без „Молодої України“—не приймається. Передплата на „Молоду Україну“ окрім від „Рідного Краю“ на рік 2 карб., на півроку 1 карб., за границю на рік 3 карб.

Обидва видання виходитимуть під редакцією *О. Косач (Олени Пчілки)*.

Адреса контори і редакції: Київ, Маріїнсько-Благовіщенська ул., 97.

Для ознайомлення з часописею „Рідний Край“—одно число висилається дармо.

Національна справа в Державній Думі.

Хоч яке мляве життя 3-ої Державної Думи, однак питання національне вже встигло в її об'явитися і об'явилося дуже виразно. Тільки зняла його в Державній Думі не якась пригнічена національність, допеминаючися свого права, нагадуючи заподіяну їй кривду, а знято було національне питання в імені національності пануючої: „Менше численні в державі, „українні“ племена не повинні, мовляно, своїми бажаннями творити перешкод могутому ходові пануючої національності русскої, а навпаки „в сьому дужому потокові повинні злитися всі щирі сині Держави російської“. Ся мова не єсть відгомном якоїсь невеличкої купки людей; ні, вона має під собою підставу широку й могуту. І се треба пам'ятати. Все те, що в перші хвилини „весни“, та визвольних часів було сп'ятилось, примовкло, тепер знов забірає голос і до його прилучилося багато з тих, що недавно ще на „банкетах“, та інших зборах слухали уважно і навіть прихильно мову про поширення прав окремих національностей в Росії. Тепер тих людей давніша їх мовчанка, або й „поблажливість“ приводить, може, до більшого роздраження і робить ще більшими „патріотами“.

Не ждати окромим народностям прихильности до їх бажаннів і вимог від широких кругів пануючої національности... Не тільки уряд, не тільки гурти московських патріотів противляться тим вимогам, тим змаганням; — щось вороже почувають перед місцевими силами й далеко ширші круги... Холодність, байдужість показують вони до тих змаганнів, — се у найкращому разі.

Однак ті люде, що належать до занедбанної окремої національності і мають при тім міцні переконання, говорять про себе й тепер.

Між такими національностями найвиразніше виступили в 3-й Державній Думі поляки. Не вважаючи на велику зміну в її складі, на перевагу зовсім інших членів, — польське коло згромадилось і виступає в оборону своєї національної справи.

Української-ж громади в 3-й Думі нема, вона не склалася. Ні про заснування української громади, ні про видавання української часописі нема чутки, не може бути й мови.

Ся річ зовсім натуральна. Третю думу не дармо називають „панською“. Невелике число селян, та інших депутатів демократичного напрямку губиться між депутатами иншого поля. На сьому-ж полі українська національна гадка прихильників не має зовсім, або має їх так мало...

Се дуже сумна річ. Даремне инші кажуть — „дарма! і не треба українській національній думці прихильників між тими „дуками“! Вона пробьється сама, знайде шлях до самопізнання народу нашого“.

Може й знайде, та мимоволі пригадується прислів'я — „доки сонце зійде, роса очі виїсть“. Вже й так позбавила шкодлива роса блиску в очах!...

Ні, тая прірва між одним станом і другим не може бути бажаною. І не про те треба дбати, щоб її ще побільшити. Польська національна гадка тим і міцна, що вона проймає всіх поляків. Кожен з них, ким би він не був, на якому-б щаблі життєвому не стояв, перше всього почуває себе поляком. Через те не вмірає польська національна гадка, не вважаючи ні на що! Через те, кожде польське встановище, ледве зможе зашепетися, зростає й процвітає. Всім відомо, чого змогла досягти „Матица“... Навіть в тій країні, де поляків меншість, переважають вони успіхом своїх національних заходів. Візьмем для близького прикладу й порівняння долю польських часописей і наших; візьмим київське польське товариство просвітне, „Ognivo“, що міститься в таких гарних світлицях, і нашу київську „Просвіту“ — в тих хатиночках десь під самою покрівлею... (А обидва товариства заєнувалися в один час, два роки перед сим...).

Инші були-б здобутки нашої патріотичної праці, колиб до неї бралися, опріч невеличкої купки щирих людей, ще й ті, що мають більшу матеріальну силу й спромогу, стоять на „вищих щаблях“.

Колиб мали національне самопізнання і прихильність до національної гадки ще й такі представники українського роду — була-б у нас і в 3-й Думі українська громада, дбала-б вона за честь і добро України так, як тепер дбають і в 3-й Думі за свою отчизну-поляки.

Тим-то треба нам не різнитися, не одпихати одно одного, а ширити нашу національну ідею скрізь, змагатися до того, щоб привертати до неї й тих, на кого в сю хви-

тину так мало надії. Але й охололії серця можуть прихилитися до гарячої думки.

Не даром-же сказано. „стукайте і відчиняться вам“... Той, хто має на меті будити національну самосвідомість українську, повинен нести свою працю однаково і в народ і в круги інтелігентні, повинен дбати про те, щоб зарівнювалося те страшне провалля, що розверзлося на Україні між народом та інтелігенцією. Тільки тоді народ міцний, яко національність, коли він таких розколин не має, коли він одностійне почуває свою гідність і свої національні права.

Державна Дума.

Засідання 8-го Січня.

Члени Державної Думи з'їздили після Різдвяних свят дуже помалу; справніше поз'їздилися селяне та священники, а інші забарилися дома. Через те на першій засіданні 8-го Січня було дуже мало депутатів; особливо був порожній правий бік світлиці.

На початку засідання голова Думи, Хомяков, сповістив про той законопроект, що вже пройшов у Думі,—про теє призначення 15,182,000 карб. на допомогу голодним. Сю постанову вже ухвалено й Державною Радою і ствержено Царем.

Оповідяється внесення міністра юстиції про віддання під суд члена Думи Косоротова (с.-д.) До розглядання в Думі—єсть багато виготовлених законів, бо всі міністерства виготовляють свої нариси законів, тає звані законопроекти, і подають в Думу на розгляд. Всіх законів єсть до 5 сот. Про це й оповістив секретарь Думи. Більшість законопроектів не має великої ваги, як напр. законопроект про те, щоб в Юрьевській ремісничій школі кували коней.

На черзі доклад Думської комісії, що розглядала законопроект про заснування при еріванській учительській семінарії 20 стипендій для татарських учнів і про видання на се з казни 2600 карб., а разом з цим і про видавання 2,800 карб. щороку на потреби вольмарської учительської семінарії.

Дума передала сей законопроект на розгляд комісії, що розглядає всі видатки.

Після довгої перерви докладчик фінансової комісії *Ніселонич* читає законопроект про розкладання торгового та промислового збору на трьохліття з 1908 по 1910 рік. Фінансова комісія радла Думі ухвалити сей законопроект і визначити на трьохліття загальну суму торгових і промислових зборів для всієї держави, 12 мільйонів.

Колюбакин, згоджуючись з порадою комісії,

визнає за потрібне, переходячи до дальших чергових справ, зазначити бажання, щоб уряд в-осени вніс в Думу проект нової розкладки промислового збору.

Голосуванням—дораду Колюбакіна прийнято.

Вісті.

◆◆ **Законопроект про волю віри.** В святійший синод рада міністрів подала законопроект, виготовлений для Державної Думи, про волю віри, се-б то про вільне ширення всякої *християнської* віри, про волю для кожної людини міняти одну віру на другу. Синод, вважаючи себе найвищою духовною владою і стоячи на сторожі оборони православія, буде дбати про те, щоб православна церква мала гору над усіма іншими церквами в Росії і щоб право вільного поширення віри належало тільки православній церкві, а до інших вір щоб могли приставати тільки ті, що сами, без особливого закликання, того забажають.

Крім того Синод домагається, щоб було заборонено тим священникам, що вийшли з священства, вступати на державну службу.

Для оборони православної віри та православного духовенства од глузування в часописях та в розмовах, Синод вимагає, щоб за се було ясно визначено кару.

◆◆ **Міністерський циркуляр про заслання.** Міністерство внутрішніх справ розіслало начальникам губерній циркуляр, де визначаються правила про висилання адміністративно людей обвинувачених по справах політичних та аграрних. Приговори селянських сходів про заслання повинні провірятись на місцях волосним урядом, а після того той уряд посилає приговор, обминаючи повітових предводителів дворянства та губернські присутствія, прямо губернаторові, а губернатор уже, розглянувши справу, пересилає її міністрові внутрішніх справ. Трати на висилку приймаються на кошт казни.

◆◆ **Народня освіта.** Міністерство народньої освіти прохає, на початок заведення загальної освіти, 5 мільйонів карбованців. Але члени Державної Ради признали, що для цієї справи потрібно не менш 113 мільйонів. При тім сказано, що треба дбати про збільшення числа учителів, а через се слід побільшити число учительських інститутів та семінарій, щоб підготувати потрібне число учителів для народньої школи.

◆◆ **Хвальщиві свідоцтва.** В міністерстві народньої освіти ведеться пильне слідство про вступ у вищі школи людей з хвальщивими „атестатами дозрілости“. Провіряються атестати в тих місцях, де їх було видано. Всі ті, що зкористувались хвальщивими свідоцтвами будуть покарані; а таких винуватців є вже більш 70-ти. На підставі карного закону, їх буде позбавлено правів і заслає на поселення.

◆◆ **Продаж землі.** 32 члени Державної Думи збіраються внести такий законопроект, що заборо-

няє власникам продавати свою землю без земельного банку. В законопроекті говориться так: 1) Продаж землі особним людям може відбуватись тільки з дозволу землеустроїтельних комісій; 2) Землеустроїтельні комісії повинні пильно слідити, щоб ті землі, що йдуть у продаж, не попадали в руки баришників, а продавались малоземельним та безземельним селянам; 3) На Волині, та й в усьому південно-західному краю, і в інших окраїнах держави дається право купувати землю тільки корінному руському народові.

◆◆ Приговори про відібрання землі. Саратовський губернатор повідомляє міністерство внутрішніх справ, що в селах Царицинського повіту на селянських сходах складаються постанови про відібрання наділів у тих селян, що покинули село, живуть у городі і самі не працюють на землі. Число людей, позбавлених права на землю, доволі значне: — тільки в однім селі Пісковатці позбавлено права на землю 140 господарів.

◆◆ Нерозглянуті судові справи. Міністерство юстиції вдалось до всіх судових палат і окружних судів з циркуляром, щоб було вислано не пізніш як через два тижні певні відомості про всі нерозглянуті судові справи по статях 129, 101 і 103 — карного закону.

Газета „Наш день“ говорить, що міністр юстиції бажає розглянути всі ці справи в особливій комісії, що буде заснована при міністерстві юстиції, і коли в тих справах не буде ясно визначено обвинувачення, то ті справи буде припинено.

◆◆ Становище учителів на Кавказі. Із м. Цхинвалі, горійського повіту, учителі подали у Тифліс таку телеграму: „Пожалуйте наші сім'ї, уміраємо з голоду. Пригадайте Бога і вишліть жалування за вісім місяців!“.

З'їзд діячів людських університетів.

В Петербурзі відбувався перший всеросійський з'їзд діячів народних університетів. На з'їзд прибуло до 450 представників з різних країн держави. З'їзд мав на меті з'єднати окремі культурні сили і дати допомогу й пораду, як краще дати лад присвітній праці.

На відкритті з'їзду було сказано кілька промов і подано кілька докладів. Найбільшу увагу звернув на себе відчит Міжуєва: „Держава і повашкільна освіта“.

Д—ій Міжуєв розповідав про сумне просвітне становище Росії. Грамотних в державі налічується всього 5-та частина, а неграмотних залишується 100 мільйонів душ. Далі він порівнює просвітне становище Росії з іншими Західними державами.

Було ще подано багато відчитів про становище освіти на місцях. З усіх тих відчитів видно було, що позашкільний освіті багато шкодять всякі утиски.

Д. Городецький подав дуже цікавий відчит про кубанське товариство „Просвіта“. В своїм докладі він зазначив, що, для поліпшення народної освіти слід завести в початковій школі вчіння українською мовою; крім того українська мова повинна вживатись у всіх просвітних встановищах на Україні; в середній школі слід увести науку про українську мову, літературу, історію, географію та економіку України.

Довлад д. Городецького викликав багато заяв; в тих заявах висловлювалось співчуття од заступників різних національностей. С. Русова зробила доклад про відродження національної свідомости в українців, поляків та білорусів. В передньому числі „Рідного Краю“ сказано ширше про відчит д—ки Русової і про те, що з'їзд признає за кожною національністю право на освіту у всіх школах рідною мовою і що школа ні в яким разі не повинна бути способом до обрусіння і національного гніту з-гори.

З'їзд сподівається, що народні університети, та інші просвітні інституції у всій своїй діяльності будуть підтримувати національні ознаки.

Було ще прочитано доклади про університетські поселення в Англії, та про народні школи для дорослих в Данії, Швеції й Фінляндії. Виборні від безпартійних робітничих організацій внесли постанову про єднання між університетами та робітничими спілками.

На з'єднаному засіданні всіх відділов з'їзду цю резолюцію було відкинута 110 голосами проти 105-ти.

Постанову про науку рідною мовою предсідатель зібрання Сиромятников зовсім не схотів ставити на голосування. Коли попрохали прочитати постанову, то він одмовився зробити й се, навіть відмовився від предсідательства. Місце предсідателя зайняв Дріль і прочитав постанову, але одмовився поставити на голосування внесені поправки. Тоді більшість присутніх вийшла з засідання.

З'їзд розіхався з надією незабаром зібратися знов.

НА УКРАЇНІ.

◆◆ Закриття Харківського народнього дому В Харківському народнім домі два хлопці знайшли в курильній кімнаті дві бомби, та поліція знайшла три.

Слезкін, що заступає генерал-губернатора, зачинив народній дом на той час, поки його пильно обшукали. Більш нічого не було знайдено і народній дом знову відчинив той-же генерал Слезкін.

Та як повернувся з Петербургу генерал-губернатор Пішков, то знову зачинив народній дом; до сеї пори його не відчинено.

Разом з тим було зачинено в Народному домі столову, чайну й інші відділи.

◆◆ В Київському „Обществі грамотності“—зачинено книжний склад, через обвинувачення в тім, що склад держав і продавав не дозволені книги. Іде чутка, що й становище бібліотек, заведених сям Товариством, не певне, в цілому краю.

◆◆ Розтрата грошей. В Харківському губернським казначействі в одному відділі відкрито велику розтрату грошей,—15,000 карбованців.—З поводу цього почалося слідство.

◆◆ Забастовка робочих. В Новоросійську уже два місяці велась забастовка робочих на пристані та на залізниці і скінчилась тільки тоді, коли було наведено робітників з Ростова. „Грузівщики“, (щі, що навантажують), вийшли на роботу, але адміністрація заарештувала більше ста душ,—всю артіль російського парашодного товариства, бо цих робітників вважають привідцями до забастовки. Всіх їх висилають з города в свою сторону.

◆◆ Вихід земельних власників. В Катеринославиці на останку минулого року подано було 8,363 заяви селян про бажання вийти з громади, взявши на свою власність участки громадської землі. Сельські громади відмовлялись зробити виділ землі, та в справу вмішались земські начальники і таки зробили 7,270 виділів.

◆◆ Виставка „до-школьного виховання“. В Києві 13-го січня відкрилась виставка „до-школьного виховання“, упорядкована київським товариством народних дитячих садів. Програм виставки такі: Зразковий дитячий садок, праці дітей, матеріял для гри і заняття, наглядні підручники, книжки для дітей, книжки для матерей, забавки, цяцьки, малювання, та інше.

Виставка пробуде цілий місяць.

На виставці будуть читати лекції, давати пробні уроки і всякі пояснення.

Олефірівська ткальня.

В Полтавщині, в Миргородському повіті, недалеко від Сорочинців, (в 4-х верстах), є ткацька майстерня. (звуть її простіше—ткальня). Вона з'являлася з своїми виробами на скількох виставах—і здобула вже собі відомість.

Отож як довелось мені бути сеї осені в Києві, то Редакція „Рідного Краю“ доручила мені побувати в Олефірівці й подати Редакції ширші відомості про ткальню, що взагалі вже була їй відома своїми виробами. З того, що я знав раніше, і з того, про що довідався, побувавши в Олефірівці, подаю до Рідного Краю такі відомості:

Сю ткацьку майстерню відчинено заходами Миргородського Земства і содержится вона теж коштами Миргородського Земства. Земство дає щороку 1000 карб.; та ще має ткальня де-який здохток від продажу своїх виробів.

Існування цієї майстерні досить користне для нашої околиці, та й для ширшого кругу україн-

ського громадянства,—раз через те, що майстерня випускає добрих ткачих, а в друге—через національну українську ознаку узорів, що на výroбах сеї майстерні. Килими, плахти, рушники, скатерті, хустки, матерія для меблів і усякої одежі, ляпстви для сорочок, пояси, крайки—все це робить майстерня дуже гарно. Українські узори є такі чудові, такі різноманітні, що свідчать про багату фантазію в цім напрямі українського народу. Трапляється, що один узор має багато різних відтінків, і це надає ще більше краси. Добре теж робить ткальня всякі рядна, суцільні мішки й таке інше. Мабуть добре працюють коло всієї справи орударка майстерні Л. Середина-Сабатина і її помішниця д-ка Панченкова. Зразки для узорів беруть вони з народних плахт, рушників, сорочок то-що; чимало сього всього є й на місці, а часто дає зразки й Полтавський губерський музей, дуже багатий на сі речі.

Ткальня уміщається в досить гарному, світлому будинкові, покритому черепицею. На жаль, він тісенький,—містить у собі тільки 14 верстатів,—а через те й приймається мало учениць: тепер їх там тільки 18. Колиб був ще один такий будинок,—то це було-б дуже добре, а то приходиться де-кому відмовляти, за недостатчею місця. Зпершу учениці тчуть на фабричному матеріалові, а потім уже переходять до ручного. Сами ж учениці, за доглядом учительок, малюють з тих зразків, що їм дають, узори, надаючи їм різні відміни, і таким побитом у цій справі помічається поступ.

Приймають у майстерню від 13 літ; приймають теж і хлопців. Учаться 3 роки. З часів заснування ткальні було вже три випуски: скінчило вже двадцять учениць, що розійшлись по селах; вони працюють серед селян, а иноді беруть роботу від ткальні. Кожній учениці, що скінчила науку, дається від Земства верстат.

Всі учениці пробувають у ткальні на земський кошт. Тієї хати, де-вони живуть, похвалити не можна: вона холодна й вільготна. Чи не змогло-б земство поклопотатися про кращий „інтернат“? Сплять учениці усі вкупі, долі. Це зовсім не до ладу, бо може швидко поширитись яка небудь пошесть, а в Олефірівці-ж навіть і фершала немає.. Бажано було-б, щоб і їжу ученицям давали кращу, бо борщу, каші може й малувато після 8—9 годин праці..

Вироби Олефірівської ткальні мають велике поведження: кожного року їх продається карбованців на 300, та з усякої замовленої роботи виручається карб. 200. На самій виставі в Миргороді сеї осені, за чотири дні, ткальня продала своїх виробів на 200 карб. Такий успіх Олефірівської вироби мають через свою чисто-українську прикметність. Розповсюжує ці вироби й склад Полт. Земства, бо склад цей купує вироби у ткальні,

а потім їх перепродує, в себе в Полтаві, або посилаючи вуди далі

Дотепність майстерниць з Олефірівської ткальні свідчать хоч би й такі з'явища: коли сього року сільське-господарське товариство видчиняло у с. Бірках, Зіньківськ. повіту, ткальнію, то за учительку взяло ткалю, що скінчила науку в Олефірівській майстерні. а коли ця учителька занеужала, то запрохали її товаришку.—

Як завітали ми до Олефірівської ткальні, то д. Середина щиро прийняла нас, про все охоче оповідала, показувала всі вироби; так само обходилася й її помічниця. Учениці за роботою співали гарних українських пісень, та колядов. Попрохали вони мене переписати їм „заповіт“ Т. Шевченка... Помічалось явесь своє, сімейне життя; видно, що відносини між „старшими“ і „меншими“ дуже добрі. Взагалі від моєї гостини в Олефірівській майстерні зосталось у мене саме найкраще враження.

Побажаймо-ж їй з успіхом працювати на користь хорошему ділові!

П. Сорочинський.

Народ пророкові

Ти прокляв нас проклоном важким
За жорстокість, упертість і зраду.
Сам судив нас і вирок дав сам
І нікого не кликав на раду.

Скорпіоном язик твій був нам,
Ти нас мучив і жалив невпинно,
А тепер ще й стоїш проти нас,
Мов ображений ти безневинно.

Так, тепера здається тобі,
Що вже й світ не видав стільки муки,
Скільки ти від народу прийняв
За свої велемудрі науки.

Ой, який же це з тебе пророк,
Що твое винозорее око
Тільки власною бачить біду,
Та й тієї не бачить глибоко?

Ти ще скарги розводиш та жаль,
Ти, єдиний безсмертний в сім тлумі!
Адже вічно твій житиме дух
Вкупі з словом в проклонах та глумі.

Хоч побити ми можемо тебе,
Каміняччя наверхавши силу,
Але ж тим тільки вищу тобі
Та міцнішу насиплем могилу.
Хоч блиснеш мов летюча зоря,—
Се для твого безсмертя доволі,
Ми ж, неначе Молочная Путь,
Мусим довго світити поволі...

А на кожного з нас темна ніч
Наче ворог у-схові чигає,
Зимні руки—важке забуття
Із простору віків простягає.

Де є камінь такий на шляху,
Щоб на нього не збили ми ноги?
Чі бував нам проводарь коли,
Що не вів манівцем без дороги?
Так, зачерствіли наші серця,
Мов рілля через довгу посуху,
Та за тее не нас ти клени,
Проклинай своє браття по духу.

Чі один же такий, як і ти,
Нам казав: „Так говорить найвищий“.
Інший тому брехню завадав:
„Я від Бога“, казав. Хто—щиріший?

Адже тільки не хутко діла
Виявляють нещирість у слові,
Як-же маєм одразу, без діл,
Пізнавать вашу душу по мові?

О, якби ж ми побачить могли
Власним оком хоч раз того бога,
Що до нього ви кличете нас!
Як стріла була б рівна дорога.

Ох, якби ж він і нам уділив
Світла мудрости з свого проміння,
Ти б не кидав проклонів на нас,
Ми б не кидали в тебе каміння.
Та чи був би ти радий, щоб ми
Раптом стали, як ти, всевидючі?
Ох! либонь ти-б сконати волів,
Як вигнанець-пророк серед пуші..

На дрібні шматочки!

(Природа з життя артистів).

У городі Харькові, у „меблiрованих горницях“, що прозиваються „Бостон“, там де має притулок усяка городська бiднота, одного Божого ранку, велася така суперечка між квартирантом тих горниць, артистою Зозуленком, і коридорним слугою.

— Йй-же Богу, хазаїн казали, як-що завтра не виберетесь, то виженуть вас з полицейським.

Так пригрожував слуга.

— Ну, положим, не посміє він цього зробити!— Суперечив квартирант.

— Ось побачите! Адже Мерцалова викинув?

— Я йому не Мерцалов!

— Не велика цяця й ви...

— Мовчи, грубіан! Геть з очей!

— Про-мене, я піду, але він побожився; у його й справді терпець увірвався!—

— Піди краще, та скажи своєму хазаїнові, щоб витопив грубку, а то я на його подам скаргу за звіряче поведіння з квартирантами й притягну до суду.

Отак пригрозив і Зозуленко.

— Заплатіть, тоді й затопимо; а то грошей не платите, а кімнату займаєте. Учора знов квартиранта втерали, а квартирант хороший, не вам рівня,—кондуктор з конки!...

— Не базікай! Іди геть!

— Овва! Кричите, командуєте, наче-б то справді щось путне... кара божа з тими актьорами!

Слуга, чухаючи потилицю та лаючись, вийшов з покою.

— Пху! Життя каторжне!—плюнув з досадою Зозуленко, замикаючи за слугою на ключ двері і заходив, збентежений, по кімнаті, шкарбаючи дірками калошами

Український артиста Зозуленко був мізерний, сутуловатий чоловічок, з вихростою чуприною й щетинячими вусиками, що стирчали з під червоного носа. Той ніс виразно визначався дулькою на прищуватому обличчі з підсліпуватими маленькими очима... На погляд йому не було й тридцяти літ. Мізерна постать його була зодягнена у старе потерте пальтоско якогось невідомого цвіту; на голові була велика смужкова шапка. У цьому вбранню Зозуленко ходив і на вулиці і у себе дома, за тим, що собачий холод, пануючий в покої, не давав роздягтись. У тому пальті він і спав, укриваючись до того ще й дірявим ватним ряденцем. Ряденце, засмальцьована подушечка й щуплий, поламаний чамайданчик, що ваявся долі розкритим,—ото й було все манаття артистове... У чамайданчикові містилось: ноти, пучок ролів, оповістки про театральні представлення, вишита брудна сорочка і широченні сині штани. Артиста він був не вельми

вдатний,—казючи на театральному жаргоні, „жарив усяке ампуа“, але тільки „жарив“... Комічні ролі відгравав кепсько, а коханців, з таким не показним обличчям і поставою, ще гірше. За те мав гарний голос,—тенор,—і, виконуючи ролі з співами, мав де-яке поведження. У хороших товариствах він виступав лише в хорі, а оде недавно Зозуленко улучив і в актьори, бо виступав у невеличких товариствах, що тепер ровелось багато. Та й невеличкі, артистичні гуртки-товариство єднаються великим постом у Харькові десятками, мандрують по повітових городках, заводах, містечках і навіть по селах на Україні й Росії; волочать саме злиденне життя...

Ото і тепер, після „провалу“ одного з таких гуртків, Зозуленко добрався до Харькова, вкешкавав у горницях в „Бостоні“ і вже більше місяця як голодує, сподіваючись якого місяця. Кожний день від заходив у театральну книжарню д. Бойка, що в Харькові заступає артистичне бюро,—все справлявся, чи немає попиту на актьорів; одібравши відповідь не скутечну, плентався понуро у шинчок „Ялту“, що любили українські артисти. Там часом черпнути чарочку-другу з-ласки товаришів, що служили в Харькові, або приїздили по ділах. А там плентався знов мерзнути в свій холодний покій, потрапляючи прощмигнути так, щоб не попасти на очі хазаїнові, що раз-у-раз обридав...

Після суперечки з слугою, довго ще Зозуленко ходив по покою і міркував про свій скрут.

Аж ось у двері хтось стукнув. Зозуленко здригнувся і почав прислухатись...

Напевне, сам хазаїн...

Так подумав Зозуленко і з жахом спитав:

— Хто там?

— Це я... озвався хтось за дверима.

— Хто-я?

— Я, побратим твій і друзяка!—проказав якийсь хриплий голос.

— Хто такий?

Зозуленко несміло відчинив двері і побачив голене обличчя артиста Миловзорова.

— Це я, батечку, я, своєю персоною!—Сказав Миловзоров, увіходячи в покій.

— Матулечко,—ти?! Здоров, друже!—Товариші обнялись.

— Товариш Зозуленка, що ввійшов у хату, був здоровило високого росту, повновидий, рябуватий чоловік. Своім обличчям нагадував він гориллу Бразильських лісів. Убраний був не це вімовому сезону: в літньому благенькому плащі, на голові сирій капелюх, а ноги обути в туплі з бляшаними спряжками; на туфлях не було живого місця від дірок та латок.

З Миловзорова був артиста—теж не важнецький. Служив він то по руських, то по українських гуртах, а грав усе, що траплялось, і грав, казючи правду,—погацо. До того-ж володів якоюсь особли-

вою вимовою: акцентом, не здатним ні для руської, ні для української сцени...

— Прогорів?... Запитав Зозуленко.

— На чистоту... буркнув басом Миловзоров і бухнувся на канапу.

— Звідкіля?—

— З Кобеляк... Був у товаристві Шатюкевича. Гаспид,—посадив усіх, а сам счез, невідомо куди... Попаду—небезпременно наклепаю пику!

— Били його і б'ють кожний сезон,—дарма! знаходяться дурні, що таки йдуть під його оруду!—

— Тварюка!... Так ловко облутав, що комарь носа не підточе! Ну й жулля тепера розвелось по українських гуртах,—лихо!

— Як же ти добрався до Харькова?

— Звичайно,—по шпалах; а то зайцем... Два тижні плентався, разів десять висажували... З таким ростом, як у мене, ніяк не сховаєшся у вагоні під лавкою; до того-ж—повидумували парове топливо: труби одолювають... жарота, комфорту ніякого!... Контроль строгий, а кондуктори—собаки...

— А ти давно у Харькові?

— Я був у Замухаренка,—в мент прогоріли... Вже цілий місяць без діла по Харькову тиняюсь.

— Нічого не чує?

— Нічогоісенько.

— „Погано, Титяно“... з протягом мовив Миловзоров; скинув капелюха, почухав потилицю.

— Обіща Решетович на Різдво оборудувати діло, тут, у цирку Нікітіна.

— Теж крутії!... Ох, ще який! Одначе у тебе у кімнаті тев... „віють вітри, віють буйні“!...

— Не плачу, то й не топе сатанюка.

Зозуленко забігав по кімнаті, а Миловзоров, потираючи від холоду руки, засвистів пісню: „віють вітри“...

— Гроші у тебе є?—спитав Миловзоров і позіхнув на весь свій широченний рот.

— Де там у мене ті гроші? два дні й рісочки у роті не було.

— Погано!... і у мене діло швах, а по животу девятий вал так і похочає... Я думав, ти мене, по дорожнього чоловіка, попоштуєш...

— А я думав, що—ти мене.

— „Кепський інтерес“! Ех-хе-хе!... А як-би то нам тепера добути пляшечку монопольки, а на закуску ковбаски гаряченької, огірочкив солоних, хоть з-пару,—от то булаб штука не вредна!

— І не згадуї!...

Зозуленко сплюнув, махнув рукою і забігав по кімнаті, хукаючи на померзлі пальці.

— Єсть, положим, у мене карбованчик у кешені... Сказав після мовчанки Миловзоров.

— Невже єсть?—гукнув Зозуленко, раптом зупиняючись біля Миловзорова й просіявши на виду.

— Єсть голубчик сивесенький, єсть! але я його бережу як око в лобі! Добув я його оце у дорозі і ось при якому випадку: чвалаю я після одної ви-

садки з поїзда по шпалах і прохожу селом,—тут вже недалеко під Харьковом,—зайшов у хату до мужичка, обігрітись та спочити... Розбалакались... я й кажу, що я семинар, готувався колись на попа. А як раз на моє щастя у сусіднього мужичка померла мати; мене й попрохали почитати псалтиря над упокойницею; я, звичайно, згодився. Два дні годували до-схочу й напували, і цілого карбованця за труди положили.

Зозуленко зареготав.

— Смійся, смійся, а бачиш—і семинарська мудрація здалась таки на що-небудь. Карбованчик отой хороню,—куплю марку і візьму документа з консісторії; а то без документа ніяк не можна, навіть з Кобеляк хотіли витурити, бо саме-ж констітуція, воєнне положення і усе там проче... Тож звісно, що ще гірше стало, як перше було...

— А я зрадів,—думав, попоштуєш!...

Зозуленко скривився як середа на п'ятницю...

— Не можу, братіку!—без документа кроку не ступиш! Особливо круто приходиться при частому вештанню піхтурою по шпалах: жандарм одолюва...

Миловзоров засвистав „чижика“ і потягся на канапі, а Зозуленко знов заходив по хаті.

У мовчанці пройшло кілька хвилин.

— Ох!.. Проклятий холод!—почав знов Миловзоров:—дріжаки починаються, їй богу, починаються і зашпари заходять... Чаркою тільки тепера й можна одіграти душу... Прокотнув би оце зараз чарочку-другу і миттю в жар кине...

— Ще й як кине!... озвався, зітхнувши, Зозуленко.

— Істи теж хочеться, аж шкура тріщить.

Знов настала мовчанка.

— Та ну його к бісу отой документ!—сказав рішуче Миловзоров і скочив з канапки.

— Як-небудь проживу!... Давай, отому проклятому карбованцю скрутимо в'язи!

— Невже?...

Зозуленко підбіг до Миловзорова, веселий усміх розплився по його виду і він заметушився біля гостя.

— Голубчику! Товаришу! Ріднесенький!... Ти тільки усього карбованця не трать зразу, а ми його потратимо з повагою. Карбованець тепер,—при нашому скруті,—великі гроші!... Я побіжу й куплю пів-пляшечки горілочки, та ковбаски хунтив,—невимовно Істи хочеться!—а щб зостанеться, буде й на завтра.

— Ні, коли гуляти, то гуляти, рішай його до щенту!... Ось він, мій голубчикове!..

Миловзоров витяг з кешені замотаний у папірець, новенький, ясенький срібний карбованець і показав Зозуленкові. Той упився в його очима й втішно усміхнувся, причуваючи вже смак тієї ковбаси, що оце він буде нею закусувати, проковтнувши добру чарочку горілки.

— Ти глянь, який новенький,—аж блищить! Миловзоров махав монетою перед очима в Зозуленка.

— Бери його і шкварь на всі!—гукнув на останку Миловзоров і шпурнув карбованцем об стіл!—Щось дзенькнуло, хруснуло... і... дорога монета розлетілась на дрібні шматочки...

Був то карбованець—шклянний!...

Не трудно собі намалювати вираз обличчів наших бідолах при такій несподіваній казії.

К. Ванченко.

* * *

Замість душі—живі струни
У груди Бог мені вложив,
Але на струнах тих, на горе,
Нікого грати не навчив...
А то-б заграли голосні,
Огненна-б пісня полилась
Як річка бистра та широка,
Як пташка в небо-б піднялась.
Тепер-же горе лиш та муки
Ворушать струни без ладу,
І тяжко стогнуть голосні,
Тремтять і жалібно гудуть...
Того пісні мої не смілі
І не веселі, і сумні,
Що згуки суму і печалі
В них відбиваються самі.

Людмила Волошка.

Житомир.

В ТЮРМІ.

(Пригода з часів боротьби за виборчу реформу в Австрії).

Перед твоїми очима великий яр. Долиною тече ліниво річка, вона круто в'ється і зникає за скалою.—По обох боках тої річки розложилось гарнесеньке, невеличке село.

Досвіток. Ще сонце не зійшло.

З ліска, що на горі, сходить у низ, по стрімкій свалі, селянин, убраний по гуцульському.

Всюди на селі ще сплять...

Ні! не сплять вони...

Он там світяться в одній, другій, третій, четвертій хаті. Чому ж навкруги так тихо? Навіть со-

бака нігде не гавкне!—Всюди тихо, не-мов село замерло. Ні! не замерло воно...

День вже. Чому ж над селом панує така тиша? Тільки в чотирьох хатах видно ще світло...

Вчора вранці, он там на майдані, зроблено, по приказу австрійського офіцера, над безборонними селянами тяжке злочинство. Від жандармських куль впало п'ять чоловік.

Защо ж вони лягли? за що селянська кров пролилася?

Вони загинули, віддали життя своє за волю, вони головою наложили за права, рівні для всіх. Вони жадали волі і за це їх убито.

Ось чому сьогодні над селом залягла тиша.

Селяне—цією подією немов приголомшені.

В хатах, де видно світло, уберають у смертну одягу—вбитих, замордованих селян. Діти їх, що сиротами zostались, плачуть-ридають.

Заграв військовий рижок. На дозрі до села блискає при соняшнім проміні ліс салдатських багнетів (штиків.)

До села входить військо, з де яких хат вибігають селяне і зачипають з грюком ворота.

Знову тихо, чути лиш брязкіт вояцької зброї.

Надходять і жандарі з слідчим судією, лікарями і офіцерами.

На вколо села, по горах, розставлено сторожу, з кількох вояків; не впускають нікого з села, ані до села.

Жандарі з судією, лікарями, офіцерами і кількома озброєними вояками входять до кожної хати окроме і випроваджують з них скованих кайданами селян. Їх під коновом війська ведуть геть на майдан, де вчора була бійка, а сьогодні там стоїть, в розмокlim болоті та в снігу, військо, що оточає приведених „злочинців“.—Приводять де-кого навіть босого, не одягненого.

Вже полудень. Жандарі ще по хатах ходять та шукають „злочинців“. Кують невинних селян-бідолахів і ведуть їх до гурту на майдан. Чутно плач і ридання. Поглянеш,—почуєш плач жінок, дітей, жаль горло стисне, груди розриваються.

— А!—шуфт, русьнякіше пвайне,*)—бо буду стріляти!—гукає безвусий офіцерик.

З одної хати випровадили молоденьку, сковану ланцюгами дівчинку, (мала літ 13), а за нею вивели вояки на руках—старшу жінку, розхристану, не одягнену. То мати тієї дівчини. Її кинули не-мов колоду яку на приготований віз.

На улицю вийшов тамошній учитель.—Його в мить окружив відділ війська, до його приступив жандар.

— Ви були вчора на тій демонстрації?—питає жандар учителя?

— На якій?—

*) Замовкніть, руські сваві!

— Браць его!—кричить до жандара безвусий офіцер. Жандар, запінившись, сказав:— „Іменем закона арештую!*“) і скував учителя, а тоді заговорив з виразом вдоволення і рівночасно з великою злістю на обличчі:—Ну! тепер співай „Ще не вмерла“, „Січ марширує раз, два, три!“

Повели учителя до гурту—Над вечір всіх скованих, окружених з усіх боків військом, погнали в містечко, віддалене мало не на дві милі.

Конвой прийшов у містечко. Вояки і жандари розганяють юрбу народу, що збіглась дивиться на те видовисько. Чути, як плачуть баби. Чути військову команду. Конвой зупинився біля жандарських кошар. Почали розковувати „злочинців“ і впускати до спорожненої „кучі“. Там в кутку на клаптику соломки сидить вже жінка з дівчинкою—донькою. Дівчинка тремтить і тупиться до бідної матері, знеможеної подіями.

Жандари дали розковують селян. Один розкований вдався до вахмістра-жандара і показує йому згризену ланцюгами, слухлу руку.

— Устроми руку в холодну воду, то й перестане боліти!—гукнув пузатий вахмайстр.

Вже всіх розковували і замкнули.—Настала мовчанка. Всі арештанти поставали, мовчать як стовпи і тільки що споглядають один на одного. Дівчинка, що сидить в кутку, починає дужче плакати. Мати й інші заспокоюють її.

Вітер з морозом свище, заводить, і завіває свігом крізь діри в стінах. Всі од холоду, од утоми, дріжать, аж зубами дзвонять.—Навіть сісти нема де;—земля з гноем, мокра.

Навкруги „кучі“ ходять вояки. Ходить їх аж девять, стережуть „злочинців“. Під дверима поставлено велику варт.—Темно, ніч.

— І що тепер з нами буде? озвався один з арештантів.

— Будуть вішати, ці постріляють, як тих бідолахів, то все одно!.. „Раз мати родила“,—сказав другий.

— Василю! і тебе взяли?—питає жінка з кутка, стрункого парубка, що стоїть задуманий, зпершись об стіну.

— А ви, мамо, хіба не бачите, що нас всіх з хати забрали: он і тато й Іван.

— Матинько божа! заголосила бідна жінка,—всіх нас витягли з хати! хтож там худібку напоїть, нагодує!..

— Годі, стара, не плач!—втихомирує жінку сиwoволосий дядько,чоловік її:—Якось воно бг дасть! Якось воно буде!..

А вчитель з нами?—питає хтось з арештантів.

— Я тут,—відповів од дверей слабым голосом учитель.—Слухайте, я не можу встояти, у мене

дуже голова болить!.. У мене чоботи подерті, замочки і опанчина стара змокла..

Положили учителя на вонючій, мокрій землі; хтось прикрив кожухом.—

Закалатали замком, відчинились двері. До „кучі“ увійшло двоє вояків з наїженими багнетами, з світлом, а за ними вахмайстер з голою шаблюкою в одній руці, з револьвером в другій.

— Не рушся ніхто з місця!—гукнув вахмайстер.

Контроль. Порахували арештантів і вийшли. Двері з гуркотом замкнуто і настала знову мовчанка, хоча ніхто не спить; чути, як вартові ходять, та змінюються.

Полудень.. З арештованих ніхто в роті нічого не мав вже дві доби. Голодні, змерзлі сидять всі на згноєній землі, якийсь з арештантів з досади шівголосом почав співати: „Шалійте, шалійте, скажені кати!“... За ним потягли інші..

Третій день. Двадцять сім заарештованих, під сильним конвоем приставлено до тюрми в С***.

Іх випроваджено до темного коридору.—На одній стіні коридору висить хрест. Кілька приведених поскидало шапки, а кілька стояло в шапках. Приходять дозорці, брудні, заспані. Піки в них червоні, опухлі.

— Шапки скинь, хлопе!—крикнув один дозорець з червоним поприщеним носом:—Ти се гадаєш, хлопська мордо, що до коріми прийшов?

— Еге ге! захоркотів другий дозорець:—як я бачу, то се мабуть, ті що бунтуються, проти уряду виступають, а жандарів хотять сокирами рубати! Чекай, хлопе, руська свине, ми з вами будем іначе балакати!..

Надійшов управитель тюрми і приказав усіх обшукати. Дозорці обшуквали, повідбирали ножики, ремінці й все інше, що люде мали при собі.

Всіх розділено по камерах, поміж злодіїв, розбійників, та інших.

У великій камері темно, понуро, а сморід аж душить... З ліжок підводяться ліниво один по другому й оглядають приведеного „дувакса“ (новака), що стоїть мовчки коло дверей.

— Ти чого став, витрищив очі як зарізаний баран?—крикнув здоровий, трохи згорблений арештант:—Ти того не знаєш, що треба заявитися господареві?—

— А деж ваш господарь?—питає „дувакс“ без страху.

Арештант взяв „дувакса“ за вухо і завів до одного замашистого арештанта,вбраного з-паньська, що сидів під вікном.

— Гроші в тебе є? горілка, хліб, ковбаса є?—питав господарь „дувака“.

— Та деж, пане, я міг те все принести? мене взяли ось так як, стою,—відповідає новак.

**) Старший вахмайстр говорять по польському, але ми для кращого зрозуміння перекладаємо на українську мову.

— А! чортяка-б узяв твою матір! ти ні з чим прийшов зісвіту сюди?—крикнув, заскреготавши зубами, господар і луснув „дувакса“ по виду, аж той бідолашний заточився, а з рота кров потекла.—

Арештанти зареготалися, аж в камері залунало. „Господар“ заложив руки за спину і ходить нахмурившись по камері, а по хвилині вдається до своїх товаришів:—Хлопці! провчіть того „голопьятника“, щоб знав, як має приходити між вас!

По тих словах, арештанти кинулись на нещасного новачка, й закутавши йому голову, почали бити, де хто попав.—

Регіт арештантів заглушив плач і крик бітого...

— Дайте йому води!—захоркотів „господар“.

Один з кримінальників вихопив цебер, куди зливали арештанти всяку нечисть і вилив обкрявленому новачкові на голову.

Ніч...

Повільним кроком ходить по коридорі сторожа. Аж ось з одної камери чути глухий, немов з під землі, стогін; він розійшовся відгомоном потюремних коридорах,—аж лячно стало.... Потім знов тихо

Чути кроки, задзвеніли ключі, опала на ланцюгу колодка, заскреготав замок, зарипіли двері...

З одної камери винесли мертвого арештанта..

День. Арештантів вигнали на тюремне подвір'я провітритись.—На подвір'ї повно дозорців, що стережуть арештантів.

На подвір'я увійшов піп. Арештанти біжать цілувати йому руки.—Піп подався до одної комірчини, що стояла по однім боці подвір'я, а на дверіх її видно було „польську надпись „Rzeczze zbedne“ (лишві річі). Один дозорець відімкнув тую коморку. В комірці лежав на землі страшний труп моголого арештанта. Піп перехрестив умерлого, поропав водою і відійшов.

Кілька арештантів збили до-купи чотири старих дошки, вложили помершого і повесли під вартою дозорців за місто на кладовище...

Богдан.

Воля бажана, як щиро тебе я люблю!
Зірвонько ясна, як промінь твій милий ловлю!
Пильно дивлюсь я на небо безкрає
Єсть ти на йому, чи може й немає?...
Може й тебе пригнітла недоля лихая,
Може й тебе та рука закувала тяжкая?
Щож! колись сонечко правди зійде,
Волю в темниці-в'язниці знайде;
Промінь кайдани із'єсть,—
З'явиться воля, жадний наш гість!

Василь М. Панороть.

С. Курінь.

Ушанування Марії Заньковецької.

(XXV літ величної праці).

День 15-го Січня сього року—був великим святом України. Серед тих темних хмар, що оповивають нашу країну, се був ясний просвіток, велична година, що дала тільгу пригніченому духові.

Мов якесь проміння сповняло театр київського „Товариства грамотності“, мов один чулий урочистий настрій проймав усю ту, велику юрбу, що давтовпом зібралася в театрі, сповнила всю просторінь його. Зібралися на велике свято, на ушанування зірки української, що сяє на українським небі 25 літ.

Всі ждуть. Підіймається завіса. На сцені 4-та дія з „Лімерівни“ О. Мирного; її ще нема.. Ведуть сцену інші артисти... Аж ось із середніх дверей увиходить—вона, Заньковецька.

Плескіт, гук, сиплються квітки... Довго не дають артистці почати свою роль. Аж ось вона почала. Не треба казати про її гру в цій дії, про чудові сцени за столом, як нещаслива молодиди довідується про зраду, як вона мішає спів з риданнями.

Дія скінчилася. Звилася знов завіса. На сцені вже нема хати,—широка просторінь, оточена декорацією зеленого гаю. На кону українське драматичне товариство з Марією Заньковецькою на чолі і учасники великого числа депутацій. Заньковецька засталась в убранню Лімерівни і стоїть така гарна, велична..

Першим підходить Садовський, читає привіт від українського драматичного товариства. Потім було прочитано адресу від Київського Українського громадянства і від нього-ж піднесено ювілятці золоту покрасу,—на її виложено діамантами цифру 25, на згадку 25-літньої сценичної праці Заньковецької. Од театру Соловцова було прочитано адресу російською мовою; далі йшли адреси: від музично-драматичної школи Лисенка, від Київської „Просвіти“, від „Ради“, „Слова“, „Рідного Краю“, „Літературно-Наукового Вістника“. Від „Рідного Краю“ була адреса така:

*Високошановна Артистко,
дорогий самоцвіте наш!*

„Крізь ранній світанок на українським кону—заблищав твій промінь. Україна мати збрала свій великий хист і засвітила твій промінь-талан розмаїтими огнями. Підіймаючи нову завісу нашого театру, виводячи тебе, Україна сказала: „Гляньте, кого я можу утворити, якій артистці даю мое слово! Марія Заньковецька пориватиме вашу душу, сповнятиме її найдужчими почуваннями: коли на сцені луватиме щастям її голос, то буде тішитись ваше серце найяснішою радістю: коли забренить смутком її мова—заблищать ваші очі найблагороднішими сльозами. Почуете себе кращими при одному погляді Марії Заньковецької.“

„І буде радіти той, кому доведеться бачити сю велику непорівняну артистку-українку, хто милувався промінем сього найкоштовнішого алмазу, що одбив у своїх гранях величну творчість України!

„Сяй-же нам, дорогий самоцвіте наш! нехай будем радіти найвеличнішим світлом твоїм! Ми будемо дякувати матері України, що дала нам таку артистку, а тобі казатимем: Чолом славетній Марії Заньківцевій! Нехай славиться ім'я її на весь світ широкий!“

Потім пішли вітання від українських товариств: від Київського наукового товариства, від Київського т-ва Грамотности, від „наукового т-ва імені Шевченка“ у Львові; від т-ва літератури, науки і штуки у Львові, від „Просвіти“—Чернігівської, Миколаївської, Житомирської, Кубанської та Бакинської. Велике вражіння справила адреса від забороненої Кубанської „Просвіти“. Від городів були адреси: від Полтави—дві—(одна від „прихильних полтавців“, підписана О. Мирним, М. Дмитрієвим, Г. Маркевичем і иншими, подана Г. Шерстюком; друга—Л. Жебуньовим, „з доручення полтавської громади“); далі читалися адреси—з Чернігова, з Курського, з Петербургу, з Миргорода, з Ромен, з Черкас, з Прилук, від студентських громад та української молоді: з Києва (п'ять адрес), з Харькова, з Кам'янець-Подільського; адреси російською мовою від часописей „Кієвскія вѣсти“, „Кієвская Мысль“, „В мірѣ искусств“, „Послѣднія новості“, „Руський чех“ (чеською мовою).

Крім того були ще адреси від художників-кіян, від українського драматичного гуртка з Чернігова, від видавництва „Ранок“, від гніванського драматичного гуртка.

Велике вражіння зробило на Заньковецьку привітання селянина. Се був селянин з полтавщини, з лохвицького повіту, він просто та щиро прочитав Заньковецькій з листа паперу такі слова:

„Я приїхав до вас, вельмиповажна пані Марья Костянтиновна, з далекої Полтавщини, з Лохвицького повіту, з мавенького села, котре зветься Пізниками, куди й ви колись приїздили. Приїхав я через те, що в нашому селі здавна склався гурток селян, дуже прихильний до театру. Ми граємо на своїй, народній сцені, инколи й по других селах. Ось тепер наш гурт, почувши про ваші празник, звелів мені їхати до вас, щоб у цей великий день вашого життя вітати вас від щирого серця, як найбільшу силу українського театру, як нашу красу, нашу гордість. Не погордуйте ж нашим простим селянським вітанням! Дай же Боже вам, Марья Костянтиновна, ще багато сили й здоров'я, щоб могли ще довгенько учить людей про страждання душі людської й ворушити кам'яні серця“.

Се про той гурток згадується в привітанні, що сім'я Русинових заснувала в селі Пізниках,

та пособила йому стати на ноги. Защеплений добрий живець прийнявся. Бували-ж в тих Пізниках і Заньковецька з Кропивницьким;—про те завітання й нагадав селянин з Пізників.

Заньковецька плакала, слухаючи те селянське привітання. Буйні сльози котились по її виду... По скінченню того привітання, вона обняла привітника і скільки раз поцілувала.

Виступив з привітанням, написаним на червоному папері, і робітник,—від київських товаришів-робітників.

Се була остання з читаних адрес. Прочитано було ще привіт від О. Мирного: се автор „Лемерівни“ прислав віршоване привітання з Полтави.

Далі йшли телеграми. Але тексту їх не читали; хоч з публіки й просили прочитати текст телеграм, але се було неможливо, бо їх було дуже багато, більше 200, а ще зоставалися дві дії святечної постанови.

Телеграми були з різних місць України, з усієї Росії,—від столиць до найдальших кутків (з Ташкента, з Сібіру). Телеграми були від драматичних і оперних товариств, від особних артистів, від окремих прихильників (Аркаса, Русова) і инших, і инших...

Під час читання та в антрактах було подано багато коштовних подарунків: другий подарунок від київського громадянства,—золота обручка на шию, вироблена неначе змія, з сапфіровими очима, вона держить медальон, оздоблений рубінами та діамантами; було подано ще скриньку з сріблом, срібний келих, золотий перстень, різні золоті й срібні речі, великий портрет самої Заньковецької, ювілейна афіша на шовкові, а крім того дуже багато вінків, букетів.

Після привітання—знов дві драматичні дії: одна з „Чорноморців“ і одна з „Лісової квітки“.

Тут ролі Заньковецької—зовсім инакше вдачі, ніж в „Лемерівни“: тут Заньковецька з'явилася в ролі жвавої молодиці й простодушної молоденької хутирської дівчини. Та яка-ж вона була гарна і в сих ролях! як відзначаються в неї всі відтінки типів! Кожне слово, кожен рух—такі вдатні, що споглядач тільки дивується й незмірно тішиться, а той, хто присвятив себе сцені, має перед очима велику науку.

По скінченню сих двох дій—викликання Заньковецької без кінця! Велика юрба не хотіла розходитись...

А до остатньої хвилини ще надходили в театр привітні телеграми...

Таке-то було „свято Марії Заньковецької“, та не самої Заньковецької, а всієї України. Старі, молоді, артисти, письменники, художники, громадські діячі, товариства, видавництва, люди різного стану, всіх і все з'єднала одна думка: сказати—слава, хвала славетній артистці-українці, Марії Заньковецькій!

Марія Заньковецька.

Марія Заньковецька родилася в Чернигівщині. Дійсне прізвище її по батькові Адамовська; Заньковецькою вона назвала себе через те, що народилась і виросла в селі Заньках. Родина її була дворянська; однак, живучи на селі, вона мала змогу з малих літ чаруватись мелодійною українською піснею, чудовою українською природою. Ніжна й поетична натура малої Марусі відчувала багату мелодію, що впадає в саму думу і сповняє її то глибоким сумом, то жартливою радістю. Любо́в до музики, до співів підтримували в Заньковецькій ще й хатні обставини, бо її батько кохався в музиці й часто влаштовував у Заньках співи та концерти. Початкову освіту Заньковецька здобула в пансіоні, а потім скінчила гімназію. Ще в пансіоні Заньковецька виявила артистичний хист, граючи в тих пьесах, що ставилася в пансіоні для розваги учениць. Скінчивши гімназію, Заньковецька прохала батька оддати її в театральну школу, та батько на се не згодився, а тільки дозволив їй грати інколи на сцені разом з знайомими прихильниками драматичного хисту, в Ніжині. Заньковецька мала кожен раз великий успіх і все більше й більше поривалася до сцени.

В 1877 році Заньковецька оселилася в Бендерах і познайомилася з Садовськими; там вони склали з місцевих офіцерів гурток, що почав ставити українські пьеси. Але цього дуже мало було для талану Заньковецької, бо там він не міг розвинути у всій своїй великій силі, і час для цього розвитку настав тільки в 1882 році, коли в Києві грала русько-українська трупа, з Кропивницьким та Садовським і іншими артистами; в те товариство запрохав Заньковецьку Садовський, як відому йому талановиту прихильницю театру. Поруч з Садовським і Кропивницьким Київ пізнав і Заньковецьку.

Уже з перших виступів, Заньковецька почала звертати на себе увагу слухачів талановитою грою і, разом з талановитими артистами-товаришами, почала сяяти ясною зорею на українській сцені. Коли заснувалося перше самостійне українське драматичне товариство М. Старицького, Заньковецька була в йому вже відомою артисткою; потім, грала в товаристві Кропивницького, що одрізнівся від Старицького; коли Заньковецька знов перейшла до товариства Старицького, то слава її вже широко лунала по Україні і за межами рідного краю. Репертуар був не великий, однак в новіших для того часу пьесах Кропивницького й Старицького Заньковецька чарувала публіку. „Катря Звонарівна“ зостається й досі одною з найкращих ролей Заньковецької. З'явилися пьеси Карпенка Карого—і в ролях „Наймички“ й „Безталанної“ Заньковецька счарувала навіть ворогів українського слова. Коли вона виступила в Петербурзі в ролі „Наймички“, то в театрі, як пише Садовський, трапилось щось

не буває: „Се був такий тріумф українського слова, якого більш ніколи вно не зазнавало. М. Заньковецька, сей велетень і талап, розвернула перед публікою дивні риси простоти і художництва“.

З того часу слава Заньковецької росла все більше й більше, бо її талап все більше дозрівав, зростав і виявляв таку силу, що Заньковецьку почали правдиво порівнювати з славетними всесвітніми артистками.

Цей незмірний талап повинен мати в оціх кожного ще більше значіння, коли скажемо, що виявився він цілком самостійно, без жодної допомоги, бо Заньковецька прийшла на українську сцену, не зазнавши ніякої театральної школи, не мавши перед очима зразків, утворених на українській сцені поперед нею. Заньковецька почала сама творити—і твори її зостануться невмірущими.

Талап Заньковецької величезний, непорівняний. Це справді наш найкоштовніший самоцвіт, що утворила на своєму лоні Україна. Сяє той талап найрозмаїтнішим промінням, бо Заньковецька однаково чудово грає і комічні й драматичні ролі. Та вона й не грає, вона тільки дає волю своїй багатій натурі—і на сцені уявляється жива людина, така як її хотів уявити автор, та навіть багато живіша, бо Заньковецька, вдумавшись в роль, перетворивши її в своїй душі, подає малюнок повніше.

Бувають місця в виконанню тих ролей, що грає Заньковецька, де здавалось-би автор не вказав ніякими словами, чим артистка може захопити всю увагу споглядачів, однак ви дивитесь на Заньковецьку і бачите цілу картину з життя людської душі.

Пригадайте в пьесі „Не судилось“, Старицького, в 1-ій дії, як дівчина Катря тільки що приходить. Говорить в тій сцені—її подруга, сама-ж вона ронить лише скільки слів; але ви бачите по самому погляду Заньковецької-Катрі, що перед вами людина захоплена якимсь великим, світлим, ідеальним почуттям.. хочь це не зізнаним.

Єсть ціла дія в пьесі Кропивницького „Дві сім'ї“, де автор зовсім нічого не дав героїні,—ні розмов, ні монологів,—однак в тій ролі, власне в остатній дії, Заньковецька робить таке міцне вражіння, що воно зостанеться у вас по вік. В самій поході, в самих немов непитомних рухах діячки, видно найтяжчу людську муку. А вже в тому єдиному покрикові пещасної молодіці—при повороті її милого, повінчаного з іншою,—почуєте нелюдське страждання!

Таких місць у виконанню Заньковецької можна вказати безліч.

Се талап першорядний, талап рідкостний. Таким таланом Україна може пишатися перед цілим артистичним світом.

Часто говорять про те, що Заньковецьку кличано на російську сцену; часто говорять і про те, що Заньковецька, зоставшись вірною українській

сцені, не перейшовши на сцену руську, принесла патріотичну жертву, бо свідомо відмовилася від ширшої слави. В цих словах єсть і правда й не правда. Що Заньковецьку кликали на руську сцену і що вона сама не пішла на ту сцену—се правда; але хто знає, чи мала-б вона там ще більший успіх, чи залучила-б вона більшої слави, ніж мала її протягом 25 літ і має тепер—на сцені українській. Заньковецька—талан український і, подаючи типи українські, наша артистка могла показати найбільшу *правду*, найбільший *хист* виконання.

Один європейський критик говорить про славу артистку-італійку Дузе так: „Я більше всього люблю Дузе в пьесах італійських: там вона не тільки велика артистка, а ще й найживіша італійка, а сього мені так живо, так виразно,—навіть у дрібницях,—ніяка инша артистка не дає“.

Ще з більшим правом можна сказати те саме про особну гру Заньковецької: щось невлучиво особливе, національне-українське виявляє вона. Який би тип Заньковецька не уявляла—споглядач завжди бачить, в кождім слові, в кождому рухові її, що в постаті Заньковецької живе людина українська.

Тим-то талан Заньковецької недривний від українського слова.

Значіння Заньковецької для українського театру і взагалі для всього українства дуже велике: виступивши на українську сцену в той час, коли українське слово було під тяжкими утисками, Заньковецька своїм незмірним таланом оживляла те слово, виявляла його в живій, прекрасній постаті, підтримувала життя українського театру, надавала йому сили, слави і, в гурті з иншими талановитими артистами, поставила його на таку височінь, що він тепер має змогу стати поруч з театром всевітнім.

Вітаючи славу Марію Заньковецьку з двадцятип'ятилітнім ювілеєм, ми певні в тім, що вона буде весь вік працювати на користь матері-України і своїм таланом свідчити всьому світу про величю творчисті України, що живе і буде жити, не вважаючи ні на які темні хмари!

Лист до М. К. Заньковецької.

Дорога Маріє Константиновно!

Недавно почула я, що 30-го цього місяця, святкуватимуться 25 років Вашої діяльності... Вмить пригадалося мені багато, багато... виринули спомини з минулих літ... Сливце ще малою уявляю я себе і оповідання про театр, про „Кропивницького, Садовського та Заньковецьку“, уявляю собі захоплення ними моєї нени і навіть українки-няні... Не пам'ятаю, чи розуміла я тоді свою дитячою душею, що саме в тім „театрі“ є поважного й

доброго, але ті про кого велася розмова, вже ставали для мене чимсь дорогим і близьким...

Підлітком я бачила Вас у „Наталці Полтавці“; глибоке, ще несвідоме для мене вражіння зробили Ви на мою душу і на завжди непомітно заложили в неї насіння любови до рідного народу... Після вистави я підійшла до Вас. Це було на святі Котляревського в Харькові. Як і до всіх инших повсігда ласкава, Ви мене поцілували, і, не знаю чому, якась лагідність опанувала мною після того поцілунку. Міні в той час здалося, що Україна нахилилася до мене..

Нині я вже можу розуміти ті думки, котрим Ви себе присвятили, ту ідею, що досі керує Вами, ту любов, якою палаєте Ви до України взагалі і до людини в життю особливо до кождої бідної душі людської..

Мимохіть виливаються в мене слова присвячені Вам...

Грала Ти любо хорошу дівчину,
Сонце всміхалося з неба тоді!..
Бідну й занедбану нашу вітчину
Хтілось любити, ласкати Тобі!..

Плакала Ти, і з Тобою ридали,
Муки народні, і скарги, й жалі,
Ріднее горе слова виливали,
Плакали й горді, й убогі, й малі!..

Сьмійся і плач же сльозами народу!
Вбогих і темних повіж величай!
Щиро борися за нашу свободу,
Стомлені чола квітками вінчай!..

Христя Алчевська.

1/8X1, 1908 р., Харьків.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Засідання церковного історико-археологічного комітета, що відбувся у Полтаві, було дуже цікаве. В. Пархоменко сповістив зібрання, про запросини Московського Імператорського археологічного Товариства до участі в археологічнім з'їзді, та археологічній виставі, що мають в осени сього року відбутися в Чернігові. Полтавський комітет постановив послати на з'їзд знавця місцевої старовини, Павловського, та орударя церковного музею, священника Трипольського.

Далі було оповіщено, що Петербургське археологічне товариство вдається з проханням про збірання давніх річей та про охорону місцевого стародавнього церковного будівництва. Д-ій Мощенко заявив, що найстаршими церквами в Полтавщині слід вважати стару в селі Біликах і церкву дуже давньої будови в селі Мильцях, Полтавського повіту. Ко-

мітет постановив виготовити дерев'яні моделі типичних церков XVIII століття.

Священник о. Романов їдавсья з проханням, щоб йому було дозволено зібрати стародавні написи на образах, на церковних двох, стінах, і т. п. Комітет задовольнив це прохання. Далі Комітет постановив видати відомлення за минулий рік, а крім того випустити окроим виданням працю д. Пархоменка „Очерки історії Переяславско-Бориспольской єпархії, въ связи съ общимъ ходом малоросійской жизни того времени“.

◆◆ **Харківське просвітне товариство** Товариство „Родина“, засноване в Харкові дякуючи тому, що в йому найбільше членів українців, має виразні ознаки товариства українського. Сподівано, що Родина замінить собою „Просвіту“, до сеї пори не дозволену в Харкові (хоть ще ведеться всяка „переписка“—і ще не втрачено надії на заснування „Просвіти“ і в Харкові). „Родина“ наймає власну домівку і вряджує там, для членів і для гостей, зібрання. На одно з тих зібраннів було запрошено кобзаря. Вечери виходять цікаві і досягають своєї мети—поєднати між собою громадян-українців, для праці, що має на меті просвітне харківське товариство.

◆◆ **Нова п'єса.** С. Черкасенко скінчив нову п'єсу на 5-ть дій „Хуртовину“. Ся п'єса в своїм змісті подає бурхливе життя шахтарів та шахтарської буржуазії за часів визвольного руху.

◆◆ **Нові книжки** Петербурзьке добродійне товариство цими днями випускає дві нові книжки: 1) П. Бородаєвського—Як розводити сосновий бір на піску, і 2) В. Мазуревка—Хімія. Відомий український письменник Ів. Нечуй Ливицький незабаром випускає повне видання своєї відомої повісті „Хмари“, що вперше була видана в 1874 році і тепер стала бібліографічною рідкістю.

◆◆ **Українське Бжільництво.** В Петербурзі почала виходити ілюстрована часопись поступового бжільництва, що має служити бжільницьким потребам на Україні. Виходитиме ся часопись 8 разів на рік книжками до півтора аркуша, з малюнками. Ціна на рік 1 карбованець.

◆◆ **Українське драматичне товариство в Парижі.** З нових відомостей, що надійшли до нас з Парижа, від орударів сього товариства, видно, що йому ведеться добре.

Можно думати, що український театр сподобався, бо публіки кожен раз буває повно. Українське Товариство грає тепер в „Palais des Sociétés Savantes“ (Rue Danton); по особній умові, грати можна лише раз на тиждень; се, звичайно, дуже не добре для драматичного товариства, бо прожити тиждень на один збір, хоч-би й дуже добрий, цілкому гуртові—трудно... Ставлено до сеї пори такі п'єси: „Назар Стодоля“ Шевченка, „Борці за мрію“ Тогобочного і „Іскру“—Б. Борисенка (самого орударя Товариства). В Товариство ввійшли такі ар-

тисти: сам Борисенко, Ниволав, (Брати Златковські), Кречетов, Іванченко, Леопидов, Кравець, Знайда й інші; з артисток видатніші—Барвінська й Крамська. Єсть і свій хор; керує ним Кравець.

Товариство хоче дати ще раз „Назара Стодолю“ а опрїч того Суєту, Жидівку-вихреству, Глитая й інші.

Дописи.

М. Сорочинці, Миргородського повіту, (на Полтавщині).

Торік у часописі „Рідний Край“ (ч. 5 полт. видання) було уміщено допись із Сорочинець; в тій дописі д. Сорочинський коротко указав на велике для селянського читача значіння бібліотеки-читальні взагалі і на досить погане становище сорочинської—з окрома. Після того справа була трохи поступила наперед. Д—дій Мілоченко, що орудував бібліотекою, виписав до неї твори українських письменників: Ів. Франка, Б. Грінченка, В. Винниченка, М. Коцюбинського, К. Карого і інших.—усього, мабуть, карбов. на 16—18. Крім того д. П. Т. подарував до неї популярних українських книжечок видання „Віку“, Петерб. „Добродійного Товариства“, назвищ 50, ці й більше. Таким чином, у нашій книгарні заснувався український відділ, так дуже потрібний для читачів-українців.

Та справа на цім і стала.

З газет, як раніш, приходили тільки найкращіші „Полт. Вїстникъ“ і „Россія“. Д—ій Мілоченко скоро покинув цю посаду. На посаду орудуєчого читальнею вибрали д. О. Моргуна, поступозця; той зпочатку згодився, а коли розігнали 2-у Д. Думу,—негаймо зрікся. Тоді вибрали Гаврила Мартиненка. Цей вибір нічого користного для нас не приніс і не принесе. Чоловік цей ніколи громадським діячем не був. До книгозбірні він навідується 2—3 рази на місяць, хоч вона відчинена що дня.

Недавно оце один добродій навідався до Мартиненка, поклопотати, щоб до читальні було виписано кращі часописі, доступні для селянства своєю мовою і ближчі до нього своїм змістом... Але пан орударь зауважив, що буде виписано ті-ж самі, бо вони ніби то „прямо“, „по правді“, „без резкостей“ освічують діло і „дуже повятно написані“. А коли йому сказали, що українському читачеві далеко трудніше читать і розуміть російською мовою написане, він почав доводити, що він „тоже малорос“, тут живе і добре знає...

Коли йому подали № „Ради“, він, подивившись довгенько на оповістки, почав читать „перудовицю“ і після якогось десятка слів залишив. „Не понимаю!“ каже...

Та до цього лиха ще одно. У бібліотеки нашої грошей немає, а тих, що слідє, старшина Маковецький чомусь не дає. І от уже новий рік, а гроші для передплати ще нікуди не послані.

Та цьому лихові можна-б було трохи запобігти. Одна приватна особа згожувалась дати свої гроші для українських часописів, і про це сказали д. Мартиненкові. Але той рішучо odmовився, бо за книгозбірнею, мовляв, доглядають і якийсь „наблюдатель“, і земський, і ще хтось.

Таким робом, наш завідувач не хоче, щоб навіть хто на свої гроші виписав газети..

Добре було-б, колиб наші люде вибірали за орудуючого бібліотекою—такого чоловіка, що розуміє їх потреби.

Ще одно слівце. Добре було-б; як би старшина та пизарь не втручались у бібліотечні справи, а то ще хочуть указувать, коли її відчинять, а коли ні.

Телефон, що умістили в тій-же кімнаті, де читають, багато заважає.

Українець.

Катеринославщина. Життя українців в Катеринославщині за минулий рік хоч не багато, але всеж виявило національні ознаки. В Катеринославщині було де-що зроблено для поширення поміж громадянством національної свідомости та національної освіти. В цій справі особливо визначились просвіти, Катеринославська та Амурська (в посаді Амур, під Катеринославом). На останку року Катеринославська, „Просвіта, знайшовши собі помешкання, впорядила кілька лекцій.

Проф. Еврицький прочитав лекцію про кобзу і кобзарство на Україні, д. Іваницький—„Гайдамаки Шевченка в світлі історичної правди“, д.д. Літковський і Труба—Про українську мову.

Амурська „Просвіта“ поставила багато українських пьес, своїми власними силами. Члени Товариства здебільшого робітники. В минулім році одкрито ще філію Катеринославської „Просвіти“ в селі Криничвах (Катер. пов.). В селі Мануйлівці теж захожуються коло заснування „Просвіти“; є чутка, що й по інших місцях захожуються коло цієї справи.

Що до освіти взагалі, то весною минулого року в г. Катеринославі на зібранні учителів і діячів по народній освіті, було зроблено постанову заснувати учительські курси по українознавству.

З цього коротенького огляду бачимо, що спромоглося зробити українське громадянство в Катеринославщині в цей важливий для нас час. Звичайно, зроблено не дуже багато... Причини сьому не мало: недостача свідомих українців, байдуже

відношення взагалі до укр. громадських справ; до того ще й різні урядові перешкоди.

Будемо сподіватись, що пощадки колишнього вільного війська запорожського у цім році пильніше заходяться коло рідної справи.

Т. Краснопільський.

Додаток до „РІДНОГО КРАЮ“.

При цьому (2-му) числі всім передплатникам розсилається патрет Марії Заньковецької.

Редакторка видавництва *О. Косач (Олена Пчілка).*

О П О В І С Т К И.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ

„ХЛѢБОРОВЪ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ
Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація сельско-хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ мѣсяць съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ:

1) Передовыя статьи по экономическимъ вопросамъ деревни. 2) Руководящія статьи по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства и сельско-хозяйственной промышленности. 3) Корреспонденція. 4) Дѣятельность мелкихъ сельско-хозяйственныхъ обществъ, товариществъ и т. п. и земства. 5) Вопросы и отвѣты. 6) Библиографія. 7) Хроника. 8) Правительственные распоряженія. 9) Справочный отдѣлъ. 10) Объявленія.

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4 мѣсяца—50 коп., за 1 мѣсяць—15 коп. Деньги можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

Українська книгарня

Київ, Безаківська, 8.

Усі українські книжки і часописи. Складає бібліотеки на різні ціни. Каталог висилається.

Київ, електрична друкарня **К. Н. Милевського і Ко.** В.-Влади мірська ул., 31.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві щотижня.

1908 р.

Число 3.

24 Січня

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“ на Маріїнсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з переказкою, окреме число 8 к. За границю 6 карб. Окремі числа за границей по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За емоціями в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за одну рядок; (смішки) додоки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки адруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба присилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописі мають бути написані чорнилом „Рідного Краю“ і тільки однією стороною листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено відпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші і інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Державна Душа. Вісті. На Україні. Вірші—князівні Кочубеївні. В лісі—З. Мандичевського. Вірші—С. Мартоса. Українське слово й мистецтво. Бібліографія. Дописи. По чужих країнах. Оповідки.

При цьому 3-му числі всім передплатникам розсилається 1-ше число „Молодої України“.

Приймається передплата

на 1908 рік

„РІДНИЙ КРАЙ“

українська тижнева часопись (В № од 8 до 16 стор.)

При Рідному Краю виходитиме додатком

МОЛОДА УКРАЇНА

щомісячна часопись для дітей старшого й меншого віку.

Плата на рік за обидва видання—4 карб., на півроку—2 карб., на 3 місяці—1 карб., за границю на рік 6 карб., на півроку—3 карб.

Передплата на „Рідний Край“ без „Молодої України“ не приймається.

Передплата на „Молоду Україну“ окреме від „Рідного Краю“ на рік 2 карб., на півроку—1 карб., за границю на рік 3 карб.

Обидва видання виходитимуть під редакцією О. Косач (Олени Пчілки).

Адреса контори і редакції: Київ, Маріїнсько-Благовіщенська ул., 97.

Для ознайомлення з часописею „Рідний Край“—одно число висилається дармо.

Державна Дума.

Засідання 12-го Січня.

Після оповіщення про біжучі справи, докладчик редакційної комісії Шубинський читає ухвалені Думою законопроекти: про збільшення числа присяжних засідателів в Московській та Петербургській губернії, про зміну обов'язків землемірного та семипалатинського губернаторів на обов'язки військових губернаторів; про розмір податків в городських маєтвях, про увільнення калмицького еуховенства від військової служби та ин. Законопроекти ухвалені і передано в Державну Раду.

На черзі—кілька дрібних законопроектів, недавно внесених в Думу. Законопроекти передаються в редакційну комісію.

Далі йде питання про віддання під суд депутата Косоротова.

Гучков радить передати справу про Косоротова в комісію, що раніш уже вибрана для розгляду тової ж справи Колубакина.

Покровський заявляє, що соціал-демократи згоджуються з порадою Гучкова, але просять збільшити число членів комісії одним соціал-демократом.

Починаються суперечки,—праві депутати висловлюються проти збільшення комісії. Голосуванням прийнято дораду Гучкова, а внесення соціал-демократів про збільшення комісії відкинуто більшістю голосів.

Після перерви розглядалась заява 40 членів про зміну прав думи розглядати державний рідпис доходів і розходів.

Аджемов заявляє, що нові закони, про Думу так обмежують її права, що вона не може при розгляданні бюджету (розпису) виконати свого повину перед країною. Різні тимчасові правила відбирають від Думи змогу розглядати і змінити половину бюджету, а це шкідливо для самої Держави, бо дефіцит росте з кожним роком, а Дума не в праві припинити цього зросту, та й взагалі зробити якісь відміни.

Міністр фінансів Кокотцев в своїй промові признає бюджетні права Думи доволі широкими, і говорить, що цей самий проект про права Думи вносився і в другу Державну Думу, бо уряд вважав його за досить добрий, хоч він і заснований на теоретичній основі.

Лерхе од імени союзу 17 октября радить признати, що треба змінити нові правила і передати це на розгляд бюджетної комісії.

Дума постановила припинити записування промовців по цій справі і перейти до продовольчої справи. Вносяться заява 43 членів, щоб було доручено продовольчій комісії уважно розглянути справоздання міністерства внутрішніх справ про заемогу продовольчу в 1905—6 році.

Дума доручила продовольчій комісії розглянути справоздання про всю продовольчу заемогу, але з тим, щоб комісія розглядала його поволі, щоб се не заважало иншій праці по продовольчій справі.

Засідання 15-го Січня.

З початку засідання читається велике число внесених урядом законопроектів.

На черзі заява 30 членів щоб передати в бюджетну комісію законопроекти про трати в казначействах.

Дума приймає сю заяву і постановляє—передати законопроекти в комісію.

Далі розглядається законопроект міністерства фінансів, щоб визначалося на трьохліття суму тих грошей, що поступають в казначейства із земських скарбниць з виплату поземельних зборів. Комісія визнає потрібним брати із земських скарбниць 90% з землі великих власників і 20% з землі селянської. Після суперечок—доклад Думою приймається. Після перерви знову ідуть початі 12 січня суперечки про бюджетні права Думи.

Довгу промову в оборону правів Думи сказав Шінгарьов. Йому відповідав міністр фінансів Кокотцев; він знов говорив, що бюджетні права Думи досить великі і що міністерства й так пеклюються об тім, щоб допомогти народові.

Засідання 17-го Січня.

Після оповіщення про нові законопроекти, Дума знову вертається до заяви, внесеної 40-ма депутатами про поширення бюджетних правів Думи. Після довгих суперечок Дума приймає формулу октябристів,— про передавання заяви в бюджетну комісію.

На черзі внесення правих депутатів про скасування в Білорусії чиншових правів. Докладчик радить Думі зробити постанову про примусовий викуп чиншу.

Лущинський в своїй промові зазначає, що чиншові права існують не тільки в Білорусії, а й в усій західній країні російської держави і тому слід виробити реформу для всього західного краю.

Товариш міністра Ликошкін заявляє, що уряд бажає розв'язати як найскоріше чиншове питання, тільки у нього тепер нема фактичних матеріалів; але вони мають незабаром бути і тоді уряд висловить свої міркування.

Ликошкін радить передати заяву в комісію, а уряд незабаром передасть туди свої матеріали.

Секретарь оповіщає про біжучі справи і засідання закривається.

Вісті.

◆◆ **Міністерське повідомлення.** Головне управління хліборобства повідомило губернаторів, щоб вони не припиняли переселення селян, але щоб повідомляли про те, що готових участків до переселення нема, а коли й будуть виготовлені, то дуже погані й не здатні до орання.

◆◆ **Полегкість переселенцям.** Міністерства хліборобства та внутрішніх справ зробили постанову не брати п'ять років податків з тих переселенців, що увільнені від казенних та земських податків, доки вони гаразд осядуться на нових місцях.

◆◆ **Заборона.** Міністерство народної освіти заборонило учням середніх шкіл ходити на розбирання судових справ, хоч-би вони хотіли почути їх, маючи на меті наукову, юридичну цікавість тих справ.

◆◆ **Російський військовий флот.** Морський генеральний штаб подав такі відомості Державній Думі та Державній Раді про стан військового флоту. За час останньої війни флот утеряв 56 кораблів. Крім цього загинуло багато небойовних кораблів.

◆◆ **Великі розтрата.** Ревізійна комісія, під приводом інспектора Коншина, виявила в державнім банкові розтрату 700 тисяч карб., що зростала потроху уже кілька літ, але до сього часу не була помічена.

Що підрахункові Міністерства дорог виявляється, що розтрата на забайкальській, сибірській та московсько-казанській залізницях досягають 11 мільйонів карбованців. Є відомості про великі розтрата і на інших залізницях. Тепер послано ревізійну комісію на ташкентську залізницю.

◆◆ **Позбавлення сана.** Петербургська духовна консисторія одержала од святійшого синода указ про позбавлення сану священника Григорія Петрова. Крім того йому заборонено показуватись сім років у столицях, а разом з тим Петрова позбавлено права займати державну або громадську посаду. Всі ці карі впали на свящ. Петрова за те, що його писання не подобалося старшому духовенству.

◆◆ **Небезпечність в г. Якутськові.** Якутський губернатор вдавсь до вищого уряду з повідомленням, що життя в Якутську небезпечне, бо річка Лена так підмила береги, що город може завалитись. В Якутськ послано інженерів, щоб оглянули береги річки Лени і запобігли лихові.

НА УКРАЇНІ.

Закриття „Київського общества грамотности“.

23 Січня в Києві відбулося засідання київського губернського присутствія по справах товариств та союзів. Присутствіє розглядало питання про закриття київського „Общества грамотности“. Після докладу одного члена присутствія про діяльність „Общества“, пояснення давав председатель

Його, В. Науменко. Інспектор друкарень та книжних складів О-ва грамотности в Києві та Умані,—сповістив про здобутки своєї ревизії. Після промови товарища прокурора Київської судової палати,—що був покликаний на засідання з правом дорадчого голосу,—губернське присутствіє постановило закрити „Общество грамотности“, з усіма його відділами.

Товариство грамотности існувало 25 літ і за сей час своєю просвітною працею принесло багато користи для людности всієї Київщини, давало поміч де-яким просвітними заходами в інших губерніях.

Найжвавішу діяльність Товариство виявило за останні 10 літ, коли председателем його був В. Науменко. Разом з Київським „О-вом грамотности“,—закриті всі його провінціальні відділи, що скілька літ існували в 12 городах та містечках в Київщині. Закрито ще й 186 павленковських бібліотек, заснованих з-де-більшого при народних школах південно-західного краю. При товаристві грамотности були засновані такі комісії:—бібліотечна, театральна, лекційна, шкільна, видавнича і комісія по орудованню городськими безплатними бібліотеками. Крім того при товаристві існувала бібліотека, та музей школьної допомоги. Після закриття Товариства грамотности, весь його маєток, все його надбання, перейде у власність київської школьної округи, а будинок—у власність города.

◆◆ **У Житомирській духовній семінарії,**—була велика колотнеча. Під час трусіння, семінаристи почали шпурляти в полицейських різні річі та обливати водою з пожарних насосів. Щоб заспокоїти семінаристів, прийшов інспектор семінарії О. Зосима. Хтось кинув на його ніжку од стільця й пробив йому голову. Тоді полицейські щоб застрахати семінаристів почали стріляти, але їм це не помагало і заспокоєння настало тільки тоді, коли покликано було драгунів. Знайдено заборонені книжки; скількох семінаристів заарештовано.

◆◆ **Справа про єврейський погром у Києві.** 4 студня Київський окружний суд почав розглядать справу про єврейський погром у Києві, що трапився в листопаді 1905 року. Всіх підсудних 71 чоловік. Обороняли їх А. Шмаков, М. Смирнов і ще 14 повірених. Пограбовані євреї подали на обвинувачених позов.

З акту обвинувачення виявилось, що 18, 19 і 20 листопаду 1905 року в Києві, в київських передмістях, на Демієвці, Соломенці, та на дачах в Пущі-Водиці, виникли єврейські розрухи. Євреїв били, розбивали їх крамниці, хати.

Під час погрому було вбито п'ятьох євреїв, а всіх поламаних та пограбованих крамниць налічується 1,800, на суму 10 мільйонів карб. На оборону євреїв виступали повірені Зарудний, Александров і багато інших. Свідки виявили, що найбільшу участь в погромах брав крамарь Широков.

Свідки поклялися, що Київські власті не зробили рішучих заходів проти погрому, і навіть розганяли єврейську самооборону.

Ця справа розбиралась півтора місяця і оце тільки 20 січня скінчилася так: з усіх 80-ти підсудних суд приговорив 11 душ до тюрми на 8 місяців, позбавивши їх всіх прав, а 5 душ до тюрми на 2 місяці. Суд постановив податися до Царя, в справі зменшення кари підсуднім, крім Щегленка, Савельєва та Іванова. Заарештовані доручили своїм оборонцям подати касаційну скаргу.

З'їзд спадщинів гетьмана Полуботка

В Рідному Краї була в свій час звістка про те, що багато людей вважалося чужою, ніби в Англії, в якомусь банкові в 800 мільйонів грошей, положених українським гетьманом Полуботком, перед тим, як його покляв на ровправу Петро І Казали, що стільки грошей вросло з процентами. Відомості про цю спадщину подав з Петербургу колишній учитель музики, д-р Рубець, викликаючи до спадщини Полуботкових родичів.

Обізначалося їх дуже багато, всякого копіна, близькоб і дальшого, не тільки в Чернігівщині, рідному краю гетьмана, а й з усіх усюдів.

Рубець об'їздив з'їзд усіх спадщників на 15 січня в Стародубі, Чернігівської губернії. Щоб доїхати в Стародуб, треба пересідати на станції Унеча і сидіти 11 годин, але сидіти тут було весело. Зібрався людей велика сила, всі говорили про мільйони, про спадщників, то-що. В Стародуб приїхало 573 души все такі люди, що вважають себе спадщниками Полуботка і сподіваються добути якусь частку в 800 мільйонів.

Зібравшись в клубі, спадщники одслужили па-нахиду по гетьманові Полуботкові, а потім почали говорити про спадщину Полуботка.

Першим говорив Рубець, — він же й свікав сей з'їзд. Рубець розказав, що гетман Полуботок вложив у англійській банці велику суму грошей, але ті гроші одній людині не дадуть, треба вдатися до Царя з проханням прийняти на кошти казни клопіт про те, щоб взяти гроші в банку. За теж, що уряд буде клопотатися, Рубець радить дати з того копиталу в казну стільки, скільки призначить сам Царь. Кулябко-Корецький доказував зібранню, що вдатися до Царя не можна, бо нема ніяких певних документів, і порадив вдатися до англійських юристів, щоб вони взяли весті цю справу.

Зібрання постановило вибрати комісію, а вона має привести до якогось ладу постанови зібрання. Постанови були такі: всі присутні повинні дати не менш 10 карб. кожний на подорож до Англії, всі присутні дають підписку, що коли окромі особи дістануть сповищину, то повинні дати

20% на користь всіх тут присутніх.

В комісію вибрано графа Капніста, Кулябко-Корецького, Козачка, Бобкова і Балова; казначеєм вибрано Лизогуба, — председателя полтавської, губерньської земської управи.

Граф Капніст та Козачок забажали поїхати в Англію на свій кошт.

З'їзд уявляє в себе розмаїтну юрбу. Там були тайні і дійсні статські порадники, копитани армії та флота, чини поліції всіх станів, графи, дворяне, купці, козаки й селяне. Багато було духовних, але найбільше селян. Приїздили на з'їзд люди не тільки з близьких країв, а й з Сібіру, Фінляндії, Галічини, Польщі.

На дні моря.

Недавно бентежилось море могуче,
Котилися хвилі одна по другій,
Неначе з самої безодні вставали,
Кипіли вони в боротьбі нависній.
Та час перейшов, заспокоїлось море, —
Ніхто-б не пізнав, що те саме було,
Во знову блакитній, ясній хвилі
До берега тихо, лагідно несло.

Спину я на скелі, дивлюся в безодню;
Прозора вона, — я прогляну до дна,
І бачу, як там, в глибині недосяжній,
Ворухиться тихо рости́на одна.
Чом буйні хвилі її не зірвали?
Зосталась рости́на, на злість тим валам,
І знову розпростує парості довгі,
Неначе на зустріч цікавим очам.

Так спогади в серці моєму глибоко
Врослися, не хочуть марніти, вмірать, —
Ні бурі життя, ні пригоди великі
Не можуть їх в серці моїм подолать:
Як тільки прийде хоч мала година,
Що можна і серцем, і духом спочить, —
Розгортає пам'ять ті образи давні,
І знов моє серце, як перше, болить!

Княжна Н. Кочубейвна.

Листопад, 1907 р.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 4.

31 Січня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріинсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; за число 8 к. За границю 6 карб. Окрім числа за границю по топ.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба заслати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріинсько-Благовіщенська улаця, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Обовязок перед країною. Державна Дума. Вісті. На Україні. Ю. Жалковський. Вірш—*Л. Волошки*. Південна гірка пісенья—*Г. Барвінок*. Згадки про П. Куліша: лист Г. Барвінок; пам'яті Куліша, вірш—*Простака*. На час—*спомини учительки*. Вірш—*Гуренка-Гурина*. Старосвіцькі думи—*О. Пчілки*. Українське слово й мистецтво. Дописи. Оповіді.

Вийшло в світ 1-е повне видання
поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

БАНДУРУ (кобзу) продаю. Вчу грати.
Оболонська ул., 17 Кондрачченко.

Українська книгарня

Київ, Безаківська, 8.

Українські книжки і часописи. Складає бібліотеки на різні ціни. Каталог висилається.

ДЕШЕВИЙ
Український Календарь
„РІДНИЙ КРАЙ“
на 1908 рік.

Ціна 7 коп.

на кращому папері 10 коп.

Окрім календарних і статистичних відомостей про Європу, Росію і Україну, між иншим надруковані статті.

Про переклад Святого письма на україн. мову. Українська мова.

Показчик українських книжок.

Про пам'ятник Шевченкові.

Про українські пісні.

Українські часописи.

Просвітні Товариства.

Український театр на селі.

Як берегти себе від холери.

Український будинок Полтавськ. Губ. Земства.

Про Галичину.

СКЛАДИ ВИДАННЯ

Полтава: 1) у видавця—Петровська пл., д. № 14. Н. А. Дмитрієва. 2) В книгарні Г. І. Маркевича—бульвар Котляревського. 3) Київ, „Українська Книгарня“, Безаківська № 8 і др.

Обовязок перед краєм.

Річ про шкільну мову, про її право для осібної народности,—вже знято в Державній Думі. Зняв ту річ навіть сам уряд, подавши законопроект про те, щоб в учительських семінаріях, в Польщі й в Холмщині, було заведено, при де-яких викладах, польську мову. Законопроект передано було в думську комісію народньої освіти і комісія його ухвалила. При читанню в Думі сього докладу комісії, завзято виступили проти його—праві депутати, але інші висловлялися за доклад,—щоб польську мову було заведено,—і Дума більшістю голосів постановила в другому засіданню розглянути доклад комісії по статтях. Не відомо, яка саме доля спостигне той міністерський нарис закону і доклад Думської комісії, коли Дума розглядатиме його по статтях,—може бути внесено різні „оговорки“, то-що; але вже важно й те, що в основі—право осібної національної мови в школах для учителів признано в урядовому нарисі закону і ухвалено Державною Думою.

Були голоси в Думі, в оборону прав польської мови,—і від депутатів не поляків; між іншими говорив, одстоював те право і депутат українець, І. Лучицький, посол від г. Києва, „об'основавши“ свою промову й на підставі учених дослідів.

Хто ж при тій нагоді зняв річ про якесь право уживання в учительських семінаріях—української мови? Ніхто.—А можна було з того поводу знять і загальне питання про уживання української мови, що й вона теж могла-б бути заведена в школах.

Навіть коли йшла річ про заведення польської мови в семінаріях холмщини, то й тоді озвався, обороняючи становище української людности,—тільки один депутат, правий, єпископ Холмський, Євлогій. Він просив, щоб справи про мову в холмських семінаріях не не рішали, доки не буде вирішено про долю холмського краю,—як саме буде його поділено: які частки його зостануться при польському краю, а які становитимуть осібну країну, Холмську губернію.

Отже, хоть би й з свого осібного погляду, а всеж таки єпископ Євлогій спогадав, що в холмщині єсть і инша людність, опріч польської; ліві-ж депутати про се й не спом'янули!—Промовчав про се і наш депутат з Києва... і се дуже дивно, бо се було обовяз-

ком проф. Лучицького допоминатися теж права й української людности в холмському краю—на введення української мови в школі.

Та й не тільки з поводу обміркування холмської школьної семінарської справи, а й взагалі—на депутатів Лучицькому лежить повин зняти річ про *безперечне право* української мови на те щоб вона уживалася в школах на Україні. Депутат Лучицький повинен пам'ятати, що обранню його сприяли теж і українські виборці,—вони вважали його своїм, сподівалися, що в відповідний час він підтримає українську національну справу.

До сеї пори ми сього не чули, але ще сподіваємось почути.

Звісна річ, що не тільки з нагоди часткового законопроекту можна-б здійснити річ про українську мову в школах;—можна-ж, зібравши відповідне число голосів, виступити й з самостійною заявою в Думі. А чей же се не така вже неможлива річ, хоч би й 3-ій Думі! Грань між правими й лівими—рухома, вона під таким чи иншим натиском та надихом,—посувається, та й сами по собі осібні спілки, що неначе-б то належали до якогось зовсім сталого напрямку, ворожого поступовій думці, міняють той напрямок. Доказом сьому єсть громадка депутатів волинських: вже нащо депутати-волиняки були вславилися „найправішими“, а ось несподівано одрізнівся між ними гурток, що виступив з досить лівим проектом в справі продажу землі. Проект той розгнівив усіх правіших депутатів волинських.

Значить, можлива надія й на де-яких уславлених „правих“ депутатів наших. Річ багато залежить від того, чи знаходяться ретельні привідці. Се знов на ту саму річ зходить наша справа,—чі міцно проймає хоть де-яких наших депутатів українська національна думка? Чи не буде й далі так, що лише великоросіянин-єпископ, єдино в інтересі православія, буде брати близько до серця справу нашої людности?!

Мають рацію поляки та литвини, коли шанують своїх депутатів, за, те що вони пильнують в Думі своєї національної справи,—бажаємо ім успіху в тім,—та бажали-б ми, щоб хоч за їх прикладом прокинулось міцніше і в українських депутатів національне самопізнання та почуття своїх обовязків проти своєї людности.

В ЛІСІ.

Ударили громи і покоталися лоскотом по горах, по всіх шпильях.

В глибоких ярах спочили.

А старі смереки ще гомоніли у вершках і подавали одна одній всілякі спостереження і враження.

Стара ялиця, від грому розкодота, що стояла над безоднею, і не раз бачила, як її молоді сестриці зрубовано і спускано в долину, стогнала глухо. Вона теж робила спостереження.

Як би їй хто ще силу дав, ту силу, що вона колись мала, як ще не стояла так похило, а росла просто в гору, та в гору... Як би їй хто ще охоту дав, таку свіжу охоту до життя і до боротьби, як та яличка стручка має, що побіч неї пишасться,—хто знає, чи потребувала-б вона дивитися на ту загальну нужду і погань своїми очима, що вже їх сливе й не видно з чорних, глибоких ям. Як-би їй так ще раз на світ прийти і вирости в лісовім затінку, і попеститися з вітром та з сонцем... Як-би-то ще її молоді літа вернулися...

Роздумувала.

А в ногах у неї шумів потік. Той самий потік, що торік підмив свалу і звалив, десятки літ назад розвів стовпи мосту, а сотки літ працює, вибиваючи собі річище. Незмордований він у своїй роботі. Тай і не журиться тим, що робота йде пеняю. Шумить, коли вдасться йому каміння відколупати, лютиться, коли загата задержує його, казиться, розприскує воду, коли не в силі раптом віднести упорливе каміння.

Він не старівся. Навпаки. Все нова сила прибувала і все та сама охота до боротьби і все те саме завзяття вільного життя проявлялися.

Жаль старій ялиці стало, що мусіла дивитися сотки літ на свого сусіда, а все бачила його таким самим, живим, молодим, хорошим.

Не вона сама однак зостарілася.

Сей орел, що відпочивав на її стареньких раменах, був її ровесником. Коли малою деревиною ялиця, маю, що перевишала лісове зілля, мати приносила йому в дзьобові поживу. А коли він перший раз покинув гніздо, родичі пильно слідкували його рухи і супроводили радісно його перший виступ. Коли сила впадала, спускався на вершки дерев. Бив крильми. Підлітав і знов спадав на землю. Але як підріс і вивчився літати, не дівнав його ніякий суперечник. Летів блискавкою і спускався громом на свою здобич.

І та свеля, що на її не мало вивелося орлів, була молода, свіжа, гладенька, лискуча. Нині потерпіла, поросла, полупалась. Ніхто її не назве

інакше, як „чортовою скелею“. Коли буря розпаліє, то вона всіх, цілий ліс, цілий світ заслоняє. А коли грім гуде, то спиняється тут і відгомонам летить по лісі, по світі.

Роздумувала стара ялиця і плакала. Жаль їй стало літ молодих і того, що працювати не могла. Все те, що за молодощів мріялося, всі ті величні гадки, що в грудях викохала, пропали в морі часу.

Чи вернуться ще колись?

Ніч виринала з глибини лісу і забірала проміння сонця, що ясними пасмами вклилися поміж старими деревами й веселили траву. Ніч виринала з усіх закутків і обгортала чорним покривалом ялицю по ялиці.

Шепотом жалувалася ялиця. Шепотом розносив і ліс—жаль та сваргу. І ніч приймала їх і пестила в обіймах місяця. Вітер носив їх по лісі і ліс сумував ще більше...

А птицям, що попритулювалися до м'якенького моху дерев, свилося, що ліс увесь відмолодів і що навколо стало краще, як було. Дерева молоді п'ялися, як і колись, в гору, під небеса і ні одному не прийшло на гадку, що постаріється і буде на свою долю нарізати!...

Але се був тільки сон.

Зі сходом сонця настав той самий будень, і треба було тій самої сили, щоб можна було далі жити.

Старі жили споминами, а молоді надією.

А стара ялиця хитає на те все головою.

Евген Мандичевський.

Галичина, Тернопіль 1907 р.

Ти плакала

(посвята А. Ч—ко).

Ти плакала... сльози, як перли блискучі
Укрили все личко, мов рання роса:
То плакало серце, ті сльози кипучі
Тебе підкосили, мов квітку коса.

Ти плакала довго, ти плакала гірко.
І сльози, мов перли, котилися вниз.
Заплакав з тобою і я, моя зірко,
То плакало серце, ридало без сліз.

С. Мартос.

Полтава, 1907 р.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Вечір „Молодої Музи“. Заходом видавництва „Молода Муза“ уряджено було у Львові цікавий вечір, при участі тих авторів, музик, поетів, повістарів, що їх твори видає „Молода Муза“; де-які автори сами виконували свої твори, а від де-яких подано було композиції та вірші у виконавню інших. В музичній часті перше місце займають композиції Людкевича: Українська баркарола, жіночий терпет в супроводі фортеп'яно, (викон. п. п. Бандрівська, Вахнявинова і Озаркевичівна), „Шіду від вас“, тенорове соло. Мошковського вальс грала на фортеп'яно п. Хоткевичева. Читалися твори Бирчака, Карманського, Лешкого, Лудького, Пачовського, Рудницького, Яцькова й інших. З українських творів читалися вірші О. Олеся (З нових пісень), Н. Філянського (Хвала тобі), Хоткевича („Що бачила скеля“, — читав сам автор).

◆◆ Нова пьеса. Товариство Садовського 19 січня ставило перший раз п'єсу Хаерманса — „Надію“, в перекладі С. Паньківського.

Ця пьеса уже давно увійшла в український репертуар, її вже кілька років ставлять в галицькому перекладі, в Галичині, — у Львові та в провінціальних театрах. В пьесі подаються малюнки з тяжкого та небезпечного життя голандських рибалок. Грали артисти добре і мали не малий успіх. Особливу увагу звернули на себе своєю грою в „Надію“ Заньковецька, та Борисоглібська; добре грали й Паньківський та Мар'яненко.

Талан Заньковецької і в сій пьесі виявив свою силу, свою різноманітність. В деяких окремих сценах Заньковецька цілком захоплювала споглядачів своєю виразною грою.

Найбільш натурально грала Борисоглібська; — коли вона була на сцені, то споглядачеві здавалось, що він бачить не гру, а справжнє життя, з його буденними турботами.

Взагалі п'єса пройшла з успіхом; хоч можна сказати, що в її слід би було де-що скоротити, бо де-які розволочені місця заважають успіхові сильних сцен; постановка пьеси була добра; зроблено нові костюми по голандських зразках.

Що-ж до перекладу п'єси, то він не досить добрий. Є в ньому багато слів не зрозумілих для наших українців. Крім того д. Паньківський вжив у своєму перекладі багато грубих лайок, та інших виразів, що дуже неприємно вражають вухо.

◆◆ Музичний календарь на рік 1908. Р. Зарицький це вже п'ятий рік випускає у Львові музичний календарь. Змістом цей календарь, як і попередні, дуже цікавий: — крім різних музичних відомостей у календареві уміщено 11 кращих пісень з нотами для мішаних чоловічих та жіночих хорів.

◆◆ Нова часопись. Буковинські радикали почали видавати в Чернівцях свою часопись, під назвою „Народна справа“.

◆◆ Нові книжки. Вийшов з друку великий том віршів Михайла Старицького. В ньому уміщено всі віршовані твори Старицького, оригінальні й перекладні. Книжку видано дуже гарно, з трьома патретами та коротенькою біографією Старицького, що написала С. Русова.

Вийшла з друку пьеса на 4-рі дії Л. Пахарецького: — „Нехай живе життя“.

◆◆ Нове видавництво. Катеринодарські просвіти не, не маючи надії на відкриття „Кубанської просвіти“, заснували видавничий гурток під назвою „Чорноморія“ і мають видавати дешеві книжечки, щоб збільшити народню українську літературу.

Українські теми на „передвижній виставці“.

Серед малювання сеї спільної „общеруської“ вистави, що мандрує по всій Росії й гостює тепер в Києві, „єсть дуже мало малюнків з українським змістом, — всього три: „Вечер“ Дубовського, — гарно написаний краєвид, (скільки хаток над водою, осяяних лагідно-золотим промінням), і два малюнки Пимоненка, — на сіножаті та суперечники. Пейзаж у Пимоненка ніколи добре не виходить, то-ж вийшов він невиразний, недороблений і тут; жанрові групи вийшли краще, але обидві — шаблонного типу: „На сїнокосї в малоросії“ — громадка людей миленько гребе сіно, при тїм одна „малороска“ не вмє держати граблі (держить їх і гребе сіно — лівою рукою), в „Соперниках“ же — стоїть біля колодязя дівчина з відрами, а до неї залицяються двоє хлопців. (третій дивиться оддалік)... Оце й все, що дає з українського життя „передвижна виставка“. Об-тїм вона й взагалі дає дуже мало цікавого

Бібліографія.

Календарь „Рідний Край“, на 1908 рік. Полтава. Ціна — 7 коп., на кращім папері 10 коп. Видання М. Дмитрієва.

Календарь сей тільки що появилсь. Щоб не вийшло якого непорозуміння, маємо перше всього повідомити, що сей календарь хоть і зветься „Рідний Край“, але до часописі нашої ніяк не приходить: се видання зовсім незалежне від нас, — зложив його полтавський гурток прихильників українського слова.

Шкода, що календарь трохи припізнився виходом, але видавництво в тїм не винне: саме як розпочато було дракування календаря, в друкарнї Шірдлера, — друкарню сю, з якоїсь иншої причини було зачинено, волею полтавської адміністрації: звичайно, се дуже задержало вихід календаря те

відбулося й на змістові його,—він мав бути значно ширшим, а тепер вже мусіли його скоротити... Між иншим не увійшла в календарь і оповідальна частина що була призначена.

Однак і тепер календарь, при своїй надзвичайно дешевій ціні, вийшов дуже добрий—і стане багатьом кому в великій пригоді, не тільки практичній, але й в ідейній: невеличкі статейки, що подано в календарі, (на додачу до звичайних календарних відомостей),—всі пройняті бажанням будити українську національну самосвідомість. Статейки ці написано дуже добре, понятно, і гарною мовою. Нам найбільше сподобалися статейки „Про пам'ятник Шевченка“ (М. Д.) і „Про українські пісні“ (П. З—го). Окрім того в календарі є: „Україна“ (відомості про населення й просторинь України), „Про переклад Св. письма“, „Українська мова“, „Показчик українських книжок за 1907 р.“, відомості про українські часописи, (наші, галицькі й американські), „Укр. просвітні товариства“, „Український театр на селі“, „Як берегти себе від холери“, „Будинок полт. губ. земства“ і „Про Галичину“. Всього потрошку, але все разом може дати людям не свідомим розуміння про Україну та її національно-просвітне життя й потреби.

Вигляд книжечка має гарненький, і в дорожній обкладинці (10 к.) і в дешевій (7 к.). Календарь сей повинен розходитись дуже добре.

О. Пчілка.

Б. Іваницькій.

Як збутися ярів та пісків. Видання Т-ва „Просвіта“ у Києві 1907 р. Ціна 4 коп.

В цій невеличкій книжечці оповідається в досить стислій формі про те, чого треба вживати, щоб запобігти поширенню ярів та пісків. Всім відома та шкода, що зазнають хлібороби від ярів, а особливо від пісків, що відбирають на Україні 9 мільйонів десятин. Щоб позбутися цього лиха, д. Іваницькій дає в своїй книжечці багато порад про те, як треба боротися з ярами та пісками, а для кращого пояснення подає до кожної поради малюнки. Більшість тих порад має велику ціну і про них слід знати кожному, хто зазнає лиха від ярів та пісків, але треба сказати, що є в книжечці поради і досить хибні. Візьмемо наприклад хоч ту, де дається рада зміцнити яри, засажуючи їх деревами. Тут автор радить робити так, як *найчастіше* у вас роблять, цеб-то сажати дерево під кіл, або під вузеньку лопатку. „Кіл стромляють сторч у землю, розхитуючи назад і вперед, щоб зробити ширшу ямку на дерево. Завглибши ямка повинна бути така, щоб корень увесь туди увійшов. До сторчового боку ямки прикладають сіянець, а кіл знов заганяють у землю поруч з ямкою і нахилиють його до сіянця, причавлюють землею коріння і зовсім закривають“. З наведеної тут поради д. Іва-

ницького видно, що цей спосіб сажання дерева дуже давній і поганий, з ним борються в наш час всі вчені лісоводи, бо з такого сажання під кілок буває, що й десяте дерево не виросте, буває так, що загинуть посажені дерева, а з ними і праця хліборобова. А коли це так, то й не слід було про це й згадувати, а то автор розповів докладно про сажання під кіл, подав до цього малюнок, а потім говорить: „Щоб дерева поприймались, треба спершу добре підготувати ґрунт. Для весняного сажання з осени копають ямки від $\frac{1}{2}$ до $\frac{3}{4}$ арш. завглибшки і завширшки“. Виходить, що порада про сажання під кіл, без підготування ґрунту, подавалась невчасно на те, щоб посажені дерева не поприймались.

Друга, досить значна хиба в книжечці помічається там, де говориться про міцне скріплення пісків. Найкращим способом для цього автор вважає насажування сосни і в той же час багато розповідає про те, як садити шелюгу, а про садіння сосни а ні слова, а тим часом спосіб сажання сосни не всім відомий і відомості про се були б далеко користніші, ніж відомості про те, як робити одкриті, та закриті дренажі в ярах, бо той, хто забажає утворити дренажі, запевне не буде користуватися цими коротенькими відомостями, а пошукає або чогось більшого, або вдасться до спеціаліста.

Написано книжечку простою, зрозумілою мовою, але дуже сухо і часом занадто вже коротко.

Гр. Шерстюк.

Дописи.

Олександрівськ (Катеринославщина). У студні місяці в селі Преображенці скоївся вликий грабунок: забрано в розправі 6262 карбованці селянських грошей, що були зібрані на плату учителям, попові й иншим служачим на селі. Зроблено сей грабунок так: Через задні двері увійшов незнайомий чоловік у кімнату, де вечерали волосні судці, і вийнявши браунінга сказав: Марш у другу кімнату до купи, живо!

Всі перелякались і негайно вийшли до другої кімнати, а коло них став уже новий незнакомець. з піднятим браунінгом. Третій пішов з ломом до скринь але в тій хаті заперся писарь. Тоді він приказав сторожам дідам просити писаря вийти звідтіля, а коли не вийде, то щоб ламали двері, бо тут вони повбивані будуть. Сторожі упросили писаря вийти відтіля і тоді один поламав скринь, взяв усі гроші і поклав до кишень цих двох, що стояли з браунінгами коло присутніх людей

Сл. Лицці, Харківського повіту. 27 студня 1907 р. і 3 грудня цього року в Лиццях учителями, учительками і учнями Вовчанської учительської семінарії, приїхавшими до дому на святки, відіграні були ось які українські пьєси: „Сватання на Гончарівці, оперетка Квітки-Основьяненка, „Кум мірошник, або сатана в бочці“, того-ж автора і в другий раз „По ревизії“—Кропивницького, „Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка“, Старицького, і одна російська пьєса „Трагикъ по неволѣ“ Чехова; а після були танці та співи.

У „Сватанні на Гончарівці“ свої ролі дуже добре сповнили—Шабативська (Одарку), та Хоменко, (Стецька). Мисерва теж зумів цілаво провести в п'єси „По ревизії“ свою роль Старшини; д. Я Гріненко брав участь аж у чотирьох пьєсах і теж добре зіграв усі свої ролі, особливо роль Шповьки.

Превелике спасибі нашій інтеллігенції, що вона перша порушила ту тишу, що опанувала нашу слободу не дивлячись на те, що в ній є п'ять шкіл і з них одна двухкласова.

I. II.

По чужих країнах

Португалія. В Португальській державі в городі Лісабоні вбито короля Карлоса I та його сина,—наслідника престолу. Вони їхали в есіпажі; скілька озброєних людей перестріли їх і почали стріляти з револьверів; тяжко поранені король та наслідник що через який час померли.

Трьох злочинців поліція застремила, а скілька душ втекло.

В Португальській державі давно вже існує конституція, але за останній час король не хотів скликати парламенту і почав сам без народних представників керувати всією державою. Першим міністром він призначив Франка, ворога конституції. Почалися арешти, та всякі утиски. У відповідь на це почалися демонстрації на вулицях. Урядовці стріляти в демонстратів і тим викликали ще більший гнів народу, ще більші розрухи в державі. Такий стан португальської держави звернув на себе увагу інших держав і скілька місяців назад Англійський король вдався до португальського з порадою припинити утиски й дати полегкості народові.

Порада англійського короля вдіяла те, що Карлос I незабаром об'явив збір кортестов (парламенту).

Держава почала заспокоюватись і Карлос I, що раніш був виїхав з Лісабону, зважив можливим повернутись в столицю. В той час його і вбито. Газети пишуть, що короля вбили анархисти.

Редакторка видавництва *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И

Бандуру (кобзу) продаю Вчу грати
Оболонська ул., 17 Кон-
драгченко.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Чернигов-
скаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ СБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на
годъ три рубля.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ

„ХЛѢБОРОВЪ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ
Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація сельско-хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ мѣсяць съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ:

1) Передовыя статьи по экономическимъ вопросамъ деревни. 2) Руководящія статьи по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства и сельско-хозяйственной промышленности. 3) Корреспонденціи. 4) Дѣятельность мелкихъ сельско-хозяйственныхъ обществъ, товариществъ и т. п. и земства. 5) Вопросы и отвѣты. 6) Библиографія. 7) Хроника. 8) Правительственныя распоряженія. 9) Справочный отдѣлъ. 10) Объявленія.

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4 мѣсяца—50 коп., за 1 мѣсяць—15 коп. Деньги можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

Державна Дума.

Засідання 22-го Січня.

(Порода з Пуришкевичем.)

Предсідатель Думи на початку засідання порадив, щоб Дума висловила свій жаль з powodu того, що вбито португальського короля й наслідника, і шанувала їх пам'ять, вставши з місця. Всі члени Думи встали. Соціал-демократи й трудовики на початок засідання не прийшли.

Далі Дума постановила передати в продовольчу комісію запитання з поводу дорожнечі в городах на хліб.

Перевіряючи вибори депутатів, Дума ствердила вибори Тимошкина од Закавказького руського населення, та вибори в орловській губернії, по амурській області й обрання Солтухи од безарабської губ.

Після перерви стали говорити про справи різних комісій.

Гучков вніс заяву про те, щоб він яко предсідатель комісії державної оборони, мав право об'являти засідання комісії закритими—для сторонніх.

Після цієї заяви в Думі здійснюється великий дешпет, учинений Пуришкевичем. Зійшовши на трибуну, Пуришкевич почав кричати на Мілюкова— „подлец“, за те що Мілюков їздив до Америки і своїми лекціями викликав у американців співчуття до всіх прихильників конституції.

В Думі зчинився великий галас.

Кадети й ліві депутати стукали й кричали на Пуришкевича—„вон!“ „вон!“ Предсідатель, заспокоївши трохи депутатів, порадив Пуришкевичові попросити в Мілюкова вибачення, бо за таку образу депутата предсідатель має порадити Думі вилучити його, Пуришкевича, на 10 засіданнів з Думи. Пуришкевич замість того, щоб попросити вибачення, знов почав лаяти Мілюкова „мерзавцем“ то-що. Тоді галас піднявся ще більший; депутати були такі зтурбовані, що трохи не зчинилась бійка. Предсідатель порадив Думі виключити Пуришкевича на 10 засіданнів. Це ні трохи не заспокоїло Пуришкевича і він, вийшовши на трибуну, сказав: „з чотою виключаю себе на 10 засіданнів, за те, що дав нагоду плюнути Мілюкову в обличчя“. Це так бентежило всю Думу, що вона не могла докінчити засідання і предсідатель призначив перерву.

Після перерви, Дума великою більшістю голосів виключила Пуришкевича на 15 засіданнів.

Засідання 25-го Січня.

Про закриття засіданнів комісії по державній обороні).

Октябристи внесли запитання міністерствові заансів про незаконний випуск білетів казначейства на 163 мільйони карбованців. На черзі заява

Гучкова про закриття засіданнів комісії державної оборони. Кадети та ліві депутати в довгих промовах висловлюються проти закриття засіданнів комісії, а праві депутати домагаються, щоб ті засідання були закриті. Од опозиції виступали з промовами—Пергамент, Соколов, Булат, Шінгарьов, Чхеїдзе та інші; од правих—Урусов, Анреп, Бобринський, Крупенський, та багато інших.

Коли дійшла черга до промови Мілюкова, то октябристи й праві повиходили з Думи, щоб не було законного числа членів і щоб не дати змоги Мілюкову говорити. Після перерви Мілюков знов хотів говорити, але знов праві та октябристи повиходили і предсідатель закриття засідання.

Засідання 29-го Січня.

(Порода комісії державної оборони. Польська й литовська мова в семінаріях).

На черзі знову порада, внесена предсідателем комісії державної оборони.

Вся опозиція,—це-б то соціал-демократи, трудовики, кадети, польське коло, мирнообновленці та поступовці висловились проти того, щоб засідання комісії по державній обороні відбувались при зачинених дверях, і заявили, що вони всі ухиляються від голосування.

Породу про засідання при зачинених дверях приймаються правими й октябристами.

Після перерви читається доклад комісії народньої освіти про викладання польської мови в більській та холмській учительській семінарії і про заведення штатних посад для викладавців польської мови в семінаріях—андрієвській, солецькій, новоминській, ленчицькій та сніцькій, і для викладавців литовської мови в ев'євській учительській семінарії.

Праві депутати вороже виступили проти докладу, хоч його засновано на урядовім законопроекті. Після суперечок, Дума постановила розглянути його по статтях, на другому засіданні.

Вісті.

◆◆. Приказ одеського генерал-губернатора. Дочасний одеський генерал-губернатор видав такий наказ супроти втікання заарештованих:

1) В гроді на кожному посту повинні бути ручні вірвовчані пута. Городові повинні негайно надівати ті пута на руки заарештованого і вести його, держучи кінець пута в лівій руці, а в правій револьвера. Таким-же способом переводити арештованих із участка в участок, в тюрму то-що.

2) В повіті стражники повинні звязувати арештованим руки вірвовкою і держати кінець її в руках.

◆◆ **Циркуляр проти польських товариств.** Начальники поліції київської губернії одержали циркуляр, щоб негайно були подані відомості губернській адміністрації про діяльність польських товариств: просвітних, наукових, лікарських та інших.

◆◆ **Польські періодичні видання.** В минулім році у Варшаві виходило 77 польських видань: 6 щоденних газет, 33 тижневика, 10 видань, що виходили раз у два тижні і 19 місячників. В провінції було 22 видання: 10 газет, 7 тижневиків, 4 двотижневика і 2 місячники. Із цих провінціальних видань розпродано 3,700,000 примірників.

◆◆ **Засланці.** З відомостей, одержаних міністерством внутрішніх справ, вираховано, що до початку 1908 року в Сибірі було 74, 275 засланців.

◆◆ **Переселенці.** З відомостей, одержаних в переселенчеськім уряді, за останні шість місяців, на Дальній Восток переселилось 17,779 сімей.

◆◆ **З'їзд союзу істинно-руських.** З 10-го лютого почветься з'їзд союзу істинно-руських.

На з'їзді будуть міркувати між іншим про улаштування союзницького видавництва і розповсюдження союзницьких книжок поміж людністю, та про відношення союзу до інших правих товариств.

◆◆ **Святкування 80-ліття Л. Толстого.** 20-го Січня, в Петербурзі, „Товариство народних університетів“ урядило вечір в честь Толстого. На вечері було багато членів Державної Думи і відомих громадських діячів. Вступне слово сказав Н. Котляревський; М. Ковалевський оцінив Толстого як величного словесного метця. Славутній мальовничий, І. Репін, прочитав свої спомини про Толстого. Читано твори Толстого. На останку виголошено текст тієї поздоровної телеграми, що „Товариство народних університетів“ послало Толстому, в день його 80-річчя. Ухвалено дораду М. Ковалевського—скласти міжнародний комітет з представників науки й мистецтва, для святкування 80-літнього ювілею Л. Толстого.

◆◆ **У своїй пастці.** В Полтаві, за небутністю місцевого особного цензора, все, що друкується, належить до влади цензури харківської. Але ж нагляд цензурний єсть і в самій Полтаві,—належить старшому совітникові губерського правління, Ахшарумову: він має наглядати за друкарнями, та й за всім друкованим. Нагляд його дуже суворий та вдирливий. (Се-ж той самий добродій Ахшарумов підкосив і полтавський „Рідний Край“)... Одначе недавно й сам Ахшарумов несподівано попався в ту-ж пастку: бувши редактором губерських полтавських Вѣдомостей, Ахшарумов у цій своїй часописі видрукував, з поводу однієї судової справи, акт обвинувачення, подавши цілком навіть зміст прокламації, приложеної до судового діла. Після цього й редактор часописі „Полтавського Вѣстника“ вдався до Ахшарумова, яко до місцевого цензора, за дозволом передрукувати акт обвинувачення, і, одержавши дозвіл, передрукував той акт в „Полтавському Вѣстнику“.

Прокурор судової палати признав вчинок Ахшарумова незаконним і вдався до вищого начальства, щоб Ахшарумова було віддано під суд.

НА УКРАЇНІ.

Повідомлення Київської „Просвіти“.

З приводу указу Найсвятійшого Синоду з 12 Ноября 1907 р. Товариство Просвіта постановило звернутись до шкільних інституцій на Україні і до приватних осіб з відозвою такого змісту:

„Товариство Просвіта у Києві, засноване в пам'ять Т. Шевченка“, прочитало указ Найсвятійшого Синоду з 12-го ноября 1907 про українську мову в науці по школах Подільської єпархії.

Товариство має мету ширити серед українського народу науку його рідною мовою і через те вважає за свій обов'язок допомогти тим школам, що схотіли б покористуватися зо згаданого синодального указу, та мати відомості що-до методів науки, програм, шкільних книг і такого іншого. Через те Шкільно-лекційна Комісія Товариства бере на себе функції інформаційного (справочного) бюро на зразок тих, що є по земських губерніях. Комісія вже заходилася збирати і впорядковувати матеріял за-для цієї справи і має відшукувати і рекомендувати людей, що могли б учити української мови.

Повідомляючи про це, Товариство „Просвіта“ запрошує всіх удаватися до його з цими справами. Разом з тим воно сподівається, що коли де-небудь вироблено вже плани й програми лекцій української мови, то й ці матеріяли, з ласки своєї, приплюють до Товариства ті інституції або приватні люде, які їх мають, на адресу: Київ, Троїцька пл., Народний Дім, Товариству „Просвіта“.

Тих-ж, хто бажає, і чує себе в силі взятись до викладів української мови в межах середньої і народної школи, „Товариство Просвіта“ просить подати відомості про свій просвітній ценз, ступінь знання української мови, а також послатись на рекомендацію кого-небудь з відомих педагогічних, або громадських діячів“.

◆◆ **Наслідки судової справи про Київський єврейський погром.** Незадовольнений судовою справою про єврейський погром, (що не зовсім було оправдано всіх погромщиків), предсідатель київського союзу істинно-руських людей вдався до Царя з проханням одвернути присуд. Крім того він скаржився на київських слідчих та прокурорів. Тепер союзницька часопись „Русское Знамя“ вимагає від міністра Щегловітова, щоб він негайно змінив усіх київських слідчих та прокурорів і віддав їх під суд, а замість них призначив людей „чесних і непродажних“.

Ю Жалковський.

(посмертна згадка).

9-го Січня помер на 47 року життя вчитель Київської реальної школи, Юрій Жалковський. Небіжчик був родом з Буковини, син священника. По скінченню Черновецької гімназії він увесь час був учителем різних середніх шкіл Київський та інших українських губерній.—Юрій Жалковський був щирим українцем, цікавився життям рідного народу, його мовою, етнографією.

Зібрані небіжчиком етнографічні матеріали містяться у музеях, Київському та барона Штейнгеля в м. Городку, на Волині. Ю. Жалковський написав книжку на українській мові „Про садовину“, але несподівана смерть не дала йому спроби надрукувати. Його дружина й 2-е діти залишилися без усяких матеріальних засобів до життя.

Земля тобі пером, щирій земляче-працьовнице!—

К—в.

Матері.

Як-би тяжко мені не жилося,
Як-би доля не гнула мене,
Але серце моє стрепенеться,
Як згадаю я, мамо, тебе;

Стрепенеться і тяжко заб'ється,
Як згадаю всі муки твої,
І ті гіркі, дрібні сльози,
Що лилися і в день і в ночі.

Але ті твої сльози святі
Я тоді не могла зрозуміть,
Я не знала чого вони льються
І чого твоє серце болить.

Пам'ятаю, не раз о-пів ночі
Я прокинуся,—лампада горить,
Перед образом тихо схилившись,
На колінах матуся стоїть.

І гарячі дрібні сльози
По обличчю твоєму біжать,
Ти-ж не чуєш,—заплакані очі
Твої вірою в Бога горять.

Пам'ятаю я, серце дитяче
В мене в грудях так тяжко замре,
Хочу крикнути:— „мамо, чого ти?“
Але крик той у серці умре;

І тихенько я плачу з тобою,
І молюся тихенько в душі:
Боже! мамі моїй нещасливій
Тихий сон супокійний пошли!

Людмила Волошка.

Житомир.

Щоденна гірка пісня.

(малюнок сільського життя).

Що люде живуть,
Як цвіти цвітуть,
Моя ж голова
Як вяла трава!...

(Народня пісня).

— Де-ж ті доглядачі? Адже єсть, кажуть, яєсь там обчество тверезости, куди-ж воно дивиться?! Нема просвітку нашим молодцям! Де ті доглядачі?!—мовляла Серахвима.

Дівчатами дбали в скрині. Рано вставали, пізно лягали, ходили поденно, заробляли, та скрині сповняли; і все те яскравими поетичними мріями обрамляли, любим коханням пересипали. „Ой молодосте одрадосте“!.. А довелось ті квітчасті рожеві мрії не так поетично вживати, а сльозми туги кропляти...

Сидить з тугою своєю Серахвима, пад п'ятьма дітками дрібними одинока, а Микола, чоловік її, гуляє, вивосивши вже все з скрині, збагативши монополію, ще і заробіток своєї першої дочки-підлітка, що дала йому гроші, набрати її на керсетву,—і те порішив!

Ще, та й ще без угаву, без сорому в очах. Де-ж громада? де ті доглядачі?—не раз бідна Серахвима в роспуці гукає.. Чом до нас не зайдуть, у наш куток, гіркі сльози ваші сушити!

Старшій дочці ще тільки 16-ий год; служить вона в пані-сусідки,—от, її гроші й пішли на горілку. А була думка, що ще й пошине, бо й машину має, й вравець же він, ні-вроку йому. Усе було б гарно і хороший мистець, і молодець!.. Та ба!—

Я його уподобляю Ганджі-Андберу: плечистий, у двері не влізе, як п'яний, та Серахвима його силою випірає з хати.—Нагадує вона тоді Настю Кабашну, малесеньку та вдатну; розіпнеться на ту спину,—звісно, його не поборе... Вона б може коли й стусана дала, каже з досади,

та її совість здержує. Вона його й кохає, й по любови бралися... та ще й те знає, що, важуть люде, як жінка чоловіка поцобье, то й на страшний суд він не встане...

Нудьга! п'ятеро дітей голодують; а він ще думає, що сам їх і контує.

А жінка ж гарнесенька, „хоч води напийся“! і до роботи придатна, рухлива, працьовита; ще-ж і в-ночі годує маленьке, те, що в колісці; а другому ще й трьох годочків нема—і до того кидається... то „вкрий мене, мамо“, то „питки дай“...

От горе! А все ще якось держиться, хоч і журба їсть, „як іржа залізо“.

Иноді чоловікові принесуть плату за роботу—боршном, або пшоном, салом,—знавши їх злидні. То він каже:—Краще-б грошима оддали, а то треба й за машину заплатити, й на дітей достачати, мовляв...

— Ну, то вкупі й поїдемо на місто, одказує платільщик, приїзжий чоловік. Я їду на базар, то продам те, що тобі привіз, і там оддам гроші.—

То Микола боржій видає роботу буденного дня—і їдуть у-купі.

— Бо, каже, й машину в довг взято, на виплат, сорок карбованців коштує, у строк треба віддавати, хоч по-троху.

— Ну, як так, то и згола.—І поїхали.

Жінка радіє, що хоч за машину заплатять у-пору, і дочці гроші одверне, що йому доручала.

Жде Серахвима. Пора-б хазяїнові й вертатись до дому. Так вони-ж, мабуть, ціліснівкий день там будуть,—поки всю монополію висьорбають; на вечір тільки й приїдуть!... Ну, та що-ж уже, хоч і загаються трохи!—думає Серахвима.

Тая гарна хвилюва утішна думка на ум їй спала: що „за те-ж і за машину заплатимо, і хлібця прикупимо, а може ще й поросятко буде к празнику“!.. Та й підбігла до вікна, визирнула, чи не їдуть справді.—Нема.—Не чуть...

А вона хвилює по хати, чого не передумала за сю годину...

А тим часом бігає по хаті й за двох робить. То чавун з водою у піч посує, то борщ незатовчений варить:—„Може, привезе й сальця, чі хоч мукички, то лемішку запаримо“... Звісно, „голодній кумі—хліб на умі“... А тут луг спускає, окріп гріє, пере...

„Під ногами бреньять мої малесенькі! за ними й пройти з чавуном нігде... мої квітнята!.. Як би більші, то й помогли-б матері винести хоч помийки на двір“,—міркує собі повагом... „старшеньке таки побігло обмилочка позичити до сусідки. Друге дитину бавить, а ті й сами поповзом бавляться: те нявчить, те кукурікає, те весілля справляє, затикавшись пір'ям, та нехворощею з вінника. Ще мені не весело!.. Співайте, співайте, мої голубинята“!... Отак сама собі гомонить, розважає сама себе... Розчервонилась,—чи від утоми, чи від жев-

ревих думок приемних, веселенька,—сказав би, випила, як хто її не знає; підтикана мотається, мов перед Водохрищем поспішається. Волосся гарне, блискуче як золото, русяве, розтріпалось,—ніколи чепуритись. А думки все так натовпом одна за другою й лізуть..

Ой хоч же я невеличка,

Та ще й недоросла,

Поставила і виткала

Шовкові кросна...

І ті хвили одна одну наздоганяють та бадьорять її.

Та й гарна ж молодича. Підіть у нас по хатах, то наздивується!.. Тільки світла їй дайте, то може перша буде й між иншими людьми... Та життя страшне пригноблює.

Знов снує думками Серахвима,—не поетичними, а життьовими,—таке русло має життя.—„Капусточки ще трохи є, бурячки—ще держаться, та він ще приробить, то так-сяк до весни й проконтуємось і будемо якось жити!“—Здається, не поетичні мрії! А чого ж вони її так живлять? мов човник у ткача плаває по основі, легко та плавно йде, так і думки її життьові, хвилясті, її ворують, новими надіями,—підтримати молоде життя своїх дітей; і звивається вона по хаті, мовлячи:—„Ростіть, ростіть, мої комашечки!“ Тією думкою й одуховворяється!.. „Одна буде ткаля, друга швачка, третя вже на порі,—хазяйка, й напече й наварить, і гаптує добре, пані й грамоти вже навчила. А хлопців два,—то один буде швець, другий кравець. А всі з своїм ремеслом можете в одній великій хаті зміститись, працювати, та у мене ж ще буде й кімната. І Боже як утішно! Рясійте, мої діточки,—ростіть! Ось він приїде, всього навезе—і все полагодить. Та й весело ж буде“!...

Аж Серахвима вже й чує:—Тпррру!... Вона одним скоком опинилась коло вікна. Чутио гомін. Веселі, гомонкі, мов скарб знайшли. Вискочила в сіни—двері одчиняє.

Аж і ввійшли обидва в хату п'яненькі. Ніжками якось перебірають. Нічого ж і не несуть, і пола якось не одстобурчується... Аж за серце вхопилась Серахвима!.. та при чужому чоловікові здержалась... а ще-ж як побачила й пляшечку з горілкою в руках, що внесли в хату, таві веселі, то й охолола..

— Де ж гроші? де ж версетка?—присікалась в знемозі Серахвима до чоловіка:—Дівчина плаче!..

— Та ще пошю,—байдужне каже Микола,—всі дві напереді...

— Де твоя совість?... Дивись, як рясіє твоя хата!..

— Що-о-о! як квіточки!... Дай Боже, що б ще більше рясіло! То все трудовники Божі!

— Ну, як у тебе владуться! Чи не ти Божий трудовник?... та й їм же й їсти й пити треба.

— Адже ж не голодні! Та чого ти мене їси? Та так „як чорт лозою колотить, так ти мною!“— Я ж не виноват. Поки тебе не було в моїй хаті, то й одного не було!—

Заридала бідна жінка. А гість зареготався, бо й сам мабуть такий.. Та за шапку та й гайда з хати...

Утерла сльози Серахвима. „Та верніться, дядьку!“... А там думає:—«сам такий... Там і в тебе, мабуть, така як і я умивається слізьми,—як і я побивається з дітьми!... „Поганому виду нема стыду!“ Не дурно з таким поспіхом дрейнув з хати,— хоча рубля на стіл таки кинув. І прощай не свазав“. Та й вийшла в-слід.

А він саме став супонити коня.

— Та верніться, дядечку, прошу я вас! погуляйте,—хоч розженете трохи мою досаду.

Він і вернувся. А в вечеру діти пишуть „Хліба“, „хліба!“ Більшим усипала нізчимоного борщу. А хліба малесенький шматочок заховала для найменшого хлопчика.

Дивиться Серахвима, аж і чоловік її лаштується перекусити й забірає останню лусточку хліба. Серахвима олмовляє: „бо Семенко й не засне,—се йому стільки приховала, одняла од більших дітей“...

— А я ж буду що вечерати?—

— Те, що накупив,—те, що й я... Як би жінка грохи углів не держала, то стеля б завалилась, та увесь цвіт той, що так рясіє у тебе по хаті, й тебе б задавила!

— Боже мій! де-ж ті доглядачі?... де-ж та „трезвость“?—кричить Серахвима, ламаючи руки,—не знають, що по хатах у нас робиться! Одно робить до поту, друге прогайнує! А в кого є худібка, то ще з таких дурнів піяк і цуплять. Як треба піяці 10 карб. на пропій, то він дає вексель на 25, а ті людожери радіють і підводять людей до розору. Ще такого піяку де-які поважають, що до чужої чарки руки не простягне,—такий совісний, чи соромливий, кажуть. А мій!... так як муха носом чує! Де сальце пряжеться, де ковбаса, так і летить на потрусини, або на посиденьки; де горілку пьють — так він там і опиниться без закликання! От позавчора мені важе:—Дай чобіт, піду в'язку хворосту тобі внесу,—(його чоботи попоролось,—„ваші просять“.).

— Та нехай:—я й сама внесу. Одпочинь уже дома. А то діти за-того й батька не пізнають...

— Та дай, а то босий піду.—

Він таки береться за віршовку, що б уже йти, та в'язку принести. А мороз такий, що аж пече..

— „Ну“, подумала, „ще застудиться!“ зняла з себе чоботи на час, і віршовку дала; та ще коротенької не було, то дала аршин у п'ять, ту, що з колдязя воду тягати.

Увійшов не дуже скоро в хату, розчервонівся так!.. бо мороз, та й на гору йти: аж засапався. Прийшов, скидає чоботи, бо мені боржій треба було

йти по варево та внести ще й картоплі з погребя.

— А дрова ж де?—

— Та там, не далеко од хати, на горі покинув.

— Я пішла, а їх і нема,—хтось їх уже й покрив, чи що...

Йому й байдуже... А й води ж нічим витягти!... Ну, яка ж поміч мені, або семі з таких трудівників!—ударила об поли руками Серахвима...—Що з такими пройдисвітами зробиш!... От і тепер ні чим не журиться, заліз на піч, та й послівує, якоїсь веселенької... А мені вже годилось-би співати хіба сієї:

Ой зацвіла червона калина

Над криницею,

Горе мені, моя матінко,

За п'яницею...

Тільки й поміч, що з сусідського двора, де дівчина служить. Поздоров Боже, всячиною запомагають.

А він собі все тієї самої заводить: не напружує своєї голови, наче й пісні кращої у нас нема. Се тільки для таких піяк, як він. Єсть, кажуть люде, такий народ за морем, що наші пісні все складає: то, мабуть, для таких покидьок та-кі й пісні вигадують, що ні початку, ні кінця нема...

Хоч би вас, дядьку, посоромився... А тут рипнули двері, увійшов сусід, товариш його,—гарно одіжвий, з великим узлом, з усяким шуплаттам; привіс тее у подарунок для дітей: бо ще парубкували вони з Миколою й орали вкупі.

Діти зараз же той узол розскубли. Чого тільки там не було.. І чіпчички, й блузки, й гимназична одіж, і вишивані сорочки, й тухлі, й колоші. Діти поприбіралися в тее, хоч воно й не до-шмиги. Хлопець жіноче на себе нап'яв, дівчина щось хлоп'яче, рукави з кохти замість штанів.. Що там було радощів і сміху!

Се пані послала наперед свого чоловіка з гостинцями до сусідки, і яку розвагу з собою сій пан всім приніс!... Ще хлопець взяв гребінку й став грати, заложивши туди напірець... А гості поміж себе тим часом познайомились і стали розмовляти. Про ярмарок, про ціну на коней, що тепер упала, а хліб усе дорожчає,—трудні часи, ще й голодівка підскочила..

А пісня Миколина весело лунає на всю хату... Гол-с добрий має, та тільки „до булави—треба голови“. Обізвася товариш:—А ну, вставай, хозаїне Миколо! треба честь знати, годі байдики бити!

А тут і знов двері рипнули, увійшов чоловік, приніс чумарку шити.

Так хазяїнові-ж часу нема поговорити з добрими людьми; пісня ще голосніше залунала... Серахвима каже:—Сідайте, дядьку, одпочиньте, даремне забилися.. у нас і буденного дня бував свято!.. Серахвима заходилась чистити картоплю на юшку для вечері, хоч буде й без підсмажки. Гості

розгомонілись, та й хазяїн підводить голос, розвесе-ся. Та вже, мовляв, про все переговори й пере-режурились.—Мені пора вже й додому йти, сказав сусід, бо хазяїнові нема часу зо мною умову ро-бити.

— Та вже зоставайтесь, сказали гості, і хазяїці не буде так сумно, зоставшись.—Зоставайтесь!—озва-лась і Серахвима. Він обернувся до пана товариша й каже:—Будемо хоч казки говорити, хто кого перемо-же.—Другий гість каже:—У старину було кажуть: „будемо хоч кожух мвять, аби не гулять“.—Так то було гарно у старовину. І журби, мабуть, не було, ні про хліб, ні про життя злиденне, про оті по-громи, та грабування страшні! Одно ще трохи дух підкріпляє: поголоска йде, що людей добре будуть по школах учить, у всякому селі буде по дві шко-ли. О, дай Боже нам сього сонечка дїждати...

— Дай Боже, дай Боже!—залунало по хаті...

А Серахвима зітхнула, та й каже: може кому виясниться... А про тверезість дядьки мовчать... оті доглядачі,—що наші чоловіки всю монополію швидко висмокчуть. Дітей то слава Богу... тільки шкїл достачайте!

Годі, годі журитися, а треба думати діло!

— А тим часом будем хоч казки говорити,—вда-ється селянин до пана:—Ви дружини дожидаєтесь, а я хазяїна, по його трудах, щоб умову зробити. То вже хїба казки казати!...

І таки справді почали казки казати. Переміг пан. Сказано, як із рукава сипались у його ті каз-ки!...—І де ви їх стїльки навчилися?—каже сусїда панові.

— А се того,—каже пан—що єсть у мене ко-го бавити казками: у нас же п'ятеро дітей.—

На казки, та на веселу розмову підвівся й хазяїн на печі. Зліз. Товариш, пан, озвався до йо-го:—Гай, гай,—каже,—Миколо! схаменися! покинь ледаче життя! Чого в тебе нема?! Бог усім тебе щедро одарив!—Отак умовляє.

А тут і юшка запарувала на столі привітно, хоч і без сала. Двері знов рипнули. Увійшла й па-ні в хату. Зняла з себе суковну кожущанку, сама зосталась у керсетці та гарно гаптованій сорочці, вирізами,—павлине око та инше. Привітала ласка-вим словом гостей і подала на гостинець Серахвими, поцілувавшись з нею, хліб і шматок сала,—бо знає, що тут голодують... А дітей же то скільки! аж ніде пройти за дїтвою!... Під вечір пак усі п'ятеро позбірались: то з школи, то так з відки. Глянула на їх пані, та й супьятилась. Дивні вони були на погляд у тих уборах, що понадягали на себе з панського дару: хто у панській блузці сидить, хто у гімназичському убранні, хто в старих тухлях з блискучими пряжками. Все—не по росту й не до ляця. Хлопець—у дівочій вишитій сорочці...

Батько й сусїда сміються, жартують. Де ж пак, ще й музика: хлопець на гребінку грає...

А пані чогось-то смутцо й ніяково стало. Вона

носила сім дітям хліб, посилала дружиною одїж, та такого малюнку їй ще не траплялось бачити...

Серахвима з ними жартує, разом з сусїдом та чоловіком, а потім кинулась затовкувати салом юшку.

Пані встала й одклонившись сказала.—Ну, люде добрі, „по сій мові будьмо здорові“!... Та по-вернувшись до свого чоловіка, каже:—Ходім, друже! Я й забула тобі сказати, що сьогодні зібрання в Потребительській лавці, всіх членів скликають, то й тобі прислано. В 8-й годині починається засі-дання.—Що б не опізнитись!—

Микола став серед хати і, захвативши пляш-ку з горілвою та наливши чарку, підвіс її в гору й став примовляти:

„За батька чарку,
За матір чарку,
А за родинючку
Хоч половиночку,—
А за дружину сім
Бо пеклється всім“!...

Та й плеснув у стелю.

Тут гості увклонились і двері за ними зачи-нились...

Ганна Барвінок.

Згадки про П. Куліша

(до роковин його смерті).

При наближенно дня смерті П. Куліша, (2-го лютого), до нас насїдали спогади про його від різних людей. Ми не раз висловлювали велике по-важання до Куліша за його працю на полі україн-ського письменства і охоче даємо місце тим спога-дам про невсищущого Ратая. Частина того, що надїслано, іде в сьому числі, а частина—в першому числі за місяць Лютий.

Редакція.

В редакцію „Рідного Краю“.

(лист Ганни Барвінок).

Настає незабута хвильова година 2-го Лютого: гірка, тяжка втрата українського діяча. П. О. Куліша, що стїлько десятків літ підтримував си-лою духа свого і працею нашу Україну, працював без культурних підвалин, без працюючих, в бо-ротьбі з тодішньою цензурою.

Сам керував у темряві і безнадійності, споти-каючись, Ратай український. Покликав, хоч гаразд було й ві-до-кого, „бо темно ще на дворі“ було. Україна на зорі ще була: не прокидалася. Спод-вижники ще не росли. Ратай, себе розважаючи, казав:

Ой ходив би я по селах
Від хати до хати,
Ой співав би я по селах,—
Нікому співати!
Чиє серце стрепенеться
Од слова живого,
Що співав, я віщував я
Віку молодого!
Ой співав я: „Буде жити
Наше слово, буде!“
Чи живе ж воно у тебе,
Безгаланний люде?
Не по селах проходжав я,
А по кладовищах:
Спочиває наше слово
В німих гробовищах.
Поминаю усіх мертвих,
А по живих плачу,
Що нікого я живого
Серед них не бачу...

Куліш.

Пам'яті П. Куліша.

(листок селянина).

„У досвіта встав я... Темно ще на дворі;
Де-не-де по хатах ясне світло сяє:
Ой скоро світ буде,
Прокинуться люде,
У всяке віконце
Засіяє сонце“...

Куліш.

* * *
Ой рано ти опівпочі
У досвіта встав,
Ніхто ж тебе, панотченьку,
Тоді й не пізнав.
Чи ніч була без місяця,
Без місяця й зір,
Ніхто-ж бо то не виглянув
Із хати на двір...
Хоч де-не-де по хатинах
Світ уже блищав,
Та твоєї ж то він праці
Ще не освіщав.
Став до праці ти за-рання,
Щоб більше зробити,
Працював ти у темноті,
Щоб всім догодить.
А що скоро світ прогляне,
Ти тогді вже знав,
Чому ж бо ти, панотченьку,
Довше був не спав,
А ж до ранку до видного,
Тоді був-би встав,

Як у всяке віконце
Світ уже б сяв.
Тоді-б було й твоє діло
Сяло на весь світ,
Розпізнав-би по видному
Тебе рідний рід.
А тепер то прокинулись
Старі і малі,
Прокинулись... та горенько,—
Ти спиш у землі...

Простак.—Хутір «Крайполе.»

На час...

(Спомини учительки *).

Оце таки одержала я посаду вчительки,—таки дали мені так довго ждане місце! Мені навіть не вірилось, що це правда, що це не сон, не мрія, а дійсність. Ніколи не думала я, що так тяжко дістати посаду вчительки. Мені здавалось, що як маєш права та хист до цього діла, то треба тільки подати прохання і зараз же тебе й призначать. А вишло не так. Цілий рік лежало мое прохання під сукном. Не діждавшись призначення на посаду, я поїхала до інспектора. Приїхала, коли він зібравсь кудись їхати і навіть у хату мене не покликвав, а вийшов на ганок і одповів, що місця нема. Страшно вразила мене ця вістка, бо раніш він все обнадєжував, а тут на,—„нема місця“.—На віщо ж ви мене обнадєжували? з досадою вдалась я до нього. Він позирнув на мое засмучене обличчя і раптом одповідав:—Я в цім не винен, я не маю права власне давати місця вчителькам,—це залежить од управи, а я тільки ствержую її призначення. Як що Управа призначить Вас, то і я дам вам бомагу. Вдайтеся до земства,—спроваджував він мене. Хоч і не дожидаючи нічого доброго од управи, я все-ж таки, щоб не кортіло, пішла в управу; і застала там як раз того члена управи, що вів шкільні справи. Питаю:—скажіть, будь ласка, чи буде мені місце в тім селі, де я прохала?—Ми, бачите, не знаємо,—одказує мені член управи,—це залежить од інспектора.—Та й я так гадаю, що це його діло, а не Управи, одначе інспектор, сам радив вдатися до вас, бо це, мовляв, залежить від Управи,—сказала я з досадою.—Тоді член управи, наче щось пригадав і спитав мене, чи я заміжня. Такого запитання я ніяк не сподівалась і мовчки, здивовано, дивилась на його; а він спокійно вів далі:—Бо коли ви заміжня, то ваш чоловік може напиться п'яним і побити шибки в школі.

Я засміялась і заспокоїла його, але гірко стало од такої розмови з інтелігентним чоловіком. Загорожують людині шлях до праці над народньою

* До редакції ще раніш прибули спомини звісної полтавської учительки Олександри Ірещенко. З де-яких причин її спомини підуть потім.

освітою тільки через те, що вона заміжня! Але що поробиш проти цього?

Я гаразд розуміла свою залежність від цього чоловіка і тому не сміла доводити йому про дивну постанову управи. Помовчавши який час, я ще раз попрохала члена управи дати мені посаду вчительки і попрощавшись рушила до дому.

Минув який час і я одержала від інспектора бомагу, що він призначає мене вчителькою С—ої школи. Бомага лежала передо мною і я кілька разів читала й перечитувала її, почувачи велике задоволення, бо від цього часу вважала себе самостійною людиною, навіть виростаю у власних очах. Бо це-ж мені доручається таке поважне й відповідальне діло, як народна освіта. „Школа!“ це слово дзвеніло в моїх вухах якоюсь чарівною музикою. Мимоволі пригадалися приватні розмови з учителями, їхні нарікання на школу, на дітей, на працю і навіть на самих селян,—і десь в глибині душі встало неспокійне питання:—чи по силі моїй ця праця?—Але це була хвилинка... Великий вплив енергії й сили сповняв мою душу і гнав геть цей неймовірний голос, а замість його озивався другий:—„це все дурниця! Справлюсь!“... І невідомо коли вже була мені люба й дорога!

Не гаючи часу, я зараз же поїхала на місце, щоб почати свою працю і самій побачити, чи правда, що шкільна праця така важка. Приїхала я за пів години до початку уроків і пройшла в бібліотеку. Там уж зійшлися учитель та вчителька. Маленький, сухенький учитель, заклавши руки в кишені, ходив по кімнаті; вчителька, зовсім ще молода дівчина, сідела на стільчику і з цікавістю дивилась на мене. Привітавшись, я почала сяку-такую розмову, а потім вдалася до вчителя з звичайним питанням про дітей, про підручники та інше. Він зупинивсь передо мною, подививсь якось чудно на мене і почав:

— Діти тут страшенно розпущені, їх треба держати у строгості, бо інакше ви не матимете ніякого успіху в учінню. Щоб вони вас слухали та поважали, то ви мусите піддержувати ту дисципліну, що я вже трохи встановив у школі—

Ця балачка дуже важко вразила мене. І тут дисципліна! Не вжеж починають з неї? Ні, перше всього треба познайомитися з дітьми, роздивитись бо мені вперше доводилось бути так близько коло селянських дітей.

Я встала, щоб іти в клас. Коли я ввійшла, діти повставали і мовчки дивились „на нову вчительку“. Дитячі обличчя виявляли хвилювання й цікавість. Здавалось, наче вони боялись, що ось-ось підійду до них і скубну, або за вухо, або за чуба. Я дивилась на ці різноманітні головки, на їхнє здебільшого убоге, обідране вбрання, на бліді золотушні обличчя, і мені робилось жалко сих дітей і сумно, що вони виявляли передо мною переляк через саме те, що я вчителька. Невжеж учитель має бути

шкільняком за пугало?—думала я, дивлячись на заляканих дітей:—Ні, він мусить бути їм за брата, доброго товариша. Я поставила собі метою—завоювати дитячу душу, придбати в неї любов до себе і до школи. Перше всього я почала з ними знайомитись і, всміхаючись то до одного, то до другого, обійшла увесь клас. Перший урок минув у розмовах і коли прозвонив дзвінок на переміну, то діти зовсім звияли до мене і, весело розмовляючи, вийшли в коридор разом зо мною. Туди ж виходили діти з інших класів. Вони здивовано дивились на мене, бо ще мене не бачили. Я прийшла знов до бібліотеки, а за плечима в мене чути було запитання:—Це нова вчителька? вона у втораків? А що? дуже сердита? На коліна ставляла?—Ні, сміється до нас, розпитує,—відповідали їм мої школярі...

Знов почався урок. Я роздала дітям книжки і почалось читання. Читали першу статтю з „Наше родное“,—„милостиня“. Читали таки погано: мляво, не охоче; дивлячись на дитячі обличчя, я помітила, що діти не розуміють того читання. Ще більш упевнилась я в тому тоді, коли почали переказувати прочитане. Ні одно не спромоглося звязати до ладу й скількох слів, всі говорили якусь нісенітницю, з'єднавши з окремих московських слів. Я намагалась, щоб вони говорили не по книзі, а так, як сами розуміють, але виявилось, що вони ніяк не розуміють. „К окну подошел нищий в заплатанной одежде“.—Що то значить—„заплатана одежа“? спитала я хлопця. — Гроші, — раптом одповів шкляр,—бо щоб купити одежу, то треба за неї заплатити. Очевидячки, що „заплата“ нагадувала „плату“, і дитина по своєму зрозуміла правдиво. Так ми, над цією невеличкою статтею змарнували увесь урок, поки вона стала зрозумілою всьому класові. Але як ми цього досягли! кожне слово прийшлося перекладати на українську мову, пояснити його значіння і зліпити до-купи, а потім знов на московську, і тільки після цього всього статтю було передано досить ясно і зрозуміло, але якоюсь поврученою мовою. На третім уроці читали славянську книжку. Тут було ще більше мороки.—Що означа „пакі“? спитала я учня-второ-годняка.—Шпак.—А „іже“?—Учень одповіда:—„Іжа“. І так трохи чи не з кожним словом. Знов треба було перекладати з славянської мови на українську, щоб показати дітям, яку нісенітницю вони говорили.

На останнім уроці писали. Діти розгорнули свої зшитки, але один ученик чогось неспокійно дивився на мене.—Вийми свій зшиток,—сказала я йому.—У мене не має,—несміливо одповів хлопчик.—Чом же ти не приніс?—питала я далі.—Та в його є, тільки вчитель перечеркнув,—озвався хтось із задніх рядів.—На віщо?—здивувалась я.—Вчитель кажуть, щоб зшитки були чисті, а я явсь його вмязав, а тато грошей на другий не дають,—

додав свої пояснення винуватий школяр і почав плакати. Я подивилась на зшиток. Він справді був трохи замазаний, та списана була тільки перша сторінка, всіж інші були зовсім годящі; але ж мені не хотілось підравати вчительового авторитету і я дала хлопцеві новий зшиток, а його взяла собі. Після уроків діти проказали молитву, і, попрощавшись зо мною, з гомоном та галасом побігли додому, а я взяла шкляревий зшиток і пішла з ним до вчителя у бібліотеку.

— Скажіть, будь ласка, цей зшиток годяться до писання? спитала я.—Так,—знехотю одповів він:—Діти дуже необережно поведуться з підручниками і їх треба привчати до чистоти. Я завжди так роблю: скажу раз, другий, а на третій перечеркую і школяр повинен кушити собі другий,—сказав учитель.—А як у батька грошей немає?—знову спитала я.

Обличчя педагога похмурилось,—очевидячи, балачка була йому не приемле; щоб змінити її, він пропонував мені оглянути школу і мою кімнату; я згодилась. Школа, куди мене назначили, була не така поганенька, як то в нас буває, а виявляла з себе великий, гарний будинок під залізним дахом. Вона мала три кімнати для трьох груп, високі, чисті, з великими вікнами, що давали багато світла. По стінах були розвішані малюнки з природознавства та географічні карти; в кожному класі стояла шафа для книжок, гарний стіл і стілець для вчителя; лавки для школярів були новенькі й гарненькі. Була ще бібліотечна кімнатка, де стояли дві шафи з книжками для дітей і дорослих. Там же були підручники та різні речі шкільної допомоги.

При школі—й кватирі вчителів: три гарні та світлі кімнати. По один бік школи ріс гарненький садок, а по другий бік стояла гарно впорядкована гімнастика з гойдалками, драбинами та жердинами. З усіх боків школа була дуже гарна і я була дуже задоволена нею. Скінчивши огляд, ми знов увійшли в учительську; там я взяла продивитися програму народньої школи і пішла до своєї кімнати, а кімната моя мала дуже милий вигляд і вабила до праці, до спокою.

(Далі буде).

Чи хутко?..

Чи хутко настане весна,
Загляне до нас у віконце,
Розбуде від тяжкого сна,
Зогріє все промінем сонця?

Чи хутко бурхливі струмки
Всі гатки прорвуть на Україні?
Чи хутко? Вітають думки,
Чи хутко засяє проміння?

Чи хутко усе зацвіте
І серденько щастям забьється,
Життя молодеє святе
Чи хутко-ж на волю прорветься?..

В. Гуренко-Гурин.

Київ.

Старосвіцькі „думи“ в новому виконанню і поясненню.

Київське „Общество помощи первоначальному образованию“ уряджує, в своїй власній домівці, в „Народній аудиторії“, сливе що-тижня, в четвер,—вечорі, літературно-музикальні: хто-небудь що-небудь читає, виголошує, грає, співає. Часом такий вечір присвячується якомусь письменникові, чи артистові,—тоді програм. прилаштовується до того прославленого імени. *Народними* сих вечорів не можна назвати, бо ціни хоть і дешеві, рівняючи до цін у театрах, або концертних світлицях, однак і не дуже дешеві: від 20 коп. до 1 р. 50 коп. Для інтелігенції се ціни дешеві, але для народу—все таки дорогі. Не відповідний для народу і програм сих вечорів,—він буває приспособлений для розуміння й смаку інтелігентної публіки; та не відповідний для народу й час свої розваги: вечір справляється в робочий день, кіпчається дуже пізно,—годині в 12-ій ночі... З сих причин на тижньових вечорах „Общества“ народу не буває зовсім, або буває дуже мало. Та либонь ніхто народу й не жде в „Народну аудиторію“ на сі вечорі: для народу „Общество начального образования“ влаштовує „чтенія“ та „бесѣды“, (з „волшебнымъ фонаремъ“, а часом і з співами)—по неділях, або в яке свято. „Четвергові“-ж вечорі—се переважно для заробітку „Общества“, з публіки інтелігентної. І справді, публіки сеї буває завжди доволі,—„Народна аудиторія“ має „популярність“. Там все собі „за просто“—і буває досить весело. Виконавці—„любителі“, а часом і значні артисти з театрів, чи з опери. Часто буває, що половина запрошених артистів не прибуде,—ну, щож робить! обійдеться... швидче вечір скінчиться... Часто буває, що виконавці серед декламації забувають текст, або серед грання рвуть струни, инколи фальшять, розходяться з акомпаніментом,—дарма! і се часом буває дуже забавно!..

І „чтенія“, і вечорі для інтелігенції, лаштовані „Обществом первоначальному образованию“, бувають переважно—російські. Бо хоть „Общество“ складається переважно з українців, але вони, та інші росіяне, що загіздилися у Києві, хоч і спромоглися навіть на власну домівку, тую „Народну аудиторію“, (що мала-б либонь служити народові українському),—„преслѣдують болѣе широкую цѣль“, і працюють для „обрусѣнія“ киян. Отже й народні

„чтения“ того „Общества“ й літературно-артистичні вечорі його для інтелігенції—ведуться мовою московською.

Однак ніколи „Общество“ вряжує й українські вечорі. Се буває в ряди-годи, під час якого ювілею, або-що, однак трапляється. Отож в один четвер, 17 Січня, „Общество“ врядило,—як стояло в оповістках,—„Вечеръ народныхъ думъ и пѣсень“, у виконанню кобзаря Пархоменка, та хору Опанасенка.

Для наукового пояснення кобзаревих дум мав прочитати реферат—професор Перетц (по російськи).

Кобзаря Пархоменка з його співами я знаю давненько, бо він вже літ з-п'ять як навідується в Київ і по-де-куди співає. Отож якось завітав він і до нашої хати. Сказав, що вміє співать „думп“. Се мене, звичайно, дуже зацікавило, бо хоч я й знала, що думи ще не зовсім повмірали, але все-ж було дивно, що співає їх кобзарь молодий.

Велике однак розчарування дожидало нас... Правда, молодий чернігівський кобзарь заспівав давню думу про „втікання трьох братів з неволі“. (Сю думу ми чули ще від Вересая). Однак Пархоменко, хоть мав свіжий, не старечий голос і дуже вірно проказував відомий текст думи, але-ж немисердно разив ухо своєю кобзою: він пригравав до тієї тяжко-смутої думи—„плясовий“ мотив! прямо таки „козачка“, чі гопака, щось таке до танцю. Сей звязок дуже смутного тексту з плясовим мотивом мав у собі щось таке виродкозе, що не можна було слухати!...

Мене зацікавило однак, щоб се було за знак, що всі слова довгої думи кобзарь передає зовсім вірно, а голосу її не знає, приграє до неї щось неподобне! Питаю Пархоменка, де він такого навчився? Він мені сказав, що слова думи вивчив з купленої книжки: хтось йому начитував, а він вивчив. Музику-ж, голос, підбрав сам...

Се мало свою цікавість, але зовсім особливу... і такого кобзаря слухати не хотілось.

Пархоменко співає тепер і по різних інших городах. Під час археологічного з'їзду в Катеринославі, я зустріла його на одному кобзарському співанню, у д-дія Синявського, в Торговій Школі, (разом з Кравченком та ще одним кобзарем).

В Катеринославі Пархоменкові краще всього вдалася пісня про Морозенка,—у виконанню його вона інтересна для етнографа-історика. Коли я розпиталась, то вийшло, що пісню цю, слова і гарний голос, Пар—о вивчив у чернігівщині від одвієї старої паві.

Але-ж до відомих слов пісні про Морозенка вже тепер приставлено зовсім нові вірші: їх і знати, яко нові, і по змісту й по мові. Вірші ті подобаються, а чі приходяться вони до Морозенка, про се публіці байдуже!... Голос у Пархоменка не можна сказати, щоб гарний, але все-ж багато кращий,

ніж у старих, безголосних дідів, і через те він має успіх: за його українські пісні йому завжди дуже плещуть,—навіть тоді, коли він співа „невольницьку думу“ під козачка... Думаю, що часто плещуть Пархоменкові за самé те, що виходить він з кобзою. І правда, що навіть такий кобзарь—явище цікаве і достойне уваги; тільки слід-би розказати і йому й иншим, що до ладу, а що ні.

В своєму рефераті професор Перетц переказав свої давніші думки про українські думи. Сі думки його засновані на домислах П. Житецького; тільки в книжці д-ія Житецького,—названій дуже обережно „Мысли о малорусских думах“,—догадки про сі українські твори висловлено з деякими оговорками, що вказують можливість і інших догадок;—професор же Перетц подає присуд про думи категорично, дуже вже „прямолинейно“. Він каже: думи складались народною інтелігенцією; їх добірний склад і ту форму, яку вони мають, дала їм течія літературна, школьна,—через „мандрованих дяків“, („пиворізів“), та „бакалярів“.

Спогадував д. Перетц яко близькі до дум—письменні вірші часів князя Острожського, та инші; яко доказ того, що власне письменницька течія утворила гарний склад дум, професор вказав на те, що в думах є *рифми*,—а се, мовляв, і єсть прикмета літературної роботи коло їх, бо, мовляв, „у стародавніх народних творах—рифм нема“.

На зразок того, як бакалярні й школярі ходили по наших краях, п. Перетц між иншим привів анегдотичні пригоди з споминів одного „богослова“:—як він був раз зкинута ксьонзами з хорі, впавши з-відти, поламав голови скільком жінкам, що сиділи в костьолі на молитві... Про все це „богослов“ і оповідає якоюсь комічною, мішаною мовою.

Звертаючи увагу присутніх на ті думи, що вони мали почути від кобзаря Пархоменка, п. Перетц вказав, що хоть дума про втікання трьох братів з полону турецького й має голос дрібний, „как-бы плясовой“, але се виходить через те, що тут відбивається-нервовий настрої утікачів, страх, що їх от-от можуть нагнати.

На мою думку, ні з одним з цих сміливих присудів проф. Перетца не можна згодитись.

Що думи не могли складатися людьми зовсім не тямущими, що складачі дум були одиниці більше змисленні, се—безперечно і само собою розуміється, бо, звичайно, якісь нетями не можуть творити нічого; але-ж, що склад дум належить *письменницькій* творчості, людям *школьної науки* 16-го, та 17-го віку, то сього референт-професор ні чим не доказав. Ті вірші, що він приводить з часів Острожського й инші, нічогосінько похолого на думи не мають,—вони важкі, повні незграбних славленизмів, бездушні на стільки, що їх не можна й близько ставити біля живих, прекрасних українських народних дум.

Та воно й не диво!

Школьна творчість цуралася народної мови і ті бакаляри, та дяки, що скоштували вищої школьової науки, хоч і мандрували по Україні, хоч і не забували своєї народної мови, добре „балакали“ нею на селах, та й між собою, але були настільки затроєні школьними зразками, що коли починали *творити*, то склали хіба такі вірші, як ми маємо наприклад в оцих поздоровних віршах різдвяних, що zostалися в зшитку одного грамотія 17-го віку:

В старому рукописному збірникові „подканцеляристи полкового Галяцкаго“ Ор. Левицький знайшов такий вірш, зложений (власне-ж, мабуть, якимсь „бакаляром“) для повіншування з Різдом:

Вольфы скоро поспѣшались
Прійтять въ городъ Выфлеемъ,
Когда по звѣздѣ узнали,
Что родыльсь Месия въ немъ.
Такъ и я предсталъ предъ вами
Не для прочіихъ причинъ,
Какъ что зрю двома глазами,
Что живеть въ немъ Божій Синъ.
Да живеть же неотлучно
И въ васъ Богъ и Человѣкъ
И да вашъ благополучно
Временной продолжитъ вѣкъ!

А ось вірша 16-го віку, (на перевеладі біблії Константина Острожского), що П. Перец уважає близькою до дум:

„Зри сія знаменія вняжате славнаго,
Их же съдръжить домъ его отъ вѣка давнаго
И разумѣй яко не туне и не безъ причины,
О чемъ властнѣи и ширѣи повѣсть ти кто инши,
Но яко достоить дѣлатель своєю заплаты,
Не щадяще здравія никоея утраты,
Крѣпко побѣждалъ различныхъ съпостат полки,
И разгонялъ с короны драгѣжняи волки.“

Чи се подобне до мови Думи?... Спогадати тільки Думу про трьох братів:

„Ой то-ж не пили-тумани вставали,
То три братіви ріднесенькі,
Як голубоньки сивесенькі,
З турецької неволі утікали“...
Се-ж одрізняється одно від другого власне як небо від землі!...

Щож до того, ніби вже „сама присутність *ріфм* у думках доказує вироблення сих творів письменницькою рукою, бо „в давній народній словесності *ріфм* нема“, то хоть сей присуд і вжився в науці, але потребує великої перевірки взагалі, а відносно нашої народної словесності особливо. Почуття гармонії слова, *ріфмованого* поєднання звуків—властиве не тільки вищим ступням творчості: навіть дитячий лепет знає і любить *ріфму*. У нашій же народній словесності зустріваємо *ріфми* в таких творах, що безперечно йдуть багацько далі в глибочинні віки, ніж вірші „бакалярів“: *ріфму*, чудову *ріфму*, зустріваємо в наших стародавніх обрядових

піснях,—весільних, обжинкових і інших; зустріваємо *ріфму* і в давніх наших казках, де вставляються неначе уривчасті пісні,—наприклад:

„По малу-малу. братіку, грай,
Не врази мого серденька в-край“...

Зустріваємо *ріфму* і в таких давніх творах народніх, як загадки:

„Лежить гася,
Простяглася,
Як устане,
Неба достане“.

Зустріваємо *ріфму* і в таких зовсім не письменницьких піснях, як колискові:

„Ой ходить сон,
Коло вікон,
А дримота
Коло плота“ і т. д.

Якої ще кращої *ріфми* треба? Такими *ріфмами* не погордував би й инший письменний віршар! А тим часом не вже-ж українські матері,—наші прабаби, що склали ці пісні,—дожидали, поки прийде який бакаляр, чи „мандрований дяк“, та зложить їм ці *ріфмовані* колискові пісні?!

Таким чином, присутність *ріфм* у думках ще зовсім не свідчить того, що думи утворені під впливом літературним, письменним; чистота *ріфм* може свідчити так само й походіння дум із щиро народнього джерела.

Отже, один з головних доказів письменницького походіння дум—не видержує пильнішої критики.

В великоруській народній словесності *ріфма*—рідко буває, у нас же вона панує скрізь.

Звичайно, обсяг творчості письменницької ніколи не міг бути одрізаний, одгорожений камінною стіною від народу; не ставала і народня пісня зовсім чужою для бакалярів; тут, звичайно, міг бути свого роду ендосмос, вбрання в себе одного елементу другим, але *типи* пісень і віршів все-ж таки можна визначити досить виразно. Отже тіп кобзарської „думи“ яскраво одрізняється од вірші 16-го, 17-го віку, та й од пізніших віршів, одрізняється на стільки виразно, що й ті й другі твори можна приводити лише яко антитези, а не споріднені між собою. Слова й вирази з народньої української мови в віршу, а книжні славянськи в думу могли тільки *заблукуватись* припадково одно до одного, і то в такій мінімальній скількості, що на їй ніяк не можна доказувать—те, що доказує проф. Перетц: ніби думи—плід творчості письменницько-школьної, 16-го та 17-го віку.

Мова сіллабічної школьної вірші тих часів, важка книжна славянщина так в'їдалася в обіход школярський, що ми ще й на мові Котляревського „Финтика“ бачимо той анти-народний вплив...

Скажемо тепер скілька слів про *мелодію* дум.

Коли проф. Перетц поясняє Пархоменковий дрібний плясовий мотив у Думі про трьох братів тим, що він виявляє „нервне настроєніє“ утікачів, то се дуже дивно. Звичайно, і в того, хто танцює, і в того, хто втікає, серце б'ється шпарко,—але мабуть по іншому... Коли референт не сказав з powodu цього нічого другого, то се показує, неначе-б проф. Перетц чув думи тільки в виконанню Пархоменка, не знає їх справжнього голосу. А тим часом, дуже важно знати мелодію пісні, бо мелодія єсть її душа...

Коли-ж професорові Перетцю не довелося чути дум у виконанню старих кобзарів, бо вони тепер за рідкість, то єсть же друзовані записи мелодій дум, можна-ж було познайомитися з ними і побачити, що нервовий настрій виявляється в них,—між иншим і в думі про трьох братів-утікачів,—зовсім не плясовим мотивом, а дуже тягучим, надзвичайно сумним!

Для спеціаліста-ж прямо таки обов'язково потрібна така знайомість з думами. У крайньому разі було-б референтові хоть самого Пархоменка розпитатись, щб він таке співає. Тоді, замість химерного пояснення—знайшлося-би простіше.

Може бути, що власне музична мелодія дум коли й добаже звязок їх з якоюсь иншою культурою, то далеко старішою, ніж школа 16-го та 17-го віку: сумні „заводіння“ в мелодіях дум нагадують мотиви мусульманських співців, що нам доводилось чути в Криму.

Маючи на увазі все сказане вище, ми, признаючи велику заслугу поважного професора, що так багато працює над українською словесністю, мусимо однак сказати, що його пояснення в прочитаному рефераті нас не загодили,—вони здалися нам більше сміливими, ніж заснованими на пильному досліді.

Вертаючись до кобзаря Пархоменка, до його репертуару й виконання, скажемо, що й те й друге заслугоє на велику увагу. Хоч співає він без смаку й належитого розуміння, грати на кобзі сливе не вмів, але те, що нам звісно про його співання, порушує всю кобзарську справу: виходить, що молоді кобзарі з народу—хотять співати думи, вони купують навіть друкований текст дум. Отже треба людям тямущим їх напутити, щб вони не блукали на-помацки. Треба, щб нові кобзарі мали за поводарів не тільки своїх малих хлопчат, а ще й когось иншого, такого, щб їм дотепно, знаючи й люблячи сю справу, розказав що й до чого!—

О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Українці в Москві.** Наш земляк, оперний співак Іван Алчевський, що співав цей сезон в Москві в трупі Зіміна, улаштує там український вечір. На вечорі співатимуть бандуристи, хор і видатні артисти різних опер, а прибуток з вечора піде на користь студентів-українців, що вчаться в Москві. Через те що в той час, коли призначено вечір, будуть вільні для учнів дні масниці, то сподіваються, що на вечір прибуде багато млоді навіть з инших городів. Є чутка, що в справі урядження вечора бере участь проф. Кримський і відомий етнограф, д. Янчук.

Талановитий артиста, І. Алчевський, (син відомої харківської громадської діячки), маючи щару прихильність до України та кохаючись в українській музиці, дбав навіть під час свого пробування в Америці про те, щб познайомити з українською піснею американську публіку. Коли до Алчевського прийшли у Нью-Йорк романси Степового, то він був до сліз зрушений сим привітом з рідної України і зараз заходився просити свого директора Manhattan Opera House дати йому дозвіл—взяти участь в концерті місцевої української колонії. Тож треба сподіватися, що і в Москві І. Алчевський зробить вечір цікавим і користним для українців.—Вечір відбудеться 22 Лютого, в „Благороднім Собрані“, у всіх його світлицях.

◆◆ **Український театр в Австрії.** В Галичині, в м. Коломиї, (як повідомляє „Руслав“), остатнім часом ішли, між иншими, такі пьеси: „Кляте серце“, народня драма в 5 діях, Карпенка-Карого, „Вишневий сад“, Чехова, і „Різдвяна ніч“, опера в 5 діях М. Лисенка. Отже з того знати, що Галичина, навіть на провінції, іде по-переду нашої України в постанові нових і великих пьес: творів Чехова на нашій сцені ще не чуть, та й Різдвяну ніч наші театральні дирекції не ставлять (ся опера йшла останній раз, у Києві, під час юбілею Лисенка).

◆◆ **„Віфлеємський вертеп“**, одноактвого пьесу отця Штокалка, grano з великим успіхом в Галичині (в м. Жидачеві), у виконанню людей, а не лялок. В пьесу входить, як і в стародавній „вертеп“, багато хорового співу. Постановою зайнялися місцеві просвітні діячі: от. І Скоробогатий, та п-на Ольга Стасинівна; хор був під веровництвом А. Іванова, співав дуже вдатно („Основа“).

◆◆ **„Із днів Месії“**. Під такою назвою вийшли з друку у Львові духовні вірші, на прославлення Ісуса Христа. Книжку ще раніш замовили собі багато священників.

◆◆ **„Львівські міщане перед Богданом Хмельницьким“**. Відоме в Галичині малювання, роботи Є. Турбацького, вийшло в друкованих знімках,—(на товстому картоні),—по 4 корони і по 5

корон, коли знімок „кольорований красками“; пересила—70 сотиків. При дуже не великому числі у нас історичних картин, твір Турбацького заслугує тим більш на увагу.

◆◆ **Стародавня церква**, в Ромні, Покровська, в наслідок бажання полтавського архієрея Іоана, переноситься в Полтаву. Церква збудована Петром Калнишевським, останнім кошовим Запорізькою Січі, що пробув на засланні в Соловецькому монастирі 27 літ і помер в 1803 р. На засіданню полтавської Архивної Комісії, 24-го Січня, Л. Падлака подав докладний відчит про український церковно-будівничий стиль взагалі і про велику вартість будови й малювання Покровської церкви з'особна, яко видатного пам'ятника українського мистецтва.

Дописи.

Миколаїв (Херсонщина). Сумно тече тепер життя у нас: нема ніякого руху... Усе замерло, холодні північні вітри заморозили, що тільки можна було заморозить; куди тільки досягав їх подих (а куди він не досягав?), то там наставала мертва тиша. Наприклад взяти нашу „Просвіту“. З початку так весело, гарно, взялися до праці; здавалося, що дуже багато робітників буде; а як прийшлося братись до влопітної „чорної“ праці, то землячків як язвом злизало. Одначе, не можна винуватити в млявій діяльності „Просвіти“—той невеличкий гурток шановних діячів, що скупчився біля Ради Т-ва і працює й тепер. Правду говориться—„однн в полі не воїн“!.. Не вважаючи на всю ретельність і працьовитість тих щирих робітників,—все-ж таки всього одними руками зробити не можна, бо сливе ті самі люде працюють в різних комісіях. Звісно, в кожнім ділі можна найти щось лихе, та в праці Т-ва, але не будемо суворо відноситись до людей, що все-ж таки не покладаючи рук працюють і хоч на невеличкий крок, а посовують рідну справу наперед. На протязі минулого року Т-во упорядковувало літературно-музичні вечорі,—літом через два тижні, а зімою що-суботи. На тих вечорах громадянство училося рідної мови, рідної пісні й хисту, при звичаювалось до свого рідного, не позиченого, та мало спроможність достати українську книжку й часопись. Що-четверу шановний голова Т-ва, д. Аркас, читав лекції по історії нашого краю, а д—ді Андріященко та Пітушенко читали часом реферати на різні теми. 21-го Грудня Т-во урядило великий літературно-музичний вечір для ширшого громадянства нашого города; вечір пройшов блискуче. Святками улаштувались вечорі 27-го, 29-го 31-го Студня і 1-го Січня. 27-го—у „Просвіті“ був такий натовп, що і пройти було трудно. Хор у цей день виявляв з себе справжніх ко-

лядників, бо з'явився на кону з звіздою і проспівав де-вілько наших колядов; спів колядників зробив дуже приємне вражіння на слухачів. Єсть чутка, що Т-во захожується відкривати школу. Чудова річ, помагай Біг! а як-що знайдуться відповідні сили, (а їх до цього часу бракувало), то є думка розвинути читання рефератів на різні теми. Оглядаючи всю діяльність нашої „Просвіти“ за 1907 рік, можна тільки побажати Т-ву й надалі працювати в тім-же напрямку й бути світачем, що вказує дорогу несвідомим братам і кидає хоч невелике проміння в ту страшну темряву, що запанувала над нашим з'убоженим краєм. Щастя-ж вам боже, панове Просвітяне, на все добре!

Не можна тут не згадати про ту частину членів нашої Просвіти, що внесуть членську вкладку, пошлють національну одіж, та на тім і запинились. А щоб виписати українську часопись, або журнал, та учитись по них свої мови, слідити за життям рідного краю і самому взяти участь в культурно-національному розвитку його,—сього нема! це нехай хто инший робить!

Багацько тутешніх робітників святкували у нас 9 Січня; самий великий завод, Французький, кинув роботу, проробивши дві години, де-які з робітників залишилися, але в обід всі до одного кинули працю і з співом марсельези вийшли з заводу. Завод оточило військо і кінна поліція, але даремна була „тревога“, бо спокою й порядку робітники не порушили.

Безробіття що день—то все росте, а з ним і злочинні вчинки. Дня не минає, щоб не було грабунку,—з тим звичайним „руки вверх“,—або значної краді. І такому ненормальному життю—кінця не видно...

Недоля.

М. Багачка. (Полтавщина) Миргородський Повіт. На різдвяних святках в нашій волості відбулося кілька сільських сходів, як от—Багачанський, Довгалівський, Кротовський (Миколаївський); на тих сходах, між иншим, старшина порадив вибрати скількох чоловік десяцьких у поміч поліції, щоб справляти поліцейські обовязки. Коротівці вибрали, а Багачане й Довгалівці зовсім зреклись вибрати десяцьких. В Багачці скликали навіть другий раз сход для цього ж самого, та й другий раз громада не схотіла вибрати десяцьких.

Невідомий.

С. Драбинівка. (Полтавщина) Кобеляцького повіту. В нашому селі ще в 1902 році хтось то здумав строїти якусь церковну школу і на ту школу призначили під самісінькою Драбинівкою двадцять десятин громадської землі. А через те, що церква і до сього часу строїться тільки на папері, то земля відпускається в аренду. Віддає її в аренду Кобеляцький протоіерей Пирський. Звісно, як земля одведена для церковної школи, то й орудує

нею церковне начальство. Ось кілька років її наймали селяне, хто пів десятини, хто десятину, хто дві, та й підживлялися тим. Особливо се була велика замога для безтяглих господарів, — їх на тім маленькім шматочку поміщалось чоловік п'ятнадцять. Через те, що та земелька близько од їх, то воно дешевше й обробіток і підвода на возовицю. Так ішло до осені сього року. Знаючи про сей шматочок землі, драбинівський панотець Клепачевський і накинув її оком та й забажав покористуватись. Як забажав, так і зробив. Поїхав до Пирського і взяв собі ту землю в аренду. Про се дізналися безтяглі господарі і пішли просити, щоб він одпустив їм сей клапоть землі.

Десять десятин якимсь-то побитом було відпущено, а останні десять, не вважаючи ні на які благання меньшого брата, панотець не згодився відпустити. Як схотів він покористуватись, то й покористувався, замість безземельного брата.

Полядач.

Редакторка видавництва *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

Управляющаго ишу должность; имѣю сельско-хозяйств. образование и вѣскольکو лѣт практики; есть аттестат и рекомендаціи. Адрес: Смоленск, сельско-хозяйств. склад, Пейлану, для Д.

ВИДАННЯ НА КОРИСТЬ ЗАСЛАНЦІВ — УКРАЇНЦІВ ВОЛОГДИЩИНИ.

Вийшов у Вологді з друку и продається літературний збірник

„З НЕВОЛІ“

Зміст його — твори красною письменства, поезії, оповідання та художня проза, на теми сучасного життя.

За невеликим винятком всі твори нові, оригінальні, ще ніде не друковані.

Збірник має 228 сторінок друку на гар. папері (форм. місячників).

Ціна 1 карб. (без пересилки).

Склад видання у Києві, „Українська Книгарня“, Безановська, 8. Купувати можна також у Г. Маркевича, Полтава, Бульвар Котляревського і Одеса, Софійська, 30, Т-во „Пресвіта“.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик); в Полтаві — в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі — в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Київ, електрична друкарня **К. Н. Милевського і Ю. В. Владимірська** ул., 81.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1908 ГОД.

Иллюстрированный

◆◆ ДЪТСКІЙ ЖУРНАЛЪ ◆◆

Работъ и Развлеченій

ТРУДЪ и ЗАБАВА

Годъ третій.

Подписка на годъ 12 №№ журнала и 12 приложений (отдѣльные рисунки и книги) — 3 руб. въ годъ съ пересылкой. На $\frac{1}{2}$ 1 р. 50 к., на $\frac{1}{4}$ 25 к., на 1 м. 25 к. Допускается разсрочка: при подпискѣ, 1 Января и 1 Юля по одному рублю.

РЕДАКЦІЯ: С.-Петербургъ, Столярный пер., д. № 9.

3-й годъ изданія. Открыта подп. на 1908 г. 3-й годъ изданія.

на профессиональный и общетвенно-политическій

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году
при участіи ИЗВѢСТНЫХЪ ДЪЯТЕЛЕЙ ПО НАРОДНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій — сообщенія съ мѣст. подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой **ДВА РУБЛЯ**
Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 руб.

Лица, желающія получить приложенія, уплачиваютъ 2 р. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и 1 р. за 2-ое полугодіе).

Въ 1908 г. будутъ даны ТРИ ПРИЛОЖЕНІЯ
1 Календарь — Справочникъ — „Народный Учитель“ на 1908 09 учеб. г. записная книжка 256 стр. изъ нихъ 172 стр. текста.

2. Уставы учительскихъ организацій и просвѣтительныхъ обществъ.

3. Шесть портретовъ знаменитыхъ педагоговъ (Руссо, Каменскаго, Песталоцци, Ушинскаго, Пирогова и бар. Корфа).

Адресъ редакціи: Кишиневъ, редакція журнала „Народный Учитель“.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 5.

8 Лютого.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влагодіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окрім числа за границею по 1 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за лі рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата 4, за поміщення оповістки адрого, втретє—домовше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влагодіщенська улца, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Наші сподівані університети. Державна Дума. Вісті. На Україні. Памяті П. Куліша—*І. Борзенського*, вірш—*Чернявського*. Довічний жаль—*Г. Барвінок*, вірш—*Шевця*. З заробітків (нарис)—*П. Гая*. Вірш—*Льольченко-Здановської*. На час—*Горлиці*. Українське слово й мистецтво. Ушанування П. Житецького Науковим Товариством. Дописи. По чужих країнах. Оповістки.

Вийшло в світ 1-е повне видання
поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

АНДУРУ (кобзу) продаю. Вчу грати.
Оболонська ул., 17 Кон-
дратченко.

Українська книгарня

Київ, Безаківська, 8.

Українські книжки і часописи. Складає бібліотеки на рівні ціни. Каталог висилається.

ДЕШЕВИЙ
Український Календарь
„РІДНИЙ КРАЙ“
на 1908 рік.

Ціна 7 коп.

на кращому папері 10 коп.

Окрім календарних і статистичних відомостей про Європу, Росію і Україну, між иншим надруковані статті.

Про переклад Святого письма на україн. мову. Українська мова.

Показчик українських книжок.

Про пам'ятник Шевченкові.

Про українські пісні.

Українські часописи.

Просвітні Товариства.

Український театр на селі.

Як берегти себе від холери

Український будинок Полтавськ. Губ. Земства.

Про Галичину.

СКЛАДИ ВИДАННЯ

Полтава: 1) у видавця—Петровська пл., д. № 14. П. А. Дмитрієва. 2) В книгарні Г. І. Маркевича—бульвар Котляревського. 3) Київ, „Українська Книгарня“, Безаківська № 8 і др.

Сподівані народні університети українські.

Тепер, коли думка громадянства пильніше привернулася до культурно-просвітних питань, гарячіше знялася річ і про університети народні. Се-б то як який народний університет то вже й заведено,—читаться ж лекції в московському народньому університеті, вже другу зиму,—але ми говоримо про народній університет українській. Такого університету нема... Здіймається річ про те, чи не спроможемось і ми, на свій український справжній університет. Але вилічено при тім, що на заснування такого університету, на все його урядження, оплату лекцій і т. и. треба процентів з капіталу тисяч у 800. Чи можливо у нас знайти для цього діла таку суму?... Проте, щоб дав такі гроші уряд,—нічого й думать; щоб дано їх було від земств, чи від городів—теж марна сподіванка; зостається надія на осібних людей... Де-ж вони, ті наші люди, ті щедрі добродієць? та ще такі, щоб дали велику суму на українській народній університет!

Тут ми знов спотикаємось об той самий поріг, що стоїть між українською національною справою і нашою значнішою та заможнішою інтелігенцією... Таких людей, щоб дали коштовну поміч українському народньому університетові найменш всього можна сподіватись. Хоть як воно чудно, та приходить ся сказати, що між нашою сподіваною інтелігенцією національна самосвідомість—ще тільки прокидається. В нашої вельможної інтелігенції, „в міцних цього світа“, зовсім мало думки про те, „чиї ми діти“; не багато можна надавати ваги тому, коли хто пишається своїм походінням від значного роду, але у нашої аристократії не спиткаєть навіть сих гордоців,—що ось то, мовляв, така чи инша сімья походить від гетманського роду. Бай-дужнісінько й про це! (Хіба що замішається чутка про мілліонний гетманський спадок)...

Отже про те, щоб знайшлися між значними та заможними українцями охочі піддержати велику українську справу, ще й таку коштовну як університет,—не можна гадати! Се річ тепер не можлива.

А однак що до університетів простішого зразка,—то може-б Україна і тепер на їх

„спромоглася“. Ми говоримо про університети народні. Се треба і менших коштів, і менших учених сил. Де-що подібне до народних університетів вже й тепер існує. В Катеринославі єсть „Ученое общество“, що вярдує за помочю своїх членів відчити для робітників,—а робочого люду так багато біля сього фабричного міста. Се товариство—російське, але могли ж би українці численно ввійти в його, а се змінило-б і мову його науки. Наші українські товариства „Просвіти“ відзначаючися вже й тепер своїми відчитами; хіба не могли-б вони дати, в таких містах, як Одеса, Київ, Харків, заснову народним університетам? Ми настільки віримо в міцні завдання наших Просвіт, що уважаємо се можливим.

А як же-то люд наш прагне тієї освіти, правдивої освіти! і яка-б вона була для його позиточна! Чи не потонає він у термязі? чи не єсть те що-денне зухвале, грабіжне злочинство—буяння молодого одважної сили на дикому полі, „на безхлібї, та на безвідді“ духовному?

Постачити той поживний хліб, ту цілющу воду спромоглась-би свідома Україна вже й тепер,—колиб тільки міцно взялася думки про туя потребу.

Державна Дума.

Засідання 1-го Лютого.

(Про знищення чиншового права).

Після оповіщення про біжучі справи, Дума знову перейшла до справи про знищення чиншового права в Білорусії.

Лучицький, доказавши взагалі недоречність чиншового права,—вніс таку дораду при переході до чергових справ: 1) Передати законопроект про знищення чиншових прав в окрому комісію 2) доручити тій комісії виробити з поводу сього свій законопроект, що має приходитись не тільки до чиншових правів у Білорусії, а до всіх тих місцевостей, де ще держиться чиншове право. Крім того, доручити комісії виробити правила для викупу чиншових земель.

Дума постановила вибрати комісію числом у 22 душі і доручити їй виготовити законопроект до чиншовій справі. Далі читаються доклади тих відділів, що провіряли вибір членів Державної Думи, а потім обмірковують законопроект про догляд за церквою Воскресення Христового у Петербурзі.

Оповідуються біжучі справи, в тім числі запитання про фінляндські справи.

Перед закриттям засідання, председатель оповіщає Думу, що барон Месендорф відмовляється бути надалі товаришем пресідателя Державної Думи.

Засідання 5-го Лютого.

(Про викладання польської мови в семінаріях для учителів, та інші законопроекти. Виключення Шміда.)

Засідання почалося з розгляду по статях ухваленого Думою 29 січня законопроекта про викладання польської мови та арихметики польською мовою в семінаріях холмської та більської. Перша стаття така: З 1-го липня 1908 року завести в семінаріях холмській та більській викладання польської мови та практичних лекцій арихметики на тій-же мові.

Представник холмщини єпископ Євлогій сповіщає Думу, що він одержав звістки з холмщини про велике задоволення поляків законопроектом і велике незадоволення союзу руського люду. Союзники дивуються, що Дума так дбає про поляків, і називають законопроект зловредним.

Промовець радить Думі внести в першу статтю таку поправку: „коли знайдуться учні, що бажатимуть вчитися польської мови“.

Поправку більшістю 193 голосів проти 141 приймають.

Статі друга та третя приймаються без суперечок. Цорала Ковалевського про закликання учителів польської та литовської мови по вільному найму, а не штатних—одкидається більшістю голосів.

На черзі доклад фінансової комісії про урядовий законопроект. В тім законопроекті уряд домагається, щоб де-які зміни державного промислового налогу, вироблені 2 січня 1906 року, засталися ще на який час.

Комісія беручи на увагу, що в Думу уже внесено законопроекти про податки і цей законопроект. Дума згодилась прийняти законопроект і передала його в редакційну комісію.

Далі Дума ухвалила законопроект урядовий, що дає право начальникам уряду хліборобства та державних маєтків видавати дармо для початкових шкіл західних губерній, завказького краю та генерал-губернаторств степного й туркестанського—казенний строевий та дров'яний ліс і давати для таких шкіл участь казенної землі, мірою до 3-х десятин.

Після перерви, Люц од імени другого відділу, що перевіряє вибори, радить одмінити вибори Шміда. Після невеликих суперечок, Дума одвертим голосуванням признала більшістю 335 голосів проти 25 вибори Шміда не вірними, бо він не має права бути вибраним.

Вісті.

Циркуляр міністра юстиції. Часопись „Новое Время“ повідомляє, що міністр юстиції Щегловітов розіслав циркуляри, щоб усі справи про розповсюдження заборонених творів та справи по відповідальності часописей розглядались при зачинених дверях.

◆◆ **Побільшена охорона.** Часопись „Слово“ сповіщає, що Міністерство внутрішніх справ знову вдалось до губернаторів, вимагаючи негайно сповістити, чи можливо зняти побільшену охорону в їх губерніях. Більшість губернаторів повідомила, що заспокоєння настало дякуючи побільшеній охороні, а коли її зняти, то знову запанує неспокій.

◆◆ **Циркуляр про театральні справи.** Руське театральне товариство не раз вдавалось з проханням до Міністра внутр. діл в обороні театральної страви. Дякуючи сим проханням театрального товариства, розіслано всім губернаторам циркуляра, щоб вони не заборняли ставити ті п'єси, що дозволені цензурою до постанови на сцені.

◆◆ **Заслання священників.** Консісторський суд постановив заслати „на послуханіє“ в далматовський монастир усіх тих священників, що скаржились в синод на місцевого архиєрея за його заборону улаштувати з'їзд духовенства.

◆◆ **Справа депутата Колюбакіна.** Судова палата, розглянувши справу Колюбакіна присудила його до тюрми на 6 місяців, за те, що він в 1905-му році говорив промову на партійному зібранні.

◆◆ **Закриття книжного складу.** Вятське губернське земство на останнім зібранні постановило закрити земський книжний склад. Через сей склад земство розповсюджувало багато користних книжок по всій губернії і вславилося своєю просвітною працею.

◆◆ **Циркуляр про куріння.** Попечитель Петербургської школьної округи, Мусін-Пушкин, розіслав директорам середніх шкіл циркуляр, щоб було негайно заборонено учням курити і щоб не було й в-заводі кімнат для куріння.

Виділення з громад. В де-яких губерніях селяне не згоджуються виділяти з громадської землі окремих часток тим селянам, що бажать вийти з громади. Дуже часто урядовці примушують їх силою виділяти такі частки.

З поводу такого виділу, в Казанській губ. зчинилася недавно велика колотняча. Селяне не забажали виділяти 30 учасків і вигнали з села ставного та земського. Після цього прибув на село справник з стражниками і заарештував 6 селян. Тоді селяне задзвонили на гвалт і всі кинулись з кілками на справника та стражників. Справника трохи не вбили. Згодом заарештовано 60 душ.

◆◆ Студенська конференція. Недавно скінчилась друга всеросійська конференція представників центральних студентських організацій. На конференції було 73 представників:—соціал-демократів 34, соціал-революціонерів—23, к—детів—11, польської соціалістичної партії—2, безпартійних—2, народних соціалістів—1. Загальної постанови на цій конференції не було вироблено,—більшість висловились за резолюцію соціал-демократів, де говориться проти рішучих виступів студентства і подається порада оберігати ті вольності, що придбала собі вища школа.

◆◆ З'їзд південних фабрикантів. Південні фабриканти просять щоб їм було дозволено з'їхатись в місяці лютім. З'їзд має завданням з'єднати фабрикантів ті заводчиків для оборони своїх інтересів перед урядом та для боротьби з забастовками та вимогами робітників.

НА ВКРАЇНІ.

◆◆ Політична судова справа („Спілки“). 1 і 2-го Лютого в Київській судовій палаті розглядалося справу „Спільчан“. Обвинувачувано 12 душ за належність до політичного товариства, так званої „Спілки“ (членів партії соц. демокр.). На суд не явилось 5 душ: Винниченко, Жук, Степанківський, Геня Кірнес, та Квасницький. Не зважаючи на те, що не було всіх підсудних,—суд постановив розглядати справу. Председатель суда об'явив, що розглядатиметься справа при зачинених дверях. Розібравши справу,—судова палата винесла такий присуд: Скринник, Цейтлін, Завадський та Сорочер засилаються на поселення, Зінгаренка присуджено на 2 роки, а Хохлича на півтора року до кріпости. Шац признано невинуватою. Засуджені подають скаргу на присуд.

◆◆ Справа про залізничну забастовку на Кубані. В кінці січня в Катеринодарі розглянуто справу про залізничну забастовку. З 14 підсудних судова палата виправила 11, а трьох присудила до кріпости: двох на півтора року, а одного на рік.

◆◆ Народні бібліотеки. Газета „Утро“ повідомляє, що в Харківщині в минулому році було 390 бібліотек. Волчанське земство за один тільки рік відкрило 41 бібліотеку.

В біжучім році буде відкрито в сумській повіті 22 бібліотеки, в Харківській 20 і в купянській одна, а всього в цій році—43 бібліотеки.

◆◆ Пам'ятник Гоголеві. В 1909 році мине сто літ від часу народження М. Гоголя. В Полтаві мають до того часу збудувати йому пам'ятника. На будову ще в 1902 році дозволено збирати гроші з усієї Росії. Через те, що часу зосталось мало, а грошей треба багато—полтавський губернатор вдавсь з проханням до таких особ, що можуть допомогти цій справі; гроші, зібрані на пам'ятник, мають посилатись губернаторові.

◆◆ Потребительські крамниці. В Київщині останніми часами селяне почали дбати про заведення на селі потребительських крамниць. В Черкаській повіті з нового року відчинено 5 крамниць, а незабаром буде відчинено й по інших місцях.

◆◆ Виступ проти п'яництва. Козаки донської округи дуже часто вдаються до військової адміністрації з проханням закрити в них „монополюшки“. У Кривьянській станиці козаки постановили не давати людей для охорони казенної лавки, а в Ольгинській станиці козаки на сході постановили закрити всі казенні й інші крамниці з горілкою та пивні.

◆◆ Переселення в Сибір. В Подольській губернії збираються по весні переселитись у Сибір 544 сем'ї, що складаються з 3003 душ. Де-яким з сих переселенців уже виділено землю в різних місцевостях Сібіру.

◆◆ Із життя земств. На зібранні Харківського губернського земства читано доклад про зміну земського виборчого права. Після докладу, зібрання зробило постанову, щоб ґрунтом для земського представництва був податковий цenz. Крім того зібрання постановило, щоб кожний окремий член селянської громади був виборцем, щоб була завведена пропорціональність у виборах земських гласних та щоб жінки мали виборче право однакове з чоловіками.

◆◆ Херсонське повітове земське зібрання призначило на поліцію 34,760 карб. За ці гроші буде найнято 30 стражників, два пристави й ісправник; з цих грошей 10,000 карб. призначено на допомогу тим селянським громадам, що висилають „порочних“ громадян.

◆◆ Трус в земській книжній складі. В Чернігівській земській книжній складі поліція зробила трус і сконфіскувала всі ті книжки, що виходили років 2 назад і безпечно продаються й тепер по всіх книгарнях.

Діяльність землеустроїтельної комісії. В Уманській повіті селяне, при допомозі землеустроїтельної комісії, купили великий маєток в 2,125 десятин. Земля дісталась здебільшого людім бідним, що не мали з чим взятися до орання теї землі. Щоб запобігти сьому лихові, председатель уманської землеустроїтельної комісії вдавсь до головного управління з проханням позичити селянам грошей, щоб утворити склад хліборобського зв'язу та зерна, а пови гроші буде позичено, комісія прохає в київського губернського комітета

по справах сільського господарства—дати комісії 1,500 карб., щоб накупити залізних плугів і дати селянам на який час по 25 коп. за впорання однієї десятини.

Земська юридична поміч. „Газета Гадацького Земства“ повідомляє, що місцева земська Управа відкрила юридичну поміч в г. Гадачі. В призначені дні й години дається на словах і на письмі порада свідомими адвокатами. Плату за всяку пораду призначено дуже не велику. Потреба в такій допомозі була й давно дуже потрібна; добре зробили-б і інші повітові земства, коли-б пішли за прикладом Гадацького земства.

Приговор і відповідь. У Волинській губернії, в селі Закриничьє, селяне постановили такий приговор: Зважаючи на те, що всі церковні прибутки витрачаються на причт, селяне постановляють всі прибутки передавати на користь церкви. Доглядати за церковними лісами мають виборні од громад. Без дозволу цих виборців причт не має права не тільки що рубати ліса, а навіть збирати суніки. Вписувати й видавати метрики, відбувати всі треби причт має—без грошей. Цей приговор селяне послали на стверження архієпископі Антоїю. У відповідь на сей приговор архієпископ Антоїя написав благочинному 2-ої округи таке: „Предписую Вам зібрати прихожан села Закриничья і довести їм незаконність їх приговору і пояснити, що жида й революціонери, маючи головною перешкодою їхньої змови проти Росії православну віру та священників, постановили підбити народ іти проти пастирів церкви, через колишніх садатів та матросів. Добрий християнин не повинен торгуватись, а повинен з охотою помогати священникам. Будувати церкву за гроші, пограбовані в священників, забороняється правилами святих апостолов. Через се приговора не ствержую і раджу селянам, щоб позбавитись Божого прокляття, прохати у священника прощення. Коли-ж селяне на це не згодяться, то я причт переведу, а церкву запечатаю“.

Памяті Пантелеймона Куліша.

Минуло вже одинадцять років після смерті Куліша, того славетного письменника, що ми отсе поминаємо. Заслуги його для українського письменства великі і дуже цінні, бо він працював і яко поет, і яко повістяр, і яко перекладач, історик, критик, публіцист,—на кожному полі!

Не вважаючи на те, що Куліш приходив часом до крайних, прикрийх поглядів, шана його—росте постійно, і не тільки на Україні, але й по інших краях.

За минулі одинадцять років громадянство наше почало більше цінити Кулішеву працю. Причини сьому дуже ясні: праця Кулішева притягає до

себе чим далі, тим ширші круги новопривержених прихильників, що йдуть по його ступнях. Правда, ширша громада наша ще й тепер не дійшла до повного розуміння і шанування небіжчика, вона ще мало знає Куліша, навіть навряд чи знає заголовки всіх головніших його літературних праць, бо він працював не рік і не десять, а багато десятків років.

Працюючи на кожному полі, він не втрачав даремно жодної хвилини: то писав, то перекладав, то записував перекази з народних уст,—пильно вбираючи все дослівно, як та пчїлка мед,—то працював для підняття нашого громадянства до вселюдської культурности, заповнюючи рамки нашої національної думки культурним змістом. На всю ту працю він положив все своє життя, невтомно борючись з усіма перешкодами й утисками. Працював так пильно, що й помер за працю перекладання „Святого Письма“,—се була передсмертна, остання його праця. З сього загального огляду діяльности Кулішевої, загального нарису його постаті, видно ту величезну роль, яку він відіграв у поступі нашої національности і яку ще мусить він відіграти—й по смерті, коли вповні, докладно стане звістне всім його життя, його діяльність.

По сій мові, помянімо ж Пантелеймона Куліша, того пильного трудовника, що закладав перші цеглини, робив перші важкі й сутужні кроки в свідомому життю України, заповідаючи:

Ой скоро світ буде,

Прокинуться люде!

Се потроху й приходе в здійснення. Сіаю думкою жив усе своє життя небіжчик П. Куліш. Вітаймо його з сього світу, як діяча України, нехай йому по суд Божий буде пером земля, а від земляків вдячна пам'ять!

Ілько Борзенський.

Чернігівщина.

Епітафія П. Кулішу.

Не величався він між дуків, між панів,
Не вславивсь між людей бенкетами бучними,
Але його імя не гірше гетьманів—
Блищить в історії словами золотими.

І буде кожному українцю дорога
І вічно памятна ся хуторна могила,
І буде славно тим,—в тому її вага,—
Що серце щирее вона собою відкрила.

М. Чернявський.

Кулішівка, 1901 р. 9-го Травня.

Довічний жаль.

Чого я, прокинувшись, так злякалась!.. Се вже 11 літ пройшло, як я втратила дорогу дружину... і сльози полились з очей, згадала 2-го лютого...

„Плачте очі хоч до віку!..

11 літ горя, сумного одиноцтва, моя „годинько“.

Я зву тебе „годинько“, бо як я про тебе думаю, хоч і плачу, то здоров'я мені прибуває, як од „годинного“ дня. Я тебе уподобляю сонцеві. Убогому від його тепло, одрадісно, в городі всяка рослина росте й пташки шебечуть, і дитина й стара людина ожива—од Божого подиху; так я себе почувала, як ми жили в-двох; і праця йшла рівноважним потягом. Де б я не була, де б я не оберталась, а годиньки мене всюди підживляла-підкріпляла своїм подихом і натхненням.. Тепер, як такі тяжкі дні, що ми переживаємо, то я упадаю духом.. Нема моєї „годиньки“, що так міцно підтримувала мої духовні сили. Жилось тоді, хоч і посеред боротьби.

Тепер тяжка течія нового життя боре мене й кловить до землі, а те здоров'ячко колишніх літ зникло. Фуги, погроми, стогони на-около—пригнобили мене і я вже хилюся до кінця життя. Як трохи душа одпочине та про тебе, годинько моя, спом'яну, одібьюся од тяжкої течії чорного дня і поллються з моїх старих очей бурчаки сліз, і се ще мені мов живцем стає.. Ці „сльози з квітками“ і „квітки з сльозами“—нехай лютьсь..

Треба було разом помірати..

Мій орле сизокрилий, мою печаль пекельну— „не заїсти, не запити“..

Ох, як згадаю!.. Білі голуби, легкі, прозористі, мов дух Святий—над тобою вітали, щоб твою душечку на крильцях повести на небеса.

О, Боже!.. скінчилось.. Світ мені затьмився..

Здалось мені, що й дерева тихо склонили свої віти. Наші звірята, що ти приручив, привернув до себе, заглядали на ганок, у твою кімнату..

А згодом стук у двері,—потрашаючий, нервовий.. Летять голосні листи по дроту,—до збудження. Я вмерла б, та твої, „годинько моя, чулі поважні земляки й далекі друзі, твої вірні, не дали мені вічпим сном заснути... Одмовили мене.. силою слова нашого одхилили. Треба кажуть, діло твоє, моя „годинько“, пильнувати, ділом тим тебе поминати... Твоє тільки святе ім'я мене зворушило...

Падаючи, схиляючись, цілуючи стони твої, од знемоги душевної встала.

Творю твою волю по змозі.

Ганна Барвінок.

Щире слово

над могилкою П. Куліша.

(вірш селянина).

Над нашою Україною
Хмари розлилися,
Тож нашими слізоньками
Лани пойнялися.

* * *

Постерегли ми не скоро,
Що посиротіли,
У темряві зупинились,
Бо світло затьмилось.

* * *

Куди підем, хто порадить
Синів України?...
В Кулішівку смутну підем
Плакать на могилі.

* * *

Покинув нас, милий батьку,
Дороги шукати,
Тернистою, колючою
Помацьки ступати.

* * *

Прилинь, прилинь, рідний батьку,
З високого неба,
На одраду, на пораду,
Що нам робить треба...

* * *

Спали б, може, ми і досі,
Сини України,
Та твоєї ліри струни—
Вже й нас розбудили...

Швець.

1906 року.

З заробітків.

(нарис)

З далекої дороги вертається додому Оврам Глиवासський. На чоботях курява, на плечі торбина. Додому... до своєї власної хати! Чого-ж так невесело глянули його темні очі, коли заглядили рідне село? А ноги переступають мов знехотя... Уже більш півроку, як винув він це село, свою хату, стареньких батьків в їх убожестві, і пішов шукати кращої долі, кращого достатку і для них, і для себе. Чого-ж така плюсьла та легка торба, що за його плечима? Куди сховав він добро своє, той кривний заробіток, котрого ждуть дома з такою надією? Чого і сам Оврам зчорнів та схуд, а сіра свитина його в латах? Хіба таки й там, в тім великім і обряженім городі, де люди живуть в палацах, а з кожного вікна виглядає стільки багатства, сяє стілько золота,—чи вже й там він не знайшов своєї долі? Ні, не знайшов!...

Палке серце рвалося на боротьбу з життям, щоб одбить у нього і свою частину; руки горіли до роботи. А все-таки не знайшов! І не зуздрівся, як недоля сама його вишукала і привітала... Сумно глянув він на маленьку хатку, що біліє біля самого цвинтаря,—то його рідна хата. Там він родився і зріс, там вперше зазнав нужду й горе. Там тепер же його стара, недужа мати,—жде, як ясного сонечка. Чим-же він її тепер потішить?... Важко зітхнув Оврам; присів на цямрині старої криниці і сумним оком овинув шлях. Згадалось йому—скільки надії було в його серці, як півроку назад ішов він цим самим шляхом. Які веселі думки ніс тоді з собою...

— Тоді я був багатий і щасливий,—думав він, хоть мав цю саму торбу і свиту. Багатий був на латки та на дрібні сльози, але ті сльози лилися з щирого почуття до людської недолі та неволі,—а тепер вони запеклись в серці від ненависти до тих-же людей...

І перед його очима встало яскравими малюнками все його життя в чужих людях. Ось він, вкупі з лругими бідолаками, як і сам, день зо дня перебивається в незнайомому городі поденною роботою, вишукуючи місця на фабрику. Ось він в пивоварні, серед всечасного влекоту й бризкоту, подає вугіля і дрова, радий, що дорвався до справжнього діла...

— Скільки то людей повеселішає від нашого пива,—жартівливо каже йому товариш Прокіп, що працює з ним біля одного котла:—хазяїн наш і шинкар,—одкладає він на пальцях,—повеселішають, що зароблять грошей на нашій спині ідучи, панувийсь, що вище після смачного обіду... А нам з тобою і, тр вже буде за веселість, як приказчик, а лишню розмову, не догадається накласти нам у

пшию... Бач—яка гарна робота: від неї всім стало весело!...

І Оврам сміється. Йому й справді весело, бо він ще вірить в ті мрії, що привіс із дому. Він згадує своїх і думає, що буде весело не тільки панові, що п'є після обіду пиво, а й його Оврамовій хворій матері, що матиме з його заробітку шматок хліба. Та не довго було весело! Відносини до них, простих робітників, з руки тих, кого звали тут паннами, прикро його вражали і гірко стало у нього на душі.

— Прокіп щирю правду сказав, що і то вже ласка, як по шиї не наклали. Чого вони над нами куражаться, та знущаються?

Хіба таки ми не люди?

— Ні, ти—не „люди“, а „мисліте“,—жартує Прокіп; хіба це для тебе така новина?—сумно осміхаючись, каже він далі,—тут забудь про своє „люди“: ти—робітник, наймит; а наймитів на те Бог і на світ пустив, щоб було над ким куражаться.

Але не пройшло й місяця, як той самий Прокіп не видержав постригу і одповів комусь з старших не здсім по наймицькому. З приводу цього на фабриці зробився заколот. Роцитували багатьох робітників, а між ними і Прокопа з Оврамом. І пішли вони шукать своєї долі на шклянні та інші фабрики.

— Ходім, Овраме, наробим ще пляшок на те пиво, що ми наварили,—жартує Прокіп.

Та не краще було і з пляшками. За п'ять місяців побували наші робітники на чотирьох фабриках. Там уже роцитували без жодного заколоту. Роцитували насамперед нежонатих, а через це Прокіп та Оврам сливе що-раз попадали під цю чергу. Прийшлося зазнати—і холоду, і голоду, всякого лиха. Тут-то вперше побачив Оврам, що мруть з голоду не одні ледачі, що можна бути щирим і дужим робітником, а згинуть через те, що нема кому запродати і те оставне, що маєш,—свою силу. Змордований і голодний ходив він по пишних вулицях, оглядаючись на розкішні палаци розкішних людей... „Багаті! Всі ж вони багаті, хто має таку хату,“—думав він: „чому ж вони не зглянуть на тих бідних та голодних, що змурували їм таку оселю, вилили ці здорові та блискучі вікна, вимостили для них дорогу, завітчали і прибрали їх в гарний убір“?...

Йому здавалось, що серце в цих людей таке-ж тверде та холодне, як те каміння, що вони топчуть ногами; що вони на те і замурувались цими товстими камінними стінами, щоб не чуть плачу голодних і окривжених. І тяжка, велика злість, злість окривженого огорнула Оврамове серце. „Ви ситі, веселі і багаті—від чужої праці,“—думав він,—„чому вам не сором?... Будьте ж ви—прокляті!“—промовляв він голосно, стискаючи кулаки.

На другий день ранком він вийшов з города тою самою торбою, що й увійшов у нього.

Десь недалеко від дороги кривнув деркач. Оврам стрепенувся і оглянувся кругом. Вже вечоріло. Сонце видало останній промінь на маленькі хмарки, що линули вгорі перед Оврамовими очима. Високо в небі літав шуляк, плавно розсіваючи могутніми крилами повітря. Оврамові не хотілось вставати. Зтомлені ноги боліли, а розворушене спомином серце його кипіло злістю. Глянув він на село, ще раз глянув на свою хату, згадав город і його кам'яні будинки, і тяжко осміхнувся. „Батько!... Мати!... Що я скажу їм? Які ліви вілло в їх наболіле серце“?... І чим більший жаль ворухився в його серці до тих бідних, куди він ішов, тим більша злість піднімалась проти тих, що він повинув позад себе. „О, прокляті!“—сказав він знову, стиснувши руки,—„тяжко, як згадаєш про вас! Нема у вас милосердя, нема справедливости... Вам хочеться волі і щастя тільки за для себе. Ви не хочете оглянутись на других, не хочете бачить, що вони теж люди і хотять того-ж, що й ви. Як би ви знали, як я ненавидю вас за всю ту неправду, що ви посіяли на землі, де стало так важко і тісно всім, хто хоче дихать вільними грудьми. Через вас я зненавидів саму землю, що заковує нас в кайдани.. Хочеться простору, широкого простору... Як пташка вільна, розсіваючи крилами повітря, лине все вгору та вгору, так і мене пориває могутний дух покинуть прокляту землю, политу сльозами і кров'ю людською... Покинуть і не згадувать...“

Оврам ще раз поглянув сумними очима на шлях, встав з цямрин, тяжко зітхнув, і тихо, тихо пішов до хати...

П. Гай.

Новомосковськ.

Дивна квітка.

На якому полі, у якій країні,
 Чи, може, у лісі, чи то при долині,
 Де річка срібляста між вербами вьється,
 Росте тая квітка, що „Правдою“ зветься?
 Чи де у палаці, чи в бідній хатині,
 Десь в землях далеких, чи на Україні,
 Там де на вгородах красно мак пишає,
 Та дивна рослина цвіте-процвітає?
 Чи між багачами, де гарно живеться,
 Чи там, де від праці піт кривавий ллється,
 Красою чудовою зірка тая сяє,

Та квіточка гарна, та „Правда“ святая?

Давно вже по світу тиняюсь-блужаю

І „Правди“ тієї святої шуваю...

Того непорочного, білого цвіту

Даремно шукаю по білому світу!

Побив я вже ноги тяжкими шляхами,

Порвав я волосся густими тернами,

А серце гаряче все впину не має,—

Знайти тую квіточку „Правду“ бажає.

Кого я не стріну, кого не спіткаю,—

Усіх про рослину пахучу питаю.

Дивуються люде:—„Про віщо питаєш?

Якої пахучої квітки шукаєш?—

Троянди бажаєш собі запашної?“

Ні, люде, шукаю я—„Правди“ святої.

—„Ти Правди шукаєш?! Чи з глузду ти збився?!

Навіщоб тобі той бурьян знадобився?

Той корінь негідний, гіркий, та пекучий,—

Не квітка розкішна,—будяк то колючий!“

Отак мою квіточку люде зганьбили,

Та все ще надії мої не розбили.

І знову я буду по світу блукати,

Та правди святої до віку шукати.

Люльченко-Здановська.

Мелітополь, 17 / XII, 1907 р.

На час.

(Спомини учительки)

(вінець)

На другий день діти зішлися до школи і нетерпляче дожидались початку вчіння. Задзвенів дзвінок і діти, як груші, посипались у класи. Я увійшла за ними. Школярі голосно поздоровкались зо мною. Розгорнувши журнал, я почала переключати школярів і виявилось, що кількох душ у школі немає. Питаю,—чи не знає хто, чом той, або той не прийшов?—

— Та батько його поїхав на ярмарок, а чоботи в хаті одні, так нічому прийти, говорить сусіда.—

Той воли пасе, а Хівря не здуває. Обходячи проміж лавками, я помітила, що руки у всіх школярів були брудні; я послала їх до сторожа помити гарненько руки. Коли діти вернулися знов у клас і осілися, я їм сказала, щоб вони дома завжди, перед тим як іти до школи, мили руки.— Од того, кажу, й перечеркує ваші зшиття вчитель, що ви

брудними руками завожуєте їх; колиж будете дбати про те, щоб були чисті руки, то й шкільні речі будуть чисті.—Почавсь урок. Як і першого дня—читали мляво, а вірші страшенно перекидували. Навіть до байок і віршів діти бралися не охоче. Щоб зацікавити їх, я їм задала байку „Свина під Дубом“; сказавши, що питатиму не одного, а кількох разом. Це їх так зацікавило, що вони досить швидко вивчили байку.

Давши кільком школярам ролі з байки, я і викликала їх на-серед класу. Проказування байки вишло досить рівно і так вподобалось дітям, що вони з того часу дуже пильно почали вчить усякі вірші та байки.

Розмова та пояснення у класі велись українською мовою, бо коли я, приїхавши в школу, почала вести розмову й пояснення по московському то побачила, що діти не могли переказати навіть коротенької статейки, а щоб зрозуміти гаразд її зміст, то й говорить нічого. Рідна-ж мова багато допомагала мені в шкільних справах, і мої школярі, що з-початку лякали мене своєю тупістю, почали досить добре розуміти.

Щоб призвичаїти їх думати, я завела „дневники“: туди кожний школяр та школярка мусіли що-вечора записувати все, що вони робили за день у школі й дома; так повинні вони були писати до суботи, а тоді давати мені на перегляд. Спочатку така річ була для їх дивною і вони не знали, як за неї взятись. Тоді я дала їм приклад і вони, на зразок показаного, почали писати самі. З-першу писали одноманітно, наприклад: „встав рано, пішов у школу, прийшов із школи, пообідав, учив звон батющин, потім помоливсь Богу, потім ліг спати“. Переглянувши ті дневники у суботу, я в понеділок виносила їх і вказувала дітям помилки, та звертала увагу на їх особні вислови. Наприклад: „закон батющин,“—під сим виразом дитина розуміє „Закон Божий“, але висловитись як слід не вмів. Хіба ж ти учиш закон „Батющин?“—спитавш було,—це-ж ти йому тільки відповідаєш урок, а закон же—Божий. Школяр починає розуміти і сам сміється з того, що написав.

На другу суботу, дивись, вже й одміна є: вже в дневникові стоїть: „Устав рано, помоливсь Богу, поснідав, похоторив уроки і пішов до школи. Прийшов із школи, пообідав, пішов поратись: нарізав гарбузів, виніс свиням; вичищав гній, пішов по гас, потім пішов до товарища, трохи погуляв, прийшов до дому, повечеряв, помоливсь Богу і ліг спати“. Ще дуже вподобалась дітям географія. Не вважаючи на те, що діти не мали, в цім разі, ніяких підручників, а запоминали тільки з моїх слів, урок завжди проходив весело і непомітно, і те, що я їм розказувала, вони добре пам'ятали. Урок географії був новиною у школі і тільки вівсь у моїй групі,—перша була для цього дуже мала, а в третій географічні відомості давались між иншим, як до того

приходилося. В перший раз, як я принесла глобус і спитала, що це таке, то діти раптом одповіли:—„Світ“.—З якою цікавістю дивились вони на цей „світ“, з яким захопленням слухали мої пояснення і як здивувались, коли почули, що земля крутиться, а сонце стоїть на місці. „Коли земля вертиться, то чом-ж ми не перекидаємось“.—озвалось кілька голосів. Прийшлося поясняти їм теє. З великим задоволенням помічала я, як діти все більш і більш приверталися до школи, робилися жвавіми й охоче бралися за книжку. Рідко котрий школяр не приходив і то—або через те, що не було вбуття, або треба було допомогти батькові та матері. Не без того, звичайно, щоб хто небудь на уроках не пугував, але це траплялось дуже рідко,—самі школярі стежили за тим, щоб у класі було тихо, і тільки в окремих випадках приходилось одправляти такого пустуна серед уроку до дому, а це вже був сором для його і сама найгірша кара. Ніяких инших кар в моїм класі не було.

Швидко мої учні почали працювати головою і звертались до мене з такими запитами, що показували зовсім не тупоумність, а те, що діти досить ясно розуміли говорене їхньою мовою. З сього тільки можна вивести, що московська мова, завведена по школах, багато шкодить народній освіті, бо її не розуміють школярі українці; не приваблює та мова до школи, а навпаки, одвертає од неї. Дитина дуже не хоче йде до школи,—там для неї все чуже, не зрозуміле і виходе не учіння, а запаморочення; важко і для учня, і для вчителя, шкода того часу, що марнується на зрозуміння чужої мови. „Селянські діти дурні, тупі“,—кажуть вчителі. Ні! це цілком не вірно. Селянські діти—як діти взагалі і не вони винні, що їх невміло учать. По властному досвідові довелось мені взнати їх гірке становище в цім разі. Мої учні, наприклад, попросили мене самі, щоб навчить їх співати та малювати, а дівчатка—і шить.

На превеликий жаль, тим бажанням не судилося справдитись. Несподівано знов прийшла бумага від інспектора що він „по незалежних від його причинах“ увольняє мене од педагогічної діяльності. Грім серед ясного неба не здивував-би мене так, як ця бумага. Знов читала і перечитувала я і не вірила, що це дійсність: мені здавалось, що це важкий сон, кошмар. За віщо?.. Цей запит як вогнем пів мій мозок. Що ж поганого зробила я? Хіба се за те, що я всією душею віддалася школі, дітям? За те, що не по шаблону вчила, а так як здавалось кращим, зрозумілим для дітей? Хіба за те, що привабляла дітей до школи, в котру вони тепер охоче йшли.

От тобі і самостійна праця!... І так, бажання зробить свою працю найкращою—це були мрії, а дійсність стояла передо мною у всій своїй суворості. „Каліф на час“ майнуло в голові. Ніяким другим висловом не можна було підкреслити мого стано-

вища. Але, хоч і короткий був час мого вчителювання, про те можна було бачити всі ті перешкоди, що стояли на шляху народної освіти. Найголовніші з них я бачу в постанові школьної справи і в учителях—особисто. Ми бачили, як то шкодить, коли дітям приходиться вчитись незрозумілою мовою. Та й інші учителі, наприклад Б. Грінченко, доводять, що через московську мову „дітям у нашій школі дуже тяжко вчитись, вони мало чого навчаються і швидко забувають навіть те, що вивчили; а часом буває, що й читать забувають“..

Не тільки мова шкодить розвітці дитячого розуму, а й ті підручники, що вживаються по наших школах. На зібранні вчителів Полтавського повіту, вчителі між иншим зняли річ і про підручники. Говорилося, що слід і можна було б уже перейти до підручників українських, бо такі книжки для вашої початкової школи єсть вже й тепер, а далі їх, звичайно, буде все прибавати. Крім сього треба в школах побільшити програму, бо тепер вона дуже мала—і для розвитку школяра, і для того, щоб він, скінчивши сільську школу, міг іти й далі. Скінчить дитина своє вчіння і зостається без усяких прав; тільки й користі, що в москалях менш служить; коли ж є охота вчитись далі, то треба вчитись окреме, а часто й заново готуватись. Для сього не вистачає грошей—і зостається школяр з перекрученою мовою, без усякого знання.

Друга перешкода для вчіння по наших школах існує в самих учителях. Щоб навчити дітей добре читати, писати і як слід вживати українську мову, учитель мусить сам добре знати її і бути людиною досить освіченою, та прихильною до сього діла. Тим часом у нас по селах вчитель—людина здебільшого мало освічена і дивиться на своє вчителювання як на ремесло, часто не любе, що лише не дає йому вмерти з голоду. Такі учителі, приступаючи до великого діла вчителювання, перш усього заводять „дисципліну“ і зневажливо поведуться з дітьми, роблячи тим страшенно велику помилку, бо навпаки вчитель повинен перше всього працювати над собою, потім над виховуванням дітей,—він мусить слідувати, щоб не образити школярів, він повинен підіймати їх до себе, бути їм старшим братом, другом, повинен доводити їх непомітно до свідомости, що добре, а що погано; коли це буде досягнуто, то й не прийдеся різними „карами“ піддержувати дисципліну. Щиру правду каже д-ій Грінченко, у своїй праці „Народні вчителі і українська школа“, що учителі повинні добре вивчити і теоретично, і практично українську мову. Коли вони не знатимуть добре живої народної і літературної мови, вони не зможуть бути тямущими вчителями. Вони повинні познайомитися з українською літературою, знати кращих письменників, звичайно й педагогічну та народню літературу; вони мусять задалегідь навчитися працювати по

тих шкільних книжках, які уже єсть; вони мусять добре познайомитися з історією рідного народу, з історією просвіти на Україні попереду; їм треба знати і сьогочасне становище українського життя, побут, потреби і змагання не тільки в справах просвітних, але у всіх инших.

Про все теє учителі мусять дбати, справді щоб не бути чужинцями серед свого народу, щоб бути дійсним вчителем і другом народу. До української школи треба дійсних вчителів-українців, а таких, що з зневагою дивляться на українську мову і бояться поспувати нею своєю „русскую рѣчь“, таких українців школі не треба і народ у свій час може сказати їм:—„Ідіть од нас геть, ми не хочемо вас“. А такий час може прийти і, хто знає, може й швидко...

Горлиця.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Конкурс. Видавництво „Український Учитель“, зважаючи на те, що в нас до сього часу нема популярної історії української літератури, постановило видавати таку історію, призначити на це потрібні гроші.

Незабаром буде подано всі умовини конкурсу, а поки-що маємо такі відомості: Розміром історія має бути од 7 до 10 аркушів; плата по 50 карб. за аркуш; час подання праць на конкурс—не більше року.

◆◆ В миргородській промислово-мистецькій школі. Гоголівська Миргородська промислово-мистецька школа—належить тепер до нагляду нового Інспектора, М. Глоби, (Директора московського Строгановського Училища). Комитет школи, на засіданні під председательством д. Глоби, взяв до відома торішню постанову полтавського губерського земського зібрання, уважно переглянув програму Школи і зробив у їй багато відмін; дуже поважну постанову ухвалено що-до української орнаментіки: з сього часу, українська орнаментіка не буде якоюсь „контрабандою“, що тільки іноді доводилось провести у виробках Школи,—тепер вона займатиме пануюче місце. Української орнаментіки (способів оздобляти різні речі на український зразок) учитимуться на протязі всього п'яти-рочного курсу вчіння.

Сталася така постанова—головним чином дякуючи новому інспекторові: він доправився сього, і не через те тільки, що він сам українець, а через своє переконання, що кожна країна в Росії повинна мати своє власне обличчя,—значить, повин-

на кохати, розвивати й своє мистецтво. Тепер щоб перевести ту постанову до життя, зостається перейти ще через один остатній „поріг“.—через міністерство торгу й промисловости, і тоді українська орнаментика буде розвиватись у Школі „на законній основі“.

◆◆ **Українські клуби на чужині.** 1) Такий клуб заснувався в *Петербурзі* (Невський, 47/1, кв. 18). Українці, що бажать земляцького поєднання, бажать почути рідне слово, зходяться туди. В клубі бувають двічі на тиждень вечірки; подаються відчити з обсягу українського життя й літератури. Один з відчитів подав д—ій Маркович, син відомої письменниці, Марко Вовчок; у відчиті подано було де-які біографічні відомості й доводилося, що твори свої Марко Вовчок писала сама; між иншим вказано було, що незгода між нею й Опанасом Марковичем, її чоловіком, почалася в Парижі через те, що О. Маркович хотів, щоб М. Вовчок писала й далі по українськдму, а російські письменники, Тургенев, Герцен та інші, вабили її стати письменницею російською.

Петербурзький український клуб принадує де-далі все більше членів і гостей; ходять до його й депутати Державної Думи, між ними селяне й священники.

2) Український клуб заснувався теж—в далекій Манжурії, в *г. Харбіні*. Клуб має на меті допомогати розвитку національного самопізнання своїх членів та дати їм змогу ширити своє знання української історії, літератури й музики.

3) В Америці, в *г. Нью-Йорку*, склалося між новими поселенцями українське товариство „Запорозьська Січ“. Там бувають теж більші й менші збори по суботах.

◆◆ **Вечір пам'яті Мих. Старицького.** Київська „Просвіта“ врядила вечір пам'яті спогаданого письменця, в світлиці Народної Авдіторії, на зразок тих скількох вечерів, що Товариство вряджувало сеї зими. Вечір мав початися відчитом про славетного автора, але того відчиту не було. Відчит належав д—ві Матусевському, але сказано було, що дозвіл може бути місяців через два, поки буде наведено справки. Зважено було тоді відбутися вечір зовсім без відчиту. Се було великою хибкою вечеру. Годилося Раді Просвіти або вже хоч і пождати, відклавши вечер Старицького на-далі, або забезпечити собі инший, певніший відчит,—але ж ні в яким разі не вряджувати вечір звичайного типу „вокально-музикально-декламаційних вечерів“, замість пошановання пам'яті такого значного письменця вступним словом з біографічними, критичними й иншими увагами, для відому звичайної публіки, що, може, багато чого не знала з історії многолітньої праці ратаєй нашої ниви; оцінка праці М. Старицького була-б для сеї публіки дуже до-речі.

Отже промовляли за М. Старицького—самі твори його. Читання тих творів, (декламування

віршів), було добре. Краще всього вдалося воно М. Старицькій, шановній дочці письменниці, хоть перші слова (віршу „На страстях“) вона ледви могла вимовити за великим зворушенням. Досить удалося читання віршів Старицького й иншим декламаторкам. Тільки треба-б одній з них взяти до відома, що не слід було міняти наголосів у віршу,—не слід було вимовляти „яснім“, „злочинливий“ коли по віршові треба казати „ясним“, „злочинливі“; переміна наголосів псує міру віршів,—а той віршовий розмір власне у Старицького був завжди бездоганний.

Взагалі-ж говорячи, декламація була гарна.

Гарно виконано було й співочо-музичну частину програми. Досить сказати, що в'її брали участь—Мишуга (співав романс на слова Старицького) і М. Лисенко, що заграв скілька своїх композицій, а перше всього увертюру до теї „Різдвяної Ночі“, що вони творили вдвох з Старицьким... Чудова була й нова, у-перше виконана композиція Лисенка,—музика на слова Старицького: „В грудях огонь, холодне повівання вже чую смерти над чолом... Мелодія й акомпанімент, аж до останніх акордів по скінченню співу, надзвичайно відповідає змістові тих віршів.

Увійшла в програму вечера й композиція одного нового автора, композитора Степового (спів „Ви, поля“,—слова О. Ковиського). Музика сього співу нам дуже сподобалась; виконання співу теж було вдатне,—д-ія С. Дурдуківського, що співав сей романс, охвалювано дуже гучно.

Слівце на-додачу: коли-б хто з упорядників звернув увагу на ті „bis“и, що вриваються в програм і псують його: буває, що програм уложено зовсім гарно, відповідно значінню вряжаного вечера;—ні, дивись, як вийде котре виконувать щось „на bis“, то таке утне, що тільки плечима здвигнеш! Отак було й на вечері М. Старицького: програм був поважний, відповідний сумному вшануванню, але одна з співачок як вийшла співать на bis, то,—зовсім не зважаючи на те, що таки-ж вечір був поминальний,—проспівала таке „мажорне“, що, здавалось, вона от-от візьметься в боки, та піде в танець!...

Чи то вже таки справді нема ради з тими „bis“ами?.. не можна ніяк порозумітися з артистами?...

◆◆ **„Продана наречена“, опера Сметани.** Товариство Садовського поставило в Києві, в театрі „Общества Грамотности“ ще одну нову річ, оперу чеського композитора Сметани, „Продану наречену“. Опера ся достачила композиторові досить велику славу, що розійшлася далеко по-за межами його країни. Між иншим, і в українському перекладі опера ся вже скілька літ іде на сцені в галичині,—у Львові й в провінції. Дуже скрашає „Продану наречену“ те, що твір сей має на собі ознаки виразно-національного твору; музикаль-

Коли проф. Перетц поясняє Пархоменковий дрібний плясовий мотив у Думі про трьох братів тим, що він виявляє „нервне настроєніє“ утікачів, то се дуже дивно. Звичайно, і в того, хто танцює, і в того, хто втікає, серце б'ється шпарко,—але мабуть по іншому... Коли референт не сказав з поводу сього нічого другого, то се показує, неваче-б проф. Перетц чув думи тільки в виконанню Пархоменка, не знає їх справжнього голосу. А тим часом, дуже важно знати мелодію пісні, бо мелодія єсть її душа...

Коли-ж професорові Перетцю не довелось чути дум у виконанню старих кобзарів, бо вони тепер за рідкість, то єсть же друковані записи мелодій дум, можна-ж було познайомитися з ними і побачити, що нервовий настрій виявляється в них,—між иншим і в думі про трьох братів-утікачів,—зовсім не плясовим мотивом, а дуже тягучим, надзвичайно сумним!

Для спеціаліста-ж прямо таки обовязково потрібна така знайомість з думами. У крайньому разі було-б референтові хоть самого Пархоменка розпитатись, щб він таке співає. Тоді, замість хи-мерного пояснення—знайплось-би простіше.

Може бути, що власне музична мелодія дум коли й докаже звязок їх з якоюсь иншою культурою, то далеко старішою, ніж школа 16-го. та 17-го віку: сумні „заводіння“ в мелодіях дум нагадують мотиви мусульманських співців, що нам доводилось чути в Криму.

Маючи на увазі все сказане вище, ми, признаючи велику заслугу поважного професора, що так багато працює над українською словесністю, мусиме однак сказати, що його пояснення в прочитаному рефераті нас не загодили,—вони здалися нам більше сміливими, ніж заснованими на пильному дослідіві.

Вертаючись до кобзаря Пархоменка, до його репертуару й виконання, скажемо, що й те й друге заслугоє на велику увагу. Хоч співає він без смаку й належитого розуміння, грати на кобзі сливе не вміє, але те, що нам звісно про його співання, порушує всю кобзарську справу: виходить, що молоді кобзарі з народу—*хотять* співать думи, вони *купують* навіть *друкований* текст дум. Отже треба людям тямущим їх напутити, щб вони не блукали на-помацки. Треба, щб нові кобзарі мали за поводарів не тільки своїх малих хлопчат, а ще й когось иншого, такого, щб їм дотепно, знаючи й люблячи сю справу, розказав що й до чого!—

О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Українці в Москві.** Наш земляк, оперний співак Іван Алчевський, що співав цей сезон в Москві в трупі Зіміна, улаштовує там український вечір. На вечорі співатимуть бандуристи, хор і видатні артисти різних опер, а прибуток з вечора піде на користь студентів-українців, що вчать в Москві. Через те що в той час, коли призначено вечір, будуть вільні для учнів дні масниці, то сподіваються, що на вечір прибуде багато мблді навіть з инших городів. Є чутка, що в справі урядження вечора бере участь проф. Кримський і відомий етнограф, д. Янчук.

Талановитий артиста, І. Алчевський, (син відомої харківської громадської діячки), маючи щару прихильність до України та кохаючись в українській музиці, дбав навіть під час свого пробування в Америці про те, щб познайомити з українською піснею американську публіку. Коли до Алчевського прийшли у Нью-Йорк романси Стедового, то він був до сліз зрушений сим привітом з рідної України і зараз заходився просити свого директора Manhattan Opera House дати йому дозвіл—взяти участь в концерті місцевої української колонії. Тож треба сподіватися, що і в Москві І. Алчевський зробить вечір цікавим і користним для українців.—Вечір відбудеться 22 Лютого, в „Благороднім Собранії“, у всіх його світлицях.

◆◆ **Український театр в Австрії.** В Галичині, в м. Коломиї, (як повідомляє „Руслан“), остатнім часом ішли, між иншими, такі пьеси: „Кляте серце“, народня драма в 5 діях, Карпенка-Карого, „Вишневий сад“, Чехова, і „Різдвяна ніч“, опера в 5 діях М. Лисенка. Отже з того знати, що Галичина, навіть на провінції, іде по-переду нашої України в постанові нових і великих пьес: творів Чехова на нашій сцені ще не чуть, та й Різдвяну ніч наші театральні дирекції не ставлять (ся опера йшла останній раз, у Києві, під час юбілею Лисенка).

◆◆ **„Віфлеємський вертеп“**, одноактову пьесу отця Штокалка, grano з великим успіхом в Галичині (в м. Жидачеві), у виконанню людей, а не ляльок. В пьесу входить, як і в стародавній „вертеп“, багато хорошого співу. Постановою зайнялися місцеві просвітні діячі: от. І Скоробогатий, та п-на Ольга Стасинівна; хор був під веровництвом А. Іванова, співав дуже вдатно („Основа“).

◆◆ **„Із днів Месії“**. Під такою назвою вийшли з друку у Львові духовні вірші, на прославлення Ісуса Христа. Книжку ще раніш замовили собі багато священників.

◆◆ **„Львівські міщане перед Богданом Хмельницьким“**. Відоме в Галичині малювання, робота Є. Турбацького, вийшло в друкованих знімках,—(на товстому картоні),—по 4 корони і по 5

корон, коли знімок „кольорований красками“; пересліда—70 сотиків. При дуже не великому числі у нас історичних картин, твір Турбацького заслуговує тим більш на увагу.

◆◆ Стародавня церква, в Ромні, Покровська, в наслідок бажання полтавського архієрія Іоана, переноситься в Полтаву. Церква збудована Петром Каланишевським, останнім кошовим Запорізької Січі, що пробув на засланні в Соловецькому монастирі 27 літ і помер в 1803 р. На засіданню полтавської Архивної Комісії, 24-го Січня, Л. Падалка подав докладний відчит про український церковно-будівничий стиль взагалі і про велику вартість будови й малювання Покровської церкви з'особна, яко видатного пам'ятника українського мистецтва.

Дописи.

Миколаїв (Херсонщина). Сумно тече тепер життя у нас: нема ніякого руху... Усе замерло, холодні північні вітри заморозили, що тільки можна було заморозити; куди тільки досягав їх поліж (а куди він не досягав?), то там наставала мертва тиша. Наприклад взяти нашу „Просвіту“. З початку так весело, гарно, взялися до праці; здавалося, що дуже багато робітників буде; а як прийшлося братись до клопітної „чорної“ праці, то землячків як язвком злизало. Одначе, не можна винуватити в м'якій діяльності „Просвіти“—той невеличкий гурток шановних діячів, що скупчився біля Ради Т-ва і працює й тепер. Правду говориться—„один в полі не воїн“!.. Не вважаючи на всю реальність і працьовитість тих щирих робітників,—все-ж таки всього одними руками зробити не можна, бо сливе ті самі люде працюють в різних комісіях. Звісно, в кожному ділі можна найти щось лихе, так і в праці Т-ва, але не будемо суворо відноситись до людей, що все-ж таки не покладаючи рук працюють і хоч на невеличкий крок, а посовують рідну справу наперед. На протязі минулого року Т-во упорядковувало літературно-музичні вечорі,—літом через два тижні, а зімою що-суботи. На тих вечорах громадянство училося рідної мови, рідної пісні й хисту, привичаювалось до свого рідного, не позиченого, та мало спроможність достати українську книжку й часопись. Що-четверу шановний голова Т-ва, д. Аркас, читав лекції по історії нашого краю, а д—ді Андріященко та Пітушенко читали часом реферати на різні теми. 21-го Грудня Т-во урядило великий літературно-музичний вечір за для ширшого громадянства нашого города; вечір пройшов блискуче. Святками улаштувались вечорі 27-го, 29-го 31-го Студня і 1-го Січня. 27-го—у Просвіті був такий ватоп, що і пройти було трудно. Хор у цей день виявляв з себе справжніх ко-

лядників, бо з'явився на кону з зіркою і проспівав де-вілько наших колядок; спів колядників зробив дуже приємне вражіння на слухачів. Єсть чутка, що Т-во захожується відкривати школу. Чудова річ, помагай Біг! а як-що знайдуться відповідні сили, (а їх до цього часу бракувало), то є думка розвинути читання рефератів на різні теми. Оглядаючи всю діяльність нашої „Просвіти“ за 1907 рік, можна тільки побажати Т-ву й надалі працювати в тім-же напрямку й бути світачем, що ввазує дорогу несвідомим братам і кидає хоч невелике проміння в ту страшну темряву, що запанувала над нашим з'убоженим краєм. Щастя-ж вам боже, панове Просвітяне, на все добре!

Не можна тут не згадати про ту частину членів нашої Просвіти, що внесуть членську вкладку, пошлють національну одіж, та на тім і запинились. А щоб виписати українську часопись, або журнал, та учитись по них свої мови, слідити за життям рідного краю і самому взяти участь в культурно-національному розвитку його,—сього нема! це нехай хто инший робить!

Багацько тутешніх робітників святкували у нас 9 Січня; самий великий завод, Французький, кинув роботу, проробивши дві години, де-які з робітників залишилися, але в обід всі до одного кинули працю і з співом марсельези вийшли з заводу. Завод оточило військо і кінна поліція, але даремна була „тревога“, бо спокою й порядку робітники не порушили.

Безробіття що день—то все росте, а з ним і злочинні вчинки. Дня не минає, щоб не було грабунку,—з тим звичайним „руки вверх“,—або значної кражі. І такому ненормальному життю—кінця не видно...

Недоля.

М. Багачка. (Полтавщина) Миргородський Повіт. На різдвяних святках в нашій волості відбулося кілька сільських сходів, як от—Багачанський, Довгалівський, Кротовський (Миколаївський); на тих сходах, між иншим, старшина порадив вибрати скількох чоловік десяцьких у поміч поліції, щоб справляти полицейські обовязки. Коротівці вибрали, а Багачане й Довгалівці зовсім зреклись вибрати десяцьких. В Багачці скликали навіть другий раз сход для цього ж самого, та й другий раз громада не схотіла вибрати десяцьких.

Невідомий.

С. Драбинівка. (Полтавщина) Кобеляцького повіту. В нашому селі ще в 1902 році хтось то здумав строїти якусь церковну школу і на ту школу призначили під самісінькою Драбинівкою двадцять десятин громадської землі. А через те, що церква і до сього часу строїться тільки на папері, то земля відпускається в аренду. Віддає її в аренду Кобеляцький протоієрей Пирський. Звісно, як земля одведена для церковної школи, то й орудує

нею церковне начальство. Ось кілька років її наймали селяне, хто пів десятини, хто десятину, хто дві, та й підживлялися тим. Особливо се була велика замога для безтяглих господарів,—їх на тім маленькім шматочку помічалось чоловік п'ятнадцять. Через те, що та земля близько од їх, то воно дешевше й обробіток і підвода на возовицю. Так ішло до осені сього року. Знаючи про сей шматочок землі, драбинівський панотець Клепачевський і накинув її оком та й забажав покористуватись. Як забажав, так і зробив. Поїхав до Пирського і взяв собі ту землю в аренду. Про се дізналися безтягли господарі і пішли просити, щоб він одпустив їм сей клапоть землі.

Десять десятин якимсь-то побитом було відпущено, а останні десять, не вважаючи ні на які благання меньшого брата, панотець не згодився відпустити. Як схотів він покористуватись, то й покористувався, замість безземельного брата.

Поглядач.

Редакторка видавництва *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

Управляючого ишу должность; имью сельско-хозяйств. образование и несколько лет практики; есть аттестат и рекомендации. Адрес: Смоленск, сельско-хозяйств. склад, Пейлану, для Д.

**ВИДАННЯ НА КОРИСТЬ ЗАСЛАНЦІВ—УКРАЇНЦІВ
ВОЛОГОДЩИНИ.**

Вийшов у Вологді з друку и продається літературний збірник

„З НЕВОЛІ“

Зміст його—твори красного письменства, поезії, оповідання та художня проза, на теми сучасного життя.

За невеликим винятком всі твори нові, оригінальні, ще ніде не друковані.

Збірник має 228 сторінок друку на гар. папері (форм. місячників).

Ціна 1 карб. (без пересилки).

Склад видання у Києві, „Українська Книгарня“, Безановська, 8. Нупувати можна також у Г. і Маркевича, Полтава, Бульвар Котляревського і Одеса, Софійська, 30, Т-во „Просвіта“.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в „Українській Книгарні“ (Безаківська, 8) і книгарні Л. Іздіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Київ, електрична друкарня К. Н. Милевського і Ю. В.-Владимірська ул., 31.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1908 ГОД.

Иллюстрированный

◆◆ ДЪТСКІЙ ЖУРНАЛЪ ◆◆

Работъ и Развлеченій

ТРУДЪ и ЗАБАВА

Годъ третій.

Подписка на годъ 12 №№ журнала и 12 приложений (отдѣльные рисунки и книги)—3 руб. въ годъ съ пересылкой. На 1/2 1 р. 50 к., на 1/4 75 к., на 1 м. 25 к. Допускается разсрочка: при подпискѣ, 1 Апрѣля и 1 Іюля по одному рублю.

РЕДАКЦІЯ: С.-Петербургъ, Столярный пер., д. № 9.

3-й годъ Отвѣта подп. на 1908 г. 3-й годъ изданія.

на профессиональный и общетвенно-политическій

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году
при участіи извѣстныхъ дѣятелей по народному
образованію.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ
корреспонденцій—сообщенія съ мѣстъ.
подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой **ДВА РУБЛЯ**

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 руб.

Лица, желающія получить приложенія, уплачиваютъ
2 р. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и
1 р. за 2-ое полугодіе).

Въ 1908 г. будутъ даны ТРИ ПРИЛОЖЕНІЯ
1 Календарь—Справочникъ—„Народный Учитель“
на 1908 09 учеб. г. записная книжка 256 стр.
изъ нихъ 172 стр. текста.

2. Уставы учительскихъ организацій и просвѣти-
тельныхъ обществъ.

3. Шесть портретовъ знаменитыхъ педагоговъ
(Руссо, Каменскаго, Песталоцци, Ушинскаго, Пиро-
гова и бар. Корфа).

Адресъ редакціи: Кишиневъ, редакція
журнала „Народный Учитель“.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 5.

8 Лютого.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За черешню адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за чин рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту плата менша, за поміщення оповістки адруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Наші сподівані університети. Державна Дума. Вісті. На Україні. Памяті П. Куліша—*І. Борзенського*, вірш—*Чернявського*. Довічний жаль—*Г. Барвінок*, вірш—*Шевця*. З заробітків (нарис)—*П. Гая*. Вірш—*Льольченко-Здановської*. На час—*Горлиці*. Українське слово й мистецтво. Ушанування П. Житецького Науковим Товариством. Дописи. По чужих країнах. Оповіді.

Вийшло в світ 1-е повне видання поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

БАНДУРУ (кобзу) продаю. Вчу грати. Оболонська ул., 17 Кондратченко.

Українська книгарня

Київ, Безаківська, 8.

Українські книжки і часописи. Складає бібліотеки на рівні ціни. Каталог висилається.

ДЕШЕВИЙ
Український Календарь
„РІДНИЙ КРАЙ“
на 1908 рік.

Ціна 7 коп.

на кращому папері 10 коп.

Окрім календарних і статистичних відомостей про Європу, Росію і Україну, між иншим надруковані статті.

Про переклад Святого письма на україн. мову. Українська мова.

Показчик українських книжок.

Про пам'ятник Шевченкові.

Про українські пісні.

Українські часописи.

Просвітні Товариства.

Український театр на селі.

Як берегти себе від холери

Український будинок Полтавськ. Губ. Земства.

Про Галичину.

СКЛАДИ ВИДАННЯ

Полтава: 1) у видавця—Петровська пл., д. № 14. Н. А. Дмитрієва. 2) В книгарні Г. І. Маркевича—бульвар Котляревського. 3) Київ, „Українська Книгарня“, Безаківська № 8 і др.

Сподівані народні університети українські.

Тепер, коли думка громадянства пильніше привернулася до культурно-просвітних питаннів, гарячіше знялася річ і про університети народні. Се-б то як який народний університет то вже й заведено,—читаються ж лекції в московському народньому університеті, вже другу зиму,—але ми говоримо про народній університет український. Такого університету нема... Здіймається річ про те, чи не спроможемось і ми, на свій український справжній університет. Але вилічено при тім, що на заснування такого університету, на все його урядження, оплату лекцій і т. и. треба процентів з капіталу тисячу 800. Чи можливо у нас знайти для сього діла таку суму?! .. Проте, щоб дав такі гроші уряд,—нічого й думать; щоб дано їх було від земств, чи від городів—теж марна сподіванка; застається надія на осібних людей... Де-ж вони, ті наші люди, ті щедрі добродійці? та ще такі, щоб дали велику суму на український народній університет!

Тут ми знов спотикаємось об той самий поріг, що стоїть між українською національною справою і нашою значнішою та заможнішою інтелігенцією... Таких людей, щоб дали коптівсну поміч українському народному університетові найменш всього можна сподіватись. Хоть як воно чудно, та приходитьсь сказати, що між нашою спогаданою інтелігенцією національна самосвідомість—ще тільки прокидається. В нашої вельможної інтелігенції, „в міцних сього світа“, зовсім мало думки про те, „чі ми діти“; не багато можна надавати ваги тому, коли хто пишається своїм походінням від значного роду, але у нашої аристократії не спіткаєтесь навіть сих гордоців,—що ось то, мовляв, така чі инша сімья походить від гетманського роду. Бай-дужнісінько й про це! (Хіба що замішається чутка про мільйонний гетманський спадок)...

Отже про те, щоб знайшлися між значними та заможними українцями охочі піддержати велику українську справу, ще й таку коштовну як університет,—не можна гадати! Се річ тепер не можлива.

А однак що до університетів простішого зразка,—то може-б Україна і тепер на їх

„спромоглася“. Ми говоримо про університети народні. Се требає і менших коштів, і менших учених сил. Де-що подібне до народних університетів вже й тепер існує. В Катеринославі єсть „Ученое общество“, що владжує за помочю своїх членів відчити для робітників,—а робочого люду так багато біля сього фабричного міста. Се товариство—російське, але могли ж би українці численно ввійти в його, а се змінило-б і мову його науки. Наші українські товариства „Просвіти“ відзначаючися вже й тепер своїми відчитами; хіба не могли-б вони дати, в таких містах, як Одеса, Київ, Харків, заснову народним університетам? Ми настільки віримо в міцні завдання наших Просвіт, що уважаємо се можливим.

А як же-то люд наш прагне тієї освіти, правдивої освіти! і яка-б вона була для його позиточна! Чи не потопає він у термязі? чи не єсть те що-денне зухвале, грабіжне злочинство—буяння молоді одважною силою на дикому полі, „на безхлібї, та на безвідї“ духовному?

Постачити той поживний хліб, ту цілющу воду спромоглась-би свідома Україна вже й тепер,—колиб тільки міцно взялася думки про тую потребу.

Державна Дума.

Засідання 1-го Лютого.

(Про знищення чиншового права).

Після оповіщення про біжучі справи, Дума знову перейшла до справи про знищення чиншового права в Білорусії.

Лучинський, доказавши взагалі недоречність чиншового права,—вніс таку дораду при переході до чергових справ: 1) Передати законопроект про знищення чиншових прав в окрому комісію 2) доручити тій комісії виробити з поводу сього свій законопроект, що має приходитись не тільки до чиншових правів у Білорусії, а до всіх тих місцевостей, де ще держиться чиншове право. Крім того, доручити комісії виробити правила для виїзду чиншових земель.

Дума постановила вибрати комісію числом у 22 душі і доручити їй виготовити законопроект до чиншовій справі. Далі читаються доклади тих відділів, що перевіряли вибір членів Державної Думи, а потім обмірковують законопроект про догляд за церквою Воскресення Христового у Петербурзі.

Оповідання біжучі справи, в тім числі запитання про фінляндські справи.

Перед закриттям засідання, председатель оповіщає Думу, що барон Мееддорф відмовляється бути надалі товаришем пресідателя Державної Думи.

Засідання 5-го Лютого.

(Про викладання польської мови в семінаріях для учителів, та інші законопроекти. Виключення Шміда.)

Засідання почалося з розгляду по статтях ухваленого Думою 29 січня законопроекта про викладання польської мови та арихметики польською мовою в семінаріях холмській та більській. Перша стаття така: З 1-го липня 1908 року завести в семінаріях холмській та більській викладання польської мови та практичних левцій арихметики на тій-же мові.

Представник холмщини єпископ Євлогій сповіщає Думу, що він одержав звістки з холмщини про велике задоволення поляків законопроектом і велике незадоволення союзу руського люду. Союзники дивуються, що Дума так дбає про поляків, і визнають законопроект зловредним.

Промовець радить Думі внести в першу статтю таку поправку: „коли знайдуться учні, що багатимуть вчитися польської мови“.

Поправку більшістю 193 голосів проти 141 приймають.

Статі друга та третя приймаються без суперечок. Порала Ковалевського про закликання учителів польської та литовської мови по вільному найму, а не штатних—одкидається більшістю голосів.

На черзі доклад фінансової комісії про урядовий законопроект. В тім законопроекті уряд домагається, щоб де-які зміни державного промислового налогу, вироблені 2 січня 1906 року, засталися ще на який час.

Комісія беручи на увагу, що в Думу уже часево законопроекти про подохідні та промислові податки, радить ухвалити і цей законопроект. Дума згодилась прийняти законопроект і передала його в редакційну комісію.

Далі Дума ухвалила законопроект урядовий, що дає право начальникам уряду хліборобства та державних маєтків видавати дармо для початкових поз західних губерній, закавказького краю та чергал-губернаторств степного й туркестанського—ценний строевий та дров'яний ліс і давати для цих школ участь казенної землі, мірою до 3-х десятин.

Після перерви, Люц од імени другого відділу, що перевіряє вибори, радить одмінити вибори Шміда. Після невеликих суперечок, Дума одвертим голосуванням признала більшістю 335 голосів проти 25 вибори Шміда не вірними, бо він не має права бути вибраним.

Вісті.

Циркуляр міністра юстиції. Часопись „Новое Время“ повідомляє, що міністр юстиції Щегловітов розіслав циркуляри, щоб усі справи про розповсюдження заборонених творів та справи по відповідальності часописей розглядалися при зачинених дверіх.

◆◆ **Побільшена охорона.** Часопись „Слово“ сповіщає, що Міністерство внутрішніх справ знову вдалось до губернаторів, вимагаючи негайно сповістити, чи можливо зняти побільшену охорону в їх губерніях. Більшість губернаторів повідомила, що заспокоєння настало дякуючи побільшеній охороні, а коли її зняти, то знову запанує неспокій.

◆◆ **Циркуляр про театральні справи.** Руське театральне товариство не раз вдавалось з проханням до Міністра внутр. діл в обороні театральної справи. Дякуючи сим проханням театрального товариства, розіслано всім губернаторам циркуляра, щоб вони не заборняли ставити ті пьеси, що дозволені цензурою до постанови на сцені.

◆◆ **Заслання священників.** Консісторський суд постановив заслати „на послуханіє“ в далматовський монастирь усіх тих священників, що скаржились в синод на місцевого архиерея за його заборону улаштувати з'їзд духовенства.

◆◆ **Справа депутата Колюбакіна.** Судова палата, розглянувши справу Колюбакіна присудила його до тюрми на 6 місяців, за те, що він в 1905-му році говорив промову на партійному зібранні.

◆◆ **Закриття книжного складу.** Вятське губернське земство на останнім зібранні постановило закрити земський книжний склад. Через сей склад земство розповсюджувало багато користних книжок по всій губернії і вславилось своєю просвітною працею.

◆◆ **Циркуляр про куріння.** Попечитель Петербургської школьної округи, Мусін-Пушкин, розіслав директорам середніх шкіл циркуляр, щоб було негайно заборонено учням курити і щоб не було й в-заводі кімнат для куріння.

Виділення з громад. В де-яких губерніях селяне не згоджуються виділяти з громадської землі окремих часток тим селянам, що бажають вийти з громади. Дуже часто урядовці примушують їх силою виділяти такі частки.

З поводу такого виділу, в Казанській губ. зчинилася недавно велика колотнеча. Селяне не забажали виділяти 30 учасків і вигнали з села станового та земського. Після цього прибув на село справник з стражниками і заарештував 6 селян. Тоді селяне задзвонили на гвалт і всі кинулись з вілками на справника та стражників. Справника трохи не вбили. Згодом заарештовано 60 душ.

◆◆ Студенська конференція. Недавно скінчилась друга всеросійська конференція представників центральних студенських організацій. На конференції було 73 предствника:—соціал-демократів 34, соціал-революціонерів—23, к—детів—11, польської соціалістичної партії—2, безпартійних—2, народних соціалістів—1. Загальної постанови на цій конференції не було вироблено,—більшість висловились за резолюцію соціал-демократів, де говориться проти рішучих виступів студентства і подається порада оберегати ті вольності, що придбала собі вища школа.

◆◆ З'їзд південних фабрикантів. Південні фабриканти просять щоб їм було дозволено з'їхатись в місяці лютім. З'їзд має завданням з'єднати фабрикантів ті заводчиків для оборони своїх інтересів перед урядом та для боротьби з забастовками та вимогами робітників.

НА ВКРАЇНІ.

◆◆ Політична судова справа („Спілки“). 1 і 2-го Лютого в Київській судовій палаті розглядано справу „Спільчан“. Обвинувачувано 12 душ за належність до політичного товариства, так званої „Спілки“ (членів партії соц. демокр.). На суд не явилось 5 душ: Винниченко, Жук, Степанківський, Геня Кірнес, та Квасницький. Не зважаючи на те, що не було всіх підсудних,—суд постановив розглядати справу. Предсідатель суда об'явив, що розглядатиметься справа при зачинених дверіх. Розібравши справу,—судова палата винесла такий присуд: Скринник, Цейтлін, Завадський та Соркер засилаються на поселення, Зінгаренка присуджено на 2 роки, а Хохлича на півтора року до кріпости. Шац признано невинуватого. Засуджені подають скаргу на присуд.

◆◆ Справа про залізничу забастовку на Кубані. В кінці січня в Катеринодарі розглянуто справу про залізничу забастовку. З 14 підсудних судова палата виправила 11, а трьох присудила до кріпости: двох на півтора року, а одного на рік.

◆◆ Народні бібліотеки. Газета „Утро“ повідомляє, що в Харківщині в минулому році було 390 бібліотек. Волчанське земство за один тільки рік відкрило 41 бібліотеку.

В біжучім році буде відкрито в сумській повіті 22 бібліотеки, в Харківській 20 і в купянській одна, а всього в цім році—43 бібліотеки.

◆◆ Пам'ятник Гоголеві. В 1909 році мине сто літ від часу народження М. Гоголя. В Полтаві мають до того часу збудувати йому пам'ятника. На будову ще в 1902 році дозволено зібрати гроші з усієї Росії. Через те, що часу зосталось мало, а грошей треба багато—полтавський губернатор вдавсь з проханням до таких особ, що можуть допомогти цій справі; гроші, зібрані на пам'ятник, мають посилатись губернаторові.

◆◆ Потребительські крамниці. В Київщині останніми часами селяне почали дбати про заведення на селі потребительських крамниць. В Черкаській повіті з нового року відчинено 5 крамниць, а незабаром буде відчинено й по інших місцях.

◆◆ Виступ проти п'янства. Козаки донської округи дуже часто вдаються до військової адміністрації з проханням закрити в них „монопольки“. У Кривьянській станиці козаки постановили не давати людей для охорони казенної лавки, а в Ольгинській станиці козаки на сході постановили закрити всі казенні й інші крамниці з горілкою та пивні.

◆◆ Переселення в Сибір. В Подольській губернії збираються по весні переселитись у Сибір 544 сем'ї, що складаються з 3003 душ. Де-яким з сих переселенців уже виділено землю в різних місцевостях Сібіру.

◆◆ Із життя земств. На зібранні *Харківського* губерньського земства читано доклад про зміну земського виборчого права. Після докладу, зібрання зробило постанову, щоб ґрунтом для земського представництва був податковий ценз. Крім того зібрання постановило, щоб кожний окремий член селянської громади був виборцем, щоб була введена пропорціональність у виборах земських гласних та щоб жінки мали виборче право однакове з чоловіками.

◆◆ Херсонське повітове земське зібрання призначило на поліцію 34,760 карб. За ці гроші буде найнято 30 стражників, два пристави й ісправник; з цих грошей 10,000 карб. призначено на запомогу тим селянським громадам, що висилають „порочних“ громадян.

◆◆ Трус в земськїм книжнім складі. В Чернігівськїм земськїм книжнім складі поліція зробила трус і сконфіскувала всі ті книжки, що виходили років 2 назад і безпечно продаються й тепер по всіх книгарнях.

Діяльність землеустроїтельної комісії. В Уманській повіті селяне, при допомозі землеустроїтельної комісії, купили великий маєток в 2,125 десятин. Земля дісталась здебільшого людям бідним, що не мали з чим взятися до орання теї землі. Щоб запобігти сьому лихові, предсідатель уманської землеустроїтельної комісії вдавсь до головного управління з проханням позичити селянам грошей, щоб утворити склад хліборобського знаряддя та зерна, а поки гроші буде позичено, комісія прохає в Київського губерньського комітета

по справах сільського господарства—дати комісії 1,500 карб., щоб накупити залізних плугів і давати селянам на який час по 25 коп. за впорання однієї десятини.

Земська юридична поміч. „Газета Гадяцького Земства“ повідомляє, що місцева земська Управа відкрила юридичну поміч в г. Гадячі. В призначені дні й години дається на словах і на письмі порада свідомими адвокатами. Плату за всяку пораду призначено дуже не велику. Потреба в такій допомозі була й давно дуже потрібна; добре зробили-б і інші повітові земства, коли-б пішли за прикладом Гадяцького земства.

Приговор і одповідь. У Волинській губернії, в селі Закривичьє, селяне постановили такий приговор: Зважаючи на те, що всі церковні прибутки витрачаються на причт, селяне постановляють всі прибутки передавати на користь церкви. Доглядати за церковними лісами мають виборні од громад. Без дозволу цих виборців причт не має права не тільки що рубати ліса, а навіть збирати сушник. Вписувати й видавати метрики, відбувати всі треби причт має—без грошей. Цей приговор селяне послали на стверження архієпискові Антонію. У відповідь на сей приговор архієпископ Антоній написав благочинному 2-ої округи таке: „Предписую Вам зібрати прихожан села Закривичья і довести їм незаконність їх приговору і пояснити, що жида й революціонери, маючи головною перешкодою їхньої змови проти Росії православну віру та священників, постановили підбити народ іти проти пастирів церкви, через колишніх салдатів та матросів. Добрий християнин не повинен торгуватись, а повинен з охотою помогати священникам. Будувати церкву за гроші, пограбовані в священників, забороняється правилами святих апостолов. Через се приговора не ствержую і раджу селянам, щоб позбавитись Божого прокляття, прохати у священника прощення. Коли-ж селяне на це не згодяться, то я причт переведу, а церкву запечатаю“.

Пам'яті Пантелеймона Куліша.

Минуло вже одинадцять років після смерті Куліша, того славетного письменника, що ми отсе поминаємо. Заслуги його для українського письменства великі і дуже цінні, бо він працював і яко поет, і яко повістяр, і яко перекладач, історик, критик, публіцист,—на кожному полі!

Не вважаючи на те, що Куліш приходив часом до крайних, прикрях поглядів, шана його—росте постійно, і не тільки на Україні, але й по інших краях.

За минулі одинадцять років громадянство наше почало більше цінити Кулішеву працю. Причини сьому дуже ясні: праця Кулішева притягає до

себе чим далі, тим ширші круги новопривержених прихильників, що йдуть по його ступнях. Правда, ширша громада наша ще й тепер не дійшла до повного розуміння і шанування небіжчика, вона ще мало знає Куліша, навіть навряд чи знає заголовки всіх головніших його літературних праць, бо він працював не рік і не десять, а багато десятків років.

Працюючи на кожному полі, він не втрачав даремно жодної хвилини: то писав, то перекладав, то записував перекази з народних уст,—пильно вибіраючи все дослівно, як та пчїлка мед,—то працював для підняття нашого громадянства до вселюдської культурности, заповняючи рамки нашої національної думки культурним змістом. На всю ту працю він положив все своє життя, невтомно борючись з усякими перешкодами й утисками. Працював так пильно, що й помер за працю перекладання „Святого Письма“,—се була передсмертна, остання його праця. З сього загального огляду діяльности Кулішевої, загального нарису його постаті, видно ту величезну роль, яку він відіграв у поступі нашої національности і яку ще мусить він відіграти—й по смерті, коли вповні, докладно стане звістне всім його життя, його діяльність.

По сій мові, пом'янімо ж Пантелеймона Куліша, того пильного трудовника, що закладав перші цеглини, робив перші важкі й сутужні кроки в свідомому життю України, заповідаючи:

Ой скоро світ буде,
Прокинуться люде!

Се потроху й приходе в здійснення. Сією думкою жив усе своє життя небіжчик П. Куліш. Вітаймо його з сього світу, як діяча України, нехай йому по суд Божий буде пером земля, а від земляків вдячна пам'ять!

Ілько Борзенський.

Чернігівщина.

Епітафія П. Кулішу.

Не величався він між дуків, між панів,
Не вславивсь між людей бенкетами бучними,
Але його імя не гірше гетьманів—
Блищить в історії словами золотими.

І буде кожному українцю дорога
І вічно памятна ся хуторна могила,
І буде славна тим,—в тому її вага,—
Що серце щирее вона собою відкрила.

М. Чернявський.

Кулішівка, 1901 р. 9-го Травня.

ДОВІЧНИЙ ЖАЛЬ.

Чого я, прокинувшись, так злякалась!.. Се вже 11 літ пройшло, як я втратила дорогу дружину... і сльози полились з очей, згадала 2-го лютого...

„Плачте очі хоч до віку!..

11 літ горя, сумного одиноцтва, моя „годиницько.“

Я зву тебе „годиницько“, бо як я про тебе думаю, хоч і плачу, то здоров'я мені прибуває, як од „одиночного“ дня. Я тебе уподобляю сонцеві. Убогому від його тепло, одрадісно, в городі всяка рослина росте й пташки шебечуть, і дитина й стара людина ожива—од Божого подиху; так я себе почувала, як ми жили в-двох; і праця йшла рівноважним потягом. Де б я не була, де б я не оберталась, а годиницьки мене всюди підживляла—підкріпляла своїм подихом і натхненням.. Тепер, як такі тяжкі дні, що ми переживаємо, то я упадаю духом.. Нема моєї „годиницьки“, що так міцно підтримувала мої духовні сили. Жилось тоді, хоч і посеред боротьби.

Тепер тяжка течія нового життя бере мене й вловить до землі, а те здоров'ячко колишніх літ зникло. Фуги, погроми, стогони на-около—пригнобили мене і я вже хилися до кінця життя. Як трохи душа одпочине та про тебе, годиницько моя, спом'яну, одібься од тяжкої течії чорного дня і поллються з моїх старих очей бурчаки сліз, і се ще мені мов живцем стає.. Ці „сльози з квітками“ і „квітки з сльозами“—нехай ллються..

Треба було разом помірати..

Мій орле сизокрилий, мою печаль некедьну— „не заїсти, не запити“..

Ох, як згадаю!.. Білі голуби, легкі, прозористі, мов дух Святий—над тобою вітали, щоб твою душечку на крильцях понести на небеса.

О, Боже!.. скінчилось.. Світ мені затьмився..

Здалось мені, що й дерева тихо склонили свої віти. Наші звірята, що ти приручив, привернув до себе, заглядали на ганок, у твою кімнату...

А згодом стук у двері,—потресаючий, нервовий.. Летять голосні листи по дроту,—до збудження. Я вмерла б, та твої, „годиницько моя, чулі поважні земляки й далекі друзі, твої вірні, не дали мені вічним сном заснути.. Одмовили мене.. силою слова нашого одхилили. Треба кажуть, діло твоє, моя „годиницько“, пильнувати, ділом тим тебе поминати.. .. Твоє тільки святе імя мене зворушило...

Падаючи, схиляючись, цілуючи стопи твої, од знемоги душевної встала.

Творю твою волю по змозі.

Ганна Барвінок.

Щире слово

над могилою П. Куліша.

(вірш селянина).

Над нашою Україною
Хмари розлилися,
Тож нашими слізеньками
Лани поїнялися.

* * *

Постерегли ми не скоро,
Що посиротіли,
У темряві зупинились,
Бо світло затьмилось.

* * *

Куди підем, хто порадить
Синів України?...
В Кулішівку смутну підем
Плакати на могилі.

* * *

Покинув нас, милий батьку,
Дороги шукати,
Тернистою, колючою
Помацьки ступати.

* * *

Прилинь, прилинь, рідний батьку,
З високого неба,
На одраду, на пораду,
Що нам робить треба...

* * *

Спали б, може, ми і досі,
Сини України,
Та твоєї ліри струни—
Вже й нас розбудили...

Швець.

1906 року.

З заробітків.

(нарис)

З далекої дороги вертається додому Оврам Гливаський. На чоботях курава, на плечіх торбина. Додому... до своєї власної хати! Чого-ж так невесело глянули його темні очі, коли заглядили рідне село? А ноги переступають мов знехотя... Уже більш півроку, як кинув він це село, свою хату, стареньких батьків в їх убожестві, і пішов шукати кращої долі, кращого достатку і для них, і для себе. Чого-ж така плюскла та легка торба, що за його плечима? Куди сховав він добро своє, той кривий заробіток, котрого ждуть дома з такою надією? Чого і сам Оврам зчорнів та схуд, а сіра свитина його в латах? Хіба таки й там, в тім великім і ображенім городі, де люди живуть в паладах, а з кожного вікна виглядає стільки багатства, сяє стільки золота,—чи вже й там він не знайшов своєї долі? Ні, не знайшов!...

Палке серце рвалося на боротьбу з життям, щоб одбить у нього і свою частину; руки горіли до роботи. А все-таки не знайшов! І не зуздрівся, як недоля сама його випукала і привітала... Сумно глянув він на маленьку хатку, що біліє біля самого цвинтаря,—то його рідна хата. Там він родився і зріс, там вперше зазнав нужду й горе. Там тепер же його стара, недужа мати,—жде, як ясного сонечка. Чим-же він її тепер потішить?... Важко зітхнув Оврам; присів на цямрині старої криниці і сумним оком окинув шлях. Згадалось йому—скільки надії було в його серці, як півроку назад ішов він цим самим шляхом. Які веселі думки ніс тоді з собою...

— Тоді я був багатий і щасливий,—думав він, хоть мав цю саму торбу і свиту. Багатий був на латки та на дрібні сльози, але ті сльози лилися з щирого почуття до людської недолі та неволі,—а тепер вони запеклись в серці від ненависти до тих-же людей...

І перед його очима встало яскравими малюнками все його життя в чужих людях. Ось він, вкупі з другими бідолахами, як і сам, день-зодня перебивається в незнайомому городі поденною роботою, вишукуючи місця на фабрику. Ось він в ливоварні, серед всечасного клевоту й бризкоту, подає вугілля і дрова, радий, що дорвався до справжнього діла...

— Скільки то людей повеселішає від нашого пива,—жартівливо каже йому товариш Прокіп, що трацює з ним біля одного котла:—хазяїн наш і ливкар,—одкладає він на пальцях,—повеселішають, що зароблять грошей на нашій спині їдучи, панзійсь, що вище після смачного обіду... А нам з тобою і, тр вже буде за веселість, як приказник, а лишню розмову, не догадається накласти нам у

шию... Бач—яка гарна робота: від неї всім стало весело!...

І Оврам сміється. Йому й справді весело, бо він ще вірить в ті мрії, що приніс із дому. Він згадує своїх і думає, що буде весело не тільки панові, що п'є після обіду пиво, а й його Оврамовій хворій матері, що матиме з його заробітку шматок хліба. Та не довго було весело! Відносини до них, простих робітників, з руки тих, кого звали тут паннами, прикро його вражали і гірко стало у нього на душі.

— Прокіп щирю правду сказав, що і то вже ласка, як по шиї не наклали. Чого вони над нами куражаться, та звуцаються?

Хіба таки ми не люди?

— Ні, ти—не „люди“, а „мисліте“,—жартує Прокіп; хіба це для тебе така новина?—сумно осміхаючись, каже він далі,—тут забудь про своє „люди“: ти—робітник, наймит; а наймитів на те Бог і на світ пустив, щоб було над ким куражиться.

Але не пройшло й місяця, як той самий Прокіп не видержав постригу і одповів комусь з старших не зовсім по наймицькому. З приводу цього на фабриці зробився заколот. Роцитували багатьох робітників, а між ними і Прокіпа з Оврамом. І пішли вони шукать своєї долі на шклянні та інші фабрики.

— Ходім, Овраме, наробим ще пляшок на те пиво, що ми наварили,—жартує Прокіп.

Та не краще було і з пляшками. За п'ять місяців побували наші робітники на чотирьох фабриках. Там уже роцитували без жодного заколоту. Роцитували насамперед нежонатих, а через це Прокіп та Оврам сливе що-раз попадали під цю чергу. Прийшлося зазнати—і холоду, і голоду, всякого лиха. Тут-то вперше побачив Оврам, що мруть з голоду не одні ледачі, що можна бути щирим і дужим робітником, а згинуть через те, що нема кому запродати і те оставне, що маєш,—свою силу. Змордований і голодний ходив він по пишних вулицях, оглядаючись на розкішні палади розкішних людей... „Багаті! Всі ж вони багаті, хто має таку хату,“—думав він: „чому ж вони не зглянуть на тих бідних та голодних, що змурували їм таку оселю, вилили ці здорові та блискучі вікна, вимостили для них дорогу, завітчали і прибрали їх в гарний убір“?...

Йому здавалось, що серце в цих людей таке-ж тверде та холодне, як те каміння, що вони топчуть ногами; що вони на те і замурувались цими товстими камінними стінами, щоб не чуть плачу голодних і окривжених. І тяжка, велика злість, злість окривженого огорнула Оврамове серце. „Ви ситі, веселі і багаті—від чужої праці,“—думав він,—„чому вам не сором?... Будьте ж ви—прокляті!“—промовляв він голосно, стискаючи кулаки.

На другий день ранком він вийшов з города тою самою торбою, що й увійшов у нього.

Десь недалеко від дороги крикнув держач. Оврам стрепенувся і оглянувся кругом. Вже вечоріло. Сонце кидало останній промінь на маленькі хмарки, що линули вгорі перед Оврамовими очима. Високо в небі літав шуляк, плавно розсіваючи могутніми крилами повітря. Оврамові не хотілось вставати. Зтомлені ноги боліли, а розворушене спомином серце його кипіло злістю. Глянув він на село, ще раз глянув на свою хату, згадав город і його кам'яні будинки, і тяжко осміхнувся. „Батько!... Мати!... Що я скажу їм? Які ліви вілло в їх наболіле серце“?... І чим більший жаль ворухився в його серці до тих бідних, куди він ішов, тим більша злість піднімалась проти тих, що він повинув позад себе. „О, прокляті!“—сказав він знову, стиснувши руки,—„тяжко, як згадаеш про вас! Нема у вас милосердя, нема справедливости... Вам хочеться волі і щастя тільки за для себе. Ви не хочете оглянутись на других, не хочете бачить, що вони теж люди і хотять того-ж, що й ви. Як би ви знали, як я ненавидю вас за всю ту неправду, що ви посіяли на землі, де стало так важко і тісно всім, хто хоче дихать вільними грудьми. Через вас я зненавидів саму землю, що заковує нас в вайдани.. Хочеться простору, широкого простору... Як пташка вільна, розсіваючи крилами повітря, лине все вгору та вгору, так і мене пориває могутній дух повинуть прокляту землю, политу сльозами і кров'ю людською... Повинуть і не згадувать...“

Оврам ще раз поглянув сумними очима на шлях, встав з цямрин, тяжко зітхнув, і тихо, тихо пішов до хати...

П. Гай.

Новомосковськ.

Дивна квітка.

На якому полі, у якій країні,
 Чі, може, у лісі, чі то при долині,
 Де річка срібляста між вербами вьється,
 Росте тая квітка, що „Правдою“ зветься?
 Чі де у палаці, чі в бідній хатині,
 Десь в землях далеких, чі на Україні,
 Там де на вгородах красно мак пишає,
 Та дивна ростина цвіте-процвітає?
 Чі між багачами, де гарно живеться,
 Чі там, де від праці піт кривавий лється,
 Красною чудовою зірка тая сяє,

Та квіточка гарна, та „Правда“ святая?
 Давно вже по світу тиняюсь-блукаю
 І „Правди“ тієї святої шуваю...
 Того непорочного, білого цвіту
 Даремно шукаю по білому світу!
 Побив я вже ноги тяжкими шляхами,
 Порвав я волосся густими тернами,
 А серце гаряче все впину не має,—
 Знайти тую квіточку „Правду“ бажає.
 Кого я не стріну, кого не спіткаю,—
 Усіх про ростину пахучу питаю.
 Дивуються люде:—„Про віщо питаєш?
 Якої пахучої квітки шукаєш?—
 Троянди бажаєш собі запашної?“
 Ні, люде, шукаю я—„Правди“ святої.
 —„Ти Правди шукаєш?! Чі з глузду ти збився?!
 Навіщоб тобі той бур'ян знадобився?
 Той корінь негідний, гіркий, та пекучий,—
 Не квітка роскішна,—будяк то колючий!“
 Отак мою квіточку люде зганьбили,
 Та все ще надії мої не розбили.
 І знову я буду по світу блукати,
 Та правди святої до віку шукати.

Люльченко-Здановська.

Мелітополь, 17 / XII, 1907 р.

На час.

(Спомини учительки)

(вінець)

На другий день діти зійшлися до школи і нетерпляче дожидались початку вчіння. Задзвенів дзвінок і діти, як груші, посипались у класи. Я увійшла за ними. Школярі голосно поздоровались зо мною. Розгорнувши журнал, я почала перекликати школярів і виявилось, що вількох душ у школі немає. Питаю,—чи не знає хто, чом той, або той не прийшов?—

— Та батько його поїхав на ярмарок, а чоботи в хаті одні, так нічому прийти, говорить сусіда.—

Той воли пасе, а Хівря не здужає. Обходячи проміж лавками, я помітила, що руки у всіх школярів були брудні; я послала їх до сторожа помити гарненько руки. Коли діти вернулися знов у клас і осілися, а їм сказала, щоб вони дома завжди, перед тим як іти до школи, мила руки.— Од того, кажу, й перечеркує ваші зшитки вчитель, що ви

брудними руками завожете їх; колиж будете дбати про те, щоб були чисті руки, то й шкільні речі будуть чисті.—Почавсь урок. Як і першого дня—читали мляво, а вірші страшенно перекручували. Навіть до байок і віршів діти бралися не охоче. Щоб зацікавить їх, я їм задала байку „Свина під Дубом“, сказавши, що питатиму не одного, а кількох разом. Це їх так зацікавило, що вони досить швидко вивчили байку.

Давши кільком школярам ролі з байки, я і вивлякала їх на-серед класу. Проказування байки вийшло досить рівно і так вподобалось дітям, що вони з того часу дуже пильно почали вчить усякі вірші та байки.

Розмова та пояснення у класі велись українською мовою, бо коли я, приїхавши в школу, почала вести розмову й пояснення по московському то побачила, що діти не могли переказати навіть коротенької статейки, а щоб зрозуміти гаразд її зміст, то й говорить нічого. Рідна-ж мова багато допомогала мені в шкільних справах, і мої школярі, що з-початку лякали мене своєю тупістю, почали досить добре розуміти.

Щоб привичаїти їх думати, я завела „днівники“: туди кожний школяр та школярка мусіли що-вечора записувати все, що вони робили за день у школі й дома; так повинні вони були писати до суботи, а тоді давати мені на перегляд. Спочатку така річ була для їх дивною і вони не знали, як за неї взятись. Тоді я дала їм приклад і вони, на зразок показаного, почали писати самі. З-першу писали одноманітно, наприклад: „встав рано, пішов у школу, прийшов із школи, пообідав, учив з закон Батющин, потім помоливсь Богу, потім ліг спати“. Переглянувши ті дневники у суботу, я в поведілок виносила їх і вказувала дітям помилки, та звертала увагу на їх особні вислови. Наприклад: „закон Батющин“,—під сям виразом дитина розуміє „Закон Божий“, але висловитись як слід не вміє. Хіба ж ти учиш закон „Батющин?“—спитавш було,—це-ж ти йому тільки відповідавш урок, а закон же—Божий. Школяр починає розуміти і сам сміється з того, що написав.

На другу суботу, дивись, вже й одміна є: вже в дневникові стоїть: „Устав рано, помоливсь Богу, поснідав, похоторив уроки і пішов до школи. Прийшов із школи, пообідав, пішов поратись: нарізав гарбузів, виніс свиням; вичищав гній, пішов по гас, потім пішов до товарища, трохи погуляв, прийшов до дому, повечеряв, помоливсь Богу і ліг спати“. Ще дуже вподобалась дітям географія. Не вважаючи на те, що діти не мали, в цім разі, ніяких підручників, а запам'ядали тільки з моїх слів, урок завжди проходив весело і непомітно, і те, що я їм розказувала, вони добре пам'ятали. Урок географії був новою у школі і тільки вівсь у моїй групі,—перша була для цього дуже мала, а в третій географічні відомості давались між иншим, як до того

приходилось. В перший раз, як я принесла глобус і спитала, що це таке, то діти раптом одповіли:—„Світ“.—З якою цікавістю дивились вони на цей „світ“, з яким захопленням слухали мої пояснення і як здивувались, коли почули, що земля крутиться, а сонце стоїть на місці. „Коли земля вертиться, то чом-ж ми не перекидаємось“.—озвалось кілька голосів. Прийшлось поясняти їм теє. З великим задоволенням помічала я, як діти все більш і більш приверталися до школи, робилися жвавими й охоче бралися за книжку. Рідко котрий школяр не приходив і то—або через те, що не було вбуття, або треба було допомогти батькові та матері. Не без того, звичайно, щоб хто небудь на уроках не пустував, але це траплялось дуже рідко,—самі школярі стежили за тим, щоб у класі було тихо, і тільки в окремій випадках приходилось одправляти такого пустуна серед урока до дому, а це вже був сором для його і сама найгірша кара. Ніяких инших кар в моїм класі не було.

Швидко мої учні почали працювати головою і звертались до мене з такими запитаннями, що показували зовсім не тупоумність, а те, що діти досить ясно розуміли говорене їхньою мовою. З сього тільки можна вивести, що московська мова, завведена по школах, багато шкодить народній освіті, бо її не розуміють школярі українці; не приваблює та мова до школи, а навпаки, одвертає од неї. Дитина дуже не хоче йде до школи,—там для неї все чуже, не зрозуміле і виходе не учіння, а запаморочення; важко і для учня, і для вчителя, шкода того часу, що марнується на зрозуміння чужої мови. „Селянські діти дурні, тупі“,—важуть вчителі. Ні! це цілком не вірно. Селянські діти—як діти взагалі і не вони винні, що їх невміло учать. По властному досвіді довелось мені знати їх гірке становище в цім разі. Мої учні, наприклад, попросили мене самі, щоб навчить їх співати та малювати, а дівчатка—і шить.

На превеликий жаль, тим бажанням не судилося справдитись. Несподівано знов прийшла бумага від інспектора що він „по незалежних від його причинах“ увольняє мене од педагогічної діяльності. Грім серед ясного неба не здивував-би мене так, як ця бумага. Знов читала і перичитувала я і не вірила, що це дійсність: мені здавалось, що це важкий сон, кошмар. За віщо?.. Цей запит як вогнем пів мій мозок. Що ж поганого зробила я? Хіба се за те, що я всією душею віддалася школі, дітям? За те, що не по шаблону вчила, а так як здавалось кращим, зрозумілим для дітей? Хіба за те, що привабила дітей до школи, в котру вони тепер охоче йшли.

От тобі і самостійна праця!... І так, бажання зробити свою працю найкращою—це були мрії, а дійсність стояла передо мною у всій своїй суворості. „Каліф на час“ майнуло в голові. Ніяким другим висловом не можна було підкреслити мого стано-

вища. Але, хоч і короткий був час мого вчителювання, про те можна було бачити всі ті перешкоди, що стояли на шляху народної освіти. Найголовніші з них я бачу в постанові школьної справи і в учителях—особисто. Ми бачили, як то шкодить, коли дітям приходить вчитись незрозумілою мовою. Та й інші вчителі, наприклад Б. Грінченко, доводять, що через московську мову „дітям у нашій школі дуже тяжко вчитись, вони мало чого навчаються і швидко забувають навіть те, що вивчили; а часом буває, що й читать забувають“..

Не тільки мова шкодить розвіткові дитячого розуму, а й ті підручники, що вживаються по наших школах. На зібранні вчителів Полтавського повіту, вчителі між иншим зняли річ і про підручники. Говорилося, що слід і можна було б уже перейти до підручників українських, бо такі книжки для нашої початкової школи єсть вже й тепер, а далі їх, звичайно, буде все прибувати. Крім сього треба в школах побільшити програму, бо тепер вона дуже мала—і для розвитку школяра, і для того, щоб він, скінчивши сільську школу, міг іти й далі. Скінчивши дитина своє вчіння і зостається без усяких прав; тільки й користі, що в москалях менш служить; коли ж є охота вчитись далі, то треба вчитись окремим, а часто й заново готуватись. Для сього не вистачає грошей—і зостається школяр з перекрученою мовою, без усякого знання.

Друга перешкода для вчіння по наших школах існує в самих учителях. Щоб навчити дітей добре читати, писати і як слід вживати українську мову, учитель мусить сам добре знати її і бути людиною досить освіченою, та прихильною до сього діла. Тим часом у нас по селах вчитель—людина здебільшого мало освічена і дивиться на своє вчителювання як на *ремесло*, часто не любе, що лише не дає йому вмерти з голоду. Такі вчителі, приступаючи до великого діла вчителювання, перш усього заводять „дисципліну“ і зневажливо поводяться з дітьми, роблячи тим страшенно велику помилку, бо навпаки вчитель повинен перше всього працювати над собою, потім над виховуванням дітей,—він мусить слідувати, щоб не образити школярів, він повинен підіймати їх до себе, бути їм старшим братом, другом, повинен доводити їх непомітно до свідомости, що добре, а що погано; коли це буде досягнуто, то й не прийде різними „карами“ піддержувати дисципліну. Щиру правду каже д-ій Грінченко, у своїй праці „Народні вчителі і українська школа“, що вчителі повинні добре вивчити і теоретично, і практично українську мову. Коли вони не знатимуть добре живої народної і літературної мови, вони не зможуть бути тямущими вчителями. Вони повинні познайомитися з українською літературою, знати кращих письменників, звичайно й педагогічну та народну літературу; вони мусять заздалегідь навчитися працювати по

тих шкільних книжках, які уже єсть; вони мусять добре познайомитися з історією рідного народу, з історією просвіти на Україні попереду; їм треба знати і сьогочасне становище українського життя, побут, потреби і змагання не тільки в справах просвітних, але у всіх инших.

Про все те вчителі мусять дбати, справді щоб не бути чужинцями серед свого народу, щоб бути дійсним вчителем і другом народу. До української школи треба дійсних вчителів-українців, а таких, що з зневагою дивляться на українську мову і бояться поспувати нею своєю „русскую рѣчь“, таких українців школі не треба і народ у свій час може сказати їм:—„Ідіть од нас геть, ми не хочемо вас“. А такий час може прийти і, хто знає, може й швидко...

Горлиця.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Конкурс.** Видавництво „Український Учитель“, зважаючи на те, що в нас до сього часу нема популярної історії української літератури, постановило видавати таку історію, призначити на це потрібні гроші.

Незабаром буде подано всі умовини конкурсу, а поки-що маємо такі відомості: Розміром історія має бути од 7 до 10 аркушів; плата по 50 карб. за аркуш; час подання праць на конкурс—не більше року.

◆◆ **В миргородській промислово-мистецькій школі.** Гоголівська Миргородська промислово-мистецька школа—належить тепер до нагляду нового Інспектора, М. Глоби, (Директора московського Строгановського Училища). Комитет школи, на засіданні під председательством д. Глоби, взяв до відома торішню постанову полтавського губерського земського зібрання, уважно переглянув програму Школи і зробив у її багато відмін; дуже поважну постанову ухвалено що-до української орнаментіки: з сього часу, українська орнаментіка не буде якоюсь „контрабандою“, що тільки іноді доводилось провести у виробках Школи,—тепер вона займатиме пануюче місце. Української орнаментіки (способів оздобляти різні речі на український зразок) учитимуться на протязі всього п'яти-рочного курсу вчіння.

Сталася така постанова—головним чином дякуючи новому інспекторові: він доправився сього, і не через те тільки, що він сам українець, а через своє переконання, що кожна країна в Росії повинна мати своє власне обличчя,—значить, повин-

на кохати, розвивати й своє мистецтво. Тепер щоб перевести ту постанову до життя, зостається перейти ще через один остатній „поріг“—через міністерство торгів і промисловости, і тоді українська орнаментика буде розвиватись у Школі „на законній основі“.

◆◆ **Українські клуби на чужині.** 1) Такий клуб заснувався в *Петербурзі* (Невський, 47/1, кв. 18). Українці, що бажають земляцького подання, бажають почути рідне слово, зходяться туди. В клубі бувають двічі на тиждень вечірки; подаються відчити з обсягу українського життя й літератури. Один з відчитів подав д—ій Маркович, син відомої письменниці, Марко Вовчок; у відчиті подаво було де-які біографічні відомості й доводилося, що твори свої Марко Вовчок писала сама; між иншим вказано було, що незгода між нею й Опанасом Марковичем, її чоловіком, почалася в Парижі через те, що О. Маркович хотів, щоб М. Вовчок писала й далі по українськдму, а російські письменники, Тургенев, Герцен та інші, вабили її стати письменницею російською.

Петербурзький український клуб приналежує де-далі все більше членів і гостей; ходять до його й депутати Державної Думи, між ними селяне й священники.

2) Український клуб заснувався теж—в далекій Манжурії, в *Харбіні*. Клуб має на меті допомогати розвиткові національного самопізнання своїх членів та дати їм змогу ширити своє знання української історії, літератури й музики.

3) В Америці, в *Нью-Йорку*, склалося між новими поселенцями українське товариство „*Запорожська Січ*“. Там бувають теж більші й менші зборя по суботах.

◆◆ **Вечір пам'яті Мих. Старицького.** Київська „Просвіта“ врядила вечір пам'яті спогаданого письменця, в світлиці Народної Авдіторії, на зразок тих скількох вечерів, що Товариство вряджувало сеї зими. Вечір мав початися відчитом про славетного автора, але того відчиту не було. Відчит належав д—ві Матушевському, але сказано було, що дозвіл може бути місяців через два, поки буде наведено справи. Зважено було тоді відбутися вечір зовсім без відчиту. Се було великою хибкою вечеру. Годилося Раді Просвіти або вже хоть і пождати, відклавши вечер Старицького на-далі, або забезпечити собі инший, певніший відчит,—але ж ні в яким разі не вряджувати вечір звичайного типу „вокально-музикально-декламаційних вечорів“, замість пошановання пам'яті такого значного письменця вступним словом з біографічними, критичними й иншими увагами, для відому звичайної публіки, що, може, багато чого не знала з історії многолітньої праці ратая нашої ниви; оцінка праці М. Старицького була-б для сеї публіки дуже до-речі.

Отже промовляли за М. Старицького—самі твори його. Читання тих творів, (декламування

віршів), було добре. Краще всього вдалося воно М. Старицькій, шановній дочці письменниці, хоть перші слова (віршу „На страстях“) вона ледви могла вимовити за великим зворушенням. Досить удалося читання віршів Старицького й иншим декламаторкам. Тільки треба-б одній з них взяти до відома, що не слід було міняти наголосів у віршу,—не слід було вимовляти „яснім“, „злочинливий“ коли по віршові треба казати „ясним“, „злочинливий“; переміна наголосів псує міру віршів,—а той віршовий розмір власне у Старицького був завжди бездоганний.

Взагалі-ж говорячи, декламація була гарна.

Гарно виконано було й співочо-музичну частину програми. Досить сказати, що в її брали участь—Мишуга (співав романс на слова Старицького) і М. Лисенко, що загравав скілька своїх композицій, а перше всього увертюру до теї „Різдвяної Ночі“, що вони творили вдвох з Старицьким... Чудова була й нова, у-перше виконана композиція Лисенка,—музика на слова Старицького: „В грудях огонь, холодне повівання вже чую смерти над чобом... Мелодія й акомпанімент, аж до останніх акордів по скінченню співу, надзвичайно відповідає змістові тих віршів.

Увійшла в програму вечера й композиція одного нового автора, композитора Степового (спів „Ви, поля“,—слова О. Ковиського). Музика сього співу нам дуже сподобалась; виконання співу теж було вдатне,—д-ія С. Дурдуковського, що співав сей романс, охвалювано дуже гучно.

Слівце на-додачу: коли-б хто з упорядників звернув увагу на ті „bis“и, що вриваються в програм і псують його: буває, що програм уложено зовсім гарно, відповідно значінню вряжуваного вечера;—ні, дивись, як виїде котре виконувать щось „на bis“, то таке утне, що тільки плечима здвигнеш! Отак було й на вечері М. Старицького: програм був поважний, відповідний сумному вшануванню, але одна з співачок як виїшла співать на bis, то,—зовсім не зважаючи на те, що такий-ж вечір був поминальний,—проспівала таке „мажорне“, що, здавалось, вона от-от візьметься в боки, та піде в танець!..

Чи то вже таки справді нема ради з тими „bis“ами?.. не можна ніяк порозумітися з артистами?..

◆◆ **„Продана наречена“, опера Сметани.** Товариство Садовського поставило в Києві, в театрі „Общества Грамотности“ ще одну нову річ, оперу чеського композитора Сметани, „Продану наречену“. Опера ся достачила композиторові досить велику славу, що розійшлася далеко по-за межами його країни. Між иншим, і в українському перекладі опера ся вже скілька літ іде на сцені в галичині,—у Львові й в провінції. Дуже скрашає „Продану наречену“ те, що твір сей має на собі ознаки виразно-національного твору; музикаль-

ні мелодії збудовано всі на народних мотивах,—а на гарні пісенні мотиви ч. хи такі багаті. Побитові сцени в опері додержано теж близько до народнього життя. В цілому пьеса виявляє собою щось дуже оригінальне, своєвиде—і справляє дуже приємне вражіння.

Поставлено було „Продану наречену“ товариством Садовського досить старанно: справлено для діячів нові чеські народні убори і т. и.; добре й розучено було пьесу,—все йшло рівно і гладенько. Однак приходиться сказати, що постановка опер не відповідає голосовій спроможності драматичного Товариства: тільки роль Марисі, самої нареченої, й була виспівана добре, та ще ролі обох женихів пройшли досить добре—(хоть теж місцями помічались недохватки); іншим же особам оперні ролі були зовсім не по силі. Мабуть, дякуючи сьому, оперу подано було з де-якими значними скороченнями, дуже помітними для того, хто знає первотвір. Було викинуто дуже розповсюджену у чехів арію молодого („*Mat sto dukatuv*“). Опріч співів, викинуто було—цілий танок, „*besidu*“, і се дуже шкода, бо танок сей, дуже розмаїтний, (з різними фігурами, як у кадрілі, зовсім особливими й гарними) іде під гарну народню музику і дає етнографічно-вірний зразок з чеського життя.

Вертаючись до співів, треба сказати, що співочі ансамблі, особливо шестиголосний спів „Не думай, Мариску“, виходили зовсім слабо.

А все ж таки, помимо того, постановка „Проданої нареченої“—цікава новина дзя київської української сцени. Послухати її прийшло багато публіки.

Українське Наукове товариство в Київі.

(Зібрання, присвячене вшануванню П. Житецького.)

З поводу 45-ліття письменницької праці Павла Житецького, київське Наукове товариство врядило 3-го лютого, в помешканню музикально-драматичної школи М. Лисенка—урочисте зібрання, присвячене ювілятові.

Світлиця Лисенкової школи, прикрашена портретом ювілята, (роботи І. Труша), була заповнена членами товариства й гостями. На жаль, не було тільки самого ювілята, що не міг прибути через постійне своє нездужання.

Засідання, відкрите товаришом голови товариства, В. Щербинною, розпочав професор Перетц, подавши свій відчит—„Праці П. І. Житецького по історії літератури і народної словесности“. Відчит той був надзвичайно хороший, можна сказати—блискучий. Перше всього авторові вдалося щасливо з'єднати в одну гармонійну цілість відомості біографічні з оглядом письменних праць ювілятових,—як вони уявлялися одна по другій; оцінка творів

була докладна,—проф. Перетц не минув навіть дрібних праць П. Житецького,—все було переказано й розібрано достотно і подано в викладі ясному, виразному, проїнятому теплим почуттям.

Перші біографічні відомості про П. Ж—го такі: уродився він в Полтавщині, в сім'ї священника, в 1836 році; скінчив науку в Переяславській духовній семінарії в 1857 році. Потім П. Житецький пробув 3 роки в київській Духовній Академії, далі вступив у 1860 р. в київський університет і скінчив його, виявивши ще студентом свою визначну кебету до словесних наук і письменницький хист; свою першу літературну працю П. Житецький помістив в „Основи“,—се була розправа в оборону прав і значіння української мови. Вже ця перша розправа придбала молодому ученому поважне ім'я. Все заповідало талановитому українському ученому путь до професури, але вийшло не так.

По скінченню університету, П. Житецький був три роки учителем в Кам'янцю, потім знов вернувся в Київ—і тут за яким часом з'являється цілий ряд його наукових праць. Обтяжений і в Києві учительською працею, П. Ж—ій однак на археол. з'їзді 1874 р. подав свій вислід про „Пересопницьке Євангеліє“, що служить одним з документів того часу, коли подих реформації надав думку і нашим словесникам перекладати святе письмо, „для ліпшого вирозуміння“, по змозі простішою, народною мовою.

Далі, в 1876 р. вийшла велика праця Ж—го, „Очерк звукової історії малорусского народу“. Тут автор зводить до купи те, що було по сьому питанню сказано іншими дослідачами і подає свій погляд. Праця та була надрукована в Київськ. „Универс. Извѣст.“ і звернула на себе увагу ученого окола; оцінку її подали професори Потебня й Ягич. В 1876 р. П. Ж—ій склав магістерський іспит при київському університеті, але в 1880-му році мусів виїхати в Петербург і там, яко приват-доцент, читав лекції в університеті. Але його тягло на Україну; він вернувся до Києва... Його приятелі, такі як проф. Котляревський, уважали можливим, щоб Ж—ій скористував з свого права і одержав кафедру в київському університеті. Неначе-б то було забезпечено успіх, але одного голосу не достало,—і Ж—ій зоставсь не вибраним. Завдяки його прихильності до української національної думки, він прийшовся „не ко двору“ своїм київським колегам-філологам...

Зоставалося—учительство в середніх школах і сій праці П. Житецький відавав свою силу, доки міг працювати, доки не спостигла його у 1893 р. тяжка хвороба; при їй стало неможливе ходіння по уроках.

Ж—ій не переставав однак працювати на полі науковому,—був пильним співробітником „Київської Старини“.

Ціє вважаючи на лихий стан свого здоров'я,

Ж—ий випустив і за останній час чимало своїх наукових праць; між ними особливо визначаються „Очерк літературної історії малоруського нар'ччя вь XVII и XVIII в'вках“, „Мысли о малоруських думах“, „Енеида Котляревського вь связи съ обзоромь малоруськой літератури XVIII в'вка“. Се три капітальні твори, з обережним і тонко зробленим аналізом дуже великого історико-літературного матеріалу. На хвалу сим творам треба додати й те, що при всій виявленій в них ерудіції, написано їх дуже доступно і для звичайного читача, не спеціаліста.

Не спинаємось на де-яких дрібніших працях Ж—го, друкованих у спеціальних журналах; спом'янемо лише одну з малих його розвідок, про „Острожську трагедію 1636 р.“, (так званий „Острожський лямент“,—сучасний жаль на вчинки князівни Острожської). Ся невеличка розвідка Ж—го написана українською мовою, бо вона друкувалася в записках галицького «Наукового Товариства». Звичайно, жаль обіймає серце, що не українською мовою написано капітальні вклади Ж—го в науку, але не його се вина: се наше велике загальне питання! Були-б у нас на Україні чверть віку назад свої «Наукові Товариства», то було-б і раніш друковано по українські наукові праці!... Не час і не місце розводитися тут ширше про це питання.

Справедливо маючи П. Ж—го за великого знавця українського літературно-історичного обсягу, російська Академія Наук має його своїм „членом кореспондентом“ і в поважнішій потребі вдається до його, прослячи його присуду про якусь чергову працю. Присуди Житецького становлять собою цілі наукові висліди. Такою працею була його відповідь на запитання Академії про давніші переклади на українську мову Євангелія і новіші (Куліша, Морачевського й Лободовського). Велику вартість має й розвід Ж—го, надрукований теж в „Изв'стіях Академії“, про літературну працю професора Перетца, його магістерську дисертацію. Сам професор Перец був на-стільки безсторонній, що вказав у своєму ювілейному відчиті вагу тієї критичної розвідки, дарма що вона вказала в його праці „многі недочети и ошибки, происшедшія отъ неосмотрительности і другихъ причинъ“.

Другий відчит про наукові праці Ж. був Є. Тимченка, автора наукової граматики української. Сей відчит був поданий по українськи і присвячувався філологічним і спеціально лінгвістичним вислідам Житецького. Референт вказав на заслугу ювілята по зазначенню належного становища української мови в ряду інших славянських мов; вказав референт і на ту заслугу ювілята, що він „дав судільний нарис фонетичної історії української мови і хоть не завше міг досить угрунтувати свої догади,—при давнішій неровробленості діалектичного й иншого матеріалу,—але виявив силу творчости думки, дотепність міркування і широкість горізонту в нау-

ковій будові. Все це поривало думку до шукання нових дорог, відкривало їй несподівані перспективи і заохочувало до перегляду давніх знаходів і до нових дослідів“.

Літературні твори Житецького збільшуються ще його підручниками для середних шкіл; ті підручники здобули собі славу й широкий ужиток. Опріч праці, так сказати, задокументованої, що об'явилася в друкованих творах, годиться нам нагадати про ту неодмічену працю, що віс П. Житецький на протязі свого учителювання, та й потім, до сього дня, коли він проживає далеко від життєвого коловорота, однак вносить і свою вкладку в здобутки поступового життя нашого. Ми говоримо про вплив і добру поміч Ж—го відносно його учеників, про щирю й надто користну пораду його всім, хто вдається до його, яко до тамушого учителя. В числі його учеників бачимо тепер людей що мають відомі в науці й літературі імена. Раз-у-раз до Ж—го, в його самотину, приходять його колишні учні;—завітавши до Київ, вони почувують потребу навідати свого учителя.—Такі відносини спіткаеш не часто!...

На-останку хочеться нам слогадати ще про одну послугу П. Житецького,—теж таку, що про неї не може бути звісно „документально“, але мала-б вона бути зазначена „золотими літерами“. Ми говоримо про поміч П. Ж—го при перегляді перекладу євангелія українською мовою. Як звісно, сей переклад редакує єпископ подільський, Парфеній, маючи в себе в Кам'янці скількох помічників. Та опріч того посилається текст перекладу на перегляд і київським знавцям.—Праця перегляду, обміржування, провіряння різномовних текстів і т. д.—не мала; перше до неї взявся у Києві цілий гурток, під приводом П. Ж—ого. Але... за яким часом вірними тій праці zostалися—тільки двоє людей: Житецький та ще один словесник, земляк-полтавець; вдвох вони собі й працюють, міркують над кожним словом євангельського тексту і, зазначивши свою думку, знов посилають текст перекладу Преосвященному Парфенію, на його останню увагу й присуд.

Спасенна праця!—і певне, що такий знавець мови, як П. Житецький, немало може прислужитися волю неї. Серед своїх немощей, П. Житецький не ухляєється від сеї праці.

На ювілейнім зібранні для вшанування Житецького прочитано було й те привітання, що мало бути послане ювілятові по телеграфу в його домівку. Текст привітання такий:

„Члени Українського Наукового Товариства в Києві і гості, зібравшись на засіданні присвяченому вшануванню Вашої 45-літньої наукової діяльності, однодушно посилають Вам своє гаряче привітання і бажання ще довгих років високоплодотворної праці на пожиток української науки і

глибоко жалкують, не бачучи Вас в своєму оточенню“.

Всі гучно ухвалили се привітання. Та трапилася з ним така пригода, що через неї сужено тепер тому привітання уважатися сумним історичним документом: коли член Ради Наук. Товариства поніс привітання на телеграфну станцію, телеграфний уряд одмовився прийняти його, *через те, що текст телеграми був написаний українською мовою...*

Тоді сей документ нашого часу було доставлено ювілятові особисто, вкупі з устним поздоровленням—і бажаннями здоров'я й сили на дальшу почесну працю.

О. П.

Дописи.

◆◆ Катеринославщина. До маніфесту 17 Октября наше губернське земство піднімало не раз питання про вселюдну освіту і завжди се питання не мало змоги піти далі того помешкання, де воно піднімалося, бо насторожі було „зась“. З поновленням же земських діячів про це питання зовсім забули, а почали дбати про запомогу земськими грішми правим часописям.

Ті, чий верх тепер узяв, всякими способами стараються в перших містах ширить таку „літературу“ як Русская Земля, Русское Знамя та інші і приказують своїм підручним росповсюджувать її по селах. Селяне читать такої літератури не беруться.

У Олександрівським та новомосковським земстві піднято питання, щоб виписать для бібліотек-читалень та земських шкіл часопись на Українській мові— „Рідний Край“, але „діячі“ з Українськими призвищами се питання знищили в корні.

Тяжко і гірко робиться на душі, як подумаш, що наша ненька Україна вигодувала таких синків, що користуються її благами. Не приходилось ще чути, щоб росіянин на Україні отак нехтував її справу. Він хоч і не спочува її відродженню, але й не шкодить, а наші землячки роблять всі заходи, щоб знищити всі національні ознаки.

Олександрівське повітове земство ухвалило заснувати в себе місцевий комітет для збирання пожертвовання у повіті для збудування пам'ятника незабутньому величому співцеві України, Т. Г. Шевченкові, і доручила усю справу дати до рук тутешньому українцеві, служачому в Земській Управі, Н. Назаренкові, що уже розіслав по повіті від себе поклик гуртуватись коло цього доброго діла; як би ще це земство заглянуло у свою книгарню, де українські квіжки не знаходять собі місця, та одвело значне місце і для них, тоді-б можна сміло сказати, що й у нас є щирі сини України.

Катеринославщанко.

м. Багачка, (Миргородськ. повіту). Шановний Багачанський дописувач, (в 11-му числі „Рідн. Краю“ за 1907 р.) каже: „Здалося Багачанам, що волосне начальство не робить свого діла і в Січні сього року (1907), коли були вибори нового старшини, волостний сход постановив зменшити трохи плату старшині, а разом і писарям“.

Не знаю, яку думку має дописувач на сю справу, а я думаю, що така постанова нашого волостного сходу не тільки не користна, а навпаки цілком шкідлива. Як-б волостні урядовці недбалі не були, але плати зменшати не слід було, бо вона й так дуже злиденна; праця-ж волостних служивців, всякому звісно, не легка, а з кожним роком ще й важчає... А дорожнеча тепер на всячину яка! По правді, не зменшувати, а побільшити треба-б сю плату, як і побільшено її в нашім краї учителям, фершалам і іншим. Коли-ж люде тільки захирастряють місця волостних діячів, а робити діла не роблять, то тут не зменшенням плати пахне; в такім разі справедливій і користній було-б виступити, та й край... Зменшення плати завжди, а тут особливо, річ двохбочно-гостра і тут її прямиий наслідок має бути—ще більша недбалість та страшенне хабарство... Кому-ж це на-руку ковінька, як не думам та заможнім?... А воно-ж і так ми завжди бачимо, що волостні діячі якось прихильніші до дуків, ніж до голоти. Голіший, голодніший старшина, чи писарь, буде й жадніший...

Та, по правді сказати, та постанова на сході і не вєть карою. Се просто случайність, необачний відгук соціально-економічної боротьби. Я був на тім сході і добре знаю, що то за сход і що там творилось. Більшість того сходу злядалася з новаків (з-де-більшого незаможних); настрої новаків був того-часний,—з обуренням проти всякого здирства (а здирство тоді бачили в усній платі інтелігентнім діячам) і здириків. Керував сходом, як і завжди у нас, невеличкий гурток, з-де-більшого претендентів на волостні посади. Коли стало ясно, що на посадах зостануться давніші діячі, то гурток, з пересердя, почав усе рвать.. І що тільки тоді тут творилось! Моторошно і досадно було слухать з-боку!... Скільки тут було крику та галасу!... Скільки хитроців одних, та безглуздя других!... Це була якась хуртовина, що все руйнувала і трощила... Той сход зруйнував і такі користні справи для нашого краю, як справа Миргород. Земства про розширення Багачанської початкової школи в двохкласну, з обіймом наук, рівним двохкласній міністерській; та й справа про заснування в Багачці різноманітної школи-майстерні пропала тоді...

Досадніше всього було те, що хоч робилось усе за поміччу людей незаможних, (вони складала більшість), паче-то на користь і на задоволення голоти, а зроблено все як раз на шквду їй... До чого ще легко пантеличити цілі сходи!...

Колись другим разом, иншим часом, я ще вернусь до наших сходів, волостних діячів, волостних справ і такого иншого.

Дід Пасішник.

Ст. Долгинцево (Катер. з. дор.) У нас на станції єсть місцевий гурток прихильників української сцени; він ставить собі на меті допомогать духовним потребам мешканців і частенько улаштовує українські спектаклі. Гурток складається з тутешньої інтелігенції. Скілька чоловіків, жінок, скілька дівчат,—що кохають „все малоросійське“,—от і всі. На скільки гра їхня справді буває українською, а казати не буду. До сеї пори афіші писались по російському, а оце з якої пори стали писати їх по українському. Звісно, бувають в афіші й чуднуваті речі. наприклад: „сучасно життєва вистава „Мартин Боруля“, при тому—чимало помилок проти українського правопису та українського лексикону. Ну та що робити! Бувають ті помилки і в афішах славетних товариств. Ще в нас тее діло не стало на певну стежку... Добре хоть беруться наші люде до його!..

Але де-хто з наших „любителів“ не задовольняється одною грою на сцені; де-хто, кажу, з їх (щоб ви думали?), потихеньку, нишком собі пописує навіть „пьеси“, не бачучи в своїх руках ніколи нічого українського, окрім дуже застарілого збірника творів Карпенка-Карого; та ще одинока „Рада“, що була передплачена в залізничу нашу читальню, заходами добрих людей, (їх уже немає на станції), проістнувала де-вілько місяців, та й померла за для нас, і наші „малороси“ й досі лишаются одрізані від того руху національного визволення, що йде навкруги.

Одначе, у цих людей дуже „чутке“ і „щире“ серце, воли дійдеться до заповоги „страждущим і обремененним“. Прийшлоє так, що один д-ій, маючи дуже одвічальну посаду на залізничі, несподівано... втратився. Трохи згодом люди читають афишу: в м. Кривім Розі, що сім верстов од нас, становлять спектакль,—українську пьесу. Грають явись невідомі артисти. І хто б же це був, як ви думаєте? Справді це були всім нам відомі „любителі драматического іскусства“. Отож вони й задумали пособити приятелеві в лихий біді... Се „добродійна“ мета, справді, але невже панове артисти не помічають тих почорвілих тіл, що купчаться по десятку в земляччі, без хліба й без роботи?.. Чи не можна було звернути захід і працю на користь справді нужденних людей? Се був би кращій ужиток української мови, вистражданої віками!..

Грицько Калинка.

По чужих країнах.

Персія. Остатнім часом на Схеді, в політичному житті держав з'явилися хмари; пройшла чутва, що Турція стягає військо на границі Росії й Персії, немов збираючись до війни, уважаючи, що тепер для того придатний час. Становище персії таке: В 1906 році в Персії почався революційний рух. Щоб запобігти лихові персідський шах об'явив конституцію і в Персії було скликано парламент—(меджіліс). Права сього парламенту були дуже малі і персідський народ домагався, щоб вони були поширені, але на те не згоджувався молодий шах,—ворог конституції. Він призначив першим міністром реакціонера Азама, що почав уживати всіх заходів, аби знищити конституцію. Під його утисками не було волі ні друкованому слову, ні зібранням. Редакторів за статті поступового напрямку били бамбуковими палицями, а революціонерів без суда мучили та вбивали. Таке становище викликало гнів народу і меджіліса. На засіданнях меджіліса говорились промови проти лихого ладу в персідській державі; вимагали від шаха справжньої конституції з відповідальним міністерством, але шах не звертав уваги—і утиски все збільшувались. Внутрішня боротьба знесила персідську державу. Під той час Англія та Росія поділили між собою Персію що-до кращого економічного зиску. Через який час Турція послала своє військо на границю Персії, захватила під свою владу більш півтора ста сел з городами і примусила персів платити туркам великі податки.

Терпець у персів урвався, вони утворили величезну демонстрацію перед меджілісом і поставили такі вимоги: щоб було увільнено першого міністра Азама, відано під суд тих великих урядовців, що бажать знищити конституцію, вибрано в меджіліс ще кількох депутатів від міста Тегерана. Меджіліс, вислухавши ці вимоги, послав депутацію до шаха з тими-ж вимогами. Шах обіцяв усе виконать, але нічого не зробив. Другого дня революціонер убив Азама. Шах підписав нову конституцію. Новий меджіліс почав працювати коло бюджету, але урядовці змовилися і примусили шаха увільнити нових міністрів, а де-яких заарештувати. Меджіліс рішуче вимагав повернення на посади міністрів, та у відповідь на ці вимоги приказано було військові обстрілювати меджіліс. В місті Тегерані почалась боротьба між народом та військом. По всій державі почались розрухи, що й до сього часу не притихли зовсім.

Редакторка видавництва *О. Косач (Олена Пчілка)*

О П О В І С Т К И.

Приймається підписка на 1908 рік
на щотижневу газету

„С Л О В О“

„СЛОВО“ призначено для українських городських і сільських робітників. Через це „СЛОВО“ особливу увагу звертатиме на прояви *робітничого руху* на всім світі і особливо на Україні.

Обстоючи справедливі національні домагання українського народу, „СЛОВО“ неменьшу увагу звертатиме на потреби і прояви *національного життя* українського народу Галицької, Угорської і особливо Російської України.

На сторінках „СЛОВА“ знайде собі місце все більш менш видатне з політичного і соціально-економічного життя України, Росії та Західної Європи.

Редакція і співробітники зостаються тіж самі. Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к., одне число 5 в., за границею на 1 рік—5 р.: на 1 місяць—50 в. Адрес редакції і контори: Київ Большая Владимирская № 76.

Підписка приймається і в книгарні „Україні“ Безанів. 8.

На сторінках „СЛОВА“ в новому році уміщені будуть між иньшим статті: А. ВОВЧАНСЬКОГО „Листи з Галичини“, М. ГОРДІЄНКА „Україна в числах“, В. ГРИЦИНСЬКОГО „Євреї на Україні“, С. ПЕТЛЮРИ: „Літературні характеристики сучасних українських письменників“. Ряд фельєтонів на теми з українського життя. М. ПОРША: „Автономія України“ його ж Робітники по чужих сторонах і на Україні. СІРОМАХИ „Україна в державному бюджеті Росії“; і ин.

Редактор С. Петлюра.

Видавниця О. Корольова.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1908 ГОД.

Иллюстрированный

◆◆ ДЪТСКІЙ ЖУРНАЛЬ ◆◆

Работъ и Развлеченій

ТРУДЪ и ЗАБАВА

Годъ третій

Підписка на годъ 12 №№ журналу и 12 приложений (отдѣльные рисунки и книги)—3 руб. въ годъ съ пересилкою. На $\frac{1}{2}$ 1 р. 50 к., на $\frac{1}{4}$ 75 к., на 1 м. 25 в. Допускается разсрочка: при подпискѣ, 1 Апрелья и 1 Юля по одному рублю.

РЕДАКЦІЯ: С.-Петербургъ, Столярный пер., д. № 9.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

НА
ТЕРСКІЯ ВЪДОМОСТИ

въ 1908-мъ году (41-й годъ изданія).

ВЫХОДЯТЪ ЕЖЕДНЕВНО,

за исключеніемъ дней послѣпраздничныхъ,

ПО СЛѢДУЮЩЕЙ ПРОГРАММѢ:

ВЪ ОФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текущая распоряженія правительства и мѣстной администраціи а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаетъ в себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководящія статьи; 3) статьи и со-общенія мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніях; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутренняя хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 15) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фельєтоны; 18) между дѣлом; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересилкою и доставкою:

На годъ	6 р.—к.	На 8 мѣс.	4 р.50 к.	На 4 мѣс.	2 р.50 к.
„ 11 мѣс.	5 „ 75 „	„ 7 мѣс.	4 „ — „	„ 3 мѣс.	2 „ — к.
„ 10 мѣс.	5 „ 50 „	„ 6 мѣс.	3 „ 50 „	„ 2 мѣс.	1 „ 50 к.
„ 9 мѣс.	5 „ — „	„ 5 мѣс.	3 „ — „	„ 1 мѣс.	1 „ — к.

Перемѣна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи: Владикавказъ, Сергѣевская улица собст. домъ, № 10. Телефонъ № 72.

Редакторъ Н. Ш. Волковъ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

НА 1908 ГОД.

НА ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

„КІЕВСКАЯ МЫСЛЬ“

съ еженедѣльными иллюстрированными приложениями.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 1908 годъ.

На 12 мѣс.—11 р., на 11 мѣс.—10 р. 40 к., на 10 мѣс.—9 р. 50 к., на 9 мѣс.—8 р. 60 к., на 8 мѣс.—7 р. 70 к., на 7 мѣс.—6 р. 80 к., на 6 мѣс.—6 р., на 5 мѣс.—5 р. 30 к., на мѣс.—4 р. 30 к., на 3 мѣс.—3 р. 30 к., на 2 мѣс.—2 р. 30 к., на 1 мѣс.—1 р. 20 к.

Разсрочка для подписчиковъ: 1) Въ 2 срока—1-й взносъ при подпискѣ—6 р. и къ 1-му іюня—5 р. 2) Въ 3 срока—при подпискѣ—4 р., къ 1-му апрѣля—4 р. и къ 1-му августа—3 р.

Редакція и главная контора помѣщаются по Владимирской ул. въ д. № 46, вблизи городского театра.

Київ, електрична друкарня К. Н. Милевського і Ко, В.-Владимірська ул., 81.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 7.

21 Лютого.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Шевченкові дні. Пам'ятник Шевченкові. Вірш—*Ол. Кониського*. Вірш—*Г. Левченка*. Вірш—*Г. Корнієнка*. Хата на могилі Г. Шевченка—*О. П. Державна Дума*. По-за Думою. Вісті. На Україні. Анаголь Вахнянини. (Некролог). Лист з Холмщини—*Косоноцького*. Вірш—*Х. Алчевської*. День семинариста—*Ол. Статнікова*. Вірш—*Ол. Пчілки*. Українське слово й мистецтво. Пекуча потреба—*М. Д. Поклик*. Дописи. Книжки надіслані до редакції. Оповідки.

При цьому (7-му) числі всім передплатникам розсилається 2-е число

„Молодої України“.

Вийшло в світ 1-е повне видання поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

НОВА КНИЖКА
Всесвітньої бібліотеки.

Г. Гейне:

КНИГА ЛЕ-ГРАН

Переклад *О. Черняхівського*. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

ДЕШЕВИЙ
Український Календарь
„РІДНИЙ КРАЙ“
на 1908 рік.

Ціна 7 коп.

на кращому папері 10 коп.

Окрім календарних і статистичних відомостей про Європу, Росію і Україну, між иншим надруковані статті.

Про переклад Святого письма на україн. мову. Українська мова.

Показчик українських книжок.

Про пам'ятник Шевченкові.

Про українські пісні.

Українські часописи.

Просвітні Товариства.

Український театр на селі.

Як берегти себе від холери

Український будинок Полтавськ. Губ. Земства.

Про Галичину.

СКЛАДИ ВИДАВАННЯ

Полтава: 1) у видавця—Петровська пл., д. № 14. Н. А. Дмитрієва. 2) в книгарні Г. І. Маркевича—бульвар Котляревського. 3) Київ, „Українська Книгарня“, Безаківська № 8 і др.

Шевченкові дні.

Настають пам'ятні дні 25-го й 26 Лютого, день народження й день смерти того, хто самим іменем своїм ворухить патріотичне почуття наше. Ми не будемо на сей раз говорити про значення Шевченка, яко найбільшого поета України, кобзаря, що вийшов з нашого народу, промовляв від самої його душі й від глибини його серця, що силою свого великого талану високо підняв українське слово—і поставив його на сторожі найпершого права України. Ми не будемо говорити про твори кобзареві, будемо говорити про саме ім'я його.

В сьому імені є щось могуте, таке, що має силу єднати до купи людей різних напрямків, різних відтінків; це ім'я будить навіть людей збайдужілих, охололих... На роковини Шевченка—вони приходять, не можуть не прийти...

Нехай же сем'я українців збирається в Шевченкові дні щільніше, ближче. Тепер, більш ніж коли, потрібне єднання сил українських. Національне самопізнання в українським громадянстві було прокинулось більше, ніж перше, але життя знов поставило перепони та перешкоди... Отже треба якомога піддержати „огню іскру великого“, тую думку про відродження вітчизни-України. Піддержати-ж треба не тільки щирим словом, а й працею, пильним дбанням про діло.

Збиратимуться люде на Шевченкове свято, в той чі в инший день—по всій Україні; збиратимуться не тільки в великих містах, а й в малих, по-де-куди навіть по селах, бо, слава богу, часи ті минули, коли не можливо було пом'янути нашого кобзаря прилюдним словом, на прилюдних зборах.

Коли-б же те свято, що стало святом національним, не тільки достачило зібраним українцям духовну втіху й пільгу, давши змогу почути тепле слово, послухати гарного співу;—коли-б те чуле обходіння національного свята збудило більшу охоту до праці коло нашої патріотичної справи. Чується така велика потреба піддержати всі заходи, що почалися на Україні:—єсть у нас наші „Просвіти“ й інші товариства, наші видавництва, наші економічні спілки, що те-ж по інших місцях мають в собі початок життя, освіченого думкою про національно-громадську спра-

ву. І скрізь треба людей, людей ревних, працюючих. Людей і коштів...

Нехай-же прихильники просвітно-громадського діла, зогрівши душу Шевченковим святом, візьмуться теплішою охотою до праці коло української справи. Нехай пригадають той поклик-заповіт, що посилав кобзарь до всіх, ще й ненароджених, земляків своїх.

Вони народились до свідомого життя,—нехай пошанівно чинять заповіт Кобзаревий!

Нам'ятник Шевченкові.

Збираються гроші на пам'ятник Шевченкові. Чимало часу минуло від тієї пори, як здобуто дозвіл на збирання тих грошей, однак зібрано їх не багато,—щось усього тільки до 10 тисяч береться.

Коли заходить річ про це, то завжди висловлюється дорівання нашому громадянству,—за його байдужість до сеї величної справи, за шкодування своїх коштів. Ми не маємо охоти кидати те дорівання, бо думаємо, що мало зібрано на пам'ятник Шевченка—не через якусь велику байдужість наших людей, не через якусь їх велике скупіцтво, а хутній через незвичність всієї справи, та невмілість нашого громадянства братися до такого діла.

Справді, ті люде, що навіть з дорогою душею бралися до сього діла,—вести справу збирання грошей на пам'ятник Шевченкові,—не зуміли навіть як слід рекламувати сю справу, широко оповістити про неї,—щоб громадянство знало, хто саме стоїть найближче до того діла, куди саме слать гроші і т. и.

А з сього виходять навіть такі непорозуміння: люде змішують те місце, що збирає гроші, з тим місцем, що відатиме саму постанову пам'ятника, як ставитимуть його на ті гроші, що мають бути зібрані. Власне, багато хто ганив той Комітет при київській городській Управі, що відає справу постанови пам'ятника Шевченкові в Києві: ганили Комітет за його недбалість у справі збирання грошей, за його не досить велику ретельність в заходах; а тим часом недавно виявилось,—з надрукованої відозви,—що Комітет при Київській Думі навіть не має права збирати гроші: йому препоручена київською Думою сама тільки технічна справа, де і як ставити пам'ятник. Ніякого-ж збирання грошей йому ніколи ніхто й не доручав.

А тим часом Комітет прийняв немало догани!...

Таким чином, перше всього треба розповсюдити відомості, до кого саме належить збирання грошей на пам'ятник, хто тим орудує по офіціальному дозволу.

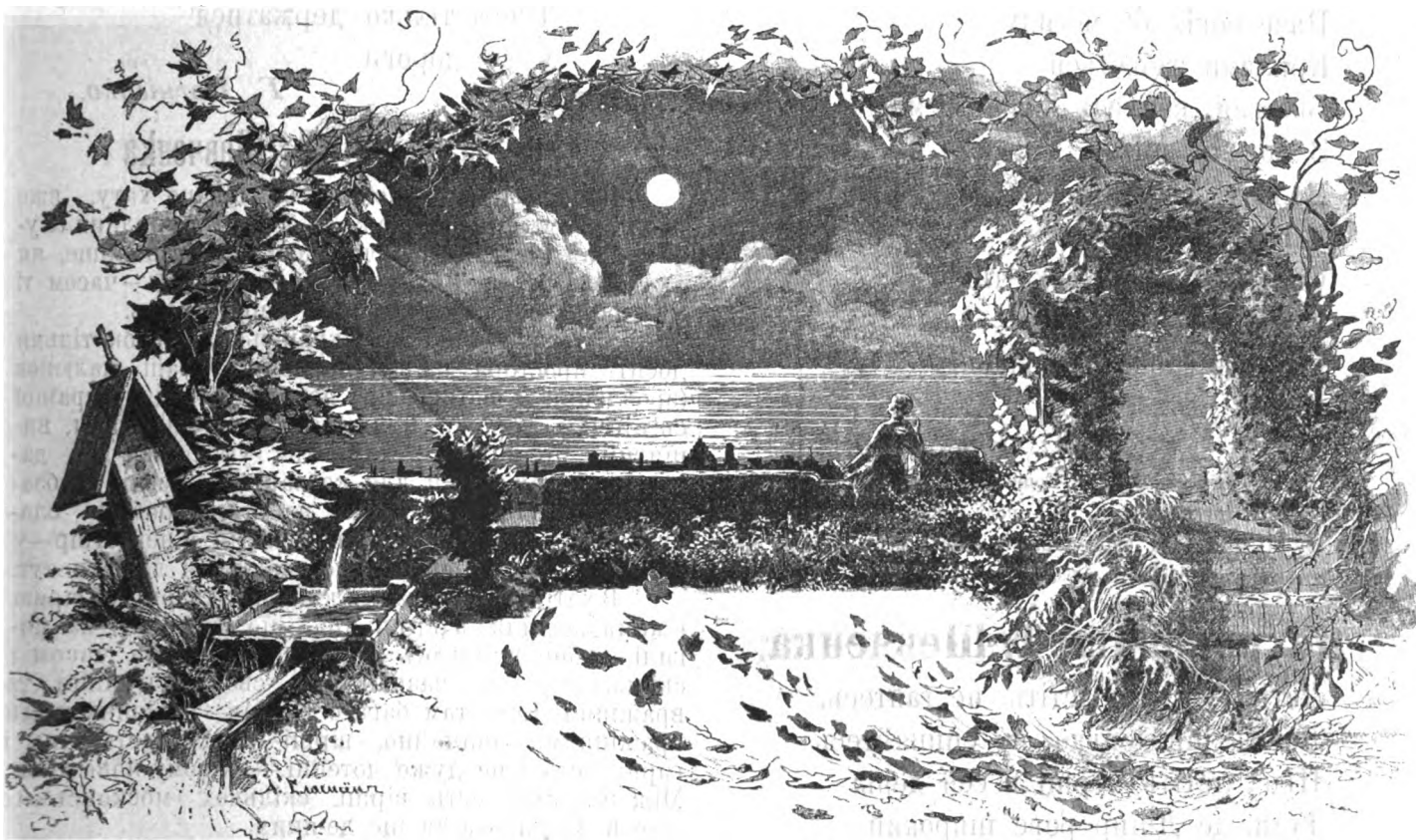
Отже офіціальний дозвіл на збирання грошей має Подгавська губерська Земська Управа. Туди й слід направляти зібрані гроші.

Що до самого збирання, то слід би знати й се, що не треба спинятися перед тим, коли чієсь жертва може бути невеличкою: „зерно до зернини—збереться торбина“, з копійок виростуть рублі! Скільки чіє спроможність, стільки нехай і посилав. А хто може більше,—дасть більше.

У Галичині є звичай збирати гроші на патріотичну мету при якій небудь хоть би й хатній уро-

чистості: десь на якихсь христивах, на чіємусь весіллі—запросять дати скільки чіє бажання, а дивись щось там і збереться; другий раз, третій,—скарбничка з тих „депт“ став все повнішою. На зібрані гроші в Галичині робиться багато,—між иншим, будуються й цілі будинки громадські.

Будемо ж давати хто скільки може, а з того виросте почесний пам'ятник незабутньому Кобзареві.

Все йде, все минає і краю немає...
Куди-ж воно ділось, відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.

Живе... умирає... одно зацвіло,
А друге зав'язало, на віки зав'язало...
І листя пожовкло, вітри рознесли.

Т. Шевченко.

Вийшов місяць на могилки
З неба подивитись;
Кругом глянув ясним оком
І почав журитись...
Далі в хмару загорнувся,
Не схотів світити;
За ним зірки поховались,
Як за батьком діти.
Ніч як ворон чорний стала,
Хмари скрізь блукають,
Вітри буйні з хрестами
Сумно розмовляють...

Чого ж місяць, чого ясний
Хмарами укрився?
Чого вітер, чого буйний
Грізно розходився?
Місяць бачив, як учора
Могилу копали
І в могилу домовину
Стиха опускали...
Зачинилось в Україні
Шокутне віконце!
Заховалось під землею
Українське сонце!

Умер кобзарь! Його пісні
 Більше не греміти...
 І став вітер на могилі
 Сумно голосити;
 То завив, то застогне,
 Жалібно зальється,
 Наче сокіл об могилу
 Крилами заб'ється.
 Їється, квилить, свіжу землю
 З могили змітає,
 Молить: „встань, мій вільний брате“!
 Ні! не почуваеть.
 Спи, ж Тарасе, тихо-тихо,
 Поки Бог розбудить:
 Твого ж слова в Україні
 По-вік не забудуть!

Ол. Кониський,

Ці вірші написані були О. Кониським зараз після поховань Шевченка і надруковані в 1861 році, (потім увійшли в збірку віршів К—го). Цей вірш, окрім гарного свого складу, цікавий ще й тим, що тепер його співають кобзарі.

На роковини Т. Шевченка.

Летить, думки, летить, не гайтесь,
 Летить швиденько, не спинайтесь
 Ніде, летить мерці в сей день:
 Туди, де Дніпр реве широкий,
 Де хрест маячить одинокий,
 Де спить кобзарь палких пісень.

* * *

Там ви, думки мої, спиніться,—
 Могилі рідній поклоніться,
 До праху батька припадіть!
 Бо я, закинутий в чужину,
 Не маю змоги на Україну
 У-купі з вами полетіть!—

І. Левченко.

Баку, 1908 року.

На спомин Т. Шевченка.

Глянь, Тарасе, рідний батьку,
 З високого неба,
 Що Україна збирається
 Будувать для тебе.

Рідні діти України,
 Треба пам'ятати,
 Кого, коли, і за віщо,
 І як споминати.

Ви ввійшли вже трохи в силу,
 Стали вже на ноги,
 Треба тільки держатися
 Своєї дороги.

1907 р.

Г. Корнієнко.

Хата на могилі Т. Шевченка

На кобзаревій могилі збудовано хату, вже давно. Там живе сторож, та й для приїздних служить тая хата, щоб було якесь пристановище, як люди завітають на могилу Кобзареву;—часом ті мандрівці й по скільки днів перебувають.

Хата звичайна, на український зразок, тільки досить простора, на дві половини. Наш малюнок (зроблений з фотографії) показує середину кращої світлички, убраної плахтами та рушниками, вишитими пильними руками тих українок, що дарували ці рушники для кобзаревих оселі. Кобзаревий портрет, що висить на стіні,—роботи славетного І. Рєпіна; тільки се копія, а першовтір—у Києві, бо не безпечно булоб таку річ лишати тут.

В хаті на столі лежать книжки: твори кобзареві і книжка для завітальців, що бувають на могилі,—вони вписують туди свої імена, а часом і скільки стрічок, зазначаючи свої почування, та вражіння. Есть там багато віршів, нав'язаних тими вражіннями. Звичайно, вірші—всякі: есть там і гарні, есть і не дуже дотепні,—як кому повелосся... Між иншими, есть вірші скількох московських поетів. Сурикова та ще де-яких.

Доля сеї книжки, що пишуть в її гості, не зовсім певна... Хоть найбільший російський поет і казав про свою братію, що поети родяться „не для житейського волненья“.. лише „для звуков сладких і молитв“, одначе та книжка з солодкими, рифмованими стрічками, не раз бувала в місцевому „полицейському управленію“, бо де-кому цікаво буває глянути, хто саме перебував у хаті Шевченковій, які „молитви“ зазначив літерами у книжці...

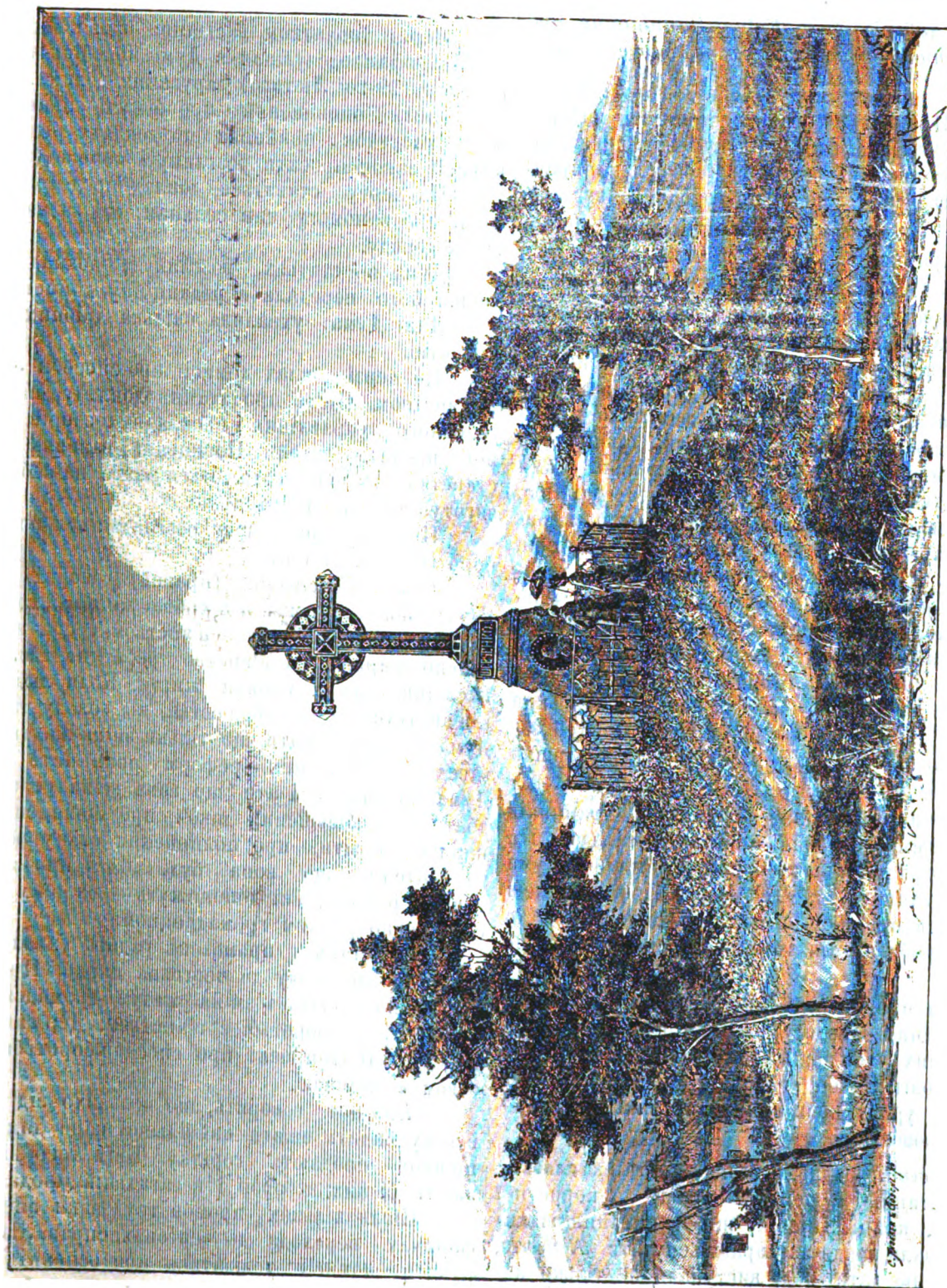
Пишуть люде й самі тільки імена свої. На дверях, на лутках, на стіні, записують вони своє імя, так, на пам'ять комусь.. або перше всього на задоволення свого власного почуття, що ось, мовляв, я тут був, у сьому величному місці...

І справді, якесь особливе почуття огортає душу на тій горі. Вигляд з-відтіль не порівняний! Такого чудового крайовиду трудно й знайти: гарно й на Дніпро подивитись, та на простір тогб берега, мило й на саму околицю Тарасової гори оглянутись.

А як зійдеш по сходках на саму могилу, то обгортає тебе таке глибоке почуття, що й словами його не вимовиш!

О. П.

Могила Т. ШЕВЧЕНКА.

Державна Дума.

Засідання 15-го Лютого.

(Стверження виборів по г. Києву. Запитання про незаконні вчинки віленського охоронного відділу).

На черзі доклад про вибори в городі Києві. Докладчик Шубинський радить ствердити вибори, бо витребувані з Києва виборчі документи показали, що виборчі комісії виконали свої обов'язки правдиво. Дума ствердила вибори по городу Києву.

На черзі запитання про незаконні вчинки віленських охоранників. Справа се така:

В липні 1907 року віленський воєнно-окружний суд розбрав справу унтер-офіцера вержболовської бригади пограничної стражі, Аваньєва, та рядових Тативи, Гучева і Шерстюка; їх обвинувачувано в тім, що вони, бажаючи дістати нагороду від свого військового начальства, вступили в розмову з контрабандистами і згодились пропустити за гроші контрабанду, а коли пропущені ними контрабандисти почали переходити через границю, то вони вдарили тревогу і контрабанду було затримано. В контрабанді були революційні видання, переносили-ж її не звичайні контрабандисти, а віленські охоранники; їх посилаво за границю, мовби то контрабандистів, щоб потім арештовувати тих, хто прийде брати у їх ті книжки, що вони перенесуть, шідкупивши сторожових салдат. Отже на сей раз та справа не вдалась. — Віленський Окружний суд відмовився, на підставі статей закону, розглядати сю справу і передав її в перший департамент сенату.

Вважаючи такі вчинки віленських охоранників дуже шкідливими, бо вони привчають салдатів іти за гроші на зраду, кілька членів Державної Ради внесли запитання: 1) Чи звісно Предсідателеві Ради міністрів про цю пригоду? 2) Коли звісно, то які заходи зроблені для того, що б сього більш не було?

Першим про потребу цього запитання говорив *Маклаков*. Він доводив у своїй промові, що такі вчинки дрібних урядовців дуже шкодять загальній державній політиці, бо викликають у громадянства недовіру до уряду, коли він іде на такі вчинки, — на певну провокацію.

Крупенський радив Думі не ставати на слизьку стежку запитаннів, а перейти краще до корисної законодавчої праці. Про те, щоб запитання відкинути, виступали ще де-які праві депутати. А за те, щоб запитанню дати ход, виступали не тільки кадети та октябристи, а ще й граф *Бобринський*: він вважав з формального боку можливим для Думи прийняти те запитання і дати йому ход. Після суперечок Дума постановила одногосно подати Предсідателеві Ради міністрів запитання з приводу незаконних вчинків віленських охоранників.

Засідання 19-го Лютого.

(Дрібні законопроекти. Питання про боротьбу з п'янством.)

Перед початком засідання єпископи Євлогій та Митрофан одслужили в Думі молебін з приводу роковин (19-го Лютого) дарування волі селянам.

Після оповіщення про біжучі справи, Дума без суперечок прийняла по докладу редакційної комісії законопроекти розглянуті попередю.

На чергу ставиться доклад продовольчої комісії про заповому тим селянам, що зазнали лиха від недороду.

Дума по статях розглянула доклад і, ухваливши його передала в редакційну комісію.

Далі Дума ухвалила скілька дрібних законопроектів.

На черзі доклад комісії про способи боротьби з п'янством. Після прочитання докладу, начальник головного управління неокладних зборів і казенного продажу питей, *Новицький*, заявив, що міністерство фінансів згоджується взяти на себе працю виготовити законопроект.

Після перерви знову розглядається доклад про боротьбу з п'янством.

Свящ. Генецький (правий) говорить, що доклад комісії не має під собою міцного ґрунту, бо питання про боротьбу з п'янством треба поставити далеко ширше, на п'янство треба дивитись, як на наслідки тяжких умовин життя. Коли люд в Росії і п'янствує, то від убожества, від голоду та одчаю. Дума повинна знати, що тільки зміна життя, тільки заведення бажаних реформ припинить п'янство. Дума повинна сказати, що вона всіма силами буде дбати про збільшення шкіл, про поширення позашкільної освіти, про поліпшення стану робітників та вчителів, що вона буде дбати про заведення таких реформ, які допоможуть кожному вважати себе повноправним громадянином.

На останку промовець радить ухвалити таку формулу переходу до чергових справ: Признаючи, що тільки освіта і зміна життя громадського допоможуть у боротьбі з п'янством, Державна Дума передає законопроект про способи боротьби з п'янством в комісію.

Челишов говорить, що все лихо від п'янства, і тому радить взяти найбільшої ваги для тих, що нишком продають горілку. Крім того він радить взяти різних заборон і в загальній продажі.

Після кількох промов трудовики внесли свою формулу переходу до чергових справ, радючи дооручити комісії довідатись про основні причини п'янства, а не обмежуватися самими заборонами.

Суперечки відложено ще й на дальше засідання.

Що за Думою

(Заява про заведення української мови в українських школах) Незабаром 33 члени Думи внесуть в Думу заяву про потребу заведення української мови в початкових школах, там, де живе український люд. Ця заява, як повідомляє „Рада“, має бути поставлена на порядок денний і передається в комісію по народній освіті. Підписалось під заявою більше депутатів, ніж требається наказом, але дивно те, що серед підписів нема ні одного імени з думської лівої, або осередка. Більша частина депутатів, що подали заяву, це—праве селянство з України; меншість—це українське духовенство, те-ж праве. Дуже дивно, що темне селянство взялося щиріше і жвавіше за це діло, ніж наші депутати з інтелігенції.

Вісті

◆◆ **Міністерське предписання.** Міністерство внутрішніх справ загадало губернаторам де-яких губерній, щоб вони як найшвидче прислали відомості про голод: скільки в губернії таких людей, що не мають чим харчитися, та які саме місцевості зазнали лиха від недороду.

◆◆ **Пояснення міністерства про польську та литовську мову.** В польських часописах подається звістка, що міністерство освіти видало таке пояснення: окрім польських та литовських дітей вільно навчатися польської та литовської мови в середніх школах дітям інших націй, але тільки тоді, коли їхні батьки сами того домагатимуться.

◆◆ **До з'їзду попечителів шкільних округ.** Міністерство народньої освіти вдалось до всіх попечителів шкільних округ з порадою, щоб вони, перед тим, як буде з'їзд всіх попечителів, виготовили потрібні статистичні відомості. Скликається з'їзд да того, щоб вивяснити процент учнів і виробити проект загальної освіти.

◆◆ **Вшанування Л. Толстого** В Петербурзі засновано комітет, що має влаштувати ювілейне святкування 80 років життя славетного російського письменника, Л. Толстого. Комітет бажає влаштувати це святкування дуже бучно—в Петербурзі або в Москві; на свято мають з'їхатись не тільки представники з Росії, але й з-за границі. Крім того комітет дбає про організацію святкування по всій Росії, в значніших городах та містечках.

Поступові члени Думи та частина октябристів мають внести в Думу заяву, щоб святкування ювілею Л. Толстого було признано національним святом, щоб те святкування, з усіма розходами, було вряжено на державний кошт, і щоб у Ясній Полянці, де живе Л. Толстой, було засновано народний університет.

НА ВКРАЇНІ.

◆◆ **Прохання про заведення української мови в школах.** Де-які повітові земства в Харківщині клопочуться, щоб було дозволено по нижчих школах викладати науку українською мовою. Для прикладу нагадано про той дозвіл, що має тепер духовенство подільської єпархії. Шкільній Раді, що при святійшій Синоді, доручено вже обміркувати питання, які єсть придатні для такої науки шкільні підручники.

◆◆ **Запитання управляючого одеською шкільною округою.** Управляючий одеською шкільною округою вдавсь до ректора університету з запитанням: на підставі чого приват-доцент Грушевський читає в університеті лекції російської історії українською мовою?

◆◆ **Нова Просвіта.** Недавно в г. Козельці (в Чернигівщині) відкрито філіальний відділ Чернигівської Просвіти.

У-перше виступила молода Просвіта—з улаштуванням літературного вечера; між иншим читався реферат про Котляревського.

◆◆ **Літературні судові справи.** В Полтаві 6 березоля в окружнім суді має розбиратись справа колишнього редактора газети „Полтавщина“—д. Ярошевича.

В Житомирі в початку квітня буде розглянуто кілька літературних справ, між иншим справа колишніх редакторів припиненої часописі „Волинь“,—д. Коровицького й д. Щербицького,—що обвинувачуються по 1040 ст. карного закону, та редактора „Вістника Волини“, д. Бортникова, по 1024 ст.

◆◆ **Нова постанова Одеського генерал-губернатора.** В Одесі генерал-губернатор видав нову обов'язкову постанову про те, щоб дворники повідомляли поліцію про тих жильців, що не почували дома дві ночі.

◆◆ **З'їзд членів спілки земельних власників та хліборобів.** В Києві 18 лютого розпочався губерньський з'їзд членів спілки земельних власників та хліборобів у Київщині.

На цьому з'їзді обмірковано буде, окрім біжучих справ, ще способи боротьби з революційними нападами. Міркуватимуть ще про збільшення поліції, про організацію висліжування, про видавання нагороди за вловлення грабіжників та паліїв, про озброєння сторожі і т. и.

◆◆ **Переселенський рух.** З початку Лютого на південно-західній залізниці розпочався дуже великий переселенський рух. Найбільше людей переселяється в Сібір з Поділля.

Що-дня передається з південно-західної залізниці на сусідні не менше двох поїздів з переселенцями та їхніми манатками. Такого переселенського руху ще ніколи не було на південно-західній залізниці.

Анатоль Вахнянин.

(Некролог.)

29 Січня сього року помер славний український діяч Анатоль Вахнянин, що вславився своєю невсипущою працею на ниві національного відродження в Галичині.

Анатоль Вахнянин родився 1841 року в Сіняві ярославського повіту, в священницькій сім'ї. Скінчивши народню школу й гімназію в Перемишлі, він вступив до духовно семінарії і слухав богословські науки у Львівськйм університеті. В сей час розпочався національний рух в російській Україні і, перекинувшись в Галичину, захопив і А. Вахнянина, що, вивчившись української мови, почав писати у „Вечерницях“, а потім у „Меті“, „Ниві“ та „Русальці“. По скінченню богословських наук, Вахнянин одержав учительську посаду в гімназії в Перемишлі і почав тут ширити поміж молодю українську національну ідею, заклавши молодю українську громаду. Щоб докінчити філософську науку, він потім поїхав до Відня і там його заходами було заложено товариство „Січ“, що згуртувало українських студентів і стало осередком українського життя у Відні. Повернувшись до Львова, він був довгий час учителем гімназії і знову працював для поширення національної самосвідомости поміж громадянством, беручи участь у видаванні та редагуванні „Правди“. Коли в 1868 році у Львові було засновано „Просвіту“, то першим головою її було обрано Вахнянина.

В той-же час він багато працював на літературно-науковій ниві:—Написав підручник географії українською мовою, видавав „Письмо з Просвіти“, писав до „Правди“ та „Зорі“ і кілька літ поділяв редакторську працю в часописах „Діло“ і „Руслава“. Крім того Вахнянин багато працював для поширення національної свідомости поміж народом: він їздив по всій Галичині, засновував читальні, улаштував лекції, мав великий вплив на слухачів своїми палкими промовами. Вахнянин брав значну участь і в політичній житті Галицьких українців, був послом у парламенті та в Краєвйм сеймі. Після семидесятих років, Вахнянин залишив політику і цілком віддався педагогічній праці, а головню здавна улюбленій музиці. Ще в 1870 році він заснував у Львові співоче товариство „Горбан“, а коли воно перестало існувати, то Вахнянин заложив товариство „Руський Боян“, що багато працювало для розвитку й поширення української музики та співу в Галичині. Кілько років назад у Львові було заложено український „Вищий Музичний інститут“, де Вахнянин був директором і до самої смерті щиро працював на користь Україні. Будучи добрим композитором, він написав музику до „Назара Стодолі“,—Шевченка, до „Бон-

дарівни“—Заревича, оперу „Купало“ і видав „Співаник церковний для народних шкіл“. З його смертю українці втратили видатного діяча. Цером йому земля!

Лист з Холмщини.

З Холмщини. Дні ідуть за днями, так вже три роки, а для Холмщини не видно ніякого просвіту; усі ми українці-холмьки з болем у серцю очікуємо тої хвилиночки, коли можна буде дихнути вільніше, та сказати: „Геть ярмо! Нема чого тепер боятись за своє становисько, не треба тепер кланятись чужім людям і молити, аби вони поважали й наші права. Наша доля в наших руках!“ Три роки—зрозумійте, добрі люди, три роки!—нас потішають різними обіцянками, три роки нам кажуть: „почекайте ще трохи, коли буде владновано важнійші діла, тоді й вам дадуть волю!“ І ми терпеливо дожидали... Та вже тепер не можемо більше терпіти, не можемо жити надією! Ніяка робота не може бути корисною, коли не знаєш, до кого ти належиш, що буде с тобою через тиждень, коли тремтиш, що тебе зроблять примусово „поляком“; правда, нам, інтеллігенції, це не дуже страшно, бо кожної хвилини ми можемо поїхати за Буг, на Україну; але як тяжко мусить страждати бідний холмьак-хлібороб, що має кавалочок землі, що не може покинути „польський“ край... Я не знаю, чи знайдеться у світі такий нещасливий нарід, як ми! сотні літ нами бавляться, дають то Австрії, то Польщі, і не злучать з рідною матерью Україною! Ніхто з нас не знає, за кого його мають: одні кажуть, що ми „чистокровні“ поляки, другі—що ми „пómись“ українців з поляками, так звані русини, треті хочут переконати нас, що ми москалі, а сами ми вважаємо себе за українців! Бідний, темний, ошуканий нарід не знає, кому вірити, кого слухати, кидається на всі сторони, шукаючи правди, святої правди!.. Більша частина його тепер вважає себе за українців, щиро вірить, що Холмщину злучать з Україною, що раз назавше відділять від Польщі! Не мучте той нарід, не дайте йому загинути! Тепер, зараз, виділіть нас від Польщі, напровадьте на рівний шлях наше життя, іначе... іначе погибель Холмщини буде вашим ділом! Нехай би Дума прислала 2 х своїх послів у Холмщину, аби вони на місці довідалися, *кто ми, чого хочемо*, нехай вони примусять наших поляків відкинути побрехеньку, що тільки „попи“ хотять віддіління. Нехай вони, побачивши своїми власними очима „Червону Русь—Холмщину“, скажуть правду Думі, нехай вони сами послухають хліборобів—українців, які утиски перетерпіли ми з 17-го квітня 1905 року,—а тоді цілий світ дознається правди!—Ми не вороги польської автономії і поляків, ми і їм хочемо ліпшої долі, ширшого національного життя, та нехай же й вони не будуть нашими ворогами, нехай і вони доброхотно вилу-

чатъ нас, а не обіцяють, що, коли їм дадуть автономію, то вони будуть оберегати наші права. Навіщо нам їх „ласка“, коли ми маємо „право“ на своїй землі! Чи здіймуть про нас річ в Думі? Що скажуть послі українці в нашу оборону, коли вони цілком не знають нашого становища? Які „документи“ вони покажуть у Думі? Які межі поставлять для Холмщини? Нехай би прийшли, спитали нас!..

Косоноцький.

* * *

Де вільні орли на просторі клекочуть,
Де горді хмари над стеном пливуть,
Де співи все горе нам видити хочуть,
Де хмарі Дніпрові про давнє ревуть,—
Там смілива думка моя народилась,
Там дух мій спізнався з красою борні,
І скарги народні почувши сумні,
Душа моя з горем людским поріднилась.

Христя Алячевська.

1908 р., Харків.

День семинариста.

А із Братства те бурсацтво
Мовчки виглядає,
Нема голій школі волі,
А то-б догодила!..

Шевченко.

— Ото чорт його зна!... Де він у біса взявся!... Дзвонить, тай дзвонить, лиха година його не візьме!..

Так лаявся, бурчав сам собі, здоровий, вусатий семинарист, лежачи на ліжку, та натягаючи на вуха легеньке „казенне“ укривало.

А думка прокидалась, ворухилась:— „Уже продзвонив другий дзвінок: зараз прийде надзиратель гонити з спальні... там третій дзвінок і на молитву... там уроки... Ох, чорт його зна, мало часу, а ще ж ні по „греках“, ні по „латині“ не знаю... Треба вставати... Та... ну його!.. ще трохи полежу.—Ця думка відкинула першу.

— Чого так довго спите?! Вставайте!.. Зараз на молитву!—Се вже гукав інспектор, увиходючи в спальню (сьогодня він був „дежурний“). Семинаристи почали ворухитись. Зиви, лайка, нарікання за коротку ніч, на уроки почались зпідтишка сипатись кругом. А тут ще цей інспектор з кабанячою пикою та чогось з окулярами на носі, ходить та й ходить поміж „войвами“ і ніяк не дає змоги де хоть трохи покачатись..

— Ну, чого ж?.. Чого ж?... швидче!—знову почав підганяти інспектор, виходючи з спальні..

— Туди тобі й дорога!... Ішов би собі к чорту!.. і сами знаємо честь!... почали казати кругом.

Протерши на швидку очі біля умивальника, семинаристи почали виходити з третього поверху на другий.

Третій дзвінок продзвонив. Церква на другому поверсі відчинилась... Священник прийшов... надів патрахиль... поблагословив... Ось чути співи хриплих, сонних голосів: „Царю небесний“... На молитві семинаристів дуже мало... Адміністрація тут; он стоїть інспектор; товсте обличчя його якесь бридке, та яхидне, завжди ухмиляється... Обдивившись кругом, він почав бігати, то на третій поверх, у спальні, то на другий, у класи, щоб кого-небудь побачити й записати в „кондуїт“,—це він робив за-любки. „Кондуїта“-ж того боялись. Бо тільки попадеш в „кондуїт“, то обов'язково бал по поведенню зменьшуть; а попадешся часом прямо таки ні-защо,—за те, що пройдеши по залі не дивлячись на якого-небудь адміністратора своєї школи, що буде стояти тут під носом, або не відкловившись інспектору, не лизнеш руки ректорові, не перехрестившись з сотню разів у церкві... та й багацько такого, про що навіть і казати не хочеться!..

Чути останні згуки... „человѣколюбче, слава тебѣ“!.. Молитва скінчилась. Невеличкі купки посунулились вниз, на перший поверх, пили чай...

Наш знайомий, усатий семинарист, ще тільки що вийшов з спальні і, стоючи на сходах, прислухавсь, чи не чути ступнів інспекторових. Йому не хотілося з ним зустрічатись, бо й так уже числились в „кондуїті“ де-які дрірки за ним. Постоявши трохи й не почувши нічого, він почав спускатись вниз... Тільки спустився він на другий поверх, як і інспектор йому на-зустріч...

— А, добродію!... добродію... „старий філософ“!—промовив інспектор; він кожного називав по прізвиську, а цього прямо „старий філософ“.—Тож ви не були на молитві?!... Ага, це добре: в „кондуїт“!..

— Та ні,—перебив його семинарист,—то я забув попружку в спальні, та й бігав туди.. На молитві я був... Йй-Богу, був...

— Ага! так ви ще будете брехать?!... Тепер, значить, за те, що на молитві... і що брешете... це я замічу...

— Та ні... та повірте... я правду кажу... Он той бачив... як його?... Ні, йй Богу, був...—замявся семинарист,—онде той бачив... як його... я...

— Та ви вже хоч не брешіть!.. я все одно запишу,—знов почав своє інспектор.

— Скільки вгодно!.. промовив семинарист, розгнівавшись і спускаючись в столову пити чай... Йому дуже хотілось чаю та до того ще й не терпів він балакати з інспектором... А тут і балачка, сами бачите, не дуже вже така приємна..

Столова вже опустіла:—той швиденько випивав і поспішав у клас хоч перелистати задані уроки, а той ще сонний, відкашлюючись, або ж пробуючи свого голосу, ревів і входив у столову. Ладу за чаєм не було ніякого, бо дежурний надзиратель теж був завжди сонний і не дуже „зорко“ слідував за семинаристами. Інспектор же завжди, як був дежурний, бігав по кутках, навіть туди, куди б і не слід, та шукав таких, що не були на молитві, через це він сердешний не пив ніколи вранці чаю. Сьогодні, як ми бачили, він теж піймав одного, та ще й „старшого філософа“,—так звались учні четвертого класу. За цим „філософом“ начальство уже давно слідило, бо він не бував ніколи на молитві:—вранці засипляв, увечорі—загулювався...

„Філософ“ напився чаю і почав сходити на другий поверх, в свій клас. Іти треба було через величезну залу, ступнів у сто довшини, і через «фойє»: так звались дві малих рекреаційних зали.

— Ну й прокляті ж душі!.. знов накапали!.. буркнув хвилософ, виходючи в „фойє“.

Він страшенно не любив тютюну і завжди лаявся, коли хто курив біля його, через це він не виходив ніколи в „фойє“, бо тут завжди перед уроками, під час „перемінок“, не можна було й світу бачить,—цілі хмари диму від цигарок так й носились, окутуючи все, що було тут; „недовурків“, хоч греблю гати, така сила валялась; купки семинаристів, сміючись, або лаючись, безперестанно випускали дим з рота, досмоктуючи останній кінчик від цигарки... Неохоче розходились вони з того „фойє“ по класах ..

Чути дзвінок...—Ще можна трохи постояти, бо їх дзвонить аж цілих три!—казали завжди так.

Ну, а ми підем далі й заглянемо в клас нашого знайомця, вусатого поважного семинариста. Тут був страшний крик та галас. На партах, біля вікон, серед класу купки семинаристів розмахували руками, кричали і про щось палко спорилися.

—Це не можна такъ!.. Не треба!.. Відмовитись!.. відмовитись!.. Нехай краще розтолковує уроки!.. Що це за свинство!—Навкруги лайка так і сипалась. „Усатий“ теж щось доказував, і через той крик, що стояв у класі, нічого не можна було розібрати, тільки й чути було, як він ревів.

— Ви нічого не розумієте!.. ви дурні!.. Відмовляйтесь на свою голову!.. Треба самому докопуватись до глузду в книжці!..

„Дежурний“ заявив, що вже іде вчитель. Все втихомирилось. Рішили відмовитись від урока.

„Усатий“ уже сидів за партою і продивлявся фізику—це ж зараз мав бути урок з фізики... Філософ хоч і доказував, що треба самим докопуватись, що не треба відмовлятись, проте сам і не розумів, и не вчив її, бо щось дуже лаявся сам собі:

— Хто її в чорта видумав, тую фізику?! на біса кому оце все здалося?! Хоч-би сьогодні у клас не прийшов... бува, мене визве, а тут таке, що його ніяк і не вгризеш!

— Хіба від старости зубів уже позбувся?—пожартував хтось з-заду, почувши цю лайку.

— Та ви, будь-ласка, не осліть, бо я вас знаю! навинувся „усатий“, уздрівши того, що хотів дотепно поглузувати.—Ну ж! ну, годі! засмійтесь на кутні!..

Тут увійшов учитель, ще молодий, недавно присланий в семинарію; його ще зовсім не знали, що воно за чоловік... Прочитали молитву; отже учитель як на те,—взяв та й визвав „старого філософа“.—„Оце, брат ти мій... двойку схоплю!“—торкнула його думка.

— Падлюки! свині!.. почав лаятись усатий, вилазючи мляво з-за парти,—заявили-б, що...

— Та чі ви швидко вже вилізете? Що ви там бурчите?—перебив його вчитель.

— Та зараз... ось нога застряла! Свинота!—буркнув він тихше, ще таки стоячи біля своєї парти.

— Я маю заявити вам «од имени всього класу»,—промовив тут, встаючи, „дежурний“,—що ученьки прохають роз'яснити урок, заданий на сьогодні, бо його не урозуміли, як слід...

— Вам треба самим розібратися в сих річах... Об'яснити я не стану!—коротко і відповідав усім вчитель,—а ви йдіть, будете розвазувати урок,—додав він, повертаючись до усатого семинариста...

— Гу-у!.. гу-у-у!.. Ми не знаєм!.. загуло за парт.

— Це що таке ще?! га? годі вам!.. покиньте тее „мальчишество“!

— Це не „мальчишество“!.. Ми вас прохаємо об'яснити той урок, що був заданий на сьогодні, і питати давніші уроки,—знову заявив, устаючи, дежурний.

— Я бачте...—хотів було щось сказати „старий філософ“.

— Мовчіть!.. мовчіть!.. не кажіть урока!.. не треба!.. загували кругом.

— Упережаю вас, панове, що я вийду з класу, коли ви будете ще кричати!—гукнув учитель.

— Не держимо!.. Ми прохаємо об'яснити урок.

— Я вихожу!.. гнівно промовив учитель, взявши в руки журнал.

— Можете!.. можете!.. Геть!.. заревло кругом.

— Вчитель, мов палений, вискочив з класу, грюкнувши дверима.. В класі стояв безперестанний гамір. Знову почали один одного лаяти, вже за те, що вони наробили. „Усатий“ гарячився.

— Через вас!.. через вас!.. мене й так ось виженуть!..—кричав він.

— Та підождя!.. чого ти гарячишся?.. Ти-б же схопив двойку! Ти ж не знав урока!.. А з класу не вигоняли, він сам вийшов,—почав уговорювати якийсь семинарист.

Двері відчинились. Здорова туша рудого надзирателя ледве просунулась крізь двері. Дух йому забивало. Він ледве міг говорити.

— Це що таке за безладдя?.. Вчитель фізики жаліється, що ви його вигнали з класу?.. хто це наробив?..—почав рудий.

— Ми не виганяли!.. Ми уроку не зрозуміли і прохали об'яснити, гукали навкруги.

— Цитуйте! Ви ще смієте балакати?.. Га?—запінившись кричав рудий,—я вам покажу, як не коритися семінарським законам!.. пошартуйте зо мною!..

В класі все стихло. Ніхто нічого не казав. Рудий аж трясся і теж мовчав,—тільки кривив півку...

Чути дзвінок.

— Ну, а вас провчу!.. Я вам покажу, як з нами шуткувати!..—промовив рудий, виповзаючи з класу.

Знову в „фойє“ хмари диму, знову дзвінки; далі... все тихо,—ждуть учителів.

У „філософа“ урок „латині“. Урока він не знає,—хвилюється й лається знову.

— На чорта вона мені вдалася оця „латиня“?.. Адже-ж кончу,—женюсь і вона забудеться!. Чорт зна що таке! ну, а треба все таки хоч прочитати. Бо як, бува, викличе!

Не вспів він налагодитись читати, як тут же, підстрибуючи, перевалюючись, мов качка, вскочив сиденький, з „баками“, вчитель.

Він страшно не любив, коли хто казав на його „д'ядушка“. Він все хотів бути молодим, щоб його кохали дівчата.. На-проти його часто пускали: „Д'ядушка“ вбив шуку з револьвера!—Це його прямо таки бісило,—(він був страшений охотник рибу ловити),—він тоді тоненьким голосом кричав: „дурак“!.. „дурак“!..

Молитву прочитали. В класі настала страшена тиша. Тільки й чути було голос вчителя та учня, що розказував урок, та іноді позіхання розходилося по класу, то з тієї, то з другої парти, і потім все затихало... Обличчя сонні якось безглуздо дивились то на стелю, то на вікно; там поза вікном кишло життя. „Філософ“, забувши, що він не знає уроку, уповаючи на те, що вже зосталося хвилини десять до кінця уроку і що учитель вже його не визнає,—теж позівуючи, дримав, поклавши голову на парту.

Учень, що розказував урок, уже сидів за партою. Вчитель то зазірав у „журнал“, то позирав на учнів, шукаючи, кого б його визвати... Вибір як раз упав на „філософа“...

— Та чи ти чуєш!.. Іди до „кафедри“, тебе визвав!..—штовхаючи в бік, кричав над ухо „філософові“ його сусід.

— Га?... Що?... Не лизь! не вигадуй!—прокинувшись та протираючи очі, промовив „філософ“...

— Ідіть!... Ідіть!... Годі вам спати!.. підганяв учитель.

— Та зараз!—неохоче муркнув „філософ“...

В класі тихо. „Філософ“ біля „кафедри“, поврочуючи уса, стоїть мовчи; вчитель, забувши про його, теж дримає... задзеленькав дзвінок...

— „Ну, слава Богу“,—подумав собі „філософ“.

— Так ви нічого не знаєте?... Сідайте!.. промовив учитель, ставлячи філософу „ломаку“ в „журнали“.

— Я знаю!.. Вчив... Йй Богу, знаю!..

— Чого ж ви мовчали?..

— Та я... ні, йй богу!... забув відкляти... мнявся „філософ“.

— Ну гаразд!... гаразд!...—промовив учитель, встаючи з стільця.

— Ну й не везе!..—промовив сам собі „філософ“ і знову почав лягати..

Знову дим, знов дзвінки, знов уроки... В класах і в залах мертва тиша, що переривалась тільки на „перемінках“. Останні три уроки пройшли для „філософа“ „благополучно“,—ніхто не викликав, дав йому повне право дримати...

Дзвінок з п'ятого уроку. Купками, давлючи один одного, посунулися семінаристи на перший поверх, обідати... Столова відчиняється... Чути брязкіт ложок, тарілок; чути гукання: „челов'їк“!... „челов'їк“!... „Челов'їк“ біга, приносить се, те, друге—і хвилички не постоїть..

Обід скінчився... „Філософ“ ще в столовій.—Треба,—каже,—„основательніш“ пообідати... Семінарія пустіє:—начальство розходиться відпочивати по своїх хатах, а семінаристи—той іде в город гуляти, той іде в пивну запить обід, той бере книжку, читає..

„Філософ“ нічого сього не признає. Він вийшов з столової і пробрався на третій поверх..

— „Челов'їк“!... „челов'їк“!—чути, як він гукає,—відімкни двері!.. Спальні завжди після ранішнього чаю замикались, крім субот та передднів свят, бо тоді ходили туди переодягатись в „гардероб“, що був біля спальень.—„Челов'їк“, було, хоч інколи й впускав у спальню, так тільки такого з яким він був знайомий.

— „Челов'їк“!... „челов'їк“!...—знов почав гукати „філософ“.

— Та чого вам?... обізвалось щось.

— Відімни... мені треба забрати картуз,—я забув у спальні...

— Зараз... якось неохоче відмикаючи двері, промовив „челов'їк“... „Філософ“ пробрався в свою спальню. Відчинив вікно, що виходило на вулицю, і почав ревити, перше не дуже гучно, а потім на весь рот. Поревівши трохи, він стомився, плюнув разів де-кілька в вікно і ліг на ліжку. Через кілька хвилин чути було, як щось хропло на всю спальню.

Після-обіденна пора зійшла швидко... П'ять годин... Семінари потроху сходяться в семінарію... Б'є дзвінок,—це на „вечернія занятія“, для підготовки уроків... По класах, по залах, сидять з книжками, читають, мов бджоли гудуть... Життя дуже мало...

„Філософа“ уже в спальні немає,—він, проспавшись, пішов гулять..

Уже восьма година,—налились чаю... Дзвінок: це вже на молитву,—пів-десятої години... Церква відчиняється.. Панотець благословля.. Чути співи... Страшений гамір стоїть навкруги... На вечірній молитві завжди бувають сливе всі.—Молитва скінчилась... Світло в менших класах погашено, в старших ще горить,—учаться..

В спальнях блимають маленькі лампадки.. Чути гомін і хропіння;—де хто ще балакає, а де хто спить. Через де-який час уже хропли всі спальні.. Уже і „пічну переключку“ зробив „дежурний“ надзиратель і записав номер ліжка „філософа“, а його все щось немає,—десь на свою голову загулявся..

Ол. Статніков.

СЛОВО*).

..... Слово! річ то велика, святая;
Слово—то мудрости промінь,
Слово—то думка людська.

* * *

Пірки з світлової бездни
Стало господнє творення готово,
Слово до бога в простори неслося,
Гдсподь був сам тоді слово.

* * *

І—коли бог сотворив усі діва,
Землю чудову й небесне склепіння,
І над роскошами світа поставив
Людську пару, вінець той творіння,

* * *

Давши їй душу, безсмертну, вічну,
В ту урочистую, хвальную пору,—
Словом тоді одрізнув він людину
Від усього безсловесного твору.

*.) Читано в Києві, артистом М. Багровим, на святкуванні століття української літератури; торік читано авторкою на роковинах Шевченка в Полтаві.

* * *

Люди ту божую іскру шанують,
Світиться в їй бо душа чоловіка,
Світиться думка людська невміруща
Промінням ясним од віка до віка.

* * *

Впали всі горді величні храми
Гарного, пишного краю Еллади,—
Досі пишає чудова, нетлінна
Еліннів повість, пісні Іліади.

* * *

Кожний народ своє слово шанує,
Ширшає думка і ширшає мова,
Твори фантазі, мрії, науки,
Все зазнача він у гомоні слова.

* * *

Кожний народ... Деж України слово?
Краю того, що до моря простягся,
Степом широким далеко прослався!
Де ти, України слово?

* * *

По вертепах-степях,
По байраках-лугах,
Під убогими стріхами хаток,
Тебе треба шукать, як шукає пчола
Десь у квітах захований взяток.

* * *

По байраках-лугах,
По зелених садах,
Тихо дівчина „Гриця“ співає,
У журливих піснях,
У тих чулих словах,
З-тиха тугу свою вимовляє...

* * *

По вертепах-степях,
По байраках-лугах,
Проспівав свою пісню козацьку
Козаченько, йдучи,
Та на Січ несучи
Свою голову буйну юнацьку!

* * *
 На чайках, байдаках,
 Та на утлих човнах,
 Сперечалися з гомоном моря
 Січові співці,
 Ті завзяті борці,—
 З хмар світила вечірняя здря...

* * *
 По великих містах,
 По гучних майданях,
 Гомоніла козацкая рада,
 Гомоніла вона,
 Розлягалась луна,—
 Подавалась гетманам порада!

* * *
 По широких шляхах,
 По тернистих стежках,
 Кобзарі проходили сліпі
 По убогих хатах,
 Степових хуторах,
 Пісні-думи співали прості.

* * *
 Народився кобзарь, той новий проводарь,
 Що підслухав кобзарську мову,
 Сміючися, з плачем, свою кобзу торкнув,
 Зняв у-голос, прилюдно розмову.

* * *
 Проминуло сто літ від тієї пори,
 На вік другий уже повертає,—
 Україна стоїть, на-около зорить,
 У дітей своїх в голос питає:

* * *
 —Ви, синове мої! мільйони-ж вас є,
 По широких степах,
 По зелених гаях,
 Під убогими стріхами люду,—

* * *
 Розпочніте лишень
 Голосніших пісень,
 Щоб луна покотилась усюду!
 Щоб у хатах малих
 І в палатах бучних,

Мое любее слово кохали,
 Щоб юнак молодий
 І школярик малий—
 Храми слова мого будували!
 О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Нові книжки. Друкуються і незабаром мають вийти нові українські книжки:

1) Б. Грінченко. „Про книги“, видання „Українського Учителя“.

2) Ю. Сірий. „Децо про світ божної“, видання Є. Череповського.

3) П. Барвінський. Другий том творів.

◆◆ Арешт на книжку. Петербургська судова палата затвердила конфіскаату, наложену петербургським цензурним комітетом на український збірник „З неволі“, що видано на користь за-сланців.

◆◆ Український вертеп у Чернігові. 2 Лютого у дворянськй зібранні відбулася постанова українського вертепу, привезеного з Києва д. І. М. Степенком. „Вертеп“ дуже зацікавив чернігівців; їх з дітьми набилося повнісенька зала. Збір був надзвичайний: в касі, не зважаючи на дешевинь білетів, зібралось більш 380 карбованців.

Перед грою д. Степенко прочитав гарну лекцію про існування вертепу взагалі і на Україні.

Після лекції почалась перша частина вертепу; в її взяли участь хор з учнів духовної семінарії та інших і члени українського драматичного гуртка.

Першою частиною присутні були дуже задоволені, бо були чудові співи і музика. Друга частина була трошки слабшою і її національний характер трохи ображав присутніх поляків та євреїв. Чудна у нас публіка: вона ніяк не може втямити, що на цей театр треба дивитись з історичного боку. Були і такі, що, виходячи, балакали:—„че-пуха! я думала, що покажуть мнѣ что-нибудь интересное, а тутъ была какая-то вукольная комедія“.. Але, по правді кажучи, таких було не дуже багато. (Рада).

Пекуча потреба.

За останні два роки українське видавництво значно пішло наперед.

Тепер ми маємо чимало книжок, і більших, і меньших, по історії рідного краю, написаних українською мовою. Вже маємо: Про старі часи на Україні, проф. Грушевського; його-ж маємо надзвичайно кошовну працю Історію України Русі, що вийшла в 6 томах; Оповідання з історії українського народу Гр. Коваленка (ц. 30 к.); Як жив український народ (ц. 3 к.); оповідання з укр.

старовини—Е. Гринченка (ц. 10 к.); Історія України, М. Аркаса.

Історія української літератури О. Огоновського хоч і велика праця, але більш сухий фактично-бібліографічний матеріал, а не розбір духовних здобутків українського народу. До того й по мові вона не приступна для простого читача.

Де-які галицькі видання, як Барвінського, цікаві,—тільки не задовольняють головної мети нашого середнього читача, що треба хоч не дуже просторої, але ж яскраво змальованої картини минулого й сучасного стану духовної творчості українського народу. Ми сподіваємось, що у нас знайдуться такі люде, що візьмуться за цю справу, допоможуть виконати її, як найкраще, щоб задовольнити цій потребі духовного розвитку українського люду.

Молоде видавництво „Український Учитель“ турбується коло цієї справи і незабаром оповістить умови конкурсу на популярну історію української літератури.

Вітаємо сей замір і бажаємо йому, як найшвидче здійснитись.

М Д.

Поклик.

14 жовтня минулого року Бакинське Т-во „Просвіта“ почало свою діяльність. На чолі своєї праці, між иншим, Т-во постановило заснування власної бібліотеки. Але засоби Т-ва ще надто обмежені, щоб набути бібліотеку за готіві гроші. А потреба дуже велика, бо в Баку, в книгарнях та бібліотеках, зовсім майже немає українських книжок.

То-ж ми і звертаємось до високоповажних земляків і просимо допомогти нам у цьому ділі. Либонь у кожного знайдуться зайві українські книжки, а хоч і не українські, так дотичні до українознавства,—старі журнали, брошури, метелики то що. Ми певні, що земляки, які спочувають нашій меті—ширити просвіту на національному ґрунті серед українців, котрих доля закинула далеко від рідного краю,—відгукнуться на наш поклик і не відмовляться надсилати пожертви книжками до нашої бібліотеки, а ми будемо щиро дякувати за всяку, хоч яву малу, офіру. Пересилку, звичайно, Т-во приймає на свій кошт. Засилати книжки просимо до Голови Ради Бакинської „Просвіти“ д-ра Л. Р. Кобилянського (Баку, Старо-Почтова вул., 40).

Рада Т-ва „Просвіти“ і.м. Шевченка в Баку

На пам'ятник Шевченка.

Від Липи і Жені Бибік—50 коп.; від Марфи Стороженко—1 карб.; від Сочевської—1 карб. Через Сочевського—1 карб.

Дописи.

Харків. В нашому місті помічається серед учнів середньої школи нахил цікавитися рідною мовою і літературою. Починає згромажуватись молодь з жіночої та почасти й мужеської гімназії, що завдалася метою читати і знайомитися з творами і „моральним обличчям“ авторів відомих, але доси для неї незаних... Треба сподіватися, що вплив наших письменників не залишиться без наслідків для молоді душі і що згодом з тих інтелігентних дітей в'иробляться користні робітники, пройняті ідеями національно-демократичними, хоч і як взагалі наша школа мало сприяє цьому..

Учителька.

Переяслав, (Полтавщина).

Дякуючи селянам однієї волости, переяславського повіту, я в осени минулого року став гласним переяславського земства, і от тепер, коли я вже брав участь у чергових земських зборах, міні хочеться подати відомість про те, як земські збори виконали свої обов'язки і що зробили на користь хліборобів нашого повіту.

З великою охотою і,—не втаю,—приємністю їхав я на збори, бо думав, що мої маленькі сили найдуть там справжню роботу і що та робота піде на користь тих людей, що мене з-малечку викохали, тих людей, що їх турботи та повсякчасне лихо мені довелося дізнати.

Те хороше почуття не покидало мене, аж доки я не побачив настрою більшости членів зборів, тих людей, що склали собою ті збори.

Перше всього засмутило мене те, що голова повітової управи, щирий, розумний, всіма поважаний земський діяч, В. Гамалія, покинув земське діло як раз перед зборами; один член управи—сидів у тюрмі; земський агроном зрікся посади; тих гласних, що ними держалось у минулому земське діло, не було на зборах, бо вони не попали і в гласні. Кругом мене сіділи або великі повітові пани, такі що більша частина їх покинула вже давно земське діло, або земські начальники, або підпанки,—такі, що вони хоч і не земські начальники, та держатьця їх думок. Тільки чоловік 12 було селян; між ними був один старшина, два волосних писаря, два колишні сільські учителі. Панських голосів, було 26, а селянських всього 12, та й ті не завжди держались купи. Почалось наше діло не так, як я бачив по інших земствах.

— Швидче, швидче!—гукають пани:—нічого тут гаять часу!

І от ми „скорим маршем“ почали рішати земські справи. А треба сказати, що ті справи не обмірковувались комісіями, а доклади та звідоми управи ми одержали перед самими зборами.

— У нас,—каже член управи,—єсть 30 тисяч на споруження початкових шкіл; сі гроші призначено зборами ще 1905 року й ще не взято селянами. Що з ними робити?—Нехай остаютьця зайвими, не треба на школи!—гукають пани

Гласні селяне почали були сперечатися, так куди тобі!—і слухать не хотять пани. Так и вирвали від справи народної освіти 30 тис. карбоваців!

Дійшло до справи агрономічної допомоги селянам.—Не треба агронома! репетує панство,—яка з його користь!

Тут де-хто з селян підтримав панську думку і ця справа полетіла геть.

Треба,—каже управа,—викопати біля лікарень трубочаті колодязі, щоб добувати з їх добру воду і розповсюжувати думки про необхідність таких колодязів по селах.

— На що ті колодязі здалися,—каже один гласний: у нас, слава Богу, вода скрізь єсть: і по болотах, і у всяких калюжах, і де не викопаєш здорову яму.

Панам така думка припала як раз до сподоби і справа та полетіла шукати інших людей.

— Треба,—каже управа у докладі,—поміркувати про те, щоб усі діти учились у початкових школах, тим паче, що й міністерство хоче допомогти у цій справі.

На це питання збори й уваги не звернули, немов це таке пусте діло, що на його не варт було гаяти й часу.

— Треба,—каже один гласний—селянин,—одкинути п'ятаккову плату земству за ліки у земських лікарнях, бо та плата не дає земству багато грошей, а недужих тільки турбує.

І на це не звернули пани уваги,—мов не до їх це й казано.

— Не до речі ця заява, каже пан голова зборів: про це діло поміркуєм иншим часом.

Так і не дав обміркувати цю непевну справу.

І отак цілих три дні рішали мы земські питання. З' головних справ тільки одна—про книгозбірні при початкових школах пройшла як треба.

Дійшли в кінці зборів до виборів голови та членів управи. Селяне обміркували цю справу, та виставили свого кандидата у члени. Панство й не спитало селян про їх нараду й вибрало тих, кого хотіло. Голову, правда, вибрали й селяне, а всім членам клали чорні. Вибрали пани, правда, й одного селянина у члени управи, але такого, що селяне-гласні не висловлялись за його, як за свого кандидата. Цей селянин, та те один фершал теж вибраний у члени управи, може догодили панству вже хоч би й тим, що не сказали на зборах ні одного слова, а голосували разом з панством.

Гласний.

М. Вагачка. Миргородського повіту (в Полтавщині).

Холодно тепер у нас, сумно. Не побачиш і не почувеш ніде живої душі: кожен ховає її поглибше. І люде ходять, мов не люде, а якісь машини. Ніяка подія не зворушить, чоловіка, не зацікавить, не захопить його цілком, наче й справді він не має душі, або ж вона в його закам'яніла. Навіть Дума тепер нікого не цікавить. Хоть і спи-

кає хто:—А що, як там Дума?—але через хвилину бачиш, що він забув уже, про що й питав; тай питав, мабуть, так, аби!.. Взагалі, політичне життя країни наче зовсім перестало цікавити людей. Тільки зрідка побачиш тепер тих одиничок, що раз прокинувшись до життя, уже не перестають жить світовими інтересами,—читають і книжки й газети.

Вийшовши на базар, чи так куди на зборню, найчастіше почувеш тепер балачку про крадіж, про злодіїв. Та, правду кажучи, й до краж у нас зовсім звикли. Зійдуться, побалакають, що сю ніч у того, або другого обікрадено млин, чи комору, а в того хотіли коні вивести, а ще в иншого гроші вкрало з хати, разом з тією скринькою, де вони були в схованці,—погомонять, розійдуться; і всім байдуже до чужого лиха. Тільки кожен хазяїн, як зайде сонце, міцніше замикає двері...

А злодіїв справді розвелось у нас чимало. В кожному селі, в кожному хуторі, працює окрома шайка. В селі Байрак у одного чоловіка ще з осени підкопалось під хижу і витягло з скрині 50 карб., ті що хазяїн ховав, продавши останню корову. У другого підкопалось теж у хижу і забрало всю одержу, полотно і все, що можна було понести. В Довгалівці коли не в того, то в другого обікрадено млин. А одного разу в одну ніч було обікрадено млини мало не по всій Довгалівці і навіть далше за Довгалівну, в Дзюбівщині й Красногородці Хорольського повіту. І немає такого хутірця, щоб не завітали в його злодії, що не вважають ні на яке замикання. Найбільше люблять злодії заглядати у млини. Тепер часто зовсім не замикають на ніч млинів, бо однаково нічого те не pomoже, а краще нічого в них не зоставляти. Найдивніше те, що злодіїв добре знають, одначе ніхто їх не викаже,—боячися помсти. „Ім“—мовляв,—„чі буде що, чі ні, а як вони піймають десь, то... Краще не займати“. Так подумає кожен і махне рукою...

Гр. П—ський.

Книжки надіслані до редакції.

М. П. Старицький. Поезії Київ 1908 р. Ціна 2 карб.

Леонид Пахаревський. Нехай живе життя! П'еса на 4 дії. Київ. Ціна 25 коп.

Г. Ібсен. Нора. Драма на 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ціна 30 коп.

Г. Зудерман. У рідній сем'ї. Драма на 4 дії. Переклад М. Загірньої. Ціна 30 коп.

Гейне. Книга Ле-Гран. Переклад О. Черняхівського. Київ. Ціна 35 коп.

М. П. Драгоманов. Політичеськія сочиненія. Москва. Ціна 2 карб. 50 коп.

В. Грінченко. Отазв'яз о сочиненіи А. Н. Малинки. Петербург. Ціна 50 коп.

Т. Суліма. Дячиха. Комедія на 4 дії. Ціна 25 коп.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка.)**

О П О В І С Т К И.
РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком
„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить в Києві, під редакцією О. Носач. (Олеги Пчілка).
ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 кар.
„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.
За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благівщенська, № 97

Приймається передплата на рік 1908
на українську політичну, економічну і літературну газету
(РІК ВИДАННЯ ТРЕТІЙ)

РАДА,

яка виходить в Києві щодня, окрім понеділків і днів після свят, українською мовою по програмі звичайних великих політичних газет.

Напрямок газети не партійний демократично-поступовий. З

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінції.
Власні кореспонденти в столицях і по всіх значніших містах України.

РАДА має в Державній Думі і Державній Раді кореспондентів **ВЛАСНИХ**
НА РІК РОКОВИ ПЕРЕДИЛАТНИКИ ОДЕРЖАТЬ

6 карб.

безплатно:

Т. Шевченка „КОБЗАРЬ“

останнього нового повного видання під редакцією В. Доманицької, у яке взяті новознайдені твори поэта, ще нігде не друковані.
Ціна РАДІ з приставкою і пересилкою в Росії:

на рік.	на 11 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп., на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул. д. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. Видавець Є. Чикаленно

Приймається передплата на 1908 р. на
„Літературно - Науковий Вістник“

одинадцятий рік видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя
Виходить в двох видавнях: київським і львівським в збільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів друку.

Редакція і головна контора: у Києві, Прорізна 20, кв 3
Передплата на видання київське р. 1908:

на рік 8 руб.; для незможних учнів, студентів, пизних служачих, робітників і селян 7 руб., але тільки коли вони передплачують журнал просто з контори.

Видавець М. Грушевський.

Редактор Ф. Красицький.

Київ, електрична друкарня Ю. Н. Милевського і Ко В.-Владимірска ул., 81.

Приймається підписка на 1908 рік
на щотижневу газету

„СЛОВО“

„СЛОВО“ призначено для українських городських і сільських робітників. Через це „СЛОВО“ особливу увагу звертатиме на прояви *робітничого руху* на всім світі і особливо на Україні.

Обстоюючи справедливі національні домагання українського народу, „СЛОВО“ неменьшу увагу звертатиме на потреби і прояви *національного життя* українського народу Галицької, Угорської і особливо Російської України.

На сторінках „СЛОВА“ знайде собі місце все більш менш видатне з політичного і соціально-економічного життя України, Росії та Західної Європи.

Редакція і співробітники зостаються тіж самі. Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к., одне число 5 к., за границею на 1 рік—5 р.: на 1 місяць—50 к. Адрес редакції і контори: Київъ Большая Владимирская № 76.

Підписна приймається і в книгарні „України“ Безанів. 8 На сторінках „СЛОВА“ в новому році уміщатимуть між иньшим статті: А. ВОВЧАНСЬКОГО „Листи з Галичини“, М. ГОРДІЄНКА „Україна в числах“, В. ГРИЦИНСЬКОГО „Євреї на Україні“, С. ПЕТЛЮРИ: „Літературні характеристики сучасних українських письменників“, Ряд фельєтонів на теми з українського життя. М. ПОРША: „Автономія України“ його ж Робітники по чужих сторонах і на Україні. СІРОМАХИ „Україна в державному бюджеті Росії“; і ин.

Редактор С. Петлюра.

Видавниця О. Корольова.

Приймається передплата на 1908 рік

на селянський тижневик

„СВІТОВА ЗІРНИЦЯ“

зі щомісячним додатком

„Читайте діти!“

(Рік видання третій).

Мета „Світової Зірниці“ лишається та ж, що й досі була: допомогти селянам до покращання їх добробуту.

В 1908 році буде значно поширено виділ хліборобський і господарський.

Як в минулі роки, так і в 1908 році передплатники „Світової Зірниці“ одержать безплатно дві користних книжечки.

Ціна з додатком для дітей—на рік 3 карб., на пів року 1 руб. 50 коп., на три місяці 80 коп., на 1 місяць 30 к. окреме число 7 коп.

Адреса: Могилів-Подольський, Київська ул.

Редактор-Видавець І. Волошиповський.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 6.

15 Лютого.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окрім числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оновлення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за цю рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата така, за поміщення оповістки адруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Лист: „Невпорана година“. Державна Дума. Депутати на прийомі у Царя. Вісті. Порт-Артурська справа. На Україні. Князь Константин Острожський—*О. Л.* Лист з Холмщини. Вірш—*Капельгородського*. Зрозуміло—*І. Сокола*. Вірш—*Л. Волошки*. Вірш—*Майстренка*. Українська часопись в Америці. Українське слово й мистецтво. Дописи. Оповідки.

Вийшло в світ 1-е повне видання поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

НОВА КНИЖКА
Всесвітньої бібліотеки“.

Г. Гейне:
КНИГА ЛЕ-ГРАН.

Переклад *О. Черняхівського*. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

Українська книгарня

Київ, Безаківська, 8.

українські книжки і часописи. Складає бібліотеки на різні ціни. Каталог висилається.

ДЕШЕВИЙ
Український Календарь
„РІДНИЙ КРАЙ“
на 1908 рік.

Ціна 7 коп.

на кращому папері 10 коп.

Окрім календарних і статистичних відомостей про Європу, Росію і Україну, між иншим надруковані статті.

Про переклад Святого письма на україн. мову. Українська мова.

Показчик українських книжок.

Про пам'ятник Шевченкові.

Про українські пісні.

Українські часописи.

Просвітні Товариства.

Український театр на селі.

Як берегти себе від холери

Український будинок Полтавськ. Губ. Земства.

Про Галичину.

СКЛАДИ ВИДАННЯ

Полтава: 1) у видавця—Петровська пл., д. № 14. Н. А. Дмитрієва. 2) В книгарні Г. І. Маркевича—бульвар Котляревського. 3) Київ, „Українська Книгарня“, Безаківська № 8 і др.

„Невпорана година“

Коли-б хто зхотів переложити на иншу мову сей український народний вираз, що ми оце вгорі написали, то завдав би собі тим клопоту... Отже дуже добрим поясненням до його може служити, коли скажемо, що сей вираз як раз приходиться до справи з Холмщиною. Вже іменно—„невпорна година“ з тею „холмською справою“! То пройде чутка, що долю Холмщини вже вирішено,—вже зважено відрізати сей край від Польщі і поприлучувати його повіти до скількох сусідніх губерній; то кажуть, що з Холмщини буде зроблено окрему губернію. Дивись знов проходить пів-року, рік,—і знов пишуть по часописах, немов про якусь новину: „холмська справа пішла на перегляд в міністерство; сподівано те й те“...

А холмський люд дожидає, пробуваючи все в тих самих тяжких умовах життя, в тім самім невиразнім становищі,—„куди його повернуть“, що з ним буде!... Коли-ж буде сьому кінець? Коли спокійно зітхне український люд сього „невпораного“ краю?

Найповажніші питання, віри, національності, що звязані й з економічними питаннями, зависли в якійсь невиразності. Чутки, присуди, знов одміни, турбують людей, драгують їх до живого серця—і знов поринають у безвість.

Знов питаємо, коли-ж справді буде сьому бажаний кінець? Маємо скільки листів з Холмщини. Ті листи раз-у-раз приходять до нас. Бренить у тих листах жаль наболілого серця; з тяжким сумом читаєш їх, бо висловлюють вони не якісь „кабінетні“ публіцистичні хитрощі, а відбивають зовсім реальне лихе становище, йдуть з того змученого осередку, де люде борються, мучаться, сподіваються і знов падають в одчай.

Особливо звертають увагу нашу листи селян з холмщини. Здається нам, що ся вже цілком „безхитростна“ мова про становище наших людей посеред чужих, під їх владою й волею, може більш вразити, ніж наймудріші доводи.

Чі думають коли люде, одірвані від питаннів глибокої сердечної віри, яка то справді драма в душі чоловіка, коли йому кажуть: „як будеш так, а не отак молитись, по своєму а не моєму, сповідатися в тій, а не в отсій церкві, то я тебе викину геть з мого

селища,—пропадай разом з усією сімьею!“

Що робити? Чі вже зрадити своїй совісті? чі йти з дітьми на нужду, на погибель?...

Чі думає наш інтелігент, яке то становище думки простої людини, коли в неї сплутались розуміння віри з розумінням національності? коли та людина не знає, що їй робить, як їй бути,—коли вона говорить з своїми рідними предківською мовою, а через віру немов належить до національності иншої, ворожої!

Хто коли з людей „мудріших“ брав на себе завдання освітити сю темряву, подати руку помочі стражденнім душам, вказати їм вихід?...

Нужденні душі ждуть помочі „з гори“. Коли діждуться її і що то буде за поміч? —

Державна Дума.

Засідання 8-го Лютого.

(Дрібні законопроекти. Нове обрання Меевдорфа. Суперечки про терор).

Після оповіщення про біжучі справи, Дума прийняла доклади редакційної комісії про ті дрібні законопроекти, що вона розглянула.

Зпершу переглядається законопроект про вивладання польської мови в холмській та більській семінаріях, зредагований редакційною комісією.

Комісія відкинула поправку єпископа Євлогія і внесла свою. Праві депутати рішуче виступали проти законопроекта; після довгих суперечок, Дума ухвалила законопроект таким, як його подала редакційна комісія.

Далі Дума ухвалила законопроект про те, щоб в західній Росії, на Кавказі та на инших окраїнах, для школ дармо давали ліс і землю.

Після перерви Предсідатель сповіщає, що уже зібрано виборчі картки для вибору нового товариша предсідателя. Більшістю 273 голосів знову вибрано Меевдорфа. Соціал-демократи і трудовики ухилились від голосування —

На черзі внесок 180 членів Думи про допомогу з коштів казни тим, що постраждали від розбигацьких революційних нападів.

Бобринський 2-й сказав велику промову в обопону тих, що зазнали лиха від революціонерів і порадив Думі заснувати для допомоги окромий фонд, назвавши його фондом імени Царя-Освободителя, Царя-Мученика.

Макаров, товариш міністра внутрішніх справ, заявив, що уряд уже давно дожидає од Думи, щоб вона висловила догану революції,—і з цього внесення бачить, що Дума справді забажала зробити

добре діло, занеопечивши семьї царевих слуг. Міністерство внутрішніх справ вітає законодавчий почин Державної Думи.

Проти цього законопроекту виступали з промовама ліві депутати, та ка-дети.

На вечірнім засіданні різні думські фракції почали вносити свої формули переходу до чергових справ.

Формулу соціал-демократів одкинуто більшістю всіх проти соціал-демократів та трудовиків. Формулу ка-детів підтримували мусульмане, але більшістю голосів її відкинуто.

Ухвалено таку формулу, внесену Бобринським 2-м: Державна Дума висловлює своє тяжке почуття і великий гнів з приводу терористичних актів, що на протязі кількох літ перешкоджували розвиткові держави і вносили безладдя в державне життя. Законопроект передається в комісію про незайманість особи.

Засідання 12-го Лютого.

(Дрібні законопроекти.)

Починається засідання читанням доповіді про ухвалені Царем законопроекти, що давніше пройшли вже через Державну Думу та Державну Раду.

Далі Дума признала негайним внесення міністра внутрішніх справ про збільшення коштів на допомогу голодним.

Розглядаючи доповіді про правдивість виборів, Дума ствердила вибори в Москві, вибори од козацького населення амурської та усурійської областей, вибори в томській губернії та в городах—Одесі й Баку.

На черзі доклад фінансової комісії про законопроект, що має оставити без зміни на роки 1908 і 1909 суму державних податків у Закавказькій країні та в областях перській і кубанській. Дума постановила розглянути законопроект по статтях. Далі Дума розглядає доклад фінансової комісії відносно законопроекта про суму податків з нерухомих маєтків в городах, посадах та містечках на 1908 рік. Комісія висловила за те, щоб сума податків була однакова для всіх країн російської держави. Дума, розглянувши законопроект по статтях, постановила його прийняти.

Далі оповіщаються біжучі справи, в тім числі нове запитання правих депутатів про фінляндські справи.

По за Думою.

(Селяне й духовенство).

Депутати селяне одрізняються від різних партій, і правих, і лівих, та складають свою селянську спілку. Духовенство теж прилучається до селян, навіть председателем аграрної комісії при громадці тих „безпартійних селян“ вибрано київського священника Трегубова.

Селяне влопочуться найбільше земельною справою. Вони склали таку свою заяву,—що земля у всіх окромих власників повинна бути одібрана, по справедливій оцінці; свящ. Трегубов умовляв, що краще можна поладити справу, піднявши податок з землі, та селяне на се не пристають. Про це, а разом і про церковні та монастирські землі ще не розміркували.

Думські депутати на прийомі у Царя.

13 Лютого 304 члени Державної Думи їздили в Царське Село. Після другої години був Височайший вихід.—Привітавшись з депутатами, Царь сказав таку промову: „Я радий бачити вас у Себе і побажати вам поспіху в тій праці, що вже, очевидно, стає на лад в Державній Думі. Пам'ятайте, що ви скликані мною для вироблення законів, потрібних для Росії, і для помочі Мені в справі затвердження порядку і правди. Із всіх законопроектів, внесених в Думу за моїм вказанням, Я вважаю найбільш важливим законопроект про поліпшення земельного забезпечення селян і знов нагадую вже не раз наказуване Мною, що порушення чийх-би не буде прав власности ніколи не здобуде Моеї ухвали. Права власности повинні бути святими і міцно забезпечені законом. Я знаю, з якими почуваннями й думками ви прийшли до Мене. Росія зростала й міцніла на протязі тисячі літ щирою вірою руських людей в Бога і гарячою прихильністю до своїх царів та безмежною любов'ю до своєї вітчизни. Доки це почування живе в серці кожної руської людини, Росія буде щаслива, буде жити в добрі та в гаразді, буде міцніти. Молю Бога вкупі з вами, щоб ці почування завжди були й жили в серцях руських людей і щоб сонце щастя засяяло над нашою могутною рідною країною.“

Потім до депутатів вийшла Цариця з Наслідником. Царь, Цариця, а між ними Наслідник, пройшли поміж депутатами. Царь розмовляв з окремими депутатами і висловив тутьському депутатові Бобринському подяку за ту промову в Думі 8 лютого, де він виступив з огудженням терористичних вчинків революціонерів.

Потім депутатів приймано сніданком.

Вісті

◆◆ **Циркуляр про права школярів.** Міністерство народної освіти вдалось до попечителів всіх школьних округ з циркуляром, де пояснюється, що учні всіх середніх шкіл, вигнані за невспішне вчіння, мають право в Серпні того-ж учебного року держати іспит по всіх школьних науках в дальший клас.

◆◆ **Новий з'їзд ректорів.** Новий міністр народної освіти Шварц в місяці Лютім скликає з'їзд ректорів, що будуть розглядати питання про автономію вищих шкіл

◆◆ **Циркуляр головного тюремного управління.** Губернаторам, начальникам областей та градоначальникам—тюремне управління розіслало такий циркуляр: „Головне тюремне управління має відомості, що останніми часами в тюрмах траплялося, що в'язні, бажаючи отруїти тюремних надзирателів і повтікати з тюрми, давали надзирателям страву з отрутою, або з чимсь сновійним. Щоб цього надалі не траплялось, тюремне управління подає таку раду: 1) При огляді арештантів, звертати більше уваги на те, чи нема часом у їх отрути. 2) Звеліти тюремним надзирателям, щоб вони не брали від в'язнів ніякої їжі та тютюну і взагалі були обережні у відносинах з в'язнями, 3) Вжити всіх способів, щоб в'язні й близько не підходили до того місця, де готується страва для надзирателів.

◆◆ **Перший всеросійський жіночий з'їзд.** На перше Червня сього року дозволено влаштувати в Петербурзі всеросійський жіночий з'їзд, де будуть між иншим такі доклади: 1) Діяльність жінок в Росії і організація всеросійської жіночої ради. 2) Економічне становище жінок в Росії. 3) Політичне й громадянське становище жінок в Росії: боротьба за політичні та громадянські права жінок у нас і за границею. 4) Стан жіночої освіти в Росії.

◆◆ **Великі арешти.** В Петербурзі 7-го й 8-го лютого було зроблено багато трусів і заарештовано більш 40 дуп. У одного з арештованих найдено за поясом „пекельну машину“, а в одній жінки в муфті був динаміт.

Знайдено на квартирах багато зброї, бомб та поліцейське убрання. Урядові часописі повідомляють, що поліція дізналась про революційну змову проти великого князя Миколая Миколаєвича та міністра Щегловітова і тоді зробила ці великі труси та арешти.

◆◆ **Заслання ксьондзів.** Віленський генерал губернатор постановив вислати за межі генерал-губернаторства на час побільшеної охорони двох ксьондзів; їх діяльність генерал-губернатор вважає шкодливою для державного порядку й громадського спокою.

◆◆ **З'їзд союзників.** В Петербурзі відбувається з'їзд „союзників.“

На засіданнях ведуться великі суперечки, бо ніяк не можуть погодитись на тім, якого змісту повинна бути адреса Цареві. Предсідатель волинського відділу заявив на з'їзді, що одна багата пані обіщає дати союзові 1,700,000 карб.

Порт-Артурська судова справа

Ця справа, про велику історичну подію, тяглася більше двох місяців. До суду було взято силу документів, покликано силу свідків, щоб розібрати, через що саме згинула Порт-Артурська кріпость, через що стався цей початок усього нещасливого кінця війни з японцями. Судили найперших військових діячів, Стеселя, Рейса й Смирнова, тих генералів, що їм було доручено оборону найважливішого місця, а вони його ганебно віддали. Між свідками були теж найперші діячі великої війни; між ними покликано було самого главнокомандуючого, Куропаткіна.—Він доводив, що Стесель не винний у відданню Порт-Артура, що він не міг інакше зробити. Генерал Третьяков теж боронив Стеселя, свідчив, що Стесель під час оборони не жалував себе, був павіть на передових позиціях. Та багато инших свідків доказували, що Стесель держався од-сторонь, за увесь час оборони ні разу й не виходив на позиції, а найважлише, що він віддав Порт-Артур тоді, коли ще була змога держатися довгий час, віддав Порт-Артур своєю волею, навіть не порадившись як слід з иншими.

Неоднакові були посвідчення і проти генерала Фока. Одні говорили, що він не гаразд умів боронити Порт-Артур і домагався віддання його японцям, а другі свідчили навпаки. Генерал Рейс у своїй промові говорив, що він стояв за те, щоб віддати Порт-Артур, бо не було змоги далі боронити його і коли-б гаялися довше, то се довело-б тільки до того, що погинуло-б усе військо.

З усіх тих промов і свідчення видно було, що становище Порт-Артура було лихе найбільш через безладдя,—воно панувало в Порт-Артурі: бо ніхто не розумів своїх обовязків, один начальник втручався в справи другого і з сього виникала тільки сварка й велика шкода для всього діла.

Розглянувши всю цю справу, верховний військовий суд признав Стеселя винуватим, за те, що він не вжив усіх способів для оборони Порт-Артура, що він віддав кріпость японцям, та часто ламав дисциплінарні установи. Суд приговорив Стеселя до смертної вари, без позбавлення прав.

Фока суд признав винуватим тільки в порушенні дисциплінарних законів і постановив зробити йому докір. Рейса й Смирнова виправдано. В кінці суд зробив таку постанову: уважаючи на те, що при обороні Порт-Артура, військо під орудою Стеселя одбило кілька пападів дужого ворога, уважаючи на довгу військову службу Стеселя, коли він брав участь в попередніх трьох війнах, суд вдяється з проханням до Царя—змінити Стеселеві смертну вару на 10 літ сидіння в кріпості, одібравши у його чини і виключивши його з військової служби.

НА УКРАЇНІ.

З'їзд представників сільсько-господарських товариств. В Лютому в Києві має одбутись з'їзд представників сільсько-господарських товариств, щоб між иншим вирішити те, як заснувати окрему сільсько-господарську спілку для боротьби з тими фабрикантами та заводчиками, що постачають селянам господарські знаряддя та зерно і беруть велику плату.

Одрізнєння Холмщини. Єпископ Євлогій написав до уряду «Холмського православного братства», що питання про від'окремлення Холмщини від Польщі буде незабаром вирішено і внесено в Державну Думу.

Великі урядовці підтримують це від'окремлення і бажають неодмінно утворити з Холмщини окрему губернію.

Судова справа Ради студентських представників київського університету.

8-го лютого в київському окружнім суді розбірано справу 24 студентів київського університету. Всіх їх обвинувачувано по 8 п. 2 ч. 124 ст. карного закону за те, що вони в 1907 році склали товариство, назване „Радою студентських представників“ і виявляли свою діяльність, хоч те Т-во було заборонено законом 11 липня 1907 року. Обвинувачують тих студентів ще й в тім, що вони скликали засідання, виконували постанови загально-студентських сходок і оповіщали забастовки студентів.

Після перечитання акту обвинувачення, предсідатель запитував підсудних про належність їх до ради студентських представників.

П'ять підсудних заявили, що від 11-го Липня вони не належать до Ради, а всі інші підсудні заявили, що вони до останнього часу належали до Ради. Потім допитувано свідків. Про винуватість студентів найбільш розповідав служитель університету, Дудненко,—союзник; але на суді було визнано, що він говорив багато неправди.

Товариш прокурора Тулов доказував, що діяльність „Ради студентських представників“ порушувала порядок в університеті і навіть виходила за межі університету, бо Рада мала зв'язок з революційними організаціями. Словам тих студентів, що одмовились од належності до Ради, він не вірить і домагається, щоб суд положив на винуватців найвищу кару по 124 ст. (рік кріпости).

Оборонці підсудних доказували, що діяльність „Ради студентських представників“ не була преступною, а до закону 11 Липня її вважали за потрібну і професори, і університетська адміністрація.

Суд признав винуватими по 3 п. 124 ст.—14 студентів; двох з них присудив до кріпости на 2 місяці, а 12 до кріпости на 8 місяці.

◆◆ **З'їзд учителів середніх шкіл.** З початку Червня в Катеринодарі має відбутись з'їзд учителів природознавства, географії та малювання по середніх школах Кавказу. З'їзд сей скликає попечитель кавказької школьної округи. На з'їзд буде запрошено видатних спеціалістів,—Павлова, Вернадського, та інших.

◆◆ **Товариство учителів у Києві.** Гурток професорів київського університету та учителів місцевих середніх шкіл заложив у Києві товариство, що зветься „Складъ і музей діапозитивовъ і школьнихъ особий общества педагоговъ“.

Товариство має на меті: 1) поставити як найкраще науку природознавства, історії та географії 2) виготовляти й розповсюджувати в середніх школах та поміж окремими особами дешеві й відповідні до нових вимог педагогіки—школьні підручники, 3) впоряджати лекції та практичні роботи. 4) Заводити власні майстерні, музеї й склади шкільних підручників. Товариство має на меті завести відділи у Києві та по інших місцях.

◆◆ **Пироговський з'їзд.** Голова організаційного комітету XI-го Пироговського з'їзду в Одесі вдався до одеського генерал-губернатора з проханням, дозволити одкрити всеросійський пироговський з'їзд лікарів в Одесі в Травні сього року. На цім з'їзді має бути влаштована медична виставка.

◆◆ **Сільсько-господарське товариство.** В Чернігові організувалось сільсько-господарське товариство, що незабаром почне видавати свою часопись і відкриє склад сільсько-господарського знаряддя. В число членів сього товариства увійшли колишні депутати 1-ої Думи Шраг і Свічин, та відомий земський діяч Хіжняков. За порадою Хіжнякова нове товариство дбає про те, щоб з'єднати всі сільсько-господарські товариства в Чернігівщині.

◆◆ **Циркуляр міністерства внутрішніх справ.** Катеринославський губернатор одержав від міністерства такого циркуляра:

В міністерстві є відомості, що де-які запасні салдати ймуть віри чуткам про те, що оборонці Порт-Артура увільнені од всіх податків і громадських повинностей, то міністерство внутрішніх справ, погодившись з міністерством військовим, повідомляє, що ніяких полегкостей запасним зроблено не було і тому слід дбати про те, щоб припинити ті безпідставні чутки.

◆◆ **Нова газета в Києві.** В другій половині місяця Лютого в Києві почне виходити нова газета, що буде видаватись київським земським управлінням. З постанови земського комітета—ця газета має бути безпартійною і загальнодоступною. Редактором призначено гласного Рєву.

◆◆ **Засудження учнів.** В Чернігові київська судова палата розглянула справу неповнолітнього гімназиста, що обвинувачувався по 103 ст., і приговорила його до заслання, позбавивши всіх прав.

Та-ж судова палата присудила реалиста за розповсюдження воборгського поклику на 2 роки до кріпости.

Князь Костянтин Острожський.

(З приводу 300-ліття його смерті).

Триста років назад, 13 лютого 1608 р., помер князь Костянтин Острожський, що лишив по собі славу пам'яті в історії України.

Він належав до тих, численних на Волині ще й у XVI столітті, князівських родів, що вели свій родовід ще від старо-руських князів, нащадків св. Володимира, як от, наприклад, князі Четвертинські, Вишневецькі, Корецькі, Заславські і багато інших. Усе то були великі магнати і поки не повернулись в ляхів (въ XVII ст.), щиро обороняли православну віру, фундували церкви та монастирі і не цурались своєї народности. А на чолі сього магнатства завжди стояли князі Острожські, що мали своє гніздо у самім осередку Волині, в г. Острозі. Ще в XV ст., коли ляхи пробі намагались прилучити до себе Волинь, ніхто так завзято не воював з ними, як князь Хведько Острожський, — той самий, що при старості літ став ченцем у Києві і дотепер спочиває в св. печерах. Ще більш вславився правнук Хведька, гетьман над литовським військом Костянтин Іванович, великий лицарь; його мармуровий надгробок і тепер ще знаходиться (навіщо тільки закритий іконами) у великій Лаврській церкві у Києві. Він теж щиро фундував церкви і при них заводив школи для дітей. Але на цім останнім полі ніхто вже так не вславився, як його син Костянтин Костянтинович, воєвода київський; про його власне й ведеться наша річ.

Він був, як то кажуть, вельможа з ніг до голови: розумний, добре, по-європейськи, освічений, бувалий по чужих землях. „Урода Гекторова, красота лица й особи Іосифа Прекрасного, постава вспанялая, муж звичаїв царських, ласкавости і цнот побожних повний“, — так поминав його один з тодішніх українських письменників. Про його нечисленні багатства досить тільки згадати, що в його маєтностях налічувалось трохи не 80 городів та містечок і кілька тисяч сел, а щорічний доход його перевищував мільйон червінців. Це було справжнє князівство, з власними замками чи фортецями і з постійним численним військом, і не дарма його властитель писався: „князь по Божій милости“, мов справжній державний господар. Споріднений з найвидатнішими магнатами на Україні, в Литві і навіть Польщі, князь Острожський мав велику силу і політичний вплив на сеймах і в королівській раді, і сам король вельми шанував його.

А треба знати, що в той вік, коли жив князь К. Острожський, український народ не мав ще інших своїх представників та оборонців у польській державі, окрім великих панів, що походили з його крові та ще до якого часу держались його віри, бо козацтво тоді ще тільки гуртувалось і навіть не мало ще власних гетманів. А тут саме тоді для України настали злії хуртовини. В 1569 році, після так званої Люблинської унії, усі українські землі відірвано було від Литви і приєднано прямо до Польщі; звідтіль зараз, як тая

сарана, налінула голодна шляхта і стала заводити тут шляхетські порядки, а разом з нею налетіли чорні птахи — католицькі ксьондзи та іезуїти й почали закладати костьоли та латинські школи, щоб ширити на Україні польську віру і звичаї; а з Німеччини (через Польщу-ж) насунулось немало прихильників усяких нових вір, що їх разом багато розвелось там після Лютера, і теж заходились будувати свої церкви й школи та привертати кожен до своєї віри панів і навіть міщан на Україні. Це була страшна година для українців, бо тоді віра була все одно, що й національність (як от і тепер у Холмщині): поки чоловік православний, поти й русин, а став католиком чи протестантом — то вже він лях. Щоб боротись проти такої напасти та захистити свою віру, не було іншого способу, як тільки наука та освіта, а її власне й бракувало тоді на Україні, бо українське духовенство й само було темне, а через те й нікчемне, а побожні пани „тільки з великим коштом церкви та монастирі мурували, а того, що було найпотребніше — школ посполитих не фундували“, — як справедливо писав один з тодішніх українців.

У таку-то лиху годину і став у великій пригоді для свого народу князь К. Острожський. Перш усього він завів у себе в Острозі добру друкарню; там і почали друкуватись найпотребніші для православних книги і відтіль (въ 1581 р.) вийшла в світ зроду вперше друкована славянська біблія. Незабаром кн. Острожський завів і другу друкарню в своїй же маєтності, в Дермані, а за його прикладом пішли і деякі інші православні пани, що теж почали заводити друкарні своїм коштом. Але щоб друкувати ті потрібні книжки, в яких була нагла потреба, не було учених людей, таких, щоб уміли їх писати. І кн. Острожський став збирати до свого Острогу таких учених людей, — і своїх, і чужоземців, давав їм великі кошти і за їх поміччю заложив у Острозі вищу школу — академію; про такі школи до того часу й не чували на Україні. Першим ректором цієї академії був учений грек Лукарис, що потім став патріархом у Царєграді, а його наступником був уже українець Смотрицький. З цієї академії багато вийшло учених людей, що потім щиро боронили пером та розумним словом свою віру, а деякі й сами причинились до заведення таких-же шкіл у Львові, Києві, Луцьку й по інших містах.

Щиро дбаючи про освіту рідного люду, князь Острожський дуже налягав на духовенство, щоб воно теж починалося до освіти народної, проповідувало слово Боже, заводило добрий лад у церкві і давало з себе добрий приклад людям. І православні архієреї з митрополітом, хоч-не-хоч, мусили слухатись енергичного князя, бо, окрім власної поваги, йому була припоручена од царєградського патріарха повна влада над духовними на Україні, та й сам король величав князя „верховним оборонцем і заступником східньої церкви на Русі“. Та не багато помочі давали йому тодішні владики, що для роскоші сьогосвітньої та для лакоства поганого готові вже були за-

продати й віру. Але поміч прийшла з иншого боку: по деяких городах міщане стали гуртуватися у так звані „братства“, щоб боронити свою віру і давні звичаї. Вони теж добре розуміли, що нічим так не можна оборонятись, як освітою, і теж силкувались заводити у себе школи, щоб мати освічених борців; та їм бракувало до того грошових засобів, а ще більше—заступників перед королем. Князь Острожський радо помагав їм, і тим, і сим способом,—бо йому не трудно було добути у короля потрібний привилей,—та й инших православних панів призводив він до такої ж помочі.

Аж ось у 1595 році пройшла чутка, що православні владики, таємно сторгувавшись з королем та з вищим католицьким духовенством, згодились на унію православної церкви з польським костьолом і вже двоє з них, луцький владики Терлецький і володимирський Потій, поїхали до Риму присягати на ту унію. У таку рішучу хвилину князь Острожський виступив як справжній „оборонець православія“: він розіслав по всьому царству листи до всіх православних, закликаючи їх разом з ним стати однодушно за предківську віру, зректись лукавих зрадників-пастирів і противитись їх лихим замірам. А коли у Бересті (в 1596 р.) зібрався по королівському приказу собор, щоб затвердити унію, то князь Острожський прибув туди з великим військом та з гарматами і тим додав православним стільки смілости, що велика більшість собору, в противність королівській волі, одкинула унію і прокляла тих, хто її затіяв. І коли б усі українські магнати так щиро стояли за народню віру, як стояв Острожський, то певно, що не дознали б українці ні тієї унії, ні инших польських утисків, та й історична доля цілої України певно була б иншою. Але в тім і горе, що українцям завжди приходилось пам'ятати той псалом, де сказано: „не надійтесь на князі“. Так було і з нащадками самого князя Острожського: не пройшло й п'ятнадцяти років після його смерті, як його власна унука, Ганна-Алоїза Ходкевич, що унаслідувала Острог, зруйнувала дощенту все, що зробив її дід для православних, і натомість уфундувала там коштовний костьол та школу для єзуїтів...

Але в тім не повинен побожний князь. Українці довго і з великою шанобою згадували свого вельможного оборонця. „Солодка завжди того зацного княжати маєт бути у нас память... О грещаславії ви, котрих очі виділи того пресвітого деспота, котрі слов уст його слухали, котрі у столу единого з оним сиділи! А я за щасливого себе почитаю, коли ласка пресвятого Духа мені дарувала пером такую народові роскому описувати славу“. Так писав про князя Острожського вістний Зах. Копистенський у своїй „Палиноді“, з 1621 році.

О. Л.

Лист з Холмщини.

Дні минають за днями, а у нас на Холмщині все твориться так само, як і в давні часи. Здавалось-би, що події після 17-го квітня про волю віри повинні були показати, що політика „обрусенія“ не доводить до добра, не доводить навіть до наслідків, бажаних „обрусителям“, бо замість „обрусенія“ маємо „ополяченіс“. Були часи (і не так давно) коли всі признали, що так жить більш не можна, що треба політику „обрусіння“ покинути, коли тільки хочемо бачити Холмщину не ополяченою. Се зрозуміло навіть „істинно-руське“ Братство холмське і почало друкувати газету та книжки „на мѣстном нарѣчїї“; почало Братство заводити й де-які обряди уніятські, коли того бажатимуть селяне. Пішла була чутка, що єпископ Євлогій, хоть родом з Великої Росії, уподобав українську мову і сприяє ужитку її в школах нашого краю. Здавалося, що все налажується, і всі дожидали тієї хвилини, коли холмське життя піде правдивим шляхом.

Та „не так сядалося, як жадалося“!.. Знов повернуло назад, знов повіяло давнішим духом... Ті що недавно були привернулися до „українства“,—се-б-то хоть би до найменшого поважання національности місцевого люду,—тепер, почувши, що повіяло з-гора иншим духом, взялися знов за давніше. Се об'явилося й на долі наших народних пісень. „Чудные мотивы малорусских пѣсень“ почали замінятися ще „чуднішими“ російськими; а для того, щоб нарид зовсім покинув свої пісні, де-які з них переложено на російську мову. Пісня „Прощай, прощай, славне товариство, може з ним сварився“ тепер співається ось як:

„До свиданья,

„Милое собранье,

„Можеть съ кѣмъ поспорилъ“, (Сборникъ пѣсень для начальныхъ школъ“). Чи треба казати, що став з українською піснею, коли її так подати?... А чи се не глум, не збиткування—давати українським дітям співать отаке?! Просто сором!—злість пориває людей, та що зробиш, коли розсилають отаке по школах і кажуть учителеві роз'учувать. Сказано: „скачи, враже, як пан каже!“ Але все-ж у нас ще можна зустріти священника, учителя, чи дяка, що учать селян рідної пісні; та це робиться вишком-тишком, щоб, борони Боже, не довідались яке начальство!

Та всі старання „власть имущихъ“ зробити з Холмщини Тульщину чи Московщину, на мою думку, не приведуть до добрих для них наслідків: народ з кожним днем виявляє все більшу охоту мати своїми вчителями земляків, а не чужинців. Це буде ясно, коли ми зрівняєм вибори у другу Думу з виборами у третю: кандидат українців д.

Лоський дістав на виборах у другу Думу тільки 7 голосів, а тепер 14; це показує, що селяне по-троху визнають, хто їх правдивий заступник. Можна з певністю думати, що д. Лоський дістав би ще й далеко більше голосів, коли-б не стояла на заваді його посада комисарська, не популярна взагалі...

От же не сужено ще було, щоб у третю Думу попав від холмщини депутат українець,—що мав би пильно доправлятися відродження Холмщини, яко частки України!

Чим пояснити назначення, (за виїздом єпископа Євлогія), вікарієм—Андроника Кіотосського? чи тим, що не було вого иншого, чи тим, щоб не був на сій посаді „містний“ чоловік... А тим часом наше духовенство на своєму з'їзді висловило своє бажання мати за голову такого чоловіка, щоб знав потреби, мову, та життя холмського краю.

В. Холмицк.

Болискова пісня.

Ти знемігся, мій любий? До мене іди,—
Пригорну тебе ніжно, як мати;
Коли хочеш спочить, буду тішити тебе,
Колискової буду співати.

А заснеш,—буду, любий, тебе стерегти,
Щоб спочив хоч на час біля милої ти.

Ти багато страждання і муки приняв...
Я твій біль нависний заспокою,
Дам живої водиці напитись тобі,
Пощматоване серце загою.

Знову дужий ти станеш до праці й борні,
Хоч покраєш кохаюче серце мені.

І молитимусь я, коли підеш на бій,
Щоб умів ти за правду стояти, |
І тихесенько-тихо що-днини сама
Буду горе своє колисати.

Ти ж, коханий, на те не дивись, не зважай:
Тебе кличе до праці знедолений край!

Пилип Капельгородський.

1908 р. 10 лют.

Зрозумів.

Іван Семенович Молчанов служив учителем в народній школі 5 літ, в одному селі в Катерино-славщині, а потім, по скінченню учительського інституту, попав у городські учителі,—там і тепер, мабуть, пробуває.

Ото, як він був учителем в земській школі, то ми, крім того, що були земляками, були й сусіди по школі. Я був молодший від нього і мало знав шкільну мудрість, а через те хотів що-небудь від його взнати. Ми сходилися з ним частенько. Між иншим він мені казав, що не любе ні школи, ні народу, а так учителює, аби жить... Коли я ближче з ним познайомився, то помітив, що мої надії що-небудь від його дізнатися із шкільної практики—зовсім марні.

Батько Івана Семеновича був з кріпаків і звався Мовчан, а що тепер Ів. Сем. зветься Молчанов, так се від того, що коли він учився в городській школі, то там усі вчителі звали його Молчанов та і в книги його так завели. З того часу він і сам почав підписуватись Молчанов. Він дуже не любив, коли хто нагада його батьківське прізвисько; він тоді сердився й лаявся. Було для штуки запитають його:—Хто ти такий, Іване?—Хто ж, вістимо руський,—одповідає він. Так його й продражнили-були за се—„руський“. За сю назву Іван Семенович не ображався, бо завжди байду-жо до сього відносився. Розмовляв він по російському, а по своєму, по українському, ні одного слова! не мов-би-то він був справжній великоросіянин. Навіть з учнями він поводився так, мов з дітьми Рязанської губернії; своя мова для його була мов отрута...

Ми з ним учителювали поблизу один од другого і частенько сходились, розмовляли, читали; але він що-разу наводив на мене своєю байдужистією до української справи таке прикре вражіння, що я почав уже з ним насправжки сперечатись і казати, що так на Україні не слід поводитись народньому вчителю; видно було, що я йому сим допікав, що він уже почав обігати мене.

Колись у свято я пішов з своїми учнями прогулятися по Великому луку, коло Дніпра. Ненароком зустріли там і Івана Семеновича, що ходив на Дніпро вудити рибу. Іти до дому треба було поуз його школу; він і закликав мене до себе, напитись чаю. А до речі сказати, ми таки всі добре виголодались, проходивши верст з десяток. Я сказав своїм хлопцям, щоб вони трохи відпочили коло школи, а сам пішов з Іваном Семеновичем до господи. Поглянувши у вікно, я помітив, що дітей коло школи стало більше: то з'явилися і учні Івана Семеновича. Ми вийшли на двір до їх, поговорили з ними, як їм треба поводитись один з другим. Нагадав я своїм, що вони в гостях і повинні

поводитись чемно, а тих прохав, коли їх ласка, погодувати моїх мандрівців молоком та хлібом, бо вовн їсти хотять.

Пішли ми знов у хату. За часом розмовляли собі про шкільне діло; (я вже не зачипав національного питання). Коли се входе один з старших моїх учнів і з усмішкою попрохав нас до школи. Як навернулися ми до класу, то побачили так: всі хлопцята й дівчата їли молоко,—хто кисле, хто солодке, ті з миски, ті з глечиків, а один зліз на парту і пив нахилцем з глечика, не вважаючи на те, що молока й третина не попадала в рот:—воно бігло у його по грулях, прямо аж до-долу,—а там ставала з його калюшка. Де-які сиділи вкружком, а де-які стояли. Всі веселі й задоволені,—всі сміються! Побачивши мене, мої хлопцята жартами кликали й мене їсти молоко. А той, що пив з глечика на парті, кричав мені:—нате мого, у мене найсолодче! Я звелів їм подивувать за полудень і збиратись до дому. Учні почали виходить, а ми знов пішли до кімнати Івана Семеновича. Тут нас догнав один з учнів Івана Семеновича, тай пита його:—„Чи поодтворять в класе хверточки?“ Іван Семенович чи не звернув уваги на сі слова, чи може вдавав з себе байдужого до такої мови, і звелів поодчинять, а сам почав знов провадять свою розмову про граматику і про те, як він у другім класі успіва добре проходить корінні слова. Тут коло нас стояв і той мій учень, що входив казати про молоко (він ішов забирать корзину з травами), тай не витерпів,—дійшов до мене і шепче: „хверточку“... Взнявши свої речі, я став прощатися. Всі учні забрали свої вузлики і ждали нас коло школи; один тільки стояв осторонь і умивався, а двое зливали йому воду з цеберки. Я глянув і спитав,—що з ним таке? А мені один з учнів Івана Семеновича й рапортує:—То ваш ученик стрібал через р'ївчак, да упал туда і разбіл себе нос“.

Після сього, подякувавши за гостину, ми пішли собі до-дому. Дорогою мої мандрівці не втерпіли, щоб не розкритикувать своїх нових знайомих за їх вирази в словах; згадали „хверточку“, „р'ївчак“, то-що, потім другі додали, що чули слова: „б'льше“ (більше) „р'івно“ (рівно), і ще багато інших покалічених слів. Дорогою ми розмовляли про те, через що ті хлопці так говорять, і як сього минати; говорили ми, що можна-ж і добре вчитись хоть по якому, та таки й свого не забувають, „не ламать язика“.

Незабаром мені знов трапилось бути у Івана Семеновича по якомусь ділові і вже не самому, а з сусідом учителем, ще молодим хлопцем, що недавно скінчив семинарію і вчителював перший рік.

Ми застали Івана Семеновича веселим і говірким,—а се з ним не дуже часто траплялось. Тут між иншим він повернувся до мене, тай каже, (звичайно по російському).

— Ні, Іване Васильовичу, не можу я поділяти ваших поглядів не тільки на шкільну, а й на сучасно-політичну справу, бо бачу в ній хвальш. Навіщо нам оцей ваш націоналізм? Хіба не знаєте, що твориться у французів тай у инших народів, через сей націоналізм?—Тут він почав мені називати гучні імена, щоб спангилити мене, але все таки нічого виразно не зміг сказати і перебіг на друге:—Ви з своїми учнями, а може й селянами, поводитесь просто: говорите з ними по хохлацькому, по-блажливо відноситеся до них, коли треба їм давать острашку; одним словом, дозволяете їм бути з вами за пані-брата. Ще рано, добродію, з мужиком брататись, його треба держать осторонь од себе, бо він завжди вороже дивиться на вас. Його треба образовувать. Ви от як були у мене з своїми учнями, то, признаюсь, оставили багато де-чого такого, чого я і досі не можу переварить. Ваші учні якись неввічливі та й поводитесь з вами завжди вільно. Люде казали мені, що ви пообнімаєтесь з учнями та й ідете купатись,—тоді, як дзвонять до церкви; а наше начальство на се косо дивиться... До свободи ми ще не дожили, нам ще треба виховувать дітей і народ, треба приготувать до тії свободи, що не так-то скоро настане.

— Ну, годі, годі, Іване Семеновичу, а вже вас розумію,—сказав я спокійно.

— Ні, ви вибачайте, що я так по щирості з вами говорю,—тут, здається, чужих нема.

— А тепер, кажу я йому, дозвольте й мені запитати вас де що: як ви дивитесь на те, що всі ваші старання „обрусить“ своїх учнів за п'ять років не дали бажаних для вас наслідків, а тільки покалічили їх мову; ваша праця помітна тільки в тім, що вони говорять,—„скр'язь“, „хверточка“, „р'ївчак“, „р'їпнув“, „б'льше“, і таке инше. І ви сих покалічених слів буцім-то й не помічаєте. Чи, може, лічите їх за справжні російські слова? По вашому, що се за робота ваша?

Тут Іван Семенович почав мимрить щось невизначне собі під-ніс, аж ніяково було на його бідолаху дивитись.

— Бачте я тут... хоча й довго... але знаєте... мені давно хочеться відділя пити, та той клятий інститут мене дуже мучить,—а все готовлюсь у його поступить... Нам таки тяжко боротись з сим малоросійським чи, як ви кажете, українським язиком; ти його тут учиш так, а він тобі завжди на вулиці й дома балакає по своєму і виходе, що за такий короткий час його як слід не навчип...

Поки ми розмовляли, наш молодий товариш усе сидів на канаці та бринькав на гитарі, а далі взяв на вікні жмут зшитків і почав розглядати їх. Іван Семенович покинув розмову і теж взяв скілька зшитків, тай почав їх поясняти.

— А се у мене так пишуть сочиненіє в 3-м класі,—і подав мені один зшиток.

Я розгорнув і побачив гарно написаний заголовок: „Наша семья“. Почав я в-голос читати: „Наша семья небольшая: есть у нас папаша и мамаша, братья и сестры. Папаша наш трудится по хозяйству, а мамаша стряпками“... Ха, ха, ха! зарега-тався молодий учитель,—та до мене:

— Що? що таке? С тряпками?—

— Дивіться кажу йому, подаючи зшиток.

— Так, „стряпками“,—сказав він і знов залягається.

— От, влятий хлопець, яку ошибку зробив,—почервонівши, сказав Іван Семенович:—Скільки ти сих хахлят не крути, а воно бач які кулі одлива! Там треба-б було,—пояснює він,—написать „стряпает“, значить—їсти варє, а він бач як написав! Ні, хай їм чорт оцим хахлам, треба скоріш готувиться до інституту,—з городськими людьми краще діло мати! Та воно не дурно сказано: „городське телятєво—сільське дитятєво“!

Іван Семенович взяв усю купу зшитків і шнурнув у куток, а сам почав ходити по кімнаті сюди-туди, мов чогось шукаючи.

Я вже знав досить Івана Семеновича, то мені було й байдуже, але мого молодого товариша се дуже здивувало і він не витерпів, повернувся до Івана Семеновича, та й каже:—Вибачайте, пане добродію, мені на цім слові,—я як бачу, то ви хоч і давненько вчителюєте, але й до сього часу не уяснили собі своїх обов'язків: ви вороже відноситеся до народу і до свого діла. Чого-ж, коли так, ви більш 5 літ отут сиділи, та брали людські гроші собі на прожиток? Чом ви не пішли учителювати у яку-небудь Пензенську, або иншу губернию, з своїми поглядами? Ви хочете тікати від народу, а хіба в городі не такі люде, як по селах? Там такі-ж самі є українці, як і тут. Хто ж, по вашому, мусить бути в сільських школах? Вам не подобаються погляди мого приятеля, а які ж вони по вашому мають бути? Скажіть мені, бо я хочу зостатись в народі; я й сам з сього народу і хочу допомагати йому через народню школу.—

— Трудне се діло, народня освіта, та ще початкова. Щоб бути справжнім учителем, треба добре знати народ,—одповів глибокодумно Іван Семенович,—ось і я учителюю більш п'яти років, а як по правді сказати, я нічого не зробив, бо бачу, що тяжко з сим народом зладнати... Ти йому одно, а він тобі як дихне, то аж небові гарячі!... Через се я й почав думати ще з першого року про інститут; та все ніяк не вдається вступити, а се коли-б діждати літа, почну готувиться настояще і хоть щоб, а вступлю в інститут!

— Коли ви себе почуваете не учителем, а дармоїдом, (се-ж виходить так?), то, здається, ви не можете й другому ввазувати його помилки,—додав мій товариш.—От хоть би й про Івана Васильовича

ви висловились, що він поводить ся не так, як подоба вчителю;—коли се казати, то треба довести, як саме треба поводитись по вашому.

— Воно, бачте, я нічого... але він вже таки дуже пересолоє і я тільки проти націоналізму... Нам треба горнутися до всевітнього братерства, а не любити і кохати тільки своє.—Тут він почав плутатися у власних словах і, почервонівши, додав:—Та годі, мабуть нам про сю високу матерію розглагольствовать, бо, як бачу, сьому й кінця й краю не буде!...

На сім і скінчилась наша розмова.

Літом, справді Іван Семенович Молчанов пильно готувався до учительського інституту і таки вступив до його. З того часу я не мав зносин з ним літ з п'ять. Чутка йшла, що він вступив по скінченню інституту десь у Криму городським учителем в татарську школу.

Якось після нового року одержую я маленького листа, розриваю конверта й витягаю візитову картку, де на однім боці рукою написано: „На щастя, на здоров'я! Здоровлю шановного Івана Васильовича з Новим роком!“—А на другім боці надруковано:—Іван Мовчан.

— Ага, думаю собі, порозумів хоч між татарами, коли між своїми не зміг...

Катеринославщина.

Іван Сокол.

* * *

Я думала, серце на-віки заснуло,—
Його мов приспала холодна зіма,—
Аж сонечко знов на весну повернуло,
Прокинулось серце—і горя нема.
Засяяло небо красою новою,
Прокинулись думки, душа ожила,—
Полинула в небо, мов пташка весною,
І щастя велике, і долю знайшла.
Зійшло мое сонце на небі високо
І серце холодне пригріло теплом;
Лети ж, моя пісне, як річка широка,
Дзвени тільки щастям і щирим добром!
А ти, мое небо, блакитне, широке,
Розкинься ще ширше, яснійше засяй!
Прийми мою душу і думки високі,
Щоб я на хвилину побачила рай!

Щоб в тую годину, як доля зрадлива
Забуде про мене і щастя мене,
Мені ця хвилина прекрасна, щаслива,
Світила до смерти і гріла мене;
Щоб в тую годину, як мертвее тіло
В сирій домовині на віки засне,
Мені цеє щастя в-вісні прилетіло
І серце холодне нагріло мое.

Людмила Волошка.

Житомир.

* * *

„Как хороши, как свежи были розы“...

Прилинула весна,—зацвіли
Запашні, хороші рожі...
Покохались ми вдвох—і знайшли
Хвилі щастя, на чари похожі.
Літній жар квіти гарні спалив,
З чарівниче-святою красою...
Тебе другий на зраду підбив,—
Я зостався в сльозах, самотою.
Мінжувати коханням святим
Необачно ти, мила, пустилась...
Та не довго втіпалась з другим,
На распутті сама опинилась.
Тепер сльози,—прийшло каяття,
Повернути минуле бажаєш...
Опізnilась! Нема воріття,
Дарма руки мені простягаєш!
Не ожити квіткам в-осени,
Як панує лихая година,
Не прилинуть кохання і сни
У те серце, що мила розбила.

Х. Майстренко.

Українська часопись в Америці.

Сумне з'явище доводиться помічати. Ко-
ли були відділені від рідної нам Галичини висо-
ким муром: ні газети, ні книжки, ні часописи не мо-
гли дістатися відти. Чим живуть, за що борються,
як далеко поступили наші українці в Австрії—
про цього ми не знали, бо не було звідки дізна-
тися. Тепер по часті, хоч і не зовсім, той му-
розвалився: книжки й часописи з-відти можуть до-
ходити до нас, вони можуть освітити перед нами
життя наших братів, життя силоміць відділеної від
нас парості нашого народу;—але чи знаємо ми
про Галичину більше? Трохи більше, але не дуже-
то багато!... Пару звісток про найголоснішу по-
дію, коротесенька кореспонденційка—от і все, що
вчитач наш читач в українських часописах про
частину свого народу в 3½ мільйона. В Галичині
знають *все*, що робиться на Україні, цікавляться
найменшою подією; в найдальшому закутку Галиць-
кому священник скаже вам, де заснувалися на
Україні „Просвіти“ і що зробили, а у нас більше
знають, що було на тім тижні в Парижі, ніж в
Галицькій Україні. От, друкувалися в наших часо-
писах огляди „українського життя“, „українського
письменства“—і нічого про Галичину, мов би й
справді Україна кінчалася—коло Радзивиловіва і
Волочиска. Признаюся, сумно мені бачити на
Україні байдужість до Галичини.

А тим часом, українцям повинно бути цікаве
не тільки життя братів галичан, а й життя україн-
ських поселенців у далекій Америці.

Я оце хочу подати відомості про українську
часопись в Америці, „Зоря“,—і думаю, що не маю
тим прогніввити читачів „Рідного Краю“.

Ну, хіба ж се не цікаво, з огляду на куль-
турний зріст нашого народу, що от десь в Брази-
лії є кілька тисяч наших людей і вони вже відчу-
вають потребу власної газети в рідній своїй мові.
Нехай се буде мізерна газетка, чорна, зелена чи
яка там хочете, але й вона говорить нам про наш
поступ і вона показує, що пройшли ми ще одив
етап.—Звегься та американська часопись так:

ЗОРЯ

aurora

Journal Rutheno-Ukraino no Brazil

часопись русько-українська в Бразилії, видає тов. Просвіта в Куритібі.

По боках першої сторінки герби:—з одного
боку австрійський (бо все ж то виходці з Гали-
чини), а з другого—бразилійський. Перше число
містить в собі ряд відозв; на місці передовиці ві-
дозва до „русько-українського народу“ в Бразилії.

Мушу пояснити, через щод тут (як і взагалі
дуже часто в Галичині) уживається термін „русько-
український“. Раніше в Галичині українці називали
себе „рутенцями“, „русинами“, говорили про себе

„ми руський нарід“, руський язик“, „руська церква“ і т. д. Але се все означало власне—український, в відміну від польського. Але галицькі чорносотенці, москвофіли, робили всякі мошенства, переставляючи слова „руський“ (український) і „руський“ (великоросійський)—і от тепер власне почала входити в життя назва—„український“. Лише поки-що вона не така популярна серед народу і тому дуже часто уживається слово „руссько-український“,—пова, очевидно, народ привикне і зрозуміє.

Вернімося до відозви „Зорі“. Читаємо в ній: „Нарід без друкарні—се не є нарід, се, можна б сказати, є тіло без душі. І справді таким тілом без душі жив наш нарід в Бразилії довгий час, що аж сором згадувати. Но все ж ліпше пізно, як ніколи. Тож з нинішнім днем, коли вже маємо свої черенки, входить до руського тіла руська душа: тож чей запанує радість між цілим руським народом, так в старім, як і в новім краю, що прецінь раз спромоглисьмо ся власними своїми силами на свої питомі черенки, при помочі котрих розженемо пітьму та здіймемо полуду з очей нашого народа, щоб знав, хто він є, щоб знав, як має поводитись, та в той спосіб рівним став з другими народами на славу Божу, на потіху нашої неньки,—Руси-України“.

З дальшого довідуємося, що часопись має повищо лише черенки (шрифт), але не має машини друкарської;—«Зорі» веде далі: „Тож робимо складки на закуп власної машини друкарської. Хага в хату по кілька вентинів(*)—збересь потрібна сума. Як то кажуть: громада великий чоловік, а нас прецінь не так дуже мало, бо числимо около 50 тисяч голов, а від кожної голови по два вентини—та й вже збересь потрібна сума. А чи ж то так тяжко жертвувати по кілька вентинів? Руска друкарня і руска часопись—се так важна справа, що не повиннісьмо жалувати й більше, на тоє стане“...

І вони досягнуть свого! складками „по два вентини“ здобудуть незадовго і друкарську машину, бо вони вийшли з жертволюбної Галичини, а там сотні інституцій народних удержуються жертвами „по два сотики“. А де то чувано у нас? От така навіть річ як пам'ятник Шевченкові: та-же здавалось би, тільки оголосі—засиплють грошима. Та де!... Та-ж сама Україна на „Красний Крест“ то-що дає що-року сотні тисяч, а на пам'ятник найбільшому своєму поетові—така скупа!

Потім іде в Зорі „слово до родимців, патріотів старого краю“. Тоді як появилося перше число „Зорі“, (досі вже вийшло шість), в галичині саме були розрухи в університеті, українська молодь уряджувала в тюрмі голодний страйк, то ж і „слово“ починається словами: „Тішимося і радуємося,

(*) найдрібніші монети бразильські.

що в нашім старім краю кипить і клекотить, то ж ще трохи посолить і приперчить, то й буде добра зупа на обід. Ах, Боже милий, який то жаль, що нас там нема! Родимці! Повірте нам, що ми тут-ка не могли надивуватись, що наш нарід зложив в короткім часі над сто тисяч корон для рускої молодіжі, і що тая молодіжь так скоренько відплатилась урядженню страйку, і що наші пригноблені хлопці так світло держались під час страйку. Слава і честь нашій молодіжі! Слава і честь нашим всім патріотам, що не жалували труду ні коштів для вибореня ліпшої долі для бідного руського народу!

„Вам честь і слава, а нам лишень сором, бо в нас тихо, глухо, як в гнилій, в спорохнілій колоді. Тутешній русин—вдоволений, що має чим прокормитись, а про будучність своїх дітей він і не подумає. А тим часом світ іде вперед електричним кроком і в наших очах ростуть другі народи, а ми на жаль стоїмо на місці аві кроку наперед. Десь пірвуться до заложеня шкільки, читальні,—та все те не тривале,—блисне і гасне“...

Кінчиться се слово покликом: „Одна мати нас породила, хай же ж запанує між нами один дух, одна і та сама думка: „Вільна, свободна і незалежна Русь-Україна“!..

От якими думками живуть люде, наші брати, десь в далекій Бразилії, а ми про них нічого і не знаємо навіть.

Далі іде список агентів газети, посередників між редакцією і публікою; є вони і в Аргентині (товариство „Просвіта“ в Азара), і в Порто-Алегре, і в Сан-Павло, і в Сан. Катарині, і в Кандідо і т. д.—Всюди розкидано нашого брата! Все те буде гуртуватись коло газети, жити спільними інтересами;—хіба то не цікаво?

От, напр., оповістка про віче на Ріо-Кляро, на шаєрі Івана Занька. На вічу явилось кілька сот людей зі всіх колоній в Ріо-Кляра, крім того відпоручники з Барра-феї, з Понта-гросси і з Порто-Унії. Явились і значніші представники поляків, бразиліян і німців, а в кінці і правительство мало своїх представників. Віче відбулось при великім здвизі народа, незвичайно величаво і спокійно. Між иншими справами віче вибрало послів „до Президії Стану“, щоб доправились від губернії засновування школ мішаних, русько-бразилійських.

І от не задовго десь в далекій Бразилії будуть діти учитися на своїй рідній мові. А коли ж то буде у нас? В Бразилії 50 тисяч українців, а нас 25 мільйонів...

А от, наприклад, і поезія. Якийсь Григорій Тадра, поробивши на своїй „шаєрі“, сів та й написав:

Русь Бразилійська.

Ще не впала руська слава,
Хоть ми в чужім краю,—
А як дальше поведесь,
О тім я не знаю.

Гірко жиясь на чужині,
Між чужим народом..
Лиш держімся, брата, сильно,—
То все піде згодом.

Держімося, брата, сильно
Кріпкою рукою,
Щоб що наше не поплило,
Як листок, водою.

Далі іде спеціально американський відділ:

Хто де є?

Запитуються, наприклад: Де є В. Косевич, бувший учитель на Ріо-Кляр? хто би знав за него і яго адресу,—просимо подати до редакції „Зорі“. А в одному з слідуєчих чисел і відповідь читаємо: „Доносять нам, що бувший учитель п. В. Косевич мав вже померти. В останніх роках занятий був яко урядник при будові залізниці С. Павльо-Ріо-Гранде.“

Ся рубрика є в усіх американських наших газетах і в ній трапляються часом дуже цікаві оповістки. Напр., в Нью-Йорку виходить „Свобода“ (виходить уже 16 літ); в № 5-му читаємо: „Де є Марія Палькович, родом з Луцкова? Полишила мене і утікла з якимсь москалем дня 17-го грудня 1907 р. забравши з собою 4-літню дівчину. Хто б про ню що знав, то прошу мене повідомити, за що прирікаю нагороду. John Palkovich Box 194, Gross Fork, Pa.“

Або ще ліпше: видруковано портрет якогось молодця, що виглядає як молодий бичок, а під портретом стоїть: „Де є Василь Бубель, якого фотографію подаю повисше? Він є родом з села Полян, повіт Коросно, галичина, де полишив свою власну жінку, а забрав мою, яка зіставила в краю 3-літню дитину, і втік з нею до Америки. Хто б знав де він тепер пробуває, нехай повідомить о тім.“

Не бракує і оголошень; напр. *Нова Венда* Евстафія Прокоп'яка оповіщає про себе такими віршами:

Всіх панів і всі пані
Прошу нині на свідане!
Добре пиво, перекуска,
Свіжі яйця, кури, гуска,
Свіже масло і так далі,—
Отже прошу не свідане.
Хто купує в сего Стаха—
Не зоставить свого лаха,

Бо Стах совісно обслужить
Зарабляє, но не стружить,
Він всім людям добре робить—
Душі з тіла не обскробить.

Е. Prokopiak

Ruo Aguidabam № 64.

А на останній сторінці стаття по бразилійському: Ruthenos-Ukrainos по Brasil, котра мабуть має на меті пояснити справу місцевим людям, що будуть же, очевидно, купувати з цікавості українську газету, а надто перше число,

От так собі десь гуртуються наші люде, десь росте наша колонія і—хто знає—як закине, може, кого з читачів сих стрічок доля в далеку Бразилію,—чи не радісно йому буде побачити своїх людей, почути рідну мову, почитати українську газету... А колись прийде час, що всі ми,—і на Україні, і в Північній Америці, і в Бразилії, і в усіх закутках землі,—з'єднаємося в одну велику сім'ю і будемо йти вперед під одним кличем...

Г. Х.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ *Остання ніч*, драма в 2-х картинах, Михайла Старичького,—була поставлена в театрі Общества Грамотності 14-го Лютого. Збір від постанови був призначений на пам'ятник авторові. Драма *Остання ніч* друкувалася ще при житті автора в „Київській Старині“; змістом її взято життя певної історичної людини (дрібного шляхтича козацького роду, подоляка Братковського); до трагічного змісту додано сценичну оправу, показну постанову, включаючи оркестрову увертюру й музичні номери,—мелодекламацію й співи,—написані М. Лисенком. Текст пьєси дуже гарний, ідейний, написаний з великим патріотичним захопленням, гарним поетичним складом. Пьєса держиться переважно на ролі ватага, що сидить у тюрмі, за „бунтарство“ проти магнатського уряду, перебуває „останню ніч“ перед скаранням смертю. Приходять польські урядовці, спокують його, що вернуть до сім'ї, дадуть волю, коли він одречеться од своїх вчинків, викаже своїх товаришів, приходить умовляти й ксьонз,—та все надаремне: вязень зостається вірним своїм завданням і своїй совісті. В непевності має він дождати ранку... Тим часом життя, що йде по-за мурами вязниці своїм чином, подає голос і вязневі: чути пісню, одну й другу, з-надвору, чути весілля, що проходить дорогою. Знеможений турботами, вязень здрімався і йому ввижаються картини з його життя, дорогі його серцю люди: ось розступається стіна—і оддалик показується горниця ватажкова, його тихий закуток; увиходить жінка з дитиною, співа колиську пісню,—навчає чесного життя,—а ось

в'язень сам коло їх, втішається любим щастям, розмовою,—доки не приходять товариш, що кличе до боротьби, показує ворогів, що надходять. І знову все зникло, знов—темрава в'язниці... В'язень лежить в тяжкому „останньому“ сні, а в головах у його з'являється померша мати, в надземному сяянні, й промовляє синові свій надземний поклик заспокоїтись, одпочити на її лоні, там, на небі. Примари зникають,—приходять люди-кати, будять в'язня, бо пора вже йти на страту. В одичені двері вривається жінка з даремним криком: „не дам, не дам“!... На тому кінчиться пьеса.

Пьесу було поставлено старанно; між иншим, зроблено й нові лаштунки. Роз'учено було пьесу добре. Головну роль д. Марьяненко грав виразно, в однопідному тоні; на жаль, голос його лунав трохи слабо і через те не все з його мови було чути, особливо тим, що сиділи далі (театр Общ. Грамотности треує значного напруження голосу). З погляду сценічності, здається нам, слід би було трохи скоротити текст, особливо в першій картині; кожна пісня (з-окола) співається теж за-надто довго, супроти вимог сценічних: головному діячеві, слухаючи пісні, приходиться за-надто довго стояти мовчки.

Жіночі ролі були віддані чудово: Заньковецька провела роль в господі діячевій—з мистецьким хистом; надзвичайно удався теж вихід М. Старицької, що грала матір: рухи були мальовничі, декламація виразна й зовсім відповідна змістові ролі.

З музичних композицій, що належать до Остапньої Ночі, нам найбільше сподобалась „Колискова пісня“, та перша частина увертюри, до першої дії.

Після пьеси йшов музично-декламаційний відділ; здебільшого йшли ті номери, що були на вечері М. Старицького, вряженому „Просвітою“. З декламаторів найбільший успіх мав артист Соловцовського театру, Багров,—він чудово читав вірші Старицького.

До речі сказати, артист М. Багров ще й давніше став відомий українській публіці в Києві своїм прехорошим деклямуванням українських віршів: ще за той час, як існувало в Києві „Літературно-артистическое Общество“, Багров виступав на українських вечорах сього товариства з деклямуванням віршів Шевченка, Куліша, Лесі Українки, Пчілки,—і завжди мав дуже великий успіх. Працюючи хоч і на московській сцені, але будши родом з України, Багров має дуже добру вимову українську і почування духу української мови, а при тим має, яко вчений артист, добру школу декламаційну, то й справляється з промовлянням українських віршів—чудово.

Не відомо, яка остача буде з збору, на пам'ятник Старицького, бо кошти на постанову пьеси були дуже великі (найняття театру й т. и). У всякім же разі, велика користь з усього заходу єсть та, що побачила світ така гарна пьеса, як Остання

Ніч; вона доказує ще раз, що ідейна творчість і старих наших драматургів стояла високо.

Театр був повний.

◆◆ **Нове видавництво.** В Києві заснувалось нове українське видавництво дешевих книжок для народу, під назвою „Час“. Видавництво ставить своєю метою видавати книжки красного письменства, оригінальні українські і, переважно, переклади з різних європейських мов. Книжки виходитимуть серіями, по кількох назв у кожній серії. Ціна книжкам буде од 1 до 5 коп. Перша серія,—10 книжок,—незабаром вийде.

◆◆ **Нові переклади.** Н. Трикулевська переклала на українську мову три п'єси відомого італійського письменника Габрієля д'Аннунціо: „Джіоконда“, „Дочка Іоріо“ та „Слава“. Перекладаються й інші п'єси того-ж письменника. Переклади будуть незабаром видруковані. (Рада).

◆◆ **Арешт книжки.** Часопись „Р'єчь“ повідомляє, що петербургська судова палата затвердила арешт, наложений на книжку Стасюка: „Автономія і розвиток продукційних сил на Вкраїні“.

◆◆ **З Музичного товариства імені М. Лисенка (у Львові).** На останньому засіданні т-ва, що одбулося з приводу смерті Анатолія Вахнянина, обмірковувалось питання про те, як найкраще вшанувати пам'ять небіжчика. В числі ухвалених пропозицій звертає на себе увагу пропозиція—дати почин до заснування стипендії його імені в Музичному Інституті. Крім того ухвалено 1) доручити адміністрацію інститута проф. Іванові Вахнянинові, 2) доручити тимчасово керувати артистичною справою в інституті проф. п. Галі Ясеницькій, 3) запросити до викладів в історії музики і гармонії проф. Філ. Колессу й 4) лишити вповні обов'язком весь устрій в інституті, що завів покійний директор Анатоль Вахнянин. (Діло).

◆◆ **Вечерниці „Кружка Українок“.** Оповідуючи про ці вечерниці, Львівська часопись „Руслав“ пише: „По медиках, техниках і правниках та філософах з «Акад. Громади», запрезентувалися вчора в салі «Народного Дому» Українки на своїх вечерницях. Було скромненько, але гарненько. Сяля без штучних окрас, бо найгарнішою окрасою були вже самі личка вродливих аранжерок забави, веселі, розніжені і вдоволені доброю забавкою з пристійними хлопцями. На аранжерів танців запросили собі Українки найлучших знатоків штуки Терпсіхори, п-п. Чапельського і Волошина, які мали до розпорядимости при викрутасах, завиваннях і тим подібних фігурах першого кадрія, мало-що не сто пар. Забава при військовій музиці скінчилася з білим днем“.

Дописи.

М. Хомутець, миргородського повіту. (Полтавщина).

Задумали Хомутчане улаштувати спектакль; намітили час постанови і почали збиратись. Звичайно, збиралися так, як буває з порізаними сілами: „одно тягло, друге не пускало“.

Для постанови вибрали п'єсу „Нахмарило“ і „Як Ковбаса та чарка“.

Вести цю справу взялась інтелігенція, між іншими і тутешні просвітителі, добродії Козленко, та Зуєвський. Здавалось, все йшло гаразд: поперисували ролі, зробили читку і почали вчити ролі; аж ось за два дні до влаштування—на тобі, пан Зуєвський сказав, що він не хоче грати. Чого не хоче—так і зосталось не відомим.

Що тут робити?.. Коли се трапився чоловік, що згодився взяти його роль—і пішло діло на лад. Настав день гри. Наші грачі проказали на кону свої ролі, чі добре знають. Тільки щось д-ія Козленка нема. Ждуть: така думка, що він наспіє (а ролю свою зна). Всі впевнені. Аж нема й нема.

Коли—на тобі! За три години до підняття завіси перед слухачами, Козленко переказує, по телефону, що він не буде. Ой лишечко! Квитки продавали, люди позабивались, може хто й здалека, а тут таке, хоч кидай!—Та се цигане, а не просвітителі!—казали стурбовані учасники:—се тільки-б на ярмарку так мінжувати, а не тут!—Через віщож не скотів прибути той носитель світла? Через віщо він зламав евое слово? Чом не одмовився хоть раніш, коли ще можна було його замінити? Мабуть, через те одмовився д. Козленко грати, що він товаришує з Зуєвським. Однак через те, що вони одмовились, діло не згнуло. Не така щира праця була всіх інших учасників,—вся істота їх була захоплена! Замість тих, що зламали слово, знайшлися інші—і полагодили мало не зруйновану справу. П'єсу таки було поставлено і зійшла вона дуже добре. Було багато селян і всіх вона задовольнила. У селян скількика день тільки й розмови було, що про всю ту розвагу. Слід би було нашим просвітителям послухати тих розмов—і оцінити свій вчинок...

Тутешній.

С. Муєївка, сквирського повіту (Київщина).

Вже рік проминув з того часу, як засновано в наших невеличкім селі потребительську крамницю. Багато користи дала вона нашим людям, але, на жаль, знаходиться немало таких людей, що починають ремствувати на розпорядки в справі крамнички. Навіть зрікаються бути членами. В р. 1907 було 75 членів, а тепера зосталося 62. Цай був—5 карб. та вступних 1 карб.; і от—багато є таких, що знаходять се для себе тяжким, не по їх спроможності. Багато шкодить і заздрість: кожному хочеться бути приказчиком, брати на місяць 10 карбованців. Іншим хочеться їздити до крам на вокзал, щоб брати що-разу по 50 коп. Отож більше на такому ґрунті й виникають непорозуміння.

Багато зазнав прикростей і привідця цієї справи, о. А. Лінчевський; але він по змозі робить усе, що залежить од його. У всякім разі крамничка наша за минулий рік дала валового доходу—6000 карбованців. І видно по всьому, що справа ця починає ширитись у сквирському повіті. Дуже вчашають в наше село селяне з других сел і знайомляться з ходом справ, бо вони бажать і в себе заводити потребительські крамниці. Селяне м-ка Паволочи мали теж таку гадку, але мабуть нічого в них не вийде, бо бояться конкуренції, (перемогання), з руки жидів крамарів; хоч конкуренція ся нам не така страшна, бо село наше за де-кілька верстов од великих пунктів; в таких іменно місцях краще прищеплюється всяка спілка. Не відомо, що з того вийде, але оце недавно о. Лінчевський порадив завести гуртом січкарю і продаж хліборобського знаряддя,—плугів то-що. Збираються в нас теж виписати українську газету.

Д.

Лубні. Харківська Судова Палата в останніх числах Січня (в помешканні Лубенського Окружного Суду) розглянула кілька політичних справ. Поміж ними були: справа студента Воскресенського та єврея Будницького; їх обвинувачено в тому, що вони утворили в м. Яблоніві, луб. повіту, без дозволу начальства,—мітінг (віче). Воскресенського виправдано, а Будницького присуджено на 6 місяців до тюрми. Потім розглядало справу двох селян села Новаків, луб. повіту; їх обвинувачено в тому, що вони заклали в селі не дозволене товариство, з метою йти проти уряду. Багацько свідків доводили, що ті підсудні не винні, і тільки олин, Чайка, показував проти них; вважаючи на його слова, Палата одного селянина засудила до заслання на Сібір, а другого на ваторгу.

Кілька днів тому у нас трапився такий випадок: гурток учнів місцевої гімназії, десь трохи „винивши“, здумав налякати серед ночі свого знайомого офіцера; пішли до його і почали стукатись у двері, а офіцер, подумавши, що то якісь злочинці лізуть до його, почав стрілять крізь двері, куди вони стукались, і тяжко поранив учня Ясінського, та легко поранив двох, Гаврика та Доліна. Виявилось, що між сими учнями був і колишній учень д. Лаговський, член „союзу руссаго народа“; та йому явсь не зробилося нічого.

Українець.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*

О П О В І С Т К И.

ПЕРЕДПЛАТА НА РІК 1908.

УКРАЇНСЬКЕ БЖІЛЬНИЦТВО.

(Другий рік видання).

Виходить 8 разів на рік книжками до 1½ арнуша, з малюнками.

„Українське Бжільництво“—орган українських пасічників і служить потребам бжільництва на Україні.

ПРОГРАМА ЖУРНАЛА:

- 1) Од редактора.—2) Хроніка.—3) Статті практичні.—4) Статті наукові.—5) Про діяльність бжільницьких і сільсько-господарських громад та земств.—6) Заходи та постанови уряду про бжільництво.
- 7) По пасіках.—8) Огляд бжільницької літератури.—9) Бібліографія.
- 10) Усячина.—11) Запитання і відповіді.—12) Видання, надіслані до редакції.—13) Почтова скринька.—14) Справочний відділ.—15) Оповідки.

В журналі будуть писати: Є. Архипенко, К. Горбачов, М. Дернов, Ган. Сфренова, І. Корабльов, проф. Н. Кулагин, свящ. І. Ляхно, свящ. о. М. Михалевич, Ф. Немоловський, А. Свиренко, П. Сніжневський, О. Степовик.

ЦІНА

На рік . . .	1 карб. — коп.	} з пересилкою
На ½ року. — „	50 „	

Накладним платіжем на 20 коп. дорожче.

Окреме число коштує 15 коп.

Гроші надсилати: Петербург, Конная, 5. Редакція журналу „Українське Бжільництво“.

Открыта подписка на 1908 годъ

на еженедельный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКОГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.
ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“. Жито та пшеница, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущень въ безплатныя бібліотеки-читальни и бібліотеки сільсько-хозяйствен-

ныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сільскаго хозяйства.

Открыта подписка

на ежедневную газету

КІЕВСКІЯ ВѢСТИ

Условія подписки: на годъ 8 руб.

Допускается разсрочка платежа на слѣдующихъ условіяхъ:

ВЪ ТРИ СРОКА:

На газету

на газету съ власт. прил.

„Кіевская Искра“

При подпискѣ . . . 3 р.
Къ 1-му апрѣля . . . 3 р.
Къ 1-му августа . . . 2 р.

При подпискѣ 3 р. 50 к.
Къ 1 апрѣля. 3 р. — к.
Къ 1 августа. 2 р. 50 к.

ВЪ ВОСЕМЬ СРОКОВЪ:

При подпискѣ 1 р., къ 1-му февраля, марта, апрѣля, мая, іюня, іюля и августа по 1 р. всего восемь рублей.

При подпискѣ 1 р. 50 к. къ 1 февраля, марта апрѣля, мая, іюня и іюля по 1 р. и къ 1-му авг. 1 р. 50 к., всего 9 р.

На одинъ мѣсяць 85 коп.

Адресъ редакціи: Институтская, № 14.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ СБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

Управляющаго

ищу должность, имѣю сѣльско-хозяйств. образование и нѣсколько лѣтъ практики; есть аттестат и рекомендаціи. Адрес: Смоленск, сѣльско-хозяйств. склад, Пейлану, для Д.

Бандуру

(кобзу) продаю. Вчу грати. Оболонська ул., 17 Кондраченко.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 8.

28 Лютого.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріинсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за чин рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата цяса, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листа і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріинсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і вшравлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Заява депутатів про українську мову. Державна Дума. По-за Думою. Вісті. На Україні. Вірші—*П. Гая*. Вірші—*М. С.* На хуторі—*Ів. Бібіка*. Вірші—*П. Гая*. Українське слово й мистецтво. Лист із Бельгії. Бібліографія. Дописи. По чужих країнах. Лист до редакції. Дар школі. Повідомлення. Оповідки.

Вийшло в світ 1-е повне видання
поезії

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї
книжки, підуть на збудування пам'ятника
на могилі М. П. Старицького.

НОВА КНИЖКА

Всесвітньої бібліотеки.

Г. Гейне:

КНИГА ЛЕ-ГРАН

Переклад *О. Черняхівського*. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,

з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією *О. Носач* (*Олени Пчілки*).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяца—1 кар.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Рідний Край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. і на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні *Л. Іззіковського* (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житоїрі—в книгарні *Совинського* (Б. Бердичевська.)

Заява депутатів про українську мову.

Звістка про те, що наші послы до Державної Думи внесли вже в особну комісію свою заяву 33-х, щоб у початковій нашій школі йшла наука українською мовою, повинна надзвичайно втішити кожного свідомого українця. Правда, заява та ще знаходиться в попередньому стані, ще не ввійшла в саму думу, але перше всього вже само те, що така думка виникла між нашими послами,—було багато для кого несподіванкою дуже милою. „Правість“ послів з України була так широко вславлена,—отже можна було боятись навіть ворожого відношення депутатів з України до думки про українську мову в школі. А от як то кажуть—„з несподіваного часом буває сподіване“.. Заяву—зложено; вона, кажуть, на черзі. Коли саме вона з'явиться в Думі, як їй там поведеться,—се вже инша річ. Можна однак сподіватись, що повинна-б вона пройти; особливо можна сього сподіватись після того, як пройшла з успіхом у Думі справа з польською мовою в семінаріях у Польщі. В татарських початкових школах уже й тепер учать по татарському. Чи вже-ж би то ми були послідніші за всіх!

От же від добрих заходів послів-українців сподіваємось доброго skutku.

Де-хто не задоволений малим обширом того, чого зажадали в своїй заяві послы-українці;—се-б то, кажуть: для чого вони бажать лише самої *початкової* мови в українській мові? чому не бажать більше,—чом не доправляються дальшого вжитку нашого слова в школах? На що самим так обмежувати свої бажання?!

Ми сього дорікання нашим послам не киємо. Бажати можна й дуже багато, та що з того?—коли-б ще часом не сказали на ті бажання: „отсе вже—як мед, то й ложкою“!...

До того-ж, здобуття права вжитку української мови хоть би й на самому першому ступні школьної науки річ зовсім не така мала й пуста, як, може, кому здається. Се—був-би камінь у „краю угла“ нашої української школьної науки. Се признання найпершого права ужитку рідного слова підніме його з поневірку, з ганебного затоптання. Не буде більше того несвіцького становища, що є тепер, — що дитина, ледве

переступаючи поріг школьний, перше всього повинна віддуратися, відкаснути від рідного слова, як від чогось негідного; вона звикне складати якусь повагу тому рідному слову. От се був-би перший надто коштовний здобуток. Нехай навіть перейде дитина згодом до иншої мови, але ту *підмурівку* науки *рідної мови* вже буде заложено в дитячій пам'яті, в дитячому самопізнанню,—і дитина теї науки не забуде.

Для учителя,—колиб українське слово було «допущено» хоть би в найпершу групу,—це слово перестало-б бути якоюсь контрабандою:—воно-б уже лунало в школі!

До всього-ж з певністю можна сказати й те, що на першій здобутку справа не може стати; ступінь за ступнем—буде здобуватися. Найтяжче—зробити перший крок.

І от сей перший крок зроблено. Вітаємо той крок, не поменшуючи його ваги. Коли-б тільки справді здійснилося те, що тим часом вітає в обсягу „чуток“. Коли-б здійснилось! Коли-б нашим послам удалося провести своє домагання, коли-б воно щасливо перейшло через всі пороги на шляху своєму!

Державна Дума.

Засідання 21-го Лютого.

(Дрібні законопроекти. Внесення заяви про запитання у міністра фінансів з приводу порушення 118 ст. основних законів.)

Ухваливши дрібні законопроекти, Дума прийняла доклад фінансової комісії про те, щоб послать запитання міністрові фінансів, що порушив 118 ст. основних законів, випустивши серію казначейства, (грошові білети).

На чергу ставиться питання про боротьбу з п'янством.

Одні промовці радять виробити законопроект, з деякими заборонами на продавання горілки, а другі визнають такий законопроект не потрібним.

Челишов радить не приймати на державну посаду тих, що п'ють горілку.

Новицький, начальник головного управління неокладних зборів і казенного продажу горілки, доказує, що Дума не повинна виробляти законопроект, коли уряд сам має виробити законопроект і внести в Думу; але Шінгаров і Мевendorф доказали безпідставність його думки. Новицький згодився на те, щоб законопроект про боротьбу з п'янством виробляли разом Дума і уряд.

Всі п'ять формул переходу до чергових справ Дума відкинула; Председатель заявив, що питання висчерпано і пових формул не буде.

Засідання 27-го Лютого.

(Про посольство в Японії і про „умовне“ визволення арештованих).

На черзі доклад про зміну Імператорської російської місії в Токіо на посольство.

Після читання доповіді, виступив з промовою Гучков і заявив, що фракція союзу 17-го Октября підтримує пораду уряду, щоб змінити в Токіо місію на посольство, але октябристів трохи дивує сума, призначена на це посольство, в 60,000 карб. Далі Гучков висловив од імени фракції союзу 17-го Октября бажання, щоб уряд виявив становище справ на Далекім Сході і тим заспокоїв російський люд, що не бажає віддати і одного ступня землі своїм сусідам.

Капустін і Крупенський висловлюється за те, щоб жалування послові в Японії поменшити і призначити 50 тисяч.

Міністр мушкетерських справ Ізвольський в довгій промові змалював стан російських справ на Далекім Сході і висловив бажання увійти у найближчу згоду з Японією, додержуючи поваги до прав обох держав, що погодилися між собою.

Мілюков висловив задоволення, що Росія зійшла на шлях згоди з Японією, але порадив Думі не зиратись на рожеві сподіванки Міністра.

Дума прийняла законопроект, призначивши жалування послові в 50 тисяч карб.

Соціал-демократи не хотіли брать участь в голосуванні і представник їх хотів прочитати, через що вони не хотять голосувати; але Волковський, товариш Председателя, не дав йому прочитати того пояснення, перервавши його читання на перших словах про внутрішню політику російського уряду.

На черзі законопроект про умовне визволення арештованих.

В оборону законопроекта виступив міністр юстиції Щегловітов, доказуючи, що цей законопроект внесе проміння світла в царство тюремного відомства.

Розглядання законопроекту відложено на субботу.

Перед закриттям засідання, председатель сповістив, що йому подано заяву від соціал-демократів про його „незаконне поведіння“. Ту заяву приложено до журналу засідань.

Що за Думою

(Заява про українську мову).

Тридцять три депутати внесли в Державну Думу таку заяву про користування українською мовою в початкових школах, в тих сторонах, що заселені українцями:

„Нижчепрояснені депутати, на підставі 55 ст. заснування Державної Думи, вносять в Думу заяву про користування українською мовою в початкових школах, в тих сторонах, що заселені українцями, і прохають Державну Думу, щоб сю заяву було передано в комісію по народній освіті, для обміркування отаких пунктів:

1) В місцевостях з українським населенням вчіння в початковій школі повинно відбуватись українською мовою, особливо з початку, з тими дітьми, що тільки-що прийшли до школи.

2) Російська мова, яко мова державна, повинна обов'язково викладатись в початковій школі.

3) В початкових школах на Україні вживаються підручники, приладновані до розуміння та життя і стану українського люду.

До заяви додано пояснюючу записку; в її говориться про лихе становище народньої освіти на Україні; найбільш понизилась освіта на Україні тоді, як в українських школах перестали вживати рідну мову. В XVII столітті український люд дивував чужоземців своєю освітою, бо тоді мало не всі українці вміли читати, вся Україна пишалася великим числом шкіл. Український люд любив школу і підтримував її, бо вона була його самостійним твором, вона не була такою одірваною од народу, як тепер. Щоб підняти освіту на Україні, слід вживати в школах українську мову, ту мову, що український люд нею говорить, думає нею, виявляє нею своє духовне життя.

Далі депутати покликаються на відомих педагогів, що завжди вказували велику потребу викладання в українських школах українською мовою, та на заяви самих селян-українців про бажання мати свою українську школу.

Вісті

◆◆ Дворянська адреса і Царева відповідь. В кінці Січня в Москві відбулось зібрання московських дворян. На зібранні дворяне склали адресу Цареві, де висловлювали свої глибокі почування до Царя і прохали його знищити законодавчу Думу, а замість неї скликати Думу—порадницю в складанні законів і дати в тій Думі велику перевагу дворянам.

На адресі московського дворянства положена така Височайша резолюція:

Дякую за висловлені почуття любови і вірної прихильности. Я певен, що дворянство мос-

ковське, вірне заповітам предків, чесно сповнить передо Мною тепер, як і в давні часи, сподівану Мною від нього службу і присвятить всі свої сили на те, щоб були проведені в життя Мої накази для обновлення і зміцнення державного ладу нашої великої Росії.

◆◆ **Сенатське пояснення.** Сенат пояснив, що дисциплінарна заборона практики присяжним повіреним приходить тільки до їх права оборони в громадянських справах, але в справах уголовних та адміністративних вони мають право виступати і під час заборони.

◆◆ **Заходи проти тюремних голодовок.** Начальник тюремного управління, зважаючи на велике число голодовок в тюрмах, випукує тепер способів, щоб припинити голодовки. Головний тюремний уряд вважає це питання дуже важливим і тому посилає за кордон свого чиновника, щоб він дізнався, як стоїть там взагалі тюремна справа і окреме—справа з голодовками. Крім цього загадано всім начальникам тюрем подати свою думку про цю справу, бо незабаром має бути скликано нараду для реорганізації тюремної справи в Росії.

◆◆ **Секретний циркуляр.** Всім начальникам шкіл відомства Цариці Марії розіслано, за підписом товариша головного управителя князя Голіцина, секретного циркуляра, де загадується вчителю пильнувати, щоб учениці обов'язково писали де треба „твердий знак“. Тим ученицям, що не писатимуть його, в циркулярі радиться зменшувати одмітки.

◆◆ **Відкриття Саратовського університету.** В раді міністерства народньої освіти на останнім засіданні розглядалось питання про відкриття саратовського університету.

Рада міністрів признала необхідним одкрити як найшвидче саратовський університет і прикомандірувати туди на перші часи увесь учебний збір з Варшави, (професорів і інших). Цей проект буде передано на розгляд і стверження ради міністрів. Відкриття саратовського університету має бути не пізніше, як у квітні сього року.

◆◆ **Жінки—юристи.** Кілько жінок, скінчивши юридичний факультет Паризького університету, подали прохання в Петербургський шкільний округ, щоб їх було допущено до державного іспиту при петербургсьім університеті. Міністерство народньої освіти признало можливим задовольнити їхне прохання і сею весною вони будуть держати іспит.

◆◆ **Сходка в Казанськім університеті.** В казанськім університеті мала відбутись сходка студентів явочним порядком. Полиція обступила аудиторію, щоб заарештувати студентів, але вони всіляк проламати протилежні двері і більшість вийшла. Всі входи були зайняті поліцією; випускали тільки тих студентів, що мали свідоцтва.

◆◆ **Сенатське пояснення.** Недавно Сенат розглядав справу робітників, що скаржились на адміністрацію одного заводу за те, що вона одірала їм і не дала за два тижні вперед плати. Робітників одправлено за їх вимагання, щоб завод-

ський уряд увільнив майстра, бо він вороже проти них поведився. Сенат пояснив сю справу так: 1) Ворожі відносини майстра, а так само і господаря дають право робітникам кинути роботу, не повідомляючи про це адміністрацію заводу чи фабрики за два тижні. 2) вимога увільнити майстра є зухвальство, що на підставі 4 п. 105 ст. устава промислового дає право господареві негайно увільнити зухвалого робітника.

◆◆ **Справи з університетами.** Міністр народньої освіти Шварц повернув з Думи законопроект про заснування в Томському університеті двох нових факультетів; міністр залишує цю справу через те, що звернув усю свою увагу на Варшавський університет та на заснування університету в Саратові.

НА ВБРАЇНІ.

◆◆ **Початок переселення.** В біжучім році сподіваються великого переселенческого руху з Полтавської губернії. Губернське земство вживає всіх заходів, щоб найкраще упорядкувати переселення і полегчить переселенцям тяжку подорож. З кожною партією їхатиме агент від земства. Перша одправка має відбутись між 10-м і 25-м Верезолем для тих, що вже мають нарізані землі в губерніях—тобольській, іркутській, енисейській та областях—акмолинській, семипалатинській, тургайській і уральській.

◆◆ **Діяльність землеустроїтельної комісії.** За минулий рік Волинська землеустроїтельна комісія продала дуже мало землі, хоч мала вільної казенної землі 2,000 десятин. В біжучім році попит на землю збільшився, і комісія запродує 2,500 десятин.

◆◆ **Міністерський подарунок.** Міністерство землеробства подарувало Подільському земству будинок з належною до нього землею в м. Саврані. Земство постановило помістити в тому будинкові з осени сього року больницу і асигнувало 19,000 карб.

◆◆ **Зіньківська судова справа.** Виїздною сесією харківської судової палати буде вдруге розглянуто справу про розрухи в г. Зінькові в Студні 1905 року. Палата при першій розгляданні приговорила привідця Соляника до каторги на 6 років; інших—частину виправдила, а частину засудила до тюрми.

Присяжний повірений Сіяльській подав скаргу в Сенат, за порушення палатою деяких формальностей під час допиту свідків. Сенат повернув справу для нового перегляду.

◆◆ **З'їзд мірошників.** В Києві відбувся з'їзд мірошників південно-західного краю. На з'їзді було постановлено між иншим завести в Києві, в Житомирі та в Кам'янці-Подільському учебно-мукомольні майстерні для виховання техніків-мірошників.

◆◆ **Приказ Каульбарса.** Командуючий військом одеської військової округи барон Каульбарс

видав приказ, де говориться, що в одеських влудах офіцери широко вживають азартні гри в карти. Віддавши двох офіцерів під арешт, на місяць кожного, Каульбарс вимагає од військового уряду, щоб було вжито рішучих мір проти гри в карти,—щоб видавано під суд тих офіцерів, що не додержуватимуть приказу.

Справа Катеринославської селянської спілки.

Справа ця розбиралась в Катеринославі сесією Харківської судової палати й скінчилась 23-го Лютого. Розбір був дуже бучний: при великому числі підсудних докликано було багато свідків; опріч місцевих оборонців, Александрова й інших, приїздило багато й з других міст, був і член Державної Думи, Махлаков.

Між иншими підсудними обвинувачувано дуже відомого в катеринославщині директора комерческого училища, д-ія Снявського,—за те, що він дав у 1905-му р. помешкання комерческого училища для зборів того „Крестьянского союза“. Снявський доказував на суді, що не можна було не пустити людей в училище, бо час був такий, що та велика юрба могла силою ввійти в училище, і тоді було-б ще гірше; зоставалося якось так поводитись, щоб одвернути людей від насильства й від шкоди для училища, та й для них самих. Снявський казав, що до його перше прибули люди з якимсь невідомим приїздом молодим чоловіком і подали приговори селянські про свої економічні справи. Снявському той приїздний здався непевним і через те він приговори віддав людям назад. Потім, як прийшла дуже велика юрба, то Снявський ото й не перечив зайняти світлицю комерч. училища. „Мітинги“ тоді були—звичайна річ. На зборах Снявський умовляв людей, щоб вони і тут, і на селах поводитися спокійно, не робили ніякого насильства. Те саме засвідчили на суді й свідки. Про саму селянську спілку—і свідки й оборонці говорили, що й збори, й заснування „крестьянских союзів“ можна пояснить тим, що то був такий час. Чугва про „свободи“ захопила селян міркувати про владнування всяких своїх громадських справ і заводити селянські спілки, щоб краще сього досягти. Коли вийшов маніфест 17-го Листопаду, то вже й зовсім вдалося людям, що можна заводять ті селянські спілки. Ніхто й не думав, що се річ заборонена законом, що се злочинство. Про земельне питання теж міркували: хотіли більшого наділу, але хотіли сього доправлятися не силою, а законними способами; про це й про все инше складали приговори. Як раз там, де позасно-

увались селянські спілки, ті відділи „крестьянского союза“,—там і не було ніякого насильства: ні підпалів, ні розрухів;—члени селянських спілок сами дбали, щоб сього не було.

Палата, розібравши діло, дала такий вирок: семеро обвинувачених присуджені до сидіння в кріпості,—Строменко на 5 місяців і 18 днів, Грицько й Павло Павленки—на 7 місяців, Куличенко—на 5 місяців, Стасюк, Різунов і Барішпольський—на 8 місяців. Всім їм залічено буде той час, що вони перше просиділи в тюрмі; прав не буде позбавлено нікого. 23 обвинувачених, за недостаттвом ніяких доказів, виправдано зовсім: Снявського, Носаненка, Ларина, Туренка, Митюченка, Абрамчика, Зуєва, Котенка, Пазюка, Воронцова, Метленка, Олейника, Черниша, Соколенка, Бургуна, Прокопенка, Скрипченка, Полтавцева, Кулябу, Бондаренка, Прохорця, Федора й Андрія Різунових.

Виправдані обнімалися між собою й з обвинуваченими, говорячи їм: „ви за нас страждаєте“. Де-хто плавав.

Після скінчення справи в суді, всі, що були вже одпущені на волю, пішли в гостинницю Контиенталь, щоб там ушанувати оборонців.

В той же вечір всі зібрані зложили проміж себе жертву на пам'ятник Шевченкові. Під час перерви судового розбору знялися гуртом у фотографії Киватицького.

На пробвеені.

Ще спить земля під білими снігами,
В задумі сплять кругом ліса,
І в хмарах сивих небеса;
Туман розлігся над полями...

Та вже весняне сонце гріє...

Та вже весняний вітер віє...

Чі прокидається то гай?

Він кличе: вєсно, прибувай!...

Гойдає вітами сосна

І ніжно шепче: „Йде весна!..“

П. Гай.

Непевність.

Як палко бажав-би я нервами жити!
Як палко бажав-би душею кипіть,
І в мріях безмежих про все забувати,
І праці завзятій життя відавати.

Так сил-же немає. Чи-то й не було?
Чи ті, що їх мав я, життя відняло?
Так я ще-ж не жив,—тільки хочу я жити;
Робить не робив,—тільки хочу робити...

Робити? Чи скніти, поки пролетять
Найкращі роки? А там—працювать,—
Тоді, коли руки без праці змарніють,
А щирі бажання в кінець замінуть?

От се—як чудово!... А чорні думки
Обхоплюють мозок, мов хмари важкі...
Вмент—чую, глибоко з душі виринає
Чийсь голос і палко мені промовляє:

—„Ти змучивсь? Сумуєш? Не треба, не треба!
Не варто ні падать, ні рватись до неба:
Роби поки сили в борні не пропали;
Живи, поки злидні життя не забрали;

Кохай, поки жевріє в серці кохання;
Бажай, поки згаснуть не встигли бажання!
Не квіти—терни тебе ждуть на дорозі,—
Дарма! Хай не ринуть з очей твоїх сльози!

Будь гордий, будь дужий; не знайся з нудьгою!
У слід нехай інші підуть за тобою“!...

Як гарно одразу, як радісно стало!
І сум, і зневір'я,—все раптом пропало.
Знов чую, як сила в мені виростає
І працею манить, і в бій закликає.

М. С.

Закавказзя, с. Успенське.

На хуторі.

(Нарис).

Уже сонечко ховалось за гору;—під нею розкинутий наш хутір Вишневський.

Отара вже пройшла. Тільки пастухи гнали з поля коров у хутір, та де хто з хуторян лагодився вести коней на ніч в панський овес, що тагся широким та довгим шляхом, від нашого-ж таки хутора до села, де стояв і панський будинок. На блакитному небі а-ні хмарочки. Ще годину, ще хвилину і небо згубить останні барви. А хутір наш немов підріс; так і вишущився ввесь під горою. Тінь його тихесенько підкрадалась до річки, що ліворуч упіралась в наш хутір. Люба тиша, вишневі садки, високи тополі,—не хутір, а райський куточок; такого, мабуть, ніде не знайти окрім Полтавщини! Здавалось, що отут-то все й щастя людське, отут-то до-схочу можна й одпочити від тяжкої праці!

Так ні, люде добрі! Нема вже й у нас в Полтавщині ні єдиного таємного хуторця, щоб не торкнула і його зла рука недолі.

Давно колись циганка плащувата, дивлячись на мою дитячу руку, мовила: „і щасливий, і вродливий, та щастя не маєш“;—то тепер я оце саме скажу нашим полтавським хуторам.

Он дивись, над самою річкою,—що звиваючись гадюкою немов уп'ялась у наш хутір,—стоїть висока хата з кам'яним верхом. Вся вона ніби-то впурнула у вишневий садок, обсажений навкруги тополями. В тім садку, під старою вишнею, сидить стара бабуся Мотря, або Кахичка (так її звав маленький внучок Марко, за те що вона часто кахикала). Підперши голову сухими руками, згніченими працею, вона, тяжко сумуючи, думала про своє злиденне життя. Вже хутко миве 20 років, як її старий умер, покинувши на її тоді ще молоду голову двох маленьких синів, де-яке хазайствечко і декілька довгів... Кров за кроком все перейшло, перемололось: і довги з плечей зіпхнула, і хазайствечко на лад звела, і сини повиростали їй на втіху, а людям... та бодай їм, бо для їх все одно що колочки збивати, що з чіхсь там синів голови! Учила, доглядала, втішалась, а тепер на віки про їх забудь... Боже!—думала баба Мотря,—чи ти бачиш мое горе! Чому я в тобі теї втіхи не знайду, що колись?... Старшого скатували, а меншого, закувавши в кайдани, навек заслали на Сібір!...

Плачучи гіркими сльозми, бабуся Мотря й не примічала, що на неї дивились, блискачі як вуглі, дитячі очі. То Марко прийшов вливати Кахичку вечеряти. Він ще ніколи не бачив її такою страшною й розстроюдженою, і тепер боявся й підступити до неї. Але темна насуп ночі, цемент жаб, та гудіння жукив лякали його дуже; тим-то, поборовши неприємність бабусі Кахички, мале хлопця

так і чкурнуло з вущів до неї. Бабуся здригнулась, а потім, взявши хлопчика на руки, ще дужче заголосила:

— „На кого-ж ви нас покинули, таких недужих, боязких та безпорадних“!...

— Чого ви, бабуся, так дуже плачете?—заглядаючи в-вічі старій, проховило хлопця.

— Ох, мій синочку малесенький, не доводь тобі Боже про те й чути, об чім я горюю!—

— Бач, ви матусю лаєте, як матуся плачуть, а самім так можна! Матуся кажуть, що їм все хочеться плавати за татом.—

В ту мить полився ще молодий, за душу хапуючий жіночий спів:

„Спи, моя дитино,
Поки ще мала,
Поки ще не знаєш,
Яка доля злая“...

Це Маркова мати співала, приколихуючи своє немовлятко, меншого брата Маркового.

— Бач, моя дитино, матуся твоя вже співає!—

— Е, бабуся, вони як співають, то з очей сльози так і котяться,—я часто це бачив, та й мені тоді плакати хочеться...

— Цить синку! Як виростеш, то тоді ще вспієш і насніваєшся, і наплакаться... А може і ти підеш за батьком?...

А з хати ще жалібніше лилось:

„Як пішов твій батько
Добувати волі,
Та й ліг на вік спати
У крові на полі“...

— Я, бабуся, як виросту вже великий, то куплю собі коня, такого як козаки їздят, ще й кращого, та тоді й поїду татка визволяти, а може й дядечка там знайду?

Мале хлопця не знало, що його батько лежить в домовині...

А в відчинене віконце виривався вже грізний спів:

— „Як виростеш сину,
Будеш в світі жити,
Не забудь за батька
.....“

Малий хлопчик не зрозумів кінця тих слов...

А луна од співу далеко йшла по річці і десь аж в очеретах зникала.

Довго бабуся Мотря слухала мрії малого хлопця, але ніч-матіпка брала своє. Уже сонного Марка бабуся взяла на руки й пошканоубила в хату. Як і перше була тиша, тільки тяжкий стогін виривався з бабиних сухих грудей і йшов аж за двері на хутір.

Багацько ви тепер знайдете в Полтавщині таких пишних та таємних райських куточків, з відквіля розходиться тяжкий, запеклий стогін...

Іван Бібік.

Року божого 1907, Студня 18-го дня.

У горах

І.

На взгір'ях високих,
В долинах глибоких—
Я ніжні квіти
Для тебе зривав,

І серця жадання
У пісні кохання—
Веселий, щасливий
В горах виливав!..

Тихенько лунали
І десь умірали
Ті згуки кохання,
Як хвилі прудкі;

А серце горіло,
Од щастя боліло
І рвалось до тебе
В обійма палкі...

І гори тремтіли,
І трави шуміли,
І ліс віковичний
Немов трепетав

Од пісні палкої,
Од пісні святої,
Що з серця так щиро
Тобі виливав!...

II.

Боржом.

Скрізь гори, гори та ліса,
І річка вьється по долині,
А там високо на скеліні
Стоїть берізонька-краса.

Навпроти— грізні водоспади
Стрімглав летять по кручі
І срібних крапель міради
Громадяться у тучі.

В міжгір'ях ніжаться чинари,
На взгір'ї—гай, а вище—бір,
Над бором—срібне тім'я гір
Цілюють ніжні хмари.

Із під гори летить Нарзан,
Гра джерелом яскравим,
Над ним встає легкий туман
Струмочком кучерявим.

П. Гай.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Альбом українських узорів. Полтавське земство вже давно звернуло увагу на українське народне мистецтво і дбало скільки мога про його відродження, про його піддержку різними способами,—запровадженням українських узорів у земські майстерні, продажом у земських складах українських виробів, (від тих-же майстерень і від осібних майстрів), урядженням виставок з українськими виробами, на Україні і в столицях, підмогою полтавському музейові при його заходах здобувати стародавні й нові річі, з цікавими прикметами українського мистецтва. Окрім того, полтавське губерське земство взялося думки видавати збірники українських узорів, маючи на меті, щоб місцеві ремісники мали чисті, не зопсовані зразки свого національного мистецтва. Маючи перед собою таке завдання, полтавське губерське земство видало перед скількома роками збірник узорів до малювання ганчарських виробів, а тепер взялося до видавання розмаїтих збірників, таких, щоб в їх входили взори не одного, а різного майстерства. До виконання цього завдання полтавська губерська Управа взялася дуже дбайно; вона скликала осібну комісію,—з членів Управи, художників і інших людей, тямущих в сій справі; тая комісія розміркувала, які саме зразки взяти для першого випуску і як їх віддати. Що до ціни збірника, то вже й на-перед було відомо, що видання вийде досить коштовне, бо виконання взорів у різних барвах не може бути дешевим.—Перший випуск цих узорів, (без тексту), уже вийшов; зветься він: „Мотивы малоросійського орнамента“. Збірник містить в собі багато взорів стародавнього вишивання шовком, та золотом (взори знято з вишиваних церковних річей). Узори ці дуже гарні, але на нашу

думку слід би дати більше узорів простіших, для звичайного вжитку наших швачок. Єсть в альбомі і узори давніх килимів і чимало узорів плахт'яних; єсть і узори з річей глиняних,—стародавніх кахлів 18-го й 17-го віку. Ціна альбомові 3 карб. 25 коп. По друкарській роботі такого гарного альбому се не дорого.

Виконано узори дуже добре. Найменш вдалися взори плахт'яні, коли мати на увазі користування альбомом для вироблення плахт. Але з виконанням цих узорів для практичного вжитку справа найтрудніша, бо в плахті має значіння не тільки одна чи дві плахт'яні краточки з основним узорним мотивом, а й сусідні кратки,—хоч би й з тією-ж самою узорною фігурою, та тільки все з *иншим розкращенням* II; отже для того, щоб дати розуміння про цілу плахту, зовсім не вистачає подати зор однієї, чи двох плахт'яних краточок.

У всякім же разі, з тих розмаїтих зразків, що ввійшли в цей перший випуск полтавського видання українського орнаменту,—може не мало взяти собі й ремісник, і всякий мистець. Полтавське земство зробило сям виданням ще одну велику послугу українському мистецтву.

Слідом за першим ітимуть і інші випуски.

◆◆ Драматично-музичне видівисько, подане кийвською школою М. Лисенка, 23-го Лютого, в Комерчеськїм Театрі, було дуже розмаїтне й цікаве, по самому змісту й по виконанню. В першому відділі йшло дві невеличкі пьєски: одна по українськї, „Освідчення“,—переклад д-ія Лоського Чехового „Предложенія“, друга—якийсь московський водевіль „Женя“. Грали в обох пьєсках, учні й учениці Школи. Пьєска в українськїм перекладі—пройшла дуже добре; нам особливо сподобалась д-ка Валерік: в неї й постать гарна, сценічна, й грала вона добре,—виразно, а разом з тим просто, натурально, виявляючи добру школу. Не можна цього сказати про другу ученицю, що грала Женю: говорила вона не розбірно, і хоч може по пьєсі й треба було лежати увесь час на канапі, але вона при тім так пестливо маніжилась, що була схожа не на звичайну панночку, (як то повинно було бути по пьєсі), а на якусь «туркеню», що бувають намальовані на дешевеньких олеографіях... Мужеські ролі проведено було надзвичайно добре,—хоть би й не учням.

В другому відділі йшла невеличка опера М. Лисенка, „Зіма й Весна“, написана на текст Дніпрової Чайки. Властиве музика ця написана була для дитячого виконання, але для дітей вона занадто трудна. Виконували „Зіму й Весну“ учні дорослі. По музиці пьєса нам сподобалась, особливо гарні в її хори і де-які осібні співи в 2-ій картині. Але зміст опери, (теє лібретто), зложено невдало, а се шкодить навіть і музичній композиції. Занадто мало виявила авторка—фантазії й

рівноманітної творчості в своєму творі, що має бути фантастичним. Де-яких діячів, що мали-б бути показними, виведено не відомо для чого: Вітер, Оже-ледь, Баба-казка—зосталися зовсім без ролів... Для першого приходу Весни дапо якийсь „пісний“ мотив: сповідальний дзвоник і постові, комічно-смутні слова:— „На хрін, на хрін, та на редьку“; на нашу думку, для приходу чарівниці-Весни,—переможниці потужного Морозу та цариці Зіми,—треба було дати більш яскравий текст; до етнографічної-ж, смутньої фрази про „хрін та редьку“ дано й музику—мінорну. І для самого кінця опери можна було дати показніші слова, ніж текст народної пісенки про те, що комусь „мандрівочка пахне“. Для оперної композиції сього занадто мало; то-ж „фінал“ опери вийшов по словах—і по музиці—занадто простий, не розроблений.

Об-тім, ся нова, зовсім свіжа музична пьеса публіці сподобалась. Виконанням публіка теж була задоволена. Виступали учні класу д—ки Муравйово. Краще всіх провела свою роль д—ка Г. Лисенко.

Театр був повний і в кінці весь лунав від плескання, та викликання співців, композитора й пані Муравйової.

◆◆ **Жіноча українська часопись**—почала виходити в Галичині, у Львові, під назвою „Мета“. Зміст 1-го числа такий: Наші завдання. „На верхи“. Ідея еманципації жінок. „Жени руськія восплакашася“. Жіночий рух в Англії. Шляхами поступу. Зіма. Жіноча кандидатура до сойму. З історії руху українського жіноцтва в Галичині. З музики. З політичного життя. Веснина.

◆◆ **„За-океанська Україна“**. Американська часопись „Свобода“ подає перепіс дуже великого числа церковних братств, що заснувалися в Америці між українськими поселенцями. По більшій часті вони звуться по імені якого святого: „Братство Св. Николая“, „Братство Св. Петра“ і т. и. Але бувають і інші назви; одно з братств зветься „За-океанська Україна“.

За право рідної мови.

(Лист із Бельгії).

Не тільки у нас на Україні йде боротьба за право рідної мови. В західній частині Європи є одна сторона, що про неї у нас мало хто й знає з широким мас. Се частина королівства Бельгії, саме та, що підходить до моря,—Фландрія. Фламандці, переніши в середні віки хуртовину героїської боротьби за визволення з під іспанського ярма, прославившись такими велетнями-художниками, як Рембрант, Рубенс та багато інших, оцинилися тепер мало не в такім же становищі, як і українці.

Від давніх часів духовенство (езуїти) та його прихильники захопили до своїх рук народню освіту і, користуючись, сим могутнім засобом виховання, держать простий народ, здебільшого робочих, в темноті. Сей народ—германського походження, найбільше близький до сусідніх голанців, що до мови, типу та ин. Отже тепер тут пануючою мовою з'являється французька; про неї самий завзятий патріот-француз не може сказати, що вона подібна до фламандської, або що фламандська є французька перекручена. Інтелігентні провідці пригніченого народу давно вже відчували пекучу потребу ширення освіти на рідній мові. Ліпші елементи студенства теж відгукнулись на се запитання життя.

В головному гроді східної Фландрії, Генті, 16-го лютого сього року (нов. ст.) відбувся з'їзд студентів лібералів зо всіх університетів Бальгії. „Гуртки ліберальних студентів“ (Sociétés des Etudiants Liberaux) налічують більшість молоді в кожному університеті. Вони настільки сильні, що мають власні великі будинки з бібліотеками, залами для зборів, кафе і ин. Час від часу бувають з'їзди—конгреси—їхніх представників, для ознайомлення одного з другим, та щоб розібратися в різних питаннях. Ці з'їзди, та й саме існування об'єднаної спілки студентів всього королівства,—взагалі цікаве з'явище; тут і ми можемо де-чого навчитись. Але сей недавній конгрес звертає на себе ще особливу увагу тим, що на ньому розважали про питання, таке тепер пекуче для України, про націоналізацію університета. Цікаві докази приводили оборонці цього питання.—Точнісінько як у нас: університет—потрібний не тільки для кількох сотень молоді, але для всього народу: народіві молодь повинна нести освіту на рідній мові, зрозумілій йому; без сього ціле провалля відрізнає інтелігенцію від робочого люду. Країна в темряві, бо пануючі власи не говорять мовою народа. Як влучно висловився один промовець:—не біднота, засуджена на сувору боротьбу за існування, повинна вчитись мови вищих класів суспільства, але навпаки багаті повинні вчити мову роботящих мас.

Клерикали стають проти освіти на фламандській мові, бо їм на користь темнота народня,—вона-ж власне й піддержує їх владу. Що теперішня мова фламандська здається тільки відміною голандської, то се через брак вивчення її в школах. Дорікають їй теж, що вона не світова мова, але приклад сусідніх голандських університетів, де виклади даються теж не на світовій мові, доводить, наскільки вона здатна до наукової потреби. За професорами діло не стане, бо доволі є освічених людей, що можуть зайняти кафедри; наприкінці,—заведення фламандської мови може робитись повагом, в мірі як будуть відкриватись вільні кафедри та знайдеться фламандський професор на них. Фламандці не ставляться ворожо до французької мови, вони її високо шанують, учаться теї мови і вчитимуться; але вони

боронять права своєї рідної мови. Після гарячих суперечок, де присутні всі були згодні з загальним принципом і розходились лиш в поглядах що до проведення його в життя, ухвалили відповідний вирок про потребу заснування фламандського університету.

В країні, де все ж існують не паперові тільки „свободи“, де заходам осібних людей коло народньої просвіти відкрито вільний шлях, де кожний фламандець чує відповідь і на залізниці, і на почті, і в суді, у всіх урядових місцях, і всюди, на рідній мові,—однак виникає така потреба в вищій освіті на мові народу! Над сям варто б подумати всяким „об'єднителям“.

Отже не тільки на Україні йде боротьба за право рідної мови. Нехай же погляд на других, що прокладають ту-ж саму борозну на полі культури, підтримає нас в нелегкій праці.

Ів. Н.

Гент 25 (12) 08.
II

Бібліографія.

Для української сцени:

I.

Переклади М. Загірньої: *Ібсен*:—1) Підпори громадянства. Комедія на 4 дії, ціна 30 коп.

2) Ворог народів. Комедія на 3 дії, ціна 30 коп.

3) Примари, сяміова драма на 3 дії, ціна 30 коп.

4) Нора, драма на 3 дії, ціна 30 коп.

5) *Метерлінк*. Монна Ванна. П'єса на 3 дії, ціна 30 коп.

Зудерман. У рідній сем'ї, драма на 4 дії, ціна 30 коп.

Переклади Н. Грінченко: *Ібсен*,—Гедда Габлер, драма на 4 дії, ціна 30 коп.

Переклади Б. Грінченка: *Мірбо*,—У золотих кайданах. Комедія на 3 дії, ціна 35 коп.*)

Бажаючи подати на українській мові зразкові твори європейської літератури, а разом з тим і поширити репертуар української сцени, наші письменники пильно взялися за переклади. Присутність в котрій письменності значного числа перекладів ні в яким разі не може бути їй дога-

*) Всі ці книжки продаються в Києві, в „Українській книгарні“ (Безаківська, 8). Додаємо про це через те, що після помісного розбору приходять до нас запитання,—де можна купити таку, чи таку книжку? а часом засилають нам і гроші на книжку. То краще-ж вдатися просто до книгарні.

Ред.

ною, бо ні одна література, хоч би й дуже багата, не обходиться самими тільки власними творами, а бере й твори інших літератур. Тим більше це до речі в письменності нашій, що не зовсім ще зміцніла й не досить поширилася.

Переклади можуть стати в пригоді нашій письменності і для вироблення літературної мови.

Може найбільш почуватється у нас потреба в творах для сцени. То-ж не диво, що між перекладами уявилося у нас чимало творів драматичних.

Щодаємо вище список перекладів, що вийшли в Києві останнім часом; вийшли вони всі під однією редакцією, через те можна говорити про їх загалом. Вибір творів зроблено старанний,—взято все речі ідейні, добірні; переклад—легкий, читається вільно, з приємністю. Думаємо, що п'єси ці могли-б теж іти на нашій сцені; з них де-які вже й ідуть в Галичині (Примари і Нора). Правда, ставити ці п'єси не легко, бо вони потребують школи, уміння передавати типи розмаїті; духовний склад тонкий, часом дуже особливий. Однак і така школа артистична вже виробляється у нас; доказом того єсть успішна постановка сими днями в Києві частини з п'єси Зудермана, (в перекладі М. Загірньої, „У рідній сем'ї“), зограної дуже добре вихованцями драматичного відділу школи М. Лисенка. Чому-б не спробувати своєї сили на світових зразках і иншим прихильникам театрального хисту?

Нам хочеться подати пару зразків спогаданих перекладів. Ось уривок з мови доктора Штокмана (із п'єси Ібсена, Ворог народів): „Народний Вістник день-у-день проповідує брехливу науку про те, що тільки в масі, в сірому стовпищу, в організованій більшості і треба шукать лібералізм та моральність, а що людські вади та зопсованість, та всяка духовна гнилизна—це все йде од культурних класів. І цей самий Народний Вістник проповідує, що масу, стовпище, треба підняти до вищих культурних умов життя. Але як же це в чорта: як що повірити Народному Вістникові, що культура веде до поганого, то значить піднімати простолуд до культурного стану—це значить пхати його в безодню. Але на щастя всі розмови про те, що культура деморалізує—це стара традиційна брехня. Ні, деморалізує темрява, убожество, погані життєві умови. В хаті, де не замітають і не провітрюють що дня, люди за які два три роки втрачають уміння думати і робити морально. Як не стає кислороду, то й сумління замірає і глядять, що в багатьох хатах у нашому городі не стає кислороду, бо не дурно-ж уся ця організована більшість така безсумлінна, що готова здобувати собі багатство з болота брехні та неправди“

А ось уривок з Гедди Габлер:

„Гедда: Ах, якою волею повіяло на мене від цього вчинку Ейлерта.

Брак. Волею, пані Геддо? Еге, що до його, то він тепер звісно, вільний.

Гедда. Я говорю про себе. Якось лекше дихати, коли знаєш, що на світі все-ж робиться инколи щось таке, що говорить про вільну, сміливу волю... щось осяєне промінням краси. В Ейлерта стало сміливости прожити життя по своєму. І потім, тепер це щось велике, на чому сяє печать краси. У його стало сили волі покинути життєві роскоші... так рано!

Така мова перекладів з-під редакції Б. Грінченка. Як бачить читач, вона добра; хоть при тій невиробленості нашої літературної мови (і слів, і складу), де-що з'являється не певним. Чи доладне слово „стовпище“? Чи не слід-би пошукати иншого?.. А „моральність“—так уже й буде, дарма що воно зовсім чуже?.. Який неологізм краще вжити: „промовник“ (як у М. Загірньої), чи „промовець“?.. Не сподобалось нам, що в перекладах частеньке вживається „який“, „які“ („чоловік, який“, „істини, які“). Се не по українському. Не слід би скрізь вживати слово „еге“; якесь воно грубовате і мов-би не всюди воно до-речі; не завжди, але-ж инколи мов-би краще було-б замінити його словом „так“: коли сказати,—„так, він іде на смерть“, то мов-би краще, ніж сказати—„еге, він іде на смерть“. Якийсь тут єсть відтінок, що його треба глядіть. У тих же перекладах на кожнім ступні тее „еге“...

За те де-що вийшло в тих перекладах на-віт краще, ніж у московським перекладі; напр. Зудермановий заголовок *Heimat* чого-сь то переложено по моск. „Рідина“, тим часом коли в пьесі річ іде зовсім не про „отчизну“, а іменно про рідний куток, „Рідву сем'ю“, як переложено у М. Загірньої.

А от, невідомо через-що Б. Грінченко назвав пьесу Мірбо „У золотих кайданах“—коли в пер-вотворі стоїть: „*Les affaires sont les affaires*“. Ніяких тут кайданів нема, та й ватажок пьеси зовсім не почуває себе в кайданах!

Об-тим, це дрібниці. *Взагалі-ж* взявши, мова перекладів нам подобається і ми бажали-б поба-чити ще багато праць з під тих же рук, що дали переклади стількох значних і користних творів.

II.

Нехай живе життя! Пьеса на 4 дії, Л. Па-харевського, Київ, ціна 25 коп.

Під такою „відрадістною“ назвою являється уже не переклад, а власний дарунок українській сцені.

Одначе та назва виходить оманливою: „жит-тя“ то в пьесі й нема, а все тільки смерть, а як хто й зостається при житті, то тее життя затроєне спогадом про смерть дорогих людей. З самого по-чатку, на протязі цілої дії, помирає молодий хло-пець Анатоль. У другій дії в без'утішної матері того хлопця—беруть і дочку, Валю,—і вона пішла на смерть: когось мала вбити, замість того сама за-

гинула од вистрілу. Зостаються: нещасна мати, та пропащий „форменний“ алкоголік Шербатий, ко-ханець Валін, та родич Анатолів, Борис, що оже-нився з його любкою.

Всі зійшлися в санаторії. Борис, після хвилинки щастя, був у тюрмі (по Валіній-же справі) і тепер дуже хворий, він причуває свою смерть, йому все сниться Анатоль.

Алкоголік чогось-то власне тепер перестав пить, говорить про те, щоб „жило життя“, хоть і чуже, що й Валя померла для того, щоб комусь було краще жити, що й він живе тільки для того, щоб, бувши лікарем, пособлять тим, хто хоче жи-ти; він ніби-то поринув і в гарній природі Криму; одначе—тяжко сумує і вкінці плаче за Валею..

На тім кінчається пьеса. Оце таке й „жит-тя“!.. Все в пьесі якесь істеричне, вимучене. Роз-мови штучні,—у справжньому житті ніхто так не говорить!

Вся дія діється на особному тлі, що має да-вати той „настрій“: ремарки вказують, як вие со-бака.. залягає „над-вечірня“ сутінь... „горять слези кришталем на місячному сянні“... Яко дра-матичний твір, пьеса не має ні центру, ні зв'язку. Це хутній поема, ніж драматична пьеса.

Однак єсть в пьесі щось справді поетичне, привабливе. Почуття любові її діячів—таке ніжне,—ні одної „теперішньої“ картинки рознузданої жа-доби... Не паує груба, егоїстична думка. Автор до того-ж владає гарною мовою, певним стилем. Ко-ли-б узяв не такий придуманий зміст, що вийшов таким млявим, розволоченим, то дав-би гарний твір,—тільки все-ж либонь не драматичний...

О. Пчілка.

Дописи.

Полтава. На масниці в Полтавським горіль-чавім казеннім складі відбулася двічі театральна постановка для робочих. Обидва рази ставилася ко-медія Карпенка-Карого: „Розумний і дурень“. У середу виключно для робочих та їх родини, а в п'ятницю для тих робочих, що не були в середу, і для інтелігентної публіки, що служать у складі. У середу були після всього й танці, а в п'ятницю—співи (виключно українські пісні). Горільчани склади що року дістають від казни гроші, приз-начені на „поліпшення побуту робочих“ та на „просвіту й розвагу“ їх. Досвід кількох років дає змогу свазати з певністю, що ставлення пьес тре-ба вважати за найкращий спосіб уживання цих грошей. Ні читання з світовими картинками, ні му-зично-літературні вечірки, ні навіть вечірки з тан-цями, музикою й закускою не принажують до себе

такої численної публіки і не викликають у робочих такої цікавості, як театр. Ще на ренетиціях щоразу зостається кільканадцять д.ш навіть сімейних робочих, що ні на яку иншу втіху не приходять,— і то застаються після дев'яти годин роботи.

За ці два рази було на постанові п'єс душ 400, і було б далеко більше, та на великий жаль зала при Ідальні для робочих не містить більш, як 200 душ, і через те розпорядники мусили впускати публіку по квитках.

У п'єсі грали робочі та писарі з контори цього ж таки складу. Зовсім сторонньою була тільки пані Петрова, що зіграла ролю Мар'яни з великим хистом, чулстю і розумінням життя. Дуже добре виконали свої ролі і добродії Базиченко, Рябцев, Боняк, та й иншим артистам не можна завдати сливе ніякої догани, особливо вважаючи на те, що вони з'явилися на сцену вперше зроду; отже гра пані Петрової робила таке вражіння, як от буває, коли в оркестрі зненацька вступить і заплаче під мистецькою рукою віолончель, та чарівними згуками верне тобі давню хвилину життя і любі турботи твого власного серця...

Гра артистів дуже сподобалась споглядачам, вони вітали учасників гучним плесканням.

Все було-б добре, от тільки (хто б це подумав!)—шквалили помилки в мові, а найпаче в наголосах. Полтавці з Павленок говорять тепер: „сáми“, „зáперто“, „лóбий“, „говóриш“. А псує мову не що инше, як школа, бо так говорять тільки грамотні...

3 -й.

Лубні. Арешти у нас в городі майже не припиняються. З неділю тому знову заарештовано колишнього посла 1-ої Державної Думи від полтавщини, Володимира Шемета, і його брата—видавця 1-ої української газети „Хлібороб“—Миколу Шемета, помічника присяжного повіреного Левицького та мельника Шефтеля; їх уже раз було заарештовано в кінці 1907 року, але потім випущено на волю під великі застави (по 10000 карб., а за Шефтеля 3000 карб.), а тепер знову заарештовано з постанови прокурора Харківської судової палати, вважаючи на важність справи та на те, що їм усім загрожує велика кара. Обвинувачують їх усіх в революційній діяльності в часи „свобод“ року 1905, в участі в лубенській самообороні, що існувала з дозволу начальства, в утворенню мітингів і навіть в підготованні озброєного повстання і т. ин. В сій справі покликано до суду ще чимало людей: М. Корепецького, Ф. Шпака, Л. Шіпеля, Лобасова та инших; ці всі, крім Лобасова, теж сидять в тюрмі.

Потім заарештовано єврейського учителя Гродника, одну інтелігентну дівчану, що слугує в Лубенському магазині „швейних машин Зінгер и Ко“, та ще одного молодого робітника. Їм оповіщено, що їх можуть випустити на волю під заставу по 500 карб. за кожного.

Українець.

Чернеча слобода (Полтавщина, Роменський повіт). Гірко жити мужикові. От хоч би і в вашім селі. Хліба не стає; єсть такий, що й тепер контуються так собі, аби прожити; ідять хліб з висівками, примішують туди, як у кого є, гороху, то-що, а є такі, що ідять саму ріпу, та дай Боже, щоб і тії стало хоч до Великодня. Вже два рази ходили наші волостні, зписувати, як то кажуть, „на пособіє“, щоб казна дала нам хліба на „продовольствіє“, але що з того буде,—хто знає... А поки-що з тебе правлять. Хоч проси, хоч моли,—нічого не поможеш; кожного дня ходить душ 10: урядник, староста, соцькі та десяцькі; у кого нема нічого,—беруть у холодну; хто ж має свитку, або подушку,—у того заберуть і подушку й свитку—і то добре! через се тепер повна волость набита подушками, та иншим таким манаттям.

Од Дума ж нічого не ждуть. Скажеш: Не журіться, ось Дума щось видума, тоді й нам поліпшає.—Е, що там Дума!—відкаже на те чоловік, махне рукою та й піде, не схоче й балакати.

Та й правда,—що йому ждять? Цілий вік свій жде, а особливо в ці два роки, а що виждає? Нічого.—Ще гірше стало, ніж було раніш, важуть наші люди.

Пождемо ще, може що й виждемо.

У нас в 1903 році відкрито було потребительську лавку. Зпершу—воно пішло добре, і так ішло діло років два, а в 1905 році, як найняли нового приказчика, діло опало. Новий приказчик завів такі порядки, що мужики тільки головами кивали; торгували, торгували, повіль доторгувались до того, що тепер у тій крамниці zostались самі полочки, а товару нема ні на шеляг; та самого приказчика не можна й винуватити, бо сьому помагали самі й члени,—брали потрошку, а як їх багато, то потрошку, та потрошку—й розібрали всю до-щенту лавку.

Тепер голова теї „потребительської“ крамниці каже, що „не доросли“ ми до того, щоб мати свою лавку, а воно річ зовсім не в тім, а в тім, що й освічені люде не так поведяться в громадській справі, як би слід;—а за се повинно-б їм бути соромно!

Гриць Голуб.

Курск. В Курську 15 лютого відбувся український вечір з добродійною метою. Вечір був у залі „комерційного зібрання“; справляли якісь „любители Руско-Українського театральнаго искусства“. Для мене цей вечір мав бути святом; я пішов у „Комерційне зібрання“, щоб почути там рідну мову, декламацію, співи, щоб побачити своїх земляків, національне вбрання й таке инше. Але мої мрії не здійснилися і я не побачив того, чого так жадав, а побачив ось що: В залі висіло з-пять рупників; на їх були вишиті козаки з бородами, а внизу напис: „Попоем, попляшем, отдохнем, как ляжем“. Декламації було зовсім мало; програму не всю було виконано,—наприклад, замість поеми Шевченка Червець, виконано було куплети „Перефере-ку-ку“; пройшла чутка, що декламатор не встиг вивчити поеми. Отже замість ідейно-національного вечера, була якась мішанина; тут не було справжніх Українців, а були все москалі в українському вбранні,—яке змогли добути тут. Я довго ходив по залі й прислухався до розмов, але окрім покалічених на руський лад слів—я більше нічого не чув...

Дуже вразило мене те, що д—ій Левитській, почавши грати на балабайці „Гриця“, раптом звернув на пісню „По улиці мостовой“, „Чепуха“, „Сьни“ і т. и. От же замість українських пісень вишла якась „чепуха“; і таким робом музичний відділ був бог-зна який...

Далі були танці; народні українські танці перемішувались з салонними. Танцювали гарно, але й тут не обійшло без „чепухи“: д—ій, що декламував, і тут скоїв бог зна-що: він до того дотунався, що витягся серед залі як смив,—а публіка умирала з реготу!...

От-як у нас одбулося українське свято! Раджу упорядникам вечорів доглядати за сповненням програм та й за артистами,—щоб не однадити публіку...

В Курську оце недавно зачинено книгарню „Кооперація“; хазяїнів її одвезено до в'язниці.

Аміл.

По чужих країнах

Турція й підданці-славяне.

Неспокій, що починався на азіатським кінці турецької держави, на її перській, та руській границі, був і в балканській країні, з powodu стапомища болгарської сусідки, Македонії. Болгарія вже давно й призабула свою неволю, турецьке підданство, а Македонія, в таким самим славянським людям, як і в Болгарії, все мучиться під владою

турецькою. І нема в її спокою ніколи: все сьладаються повстанські „чети“, все змовляються більші й менші громадки, думаючи про своє визволення, та нічого з того не виходить, бо вони дрібні і сили не мають. Македонці хотіли-б прилучитись у якусь державну спілку до Болгарії, та се діло велике і двом невеличким країнам трудно сього досягти, без згоди великих держав. У самій Македонії теж нема згоди. В цій країні живе не тільки славянський люд, єсть там багато й греків; обидва народи між собою дуже ворогують, за свої національні права. Раз у-раз іде колотнеча. Простягають до Македонії свою руку й німці, з Австрії.

Вже й давно дається в знаки славянським народам німецький „натиск на схід“,—Drang nach Osten,—мовляли сами німці. Се—тихеньке, без військового гвалту, обляганне сусідніх славянських народів, придатних для визискування та перевертання на иншу народність. Отож дуже помітна німецька праця і в Македонії. У здовж залізних дорог, на полудень од сербських границь, появился в остатній добі ряд німецьких дворів; чим далі на полудень, тим вони густійше, а далі вже тягнуться без перерви двома напрямами до пристанів Солунської й других. Розпросторення тих німецьких панських дворів ясно показує, що німці мають на думці зайняти головні дороги до Егейського моря. Сим німецьким поселенцям допомагають грошима німецькі й турецькі банки.

Македонці побачили, що в їх стороні розкорінюєся чужий народ і взялися до боротьби. Сю справу взяла в свої руки внутрішня повстанська македонська організація, що має велику силу й вплив, дарма що вона стратила в останній час багато людей. Знаючи добре, що німецькі господарі нічого не зроблять без місцевих сільських робітників, македонські повстанці наказали робітникам брати од німецьких панів надмірно велику заробітну плату. Але німецькі пани, маючи щедрю грошову підмогу, не злякались сього і платили, скільки в їх правила. Тоді повстанці наказали усім місцевим людям зовсім не йти на роботу до чужинців; німці почали спроваджувати робітників з найдальших за-вуктів, але й сі слухали наказу повстанців і кидали роботу; навіть чужинці кидали роботу в німців, вже від страху. Коли ж ті способи не помагали, тоді повстанці нападали на німецькі двори і палили їх,—хоч се бувало дуже рідко. Турецький уряд не міг допомогти німецьким поселенцям. Тепер настало в Македонії таке становище: по всіх німецьких дворах робота стоїть, двори пустують і гинуть або переходять в македонські руки.

Отже турецькі державні справи близько займають і німців. Для Австрії доля Македонії—велике державне питання. Для загодження Австрії, Турецький уряд,—під час своїх заходів у Персії, та на руській границі,—довволив, щоб австріяки про-

кладали залізну дорогу через Македонію і користувалися доходами з нею, а за те—щоб були у згоді з урядом Турецьким і не перечили Турції вести всі діла в Македонії й де-інде так, як хоче турецький уряд.

Остатнім часом ніби то заспокоїлося і на турецько-перській границі і в Македонії, але Турція все таки не вивела всього свого війська, що вона стягла на своїй азіатсько-руській границі; та й у Македонії тих добрих перемін не заводять, що від неї вже давно вимогалося. Отже те саме турботне становище в ґрунті своєму зосталося, хоть чутки про війну й затихли.

Лист до редакції

Високоповажна Добродійко, пані Редакторко!

Не одмовте на сторінках Вашої шановної часописи помістити ось цього листа до Миколи Федоровича Сумцова:

*Високоповажний Добродію,
Миколо Федоровичу.*

Українське студентство в Москві вітає Вас, як першого з тих вчених, котрий в стінах Харківського Університету обізвався до своєї аудиторії українською мовою, як діяча на полі нашого письменства й науки, котрий не жалкує для любого діла ні праці, ні сил.

На сторінках нашої історії буде записано, хто був причиною до того, що в Харківському Університеті в перший раз за весь той час, як його збудовано на території України, пролунала Українська мова, ми-ж, студенти українці, приєднуючи свій голос до голосів нашого громадянства, щиро вітаємо Вас і певні, що рідне слово пролунало під стелями Харківського Університету незадля того, щоб знов змовкнути, але щоб ще голосніше провучати з кафедр усіх українських університетів і ніколи не змовкати; Ви-ж будьте першим з тих, хто докладає до того праці.

Комітет Українського Земляцтва в Москві

Дар школі.

Михайло Комаров з Одеси прислав нашої редакції 4 карбов. на те, щоб вислався „Рідний Край“ якому-небудь неспроможному сільському учителю на Україні. Посилаємо за ті гроші „Рідний Край“ з „Молодою Україною“ одному учителю в сільській школі в полтавщині. Ім'я учителя й назву школи ми подали до відома М. Комарову.

Ред.

Повідомлення.

Редакція одержала багато листів з запитанням, чи не можна було б виписувати Рідний край без додатку Молода Україна, бо людям безсімейним той додаток не потрібний. Уважаючи на ті заяви, редакція повідомляє, що нехай вже буде й так: можна виписувати Рідний Край і без дитячого додатку „Молода Україна“; в таких разі, плата за Рідний Край, без Молодої України, буде 3 карб. на рік, 1 карб. 60 к. на пів-року і 85 в. на чверть року; плата за М. Україну зостається та сама: без Рідного Краю—2 карб. При Рідному Краю Молода Україна виходить тільки 1 карб. бо за Рідний Край з сим додатком „Молода Україна“—платиться 4 карб.

Книжки надіслані до редакції.

Ів. Бондаренко. Про Гарібальді. Вид. тов. Просвіта у Одесі. Ціна 15 к.

Михайло Лозинський. Польський і руський революційний рух і Україна. Вид. „Ранок“. Київ. Ціна 35 коп.

Г. Ібсен. Гедда Габлер. Драма на 4 дії. Переклад Н. Грінченко. Київ. Ціна 30 коп.

Юр. Сірий. Де-що про світ божий. (Бесіди по природознавству) Вид. Є. Череповського. Київ. Ціна 30 коп.

Бесіда посла Григорія Цеглинського. Вид. „Селянської Ради“. Перемишль.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*

О П О В І С Т К И

Если Вы ожидаете или желаете получить от своих родственников „Шифскарты“, то пишите Вашим родственникам, чтобы они обратились лично или письменно исключительно к фирме:

C. V. Richard & Co. 31/33 Broadway, New-York.

у которой они получают верные настоящие шифскарты для проезда прямым сообщением на устроенных по новейшей системе скорых пароходах „Добровольного Флота“ изъ Либавы въ Америку. Генеральные представители въ Либавѣ: „Им. Фалькъ и Ко“ отвѣчаютъ на всякія запросы охотно, подробно и бесплатно.

Съ совершеннымъ почтеніемъ **Ш. Шуръ, Либава**

ПЕРЕДПЛАТА НА РІК 1908.

УКРАЇНСЬКЕ БЖІЛЬНИЦТВО.

(Другий рік видання).

Виходить 8 разів на рік книжками до 1¹/₂ аркуша, з малюнками.

„Українське Бжільництво“ — орган українських пасічників і служить потребам бжільництва на Україні.

ПРОГРАМА ЖУРНАЛА:

- 1) Од редактора.—2) Хроніка.—3) Статті практичні.—4) Статті науки.—5) Про діяльність бжільницьких і сільсько-господарських товариств.—6) Заходи та постанови уряду про бжільництво.—7) По пасіках.—8) Огляд бжільницької літератури.—9) Бібліографія.—10) Усячина.—11) Запитання і відповіді.—12) Видання, надіслані до редакції.—13) Почтова скринька.—14) Справочний відділ.—15) Оповідки.

В журналі будуть писати: Є. Архипенко, К. Горбачов, М. Дернов, Ган. Єфрекова, І. Корабльов, проф. Н. Кулагин, свящ. І. Ляхно, свящ. о. М. Михалевич, Ф. Нежоловський, А. Свиренко, П. Свіжневський, О. Степовик.

ЦІНА

На рік . . . 1 карб. — коп. }
 На 1/2 року. — „ 50 „ } з пересилкою

Накладним платіжем на 20 коп. дорожче.

Окреме число коштує 15 коп.

Гроші надсилати: Петербург, Конная, 5. Редакція журналу „Українське Бжільництво“.

Открыта подписка на 1908 годъ

на еженедельный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКОГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.
ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

Ѣмена и книги: „ПORAДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, „Жито та пшениця, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ безплатныя бібліотеки-читальни и бібліотеки сѣльско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сѣльскаго хозяйства.

Открыта подписка

на ежедневную газету

КІЕВСКІЯ ВѢСТИ

Условія подписки: на годъ 8 руб.

Допускается разсрочка платежа на слѣдующихъ условіяхъ:

ВЪ ТРИ СРОКА:

На газету

на газету съ иллуст. прил.

„Кіевская Искра“

При подпискѣ . . . 3 р.
 Къ 1-му апрѣля. . . 3 р.
 Къ 1-му августа. . . 2 р.

При подпискѣ 3 р. 50 к.
 Къ 1 апрѣля. 3 р. — к.
 Къ 1 августа. 2 р. 50 к.

ВЪ ВОСЕМЬ СРОКОВЪ:

При подпискѣ 1 р., къ 1-му февраля, марта, апрѣля, мая, іюня, іюля и августа по 1 р. всего восемь рублей.

При подпискѣ 1 р. 50 к. къ 1 февраля, марта, апрѣля, мая, іюня и іюля по 1 р. и къ 1-му авг. 1 р. 50 к., всего 9 р.

На одинъ мѣсяць 85 коп.

Адресъ редакціи: Институтская, № 14.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ СБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

Управляющаго

ищу должность, имѣю сѣльско-хозяйств. образование и нѣсколько лѣтъ практики; есть аттестат и рекомендаціи. Адрес: Смоленск, сѣльско-хозяйств. склад, Пейлану, для Д.

Бандуру

(кобзу) продаю. Вчу грати. Оболонська ул., 17, Кондратченко.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйственный журналъ
(выпущенъ
ХОЗЯИНАМИ)
Подъ редакціей
А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русский сельскохозяйственный журналъ

Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и коопераціи въ деревнѣ, фельетоны—на темы деревенской жизни у насъ и заграничей,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (безпл.), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели. Въ журналѣ печатается **Обновленная земля** Сказаніе о побѣдахъ современнаго земледѣлія въ Америкѣ. В. Гарвуда. Сокращенный переводъ проф. К. А. Тимирязева

Годовые под- 50 №№ журнала получать 25 книжекъ
писки кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотека Хозяина“

Чт. такое интенсивное хозяйство.	Что читать хозяину?
Что такое экстенсивное хозяйство	Какъ устроить сел.-хоз. общество
Сѣвецъ и сѣялки.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва
Какіе бываютъ плуги.	Дешевый кирпичный домъ.
Торфъ какъ удобреніе.	Какъ устроить хорошую печь.
Известь и мергель.	Выборъ улья.
Какъ устраивать полевые опыты.	Парники.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Перепрививка негодныхъ плодовыхъ
Культурная овца.	деревьевъ хорошими сортами.
Разведеніе утокъ и гусей.	Что дѣлать съ урожаемъ сада.
Первоначальная помощь скоту при	Вишневый садъ.
заболѣваніяхъ.	Земляника.
Зачѣмъ выводить новыя сорта сель-	Сохраненіе и заготовка рыбы.
скохозяйственныхъ растений.	Нормовые буряки, морковь, брюква.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. ^{1/2} года 2 р безъ книж. 3 р разсроч-
съ прилож. 25 книж. въ годъ. 1 р ка отъ 1 р.
Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1908 ГОД.

Иллюстрированный

◆◆◆ ДѢТСКІЙ ЖУРНАЛЪ ◆◆◆

Работъ и Развлеченій

ТРУДЪ и ЗАБАВА

Годъ третій.

Подписка на годъ 12 №№ журнала и 12 приложе- ній (отдѣльные рисунки и книги)—3 руб. въ годъ съ пересылкой. На ^{1/2} 1 р. 50 к., на ^{1/4} 75 к., на 1 м. 25 к. Допускается разсрочка: при подпискѣ, 1 Ап- рѣля и 1 Юля по одному рублю.

РЕДАКЦІЯ: С.-Петербургъ, Столярный пер.. д. № 9.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

На ТЕРСКІЯ ВѢДОМОСТИ

въ 1908-мъ году (41-й годъ изданія).

Выходятъ ежедневно,

за исключеніемъ дней послѣправдничныхъ,

ПО СЛѢДУЮЩЕЙ ПРОГРАММѢ:

Въ ОФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текуція распоря- женія правительства и мѣстной администраціи а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаетъ в себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководяція статьи; 3) статьи и со-; общенія мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніях; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) об- зоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутренняя хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и би- блиографія; 14) иностранныя извѣстія; 15) вѣсти съ Дальняго Востока 16) телеграммы; 17) фельетонъ; 18) между дѣлом; 19) разныя извѣстія 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересылкою и доставкой:

На годъ 6 р.— к.	На 8 мѣс. 4 р.50 к.	На 4 мѣс. 2 р.50 к.
„ 11 мѣс. 5 „ 75 „	„ 7 мѣс. 4 „ — „	„ 3 мѣс. 2 „ — к.
„ 10 мѣс. 5 „ 50 „	„ 6 мѣс. 3 „ 50 „	„ 2 мѣс. 1 „ 50 к.
„ 9 мѣс. 5 „ — „	„ 5 мѣс. 3 „ — „	„ 1 мѣс. 1 „ — к.

Перемѣна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи: Владикавказъ, Сергіевская улица собст. домъ, № 10. Телефонъ № 72.

Редакторъ Н. П. Волковъ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1908 год.

НА ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

КІЕВСКАЯ МЫСЛЬ

съ еженедѣльными иллюстрированными приложеніями.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 1908 годъ.

На 12 мѣс.—11 р., на 11 мѣс.—10 р. 40 к., на 10 мѣс.—9 р. 50 к., на 9 мѣс.—8 р. 60 к., на 8 мѣс.—7 р. 70 к., на 7 мѣс.—6 р. 80 к., на 6 мѣс.—6 р., на 5 мѣс.—5 р. 30 к., на мѣс.—4 р. 30 к., на 3 мѣс.—3 р. 30 к., на 2 мѣс.—2 р. 30 к., на 1 мѣс.—1 р. 20 к.

Разсрочка для подписчиковъ: 1) Въ 2 срока—1-й взносъ при подпискѣ—6 р. и къ 1-му юня—5 р. 2) Въ 3 срока—при подпискѣ—4 р., къ 1-му апрѣля—4 р. и къ 1-му августа—3 р.

Редакція и главная контора помѣщаются по Владимірской ул. въ д. № 46, вблизи город- ского театра.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 9.

7 Березня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окрім числа за границю по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата двоя, за поміщення оповістки знову, третє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: До українського жіноцтва—*М. Д.* Державна Дума. Вісті. На Україні. Вибори до галицького сейму. Вірші—*В. Війченка*. Півтора оселедця—*О. Пчілки*. Вірші—*Л. Волошки*. Із суддівської практики—*Е. Копила*. Українське слово й мистецтво. Бібліографія. Жіноча часопись. Сватоплук Чех (некролог). Дописи. Оповідки.

М Е Т А.

ЧАСОПИСЬ УКРАЇНСЬКИХ ПОСТУПОВИХ ЖІНОК,
Виходить в Галичині, у Львові, двічі на місяць.
Видає і відповідає Дарія Старосольська. Випускає
Редакційний Комітет.

Передплата до кінця року 3 корони, окреме число
10 сотиків.

Адреса: Львів, Ринок, № 10.

ВИДАВНИЦТВО *є.* ЧЕРЕПОВСЬКОГО.

Вийшла з друку і вишукана на продаж:
Популярно-Наукова Бібліотека № 1.

Юр. СІРІЙ,

ПРО СВІТ БОЖИЙ

Бесіди по природознавству з 65 малюнками
100 стр. ціна 30 коп.

Того-ж автора: ЖИТТЯ РОСТИН (готується
до друку).

Ця видання в книгарні Л. Іздіковського, Київ,
Хрещатик, № 29.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією *О. Мосач* (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 кар.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Рідний Край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. і на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Іздіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомері—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

До українського жіноцтва

По часописах пройшла звістка, що у Червні сього року буде всеросійський з'їзд жіноцтва у Петербурзі.

З різних країв великої держави збереться жіноцтво радитись про поважні потреби жіночого життя. Будуть міркувати, як і чим у всіх пекучих питаннях крайового життя може допомогти жіноцтво, що за останній час так рветься до громадського життя, до громадської праці. Думаю, що на цім з'їзді виникне й національне питання про незадоволення потреби вільного розвитку різних народів, що складають нашу державу. Коли ми пригадаємо історію національного розвитку різних народів, ми побачимо, що жіноцтво у цьому рухові має велике значіння. Хто перший розвиває, виховує духовні сили, усі почуття дитини? Хто перший ворухить у дитини почуття й прихильність до рідного слова, як не мати?—вона ще над колискою, перша бачить, як починає розгорятись божа іскра в дитини, вона перша направляє її по шляху духовного розвитку. Чи не мати ж—перша може направити дитину на стежку широго громадського життя?

Все це може й мусить взяти на увагу жіноцтво, освічене, свідоме жіноцтво, що добре розуміє потреби свого народу, свого краю.

Це все, звичайно, можна сказати й про наше, українське жіноцтво. Поки-що не судила йому доли мати свою національну школу й відповідну освіту, таку щоб могла дати справедливе розуміння потреб свого народу. Скрізь по жіночих наших школах панує офіціальна освіта, що не дає щирих правдивих відомостей про життя українського народу.

Не вчаться наші доньки в школах а ні своєї мови рідної, ні літератури, не вчать і правдивої історії свого народу... Ог через що не легко виховуватись свідомим українським жінкам. Коли підіймається питання взагалі про жіночий поступовий рух, про громадську роботу жіноцтва,—наше українське жіноцтво мусить зібрати всі свої сили, щоб заявити про всі свої громадські потреби, й свого краю, народу, і намітити ті шляхи, як треба йти на-далі у поступовому рухові українського життя.

Але перше ніж їхати українським жінкам на загальний всеросійський з'їзд,—треба облічитися в своїх силах, обміркувати всі потреби свого краю, свого народу, і тоді вже там, у Петербурзі, виявити усі ці потреби і поміркувати, як, ідучи поруч з жіноцтвом інших народів, здобувати краще життя для всіх і для України. Там, на з'їзді жіноцтва усіх народів держави, наші українські жінки повинні рішучо заявити про всі ті пекучі потреби великого краю, численного народу.

Але їх голос буде мати велику вагу тоді, коли вони виступлять як самостійна спілка, на рівних правах із спілками інших народів.

У нас на Україні є де-які жіночі товариства, як наприклад—у Харькові „Общество трудящихся женщин“, київські подібні товариства; але не можна сподіватись, що ті товариства виконують те, що слід зробити перед з'їздом. На нашу думку, краще всього окремим українським діячкам взяти на себе працю і скласти українську жіночу спілку, скликавши хоч би Великодними святами особну нараду у більших городах України, для обміркування всієї справи. Про такі з'їзди могли-б поклопотатись і наші Просвіти. Ми сподіваємось, на Україні є чимало свідомого жіноцтва, що відгукнеться щиро на такий заклик.

М. Д.

Державна Дума.

Засідання 1-го Верезня.

(Про посольство в Японії і про «умовне увільнення» арештованих).

На черзі нове обміркування законопроекту про те, щоб у Японії, в г. Токіо, замість імператорської російської місії було—посольство.

Крупенський вніс поправку до цього законопроекту, через те Дума повернула законопроект в комісію, щоб його було розглянуто разом з поправкою і знову внесено в Думу в найближче засідання.

Опріч скількох дрібниць, обміркування законопроекту, поданого міністром справедливости, про „условное освобождение“ (увільнення арештантів до строку, під певною умовою) займає знов мало не ціле засідання в Думі. Справа ця дуже поважна. Річ іде про ту встанову (вона єсть по де-яких інших державах), що арештованого,—коли тюремний уряд скаже, що він шанується, подає надію на добре поведіння,—увільняють з тюрми, одпускають до строку, з тією умовою, щоб він шанувався й на волі; коли-ж він знов попадеться на лихому вчянку, то його знов посадять у тюрму, завдавши ще далеко строгішої кари,—бо тоді йому буде присужено до одсижування в тюрмі ще й увесь той час, що він не досидів, як його було увільнено на-віру, під умовою.

Отже міністр справедливости, подавши нарис закону про таке «умовне увільнення», хотів, щоб Дума його затвердила.

Та не всім членам Думи той закон сподобався: проти його були й крайні праві і ліві: одні через те, що не хотіли-б давати ніякої пільги злочинцям, не хотіли-б випускати їх з тюрми ні при яких

умовах; а другі через те, що не хотіли-б здавати арештованих на ласку тюремного уряду, та на досліді всякого довощика, хоч би й на волі. Інші міркували й те, що не в тюрмах діло, а в тім, щоб були кращі умови життя.

Де-які члени говорили за те, щоб закон про увільнення арештованих прийняли:

Максудов казав, що цей закон дуже милостивий, що він полегчить долю арештованих; тільки треба, щоб присуд про те, чи одпустити чи не одпустити арештованого, давав не тюремний уряд, а які небудь сторонні онекуни, залежні тільки від міністра справедливості.

Люц і Аджемов теж говорили за те, що закон про увільнення до строку—добрий, що треба тільки, щоб сама громада пеклувалась про долю випущених арештантів, щоб громаді ніхто не заважав між иншим і у сих добрих заходах.

Бобринський теж хвалив закон про увільнення до строку, казав, що в Росії багато людей попадає в тюрму через свою темноту, що більша частина руських арештантів не злочинці, а нещасні люди, і що через те слід прийняти закон про одпускання їх до строку, під нагляд.

Проти самого обміркування закону виступили соціал-демократи:

Гегечкорі, представник партії соціал-демократів, казав, що замість законів про тюрми—треба подумати, через що бувають злочинства: вони бувають через ту кривду, що завдають класи нетрудаці людям трудящим. У ґрунті злочинства лежить не лиха воля злочинця, а соціальна причина, склад життя. Таким робом злочинство залежить, наприклад, від ціни на хліб. Перше ніж уводити той закон про увільнення з тюрем, треба рішити питання земельне та питання про безробітних. Маючи на увазі все це, соціал-демократична фракція зовсім удержується від подавання голосу про тюремний закон.

Ті члени, що були *проти* закону, підходячи з иншого боку,—говорили так:

Марков, *правий* депутат від Курської губ. казав, що закон про увільнення до строку треба відкинути вже через саме те, що закон цей не дасть ніякого полегшення долі арештованих, бо й на волі вони будуть увесь час тремтіть, чи не посадять їх знов у тюрму. Коли ж треба провести закон про увільнення арештантів через те, що в наших тюрмах занадто тісно, то все-ж таки в сій тюремній справі до поради стануть не добродійні товариства й онекуни, а тюремщики, тюремні надзирателі, бо все-ж таки вони стоять до арештантів найближче і, маючи в руках їх долю, привчатимуться тільки орудувати по своїй волі й химерній охоті. Опріч того треба уважити на вимоги життя. Злочинство побільшилось. Маємо не тільки забійців, терористів, не тільки грабіжників, а експропріаторів, маємо падців—„ілюмінаторів“. Народ хоче не

поменшення а побільшення строгости. Через те закону про одпускання злочинців не можна прийняти.

Никитюк, *селянин*, сказав:—Не слід ніяк випускати злочинців, бо ваші виборці-селяне говорили нам, щоб ми не жалували конокрадів, та інших злодіїв. Нехай сидять, коли того заслужили.

Правди в Росії вже й так нема, а той закон про випускання арештантів тільки розведе хабарство. Багатий визволиться швидче, а бідний сидітиме до кінця.

Міністр справедливості, Щегловитов, казав довгу промову, обороняючи свій законопроект. Він казав, що не всі злочинці однакови: між арештантами є багато людей смирних, таких що попалися в тюрму випадком, а тим часом сім'я їх, оставшись без господаря, приймає лихо й муку. Таких арештантів можна одпускати. Боятися, що через новий закон виходять на волю забійці й конокради—нема чого, бо таких злочинців засилають на ваторгу. Думати, що новий закон поменшить строгость до злочинців—не слід; навпаки тепер виходить полегкість для злочинців, бо тюрми дуже переповнені, нікуди сажати лиходіїв, і вони не несуть належної карі; поки в тюрмах сидить багато не дуже важних злочинців, таких, що їх можна-б одпустити, важніші злочинці застаються на волі, бо їм нема місця в тюрмі. На останку, даремне таку не хорошу думку мають про тюремщиків, що вони при новому законі будуть розбіратися, привчатися до сваволі, що їх можна підкуплять,—се такі люди, що теж доказали своє розуміння обовязку і здатність до того, щоб жертвувати собою. При тім у проєкті вважаю, які особи опріч тюремщиків будуть орудувати справою увільнення арештантів. Тюрми можна і слід до якої міри спорожнити, бо се дуже потрібно. Закон слід прийняти.

На цьому засіданні справи не рішили ніяк, одложили до другого разу.

Де-які депутати говорили, вийшовши з засідання, що вони до сеї пори мали охоту піддержати закон про увільнення, але їм не сподобалось—коли міністр так уже прямо казав, що того увільнення бажано тільки через тісноту в тюрмах, та через те, щоб ослобонилося місце для нових арештованих.

Засідання 4-го Березня.

(Продовження суперечок про до-строчне увільнення Субсидій пароплавству).

З початку засідання приймається й передається в Державну Раду законопроект про асігування коштів на збудування моста через річку Велику в городі Пскові.

По черзі йдуть далі суперечки про до-строчне увільнення.

Бобріанський І-й заявляє, що праві будуть голосувати проти закон-проекту, бо він не відповідає дійсному життєві.

Окрім урядовцям ми влапяємось, але всій тюремній адміністрації не довіряємо. Коли тюрми переповнені, то треба строїти нові, а не розпускати злочинців по всій Росії. На підставі цього, фракція правих подала пояснення, чому вона буде голосувати проти закон-проекту.

Ляхницький заявив, що трудова група буде голосувати за прийняття закон-проекту, хоч і вважає, що при теперішніх умовах російського життя цей закон не дасть тих наслідків, що можна було-б від нього сподіватись.

Священники Дмитріва, Рознатовський та Генецький в своїх промовах вказували на велике значіння закон-проекту, — він має бути одною з тих праць, що народ жде від Думи.

Кізнецов од іменн соціал-демократів заявив, що на їх думку закон-проект не має милостивого завдання, — його внесено ради того, щоб вишукати місце для нових арештованих; через те соціал-демократи ухиляються од голосування.

Після суперечок, Дума більшістю голосів проти правих постановила розглянути закон-проект на дальшому засіданні по статтях.

На черзі розглядання закон-проекту про допомогу коштами російському товариству пароплавання.

Дума постановила розглянути і цей закон-проект на другім засіданні по окремих статтях.

Вісті

◆◆ **Зміна присуду Стеселеві.** Стеселеві височайше замінено смертний присуд на сидіння в кріпості 10 літ, з позбавленням чинів і орденів.

◆◆ **Міністерський циркуляр** Міністерство внутрішніх справ розіслало губернаторам циркуляра з предписанням доглядати за просвітними інституціями, а особливо за народними університетами.

◆◆ **Приватні університетські курси.** Міністерство народної освіти дозволило професорові Ростовцеву відкрити в г. Юрьеві, (Дорпаті), приватні університетські курси природознавчих та медичинських наук. Курси відкриваються з тою метою, щоб дати жінкам і чоловікам освіту — подобну університетській. Професорський персонал курсів складатиметься з професорів та доцентів Юрьевського університету.

◆◆ **Синодська заборона.** Синод розіслав усім архиереям циркуляра про те, що Синод забороняє спархіяльним з'їздам і окремим причтам посылати свої постанови й прохання в Синод або в думську церковну комісію.

◆◆ **Заведення іспитів.** Святійший Синод розіслав начальникам духовних шкіл циркуляра з предписанням знову завести іспити по всіх духовних школах.

◆◆ **Закон-проект про домашнє вчіння.** Незабаром має бути внесено в Думу закон-проект про домашнє вчіння. Закон-проект даватиме волю вчити дома до десяти учнів всяким шкільним наукам без окремої заяви, аби тільки шкільні підручники відповідали вимогам тієї цензури, що відає ці справи.

Цьому закон-проектові надають вагу, бо він має поширити спроможність дбати про народню освіту.

◆◆ **Побільшення охорони на Фінляндській границі.** Военне міністерство доручило охорону фінляндської границі понад берегом фінляндського заліву генералові Бавуліну і збільшило охорону ще одним „отрядом охотничої команди“ та сотнею козаків уральського полка.

◆◆ **Реформа земства.** Уряд виготовував новий проект аемської реформи і має внести на розгляд осібної Ради, що незабаром збереться при міністерстві внутрішніх справ з представників од земств.

◆◆ **Всеросійський „кооперативний (спілковий) з'їзд“.** В організаційний коміт, що влаштує всеросійський кооперативний з'їзд, уже надходять заяви од різних товариств, що вони бажать взяти участь у з'їздові і прислати своїх заступників. Комітет поділив роботу з'їзду на такі відділи: 1) відділ потребительських товариств, 2) сільсько-господарських товариств, 3) кредитових товариств і 4) трудових спілок.

Ось які питання мають бути розглянуті на з'їзді: 1) Бажані для Росії закон-проекти про кооперативні, (спілкові), товариства, 2) зв'язки між різними товариствами; їхні союзи та з'їзди, 3) Розповсюдження відомостей про товариства та инше.

Доклади будуть прийматись до 10-го квітня. Щоб дати змогу взяти участь у з'їздові і дрібним спілкам, постановлено прохати залізнодорожне відомство про дозвіл льготного проїзду заступникам спілок.

◆◆ **Дуель Фока з Смирновим.** 5-го Березня, з дозволу військового міністра, відбулась в офіцерським манежі дуель Фока з Смирновим. За секундантій між иншими Пуришкевіч. Стріляли з пістолетів на просторі п'ятнадцяти ступнів. Смирнов вистрелив три рази, але без всяких наслідків. Фок вистрелів і поранив Смирнова в ногу. Після цього генерал Горбатовський прислав свій виклик Фокові на дуель.

◆◆ **Великий грабіж.** В Чарджуй, в Закаспійській країні, пограбовано казначейство. Грабіжники, пов'язавши сторожу, а де кого повбивавши, забрали 370 тисяч карбованців і втекли.

НА УКРАЇНІ.

◆◆ Засідання воєнно-окружного суду в Кременчузі. Цими днями в Кременчузі скінчилось засідання воєнно-окружного суду. Розглянуто було п'ять судових справ і винесено 10-ти підсудним смертні присуди.

◆◆ Політичні справи. Цими днями в Полтаві видано з Київського воєнно-окружного суду акти обвинувачення: О. Селіховій, С. Мільнер, Г. Бендиківій, Б. Грейсбарду, І. Світлову, Ф. Маличові і Мик. Сорокину. Під час трусу у всіх їх знайдено нелегальну літературу. У колишнього учня фершальської школи, у Полтаві, Ф. Малича, було витрушено скриньку з друкарським шрифтом та всіма приладами до друкування, патрони до револьверів, різні прилади до вироблення паспортів, готові паспорти та багато нелегальної літератури. Справа розглядатиметься в Києві, в середніх числах Березня.

◆◆ В Київському воєнно-окружному суді в Березні місяці розглядатимуться такі справи: озброєний напад З. Стреліна на шкальню, поранення городового Івановим та Рум'янцевим; справи за підпали; справа за втечу з Лук'янівської тюрми, та інші.

◆◆ 4 Березня в Київській воєнно-окружній суді призначено було на розгляд справа лубенських еоц.-революціонерів, Добровольського та інших. Цю справу по телеграмі військового міністра знято з черги, бо наспіла нова справа Шемета та інших, що обвинувачуються за належність до тієї самої організації. Обидві справи буде з'єднано до купи.

◆◆ Літературні справи. В кінці місяця лютого в Кам'янці-Подільському в окружному суді розглянуто справу колишнього редактора газети „Подольські Вѣсти“. Суд приговорив редактора на два місяці тюрми. До присуду редактор був три місяці під арештом, на підставі адміністративної постанови.

10 Березня Київська судова палата розглядатиме справу колишнього редактора „Южної Неділі“ присяжного повіреного Н. Муромцева, що обвинувачується по 2 і 3-ій частині 129 статті.

◆◆ Землемірські курси. З початку Березня в Полтаві, при „Губернський чертьожні“ одкриваються курси, що мають підготувати землемірів для праці при землеустроїтельних комісіях. На курси в першу чергу приймають тих, що скінчили реальні, або вищі середні школи. Вигладатимуться науки—геодезія, правознавство, земельне законодавство та малювання планів. На літо курсистів послатимуть в партії землеустроїтельних комісій та межевого відомства.

Такі-ж самі курси засновано в Харькові, при Губернському Правленні.

◆◆ Наслідки виходу з общини. В Мелітопольському повіті, в Таврії, закон про волю вихода з общини, дав такі наслідки: велика частина бідних селян повиходила з общини і попродала свої наділи селянським баришникам, що перепродують заможним селянам, а біднота лишається зовсім без землі.

◆◆ Нове Товариство в Києві. В Києві недавно заснувалось нове просвітне товариство, що має ширити поміж людом нижчу, середню та вищу освіту і має назву „Общество распространения образования в народѣ“.

2-го Березня відбулось перше зібрання товариства; на сих зборах було прочитано доклад про влаштування лекцій та курсів і подано відомості про кошти товариства.

Довладчик Дрелін сповістив товариство, що лекційна комісія, на великий жаль, не змогла вишукати помешкання для лекцій на окраїнах Києва, де живе біднота; мається на увазі три помешкання: на Лук'янівці, на Подолі та в „Народнім будинкові“ закритого тепер Товариства Грамотности.

Комісія признала, що лекторам слід платити, та й за слухання лекцій теж слід призначити якусь плату. Збори з тим згодилися.

Міркували про те, які повинні бути відчити, чи *споридичні* (з уривчастим, окремим змістом на кожний раз), чи *систематичні*, курсові; спинилися на систематичних.

На першу чергу взялися читати історію літератури: проф. Церетц, за період до Петра I-го.

Про дальший період буде читати д. Богумил, а по новій літературі д. Іванов.

Потім д. Слуцький подав відомості про фінанси товариства. Всього грошей у товариства 270 карб. С. Зелінська взялася влаштувати вечір на користь товариства.

Перед закриттям засідання вибрано було більш 40 нових членів.

Між членами, що стоять на чолі нового Товариства, нема імен відомих українців, а все „росіяне“, та євреї; отже хоть Товариство в самій своїй назві й спогадує народ, але можна думати, що головні діячі сього товариства будуть служити лише обмосковленню кін, як то вже й видно по самому початку лекцій.

Здається, новиною для Києва виходить та постановова т-ва „распространения образования в народѣ“, що за читання лекцій народові—повладатиметься лекторам плата. В українських товариствах, народно-просвітних, сього нема: ні київські лектори, ні одеські, виступаючи з читанням лекцій для народа, яко члени Просвіти,—ніякої плати собі не беруть, хоть теж належать до людей трудящих, що живуть з своєї змисленницької праці. Якось нема такого звичаю!—

Галицькі вибори в сойм

Недавно відбулися вибори до Галицького Краєвого Союму. І українці, і поляки напружували перед сими виборами всю силу: українці, щоб придбати собі більше число своїх послів, а поляки, щоб як найбільш тих українських посольських місць одбити для себе,—тими способами до яких вони звикли й давніше.

Боротьба була сей раз завзятіша ніж коли, бо сі вибори були ще важніші, ніж давніш: новий сойм має провести нову виборчу реформу. Звичайно, від складу Союму залежить і сама реформа. Тим то й не дивно, що поляки особливо не хотіли пустити тепер українців, боячись українського демократизму. Всякими темними способами полякам і вдалося досягти того, що українців увійшло в Сойм далеко менше, ніж українська людність мала право на те.

Багато пособило полякам, що їх партії з'єднались до купи, власне за для виборів, щоб провести польських послів, а ще пособило й те, що поляки увійшли в згоду з москвофілами: таким способом українські голоси були розбиті, а супротивна партія взяла більшу силу.

Однак українців увійшло в Сойм все таки більше, ніж було перше.

Тепер, після останніх виборів, число місць в Соїмі поділяється так: 136 поляків, 16 українців, 8 москвофілів і 1 німець.

Соїмовій справі в Галичній надаємо велику вагу; через те, oprіч сих перших відомостей, що належаться до біжучої цікавості події, подамо в дальшому числі Рідн. Краю ширшу розправу.

Кобзарь Т. Шевченко.

В годину смутку я вітаю
Думками десь в недосяжнім...
Тоді „Кобзарь“ я розкриваю
І наче з батьком ражусь з ним.
Він почуттям моїм керує,
„Кобзарь“ цілюще вміє грати,—
Хоч сльози люю, а не горюю,
Я радий з ним і сумувать!...
Сумую з ним я за Оксану
І за зруйновану Вільшану,
І за Ярему Галайду,
На „свято“ вкупі з ним іду,
І на бенкеті у Лисянці
Дивлюсь на гайдамацькі танці,
Ховаю з Гонтою синів,
Бью за знуцання ворогів;

Нещасну бачу Катерину
І Івася, її дитину,—
Іх бачу всіх перед собою—
І так бажав-би я душою,
Щоб панувала всюди воля
І з нею правда і любов,
Щоб—засіяла краща доля
І не лилася більше кров;
Щоб боротьба за існування
Людей до кривди не вела,
Щоб всі думки і поривання—
Любов братерська пойняла.
Про це Шевченко без ушину
З плачем на кобзі вигравав..
Любив він волю до загибуні—
І нам любить заповідав!...

Валентин Війченко.

Феодосія 1908 р. 17 лют.

Нівтора оселедця

(Пригода з нашої бувиальщини).

Дав бог неділю. Огже й сельська учителька, Олександра Андріївна, (чи будем називати її—пані Олександра), мала змогу посподати, се-б-то наптитися чаю,—на дозвіллі. Вона собі сиділа біля столика, накритого білою скатертиною, пила чай з-побова, розмовляючи з гостем.

Еге-ж, завітав задля неділі й гість: Андрій Семенович Лозоватий, товариш пані Олександри; (як-би-ж то й не товариш, коли разом учителюють в одній школі). Чай він уже пив у себе, а се зайшов поплатити щось таке школьне; коли пані учителька, припізвившись за для свята, саме пила чай,—пу й посадила гостя теж.

Сидять, розмовляють, таки все про свої школьні справи. Така вже звичка в учителів! От, здається, повинно-б те все обриднути, як гірка редька,—ні, дивись, як зійдуться,—зараз таки про своє! про ті „групи“, та про „учебники“,—отаке все.

Може вам хочеться знать, які вони з себе, оці наші товариші,—то воно не довго й сказати: пані Олександра—певеличкового зросту, середнього віку людина, товстенька собі, не сказати, щоб гарна, трохи кирпатенька, об-тім нічого собі, особливо як уважити на гарні темно-русяві коси; пані Олександра однак не хизувалася тими косами, причісувала їх гладенько й заплітала щільненько, круто закладаючи їх з-заду, не розпушуючи тими химерними узлами та начосами, як то повчилися де-які

молодці учительки, що достають часом догани за „легкомисліє“—через саме те настобурчене волосся.

І вбрана була пані Олександра, хоч і для свята, простенько: темно-сіра спідниця й така сама гладенька курточка; на плечах самодільна плетена хустина.

Товариш її, Андрій Семенович, хоч теж не показувавсь великим „франтом“ проти пані Олександр, будши в старуватій одежині, однак мав вигляд куди претенційніший, і щось в йому було невловимо „кавалерське“. Отак глянувши на його буйну чуприву, так вільно розпуцену, глянувши на його шпирок, дуже червону застіжку, на химерні два брелоки біля цепки від джигаря,—всєк би сказав: сей учитель ще не жонатий! Я не кажу, що така чуприва і така застіжка не може бути в жонатого,—зовсім ні!—а однак ва сами сказали-б, глянувши на Андрія Семеновича, що він ще „кавалер“... Може щось таке було й в постаті, чи в погляді,—я не знаю!—а тільки видно було, що Андрій Семенович ще не був, мовляв, у „армі“...

І справді, Андрій Семенович був не жонатий.

А учителька, навпаки, не тільки була заміжня, а вже навіть була удовицею. Мала вона й дівчинку малу.

Одне вона, та дівчинка Катруся, тут же таки в кімнаті. Се-ж пак сиділося за чаєм не в більшій хаті, а в маленькій,—що була разом спальнею й столовою учительчиною.

Недалечко від ліжка,—хорошенько застеленого, з скількома подушками,—поралась тая донечка Катруся, дівчинка літ чотирьох, годуючи з мисочки муренького котика молоком: тож либонь і для котика було свято.

Невідомо хто,—чи котик, чи Катруся,—розлив молоко і воно стояло довгенькою калюшкою біля мисочки; ні котик, ні Катруся, на те не вважали: котик миденько хлебтав молоко тим рожевим язичком, а Катруся, розвозячи подолком калюжку, заглядала в-вічі котикові, тішучись його апетитом.

Але дитині було мало тішитися вогилом самій,—треба було, щоб і мама подивилась:

— Дивись, дивись, мамо!—гукнуло дівчатко:—дивись, як котик їсть!

— Бачу, бачу!—одмовляла пані Олександра, не повертаючись.

Але так позбутися справи було не можна. Катруся підбігла до матері і повела її за спідницю до самого котика.

Тут пані Олександра побачила розлите молоко, та зауважила, що й біленький хвартушок Катрусин і подолок її чистенького плахиттяча були в молюці.

— Ах, яка-ж-бо ти, Катрусю! що ж се ти наробила? тільки що я тебе прибрала в чистеньке, а ти он у молоко влізла! Фе, погана дівчина!

Так ганила мати, однак суворі слова вимовлялись либонь не дуже страшним голосом, бо дів-

чатко на ту догану зовсім не зважило і знов нахилилось біля котика.

В ту хвилину хтось зацокав клямкою й спитав свіжим, веселим голосом:

— Можна до вас зайти?

— А!—панна Оксана!—втішно гукнула учителька, швиденько витираючи Катрусин подолок, та підводячись:—Здорові! се ви вже приїхали? Заходьте, заходьте..

В хату ввійшла молода паночка, гарна, кругловида, злегка напята білою взорчастою наміткою, що зовсім не закривала її пушистого русого волосся.

Паночка ввійшла, на ході злегка вклонилась учительці, поцілувалася з пані Олександрою, потім припала до Катрусі, цілуючи її скільки раз та мовлячи всякі жартливі привітання.

Пані Олександра з усміхом дивилась на те, далі мовила:—

— От ви, яко хрещена мама, пробрали-б добре свою хрещеницю! он—облилася молоком!

— Ну, ну! ви вже з своїми педагогічними строгостями! годі вже вам!.. сміючись, казала панночка:— Ходи сюди, Катрусю, ось я тобі щось принесла!..

— Сказано, пестите ви її!.. втішно мовила мати.

— Та се-ж гостинець з города... Візьми, Катрусю!

Котик був забутий, дівчатко сиділо на руках у паночки й розгортало коробочку в ласощах.

Пані Олександра заметушилася, наливаючи гості чаю, а гостя, тая панна Оксана, виглядаючи з-за головки Катрусиної, позирала на Андрея Семеновича, з невеличким усміхом, що ховався десь в куточках її рожевих уст і ясних очей.—Андрій Семенович, немов чуючи на собі той погляд, хоть зовсім не дивлячись на панночку, проводив рукою по своїй чуприні й дуже швидко розглядав щось таке в вікні, дарма що та сільська вулиця була зовсім порожня.

— Як се ви так легенько вбрані?—питала пані Олександра дівчину, оглядаючи її тоненьку блузку, та серпанок, спущений тепер на плечі:—Отак у сьому тільки й пришли?

— А вже-ж! хіба-ж тут далеко? одказала дівчина:—А до того-ж на дворі так тепло,—справжнє „бабине літо“!

— Еге, осів дуже гарна!—згодилася й господиня.

Поговоривши се та те, панна Оксана далі спустила з колін Катрусю, дзвінко поцілувавши її скільки раз і мовлячи:

— Ну іди-ж грайся тепер, а мені треба з мамою про діло поговорити.

— Про діло?—здивувалась учителька:—Панна Оксана й „діла“! ото!.. Вона жартувала, однак за хвилину споважніла й спитала:—Щож там за діло?

— А ось яке!—почала панночка, випростуючись і натягаючи кінці від намітки:—Властиве, мене послав татко, сказати вам...

— Татко? перепитала учителька, мов-би вже трошки заклопотана.

— Еге-ж... Бачите, се й до вас і взагалі до школи приходиться... (Панночка кинула погляд і на учителя):—Татко, яко попечитель школи, хоче, щоб знали...

— Що таке?—перепитувала учителька, вже зовсім стурбована.

— Та ви не лякайтесь!—заспокоїла її панна Оксана, усміхаючись:—Ось що: до вас цими днями приїде новий інспектор...

— Інспектор?! чого?... повлинула учителька, власне таки злякавшись.

— Та бачите,—пояснила панночка,—він з нами знайомий, ще від того часу, як ми в городі жили... Він тоді учителем був. Навіть мене одного часу вчив... Ну, оце ж як ми були в городі, він здивався з татком, і до нас в гостинницю скілько раз приходив; ну, і казав, що його назначено інспектором і що він оце поїде оглядати школи в повіті, і до нас в гості заїде... Так ото й в нашій школі теж буде... Ну, то татко й послав мене... я, припустим, і так би прийшла, оце вернувшись, а все-ж таки й татко сказав, щоб я вас повідомила. Тато хоче, щоб ви знали, взагалі... треба-ж знати!..

— Ну, звичайно!.. мовила учителька, нервово поправляючи свою хустку на плечіх:—Як-же-ж можна!.. Вже-ж, що треба знати!—Мовлячи те, учителька глянула й на Андрея Семеновича; але він мав ще байдужіший вигляд, ніж перше, похмурно-недбайно дивлячись на-бік.

Учителька-ж не крилася з своїм заклопотанням:

— Це спасибі, що ви сказали!—мовила вона до панни Оксани:—звісно, треба знати... і в класі треба трохи приготувитись, і так... у школі... щоб все було в порядку...

— А віп таки строгий,—вкинула панночка:—Я сама його боялась, як училась у його.

— Строгий, кажете?, перепитала учителька.

— Строгий! якийсь такий вдирливий; йому трудно догодити!—примовляла панночка.

— Ну, не вість,—проказав учитель.

— „Не вість“!—передражняла з досадою учителька:—Звісно, не „вість“! А об-тім, може й „вісти“, як схоче!—

— „Бог не видасть,—свиня не вість!“ правив учитель.

Панна Оксана поглянула на його з усміхом, а пані Олександра чогось-то зовсім розгнівалася:

— От, не люблю вже я сього!—гукнула вона:—і чого вже чванитись! Вже що страшно, то страшно, нема чого харахоритись!

— Ніхто не харахориться, а тільки й умлівать нема чого,—все так само одказував учитель, одважно зустріваючи глузливий погляд панночки.

— Ну, ну! там уже побачимо, у кого перше душа в п'ятах буде!—одповідала учителька.

— Ха, ха, ха!—сміялась вже в голос панна Оксана, потім мовила, встаючи:—Ну, а тепер я піду, бо там у мене дома, по приїзді, багато діла.

— А коли-ж приїде той ваш страшний люципер... чи то пак—приятель ваш? спитав Андрій Семенович.

Пані Олександра метнула на його гнівний погляд, а панна Оксана, трохи почервонівши, одказала все з тим же усміхом:

— Не знаю! „Не відомо ні дня, ні години“.—Будьте готові по всяк час, не вгашайте світильника науки й порядку, держіте його пильно!—

— Та й про гречність слід пам'ятать!—з притиском додала учителька.

Оксана посміхнулася, поцілувалася з учителькою, потормосувала Катрусу, цілуєчи її у видок, і в шийку; далі рушила до дверей.

— Ви-б, може, Андрію Семеновичу, провели од собак!—мовила учителька.

— О ві, не треба!—спинила її панна Оксана:—Он пан учитель самого люципера не боїться, а то щоб я боялась якоїсь там вашої „Лиски“! Прощайте!—

По тій мові, панна Оксана зникла. Майнула тільки біла намітка поуз вікна.

— Ну, вже й ви!—напалась на Андрія Семеновича учителька:—і що в вас за мода отак говорити з людьми?!..

— Як?—понуро перепитав учитель.

— Самі ви знаєте—як: гарчати! Ну, чого ви визвірилися на панночку? „Люципер“... „ваш приятель“! Подоба се—отак говорити?... Вона-ж таки панночка, поміщицка дочка,—можна ж би таки якусь увічливість розуміти!

— А ну їх к чорту!—муркнув Андрій Семенович, простуючи теж до дверей.

— Пождіте, куди-ж ви?—спинила його учителька:—треба-ж де-що поміркувати, як і що!... Ви з арихметики що саме тепер проходите? задачник у вас який?—

Андрій Семенович вернувся й знов сів. Але ми вже не будемо переказувати дальшої розмови, бо либонь багато є людей, що мову про арихметику, та про задачники уважають дуже нудною...

Розмову педагогів перебила сторожева жінка, Титяна: вона прийшла й дуже голосно спитала:—Пані, якими крупами засипати юшку на обід?—

Учителька здригнулась і гукнула:

— Не кричи будь ласка!.. Сказалаб краще, де твое порося? Зараз мені виведи його в хлів, не держи в присінках! сю минуту!—

Титяна мовчки витрицилася на учительку, не розуміючи, що це їй таке?..

(Кінець буде).

Олена Пчілка.

СОН.

Чудовий сон мені приснився:
 Кудись я берегом все йшла,
 А Дніпр в ногах моїх стелився,
 І нічка зоряна була.

На землю з неба місяць ясний
 Проміння срібне розсипав,
 А Дніпр, широкий і прекрасний,
 Неначе срібний ввесь дрімав.

І верби срібні похилились,
 На воду віти простягли,
 Мов у воді на щось дивились
 І надивиться не могли.

Навкруг далеко степ широкий
 У сяйві місячному мрів,
 А ліс далекий і високий
 Край неба смугою чорнів.

Красою пишною природи
 Мов зачарована я йшла,
 Збулися давнії пригоди
 І думка все "кудись вела.

Так тихо скрізь.. Аж ось почувся
 Далекий гомін над Дніпром,
 Затих... і потім знов вернувся
 І залунало все кругом.

І враз із мли повиринали
 За байдаками байдаки
 І пісню дивну заспівали,
 Дніпром пливучи, козаки:

„Єднайтеся, брати наші,
 Добре, пильно дбайте,
 Та Україні, своїй ненці,
 Згинуть не давайте.

Вона довго, сиротина,
 У кайданах мліла,
 Довго милася сльозами
 Кров'ю червоніла.

Полягло нас тут без ліку
 У Дніпрових хвилях,
 Та в степах, у тих високих
 Та сумних могилах.

Тільки слава зосталася,
 Та й ту зневажають,
 А унуки рідне слово,
 Мову забувають.

Схаменіться-ж, та беріться
 Неньку боронити,
 А ми будем за Україну
 Господу молитись“.

Замовкла пісенья,—промайнули,
 Як легкі тіні, козаки
 І в срібній млі десь позникали
 За байдаками байдаки.

А я стревожена стояла
 У слід дивилась байдаків,
 А хвилі тихо шепотіли
 І степ як перше в сяйві мрів...

Людмила Волошка.

Де-що про суддівську прантину.

(співід колишнього письменоводителя).

Тепер усюди йде багато розмов про те, яких треба суддів, та яку найкращу судову розправу завести між селянами. Огож я, згадуючи старовину, хочу розказати один випадок, що мені на віку своїми очима довелось бачити. Міркую, що може цей випадок міг би де-що собою сказати, до чогось там здатись...

Колись-то, років більше 20 тому назад, служив я писарем, чи пак тим „письмоводителем“, аж у двох мирових суддів. У одного пробув я років зо-два, а в другого років з п'ять. Перший вже давно вмер, а другий ще й доси жив-здоров і служить тепер земським начальником. Так от, щоб доладніша була моя розповідь про той випадок, не пошкодить розказати спочатку, щоб я, торкаючись так близько до судової справи, взагалі бачив доброго й лихого в своїх суддів.

Бачив я в них, за сім років, усього доволі: як то кажуть, і твердого й м'якого довелось поводити, тільки дециці було багато такої, що не стоїть і паперу збавлять... А саме головне,—про що, як мені здається, треба сказати,—було те, що мої судді взагалі один на другого були схожі, в головних судових справах, як москаль на москаля... Усе в них діялось мов би по якомусь казенному регулятору: раз—два! ні більш, ні менш; по такій то й по такій статті—такий-то винен, а такий прав. От і все! Зовсім байдуже було їм про те, що стаття, яка б вона не була—єсть мертва буква,

що до неї, як наприклад до скрипки, треба живого чоловіка, та ще й здатного до цього діла. Який грець, так і скрипка грає... Мабуть воно так і з законом! Чи приложити той закон до всякої справи, до всякої людини? Треба-б либонь приміятися й до справи, і до людини.

Ну, в нас все робилось «по закону»; тільки й чуеш було — «по закону», «по закону» й «по закону», — начеб закон щось таке живе, що само й ворухиться і всьому лад знайде. Мундір і суддівський знак надівали обидва, судді по закону, протоколи й рішення писали — по закону, позивальники й одвічники й свідки становились перед судом по закону. Одним словом, так ревне оберігався закон, що мов і носи втирали по закону, а про те, що сей же самий закон ставав для одного краще рідної матері, а для другого хуже мачухи, — про це й гадки не гадали! Тільки й одмін між моїми суддями було, що один розбирав діла довше, а другий за той самий час рішав 20 або й більше діл. Бувало так, що сей, швидкий, інколи питає, показуючи годинник: — «А вгадайте за скільки годин я ці 20 діл розберу?» — «То, було, одкажеш: — Може, годин за три, або за чотири...» — «Ні, більш не пройде, як дві години. — І як палосядеться, то було й двох годин не пройде. Скінчивши, показує було знов годинник і хвастає, що ось, мов, який я молодець! Точнісінько инший раз так робив, як ото малі діти гуляють по дорозі наввипередки, не думаючи про те, що може щось і дуже дороге, біжучи, трапилось їм незрозуміло потоптати своїми ногами...

„Хто нового не бачив, то й ветоші рад“, така єсть примівка. Отак і я, поки не трапилось побачити того випадку, що оце думаю розказати, то думав, що кращих суддів і не треба. Бо якогось, наприклад, треба судді, як ось дивився, що й мишачі вірки переріє, а таки знайде ту статтю, що треба. А про те байдуже, що правди він ніяк не шукає, а мов би тільки статтями хоче себе огордити, щоб хтось дурнем не назвав. Отак тільки для себе захист робить, а про те — яке право над людьми йому дано, — про те а ні гадки!

Випадок же той, що я хочу про його особно розказати, був ось який. Якось то трапилось, що занедужав мій суддя, а через це з'їзд назначив розбирати його діла почетного мирового суддю, Н. І. Бутовича (він уже давно умер, легкий спокій його душі). От дивлюсь, приїздить цей новий пав і, поздоровкавшись зо мною так, мов ми з ним телата в-купі пасли, про дешицю трохи побглакав теж дуже братецькою мовою, а тоді, переглянувши ті діла, що треба було того дня розбирати, каже: — А подивіться, будь ласка, чи позбіралося ті люди, що на сьогодні покликані в суд. Виявилось, що всі вже зібрані. Тоді без ніякої великої „церемонії“, а ні мундіра, а ні знаку суддівського не надівши, точнісінько по пословиці „знають попа і в рогожі“, бере він одно „діло“ й марш до людей у ту

кімнату, де збираються, очікуючи суду. Я дивуюся тому, що все робиться якось по новомодному. Ну, та нічого, іду й я на своє місце, слідком за ним, та думаю: ну, пу, побачим, що з того пива за квас буде. Вийшовши й поздоровкавшись дуже лагідно з людьми, суддя почав допитуватися, — хто позивальник, а хто одвічник, того діла, що він взяв розбирати — Ось ми тут, ось дечки, — озиваються ті. Він тоді дуже ласкаво та веселенько давай розпитувати, за що й як завелось діло. Розпитавши добре, каже так тому, що подав на суд: — Я добре знаю, що ти й сам не без того, щоб не хотів додати чого иншого в „жалобі“ (скарзі) а ще як пішов ти до писаря, то той, щоб більш за своє писання взяти, теж додав, — от тоді й вишло, що з миші вродилась гора! — Той одмовляється, що таки воно по правді. — Ні, ні, голубе, не кажи, я бачу, скільки тут правди! — каже суддя.

А потім, повертаючись до одвічника, говорить: Ну, братіку, як собі знаєш, а тут таки єсть трохи твоєї вини. Я ні за тим, ні за другим, а тільки бачу, що в... Той: — сякий біг, такий біг, я не винуват!... — Ні, говорить суддя, — що не кажи, а вже ж таки ні з доброго дива діло не зведеться, щось тут є... Ти краще скажи, чим ти винен, а той собі нехай признається, скільки він додав, то швидче лад знайдем. Бо ви те знаєте, що як заплутається нівміток, то пови баба кінця не знайде, ніяк не розплутає, от так і мені треба, розбираючи діла, шукати кінця, чи краще-б сказати початку, з чого завелось діло. А далі ви гляньте на Бога, та на добрих людей, то й сами подобришаєте і не будете один з другого шкури драть. Ми от зараз помірзуємо, на чому-б вам погодитися, щоб діло зараз скінчити миром. Отак та сяк, як почав він лагодити, то не забаром і скінчив те діло миром.

А як скінчив одно, так і инші пішли тим ладом. — То що ви думаєте? отак багато діл покінчив! А ні копій по тих ділах ніхто не брав, а ні апеляцій не подавав.

Щось чи три, чи чотири дві отак розбирав він діла. Двоє, чи троє діл розбирав по хвормі, з тим „знаком“ на грудях...

Я як побачив цього суддю, все його поведіння й розбирання, то так мов мені розвиднилось, і став я бачити й знати, що він не даремно носить ім'я „мирового судді“, що такий суддя без усяких аблакатів і без чого другого добьється у людей правди і сам дасть правий суд.

От базікає инший, що треба освічених адвокатів, треба те й друге для мужика, для його захисту. А я думаю, що перше всього ще не звісно, чи освічений адвокат менш дертима... се ще хто його зна!... Найважливіша-ж річ така: у мужицьких ділах усьому голова мусить бути суддя, — тільки такий, як оце я згадував. Не доволі того, що ось він суддя; а, як то кажуть, „до булави треба голови“ — та й серця, либонь!...

Треба щоб суддя пам'ятав, що не люди для його, а він для людей. Треба, щоб поведився про-стіше, не залакував самим своїм видом, що до його й приступитися страшно. А то инший, як визвіреться на тебе, то боїшся й слова сказати, не то щоб по щирости поводитись, по всій правді,—краще, мовляв, приховати її.

Треба, щоб яко мога поменше мужикові читали статті закону, бо це точнісінько так, як-би саіпому показував хто дзеркало. Йому не „статті“ треба, а чистої, святої правди, та ласкавого, братецького слова, щоб він бачив, що його за людину мають. Коли-ж по тих статтях аби-як рішить суддя, то тоді чоловік міркує так: „коли й законні можна бути несправедливим, то на що мені по правді жити!“.

Инший суддя без-ладу наустить не себе благородство, тай ним просту людину дошкуля, а як більше до того благородства придивитись, то де воно й діветься! Оце як був один з двох моїх суддів (Його вже нема). Бувало, як подає який дядько йому прошення, або иншу яку бумагу з „пошлівами“, то трапляється, що нема здачі, трьох, або п'яти копійок; тоді суддя шарить, шарить по кармавах, та й не знайде такого дрібняку, то дядько той і скаже було:—Та не турбуйтеся, поздоров вас Боже, нехай так, і без здачі добре буде“... се б то. вехай вже ті гроші зостаються. І лишенько! як розкритичься було за ті слова суддя на того дядька! Прямо й хата мала! Було як закритичь: к-к-к-как ви см'їли это сказати! (він був трохи недоріка). Я ч-ч-чесний, благородний чоловік! К-к-как ви см'їли меня оскорблять? Разв'ї мн'ї ваши три к-к-к-копійки вужли!“ Отак, тупаючи та кричучи, посилав було посланця добути мілочі на здачу й оддає.

І так, поки й умер, сам себе вважав той суддя чесним, благородним чоловіком і всі люде теж мов-би за такого мали його. А після смерти виявилось, що те благородство ще хто зна яке було, бо на йому стільки було довгу, що й шкура була не своя! Усе добро його продано було за довг, та при розплаті й десятої долі довгу не виплачено. Пропало грошиків людських чимало! Значить тая честь і благородство додержувалось тільки там, де діло йшло про 2 або 3 коп., а де доходило до сотень та тисяч, то там уся чесність і благородство були в кишені. Борони нас Боже од таких чесних людей взагалі, тай від таких суддів!

Отаке мені спогадується з мого пробування в пьсьмоводителях...

Е. Копил

Чернігівщина.

Українське слово й мистецтво.

Становище української часописі в кийвській городській бібліотеці. Як звісно, в Київі єсть давня городська „Публічна бібліотека“, що міститься на Хрещатику, в будинку городської Думи. Помешкання бібліотеки дуже гарне: велика світлиця, добре вряжена для читання; на довгих столах тієї світлиці лежать, опріч кийвських, десятки всяких газет, що виходять в Росії, в столицях, на провінції, в найдальших кінцях держави, (на Кавказі, в Сибірі і инших). Нема однак між тими газетами ні одної української. Отже ми, бувши сими днями в Публічній бібліотеці, зацікавилися таким явищем і спитали в бібліотечного уряду, (що видає білети, то-що), чи єсть у бібліотеці українські часописі? Нам сказали, що одна єсть, Рада.—Де-ж вона?—спитали ми:—на столах її не видно. Дозвольте подивитись.—Тоді нам витягли десь із-під прилавка, з якогось скрову, номер кийвської Ради.—Чого-ж це ви ховаєте українську газету? чом вона не лежить на столі між всіма иншими?—спитали ми.—Н'їт м'їста,—одказали нам.

Дивно, що на столах кийвської городської читальні є місце для стількох десятків газет, ріаного напрямку, аж до „Знамени“, „Колокола“ й инших, а як раз не стає місця для української „Ради“....

Український концерт в Америці. 22 Лютого товариство українських поселенців у Клівленді, „Бояв“, дало концерт і театральне представлення (п'єску „Сатана в бочці“). Концертіві співи.—Му Country, „Молитва“, Лисенка, „Чарочко моя“, „Ще не вмерла Україна“, та инші, були під керіванням М. Бабія, місцевого „дякоучителя“. Про ввесь той артистичний вечір американська українська часопис Свобода пише так: „Сим наша клівляндска парохія може повеличатись, бо в протягу несповна двох років з'організовався красний хор і наша молодіж дала 4 концерти і три театральні представлення. Се щось нечуване! Давнійше друга народність, Словаки, Чехи і другі, нас Русинів мала ні защо. А нині вже з нами інакше рахують ся, бо видять, що і Руский нарід хоть бідний, за тоє любить свою пісню і свою народність—і свої обичаї.“

Булоб у нас все—і ми могли-бисьмо ще далеко висше стояти! Та на жаль у нас так само не без куколю. Тая чорна сотня—шкодить нашій роботі. Но робота їх і злоба ніяк не удаєсь.—Тож, що робити? аби бодай дещо доказати, бойкотували і не прийшли на концерт. Отже и без тих фарисеїв ми обійшлись, бо було поверх 1000 народу“.

◆◆ **Нова читальня українська...** теж у Америці. Українці, фермери з округи Городенка, почта Radisson, Sask, Канада, одчинили в Січні читальню, пишучи про неї так:... „бо як хліб насущний для тіла, так просвіта і наука для душі“.

◆◆ **Драматичний кружок імени Івана Котляревського—в Америці.** Сей кружок заснувався в Нью-Йорку між поселенцями з Галичини. У великому помешканню сього товариства відбувався недавно „мітинг“ 14-ти українських товариств; були, через своїх представників, такі товариства:—сам „Драм. кружок імени Ів. Котляревського“, „Под. Січ“, „Тисьмениця“, „Братство святого Владимира“, „Зоря“, „Народна Самопоміч“, „Зап. Січ“, „Гайдамаки“, „Брат. Св. Андрея“, „Січ“, „Боян“, „Церковна Громада“, „Братство Св. Ольги“, друге „Брат. св. Ольги“; опріч сих товариств були представники й „Союза русских рабочих“. Отець Підгорецький держав довгу промову, доказуючи велику потребу заснування „еміграційного дому“, щоб приїзді земляки могли мати від його якусь пораду й поратуюнок. Всі присутні згодилися, щоб ньюйоркська Україна дала перша почин в сій справі, а далі,—можна сподіватись,—поможе і вся американська Україна.

◆◆ **Нова „Просвіта“.** В Каменцю-Поліській заснувалося українське товариство „Просвіта“. Устав уже затвержено і товариство складає свій уряд, прилаштується, щоб розпочать свою працю.

◆◆ **Роковини Шевченкові в Києві—**справлятимуться трьома товариствами: 6-го Березня вечір, присвячений Шевченкові, справляло в Народній аудиторії—„Общество распространения первоначального образования; 12-го Березня буде Шевченківський вечір „Просвіти“, (в театрі Соловцова); 29-го Березня влаштовує такий-же літературно-музичний вечір в честь Кобзаря—Товариство „Боян“.

У вечорі „Бояна“ візьмуть участь: артистки — Е. Мусатова - Кульженко, Н. Ніговська, М. Старицька; артисти—С. Брикин, Г. Матковський, і інші; хор; під керівництвом А. Кошина й М. Лисенка; гурток студентів-бандуристів під орудою д. Злобінцева.

◆◆ **Підручник до гри на кобзі.** Опріч великого підручника до гри на кобзі, зложеного д-ем Г. Хоткевичем, (рукопис цей тепер у М. Лисенка), лаштує до друку свій коротенький підручник до гри на кобзі—д. Злобінцев.

◆◆ **Подільські вишиванки,** сріблом, золотом і біллу, все більше й більше збуваються в Києві: сього року їх було привезено дуже багато на „контракти“ (найбільше з Ямпольського повіту); зрбадж ішов дуже добре. Вишиванки ці, як і перше, виконуються по чисто народних українських узорах, при тім без канви, по щоту ниток. Се свого роду справжні мистецькі твори.

Бібліографія.

Драматичні твори.

Т. С. Суліма. *Дячиха.* Комедія на 4 дії. Київ 1908 р. Ціна 25 коп.

Ця комедія написана давно, але випущена з друку тільки тепер; за довгий час лежання вона не втерля однак своєї цікавості, бо те життя, що зачіпає ця п'еса, мало чим відмінилось, і таких типів, як „дячиха“, і в сьогочаснім житті можна бачити не мало.

Зміст комедії простенький, навіть можна сказати, не значний, але автор зумів викласти його дуже правдиво, без прибільшування та штучности, і тому всі виведені в комедії типи визначаються правдивою життєвістю та виразністю.

В п'есі маємо головний тип дячихи, що верховодить у своїй хаті і навіть за хатніми межами.

Чоловік її п'яниця; ні в які сяміові справи не встряває,—дячиха сама дбає і про власний добробут, і про те, щоб сина вивести в діякони, а дочку віддати заміж. Всі турботи та пеклування дячихи вималювані автором, можна сказати, дуже вже детально і вони й мають головне місце у п'есі.

Де-в-чому пеклування дячихи були, як то кажуть, по дурному, і тому їй не довелось побачить сина свого діяконом, бо він думав не про науку; дячиха примушена була оженити його з селянською дівчиною.

В п'есі є живі й досить кольоритні сцени, хоч поруч з ними подекуди трапляються занадто вже грубі сцени і їх слід-би було помнякшити.

Взагалі п'есу хоч і не можна назвати цінним драматичним твором, та все-ж вона варта уваги і не буде зайвою в нашім репертуарі. Вона може як раз стати в пригоді, коли хто шукає для постанови не великої й не трудної п'еси. Написано її дуже гарною українською мовою, а се не завжди можна знайти у наших молодих драматургів.

Гр. Шерстюк

Антон Чехов. *Жарти.* Переклади—О. Дубровського, П. Коваленка, Л. Пахаревського, Н. Трикулевської.

Невеличка книжечка, з 5-ма іменами,—А. Чехова й 4-х перекладачів... Багатенько! За одну маленьку жартливу книжечку стільки людей взялося...

Об-тім, коли стільки письменників-перекладачів у нас виступає,—то се з'явище дуже втішне. „Ринок“ ще далеко не „переповнений“!..

Твори Чехова, вибрані молодими перекладачами для перекладу, належать власне до „жартів“. Се ті твори, що їм, напевне, й сам автор не надавав великої ваги; се навіть не комедійки одно-актні, а справжні „воденіли“, з водевільно-неможливою інтригою, водевільно-забавними розмовами. Се той *Медведь*, *Предложеніє*, *Трагик по неволя* й інші штучки, що ви бачили на сцені стільки раз,—а може коли й сами грали в них?—на великих, чи на „любительських“ сценах. Чого саме молоді автори, спинившись на Чехові, взяли

ці дрібненькі речі? Се, може, спочиває на якомусь їх видавничому плані. Об-тім, хоч вибрані твори—справжні „жарти“, не більше як водевілі, але через те, що вони писані таким талановитим автором, як Чехов, іскорки талану грають і тут, як скалки у шклянці легкого та доброго вина.

Два сих водевілів, Предложеніє і Медвѣдь, вже були й раніш переведені, д-єм Лоським та одним галицьким автором.

Київський переклад сих „Жартів“ досить добрий, хоч шкода, що 4 автора не підвели збірної праці під чіюсь одну редакцію, звичайно найкращу,—для такого майстра слова, як Чехов, воно подобало-б; а то таки знати, що спільники не однаково владають мовою: один добре, а другий куди поганіше... Найбільше помилок в перекладі д-ки Трикулевської: таких слів як „лапша“ замість локшина, „в макотирі“ замість в макітрі, та й стилістичних нерівностей,—таки чимало єсть в її малесенькому перекладі „Трагик з примусу“. Більше всіх нам сподобався переклад д. Пахаревського: ніякої „лапші“ в його нема, мова без „московізмів“, чиста й вільна. Тільки заголовок „Сватання“ переложено в його, на нашу думку, не вірно: „Предложеніє“ іменно треба перекладати так, як переложив д. Лоський,—„Освідчення“, бо „сватання“ має трохи инший відтінок.

Книжечка в цілому дає приємне вражіння. „Нехай живуть і жарти!“ Треба й їх.

О. П.

Галицька жіноча газета.

В попередньому числі „Рідного Краю“ ми подали коротеньку звістку про газету галицького жіноцтва, що почала виходити у Львові під назвою „Мета“. Тепер подаємо ширші відомості, по надісланню нам самого часопису.

„Мета“ виходить під редакцією цілого комітета,—що складається з добродійок Левіцької, Олени Охримович, Ірини Січинської, Е. Цеглиньської, Е. Щедрович-Ганкевичевої. Одвічальна видавниця часопису—Дарія Старосольська.

Часопис має завданням „по змозі розбудити жіноцтво до ширшого суспільного життя, та zorganizувати його в ради свідомих жінок-горожанок“.

Правду кажучи, не зважено те питаннє, чи то воно на сей час корисно для нашої письменности розбивати видавничі та авторські сили на окремі, спеціальні заходи,—хоч би й такі, як жіноча „Мета“?... Можна сказати, що чи не краще йти всім вкупі?... Але часом буває, що окремий захід викликає більше ретельности на взятій постаті і тим збільшує й всю працю, на загальному полі.

Співробітниця „Мети“ не виступають узькими „феміністами“. В передмові редакція каже, що „праця над визволенням жінки є працею загально-

культурною, бо завдяки тій праці придуть суспільности пові робітниця на шляху поступу“.

„Освідомити ширші круги жіноцтва, *втягнути їх в загальне суспільне життя*, щоб жінка могла і сміла забрати голос *в усіх загально-людських справах*—се ціль Мети. І тому Мета звертатиме особливу увагу на жіночий рух у инших народів, аби він був для нас прикладом, а далі обговорюватиме найновіші прояви науково-літературного і політичного життя нашого й инших народів. О скільки „Мета“ відповість свому завданню, буде се залежати від моральної і матеріальної помочи українського жіноцтва“.

Мовлячи по щирості, перший захід того жіноцтва, що взялося видавати „Мету“,—досить слабкий... Як видно, видавничий комітет трохи поспішився з першим числом часопису і не доложив дбайности проте, щоб число вийшло показнішим, (лише тепер Редакція взялася до запрошення ширшого числа відомих літературних сил українських).

Що-до красного письменства, то, можна сказати, навіть досада бере, так воно дивно постачено в 1-му числі „Мети“: ні одної стрічки українського жіночого пера! Вірш—Івана Франка, оповідання (переклад) якогось Яна Бородацького... Та ще й оповідання те—якесь зовсім невдале, якесь туманна декадентщина! Чи не було чого кращого перекласти, або здобути з своїх джерел? Адже, не говорячи про всю Україву, сама галичина пишається такими вславленими письменницькими іменами жівоцями, як Н. Кобринська, О. Кобилянська, У. Кравченкова й скілка инших!—Давніші проби галицького жіночого видавництва були щасливіші!...

Ну, та вже коли так вийшло, то не будемо на тім сивнятися. Будемо сподіватись, що далі піде діло краще!

В иншій своїй частині перше число „Мети“—цікаве. Воно подає досить відомостей про жіночий рух по инших краівах, уділяє увагу й своїм краєвим справам

Бажаємо молодій товарищі „Мети“—успіху! (власне не поспіху, а успіху). Будемо раді, коли звістка про неї в Рідному Краю заохотить кого прийти до помочі новому видавництву, хоч воно й має собі особливу ціль^{*)}. При тім треба пам'ятати, що становище жінки в галичині ще далеко гірше, ніж у нас, а через те окреме прямування, до підняття жіночого духу, жіночих сил, до виходу на вільний шлях громадського життя має там ще більше право на його признання. В час добрий!

^{*)} Адресу й умови, подані видавництвом, дивись на першій сторінці сього числа Рідн. Краю.

Svatopluk Čech

Сватоплук Чех: (Народився 21 Лютого по нов. ст. 1846 року; помер 23 Лютого 1908 року).

Один з найславніших сучасних чеських письменників-поетів, Сватоплук Чех, зійшов в могилу. Хоч останніми часами він не здужав, про те тяжко слабом не був, і його смерть, як грім з ясного неба, спала на голови чехів і зранила серце кожного чеха, та інших людей, належних до пригнобленого народу, знайомих з творами небіжчика.

Сватоплук Чех був першорядним поетом, для свого ж народу він був поетом-пророком. Він болів і мучився муками свого народу, жив його надіями, радів його радощами. Разом з іншими славними чехами, Сладковським, Юлієм і Едвардом Греграми, Яном Нерудю, боровся Сватоплук Чех за святе діло, за визволення свого народу з ярма і кайданів гнобителів. Він боровся сильною зброєю, своїм чудовим словом.

В хвилини духового пригнічення, кожний підупалий чех міг звертатись до свого дорогого Чеха, як до цілющого джерела бадьорости, захопти до праці й статечної, витривалої боротьби, бо лише власною упертою працею й боротьбою чеський народ знов завоює собі місце в історії, що колись мав і що йому належить по праву, купленому кров'ю хоробрих його предків, гуситів, мучеників за свободу духа.

Через все те живі чеські серця зрослися з духом Сватоплука Чеха, і його смерть—незцілима рана в кожному тім серці.

М. К.

Дописи.

В Миколаївській просвіті

(Лист з Миколаєва)

Недавно у нашій Просвіті письменник д. Воля читав реферат на тему: „історія драматичної штуки“, де між іншим було сказано і про вплив нових форм драматичного європейського театру на Український театр, про характер гри М. Заньковецької і Е. Дузе, про сучасну українську драму. Читав д. Воля на пам'ять, гарно і зрозуміло для кожного; досить яскраво намалював він слухачам образ М. Заньковецької, яко артистки, і той шлях, на який тепер стала українська драма.

Лекції д. Араса по історії України читаються далі і все більше й більше заповнюють симпатію аудиторії, бо раз те, що наближаються до моменту козацького повстання, коли перші козацькі ватажки,—Павлюк, Остриця, Гуня інші,—піднімають рабів проти деспотії польських і владарів і

магнатів, а друге те, що шановний лектор при звичайся до аудиторії і лекції свої провадить як щирі і гарні розмови, розповідаючи про криваву боротьбу народу нашого з польським урядом. Можна побажати, щоб д. Аркас і на далі так провадив свої лекції, в розмові,—бо це далеко краще впливає на слухачів, ніж сухе передавання фактів по книжці.

22 лютого наша Просвіта святкувала свої перші роковини. Програм святкування було зложено дуже гарно. З початку голова товариства, д. Аркас, сказав промову; він розповів про діяльність Т-ва за 1907 рік і в кінці нагадав присутнім про гурке становище справи будування пам'ятника тому, хто все своє життя присвятив занедбаному народові і рідній Україні,—Т. Шевченкові; зараз-же розпочалась підписка і в той же вечір зібрано до 50 карб.

Після промови д. Араса, почались декламації й співи, що виконувались з великим успіхом. Взагалі свято пройшло блискуче і дуже гарне враження зробило на слухачів; вони всіх виконавців величали по кілька разів і нагороджували їх гучними оплесками. Потім були танці; ця забава велася, як і завжди, тільки до 2-ої години ночі.

23 лютого Просвітою було улаштовано драматичний вечір: ішла Котляревського „Наталка Полтавка“. Публики зібралось надзвичайно багато. За цю постанову „Наталки“ можна де-що поставити на увагу тим добродіям, що керують у Просвіті артистично-музичним відділом, бо й справді: в ролі Петра випустили людину безголову, у Наталки була гарна гра, але співи вимагали далеко кращого виконання, у Возного те-ж саме,—а Терпилиха була б нічого собі, як-би краще знала нашу мову. Більш менш добре зіграли—це Микола, д. Головченко, і виборний, д. Огієнко. Взагалі членам артистично-музичного відділу треба взяти на увагу, що всякі артистичні улаштування Просвіти повинні з усіх боків бути бездоганними і держатись на належному ступні, щоб виконання їх було зразком, а не рівнялось до виконання всяких „малоросів“ і „русько-малоруських“ гуртків, що на протязі багатьох років немилосердно калічать і мову й мистецтво наше.

Радісне з'явище можна помітити у нашій Просвіті: поміж різним елементом городським, що вчащає туди,—чималий відсоток займає робітничий клас і учні, а оде в останній час на декількох вечорах нам доводилось зустрічати і селян; в розмові з цими селянами виявилось що вони, не вважаючи на свої злиденні кошти, на те, що та зароблена копійка достається їм тяжкою працею, ідуть у город щоб побувати у Просвіті і почути рідну мову й пісню. Треба бачити їхні радісні обличчя, коли вони чують, як у Просвіті і діячі й публіка здебільшого говорять українською мовою.

Це робить на них вражіння надзвичайне. Вони щиро дякували просвітянам за те, що дали їм змогу побувати в своїй сім'ї, в своїй хаті. Багато щоб Просвіта робила, виключно селянам, зкидку з плати за вхід, бо їм-же треба і прожити за щось у городі, приходячи на вечори Просвіти. 26 лютого у помешканню Просвіти була панахида по Т. Шевченкові. Просвітяне у купі з іншими почитателями молились за спокій душі славетного поета-борця. Співав хор Просвіти. Після панахиди хором було вивонано „Заповіт“; присутні вислухали його стоячу. Пером земля тобі наш, Кобзарю! Отже-ж таки ми діждались права вільно молитись за твою душу і почитати твою пам'ять.

Недоля.

С. Іванівка (*Житеринославщина, Олександрівський повіт*) 20 і 21 лютого у нас у місцевім шкільнім будинку відбулися два вечора, присвячені пам'яті незабутнього батька, Тараса Шевченка.

Школа у нас не дуже велика, разом усі не могли-б побувати, через те й було влаштовано два вечора; перший—переважно за для своїх селян. На обох вечорах було проспівано „Заповіт“, потім було прочитано (на жаль, тільки московскою мовою) коротеньку біографію Шевченка, далі хор виспівав „Ще не вмерла Україна“, „Б'ють пороги“, „Реветь та стогне“ і багато інших українських пісень. Окрім того гарно було проказано: „Минають дні... „Як би ви знали, паничі“... і кілька інших річей. Натовп народу на обох вечорах був чималий; увесь прибуток, за покриттям розходів, пішов на пам'ятник Шевченкові у Київ, та на випуску дитячих книжечок, власне на українській мові.

Не скажу, щоб наші вечори були так уже зовсім без догани; нігде правди діти,—де що трохи й не вдалося, та все-ж треба скласти велику подяку всім учасникам сього діла! Дай Боже, щоб на-далі наші люди не забували споминати—не злим-тіхим словом—нашого щирого земляка Тараса, і не тільки в нас, а й по всіх таких кутках занедбаной України!...

Данило Ляш—ко.

Лютого 26-го.

Дорпат (Юрьїв).

Можна зазначити яко безперечне з'явиле, що новий академічний рік привів новий настрій Дорпатському студентству. Виявляється надзвичайний інтерес студентства до науки. Професура в однім голос каже про це, вказуючи на гуртове одвідування лекцій студентством, діяльність семінарій і т. п. Зазначаються нові настрої і в житті професійно-просвітніх студентських організацій. Ще торік вони

ледві животіли, тепер ми спостерігаємо побільшення їхніх сил численно і значне ширення роботи. Що можливо сказати про студентство взагалі, те в повній мірі приходить до тутешнього українського студентства. Єдина до останнього часу українська студентська організація, „Товариство студентів українців“, протягом сього семестру проявила значно інтенсивну діяльність в порівнянні з попереднім роком. Т—во виділило з себе скільки секцій, як от: літературну, драматичну, наукову, „гурток пізнавання марксизму“, „гурток української мови“ і комісію за для влаштування анкети по національному питанню серед тутешніх студентів з України. Особливо інтенсивно працює „наукова секція“. Вона ухвалила цілий ряд відчитів на певні питання часу. Видатніші з них: „Нові течії в марксистській літературі, що до національного питання“, другий „Критичний розгляд *Дизгармонії і Великого Молода* Вінніченка“. Досить жваво функціонує „гурток пізнавання української мови“. Літературна секція встигла влаштувати скільки вечірок. Новиною на сіх вечірках явився виступ молодих авторів з власними творами. Особливо цікавою по змісту була вечірка 11 листопаду. Почалась вона публіцистичним нарисом В. П—ка на тему: „Українська справа і певні елементи на Україні“. Автор умілою рукою змалював ступінь національної свідомости широких гуртів нашого громадянства, що ніби-то горпуться до українства, а в дійсности здебільшого уявляють з себе „земляків“ і „тоже малороссов“. З інших річей звернуло на себе увагу оповідання Гр. Б. „Тюрма—етап“, (спомини з недавнього минулого). Де кілька членів „Літературної секції“ виступили з декламаціями; в більшості вони справили приємне вражіння. Співав хор. Публіка, (серед неї крім членів Товариства можна було бачити і де кого з тутешніх українців, „волею судеб“ занесених в цей далекий край), зосталась дуже задоволеною. Між іншими організаціями при „Товаристві студентів-укр.“ треба зазначити „Драматичну секцію“; вона вже влаштувалась і взялась до роботи. На загальних зборах Товариство обібрало за почесних членів проф. М. Грушевського і проф. Сумцова. Взагалі треба сказати, що політична реакція не спинила серед студентства праці над самоосвідомленням (в широкому розумінні сього слова), навпаки вона подекуди спричинялась до поширення теї праці. Це показує, що дуже вже песимістично відноситись до російської дійсности взагалі, і до української зокрема, не можна. Українське життя йде в напрямі значного побільшення культурних сил і та хочь може й невелика, але все-ж помітна праця, що я зазначив про „Товариство студентів українців в Дорпаті“, вказує на се.

П. М. П.

Харків. Сумво стає за долю великого співця і страдника України, коли подумаєш, як відбулись у нас „Тарасові роковини“, (25 го й 26 го Лютого),—дні дорогі для кожного Українця.

Тоді, як всюди, навіть по самих глухих вучочках нашої вітчизни українці святкують „Шевченківські“ дні, впорядковують вечори, концерти, відчити, присвячені пам'яті Кобзаря,—в наших „богоспасаемім“ Харкові цей день сливе нічим не визначивсь в ряду інших днів.

Дивніш усього хоть би те з'явище, що в місцевій печаті 26 Лютого,—що називається,—а ні тельо про Шевченка!

Тільки вже аж 28 го в „Утрі“ було уміщено статтю „Пам'яті Шевченко,“—передруковану з московських „Русских Вѣдомостей“...

Сумво й дивно. Там, в „серці Росції“, шанують Шевченківське свято, впорядковують вечері, а в Харкові, серці Слобідської України—„Утро“ і „Южний Край“ обійшли ці роковини... мовчки. Некай уже не мали змоги місцеві українці святкувати ці дні—завдяки нашому генерал-губернаторові, що не тільки не визнає існування Українців, а навіть саме слово „український“ вважає якимсь жупелом, але промовчати про Шевченка в газетах—сором!

Тільки в невеличкім гуртку, в „студентській українській громаді“, 26-го лютого відбулись збори, присвячені пам'яті Т. Шевченка.

Збори розпочались коротеньким відчитом про значіння Тараса яко поета українського і в той-же час борця за вселюдські ідеали—добра, братерства й правди на землі.

Після відчиту було промовляно де-кілька творів Кобзаревих.

Потім один з громадян прочитав досить цікавий доклад про відносини до Шевченка громадянства його часу взагалі й українського панства з'окрема. Промовець яскраво змалював сумну долю Кобзаря: громадянство цікавилось ним, як новим народним поетом, чудовим співцем українських пісень,—та в тяжкі хвилини нерозважної туги Кобзареві доводилось казати: „хіба самому написати таки посланіє до себе“... В кінці—промовець зробив порівняння відносин до Шевченка його «сучасників» з відносинами до його, (власне до його дум, ідеалів, і їх здійснення), теперішнього українства.

Торкнувшись між иншим того поверхового патріотизму, що спалахує раз чи двічі на рік і знов пробує в приглушеному стані, читець закінчив свою мову бажанням і надією бачить в присутніх „громадянах“ не поверхових патріотів, а справжніх проводарів у життя ідеалів Шевченкових.

Кінчилися збори сумними згукями „Заповіту“.

С. Семенович.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

Київ, електрична друкарня **Б. Н. Милевського** і **Б. В. Владимирська ул., 31.**

О П О В І С Т К И.

Видавництво „Український Учитель“

ВИПУСТИЛО НОВУ КНИЖКУ.

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати.

Цѣна 10 коп.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

НОВА КНИЖКА

„Всесвітньої бібліотеки“.

Г. Гейне:

КНИГА ЛЕ-ГРАН

переклад **О. Черняхівського**. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

Тільки що вийшла з друку нова книжка:

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ

„Польський і руський революційний рух і Україна“

Ціна 35 коп.

Продається в *Київі*: 1) в „Українській Книгарні“, *Гезаківська 8*; 2) в книгарні „Л. Ідзіковського“, *Хрещатик 29*; і 3) в книгарні „С. Іванова і Ко.“ *Фундуклеївська 2*.

Друкується *і незабаром*
вийде

(Майже одночасно вийдуть 1 і 2 випуски)

УКРАЇНЬКА МУЗА

Поетична антологія, під редакцією

Олекси Коваленка,

в 12 випусках; виходитиме кожного місяця. В антологію увійдуть кращі твори всіх найвидатніших українських поетів, починаючи од найстаріших корифеїв і до наших днів, всього до 120 поетів. В кожному випуску будуть твори 10 поетів (більше, як по 100 поезій) нових і вже друкованих, з портретами, біографіями і автобіографіями поетів, заставками і вставками. Ціна кожного окремого випуску 25 к., з пересилкою 30 коп.; а по передплаті 2 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 к. Можна на вишлат: 1 р. зараз, 1 руб. через місяць і 50 коп. першого липня (юля). *Гроші посилать:* Київ, Іванівська улица 75, Олексі Коваленкові, або в „Українську Книгарню“, *Безаківська 8*.

Редактор-видавець **О. Коваленко**.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить Київі що-тижня.

1908 р.

Число 10.

16 Березня.

Передплата приймається у Київі, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за см. рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата см., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Володимир Антонович. Державна Дума. Вісті. На Україні. Вірш—*Свяц. В. Камубського*. Півтора селедця (кінень), оповідання—*О. Пчілки*. Вірш—*П. Мазюкевича*. Українське слово й мистецтво. Вечер київської Просвіти. Карл Маркс. Дописи. Оповістки.

ВИДАВНИЦТВО е. ЧЕРЕПОВСЬКОГО.

Вийшла з друку і випущена на продаж:

Популярно-Наукова Бібліотека № 1.

Юр. СІРИЙ,

ПРО СВІТ БОЖИЙ

Бесіди по природознавству з 65 малюнками.

100 стр. ціна 30 коп.

Ого-ж автора: **ЖИТТЯ РОСТИН** (готується до друку).

Місце видання в книгарні Л. Ідзиковського, Київ, Хрещатик, № 29.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Приється в Київі в «Українській Книгарні» (Безаква, 8) і книгарні Л. Ідзиковського (Хрещатик); в Львові—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Київі.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київі—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп. Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Володимир Антонович.

7-го Березня в Києві, в своїй господі, помер Володимир Антонович, київський професор, славетний український історик і діяч.

Наше українське життя склалось так, що між свідомою українською інтелігенцією й ширшими народними кругами лежить неначе прірва, або широка пустеля. Через те часто буває, що людина з кругу інтелігентного хоч як щиро працює, маючи на меті користь свого народу, а застається невідомою тому людові.

Тим-то може бути, що й імя заслуженого ученого й громадянина, В. Антоновича, до сеї пори—не відоме де-кому з наших читачів.

В українському письменному крузі імя Антоновича стало відоме вже літ коло п'ятидесяти назад. Се було в початку 1860-тих років; ще тоді очі українців-патріотів, народників, з великою увагою й поважанням звернулися на молодого В. Антоновича, що виділився з гурту молодих поляків.

Чого-ж українці так прихилилися до Антоновича, коли він був поляк?—подумає хтось... Того, що він пішов за найкращими думками того часу і виявив те щирим, чесним словом. З кінця 50-десятих років минулого століття прокинулася в освіченої м'лоді живіша прихильність до народу, живіша думка про свої обовязки перед ним. Прокинулася та думка і в Антоновича й примусила його сказати прилюдно таке слово: „Я поляк, та я живу в краї, що заселений народом українським, і я повинен віддати йому свою працю, зробити, скільки зможу, для добра його. Я зриваюся свого чужинства і хочу заслужити, щоб Україна назвала мене своїм сином“.

Таку „Сповідь“ надруковав Антонович у 1862 році в українській часописі „Основа“.

Антонович ніколи не забував того, що сказав. Він увесь свій вік працював тільки на українському полі. Бувши добре освіченим, маючи велику здатність до науки, він вибрав науку історії України і учив її—з книжок, з старих документів, з живих розповідів народних. Бувши молодим чоловіком, він, вкупі з товаришами студентами, ходив по Київщині й інших місцях, дивився, слухав. Всі свої досліди він зводив до купи і незабаром став відомим ученим істориком.

Вернемось до самого початку його життєпису.

Володимир Антонович народився року 1834, в Київщині, в с. Махнівці бердичевського повіту, в польсько-пляхетській сім'ї. Учився в 2-й одеській гімназії. Скінчивши у Києві медичний факультет, він перейшов на історико-філологічний і року 1860 вийшов кандидатом історичних наук. Два роки Антонович був учителем в 1-й київській гімназії і в Київському кадєтському корпусі.

В 1870 році він оборонив свою дисертацію „Послѣднія времена козачества на правой стороне

Днѣпра“, і, здобувши степень магістра „русской исторіи“, був запрошений за доцента на кафедру, а р. 1878-го оборонив докторську дисертацію „Очеркъ исторіи великого княжества литовскаго“ і став ординарним професором у Києві. Читав лекції аж до остатніх літ і таким способом пробув професором у київському університеті 30 літ.

Слухачі-студенти любили Антоновича, бо вони не тільки чули його лекції, а вони завжди мали від його й добру пораду та заохоту до праці. З учеників Антоновича вийшло чимало вчених, ушлавлених тепер своєю працею над українською історією: М. Грушевський, О. Левицький, Голубовський, Багалій і інші.

За 20 літ свого редакторства в Комисії для розбору древніх актів, Антонович видав 13 великих томів „Архива Юго-Зап. Россіи“ і три видання збірників літописей.

Працюючи в Комисії, Антонович брав не малу участь і в інших наукових виданнях, даючи до них статті по історії, археології та етнографії. Працював він в „Записках“, в „Трудах ю. з. отдѣла географич. общества“, в „Київських університетських извѣстіях“, в „Київской Старинѣ“ і в багатьох інших.

Разом з М. Драгомановим Антонович випустив дуже поважне видання—„Историческія пѣсни малорусскаго народа“. Обидва учені зробили тямуцій вибір народних пісень і додали цінні учені пояснення їх.

Працював Антонович скільки літ, дуже ретельно, і над українським словарем.

Відав ще Антонович багато праці на досліди по археології України, дав цілу науку її. Починаючи з року 1870, ні один археологічний з'їзд не відбувся без його участі.

Та не тільки яко учений і професор—здобув собі славу А—ч: він близько брав до серця заходи поступових українців біля культурної праці, біля визволення з під теї темної хмари, що здавен тяжила над українським життям. Порада й участь Антоновича багато важили в сих заходах; до його слова прислухалися і окрім люде, й українські кружки, те слово вершило на одну справу.

Тим-то хоч Антоновича не можна назвати „борцем“, хоч не виступав він на „бойовому“ полі—праця його була спокійна,—але участь його і в національно-громадському життю нашому була велика.

Смерть Антоновича—велика втрата для України. Велика сила зійшла в могилу!—Треба живитися надією, що ученики Антоновича не дадут перерватися великій праці, нестимуть її далі.

Поховано Антоновича в Києві. Похорон був дуж урочистий. Було сила людей, вінків; опріч промов сказаних над труною, було надіслано з-відусіль дуж багато телеграм, що висловляли великий жаль прихильників славетного ученого і діяча.

Державна Дума.

Засідання 7-го Березня.

(Вшанування пам'яті А. Караваєва. Розглядання законопроекта про одпускання арештованих до-строку).

Перед одкриттям засідання, депутат Булат попрохав слова для пильної речі і виступив з такою заявою: „Ми одержали звістку, що вчора вночі в Катеринославі умер від злочинницької руки ліварь Караваєв, що був членом 2-ої Державної Думи і належав до трудової групи. Невимовно вражені горем, ми, депутати трудовики, просимо Думу вшанувати пам'ять небіжчика вставанням“.

Далі засідання було присвячене читанню, по статтях, законопроекту про умовне увільнення арештованих із тюрми до-строку. До сього законопроекту було внесено більш 30 поправок. Перша стаття пройшла без суперечок. Розглядаючи другу статтю, Дума постановила доручити міністрові юстиції, щоб він негайно вніс законопроект про те, яка повинна бути грошова допомога з коштів державного казначейства тим товариствам, опекунам, що клопотатимуться про одпущених арештантів. Розглядаючи третю статтю, поступові депутати бажали внести таку поправку, щоб можна було одпускати до-строку і тих, що засуджені до кріпости.

Гегечкорі заявив, що, на його думку, присуджені до кріпости не схотять користуватись тим новим законом; їх слід негайно визволити і дати нагороду за ті страждання, що вони прийняли, борючись за народні права.

Поправку сю відкинуто; отже засуджені до кріпости не будуть користуватись новим законом про одпускання до строку. Було ще внесено поправку, щоб закон про умовне увільнення примінявся й до тих, що засуджені на шість місяців. І цю поправку відкинуто. Прийнято статтю третю. По цій статті одпускатимуть до строку тільки тих арештованих, що їм було присуджено сидіти не менш, як 8 місяців; і сих одпускатимуть лише тоді, як вони вже пробули три четверті строку.

Внесено було поправку, щоб сей закон не давав права одпускати до-строку арештантів, засуджених за конокрадство.

Авдрійчук говорив, що конокрадів слід вшанувати, Тимошкін радив виключити з сього закону присуджених за крадіжку робочої скотини.

Комісія-ж радила внести таку поправку, що не будуть увільняти до строку арештантів, засуджених в тюрму за крадіж коней.

Дума більшістю голосів прийняла сю поправку, що радила комісія.

До 5-ої статті, коли говорилося, хто саме має право починати річ про увільнення якогось арештанта,—додамо, що річ про се має здійснювати—тюрмний начальник того місця, де сидить арештант.

Після черерви, Дума прийняла останні статті сього законопроекту і таким чином скінчила перше розглядання законопроекту по статтях.

На черзі—розглядання докладу комісії, що треба запитати в міністра военного і в міністра фінансів, чому не обложено поземельними податками де-яких *богарних* земель у Туркестанському краю? се-б то таких земель, де нема штучного поливання і де землю не так пораяють, як в інших місцях Туркестану, а видають облогом і часом тільки вспівають засіяти під дощ.

Товариш міністра фінансів Покровський пояснив, що ті землі не можна було обложити податками так, як інші, бо вони не розмежовані і не нанесені на план. Незабаром міністерство має все те зробити.

Дума, вислухавши пояснення товариш міністра, постановила, що сього пояснення досить і що не треба вносити „запитання“ в міністерство про ті богарні землі.

Засідання 11-го Березня.

(Суперечки про посольство в Токіо. Розглядання законопроекту по народній освіті).

Зпочатку засідання, знову почались суперечки про заведення посольства в Токіо. Нового нічого не сказав і тому промови були не цікаві.

Трохи оживила засідання промова Чхеїдзе. Він говорив, що доки не відміниться напрямок нашої політики, доти буде все одно, чи мисія чи посольство: се нічого дати не може. Далі він пояснив, що наша політика на Дальному Сході заснована на захваті великих земель, а се роздражнює інші держави і викликає ворожі відносини між ними й Росією.

Скінчив він промову заявою, що доки буде керувати політикою не відповідальне відомство, доти не може бути ніякого миру.

Після кількох промов, Дума вислухала законопроект по статтях і без суперечок прийняла його й передала в редакційну комісію.

На черзі доклад комісії по народній освіті. Комісія розглянула урядовий законопроект про те, щоб дати з державного казначейства міністерстві народньої освіти кредит в 1 мільон і 400 тисяч карб. на потреби початкових шкіл, а 5 мільонів і 500 тисяч карб. на заведення загальної початкової освіти.

Після читання докладу, виступив з промовою Білоусов (соціал-демократ.) Він зазначає, що уряд ніколи не дбав про народню освіту, уряд вважав просвіту шкодливою для себе і тому міністерство освіти, за сто літ свого існування, нічого не зробило для заведення загальної народньої освіти. ❧

Челішов висловив бажання, щоб у школі дати права батькам школярів, це-б то щоб батьки

разом з учителями давали розпорядок у шкільних справах.

Далі він зазначив, що учителі мають малу плату, що теперешній шинкарь має більшу плату, ніж учитель, а тому уряд повинен дбати про те, щоб дати вчителям більше.

Родічев у своїй промові зазначив, що Дума не повинна жалувати коштів на народню освіту, повинна асигнувати 10 мільонів. Він казав: Од Думи вимагають багато мільйонів на оборону держави, але ті мільйони загинуть дармо, коли в нас буде не грамотне військо.

Закінчив свою промову Родічев так:— „Справа народної освіти повинна бути очищеною від національного гніту, бо він дуже шкодить розвитку культури. Справа народної освіти повинна бути очищеною від національної нетерпимости; освіта повинна відбуватись на рідній мові.

Засідання закрилось у шостій годині. Ще осталося на друге засідання—46 промовців.

Вісті

◆◆ **Сенатський наказ про партію народної свободи.** Сенат розглянув скаргу Гесена, Камівки, Мілюкова та Струве на постанову петербургського „присутствія по обществах“, що не дало дозволу на взаконення партії народної свободи. Сенат видав наказ, що він оставляв скаргу без ухвали, бо в статуті не зазначено мети товариства, та способу її діяльності.

◆◆ **Стесель під арештом.** На петербурзьку квартиру до Стеселя прибув плац-адютант і одвів його в Петропавлівську кріпость. Посажено Стеселя в камеру біля Небогатова. Під вікном у Стеселя—садок, куди випускають для прогуляння. Стесельовій жінці дозволено привезти в його камеру нову обстануву й одягу йому. Недалеко від камери міститься їдальня, де обідають Небогатов та засуджені до кріпости командіри тих броненосців, що були в небогатовській ескадрі,—Лішін та Григорьев.

◆◆ **Переселення на Сахалін.** Головний уряд хліборобства, бажаючи для політичної мети, заселити північну частину острова Сахаліна, постановило посилати туди частину переселенців, давши їм різні вільготи та полегкості.

◆◆ **З'їзд сценичних діячів.** Міністерство внутрішніх справ дало дозвіл Урядові всеросійського союзу сценичних діячів улаштувати в Москві на четвертім тижні посту всеросійський з'їзд сценичних діячів. Завдання з'їзду—вияснити сьогочасне становище театральної справи в Росії і знайти спосіб до його поліпшення.

◆◆ **Шкільні іспити.** Міністр народної освіти видав такий циркуляр, що знову встановляє

переводні іспити в середніх школах. На підставі того циркуляра, з цієї весни в усіх гімназіях, в реальних та в інших середніх школах, буде введено переводні іспити; не держатимуть їх тільки учні перших двох класів.

◆◆ **Керовниця в „союзі руського народу“.** В сей час з дозволу Дубровіна заправляє справами союзу руського народу якась пані Полубояринова, що має великі кошти і 10 будинків у Петербурзі. Увесь свій маєток і кошти вона хоче віддати на користь союзу, а тим часом бажає забрати до своїх рук усі союзницькі справи. Тепер Полубояринова увесь час сидить у головній раді Союзу і доглядає за діяльністю канцелярії тієї Ради. В союзницькій раді вона має велику силу.

Дворянський з'їзд.

В Петербурзі розпочався дворянський з'їзд, маючи головою А. Бобринського. Зібралось 147 депутатів від тридцятьох губерній; в члени Державної Думи й Державної Ради. Сібірський предводитель дворянства прочитав доклад про те, що треба змінити розпорядки в дворянських приютах та пансіонах. Пурішкевич, охвалюючи працю Державної Ради, казав, що треба побільшити число членів від дворян у Державній Раді, бо вони можуть працювати найпильніше. Брянчаников, говорячи проти побільшення числа членів назначених, дуже різко говорив про старих членів-пансіонерів, що не здатні до поважної конституційної праці в Держ. Раді. За цю промову дворяне дуже розгнівались на Брянчанинова, гукали: „виключити!“ „вигнати!“... Самарин читав доклад про те, що реформи ніякої не треба. Змагався тільки один Брянчанинов, говорячи, що потрібна цілковита реформа, зміна виборних прав, потрібно знищити поділення на „сословія“. Всі, проти одного Брянчанинова постановили, що переміни ніякої не треба.

З'їзд зовсім свій, закритий, дописувачів од газет ніяких де допускають,—тих, що прийшли, випроважено за помочою поліції. Членам з'їзду не дозволяється говорити з ними й де-інде.

Справа про виборгський поклик.

11 Березня Сенат розглядав скаргу по справі за виборгський поклик. Скаргу було подано присяжним повіреним Тесленком од імени 102 підсудних на рішення судової палати, що присудила 155 депутатам першої Думи, за виборгський поклик, сидіти в тюрмі.

Першим говорив Тесленко, доказуючи, що в присуді судової палати нема доказів на обвинувачення, поставлені палатою по статтях 129 і 132.— За виборгський поклик можна обвинувачувати по одній статті, а 129 стаття мусить одпасти.

Після Тесленка говорив присяжний адвокат Гольштейн; він не визнавав того злочину, що карається згаданими статтями.

Найбільшу промову сказав адвокат *Грузенберг*. Він доказував, що присуд судової палати засновано на помилці. Розглядаючи юридичні основи касаційної скарги, *Грузенберг* скінчив свою промову так: Держава бажає знати, чи справді суд мав формальне право знищувати політичні права перших народних представників,—чи, може, це є судова помста?

Після промов оборонців, говорив сенатор *Кемпе*. Він одкидав усі доводи касаційної скарги. Він висловив таку думку, що Сенат повинен затвердити присуд судової палати над 155 першими народними представниками; для закінчення своєї діяльності вони їздили в Фінляндію, скласти там поклик до народу, призволяючи його не коритись законові.

Після промов усі вийшли, а в залі zostалися сенатори для наради.

Через годину оповіщено, що з постанови Сената касаційну скаргу колишніх членів першої Державної Думи, обвинувачених в справі про виборгський поклик,—оставлено без ухвали (одкинено).

Таким чином, депутати мають сидіть у тюрмі, по 3 місяці.

Є чутка, що три сенатори не голосували за сенатську постанову, а остались при власній думці.

НА ВБРАЇНІ.

◆◆ **Цибуляр про службу студентів на залізних дорогах.** В управу південно-західних залізних дорог прийшов циркуляр від головного уряду, щоб не допускать віяких студентів, а ні учнів середніх шкіл, до служби в конторах залізних дорог, або на лініях. Можна допускать до служби тільки студентів з університету, та й то тільки літом і тільки для контролювання білетів у поїздах на підгородних лініях. Сини тих, що служать на залізній дорозі, можуть, будши студентами, служити, теж тільки літом, десятниками, і то щоб їм платилося не більше, ніж платиться на сьому уряді.

◆◆ **Сінодський наказ.** Чернігівському єпископові *Антонію* обявлено строгий виговор од святійшого Сіноду за те, що в його єпархії, в селі *Семенівськім*, повисився у вітварі священник *Покровський*. Крім сього в тій церкві, де повисився священник, заборонено одправу на п'ять літ і на такий же час позбавлено священницьких прав 2-го священника, а увесь причт посажено на рік у манастирь.

◆◆ **Пропажа судових справ.** В той час, як у Глухів їхала залізницею виїздна сесія Нижинського окружного суда, у неї було вкрадено всі папери, що по них мали розглядати в Глухові різні судові справи.

Відшукати тих паперів не змогли й до сього часу.

Послано міністрові юстиції телеграму, щоб він розпорядився, що діяти, бо в Глухів зїхалось до 300 душ підсудних, оборонців, свідків та членів окружного суда.

◆◆ **Царське помилювання**—дано девятьом селянам городнявського повіту чернігівської губ. Селяне ті були засужені чернігівським окружним судом, 8-го Лютого 1907 р., за участь в єврейському погромі, до сидіння в тюрмі, де-які на 1 місяць, де-які на 8 місяців.

◆◆ **З'їздъ представників кооперацій (спілок) у Харькові.** Харьківське сільсько-господарське товариство в другій половині Березня скликає нараду з представників кооперативних та потреби-тельських товариств.

На нараді буде обмірковане питання про обопільні відносини між кооперативними товариствами, про відношення до них земства, та земської агрономії і багато чого иншого.

Всі постанови цього з'їзду будуть послані на обміркування всеросійського спілкового з'їзду.

◆◆ **Пироговський з'їзд.** Рада харьківського університету взяла на себе почин скликати XI лікарський Пироговський з'їзд в Харькові.

◆◆ **Заснування Педагогічного Товариства.** 9-го березня, в Київі, в залі *Фундуклеївської гімназії* було відкриття сього „педагогіческого Общества імені Ушинського“. На відкритті був архіерей, попечитель *Зилов*, ректор університету *Цитович*, де-які професорі й учителя. Головою товариства буде *Г. Рекашев*.

◆◆ **Кара різками.** На нараді земельнихъ власників *Звенигородського* повіту, в Київі, при участі старшини та станових приставів, ухвалено було, щоб при боротьбі з терором по селах вживать для молоді від 14-ти до 18-ти років—кару різками, а старших „порочних“ селян вислати на заслання. Признано ще потрібним побільшити адміністративну владу волостних старшин.

◆◆ **Переселення.** Полтавське губернське земство, маючи свою власну переселенську організацію, одержало дозвіл послати „ходаків“ у області *Тургайську*, *Уральську* та *Акмолинську*, хоч тепер такого дозволу вже нікому не дається. Земство зайняло 15,000 участків землі; ту землю буді ділити на душі.

В *Роменську* земле-устроїтельну комісію подано заяву од 4,000 селян, що вони бажають переселитися до *Азіатської Росії*.

◆◆ **Забастовка слуг у студентській столовій.** Слуги студентської столової київського політехнічного Інститута вдалися до інститутської економічної комісії, вказуючи на своє тяжке становище. Комісія одмовилася загодити їх вимоги. Тоді слуги припинили свою роботу і 11-го Березня столова закрилась.

Олександр Караваєв.

(Некролог)

5 березня вночі умер депутат другої Думи— Олександр Караваєв, що був поранений у себе дома двома невідомими злочинцями.

Родився Караваєв у 1855 році в Пермській губернії, на турьїнських шахтах, в селянській сім'ї. Вчився Караваєв зпершу в шахтарській школі, а потім родичі його, що жили в Єкатеринбурзі, згодились взяти його до себе за плату 5 карб. у місяць і це дало Караваєву змогу скінчити гімназію. Скінчив Караваєв петербурзьку медико-хірургічну академію, в 1879, а через п'ять років здав іспит на доктора медицини. Будучи лікарем в Єкатеринбургським повіті, Караваєв поклав багато праці на організацію волосних савітарних попечительств. Лікарюючи в Петербургській губернії, Караваєв дбав про освіту робітників; але його було вислано з Петербургу і заборонено було йому жити в промислових губерніях. Побувши короткий час в Мянській губернії, Караваєв переїхав до Катеринославу і там брав участь у просвітній праці. Своїми поглядами Караваєв належав до тієї школи народників, що мала представниками Чернишевського та Михайловського. Ці погляди Караваєва не відмінились до самого останнього часу, а в Державній Думі він увійшов до трудової громади і був самим ревним її членом. Повернувшись з Думи в Катеринослав, Караваєв почав щиро дбати про організацію загально-просвітних лекцій і в той же час подавав лікарську допомогу і багатим, і убогим, а особливо робітникам, що дуже його любили й шанували. Про це свідчить те, що після смерті Караваєва висловили свій жаль, на сторінках газети „Южная Заря“, робітники різних майстерень та заводів. Жалувало й все громадянство. Як любили й шанували всі Караваєва, видно й з того, що за його труною йшло більш десяти тисяч народу, всякого стану.

Рідний край.

Сине небо. . а по ньому
Де-де білі хмароньки,
Зелені гай над ставом,
Край городів—вербоньки.

Геть прослалися стьонжками
Рівні, довгі поля,
Мак, волошка між хлібами,
Вітерець по них гуля...

Рідний краю! як згадаю
Твою милую красу,
Я душею оживаю,
Серце я к тобі несучу:

Рідні там мої могили,
Рідне там моє село...
Тих згадаю, що спочили,
Що минуло, що було...

Що минуло—спогадаю,
Хоч травою поросло,
Щирим серцем привітаю—
Що воскресло, ожило!

Священник В. Кашубський.

Півтора оселедця.

(Кінець).

II.

Наша учителька, пані Олександра, дуже добре пам'ятала про сподіване завітання інспектора. Коли саме він приїде, господь його знає, а все треба було в класі підготуватись... Вона-ж, пані Олександра,—„зав'дующая“ школою, ніби старша, то з неї й питатимуть більше.

А „зав'дующею“ вона стала через те, що волились чоловік її був при тому уряді (а вона в його за помічницю); по смерті-ж чоловіка, поміщик того села Будищ,—батько панни Оксани,—досяг, яко опекун школи, що пані Олександрю з помічниці перевели в „зав'дующій“, а за помічника прислали учителя,—отож Андрея Семеновича,—бо одній людині й справді тяжко було-б у сій школі.

Школа була велика, на три групи. Містилася вона в просторому, новому будинкові (а не в такій старій халупці, як ото часто бувають).

Коли хочете, то ходім побачимо, що робиться в школі,—саме тепер іде там учіння.

Он пані Олександра вовтузиться з своїми хлопцями. Розповідає їм щось із закону Божого; бо павотець Миколай хоч має обовязок учити в школі, але він саме тепер,—по смерті старого священника, отця Павла, (Ви його не знали),—має аж два приходи, то йому нема часу учити школярів; хіба коли-не-коли загляне в школу.

Переказала учителька знов приповідь, чи тую притчу, про сіяча й зерно, тепер перепитує школярів (бо-чогось то цю приповідь частіш усього питають на візитаціях). Хлопці трохи сплутали, на якому ґрунті щб вийшло з зерна. Треба їм добре розтлумачити й вбити в голову!...

По скінченню закону Божого, прийшли до „руського“. Взяти належну книжку. Ох, оте „Наше родное“! Не яке воно й „родное“, або хоч і

„родное“, то не для нас, а може для яких рязанців, чи туляків,—у нас же з ним мороки чимало, поки розглумачиш дітям, що в тому „родному“ говориться... Інше слово, то, по правді сказати, й сама учителька не второпає; ну, а треба якось-то раду давати!...

Переказує пані Олександра, та перепитує в хлопців, щоб уміли „толково“ розповідати, веначе-б то „своїми словами“, прочитане в книжці. Хлопці поводяться вільно,—видно, не звикли боятись учительки; навіть всякі питання задають, коли над чим спиняться.

Гаразд! Тепер треба писати. Пишуть пильвенько; інше аж кінчик язика висуне, так-то вже пильнує. Нічого! „діктант“ вийшов пугненький,—помилує ще не так-то багацько; ото тільки той „м'ягкий знак“ або втече, або в'явиться там, де йому зовсім не слід бути, та й буква „ѣ“ не завжди слухається... Треба знов переказувати всі встанови, де чому слід бути, бо таки-ж се—старша група.

Ще-ж і „задачі“ треба трохи поробити. Вже-ж то з певністю щось таке завдасть інспектор,—вови се люблять. Бере пані Олександра задачник і загадує: „нікто купил 760 карандашей“...

— І-і, брат ти мій!—гукає вихриятий хлопець Кузьма Тхоренко:—ото сила!.. на віщо йому стільки карандашів? От, як би нам стільки!—

Іншим часом учителька поговорила-б про це, тепер же спинила учня:—Ну, ну, Кузьмо, не просторікуй уже, будь ласка! треба діло робити. Он інспектор приїде,—треба щоб тямали задачі, та уміли швиденько їх робити. Ну, записуй далі!—Записали і за яким часом розлічили, по чому вийшли карандаші і по скільки їх прийшлося на якихсь учеників.

Далі розібрали ще де-який дивний покуп; а одна справа, з розділянням якоїсь-то спадщини, таки й добре далася в знаки, поки її довели до ладу... Аж один з менших школярів,—трохи шельявенький,—промовив:

— Ну, вже той „нікто“! як що купити, або як хочне ділити, то вже такого навлутить, що й не розбелес!

— Ото добре, що вже він помер!—додав другий школярів, бо саме була така задача, що теж позиналася словами: „нікто умер і раздѣлил свое имущество так“...

Старші учні взяли сих менших на глузди:—Дурний ти, хіба ж нікто справді вмер! Ось тобі ще знов задача про його!

— Ну, тепер годі!—мовила далі учителька,—можете йти; та глядіть же, не забувайтесь, пам'ятайте добре все, що вам говорилося.

— Не забудемось! не забудемось!—весело гукали хлопцята, жваво забираючись у дорогу.

Змучена та заклопотана вернулає пані Олександра в свою дівку. Щось і їсти не хотілося,

як принесла Титяна борщ. Здавалося, що й Катруся більш докучає, ніж коли...

Не встигли пообідати, як у хату ввійшов Андрій Семенович,—якийсь такий стурбований, мов аж блідий.

— Ось, нате вам записку!—мовив він, подаючи пані Олександрі невеличкий папірчик:—се вам дівчина принесла, від вашої куми, панни Оксани. Каже дівчина, що вже гость з города приїхав...

— Інспектор?—турботно перепитала учителька.

— Еге-ж... Читайте вже, мабуть про його й пише...

— Так і е!—гукнула учителька, пробігаючи бистрим поглядом листочок:—вже приїхав, у їх сидить! Оксана пише, що завтра він прийде в школу... Ах, боже мій!... щож тут робить?—учителька заметушилась.—А де дівчина? вона ще тут?

— Ні, вже пішла; як віддала мені в дворі записку, зараз і пішла.

— Ах, боже мій! на-що-ж ви її одправили без мене?!—гнівалася учителька.

— Та вона сказала, що їй говорили тільки віддати записку... Казала, що їй ніколи... мабуть, через гостя. А щож вам треба?

— Та написала-б може щось Оксани!... Ну щож тут робить?

— Та щож робить? Треба-б послать до отця Миколая,—радив Андрій Семенович:—треба-ж, щоб він знав...

— Так, так! звісно, треба!... зараз треба послать!... Та кого ж? Матвій пішов чогось до волости, а Титяна там у кухні пораяється... Хіба, може, ви підете?

— Та можу й я,—згожувавсь охоче Андрій Семенович,—треба в його де-що розпитати: він же все те краще знає...

— Еге-ж! Ідіть. Або ні, пострівайте,—ходім разом! там усі вкупі порадимось...

Так мовила пані Олександра, метаючись по хаті, далі гукнула до кухні:—Титяно, йди сюди! або візьми дитину до себе,—мені треба на часину з дому піти. Дуже пильне діло!

Застібаючи на ході пальто, учителька вийшла з Андреем Семеновичем. Швиденько подались вулицею, до отця Миколая.

III.

Другого дня школу неваче сповнило яесь гарячкове повітря. Воно таки й справди було гаряче,—день придався навіть дуже теплий, як для осені: сонце гріло, мов аж припікало,—все повітря було повне тим ясним промінням.

Ясно, тихо та любо. Кожному, хто не дождав інспектора, або хто не мав іншої пильної турботи, було одрадісно й у вікно подивитись на таку годину.

Еге-ж, всякому, та тільки не нашим школьним наставникам!...

Вони всі почували себе в нервовому настрою,— хоч і треба було вдавати, що нічого такого особливого нема, що нічого лихого вони на себе не сподіваються...

Всі воли були в класах, вже дожидаючи, що от-от... бо було вже по 11-й годині... Прибув до школи й отець Миколай. Сидів він у класі, з старшою групою, займався законом Божим, як на звичайному урокові. Та й чом же йому не займатись? він же законоучитель у школі,—справляє належний до його обов'язок.

Отже отець Миколай розповідає про „нагорну проповідь“.

Він говорить спокійно, розмірно, як завжди, хоч пильне око постерегло-б, що рівноваги духу отець Миколай не мав. Навіть по тому, як він частенько поправляв рукави теї темно-вишневої рясн, знати було, що турбується.

А на учительку доволі було й не пильному окові глянути, щоб зауважити її турботу. Пані Олександра то підходила до стола, то брала якийсь учебник, то підходила до задніх лавок, щось там порядкувала, чи шептала, то видала погляд на вікно, на улицу... А ось швиденько, збентежена, вийшла з класу, на ганок, прийняла з-відтіля мітлу, що забув там сторож Матвій. „Ото ще, господи, чоловік вдався!“.

Заскочила пані Олександра й у клас до Андрія Семеновича. Все мов-би було гаразд, не було чого бентежитись. Андрій Семенович з хлопцями читав, добре причесаний, статечний; червоної застіжки не було. Пані Олександра підійшла до його, щось йому на-швидку сказала нишком, далі в голос проказала знов школярам, як вони повинні встать перед начальством, що сказати на привітання; сказала й те, щоб не дуже лякалися, бо з великого переляку теж можна сказати якусь дурницю, а щоб відповідали з толком, до ладу.

Далі знов нишком сказала й учителям:

— Ви-ж будьте ласкаві, Андрею Семеновичу, не скажіть чогось такого, як то ви вмієте!... прошу я вас!... бо то все на мені окопиться... Додержуйте гречности.

— Та знаю я без вас! що ви мене вчите?—окрисився на неї Андрій Семенович.

— Ну, добре, добре!—замахала руками учителька, щоб не роздражнювати його. І пішла знов у свій клас.

Ледве-ж увійшла, як отець Миколай встав.

— Ідуть!—мовив він, кидаючи поглядом у вікно.

Пані Олександра кинулась. Справді, на ганок сходили—пан попечитель школи, (поміщик Покровський), і він, інспектор, отой високий чорнявий пан у хвормі; з-боку плентався сусід-поміщик,—дрібненький, низенький панок,—бог його знає, де він взявся й чого йшов!...

Отець Миколай і учителька рушили на-зус-

тріч, ставши в класі перед порогом. Діти шарахнулись теж, повставали.

Начальство ввійшло.

Пан Покровський зарекомендував „законоучителя“ й „завідующую“—учительку.

Інспектор суворо-чемно кивнув головою учительці, а до отця Миколая підійшов і під благословеніє. Се відразу дало належний, поважний тон

Довідавшись про те, що саме йде урок закону Божого, інспектор сказав:—Прощу вас, панотче, вести далі: ми послухаєм.

Посідали. Се-б то сів інспектор, та опекун, попечитель школи, а пані Олександра стояла при стіні. Гость-зоміщик щось таке шепнув їй нишком, але вона його не чула, лише на всякий раз крутнула головою, щоб він не здумав і далі зачіпати її якоюсь розмовою, бо пан інспектор вже й так зиркнув на неї; вона аж одсунулась від гостя, та лапала рукою свій комірчик, чи не на-бік він часом. Стояла потім як у церкві.

Погляд інспектора став лагідніший. Далі він вже уважно слухав урок, на учительку не дививсь.

Отець Миколай доказав про нагірню проповідь і потім запросив інспектора й попечителя, чи не благоугодно їм буде попитати щось таке в учнів.

Інспектор уже й сам, підходячи до першої лавки, лагодився питати школярів.

— Молитви вони знають добре?—спитав інспектор.

— А як-же, знають! на се звертається особливу увагу!—одказав отець Миколай, поправляючи рукав.

І справди, обидві молитви, що спитав інспектор,—Перед учінням, і Царю Небесний,—запитавні хлопці знали добре. Спитав інспектор заповіді,—знали й заповіді.

— Добре!—проказав інспектор.—А тепер скажи лишень ти, хлопче, скільки було синів у праотця Ноя?—

Присадкуватий хлопець, Семен Леміщенко, встав бо на його було показано,—і сказав, що в праотця Ноя було три сина, а звалися вони „Сим, Хам і Ахвет“.

— „Ахвет“!—переказав інспектор, повертаючись не то з докором, не то з усміхом до пана попечителя.

Пан попечитель усміхнувся виразніше й проказав так, мов би просив вибачення за Семена Леміщенка:

— Се, бачите, Антоне Івановичу, народна вимова! се вже трудно побороти...

— Так, се правда,—згодився інспектор,—хоч треба старатись побороти і се... Але знають вони добре. Ну лишень ти, білоголовий, розкажи, який сон бачив Іаков?

Білоголовий Яків Приходько сон про драбину

знав, а Чупрій, вже прямо на прочуд, розказав про всю пригоду з Іосифом і його братами.

Одповіді з нового заповіту були не згірші. Не знали тільки, що свято Спаса зветься Преображеніє, але той же самий хлопець чудово розповідав притчу про Сіача—і пан Інспектор був утішений.

— Ваші учні знають добре! за се вам належна честь!—сказав він отцю Миколаю.

— Стараємся по мірі можливости укріпляти їх в законі віри,—одповідав, уклонившись, панотець,—се бо єсть основа всьому!—

— Звичайно, звичайно!—згожувався інспектор:—се єсть основа всьому!—

Потім інспектор додав:—А тепер дозвольте мені де-що спитати їх з иншої науки.—Тут він вдавсь вже до учительки. Питав, по яких «учебниках» вона учить і доки пройшли. Далі казав читати й розповідати «своїми словами». Один і другий школяр справилися добре.

В класі стало мов-би вже не так важко дихати. Всі де-далі одсміялися більше. На обличчі в пані Олександри з'явилось щось подібне до усміху, принаймні та зморщечка що була в неї між ровами з самого ранку, тепер зникла.

Перейшли до арихметики.

— Вони у вас табличку помноження твердо знають?—спитав інспектор.

— О, як-же!—одказала з певністю учителька:—се вони давно знають!—Сказавши те, учителька зараз же духом почула, що сього не треба було додавати, але вже було пізно,—слово, мовляв, не горобець: як вилетить, то вже за хвіст не піймаєш!

Але й справди, хлопці табличку знали,—і на перші десяткі, і навіть на дальші, на оті „шестю“ й „семию“.

— Добре!—сказав інспектор, перепитавши душі три:—Тепер питаємо їх щось із устних задач. Доки вони пройшли з арихметики?

Учителька сказала, що пройшли першу частину арихметики, знають і перші правила з роздробу.

— Так... проказав інспектор. От ми, не гаючи багато часу, й перейдемо до роздробу:

— Ну, ти, бистроокий,—показав інспектор на Кузьму Тхоренка,—ти мабуть добре все знаєш! ріши задачу: „десяток оселедців коштує 40 копійок, а нѣкто купив півтора оселедця; скільки він заплатив?—

Кузьма скинув погляд на пана інспектора й мовив:

— Такого не може бути.

— Що? що ти кажеш? чого не може бути?—перепитав інспектор.

— Такого, як ви кажете,—правив знов Кузьма.

— Чому не може бути?—гостро питав інспектор.

— Того,—затявшись одмовляв хлопець,—що півтора оселедця ніхто не продасть: або купи одного,

або вже пару, а різати ніхто не скоче, бо збавить собі оселедця. Такого не може бути!—знов закінчив школяр, ще й головою покрутив.

В учительки тьохнуло серце. Та й всі инші почули, во в класі щось дуже не добре сталось... Хіхикнув тільки гость-панок, але то вийшло ще гірше. Темне обличчя інспекторове стало ще темніше, він перше прикусив губу, а далі, кинувши зовсім хлопця, круто повернувся до учительки, мовлячи:—

— Як це вони в вас відповідають? що це за спосіб відповідання?—

— Вони... Вибачайте, з ласки Ва...

— Я вас питаю, що це за відповіді?!—гукнув це голосніше інспектор, зиркаючи на пані Олександру:—Який це ви їм напромак даєте?!

— Я... почала була знов учителька, але інспектор либонь питався зовсім не на те, щоб чути учительчину відповідь; він відповідав сам на своє питання, гримаючи так:

— Се той напромак, що веде до шибениці! Хлопці гублять повагу до старших, гублять не тільки всяке розуміння ввічливости, чемности, вони гублять розуміння обов'язків. Ви підриваєте найпершу основу доброго, належитого виховання, ви нищите молоді душі, ведете їх до погибелі,—я сказав, до шибениці. Хіба такий зухвалець,—інспектор кивнув кудись на лавку,—буде розуміти громадські обов'язки?! буде він поважати чужу власність? Я вас питаю, буде для нього що-небудь святе?!

Пані Олександра ніяк не могла одповісти, чи буде для Кузьми Тхоренка „що-небудь святе“, чи буде він поважати чужу власність: одно те, що в горлі їй так стисло, що вона вже не могла одвести й гласу, а друге—інспектор знов не ждав її відповіді, він ще голосніше гримнув на одповідь самому собі:

— Ні, він не буде поважати чужої власности! він не матиме ніякого розуміння своїх обов'язків і йому одна дорога—піти з бомбою!—

Вимовивши це слово, пан інспектор мов-би спустив тона; але те, що він сказав по сій мові, хоть було сказано спокійнішим голосом, було для пані Олександри найстрашнішим. Інспектор сказав, як одрубав:

— Так, добродійко, учительовати не можна. На учительській службі таких наставниць не держать.

На тім мова до учительки скінчилась. Інспектор вдавсь вже до пана попечителя школи:

— Ну, ходім ще до другого класу.

Пан Покровський повів інспектора до Андрея Семеновича. Учителька не знала, чи вона має теж іти, чи zostаватись... Пан Покровський махнув їй рукою, щоб zostавалась. Хитаючись, дійшла вона до стола й сперлась на його. Але не знайшла пільги коло того стола.

— Що ви нарobili?—напавсь на неї отець Миколай:—Що ви тільки нарobili?! Боже мій господи! Так все чудесно йшло, такий був надзвичайний успіх,—і ось на-тобі, в одну минуту, в одну сікунду все згинуло! Отакий депшет учинити! Що ви нарobili, що ви нарobili!

— Та хіба-то я нарobili?—покликнула учителька, й слъови мало не бризкали в неї з очей:—І що таке особливе було? який депшет? Нічого особливого не було!

— А! коли ви не розумієте, то щож вам говорити!—гукав і собі отець Миколай:—А ви повинні б і те зрозуміти, що ви накоїли лиха не тільки собі, а й мені! Ви мені зопсували все мое ремонé! розумієте ви се? Ви й мені пошкодили!—

— Чим я вам пошкодила?—гукала вже й учителька:—хіба то не я вивчила їх того, що вони так добре знали й відповідали?

— Я не хочу з вами говорити,—кинув отець Миколай і гнівно пішов з хати.

За скілька хвилин шпарко вийшла й учителька.

Школярі дивилися їм у-слід, нічого не розуміючи, щд таке сталось..

Прийшовши в свою кімнату, учителька впала в подушки й плакала вже вільно... Тільки плечі дивитіли... Далі вона підвелась і не знала, що їй почать, сиділа на постелі, як кам'яна.

Коли се вбiг Андрій Семенович. Він був уже знов якийсь розкудланій, обличчя мав зпотворене, погляд лихий.

— Так!—гукнув він одразу:—сидите, одпочиваєте собі! Єсть після чого! Згубили школу, згубили всіх!...

— Кого я згубила?—злісно перепитувала учителька.

— Кого? всіх!—репетував Андрій Семенович:—отець Миколай мені все розказав, оце як ті пішли.

— Хіба вже пішли?—несміло попитала учителька.

— Пішли... Чого-ж їм бути, коли той так розізлився, що й питать нічого не може, тільки до всього вязеться!...

— Що ж у вас було?—упалим голосом питала вчителька.

Андрій Семенович перше тільки забiгав по кімнаті, стиснувши кулаки, далі спинився й таки почав розповідать:

—Прийшов він до мене вже одразу злием. Я йому рекомендую, а він хоч би палець простяг. Погляд—прямо як у того Люципера, гляве—мов пожем крає! Ну, нічого, я думаю, може в його така звичка. Аж він і почав. Так одразу й напався. Чого се, важе, в класі такий воздух поганій! Що я йому буду казать? Виктор Павлович щось там йому об'ясня. А той дурень, панок,—чорт його знає, як там його,—якісь дурні присмішки прикладає... Ну, інспектор потім почина питати. Казав

прочитати з власної книжки. Прочитали. Загадав Іванові Хандрові, щоб розказав,—ну, той і розказав як слід, навіть знав, що таке „ріга“ й „тюря“, бо я вже їм добре про те все товчмачив. Далі він зирє на стіну, на карти, та й питає:—з географії ваші учні мають поіняття?—Кажу, мають, у вторій групі, отсі. Він тоді прямо рукою на Африку, та до Грицька Чмеля:—Це що таке?—Африка, важе.—Ну, якого йому біса ще треба? Отже він далі:—Щож то воно таке—Африка?—Чміль каже: „сторона така“. Як визвірись він тоді на мене:—Як це ви їх учите? Він повинен одповідать—„сторона світа“, а не „сторона така“. Що се за вільнодумство таке?—І такої чортівні наговорив мені, що й слухать не хотілось. З тим і пішов. Я думаю, чи його сказило, чи що?! прямо не міг розібрати, що се йому таке, чого він за таку дурницю визвірився! Аж тут прийшов, після їх, отець Миколай і розказав мені, що це в вас почалося, з вашої причини,—а в його теж, важе, все так добре було!.. Прямо, чорт його знає, що сталось! Тепер через вас ще чого доброго й мене в шию випхають. Оце спасібі вам!

Тут учителька скніпла теж:

— Та чого ви до мене причепились?—крикнула вона, втримуючи слъози:—чого ви мене всі картаєте?! Мені може й без вас так гірко, що й на світ не дивилась би. „Через мене“, „через мене“! Чим я винна? А як і виганятимуть, то мене-ж перше ніж когб виженуть! „Випхають“ вас! велике нещастя! вам половина горя,—самотою бувши! А от як мене „випхають“, то куди я тоді подівуся з дитиною?...

Тут пані Олександра вже не могла більше здержувати сліз, вони так і ринули з очей,—а хусточка вже й так була мокра від їх..

Андрій Семенович вибіг з хати. У дверіх він мало не збив з ніг Титяни, що йшла в хату, ведучи за руку Катрусю. Титяна тільки покликнула сама собі:—Господи святий, що це з ними почилося?—Далі, підвівши Катрусю до матері, мовила:

— Оце-ж нехай дитина вже коло вас буде, бо вже ж пані пішли собі... І панотець вже поїхали... Чого це ви плачете? Що там таке сталось? Я там трохи чула, як панотець казали сьому, Андрієві, що через якогось оселедця щось таке в вас вийшло? Який же оселедець? де він там узався?...

— А! дай мені спокій!... люто гукнула учителька.

— Чудасія!—проказала Титяна, виходячи з хати, і пішла в комору по гарбуз для поросяти.

IV.

Минув місяць. Се була вже не та „золота осінь“, що красувала тоді, як сталась наша „пригода“; тепер була вже осінь—скупа на барви, хирна, з смутними деревами, що ронять убоге, позостале листя; з хмурним, низьким небом, що точить хо-

лодні, дрібні дощі; в суворими вітрами, що от-от навіють снігу...

На вулицях, в наших Будищах, стало дуже важко;—хотівши пробратись по сухішому, треба було переходити хіба огородами. Як приходили школярі, особливо з дальших кутків, та хуторів, то чоботи в їх були такі, що аж страшно було глянути!...

Однак ходили. Наука в школі йшла своїм ладом. За ту школьну пригоду учитель з учителькою перестали дуже журитися, бо нічого такого зловісного не було чути. А все-ж часом пані Олександра почувала, що в неї ніби скребли по серцю воти,—яксь така турбота й досада часом розбіралась... А тут ще й панна Оксана знов поїхала... так швидко після теї пригоди; якось недовелося з нею навіть і поговорити як слід. До старих же панів учителька не дуже була вхожа; та ще й пан старий, зустрівшись з нею в крамничці, поговорив з нею доволі таки прикро,—з поводу того самого „дешпету“ в школі. Ну, бог з ними, чого-ж до їх і ходити!—Піти-б до матушки, так і там гніваються...

Однак, як зовсім ні до кого не ходить, то якось воно дуже вже нудно живеться...

Отож часом учителька ходила до одної панійки, що жила на другім кутку,—Ганна Степановна звалась вона. Не молода вже була, старших дочок вже заміж повіддавала. Жила вона в невеличкому двориківі; земельки при йому трохи було, (люди наймали), та садок чималий був,—теж, під добрий рік, наймалося комусь. Та ще пані щось там плела, якісь гарусні хусточки та шаліви.—Отак, то сим, то тим, і перебивалась Ганна Степановна.

Здається, й не ходила ся панійка нікуди,—хіба коли до церкви, та ще на базар часом, у базарний день,—а про-те чисто все знала, де що робиться!

Отже раз у неділю прийшла учителька до Ганни Степановни, а вона й каже:

— Так отсе ви, голубонько, вже не будете тут учителювати? Куди-ж ви думаєте податися?

Учителька поблідла, сп'ятилась:—Як, не буду?.. я нічого не знаю!.. важе.

— Справді? Дивно мені се!—говорить Ганна Степановна:—а люде вже зовсім певно говорять. Кажуть би то, вже на ваше місце й иншого учителя призначено, приплуть...

В учительки й серце похололо:—Хто-ж се важе?... як?... що?...

Хоч не від-разу, а таки сказала Ганна Степановна, що говорила про все те—своячка матушчина, ота що проскури пече, а вона либонь „там“, в своїх чула... Кажуть би то й бомага от-от від інспектора прийде. А все пішло з того, що, мовляв, як приїздив інспектор, то дуже „не довольний“ остався школою.

Так ось воно коли виявилось, та околилось!...

Ох, лишенько-ж тяжке! Та се-ж і зовсім було на правду похоже... Виженуть? вже, може, й бомага йде?...Щож! хіба довго вигнати? Он, у Перещепках, учителя—в одну хвилину потурили! Ще на початку тижня вчив, а до неділі виїхав, бо сказано було— „немедлінно очистити поміщення“!

Ні жива, ні мертва сиділа пані Олександра,—зовсім умліває...

— Вам би вдаритися до панни Оксани,—радить Ганна Степановна.

— Нема її, не вернулася ще... ледве промовляє учителька.

— Та що ви, серденько, де ви справді живете, що ви нічого не знаєте?!—покликнула Ганна Степановна:—я на иншій кутку мешкаю, та й то знаю, що вона вчора прибула, а ви там під боком сидите й нічого не знаєте! Се чудасія!

— Може.. Я нічого не знала,—каже учителька, а сама подумала: отсе ж мабуть именно правда тому, бо перше було Оксана зараз приходять, як вернеться, а се вже й не йде.. Через такі думки, учителька смутно додала:—Та щож мені панна Оксана допоможе?...

— Як щоб? Нехай своїй женишині слівце гарненьке скаже, то й квит! Чи ви може й сього не знаєте, що Оксанка йде заміж за вашого інспектора?

— За інспектора?!...

— Еге-ж! Се вже певна річ,— каже Ганна Степановна:—Що панночка збирається заміж, то я се й давніш знала, бо вже-ж не дурно пані, мамуня, спровадила швачку з містечка—сорочки й наволочки шити,—та й Лейзера кликало хутра переглянути; я тільки не знала, за кого панночка вибирається, аж отсе кажуть, за інспектора! Завтра-ж і він приїде, вже не до школи, а до молодої на зальоти...

— Хто? інспектор?—

— Та він-же. Оце-ж вони там собі в г'ороді женихалися, у її тіточки, а вчора вона приїхала,—тим часом сама; але казав мені Мордко,—як приходив гуси купувать,—що завтра знов посилають коней на станцію, по його, по жениха. От вам!... Біжіть, серце, прохайте швиденько Оксанку; вона-ж таки ваша кума, нехай там моторить, поки ще не пізно! Бо се-ж не безпечна річ! А ну-ж викинуть,—куди ви з дитиною подінетесь?!

— Та господи!—покликнула учителька,—та се-ж мені тоді прямо хоть з мосту та в воду!...

І не сиділа-ж довго учителька, швиденько подалась до-дому. Ганна Степановна ще тільки на хвилинку затримала: кинула їй на картах. Вийшло як раз—і король з пізньої дороги, і біля його якийсь марьяжний дзвінковий інтерес... Чимало було поганих, отих винових карт, але на прикінці, „серце заспокоїлось“ на добрих картах.—Біжіть, не гайтеся!—закінчила Ганна Степановна:—та як що трапиться, то будьте ласкаві зніміть мені викроч-

ку з сорочки, Оксаниної може яка новомодня, то я своїм сховаю.— Добре, добре!— гукнула учителька, цілуючись на прощання.

V.

Панна Оксана містилася в кімнаті на „мезонівні“ Воно то під осіпню пору було трохи вже й холоднувато на тому горищі й звісно можна було б краще поміститися в павькому домі, та молоді панночки часом люблять поміститися трошки далі від мами й татка,—якось воно „самостійніш“!...

Прибігши другого дня ранком до панни Оксани, учителька застала її, саме як вона прибіралася.

Ще тільки ввійшла учителька, то панночка постерегла її велике стурбовання.

— Що з вами?—питала Оксана. Слова з слезами і слези з словами були одповідею на се питання.

— Пропаду я тепер!—закінчила пані Олександра:—куди я, куди я подівуся з дитиною, та ще проти зими? Нема в мене ні родичів таких, нікого!... Оксано, голубонько, ратуйте мене!... Як ви мене не поратуете, то загину я з Катрусєю!... І за-віщо ж нам пропадати? за таку дурницю!... Я-ж, сім літ так працювала!... Ратуйте мене, кумонько!...

— Як же я вас можу поратувать?—мовила Оксана:—може, краще—татко...

— Ні, ви, ви!—вмовляла учителька,—ви тільки слівце скажете, як приїде сьогодні.. інспектор.. і буде по вашому!—

— А ви вже знаєте, що він приїде?—усміхнулась Оксана.

— Знаю... казали мені... Люде кажуть, що ви... Оксаночко... за його йдете заміж?...

— Мало чого люди не накажуть! все так само усміхаючись, одмовила панночка.

— Але ви скажете йому?... ви попросите його за мене?... поки ще бумагу не приславо!...

— Та добре, я скажу. Попрошу...

З доброю надією вернулася, після тих слів, учителька до дому. Цілу ніч їй снівся виновий король з ломакою в руці і дзвінкова дама з квіточкою...

Другого дня Оксана сама прийшла до неї. Застала учительку в класі. Як тільки ввійшла Оксана в клас, то пані Олександра побачила, що справу виграно. І справді, Оксана одвела учительку наоік і шепнула:—Ну, не журіться вже!.. зостанеться ви на місці. Я говорила і мені дано слово...

Учителька її поцілувала... Оксана потім додала:—А знаєте, що бумага справді вже мала бути... і вапе місце вже намічалось иншому...

— От, бачите! значить, правду казали!—

Хотілося учительці розпитати Оксану, що й як,—,та вже нехай иншим разом“, подумала вона. Замість того спитала:—А інспектор не приїде до школи?—

— Не знаю.. може, згодом і приїде,—казала Оксана, з усміхом

— О! чуєте ви, хлопці,—вдалася учителька до школярів,—інспектор знов у село приїхав, може заїде в школу, то глядіть ви мені, шануйтеся, не говоріте нічого такого! Найпаче ти Кузьмо, шануйся, не будь таким дуже язикатим!—Ну, знатимеш, як треба сказати, „скільки півтора оселедця стоїть“?

— Та я й тоді знав!—гукнув Кузьма Тхоренко:—тільки я й тоді, й тепер думаю, що півтора оселедця ніхто не продасть. Ну, та вже того не казати, коли на вас за те так напався отой дурний пан!—

Пані Олександра похолола...

Але Оксана засміялась, мовлячи:—Він не дурний, а тільки строгий. Ну, та вже він подобришав!... Поцілувала учительку й швиденько вибігла.

Учителька догнала її на ганочку, міцно обняла й чуло промовила:

— Спасибі-ж вам, голубонько!... Поратівнице папа!—І радісними очима дивилася Оксані в слід. Верталася потім у клас, мов би її хто „на сто коней висадив“!...

Олена Пчілка.

* * *

Склав би я тобі пісню весняну,
Та осінні хмуриї думи,
Мов те чорнес хижее птаство,
Надо мною буяють вороже.

Дав би я тобі повнес щастя,
Та недолі всевладні хмари
Щастя того блискучее сонце
Заступили на віки від мене,

І я міг лише дати тобі серце...

Правда, це не коштовний дарунок,

Але щирий за те він без краю,—

Бережи ж його пильно, голубко.

Може статися, приїде година,

І замовкне те серце на-завжде,

І ніколи тоді не почувш

Ти вже пісні осінньої його.

І тобі буде тяжко без неї,

І не збудять весняні згуки

Тихим жалем повитого щастя,

Що нам душу колись осіяло.

Павло Мазюкевич.

Київ.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Хоровий збірник.** Видавництво „Торбан“, у Львові, видало 7-ий і 8-ий випуск «Пісень на мужеский хор», положених на музику Т. Ярославченком. В 7-му випуску є спів „Стяг“, слова П. В., а в 8-му випуску—«Фіваль», слова В. Пачовського. Ціна—80 сотиків за один примірник партитури. Часопись „Руслан“, повідомляючи про це, додає, що обидві пісні визначаються гарною мелодією і ввійдуть хутко в репертуар галицьких українських хорів. Не пошкодило-б і нашим хоровим товариствам спроважувати собі новини галицької української композиції; се придалось-би до поширення їх і до надання більшої розмаїтності нашим хоровим концертним програмам,—бо такі вже ті програми, хоч і гарні, та за-надто відомі нашим слухачам.

◆◆ **Захід з новим українським часописом.** В Петербурзі подано заяву градоначальникові про те, що в сьому городі має виходити українською мовою, 1 раз на місяць, літературно-науковий часопись „Українець“. Видавцем часопису буде В. Мороховець. (Слово).

◆◆ **Нове українське видавництво.** Гуртов української інтелігенції у Кам'янці заходився коло видання українських листовних карток з мистецькими малюнками на теми з кобзаря Т. Шевченка. Все видання цілком буде присвячене Шевченкові й увесь прибуток піде на збудування пам'ятника Кобзареві. Де-які вартки вже готові:—це ілюстрації до „Катерини“, „Тополі“, „Назара Стодолі“ та інші. На чолі справи сього видання стоїть відомий український художник, В. Развадовський, з своєю школою. Картки будуть друкуватись на границю.

◆◆ **Нові книжки.** Цими днями у Києві вийшов з друку пятий том творів Ів. Нечуя—Левичього; в йому видруковано відому його повість „Хмари“. Вперше цю повість було видруковано в 1874 р. у Києві, після того всі заходи коло нього видання „Хмар“ в Росії не могли здійснитись через цензурні умовини.

◆◆ В Катеринославі видруковано невеличке оповідання Д. И. Яворницького (Д. И. Зварницького) під заголовком: „Христосв серці чоловіка“.

◆◆ Петербурське „Благотворит. об—во изданія щеполезних книг для народа“ видало такі нові книжки: Вас. П. Мазуренко. Про хімію, з малюнками, № 54. і В. Доманицький. Товариські крамничі, видання друге, № 39. („Рада“).

◆◆ В Києві друкується II випуск „Оповіданнів“ Імени Пчілки“. В сей випуск увійде 4 оповідання: „Три яливи“, „Збентежена вечера“, „За двором“ „Пожди, бабо, нових правів“.

◆◆ **Українське драматичне товариство**—почало грати в Саратові з 3-го березня, в театрі Очкина, під орудою відомого артиста К. Ванченка.

У репертуар увійшли такі нові п'єси: „Мазепа, гетьман України“, „Богдан Хмельницький“, „Мурло“, „Весняний промінь“, „Недолюдки“, „Погром“, „Вихрест“, „Голодранці“, „Вітрогони“. Товариство має добрий успіх; з Великдня почне грати в Уральську.

Вечер Київської Просвіти въ пам'ять Шевченка, 12-го Березня.

Великий Соловцовський театр, де відбувався сей вечір, був повний. Програма вечера була дуже велика.

Вечір почався відчитом д—ія ефремова про „пам'ятник Шевченкові“: говорилося, що найкращий пам'ятник Кобзареві—„в серцях наших“; далі, що такі й матеріальний пам'ятник треба поставити;—при тім було подано відомості, як стоїть справа збирання грошей, на пам'ятник Шевченка в Києві.—Потім були живі картини, поставлені Ф. Красицьким. Картини не вдалися. Невдало було вибрано саму тему: „Садок вишневий коло хати“. Віршик чудовий, але не дає картинного матеріалу.

В першій картині ішов рядок людей з мішками на плечіх, а в другій—лежали якісь покривані постаті; близько їх стояла дівчина, а за тином хлопець... Краще вже було-б помістити „улицю“, групу дівчат, з співом за сценою, а не так, що перше виїшла артистка на сцену й проспівала, як звичайно в концертах, під фортеп'яно, („Садок вишневий“), потім стало темно і дуже довго не було нічого, далі в'являлися картини... З Кобзаря можна вибрати далеко показніші теми для живих картин і далеко краще їх подати.

Потім були декламації й співи. На жаль, супроти оповіщення, не прибув артиста Багров і через те з декламаторів виступав тільки один,—д—ій Ю. Лисенко.

Декламаторок виступало—три: М. Старицька, та її учениці—Валерик і Дорошенкова (в дуже гарному історичному вбранню). Д—ка Старицька завжди має великий успіх, виступаючи з декламаціями, на сей же раз вона читала особливо гарно. Її учениці мали теж успіх.

В музичній частині відзначилася, звичайно, гра М. Лисенка, — публіка дуже вітала його. Співи найкраще вийшли в артиста Мишуги: гарно він виспівав „Огні горят“, а ще краще „Чого мені тяжко“. В виконанні сього співу було дуже багато й співочого, й драматичного хисту. Сподобався публіці й спів оперної артистки—польки. Їй багато плескали, а вона одповідала дуже гречними „реверансами“... Після намогання „bis“, артистка де-кого здивувала, проспівавши—польський романс, про якоесь кохання... А спів „на біс“ оперного ар-

тиста Цесевича з'явився вже прямо ложкою дьогтю серед інших співів: після поважних номерів, артист проспівав,—(аж двічі),—комічний номер: „Тепер я турок не козак“ (із „Запорожця за Дунаєм“). Правда, виконанням „смішного“, як і завжди, легко було „зорвать аплодісмент“,—несамовитий!—але дивно, як таки д. артист міг забути, що він брав участь в поважному, ідейному вечері вшанування Шевченка і що опереточні виступи мали бути просто образою пам'яті поета.

Ми вже раз говорили, що Просвіті прямо таки слід би добрати яких рішучих способів, щоб на її вечерах не було таких ложок дьогтю, неподобних „bis“ 'ів.

Вертаючись до вечера, слід спогадати дуже гарну, ніжну гру на скрипці, артиста Пуліковського. Не сказати, щоб і зограна ним мазурка Венявського та інше таке особливо підходили до програми вечера, але се хоч не був комічний, „опереточний“ номер...

Значну частину програми вечера зайняли хоріві співи, але вони були щось-то не дуже вдатні... Співалося мляво, безвиразно і, в солістів,—безголосо, а в гурті, часом—розголосно, розходячись і з діригентом, і з акомпаніментом... Нам здається, що „любительських“ хорів для вечера не слід збирати таких дуже великих (було душ 150). Люде це все—вільні, ні від якої „діреції“ не залежні, співають дармо; отже—чі їх збереш всіх на репетиції? чи їх можна, в такій масі, привести до якоїсь гармонії в співі, в костюмах, та й в поведінню на сцені?...

Хор був „у національним убранню“, але що то були за убори! Інші постаті, в тих червоних жупавах, укритих силою блискучих цяцьок,—скидалися на жар-птахів, а жіночі убрання, в більшій частині, були теж такі строкаті, такі „череборщені“, що аж жаль було дивитися на їх!.. Булоб до-ладу, як би хто тямущий хоч подивився раніш на здобуті убори, та вмовив-би, що те кружево, або ті занадто перісті керсети й попередниці, ті занадто пелехаті вінки, та збруя замість наміста—просто не можливі і зовсім не гарні!...

Здається нам, що все це таки можна-б владнати...

У всякім же разі, хоч у вечері Просвіти було де-що й не-доладно, але було в йому й багато гарного.

Артистичній Комісії Просвіти було дуже багато роботи—і за се їй належиться велика подяка, бо праця та була не марна.

Дуже добре зробили впорядники, що віддали три ложі для селян. Там сиділи старі й малі, жіноча й чоловіча громада. Як вони втішались, з якою увагою слухали! як молодь плескала в долоні!...

Карл Маркс.

14-го Березня скінчилося 25 літ, як умер К. Маркс, найбільший учитель міжнародного соціалізму.

Велику розумову силу Маркса визнають навіть його супротивники. Один з його найблизчих товаришів, Ф. Енгельс, пісав в день смерти Маркса: „Я не можу уявити собі, що сей геніальний розум перестав жити своєю великою думкою пролетарський рух всього світу. Всім, чим стали ми, чим став сучасний рух, ми завдячуем йому, його теоретичній і практичній роботі; без нього ми до сєй пори оставались би безпомічними й беспорядними“.

І дійсно, з іменем Маркса зв'язана історія всього сучасного робітничого руху. Позаяк в кількох словах не можна визначити зміст тих знаходів і дослідів, що вславили ім'я К. Маркса і зробили його відомим всьому світові, то ми подамо лише коротеньку його біографію.

К. Маркс родився в Трірі 5-го жотня 1818 р. По скінченню середньої школи в 1835 р., Маркс вступив попереду в Боннський, а потім в Берлінський університет, де пильно займався правничими науками, а разом з тим філософією.

Року 1842 Маркс став редактором „Рейнської газети“, але вона через рік була закрита за свій опозиційний напрямок. Тоді Маркс переїхав у Париж, де разом з А. Руле видавав „Німецько-Французький що-рочник“. Незабаром його вигнали з Парижа і він поїхав до Брюсселя, де вступив у „союз комуністів“, першу міжнародню організацію пролетаріата. На конгресі сього союзу, року 1847-го, Марксові й Е. Енгелєві було доручено зложити найважливіші основи партії, звісні під назвою „Маніфест Комуністичної Партії“.

Року 1848 Маркса арештовано і вигнано з Бельгії. Повернувшись до Германії, він починає видавати „Нов. Рейн. газету“, але через рік її було закрито пруським урядом. Марксові нічого не оставалось, як покинути рідний край. Він поїхав до Лондону і там цілком віддався науці.

1859 року вийшов знаменитий твір „До критики політичної економії“. Коли 1864 р. був заснований „Інтернаціонал“, то Маркс став головним його учасником. Він зложив вступну промову, програм і статут сеї організації. Дуже близьку участь він приймав в організації і виборі програму германської соціально-демократичної партії.

В 1867 р. виходить вінець його творів, I-й том „Капітала“. Невсипуца робота й тяжкі втрати в сім'ї надірвали здоров'я Маркса і 14-го Березня 1883 року він помер. „Могутній розум другої половини XIX віку перестав працювати“.

Н. А—в.

Дониси.

Полтава (городські справи). Поки там у далекому Петербурзі рішають нашу долю, поємі літають у небі журавлі, треба в себе дома ловити синиць, бо хатні справи не ждуть. Ото-ж на засіданню таки нашої хоть не державної, а все-ж доволі повновладної—городської Думи рішались наші власні городські діла. За голову був член Думи Г. Маркевич,—отой самий, що то ви читаете—має друкарню й книгарню на бульварі нашого Ів. Котляревського. Вийшло однак, що таки одна з наших поважних справ, доложених на сьому засіданню, залежить,—та ще й як!—від того далекого, але всемогутного Петербургу. Справа, бачите, в тім, що Полтава, яко город, хоче, щоб їй було заплачено за ту землю, що відійшла, (звісно, таки чималенько), під залізну дорогу; а хтось там не дуже то квапиться віддавати ті гроші... Ну, подавався наш думський уряд „до пана“, в Петербург. Либонь пішли там „междувѣдомственныя совѣщанія“. Річ воно довгенька, звісно... Та отсе доложено було нам таке: председатель Ради міністрів, поміркувавшись з міністром „путей сообщения“, сказав, що справу города Полтави поставлено на добру стежку,—шо їй дано буде „швидкий ход“. Коли саме того „вожуха“ дождеться Полтава—не відомо, а все-ж від того слова мов-би трохи „по-теплішало“!

А то ще розбіралися на засіданню театраль-но-предприємські справи: один добродій з Одеси, якийсь Бродський, (міркую, що єврей) подавався в нашу Думу з таким проханням: щоб йому дозволено було в нашому „Просвѣтительному зданію імені Гоголя“, чи простіше сказати—в театрі, на самісінькій заслоні, чи на тому „занавѣсѣ“, чіпляти, під час представлення, всякі оповістки, про се, та про те. Театральна комісія й думські збори теє прохання одкинули. Та воно й справді: хоч за те право капнули-б може в городську касу чималі гроші, та бог з ними, „бо не самими грошима жива буде людина“! Де-ж таки: тут одірвешся од теї меркантильної що-денщини, сидиш у театрі, а тут тобі перед очима, на заслоні,—оповістка з якою небудь колошкою заграничної фірми, або з чоботом Кагана, чи свіжими оселедцями, що прийшли до Скриньки, або й з рекламою яких небуд ліків від непевних хвороб, таких, що про їх „не у всякому товаристві й вгадати можна“. Ні, се не подоба! Храм мистецтва—теж храм, і з його теж слід виганяти всяку крамарщину—„вервієм“! Щось подібне й сказали. Ото й добре. А один крамарський захід таки ухвалили: просив один чоловічок збудувати на власній землі кам'яницю, а в ній він завведе театр сінематограф. Ох, місце-ж хороше!—на рові Мало-Петровської улиці, чолом на Петровську площу! Як би на мене, то не слід такого заводити: театр-то воно театр, але на мою думку,

сінематограф—найдурніший театр у світі! Ну, та вже стоятиме той будинок; а може-ж у йому колись щось і розумвіше покажуть.

Ще говорили про сніг. Еге-ж, про сніг, отой, що часом вчугурами лежить на улицах. Губернатор казав, чи не слід би видати якись нові постанови про очищення улиць. Так санітарна комісія сказала, що то „зайвий захід, вивозити сніг кудись „на свалку“, що буде добре й так, як тепер“. Чи добре, хто його зна, а що дешевше, так як тепер, то безперечно: оце-ж таки колись весна справді настане, сонечко святе пригрів,—то й сніг розтопить, а баціла (не тут спомиваючи), який трапляється,—підсушить. Цур йому! А то ще згрібай його, та вози на возах... А скільки-ж то грошей коштує?... І батьки наші й діди того не знали, щоб сніг возить! Вигадають же люде отаке!... Отже-ж таки хотять люде щось новомодне заводити і в Полтаві. Та все добродії знаходяться з-окола: хтось із Києва подався до нашої Управи, шо він може завести в Полтаві електричну конку (воно то говориться „трамвай“, та явже так кажу, як воно „в просторѣчії“ говориться).—На се звернули увагу, і на сьому-ж таки засіданню вибрали комісію, „трамвайну“: вибрано туди Горонескуля, Заньківського, Оголівця, Попова, Стеценка, та ще скількох. Видно, ця справа зацікавила й багато інших горожан, бо знайшлося чимало членів, що просили, чи неможна й їм ходити, та слухати, що розважатиме комісія?

Ще-ж одну мудрацію ухвалили: щоб за для освітлення города замінив електричні мотори Зігеля; тут уже таке круте слово, шо не кождий і вимовить: замінив ті мотори Зігеля—антрацитовими *газогенераторами*. Отаке слово!... Вся ця справа з моторами вже либонь така мудра, шо загадано аж трьом полтавцям, добродіям Рафальському, Попову й Хабурові, поїхати повчитися—в Київ. Д—ій Горонескуль радив їм, щоб вони заїхали ще й у Чернігів,—довідатися, шо воно за знак, шо в Чернігові горожане за електричність платять куди дешевше, хоть там діло ведеться з під'яду, а в Полтаві, де цю справу відає городський уряд, горожан обложено за електричність—дорогше. Хто його зна,—може явісь там инші умови! Нехай добродії подивляться, як воно в людей, то тоді, може, й у нас кращий лад знайдеться, ніж тепер.

Отаві, бачите, все справи були. Нікаторої політики!—бо ми-ж уже для політики послали людей у петербурську Думу, державну; а тут, кажу, хатні справи розважаємо... І вони своє право мають!—Не можна й без їх обійтись!

Полтавченко.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

Если Вы ожидаете или желаете получить от своих родственников „Шифскарты“, то пишите Вашим родственникам, чтобы они обратились лично или письменно исключительно к фирме:

C. V. Richard & Co. 31/33 Broadway, New-York.

у которой они получают вѣрные настоящіе шифскарты для продажи прямымъ сообщеніемъ на устроенныхъ по новейшей системѣ скорыхъ пароходахъ „Добровольнаго Флота“ изъ Либавы въ Америку. Генеральные представители въ Либавѣ: „Имн. Фальдъ и Ко.“ отвѣчаютъ на всякія запросы охотно, подробно и бесплатно.
Съ совершеннѣйшимъ почтеніемъ **Ш. Шуръ, Либава.**

М Е Т А.

ЧАСОПИСЬ УКРАЇНСЬКИХЪ ПОСТУПОВИХЪ ЖІНОКЪ.

Виходить в Галичині, у Львові, двічі на місяць.

Видає і відповідає Дарія Старосольська. Випускає Редакційний Комітет.

Передплата до кінця року 3 корони, окрім числ 10 сотивів.

Адреса: Львів, Ринок, № 10.

РІДНИЙ БРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,

з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить в Києві, під редакцією О. Мосач. (Олени Пчілка).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 кар.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окрім—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Рідний Край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. і на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97.

Українська книгарня.

Київ, Безаківська, 8.

Усі українські книжки і часописи. Складає бібліотеки на різні ціни. Каталог висилається.

Рокові передплатники можуть виплачувати передплату частками в 2 строки: на 1 янв 3 карб. і на 1 апр 3 карб. і в 3 строки на 1 янв. 2 карб., на 1 февр. 2 карб. і на 1 марта 2 карб.: „Кобзарь“ буде розіслано всім роковим передплатникам в м. яварі.

Київ, електрична друкарня **К. Н. Милевського** і **Ю. В. Владимірска** ул., 31.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

на
ТЕРСКІЯ ВЪДОМОСТИ

въ 1908-мъ году (41-й годъ изданія).

ВЫХОДЯТЪ ЕЖЕДНЕВНО,
за исключеніемъ дней послѣпраздничныхъ,
ПО СЛѢДУЮЩЕЙ ПРОГРАМЪ:

ВЪ ОФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текущія распоряженія правительства и мѣстной администраціи а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаетъ в себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководящія статьи; 3) статьи и сообщения мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніях; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутреннія хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 15) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фельетонъ; 18) между дѣлом; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересылкою и доставкою:

На годъ	6 р.—к.	На 8 мѣс.	4 р.50 к.	На 4 мѣс.	2 р.50 к.
" 11 мѣс.	5 " 75 "	" 7 мѣс.	4 " — "	" 3 мѣс.	2 " — к.
" 10 мѣс.	5 " 50 "	" 6 мѣс.	3 " 50 "	" 2 мѣс.	1 " 50 к.
" 9 мѣс.	5 " — "	" 5 мѣс.	3 " — "	" 1 мѣс.	1 " — к.

Перемѣна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи: Владикавказъ, Сергіевская улица собст. домъ, № 10.
Телефонъ № 72.

Редакторъ **Н. П. Волковъ.**

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

НА ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

„КІЕВСКАЯ МЫСЛЬ“

съ еженедедѣльными иллюстрированными приложеніями.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 1908 годъ.

На 12 мѣс.—11 р., на 11 мѣс.—10 р. 40 к., на 10 мѣс.—9 р. 50 к., на 9 мѣс.—8 р. 60 к., на 8 мѣс.—7 р. 70 к., на 7 мѣс.—6 р. 80 к., на 6 мѣс.—6 р., на 5 мѣс.—5 р. 30 к., на мѣс.—4 р. 30 к., на 3 мѣс.—3 р. 30 к., на 2 мѣс.—2 р. 30 к., на 1 мѣс.—1 р. 20 к.

Разсрочка для подписчиковъ: 1) Въ 2 срока—1-й взносъ при подпискѣ—6 р. и къ 1-му іюня—5 р. 2) Въ 3 срока—при подпискѣ—4 р., къ 1-му апрѣля—4 р. и къ 1-му августа—3 р.

Редакція и главная контора помѣщаются по Владимірской ул. въ д. № 46, вблизи городского театра.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 11.

23 Березня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб. з пересилкою; крім числа 8 к. Заграницю 6 карб. Окрім числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата одне, за поміщення оповістки вдруте, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Українські переселенці. Державна Дума. Вісті. На Україні. Лекції катеринославської Просвіти. Вірш—Л. Волошки. Перерід (нарис)—А. Каценко. Вірш—Княжни Н. Кочубєвни. Вірш—П. Головка. Галицькі крайові справи. Українське слово й мистецтво. Полтавська ткацька майстерня. Дописи. Оповідки.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святую для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Києві—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.
Продається в усіх крастих книгарнях на Україні.

Українські переселенці.

Широкою течією іде переселення українського селянства, найбільше на схід, в краї—Туркестанський, Акмолинський, на Сібір.—аж до найдалшого Амурського побережжя. Багато с причин, що женуть наших людей із вітчизни на те переселення: земельна тіснота, чвари, невпоряджене, безпросвітне життя, шукання „хоч гіршого та іншого“ становища... Далекі краї мріють чимсь кращим.. Не спинає й те, що багато мандрівців вертається знов на давніше бідкування—зруйнованими, ще біднішими, на те саме, ще гірше лихо. „То комусь не пощастило,—думає кожде,—а мені, може, краще поведеться!“... Спокушаються часом не тільки найбідніші, їдуть і заможніші,—думка розжитися ще краще. І рине переселенський потік, ще з самої прорвеси, ще тільки починають танути сніги, без думки про те, що там, у тих далеких північних краях ті сніги лежатимуть ще так довго...

Дивна доля нашої переселенської справи. Ще не так давно—у нас трудно було переселенцеві „вирватися“ з своєї сторони, з своєї волости: його не пускали, становили йому всякі перешкоди, немов хтось там, з-гори, хотів придержати, щоб селяне-робітники „не розбігались“. Тепер же ся хатня політика зовсім змінилась: переселенців не тільки ніхто не держить,—їх одпускають „з дорогою душею“! Нехай мовляв, їдуть, буде просторіше иншим, буде догодніше тим, хто зостається; та й там, у тих далеких пустелях, покращає, полюднішає“...

Пособляє тепер переселенцям і уряд, пособляють і місцеві земства. Тільки все-ж з тією порадою якась дивна річ виходить. Наші земства взялися щиро до помочі, де-які, наприклад полтавське, докладають багато праці на сю справу. Здавалось би, що коли поміч переселенню не перечить, а ще допомагає урядовому завданню, то слід би дати більше волі, більше простору місцевим земствам у тій їх діяльності.

І кому-ж ближче зайнятися справою переселення, як не місцевому земському урядові? се його справа:—місьцеве земство найкраще знає умови життя свого люду, найкраще може прийти до помочі переселенцям—і тут, при від'їзді, і там, при оселенню. Однак „за-надто“ ревна охота місцевого земства ста-

ти ближче хоч би й до сеї народної справи—не бажана, отак само як і в справі допомогання голодаючим, як і в інших подібних справах. Се становище дуже яскраво показується хоч би в такому з'явищі: коли в сьому році, отсе недавно, перед початком переселенського „сезону“, чернигівське земство хотіло так само ретельно взятися до помочі переселенцям, як земство полтавське, то чернигівське „Особое присутствие“ охолодило своє земство, відомим способом,—сказало йому, що це не його діло, що земство не повинно „виходити із меж діяльності, означеної для його“...

Отже переселенська справа йде, як може, як де трапиться... Багато зайвого лиха вихотить з того, та ба!

Межи всіма лихами, що падають на переселенців—при виїзді, в дорозі. Й на місці, є ще одно лихо, таке, що йому до сеї пори ще ніхто, нічим, ні трощечки не допоміг і навіть не думав допомагати. Се те лихо, що наші переселенці-українці, одриваючись од рідного краю, од рідної стіхиї, попадаючи там, у далекому краю, в течію чужу,—(чи великоруську, чи „інородчеську“) —не мають а ні своєї сили, а ні чієїсь допомоги, щоб загодити прирощенну любов до рідного слова, не мають когось, щоб допоміг скласти хоть одно малесеньке національне огнище, для осяяння, для огрівання душі тих людей, що так нудяться, журяться за всім рідним на далекій чужині!

Наші читачі знають про національно-просвітні заходи українців-галичан у Америці,—у їх закладаються там свої товариства, читальні, видаються навіть свої часописі.. Нічогісінько подібного нема в наших переселенців у „Сібірах“! З сього погляду, від Волги до найдалшого кінця Амуру—*tabula rasa*, тая „чиста дошка“. Нігде—нічогісінько.

А до якого становища приводить се лихо наших людей—може показати хоть би й подавана нижче розповідь „Перерід“, подавана автором не з своєї фантазії, а з дійсного життя, що він бачив, „на свої очі.“ Чи не порадить хтось щось?—

А наші люди їдуть на переселення уже не десятками, не сотнями, а десятками тисяч. Сяк, або так, вони йдуть, і йтимуть. Чи тож і їм суджено звестися на „Перерід“?...

Державна Дума.

Засідання 14-го Верезня.

(Ухвалення законопроекту про перейменування токійської місії в посольство. Дрібні законопроекти. Розглядання законопроекту про народну освіту).

Зпочатку засідання Дума ухвалила законопроект про переход токійської „місії“ на вищий уряд „посольство“, і передала його в Государственный Совѣт (Державну Раду).

Розглянувши декілька дрібних законопроектів, Дума перейшла до розглядання законопроекту про асигнування 6 мільйонів і 900 тисяч карбованців на потреби народної освіти.

Ржонд, (од польського кола), склавши догану тепершій школі, говорив, що народну школу слід переладувати не тільки зверху, але і самий дух школи, щоб вона відповідала потребам різних окремих народностей Росії, а не була зваряддям урядовим для політичної мети.

На останку Ржонд заявив, що поляки, не бачучи нічого корисного для себе у внесенні законопроекту, ухиляться від голосування. Голосуватиме проти законопроекту вони не будуть, бо визнають потрібною для російського люду хоч і таку школу, що не зовсім задовольняє.

Кольбакин од імени партії народної свободи радить призначити всю грошову заповому на ті школи, що вже існують, а на збудування нових шкіл призначити ще 36 мільйонів карб.,—з них 2 мільйони на сей рік.

Єпископ Євлогій виступив в оборону вчителів і зазначив, що Дума, асигнуючи кошти на народну школу, повинна побільшити плату народним учителям, та законоучителям.

Андрє у довгій промові докладно розглянув законопроект і особливо зупинився на бажанні, щоб крайовий виборний уряд мав ширший доступ до народної школи. Андрє доводив, що законопроект матиме тільки тоді життєву силу, коли в розпорядковій школі братиме участь місцева людність.—Промовець до того зазначив, що „школа не повинна мати в собі національного фанатизму, а лише здоровий національний зміст. Єпископ закінчив так: Стоячи на ґрунті правди і шкільної науки, я призваю, що початкове вчіння в инородних школах повинно відбуватись на рідній материнській мові“.

Шварц, міністр народної освіти, повідомив Думу, що незабаром буде внесено нові законопроекти по народній освіті, і тоді вже Дума матиме змогу висловитись про завдання народної школи, про її програми, про потребу рідної мови в школах і про становище в тій-же школі—державної мови. В сей-же час,—мовляв міністр,—Дума має розглянути тільки одну частку того великого державного заходу і асигнувати кошти на заведення початкових шкіл в сьому році.

Перед кінцем засідання сказав коротку, та дуже гарячу промову Ксьондз Мацевич. Він зазначив гірке становище польських дітей в тепершній урядовій школі і домагався національної школи: „Чужі народності теж мають почуття до рідного краю і вимагають, щоб їхня релігія та мова не приймали зневаги в школі“.

Засідання на тім скінчилось.

Засідання 18-го Верезня.

(Обрахунок державного контролю. Суперечки про шкільні справи).

Як звісно, Державна Дума має право переглядати і ухвалити, або не ухвалити бюджет, чи той обрахунок, що уряд складає на цілий рік,—усьому приходові й розходові. Се право дуже важне; у всіх парламентах надають розгляданню державного обрахунку велику вагу, бо коли рішити, на що саме призначити кошти, і по скільки, то тим способом буде визначено таке чи инше життя в країні. Отже дуже важно й те, як саме береться до розглядання державного обрахунку законодатний уряд. Можна розглядати розпис в цілому, або лише частками.

На черзі був доклад бюджетної комісії про державний контроль,—про його перегляд державних прибутків і трат.

Соціал-демократи й трудовики домагались, щоб цей доклад було знято з черги, бо вони проти того, щоб розглядати державну роспись (обрахунок) по частках; але за таке, часткове, розглядання стояли крім правих та октябристів, ще й кадети. Більшістю всіх проти соціал-демократів та трудовиків Дума постановила розглянути бюджет по частках.

Докладчиком по справі державного контролю виступив Лучицький (депутат від Київів). Подавши відомості про обрахунок державним контролем прибутків і трат, Лучицький од імени бюджетної комісії заявив про потребу одрізнення контролю від уряду. Під кінець своєї промови Лучицький порадив Думі прийняти перехід до чергових справ з таким висловом: „Признаючи, що для правильності своєї роботи державний контроль повинен бути зміненим і одрізненим від інших відомств, що він, не переходячи до Ради міністрів, повинен бути самостійним і незалежним, має в грошових справах працювати вкупі з законодатними встановищами, признаючи, що контроль повинен провіряти всю справу витрачання державних коштів, без ніяких винятків,—Дума переходить до чергових справ.“

Харитонов, державний контролер, висловився проти того, щоб державний контроль був одрізнений, та і не входив у Раду міністрів, бо це буде шкодить самій справі контролю. Контролер признав

потрібною зміну в контролі тільки в тій його частині, де помічається застарілість; це-б то слід відмінити способи ревізії господарських операцій і т. и.

Шингарьов зазначив, що контролер не повинен брати участі в Раді міністрів і в загальній політиці держави, а повинен перевіряти трати й прибутки державного обрахунку.

Капустін заявив, що фракція октябристів—згоджується з думкою бюджетної комісії і приймає той перехід до чергових справ, що подала ця комісія.

Після суперечок Дума більшістю всіх проти соціал-демократів прийняла обрахунок державного контролю.

Після перерви почались суперечки про народну освіту.

Джовський пояснив, чому поляки ухиляються од голосування в асігновках на школи. Він казав: „Ми не можемо взяти на себе відповідальности за витрачання коштів на народню освіту в Польщі, але разом з тим не бажаємо гальмувати справи народної освіти в Росії. Далі промовець згадав про гірке становище Польщі і зазначив, що для Польщі й до сього часу нема законного ладу життя,— вона знає тільки військовий стан“.

Пурішкевич в своїй промові обвинувачує товариства грамотности, учительські й інші просвітні товариства в тому, що вони беруть участь в політиці. Сторонній захід в справах просвіти треба, мовляв Пурішкевич, коли не зовсім знищити, то у всякім разі віддати під пильний догляд уряду. Під кінець промови Пурішкевич показав Думі картину, де були намальовані польські королі, і заявив, що не можна терпіти, щоб у польських школах прославлялися польські королі.

Після кількох незначних промов, про сей законопроект більше не говорилось і рішення по цій справі ще ніякого не було.

ВІСТІ.

◆◆ **Нові правила до вживання зброї.** Недавно рада міністрів розглянула вироблені департаментом поліції правила про вживання зброї поліцейськими та жандармами. Рада постановила видати ті правила яко накази. В однім розділі тих правил є такі вказання: До зброї можна братись тільки тоді, коли вже тричі голосно упережево неслухняних про те, що буде вжито зброю в таких випадках: 1) Щоб розігнати неслухняний натовп, 2) Щоб розігнати той натовп, що не дає змоги пройти команді, 3) щоб покарати юрбу, коли вона ображає команду лайкою. Що саме робити з зброєю, це повинен загадати розпорядник, але тільки в тім випадкові, коли без зброї ніяк не можна обійтись. Сказано ще в правилах, що ні в

якому разі не можна стріляти вгору, або стріляти порожніми зарядами, а треба стріляти справді.

◆◆ **Скасування шкіл грамоти.** Синодська шкільна рада наказала циркуляром єпархіяльним шкільним радам, щоб вони як найшвидче переробили усі школи грамоти на однокласові церковно-парафіяльні школи. Коли цього не буде зроблено, то всі школи грамоти не будуть записані і не матимуть грошової допомоги.

◆◆ **Сібірські духовні школи.** Посланий в Сібір ревізор духовних шкіл подав у синод доклад про стан духовних шкіл у Сібірі. В своїм докладі ревізор зазначає, що духовні школи й семінарії в Сібірі постановлено дуже не добре. Ще в перших класах духовних шкіл звикають до п'яцтва та куріння; в духовних семінаріях загальне п'яцтво: п'ють школярі, п'ють вчителі. В семінаріях красноярській та якутській школярі вчать до 26 літ. Синод має вжити всіх заходів, щоб поставити на певний шлях духовні школи в Сібірі.

◆◆ **Наказ міністра дорог.** Міністр дорог розіслав начальникам дорог наказ не затигати справ про грошову допомогу при каліцтві й смерті на залізницях і кінчати ці справи мировою згодою без участі суда.

◆◆ **Судоходний з'їзд.** В травні місяці має відбутись в Петербурзі міжнародний судоходний з'їзд. Із числа членів з'їзда буде виділена окрема секція, що має приїхати в Київ для ознайомлення на місці з умовами судоходства на Дніпрі та його притоках.

◆◆ **Царський дарунок.** Газета „Русское Знамя“ сповіщає, що предсідатель відділа союзу руського народу, Кацуров, одержав за згодою Царя два патрети Наслідника Цесаревича. На патреті Наслідник одагнений в шапочку, в романівський кожушок та у валенки; це все було подаровано Його Височеству предсідателем союзу, од імени ярославського відділу. Один патрет призначено союзові, а другий особисто тому предсідателеві.

◆◆ **До становища засуджених депутатів соціал-демократів.** Поступові члени Державної Думи, зважаючи на те, що засуджених депутатів соціал-демократів до сього часу не засилають на Сібір, а держуть в пересильній тюрмі вкупі з уголовними злочинцями, вдались до предсідателя Думи, Хомякова, з проханням, щоб він просив у предсідателя Ради міністрів про відрізнєння тих колишніх депутатів і про найскорішу висилку їх в місце заслання.

Столицін другого ж дня прислав Хомякову сповіщення, що міністерство юстиції зробило наказ, щоб засуджені депутати були одрізнені від уголовних злочинців.

◆◆ **Нещасна подія в тюрмі.** 28 Лютого в Орловській губерській тюрмі була така страшна пригода. П'ять арештантів, засуджених на смерть,

за напади й грабунки, виходячи з камери на прохід, кинулись на надзирателя, побили його й одібрали револьвера. Поранений надзиратель упав, а в'язні кинулись на другого надзирателя, провалили йому голову, одібрали в нього рушницю й 15 патронів. Потім вибігли в тюремний двір, поранили одного стражника, одібрали рушницю і заховаались в дровах, що були зложені в тюремнім дворі.

Було викликано інших стражників. Коли вони вступили в двір, то арештанти почали стріляти. Тоді викликали ще поліцейських і роту солдатів. Прибули губернатор, віцегубернатор і поліцеймейстер. 2 стражники зайшли на другий поверх тюрми і з вікна застрелили двох тих арештантів; інші кинулись бігти в тюрму, та їх теж позастрелювано.

На Україні.

◆◆ Кооперативний (спільковий) рух у Полтавщині. Ще недавно, за допомогою Полтавського товариства, в Полтавщині почали заводити дрібні господарські товариства, а тепер їх е до 80. Де-які з них працюють між селянством дуже щиро, відкривають склади сільсько-господарського знаряддя та насіння, бібліотеки з книжками про сільське господарство, та уряджують лекції: повітові агрономи читають про сільське господарство, як його найкраще вести і т. и. Ні в одній губернії нема стільки господарських товариств, як у Полтавщині.

◆◆ Таємна друкарня. Недавно в Одесі на Розумівській вулиці поліція оступила будинок і почала трусити. Знайдено було таємну друкарню партії соціалістів-революціонерів, готовий набір № 2 газети „Одеський Рабочий“ і багато видрукованої вже газети. Крім того найдено силу заборонної літератури. Двох наборщиків тієї друкарні заарештовано.

◆◆ Подія в Київській тюрмі. Присуджений каторжник Жук, бажуючи одвернути увагу часового од вікна, звідкіля передавалась у другий поверх почта, навів на нього дзеркало. Часовий Самодуров вистрелив і тяжко поранив Жука в живіт. Через який час те-ж саме хотіла зробити Перельман, що сиділа в жіночій тюрмі. Часовий Вязовецький вистрілом убив Перельман. Коли перенесли Жука в лікарню, то заарештовані счинили в тюрмі великий галас. Тюремна адміністрація викликала військову сторожу; солдати стрельнули скільки разів з рушниць у тюремні вікна. Нікого не ранено.

◆◆ Засідання Полуботківської комісії. 15 березня в Полтаві відбулось засідання Полуботківської комісії. На те щоб вести справу про Полуботківську спадщину—внесено спадщиками па-

ів на 4 тисячі карбованців. Комісія признала потрібним закликати двох відомих адвокатів, російського й Англійського, і послати члена комісії, разом з російським адвокатом, в Англію, щоб выяснити справу про Полуботківську спадщину. Паї будуть прийматись до 1-го травня. Вносячи гроші, кожен повинен доказати, що він Полуботковий родич.

◆◆ Шкільна лікарня. В селі Малютинці Київського повіту влітку буде одкрито санаторію для слабосилих та хворих дітей, що вчать у Києві по городських школах. Цією лікарнею завідуватиме особливий комітет з 3-х гласних київської городської думи.

◆◆ Смертний присуд „Каморри“. В Борзні Чернігівської губернії депутат другої державної Думи (трудолик) одержав з почти смертний присуд з печаткою «летучаго боевого отряда каморри народной расправы».

◆◆ Заборона реферату про Караваєва. У Катеринославі губернатор заборонив редакторові тамошньої газети „Южная Заря“ д. Єфимовичові прочитати реферат про діяльність недавно вбитого депутата другої Державної Думи, Караваєва.

Лекції катеринославської Просвіти.

5-го Березня в Катеринославській „Просвіті“ було прочитано дві лекції: одна про австрійську «Буковину та Угорщину»,—прочитав І. Труба, і друга—„До біографії Т. Шевченка“, прочитав проф. Еварницький. В лекції Еварницького було подано ті матеріали, що зберігаються в катеринославському музеї імені Поля. В своїй лекції про Буковину та Угорщину, шановний лектор на-сам-перед зупиняється на сумній історії Буковини. Український народ живе на Буковині з давних-давен, але відколи зазнає історія, буковинські українці не жили самостійним життям. Вже в початку V-го віку по Р. Хр. Буковина підлягає разом двом державам: Волюції, а разом з нею Туреччині. Колиж Волюція визволилась з-під Туреччини, то буковинським українцям ще гірше стало жити, бо все багатство краю, вся земля стала переходити до рук пануючої нації. Так тяглося доти, доки, при розділянню Польщі, Буковина перейшла до Росії, але російський уряд незабаром оддав Буковину Австрії. Тут починається для буковинців инше життя: над буковинськими українцями запанували Німці та Румини, що панують там й до нашого часу. Коли запанували на Буковині Німці, всі землі перейшли до рук німецького панства, що визискувало, як могло, український народ: німецькі владарі давали землю людові в оренду по надзвичайно великих цінах, або давали на обробіток, наймали селян до себе на заробіток по дуже дешевій ціні,—по 15, або по 20 коп. на день. Не диво, що, при таких умовах

життя, народ український на Буковині не міг розвиватись, а що-раз все гірше убожив, і духовно, і матеріально.

Колиж в австрійській державі введено конституцію, коли всі народи Австрії боролись в парламенті за свої права, український народ, через своє убожество, через свою темноту, через свої духовні й матеріальні злидні, не зміг скористуватись правом конституції, і над буковинськими українцями зісталися й на-далі панувати Румини та Німці, а народ український остався немов „бидлом“, робочою силою в панів-гнобителів.

Аж ось, коли в австрійській державі виявився рух за загальне виборче право, коли в цьому рухові взяв велику участь український народ, на Буковині тільки тепер почало неначе трошки розвиднятись над злидним життям буковинських українців.

Ту добру зміну свідчить і те, що тепер в австрійським перламенті засідає з Буковини вже п'ять українських депутатів, а раньше ледве один-два проходило. До нашого часу вся влада на Буковині, всі внутрішні розпорядки належать місцевому соймові, а в цьому соймові засідають сливе самі Німці та Румини,—через це до сього часу українці здобули тільки дві середні школи та кілька кафедр в університеті, в Чернівцях,—головному городі на Буковині.

Хоч як тяжко живеться українському народові на Буковині, хоч як стараються Німці його понімежити, а Румини поруминити,—все ж таки буковинські українці простують до врацного життя, все ж таки в них знаходиться велика духовна сила. Вже про це свідчить те, що з такого нечисленного народа, як буковинські українці, за недовгий час вишло кілька дуже талановитих письменників, таких як Федькович, Кобилянська, Стефаник.

Становище нашого народа на Угорщині, (Венгрії), ще сумніше, ніж у Буковині. Там народ ще темніший... Вся земля перейшла до Мадьяр (так звуть себе венгри) і вони здавен намагаються „обмадьярити“ увесь український народ на Угорщині.

В школі, в церкві, в уряді скрізь панує мадьярська мова. Під впливом України, Галичини та Буковини—і на угорську Русь пробивається маленький струмочок свідомости й народолюбства; але перші діячі угорської України не зрозуміли ваги народної української мови за-для освіти й відродження народу, а почали вести справу славянсько-московською мовою. Та за останні часи знайшовся гурток, що почав працювати на національним ґрунті українською мовою, не зважаючи ні на які заборони й кари з боку мадьярського уряду; але цей гурток ще дуже малий і ще багато треба працювати, щоб пробити мури темноти і випустити свідомість в народній осередок.

Далі шановний лектор зупинивсь на житті українців по інших місцях: в Туреччині, на Далекім сході, в Америці то-що. Скрізь наші люде, за невеликим виїнятком, через свою темноту підлягають культурнішим націям. Одначе тепер вже українці в Америці стали гуртуватися в товариства та спілки, засновувати „Просвіти“ й „Клуби“, заводити читальні то-що, для поліпшення свого життя; а в Канаді навіть добилися середньої школи, де українська мова має таке саме право, як і англійська.

Зупиняючись на тім, що український народ не тільки по далеких закутках, де він пробуває в малім числі, але й на території цілої України, виявляє собою „нижчі власи“ людности, такі, що чужинці будують на них свій добробут, лектор зробив приблизно такі висновки: Причиною всьому те, що народ український не мав і не має своєї національної інтелігенції та буржуазії, бо й та, і друга протягом цілого життя українського народу була не тривка: не минало й сотні літ, як воторийсь народ брав гору над українцями, а вже вищі власи нашого народу, інтелігенція та буржуазія, кидали свою національність, свій народ і переходили, прислужуючись, до пануючої нації. Се показує історія України. Коли над правобережною Україною запанували поляки,—то всі більш-меньш освічені, всі більш-меньш заможні люде за не довгий час робилися щирими прислужниками Польщі. Так само було і на лівобережній Україні, коли над нею взяла гору Москва.

В своїй лекції „До біографії Т. Г. Шевченка“, професор Еварницький у вступнім слові каже, що деякі земляки, а за ними й газета „Рада“, нарікають на нього, що він, мовляв, держить такі коштовні матеріали, як документи до біографії Шевченка, за кчтайською стіною, та ще й „під трьома замками“. Шановний проф. каже, що він через те не спішивсь давати до друку ці матеріали, що хоче їх добре пізнати й дослідити, та аж потім уже давати до друку,—щоб часом не вийшло так, як було кілька років назад, що один добродій поквалився подати ці матеріали в покійній „Кіевской Старині“ та й заробив багато помилок.

Тепер шановний проф. Еварницький вже приготував ці матеріали до друку й незабаром їх буде надруковано. Між офіціальними паперами (привази та инше), що приходяться до життя Т. Г. Шевченка в заслання, тут є ще власноручна автобіографія Шевченка, написана ним для журвала „Народное Чтеніє“, на прохання редактора Оболенського; є й лист П. Куліша до одної особи в Катеринославі: при тому листі Куліш посилав і згадану автобіографію. В сьому листі П. Куліш скаржить на дорікання інших людей за те, що він виправляє твори Марка Вовчка та де-які твори Т. Г. Шевченка. Всі ці

матеріали шановний професор прочитав слухачам, з своїми увагами. Слухачів було багато, зала не могла вмістити всіх. Видно, що починають люди цікавитись українським питанням.

Г. Краснопільський.

Шевченкові

від жінки-українки.*

Сотня літ уже минає,
Як слова твої святії
Розійшлись по Україні,
Мов ті перли дорогії.

І в тих перлах-самоцвітах
Є найкращії перлинки:
То слова про тяжку долю,
Долю жінки-українки.

Ти убрав її квітками,
Ти умив її сльозами

І уславив всьому світу
Що-найкращими думками;

Чарівний дівочий образ,
Карі очі, стан тоненький,
Чорні брови, ясний погляд,
Сміх веселий, молоденький;

Образ матери святої,
Що дочку її єдину
Пан покриткою пускає...
Віддає в салдати сина;

І дівчину-сиротину—
Не словами, а сльозами,
Батьку славний, незабутній,
Змалював ти перед нами.

І за те, аж поки буде
Україна існувати,
Не забудуть українки
Тебе, батьку, шанувати.

І од пишного палацу
До найменшої хатини
В щирім серці українки
Вдячний спомин не загине.

Людмила Волошка.

Житомир. 1908 р.

*) Єї вірші мають бути прочитані на Шевченковому святі, що споряджує сими днями у себе Житомирська Пресвіта.

МЕРЕРІД.

(Нарис).

Тиняючись, через свої службові справи, по північних країнах Уралу, я ніколи не чув, щоб там були де-небудь українські переселенці. Одного разу довелось, правда, натрапити мені на слід вісімнадцяти українських сімей, що багато років оббивали пороги в Кунгурі й Пермі по всяких канцеляріях, вимагаючи, щоб їх наділили землею і оселили окреме від тутешніх заводських слобід. Та й ті українці, як я допитався, були не переселенці, а виключені з сільських громад Катеринославської губернії за конокрадство.

Завіщо, через злочинство батьків, громади наші карають їхніх дітей довічною розлукою з рідним краєм і втратою своєї народності, того я ніяк не зрозумію. На мою думку такі присуди громад дуже нагадують ті далекі часи дивого побуту людей, коли за провинку одного чоловіка карали весь його рід.

А народне, українське почуття у цих нещасних вісімнадцяти сімей очевидячки держалося міцно і довго, бо коли б цього не було, то не бажали-б вони відокромитись від тутешніх людей і заховати себе у лісових пущах Уральських.

Не знайшов я сих пасинок України, хоч по канцеляріях і довідався про те, що всі їхні домагання окремої землі були даремні, і їх приписано до одного заводу; там вони, не маючи ні з якого боку поратунку, живучи без освіти, стеряють у другому, або найдалі в третьому коліні, всякі ознаки української народності.

Останніми часами, у справі вишукування на Уралі українців, мені пощастило більше, і я знайшов аж три села, у десять тисяч душ, нащадків чернігівських та полтавських козаків... Тільки не дай мені Боже на-далі ні такого щастя, ні таких нахідок!...

У містечку Тагилі, від одного знайомого, що служив у головній конторі тутешніх великих заводів колишніх князів Д., почув я ненароком, що він другого дня їде у село Салку, купувати в Різду поросля. Мене зацікавило, через що з такого великого міста, як Тагил, де бувають добрі базари, заводський служаший їде шукати поросля в таке село, що й назви його я ніколи не чув. На запитання моє з приводу цього він одмовив:

— Тут по всій окрузі не знайдеться такої свинини, як у Сальці. То-ж — малоросійське село, а ви, будши самі малоросом, певно знаєте, як уміють малороси вигодовувати свиней.

На мов здивування і навіть зневіря до звістки про те, що на Уралі живуть українці, мій знайомий, чимало літ проживши на Уралі й знавши де-що з історії заснування уральських заводів та залюднювання цього краю, сказав мені:

— Малороси... малороси!... Це, бачите, князі Д*, щоб мати до своїх рудниць і заводів робітників, ще за часів кріпацтва і переселяли сюди. Тут ще не далеко в два малоросійських села: Хутір і Сіверна.—

Вік кріпацтва так вже далеко відсунувся від нас, що я не вразу зрозумів всю вагу, весь жах тих слів; коли-ж зрозумів, то вона пекучою жарною запала мені в серце...

Мені здавалося прямо неможливим, щоб якісь московські князі мали владу купувати у нас на Україні дітей вільних колись козаків, розлучати їх з рідною землею, поливаю кровію і потом батьків, одривати їх від культури, добутої віками... Як се вони мали право з під теплого проміння південного сонця переганяти наших людей, мов гурт товару, у дику, снігову, північну країну!... Як вони мали серце вкинути дітей, осяяних веселим сонцем степів, у темні, вонючі, брудні й задуршливі гамарні, оточені з усіх боків похмурими горами і багністими болотами!

Незмалювано тяжкі й гнітючі малюнки з життя і страждання сих безщасних людей—блискавицею пробігли перед моїми очима і я довго, жахливо дивився на оповідача.

— Чого ви так дивитесь? Вас це здивувало? спитав він.

— Та по якому ж праву князі Д. вирвали в Україні її дітей?—

— А, яке там право!—з посміхом перебив мене знайомий.

— Та як же ставало у князів серця дивитись на муки українських селян, незвичних до цього краю і до заводської праці?

— А вони й не дивилися! Я от двадцять років живу на Тагільських заводах, а й у вічі не бачив, які ті казани! Всі грошики, що тут десятки тисяч руських людей, ціною свого життя, здобувають за для князівських нащадків, вони любенько одержують, гуляючи в Петербурзі, та по заграницею... самий Тагил вони знають тільки через те, що сюди треба вдаватися за грішми...

— Слушайте!... перебив сам свою промову мій знайомий:—Вас, як щирого українця, мабуть кортить побачити „уральську Малоросію“... Поїдемо зо мною. У мене кінь добрий і ми за годину станемо у Сальці!

Нічого й казати, що я згодився. Кажучи по правді, серце моє віщувало, що одвідування уральської України ні чим мене не звеселить... Та вже поїхав...

Ранком другого дня, невеличкий, та прудкий кінь мого знайомого, впряжений у лагіденькі, чепурні санки, хутко вивіз нас з розкиданого на велику округу заводського міста і ми швидко переїхали залізницю, а далі опинилися посеред снігової пустині. По їй де-не-де темно-зеленими плямами

визначалися де-які ще недорубані шматки колишніх вікових лісів. Прямо назустріч нам, ховаючись по-між сумними ялинами, вставало криваво-червоне сонце. Збігала вже десята година ранку, а сонце ледве тільки виникало з під обрїю, посуваючись набік, щоб через чотири години знову сховатись геть з очей цієї сумної, північної країни. Позад нас щільною стіною піднімалися Уральські гори, зеленіючи лісами. Снігові г'яливи по тих горах були червоні від кривавого проміння сонця.. кровію обливався й увесь сніг, що понамерзав на гілках у молодих ялинок та сосон,—вони де-далі то все більше оточали нас з обох боків. Картина була мені не рідна і, не вважаючи на всю її величність, гнітила мені душу своєю мертвою таємницею...

Шлях на Салку був добре протертий, бо поза це село він прямував на Ірбіт і далі на північний Сібір. Вісімнадцять верстов від Тагилу до Салки ми проминули трохи не за одну годину і, вибігши на велику г'яливу, побачили велике село, „малоросійську“ Салку, мовляв мій супутник.

Хоч на перший погляд село й не мало вигляду українського, бо хати були не мазані, стріхи були не солом'яні, а тесові, та це мене не лякало, бо я знав, що будувати тут хати-мазанки неможливо, бо немає тут такого сонця, щоб ті мазанки висушити; що ж до соломи, то її тут зовсім обмаль, бо мало сіють і хліба...

Край села юрба дітей на лижах спускалася з пагурку на ставок, закиданий глибоким снігом. Я почав пильно прислухатись до розмови й повликів дітей... Душа моя бажала почути хоч єдине українське слово, бо те слово було-б найкращим доказом того, що нащадки українських козаків zostалися українцями... Але такого щастя мені не судилося зазнати і першим повликом що я почув, були слова:—„Ти по што бйошся?“...

Хоч у цьому реченні й була де-яка ознака української мови, бо слово „бйошся“ очевидчки було вивернуте з українського слова „б'ешся“ (тутешні росіяне замість того сказали-б „по што дерьошся“), але це була така нізчемна ознака, що від неї моє серце тільки дужче защеміло... Даремне я прохав свого товариша придержати ще коня і прислухавсь до хлоп'ячих вигуків, таки ще маючи надію почути хоч одне українське слово,—я чув тільки місцеву вимову і місцеві вирази: „собака ревьот“ (замість „скавучить“) „не ладно сделал“ і таке инше.

З пригніченим серцем від'їхав я від дітей і, наблизившись до юрби людей, що стояли на вулиці біля швальні, пильно придивлявся до них, шукаючи у їх убранні й постаті ознак української нації... Але й на цей раз мої надії були марні! Сибірські шапки, вивернуті хутром у середину, сукняні каптани, на собачому, або на кошечому хутрі, поверх

них де у кого нап'яті „дожи“,*) вироблені з рябих, або рудих телячих шкур, незграбні „мили“**) на вогах,—от все, що я побачив на цих людях. Що-ж до типу їх обличчя, то може через ту чужосторонню одягу, а може через безнадійність мого настрою, я не наглядів жодного українського типу. Більшість з чоловіків були бородаті, русяві або рудоволосі; котрі-ж були чорняві, не мали ні го-стрих обрисів обличчя, ні української чужості в виду і скоріше скидалися на киргизів, або вотяків, ніж на українців.

— Спитайте їх що-небудь по українському!— вдався до мені мій товариш.

Але я на це не відважився і звернувся до їх по російському:

— Правду ли говорять, що ви малороси?—

— А как же, — малороси!—одмовило зразу скілька голосів:—Настоящие малоросы!.

— А чому ж ви чужою мовою говорите?—спитав я вже по українському.

— Іш ти, по хахлацкому говоріт барів!—здивувався один, звертаючись до товаришів, що теж дивилися на мене, чудуючись.

— Да ми по хахлацкому не знаем!—сказав другий, уже до мене.

— По што не знаєт?—встряв третій:—Я те все по хахлацкому пайму і зразумею!—

Я торкнув кося візкою, щоб не чути більше цих „настоящих“ малоросів, що можуть тільки розуміти українську мову... Незабаром мій знайомий привіз мене до хати одного селянина,—тут він давніш купував поросат.

Хата була у два поверхи, а в кожному поверсі було по дві горниці. На Україні така хата малася б за панський будинок; тут же, на Уралі, у заводських селян, ліс не купований і можна будуватися, як кому бажається.

Ми пішли до верхнього поверху; там жив з своєю сім'єю господарь Петро, знайомий мого товариша. При йому жила теж його заміжня дочка, з двома малими дітьми. У нижньому поверсі жив Петрів батько, з старим Петровим дідом.

Коли я увійшов у горниці до Петра, па серці у мене трохи подохало. Стіни в горницях не були чорво-зелені від цвілі трухлявих колод, як то звичайно буває по сих країнах, а були побілені крейдою; на покуті-ж, під образами, було наліплено скілька шматків шпалерів; але крім сього більше ні-що не нагадувало України. Діти Петрові були обуті—хто в лапті, хто в повстаньки; рушники, що висіли по-де-куди у хаті, були не українські, а місцеві; на полицях стояв посуд, зовсім не подібний до українського, і навіть ті залізні відра, що Петрова жінка саме принесла в їх воду,—були зо-

*) Широка одяга з подвійних шкур; одна шерсть на-верх, шерстю під-сід.

**) Повстаньки.

всім не схожі на українські, а якісь низькі, широкі й незграбні.

На мої запитання про те, коли саме селян Салтівських переселяли з України, і з якої вони губернії, хазяїн одказав, що він мало про те знає, а що коли мене те цікавить, то він поведе мене до свого батька та діда,—вони охоче про все розкажуть.

Радісно затріпотіло в мене серце, коли я, увійшовши в горницю Петрового батька, Трохима, побачив коло образів зробленого з паперу голубця, та там же—пучечок сухих, українських васильків... Сумніву не було,—я був у хаті в українця! Опріч тієї певної ознаки українства, у хаті, на білих стінах, між повішеними чотирма рушникам—два були мережані й вишивані українським шитвом. Сам господарь, Петрів батько, був високий на зріст, показний чоловік з довгою, сивуватою бородою. На вигляд він мало чим був старіший за свого сина Петра, але, як я після розпитався, йому було вже 62 роки. В убранні Трохимовім нічого не було українського; так само й на його підстаркуватій дружині все вбрання, від хустки на голові й до лаптів, усе було московське. Не вважаючи на це, у постаті й в обличчях сих людей щось нагадувало рідні дчерти.

Коли я заговорив до Трохима по українському, він дуже здивувався і в очах у його проглянула якась радісна цікавість, але хутко вона заступилася зневіррям, і він, просюючи мене сідати, вдався до мене по московському.

— Невже ви зовсім забули українську мову?—спитав я:—Скільки-ж років, як ви з України, і з якої саме губернії?—

Господарь відповідав на моє питання не зразу. Він вдався перше до дружини, загадавши їй настановити самовар, і вже після того, як вона вийшла в сіни, він сів на лаву і почав розмову з мною.

— По што, барів, буду говорити с тобой по хахлацкому? Вездь ти, поді, только смеяться хочеш с нас, хахлов?—

— Боронь Боже сміятись або глазувати! Зовсім ні! В мене серце в'яне, бачучи, що ви забули свою рідну мову, відцуралися й своєї одяги, і своїх українських звичаїв!...

При цих моїх словах в очах у Трохима проглянула журба. Він замисливсь і наче пригадував щось любе, дуже далеке, от як іноді намогаємось ми пригадати чарівний сон... Через кілька хвилин він вдався до мене вже по українському, іноді тільки мішаючи українські слова з місцевими. Тих помилок, що він і його дружина робили в рідній мові, я не буду переказувати,—бо це мені важко, а читачам не буде цікаво...

— Ні, мовив Трохим, я не забув рідної мови... Не забув... Хоч і дуже те давно було, як я з України. Немає тут з ким по нашому говорити,

хіба з старими своїми батьками, а навколо всі сміються...

— Скільки ж минуло часу, як ви у цій країні? чи пам'ятаєте ви рідний край?—

— Иноді здається, що й пам'ятаю, так немов би крізь сон... Як буває от хворий лежиш, або журба на серце впаде... тоді наче й пам'ятаю... Хату нашу добре пам'ятаю: долівка була мазана і присьба навколо хати... Садок біля хати був хороший, та веселий: ягід там було багато по деревах, вишнями звалися. Тут я от скільки й живу, то їх не бачив, а там, як згадаю, так вони по деревах рясно росли, та такі, як наспіють, були червоні, що за ними й листу не знать.. Яблук у нашому садочку теж було багато... Великі були яблука, з білою шкуркою, трохи тільки жовтенькі. Як вихор було набіжить, то ми з братом і радіємо, бо після того по під деревами, поміж травою, ми багато збирали яблук. На гілля, бачите, мати нам заборонили лазити, бо здорово ми драли штани...

— У якій же ви жили губернії?—

— Від батька чув, що у Чернігівській, у Ніжинському повіті,—одказав оповідач, не повертаючись до мене, і, замислений, знов вернувся до своїх спогадів,—вони либонь були йому любі...

— Пам'ятаю ще... у поле носив я батькові обід. Що вже квіток було у степу!... всякі, всякі, та запашні такі... Не так як тут, що квітки хоч і є, та все якісь бліді й зовсім не пахучі...

— Батько казали, що мені тоді вісім год було, як вигонили нас у цей край. Що плачу було у нас по хатах!... Згадую й шлях, як ішли ми сюди... Річок дуже багато переїздили...

— Ну, а тут же як ви жили? Робили у руднях?—

— Я не робив. Нас оселили зразу в самому Тагилі, біля рудниць та гамарень. Я ще малий був, а батько мої чимало робили в рудниці. Поки я виріс, то й воля стала. Нам тоді нарізали отут землі, дали на будівлю лісу й оселили у цьому селі, та ще в Хуторі й у Сіверній. Тільки тоді почалася мішанина, бо чимало народу оселили тут і з інших губерній.

— Ну й як же ви тут хазяїнуєте?—вдався я до господаря:—Роде у вас хліб?—

— З хліба, пане, тут не проживеш! З того більше живемо, що от ліс рубаємо, та возимо в завод дрова, вугілля, камінь, то-що.. Та полюємо ще. Полювання тут добре... А що хліб!.. З хліба тут тільки жито та овес і доспівають, та й то не щороку; трапляється, що над-зелень і свігом закидає. А буває, що дощами вижене його вище голови, а сонця немає, тай немає... Набіжить вітрець, розжене хмари на яку годину... Думаеш: ну, от Бог дасть, як тут кажуть „в'єдро“,—коли тут тобі через хвилину знову таке в'єдро, що дощ тобі льє немов з відра! Не то що, як кажуть батько, у нас на Україні... що сонечко иноді по тижнях за хма-

ри не ховається! І в мене, як тільки встане перед очима наша сторона, то все вона осяяна ясним, теплим сонечком... не пригадаю навіть, щоб коли небудь надівав я козушину... А тутечки вісім місяців сніг лежить!

— Чого ж ваші діти мову свою стратили?—

— Найбільше це сталося ще у Тагилі, на руднях та гамарнях. Там жили ми біля десяти років... Там чимало наших побралось з тутешніми дівчатами... от, і пішла мішанина. А далі молодь, звичайно, почала привчатись до тутешнього, бо й у школі так вчать і у салдатчині по московському муштрують; по заводах, на роботі, скрізь така мова, та й на цьому шляхові, що поуз Салку йде, нашого слова зроду-з-віку не почуєш!...

(Кінець буде.)

А. Кащенко.

На вінчанні.

В церкві був я... Припізнівся..

Ви у церкві вже були;

Ти у парі вже стояла

І дяки тобі гули.

Ти була... була ти гарна!

Мов би крапця, ніж коли...

Біле вбрання, білі квіти

До-лиця тобі були!...

А отой... твій наречений—

Може, й він хороший був.

Глянув раз я й мимоволі

Погляд на-бік одвернув...

Бачив потім, як з тобою

Круг престола він ходив;

Чи пили вино,—не знаю:

Я гірку отруту пив!...

От, скінчилася одправа...

Заметушились кругом,

Всі ідуть, поздоровляють,

Щастя кличуть всі гуртом.

Ти любенько усміхалась,

Одмовляла на-швидку,

Все голівка нахилилась

В тому білому вінку.

Ми зустрілися очима...
 Я не зваживсь підійти;
 Та посплать любенький усміх
 Не одважилась і ти...
 Ти поблідла, мов злякалась.
 Мов-би страху я завдав!
 Та озвався „муж“:—Ходім-же!—
 І під руку тебе взяв.

Юрба рушила за вами,
 Спорожнів просторий храм;
 Не зоглядівсь, як зостався
 В порожнечі тій я сам.

Тільки дьяк старий топтався,
 Та недогарки гасив,—
 Він на мене оглядався,
 Погляд пильний все косив.

Не турбуйся вельми, дьяче!
 Будуть цілі всі скриньки,
 Мідяки і грешні срібні,
 І набожні книжки!

Сам окрадений я туга,
 Скарб у мене тут взяли!
 Моє щастя, мою долю
 Тут на віки отняли!

Годі-ж, добрий чоловіче,
 Тут за мною наглядать,
 Дай у темному куточку,
 Нишком гірко заридать!

Княжна Н. Кочубейвна.

Сімферополь, 1907 р.

ПІСНЯ. ✓

В чистім полі по-над шляхом
 Два хрести стояло,
 А під ними двоє рідних
 Братіків лежало.

Тож накрилися їх очі
 Сирою землею,—
 Узялося чієсь серце
 Вічною журбою!

Плачуть очі, плаче серце,
 В сиротах зосталось,
 Бо синочків—соколочків
 Любить не досталось.

Ллються сльози, плачуть очі,
 З горя помарніли.
 Думи, чорні як ті ночі,
 Душу пригнітили.

Боже Праведний! далеко
 Ти од нас вітаєш,
 Що не всіх Ти на цім світі
 Злих людей караєш!

Деж тепер шукать ту правду,
 Що святою зветьця,
 Що хоть рідко, всеж на землю
 З неба нам дається?

Вона часто проміж людьми
 Живе у неволі,
 А неправда пишається
 Та ходє по волі!...

Павло Головка.

Катеринославщина.
 (Жовторічанський залізний рудник).

Галицькі крайові справи.

Галичина складається з 2-х частей,—східної Української і західної—польської. Площа української Галичини мало не в 3 рази більша, ніж площа польської. Число українців в Галичині правдоподібно більше, ніж число поляків. Докладно справдити ті числа досить тяжко, бо галицька статистика знаходиться в руках поляків, дуже для себе щедрих: вони усіх галицьких жидів та навіть і українців, що визнають віру по римсько-католицькому а не греко-католицькому обряду, зачисляють до поляків. Однак усі офіціальні польські неправдиві числа легко виправити згідно з правдою, і тоді сливе докладно можна дізнатись числа галицьких українців і поляків. Українців, що живуть суцільною масою в Східній Галичині, є по-над 3 мільйони і 200 тисяч; поляків, правдоподібно, трохи менше. Податків платять і ті й ті однаково, а може українці й більше. З того всього виходить, що, по правді, і українці, і поляки в Галицькій Сеймі повинні бути заступлені однаково. Крім того, відповідно до своєї кількості, повинні бути заступлені в Сеймі ще й жиди, й німці, що живуть в-перемішку з українцями й поляками.—Жидів в галичині є не менше, ніж пів-мільйона. В новочасній, правовій, правдиво-демокра-

тичній державі, і вони повинні-б мати в соймі своїх заступників. Але в Галичині справа інша..

В попереднім Соймі на 161 членів було 13 українців (сюди зачислені й москвофіли) з сільських виборчих округів і 3 українських єпископи. Всі інші були поляки. Німців і жидів зовсім не було в Соймі. От така-то правда, що ведеться довгі часи: законодавча краєва інституція знаходиться в руках одного народу,—очевидно, не на користь іншим. Чому ж се так?

Перш усього тому, що Галичина знаходиться в Австрії, а сама Австрія не демократична держава. А друге, ще важніше, що в Галичині тепер зовсім так, як було в давній Польщі: кожний польський шляхтич, кожний польський урядник топче усі закони, і особливо що-до українців. Таке поступовання було ознакою для польського правління з давніх часів. Основи нікчемности стародавньої шляхетської Польши панують межі поляками й досі і, як показали останні вибори до галицького Сойму, захоплюють нові нібито демократичні круги польського народу. Усі галицькі партії, що стоять на національнім ґрунті,—тоб-то всі, крім соціалістів,—вважають себе панами цілої Галичини, хочай в Східній її часті вони лише заїди: в кожному селі селяне—українці і лише пан та його підпанки—поляки. З часом вони загубились в нашій краю, а наш народ своєю кров'ю відживив і до роскоші довів заволок. Усі поляки хотять із Східної Галичини зробити Польщу, а для цього всіх не поляків, вони хотять змусити перерекинутись на поляків. Тому національні інтереси польські вони нав'язують кожному не полякові, як би його власні; а як же хто тих інтересів за свої узнати не хоче, той в очах поляків є „зрадником краю“. Прогестують українці против того, щоб їх гроші йшли на відновлення непотрібного їм замку королів польських в Кракові,—се „зрада краю“; Жадають українці за свої гроші мати свої гімназії, або університет у Львові, се теж „зрада краю“; хотять галицькі німці собі депутата до галицького Сойму,—і се „зрада краю“, і то страшна зрада, бо поляки погрожують їм за се бойкотом німецьких виробів; виставлять жиди своїх кандидатів на послів до Сойму (чи парламенту) і се „зрада краю“, не менша, ніж німецька. Коротко сказавши, кожний не поляк, що жадає собі належних прав,—на думку поляків є „зрадник краю“, а вони в своїм патризмі, коли їм самим нічого не страшно, як в Галичині, жартувати не люблять і карають „зрадника“... топтанням законів, на його шкоду. Верхом же теї нікчемности є галицькі вибори. Вже самі виборчі вирази яскраво означають стан річей. Наприклад, „виборча гиена“. Чи не чудовий вираз! По людях бувають агітатори, що запобігають сторонників своєї партії чесним навертанням виборців до своєї програми, а в Галичині—гиєни: так звать тих людей, що шахрайством, перекупством та крадіжкою збільшують число голосів своєму панові. Крім Галичини в цілому світі не знають „виборчого годинника“. А тут у кожного комісара, що про-

водить вибори в сільських округах Східної Галичини, є годинник „виборчий“. Се звичайний годинник, лише в день виборів ставиться на-перед на 2 години, або й більше, щоб чесні виборці спізнилися на вибори і прийшли тоді, коли вже всілякі панські наймити виберуть, кого пан скаже, і коли урядовий виборчий комісар, теж панський прислужник, оповістить, що вибори скінчені... А хто спізнився на вибори, той втратив свій голос. Однак найяскравіший вираз се—„комітет для виборчих розбоїв“, то значить комітет, де уплановуються усі виборчі шахрайства. Усе тут розказане звісне вже по цілій Європі під яскравою назвою „польських виборів“. Се назва прийнята вже європейськими газетами і значить вона безконечну низку найгрубіших і найогидніших насильств польських панів і урядників над галицькою людністю, особливо ж українською.

„Польські вибори“ се спадщина старої шляхетської Польщі. Та невжеж вони вічні?

Торік Австрія трохи здемократизувала вибори до парламенту, запровадивши *безпосередне й тайне* голосування,—але *не загальне*, бо багато мужчин і усі жінки позбавлені виборчого права, і *не рівне*, бо і мужчини не всі мають однакові виборчі права.

Настало хочай таке демократизовання виборів і до крайових австрійських соймів. Така новина несподівано заскочила галицьких поляків. Коли вибірано попередній Сойм, то не малося на меті реформовання виборів; отже Сойм не міг себе вважати покликаним до такої важної справи, і він дійсно *не встиг* провести реформу, полишив сю справу новому Соймові, вибраному давнішим способом ще на 6 літ. Тому поляки при виборах з найбільшим зухвальством ужили всіх незаконних способів, щоб як найменше допустити до Сойму українців, а як найбільш напустити поляків,—вони потрапляють зробити таку реформу, що від неї й на-далі тріщатимуть не польські спини.

Тепер галицький Сойм складається зі 161 члена. З них 12 не вибіраються, а входять до Сойму з причини свого службового становища: так входять всі єпископи, ректори і інші.

Остатні 149 послів вибіраються в Куріях. Великі земельні власники з цілої Галичини посилають 44 послі; сливе всі вони—поляки. Міста і торговельні палати посилають 31 посла, і сільські громади—74 послі.

Теперішня соймова виборча система ані трохи не відповідає вимогам сучасної правової демократичної держави. Перш усього виборче право *не загальне*. Не кажучи вже про те, що всі жінки і ті мужчини, котрі з бідности не платять ніякого податку, позбавлені зовсім виборчого права; позбавлена цього права ціла третина мужчин-селян, що податки *платять*. Перед виборами, по закону, робляться в канцеляріях списки тих, що платять податки, таким порядком: першим записують того, хто платить найбільший податок; далі записують відповідно до того, як зменшується податок. Потім одлічують, починаючи з першого, 2 третини усіх оподаткованих,—і лише сі мають виборче право.

Виборче право—і не рівне. Скільки тисяч селян посилають одного посла і менше ніж 50 панів посилають теж одного посла. Виходить так, що галицький пан в кілька сот раз цінніший від галицького селянина. Але й самі селяне не рівноцінні: в польській Галичині виборчі округи менші, ніж в Українській, то б то для вибору одного посла з сільської кури польських селян треба менше ніж українських; з того виходить, що польський селянин—пан, в порівнянні до українського. Отсе така рівність!

Вибори не безпосередні, а двостепенні. Спочатку по селах відбуваються „пра-вибори“, то б то вибори виборців, а потім уже виборці, зібравшись в одне місце з цілого виборчого округу, вибирають посла. Такий спосіб виборів дуже вигідний панам. Бо коли б вибори були безпосередні,—коли в однім місці і одразу голосується вже на посла,—було б не зручно шахрувати і підкуплювати: треба було б багато і головою ворухити й кишенею трясти. Коли ж цільний виборчий акт роздроблюється на багато малих, то й шахрайства й підкупи провадяться в-роздріб, а тоді і дурний галицький урядник потрапить шахрувати і навіть збіднілий польський шляхтич має можливість підкуплювати. До всього ж, голосування відбувається явно: кожний виборець в-голос називає свого кандидата перед виборчою комісією. А такий спосіб мимохіть змушує людей, залежних чи від пана, чи від уряду, подавати свій голос не на того, на кого б хотілось, а на панського кандидата, і дає можливість слідити за тими, що продались, чи вірно вони дотримують умови, і взагалі дає змогу висліджувати незалежних і непідкупних. Правда є гайна і при галицьких виборах, тайна противзаконна, але в Галичині, як в старій Польщі, воля польського шляхтича—найвищий закон: правительственні урядники противзаконно звичайно затають од виборців або місце, або час, або і час і місце пра-виборів, щоб таким способом позбавитись небажаних виборців; сповіщають лише декількох панських запроданців, а ті приводять на вибори „хрунів“,—так звуть людей безчесних та партійних, чи народних зрадників (первісне значіне слова хрунь—свinya). Тоді вибори для пана виходять найліпше.

На закінчення мови про ці загальні над'ужиття, що з одного боку виникають з лихих законів, а з другого—кореняться в природі галицького польського пана та урядника, годиться сказати де-що про „виборчу Комісію“. Обовязки виборчої комісії звичайно дуже прості: дбати, щоб виборчі закони постанови дотримувались безсторонно. Тому звичайно, (але не в Галичині), до виборчої комісії входять люди, що належать до різних партій та народів. Але в Галичині обовязки виборчої комісії дуже заплутані: найсвятішим, „патріотичним“ обовязком її є дбати про те, щоб яким би не було способом був вибраний шляхетсько-польський кандидат. Річ ясна, що ті комісії не дбають про те, щоб закони дотримувались,—вистачить, коли лише здається, що вони дотримуються. Се тут можливо, бо люди дуже темні, не даремно ж тут

так дбали й дбають пани про затуманювання людю недопусканням науки та всякими забобонами і споюванням. Та й закон про виборчу комісію тут такий, щоб було легко шахрувати. З 7 членів комісії 3-х призначає урядник, польський пан, а 4-х вибирають. Перші три завжди всі прихильні шляхетсько-польському кандидату. Коли ж з чотирьох вибраних лише один буде на стороні панського кандидата, то виборча комісія може на користь його робити, і робить, що схоче, і против закону; може навіть помершого допустити голосувати на свого пана—і допускає. Але й вибрані члени комісії звичайно бувають усі на стороні шляхетсько-польського кандидата. А тоді все йде, як по закону.

М. К.

(далі буде.)

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Київське наукове товариство вже друкує перший випуск своїх праць, під назвою—„Записки Київського Наукового Товариства“. Виходитимуть вони в міру торго, як набіратимуться матеріали. В перших випусках будуть міститися ті відчити, що подавались членами Товариства на протязі сеї зими. Друкуються подані в осени відчити історично-літературні й етнографічні. В другий випуск увійдуть відчити, подані на засіданню, присвяченому П. Жигецькому. В 3-м випуску будуть відчити про учені праці й всю діяльність В. Антоновича.

◆◆ Видавництво Вік випустило нову книжку, збірник оповіданнів Д. Марковича. Сюди ввійшло все, що було до сеї пори розкидано по різних альмавахах, то-що.

◆◆ Майстер з Галичини, різьяр, був запрошений у Каменець-Подільську ремесничу школу і, вробувши в їй який час, навчив її учнів різьярської роботи по дереву.

◆◆ Духовний концерт. 20-го Березня відбувся дуже цікавий концерт, уряжений в „Купецькому Клубі“ на користь студентів київського університету. Співав хор, під керуванням д. Яциневича, і солісти, оперні співці. Перший відділ концерту було присвячено хорovým молитовним співам, Бортнянського, Турчанінова й других. Між иншими були два чудові стародавні співи; д. Яциневич взяв їх з стародавніх „невідомих нотних списків“. Такі списки ходять по руках, переховуючись від одного церковного хору до другого, і часто бувають спадщиною ще тих часів, коли наша українська релігійна композиція стояла так високо. Отже особливо сподобався з сих співів „Блаженні, яже ізбрал“: сей номер прохано було проспівати скільки раз, так він сподобався слухачам надзвичайною красою

мелодії й чудостю. Цілий відділ було присвячено потім народним українським набожним співам, що уложили для хора д. д. Яциневич, Лисенко і Стеценко. В оповістках не було означено, з якого джерела взяли аранжері ці співи; нам вони відомі по виданню Демуцького. У всякім разі, думка подати ці прекрасні народні співи в концерті—була дуже добра. В концертах харківських і полтавських подавано ці співи у виконанню кобзарів і лірників (в одному голосі й в поєднанню,—тріо і т. д.). В Києві подавав народні духовні співи в концерті д. Демуцький, приїздивши років 5 перед сим з своїм народним хором (з хлопців і дівчат).

Був у студентському концерті 20 Березня ще один відділ—із співів, що вибрали собі до виконання solo оперні артисти й артистки. Краще було не мішати сих співів з попередніми, бо ці—зовсім иншої вдачі, не мають ні глибини почуття, ні тієї величності музикальної композиції; се були хутній „духовні романси“...

Перед виконанням народних релігійних співів д. Кошиц прочитав розправу про ці співи. До цієї розправи ми ще вернемось.

Публіки було багато, між иншим чимало духовних особ.

Полтавська ткацька майстерня.

(в гурті Красногоровка, Хорольського повіту).

Років уже коло десятка в Красногоровці існує „учебно-ткацька“ мастерня добродійки Вітвіницької. Мастерня, або як її називають „Ткацька“, поміщається разом з земською школою, в одному будинкові,—збудованому паном Вітвіницьким; крім того наймається під майстерню ще дві селянські хати, бо в тому будинкові не вміщаються всі верстати.

За учнів у ткальню приймаються дівчата й хлопці, років 13, або 14, і старші, такі що скінчили початкову школу, або хоч так грамотні трохи. Вчіння йде два роки і за цей час учениці (кажу „учениці“, бо учнів в ткальні не багато) добре навчаються ткать різне ткання: полотно, рушники, скатерті, хустки, плахти, килими, мішки, радна, пояси, крайки і всякі тканки для одяжі. Учениці, навчившись так ткати оце все, виходять тямущими ткальми. В часи спочивку, вони вчаться теж читати, писати, лічити; в майстерні бажають пробудити в усіх охоту до читання книжок. Плати за вчіння в ткальні не беруть.

Скінчивши вчіння, учениці здебільшого застаються й на-далі при ткацьві, тільки тчуть уже за плату. Матеріал для ткання, себ-то пряжа, нитки, виписується; вироби ткальні продаються дома, або одсилаються в Полтаву, в вемський склад, по такій ціні, яка складається з ціни матеріалу

та плати за роботу; сю зароблену плату ткалі беруть цілком на свою користь. Сей заробіток буває часом добрий, тим то учениці з охотою встаються в ткальні й після вчіння, а zostавшись, не дуже поспішаються зовсім розлучитись з нею. На літо, місяців на два, ткалі розходяться додому, а вповравшись дома з роботою, на зиму знов сходяться тчать.

Та не один тільки заробіток приваблює дівчат до ткальні. Тягне їх і гуртове життя. А життя це справді цікаве, та й не для самих ткаль, а й для сторонніх.

Живуть вони гуртом, артілью, наче одна велика, дружна семья. Ті, кому далеко ходить додому, наймають квартиру, одну хату, і по черзі доглядають за порядком у їй; по черзі топлять, печуть хліб, варять страву. Тут в гурті навчаються вони, крім ткання, багато-чого иншого, такого, що потрібно знати кожній дівчині в селянській сім'ї. В цьому багато помагає їм учителька, що орудує ткальнею; її можна вважати головним членом цієї сім'ї.

Мають ткалі й свою власну бібліотеку з українських книжок; купують вони книжки на ті гроші, що одкладають з свого заробітку; виписують часопись „Рідний Край“. Останнім часом вони щороку, в роковини смерті Шевченка, улаштовували домашній театр; подивитись на їх представлення сходились сусідські діти й дорослі. Минулими Різдвяними святками, наприклад, грали „По-над Дніпром“ Карпенка-Карого. Може де-що й не зовсім удалося, та не в тім річ. Добре вже й те, що бажають провести вільний час так, як і більш освічені люди. Для тих же, хто вперше бачив таку розвагу,—вона певно здавалась кращою, ніж для городської публіки гляння славетних артистів. Проте й між цими доморослими артистами й артистками приємно було помітити проблески справжнього талану.

Взагалі од усього життя красногорівських ткаль віє чимсь теплим, рідним, любим; між ними почуваш себе як дома: рідна мова, наше убрання, і нічого не помітно тут такого, як то часто приходиться помічати де-інде,—що як котора несвідома дівчина побуває в городі, або так десь у павів за служницю, то вже й хвастає перед товаришками своєю „вченістю“, починає закидати „помосковському“:—«мовляв, не яка-небудь проста харпачка». Сього поміж ткальми красногорівськими—не почувете. Велика дяка за се вчительці, бо тож вона так добре напутила учениць, бо й сама не вехтує рідною мовою й звичаями, та й учениць навчила розуміти, хто вони, „яких батьків, чії діти“. Нехай же й люде знають—про таку наставницю й про таких дівчат.

Недалекій.

м. Багачка, Миргородського повіту
1908 р. 16-го Березня.

ДОПИСИ.

Паволоцька волость (Сквирського повіту).
Останніми часами багато в нас волосних сходів відбувається по всяких справах. Хотять селяне в нас Ощадниче товариство заводять і потребительску крамничку одчинять, так от усе обмірковують ся. Теж мають і нову волость будувати. Багато сходів буває і по переселенчеських справах. А оце в с. Андрушках, сквирського повіту, паволоцької волости, селяне приговорили двох своїх односельців послати на поселення, яко „порочних“ членів „общества“. І взагалі тепер висилка таких стається дуже багато. Буває, „дуки-срібляники“ підмовляють проти своїх „недоброжелателів“, а голота за ними вже руку тягне... Часто за чоловіками від'їздить і вся сім'я. „Однаково, мовляв. і тут шастя нема“.

П. Драганець.

Харбін. Страшна буря зірвалась раптово після тихої погоди. Шилюга стояла тучами і несло її вихрами невгамовно. Ні пройти, ні проїхати не можна було. Чисто Сахара! К вечору буря стихла і нежданно, негадаво гримнув грім. Та який-же грім! Ми, жителі України і не чули такої величаво-грізної сили і краси. Гуркоти за гуркотами гуля, переливались і раптово грюкали, мов палили з грамат і знов переливались; а ніжно-блакитна блискавка кожну хвилину обливала чарівним сиевом увесь город і малювала фантастичний малюнок, але через скільки хвилин линув дощ як із відра. Стукали у вікна краплисті дощанки, а по кам'яній улиці дзюркотили голосні струмочки. Дощ чисто весняний! і грім, і блискавка, і дощ тучний з струмками голосними. Лагідне тепло сповняло повітря і настрої весняний у душу лило... А раком, прокинулись ті, що весняними мріями заснули, але... морозенко працьовитий весну раненько лідстеріг, гучні струмочки заморозив, в міцні кайдани закував і снігом так все скрізь услав, що навіть про весну вчорашню ніщо й не нагада.

Химерний край, химерна природа!

Олександра Ярешекно.

Книжки надіслані до редакції.

В. Грінченко. Про книги. Як їх вигадано друкувати. Видання „Українського Учителя“. Ціна 4 коп.

Г. Гаунтман. Візник Геншель. Драма на 5 акт. З німецької мови переклав Б. Грінченко. Ціна 4 коп.

Ів. Огієнко. Українська граматична література. Ціна 5 коп.

Ст. Руданський Веселі вірші. Львів. 1908 р. Ціна 8 сот.

Д. Маркович. По степах та хуторах. Видання „Віку“. Ціна 65 коп.

Сергій ефремов. Літературний намул. Наші справи № 1. Видавництво „Вік“. Ціна 15 коп.

К. Горбачев. Гнилець і боротьба з ним у дуплянках та рамкових вуліках. Вид. часописи „Українське Бжільництво“. Ціна коп.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

Если Вы ожидаете или желаете получить от своих родственников „Шифскарты“, то пишите Вашим родственникам, чтобы они обратились лично или письменно исключительно к фирме:

C. V. Richard & Co. 31/33 Broadway, New-York.

у которой они получают вѣрныя настоящія шифскарты для проезда прямымъ сообщеніемъ на устроенныхъ по новейшей системѣ скорыхъ пароходахъ „Добровольнаго Флота“ изъ Либавы въ Америку. Генеральныя представители въ Либавѣ: „Нин, Фальнь и Ко.“ отвѣчаютъ на всякія запросы охотно, подробно и бесплатно. **Ш. Шуръ, Либава.**
Съ совершеннымъ почтеніемъ

М Е Т А.

ЧАСОПИСЬ УКРАЇНСЬКИХ ПОСТУПОВИХ ЖІНОК.

Виходить в Галичині, у Львові, двічі на місяць. Видає і відповідає Дарія Старосольська Випускає Редакційний Комітет.

Передплата до кінця року 3 корони, окреме число 10 сотиків.

Адреса: *Львів. Ринок, № 10.*

Українська книгарня.

Київ, Безаківська, 8.

Усі українські книжки і часописі. Складає бібліотеки на різні ціни. Каталог висилається.

Рокові передплатники можуть виплачувати передплату частками в 2 строки: на 1 янв 3 карб. і на 1 апр 3 карб. і в 3 строки на 1 янв. 2 карб., на 1 фебр. 2 карб. і на 1 марта 3 карб. „Кобзарь“ буде розіслав всі рокові передплатникам в 1. январі.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.)

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
безпартийный,
сельскохозяйственный
журналъ

(БЫВШІЙ
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей
А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНІЙ РУССКІЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВ. ЖУРНАЛЪ. Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и кооперации въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (безпл.), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные сел.-хоз. писатели. Въ журналѣ печатаются **Обновленная земля**. Сказаніе о побѣдахъ соврем. рядъ очерк. подъ вагд. земледѣлія въ Америкѣ. В. Гарвуда. Сокращенный переводъ проф. К. А. Тимирязева

Годовые под- 50 №№ журнала получить 25 книжекъ
пискамъ кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотека Хозяина“

Что такое интенсивное хозяйство.	Что читать хозяйину?
Что такое экстенсивное хозяйство.	Какъ устроить сел.-хоз. общество
Стѣвецъ и стѣлки.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва
Какіе бываютъ плуги.	Дешевый кирпичный домъ.
Торфъ какъ удобрение.	Какъ устроить хорошую печь.
Известъ и мергель.	Выборъ улья.
Какъ устраивать полевые опыты.	Парникъ.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Пер:прививка негодныхъ плодовыхъ
Культурная овца.	деревьевъ хорошими сортами.
Разведение утокъ и гусей.	Что дѣлать съ урожаемъ сада.
Первоначальная помощь скоту при	Вишневый садъ.
заболѣваніяхъ.	Земляника.
Зачѣмъ выводятъ новыя сорта сель-	Сохраненіе и заготовка рыбы.
скохозяйственныхъ растений.	Нормовые бурякъ, морновъ, брюква

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. ^{1/2} года 2 р. безъ книж. 3 р. разсроч-
съ прилож. 25 книж. въ годъ. ка отъ 1 р.

Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

РІДНИЙ ВРАЙ

часописъ тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією О. Мосач. (Олени Пчіла).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 кар.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Рідний Край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. і на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97.

Вийшло в світ 1-е повне видання
поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї
книжки, підуть на збудування пам'ятника
на могилі М. П. Старицького.

Открыта подписка

3-й годъ изданія. На 1908 г.

на ежедневную политическую, литературную и
военную газету

„ЮЖНАЯ ЗАРЯ“

ВЪ ЕКАТЕРИНОСЛАВѢ СЪ ДОСТАВКОЙ:

12 м. 6 м. 3 м. 1 м.

6 р. 3 50 2 р. 70 к.

ИНОГРОДНИМЪ СЪ ПЕРЕСЫЛКОЙ:

7 р. 4 р. 2 50 90 к.

З А Г Р А Н И Ц У:

12 р. 7 р. 4 р. 1 50

Учителямъ народныхъ школъ 25% уступ.

Подписка считается съ 1-го числа каждаго мѣсяца
Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ
„Южная Заря“ (Проспектъ, д. Ильева, около Яков-
левскаго сквера). Контора открыта отъ 9—5 ч. веч.,
а по воскресеньямъ отъ 9—1 дня.

Редакторъ А. Я. Ефимовичъ Издатель П. Г. Гезе

Открыта подписка

на 1908 годъ

— НА —

„ПОЛТАВСКІЙ ГОЛОСЪ“.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп.
—5 р., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к.,
5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к.
на одинъ мѣсяць 60 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 12.

30 Березня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 3 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп., на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Що нас об'єднає. Державна Дума. Вісті. На Україні. Вірш—Г. Устименко. Вірш—П. Гай. Перерід (нарис) (кінець)—А. Нащенко. Вірш—А. Хвиля-Граї. Вірш—П. Гай. Бібліографія. Українське слово й мистецтво. Роковини Шевченкові в Сибірі. Галицькі крайові справи (кінець). Дописи. Листи до редакції. Оповідки.

З сим. 12-м, числомкінчається строк передплати за першу чверть року (на 1 карб.)

ОТВЕРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

за ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

Черниговской губернии.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Києві.

Приставши до справи збудування пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київі—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грізченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп. Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Що нас об'єднає?

Не багато в нас є тих огнищ, чи огників, що світять українським мандрівцям на шляху просвітно-громадської та письменної праці біля української національної справи. Можна, мовляв, по пальцях перелічить ті українські товариства, що змогли здобути собі право зватися не тим страшним іменем безправного, заборонного „сообщества“, а законеного „Товариства“, як наші Просвіти, наукове товариство, та клуби; ще либонь менше — нас, признаних, управнених каганчиків друкованого слова, — отого слова, що стоїть „на сторожі“ великої справи, а має таке хистке, таке непевне становище, посеред запеклої та ревної ненависти ворогів і холодної та млявої „прихильности“ друзів!... Мало, надто мало нас!... скільки? ось у цім році стає всього на 5 пальців однієї руки, коли почати лічить ті „вогнища“ нашої періодичної української печаті, що такі упорливо держаться, на перекір ворожим і своїм стіхіям! Коли-ж нас так мало, — і наших товариств, і наших органів печаті, — то тим потрібніше єднатися хоч на яку годину, під час пильнішої потреби, біля якої поважної справи, близької, дорогої всім нам.

Слід би єднатися; що „в поєднанню сила“ — се вже така притерта правда, що її не хочеться й проказувать... Річ може бути хіба про те, чи починалася вже в нас мова про поєднання? чи кликав нас хто з'особна, за для якоїсь чергової живої справи? Щось не пригадаємо...

Мов-би десь хтось говорив, що слід-би нашим Просвітам загалом вдатися до Державної Думи, вимагаючи для наших шкіл української мови. Але цей гомін був десь по-за лаштунками, — писаним словом не обізався, взагалі ніякої виразної форми собі не добрав.

Була дорада д. Дмитрієва про те, щоб наші Просвіти взяли на себе почин згуртувати представниць нашого жіноцтва для обміркування жіночої справи перед загальним всеросійським жіночим з'їздом. Може, й ще були які доради, але це були думки поодиноких людей.

Аж ось трапилось нам почути поклик вже від одної з Просвіт наших, — що кличе і всі Просвіти українські, і часописі наші, до об'єднання біля однієї чергової справи. Се власне обізвалася з таким покликом Просвіта чернігівська.

Щож-то за така надто для нас поважна справа, що має обєднати нас, не звичних до поєднання?

Чернігівська Просвіта розіслала запрохальні листи і кличе нас всіх до поєднання біля справи — святкування юбілею гр. Л. Толстого! (досягнення ним 80-ти літ.) Вона кличе до сього святкування „всі українські просвітні інституції — України, Галичини, Буковини й Америки“.

Надзвичайно здивувались ми, одержавши такий заклик!

Та невже-ж для загального поєднання всіх наших просвітних сил — нема пильнішої справи, ніж святкування 80-ліття графа Льва Николаєвича?

Нехай йому бог дає ще безмірно довше втішатися життям і тим великим, рідкостним тепер, щастям, — що він ним так хвалиться в своєму остатньому листі; — але-ж чи нема в нас клопотів за відродження нашого народу, за права його мови, за поліпшення його становища? Коли-ж спинятися на справі, звязаній з іменем *письменника*, то хіба ми не маємо на черзі *свої* такої справи, негайної, болючої, — справи постановлення народного пам'ятника нашому Кобзареві, нашому національному речникові? Чи не подобніше було-б кликати до поєднання біля цієї справи?

Скажуть, — уже й говорено*), — що справа святкування юбілею Толстого теж і наша справа, бо, „как ні как“, а Україна звязана з життям Росії, і те, що має вагу для Великої Росії, — важливе теж „і для Б'їлой, і для Малой Русі“.

Ми не будемо спинятися над тим, що дав Толстой своїм толстовством всій Росії, бо се завело-б нас далеко. На се є різні погляди, — між ними й дуже «еретичні», такі, що бачуть в постаті «великого учителя «земли русской» — більшіє тіні, ніж світла.

Але які-б не були ті погляди, невже справді культ Толстого повинен бути *першою* метою, що має обєднати коло себе всі органи української народно-просвітної праці; на *двох* половинах землі, — старого й нового світу?

Невже ми не станемо „однодушно, одностайно“ коло якоїсь ближчої, святішої нашої справи, — коли вже переможемо свою натуру, таку важку до спілки, до поєднання?

*) Професором Перетцем в київськй Науковій Товаристві (див. відділ „Слово й мистецтво“).

Державна Дума.

Засідання 20-го Верезня.

Дрібні законопроекти. Виключення Пурішкевича з Думи на одно засідання).

Після оповіщення про біжучі справи, Дума прийняла п'ять дрібних законопроектів і передала їх у Державну Раду.

На черзі було розглядання законопроекту про те, щоб уряд два роки не вертав земствам тих земель, що набралися на селянських надільних землях до 1 січня 1904 року.

Фінансова комісія Думи стояла за цей законопроект, але Дума стала в оборону земства і одкинула законопроект. Це Дума вперше відкинула міністерський законопроект, ухвалений комісією.

Далі був доклад фінансової комісії про державні податки від 1908-го до 1910-го року в Сибірських губерніях.

Сибірські депутати довазували Думі, що не можна побільшувати податки в Сибірі, бо сибірський люд і до сього часу не оправився од неврожаю та японської війни.

Праві депутати доказували, що сибірське селянство заможніше від російського і домогалися, щоб податки в Сибірі було збільшено. Більшістю всіх протів кадетів, польського кола і лівих Дума постановила читати законопроект по статтях. Після читання, Дума признала законопроект дуже пильним і передала його в редакційну комісію.

Далі Дума перейшла до обміркування законопроекту, внесеного 94-ма послами, про асигновку за 1908 рік з розпису синоду 4,003,740 карб. на зарплату учителям у церковних школах і на збудування нових церковних шкіль.

Докладчиком виступає єпископ Евлогій. В своїм докладі він доказував, що і духовні школи багато знають, що духовенство багато працює на користь просвіти народної і що народ має велику увагу до духовних шкіл.

Ізвольський, обер-прокурор синоду, зазначив, що церковні школи ідуть на зустріч національній потребі і тому слід про те дбати, щоб вони стали ближче до життя, а це можливо тоді, коли церковні школи матимуть більшу грошову допомогу. Але сеї-ж пори вони брали дуже мало, від „церковних манастирів“. Коли країна напружує всі свої сили на боротьбу з темнотою, то треба радити самому вогникові просвіти, не зважаючи на те, що його засвітить.

Пурішкевич, доважуючи, що справа з асигнуванням коштів на церковні школи нехайна, хотів сказати якісь слова із листування Блудова.

Предсідатель Думи радить йому говорити

тільки про те, що приходить до самої суті діла. Пурішкевич, не вважаючи на пораду Предсідателя, одерив книгу і почав читати. Предсідатель не дозволив цього робити. Тоді Пурішкевич збіг з трибуни і почав кричати:— „Ви предсідатель лівої партії, ви не дозволите мені говорити,—це насильство над депутатом, насильство над представником правої партії!“.

Починається галас. З лівого боку і в центру кричать: „Вон!“ „Геть!“ Предсідатель давить і коли всі трохи втихомирилися, то говорить Пурішкевичові: Я Вас застерігаю. Пурішкевич відмовляє:— Застерігайте свільки хочете!—Знову починається галас. Кінчається тим, що Предсідатель радить виключити Пурішкевича на одно засідання. Проти цього голосує тільки незначна частина правих. Пурішкевич вийшов з Думи; за ним вийшла й частина правих.

На голосуванні, Дума більшістю голосів постановила передати законопроект про духовні школи в комісію.

Засідання 22-го Верезня.

(Обміркування рахунку синодського).

Ізвольський, докладчик бюджетної комісії, розглянувши докладно обрахунки духовного відомства, порадив Думі перейти до чергових справ з таким висловом: Комісія признає потрібним: 1) Щоб грошові трати духовного відомства ревизувались державним контролем. 2) Щоб ті гроші, що осталися в духовнім відомстві не витраченими,—повертались в державне казначейство. 3) Щоб при рахунках синодських подавались точні відомості про особливі Синодові кошти; щоб оклади архиєреїв були рівномірні і разом з тим, щоб від різних манастирських прибутків відчислялась частина на потреби церков і духовенства; зазначаючи те все, Дума переходить до обміркування розпису синодської по окремих статтях.

Ізвольський, обер-прокурор синода, в своїй довгій промові доказував безпідставність такої до ради бюджетної комісії і рішуче став на оборону урядово-священницького і економічного стану церкви.

Єпископ Евлогій проводив ті самі думки, що й Ізвольський, висловлюючись проти поради бюджетної комісії.

В оборону формули виступили кадеты, та октябристы, що внесли свої поправки.

Праві депутати приєднались до формули октябристів. Голосуванням Дума прийняла формулу бюджетної комісії з поправками октябристів і кадетів.

В числі біжучих справ оповіщається про внесення правими депутатами заяви проти поведіння предсідателя на минулім засіданні.

Засідання 24-го Березня.

(Обміркування законопроекту про збудування Амурської залізниці).

З початку засідання Дума зтвердила кілька дрібних законопроектів і потім перейшла до обміркування урядового законопроекту про збудування Амурської залізниці.

Докладчики од імени комісії по державній обороні, Марков і Савич, висловились, що амурську залізницю неодмінно треба провести, бо вона має вагу для різних потреб державних. Савич вніс формулу переходу до чергових справ од імени октябристів; у тій формулі висловлюється надія, що міністерство обережно вибиратиме людей для збудування залізниці і дбатиме про те, щоб на роботі були тільки російські робітники і сапюрне-залізничне військо, а над усім постановлено буде найкращий контроль.

Шауфус, міністр дорог, у довгій промові значив велику потребу Амурської залізниці і на останку сказав, що Дума, признавши потрібним збудувати Амурську залізницю, виконає справу великої державної мудрости.

Поліванов, представник воєнного відомства, говорив про велику потребу Амурської залізниці для військових справ російської держави.

Далі почались суперечки між депутатами. Ка-дети висловлювались проти збудування Амурської залізниці, бо, мовляв, не можна тратити на неї 360 мільйонів карбованців,—це припинить народню освіту, одхилить робітниче питання і т. и.

Октябристи й праві депутати висловлювались за збудування Амурської залізниці, говорячи, що коли її не буде збудовано, то від Росії одберуть східний Сибір. До тих, що бажали збудування залізниці, пристали і депутати сибіряки. Чілкін (соц-демократ з Амурського краю) у своїй промові говорив про те, що Амурська залізниця буде допомагати просвітному та економічному розвитку і буде користна для загального миру.

Далі суперечки відложено на друге засідання.

ВІСТІ.

◆◆ Царська грамота про розпуск сьогочасного чергового сойму в Фінляндії і про скликання нового сойму: „З Божої ласки ми, Ніколай другий, імператор і самодержець всеросійській, царь польській, великий князь фінляндський і инш. і инш. об'являємо всім нашим вірним підданцям у Великім князівстві Фінляндським: звелівши сього числа учинити нові вибори соймових депутатів, признали Ми за краще ровпустити теперішній черговий Сойм 24-го Березня біжучого року і скликати, на підставі 18 параграфа, зтвер-

женого нами 7-го липня 1906 року, новий сойм 1-го серпня 1908 року, в городі Гельсінгфорсі; а тому всім особам, що будуть вибрані в соймові депутати, слід прибути у визначений час в город Гельсінгфорс для виконання своїх обов'язків на підставі сеймового статуту“.

На першотворі власною Його Імператорсько Величності рукою написано „НИКОЛАЙ“.

◆◆ Міністерський циркуляр про ходаків. Головний уряд землеробства розіслав циркуляр губернаторам; в тому циркулярі міністр Васильчиков прохає роз'яснити землеустроїтельним комісіям, селянському урядові і всій місцевій людності, що льготна одправка ходаків на Сибір припиняється до осени,—доки будуть заготовлені нові участки землі.

◆◆ Міністерські брошюри й циркуляр. Міністерство внутрішніх справ розіслало в губернські присутствія велику силу друкованих брошур: „Хуторское разселение и земельная собственность по закону 9 Ноября 1906 года“. Цю брошуру дармо роздаватимуть селянам. Разом з цим міністерство окромим циркуляром рекомендує ширити поміж людьми думку про незайманність земельної власности; земським начальникам та справникам доручається вести з селянами розмови в сьому напрямку.

◆◆ Наказ головного тюремного управління. Головний тюремний уряд загадав губернаторам тобольської, томської, енісейської, іркутської, в'ятської, архангельської та вологодської губерній пильно стежити за тим, щоб місцева адміністрація точно виконувала накази про засланців. Найбільшу увагу тюремний уряд радить звертати на той параграф наказу, де говориться, що засланцям не вільно видати хоч-би на короткий час місце свого заслання. Хто провиниться в цьому, того слід садовити в тюрму на три місяці.

◆◆ Торгово-промисловий з'їзд. В Петербурзі мав відбутись торгово-промисловий з'їзд. У програм з'їзду поставлено такі справи: торгова політика Росії та Персії, охорона законом торгівлі й промисловості, гірнична промисловість на півдні російській державі, і багато инших. З'їзд мав скінчитись 30-го березня.

◆◆ З'їзд представників печаті з приводу ювілею Толстого. Редакторів-видавців Федорову міністерство внутрішніх справ дозволило скликати в Петербурзі всеросійський делегатський з'їзд представників печаті, для обміркування справи святкування ювілею Толстого.

◆◆ Переселення старовірів на Сибір. В 1907 році до головного уряду хліборобства дійшли відомості про те, що старовіри бажують переселитися на Сибір. Тоді було виражено, за допомогою

головного уряду, на Далекій Схід гурт повномочних од загально-російського з'їзду старовірів, щоб вони обдивились гулящу землю. Між ними були і старовіри заграничні. Старовірські ходоки записали на себе 6,000 наділів (коло ста тисяч десятин) і прохали Царського дозволу на те, щоб старовірам було вільно повернутися в Росію. Царський дозвіл вийшов 13 березня і тепер мають повернутись з-за границі 100 тисяч старовірів, що оселяться в Сибірі, в Амурському краю.

◆◆ **Подоходний податок.** Московський біржовий комітет готує записку для внесення в Думу про потребу заведення подоходного податку, поменшення косвенних податків і утворення Думського контролю над державними фінансами.

◆◆ **Закриття єврейського „Ето“.** Єврейську територіальну організацію (з початкових букв слів складалася й назва *Е-т-о*)—закрито по міністерському наказу. Спілка ця була в законена в Варшаві; головний її уряд знаходився на цей час в Києві. Закрито і головну спілку, і її відділи.

На Україні.

◆◆ **Міністерська догана.** Міністр народної освіти, Шварц, висловив догану приват-доцентові ново-російського університету, Ол. Грушевському, за читання лекцій українською мовою. Крім того міністр нагадує, що коли таке трапиться знову, то Грушевського буде скинуто з професорської посади.

◆◆ **„Клуб рускихъ націоналистів“.** Недавно у Києві затвержено статут „Клуба рускихъ націоналистів“. Ця нова політична спілка має таке завдання: дбати про те, щоб нікому не мавалась ніяка автономія; до сього клуб каже, що щоденно західний край—є спокон-віку широкоросійський край і в ньому є тільки один народ—русский; що ніякого малоруського чи українсько-русського народу нема, бо є тільки південно-російський просток єдиного російського народу; що український рух—шкідливий і не має під собою міцного ґрунту. Отже найголовніше й найперше завдання клубу—це „боротьба з польським натиском і з українофільством, силами самої-ж України“. Клуб має право заводити свої відділи в межах південно-західного краю і в Полтавщині та Чернігівщині.

На чолі сього клубу стоять—Савенко, Рева, професор Флоринський, протоієрей Прозоров і інші.

◆◆ **Оштрахування голови „Одеської Просвіти“.** З постанови одеського генерал-губернатора, голову одеської „Просвіти“, М. Комарова, оштраховано на 100 карб., за те, що він не по-

дав чиновникові, присланному на збори, відомостів про особ, що мали говорити на зборах, і вступив з чиновником у суперечку.

◆◆ **Учительський інститут в Києві.** Попечитель Київської шкільної округи вдався до городського голови, вказуючи на те, що в Київській шкільній окрузі єсть один тільки учительський інститут, в Глухові, і що сього мало, бо Глухівський Інститут випускає на рік всього 26, або 30 учителів, а для городських шкіл їх треба куди більше. Через се попечитель, бажаючи заснувати учительський інститут в Києві, вдався до городської управи, щоб вона дала учасок городської землі од 3 до 5 десятин та додала й своїх коштів на збудування інституту.

◆◆ **Природничий сільсько-господарський музей.** Київське товариство любителів природи поставило одкрити в Києві природничий та сільсько-господарський музей і з цією метою вдалось до начальника краю з проханням, щоб під будинок цього музею було одведено учасок інженерської землі.

◆◆ **Припинення „Світової Зірницї“.** Видання тижневика «Світова Зірниця» припинилося, бо редактор запедужав і виїхав до Варшави, для операції. Коли редактор повернеться, то часопис знову почне виходити.

◆◆ **Нагорода за паліїв.** Полтавське губернське земське зібрання зробило (в 1906 р.) постанову видавати нагороду тим, що будуть ловити паліїв. Тепер Полтавська повітова земська управа одержала од губерньської 300 карб., що мають бути віддані двом селянам і одній селянці за те, що вони піймали паліїв. Одному з них буде видано 100 карб., другому 75 карб., а жінці 125 карб.

◆◆ **Оштрахування.** Катеринославський губернатор оштрахував на 300 карб. студента вищої гірничої школи за те, що той на похоронах Каравая причепив до студентського вінка червону стрічку.

◆◆ **Смертні кари.** 24 березня в Києві покарано на смерть сім душ, що були присуджені до смерти военно-окружним судом за напади, грабунки та заїйства полицейських.

◆◆ **Смертні присуди.** Того-ж дня военно-окружний суд приговорив до смертної кари ще чотирі души за розбійницькі напади та грабунки в Чернігівській губернії. Суд постановив ходатайствувати, щоб смертна кара всім чотирьом була замінена відданням у арештанські роти.

26 березня було присуджено до смерти ще три души;—суд постановив просити, щоб і цим смертна кара була змінена на арештанські роти.

Бажання.

Чому я не птиця, — орел молодий,
 Чому я не ворон, той царь степовий,
 Чому мені, Боже, ти крилець не дав,
 Щоб я тепер прудко, як птиця, літав!
 На рідну Україну полинув би я,
 Де ниви пишгаються, рідні поля,
 Де мріють степи, зеленіють садки,
 Де любо хвилюються срібні ставки.
 Махнув би тепер я могутнім крилом
 І прудко полинув би вільним орлом,
 Узяв би я кобзу і грав би, й співав,
 Про ліпше минуле життя споминав;
 Згадав би колишні мрії свої,
 І тяжко заплакали б струни мої.
 І сам сумував би і плакав би я,
 Як плаче кохана Україна моя.
 Та чом же ви, струни сумні, мовчите,
 В мене під руками лише тремтите?
 Заграйте гучніш, задзвеніть, загудить,
 Братів моїх рідних зо сну розбудить;
 Скажіть їм про лихо, про стогін людський,
 Скажіть їм про бурі, про гомін морський,
 Скажіть, що може лиш той подолать,
 Хто вміє і в бурю одважно літать.

Грицько Устименко.

Лебедів 1908 р.

* * *

На кручі високій стояв я над морем
 І мовчки дивився на море живе,
 І бачив, як хвилі родились, вмірали...
 І слухав, як буйнее море реве...

А в грудях таємно родились жадання,
 Кипіли і рвались до хвиль прудких
 І так-же, як хвилі, родились, вмірали
 У грудях розбитих, у грудях слабих!...

П. Гай.

ШЕРЕРІД

(Нарис).

(Кінець.)

Тут саме господиня внесла самовар і, не сідаючи до столу, почала порядкувати.

— Навіщо ж привчатися до чужого, коли наше, українське, все зручніше й краще?— знову питав я:— Он у вас посуд тут який: все „вринки“, „латки“ та „ворчаги“.. чи не зручніші ж наші глечики, та горщики?—

— Де ж ви їх візьмете тут, тих глечиків та горщиків?! Глечик у нас був один... мати з собою з дому привезла,— так через те тільки ми з дружиною й знаємо, що воно за глечик. Довго таки він і був, а оце вже годів з двадцять як розвалився... Купити їх тут не купиш, хоч давай по сто карбованців!—

— Ну, а одежа? Сорочки мережані, вишивані... плахти та спідниці?... не краці ж вони за оці капцальські сарафани?—

— Того вже я, барін, не знала, які ті вишивані сорочки!... обізвалася господиня:— Казали мати, що ще у дорозі, за два роки, чисто вся одежа, яка була з дому, порвалася, де-яку то вже й дорогою купували. Мені було тільки три роки, як наших переселяли сюди, а пам'ятати себе я почала вже тільки тут, у Тагилі. Плахта материна ще є одна, лежить у скрині, хоч уже й зовсім зотліває, а сорочки вишивані—то ще мати поносили...

— А самі чомуж не вишиваєте?—

— Не можна було тут вишивати, бо ніде було купити й заплочі. Як пригадаю, то мати бідні дуже з цього журилися й плакали; діти ж наші то вже й не вміють оттак вишивати та мережати, як от вишивані оті материні рупники, що вісять біля образів.

— А от же,—показав я на образи та на голубця папірового,— „святого духа“ ви вмієте робити і васильків звідвлясь добули!..

— Васильки то ще моя мати з Ніжинщини привезли,—сказав Трохим,—то ми вже й бережемо... і вбіраємо біля образів, як наші матері вбірали...

— А Свят-Вечір справляєте?

— А як же! То велике свято! По сих краях, то правда, люде не справляють і увару не варють, але ми того нильно додержуємо, як і батьки наші... і навіть дітям навазуємо не забувати, що то за Свят-Вечір.

— А колядувати ж у вас парубки та дівчата ходять?

— Ні, того в нас немає. Мов у-ві-сні пригадую, як у нашій стороні приходили до нашої хати парубки й дівчата і звізду приносили, а у звізді свічка горіла і матір Божу з младенцем осяювала. Співали вони так хороше... Любо нам малим те було й цікаво... А ранком колись приходили й зерном посипали...

— Чому ж тут того не ведеться?—

Після цього мого питання з печі почувся пригнічений старечий голос:

— Ох, пане, пане! Хто ж його тут співатиме?—

Я повернувся на голос і побачив, що на печі підводився старезний дід, з довгою, як молоко білою, бородою і таким же білим волоссям. Широкі його плечі й груди виявляли, що дід мав колись велетенську постать. По вигляду дід нагадав мені дідів-пасипників, що мені в мої дитячі роки ще траплялося на Україні бачити. Очевидячки, дід чув всю нашу розмову, але довго не озивався.

— Хто тут співатиме? питаю я вас!.. казав дід трохи хриплим, але ще дужим голосом, дивлячись на мене суворо і навіть гнівно:—Хто співатиме, коли у цій країні навіть птаха Божа і та не співає! Це-ж проклята Богом країна... проклята!..

— А я думав, тату, що ви сите!..—казав Трохим, наближаючись до печі:—От наш гість цікавиться нашим життям, то може-б ви розказали?..

— „Наше життя“!.. Тяжко згадувати!..

— Вони от,—кивнув на батька Трохим,—сливе нічого не пам'ятають з того, що тут було за останні роки, навіть забувають, як невісток звать та онуків, а як про Україну та про свої молоді літа, то все вам розкажуть, наче вчора те було!

— Розкажіть, спасибі вам,—вдався я до діда:—як то вас переселяли сюди з України, та як ви тут жили...

Погляд дідів трохи помнякшав і суворість у йому почала змінатись на сум.

— Старий уже я, пане... а як пригадаю усе, що було, то защемить серце і запече його, немов у вогні... Помститися воно рветься за тую кривду, що нам заподіяли, та немає на кому помститись... бо немає того, хто винен. І нудьга, і помста гнітять мою душу... і сльози біжать... Нехай мої сльози та сльози моєї покійної дружини каменем ляжуть на серце князеві... і його дітям... і всім його нащадкам!..

Дід спинився, втер очі,—ті сльози, що вибиралися з їх,—і, обернувшись руками об піч, посуху вів до коміна. Притулившись потім до коміна спиною, щоб легше було сидіти, він прибрав руками своє волосся й бороду і, вже після того почав зповідати:

— Від батька чув я, що діди наші були вільними козаками, мали добрих коней, рушницю і всяку зброю. Вони ходили походами воювати ворогів та добувати козацької слави, а хазяйством вдома порядкували вже їхні жінки, разом з батьками та недолітніми дітьми. Жили всі у достатку,—землі було багато... Не міряна ще земля була. Одягалися всі, казали батько, так, що любо було поглянути: парубки в синіх чумарках, червоними поясами підперезані, а дівчата мов маків цвіт: сорочки на їх мережані, плахти сріблом гаптовані, на ногах червоні сап'янці, у косах стрічки всякі, а на шиях та на грудях намиста сяють та грають...

— Після того звідвілясь взялися пани і сказали, що наша земля—так то не наша, а їхня, а за те, що ми з неї живимось, то мусимо на них робити, Батьки спершу змагалися, почалася колотнеча, але далі москалі прийшли і всіх утихомирили... і стали всі наші вріпаками.

За життя мого батька та за мої молоді літа вже всі давніші розкоші знищилися, а все-ж таки хоч і одбували ми панщину, а як агадаєш та прирівняєш до того, що тепер, то були ми щасливі. У зиму, було, парубки та дівчата на вечерниці збираються, жартують та пустують, аж хата трясеться. По весні, було, до Остра збіраємось... Остер—то річка там у нас така була, що у Десну впада... Чули може про таку річку?—вдався оповідач до мене:—Ви ж письменні, то повинні б чути?

— Як же не чути?—одповів я:—чув, а Десну навіть бачив.

— Так от, зберемося було до Остра під верби... Рай, тай годі! Травиця м'яка, запашина... квітки з травиці немов Божі очі на тебе дивляться... соловейко тут щечече-залягається... Заведемо було пісню,—голосну та жваву,—дівчаточка-щечетути туди-ж до нас прилучаються... Почнемо було у горюдуба, або у гуси грати... сміх та дівоче гування по над річкою лунає, розлигається... А у жнива: вийдемо було з косами... зайдемо ручку... вдаримо зразу,—ледве за нами дівчата поспішаються снопи в'язати... Лягає червона пшениця, колос до колосу.. важка, мов золото, трохи грабки від ваги не ломаються... Просються, було, вже дівчата, а далі так і лаються, щоб ми не поспішали, щоб давали їм хоч передихати... а ми було ще дужче... ще дужче...

В очах у діда грав тепер вогонь юнацтва. Він проказував натхненно і, здавалося, переживав знову всі ті щасливі часи своєї молодости.

— Ніч надійде... всі попаруємось... Ховатись ніхто не ховався з тим... Кого хто кохає, то всі те знають і всі бачуть... не було у цьому сорому ніякого... Ляжеш, було, з своєю милою під копицею, приглубиш було її, втомлену, пригорнеш до серця, та так втомлений і спиш... А щоб скривдити дівчину, так того з-роду, з-віку не було...

— Це не так, як от у нас!... обізвався Трохим:—
Пустя тільки дівчу до парубка!...

— Оттак покохався і я... казав дід далі:— Мені
було сімнадцять, а повійній Катрі чотирнадцять...
Так ми аж, три роки кохалися, поки побралися...
Як же побралися, то взялися спільно до праці.
Хатину собі окрему збудували... хазяйство по троху
впорядкували, діточок придбали за дев'ять років
п'ятьох... Трохим от—найстарший був... Коли тут
і впала на нас лихая година! Сказали нам, щоб
на всяку сім'ю лагодили одного воза, та складали,
як вміститься, збіжжя, бо ми, мовляв, вже продані
князеві а той переведе нас на Урал... Що то за
Урал і я'ве нас лихо тут дожидає, ще ніхто не знав,
а про-те зразу всі мало не збожеволіли, сумуючи, що
доведеться покинути рідний край. Катря моя сер-
дешна прямо об сиру землю билася... мабуть що й
стратила-б себе, коли б не діти біля неї. Ми по-
чали були змагатися... не хотіли видати хати. Але
не допомоглося... Нагнали до нас москалів, кого
побили, кого різками посікли, і таки силоміць з
рідного села на віки вирядили!...

Тут з очей у діда побігли сльози і перепи-
нили його оповідання... Я прохав Трохима подати
батькові склянку чаю. По троху дід заспокоївся і
повів далі:

— Силоміць покладали наших непритомних жінок
на вози, повкидали туди-ж менчих дітей і, оточив-
ши весь табір москалями, погнали всіх трьома
валками на схід сонця...

— Два роки ми йшли... Два роки були в до-
рові!... Багато хрестів позоставалося по над довгим
шляхом на могилках наших дітей! Поховав і я
трьох у дорозі... тільки двойко до місця довели
ми... Багато недолі зазнали ми за два роки того
переходу, але як порівняти ту недолю до тієї муки,
що ми потім зазнали тут, по руднях та гамарнях,
то ще те лихо не найбільше було! Світу сонця ми
тут по цілих тижнях не бачили, від важкого духу
та від диму зомлівали, один одного через бруд та
сажу не пізнавали, та ще й бичів від десятників
щодня куштували за те, що не вміли доладу ро-
бити. Далі забили нас на таке, що перевернулися
ми зовсім на тварюку... Прийдеш з гамарні, вхо-
пиш скільки ложок якоїсь юшки, та й впадеш десь
у куток спати, як є: брудний і не вмийти, бо втома
валить тебе з ніг...

— Так воно було дев'ять років... Не всі наші
вижили ті довгі роки... чимало дітей за ті роки
посиротіло... Як вийшла воля, то всі ми, і Черни-
гівці, і Полтавці, хотіли повертатись у рідний
край, але начальство того не дозволило і оселило
нас тут, трьома слободами... От ми й поневіраємося
тут, та плачемося на того князя, що розлучив нас
з рідною землею!... Четверте коліно вже тут у Сі-

бірі народилося... четверте коліно!... це вже самий
перерід...

Дід спинився, ватрусився і з грудей його ви-
билися тяжкі ридання.

— Ох... ох... ох! Ох, краю мій!... Краю мій рід-
ний... далекий!... бажаний!...

— Оттак добалакалися!—сказав Трохим, хитаючи
головою:—Це на їх часто знаходе оттаке!...

— Дайте мені хоч раз ще глянути на рідну
країну!—ридав старий:—Не ховайте мене тут, у
мерзле болото!... Одвезіть мене до Остра!... Ох...
ох... ох!...

Я не мав сили слухати далі це тужіння, ці
вигуви жалю і музи... Мені самому забивало дух
риданнями... Почуваючи, що я не можу дати він-
кової пільги душі нещасного діда, не можу знайти
ніякого слова розваги, я раптом попрощався з ха-
заїном і пішов геть з хати на двір; там мій знайо-
мий вже облагодив свою справу і збірився до дому.

Як вийшли ми з Салки, то була друга година.
На землю насувався холодний туман, що завжди
буває тут у великі морози. Сонце ще не зайшло,
але крізь морок того туману воно здавалося зовсім
білим, непромінним і мертвим.

Слово „перерід“ глибоко западо мені у душу.
Три села з українським переродом... з переродом
без'оборонним, безпорадним... Мені ввижався вже
той недалекий час, коли вимруть останні діди „пер-
шого коліна“, коли по йому незабаром підуть в
домовину сини, „друге коліно“, що знає ще Україну
хоть через оповідання батьків... і ніхто вже тоді,
по цих хатах, не ридатиме по далевій Україні...
хіба тільки останні українські рушники, зотліваючи
по стінах, сумуватимуть по білих рученятах теї дів-
чини, що мережала їх у чепуренькій хатині, там,
у рідній Ніжинщині, та сухі васпльби журити-
муться під стелею по теплих росах рідних берегів
Остра,—поки по-троху й вони розпорощатся на
куруву і зникнуть.

А. Кащенко.

НА ЧУЖИНІ.

Доля розкидала скрізь нас по світі,
В сумні степи на чужину,

Все нам казала покинути долю,
Край наш коханий, родину...

Рідною неньку ми бачим здалека,
Милу свою Україну...

Ненько! візьми, притули нас до серця,
В тяжку, сумную годину!

Смутно живеш ти у хаті безверхій,
Смутная „вдово-небога“,
Діток годуєш, шукаючи правди,
Правди... а правда—у Бога!

А. Хвиля-Грай.

Манжура, Хайгар.

* * *

Показував людям я серце розбите
У ранах смертельних і кров'ю облите...
Та люди байдужо усі споглядали,
В злораднім безумстві з його реготали...
І плакало серце, тихенько тремтіло...
І сходило кров'ю... і гірше боліло!..

П Гай.

Бібліографія.

Д. Маркович. По степах та хуторах.

Видавництво „Вік“ 1908 р. Ціна 65 коп.

Імя Дмитра Марковича відоме українським читачам—давно. Його оповідання уявлялися в різних збірниках, та часописах. Се талан сильний, пише пером мальовничим; зміст оповіданнів бере з народного життя, з кругу „наймитів“, „найминок“, з миру покривджених; дає малюнки сього життя показні, драматичні,—вони лишають в пам'яті читача дуже міцне вражіння.

Але остатнім часом Д. Маркович був-замовк.. В додаткові до оповіданнів, виданих тепер „Віком“, автор сам здійсмає річ про те, що він остатніми роками не обзивався. Через що се було? Дуже гарне, яскраво написане оповідання в кінці книжки—присвячено як раз сьому питанню. Автор починає з малювання однієї тяжкої, вразливої сценки, що він бачив у своєму дворі: на його очах собаки розірвали kota. Заспокоївшись словами своєї дружини, що тут тими жорстокими діячами були—звірі, автор, вернувшись у хату, хотів залишити думку про цю пригоду. Але газетні відомості дають йому такі-ж малюнки з життя людей: раз-у-раз без-жалю прикінчується життя людське при самих тяжких умовах, аж до тих випадків, як жертву доганяють і таки умертвляють біля готової смертної ями...

Шановний автор надзвичайно сильно написав це оповідання. Кінчиться воно такими словами: ось, мовляв, через такі тяжкі явища життя нашого і мовчав остатнім часом автор: не могло в його бути настрою до писання. За-надто пригнічує життя думку і творчість!—

Се правда, життя сучасне—тяжке, дуже тяжке, але... шановний автор так майстерно написав і це оповідання, що показав велику живучість, повну силу свого талану, повну свою змогу писати *тепер*.

Тим-то після перерви ждемо від Д. Марковича нових творів його мистецького пера.

А поки-що треба скласти подяку видавництву „Вік“, за ту послугу, що воно зробило українським читачам, видавши збірку творів Д. Марковича. З боку зверхнього—видання теж гарне. Ціна книжки не дорога.

О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Київське наукове Товариство—врядило 15-го Березня урочисте зібрання, для вшанування пам'яті В. Антоновича. На естраді стояло погруддя й портрет його, гарно вбрані рушниками й вінками. Було 5 відчитів: проф. М. Грушевський говорив про Антоновича, яко історика, про його провідні думки в історичних працях; д. Дведжора подав огляд важніших історичних праць Антоновича; проф. Павлуцький вказав заслугу його в археології; доцент Данилевич говорив про Антоновича яко професора, про його читання лекцій і відносини до студентів. Стешенко говорив про А—ча, яко громадського діяча.

Публіки було багато; вона з цікавістю прослухала всі відчити.

◆◆ По скінченню публічного зібрання, відбулися ще призначені на той день загальні збори „Наукового товариства“; разом було й засідання Ради „Товариства“, бо всіх членів, присутніх на зборах, було всього 14 душ. На сьому засіданню доведено було до відому зборів, що Рада Товариства розпочала вже друкувати перший випуск його праць.

Потім обмірковували дораду проф. Перетца, що клика Товариство прилучитись до святкування ювілею графа Л. Толстого. П. Перетца піддержував другий росіянин, д. В. Щербина. Супроти доради говорила О. Пчілка, доводячи, що прилучатись до того ювілею не варто. Толстой високо-талановитий автор-повістьяр; але його шануватимуть не за сей талант, а за „учительство“. А се учительство напустило не мало й туману. „Толстовство“ загнало-було й кращих людей у глухий куток. З того „непротилвення злу“, Толстой, під час „визвольного руху“, тяг російську поступову громаду—назад. „Жизнь по евангелію“,—яко проповідь з графського окола, повного благ і „скарбів земних“ (ще приумножаних пробажем тих же таки творів графових, дарма що запураних ним),—більш подібна до великого лицемірства, ніж до „великого учительства“. Виходячи з сього, О. П—ка висловлювала думку, що Київському Науковому Товариству нема чого прилучатись до вшанування Толстого на його святі. Інші українці не висловлювались.

При голосуванні—13 голосів було за святкування і 1 голос *проти*. Таким чином, київське Наукове т-во, хоть в дуже малому числі членів, рішило до ювілею гр. Л. Толстого—прилучитись, маючи в свою пору послати когось, або щось до Петербургу.

♦♦ Лекції Київської „Просвіти“. 25-го березня в помешканні „Юго-Западного Общества Трезвости“ відбулась восьма безплатна, популярна лекція, уряджена шкільно-лекційною комісією Київської „Просвіти“. Читалось „Про Вулкани“, лаборантом київської політехники—М. Качаловським. Лекції Просвіти мають великий успіх.

♦♦ Українське товариство „Січ“ у Відні—19 марта (н. ст.) святкувало свій 40-літній ювілей. Був уряджений дуже гарний концерт, була хороша святкова промова і реферат студента Галуцінського на тему: „Студентство і вільна Україна“.—По концерті відбувся,—по заграничному звичаю,—„комерс“, то-б-то неофіціальна частина урядженого святкування, коли люди звичайно збираються щирішим гуртом і почуваються вільніше.—З різних сторін України дістала „Січ“ привітні телеграми.

Роковини Шевченкові в Сібірі.

С. Колпашово. (В Наримському краю). 26-го Лютого в нас відбулося святкування роковин незабутнього Тараса Шевченка.

Засланці-Українці Колпашовської та Ново-Ільїнської колоній, згуртувавшись, справили це святкування. Було сповіщено і по інших колоніях. Не вважаючи на обмежене з усіх боків життя і великий холод, прибували учасники навіть більш як за сто верст. Помешкання було призначено чоловік на 60, алеж зібралось більш; значна частина була і москалів та поляків. Отже хоч яє було тісно, та це не замічалось, бо кожен був захоплений тільки тим почуванням урочистої хвилини... В помешканні на передній стіні висів великий патрет Кобзаря, намальований засланцем Кушевським; патрет був прилаштований на червонім прапорі, а під-низом були слова: „Учітеся, брати мої, думайте, читайте, і чужому научайтесь й свого не цурайтесь“; вгорі був великий розкішний вінок, перевязаний рушником. По 5-й годині ввечері зібрались. Михайло Краснокутський сказав промову; початок її був такий: Ми зібрались святкувати пам'ять найкращого сина нашої дорогої України, незабутнього Т. Шевченка. Мення його звисне не тільки нам, українцям, але й всім, і не тільки в нашій державі, а й по-за нею. Т. Ш. найкращий український поет, його твори—були плачем за Україну і весь загнічений народ. Він перший розворушив в серцях Українського народу думку про святу волю, та права народні.

Дальше було сказано, як правувалась Україна, як в той час стояла народня освіта; подано було огляд історії України і життяпис Тарасовий.

Потім Краснокутський сказав свою віршу на смерть кобзаря.

Початок віршів був такий:

„Колись на Україні співав ти, Тарасе,

Про волю народа свого,

Розказував людям про Січ-запорожжя,

Про діда старого Дніпро.

Співав за гетьманів, за ті могили,

Що їх так багато на нашій Україні,

І що в тих могилах синів полягло

За волю України велике число“. (і далі).

Було прочитано ще й другі вірші, зложені на роковини.

Микола Чабанюк сказав промову про українське слово, про значіння Шевченка в українській літературі і про національне питання.

Від москалів сказав промову Василь Осіпов. Він доводив про те, яке значіння мав Шевченко для української літератури, та яким гарячим словом були його вірші—за свій народ і його невірницьке життя.

Микола Рибін сказав своє стихотвореніє про Кобзаря, зложене московською мовою*).

Був згуртований маленький хор, під приводом Володимира Чабанюка. Співали „Заповіт“, „Така її доля“, „Зійшов місяць над горою, зійшов подивився“, „Рече та стогне“, „Де згода в сімействі“ і багато інших.

Декламували: „До мертвих, живих і ненароджених земляків“, дві частини з поеми Іван Гус, „Моїм союзникам“,—„В неволі тяжко“, „Не спалося“, „Хіба самому написать таки посланіє до себе“, „Було колись на Україні“, „Буває в неволі иноді згадаю“ і багато інших.

Найбільше вражіння зробив засланець з Полтавщини, Пиратинського повіту, зовсім неграмотний селянин, років 50-ти, Хведір Шевченко. Він дуже гарно проказав: „Неначе степом чумаки“, і „Мов за подушне оступили“.

Вечір скінчився у 2-ій годині. Можна думати, що святкування Кобзаревих роковин pomoже швидче справдити давніший замір згуртуватися в одну колонію українцям засланцям. Віда тільки в тім, що зовсім нема нашої літератури. Міркуємо що-небудь поставити, алеж пьєс українських теж, можна сказати, нема. Однак збираємося поставити «По ревизії», тільки тепер всі обхоплені жахом: днів чотири чи п'ять з'явилась пошесть, сипний тиф, і за ці дні заслабло 11 (чоловік,—з них один уже вмер. Певно тиф раніш привезли, та тільки тепер визначилось, що то за хвороба. В місяці Лютому прибув сюди етап, чоловік 70, між ними й було двое чи трое хворих; а то, кажуть, до теї пори сипного тифу тут ніколи не було...

Умовини тутешніх лікарських обставин—лихі: на весь Наримський край—один лікар, та чотирі хвершала; їм приходить ся працювати до втоми: крім тифу—в Наримським краї вже місяців два лютує віспа.

К—ій.

*] Дуже гарне, і по думці, і по складу віршів. — Ред

Галицьні крайові справи.

II.

В попереднім числі „Рідного Краю“ було зазначено, і то даше в загадних очертах грунт соціального й національного життя в Східній Галичині. Щож є в то му життю? Лихі закони, ще далеко гірші польські урядовці, що виконують ті закони, затата ненависть польського „двора“ (пана в підпанками) до українського селянства і взагалі ворожість до українців мало не всіх поляків,—бо навіть і соціал-демократи, разом з польською шляхтою, виступають ворожо протів українців; доказом тому єсть хоть би й промова в австрійському парламенті протів заложення українського університету у Львові: ту промову сказав лідер (проводар) польської соціал-демократичної партії, родом жид, Діаманд. І ніхто з польських соціал-демократів не перечив йому, не сказав слова в оборону справедливого домагання українців.

Отсе те поле, що на йому різко виступає велике поприрадження мало не 4-х мільонів нашого народу. Се—велике політичне багно, де звиваються, сизаються, виратуватись, українці, втопані сюди шляхетсько-польським урядом. На поверсі того багна пишається кілька тисяч польських шляхтичів зі своїми підручниками, ксьондзами та різними урядниками. На них іде українська кривавиця в Галичині. Щоб не дати українцям можливости видратуватись з сього отрутного багна, кілька тисяч тих напасників мусять всякими способами удержати законодавчу інституцію краю,—галицький сейм,—в своїх руках; для сього польська шляхта мусить де-що уступати і не шляхетним подікам—і дійсно уступає те, чого не має вже сили вдержати в своїх руках. Але там де польська шляхта мусить щось уступити „демосові“, тій простоті, то звісно робить пільгу чи вигоду—своєму народові. Часто дрібними уступками,—як-то важуть, дурничкою,—вона забезпечує собі поміч подьського загалу, котрому дуже вже забажалось спольщити Східну Галичину,—і таким способом забезпечує собі на довгі часи можливість висискування українського народу. А се вже не дурничка! Але і в того українського добра часто й багато перепадає вже і нешляхетним полякам аж до польських селян влючно. Прикладів такого перепадання—безліч, тому беремо, що перше приходить на думку: зміцнювання берегів рік, урядження доріг, постанову шкільництва і инше; не забуваймо при тім а ні на хвилину, що і українські і польські податки в Галичині однакові, коли ще українські й не більші. На зміцнювання берегів рік в польській Галичині, мало не в 3 рази менший по своїй площі від української, в багато раз більше тратиться грошей, ніж в українській. Всяк знає, яку шкоду робить розлив води з берегів рік і навіть річок, коли вимовляють поля, сіножаті, городи,

коли через обвал берегів навіть самий вид земельного маству міниться, переважно меншає; отож добре зрозуміло, яку вигоду мають польські селяне хлібороби від того, що сойм,—господарь краю,—в польських руках. Тим, що, при однакових податках, витрачається більше в польській Галичині, ніж українській,—діється українцям велика кривда.

Не менше значіння в господарстві мають і добрі дороги,—і се кожен розуміє. Є в Галичині добрі шоссовані дороги, так звані „Цісарські“, але вони—в польській Галичині; а в українській—їх дуже мало; тут здебільшого так звані „польські дороги“; в мокрий час на них мало не топляться коні, а вгруду—ломляться вози, валічаться коні і навіть люди. Уже сама отся кривда нашого народу,—дрібна в порівнянню з иншими кривдами,—ще раз ясно показує, що й селянам польським вигідно, щоб сойм був навіть в шляхетських, аби лише в польських, руках. Правда, з сього ясно й те, яке не вигідне для українців сусідство з поляками; ясно, що українцям для свого рятунку треба чим скоріше одязатись од такого сусіда.

Погляньмо ще на шкільництво,—хоч сюди аж моторошно заглядати. Неможливо уявити собі щонебудь в більш сумнім становищі, ніж українське шкільництво в Галичині, хоч воно там—ніби-то забезпечене конституцією.

Почнімо огляд з висових шкіл і перейдімо до найвищих, народних. Поляки мають в Галичині 2 університети, в Кракові і у Львові,—українці мають лише 8 кафедр в Львівському університеті. Поляки мають політехнікум, українці—ні. Поляки мають рільничу академію, поляки мають ветеринарську школу й виші,—українці нічого.

З середніми школами для українців справа така сама погана. Поляки мають 52 гімназії, українці—5, хочай українці потребують гімназій не менше, ніж поляки.

Українських дітей повно по польських гімназіях; тут найсвятіші почування українських дітей приймають зневагу від гімназістів поляків і від польських учителів, перейнятих духом ненависти до українського народу, хоч вони серед його і з нього живуть. Українці радіб ратувати своїх дітей, але даремна праця! По закону 1867 р. заложення української гімназії в Галичині залежить від сойму, тоб-то од поляків, що в йому панують. Отті числа, „52“ і „5“, виривно показують „прихильність“ галицьких поляків до українського народу! Але—далі. Реальних шкіл поляки мають 7, українці не мають ні одної, не мають ні одної промислової, торгової школи, ні державної учительської семінарії. Нігде в цілім краю українці не мають ні одної шость-класової або п'яти-класової народної школи, а по селах не можуть мати ні одної чотири-класової школи, бо поляки не дають закладати. Та що говорити про вищі й середні українські школи, коли українці в цілій Галичині не мають ні одної своєї народної школи... Є 2,470 двоязич-

◆◆ Лекції Київської „Просвіти“. 25-го березня в помешканні „Юго-Западного Общества Трезвости“ відбулась восьма безплатна, популярна лекція, уряджена шкільно-лекційною комісією Київської „Просвіти“. Читалось „Про Вулгани“, лаборантом Київської політехники—М. Качаловським. Лекції Просвіти мають великий успіх.

◆◆ Українське товариство „Січ“ у Відні—19 марта (н. ст.) святкувало свій 40-літній ювілей. Був уряджений дуже гарний концерт, була хороша святкова промова і реферат студента Галуціанського на тему: „Студентство і вільна Україна“.—По концерті відбувся,—по заграничному звичаю,—„комерс“, то-б-то неофіціальна частина урядженого святкування, коли люди звичайно збираються щирішим гуртом і почувуються вільніше.—З різних сторін України дістала „Січ“ привітні телеграми.

Роковини Шевченкові в Сібірі.

С. Колпашово. (В Наримському краю). 26-го Лютого в нас відбулося святкування роковин незабутнього Тараса Шевченка.

Засланці-Українці Колпашовської та Ново-Ілїнської колоній, згуртувавшись, справили це святкування. Було сповіщено і по інших колоніях. Не вважаючи на обмежене з усіх боків життя і великий холод, прибували учасники навіть більш як за сто верст. Помешкання було призначено чоловік на 60, алеж зібралось більш; значна частина була і москалів та поляків. Отже хоч як було тісно, та це не замічалось, бо кожен був захоплений тільки тим почуванням урочистої хвилини.. В помешканні на передній стіні висів великий патрет Кобзаря, намальований засланцем Кушевським; патрет був прилаштований на червонім прапорі, а під-низом були слова: „Учітеся, брати мої, думайте, читайте, і чужому научайтесь й свого не цурайтесь“; вгорі був великий розкішний вінок, перевязаний рупником. По 5-й годині ввечері зібрались. Михайло Краснокутський сказав промову; початок її був такий: Ми зібрались святкувати пам'ять найкращого сина нашої дорогої України, незабутнього Т. Шевченка. Мення його звисне не тільки нам, українцям, але й всім, і не тільки в нашій державі, а й по-за нею. Т. Ш. найкращий український поет, його твори—були плачем за Україну і весь загнічений народ. Він перший розворушив в серцях Українського народу думку про святу волю, та права народні.

Дальше було сказано, як правувалась Україна, як в той час стояла народна освіта; подано було огляд історії України і життясис Тарасовий.

Потім Краснокутський сказав свою віршу на смерть Кобзаря.

Початок віршів був такий:

„Колись на Україні співав ти, Тарасе,
Про волю народа свого,
Розказував людім про Січ-запорожжя,
Про діда старого Дніпро.
Співав за гетьманів, за тії могили,
Що їх так багато на нашій Україні,
І що в тих могилах синів полягло
За волю України велике число“. (і далі).
Було прочитано ще й другі вірші, зложені на роковини.

Микола Чабанюк сказав промову про українське слово, про значіння Шевченка в українській літературі і про національне питання.

Від москалів сказав промову Василь Осіпов. Він доводив про те, яке значіння мав Шевченко для української літератури, та яким гарячим словом були його вірші—за свій народ і його невільницьке життя.

Микола Рибін сказав своє стіхотвореніє про Кобзаря, зложене московською мовою*).

Був згуртований маленький хор, під приводом Володимира Чабанюка. Співали „Заповіт“, „Така її доля“, „Зійшов місяц над горою, зійшов подивився“, „Рече та стогне“, „Де згода в сімействі“ і багато інших.

Декламували: „До мертвих, живих і ненароджених земляків“, дві частини з поеми Іван Гус, „Моїм соузникам“,—„В неволі тяжко“, „Не спалося“, „Хіба самому написати таки посланіє до себе“, „Було колись на Україні“, „Буває в неволі иноді згадаю“ і багато інших.

Найбільше вражіння зробив засланець з Полтавщини, Пирятинського повіту, зовсім неграмотний селянин, років 50-ти, Хведір Шевченко. Він дуже гарно проказав: „Неначе степом чумаки“, і „Мов за подушне оступили“.

Вечір скінчився у 2-ій годині. Можна думати, що святкування Кобзаревих роковин поможе швидче справдити давніший замір згуртуватися в одну колонію українцям засланцям. Віда тільки в тім, що зовсім нема нашої літератури. Мірвуємо що-небудь поставити, алеж пьес українських теж, можна сказати, нема. Однак збірасмося поставити «По ревизії», тільки тепер всі обхоплені жахом: днів чотири чи п'ять з'явилась пошесть, сипний тиф, і за ці дні заслабло 11 (чоловік,—з них один уже вмер. Певно тиф раніш привезли, та тільки тепер визначилось, що то за хвороба. В місяці Лютому прибув сюди етап, чоловік 70, між ними й було двоє чи троє хворих; а то, кажуть, до теї пори сипного тифу тут ніколи не було...

Умовини тутешніх лікарських обставин—лихі: на весь Наримський край—один лікар, та чотири хвершала; їм приходитьсє працювати до втоми: крім тифу—в Наримським краї вже місяців два лютує віспа.

К—ій.

*] Дуже гарне, і по думці, і по складу віршів. — Ред

Галицькі крайові справи.

II.

В попереднім числі „Рідного Краю“ було зазначено, і то лише в загальних очертах грунт соціального й національного життя в Східній Галичині. Що ж є в то му життю? Дихі закони, ще далеко гірші польські урядовці, що виконують ті закони, затята ненависть польського „двора“ (пана з підпанками) до українського селянства і взагалі ворожість до українців мало не всіх поляків,—бо навіть і соціал-демократи, разом з польською шляхтою, виступають ворожо протів українців; доказом тому єсть хоть би й промова в австрійському парламенті протів заложення українського університету у Львові: ту промову сказав лідер (проводар) польської соціал-демократичної партії, родом жид, Діаманд. І ніхто з польських соціал-демократів не перечив йому, не сказав слова в оборону справедливого домагання українців.

Отсе те поле, що на йому різко виступає велике позридження мало не 4-х мільонів нашого народу. Се—велике політичне багно, де звиваються, силкуючись виратуватись, українці, втоптані сюди шляхетсько-польським урядом. На поверсі того багна пишасться кілька тисяч польських шляхтичів зі своїми підручниками, ксьондзами та різними урядниками. На них іде українська кривавиця в Галичині. Щоб не дати українцям можливости видрататись з сього отрутного багна, кілька тисяч тих напасників мусять всякими способами удержати законодагнну івстітуцію краю,—галицький сойм,—в своїх руках; для сього польська шляхта мусить де-що уступати і не шляхетним полякам—і дійсно уступає те, чого не має вже сили вдержати в своїх руках. Але там де польська шляхта мусить щось уступити „демосові“, тій простоті, то звісно робить цільгу ці вигоду—своєму народові. Часто дрібними уступками,—як-то кажуть, дурничкою,—вона забезпечує собі поміч польського загалу, котрому дуже вже забалось спольщити Східну Галичину,—і таким способом забезпечує собі на довгі часи можливість висискування українського народу. А се вже не дурничка! Але і з того українського добра часто й багато перепадає вже і нешляхетним полякам аж до польських селян влючно. Прикладів такого перепаданья—безліч, тому беремо, що перше приходить на думку: зміцнювання берегів рік, урядження доріг, постанову шкільництва і инше; не забуваймо при тім а. ні на хвилину, що і українські і польські податки в Галичині однакові, коли ще українські й не більші. На зміцнювання берегів рік в польській Галичині, мало не в 3 рази меншій по своїй площі від української, в багато раз більше тратиться грошей, ніж в українській. Всяк знає, яку шкоду робить розлив води з берегів рік і навіть річок, коли навмощають поля, сіножаті, городи,

коли через обвал берегів навіть самий вид земельного маєтку мінатсья, переважно меншає; отож добре зрозуміло, яку вигоду мають польські селяне хлібороби від того, що сойм,—господарь краю,—в польських руках. Тим, що, при однакових податках, витрачається більше в польській Галичині, ніж українській,—діється українцям велика кривда.

Не менше значіння в господарстві мають і добрі дороги,—і се кожен розуміє. Є в Галичині добрі шоссовані дороги, так звані „Цісарські“, але вони—в польській Галичині; а в українській—їх дуже мало; тут здебільшого так звані „польські дороги“; в мокрий час на них мало не топлятья коні, а вгруду—ломлятья вози, калічутья коні і навіть люди. Уже сама отся кривда нашого народу,—дрібна в порівнянню з иншими кривдами,—ще раз ясно показує, що й селянам польським вигідно, щоб сойм був навіть в шляхетських, аби лише в польських, руках. Правда, з сього ясно й те, яке не вигідне для українців сусідство з поляками; ясно, що українцям для свого ратунку треба чим скоріше одязатись од такого сусіда.

Погляньмо ще на шкільництво,—хоч сюди аж моторошно заглядати. Неможливо уявити собі щонебудь в більш сумнім становищі, ніж українське шкільництво в Галичині, хоч воно там—ніби-то забезпечене конститудією.

Почнімо огляд з високих шкіл і перейдімо до найвищих, народних. Поляки мають в Галичині 2 університети, в Кракові і у Львові,—українці мають лише 8 кафедр в Львівським університеті. Поляки мають політехнікум, українці—ні. Поляки мають рільничу академію, поляки мають ветеринарську школу й мшші,—українці нічого.

З середніми школами для українців справа така сама погана. Поляки мають 52 гімназії, українці—5, хочай українці потребують гімназій не менше, ніж поляки.

Українських дітей повно по польських гімназіях; тут найсвятіші почування українських дітей приймають зневагу від гімназістів поляків і від польських учителів, перейнятих духом ненависти до українського народу, хоч вони серед його і з нього живуть. Українці радіб ратувати своїх дітей, але даремна праця! По закону 1867 р. заложення української гімназії в Галичині залежить від сойму, тоб-то од поляків, що в йому панують. Отті числа, „52“ і „5“, виривно показують „прихильність“ галицьких поляків до українського народу! Але—далі. Реальних шкіл поляки мають 7, українці не мають ні одної, не мають ні одної промислової, торгової школи, ні державної учительської семінарії. Нігде в цілім краю українці не мають ні одної шести-класової або пяти-класової народної школи, а по селах не можуть мати ні одної чотирикласової школи, бо поляки не дають закладати. Та що говорити про вищі й середні українські школи, коли українці в цілій Галичині не мають ні одної своєї народної школи... Є 2,470 двоязыч-

них шкіл, де наука польської мови переважає і забирає у дітей українців стільки часу, що вони вже не мають його на рідну мову то на інші науки. Є ще 2081 чисто польських народних шкіл. Все це неімовірно але зовсім вірно! Скільки тисяч польських народних шкіл і ні одної чисто української. Оттава то польська „прихильність“ до українського народу! Правда, гроші на шкільництво, як і на все, в Австрії призначаються парламентом. Але треба пам'ятати, що в віденським парламенті поляки,—„Коло Польське“,—мали й мають, хоч і не справедливо, велику силу, таку велику, що правительством за для того, щоб мати ласку „Кола польського“, віддало полякам на поталу галицьких українців.

Правительством завжди затверджувало подані поляками закони, навіть такі, що в корені підтинили права українців. Так 9 мая 1907 р. був затвержений закон про галицьку крайову шкільну раду; сим законом галицьке шкільництво цілком перейшло до крайової шкільної ради, де на 35 членів лише 6 українців від сеї ради! Чого-ж сподіватись од такої Ради? Очевидно, ще гіршого, ніж було досі.—Се все, здається аж за надто добре доказує, як вигідно не лише для самої польської шляхти, щоб сойм був в польських руках. Усім ясно, що вигідно житись чужою кривавицею, і хто раз засмакував її, тому тажко вже зріктись сього, він буде всіма силами триматися свого становища. Так і поляки в Східній Галичині. Забравши силу в свої руки, вони дедалі незаконно збільшують її, на кривду українців. Тепер, коли промайнула лише тінь можливости демократизовання виборів до сойму,—а значить демократизовання і самого сойму,—вони нап'яли усі сили, щоб не допустити до сойму українців, правдивих демократів.

М. К.

ДОПИСИ.

Миколай (Херсонщина). Кожного дня ранком, беручись за часопись, привычним поглядом зараз-же спиняєся на місцевій хроніці. Як ніч пройшла без грабунків, без бійок і убийств і як-що нічого опріч дрібних крадіжок-не трапилось, то, легеньво здихнувши, починаєш далі читати. Але такі щасливі і вивлючні дні рідко бувають, а та не проходить дня, щоб чого не трапилось особливого. Ось події самого остатнього часу: На хуторі „Водопої“ грабіжники убили церковного сторожа і втекли. Убито невідомо ким учня IV-го класу гімназії, Михайлевського; покійний належав до союзу русских людей; ходе чутка, що вбили його робочі. Через партійні сварки, швидко після того вбито молодого хлопця Червінського, чертьожника в місцевому заводу. 16-го Березня, за городом, в лісках, вбито майстра з французького заводу, Федора

Барганця, 20-ти років. Чутка йде, що вбили союзники. З цього приводу 17 Березня виникла на тому заводі забастовка; вона свінчилась тоді, як полицмейстер заспокоїв, що коли бойова дружина союзу й справді єсть, то вона буде роззброєна;—після сього на заводі почалась робота.

Однак, хоть сказано, що не відомо, чи єсть при союзі „бойова дружина“, але озброєні сознники що-ночі ходять безборонно по вулицях, стріляючи й бьючи резинами всіх стрічних. Особливо достається євреям. Людині не єврейської нації то ще иноді і поталанить уникнути резин ть буханів, а що вже євреї то не переливки!...

19 Березня були похорони того вбитого майстра Барганця. Того дня робітники не робили на всіх заводах, опріч военного Адмиральтейства; позачинялись навіть невеличкі майстерні. Робітники вкупі з громадянами забажали віддати останню шану покійному, що загинув від руки озвірих людей, і провести його—на вічній спокій, туди, де нема ні „крамольників“ ні „союзників“...

Похоронна процесія тяглася на багато кварталів; кругом неї йшли зімкнутими рядами робітники в супроводі величезного наряду поліції й козаків. Здавалось, що проводить увесь город. Чим ближче процесія доходила до кладовища,—тим більше ставала юрба. За труною, що несли товариші покійного, ішло більше десяти тисяч народу. Депутації від робітників різних цехів, та від інших громадян і учнів де-яких шкіл несли вінки; тих вінків було більше двадцяти. Похорон пройшов у порядку, без всяких пригод. Сим робітники ще раз доказали, що вони люди культурні і вмють поводитись як слід.

Пером земля сердешному юнакові!

Ходе чутка, що влада вимагає від школьних інституцій кари тим учням, що були на похороні Барганця. Тим часом; після похорону союзника були теж депутації від учнів, але тоді ніхто ні про які кари й не думав...

Недоля.

М. Багачка (Полтавщина, Миргородський повіт). Не дуже давно відбулося загальне зібрання членів Багачанського Кредітного Товариства. На зібранню дано було повідомлення про справи минулого 1907 року. Товариство існує вже п'ятий рік. Основного капіталу має 10,000 карб., членів коло 300. Чистого прибутку за минулий рік було 480 карб.; три чверті сих грошей, по статуту, ідуть в запасний капітал самого Товариства, а остачу воно має право призначити на ті потреби, які визнає корисними для Товариства. Вважаючи на це, Завідуючий Багачанською народною бібліотекою вдався до Товариства з проханням—віддати цей прибуток, що остається в Товариства, на загомогу бібліотеці, бо становище її дуже лихе: ні-чим платити за хату, де поміщається бібліотека, та й біб-

ліотекареві теж. Про виписку нових газет та книжок для бібліотеки вже нічого й казати. Тих грошей, що инколи дає земство, зовсім не стає для того всього. Загальне зібрання нічого не мало проти того, щоб дати запомогу бібліотеці. Та ось виступають проти сього де-які добродії; дивлячись на їх збоку, можна подумати, що вони й сами, або письменні, знають яка користь може бути від добре влаштованої бібліотеки. Одначе сі заявляють, що не треба давати грошей на бібліотеку, бо вона поміщається в жидівській хаті: „З якої речі ми будемо визволяти жидів? Адже можна перевести бібліотеку в волость, то тоді й за квартиру платити не прийдеться!“ Так вони казали і радили зібранню дати невелику запомогу бібліотеці лише в тім разі, коли її буде переведено з жидівської хати; а ні, то й зовсім не треба давати ніякої допомоги. Зібрання згодилось дати на бібліотеку 30 карб., тільки з умовою, що її буде переведена в волость.

Проти такого рішення нічого не можна було сказати, коли б це все робилося справді з бажанням допомогти бібліотеці, коли-б ті, хто радив перевести бібліотеку в волость, тямали, чи буде від цього для неї яка користь. Про це перш усього треба було-б подумати. Треба було-б згадати, що бібліотека вже раз була в волості і трохи там не загинула, бо від неї були зовсім відчужені члени. В волості немає зайвої окремої кімнати, щоб можна було її призначити для бібліотеки, через те шкваші з книжками поставили в десяцькій; а там завжди буває повнісінько людей, що приходять в волость по своїх ділах. Тут кожен раз навурено, аж сивіє, йде гомін, грюкотять дверима,—зовсім несподобно для бібліотеки місце. Та ще й те сказати, що волость далеко від базарю і нікому немає охоти йти до неї за книжками з другого кутка. Через це бібліотеку й перевели на базар в осібне хату, найняту в жидів, більш для цього підходящу; бібліотека тоді почала потроху оживати. Про це треба було-б подумати тим, хто бажав ухнути бібліотеку в той шарварок, звідкіль вона недавно вирвалася. Та... хіба про бібліотеку була думка в цих добродіїв? Вони клопотались тільки про одно,—щоб „їхні“ гроші не йшли якомусь жидові!...

Багачанець.

Лубні. Минулись буреливі часи так званих „свобод“ і ніби-то настав давно бажаний спокій. Чимало „неспокійних“ опонилось далеко, або за крґтами, а инші—так залякані, що тепер і рота бояться роззявити. І все ніби-то „благоденствує“, а людність, здається, спить собі непробудним сном; ніщо її не цікавить: ні дума, (як ранніш се було), ні земляка, що так її дуже потрібно для робочих селянських рук,—(минули часи, коли тієї земляки можливо було сподіватись. Тепер хіба

тільки лиха й жди: коли не холоду, то голоду, а то хвороби якої!...

Лихий, настрої людський тепер панує, але „союз руссаго народа“ намагається з усієї сили розбуркати людність, привернути її до себе, на свій бік. Та даремна праця!—ні грошей, ні людей. Але «союз», не вважаючи на се, не кидає думки привабити людність до себе і для сього іде на всякі вигадки, аби-б тільки показати себе за „благодітелів“. Оце зімою союзники були впорядили продаж дров, оповістивши, що мов, „Союз Р. Н.“ дешево продає дрова для «русской бідноти» (по 9 коп. за пуд, тоді як инші купці продавали для всіх, не тільки „для бідноти“, кращі дрова по 6 коп. за пуд). Хіба не добродійство? Звичайно сей продаж щось не довго вівся.

Тепер союзники взяли за другу „комерцію“: заснували Петребительське Товариство. Статут Т-ва уже затвержено Полтавським губернатором і обібрано навіть уже правління Товариства, але знову не щастить. Люде не вірять своїх копійок на ту „затю“. Довелось місяців чотирі мало не щодня склякати збори для обміркування питання про одкриття потребительської крамниці й для запису членів, та все щось „русский народ“ на збори не йде і записуватись в Товариство не хоче. Бачучи таке становище, союзники кинулись шукать таких прихильних людей, щоб дали на сю справу грошей. Кажуть, таки пощастило найти „своих“ людей, що допомогли і оце незабаром вони таки одкриють давно бажану «Русскую Мануфактурную лавку», на лихо „ворогам“. Та колиб не сталося того, що й з дровами!

Лист через Редакцію.

Редакція одержала, для уміщення в часописі, такий лист:

Од Самарського комітету громадської допомоги голодаючим*).

„Самарський комітет громадської допомоги голодаючим подає поки-що загальні відомості про свою діяльність в 1906 і 1907 році. Працював комітет в 6 повітах самарської губернії, мав свої столові для голодаючих, „молочні“ і яслі-приюти для дітей.

Всіх голодаючих, що користувались запомогою Самарського комітету в столових, яслях та в „молочних“ по всіх повітах було 30,922 душі, що мали 3,724,633 пайки. Крім того комітет давав запомогу голодаючим селянам такими жертвами: керасином (300 пудів) сахаром, (770 пуд. 22 хун.), чаєм (640 хунт.), макаронами (506 хунт.), сухарями (690 хунт.), згущеним молоком (24 пуд.), сухим овощем (50 ящиків), красним вином (2 ящ.), одежою, валянками й т. и. (всього коло 150 пуд.). В сей

*) Лист подаємо, скоротивши подробиці справовданн. Ред.

час комітет знову розпочинає свою діяльність, організує столові, а до того ще має подавати хатню трудову за допомогу (буде заведено ткацтво, плетіння постолів, хусток і т. и.).

Не маючи коштів на за допомогу голодаючим, самарський комітет вдається до всього російського громадянства з проханням допомогти йому у цім добрім ділі. Жертви приймаються по такій адресі: Г. Самара, Торгово-Промышленный Банк, Казначей Комитета, Общественной Помощи Голодающим, А. Я. Гусеву“.

Председатель комітету

М. М. Гран.

Лист через редакцію.

Від студентської Української громади в Москві.

Ми глибоко зворушені тією втратою, що понесла українська наука та українське суспільство через смерть Володимира Боніфатовича Антоновича. Ми висловлюємо своє щире співчуття родині його, усім тим, хто працював з ним, усім тим інституціям, що лічили Володимира Боніфатовича в рядах своїх робітників. Щоб оцінювати ті втрати, що понесло українське громадянство од смерті Володимира Боніфатовича, треба тільки пробігти сторінки нашої громадської історії. На протязі багатьох літ лихоліття, в ті часи, коли наша наука, наше слово, наша думка була в тяжких кайданах, без змоги на життя, без надій на будучину, Володимир Боніфатович був один з тих не багатьох, що переховували любов до рідного в своєму серцеві, що посували вперед нашу науку. І от тепер, саме тоді, коли ця наука побачила зорю свого життя, коли вона розпрямилася крила і сміліше зірнула в горизонти будучини своєї, будучини рідної України,—те серце, що пестило її, що віддало їй усю свою кров, всі свої сили, перестало жити...

Наука втратила одного з найкращих синів своїх, і всі, кому дорога ця наука, мусять в повним глибокій туги серцем прийти до труни небіжчика, але не з сумом, а з надією, бо на праці таких робітників, як він, немов на родючій ниві, виростуть нові сини науки, нові її працівники. Серце великих умірає, щоб дати життя тисячам таких сердець!

Комітет Української Студентської Громади в Москві.

Листування редакції.

А. Г. З поезій В. Соловйова—не піде. Перекладів нам не бажано (хіба-б були вже дуже видатні). Віршем владаєте добре.

В Дорпат. Відповісти листами не було часу, ні особливої причини. Вірші „З нов. роком“ і інші до друку були нездатні. Дописі друкуємо з охотою.

Харьків. Вірш „Війна“ не піде: 2-а частина не вдалась, та й з цензурного погляду не певна.
Г. Горі. З—ко. Вірші Ваші зовсім не вдали.
Київ. Д. В. „Весняна Мелодія“—не здатна до друку.

М. С. Вірш „Ах, не пишть“—не до друку не піде.

Полтава. Вео. Прислане до друку не здатне.

Київ. Грицькові Ч. Вірші „Слава України“ сподобались, але кінець небезпечний.

В Ж. І-у С-ку, Вірші до друку не можливі. Зміст цікавий; піде яко звістка.

К-ву. „Горілочка“ вже раз у нас була. По змісту це для нас не придатне,—хутній підійде до гумористичної часописі. Коли хочете, передамо.

Б—на. Д—му. „Куми“ не підуть, нам не сподобались. Занадто се оповідання анегдотичне.

Повідомлення.

При сьому, 12-му, числі „Рідного Краю“ посилається всім передплатникам 3-тє число „Молодої України“ (за Березень).

З сим 12 числом Рідного Краю кінчиться висилка часописі тим, хто прислав 1 карб. Хто бажає одержувати Рідний Край далі,—має ласкаво прислати дальшу плату.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка).*

О П О В І С Т К И.

Вийшла з друку нова книжка:

„С Н И В І Р И“

Повісті М. Шаповала,

144 стр., ціна 75 копійок.

НОВА КНИЖКА:

ТАТОВІ КАЗОЧКИ.

Як бабуся розказували.

Записав Юхим Сьомченко Грибинук.

Ціна 25 коп. Книгарням звичайній 0/0.

Если Вы ожидаете или желаете получить от своих родственников „Шифскарты“, то пишите Вашим родственникам, чтобы они обратились лично или письменно исключительно к фирме:

C. V. Richard & Co. 31/33 Broadway, New-York.

у которой они получают вѣрные настоящіе шифскарты для провѣда примымъ сообщеніемъ на устроенныхъ по новѣйшей системѣ скорыхъ пароходахъ „Добровольнаго Флота“ изъ Либавы въ Америку. Генеральне представители въ Либавѣ: „Кин, Фалькъ и Ко.“ отвѣчаютъ на всякія запросы охотно, подробно и бесплатно. Съ совершеннымъ почтеніемъ. Ш. Шуръ, Либава.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ

„ХЛѢБОРОБЪ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала — популяризація сельско-хозяйственныхъ знаній въ массѣ населенія. Журналъ будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ мѣсяцъ съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ:

1) Передовыя статьи по экономическимъ вопросамъ деревни. 2) Руководящія статьи по всемъ отраслямъ сельскаго хозяйства и сельско-хозяйственной промышленности. 3) Корреспонденція. 4) Дѣятельность мелкихъ сельско-хозяйственныхъ обществъ, товариществъ и т. п. и земства. 5) Вопросы и отвѣты. 6) Библиографія. 7) Хроника. 8) Правительственные распоряженія. 9) Справочный отдѣлъ. 10) Объявленія.

Подписная цѣна: за годъ — 1 р. 50 к., за 4 мѣсяца — 50 коп., за 1 мѣсяцъ — 15 коп. Деньги можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

НОВА КНИЖКА

„Всесвітньої бібліотеки“.

Г. Гейне:

КНИГА ДЕ-ГРАН

переклад О. Черняхівського. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

3-й годъ изданія. ТВРЫТА ПОДП. на 1908 г. 3-й годъ изданія.

на профессиональный и общетвенно-политическій

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году

при участіи: ИЗВѢСТНЫХЪ ДѢТЕЛЕЙ ПО НАРОДНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій — сообщенія съ мѣстъ.

подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой ДВА РУБЛЯ

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 руб.

Лица, желающія получить приложенія, уплачиваютъ 2 р. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и 1 р. за 2-ое полугодіе).

Въ 1908 г. будутъ даны ТРИ ПРИЛОЖЕНІЯ

1. Календарь — Справочникъ — „Народный Учитель“ на 1908-09 учеб. г. записная книжка 256 стр. изъ нихъ 172 стр. текста.

2. Уставы учительскихъ организацій и просвѣтительныхъ обществъ.

3. Шесть портретовъ знаменитыхъ педагоговъ

Адресъ редакцій: Кшииневъ, редакція журнала „Народный Учитель“.

Открыта подписка на 1908 годъ

на еженедѣльный сельско-хозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р. ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру врезныхъ лѣтъ, будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, Жито та пшениця, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ безплатныя бібліотеки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ — въ конторѣ редакцій „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сельскаго хозяйства.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
безпартійный,
сельскохозяйств.
журналъ

(БЫВШІЙ
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей
А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русскій сельскохозяйств. журналъ. Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и кооперациі въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни и насѣхъ и заграницей,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (безпл.), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели. Въ журналѣ печатается **Обновленная Земля**. Сказаніе о побѣдахъ соврем. ряда очерк. подъ загл. **Обновленная Земля**, земледѣлія въ Америкѣ. В. Гарвуда. Сокращенный переводъ проф. К. А. Тимирязева

Годовые под- 50 № журналу получать 25 КНИЖЕКЪ
писки кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотеки Хозяина“.

Что такое интенсивное хозяйство.	Что читать хозяйну?
Что такое экстенсивное хозяйство.	Какъ устроить сел.-хоз. общество
Стѣпецъ и стѣпки.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва
Какіе бываютъ плуги.	Дешевый кирпичный домъ.
Торфъ какъ удобреніе.	Какъ устроить хорошую печь.
Известь и мергель.	Выборъ улья.
Какъ устраивать полевые опыты.	Парникъ.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Перепрививка негодныхъ плодовыхъ
Культурная овца.	деревьевъ хорошими сортами.
Разведеніе утокъ и гусей.	Что дѣлать съ урожаемъ сада.
Первоначальная помощь скоту при	Вишневый садъ.
заболѣваніяхъ.	Земляника.
Зачѣмъ выводятъ новыя сорта сель-	Сохраненіе и заготовка рыбы.
скохозяйственныхъ растений.	Кормовыя буряны, морковь, брюква

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. ^{1/2} года 2 р. безъ книж. 3 р. разсроч-1 р.
съ прилож. 25 книж. въ годъ ка отъ

Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

РІДНИЙ КРАЙ

журналъ тижневой, — літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАІНА“

Виходить в Києві, під редакцією О. Москач. (Олени Пчілка).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 кар.

„МОЛОДА УКРАІНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 оп.

Адреса Редації й контори: Київ, Благовіщенська, № 97.

Вийшло в світ 1-е повне видання
поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

Открыта подписка

3-й годъ изданія. На 1908 г.

на ежедневную политическую, литературную и военную газету

„ЮЖНАЯ ЗАРЯ“

ВЪ ЕКАТЕРИНОСЛАВѢ СЪ ДОСТАВКОЙ:

12 м. 6 м. 3 м 1 м.

6 р. 3 50 2 р. 70 к.

ИНОГОРОДНИМЪ СЪ ПЕРЕСЫЛКОЙ:

7 р. 4 р. 2 50 90 к.

ЗА ГРАНИЦУ:

12 р. 7 р. 4 р. 1 50

Учителямъ народныхъ школъ 25% уступ

Подписка считается съ 1-го числа каждаго мѣсяца. Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ „Южная Заря“ (Проспектъ, д. Ильева, около Яковлевскаго сквера). Контора открыта отъ 9—5 ч. вѣч. а по воскресеньямъ отъ 9—1 дня.

Редакторъ А. Я. Ефимовичъ Издатель П. Г. Говѣ

Открыта подписка

на 1908 годъ

— НА —

„ПОЛТАВСКІЙ ГОЛОСЪ“.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп., 5 р., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к., 5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к. на одинъ мѣсяць 60 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 13.

8 Квітня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влагодіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влагодіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і вмиравлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Партійність і місцеві інтереси. Державна Дума. Вісті. На Україні. Лист через редакцію Вірш—*М. Каній*. Самотність (драматичний студ)—*М. Горюн*. Вірш—*П. Гай*. Українське слово і мистецтво. Звичайний Шевченковський вечер. Бібліографія. Забійство Галицького Намістника. Галицькі крайові справи. Дописи. Оповідки.

ВИДАВНИЦТВО Є. ЧЕРЕНОВСЬКОГО.

Вийшла з друку і випущена на продаж:

Популярно-Наукова Бібліотека № 1.

Юр. СІРИЙ,

ПРО СВІТ БОЖИЙ.

Бесіди по природознавству з 65 малюнками.

100 стр. ціна 30 коп.

Того-ж автора: **ЖИТТЯ РОСТИН** (готується до друку).

Склад видання в книгарні Л. Ідзіковського, Київ
Хрещатик, № 29.

Вийшла з друку нова книжка:

„С Н И В І Р И“

Поезії М. Шаповала.

144 стр., ціна 75 копійок.

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святую для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цівителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київ—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.
Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Партійність і місцеві інтереси.

Підчас виборів до Державної Думи з великою цікавістю перерхувалися ті таблички, немов би то такі певні,—де в подробицях числах подавано було, скільки прихильників якої партії увійшло в списки. На цьому будувалися такі чи інші сподіванки..

І от раз-у-раз бачимо, що та рахуба—була марна... Не говорячи про те, що в самій Думі всі ті партійні межі не вдержалися; повстали різні „відтінки“, часом такі, що як до них придивитись, то трудно було зважити, якій саме партії вони належать; цифри в табличках давніших були ні до чого...

Але ж і тоді як депутати зостаються вірні своїй партії, бачимо ту цікаву річ, що партія не завжди може впевнитися на вірність своїх членів яко депутатів, і то навіть у дуже поважних випадках.

Дуже виразною пробою стають в цьому разі інтереси місцеві, краєві. Доки мова йде про речі далекі, і по часові й по місцю, доти більше додержується згода в думках, програмах і постановах; зовсім инше бачимо, коли стає на кону окреме, близьке питання, звязане з вигодою, чи невигодою *свого* краю, з інтересами своїх виборців, що доручили своїм депутатам пильнувати крайові справи.

Надзвичайно явно виступило це під час обміркування в Думі урядового законопроекту про збудовання Амурської залізниці. Двоє депутатів виступили з такими промовами, що йшли цілком супроти думки й настрою їх партій. Не вважаючи на те, що партія конституційно-демократична була против збудовання дороги, член сеї партії Волков сказав гарячу промову за те, що Амурська дорога потрібна і що закон про неї слід ухвалити. Так само соціал-демократична партія стояла дуже ворожо проти урядового закону про дорогу, доказувала й непотрібність її і навіть велику шкоду від того, що на сибірську дорогу піде велика сила коштів, узятих від знесиленого народу; однак член сеї партії, сибіряк Чілікин, стояв за *прийняття* урядового закону, казав, що Амурська дорога для місцевого люду потрібна і що виборці сибіряки дуже просили своїх депутатів обстоювати за тим, щоб Дума ухвалила проведення Амурської дороги.

Виступ Чілікіна зробив велике вражіння,

завдав такої прикраси його однопартійникам, соціал-демократам, що вони вийшли з зали заїдання.

Таким чином, вірність місцевим інтересам взяла гору над вірністю партійним постановам і над інтересами *всієї* Росії. Чи повинно так бути, чи ні, се вже инша річ, але така була яскрава поява в Державній Думі.

Державна Дума.

Засідання 27-го Вересня.

(Розглядання бюджету і пригоди з Бобринським та Милюковим).

Після розмови про те, коли має бути останнє засідання Думи, постановлено, що воно буде 6-го Квітня.

Оповідуються біжучі справи. На черзі доклад бюджетної комісії по обрахункові головної управи державного коннозаводства.

Докладчик князь Урусов повідомляє Думу, що комісія скоротила той обрахунок—на 22,900 карб. Далі докладчик висловив од імени комісії бажання, щоб головна управа державного коннозаводства була з'єднана з головною управою землеробства.

Зданович, главноуправляючий державним коннозаводством, домагався, щоб головна управа коннозаводства була самостійна, бо вона має два завдання: 1) Підтримувати добрі породи коней для війська і 2) Полішувати породи робочих коней, бо без цього не може посунутись як слід на-перед сільсько-господарська промисловість.

Березовський (ка-дет), зазначивши, що у нас добре стоїть справа тільки з розведенням рисистих коней, радив Думі виробити такий законопроект, щоб давав місцевому урядові, наприклад земству, право участі в коннозаводстві.

Розанов (трудолик) заявив, що трудовики не бажать ствержувати обрахунок, бо коннозаводство не відповідає своїм дійсним завданням.

Войлошніков (соціал-демократ) заявив, що фракція соціал-демократів стоїть за знищення коннозаводства і за передачу його обов'язків місцевому урядові, що має бути заведений на широкій демократичній основі.

Після перерви, Урусов заявив, що бюджетна комісія увійшла у згоду з октябристами і подає таку форму переходу до чергових справ: Дума признає потрібним: 1) щоб для користі коннозаводства уряд його радився з міністерством землеробства, воєнним міністерством, земством і особними коннозаводчиками; 2) щоб державне коннозаводство мало лише стільки землі, скільки йому потрібно і

щоб на тій землі велося хазяйство краще, ніж тепер і 3) щоб були вжиті заходи для поменшення убитків на виданнях коннозаводства.

На черзі обрахунок прибутків і трат по канцелярії главноуправляючого землеробством і департаментом державних маєтків.

Докладчик Опочинин висловив од імени комісії бажання, щоб міністерство землеробства скоротило трати на канцелярію.

Білоусов заявив од імени соціал-демократів, що вони висловлюються проти стверження обрахунку, бо всі трати на міністерство землеробства нічим не виправдуються:—міністерство а ні трохи не дбає про трудовий люд.

Васільчиков, главноуправляючий землеробством, відповідаючи Білоусову, доказував, що міністерство землеробства дає велику користь трудовому людові. Свою думку він підтримував тим, що селянський банк продав уже селянам багато землі і більшість її продано або безземельним, або малоземельним.

Після суперечок, Дума згодилася з бюджетною комісією, що скорочує обрахунок трати на канцелярію на 550 тисяч карб.

Під кінець засідання виникли суперечки з приводу кредиту на землеустрійній комісії.

Шингарьов (ка-дет.) заявив, що сьогочасне землеустрійство має багато хиб і можна-б його поліпшити навіть без примусового одібрання землі.

Бобринський сказав, що він дуже радий, коли ка-дети зовсім змінили свою думку, бо в першій Думі ватажок ка-детської партії говорив, що боротися з урядом слід таким способом, щоб підняти люд проти уряду,—це-б-то боротися земельною справою.

Мілюков, заявив, що Бобринський говорить брехню, бо ка-дети завжди бажали мирної боротьби.

По скінченню промови до Мілюкова підійшов Бобринський і заявив, що він викликає Мілюкова на поєдинок.

Мілюков відмовив: „З вами на поєдинок не піду“.

Бобринський заявив, що на другім засіданні він дасть докази про те, хто з них говорив брехню.

Потім внесено запитання про незаконну діяльність Думбадзе.

Засідання 28-го Березня.

(Обрахунок головної управи землеробства)

Після оповіщення біжучих справ, обмірковується доклад бюджетної комісії по обрахунковій головній управі землеробства.

Докладчик Звегінцев повідомляє Думу, що бюджетна комісія скоротила обрахунок трат на 3,877 карб. і висловив бажання, щоб відомство землеробства було змінене. Крім того докладчик од імени бюджетної комісії висловив бажання, щоб за

приводом міністерства землеробства були в широкій мірі засновані по всій Росії сільські господарські товариства та щоб було заведено винці сільські господарські школи, а при університетах та політехнічних інститутах щоб було заведено сільські господарські факультети.

Васільчиков, главноуправляючий землеробством повідомив Думу, що бажання бюджетної комісії буде незабаром задоволено, бо міністерство внесе в Думу відповідні законопроекти.

Після суперечок між поступовцями і правими, Дума ухвалила ту форму переходу до чергових справ, що подала Бюджетна комісія. На черзі обміркування докладу бюджетної комісії по обрахунковій місній департаменту.

Докладчик Меншіков повідомляє Думу, що комісія скоротила обрахунок трат на 15,675 карб. і висловив бажання, щоб як найскоріше були висліжені ліса всієї Росії.

Після недовгих суперечок, Дума прийняла цілком форму переходу до чергових справ, внесену бюджетною комісією.

На останку засідання говорив Бобринський, маючи доказати правдивість свого обвинувачення проти Мілюкова. Бобринський прочитав кілька уступів з протоколів першої Думи і деякі місця з наукових праць Кізеветера.

Мілюков у відповідь сказав велику промову, бажуючи розбити докази Бобринського.

Засідання 29-го Березня.

(Обрахунок переселенського управління).

Увесь час на цім засіданні обмірковувався обрахунок переселенського уряду.

Дябовський і Виноградов зазначили, що справа переїзду переселенців дуже погана.

Васільчиков, главноуправляючий землеробством, доказував, що тільки переселенством і селянським банком можна допомогти малоземельним селянам, і подавав відомості про те, що уряд не жалує для селян ні казенних, ні удільних земель.

Коли була внесена форма переходу до чергових справ, то депутати почали вносити свої поправки.

Тимошін, (од руського населення Закавказзя, правий), вносить поправку про вияснення стану переселенської справи на Кавказі.

Голосуванням Дума більшістю 169 голосів проти 156—одкинула поправку, але праві, довідавшись про се, счинили галас і домагалися перевірки голосування, через вихід у двері.

Товариш председателя Волконський заявив, що на підставі параграфа 158 голосування буде тим способом—провірено. Праві почали перехилити октябристів на свій бік і ті стали виходити. Праві тоді почали кричати „ура“ і плескати в долоні.

Наслідки *другого* голосування були ті, що поправку прийнято 211 голосами проти 135.

Далі дума почала обмірковувати законопроект про Амурську дорогу.

Пурішкевич у довгій промові доказував *потребу* Амурської залізниці, бо, мовляв він, мертвий Китай оживає і нам слід бути на сторожі, щоб утримати за собою Дальній схід. Залізниця повинна бути двох-колійна, до роботи мають бути закликані тільки російські робітники,—китайці не повинні брати в ній участі.

Не повинні брати участі в роботі й поляки та фінляндці,—дорогу мають будувати *тільки* руські.

Після оповіщення біжучих справ, засідання закрилось.

Засідання 31-го Березня.

(Народна освіта. Суперечки про Амурську залізницю).

На першій половині засідання Дума по статтях розглядала шкільний законопроект.

Всі поправки було відкинуто і прийнято законопроект таким, як подала його редакційна комісія.

Після перерви почалися суперечки про Амурську залізницю.

Родічев сказав довгу промову, направлену *проти* збудування Амурської залізниці. Він казав: Дума не повинна згодитись на збудування залізниці, доти, доки уряд не дасть нам таких відомостей, що ми признаємо потрібним будувати залізницю, не зважаючи на голод і темраву в Росії.

Столипін, відповідаючи Родічеву, доказував, що залізниця має бути збудована для оборони, та для державної й економічної користі всієї держави. Уряд уважно переглянув і обміркував і все лихо, що матиме Росія од великих трат на залізницю, і всі добрі наслідки, що мають бути для Росії од Амурської залізниці; при всім тим уряд бере на себе відповідальність за цю велику і користну справу.

Після перерви говорили октябристи Капустін і Марков. Обидва висловлювались *за те*, що Амурська залізниця дуже потрібна Росії.

Далі виступали промовці од кадетів, мірно-обновленців, трудовиків і соціал-демократів. Всі вони висловлювались *проти* збудування Амурської залізниці, бо на їх погляд Росія в сей час не в силі витримати тих страшних трат, що мають бути при збудуванні Амурської залізниці, а до того ще вони не ждуть і добрих наслідків від Амурської залізниці.

Засідання 1-го Квітня.

(Суперечки про збудування Амурської залізниці).

Першим говорить Волков. (кадет). Хоч всі кадети висловлювались *проти* збудування Амурської залізниці, але Волков, яко депутат од закаспійської області, домагається збудування залізниці, признаючи, що вона буде дуже користна для місцевого люду.

Булат (трудолик) висловлювався *проти* збудування Амурської залізниці і доказував, що вона не допоможе охороні Дальнього Сходу від сусідів. Слід дбати про те, говорив Булат, щоб ми мали змогу подолати східних сусідів так, як поборолі німці французів,—народними вчителями; а це можливо тільки тоді, коли становище нашого люду покращає, коли селяне матимуть землю.

Після кількох промов, Дума 202 голосами проти 100 признала урядовий законопроект,—вести Амурську залізницю. Змінено тільки напрямок дороги: Міністр хотів, щоб дорога йшла через Нерчинськ, Дума ж постановила вести її через Куенга.

ВІСТІ.

◆◆ Міністерський законопроект. Міністерство внутрішніх справ склало такий законопроект, що особи не православної віри, беручи шлюб з православними, вже не муситимуть давати підписку на те, що діти будуть виховуватись у православної віри. Доводячи се до відому Синоду, міністерство пояснило, що підставою до сього законопроект у Царський маніфест про вірогерпимість.

◆◆ Пояснення міністерства внутрішніх справ. На запитання земств про те, чи можна брати для боротьби з холерою студентів медиків старшого курсу, міністерство внутрішніх справ повідомило губернаторів, що студенти-медики та слухачки жіночого лікарського інститута не мають права на самостійну практику, але, за недостаткою лікарів, їх все-ж таки можна брати для боротьби з холерою, тільки з тією умовою, щоб вони працювали під доглядом лікарів.

◆◆ Міністерський наказ. Міністерство народної освіти видало наказ, щоб тим учителям, народних шкіл, що кинуть учительство і перейдуть на иншу службу, не повертались пенсійні вкладки. Раніш була зроблена постанова, що повертати вклади можна тільки тим учителям, що прослужили 10 літ.

◆◆ Синодське пояснення. Святійший Синод розглянув прохання союзу руського народу про благословення і дозвіл від синода російському духовенству вступати в союз—і зробив таку постанову: Беручи на увагу, що законом не дозволяється

духовенству брати участь тільки в проти-законних спілках, синод дає право архиреям дозволяти духовенству вступати в монархічні союзи, коли ті союзи не йдуть проти встанов православної церкви і служать на користь державі.

◆◆ **Про реформу духовних семинарій.** Єпископ Гермоген подав у синод свій проект про реформу духовних семинарій. Єпископ радить утворити з семинарій зовсім окрім школи, викинувши з програми більшу частку світських наук.

◆◆ **Переселення.** Головний переселський уряд постановив у біжучім році наготувати переселенських наділів на 21,500 душ (325 тисяч десятин) у повітах тобольської губернії: ялтуровському, тюменському, курганському, тюкалінському, та тобольському.

В 1907 році в Амурську і Приморську область переселилось 14,520 душ. В приморській області населення за минулий рік збільшилось на одну третину:—туди переселилось 80,783 душі. В біжучім році в Амурській області має бути виготовано для переселення 450 тисяч десятин.

◆◆ **Засудження депутата.** Колишнього депутата першої Думи од Полтавщини, Теслю, засуджено на два роки до кріпости за редагування газети „Кресгянський депутат“. Теслю вже заарештовано і адміністрація згоджується тільки тоді випустити його, коли буде внесено залогу 10 тисяч карбованців.

◆◆ **Заява союзників.** Голова ради союзників вдався до председателя Думи, Хомякова, з заявою, що треба знизити ухвалений Думою закон про до-строчне одпускання арештантів; Рада союзників додає, що в такий неспокойний час цей закон буде дуже шкодливий для держави.

На Україні.

◆◆ **Нове товариство грамотности.** В Києві затвержено устав нового товариства грамотности, що має заступити місце закритого товариства. В управлінні Київської школьної округи піднято питання про те, щоб передати новому товариству увесь маєток закритого товариства грамотности.

◆◆ **Справа 23 офіцерів.** В Києві розглянуто справу 23 офіцерів, що обвинувачувались по 111 ст. свода воєнних постанов. Виникла ця справа так: в кінці листопаду 1905 року в Київській газеті „Київські Отклики“ було уміщено, з приводу погрому, лист від офіцерів, де зазначувалась недбайність війська та поліції під час погрому і висловлювалось співчуття до погромлених. Під листом були підписи 38 офіцерів—артилеристів, саперів, юристів та двох воєнних лікарів. Коли було зроблено в цій справі слідство, то на лис-

ті від офіцерів розібрали тільки прізвища 24 офіцерів; отсих і було віддано під суд.

Усіх підсудних признано винуватими в тому, що вони, змовившись між собою, підписали для газети свою заяву; їх присужено до кріпости на 1 рік 4 місяці, з позбавленням де-яких прав по службі; інших присужено до гауптвахти. Підсудні подали касаційну скаргу.

◆◆ **Справа воєнної організації.** Цими днями в київському воєнно-окружнім суді має розглядатись справа воєнної організації партії Соціал-демократів. Всіх обвинувачених 35 душ—між ними скільки салдат і один унтер-офіцер.

◆◆ **Справа членів всеросійської учительської спілки.** На 3-го Травня в Одесі призначено судову справу учителя казенної реальної школи, лаборанта новоросійського університету, учительки шестикласової школи Ефрусі, італійського підданця Сквері і присяжного повіреного Штейна. Всі вони обвинувачуються за належність до всеросійської спілки учителів.

◆◆ **Конфіскування словаря.** В Одесі постановою генерал-губернатора заборонено продавати „Енциклопедический словарь“ Ф. Павленкова, що вважається шкодливою книжкою по своєму напрямкові.

Всі примірники, що були в книгарнях, сконфісковано.

◆◆ **Постанова Катеринодарського генерал-губернатора.** Катеринодарський генерал-губернатор видав обов'язкову постанову, що забороняє школярам куріння, п'яцтво, вдягання в неформену одягу, ходіння з ципками, лайку на вулицях і т. и. Одвічальність за поведіння школярів ген.-губернатор складає на вчителів і зазначає, що за всі провини школярів він буде своєю владою карати учителів.

◆◆ **Напад на лікарню в Одесі.** Вночі проти 20 березня в шпиталь для божевільних почали добиватись злочинці. Один служитель вискочив у вікно і побіг сповістити поліцію. Тим часом злочинці виламали двері і почали вимагати од служителей ключів. В цей мент наспіли озброєні добровольці-дворники, кучері та інші, і почали стріляти у вікно; поранили двох злочинців. Незабаром прибула поліція, Поранено було ще трьох злочинців і тільки один успів утекти.

Злочинці мали забрати велику суму грошей, що переховувалась у завідувачій хазні.

◆◆ **Заклики до погрому.** По городу Катеринославу розкидано прокламації з закликом до знищення жидів. В цих прокламаціях між иншим сказано: „наближається варфоломеївська ніч. Город розбито на частки. Вночі, коли почуються вистріли з револьверів, біжіть у квартирі жидів і убивайте їх“.

◆◆ **Вислання черниць.** В Богодуховській монастир у харківщині були покликані кінні стражники, щоб з наказу вищого духовенства за-

брати і вислати 34 черниці, запідозрених в тому, що вони спочувають пугунді. Де-які черниці прожили в монастирі більш 25 років; тепер вони домагаються, щоб їм було повернено їх вкладки.

◆◆ **Весняна повідь в Харькові.** Вночі проти 30 березня вода в харьковських річках почала підніматись і до ранку затопила шість мостів, електричну станцію, Благовіщенський базар, майстерні південної залізниці й водопровод. Іздять на човнах. Трамвай не ходить, електричне світло всюди погашене.

Лист через редакцію.

Автонович вийшов у могилу... Коротка ця звістка сповняє певимовним, тяжким сумом та жалем усю Україну, що у пайкращих своїх синів, широкого загупника рідного люду, велегня національної думки... Безліч наукового матеріалу, що лишив Автонович у своїх поважних, ґрунтовних працях і студіях над історією, етнографією і археологією Південної Русі ставить імя його на першому місці серед наших вчених; немає рівного йому і яко громадському діячеві... Своєрідний національний світогляд Автоновича витворився під впливом ренегатства пануючих на Україні класів, а з другого боку—культурного завеняду та злиднів трудовників-хліборобів. Альтруїстична його вдача згордила „лакомством нещастним, роскошми великими“, що чекали спна заможного шляхтича у панському таборі; він збагнув усю безліч горя та муки, що своїм жорстоким пануванням загодіали „мужикові“ чужинці-гнобителі. Боляче відчуваючи свою чутливою душею глибоку суспільну неправду, в якій користувались переможці, перейшов він до гуртка „униженних и оскорбленных“ і присвятив їм усі сили свого великого розуму і чулого серця. Відкинувши геть шляхетські забобони, Володимир Боніфатович у своїй історичній „Исповѣди“ прилюдно виявив себе свідомим українцем і під цим прапором невпинно і невтомно працював усе своє життя. Не визнання незвичайної цивільної відваги у поступковій молодого народолюбця, не вдяка чекала його за це від польського та московського панства... Темні сили злякалися ясного світла національного освідомлення, що виявилось усю безпідставність їх хижацького панування на чужій землі; з завзяттям, достойним луччої справи, обкидали вони Автоновича огидною лайкою, брехнею, доносимами, називаючи його ренегатом, зрадником і вживаючи усіх можливих й неможливих заходів, щоби здіскредитувати діяльність „опасного украинофила“, і наші земляки, „тоже малороссы“, виливали на нього цебри бруду, та не приставав він до чистої особи Володимира Боніфатовича: християнська висока проповідь

його братерського єднання з народом—стояла вище всіх наклепів, що відбивалися від прозорої, освіченої любовею до меншого брата душі, наче від скелі камінної. Пройняті наскрізь демократичним духом—перековання Автоновича тверді були як сталь; додержував він їх незмінно на протязі усього життя, яке становить один гармонійний, судільний образ „щирого українця“, у найкращому розумінні того слова. Праця Автоновича не пропала марно: достойні його товариші, Рильський, Позпанський і інші, були речниками заповіданих великим вчителем ідеалів. Не забуті вони й тепер... Вдячна Україна згадує сердешним словом піонера рідної думки, свого славетного сина, слово якого не вире, не поляже і сяятиме на-зажди ясною зорею на прозорому небі вашої милої, любої вітчизни.

Зигмунд Копровський.

Частина з вінка „Ізраїль“

Над бистрими хвилями Тигру
Зібрались у чорній печалі,
Над ними царює лиш смуток
І тихо ведуть свої жалі.—

Зібрались Ізраїля мужі,—
І старці, і жєнщини й діти,
А кожне голодне і босе,
А кожне дрїжить не одіте.

В погах їх бурлива хвиля
Об скелі вдаряє, шумє,
То стихне то знов гураганом
Шалено реве та лютєс.

Зібралися в чорній печалі,
Щоби помолитись до Ягве,
Сказати йому всі свої жалі,
Сказати, що серце їх прагне.

Мовчать і у смутку німому
На захід—свій зір посилають,
Де кедри на збочах Лівану
У небо корони здіймають.

Колись там щасливо жилося,
На рідному тихому полі,
Не знали ворожих кайданів,
Не знали плачу у неволі.

В широких, зелених левадах
Стада овечок випасали,
До Ягве свого молились,
І мирно їм дні проминали.

А нині ті пиви широкі,
Що любо пишали краєюю,
Нещасних синів Ізраїля
Червоною вмились кервою.

А нині наїздці потужні
Той храм, що діди бутували,
Той храм — тую їхню гординю —
До щенту увесь зруйнували.

І німо у горю своїому
На землю чужую упали,
Мов діти над матері гробом
Ридали, ридали, ридали ..

Мов вихор, що рветься нежданно,
Понісся плач тяжкої муки,
До Бога у-голос гукали,
Благали, ламаючи руки:

О Ягве, ти свого народу
Не кинеш, не кинеш в печолі!
Ми молим тебе, ми благаєм,
Ми вбогі, зрабовані, кволі!

Колиє із краю фараонів
Ти вивів народ свій коханий,
Так нині, — ми віримо щиро, —
Порвеш, рознесеш ти кайдани!“...

І плачуть старі, наче діти,
І землю чужую цілують,
І слухають голосу Ягве, —
Так голосу того не чують!

В погах їх лиш піняться води,
Здіймаються й гинуть у далі,
Несуть із собою у море
Іх стогін, їх плач, та їх жалі.

Над бистрими хвилями Тигру
Іх поклики гинуть у далі,
Над ними царює лиш смуток
І тихо ведуть свої жалі.

с. Подусільна (Галичина). *Мирослав Кетій.*

Самотність.

(Драматичний етюд).

Невелика кімната з низькою, присадкуватою стелею і неохайно побіленими стінами. По-під одною стіною — покуйовджене ліжко; біля нього стілець з свічником, — в йому стирчить недогарок. Під протилежною стіною — стіл і ще два стільці. Над столом вікно з неясними шибками. Насупротив сцени двері, помальовані білою краскою, брудні. З лівого боку дверей, під стіною, — комода, на ній десятків півтора різних книжок, в палітурках і без палітурок. З правого боку дверей — табуретка, а на ній череп'яна миска до вмивання.

В кімнаті нема нікого. За стіною якась метушня. Чути веселі вигуки, сміх, бадьорі згуки ронля, але не дуже голосні. Тільки іноді, коли раптом розтинається регіт, гука сповнюють собою і невеличку кімнату.

Де-який час нема нікого. Потім раптом одкриваються двері, влітає ціла хмара різних згуків і тихо увіходе Студент. На ньому обірване й задріпане пальто; на голові помнятий і полянялий картуз. Входе і зупиняється біля дверей. Обличчя йому похмуре і страшенно бліде. Очі суворі й глибокі.

Студент (стоїть де-який час замислений і понурий)... Так... Притомився я... Верстов, мабуть, десять виходив... коли ще не більш... І ось знов повернувся. Хотів уморити своє тіло, щоб приспати свої думки, але... але думки не облишили мене... Ні, ні, вони тримають мене, міцно тримають... (мовчки стоїть). Але це добре, що я притомився, це добре... (Тихо підходе до стільця і, важко зітхаючи, сідає). Так... це добре... може, хоч сон приїде до мене і увільнить мене від думок... може хоч він заспокоє мене... Ах, заснути-б... заснути і не пробуджуватися зовсім! Ось так: закрити очі і не одкривати їх... не бачити більш оціх похмурих стін, цього ліжка, де я стільки сумних годин пролежав, оцього дрантя, що на мені. Не бачити ніяких снів і не пробуджуватись... Яке це щастя — нічого не чути, не почувати, не знати... взагалі не існувати. Всі дари життя можна віддати за таке щастя! Всі дари життя! Щоб не мати в серці незабутніх бажаннів, хоч вони... правду кажучи і виїденого яйца не варті, але все-таки так болісно потрібні... Еге ж, потрібні, до божевілля потрібні... Наприклад, бажання пізнати кохання, або знайти близьких і рідних собі. Щоб в важкі хвилини піти до них з своїм сумом, своєю нудьгою... Знайти у них привіт, ласку, тепло... (Чути сміх. Прислухається). Ось там весело... Вони сміються, танцюють... А я... Боже, яка-ж нудьга, який сум! Ну, куди мені піти? чим мені себе розважити? бо нема вже сил терпіти, без жадних надій на кращу будучність!... (підводиться) ну, куди мені піти?... Куди?... Хіба до Ясинських... Але й там я зовсім чужий і вони дивуватимуться, коли побачуть мене. Вони розпитуватимуть мене, як ся маю, що поробляю, чи скоро скінчу університета... І все це з верхнього вигляду ввічливо, навіть привітно, а коли я піду, то проміж себе вони лаятимуть мене

і будуть дивуватися моїй нахабності... А об-тім, хіба мені потрібне товариство таких людей? Хіба я хоч трохи можу заспокоїтись серед них?... Мені хочеться вити по звірячому, квилити, а я... я повинен робити приємне обличчя, бо і так всі лякаються мене та цураються, бо у мене такий вигляд, неначе я збираюсь кого вбити... Аджеж мені не раз доводилось чувати, що моє обличчя одштовхує... таке воно сердите, суворе, неприємне... (Безсило сідає на стілець і закриває руками свій вид). Як пусто... як пусто на душі!... (Сидять мовчки. Постукано в двері. Здрігається. Знов постукано). Увійдіть!... увійдіть!...

(Входить покоївка,—кремезна, сільська дівчина).

Покоївка (голосно). А!... вже вдома? А я думаю, чого це і досі немає нашого панича...

Студент (тихо, з нудьгою) ну чого ви кричите так?...

Покоївка О! Та хіба я кричу!... Чого це ви не роздягаєтесь? Хіба в хаті в пальті та шапці сидять? Он же в кутку ікона свята висить... Тю!... та ви і в колошах! Ну цього вже я й не люблю. Понагажуєте тут, а потім я приборай!...

Студент (кривиться, неначе кожен згук її голосу завдає йому фізичну біль).

Покоївка. Та ви... Чого це ви такі смутні сьогодні? Часом не простудились?... На дворі-ж негода проклята! Вітер так і вие...

Студент (безтямно). Єге.. вітер... так і вие... так і вие...

Покоївка (сміється в рукав). Чого це ви мене передражнюєте?

Студент (пильно дивиться на неї і мовчить).

Покоївка (під його поглядом її робиться цілювато). А я... тее... прийшла спитати, чи давати вам самовара! Він вже готов. А то потім ніколи мені буде,—у нас гості. Та кажить же! Що це таке справді! Ну! (сіпає його за рукав).

Студент (сердито) Ну, ну!.. Що таке?

Покоївка Не чули? Штаю, самовара вам давати?

Студент Га?... (підводиться, хоче зрозуміти) Самовар... Ах, да!—самовар. Давайте, давайте... (Знімає картуза і намагається сказати байдуже). Самовар—річ гарна... Чайку не гріх випити...

Покоївка То я зараз принесу. (виходе).

Студент. То й приносьте... (Скидає пальто і калопі). Отже й справді, чому мені не напиться чайку? Покладу по три грудочки на шклянку і ублажу свою утробу... В останній раз... А потім... і тее... (проведе пальцем по шиї). Повішусь... Аджеж крюк є... Тільки, чи вдерже?... (станове стіл посередлі кімнати, злазе на нього і смикає). О! вдерже! Хоч десять чоловік... Ось який я щасливий!... прямо неначе в раю... (станове стіл на місце. В сей час входить покоївка несучи кип'ячий самовар).

Покоївка. Що це таке ви робите? На віщо ви стіл переставляєте?

Студент (серйозно-повуро). А ось танцювати буду. Поставлю так, щоб нічого не заважало і шкварю гопака...

Покоївка (неймовірно). Та-а-ак?

Студент. Правда... Ось побачите... Може вдвох затанцюємо?... га?...

Покоївка (ображено). Так... так... знайшли собі дурочку!

Студент (байдуже). Чому ж дурочку? Хіба тільки дурні танцюють, чи що?...

Покоївка Не дурні... але...

Студент (так само) ну?...

Покоївка Але... (сердито) А, ніколи мені з вами балакати! (Иде до дверей).

Студент (раптом) Підждіть, підждіть!... я щось хочу сказати вам... (Підходе й бере її за руку). Я хочу щось сказати...

Покоївка Мабуть, ще що-небудь вигадали!

Студент Ні, ні!... Я хотів... я хотів... (напружено думає, але не знає, що сказати) Ви посидьте зо мною... не йдіть...

Покоївка (сердито) А пустить мене! Знайшли собі підходящу компанію!... Пустіть, бо кажу, що мені ніколи... Дивіться!—(виходе).

Студент (іронічно). І її ніколи побути й побалакати зі мною!.. Об-тім, на віщо я її заціпав? На-віщо вона мені здалась, коли кімната повна моїми щирими друзями!... Ось ліжко, таке ж пришиблене й помняте, як і я сам.. Камода, що завжди чогось сміється... (Придивляється). Чудна яка.. На світі вже, мабуть, років п'ятдесят, а все „в'в'чно юна“... Вже і боки обдерті і стоїть трохи криво, а веселої вдачі не втерляла... Усміхається так любов'язно, привітно, неначе хоче розказати про щось, тихенько на вушко... Чом не приятелька? О, так! Тут все мої друзі! І ціпочок, що з ним я не одну сотню верстов прошвендяв, за для того, щоб втомитись та кинувшись на ліжко, заснути важким сном... А ці книжки, що я в них поринав для того, щоб одтягти думку від сучасности, приспавши її мріями про людскість, про чудову прийдешність, коли всі будуть такі чисті, радісні, щасливі, неначе янголі у раю... Чому не друзі? Вони розважали мене... Тільки обридлі ви мені страшенно... обридлі—і нема вже од вас ніякої втіхи. Ви-ж давали мені стільки, скільки й иншим людям. Не більш. Але другі люде мають друзів і опріч вас і може навіть і не вважають вас за друзів, а за слуг. Я-ж маю—лише вас... окрім вас у мене нема нікого... А тому в душі у мене завжди була порожнеча... ні-чим не заповнена порожнеча... (Стоїть замислений. Потім одмахується, неначе від докучливої мухи) Ну й не треба! Не треба... (усміхається) так же завжди... Чого не можемо досягти, то й говоримо: виноград ще зелений... Такий кислий, та противний... (Запарює чай). Ось будемо пити чай... Будемо пити чай... Ага: „Пити будемо і гулять будемо,—смерть придеть, помирать будемо.“ Вірно. Тільки відкіль це? Де це я чув?... „Смерть придеть, помирать будемо“. А вже-ж! Тоді тільки й остається, що умірати. Ніколи вже ні пити, ні гуляти... (Чути музику. Прислухається. Потім—сумно): А там все танцюють... І мабуть їм весело... Очі у дівчат розгорілись, щоки розчервонілись і сами вони такі інтересні, гарні, повні життя й радости... (З рослачем): А я... Боже!... (Раптом обриває себе). А я питиму чай. Сяду й питиму чай. Такий гарячий,

та смачний, по три грудочки на шклянку. Випью солоденького чайку і на душі зробиться легко і солодко, солодко, так, неначе я душу обіллю сиропом... А потім ляжу спатоньки... накину на свою головоньку петельку, закрию очі і засну... Тихим, спокійним сном... І ніхто мені не перешкодить, бо я і двері зацепну... А то так неприємне, коли розбудять на самому цікавому місці... так неприємне... (Проводє рукою по очіх і здригається) Що таке?.. Невже сльози? О, ні! Не треба! Тут все одно нема нікого і... нікого я сльозами не розжалоблю... А себе... а себе... я... я... розтрую... (ковтає ридання). Треба бути гордим... сильним... непохитним... (по щеках течуть сльози). Ну, що це зо мною?.. Не треба... Хіба од сього зробиться легше! Який я нервовий став. Аби що, зараз сльози... неначе мале дитя!... А чого? спитать. Я вміраю... розбито мое життя... ну то й що? Хіба мало людей страждають і, знесилівши, вмірають? Кому ж те цікаво і кого се може розжалобити!... Питиму краще чай... (схоплюється). Але смерть! Моя смерть! (З жахом). Один тільки рух і я вміраю... мене вже нема... Нема моїх надій, стражданнів. Я не істную... А там... там—танцю ватимуть! І їм буде всесело, так неначе-б нічого й не скоїлось! може навіть сміятимуться наді мною й над мертвим, як сміються над живим... Аджеж хазяйська дочка завжди сміється... Цілий день чути її сміх... Такий тендітний, приємний... неначе срібляні дзвіночки... Так, так, неначе срібляні дзвіночки... У неї й імя таке гарне: Галя... Галя... Від самого слова так і віє теплом, ласкою... (схоплюється) яким теплом?! Яка ласка? Що я базікою! Я одинокий, самотний, вкушні тільки з своїми друзями, проклятими друзями! Я ненавижу вас! Ненавижу! (злюбно кудасе декілька книжок) ненавижу! Ви отруїли мою душу, прорили прірву між мною і людьми. Це од розмов з вами я зробився такий похмурий і лице у мене таке непривітне і відразливе. Я віддав вам свою душу, а, ви—що ви мені дали замість того?! Я, як і був, так і залишився самотним... Я один на цілому світові, один, самотний... (приглядається до книжок і шепоче). Ви лежите! Лежите! Спокійно, нерухомо, мов неживі... Мов неживі... (очі йому робляться великими і глибокими). Авжеж, ви мертві. Я зірвав вас з вашого місця і ось—кинув.. а тепер ви лежите так, неначе цілий свій вік ви пролежали на долівці. І в кімнаті нічого не змінилось. Як і перед сим—парує самовар, світить лампа і я стою один, разом з своїми думками.. Як це просто... Так неначе нічого і не скоїлось... Парує, самовар.. стою я...

А коли... Невже? О, ні! Невже і тоді, як я попру, то нічого не зміниться? Так само паруватиме самовар і навіть комода по давньому усміхатиметься привітно й ласкаво? І тихо буде, спокійно, мирно, як ніколи не буває на душі. А я лежатиму мертвий і нерухомий... І тихо буде, світло і залишно в кімнаті... Але ні! сього я не можу збагнути! Це так просто, що не вміщається в моєму мозкові. Скінчаться всі мої надмірні страждання, я сам не істнуватиму і... нічого. Все буде по давньому, так, неначе нічого і не скоїлось... Боже! Бо-

же! Ну не може бути цьому правда! Повинні бути якісь зміни, повинно щось скоїтись, бо инакше... Який же глузд у стражданнях? Яке їх оправдання? Аджеж тут скінчиться ціла трагедія і запанує холодна і страшна смерть і... нічого. Ні! Ні! Не може бути, цього не може бути...

Але... Я пізнаю зараз... Я... Ага! Я прикинусь мертвим... поки-що прикинусь мертвим—і сам побачу. Скажем так: я беру револьвер... (виймає з кешені) підношу його до рота... і стріляю... (падає, потім тихо шепоче). І мене вже нема.. я не істную... (Розплющує очі і придивляється, але рантом схоплюється). О, Боже, дійсне все як було! Навіть там, здається, ще з більшим завзяттям танцюють і сміються. Ну, нікому нема діла. Всім байдуже, що я... я змагаю і пропадаю. (Халає себе за голову). А мені так сумно... так сумно... І страшно... Я боюсь чогось... На мене щось насовується... Чорне, безформенне... жахливо-мовчазне... З великими нерухомими очима... Воно наближається... Я боюсь, я боюсь його... Воно знище мене, а я хочу жити! Я хочу ще жити! Згинь! Я хочу ще жити! Я хочу ще жити!!! (Натикається на стілець і кричить). А-а-а!!! (Одкриває очі і довго стоїть мовчав, мов закамінлий).

Що таке?.. Що зо мною?.. Ах, да! (сідає на стілець. Довга пауза) здається, я божеволю! Мені уявляється бог зна що. У мене галюцинації (втомлено встає). Треба йти відсіля... треба йти, бо я не можу сидіти тут. Мене давить оця стеля, стіни... (Одгає пальто, але на-шів одигнений—так і стоїть). Але куди?.. (тихо, ледве чути). Куди ж я піду?.. Куди ж я можу піти? Уже пізно... на дворі вітер, холодно... (іронично) а у мене хата тепла, парує самовар, так затишно... (підходить до стола і нахилиється над ним). Я втомився... я дуже втомився.. ноги мліють, як і душа... (Довга пауза. Хитає головою). І тільки подумати, що в інших кутках страждають інші люде. Страждають, так, як і я... Аджеж нас багато, дуже багато, тисячі і може мільони. Ми тільки не бачимо один одного. А як і бачимо, то не помічаєм, або удаємо, що не помічаємо. І сміємося над стражданнями других і над власними... так неначе нам це байдуже і навіть дійсне смішно... Чому це так? Чому, коли я підійду до людни мені не знайомої, але такої, що в неї болить душа, підійду до неї з ласкою, привітом, щирістю, вона суворо одіпхне мене і навіть вилає. А коли я сам, розбитий і знесилений, піду з своїм сумом до людей спокійних і веселих, то і вони відіпхнуть мене і дивуватимуться, що я лізу до них з своїми стражданнями, нікому не потрібними і ні для кого не цікавими.

А иноді немає сили мовчати. Коли у грудях все горить, кричить од невимовних мук, то так хочеться почути ласкаве слово і піти до людей. Тільки де їх знайти? Аджеж то не люде, що тільки сплять, їдять і п'ють. А он ті, що так веселяться,— хіба то люде? Невже людина може так безтурботно сміятись, веселиться, коли під однією покрівлею, тільки через стіну,—конає в стражданнях друга людина?.. Ах, вони-ж не знають... А коли б знали? То що? (підводиться). Коли наприклад оце зараз я

пиду до них, пиду до них некликаний і обірваний... Прийду до них і скажу од щирого серця: Брати мої!.. брати мої.. ха, ха, ха... Вони мої брати! Ці ситі й веселі люде, в чистих і гарних убраннях, з очами затуманеними щастям і радістю,—вони мої брати!.. це прямо смішно!... Пиду до них і скажу:—Вислухайте мене. Я знесилів у самотності, у мене болить душа, піддержіть мене, бо у мене немає вже сил терпіти! (Закриває руками очі і зараз одкриває). О! уявляю собі яскраво, якій це зробить переполох! Всі жахнуться і подумают, що я п'яний. Напевне так подумают!.. Аджеж хіба твереза людина стане говорити незнайомим людям про свої страждання? До мене підбіжить хозяйка з великими переляканими очима... Ще хто небудь... Покличуть двірника, а то й сами візмуть під руки й виведуть... і виведуть мене... (Злісно і з усієї сили стукає кулаком об стіл). Але я всетаки пиду до них! Я пиду! Хай собі жахаються! Хай думают, що хотять, а я примушу їх вислухати мене. Вони веселі, радісні, а я теж хочу радості і маю право на це! Хай хоч трохи дадуть мені щастя!... а я в свою чергу віддам їм хоч всю свою самоту... (З утормою). Тільки ні... на віщо кричати і робити колотечу! Не треба й казати голосних фраз про братерство і самотність, - це... „пбшло“... я не стану кричати, а увійду тихо і говоритиму спокійно, щоб не злякати їх і щоб вони не подумали, що я п'яний... Але ні. Все одно подумают, що я п'яний. Справді, прийти до незнайомих некликаним це можливо або п'яному, або ще—божевільному... (підходе до дверей і слухає). Коли б вони сами мене покликали!.. Невже так багато я бажаю? Прийти і сказати: „Ви тут самотою і сумуете, а нас багато і нам весело. Ходіть до нас.“—Прийти і покликати просто й від щирого серця, щоб я не почував ніяковости й одірванности серед незнайомих мені людей... Це ж так зрозуміло: покликати і прилучити до своєї радості чоловіка, що сумує ось лише за стіною... (прислухується). Чуття вибух реготу). Йі дуже весело... вони сміються... Я чую голос Галін, такий дзвінкий і чистий... Я-ж з нею знайомий. Вона така гарна, симпатична дівчина... Очі у неї сірі, великі, промінясті... Коли я бачу її, стискаю її маленьку, трохи вохкеньку ручку, мені робиться так смутно-приємно, як в дитинстві, коли я ще вірив у бога, пісня довгої щирої молитви... Вона мабуть добра і чула, бо завжди дивиться на мене так ласкаво, неначе розуміючи мене і співчуваючи... Ну що ж було б дивного і не можливого, як бы вона прийшла й покликала мене? Я ж знайомий з нею... вона добра і мабуть розуміє мене і співчуває... Прийти і покликати... (Стясає голову обома руками). О! як би я був їй вдячний! Я покохав би її без міри і носив би її образ в своїй душі вічно, як найбільші святощі! Я присвятив би їй все своє життя—і тоді, о тоді, я певен, я здвигнув би гори! В мені багато сили, я відчуваю її, але вона занедбана. Хоч трохи ласки й співчуття і я зміг би виявити свою силу і зробити щось велике, сильне, таке, що принесло б людям щастя! Так, так, я певен в цьому, я вірю, твердо вірю, що прокинусь і оживу, як тільки мене пригріють і пожалують...

Тільки хоч трохи ласки і співчуття! я ж ніколи не бачив її.. Я ж ніколи не бачив ласки... (Стоїть біля дверей і прислухується). Там мабуть багато народу... Щось вже дуже вони гомонять.. Ш..ш!.. здається, хтось іде... чи се мені лише так вчулося?... Ні, ні, я чую кроки... Про щось балакають... Ідуть сюди... Це-ж її голос?! О, невже?... Ні?... Боже! зроби таке чудо і я увірую в тебе!.. Ш..ш!.. про щось говорять.. Я тремчу, я тремчу... (Хапається за одвірочок). Тоді я помру од щастя.. Тихо!... (Сівпучо двері. Студент—радісно-пеймовірно): Ні? Це мені почулось... чи справді?..

1 жіночий голос (перелякано, пошепки) Марійко, куди ти?..

2 жіночий голос (трохи голосніш) Хіба це не ваша кімната?

1 жіночий голос. Ні, тут мешкає квартирант... студент...

2 жіночий голос. А!.. Чому ж ти його не покликкала?

Студент. Це мені сниться.. Це мені сниться...

1 жіночий голос (тихо) Та... він чудний якийсь і не інтересний...

Студент (безсило сідає на стілець) Ні... це вже не сниться. Це сама справжня дійсність.

Чудний.. А об-тім,— правда. Я чудний, навіть божевільний. Сподівається, що хтось прийде до мене і покличе.. Правда, що чудний.. Я ж неінтересний... сірий, мовчазний, нудний. Кого ж можу привабити до себе?.. (Мовчить. Потім тихо, ледве чути). Але і я можу зробитися інтересним. Єге. Я можу. Це ж так просто. Треба лише застрелитись, або повіситись—і враз всі зацікавляться!.. Я можу прожити цілі десятки років і не почую ніодного ласкавого слова, не побачу співчуття, а помру—і враз відкіля те й візьметься.. Мені співчуватимуть... і хто зна, може і дійсно од щирого серця.. зітхатимуть... може, хто заплаче... Будуть роснитувати один одного про те, як я жив, чи не було чого помітно перед смертю, хітатимуть журливо головами. Дивуватимуться і будуть питати: „які були причини“?.. Питатимуть навіть ті, що самі тепер страждають, стогнуть, проклинають своє життя та мріють про визволительку - смерть. Але не знаходячи прямої відповіді, сами щось вигадують: або нещасне кохання, або... погану хворобу... Неодмінно так... Люде-ж такі дурні і нікчемні, пошлі... Та—нехай! хай собі думают, що хотять, я не стану розкривати їм очі. Навіть ще краще,—чим більшою загадкою буде моя смерть, тим більше цікавим зроблюсь я... А то я такий... як се?... ах, да,—„чудний і неінтересний“... Тоді ж я зроблюсь інтересним... мною зацікавляться.. І може навіть Галія... може навіть Галія... (сумно:) А мені хіба од того зробиться легше? Я лежатииму вже мертвим, смердючим труном і що мені тоді те заінтересовання, коли байдуже буде—і тепло, і ласка, і сонце, і коли я навіть не визнаю, чи дійсно мною зацікавилися, чи, може, і моя смерть минула так же непомітно, як і тисячі інших! Мені зараз, в оцю хвилину, потрібне все те, бо я до останку зневірився і знесилів. (Ламаючи руки, падає на стіл). Ну, спавіть мене, поратуйте! (Голосно ридає, без

сліз. За стіною грають якийсь танець. Чути регіт, веселі гук, жарти. Раптом схоплюється). А, ви танцюєте?.. Ви щасливі і вам байдуже, що я тут му-чусь! Так—ні! Я збентежу вашу радість! приму-шу жажнутись ваші бездушні, полохливі серця! (виймає револьвер). Чуете, ви, прокляті? Біжіть сю-ди, бо я вмер! Я вмер, прокляті!! (стріляє і важко падає. Ще один мент лунає музика, чути сміх. Але враз все стихає. Тривожна тиша. Потім доноситься пе-реляючий жіночий голос. Хапливе тупотіння в корі-лорі. Міцно посмикано двері).

Жіночий голос: Ради бога, що тут таке?.. Іване Семеновичу!! (Міцне сіпання, двері трясуться, кімната сповняється різними звуками. За дверима крик.)

Поволі падає завіса.

М. Горюн.

Харьків 1908 р.

Пловець.

На морі безоднім каюк одинокий
По хвилях бурливих за вітром пливе...
Пловець без веселець в безсиллі німіє,
З одчаєм у грудях сконання він жде.
Боротися з морем—не має він сили,
І вмерти не хоче, бо любе життя...
А хвилі буяють, під вітром гуляють
І посять-гойдають на грудях пловця...
Гуляє стіхія на волі широкій,
Гуляє, шаліє і втоми не зна...
Пловець без веселець од страху аж мліє,
І більше, як життя, жадає весла...
Помірятись хоче він силою з морем,—
Та весел немає, щоб стать до борні...
Стіхія зборола пловця молодого:—
З жаданням у грудях лежить він на дні...

П. Гай.

20/X 907 р.
Новомосковск.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Нові українські товариства.** На засіданні київського губернського присутствія затверджено статuti двох українських товариств: 1) „Українське общество судійства литературѣ и искуству“, що має поширити свою діяльність на п'ять губерній: київську, подільську, волинську, полтавську та чернігівську, і 2) „Кіевське українське общество собраніє“ (український клуб).

◆◆ **Гумористичне видання.** В Києві вийде к Великодним святam випуск гумористичного листка, з малюнками, під назвою „Хрін“. Чи буде се видання періодичним, се-б то чи виходитимуть один по одному дальші випуски,—се невідомо, а тим часом піде на продаж перед Великоднем перший листок. Редакційний комітет складають—художники Н. В—цький і М. Бурячок, П. Богацький, Ю. Будяк і О. Коваленко. Листок має бути безпартійний, демократично-поступового напрямку, міститиме в собі оповідальну й віршову частину, різні дрібні відділи й всякі гумористичні малюнки. Редакція розсилає листи, запрошуючи до співробітництва.

◆◆ **Нове драматичне Товариство.** Артистка Борисоглібська складає своє окреме товариство. Сюди запрошено скількох відомих в Київ і вихованців драматичного відділу школи Лисенка, добродійок Валерик, Дорошенкову, д. Пахаревського й інших. Се буде вже виступ нової сили, що понесе на український кін здобутки ґрунтовної драматичної науки.

◆◆ **Вечір київського „Бояна“.** Третій Шевченківський вечір у Києві, влаштований товариством „Боян“, трохи приїздився і через те зібрав менше громадянства, ніж попередні (Народної Авдіторії і „Просвіти“). З артистичного-ж погляду вечір був дуже вдатний. Між співами особливо визначилось виконання д-ки Кульженко-Мусатової, що завжди співає з великим хистом і тонким смаком. Хори, кервані д-м Кошіцем і Лисенком, виконали з успіхом скілька нових народних пісень, що дуже сподобались присутнім. Найбільше-ж цікавим номером у програмі вечора були сліви і гра бандуристів. Хоть співали вони відомі думи й пісні народні, але вже самий збір шістьох бандуристів робив значне вражіння. Співали вони в супроводі оркестрового тріо. Бандуристів підобрав д. Злобінцев, із своїх товаришів, київських студентів. Виступ на вечорі „Бояна“ сих бандуристів показує, що надія сього товариства, його українського відділу, на відновлення хисту грання на кобзі, не була марна: з'являються навіть інтелігентні кобзарі, що замовляють собі струмент і пробують перейняти кобзарство. Думка, українського відділу товариства Боян завести школу кобзарства при школі Лисенка поки-що не справи-

лась, бо приладнати одну школу до другої було трудно. Але відділ має надію завести хоч невеличку кобзарську школу з-осени, окрім від школи Лисенка.

Надзвичайний Шевченківський вечір.

Миргород. 23 Березня відбувся у нас перший але на диво бучний „Шевченківський“ вечір. Був він уряджений місцевим драматичним кружком, на користь будівництва пам'ятника великому кобзареві у преславному городі Києві. Вечір був літературно-музично-вокальний, з живими картинами й апотеозом. Велика зала Народного дому була вся заспіль завітчана великою силою різнобарвних троянд, що довжелезними гірляндами й кетягами спускалися з стелі через всю залу і переплутувались у різних напрямках. По стінах красувались шиті рушники, а над ними й під ними—знов квітки. Цепа була теж вся в гірляндах і кетягах квіток, убрана рушниками й плахтами. Все це, й переповнена зала гостей,—а між ними багато в національним українським убранню,—робило радісне, празникове вражіння і підіймало настрої усіх присутніх. Піднялась завіса і зразу все завмерло;—але тільки на хвилину,—після того розкотились гучні оплески: здивовані гості побачили серед кону високий білий мармуровий пам'ятник з золотими написами, а на йому красувався великий бюст поета; за пам'ятником,—на всю височінь кону й на добру половину ширини його,—декоративний картуш (щит), а на йому, кругом намальованого герба города Миргорода, йшли різні українські орнаменти, далі—шиття і знов все те закрашено гірляндами блідих кольорів троянд, що зацїтали самий монумент і по його східцях спадали дододу. На східцях лежали вінки. Все це було зроблено пильною працею тих людей, що взяли широм за се діло, і особливо працею учнів миргородської містечко-промислової школи, та найщиршою за допомогою місцевих дам, що тижнів зо-два виробляли квітки, вінки то-що,—показавши при тім і багато пильности, і багато тонкого смаку.

Вечір одкрився промовою художника Сластіона. Він визначив діяльність і значіння Т. Шевченка і причини вдачності громадянства, що ставить тепер йому пам'ятник; що вже зроблено для цієї справи і що треба ще робить; закликав до жерть, хочби й самих найдрібніших...

Після сього почалась співка, музика, декламація. Все те пройшло дуже добре, а найкраще вийшов хор, за приводом місцевого лікаря К. Горянова, що багато положив праці й хисту, аби досягти тих блискучих наслідків.

Взагалі свято пройшло як найкраще. Декламація творів Шевченка показала, що у нас таїлись

справжні драматичні сили,—вони тільки виникли тепер... Надзвичайне вражіння зробили,—як то й виявилось у оплесках і вигуках,—живі картини й апотеоз, поставлені художником О. Сластіоном. Се справді було щось настільки не звичайне, що люде навіть байдужі до українства,—але такі, що бачили подібні вечорі і в Петербурзі, і навіть за границею,—казали, що не сподівались щось подібне стрінуги у якомусь патріархальному Миргороді...

Не зайве зазначити ще й сей приємний факт: дві молоді дами, з тих що приймали участь у виконанні програми вечора, були у історичних кунтунах і корабліках; се вбрання, маючи на собі печать давньої давнини, мало оригінальну справжню красу.

Вечір, з усім великим розходом, дав чистого прибутку 114 руб. 41 коп. Ті гроші негайно й вислали у Полтавську Губернську Земську Управу. Шевченкове свято так сподобалось громадянству і так багато людей не могло на його попасти, хоть дуже того хотіли, що слід-би сей вечір на великодних святах поставити у-друге; розуміється, успіх буде такий же самий і публіки булор стільки-ж.

И. К.

Бібліографія.

Юр. Сірий. *Про світ божий*. (Бесіди по природознавству). Видання Е. Череповського Київ. Ціна 30 коп.

Се видання збогачує нашу доступно-наукову літературу. В передмові автор згадує давнє видання, випущене коло 40-ка років назад, у Києві, під тим же заголовком „Де-що про світ божий“. Книжка та була зложена, дуже добре, збірною працею тодішньої мблорді, „шестидесятників“, видержала 4 видання, була переложена по московськи („Мір божий“) — і на тім якось загубилась.. Юр. Сірий „додержав у своїй книжці того-ж порядку“, що був у тім виданню; але-ж новий автор додав стільки своєї праці, таку силу малюнків (65), що його книжка вийшла безмірно повнішою і цікавішою,—як і повинно бути через 40 літ після першої проби наукових бесід!

Книжка Юра Сірого говорить про землю, світла небесні, про тепло, воду, повітря, про дощ, град, грім. Все це речі дуже тяжкі до пояснення, але Ю. Сірий має здатність доброго розповідача. Мова в його зрозуміла, вільна. Єсть непевні вирази, особливо щодо наукових термінів, але ся річ у нас така ще не встановлена, що трудно сказати, хто краще виходить з цієї великої труднації—творити нові наукові терміни...

Думаємо, що своїм досить широким змістом книжка Сірого може багато просвітити думку несвідомої людини про „світ божий“ і заслуговує на широкє розпросторення. Ціна їй не дорога.

О. П.

Забійство Галицького Намістника.

Студент львівського університету, Мирослав Січинський, родом українець, в неділю, 30 марта застрілив з револьверу галицького намістника, польського графа, Андрія Потоцького. Січинський сказав, що вбив намістника з політичних причин, за кривди, що терплять український народ від шляхетсько-польського правління в Галичині.

Сумний факт, ще сумніші його причини.

Що може бути сумніше, коли в конституційній, ніби то демократичній державі, люди беруться до того, щоб кулями боронити народні права! Се—початок політики одчаю, лише одчай може 20-літнього здорового чоловіка,—для котрого все повинно-б бути окрашеним в рожеву барву,—попхнути на стежку до передчасної могили.

Обставини сумної події такі: Січинський пішов ніби по якійсь-то своїй справі до намісництва і під час прийняття 4 рази вистрілив у намістника й смертельно ранив його в голову; були ще рани в груди і в руку. Прожив ранений коло 2 годин і встиг попрощатися з родиною й приятелями.—Січинський, виконавши замір, спокійно віддав сторожеві револьвер і спокійно віддався в руки поліції, що приставила його на слідство. Проходячи в намісництві коло українських селян, що поприздили до намісництва по своїх справах, Січинський сказав їм: „отсе за ваші кривди, за фальшування виборів, за Каганця“. На поліційнім слідстві він заявив, що задумав убити намістника після того, як жандарми під час виборів до союму закололи штиками селянина Каганця, за те, що він нагледав, щоб не було фальшування виборів.

Від смерті Каганця Січинський не знав спокою. Коли ж намісник, вернувшись до Львова з полювання, об'явив, що 30 марта буде приймати всіх, хто до нього має діло, Січинський не міг довше панувати над собою і в неділю опівдня виконав те, що надумав; про свій замір не довірився нікому, бо знав, що його одмовлятимуть од забійства. Далі Січинський пояснив, що причиною його заміру—були ті утиски українського народу, що при Потоцькім стали надто великі; особисто против гр. Потоцького нічого не має, навіть мало знає його на обличчя, і тому купив собі його фотографію, щоб через помилку не забити кого иншого. Стреляв не на улиці, а в намісництві, щоб не було неповинних жертв. Під час слідства до дирекції поліції надійшла звістка, що ранений Намістник уже вмер. Комісар, що вів слідство, сказав про се Січинському й спитав його, чи йому не жаль гр. Потоцького. На се Січинський відповів, що, „Потоцького як чоловіка йому жаль, але він застрілив його як намістника Галичини, і сього свого вчинку не жалує. Йому жаль, що посиротив графиню й

дітей, але инакше зробити не міг“. По написанню протоколу, Січинського закували в кайдани і під сильною сторожею одвезли в турму.

По арештованню М. Січинського, поліція пішла трусити в його в домівці. Січинський жив при своїй сім'ї, вкупі з матер'ю й сестрами. Його батько, уніатський священик, давно вмер. Мати й сестри Січинського нічого не знали про нещасливу подію. Коли комісар сказав їм, що сталося, то вони були дуже вражені. Але через який час нещаслива мати з спокійним видом заявила, що то вона намовила сина вбити намістника й дала йому грошей на револьвер. Говорячи так, мати хотіла одвернути руку ката від сина на себе. Її арештовано. Арештовано й сестер Січинського.

Січинський—молодий чоловік, дуже інтелігентний, має всього 21 рік, вдачі дуже лагідної. Під час виборів працював між селянством, брав теж участь у просвітніх гуртках львівських робітників; вважає себе українським соціал-демократом.

Того дня, як Січинський убив намістника, було зроблено у Львові багато потрусин і арештів.

Вечері того-ж дня, як Січинський убив намістника, велика юрба поляків зібралась біля пам'ятника Міцкевича; говорились дуже ворожі речі проти українців; промовці казали навіть, що слід всіх українців винищити. Потім юрба пішла і побилала вікна в українських будинках,—в товаристві „Дністр“, в „Просвіті“, в „Народній гостинниці“, та инших.

Галицькі крайові справи.

III.

Перш усього галицька польська шляхта постаралась приєднати собі партію „людовців“, партію середньо-заможних селян, а не сільської сіроми. Ця партія заложена в 1895 р. такими людьми, що пройшли соціалістичну школу. Від сеї школи у них зівстався лише демократизм, про те партія під їх приводом одразу зайняла вороже становище до панського „двора“, до шляхти та до їх прислужників урядників,—коротко, до всього шляхетсько-польського правління. Отся польська демократична партія в політиці не раз ішла вкупі з українцями, теж щирими ворогами галицького шляхетсько-польського правління. Лише од людовців і можна було сподіватись, що вони щиро бажатимуть справедливого полагодження українсько-польської незгоди в Галичині, полагодження в правдивім демократичнім напрямі. Польська соціальна демократія,—коли поминути де-які не соціалістичні і не демократичні вибрики поодиноких соціалістів, як промова п. Діаманда против українського університету у Львові,—теж стоїть за демократичне полагодження суперечки, але, на жаль, в Галичині, в краю не

промисловім, дя партія не має сили і знов же, узнаючи державний централізм, вона противиться поділенню Галичини на самостійні, природні територіально-етнографічні частини — українську й польську. Тепер прийшов кінець усім надіям на людовців. Ще недавно вони збирались „мостити улиці шляхетськими черепами“, а тепер пішли в послушенство до теї-ж шляхти, під команду „Ради Народової“, — найбільш української інституції. Дивуватись цьому нема чого: Галичина — край усяких, навіть неможливих, можливостей. Скрізь бувають випадки перевертання революціонерів в реакціонерів, але такого частого й такого швидкого переродження, яке буває в Галичині, здається, не буває нігде. Тут річ досить звичайна, що твердий, як сталь, соціаліст — в протязу року стає „народовим демократом“, крайнім польським шовіністом. Сам провідник людовців, п. Стапінський, за свого часу був лівим, а тепер зовсім вже „поправішав“ і то давно поправішав; лише переродження дуже темних, — за незначними винятками, — селянських мас затяглося роками і здержало їх зближення з шляхтою аж до сього часу. Чим же шляхта навернула їх на свій бік? Різними матеріальними вигодами. Провідникам пообіцяла, що принустить їх до правительственного жолоба, збільшивши їх число тим, що віддасть на їх користь скілька мандатів до сойму. Для селян пообіцяла заложити, на крайові (отже і українські) гроші, інституцію для забезпечення від огню; пообіцяла видати 2 мільйони корон (коло 8 сот тисяч рубл.) крайових грошей на заложення банку для організації торгу худобою; пообіцяла магазини для зернового хліба; пообіцяла дати гроши на „парцеляційний“ фонд, то-б-то на такий фонд, що з його польські селяне братимуть гроші на закуплення землі, особливо ж в українській Галичині. Крім сього шляхта лякала ще людовців тим, що може урватися панування поляків над українцями, а се було-б не вигідно і для людовців. Вона потрапила перековати темних селян, що й вони — такі самі „хлібороби“, як і великі земельні властники, що вони — „малі дідичі“ (поміщики), а про те інтереси у них такі самі, як і у великих дідичів, а найбільший спільний інтерес — се удержувати й розширювати польський став посідання на українській землі. За обідяні матеріальні вигоди людовці, послі до парламенту, повинні вступити до „кола польського“ (вже і вступили) і збільшити його силу з 54 голосів до 71. А в Східній Галичині „малі дідичі“ повинні оддати свої голоси за шляхетських кандидатів, виставлених „Радою Народовою“; там же, де не було польського кандидата, — вони повинні віддати свої голоси на москвофільських кандидатів. Таким способом забезпечена не тільки цілість шляхетських черепів, — хоч їм ніколи й не загрожувала небезпека від рук людовців, — а що важніше, забезпечена перемога

шляхетсько-польського правління і проведення виборчої реформи на шкоду українському народові.

Крім шляхти й людовців, против українців виступає ще „Унія демократична“, тоб то спілка „народової демократії“ і інших міських демократичних груп. Ще перед виборами до парламенту „Унія демократична“ вступила до „Ради народової“. Під час виборів до Сойму „Унія демократ.“ застереглась, що всю відповідальність за обрання кандидатів і їх проведення „Радою Народ.“ лишає консервативній партії. Сама, не виступаючи з „Ради Нар.“, здержалась від участі в нарадах „Ради Народової“. При тім в передвиборчій відозві заявила, що „при виборах, як і завжди, буде вірна завданню національного поєднання і нігде не поставить в небезпечність національного інтересу боротьбою против кандидатів „Ради Народов.“, навпаки, по змозі буде підтримувати їх всіма законними способами агітації“. Іншими словами: „Радо Народова! Роби вибори, як знаєш, ми за се не відповідаємо. Знай, що ми не вірємо згоди і з тієї згоди будемо піддержувати шляхетського кандидата, бо забезпечення й на далі польського стану посідання в українській Галичині має для нас — національний інтерес“.

Забезпечивши собі поміч людовців і демократів против українців, шляхта дбала й про те, щоб і з тих мандатів, що не вважаючи на всі заходи припадуть українському народові, урвати щось від демократів українських на користь реакційного москвофільства, що як шашель точить українське народне тіло.

М. К.

ДОПИСИ.

Школьна справа.

Хорольський повіт. В 5-му числі „Рідн. Краю“ минулого року якое писалося в дописі з хорольського повіту про те лихо, що зазнають учителі через тісноту в школах та через недбалість тих, хто керує школьними справами в повіті.

Не меньшого лиха хорольські вчителі та учні зазнають і з другого боку, часто буваючи примушені вчитися в нетопленій холодній хаті. Річ в тому, що утримування школ в Хорольськм повіті, як от: отопку, наймання сторожа, світло та инше., змєство звалило на плечі сільських громад. Ці громади бувають инді невеликі — з 50, 40 дворів, а утримування школи коштує карбованців сто, себ-то, по 2—2½ карб. на хазяїна. Налог сам по собі значний для з'убожілих до-краю селян, а ще ж треба виплачувать і инчі палози. І через те гроші на школу виплачуються несправно, школа зостається нетопленою по цілих днях, бо нізащо купити топлива, і учні разом з учителем мер-

знять в нетопленій хаті, або й зовсім розходяться по домах. А то буває так: топливо є біля школи, а сторожа нема, бо ніхто не хоче служити за ту мізерну плату, яку громада спроможеться признають йому. І вчитель за допомогою учнів повинен перш усього витопити сам у школі, а потім уже вчить.

Бьється тава мала громада, як риба об лід, і припає всю вагу, всю користь од школи, але трапляється, що громада мусить закрити школу, через неспроможність отопити. А наші земці дивляться й мовчать. Учителі часто вдаються до Управи з проханням як небудь запобігти лихові. І вже навіть на земських зборах здійснювалось питання прийняти на земський кошт утримування всіх земських шкіл в повіті, але де-які з земців рішучо повстали проти такої думки, в палких промовах доводячи, що громади що-року „пропивають далеко більше грошей, ніж скільки потрібно з них на утримування школи“. От же питання се так і зосталося й досі питанням.

І чому-б, справді, Хорольському земству не взяти на свій кошт утримування шкіл, як це зробили сусідні земства—Миргородське, Кременчуцьке, Полтавське?... В цих земствах теж були такі малюнки шкільного життя, поки земці не подумались прийняти цілком на свій кошт утримування шкіл. Це неодмінно потрібно, коли земство бажає, щоб вчіння по школах відбувалось без перешкод.

Мандрівець.

Владікавказ. Багато у нашому городі українців, а все піяк не зберуться до купи. Тільки у місяцю лютому цього року склався невеличкий гурток української молоді. Перше зібрання було на Тарасові роковини, 26-го лютого, і у перший-же раз мали щирі сини невьки України пом'янути свого незабутнього батька „не злим, тихим словом“. А от 28 березня відбулося свято і в друге. Тепер вже у городському театрі. Свято це справлялося українською трупною д-ією Глазуненка. Народу зібралось не дуже багато, та й то, на превеликий жаль, та на сором місцевим українцям, приїшли армяне, грузини, трохи руських і тільки невеличка купка українців. Але ж свято пройшло досить добре. На вону стояв бюст Тараса, весь у квітках та електричних різно-кольорових вогнях. Попереду зіграно було „Назара Стодолю“, далі показували живі малюнки з поеми „Невольник“. Потім проспівали „Гетьмани, гетьмани“, „Така її доля“, „Ой Дніпре, мій Дніпре“ і ще де-які речі. Д-ка Біляева прочитала „Катерину“. На прикінці вічі проспівано було «Заповіт». Не гаразд було у цьому вечері те, що в другій дії «Назара Стодоли» дуже багато танцювали гопака, аж чотири рази, а з міркую, що і зовсім не слід би було танцювати гопака. Ну, та все ж щира дяка д. Глазуненкові за це свято.

Іскра.

Кременчуг. Наше добродійне товариство, теє „Благотворительное Общество“, перебуває „переломом“—неначе має перейти від тяжкої хвороби до життя... Оце недавно відбулось загальне зібрання. Вибрано нову председательку. Вона почала з того, що там же на зібранню завдала велику догану Товариству: сказала, що вона готова працювати, та тільки треба, щоб члени Товариства не були такі байдужі до всієї справи, як були до того часу. Між всіма членами вона назвала тільки одного прихильного діяча. Всі встановища, тії „учреждедія“ Добродійного Товариства, председателька рознекла „в пух і прах“: вийшло, що в школі „Товариства“ ні вчіння, ні „воспітанія“ нікого нема; у інших справах—теж велике безладдя. Сподівано, що коли була така гостра критика від нового уряду, то той уряд візьметься пильно до праці і дасть всьому инший лад.

А. Старий.

Баку. Дякуючи невсипуцій роботі, великій праці добродія—Кобилянського, 30 Березня, в помешканні „Общественного Клуба“, відбувся у нас перший український музично-драматичний вечір, присвячений пам'яті незабутнього батька, Кобзаря Тараса Шевченка. Добродій Мішон розповів публіці про життя та літературну діяльність Кобзаря, потім членом Т-ва „Просвіти“ було зограно „Невольник“, драматичні картини Кропивницького.

Добродій Кобилянський прочитав Послання „До мертвих, живих і ненароджених замляків“ і Чернеця; задоволена публіка щиро вітала.

Хор (в українському убранні) під орудою Владимирського виконав „Заповіт і пісні: „Ой на горі василечкі сходять“, „Козаченьку, буди йдеш“ і инші.

Дай Боже, щоб і на далі наші люди, родом українці, і по чужих кутках не забували, а споминали „незлим, тихим словом“ нашого батька Кобзаря за його великі заслуги і любі сумні пісьні, не забували й про те—„чії ми діти“. Дождемося й ми теї години, що зовсім забудемо, коли українське слово було в тяжкій неволі.

Ол. Закаблуківський.

На пам'ятник Т. Шевченкові.

Через Степана Конака з села Демки (Полтавщина)—2 карб. Від д-ки Трємбовецької—3 карб.; від Грицька і Оксани Копаненко—1 карб.; від Дениса Глоби—50 коп., від Людмили Чорноус—2 карб. Від Неумитого, Забайкальської області—1 карб., а через нього: від Давиденка 1 карб., від Даниленка—20 коп., Молодченка—10 коп., Цюна—20 коп., Осадчого—10 коп., Соколовського—20 к., Бідухова—15 коп., Москалюка—15 коп., Олейника—15 коп., Терещенка—15 коп., Олевінсь-

кого—15 коп., Полотненка—10 коп., Стачина—10 коп., Косенка—15 коп., Сіренка—10 коп., Гладкого—10 коп., Мартиненка—20 коп., Михайлова—20 коп., Удодова—20 коп., а всего разом 13 карб. 20 коп.

Редакторка-видавиця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1908 годъ на еженедельный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.

ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫИ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, Жито та пшевица, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ бесплатныя бібліотечки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сельскаго хозяйства.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.)

Нужды Деревни
(бывшій ХОЗЯИНЪ)
Подъ редакціей **А. П. Мертваго.**

независимый, прогрессивный, беспартійный, сельскохозяйственный журналъ

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русский сельскохозяйств. журналъ

Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всемъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и кооперации въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (безп.), для чего кромѣ профессоровъ, техникувъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели.

Въ журналѣ печатается **Обновленная земля.** Сказаніе о побѣдахъ севрарядъ очерк. подъ загл. **В. Гарвуда.** Сокращенный переводъ проф. **К. А. Тимирязева**

Годовые под- 50 № журналу получить 25 книжекъ Сказаніе о побѣдахъ севрарядъ очерк. подъ загл. „Библиотеки Хозяина“.

Что такое интенсивное хозяйство.	Что читать хозяину?
Что такое экстенсивное хозяйство.	Какъ устроить сел.-хоз. общество
Кѣвецъ и сѣяли.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва
Какіе бываютъ плуги.	Дешевый кирпичный домъ.
Сорфъ какъ удобрение.	Какъ устроить хорошую печь.
Известь и мергель.	Выборъ улья.
Какъ устроить полевые опыты.	Парникъ.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Перепрививка негодныхъ плодовыхъ
Культурная овца.	деревьевъ хорошими сортами.
Разведение утокъ и гусей.	Что дѣлать съ урожаемъ сада.
Первоначальная помощь скоту при заболѣваніяхъ.	Вишневый садъ.
Зачѣмъ выводятъ новыя сорта сельско-хозяйственныхъ растений.	Земляничка.
	Сохраненіе и заготовка рыбы.
	Коршове бумажъ, морювъ, брюква

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. ^{1/2} 2 р. безъ книж. **3 р.** разсроч- _{съ прилож. 25 книж.} ^{въ годъ} **1 р.** ка отъ **1 р.**

Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ

„ХЛѢБОРОБЪ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація сельско-хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ мѣсяцъ съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ:

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4 мѣсяца—50 коп., за 1 мѣсяцъ—15 коп. Деньги можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ **С. М. Кузнецовъ.**

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 14.

10 Квітня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Христос Воскрес! Державна Дума. Вірш—*П. Гай*. Вірш—*Війченко*. Вернувся (оповідане)—*П. Гай*. Вірші—*З. Яценко*. Оповідання без фіналу—*Х. Никитолічук*. „Грое“. (Нарис з галицького життя). *Г. Х.* Бібліографія—*О. Пчілка*. Українське слово й мистецтво. Дописи. Оповідки.

Повідомлення.

При цьому, 14-му, числі „Рідного Краю“ посилається всім передплатникам 4-те число „Молодої України“ (за Квітень).

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить в Києві, під редакцією *О. Мосач*. (Олеми Пчілка).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

з границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 оп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

До справи

збудовання пам'ятника *Т. Г. Шевченкові*
в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю свату для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Києві—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.
Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Христос Воскрес!

Не в радісний час приходиться нам вдаватися з сим радісним привітом до наших читачів. Смуток та непевність оточають звідусіль... Та радісний привіт мимоволі знаходить відгук у серці. Хочеться надіятись, хочеться вірити в кращу прийдешність, у воскресення надії, у воскресення життя!

Віримо-ж ми і в життя нашого маленького діла, нашого „Рідного Краю“. Перебули ми чверть року, найтяжчу, на новому місці, при нових обставинах. Інше вийшло не так, як бажалося, за те інше—краще, ніж було сподівано. Лихом нема чого хвалитись: мовляв Кобзарь,—„та цур йому, у всякого і свого доволі!“ Краще похвалитись добром. Ось до нас обізвалося багато нових письменних сил.— ми раз-у-раз даємо їм місце: нехай вринується наша нова письменна українська нива! час і пора.. Прокинулася більша цікавість до часописів—з руки установ громадських: бібліотеки та читальні замовляють собі „Рідний Край“, з тією малою ластівкою, «Молодою Україною». А громадське просвітне місце—се вже сила!

Більш маємо прихильників-українців аж там, далеко, далеко, куди доля занесла—кого на час, кого на завжди! Отже частіш, остатнім часом, спроважують собі Рідний Край аж туди, за океан, у „Новій Світ“ американський, де наші люде пробують щастя на тім новім місці...

Будемо якось жити! маємо надію! Не дармо-ж то правдиві американці кажуть: „стратив гроші,—нічого не втратив; стратив час,—багато втратив; стратив одвагу,—все стратив.“—

Ні, ми одважної надії не стратили! Ми віримо в свою працю, віримо в поміч наших прихильників. Кому наш Рідний Край з донею «Молодою Україною» до сподоби, нехай піддержить нас, і сам, і через своїх близьких. То будемо жити, будемо вкупі українській справі служити.

А по сій мові, бажаємо нашим читачам щасливих Свят, втішання народженною весною, та щоб тією святковою порою ніщо не замутило радісного поклику Великого дня: Христос Воскрес! воскресла любов і життя!—

Державна Дума.

Засідання 2-го Квітня.

(Обміркування обрахунку міністерства дорог. Непорозуміння з міністерством, з приводу правів Думи).

Після оповіщення біжучих справ обміркується обрахунок міністерства дорог.

Докладчик Герценвіц підтримував формулу переходу, подану бюджетною комісією; там було між иншим висловлено бажання, щоб міністр задовольнився тільки помісячною платою, без кварталних і без окремої дорожньої заповоги, та ще щоб були взагалі поменшені трати на міністерство дорог. Комісія радила Думі поменьшити загальний обрахунок трат на 11 тисяч карбованців.

Директор канцелярії міністерства дорог додив Думі, що не слід зменьшувати того обрахунку, бо ці гроші призначаються на догляд за залізними дорогами,—а се річ дуже поважна.

Дума перейшла до розглядання обрахунку по окремих частках. Було постановлено зменшити видатки на 11 тисяч. Зменьшувати число служачих у міністерстві дорог комісія не радила, бо штати міністерства були ствержені до скликання Думи.

Мясосдов-Іванов, товариш міністра дорог заявив, що штати міністерства були опубліковані до скликання Думи на підставі статті 11-ої основних законів. Коли Дума бачить в цьому порушення закону, то хай вдається з запитанням до уряду.

Балаклеєв говорив, що штати міністерства були ствержені Царем, а вже що ствержено Царем—ми повинні признати законним.

Шінгарьов не згоджувався з Балаклеєвим і говорив, що наші міністерства часто порушують закони, прикриваючись Царською волею.

Граф Бобринський признавав уваги Шінгарьова цілком правдивими. Говорячи так про діяльність уряду, ми не торкаємось діяльності Царя, а коли будемо підтримувати основні закони, видані Царем, то тим покажемо свою прихильність до Нього. Під час промови Бобринського, на правім боці починається неспокій. Пурішкевич розмахує руками і щось оповідає своїм товаришам.

Марков, заявляє, що праві депутати всіма силами протестують проти непризнавання Думою документу, стверженого Царем, бо в цьому видно не бажання Думи виконати волю Цареву.

Бобринський, од імени фракції поміркованих правих і октябристів порадив Думі признати своє право на зміну тих номерів обрахунку, що з погляду міністерства забезпечені основними законами, а щоб це показати і на ділі, то слід поменьшити асигновку на міністерські штати на 1 карбованець, от же всього поменьшити—на 11,001 карбов.

Марков, признаючи таку пораду ображаючою для Царя, заявив од імени фракції правих, що вони не вважають можливим бути в Думі під час голосування.

Марков, Пуришкевич і ще 12 істинно-руських вийшли з засідання. Всі священники остались в Думі. Єпископ Євлогій заявив, що він ухиляється од голосування.

Засідання 3-го Квітня.

(Загальна освіта. Почтові обрахунки).

На черзі друге читання проекту про асигнування коштів на загальну освіту. Після кількох дрібних поправок прийнято таку формулу переходу до чергових справ: Признаючи потрібним негайно завести загальну освіту, необхідно треба провести основні закони про загальну освіту в біжучу Думську сесію. Сподівано, що міністерство народної освіти негайно подасть в Думу всі ті законопроекти, що потрібні до заведення загальної освіти.

Далі Дума розглядала доклад бюджетної комісії про обрахунки головного управління почт і телеграфу.

Білоусов, (соціал-демократ), доказував, що поштове відомство дбає тільки про визискування своїх служачих, та допомагає урядові вишукувати злочинців. Крім того промовець зазначив, що телеграфне агенство умисно змінює телеграми і навіть змінює промови депутатів. Далі Білоусов прочитав таку формулу переходу до чергових справ, від соціал демократів: Почтово-телеграфне відомство нітрохи не дбає про свої культурні завдання, а стало органом поліцейської держави.

Шингарьов зазначає, що поштові справи в Росії тільки трохи кращі, ніж в Турції.

Далі він доводить що поштові телеграфні служачі мають надзвичайно малу плату; так наприклад 12 тисяч поштових чиновників у Росії одержують по 30 карб. на місяць, а почталіони од 10 до 17 карб. Найперше Дума повинна дбати, мовляв Шингарьов, про поліпшення становища поштових служачих, бо їхньою працею користується вся Росія.

В кінці Шингарьов зупинився на тім, що кореспонденція повинна охоранятися казною, бо вона не від почти великий прибуток; а в нас, не дивчись на закони, листи переглядаються урядовцями.

Пуришкевич, признаючи справедливими слова Шингарьова про служачих, ще додав, що слід відібрати надєжних служачих, бо ми вже знаємо, що таке забастовка.

Прийнято ту формулу переходу до чергових справ, що була подана бюджетною комісією; в її значується, що потрібно поширити поштово-телеграфні станції головне в селянських місцевостях,

та побільшити плату поштово-телеграфним чиновникам і нижчим служачим.

Далі читався законопроект по статтях і Дума прийняла всі номері законопроекту.

Засідання 4-го Квітня.

(Дрібні законопроекти. Політика на Близькім Сході).

На початку засідання Дума прийняла і передала в Державну Раду законопроект про асигнування з державного казначейства 1,400,000 карб., на потреби початкової освіти і 5,500,000 карб. на заведення загальної народної освіти. Передано ще кілька дрібних законопроектів.

На черзі розглядання доклада бюджетної комісії по обрахункув прибутків і трат міністерства чужосторонніх справ.

Докладчик Крупенський підтримує формулу переходу до чергових справ, подаву бюджетною комісією, де висловлюється між иншим бажання, щоб міністерство переглянуло існуючі штати центрального управління і штати служби заграничної.

Після докладчика виступив міністр чужосторонніх справ—Ізвольський і заявив, що висловлені Державною Думою бажання будуть в значній мірі задоволені, бо міністерство вже почало робити деякі зміни і поліпшення в своїх розпорядках.

Далі міністр дуже довго говорив про політику Росії відносно Близнього Сходу. На його погляд, в справах Близнього Сходу треба триматись перше всього „здорового егоїзму“, що має бути корисним не тільки для Росії, але і для тих балканських держав і народів, що мають нас за своїх друзів і оборонців.

Мілюков, відповідаючи Извольському, доказував, що російська політика на Балканах часом була дуже шкодлива. В кінці промови Мілюков нагадав Извольському про небезпечне становище на межах Азіатської Турції, де почались розбиацькі напади на Російських підданців; прохав пояснити причини цих не бажаних наслідків.

Мокровський (соціал-демократ) говорить, що політика Росії на Близькім Сході обмежується тільки тим, що підтримує реакцію. В Турції Росія підтримує не слав'ян, а турецького Султана. Це не політика здорового егоїзму, а підтримування кривавого Султана проти окривавлених християн.

Праві депутати—Балаклеєв, Пуришкевич і Марков говорили про те, що слав'яне наші брати і Росія повинна їх підтримувати, не зачіпаючи їхніх вільностей.

Після промов, Дума *ухвалила* обрахунок міністерства чужосторонніх справ.

Перше засідання після Великодня призначено на 22 квітня.

Внесено в Думу запитання про Кавказькі справи та про утиски, що чиняться професіональним спілкам.

НА ХРЕСТІ.

...„Розпни Його!... Христа розпни!..“
 Раби Пилатові кричали,—
 І Бога-Правду закували
 Сліпі, безумні зла сини,
 Та на Голгофу повели
 Й з „благоразумним“ розп'яли,
 А злодію—дали свободу!..
 Моливсь Розп'ятий на хресті:
 „лі, ліма, савафані*)..
 О, Отче мій,—прости вину народу!..“
 П. Гай.

Агасфер.

(З стародавніх легенд.)

Пригнічений хрестом, побитий,
 Власною кровію облитий,
 Покірно, мовчки і без сльоз
 На катування йшов Христос.
 Каті-ж раділи, мов звірюки,
 Мов на бенкет Его вели
 І щоб додати надто муки
 Ще й глузувати почали:
 Хто нагаями, хто кіями,
 А хто вразливими словами—
 Не знали чим вже й допекти..
 Підбився Він. Не сила йти.
 З хрестом до брами прихилився
 І каже: „друзі, я втомився..
 Хвилину дайте відпочити..
 Хвилину тільки... не женіть!..“
 На це господарь вийшов з брами,
 Уздрів Его, штовхнув ногами.
 Мовляючи: „Ти не діждав,
 Щоб тут собі притулок мав!
 Ідї, ідї з мого порогу!
 Я певного шаную Бога,
 А ти мене не оскверняй!
 Ген—на Голгофу послішай!..“
 Зареготали всі навколо,

*) „На віщо, Боже, мене остави!“

З жінок заплакав хто-сь в гурті;
 Підвівся тихо Страдник з долу,
 Взяв хрест, налагодився йти.
 —„Бувай здоров,—сказав Він жиду,—
 Тобі прощаю я обиду..
 Піду, але тепер і ти
 Вже мусиш з дворища піти,
 Все маєш з сього часу йти,
 І йти без краю, без ушину;
 І знай, що Божому ти Сину
 Не дав спочити... Прощавай
 І слов моїх не забувай.“
 Ісус взяв хрест і рушив далі,
 Йому Іосиф підсобив;
 Жінки, йдучи, весь час ридали,
 Народ—як море, гомонів..
 А жид із брами, як стояв,
 В ту-ж мить кудись помандрував,
 Не зміг хвилини зупинитись,
 На те, щоб хоч води напитись..
 Він, кажуть, ходе і тепер
 І зветься—вічний Агасфер.

Валентій Війченко.

Фодосія 1908 р.

Вернувся.

... Я сливе за малим не попав на каторгу,
 так, за здорово живеш,—розказував Яріш своїм
 слухачам на ярмарку біля воза, як згадаю!..
 — Та як-же це могло бути? це так таки без-
 винне й попасти?... Щось неможливе!—обізвався
 стрункий чорнявий дядько з довжелезними вуса-
 ми і в гарній керей.
 — Ні, як перед богом, правду кажу!—Яріш ви-
 тяг люльку і став закурювать.—
 — З нашого села позаторік вибралися на Сирій
 Клин Жолуденки. Землі у їх було зовсім обмаль,
 а сімейка—чимала. Як вони не бились, ніколи з
 злиднів не вилазили; а всі були дуже роботящі.
 Стара Жолудиха аж осліпла од праці: Але прой-
 шла чутка, що багато людей їде на Сирій Клин,
 і що там така родюча земля, що господи! Живи та
 в бога здоров'я проси. Почули об цім і Жолуді.
 Стали думать та гадать про Сирій Клин, а весном
 почали спродуватися й після Виликодня зібралися

в мандрівку, в чужу країну, — шукать щастя... Старий Жолудь довго одмовляв своїх синів не видати рідного села, рідної оселі! — „Хай я, каже, умру, поховайте мене, а тоді і вибирайтесь. Не зазывте моїх старих кісток на чужину, на край світа... Я довго не проживу—може в дорозі загину... Та не послушали його сини—вибрались. А як од'їзжали од села, то старий Жолудь озирався назад, хрестився і плакав, як мала дитина...

— А деж той Сірий Клин у чортового батька?

— Коло Гапонця, кажуть, та коло Китаю.

— Та це аж туди пошвендяли? То вжеж краще до киргизів,—ближче і більше своїх людей, а то...

— Коли це через рік одержує Шелест з Сірого Клину листа од Жолуденків. „Тяжко“,—пишуть,— „нам в цих краях. Живемо в темній землянці, бо хати нізачо збудувать. Грошей немає. Маємо дві поганеньких конячки, а про корівчину й не згадуєм. Живемо, як звірі. Сусідів немає, а до чавунки більш, як триста верстов. Зіма тут дуже люта, а діто таке дощове, що й носа не показуй. Мошва та комарі не дають життя. Всі ми плачем, як прийде свято, згадуючи своїх людей,—кумів, родичів та сусідів, а особливо плачуть батько. Мотря, Прокопова жінка, дуже занедужала. На тій неділі умерла її дочка, Оприся. Поховали без попів і дяків. Главеш на сіренький горбочок, та аж сумно стає і боязно Уже б і назад вернулись, та нізачо. Прийдеться тут пропадять... Колиб-б же хоч ворон кісточку заніс в рідний край... Тяжко на чужині!..

— Е-ге-ге-ге!... То воно зовсім погано там жить,—і зуба нікому вирвать, як часом закруте! А хай йому грець, щоб я туди вибрався!

— А як тут з голоду пропадеш? не все одно чи од зуба, чи з голоду?

— А вже ж ні: тут у тебе заболить зуб,—баба пощепче; не допоможе,—хвершал вирве; не стане грошей—позичиш: бажаеш побалакати—гайда до сусіда або до кума; чарку випить—до монопошки; чого душа забажає; в там? Ех, що й говорить!..

... Коли це так на третю паску з'являється до нас в село старий Жолудь, такий змарнілий та невеселий, зовсім як мара. З'явився і прямисінько до Шелеста:—На, каже, тобі Іване, сто карбованців, та верни мені мою хату, бо я не можу, там бути... Хай я хоч умру в своїй хаті. Я тут і смерть весело стріну... там я боявся вмерти! о, як боязно було... На тобі гроші, що заробив каторжною працею тільки пусти мене в мою хату!.. Довго він благав Шелеста, та той все не згожувався. Жолудь і плакав, і на-вколішки перед ним ставав, нічого не помогало.—„Не можу“.. та й годі. Жаль мені Жолудя стало, так жаль, як рідного батька.

— Ходім, кажу, до мене дідуся: я вас догляну до самої смерті. Сім'ї у мене немає, хазяйства теж ніякого;—тільки я та жінка; що здужатимете, те

будете й робить, та так якось і проживем!—Прийшов він до мене і оселився, та веселим ніколи не був. Бувало віде собі над річку, сяде під вербою, що росла на колишньому його городі, гляне на рідну оселю і заплаче; довго бувало плаче, як маленький; плаче й приказує: діти мої, діти мої!.. де ви, мої милі? Я тепер бідна пташина:—ні гнізда, ні дітей!.. Плаче, плаче, а потім якось чудно засміється, наче з переляку; сміх той аж на дрігім березі залунає! Аж сумно стане...

— То він був уже божевільний!

— Що ж,—старе:—хіба йому довго з глузду з'їхати? старе,—як дитина!

... Боязно мені було з ним! А жінка ні за що не оставалась сама дома.—Мені чогось, каже, боязно дивиться на нього і моторошно: такі страшні очі в його!..

Коли це так ввечері мій дід став кудись збираться і такий хмурний та невеселий!—Куди це ви, питаю?—Піду до Кучерів, до старого Марка, то-ж мій приятель, побалакаем. І пішов. Пройшло годин скільки—немає діда. Ждали, ждали, ми з жінкою вечерять—і не дождались, сіли сами. Після вечері я взяв сокиру і пішов у ліс нарубать бичів.

— Хіба в тебе і ліс є?

— Та де там! в панський. У мене нічогісінько немає, крім жінки. Ходив я крадькома і все вночі, щоб карбівничий не зловив. Нарубаю з десяток, продам—і в на який день пожива; так з цього й живу, а жінка на заробітки ходє, як трапиться. Гіркий мій хліб, та що зробиш!—Ото ж я крадуся пригінці, пригінці до вуца і вибираю рослого дубчака. Зрубав одного, другого, рубаю третього. Коли це вмент щось як грякне біля самого мене—я так і отрух! Завертілись в очах жовті кружечки, задзвонило в обох ушах, точнісінько так, як після доброго ляпаса. Так без пам'яті стояв з хвилину,—ні живий, ні мертвий. Опам'ятався. Дивлюсь, лежить в мотузком на шиї старий Жолудь... а у мене й язика одібрало: хочу крикнути, та тільки захлинаюсь од страху. Кинув я свої бичі і чим-дуж у село. Прибіг в Управу, збудив сторожа та й розказав йому про Жолудя, Той до старости. Зібрали пойнятих і пішли всі гуртом в ліс. Поставили над Жолудем сторожу і вернулися назад Раненько дали знать урядникові. Приїзжає він і прямисінько до мене. А в мене так душа і захолола. Роспитав, як було діло, а потім і каже соцькому: бери його в холодну: це він повісив, щоб грошима скористуваться. Як не влявся,—ніхто не вірив, і зразу всі стали дивиться на мене, як на душоуба. Закували мене в кайдани і посадили в холодну під замок. На третій день привезли Жолудя до управи. Нахало слідство: Вивели мене з холодної до трупу і питають:—Ти повісив?—Ні, кажу, побий мене грім, що ні!—А деж гроші ділись,—в його ж було сто карбованців?—Не знаю,—я не брав грошей, скарай мене Бог!..—Е, ти непризнаєшся, аж доки не поча-

стуємо гарячими!..—Хлопці!—крикнув старшина,—на осліні!.. Положили мене, дали десяток і питають:—Ти?... Ні, кажу, їй-богу, ні!.. Хоч убийте, а не я!!—Ге! він товстошкурый, гарячі не допоможуть, пробелькотів п'яний староста! распечи, десятнику, шворня, та хутко!.. Нагріли до-гаряча шворня і клали до моїх п'ят... Ой, як же боляче було, а в серце, неваче хто голками колов! Не витерпів я цієї муки...—Я... я... його повісив і гроші забрав!.. тільки не печіть мене!..Ага, признався, душогубе!.. А деж гроші?..—промовив старшина і дав ще до всього гарного ляпаса.—Сховав!..—В холодну, анциболота!—І одвели мене знов під замок..

Яріш вибив люльку об полудрабок і сунув її за пазуху. Слухачі стояли нерухомо, похнюпивши голови, і ждали промови. Яріш тяжко зітхнув, глянув навколо і питаючи промовив: Знаєте, що мене од каторги?—Всі мовчали і пильно глянули на його.—Оті сто карбованців! Вони мене спасли!

— Та як же це могло бути? Хіба найшли?— Найшли, того-ж дня знайшли! Скинули з Жолуда чоботи і найшли їх за устілкою!... За устілкою!— радісно знов проказав Яріш...

— Чого тільки не буває на білім світі!—обізвався хтось із слухачів.

Яріш забрав свої бичі з воза під руку, попрощався з слухачами і пішов поміж возами, з тиха погуваючи:—бичиків, бичиків може треба!..

П. Гай.

В тюрмі.

(посв. В. Л. Т. М.)

В тюрмі, закований у тяжкі кайдани,
Між стінами, засмучений, сижучу...
Душа болить і серце наче в'яне...
Куди подіть пекельную журбу?..
Дивлюсь навкруг і бачу тільки стіни,
Та на вікні решітку.. Як мара,
Вона стоїть що-дня перед очима
І Божий світ, і сонце заступа...

* * *

Минають дні, минають тяжкі ночі,
Не чуть, не йде пригніченому воля!
Сижучу в тюрмі і гірко плачуть очі...
Мина життя, вмірають мрії, доля...
Засну я знов, як вчора спав отут...
І далі так... І знову горе зможе...
І прийдеться навіки тут заснути.
Чи муки всі мої ти бачиш, Боже!..

З. Яценко.

До В***.

Шумить садок зелененький,
Там, де ми гуляли,
Над кручею високою
Часто так стояли;
Дивилися, як сонечко
На захід сідає,
Як іноді чорна хмара
Його заступає..

Дивилися, любувались
І були щасливі...
Та минулось, не вернуться
Годиноньки милі!
Не вернуться.. минулося...
Немає, немає...
Над кручею тільки вітер
Сумно повіває..

І садочок зелененький
Зостався, сумує,
Шумить, та вже не весело,
Неначе-б горює:
«Де це ділися кохані?
Чому їх не чути?
Чи щасливі, чи сумують
Від туги-отрути?..

Тихо сонце, як і перше,
На захід сідає,
Як і перше, його хмара
Часом заступає.
Стоїть круча засмучена,
Мов тихо гадає:
„Чи вернуться коли знову?“...
Та вже не вгадає..

Не вернуться, розлучила
Іх злая недоля
І пішло десь на поталу
Іх щастя і доля...
Розлучились і сумують,
Та ніхто не знає...
По садочку плаче вітер,
Віє-повіває...

З. Яценко.

Москва.

Оповідання без фіналу.

Вечоріло. В одній з кімнат музичного найстра, коло столу, біля кип'ячого самовару, сиділи: сам хазяїн, Петро Данилович, жінка його Павлина Григоровна, та Хведір Максимович Гуля,—знайомий Клавитурових. Мовчки допивали чай...

— Оце так напився!—сказав Гуля, обтираючи хусткою чоло та одсуваючи шелянку.—Дякую.

— Нема за що,—одповіла хазяйка.—Пийте ще!...

— Ні... спасибі.

— А ви ж, Хведоре Максимовичу, казали, що не дуже давно закусували оселедцем,—нагадав Петро Данилович,—а після солоного завжди велика охота до чаю.

— На те, що не було охоти пити, ви й не маєте права жалітись, бо в самоварі, здається, вже й води немає?—пожартував Хведір Максимович, одходячи до вікна.

— Ну, маю вас поздоровити з свігом!—через хвилину сказав він.

— Хіба?—радіючи спитала Павлина Григоровна.

— Ого!.. протяг і Клавитура, зірнувши і собі у вікно.—Та ще як сіе..

— Ну, це й гаразд. Значить, завтра катаємося на саночках?—усміхнулась хазяйка.

— Та за сим не буде задержки, сказав Гуля:—А ось, Павлино Григоровно, що ми зараз будемо робити?

— Танцюйте, а я буду грати..

— І де це зник Козленко?—одходячи од вікна спитав Клавитура.—Це б зараз заграли у хвилики.

— А й справді, що це його більш тижня не видно?—спитала й собі хазяйка, подаючи самовар наймичці.

— Та, напевне, поїхав в Кришталівку, до сестри,—сказав Гуля,—бо його і я теж давненько бачив..

— Ну, то давайте хоч у трьох в дурня зграємо!—беручи з фіс-гармонії карти, сказав Петро Данилович.—Павлино, сідай!..

— Стривай, я оце надумала, чи не повликати на хвилику..

— Кого ж повликати?

— Та жінку каретного майстера, що оце тижнів зо-три як приїхав сюди і зняв усе дворище в Шулая. От, забула, як його прозвище..

— Фесенко?—нагадав чоловік.

— Здається..

— Ну, так що?

— Та, отож, сьогодні зустрілись ми і йдемо вдвох з нею з базару, а вона й жалується мені: страшенно, каже, скучно у вашому городі! знайомих немає, сидиш сама,—побалакати навіть нема з ким!—А чоловік?—питаю.—Чоловік вже більше тижня як поїхав в економію графа Фон-Майнера, прочувши, що в його є карети та фаетони, такі

що треба підновити. Знаєте, хліб наш такий... Обіцяв сьогодні у-вечорі приїхати, а не знаю, може що й задерже"...

— Так ти пошли до неї зараз Горпину,—сказав чоловік:—Може й прийде..

— А тоді, розуміється, во всю Іванівську й зажаримо у хвилечки!—гукнув Хведір Максимович.

— Горпино! чуеш, Горпино!—повликала хазяйка.

— Чого?—озвалася з кухні наймичка.

— Що ти там робиш?

— Чайовий посуд мию..

— Кинь, поки-що, та йди сюди.

Держучи в руці рушника, з кухні вийшла Горпина.

— Ти знаєш де ковбасня Шепесса?—вдалась до неї хазяйка.

— Це того гладкого німця?

— Еге.

— Знаю.

— От і гаразд. Так ти зараз навинь хустку та й побіжи швиденько; там поруч з ковбаснею живе каретний майстер..

— Це може той з жінкою, що ви сьогодні йшли з базару?

— Еге.. так от піди до неї й скажи, що прохаємо її прийти до нас. Коли часом вона спитає, нащо кличемо, то скажеш: „грати у хвилику“.

— Добре.—

— Ну, то не гай же часу, зараз і біжи,—додав хазяїн.

— Слухаю,—одповіла Горпина і незабаром з майстерні задзеленчав дзвінок,—отож він оповістив хазяїнів, що наказ їх виконується..

— Чого ж ви ждете? Здавайте!—вдався до Клавитури Гуля.—Тепер моя черга зостатись дурнем.

— Дивуюсь я нашим бабам,—сказав, здаючи, Петро Данилович,—не встиг ще навіть чоловік зо-всім переїхати, а жінки вже й знайомі.

— А як же по твоєму?—сказала Павлина Григоровна.—Знаєте, Хведоре Максимовичу, вже рік як ми тут квартируємо, а я певна, що Петро і досі не знає, де наприклад—ву хоч гостинниця Лондон?

— А й справді не знаю,—признався Клавитура.—Та й сам чорт, здається, не запам'ятає привища кожної, коли на цій вулиці їх—сила.

— Що правда, то правда,—згодивсь Гуля:—Запорожська вулиця в нашому городі—центр гостинниць та ресторанів.. Петро Даниловичу, як ви думаєте,—сей новий каретник справді хазяїн „першокласної каретної майстерні“, як у його на вивісі стоїть?

— Напевне нічого не можу сказати.

— Але окрім вивіски я читав його афішу.

— За афіши вже не кажіть. По афішах то вони мало з неба зірок не знімають!

— Власне, чи сам він майстер, я не можу сказати,—озвалася хазяйка,—але минаючи, кожний

ден чую, як у його ковалі гатять, та й жінка казала мені, що зараз у їх працює 9 чоловік.

— Ну, коли дев'ять чоловік робе, то „першояклясна“ не гріх писати!—рішив Петро Данилович.— Згожуетесь зо мною Хведоре Максимовичу?

— Розуміється... Дупить!—кидаючи останню „п'ятюрку“ Павлині Григоровні, сказав гость:—Хто це буде дурнем? га?... Поздоровляю! поздоровляю!...

— Та не кричіть!... Здається, дзвінок?—зхопившись та прислухаючись, сказала хазяйка.—Це вона... Петро, візьми лампу, присвітити...

Не минуло і двох хвилин, як в кімнату, де чекав Гуля, в супроводі господарів увійшла жінка років 30-ти.

— Не знайома?—спитала Гулю Павлина Григоровна.

— Гуля.

— Осенкова.

— Дуже, дуже приємно... уклонившись, сказав Хведір Максимович.—Певен, що в грі, та ще особливо у „хвилю“, ви незамінний партнер?

— Мегсі,—подякувала Осенкова.—Але я так давно вже грала...

— Ті, що рідко в карти грають, то завжди більш виграють,—промовив Гуля,—а через се і маю надію, що ви не одмовите вкупі зо мною поділити усі труднощі „баталії“, що оце незабаром почнеться.

— Залюбки!

— Павлино Григоровно, де ж ви?... Я вже заручився партнером, то й не будемо ж часу гаяти!...

— Зараз, зараз,—озвалась хазяйка з кухні.— Розсувайте там, поки що, з Петром сіг!...

Стіл розсунули і застелили скатертиною. В кімнату увійшла Павлина Григоровна, несучи чотири шклянки чаю.

— Мотрона Петровна,—вдалась вона до гості,— будь ласка, пересідайте до столу, та викушайте шкляночку чаю.

— Даремне ви турбуєтесь!...—встаючи з дивану, озвалась Осенкова.— Признатись,—оце чоловіка більш тижня немає в дома, то у мене тільки одна й забава, що чай...

— Ну, як бачите, вже налито, то й повинні випити,—сказав Петро Данилович, беручи собі шклянку,—бо коли забастуете, то, мовляв один мий знайомий,—„придється дурно в помийницю виливати“!...

— На що-ж виливати?—усміхнулась Осенкова:—хай я вже ви'ю... А поки що, здається, можна-б і почати гру?

— Розуміється,—піддержав Гуля: на що час гаяти? Займайте позиції!...

Незабаром „позиції“ були зайняті. Петро Данилович здав карти, опісля того всі зробили занадто поважну фізіономію, Гуля двічі кашлянув, зирнувши з підлоба на свою партнерку, і, перебравши в руці карти, далі рішив, користуючись правом „хвального“, дати грі „повний ход“.

Перша партія пройшла без „сюрпризу“. Але по скінченню другої, Клавітурові одержали „тринчик“—і цього було досить, щоб уся кумпанія значно повеселішала.

Далі гра велася з захопленням, і в ті хвилини коли Гулі, або його товарищі особливо „щастило“, Хведір Максимович погукував, як бубон:— „Клює“!... „Бийте, бийте“!... „Там вже пороку нема е“!... і т. и. А при тім так смішно нахвдував та підморгував, що Осенкова аж „боки рвала“ від реготу...

— Цитьте!... здається дзвінок?—мовив зненацька Клавітура:—Горпино, а ну піді в майстерню, ніби хтось прийшов...

— Не турбуйтеся, озвалосл з майстерні:—Це свої...

— Хто ж „свої“?—спитала господиня.

— А ось я скину тільки пальто, то й побачите...

— А!... д. Козуленко?—мало не в один голос зустріли господарі гостя, побачивши його в дверях.

Але гість, бувши трохи „під чаркою“, не зразу одповів на люб'язне привітання хазяїнів, а зупинившись на порозі, добрих пів-хвилини накручував свої довгі вуса, озираючи кімнату трохи „посоловілими“ очима; далі, усміхнувшись, так що всі передні зуби легко-б можна було полічити, сказав хрипкватим баритоном: „Драстуйте!“.

— Доброго здоровля!...—одповіли всі.

— Чого ж се ви стоїте на порозі, мов свічка?—пожартував Петро Данилович.—Проходьте та сідайте.

— Та-а... протяг Козуленко і не охоче підійшов до столу.

Мовчки, на швидку, стиснувши руку хазяїнам і Хведору Максимовичу, та уклонившись Осенковій, він повернувся і, не зовсім-то рівною ходою, пройшов у темний куток; там він сів на стільці по-за фіс-гармонією.

— Оце вже справді не сподівано виграли!...—б'ючи з запалом останню „взятку“, сказав Гуля.— У нас п'ять, хто ж це здає знов?

— Нічого... Дійде й до вас черга!—тасуючи карти, сказала господиня,—тоді дошкулю і я вам.

— Грицьку!—вдався Гуля до Козуленка.—Ти знаєш, хто сьогодні нанявся у строкові місити?

— А хто?

— Павлина Григоровна.

— Не вірте, Григорію Петровичу,—перебила Павлина Григоровна,—тільки четвертий раз.

— Добре четвертий, коли так до рук карти липнуть, що й обценками не вирвеш!—Горпино, принеси смальцю.

— Хведоре Максимовичу!—почала сердитись хазяйка:—Я кину грати.

— Не буду, не буду!.. Тільки здавайте..

— Григорію Петровичу, що се вас такечки довго не видко було?—повертаючись до Козуленка спитав Клавітура:—Певно, їздили кудись?

— Як вам сказати?—усміхнувся Козуленко.— Доводилось всього... і їздив, та й ходив; і ходив, але і їздив...

— Що ж ти—передав од мене уклін Олені Петровні?—спитав Гуля.

— Я ще не був у сестри...—одповів Козуленко:—Але ти не трубайся, не забуду...

— А де ж ти тепер їздив?

— Де?... у городі.

— В якому ж городі?

— Розуміється, у сьому... в нашому.

— Не розумію... Та ти, може, увесь цей час більше дома сидів?—

— Ні, дома я вже шостий день як не був зовсім...

— Чого-ж то так? де-ж ти був?

— Гуляли...

— Це щось дуже цікаве!—усміхнулася до всіх господина:—Григорію Петровичу, розкажіте ж нам, де і як ви гуляли?

— Хай потім... одмовився Козуленко: тепер немає охоти...

— І чого б-то я кобенявся?—нечемно випалив Гуля, з досадою упевняючись по ходу гри, що карти здавати на сей раз доведеться його особі.— Чи ти може хочеш, щоб тебе ще попросили?

— Чого ж просити? Я й сам розкажу, тільки... хай потім...

— Може ви через мене не зважаєте?—озвалася Осенкова:—То даремне... Я охоче послухала б...

— Ну, от бачиш?

— Коли так, то вже розкажу... згодився Козуленко, збираючи тютюн, що розсипав по колінах, роблячи цигарку.—Ви, певно, знаєте, де міститься „В'їнська“ кондитерська Зубодулино?

Всі мовчки хитнули головою, що знають, навіть Осенкова „до слова“ додала, що вчора й врендела купувала у „В'їнській“.

— Ну от і добре... А гостиницю Берлін теж знає.

— Хіба й тут є „Берлін“?—спитала Осенкова.

— Та тут їх до біса!—здаючи карти, одповів Гуля,—„Берлін“, здається, зараз же ліворуч від собору?

— Еге-ж,—потакнув Козуленко.

— Ну?

— Ну, так ото-ж і довелось мені мало не тиждень їздити так: увечорі з „Берліну“ у „В'їнську“, а вранці з „В'їнської“ в „Берлін“...

— Це щось надзвичайне!—усміхнувся Клавитура.—Розкажіть, розкажіть, дуже цікава подія...

— Розуміється, цікава,—цікава тим, що не коштує а ні шага... У „В'їнській“ ви, мабуть, замітили двох гарненьких продавщиць?.. Ну, це вже всякому звісно, що за дівчата...—Тут оповідач особливо підморгнув Гулі правим оком...

— Треба вам сказати по правді,—вів далі Гриць-

ко,—раніш я не знав стежки до сеї кондитерської... Правда, приходилось коли-не-коли що-небудь купити, то заходив... Але на минулому тиждні у п'ятницю... ні, у суботу... чорт його знає, забув! Ну, та це не важно... Одним словом, захожу я увечорі до Потилиці...

— Це до Сидора?—спитав Гуля.—Що з тобою на заводі служе?

— Еге ж, до Сидора, до Сидора... Ти ж знаєш його?.. То ж—чорт! особливо, коли він почне розказувати сміховинки, або куплети... Ото ж, захожу, а в його сидить...

— Хто сидить?

— Якийсь добродій... сказав він мені своє прізвисьце, та я вже забув... Але це не важно! Прізвисьце йому може бути тільки одне: перпорядний Дурень... Цей Дурень, значить, і прив'язався до Потилиці, щоб вудись-то їхати... Той довго одмовлявся, а далі, показуючи на мене, й каже: „Коли вже хочете, то запросіте й мого товариша, тоді я поїду... „Так за чим остановка?“,—гукнув Дурень:—Ідемо!“... Ну ото ж і поїхали.

— Широке їсти?

— Еге... усміхнувся Козуленко, кидаючи недокурки, та спіраючись руками на коліна.—І тут вже одразу виявилось, що у „В'їнській“ він свій...

— Хто ж це „свій“?—спитала Павлина Григоровна.

— Хто „свій“? Та, розуміється-ж оцей Дурило! Кажу-ж вам, я забув його прізвисьце... Але це не важно. „Своїм“ він там не такечки давно став... Всього тижнів два назад, мовляла та. Ну, ото-ж і пішла у нас гульня. Та яка гульня!—Цілу ніч у „В'їнській“, а день спимо у „Берліні“.

— І такечки кілька днів зраду?

— Атож. Ти знаєш, і не було змоги утекти з того пекла,—стежить. „Я товарищі,—було гука Дурило,—люблю так: рідко та мітко!.. Гулять, так гулять!.. Боятись нам нема кого. Хіба жінки? Так вона у мене така, що тебе, не догадається... признатись, у неї десятої клепки не стає“...

— От, шахрай!—не втерпіла Павлина Григоровна:—Сам щд з жіпкою робе, та ще й насміхається!

— Та це як насміхається!—згодився Козуленко, входячи вже зовсім у азарт оповідача.—Але, каже, треба вам по правді сказати... хоча у неї у голові „віють вітри“, так за те в руках вона-б чорта вдержала!.. В моєму житті були вже такі часи, що за малим спина не спробувала кочережки... Але я тонкий дипломат! Я й таких як Вітте—за пояс заткну!.. Коли що-небудь трапляється, знаєте, таке... то я зараз же починаю біля неї стрибати Янкедем.. і опісля двох, не більш трьох, особливих, власного методу, заходів, вона починає танути, мов сніг від сонця...

Тут оповідач підпустив очі до неба, як святи на картинках, та тоненьким теморком і веде далі, передражуючи жінку:—

— „Ва-ню-нь-чику! поцілуй же мене!“... Я, розуміється, цмокну її у губи, як довбнею у ворота, в друге, і в третє... Бо каже вона: „Бог же трійцю любе!“... Ну, оце й помирились,

— От чортяка проклятий!—скарикнула Осенкова, утираючи хусткою очі, бо аж сльози в неї з'явилися од дуже великого реготу.—Як вам це подобається? Га? Йй Богу я помру од сміху.. Ха-ха-ха!, Xi-xi-xi!..

Але померти од реготу йй так і не довелось, бо карти вже було здано, і, значить, „смерть“ поки-що мимоволі прийшлося відкласти на якийсь час, тим більше, що Козуленко двічі вже кашлянув, попережачи сим, що час знов наставляти вуха...

— Еге,—почав він знов:—так ото ж і каже він:—, Ви не думайте, товариші, що я який небудь голяка?.. Мені на все плювати!.. Оце, правда, не сподівано, але дивіться, який я одібрав завдаток!.. Тут він витяг і показав нам чотири новеньких „катеринки“...

— Це гроші!—зауважила Павлина Григоровна:—Але він їх усі не провів-же?

— Та ще ні... на сьогодні, може, залишилось карбованців двадцять п'ять, тридцять...

— Ну, це мені вже не подобається!—сказав поважно Клаватура:—у вас, Григорію Петровичу, бракує чести пролітаріата!—

— Та що ж я міг зробити?—

— Ви повинні були зупинити чоловіка, а не житися ще його грошима!—

— А вам жалко чужих грошей?—перебив, усміхаючись, Гуля:—Жалко, що люди погуляли за кошток якогось підрядчика, буржуя?

— Не жалко, але—совість...

— Ну, до підрядчика йому далеко, це я скажу по правді,—встаючи, засвідчив Козуленко і вдався таки до господаря:

— Але, Петро Даниловичу, даремне ви так вражаєтесь! Впевняю вас, що ми вдвох з Потиллицею не змогли зупинити, навіть просто утекти не було можливости, бо він запірає кімнату, а ключ владіє в кишеню... Сьогодні я теж міг би гуляти, але я, вловивши придатну хвилинку, плігнув з фаетону...

— Та, годі вам ображатись та вимовляти, — сказала Павлина Григоровна:—Сідайте, та кажіть далі...

— Я зовсім і не думав ображатись,—одповів, знов сідаючи, Грицько,—мусів тільки пояснити Петру Даниловичу...

В кімнаті настала тиша; тільки й чути було, як ляскали карти... Козуленко мовчав. Він запевняв, що його самоповагу не зачеплено господаревим доріканням, але все ж таки, не вважаючи на се, можна думати, що в його душі, там десь далеко, далеко, куди ні одне людське вухо не доставе, в ту хвилину було ремство на Петра Даниловича.

— Чому ж ви не розкажете далі?—через хвилину спитала—Осенкова: Я вже й вуха наставляла слухати...

— Ні... тепер я певен,—поважно сказав Грицько,—що таких людей, як він, не зупиниш словом... Хіба, може, фізична сила допомоглаб?...

— О, як би я була жінкою такого бусурманна,—з запалом сказала Осенкова,—то швидко навчила б його, як жити!..

— А щоб ви йому справді зробили?—усміхнувшись спитав Клаватура.

— Що? Спершу-б усі рогаці та кочережки потрощила-б на його спині та ребрах, а в голову летило-б усе, що тільки не попалося під руку!...

— Ну, цікаво було-б подивитись на таку баталію!—сміючись, сказав Гуля.

— Так що ж! нема на кому спробувати... вела далі Осенкова:—Чоловік у мене як овечка... За десять років нашого життя, а ні одної лайки..

— Щож, коли згода в житті чоловіка з жінкою, то це й є подружнє щастя!—сказала Павлина Григоровна. А то от вам життя: він кутوماже, а жінка, може, й не ївши сидить!..

— Та що там і казати!—згодився Козуленко. Та ще як і кутوماже!.. Крім грошей він ще своїй „дамі“ подарував гарного золотого перстня!.. З чудовим самоцвітним камінням... Певно, карбованців п'ятнадцять коштує!.. „Це я зробив експропріацію у своєї чаплі заморської“ каже..

— Це він так свою жінку величає?

— Еге-ж! „Ви, товариші, певно, гадаєте, що я дурний, живу без роцоту?—було вдасться він до нас:—Помиляєтесь!.. Для своєї майстерні я оце одержав замовлення на 900 карбованців... і, значить, прогуляти увесь завдаток, тоб-то оці чотири катеринки, це все одно, як би вам сказати... ну це все одно, що заздалегідь приготувати собі вербовку на шию! Так?—„Розуміється“, згожувалися ми, хватаючись за шапки... „Та куди це ви?—ставши ва порозі, питав він... „А ну Маньва, Сашва!.. Де ви?.. Заарештувати їх!“... Ми знов сідали... „А що?—сміється він,—не гоніте, а то воза поломаєте.. Краще слухайте. Рік тому назад для мене 400 карбованців—се було капитал!.. А тепер? Тепер—раз плюнуть!.. Ви, певно, думаете, де ж я в чорта візьму грошей робітникам, та на матер'ял?.. Але я в-друге вам кажу, я не признаний великий дипломат!.. Два місяці назад моя алюра або жінка, одержала батьківщину, в спадок, 3 тисячі карбованчиків, і значить треба мені тільки“..

— А й справді дипломат!—засміявся Гуля:—Куди тому Вігте!..

— „Товариші!—каже,—ви думаете, я не знаю, щд ви зараз міркуєте? Знаю! Ви думаете: „так то воно так, але трьох тисяч тобі не на-довго вистачить!“ Це—дурниця. Не більш, як через рік, у мене буде не майстерня, а натуральна фабрика!.. і грошей буде не три тисячі, а тридцять.. Може, ви

думаєте, що я брешу, задаюся? У мене є наочний факт, що я не брешу... Не встиг я сюди приїхати, як вже окрім різної дрібноти мені одразу дав велике замовлення управитель графа Фон-Майне“...

— А-а!!—заскриготавши зубами, скрикнула Осенкова і прожогом, схопивши в майстерні свою шаблю, вискочила на вулицю, міцно грюкнувши дверима...

— Що з нею? Вона збожеволіла?!—перелякано схопившись, сказав Козуленко. Треба її догнати!.

— Ні, вже пізно!..—хутко стаючи на дверях, сказав Петро Данилович:—Ви призвище цієї дами знаєте?

— Ні... Я її вперше бачу... не розуміючи одповів Козуленко:—а як я кланявся їй тут, вона не назвала себе... А що?..

— Та те, що призвище того добродія, з котрим ви кутомажили,—Осенко!

— Еге... так. А ви по чім знаєте?

— Знаю. І скажу вам ще більше: дама оця, що зараз од нас вилетіла ракетом,—його жінка.

— Та невже?!..

— Ха-ха-ха!—в голос зареготали Хведір Максимович і Павлина Григоровна, глянувши на Козуленка, на його постать і вид. Далі не було вже в них ніякої сили держатися...

Хведір Никипольчук.

„Троє.“

(Нарис з галицького життя).

В одній з Львівських каварень сиділо троє молодих людей. Обличчя їх були бліді—видно, що жите на сім світі діставалося їм нелегко. Голови їх були нахилені в одно місце—вони слухали читання і то так, що забули де вони знаходяться: забули, що докола них сотня людей, що кельнера¹⁾ поглядають за всіма гостями, як би вони не втекли не заплативши, що се публичне місце, а в йому однаково не вільно показувати язик і душу...

Вони слухали, як нервовий, трохи приглушений голос читав:

...„Нова статія мученичого походу нашого народу на історичну Голгофу; нову криваву жертву поклато наше мужицтво на визвольнім престолі. Озвірілі від ненависти фарісеї горлають без вину: „Роспни його, роспни його“; новітні легіонери мордують „бунтівників“, дарма що сі віддають „Богові боже, а кесареві кесарево“,—а всякі Пілати вмивають руки від невинно пролитої крові...

„Чим більше вісток приходить про коропецьке убійство, чим яснійше стає, що зроблено в Коропці „в імени права,“—тим більше стинається кров у жилах і ніяк не можемо собі вяснити, що щось подібного могло статися в конституційній державі середньої Європи, і то під правительством,

¹⁾ Слуга.

що опирається на народнім парламенті, вибраним на основі загального голосованя!

„Село Коропець лежить в окрузі, де по довгих літах панцизняної неволі стали отсе селяне приходити до повної свідомости своїх горожанських справ і відчуваня політичного гнету та економічного визиску. Коропецькі люде від давендавна віддаються промислови і торгівлі і при тім визначаються свободолюбністю і карністю в організації. В селі є читальня „Просвіти“, де гуртується майже ціле село, з виімком нечисленної москвофільської фракції²⁾, що гуртується коло читальні общ. ім. Качковського. Крім того мають наші люде касу і крамницю, а також „Господарську спілку“, дуже добре ведену. Коло двора тутешнього дідича, графа Станіслава Генрика Бадені, що кандидує проти нас до Союму, гуртувалося все вороже нашому народові. „Працював“ тут передовсім двірський персонал, що без вину уладжував у дворі всякі патріотичні маніфестації, аби лиш з неуміючих говорити по-польські латинників³⁾ зробити завзятих поляків. „Працювали“ тут і польські ксьондзи і всі поляки учителі і учительки, окружний лікар; словняла теж свою місію і „жандармська квартира“. І ось виринула польська „Сзутелня“⁴⁾, „Осчюпка“⁵⁾, а навіть райфайзенка,⁶⁾ заснована для підкоцуваня наших інституцій, Розуміється не обійшлося тут і без дозиченя сил із табору так званих хрунів, зрадників свого народу: так, наприклад, пішов на услуги дворові між иншими також і теперешній війт (старшина), Михайло Мельничук.

„Росла і кріпла Польша, збільшувалися дратованя та всякі знущаня над нашим народом, але рівночасно зміцнювалася і організація наших селян. Провідником громади в боротьбі з місцевою Польщею був як раз покійний Марко Каганець, син Василя. Не засібністю вибився він в громаді,—бо мав усього хату, чверть морга огороду і два морги поля,—але розумом і любовню до свого народу. Вже кілька літ верховодив він у громаді, всі його шанували і слухали, а він заступав і поучував громадян на кожнім кроці з незрівняним пожертвованям, яке врешті припечатав своєю смертю“...

„Почалися приготованя до соймових виборів. Двір, з котрого кандидував сам дідич гр. Бадені, докладав всяких старань, щоби попусувати українську народню справу, і насамперед список прав борців було пофальшовано так, що селяне під приводом Марка Каганця внесли ні більше ні менше як 75 реклямацій⁷⁾. На зборах громадська рада ухвалила вибрати поміж себе реклямаційну комісію і вибрала п'ятеро членів. Але на засіданю писаря не було, тож війт заявив, що ухвала пізнійше буде внесена до книги протоколів; але на

²⁾ купки.

³⁾ українців-католиків.

⁴⁾ Читальня.

⁵⁾ ритуалок для дітей на день.

⁶⁾ Позичкова каса.

⁷⁾ Окремих заяв, з приводу фальшуваних списку.

другий день пішла по селу чутка, що таки війт не хоче заносити ухвали до протоколу і значить справа реклямацій піде в нівець: вибрати будуть двірські прислужники, що не мають навіть права вибору, а поправні господарі і чесні люде права голосованя будуть позбавлені.

„Марко Каганець пішов до війта, і той йому се ствердив, покликуючися на те, ніби реклямації належать до староства. Даремне переконував Марко війта, показуючи йому відповідні параграфи „Збірника адміністраційних законів“: війт, знаючи за собою піддержку двора, уперся. Рішено було послати до староства телеграму з оплаченою відповіддю,—і послали; але староство не дало в сей день відповіді; тому рішив Марко задержатися з реклямаціями до завтраго.

„На другий день рано вийшов Марко зі своєї хати та, стрівшись з сусідом, вони рішили піти до громадської канцелярії розвідатися в реклямаційних справах. Жінка не хотіла пустити з дому Марка, знаючи ворожнечу двораків до чоловіка і погрожуваня жандармів. Марко став впевнювати жінку, що він нічого злого не зробив, тож нікого не боїться і піде; але жінка, щось інстинктивно чуючи, рішила йти разом з чоловіком. По дорозі стріли і сестру Марка Юстину та ще кількох людей, що також цікаві були дізнатися, що відповіло староство—і всього йшло чоловік 8—10, але не всі навіть разом, а в роздріб.

„На краю майдану пливе широкий потік, званий Корончик. На нім стоїть довгий і широкий міст; зараз за мостом стоїть капличка св. Яна, а за нею громадська канцелярія, до якої сходиться з гостинця ліворуч по містку, що накриває уличний рів. Місток сей розділює бар'єра на дві половини: з половини, ближшої до великого мосту, ідеться на площу, а з другої половини—у вузьку, обведену поручем, на доріжку, що веде прямо до канцелярії.

„І от, коли люде наблизилися до канцелярійного містка, проти них вийшли з громадської канцелярії два жандарми і швидким ходом наблизилися до людей. Старший жандарм, станувши в трох кроках, озвався: „В імени права я вас арештовую, прошу до гміни“, (волості)—і назвав Марка та його сусіда. Арештовані не робили жадного протесту, і жандарми їх повели. Був серед людей і брат Марка Іван; він крикнув: „Браття! Ходім і ми!“—і всі люде пішли в напрямі канцелярії.

„Коло канцелярії теж уже стояли люде, цікавлячися справою реклямацій. Тут нараз жандарми кидають арештованих, поминають людей і проштовхуються до дверей канцелярії. Станувши коло них, обертаються лицем до людей, виходить ще й третій жандарм, і—чується наказ: „В імени права прошу розійтися, бо буду стріляти“. Селяне, щоб не вводити в непорозуміння з жандармами, повернулися всі від канцелярії лицем до шляху і почали йти. Жандарми йшли за людьми. Марко був в середині, коло нього брат його Іван, а також жінка і сестра. Люде йшли спокійно, але очевидно не могли розійтися, поки не вийдуть з ву-

зенької, обгороженої стежки на шлях, а з шляху по мості в село... Нараз *пропихається між людей* один жандарм, і ні з сього, ні з того ударив Марка прикладом по голові. Ударений крикнув: „люде, ратуйте!“ Жінка і сестра обхопили його, щоб не впав...

„А жандарм підждав, поки до нього не протислися ще других двоє жандармів; потім вони перескочили через поруче улички і, забігши перед людей на шлях, знов почали кричати розходитися. „Та куди ж нам іти, як ви загородили нам дорогу“?... говорили люде. „Чому ви забігли нам дорогу? Пустіть нас до наших хат“... Але жандарми станули всі в ряд і виставили проти людей штики... „В імени права прошу розійтися, бо стрілятиму“.

„І в сю хвилю положеня було таке. Марко був в передніх рядах, але не на переді; сестра держала його праву руку, жінка обняла його за шию з правого боку, а брат Іван обняв з правого боку за плечі. На поклик жандармів передні люде, а в тім і Марко, зупинилися, але задні того не чули і перли наперед. І тут сталося щось страшне... Всі три жандарми, *пропускаючи мимо себе других людей*, всі три одразу ударили на Марка, тільки на його одного. Один ударив його штиком у груди з правого боку, між руками жінки й сестри... „братя... вже кров з мене льє“... застогнав нещасний, а тут старший жандарм ударив штиком в живіт один раз і другий раз... Марко ступив два кроки і... упав мертвий...

„Жандарми обтирали кров зі штиків хустинками... Нічого не сталося, ніхто більше не був зачеплений, ніхто не був арештований—тільки от жандарми убили свого ворога та й все. Бо Марко мав багато політичних процесів, в котрих *всі* вигравав протів жандармів; бо Марко стояв за громаду.

„А потім два жандарми пішли, а зостався один старший (така була небезпека для жандармерії); він хотів стріляти ще до одного свідомого українця Микити Василика, але вже жиди його затулили собою. А коли брат убитого і ще двоє людей хотіли занести тіло до хати, то жандарм не дозволив—і тіло лежало на шляху. *Тут же жандарм розібрав покійного з кожуха, розстібнув сорочку і наддер її сам коло ковчиря*, а також вийняв з торби бандаж і заткав трупови одну рану.

„Місцевий священник вибіг з хати і молився коло убитого. Люде одні падали на коліна, другі простягали руки до неба, повторюючи слова молитви, і всі плакали; лиш жандарм не шанував навіт сеї минути і кричав: „в імени права прошу розійтися“!.. І так серед шляху лежало тіло народного мученика більш як чотири години...

„Через три дні відбувався похорон. До шістьох тисяч народу місцевого і сторонського зібралось, щоб віддати послідню послугу народному борцеві.“

Г. Х.

(Далі буде).

Бібліографія.

Поезії М. П. Старицького. 1861—1904 р. Київ. 470 стор. Ціна 2 р.

Минає 4 роки, як перестав жити автор цієї книжки... Власне 4 роки назад збірник „Поезій“ був влаштований. Автор сам лагодив його до друку, будучи вже на смертельній дорозі... Лежачи в недугу, переглядав він і остатні віршовані твори свої, і давні, давні писання молодих літ... Все було вже й переглянуто, переписано, але смерть не дала авторові побачити зладнованої книжки—надрукованою. За-для де-яких причин, видавці, що придбали були сей збірник, ще від автора, не могли випустити поезій у свою пору. Тепер сей збірник видала дочка М. Старицького.

По збірнику й видно, що видавала його близька, дбайна рука. Видає гарво. До книжки додано й три старанно підібрані портрети авторові: один з молодого віку, де бачимо його гарним юнаком, в українській одежі; поетична мрія, ще не пошарпана життям, обвіває те обличчя; се портрет тієї пори, коли прокинулись

„... надії парубочі—

Розбуркати співочим словом край,
Скropить цілющою незрячим людям очі,
Навіяти сподіванку на рай“...

2-ий портрет належить вже віковій зовсім дозрілому, в тих часів, як М. Старицький був уже прославленим автором і діячем. Третій портрет... показує вже сумний образ,—М. Старицького в труні...

Отже й книжка подає спершу твори найдавнішого писання автора, починаючи з юнацьких спробувків його, переважно—чисту лірику, власну й переклади, (з Гейне, Міцкевича й інших). Тут знайдемо прегарний, віжний віршик, що малює „тиху лагodu“, вливану в душу хорошим літнім вечером:

„Уже за маєва червоні
На спочив сонце порина“...

Тут же нащо поетичний вірш до Сули й разом до любої дівчини:

„Суло моя рідна, прозорі, чисті води!“...

Тут же побачимо й переклад Гейнового ліричного зразочка:

Снилась мені дівчинонька—
Коси довгі, чорні,
Оченята мов зіроньки,
Ясні та моторні“...

Але вже й між давнішими пробами, поруч з ліричними моментами, знаходимо такі речі, як „До славян“, „Коханка—Україна“ й інші. Перегорнемо ще кілька сторінок і побачимо такий палкий вірш, з громадським мотивом, як отой дуже відомий тепер:

„Забутливі люди... чі ви-ж мені з-мала
Колись не казали що-дежно бувало,
Що нам заповідав Господь розп'ятий,
Щоб люди любились, як друзі й співбрати?“...

Поспіль ідуть такі вірші як „Борцю“, „Дочка Ісфая“, „На проводи Михайла Драгоманова“ й інші. Це чудові перли—віку пізнішого, віку повного розцвіту творчості поетової, зміцнілого патріотичного переконання. Поет і громадянин зрослися до купи і ту постать ми вже бачимо на протязі всієї книжки „Поезій“. То прочитаємо „Ночувала хмарка злотоканна“, то „Потайні ученики“, то знов „Коли ми у перше кохались“. І знов спогади хвилини особистого щастя перебиваються такими суворими малюнками, як „Зустріч“,—„в свігах несходимих, глибоких, в тайзі, на етапнім привалі“, „На страстях“, „Війна, війна“ і безліч інших, на протязі 470-ти сторінок. Фантазія авторова була могутча й дуже розмаїтна; багато її малюнків знайде читець в великому томі „Поезій“, від коротких нарисів до великих поем,—з них остатня, *Mortui*, написана автором вже в перерві між остатніми нападками тяжкої хвороби.

Багато теж єсть в книжці,—починаючи з перших проб,—перекладів, з творів Некрасова, Сірокомлі, Надсона, Лермонтова, Байрона й інших. В убористому томові „Поезій“, (не розкидчастому—по останній моді), знаходимо всіх 200 творів.—

Сей том покаже тому громадянству, що знає Старицького переважно яко письменника-драматурга, якою теж великою силою був М. Старицький—яко поет, у найближчому значінню сього слова.

Не помилюся, коли скажу, що багацько кому, навіть проміж освіченими людьми нашими, книжка „Поезій“ дасть неначе новознайденого поета, бо лише в сім виданню зібрано до купи все те, що було розкидано по рідких тепер часописах, та збірниках, так мало відомих нашому ширшому громадянству.

Більше 40 літ літературної праці поета об'явилось в книжці „Поезій“.

Опріч проповіді патріотизму, розмаїтної фантазії, виявляють ці твори М. Старицького і велику силу вислову та хист зручно владати віршем. Тимто читач „Поезій“ не мало збогатить своє знаття літературної мови нашої, маючи сей збірник в руках. За свого часу, виступаючи в ряду перших ратаїв на нашій словесній ниві, М. Старицький був до певної міри і творцем багатьох виразів, та окромих слів, так званих неологізмів; для того часу така роль була чудною, викликала навіть догану, викликала посмішливу назву „ковальства“; але тепер всяк, хто зрозумів законне право нашого слова, як і всякого іншого, виростати в розвитку літературну мову, скаже не яко догану, а яко хвалу: „М. Старицький *творив нашу літературну мову*“.

Я думаю взагалі, що наше громадянство вповні оцінить М. Старицького—лише тепер, коли з'являтимуться його твори одні за другими—повніше й доступніше.

Бажали-б ми швидко побачити теж видання його „Байок“, переклади Казок Андерсена, Серб-

ських пісень, „Гамлета“ й инш., бо все це давно розійшлося, стало великою рідкістю.

А поки що маємо з великою втіхою вказати на книжку „Поезій“ М. Старицького, як на збір творів, воставлених таланом могутнім, автором патріотом і разом автором високо-мистецьких творів. Без „Поезій“ М. Старицького, бібліотека збірача українських книжок—була-б надто не повною, бо не мала-б у собі такого коштовного надбання нашої літератури.

Нам застається додати хіба ще те, що здобуток від продажу „Поезій“ піде на пам'ятник авторові.

14-го Квітня—день роковин смерті М. Старицького. Пером йому земля і вічна слова його величому духові, його великій заслугі для України!

О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Святе письмо—українською мовою.

Печатається 3-ій випуск українського перекладу євангелія, від єв. Луки. Хоч редактор сього українського перекладу, єпископ Парфеній, переїхав з України в Тулу, але так як і перше, за помочою тих же співробітників, веде далі перегляд перекладу; швидко піде до друку й остатній випуск євангелія, від Іоана. Бувши переїздом у Києві, єпископ Парфеній вдався до письменника Івана Нечуя-Левицького, запрошуючи його перекласти українською мовою „Діяння апостольські“. І. Нечуй згодився.

◆◆ Земське українське видання. Кременецька повітова Управа, по дѣламъ земскаго хозяйства“ видала листок українською мовою, під назвою „Осторога проти халери. Наука як зберегти себе від теї халери та як змагатися з нею“ До сей пори лише в Полтавщині має в земських виданнях де-який ужиток народня мова; на Волині-ж кременецький лікарський листок є перша спроба такого вжитку—і спроба та вийшла дуже добра. Гігієнічні та лікарські поради висловлено в листку просто, зрозуміло, з невеличким діалектичним відтінком; в народному листку се тим паче можливо, хоч і взагалі волинська українська мова така гарна, що її місцеві вирази можуть бути лише оздобою вислову, коли їх взято умілою рукою. Отже мова кременецького листка і єсть дуже доладною й гарною.

В цілому, і по змісту й по мові, кременецький листок може служити зразком для виданнів на користь народа.

Шевченковий вечір в Житомирі.

(Лист).

Вечер-концерт пам'яті Шевченка, вряджений нашою Просвітою, був разом і „пам'яткою“ про це товариство: він нагадав, що і волинська Просвіта жива. Становище-ж її таке: хотіла-б вона працювати на користь української, національно-просвіт-

ної справи,—і страшно: бо всяк знає, що часом буває в таких разі з товариствами,—хоч-би й законними.

Однак й Житомирська Просвіта, для такого разу, як роковини Шевченкові, таки одважилась—і справила дуже гарний вечір. Були як і в людей і розправа про Шевченка, і співи, й деклямування,—все як слід; був навіть і бандуриста,—а се вже не на кожному вечорі буває. Се цікавість рідкісна!

Свято почалося „Жалібним Маршем“. Співав хор дуже гарно; його прошено було проспівати той марш у-друге. Добродій Гніденко прочитав розправу про Шевченка; нагадав велику прихильність Кобзареву до України й до її народу, вказав на усю заслугу його, що виявилась в поширенню в гарних віршах величної думки,—нової для того часу,—про національне відродження України.

Потім виконувано співочі номери програми. Співали „Де ти бродиш, моя доле“ (д. д. Коцуць, та Коломієць). Коцуць співав і solo,—„Ой Дніпре, мій Дніпре!“ Тріо співало „На смерть Шевченка“; цей спів був у супроводі бандури—і всім дуже сподобався.

Далі хор співав волинську пісню про Куперьяна. Се така хороша пісня, що д-ка Олена Пчілка прямо прославила нею Волинь, записавши в нас цю пісню (як про те зазначено в збірнику Лисенка), та подавши її Лисенкові; хор виконав цю пісню особливо гарно, з усіма відтінками.

Співав хор і „Зовулю“. („Ой закувала та сива зовуля“),—без сього співу не можна обійтись, бо публіка завжди допомагається її на „bis“). Співали скілька відомих народних пісень. Капеліст грав на роялі рапсодію. Д-ій Назаревич виконав „Дивлюсь я на небо“. Деклямації теж мали успіх: Надто артистично читав вірші Шевченка д-ій Головинський; проказала вірші, свої власні, й д-ка Л. Волошка, наша Житомирська поетеса,—добре відома читачам Рідного Краю, по її гарних віршах, друкованих в сій часописі. Студент гарно прочитав „Шевченкову молитву“, та „Інтелігентку“.

Програма вечора закінчилась „Заповітом“, що виконав хор.

Отаким був вечір нашої „Просвіти“. Честь влаштування сього вечора належить найбільше—добродійкам Кравченкові, та Протасовій, що вельми потрудилися за весь час, поки складався вечір. За те їм слава!—і щира подяка від нас, волинських українців, та й від всіх, хто кохається в українськім слові, укр. музиці, і міг задовольнити своє замишування на тому Просвітському вечорі.

Публіки було дуже багато. Чимамо було в українськім убранню, і не тільки панночок, та дам, а й мужчин: гарні були на їх свитки, а ще кращ, наші волинські вишиванки. Чути було на вечорі і українську мову. Не повинно-б се бути якоюсь „дивовижкою“,—однак, *тим часом, так воно єсть*

що—„дивовижа“!... Особливо чудувалися ми, чуючи, що по українському говорили на вечорі—навіть „судейці“ (урядовці нашого окружного суду). Се вже правдива „чудасія“, а може й якесь добре „знаменіє времені“!..

Добре зробив д—ій Совінський, що приніс для торгу на вечорі українських виданнів. Багато, мабуть, було людей що побачили їх уперше. А може вже до того дійшло, що й судейці наші бачать українські часописі та книжки, сього вже не доважу!.. Про вечір же я сказав уже все,—хіба висловлю ще бажання, щоб наша Просвіта мала змогу ще щось таке влаштувати. Адже „минулося“ „благополучно“!..

Іван Курч.

ДОПИСИ.

Борзна, (Чернігівщина) 28 Березня, після довгої, тяжкої хвороби, тихо представився на вічний уловій П. Родіонов, колишній Борзенський повітовий лікар і посол від Чернігівщини до 3-ої Державної Ради.

В Петербурзі того же 28 Березня, посли від Чернігівщини склали спочуваючу телеграму і послали в Борзну синові небіжчика, Валентиніві.

29 Марта споруджено було дуже урочистий винос тіла небіжчика з його власної хати в церкву Св. Миколая. На виносі, не дивлячись на негоду, людві було гуком. На домовину положено вісім вінків з відповідними написами. В церкві, в присутні багатьох урядових і приватних осіб, відслужено вечірню; на вечірні Благочинний о. Миколай Левицький сказав промову про небіжчика.

30-го, в неділю після служби та заупокійної панахиди, о. М. Смирнов сказав дуже чулу промову про діяльність небіжчика. Поховано Родіонова на цвинтарі тієї-ж церкви Св. Миколая.

Д.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Іздіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Вийшло в світ 1-е повне видання
поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

НОВА КНИЖКА

„Всесвітньої бібліотеки“.

Г. Гейне:

КНИГА ЛЕ-ГРАН

переклад *О. Черняхівською*. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

Тільки що вийшла з друку нова книжка:

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ

„Польський і руський революційний рух і Україна“

Ціна 35 коп.

Продається в Києві: 1) в „Українській Книгарні“, Безаківська 8; 2) в книгарні „Л. Іздіковського“, Хрещатик 29; і 3) в книгарні „С. Іванова і Ко.“ Фундуклеївська 2.

НОВА КНИЖКА:

ТАТОВІ КАЗОЧКИ.

Як бабуся розказували.

Записав Юхим Сьомченко Грибинюк.

Ціна 25 коп. Книгарням звичайно/о.

Вийшла з друку нова книжка:

„С Н И В І Р И“

Поезії М. Шаповала.

144 стр., ціна 75 копійок.

Открыта подписка на 1908 годъ
на еженедельный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.
ГОДЪ ИЗДАНИЯ ТРИНАДЦАТЫИ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ
будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „Порады по ХЛИБОРОБСТВУ“,
Жито та пшениця, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ
ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ безплатныя бібліо-
теки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйствен-
ныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ
редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обще-
ствѣ сельскаго хозяйства.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Чернигов-
скаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на
годъ три рубля.

Открыта подписка

на 1908 годъ

— на —

„ПОЛТАВСКІЙ ГОЛОСЪ“

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп.
—5 р., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к.
5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к.
на одинъ мѣсяць 60 коп.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.)

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйств.
журналъ

(БЫВШІЙ
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей

А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русскій сельскохозяйств. журналъ
Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матери-
ала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отрас-
лямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя
статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и
кооперациі въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни и
насъ и заграницей,—и какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (беспл.), для
чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглаше-
ны также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сель.-хоз. писатели.
Въ журналѣ печатается **Обновленная Земля**. Связаніе о побѣдахъ соврем.
рядъ очерк. подъ загл. **Смѣлѣе въ Америку**.
В. Гарвуда. Сокращенный переводъ проф. Н. А. Тимирязева

Годовые под- **50** № журналу получать **25** книжекъ
исчисл. кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотеки Хозяина“.

Что такое интенсивное хозяйство.	Что такое экстенсивное хозяйство.	Что такое интенсивное хозяйство.	Что читать хозяину?
Кѣвецъ и стѣлки.	Кѣвецъ и стѣлки.	Какъ устроить сель.-хоз. общество.	Какъ устроить сель.-хоз. общество.
Какіе бываютъ плуги.	Какіе бываютъ плуги.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва.
Сорфъ какъ удобреніе.	Сорфъ какъ удобреніе.	Дешевый кирпичный домъ.	Дешевый кирпичный домъ.
Известь и мергель.	Известь и мергель.	Какъ устроить хорошую печь.	Какъ устроить хорошую печь.
Такъ устраивать полевые опыты.	Такъ устраивать полевые опыты.	Выборъ улья.	Выборъ улья.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Парникъ.	Парникъ.
Культурная овца.	Культурная овца.	Перепримивка негодныхъ плодовыхъ	Перепримивка негодныхъ плодовыхъ
Разведеніе утокъ и гусей.	Разведеніе утокъ и гусей.	деревьевъ хорошими сортами.	деревьевъ хорошими сортами.
Первоначальная помощь скоту при	Первоначальная помощь скоту при	Что дѣлать съ урожаемъ сада.	Что дѣлать съ урожаемъ сада.
заболѣваніяхъ.	заболѣваніяхъ.	Вишневый садъ.	Вишневый садъ.
Зачѣмъ выводить новыя сорта сель-	Зачѣмъ выводить новыя сорта сель-	Земляника.	Земляника.
скохозяйственныхъ растений.	скохозяйственныхъ растений.	Сохраненіе и заготовка рыбы.	Сохраненіе и заготовка рыбы.
		Кормовые буряки, морковь, брюква	Кормовые буряки, морковь, брюква

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА **4 р.** ^{1/2} **2 р.** безъ книж. **3 р.** разсроч-
съ прилож. 25 книж. **4 р.** года **2 р.** въ годъ **3 р.** ка отъ **1 р.**
Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ

„ХЛѢБОРОБЪ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ
Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація сельско-
хозяйственныхъ знаій въ массахъ населенія. Журналъ
будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ
и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ
мѣсяць съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей
программѣ:

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4
мѣсяца—50 коп., за 1 мѣсяць—15 коп. Деньги
можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 15.

20 Квітня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Микола-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; в число 8 к. З границю 6 карб. Окрім числа за границею по оп. на поштовах залізницях по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за рядок (стрічку) коловки петита 15 коп. Спереду тексту плата за оповіщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописі мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Заява про Українську мову. У Державній Думі. Вісті. На Україні. Вірш—*М. Шаповала*. Хавро-вці (Сісна-монолог)—*Титани Сулими*. Вірш—*П. Гая*. Доля переселенців—*Івана Огієнка*. „Трое“ (На-вільницького життя)—*Г. Хвилінського*. Українське слово й мистецтво. Спомини про першу Українську групу—*Г. Анкаренка*. Лист через редакцію—харківських селян. Дописи. Оповістки.

РІДНИЙ КРАЙ

Часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком
„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією *О. Косач*. (Олени Пчілки).

В рік—4 карб., на пів-року—2 карб., на 3 місяця—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

В рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

В рік без Молодої України—3 карб. на рік шкороку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 оп.

Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*.

3-ге видання. Ціна 1 р. 25 к.

В Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська 8) і книгарні *Л. Ідзіковського* (Хрещатик); в Житомирі—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні *Совинського* (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника *Т. Г. Шевченкові*
в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові *Тарасу Григоровичу Шевченкові*, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святую для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередковій Україні—Київі—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.
Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Заява про Українську мову.

Те, на що була тільки сподіванка, про що йшла тільки глуха поголоска, сталося певним вчинком: громадка послів подала до Державної Думи заяву про потребу провести законодавчою дорогою міцне право уживання української мови в школах на Україні. Подано цю заяву по більшій часті „правими“ членами Думи. Ми не раз говорили, які хисткі й рухомі ті грані, що ділять членів думських—на правих, помірних та лівих. Отже, на якому ступні „правости“ стоїть той чи инший посол, з тих що підписали українську заяву, не слід про те багато розводитись; хоч і дивують нас де-які імена, зустрінуті під сею заявою, але дивують приємно: коли й сі люди, що до сеї пори зовсім не відзначались українськими симпатіями, підписались під бажанням мати українські виклади в наших школах,—то значить, се питання „дозріло“, пододало багато передсуду, затверділо звички, *привчило до себе думку й тих, що були давніш до його безприхильні*. Мабуть таки правда, що „крапля й каменя довбає“...

Заяву зложено якомсь не сміло, права української школи зазначено в досить не широких межах, але... тим часом можна втішатися й сею заявою. Зроблено рішучий початок. Отже імена членів, що підписали заяву, треба зазначити з подякою.

Однак подання заяви ще не значить, що справу виграно. Ще треба той законопроект—уміло провести під час його обміркування. Хто і як боронитиме його в Думі?—

На Великодні святки наші посли розіхались по своїх краях, «до дому». Коли-б то вони, як той давній ватаг, доторкнувшись до рідної землі, почули в собі нову, більшу силу боронити рідну справу, та *утворити їй певну долю*.

У Державній Думі.

◆◆ Заява 37 членів Державної Думи про заведення української мови в початкових школах на Україні. 29 Березня 37 депутатів внесли в Думу проект основного закону про те, щоб у початкових школах з українською людністю наука викладалася українською мовою:

1) В місцевостях з українською людністю з початком 1908—1909-го шкільного року в по-

чаткових школах повинна бути рідна викладава мова.

2) Російська мова, яко мова державна, має бути обов'язковою в школі.

3) В початкових школах на Україні повинні бути книжки, приладновані до розуміння і до життя та побуту українського люду.

4) Всі закони, супротивні цим пунктам, зніщуються.

Заяву підписали такі депутати: П. Базілевич (з Чернігівщини, правий), В. Гузь (з Чернігівщини, правий), С. Коваленко (з Київщини), Священник В. Солуха (з Київщини, правий), А. Троїцький, (з Тверської губернії), Соколов 3—ій, Пурпуров (з Астраханської губ., поступовець), Г. Удовицький (з Полтавщини, монархист), А. Марков (з Самарщини, октябрист), Рожков (Ставропольщ.), Ліпатов (Вятської губ., к.—д.), Н. Тараненко (Катериносл.), М. Барибін (Астрах., октябрист), А. Кропотов (Сібірськ., трудовик), А. Лунін (Казанськ., к.—д.), І. Сторчак (з Херсонщини, поступовець), Никольський (з Одеси, к.—д.), Н. Панків (з Таврії, к.—д.), В. Варламов (з Дону, к.—д.), А. Булат (Сувалки, трудовик), С. Сидоренко (з Київщини, правий), Священник Трегубов (з Києва, правий), Лебедєв (з Астр., монархист), Н. Неїлов (з Олонецьк. губ., монархист), Свящ. С. Богданович (з Київщ., правий), І. Попов (з Самари, октябр.), Б. Бергман (з Катериносл., октябр.), Свящ. К. Волков (з Київщ., правий), Н. Леус (з Харківщ., прав.), Ф. Шевцов (з Могілев., правий), Ів. Лучицький (з Києва, к.—д.), А. Колюбакин (з Петербургу, к.—д.), В. Мавляков (з Москви, кадет), О. Пергамт (з Одеси, к.—д.), В. Караулов (з Єнісейська, кадет).

◆◆ Думські законопроекти. З Думської канцелярії добуто відомості, що в Державну Думу внесено 549 законопроектів. Із цих законопроектів 9 взято міністерством назад, 25 законопроектів ухвалено Думою, Державною Радою і ствержено Царем, розглянуто в комісіях поки що 193 законопроекта і на них виготовлені доклади.

◆◆ Запитання з Наримського краю. Член державної Думи Скалозубов одержав листа від політичних засланців Наримського краю, з проханням внести в Думу таке запитання: з якого права політичних засланців позбавлено лікарської допомоги, тоді як такою допомогою користуються уюловні в тюрмах? 2) Чого уряд, знаючи, що країну переповнено засланцями і що тут лютує сипний тиф, не перестає засилати людей на видиму смерть? 3) З якою метою в Наримський край висилаються під назвою політичних засланців всі ві хулігани?

ВІСТІ.

◆◆ Засідання „Ради державної оборони“—відбулося в Царському Селі, під Царевим предсідательством. На засіданню були: главно-командуючий великий князь Николай Николаевич, великий князь Петро Николаевич, военний міністр, начальник генерального штаба, і 5 командуючих військами воєнних округів: Одеського, Варшавського, Київського, Казанського, Кавказського і Иркутського. Після поради, учасників було запрошено до Іх Величства на обід.

◆◆ Дворянська депутація в Царя. 2-го квітня в Царське Село їздила дворянська депутація, що представила Цареві огляд діяльності останнього з'їзду з'єднаного дворянства. Прийнято дворян дуже милостиво. Аудієнція тяглась пів години.

◆◆ Циркуляр Головного управління. Зважаючи на перепоვნення тюрем, головне управління розіслало губернаторам, начальникам областей і градоначальникам циркуляр, радючи їм сажати административно-арештованих в арештні доми, побільшивши число надзирателів, щоб не допускати втікання арештованих. Що-ж до обвинувачених за державне злочинство, то їх ні в яким разі не можна переводити в арештні доми.

◆◆ Місіонерський з'їзд. Першого квітня в сіводській шкільній раді відбулося засідання членів місіонерської наради. Постановлено скликати в серпні цього року загально-російський місіонерський православний з'їзд, щоб установити, як треба боротися з поширенням сектанства поміж православним людом. На з'їзд мають прибути по два місіонери від кожної єпархії, семинарські вчителі, що вчать історії розколу й сектанства, та по одному представникові від іновірних парохій, вибраних самими парохіянами.

◆◆ Кооперативний з'їзд. В Москві одкрився з'їзд представників кооперативних інституцій Зібралось 700 душ представників. Предсідателем вибрали директора Петербургського політехникума, Постнікова. Перед одкриттям говорились промови; в тих промовах зазначувалось, що з'їзд повинен бути не партійним і не політичним. Одержано приїтання від всяких спілок з Австрії, Франції, Італії, Данії, Бельгії та від збірки соціалістичних спілок у Франції. З'їзд розділився на відділи: 1) товариства потребителів, 2) товариства дрібного кредиту, 3) сільсько-господарські товариства, і 4) трудові арії. З'їзд несподівано мусів закритись.

◆◆ Робочі клуби в Петербурзі все розпросторюються. Тепер їх вже коло 15. Живуть вони на членські внески (по 15, та по 20 коп. у місяць), та на жертви і на виручку з концертів, лекцій то що; члени тільки робітники й робітниці. При кожному клубі в своя бібліотека. Лекції чи-

таються різні, по історії, літературі, по світованню, по економічних питаннях, релігійних і инших.

◆◆ Сільсько-господарські лекції на селі. З постанови Сімбірського повітового земського зібрання, земський агроном почав складати лекції для селян по сільському господарству. Агроном уже об'їхав вісім великих сел і навчав селян як треба найкраще вести сільське господарство. Лекції мають великий успіх і добре впливають на селян, що тільки тепер почали сіяти деякі кормові трави.

◆◆ Землемірські курси. Міністерство хліборобства асігнувало 500 тисяч карб. на заснування тимчасових землемірських курсів, щоб підготувати землемірів для землеустроїтельних комісій. Такі курси уже в багатьох місцях відкрито і до них поступило дві тисячі чоловік.

◆◆ Союзнницькі гімназії. Міністерство народньої освіти розглянуло прохання предсідателя одеського Союзу руського народу про дозвіл союзіві відкрити в Одесі гімназію для хлопців з усіма правами урядових гімназій. Міністр народньої освіти Шварц признав, що слід-би мати в Одесі таку школу, але признав потрібним запитати у правляючого одеською шкільною округою про те,— на які кошти буде відкрито гімназію і на які кошти вона вестиметься далі. В міністерстві говорять, що міністр не буде забороняти союзникам відкривати свої гімназії і тому можна сподіватись, що в різних городах союзники почнуть відкривати свої школи.

◆◆ Здоров'я студентства. На студентському з'їзді виявилось, що третина всього петербургського студентства (10 тисяч із 30 тисяч) що-року слабує поганими венеричними хворобами.

◆◆ Нові кари на залізницях. На деяких залізницях вживаються нові кари для служащих на залізницях: заведено одмітки за поведення. Ці кари заводяться на всіх казенних залізницях. Грошові штрафи тепер зовсім скасовано, а за провини будуть ставити одмітки, од 1 до 30. За великі одмітки будуть зміщати на нижчу довжність, а то й зовсім увольняти.

◆◆ Бунт у шпиталі. В Петербургських шпиталі ремісників недавно виник бунт. Діди та баби, розгнівавшись на економа за погані харчі, почали його бити, та обливати поміями. Економа визволили служителі.

◆◆ Утиски проти засланців. Вологодський губернатор розіслав ісправникам Циркуляра, наказуючи їм негайно закрити колонії, і дальні та школи засланців, порадить засланцям не вдаватись до адміністрації з гуртовими заявами. Коли засланці не покоряться цьому наказові, то перевести їх в найдальші кутки Вологодської губернії, або в инні губернії.

◆◆ Прохання засуджених депутатів. Колишні депутати соціал-демократичної фракції

другої Думи: Церетелі, Махарадзе, Ломтаїдзе та Джапарідзе, маючи на увазі свою хворобу, вдалися з проханням, щоб їм було змінено каторжанські встанови життя на тюремні. Це прохання задоволено, — змінено п'ять років кари на сім з половиною.

◆◆ **Недостача офіцерів.** Газета „Голос Москви“ повідомляє, що в сей час дуже багато офіцерів кидають військову службу. Военне міністерство через се хоче побільшити жалування офіцерам і просить для того у міністерства фінансів 30 мільйонів карб., але міністр фінансів згоджується дати тільки 8 мільйонів.

◆◆ **Страшна повідь.** В Москві велика повідь наробила страшної шкоди, на 30 мільйонів карбованців. Попсовано водою 3 тисячі будинків, де жило 50 тисяч людей. За приводом губернатора заснувались губерські комітети допомоги тим, що зазнали лиха від повіді.

Студентський з'їзд.

В Петербурзі недавно відбувся з'їзд представників од студентських економічних організацій. На з'їзді обмірковувався економічний стан студентства. Завдання з'їзду було те, щоб виявити хиби економічного стану студентства і відшукати нові способи для поліпшення тяжкого економічного становища студентства. Зпершу говорилося про студентські організації. Виявилось, що студентські землячества починають потроху розпадатись і може статись, що вони незабаром перестануть існувати, бо грошей в касах нема і нічим давати за допомогу, а ті що дістали за допомогу і не думають вертати грошей у касу. Потім обмірковували питання про бюро праці і відповідну організацію та про лікарську за допомогу студентству. Одногласно ухвалено: необхідно треба завести центральне бюро (контору), щоб воно з'єднало всі інші такі контори по землячествах; всі ці контори треба поставити на комерційний ґрунт.

Далі вислухано було доклад про лікарську за допомогу студентству. Докладчик Лебедов яскраво змалював не тільки недостачу лікарської за допомоги у вищих школах, але й взагалі надзвичайно тяжкі умови для здоров'я в школах і на квартирах студентів.

Користуючись статистичними відомостями, докладчик повідомив, що з 30 тисяч Петербургських студентів—10 тисяч хворіють венеричними хворобами. Докладчик ще подав такі приклади, що свідчать про цілковиту незнайомість студентів з гігієною.

Під кінець обмірковували 4 питання: 1) про бібліотеки, 2) про видання книжок, 3) про квартири, 4) про ідальні.

Маючи велику потребу в книжках, секція висловила про те, що потрібна або загальна бібліотека для всіх вищих шкіл, або своя окрема бібліотека для кожної школи. Кошти на бібліотеки повинні добуватися з субсидій від адміністрації вищої школи, з студентських вкладок, з відсотків від різних студентських коштів. Щоб подешевити видання, постановлено дбати про розвиток студентського видавництва.

Обмірковуючи питання про квартири, зроблено постанову опублікувати анкету, організувати студентські общежиття та дбати про те, щоб на кошти вищих шкіл наймалися тимчасові квартири, поки приїзді студенти відшукують собі постійні квартири.

На останку обмірковувалось питання про організацію матеріальної поспільної за допомоги.

Перед закриттям засідання професор Браун, зазначивши користну працю з'їзду, побажав, щоб усі постанови з'їзду були проведені в життя і висловив сподіванку, що цей з'їзд не буде останнім.

На Україні.

◆◆ **Засідання київського Шевченківського Комітету.** 19-го Квітня відбулося в городській Управі зібрання київського Комітету, що відає справу постанови пам'ятника Шевченкові в Києві.

Зібрання вийшло не таке людне, як було сподівано: комітет послав запросини більш як десятком земським представникам різних повітів полтавщини, однак прибув тільки один,—від земства миргородського повіту, д—ій Малинка. Був ще один запрошений земський діяч Лубенського й Хорольського повіту, В. Леонтович, що проживає тепер в Києві. З київських думців, членів комітету, були: Голова г. Києва І. Дьяков, Л. Білогриць-Котляревський, В. Бражников, Ф. Бурчак, А. Кобець та І. Щітковський. Із сторонніх людей, запрошених Комітетом, на тому засіданню були Б. Грінченко, І. Лучицький, О—а Косач і Є. Чикаленко.

З початку засідання д—ій Щітковський прочитав історичну довідку про заснування трьох комітетів, що відають справу з пам'ятником,—комітету при золотонішській повітовій земській управі, при Полтавській губерській Управі і при Київській Думі. Говорилося, що при трьох особних комітетах трудно порозумітися в деяких справах по зборі грошей і по самій постанові пам'ятника, а через те зібрання признало потрібним скласти з трьох комітетів один осередковий комітет, що має бути в Києві. Для комітету сього постановлено виробити інструкцію, по різних питаннях,

зв'язаних з постановою пам'ятника. Цю інструкцію взяли скласти д—і Бурчак, Щітковський, Грінченко, Леовтович і Чикаленко; інструкція має бути послана на розгляд і ухвалення—полтавському земству. Чимало говорилося на засіданні про те, на якому саме місці в Києві краще поставити Шевченкові пам'ятник. Перебравши всі доради й обміркуювавши всі умови,—де краще і де можливо,—розмірковували, що пам'ятник має стояти на Золото-воротській площі, у садку перед Золотими Воротами, чолом до Великої Владимирської улиці.

З відомостей, прочитаних на засіданню, виявилось, що на пам'ятник зібрано коло 12 тисяч. Треба тисяч сто.

◆◆ **Нова комерційна школа на Поділлі.** Міністерство торгівлі й промисловости дозволило відкрити в Проскуріві 8-класову комерційну школу для хлопців, з правами урядових шкіл. Євреїв прийматиметься в цю школу 50%.

З початку учебного року має бути одкрито 6 основних класів. Між иншим з III класа буде викладатись латинська мова; се дасть змогу тим, що скінчать школу, вступати в університет.

◆◆ **З'їзд земельних власників.** У Винниці на Поділлі у середині травня відбудеться з'їзд земельних власників та хліборобів Подільської губернії. З'їзд скликається на те, щоб обмірковувати справу про найтіснішу організацію земельних власників, що має боротися з забастовками і т. ин.

◆◆ **Нове товариство.** В Катеринославі закладається нове товариство, під назвою „Общество взаимопомощи трудящихся женщин“. Товариство—має на меті поліпшити духовне й життєве становище жінок-робітниць. Для цього товариство має підплекувати роботу для своїх членів, видавати грошову допомогу, закладати дешеві їдальні, одкривати школи, влаштовувати лекції, курси, закладати бібліотеки і т. ин. Взагалі товариство має випукати всі способи для допомоги жінкам робітницям.

◆◆ **Судова справа.** В кінці Березня в Полтаві судова палата розглянула кілька судових справ. На першій справі учительки Ізмайлові, що обвинувачувалась за належність до партії соціалістів-революціонерів, виступав оборонцем депутат Маклаков. Справа розглядалась при зачинених дверіх. Після поради суддів—Палата винесла Ізмайлові виправдуючий присуд. Після перерви, Судова Палата розглядала справу бувшого учителя реальної школи Єременка, бувшого вчителя городської школи Брянського і письменника Тимошенка, що обвинувачуються за належність до селянської спілки. Справа слухалась при зачинених дверіх. Оборонцями виступали Сіяльський, Коринський і Калачевський. Після наради, палата присудила Єременка до кріпости на півтора року, Брянського на один рік і Тимошенка на 8 місяців. Обвинувачених поки-що оставлено на волі,—Єременка і Брян-

ського під заставу: першого в 3 тисячі карб., а другого в 300 карб.

Далі слухано справу учителя Браташевського. Він обвинувачувався в тім, що на зібранні селян в 1906 році говорив промови проти уряду. Більшість свідків показали, що Браташевський у своїх промовах нічого протизаконного не говорив. Після короткої наради, палата виправдала Браташевського.

На останку розглядало справу селян Парасоцького і Трирога, що обвинувачувались за протизаконні промови. Судова палата обох виправдала.

◆◆ **Судова справа.** В Харькові Судова палата розглянула справу про захват станцій:—Лозової і Панютіно.

Присуджено 4 душі до кріпости на 1 рік, залічивши 6 місяців попереднього сидіння в тюрмі, а 12 душ виправдано.

◆◆ **Новий сахарний завод у Полтавщині.** В Лубенському повіті,—недалеко від станції Ромодан,—будується новий сахарний завод. Будують цей завод місцеві поміщики,—Леонтович, Малинка, Родзянко. Основний капітал товариства зложено в 750,000 карбованців.

◆◆ **В єврейському клубі.** В Києві єсть єврейський клуб Ковкордія, дуже багатий.

Недавно гурток кївських євреїв бажав ушанувати гуртовою вечерею своїх поетів, співців єврейського горя і відродження, Фруга і Яффе, що були гостями в Києві; але єврейський клуб Ковкордія не згодився дати на той вечір свого розкішного будинку. Старшини клубу, значвіші євреї, більшістю голосів відкинули те прохання.

Вічні сльози

(З розділу «Українські ночі»).

Розцвітали в-ранці квіти,

Ніжно росами повиті,—

На їх сльози чісь впали

І вони сумні зів'яли.

Сподівались, що вквітчає

Сонце промінням їх в гаї,—

Схаменулись аж в могилі...

Помарніли квіти милі!

Гарна дівчина збиралась

З любим-серцеві побратись,

Щебетала, сподівалась

В хвилях любощів купатись.

День прийшов: гуділи дзвони,

Гомоніли рідні люде:

„Доля хай тебе бороне ..

Що з квіток під вечір буде?..

Косу ти свою хвилясту
В шлюбну хустоньку прибрала.
... Не зтоптавши в житті ристу,—
Волю ти свою зтоптала“...

Сонце ніжно лоскотало
Твої устонька й очиці,
Що в надхненному запалі
Розпускали блискавиці...

Вечір.. стогне тісна хата .
Шлюбне свято! жваві танці .
Доля, примхами багата,
Засміялась була в-ранці, .

Обнімалася з тобою,
Любі речі шепотіла;
А у вечері журбою
Уквітчала, як зхотіла...

... Ніч осіння, сумна, довга..
Вікна хлипають на-дворі..
Смуток в хаті нудно човга
І ворухе думи хворі...

Ти сидиш худа і блідна...
Як насміпкою, покрило
Дрантя,—одіж твоя бідна,—
Твоє знівечене тіло

Над дитиною співаєш
Тихо: „люлі, люлі, сину“,
Нишком, тихо виливаєш
Думи в пізною годину.

Він вернувся... грук дверима!..
В сінях мимре голос п'яний...
„Я прийшов!“ гукає-грима;
Одчинив, а сам не гляне..

— Га? не знаєш ти? Щоб знала!
Чоловік прийшов до дому.
Чом його ти не пізнала?
Скалиш зуби ти другому! ..

— Чоловіче, схаменися!
День і ніч журба все точе...
Як що зможеш—подивися,
Я марнію... сліпнуть очі...

— Ах, ти, каліч гороїжна! —
Бійка дика почалася...
Після сонця квітка ніжна
Сліз і крови напилася...

... Хто то, знівечений, долі
Тикомирно розіслався,
У червонім ореолі,
Що навколо кров'ю взявся?
То нещасна українка,
Чарівниця то співоча;
Звіра темного то жінка...
Доля їх така дівоча!

Розцвітали в-ранці квіти,
Сяйвом соняшним повіті,
Дрібні сьози на їх впали
І вони в журбі зів'яли.

Вкрили їх сумні морози...
Скільки вас, дрібні сльози?
Позливайтесь в одно море,
Затопіте тяжке горе!—

М. Шаповал.

Прилуки, 14. IV, 1908 р.

Хавромантій.

(Сцена-монолог *).

Ось послухайте, паночки, що я Вам хочу розказати:.. якого я страху-жаху набралась, як була у того... як його? А бодай йому ласки не було, не згадаю... Поstrивайте... а, дай Боже пам'ять... Хав-роман-тій, чи що?.. Не вимовлю! таке круте прозвище!.. О, а паночки вже й регочуться... і Бог зна чого... Неначеб-то, так, не можна й помилятися... І Господи!.. Та я може й не лішла-б сама, та мене підмовила Явдоха, Лободина невістка, знаєте? А Боже мій, ота, що після Різдва пішла заміж, а в осени її чоловіка, Грицька Лободу, погнали на війну до Галовців. А, щоб вони, песиголовці, виздыхали, як тепер стільки горя вони вчинили. Ось і мого зятя—теж забрали на війну... осталась сердешна молодиця, і в день, і в ночі кулаками сльози утира, і я старістю, дивлючись на неї, теж плачу...

Так-ото, кажу, зустріла мене Явдоха в четвер проти дев'ятої п'ятки... Поздоровкалась, тай каже: „я знаю, сердечко, як ви журитесь, та по-

* Шаповал д—ка Т. Солуха (авторка комедії „Дячиха“) перейняла сю розповідь в Катеринославщині з народних уст.

бивається за зятем, а я теж за чоловіком своїм, бідна моя голівонька, та нещаслива!.. Ходім, каже, до хавромантія... може він трохи нас розваже!—До якого-ж це? деж він?—питаю. „Хіба ви, каже, сестричко, не чули, що в нашу слободу приїхав такий пан, що тільки згляне на чоловіка і одразу тобі все й угада, що було й що буде і чого зовсім не було. Учора у його була паламарька, так хвалилась: так, каже, розказав, так, мов-би він з нею зріс! Я чула, моя галочко, що він угадав, скільки паламарь її бив і скільки ще буде бити.. От, покарай мене Господь! А миру скільки до його суне! і невёко-ж моя рідна!“—Як почувла я ото, мої голубоньки, про того Божого чоловіка, та так мене зацікавило! Ходім, кажу, ластівко, у двох до його, бо я сама не пасмію... Зібрались ми хуменько та й пішли з Явдохюю. А отой пан хавромантій наняв хату далеченько, аж на тім кутку слободи, в удови Параски Кабанки, що торік її чоловік, Петро Кабан, помер од живота, у самісіньку Петрівку. Як схопило його! І матінко, і лишенко!.. А я саме у ту годину діжку котила до бондаря.. Кинулась я якось квасу зробити,—так щось мені забажалось того квасу,—коли до діжки, а вона зовсім розсохлась; влила я води,—дзюрчить, як із решета. Що тут в світі Божому діяти? А тоді-ж, пам'ятаєте, цілісьеньке літо дощу не було, така спека, така, що й сказати не можна!

Так ото, кажу, котю діжку поз Кабановий двір, коли щось кричить; заглянула у двір,—о, лишечко! дивлюсь, Петро Кабан качається у дворі, качається, мовляв, та кричить: „смерточка-ж моя, смерть! рятуйте, добрі люди, хто в Бога вірує!“ Руки й ноги йому зведе; коло його й Параска, жінка його, бідкається, голосе..

— Що це таке?—питаю. „Захворів, каже Параска, животом“.—Чого-ж ти, кажу, гавишся? біжи мерщій по хвершала.—Вона так з-прожогу, одразу схопилась і побігла, а я собі теж пішла, діжку покотила; коли чую, на другий день Кабан помер, преставився сердешний, пером йому земля!

Отож у ції самої вдови Кабанки хавромантій наняв собі хату.

От слухайте-ж далі, не перебаранчайте. Приходимо ми з Явдохюю, аж там миру—сила!.. Чую, лівки гомонять: по одиночці, кажуть, хавромантій впуска. І все-ж тобі до чиста, що на роду написано, вгада. А за те, цілий повтвинник треба дати. Та то, думаю собі, дарма, що повтвинник,—кортить же знати, що то він мені скаже? Стоймо з Явдохюю.. Як ось і до нас черга дійшла, Явдохюю змовляє до мене тихенько: „іди ти, сестричко перша“. Та воно таки й справді неначе-б мені зриходиться йти, бо я-ж таки старша: я родилась як раз після пущення, а вона у самісіньку Спасівку. Повійні мої мати казали, що саме жито золотили, як її мати знайшла собі дочку Явдошку. Отож ми росли й дівували з Явдохюю: оце було

як виїдемо у вечері, на вулицю, та як заспіваємо.. І матінко-ж моя!.. Аж вулиця розлягається, так лунає пісня! Е, е, колись було, минулося!.. краще й не згадувать... Явдохюю раніш мене й заміж пішла,—за Луку Буханця; але щось не довго з ним і пожила,—овдовіла. А це вже вдруге одружилася з Лободою.

— Так що ж, кажу, піду я перша. А у самої, повірите, так тіло й тремтить; увійшла в хату, дивлюсь, за столом сидить пан здоровий, гладкий, поперед його на столі лежить книжка, товста, товста, як вангелія в церкві. І верцадло стоїть. Голова у його кудлата, очі булькати, скидається дуже на нашого жида Гершка, що яловичиною торгує. Я зараз перехрестилась.—Здрастуйте, Ваше благородіє!—укловилась йому низенько.—До Вашої милости,—кажу.

— Сідай, каже, бабко,—підсунув мені отакечки стілець; я сіла, а ноги мої мов трясця трясє, так і тіпаються, ніяк до купи не зберу. Моторошно чогось, мороз так по за шкурую й хоче, й хоче.—„Не лякайся, каже, бабко, смотри на мене прямо в вічі.“ І пита,—„скільки тобі років? удова, чи є чоловік, скільки дітей маєш?“ Спита, а потім у верцадло гляне, щось візьме, тай запише.. Він пише, а я все кажу, де мій і острах дівся; звичайно, я тільки натякала, усього не виявляла, хіба-ж я справді дурна, хай Бог милує! Розказала, коли я родилась, скільки років була замужем, як умер чоловік, нехай він там со святими поживає:

— Він у мене, кажу, Ваше Благородіє, був служивий, покійничок, був письменний, богобоязний, святу п'ятінку читив і нам наказував у п'ятінку прядива не прядти, не мняти, не тіпати, бо сказано, хто в святу п'ятінку прядиво тіпає, того на тім світі нечистий такечки за коси буде тіпати й боки мняти. Царство йому небесне, помер, та так мені його шкода зробилось, такий жаль, та смуток мене вхопив, я не втерпіла, почала тужити: „ох бідна-ж моя голівонька, та нещаслива!“ а сльози, як горох, так і котяться по щоках.

— Заспокойся, бабко, він откажує мені, прошле не воротиш.

— Цевно, кажу, що не вернеш, а як згадаю, то так шкода, так за печінки тебе вхопе.. Ох, хо, хо.. І за Ганву дочку де-що йому нагадала, як заміж за Івана її присилувала: ревла, кажу, Ваше Благородіє, мов та корова, як до шлюбу вели.. Першого-ж року він почав її бити. І розказала, коли взяли Івана на війну, до тих сучих гапонців. От уже, кажу, хворіє пропасницею без малого рік, Ваше Благородіє.

— Ну, слухай, каже, бабко,—од пропасниці у мене є таке лікарство, що од одного разу вилічу чоловіка.

— І спасибі, кажу, Вам, голубчику, порятуйте, будьте ласкаві.

— Е, бабко, це лікарство дуже дороге, воно за-

гранішнє: оцей маленький каламарчик,—достав з скриньки і показує мені,—знаєш скільки коштує?

— А Господь його знає,—одказую йому.

— Три карбованці коштує, чула? Нехай, каже, вип'є оцей каламарчик—і пропасниця враз покине її на віки. Спасибі-ж Вам, Ваше Благородіє!—Уклонилаь йому аж до самісеньких ніг.

— Ну, буде вже, каже, бабко, дякувать! сідай, сідай, слухай далі; дивись на мене прямо в-вічі.

Вилупилась, я, мої голубочки, і не зморгну; я, тобі, каже, усю твою судьбу розкажу, все твоє життя, як на долоні побачиш.

Як сказав Хавромантій мені це, так повірте Богу, а не мені, так волосся на голові до гори й полізло, а мороз так з плечей і бере! Сидю, трим-тю, дивлюсь.

— Ти, каже хавромантій, під нещасну планету на світ заявилаь, звать тебе Василиса.—Так, так, кажу.—Років тобі сорок сім, родилась ти у зимні місяці. Проказав, а потім чогось під стіл позирнув.—А як же, кажу, як раз на пущення,—а сама візьму тай перехристюсь.—Вийшла ти, каже, молододою, скоро овдовіла, муж твій був салдат.—Звісно, кажу, що салдат.—Горювала ти вдовою дуже, дітей у тебе одна дочка, звать її Ганною.—Ні, кажу, Ваше Благородіє, був ще й хлопчик, та помер.—Е, каже, мертві не в-лік, я знаю, на планеті воно тут все стоїть. Дочку ти присилувала заміж.—А сам все пальцем по книзці воде, та все під стіл заглядає, а я все на себе хреста кладу, бо я вже певно взяла собі на тямки, чого він раз-поз-раз під стіл нахиляється.. не при вас кажучи й згадуючи, укрий нас Мати Божа своїм Покровом, там нечистий сидів,—він з ним радивсь, накажи мене Господь!

— Чоловік, промовляє теж таки хавромантій, твою дочку не любив.—Так, так, Ваше Благородіє, прямо, як товарижу вбивав.—Тепер він, каже, на війні, а дочка у тебе живе.—Слухаю й сама собі дивуюсь, віри не йму: і як то можна, у-перве на-перве бачити мене і вгадать усе-ж тобі до чиста, що було? Видима річ, що не своїм духом,—з нечистим знається, щб там казати! Як би я, мої голубочки, не хрестилась раз-поз-раз, як ото він під стіл позирав, я-б того нечистого своїми власними очима побачила,—то мій хрест робив його невидимим. Та цур йому, проти ночі згадувати, ще гляди у сні привидиться нечиста сила, не доведи Мати Божа!

-- Зять ваш, проказує таки далі хавромантій, повернеться з війни не покалічений, переміниться, перестане жінку бити, буде любить, вас за рідну матір почитатиме. Ты, бабко, каже, довго проживеш, а на 70-му році помреш, як що не вгонеш,—а сам усе під стіл позира; а я візьму тай перехристюсь.—Води тобі, каже, бабко, треба бояться, стоїть на твоїй планеті вода й смерть. Перша стоїть вода, послідня—смерть.—Ох, батечку, кажу,

як моторошно!—Нічого, не бійсь, помреш своєю смертю, з поканням. Ну, що, каже, бабко, угадав?—Угадали, кажу, Ваше Благородіє, так угадали, неваче Ви там були,—точнісінько отакечки все й було!—А сама все христюсь, а далі налала хреста на шиї, та лівою пучкою хреста держу, а правою хрест на себе кладу. Далі й питаю:—А скажіть же мені, спасибі Вам, чи скоро мій зять, Іван, повернеться з війни? Чи здається таки гапонець на замирєніє?

— Е, каже, бабко, багато ти хочеш знати! клади три карбованця на стіл за каламарчик, а повтиник за те, що я потрудився, та й іди до дому. Жди, скоро гапонець буде просити миру.—Спасибі-ж, кажу, Вам, Ваше Благородіє, і вашій жіночці, як що вона у вас є, і вашим діткам, що в Бога Ви бажали на цім світі й на тім...

Перехрестилась, достала з пазухи хусточку, що мені матушка Гаркилиха подарувала, як у їх дитинка преставилась, хай їм легенько згадається, а душечка нехай царствує. Розв'язала узлика, достала гроші, одлічила троячку і повтинника положила на стіл, взяла каламарчика, уклонилаь низенько, подякувала ще раз і пішла з хати.

Та тільки переступила порога, а на зустріч Явдоха, так і вкрила мене, як мокрим рядном.—А що, каже, голубонько, сказав? кажіть мерщій!—Господи, кажу, як у раю в Соломона побувала! так все угадав, так все до правди розказав, ще далі нікуди. Оце хавромантій! І родилась й хрестилась, а такого не доводилось і бачити й чути Ходім, Явдоху, все тобі розкажу. А про нечистого сама собі думаю, мабуть, буду мовчать, а то тава налякаю Явдоху, що вона потім не захоче піти до хавромантія!.. Тепер, кажу, серденько, сподівайся швидко чоловіка до дому!—Невже, голубочко?—так і жажнулась моя Явдоха.—Сказав, кажу, мен на послідок хавромантій так: клади, каже, гроші на стіл, а сама йди до дому, дожидай, швидко гапонець буде прохати мира. Як почувла, мої паночки, се моя Явдоха, так, далєбі, аж підскочила на рідощах! А як-же! звісно, що зрадієш.

-- Піду, кажу, Явдоху, і розкажу своїй Ганні нехай лишень тепер чепуриться, кабана годує частіш йому їсти виносе, щоб гладкий був. Як тільки прийде звістка, зараз заколемо кабана, напечемо ковбас, зберемо усіх родичів, сусідів до себе на могорич. Та тільки що порівнялися з Хролевим городом, як ось і він сам, кривий Омелько Хроль. Вя-ж його либонь пам'ятаєте,—отам над кручею його хата з новим димарем. Він, бачите нещавно став кривий, йому позаторік поламало ногу.—повертав сам якось вітряка, а вітер як схопивсь, він не задержав вітряка, не постерігся і ногу покалічив.

Зустрівся, кажу, ото-ж з нами старий Хроль поздоровкався, та й пита.—Відвіль це ви? чого так радієте?—Еге, кажу, дідусю, раділи-б і ви

Оце були ми в того пана хавромантія, чули?—Чув; ну що-ж він вам такого радісного сказав?—Е, кажу, як він мене порадив! Я наче, дідусю, меду наїлася, то так з ним набалакалась. Сказав він мені, що скоро гапонець буде просити на замирення і що зять мій повернеться скоро, живий, не покалічений.

— Брехня, каже Хроль, я чув друге. Гапонець уже, кажуть, просив миру, так наш царь не хоче. Чутка йде он яка. У губернії десь в газетах прописано так. Оце, кажуть, недавно, на весні, був у нашого царя з'їзд усіх царів, і німецьких, і турецьких, і агличавських, були усі, які є на світі; і гаповський царь теж таки приїхав до нашого царя. От походились вони всі у-вечері, посідали на стільці й почали гомоніти. Про що вже вони гомоніли—не докажу; тільки царь гаповський сидить, мовчить, все міркує собі; слухав, слухав, а далі як схопився, та й каже нашому цареві:—Давай, Руский Царю, мириться, годі вже воювати; багато, мовляв, людей полягло, і ваших, і наших. А наш Царь підводиться й одказує йому:—Я ще, каже, не воював, а тільки оборонявся; пострівайте, ми військо стягнем, от тоді попробуем. Мої, каже, прадіди, діди ніколи ще не подавались і я ніколи в світі не поступлюсь. Як почув се Царь гаповський, як підскоче, розсердився, аж пополотнів, як схопе стілець, на котрім сидів, як ударе об діл, так він і розскочився на шматки! А наш Царь з-опалу як гукне собі: Що ти, каже, робиш, на що б'єш чуже добро—стілці? Ти знаєш, скільки воно коштує, заплати мені за нього двадцять п'ять тисяч! Царь Гаповський аж посатанів: очі йому зовсім до потилиці повернуло, а вони у нього й так косі, як у зайця. Виняв з гаманця двадцять п'ять тисяч, кинув на стіл і вискочив, як не самовитий, і прощай не сказав,—на залізницю, та й гайда до дому. Он як! Он що пишуть! А ти, дурна, зятя сподіваєшся. Кажуть, він, косий заїць, тепер стяга людей у себе з усієї землі, і старого й малого, як там кажуть; вони такі проклятуці, що як на що підеться, так і баби їх підуть воювать, аби показати нашому Цареві, що вони нас не бояться; не дурно-ж от тепер затребувано й запасних! Та куди їм грішним до нас? Пострівайте, ось як стягнемо все військо, як засмалимо з гармат,—аж пір'я з їх, азіятів, полетить... А ти хавромантію повірила? ще, каже, зятя пождеш...

Як почули ж ми оце з Явдохою од того Хроля, то так мене за серце й вхопило.. А далі й думаю собі: не вже-ж таки у нашого Царя не має такого хавромантія, щоб він йому усю правду сказав?! Не потурай, кажу, Явдохо, на те, що той кривий,старий Хроль верзе,—він же не письменний, що він там таке патяка! Чув десь сон сірої кобили й нам плете. Та їй же Богу! Тож таки пан хавромантій, аж із самої губернії, йому видніше, а Хроль що? Гавка, як та собака... А ти, Явдошко,

кажу, не потурай, біжи раненько до хавромантія, та ще ти його попитає; як, мовляв, і тобі скаже, та й так угада, як мені, то тоді ти, сестричко, заплію сміло очі тому Хролеві.

Ото так ми з Явдохою побалакали, пораялись і розійшлись. Коли це на другий день раненько прібіга до мене Явдоха, захекалась, ледве дух одводе.—Чого се ти?—кажу.—От так, каже, галочко, послухала, а хавромантія і в вічі не бачила! Як се так?—питаю.—Отак ластівочко, ще у досвіта, тільки на світ стало благословитись, повезли соцький з урядником хавромантія до станового! Кума Блошиха бачила,—саме корову до череди одганяла: та тільки, каже, стала спускатися в Собачу Балку, як ось його везуть! Ох, бідна-ж моя голівонька, не довелось і побачити!

— Ну, слава ж тобі Господеві, хоч я сподобилась і чути й бачити хавромантія!...

Катеринослав.

Титяна Сулима.

Дума

То не сонечко
Засмутилося
Та за хмароньки
Закотилося;
Не билинонька
Коливається,
До землі-трави
Нахиляється.—
То з родиною
Безталанною,
З батьком-ненею
Син прощається:
«Та прости мені,
Рідний батечку,
Рідний батечку—
Ясний місяцю!
Та прости мені,
Рідна матінко,
Рідна матінко—
Ясне сонечко!
Я візьму свою
Журбу лютую.
Утоплю її
В своїх слізоньках
І піду од вас
Та світ за-очі,
Сиротиною

Безгаланною;
 Та найду собі
 В полі милую,
 Що блука сама
 Та опів-ночи.
 Ой та милая
 Воля-вольпая,
 Молодецькая.
 Я найду її,
 Покохаюся
 Та в дїбровонці
 Повінчаюся.
 Будуть соколи
 Та боярами,
 А світилками
 Ніжні горлиці,
 Місяць ясененький
 Буде батечком,
 Темна ніченька
 Буде ненею;
 Заспіва мині
 Вітер буйпенький.
 А дїбровонька
 Розважатиме...
 Ой у скелях ми
 Та оселимось,
 Де бурчак співа
 Вільну пісеньку;
 І тоді скажу
 Своїй воленці,
 Прехорошій
 Та дружиноньці:
 Ти, дружинонько
 Моя вірная,
 Не покинь мене
 Одинокого,
 Безгаланного
 Сиротиноньку,—
 Бо люблю тебе
 Краще сонечка,
 Краще батечка,
 Більше матінки!..
 І родинонька
 Засмутилася,
 І палка сльоза
 Покотилася!..

П. Гай.

✓ Доля переселенців.

Ще за весни по газетах якось була промайнула коротенька звістка про тяжке становище, що перебувають переселенці, покіль доберуться на Сибір, до тих вільних земель, що про їх у нас по селах розказується так багато неправдивого, та що про їх всі гадають. Мені трапилось стрінутись з солдатом, що служив в Усурійському краї, і випитати од його про долю наших переселенців.

— Я служив у Нікольську Усурійським,—розказував мені цей москаль, Максим Корнійчук,—багато бачив переселенців і добре придивився до їх житки. Але я більше бачив їх тоді, як вони приїзжали до нас; бачити їх житку по селах, де вони вже оселились, мені теж доводилось, але мало.

— Собача житка у їх,—казав Максим.—Пруть їх на той зелений клин у товарних вагонах, як скотину, і набивають їх туди мов оселедців в бочку. Тісняга та грязь в цих вагонах страшенні. На великих станціях завше приходиться їм чевати по дві три-шоти своєї черги і частенько ночувати в Божій хаті—на дворі, під дощем, поки їм дадуть вагонів для житки...

— А чи скоро дають землю переселенцям, як вони поприїзжають?—спитався я у Максима.

— Де там скоро,—одповів той.—Там не поспішають. Часто буває, що так намордується чоловік за дорогу—а їде він сюди два-три місяці—що потім і світу Божому не рад. От, як приїзжають переселенці на нашу станцію, Нікольск, то зупиняються, мов цигани, у шатрах, що розбило їм начальство за півтори версти од станції. Трудно вам розказати, що то за шатра і в якому становищі опиняються переселенці. В шатрах цих не солома, а просто гній, сморід страшенний і людей в кожному шатрі стільки, що й сісти нема де. Що вже на буряках у нас на Україні куріні брудні, а й то далеко краці за переселенцьки шатра... Як зайдеш коли до переселенців, то аж противно дивитись на їх: обідрані, а то й просто голі діти кавчать у барлозі, мов поросята, та й самі дорослі і на людей не схожі: чорні, змарнілі та худі, неначе з того світу повставали, так що навіть стидно буває їм признатись до їх і назвати їх земляками.. А нужі—вибачайте—куди не глянеш, скрізь повно: і по шатрі лазять, і дітей їдять, і у дорослих хоч на мірку продавай... Добре ще, що тут річка протікає, то переселенці по цілих днях і бовтаються в ній і хоч трохи обмиваються. А там, де їм нема де вимитись, вони обростають грязею, мов звірюка шкурою... Частенько в шатрах чути спів та танці,—то гуляють з дівчатами солдати, що йдуть сюди „побаловаться“ з „хохлушками“...

— Що ж роблять тут переселенці?—спитав я оповідача.

— Що ж роблять?—Чекають, покіль їм назначать ту землю. Але довго приходиться їм чекати. І здебільшого, покіль селянин забереться в цей край, то розтратить всі свої злиденні грошенята і йому приходиться дуже скрутно пробиватись в чужій стороні без копійки в кишені. Доходить діло до того, що переселенці ходять з дітьми просити хліба Христа ради,—просять на станціях, в городі, сила їх заходить до нас, в казарми, де хліб не купований, і салдати, жалючі їх, діляться з ними своїми порціями...

— Частіш всього,—казав далі Максим,—переселенці не видержують такої собачої житки, і влянуть той час, коли вони виїхали з дому. клянуть людей, що підбили їх їхати, шукати вітру в далекій стороні. Та й справді, бідному селянинові, що приїде на Сибір, хоч лягай та вмирай: все там дорого, не по нашому, і хоч переселенець і одержить кавалок землі то все одно він з нею нічого не вдіє, бо треба багато грошей, щоб обзавестись хазайством.

— Алеж казна помагав переселенцям,—сказав я оповідачу.

— Помагати то вона помагав, але, як то кажуть, доки сонце зійде, роса очі виїсть. Покіль переселенець дочекається тієї допомоги, то багато часу пройде. Та й допомоги тієї, як кіт наплакав, все одно на неї не розживешся. Через це переселенці, як попріжжають та розізнають все докладно, тільки й гадають, як би повернутись додому... Але не легко це зробити, бо дома вони завше спродуються і вертатись їм нема до чого та й нема за що. Через це вони здебільшого шукають собі якої небуть роботи в Нікольську і по інших місцях, щоб заробити на проїзд додому. Роботи там є скрізь доволі, але останніми часами самі переселенці дуже позбивали ціну. Та ще оті китаїці перебивають, роблять, як воли, за саму невеличку плату.

— А хто збиває переселенців їхати в Сибір, питали ви їх?

— Питався, розказують всяко. Одні казали, що збив їх земський начальник,—читав на сході якусь бумагу про переселення. Він казав, що начальство буде помагати переселенцям і дасть їм гарної землі; вони йому й повірили, хоч де хто й розказував їм щирю правду про переселення. А то де-яких збили ходаки. Бачте, як у кого є гроші, то йому і тут гарно живеться, і коли ходак заможний, то він сам перебирається на Сибір і тягне за собою все село.

— А з яких губерній більше всього їдуть?

— Та все наші, українці,—одповів Максим. Все були чернігівці та кияне і небагато полтавців; з киян більше всього з цовітів Сквирського та Таращанського. Кацалів сливе що й нема, тільки в їх на роботі доволі. Сміються вони завше над нашими. „Хажли безмозгли, разів не знали, куда бідете?“ кажуть вони, як що переселенці почнуть сваржиться на свою гірку долю.

— Та й справді,—по мовчанці казав далі Максим:—їхати на Сибір вже нема чого навіть і багатому. Кращі землі вже давчо позаймані попередніми переселенцями,—і тим живеться наче б то й нічого; тепер зосталась земля дуже негарна: одні сопки, гори та ліси, особливо каміню багато, через те ця земля мало здатна до хліборобства. Аж страх дивитись на переселенців, які вони нещасні та засмучені, коли розізнають правду про переселення, розізнають за 8000 верстов од свого рідного краю... І скілько буває сліз, особливо жіночих, скілько нарікань, скілько прокльонів—невісно кому...

— І на всіх станціях, де зупиняються переселенці, становище одно,—кінчав розказувати Максим.—Що я бачив на станції Нікольськ, те саме я бачив і на станціях Манчжурія, Челябинськ і інших. Скрізь грязь, переселенці обідрані гірше старця, скрізь вони нарікають на свою гірку долю, що занесла їх здихати в далекий, нерідний й неприємний їм край. Скрізь я чув одне їх бажання, одну їх молитву—щоб Господь допоміг їм вернутись до рідного краю, щоб побачити своє рідне село.

— Отак то живуть наші переселенці,—закінчив Максим.—Мені приходиться частенько розказувати селянам те, що я вам розказав, але вірять розказу тільки ті, котрі не збираються переселятись. А ті, що задумали виїхати на Сибір і там шукати собі кращої долі, уперто стоять на своєму, їх нічим не розрадиш. Схаменуться вони, та буде вже пізно.

Іван Огієнко.

„Троє.“

(Нарис з галицького життя).

Вони читали далі:

„На простих санях зроблено підвищення, оббиті темними коверцями, замаєне смерековими луками з хрестиками. Домовина прикрита синьо-жовтими (народні барви) покривалами; посередині неї вінець з цвітів, а над головою—мученичий терновий. Сані тягнуть четверо коней, прибраних синьо-жовтими скиндячками, а на конях їдуть хлопці, однаково одіті в білі шапки й гарні сіраки та перепоєсані народними лентами.

„Веде свого провідника в далеку дорогу хлопська почесна сторожа в гарних сіраках і кучмах. На чотирох рогах несуть народні прапори, а по боках по троє селян, перевязаних лентами. На переді походу йде селянин з хрестом і процесія, а за ними п'ять священників. За домовиною в першій ряді брат покійного, вдова і сестра жалібниця, що й свою грудь наставляла на жандармські штики, а за ними непроглядні народні маси, заступники соток доокружних сел.

„І як зблизився похід до місця убійства — плач і крик затряс народом, як буря. „Тут, тут зарізали!“
...На сім місці читаня урвалося, мов би хто перервав нитку...

Серед трьох була тиша. Безсмысленість злочину, жорстокість умовин життя, що можуть допроваджувати до таких випадків, однаково придавила всіх. Молоді голови похилилися... Чи крикнути, чи заплакати?..

А каварня гула своїми брудно-буденними шумами; чад цигар, папірос стояв сізюю хмарою, і в ній мов повисали, не дорвавшись до стелі, всі голоси. Десь в кутку, невидима, обкутана димом, сумно заграла оркестра, і розбитий, понівечений тенор затаг якийсь романс.

Трое мовчали...

Вирвалося зітханя, і той голос, що читав, прошепотів:

— Боже мій... Чиє прокляття звязало нас одвіку з сям народом!..

(Кінець.)

Георгій Хвилінський.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ До збудування пам'ятника Шевченкові. Петербургські художники Беклемішев, Бровар, Крижипцький, Мікешін, Репін та інші, коли довідались, що полтавська губерська земська управа збирає жертви на збудування пам'ятника Шевченкові, надумали скласти—„Общество почитателей памяти поэта і художника Т. Шевченка“. Це товариство даватиме грошову й мистецьку допомогу при збудуванню пам'ятника, та вживатиме й інших способів для ушанування пам'яті поета-художника, наприклад видаватиме малюнки до творів Шевченка. Коли буде зложено статут цього товариства і коли само товариство буде розрішене, то тоді буде оповіщено, на яких умовах вступати в члени Товариства і т. и.

◆◆ Історичні пісні українського народу. Впорядкував Мирослав Січинський. Львів, 1908 р. Ціна 8 сотиків. Сю книжку видала Львівська українська академічна молодь, своїм накладом. Збірка містить в собі 25 історичних пісень з козацьких часів. Працював над впорядкуванням цієї збірки Мирослав Січинський, в остатні тижні свого життя на волі. Ціна книжки, 8 сотиків, (4 копійки), при двох аркушах друку,—надзвичайно дешева. Вартість же цієї збірки народних історичних творів для кожної бібліотеки—велика. Висилається найменше 10 примірників. Адрес для спровадження собі цієї книжки такий: Львів, ул. Кохановського, 1. Д. Академічна Громада.

◆◆ Нове видавництво. В Києві заснувалось нове видавництво „Шлях“; воно має на меті видавати цілий ряд книжок по соціологічних питаннях.

В найближчій часі се видавництво випускає в світ: „Весь світ в українській справі“. (Голос світової преси про львівський атентат). Разом з тим готуються до друку й вийдуть з початку цього літа такі книжки:

1) „Комуністичний Маніфест“ К. Маркса і Ф. Енгельса. Новий переклад з німецької мови, перевірений з французьким і німецьким оригіналами. З додатком передмов авторів і нового твору К. Каутського.

2) Луї Де Брукед—„Партія професіональн. спілки“, з додатком міжнародної анкети в цій справі.

На чолі видавництва „Шлях“ буде Левко Юркевич.

◆◆ Гумористичне видання „Хрін“. На Великдень, з першим випуском листка під назвою „Хрін“,—уявилося в Києві ще одно видавництво; редакційний комітет його складається з двох письменників, між ними відомий Олекса Коваленко. У малому пів-аркуші цього першого випуску—зміст ріденький і слабкий, малюнки не цікаві. Гумористичну символіку редакція прибрала не дуже показну: як звісно, на Великдень уявляється з корінцем хрину в зубах—менша або більша „безрога“; редакційний же комітет почина свою передмовку до першого випуску словами—„Ось ми й з хрином! значить, Христос Воскрес“; на тім місці, де мало бути написано—перший номер, стоять слова—„перший корінець“... Коли ввагалі гумор цього видання має бути наслідуюванням кувікання, то не багато прихильників придбає воно собі.

◆◆ Нова збірка композицій М. Лисенка,—на слова різних українських письменників, Старицького, Франка й інших,—готова до друку. Вийде в Києві.

Ј Спомин про першу Українську трупу.

В календарі, видання товариства київської „Просвіти“, в замітці про ювілей шановного Марка Лукича Кропивницького, де ведеться річ про першу Українську трупу, трапилась помилка. Я познайомився з М. Кропивницьким, здається, в 1878—79 р. в Кременчуці: він служив тоді в руській трупі Лавровської, (грав він драматичних резоньорів), а кілька років перед тим М. Кропивницький однієї зими сам держав у Кременчуці руську трупу (здається драму і оперетку); у нього служила сестра Тобілевичів, д. Садовська,—потім вона грала і українській трупі і була чудова артистка-українка, але не в тім річ. Коли я надумав зняти у Кременчуці театр, (чи здається вже зняв), то поїхав у Лисаветград до М. Кропивницького і запро-

говував йому пристати до мене в спілку і зібрати з собою трупку; М. Кропивницький не згодився. Чом він не згодивсь—я довідався вже не скоро, але про те не варт тепер згадувати). В 1880—81 р. я зібрав трупку сам. Хоч перший рік (сезон) мене була руська трупка, але, як кажуть, у мене була вовча думка, і потроху я готовився до чогось свого: я пошав українські жупани, то що (увесь гарбероб як слід для Української трупки, були навіть жіночі кунтуші і байбаракі). Перший раз я спробував і поставив Український водевіль Москаль Чарівник, далі Кум Мірошник, Бувалящину. Побачивши, що і ці маленькі пьєски дуже до вподоби публіці, я почав міркувати де-б його добути спрвучу артистку і ще де кого. Трохи згодом я одібрав листа від української артистки Лютомської (кілька станцій за Єлисаветградом). Не відкладаючи, я зараз до них і поїхав. Там я спіткав опріч Лютомської, ще її брата Чернова, і жінку його, Алексієву. Я зараз умовився з ними і забрав їх з собою. З ними я вже ставив: Наталку Полтавку Сватання на Гончарівці, Назар Стодоля, За Немань і т. д. обох Шельменків і Щиру любов. Трупка Українська першого року була: жінки—Лютомська, Лавровська, Алексієва, Крамаренко, Олексенко і кілька інших; чоловіки. Борисов (кращого Назара, опріч М. Кропивницького, я не бачив), Крамаренко, Дунаєв, Погодин, Чернов, Кравченко, Дружинін і я, Ашкаренко), де-хто ще на маленькі ролі; гарний аматорський хор парубоцький і дівочий під орудою Брайловського. Збираючи вже трупку на другий рік (сезон) 1881—82 р. я звернув увагу, щоб здебільшого було артистів, котрі знають українську мову: жінки—Попова-Грозна, Тімаєва, Жарська, Крамаренко, Байченко, Волкова (по совіту М. Кропивницького, 1-а й 2-а Павлови і другі; чоловіки: Викторов, Крамаренко, Білоконь, Крамаренко 2-й, Ревенко, Дружинін, Дяченко, Кравченко, Ашкаренко, і інші; діржіор Козак. Хто був не пригадаю; давня річ. Після скількох спектаклів, прийшов до мене за лаштунки Поліціймейстер Филонов, і сказав, що він одібрав листа від М. Кропивницького, де він просе побалакати з ним відносно його служби у мене. Конешно, я звався з дорогою душею і через кілька днів М. Кропивницький уже приїхав до мене і підписав мені лист, як артиста і режисора, до 11-го Лютого 1882 р. по 250 карбованців у місяць. Як тільки звався артиста Викторов, що приїде Кропивницький, туж віч, не упередивши мене, поїхав у Харків. Коли у мене не стало потрібного артиста, М. Кропивницький забалакав зо мною про М. Кропивницького і по моїй просьбі він написав йому; Кропивницький приїхав і умовився зо мною по 80 карбованців, теж до посту. Спектаклі пішли дуже гарно. Так: в „Гаркуші“ Сотничиху—Попова, сестриці—Бойченко, ключвицю—Тімаєва, Гаркушу—М. Кропивницький, сотника-Бутуза—Ашкаренко, Хо-

рунжого—Садовський, купця і Бебеха—Крамаренко і Дружинін; „Сватання на Гончарівці“: Ульяну—Попова, Одарку—Тімаєва, Стецька—Кропивницький, Прокопа—Ашкаренко, Олексія Садовський, Скорика—Крамаренко і т. д. Коли се знову заборонили українські спектаклі. Тоді, порадившись з Кропивницьким, я послав телеграму Лоріс-Мелікову до Петербургу і швидко одібрав дозвіл. У перших днях Студня 1881 р., знов таки пораявшись з М. Кропивницьким, я поїхав у Харків і зяв на п'ять спектаклів у антрепренера Медв'їдева драматичний театр Дюкова і 16 студня вже грали в Харкові; першим спектаклем ставили Гаркушу, Бувалящину й руський водев. В першій спектаклі були вже записані сливе всі білети на останні 4 спектаклі. По скінченні умовлених 5 спектаклів, Харківці почали дуже прохати і ми осталися ще на два спектаклі: шостим спектаклем я поставив своїм бенефісом удруге Сватання на Гончарівці, а сьомим і останнім, 22 Студня, в бенефіс М. Кропивницького, перший раз його твору—„Дай сердцю волю, заведе в неволю“.

Граючи в Харкові, я зписувався з антрепренером Иваненком, котрий умовлявся зо мною, щоб приїхати до його у Київ з трупкою на останній місяць до посту (з 10 Січня по 10 Лютого). Тим часом грав я Різдвяні Святки у Кременчуці, а останній місяць до посту у Києві, куди М. Кропивницький і Садовський поїхали трохи раніш, а я з рештою трупки приїхав по одібранні листа від Кропивницького і Иваненка 8 Січня, а грати почали 10-го. По скінченні сезону, здається у вівторок на першій тижні посту, я повернувся до Кременчугу, де ждав мене хворий батько. З першого Травня по п'ятнадцяте Червня того ж таки року, ми всі (колишня моя трупка) зібралися знову і грали у Харкові в драматичнім театрі: нас запрохав пан Пальчинський, але з кожним з нас він мав умову окремо. Того-ж таки літа, з 1-го Липня, я зібрав невелику Українську трупку для „Баварії“ у Харкові і знову з'являвся до Генерал-Губернатора Грейсера і відібрав дозвіл на щоденні Українські спектаклі. На п'ять гастролей приїздили до нас Кропивницький і Садовський. На зиму ж того-ж таки року зібрав Українську трупку М. П. Старицький (але запевнить не можу). Потім, здається в 1885 році, я ще раз їздив грати у Саратов, де був і режисором. (Убрання для всієї трупки брав свої). Більше я вже ні куди не їздив грати окрім у Харкові; у трупці Деркача, де були Мацько і Боярська, я ставив у перше свою п'єсу „Рідна мати гірша мачухи“. Живучи у Кременчуці, я дуже часто ставив з аматерами Українські спектаклі. Залишивши грати в справжніх трупках, я написав кілька п'єс,—„Царицини Черевички“, „Рідна мати гірша мачухи“, „Старовина, або криваві поминки“, („Тарас Бульба“), „Маруся“, „Сградниці“, „Оказія з Сотником Яремою“; а це не

дуже давно написав у купі з Тогобочним: «Кого судити?» „За веселе життя“ і „Червиця“. В виданні „Київська Старина“ прямо сказано, що перша Українська трупа була моя. У „Коріфеях“ Української трупи 1901 р. теж саме сказано. Нарешті в календарі „Просвіти“, в ювілей Садовського, написано, що М. Садовський пристав 1881 р до трупи Ашкаренка, а він, Садовський, прийшов до мене по листу М. Кропивницького; равш я про це вже писав. Написано в Календарі „Просвіта“: „Одержавши тільки вже року 1881 дозвіл на Українські вистави, Кропивницький у Харкові набрав свою трупу“ і т. и.; се велика помилка. В цей час як-раз моя перша трупа була і дозвіл одібрав я, а телеграму Лор. Мелікову ми скомпоували з Кропивницьким, як я і писав з початку моєї замітки. Нарешті лист М. Кропивницького до мене від 11 го Січня сього року може служити посвідченням моєї замітки; в листі він писав міні, чи не zostався у мене „зразок телеграми, що ми посилали Лоріс-Мелікову“.

1908 року 15 Квітня.

Григорій Ашкаренко.

Даючи місце замітці д—ія Ашкаренка, думаємо, що правда на його боці. Безперечно, в календарі „Просвіти“—помилка: українська трупа *Ашкаренка* була *перше*, ніж трупа *Кропивницького*. Добре пам'ятаємо, що коли Кропивницький перший раз вступив у Київ, в 1882-му році, то грав він у „трупі Ашкаренка“, що прилучилася до трупи Іваненка. Так тоді писалося і в газетах. Потім, у 1883-му р., заспівав велику українську трупу М. Старицький; лише після сього, М. Кропивницький, несподівано *покинувши трупу М. Старицького*, заснував свою.

О. Пчілка.

Лист через редакцію До братів селян.

Читаючи Рідний Край, ми, селяне Хутора Мелникового, Валківського повіту, Харківської губернії, прочитали, що добрі люди збираються увіковічити пам'ять нашого дорогого батька, Кобзаря Т. Гр. Шевченка, і збирають на це гроші. То й з нас де-кілька чоловік, зібравшись і послали на це святе діло хто 10, хто 15—20 копійок. Зібрали і послали в редакцію „Рідного Краю“ для одсилки в той Комитет, що приймає пожертвування на збудування пам'ятника Т. Г. Шевченкові.

Ми знаєм, що це ми послали дуже малу частину для такого великого діла, але ми думаем, що хоч-би десята доля селян-українців послала-б по такій часточці, то можна-б збудувати гарний пам'ятник Т. Гр. Тепер-же ми цим письмом просимо усіх селян, що читають і слухають „Рідний Край“, збирайте, у кого яка спроможність,—хто 10 коп., хто 15 к. і посилайте на це святе діло, у кого в грудях є українська душа і кому дорогий Український Кобзарь, Т. Гр. Він так пеклувався за нашою бідною Україною і заповідав і нам не остав-

ляти її в лихі часи сиротою. Як дамо й ми хоч по маленькій частині, то знатимем, що і наша кирпичина лежить в пам'яткові нашого незабутнього Кобзаря, Т. Гр. Шевченка.

Селяне Хутора Мелникового, Валківського повіту, Харьк. губ.

31-го Березня, 1908 року.

На пам'ятник Т. Шевченкові.

Од А. Губського 40 к.

Через Губського селяне хутора Мельникового, Валківського повіту, Харківської губернії, прислали:

В. И. Губський	15 к.
В. Ф. Губський	15 к.
М С Мельник	15 к.
М. А. Бобро	10 к.
Хр. Гр. Бобро	10 к.
Я. Аг. Байрачний	10 к.
Г. Н. Харченко	20 к.
Я. И. Папуга	15 к.

Всього 1 карб. 50 к.

ДО ПИСИ.

Україна в столиці.

Петербург. Як звісно, в Петербурзі є багато українців,—починаючи від майстрових, візників і кінчаючи високими сановниками. Єсть між ними багато таких, що „свою рідну Україну на віки забули“; але не всі наші люди забувають, що вони українці; багацько хто з них хоч раз на рік бажає згадати рідну країну і побачити хоч тіль її. Таким особливим часом являються Шевченківські дві. Що-року в Петерб. неодмінно справляються Кобзареві „роковини“—і приваблюють вони силу народу.

Програма сих вечерів складається з відчиту, співів, декламацій,—як і на Україні. Але одна прикмета з-давних давен завелась іменно для петербурських Шевченкових роковин—се танці і чудний вибір номерів співу. Танці—бувають обовязково і при тим таяці—несамовиті! Упорядчики роковин казали завжди, що танці треба ставити в програму вечера „для збору“. Вечір Шевченковий завжди лагодило „товариство імени Шевченка“ з добродійною метою; отже малося на меті придбати з вечера як найбільший грошовий дохід; отож і говорилося: як не буде на вечорі танців, то прийде тільки невеликий гурток щирих прихильників пам'яті Кобзаря, а „широка публіка“ не прийде—і збору буде мало... Дарма де-хто доказував, що пер-

ше всього треба мати на увазі *утанування пам'яті Кобзареві*,—а танці сьому перечать; все таки завжди брала гору думка про матеріальний бік справи—і танці відбувались... Та ще які танці! Можна сказати, що в цілому Петербурзі, ні на одних вечорницях не танцювано з таким запалом, як на поминальному Шевченковому вечері! гопака що-року такого садили, що аж куріло! Танцювали й щирі українці та українки, танцювала й „широка публіка“, що прибувала на Шевченків вечер справді широким потоком; вона казала: „у малоросовъ такъ просто, непринуждённо“!...

Однак останніми роками, при обміркуванні програми роковин, протести проти танців вставали все більше. І от, сього року, коли в Петербурзі захожувався відбувати Кобзареві роковини—український клуб, (щд зветься «Українська Громада»), то було зважено, що можна й „капітал придобати й цноту оберігати“: нехай, мовляв, «Громада» зробіть *два свята*:—одно „для грошей“ і для „широкої публіки“, а друге „для честі“, для вшанування пам'яті Кобзаря—поважною, ідейною програмою.

Отже перше свято було—так названий „Сорочинський ярмарок“. Там був всякий „ярмарковий“ крам, у тій гарній світлиці, в розкішних паметах; продавано і всякі наїдки й напитки, такі, що й не снілись сорочинським крамарям, та сластьонницям з квасниками—у їх дірвях ятках з ряжен!... Правда, на тому „ярмарку“ був і крам з України: миски, рушники то-що; була й справжня українська їда: із самісінької Полтави було привезено для того ярмарку 5 пудів сала і три пуди ковбас, «малоросійських»,—і все те було розпродано до шматочка.

Отже даво було гостям змогу і танцювати,—до-схочу! Грала музики «троїсті» і всякі,—танцюй що хоч і як хоч!... Так було на сьому українському ярмарку.

Танцювали гості страшенно і грошей принесли не мало;—хоч з тими грошима вийшло для „Громади“ як у тій казці, що «по бороді текло, та в рот не попало»,—бо хоть дохід з білетів, та з торгу на ярмарку був великий, але й урядження всього того свята, разом з крамом то-що, коштувало так багато, що сливе ніякого лишку не було.—Ну, та як би там не вийшло, а втіхи було багато. Вже така Україна „сорочинська“ була, що можна було українцям на тій забаві розігріти собі серце в холодному Петербурзі!

Здавалось би й танцями українськими можна було вже задовольнитися на тому першому святі.—Так отже ні: вийшло, що й роковини Шевченка, вряжені „Українською громадою“, не були святом поважним, ідейним, бо таки були й на сьому вечері—танці, була й у артистичній його програмі—„ярмаркова“ балаганщина.

Щоб не затягати допису тепер, подам розповідь про роковини на друге число Рідного Краю.

Миколаїв (Херсонщина). 22 Березня відбулось загальне зібрання нашого Просвітнього товариства. Присутніх членів було більше половини. Збори відкрив голова товариства д. Аркас. Після виборів голови і писаря зібрання, було прочитано—справоздання товариства за минулий 1907 рік, де меж иншим було сказано, що Просвітою улаштовано на протязі року: два великих вечера за для широкого громадянства і більше 20 семейових вечорів; на чистий прибуток з них удержувалось помешкання і здобувався инвентарь,—коштовність його сягає до 2000 кар.; а также утримувались три стипендії в місцевій Середне-Механіко-Техн. школі за для учнів українців. Sprawozдання було зібранням сливе одностайно затвержено. Потім був прочитаний обрахунок на 1908 р., в йому була показана трата на школу, що Т-во має завести, і на фонд позичково-допомогательної каси безробітним членам; над цими двома тратами зібрання розпочало дебати; і на останку трати таки були затвержені, але з оговоркою, що школа повинна бути національна, а фонд збільшений ще на 50 кар. Було підняте питання збільшити сумму за для стипендій, але більшістю голосів відкинуто; бо невідомо, які прибутки буде мати Т-во в 1908 р.; в останнім обрахунок був затвержений. Після того тягли жеребки члени Ради Товариства і почались вибори членів ревізійної комісії і кандидатів до них. Обраними виявились в члени Ради: д. д., Литвин, Дейнека і Кузнецов, і кандидатами: д. д. Заполенко і Аркас П. В члени ревізійної комісії обраними виявились: д. д. Караваев, Приходько і Левадний, кандидатами: д-ка Дейнекова і д-й Блоха. Последнім було питання, щоб з чистого прибутку від вечорів і вистав, улаштованих Просвітою, відчислити 5% на пам'ятник Шевченкові, починаючи з цього року і до 1914 р. Се, після де яких дебатів, і було ухвалено. Скінчивши все, зібрання в 4 год. дня було закрито. Переглядаючи діяльність нашого просвітнього Товариства за 1907 рік., можна помітити, що воно зробило доволі. Беручи на увагу теперешні політичні обставини, недостачу свідомої інтелігенції, глзузливе, а то і просто вороже відношення руского поступового громадянства до нашого національного руху, щд можна було зробити?! Так-що на нашу думку і те, що зроблено Просвітою, має велику вагу і всі працівники, що тим чи иншим допомагали нашій рідній справі, заслугоють подяки і ньька Україна їх не забуде. Щастя-ж Вам Боже, панове просвіт'яне в вашій тихій і не видній, але користній праці! 30 березня Просвіта у своїм помешканні ставила оп. „Запорожець за Дунаєм“ власними силами. Вечір пройшов з успіхом.

Недоля.

Листування Редакції:

В г. *Тобольск. Мик. Нов—му.* Буде надруковано все.

В г. *П. Стаднікову.* Сими днями вислаємо.
В г. *Дортат, В. К—му.* „Сторінка“ (спомини про М. С.) буде надрукована.

В г. *П—ву, Мартосу.* Де-що будемо містити.
В г. *М—в Трохимові Ф.* Ваші вірші до друку не голяші.

В г. *Київі. П. М—кевичу.* „Сон“ і наші вірші будуть швидко надруковані. Про конторські справи краще—особисто.

О П О В І С Т К И.

Приймається передплата на рік 1908 на українську політичну, економічну і літературну газету

РАДА,

яка виходить в Києві щодня, окрім понеділків і днів після свят.
Напрямок газети не партійний демократично-поступовий.

РОКОВІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:
Т. Шевченка „КОБЗАРЬ“

останнього нового повного видання під редакцією В. Доманицького
Ціна РАДИ з приставкою і пересилкою в Росії:

на рік.	на 1 м.	на 3 м.	на 6 м.	на 9 м.	на 12 м.	на 15 м.	на 18 м.	на 21 м.	на 24 м.	на 27 м.	на 30 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп.
на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул. д. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор **М. Павловський.** Видавець **Є. Чикаленко**

ВИДАВНИЦТВО

„УКРАЇНСЬКІЙ УЧИТЕЛЬ“

Вийшла нова книжка, № 11.

М. Загірня.

Який був лад в Афинській державі.

Ціна 10 коп.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Видавництво „Українській Учитель“.

Нова книжка для дітей

„С В І Т Л О“

ілюстрований літературний збірник для дітей

Зредагував і уложив **Гр. Шерстюк.**

Ціна 35 к. на кращім папері 60 к.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Київ, електрична друкарня **К. Н. Милевського** і **Ю. В. Владимирська** ул., 31.

Приймається підписка на 1908 рік на щотижневу газету

„С Л О В О“

„СЛОВО“ призначено для українських городських і сільських робітників. Через це „СЛОВО“ особливу увагу звертатиме на прояви *робітничого руху* на всім світі і особливо на Україні.

Обстоюючи справедливі національні домагання українського народу, „СЛОВО“ неменьшу увагу звертатиме на потреби і прояви *національного життя* українського народу Галицької, Угорської і особливо Російської України.

Редакція і співробітники зостаються тіж самі. Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к., одне число 5 к. за границею на 1 рік—5 р.: на 1 місяць—50 к., Адрес редакції і контори: Київ Большая Владимирская № 76.

Підписка приймається і в книгарні „України“ Безанів. 8
Редактор **С. Петлюра.** Видавниця **О. Корольова.**

Приймається передплата на 1908 р. на „Літературно - Науковий Вістник“

одинадцятій рік видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя
Виходитиме в двох виданнях: київським і львівським в збільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів друку.

Редакція і головна контора: у Києві, Прорізна 20, кв 3
Передплата на видання київське р. 1908:

на рік 8 руб.; для незможних учнів, студентів, низиних

В И Й Ш Л А Н О В А К Н И Ж К А

М. Н. Богданов.

Як іде життя в світі

Переклав **Юр. Сірий.**

Ціна 6 коп.

Склад видання в книгарні **Л. Н. Вістника,** Прорізна, 20.

Оповідання О Пчілки

Випуск 1-ий.

(„Забавний вечір“, „Чад“. Маскарад“).

Ціна 20 коп. Продається в усіх українських книгарнях.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 16.

30 Квітня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 3 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за два рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописі мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Недокінчений з'їзд. Державна Дума. Вісті. На Україні. Вірш—*Павла Мазюкевича*. В Галичині. Вірш—*П. Гая*. Чужинець (Нарис) Сватоплука Чеха, переклад—*О. К.* Вірш з Сватоплука Чеха—(Переспів—*О. Пчілки*) Перерід—*О. Русова* Вірш—*Олекси Діхтяря*. Чим допомогти—*Миколи Новицького*. Українське слово й мистецтво. Дописи.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить в Києві, під редакцією *О. Носач*. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяца—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

Заграницю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 оп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні *Л. Ідзіковського* (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні *Совинського* (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника *Т. Г. Шевченкові*
в Києві.

Приставши до справи збудування пам'ятника найславнішому українському поетові *Тарасу Григоровичу Шевченкові*, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київі—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.
Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Недокінчений з'їзд.

700 душ заступників великого числа кооперацій, тих спілок, розкиданих по всій Росії, закрився.. Закрився несподівано, посеред пильної, гарячої роботи, посеред цікавих відчитів, нарад, постанов.

І само діло, що за для його зібралися ті заступники, таке пильне, таке цікаве. Різні кутки й куточки Росії тільки що взялися за таку життєву річ, як улаштування свого економічного побиту.

Багато пак мрій і сподіванок останніх років розлетілось за останній час; багацько з того, що здавалося певним, вийшло марним.. І на руїнах тих сподіванок, посеред гірких спогадів про недавні надії, все таки стало пробиватися нове життя. Люди стали прилаштовуватись хоть до того, що єсть, шукати якоїсь-то ради в обставинах того життя, що їх оточає близько. Почали братися до сього не самотужки, а гуртом, або хоч не великими гурточками,—як дё можливо. Спілки, товариства, артїлі почали складатися в городах, в селах, у хуторах. Оглядаються на ті спілки й земства, великі місцеві встановища.

Звичайно, в новому ділі є так багато ще не впораного, не досвідченого; а круг спілкових справ такий широкий; кожна з тих справ має свої окрім завдання, свої умови життя й розвитку. Нарада про все це була така потрібна—і не дивно, що на спілковий з'їзд у Москву зібралися сотні заступників, від тисяч спільчан. Зібралися і радилися. Переглядали, що робиться по спілковій справі в тій західній Європі, розглядали, що починається в нас,—що до речі, що не гаразд.

Отже, між иншим, мало не в кожній спілковій справі прийшли до того досвіду, що не тільки добре, як поодинокі люде стають в спілку, а що справа йде ще далеко краще, коли дрібніші спілки стають теж—до купи, громадаються до *більших спілок*.

І от об сю думку й розбився з'їзд. Вийшов наказ від уряду, щоб із програму засідання 20-го квітня було викинуто питання про з'єднання спілок, артїлів у одну велику спілку, в таку спілку, щоб справа згромаження трудової економічної сили йшла краще,—на користь кожній окрімій спільці і всім разом.

З'їзд не згодився викинути з програми засідання 20 квітня се питання, про поєд-

нання спілкової сили,—і волів закритися того-ж дня й години.

Чи подоба-ж було кінчати життя великого з'їзду таким „самовбійством“?

З'їзд був-наважився бути обережним, мінати в своїх нарадах всякої політики, всякої партійности.. Перед засіданням 20-го квітня з'їзд сам вичеркнув з програми загальних нарад два „дражливих“ питання,—обміркованих по окремих секціях,—про святкування 1-го Мая, яко робітницького свята, і про залежність артїлів від професійних, цехових спілок. Зоставалося одно тільки заборонне питання—про широке згромаження менших спілок у велику... Зовсім прилюдним, загальним розміркуванням сього питання не схотіли поступитися учасники з'їзду...

Наслідком сього було те, що з'їзд розбився зовсім, що багато цікавих докладів не було прочитано, що багато чого зосталось не вияснене,—у справах таких близьких, життєвих, розпочатих!..

Отже перше всього з'їзд штовхнувся об те, що уряд противиться всякому бажанню громади *єднатися*;—у яким би то не було обсягові. Се шкода, велика! Але шкода й те, що з'їзд не пожалував *усієї* справи спілок і не скінчив того, що було *можливо*. Л. Ч.

Державна Дума.

Засідання 22-го Квітня.

(Дрібні законопроекти).

Оповідуються біжучі справи, в тім числі оповіщається заява міністра юстиції про вступлення в законну силу присуду по справі депутата Колюбакина. Далі вшановано вставанням пам'ять помершого депутата Штильке, та головнокомандуючого манджурською армією Ліневича.

На черзі кілька дрібних законопроектів. Всі законопроекти розглянуто без суперечок, депутатів з'їхалось мало і тому обмірковувалось разом по кілька законопроектів. Засідання було зовсім нецікаве, мляве і Дума приймала, не вагаючись, один законопроект за другим. Ухвалено аж 16-ть законопроектів. Головні з них такі: 1) про асигнування з казни 5,000 карб. на струмент для геологічного музею, що існує при імператорській академії наук. 2) про стверження проекта статуту рижської городської художницької школи, 3) про стверження харківської художницької школи, 4) про стверження київської художницької школи. 5) про заснування учительських семінарій в сих городах: Ар

хангельському, Арзамасі, Костромі, Пермі, Никольському Усурійському та в селі *Потоках*, випницького повіту на Поділлі. В кінці засідання оповідаються біжучі справи, в тім числі запитання уряду Думою, з якої причини була пожежа на обуховському заводі.

Засідання 24-го Квітня.

(Розглядання *обрахунку міністерства дорог*).

Після оповіщення біжучих справ, Тербинський, член Думи Оренбургської губернії, заявив, що він одмовляється бути депутатом.

На черзі доклад бюджетної комісії по обрахункові прибутків і трат управління залізниць на рік 1908-й.

Докладчик **Марков** підтримував формулу переходу до чергових справ, внесених бюджетною комісією.

В тій формулі зазначається великий не порядок у хазяйнуванні залізничного управління і висловлюється потреба заснувати окрему комісію з членів Думи і Державної Ради та представників різних відомств, для того, щоб докладно обслідувати становище казенного й приватного залізничного хазяйства.

Після сього **Марков** у своїй промові вказав, що загальний дефіцит (недобір) залізничного хазяйства досягає до 132 мільйонів карбованців. Щоб не було великого недобору, **Марков** радить ґрунтовно змінити все залізничне відомство.

Мясоїдов-Іванов, товариш міністра дорог, говорить про загальне становище російських залізниць і доказує, що російські залізниці найкращі в світі, а коли вони й дають убиток, то в той-же час дають і велику користь Росії, бо вони підтримують і розвивають торгівлю та промисловість. Через це Державна Дума повинна звернути особливу увагу на залізничне відомство і не поменшувати обрахунок міністерства дорог. Коли бюджетна комісія гудить залізничне хазяйнування, то тільки через те, що не зуміла докладно розглянути того хазяйнування.

Марков вважає безпідставними слова міністра про те, що бюджетна комісія не розглянула як слід залізничного хазяйства, і доказує, що в залізничнім хазяйстві страшенні не порядки. До цього **Марков** подав кілька прикладів.

Жуковський (од польського кола) доказував, що залізничне хазяйство в Росії ведеться гірше ніж в Іспанії і не відповідає економічним вимогам держави. Зважаючи на те, що в останній час в Польщі увільняють з залізниць всіх поляків, **Жуковський** заявив од імени польського кола, що потрібно заснувати анкетну комісію, (таку, щоб

збирала потрібні відомості), як це зазначила уже й бюджетна комісія. Коли вийшов на трибуну **Шингарьов**, то в той час прибув у Думу Шведський король і сів в середній великокняжій ложі.

Шингарьов зазначив, що залізничне хазяйство крім того, що дає державі недобори, ще не задовольняє головних потреб держави. Далі промовець вказав не порядок в становищі служащих, говорячи, що не може бути доброго хазяйнування, коли так мало щирих робітників.

Пурішкевич заявив, що на залізницях осілись инородці, здебільшого поляки, і тому з цим треба боротись, але не комісіями, як того бажає Дума, бо комісія квапиться до чужої влади.

Коковцев, міністр фінансів, признаючи потрібним заснувати таку комісію, щоб збирала потрібні відомості, сказав, що він розуміє не парламентські запитання, бо в нас слава Богу парламенту нема. Він радив краще заснувати комісії на місцях.

Мілюков зазначив, що Думська комісія повинна бути *Думською*, а не *урядовою*, і Дума дбає про те щоб така комісія доконче була заснована. Відповідаючи **Коковцеву** на те, що в нас нема парламенту, **Мілюков** сказав: „Хоч ми й звикли чути, що в нас нема конституції, а я скажу: слава Богові, у нас конституція єсть“.

Дума постановила розглянути *обрахунок* по окремих статтях. Засідання закрилось у постій годині вечера.

Засідання 25-го Квітня.

(*Суперечка за міністрові слова про Думу*)

(*Обрахунок управління залізниць. Число новобранців.*)

На черзі знов обміркування докладу бюджетної комісії про *обрахунок* управління залізниць.

Граф Уваров вважає потрібним, перш ніж перейти до обміркування докладу, зупинитись на тих словах, що сказав на вчорашнім засіданні міністр фінансів **Коковцев**: „Славу Богу у нас нема парламенту“. **Граф Уваров** на се мовить: Коли-б це сказав хто небудь инший, то можна-б подумати, що це сказано помилково, але в даннім разі ці слова заслуговують уваги, і тим більшої уваги, що вони зовсім протилежні словам, сказаним в урядовій Декларації. Коли міністр **Коковцев** говорив се не яко заступник уряду, а яко тайний совітник, то нічого й турбуватись, бо в нас багато таких тайних совітників і уряд за них не відповідає.

Хомяков заявив, що він далі не дасть змоги обміркувати слова, не доладно сказані ким небудь: „Яко председатель, я не мав змоги зупинити міністра фінансів, коли він вжив невдатного відразу; я не мав на те права; але маю право не дозволити обміркувати те не доладне слово“.

Гегечкорі (соціал-демократ) почав свою промову так: Ми дуже задоволені словами заступника уряду... Председатель прохає не зачитати слов міністра. **Гегечкорі** говорить далі:

„Слова міністра показують які марні надії тих конституційників, що гадають підтримати конституційний лад різними уступками самодержавній бюрократії. У нас не може бути конституції, доки керуватиме державою неоповідальний уряд.

Председатель прохає триматись формули переходу, але **Гегечкорі** не слухає й говорить далі.

Счиняється галас, праві кричать: „вон!“ ліві плещуть в долоні і кричать: „просимо!“

Гегечкорі говорить: Ми повинні відповідати міністрові, бо в його словах видно посганяння на права, що народ вирвав у нашого уряду.

Починається ще більший галас і **Гегечкорі** сходить з трибуни.

Під кінець промови, **Уваров** радив закласти комісію для ревизії залізничного хазяїнування.

Барон Меендорф заявив, що октябристи згоджуються пристати до тієї формули, що про неї була річ на попереднім засіданню, і бажають заснування комісії.

Дума постановила розглянути обрахунок управління залізниць по окремих статтях.

На нічнім засіданні говорили, скільки призначити брать новобранців на сей рік.

Докладчик **Хвоцинський** радить Думі поменшити число новобранців на 27, 790 чоловік і радить зазначити бажання, щоб було переглянуто військовий статут. З докладу видно, що дуже багато євреїв та поляків ухиляється од військової служби.

Редігер, военний міністр, згоджується на перегляд військового статуту і каже, що слід увільнити солдатів од такої служби, яка може відбуватись найнятими людьми.

Крупенський радить євреїв не брати на військову службу, а всіх хто буде увільнятись од служби—обложити налогом.

Родичев прикладами з Західної Європи доказує, що з євреїв є користь на військовій службі, бо ніде в Європі не чути нарікання на євреїв-офіцерів. Дайте євреям права і тоді треба обов'язків. Коли підете шляхом права та справедливості, то утворите велику й дужу Росію і неподоланну армію.

Пурішкевич заявив, що євреїв слід виключити з армії, з тим, щоб не давати їм політичних і громадянських правів.

Бобяньський радив поменшити число новобранців. Засідання закрито в пів до другої години ночі.

ВІСТІ.

◆◆ **Закриття кооперативного (спілкового) з'їзду.** Призначене на 20 квітня загальне зібрання всеросійського кооперативного з'їзду не відбулось. Адміністрація потребувала, щоб було викинуто з програми засідання скільки питань, прийнятих на засіданнях з'їзду, в окремих секціях (відділах). Ті питання були такі: поєднання кооперативів в один союз; святкування щороку 1-го Мая, яко робітничого свята; зв'язок спілок з професійними артілями. Голова з'їзду запросив з'їзд прийняти ті постанови відділів без обміркування на засіданню, а з'їзд об'явити скінченим. Так і сталось.

◆◆ **До справи закриття Київського товариства Грамотності.** Председатель ради міністрів забажав, щоб в особливій комісії при міністерстві внутрішніх справ було розглянуто всю справу про закриття Київського товариства грамотності.

◆◆ **Міністерський наказ.** Міністерство народної освіти розіслало наказ у середні школи, що коли екстерн не видержить екзамена за курс гімназії, або реальної школи, то не може бути допущений знов до екзамену раніш як через рік після першого екзаменування.

◆◆ **Новий товариш міністра народної освіти.** Недавно призначено товарищем міністра народної освіти **Георгієвського**. Пишуть часописі, що новий міністр бажав-би заведення в школах більшої строгости й науки де-якого мистецтва: малювання, музики, співу.

◆◆ **Зменшення уроків грецької мови.** Міністерство народної освіти розіслало попечителям шкільних округ наказ, щоб було поменшено в гімназіях число уроків грецької мови.

◆◆ **Міністерське запитання.** Міністерство народної освіти вдалось з запитанням в Мінск і Катеринослав з приводу „ліги свободної любови“. Як повідомляють газети, ті „ліги“ склались головне з учнів середніх шкіл, хлопців та дівчат.

◆◆ **Нові чотирьохкласові школи.** Міністерство народної освіти вдалось до попечителя київської шкільної округи з запитанням,—яких коштів треба від казни на те, щоб перетворити двохкласові школи (по положенію 1872 г.) в Київщині на чотирьохкласові.

◆◆ **Поліпшення земського хазяїнування.** Від Катеринославського земства прийшла до Харьківського земства порада завести в Америці земських агентів, щоб вони придивилися, як іде господарство, в таких місцях, що найбільш похожі климатом та ґрунтом на Харьківщину, Катеринославщину та інші південні губернії. Коштів для

сєї справи на перший рік визначено 10 тисяч карб.; міркують так, щоб п'ять різних земств асигнувало по 2 тисячі карб. Газета „Русь“ повідомляє, що земські зібрання чернігівської, полтавської, катеринославської, і харківської губернії зробили відповідні постанови і асигнували кошти на земських агентів у Америці.

◆◆ **Сільсько-господарські школи.** Головне управління землеустройства та хліборобства рішило відкрити сільсько-господарські школи,—щоб підготувати вчителів сільського господарства для народних шкіл та інструкторів по сільському господарству, для урядової, та громадської служби.

Коли буде доволі таких учителів, то в народних школах буде викладатися природознавство та сільське господарство.

◆◆ **Нова комісія.** В міністерстві внутрішніх справ засновано таку комісію, що має завести для селян дешевий сільсько-господарський кредит: щоб селяне могли позичати гроші за малий процент.

◆◆ **Лекції для учителів.** Товариство учителів влаштовує в Москві з 3-го липня до 10-го червня лекції для вчителів по загально-освітних і педагогічних питаннях. Плата за слухання лекцій—10 карб. Заяви приймаються тільки до 10-го травня (Мая).

◆◆ **Страшна подія на Дніпрі.** В м. Новім-Бихові, Могилівської губ., після одрави в церкві, селяне в числі до 180 душ сіли в байдак, щоб переїхати через Дніпр. Байдак від великої ваги затонув. Спаслось всього душ п'ятьдесят, а всі інші втопились. На місце події виїхала влада з лікарем.

◆◆ **Ревізія владівостоцького порту.** У Владівосток виїхав адмірал Деліврон; він має зробити ревізію владівостоцького порту та всього морського відомства на Далекім Сході.

Послано Деліврона після того, як пройшла чутка про великі зловжитки у владівостоцькім портовім управлінні.

◆◆ **Ревізія союзницьких коштів.** На засіданні ревізійної комісії союзу руського народу, при участі предсідателів деяких губерських відділів, виявилось, що в рахунках союзу велике безладдя. Надзвичайно багато зроблено дрібних трат; на їх пішло коштів більше, ніж на друкування союзницької газети „Русское Знамя“. Комісія потребувала від свого голови Дубровіна деякі документи, але він відмовився дати.

◆◆ **Підступ на вбійство Вороніжського губернатора.** В той час, як вороніжський губернатор їхав з дружиною 23-го квітня на молебін, згас жінка винула під карету бомбу. Зривом розірвано карету, вибито вікна в сусідських будинках і вбито сторонню людину, а губернатора з жінкою тільки легенько поранено. Жінка, що кинула бомбу, поранена дуже.

На Україні.

◆◆ **До збудування пам'ятника Шевченкові.** Таврійська губерська земська управа повідомила київського городського голову, що управа, спочуваючи думці збудування пам'ятника Шевченкові у Києві, постановила розпочати при управі підписку на пам'ятник.

◆◆ **Українське товариство в Києві.** В неділю, 27-го квітня, в світлиці „Київського Общественного Собрания“, відбулися перші загальні збори нового українського товариства, що зветься „Український Клуб“. Товариство це, разом з його статутом, вже затвержено. Коло заснування Клубу найбільш клопоталися д. д. В. Бублик, Л. Жебуньов і В. Ігнатович. На 27 Квітня члени-фундатори розіслали записки багатьом кому з киян. Тих, що прибули по сих запрохальних листах, залічено до дійсних членів клубу; а хто схоче вступити в товариство пізніш, буде прийматись вже по рекомендації трьох членів клубу і по балотировці. (Членський внесок—5 карб. на рік для дійсних членів і 1 карб. для гостей; за вхід на 1 раз—20 коп). Зібрання було досить людне,—прибуло 94 душі. Засідання відкрив, за дорученням членів основників, Л. Жебуньов; він прочитав привітальну телеграму від „Петербурзької Громади“ і пояснив мету київського українського клубу: об'єднання київських українців між собою.

Далі вибрано було головою перших зборів—В. Леонтовича, а секретарем С. Єфремова. Перше ніж вибрати постійну старшину (Раду) Клубу, говорилося про можливу діяльність товариства, про його помешкання, про початок його дійсного життя і т. и. Де-хто здіймав річ против того, щоб у Клубі було грано в карти, бо се, мовляли промовці, понижатиме повагу товариства; інші-ж говорили, що клуби скрізь служать переважно для громадської розваги, а карти—одна з розваг; що клубне життя, при всякій розвазі, дасть змогу поєднати в Українському клубі і таких людей, котрі до сєї пори були зовсім одсторонь від всякого українського громадського життя; що карти дадуть всьому клубові грошову змогу жити. Розмови скінчилися тим, що постановлено здатися у всьому на старшину клубу,—нехай, мовляв, вона сама розміркується у всіх справах клубу: може вона знайде які інші способи для життя клубу, а може признає *необхідним* завести гру в карти; взагалі, нехай старшина впорядкує клуб, як їй здасться краще.

Таємним вибором, по записках, було вибрано за старшину клубу, абсолютною більшістю,—12 членів Ради: В. Бублика, Галіна, Л. Жебуньова, В. Ігнатовича, О—у Косач, В. Леонтовича, М. Лисенка, Синицького, М—ю Старицьку, Страдомського, Юркевича, О. Черняхівського. Вибрано було ще скількох кандидатів у члени Ради.

Розмова увесь час велась по українськи. Дійсне життя, в своєму помешканню, клуб певне почне з осені.

◆◆ **Заходи біля заведення української мови в школах.** Подільська єпархіальна шкільна Рада вдалася до подільської губерської земської управи з таким „отношенієм“: „Святійший Сінод указом 12-го Листопаду 1907 року, за № 12331, на ім'я його преосвященства єпископа подільського й брацлавського, дозволив навчати української мови у Винницькій церковно-учительській школі та у второкласних школах, у вільні години і на місцеві кошти. Отже шкільна єпархіальна рада, одержавши цей наказ, запитала свої школьні Ради про те, які можна здобути місцеві кошти, щоб платити учителям української мови? З надісланих школами відомостей видно, що для плати вчителям української мови—шкільні ради ніяких місцевих коштів не мають і не можуть їх роздобути.

Обложити в цій справі якимсь податком учеників—не можливо, бо їм і так сутужно, вони ледве можуть платити за право вчіння. На думку шкільних рад, в кожному oddілі для навчання української мови треба буде завести по три уроки на тиждень, всього в трьох oddілах дев'ять уроків. Визнаючи нормальною платою для учителів второкласних шкіл 40 карбованців за урок, для кожної школи треба признати суму 360 карбованців. Повідомляючи про це, єпархіальна шкільна рада має честь просити губерську управу, чи не визнає вона можливим допомогти шкільним радам, асигнувавши стільки грошей, скільки потрібно для навчання української мови в 13 школах“.

Одержавши це „отношеніє“, губерська управа сими днями розіслала його повітовим управам, щоб вони мали його на увазі при складанні обрхувку на 1909 рік.

◆◆ **Курси для народніх учителів.** Київське товариство допомоги народній освіті („Общество содѣйствія начальному образованию“), розглянуло питання про відкриття в сьому році загальноосвітніх курсів для народніх учителів київської губернії. Товариство признало дуже потрібним відкрити такі курси і постановило вдатись до губерської земської управи, в городську думу та управління південно-західних залізниць, щоб вони дали грошову заповому на влаштування учительських курсів.

Товариство вдалось до всіх цих інституцій з того приводу, що на курси бажать вступити вчителі городських, земських і залізничних шкіл.

На курси буде прийнято до 400 душ. Лекції будуть читатись 1 місяць, з таких наук: природознавства (химії, физики і біології), літератури, історії, психології, педагогтики, дідактики. Всі, хто бажав вступити на курси, мають засилати прохання в „Кіевское общество содѣйствія начальному образованию“.

◆◆ **Нова залізниця.** Дозволено інжнірові Чумову розпочати досліди для ширококолейної залізниці од Полтави через містечко Ряске до Лозової, з великим мостом через річку Орель. Залізниця протягнеться на 180 верстов.

◆◆ **Судова справа київської військової організації.** 23 Квітня в Київській военно-окружнім суді розглядалась справа колишнього підпоручика 21-го саперного баталіона, — Лішева, міщанина Габеля, д. Верле та дочки полковника, Лішевої, що обвинувачувались в належності до військової організації партії соціалістів-революціонерів. Всіх обвинувачених затримано в Києві і в де-кого з них найдено прокламації, гектограф і т. и. Обороняли підсудних присяжні оборонці Колачевський, Уляницький і Лещ.

Суд признав усіх підсудних винуватими і присудив усіх до каторги: Лішева на 6 літ, Верле на 4 роки, Гобеля і Лешеву на 2 роки й 8 місяців кожного. Підсудні подали касацію в головний військовий суд.

◆◆ **Стрільання в тюрмі.** 23-го Квітня в Лук'янівській тюрмі у Києві вартовий побачив, що уголовний арештант сидить на вікні. Вартовий крикнув, щоб той встав з вікна, а коли арештант не послухав його, то вартовий вистрелив і дуже тяжко поранив арештанта.

* * *

Вєсна, а небо—зовсім не весняне,
Хмари навколо тяжкії,
Ще не розцвів мій садок, а вже в'яне,
Віти схиливши сухії.
Пієня... не пієня, а стогін одчаю
Рветься із серця на волю,
Думам сумним не знахожу я краю,
Думам про людську недолю.
Темрява скрізь—і на небі, і в грудях,
Темрява душу вкриває,
Усміху вєсни не видко на людях:
Наче б то вєсни й немає.
Страшно,—невже ця негода не зникне?
Сонце нове не прогляне?
Серце ж у темряві жити не звикне,
Серце без сонця зав'яне.

Київ, 1809, 20-го Квітня.

Павло Мазюкевич.

В ГАЛИЧИНІ.

Мирослав Січинський.

◆◆ **Справа Мирослава Січинського**, що вбив галицького намістника, графа Потоцького, буде розбиратися у львівському карному суді, з присяжними людьми. Присяжними-ж бувають у Львові переважно поляки. Адвокат Січинського старався, щоб справу було перенесено у Відень, але судова влада на те не згодилась.

Мати Мир. Січинського, що для вратування сина сказала, ніби то він пішов на забийство намістника—з її намови, сидить теж у турмі, хоч словам материним і не ймуть віри.

◆◆ **Хвороба Ів. Франка**. Славутній український письменник, Іван Франко тяжко занедужав. Невідомо, чи можна буде виратувати його з небезпечної хвороби мозку, у всякім же разі працювати він більше не може; тим часом сім'я його зостається зовсім без всяких засобів до життя; львівське Товариство імені Шевченка закликає прихильників Франка до помочі його сім'ї.

НАДІЯ

*Присвячується щирим українцям,
учням Новомосковської вчительської семінарії.*

Ах, не кидайте, надії,
Грійте серденько сумне,
Оповийте думи в мрії,
Для життя збудіть мене!

І полину винозорим
По просторі я орлом,
І співати буду з морем,
Хвиль торкаючись крилом.

Там гніздо своє орлине
На скеліні помоцу,
І орлят для України
Дужих, гордих я зрощу.

Я навчу любити їх волю,
Пісні моря научу,
Дам їм вітра буйну долю,
З ними в гори полечу.

Ми полинем для розмови
На верхів'я синіх гор:
Будем слухать спів діброви,
Милуватися сяйвом зорь

Місяць виплине рогатий
І засяє в небесах,
Вітер схопитися крилатий,—
Заребочеться в лісах...

Встане сонце за морями
І осяє все кругом..
Ми ж—розстанемось з горами
І полинем над Дніпром.

І під срібний гомін хвилі,
Під шовковий спів ланів—
Україні нації милій
Залуна орлиний спів.

Залунає поклик дужий...
Зашумить діброва, гай...
І прокинуться байдужі—
Й оживе наш рідний край!...

П. Гай.

Сватоплук Чех*).

Чужинець у Празі.

(Нарис Сватоплука Чеха).

Не пам'ятаю вже, яким то способом, але заблукавсь я якось до пишної Ідальні в одній з наших найголовніших гостинниць. Сів собі тихенько за стіл близько дверей і взяв до рук велику картку, де списано було страви. З малесенькою надією обернув той листок на другий бік, але там було порожньо, безнадійно порожньо. Тоді, з пригніченим зітханням почав я переглядати той бік, де було написано по німецькому. Але за яку хвилинку поклянув я теє переглядання, бо почув, що до мене наближається якийсь голосний рух; я підвів неспішно очі і побачив перед собою слугу. Він покірно та напружено схилився передо мною і його струнка та чепурна чорна постать була подібна до великого, живого знаку питання. По за ним до мене нахилилося ще скільки таких знаків запитання, різного зросту. Від того скільки-особного пильного питання я так сп'ятився, що у мене з язика якось само собою злетіло питання: „чи нема часом віденської печені?“

* Славутній чеський письменник. (Дивися замітку про його в 9-м числі Рідн. Краю, за сей рік.

Як тільки ті чеські слова вирвалися з мене, то я аж сам злякався, що вони залунали в такому місці. На ті знаки питання, що схилились передо мною, чеські слова вплинули, як чарівницьке закляття. Вони одразу розігнулись і передо мною вже стало скільки випростаних «знаків поклику», здивування. Але се тривало лише хвилиночку. Коли-ж я підвів спущені, засоромлені очі, то передо мною стремів лише один найменш чепурний знак поклику,—всі ж інші зникли мов від яких чар.

Той випростаний, що лишився передо мною, поглядав на мене з-гора, узенько прижмуривши руді вії, а на устах у його грав ледве помітний насмішкуватий усміх. Але зате його давніша аж занадто велика услужність змінилася на якесь миле, вільне поведіння. Підвівши підборіддя, він злегка смикав свій довгий ясний залічок, немов хотів витягти його на безкінечність; потім зробив так само з другим залічком і на-останку промовив терпко, з аристократичним, не чеським наголосом:—
З цитриною?—

— Еге, з цитриною,—проказав я, а груди мої розпіралися од радощів та пихи. „Розуміє по чеські! Та навіть відповідає по чеські!“...

Коли се мій погляд заблукавсь якось на сусідній стіл. За ним сидів малий, товстенький чоловік в кратчастому убранні. Мав він гладенько виголене, сите обличчя й ріденьку бороду попід широкими щелепами та подвійним підборіддям, що западало між гострими різками стоячого комірчика. Великі сині очі того чоловіка пильно дивилися, саме на мене. Я одвернув свій погляд од нього, але через хвилину він знов привабив мій погляд до себе тією силою, що має кожний над тим, на кого пильно дивиться. Справді, се вже було аж занадто неввічливо! Той чоловік уділяв мені просто безсоромну увагу; таким упертим, пильним поглядом сміє дивитися тільки малар—на того чоловіка, що малює з нього портрета, або оглядач буди з виставленим ескімосом.

Я кинув далі на того нахабного оглядача погляд повний справедливої досади.

Він видно зрозумів значіння того погляду. Встав, підійшов з легким уклоном до мого столу і сказав поганою німецькою мовою: Джонатан Плумпудінг, обиватель з Блекбурну, в графстві Ланкашир, в Англії.—

Я й собі злегка увлонився, але мое обличчя мало вираз холодного стримання. Те, що він сказав, трохи його виправдувало, але всеж—навіть англічанинів не може бути все дозволено.

Тим часом містер Плумпудінг простісінько сів собі до мого столу і говорив далі:—Ви, певне, здивувалися, що я з такою цікавістю дивився на вас. Думаю, що мушу об'яснити вам те. Маючи на увазі ті слова, що ви оце сказали до слуги, догадується, що ви чех.—

— Не помиляється, добродію.—

— Певний, справжній чех?—

— А вже-ж, пане, Що ж то, хіба для вас чех—
щось таке надзвичайно дивне?—

— Отсе!... то таки справді чех! Перший чех, що
я бачу так око в-око і можу стиснути йому руку!
Аж ось таки я знайшов те, чого два дні даремне
шукав у цьому місті!

— Як се? Ви вже два дні в Празі і тільки те-
пер бачите першого чеха! Ні, то неможливо, пане!
се просто неможливо!—

— А тим часом—се правда. Ось послухайте.
Познайомився я у себе в Англії з одним молодим
славянофілом і він запевняв нас, що Чехія не зов-
сім німецька, що є окремий чеський народ і що
той народ становить собою велику більшість її на-
селення, що він говорить своєю власною окромою
мовою, ба навіть має свою окрему досить розвитку
літературу. Через те я собі й зважив, що під час
моєї приїждешньої подорожі конче заїду до Чехії і
переконаюся, чи правду чи неправду говорив той
славяно-люб. Отож і звернув я з Дрездену до Пра-
ги. В дорозі я з цікавостею приглядався до паса-
жирів, пильно прислухався до їх розмов,—але на-
даремне. Цілу дорогу до самої Праги чув я мову
німецьку та французьку і ні одного чеського
слова.

— Вибачте,—в якому класі ви їхали?

— В другому. В першому не їзду з переко-
вання. За скільки станцій перед Прагою сів до
вагону старий пан з молодою, гарною дамою. Об-
личчя тієї красавиці здалося мені таким не німець-
ким, таким виразно славянським, що я її зовсім пев-
но уважав за правнучку Лібуші. Той славянофіл
в Англії вивчив мене говорити де-які речення по
чеськи. Туку невелику науку я ужив на те, щоб
озватися по чеськи до тієї ніби-то чешки. Але
єдиний skutok з моєї спроби був такий, що я
ще раз передсвідчився, як вираз погорди надзви-
чайно личить прекрасним синім очам і червоним
устам. Інші пасажирки теж поглядали на мене з
дивуванням, з погордою, з глузливим усміхом, не-
наче я грубо порушив „хороший тон“. Однак я
ще одважився вдатися з одним чеським реченням
до кондуктора. Але і він глянув на мене спочатку
дивуючись, а зараз по тому з таким виразом,
неначе уважав мої слова за якийсь недоладний
жарт. Я більше вже не зважувався виблискувати
своїм невеличким знанням чеської мови. Любий
славянофіле,—говорив я сам до себе,—так оце та-
ка твоя літературно-розвинена чеська мова, що
навіть найнижчий залізничий служачий відносить-
ся до неї з погордою?—

— Е,—зауважив я рішучо,—так низько ми ще
не впали. Річ просто в тому, що уряд на наших
залізницях найбільше в руках у німців, а окрім
того, в другому класі у нас їздять найбільше тіль-
ко чужинці.

— Мушу вам вірити. Я чужинець і не знаю ва-
ших національних відносин. Але в Празі, добродію!
В Празі! Вийшов на станції,—*носильщик* загово-
рив до мене по німецьки, швейцар говорив по ні-
мецьки, вивішений на вокзалі список назвищ гос-
тинниць—був написаний тільки по німецьки. При-
їхав до гостинниці,—швейцар привітав мене по ні-
мецьки, всі слуги, від найстаршого до найменшого
хлопчика, промовляли лише німецьки згуки, вся
чисто служба говорила по німецьки; ні один гість
теж не промовив і слова чеського. До столу на
обід зібралось дуже багато людей різного стану і
віку, чоловіків і жінок; розмовляли по німецьки, по
французьки, по англійськи, по італійськи, одним сло-
вом всіма можливими мовами,—тільки чеської мови
не було межі ними. Зайшов я до одної чудової кавяр-
ні по-близу,—і тут вітали мене слуги по німецьки,
і тут всюди лунала німецька мова. Заходив я до
скільки показніших крамниць,—контрощики озни-
вались до мене по німецьки; ті люди, що купува-
ли, говорили тільки по німецьки, хоч в деяких
крамницях було багато жінок. Наняв я собі про-
відника і проїхався з ним головними вулицями,—
він говорив по німецьки і звертав мою увагу на
різні цікаві речі; показав мені німецький клуб,
німецьку гімназію в чудовому палаці, німецьке біб-
ліотечне товариство, німецький університет, з тими
строкатами студентами в воротях, німецький те-
атр, німецький....

— Але ж у всяким разі мабуть показав вам теж
і наш народний театр?—персбив я англичанина.

— Показав мені прекрасний будинок, де ніби-то
має оселитись на ту весну чеська драматична му-
за, а за тим будинком оселяю, де вона тепер пере-
буває. Але я переконався, що він,—так само як
всі провідники чужинців,—страшений брехун. За-
бажав я подивитися на ту оселю в середині; він
мені почав говорити, що там тепер саме репетиція.
Я таки напосівся, що хочу зайти.—Отже таки по-
чую,—думав собі,—чеську мову! Увійшли ми—і
я справді таки побачив на сцені артистів та артис-
ток. Вони собі розмовляли, дожидаючи початку ре-
петиції. Там, кажуть, зібрані найкращі чеські ар-
тистки,—прислухаюсь хвилину і чую, що ті ніби-
то чеські артистки розмовляють голосно—по
німецьки! Засмучений, вийшов я з театру і зараз
одиравив брехливого провідника. Зробив ще скіль-
ка спроб самостійно. Заходив я в саму хатню святи-
ню скількох мійських мешканців, ніби-то бажаючи
оглянути те помешкання, що наймається, як про
сее сказано в оповістках. На дверях читав суто
славянські прозвища, а в хаті господарь читав ні-
мецьку часопись, господиня вітала мене по німець-
ки, хороші дочки співали коло фортеп'яна німець-
ку пісню, вишивали на хатних покрасах німецькі
прислів'я, розглядали німецьки забавні часописі...
Та у одного молодого професора університету на
карточці на дверях було по чеськи написано, що

він професор, але я його застав за писанням німецької книжки...

— Все це нічого не значить,— одповів я англичанинові, все таки подражнений.— То вже який якийсь особливо нещасливий випадок, що вам все доводилось чути німецьку мову. В Чехії і в її серці—Празі все в великій більшості чеське. Ми провадимо з німцями бій на ножах. Дозвольте міні вас повести і я вас швидко переконаю, що Прага— чеська. Звичайно, не можна оглядати тільки головну вулицю, а треба-б піти і на бічні вулиці, і в далекі часті міста. Там на одній бічній вулиці ви побачили-б чеський артистичний клуб, на другій чеське бібліотечне товариство, на одній *мужій* вуличці—великий будинок чеського міщанського клубу, на краю міста чеську гімнастичну залу, в далеких закутках чудові чеські шкільні будинки... Коли ви не вимагаєте якихсь великих, добрих розкошів, то заведу вас до багатьох гостинниць і кавярень, де бувають самі тільки чехи. Правда, і там говорять досить багато по німецьки, але то буває через те, що в товаристві є який небудь правдивий німець, або несвідомий чех і за для них інші уживають німецької мови. Правда й те, що кожда багата чеська родина говорить найбільш охоче по німецьки, читас виключно тільки німецьки часописі та книжки, ходять до німецького театру, уважає німецьке виховання за найкраще; де-які роблять так, бо думають, що того вимагає благородність, другі немов з моди, з глупої моди,—але колиб ви побачили батьків кожної такої чеської родини, з якою свідомістю подають вони голос під час виборів за чеського кандидата. Наші вчені, правда, часом видають свої визначніші писання по німецьки, але то тільки для того, щоб розширювати славу чеського імені за границею...

— Дуже вам дякую за вашу охоту повести мене і показати все,— промовив англичанин, встаючи,—але, вибачайте, я не піду з вами. Хоч мене й мало зачіпають ваші відносини, але все-ж я боюся, що в мене жовч кипітиме за кожним кроком. Я на погляд не здаюся запальним, а на таку нікчемність я не можу дивитися спокійно. Коли ви справді ведете з німцями бій на ножах, то воюйте,— вибачте мені на сім слові,— оберненим ножом: колідкою наміряєтесь на ворога, а гострюком розриваєте свої власні груди... Бувайте здорові, добродію! Он вам несуть замовлену печеню.

Переклад О. К.

Се оповідання написано було в 1880 році. З тієї пори пройшло всього 28 років, а як страшенно змінилось все в Празі! Тепер можна приїхати до Праги, не знаючи зовсім по німецьки, і прожити там скільки років, не чуючи німецької мови. За те всюди на кожному кроці можна чути чеську мову,

се-б то мусиш чути, бо вона тепер всюди лунає: на вулиці, в трамваї, в найроскішніших крамницях, кавярнях, гостинницях. Всюди по всіх вулицях, і по найголовніших, можна побачити розкішні будинки різних чеських інституцій. Чехи вже мають тепер в Празі свій чеський університет, політехнікум, академію наук, торгову академію, багато гімназій, мистецьких шкіл, музеїв, силу народних нижчих шкіл для хлопців і для дівчат, безліч всяких наукових, літературних, мистецьких, спортових спілок; окрім величезного „національного театру“, мають скільки менших театрів в різних частинах Праги. Мають багато видавництв, книгарень, бібліотек, дуже багато всяких газет, журналів. Керується Прага чехами, бо, називаючи по нашому, в мійській думі мало не всі гласні—чехи, а німців всього скільки душ. Тепер чужинцеві не треба „шукати“ чогось чеського в Празі, бо з першого ж погляду видно, що се зовсім чеське місто. Тепер не злість та погорда обіймає чужинця, як він оглядає Прагу, а дивування і велика повага до чехів, за те, що вони в такий короткий час зробили так страшенно багато. Для сього треба було багато праці, сили, охоти, упертости, а часом і самопожертвування, бо їм приходилося тяжко боротися з німцями;—і чехи на се все здобулися. А чехів усього 9 мільонів! У такого чужинця, як українець, під час пробування в Празі, окрім подиву і поваги до чехів, мимо-волі прокидається злість і погорда до себе, бо все те, що в сьому Чеховому оповіданні говориться про чехів, можна цілком сказати про нас, українців. Тільки й теї одміни, що ми стоїмо тепер національно гірше, ніж стояли чехи в 1880 році, бо у нас навіть на задвірках та по глухих вулицях нема й того, що було вже у них в ті часи... Певне не мало часу пройде поки ми матимем все те, що мають чехи тепер. Коли-б у нас була така працьовитість як у чехів, така сила й така напосідливість, то може-б у нас було швидче все те, що мають чехи.

О. К.

Із Сватоплука Чеха.

З „Пісень раба“.*)

XII.

Над всі кари, що у рабстві
Нам Господь послав,
Найлютіша,—що проклятий,
Рабський дух нам дав.

*) „Пісні Раба“ („Písne otroka“), зібрані в окрему книжку, належать до найкращих творів Сватоплука Чеха.

Написано „Пісні раба“ давно; хочай чехи й досі не визволися з політичної залежності від німців, але вже позбулися давнішого рабського духу, що проти його повставав автор у своїх „піснях“.—Що до складу, вірші С. Чеха мають дуже вироблену, навіть химерну форму.

В наших лавах—замість ради,
Стільки брехень, лесток, зради,
Стільки подлого плазує,
Стільки холоду панус!

Онде змії,—
До чужих звивають шні,
Близьких — душать, як удав.

* * *

Онде—раб; його наш владарь
В сторожі дав нам.
Як же нехтує він нами
Той продажний хам!

Душу, всі чуття хороші,
Все продав за марні гроші,
Тільки знаку жде від пана,
Щоб могла рука погана
Катувати,

Сто раз гірше дошкуляти
Канчуком, ніж ворог сам.

* * *

Иншим рабство так уїлось
В кров та у нутро,
Що коли їх ворог тонче,—
Мають за добро;

Жадібно до його пнуться,—
Щоб хоч одіжі торкнуться,
На поклін свій полохливий
Звабить погляд погордливий,

Сипать квіти
Ворогу під ноги, мліти,
Цілувать сліди його.

* * *

Инші бійку між собою
Дикую ведуть,
Не на ворога всю зброю,—
На себе несуть!

І на ворогову втіху
Нищать рідну, братню стріху.
В печінках своїх ми риєм,
Брата борем, сміхом криєм.

Всі радіють,
Як подужані зомліють
Браття—і впадуть...

* * *

Ох, невжеж ми не притулим
Плечі до плечей,
На свою святую справу
Не зведем очей?

Чи в розраді тій безумній,
В заздронцах, в ненаїтлі сумній,
Так і будемо кипіти,
У тюрёмній зваді скніти,

В колотнєчі,
Наче повна ворожнечі
Клітка та звірей!

(переспів О. Пчілки).

Перерід.

Було це у 1871 році. Пробував я тоді у Саксонії під часи Вознесення та Тройці. Надочули мні дзвони по кірках німецьких, дрібні і не зхожі на наші православні, бо там на дзвіницях дзвони маленькі і гойдають їх саміх, а не язика, як у нас по великих да й по малих церквах. Зхотілося й служби нашої православної послухати у церкві. Розкрив я путеводителя Бедекера, щоб пошукати, де наша російська церква є у Дрездені,—і попав на описання російського села Александровки. Там писалося, що село це—недалеко од міста Потсдама; всі люде у тому селі—великоросіяне; їх колись-то, взявши з Ярославської губернії, наш царь подарував Саксонькому королеві; далі писалося, що король, одібравши в подарунок цих селян, звелів, щоб вони збудували собі й хати точнісінько такі, як були у їх дома, щоб держалися усіх своїх звичаїв, не мівяючи їх на німецькі,—щоб, значить, коли королеві забажалось-б наче побувати у Росії, то щоб не треба було йому їхати кудись під Москву чи Ярославль, а міг би він поїхати у свою Александровку, та й вже! Сказано було в книжці, що й церкву свою ті православні люде мають в Александрівці.

Вдосвіта поїхав я залізницею, а вранці, вставши на останній станції, підїздив вже ківнями до Александровки. Переїздячи греблю, я вже побачив, що це—справді не німецьке село, бо будинки усі не кам'яні і криті не черепицею, а „тьосом“, і горди огорожені барканами з дощок,—а сього у

німців нема; на горі в селі й церква наша російська і гомін од дзвону не дрібний, а гучний та протяжний: „раз-два! бом-бом!“ а не „теленъ-дзелень-дзелень“, як у німців.

На греблі зустрів я досить старого мужика у червоній сорочці на-випуск, підперезаного так, як усі великоросси ходять; перед ним бігло двоє дітей, хлопчиків, теж у сорочках на випуск.

Діти русяві, обличчя в їх кругле, вестеменинько як у селях під Москвою.

— „Зрастуйте, дітки! „—кажу по російськи:— чи скоро у церкві служба почнеться?“ Глянули на мене діти; наче засоромилися, чи злякалися, та й побігли. Зскочив я тоді з екіпажа, підійшов прямо до мужика, та, вклонючись йому, знов питаю по великоросійськи те-ж саме, що й дітей запитував. Зняв і він шапку передо мною та й каже вклонючись:

— Wie meinen, mein Herr? (Що, пане, думаєте?“ чи: „що кажете?“).

Я вже тоді по-німецьки питаю його, чи він росіянин, та чи вмє говорити по російськи?

— Ja! ich bin ein Russe! (Еге-ж! Я—росіянин), каже він по-німецьки, та роз'ясняє міні далі, що хоч вони й росіяне, а балакають—по німецьки. Коли ж я сказав йому, що я з Росії і зараз по вбранню, й по бороді, та по проділі на голові пізнав земляка,—він дуже зрадів і розмахуючи по-російськи руками, став прохати до себе у хату, показуючи, де саме вона, і прохав обдвнитись, який сад і огород у його. Я сказав, що з радістю зайду до його після служби божої; сів знов у фаєтон і поїхав управо вуличкою на гору, до церкви. А земляк мій довго стояв, дивлячися услід за мною, і щось розказував дітям, що підбігли до його.

Коли увійшов я в церкву, то почув, що служба вже почалася; але в самій церкві було тільки двоє: я та стара бабуся у великоруському вбранні, що стоючи на вкляшках серед церкви біла поклони. Моторошно якось стало міні, стоячи наче в пустині, і я став наближатися до правого кліросу, де співали по нашому: „Господи помилуй!“ Підійшов я до півчих та й питаю крайнього, чи дозволять вони міні співати з ними разом?

— Was wollen Sie? (Чого бажаєте?) запитав мене той, тільки що проспівавши прокимен по-нашому. Далі вияснилося, що усі півчі—німці, хористи з Дрезденської опери; вони приїздять сюди проспівати обідню, та й знов назад вертаються у Дрезден. А співать вони правильно, через те, що у нотах, (вони держать їх перед собою), підписано наші церковно-славянські слова німецькими буквами, напр: Jednородnyj Ssynie i Slowie Boshyj, biez-smiertien ssyj... і т. д.

Коли дяк відчитав на амвоні апостола, то підійшов до нашого кліросу і почав розпитувати мене вже по-російськи,—хто я, звідки? А коли взяв, що я з Київ, то зараз запитав: „Ви й Сам-

чевського, може, знаєте? він був тут у нас літ 10—15 назад“. І справді я знав Самчевського, бо це був учитель в гімназії, де я вчився; він, після подорожі за гряницею, розказував нам у класах, де він бував і що бачив. Під кінець служби дяк приніс міні проскуру, що вислав батюшка з вівтаря, і переказав міні, що після служби панотець просить мене до себе у ризницю на кофе.

За тим сніданком я взяв, що батюшка живе теж у Дрездені і приїздить сюди тільки по неділях на службу. Я почав його розпитувати про людей його приходу та почав дивуватися, чого це з його прихожан була у церкві одна тільки бабуся;—він і каже міні:

— „От, підіть же з нашим Синодом! вже скільки прошеній я заслав, щоб дозволено було міні службу одправляти по-німецьки! Мої прихожане—усі добрі християне, і коли я оповіщаю, що буду казати проповідь по-німецьки (се вже міні розрішено),—тоді повна церква натовпиться. А усю службу, добре перекладену, усе чогось роздивляються у Синоді, задержують, та міні не висилають! Як діждемось цього розрішення, тоді не так буде, як тепер; бо всі розумітимуть службу, то й ходитимуть. Тут наші прихожане вже зовсім забули свою російську мову і ніхто не вмє по російськи балакати: село маленьке, а навкуги—усе ж тільки німці!“

Попрощавшись з панотцем, поїхав я до земляка, того, що я стрів попереду на греблі. Коло його двору дітвора, як горобці, пообсідала баркани, щоб побачити дивного для їх „чужоземця-земляка“. Увійшов я в хату і трохи не ахнув: піч у хаті велика російська, стіни—не мазані, а вистругані гладко, як це водиться у Великоросії; на столі—кипить самовар,—такого у німців ніде не побачиш,—стоять чашки на блюдцях, у мисці—пирого, (їх німці не роблять); одягнені усі—як у Московській, або Ярославській губернії. А розмовляти з земляками прийшлося по-німецьки. Стали хазаїва, угощаючи мене, розпитували, як що зветься по російськи.

Оце, кажу, я,—„рука“, а це—„пальцы“, а це—„потолок“...

— „Ach mein Gott, potollock! ruka!—почав хтось, квлиючи й хлипаючи, озиватися з печі.

— Це, каже міні хазаїн,—моя мати стара розплакалась, почувши, як Ви рідні слова вимовляєте, бо вона де-що ще памятає.—І справді, коли вона злізла з печі й хотіла була мене в руку поцілувати по старому кріпацькому звичаю, а я знов став нагадувати їй великоросійські слова, то вона, плачучи й хлипаючи, проказувала за мною ці слова, додаючи: „Ja, ja, mein Gott!“ („Так, так, Боже ти мій!“). Видно було, що кожне забуте нею рідне слово викликало згадки про те, як дитиною вона бачила й „сад“, і „огородь“, і „хлѣвъ“, і „гумно“, і „травя“, й „цвѣтики“,—їх вона давно вже на-

живала другими призвищами, по німецьки. Вона все поривалася цілувати міні руки за те, що я нагадав їй рідні колись поля, гаї, сади, ставки тими іменами, що вона тепер під мою балачку пригадувала... Під квінець вона так розплакалася й розридалася, що син її, хазяїн хати, обережно взявши, вивів на повітря і дав води, щоб заспокоїлася. Розпитуючи її, я взнав, що вона вийшла з Росії 17, чи 18-ти літ, тільки що побравши з своїм чоловіком, тоді парубком літ 20; а старший син, що тепер хазяїнував, родився вже у Німеччині, у цій новозбудованій тоді Александрівці (коло 1820-го року).

Літ 10, або 15 після того трапилося міні робити перепис людей і хазяїства їхнього коло другої Александрівки, в Одеському повіті, над Чорним морем. Там були й великі, й невеличкі села; у кожному розпитував я, коли воно заселилося, чи німцями, чи болгарами, чи нашими людьми, бо цей край одвоєвано було од Турків Потьомкіним та Суворовим тільки у 1780—1790 роках. У одному селі, бачучи у подворному списку хазяїв призвища—Жеребцов, Коновалов, Іванов і др., я запитав, звідки батьки й діди їх були переселені сюди панями? Розповідали міні й старі, й молодші, що колишній пан був з Рязанської, а пані—з Пензенської губернії і звідти й переселили сюди своїх кріпаків, що всі вони—великоросси; а розмовляли вони зо мною усі по-українськи.

— То чом же ви не балакаєте по великоросійськи?—запитав я.

— „А балакаємо—як усі люде, так і ми, а все ж таки ми великоросси!—одповідали вони:—се й по старих „ревязьських сказках“ можна перевірити“.

Доводилося міні потім бувати й по селах Єлісаветградського повіту, в тій частині, що звалася колись Новою Сербією, через те, що її заселяли сербами та молдаванами. Знов у списках призвищ я бачив—Нікшич, Міятович, Богішич, і т. и., а люде говорили—чистою українською мовою. У їх я розпитував, хто були їх батьки й діди? І тут виходило, що хоч дід був грек, або сербин, або волох, а тепер вже ці люде, як і всі інші люде в околиці, розмовляли по-українськи, та й прохали записувати, що мова їхня—така як і у всіх,—українська, бо й пісьні свої волошські або сербські („ой бре-море-бре!“) вони вже співають по нашому. Навіть траплялося й призвища Гофман, або Вольф бути з чисто-українських уст: звісно, такі німці, що вже переродилися на українців, стрічалися там, де їх мало, у якій-небудь Штундівці, або Випханці; в тих місцях, де німецькі колонії розселені одна коло другої цілими десятками, наприклад у західній частині Одеського уїзду, од Крос-Лібенталя до Мангейма,—там німці держаться своєї мови, хоч добре розмовляють і по-українськи й по російськи.

Видко з цього, що той „перерід“, про який д. Біденко писав, побувавши у Пермській губернії, Рідний Край 1908, №№ 11—12), має місце там.

де люде якого-небудь народу втручаються в невеликому числі серед чужинців. Там же, де вони займають своїми оселями велику просторінь, як напр. наші українці в Томській та Тобольській губерніях, Тургайській та Акмолінській областях, Амурському та Уссурійському краях, в Канаді або-що,—такого „перероду“ українців на людей иншої нації не буде,*) особливо ще тоді, коли печатані книжки та часописи на рідній мові доходитимуть до їх.

О. Русов.

Петербург, Квітень 1908 р.

ВЕСНА.

Ранок весняний... вже небо біліє,
Сонечко любо з-за гір вигляда;
Сніг де-не-де ще у полі біліє,
Чиста, прозора лисніє вода...

Ось тихо гойднулось повітря легке,—
Усе оживає і гук подає,—
Що впало залізо кайданів важке;
Новее, щасливе життя настає...

І дивно, та мило в степу і в гаю;
Проміння срібляєте блакить золотить;
Здається, радіє усе, як в раю,—
А серце тріпоче і мліє-болить...

З-за гір золотистих лунає подзвін,
По хвилях повітря—розносить він сум
І все до схід сонця розбуджує він,
Немов кудиесь кличе, здіймас рій дум...

Ось високо вгору, у небо ясне,
Мала жайворінка стрілою летить;
Вона щось співає весело-сумне
І мир вона будить, життя веселить...

Великая річка вже лід підійма,
На клапті маленькі вона його реве,
Водою ясною край облива,
То з-тиха шумус, то гучно реве...

*) Дай боже, щоб слова шановного автора справдилися в Америці, може, воно вже так і є; що-ж до Сибірських країв, то нема ніяких відомостей, ніж ті, що в розповіді д-ра Кащенко. Може, справді при масовім оселенні буде по иншому. Ред.

І чайки в повітрі так прудко літають,
Крилами черкають і в-голос кричать;—
То весну вродливу ті чайки вітають
І людям про щастя вони гомонять.

Відрадістю, весно, мене ти сповни!
Про волю кохану мені ти співай
І все осоружне від мене жени,—
До праці святої думки поривай!.

Олекса Діхтярь.

1908 р., Березень.

Чим допомогти?

У 11 числі „Рідного Краю“ була передова стаття про українських переселенців. В кінці статті автор торкається дуже важного питання, котрого, на великий жаль, до сіві пори ніхто не зачіпав. Торкнувшись переселенської справи на Україні, автор зазначає погане національно-культурне становище переселенців на нових місцях і вказує, що українцям загрожує можливість повної асиміляції (змішання) з місцевими племенами. Щоб знати, як запобігти сьому лихові, треба розглянутись як слід у тому матеріалі, що дають нам по сьому питанню історія та життя. Як приклад такої повної асиміляції автор приводить уміщений в тім же числі „Рідн. Краю“ малюнок д—ія А. Кащенко, „Перерід“. Таку картину, яку змалював д. Кащенко, уявляють з себе усі невеликі селища, де осіли наші люди за остатню половину століття, від самої „воли“ 1861 року. Здебільшого такі українці пам'ятають, що вони „настоящіе хахлы“ (а іноді й „малороси“), уміють добре вигодовувати свиней і варити вареники, в усьому ж останньому нічим не відрізняються від селян-тубольців тієї місцевости, де вони живуть. Українці, що переселились за останні 10—15 літ, стоять на певному шляху до такого-ж перероду. Попробуємо розглянутись у тих обставинах, що ведуть до сього з'явища, на перший погляд—чудного.

Переселяючись на друге місце, українець повинен,—одно з двох,—або привести з собою у дикую пустелю, що не бачила ще ні коси ні плуга, свою культуру, а з нею й свій уклад життя, вироблений тією культурою, свою мову і свої звичаї, або приїхати на готове, у місцевість заселену другими, де пройшла вже рука поселенця і виробила способи для боротьби з природою, а з ними й відповідний їм уклад життя. У першому випадку українська культура прищеплюється на новому ґрунті і розвивається галі, прилагоджуючись до місця, до умов місцевого життя, до способів існування для людини там взагалі. Прикладом такого становища

можна взяти українську колонізацію на Чорноморщині і по де яких місцевостях на Амурі та Усурі, де українці були першими провідниками хліборобської культури. Візьмемо другий випадок: коли український переселенець попадає уже в вироблені умовини культурного життя. Тут уже виробляється друге становище. Коли давніші засельці стоять на значно вищому ступні розвитку, мають своє ясно визначене національно-культурне обличчя, національну самосвідомість і значне культурне придбання, необхідно потрібне для колонізації того краю,—то переселенці, культурно слабші, повинні піддатись культурному впливу тубольців і злитися з ними. Коли ж і переселенці і тубольці стоять на одному ступні розвитку і до-того ще на ступні нижчому, ніж той, на котрому стоїть людина національно самосвідома, то й ті й другі зливаються в один гурт, з прикметами того й другого елемента. Як на такий приклад, можна вказати на росіян та зирян в деяких місцях на півночі Росії та Західного Сибіру. Як загальне з'явище можна зазначити, що українці найбільше піддаються впливу великоруської нації. Не було ще випадку, щоб українці на новому місці „обкиргизились“, „оббашкирились“ або „обтатарились“, прийняли на новому місці культуру, звичаї й мову такого народу, що стоїть на значно нижчому культурному ступні. Ніколи сього не буває і з іншими переселенцями. Візьмемо німців-менонітів, що живуть у Саратовській губернії та в Акмолинській Області на Сибірі. Ще їхні прадіди повинули свій край; народилось і померло на чужині два або й три коліна, а все таки й до сього часу нащадки не збулися свого національного обличчя і тримаються, де-б не жили, різко від'окремленого шляху.

Окрім різниці в ступнях культури між переселенцями й тубольцями, є ще одна могуча річ, що має велику вагу в боротьбі з «переродом». Чим більш переселенців однієї нації живе в якомусь краю, тим довше вона зберігає свої національні прикмети, тим упертіше противиться асиміляції; навпаки: чим менш переселенців, тим швидче вони тонуть у масі тубольців, гублячи всі національні прикмети свої, вироблені століттями попереднього історичного життя. Перерід, що помітив д. Кащенко на Уралі, може служити яскравим малюнком до останнього правила.

Недавно нам довелось у вагоні залізниці зустрітись з сім'єю українців з Волині; сім'я переселилась на Амур 17 років тому назад, і тепер, за 10,000 верстов, їздила „останній раз“ одвідати рідну Волинь. Як би не мова та не вбрання старої жінки, я зроду-б не розібрав, що маю діло з земляками, бо й старий батько, й діти—балакали чистою російською мовою, навіть без особливої української вимови. Тільки обзиваючись до матері, діти іноді мішали в російську мову українські вирази,—між собою ж балакали по російському. Та й не диво!

Втому „поселкѣ“, де вони живуть, і навколо. більшість засельців-великороси. Їхня мова панує не тільки в усіх знасилах з миром, що лежить по за межами тісного кола сільських інтересів, а й у щоденному життї сім'ї, бо, не говорячи вже про вплив маси сусідів-чужинців, і увесь уклад щоденщини, вироблений чужою культурою, не такий, як на рідній Україні.

Навпаки, ті де-кілька сот тисяч українців, що живуть у Саратовщині, і досі зберегли своє національне обличчя, хоть і змінилось уже два коліна з тієї пори, як вони переселились туди з України.

Взагалі можна сказати, що чим культурніша нація, тим міцніше становище її представників, на новому ґрунті, і чим більша маса членів однієї нації збиралась в однім краю, тим безпечніше, що вона не змішається з иншою. Міркою ж висоти культурности треба лічити пробудження національної самосвідомости. Коли кожен член нації знає, „хто ми й що ми, чії сини, яких батьків“, то вже є певна ознака, що він здобув те знання, необхідне для самостійного національно-культурного існування. До останнього часу умови загальні життя держави Російської були не такі, щоб освіта народня могла йти вперед, не кульгаючи на обидві ноги, а особливо на Україні. Що-року сотні тисяч *темного*, неосвіченого люду здійсалися з рідної землі України і йшли, куди очі глянуть: у Сібір, у Середню Азію. Тепер ті тисячі українців стоять здебільшого на певній стежці до повної асиміляції з тубольцями. Уже діти їхні забувають навіть рідну мову, і коли виростуть, то тільки по насмішуватому призвищу „хахли“ будуть пам'ятати, що їхні батьки з України.

Тільки невтомна національно-просвітня праця на *Українській ниві, дома*, дасть таке нове покоління, що *видющими* очима буде дивитись перед собою, і коли навіть і приведе лиха година орати та сіяти на чужій землі—таке покоління прикляде свій розум, здобутий дома, і матиме змогу своєму життю й усьому навколо надати *свою* культуру, вироблену століттями історичного минулого рідної матері України!

Тобольск.
Квітень, 1908 р.

Микола Новицький.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Церковні проповіді—українською мовою. Священник Ксенофонт Ванькевич склав і видав у Каменьці-Подільському книжку, під заголовком: „Провіді до малоруського народа на його рідні мові“. Книжку можна здобувати від автора (м. Фельштин, Под. губ., с. Жучківці, свящ. Ванькевич), або з книгарень. Ціна їй з пересилкою 35 коп.

◆◆ Робота українського скульптора. На Шевченківськїм вечері в Полтаві було виставлено гарне погруддя Шевченкове, зроблене молодим скульптором Гавриалком.

◆◆ Придбання київського музею. Київський історично-народний музей здобув собі дуже цікаву модель стародавньої подільської церкви (Проскуровського повіту). Церква та збудована ще в 15-м віку, має разом подобу церкви й кріпости,— з круглими баштами й бойницями. Модель, (зроблена з коркового дерева), досить велика, більш аршина вповдовш, і, звичайно далеко краще, ніж малюнок, дає розуміння про будову надзвичайно цікавої церкви, яко своєвидого пам'ятника давніх часів.

◆◆ Продаж українських виробів. Київське „Кустарное Общество“, що має в Києві на Миколаївській улиці свій магазин, продало в минулому році рукодільних виробів на 2,796 рублів. Сюди входили вишиванки, тканки, ганчарські вироби й таке инше. Перше „Общество“ виписувало де які народні вироби й з Московщини, але дедалі виявилось, що попиту на них далеко менш—і вони все більше й більше витісняються виробами українськими, яко кращими по узорах і зробленими з більшим хистом.

ДОПИСИ.

Український концерт в пам'ять Т. Шевченка.

(Лист з Петербургу).

У Петербурзі відбувся у помешканні „Благородного зібрання“, український концерт, улаштований д-м Проценко-Мазуренко. в пам'ять,—як зазначалося на оповістках,—Т. Шевченка

Велика петербурська українська колонія, приваблена йменням незабутнього кобзаря, щиро відгукнулася на поклик упорядника і заповнила слухачами не тільки глядну залю „зібрання“, але й суміжні з нею горниці. На жаль, нації слухачів побачити й почути вшанування пам'яті українського генія—не здійснилися і навіть мета улаштування цього концерту зосталася суспільству зовсім невідомою.

Вступного слова, що по програму мав сказати д-ій К. Арабажін, не було. Концерт почався прямо другого номера; перший же номер („Заповіт“) хор трупи Суходольського зовсім несподівано виконав годі, коли по програму мали співатись „Вечерниці“. Через сю несподіванку, суспільство не вшанувало пам'яті великого Кобзаря вставанням, і з приводу цього поміж слухачами чути було нарікання на впорядчиків. Ще більше обурення помітно було між слухачами, коли виконавці проспівали на „bis“ уривки з московських опер, а д-ій Шульгин, виконуючи „Думку“ з оп. Галька, на прикінці проспівав: „ти одна моя „завноба“...

(в програмі ж було зазначено, що „Думка“ буде в перекладі на українську мову).

Протягом усього концерту, в слухачів не раз виникало питання: „при чому тут пам'ять великого, українського кобзаря і чи не на те посеред кону постановили його зразок, щоб він почув про „азнобу“ та послухав уривки з московських опер?.. Тільки в кінці концерту слухачі відпочили душею і розважилися, завдяки містечковому співанню д—ія Швеця та сполученого мішаного хору студентів і труни Суходольського.

Вважаючи на те, що українське суспільство, старе й молоде, прибуло на концерт у великому числі, можна з утіхою в серці дійти до думки, що наша громада починає виявляти свою свідомість і не жалує грошей тоді, коли їх просять во ім'я української ідеї, — іменням великого Кобзаря; але разом з тим смутно і боязно стає на серці, що коли таким настроєм громади будуть користуватись невміло й не добре, то віра в користність жертв ради національної ідеї загине — і громадянство почве обминати заходи дійсних привідців українського руху. Не можна теж не звернути уваги д—ія Проценка-Мазуренка на те, що час уже досвідчити перед українським суспільством про ту мету, на яку буде повернено той прибуток, що лишився від упорядкованого концерту; прибуток був чималий — завдяки виставленому на оновістках іменню Т. Шевченка, тим часом ні на оновістках, ні в програмах та мета не була визначена.

А. Будій.

Полтава. Чистий прибуток з Шевченкового свята, що відбулося в Полтаві, піде увесь на пам'ятник Кобзареві у Києві. Сього року, окрім полтавських артистів, у концерті взяв участь славнозвістний український композитор Мик. Лисенко, що приїздив з відомим оперним артистою Мишугою. Народу на святі було багато.

Погруддя Шевченкове було вбране квітками, рушниками. Квітками було вбрано увесь кін від долу до самої гори.

Розпочалося свято співом „Заловіту“; співано його двічі; слухано стоячи. Далі прочитав промову звісний письменник Мирний; він коротенько змалював значіння заповіту Тарасового і зв'язок його з сучасними завданнями життя. Далі виступив д. Лисенко. Полтавці давно вже ждали дорогого земляка-композитора й гаряче зустрічали кожний його вихід на кін. Могутня сила творчої душі, глибоке почуття й чудове виконання української композиції, — усе це робило надзвичайне вражіння.

Артист Мишуга мав теж великий успіх. Найбільш сподобався його спів „Мені однаково“. Він додав особливого жалю словам Кобзаря, співця української неволі й сподіваного щаст'я для рідного краю... Полтавці щиро вітали артиста. Далі він у-перше для полтавців заспівав уривок з „Гальки“ по українськи.

Великий хор, під орудою д. Попадича, проспівав дуже добре різні українські пісні. Велике вражіння зробило читання молодою учня, з артистичної школи П. Певного; він з великим успіхом прочитав уривок з „Гайдамаків“ і інші вірші.

Скінчився вечір ушанованням Шевченка. На кону коло погруддя Кобзаревого зібралися всі артисти, хор і російська трупа Меерхольда, що грала тоді в Полтаві. Д—ій Певний прочитав дуже гарний вірш Галли Комарівни „До Шевченка“; після того дівчина-українка поклала вінець на голову Кобзареві, а інші поклали перед Кобзарем другий вінець.

Після того вийшов один з артистів російської трупи, барон Унгерн, і теж поклав вінець промовивши такі слова: „В день памяти великого пѣвца многострадальной Украины — земно кланяется тебѣ, славный поэт, скромная семья русских артистов“.

Сим закінчилось Тарасове свято в Полтаві.

М. Паволоч, Скви́рського повіту. Багато всяких діл надійшло в нас зараз. Попереду над усе ось-ось тай крамничку потрібительську в нас відчинять. Вже проханья до пана Київського губернатора подали; члени-фундатори збираються та складають вступні паї. Шкода тільки, що пани та селяне якось ідуть нарізно і з-окола ніби все в них виходить щиро та як слід, а насправжки то козли деруть, мовляв. Членів тепер є вже мабуть із 60. Грошей вже єсть рублів із 100. Сподіваємося, що як буде вже крамничка одімкнута, то тоді зразу набереться народу, а тепер поки-що над-то ще кволі.

Ще в нас організується вільне Товариство „пожарная дружина“. Вже дозвіл на цю справу єсть. Багато розказувати немає рації, яка то користь може бути на селі від такого т-ва, коли тільки воно налагодиться як слід, та піде жваво наперед; хто пак не знає, скільки то шкоди буває на селах що-року від нечисленних пожеж.

Те ж ще, ніби б то з ласки нашого поміщика ген. Баскакова, будуть цього літа прокладати шосе на головній вулиці М—ка. Це буде мабуть не скоро ще, бо досі тільки дві невеличких купи каменю на це привезено.

Місцеві крамарі-жиди всіх заходів вживають, щоб потрібительської крамнички в нас не було і це почасти шкодить, але не дуже значно. Селяне досить певні в своїм ділі.

П. Драганець.

ПОПРАВКА: в попереднім числі Рідн. Край. (в 15-м), в примітці до оповідання „Хавромангій“ є помилка в імені автора; треба читати так, як підписано під оповіданням: —Т. Сулима.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка).*

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 17.

9 Травня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з переснякою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата двоє, за поміщення оповістки адруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Думське становище. Державна Дума. Вісті. Коопераційний з'їзд. На Україні. Вірш—*Людмила Волошки*. Зимова Оксана (нарис)—*Сергія Мартоса*. Вірш—*Пилипа Капельгородського*. Кудюю йти?—*Петра Драганця*. Сторінка з спогадів—*В. К.* Українське слово й мистецтво. Бібліографія. Дописи. Новини. Книжки надіслані до редакції. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,

з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією О. Носач. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 оп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святкуванню українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередковій Україні—Київі—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Думське становище.

Не було ні одної днини, щоб можна було навіть про третю Державну Думу сказати, що становище її певне. Завжди висіла й над нею непевність у завтрашнім дні... Чи „животітиме“, чи ні?—се питання завжди стояло перед очима не зважене. Думу „терпіли“, тільки терпіли. Межі Думської самостійності були не широкі. Становище урядової влади оберегалось дуже ревно; раз-у-раз дбалося про те, щоб Дума не почала вважати себе чимсь вищим, «старшим» від урядової влади. Їй ставлено на увагу навіть поодинокі слова, неначе-б то не досить „пошанівні“: так було доражено Думі, щоб вона змінила свій вираз— „Дума поручає міністрові“,—сей вираз немов-би то був не відповідний, немов би то понижав становище уряду перед Думою. Отже слово те й було взято назад.

Правда, й третя сумирна Дума таки хотіла часом одстояти й свою повагу, своє право. Відомо ту справу, як Дума змінила по одній статті міністерський обрахунок хоть на один карбованець, аби тільки доказати, що Дума хоче не впустити свого права, даного їй законом,—визначити такий, або такий обрахунок і по тій статті. Ради сього навіть праві члени Думи радили зменшити урядовий обрахунок хоть на один карбованець... Бо не в грошах, мовляв, була справа, а в парламентському праві.

Однак все-ж таки й після того, після «парламентського карбованця», один з високих представників уряду, один з міністрів ще так недавно забажав зазначити, що в нас парламенту „слава богу, нема“. Президент парламенту, се-б то голова Думи, назвав той вираз „недоладним“, однак на другім засіданню мусів узяти свої слова назад... сказав, що він справді не має права обмірковувати міністрові слова, не має права «кваліфікувати» їх, вказувати таку чи иншу прикмету їх.

Та чи то тільки в словах уся справа (хоть і слова багато значать ..).

Яка доля спостигне думські вчинки, ті постанови, що вона винесла, часом ціною значної боротьби й суперечок? Є чутки, що в Державній Раді скілька важніших постанов буде одкинута: не пройде ухвалений Думою законопроект про до-строчне одпускання арештантів, про Амурську дорогу й инше; націо-

нальна справа становиться в Державній Раді теж зовсім по иншому, ніж у Державній Думі,—і навряд чи ввійдуть в життя навіть ті невеликі полегкості в сьому обсягу, що були сподівані від Думи.

Поживемо, побачимо. А поки-що цікаво, які свої постанови винесе Державна Дума до літньої перерви.

Державна Дума.

Засідання 26-го Квітня.

(Про число новобранців).

З початку засідання Волконський (що був головою) сказав:—Вчора, на нічнім засіданні, член Думи Пурішкевич в своїй промові вжив образливих слів проти другого члена Думи. Тих слів за галасом я не почув. Тепер я прохаю в Думи вибачення, що не зупинив Пурішкевича, бо образливі слова, сказані в Думі, зневажають саму Думу.

Далі говорилося про те, що було на черзі про число новобранців.

Половцев говорить, що слід звернути особливу увагу на те, кого брать у службу морську, бо до сього часу у флот приймалися робітники, се-б то соціал-демократичні комітети, а вони-ж то найперше й стріляли в наші порти. В кінці промови Половцев заявив, що слід домагатись, щоб євреїв не приймали у військо.

Пергамент говорить в оборону євреїв, доказуючи, що число втікачів од військової служби поменшиться тоді, коли становище євреїв відміниться.

Войлошников заявив, що соціал-демократи будуть подавати голос проти встановленого числа новобранців через те, що в сей час наша армія є полицейська команда.

Після перерви редакційна комісія, розглянувши законопроект про число новобранців, внесла і Думу доклад.

Воєнний міністр згодився, щоб доклад прочитали на відкритім засіданні.

Законопроект по докладові редакційної комісії прийнято без суперечок і передано в Державну Раду.

По докладу редакційної комісії приймають і законопроекти, що були ухвалені Думою на минулім засіданні і передаються в Державну Раду.

На предсідательське місце зійшов Хомяков сказав: На вчорашнім засіданні, коли обмірковувався обрахунок залізниць, я не дозволив після промови Уварова говорити про слова міністра, сам зробив оцінку цим словам. Вважаю, що Дума не має права обговорювати вчинків свого предсідателя, але сам предсідатель, коли признає потрі-

ним, повинен пояснити свої слова. Я признаю, що поступив некоректно (негарзд) відносно міністра, бо дозволив собі оцінку його слів; поступив некоректно й відносно членів Думи, бо не дозволив обговорювати слів міністра.

Під кінець промови Хомяков заявив, що говорив він ради того, щоб потушить ту искру, що може викликати пожегу в Думі.

Засідання 28-го Квітня.

(Обміркування обрахунку міністерства юстиції).

Докладчик бюджетної комісії **Восійков** вніс формулу переходу до чергових справ, де говориться про те, що потрібно виробити штат, що буде показувати число сенаторів і те жалування, що вони одержують.

Щегловітов, міністр юстиції, доказує, що побільшення трат міністерства на біжучий рік не повинно дивувати членів Думи, бо всім відомо, що чини судового відомства одержують дуже мале жалування і його слід побільшити. „Зтвержуючи обрахунок міністерства юстиції, Дума повинна пам'ятати значіння судової влади. Судова влада охороняє права держави і зміцнює правовий ґрунт громадянства й держави“.

Гегечкорі, признаючи хитке становище нашого суду, критикує діяльність сенату й особливих присутствій судових палат. Промовець доказує, що теперішні судді на послугах в уряді і уявляють із себе полицейських чиновників. В наш час є не суд, а зваряддя реакції й народнього порабощення. Праві депутати починають кричати і не дають говорити промовцеві. Предсідатель дзвонить і кличе до порядку. Гегечкорі кінчає свою промову так: Сподіваюсь, що всі справжні демократи з'єднаються з нами і одмовляться давати гроші на жандармерію та поліцію. Промовець читає формулу соціал-демократичної фракції, де признається необхідним відкинути обрахунок міністерства юстиції.

Родічев говорить, що суд є ґрунт держави, але в Росії цей ґрунт не міцний, бо судді залежать від адміністрації. Далі **Родічев** говорить, що слід дбати про те щоб обновити суди засновані в 1864 році.

Замисловський заявив, що не слід зважати на промови соціал-демократів та кадетів, бо вони тому не задоволені судом, що той суд засудив їх товаришів.

Щегловітов, міністр юстиції, відповідаючи на ті заводи, що були зроблені судові з приводу залежності його від адміністрації, говорить, що в час великого не порядку в державі урядові треба щільно придивлятися до всіх своїх представників і, коли вони не відповідають його завданням, хоч-би то були й судді, уряд із прямого обов'язку перед державою повинен їх змінити.

Пурішкевич заявляє, що праві депутати виступлять проти заведення в судах тієї мови, що нею говорить ілюд тієї місцевості, де відбувається суд.

Далі Дума голосуванням постановила розглянути обрахунок по окремих номерах.

На черзі розглядання обрахунку тюремного відомства.

Докладчик **Восійков** читає доклад, де бюджетна комісія постановила зменшити трати на 1,900,000 карб.

Після недовгих суперечок Дума ухвалила обрахунок, зменшивши його на 1,900,000 карб., що призначалось на покриття старих боргів тюремного відомства. Дума постановила, щоб на покриття боргів був поданий урядом в Думу новий законопроект.

Засідання 29-го Квітня.

(Обміркування обрахунку міністерства внутрішніх справ).

На черзі доклад бюджетної комісії по обрахунові прибутків і трат міністерства внутрішніх справ.

Докладчик **Ветчинін** повідомляє Думу, що обрахунок складено докладно, так що комісія зробила тільки незначні відміни.

Маклаков у довгій промові доказував що способи керування державою стоять у протиречності з законами. Це найбільше помітно по за межами Петербургу, де власті, обходячи закони, вживають різних утисків що до печаті, громадської думки, професійних товариств і т. и. Для прикладу **Маклаков** пригадав кілька незаконних вчинків московського генерал-губернатора **Гершельмана**.

Моевдорф заявив од імені союзу 17-го октября, що октябристи будуть допомагати урядові вивести Росію на шлях правди й закону і будуть дбати про те, щоб усі представники власті відповідали своєму призначенню і не творили протизаконних вчинків.

Пурішкевич доказує, що теперішні представники уряду своїми вчинками приносять тільки користь державі, що до сього часу не втихомирилась. Далі він нападає на печать і говорить, що її треба ще дужче придавити, бо вона приносить велику шкоду.

Князь Голіцин говорить, що в державі завелась велика сила таких представників власті, що не зважають ні на закон, ні на голову власті, а на своїх місцях сами творять суд і управу.

Замисловський, обороняючи генерала губернатора **Гершельмана**, говорить, що він нічого не творив ради своєї користі, а стояв на варті державних інтересів.

Бобринський обвинувачує поляків, що вони не дбають про те, щоб працювати вкупі і завести у

всій державі самоврядування, а вимагають автономії.

Аджемов доказує, що уряд і до цього часу підтримує старий порядок.

Дювський, знайомлючи Думу з політичним станом Польщі, доказує, що боротьба з націоналізмом не має під собою жодних підстав і тільки задержує культурний зріст пригноблених національностей.

Кузнецов (соціал-демократ) говорить, що уряд підтримує ті партії, що бажають скасування Думи і допомагає союзові руського народу.

Промовець од імені соціал-демократів вносить формулу переходу до чергових справ, де признається потрібним не ствержувати обрахунка міністерства внутрішніх справ.

Далі суперечки зупинено до другого засідання.

ВІСТІ.

◆◆ **Знищення папірових грошей.** Рада державного банку, зважаючи на те, що останніми часами подано до банку для обміну багато папірових грошей, постановила знищити їх на 35 мільйонів; крім того недавно було знищено на 25 мільйонів. Зосталось ще папірових грошей на 1,100 мільйонів карбованців.

◆◆ **Заборона польської мови.** Мінська поліція одержала наказ не дозволити вживання польської мови на засіданнях різних товариств. Коли на засіданні хто небудь скаже промову по польськи, то засідання має бути закрито. Тільки ті товариства можуть вживати польську мову, що мають в своїх уставах зазначене право на те.

◆◆ **Жінки-союзиці.** На сіх днях зібралися жінки, члени „союза руського народа“ і говорили про всеросійський з'їзд жінок, що швидко має бути. Вони зважили просити градоначальника, щоб він заборонив той з'їзд, бо, мовляв, таке зборище буде настроювати людність на революційний лад. Окрім того постановили ширити думку проти виборчого права жінок, особливо серед селянок.

◆◆ **Продаж горілки в союзницьких чайних.** В Петербурзі, в союзницькій чайній, у служителя, поліція конфіскувала сорок пляшок горілки. Відданий до одвічальності служитель заявив, що всюди в союзницьких чайних продається горілка і союзники проти цього нічого не мають.

◆◆ **Про Пурішкевича.** Зважаючи на надзвичайне поведження в Думі Пурішкевича, кілька депутатів збираються заявити в думської трибуни про потребу обслідування розумової кебети Пурішкевича. Вони думають, що Пурішкевич божевільний, а з такою хворобою не можна бути членом Думи.

Де які октябристи згожуються підтримати, що збираються внести в Думу заяву про Пурішкевича.

◆◆ **Толстой і сектанти.** Петербурзькі сектанти, що наближаються до вільних християн, написали до Л. Толстого, з приводу його надрукованого листа, де він висловив бажання посидіти в „добрій, настоящій тюрмі“, замість святкування ювілею. Сектанти радять Толстому скористати з ювілею, досягти під час свого свята, щоб було увільнено з тюрем тих людей, що сидять за політичні та релігійні провини, щоб було повернено в Росію емігрантів. Толстой одповів на се так: „Хоч ваша рада дуже добра, але я не можу ужити її, бо я з самого початку відносився зовсім неприхильно до чудної, і такої невідповідної моїм поглядом, вигадки святкувати мій ювілей. Я собі постановив не висловлювати ніяких бажаннів з приводу сеї вигадки. Окрім того, я певен, що коли б я навіть і висловив таке бажання, як ви радите, то його не вволять.“

Всеросійський коопераційний (спілковий) з'їзд.

З'їзд цей був таким цікавим з'явищем, що слід на йому спинитися. Зібралася в Москву на з'їзд велика сила, — більше 700 душ, — заступників різних економічних спілок, товариств, та артілів, що заснувалися по всіх краях Російської держави.

Відкрив з'їзд председатель московської спілки потребительських товариств Каблуков, а Гібнер, від організаційного бюро, привітав членів з'їзда і сказав про те, які вироблено основні правила, обов'язкові для всіх членів з'їзду: Перше всього організаційний комітет признав, що з'їзд не повинен торкатись релігійних та політичних питаннів, щоб не пошкодити з'їздові. Далі комітет порадив вибрати в старшину тих осіб, що він намітив.

Більшістю всіх присутніх, проти шести голосів, з'їзд ухвалив наказ і більшістю голосів вибрав ту старшину, що радив комітет. Председателем з'їзду вибрано було декана економічного відділу петербургського інституту, професора Поснікова, товаришами председателя — вибрано Каблукова, Беретті, Войцеховського і Прокоповича.

Секретарями: Тотоміанца, Кобелева, Горбунова і представника кооперативного відділу полтавського сільсько-господарського товариства, Юр. Соколовського.

Посніков, подякувавши зібрання за велику честь — вибрання його председателем, сказав, що він сподівається великих наслідків від тієї справи, що з'єднала їх на цім з'їзді. «Кооперативний рух має велике значіння в нашім соціальнім житті і коли той рух в де-яких місцевостях Росії ще не виявився, то це тільки через те, що не з'єднався в загальну течію». На останку засідання, председатель сказав, що вся праця з'їзду буде мало користна,

коли цей з'їзд не повториться. Треба дбати, щоб з'їзди були періодичні, а для цього слід заснувати таке бюро, щоб воно вело справи з'їздів.

Далі говорились привітання від різних представників, в тім числі привітання від представника Буковини, д. *Кузєка*. Він зазначив, що в Австрії кооперативний рух дуже поширюється, і побажав такого-ж поширення кооперативному рухові в Росії. Промова Кузєка дуже всім сподобалась. Говорив він по українськи.

Після перерви *Тотоміанц* прочитав доклад про кооперацію за границею.

Докладчик подав історичну розизраву про заснування та поширення в Західній Європі різних спілок і зазначив, що кооперації зробили дуже багато для сільського господарства. В Англії потребительські товариства мають до 2¹/₂ мільйонів членів, а вкупі з їхніми сем'ями до товариств належить *чверть всієї людності* в Англії.

Тотоміанц переказав промову міністра Дербі, що був председателем на однім спілковім з'їзді і сказав, що розмови й постанови з'їзду мають більш значіння, ніж більша частина того, що говорить в англійським парламенті та на народніх зібраннях. В кінці промови Тотоміанц сказав: спілкові товариства не вимагають від уряду ніяких допомог, а тільки бажать, щоб їм дали спокій, не заважали працювати.

Поссе сказав у своїй промові про завдання спілок взагалі й почасті в Росії. „Ми всі, сказав промовець, брати й товариші і маємо підтримувати велику ідею братерства й мира. Наш дух—дух творчий, але в той же час і руйнуючий, бо він має руйнувати утиски людини над людиною.

Представник поліції почав домагатись, щоб промовцеві було заборонено провадити проповідь незволених партій.

Докладчик заявив, що він безпартійний і ніякої проповіді не думав вести. Під кінець, промовець заявив, що без спілок неможливо поліпшити селянське господарство, навіть і тоді, коли селянам дадуть більше землі. „Од спілок залежить і вирішення аграрного питання.“

На вечірнім засіданні члени з'їзду поділились на чотири розділи: розділ потребительських товариств, розділ дрібного кредиту, сільсько господарських товариств, розділ артільних товариств. На засіданнях цих секцій були прочитані доклади, що знайомили членів з'їзду з тим, як стоїть спілковий рух в різних місцевостях Росії.

18-го квітня загального зібрання не було, а відбулись засідання відділів та комісій.

У відділі потребительських товариств обмірковувалось питання про те, як потребительські товариства могли-б краще вести свої справи.

З приводу цього *Пурін* і *Латузін* прочитали доклади.

Пурін доказував, що керування справами потребительських товариств тепер—не добре, через те, що всіма справами порядкують приказчики. Докладчик признав, що найкраще ведеться справа в германських потребительних товариствах: там керують справами три душі, або й більше; вибіраються вони на загальних зборах товариства, одержують плату, але владуть *застивою* у товариство і тим відповідають за непорядки в керуванні справами. Пурін подав ще пораду, щоб крім звичайної ревизії, були ще й раптові.

У відділі трудових артіль читав доклад відомий діяч по артільній справі, Микола Левицький, між иншим він зазначив, що трудові артілі мають бути великою підмогою у боротьбі з безробіттям і взагалі з капиталистичним строем теперішнього життя.

В відділі дрібного кредиту професор Желізнов подав доклад про потребу заснувати центральний спілковий банок, такий, щоб складався з капиталів товариств і окремих особ.—Комісія признала потрібним заснувати такий банок і виробила деякі постанови, що мають бути ґрунтом для заснування спілкового банку.

В засіданні відділу *сільсько-господарських* товариств докладчик *Крайнський* розказав, у якому стані такі товариства в Данії та Германії, і зазначив, що сільсько-господарських товариств у Росії мало і робота їхня обмежена. Щоб поширити свою діяльність товариства повинні, мовляв докладчик, взяти на себе підкуп і перепродування різних річей сільського господарства.

Другий член з'їзду, Бобрицький, прочитав доклад про *сільсько-господарські товариства у Полтавщині*, та про те, як вони ведуть продаж селянського хліба. З докляду видно було, що товариства, навіть з невеликими коштами, можуть багато зробити в справі продажу селянського хліба. Докладчик доказував, що справи товариств поліпшають найбільше тоді, коли товариства з'єднуються в спілки.

Третій докладчик, Балакшін, говорячи про дуже великий розвиток у Сибірі артільних маслобонь, зазначив, що найкраще розвилось діло тоді, як 60 артіль з'єднались у одну спілку; вона має тепер 160 тисяч орудного копиталу, свій магазин і свою газету.

19-го квітня відбулось загальне зібрання всіх чотирьох секцій, де було висловлено бажання з'єднати всі кооперативні товариства. На цім засіданні *Бажавє* знав питання про вшанування пам'яті Чупрова. З'їзд прийняв з приводу цього таку резолюцію: „Пам'ятаючи заслуги Чупрова в справах

вияснення та популяризації кооперативної ідеї в Росії, з'їзд постановив: 1) Признати бажаним заснування центрального музею та бібліотеки імені Чупрова. 2) Доручити організаційному комітетові збирати на це жертви. 3) Признати бажаним, щоб періодичні кооперативні з'їзди йменувались Чупровськими.

Гр.

На Україні.

◆◆ **Аслановська справа.** В кінці Квітня виявилось, що начальник Київського „сискного“ відділу, (таємної поліції), Асланов, робив усякі незаконні вчинки. Почалось слідство і виявилось, що в сискнім відділі творились страшні зловжитки. Урядовці сискного відділа сами водили злодіїв в театри і показували їм, кого можна обікрати. А як поліція й арештовувала злодіїв, то Асланов випускав їх на волю, а за те брав з них гроші.

Під час допиту Асланова та його помічника Зелло, потрусили у їх дома, і знайшли багато таких документів, що свідчать про незаконні вчинки цих урядовців.

Асланова і Зелло заарештовано і посажено в тюрму. Проти них виставляється обвинувачення по 362 ст. карного закону, що загрожує каторгою до 8 літ.

◆◆ **Закриття товариства учителів.** Катеринославське губернське присуствіє, що відає справи товариств та спілок, закрило товариство вчителів Слав'яно-Сербського повіту.

◆◆ **Землемірські курси.** В кінці Квітня у Києві розпочалась наука на урядових землемірських курсах, що мають підготувати землемірів для землеустроїтельних комісій. Курси ці однорочні й наука викладається вечорами, а се дає змогу вчитися й тим, що де небудь служать. Вчать на курсах дармо.

◆◆ **Церковно-учительська жіноча семінарія.** Ще торік Винницька мійська дума просила, щоб Св. Синод заложив у Винниці церковно-учительський інститут. Тепер стало відомо, що Синод хоче заложити на Подоллі жіночу церковно-учительську семінарію, а може навіть інститут. Можливо, що тая семінарія чи інститут буде не в Винниці, а в Кам'янці.

◆◆ **Нова залізниця Полтава-Конотоп.** Інженірові С. А. Чмутову Полтавська губерська земська управа доручила зробити досліди для збудування нової залізниці Полтава-Конотоп. Чмутов вже зробив ці досліди і подав в управу зовсім готовий нарис тієї залізниці. Там вилічено, що заліз-

ниця з Полтави до Конотопу протягнеться на 234 верстви, а віточка, що злучить ту дорогу з городом Гадячем, буде завдовжки 7 верст. Хоч ся залізниця має проходити сливе коло самого Гадяча, але не можна провести її біля самого города, бо се дуже дорого коштувало-б, через те, що гадяцький берег річки Псла дуже крутий та весь у ярах і долинах. Отже через те приходиться приточувать віточку між одною й другою дорогою аж за сім верст од Гадяча. Для цієї залізниці прийдесться робити багато висипки ґрунту, особливо коло Полтави; вилічено, що на те, щоб зробити звід дороги вгору, в однім місці коло Полтави, треба 2 міліони карбованців.

◆◆ **Переселення.** В кінці Квітня з Полтавщини виїхало в Сібір 500 хоодаків; вони мають обдивитись землю в Тургайській області. Недавно повернулись з Сібіру хоодаки в села Безпеки й Молочки Волинської губернії, що записали на себе участки землі. Тепер з обох сел трохи чи не всі селяне переселяються на Сібір.

◆◆ **Страшна подія в тюрмі.** В Катеринославській губерській тюрмі, в помешкання кінної сторожі, кинуту чималої сили бомбу. Вона вдарила в кам'яну огорожу, але нікого не поранила. В будинках поблизу порозбивалися вікна. В той час, як кинуту бомбу, арештанти думали повтікать через огорожу, але військова сторожа зустріла їх вистрілами. Вбито та вмерло од ран 29 арештантів, ще е поранених 28.

◆◆ **Судова справа колишнього депутата В. Хвоста.** 4-го Травня в Київським окружнім суді розбірано справу В. Хвоста, що обвинувачується за розповсюдження поміж селянством неправдивих відомостей про діяльність чернигівської адміністрації. В. Хвіст уже давно сидить в тюрмі, бо в його е ще кілька судових справ.

Приводом для розбіраної справи було те, що він умістив у київській часописі „Київській Голос“ в 1907 році листа до селян, а в тому листі запрохував селян писати йому про всі незаконні вчинки адміністрації; се на те, щоб він мав змогу подати запитання міністрові внутрішніх справ про ті вчинки. Обороняв В. Хвоста присяжний адвокат Д. Морголін, доказуючи невинуватість підсудного, бо в той час дозволялось подавати скарги депутатам.

Суд признав В. Хвоста винуватим і присудив його в тюрму на три місяці.

◆◆ **Пограбування пароплава на Дніпрі.** На параход, що їхав з Кременчука до Києва напало п'ять грабіжників. Вони забрали в копитана більше тисячі карбованців, а потім взяли з пароплава човна і втекли. Полція дуже пильно розшує грабіжників, але до сього часу нічого про них не довідалась.

* * *

Колись були і в мене крила,
І серце рвалося з грудей,
Хотілось жити, працювати,
Хотілось вмерти за людей.

І мрії пишнії родились
В палкій юнацькій голові.
Та все зів'яло, помарніло
В щоденній дрібній боротьбі.

Юнацькі сили, пишнії мрії,
В тій каламутній течії,
Що зветься в нас „життям буденним“,
Десь заховались у багні.

Все більше серце холодіє,
Грубіють всякі почуття,
І мляво сунеться до смерті
Нікчемне, сірее життя.

Людмила Волошка.

Зімова Оксана.

(Нарис).

Напившись вранці чаю, я вийшов і сів на ганку. Був теплий та ясний осінній день. На блакитному небі не було ні хмаринки; сонечко привітно лало світло та тепло, мов-би в останній раз прощаючись на довгий час з божим миром.

Вранці був мороз; він де-не-де й тепер білів по затінках на в'ялому безлистому бур'яні та на жовтій травиці. Деревя стояли вже всі голі. Веселі, жваві горобці літали табунами з місця на місце й цвірінчали один поперед одним, мов-би на сільському сході громада радила якусь раду.

Невгамовні галки літали над головою й тим осіннім криком навівали на душу якийсь сум.

Посеред двору лежали, повитягавшись, собаки й грілись на теплому сонечку, мов-би знали, що воно хутко сховеться на-довго і не буде так щиро посылать свого тепла. Я сидів і думав: про тепле літо, що так швидко пролинуло, про зиму, що настає, про холода, морози, хуртовини, про те, як сумно та сумно буде мені самому перебувати ту зиму... А тут і старість надходить... А там далі, далі,—там темно і туди вже не заглянеш!...

Проти мене у дворі недалеко від кухні сто-

яв колодязь з великим колесом. По один бік колодязя стояло корито, з його напували товар і коней, а по другий бік лежав привезений дуб. За колодязем були ворота на улицю.

В дворі було тихо. Довго б я сидів та думав свої невеселі думи, коли се стукнула хвіртка біля воріт і загавкали собаки.

Я підвів голову: у хвіртку увійшло щось чудне,—на перший погляд не можна було й розібрати чи воно чоловік, чи жінка. Було воно таке широке, що в-силу пролізло в хвіртку.

Через плече в тієї людини була перекинута лобака, мов коромисло, на обох кінцях тієї лобаки вісіло по великій торбі. На спині теж були торби, в руці був ціпок.

У нас на Україні, колись давно, був такий звичай: на Великдень збиралась челядь, вибирала двох дорослих дівчат, а третю невеличку, що становилась тим на плечі; убірали всіх дівчат плахтами, червоними та зеленими запасками та шовковими платками, всяким намистом, та стьожками; малій дівчині, що стояла вгорі, давали в руки по великому ціпку, й виходило воно, мов-би одна висока та здорова дівка; звалась вона „туреля“. Ходила челядь з тією „турелею“ по селу з музикою та веселими піснями.

Глянувши на те, що ввійшло в двір, я зразу згадав турелю, а воно підійшло до дуба біля колодязя, зкинуло свої торби з коромисла, положило їх на землю, само сіло на тій володі. Тоді тільки я роздивився, що то була жінка.

З кухні вийшла молодиця Марина.

— Марино!—гукнув я—іди сюди, та скажи мені, що́ то воно таке?

Марина глянула туди і сказала:

— А! то зімова Оксана.

— Відкіля ж вона і що воно таке? знов спитав я.

— Хто її знає: я ще була зовсім малою, то й тоді вона була така. Ходить вона і літом і зимою отак як бачите; не боїться вона ні холоду, ні морозу; часто й ночує зимою на дворі; за те й літом ніколи не роздягається. Кажуть люди, що вона зовсім ще молодою дівчиною служила в одного батюшки. У батюшки був син, молодий ще панич; учився він десь. І з тим паничем покохалась Оксана. А за лихом далеко ходить нічого! Побачила Оксана, що швидко їй маги дитину... Стала дуже журиться та сумувати.

Раз прачки прали на ставбу й витягли з води дитину. Видно було, що мати, вродивши їй, віддала русалкам. Кипулись до Оксани. А тут ще й батюшка став жаліться, що Оксана верала у його дочку разків скілька доброго намиста та золоті серги. Батюшка з пересердя через такий клопіт прочитав, кажуть, над Оксаною якусь молитву.

Приїхав становий, до Оксани.

Призналась Оксана, що дитину вродила во-

на і кинула в воду; а за намисто та серги—так і не призналась.

Взяли Оксану й повели до острогу. Місяців через скільки її випустили і пішла вона блукать та збирать всяку рвану одержу, всяки клапті, ганчірки, мотузки. Оце вам і все,—сказала Марина, більш я нічого не знаю.

Сумно та жалко мені стало і підійшов я до Оксани, щоб побалакати з нею. Сиділа вона на дубовій колоді і щось шукала в своїх торбах.

Надягнено на ній було штук п'ять або й більше всякої одержу, такої, що від неї висіло саме гноття; підперезана вона була верьовкою, кругом телпалося причеплене шмаття та ганчірки.

На одній нозі був набутий старий повстанний чобіт, а на другій резинова калоша; голова була обв'язана ганчірками й всяким мотуззям. На виду вона була бліда та худа. Літ їй, мабуть, було з сорок. Видко було, що колись-то вона була хороша, чорнява, чорнобрива... Очей її гаразд не можна було роздивитися, вона їх все опускала додолу. А то блисне на тебе якимсь холодним поглядом, мов мертвим,—нічого в йому не можна було розібрати, якийсь мов сталений він був, не приемний.

— Здорова, голубко!—мовив я, підійшовши до неї.

— Здоров,—промовила вона й усміхнулась якоюсь холодною, мертвою усмішкою.

— А скажи мені, як тебе звуть? спитав я.

— Мене?—знов усміхнулась вона:—мене звуть, Зімова Оксана. А в саду вже груш, мабуть, нема?—зараз після того спитала вона.

— Нема,—сказав я. Скажи мені, чого-ж тебе звуть Зімовою Оксаною?—

— Чого?—бо я люблю зиму. Зімою сніг та лід... А той собака мене не вкусить?—вона показала на мого Яничара, що лежав серед двора на теплому осінньому сонечку.

— А у вас нема чорного платочка?—спитала вона,—дайте мені чорний платочок.

— Нема,—сказав я і дав їй четвертака, на, купи собі чорний платочок.

Вона взяла, подивилася й сказала:—срібна грошина... Нате, не хочу, не треба, і простягла руку, щоб оддати мені гроші.

— Не хочу; скажуть, що я вкрала.—Вона віддала мені четвертак.

— Може ти хочеш їсти? спитав я.

— Ні, не хочу. А в садку вже груш нема?—знов спитала й почала щось шукать в своїх торбах.

— А може ти хочеш чаю? Я звелю дати тобі чаю.

— Чаю? хочу; він добрий; я люблю чай, він теплий.

Я звелів принести їй вухоль чаю, сахару й

булки. Вона все те взяла у руки, постановила на коліна й замислилась.

— Оксано! чом же ти не п'єш чаю? трохи згодом спитав я.

— Чаю? я люблю чай,—і стала п'ить. Випивши чай, вона сказала:

— Спасибі, я більше не хочу. А чай добрий, теплий.

— Оксано, голубочко! скажи мені,—почав я,—у тебе був чоловік? ти була замужем?

— Чоловік? то в Оришки був чоловік, та вмер, а вона пішла в черниці.

— Я не за Оришку питаю,—сказав я,—а я хочу знать, чи в тебе був чоловік? скажи мені, серце.

— У мене?—не було.

— А хіба ти ніколи нікого не кохала?

Вона з-під лоба кинула на мене вже не той мертвий, а якийсь блискучий, гострий погляд.

— А же-ж у тебе, Оксано, була колись дитина? сказав я тихо.

Вона знов окинула мене тим-же горячим поглядом, почервоніла, та аж винулась.

— Тихо... мовчїть!.. не можна... не треба... й знов стала шпоратися в торбі.

— Оксано, скажи мені, голубочко, кого ти кохала? де твоя дитина?—

Вона покинула торбу, підвела голову й подивилась на мене якимсь ясним поглядом,—в йому було вже видно щось людське; голос її затремтів і вона сказала:

— А ви нікому не скажете? нікому, ні, ви добрий, ви не б'єте, не проганяєте мене.—Опустивши голову, вона замовкла.

— Оксано, розкажи мені, серце, я нікому не скажу.

Вона підняла голову і я побачив у неї на виду слюзи, вони блищали на сонці мов ясні перли.

— Еге!.. розкажуть... То було давно... давно,—почала вона. Я була зовсім ще молодою дівчиною; хороша я була, висока, чорнява, чорноброва, повна та червона на виду. Всі люди казали, що я була гарна. Була я сирота,—не було в мене ні батька, ні матері; сама я собі була на світі й служила у батюшки. Батюшка був удівець; мав тільки дочку-панночку, та сина-панича. Учився десь той панич в городі й приїздив до дому тільки на святки, на Різдво та на Великдень, і на літо. Хороший він був: високий, мов гнучкий ясень, вчере аж на плечі падали, а погляд ясний та веселий. А як заспіва було пісні, то у мене аж серденько мліє. Піду бувало я до криниці по воду і він там... Забалака до мене тихо та ласкаво, обніме мене рукою й подивиться в очі, й поцілує. А в мене серце б'ється, б'ється...

— Оксано!—сказав він мені раз:—як полягають наші спать, прийди до мене в садок під грушу, під оту високу, що там далеко, в кінці стежки.

Як полягали всі спати, я погасила каганець і сама не своя пішла під високу грушу... Довго ми там сиділи. Вже на краю неба червона смужечка зайнялась, як я пішла до хати... Кожної нічки я ходила під високу грушу, аж поки він не поїхав на своє учіння кудись у город... На Різдво не було, а я стала замічати, що зо мною щось не добре діється. Люди стали сміятися з мене й глузувати; і стало мені сумно та досадно. Й зблідло моє личенко, полиняли чорні брови, змарніла я вся, та схудла. А все таки я ждала його, на щось надіялась. Коли чую перед Великоднем: прислав батькові листа, що не приїде. Чого-ж се так? То він умисне не хоче приїздити, щоб відпуратися від мене?.. Йому про все байдуже!.. Він хоче, щоб люде подумали, що я так собі волоцюга якась... Цілу ніч я плавала, передсвітом вродила дитину... дочку... Ніхто того не бачив і не знав. Понесла я її до річки й кинула в воду русалкам. А днів чверез скільки приїхав становий і звелів узяти мене до острогу,—буцім-би то я у панночки вкрала добре намисто та золоті серги.

Щож! дитину свою я оддала русалкам, бо вона моя. Тільки моя, бо й батько її відпурався, нікому вона не потрібна! А намиста та серег, да лебі, що і не брала. На що воно мені? нехай хто щасливіший прибірається!.. сльози знов закапали в Оксани з очей.

— Сумно та страшно було в тому острозі! Я незабаром захворіла, що діялось зо мною, я не знаю. Як трохи очуняла, мене випустили. Якийсь там суд вийшов, щоб випустить, та й лікарь казав, щоб пустили вже.

Як мене випустили,—се вже знов літо було... друге... а й думаю:—Піду ж я до річки, до своєї русалочки... Пішла до річки й сіла на березі..

Оксана знов опустила очі, похилила голову.

— Коли моя русалочка вийшла з води й каже мені:

— Мамо! іди по світу та збирай мені худобу, придане, а як назбираєш, тоді прийдеш до мене.

І жду я не дідуюся того часу, коли мені можна буде піти до моєї русалочки. Вона, мабуть, журиться за мною... Оксана заплакала.

Я стояв... Голова в мене завернулася і ноги трусились. А вона знов підняла голову, та вже не дивлячись на мене, сказала:—А як звать того собаку? і показала рукою на мого Яничара. Я, дивуючись, глянув на неї. Коли се вона підвела погляд на мене й спитала знов:

— А в саду вже груш нема? І сама собі одказала:—Нема! Іх мороз поїв, як падали на стежку, на траву... Мороз поїв!.. Вона знов усміхалась тією страшною льодовою усмішкою і погляд знов став такий, як давніш...

Мені стало важко; я відійшов од неї, сів на ганку. А вона, посидівши ще трохи, встала, пона-

дівала свої торби на себе й на коромисло і сказала мені:

— Прощайте! я піду. Туди... Й пішла, стукнувши хвірткою, на улицу.

Я сидів на ганку; у мене боліла голова, а серце давила важким камнем якась туга.

Я встав і пішов проходиться по садку, щоб хоч трохи розважитися.

Під ногами шелестів позоввільний, сухий лист. Всі дерева й безлисті вуці стояли сиротливо, опустивши віття, мов журились за минулим теплим літчком; тільки сосна, тая краса зими, стояла гордо, випроставши стан, і кивала мохнатим верхівлям, перебірала гіллячками, мов-би, насміхаючись, промовляла: „не боюся я ні ваших холодів, ні снігу, ні морозу; буду я й тоді тава-ж зелена, горда й пишна та щаслива“.

Солові і всяка инша Божа пташка уже одлетіли у вирій; не літали розмальовані метелики; в траві не тріщали жваві коники; все було тихо й пусто. Тільки ворона на все вороняче горло кричала і крик її немов стогоном одкликався у моему хворому серці.

Я дійшов до річки. Старі верби спустили безлисте віття аж до самої води. Густий та довголистий рогоз ще зеленів; високий та тонкий очерет, схиливши китиці, коливався й тихо шелестів, мов-би ті головки щось говорили по-між собою. Широке латаття, чистенько обмите, блищало на сонці. Але живого створіння й тут не було видно; й тут було сумно та пусто. По той бік річки широкою та довгою стьожкою простяглися жовті піски, а за ними вже йшов наш український степ і кінчався тільки там, де синє небо сходилося з землею.

Де-не-де на тім степу мріли, сумуючи, високі могили, згадуючі, як колись-то давно на тому вільному степу паслись табуни диких коней, як на тих конях, мов буря, проносились вільні запорожці.

Я став на березі й думав: мені було жалко й соромно за людей, було жалко Оксану, немов було жалко й самого себе.. Довго я, мабуть, стояв-би тут, як би холодний вітерець з річки не дихнув на мене, а мов-би прокинувся від тяжкого сму, хоч все не переставала давити серце якась нудьга; на душі було важко й хмурно,—я повернувся і пішов до дому. А передо мною все, мов-би жива, стояла „Зимова Оксана“ з тим мертвим поглядом та льодовою усмішкою.

Сергій Мартос.

Полтава.

Ранком.

Мла розвіялась, ростанула, зорі зблідли, місяць згас,
 Десь хмарина з неба глянула і в блакиті щезла враз.
 Соловейко, день вітаючи, тьохнув голосно в гаю,
 Наче перли розсипаючи пісню раннюю свою.
 Тихо-тихо... Над долиною сизий стелеться туман,—
 Взяв, повив немов тканиною і садки й двори селян.
 Небосхід вогнем займається, промінь барвами тремтить
 В сльві золота пишасться все, що хоче й може жить.
 Тільки сутіні за скелями поховались мов живі...
 Промінь бризнув над оселями, ген розсипавсь по траві.
 Ліс стоїть в вінку яскравому. Звідусіль дзвенить хвала
 Сонцю ясному, ласкавому, богу слява і тепла.

Пилип Капельгородський.

Кудюю йти?

(Уривок із щоденника молодої людини).

... „Хоч я і не який-небудь Геракл, не ватаг російського спаса Ілля Муромець, одначе і перед мене в'ються тоненькою гадиною заповідні стежки. І от мушу думати, пильно міркувати, якоюсь саме стежкою піти щоб вийти в люде, прийти до людей... Навколо безладдя панує, якийсь наркотичний псіхоз опанував всіма. Скрізь бачу я не людей, а явісь чудні істоти... і духу, духу живої, чулої людини там не бачу, не чую. Де не поткнусь, усюди якийсь сум, мов би зімова хуртовина зналась на душі у кожного. Ніде ні поради а ні привіту. Всяк про себе лишень дбає та вовкдм дивиться на иншого. Ніби—запрись в свою конуру,—понуру, остогидлу хатину, та й сиди і... чекай. Чекай... Чого?! Може чуда з неба. Але його тепера не бува? і хоч скільки жди—не дочекаєшся. Це марво; Золоті мрії, думки, так і зостануться думками тільки, не більш. Але що ж робить? Що робить тоді мені, сучасній людині? я-ж кість від кости тисячів инших, що видіють тепера в цьому дивному віці. Так не можна! Не можна стояти подаль від хвилі життя. Море життьове пливе, хвилює що раз, а доки ж я стоятиму подаль, коли надумаюся така щось робити? Час не ждатиме: він біжить невпинною ходою і його ніяка сила не спинить. І не вернеться він... не вернеться так само, як і мої безтурботні дитячі літа!

Дитячі літа! минули без воріття. Багато згадов по собі полишили. Вони для мене дорогі, коханий мій читачу, мій порадинику щирій. З тобою хоч душу одведу, молоду ще душу, але вже

зморену ваготою життя. Не жени від себе мене! Порады! Вгамуй боляче серце і душу. Що в світі маю діяти? де голову буйну свою прихилию? Широкий він, той світ, просторий він і гарний здається, та веселий... Прекрасний світ, та не всім. Мене він настроює на сумний стрій: наче безодня перед мене розверзається і там внизу нічого я не бачу А жити хочу, хочу... Бо хочу, з самого серця бажаю щось добре людям зробити, і не знаю. Не знаю!... А! що там:—скажете,—молода людина ще не вгамувалась!—Правда ваша, мої щирі приятелі, друзі мої одверті; то порадьте, вгамуйте ж ви тоді мою кров бурхливу.

Дайте спокій душі. Дайте щастя на землі. Бо вмерти я не хочу, а тільки жити, щоб щось робити щось міркувати. Тоді люде не скажуть, що живе, як бадилля. Нікому не потрібне, ні нащо нездатне. Коли знайду певну стежку якусь, то вже знатиму, що робити. Більш не буду докучати, здається, вже я буду щасливий. Буду, щасливий!.. Що значить „бути щасливим“? Це якось чудно слухати мені, такому виразному характерові, представникові сучасної нашої інтелігенції, такої незагартованої духом, такої нетривкої. Слова ці мої це дїзгармонія мого духу, що поривається кудись далеко. Вони йдуть зо дна душі,—ці щирі слова юнака, що стоїть на роздоріжжі“...

Такі щирі, такі палкі слова прочитав я випадком в щоденнику свого товариша і вони вразили мене, вразили дуже... Я стурбувався душею...

Петро Драганець.

Сторінка з спогадів *)

Пам'яті М. П. Старицького. † 14/IV. 04 р.

Чотири роки минуло з того часу, як умер у Києві Михайло Петрович Старицький... Багато подій всяких довелось нам побачить протягом цих років, багато в де-чому змінилися наші погляди, де-які зміни помічаємо ми в житті України і в розмаїтному українському рухові, але одна, на зверхній погляд така малесенька, подія, що трапилася після похорону Михайла Петровича, як найкраще одбила і, на жаль, до сього часу одбиває в собі многострадальну долю нашого народу сливе зо всіх боків його життя, з боку політичного, національного, громадського... З цією маленькою подією, в звязку з загальними споминами про похорон Старицького, я й хочу познайомити товаришів (**). Спогади молодого віку не забуваються, вони гли-

*) Уривок з Матеріалів до історії національного руху по сєвідних школах рос. України.

**) Спогади сі читано 14 Квітня сього року в Товаристві студентів українців у Д.

бовими варбами одбиваються на нашій істоті і при першій-ліпшій напруженні думки, зверненої в минуле, встають перед нами уявою, встають,—як живі, і хочуть жить, дають нам змогу знов і знов пережити кілька приемних чи гірких хвилин... Але не спинятимусь довго на цьому,—охочі нехай прочитають „Спогади минулого“ д-ра Юркевича.

Був гарний весняний день. Блискуче сонце заливало промінням двір нашої семінарії, грало на молоденькій, зелененькій травиці і дратувало бідних богословів своєю ласкавістю...

Ми в п'ятій класі тоді були:—я, Ю. Т—ч, Л. П—вий, Мішок Г—гий, Г. П—ий, Сашка П—ль, відомий у нас під назвою „смазчик“, так званий „Бакалея“; де-які з нас одержували в складчину „Кієвські Отклики“ («незаконно», розуміється!), з газетної звістки на переміні довідалися про смерть Михайла Старицького. Ця глуха звістка сумно вразила нас... Спершу, правда, не глибоко, але як почала ця звістка проходити глибше в наші голови, як почали ми розмірковувати уважніше над тим, кого стратило українство, з погляду національно-культурного, в особі помершого, то сумні вражіння збільшувалися і росли, росли, в міру зрозуміння... „Ти чув?—Старицький помер!“—переказували ми один одному сумну звістку з гірким виразом в обличчю... Коли перше гнітюче вражіння пройшло, стали ми міркувати проміж себе, чим би ми виявили своє спочуття родині М. Старицького, з приводу його смерті, чим би ми звеличали пам'ять небіжчика, проводячи його в далеку дорогу до райських країв, идіже нібито ни боліть, ни печаль, ни воздыханія...—Чим? розуміється, положенням вінка на домовину. Порішивши це, гуртом вдарилися ми до молоді інших класів, призволяючи, щоб і вони прилучилися своїми вкладками хоч до посмертного вшанування визначного борця за долю України. Національно свідоме юнацтво з нижчих класів жваво взялося до збирання грошей і від години 12-ої до 7-ої ми мали в своїх руках потрібні для вінка гроші... Вінок зомовлено... Замовлено з „преступнішим“, (як потім виявилось), написом: «М. П. Старицькому від київських семінаристів». 16 квітня, під час панахиди в Благовіщенській церкві, було положено на домовину і наш скромний вінок. Наше почуття було задоволене,—добре, щире почуття безмірної поваги до письменника-громадянина, була задоволена потреба, нав'язана молодечим ентузіазмом, потреба віддати чим можливо послідній довг авторові віршів „До молоді“, що були написані з такою ширістю, з таким ентузіазмом і так зворушили нас. Подоживши вінок, з спокійним сумлінням, але не спокійним збентеженим почуттям, слухали ми сумну одправу, слухали батьшину промову про покійника, яко доброго християнина, яко чоловіка, що любив братів-бездольців, що кохав щиро свій рідний край... Слухали, а в голові все одна думка стояла, що вже нема його,

нема, що не встане він, не обізветься до нас своїм словом-стихотвором, не запалить уже більше благодотворним огнем протесту і любови наші серця, не побачимо вже ми його на Тарасовій роковій панахиді, як звикли бачити що року в Сохвівському соборі... Почив, на вік опочив і осиротив невеличку українську сім'ю... Думка думку пошибала, „последнее цѣлованіє“ одспівало юнацтво, сумна процесія рушила по М. Благовіщенській улиці до Байкового кладовища, „єсть мѣсту вѣчнаго упокоенія“, на той самий цвинтарь, де ми два роки перед тим зложили останки другого старого діача українства, О. Я. Кониського. Труну несла молодь увесь час на руках, увесь час співав великий семінарсько-студенський хор «Святий Боже»... Ось IV гімназія, ось полотно залізничі, двадцять ступнів—і Байкова гора... Ще пів години минуло—і яма на віки поглинула чужого по крові, але рідного нам по духові чоловіка... Побродивши з пониклим чолом по кладовищі, навідавшись до могили О. Кониського, (на могилі невеличкий дерев'янений хрестичок з написом „А. Я. Кониській“), вернулися ми до дому, в осоружну Семінарію, де калічили нашу душу, де гнітили нам думки, де примушували нас позбуватися дитячої ширісті.

Прошло кілька часу. Сумна подія почала трохи зтиратися під вражіннями інших з'явищ і фактів... Здавалося теж, що Мих. Петрович може вже тихо спочивати в домовині, він вже не потурбує ніяке начальство, але це так тільки здавалось... Звістка про те, що семінаристи покляли вінок і співали на похороні, була, за київськими часописами, передрукована петербурзькими сіпакми з відповідними поясненнями—і наш ректор о. К. Я. („малоросць ізъ Полтавщини“) завзявся чи з примусу, чи добровільно, піймати „злочинців“, що вшанували пам'ять українського письменника вінком та співом... „Мнѣ сдѣлалось извѣстно“,—казав о. К. семінаристам по вечірній молитві,—„что семінаристи пѣли на похоронахъ Старицкаго и даже кто-то осмѣлился возложить вѣнокъ с преступной надписью „М. П. Старицькому від київських семінаристів“. Подобное не можетъ быть терпимо и я расслѣдую это дѣло. виновные будут строго наказаны“ і т. інші неподобні, але прикрі, болючі речі говорив наш отець духовний, добалакавшись аж до дорікання за „демонстративное пѣніє“—„Святий Боже!“...

Почалося розслідування... Як і можна було сподіватися, з розслідування нічого не вийшло, „преступники“—викриті не були і образивши хай вже раз бездыханне тіло зненавидженого „українофіла“, семінарське слідство замовкло.

Малий це факт, непомітний, але в йому відбивається значна частина сумного життя України. Перед нами проходить школа, з її ворожим, гнітючим для українства напрямком, перед нами в сьому з'явищі встає вся наша національна неволя,

неможливість для нас навіть в самій малій мірі виявляти свої переконання.

Нехай же благородна постать Михайла Петровича, українського борця на літературному полі, буде нам світочем в нашій сумній житті; нехай згадка про його допомагає нам вибратися з того болота, що нас засмоктує і що одиниць загартовує, а десяткам калічить душі.

1908. IV. 6.

В. К.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Нове українське видавництво. В Київі заснувалось ще одно нове українське видавництво „Вільна Думка“; воно має на меті видавати українські твори, переважно оповідання для народу, для розбудження його самосвідомости. На першу чергу до друку піде оповідання Ол. Островського «Хведоркова груша», що було надруковане у „Рідному Краї“ в 1907-му році.

◆◆ Испит на кону учнів школи М. Лисенка. 11 сього Травня в помешканні музично-драматичної школи М. Лисенка відбудеться испит учнів 2-го курсу української драми, класу М. Старицької. Поставлено буде уривки з таких пьес: з комедії О. Пчілки „Світова річ“, з драми О. Стороженка „Гаркуша“, з драми М. Старицького „Циганка Аза“, з його-ж комедії „За двома зайцями“ і з комедії Л. Яновської „Лісова квітка“. Участь беруть д—ви: Сидоренко, Штанге; д—ії: Сагайдачний, Сельський і учні меншого курсу.

◆◆ Українські картини. На виставі в київському музею творів трьох художників: Галімського, Котарбинського й Рашевського було скільки картин змісту українського. Галімський виставив два українські краєвиди,—соняшники біля хати і будинки, затоплені Дніпровою повіддю, („Кіевская Венеція“), опріч того більшу картину—„В ночное“ (скільки хлопців і дівчина ведуть коней на ночліг, всі—верхи). І. Рашевський виставив портрет Ів. Мазепи з відомого зразка, надавши йому вигляд картини: Мазепа сидить пишучи за столом, при сучасній йому обстанові. Опріч того Рашевський виставив картину, що робить велике вражіння; темою взято давній тяжкий звичай водити жінку за подружню зраду, голою по селу. Гурток селян,—в убранні північної чернігівщини. Написано дуже добре.

Бібліографія.

Українська муза. Поетична антологія, під редакцією Олексі Коваленка. Київ, 1908 р. Ціна 25 коп.

Давно й широко рекламоване видання вийшло першим випуском. Має воно вийти в 12-ти випусках, появляючись що місяця. Отже має се бути щось ніби періодичне,—так на його об'явлено й підписку,—одначе се й не журнал, а просто збірник, розби-

тий на частки, з окромих, знічим не зв'язаних творів наших авторів, від Котляревського до остатнього часу. Се-б то, коли вийде збірник увесь, всі 12 випусків, то зложиться з усього книжка на зразок тих збірників, що виходили остатніми роками.

Повиходило вже їх чимало,—отих „антологій“, та „декламаторів“: Вік, Розвага, Досвітні огні, Акорди й інші. Перша проба, Вік, показала, що се діло певне, книжки розходяться добре, ущербу видавцям не дають, навпаки—добрий прибуток. І публіка розібрала, що й для неї так вигідніше: замість того, щоб купувать осібних поетів,—хоть би й найкращих,—вигідніше дати якогось карбованця і мати в жмені всіх тих Руданських, Старицьких, Лесь і Олесів, тутешніх і галицьких. Звісно, як би се було не серед нашої української публіки, то ті збірники-антології не шкодили-б розповсюженню й окромих виданнів творів наших авторів, а служили-б лише для ознайомлення з іменами та зразками творів видатних авторів; але се діється у нас, посеред нашої публіки, що з більшою охотою кине на що попало карбованця, а лише після всього розщедриться дати його на українську літературу.

Отже видавці збірників-„антологій“ брали матеріал повною жменею з творів мертвих і живих авторів, щб тільки видавництву подобалось; видавці досягали успіху,—не хворівши, не болівши“, себ то не маючи великого редакторського труду,—бо то-ж були праці вже друковані, авторів не починаючих, а певних, відомих, або навіть славутих,—щож там виправлять, над чим „сушити собі голову“? Набрив „від Котляревського й до наших днів“—і годі! Запротестує котрий автор, або проситиме не брати в збірник хоч де-яких крапчиків віршів,—дарма! на його слова можна не звертати ніякісної уваги, бо, як на те, закон зробив уславлену мачуху цензуру рідною матінкою для видавців „хрестоматій“: при найменших авторських „претензіях“, видавець „хрестоматійного“ видання відповідає: „ось вам стаття цензурного закону, що дає право хрестоматійникові передруковувати „печатний лист“, 16 сторінок, „з якого завгодно осібного автора“. І край! Бери, авторе, один примірник „антології“, чи „декламатора“, (коли ласка видавця буде презентувати його тобі),—і „заспокойся“!

На такому праві була змога пограбувати для збірників „усіх кращих письменників“ українських. „Закон“—і годі! Могуче слово, звісно...

Отже до сеї пори й було так, що ні один автор не заявляв прилюдно, в печаті, своєї „претензії“ на которогось хрестоматійника; бо одно те, що, мовляв, „бог з ними“, а друге, таке справді, „закон такий є“, „стаття цензурних установ“! Що ти тут зробиш? Се вже всевишній сила...

Але в той час, як мовчали й мовчать автори, прийшло до того, що стали сперечатися видавці. Бо один видав, а другий перевидав,—тим-же спо-

собом, на тім же праві; а третій ще взяв меду з тих же квіток, та „своє“ видання дустив, неначеб то вже й з „підшивкою“ для попередніх.

Отут мабуть і причина суперечки та протесту.

Такий протест виник з руки одного з видавців поетичного збірника „Вік“, д. С. Єфремова, проти видавця „Української Музи“, О. Коваленка. Муза, мовляв, забрала те, що й ми, навіть наші біографічки, що ми додали до виданих нами творів письменників. Видавець „Віку“ погрожує „Музі“ карючим законом, бо виходить, що той закон який там краще оберігає й на далі права видавців, іменно перших видавців хрестоматій, ніж права авторів. Як воно там саме в законі є, бог його знає, а тільки кругом нової „антології“, «Української Музи»—виникає якась-то судово хмара.

Правду кажучи, нам здається не справедливим той закон, що дає більші права першому видавцеві збірника-хрестоматії. Через що має бути тут якась монополія (одноправ'я)? Коли вже дається право брати для хрестоматії всякі твори першому-ліпшому видавцеві, то нехай би вже могли брати всі-кождий, хто схоче. Але С. Єфремов дорікає О. Коваленкові, що він взяв для „Музи“ уривки творів з *тими поправками*, що зробили видавці „Віку“, і де-які біографії авторів мало не слово в слово списав з „Віку“ (*незазначивши того*). Се річ леша.

Не маю однак ніякої охоти розбиратися в кривді, чи в правді обох видавців, бо для наших читачів може зовсім не цікаво булоб читати оті порівняння тексту, уривки, цифри... Та й противно воно бабратися в тих суперечках та перекорах. Краще, як би їх не було зовсім, як би вони не розпросторю—валися цілними стовпцями—на нудоту своїм читачам, та „на втіху ворогам“!...

Отже, зазначили ми зовсім не кривду, чи правду одного видавця перед другим, а лише загальне становище всіх видавців хрестоматій та збірок перед авторами; тепер перейдемо, без порівняння тексту першого випуску Української Музи з іншими подобними антологіями „Віками“, „Розвагами“, „Огнями“ то-що,—до змісту нового видання взагалі.

Перший випуск „Української Музи“ містить в собі зразки творів, взяті з найстаріших письменників: з Котляревського взято, звичайно, скільки шматків з Енеїди (самий початок, та ще 4 уривки); з Гулака-Артемовського взято Твердовського, Пана Собазу, Солопія та Хіврю й скільки дрібних віршів; з Л. Боровиковського—скільки байок; з Є. Гребінки теж скільки байок: Рибалку, Човен і інші; так само взято зразки віршів давніших письменників галицьких,—М. Пашкевича, М. Устияновича, Я. Головацького, А. Могильницького. На останку скільки віршів М. Костомарова (На добраччю, Цереспів з Байрона, Голубка й інші, а на чім кінці з 5 віршів Л. Метлинського. Всього

30 листків або 60 стор. у два стовпці. Є коротесенькі біографічки авторів і невеличкі їх портрети, в тексті. Малюнок—один (Бурячка): дівчина перед крайовидом в стилю „moderne“ (на новітній зразок).

В цілому—нічого собі; ні краще, ні гірше, ніж в інших виданнях сього роду, що вийшло раніш. Отже говорити про „Музу“ ширше—не приходиться, Може, де що в Музі є инше ніж у других, або подано по иншому, але розбиратися в тих подробицях не будемо. Хотілось лише дати загальну відомість про давно об'явлене видання.

Папір в У. Музі не дуже-то добрий і взагалі видання з боку зверхнього—не показне; але за те ціна, 25 коп. за випуск, не висока. Маючи виходити в 12 випусках, «Українська Муза» має бути збірником в-роздріб. Чи вигідніше-ж купить од-разу більший збірник, за скільки рублів, чи виплатити навіть більше, але частинами,—се кождий зважить собі сам, по своєму звичаю і по своїх обставинах.

О. Пчілка.

ДОПИСИ.

Полтава. В страсну суботу казенні шквальні в Полтаві уторгували без малого 7,000 карбованців менш, ніж у страсну суботу торік. Це тільки через те, що несподівано шквальні було зачинено на 2 годині раніш, ніж у 1907 році. Здавалося б, можна радіти: дві години зберегли коло 7,000 карбованців у кишенях Полтавського люду! Щод, як би шквальні були зачинені частіш, або як би й назавжди? Здавалося-б, можна он як забагатіти... та тільки думкою. Треба пам'ятати, що де є попит, там буде й задоволення. Бо в цю ж таки страсну суботу—ятки з зельтерською водою і інші подібні інституції любісінько торгували горілкою аж до самої півночі і витягли з тих кишеней, що спізнилися до шквальні, як не 7000 карб., то більше, бо за те, щд в шквальні коштує карбованця, треба було платити півтора. Ністотно так, як у де-яких банях!

З—й.

С. Надержинівка (на Катеринославщині). Не знаю, чи є у нас у Катеринославщині таке село, де б становище селян було гірше наших надержинівців! З предків крепаки, наші селяне оточені кругом поміщиками і сидять на не величких шматочках неудобної землі. До сього часу селяне брали хоть за досить тяжкі одробітки землю у поміщиків, а тепер і те минулося,—поміщиківу землю розкупувають багатирі, а селяне не спроможуться купити собі земельки хоть і через банк, бо „верхів“ нічим заплатити. Іздили не раз до земського, у землеустроїтельну Комісію, до председателя селяньського банку і свріз, слушаючи їх, тільки

здвигают плечима; вони просять усіх начальників наложити на їх хоч які великі оплати, аби тільки була їм земля, бо з сієї весни починається „безробіття“. Сусідній поміщик, граф Сумароков-Ельстон хоть і має 8 тисяч десятин, але почав розплату робити за якісь старі гріхи: не наймає селянам землі дешевше як по 22 карб. за десятину на літо, а під попас по 10 карб. і застави бере по 10 карб. Правда, що може сам граф сього і не зна, може се управитель його німець, усе так встановив, але хто-б то не встановив, а від сього селянам лихо. Старі селяне то починають уже жалувати навіть за кріпацтвом; тоді, кажуть, хоть не сиділи без роботи й без шматка хліба, коровчину було де попастися, а тепер... А тут ще почалося закріпощення наділів. Павуки, та глітаї почали скуповувати наділи, скот забирають за безцінь, підростків беруть до себе в робітники Щожь про просвіту в нашому селі, то нічого й говорити. Ні читання, ні газет, ні книжок, нема нічого. Наші просвітителі (в сьому разі не учителі школи, а инша інтеллігенція) тільки готові собі користь мати з незрячого свого брата.

Сусіда.

Тобольськ. (13 смертних кар). В початку сього року в тобольській каторжній тюрмі № 1-й скоїлась страшна подія. Де-які каторжане не схотіли йти на роботу. Їх хотіли примусити, і надзирателі з зброєю в руках увійшли в камеру, де були каторжане. Почалась бійка; одного надзирателя убито а одного легко поранено; з каторжан було вбито двох і одного поранено на смерть. Військовий суд засудив тринадцять каторжан до смертної кари. Суд просив 5-м зменшити кару. Степовий генерал-губернатор затвердив присуд усім тринадцяти. Присуд був виконаний у ночі з 9-го на 10-те квітня в дворі тюрми № 1-й. Засуджені тримались увесь час спокійно. Для останнього „напутствія“ було запрохано попа, всьондза, людеранського пастора й рабина, але більшість засуджених від напутствія відrekliсь. Шибениця була одна, і виконання кари тяглося з 2-ої до 6-ої години ранку.

Усі скарані—уголовні каторжане, за включенням одного; про сього невідомо, за що саме він був засланий.

М. Н.

Слобідка (Полтавщина, Миргородський повіт). Скрутно живеться людям у нашій глухій слободі. Слобожане після знищення кріпацтва опинились у старшеннім убожестві. Були навіть такі, що пішли в старці. Минуло стільки літ, а становище наших селян не покращало. Злидні так само заідають, як і раніш. Особливо скрутно стало оце останніми роками. Землі мало, хліба нема, дорожнеча страшна стала на все... І от, заворушилися де-котрі з слобожан.—„Хіба ж по-вік си-

діти на оцих землях? Невже ніде нема кращого?“—Заворушилися і стали балакати про вихід „на поселення“ в Сібір. Ще торік ходили туди трое ходаків роздивлятися тамошнє життя, і після того одна сім'я таки пішла „на поселення“. А оце сією весною, як тільки сніг трохи зійшов, знов подалось вже п'ять ходаків у Тургайську округу, а їхні сем'ї збувають все, що мають, (де-які вже й збули), і оце після Великодня, (хотіли тільки Великодні святки перебути дома), рушають на нове, краще життя. Гірко дивитись: ходять вони сумні, шкочують за рідною Слободою, де мало не весь вік звікували... Гірко бачити, що видають Україну її рідні діти,—та щож робить! Щастя треба шукати; само не прийде.. Тільки й скажеш людям: „помагай вам Боже“!

Грицько Лець.

НОВИНИ.

◆◆ **Нова путь між Лондоном та Індією.** До сього часу індійський та австралійський кран перевозили у Англію через море. Англійський уряд у Індії має намір вибудувати залізницю між Гератом у Афганістані і Мерветом у російським Туркестані в середній Азії. Таким чином, стане можливим проїхати з Лондону у Індію та Індо-Китай—залізницею. Путь буде йти так: Лондон, Дувр, Кале, Берлін, Варшава, Київ, Баку, пароходом до Красноводська, далі залізницею через Мерв, Герат, Кандагар, Делі, Калькута.

Ця путь буде значно коротша і на проїзд її треба буде значно менше часу, ніж тепер. Переправлення крану сушею змінить теж становище тих країв, через які йтиме велика сила крану.

◆◆ **Вгадування погоди.** У Німеччині вгадуванням погоди на користь сільським господарям—орудує особлива встанова що працює з 1906 року постійно.

Ця інституція одержує телеграми мало не з усіх міст держави про стан погоди. По всіх тих відомостях складають такі карти, що в їх зазначається, яка була і може бути погода в різних містах держави. Ці карти за невелику плату висилаються тим, хто має в них потребу, себ-то сільським господарям, часописям і волосним правлінням. У Франції існує подібна-ж організація. Вона вивішує ці карти у видних містах, для того, щоб хлібороби знали, яка може бути погода у їх місці і примінялися до того в своїй праці. Коли то у нас буде така встанова!

◆◆ **Новий папір.** Папір, як звісно, робиться з старого шмаття та дерева. Останніми часами в Америці вигадали робити папір з торфу. У дві години з нього роблять чудовий папір для упаковки. Цей папір краще від иншого тим, що зовсім не

пропускає води і вживається для обгортання всяких матерій. Крім того він знищує міль і інші шкодливи створіння, що псують крам. З цього паперу роблять картонні коробки,—Іх багато купують крамарі, що торгують хутром, та всяким иншим крамом. Цей папір вишневого цвіту; химики тепер заклопотані тим, щоб знайти спосіб зробити його білим.

У нас на Україні чимало є по болотах торфу; тому можна-б було і в нас робити такий папір. Але на жаль американська фабрика держить в секреті спосіб виробляння цього паперу.

Книжки надіслані до редакції.

„Досвітні огні“. Збірка поезії й прози до читання й декламації. Упорядкував *Б. Грінченко*. Видання друге доповнене. Видання Є. Череповського. Київ. 1908 р. Ціна 1 карб. 25 коп.

„Світло“. Ілюстрований літературний збірник для дітей. Зредагував і уложив *Гр. Шерстюк*. Видавництво „Український Учитель“. Київ. 1908 р. Ціна 35 коп. на кращому папері 60 коп.

А. Кримський. Пальмове гілля. Частина друга. Видавництво „Вік“ Москва, 1908 р. Ціна 40 коп.

М. Шаповал. Сні віри. Поезії. Збірник I-ший. У Харькові. 1908 року. Ціна 75 коп.

Сем'я у звірів, птахів, комах, риб та гадів. З *В. Лункевича* переклав *П. Є.* Видання товариства „Просвіта“ у Києві. № 15. Ціна 10 коп.

Морські огні. Про маяки та про життя на їх. За *В. Масалджі* переказав *Гр. Сьогобочній*. Видання товариства „Просвіта“ у Києві. № 16. Ціна 5 коп.

П. Ротарь. Сопілочка. Збірка поезій. Київ. 1908 р. Ціна 8 коп.

М. Н. Богданов. Як іде життя в світі. Переклав *Юр. Сірий*. Київ, 1908 р. Ціна 6 коп.

М. Загірня Який був лад в Афинській державі. Видавництво „Український Учитель“ Київ, 1908 р. № 11. Ціна 10 коп.

Б. Грінченко. Про пустині. Видання „Просвіти“. Київ, 1908 р. Ціна 8 коп.

А. Кримський. Украинская грамматика. Том II, випуск 2 і 6-й. Ціна 65 коп.

М. Порш. Про автономію України. Видавництво „Знаття—то сила“. Київ. 1908 р. Ціна 15 коп.

Терновий вінок. Літературно-артистичний альманах під редакцією *Ол. Коваленка*. Київ. 1908 р. Ціна 1 карб. 25 коп.

О П О В І С Т К И .

Оповідання О Пчілки.

Випуск 1-ий.

(„Забавний вечір“, „Чад“, Маскарад“).

Ціна 20 коп. Продається в усіх українських книгарнях.

Видавництво „Український Учитель“.

Нова книжка для дітей

„С В І Т Л О“

ілюстрований літературний збірник для дітей

Зредагував і уложив *Гр. Шерстюк*.

Ціна 35 к. на кращому папері 60 к.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

ВИДАВНИЦТВО

„УКРАЇНСЬКИЙ УЧИТЕЛЬ“

Вийшла нова книжка, № 11.

М. Загірня.

Який був лад в Афинській державі.

Ціна 10 коп.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

В И Й Ш Л А Н О В А К Н И Ж К А

М. Н. Богданов.

Як іде життя в світі.

Переклав *Юр. Сірий*.

Ціна 6 коп.

Склад видання в книгарні *Л. Н. Вістника*,
Прорізна, 20.

Вийшов з друку перший випуск поетичної
антології

УКРАЇНСЬКА МУЗА

Ціна кожного окремого № 25 к., а по передплаті 2 рублі за всі 12 випусків., з пересилкою 2 р. 50 к. На виплат: 1 р. за раз, 1 руб. через місяць і 50 коп. 1-го липня.

Адреса: Київ, Іванівська вулиця, 75; *Олені Коваленкові*, або „Українська Книгарня“, Безаківська, 8.

Редактор-видавець *О. Коваленко*.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

20 книжок за 2 карб.

Ів довго запас вистарчить, продаю за пів-дармо 20 різнородних дуже цікавих і поучаючих книжок за 2 карбованці. Користайте з сеї нагоди. Гроші треба вислати вперед.

Микола Грабчук.

Чернівці (Буковина) Австрія, ул. Панська 16.

Приймається передплата на рік 1908 на українську політичну, економічну і літературну газету

РАДА,

яка виходить р Кліві щодня, окрім поведілків і днів після свят, Напрямок газети не партійний демократично-поступовий.

РОКОВІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:
Т. Шевченка „КОВЗАРЬ“

останнього нового повного видання під редакцією В. Доманицького
Ціна РАДИ з приставкою і пересилкою в Росію.

на рік.	на 11 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп. на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Кліві, Велика-Підвальна вул. д. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. Видавець Є. Чикаленко

Приймається підписка на 1908 рік на щотижневу газету

„СЛОВО“

„СЛОВО“ призначено для українських городських і сільських робітників. Через це „СЛОВО“ особливо увагу звертатиме на прояви робітничого руху на всім світі і особливо на Україні.

Обстоюючи справедливі національні домагання українського народу, „СЛОВО“ неменьшу увагу звертатиме на потреби і прояви національного життя українського народу Галицької, Угорської і особливо Російсько-України.

Редакція і співробітники зостаються тіж самі Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к., одне число 5 к. за границею на 1 рік—5 р.: на 1 місяць—50 к., Адрес редакції і контори: Київ Большая Владимирская № 76.

Підписка приймається і в книгарні „України“ Безаків. 8

Редактор С. Петлюра.

Видавниця О. Корольова.

Приймається передплата на 1908 р. на „Літературно-Науковий Вістник“

одинадцятий рік видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя Виходить в двох виданнях: київським і львівським в збільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів друку.

Редакція і головна контора: у Кліві, Прорізна 20, кв. 3
Передплата на видання київське р. 1908: на рік 8 руб.; для незможних учнів, студентів, вищих служащих, учителів і т. и. 7 карб.

3-й годъ изданія. Открыта подп. на 1908 г. 3-й годъ изданія.

на професіональний общественно-політичний журналъ]

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ

Журналъ виходить 20 разъ въ году при участіи ИЗВѢСТНЫХЪ ДѢЯТЕЛЕЙ ПО НАРОДНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ.

Особое внимание обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій—сообщения съ мѣстъ.

подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой ДВА РУБЛЯ

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіамъ, т. е. по 1 руб.

Лица, желающія получить приложенія, уплачивають 2 р. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ в 1 р. за 2-ое полугодіе).

Въ 1908 г. будутъ даны ТРИ ПРИЛОЖЕНІЯ
1. Календарь—Справочникъ—„Народный Учитель“ на 1908-09 учеб. г. записная книжка 256 стр. изъ нихъ 172 стр. текста.

2. Уставы учительскихъ организацій и просвѣтительныхъ обществъ.

3. Шесть портретовъ знаменитыхъ педагоговъ

Адресъ редакцій: шииновъ, редакція журнала „Народный Учитель“.

ВИЙШЛА З ДРУКУ НОВА КНИЖКА:

Антін Чехов.

ЖАРТИ:

(Ведмідь. Сватання. Калхас. Трагик з примусу Весілля. Ювілей. Лихо од тютюну).

Ціна 35 к.

Продає по книгарнях С. Іванова і Ко. Л. та В. Ідзіковських, в українській книгарні і в книг. Лут. Наук Вістника.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 18.

19 Травня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб. з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окрім числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська ул. № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: «Побратимське свято». Державна Дума. Вісті. На Україні. Вірш—*Н. Кочубейки*. Весняні мрії—*Д. Яроша*. Вірш—*П. Мазюкевича*. Біля вікна—переклад. *С. М. Д.* Українське слово й мистецтво. Лист до редакції. В Галичині. Дописи. Оповістки

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією *О. Мосач*. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяці—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні *Л. Ідзіковського* (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні *Совинського* (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника *Т. Г. Шевченкові*
в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові *Тарасу Григоровичу Шевченкові*, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Києві—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

20 книжок за 2 карб.

Як довго запас вистарчить, продаю за пів-дармо 20 різnorodних дуже цікавих і поучаючих книжок за 2 карбованці. Користайте з сеї нагоди. Гроші треба висилати вперед.

Микола Грабчук.

Чернівці (Буковина) Австрія, ул. Панська 16.

Приймається передплата на рік 1908 на українську політичну, економічну і літературну газету

Р А Д А,

яка виходить в Києві щодня, окрім понеділків і днів після свят, Напрямок газети не партійний демократично-поступовий.

РОКОВІ ПЕРЕДИПЛАТНИКИ ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:
Т. Шевченка „КОВЗАРЬ“

останього нового повного видання під редакцією В. Доманицького
Ціна РАДИ з приставкою і пересилкою в Росію:

на рік.	на 11 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп. на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул. д. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. Видавець Є. Чикаленко

Приймається підписка на 1908 рік на щотижневу газету

„С Л О В О“

„СЛОВО“ призначено для українських городських і сільських робітників. Через це „СЛОВО“ особливо увагу звертатиме на прояви *робітничого руху* на всім світі і особливо на Україні.

Обстоюючи справедливі національні домагання українського народу, „СЛОВО“ неменьшу увагу звертатиме на потреби і прояви *національного життя* українського народу Галицької, Угорської і особливо Російської України.

Редакція і співробітники зостаються тіж самі Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к., одне число 5 к. за границю на 1 рік—5 р.: на 1 місяць—50 к., Адрес редакції і контори: Київ Большая Владимирская № 76.

Підписка приймається і в книгарні „України“ Безаків. 8

Редактор С. Петлюра.

Видавниця О. Корольова.

Київ, електрична друкарня К. Н. Милевського і

Приймається передплата на 1908 р. на „Літературно-Науковий Вістник“

одинадцятій рік видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя Виходитиме в двох виданнях: київським і львівським в збільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів друку.

Редакція і головна контора: у Києві, Прорізна 20, кв. 3

Передплата на видання київське р. 1908:

на рік 8 руб.; для незаможних учнів, студентів, низших служачих, учителів і т. и. 7 карб.

3-й годъ изданія. отъкрыта подп. на 1908 г. 3-й годъ изданія.

на профессиональный общественно-политический журналъ]

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ

Журналь выходитъ 20 разъ въ году

при участіи *извѣстныхъ дѣятелей по народному образованию.*

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій—сообщенія съ мѣстъ.

подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой ДВА РУБЛЯ

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 руб.

Лица, желающія получить приложенія, уплачивають 2 р. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и 1 р. за 2-ое полугодіе).

Въ 1908 г. будутъ даны ТРИ ПРИЛОЖЕНІЯ
1 Календарь—Справочникъ—, Народный Учитель“ на 1908-09 учеб. г. записная книжка 256 стр. изъ нихъ 172 стр. текста.

2. Уставы учительскихъ организацій и просвѣтительныхъ обществъ.

3. Шесть портретовъ знаменитыхъ педагоговъ

Адресъ редакцій: шииневъ, редакція журнала „Народный Учитель“

ВИЙШЛА З ДРУКУ НОВА К“

Антін Чехов.

Ж А Р

(Ведмідь. Свагачу Весілля)

Продає по к... Іздіковських

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 18.

19 Травня

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. За границю 6 карб. Окремі числа за границю по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, Маріїнсько-Благовіщенська ул., № 97. Рукописі мають бути написані правописем, лінійкою, з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і випускатиме. До кожної рукописі має бути приложено кілька копій адреси.

Не прийняті до „Рідного Краю“ рукописі повертаються поштою, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, а після цього вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: «Побратимське свято». Державна Дума. Вісті. На Україні. Вірш—*Н. Кочубей*. Вірш—*Д. Яроша*. Вірш—*П. Мазюкевича*. Біля вігна—переклад. *С. М. Д.* Українське слово в промові Мака- до редакції. В Галичині. Дописи. Оповідки

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,

з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією *О. Носач* (Олени Пчілна).

ЦЕНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

УКРАЇНА

До справи записування збудовання пам'ятника Шевченку, зазначив, що де- рити тільки тому, щоб

Проставши до найславнішому українському герою Шевченку промову Гучкова, доказую-

належного до чковим не має під собою ні- цей пам'ятник (т- того ще Гучков говорив і не-

ського народу і галас, праві депутати кричати

ська Управа ч підбіг до трибуни і почав кричати

раїни, і пі скільки разів я тобі говорив... як

в ній гий ухопив його і поволі в трашений галас. Пурішкеви: „Уберите этого негодя!“ Галас

омяков, вдаючись до Мілюков, не вживати таких виразів, що вносять

непорядок в Думі. Постановка мови.

Дума перейшла до обмірковування. Після кількох невзначайних криків

вила розглянути обрахунок

„Побратимське свято“.

В Петербурзі вітано приїздиних «славянських гостей», Крамаржа, Грібара і Глґбовицького. Уряджено було з поводу їх приїзду урочисте свято, а прийшли на те свято члени „сім‘ї“, розкиданої на досить великому просторі землі, члени сім‘ї „потужної, що мала-б придбати ще більше сили та моці, супроти чужих, коли-б частки тієї славянської сім‘ї були в добрій злагоді, в тісному зв‘язку між собою та в поєднанню“. Про се й говорилися промови на тому святкові, промови довгі, запальні, говорилися устами „побратимів“, присутних на той час в Петербурзі, устами заступників „всѣх 4-х Русей“,—від Великої до Червоної,—заступників Польщі й дрібніших гілок „славянського древа“.

Чи виникло урочисте свято само собою, чи його „підогріла“—знов розворушена „славянська справа“ на Балканах? Як би там воно не було, а саме урочисте свято не зогріє холодної „общеславянської“ справи, не дасть поради, перше всього не дасть поєднання роз‘єднаних сім‘ї... „Славянське братство“, „все-славянська спілка“—зостануться, як і були, порожнім згуком, мертвими словами...

Занадто вже велика та сім‘я, занадто розмаїтні її справи, та місцеві умовини життя. Не зібранню побратимів-красномовців полагодити в кожній славянській країні відносини з сусідами, ворогами славянства; не здолають такі „торжества“ задавити й між самим славянством „усобиць лютюю змію“!

Та й сама думка про славянське братство зоставалася завжди не виявленою, не зваженою; одні розуміли її так, інші—по иншому. Менші брати хотіли розуміти славянське братство як *рівність*, „старші“—ж брати хотіли бути в тій справі старшими:—хіба не висловляли московські брати того бажання, щоб „славянськіє ручьї“ злилися „въ рускомь морѣ“? хіба не до сього простує й тепер думка багатьох старших „побратимів“.

Гадка про щире *братерство* славянське, про тую рівноправну *федерацію*, ся гадка вважалася „старшими“ за крामолу. Хіба не маємо ми блискучого прикладу тому у нас же, на Україні, коли заснувалося було в Києві півстоліття назад „Кирило-Мефодієвське братство“? Хіба не зірвано було зовсім з ки-

ївського ґрунту кращі наші тодішні духовні сили, Шевченка, Куліша, Костомарова, за те, що вони хотіли покласти в основу свого славянського братства не московську вузько-«славянофільську» надію на „сліяніє“ славянських „ручьевъ“ въ православно-русскомь морѣ, а широку гадку про щиро-братерську спілку, з вільною течією кожного „ручья“? Така думка прийшлася „не ко двору“ старшим орударям славянської справи—і славянське товариство, засноване українцями в Києві, було знищено в корені.

Думка про *таке* славянське поєднання осталася вітати дець в повітрі; може, вона живе й тепер в голові де-яких прихильників „славянського братства“, або навіть в голові де-яких учасників недавнього славянського торжества в Петербурзі, того „чествовація славянських гостей“; але тая думка про рівноправну славянську федерацію зустрілася там, на тому самому святі, з думками зовсім иншими. І справді чудне видовисько, дивне збіговисько бачимо ми на тому святі вишанування славянських гостей: пішли вітати їх—Мілюков з иншими поступовцями, а разом з ними й Вергун, просмажений „твердим“ лоем галицького москвофільства, пішли проводарі польського кола, Дмовський та граф Олізар, а з ними вкупі й православні єпископи,—їх вороги по Думі і по думках... Таке ж саме надто „чуле“ і надто дивне поєднання бачимо й в газетному вітанню „славянських гостей“: дзвонили їм привітання і „Рѣчь“ і „Новое время“, „Слово“ і „Свѣт“...

Якого плоду можна ждати від спільних заходів, від поєднання таких різних людей і напрямків?... Почуття до братів славян в серцях передовиків, підогріте приїздом „гостей“, по скінченню „свята“ прохолоне, а вергуновий лой, чи застиглий, чи хоть би й розігрітий, доброго вжитку не дасть, а навіть як він і розігрітий, то пустить хіба ще противніший сморід—і не забудуть його ніякі милі та графські пахощі, лише все те, зібране вкупі, дасть якусь нечисту сумішку.

Не від таких строкатих спілок ждати поліпшення в „славянській справі“. Та й не в одному якомусь пунктові, хоч би й в могутній столиці, рішатися тій справі. „Общеславянское дѣло“—дуті слова, що не завжди знаходять віру навіть в серці того, чій уста їх промовляють! У „все-славянське“ поєднання й трудно вірити. Від зародження «славяно-

любства» минуло мало не сто літ, а справа не посунулась ні на крок. Звичайно, не „ізякло русское море“, але не злилися й «славянські ручьї», — кожен з їх пробиває собі течію на своєму ґрунті, — течію, затарасовану тими чи іншими перешкодами. Тож тільки там, на тих місцевих ґрунтах, ждати розв'язання справи місцевими пильними руками, та заходами, а не сподіватися шльги від марних балачок перістої юрби порадників, що глаголять проречисті промови в справі „великої общей любви і братства“, приховавши ради „урочистого часу“, ради політики, давню, запеклу ненависть.

П. Г.

Державна Дума.

Засідання 1-го Травня.

(Обрахунок міністерства внутрішніх справ).

Продовжуються суперечки з приводу обрахунку міністерства внутрішніх справ.

Сінадіно в своїй промові зазначає, що вищі урядовці, — ісправники, станові т.и — одержують дуже мало жалування, а через це на нижчих урядових посадах у нас дуже мало порядних людей.

Гегечкорі (соціал-демократ) говорить, що міністерство внутрішніх справ великими тагарем висить над всіма інституціями державного управління. Міністерство внутрішніх справ у всій своїй діяльності виявляє страшний утиски проти всіляких культурних заходів. З усього видно, говорить Гегечкорі, що міністерство бажає вернутись до старого самодержавного режиму.

Сагателян виступає в оборону вірменів і говорить, що державна політика нікому не робить стільки шкоди, як вірменам.

Пергамент говорить, що уряд поділив державу на дві частини, — „наших“ і „не наших“ і в той час, як „нашим“ дозволяються всілякі незаконні вчинки, „не нашим“ ставляться перешкоди у всій їхній діяльності. Уряд обіцяв ще першій Думі дати реформи але ми й до сього часу їх не бачимо. Замість реформ уряд нацьковує одну частину людности на другу і підтримує союзників, бажаючи тим придушити крамолу.

Макаров, товариш міністра внутрішніх справ, заявляє, що уряд буде користатись всіма надзвичайними законами до того часу, доки держава заспокоїться, а того заспокоєння діждуться мабуть наші онуки, то до того часу нічого й гадати про які небуть реформи. Макаров обвинувачує кадетів, —

тільки через них, мовляв, в державі існують військові й побільшені охорони.

Після промови Макарова ліві депутати почали записуватись, прохаючи слова, але праві депутати почали кричати, що записування мусить бути припинено, бо після міністра будуть говорити ті депутати, що записалися раніш.

Голосуванням припинено записування — бо цього бажали праві й октябристи. Опозиція одмовилась голосувати і всі поступовці вийшли з засідання.

Засідання 2-го Травня

(Обрахунок міністерства внутрішніх справ).

З початку засідання оповіщаються біжучі справи, в тім числі запитання з приводу діяльності карательних отрядів у Прибалтійському краї.

Після цього 30 членів внесли заяву про те, щоб було дозволено 6 промовцям висловитись з приводу вчорашньої промови товариша міністра Макарова.

Бобринський доказував, що на вчорашнім засіданні депутати не мали права вимагати права говорити після товариша міністра, бо думський наказ дозволяє це робити тільки тоді, коли представник уряду говорить після всіх тих промовців, що вже записалися, а вчора після промови Макарова мали говорити ті депутати, що були поперед записані, а знову записуватись наказ не дозволяє.

Гучков, дивлячись на справу записування промовців так, як і Бобринський, зазначив, що деякі депутати бажали говорити тільки тому, щоб підірвати становище Думи, бо вони бажали, щоб Дума не мала ніякого успіху.

Мілюков критикує промову Гучкова, доказуючи, що все сказане Гучковим не має під собою ніяких підстав, а до того ще Гучков говорив і неправду. (Счиняється галас, праві депутати кричать і лаються).

Пурішкевич підбіг до трибуни і почав кричати: Геть звідціль, скільки разів я тобі говорив...! але тут Бобринський ухопив його і поволік на місце. Піднявся страшенний галас. Пурішкевич з місця кричить: „Уберіте этого негодя!“ Галас ще збільшився.

Хоняков, вдаючись до Мілюкова, порадив йому не вживати таких виразів, що можуть викликати непорядок в Думі. Постановлено припинити промови.

Дума перейшла до обміркування обрахунку.

Після кількох незначних промов Дума постановила розглянути обрахунок по окремих статтях.

Засідання 5-го Травня.

(Обрахунок міністерства внутрішніх справ, запитання про справи в Фінляндії).

З початку засідання Дума розглянула обрахунок міністерства внутрішніх справ по окремих номерах і мало що не всі номери обрахунку прийняла без зміни. Розглядаючи № 42 про асигнування 286,845 карб. на запомогу учебно-художницькому відділу, Тимошкін, крайній правий, вніс заяву про те, щоб всі ті театри, що мають від казни запомогу, виставляли тільки патріотичні п'єси:— „Жизнь за Царя“, „Спутав“, „Контрабандісти“ т. и.

Заяву Тимошкіна прийнято більшістю 118 голосів проти 104. За цю заяву голосували навіть всі октябристи. Після перерви докладчик комісії по запитаннях—Гололобов читає доклад про відношення між Фінляндією та російською державою.

Столипін, предсідатель ради міністрів, в довгій промові указав на ненормальні відносини між Фінляндією й Російською державою. Фінляндський Сенат самостійно почав виробляти нові закони для своєї країни і дбав про відокремлення Фінляндії. Такі вчинки примусять нас звернути увагу на Фінляндію і поставити її в межі закона. Росія не бажає одібрати у Фінляндії автономії, але бажає, щоб загально-державні закони вироблялись вкупі. Щоб вирішити стан відносин між Фінляндією та Російською державою уряд незабаром внесе в Думу відповідний законопроект, що матиме своїм завданням не гнітити малу Фінляндію, а забезпечити непорушні державні права Росії.

Бенігсен. (октябрист) заявив од імени октябристів, що вони сходяться з поглядами уряду на фінляндські справи і тому будуть допомагати урядові провести визначену політику до кінця.

Після промов Крупенський вніс заяву, щоб було доручено предсідателеві Думи, Хомякову, скласти поздоровну телеграму Цареві з приводу дня Його народження.

Засідання 7-го Травня.

(Обрахунок міністерства торгівлі та промисловості).

Оповідчаються біжучі справи, втім числі заяву про запитання в уряду відносно неспокою на персідській гріаниці. Далі ен. Волконський оповіщає Думу, що предсідатель Хомяков з нагоди народження Царя послав Йому від Думи поздоровну телеграму. У відповідь на послану телеграму Царь прислав таку телеграму: „Передайте Державній Думі Мою подяку за її молитви та добрі бажання“ „НИКОЛАЙ“.

Під час читання телеграми більшість депутатів встала, а частина соціал-демократів сиділа. Праві

почали кричати: Вставайте, або ідіть геть, бо ми вас викинемо звідсіль! Ліві відповідали: ідіть геть сами, бо ми вас викинемо. Кілько соціал демократів вийшло із засідання. Після прочитання телеграми Марков крикнув: „Нехай живе Царь!“ і з усіх боків залунало „ура!“

Далі Дума почала розглядати обрахунок міністерства торгівлі.

Шингарьов говорить, що міністерство торгівлі не має й до сього часу визначеної гаразд програми своєї діяльності. Робітниче питання до сього часу не вирішене, і це головна хиба в діяльності міністерства.

Соколов (мирнообновленець) доказує, що слід цілком змінити всю економичну політику держави. Коли міністерство хліборобства нічого не зробить для поліпшення життя хліборобів, то ні торгівля, ні промисловість не покращають.

Полетаєв (соціал демократ) критикує діяльність фабричної інспекції і зазначає неоднакове відношення уряду до організації підприємців і до організації робітників. В кінці промови Полетаєв оповіщає формулу соціал-демократів, де радиться відкинути обрахунок.

Дума постановила розглянути обрахунок по окремих номерах і перейшла до розглядання обрахунку гірничого департаменту. Коновалов, товариш міністра торгівлі та промисловості, подав відомості про становище гірничих справ. Згадавши про завідування мінеральними водами, Коновалов признавав потрібним передати мінеральні води приватним підприємцям.

Шингарьов говорить, що казна повинна звернути особливу увагу на нафтяну промисловість. Ціна на нафть надзвичайно велика, а промисловість невідомо чому не розширюється, хоч у казни є багато таких земель, де можна добувати велику силу нафти.

Продовження суперечок одсунено на вечірне засідання.

Слова попрохав Коваленко (правий Київськ. губ.) і, зійшовши на трибуну, од імени селян заявив: В час читання Цареві телеграми не встали селяне Кузнецов і Астраханцев. Таких селян ми не можемо прийняти в селянську громаду, не можемо назвати їх синами Росії, бо вони не коряться волі Царя, волі нашого батька. Сподіваємось, що вся Дума висловить їм своє незадоволення.

На вечірнім засіданні Егоров подав відомості про становище гірничих справ на Уралі. Між иншим промовець зазначив, що начальники заводів примусюють робітників працювати на своїх лавах, а зараховують їх до тих робітників, що працюють на заводах і платять їм казенними грішми.

Сагателян заявив, що сенатор Кузьминський, під час ревизії в Баку, дбав про те, щоб не виявити зловжитків вищих представників уряду і то-

му всю вину склав на нижніх чиновників і тим зруйнував промисловість в Баку.

Дума, відкинувши формулу соціал-демократів, прийняла обрахунок гірничого департаменту, висловивши бажання, щоб міністерство на прийдучий рік внесло проект реорганізації міністерства.

Прийнято без суперечок обрахунок загальної канцелярії міністра фінансів.

Засідання 8-го Травня.

(Обрахунок міністерства торгівлі та промисловості по відділу мореплавства).

Докладчик Свендицький доказував, що в діяльності відомства мореплавства панує велике безладдя і тому слід з усіх боків обміркувати становище торговельного мореплавства та портів. Він радив виробити підстави для поліпшення торговельного хазяйства в мореплаванні, а для цього закликає різні комісії, що мають складатись із представників заінтересованих відомств, місцевих, городських та громадських установ, біржових комітетів, та представників мореплавства.

Виступило кілька промовців, але нічого цікавого вони не сказали. Некрасов зазначив, що у відомстві торговельного мореплавства є чи-мало значних хиб. Воно повинно дбати про краще хазяйнування і для цього завести реформи в керуванні справами.

Отгарт од імени октябристів заявив, що октябристи висловлюються за те, щоб в комісіях було дано перевагу представникам місцевих інтересів, і за те, щоб було вжито заходів для кращого розвитку торговельного флоту.

Шілов, міністр торгівлі та промисловості, говорив, що Думі слід звернути увагу не тільки на хиби в діяльності торговельного флоту, але й на значний поспіх в деяких справах торговельного флоту і на ту користь, що цей флот дає державі. Далі міністр зазначив, що та цікавість, яку виказала Дума до справи мореплавства, підбадьорить його та інших служачих в цім містерстві до живої праці.

Дума постановила розглянути обрахунок по окремих номерах і, розглянувши, ухвалила без суперечок.

Далі Дума прийняла обрахунок департаменту окладних податків і управління корпусу понадкордонної варті.

ВІСТІ.

◆◆ **Прохання сектантів.** Гурток сектантів подав лівим депутатам Думи на розгляд записку про військову службу. Сектанти просять взяти на увагу іншу записку і виробити законопроект про заміну сектантам військової служби іншою якою службою на користь країні, як наприклад доглядання божевільних, прокажених і інших хворих людей, що вимагають великої праці і навіть самовіддання.

◆◆ **Тюремні утиски.** Головне тюремне управління постановило завести в тюрмах нові порядки, більш суворі ніж вони були до цього часу.

Всі полегкості, що давались де-яким арештованим дякуючи порадам лікарів, — тепер відмінюються. Тюремному начальству загрожують негайним увільненням, коли воно не буде додержувати інструкцій і даватиме полегкості арештованим. Тих заарештованих, що не будуть коритись вимогам тюремного начальства, головний тюремний уряд дозволяє садовити в карцер, або де-який час не давати їм їсти.

◆◆ **Нова революційна організація.** Московська охранныя поліція вдалася до петербурзької поліції, радючи зробити труси для розшукування тих осіб, що треба було арештувати. При цих трусах було виявлено існування в Петербурзі нової революційної організації. Арештовано комітет цієї організації і забрано списки провінціальных членів її. Досі заарештовано 17 осіб. Більшість арештованих — учні і де-кілько сільських учителів; між арештованими 5 жінок.

◆◆ **Цікаві цифри.** В „Новому Врем.“ надруковано де-які цифри, що до будівництва нашої витайської залізниці. Будівництво одної верстви обійшлося в 164 тисячі карб., а звичайно будівля одної верстви всюди коштує від 40 і саме більше до 60 тисяч карб. Виходить, що на далекому сході з кожної верстви сотня тисяч карб. ішла не на будівлю дороги, а на щось інше.

◆◆ **Загально-російська вистава садівництва.** В Петербурзі 9-го мая відкрилась загально-російська вистава садівництва. Відкриття вистави відбулось в присутності: головного управителя хліборобства К. Н. Васильчикова, директора департаменту хліборобства, представників городського та земського управління, де-яких членів державної Думи та Державної Ради, представників міністерства торгівлі і промисловості, та інших осіб.

Вистава міститься в Манежі. На виставу прислано різних садівницьких річей з 25 губерній Росії, в тім числі і з Сибіру та Туркестану, у виставі взяли участь казенні сільсько-господарські інституції, та де які закордонні фірми. Вистава має такі одділи: квітництво, декоративне садів-

ництво, городина, ягоди, науковий одділ та інш. Найбільше число рослин виставив імператорський ботаничний сад та оранжерея таврійського саду.

◆◆ **Колонії для хворих дітей.** Російське товариство охорони народнього здоров'я відкриває у власних лікарських колоніях 600 вакансій для хворих дітей—в Гапсалі, Кемерні, Старій Русі, Славянську, Криму, Оренбурзі, Кавказі, та інших місцевостях. Корувати мають мінеральними водами, купанням, гірним повітрям і т. д.

Приймають дітей—хлопців і дівчат—від п'яти до дванадцяти літ. Діти пробувають в лікарнях 75 днів. Платять за це від 35 до 75 карб. за літо. Уже одержано 700 прохань. Товариство, звертаючись до громадянства, прохає допомогти йому чим хто може. Адреса товариства: Петербург, Мойка, 85.

◆◆ **Лиха пригода з Мілюковим.** В газеті „Рѣчь“, що виходить під Редакцією Мілюкова, в скількох розправах були в'ятки на те, що співробітники газети „Руси“ замішані в якісь нехороші справи. З приводу цього до Мілюкова прийшло двоє співробітників „Руси“, Попов і Клімков, і попрохали пояснення тих в'ятків, що були уміщені в газеті „Рѣчь“. Мілюков відповів, що фактичний редактор газети не він, а Гессен, і порадив удатись до нього. Тоді Попов ударив Мілюкова по виду і вибив йому зуба.

Ця пригода дуже стурбувала всіх, а особливо членів Думи. Всі Думські партії посилали до Мілюкова своїх представників, щоб висловити йому співчуття.

На Україні.

◆◆ **Знищення побільшеної охорони.** З наказу міністра дорог знищено побільшену охорону на південній залізниці, виключаючи ті участки, що лежать в Харківському повіті, та в Севастопольському градоначальстві, бо там з Царського наказу zostавлено побільшену охорону на-далі.

◆◆ **Земський з'їзд.** Полтавська губернска земська управа клопочеться, щоб дозволили скликати в Полтаві з'їзд представників од земств: полтавського, чернігівського, катеринославського, харківського та херсонського. З'їзд має відбутись в губернський управі.

◆◆ **Заведення загальної початкової освіти в Києві.** 15 Травня Київська городська дума постановила завести в Києві загальну початкову освіту. Щоб здійснити постанову рішено вдатись до міністерства народньої освіти з проханням про запомогу—60,000 карб. із тих коштів, що асигнувала Державна Дума на запомогу земствам та городам для заведення загальної початкової освіти. Зважаючи на те, що в міністерство треба подавати

відомости про число майбутніх шкіл, дума постановила асигнувати з 200 карб. на трьохденну переписку дітей шкільного зросту.

◆◆ **Місіонерський з'їзд.** З дозволу Київського митрополита в містечкові Білій Церкві відбудеться од 25 по 29 травня місіонерський з'їзд.

На з'їзді буде обмірковуватись сьогочасне становище епархіальної й приходської місії відносно католициства, штундо-баптизма, адвентизма та малъованства.

◆◆ **Ширення штунди в полтавщині.** „Газета гадацького земства“ дає відомості про те, що в гадацькому повіті почала заводитись секта євангеліків (так звана штунда). В село Андріївку вернувся з заробітків один селянин, що був у Таврії, в господаря-німця; вернувшись, він повиносив з хати образи, перестав ходити до церкви, взагалі став поводитись, як у секті «братів». Жінка примусила його вернутись назад до православ'я, але слідом за першим проповідачем „нової віри“ пішли інші селяне і секта „братів“ євангеліків почала в с. Андріївці ширитись.

◆◆ **Спілка поміщиків.** Гурток поміщиків та орендарів вдавсь до уряду з проханням про дозвіл заснувати в південнозахіднім краї *спілку поміщиків*; та спілка хоче держати літучі полицейські „отряди“ (ватаги), на случай сільсько-господарських забастовок. Полицейські ватаги будуть содержуватись на кошти з членських вкладок та з інших жертв від поміщиків і орендарів.

Поліцейські ватаги будуть їздити по селах південно-західного краю і поборюватимуть забастовки.

◆◆ **Справа закриття народного дому в Харкові.** Комітет Харківського народнього дому подав цікаві відомості про закриття народнього дому: 8 студня 1907 року в кімнаті для куріння знайдено було п'ять бомб. Тоді-ж виникло підозріння, що ці бомби були кимсь підкинуті, а один робітник навіть указав на того, хто підкинув бомби. Робітник заявив, що він давно знає того чоловіка, що підкидає бомби, а потім доносить в охоронний відділ, і коли що небуть витрусять, то донощиків і платять.

Після першого трусу невідомий чоловік підкинув патрони, але сторожі знайшли їх і знищили, а коли з'явилась поліція, то вже нічого не знайшла.

Після цього ще раз було підкинуто патрони, але в сей раз було це так не добре зроблено, що й жандарі на це звернули увагу,—видно було, що підкинуто навмисне.

Незабаром і сама адміністрація запевнилась, що ніхто там не ховав ні бомби, ні патронів, а все те було підкинуто, і тому постановила відкрити народний дом.

◆◆ **Справа української учительської спілки.** В Київській судовій палаті 24 травня

має розглядатись велика судова справа. Обвинувачуються 14 душ за організацію і належність до української учительської спілки. Справа розпочалась ще в листопаді минулого року і жандармське управління, арештувавши 20 учителів, притягло їх до одвічальності по 126 статті кримінального закону, але судова палата відкинула ту статтю, увільнила частину підсудних, а інших обвинувачує по 125 ст. Крім учителів обвинувачуються ще два студенти Мизерницький та Залізник, але їх і до сього часу не піймано.

♦♦ **Учительські інститути.** Попечитель одеської школьної округи сповістив Катеринославську городську управу, що в Одеській школьній окрузі має бути відкрито скільки учительських інститутів. Зважаючи на те, що є думка відкрити інститут між іншими в Катеринославі, попечитель запитує городську управу про те, яку грошову допомогу може вона дати на відкриття учительського інституту.

♦♦ **Запитання з приводу „лиги свободной любви“.** Міністерство народної освіти вдалось до міністра внутрішніх справ з проханням запитати київську, вороніжську, мінську, полтавську та саратівську адміністрацію про те, чи дійсно в цих містах існували „лиги свободной любви“, що склалися з учнів різних шкіл.

Весняним ранком.

(переспів).

Я прийшов тебе вітати,
 Я прийшов тобі сказати,
 Нишком-тишком під віконце,
 Що веселе встало сонце,—
 По гілках затрепетало,
 По квітках вогнем заграло;
 Розкажуть, що в яснім гаю,
 У зеленому розмаю,
 Кожда квітка стрепенулась,
 Кожда пташечка проснулась;
 Що весні все гімн співає,
 Щастя-радощів бажає;
 Розкажуть, що спів чудовий,
 Може, й в мене вже готовий,
 Що його я ще не знаю,
 Тільки в серці відчуваю!

Княжна Н. Кочубейвна.

Весняні мрії.

(Посвята Петрові Кудину).

„Кохання моє—чисте, як перший сніг у ворона на крилах“.
 Шекспір.

Він і вона були обоє молоді й гарні. Він тільки що вискочив із стін вчительської семинарії,— молоденький, чорнявий педагогик; а вона, теж зовсім молоденька гімназистка, русавенька та ніжна, як польова квітка. Вона теж готувалася на вчительку. Обоє вони були ще свіжі й чисті. Вони сиділи в садку під тінню великого дуба і воркували, як воркують молоді, незборкані голуб'ята. Дуб нахилився до них широким, густим листом, немов хотів їх обійняти. Під тим прикриттям почували себе вільними, щасливими й дужими. Певно, що вони були закохані; це почувалось в кожному їх рухові, в кожному їх погляді. Їх очі блищали якимсь особливим чудовим промінням. Він щохвилини нахилився до неї і, оглядаючи її пишне обличчя, говорив їй щось ніжне й тепле, а вона немов боязно і соромлячись схиляла голову вниз і нервово перебірала своїми пальчиками кінець від біленької, шовкової хусточки. Але видочок її горів і цвів, груди високо піднімались і серце радісно билось, трепетіло..

Аж ось на дві години пробіло 12 годину ночі. Мимохідь жваво пройшли дві постаті, засміялись і зникли, а вони все воркували і навіть на це не звернули ніякої уваги. Вони були щасливі, а щасливим все байдуже!..

Десь недалеко защебетав соловейко і те щебетання було вільне й просторе. Блідий, повний місяць, виглядаючи з за хмарки, немов глузуючи всміхався, і знов, мов соромлячись своєї присутності, ховався за хмарку. В повітрі було тихо і віяло приємною прохолодою. Де-не-де співали, махаючи крилами, півні, та валували собаки. По всьому було знати пізню годину; нічка манила до спокою, а вони все сиділи й воркували і на серці у них було весело й гарно!..

— Так-то, Олесю! з сьогоднішнього дня я вільний і самостійний! Тепер я маю право жити і розпорятися життям так, як я схочу,—так показував він, нахилиючись до неї, і міцно притуляв до своїх грудей її маленьку, ніжну ручку.

Вона мовчала і ще нижче хилила голову.

— А як гарно, як весело жити, Олесю! Глянь, глянь, зірочко моя, навкруги себе, як все весело і добре дивиться на нас! Як чудово співає соловейко, як тьохка! А місяць—бач, як зазира, та всміхається! Він немов хоче сказати: „кохайтеся, любітеся, я нікому не скажу!“—Чудово, Олесю! Мені не хочеться вірити, що в цю мить якісь інші люди вудьгують, заражаються зневірям. Ой сліші,

сліпі! Вони навіть не знають, що життя повинне бути тільки гарним, повним! Треба тільки вміти розумно жити. Вони живуть себелюбним животним життям, тільки для себе і не звертають ніякої уваги на кращу, духовну руч життя. У них бракує вищої мети, віри. А сам Христос сказав: „Царство Боже в середині вас“. Правда, все це правда, Олесю! В середині—найкраще життя, і колиб люде силкувалися більше жити духовним життям, колиб вони йшли за наукою Христовою, колиб вони дбали про те, щоб душа їх стала кращою, то й життя їх було б повним, дужим, та широким! А без цього—вічна злоба, вічне незадоволення! Е, та що й казати! треба любити всіх, тоді будемо всі щасливі!—весело проказав він і стріпнув пасмами свого чорного волосся, що все злізало на його біле чоло.

— Який ти сьогодні оптиміст,—як світло дивися на все!—тихесенько проказала вона й всміхнулась.

— Я завжди, Олесю, такий, і буду таким, бо я люблю життя! Треба його любити, бо треба жити! жити й працювати! І ми будемо жити, радіти, у двох радіти. Ти хутко повинна бути моею і ми вдвох зів'ємо собі гніздечко й будемо теж он як той соловейко щебетати, та кохатись. Я, Олесю, не боюсь життя, не боюсь боротьби, перешкод!

— Я теж не боюсь,—ще тихше додала вона і засоромилась.

Обличчя їй ще дужче почервоніло і немов процвіло. Вона була така-ж гарна, як і та чудова майова ніч, а серце їй ще дужче билось-тремтіло...

— І ми, Олесю, будемо жити, працювати, для загального добра працювати! Будемо вкупі боротися з перешкодами, що робитиме нам життя. Будемо працювати, бо нас, Олесю, ждуть. Наші молоді сили, наше завзяття потрібні там, де живе пригніченість, та бідність, економічна й духовна. І ми підемо туди, сіяти „розумне, добре, вічне“, мовляв Некрасов, ми підемо туди, де жива багацько, а женців мало. Адже, так, Олесю, моя зоре?

— Так, так, мій соколе, мій голубе!—працювати, жити, любити!—шепотіли їй рожеві устонька.

Вони поглянули одно на одного й замовкли. Через хвилину вони міцно обнялись і в повітрі озвався поцілунок,—ніжний, як тая весняна нічка...

А соловейко щебетав і місяць все так само то всміхався, то соромливо ховався.

Ім здавалося, що й місяць, і соловейко, і все, так само, як і вони, було захожане таким самим щирим, райським коханням.

Д. Ярош.

* * *

Я не вмію пісень про бенькети панів,—
Українського панства немає;

Серед селищ убогих та голих ланів

Наша мова і пісня лунає;

Серед селищ убогих та голих ланів

Наша дума барвистая склалась,—

Я не вмію пісень про бенькети панів,

Наша муза бенькетів цуралась,

П. Мазюкевич.

Київ 1908 р.

Біля вікна.

(Нарис Габрієля Трарье).

Я маю сільський звичай вставати з ліжка до шостої години. Це добрий час для праці, особливо у спеку. Ранком на улиці тихо й пусто, иноді проходять по-під вікнами робітники, що йдуть у свої майстерні. Тільки молошниця у сю пору починає одчиняти свою крамничку. У верхніх поверхах все ще спить; оті ластівки, що стрілою літають понад будинками, та я,—отак як сижу спершись на лутку,—мало не єдині істоти, що тіпаться свіжим ранком і бачать, як над дзвіницею сусідньої церкви сходить сонце в рожевих хмарах.

Одначе позавчора я замітив, що я не єдиний споглядач першого пробудження вулиці. У меблі-рованій гостинниці, що супроти мого помешкання, одне вікно, на тій же високості, як і моє, було широко розчинене, і через ґратчасті віконниці я міг слідкувати, як заклопотано ходила туди й сюди та особа, що займала кімнату,—либонь якась панночка. Мешканці тієї гостинниці звичайно встають пізно і я почав крадькома з цікавістю слідити за приізною панночкою, що встала так рано, ще до шостої години ранку. Їй було може двадцять або двадцять два роки.

Вона тільки що причесалася і, нашвидку, накинувши на себе білу кохту й темну спідницю, почала чистити свою бдіж—простеньку чорну бдіж. Та одежина, либонь, була не дуже то нова, але панночка чистила її з якоюсь материнською старанністю. Вона ледві торвалася щіткою, а потім, за поміччю вохрої сервети, обережно здіймала порошилки, що понабивались у зборки. Як раз супроти вікна, поклавши ногу на стілець, вона нахилилась над одежою, що була розложена на коліні, і я міг, незамічений нею, бачити її і прямо, і з боку. Вона мала гарну постать; не була вродливою, але мала отверте, цікаве, трохи запалене обличчя, великі очі, темне волосся, гладенько при-

чесане, над округлим, розумним чолом. Вона мала рішучий, але не нахабний вигляд. Ця певність в собі не виключала й чесної соромливості, бо, мабуть почувши рух за дверима своєї кімнати і боячись бути захопленою у тому недбалому вбранні, павночка зненацька здригнулася й одхилилась назад, немов злякана.

Коли вона скінчила чистіння одежі, то на деякий час відійшла од вікна; трохи згодом з'явилася знов, але вже одягнена у простеньку сукню; стан її був гнучкий і груди виразно визначалися під припошеною матерією. Я бачив, як вона взяла теку для малюнків, трикутник і тоненьку, зовсім нову ливійку. Трохи згодом, коло сьомої години, вона вийшла з гостинниці, у чорному солом'яному капелюшку, з текою під рукою, і пішла вулицею до надберіжжя.

Тоді я зрозумів:—ця жінка, що так рано встала, була учителькою з околиці Парижа і приїхала сюди, щоб держати конкурсні іспити у городській думі. І я згадав ту юрбу молодих дівчат, що я бачив якось на улиці Тюльєрі, біля дверей того дерев'яного будинку, що поперемінно служив або для виставок, або для іспитів. Я виразно уявляв собі клопіт цих молодих голівок, всіх цих дівчат від 15 до 20 літ, що мали пальці в чорнилі, а мозок набитий всіляким, нашвидку зхопленим науковим та літературним знанням. Деякі, власне ті, що мали з чого жити, приходили сюди за-для моди, або для того, щоб вдовольнити свою чванливість; інші прибували сюди, щоб вибороти собі диплом, що міг забезпечити їм надію,—на жаль, частенько марну!—на чесний шматок хліба. Моя учителька, жителька меблірованої гостинниці мабуть належала до сих останніх. І я почув у собі співчуття до цих бідних дівчат, що кілька днів під-ряд цілий день сиділи у цьому дерев'яному бараці, писали діктовки, „сочинення“ на історичну тему, або щось малювали; я думав, як жорстоко чинять ті, що в таку страшену спеку примушують ці молоді істоти мучити свій мозок, втягати собі нерви, щоб відповідати на хитрі питання екзаменаторів. Я думав собі, чи не скінчиться цей екзамен для де котрих з дівчат—мізковою або нервовою хворобою. Я всім серцем своїм особливо жалкував учительку у чорнім убранню: я бачив, як вона вранці пішла на іспит, нічого не з'ївши, бо не мала на те часу.

У той же вечір я з-за своєї штори підстеріг її, як вона вернулася. Вона прийшла коло постої години з своєю великою текою для малювання. Вона, як видно, була змучена, пригноблена—і хвилюванням цілого дня і тяжкою спекою. Як тільки вона увійшла в кімнату,—не гадаючи, що хтось може її бачити,—то зкинула з себе чорну одіж, і замінила її білою кохтою; розпустивши для більшої вигоди своє волосся, вона виняла з теки свої книжки та зшитки і, спершись ліктями на стіл,

взялася, нещасна, за учіння до завтрашнього екзамену... Коло сьомої години їй принесли з гостинниці поганенький обід; вона його їла, все поглядаючи у книжку і, коли вже настала ніч, вона, не засвічуючи лампи, простяглася у кріслі й присунулась до вікна, щоб хоч трохи подихати свіжим повітрям; у такій втомленій постаті вона слухала гамір живої вулиці.

Коло одинадцятої години я повернувся до дому і побачив, що вона вже лягла в постіль; але засвітивши свічку, вона ще й при таких малих світлі знов перечитувала „предмети“ до екзамену. Далі вона заснула, але яким неспокойним сном! Тільки ті, що коли небудь держали іспити, можуть уявити собі такий сон...

На другий день, коли я встав, біля постої години, вона вже була на ногах, причесана. З тою-ж обережністю вона почистила свою сукню, наділа солом'яний капелюшок і з текою під рукою пішла біля сьомої години на іспит.

Повернувшись вона біля п'ятої години і на цей раз обличчя в неї було дуже стурбоване. Вона кинула свою теку, зняла капелюшок, впала у крісло, оберлась ліктями на стіл і, запустивши в волосся руки, гірко заплакала, аж плечі її тремтіли.

Було дуже ясно, яка була причина її горя! Бідна дівчина „провалилась“ на письменному іспиті. Стільки днів безперестанної праці, стільки зусилля—і все це перевтомлення кінчилось невдачею! Те щирее горе роздирало душу. В цій горі можна було вгадати і зруйновання її мрій, і жаль на ганебне воріття до дому,—проста, але гучна трагедія.

Коли це вона раптом встала, втерла почерво-нілі очі, вмочила в воду своє обличчя; потім почала складати свої книжки, причепила до теки трикутник і новеньку ливійку, сховала де-яке манаття у невелику шкурятяну торбину і повила, мабуть на те, щоб попросити рахунок та замовити візника,—бо через кілька хвилин пізніше я бачив, як вона рилась у своєму гаманці і з смутком лічила останні гроші. Увесь час груди її раз-по-раз високо піднімались,—то ще не вгамувались ридання молоді душі.

Через чверть години вона причесалась, накиннула на себе простеньку вовняну целеринку і, навіть не кинувши останнього погляду на кімнату, де вона пережила стільки годин надії і туги, вийшла. Візник стояв біля гостинниці.

Я провів зхвилюваним поглядом цього візника, що повіз молоду дівчину на залізницю і швидко зник проміж пороком освітленої сонцем вулиці.

І з того часу я не можу більше бачити вікна в гостинниці, що насупроти мене; зараз мені защемить серце і згадаються придушені ридання бідної учительки в чорній одежині.

З французького переклав С. М. Д.

Теревені.

Давненько я не правив своїх теревенів! Все знаєте, ніколи було... Воно-то мов-би й не яка робота, а все-ж таки часу треба. А тут у нас як почалось, як почалось!... І лишенько!

— Що там таке? — спитаєте: — знов мітинги, буча?!

О ні! будьте ласкаві, й не нагадуйте тих страшних слів! Ми, слава богу, вже за них зовсім і забулися... Прямо, аж дивно, як згадаеш, — що се воно таке було з тим мітинговим часом? Еге, щό воно було і де воно все те ділося?... Таки, мовляв, „окромя всього прочаго“, настрій багато значить. А настрої зовсім, зовсім инший у нас тепер! — і в старих, і в молодих, і навіть у наймолодчих. „Слов“ уже більше не треба. „Великих слів велика сила“ вже перейшла, не хотять їх слухать. На ідейні відчити навіть товариші не йдуть, хоть і не об'являй; на лекції про мудріші речі, павіть славутніх корифеїв, — не хоче публіка йти.

Читалися наприклад лекції, для інтелігентів, по історії то-що, — і було на їх... порожняво; об'явлено було про читання лекцій „коханця“ кїївської лекціонної публіки, Афанасєва, — (страшне діло, який бував колись натовп на його лекції!). Щож ви думаєте? *тепер* мусів лектор з самого початку спянитись, бо публіка і на його лекції не пішла...

— А куди-ж ходили? куди всі рїнули? — таки спитаєте.

Куди? на „зрїлїща“, чї то пак видовища всякі. Колись римська юрба гукала: „хліба й видївищ!“ то так і наша публіка. Тільки — хліба ніхто не просив, бо одні не голодні, а хто й голодний, то мовчить, бо знає, що ніхто того хліба так „зря“ не дасть; ну, а видївищ — то скільки хоч! Заплати, скільки по твоїй спроможї, сїдай, або ставай, — і дивись.

І чого-чого тільки не перевернулось у нас за остатній час! Лицедїї всіх племен, — петербуржці, москвичі, (бо тож-ж, кажуть, инші одмінки), українці, поляки, жида. Еге-ж, отак, тобі й пишуть: „українське“ товариство, „польське“ — „з Варшави“, „єврейське“ (не німецьке, як то колись писалось, а таки єврейське).

А ще скільки інтернаціональних артистів, співців, борців, танцюристок, сїнематографів, навіть хавромантїїв!

Ви думаєте, що отсе, — те що кажу на останку, — брехня? Ні, самий настоящий „хавромантїї“ приїздив, — пророкував долю кожного, угадаючи її по лїнях на руді. Ну, звався він, звісно, не «хавромантїї», а „хіромантїї“, жив не в хатині якїсь, а в гарнім помешканні, і ходили до його не ті баби, темні селянки, що про їх оповїдає добродїйка Сулима, а „освічена публіка“, панї, панї. Та навіть одна знайома дамочка, — молода ще і з та-

ких, що за недавні ідеї навіть прикrostі де-які мала (доходило й до розмов з синїми дядьками) і тї ходила до хавромантїя!

— Питаю її: — „щож він вам говорив?“ — Та звичайно, — каже, — нісенитницю всяку!... — А чого ж таки ви до його ходили?! — „Та так, я сама не знаю чого“!...

Отак, як бачите! То де-ж уже бабам „Явдохам“ не ходити до ворожбїтїв, та знахарів!...

Натовп у нашого „хавромантїя“ був великий.

А що на тих „борців“ то й господи скільки тислося народу! і теж зовсім не темного, — навпаки: дивитися на сих „борців“ ходило багато й „мітингової“ публіки, — навіть таких людей, що не тільки ходили на мітинги, а й сами колись виступали з промовами, звісно про иншу „боротьбу“, ніж ся, — писана величезними буквами на стовпових оповїстках...

Знаю одну теж дамочку, що й мене не раз „буржуем“ лаяла, в товариських бесїдах, та в мітинговий час роль грала, — так вона тепер хвалилась менї, зустрївшись, що аж 15 карб. витратила, купуючи білети на якусь дуже цікаву „борьбу“, з приїздними „борцями“ — атлетами.

Так ось куди мітингова публіка посунула!...

— Щож ви там, — питаю в панївки, — бачили за ті 15 карбованців? чи стоїли ті „борці“ таких грошей?

— О, каже, — там же були борці з усіх країв, ось на-те оповїстку.

Дивлюсь я, аж і справді: там і німець „Макс Шнейдер, чемпіон мїра“, і „Лев Шотландїї Мак Дональд“, і „Чемпіон Індостана Кахута“, був і „чех Фрїштенскїй“ і „Станїслав Поплавскїй, чемпіон Лодзі“, а супроти їх — „Осіпов, сильний рускїй великан“... Еге, думаю собі, прочитавши: всякі є, а тільки „українських“ борців нема — і перший раз на віку менї не стало досадно, що на прилюдному виступі тих героїв — наших не було! Об-тім хто його зна, — може як раз которий „Лев Шотландїї“, або „Чемпіон Індостану“ — був родом не далї, як з полтавських лук, або з херсонських степів, — бо дуже вже ті „леви“ на малюнках схожі на наших українських биків! Мнєся того в їх так багато!

Щож вони такого цікавого роблять, що за їх такі гроші платять, щоб тільки глянуть? Борються, — звісно, „с дозволенїя начальства“, — всякі штуки показують.

А люди сунуть дивитися, та не тільки панївки, куди там! чоловіча громада не менш грошей віднесла сим борцям, як жїноча!

А співці скільки грошей побрали! „Соловей“ же Собїнов мабуть чи не найбільш.

Одного часу була наче якась пропасниця обхопила кїян, неначе тільки й думки було, кому-б з тих „утїшників“ зайві грошки віддати. Зустрінутьься добрі знайомі, то й питають: у вас на кого квиток є? Те запобїгло квитка „на Собїнова“, а

те на Гай, а те на Меергольда, а те на Дункан.

А ви думаете, легко то було добувати ті білети? Куди вам! Не повірите, як сваяжу, що інші не тільки стояли цілісінський день під касою, а були такі, що й почували там, щоб захопити ближчої черги, та купити білета.

Се була навіть змога доказати своє геройство, своє самопожертвування! Що ви думаете, наприклад, малі то була річ добути своїй дамі серця білет на Айсідору Дункан?

— А що ж то воно таке за Айсідора Дункан?— питаєте ви, мої повітові читачі.

с Боже мій! ви навіть не знаєте й імени Айсідори Дункан! Та се-ж бо та чарівниця, що *витапцює* всяку музику: веселу, поважну, сумну, яку хочете,—танцює твори світових музик, Бетговена, Шопена, Глюка, кого хочете! Вона може витапцювати, наприклад, як чоловік Орфей журился за жінкою, що пішла на той світ.

Отак—як почне вихилати ногами, літаючи по кону, як почне ще й руками вимахувати над головою, та у всі боки, то кажуть би то зовсім журба виходить! Мені того не здавалось, а інші кажуть... Собою Айсідора не сказати, щоб гарна була, а тіло має зграбне. Найдивніше всього те, що вона має одвагу танцювати босою та мало не голою. Або ні: пам'ятаєте, як у тій казці—пан загадав „Дівці-семилітці“, щоб вона прийшла „і вбрана й не вбрана“; а вона взяла та й прийшла гола, тільки обіп'ята рибальською сіткою. Отак само робить і славутиця Айсідора Дункан: обіпнеться однісінською безрукавою, коротенькою, по-коліна, павутичкою з кісеї, зовсім прозорою, та й літає. І нічого! Кажуть: „всі забувають, що гола“!..

Ну, й натовп же був у театрі, як вона танцювала! Ну, й грошей же нанесли їй люде! Кажуть, за 3 перші вечори свого танцювання, Айсідора Дункан узяла з кіян—10 тисяч! Ось куди й гроші й люди пішли, так пішли!

А то ще була в нас мода на прѳвесні, дивитися на Дніпрову півідь: адже одну частину города прозвали були „Київська Венеція“, бо в воді була вона вся. Здумайте собі: люди їздять по вулицях човнами, люди сидять на покрівлі... Хіба не «зр'яліще»?... Дуже втішно!

Ну, та вода спала, а люде—та хто їх знає! мабуть, уже досі позлазили з горищ, мабуть якусь там собі раду дали... хто їх зна.

Тепер не до їх. Тепер весна, весна в-повні! Увесь Київ зеленіє, цвіте,—(хоть червоного цвіту й не видно)..

І всюди—любов, любов, любов! Усюди кохані пари, ходять, сидять по садках, по бульварах. „Любов“, „любов вільна“,—се наймодніша річ: про неї говорять молоді, старі, немовлята! Її представляють у театрах, про неї пишуть у книжках. Чи не переміна?... Отже про ту саму „вільну любов“ говорилося, (оде в неділю, цілісінський день!), хтоб тіль-

ки подумав—де: у нашому „Науковому товаристві“! Наші статечні учені, історики, етнографи, публіцисти, молоді і старі, розважали питання про вільне кохання. Вам дивно? Отже не дивуйтеся так дуже! Се, бачите, один добродій, доктор Петровський, прочитав у Науковому Товаристві доклад про „Неморальність в українській літературі“, се-б то твори В. Винниченка, що проповідує вільну любов,—„як у насікомих“. Одчистив автора д-їй Петровський за його проповідь любові без обов'язків, за його безчемність; а потім як почали чубитися з докладчиком та між собою інші добродії, то й лелечко—аж пір'я летіло! се зветься по вченому—„дебати“.

Ну, та спасибі богів, всі зіходилися на тім, що любить так „як насікомі“—не слід і радили вашим прекрасним україночкам—гнати, прямо таки „бойкотувати“ тих молодців, що підлабузкуються з такими словами, як казав своїй панночці той Мирон у п'єсі Винниченка „Щаблі життя“:—„мені“, мовляв він, „не треба твоєї душі, а треба тільки твого тіла, будьмо щасливі на хвилинку, ні чим не зв'язуючи себе“!

Всі казали, що така проповідь погана і зовсім не передова, не якась там соціал-демократична чи-що, а іменно буржуйна. Інші додавали, що пролетарський ідеал любові зовсім інший; але, на жаль, того ідеалу не сказали! Либонь не стало часу. Хотіли люде поговорити ще про все те, навіть просили врядити власне для сього ще одво засідання, (от, бачите, яка пекуча справа!), та сказав п. голова Товариства, що до літа на се вже не буде часу, а дав тільки ще 20 минут для дальшої розмови зараз,—по 3 минути на оратора. Ну, що ж за ті 3 минути можна сказати?! Лайнули тільки один одного на-швидку, та й розійшлись—до осени.

Отака-то справа!

А ви, прекрасні україночки, шануйтеся! коли правду кажуть, що замість кружків політичних, пішли кружки вільної любви, то стережіться!.. Се переміна для вас дуже не безпечна,—цур їй!..

Хтось.

Київ, Травень.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Записки Українського Наукового Товариства в Києві. Недавно вийшла перша книжка „Записок Українського наукового товариства в Києві“. В сій книзі містяться такі твори: 1) *Мих. Грушевський*,—Українське Наукове Товариство в Києві і його наукове видавництво. *В. Перетц*,—Найближчі завдання вивчення історії української літератури. *Мих. Грушевський*,—Господарство польського магната на Задніпров'ю перед

Хлельниччиною. Б. Грінченко—Пісня про Дорошенка й Сагайдачного. *Олександр Грушевський*—Нові матеріали до біографії Костомарова. *Є. Тимченко*—Причинки до української діалектології. *Іван Ой-енко*—історія української граматичної термінології. *Др. М. Галін*—Про сімуляції у хірургії. Хроніка Українського Наукового Товариства в Києві.

◆◆ **Постанова київського Наукового Товариства.** 18-го Травня, в залі музично-драматичної школи М. Лисенка, відбулося, після відчиту дія Петровського, загальне зібрання членів київського Наукового Товариства. Розміркували всі умови, належні до археологічного з'їзду, що має відбутися в Серпні сього року в Чернигові.

Московський Комітет, під головуванням княгині Уварової, уряджуючи, по черзі, археологічний з'їзд у Чернигові, запросив на з'їзд київське Наукове Товариство, (і львівське теж), але Київське Товариство, уважаючи умови запросин і умови відбування самого з'їзду не відповідними для себе, постановило від участі в з'їзді одмовитись.

Є думка, що за яким часом Київське Наукове Товариство матиме змогу урядити археологічний з'їзд у Києві—власним заходом.

◆◆ **Замовлення писанок.** Цариця Олександра Хведоровна вдалася, через свою канцелярію, до полтавської губерзької земської Управи, з бажанням, щоб у земській ганчарній майстерні в Ілїнську було зроблено 200 писанок менших і 400 писанок більших, з усяким малюванням. Царицина канцелярія просить губерзьку Управу подати відомості, на який час і за яку ціну майстерня може зробити ті писанки.

◆◆ **Виставка українських народних виробів.** „Кіевское кустарное Общество“ постановило влаштувати в осени сього року виставку місцевих народних виробів, таких, що мають на собі печать мистецької творчости; запросили розсилаються вже тепер, земством і окремим особам, щоб був час добре приготуватись до виставки. Вона буде знов у київському музеї; можна сподіватись, що буде влаштована так само добре, як два роки назад, бо до влаштування виставки беруться ті самі люди, (як і тоді, переважно дами). Багато де-чого, гарних вишиванок, тканок, ганчарських виробів, „Общество“ має вже й тепер.

Наш театр на чужині.

(Лист з Тобольска).

Недавно в Тобольск прибула українська трупа під орудою д—ія Мат—на. Оповідки про те, що вона має літом грати у Тобольському, були розповсюджені заздалегідь, і тутешні українці, що давно вже не чули рідного слова і не бачили рідної обстанови, нетерпляче дожидали її. З цікавістю віднеслось до оповісток і руське громадянство, пам'ятаючи приємне враження, що залишила по собі ця-ж сама трупа два роки тому назад. Тепер вона почала грати другого дня після приїзду. Най-

перш було поставлено „Куму Марту“. Можна помітити, що публіка була задоволена і п'есою і виконанням. На нас перша постановка зробила трохи неприємне враження: зразу ж, у першій дії, — „гвоздь малороссов“,—гопак, співи та горілка! (Сцени біля шинку Куми Марти). Взагалі ж навіть така невдала, на наш погляд, драма, зійшла досить добре, наскільки це залежало від артистів. Інколи вражали ухо де-які не українські вирази, як напр: „молокосос“ і інші. Але не маючи під рукою примірника драми, не можемо сказати, чиї це хиби: артистів чи автора. Дуже приємне враження зробила друга п'еса: „Запорожець за Дунаєм“. Тут, при виконанні, артисти виказали справжній хист і мистецьку чулість. Особливо гарно виконано було ролі Одарки, Оксави (У—ва та З—ко), Йвана Карася (М—н). Виконання жіночих музичних номерів було як найкраще. Мова сливе всіх артистів дуже гарна, без чужомовного акценту. А це, на великий жаль, дуже рідко трапляється в трупях „Малороссов“, що гостують по Росії.

Треба завважити, що руська „широкая публіка“—вимагає від українського театру зовсім не того, що він повинен давати і що він і дає українцям. В українському театрі руським подобаються такі п'еси, де широко виявляється українська національна ознака: вишневі садки, кохання, пісні, музика, танці, гумор. І на все це споглядач дивиться збоку, як на приємну зміну гарних, але не рідних картин: воно не зачіпає ні одної струни в серці. Хоть життя, насупроти всім перешкодам, і розсунуло давніші межі українського мистецтва, але громадянство не любить новіших українських творів, з слезами та мукою життя. Воно йде в театр „к малоросам“—„повеселиться“, посміється, послухати спів, відпочити. Отже для загоди „широкої публіки“ багато їздить по Росії „Малоруських труп“; зібраних як попало, „с борка да с сосенки“, здебільшого без путнього знання навіть мови української, не говорячи про якийсь артистичний хист! Аби був хорик який небудь, щоб з гріхом пополам можна було виконати два десятки українських пісень з „калуцким“ акцентом, та добрий танцюриста, щоб підскакував аж до стелі, оддираючи гопака або циганської халандри! „Покупатель вышьет“!..

І багато їздить по широкій Росії таких „малороссов“, і калічать вони мистецтво наше, показуючи його добрим людям і навиворіт і догори ногами.

Тим більша дяка справжнім артистам, що дають можливість у далекій країні—хоть урядигоди побачити українські драматичні твори непокаліченими і дотепно виконаними.

Як судити по перших двох виставах, трупу М—на згадають добрим словом і українці й ті великоросси, що цікавляться українським мистецтвом.

Тобольск. Травень. 1908 р.

М. Новицький.

Лист до редакції.

*Високоповажна Добродійко,
пані редакторко!*

Не одмовтесь надрукувати на сторінках Вашого часопису оцього листа.

В Новочеркаському недавно заснувалось Товариство „Просвіта“, що ставить своєю метою допомогати культурно-просвітному розвитку українського народу на Донщині. На першу чергу воно поставило організацію бібліотеки-читальні для своїх членів, яка повинна бути заповненою українськими книжками та іншими періодичними виданнями; а між тим у Товариства зараз бракує на це відповідних засобів за межами України й серед місцевої людности, досить байдужої до сучасного українського руху,—воно поки ще не змогло придбати собі ні значного числа членів, ні грошових коштів.

Приймаючи це на увагу, Рада Новочеркаської „Просвіти“ змушена обернутися оцим листом до високоповажаних авторів видавців, а також редакцій, просвітних та наукових товариств з проханням допомогти Товариству присилкою книжок, або періодичних видань безплатно.

Адреса для посилок: г. Новочеркаськ о. в. д., Барчяна вул., № 51, секретареві Т-ва Зах. Вас. Ткаченкові.

Прохаємо інші газети й часописи оцього листа передрукувати.

Голова Товариства *Варабаш.*

Секретарь *З. Ткаченко.*

В галичині

◆◆ **Кривава подія в Чернихові.** Для Галицької України надійшли тяжко-небезпечні часи. Галицька адміністрація, що мало не вся складається з польських панів, починає вбивати в Галичині українців без найменшої їх провини. Не встигла засохнути кров Марка Каганця, забитого лише за те, що не хотів допустити фальшування виборів до Сейму, як польська адміністрація знов полила кров українських селян. Очевидно, що й новий намістник Бобржинський триматиметься політичного напрямку свого попередника. А той напрям сам покійний намістник ясно висловив так: *«Я мушу ще справити українцям нове Берестечко!»* Отсими словами в 1902 р., він закінчив програмову промову, згадуючи заслуги свого предка, що по нещасливій для козаків битві під Берестечком вимордував безборонних українських жінок, дітей і старих людей. Смерть перервала його бажання, і „нового Берестечка“ він не зробив. За те його на-

ступник одразу почав своє урядованнє з малого „Берестечка“. Инакше не можна назвати того розстрілу, що галицька адміністрація вчинила в с. Чернихові Тернопільського повіту, в понеділок, 12. V: до людей, що зібрались біля хати війта, для вияснення справи, хто має право ловити рибу в річці,—випустили 11 куль: 2 кулі випустил побережник польського Графа Коритовського, теперішнього австрійського міністра скарбу, і 9 куль жандарми. *На місці впало неживих 5 селян і тяжко ранених 10; багато людей було скалічено. З тяжко ранених вмерло вже 2, а до сього часу може й більше.*—Докладні відомості в слідуючій числі.

◆◆ **П. Олена Січинська, мати Мирослава, випущена з турми.** 5-го (18 н. ст.) травня слідчий суддя сповістив п. Січинську, що прокураторія рішила припинити карне слідство проти неї. Тим рішенням п. Січинська увільнилась від тюрми, де просиділа повних п'ять тижнів в незвичайно тяжких умовах. Тюрма дуже пошкодила її здоров'ю.

Вже в час самого арешту п. Січинської її винність у справі була аж запядо очевидно Але сього не бачили польська прокуратура й слідчий суддя, що Січинська лише з любови до сина і з бажання полегшити йому осуд захотіла синову біду переложити на свою голову, коли б се було можливо. Вона не відреклась від сина і не пішла благати для нього помилування. Вона спокійно заявила: менє беріть! Не він винен, а я. Я його намовила, я дала йому грошей на револьвер. Рідка, а може єдина, мати!

◆◆ **Польська конституція** День 3-го травня дуже пам'ятний для поляків. В сей день в 1791 році частиною варшавського сейму,—доки друга частина не вернулась з Великодних свят,—була ухвалена конституція, по проекту польського короля Станіслава-Августа.

Що року 3-го травня галицькі поляки урочисто святкують пам'ятку сеї конституції. Вони урядують всілякі забави, походи „Соколів“ по улицах міст, походи учеників середніх шкіл, розуміється з наказу вищих шкільних урядовців. Сього ж року, немов для пишнійшого звелчєння такої дорогої для поляків пам'ятки, вони в Черемислі закінчили сьогорічне свято „Конституції 3-го мая“ тим, що порозбивали вікна в українським дівочим інституті.

◆◆ **Кружок правників.** Під такою назвою галицьке намістництво затвердило 6-го квітня товариство українських студентів юристів. Завданням кружка є дбати про те, щоб молоді люди мали можливість і по-за стінами університету оддаватись улюбленій ними науці права.

◆◆ **40 карбованців кари за українську застїжку.** Українська свідомість в Галичині виявляється найбільше тим, що українці гуртуються в різні товариства. За приводом д. К. Трильовско-

го почали розширюватись в українській Галичині товариства „Січі“. Вже саме гуртування українців в товариства дуже непокоїть польську шляхту і уряд. А як „січовики“ почали присягатись не пити горілки й до трох місяців навчатись читати й писати,—серед польської шляхти й урядників счинився страшений переполох... Як то! Щоб українці не пили горілки, щоб вчились читати й писати! Шож тоді буде з польським „промислом“ в Галичині (сливе одинокий промисел—виріб горілки), з чого ж владарі матимуть доходи, коли не буде шинків!.. Річ в тім, що в Галичині гнати горілку й будувати корчми мають право—великі земельні власники. І почалась сувора, нечувана нагірка на „Січі“ і „січовиків“. Оце недавно заліцацький староста (польський пан) покарав 100 коронами (40 карб.) січовика з Угринковиць за нопення січової української застіжки, яко значка Товариства.

◆◆ З галицької польонізаторської практики. Найповійший спосіб ополячування галицьких українців се—перетягування їх на латинство. Перетягання це проводиться в різних формах, але найчастійше через гніт польських службодавців на українських слуг.—В марті місяці с. р. подався на посаду посильного до „Земського кредитового товариства“ у Львові українець Юрий Стангрет. Його прийняли, і з 1 го мая він мав одержати вже посаду. Коли того дня він явився до директора товариства Яна Віена, той заявив йому, що лине тоді діставе посаду, коли змінить свій обряд на польський і воли принесе метрику од польського ксьондза, инакше місця не дістане.

◆◆ Москвофільський вчинок. 30 квітня в австрійським парламенті розглядалось внесення правительства про збільшення числа галицьких рекрутів для „крайової оборони“ на 5 тисяч річно. «Крайова оборона» має своїм завданням оборону свого краю. Але звичайно воно—не так. „Крайову оборону“, як всяке инше австрійське війське, посилають за сотки верст від свого краю вмирати за інтереси зовсім чужі, а часом і ворожі його краєві.—Природно, що усі українські послы голосували против того, щоб український народ не справедливо давав для держави більше війська, ніж инші народи, хочь би під назвою „Крайової оборони“; всі українські послы голосували против правительственного внесення. За правительственне внесення, як завжди за всяке правительственне внесення, голосували між иншими польські послы і усі н'ять москвофілів, вірних послухачів польської шляхти. *Правительственне внесення пройшло лише двома голосами.* Таким чином, через зраду галицьких москвофілів своєму народові.—сей народ дасть на 5 тисяч більше податку людьми.

ДОПИСИ.

Миколаїв (Херсонщина). Тиша та спокій, мов у домовині,—запанували у нашім місті. Безробіття міцними обценьками стиснуло робітників і породило велику силу дрібних крадіжок та грабунків, бо люди не маючи чого їсти здатні на все і через те поліційна влада безсила боротися з таким злом.

1 травня святкували робітники заводів Французького та черноморського. День минув спокійно, але-ж по вулицях все таки ходили збільшені наряди козаків та поліції.

В мійській думі між иншими дрібними справами, виникло боляче питання про електричний трамвай, що зараз-же наелектризувало всіх батьків міста. Завжди сонні та в'ялі—тепер вони зробились жвавими, піднявся великий галас у думі і в місцевій пресі. Невідомо на чім порішать: чи город заведе трамвай на свої кошти,—хоч на це малі надії,—чи віддасть в чужі руки.

Уже кілька днів страйкують м'ясники вимагаючи зниження такса.

Де кілька тижнів уже починають прибувати наші сердешні земляки-заробітчани, що мандрують на чужину—крівавою працею здобувати собі шматок хліба. Але Херсонщина уже де кілька років під ряд неприхильно стриває їх,—бо невроджай тут зробився звичайним з'явищем; і от переходять вони бідолахи по Херсонщині з місця на місце, шукаючи заробітку, поки не витратять останніх копійок, що зібрали на дорогу.

В місті і в околицях його уже кілька днів стоить страшна спека, дощу нема місяців зо два. Починає вигорати трава. З де-яких міст губернії єсть відомості, що дощі перепадають і таким чином надія на врожай ще жевріє.

Недоля.

Лубні. (Полтавщина). Місцева поліція 15 і 16 мая зробила мало не 35 потрусин і кілька арештів. Потрушено колишнього зверхштатного околочного, що не схотів служити в поліції через те, що немає ніякої користі з сього, д. Ліхошерста, сестер Дольнікових і чимало ще особ, але се не дало ніяких наслідків. Найпильніше трусили д. Ліхощерста: в його розвалили грубу, шукаючи там зброї, покопали скрізь землю у дворі і т. и. Потім потрушено і заарештовано студента Піщанського, учня місцевої гімназії Солодкого. Щд в їх найдено—напевно не відомо, але на другий день їх обох одправлено в турму. За тиждень до сього заарештовано було студента П. Супруненка, сына лубенського старшого нотаря, але через кілька день його випущено на волю під заставу 3,000 карб. Його

повликано до судової відповідальності в відомій справі про „лубенську самооборону“. Взагалі-ж таких численних арештів, як оце відбулись, лубенці ще не пам'ятають.

Лубенський повіт. Ще з осені тяжкий сум обгорнув селянство лубенського повіту, бо посіяний хліб або вихопився трохи з землі та черва повидала його, або-ж зовсім не зійшов до сього часу. Дуже багачко надій покладалось на весну, що оце діждались її, але тепер той сум ще гірше обгортає душі всього вбогого трудового народу, бо надії на щось краще уже не осталось. З самого початку весни довгенько держались чималі морози, а потім засуха; це знищило зовсім надію на врожай. Де-не-де зеленіє озимина у полі, де посіяно зарані, ще в-літку, а інші поля чорніють. Маленькі дощі тільки останніми днями почали потроху перепадать, але це допоможе хіба тільки огородині, ярині та траві, а на озимину дуже мало надії. Багачко селян останніми часами уже й переорали поле, засіяне озимину, і сіють овес, просо то-що.

Селяне с. Новаків, лубенського повіту, на Юрія ходили з корогвами у поле, святить ниви та воду у криничці, що у полі. Проїшовши полем, всі селяне прийшли до кринички страшенно засмучені; тяжкий сум обгорнув не тільки їх, а навіть старого пав-отця, що був на посвяченні; побачивши те лихо, що загрожує бідноті, він залився гіркими сльозами.

Українець.

На пам'ятник Т. Г. Шевченкові: від Пилипа Коновенка 20 к., Чепор 5 к. Бобля 5 к., Хоменко 10 к., Філіпов 10 к., Л. Воловик 1 р., А. Леонов 15 к., А. Леонтьев 20 к., О. Богацький 20 к., від учнів Катеринославської технічної школи: Мірошніченко 20 к., Грیشانовський 10 к., Х. Татарин 20 к., Терлецький 15 к., Красовський 10 к., Телегін 15 к., Смирнов 10 к., Тіль 10 к., Ємець 10 к., Макаров 10 к. Разом 3 р. 35 к.

Листування Редакції.

П. М—у: Вашої поправки в віршові трудно розібрати.

Г. Х—чу: Лист швидко одержите.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка).*

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.)

Нужды Деревни
 (Бывшій Хозяинъ)

независимый,
 прогрессивный,
 беспартийный,
 сельскохозяйств.
 журналъ

Подъ редакціей

А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русский сельскохозяйств. журналъ Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: **передовые статьи**, статьи по общественнымъ вопр., **хроника обществ. жизни и кооперации въ деревнѣ**, **фельетонъ**—на темы деревенской жизни у насъ и заграничей,—и, какъ у всѣхъ, **отвѣты на вопросы** (беспл.), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные сел.-хов. писатели. Въ журналѣ печатается **Обновленная Земля**. Сказаніе о побѣдахъ соврем. земледѣлія въ Америкѣ. **В. Гарвуда.** Сокращенный переводъ **проф. К. А. Тимирязева**

Годовые под- 50 № журналу получать 25 книжекъ
 писчимъ кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотеки Хозяина“

Чт. такое интенсменное хозяйство.	Что читать хозяину?
Что такое экстенсивное хозяйство.	Какъ устроить сель.-хоз. общество
Кѣвцы и сѣялки.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва
Какіе бываютъ плуги.	Дешевый кирпичный домъ.
Сорфъ какъ удобрение.	Какъ устроить хорошую печь.
Известь и мергель.	Выборъ улья.
Какъ устраивать полевые опыты.	Парники.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Перепрививна негодныхъ плодовыхъ
Культурная овца.	деревьевъ хорошими сортами.
Разведение утокъ и гусей.	Что дѣлать съ урожаемъ сада.
Первоначальная помощь скоту при заболѣваніяхъ.	Вишневый садъ.
Зачѣмъ выводятъ новыя сорта сель-	Земляника.
скохозяйственныхъ растений.	Сохраненіе и заготовка рыбы.
	Нормовые бурякъ, морковь, брюква
- ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. ^{1/2} года 2 р. безъ книж. 3 р. разсроч-
 съ прилож. 25 книж. въ годъ. ка отъ 1 р.
- Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

О Т К Р Ы Т А П О Д П И С К А
на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ
„Х Л Ъ Б О Р О Б Ъ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ
 Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація сельско-хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ мѣсяць съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ:

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4 мѣсяца—50 коп., за 1 мѣсяць—15 коп. Деньги можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ **С. М. Кузнецовъ.**

20 книжок за 2 карб.

Як довго запас вистарчить, продаю за пів-дармо 20 різnorodних дуже цікавих і поучаючих книжок за 2 карбованці. Користайте з сеї нагоди. Гроші треба висилати вперед.

Микола Грабчук.

Чернівці (Буковина) Австрія, ул. Панська 16.

Приймається передплата на рік 1908 на українську політичну, економічну і літературну газету

РАДА,

яка виходить в Києві щодня, окрім понеділків і днів після свят, Напрямок газети не партійний демократично-поступовий.

РОКОВИ ПЕРЕДПЛАТНИКИ ОДВРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:
Т. Шевченка, ОБЗАРЬ

останнього нового повного видання під редакцією В. Доманицького
Ціна РАДИ з приставкою і пересилкою в Росію:

на рік.	на 1 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп. на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул. А. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. Видавець Є. Чиналенко

Приймається підписка на 1908 рік на щотижневу газету

„СЛОВО“

„СЛОВО“ призначено для українських городських і сільських робітників. Через це „СЛОВО“ особливо увагу звертатиме на прояви *робітничого руху* на всім світі і особливо на Україні.

Обстоюючи справедливі національні домагання українського народу, „СЛОВО“ неменьшу увагу звертатиме на потреби і прояви *національного життя* українського народу Галицької, Угорської і особливо Російської України.

Редакція і співробітники зостаються тіж самі Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік — 3 рублі, на 1 місяць — 30 к., одне число 5 к. за границю на 1 рік — 5 р.: на 1 місяць — 50 к., Адрес редакції і контори: Київ Большая Владимирская № 76.

Підписка приймається і в книгарні „Україна“ Безанів. 8
Редактор С. Петлюра. Видавниця О. Корольова.

Київ, електрична друкарня К. Н. Милевського і К. В.-Владимірська ул., 31.

Приймається передплата на 1908 р. на „Літературно-Науковий Вістник“

одинадцятий рік видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя Виходитиме в двох виданнях: київським і львівським в збільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів друку.

Редакція і головна контора: у Києві, Прорізна 20, кв. 3
Передплата на видання київське р. 1908: на рік 8 руб.; для неможливих учнів, студентів, пизших служащих, учителів і т. н. 7 карб.

3-й годъ изданія. ОТКРЫТА ПОДП. НА 1908 Г. 3-й годъ изданія.

на професіональний общественно-политическій журналъ

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году при участіи ИЗВѢСТНЫХЪ ДѢЯТЕЛЕЙ ПО НАРОДНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій — сообщенія съ жѣть. подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересы кой ДВА РУБЛЯ

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 руб.

Лица, желающія получить приложенія, уплачивають 2 р. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и 1 р. за 2 ое полугодіе).

Въ 1908 г. будутъ даны ТРИ ПРИЛОЖЕНІЯ
1. Календарь — Справочникъ — „Народный Учитель“ на 1908 09 учеб. г. записная книжка 256 стр. изъ ннхъ 172 стр. текста.

2. Уставы учительскихъ организацій и просвѣтительныхъ обществъ.

3. Шесть портретовъ знаменитыхъ педагоговъ

Адресъ редакцій: Кишиневъ, редакція журнала „Народный Учитель“.

ВИЙШЛА З ДРУКУ НОВА КНИЖКА:
Антін Чехов.

ЖАРТИ:

(Ведмідь. Сватання. Калхас. Трагік з приму-су Весілля. Ювілей. Лихо од тютюну).

Ціна 35 к.

Продає по книгарнях С. Іванова і Ко. Л та В. Іздіковських, в українській книгарні і в кннг. Лиг. Наук Вістника.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 19.

26 Травня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріївсько-Влаговіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границю по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріївсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописі мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Курси татарської мови для учителів. Державна Дума. Вісті. На Вкраїні. Вірш—Л. Волошки. Трудовниця Горпина—оповід. Т. Сулими. Вірш—П. Капельгородського. Українське слово й мистецтво. Справа Г. Сенкевича. Дописи. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією О. Косач. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб „МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові
в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святую для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Києві—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

НОВА КНИЖКА:

ТАТОВІ КАЗОЧКИ.

Як бабуся розказували.

Записав Юхим Сьомченко Грибинюк.

Ціна 25 коп. Книгарням звичайний %.

Курси татарської мови для учителів.

Певне, здивує де-кого сей заголовок. „Татарської мови?“... де се такі курси є? чого про їх річ в Ріднім Краю?“.. Тим часом, нічого дивного нема, і сама по собі річ зовсім натуральна. В Криму, в Сімферополі, оце сеї весни була при земській Управі нарада, (теє особливе „совіщаніє“), про татарську школу; хотіли обміркувати всю справу, до тієї пори, як вона буде обмірковуватись в-осени на загальній *губерській* нараді. Увагу земства до татарської школи, увагу на стільки велику, що для неї скликається аж дві наради, повітову й губерську, викликали, звичайно, сами татарські учителі. Ім було прикро, що їх національна татарська школа в дуже лихому стані і вони схотіли підняти свою школьну науку, *вимагаючи* уваги до неї від земських людей. бо повинне ж земство дбати про потреби місцевого люду, в сім разі—татар, (дія ж діється в осередку Крима).

Отже на тій сімферопольській нараді учителі-татари повідомили про такий стан татарських шкіл: є татарські початкові школи, „мектеби“; вчать там переважно всякого набоженства мусульманського, (на зразок того, як в єврейських школах—талмуду). Учителі татари хотіли-б, щоб було поширено в їх школах світову науку; сього бажає і взагалі татарський люд; але для сього треба більшої освіти самим тим, хто вчить. Казано, що теперішні учителі не підготовані до того, щоб давати ширшу науку учням, і через те треба-б їх підготувати.

Далі ухвалено, щоб у початковій татарській школі, таки в мектебі, був для школярів п'ятилітній курс, з далеко ширшою програмою; але щоб була теж наука віри й арабської мови. Наука в поширених мектебах, в перші два роки, повинна вестись *виключно мовою татарською*, а як тепер школьних книжок, писаних татарською мовою, нема, то вчити поки-що по книжках турецьких.

Земство взяло до відому і лихий стан татарських шкіл, і потребу дати татарським учителям змогу поширити своє знання. І от губерське сімферопольське земство влаштувало з 5-го травня по 5-те червня (юня) курси татарської мови при татарській учительській школі. *Учасники наради татари—одноголосно*

висловились, щоб учителями в їх школу допущено, навіть у старші класи,—(а там мають вчити вже й руської мови)—тільки татар; казали, що не слід брати в татарську школу руських учителів навіть тоді, коли вони *знають татарську мову*, бо все-ж таки знатиме її краще і більше *кохатиметься в справі татарської науки* той, кому *та мова рідна*.

Отаке-то бажання, чи свої життєві вимоги, поставили перед своїм земством на тій татарській нараді—і таких добрих наслідків осягли вони. Мають вони вже курси своєї мови; а з того сподівано звісно, великої користі для їх народних шкіл.

Чи є в нас щось подібне? де є курси української мови? яке земство поклопоталося про їх?.. Нема, ніде, ніхто про те не дбає!

Але, мабуть, корінь діла в тім,—чи було десь у нас, щоб на наших нарадах, учительських та інших, *одноголосно* висловлялось бажання мати свою українську школьну мову, *своїх* учителів, таких, щоб їм *та мова була й відома, й рідна?*

Такого в нас щось не чуть було!.. І доки лише невеличка меншість багатиме сього, доти й не матимем такого здобутку, якого домоглись татари.

Сум і жаль бере, бачивши таке наше становище!

Татари мають учительські курси своєї мови, а ми, українці, нічогосінько подібного на всім широкім просторі України! Чи то вже ми, як говориться в прислів'ї, «*последне теле в бога ззіли*», чи що?..

Мабуть, лихо не в сьому, а в тому, що ми найбайдужіші до своєї справи. Не так почуваємо свої національні потреби, не так намагаємось їх загодження, як намагаються інші люде.

Бажаємо татарським учителям як найбільшого успіху в їх учінню на тих сімферопольських курсах;—та коли-б то їх привід надихнув нашим людам більшу любов до свого національного діла, до більшого намогання в своїй справі. Бо доки наші люде, що близько стоять біля школьного діла, будуть дожидатися, поки хтось сам дасть їм здійснення того бажання, що десь там глибоко заховано в їх серцю, до теї пори ніяких „курсів української мови для учителів“ у нас не буде. Давно сказано «*стукайте й одчинится вам!*»

Державна Дума.

Засідання 10-го Травня.

(Обрахунок департаменту державного казначейства).

Після оповіщення про біжучі справи, Дума почала обмірковувати обрахунок департаменту державного казначейства.

Довладчик еронкін зазначає, що в обрахункові департаменту найбільше припадає коштів на видавання пенсій від казни. Зважаючи на те, що кошти на пенсії з кожним роком дуже вже збільшуються, докладчик радить Думі звернути особливу увагу на що-рочне збільшення трат на пенсії; ті пенсії одержують здебільшого такі люди, що й без того добре забезпечені.

Коконцев, міністр фінансів доказує, що російський уряд не може обійтися без добродійних трат та давання допомоги. Таку допомогу дається, сказав міністр, тільки тим особам, що своєю користною працею того заслужили: давати таким людям допомогу—це обов'язок кожної держави, що стоїть на сторожі державних інтересів.

Аджемов доказує, що слід переглянути в Думі обрахунок відомства Імператриці Марії.

Товариш главноуправляючого відомства Імператриці Марії доказує, що обрахунок цього відомства не повинен розглядатися державним контролем.

Після коротких суперечок, Дума постановила розглянути обрахунок по окремих номерах.

В кінці засідання Дума постановила призначити окреме вечірнє засідання для обміркування запитання з приводу фінляндських справ.

Засідання 12-го Травня.

(Запитання про фінляндські справи. Дрібні законопроекти).

Після суперечок з приводу запитання про фінляндські справи, Крупенський заавив, що фракція поміркованих правих відкидає запитання, бо певня, що уряд сам дбатиме про те, щоб підтримати права росіян у всій російській державі, се-б то і в Фінляндії.

Ветчинін од імени націоналістів вносить таку форму переходу до чергових справ,—що націоналісти покладаються на уряд в полагодженню фінляндських справ. Голосуванням всі запитання і формули націоналістів відкинуто значною більшістю проти крайніх правих.

Далі без суперечок приймаються дрібні законопроекти: про асігнування 5,000 карб. на допомогу середнім школам, про відкриття гімназій для хлопців у Лебедині, Чугуєві та Галичі, про засну-

вання в еріванській учительській семінарії 20 стіпедндій для вихованців татар і т. и.

На черзі законопроект про заснування „исправительных заведений“ для малолітніх.

Щегловітов, міністр юстиції, подавши відомості про розвиток „исправительных заведений“ в західних європейських державах, доказував, що захистити дітей од турем зможуть тільки такі заведення, що мають справляти морально попованих дітей. Дума ухвалила законопроект без суперечок.

Засідання 13-го Травня.

(Дрібні законопроекти).

По докладові Сінадіно Дума прийняла без суперечок законопроект про право казни мати визначену допомогу від де-яких городів Закавказького краю на поліцію.

На черзі доклад про асігнування коштів на потреби городських шкіл.

Довладчик Чіхачов зауважив, що коли Дума й ухвалить цей законопроект, то все-ж таки повинна висловити бажання, щоб міністерство народної освіти погодило програми початкових шкіл з середніми школами, це-б то щоб скінчивши початкову школу, учні мали змогу переходити в середню. Далі докладчик висловив бажання, щоб міністерство вжило заходів для збільшення добре підготовлених учителів і збільшило їм плату.

Александров вносить пораду, відкривати городські школи і у великих селах.

Дума постановила розглянути законопроект по окремих статтях. Без суперечок Дума ухвалила законопроект і передала його в редакційну комісію.

Після цього Дума ухвалила скілька дрібних законопроектів.

Засідання 15-го Травня.

(Дрібні законопроекти. Справа Косоротова).

На черзі законопроект про поліпшення становища лісової казенної варти. Крайні ліві і крайні праві депутати висловлюються *проти* поліпшення становища варти, а крім того праві депутати ще домагаються, щоб у варту призначалися салдати.

Після недовгих суперечок Дума розглянула законопроект по окремих статтях і ухвалила його, висловивши бажання, щоб вартовими в казенних лісах були здебільшого салдати. Далі Дума ухвалила законопроект про плату тим селянам, що будуть гасити лісні пожежі.

Марков вніс доклад по обрахункові департаменту залізничних справ.

Некрасов заявив, що в докладі дуже мало говориться про східно-китайську залізницю, а на неї слід звернути особливу увагу. „Ця залізниця коштує втричі дорожче, ніж яка інша наша залізниця, і тепер на неї витрачається без потреби велика сила коштів“.

Промовець зазначає, що міністерство фінансів повинно переглянути обрахунок східно-китайської залізниці.

Коковцев, міністр фінансів, говорить, що східно-китайську залізницю не можна рівняти до якої іншої, бо вона закладалась в інших умовах.

Постановлено розглянути обрахунок по окремих частинах.

На черзі доклад про увільнення члена Думи Косорова.

Довладчик барон Месндорф заявив що комісія одноголосно висловила за увільнення Косорова.

Суперечки відложено на друге засідання.

Засідання 16-го й 19-го Травня.

(Питання про увільнення Косорова).

На обох засіданнях обмірковується питання про виключення з членів Думи депутата Косорова. Праві депутати й октябристи стоять за те, щоб Косорова виключити, а опозиція доказує, що до виключення нема ніякої радії. Внесено було пораду вяснити питання закритим голосуванням; але праві з октябристами одкинули цю пораду, і одкритим голосуванням, більшістю 177 проти 109, постановлено—виключити Косорова.

Засідання 20-го Травня.

(Обміркування законопроекту про побільшення плати городському й сільському духовенству).

Обмірковуючи законопроект про побільшення плати духовенству, Дума (більшістю) з охотою пристала до законопроекту. Висловлювались проти законопроекта ліві депутати і всі селяне, навіть праві. Селянин Удовицький, (правий), висловлюючись проти законопроекту, говорив, що священники ні дома, ні в Думі не піклуються про потреби селян, не зважаючи на те, що всі вони живуть на селянські кошти.

Дума розглянула законопроект по окремих статтях і *ухвалила* його, передавши в редакційну комісію.

Далі розглянуто запитання з приводу пожежі на Обухівським заводі. Дума зробила таку постанову: зважаючи на те, що на Обухівським заводі існують великі непорядки, треба негайно зробити там ревизию.

ВІСТІ.

◆◆ **Новий міністр.** На місце міністра землеробства, князя Васильчикова, що вийшов в одставку, призначено міністром—Кривошеїна, що був до сього часу товаришем міністра фінансів і діяльним членом „русского общественного собрания“.

◆◆ **Циркуляр міністра народної освіти.** Всім попечителям шкільних округ розіслано циркуляр з таким наказом:

1) Не можна більше приймати в університети семинаристів, що скінчили 6-ть класів семинарії. Їх будуть приймати на таких самих умовах, як і тих, що скінчили 4 загальноосвітні класи, це-б то семинаристи повинні держати ще іспит по математиці фізиці і по одній новій мові.

2) Сторонні слухачі будуть прийматись тільки тоді, коли будуть вільні вакансії.

3) Жінки зовсім не прийматимуться в число сторонніх слухачок.

4) Без свідоцтва про „благонадійність“ сторонні слухачі зовсім не приймаються.

5) *Слухачі* іудейської віри приймаються в такий процентним числі, як *студенти* тієї-ж віри.

6) Сторонні слухачі що-року поновляють своє право на пробування в університеті.

◆◆ **Жінка адвокат.** В число присяжних повірених московської округи прийнято, вперше в Росії, *жінку*,—Янivu Подгурську, що скінчила юридичний факультет за границею і здала державний іспит в московським університеті.

◆◆ **Петербурзький патронат.** В Петербурзі заснувався Патронат (товариство опек), що має допомагати людям, випущеним з турми. Рада товариства складається з 12 душ і збирається що-тижня, для обміркування своїх справ. Рада товариства заснувала особне бюро; туди можуть вдаватись за допомогою ті, що недавно вийшли з турми. Праці товариство матиме доволі, бо тепер що-місяця випускають з турем більш 500 душ і вони не мають ніяких засобів до життя. Міністр юстиції дозволив членам ради одвідувати арештованих в турмах, а це має велике значіння, бо патронат завдалегідь знайомиться з тими людьми, що має їм допомагати.

◆◆ **Зловжитки в ліснім відомстві.** Газета „Саратовский Вѣст.“ подає відомості про те, як знищувались казенні ліси. За останні роки, пише газета, що-дня, невідомо ким, вирубувано в казенних лісах силу дерева. Спершу рубали по трохи, а далі дійшло до того, що вирубувано цілком окрім невеличкі ліски. Думали, що то рубали невідомі селяне, а потім виявилось, що рубали стражники й продавали, а потім через який час заявляли, що дерево хтось покрав. Про таку вкрадіжку знав лісовий ревізор, але він не вживав

проти цього ніяких заходів, а стражницького начальника, що був проводарем лісових крадіжок, переведено на вищу посаду.

◆◆ **Польські школи в Келецькій губернії.** В кінці травня варшавський генерал-губернатор Скалон приймав депутацію від „Общества содѣйствія общественному труду“. Ця депутація подала доклад про становище просвітньої справи в келецькій губернії після закриття приватних польських шкіл. Генерал Скалон заявив депутації, що він, зважаючи на її правдивий доклад, зробить негайну постанову про відкриття всіх приватних польських шкіл.

◆◆ **Наказ батькам.** Петроковський і Калішський генерал-губернатор Казнаков видав наказ, щоб надалі не карали адміністративно дітей, молодчих 17 літ, але за них щоб відповідали батьки. Од адміністративної кари будуть увільняти батьків тільки тоді, коли вони, на очі поліції, виб'ють дітей, давши їм по 25 різок.

◆◆ **Провал села.** На Кавказі, в Бакинській губернії, провалилось вірменське село. Виявилось, що 90 будинків провалилось на 8 сажень завглибшки, а разом з ними й величезні дерева, що росли біля будинків.

◆◆ **Забастовка на Сібірській залізниці.** В городі Томському одержано відомості про забастовку робітників на другій лінії сібірської залізниці, біля Красноярську. Забастувало до тисячі робітників; вони вимагають побільшення плати. З Красноярську прибули салдати і заарештували 46 забастовщиків.

◆◆ **Новий спосіб боротьби з п'янством.** Комісія боротьби з п'янством добрала малюнок і напис на тім папірці, що наліплюється на пляшках з горілкою. Замість герба буде череп, а замість напису „казенное вино“—має бути напис „40 процентний раствор алкоголя“.

На Україні.

◆◆ **З'їзд з приводу переселенських справ.** В Полтаві, з початку червня, (Юня) має відбутися з'їзд „областной переселенської організації“. На з'їзді будуть обмірковані такі питання: 1) про заснування областного переселенського бюро, 2) про організацію областной агентури в Сібірі, 3) доклад про становище переселенської справи в Полтавщині, 4) про видавання своєї газети, що буде обмірковувати всі справи переселення.

Чернігівське губернське земство посилає на з'їзд заступником від себе Бакуринського.

◆◆ **Переселення в полтавщині.** Гадяцька Земська газета подає відомості, що в Зінківській повіті в полтавщині записалось у число пересе-

ленців більше десятої частини всієї людности сього повіту.

◆◆ **Лекції по українській літературі** внесено в „учебний план історико-філологічного факультету“ київського університету. В пункті 3-му сього плану, виданого університетським урядом особною брошурою, зазначено так:

„4. Малорусская література XV—XVIII столѣтія. 3 ч. один семестр“.

5. Малорусская література XIX вѣка, 4 ч. один семестр“.

◆◆ **Нова польська часопись.** В Києві почав виходити місячник, під назвою *Nasza przyszlachosc*. Редактор—відомий в Києві польський громадський діяч, Отто Глінка. Перша книжка часописи; досить велика, містить в собі переважно публіцистичні розправи.

◆◆ **Людність г. Києва.** По остатніх відомостях адресного стола, в Києві тепер живе 431,425 душ. При переписі київської людности в 1897 році було зазначено 247,532 душі. Виходить, що за 11 літ число жителів у Києві побільшилось мало не вдвоє.

◆◆ **Судова справа.** В Кременчуці воєнно-окружний суд розглянув справу 10-ти селянських парубків, обвинувачених в тім, що вони пограбували в Костянтиноградському повіті священника і хотіли пограбувати багатого селянина. 4 підсудних признались у своїй вині, а 6 заявили, що вони взяли на себе вину тільки через те, що їх страшенно мучили в арештантській при поліції: били, виривали волосся. Робилося це все за приводом Карлівського пристава. Оборонці попрохали суд записати все це в протокол.

Після наради, суд виніс такий присуд: чотирьох селян засуджено до смертної кари, а шістьох до каторги.

◆◆ **Справа про вбийство генерала Полковникова.** Зважаючи на касаційну скаргу оборонців і на протест прокура, головний військовий суд знову відмінив присуд Київського воєнно-окружного суду по справі вбийства Полковникова в Полтаві і звелів розглянути справу в третій раз.

◆◆ **Тиф.** У Києві дуже розпросторюється тиф, („шиший і ивший), і багато людей мре від нього. В усіх київських лікарнях лежить більш тисячі хворих; в Лук'янівській турмі саме тепер більше 200 душ у тифі. В Херсонщині теж багато хворіє тифом. Єлисаветградська городська управа повідомила губернатора, що місцевий люд, не вважаючи на велике розпросторення тифу, одмовляється від лікарської заповомоги і не пускає в свої хати лікарів.

◆◆ **Огляди й арешти** все не перестають в Києві. Між иншими трушено домівку старого кур'єра Окружного суду, П. Басова, студентів В. Бертольда й С. Корнгольда, А. Кіяновського, курсисток Ю. Стодольську і Л. Локшину. У Локшиної забрато різні брошури і талонні книжки з печат-

кою соціалістів-революціонерів; Стодольську арештовано.

◆◆ Ранений арештант. В київській Лук'яновській турмі часовий вистрелив у арештанта Боруха Рабиновича, за те що він, не вважаючи на заборону, виглядав з вікна, сидячи на лутці. Кулею пробито Рабиновичові горло.

◆◆ Виселення євреїв. Союзники підмовили селян у Катеринославщині, в с. Томаківці, скласти приговора про виселення всіх 11 єврейських семей; (більш сотні душ), що живуть в тім селі більш десяти літ. В приговорі сказано, що євреї виселяються за „неблагонадежність“.

* * *

Колись у мене в серці
Пісень було багато,
Багато було думок
І пишних і яскравих.

Багато в небі зірок,
Багато в полі квіток,
А мрій і думок ясных
Було в мене ще більше.

Нагонить вітер хмари
І зірки заховає...
Посиплють хмари градом
І квіти поломають...

А пісні, думки, мрії
Само життя ломає
І знищує у серці
Всі скраби дорогії.

Людмила Волошка.

Трудовниця Горпина.

(з народних уст; у Катеринославщині)

— Чи воно правда, панночко, що ото люде ба-лакають? Найбільш усього жінки цокотять. Чули, яка новина по слободі ходе?—З таким питанням вдалась до мене Олена, орендарева коровниця, дуже гостра баба, охоча до всяких чуток.

— Ні, Олено, мені нічого не відомо, а цікаво від тебе послухати.

— Кажуть, панночко, що буцім-то до нашої хворої Горпини приїздив отець Іван Кроштадський, повлав у волості сто карбованців грошей і таку

бомагу, щоб Горпині мир збудував окрему хатку, тоб-то келю,—бо вона, мовляв, людина незвичайна, трудовниця Божа.

Питання Олени мене, мимоволі, якось одразу зацікавило:—Що-ж то за боляца Горпина? яка трудовниця?—спитала я, Олену.

— А, хібаж ви, панночко, не знаєте? Це-ж та Горпина, удова. Її чоловіка давно глина вбила; в неї один-одним син Гарасько, торік оженився. Отамечки на вигоні, біля вітряків її хата. Вона, панночко, не при вас кажучи, давно хворіє. Скільки років лежала зовсім безвладно. Ну, сказано-ж, звівчила її хворість, зовсім зробила калікою: не в вашу мру, руки й ноги їй повикручувало. Не доведи мати Божа! Умерти-б, мовляв, тай край, та що-ж будеш казати? Не по нашому,—а по Божому.—Вже вона і невістці й синові надокучила, прости Господи; доглядати її, як малу дитину, з рук годувати!.. Скільки вже вона років так стражда, не докажу, а чого не знаю, то й брехати не буду. Як ось чутва пройшла така, панночко: Горпина, кажуть, стала жвавіша, почала одужувати. Наважилась вона сина прохати, що-б її посуборовали, А у сина-ж звісно, які-ж там достатки? Батька нема, мати хвора. Треба-ж і попові заплатити, треба й ладанцю, оливи, свічечок, а на все гроші потрібні,—співчуло пояснила Олена.—Син до миру вдався. Зібрались ото, якось на Великодних святках, стільки-то там жінок і чоловіків, склались грішми, присогласили старого панотця й одправили над Горпиною маслосвяття. На привелике горенько, мені самій не довелось бути на суборованні,—і досі шкодую! Як на той гріх, саме-ж корови потелились, та все первістки, ніяк не можна було одвинутись... Кума Гусачка потім розказувала. Так-то вже гарно панотець вичитували, Але тільки, каже, стали панотець прикладати хреста до лоба Горпині, а од неї проміння, ніби блискавка,—хреста й осяло! панотцеві в обличчя прямо так і вдарило!.. Хату всю навіть полум'ям обдало. Кума Гусачка божилась, своїми очима,—каже,—бачила! Ото-ж, панночко, коли хоче, з тієї пори почала Горпина хреста на себе власти. Правою, бач своєю карлючковатою ручечкою доводить до лоба; отакечки поманісеньку, й перехреститься наочно.—А потім, через яку там годину, силкуючись, почала потроху підводитись. Вже тепер вона, слава тобі Господеві, на ліжку сидить. Ходити вона, моя голубочко, не здужа, куди там їй сердешній! Сидить, та все молитви читає. Це вже либонь з рік, як подужчала Горпина; каже: „Господь оглянувся на мене“; веденіє послав, своїм духом ослобонив.“ Та там, панночко, як почне розповідати, та так жалібно, складно, прямо-ж до сліз тебе проймає, мов письменна, я так і не вимовлю. Голосно, та по божественному,—на привід, як от ченці у Києві... Господи-ж, хороше! І посунув ото, панночко, до неї звідусіль люд, одвідувати її. Спочатку вона

кождій людині розкаже як на цім світі жити, гріхи спокутувати; як на страшнім суді перед Богом з'явитись. З того часу, Горпина й замірати почала: то-б то вона засне, неначе замре,—лежить непорушно, як віск жовта. „Лежу“, мовить Горпина, „скільки Господь уподоба, поки Милосердний пошле янгольське пробудженіє. От тоді вже, як вона прочувається, то й почне розповідати людям, де вона була і щд бачила на небі. Я сама до Горпини ходила; вона спасибі їй, поблагословила мене образочком святого Івана Воїна. Тільки я переступила порога, ввійшла в хату, а вона одразу до мене й загомоніла:—„Підійди, каже, молодичко, до мого ліжка, прикадись до святині“—Я підійшла, вдарила поклін, вона мене перехрестила і дала—поцілувать образок. Я поцілувала і сіла коло неї на ослові. З тобою, промовляє Горпина, сила Господня! Ти, рабо Божа, прийшла до мене з тілесами своїми і з гріхами земними; тілеса твої на цім світі, а душечка радиться з Богом.—І ще багато чого розказувала, панночко, так я всього не доведу!.. Що-ж, сказано-ж, як би я, мовляв, була письменна!.. Розбіраю, бач, що воно божественне, а що до чого, не стулю!

Казала мені Горпина: „Бачила я на тім світі твою дочку, Килину. Сидить вона за столом, весела; обличчя в неї ясне, ясне. На столі скатертина, як сніг біла. Стоїть коло неї проскурка; тільки лампадка не горить. Сидить твоя дочка, та все зітхає,—тд вона поминаться хоче. Постерегла мене Килина, глянула, похитала головою і промовила: „Перекажіть моїй матері, що-б вони мені лампадку засвітили. Мені тут дуже добре, хвалиться,—одно горевько, каже:—темво в моєму куточку“... Так я зараз, як ото почувала од Горпини, пішла купила квартиру оливи, подала на церкву, а в неділю одправила панахиду; на проскомедію подала. Нехай її душецці буде легко й світло! Та так мені, панночко, на серці зробилось радісно, ніби я сама з Килиною побачилась! Бач, я ще таки й забула вам сказати: Горпина бачила на тім світі сина орендєревого, Івана Григоровича. Розказувала, що Іван Григорович состоять там у шівчій. Хто, каже Горпина, помира не жонатим, тих забирають у півчу. А вони-ж, Іван Григорович, царство їм небесне, зроду не були жонаті, так і померли парубком, либонь на 50 році преставились. Хороший чоловік був, нехай йому пером земля! Я прослужила у їх років 20-ть. Хазяїн, покійничок, був невсипущий! Вони так як на моїх руках і померли. При їх ще таки жила й старенька бабуся, доглядала хазяйство. Як померли Іван Григорович, о матінко! скільки того добра зосталось! Одежі, чобіт, брилів!—з захватом доводила Олена. Ми з бабусею все до-щенту на мир пороздавали. Бабуся було кажуть: се все піде за спокій його душечки, бо за його нікому молитись;—звісно-ж, ні жінки, ні діток не мав!.. Горпина бачила

Івана Григоровича, як вони йшли на правило молитись. Ставник, каже, поперед себе песлитовстучий. Далі каже: Іван Григорович на тім світі в сорочечці і в жильоточці, тільки, шануючи вас,—без штанів, бо не жонатий був. „Хоча воно і не зручно, каже, се говорити, алеж що узрїла своїми очима, те повина й оповістити“.—Отже, прости мене господи, думаю я, чи отсе вже не бреше Горпина?.. І зроду не повірю, що-б Іван Григорович ото такий сором на тім світі приймали! Кажу-ж Вам, панночко,—після їх смерти дочиста все пороздавали! Та що й казати! Яж сама, своїми руками троє штанів, ще зовсім добрісіньких, старцям оддала,—і то-б то Іван Григорович на тім світі!.. І зроду не повірю! Хай Бог милує! То вже Горпина плете Бог зна що. От за Килину, коли хоче, вона мені бравенько все розповідала, хай їй Господь здоров'ячко пошле! Я їй дуже подякувала. Дала їй шматочок полотна на сорочку і семигривенчика, за душечку піде. Всіх вона приймає і кождому наставленіє дає; на тім тижні у неї була нашого облаката жінка, Йосипиха. Щось загомоніли люди: погано облакат почав жити з своєю жінкою. Змагаються, перечать одно другому, що-денно почали свариться. без малого не биться. Так ото ж Йосипиха те-ж ходила до Горпини, за порадою. Сповістила потім нам Горпина, яке їй видіння випало: „явилась до мене у ночі, каже, матір Божа, заступниця, покровителька наша; просиділа на-супроти мене цілісецьку ніч; подивилась мені довгтливо в вічі і промовила: „скажи від мене Йосиписі, нехай вона купить на базарі в рашовця книжку свого мення, житіє тієї святої, у який день вона, бач, народилась, нехай молебінь одправить, а свічки в ставник поставляє навпаки, тоб-то вготом у низ, нехай тричі голосно прочита книжку, житіє святої мучениці, і, дасть Господь, її чоловік заспокоїться, зменшиться сварка.“ Каже Горпина: „я цілісецьку нічку, як на осіці лист, тряслась. Таке видіння—уперше мені! Мати Божа явилась за для Йосипихи—за її щирість до Божого дому і за її милосердя до педужого люду“.—Отаку пораду дала Горпина облакати. Та се ще не все! Тут, як усе розказати, то й для мало. От, як би Ви, панночко, згоднісь послухати саму Горпину! ви люде письменні, краще-б мене розібрали. А оце-ж недавно проявилась нова чутка: бубонять, що до Горпини у-ночі приїздив отець Іван Кроштадський. От ніяк не дійду ладу, чи воно правда? Як би, панночко, ваша була ласка, я б Вас сама провела до Горпини!—благаючи запрохала мене Олена. Послухали-б ви.. І Боже-ж, як вона розповідає!.. Сьогодні-ж свята неділенька, на гулявках і сходили-б

— Та щож-ж,—кажу,—ходімо!

— От і добре! каже Олена:—Сюди, панночко, Ходімте на простець, городами; перелазьте через

перелаз! Постривайте, я вам допоможу,—бубоніла коло мене Олена.

Поминувши скілька огорудів і пересягнувши скілька перелазів, вийшли ми на вигін.

—Оце, панночко, й Горпинина хата,—мовила Олена, вказуючи на одну маленьку, чепуреньку хатку. Ми ввійшли в сіни. Коло кабиці кублилась молодичка.—

— Се Горпинина невістка,—шепнула тихо Олена.

Молодичка уклонила нам і мовчки, звиклим рухом, вказала на двері в хату. Олена перша відчинила в невеличку кімнату, з низкою, присадкуватою стелею, але дбайно побіленими стінами; по під одною стіною на ліжку сиділа сухенька, старенька, трохи хмура і сувора, бабуся. Зсудомленими пучками держала невеличкий образок і стиха промовляла, ніби сама собі: „Слава, слава на небі Господня!“...

Біля ліжка, на ослоні, сиділи дві молодички і напружено, здивовано дивилися їй у-вічі. В кутку біля образів горіло по-ряд, на ретязках, шість лампадок; вони видали біде проміння на куток з образами. Там-же стояв стіл. На столі, поверх ска-тертини послана хустка; на хустці лежав чмаленький, дерев'яний хрест, завітчаний васильками, і ще де-кілька невеличких образочків. На столі стояв ще портрет отця Івана Крошадського, з прилаженою сьомою лампадкою. Ся лампадка горить день і ніч негасимо, (так потім пояснила нам Горпина). Тут-же лежали книжки: Евангелія, псалтирь.

Мое несподиване прибуття, спершу, на яку хвилину, мов стурбувало бабуся.

Поздоровкавшись, я сіла оддалеки, щоб слухати, звідтіль, про що то бабуся гомонить; Олена, зупинившись біля столу, біла поклони.

— Підійдіть, рабі божі, приложитесь до образочка, загомоніла бабуся, повірно, солодньоко. Олена підійшла, перехрестилась, поцілувала образок, а потім бабуся, і сіла поруч з молодичкою.

— Слухайте, люде добрі,—хитаючи головою, розпочала бабуся,—живете ви в світі не по правилу Господньому, не його духом живитеся, не його силою боронитеся! Мене Царь небесний прозрів! Ви, сестриці, прийшли—бідну трудовницю провідати, душам спасеніє звістити. Моліться, готуйте шлях у рай небесний, милостинею свої гріхи спокутайте! Отець наш, Отець Крошадський, моляться за вас ганебних.

— А скажіть, бабуся, Ви сами бачили Івана Крошадського?—перехоплюю я.

— Бачила, рабі Божі, своїми очима,—з певністю одказала Горпина:—Іван Крошадський до мене приїздив. Своім хрестом поблагословив, своєю силою напоїв, чудесами своїми мене з постелі звів.

— А 100 корбованців вам, бабуся, у волості поклав?—Перебиваючи мою розмову, нетерпляче спитала Олена.

— Не согрішайте, люде добрі, ніяких грошей мені Крошадський у волості не зоставляв,—не приязно озвалась бабуся:—то по злобі, по своїх гріхах, люде нечестивими язиками марно патякають! Я тільки бачила Івана Крошадського, своїми власними устами з ним розмовляла.

— Коли-ж вони, бабуся, до вас приїздили?—спитала одна слухачка.

— У ночі, люде добрі, у ночі, невидимим духом,—без запину, хитаючи головою, вела далі Горпина:—Прислав отець Крошадський своїх послушників, двох янгелят; як мушечку, вони мене з ліжка спустили; на крилечках понесли, в кареточку до Крошадського посадили. А сами янгелята, безгрішні душі, немов віночком його, голу-бонька, уквітчали,—навкруг поставали, і бережуть його. В кареточці коні—мов птиці легкокрилі, візниця старенький на передку сидить. А сам Крошадський гірко плаче, ридає і промовляє до мене: „сповісти ти, каже, трудовнице Горпина, увесь мир хрещений: я жив і сила моя при мені. Тільки тепер я не в миру живу і чудес не творю, блукаю по степах безмірних і гірко нудьгую за мир хрещений, що в крові потопає; я, каже Крошадський, день і ніч сльозу проливаю. А очі у нього, сердешного, від напруги та сліз невпинних, аж понабрякали. Потекли ті слізоньки трьома ставочками. В один ставочок і мене Господь призвів ніжками по кісточки ступити, свої тілеса окровити,—урочисто завважила Горпина. Отець Іван Крошадський мове: „до тих пір я буду по степах мандрувати, поки мир хрещений не перестане кров людську проливати. Держи ти,—мовляв,—трудовнице Горпино, люд все в праву руч: в праву руч—спасеніє заробиш, а в ліву—погибель знайдеш. Візьми отсі книжки, трудовнице Горпино,—вдався до мене Крошадський,—і своїми ручечками міні подав, довідно мовила Горпина.—Нехай,—говорить, мир читає і розбірає. Оце ті книжечки, люде добрі, що міні Крошадський дав,—смирено показала нам бабуся, виймаючи книжечки з під подушки, де лежала; то були, певне, докладні розповідання про чудеса Отця Івана Крошадського.—А сі листочки,—мовила вона,—міні ченці наділили, спаси їх Господи, про всякі діла Божі. А отсе книжечка про того анцихриста, гарахва Толстовця, що люд каламуте, святу віру ображає!—Бабуся гнівно, врозуміло оглянула присутніх прониклими очима і показала лист Митрополита Московського до Толстого. Слухачі здивовано хитали головами, тикали пальцями книжечки, де-які хрестилися і, зітхаючи, ворушили устами. Трохи згодом Горпина, ніби щось пригадуючи, знов почала:—Слухайте, рабі божі, не добре почало діятися у нас на світі білому. Кара Господня мир настає. Нечистий дух люд обгортає, в тенета свої його ухопив,—бунти, безчинства, пожежу, розбій на землю напустив. Думи, неповірність, ремство вселив. Домократів,

делегатів повсюди розплодив. Непотрібні речі толкують. Тісно миру на землі зробилось! Святі церкви хотять зруйнувати, та щоб жидівська віра миром хрещеним опанувала. Супостат миру, Гарахв Толстоцевець на роздоріжжі стоїть, з нашої віри хрещеної глузує, піст, спокуту залишає, великого праведника з себе видає. Отець Кронштадський з ним змагається, від святої церкочки відкинув, його хрестом побіждає, Господь Милосердний його силою наділяє. „Борись, молись і ти, трудовнице Горпино“, наказує міні Отець Кронштадський: борони мир від діявольського навождення! Як що осилимо гарахва,—свята віра знов заснується; а як не сила наша,—горенько нам! мирові кінець!“... Отак боляче отець Кронштадський крізь слюзи міні промовив,—засвідчила Горпина. — Не вірьте, люде добрі, усяким пройдисвітам, баламутам! Не вірьте, своєї віри міцно держітесь, свого Царя хрещеного почитайте!—притьмом, прошиваючи кожного очима, тягла бабуся свою мову.— „В тебе“,—говорить, отець Іван,—мир буває, наділяй, святим духом підкріпляй! Тобі Господь силу, облегченіє дав“.—Слава, слава тобі, пресвятая троеручнице, Богородице Печерська, Озарянська Божа мати, скорбяща наша заступнице, Неопалима купино! Помилуй нас ганебних!—Так виславила Горпина свою оповідь. Зітхнувши скільки разів, зупинившись на яку хвилину, ніби відчувала в собі якийсь глибокий, незрозумілий ознак, Горпина глибокомисно вела далі:— Швидко настигне міні, рабі божі, час-година мого возселення!

— А як-же ви, бабуся, заміраєте?—доценьякучись питали слухачі.

— Я, люде добрі, не заміраю, не годиться так казати. Людина єдиний раз в світі замірає, на вік вічний!... Я не заміраю, а возсиплюся сном Успенської Божої матері. Господь мене уподобав, по моїх трудах, по моїй хворості, судив мені рай і пекло за-живота оглядати. Проводить мене всюди старенький дідусь, угодничок Божий. Бере мене за праву руч і веде найперед всього в рай. А там!— Мати Божа!—сонечко, місяць, зірочки, всі до купи зійшлися; золотом, сріблом сяють! А сам Господь у-горі в хмарах у човні літає, а янголятка, мов пташечки, повсюди вітають, та все Господа за грішні душі благають. Праведні душечки за дубовими столами сидять. Столи позастіяні скатертями лянними, на тіх столах—чого тільки не поставлено! І якої-ж тільки там страви нема! молоко, сметана, ковбаси, яйця печені, затірка, всяка-ж тобі всячина! Локшина, вареники,—чого твоя душа забажає. І ложечки лежать, невеличкі, червоненькі. А миски які там! доладні, квітчасті, всяких кольорів, порозмальовувані рожевими квіточками. Глечики, миски, все такого добрячого полива. Я такого полива, мої сестриці, і зроду не бачила,—повертаючись, довідно засвідчила бабуся.

— Та де там теперечки, бабуся, знайдеш доб-

ряче поливо? Попереводилось усе! саме шахрайство!—се так співчуло, болізно загули, мов ті бджоли, слухачки.

— Ото-ж, люде дбрі,—проказувала бабуся далі,—кожда праведна душечка візьме ложечку й потягне тричі з мисочки—і одразу й наситилась. На тім світі по-багато не ідять, по трошку.—Сідай, каже мені дідусь, трудовнице, і ти за стіл, попробуй страви!—Я сіла, три ложечки затірки зачепила і враз наїлась. Ну, тепер, проказує міні дідусь, угодничок Божий, ходім далі. На цих столах ти, трудовнице Горпино, підживилась. А глянь,—каже,—у-перед себе. О, батечку! стоять у-ряд столи голісінькі, незаслані! люди сидять у білих сорочечках та столи гризуть, аж зуби тріщать, а вони сердеги все гризуть. Ото,—промовляє міні дідусь;—забули за їх на тім світі, не поминають, панахид не правлять, милостинею убогих не наділяють. Ото вони повинні аж до самісінького страшного суду оті столи гризти.

— Боже праведний! і як то вже тяжко на світі прожити, що-б не зогрішити!—завважила, важко зітхаючи, одна з слухачок.

— Ой, ой, як сутужно, тяжко! Враг спокушає, протягом примовляла бабуся.— „А отой стілець, трудовнице, бачиш?—знов запитав мене дідусь:— „ондецьки стоїть на-різно“. Бачу,—кажу,—дідусю, угодничку Божий! Стоїть стіл павутинкою заслатий.— „То Господь, за їх щирість хибну, павутиною стіл заїяв,—будуть вони ту павутинку до праведного суду смоктати“,—одмовив дідусь. А далі позирнула я в ліву руч. Слава, слава Господеві! стоять по-ряд манісінькі столики, позастіяні крामними скатертями, і на кожному столі стоїть проскурка і лампадка горить. Дивлюсь, за столиком сидить Денис Задирака, що торік коні вбили, одагнений в чумарку, в панчішках. Він мене одразу пізнав, уклонився, усміхнувся, а сказати нічого не сказав. Поруч його сидить дячиха,—два роки як вона вже померла. На столі у неї теж проскурка стоїть, а лампадка не горить; в панчішках дячиха, без черевичків... „Бачиш,—запитав мене дідусь,— дячиху? Дочки її зовсім забули, не поминають і лампадка у неї згасла,—все загарбали діти, а матір розбули. І ось вона, сердешна, за дітське недбальство, повинна тут в темноті сидіти“.—Я, люде добрі, багато де-чого і де-кого бачила на тім світі. Алеж мені Господом не дозволено до якого часу всього виявляти,—виразно промовила бабуся.— „Ото-ж, трудовнице Божа Горпино,—сказав мені дідусь,—виправляй, навчай мир, як свої душі спасати, а особливо нужду, убожество не забувати. Господь милосердний в своєму вічному царстві сторицею воздасть“.—Так, так, бабуся, згожувались слухачі.— „Ну, тепер,—каже мені дідусь,—рабо божа Горпино, держись за мене міцно, зараз будемо в пекло спускаться“. Вхопилась я, люде добре, обома ручечками за дідуся, угодничка Бо-

жого, і мов на врялечках спустилась у якусь непросвітню тьму. Ох, лишечко!—„Не бійсь, каже дідусь, трудовнице Божа, зараз буде видко: нечисті нам вогнищем освітять“.—Коли так: зирк я уперед, а там,—Царице небесна!—рогатих ціла юрба! хвостаті, витришкуваті, страшні такі, що й Господи! Зуби в нечистих, як шаблі у ралові, так по-перед губ і висять. А кігті на ногах і на руках—мов гаки залізні позакручувались. З очей гискри, піби присок, скачуть. Залізними вилами вогнища розгортають, а полум'я так і б'є в гору! Над тим вогнищем казани висять на залізних ланцюгах; в казанах смола кипить, сичить, так бульки і здіймаються. Чую, щось тяжко, претяжно стогне. Ох,—ох,—ох!! Я зараз домислилась, хто-то стогне. Звісно, грішна душа в смолі умліває. Коли гульк! Аж там наш Цокур, зарізка, в смолі кипить. Як оце бульк-не смола, він і виткнеться; смола знов бульк,—він сховається. Язика висолопив, хека, так страшенно, мов та собака хортова.

— Ох, лишечко,—вигукували слухачі:—Господи помилуй нас грішних!..

— А що,—пита мене дідусь, угодничок Божій,—бачиш, трудовнице Горпино, тую сграховину?—

— Бачу, важу, дідусю!—Дивись, дивись на людськїї муки. Твоя,—говорить,—душа нуждою та хворобою спокотувалась. Отсей,—каже дідусь, був превеликий грішник, його смола не приймає! Бач, як він в смолі порипає! Він тілеса з душею розрізняв, душі янгольскї губив. Ото йому за те таке мученство, до самісінького Божого праведного суду буде він в смолі кипіти. А нечисті стоять, та все жар під казани підгортають, а самий старший цєбром гарячу смолу в казан підливає. Ходім далі, трудовнице, каже дідусь, та так швидко, швидко, швидко пішов далі. Я ледві, ледві за ним поспішаю. Ідемо, йдемо ми все ярами, та байраками, а гади всякї у нас по під ногами, як комахня кипить. Гадюки, ужаки, жаби здорові, зелені та булькаті, сидять понадувались.—Бабуся так довідно малювала, що слухачі мимо волі жахались.—Не жахайсь, каже дідусь,—тебе вони, трудовнице Божа, не займуть. Як поглянула я якось ненароком в один байрак,—о матінко-ж моя!—там стоїть одна жіночка розхрістана, розпатлана, та так силєнно побивається, тяжко, тяжко, та голосно туже, і в неї, голу-бочки, у груди вп'ялась здоровенна, та страшенна зелена жаба. О, Царице Небесна!.. „Ото“, вказує дідусь, „вона на Велик-день не дала своїй старій, хворій матері розговітиса, вигнала з хати. Всі, всі муки грішників, трудовнице Божа, скінчаться на суді Божому!“—О, Спасителю, помилуй нас грішних!—тяжко зітхаючи, клала на себе хреста Горпина. А за нею і всі слухачі хрестились, і щось про себе здивовано шепотіли.—„Заспокойсь, трудовнице Горпино“,—угодничок мове:—„з тобою сила Божа! А поглянь,—каже,—у цей байрак!“—О, батечку!.. А там-же, в тім проваллі, страшенна

темрява; люди на самісінькїм дні, тільки мріють, мов горобці в гвізді ворухаться. Плигають, спинаються, за берег байраковий хапаються, за бур'ян, що де-не-де почішлявся по байраці. Вчепився, от вже зовсім неначе-б-то виліз, а бур'янина—трїсь і увірв'алась! І покотилась жіночка, чи там чоловік, аж загуло, аж на самісіньке дно! О, Царице Небесна, угоднички Божї!.. За яку вже то вони провину, дідусю, так мучаться, світа Господнього не бачать?—„То, каже, рабо божа, такі важкі мордувачя—за вбийства, бунти, грабіжі, безчинства, що тепер по землі розповсюжені, повинні вони такі вари одбувати“. Не встиг дідусь проказати, коли це зразу як ударе грім. Лась, лась!.. Зовсім мене заглушило. Як засвіте блискавка, як лине дощ, та такий силенний, та страшенний, як з відра! Вода, аж реве, в байраки шурхає. По рівному пішла вода без малого не до колін. Змочив мене й дідусь, навіть і рубця на нас сухого не було. А угодник Божий усе поспіша, а я за ним підтюпцем, підтюпцем. Якось дійшли до якихсь залізних воріт. Коли я зирк, коло самих воріт лежать два Рябки, превеликі собаки, як вовкулаки, та так на мене страшенно привро подивились.—Ох, лишечко,—кажу,—дідусю, вони-ж мене розірвуть!—Не турбуйсь, каже, рабо Божа Горпино, вони хоча й здорові, страшні, а людей не займають: вони вже вигавкались на тім світі,—на цім не будуть гавкати. Потім дідусь махнули на їх рукою, вони лежать і не зворухнуться. А сам дідусь підійшли до воріт, приклали свій цілющий палець до замички. Ворітця так одразу й відчинились, узенько, узенько, так тільки-тільки можна бочком чоловікові пролізти.—Пролазь, каже, трудовнице Горпино, а я за тобою.—Тільки пройшли ми з дідусем, а ворітця сами зараз і зачинились. Як ось, де не взявся вітер, розігнав хмарки, дощ перестав. Вияснилось, де в Бога взялось сонечко, любо та тепло зробилось. Пташки скрізь по над шляхом літають, щебечуть. Доріжечка посипана пісочком жовтесеньким.

— Це ми,—каже дідусь,—знову у Рай повертаєм; поки дійдемо—і сорочечки в нас повисихають.—Так заспокоював угодничок. А сонечко-ж, Боже, як яскраво світе, так і припіка нам у плечі; дідусь поспішають, а я за ними, а я за ними, ледві поспіваю. Не чулась,—дивлюсь, аж ось і Рай! Господь сидить на престолі, а убрання на йому як сонце праведне сяє, як от, наприклад, на Великдень у архирея ризи, а янголи у його над головою літають, повбірані, позаквітчувані квіточками—хороше, хороше! Співають, Господа благословляють.—„Сядь тут, трудовнице, спочинь на травці“,—дідусь до мене озвався. Я сіла, а травця—зелена, як ряска, а тирса шовкова, висока, як море хвилює.—„Оядечки стоїть стілець, по праву руч від престолу Господня“,—проказав дідусь пошепки:—„ото там твое місце, рабо Божа Горпино. Ти

доволі, каже, вже на тім світі терпіла і ще будеш слабувати, пови всі свої гріхи очистиш, а місце тобі вже тут одведене. Страждай і мир хрещений сповісти, як тяжко відповідати перед Господом за свої гріхи земнії. Нехай увес мир молиться, благає Господа за тебе, трудовнице“.

Дідусь ото так міні на останці проказав. А далі вже не зрозумію, що було. Прокинулась, дивлюся—знов я в хаті, в себе на ліжку. Сила Господня мене не зоставляє, чересда мої розправляє. Слава, слава тобі Господи! Святі угодники печерські, святі янголі небесні, моліте Бога за нас грішних!..

Так Горпина освідчила свій сон „Успенської Божої Матері“. По напруженому виразові в обличчі слухачів видко було, яку силу релігійного вражіння вдіяла оповідь Горпини на їх. Слухачі хрестились, клали поклони, цілували бабусю в лоб, прикладались до хреста. Доставали гроші і клали бабусі в руку. Горпина сама, мимо волі, читала молитви, одну за другою, які знала.—Раби Божі! вликала вона,—послухайте ще мене, недужу трудовницю!—Ляснули двері, в хатувійшло ще декілька новеньких слухачів. І всі вони з великим захопленням слухали бабусю.—Люди добрі,—провадила Горпина,—посітив мене святий апостол Павел. З'явився він до мене тишком, влетів у хату, як птах, присів на ліжку, всю мою снасть хрестиками списав. На спиночці хрестичок, на ручечках і на ніжечках, і воспитаніє мое підкріпив. Пита мене апостол:—„Чого ти бажаєш, трудовнице Божа? Бажаєш ти сціленія, чи тільки полегчення?—Ні,—одказую я апостолу Павлу,—я грішниця, не бажаю сціленія, благаю зостатися ще на ліжку.“

— Спасенна ти душа, рабо Божа Горпино! Я пошлю тілесам твоїм полегшення і будеш ти, каже, недужати, сидіти на ліжку до тієї пори, поки тебе не одвідає весь мир, з околиць сел, і своїми очима побачать трудовницю, своїми устами молитву Богу воздадут!“—Проказав апостол це, уклонився і зник. Тільки в хаті пахощі від смири зоставив;—од мене либонь, голубочки, дві зо три ладаном пахло. Слава Господеві, удостоїлась я апостола Павла бачити!—Захитала бабуся головою і голос в неї зробився тихший.—„Живіть, люди добрі, по правилу Господньому,—мов благаючи, стиха приказала,—Його хрестом осіняйтесь! Завтра у мене буде правитися гуртовий молебінь, кому потрібно по своєму усердію помолитись о гріхах своїх Отцю Небесному, щоб душі спасеніє знайти. Приходьте, потрудитесь зо мною.—Що-ж то за гуртовий молебінь?—спитала я бабусю.—Гуртовий молебінь? То, раби Божі, мирова молитва, Господеві нашою,—Горпина одмовила.—Сила Божа велика, звіщає мир повсюду. Поприїздили уже люди з Тонкової, з Андріївки, верстов за 50-ть, помолитись за мене грішну. На завтра запросили священника, молодого отця Тихона, і будуть тут у мойй господі

молебінь правити. Спасибі панотцеві, вони мене не забувають, инколи мене недужу провідають. І книжечки божественні міні подарували. Свята молитва мене підкріпляє, уста силою небесною промовляють: ідіть, раби Божі, з миром Господнім і з його благословенієм; дайте мойй душечці спокій, тілесам моїм підкріпленіє; з вами сила Божа, з вами сила Божа!..

Таким бажанням вирижала нас Горпина. Ми всі разом вийшли з хати.—А що, панночко, чули?! І яку вже то йй Господь пам'ять дав?!—загомоніла до мене Олена.—Боже мій, Боже мій!.. дивуючись, гомоніли инші баби:—

— Ну, сказано—ж, так наслухались, мов на діянії у церкві побували!..

— І що то за людина Горпина?—ніби в повітрі шукали відповіді слухачі, розходячись по своїх господах..

Яка ще страшенна непросвітня темрява обгорта наше селянство!.. вертаючись до дому, мимоволі думала сама собі я..

А де-ж просвітники, духовні й світові?.. Як вони на се вважають?..

Титяна Сулима.

Катеринослав.
19 Травня 1908-го р.

Оповідання д—ки Т. Сулими—взяте з народніх уст, від жінок з павлоградського повіту (в Катеринославщині). Окрім надзвичайно живої, чисто народньої мови, се оповідання дає цікавий малюнок народнього духовного життя: в йому відбиваються й стародавні перекази, простодушні мрії про „той світ“, гадки про світову правду й неправду, про заплату за такі чи инші діла людські, і до того-ж прилучається примішка образів щоденного життя. Через те дає се оповідання вражіння чуле і разом гумористичне.—Разом з світоглядом прадавнім, „до-історичним“, знаходить читач в записках д—ки Сулими й відбиток найновішої „політики“ нашого життя, з проповіданнями „Кроштацькими“ „грахвами Толстовцями“, „ченцями“ й т. и. Заборсаю плетеницею доходить те все до темного світогляду народнього—і оповідання д—ки Сулими міцно будить думку в тім напрямку, яка то єсть страшенно велика потреба в просвітній праці проміж нашим народом! Ред.

Г а й.

Цілує сонце темний гай:

„Весна іде, мерщій вставай,—

Усі лани

Зелений ряст покрив-повив!

Немов килим серед степів

Лежать вони“.

А гай заснув! А гай мовчить,

Гіллям похмуро шелестить,

Немов один

Все жде зловістних темних хмар.

І чар весни, веселих чар

Не знає він.

Але жартує сонце вкрай:
Цілує, пестить, грів гай,—
І гай скоривсь:
Повитий сійвом і теплом,
Зеленим листом, мов шатром,
Поволі вкривсь.

Илип Капельгородський.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Набожна книжка українською мовою.** „Отчепаш в читаннях“. Написав священник Олександр Коревець. 1908 р. Жовква (в Галичині).

◆◆ **„Українська Муза“**, видавана в Києві частками, під редакцією О. Коваленка, вийшла 2-м (по черзі) випуском. Сей випуск містить в собі біографії й вибрані твори, (виключно вірші), таких письменників: Т. Шевченка, В. Забіли, М. Петренка, О. Афанасьєва, П. Куліша, Я. Щоголіва, М. Макаровського і С. Александра.

◆◆ **„Учитель“**, часопис львівська; числа 6, 7 й 8—містять в собі: вірші В. Щурата, оповідання „Бідні люде“ й „Діти“, Франціски Ман; „Язиковий спір в теперішній Греції“, І. Демянчука; „Генеза й гігієна сну“, І. Ющигина; „Поет науки“, В. Ш; „Учительський записник“, І. Франчука.— „З відчитів, анкет і конференцій“. „Новинки“.

◆◆ **„Перли українського письменства“**. Бібліотека для української молоді, під редакцією А. Крушельницького. Львів, 1908 р. Видатніші оповідання в сій першій книжці „Бібліотеки“ такі: Сумно колишуться сосни,—О. Кобилянської; Марш Сагайдачного, М. Чернявського; Цвіт щастя, Б. Лепкого; Вечірня година, В. Стефанька; Шпаки, Дніпрової Чайки; Сліпець, Г. Хоткевича; Мій злочин, І. Франка; Верба, Гавриша; Кигаїська яблунка, Пятки. Редакція вибрала здебільшого твори вже друковані, що прийшлись їй до вподоби; між ними „Сліпець“ Г. Хоткевича був друкований в Рідному Краю, за 1906-ий рік.

◆◆ **Українські драматичні товариства.** В Лубнах має грати товариство під орудою С. Глазуненка; ставитиме воно, між іншими, такі п'єси: Зоря нового життя (Кашенка), Чаклунка, Ревизор (по україн.), Арсен Яворенко, Вихрест, Антось Дукат, За зраду, Черниця, Ярема, Галайда, Есфірь і інші (Рада).

Товариство Светлова пробуває в Тамбові; успіху не має. Товариство Грицяя, при участі Вервиної старшої й Вервиної 2-ої, грало в Гадячі й мало добрі збори; тепер знов вернулося в Гадяч, бо на літо буває в гарних гадяцьких околицях чимало приїзних, через те сподівано, що збори літом будуть ще вращі.

„Кустарний“, (ремесничий), склад полтавського губерського земства.

За останні роки полтавський земський склад звернув увагу на те, щоб ті ремесничі вироби, що йдуть і до його на продаж, мали по змозі свою місцеву стародавню українську вдачу. Сам народ—хоч міцно держався старовини,—а все-ж почав забувати давнє. „Городянська мода“ почала йти через повітові города, містечка—і на села та хутори; замість стародавньої плахти, чумарви, вишиваної, мережаної сорочки, почали з'являтися городянські „плаття“ з фабричного ситцю, „косоворотки“ то-що. Доси нікому було звернути увагу на те, щоб у сьому обсягові не зникало своє, національне, щоб навести народній смак до гарної старовини. Кустарний склад поруч з другими встановищами земства,—такими як твацькі й інші ремесничі майстерні, гапчарні, то-що, та й художественно-промислова школа Гоголя, відгувнулись до стародавньої творчої сили народу. Коли зібрали стародавні наші народні вироби, такі, як килими, плахти, вишиванки, кахлі, посуд, та визерунки до того всього, то здивувалися скільки було краси в тих виробках, скільки мистецького смаку. Старі й новітні вироби на український взірць—мали на місцевих і на більших виставках великий успіх,—далеко більший, ніж того сподівались, навіть найбільші прихильники сих заходів...

З різних місць, з далеких закутків України, запитують і починають цікавитись такими „українськими виробами“. У сьому році полтавське земство відкрило відділ складу в Москві, брало участь у виставці в Петербурзі. Між іншими виробами склад багато продає народніх вишиванок, на полотні. За останій час це народне різноманітне вишивання надзвичайно розкупується на різне дамське убрання. Замовляють цілі убори, хатні й верхні, оздоблені гарним українським шитвом. Замовлення—иноді приходять, через тутешніх людей, здалека: з Петербургу, Москви, Севастополя, навіть зв'язу границі. Сими днями до полтавського земського складу прийшло з Опішні дуже багато глиняних „баньок“ з покритками, замовлених для однієї московської фірми для продажу чаю. Глиняні кольорові „баньки“ чи „кухлики“—дуже гарненькі, зроблені на 1 і на 1/2 хупта чаю, оздоблено їх гарним українським малюванням. Коштують кухлики дешево: 15, або 20 копійок.

Дуже бажано, щоб усі земства на Україні пішли по тому самому шляху, що й полтавське земство, і піддержали творчість українського народу.

М. Д.

Справа Сенкевіча з українськими студентами.

5 мая, у Відні *) в суді, відбулась розправа, перед присяжними судьями, проти польського письменника Генрика Сенкевіча. Обвинувачували його українські студенти за те, що він наклеветав на них в німецькій віденській газеті „Die Zeit“: в той час, коли говорилось, що українські студенти умисне голодують у львівській турмі, він написав, що вони собі любісінько пили вино й їли м'ясо, а тільки *вдавали*, ніби вони голодують. Студенти подали на суд за той наклеп і суд признав Сенкевіча винним. *Засуджено Сенкевіча на 30 днів арешту, або на триста корон кари; він повинен заплатити й кошти того позову.*

Хто знає історичні оповідання Г. Сенкевіча той був певен, що п. Сенкевічові таки волись суду не минути. Було очевидно, що обливаючи помями український народ, розсіваючи на українське когацтво одну клевету по другій, Сенкевіч зтратить границю між безкарним і карним і почне розсівати й клевету й на теперешніх українців. Очевидно було з те, що сучасні українці не змовчат так, як мовчять давно померші козаки, що загинули в славних козацьких війнах, за часів Хмельницького й виших. Так воно й сталося.

Зхотілось п. Сенкевічові придбати славу його героя Подбіпенти і він кинувся на „гайдамаків“, лишь не з мечем, а з неправдивим пером. В місяцю лютім 1907 р. наші студенти львівського університету, розгнівані понижуванням нашої мови польськими професорами й університетським урядом, зробили в львівському університеті демонстрацію, яко протест проти того; під той час було поломано декілька університетських крісел. В часі демонстрації секретар університету, професор Вінярж, більш відомий українцям, ніж вчений, устрив між наших студентів і вилаяв їх „гайдамацькою дичиною“; за те дістав від когось кіем. За се на наших студентів накиннулись і польські газети, і професори, і прокурор. Польські газети жадали для наших студентів гострої кари й намовляли польських студентів доносити прокуророві на товаришів українців. Польські професори замість того, щоб самим судити університетську справу, передали її в руки прокурора. А прокурор казав зараз арештувати *більш як сто* наших студентів і посадити в турму. По австрійських законах—арештованих мусять в протягу трьох днів перепитати. Але польський суд не дуже то уважав на той закон. Наших студентів держали без переслуху довгий час, мов знали, що після розпитування прийдеться їх повипускати.

Таке нехтування конституційних законів викликало умисне голодування наших студентів. Арештування більш 100 студентів і держання їх в турмі без розпитування було немов *помстою* „гайдамакам“;—се видно хоч би й з того, що вже сама львівська польська прокуратура могла сяке—таке обвинувачення виставити *лише проти 17 студентів* і то—виставляючи за злочин всілякі дурниці, як наприклад: одного студента-українця обвинувачили за те, що в день демонстрації він *в чоботях прийшов в університет*. Потім потрохи число обвинувачених зменшувалось і на-останку, по касадійній розправі в Відні, дійшло до *п'яти* душ.

Отся голодова забастовка, що де-кілком студентам зовсім зруйнувала здоров'я, а одного з них, Ярослава Бучинського, (потім зовсім *и не обвинуваченою*), вигнала в могилу,—звернула на себе велику увагу й сторонніх людей з по-за Галичини. Проти беззаконного поступовання галицького судового уряду виступили віденські німецькі газети. Тоді ж в газеті „Die Zeit“, в обороні законности Галичини, виступив славетний письменник Бернзон. При тій нагоді він добре змалював шляхетсько-польський лад в Галичині,—а той лад Бернзон мав нагоду добре пізнати. Лист Бернзона на всіх зробив велике вражіння і багато поміг тому, що справа наших студентів пішла швидче. Рівночасно сей лист дуже стурбував темні сили польські; отож великий прихильник давнього шляхетсько-польського ладу й історичної Польщі, звісний ненавистник козацтва, Г. Сенкевіч, виступив з листом в тій же газеті „Die Zeit“. В тім листі Сенкевіч піднімає на глум наших студентів. Ось той лист, що за його наші студенти потягли Сенкевіча до суду:

„Недавно (очевидно, в неприсутності польських студентів) банда українських студентів напала на львівський університет, очевидно в переконанню, що університет здобуваєть ся не наукою, а палками. „Герої“ знищили урядження, порозбивали шафи, порізали портрети ректорів і поранили безборонного професора, що був у канцелярії яко секретар. В арешті, куди їх сховали на кілька днів, вони урядили „голодовку“ з вином і біфштеками, що їм понасиляли приятелі. Потім їх випущено на волю. А тепер про ті культурні і патріотичні подвиги має видати осуд *німецький* суд. Бувзально з сього й вродила ся стаття Бернзона“.

Опріч самого тону, дуже образливого, неправда в сьому листі виступає сама собою. Хто повірить перш всього тому, щоб польська туремна сторожа допускала в турму вино й печево для українців!

Звик Сенкевіч в своїх оповіданнях ще й про давні часи боротьби козаків з поляками писати всяку неможливу нісенітницю,—наприклад хоч би й те, як польський лицарь Подбіпента зтинав по три козацьких голови *одразу*,—то таку-ж саму не-

*) Відень—австрійська столиця.

правду охотився писати Сенкевич і тепер, яко автор листа про події студентів. Ото тільки, що мертві козаки мовчали, а за неправду про сучасних українців прийшлося авторові відповідати перед судом.

На суд Сенкевич не явився,—це вже другий раз,—заявивши, що він захворів...

Мусимо вдоволитись тим, що стоїть в протоколі. Сенкевич у своїй відповіді перед краковським суддею, на письмі, каже, що він „не мав наміру когось образити“. Дивна річ! Назвати студентів „бандою“, що хоче „здобути університет—не наукою, а кіями“, казати, що вони вчинили голодовку брехливу—з вином і біфштеком, се на погляд Сенкевича не єсть образа! Далі він каже, що „не називав нікого по імені, отже не знає, чого ті студенти почули себе ображеними“. Знов дивний викрут! Звичайно, слова його відносились до всіх арештованих студентів і кожен з них мав право протестувати. Про голодовку з напінками й наїдками Сенкевич написав ніби-то „через те, що вірив польським газетам,—вони писали так“. А чому ж, коли львівська судова влада, яко уряд, посвідчила в газеті, що українські студенти *справді* голодували, чому Сенкевич *сього* не повторив!... Не вдалося Сенкевичу оборонитися ні такими викрутками, ні словами свого адвоката—професора,—і горожанський суд 11 голосами проти 1-го таки признав у вчинкові Сенкевича—*образу через наругу*. Сього ніяк не сподівалися польські прихильники Сенкевича і через те не вважали потрібним для Сенкевича миритися перед судом; вони казали: „Невже можуть знайтись такі судді, що осудять автора такого твору, як „Quo vadis“?!...“

Коли такі судді все таки знайшлись, тоді Окуневський, адвокат українських студентів, *просив суд наложити на Сенкевича найменшу кару*,—бо, мовляв Окуневський, студенти не гонилися за тим, щоб Сенкевич прийняв кару: їм треба було тільки доказати свою правду, а його неправду. Президент трибуналу заявив, що суд взяв на увагу просьбу позовників і через те наложив лагіднішу кару на Сенкевича: присудив заплатити 300 корон, або одсидіти під арештом 30 днів.

Засуд Сенкевича в німецькій суді має велику вагу. Віденські горожане, засудивши Сенкевича, ненавистника давнього українства, батька польського україноїдства й остатніх часів, тим самим засудили і всю польську печать, що раз-у-раз кидається на все українське.

М. К.

ДОПИСИ.

Про пам'ятник Шевченкові.

С. Стенок. (Таращанського повіту, Київської губ.). Довідавшись з „Рідного Краю“, що збираються кошти на будівлю пам'ятника великому співцеві українського гора, Т. Шевченкові, гурток Степківців зложив і свою лепту, щоб послати її на се святе діло. Та розрадили, що ся лепта крапля в морі, що вони зможуть подбати більше. Щож,—кажуть,—подамо ми сю злибиду, та й ніби сповнили довг,—не винні, мовляв, будемо; а воно, виходе, що винні, бо треба розповідати тим, що не знають про сю справу; або де-хто хоть і знає, то куди він притулить ті 10 або 20 коп? Для сього, мовляли, слід-би нам скласти свою громаду, та щоб хтось гарненько лічив і записував усі жертви, від кого й коли поступили; щоб кожний (виключно *Українець*,—не треба, мовляв, нам мішанки, се наше рідне), став би тоді членом громади, коли жертва його зросте до 50 копійок, і почесним членом, коли до 1 карб. і більш. Кожний укрінець, як трапиться у його оказія, чи то родини, чи христини, чи весілля, чи так яка небудь „маївочка“, цовивен крім рідні й сусід покликати і вілька товаришів, щоб вони могли, до слова, розповідати про святу справу будівлі пам'ятника, про гарний звичай Галицької України—жертвувати дрібниці на великі справи, бо з тих дрібниць складаються значні кошти. Двічі на рік (1-го Січня і 1-го Липця) гроші відсилатимуться в Полтавське Губерське Земство, через „Рідний Край“; в сій часописі прохати, щоб було надруковано відомості і список жертвователів. Се для того, що в нашій селі передплачують два примірники „Рідного Краю“,—один Товариська Крамниця, другий—Приватна особа; то звідсіля всякий жертвователь буде бачить, що жертва його не пропала. Це все має існувати до дня одкриття пам'ятника Т. Шевченка. І ще наша громада має завдання розповсюджувати думку про збирання грошей на пам'ятник і по сусідських селах, щоб і там добрі громадяне, знали та приставали до дорогої для України справи.

Юхим Колісниченко.

9-го Травня.

Острогожський повіт, (Воронізьської губ.). Острогожське земство вже четвертий місяць не плате лікарям, поштарям і іншим служачим через „тугоє поступленіє“ податків. Шукаючи способів поради в цій справі, земство заставило де-які власні будинки. Лікарі згодні без плати „потерпіти“,—а поштарі не згожуються,—при такій, як у вас, дорожнечі. Багато селян біз хліба; де-які купують від самого Різдва, та й купувати вже ні за що... Сподівались урожаю, а воно тільки з початку порадувало, та й знов на торішнє повернуло: спе-

ка та вітер, а жита в багатьох містах загинули зовсім. Дивлючись на це, сумно робиться. Скрізь біда: їсти нічого, податків вять ні-з-чого, а начальство вже „приступило к составленію описей имущества“ тих, що не заплатили податків.

К. Заводянський.

Книжки надіслані до редакції.

1) **Д. Маркович.** На Вовчому хуторі. Оповідання. Видання „Просвіти“ у Києві. Ціна 3 коп.

Д. Маркович. Іван з Буджава. Шматок. Два оповідання. Вид. „Просвіти“. Київ. Ціна 4 коп.

М. Левицький. Забув. Щастя. Пейсаха Лейдермана. Два оповідання. Вид. „Просвіти“ Київ. Ціна 4 коп.

В. Корольов. Як годувати худобу. Вид. „Просвіти“ Київ. Ціна 10 коп.

Є. Архищенко. Будова вулика Дадана. Вид. часописі „Українське Бджільництво“ у Петербурзі. Ціна 10 коп.

О. Мицюк. Про піски Полтавщини та їх задобрявання. Вид. Ю. Соколовського. Полтава. Ціна 15 коп.

Юл. Романчук. Три нові видання Шевченка. Відбитка з „Діла“.

Українська муза. Поетична антологія. Випуск 2-й. Ціна 25 коп.

Звідомлення Т-ва Просвіта у Києві, за 1907 рік.

Звіт Т-ва Просвіта у Львові.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И

Оповідання О. Пчілки

Випуск 1-ий.

(„Забавний вечір“, „Чад Маскарад“).

Ціна 20 коп. Продається в усіх українських книгарнях.

Открыта подписка на 1908 годъ на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКОГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р. ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПORAДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, Жито та пшениця, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущень въ безплатныя бібліотеки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сельскаго хозяйства.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

Вийшов з друку перший й другий випуск антології

УКРАЇНСЬКА МУЗА

Ціна кожного окремого № 25 к., а по передплаті 2 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 к. На виплат: 1 р. за раз, 1 руб. через місяць і 50 коп. 1-го липня.

Адреса: Київ, Іванівська улица, 75; Олексі Коваленкові, або „Українська Книгарня“, Безаківська, 8.

Редактор-видавець О. Коваленко.

Приймається передплата на рік 1908
на українську політичну, економічну і літературну газету

РАДА,

яка виходить в Києві щодня, окрім поведілкв і днів після свят,
Напрямок газети не партійний демократично-поступовий.

РОКОВІ ПЕРЕДИПЛАТНИКИ ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:
Т. Шевченка „КОБЗАРЬ“

останнього нового повного видання під редакцією В. Доманицького
Ціна РАДІ з приставкою і пересилкою в Росію:

на рік.	на 11 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп.
на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул.
д. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. Видавець Є. Чикаленко.

Приймається передплата на 1908 р. на
„Літературно - Науковий Вістник“

одинадцятий рік видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя
Виходитиме в двох видавнях: київським і львівським в
збільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів
друку.

Редакція і головна контора: у Києві, Прорізна 20, кв. 3

Передплата на видання київське р. 1908:
на рік 8 руб.; для незаможних учнів, студентів, низших
служачих, учителів і т. и. 7 карб.

Открыта подписка

3-й годъ издания. На 1908 г.

на ежедневную политическую, литературную и
военную газету

„ЮЖНАЯ ЗАРЯ“

ВЪ ЕКАТЕРИНОСЛАВѢ СЪ ДОСТАВКОЙ:

12 м. 6 м. 3 м. 1 м.

6 р. 3 50 2 р. 70 к.

ИНОГДЪ ДНИМЪ СЪ ПЕРЕСЫЛКОЙ:

7 р. 4 р. 2 50 90 к.

ЗА ГРАНИЦУ:

12 р. 7 р. 4 р. 1 50

Учителямъ народныхъ школъ 25% уступ.

Подписка считается съ 1-го числа каждаго мѣсяца
Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ
„Южная Заря“ (Проспектъ, д. Ильева, около Яков-
левскаго сквера). Контора открыта отъ 9—5 ч. веч.
а по воскресеньямъ отъ 9—1 дня.

Редакторъ А. Я. Ефимовичъ Издатель П. Г. Гезе.

Київ, електрична друкярня Ю. Н. Милевського і Ю. В. Владиміръска ул., 31.

Открыта подписка

на ежедневную газету

КИЕВСКІЯ ВѢСТИ

Условія подписки: на годъ 8 руб.

Допускается разсрочка платежа на слѣдую-
ющихъ условіяхъ:

ВЪ ТРИ СРОКА:

На газету

на газету съ власт. прил.

„Кіевская Искра“

При подпискѣ . . . 3 р.

При подпискѣ 3 р. 50 к.

Къ 1-му апрѣля . . . 3 р.

Къ 1 апрѣля. 3 р. — к.

Къ 1-му августа . . . 2 р.

Къ 1 августа. 2 р. 50 к.

ВЪ ВОСЕМЬ СРОКОВЪ:

При подпискѣ 1 р., къ
1-му февраля, марта,
апрѣля, мая, іюня, іюля
и августа по 1 р. всего
восемь рублей.

При подпискѣ 1 р. 50 к.
къ 1 февраля, марта
апрѣля, мая, іюня и
іюля по 1 р. и къ 1-му
авг. 1 р. 50 к., всего 9 р.

На одинъ мѣсяць 85 коп.

Адресъ редакціи: Институтская, № 14.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ

„ХЛѢБОРОБЪ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ
Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація сельско-
хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ
будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ
и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ
мѣсяць съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей
программѣ:

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4
мѣсяца—50 коп., за 1 мѣсяць—15 коп. Деньги

можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакціи: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 20.

8 Червня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруже, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Чорна хмара. Державна Дума. Вісті. На Україні. Українське слово й мистецтво. Вірш—*М. Чернявського*. В тюрмі—*О. Островського*. Вірш—*Н. Опацького*. У судях—*Е. Копиля*. Черніхівська подія—*М. К.* В тайзі—*О. Яреценко*. Дописи. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією *О. Носач* (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні *Л. Ідзіковського* (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні *Совинського* (Б. Бердичевська).

До справи

збудовання пам'ятника *Т. Г. Шевченкові*
в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові *Тарасу Григоровичу Шевченкові*, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Києві—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

НОВА КНИЖКА:

ТАТОВІ КАЗОЧКИ.

Як бабуся розказували.

Записав *Юхим Сьомченко Грибинюк*.

Ціна 25 коп. Книгарням звиклий%.

ЧОРНА ХМАРА. Що свідоме українство має багато ворогів. навіть між самими українцями, чи, мовляв. «уроженцями юга Росії», се було давно звісно. Завжди була певна горстка перевертнів, що не мали ніякого національно-українського самопізнання, ніякого бажання більших прав для України, цуралися навіть самого слова „Україна“; мало того, такі перевертні охочі були в де-якій мірі навіть шкодити тим своїм землякам, що не втратили, так як вони, почуття національної гідності; шкодили ті вороги різними можливими способами, кінчаючи навіть писанням доносів.

Але-ж власне таке „противодійствие“ патріотичному українському напрямкові було по більшій часті потайним, не йшло від значної громадської сили. об'єднаної для наслідливої боротьби в громадському життю, для боротьби, що наважила йти певною ступою, що наважилася займати ворожу постать проти українства у кожному обсягові ближчого, чи дальшого життя.

Але тепер та ворожа для українства сила власне здобула собі—і одважність, і виразність і плановиту наслідливість.

Сила та визначилась найбільш у Києві. Місто, що може вважатися осередком України, місто, де найбільше згуртувалася праця свідомого українського націоналізму,—дало разом з тим і найбільш визначену супротивну силу: згуртувалася вона і в печаті, і в вищій школі, і в громадським життю.

В Києві заснувалося товариство, що власне має своєю метою отверто йти,—скрізь, де тільки можливо,—супроти змаганнів патріотів-українців. Ся праця ворожого товариства вже й почалася, вже об'явилася досить виразно. З сієї руки ішов протест проти заяви в Державній Думі послів-українців про потреби української школи. Не мало причинилася та ворожа сила й до того, щоб не допустити на київську університетську катедру професора-українця, М. Грушевського—могутню силу теперішнього українського руху. Не проминає та сама сила ніодного прояву успішної української праці,—зараз виступає з протестом, з намаганням пошкодити тому успіхові, скільки можна: ледви намітив київський горожанський комітет місце для *розрішеного* вже пам'ятника Шевченкові,—зараз почався крик палкого заперечення; склав київський університетський уряд план

лекцій на прийдешній рік учіння, встановивши там *лекції української літератури*, починаючи від давнього історичного часу,—зараз залунав крик протесту від тієї самої спілки: „не треба! на віщо? яка українська література від 16-го віку?“ і. т. д.

Таким чином, спілка, ворожа українству, вірно стоїть на своїй постаті, пильно стежить за кожним кроком українців і не проминає ні одного приводу, щоб виступити ворожо.

Таке становище утворило київське життя... Чорна хмара йде невідступно і хотіла-б обгорнути все життя.

Яка-ж на теє має бути рада?—На нашу думку, не треба перше всього легковажити ворожу спілку. Не треба думати, що це щось дрібне, нікчемно-безсиле Ні, це—сила, сила досить потужна, що має змогу робити перешкоди, наробити шкоди—багато (уже чимало й зробила). Треба не закривати очей на ту силу, а шукати способу, як ратуватися від неї

Більш ніж коли треба свідомому українству шукати собі ґрунту та поширення в тих обсягах громадянства, що беруть участь в громадському житті. Треба еднати собі земські й городські сили, щоб вони дійсними життєвими заходами пособляли здобуванню прав для України, щоб насупроти ворожої чорної хмари—становили свої діла.

Не скажемо, щоб у нас тих прихильників було багато, але все-ж вони єсть—і тепер їх обов'язок стати пильніше до поради українській національно народній справі,—коли вона справді їм дорога

Державна Дума.

Засідання 23, 24-го Травня.

(Дрібні законопроекти. Обрахунок морського міністерства).

Після оповіщення біжучих справ Дума ухвалила сім дрібних законопроектів і передала їх в Державну Раду.

Далі докладчик Звягінцев повідомляє Думу, що комісія зменшила обрахунок морського міністерства на 13,112,130 карб.

Цим поменшенням Дума відкидає і 9 мільонів, що міністерство призначало на збудування нових кораблів. Докладчик зазначив, що увесь лад морського міністерства ні-до чого не здатний, і

яку частину його не заглянь—всюди страшні не-порядки.

Після промови докладчика почались суперечки. Праві депутати стояли за те, щоб дати грошей на будівництво флоту, а ліві доказували, що всі гроші пропадуть марно, так як вони пропадуть й до сього часу.

Голосуванням Дума великою більшістю постановила не давати грошей на збудування флоту і згодилась зменшити обрахунок морського міністерства згідно з постановою комісії.

Засідання 27 і 29-го Травня.

(Дрібні законопроекти. Обрахунок воєнного міністерства).

З доповіді редакційної комісії Дума ухвалила і передала в Державну Раду скільки дрібних законопроектів, в тім числі про заснування казначейств у деяких великих селах.

Далі докладчик Гучков, розглядаючи обрахунок воєнного міністерства, зазначив ті хиби, що помічаються у військові. Промовець говорив, що слід звернути увагу на лихе становище військового міністра—його влада має мале значіння, бо його влада поділяється між кількома особами: так головою артилерії є Великий Князь Сергій Михайлович, головою інженірів—Великий Князь Петро Миколаєвич, головою військових швід—Великий Князь Костянтин Костянтинівич. В кінці промови Гучков сказав, що коли ми маємо право вимагати від народу всіляких жертв для державних інтересів, то маємо право вимагати і від тих особ, щоб вони зреклись своїх посад.

Після промови Гучкова почались суперечки. Праві депутати дуже незадоволені промовою Гучкова і увесь час нападали на неї, та нічого розумного вони не сказали, а Пурішкевич, як звичайно, почав даяти лівих депутатів і ті вийшли з засідання, бо Предсідатель не хотів спиняти Пурішкевича. Другого дня, 29 травня, Дума прийняла формулу бюджетної комісії і ухвалила обрахунок воєнного міністерства.

Внесено в Думу запитання з приводу подій в Катеринославській тюрмі. Голосуванням Дума одкинула негайність запитання. На черзі внесення 39 членів про зміну існуючого закону для селян відносно земельних і натуральних повинностей.

Дворянінов, (правий), підтримуючи внесення, говорить, що не тільки селяне повинні содержувати волосні та сільські правління, а і всі ті, що живуть в тім селі чи волості. Більшість депутатів, навіть частина правих, висловлюються за зміну старих законів для селян.

Суперечки відложено на друге засідання.

Засідання 30-го Травня.

(Дрібні законопроекти).

З початку засідання Дума розглянула скільки дрібних законопроектів, в тім числі про зреформування канцелярії міністра внутрішніх справ. Голосуванням Дума більшістю 92 голосів проти 65 постановила видавати плату директорів канцелярії 6000 карб.

На черзі даліше обміркування внесення 39 депутатів про зміну закону для селян, що приходить до земельних і натуральних повинностей. Ліві й поступові депутати домагаються заснування такої комісії, що могла-б розвинути се цікаве питання,

Товариш міністра, Ликошкін повідомив Думу, що уряд, не зважаючи на внесення депутатів, незабаром внесе свій законопроект, що має вирішити зачеплене тут питання.

Дворянінов заявив, що селянські депутати одержують від своїх виборців-селян погрози листи і тому депутати селяне бажать найскорішого обміркування їхнього внесення, бо вони бояться їхати на літо до дому з порожніми руками.

Дума не змогла голосувати по внесеному питанню, бо на засіданні не було законного числа депутатів.

Засідання 3-го Червня.

(Університет імені Шанявського в Москві).

І в день, і ввечері Дума обміркувала міністерський законопроект про відкриття народного університета імені Шанявського. Міністр народної освіти Шварц виступив в оборону законопроекта і доказував, що коли міністерство й обмежує права цього університета, то лише тому, що це діло нове і міністерство повинно само керувати всіма справами і не довірятись окремим особам. До міністрових думок пристали тільки крайні праві депутати, а всі інші доказували, що міністерство стоїть на перешкоді народній освіті і на всі справи вільної науки накладає свою полицейську руку. Було ще зазначено, що законопроект урядовий суперечить волі завіщателя Шанявського, що вміраючи віддав великі гроші на заснування народного університету.

Дума признала законопроект про народній університет Шанявського негайним і постановила розглянути його по окремих статтях.

Далі Дума ще раз обміркувала внесення 39 депутатів про зміну для селян того закону, що приходить до земельних і натуральних повинностей. Голосуванням Дума постановила заснувати комісію з 44 душ, щоб докладно розглянути це питання і ввести в Думу з приводу сього свій доклад.

ВІСТІ.

◆◆ **Проти української школи.** Газети подають відомості, що товариш народньої освіти Ульянов висловився проти законопроекту, що внесли 37 членів про навчання в школах на Україні—українською мовою. Ульянов бажає довести, що українська мова настільки близька до московської, що вчити нею українських дітей нема ніякої потреби. Ульянов буде і в Думі виступати проти українського законопроекту.

◆◆ **Штраф за помилку в телеграмі.** Московський генерал губернатор Адрианов оштрафував газету „Русскія вѣдомоств“ на тисячу карбованців за телеграму з Херсона. В тій телеграмі сповіщалося про смертну кару 20 селян. Херсонський губернатор доніс, що покарано не 20, а 12 душ, і за цю помилку й оштраховано газету. Тепер виявилось, що в цій справі винувата петербургська телеграфна контора, бо той чиновник, що списував телеграму, написав помилково замість дванадцяти—двадцять.

◆◆ **Міністерський наказ.** Міністр народньої освіти дозволив попечителям шкільних округ увільняти в 1908—9 шкільнім році од іспитів з однієї нової мови тих, що держуть іспит на атестат зрілості.

◆◆ **Постанова ради московського університету.** На останнім засіданні рада Московського університету постановила вдатися до міністра народньої освіти з проханням зоставити в університеті для закінчення курсу тих слухачок, що були раніш зачислені. Крім того рада прохає дозволу приймати в університет і нових слухачок. До цього прохання рада додала пояснення, що вона не раз уже вдавалась до міністерства з проханням дозволу зачислити слухачок навіть дійсними студентками. Що до заборони поступати в університет духовним семинаристам, то рада прохає, щоб цю заборону було зовсім знято.

◆◆ **Нарада університетських слухачок.** Цими днями скінчилась нарада слухачок всіх російських університетів. В нараді брали участь делегатки від Петербургу, Москви, Одеси, Казані і т. д. Постановлено вдатись з „ходатайством“ до ради професорів і до депутатів осередку та опозації, щоб вони домогались повернення правів університетським слухачкам.

◆◆ **Боротьба проти виходу з громади.** В Саратовській губернії селяне вживають нового способу боротьби проти виходу з громади.

Не дуже давно селяне склали такий приговор: відбирається право у тих, що виїшли з громади, вчити дармо своїх дітей у селянських школах.

◆◆ **Кріпацтво на Кавказі.** Державна Дума незабаром має розглянути питання, внесені трудовиками та соціал-демократами, про існування

до сього часу кріпацтва на Кавказі. Добуто відомості, що в де-яких місцевостях Кавказа не ввійшов у життя маніфест про визволення селян з кріпацтва—і там до сього часу є багато „временно-обязаних“ та підневольних селян, що нічим не відрізняються від колишніх кріпаків.

◆◆ **Переселення.** По залізницях Харківсько-балахівській та урало-рязанській що-дня проїздить велика сила переселенців. З підрахунків воронізького комітету видно, що по одній пензенській залізниці що дня проїздить до 400 вагонів з переселенцями. В числі переселенців дуже багато українців.

◆◆ **Убийство Никона, екзарха Грузії.** В той час, як архиепископ Никон ішов у синодальну контору, до нього підійшов чернець і подав якусь прохання. Не успів Никон розгорнути того прохання, як чернець два рази вистрелив в нього, а разом з тим з усіх боків почувлись ще постріли і Никон упав тяжко поранений. Поранено було й Никонівшого послужника. Злочинці миттю кинулись в проулк і зникли. З синодальної контори повибігали люди і побачили, що архиепископ уже вмер, бо одна куля влучила в серце.

◆◆ **Пам'ятник у Порт-Артурі.** В кінці травня в Порт-Артурі відкрито пам'ятник, збудований японським урядом в пам'ять тих російських вояків, що положили своє життя, обороняючи кріпость. Од російської армії була послана депутація, що положила на пам'ятник срібний вінок.

На Україні.

◆◆ **Закриття Козелецької просвіти.** Заходами козелецького справника Максимовського, з наказу Чернігівського губернатора, закрито філію Чернігівської „Просвіти“ в Козельці. Ті люди, що близько стояли до „Просвіти“, захожуються, щоб „Просвіту“ було хоч з осени відкрито, бо це товариство було єдиним огнищем культурного життя в Козельці.

◆◆ **Поліпшення становища учителів.** Хорольське повітове земство, щоб привабити в народні школи учителів вражою освітою, постановило з початку 1909 шкільного року побільшити плату вчителям з 200 карб. (як тепер платиться) на 360 карб., додаючи до цього ще три періодичні прибавки,—через кожні п'ять літ по 120 карб., тоб-то щоб плата учителям через 15 літ служби дійшла до 600 карб. на рік.

◆◆ **Учительська семінарія в Умані.** На останньому засіданні уманської городської думи постановлено просити губернський земський комітет про відкриття в Умані учительської семінарії. Дума дає дармо під семінарію учасок городської землі.

◆◆ **Курси для вчителів.** Херсонське „Общество взаимопомощи учащихся и учивших“ влаштовує на місяць в Херсоні загально-освітні курси для вчителів. Дозвіл на курси вже одержано і вони мають одкритись 5 червня. Всі учасники курсів платять по 5 карбованців за право слухання лекцій.

◆◆ **Незадоволення церковними школами.** Скільки селянських громад Київської губернії вдалось до вищої губернської адміністрації з проханням, щоб їхні церковно-парахвіяльні школи було повернено в земські. Селяне незадоволені церковними школами тому, що наука в них ведеться не досить добре, не стає на всіх дітей підручників і т. и.

◆◆ **Земське видавництво.** В Херсоні на засіданні земських агрономів зроблено постанову вдатись до земства з проханням розпочати видавання для селян популярних книжок по сільському господарству. Щоб зацікавити авторів, признано було потрібним визначити сторубльові премії за кращі книжечки. Губернське земство ввело це прохання і розпочало видавати такі книжечки. Ці книжечки будуть розповсюджувати поміж селянами Херсонщини.

◆◆ **Переселенська справа.** Київський губернатор одержав од завідуючого переселенською справою в Приморській області повідомлення, що для переселенців Київщини в цім році призначено 1600 земельних паїв. Ходаки, що мають обдивитись ці землі, повинні прибути в город Нікольськ-Усурійський, а звідтіля їх поведуть на призначені землі. Кождий ходак повинен мати не менш 100 карб., бо сама подорож туди й назад коштує до 70 карб.

◆◆ **Справа пирятинської селянської спілки.** В Пирятині судова палата розглянула справу 6 душ, що обвинувачувались за належність до селянської спілки.

Палата виправила дві душі, а 4-х, в тім числі українського письменника П. Оправхату, присудила на 1 рік до кріпости. Суд постановив просити, щоб присуд було змінено так: для Оправхати 3 місяці арешту, а иншим трьом—по одному місяцю.

Підсудних обороняли полтавський адвокат Дмитрієв і його помічник Гречановський.

◆◆ **Справа лубенської самооборни.** Ця справа вже давно розпочалась слідством, але до сього часу не закінчена, бо до неї додають все нових і нових людей. До цієї справи прилучено лубенського городського голову. В Лубнах багато кого трушено і се неначе-б то давало нові матеріали до цієї справи.

◆◆ **Конфіскація книжок.** В Полтаві з наказу адміністрації забрано в усіх книгарнях всі

видання „Донской Рѣчи“, навіть ті, що вийшли до 17 октября 1905 р. і дозволені цензурою. Забрано ще видання „Молодой Россіи“, Вятского т—ва і т. и.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Писання П. Куліша.** Незабаром має вийти в світ під редакцією професора Каманіна перший том писаннів П. Куліша. В цей том увійшли вірші Куліша, що були написані в роках 1843—1879. Всі писання Куліша складуть 20 томів, де будуть уміщені крім белетристики всі його історичні, етнографічні, педагогічні і публіцистичні статті, та листи Куліша до різних особ. Буде ще уміщена повна біографія Куліша, що написав професор Каманін.

◆◆ **Нові музичні видання М. Лисенка.** Незабаром має вийти збірка народніх пісень у хорошому розкладі, приладнована для учнів молодшого й підстаршого віку. В цю збірку увійде дуже багато пісень, що поділяються так: пісні дитячі (играшки), танки й „корогоди“ молодечі, обрядові пісні: весна—(веснянки), літо—(купальські, петрівочні, зажнивні, обжинкові), зима—(колядки, щедрівки), побутові пісні всякі, пісні ліричні. Далі йдуть пісні історичні. Під кождою піснею подано історичні справки. Поділяються історичні пісні так: боротьба з турками й татарами, боротьба з ляхами (часи Хмельницького), Руїна та правобережна Україна, Гайдамачина, Україна під Москвою. Руйнування Січі й Запорожжя, Чорноморське військо. На останку йдуть пісні чумацькі, пісні некрутські, цехові (про Купер'яна), а кінчається збірка веселими молодечими піснями. Ця збірка має велику вартість і всі земства повинні подбати про те, щоб вона була в кождій школі, як підручник до шкільного світу.

◆◆ **Українська Муза.** Вийшов третій випуск поетичної антології „Українська Муза“, що містить в собі віршовані твори Глібова, Кониського, Руданського, Мови, Кулика, Александрова, Федьковича, Вербицького і Воробкевича. В „Музі“ уміщено патрети згаданих тут українських поетів, включаючи Кулика.

◆◆ **Громадський ужиток української часописі.** В полтаві, на зібранню членів сільсько-господарського товариства, по відділу бджоларському, постановлено виписати 10 примірників „Українського Бджільництва“;—часописі, що виходить в Петербурзі Виписано ті примірники для того, щоб перевіритись, наскільки ся часопись здатна до широкого розповсюдження між пасичниками.

* * *

Ой степи мої широкі,
 Ой степи безкраї,
 Не окинути вас оком,—
 Вам кінця немає!
 Не обмірять світу-поля,
 Де ви розляглися...
 Обгортала вас лиш воля,
 Є де розійтися!
 Гарцювала тая воля,
 Кров'ю вас кропила,
 Поки волю та неволя
 Нишком не скрутила.
 Час минав, і все минало.
 Бачили всього ви:
 Від татар сліду не стало,
 І сліди Петрові
 З славним шведом необачним
 Теж позатирались,
 Де козацтво з Сагайдачним
 Правди добивалось,—
 Де ревли колись гармати,
 Де шаблі бряжчали,
 Гаківниці, самопали
 Гучно розмовляли.

А тепер того немає,
 Тиша скрізь панує.
 Вітер степом повіває,
 Стиха хліб хвилює.
 Тільки знявшись разом вгору,
 Пташка заспіває,
 Та бабак пірне у нору,
 Як шуляк злякає,
 Та далеко геть проїде
 Селянин гарбою,
 Заспіва і пісня піде
 По степу луною.
 З тею піснею сумною
 Голову схиляє...
 Дише спів його журбою,—
 Другого не знає.

М. Чернявський.

В тюрмі.

Коли морок осінньої ночі спускався до долу і обкутував у непрозорий туман землю, коли сіре світло дня зникало і за-мість його панувала сутінь, тоді над тюрмою починали кричати сичі.

— Пу... гу!.. пу... гу!..

Жалібно, жалібно скиглять. А дощ ляпотить, вода з дахів біжить струмочками у низ,—вітер жалібно гуде,—і все це утворює якусь сумну, сумну пісню... І так цілу ніч. В'язні не можуть заснути, бо цілу ніч кожного турбує напосідлива думка.

— Чия черга?

А вранці, коли сірий день хоч трохи розже-не чорну п'ятому ночі, в коридорі зачується від-права попа з дяком.

І так що-дня!..

В тюрмі був тіф... В'язні мерли і мерли, а на їх місце сажали нових і нових, і ніколи ні одна камера не пустувала в З...ській тюрмі.

Камера 7 виходила одним вікном на поле, а двома у двір. В цій камері сидів Кузьма. Двадцять два місяці він тут сидить. Трохи чи не два роки як його закинуто до цього кам'яного мішка, де він марно тратить свої молоді літа. Інших випускали, на їх місце сажали нових, а про нього наче забули.

Коли в його камері почався тіф і за три дні поменшало п'ятьма товаришами, йому страшно забажалось і собі захорувати... День і ніч думав про своє бажання, аж доки не звалився з ніг... Лежав немичним і не було біля нього ні сестри, ні матері, ані коханої дівчини, почував себе самотним, як ніколи.

— Брати мої любі, благав він товаришів, коли я помру, а вам пощастить вибратись з цієї неволі то зайдіть у моє рідне село і вклоніться моїй родині...

Впадав в забуття і бачив себе лицарем... Радів духом і веселився серцем, коли в мріях розбивав мури і випускав невільників... Тоді був щасливим над міру. А коли повертався до буття і в його розплющені очі зазірала дійсність з усією жорстокістю і неправдою, то ладен був знов забутись і вже забутись на віки...

Минали дні, минали тижні; сичі кричали, в'язні мерли... З камери № 7 ще двох вивесли, а Кузьма не одужував і не вмрав... Надто не добре почував себе в такому становищі, забажалось вже встати на ноги, та не міг... Знесилля скрутило і на довгий час.

Був ще молодий, дев'ятнадцятої весни, не так давно в організмі його багато таїлось життя, воно джерелом било з його,кожен рух його дихав силою, та тепер вже було не те.

Лікарня була завалена хворими і Кузьма лишився слабувати в камері. Двічі на день навідував-

ся до нього лікар... Був він старий, злий і жорстокий. Кузьма його не любив і не раз прохав товаришів не пускати його, та товариші мовчали і не забороняли йому ходити до хворих.

Коли дрімота сплющувала Кузьмі очі, то він що-разу бачив батька, матір, братів-хазяїнів, селян-сусідів з їх недолею та злиднями. Бачив те все, болів серцем і міркував чим би їм допомогти. Бачив те бідне село, звідки був сам: ось воно розкинулось на двох піщаних горбах... Там далі на рівнині стоїть панський палац, а ще далі,—болота, болота й болота... Скільки оком скинеш розкинулись вони круг села. І було легко йому і весело, коли міг уявити собі рідне село, знайомі болота у всій їх самобутній красі і величності... І не міг тоді не гадати про подробиці життя свого села, а згадавши не боліти серцем...

Що року, як тільки дощі переставали лить, а заморозки заковували в кригу землю, між папом Коробковичем і Домантівцями підіймалась гостра ворожнеча.

Село Домантівка, мабуть, що найбільше в повіті, а пан Коробкович поміщик на всю губу: всі землі, що геть далеко простяглись від села, належали йому, хоч не відомо по якому праву. Частину тих земель Домантівці вважали своєю обчеською, але Коробковичу до того було мало діла і він рів за роком поступавсь у перед певними кроками і стягував суміжні селянські землі під свою руку.

Коли через яких небудь ровів п'ятнадцять пахоті у селян не лишилося і клаптя, то він тоді простяг свої руки до лісків... Не стало й їх, лишились тільки одні болота, але ж і з них була користь: паша, топливо, риба, і Коробкович ненажерливим оком уже облюбував болота.

Домантівці гадали, що до болот уже вічія рука на посміє простягтися, бо селяне з дідів прадідів володіли ними, але незабаром прийшла чутка, що Коробкович завів позов. Не в одного тоді заболіло коло серця, а в голові заврушилась думка про помсту.

І пригадував Кузьма, що осінь тоді кінчалась так само як і тепер... Дощі вже не так часто йшли, а ранками починали брать і заморозки... Домантівці давно вже наготовили коси і заступили бити болота і тільки чекали на добрий мороз, коли той закує в кригу і ветри й безодні... Ось вдарили й морози пекучі та щей з північними вітрами, два дні неможна було й носа виткнути з хати, а на третій... а на третій в село завітав становий.

Кузьма перестав думати, тяжко йому стало, так тяжко що аж біля серця запекло... Не хотів думати, але минуле не рахувалося з його бажанням, воно само залазило в його голову і слалось перед очима барвистими і виразними малюнками...

Кузьмі вбачалось: ось становий зібрав громаду... „На суд завтра, а до того часу до болот аві пальцем!“ гукнув він до громади... Сказав і мов гору скотив на голови селянам. З суду верталися зажурені і ніяк не могли прийти до пам'яті від того присуду, що одбірає від них болота. Через щось сторонились один одного і не йшли до дому одним шляхом, а пішли різними, навпростець через болота... І над вечір на тих болотах спалахнула пожежа... І бачив Кузьма, як горіли ті болота.

Сім день як одну годиноньку горіли вони, сім день лютував огонь, вицвів, що попадалось йому на шляху, і сказано готував своєю пацею простягав тисячі вогняних рук, випростував сотні тисяч вогняних пазурів і п'явся за тим, чого не міг дістати... Потім пожежа стихла, і тільки велика чорна пляма на сірому піщаному полі була свідком того злочинства. В село нагнали козаків, пішли арешти, труси. Нагаї, рушниці, звірі з людськими обличчями; це все як найяскравіше відбилося в Кузьминому оці... Згадав про голод, холод, про всі муки, що довелось перетерпіти за ці два роки, згадав—і в грудях мов щось запекло.

Через який час Кузьма видужав. В камері № 7 повеселішало, почувалась жвавіша розмова, але не на довго,—загальний сум, як завжди, опанував всією тюрмою.

Йшли дні за днями, тижні за тижнями—і чим більше часу йшло, тим гірше почував себе Кузьма. Його гнітила тюремна обстановка, знесилювало тюремне повітря, йому забажалось дійсного життя, так як, здається, ще ніколи не бажалось. Десь у день він ходив по камері і думав... Думка думку тиснула і ніщо не держалося в голові... Що мав діяти? Був хліборобом з діда прадіда, з малку зрісся з працею і теперішнє байдикування труїло його життя... Щоб не занудитись зовсім, мусив довго ходити по камері. Що дня міряв долівку своєї неволі на всі боки, як тільки було йому зручніше... і тоді тільки переставав, коли в знесилі падав на ліжко. Серце стукало, шуміло в голові, тріщали виски. Кузьма вставав, з жадобою припадав гарячим чолом до шибки і замірав на цілі години. Жадібними очима дивився на той світ, що був за ґратами, на тих людей що жили на тім вільнім світі. Порівнював їх з собою, з своїми товаришами і знаходив, що порівняння не може бути...

Коли надійшов свят-вечір, кутя, то вязні всю ніч розмовляли про своїх кривих і від тих балачок в камері здавалось вітав той дух, що був по хатах у той день...

Як настав час спочивку, то Кузьма бачив, як довго ворухились під брудними сіренькими свитами його товариші. А в ранці чуть світ вони вже були на ногах і мов поприкипали до ґрат, дивились на волю... Бачили, як на волі гуляли маленькі колядники, бігали з одного двору в другий, і слави-

ли Того, Хто заповідав любов і мир... І згадували себе в таких літах і шкодували за тим, що минулось. Потім приїхали їхні рідні. Стояли по той бік брами і дивились на грати. Кузьма бачив матір, сестру... і її, Оксану. Бачив і не міг навіть привітатись. Що може бути гірше? А там знов пішли дні за днями, тільки не такі вже сумні, віяло чимсь новим, чулось життя, воскресав дух бадьорости... Сніг на степу зник. Зачорніло навколо, а потім все услалось різнобарвним килимом. Настала весна і Кузьма од вікна й не одходив.

Перед вилюкодними святками вязнів випустили на волю, і в камері зостався один Кузьма... Треба було мати велику силу волі, щоб не розбити голови об мури... А весна брала своє: дерева вкривались листом, повертались з теплих країв птахи... Через тиждень та й орать будуть... От і степ ви-сох, час орати...

...Був вечір, смеркало... На землю лягали тіні, щільно—одна повз одну, одна повз одну, що хвилини сутеніли і мов серпанком обкутували собою землю. Кузьма стояв біля вікна і дивився на степ, залитий вечірнім промінням сонця... Скільки думок викликав цей степ в його голові.

— Дай заворожу сам собі: коли завтра буде в степу хто орать, то буду скоро на волі... Ні, не те,—коли буде хто орать, то втечу...

Мороз і жар сипнули в його нос—за шкурою... Втікти?... Як він раніш до цього не додумався?!...

Далеко за північ ліг спати, а встав як у пізній сніданок. Надійшов до вікна і похитнувся... Зараз же за брамою, як раз перед вікном, сірі волики тягли новий, ясний плуг, що клав по-зад себе велику, довгу борозну. Замислившись ішов по борозні плугатарь і голосно гукав на волів... Скибу за скибою краєв плуг землю і клав одну на одну. Кузьма не зводив очей з цієї звичайної, але милої для нього картини.

— На ярину орють... шепотів він. На розі плугарь загавивсь і воли звернули дабе. У Кузьми з нетерплячки аж дух захватило:

— Соб, соб! загукав він на весь голос.

Кузьма намислив втікти і втікти як найскоріше...

Коли настала ніч, молодий весняний місяць згас і в небі світили тільки зірки, він почав пиляти грати. Залізо гарчало, але зтиха, як та залякана звірина... Кузьма зупинявся, прислухався і знову пиляв; в висках стукало, серце билось, руки тремтіли. Він вже каювся в думках, що розпочав таку небезпечну справу, але не переставав, руки сами якось працювали.

Шпат грати виприснув у його з рук і з великим грохотом упав до долу...

Ой! скрикнув Кузьма і мов закам'янів на місці.

— Хто йдоть?...

Кузьма мовчить.

— Хто йдоть?!...

Тихо, відповіді нема.

— Пора... подумав Кузьма... і в голові й висках застукало: „пора, пора, пора“...

Обдививсь навкруги і зиркнув у низ... Там щось бованило: не то людська постать, не то пакіл, нап'ятий чимсь сірим...

— Вартовий... Промайнула думка в голові Кузьми.

— А, воріття нема!

Простягсь тілом, щоб плигнути додолу, глянув туди і побачив, як щось вдарило йому в вічі плямою вогню... У вухах залунав вистріл, а в грудях зацеміло. Перехилився на бік і впав назад, на долівку в свою камеру...

Все попливло перед очима і змішалось в голові—і тільки думку, що і вмере не на волі, як найвиразніше відчував усією істотою.

Омелько Островський.

1908 р Київ.

* * *

Ниви широкі, зерном засіяні,

Темні, неначе осіння ніч;

Люди потомлені, працею зморені,—

Згинули в рабстві і сила, і міч

* * *

Сонце весняне засяє над нивами.

Килим зелений застеле поля;

Воля жаданая, в квіти повитая,

Радо між людьми колись загуля.

* * *

Ниви одягнуться в золото ясне,—

Буде робота загальна жінцям;

Пам'ятник слави високий збудується

Щирим та мужнім за волю борцям.

Лебедин, 1907 р.

Никонор Онацький.

У судях.

Один випадок навів мене на думку про вельми пекуче питання. Випадок був ось який: сусід мій, селянин Кузьменко,—що й тепер жив-здоров і не дасть мені збрехати,—недавно був у повітовому городі в окружному суді за присяжного. Як вернувся він до дому, я й почав його розпитувать, що і як там робилось. Розповідавши мені здебільшого, які там були справи і як за що кого осужено, якось зачепив він діяльність голови суда, се-б

то председателя, — що який він там, мовляв, найстарший всіх, як він всім ділом орудує. Між иншим Кузьменко спогадав:

— Оце, каже, як діла затягнуться дуже довго, то председатель тоді й скамандує: — Ідіть перерипайтесь, на стільки то минут, а тоді знов за діло. —

І запало мені в думку те Кузьменкове слово — „перерипайтесь“. Я догадався, що це він руське слово „перерив“ перетолкував по своєму, на „перерипайтесь“. Та й подумав я собі, — скільки ж то там у суді сказано було ще далеко більш мудраційних слів, і руських і чужоземних, таких, що Кузьменко, та його товариші не тільки не зрозуміли, а вже ніяк і перетолкувать не зуміли! А ще ж треба сказати, що Кузьменко й грамотненький: не згірше якого дяка псалтир читає на крилосі в церкві. Отже міг би він тямити трохи більше від кого иншого з того простацтва.

Міркуючи далі, погадав я, що може часом щось дуже важне в судовій справі, — таке, що від його або поратунок, або згуба иншого чоловіка залежали, — сказано було такими незрозумілими для присяжних словами; може, через се, замість оправдання, запроторили, когось туди, куди, мовляв, Макар і телат не говив!..

Та й сам я, теж бувши колись у присяжних, знаю добре, що там у суді всі освічені люде, такі, як председатель, прокурор, адвокати, часто-густо говорять словами, зовсім не зрозумілими для инших, мов би вони тільки бажають сперечатися одно з одним, а про те їм і байдуже, що їхньої суперечки зовсім і не второпують ті люде, кому се треба більше всіх знати! Одно слово, як розбіраються справи в окружнім суді, то розбіраються таким ладом, мов би й всі присяжні такі самі освічені люде, не менш як прокурор, чи председатель; нікому з тих орударів справи й на думку не спадає, що инші присяжні й слова „перерив“ гаразд не второпують!..

Так ото ж, кажу, подумав я, що як то воно, може, через незрозумілу мову буває часом і суд несправедливий. І чи не краще-ж було б, щоб у суді вживалася крайова, народня мова! Отже й з сього поводу знов і знов думається, що як „кожда птаха“, — мовляв співець псалмів царь Давид, — „обріте собі хramину, горлиця собі кубельце“, то так бажається всім людім мати свою „святую хramину“, — ужиток своєї предківської, рідної мови!..

Як то кажуть, де знайдеш одного гриба, там шукай і другого, то так і мені трапилося після розмови з Кузьменком. Спогадав я другий випадок, що трапився мені років з 15 перед сям. Був я тоді теж покликаний у присяжні. Між иншими довелось таку справу судити: — що обвинувачувалось два старих чоловіки, років по 60, за невірну присягу, і один молодий чоловік 20 літ за те, ніби він підмовляв тих двох свідків дати неправдиву присягу.

От, як скінчилося слідство на суді, зачинили нас в окрому кімнату, — розсужувати справу тих підсудних. Було нас присяжних 11 мужиків і 12-ий попався — пан; та ще й пан не аби-який, а сам волишній председатель Мирowego З'їзду; — його ми, всі присяжні, й вибрали старшиною про між нас. Отже, як опинились ми зачинені в кімнаті, наш пан сів собі одразу за столом як у себе дома, а ми всі не знаєм, що й почати... Давай він нас просить мов гостей, щоб сідали, а ми боїмося перед ним і пару з уст пустять, не то щоб сідати. Ну, таки примусив він нас, посідали ми, се-б-то попритулялися з краєчку на стільцях. Добува пан свого тютюню, дає кождому, хто бажав курити, цигарку.

Стали балакати про справу. Кожен з нас почував, що все сказане прокурором, та председателем, з нас усіх розібрав хіба тільки пан. Отже, одно те, що се був пан, а друге, що проміж нами вів був самий тямущий, надало йому таку повагу, як то кажуть — такий „авторитет“, що ми боялись і обізватись, не то щоб перечити йому. А тут ще й тая цигарка. Здається, воно дурниця, а все-ж воно ніби якесь частування, а коли чоловік тебе частує, то вже якось ніяково йому перечити... Та й не звик наш брат до такого поведіння: у житті боїшся й підступитись до пана, а тут сидиш за одним столом, куриш з ним, — ну як тут будеш суперечити!

Покуривши трохи, пан голова й каже: — А ну, хлопці, берімося до діла. Не знаю, як по вашому, а по моему — діло зовсім ясне, як п'ять пальців. Як ви думаєте?

— Та щож, кажуть присяжні, міркуйте вже ви, — бо ви й закони знаєте і все краще від нас розбіраєте... Я один мовчу.

— Та ні — каже пан: — я таки хочу й вашу думку знати: щож так на мене самого все звальювати! —

— Ну, все-ж, — кажуть люде, — як ви більше знаєте, то кажіть перше ви свою думку, а потім уже й ми...

Як видно було, ні один і не силкувався щось думати, або може й не хотів показати, перед таким паном, що там надумала мужицька голова.

— Мені так здається, що всі три підсудні виноваті, — почав казати пан, побачивши, що таки йому першому треба казати свою думку: —

— Та щож... кажуть инші, — либонь, що й так: виноваті!

От, як вийшла така згода, то швиденько й постанову написали. Взяв наш старшина ту постанову і, кивнувши на инших, рушив, щоб нести її вже в судову світлицю, — уже й постував, щоб одчиняли. В ту саму хвилину спиняю я пана старшину нашого, та й кажу:

— Ні, пострівайте, либонь тут велика помилка вийшла! ось верніться, та трохи поміркуємо. Мусів

пан вернутися до стола, і почав я йому й усім говорити, яка саме помилка трапилась.

Нагадав я, коли саме та справа була, що ті дітки неправдиво по їй присягали; було це 4 роки назад. А скільки-ж тоді літ було тому парубкові? виходить, зовсім хлоп'ям був. Невже-ж би якийсь там блазень міг-би намовити таких сиваків до ложної присяги? Невже-ж би вони, йдучи на таке злочинство, послушали-б його!

Почали метикувати людці... Кажуть:—„та таки й правда, що навряд чи воно могло-б так бути“!..

Почав я далі розбирати, та доводить. З діла видно було, що хлопець той був ще й круглим сиротою і оті два дітки хотіли кожен перетягти його, неповнолітнього, жити до себе, щоб загарбати сирітське добро. Ну, то ставши на суді, вони могли й без його намови наговорити всячини, що те хлоп'я й не знало, могли показати „на вербі груші“!

Розметкували і всі, що моя думка мабуть правдивіша, та й рішили:—молодого хлопця зовсім ослобонити, додавши до написаного слова „винувен“ маленьке слівце „не“; тільки про двох старих zostавили без переміни,—що вони винні.

Се діло й тепер лежить в архіві Чернігівського окружного суду і багато є в живих тих присяжних, що зо мною були тоді.

Отак і перевершили справу!

Отже й вертаюся до того, що може й частенько діла рішаються присяжними не по правді через те, що присяжні не добірають ладу як слід; а се перше всього може бути через те, що говорить на суді незрозумілою мовою; а друге, що частенько бере перевагу панський голос,—людини, мовляв, більше тямущої. І тут нема нічого дивного. Адже перед тими „авторитетами“, перед тією більшою змисленною силою, і всі звикли кланятися; де-які здатні й всяку дурняцю, що йде від того „авторитета“, вважати за якусь там святощ, бо страшно, щоб не zostатися самому в дурнях: „а може-ж“, мовляв, „то в мене толку не хватає, а воно щось дуже розумне говорить!“

А тим часом, може, й краще булоб не дуже-то вже покладатися на ті „авторитети“, а таки й своєму розумові простір давати.

Та й для „авторитета“, може, часом не добре, коли він зовсім не зустріває собі заперечення: стає він тоді занадто певним у собі,—мовляв, самонадійним. Отож воно чи не так було,—аж поки я не озвався,—й з тим паном, нашим старшиною присяжних: що він вже занадто впевнився в своє велике розуміння, проти нас, простаків, та й не потурбувався глибше заглянути в справу.

Е. Копил.

Черніхівська кривава подія.

В 18 ч. „Рід. Кр.“ ми подали коротку звістку про сумну подію, що сталася в с. Черніхові, в Галичині, 12 мая. В той день більш ніж 15 невинних українських селян стали кривавою жертвою шляхетсько-польського панування в Галичині. Галицькі жандарми вкупі з побережником польського графа Коритовського забили семеро людей,—в тому числі одного 14-літнього хлопця і дві жінки (одна була вагітна),—і тажко ранили шестеро людей,—в тому числі 13-літнього хлопця і дві жінки. Були ще й легко зранені. Мало не всі рани зроблено ззаду.

Загальна причина сього нещастя, як і всіх нещасть галицьких українців, є в тім, що в Галичині панує не австрійська конституція, а шляхетсько-польський лад. А там, де сливе вся адміністрація складається з людей чужої нації, ворожої для краевого народу, як в Східній Галичині, там, де та адміністрація майже безкарна, як галицько-польська, там, де парламент не може, чи по щирості не хоче, примусити найвищче державне правительство зробити лад в краю,—там краєвий народ, (в Східній Галичині—українці), є засуджений на незчислимі нещастя.

Безпосередньою причиною кривавої події в Черніхові став закон про риболовлю, ухвалений галицьким соймом в 1887 р. По сьому закону старости (як наші ісправники) ділять річки на частки, що звуться в Галичині ревірами. Кожен ревір з публичного торгу оддається в аренду на 10 літ. Ставати до торгу можуть лише поодинокі люди, тому українські *сільські громади* не сміють ставати до торгу. Крім сього староста не мусить віддавати в аренду ревір тому, хто дає найбільше, а може оддати тому, хто для старости „вважається *взглядно* найліпшим арендарем“. Так говорить 15 постанова рибачького закону. Та ж постанова каже далі, що „арендар може і на дальших 10 літ заарендувати відповідні ревіри *без торгу*, коли він точно сповняв свої обовязання, коли не допускався жодного переступу рибачького закону і коли на нових 10 літ підвищав чинш принаймні на 20 процентів“. Вже через самі ці постанови українським селянам неможливо брати в аренду риболовних ревірів. Очевидна річ, що для старости,—звичайно, польського пана,—український селянин завжди буде „взглядно“ найгіршим арендарем, хочай би він і давав найбільший чинш. І такі випадки, коли селяне дають за аренду найбільший чинш, а ревіри заарендовуються панами, справді раз-у-раз трапляються в українській Галичині.—Обтяжує аренду селянам ще й 17 постанова сього закону. Вона змушує арендаря положити в старостві заставу, для забезпечення того, що арендарь додержить умови; заставу владеться в розмірі дволітнього чиншу; за-

кладати муситься або цінні папери, або *готівку що лежить без проценту*, а таким способом робиться шкода арендареві. Отсе—засадничі, законні, перешкоди, що стоять українським селянам поперек дороги в набуванні права ловлення риби. Чогось ліпшого од галицького сойму й ждати не можна. Але галицька адміністрація до гнету економічно слабких народних мас, оснований на законах, вживає множество своїх незаконних крутійств, щоб лише догодити шляхті.

Так в риболовлі старости ділять ріки на величезні „ревіри“, од кільканадцяти і до кількадесяти верст задовшки, щоб таким способом не допустити до аренди незаможних українських селян. Таким чином в українській Галичині 90 процентів заарендованих рибальських ревірів знаходиться в руках польських панів. Правда, багато сих арендарів сами не ловлять риби, а од себе ще оддають в аренду,—лише не українським селянам. А се ще більше одзначає несправедливість закону, ухваленого польськими панами в своїм соймі. Тут треба ще зазначити, що арендарі, польські пани, платять за величезні ревіри надзвичайно малий чинш. Граф Коритовський за великий ревір на Сереті платить лише 10 корон чиншу—4 рублі на наші гроші. Се можливо лише завдяки законові, що дав право старості оддавати ревіри в оренду тому, кого староста вважає вигідним арендарем, хочай би він платив до сьмішного малий чинш.—От за сі 4 рублі семеро людей забпто і кільканадцятєро покалічено.

Діялось це отак.

Через ґрунти чернихівської громади тече ріка Серет. Від давних давен і до сього року ловили Чернихівці в сій ріці рибу всюди, де ріка припірає до селянських ґрунтів. Лише сього року староство постановило виарендувати право риболовлі в сій ріці і призначило день для торгу. Громада Чернихова уважала таке урядження великою для себе кривдою, але постановила не противитись йому і не дати видерти од себе право володіння рікою. Без сеї ріки громада просто не може існувати, бо крім риболовлі конче потрібує її для напою худоби, правня і под.. Через се один з громадян, в порозумінню з громадою, предложив *значно більший чинш, ніж інші люди, в тім числі і чернихівський пан гр. Коритовський*. Але староство оддало право риболовлі графові. Сього не досить. Про своє рішення староство повідомило лише графа Кор.. Громада не дістала від староства ані жадного повідомлення, ані заборони дальшого користання з ріки. Не знаючи нічого про рішення староства, 12 мая пішли ловити рибу в Сереті один хлопець і один старший господар; поблизу прала хуста хлопчава мати. Змовлені наперед жандарми і побережний графа Коритов. лише ждали сього. Вони забігли селян з двох боків, заарештували всіх трьох і повели до вїйта.

Вість про се рознеслася по цілому силу; почали коло хати вїйта громадитись люди, переважно жінки й діти, бо чоловіки були в полі на роботі. Всі, і арештовані і зібрані, домагались лише одного: щоб вийшов вїйт і сказав, чи справді він одержав рішення староства, що право риболовлі віддано гр. Коритовському. Однак вїйт не виходив. Жандарми казали, що його нема вдома, що він в полі; але народ знав, що він вдома, лише не хоче показатись, і зважив ждати його хочай би цілу ніч. Хутко надїхали з поля сини вїйта і сказали, що батька в полі нема, що він вдома. Тоді 13-літній хлопчина, щоб переконатись, чи є вїйт вдома чи нема, перескочив в город, підійшов до вікна й заглянув в хату. „Вїйт в хаті“,—кривнув він і відскочив од вікна. Але в тій хвилині з того-ж самого вікна вистрілили. Хлопчина, поцілений кулею в голову ззаду, зробив скілька кроків вперед і упав мертвий. Зараз потім ударив з хати, лише з другого вікна, другий стріл в людей, зібраних перед хатою. Обидва ці стріли впали з ручниці побережника, що весь час сидів *в хаті*, коли жандарми зовсім безпечно сиділи *в сінях* при одчинених дверях.

Народ остовпів. Хтось кривнув: „гвалт, нас вбивають, втікаймо!“—і всі кинулись до воріт. Але не всьпів пролуhati вистріл, не всьпіли люди опам'ятатись од страху, як почули голос старшого жандарма. Два рази *швидко* вимовлені слова: „В ім'я права—розійдіться!“ (розумієся по польськи, що не всі й розуміли) і в масу, що за яку хвилину розбіглася-б, впали одні по другім три залпи. Наслідок звісний: сім небіжчиків і кільканадцять калік.

Всі свідки без винятку зізнають в один голос, що з боку народу не було найменшої зачепки, навіть словами; найліпший тому доказ, що до перших вистрілів побережника жандарми цілком спокійно розмовляли з народом.

Отсе правдивий образ нечуваної по своїй дикості й жорстокості події, можливої лише в Галичині. А тепер, на закінчення сього образу, ще два характеристичні факти. Нещасливого дня рано всі три жандарми, герої сеї страшної події, були у графа Коритовського. Чого?! А другий факт: один з сих жандармів, йдучи до ріки, спіткав по дорозі знайомого господаря. Коли господар почав з ним розмовляти, жандарм швидко з ним попрощався такими словами: „Дайте мені спокій, не маю часу, мушу спішитись до Чернихова,—там ниньки щось буде“!...

Коли жандарми зробили своє криваве діло, прийшла черга на польських писак. Вони, як звичайно, навзаводи пустились боронити „честь“ галицьких адміністраторів. Хоч справа була заввадно ясна, щоб її можна було заплутати, вони всеж пробували. Перш усього розписались про те, що заарештовані чоловік, жінка і хлопець, зловлені на

крадежі риби. Але сам *війт* признає, що в громаді ніхто не знав, що ревір оддано в аренду гр. Коритов.. До останньої хвилини не було жадної заборони ловлення риби, і кожний міг користатись річкою зовсім вільно. Попавшись на одній брехні, мусіли писакі шукати другої. Вони видумали байку, ніби селяне видали на жандармів камінням, та ще таким великим, як дитяча голова, і жандарми в обороні свого життя мусіли ужити огневої зброї. Але є свідки, що бачили, як в *вівторок рано, на другий день по стрілянні, хлопець війта носив до хати каміння*, на доказ ніби-то нападу селян на жандармів. Колиж і ся байка не могла сповнити завдання, польські газетирі почали говорити, як з огню, то про „бунти“ „опалілого хлопства, та несумлінних радикальних агітаторів“, то про „українське гайдамацтво“ і под..

Нарешті вони потрохи договорились до того, до чого звичайно договорюються всілякі круті; з їх слів виходить, ніби-то українські селяне зумисне дають себе постріляти, щоб українські парламентські послі мали чого нападатись на поляків в парламенті. Добрий, справді, спосіб боротись против когось тим, щоб підставляти свої груди під його кулі!. Стара пісня! Як старе й те, що політику польської шляхти й адміністрації боронити може лише льокайська печать.

Політика польської шляхти в Чернихівській події дуже проста. Шляхта в, лями хотіла вибити з голов українських селян їх давній економічний світогляд. Український селянин не в стані зрозуміти, як можна заборонити йому робити те, що вільно робили його батько, дід, прадід; він не в стані зрозуміти, як можна заборонити йому ловити рибу в річці, що припирає до його землі,—як можна заборонити ловити рибу, що сама собі множитья й росте без найменшого чийогось догляду. Для нашого селянина се так само незрозуміле, як те, коли б йому заборонили брати воду з криниці на своїм власнім подвір'ю. Не може він зрозуміти й того, як се арендар ревіру, користаючи з свого права володіння, може безкарно топтатись по його траві, чи по городині на березі ріки. Так само наш селянин не може вважати справедливим закон, що за яких небудь 5—10 рублів оддає значне багатство *одному* польському панові, коли давніше з нього жило багато бідних селян.

Не кулями, лише справедливими демократичними законами можна одвернути такі нещастя, як Чернихівське, що раз-у-раз трапляються в українській Галичині, як не з приводу рибацького, так з приводу ловецького, або подібного.

Історія знає приклади відносин трохи подібних до українсько-польських в Галичині. Чимало фактів показують, що в Галичині можуть повторитись Ірландські способи боротьби. Що ж робити, коли польська шляхта засіла в своїй башті, галицькому соймі, достає підмогу з Відня й знати не хо-

че історії. Але що вільно польській шляхті і її слугам, то не вільно державному правительству.

* * *

В середу, 14 мая, відбувся похорон п'ятох селян, застрелених на місьці. На похорон прибуло більше ніж десять тисяч селян і чимало інтелігенції; прибули й де-котрі парламентські послі. На кладовищі над домовинами були промови; з послів промовляли Бачинський і Остапчук.

Нещасливі жертви галицько-польського безладдя ще й в домовинах не знайшли спокою. Граф Коритовський, очевидно боячись народного гніву, спровадив собі ескадрон драгунів і поставив їх недалеко від дороги, що провадить на кладовище. Під час процесії опинився на волі драгунський кінв і кинувся на процесію. Народ, знаючи, що в Галичині можна ждати самих неймовірних річей, подумав, що той кінв є тільки приклюдка, і, щоб не дати можливості вмшатись драгунам, почав розбігатись вуди хто бачив. Багато людей при тім повалчилося і поспувало собі одержу. Шож робив тоді ротмістр, граф Козебородський? Замість того, щоб послати скількох драгунів, щоб зловили коня, він найсповійніше дивився на те все, доки кінв сам не впав, залутавшись в стремена. Той графський спокій ротмістра Козебородського лише упевних багатьох, що, може, той кінв на волю був лише приклюдкою, щоб ще й на похороні могла бути ужита австрійська державна зброя против українського народу.

М. К.

В тайзі*).

(уривок з подорожі від Полтави до Великого Окіану).

Сувора зима стоїть. Мороз, сибірський мороз крем'язний, тріщить, аж скалки скачуть. Зривається часто хуртовина, щедрою рукою устила снігом дорогу і не дає їхати нашому поїздові в свій час. То путь засипле снігом—і ми повинні стояти, поки робочі на-швидку розкидають кучугури, то рельса трісне від крем'язної сили морозу—і знову стоянка, поки на-швидку положать нову рельсу. Пасажири бере нетерплячка, щоб купити на станції харчів, та окропу на чай. Ось вудись приїхали... Якась станція... „інск“. Гамір, галас, метушня... Одні пасажири виходять, другі поспішають місце захопити. Чути суперечку. Перед станцією чистий содом! Ще скілька хвилин гвалту—і стихло; люди в нашому вагоні розмістились, заспокоїлись. Раптово, мов поривом вихру, одчинились двері і білі клубки холоду посунули в наш вагон, а з них, мов привиддя, виринула висока, могутня постать бравого москаля.

*) Тайга, по сибірському—великий ліс, пуща.

— Чорти! А-а!—ревів він хижим звірем.—А-а! Які небудь кондукторі сміють балакати!... Га? балакати сміє кондуктор! Чорти! У-у-у! Дістипліна требує бути на посту—і повинен бути: не розсуж—дять! Так!! у-у-у, мерзені, падлюки! я їх! я їх!!!

— Котрий клас?—обізвався він до пасажирів, хутко перемінивши хижий рев лютого тигра на лагідний спів соловейка.

— Перший, буркнув хтось незадоволено з свого купе і зараз грюкнув раптово дверима.

— А-а-а! Перший! Добре! дуже добре!.. Ей, ти! Хто там!? Слухай! Кондуктор! Дай місце капітанові охранный роти, чуєш? Охран-н-ной роти!—При цих словах, убуркована снігом постать капітанова виправилась величаво-грізно і дценькнула шпорами,—начувайся, мов... Дзвеню, на-вішки даю!..

— Кондуктор витягся у струну і моргав очима.

— Та найкраще, що-б можна було розправитись „во всю“. Еге-ж! Чуєш?—„во-всю-ю!“ Я рускій чоловік, люблю розправити вистви!.. Так! люблю!.. А щоб то клубочком, клубочком звитись, скрутитись, ні, ні!.. Я не такий! Рускій чоловік—душа на розпашву; а тут бестії отак клубочком, клубочком, в тайзі, під кущиком люблять скрутитись у три-погибелі; на сповій після праці... хе-хе-хе!.. на лаврах одпочивати, хе-хе-хе!.. А я їх, голубчиків, а я їх, падлюк, і наврив, приборкав, змолотив!.. Та-ак!.. Десять голубчиків! десять клубочків у тайзі й зловив!.. Хе-хе-хе!.. „железничків“, забастовщиків... У-у-у! чорти!.. До праці рук нема, бастують, а до вас, до урядових скарбів—сверблять у них руки, сверблять!.. а потім у тайгу клубочком, дух притаїть; і звір'я хижого не бояться!..

Де-які пасажири повисовували голови у щілини, з своїх купе, і, дивуючись, розглядали велетня, де-які обзивалися й собі до його.

— Еге! а я таки забалакався,—равкнув капітан сам собі і кулею вилетів у двері, як і влетів.—А ти стережи мого купе,—grimнув він своєму вістовому по дорозі.

— Слухаю, ваш-скородіє!—гукнув вістовий і, витягшись у струночку, „Ів начальство очима“.

— Дуже храбрый наш камандер! У-у-у, храбрый!—Салдат-великорус аж очі прижмурих, а потім гордим поглядом зирнув навколо і браво мотнув головою.

— Десять душ переловив учора. Йй Богу!—І знову москаль гордо обвів очима пасажирів.—Як, значиться, зповістили нас про грабування почти, він з нами і „свиснув“ у тайгу. Летимо на саночках, куди попало, навмання, аж дух захоплює; гульє,—два голубчики крадуться... Ми тінню за ними, за ними... Оглянулись вони,—аж горе! вони тоді з лівольвертів клац, клац!—Не клацай даремне язиком!—гукнули ми: у вас шість кульок, а у нас двісті, або й більше! не переб'єш! Здавайсь!—Вони тікати!—Стой! Не то на місці поляжете!—гукнули

ми і зробили приціл. Бац, бац! жарнули ми, мов на перепелів; а вони побачили, що непереливки, попадали в сніг і дух притаїли. Отак краще! забрали їх голубчиків жив'єм,—аж воно железнодорожники. Признались, повинились, як дуло до серця приставили. Йй Богу, признались. Усе одно як попові на духу! і усіх чисто виказали. А наш, не будь дурень, та в тайгу, за ними. Кружляли, кружляли вони, водили нас, цілісінський день морочили, але таки наша взяла! „прихлопнули“ таки ми їх! Так таки й зуспіли їх у куцах, під деревом і впіймали! Прорили сніг і лежать собі, мов вовки в кольчеті. Зуспіли ми їх сонних; тікати нікуди, ну і забрали жив'єм „красного звіря“! А наш, не будь дурень, до них:—Такі-сякі, я вас до розстрілу! признавайтесь! Багато вас? де инші?—Ну, і признались: два з поїздом свиснули... Ну, а наш, не будь дурень, наздогінці, і зуспів одного, а другий—счез... Бастовщики все... Салдат сумно вивав головою.—От гріхководники, прости господи!.. Бога не бояться і людей не стидяться! І не хотять признається, що крадуть скарб царський; „ми“, кажуть, „якспроацію“ зробили. Хоть кіл їм на голові теши! Тепер на нас, салдат, зуби точать, похвалку женуть... А що ж ми! наше діло—закон держи, присягу сповнай; а помірають, так помірають,—раз мати породила, раз і вмірають! так і присягу держали. Воно, звичайно, як подумавш,—жінка, діти, сиріток шкода... але присяга... одно слово—присяга!..

Москаль дивився навколо себе ясно-блакитними, промінчастими очима і щось дитяче грало в них; і сумом німим обхопило душу, і серце защеміло.. Дитяча віра в сеї людини і щира, до смерти щира праця!..

Свиснув паровоз, дзвінок ударив тричі, і поїзд тихо рупив. Москаль зашамотався, заглядав у вікно, у двері, торопливо оглядав пасажирів; кондуктор тяг його за рукав з першого класу в третій, требував білета; москаль, зляканий, бурчав щось про капітана,—далі, гукнувши щось жалібним голосом, вистрибнув прожогом з вагона...

— А де це мій вістовий?!—гукнув звенацька капітан, ускочивши в вагон:—От бестія!

— Він дуже щиро оберігав купе і не хотів одступатись від свого поста, але його силою випхали, яко безбілетного,—обізвався високий, гнучкий як тополя, стрункий як дубочок, старий Осетин.

— А, чорт!... Та знаєте,—зрадів капітан, що е де зачепиться,—я задержався в компанії приятних паній... Рушив, знаєте поїзд, я скочив куди попало, та й улучив у 2-ий клас. Коли там пані! така струнка, висока і дуже, дуже статурна!—заклика до себе... гу-гу-гу!.. есть каже, місце в купе. Я скидаю шапку, низенько уклонюсь (капітан показував насправжки, як він їй уклонився): Широ дякую за ласку, але, кажу, я місце маю; з вами ж я рад познайомитись!... Знаєте, чудова, чудова пані! Чиста Жанна д' Арк! ну, просто вам—Жана д'

Арк!—чорт возьми!—Капітан перелічив усі досто-ти „Жанни д' Арк“ і голос його різав ухо; увесь вагон лунав од його. Двері в купе владнули і ви-сунулась з них жіноча голова, до половини схова-на в пушистому комірі від білої бурки. Один мент і жвавий командір був біля її купе й нахабно за-зирає у-вічі пані; другий мент—двері гучно грюк-нули і зачинились.

— Нахаба!—задзвенів панін голос врізь двері. Трохи, трохи не прищипнула носа цікавому „ка-мандсрові“! Він здивовано здвигнув плечима і гуч-но засміявся, як юнак, хоч сивизна шедро посе-ребрила йому голову й бороду.

— Чорт возьми!—гукав він:—Це-ж що у вас тут за жар-птиця..?! і глянути не можна! Куди-ж пак, яка цяця! Та таку красю хіба сліпий урече!..

Публика зтиха підсміювалась. „Командер“ розходився:—Це щось не тев!.. Дивись ти, схова-лась уся з головою у пухнясту бурку,—боїться, щоб не наврочили! Готов поручитися, що це лю-дина небезпечна! Ей Богу, небезпечна! Боїться свіг-ла й людей! Небезпечна, небезпечна! Зорити слід за нею!

Отож капітан, як школяр, що хоче допекти сторожеві, за те, що не давав йому пустувати, став під дверима паніного купе і гукнув:—У вто-рому класі жіноцтво инше, чарівне як квітки вес-няні, прихильне, як зорі в блакиті, любо глянуть, побалакать,—серце радіє! а у нас одна, та й та носа боїться на світ виткнути! Небезпечна люди-на!—Це слово мовив з притиском і гидко-гучно за-реготався.

Стукаш колеса об рельси: тра-та-та-та-та, ви-бивали вони одноманітно свою пісню нескладну, сум нагаляли. В душі десь голос лунав того „ка-мандера“; бренив дитячий лепет ясноокого салдати-ка з дитячим виразом в обличчі.. А кругом тайга геть далеко, далеко, таємно чорніє і сумно за нами зорить. Сумна, таємна, сувора, німа тайга. Своім мертво-німим виразом у душу таємно зазирає, мовить: „Угадай, угадай таємні закавулки, де я хороню коштовний скарб, надій і мрій, святих бажань. Вгадай! вгадай, кого пестила я в тайниках моїх страшних, кого я щиро привітала у лігвах моїх пишних. Хто в кольцетах пуховитих—сон і спокій обрїтав; кого сумний, таємний спокій в гушавині моїй вітав. Кому хистили хижі звірі життя од хи-жих людей.. Хто через мене, сумну, сувору, вітав і живку й дітей. Чіі кістки я поховала від бруд-них людських очей, чіі я слюзи привітала, слюзи надій і мрій, бажаннів німих. А люд... говнється, полює за людом, щоб серця мїць перемогти... за-мурувати у в'язницях думку життя, краси. Але не візьмете в неволю, кого тепер вітаю я; цїню я волю і бажаю її створінню усьому. Твій хитрий ум, „перлино створіння“, у глибиню мою не за-веде; суворе, хижє твоє серце відради в мене не знайде. Стережись! тайга сувора, але-ж і чар ба-

гато має,—нахаб-гостей в чудове царство, людей без серця, не приймає.. і обхопити вони не здола-ють мою сувору тайну. Я теж дбаю про охрану—і в час потреби могутні стіхії стають мені в при-годі!—

І так виразно дивилась Тайга з-під густих своїх віт, окутих інеєм пишним, мов викликала поміряться силами. У-мить, мов чудом стало, пур-га зірвалась, хуртовина піднялась, закрутило сніг, раптово стемніло..

Тайга свистить, лютує грізно, глумиться, хижо завива і регіт той велично-грізний далеко скрізь, геть-геть лунає..

Олександра Яременко.

1906 р.

ДОПИСИ.

В місцях „отдаленних“ (Тобольська губер-нія). У 1906 році, придивляючись до життя по-літичних засланців, я писав: „засланці не гублять надії на кращу будучину“. І не можна було тоді написати иншого,—таким рожевим здавалося усе в будучині. Зібралась була перша Державна Дума, і хоча багато людей і тоді пророкувало близький кінець її, але гадаю, що не помилюсь, коли скажу, що більшість тішила себе рожевими мріями, а де які чекали навіть амністії. Велись гарячі змагання про те, чи приймати її, чи ні, коли вона прийде, і не багато знаходилося таких, що з саркастичною усмішкою сиділи оддалеки, не беручи участі в су-перечках. А час ішов; надії тільки жевріли а да-лі й зовсім замерли.. Прошло уже два роки, а партії не перестають перебувати. Із засланців 1906 року найбільш жваві повтікали, і де які встигли вже подвічі, а то й потричі, повернутись назад. Але багато було й таких, що через які небудь обставини мусили сидіть туг. Число таких—збіль-шувалось тими, що перебували з новими етапами і „міс-та отдалення“ ніколи не порожніють.

Чим живе більшість засланців, сказати труд-но. Роботи, особливо у глухих місцях губернії, дістати зовсім не можна, і доводиться с'як так пе-ребиватись: ловити рибу, ходити на мисливство то-що. По більших селах та містах не дуже краще. Інтелігенти перебувають лекціями, робітники зде-більшого сидять без роботи. Раніш на ремісницьку працю запитання було досить велике, але за ос-танні часи й ремісники роботи не знаходять, раз через те, що занадто вже багато робочих рук, а з другого боку—хазяїни дрібних майстерень боїться брати „політиків“, щоб не мати діла з поліцією, а то й з жандарями. Останні, звичайно, не залиша-ють засланців без свого піклування. Зустріваю раз у вечері вчителя засланця,—сміється.—Чого це вам так весело? питаю.

— Та тільки що,—каже,—йду з лекції, спляє

мене нічний сторож і говорить пошепки: „Скажіть вашому учневі, щоб зачиняв вікна завіскою, а то я вже вечорів зо три помічаю, що тільки ви в двір, то хтось і ходить біля вікон з улицы, зазира. Я сьогодні пішов за ним, чи не злодій, гадаю, коли—жандарь“... Я подякував йому за звістку й порадив удруге засюрчати в свій свисток тривогу, немов на злодія.

— Ну й що ж ви? питаю вчителя.

— Та що ж? Подивився на це з веселого боку: жандарь так жандарь, за віщо б він і гроші брав, як би по-під вікнами не ходив? Усі під доглядом ходим!—Ми попрощались.

Иноді таке зазирання в вікна кінчається тим, що зненацька того або другого арештовують і висилають у дальні села або в один з тих „городів“, що нічим не заслуговують свого гучного титулу: Березов, Сургут, Турінск. Більша частина невілних обивателів сел та міст Західнього Сібіру заслана на три роки, і в початку 1909-го року добрій половині цей строк кінчається. Але за останній час помічається чудне з юридичного боку явище. Де-кілька чоловікам, після півтора—двох років заслання, пред'явлено акт обвинувачування за вчинки в 1905-му та 1906 році. Обвинувачуються здебільшого по 129-й ст. карного статуту. Зостається дивуватись, що фактично за один вчинок можна понести дві кари,—адміністраційну й судову і обидві не легенькі! Так здається, як дивитись не з юридичного боку, а з погляду того, хто буде нести обидві кари. Звичайно, можна розібратись у тому, де буде власне кара, де *предупреждение*, де *преступление*, де *общее положение о государственной охранѣ*; але спина усе таки одна, і коли на неї раз за разом падає уся ця благодать, то стає трохи моторошно...

Микола Новицький.

✓ **Село Неплюївка.** Катеринославщина. В кінці минулого місяця Травня в нашій селі скоїлась страшна подія. Виникла вона через такі обставини: Князь Щербатов, продавши 18 тисяч десятин землі, зоставив невеличкий шматок землі під самісеньким селом і держить там сторожу.

Стражники Князя Щербатова не пускали з весни селян їздити не тільки по обміжках князівської землі, а й по дорогах. Вони страшенно катували нагаями того, хто було поїде через панську землю. Терпіння селян урвалось і вони оце помстились. Коли стражники їхали через селянську землю, то селяне перестріли їх і таки добре побили. Через два-три дні в село з'явилась уся чиста Команда земської стражі, чоловіка з 30, з приставом, і так скатували усе село, що не зосталось ні одного селянина з непокрайним тілом. Тепер тільки й бачиш—у того щока перекраяна, другий з перевязаним оком ходє, третій шкандибав... Досталось усім. Плачу, горя повне село, а скаржи-

тись не можна, бо як катували, то приказували, щоб не тільки не кричали, а й не скаржились нікуди, бо буде ще гірше. Селяне тепер так налякані стражницькими нагайками, що, при зустрічі з стражником, оддають йому честь. Кругом оточені стражниками то окопані глибоким рівчаком. Колишні Щербатівські крепаки сидять тепер на своїх дарственных наділах по 1¹/₄ десятини і тільки у гору дивляться, а на широкі панські лани, де вони і їх діди-прадіди проливали з покоя віку свій піт,—не можна й глянути. Опинившись у такому невизначно тяжкому становищі, неплюївці збираються на „вілні степи“, а сю „даровщину“ думають зоставити панові, щоб йому легше було жити... А до того ще настає Божа кара—мало надії на урожай, бо немає дощів і хліб вигорів до краю. І це все наганяє на село і на всю округу такий великий сум, що страшно й згадати.

Селянин

Россош, Вороніж. губ. Наша Россош,—слобода здорова і більш відома від деяких повітових городів Вороніжської губернії. Що-року в нашу слободу приходять сила людей чужинців, бо торговельний рух все більше і робітники потрібні. Разом з тим шириться в нашій слободі і обкацаплювання, що оце років чотири так було швидко йшло, що не можна було за ним і услідити. На дівчатах з'явилися „щелеги“, косі спідниці, риміняки і т. и. Гірко було слухати й дивитись, як дівчата,—дочки хліборобів українців,—„штокали“ та настобурчували „модні причоски“. Молодь почала забувати українську мову і вже їй здавалось зневажливим розмовляти по „хахляцькому“ в компанії... А тут іще додавали школи, залізниця,—і вже сподівалися, що ось незабаром „окацапиться“ вся слобода, та, слава богу, цього не трапилось. З визвольним рухом з'явилися люде, що почали наvertати розсошан до всього рідного. Окрім цього велике значіння мали українські спектаклі, що улаштовувалися любителами. Уже після перших спектаклів почали з'являтися на селі українські вбрання і почало потроху зникати „штовання“.

Спектаклями всі зацікавились і любителі почали частіш їх влаштовувати. Всі спектаклі проходили гарно; збори були добрі і дали не малий прибуток на користь просвітнього товариства.

К. С.

Россош, Вор. г.

На пам'ятник Т. Шевченкові.

Од В'єри Япольської 1 карб., Екат. Зелінська 10 к., Абрамов 50 к., Ада й Мирон Труші 20 к., Орися й Ярослав Стешенко 20 к., Тим-ко 10 к., Кат. Масл—ова 20 к., Ша—ка 10 к., С. Шпилевич 20 к., Ольга Мик. 30 коп., М. Вишн. 20 к.,

В. Жук 40 к., П. Кив 40 к. Г. В. 50 к., В. Осм. 20 к., Е. Жук 20 к., С. Добров. 30 к., Кона Авдієнко 20 к., Желихов 20 к., Л. Шред 20 к., Одарка Панькова 30 к. Разом 6 карб.

Листування редакції.

Зар—вичу. Ваш драматичний твір „На чужій позиції“ не буде надрукований, бо він не має ніякої літературної вартости: се якась дивна балаганщина.

В Одесу. М. Тв—му. П'єса д—ки Сулими „Дячиха“ драматичною цензурою до постанови на сцені дозволена; ішла скільки раз в Катеринославі й мала успіх.

В Кат—щину, С—у. Ваше оповідання „Набелебні“ нам не сподобалось, надруковане в нас не буде. Можемо вам рукопис вислати.

В Вороніж К. Т—єві. Бібліотекам, читальням при виписці Рідн. Край робимо скидку 50%.

В Хорол. О. Б—ській. В оповістках наших вже давно пишемо, що „Рідний Край“ можна виписувати і без Молод. України, — коштує він тоді 3 карб. на рік.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

Українська книгарня.

Київ, Безаківська, 8.

Усі українські книжки і часописи. Складає бібліотеки на різні ціни. Каталог висилається.

Рокові передплатники можуть виплачувати передплату частками в 2 строки: на 1 янв. 3 карб. і на 1 апр. 3 карб. і в 3 строки на 1 янв. 2 карб., на 1 февр. 2 карб. і на 1 марта 2 карб. „Кобзарь“ буде розіслано всім роковим передплатникам в: м. январі.

Открыта подписка

на 1908 годъ

— на —

ПОЛТАВСКИЙ ГОЛОСЪ

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп. —5 р., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к. 5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к. на одинъ мѣсяць 60 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 год.

НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

“КІЕВСКАЯ МЫСЛЬ”

съ еженедѣльными иллюстрированными приложениями
УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 1908 годъ.

На 12 мѣс. — 11 р., на 11 мѣс. — 10 р. 40 к., на 10 мѣс. — 9 р. 50 к., на 9 мѣс. — 8 р. 60 к., на 8 мѣс. — 7 р. 70 к., на 7 мѣс. — 6 р. 80 к., на 6 мѣс. — 6 р., на 5 мѣс. — 5 р. 30 к., на мѣс. — 4 р. 30 к., на 3 мѣс. — 3 р. 30 к., на 2 мѣс. — 2 р. 30 к., на 1 мѣс. — 1 р. 20 к.

Разсрочка для подписчиковъ: 1) Въ 2 срока — 1-й взносъ при подпискѣ — 6 р. и къ 1-му іюня — 5 р. 2) Въ 3 срока — при подпискѣ — 4 р., къ 1-му апрѣля — 4 р. и къ 1-му августа — 3 р.

Редакция и главная контора помѣщаются по Владимирской ул. въ д. № 46, вблизи городского театра.

Открыта подписка

на ежедневную газету

КІЕВСКІЯ ВѢСТИ

Условія подписки: на годъ 8 руб.

Допускается разсрочка платежа на слѣдующихъ условіяхъ:

ВЪ ТРИ СРОКА:

На газету

на газету съ иллюст. прил.

„Кіевская Искра“

При подпискѣ . . . 3 р.
Къ 1-му апрѣля . . . 3 р.
Къ 1-му августа . . . 2 р.

При подпискѣ 3 р. 50 к.
Къ 1 апрѣля. 3 р. — к.
Къ 1 августа. 2 р. 50 к.

ВЪ ВОСЕМЬ СРОКОВЪ:

При подпискѣ 1 р., къ 1-му февраля, марта, апрѣля, мая, іюня, іюля и августа по 1 р. всего восемь рублей.

При подпискѣ 1 р. 50 к. къ 1 февраля, марта, апрѣля, мая, іюня и іюля по 1 р. и къ 1-му авг. 1 р. 50 к., всего 9 р.

На одинъ мѣсяць 85 коп.

Адресъ редакціи: Институтская, № 14.

Київ, електрична друкарня *К. Н. Милевського і К. В. Владимирська ул., 31.*

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 21.

15 Червня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. За границю 6 карб. Окремі числа за границю по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки внаслідок, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то зникаються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Стівання державців. Державна Дума. Промова Гучкова. Промова Удовинського. Вісті. На Україні. Лікарське свято. Збори київської «Просвіти». Українське слово й мистецтво. Вірші—*О. Тарасенки*. Відгуки-сльози—*Ганни Барвінок*. У пасіці—*П. Драганця*. Вірші—*Лесі Українки*. Бібліографія («Терновий вінок»). Дописи. В чужих краях. Наука й господарство. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить в Києві, під редакцією *О. Мосач*. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб „МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні *Л. Ідзіковського* (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні *Совинського* (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника *Т. Шевченкові*
в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові *Тарасу Григоровичу Шевченкові*, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оповідючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київі—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а при тім через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

◆ НА КРИЛАХ ПІСЕНЬ. ◆

Збірник віршів

ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Ціна 1 р. 25 коп.

Продається у всіх більших книгарнях.

СТРІВАННЯ ДВОХ ДЕРЖАВЦІВ. На полі політичного життя відбулася пригода, що має дуже велику вагу. Англійський король Едуард приїздив на одвідини до Царя. Король прибув Балтицьким морем і зустріч двох монархів відбулася таки в Росії, в приморському городі Ревелі, Короля зустрів і приймав Царь у супроводі обох цариць, Олександри Хведоровни і Марії Хведоровни; взагалі приймання Короля було дуже урочисте.

Тому королевому завітанням надають політичне значіння,—так про це каже й наближча до уряду газета „Россія“ і англійський міністр чужоземних справ Грей у своїй промові в палаті громад. Стрівання обох монархів має значити велику згоду Англії з Росією і навіть—заснування політичної спілки межі сими двома державами, дарма що після з'їзду монархів у Ревелі не дійшло до якось нового політичного договору.

Для обох держав погодження межі собою дуже багато значить перше всього через сусідську близькість їх у Азії. Поєднання те між Англією та Росією й почалося ще восени, коли вони визначили вдвох, як їм краще поладнати свої торгіві й пограничні справи в Персії, особливо під час того, коли Персія перебуває тепер такі великі розрухи в середині своєї державі, так знесилена від того.

І взагалі спілка з Англією має принести для Росії велику користь, бо підіймає її політичне значіння. Бувши вже в державному поєднанню з Францією, та ще прилучивши до тієї політичної згоди й другу надто сильною державу, таку як Англія, Росія стає в могутній троїстій спілці європейській.

Отже від нового зближення Росії з Англією,—зміцненого після зустрічі державців у Ревелі,—сподіваються, що візьме інший напрямок і вся політика в Європі.

Перш всього се відіб'ється й на політичній справі Балканського пів-острова, того «Близького Сходу». Більшу вагу на політичні справи балканських країн матимуть тепер Росія та Англія, ніж маладо сеї пори Німеччина,—на неї менш оглядатиметься тепер Турція, ніж на поєднану силу двох великих держав.

Взагалі багато хто з політичних оглядачів уважає, що поєднання Росії й Англії приведе до ущерблення політичного значіння Германії, що була до сього часу такою могутньою державою в Європі. Що поєднання трьох ин-

ших великих держав між собою здається виміренним проти Германії доказується й словами германського імператора. При огляді німецького війська в Юберниці, Імператор Вільгельм сказав:

— Германію хотять обгорнути з усіх боків. Вона готова прийняти виклик!—У промові перед військом, на маньоврах у Дебречині, перед чужоземними військовими посланцями, Імператор Вільгельм знов сказав:—Ми готові, нехай приходять!—

Ходить чутка, що Імператор Вільгельм хоче прислати до спілки з Германією та Австрією—Турцією і що в кінці літа має сам одвідати турецького султана в Костянтинополі.

Такі нові зв'язки політичні мають повстати в наслідок ближчого поєднання Росії з Англією. Має те зближення відбитися й на нашій внутрішній політиці. До сеї пори Германія значну увагу вдіяла нашим справам і до якої міри керувала ними,—тягнувши нашу урядову політику праворуч. Сподівано, що з-давен конституційна Англія матиме інший надих. З сього погляду цікаво, що одна наша дуже високопоставлена особа, з петербурзького світа, сказала-б то англійському письменникові, вказуючи на останні промови, сказані в Думі про наше військове міністерство:— „От бачите,—мовила особа,—як у нас тепер вільно говориться! конституційна основа державного ладу вже міцно вкоренилася в нас“.

Хто зна, на скільки можна тішитися тими словами „особи“ (коли ще ті слова були щирі!), у всякім же разі нові державні зв'язки в чужоземній політиці Росії—мають таки відбитися і у внутрішньому житті держави.

Коли ще й давніше встановилася думка, що нашу конституційну Думу таки задержано при життю лише „для годиться“ перед Європою, то при зближенню з Англією існування Думи ще потрібніше; не дурно-ж той самий англійський міністр Грей, бажаючи в своїй промові перед „палатою громад“ немов-би виправдити зближення Англії з Росією, вказував на те, що Росія вже вийшла з стародавнього становища, що й вона-ж стала державою конституційною,—має Думу.

Тож і сподівано, що зв'язки з Європою, найпаче з новою державною співницею нашою, Англією, забезпечать хистке становище Думи.

Державна Дума.

Засідання 4-го Червня.

(Запитання про випуск білетів казначейства).

З початку засідання Дума ухвалила скільки дрібних законопроектів, в тім числі і законопроект про одпускання арештантів до строку.

На чергу ставиться запитання міністрові фінансів про випуск білетів казначейства на 163 мільйони карбованців без згоди на те Думи.

Кокорцев, міністр фінансів, доказує, що стаття 118 не дозволяє урядові тільки позичати грошей без згоди Думи, а випуск білетів на 160 мільйони карб. не є позичка, а тільки заміна одних білетів іншими, що були випущені під час війни.

Шингарьов, доказує, що міністр неправильно пояснює 118 статтю основних законів і що він не мав права випускати білетів без згоди обох палат. Далі промовець зазначив, що Дума повинна оберігати закони од такого порушення.

Праві депутати заявили, що поясненням міністра вони задоволені і не бачуть в його вчинкові нічого протизаконного.

Октябристи заявили, що вони не бачуть у цьому вчинкові міністра навмисного порушення законів і тому вносять таку формулу переходу до чергових справ:

„Вислухавши пояснення міністра фінансів, Дума сподівається, що міністр на-далі буде додержувати непорушно достотний зміст законів і не випускатиме білетів без згоди Державної Думи і Ради“.

Засідання 5-го Червня.

(Асіновка на Думські штати,—на в сь думський уряд).

З докладів редакційної комісії Дума ухвалила і передала в Державну Раду 8 дрібних законопроектів.

На черзі доклад комісії, що розглянула нарис усього службового складу думської канцелярії (штатів). З докладу видно, що комісія по штатах вважає потрібним дати добру плату всім урядовцям у думській канцелярії, а бюджетна комісія значно поменшує ту плату.

Хомяков. доказує, що Дума не повинна вважати на те, що в урядових канцеляріях платять дуже мало, а повинна дати більшу плату,—тоді можна буде знайти в думську канцелярію таких людей, що гаразд знають своє діло і не підуть на явшу посаду ради більшої плати.

Після недовгих суперечок, Дума почала розглядати доклад по окремих статтях. Постановлено завести посаду трьох начальників відділів, з платою

по 6,000 карб. вожному, посади дев'яти старших ділопроизводителів—з платою по 4,500 карб., посади 22 звичайних ділопроизводителів—з платою в 3,600 карб. Побільшено ще плату експедиторам—до 3,600 карб. Плату нижчим урядовцям зовтавлено ту, що була в докладі.

Засідання 6-го Червня.

(Обрахунок міністерства народної освіти)

Для обміркування цієї справи записалось 120 промовців.

Докладач Капустін зазначив, що обрахунок міністерства народної освіти звертає на себе особливу увагу всіх партій, бо народня освіта однаково цікавить і крайніх правих і крайніх лівих. Вся Дума тієї гадки, що справу народної освіти треба змінити в корні, бо в Росії не мають потрібної самостійности не-то що вчителі, а навіть попечителі шкільних округ і Педагогічної Ради. В останній час, мовляв далі Капустін, школа стала місцем брехні і зловжитків, а міністерство зовсім не дбає про те, щоб поліпшити школу і вивести її на шлях справжньої освіти. Під кінець своєї промови докладач підтримує формулу переходу, внесену бюджетною комісією, зазначуючи, що школа повинна бути зреформована згорі й до низу у найшвидчій часі.

Ульянов, товариш міністра народної освіти, підтримуючи обрахунок міністерства, говорить, що Дума повинна взяти на увагу важливість справи народної освіти; бажано було-б, щоб Дума, крім загального обрахунку, асігнувала кредит на інспекторів, 118 тисяч карб.

Анреп говорить, що він близько стояв до справи народної освіти, був профессором і попечителем двох шкільних округ, а через те добре знає, що справа народної освіти вимагає ґрунтовних реформ, бо міністерство ніколи не дбало про народню освіту, і коли-б у нас не було земств, то ми й до сього часу були-б зовсім не освіченими. Як дбало міністерство про вищу школу, видно з того, що професорами в університетах бували часом люди—до науки зовсім не причетні, вони попадали в університет через прохання якого небудь митрополита, або якої графині. Пригадавши останній циркуляр міністра Шварца, Анреп говорить, що несправедливо не приймати в університет слухачок і тих що не скінчили гімназії.

Кінчив свою промову Анреп так: потрібно дати повну волю громадянству в справах народної освіти.

Потрібна обопільна праця уряду з громадянством,—тоді не буде існувати таке міністерство як тепер, що не виявляє ні потрібної діяльності, ні потрібної творчости в справах народної освіти.

Замисловський говорив, що не можна в сей час сподіватися добрих наслідків від реформ, бо університет служить не науці, а політиці. Промовець сказав далі, що Дума повинна висловить догану з приводу панування політики в школі,—тоді й праві депутати будуть стояти за вільну школу.

Засідання 9-го Червня.

(Обрахунок міністерства народної освіти).

На засіданні знову обмірковувався обрахунок міністерства народної освіти.

Богданов говорить, що нашу школу зруйнувала революція, а міністерство освіти мало дбало про школу і вона не в силі була боротися з революцією. Промовець заявив, що партія правих буде дбати про те, щоб найбільш давалося коштів на нижчу освіту, бо у вищу школу йдуть тисячі, а в нижчу мільйони.

Далі промовець, од імені правих, вітав міністра, що в сей час взяв на себе справу народної освіти. Скінчив він свою промову заявою, що коли буде знято річ про те, щоб замінити в російській державній школі російську мову якою іншою, то праві депутати рішуче виступлять проти такої заміни.

Дювський доказував, що школа тільки тоді буде виконувати свої завдання, коли нею будуть орудувати люди ідеї, бо полицейська формалістика тільки руйнує школу. Далі промовець говорить про потребу заведення в Польщі польських шкіл. Ми не вимагаєм коштів од держави, говорив Дювський, дайте наш дозвіл і ми будемо підтримувати народню освіту на власні кошти.

Мілюков говорить, що даремне нападають деякі промовці на вищу школу, бо студенство в сей час працює так, як ще ніколи не працювало. Пригадавши останні циркуляри міністра народної освіти, Мілюков назвав їх безжалістними й сухими. Закінчив свою промову Мілюков таким бажанням,—щоб школа надавала своїм вихованцям думку про політичну волю, громадянську рівноправність і законність.

Тітов, священник, критикуючи діяльність міністерства народної освіти, говорить, що міністерство іде супротив народної освіти.

Ковалевський, вказавши хиби в діяльності міністерства, радить йому внести в обрахунок на другий рік 300,000 карб, на заснування недільних шкіл, бо міністерство зовсім забуває про потребу освіти не тільки для дітей, а й для дорослих.

Булат говорить, що всі гаразд знають про відношення уряду до народної освіти і тому докоряти слід не міністерство освіти, а увесь уряд, бо міністерство освіти є тільки окромий відділ міністерства внутрішніх справ.

Зупиняючись на становищі вищої школи, Булат виступає на оборону студенток слухачок і говорить: Пам'ятайте, що ми живемо після революції. Не дай Боже, щоб після утисків з'явилися Карповичі й Сазонові. Не доводьте молоді до сього,—вона бажає йти до науки, то не робіте з неї революціонерів.

Суперечки відложено на далі.

Новажніші промови в Державній Думі

Подаючи найважливіші відомості про всі засідання в Державній Думі, подаємо ширше отсі 2 промови, за для їх особної важливости. Перша з них—промова Гучкова, що виступив на засіданню Держ. Думи 27 травня, (при розгляданню рахунку Військового міністерства), з різким осудом становища і всіх справ сього міністерства. Слова ті звернули на себе увагу тим більше, що йшли від депутата-октябриста, дуже поміркованого,—отже ніхто не міг сказати, що се говорив якийсь „придирливий революціонер“.

I.

Промова Гучкова.

Подавши відомості про обрахунок військового міністерства, Гучков говорить: В тім що нас подолали на війні, в нашій похованій військовій славі, винна не армія, а перш всього наш головний уряд, а потім наше громадянство. Нашій армії прийшлося вести дві війни:—одну з японцями, а другу з петербурзькими канцляріями військового міністерства. Команда військова не відповідала своїм завданням і серед членів команди панував і панує великий непорядок: командіри уважали на те, хто кому родич, хто чий „одно-кашник“, „собутильник“, уважали на придворний шепіт. Дивно, що два великі військові талани, виявлені на війні, були на службі забраковані. Ми помічаємо, що офіцери тікають з армії, бо життя їх лихе, а до того вони не мають ніякої запезпеки на-далі. Було б дуже добре, коли-б військовоє міністерство дало офіцерам у армії такі самі права, як і офіцерам у гвардії. Але не тільки на це слід звернути увагу:—у військові є ще-де-які значні хиби, як напр. за лежність від чужинців у добуванні бойового запасу. Нам слід збудувати скілька таких заводів щоб вони виробляли той бойовий припас, щоб не треба було, так як тепер, купувати його в чужинцях. Треба змінити казарменну справу, інтендантську кріпостну. Багато ще де-чого треба зробити, зміни ти для війська; та чи можна сподіватися, що вій

ськове відомство змінить військову справу? певних надій на це нема. Військовий міністр не має волі. Після війни, Рада державної оборони, головний уряд генерального штабу і всякі інші встанови, одібрали й зменшили владу військового міністра. Рада державної оборони, під керуванням Великого Князя Миколая Миколаєвича, тільки гальмує справу військового відомства, не дає робити ніякої переміни. Щоб подати повну картину непорядків у військовому відомстві, нагадаю, що артилерією керує Великий князь Сергій Михайлович, інженірами орудує Великий князь Петро Миколаєвич, військові школи — під орудою великого князя Костянтина Костянтиновича. Коли навіть і вважати справедливим, що люди неодвічальні служать у військові, то все-ж таки давати їм орудування військовими справами зовсім не можливо. Ми повинні признати, що оборона держави — це найголовніша річ, і цю справу слід обмірковувати як найкраще.

Коли ми вважаємо можливим вимогати від народу жертв на справу державної оборони, то можна-б нам вимогати від тих скількох осіб, щоб вони відмовились від де-яких земних благ, від де-яких радощів і шани, від всього, що належить до того місця, яке вони займають. Ми маємо право вимагати від них такої жертви.

II.

Промова-селянина з Полтавщини, Удовіцького.

В засіданні Державної Думи 20-го Травня, коли обмірковувалося питання про плату священникам, виступив полтавський селянин *Удовіцький* з такою промовою: „Панове народні заступники! Тут священники говорять, що вони живуть дуже убого; але я певен в тім, що в нас далеко більше таких селян, що дуже бідують і не мають ні в що вдягтися, ні чим прохарчитися. Напевне, не знайдеться ні одного священника, що бідував-би так, як бідують селяне. Про гірке становище селянства мусить сказати кожний священник, бо часто доводиться йому бачити, як селяне приносять до церкви свіх дітей до причастя, і ті діти в такій брудній та обшарпаній одежі, що їх ніяково і в церкву нести. Та все-ж ні один священник не сказав, що слід попередити поліпшити становище селян, а потім уже становище священників.

Минуло скілька місяців, а що ми зробили за той час для селянства тут у Думі? Нічого не зробили! Ми маємо розіхатись на літо, ми з'явимося перед селянами, перед своїми виборцями, і що ми їм скажемо, коли вони спитають про те, що ми робили за увесь час? Як ми будемо виправдуватись перед ними? Нам слід було-б обмірковувати хоч ту нещасливу переселенську справу; але, як бачу, сього ще не буде швидко.

Питали селяне мене на Великдень: як буде вирішено переселенську справу? Я відповідав, що до літа переселення почнеться, особливо для Полтавщини. Чим-же тепер я буду виправдуватись перед своїми виборцями? Що я їм скажу? які справи не дали нам розглянути переселенську справу?.. У мене не буде відповіді. Зважаючи на се, я прохав-би Державну Думу, щоб питання про плату священникам було відсунуто на-далі. Я не висловлююсь проти того, щоб давати плату священникам, але прохаю *відсунути* це питання, бо знаю, що становище священників не таке лихе, як становище селянства. Я не стою *проти* плати, я навіть бажаю, щоб духовенство одержувало плату від казни і щоб не було ніяких інших зборів з народу. Через це вважаю потрібним внести таку формулу переходу: „Вважаючи потрібним поставити духовенство на височінь його призвання, треба 1) забезпечити його потрібною платою; а земля, що йде на вжиток духовенству, повинна бути власністю *церкви* і розпоряджатись нею має *приход*. 2) треба, щоб всі обов'язкові треби відбувались духовенством безплатно.

ВІСТІ.

◆◆ Народа Сінода з міністерством освіти. Циркуляром міністерства народної освіти заборонено вступать в університет тим, хто скінчив духовну семінарію. Тепер виявилось, що цю думку міністерству подав св. сінод. Сінодові не подобалось, що останніми часами семінаристи у великих числах ухиляються від священства і йдуть в університет; тож Сінод і вдався до міністерства народної освіти з проханням, щоб було заборонено семінаристам вступати в університет. Наслідком сього і з'явився циркуляр міністерства народної освіти.

◆◆ Міністерський наказ. Міністерство народної освіти видало наказ, що забороняє учням усіх шкіл брати участь у вечорах і концертах, як що ті вечори будуть відбуватися не в школах, а деінде, якимсь іншим заходом.

◆◆ Земський з'їзд. В кінці червня в Москві має відбутися з'їзд представників од всіх земств, для обміркування справи покупки заліза для продажу селянам на покрівлю будинків. Коли земства всі разом будуть купувати дуже багато заліза, то обійдеться воно дешево, бо купуватиметься просто з заводу.

◆◆ Прохання сільсько-господарських товариств. В головний уряд землеробства надійшло прохання від де-яких сільських-господарських товариств, щоб їм було дано запомогу на посилення де-яких членів товариства, селян, за границю, на те, щоб вони могли там ознайомитись з найкращим упорядкуванням дрібного хутірського хазайства. Селяне ма-

ють побувати в Швеції, в Норвегії та в Данії. Головний уряд землеробства асигнував на подоріж селянам 700 карб.

◆◆ **Переселенський рух.** Переселенський уряд сповіщає, що за сей рік вже переїхало в Сибір 388,804 душі переселенців і 47,615 ходаків,— всього 436,419 душ.

◆◆ **Смерть Римського-Корсакова.** 8-го Червня умер після тяжкої хвороби славетний російський композитор, Римський-Корсаков, що написав багато опер, симфоній, романсів, та инша музичних творів.

◆◆ **Оборона прав студенток.** В наслідок наказу міністра просвіти, що забороняє жіноцтву вступати в університети, відбувся в Петербурзі з'їзд студенток, присланих слухачками різних університетів. На з'їзді ухвалено: 1) піти до міністра просвіти з проханням змінити наваз і 2) вдатися до депутатів Держ. Думи, щоб вони боронили справу студенток; між студентками єсть такі, що дійшли вже до 3-го університетського курсу, видержавши чимало екзаменів. Родичев і инші послали обіщали свою поміч у Думі.

◆◆ **Плата депутатам Думи.** В Думу надійшов від Столипіна законопроект про плату депутатам. В законопроекті визначається плата на рік 4,200 карб. кождоу депутатові, рахуючи з дня вибору у члени Думи. За кожде пропущене думське засідання вилічується 25 карб. Депутати повинні кождого разу розписуватись у відомості, щоб тим засвідчити свою присутність у Думі.

◆◆ **Велика крадіжка.** У Петербурзі злодії вкрали в крамниці Гордова більш як на 200 тисяч карб. бріліантів. Злодії влізли через сусідню меншу крамницю, розібравши в її стінку, що була між сею крамницею й Гордовою.

Тепер Петербурський градоначальник приказав поліції вжити всіх заходів, щоб розшукати злодіїв. Властник крамниці обіщає 50,000 карб. нагороди тому, хто відшукає злодіїв з покраденими бріліянтами.

◆◆ **Порядок на залізницях.** В поїзді Варшавсько-Віденської залізниці, що віз прочан із Варшави в Чевстохов, раптова ревизія знайшла 700 душ безбілетних. З приводу цього винуватців-кондукторів віддано під суд.

◆◆ **Діяльність союзників.** Дубровін в своїй газеті „Русское Знамя“ вдається до всіх відділів союзу руського народу з „клічем“ посилає телеграми в Петербург, щоб не було одставки міністра просвіти Шварца.

◆◆ **Готові цигарки з махорки.** Незабаром у продажі будуть готові цигарки з махорки. Департамент торгівлі й промисловости дозволив виробляти такі пігарки і тепер тільки ждуть дозволу Думи. В сей час виготовляються машини, що будуть робити ті цигарки.

На Україні.

◆◆ **Кошти на школу імени Т. Шевченка.** Вже давно з'явилася думка заснувати в Кременчузі школу імени Т. Шевченка. Де які вкладки на сю річ вже надходять. В слободі Крюков (близько Кременчуга) на весні сього року було вряжено вечір, з театральною постановою, і весь чистий доход з того вечера (50 рублів) було віддано до збору на Шевченкову школу. Гроші положено в державний банк.

◆◆ **Учительські курси.** В Харькові з 9 червня розпочалися, в помешканні духовної школи, курси для учителів церковних шкіл у Харьківщині. На курси приїхало 37 учителів і 23 учительки.

◆◆ **Ушанування П. Житецького.** Історично-філологічний факультет київського університету видав київському ученому, П. Житецькому, почесний диплом (Honoris causa) доктора руської мови й словесности. Таким чином, хоч в сій мірі київський університет має спокутувать ту велику кривду й шкоду для науки, що він учинив колись, не давши П. Житецькому професорського місця, дарма що він своєю здатністю й ученими працями доказав своє право на те місце.

◆◆ **Діяльність селянського банку.** За пів місяця з 1-го до 15-го квітня селянами Полтавської губернії куплено за допомогою селянського банку 240 десятин землі, за 65195 карб. Селяне дали тільки п'яту частину грошей, а чотири частки заплатив банк.

◆◆ **Переселенський з'їзд.** Уже розпочався переселенський з'їзд в Полтаві. На з'їзд приїхало багато представників. Головою з'їзду—предсідатель губерньської земської управи, Ф. Лизогуб. Засідання відбуваються при зачинених дверях.

◆◆ **Жиди в Полтавщині.** На засіданні Архивної комісії в Полтаві д. Павловський прочитав доклад про статистику жидівської людности з часів заснування губерньської переписи й до 1-го січня 1908 року. В 1804 році всіх жидів у Полтавщині було до 5 тисяч, а всієї людности 1,343,029 душ. До 1-го Січня 1908 року жидів у Полтавщині було налічено 149,287 душ, а всієї людности в губернії 3,207,288 душ. Коли порівняти попередні цифри, то виходить, що жидів за сто літ побільшилося в 30 разів і тепер на тисячу душ полтавської людности припадає 45 душ жидів.

◆◆ **Полтавська дворянська гімназія.** На дворянському з'їзді, що відбувся недавно в Полтаві, багато говорилося про полтавську дворянську гімназію, про її справи. В уставі гімназії стоїть, що в її можуть учитися лише дворянські діти; се було не добре для самої гімназії, бо зменшувало число учнів: ще в пригтовительному та першому класі буває багато учнів, а в старших класах—їх стає все менш;

через те зменшувались і кошти дворянської гімназії; за остатній рік вона мала недобору 10 тисяч карбованців. Маючи се на увазі, де-які дворяне ще й раніш ралили змінити устав гімназії і зробити її доступною для всіх станів людности, (окрім чужосторонців і жидів), бо инакше прийдеться закрити гімназію, за недостатчею коштів. Таку пораду давав і прочитавий на з'їзді „доклад“. З'їзд постановив прийняти сю дораду і тепер в полтавську дворянську гімназію будуть прийматися всі діти, окрім чужосторонців і жидів, або вроджених від жидів.

◆◆ Знищення просвітних огнищ в Одесі. Одеська городська дума потроху знищує ті просвітні огнища, що давали духовний поживок кільком тисячам убогої одеської людности. Недавно дума відмовила дати кошти на недільні школи,—а в тих школах що-року вчилися грамоти кілька тисяч душ. Не дала дума грошей і на популярні лекції по природознавству, що кілька літ впоряджались товариством природознавців в університеті. В той-же час городська Дума асигнувала 5,000 карб. за помочи на гімназію, засновану „союзом руських людей“.

◆◆ Справа свящ. Міхновського. Недавно в Прилуках розглядалась Судовою Палатою справа священника села Товкачівки о. Володимира Міхновського, що обвинувачувався по 1, 2, 3 п. п. 129 ст. карного закону за проти-урядові промови. В акті обвинувачення значиться, що священник Міхновський закликав людність не слухатись закону і зруйнувати давніший державний лад. Боровив підсудного брат його М. Міхновський. Під час розглядання справи коло суда було багато народу, що цікавився цією судовою справою.

Судова палата виправдала Міхновського.

◆◆ Нове товариство годівлі птиці. Харківське сільськогосподарське товариство має закласти окромий відділ годівлі птиці. Цей відділ має ширити поміж людністю України знання про розводіння дробини, влаштовувати продаж здобутків од птиці та вишукувати місця для найбільшого продажу їх.

Лікарське свято в Полтавщині

4-го Червня відбулося подвійне свято, зв'язане з ушануванням дуже відомого в полтавщині лікаря й громадського діяча, Оксентія Богаєвського, що стоїть вже чверть віку на чолі дуже добре вряженої земської лікарні в Кременчузі. До юбілейного вшанування прилучилося ще одно лікарське свято, що надало юбілееві ще більше урочистості й високого змісту: в той же день і на тім же місці, в хуторі Богаєвського, „Горки“, святковано перший випуск учениць хвершальської-акушерської школи в Кременчузі, содержуваної полтавським губернським земством. Таке поєднання двох свят надало юбілееві

лікаря Богаєвського ще більше громадського значіння, бо тож власне заходами сього лікаря й заснувалася та земська школа.

Пароходом приїхали ранком 4 Червня учениці в „Горки“; трохи пізніш прибули тудиж такі шанобливі гості: предсідатель полт. губ. земської Управи Хв. Лизогуб., член Управи д. Данковський, предсідатель кременчуцької земської Управи Д. Милорадович і багато особ з полтавської городської, лікарської, школьної й иншої старшини.

Першою відбувалася, в господі Богаєвського, урочистість випуску учениць хвершальської-акушерської школи. Добродій Богаєвський прочитав розправу про велике значіння жіноцтва у лікарюванню і при тім розповідав, як з'явилася й увійшла в життя думка про земську хвершальську й акушерську школу в Кременчузі.

Д-ій Хв. Лизогуб сказав дуже гарну промову, зазначивши, як багато прислужився до заснування школи О. Богаєвський. Кінчалася промова теплим бажанням молодим лікаркам найбільшого успіху на шляху їх не легкої, але почесної праці.

Одна з випускних учениць прочитала од своїх товаришок адрес, з подякою Богаєвському, за його щире, добре поведіння з ученицями. Богаєвський відповідав прихильним словом.

По скінченню цієї першої частини свята, всі подалися з господи на різні забави на дворі,—хто прохажувався, хто плавав човнами, то-що; грав оркестр музики. Знято було скільки фотографічних груп.

Коли повернулися в господу, то, після трапези, відбулося вшанування юбіляра.

Першу промову сказав д. Лизогуб, від полтавського земства, вітаючи юбіляра, яко заслуженого хірурга, яко діяча, що високо держить короги земської медицини.

Чудову промову сказав потім Д. Милорадович, вказавши на заслугу юбіляра, що здобув таку віру до себе й любов між простим людом. Виявляючи свою простодушну прихильність, народ прозвав лікаря скороченим іменем, як свого близького.

Вітали юбіляра промовама й инши представники різних громадських установ, зазначаючи заслуги юбіляра не тільки в медицині та лікарській праці, а й на иншому полі.

Одповідаючи на промови й привітання, стурбований юбіляр розповідав про той давній час, як його було покликано до орудування больницею. З смутним гумором змалював він картину тодішнього становища больниці і закінчив указанням, що оживлене поле земської медицини дало йому змогу прикласти свою силу.

Багато було прочитано й заочних привітаннів, телеграм, листів. Та найбільше вражіння зробив лист із рідного куточка лікарєвого, з містечка Устивиці. Се та Устивиця, що вписала своє ім'я

в смутну історію остатніх часів: через Устивицю пройшов генерал Філонов, пройшов грізною хмарою, покаравши устивицьких людей, за те, що й вони, як сорочинські та інші люде, повірили, ніби справді настала воля й рівність, і почали казати, що вони ради їй, що хотять взяти її.

В своєму листі до Богаєвського, устивицькі козаки вітають свого земляка Богаєвського в його величний день, поздоровляють його з тим, що він своєю працею доробився щасливої й величної долі,—та при тім просять згадати про його дитячі літа, проведені проміж ними; пишуть устивицькі люде про своє бідування і просять славетного лікаря вернутися в свій рідний куточок і полегчити їх тяжке життя.

Такі бажання висловили юбіляріві земляки!... Голосно гукаючи ура, прослухала вся світлиця селянський лист.

Загальні збори т-ва „Просвіта“ у Києві.

30 травня і 8 червня в Києві відбувалися загальні збори „Просвіти“. На зборах було розглянуто скілька питаннів і було прочитано доклади. За вечір 30 травня було розглянуто звіт про діяльність т-ва Просвіта за рік 1907 і вибрано 75 душ нових членів.

8 червня розглядалися такі справи: 1) доклад про бібліотеку товариства, 2) доклад з приводу видавництва, 3) доклад з приводу діяльності шкільно-лекційної комісії, 4) доклад про комісію будування народнього дому Просвіти імени Т. Шевченка. 5) Справа просвітних курсів 6) Вибір нових членів ради 7) Вибір членів контрольної комісії, 8) Біжучі справи.

Спочатку засідання було обрано таємним голосуванням 6 членів ради товариства і 3-х кандидатів до них.

Членами Ради вибрано: Б. Грінченка, Ол. Косач-Кривинюк, Лук'янова, Л. Жебуньова, В. Цимбала і Гр. Шерстюка. Кандідатами: В. Корольова, Ф. Матушевського і Теліжинського.

Далі обмірковувався доклад шкільно-лекційної комісії, що викликав багато суперечок. Загальні збори постановили заснувати при шкільно-лекційній комісії окремий фонд. Всі інші справи розглянуто без суперечок.

На зборах було більш 60 душ членів і гостей.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Церковна українська проповідь. Православне духовенство все більше й більше приходить до тієї думки, що слід привертнутися до нашої заведбаной народної мови. На Поділлю, в містечку Замихові, на католицьке свято Яна Непомуцина, під час від-

бування великих католицьких одправ,—з процесіями й казаннями,—що приваблюють силу народу, (поляків, а теж і наших селян), православне духовенство урядило в тім же містечку, в той же день, урочисту одправу Іванові Воїнові і виступило теж з проповідями до народу—українською мовою („Подолія“).

◆◆ Продаж Кобзаря через земство. Польшавська губерська земська Управа дорадила лубенській земській Управі виписати Шевченкового Кобзаря, остатнього видання, для продажу селянам по дешевій ціні,—на те, щоб ім'я і твори Шевченкові стали більше відомими проміж нашим людом, перед близькими 50 роковинами його смерти (в 1911 р.)

◆◆ Народний український хор. Київська губерська управа по справах земського хазайства асигнувала учням Торговицької земської школи (в м. Торговиці) на подоріж в Київ 166 карб. Учні в числі 60 душ семи днями прибудуть в Київ, і мають влаштувати український концерт. Хор учнів Торговицької школи дуже добре виконує народні українські пісні.

◆◆ „Народня канцелярія“ у Львові продає такі книжки для ширення народної свідомости: 1) „З великих днів“, збірка, з малюнками, скількох оповідань про Б. Хмельницького („При кам'яному затові“; „Богдан Хмельницький в Галичині“; „Повлін Богданові“), ціна 20 сотиків. 2) „Народний катехізм“, ціна 10 сотиків. 3) „Відки взялися москвофіли“, ціна 10 сот. 4) „Чорна сотня“, ціна 10 с. 5) Відки взялися і що значать назви „Русь і Україна“, написав Л. Цегельський, ціна 30 с. Книжки йдуть добре; видало їх у великому числі,—наприклад книжку „З великих днів“ випущено в числі 15,000 штук. Адреса „Народної канцелярії“—Львів, Ринок, 10).

◆◆ Альманах студенського товариства „Січ“, у Відні, вийде у протязі сього літа.

◆◆ Відчити у львівський „Академічний Громаді“: ст. Каїров читав „Про різницю між старим і новим українством“, д. Владимиров—„Про діяльність соціалістичних партій в російським революційнім руху“.

◆◆ Український концерт в Америці, в Ньюорку, був уряджений нашими переселенцями, членами заснованих в Ньюорку товариств „Баян“ і „Драматичного кружка імени Ів. Котляревського“.

◆◆ Нова українська п'еса „Страйк“, в 3-х діях, П. Струтинського, ставиться в Америці, обходить всі українські тамешні поселення і має великий успіх.

◆◆ Український театр. В Києві товариство Саксаганського грає з великим успіхом в Купецькому саду. Товариство Колесниченка почало з 1-го червня грати в Миколаєві. Товариство Сабініна грає в Ростові-на-Дону, має по 300 карб. „на круг“; ставить, між иншими такі п'еси: „Уріель Август“,

„Ревизор“, „За рідний край (зміст цього твору — пригода з оборони Ченстохівського монастиря), „Отелло“, — в українському перекладі М. Кропивницького.

Весняний жаль

Коли весна своїм диханням
 На мерзлу землю повійне,
 Квіток і трав розкішним вбранням
 Ії мов дівчину вдягне;
 Як навкруги зазеленіє
 І поле, і широкий луг,
 І берегами заясніє
 Сріблястою стягою Буг,
 І сонце весело засяє,
 А в тиху нічку на-дворі
 Із вечора і до зорі,
 В садочку соловей співає,—
 Здається, кращої пори
 Тоді й на небі не буває!

Чогож не весело мені
 Буває завжди в ту годину?
 Я згадую свою давнину,
 В думках журливих і сумних
 Забуті й ніяк не мушу.
 І смуток огортає душу,
 І серце щось важке гнітить;
 Так жаль мені минулих літ!
 Надій, розвіяних по волі
 Якоїсь лютої недолі.
 Темніє, меркне Божий світ,
 Повитий пишною красою;
 Дерев, окроплених росою,
 Весняний шум не розжене
 Журби моєї, і мене
 Він не розважить. Серед ночі
 І посеред ясного дня
 Однаково нудьгую я
 І плакати хочуть смутні очі...

Олександр Тарасенко

Литви (Поділля) 1908 р.

Відгуки-сльози.

(Переклад твору жидівського*).

„Кров твого брата
 вличе до мене з землі“.

Чи прислухалася ти, моя дитина, до музики? чи завважала ти, що в згуках пісні почувасться глибока скорбота? і яка б не була найвища величава мелодія, ти завжди почуваш, як сумує-голосить—душа чоловіча! Бажаєш знати, чого се?—Слухай.

Молодий та яскравий був Божий мир в той день, коли він вийшов з рук свого творця. Чисто та ясно лились річки по землі, свіжо й зелено лежали поля в тій рясній одежині, а квітки дивились здивованими очима на всі дива Божі. І небо обгортало лави синім наметом і цілувало їх золотим промінням, як цілує батько свою дитину, кохано всміхалось молодим квіткам і гладило верхів'я дерев, і одбивалось у кришталювих річках, і гралось в піжмурки з білими хмарами, а вони, пустуючи, розбігались, як стадо біленьких овечат.

Молоді й прекрасні були перші люде на землі. Адам і Ева жили сотні літ і не старілись. З радістю вставали вони ранком, радісно жили вони довгі щасливі дні, і з радістю, безпечно, опускались вони в безодню ночі і не знали ніякого страху. І весь світ був сповнений світлом. Співала мирно земля, співали поля; лунали співом ліса; птахи співали адилюя, люде складали що-ранку святкові гімни, і їх пісня підіймалася в височинь, неначе крила молодих ангелів, і зливалася з подихом ясного неба.

І не чуть було скорботи в тих піснях.

Проходили роки.

Настав чорний день. З'явився великий, страшний гріх. Брат підняв руку на брата, Каїн убив Авеля. Се сталося в полі; на березі річки впала перша жертва. Свіжа людська кров у-перше окрасила траву й оросила неповинну землю. І стогін, перший стогін на світі, вихопився з блідих уст першого страдника. І ніхто не прийшов на поратунок!.. Ніхто не затримав убийчої руки. Ніхто не обізвася на тяжке зітхання. І тільки молоді ялини на березі річки зашуміли, й невидима скорбота, як луна страждання, розлягалась тихенько в турботному шумі...

З того часу, щоденно, як сонце спускалося вниз на край неба й довгі тіні тяглися з небозводу й огортали землю,—щось починало ридати, тихо й стримано, між густими ялинами, мов плакала бездомна людська душа.

Проходили роки. Земля пристарілась. Небеса теж привичаїлись вкриватись темними хмарами; величезні камні росли на путі річної течії і води плескались об каміння, бушували й кипіли, вкри-

*) З перекладу Ольгіна.

валися сивою піною. І появився на світ Ювал,— батько всіх музик. Бог його обдарував видатним, коштовним даром: він вложив у його душу чуття гармонії*... Ювал розумів всякий звук. Він розумів мову вітру, як вітер буяв по зляканому лісові, будив його, рвав йому галуззя; він розумів голос ясних зорь, як вони перекидалися по-між себе на темному небозводі; він розумів крик того каменю, що обривався з високости гір і, плигаючи, котився вниз по горах. І пішов Ювал у світі жить і шукать; і довго не міг знайти того, що шукав. Він дослухався голосів світових—і у всіх тих голосах він не знаходив одного: живої людської душі. Весело співали херувими перед Престолом, але їх пісня була дуже незначна й безвиразна. Гучно шуміли планети й комети на небі,—але байдужні й чужі були ті звуки. Ревне бушувало широке море, та холодна була його пісня—і стражденна душа не знаходила в ній тепла. І обійшов Ювал увесь світ, від одного кінця до другого,—ходив він між долин, між гір, пісків і каміння, по степах і пустинях, і всюди ніс він з собою голод своєї душі, повсюди слухав він, як шепчуться трави, як розмовляють звірі й птиці, як тіні махають своїми крилами,—і не знаходив він ніде живої росинки, щоб удовольнити своє жадібне шукання, і не було ніде живого джерела, щоб утопити в йому свою жадобу-згагу.

Аж поки не прийшов він до страшного міста. Се було в нітьмі. Сонце на небозводі потопало в крові й туман підіймався з землі; там небо затуманилось темним покровом і виглядало й прислухалось.

І тоді... ялини почали шуміти, молоденькі, топенькі ялини на березі річки, край могили вбитого Авеля. І стогін, повен скорботи й страждання, пройшов межі вітням і—Ювал знайшов у йому, чого він так довго шукав: він почував живий голос людської душі. І спустився він негайно на землю, зрівав одну з ялинок, зробив сопілку,—першу сопілку на світі. І як тільки доторкнувся він до неї своїми устами, як з маленьких дірочок полилися звуки, мов сльози, повні муки тяжкої й нудьги, і плакали вони й ридали, і молили, розповідали про тяжке страждання, про тяжкі жертви, про чисту невинну кров.

Багацько літ минуло з того часу. Багато скрипок і арф, і різних інших хитрих струментів вигадав чоловік, здобіль пісень він зтворив,—та у всьому тому все ще лунає звук першої сопілки; у всякій музиці відчуваєте ви все той самий перший стогін, що колись вирвався з сопілки, з під пальців Ювала, батька всіх музик. І які б веселі пісні хто не співав,—ви завжди відчуваєте в них те саме

*) Зграйности. Ред.

зітхання, що оповідає вам про таємничі страждання.

І так буде довго, поки кров не перестане литись, поки земля не зробиться ніжно-молодою й веселою на віки віків.

Переказала по українські Ганна Барвінок.

Чи не нагадує се нашу українську казку, що теж оповідає про криваву братерську страту? там сопілочка, зроблена з дерева, що виростало на могилі вбитого брата, співає так:

„По малу, малу,
Братіку, грай,
Не врази мого серденька в край,
Тож мене братічок рідний убив,
Ніж мені в серденько угородив,—
За пучечок ягідок,
За золотеньке яблучко!“...

(Так співається ця пісня в полтавщині. Ред.)

У пасіці.

(Нарис.)

Багато, дуже багато є у нас, серед простого люду, особливих постатів. Тут в драній свитині зустрінеш і свого Сократа, певного філософа, і людей з поетичною вдачею, і людину з оригінальним складом думок, так що думаєш—от от був би який-небудь славетний діяч на полі науки і письменства; а там зустрінеться тобі—лікар з природи... Усяких, усяких одтінків та хисту люде зустріваються... І незрозумілим та дивним стає: „чого, за віщо не мають ходу оці люди, немов би то й обдаровані природою? Чого вони видіють в темряві, світа сонця не бачать, оці талани, оці сьни мого рідного народу і брати мої по духу, в той самий час, коли якісь виродки,—але діти частя,—в роскошах купаються? Сумно стане од думок таких і сам радий цим людям допомогти... Та як?... Несила!... Крила не доросли. Полетів би вгору, взяв би й їх, потяг би за собою!.. А поки-що, коли стане гадюка гризти серце, візьмеш книжку, тай підеш на пасіку, на дружню цікаву розмову до діда Попка.

Теж цікавий тип,—як то важуть тип містника та фанатика.

— „Слава Сусу Христу, Богові нашому небесному, слава“!..—гукаєш, знявши бриля, ще з далека дідові, та й підходиш чоломкаться. І такий привіт беззастережно мусить зійти з уст твоїх, бо инакше не запобіжиш ласки дідової,—розсердиться він, та й почне ганьбити...—Ото вже, скаже, „Драган!“—А „Драган“—це осібне таке дідове слово, що знаменує чи чорга, чи загалом усяку „мудрствующую лукаво“ людину, хутній всього—молоду.

— Ото вже чистий Драган!—мовить дід:—І очі навіть не туди стоять і зачісується не туди, до

гори якось... А може вже і ріжки ростуть? Га?.. І чого ото їздити машиною в той Київ, щоб ще отой, що народився од семи облудниць, задушив, хай йому хрив!.. Ще мало науки тієї?.. Годі! Краще дома zostаватись, та богу молитись, душу спасати. А то побачите, побачите, що ще буде... Душу свою нечистому продаєте, якось по жидівськи шкварочите (це тоді, як візьмеш та прочитаєш йому по німецькому а потім по українські великодну евангелію)... Он нехай Св. Петро нашле од Духа Святого птиць з залізними дзьобами та пазурами, отоді заплачуть-заридують!.. Та й почне й почне вже дід викладати увесь свій катехизис, усе те, чим він живе останніми часами. І це все за те тільки, що, чи помилився, чи навмисне сказав на привітання—„добридень“! Од дідової постанови ніяким чиним не можна одступати, бо впадеш у безодню, в гад-пекло, і душа твоя колись-то там буде мучитись, мучитись, аж поки з неї не виросте травиця, чи деревина яка. Так каже дід.

Але иншим разом, коли у мене зовсім немає настрою сперечатися з дідом, а ще навпаки є охота потакувати йому, то тоді йде в нас з дідом Попком любя та мила розмова. Він вже має більш як вісімдесят літ, хоча сам лічить, що йому тепера 105, а за тиждень, або два, чи за місяць, бува, набіжить ще один рік... Дуже в його літа скоро минають. Цікава у його лічба з тими літами: коли француз воював, то тоді ніби-то було йому вже сім літ, бо пам'ятає він, що тоді страшенна зима стояла. „Така зима, що ні вийти, ні виїхати з дому не можна було. Товар по оборах стояв по кілька днів без води, а люде як наберуть у конову снігу та ростане, то ото й буде вода, а не розтане, то й так обходяться“...

І ото так балакаємо собі на пасіці з дідом. Кругом бжолки гудуть, частенько і біля нас крутяться, але тільки бува доторкнеться яка, та й назад полетить. Своїх вона, каже дід, знає, тому і не займає... Дід собі що-небудь шпортає, чи сорочку шие, чи так що латає, або лагодить,—без діла не сидить, завжди коло чогось там шпортається. Сидить, робить він що-небудь, та вдвох поглядаємо на пасіку, щоб де рій не вилетів.

І от дід веде свою розмову...

— Коли б був я не дурень, та не слухав своєї дочки, то от може б і доживав віку тепер в роскошах та достатках, та не тинявся б так, не поневірявся. А то судився, судився за землю з тими иродовими мужиками, клопотавсь, клопотавсь, і от от сподівався, що вийде діло... Зоставалося одну квитанцію получить на п'ять тисячів чотиреста рублів, ще й копійок двадцять п'ять, що-року, за те, що оті голуб'ятинські ироди стільки літ даремно сиділи на моїй землі. Адаже я не з простої лнії, я на одній лнії з вами, та й з усіма панями, та тільки не з усіма священниками. Мій дід був повний однорал, був маністрою ще за Цариці Кате-

рини,—Лукаш Барвицький. Ще тоді він одружився з дочкою шпичипецького попа. І от з того часу і пішли ми в мир „Попками“. В мене ж було б багато землі од батька, та ото біда, що в півтора года остався я вже сиротою, без отця і матки. Жив у дядька, та й потім став кравцювать, та бондарувать. Та ще парубком впав я з липи в десять чоловіка заввишки—і не виріс більший. Судився, судився я за землю, та й ото дочка менша, що в Києві за дворником, збила. Тільки квитанцію zostавалося получить! І жив би при городі, бо я ж повний дворянин. Діти-б учились по казенних училищах. А тепер що? Збила з пантелику Приська!.. Щось їй приснилось в-ночі, та й каже вранці: „залишіть свою справу, тату! на що воно вам? З того буде лихо“! Я взяв і повинув... І от тепера одна дочка в Вербівці за мужиком,—такий там драган,—а друга за Карпом Шельмою в Києві...

— Та чого б вам знов не розпочать цієї справи?—запитаєш, бувало.

— Та що ви верзете!—з пересердя одкаже дід:—чи то ж мені пристало таке? Одною ногою в труні стою. Ет! Бог вже з ними... Бог їм судія всім... Спаситель як за нас страждав, кров свою безневинно проливав! На муку йшов, муку терпів... Сім тисяч ще й шістьдесят ран приймав... Так по старих, справедливих вангеліях написано. А тепер що?—пустиня!.. Сказано драганщина. Хіба ж є де тепер у нових вангеліях пришта про мариканку, або бідну вдову, що два лепи принесла?.. Правда ж, паничу, нема?—запитує дід, кінчаючи так свою розмову про дворянські свої привилеї. Звісна річ я дивуюсь. Здається і „Ветхій Зав'їт“ і „Новий Зав“. і всякі катехизиси, короткі й „Пространные“, проходив, а такого щось не чував. Про яку це дід Мариканку та „лепи“ провадить?..

А дід уважно стежить за мною, та радіє, мов дитинка, хапається обома руками, мов на гарячому місці зловив:

— От бачите,—каже,—і не знаєте! А що, а що?—Хіба я не казав, що тепера нема школ добрих а все драганські. От бачите! покиньте, їй-богу, покиньте їздити в отой Київ, бо душу чортові продасте! з Києва ж приїздив отой судейський (це дід натякає на нареченого моєї старшої сестри),—в нього і очі не туди стоять і зачісуються не так, як слід. І що рейдав? Казав, бодай йому заціпило, що святий пророк Ілія давно вмер. Чи чуєте?... Еге, та і ви, як я бачу, щось того... здається, і ви на золоті гори,—що отой нависний, по світу ходячи, обіцяє,—зазіхаєте. Глядіть, бережіться, бо то—омана!

Отак і почне дід знов своєї, коли побачить, що я осміхнусь ненароком, або задивлюсь кудись та ніби не уважно слухаю його.

— Але, діду, що ж то за мариканка була?—запитаю діда, бо він щось уже в-бік подався...

— А хіба я ще вам цього не розказував?... В

котрий це вже раз!.. І справді, дід вже не раз мені про неї розказував. Одначе і знов чую я од його, як ходив Спаситель по землі, як мариканка (себ-то, самарянка) воду з криниці брала. Спаситель підійшов до неї, сказав, що в неї сім мужів було. Мариканка суп'ятилась і пішла скрізь розказувать, і в Русалімі, і в Хампоні, що вже Син Божий народився. І почали тоді зносити гроші: хто двісті рублів, хто сто п'ятдесят. А прийшла одна бідна вдова і принесла два леши. І от усі жертви Спаситель поодкидав, а її, що вона така бідна та принесла, прийняв...

Ще дід розкаже, як зозуля вбила купця, свого чоловіка, і через це каже тепер не „ку-ку-ку“, але ку-ку, ку-ку...

Набалакаюся отак з дідом тай підведусь. Стану і хочу трохи потягтись, щоб розімнатись, бо засидівся. Як побачить те дід, то й наробить крику:

— Ото бо вже робота! Ну і не люблю сього! Адже як потягтись, то або на піч, або на глухий одвірок Пасіка—то святе місце, тут так робити не годиться! Грядіть, глядіть, щоб душу свою лихому не завдали!—Прокаже отак дід та й піде чогось до куріня, а мене лишить на який час самого, ва шовковій траві, під проміням сонечка.

Петро Драганець.

Київ 1908 р.

Переспів з Гейне.

Вони мене дражили,
До серця доїняли,—
Одні тим, що любили,
Другі—тим, що кляли.

Воні мені до всього
Отрути долили,—
Одні тим, що любили,
Другі—тим, що кляли.

Котра-ж мені найбільший
Жаль серцю завдала,
То тая не любила
Мене і не кляла!..

Леся Українка.

Бібліографія.

Терновий вінок. Літературно-артистичний альманах, під редакцією Олекси Коваленка. Київ, 1908 р. Видання Ів. Самоненка.

Збірник сей звернув на себе особливу увагу ще до виходу, дякуючи широкому оповіщенню,—тій „рекламі“; між иншим, реклама зазначала й те, що від продажу „Вінка“ буде віділено частину зіску на добродійну мету. Та й самий заголовок збірника надавав думку, що зміст його має бути особливий.

Книжка вийшла. Вона доволі велика (140 стор.) і показна,—оздоблена значним числом малюнків. Мусимо почати свою мову про збірник згадкою про той присуд, що дав йому один значний критик українських видань, д. Сумцов, у харківському (російському) „Южному краю“. Присуд той—дуже суворий: можна сказати, що критик прямо вкрив „мокрим рядном“ (умоченим в дуже холодну воду!) увесь збірник,—іменно увесь, бо з під того холодного рядна не витикається ні що добре! Д. Сумцов, правда, назива скільки путніх творів, але тільки назива,—не схотівши й трошечки спинитись на їх, сказати читачеві, чим саме вони добрі. За те, на тих творах, що прийшлись не до сподоби критикові, він спинився аж за-надто довго, поробивши й чималі виписки,—щоб краще взяти їх на глузди...

Критика річ особиста,—мовляв, суб'єктивна: одному здається так, другому інак;—але, здається мені, багато хто сказав би, що присуд д. Сумцова, виданий Терновому вінкові,—занадто неправдивий, по тій великій догаві, яку він завдає збірникові.

Либонь д. Сумцова одвернуло від Тернового Вінка те, що в збірнику є відтінок „модернізму“, того ново-романтичного, химерного напрямку, що придбав собі непочесну назву „декадентства“ (упадку). Д. Сумцов і всю свою критичну розправу назвав пак „Декадентство в українській літературі“.

Правду кажучи, не з сього збірника зазначився „декадентський“ напрямок в нашій літературі,—і на се було в свою пору вказувано нашою критикою; було осуджено сей напрямок і осуджено за-надто гостро, лайливо, несправедливо, бо українське декадентство не доходило ні до тієї химерности, ні до того спотворення почуття, до яких доходило декадентство інших літератур. В такій же мірі, як воно в нас есть, з ним треба, як то кажуть, рахуватись. Не можна було сподіватись, щоб власне наша література зосталась незачепленою новим напрямком європейської літератури. Адже до сеї пори, хоть виростаючи з українського лона, письменність наша одбила в собі головніші течії сусідніх літератур: сама Енеїда написана була під вражінням такої-ж поеми Осіпова, а російські автори в свою чергу були під надихом тодішньої

європейської літератури, що повертала від ложнокласичного напрямку на іншу путь.—Були в нас потім зачатки і своєї „сантиментальної“ школи, і „романтичної“, і „натуральної“;—а ось потім повіяло й декадентством, і усяким „модернізмом“. Від сього не втекти!.. і українська література не засушена на камінну нерухомість. Картати-ж авторів за те, що вони пробують нові стежки,—не приходить. Та й навряд, чи вся сила у вибраному напрямку: найважливіша річ все таки—талан, і обявиться він на всякому шляху; так само й напрямку, сам по собі, хоть би й найкращий, не дасть мистецької вартости творів, коли автор не має—кебети!

Отже і справді Терновий вінок має прикмети збірника на зразок „модерністичний“ (новітній). Можна сказати, він хотів бути таким, більш, ніж те вийшло *насправжки*... Знаходимо в Терновому вінку чимало штукочок на зразок „декадентський“, але редактор немов „помістив уже“ і де-які твори такі, щоєнічогісінько „модерністичного“ в собі не мають: за ними стояло або заслужене „ім'я“ авторове, або які інші уваги. Отже, як на мою думку, то чи не самим невдалим твором у Терновому вінку єсть твір давнього автора, „Старі сучки і молоді парости“, М. Кропивницького. „Новітнього“ тут нема нічогісінько,—се наче перетвір, (в постаті одного з головних діячів), „глитая або-ж павука“. „Глитая“ висмоктує гроші з люду, потім гине ганебною смертю: коли прийшли на розправу з ним селяне, він ховається в скриню, але віко од скрині падає йому на голову і його знаходять мертвим, з грошима у жмені. Це все мало бути дуже „реальним“,—життєвим, а коли таким не здається, то все-ж таки нічого й декадентського в собі не має. „Новий паросток“ у п'єсі теж зовсім не декадентський ватажок, а нагадує доволі давні постаті—з Олесі, та й з Карпенкових п'єс (з По-над Дніпром, з Хазяїна, то-що); се ті виведені вже з народу „позитивні“, путящі, надійні постаті вже освічених і свідомих українців-народолюбців,—що виходять по більшій часті такими не живими, такими нудними на нашій сцені; особливо таким вийшов цей „паросток“,—освічений син глитая, з оновленою кров'ю...

„Декадентство“ в сьому невдалому номерові Тернового вінка нічим не повинне!..

Навпаки, другий драматичний твір у збірнику, д—ія Черкасенка, „Повинен“, хоч нагадує півів пово-романтичний, (хоч-би й п'єси Метрлінка),—тим бажанням автора, щоб від твору вяло мовляв, „настроєм“, чимсь туманно-таємничим,—однак належить до найкращих річей у збірнику. І постать „нового“ робітника, (недавнього „визвольного“ часу), і його рідня, і вся руда в хаті здаються правдивими, а вся п'єска робить вражіння, доволі міцно приковує до себе увесь час увагу читачеву. Син, фабричний робітник, видатний учасник

бунту на фабриці, вже ранений у першій схватці, хворіє дома; на фабриці спалахнула вже велика колотнеча, після забастовки прийшло військо, але все теє батько хоче затаїти від сина, щоб він, довідавшись, не побіг, ще хворий, на фабрику, на неминуче лихо... Однак син де-що постеріг, як проговорювались його родичі, де-що побачив у вікно,—побіг до товаришів бунтарів і незабаром його приносять знов у хату—мертвим. Талановитий, хоч і невеликий малюнок.

Дорікає збірникові спогаданий шановний критик за ту зайву тенденційність, *нарочитість* підбору творів:—що, мовляв, за чуба притягнуто зміст до назви „Терновий вінок“. Сказати по правді, не бачили-б ми нічого лихого, коли-б справді видавцеві вдалося зложити збірник цілком „терністого“ змісту: се відповідало-б і „терністому“ часові, і тій особливій меті, що могла бути у редактора, коли він так назвав той збірник. Се робило-б осібне, суцільне вражіння. Але як раз сього й нема. Тут мусимо поправити одну фактичну помилку в догадці д—ія Сумцова: йому здається, що й вірш Лесі Українки „притягнуто“ автором до назви „Терновий вінок“; а тим часом тут вийшло навпаки: здається, се вже друге видавництво робить честь Лесі Українці, назвавши збірник словами, *взятими з її раніш написаних віршів*. Так було з антологією „Досвітні огні“, де на чолі книжки поставлено вірші Лесі Українки, давно написані і давно названі—„Досвітніми огнями“. Те саме й тепер: вірші Лесіні „Завжди терновий вінець буде кращий, ніж пишна корона“—давно надруковані в збірничку її творів (у „Відгуках“) і, може бути, що д—ій Коваленко, не встигну одержати для свого збірника від Л. Українки чогось нового, вибрав її вірші з „Відгуків“, а разом з тим і назву для збірника, з тих же віршів,—не дурно-ж їх теж поставлено на самім першім місці, як і в збірн. „Досвітні огні“.

Не бачимо, звичайно, в обох випадках нічого лихого ні для редакторів, ні для автора.

Отже, вертаючись до змісту „Т. вінка“, скажемо:—шкода, що збірник по *всьому* змісту не вийшов суцільним; але, звісно, видавцеві приходилось обходитися тим, що йому було *прислано*. Та й шкода булоб, коли-б де-що не вийшло в Тернов. вінок, через те, що не підходило під спеціальне призначення збірника. Напр. дуже гарне оповідання Родзевичівни „Скрут“—є звичайний, але разливо написаний малюнок з хліборобського життя темних селян: в житі зроблено „закрут“ з колосків, на „лихо“ господареві, але вийшло так, що той, хто зробив закрут, мусів повіситись... Сподобався нам і малюнок „В морі страждання“, Пахаревського, хоч і тут нема ніякої „тернової“ тенденції,—се просто невеличкий психологічний малюнок особистого життя, але написаний яскраво. Молодий чоловік проводить ніч, повну тяжкої муки

тіло його помершої любові жінки лежить в його господі на столі... Малюнок був би правдивим, коли-б автор не надав йому в кінці мажорної ноти: равком той муж таки радіє сонцю, ясному дню, повному радісного життя. Ні, в години дуже тяжкого горя—світло, радість природи не „надать“ до себе, а ще гірше роздирають серце!

З тих оповіданнів, що мають нарочито „терновий“ зміст, дуже невдалим здається нам „На півдороги“, Багацького. Перш всього—нема тут правди життя. Виведено якихсь дуже вже добрих жандармів: вони сачуть, як одна пара носиться з кошиком на станції, догадуються, що там бомби, і—допускають, що „Ляля“ поїхала собі з кошиком у поїзді, а її товариш пішов вільно до дому. Потім уже, на котрійсь-то станції, забирають Лялю і, знайшовши при її адресу її товариша, арештовують і його. Хто таке чув? Здається, частіш арештовують тих, хто навіть і не везе ніяких бомб, лише кошик має „не певний“...

Віршів у Терновім вінку багато. Є всякі. Є дуже невдалі вірші, напр. Твердохліба, але не тим, що вони „декадентські“; нам здається, що просто сьому авторові слід покинути писати вірші, бо він не має до того ніякої кебети. Нам сподобались вірші Капельгородського, Чупринки, Н. Кібальчич. Правдивим перлом у збірнику єсть, між віршованими творами, переклад М. Славинського, Гетевого Прометейя. Переклад зроблено надзвичайно гарно. Не можу позбавити себе приємности виписати хоть невеличкий зразок сього прекрасного твору, (з промови Прометейя до Зевса):

„Хто дав мені одвагу
З титанами боротись?
Хто спас мене од смерти,
Од рабства?
Хиба-ж не ти всьому запомогло,
Мое святе, мое палкеє серце!

.....
Ти думав, може,
Що я знепавижу життя,
Втечу в пустиню через те,
Що справдились не всі
Мої рожеві мрії?
Я тут сижу, творю людей,
Подібними і рівними до себе,
Щоб плакали, журились,
Раділи і втішались—
І не вважали і на тебе,
Як не вважаю й я!“

Так легко й вільно лється мова в перекладі Славинського. Шкода тільки, що де-які слова він уживає з хибними наголосами: чогось то виходить, що в його треба читати „шана“ „подруг“, а слід би вимовляти з наголосом на першій складі. Се дрібниці, але було-б краще, як би не було й сих помилок у гарному творі.

Малюнки в збірникові такої-ж різної вартости,

як і зміст: єсть грубоваті, напр. жіноче обличчя, обляпане кров'ю, та й самий „терновий вінок“, з тими здоровенними ляпками крові, теж не гарний. Але єсть і гарні, виразні малюнки (того-ж Бурячва). Гарненькі єсть у збірнику визерунки, скомпановані з українських узорів; найкращий з них той, що оздобляє вірші Л. Українки: просто один узор завернуто по кутках рамкою—і більш нічого;—але вийшло, дуже гарно. Не мало надають цікавості книжці й малесенькі українські малюночки—„заставки“, з постатями людей то-що. По числу стількох малюнків і по гарному паперові великого збірника—ціна йому не дорога.

Ми довгенько спинилися на „Терновому вінку“, бо вважаємо його видатним з'явищем серед українських виданнів. Видавець положив, мабуть, не мало коштів на таке розкішне видання (мовляв, „édition de luxe“), а редактор либонь теж положив не мало праці, на збирання й упорядкування збірника,—що містить в собі чимало невдалого, але багато й гарного.

О. Пчілка.

ДОПИСИ.

С. Жеребець (Олександрівського повіту, Катеринославщина). Закріпощення землі в с. Жеребцях іде так швидко, що швидко всі бідняки позостаються без землі. Тут усе володіння землею—подвірне, по 5 десятин на двір, і через те селянам легко передавати землю до рук заможних людей. З 40-ка тисяч десятин до 15 тисяч уже скуплено тими дукками. Купують усі, хто хоче, по 100 карб. за десятину. Один селянин, що був який час волосним писарем, на прізвище Субота, купив уже до 250 дес. Трапилось і урядникові Квочці купити,—придбав і він селянської землі, хоча сам і не з тутешніх. І от ті, що попродали землю, тепер мало не всі стали шукати кращого життя у Сібірі; збирають гроші ходакові, не вірять земельній комісії, що уже послала своїх людей на розглядини в Сібір. Де-які прямо пакують своє манаття, беруть дешеві білети та й рушають в дорогу, бо для їх уже тепер однаково, де не жить,—все одно їм уже прийдеється бути тут чужими робітниками; так вони краще з очей ідуть, щоб не сміялись ті, хто знав їх раніше. Закріпощенню землі в руках окремих владарів дуже пособля велике число різних *цехмейстрів*, що бажать тільки у мутній водіці ловити рибку. Не буду називать їх по імені,—а то, чого доброго, ще засоромлю, або наклепаю на себе їх гнів,—скажу тільки, що ця кумпанія бере по 6 карб. за десятину з хазяїна, кому pomoже закріпити за ним землю, і тоді ділиться цими грішми. Заробіток добрий; коли доведуть діло до краю, як слід, то і зароблять тисячі, або й десятки тисяч.

Тепер ся кумпанія так прославилась, що про її діяльність чути на цілий повіт і вже де-кому з тих, хто ближче стоїть до селян, копають очі тим успіхом і ставлять ту кумпанію за зразок. От як ушкварили наші цехмейстри!

Тут ще не перестали грати прихильники драматичного хисту, що згуртовались три роки тому назад; оце у Маю ставили українські твори і грали добре. Не робе ніякого вражіння на глитаїв-павуків духовний зміст українських творів, що ставляють на сцені наші поступовці, але де-хто вже почав кидать громадську діяльність під сучасними порядками. Боротьба іде велика—між двома силами: однак темна сила дуже міцна,—трудно просвіті подолати її. Але ми про просвіту тутешнього села поговоримо окреме.

Свій селянин.

Слобідка (Полтавщина, Миргородський повіт). Зачепила й нашу глуху Слободу переселенська гарячка. Оце на третій день Зелених Свят пішов „на поселяве“ один чоловік з сім'єю, а місяцем равш, саме в Провідну неділю, вишло на нове, краще життя у Тургайщину аж три сім'ї. Це невидане в нас явище зхвилювало усіх слобожан.

Рано вранці зарипили вози з убогим поселявським добром, заголосили жінки, заплакали діти... Немов виражаючи в далекий-далекій поход, зібралася вся Слобідка, своїх провозати. Виїхали за село до мосту, що біля річки. Стали. Покликали священника і, поставивши стіл з хлібом-сіллю на високому березі Хоролу, одправили молебінь. Ще де-кілька хвилин... попрощались... І незабаром один по одному рушили рипучії вози довгою греблею по-над хвилястою, синьою річкою. Постдіяли слобожане ще трохи на горбі, дивлючись, як хрестились та поглядали в-останнє на рідне село їх поселенці, потім повернули назад і, розіходячись, довго гомоніли про те, що, мовляв, там тільки добре, де нас нема, і таке инше. А де-котрі то пішли провести поселяв аж до найближчої залізничної станції,—а відтіль вже переселенці поїхали собі чавункою.

Грицько М.

В чужих краях.

◆◆ Президент французької республіки вибирається в подоріж, на побачення з Царем. Французські соціалістичні партійні кружки клопочуться про те, щоб знімать супротивний рух з поводу президентової подорожі.

◆◆ В Америці, в Ньюорку, заснувався *Кружок українських академиків*. Члени сього товариства мають собі метою подавати один одному грошову й духовну поміч, для кінчення науки в американських університетах і гуртування потім всіх україн-

ських просвітних сил на американській землі, для спільної праці над просвітним і економічним розвитком нашого народу на чужині; мається теж на меті подавати всякі відомості в крайових часописах про стан, відносини й життя наших виселенців. Головою товариства став Е. Теодорович, а секретарем Г. Бойко. Таким чином американські українці діджуть незабаром свого освіченого громадянства, що матиме скінчену науку вже на вільній землі.

◆◆ **Жінки в германських школах.** В той часу як наші дівчата не мають тепер змоги вступати у вищі школи,—в Германії з осени біжучого року, будуть прийматись жінки у всі вищі школи, не тільки в університети, але і в технічні школи. До сього часу там жінки вчилися як слухачки, а тепер будуть вчитися на правах справжніх студенток.

Наука й господарство.

Самолети. Успіх науки нашого часу такий великий, що можна сподіватися здійснення того, про що гадалося колишнім людям лише в казці. Отже як в казці говорилося про літання на „килимі-самолеті“, так тепер недалеко вже той час, коли по морю повітря будуть літати люди з такою певністю, як плавають вже давно по морю водяному. Виникла ціла наука, що дбає про те, як би зробити такий прилад, щоб літати в повітрі—і не „по волі вітрів“, а управляючи тим літалом по волі того, хто летить.

В цій справі увага вчених людей спинилася тепер над роботою одного руського ученого, Татарінова, що працює над своїм приладом для літання в повітря. Се має бути неначе військовий кораблик,—а яка буде його снасть і якою снагою будуть ним правити, того ніхто не знає, бо Татарінов держить се яко свою таїну. Дві чужоземні держави хотіли в його купити той зв'язид, та він не продав, а ввійшов у згоду з нашим військовим міністерством. Тепер це міністерство збудувало під Петербургом для Татарінова, для його роботи, особний будинок, спровадило туди вські машини й прилади, потрібні Татарінову, і він тепер працює над тим кораблем-„самолетом“. На те подвір'я нікогисінько не пускають, окріч робітників, що Татарінов добрав собі до помочі.

◆◆ **Розводіння каракульських овець.** Полтавське „Сільсько хазяйственне Товариство“ виписало на розвод каракульських овець із середньої Азії і розпродує на розвод всім господарям, хто вдасться до Товариства. Розводіння сих овець, що агнятами дають такі дрібні й гарні смушки, стало дуже позиточним, бо на ці смушки тепер великий попит і за границею. Перше думали, що ці вівці можуть добре водитись тільки в тій особливій сухій

степовій країні, а тепер виходить, що їх добре розводять наприклад і в Германії, в Лейпцігу: там один професор Кюн виписав з Бухари невеличке стадо каракульських овець у свій маєток, а тепер вже має їх 300 голів. Отже могли-б вони добре розводитись і у нас. Полтавське Сільське-господарське товариство хоче прийти до помочі в сій справі, улавноуючи вже 7-му посилку по вівці в Бухару, та бажаючи, щоб і інші господарі до того заходу прилучились. І справді багато господарів присилають Полтавському Сільськ. господ. Товариству заяви і гроші.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

Если Вы ожидаете или желаете получить от своих родственников „Шифскарты“, то пишите Вашим родственникам, чтобы они обратились лично или письменно исключительно к фирме:

C. V. Richard & Co. 31/33 Broadway, New-York.

у которой они получают вѣрные настоящія шифскарты для пробѣда прямымъ сообщеніемъ на устроенныхъ по новѣйшей системѣ скорыхъ пароходахъ „Добровольнаго Флота“ изъ Либавы въ Америку. Генеральные представители въ Либавѣ: „Ини, Фальъ и Ко.“ отвѣчаютъ на всякія запросы охотно, подробно и бесплатно. Съ совершеннымъ почтеніемъ **Ш. Шуръ, Либава.**

Вийшло в світ 1-е цовне видання
поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

Открыта подписка на 1908 годъ на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.

ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, Жито та пшениця, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ безплатныя бібліотеки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сельскаго хозяйства.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

Вийшов з друку перший й другий випуск антології

УКРАЇНСЬКА МУЗА

Ціна кожного окремого № 25 к., а по передплаті 2 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 к. На виплат: 1 р. за раз, 1 руб. через місяць і 50 коп. 1-го липня.

Адреса: Київ, Іванівська улица, 75; Олені Новаленкові, або „Українська Книгарня“, Безаківська, 8.

Релактор-видавець **О. Коваленко.**

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 22.

22 Червня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за одим рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописі мають бути написані праворисом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Неземське земство. Державна Дума. Вісті. На Україні. В Галичині. Культурне огни—Г. Шерстюка. Українське слово й мистецтво. Конкурс. Вірш—Л. Волошки. Соловйовий спів (оповідання)—О. Пчілки. Вірш—Г. Чупринки. Вірш—Жур. шового. В чужих краях. Дописи. Господарство. Попрієр. Оповідітки.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить в Києві, під редакцією О. Носач. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяца—1 карб

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редації й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяв... і повістка (випродано)	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність	3 „
3. . . . . Падалка. Про землю і подність Русі-України (випродано)	5 „
4. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника	2 „
5. А. Кащенко. На руїнах Старої Січі (випр.)	3 „
6. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба, малюнок у 3-х діях (випродано)	8 „
7. Календарь „Рідний Край“	15 „
8. Кобзи й кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
9. С. Мартос. Бажання отця дьякона (опов.)	5 „
10. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання)	10 „
11. Л. Падалка. Про вжитки Полтавських хліборобів (випродано)	3 „
12. С. Черкасенко. Весною (оповідання).	5 „
13. Г. Ясинський. Весна поманила	3 „
14. О. Пчілка. Оповідання (Забавний вечір, Чад, Маскарад)	20 „

„Рідний Край“ за 1906 рік (окрім 1 №) цін. 2 кар

КНИГАРНЯМ ОКИДКА.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Безаківська, 8)

НЕ ЗЕМСЬКЕ ЗЕМСТВО. В Державній Думі оце споминалися ті „не земські губернії“, між ними правобережна Україна,—Київщина, Поділля й Волинь. Споминалися вони, між иншим, з поводу розглядання обрахунку видатків на їх „хазяйства“ на сей рік. Еге ж; ціла велика країна, щедро обдарована природою, країна, що має таке яскраве історичне минуле,—не має навіть права, говорячи про свої крайові справи, уживати слова „земство“, „земський“; її уряд, той що орудує, крайовими справами, зветься „Комітетом по дѣлам мѣстнаго хозяйства“. Уряд той ніби орудує деяким тими ж справами, що й уряд в губерніях земських, але вже орудує немов ходячи у тих „предохранительних звязках“, що тепер вийшли. Не без „связок“ живе й крайовий уряд, повітовий та губерський, в губерніях земських; та все-ж дано йому там більшу змогу пручатися в тих путах, що кінці їх держить у руках адміністрація, ближча й дальша. Має він якусь змогу робити більше на користь свого краю. Правда, й там умови вибору земських урядових людей—обмежено всякими цензами, вибори земські доглядано й переглядано вищою владою адміністрації, що має право ствердити, або не ствердити „вільний вибір“ земського діяча; але все-ж та ська людність має більшу змогу сказати, що вона дає в земський уряд заступників від себе, покладаючись на те, що ті заступники пам'ятатимуть про справи своїх виборців.

В наших же «хозяйственныхъ» губерніях діло поставлено так, щоб ті діячі, що опинились в хозяйственных комітетах, уважали себе лише за слуг уряду, наставлених вищою адміністрацією, та й людність має вважати їх лише за таких урядовців.

А який корінь діла, такі й парості його... Нема чого розводитися про те, на скільки орудування всіма справами крайовими йде краще в губерніях земських, ніж у не земських.

І доки-ж се буде так! і за віщо се?...

Кажуть би то—за те, що в нашім краю дуже строката людність,—складається з розмаїтних національностей і, мовляв, страшно, щоб не взяла гору, при заведенню земства, чужоплеменна меншість. Як раз навпаки: власне при ширшому, вільнішому доступі до орудування своїми крайовими справами,—людність більше численна по своїй національно-

сті мала-б змогу обергтися від гніту, та лихої ваги. духовної й економічної, з руки чужої людности.

Чи довго-ж буде пробувати в опекунських путах великий край? Чи зможе зняти їх Державна Дума? чи будуть в ній хоч лунати дужі та одважні голоси проти того нашого великого хатнього лиха?..

Державна Дума.

Засідання 10-го Червня.

(Змагання з приводу обрахунку міністерства народної освіти).

Після кількох промовців виступив Пурішкевич з довгою промовою, що тяглася більш 4-х годин.

В своїй промові Пурішкевич нападає на вчителів і на різні школи, каже, що вони дбають не про науку, а про політику. На його погляд учителів не слід давати волі в школі, бо воли народня школа буде цілком віддана народньому вчителю, то Дума тим самим буде знищувати основу російської держави. Говорячи про вищу школу, Пурішкевич нападає на студентів та лівих професорів. Під кінець промовець довго оповідає про німецькі університети. Кінчає свою промову він так: Маючи за собою військо чорносотенців, ми можемо сказати: висловлюємо довіря міністрові просвіти Шварцу і певні, що його діяльність обновиць Росію.

Далі подано в думу заяву,—щоб не виступало так багато промовців: щоб мали право виступити тільки *три* промовці *проти* міністерства і *три* промовці *за* міністерство. Призначено промовцями—Наконечного, Клопотовича, Гайдарова, Олексієва, Родічева і Єрмолаєва.

Наконечний подав відомості про тяжке становище школ в Польщі і на зразок до сього показав на підручник польської мови—друкований російськими літерами.

Клопотович (правий) у своїй промові нападав на жидів та поляків.

Гайдаров розповів про гірке становище народньої школи на Кавказі.

Далі належить слово міністрові Шварцові.

Промова міністра народної освіти Шварца:

Почуваючи велике здивовання, зійшов я на цю катедру. Мене дивували ті промови, що я чув тут, бо з тих промов виявилось, як становляться промовці до пекучих справ нашої школи: вони прямо таки на слум брали і памі школи, і вчителів, забуваючи про те, що в ту-ж саму

школу вони мають посилати своїх дітей і доручати їх виховання тим учителям, що з них тільки-що насміхалися промовці. Дивуюся ще й тому, що промовці не зважали на те, яке вражіння зроблять їх промови на учителів і на учнів. Та все-ж я вірю, що більшість Думи бажає знищити ті непорядки, що панують в школі, і бажають бачити школу відпленою й здоровою. Не думайте, панове, що ви з дитячим п'єтуванням розхитуєте підвалини тієї школи, що нам Бог послав. Всі промови в думі проти школи не дадуть оздоровлення школі, а внесуть в неї тільки безладдя. Шкільна справа, панове, є річ дуже збірна й трудна і міністерство всіма силами бажає дати лад цій справі. Невжеж ви думаете, що міністерство м'яло працює тільки через те, що не бажає вам допомогти, а навпаки бажає гальмувати справу народньої освіти?!

Далі міністр говорить, що коли міністерство працює не так жваво, як-би було слід, то це через те, що в його нема грошей. Нагадавши про свій останній циркуляр про звичення прав вільних слухачів, міністр говорить, що коли будуть прийматись в університет слухачі й слухачки, то не буде місця для тих, що мають права дійсних студентів. Міністр радить слухачкам поступати на юридичні й педагогічні курси.

Закінчив свою промову міністр поясненням, що всі його циркуляри ведуть до того, щоб у державі була найкраща освіта.

Засідання 10-го Червня.

(Суперечки з приводу розпису міністерства народньої освіти).

Родічев, відповідаючи міністрові народньої освіти, говорить: Тепер суперечки повинні бути інші, бо міністр на всі наші заяви відповів здивуванням і сказав, що Дума розхитує підвалини школи, даної нам від Бога. Звичайно, школу дав Бог, як і все інше. Нам Бог послав і міністра Шварца як посилав халеру, Мукден, Цусіму. Можна й справді бачити в російській школі кару Божу. Більше розхитати російську школу не можна, бо вона вже розхитана вкрай. Досить пригадати те, як в 1899 році катували студентів, а потім віддавали в москалі. Чи можуть ті люди, що на власні очі бачили насильство, поважати владу, що не знає нічого святого в російському народі. Нам говорять, що ми руйнуємо дисципліну, але дисципліна заводиться не насильством, а наші міністри творили насильство і дивилися з призириством на народ. Міністр зазначив, що не вистачить коштів на загальну освіту, а тим часом у Думу внесено проект про побільшення тюрем. З цього видно, що уряд має більшу потребу в тюрмах, ніж в на-

родній освіті. В новій Росії право повинно мати гору над силою. В життя слід проводити справедливість, а справедливість вимагає, щоб не утискати ніякого народу. Коли полякам силою накидають російську мову, то це свідчить, що уряд не вірить в силу російської мови. *Теж саме слід сказати і про український народ. Дайте українцям право учитися рідною мовою і замовкнуть всі балачки про бажання їх одрізнитися. Коли український народ має свою культуру, то не ставте перешкод до її розвитку.*

Далі промовець зазначає несправедливе відношення до жидівського народу. Закінчив Родічев свою промову так: Бережіться робити несправедливості, бо таку несправедливість можуть зробити й вам. Жаль стає країні й народу, коли в час оновлення народ знаходить не проводирів, а певаче тих старших, що москалі зуть „дядьками“.

Єрмолов висловлює бажання, щоб були засновані школи для старовірів.

Дума переходить до розгляду окремих пунктів формули.

Соціал-демократи внесли свою формулу, але більшістю голосів її відкинуто.

Розглянула Дума тільки перший пункт, а останні відклала до другого засідання, бо в Думі не було законного числа депутатів.

Засідання 12 і 13-го Червня.

(Обрахунок міністерства народньої освіти. Асіновка плати поштовим і телеграфним урядовцям).

Дума, розглядаючи обрахунок по окремих пунктах, вносила деякі поправки. Так у третій пункт внесено доповнення, щоб в-осени було внесено в Думу законопроект про відкриття Саратовського університета. Ухвалено, щоб було одкинено нову міністрову постанову—про недопускання в університет семінаристів. В пункті 4-му додано поправку, щоб було поліпшено матеріальне становище учителів. В 9-й пункт внесено поправку, щоб початкові сільські школи були забезпечені земельним наділом. До пункту 16-го внесено доповнення, щоб було дозволено скінчити вчіння в університеті тим слухачкам, що раніш виданого циркуляра вступили до університету.

Під час розглядання обрахунку трат, виступив з промовою Ніселович. Промовець доказував несправедливість тих законів, що обмежують жидів при вступі до університету. Він говорив, що коли жидівська молодь ступила на революційний шлях, то причиною тому були ті утиски, що знає жидівська людність від російського уряду.

На другий день Березовський виступив проти промови Ніселовича і доказував, що неодмінно треба обмежити вступ в університет для жидів, бо

коли не буде того обмеження, то вся інтелігенція обжидовиться.

Далі було прийнято таку формулу, що-до кавказьких шкіл: беручи на увагу, що школи кавказької шкільної округи прийшли до занепаду тільки через те, що вони цілком залежать від кавказької адміністрації, а не від міністерства народної освіти, Дума визнає потрібним, щоб кавказька округа залежала від міністерства народної освіти.

Далі Дума прийняла без суперечок 15 дрібних законопроектів міністерства народної освіти.

Скінчивши обміркування обрахунку міністерства народної освіти, Дума вислухала доклад про асигнування 758,000 карб. на побільшення плати нижчим урядовцям поштово-телеграфного уряду.

Дума після коротких суперечок законопроект прийняла, зазначивши бажання, щоб в Думу було подано законопроект про загальне поліпшення становища всіх поштових урядовців.

Засідання 14-го Червня.

(Обміркування обрахунку не-земських губерній: Волинської, Київської, Подільської, Вітебської, Мінської і Могилівської).

Докладчик Глібов, (з Чернігівщини), доважує, що фінансова комісія, розглянувши докладно земські обрахунки, визнає потрібним, щоб у шістьох західних губерніях у Вітебській, Могилівській, Мінській, Волинській, Подільській і Київській, — було заведено справжнє земство, бо виявилось, що нагляд урядовий у сих губерніях тільки гальмував справу земського господарства.

Амосенок каже, що треба селянам Вітебської губернії зменшити земські податки.

Докладчик Глібов оповіщає таку формулу переходу до чергових справ: „Вважаючи потрібним завести в губерніях західного краю земське урядження, Дума переходить до чергових справ.

Без суперечок приймається обрахунок Вітебської губернії в 1,416,985 карб., обрахунок Мінської губернії в 1,575,096 карб.

На черзі обрахунок Київської губернії. Докладчик барон Черкасов повідомляє Думу, що фінансова комісія виключила з обрахунку Київської губернії кошти на будівництво шкіл. Князь Голіцин од імени союзу 17 октября заявляє, що октябристи бажають домогтися асигновки на будівництво шкіл.

Начальник управління по справах місцевого хазяйства заявив, що коли побільшити кошти на будівництво шкіл, то се побільшить селянські податки, а селяне в Київщині зазнали в минулім році неврожаю і мабуть зазнають його і в сьому році. Зважаючи на це, промовець пристає на постанову фінансової комісії і вислюється проти асигнування коштів на будівництво шкіл.

Проценко, теж пристає на постанову фінансової комісії.

Свящ. Трегубов і Коваленко (Київські) не згоджуються з постановою фінансової комісії і домагаються асигнування коштів на будівництво шкіл.

Дума асигнувала на будівництво шкіл в Київщині 277,932 карб. Увесь земський обрахунок в Київщині прийнято в 3,564,976 карб.

Розглядаючи обрахунок Могилівської губ., Дума добавила 2,000 карб. на допомогу „Товариству спільної допомоги вчителів“. Обрахунок Могилівської губернії прийнято в 1,459,874 карб.

Далі приймається обрахунок Подільської губ. в 2,793,580 карб.

Засідання закрилось о 6 годині увечері.

ВІСТІ.

◆◆ **Вибори до слав'янського з'їзду.** Петербургський комітет, що улаштує слав'янський з'їзд в Празі, зробив вибори кандидатів на цей з'їзд. Від октябристів намічено: Красовського, Шидловського, Петрова-Соловова, Шіпова і князя Трубецького; від мирнообновленців: Ковалевського та Львова; від правих: Бобринського; від кадетів: Мілюкова та Маклакова.

◆◆ **Число російських учнів за границею.** Газети подають відомості, що в минулому році в швейцарських університетах було 2458 російських студентів, у Франції 2,704, а в Германії 4496 студентів. Виходить що за границею російських студентів до десяти тисяч.

◆◆ **Становище студенток.** Рада професорів Московського університету постановила не виключати з університету слухачок до 15-го Липня; тоді скінчиться приймання проханнів од тих студентів, що мають вступити до університету. Коли до сього часу проханця професорівської Ради, (про те, щоб zostавить слухачок в університеті), не буде вважено, то з університету буде виключено 630 слухачок. На тім-же засіданні професорівської Ради зроблено постанову вдатися до міністра народної освіти з проханням, щоб дозволив у сьому році вступити в москвовський університет семинаристам.

◆◆ **Опит студенток.** Редакція журналу „Союз женщины“ розіслала професорам всіх університетів картки з питаннями: 1) Чи мають слухачка потрібну наукову підготовку до слухання лекцій в університеті? 2) як беруться слухачки до своїх наукових праць? 3) Які наслідки екзаменів і практичної праці слухачок? 4) Чи законне й розумне домагання жінок вчитися в університеті, а коли ні, то через що?

◆◆ **Зловжитки урядовців.** Ще в 1906 році Варницький, чиновник канцелярії головного управителя землеробством, подав кн. Васильчикову ра-

порт;—там він писав, що начальник відділу департаменту, Лисенков, і його підручний Тереховко здають в аренду казенні землі не селянам, а місцевим поміщикам, а ті вже здають селянам від себе, за побільшену ціну. Ще перед тим чиновник Варницький писав у газетах, що Тереховко дав сам собі „ваграду“ невідомо за що, забравши для того гроші вдов і сиріт. Міністерство хліборобства замість того, щоб покарати винуватих урядовців, посадило Варницького в дім божевільних, а крім того канцелярія головного управителя почала позивати Варницького, за те, що буцім то він бажав убити Тереховка. Суд не признав Варницького винуватим і звелів випустити його з дому божевільних, бо Варницький був зовсім здоровий. Варницький почав домагатися, щоб йому було вернуто посаду і товариш головного управителя признав, що йому слід повернути права.

◆◆ Ревізія Соловецького монастиря. Особлива комісія, на чолі з архимандритом Тихоном, скінчила ревізію Соловецького монастиря. Комісія звернула найбільшу увагу на будівання ченцями пароплава. На цей пароплав витрачено багато коштів, але, як виявилось, він зовсім не придатний до плавання.

◆◆ Праця тюремного управління. Газета „Русь“ подає відомості, що головне тюремне управління, щоб трохи спорожнити тюрми, має такі наміри: 1) Скористуватись островом на Байкалі, щоб він замінив собою Сахалін. 2) Построїти в різних городах Росії нові тюрми і прилаштувати до сього до-які приватні будинки. 3) Вивести на літо велике число арештантів на роботу і збудувати їм окрім арештанських казарм.

На Україні.

◆◆ Міністерський наказ. Міністерство внутрішніх справ вдалося до адміністрації з наказом, щоб були подані відомості про тих осіб, що вислані в сьому році з Київської, Подольської й Волинської губерній.

◆◆ Напади на поліцейських. В Борзні, Чернігівської губ., вночі проти 10 червня було вбито кілька урядовців. Убито судового розсильного, стражника, городского і поранено помічника справника Рачинського.

◆◆ Нещасна подія в Лук'янівській тюрмі. 13-го Червня в Лук'янівській тюрмі, в Києві, часовий застрелив політичну арештантку Шерстневу. Часовий поясняє, що Шерстнева, стоячи біля вікна, подавала дзеркалом якись-то знаки тим політичним, що стояли біля вікна навпроти неї.

◆◆ Закриття монархичної читальні. Монархичні спілки в Полтаві зробили постанову—закрити монархичну читальню, бо хоч в читальні дозволя-

лося дармо читати газети й книжки, але читачів було дуже мало, а до того ще й грошей немає на держання тієї читальні.

◆◆ Закриття чорносотенського кіоску. В Кобеляках (у Полтавщині) закрилася ятка з книжками місцевого відділу „союза руського народу“, бо на „патріотичні“ книжки й газети зовсім не було прбдажу. Прибутки від продажу були такі дрібні, що за них не можна було заплатити й тому хлопцеві, що торгував у ятці.

◆◆ Судова справа про вбивство генерала Полковникова в Полтаві. В Київський військовий суд знову прислано справу про вбивство Полковникова. До цієї справи додано новий акт обвинувачення, бо ті люде, що судилися за вбивство Полковникова, обвинувачуються ще по 102 статті карного закону за належність до організації соціалістів-революціонерів.

◆◆ Скарга, не задоволена Сенатом. Харківська Судова Палата одержала повідомлення, що Сенат не задовольнив касаційної скарги в справі колишнього священника Товкача й інших, засуджених на 3 місяці до тюрми за сільсько-господарську забастовку в Диканьці, і вчителя реальної школи Яременка, засудженого на 1½ року до кріпости за належність до селянської спілки. Всі вони будуть одсиджувать присуджений строк.

◆◆ Зловжитки на залізницях. Не дуже давно в Київськiм жандармськiм відділі було одержано відомості, що на південно-західній залізниці панують великі непорядки при вживанню дарових білетів. Потрушено було служителя Третяка і виявилось, що Третяк продавав дарові білети, видані залізничним служащим; в його знайдено й багато листів з проханням добути білета.

◆◆ Дарові білети на залізницях. Міністерство дорог має зробити постанову, щоб служащим на залізницях зовсім не видавалися дарові білети для проїзду. Такі білети будуть видаватися тільки міністрові, його товаришів, начальникові управління та „чиновникам особых порученій“. Всім іншим служащим на залізницях, замість білетів, будуть видаватися на проїзд—гроші.

◆◆ Запитання Губернатора. Київський губернатор запитує місцевого поліцмейстера, чи правду писано в газетах, що в охранный відділі служили шпигунами учні середніх шкіл? Про це запитує й попечитель Київської школьної округи.

◆◆ Переіменування Комерційних курсів. 13-го червня директор київських комерційних курсів, професор Довнар-Запольський, одержав від управляючого шкільним відділом міністерства торгівлі й промисловості повідомлення, що міністерство вдалося до Сенату з проханням, щоб Комерційні курси було переіменовано в Комерційний Інститут.

◆◆ Учительська семінарія в Умані. Київський губернатор затвердив протокол уманської городсь-

кої думи про те, щоб одкрити в Умані учительську семінарію.

◆◆ Грабіжний напад. На станцію Гуляй-поле (в Катеринославщині) напала ціла шайка грабіжників. Частина їх орудувала в конторі, а частина чатувала з-околя і не дала змоги й тим, хто вискочив, повідомити про грабіж (а телеграфний провід у конторі було порвано). Гроші в конторі забрато, грабіжники втекли.

В Галичині.

Присуд Січинському.

17-го Червня у Львові відбувся суд над Січинським, що вбив галицького намістника Потоцького. В цей день Львів мав не звичайний вигляд. Вся вулиця, де відбувався суд, була запружена військом, жандармами й поліцейськими. В суд пускалися тільки по білетах. В 9-тій годині ранком розпочалась судова справа. Акт обвинувачення було прочитано на польській мові і на попсованій українській. Після того говорив сам Січинський; він розповів про стан українського народу під правлінням Потоцького і про своє психічне становище, що повело його на вбивство Потоцького. Закінчив свою промову він так: „Потоцького жалю мені, як чоловіка, але ж за його життя я одважився дати своє. А він же нажився, коли я ще й не починав жити. Правда, за ним плаче жінка й діти, але за їх сльози стануть сльози моєї матері й сестер. Свого вчинку не жалую і винуватим себе не почувую“. Обороняли Січинського шість оборонців-українців. Судили Січинського 12 присяжних, дванадцять польських поміщиків. Всі вони одногослоно винесли присуд: „покарати на смерть через повішення“. Д-р. Левицький заявив, що оборона подає касацію до найвищого суду. Січинський вислухав присуд спокійно.

Культурне огнище.

В той час, як на Україні панувала заборона на все, що тільки мало хоч ознаку українства, не можна було говорити про гуртову працю на користь несвідомого українського люду. Але ті часи минули. Хоч великих вільностей українське громадянство й не добуло, але зникли заборони на українське слово, для українського громадянства з'явилась де-яка можливість гуртуватись для загальної культурної праці. Полегкості викликали сподіванки, що українське свідоме громадянство напружить всі свої сили, щоб використати все, що дозволяють ці вузькі межі, що воно, забувши про партійні й особисті сварки, відшукає свій шлях до

культурної праці, такий, що по ньому підуть разом всі до одної мети:—освіги темного люду й пробудження його приспаної національної свідомості. Шлях до загальної культурної праці було знайдено,—то були т-ва „Просвіти“, що самою своєю назвою показують своє завдання. Українське громадянство тепер мало вже свої культурні огнища. Ці огнища ждали тільки працівників, здатних відгукнутись своїм серцем на братерський заклик і стати до загальної національної просвіти, до утворення своєї культури. Але не всі однаково розуміли справу народної освіти і тому не все українське свідоме громадянство стало з своїми силами до праці „Просвіт“.

Партійна ворожнеча, особисті непорозуміння і т. и. не дали змоги з'єднатись українському громадянству коло того просвітнього огнища, не дали змоги виробити їм такий план для культурної праці, що не протиречив-би завданням тієї чи іншої партії. Через це, коло Просвіт працювали і працюють лише невеличкі гуртки українців, таких, що не зв'язані партійними умовностями, таких, що ставлять культурну працю вище особистих відносин. Це помічається в усіх „Просвітах“, а особливо в „Просвіті“ Київській. В Києві, в осередкові України, де найбільше згуртовані культурні сили, можна було сподіватись, що „Просвіта“, яко культурне національне огнище, зверне на себе найбільшу увагу цих культурних сил і буде в їхніх руках найкращим знаряддям для поширення освіти серед української людности. Але вийшло так, що в Києві дуже мало знайшлося людей, прихильних до „Просвіти“. Дивне з'явище! Можна ще зрозуміти, коли де-які українці не привертались до „Просвіти“ через те, що не визнавали національної освіти без політичної, але було і є не мало таких, що ставляться неприхильно до „Просвіти“ тільки через особисті відносини до кого небудь з членів уряду „Просвіти“. Число перших, а особливо других досить значне і діяльність „Просвіти“ підтримується незначним числом людей, що вживають всіх заходів для справи народної освіти, але все-ж їхня діяльність не може бути такою значною, як вона могла-б бути, коли-б до праці приложило рук далеко більше людей. Коли в діяльності цього невеликого гурту, що працює на користь рідного краю, й трапляються иноді помилки, то дивуватись тому не приходиться, бо в усякій ділі бувають помилки, а от стає дивно, коли иноді найдрібніша помилка розмальовується і виноситься на сторінки газет. Це стає дивним ще більше,—коли та сама часопись, що вважає потрібним негайно ж подати відомості про яку небудь помилку в діяльності „Просвіти“,—ніколи не подає відомостів про щось добре з діяльності «Просвіти». Коли-ж це є незадоволення взагалі діяльністю т-ва, то, здається, з цим можна було-б боротись иншою зброєю і з кращими наслідками,—це стати ближче до самої справи і

тут-ж вести боротьбу, виступати проти тієї діяльності, що здається комусь помилковою.

Це вже дуже добре зрозуміли наші брати Галичани, що цілком відмінили свій попередній погляд на діяльність т-ва „Просвіта“ у Львові. Нагадаємо тут про попередню діяльність Галицької „Просвіти“ і про відношення до неї поступового демократичного громадянства.

З початку заснування т-ва „Просвіта“ в Галичині,—по селах почали відкриватися її читальні, що були здебільшого під доглядом сільського духовенства. Через це книжки в читальнях були трохи чи не всі пройняті клерикальним духом. Книжки видавалися Просвітою переважно побожного змісту. Який дух панував не тільки в читальнях, але і в усіх т-ві, показує хоч би один той випадок, коли львівська Просвіта не прийняла до видання брошури Загірньої „Про орлеанську дівчину“ тільки через те, що там між иншим огуджується те духовенство, що засудило на смерть Жанпу д'Арк...

Звичайно, що така діяльність Галицької Просвіти викликала незадоволення серед поступового-демократичного громадянства і з Просвітою почалася боротьба. Одним із способів боротьби було завладання радикальною партією в тих місцях, де були Просвітянські читальні. „Народніх Спілок“, що мали знесилювати вклерикальний дух, ширений „Просвітою“ поміж Галицьким українським громадянством. Час ішов, а наслідки від тієї боротьби для демократичного громадянства були такі малі, що люде почали губити віру в таку боротьбу...

І от тепер ми бачимо таке з'явище: та радикальна галицька партія, що вважала для себе чимсь страшним брати участь в діяльності „Просвіти“, тепер закликає всіх своїх однодумців записуватись у члени Просвіти. В часописі радикалів „Громадським Голосі“ читаємо таке: „Тепер відносини змінилися і то на-ліпше. І люде і державні урядники научилися відрізати культурну роботу від політики. „Просвіта“ стала нашим загальнонаціональним, а не партійно-народоцевцьким товариством“. Згадуючи про виступ з промовою на загальних зборах „Просвіти“ члена радикальної партії Ів. Макуха, та часопис далі пише: «Се дуже потішаючий знак, що найдіяльніші члени нашої партії, признаючи „Просвіту“ нашим загальнонаціональним товариством, хочуть працювати над її могутнім розвитком. Бо се зробить *кінєць розтічі в нашій культурній роботі* і дасть нам в будучині велике *спільне огнище*, в яким зійдуться сили всего здорового українства».

З наведеного уступу видно, як відминилося відношення галицького демократичного громадянства до „Просвіти“. Всі ті, що бажають як найкраще використати „Просвіту“ для українського люду, записуються в члени т-ва і вживають всіх заходів, щоб діяльність „Просвіти“ йшла тим най-

кращим шляхом, що на своїй широчині дає змогу працювати людам різних політичних поглядів.

Коли демократичне громадянство Галичини призвало можливим і навіть бажаним працювати в Галицькій „Просвіті“, то наше громадянство вже й зовсім не має підстав ухилятися од праці в Київській „Просвіті“. Діяльність Київської Просвіти з самого початку й до останнього часу стоїть на демократичнім ґрунті і коли цей демократизм не виявляється в повній мірі, то, як ми знаємо, винна в тому не Просвіта. Видання Просвіти всі признаються для народу і коли зачіпають яке питання політичне або економічне, то розглядають його тільки з демократичного погляду. Просвіта впоряджала не мало лекцій для неосвіченого люду (про людське тіло, про вулкани, про грамофони, про халеру т. и.) і проти змісту цих лекцій неможна зробити ніякого закиду.

Взагалі Київська Просвіта за увесь час свого існування не виявила в своїй діяльності нічого протидемократичного і через те—все поступове українське громадянство немає ніякої радії ухилятися од Просвіти, корисної громадської установи.

Ми бачимо, що в той час як діяльність галицької Просвіти все більше поширюється, як число її членів значно збільшується, в Київській Просвіті більша частина членів не платить членських вкладок і нічим не допомагає її діяльності.

Щоб показати, як відновляється, або краще сказати поповняється Товариство „Просвіта“ в Галичині, подамо тут уступ з 11 числа часопису „Письмо з Просвіти“ про загальні збори т-ва в 1908 році: „Велика саля „Народного Дому“ була виповнена членами Просвіти, що прибули на загальні збори з різних кутів нашої Галичини. І кого тут тільки не було! В різних строях та убраннях—від жовнірських кабатів, до красної, свобідної гуцульської одежі. І селяне, і міщане, і священники, й світські, і професори, і ремісники,—всі прийшли, всі сиділи рядом, всі творили одну цілість. І звели їх тут до купи не власні інтереси, а одно всім спільне бажання добра народу“.

Зовсім не таку картину бачили ми на останніх загальних зборах Київської Просвіти. Головною причиною до сього, звичайно, слід вважати зверхні перешкоди, що не дають Просвіті працювати так, як сього бажалось-би; але все-ж, і при тих утисках, на загальних зборах могли-б бути „і селяне й міщане, і професори й робітники“, коли-б тільки діяльність Київської Просвіти однаково підтримувалась всіми свідомими українцями, коли-б наше громадянство, вивчене досвідом Галичан, зрозуміло важливість поєднання в великій справі. Коли-б це зрозуміло наше громадянство, то й зміст розмов зібраного Т-ва був би инший.

А то й саме обміркування справ Товариства на загальних зборах ішло не в тім напрямку, як би слід було: замість обміркування головніших

чергових справ, усієї поважної праці, що Товариство має перед собою на сей рік, збори витратили дорогий час на дрібні перекори, на обміркування, чи слід, чи не слід висловити подяку такій то комісії і т. д. А того шляху, яким має йти Просвіта в своїй діяльності—загальні збори так і не визначили, отже Просвіта в своїй діяльності має йти помацви. І так вона йтиме до того часу, доки наше громадянство не стане вище партійности, вище особистих відносин і погодиться на однім загальнім бажанні: єднатись для культурної праці на користь українського люду.

Гр. Шерстюк.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Припинення часописі „Світова Зірниця“. Редакція українського тижневика „Світова Зірниця“ повідомляє своїх передплатників, що, через недостачу грошей, „Світова Зірниця“ з 1-го юля (липня) сього року припиняється зовсім. Тих рокових передплатників, що бажать одержати гроші за друге півріччя, редакція прохає написати про це і гроші будуть вислані. Разом з тим редакція прохає не спізнатись, бо вона до 1-го липня закінчує рахунки.

◆◆ Каталог українських видавництв Українські видавництва мають що року видавати свої спільні каталоги. Незабаром має бути нарада всіх українських видавництв, де буде вироблено умовини для всіх тих, що забажали-б містити оповістки про свої книжки в тих періодичних каталогах.

◆◆ Видання т--ва „Просвіта“. В Києві незабаром вийде з друку книжка, видання „Просвіти“, „За рідний край“—(оповідання про Орлеанську дівчину Жанну д' Арк, написала М. Загірня. Крім того Просвіта заходжується коло видання великої історичної повісти Костомарова „Чернигівка“. Ця повість написана російською мовою і продається по 1 карб 50 коп., а Просвіта має видати се оповідання в українським перекладі й продавати не дорожче, як по 40 коп.

◆◆ Нова книжка в Галичині. В Галичині незабаром має вийти така книжка: *Українсько-польська справа в австрійським парламенті*,—промови послів Остапчука, Г. Дашинського та С. Вітика. Ці промови було сказано в австрійському парламенті. До промов приложено додаток: „Як московський яничар Глібовицький плював в лице своему народові“.

◆◆ Передруки з „Рідного Краю“. В 11 і 12 чч. часописі Галицької „Просвіти“—„Письмо з Просвіти“ передруковано з „Рідного Краю“ оповідання Омелька Островського „Хведоркова Груша“. В ч. 12 Галицької радикальної часописі „Народня Справа“ передруковано з „Рідного Краю“ передову статтю „Чорна Хмара“. (Джерело зазначено).

◆◆ В часописі „Тавричанин“, що виходить у Криму, в Сімферополі, передруковано з додатку Рідного Краю, „Молодої України“, дві приповідки „Дотепний хлопчик“ та „Премудра приповідка“. (Джерело зазначено *).

◆◆ Український театр у повітах. В Галичині, Жидачеві, члени товариства „Сокіл“ ставили народну мелодраму (драму з музичними вставками) в 5-х діях С. Мидловського „Капраль Тимко“.—

У Веприку (гадяцького повіту, в полтавщині), прихильники драматичного хисту грали, з добродійною метою, п'єсу „Ніч під Івана Купала“, М. Старицького. Вепричане zostалися грою дуже задоволені і пишуть в Гадацькій газеті, що вони бажали-б і частіш мати таку втіху.

Українська театральний захід в Швейцарії.

(лист із Берна).

У неділю, 7-го Червня, довелось мені бачити тут українську п'єсу; ставили її на користь трьох студентів, що не мали чим заплатити за лекції в тутешньому університеті.

Ставили „Назара Стодолю“ Шевченка. На білеті моему було написано, що грати почнуть у восьмій годині вечора. В назначений час я був уже в світлиці маленького ресторану на краю города. Люде почали потроху збиратися, але ніде не чути було української мови, не видно гарного українського вбрання. Підумав собі, куплю програмку, то там і своє слово почую: се-ж така український спектакль, то може й кассірка,—що папевне брала участь в лагодженню його,—одповідь мені рідною мовою. Беру програмку й питаю: „скільки коштує“?—„По желанію“,—чую відповідь... Більше стиснулось мое серце. Яка-ж то буде українська гра, коли ніде не чути й слова українського?.. Ну, та може-ж таки українці будуть на сцені!..

Програмки написано—мовою російською.

В половині дев'ятої години залунав другий дзвінок, і піднялася за сценою метушня: чути було якісь-то співи, згуки мандолини...

Аж ось здіймається завіса. Дивлюсь—і дивуюсь! Якась західно-європейська кімната 18-го віку. Де-не-де висять рушники. Що-ж це воно таке? Нащо виставляти українські побитові речі, коли не додержувати обстанова? Чому-ж було не поставити

*) Зовсім нічого не маємо сказати проти передруків: нехай наша праця йде на користь і иншим читачам! Але бажано, щоб шановні редакції зазначали, звідки вони беруть те, що передруковують. Звісно, річ іде не про малі зв'язки то-що,—се дрібниця,—а про цілі розправи та оповідання. А то-ж, напр., редакція „Письма з Просвіти“, взявши з Рідного Краю ціле оповідання Омелька Островського, (Хведоркова Груша), не була ласкава зробити примітку, звідки те оповідання взято. Може бути, що се трапляється випадково; отже бажано в сій справі більшої уваги з рук редакцій. *Ред.*

якого звичайного російського водевіля, або й скількох,—може се було-б придатніше, та й мета була-б досягнена ще й краще. Очевидно, російська інтелігенція, а надто еміграційна, ще не відреклася від свого відношення до українства, не звикла вважати його за серйозний національний і політичний рух.

А кожний раз, коли бачиш таке відношення, защемить серце...

Перейду тепер до виконання п'єси. Тут треба сказати, що учасники, видно, покляли немало праці,—досить добре знали свої ролі; хоч при тім в де-яких місцях почувалась непевність в вимові,—та й у словах помилки були. Звісно не можна було до звичайних виконавців привладати тієї мірки, що прикладається до справжніх артистів. Хори пройшли досить дружно й гарно. „Хазайка“, що має, очевидно, чималий голос, гарненько проспівала свою партію. Не погано справився й Назар Стодоля. Гарно теж проспівав кобзарь думу про Морозенка.

Вечір дав добрий дохід.

С—р. Д—в.

Конкурс.

Видавництво „Український Учитель“ оповіщає конкурс на історію української літератури. Умови конкурсу такі: 1) Рукопис має бути присланий не пізніше 31 декабря 1909 року, на адресу: Полтава, Петровська площа, № 14 М. А. Дмитрієва. 2) Обсяг твору має бути 10—12 друкованих аркушів, рахуючи аркуш в 50 тисяч літер 3) За працю, признану годящою до друку і найкращу з усіх присланих, видав. „Укр. Уч.“ дає 500 карб. і має право першого видання книги. 4) Щоб розглянути рукопис, вид. „Укр. Уч.“ закличе журі з 3-х душ,—знавців укр. літератури й мови 5) Про результати конкурсу оповіщає видавництво в газетах не пізніш половини 1910 року.

Разом з цим видавництво подає програму оповіщеної праці.—Автори можуть робити в тій програмі зміни й додатки, але з тією умовою, щоб: а) вся книга була не збіркою окремих нарисів, а одним цілим твором, що в *хронологичному* порядку має показати розвиток українського письменства; (вигляд по oddілах літератури—поезія лірична, драма, повість т. и. не доволяється; б) щоб показано було національну основу й прикмети письменства, а також і впливи на його від сусідніх літературних течій й напрямки в нашому письменстві; в) щоб вяснено було ідейні, і чисто літературні течії й напрямки в нашому письменстві; г) щоб вяснено було органічний зв'язок між старим письменством (до Котляревського) і новим (з Котляревського); д) щоб нове письменство (з

Котляревського) розглянуто було в ширшому масштабі, ніж старе.

Мова викладу повинна бути чиста, народна і якомога більше популярна.

ПРОГРАМА:

Старе письменство.

Християнство і перші початки школи й письменства; аскетичність того письменства і неприхильність до народнього перекладу. Впливи народньої поезії і чужонародні. „Слово о полку Игоревом“. Літопись. Історичні оповідання й житія. Апокріфи. Паломництво. Стара повість. Вплив татарського нападу.

Поєднання з Литвою і письменство литовського періоду. Поєднання з Польщею, становище просвіти у нас і там. Церковна унія. Братство, школи і друкарні. Літературна боротьба проти унії й католицтва. „Пересторога“, Х. Бровський, М. Смотрицький, І. Вишенський, П. Могила і початок академії. Шкільні книги. Літописи, збірки прав і статутів. Повість. Перші інтермедії Я. Гаватовича.

Хмельницина та її впливи. Літописі (самовидець, Величко й ин.). Віршова література (релігійна, історична, про кохання), зв'язок між нею й народньою поезією (думи кобзарські й ин.) Релігійна й світська драма й вертеп.

Скасування гетьманщини й Січі. Поступовна денаціоналізація школи й письменства. Початок заборон укр. письменства. Сковорода. Кліментій Зіновійв. Течія народньої мови в письменстві. Автори віршів—попередники Котляревського.

Нове письменство.

I. Котляревський, його корні в минулому і вага для будущего. Впливи од збірок нар. поезії (Цертелев, Максимович, Лукашевич), впливи од укр. течії в польському та московському письменстві. Харьківський гурток письменників, їх журнали й альманахи. (1816—1837). Гулак-Артемовський, Срезневський, Метлинський, Макаровський, Корсун, Гребінка, Квітка та його повісті—перші в європейській літературі повісті з мужицького життя.

Початок діяльності Шевченка, Куліша й Костомарова. (1838—1840). „Кобзарь“. Кирило-Мефодієвське братство і катастрофа 1847 р. Нові заходи з половини 50-х р.р.; нові твори Шевченка, книги Куліша, праці Костомарова, Максимовича, Бодянского. Нові письменники (з 1857) і М. Вовчок, Л. Глібов, Д. Мордовець, П. Кузьмерко, Г. Барвінок та ин. „Основа“ і „Чернигов. листок.“ (1861—1863) та їх співробітники, опріче названих, Стороженко, Свидницький, Кулик, Номис, Ковиский, Руданський. Книжки для народу. Напади на укр. „сепаратизм“ і заборона 1863 р.

II. Літер. діяльність, під впливом заборони,

переходить до Галичини. Її становище літературне й національне до Шашкевича.

Шашкевич, Вагилевич та Головацький, та їх альманах (1837). 1848, перша газета „Зоря галицька“, „собор учених“ і мертвота літератур. руху до 1861 р. Його оживлення під впливом конст. ладу й поезії Шевченка. Нові журнали: „Вечерниці“, „Мета“ й ин. О. Федькович. У цей час письменники з України рос. переходять з своєю працею до Галичини. (Куліш, Кониський, Г. Барвінок, Руданський,) працюють там разом з Галичанами (Млака, Вахнянин, Климкович, Зоревич, Верхратський, Партицькай та ин.)

1866 р. в Австрії. Московофільство. Народовці, їх „Просвіта“ і журнал „Правда“ (з 1867 р.) та його співробітники.

Тут починають свою діяльність Левицький-Нечуй. Старицький, Драгоманов, Мирний—їх праці. Київський гурт, „Юго-западный отдѣл Географ. О—ва“, Драгоманов. Заборона 1876 р.

III. Діяльність Драгоманова за кордоном. Вплив його на галичан (Павлик, Франко). Де-яке оживлення літ. діяльності в Галичині,—література 80-х років. Занепад літератур. роботи на Україні рос. „Київ. Старина“.

Український театр та його діячі: Кропивницький, Старицький, Тобілевич. Куліш і його нова роль. Щоголев, О. Пчілка, Манжура, М. Комаров та ин.

Дев'яності роки. Радикали й народовці в Галичині і відгуки цього на Україні рос. Праці Драгоманова, Франко і його діяльність. Л. Українка, В. Самійленко, Т. Зіньківській, Б. Грінченко, А. Кримський, П. Грабовський, Н. Кобринська та ин. Молоді письменники: Стефаник, Мартович, Кобилянська, Ефремов, Винниченко та ин. Наукове т—во ім. Шевченка і проф М. Грушевський. Скасування заборони 1876 р. і нова преса.

Голова видавництва *Гр. Шерстюк.*

Секретарь видавництва *М. Редька.*

М а т и.

Онде, бачиш, до півночі
Тихо світиться вікно,
Ото мати за дочкою
Там сумус вже давно...

Тяжко-важко плаче, тужить
І кляне себе вона,
Бо дитиноньки своєї
Відцуралася сама.

Богу молиться, благає:

«Покарай мене, Святий!

«Та пошли моїй дитині

«Вік щасливий молодий.

«Ти-ж, голубко моя мила,

«Будь щаслива.. прощавай!..

„Та свою безщасну неньку

„Проклинать не поспішай!

„Коли ти мене згадаєш,

„То до неньки завітай,

„І чого вона від тебе

„Відцуралась, розпитай;

„І тоді, моя ти зоре,

„Що захочеш те й чини,

„Чи прости мене, як можеш,

„Чи на віки прокляни.

„Як умру-ж, моя дитино,

„Знай: багато пролила

„Гірких сліз я—і до смерти

„Кару тяжкую несла“..

Людмила Волошка.

Житомир.

СОЛОВ'ЯВИЙ СПІВ

(Оповідання).

Ми сиділи в садку чудовим весняним вечором. Весна подихала тим лагідним диханням уст своїх, коли вона тільки що відчинить чарівною рукою двері тепла, радощів, любови. Природа ще не розгорнула всіх днів своїх; вона тільки-що прокинулася, тільки-що почала творчу працю свою. Якесь вільне зітхання стояло в тихому, легкому повітрі, наповненому пестінням. Життя, нове, молоде життя чути було наоколо. Молоденька травиця навіть і при вечеровому світлі відбивала ярою барвою від чорної, ще вохкої землі. Садок стояв нерухомо, укритий більше цвітом, ніж листом, укритий тим білим та яснорожевим цвітом надії, ніжної, непорушеної краси. Сам соловейко, тим чарівним співом, розвивав той цвіт.. Тож пісня його едналися і з тим цвітом, і з прозорою блакиттю весняного неба; воля, щастя озивалися в тім співі!..

— Чуєте, як співа соловей?—спитала я свого товариша, що сидів задуманий поруч зо мною на садовій лавці під моїм чудовим каштановим деревом, що спускало віття над лавкою розкішним наметом.

— Чуєте, як співає соловейко?—попитала я вдру-ге, перебиваючи задуму свого сусіда, що зоставив моє перше питання без відповіді, либонь гадаючи, що то я так тільки сама-собі втішалась, а не питалась.

Тепер мій гость одповів—„чую“!.. Але в тім „чую“, в гомоні тієї відповіді, почула я немов якусь прикрість. Колиб то була сама журливість, я не звернула-б на те уваги: солов'ювий спів часом вивликає ніби якийсь-то жаль у душі... Що почує серце в тім світі, що спогадає воно, Бог знає; а тільки часом защемить на хвилину... Людям старішого віку таке почування найпаче відоме!..

Але-ж мій гість був чоловік ще зовсім молодий—і до того веселої, отвертої вдачі; отже сумний гомін його відповіді, а ще сумніший вираз його обличчя—здивували мене.

Либонь чуючи на собі мій здивований погляд, гість додав:

— Я не люблю солов'ювого співу! Я не можу його чути... мені стає так прикро!..

— Се що за химери?—спитала я, усміхнувшись:—чи то й вас обгорнув песимизм?—Я засміялась у-голос, не вважаючи потрібним здержуватись перед гостем, добрим знайомим.

— Ні, не песимизм!—одповів гість,—а так... се мені з якої пори. Я сам не знаю, чого саме солов'ювий спів нагадує мені одну дуже... прикру пригоду...

— Пригоду з вашого життя?—спитала я з цікавістю:—однак ваше життя здавалось мені таким рожевим!

— Ні, се не з мого життя пригода... Об-тім можна сказати, що й з мого... Се як судити!..

— Як же це? і не з вашого життя й з вашого! Ви-б уже розказали, що там таке!—Гість мій махнув рукою й умовк. Однак бачила я, що душа його була розворушена і либонь прагнула сама вимовити в щирій розмові те, що гнітило її десь там на самому дні... Отже, мені не трудно-було скількома обережними питаннями привести молодого бесідника до розповіді про ту пригоду, що „збавила“ йому той чудовий, милий солов'ювий спів...

— Та бачите,—почав він,—се було три роки перед сим, саме як я тільки-що скінчив університет. Скінчив я, як знаєте, юристом; місця ще ніякого не мав, але „зуду“ того було в мені багато. Маєте собі,—тільки що з лавки, голова повна всякими тими „правами“, і римськими, й руськими, й всякими; щось би таке робив, правив, розбірав би, здається, саму заплутану юридичну плутанину.

Так!.. А місця все таки не було ще ніякого і я сидів літо в селі, гостював тим часом у батька, немов на каникулах. Отак собі, пробував на лоні природи, відпочивав після сутужної науки останнього часу. Я собі ходив на проходу, мав де-яких знайомих. Коло мене, в хаті мого батька, священ-

ника, і в селі нашому, було тихо та мирно. Отож я „пови-що“ віддавався цілком життю посеред тієї благодаті.

Коли це трапилась і посеред тієї тиші одна пригода, що збаламутила її і збентежила всіх: в нашому селі сталося злочинство,—убили нагло нашого пана, поміщика нашого села.—„Як“? „хто“? „що“?—тільки й чути було проміж селян, а найпаче проміж сільської „інтелігенції“. Правду сказавши, ніхто якось там особливо не жалував пана, бо за життя свого не придбав він прихильности ні від кого,—ні від селян, ні від інших: був він старий понура, людина кріпацького строю думок, серце мав жорстоке; ходила чутка, що він навіть дітей своїх розігнав по світу,—не могли з ним ужитися,—а жінку навіть на той світ загнав своєю суворістю. Бог його знає, скільки в тому було правди, а тільки кажу—не любили його люде... Ну, а все-ж, як би не було, смерть його зірвала великий рух в цілій околиці. Як би не було—така пригода, таке злочинство: зарізано пана у-ночі, в його власній господі,—се пригода надзвичайна, така, що може вразити думку кожного!

Звичайно, мене, яко юриста, та ще тільки-ще спеченого, тая пригода найпаче зацікавила! А ще до того—поривала мене загадковість того злочинства: що не було ніякого сліду, *хто-б* міг заподіяти його! Пана знайдено—зарізаного, *чужою рукою*,—се було безперечно: горло перерізано особливим способом, ніде поблизу не було ножа, разом з калюжею крові видно було слід боротьби. Але хто й що—не відомо! Пан хоч був багатий, але дуже скуний і слуг держав мало, а сім'ї при йому не було. Отже ніхто нічого не чув, не бачив. Самий привід до нападу,—отой „мотив“ злочинства,—був загадковий: при забійстві не було нічого пограбовано. Хоч у пана були гроші, векселі і, як у всякій багатшій панській господі, де-які дорогі річі,—та все те зосталося ціле, не зачеплене, у столах, та по інших сховах. На віщо-ж і кому потрібна була смерть господарева?..

От питання, що цікавило всіх, що над ним даремно сушив собі голову присланий слідчий... і я. Еге, а! Я навіть пособляв йому писати. По правді сказавши, слідчий без уваги приймав мою ретельність, моє жадання допомогти йому; він часом з якоюсь недбалістю і навіть з якоюсь ніби призирилою посмішечкою вислухав мої речі, а далі почав навіть зовсім замітно одсторонятись од мене, од мого встравання в його діло. А отже се мене ще більше поривало, та до якої міри навіть зачіпало мій гонор. „Що справді!“—думав я собі, хіба я не такий юриста як він? Ну, він має вже посаду, років скільки працює; так щож з того? І я міг би бути на його місці, і я маю здатність та й потрібне знаття до тієї праці! Адже ж я не дурно учився тих самих „правів“ стільки літ. А повагу самого діла я теж добре розумію!“

Отак собі думаю, та й досадно мені робиться і кортить мене встрявати в ту справу; не дає вона мені спокою, бентежить мене!

От, знайдеться який знак від цвяха на рамі, або якась там ще одна пляма кривава поблизу того гаспидського таємного кабінету, де було зарізано пана,—то я вже просто сам не свій! Все міркую,—як то воно? що воно?...

Одначе, життя йшло своїм ладом: все навкруги мене робилося, як і перше, та й сам я не всеж уже тільки й займався тією злочинною справою. То сюди, то туди одбивався; якась мені розривка знаходилась.

Одного разу пішов я на полювання. Ще то воно й не час було ходити, бо пора така, що забороняється ще,—май місяць був,—ну а все-ж отак як підеш, то й рушницю з собою візьмеш: от, де-небудь сороку встрелиш, або шуляка налякаєш, чи-що... Іду я собі лісом, і собака мій Чуйко зо мною. (Я його так назвав, бо чуття в його було дуже добре,—мисливський собака був).

Ідемо лісом; гарно так навкруги,—весна в повній красі! лист молодий, такий свіжий, ядерний, дає таку милу прохолоду; під ногою така м'яка трава; пташки переспівуються в гіллі так бадьоро, так весело!...

Походив я по лісі. На сей раз нічогосінько й не підстрелив, але проходкою був задоволений. Іду собі, посиваю. Вихожу вже з лісу і схотілося мені пити, страшенно! бо находився я чимало, а день придався таки й дуже теплий.

Як раз підходив я до однієї оселі: так собі простий чоловік там жив,—у нас їх „будняками“ звуть. Чоловік той звався Байдиш; наймав він собі на довгий строк землю, „на чинш“, та й постройвся на їй невеличким двориком селянським. Я знав і господаря того, старого Байдиша; часом я заходив до його в хату, по якій небудь мисливській справі, або-що. Отже й тепер подумав я: зайду до Байдишів, попрошу в їх води напитися. Тільки прийшлося мені підійти до дворища не од воріт, а від огорожу. Переступив я через огорожу, та й іду попід клунею,—і як раз, повертаючи зза клуні, наткнувся на господаря і його сина: вони стояли вдвох під клунею, під боковою стінкою, немов притулились до неї, і щось вишком говорили проміж собою. Ступаючи по м'якому муріжку, я підійшов так тихо й несподівано для Байдишів, що вони уздріли мене тільки тоді, як я був уже зовсім близьенько біля їх. Вони обоє ніби сп'ятились; молодий Байдиш навіть кинувся, здригнувся ввесь, від тієї несподіванки. Коли я поздороввався, він одказав якось торопливо. Я не звернув на це особливої уваги, навіть сказав, сміючись:—А що? я вас злякав?...

— Чого „злякали“?—одказав старий Байдиш:—щож ми таке робили. щоб мали вас лякати?... От собі, вийшли з сином... Ходім, Андрію!—По тій

мові, старий подався до перелазу; Андрій теж пішов за ним.

— А я хотів у вас води попросити, напитися!—гукнув я наздогін.

— Так щож, ідть! там стара є в хаті, вона вам винесе,—одказав недбало старий.

Я зайшов до хати, папився води, поремовився скількома словами з старою Байдишкою,—так собі, з увічливости; вона гляділа в хаті малу дитину, поки невістка десь полола на грядках,—так вона мені сказала. Ну, і пішов я собі, подякувавши.

Біля самого дворика Байдишів була їх лука; та лука кинулась мені в очі,—така вона була в той час гарна: трава на ній була висока і вся ясніла квітками! Любо так було дивитися на неї.

Прийшов я до дому. Батько мій тільки-що вернувся з церковної сіножати;—вже в його тоді косили. Сівши зо мною, та з старою тіткою, нашою господинею, пити чай, батько все говорив про своє сіно: яка саме трава,—бо то була якась там сіяна,—та як він думає управитися з нею. А я йому й кажу:

— От у Байдишів чудова трава, отам на луці, під лісом! чудова!.. Тільки вони ще не думають косить, здається.

— Ну,—каже батько,—в їх не сіяна трава, ще рано косить. Прийде пора, покосять... Поспіють ще!.. Хоч правда, що їм тепер трудніш буде вириватись по господарству, бо старшого-ж сина нема.

— Як нема?—питаю я:—а деж він?—

— Та в турмі-ж.—

— Як у турмі? чого?—дивуюсь я.

— Та його-ж покійний наш пан запакував!—почав оповідати батько:—І по правді сказати, бог знає за що: піймав його зимою з хурою дров, нарубаних у панському лісі; ну, подав на суд,—Байдиша й присудили за крадіж на скількох там місяців у турму. Бог знає що! покинув чоловік сім'ю, жінку й малу дитину, в хазяйстві розстройство; та й сам чоловік уже пропащий, коли він побуде в турмі,—уже йому все збавлено!.. А за що пропадає чоловік, тільки подумати! за якийсь там нещасний візок дров!.. Всі Байдиші страшенно ремсвували на пана, страшенно кляли його! Та вже нехай Господь простить його думу: він уже одкутував усе!.. Деж—отак загинути: наглою смертю, без покаянія, від злочинницької руки!

Батько говорив далі, хитаючи головою, а в мене мов щось закипіло в грудях; так мені й ударила кров,—аж душно стало!.. Байдиші... пан... якийсь то „зв'язок“ відносин пана до тієї сім'ї... „запакування“ паном молодого Байдиша в турму... ремство всієї сім'ї... Все те спершу звимись-то обривчастими гадками плуталося в голові; але потім ті обривчасті здогади почали купчитися у щось ціле. „Щож!“—думав я,—хіба помста, шукання помсти не могло привести Байдишів до... позбав-

лення життя свого ворога, ворога цілої сім'ї? Адже не дурно вони „страшенно кляли“ його!..

Тут мені кинулася в голову одна думка, спогад про ту річ, що я на неї в свою пору не звернув ніякої уваги. Я не знаю, чого саме тепер, як батько розказував мені про Байдишів, про ту нещасну справу з дровами, в моїй думці так вразно встала та хвилинка, як я наскочив на старого й меньшого Байдиша під клунею: як вони про щось-то „змовлялися“ проміж собою, і як вони збентежились, коли я зненацька нахвтався... Тепер мені було навіть дивно, як я міг тоді не звернути уваги на все те?! Як я не завважив, що то була не проста собі розмова своїх людей, а вменно потайне змовляння, та „конспірація“; звичайне, Байдиші мають потребу в таких таємних перемовляннях десь вишком, щоб їх помешче чуми навіть свої хатні... Звичайне! саме йде слідство... знов сьогодні приїхав... вони про те знають, чують... Як же не бути таємним розмовам!

Я нічого не сказав батькові про свій страшний здогад; от—нічого не сказав! тільки знов перепитав про той суд, чи давно посадили Байдишового сина в турму і таке инше. Батько відповідав мені, зовсім не гадаючи про те, на віщо то мені треба було. Потім, утомлений за день, батько пішов собі зарані спати, а я... я не міг іти спати, хоч теж був доволі втомлений ходнею. Я все ходив по хаті з кутка в кутку, мотався як мотвило, та все думав, усе міркував своє... Присяду, навіть приляжу гарячою головою до подушки,—потім знов вірвуся, знов бігаю по хаті!

За скільки годин у мене вже ясно й твердо стояло в голові: *нашого тана обили Байдиші*. Найпаче стояло в думці обличчя молодого Байдиша, оті плечі, що затремтіли враз, вся ота перелякана постать його, як я бачив її, коли нагло наскочив на „змовляння“...

Я не міг більше zostаватися дома; я взяв шапку й пішов з хати. Мій Чуйко хоч якось певно, ніби дивуючись, поглядав на мене, однак теж чогось-то пішов за мною. О! я все пам'ятаю!..

(Кінець буде). *О. Пчілка.*

Питання співця.

То серце співало, то з серця лились

Вабливі, хоч змучені згуки!..

Чи вдячний нащадок згадає-ж колись

Співцеві страждання та муки?

Чи вдячний нащадок згадає той час,

Як всі ми вставали з неволі,

Як довго гнітили та мучили нас

На ріднім заповіданім полі?

Смоленськ.

Грицько Чупринка.

* * *

В чужим полі жито
Молодиця жала,
А хворе дитятко
У снопах лежало:
Стогне, тяжко динше,
Палає та в'ється.
Жне вона, а серце
На шматочки рветься..

„Вже мені не жати!“.

Серп на сніп поклада,
Сіла край дитяти,
Та й засумувала.
Сонечко пекуче
Над землею сяло,
І сльоза гаряча
По виду збігала...

Журливий.

Іскорость.

В чужих краях.

◆◆ З'їзд поступового славянського студентства. В Чеській Празі відбувається тепер з'їзд слав'янського студентства. Приїхали посланці від студентських спілок мало не всіх слав'янських народів. Найбільше на з'їзді посланців українських, — 20 душ; в тім числі з російської України: 9 душ з Київ'я (від університету 2, від політехникума 1, та одна курсістка від української громади з вищих жіночих курсів), з Харькова 1, з Одеси 1, з петербургу 1 і з Дорпату 2.

Посланці поодиноких народностей згуртувалися в автономні національні відділи, що виробляють відчити й постанови на з'їзді. Головою української секції вибрано Київського студента, Микола Залізняка.

◆◆ Вартість Сахаліна. Письменник Немирович-Данченко подає відомості в газеті „Рус. Слово“ про вартість тієї частини Сахаліна, що Росія віддала японцям. Найбільші коштовності Сахаліна — в нутрі землі; але й рибальство дає дуже великі прибутки. В 1907 році рибальство дало прибутку на 6,600,000 карб. Немирович пише, що японський вчений Ходтано вирахував, що за 5 літ Сахалін своїм рибальством дасть прибутку Японії на 80 мільйонів карб., а ще більш Японія добуде від кам'яного вугілля та інших гірських здобутків. Японці знаходять на Сахаліні дуже багато всяких

коштовних річей і вважають Сахалин за надзвичайно користну країну; тоді як Росія вважала Сахалин „проклятим островом“ і нічого від нього не сподівалась.

ДОПИСИ.

С. Мануйлівка. (Новомосков. пов., Катеринослав. губ.). В с. Мануйлівці засновано відділ катеринославського г—ва „Просвіта“. Заснували сей відділ спільними силами селяне і робітники з залізничної майстерні. Заходи коло цієї справи робились ще з весни минулого року; тодіж подано і прохання на відкриття відділу «Просвіти», але „по непредвидѣннымъ обстоятельствамъ“ ця справа здійснилась тільки тепер. Здійснилась, та тільки не зовсім. Завдяки лихому станові теперішнього економічного життя, справи посуваються дуже мляво. Цілий 1907 рік майстерні робили три або чотири дні на тиждень, а з 3-го Червня сього року багато робітників роштаново, через те, що мало було зарібку. А що вже говорити про селян, то які там їх вжитки! більш того, що злиднів годують... Через це членські внески надходять дуже мляво;—це раз, а друге те, що заможніші селяне й робітники відносяться до „Просвіти“ дуже не прихильно; а третє—в нас немає освічених привідців для цієї справи: з 30 чоловіка, що доси записались членами, нема ані одного чоловіка з освітою.

Одначе 22 Травня відбулось перше загальне зібрання нового товариства. Зібрались в селянській малесенькій хатині, так що не могли всі 30 чоловік вміститись. На сьому зібранні вибрано Раду і ревізійну комісію. Рада г—ва подала прохання на одкриття бібліотеки-читальні, а тим часом збираються книжки для бібліотеки. Праця поки-що виявляється в росповсюдженню українських книжок. Надалі Г—во думає будувати власний будинок,—щоб там могли відбуватись театральні вистави, та читання лекцій; але біда, що грошей обмаль... 2-го Червня збиралась Рада Г—ва. Радились про біжучі справи, між иншим і про бібліотеку. Зважаючи на те, що сливе всі члени одержують українські часописи, а де-котрі то й по дві три, рішили виписати поки-що тільки „записки київського українського Наукового Товариства“, а инші часописи українські буде виписано, коли знайдеться хоч яке небудь помешкання. Головою Г—ва обрано Дем'яна Чепура, скарбником—Феофила Ларина, а писарем Г. Татарина.

Г. Краснопільський.

Лубні. (До справи „Лубенської самооборони“). Як уже відомо нашим читачам, в Лубнях з другої половини 1907 року судовий слідчий по найважніших справах лубенського Окружного Суду розпочав слідство про „Лубенську самооборону“,

що існувала ще в так звані „часи свобод“ 1905 року—з відомо місцевої поліцейської влади і навіть з дозволу полтавського губернатора. Та не вважаючи на те, судова влада розпочала справу, ще й ніби-то справу величезної ваги. Справа ця почалась ніби-то з чийогось доносу і з самого початку було покликано до відповідальности колишнього посла до 1-ої Державної Думи, Володимира Шемета, та ще помічника присяжного адвоката Левіцького, студента Коренецького, Ф. Шпака, Лобасова і скількох жидів: Л. Шіпеля, д. Шефтеля й инш. Перших трьох було після арешту випущено на волю під заставу (по 10,000 карб. за кожного), а потім їх знову посажено в турму і тільки Лобасов остався на волі, під заставою 3,000 карб. Ще давніш, року 1906, в Лубнях було заарештовано гурток ніби-то соціалістів-революціонерів; Київський воєнний суд був уже осудив їх, але справу було передано на новий розгляд, а потім, з наказу міністра справедливости, їхню справу прилучено до цієї. Потім, (теж раніш, ніж розпочалась теперішня справа), заарештовано було в д-ія Голоборотька, під час якоїсь гулянки, іменин чи-що, цілий гурток гостей, з друкарнею, привезеною того вечора у двір до Голоборотька; цих заарештованих теж притягають до тієїж справи самооборони. В початку сього року всіх заарештованих було одправлено з Лубень в Полтавську тюрму, бо вони нібито „препятствовали“ вести слідство як слід. На цьому, гадали лубенці, буде й кінець, але виявилось, що гірко помилились.

Через який час знову почалось трусіння й арешти, і знову потягли чимало зовсім нових осіб до відповідальности в цій справі. Так заарештовано було, але потім випущено на волю, під заставу 3,000 карб., сина місцевого старшого нотаря П. Супруненка, студента Київськ. університету Піщанського, гімназиста Солодкого і Паночіні (вони й тепер в турмі); д. Рутенберга оставлено на волі під заставу 3,000 карб., колишньому городському голові д. Взяткову сказано внести заставу, а в иншому разі його буде заарештовано. Колишнього лубенського податного інспектора д. Женжуриста заарештовано в Саратові, студента Миколу Сахарова у Петербурзі і т. д. Одне слово до сей справи уже притягнуто більш 50—60 чоловіка, і можливо, що ще найдуть когось, бо есть чутка, що недавно випущений на волю д. Шефтель, (він сидів теж по цій справі) показав ще на де-яких особ, що ніби-то допомагали самообороні грішми.

Таким робом, в самої звичайної, дозволеної губернатором, самооборони всього поступового громадянства—утворено якесь надзвичайно величезне „незаконное сообщество, поставившее своєю цѣлю ниспровергнуть существующій строй“ і т. д., потягнуто до судової відповідальности людей різних станів, різних поглядів, таких, що в більшій часті нічого спільного не мали поміж собою. Більшу части-

ну тих так званих „главарей сообщества“ тримають по кілька місяців у тюрмі, не зважаючи на те, що поміж ними чимало єсть дуже хворих. Володимир Шемет страшенно хворів нервами; Ф. Шпак та М. Коренецький і на волі були хворі, а в турмі їм зовсім тяжко приходиться, але на се не звертають ніякої уваги.

Українець.

Господарство.

◆◆ Знищення ховрашків. До того хліборобського лиха, неврожаю, прилучилося сього літа в степових краях України ще одно лихо: уявилася страшна сила на полях—ховрашків, (звуть їх теж сусликами), що з'їдають багато хліба. Отже добрано тепер новий спосіб вишити їх: перше сих звірат виливали в їх норках, а тепер труять—парою від особливого хімічного знадобу, що зветься сірковим-углеродом; херсонські селяне прозвали його «сірчаком». Купується той знадіб у оптечних складах; Газета Гадацького Земства пише, що Гадацьке земство (полт. губ.) виписувало той знадіб від Харківського „Общества торговли аптекарськими товарами“ і тоді обійшовся цуд «сірчаку» 7 карб. Розводять його керасиною, щоб не дуже швидко видихався при перевозінню. А труять ховрашків так: скручують малесенькі жмутики, з вати, чи хлоччя, складають у пляшку, змочують сірчаком і щільно затикають. А на полі добувають ті вёрчки загнутим дротом і закладають у норки ховрашкам; затупивши норку травою, затоптують її. Ховрашки від шкідливого духу зараз у норці душаться.

◆◆ Продаж каракульських овець. З поводу нашої відомости в 20 ч. Рідн. Краю про те, що через полтавське сільське-господарське Товариство можна спроваджувать собі каракульських овець, нас питають, по чому вони і як саме їх виписувать. Думаючи, що се може бути цікаво ще для кого, поясняємо в часописі: Те товариство в останнім числі (23-м) своєї часописі, у полтавському «Хуторянині», об'являє що воно може прийняти ще запис штук на 50 каракульських баранів і маток (плідних овець); а підписки на ягнат вже не приймають, бо замовленнів до останної, сьомої, последи в Бухару—прийшло у 4 рази більше, ніж сподівано. Підписна ціна така: за барана—50 карб., за вівцю—40 карб., а за ягня—20 карб. Половину грошей посилається при замовленню овець, а другу половину—як прийдуть вівці, приблизно в місяці Жовтні (Сентябрі). За подробицями можна вдатися в канцелярію „Полтавського Общества сельського хозяйства (г. Полтава, Земській домъ)“.

ПОПРАВКА ПОМИЛКИ. В 20-м числі „Рідн. Краю“, трапилася прибра друкарська помилка: під оповід. „У турмі“ надруковано імя автора—Омелько, а треба читати Омелько Островський,

(се-б то Олександр). На жаль, сьому імені д—ія Островського щось не пощастило, бо і в гал. Письмі з просвіти“, де передрук'вано його оповідання „Хведоркова груша“—теж трапилася та сама помилка в імені: надруковано *Омелько* Островський, хоч у своєю пору в Рідн. краю імя авторове під *сим* оповіданням було надруковано вірно—Омелько; мабуть збиває те, що єсть імя й Омелько, а „Омелько“—зживається дуже рідко.

Книжки прислані до редакції.

Артур Шпіцлер. Забавки. Драма на 3 дії. З німецької мови переклав Б. Грінченко. Київ. 1908 р. Ціна 30 коп.

М Гоголь. Ревизор. Комедія на 5 дії. Переклав Олекса Коваленко. Видавництво „Ранок“. Київ. 1908 р. Ціна 25 коп.

Г. Ібсен. Нора, або хатка ляльки. Драма в 3-х актах. Переклала Марія Грушевська. Київ. 1908 р. Ціна 15 коп.

„Літературно-Науковий Вістник“ Книжка. VI.

„Українська Муза“. Випуск 3-й.

„Nasza przyszłość“, — czasopismo naukowo-literackie, społeczne i polityczne. Kijów. 1908. Maj, Czerwiec.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*

О П О В І С Т К И.

Видання Київської „ПРОСВІТИ“:

1. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків. З додатком про життя Драгоманова. Ціна 8 коп.
2. Земельна справа в Новій Зеландії. Пероказала М. З. Ціна 2 коп.
3. Левицький М. Як рятуватися при наглих випадках та каліцтвах. З малюнками. Ц. 3 к.
4. Календарь „Просвіти“ на р. 1907. Ц. 15 к. (Випродано).
5. Загірня М. Як визволилися Північні Американські Штати. З портретом Вашингтона і картою. Ц. 15 к.
6. Дорошенко Д. Оповідання про Ірландію. Ціна 8 коп.
7. Загірня М. Страшний ворог. Про горілку. Ц. 5 коп.
8. Франко Ів. Ліси та пасовиська. Оповід. Ціна 3 коп.
9. Грінченко Б. Про грім та блискавку. З малюнк. Ц. 4 к.
10. Напельгородський П. Українці на Кубані. Ціна 5 коп.
11. Грінченко Б. Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького. Ц. 5 к.
12. Календарь „Просвіти“ на рік 1908. Ціна 25 коп.
13. Іваницький Б. Як збутись ярів та пісків. Ціна 4 к.
14. „Веселна“, одривний календарь на р. 1908. Ц. 50 к.
15. Лукивич В. Сем'я у звірів, птиць, комах, риб та гадів. Переклав П. є. З малюнками. Ц. 10 к.
16. Сьогобочний Г. Морські огні. Про маяки. З малюнками. Ціна 5 коп.
17. Грінченко Б. Про пустині. З малюнками. Ц. 8 к.
18. Марювич Д. На Вовчому хуторі. Оповід. Ц. 3 к.
19. Марювич Д. Іван з Буджака. Шматок. Оповід. Ц. 4 к.
20. Левицький М. Забув. Щастя Пейсаха Лейдермана. Два оповідання. Ц. 4 к.
21. Корольов В. Як годувати худобу. З малюнками. Ц. 10 коп.
22. Загірня М. За рідний край. Оповідання про орлеанську дівчину Жанну д'Арк. З малюнками. Ц. 8 к.

Драми й комедії.

Переклад під редакцією В. Грінченка.

1. ІВСЕН Г. Підпори громадянству. Ком. 4 дії. Перк. М. Загірньої. Дозволена до вистав 16 мая 1907. № 5693. Ц. 30 к.
2. ІВСЕН Г. Ворог народові. Ком. 5 дій. Переклад М. Загірньої. Дозволена до вистав 11 окт. 1907, № 10606. Ц. 30 к.
3. ІВСЕН Г. Примари. Др., 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вистав 15 нояб. 1907, № 16712.
4. МІРВО О. У золотих кайданах. Ком., 3 дії. Переклав В. Грінченко. Ц. 35 к. Дозв. до вист. 7 янв. 1908, № 1864.
5. МЕТЕРЛІНК М. Монна Ванна. Др. 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 18 дек. 1907, № 1865.
6. ЗУДЕРМАН Г. У рідній сем'ї. Др., 4 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 18 февр. 1908. № 1987.
7. ІВСЕН Г. Нора. Др., 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 3 марта 1908, № 2659.
8. ІВСЕН Г. Гедда Габлер. Др., 3 дії. Переклад Н. Грінченка. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 3 марта 1908, № 2561.
9. ГАУПТМАН Г. Візник Геншель. Переклад В. Грінченка. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 20 марта 1908, № 3117.
10. ШВІЦЛЕР. Забавки. Драма на 3 дії. Ціна 30 к.

В. Грінченко Драми й комедії.

Черн. 1902. Ц. 1. р. 50 к.

1. Ясні зорі. Др. 5 д. Дозв. до вист. 1 мая 1902, № 3654.
2. Нахмарило. Ком. 3 д. дозв. до вист. тоді ж № 3655.
3. Степовий гість. Др. 5 д. Дозв. до вист. тоді ж № 3656.
4. Серед бурі. Др., 5 дій. Дозв. до вист. тоді ж, № 3657.
5. Арсен Яворенко. Др. 5 дій. Дозв. до вист. по рукопису, без 3-ї дії, під заг. „На громадській роботі“. 16 фев. 1904, № 1780.

Грінченко В. На новий шлях. Др. 5 дій. Дозв. до вист. 5 юня 1906, № 5216 („Прав. Вѣстник“ 1906, № 141). Ц. 30 коп.

„ДИЛО“

щодневна українська газета.

Передплата в Росії на рік 18 карб., 1/2 р. — 9 карб.
Австрія, Львів (Lemberg) ул. Баторія 24.

„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“

радикальна політич. часопись, виходить двічі на тиждень Ціна в Росії 4 руб.

Львів. ул. Ліндого 7.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, філології і етнографії. Виходить під редакцією М. Грушевського, XV рік видання. Передплата в Росії 6 руб. на рік, плодощокі книжки 1 руб. 50 к. Посилать: Львів (Lemberg) Австрія, у Чернецького 26, наук. тов. ім. Шевченка. Szevczenko-Gesellschaft der Wissenschaften; або через контору „Лит.-Наук. Вістника“ Київ, Прорізна 20.

„РУСЛАН“ щодневна газета (крім неділь і свят), коштує в Росії 16 руб. ЛЬВІВ, пл. Домбровського 1.

Київ електрична друкарня **Б. Н. Милевського** і Ко. В. Владимирська ул., 31.

„БДЖОЛА“ літературно-науковий місяшник для молодезі. Ціна 2 карб.
ЛЬВІВ, Вірменська 26.
Редактор-видавець **М. Венгжин**.

„УЧИТЕЛЬ“

педагогічний журнал, Виходе двічі на місяць: на рік 4 руб ЛЬВІВ, Сикстуська 47.

„ОСНОВА“

щотижнева просвітно-політична і господарська ілюстрована часопись. Ціна 3 руб.

Львів, ул. Сварги 2.

„Письмо з Просвіти“

Двохтижнева газета. Видає т-во „Просвіта“.
ЛЬВІВ Ринок 10.

„ЕКОНОМИСТ“

економічно-господарський місяшник.

Ціна в Росії 2 руб 50 коп.

ЛЬВІВ, Ринок 10.

„Ukrainische Rundschau“

укр. місяшна часопись по німецькі.

Ціна 3 руб.

Адреса: „Ukrainische Rundschau“, Wien XVIII/3
Frauenfelderstr 2.

Українські часописі в Америці:

„СВОБОДА“ Заснована в 1893 р. Найбільша українська часопись в Америці. Виходить щотижня. Ціна 5 карб. Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St. New York N. V. N. A. Можна виписувати через „Українську Книгарню“ (Київ, Бєзаківська 8).

„ЗОРЯ“ (Avroga) Українська часопись в Бразилії, в Південній Америці. Виходить щотижня.

Виходить щотижня. Видає тов. „Просвіта“ в Куритибі. За редакцію відповідає Степан Петрицький. Ціна в Росії 5 руб. Адреса для листування: Zora et Curityba Caixa postal № 200. Редакція міститься на улиці: Conselheiro Barradas № 194.

„КАНАДІЙСКИЙ ФАРМЕР“ українська щотижнева, ілюстрована часопись в Канаді, в Ціна 2 руб. Адреса: „The Canadian farmer“ P. O. Box 82, Winnipeg, Man. Canada, Америка.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 23.

28 Червня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оновлення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата адрес, за похибання оповістки адруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то зникнуть.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: «Пекуча справа». Державна Дума. Вісті. На Україні. Подія в Риковських шахтах. Наші пости з народу—*О. Пчілки*. Вірш—*К. Гуленка*. Українське слово й мистецтво. Вірш—*О. Тарасенка*. Соловйовий спів (оповідання,—кінєць)—*О. Пчілки*. Вірш—*П. Мазюкевича*. Орел—*Гая*. Дописи. В чужих краях. Оповідки.

Повідомлення.

При сьому, 23-му, числі „Рідного Краю“ посилається всім передплатникам 6-те число „Молодої України“ за Червень (Іюнь).

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією *О. Косач*. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний . Сон. Різдвяна приповідка (випродано)	3 к.
2. А. Будій . Мрії й дійсність	3 „
3. М. Падалка . Про землю і людність Русі-України (випродано)	5 „
4. Петро Оправхата . З записної книжки селяського стражника	2 „
5. А. Башенко . На руїнах Старої Січі (випр.)	3 „
6. М. Л. Кропивницький . Скрутна доба, малюнок у 3-х діях (випродано)	8 „
7. Календарь „Рідний Край“	15 „
8. Кобза й кобзарі . Розправа <i>М. Лисенка</i> , з додатком приміток <i>О. Пчілки</i> й <i>М. Дмитрієва</i>	10 „
9. С. Маргос . Бажання отця дьякона (опов.)	5 „
10. О. Пчілка . Тарасове свято (оповідання).	10 „
11. Л. Падалка . Про вжити Полтавських хліборобів (випродано)	3 „
12. С. Черкасенко . Весною (оповідання).	5 „
13. Г. Ясинський . Весна поманила	3 „
14. О. Пчілка . Оповідання (Забавний вечір, Чад, Маскарад)	20 „

„Рідний Край“ за 1906 рік (окрім 1 №) цін. 2 кар.

КНИГАРНЯМ СКІДКА.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Безакіська, 8)

„ПЕКУЧА СПРАВА“. Так звуть у нас, в урядових і земських кругах, справу переселенську.— Правда, пекуча вона!.. Не тільки догаряє тим людям, що йдуть світ-за-очі, а й тим, кому й на думку не спада, щоб їм колись прийшлося кидати свої селища й маєтки, та йти на якісь там „Зелені Клини“, „Томські“, „Тургаї“... „Печуться“, клопочуться переселенням і такі люде. Бо переселення уважають тим „клапаном“, що має випустити в далекі простори зайву пару від гарячої нужди, негододі, досади народньої. Нехай, мовляв, людці їдуть на вільні простори, нехай їм бог помага!.. А тим часом—тут попросторішає, покращає тим, хто зостанеться...

Та не на самому бажанню „щасливої пугі“ скінчилось діло: до праці коло того „клапана“ пильно взялися наші земства. Найперше всіх взялося до помочі переселенцям—земство полтавське. Се й не диво: полтавщина дає тих „пересельців“ найбільше. Страшне діло, скільки їх посунуло остатніми роками! самих ходаків їдуть сотні, тисячі...

Їхали люди навмани, на безвість,—а все таки їхали! Та чималенько верталосся назад, не тільки не знайшовши в далеких-предалеких сторонах добра, а навіть і притулку ніякого; не було їм ради нікаторої. Отже полтавському земству спало на думку дати лад всій переселенській справі: клопочеться воно, щоб легше було виїздити селянам з місця, та й особливих агентів завело полтавське земство: посила їх з самими переселенцями,—щоб і на новім місці лад справі давали і на всьому довгому, предовгому шляху переселенському людям до поради ставали. Слідом за полтавським земством пішли й інші, сусідні,—харківське, чернігівське, катеринославське. Влаштувають вони з'їзди переселенські, для спільної наради.

Недавнечко-ж відбувся знов таки земський з'їзд „переселенський“.

Міркували пильно, як щб краще врядити. Мов би й добре все надумали, на тому з'їзді,—ото тільки шкода, що образили печатю, бо нікогисінько з заступників печаті на з'їзд і в хату не пустили; (мовляв, користи з їх нема, а тільки „на заваді стоятимуть!“) Ухвалено на сьому з'їзді навіть якесь поєднання скількох губерній,—немов би свою крайову спілку матимем, по тій „пекучій“ крайовій справі, переселенню.

Буде й осібне бюро переселенське, со-

держуване спільним земським коштом. Скинулися лівобережні українські губернії по скільки тисяч на се діло. Не дуже вже так і розщедрились, а все-ж дали, „по змозі“.

Отже як мають панове-земці вже захожуватися пильно коло переселенської справи, то коли б тільки не була та назва, оте слово „бюро“—несчасливим: коли-б його праця не була „бюрократичною“; коли-б не звелася та праця на безкінечну переписку „между-вѣдомственную“, або хоть-би й якусь „между-земственную“, або-що. Коли-б селянам переселенцям справді прийшли певні відомості: куди вони їдуть, що там єсть і як. Не завадило-б подати по волостях, або хоч по земських управах, карти, плани тих переселенських земель, куди простує наш люд; не завадило-б подати при тім і якісь певні відомості, провірені тими земськими агентами: які там землі, як саме можна на них господарити, яка де місцевість, які торгові пункти і т. д. Адже нікогисінько такого не подано до сеї пори тому народові, жадібному пошукати собі кращої долі в далеких краях.

Чи матиме се на увазі те поєднане земське бюро? Чи поставить воно своїм завданням, опріч „ісходящих та нисходящих“ номерів-бумаг—відати життєве, справжнє діло?

Державна Дума.

Засідання 16-го Червня.

(Обміркування законопроекту про побільшення плати судовим урядовцям).

Все засідання присвячене обміркуванню законопроекта про побільшення плати урядовцям судового відомства. Докладчик комісії, Антонов, пославшись на велике значіння суда, вільного від всяких впливів, зазначає, що плату чиновникам судового відомства установлено ще 40 літ назад, і висловлює бажання, щоб плату судовим урядовцям було побільшено.

Щегловітов, міністр юстиції, говорить, що матеріальне забезпечення суда дасть йому змогу найскоріш стати на той шлях, що по ньому слід завжди йти судовому відомству. Число кандидатів на судові посади все зменьшується, бо нікто не хоче йти на малу плату, і коли плату не буде збільшено, то може трапитися, що в суд не прибуватимуть молоді сили,—а вони такі потрібні для суда.

Крім того міністр прохає Думу побільшити кредит на видавання заломоги судовим урядовцям.

Ткачов (поміркований) доказує, що внесений законопроект не на часі, бо перш ніж говорити про побільшення плати, слід цілком змінити увесь стрій судового уряду.

Герасімов од імени ка-детів вносить таку правку: „Зупиняючись на питанні про допомогу, вважаємо найкращим, коли видавати за допомогу будуть не предсідателі судових палат, а загальні збори судових урядовців.“

Дворянінов (правий селянин) висловлюється проти побільшення плати судовим урядовцям. Він казав: „Спершу слід поліпшити матеріальне становище селян та робітників“.

Шульгін заявляє, що гурт правих не пристає на бажання члена свого відділу, Дворянінова, і буде голосувати за побільшення плати судовикам.

Далі Дума розглядає закон по окремих номерах. Встановлено таку плату: сенаторам 8,000 карб. на рік; старшим предсідателям судових палат по 7,000 карб.; Предсідателям окружних судів 3,300; судовим слідчим 2,400 карб.; Обер-прокуророві касаційного сенату 8,000 карб., прокуророві судової палати 6,200 карб., прокуророві окружного суда 4,200 карб., Секретареві окружного суда 1,500 карб.; розсильному при судовій палаті 600 карб. і т. д. Крім того для тих судовиків, що живуть у великих городах, дається 300 карб. на квартиру.

В кінці засідання, Дума після коротких суперечок дозволила міністрові фінансів зробити позичку в 200 мільйонів карбованців.

Засідання 17-го Червня.

(Дрібні законопроекти).

З початку засідання Фон-Анрен підтримував внесення, щоб було вибрано нову згодну комісію і ця комісія має привести до згоди Державну Думу з Державною Радою,—перше всього полагоди́ть те непорозуміння, що виникло при обміркуванні збудування нових броненосців.

На черзі законопроект про асигнування коштів на постанову нових будинків для державної друкарні. Після недовгих суперечок, Дума ухвалила законопроект і асигнувала 1,997,286 карб.

Софонов подає законопроект про асигнування, на протязі 5 літ, по 50,000 карб. на за допомогу жіночим професійним школам. Дума розглянула законопроект по окремих статтях і ухвалила його. Далі без суперечок приймаються законопроекти про кредити на потреби вищих шкіл. Без суперечок приймається законопроект про асигнування коштів на потреби мистецьких промислових шкіл, по 15,000 карб. на кожну, в тім числі і на Миргородську школу імени Гоголя. Крім того Дума постановила видавати два роки по 120,000 карб.

допомоги тим земствам, городам, громадам і окремим особам, що будуть заводити мистецькі-промислові школи. У-вечері було закрито засідання. Обмірковано асигнування на воєнне відомство.

Засідання 18-го Червня.

(Дрібні законопроекти).

Зпочатку засідання, Дума ухвалила видати кредит у 8 мільйонів карб. на той кошт, що заводиться на случай дорожнечі провіанту й фуражу.

Ухвалено ще кредит в 10 мільйонів на несподівані видатки на протязі року.

Далі асигновано ще кошти на утримування ремісничих шкіл.

Після сього Дума переходить до обміркування доклада „Згодної Комисії“. Така комісія складалася з членів Державної Думи й Ради і вкупі встановляла скільки саме дати по тих кредитах, що просили міністерства.

Алексєєнко подав відомості про те, на яких кредитах погодилась комісія, і прохав Думу ухвалити ті постанови, що зробила Комісія. Дума ухвалила.

Під кінець засідання ка-дети внесли негайне запитання міністрові внутрішніх справ про те, як загрожує державі недорід в сьому році, та чи нема потреби допомогти людові при озимій сїянці? Коли недорід загрожує державі, то чи має уряд такі кредити, щоб ними можна було забезпечити допомогу селянам?

Засідання 20-го Червня.

(Дрібні законопроекти. Реформа „сискиної“ (шпигунської) часті).

З докладів редакційної комісії Дума ухвалила й передала в Державну Раду 24 дрібних законопроекти, в тім числі обрахунки не земських губерній, асигновки на ремісничі школи і т. ин.

Далі Люц читає законопроект про організацію сискиної часті.

Записалось 30 промовців,

Першим говорить Кузнецов (соціал-демократ.) Він доказує, що боротися з уголовним злочинством слід не заснуванням сискиних відділів, а введенням широким соціальних реформ. „Соціал-демократи висловлюються проти існування сискиних відділів, бо ті відділи мають однакове завдання з охоронними відділами і ведуть боротьбу не з уголовними злочинствами а з політичними ворогами уряду. Соціал-демократи виступлять проти законопроекту, бо наші сискині відділи тільки збільшують злочинства.“

Яхницький (трудолик) заявив, що трудовики будуть голосувати проти законопроекту, доки не буде змінена в корені вся поліція.

Ельтеков заявляє од імени кадетів, що вони висловлюються за реформу поліції. Промовець говорить, що доки не буде зреформована сискна частина, до того часу не слід відкривати нові сискні відділи.

Гулькін (правий) од імени селян висловлюється за потребу сискних відділів і заявив, що селяне будуть підтримувати внесений законопроект.

Шубінський (октябрист) згоджується з тим, що слід завести широкі соціальні переміни і тим знищити злочинство; але доки такі реформи не заведені,—треба вживати всіх засобів боротьби з злочинством, що непомірно збільшується в державі.

Чхеїдзе, відповідаючи Шубінському, говорить, що селянам потрібна земля, а не сискні відділи.

Пергамент говорить, що оборонці законопроекту ні трохи не доказали його потреби.

Ніхто не виступає проти боротьби з злочинством, але слід гаразд обміркувати, як саме слід боротися з ним.—Далі промовець зазначає хиби у внесеним законопроекті і нагадує Думі про діяльність сискних відділів—Московського та Київського. До того часу, доки сискні відділи будуть сами плодити злочинства, не можна голосувати за цей закон, не можна вживати на лихо довіря народне.

Марков 2-й доказує, що сискні відділи дуже потрібні для держави і Пергамент в своїх поглядах помиляється, бо не бував на засіданнях комісії. Промовець говорить далі, що найкращим способом боротьби з злочинством—це кара на тіло, і тому її слід завести в Росії. Закінчив Марков свою промову докором соціал-демократам, що вони не розуміють соціалізації і муніципалізації землі.

Пергамент, відповідаючи Маркову, говорить, що коли сискні відділи будуть працювати так як Марков, то нічого доброго ждати від них не можна.

Чхеїдзе пояснює Маркову, що муніципалізація—це значить відібрання у поміщиків землі, тієї що вони грабували на протязі віків.

Марков заявив, що в словах Пергамента він бачить образ і коли той не попрохав вибачення, то він докаже, як люди його класу уміють оборонити свою честь.

ВІСТІ.

◆◆ Міністерське пояснення. Міністерство фінансів повідомило міністерство внутрішніх справ, що позичкою з банку, на однакових умовах з селянами, мають право користуватись тільки ті міщане, що завжди проживають в селі і працюють

на землі. Крім того міністерство фінансів признало ще можливим давати позичку з банку і тим міщанам, що живуть в заштатних городах і займаються хліборобством; але се з тією умовою, щоб кожного разу на це була згода місцевих землеустроїтельних комісій.

◆◆ Фальшиві свідоцтва. Міністерство народної освіти довідалось, що в університетах вчать ся багато людей з фальшивими свідоцтвами про скінчення середньої школи. Виявилось, що фальшиві свідоцтва видавались від таких гімназій: віленської, варшавської, лодзинської, петроковської, київо-петерської, харківської; були й від варшавського університету. Міністерство вдалося до начальства університетів, щоб воно перевірило свідоцтва всіх тих, що вчать ся в університеті, і перевіряло теж свідоцтва тих, що вступають до університету, і коли буде виявлено фальшиві свідоцтва, то щоб негайно повідомляло про це судову владу.

◆◆ Забезпека робітникам. Рада міністрів недавно розглянула справу про страхування робітників. На засіданні Ради було зроблено постанову подати в Думу відповідний законопроект. Страхування робітників від наглих випадків має бути на кошті підприємців. Сем'ям тих робітників, що загинули від наглих випадків, та тих, що втратили змогу працювати, будуть призначатися постійні пенсії.

◆◆ Міністерський наказ. Міністерство народної освіти повідомило попечителів школьних округ, що вони, при потребі, сами мають право приймати в середні школи більше число учнів, ніж того дозволяє установлена міра.

◆◆ З'їзд журналістів. В Петербурзі 22 червня розпочався з'їзд журналістів. Одрив з'їзд предсідатель бюро Федоров. Привітавши з'їзд, Федоров подав історію приготування до з'їзду і зазначив велике значіння об'єднання журналістів.

Предсідателями вибрано на перше засідання—Ковалевського, на друге—Мілюкова, на третє—Федорова.

Ковалевський вдав ся до присутніх з закликом стати під прапор Толстого, з його гаслом: „На землі мир, а в челоуѣцѣх благоволеніє“.

На засіданні було вислухано доклад Богучарського про заснування фонду на літературний будинок, що має бути в Петербурзі, та доклад Гессена про видання збірника і анкети думок російських письменників про Толстого.

На з'їзд прибуло 101 член та більш 200 гостей. В числі членів є два заступовці від українських часописей: О. Русов—(від «Ради») і Славинський (від Л. Н. Вістника).

◆◆ Відміна штрафу. З газети „Русскія Вѣдомості“ знято штраф в 1000 карб., що був на-

ложений за уміщення телеграми з Херсона про смертну кару 20 душ, тоді як покарано було тільки 12 душ. Виявилось, що помилку зробила не газета, а телеграф.

◆◆ Ревізія залізниць. Міністерство дорог незабаром має зробити ревізію залізниць варшавської та балтійської. Причина цієї ревізії та, що на тих залізницях не припиняється крадіжка поклажі та казенного добра, не то-що на великих станціях, але й на малих.

Властники покраденого добра подають величезні позви і залізниці мають великі збитки.

◆◆ Військовий наказ. Командуючий військом петербургської округи, зважаючи на те, що організатори приватних лекцій та курсів часто вдаються до вищих чинів з запросинами, приказав: безумовно заборонити всім нижчим чинам ходити на лекції та курси, що улаштовуються по за межами уряду.

◆◆ Боротьба з п'янством. Комісія Державної Думи, що виробляє способи боротьби з п'янством, виявила потрібним знищити заведену у військові встанову давати салдатам так звану чарку, — се-бо то цілком знищити давання казною горілки військові.

◆◆ Заарештування Половцева. Фінляндська поліція давно розшукувала Половцева, бо вважала його учасником убийства Герценштейна. Тепер Половцев сам явився в поліцію і заявив, що він знайомий з Ларічкиним, убийцею Герценштейна, але сам ніякої участі в убійстві не брав. Половцева заарештовано.

◆◆ Дуель Пергамента з Марковим. Після засідання Державної Думи 20 червня, Марков викликав Пергамента на дуель (поєдинок) за образу.

Пергамент згодився і дуель мала відбутися 24 червня, в 3 години ранку; але саме в той час, як Пергамент і Марков стали один проти одного з револьверами і хотіли стріляти, з'явилась поліція, відібрала револьвери і не дозволила стріляти. 25 червня депутати потайки від поліції поїхали пароплавом по Неві, а потім вийшли на берег, де й відбулася дуель.

Пергамент і Марков стріляли разом і обидва промахнулися. Після цього обидва кинули револьвери і стиснули один другому руку. Після цього прибули стражники з рушницями, але побачили, що дуель скінчилась і поїхали назад разом з Пергаментом та Марковим. На парабоді Пергамент та Пурішкевич пили шампанське і поцілувалися.

На Україні.

◆◆ Переселенський з'їзд. У Полтаві відбувся переселенський з'їзд, що склався з заступників від земств: полтавського, чернігівського, київського, харківського та катеринославського. Крім того в з'їзді брали участь ще такі особи: помічник начальника переселенського управління, Тхоржевський, і Вабель, орудар тургайсько-уральської переселенської округи.

На з'їзді було розглянуто доклади полтавської управи. В першому докладі було подано історію переселенського руху в Полтавщині і вказано спроби земства допомогти переселенцям, а в другому докладі говорилося про потребу скласти особне крайове переселенське бюро, таке, щоб до його можна було вдаватися за всіма справами. Обміркувавши ті доклади, з'їзд признав бажаним: 1) об'єднання південних губерських земств для поліпшення переселенської справи, 3) з'єднання діяльності земств і землеустроїтельних комісій в тих місцевостях, звідкіля будуть іти переселенці. Переселенське бюро має бути засноване. Визначено було складку на переселенську справу, на півріччя 1908 року, в 31,400 карб. Ці кошти складаються так: Полтавське земство дає 14,000 карб., Харківське 6,000 карб., Чернігівське 5—6 тисяч карб., Київське и Катеринославське по 4,000 карб.

◆◆ Міністерський циркуляр. Діректори київських середніх шкіл одержали циркуляра од міністра народної освіти про скорочення літніх канікул для учнів середньої школи. В циркулярі пишеться, щоб вступні екзамени до середніх шкіл починалися з 7 серпня, а вчіння в школах щоб починалося 16 серпня.

◆◆ Міністерська ревізія. Міністерство внутрішніх справ посилає трьох чиновників міністерства, що мають вкупі з місцевою адміністрацією вчинити ревізію де-яких адміністративних і земських установ на Волині, Поділлі та Київщині.

◆◆ Продаж сахару в монополіях. Міністерство фінансів повідомило всеросійське товариство сахароварів, що міністерство має завести продаж сахару в монополіях. Для цього міністерство має закупити багато сахару по оптовій ціні і розіслати в казенні склади. Продаватимуть в монополіях сахар в запечатаних пакуночках по пів-хунта й більше.

Рада товариства сахароварів пристала на бажання міністерства.

◆◆ Нові школи. Міністерство народної освіти має відкрити в біжучім році 5 нових чотирьох класових городських шкіл в Київщині; такі нові школи будуть відкриті в подольській та волинській губернії. Програма цих шкіл буде така, що коли хто скінчить школу, може поступати у старші класи середньої школи.

◆◆ **Ветеринарна школа.** Чернігівське губернське земство просить міністерство внутрішніх справ про те, щоб у Києві було одкрито урядову ветеринарну школу, що має постачати ветеринарних фельдшерів. В тій школі земство буде мати своїх стипендіатів 15 душ.

◆◆ **Перенесення старої церкви в Полтаву.** З наказу Полтавського єпископа Іоанна, в Полтаву перенесено з Ромен стару українську церкву. Тепер цю церкву поставлено в архиєрейськiм дворі. Збудовано було церкву з дуба, що й до сього часу не погнив; через те тільки де які частини зроблено нові. Дуже жалко, що цю церкву постановлено в дворі, між великими будинками: через те цей чудовий пам'ятник української старовини лишається непомітним і мало хто його бачитиме.

◆◆ **Недбайливість учителів.** Гадяцька повітова управа завела для вчителів спеціальну учительську бібліотеку і виписує туди крім творів загально-просвітних ще й спеціальні видання по педагогіці, і т. и. В бібліотеці є такі журнали: „Учитель“, „Мір Божій“, „Образованіє“ та „Для народнаго учителя“. От-же виявилось, що цих книжок учителі не читають. Так за 1907 рік тільки 1 учитель та одна вчителька читали ті журнали.

◆◆ **Озброєна оборона.** В Житомирі жандарми застували в трактирі експропріаторів і хотіли їх заарештувати, але ті почали стріляти з браунінгів. Жандарми й поліція почали й собі стріляти і вбили трьох експропріаторів. Із жандармів убито одного—жандармського ротмістра—і кількох душ поранено. Виявилось, що вбиті експропріатори належали до партії анархистів-комуністів і приїхали в Житомир з Бердичева, щоб пограбувати пошту. Перед приїздом експропріаторів, жандармський уряд одержав відомості про це і завзявся, щоб їх спіймати. Тепер крім убитих заарештовано більш двадцяти душ, що мали брати участь в експропріації.

◆◆ **Административна кара.** Генер. Думбадзе розгнівався за виправданнн в Сімферополі лікаря Салтиковського, що обвинувачувався за поклик до озброєного повстання, і вислав з Ялти свідків, що вступали на суді в оборону Салтиковського,—в тім числі й бувшого городського голову, Іванова.

◆◆ **Штраф на газету.** Редактора газети „Кієвская Мисль“ оштраховано на 300 карбованців за уміщену в № 173 статтю „Въ отчаянн“.

◆◆ **Труси й арешти.** Труси й арешти в Києві не зупиняються, а все збільшуються. Мало не що дня відбуваються труси, разом в кількох місцях города. Вночі проти 25 червня в Києві було зроблено 13 трусів, заарештовано дві душі, а потрушено 21-го чоловіка.

◆◆ **Убийці сім'ї Островських.** Через півтора року після того, як в Києві, (на Караваївській улиці) була вбита злочинцями й пограбована сім'я Островських, таки знайдено самих злочинців. Ад-

міністрація напала на слід убийць тільки тоді, як скількох з них було заарештовано по иншій справі і ті арештанти, що з ними сиділи, де-про-що довідалися від них та й повідомили адміністрацію. Після цього в камеру одного злочинця, Агафопова, було посажено закованого в кайдани шпигуна. Через який час, шпигун, вдаючи з себе засудженого на каторгу, вивідав у Агафопова де-які таємниці про вбийство Островських. Тепер уже відомо, що в цім злочинстві брали участь відомі злодії—Агафонов, Вишняк, Звіров, Шейнич і Сохацький. Всі вони не признаються в злочинстві, але сиский відділ добув уже не мало доказів, що вони винні в тому злочинстві. Так наприклад у воханки Сохацького знайдено перстень вбитої Островської. Крім того знайдено ще скілька річей, пограбованих у Островських.

Страшна подія в Риковських шахтах, біля Юзівки (Катеринославщина).

18 Червня увечері, коли в шахту було спущено більш 500 робітників-шахтарів, в шахті зчинився страшний випал газу. Од цього випалу загинули мало не всі робітники. На місце страшної події прибула спасательна артіль, витягає з шахти убитих шахтарів і відкопує завалені місця в шахті. До останнього часу витягнуто з шахти до 300 мертвих робітників. Де-які були ще живі, але частина з них через кілька годин помирала, а друга частина теж мабуть не виживе. Поратовна артіль дуже працює, але вона ніяк не може добратися до одного заваленого проходу, де працювало до 150 душ.

Думські фракції послали сем'ям загинувших робітників співчуваючі телеграми.

На місце страшної події послано двох окружних інспекторів, та ще окрему комісію; в тій комісії—товариш міністра торгівлі й промисловости Коновалов, два професори гірничого інституту і професор Катеринославської гірничої школи Терпигорев. Царь видав Коновалову 100,000 карб. на першу запомогу сем'ям тих робітників, що загинули. Всі робітники застраховані і страхове агенство муситиме заплатити більш мільйона карб.

Газета „Нов. Время“ пише, що Риковські шахти давно вважалися дуже небезпечними і навіть звалися „пороховим льохом“. Уряд асигнував 42,000 карб. на обслідування шахт, але гірські промисловці 2 роки тягли цю справу і нічого не зробили. Головними винуватцями цієї події газета вважає промисловців, що вмють заявляти перед урядом тільки про свої власні потреби. Винне в цій події і гірниче відомство, що не дбало про спосіб найкращого догляду, навіть в таких небезпечних місцевостях,—як Риковські Шахти.

✓ Наші поети з народу.

(Розвідка О. Пчілки).

Кожда українська редакція має повні руки тих віршів, написаних малограмотними письменниками. По більшій часті, доля сього писання гірка: доводиться їх «кинути в кошик», бо містити їх яко літературні твори—не можливо, через те, що не буває в них ні цікавого змісту, ні доброго складу; не видержано міру віршову,—одна стрічка такою мірою, друга иншою,—немає рими окріч глаголючі, або самої убогої, нема й вислову гарного, трапляють навіть зовсім покалічені слова. Часом можна подумати, що автор має про віршовані твори таке розуміння: що як написати свої думки *рядочками*, то вже й будуть вірші... Часто автори таких творів сами почувують їх невдаість і в своїх листах просять редакцію «посправляти, що не гаразд», бо,—додає автор,—«я людина малограмотна і не знаю, як там що треба писати і якого де значка ставити». Але й з тим справлянням—трудна рада, бо коли-б виправити такий твір як слід, щоб його можна було надрукувати, то прийшлося би поставити під ним хіба вже й імя редакторове, через те, що авторового не зосталося би в тому віршові—сливе нічого... Але, звичайно, се теж не до речі! Отже й зостаються ті твори так, одкинутими й годі.

Однак вони надходять і надходять—і часто в них таки єсть щось таке, що спинає на собі уважну думку переглядача; чується в них «жива душа»—і стає шкода тієї душі, що вона не мала змоги виявитися більш досконало, стає шкода, що автор не міг здобути більшого письменницького хисту...

Звичайно, сі твори, де все-ж таки виявляється «жива душа», не бувають однакові: у них одбивається і особлива думка, й особлисте почуття, взагалі те, що по письменницькому зветься «індивідуальністю»,—властивістю іменно сієї людини. До всього-ж, повинно-б таки спинати на собі нашу редакторську увагу й саме число тих хоч би й не досконалих, але все надсланих і надсланих віршів українських! Таки-ж се праця, «інтелектуальна продукція», того нашого «меншого брата»—українця, що ми про його дбаємо та клопочемося...

Отже й спало мені на думку зайнятися власне цими творами, що належать навіть не «починаючим» інтелігентним поетам (бо може инший автор вже *довгі роки* б'ється з своїми ритмованими думками), а належать простим собі людям, що про «теорію поезії» й не чули ніколи.

У першу чергу візьму авторів-селян; при тім таких, що з ними довелось мені пізнатися на-очі, а через те й творча постать їх уявилася мені виразніше.

Якось, в 1906 році, натрапила я на досить незвичайну сцену. Се було в київському музею, під час так названої «Кустарної виставки», а

властиве сказавши—вистави власне *мистецьких* творів, народних *українських*. Вистава була настільки гарна, що приваблювала до себе всіх. В шістьох її світлицях по цілих днях товпилася найрозмаїтніша громада київська. Суто український народний зміст вистави почав до неї принажувати і те, що, по правді сказавши, до «кустарства», се-б то до ремісництва, зовсім не належало: то принесе який хлопець-селянин штучно зроблений зразок якогось млинця, вітряка, з усією снастю в середині, то подасть хтось ноти з голосами народних пісень... Взагалі, видно було, що почули люди в тій виставі якесь-то народне українське гніздо, («Просвіти» тоді ще не було) і подавалися туди з усім «наським».

Отже таким, зовсім не «кустарним», додатком до «Виставки» був і сорочинський кобзарь, Михайло Кравченко, що співав на тій виставі, на протязі цілого місяця: отак собі виїде з тим хлопчиком-поводарем, сяде в полтавському відділі, в кінці світлиці, й співа дум та пісень, а люди, зачувши, й з инших кутків сходяться, хто хоче, й слухають (потім дають грошенят, хто скільки хоче).

Довелось і мені слухати того співу не раз, бо на виставу я таки вчачала (бувши ще й членом «устроїтельного комітету» вистави). Але-ж одного дня натрапила я в музеї на цілий якийсь «артистичний ранок»,—так можна було його назвати, хоть урядився він сам собою, зовсім не сподівано. Коли я надходила до «полтавської» світлиці, то почула, що хтось ніби в голос промовляв вірші. Се мене здивувало: де-б таке взялося?

Однак справді, коли я ввійшла в ту світлицю, передо мною уявилася, кажу, така незвична сцена: на своєму звичайному місці сидів з кобзою Михайло Кравченко, либонь тільки що переспівавши, в ногах у його, долі, примостилося його хлоп'я, а поруч з кобзарем стояв якийсь чоловік, літ 40, у селянському вбранню,—в темній звичайній світлиці,—і виголошував вірші, промовляючи їх на пам'ять. Купка людей сиділа й слухала. Побачивши між ними свого знайомого, я спитала:—Що це таке?—«А це»,—одказано мені,—«один поет-селянин хоче показати свої вірші; отож і проказує».—Де-ж він узявся?—«Прийшов з кимсь; сам він з київщини».

Поет проказав одні вірші, подім другі. Як видно, він ніколи не «виступав перед публікою» бо не знав і того, що, скінчивши, треба «уклонитися» гоже: він просто собі скінчив і одійшов на-бік.

Прослухані вірші здались мені на стільки цікавими, що я підійшла до автора і почала його розпитувати. Чоловік се був не так-то вже й молодий,—на погляд мав, кажу, літ 40,—обличчя в його було зовсім просте, вираз щирий. Взагалі, се був самий звичайний селянин. Коли я почала його розпитувати,—що та як,—він подав мені такі відомості: зветь його Корній Гуленко, родом він з ки-

Івщини, хлібороб, „трохи грамотний“, читав зо-дві книжечки, що якось заблукались до його,—се були вірші Шевченкові, «та ще якісь». Показав мені Гуленко й малежку книжечку, списану його віршами; де-що було там негодяще, а де-що цікаве,—власне одна вірша, що я тепер подаю в Рідному Краю (сю-ж віршу Гуленко й проказував тоді, на виставі. Інші 2 я списала з його слов.)

Цікавого здається мені в сих віршах багато де-чого.

Цікаві ті вірші перше всього вибором змісту,—приходяться до недавньої японської війни, до тієї великої трагедії, що так тяжко перейшла через життя народне. Дивно було-б, справді, коли-б така поважна подія не лишила в творчості нашого народу ніякого сліду; одначе немов так воно було. Та либонь тут ще треба шукати. Отже-ж хто знає, скільки таких проб, як проба Корнія Гуленка,—малювати тяжку вагу війни,—загинули марно, через те тільки, що ніяка щаслива пригода не дала їм можливости об'явитися перед миром і дати цікавий зразок народнього малювання великої події.

По самому вислову й складу—вірші Гуленка здаються мені теж дуже цікавими. Се ні в яким разі не єсть „наслідування Шевченкові“, або кому иншому,—се щось глибоко своєвиде, особлисте, не позичене. Єсть в віршах Гуленка навіть дуже химерні вирази, але й химерні вони—на свій лад.

Є в віршах Гуленка відгуки давнього, чисто народнього пісенного складу.—

Інші слова здаються чудними; трапляється й „московщина“, чі може „слав'янщина“, наприклад такі слова, як „тайно“, „печально“, „пучина“, „невтолимий“ і инші. Але нехай ідуть і вони! До того-ж сі слав'янизми якось не ріжуть мого уха.

В цілому-ж вірші Гуленка вражають і гарною формою й великим почуттям.

Але ось вони, самі ті вірші,—три їх:

1) Восточа руїна.

Восточна руїно, кривава ти рано,

Вселюдна, велика!

Тебе не злічити

Земним лікарям!

Що крові злилося, то вже не вмістити

Ні в ріки глибокі, ні тихім морям!

Один тільки знає небесний Владика...

* * *

Во сповнилось море сльозами півсвіта,

Волящее серце всієї Русі!

Восточна руїно! ти кровью одіта,

Півмиру стоптала молодого віку,

Жалем напоїла челядини всі,
І на сирот сльози пустила каліку.

* * *

Розлучнице миру, печаль голови,
Пучино морська, руїно крови!
Не жаль тобі серця бідної вдови,
Першого кохання жалів чарівних,—
Цвіточка лелії в пахучій траві,—
Не жаль тобі віку і літ молодих!

2) Недомальований план

Ой сяду я над сим планом,
На море погляну,—
Ой не бути мені паном,
Я в горі зів'яну.
Не нам, не нам панувати,
Нам вічна турбота,
Що-день сльози проливати,—
Печаль та скорбота!
Проллю сльози на лист білий
І дощем поллються,
Ой світе мій, світе білий,
Чого в тобі б'ються!
Чого брати із братами
Кровью умивались
І малими сиротами
Діти оставались,
Молоді жінки-вдови,
Челядь одинока!—
Розлучила нас тревога
Дальнього Востока,
Там, де сонце сходить рано,
У морі купалось,
У Тихому Окіяні
Кровью умивалось,
А в Артурі терло руки,
Молилося Богу,—
Поглядало на ті муки,
Велику тревогу;
Де художники великі
Плани малювали,—
Од Мукдена, до Артура

І до Ляояну,
 Із гір крутих текли ріки
 Та все кривави,
 Помощені на їх мости
 Та все костяниї.
 По тих мостах ще живиї
 Лазили каліки,
 Без рук, без ніг і німиї,
 Нещасні на віки.
 Хоть би чистої долина
 Де була водиці*),
 Тільки вие скрізь звірина,
 Та літають птиці.
 Вражий стан там, в перевалі
 Часові вартують,
 Сталь блищаву в крові вражій
 Козаки гартують.
 Покошили вражу челядь,
 Недоспівшу ниву,
 Й сами лягли одпочити
 В раннюю могилу...
 Так зійшлись на окіяні
 Грізно воювати;
 Не нам, не нам, темнім людям,
 Усе доказати,—
 Хіба прийдеться сльозами
 План домалювати!

3) Після війни

* * *
 Розрухо ти труду, народня смута,*)
 Переполох миру, земна суїта!
 Зависть ти користі, народня біда,
 Начало ти горя, кінець живота,
 Боль ти невтолима, тяжкая ота,
 Що в разливу рану терном попада!

* * *
 Ти брата з сестрою розлучила в-вік
 І мужа з жоною, ще й сирот малих,
 Батьків з матерами, у сивих літах,

*) Дуже химерний вираз: треба розбирать—, долина чистої водиці“.

*) „Смуток“. (Пояснення авторове).

Топчеш на поталу у гірких сльозах,
 Ти в царственнім морі втопила пловців
 І в народнім горі збудила співців.

* * *

Співці заспівають про славу, про вік,
 Вони спогадають тих бідних калік,
 Котрі на чужині, в далекім краю,
 Кровью боронили країну свою.
 Співай же, співаче, жалібно про їх,
 Бо вдовиця плаче в літах молодих.

* * *

Плаче вона, плаче, що милого кінь
 Те тіло казаче мертве кинув він.
 Плаче удовиця, плаче й сирота:
 Куди прихилиться? ніхто не пита...
 Іде вона в поле, іде плачучи,
 Блискучую косу і серп несучи.

* * *

Несе вона воду, несе хліб і сіль,
 І сироти вроду і її постіль;
 Несучи співає, аж серце болить,
 Що ніхто не знає, як удові жить.
 Ясне сонце роси сушило в полях,
 Вдовині покоси—у гірких сльозах.

* * *

Тихесенько вітер в полі повіва,
 Колише сирітку, а вдова співа;
 Співа: „Буйний вітре, далеко бував,
 „Чи милого тіло там хто поховав?
 „Може, ясні очі крилатий орел
 „Вийняв;—мій паноче! хтож слізоньки
 втер?..

* * *

„Вітре, буйний вітре, прошепчи мені,
 „Хто милого тіло сховав в чужині?
 „Може на могилі й хрестичка нема?
 „Як би мала крила, злітала-б сама!
 „Найшла-б я милого в чужій чужині,
 „Поховала-б тіло в дубовій труні.

* * *

„Поставила-б хрест я, слова золоті,
 „В пам'ять написала-б я для сироти“.—
 Аж чує, в долині вітер гомонить,

Вдова до дитини, а дитина спить,
Заплющило очі; а в білій груді
Щось тайно шепоче:—„роскажу тобі,

* * *

Як дорого милий могилу купив,
Там він своє тіло на вік схоронив“.—
За слізьми одвіта не дає вдова,
Жалібно піта шепочуть слова:
„Віковая слава милого покрила,
А поле криваве—то його могила;

* * *

Як його ховали темньої ночі,
Там кров проливали,— не слізи жіночі;
Печально гармати над милим співали,
Його без лопати печатала слава
На пам'ять, щоб знати, хрест постановили,
З двох боків гармати—і враз запалили;

* * *

Як його склепила ранняя смерть очі,
З гармат як з кадила курив дим півночі,
Славонькою крило казачее тіло,
Небесне світило як ставник горіло;
А буйнії вітри похорон співали,
В могилу по триста товариства клали“.—

Тихо, тихо плаче бідная вдова;
Ти співай, співаче, бо й слава співа,
Співай про ту пору, чим славиться край,
Людський дух у-гору з плачем підіймай!—

Селянин Корній Гуленко.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Нове видавництво. В Полтаві д—ій Г. Коваленко засновує нове літературне видавництво, під назвою „Рідна хата“. Перша окрома книжечка, читаночка для дітей, під тією ж назвою, вже вийшла. Сподівано, що мають виходити й інші видання з під тієї-ж редакції, Г. Коваленка.

◆◆ Артистичне видання. Ів. Труш, один з пильних співробітників колишнього львівського „Артистичного Вістника“, має на меті випустити у Львові нове артистичне видання, однією книжкою, але в

значнім обширі; у видання мають увійти де-які ширші розправи і багато малюнків.

◆◆ Портрет Володимира Антоновича. Відомий галицький український мистець Ів. Труш намалював портрет Волод. Антоновича. Один портрет Антоновича, дуже гарний,—теж роботи Труша,—змальований ще за життя Антоновича, єсть у Львові, в „Товаристві імені Шевченка“. Теперішній же портрет зостанеться в Києві: його замовили собі діти Антоновича. Портрет сей теж надзвичайно гарно змальований; бажано було, щоб він побував хоч на якій виставі, щоб ширше громадянство побачило і обличчя славутнього історика, і великий хист українського майстра: Антонович на цьому портреті зовсім як живий.

◆◆ Український театр. Товариство Суходольського пробуває в Катеринославі. З постановлених п'єс найчастіш ішла Панна Штукарка; громадянству дуже подобалась у головній ролі артистка Дікова.

◆◆ Нове драматичне товариство, кївське, що складається переважно з молодих артистів, учнів Школи Лисенка, грає тепер під орудою артистки Борисоглібської. Товариство пробуває в Києві, а виїздить на разові постанови в деякі інші місця. Сими днями ставитиме *Сто тисяч*, Карпенка-Карого, в Бердичеві; з новими п'єсами Товариству не повелось: „Євреї“ (в українським перекладі), ставлені в Херсонщині, зовсім не давали зборів. Отже товариство вернулося до п'єс старих.

◆◆ Український повітовий захід. Газета гадяцького земства повідомляє, що в Гадячі має бути поставлено, на Петра, в Торговій школі, прихильниками українського драматичного хисту, п'єсу Кропивницького „Невольник“. Чистий прибуток має піти на користь будування пам'ятника Шевченкові в Києві.

◆◆ Дитяча опера *Боза-Дерева* (музика Лисенка) іде в Катеринославі, з великим успіхом: її ставить російське товариство „оперет і феєрій“ (Осіпова).

◆◆ Вистава українських ремісничих виробів. Кївське «Жустарное Общество» вже розсилає записки до участі в тій виставі народних крайових виборів, що О-во влаштовує в Києві, в городському музею. Вистава має бути ще в початку 1909-го року; але Товариство вдається з записками заздалегідь, бо вистава має бути ще більшою й повнішою, ніж у 1906-му році, (містилася тоді в 6-х світлицях кївського Музею). Посилаються записки земським і іншим громадським встановам, а разом з тим і окремим особам, прихильним до тієї справи. Мають бути приймані всякі річі,—вишиванки, ганчарські, ткацькі й інші виробы, коли вони матимуть на собі печать *народного українського хисту*.

* * *

Нечути веселої пісні та сміху
 І стогне в неволі замучений люд,
 Усюди панує неправда та лихо
 І чинить розправу нечестивий суд.
 Кудж не погляну: на битих дорогах,
 В обідраних селах, по хатах убогих,
 Усюди недоля і хижа сваволя,
 Неначе заснула колишня воля
 Веселого краю... В Дніпра я питаю:
 Скажи мені, Дніпре, а може ти знаєш,—
 Давно ти існуєш на білому світі,—
 Чого голодують селянські діти
 І з тяжкої праці від ранку до ночі
 Марніють і в'януть обличчя дівочі?
 Могутній Дніпро віковичною думу
 З холодного чола у той час прогнав,
 Нагнав він на берег сердитого шуму,
 На тее питання в одповідь сказав:
 — Яке мені діло до людського горя,
 Людських пориваннів і втіхи і сліз?
 За довгі роки у Чорнее море
 На хвилях своїх я не мало одніс
 І крові людської й борців за свободу,
 Що гинули часто в нерівним бою
 З тими ворогами, за долю народу,
 З ярма визволявши країну свою.
 І море від теї крові червоніло,
 Стогнав буйний вітер в зелених лугах,
 Горами чорніли високі могили,
 Насипані густо в широких степах.
 Там воля і правда спочити лягали,
 Мов рідні сестри, сном довгим, міцним,
 В палацах тим часом лихі не дримали,
 Ковалися ними нові кайдани..
 І доти не буде правди і свободи,
 Не вирвуться люде з залізних тих пут,
 Поки не настане братерство і згода
 Й неправих скарає справедливий суд.—

Сказав і затих він. А хвилі котились,
 Без впину, без краю, таємні, сумні,
 Над берегом лози густі зашуміли,

Немов прислухались до слів тих вони.
 І в мене на серці так холодно стало
 І темно,—як там, на дніпровому дні.
 А в чистому небі так сонце сіяло,
 Пташки щебетали десь там в вишині...

Олександр Тарасенко.

СОЛОВ'ЙОВИЙ СПІВ

(КІНЕЦЬ).

Я прийшов до слідчого, там де він спинився—
 у волості. Слідчий сидів і писав, либонь щось по
 тій же справі, бо ранком він знов робив якісь но-
 ві дознання в панському дворі. Він зібрав якісь
 незначні „показання“, але все-ж треба було при-
 вести їх до ладу в своїх паперах.

Я сів коло слідчого і кажу йому, що от так
 і так... Він перше скривився, потім закусив губу,
 потім став уважно мене слухати. „А!“—думаю я
 собі:—„тепер слухаєш? А хто напав на слід, як не
 я? А ти перше дивився на мене, як на щеня яке,
 що плутається по-під ногами та тільки заважає!
 О, ми теж де-що тямимо й можемо!.. А звичайно,
 коли тямити звязувать до купи, „комбінувати“, хоч
 би й дрібниці, то се велике діло: хіба мало ви-
 сліжено було дуже значних злочинств по самих
 дрібних прикметах? звісно, вони були дрібні, пусті
 для звичайних людей, але для тямущих—вони були
 ключем від тайни!“

Моя мова лунала певно і мое міцне переко-
 нання потроху переходило до слідчого. Правда, він
 разів зо-два з посьміхом назвав мене Ле-Коком*),
 одначе скінчив на тім, що ми взяли „понятих“ і
 пішли до ліса, до Байдишевської оселі.

Була вже ніч; але, Боже мій, яка прехороша
 ніч! Місячно, хоч голки збирай! Деревата так і ви-
 значаються на краю ліса, наче якимсь-то срібля-
 стим світлом обліті.. А солов'ї—просто аж душа
 розлягалася, так співали! Тихо, знаєте, наоколо,
 гай дримає, а вони так голосно тьохкають у чага-
 рах!.. Ах, господи Боже! так мило співали, як от
 тепер соловей співав; тільки дужчий, голосніший
 був спів, бо солов'їв було, мабуть, багато...

Ну, ідемо ми попід лісом; коло мене й Чуйко
 мій плутається. Прийшли до Байдишів під хату.
 Звичайне, сплять; все зачинено. Ми почали стукать.
 У хаті прокинулись, хтось глянув у вікно; але
 нам не відчиняють; хоть чутно, що в хаті почала-
 ся якась заметня. Далі нам одчинили.

Засвічено світло. Почалась оруда.

Шукаємо ми. Поглянув я на всіх Байдишів.
 Молодий, той хлопець, стоїть понуро, блідий як
 стіна. Батько стоїть теж коло припічка, низько

*) Знакомий французький шпиг.

так опустив голову на груди і немов закаменів. Молодиця, жінка старшого сина, того що сидів у турмі,—невістка, значить,—порається з литиною, угамовує своє немовля, сама така перелякана. А стара Байдишка сидить на полу,—ви знаєте що таке „піл“ у мужицькій хаті?—сидить на полу розпатлана, бо зірвалася зо сну; міцно стуливши руки, слідеє за нами очима. Я пам'ятаю, що подумав собі тоді, як се в такої старої жінки можуть так блищати очі!

Ну, шукаємо ми. Я не знаю, що тоді діялося зо мною!.. У мене в грудях була якась немов би мисливська загара; мабуть, щось подібне почува собака, коли одшукує пташку, що вже підстрелена, упала в кущі, але ще може втекти, коли не відшукати її, от зараз. Мій Чуйко був дуже здатний до такого шукання. Мені спірало дух від тієї загари! Вкупі з слідчим я лажу, нишпорю по всіх кутках, переглядаю одіж, риюся в скринях, заглядаю в такі кутки, де вже й так видно, що нема нічого! Ну, та вже коли ти „Ле-Кок“, то треба до всього придивитися, на все вважити!..

Отже вилазили ми всюди, і в хаті, і в коморі, й на горищі; заглянули і в клуню (порожня вона тоді була). Нема ніде нічогісінько такого, підозреного! Слідчий мів став такий сердитий, порікує на мене, нишком бурчить мені:—Чорт знає з чого ви збили бучу! потурили сюди й мене, і людей, за для якихсь то ваших химер! цілу ніч протеліпаємось, як дурні! се прямо чорт його знає що!..

Я, знаєте, як то кажуть, підобгав хвоста, здвигаю плечима, чоло мені мокре, сам уже не знаю, що й робити, що казати;—бо таки-ж і сам бачу, що нема ніде нічого!.. Що за біс? невжеж то справді мої здогади були марні?... Може й марні!.. Бог його знає!.. Бувають же й помилки!..

Ніяково мені. І перед слідчим, і перед самим собою ніяково. От тобі, мовляв, і „Ле-Кок“!.. Зітхаю я важко, але щож уже робить? Помиливсь, так помиливсь; нічого не зробиш!—

Вернулись ми з клуні в хату. Збираємося з паперами, щоб іти до дому.

Я присів з-нічев'я на лавку,—так, відпочити. Сижу... Мій Чуйко все коло мене, спинається ланями на лавку. Глянув я ненароком: діжа біля мене стоїть розчинена; мабуть світом збиралися пекти, рощина зійшла. Тільки придивляюсь я—і мене вразило, що тісто в середині мов би запало, мов якесь порване, не рівне... Я й сіпнув за полу слідчого, кажу йому, показую...

До діжі,—аж там щось устромлено жужмом; витягли,—сорочка... Розгорнули, роздивились,—коли на руках і на пазусі засохла кров...

Отож у тій діжі і вся наша справа була!

Пішли ми, взявши свою здобич.

Після того слідство пішло як по питці з клубка: прийшлися й чоботи Байдишевого парубка до якихсь то слідів у панськiм садку, під вікном,

звайшлися й пастухи, що почували біля коней під лісом та бачили, як молодий Байдиш пізно вертався до дому, саме тієї ночі, коли зарізано було пана. Одно слово, все пішло як по питці.

— Ну, й молодець ви!—каже мені слідчий:—правдивий Ле-кок!—

А я тільки поглядаю, як переможець:—А що, кажу, ага? А ви думалия як?—

Всі знов заговорили про слідство. Всі мене розпитували про тую справу, про відкриття того злочинства, такого тяжкого, такого одважного і, що найважливіше, такого загадкового! І я давав, власне я й міг дати найцікавіші відомості, бо то-ж власне я, я відкрив його!

Минуло скілька часу. Якось-то ранком, може годині в восьмій, ішов я купатись. Щоб дійти до річки,—невеличкої собі річечки, що протікала за селом,—треба було йти від нашого двору далеченько, селом. Іду я, і Чуйко мій, як завжди, при мені. Іду собі, ні на що особливо не вважаючи. Коли се, проходячи поуз волость, самохіть побачив біля волости громадку людей; там же стояла й підвода.

Як тільки я глянув на тих людей, зараз же догадався про все: то Андрея Байдиша, що сидів до теї пори при волості, одвозили в турму.

Власне то була остатня хвилинка перед виїздом. Андрій мав уже сідять на віз. Його родичі прийшли з ним попрощатися. Я глянув—і серце мені похолело...

Андрій стояв якийсь потемнілий, як хмара. Він тихо промовив якесь коротке слово до батька, либонь: „Прощавайте, тату!“ Я не дочув добре. Старий не говорив нічого, мабуть він не міг промовити ні слова; уста його були скривлені невимовним жалем; тільки сльози, мовчазні сльози, котились по старому, худому обличчю, на довгу, сиву бороду. Я виразно бачив, як скотилися ті краплисті сльози.

— А ну-те, ну-те! пора рушати!—гукнув якийсь то старший, мабуть соцький, виходячи з хати на ганок.

Тут до Андрея порвалася якась жінка. Я перше не зауважив її, бо вона стояла похилившись на тин. Але тепер вона одірвалася од тину і кинулась до Андрея. Тепер я пізнав, що то була його мати. Вона обхопила хлопця руками, сдіпила їх біля його шиї й заголосила.

Ох, Боже-ж мій, Боже, щож то було за гололосіння! якийсь нелюдський, несвіцький крик!

Не диво: останнього сина забірали у неї. Одного взяли за хурку дров, другого за помету. І сього останнього вона вже не сподівалася бачити в себе: його мали заслати в Сібір, на довгі роки,—а вона вже стара...

Вона тужила:

— Ой мій Андрієчку, мій голу-у-боньку! моя-ж ти дитинько рідна!..

Коли я почув те голосіння,—я не знаю, що зробилося зо мною! Якось не своя сила зірвала мене з місця, де я стояв, і понесла геть, геть, далі, щоб тільки не чути було того крику-ридання!

Я був за селом, ішов куди очі, як у тумані.

Опинився я в лісі, в глухому кутку. Що діялося тоді в моїй душі, не можу вам сказати. Алеж, мабуть, мої муки були доволі виразні, коли навіть Чуйко зрозумів їх: він прийшов до мене, положив свою морду мені на коліна і так жалісливо дивився на мене. Я відштовхнув його,—хоч, правду сказавши, не мав на те права. Чи не був Чуйко достойним мені товаришем? Що гнало мене до того висліжування?—а через мене-ж заплакали ті нещасні люде! Чи мені жаль було того вбитого чоловіка? я його не знав, я про його тільки чув, що він не задумався згубити цілу сім'ю за хурку дров з його лісів. Чи мені було жаль його?.. Ні! я навіть не думав про його життя, в той проклятий вечір, як пішов і повів інших на вислідки; я думав тоді тільки про те, що я відкрию *загадкове* злочинство! От що, от який собачий порив до висліжування погнав мене тоді, привів до тієї діжі!

Я сидів, упавши в траву, і тяжко картався. Я пробував заспокоїти себе гадкою, що таки-ж Андрій Байдиш зробив злочинство, тяжке злочинство; але-ж у мене зараз вставало в думці,—чи вина була тяжча: чи того старого пана, чи Андрієва, чи... моя?

Звичайно, сим останнім питанням я картався найбільш. В ухах у мене лунало несвіцьке голосіння тієї старої матері, в очах стояли ті безгласні сльози мовчазного батька;—я так ламав руки, що аж пальці мені хрустіли...

А кругом мене було так радісно, так хороше! Куточок у гаю був повний життя, розкошів. Сонце зазірало крізь гілля на мою гаявку, грало промінням і там далі, на якомусь озерці; близько мене жваво гула бджілка над свіжою лісовою квіткою. А над всим розлягався щебет соловйовий: десь так близько, в гущавині, соловей співав—так голосно, так відрадісно!... Він нагадав мені соловйовий спів тієї ночі,—хоч тепер лунав по іншому: в тому нічному співі, у гаю, облитому місяшним світлом, чутно було щось таємниче, жадобу й млюсть; а тепер, ясним, соняшним, свіжим ранком, соловйовий спів лунав радіщами, чистим щастям, волею... Та він рвав мені душу. Я встав і пішов з гаю, щоб не чути того співу.

От вся пригода, та, що ви хотіли почути...

Бесідник мій зітхнув і мовк. Я теж мовчала. Тихо стало коло нас. Тільки там далі, в потемнілому садку, десь в самім куточку, обізвався знов

соловей:—так гулко почав розлягатись, при тиші, його мистецький спів, пануючи над всім.

— Ходім у хату!.. холодно стає,—ви застудитесь... ходім!..

Так мовив мій гість упалим голосом. Я мовчки вчинила гостеву волю, встала з лавки й подалась до хати,—хоч знала, що не клопіт за мене погнав мого бесідника з садка; я знала, що він тікав від соловйового співу...

О. Пчілка.

Стара пісня.

Нема вина, щоб в нім отрути не було,
Нема пісень, щоб в їх не чуть було ридання,
І навіть там, де все барвисто так цвіло,
І навіть там, де все розкішно так жило,
Ви розрух знайдете, і знайдете жадання.
І людям мало зорь, і сонця мало їм,
І мало темряви, туманів і негоди...
І мало всім в'язниць, і влади мало всім,
І пусто так, а світ здається вам тісним,
І ви не бачите життя святої вроди.
І не праваблює до себе вас воно,
І ви до захвату його якісь байдужі.
І завжди буде так, і сталося те давно,
Що мусимо ми пити з отрутою вино,
Що смерти боїмось, а для життя недужі...
І завжди буде так, і в пісні молодій
Ви завжди стрінете сумні, старечі згуки,
І думи чорнії в вінку блискучих мрій,
Одчаю привиди на тлі ясних надій.
І поруч з усміхом сльозу гіркої муки.

Павло Мазюкевич.

Київ.

ОРЕЛ.

Над гаєм зеленим, як сонце ховалось тихенько за гори і промінь останній верхи золотив, як крила таємні чарівної ночі спускались над світом, а стомлену землю туман оповив,—в воздушному морі, на вільнім просторі орел зоркоокий велично літав. Він гордо і сміло над зеленю спускався, звивався, то знов піднімався стрілою у небо—і там десь знкав...

Свободно і вільно він ринув в повітрі і гордий свій погляд на землю пускав.

Лукава куля звилася змією, і крила орлині підборкала в мить. Орел стрепенувся, та сили не стало і трупом нікчемним на землю летить!

І дужії груди розбив він об землю, і чорнії краплі котились з крила... А очі світились велично і гордо,—бо гордість орлина, що в скелях родилась,—осталась одна!...

Петро Гай

В чужих краях.

Наша кусідеа, Персія, серебує важкий час. Увесь лад державного крайового життя хитається, ломається, і ще не відомо в який саме бік повернеться вся справа.

В Персії заведено було конституційний лад,—керування всіма державними справами через вибраних народних заступників. Тес нове встановище звалось Меджіліс (так, як у Франції парламент, або у нас Дума). Міністри мали бути залежними від Меджілісу, відповідати перед ним за все, що роблять. Персідський Шах, зостаючись державцем Персії, присягнув тій конституції і Меджіліс мав керувати в Персії всіма справами, політичними й крайовими. Життя пішло новим ладом і багацько вже кому здавалося, що новий лад подолав давніше життя, що тепер Персія почне жити краще, займеться кращою будовою всього життя в країні і підійметься теж яко міцна держава посеред інших держав.

Але все те так тільки здавалось. Не всі були задоволені новим ладом життя, бо для де-кого був той лад не вигідним. Отже ті люде й почали ворогувати проти Меджіліса; на боці тих прихильників давнішого строю життя став і Шах. Через те, що Меджіліс хотів обмежити владу Шахову й духовенства, а дати волю печаті й віри, завести все по новому, виникли суперечки між урядом і Меджілісом, а далі прийшло до повної незгоди. Шах виїхав з своєї столиці, Тегерану, поселився в військовому таборі, а на Меджіліс послав військо; вистрілами з гармат розбито будинок, де засідав Меджіліс, багато людей було вбито й поранено. В країні почався великий розрух; одні ворогують протів других,—бійка, різня, грабіж.

Шах окружив себе військом; має 25,000 „козаків“. Се вояки всякого племені, а орудує тим військом руський полковник Ляхов. Військо це всімає повстанців, прихильників нового строю життя: їх убивають на місці, або приводять у табор Шаховий і там мучать, допитуючи, а потім рубають на часті і тіло видають собакам. Чим усе вінчиться, невідомо, а поки-що військо перемагає повстанців.

ДО ПИСИ.

С. Мінківці, (севирського повіту, Київщина). Аж тепер відбулося в нас слідство над нашим панотцем Автономом Кошаровським. Уже другий рік ведеться ця справа; як тільки він настав у нас, так поміж пастирем та вівцями й почались раз-у-раз непорозуміння та прикрості. Особливо напосівся був о. Автоном на нашу вчительку, Зінаїду Домбровську, дочку покійного панотця нашого. Все хотів о. Автоном вижити вчительку з Мінківцець. Але не вдалося, бо всякий раз вчителька добірала способу оборонитися; всі дописування пан'отцеві одскакували, мов горох од стіни. З паравіанями наш панотець поводить, як гірше вже неможна. Дорікає їм по всяк час, уїдається. Часто о. Автоном вдається і до дітей, наприклад, з такими словами:—„І чого вам в школі вчитись? однаково батьки вапі злодії, то й ви значить будете коноврадами. Та й село ваше злодійське“. Через де-який час після того верали у панотця коні...

Своїми речами та поведінням о. Кошаровський дуже глибоко селянам в печівках засів, тай вчителці теж. Багато подавали вони всяких скарг до духовного начальства, та довго не було ніякої відповіді. Але оце паволоцький пристав, з приказу начальства, на тім тижні зробив слідство над усіма діяннями о. Кошаровського.

Р. С. В селі Верхівні застрелився поліцейський стражник.

П. Драганець.

1908. 10. VI.

М. Богачка. Миргородського повіту (в Полтавщині) Весна—се пора надій. І старий і молодий і багатий і бідний—кожен надіється на весну і жде від неї того, чи іншого добра. Та, здається, ніхто не жде від неї так багато, як селянин-хлібороб. Від того який буде врожай, залежить селянське життя. Уродиться в полі—селянинові буде чим прожити зіму, буде чим зодягнутися, заплатити податки, а ні—хоть умірай з голоду, або йди по шматки. Ся залежність од стихійних сил природи відбивається на всьому світогляді селянина. Та не в тім річ. Сьогорічня весна не принесла надій нашому хліборобові. Як тільки сніг зігнало з поля, зразу пропала всяка надія на озимину. Здебільшого прийшлося пересівать. Потім ярна, хоть і гарно зійшла, та не дуже щось веселила, бо з самої сіянки не випало ні краплі дощу, і ярна місцями починала жовтіти. Під вінець хоть і випали де-не-де дощі, та навряд чі вони поправлять добре хліба. Скотину цілу весну доводиться годувать, бо на голих пастівниках мало було для неї користи. В кого з зіми не зосталось не тільки сіна а й соломи, ті повинасували навіть садочки, аби чим поживить скотину.

Гр. Надпільський.

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1908 годъ
на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.

ГОДЪ ИЗДАНИЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ,
будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“,
Жито та пшениця, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ
ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ безплатныя бібліо-
теки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйствен-
ныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ
редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обще-
ствѣ сельскаго хозяйства.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Чернигов-
скаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на
годъ три рубля.

Вийшов з друку четвертий випуск антології

УКРАЇНСЬКА МУЗА

Ціна кожного окремого № 25 к., а по передплаті 2 рублі за всі 12
випусків., з пересилкою 2 р. 50 к. На виплат: 1 р. за раз, 1 руб
через місяць і 50 кон. 1-го липня.

Адреса: Київ, Іванівська улица, 75; Оленкі Новаленкові, або „Україн-
ська Книгарня“, Безаківська, 8.

Редактор-видавець О. Коваленко.

Нова книгарня є. ЧЕРЕПОВСЬКОГО

у Києві, Фундуклеївська вул., № 4.

ВЛАСНІ ВИДАННЯ КНИГАРНІ:

Український Декламатор „ДОСВІТНІ ОГНІ“

Упорядкував Б. Грінченко. Видання друге доповнене.

Друге видання «Досвітніх Огнів» вийшло наново переробленим
значно побільшеним. До книги увійшло багато нового матеріалу, і вір-
шованого й прозового із кращих творів, виданих останніми часами.

У другому виданні додано **НОВИЙ ОДДІЛ ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ**
оригінальні й перекладні з драм і комедій: Софокла, Шекспіра, Шіллера,
Ібсена, Метерлінка, Кропивницького, Карпенка-Карого та инш

Три мелодрами М. Лисенка та М. Левицького на слова Л.
Черняхівської, С. Руданського та В. Грінченка. Нові портрети україн-
ських і чужоземних письменників, артистів, композиторів. Нові стильні
визерунки.

Ціна 1 р. 25 к.; в артистичній оправі,
по малюнку І. Шульги 1 р. 75 к.

Повісті й оповідання ІВ. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО.

Том перший: Повісті й оповідання (друкується).

Том другий: «Старосвіцькі батюшки та матушки», повість
хроніка і «Вурлачка» повість . . . . . 1 р. 50 к.

Том третій: Нахаба (причепи) . . . . . 1 „ 50 „

Том четвертий: «Над Чорним морем» і «Київські про-
хачі» (нові повісті) . . . . . 1 „ 50 „

Том п'ятий: «Хмари» . . . . . 1 „ 25 „

НАРІЗНО ВИДАНІ:

Старосвіцькі батюшки та матушки вид. 3-є . . . . . 1 „ 25 „

Вурлачка, повість, видання 3-є . . . . . — „ 60 „

Над Чорним морем, повість . . . . . 1 „ 25 „

Київські прохачі, оповідання . . . . . — „ 60 „

„Грамотка“. (Український бунварь), л 25 ма-
люнками, склав **НОРЕЦЬ** . . . . . — „ 15 „

„Читанка“. Перша книжка після грамотки
Т. ХУТОРНЮГО. Видання друге. З
50 малюнками художників: Іжакеви-
ча, Маковського, Пимоненка, Петров-
ського, Шульги та инш. Багацько
малюнків з фотографій І. Кіпівича.
140 сторінок на гарному папері . . . . . — „ 35 „

Юр. Сірий „Про світ Божий“. (Бесіди по
природознавству) з 65 малюнками
101 стор. . . . . — „ 30 „

Того ж автора: **ЖИТТЯ РОСТИН** (готується до друку).

Дешева сільська бібліотека:

1. Нечуй-Левицький І. Баба Параска та баба Палажка,
оповід., видання 7. . . . . „ 4 „

2. Його-ж. Байдашева сім'я, повість, видан. 3-є, з малюн.
худож. Красицького . . . . . „ 20 „

3. Його-ж. Пропащі, повість, з малюнком худож. Шульги . . . . . „ 15 „

4. Квітка Г. Маруся, повість, з малюнк. худож. Шульги . . . . . „ 10 „

5. Його-ж Сердешна Оксана, повість, малюнк. І. Шульги . . . . . „ 10 „

6. Нечуй-Левицький І. Старі гульгачі, повість, видан. 2-є, з
малюн. є. Маковського . . . . . „ 10 „

7. Квітка Г. Козирь дівка, повість, з малюн. худ. І. Шульги . . . . . „ 10 „

8. Іродчун. Сіра кобила, оповід., з малюнк. худ. І. Шульги . . . . . „ 4 „

9. Квітка Г. Купований розум, оповідання . . . . . „ 3 „

10. Нечуй-Левицький І. Приятелі, оповідання . . . . . „ 5 „

11. Романова О Івашко, оповідання з малюнк. І. Шульги . . . . . „ 5 „

12. Дмитренко. Кум мірошник або сатана у боці вод.
в одній дії . . . . . „ 15 „

Толсто. Л. Н. „Великий грѣх“ . . . . . — „ 8 „

Книгарня має великий вибір українських і російських
книжок. Каталоги висилає дармо.

Драми й омедії.

Переклад під редакцією Б. Грінченка.

1. ІВСЕН Г. Підпора громадянству. Ком. 4 дії Перк. М. Загірньої. Дозволено до вистав 16 мая 1907. № 5693. Ц. 30 к.
2. ІВСЕН Г. Ворог народові. Ком. 5 дій. Переклад М. Загірньої. Дозволено до вистав 11 окт. 1907, № 10606. Ц. 30 к.
3. ІВСЕН Г. Примари. Др., 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вистав 13 нояб. 1907, № 16712.
4. МІРВО О. У золотих кайданах. Ком., 3 дії. Переклад Б. Грінченка. Ц. 35 к. Дозв. до вист. 7 янв. 1908, № 1864.
5. МЕТЕРЛІНК М. Монна Ванна. Др. 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 18 дек. 1907, № 1865.
6. ЗУДЕРМАН Г. У рідній сем'ї. Др., 4 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 18 февр. 1908 № 1987.
7. ІВСЕН Г. Нора. Др., 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 3 марта 1908, № 2659.
8. ІВСЕН Г. Гедда Габлер. Др., 3 дії. Переклад Н. Грінченка. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 3 марта 1908, № 2561.
9. ГАУПТМАН Г. Візник Геншель. Переклад Б. Грінченка. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 20 марта 1908, № 3117.
10. ШВІЦЛЕР. Забавки. Драма на 3 дії. Ціна 30 к.

Б. Грінченко. Драми й комедії
Черн. 1902. Ц. 1. р. 50 к.

1. Ясні зорі. Др. 5 д. Дозв. до вист. 1 мая 1902, № 3654.
  2. Нахмарило. Ком. 3 д. дозв. до вист. тоді ж № 3655.
  3. Степовий гість. Др. 5 д. Дозв. до вист. тоді ж № 3656.
  4. Серед бурі. Др., 5 дій. Дозв. до вист. тоді ж, № 3657.
  5. Арсен Яворенко. Др. 5 дій. Дозв. до вист. по рукопису, без 3-ї дії, під заг. „На громадській роботі“. 16 февраля 1904, № 1780.
- Грінченко Б. На новий шлях. Др. 5 дій. Дозв. до вист. 5 юня 1906, № 5216 („Прав. Вєстник“ 1906, № 141). Ц. 30 коп.

„ДИЛО“

щодневна українська газета.

Передплата в Росії на рік 18 карб., 1/2 р. — 9 карб.
Австрія, Львів (Lemberg) ул. Баторія 24.

„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“

радикальна політич. часопись, виходить двічі на тиждень Ціна в Росії 4 руб.

Львів. ул. Ліндога 7.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, філології і етнографії. Виходить під редакцією М. Грушевського, XV рік видання. Передплата в Росії 6 руб. на рік, поодинові книжки 1 руб. 50 к. Посилать: Львів (Lemberg) Австрія, у Чернецького 26, наук. тов. ім. Шевченка. Szevczenko-Gesellschaft der Wissenschaften; або через контору „Лит.-Наук. Вєстника“ Київ, Прорізна 20.

„РУСЛАН“ щодневна газета (крім неділь і свят), коштує в Росії 16 руб. ЛЬВІВ, пл. Домбровського 1.

Київ електрична друкарня **Б. Н. Милевського** і Ко В.-Владимірська ул., 81.

„БДЖОЛА“ літературно-науковий місяшник для молодезі. Ціна 2 варб. ЛЬВІВ, Вірменська 25.
Редактор-видавець **М. Венгжин**.

УЧИТЕЛЬ“

педагогічний журнал, Виходе двічі на місяць: на рік 4 руб. ЛЬВІВ, Сикстуська 47.

„ОСНОВА“

щотижнева просвітно-політична і господарська ілюстрована часопись. Ціна 3 руб.

Львів, ул. Скарги 2.

„Письмо з Просвіти“

Двохтижнева газета. Видає т-во „Просвіта“. ЛЬВІВ Ринок 10.

„ЕКОНОМИСТ“

економічно-господарський місяшник.

Ціна в Росії 2 руб 50 коп.

ЛЬВІВ, Ринок 10.

„Ukrainische Rundschau“

укр. місяшна часопись по німецькі.

Ціна 3 руб.

Адреса: „Ukrainische Rundschau“. Wien XVIII/a
Frauenderstr 2.

Українські часописи в Америці:

„СВОБОДА“ Заснована в 1893 р. Найбільша українська часопись в Америці. Виходить щотижня. Ціна 5 варб. Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St. New York N. V. N. A. Можна вписувать через „Українськеу Кайгарню“ (Київ, Бєзаківська 8).

„ЗОРЯ“ (Авгога) Українська часопись вь Бразилії, в Південній Америці. Виходить щотижнево четверга. Видає. тов. „Просвіта“ в Куритибі. За редакцію одповідає Степан Петрицький. Ціна в Росії 5 руб. Адреса для листування: Zora et Curityba Caixa postal № 200. Редакція міститься на улиці: Conselheiro Barradas № 194.

„КАНАДІЙСКИЙ ФАРМЕР“ українська щотижнева, ілюстрована часопись в Канаді, в Ціна 2 руб. Адреса: „The Canadian farmer“ P. O. Box 82, Winnipeg, Man, Canada, Америка.

(Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**)

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 24.

7 Липня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. За границю 6 карб. Окремі числа за границю по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) коловки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки адруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська уляця, № 97.

Рукописі мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: «З чим до дому»?... Державна Дума. Вісті. На Україні. До уваги прихильникам української музики. Три питання нашого правопису—*Б. Грінченка*. Наші поети з народу—*О. Пчілки*. Вірші—*Т. Романченка*. З прожитого—*С. Мартоса*. Вірші—*Я. Бибіка*. Українське слово й мистецтво. До історії нашого театру—*П. Сорочинського*. Всеславянський з'їзд поступового студентства у Празі—*Василька*. Дописи. В чужих краях. Листування Редакції. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією *О. Носач*. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні *Л. Ідзіковського* (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні *Совинського* (Б. Бердичевська.)

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. <i>П. Мирний</i> . Сон. Різдвяна приповідка (випродано)	3 к.
2. <i>А. Будій</i> . Мрії й дійсність	3 „
3. <i>Л. Падалка</i> . Про землю і людину Ручі-України (випродано)	5 „
4. <i>Петро Оправхата</i> . З записної книжки сільського стражника	2 „
5. <i>А. Кащенко</i> . На руїнах Старої Січі (випр.)	3 „
6. <i>М. Л. Кропивницький</i> . Скрутна доба, малюнок у 3-х діях (випродано)	8 „
7. <i>Календарь „Рідний Край“</i>	15 „
8. <i>Кобза й кобзарі</i> . Розправа <i>М. Лисенка</i> , з додатком приміток <i>О. Пчілки</i> й <i>М. Дмитрієва</i>	10 „
9. <i>С. Мартос</i> . Бажання отця дьякона (опов.)	5 „
10. <i>О. Пчілка</i> . Тарасове свято (оповідання).	10 „
11. <i>Л. Падалка</i> . Про вжити Полтавських хліборобів (випродано)	3 „
12. <i>С. Черкасенко</i> . Весною (оповідання).	5 „
13. <i>Г. Ясинський</i> . Весна поманила	3 „
14. <i>О. Пчілка</i> . Оповідання (Забавний вечір, Чад, Маскарад)	20 „

„Рідний Край“ за 1906 рік (окрім 1 №) ціна 2 кар.

Книгарням скидка.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Безаківська, 8)

„З чим до-дому?“... І. Селяне, послали до Думи, не раз підіймали, навіть і в-голос, те питання, — „з чим вернемося до-дому?“ А вже, мовляв, виборці питають, — „що ви там для нас у Думі зробили?“ — щож на се відповіда-ти?... Отже час відповіді й настав уже: засі-данья Думи скінчились і депутати верта-ються до дому. «З чим» же справді вони вертаються?...

Так як і ні з чим!.. Що зробила Дума?— Так як і нічого. Через її думку та розважан-ня перейшли ціли сотні „дрібних законопро-ектів“; за ними „ніколи було взятися до по-важніших справ“. А справ тих, дуже поваж-них, так багато! Де-які з них позастрявали в думських комісіях, де-які ще й у комісії не передано, — тільки „зроблено внесення“ про їх, — а про де-які поважніші справи то ще й у Думі речі не здійснено! — І осталися не ви-вершені, або й зовсім не посунені такі спра-ви, як цілковита реформа земства, загальне школьне учіння, страхівка робітників, пере-селення, судова справа й інші. Про такі речі, як амністія, громадська забезпеченість, автономні права цілих осібних країв, не здійснювалося й мови. Про ті речі Дума не мо-гла та, в своїй більшості, й не хотіла здійснювати мови.

„Великою працею“ 3-ої Думи застається все таки розглянутий розпис державний. Велика справді річ той розпис, але сам по собі, — бо й справді, розглянути увесь розмір державних прибутків і видатків — се (розгляну-ти все життя великої держави. Але як його розглянути і яку йому *раду дати!* Отут то й виявилася малозначність думської роботи. Перш всього, Дума тут і не могла всього вершити владарною рукою, бо право її таки й добре обмежено особливою „статтею“: до цілих розділів державних видатків Думі «зась»; скільки там на що йшло, — на ті особливі величезні оклади, пенсії то-що, — то вже так і йтиме, Думі «до того нема діла». А і в тих розділах розпису, що вже в їх ніби-то могла вільно розважати Дума, зроблено не багато на пільгу народню. Бесперечний здобуток був хіба лише той, що переглядання коштів по різних міністерствах показало, в якому стані знаходяться там державні справи; вия-вилось так багато за давних болячок, так багато недоладного в тих видатках та по-рядках, що... колиб Дума могла те полага-дити, то велике діло зробила-б перед своєю

країною. Але-ж Дума так як нічого не зро-била в сьому ділові. Правда, були такі го-дини, що в Державній Думі де-які члени здіймали мову про всі ті недоладні речі по міністерствах, але більшість Думи не хотіла суперечити урядові. А через те і в „великому ділові“, в розписові коштів державних, Дума ухвалила важніші справи так, як говорилося в законопроектах міністерських. Отже, ваги, що лежала на народові, Дума не зменшила.

Державна Дума.

Засідання 21-го Червня.

(Дрібні законопроекти. Плата депутатам Думи).

Після докладу редакційної комісії приймають-ся й передаються в Державну Раду 14 дрібних за-конів про потреби школи. Далі Люц подає нарис закону про що-річну плату депутатам. Комісії, що розглядали цей законопроект, подали від себе таке повідомлення: вони пристають на те, щоб де-путатам було *побільшено* плату; але до що другої час-тини закону, то комісії висловлюються *проти* того, щоб з плати депутатів виверталося за ті дні, коли вони не буватимуть на засіданнях.

Заступник від уряду заявив, що коли депута-ти, не прийшовши на засідання, подадуть якусь важну до того причину, то їм за той день плати-тимуть, а вивертатиметься з плати лише тоді, коли депутат, не прийшовши на засідання, ніякої важ-ної причини не вваже; отже чи платить депута-тові за которесь пропущене засідання, чи ні, — буде залежати від самої Думи.

Борятинський радить Думі не приймати за-кону про вивертання з плати депутатам, бо такий закон поменьшує право й незалежність Думи.

Соціал-демократи подали заяву, що вони бу-дуть голосувати *проти* сього закону, бо він вста-новляв би якусь урядову опеку над Думою.

Трудовики подали таку заяву: зважаючи на те, що плата депутатам признається з народніх коштів, а Дума для народу нічого не зробила, во-ни голосують *проти* закону, се-б то *проти* *побіль-шення* депутатської плати. Більшість одначе пода-ла голос за *прийняття* закону; його признано на-віть *негайним* і передано в редакційну комісію. Отже признано, що плату депутатам слід побіль-шити.

На підставі статті 93 наказу, подано заяву, щоб члени Думи висловились проти дуелі, се-б то признали, що сям способом не можна полагоду-вати непорозуміння між членами Думи, заступни-ками своїх виборців. Подано пораду, щоб для по-лагодження непорозуміннів між членами думи було засновано окрому комісію.

Далі прочитано список біжучих справ — і за-сідання закрилось.

Засідання 23-го Червня.

(Закон про збільшення числа турем).

По докладу редакційної комісії приймається й передається в Державну Раду законопроект про влаштування „сискних“ (шпигунських) відділів.

Восейков читає нарис закону про збільшення кредиту на збудування турем.

Кузнецов заявив, що фракція соціал-демократів буде голосувати проти законопроекту, бо темний люд мре від голоду,—а Дума хоче будувати турми і тим збільшувати число злочинців.

Начальник головного туремного уряду говорить, що гроші потрібні на збудування каторжної турми, бо після портсмутської угоди, Росія втратила карне поселення на острові Сахаліні.

Після недовгих суперечок, закон прийнято.

Далі Дума приймає без суперечок скілька дрібних законопроектів.

Засідання закрито

Нова Полагодна комісія. Призначення коштів на потреби морського міністерства.

Вносяться на підставі 93 статті дві негайних заяви.

Марков подає доклад, що Державна Рада, розглянувши обрахунок державного кредиту, не згодилася з постановою Думи і тому Марков радить вибрати нову Полагодну комісію.

Раду Маркова прийнято.

Жданов радить членам Думи пожертвувати свою одноденну плату на користь посімейств тих робітників, що загинули на Риковських шахтах.

Доряду Жданова прийнято.

На черзі доклад спільної наради двох комісій,—по державному роспису та по державній обороні. В докладі говориться з приводу закону, поданого морським міністром, про потребу коштів на приставі й кораблі на Чорному морі.

Закон прийнято без суперечок.

Засідання 24-го Червня.

(Асигнування коштів на висланих військово-полицейськими властями).

З докладу редакційної комісії передаються в Державну Раду дрібні законопроекти.

Потім Годнев подає законопроект про асигнування коштів на прожиття тих, що вислано військово-полицейською владою.

Розанов подає відомості про тяжке життя засланих і висловлює свою думку, що *терор* тільки тоді зупиниться, коли буде припинено адміністративні кари.

Аджемов говорить, що Дума повинна асигнувати кошти на засланих, щоб їм краще жилося, ніж тепер, але в той-же час повинна сказати урядові, що адміністративного заслання зовсім не повинно бути в державі правовій.

Месндорф говорить, що уряд повинен дбати про те, щоб заслання вживалося тільки на підставі закону.

Законопроект прийнято.

Трудова група внесла формулу, де висловлюється бажання, щоб заслання не було.

Голосуванням—цю формулу відкинуто. Прийнято формулу Месндорфа, де зазначається, що заслання може вживатися тільки на підставі закону.

Виясно негайну заяву соціал-демократів та трудовиків про потребу такої комісії, що має обстежувати донецький басейн і вяснити причину страпної події на Риковських шахтах.

Бабринський висловлюється проти негайности в заснуванні такої комісії. Голосуванням Дума відкинула негайність.

Засідання 25-го Червня.

Дрібні законопроекти.

(По докладу редакційної комісії, приймаються й передаються в Державну Раду 11 законопроектів).

Далі Цітович читає законопроект про асигнування мільйона карб. для допомоги чинам поліції та жандармерії.

Соціал-демократи й трудовики заявили, що вони будуть голосувати проти законопроекту.

Без суперечок законопроект прийнято.

Далі Гербель, начальник головного управління в справах місцевого хазайства, дає пояснення Думі про стан урожаю хліба в державі. З його пояснення видно, що не загинуло озимини тільки дві п'яті частини, але Гербель сподівається, що ярива дасть змогу селянам добути собі озимого хліба для посіву, бо ярива всюди краща озимини.

Крім того Гербель повідомив Думу, що міністерство внутрішніх справ має для заповищення селянам 6 мільйонів карб.

Дума задовольнилась відомостями, поданими міністерством внутрішніх справ, і засідання на тому закрилося.

Засідання 26-го Червня.

(Дрібні законопроекти. Запитання воєнному міністрові).

З початку засідання читається список членів вибраних в нову бюджетну комісію, що має розглянути бюджет 1909 року.

З докладу редакційної комісії приймаються й передаються в Державну Раду всі законопроекти, ухвалені на останніх засіданнях.

Далі без суперечок приймаються нові законопроекти: 1) про асигнування коштів на допомогу де-яким сільсько-господарським товариствам, 2) на періодичні видання міністерства хліборобства, 3) на будову, при культурних учасках казенних земель; 4) на допомогу жіночим гімназіям і прогімназіям в 1908 році 100,000 карб., а починаючи з 1909 року по 200,000 карб., на рік.

Крім того Дума прийняла ще більше десяти дрібних законопроектів без обміркування й суперечок.

Під кінець засідання оповіщаються біжучі справи, в тім числі запитання воєнному міністрові про ті казарми, що не були ще й добудовані, а вже завалилися й убили 13 душ робітників.

Запитання признано негайним.

Засідання 27-го Червня.

Після оповіщення біжучих справ, приймаються з доповіді редакційної комісії й передаються в Державну Раду 34 законопроекти.

Некрасов читає законопроект, де уряд прохає дозволу на збудування Тюмень-Омської залізниці.

Дума прийняла законопроект і призначила 100,000 карб. на перші трати, уряд прохав, 1,000,000 карб.

Далі Дума без суперечок прийняла дуже багато дрібних законопроектів.

Під кінець засідання читається лист председателя британської групи міжпарламентської спілки. Тим листом закликаються члени Думи на з'їзд, що має бути в Берліні. В листі згадується, що члени Думи брали участь в з'їзді 1906 року і багато допомогли з'їздові своєю працею.

Обміркування сього питання відложено на друге засідання.

Засідання 28-го Червня.

(Державний образунок. Розпуск Думи).

Председатель повідомляє Думу, що, зважаючи на розпуск Думи, не можливо поєднатися для обрання депутації на берлінський з'їзд, а через те председатель прохає тих, що бажали-б поїхати, записати свої прізвиська в канцелярії Думи.

Після того Олексієнко подає проект державного образунку на рік 1908. Трати вираховано в сумі 2,732,206,501 карб. а прибутки менше на 169,279,803 карб. Цю недостачу занесено в державний дефіцит (недобір) голосуванням, Дума прийняла нарис образунку.

Далі міністр фінансів Коковцев передав председателю Думи царський указ про розпуск.

Перед читанням указу всі депутати встали; соціал-демократів на засіданні не було.

Волконський читає: „На підставі статті 99 основних державних законів, наказуємо перервати працю Державної Думи з 28 червня до 15 листопаду 1908 року“.

НИКОЛАЙ.

Хомяков радить Думі вітати Царя покликом „ура“. Дума довго гукає „ура“!

В Єкатериненській залі було одправлено молебінь і депутати розійшлися.

ВІСТІ.

◆◆ Реформи міністерства землеробства. Міністерство землеробства виробило план заснування сільських господарських комітетів по всій Росії. Комітети будуть складатися з представників земств.

◆◆ Пояснення міністерства освіти. Міністерство освіти пояснило, що на курси для дорослих можуть ходити тільки ті учні середніх шкіл, що мають не менш 17 літ. Учні такого віку мають право ходити і на публичні засідання.

◆◆ Московські учительські курси. Московське товариство вчителок впорядило в цім році в Москві педагогічні й загально-освітні курси для народних вчителів та вчителок. На курси прибуло до 700 душ. Такі курси було впоряджено і в минулім році, але їх адміністрація припинила.

◆◆ Запросини на кустарну виставку. Председателька Петербургського комітету, що відає справи кустарного складу, вдалася до Полтавського губернського земства з запросинами взяти участь в кустарній виставці, що буде влаштована в Берліні. Виставка ця має подати до відомости всього світа мистецькі народні вироби, в історичному розвитку, і показати, що мистецтво давніх часів ще не згинуло.

◆◆ Страшна подія в казармах у Петербурзі. Військове міністерство заходилося будувати в Петербурзі нову казарму на 4 поверхи. Доглядали за будуванням військові інженіри. Коли будування кінчалася, то городський архітектор подав заяву, що збудовано казарми не по правилах і що вона може завалитися, але на те не звернули уваги. Як-ось 26 Червня, коли 40 душ робітників облицьовували казарми з середини, завалилася стеля 4-го поверху і повалила й у інших поверхах стелі й стіни. На місце події прибули пожежарні і почали витягати засипаних робітників. Через який час пожежарні мусили припинити роботу, бо боялися, що завалиться ще одна стіна. Треба було повалити стіну, а потім уже витягати робітників. Вони хоч були привалені й покалічені, але ще довго кричали й прохали допомоги. Загинуло всіх 13 робітників. Як виявилось, військове міністерство дуже поспішалося з будуванням і заклало будову на піску. Про цю подію в Думу внесено запитання військовому міністрові.

◆◆ Конфіскування творів Л. Толстого. Московський комітет по справах друку наложив арешт на другий і третій том творів Л. Толстого, що містять в собі „Соединеніе, изслѣдованіе и перевод 4 евангелій“.

◆◆ Справа про виборгський ноклик В Петербурзі особливе присутствіє судової палати розглядало справу п'яти депутатів першої Державної Думи. Справа цих депутатів була виділена з загальної справи, що розглядалася попереду, бо вони в перший раз на суд не явились. Засуджено їх на три місяці до тюрми.

◆◆ Судова справа Милюкова і Попова. В Петербурзі, в камері мирового судді, розглядалася справа Милюкова й Попова. Обвинувачувався Попов за те, що ударив Милюкова по виду, образившись на його за прикоре писання в газеті «Рѣчь», — а редактором тієї газети є Милюков.

Суддя присудив Попова на 1 місяць до тюрми.

◆◆ Діяльність ченця Іліодора. Департамент полиції переслав у міністерство внутрішніх справ велику силу губернаторських докладів. В тих докладах губернатори скаржаться на Іліодора, що він, пробуваючи в поволзьких губерніях, зовсім не зважав на вимоги властей і навіть образив Царичинського поліцеймейстера. Всі ці доклади буде передано в сінод, щоб віддати Іліодора під суд.

На Україні.

◆◆ Справа української мови в учительських школах на Поділлі. Винницький повітовий комітет по справах земського хазяйства розглянув внесення земської управи про заведення української мови в двох учительських школах винницького повіту і про асигнування на це коштів. Проти цього внесення виступив мировий суддя Добровольський, та ще два вчителі. Всі вони доказували, що українська мова не потрібна і навіть шкодлива.

В оборону української мови виступив тільки священник Рудяч. Він доказував, що всі, хто працює на Україні, мусять знати українську мову. Рудяч говорив, що української мови повинні вчити в усіх середніх школах на Україні.

Голосуванням комітет постановив не признавати коштів на українську мову.

◆◆ Переселенська справа. Останніми часами адміністрація не дозволяла переселятися на Сибір тим селянам, що не замовили собі землі, бо ще не було виготовлено нових участків землі. Для тих, що вже попереду замовили землю, видавалося свідоцтво по черзі і де-кому випало дуже довго ждати тієї черги. Тепер Київський губернатор одержав з Петербургу повідомлення, що можна

видати свідоцтва на переселення всім тим, що замовили собі землю попереду.

◆◆ Полтавський агроном Соколовський, що завідує переселенською справою в полтавщині, прохає у головного переселенського начальства дозволу переїхати в Сибір тим селянам, що не встигли замовити собі попереду землі в Сибірі, але вже спродалися і тепер проїдають останні гроші, дожидаючись повернення своїх хатах.

◆◆ Лохвицька землеустроительна комісія повідомляє, що переселенські ходяки дуже задоволені піклуванням про них земських переселенських агентів.

◆◆ З'їзд духовенства. В Катеринославі відбувся з'їзд духовенства. На тім з'їзді зроблено постанову засновувати по порахвіях братства, що мають піддержувати релігійний настрій серед місцевої людности. Для цього Братства мають видавати книжки і т. н.

◆◆ Комерційна школа в Переяслові. В Полтавщині, у Переяслові, відкривається комерційна школа з правами урядових шкіл. В школі будуть учитися разом хлопці й дівчата.

◆◆ Гімназія в Зінькові. В повітовім городі Зінькові, Полтавської губ., Земство зробило постанову — прохати дозволу відкрити гімназію для хлопців. Для цієї гімназії управа віддає свій будинок, а сама перейде в инший; крім того Управа дає ще 12,000 карб. допомоги.

◆◆ Прочане з Галичини. В серпні місяці мають прибути на Україну прочане з Галичини, що бажають побувати спершу в Почаївській лаврі, а потім переїхати до Києва.

Почаївський відділ „союза руського народу“ готується зустріти галичан дуже урочисто.

◆◆ Царське помилування. За єврейський погром у Києві, що був в 1905 році, — засуджено було 11 душ до тюрми на 8 місяців, а 5 душ на 2 місяці. Суд постановив прохати Царя поменшити присуд 13-ти душам, але Царь зовсім помилував всіх 16 засуджених.

До уваги прихильникам української музики.

Відомий український знавець музики, др. Філарет Колесса, автор великої розвідки „Ритмика українських народних пісень“ і професор Вищого музичного інституту у Львові, має сього літа виїхати в етнографічну подорож на Лівобережну Україну, для записування мелодій дум та історичних пісень від кобзарів (бандуристів). Успіх сеї експедиції залежатиме в значній мірі від сподіваної допомоги д—ві Колессі з руки людей, що живуть в тих місцях, де є кобзарі. Допомога ся може бути виявлена в попередніх переговорах про те, щоб кобзарь був у таким-то місці в назначені дні (не раніше 15

Юля і не пізніш 15 Августа), а крім того можна-б переговорити про розмір заплати кобзарям за співання дум і пісень.

Осіб, що бажають подати таку за допомогу, просять про наслідки сих переговорів сповіщати Афанасія Георгієвича Сластинова (адреса: г. Миргород, Полтавської губ. для Ф. Колесси). Дуже добре булоб, як би в тих листах було вияснено місцеві умови життя для приїздного чоловіка (особливо се важно в селах і містечках, де немає гостиниць); та ще добре булоб, як би була докладно показана дорога до того місця, де живе кобзарь (особливо коли туди треба їхати кінями), і як би було написано, до кого саме треба вдатися по приїзді на місце, кого просити показати, де живе кобзарь, і хто поміг-би з ним виїздити. Всякі поради і уваги місцевих людей що до екскурсії—буде прийнято з великою подякою.

Три питання нашого правопису*).

Яким правописом писатиметься українське письмо,—про це тепер уже не може бути двох думок: це буде так званий „фонетичний“ правопис, що виробився працею українських письменників під час XIX віку і найбільше заходом П. Куліша,—через те часом і зветься „кулішівкою“. Тільки склався цей правопис 1856 року (в „Записках о Южной Руси“ Куліша) в першій своїй редакції,—зараз же їм стали писати мало не всі українські письменники. Хоч року 1876-го його в Росії заборонено було, та це дуже мало змінило думки українських письменних людей про цей правопис, бо тільки заборону ту скасовано, зараз же офіційльний, так званий „ярижний“, правопис покинуто, і тепер на російській Україні нема ні одного періодичного видання, що не вживало б фонетичного українського правопису, та й книжки пишуться не инакше. В Галичині й на Буковині через деякі місцеві причини правопис цей якийсь час змагався ще зо старим церковно-етимологічним правописом, та згодом і там він подужав і тепер скрізь там уживається в письменстві, в науці і в офіційльних документах.

Така одностайна прихильність до цього правопису серед письменних людей мало не на всьому просторі української землі**) сама вже показує, що він дуже придатний до того, щоб добре виявляти згуки нашої мови, і що він практично-зручний, легенький на вивчання і вживання. Віп, цей пра-

* Увага. Професор А. Е. Кримський назаво вгодився переглянути перед друком цю працю і зробив до неї додатки, означені далі його іменем. Щиро дякую йому і за перегляд, і за ті додатки. В. Р.

** Винятком є тільки нещасний закуток нашого краю—Угорська Україна, де ще й досі начує етимологічний правопис.

вопис, виріс органічно й помялу з потреб нашої мови й письменства,—тим то він так добре й пає до їх. Через те ж і певна тепер уже річ, що саме він, а не який инший, і зостанеться на далі в нашому письменстві.

Та подробиці його далеко ще не всі виробилися й установилися як треба; але ж так буває звичайно з правописом кожної живої мови. Тільки мертві мови можуть мати верухомий, застиглий правопис; жива ж мова раз-у-раз, хоч і помялу, зміняючись, раз-у-раз висуває й нові питання про те, як краще припасувати правопис до всяких подробиць і до нових одмін у мові. Українська літературна мова, як рівняти до інших, ще молода,—через те й питанняв таких у неї може трохи більше, ніж по інших мовах.

От про деякі такі окремі справи в нашому правописі я й хотів би тут поговорити.

Кожен добрий правопис мусить бути поперед усього науковий—добре виявляти згуки в мові і робити це способами, консеквентно проведеними; потім він повинен бути практично-легкий до початкової і дальшої науки мови. Письменство всякої живої мови пишеться не для самого тільки невеличкого гуртка вчених людей,—воно повинно бути для потреби всього того народу, що тією мовою говорить. Значить і правопис мусить бути такий, щоб, зостаючися науковим, він разом з тим був і якомога легшим до початкової науки і до дальшої науки рідної мови. Бо коли він буде трудний,—трудно буде дітям навчатися читати й писати, трудно буде й далі вивчитися правильно писати рідною мовою, а через це гальмуватиметься справа народної просвіти.

У нас українців справа про те, щоб правопис був практично-легкий до науки, має ще більшу вагу, ніж де-інде. Української школи на російській Україні в нас іще нема, ми ще тільки добиємося її. Коли б наш правопис був би трудний для шкільної науки, то це неминуче пошкодило б справі націоналізації школи: і вчителям, і школярам трудніше було б навчитися його, а через те наука початкова й дальша не була б такою легкою й продуктивною, якою могла б бути з иншим правописом, і в руках у ворогів української школи цей факт був би великим козирем у боротьбі проти цієї школи. Та й хіба з однією тільки школою нам клопіт? Адже ж і інтелігенцію нашу зденаціоналізовану ми мусимо ще навчити української мови. І дуже мудрований правопис був би дуже важною перешкодою на цьому поворотному шляху до рідного слова, на шляху, що ми неминуче мусимо пройти. І нам конче треба знайти в правописній справі ту розумну середню стежку, що, пішовши нею, ми й науку рідної мови не утрудняли б, і науковости правопису додержали б.

Взагалі кажучи, наш сьогочасний правопис такий і є; але деякі подробиці, що стали в йому

заводитися останніми часами, дуже легко можуть його попусувати в тому небезпешному напрямку, про який тут казано.

От візьмімо хоч справу з літерою *ї*.

Цю літеру вперше заведено в український правопис у Києві і починає вона вживатися, здається, з першого тому „Записокъ Юго-Западнаго Отдѣла И. Р. Географическаго Общества“ за 1873 рік (див. Приложенія, 10—11): після цього стріваємо її скрізь по виданнях тодішнього київського гуртка письменників. Вживалася вона там, де вимовляється *йі*, а це в українській мові в середині слів звичайно буває після самозгуків (мої, Україна, гоїти, до неї, отруїти та ин.) і з початку деяких слів (Іхати, Істи, Іх, Іжак та инші). Не можна обійтись без цієї літери *ї*, бо коли б скрізь писати *і*, то була б плутаниця, бо і в середині і з початку слова буває в українській мові і *йі*, і *і*, як от: *їсати* та *їти*: коли б в обох цих словах писати однаково *ї*, то не можна було б розібрати щоб саме говорить в отакій, напр., фразі: Чоловік *іде* пляхом,—щоб саме робить чоловік: *іде* чи *їде*? Таким робом літеру *ї* заведено було зовсім доладу і дуже легко розібрати де саме треба її писати.

Але з початку восьмидесятих років у Галичині Желехівський, видаючи свій „Малоруско-німецький словар“, став писати її і після зубних *л, н, д, т, з, с, ц* в тих випадках, де ці звуки перед і чуються зовсім м'яко. Він учив писати так: *у лісі, у цїні, на тїлі, дідів, лісів*. Оцю вигадку заведено по книжках у Галичині й на Буковині, а з 1907-го року пробують заводити і в нас. Чи добра ж то вигадка?

Поперед усього що хочуть зазначити, пишучи *дідів, лісів*, то б то: в одному випадкові *ї*, а в другому *і*? Тільки те, що в складах *ді, лі* зубні співзгук *д* та *л* вимовляються зовсім м'яко,* а в складах *ді, сі* чуються тверденько. Іншими словами: не однакові тут виходять *д* та *с*, а самозгук *і* в обох випадках однаковісний. Через те тому, хто хотів би цю річ зазначити графічно, треба було б зазначити це на літерах *д* та *с*, а літеру *і* зовсім не займати, і правильно фонетично треба було б написати це так: *дїдїв, лісів***; а прихильники Желехівського патомість ставляють инший самозгук *і* (ї) там, де його, иншого самозгуку, зовсім нема. Таким робом перше, що ми бачимо, це те, що такий правопис ненауковий і вже через те одно недобрій***).

* Так саме м'яко, як і в беззубних *мі, ві, бі, пі*: в словах *півень* і *дід* звук і однаковісний.

** Зважаючи на те, що літерою *ь* ми зазначаємо з'якшування в співзгукках. Звичайно, що тоді довелось би писати *півень* і т. п.

*** З наших філологів на Буковині російській як і після співзгуків стоїть проф. Кримський, але й він дуже добре почуває всю антинауковість цього *ї* в словах типу *дід* і додержуючи його, шукає иншого способу графічно відрізнити тверді склади *ді, ті, зі, сі, ні, лі* од таких самих м'яких складів (див. „Укр. граматику“ проф. А. Кримського, I, 31).

Звісно, на це мені можуть сказати, що такий саме ненауковий правопис маємо, уживаючи літер *я, е, ю* для обох випадків: і для йотації *а, е, у*, і для з'якшування попереднього співзгукка.

Цьому правда, і дехто (напр. М. Драгоманов) прдбував запобігти цьому лихові і писав *јама, земля, моју землю, даје, синье*. Та з того, що через традицію вдержано якусь давню (грецько-кирилівську) недобру річ в одному випадкові, не виходить, що треба її нам самим наново заводити ще й у другому. Написання такі, як „јама“ та „земля“ мають за собою більше як тисячолітню історію, і через те важко зробити в їх реформу, але покинути новітню орфографію „дід“ і писати просто „дід“—це ще не пізно і це в наших руках.

Це одно, а друге от що. У таких випадках, як „земля“, „сине“, „сюди“ і т. п. згук *л, н, с* та ин. безперечно з'якшуються скрізь по Буковині і через те тую м'якість конче якось треба зазначити—чи так, як ми це робимо (літерами *я, ю, е*), чи як Драгоманов робив. Що ж до згаданих зубних літер перед *і*, то рівнація в вимові їх чутється не на всьому просторі української землі, і є такі місцевости, де в слові *дідів* обидва *д* вимовляються однаково, се б то однаковісний м'яко. Таким робом для якоїсь частини нашого народу правопис із двома крапками над *і* буде цілком зайвий, не відповідатиме тому, що справді чутється в мові.

Усе це показує, яка плутаниця з одим *ї* після співзгуків, як трудно запевне встановити—де саме його писати, а де—ні. Яке справді може бути тут правило? Пиши так, як вимовляєш? Але ж я вимовляю так, що з'якшую обидва *д* в слові *дідів*,—то я у всіх тих випадках маю писати *ї*? А хто вимовляє ппак, той і після *б*, і після *в*, і після другого *д* (в слові „дідів“ писатиме *і*? Тоді буде два або й три правописи. Значить—на вухо не можна здатися. А чого ж тоді слухатися? Зостається тільки етимологія,—доведеться докопуватися, яка літера стояла в слові в старій нашій (а може й не тільки нашій) мові—*ь* чи *о*.

Це ж добре письменний чоловік, муштрований на всяких граматиках, може так-сяк і докопается, хоч і не до всього, та й буде якось стромляти тее *ї*, раз-у-раз собі самому нагадуючи про його породу; а що ж робити чоловікові, хитрощей граматичних несвідомому? Що робити нещасному школярюві народної школи та й взагаді всякій дитині? Скільки вона мусить намучитися, силкуючися зрозуміти незрозуміле: де саме писати оте кляте *ї*? Чи не буде це гірше, багато разів гірше від усіх проклятої літери *ь* у московській мові? І ми ото свідомо будемо заводити отаку дитячу каторгу, сушити свіжі маленькі голови правилами, яких і сами доладу не вміємо скласти? Та невже ж нема нічого розумнішого й користнішого за для науки бідолашним дітям? Чи в їх, а надто в му-

жицьких дітей, так багато часу, що треба його сповняти такими делікатесами найтоншого правопису? Що ці делікатеси можуть мати підстави з погляду кабінетних учених,—про те я не сперечаюсь, але для діла народньої просвіти, для ширення українського письменства всякі такі штучки тільки *шкідливі*, бо стають на заваді і тій просвіті, і тому ширенню.

Та й яке ж власне добро буде нам, коли заведемо оте *ї* після зубних? Науковости правописові це не надасть, бо самий спосіб цей ненауковий, фонетичної прикмети нашої мови—принаймні для деяких місцевостей—добре не зазначить, бо тут, як ми бачили, є багато різниці в різних місцях нашого краю. То яке ж з того добро?

Кажуть: тоді можна буде розрізнити такі слова, як *ніж* (*нѣж*) і *ніж* (*нѣж*) або *ніс* (*нѣс*) і *ніс* (*нѣс*). Та невже ми, слухаючи живу мову, тільки через те й розрізнаємо їх, що прислухаємося як чоловік вимовив *н*—чи зм'якшено, чи твердо? Ніколи! Ми просто чуємо всю фразу і по цій фразі зараз догадуємося—про що саме говорить розмовник. Так саме, або ще й краще, розберемо ми справу і в написаній фразі, і що ми це дуже добре робимо,—те всякий знає. А тим, хто так боїться за нашу догадливість, я скажу, що й з правописом Желехівського так саме буде багато слів, про які без фрази не скажеш щд воно саме. Ось приклади (не забуваймо, що цей правопис не дозволя писати *ї* після незубних): *би*—це *бѣи*, чи *бѣи*? *безгрішний*—це *безгѣшний* чи *безгѣшний*? Або таке: *дѣти*—це маленькі люде, чи це кудись подіти? *літа*—це літає птиця, чи літа людські? Досить цих прикладів, щоб побачити, що правопис з *ї* після зубних не дає ніякої поруки, що все вже буде так зазначено, що ні про що буде й догадуватися.

То нащо ж він здався? Тільки на те, щоб мучити їм діти і робити клопіт дорослим?

(Далі буде).

Б. Грінченко.

Наші поети з народу.

(Розвідка О. Пчілки*).

II.

Одриваюсь на який час від поетів-селян і подаю в сьому числі „Рідного Краю“ вірші поета-робітника, Т. Романченка. Сього автора я не знаю особисто; свої вірші він присилає поштою (з одного великого міста на Україні). Знаю тільки, що він робітник і хоче, щоб се було зазначено, бо сам підписує це слово перед своїм іменем,—під віршами, посланими до друку в Рідному Краю. Зро-

бив він у своєму листові до Редакції ще й таке пояснення,—що писав би він і про щось инше, „так щож, коли про те говорити не можна“!

Поміщаю всі його вірші вкуші,—так видніше буде склад віршів і обличчя поетове.

Вдача сих віршів зовсім инша, ніж Гуленкових, (подалих в попередньому числі Рідн. Краю). Можна думати, що Т. Романченко, проживаючи в великому місті, далеко більше знайомий з письменними формами (він знає наприкл. і таку віршову назву, як „сонет“). Отже й склад віршів Романченка більш наближається до звичайних літературних форм; вірш іде вільно й легко і лиш инколи має в собі якусь маленьку нерівність у ритмі, або-що, дуже легку до справляння.

Мовою українською автор владає дуже добре. Т. Романченко—поет з таланом, з чулою душею, і ми за-любви поділяємося його творами з нашими читачами.

Отсе й подаємо 7 його віршів:

I.

Тиха нічка, місяць ясний
З-за хмар виглядає,
Деся у гаю соловейко
Тьохкає, співає.

Не шумлять зелені віти,
Хвиля не гуляє
Серед річки тихенької,
Все одпочиває.

Засну й я на тихім лоні,
На вільнім просторі,
Нехай сяють надо мною
Янесенські зорі.

Нехай пісня соловейка,
Що в-ночі лунає,
Крізь сон тихий і спокійний
Мене розважає.

А у-ранці нехай сонце
Зійде надо мною,
І окропить мене квітка
Срібною росюю.

*) Початок у ч. 23 Рідн. Кр.

II.

Я плакав, а рояль сміявся
 В сусід за стінкою німою,
 Немов сміявся він надо мною,
 Немов-би радо потішавсь
 Над слізьми й тяжкою журбою.
 Проїшла година, я ожив,
 Крізь слези з горя я сміявся,
 Рояль же плакав, заливавсь,
 Немов когось він хоронив
 І над могилою вбивавсь.
 Так завжди і в житті бува:
 Коли той плаче, той—сміється,
 Неначе з нього,—так здається;
 А слези кожний пролива,
 І плакати всім нам не минеться...

III.

У ночі, від журби і думок
 По садку я ходив самотою,
 Гіллям сумно шумів той садок,
 Розлягалась десь пісня луною—
 І лилася, мов хвиля ота,
 Прямо в душу мою наболілу.
 О, могутня пісне, свята,
 Ти збудила в ту мить в мене силу!
 Під той спів я проснувся від сна,
 І душею я з піснею злився,
 І сказав: «Геть, журбо нависна,
 Не для тебе я в світ народився!»—
 Бо в тій пісні я чув щось таке,
 За-для чого хотілося жити,
 І з'явилось бажання палке—
 Вірити в щастя людей і любити.

IV.

СОНЕТ.

Як тільки згасне за горою
 Проміння сонечка ясне,

В садку зеленім, під вербою
 Ти жди мене.
 Там внічку ясню весняну,
 З барвистих, запашних квіток
 Я на голівоньку кохану
 Сплету вінок.

І перший раз, при зорях ночі,
 На груди любії дівочі
 Схилюся я
 І на одинці із тобою,
 Обнявши стан гнучкий рукою,
 Скажу „моя!“

V.

Чаруй мене, ти нічко ясна,
 Чаруй мене, ніч чарівна,
 Он в небі зіронька прекрасна,
 Мов перла сяє нам вона.
 З-за лісу місяць випливає,
 Навкруги тихо, як в раю,
 Десь чути тільки спів лунає,—
 То любий соловей в гаю.

І я щасливий, що так тихо.
 Ти, нічко, всім даєш спокій,
 Покину й я хоч на ніч лихо
 І весь віддамсь красі твоїй.

Чаруй, чаруй же, нічко ясна,
 Чаруй мене, ніч чарівна,
 Он в небі зіронька прекрасна,
 Мов перла сяє нам вона.

VI.

Робітницька доля.

Все життя наше—неволя,
 Мов в кайданах, аж до смерти,
 Тяжка праця—наша доля,
 Щоб від голоду не вмерти.

І живем ми в цій неволі
 Все життя своє, з юнацтва,
 Так не знаєм щастя-долі,
 Як колись-то за кріпацтва...

VII.

Не кажіть ви мені,
 Що не бути весні,
 Що морози все міцно скували,
 Сонця сяйва ясні—
 Хмари чорні, страчні
 Вже на завжди від нас заховали;
 Ні, настане вона
 Та бажана весна,
 Сонце ясно з небес нам засяє,
 І розтопить сніги,
 Розкує береги,
 Землю квітами всю уквітчас!

Робітник Т. Романченко.

З ПРОЖИТОГО.

(Нарис.)

В синій високості безкрайого неба мигтіли ясні зірочки; мов ласкаві очі молодої дівчини. Блідий чудовий місяць розкидав сяйво навкруги, мов би усміхався, дивлячись на сю чудову картину молодої чарівної краси весни.—В свіжому повітрі було тепло й тихо. Вітерець десь то відпочивав,—а з ним і все, що було на землі. Не чуть було нігде нічого. Все відпочивало після денної праці. За гаєм у селі залунав дзвін: то церковний доглядач сповіщав парахвіян, що він прийшов на ніч доглядати церкви. Дзвін той розкотився по зеленому гаю, по річці, що пробігала по- під гаєм, між веселими берегами, широким полем, та губилась десь в далині. Тихо, мовчки стояв зелений гай. Старий гордовитий дуб, розпростерши могутнє гілля, слухав чудові пісні соловейка,—вони тільки й турбували спокій чарівної ночі; та пісня убитому горем пєсла втіху, тому, хто згубив щастя,—падію, закоханому—всі радощі і щастя каханья. Все слухало ту чудову, чарівну пісню, і всім вона була мила. Стара кучерява липа, розпустивши своє круглолисте віття аж до самої землі, слухала соловейка і мабуть, згадувала пережиті часи, часи молодости й щастя. Біла береза так само стояла мовчки і маленькими блискучими листочками грала при місяці. Висока гнучка тополя далеко піднімалася в-гору, мов хотіла достати до самого неба, щоб розказати і там, комусь, про те, що діється тут, на землі. Річка була тиха та блискуча, як скло, вона в своїй тихій та теплій воді купала ясного місяця; на берегах старі верби, спустивши в воду віття, тихо й спокійно дримали.

Почулась друга пісня, алеж то була пісня чоловіка, вона була тиха, смутна та ласкава:

Ой вийди, вийди, серце дівчино,
 Та й промов до мене слово..

З гаю на берег річки вийшов молодий парубок, став під зеленою березою, що була недалеко від берега, оглянувся навколо і знов почав свою пісню.

— А ось і я!—почувся молодий, веселий, дівочий голос.—В силу вирвалась; а ти давно тут, Грицьку?—

— Ні, зірочко, і я недавно прийшов.

І вони сіли, обнявшись, під березою, на зеленій траві.

В хаті було душно і м'ясно. Спати не хотілося. На дворі стояла чудова, літня ніч, така, як буває тільки на нашій Україні. Ніч повна чарів і мрій. Я вийшов з хати подихати свіжим повітрям та розвіять свої невеселі думи й сум. Пішов стежкою до гаю і, замислившись, дійшов аж до річки, що бігла по під самим гаєм; там я почув тиху розмову. Ідучи під густим віттям, де було темно, я опинився недалеко від берези, де сиділа кохана пара. Я хотів пізнати, хто се були такі. Мені було ніяково підглядати, але цікавість брала гору. Місяць світив ясно і я пізнав: дівчина була дочка нашого таки селянина, чоловіка заможного, Петра Чмиря; вона була у нього одна, звали її Христя; чорнява, чорнобрива, гарна, як квіточка; молоденька, років 16-ти.

Парубок був син дякопихи, що жила тут і пекла проскури; йому було років 20-ть; він тільки оце зара скінчив технічну школу і, відпочивши літо дома, у матері, мав їхати шукати собі міста та щастя. Звали його Грицько Коротайко. Заходив він инді й до мене і балакали ми з ним про життя, про людей, про працю, про те куди йому їхати і де шукати собі щастя. Розповідав він мені про свої бажання, надії, але завжди якись таємні думи, якийсь сум покривав його замислене чоло.

Сиділи вони і тихо щось розмовляли. Я не чув їх балачок, а постояв ще хвилину зо три і повернув до дому. Мені було чогось жалко їх обох, важка дума міцно стиснула моє серце.

Проходило літо, я більше ні разу не був, у вечері, біля річки, під гаєм. Грицька бачив рідко і то на самоті—ніколи. Наступила осінь: середина місяця Жовтня. Прийшов до мене Грицько:

— Оце я прийшов до вас прощатись,—промовив він,—завтра вранці поїду.

На виду він був блідий, в очі його блиснули сльози; він непаче-б то хотів усміхнутись, але се йому не вдавалось і взагалі він був якийсь чудний, мов сам не свій.

— Поїду шукать щастя!... а де воно? Чи я знайду його?... Знов промовив він.

— Кудиж ви?—спитав я його. Він якимсь зхвилюваним голосом одповів:

— Не знаю! може, де і найду що небудь, а там... Познаю...

— А Христа?—спитав я, глянувши пильно на його.

Сльози бризнули йому з очей, він схопив мене, міцно обняв, поцілував і притьмом вибіг з хати.

Проїшла холодна осінь, люта зима і настала чудова весна, пахнув Великдень, велике свято весни, коли і люди, і земля, і весь Божий мир обновляється, одягається в найкраще святне та весняне убрання,

Про Грицька Коротайка не чуть було ні слуху ні духу. Христі, так само, не видно було ні на улиці, ні між челяддю, ні в церкві.

В Дарну неділю челядь, з веселими піснями та сміхами, пішла на берег річки, що під зеленим гаєм.

Я сидів на ганку і дивився, як сей веселий гурт, в святному убранні, проводить остатній день свят. Але далі зробилось щось незвичайне: весела молодь дійшла до річки, до гаю... і раптом сунула, хто куди попало. Зробивсь якийсь шарварок. Дівчата кричали й тікали. Я дививсь і нічого не розумів. Далі на берег пішли і старі люди,—я подався за ними.

Без шапки біг старий Чмирь, за ним, як пемсамовита, бігла його жінка. Над річкою, на зеленій кучерявій березі повісилась Христя, а під березою, на зеленій траві, на тім місці, де вони кохались з Грицем, загорнута лежала дитина,—вона тільки що вродилася...

Проїшло років зо-три. Трапилось мені бути в нашому городі і я якось випадково зустрівся з Грицьком Коротайком. Він був якийсь чудний. Жалівсь на свою долю, що він не має щастя, не має місця. Випросив у мене три рублі; від його песло горілкою і взагалі він на погляд був якийсь неприємний.

Проїшло ще півтора року. Я бачив, як з турми на вокзал гнали арештантів. Сумно та страшно брязчали їх залізні кайдани... Між арештантами я пізнав і Грицька Коротайка.

Сергій Мартос.

Вітчизні.

Люблю тебе, моя вітчизно,
Люблю тебе, мій любий край,
Я вістку шлю тобі, коханий,

Прийми її і привітай!

Вітай ту хатку, де родивсь я,

Тополю ту, що я любив,

Своїми власними руками

В дитячих літах посадив...

Вітай, щоб все мене почуло,

З чужини шлю всьому привіт!

Те, що кохав колись хлоп'ятком,—

Люблю і до останніх літ!

Яким Бибік.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Одміна в часописі Київського земства. В Київській земській газеті, при новій редакції,—(замість Рєви настав редактором председатель кийвської губерської земської управи Суковкін),—починають уявлятися розправи, писані мовою українською: так, в 17 числі уміщено в сій мові розправу Корольова по ветеринарству (про де які хвороби).

◆◆ Літературно-наукова часопись „Вдкола“, у Львові,—стає де-далі все цікавішою. Редакція дає про різноманітний зміст. 6-те число сеї часописі, за червень, містить в собі такі твори, прозові й вірші: Микола Чернявський: Я не прихильник буч кривавих.—Цилип Капельгородський: Сучасна мелодія.—Христя Алчевська: До портрета Шевченка.—Наталка Полтавка: „такий як і усі“.—В чім наша сила.—Ю Будяк: Nocturn.—Адам Ріпський: Ікарів лет.—Іван Юцишип: Так мало бути.—Микола Козоріс: Гробар.—Дмитро Макогон: Де які послі.—Мирослав Кацій: І не лишилося нічого.—Еллен Кей: Одвага.—Іван Ганущак: Мпхайло Зубрович (драма на 5 дій).—М. Евшан: Козаччина в українській поезії.—Рецензії.—Книжки надіслані до редакції.

◆◆ Нове видання кобзарських співів. Дремцов, перекладач Г. Шевченка і автор українських романсів, видав перший випуск матеріалу із співів харківського кобзаря Кучерепка. Д-ій Дремцов має випускати й далші частини сього видання. Тенер, коли цікавість до кобзарства прокинулась і в ширшій громаді, потреба в таких збірниках дуже велика.

◆◆ Музичний твір до співу. Видавництво „Горбап“, у Львові, видало своїм 58-м числом пісню па один голос в супроводі фортепьяна, під назвою „Хмари“,—слова М. Воропого, музика Яр. Лопатинського. Часопись „Руслап“, повідомляючи про сей твір, додає, що композиція визначається гарпою мелодією і певно ввійде до постійного репертуару наших співців. Ціна випускові 60 сотиків.

◆◆ Подоріж етнографа-музики. Ф. Колеса, з Галичини, має приїхати в миргородський повіт для записування дум і інших стародавніх пісень українських. Здобутки сеї подорожі можуть бути надруковані львівським, або київським «Науковим товариством». Д—ві Колесі обіщав поміч, при збиранню пісень, д-ій Сластіон, що добре знає місцевих співців і має в себе фонограф.

◆◆ Співачка кобзарських дум. В Миргородському повіті співання дум живе не тільки між кобзарями, а й між звичайними співцями. Найбільш співають „Піхотинця“ (так зветься дума про втікання трьох братів з Азова) і думу „Про вдову“. Дуже добрим виконанням сих дум особливо визначається жінка-селянка, прозивана „Палажка з Орлівщини“; д-ій Сластіон (у Миргороді) записав її пісні.

◆◆ Майстри з Галичини. Миргородська «Художественно-промисленна школа» закликала, для навчання школярів, трьох майстрів з галицької школи мистецьких глиняних виробів у Коломиї. Школярські вироби, що виходять з миргородської школи під наглядом коломийських майстрів, відзначаються великою красою й смаком, додержуючи при тім щиро українську подобу, (узори геометричні й квітчасті). Значне число сих виробів,—вухлів і иншого посуду,—буде прислане в Київ, на ремісницьку виставу.

До історії українського театру.

Якось Великодними днями, в м. Сорочинцях, у волоснім будинкові, було дві театральні постанови: перша—„Розумний та дурень“, Карпенка-Карого, друга—„Невольник“, Кропивницького; та ще на додачу жарт „Предложеніє“, Чехова.

Нічого казати про те, що українські пьеси у нашому селі мають велике значіння. Вони несуть народові освіту, розкривають перед ним книгу життя. Крім того, вони цілком принатурені для народу, як по змісту, так і по мові. Вони роблять на споглядачів велике вражіння. Доказом сьому може бути хоч би й-те, що де-які селяне плакали, коли йшла V-а дія „Розумного та дурня“: вражало їх і те, як любий сив Михайло прохав батька відбуту у в'язниці три місяці за 300 карб., вражало й воріття „дурня“ Данила з Чорноморії до-дому.

На жаль, сьогочасне політичне становище таке, що не дає змоги відбиватись на сцені повніще народньому життю.

Отже і наш великодний спектакль з добродійною метою (перший—на користь голодним, другий—на декорацию) має свою історію, що показує теперішні умови життя. Його мали ставити ще на масницю. Вдалися, по телеграфу, до губернатора, з проханням дозволу, але відповідь одержали тільки на четвертий день. Прийшлося підписати оповістку д. Любченкові (артиста), бо до спек-

таклю залишалося усього три дні. Та дозволом губернаторовим учасники рішили скористуватись опісля, на святках, ухваливши поставити такі п'еси: „Борці за мрію“, драма Тогобочнього, та „Невольника“. Два представники від гуртка прихильників українського театру поїхали з приводу сього у Миргород, щоб підписати у справника оповістку, тую афішу. Та страшна назва однієї п'еси, (Борці за мрію), видно, дуже налякала пана справника і він не дозволив її до постанови, не дивлячись на те, що йому дали цензурований зразок п'еси і афішу з дозволом на постанову її у повітовім місті, підписану другим справником. На лихо, в тому списку дозволених п'ес, що мав наш справник, сеї п'еси не було, бо й списку-каталогу за останні три роки у поліції нема. „Розумного та дурня“ теж нема. Пан секретарь поліції порадив поставити Наталку-Полтавку. „Гарна п'еса і дозволена“, каже. Але на своє лихо, перекидавши всю книжку, не знайшов і її. І виходить, що „Наталку-Полтавку“ по миргородських полицейських законах ставити не можливо... Дуже лютував секретарь, що так посміялась над ним Наталка,—а він же був-би з охотою посвтав її за соричинських артистів, аби вони швидко відчепились від його. Та вони приїхали не за Наталкою і тільки сміялись, як секретарь шалено бігав, турбувався та сердивсь. Потім йому сказали, щоб зараз виписав усі книжки з п'есами, а не то заставлять його мати діло з губернатором. Це ще дужче образило його і він почав лаятись, що прийшли якісь непевні люде і починають порядкувати! Але убоюшася слова „губернатор“, він швидко перерів „гнів на милость“ і приказав писареві завтра-ж виписати каталог усіх п'ес, дозволених до постанови на сцені.

Після довгих клопотів, афіша на постанову „Розумного та дурня“ й „Невольника“ була підписана справником.

Згодом почали роз'учувати п'еси у волостній залі, з дозволу земського. Та коли довідався про це наш становий, зараз погризся з земським: мовляв, яке він мав право давати залю, не повідомивши його, що там збирається революційний гурток, та „веде агітацію“. За півтора тижні до спектакля він заборонив збиратись на репетиції і росповсюдити афіші. „Я, каже, не маю від справника ніяких відомостей про ваш спектакль“. Йому показали афішу, підписану справником. „Питав я, каже, справника про афішу, так він не пам'ятає, чи підписував того дня афішу, чи ні, і сказав, щоб мені показали дозвіл від губернатора. Йому відповіли, що «ми скористувались давнішим дозволом губернаторовим. По тому дозволу,—мовляв,—справник підписав». Становий сказав, що „то у вас дозвіл на піст, а не на святки“. Таким чином виходить, що один робе одно, другий—друге. Справник робе, становий переробляє. Знов прийшлося їхати

до справника і там діло трохи налагодилось. А репетицій так і не дали робить. Прийшлося так, що прихильники театру мусили, як „таті“, збиратись на репетицію в „нощі“, де-небудь у садку, куди не сягає полицейське око...

А все через те, що гурток—„неблагонадежний“, що там і «підсудні» і так «ненадійні». Дякуючи становому, що не дозволив у свій час розповсюдити оповістки і підписні листи на білети, що заставив не раз їздити у Миргород до справника,—на користь голодаючим прийшла якась одна десятка рублів.

В спектаклі брали участь д—її: Л. Михайлов, П. Теняно, А. Клименко, М. Слуцький, Я. Носулько, Г. Варченко, А. Морголин і інші, та д—ки: Г. Басина, С. Дятлова, Т. Ключкова та Р. Манова. Треба зауважити, що ціни були дорогенькі: перший ряд—2 карб., галорка—22 к. Треба-б добродіям прихильникам поклопотатись, щоб поставити ряд чисто народних спектаклів по дешевій ціні. Це було-б найкористніше, бо надіятись на великій здобуток—даремно.

Діти не хотять одстати далеко від старших... У нас гурток малюків (11—13 років) теж ставив у якомусь сараї спектакль. (Українські жарти: „Мужик і аптекар“, „Мужик і господин служивий“, та московську п'єску „Украденая дочка“). Перший ряд був по 3 коп., другий—2, тр. 1 коп. Було чоловіка 30. Зібрано 58 коп., на користь голодаючим. Але по „донуку“ якогось малюка, не впущеного без білета на спектакль,—явилась поліція, «погрозила» малим, щоб другий раз брали дозвіл у поліції, забрала де-які ролі і не вернула. Спектакль все таки відбувся.

Малі артисти знов збираються ставити спект.: „Смерть Ляпунова“, та „Кум-мірошник“. З приводу сього один з них ходив до станового просить дозволу на спектакль, на користь голодаючим. „Не шкодить вам розвивати голови!“ посмішливо відповів той. Потім сказав, що це не від його залежить, а, мовляв, „подайте прохання губернаторові з герб. мярк. на 1 р. 50 коп.“ Хлопець-артист сказав йому, що він у його просить, а як не дозволить, то вони таємно гратимуть. „А я вас арештую!“—каже становий.—„Та ми того не дуже боїмося!“ Щось отаке було сказано.

Потім ходили вдруге. Становий сказав, що „хоч би я й розрішив, так все одно урядник не розрішить!“ А коли хлопці сказали, що вони підуть до урядника, то становий відповів тоді, що—„все одно не дозволю“...

Отакі-то папі театральні справи.

Віда та й годі!

П. Сорочинський.

Всеславянський з'їзд поступового студентства в Празі

„Спілка чесько-славянських студентів в Празі“ запросила заступників поступового студентства славянських народів на з'їзд за для обміркування шкільних потреб славянських народів і вияснення справи всеславянського єднання. Скликано цей з'їзд почасти для ще й для противоваги тому з'їздові, що має незабаром відбутися заходом Глібовицьких і Бобринських. Тепер потроху ми дізнаємося, що де-яких не було допущено на з'їзд, за для непевної їх поступовости, напр. польських студентів з т-ва „Ognio“ та галицьких москвофілів, хоч вони і виступили були перед самим з'їздом в № 1 часописі „Новая жизнь“, де розводять про те, ніби в них є якийсь гурт, що виділився з „староруської“ партії, а визначається цей гурт тим, що наскрізь пересяк поступовістю, визнає власову боротьбу, і так далі і т. д. Наслідком того дуже пильного пересівання тих, що мали приймати участь в з'їзді,—і було те, що з'їзд складався дійсно таки з елементів безперечно поступових. Отже, крайнім елементом,—мовляв, „самою“ лівою,—явилась українська секція (секція складалась з 24-х душ, з них 9 було з російської України). Всі реферати, що були прочитані перед з'їздом, визначались рішучим тоном, певними вимогами і разом з тим науковою ґрунтовністю. В промовах і в змаганнях українці виступали теж рішучо, протестуючи проти політики обрусіння, то проти польських верховодарів у Галичині, то проти російського громадянства, навіть поступового, що не визнає вимог сучасного українства. Разом з українцями йшли весь час білоруські посланці: вони подавали постанови, спільні з нашими.

Доволі цікаве становище зайняли на з'їзді російські посланці (5 з Петербургу і 3 з Москви). Сливє всі вони належать по своїх переконаннях до кадетської партії і в справі всеславянського єднання зайняли таке саме становище, як їхні старші товариші в Петербурзі. Од російської секції завжди йшли привітання, поради „почтять“, „благодарить“ і т. инше. В промовах російських посланців тільки й чулося: „золотая Прага“, „первопрестольная Москва“, „братья славяне“, „мир и любовь“ і т. д.—все те, що ми тепер чуємо в промовах „старших“ діячів всеславянського єднання, або те, що вже чули від давніх прихильників панславизму. На превеликий жаль, того самого вислову росіяне не могли позбутися і в відчитях про середне та вище шкільництво; російський університет тепер тяжко хворіє, потребує зміни в справі кращого владнування викладів, в справі відносин між професорами і студентством і т. ин.; середня школа стоїть так не добре, що шкода й перелічувати всі її хиби та доводити потребу численних

перемін,—кожен з нас знає, чого їй треба. Але на тому з'їзді російські заступники мусили, *повинні* були говорити про це все докладно, намітити цілий ряд перемін що до середньої школи й університету, а не обмежитись вже відомими докорами російському урядові та відрадісними заявами, що „не дивлячись ні на що, російській університет родив Грановських та буде родити їх і далі“. Нічого докладного з рефератів і промов росіян за весь час з'їзду ми не почули, окрім солодких слів, та голосних вигуків. Не думаємо, щоб сучасне російське життя давало привід до такого вдоволеного тону і гарного настрою, як ми постерігали в росіян на з'їзді.

Дуже гарне вражіння робить чеська молодь, особливо жінки. Просвіта і шкільна справа стоять у чехів незрівняно вище, ніж у росіян, однак знайшла-ж їхня молодь в своєму життю те, що потребує зміни, і подала дуже докладні й ґрунтовні відчити про це, та зробила й відповідні постанови. Найкраще згадуються мені три чешки, що читали свої доклади про потреби жіночої освіти в Чехії.

Поляки послали щось мало посланців від себе, та й ті що були—переважно з „поступових демократів“, а люде сього напрямку не мають ваги серед польського громадянства. Польський відділ виступав *у спілці з російським*, подавав спільні з ним постанови і разом з *росіянами* найбільше змагався з *українцями*.

Де-які південно-славянські відділи ставились до українців дуже прихильно і виробляли инді спільні постанови; але до де-яких з них українці ставились дуже обережно, відчуваючи в їхніх промовах більше віри в «офіціальну Росію», ніж в російську інтелігенцію, і ненависть до німців, а се не відповідало поглядам українського студентства.

Що до „всеславянського єднання“, то всі учасники з'їзду приставали до цієї гадки більш або менш прихильно, окріч українського відділу. Українці в цій справі зайняли на з'їзді виключне становище; ще на своїх зібраннях *перед* з'їздом українська молодь визначила свої погляди на всеславянське єднання і поїхала на зїзд не для того, для чого їхала більшість. Виходячи з того становища, що справа всеславянського єднання не може тепер нічого користного дати українству, що славянські народи живуть в далеко гірших відносинах між собою, ніж з другими не славянськими народностями, що за думкою про „всеславянство“ можуть ховатися і тепер очевидно ховаються—змагання чорносотенні, що українці не мають приймати ніякої участі в ворожих виступах наприклад супроти німців,—приймаючи на увагу все це, українське студентство зважило потрібним ухилитись од усяких сталих всеславянських товариств та спілок і не вважати всеславянське єднання справою

наглою, або спріяючою українству. Але українське студентство поїхало на той з'їзд, щоб показати, як живуть і працюють наші люде, чого їм треба, чого їм не дають, розповісти про потреби школи української, про тяжкий гніт з боку пануючого громадянства російського—і польського в Галичині. Отже це своє завдання українська молодь виконала вповні: доказуючи статистикою урядовою, промовці українського відділу показали, що наш народ кривдять тяжко і в Росії і в Галичині, позбавляють його спроможности розвиватися духовно і поліпшувати свій добробут. Нікому отже не здавався дивним різкий тон українських промовців, коли почули, що в Галичині є 5 українських гімназій, а 60 гімназій польських, при однаковій кількості в краю людности польської і української; що 1 школа українська припадає на 500,000 душ, тим часом як 1 польська школа на 47,000 душ, що шкільний обрахунок в Галичині хоч і було підвищено на 11 мільонів карб., але на ці гроші не було засновано українських гімназій, не було побільшено плати учителям. Так, на підставі статистичних знаходів, говорили українські промовці й про нижчу освіту на Україні і в Галичині, і про освіту університетську. І кола вони поставили своєю метою подати „братам славянам“ відомості про своє життя, про свої потреби, про кривду своєму народові, то вони досягли того, чого хотіли: славянське студентство знає, як живе славянський народ українській серед братніх славянських-же народів.

Василько.

ДОПИСИ.

Миколаїв (Херсонщина). Недавно у нас гостювало Товариство українських артистів під орудою д. Колісниченка. Ставило воно з пових пьес: „За волю і правду“, Нахмарило і Зорю нового життя. Остання пьеса, не дивлячись на де-які її хиби, чи не найбільше сподобалась публіці. Але-ж після кожної постанови Т-во уряджувало „дівертисмент“ з усякими „тройками“, „азнобами“ і не одмінними гопакками; це цсувало все гарне вражіння. Страшенно дивно і образливо було бачити людей в українському вбранню, як вони виспівували руські романси, та ще такі; сором було слухати їх і дивитись, як тацюристи, гонючись за дешевими оплесками, скакали по кону мов несамошиті. Перше вражіння по приїзді товариства було дуже гарне: оповістки друкувались рідною мовою, вибір пьес як що і не був бездогальний, то все таки мав ідейну підкладку; але дівертисменти з номерами руських романсів—це вже було щось зовсім не зрозуміле. Не тільки українці, а й руські дивувались такій незугарній мішанині.

Збори Т-во брало погаші, бо змінній театр без добрих вентиляторів не дуже-то приваблює публіку у літню спеку; та треба брати на увагу і лихі часи, безробіття й неприхильне відношення неукраїнців до серйозних п'єс нашого репертуару.

Але-ж ідейні артисти повинні боротись з тим лихом і уникати по можливості ставляння всякого літературного сміття; воно дає збори, але ставить розвиток нашого театру на самий низчий ступінь.

В товаристві виділялись своєю грою Колісниченко, Затиркевич-Карпинська, Коноплицький і Яворський. Взагалі, т-во все таки, по своєму складу і виконапню ролей, сімпатичне. Шкода, що воно поспувало собі справу.

Знову грабунки: 14 червня пограбовано банщика Лазарева,—забрано всю денну виручку, коло 40 карб. і рапено його самого; а перед цим одібрали грошову сумку у кондуктора на кінці. Ні тих, ні тих злочинців не піймано.

Навкруги надії на урожай середні, йдуть дощі і година до останнього часу стояла холодна.

Недоля.

М. Краснопіль. (Житомирського повіту на Волині). Ще з веспи тяжкий сум обгорнув наших селян: насіяний хліб почав-був оживати, та вдарив мороз і геть поморозив. Дуже багато надій поклали селяне на дощ, але пройшла весна, а на цілу весну не було а ні одного дощу. Земля засохла немаче камінь, поля пожовтіли; рідко де пось зелене. Огородина теж туго росте. Сумно стає на серці. Кажуть селяне,—що перегорували, то стало ще гірше. На Зелені свята наші паразвіяне з корогвами ходили у поле, святити кирнички і поля; сумно було дивитися: серед мизерних полів немов у тумані гарячої спеки, виринала сумно процесія з співанням „Пресвятая Богородице, спаси нас“!... Сумно! сумно!...

Тепер більшу частину селян займає їх же справа, потребительське Товариство, відчинена ними крамниця; діла добре йдуть. Селяне піддержують свою справу. Чимало знаходиться прихильників євреїв.

Клим Полішук.

В чужих краях.

Революція в Турції.

Турецький уряд уже давно викликав нарікання від турецького війська, бо не добре платив офіцерам і примусював салдатів служити у військовій довше, ніж того вимагає закон.

Незадоволення у військовій проти турецького уряду все збільшувалось, а тепер велика частина офіцерів салдатів та тих людей, що звуться молодими турками, повстала проти турецького уряду і

вимагає заведення в турецькій державі конституції.

Один турецький офіцер порапив султанового флігель-ад'ютанта. Турецький уряд вживає всіх заходів, щоб задавити революцію зпочатку. Уже заарештовано 150 офіцерів, а морському міністерству наказано послати в Салопіки 5 капітерських човнів, що мають охороняти берег від революціонерів.

Проводирі повстанців вдаються з покликком не тільки до турків, але й до турецьких християн, та вмовляються з македонськими повстанцями. Всюди збираються гроші й зброя.

Листування редакції:

Ганні Барвінок:—буде надруковано. Те, про що ви нам пишете, просимо прислати.

С. Мартосові. На сих днях випшлемо.

В. С—н, Ш. А—му. Вірші, що ви передали, до друку не здатні.

Г. Х. Підручник до гри на кобзі збираються писати ще два добродії, у Києві.

Ш. Куц—у. Надруковано не буде.

Поправка помилок друкарських.

В 23-му числі Р. Краю, у заголовку віршів, на сторінці 8-ій, замість „Восточа“ має бути „Восточна“; на стор. 14-ій, в замітці „В чужих краях“ першу стрічку треба читати так: „Наша сусідка Персія перебуває“.

До справи

збудовання пам'ятника Т. Р. Шевченкові в Києві.

Приставши до справи збудування пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збірає по всій Росії копшти на цей пам'ятник. Оповідуючи сю святую для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Києві—пам'ятник, достойний великого народного поета. Копшти на пам'ятник збірає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а при тім через громадські просвітні інституції і через довірливих приватних людей.

(Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*)

О П О В І С Т К И.

Вийшов з друку 1-й і 2-й том

СЛОВАРЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

зібраний редакцією журналу „Кіевская Старина“ і упорядкований, з додатком власного матеріалу, Борисом Грінченком.

Передплата на увесь Словарь приймається тільки в протязі 1908 року за ціну 7 руб. Коли вийдуть усі чотири томи, ціну буде побільшено. Кожний том окремо не продається.

Передплату засилати на адресу: Редакція журналу „Україна“, — Київ, М.-Благовіщенська, № 59, кв. 10.

Видання „Кіівської „ПРОСВІТИ“:

1. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків. З додатком про життя Драгоманова. Ціна 8 коп.
2. Земельна справа в Новій Зеландії. Переказала М. З. Ціна 2 коп.
3. Левицький М. Як рятуватися при наглих випадках та каліцтвах. З малюнками. Ц. 3 к.
4. Календар „Просвіти“ на р. 1907. Ц. 15 к. (Випродано).
5. Загірня М. Як визволилися Північні Американські Штати. З портретом Вашингтона і картою. Ц. 15 к.
6. Дорошенко Д. Оповідання про Ірландію. Ціна 8 коп.
7. Загірня М. Страшний ворог. Про горілку. Ц. 5 коп.
8. Франко Ів. Ліси та пасовиська. Оповід. Ціна 3 коп.
9. Грінченко Б. Про грім та блискавку. З малюнк. Ц. 4 к.
10. Капельгородський П. Українці на Кубані. Ціна 5 коп.
11. Грінченко Б. Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького. Ц. 5 к.
12. Календар „Просвіти“ на рік 1908. Ціна 25 коп.
13. Іваницький Б. Як збутись ярів та пісків. Ціна 4 к.
14. „Веселка“, одривний календарь на р. 1908. Ц. 50 к.
15. Лункевич В. Сем'я у звірів, птахів, комах, риб та гадів. Переклав П. Є. З малюнками. Ц. 10 к.
16. Сьогобочній Г. Морські огні. Про маяки. З малюнками. Ціна 5 коп.
17. Грінченко Б. Про пустині. З малюнками. Ц. 8 к.
18. Марнович Д. На Вовчому хуторі. Оповід. Ц. 3 к.
19. Марнович Д. Іван з Буджака. Шматок. Оповід. Ц. 4 к.
20. Левицький М. Забув. Щастя Пейсеха Лейдермана. Два оповідання. Ц. 4 к.
21. Корольов В. Як годувати худобу. З малюнками. Ц. 10 коп.
22. Загірня М. За рідний край. Оповідання про орманську дівчину Жанну д'Арк. З малюнками. Ц. 8 к.

Нова книгарня Є. ЧЕРЕПОВСЬКОГО

у Києві, Фундуклеївська вул., № 4.

ВЛАСНІ ВИДАННЯ КНИГАРНІ:

Український Декламатор „ДОСВІТНІ ОГНІ“
Упорядкував Б. Грінченко. Видання друге доповнене.

Друге видання „Досвітніх Огнів“ вийшло наново переробленим значно побільшеним. До книги увійшло багато нового матеріалу, і віршованого й прозового із кращих творів, виданих останніми часами.

У другому виданні додано **НОВИЙ ОДДІЛ ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ** оригінальні й перекладні з драм і комедій: Софокла, Шекспіра, Шіллера, Ібсена, Метерлінка, Кропивницького, Карпенка-Карого та инш.

Три мелодраматичні М. Лисенка та М. Левицького на слова Л. Черняхівської, С. Руданського та В. Грінченка. Нові портрети українських і чужоземних письменників, артистів, композиторів. Нові стильні візерунки.

Ціна 1 р. 25 к.; в артистичній оправі,
по малюнку І. Шульги 1 р. 75 к.

Повісті й оповідання ІВ. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО.

Том перший: Повісті й оповідання (друкується).

Том другий: «Старосвіцькі батьюшки та матушки», повість
хроніка і «Бурлачка» повість . . . . . 1 р. 50 к.

Том третій: Нахаба (причепи) . . . . . 1 „ 50 „

Том четвертий: «Над Чорним морем» і «Кіівські прохачі» (нові повісті) . . . . . 1 „ 50 „

Том п'ятий: «Хмари» . . . . . 1 „ 25 „

НАРІЗНО ВИДАНІ:

Старосвіцькі батьюшки та матушки вид. 3-є . . . . . 1 „ 25 „

Бурлачка, повість, видання 3-є . . . . . — „ 60 „

Над Чорним морем, повість . . . . . 1 „ 25 „

Кіівські прохачі, оповідання . . . . . — „ 60 „

„Грамматка“. (Український бунварь), л 25 малюнками, склав **НОРЕЦЬ** . . . . . — „ 15 „„Читанка“. Перша книжка після граматики
Т. ХУТОРНОГО. Видання друге. З
50 малюнками художників: Іжакевича,
Маковського, Німоненка, Петровського,
Шульги та инш. Багацько
малюнків з фотографій І. Квіпівича.
140 сторінок на гарному папері . . . . . — „ 35 „Юр. Сірий „Про світ Вожий“. (Весіди по
природознавству) з 65 малюнками
101 стор. . . . . — „ 30 „Того ж автора: **ЖИТТЯ РОСТИН** (готується до друку).

Дешева сільська бібліотека:

1. Нечуй-Левицький І. Баба Параска та баба Палажка,
оповід., видання 7. . . . . — „ 4 „2. Його ж. Кайдашева сім'я, повість, видан. 3-є, з малюнк.
худож. Красицького . . . . . — „ 20 „

3. Його ж. Пропанці, повість, з малюнком худож. Шульги . . . . . — „ 15 „

4. Квітка Г. Маруся, повість, з малюнк. худож. Шульги . . . . . — „ 10 „

5. Його ж. Сердешна Оксана, повість, малюнк. І. Шульги . . . . . — „ 10 „

6. Нечуй-Левицький І. Старі гульгати, повість, видан. 2-є, з
малюнк. Є. Маковського . . . . . — „ 10 „

7. Квітка Г. Козирь дівка, повість, з малюнк. худ. І. Шульги . . . . . — „ 10 „

8. Продчун. Сіра кобила, оповід., з малюнк. худ. І. Шульги . . . . . — „ 4 „

9. Квітка Г. Купований розум, оповідання . . . . . — „ 3 „

10. Нечуй-Левицький І. Приятелі, оповідання . . . . . — „ 5 „

11. Романова О. Івашко, оповідання з малюнк. І. Шульги . . . . . — „ 5 „

12. Дмитренко. Кум мірошник або сатана у бочці вод.
в одній дії . . . . . — „ 15 „

Толсто. Л. Н. „Великий грѣх“ . . . . . — „ 8 „

Книгарня має велику вибір українських і російських
книжок. Каталоги висилає дармо.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 25.

14 Липня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окрім числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За перемену адреси треба платити 20 коп

За оновіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улца, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Микола Дмитрієв. (Некролог.) Справа вищої жіночої освіти—*Грицька Григоренка*. Вісті. На Україні. Три питання нашого правопису—*Б. Грінченка*. Українське слово й мистецтво. Вірш—*В. Морозівки*. Малюнок—*Ганки Барвінок*. Вірш—*Ів. Ярошенка*. Пильна справа—*Вс. Кр.* В чужих краях. Книжки прислані до редакції. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією О. Месач. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

За гравницю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка (випродано)	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність	3 „
3. Л. Падалка. Про землю і людність Русі-України (випродано)	5 „
4. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника	2 „
5. А. Кащенко. На руїнах Старої Січі (випр.)	3 „
6. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба, малюнок у 3-х діях (випродано)	8 „
7. Календарь „Рідний Край“	15 „
8. Кобза й кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
9. С. Мартос. Бажання отця дьякона (опов.)	5 „
10. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
11. Л. Падалка. Про вжиття Полтавських хліборобів (випродано)	3 „
12. С. Черкасенко. Весною (оповідання).	5 „
13. Г. Ясинський. Весна поманила	3 „
14. О. Пчілка. Оповідання (Забавний вечір, Чад, Маскарад)	20 „

„Рідний Край“ за 1906 рік (окрім 1 №) цін. 2 кар.

КНИГАРНЯМ СКИДКА.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Безаківська, 8)

Микола Дмитрієв.

† 6 липня 1908 р.

Не думали ми, не гадали, що прийдеться нам сповіщати наших читачів про таке наше тяжке горе,—про несподівану смерть першого засновника „Рідного Краю“, Миколи Андрієвича Дмитрієва: 6-го Липня, в Полтавщині, в селі Яреськах, він потонув у річці Пслі. Байдуже говорити тут про всі подробиці, як саме трапилось тєє нещастя, скажемо тільки, що смерть сталася через добре серце його: купаючись, почув Микола Андрієвич, що хтось тониться, кричить «ратуйте!» і кинувся ратувати; недалеко від млинів, на самій бистрині, боролася з хвилями дівчина; Микола Андрієвич одважно кинувся до неї, та.. обом судилася—смерть, на дні кручі.

Тяжка звістка прибула в Полтаву, облетіла потім всю Україну.

Немає мабуть ні одної душі, яка тільки знала Миколу А—ча, щоб не пожалувала, тяжко та гірко, сього щирого сина України, сього заслуженого діяча нашого. Багато людей знало його, а ще безмірно більше—заживало добра з його рук, не знаючи, відкого саме вийшло воно, бо праця М. А—ча була дуже широка, розмаїтна і дуже часто відома тільки людям найближчим до діла.

Багато людей спом'яне М. А. перш всього, яко щирого порадника по його спеціальності. Бувши присяжним повіреним при полтавським окружним суді, він давав широку і дуже часто зовсім дармову поміч людям бідним: в

його господі можна було бачити раз-у-раз знайомих і незнайомих йому селян, з ближчої й дальшої околиці, що приходили до „свого“ адвоката. Виступав він і в масових, політичних позовах і не залишав своїх клієнтів навіть тоді, коли де-які товариші уважали се потрібним „для політики“: М. А. завжди ставив на перше місце долю й інтереси самих клієнтів.

Бувши дуже зайнятий тією юридичною роботою, М. А. ніколи не казав однак, що в його «нема часу» по-за „службовими обов'язками“ для справ ідейних, патріотично-українських. Любов до рідної України, що об'явилась у М. А. ще в школі, в харківському університеті, бажання зробити щось для національно-народної справи—одривали в його кожду вільну годину: він писав у часописах, заводив усякі зносини по різних місцях, з людьми причастними до українських справ, згромажував тих людей коло себе, старшого й молодшого віку, скрізь знаходив собі роботу,—чи більшу, чи дрібнішу, яка з його руки була можлива,—в самих розмаїтних наших справах; виступав за ті справи у полтавській думі, в земстві, в різних товариствах, ставав у депутаціях, відправляв укупі з земляками усякі урочистості, що так трудно вряжати власне нам українцям,—і так далі, й так далі, без кінця!

Де-які з тих сутужних українських справ потребували від М—и А—ча великого напруження сили. Ось він на чолі полтавського гуртка, що був близький до справи постанови пам'ятника Котляревському в Полтаві. Скільки то прийшлося перебути клопотів у тій справі! Остатнім же часом, перед самим відкриттям пам'ятника, Микола А—ч був зовсім ринув у їй: його господа була широко відчинена для всіх,—там у всіх хатах містилися приїзdnі гості, а між ними навіть люде зовсім незнайомі господареві; сам господар просто розривався від клопотів: то треба було до когось бігти, то щось упорядковувать, то слати телеграми, щоб добутися чогось кращого для справи...

А ось через рік Микола А—ч їде в українській депутації в Петербург. Блиснула надія, що можна доправитися знищення неможливого закону 1876 р., того закону, що так душив українське слово; але треба було во-часно втрутити справу, треба було клопотатися всіма

можливими способами. Звичайно, в тій депутації був М. Дмитрієв. Обличчя його, що подаємо тут, взяте як раз з тієї депутатської групи, знятої в Петербурзі. Чи думав хто тоді, що сьому портретові М. А.—ча сужено так швидко бути при посмертній згадці про його! обличчя те дивиться так живо, так бадьоро!.. Жаль, невимовний жаль стискає серце, що се життя, повне надій і працьовитості сили, перервалось так рано, так жорстоко-нагло!..

А «Рідний Край» наш, перенесений з Полтави, «Рідний Край»,—хіба не завдячує початком свого життя тому-ж М. Дмитрієву? Хто-ж як не він вложив стільки коштів, стільки своєї душі в заснування цієї часописі! Не охолов він і тоді, коли життя показало, що не всі надії на хорошу долю часописі справдилися; власне М. Дмитрієв був не тільки першим орударем справи «Рідного Краю», а й *остатнім* видавцем його—і тільки тоді перестав ним бути, *мусів* перестати, коли часопис був *заборонено* в Полтаві. Та не зостався М. А. без видавничого діла. Молоде видавництво «Український учитель», заснувавшись в Полтаві за почином д. Шерстюка, привертало до себе щеї раніш М. А.—ча, його співчуття й поради,—тепер же М. А. віддавав йому ще більше часу й праці. Намічено було цілий ряд виданнів, об'явлено було конкурсе на кращу історію української літератури. Се була наикраща мрія М. А.—ча, він так часто говорив про неї, він забезпечував надгороду за свою працю своїм власним коштом. Та ба!

Трудно злічити всі дрібніші заслуги М. А.—ча. Все його життя було повне працею для українських справ. Його жвава, ретельна натура жила вірою в кращу долю України, жила працею для неї, а при тім уміла й інших зогріти тією вірою, уміла й інших привернути до тієї праці.

Вічна пам'ять тобі, дорогий товаришу! Сльози й невимовно тяжкий жаль твоєї дружини поділяє Україна! З подякою, великою подякою згадуватиме вона ім'я Миколи Дмитрієва.

Похорон М. А. Дмитрієва.

9-го Липня прибуло в Яресек у Полтаву по залізниці тіло М. А. Дмитрієва. Вагон з труною був уквітчаний квітками і усланий килимами та плахтами. З вокзалу процесія пішла в Стрітенську церкву, а проти будинку окружного суду процесія зупинилась для похоронної одрави. Біля Стрітенської церкви була перша зустріч оставків Микола Андрієвича з його жінкою—Ганною Тимофіївною. Ця зустріч була така трагічна, така надзвичайно зворушуюча, що годі про неї говорити. Надмірне горе вдовиці, її ридання, повлик до своєї «єдиної порадоньки» так зворушили присутніх, що всі вони плакали.

На труну Дмитрієва було положено багато вінків: 1) Дорогому товаришові Миколі Дмитрієву, вірному і кращому синові України від тяжко-сворблящого «Рідного Краю», 2) Незабутньому товаришові по спільній праці од видавництва «Український Учитель», 3) Незабутньому синові України і щирому громадянину Миколі Андрієвичу Дмитрієву від товариства українців, 4) Вірному синові України, незабутньому Миколі Андрієвичу від Харківських українців, 5) Невсипущому поклонникові правди від осиротілого побратима, 6) Від «Хлібороба». Харків, 9 липня. Крім того були вінки: 7) від Полтавських поврених і помішників, 8) від жінки й дітей, 9) від Хуторянина, 10) від полтавського городського управління, 11) від батьківського комітету гімназії Шевельова, 12) від учнів гімназії Шевельова і ще багато без написів.

О шостій годині увечері труну з тілом М. А. перенесено було його товаришами й прихильниками в дім покійного, а після одрави похоронна процесія пішла на городське кладовище. Коло 8 години увечері було поховано Миколу Андрієвича. На могилі покійного було сказано кілька промов, присвячених пам'яті й діяльності незабутнього Миколи Андрієвича.

До смерті М. А. Дмитрієва.

Великою тугою в серці віддалась звістка про дочасну смерть незабутнього працівника і закладача української часописі «Рідний Край»—Миколи Андрієвича. Поспішаю висловити шановній редакції свій глибокий жаль і почуття тяжкої втрати, що понесла вона в його особі. Нестало ще одного щирого освітника українського народу! Пером земля тобі, чесний громадянине і вічна подяка від щиро прихильних українців.

Катеринослав.
10 Липня 1908 р.

Титяна Сулима-Вичихіна.

Справа вищої жіночої освіти.

В Державній Думі вперше було знято річ про жіноцтво - з поводу того, яка має бути доля вільних слухачок у Вишчих Школах. Вперше знято там річ про жіноче змагання до освіти. волі, рівноправности. Говорилося тепло, чуло, красномовно; але речі ті зовсім не загожують сподіванок нашого жіноцтва; від тих промов якось дивно стає, якесь гірке розчарування обіймає, - бо навіть такі поступові люде, як проф. Милюков, доказали, що тут вони не в стані дивитися, мовляв Успенській, „в точку“ в корінь діла. Отже, на жаль, лиш один міністр просвіти Шварц, виявив «справжнє розуміння діла», вказавши на те, що нема, мовляв, „ніякого законного права бути вільним слухачкам в університетах“... Оце ж воно саме й є, суть діла, що треба *закондатним шляхом*, через Державну Думу, провести всю справу вищої жіночої освіти; щоб та справа залежала не від міністерських піркулярів, не від міністрової ласки чи суворости; щоб у тій справі не було якогось дарування крихот, що падають з панського столу. А для всього того неодмінно треба, щоб право нашого жіноцтва на вищу освіту було затвержено через вище законодавче встановище, — через Державну Думу. Так само невідмінно треба, щоб жінки, рівно з мужчинами, одержували й права, злучені з вищою освітою. В тім і корениться суть діла; а от сього кореня панове думські красномовці, навіть кращі з них, і не побачили, умисне, чи не умисне; через те такою чудною вийшла розповідь д. Милюкова про того батька, що „зібрав останні грошенята, аби урядити свою дочку вільною слухачкою в університет, — в тій сподіванці, що коли дочка скінчить університет, то буде й батькові поміч та підмога на старість літ“. Се оповідання було чисто якоюсь іронією, дуже болючою! Адже-ж д—ві Милюкову повинно бути відомо, що й скінчення університету зовсім не дає жіноцтву ніяких місць, та отих „чинів і орденів“, ніякої переваги, а ще як в иншому учебному окрузі—то й надасть не хорошої слави жінці... Отже краще було, замість жалібних розповідів, ставити питання принципіально, поставити й запевнити справу *в основі*—затвердити законом право жіноцтва на вищу освіту і на уживання здобутків своєї праці й науки. Правда, в таким разі Дума вийшла б за межі обміркування міністрового проекту,

але ж Дума й повинна була взяти на себе почин—„зрушити камінь з місця“.

Дума-ж тее питання з'узила, на скільки-мога, добившись від міністерства лише тієї полегкости, що теперішнім двом-тисячам вільних слухачок дозволено скінчити курса. Отакою пільгою Дума ніби-то сповнила своє завдання. Але ж—ні, жіноцтво вона одурила в його сподіванках! Жіноцтво побачило, що сій Думі далеко ще до справедливого розв'язання жіночої справи. Коли-ж то наша вища законодавча встанова досягне розуміння і правди в сій справі? Приходиться знов ждять, а ждять так трудно!

Грицько Григоренко.

ВІСТІ.

◆◆ Нові правила для студентів. Ректори університетів одержали нові правила для студентів, ухвалені радою міністрів. Правила ті такі: 1) Разом з проханням для вступу в університет треба подавати 3 фотографічні карточки, 2) На входний білет кожного студента наклеюється фотографічна карточка власника того білета, засвідчена підписом тієї особи, що видає білет, 3) Як що власник того білета, під час вчіння в університеті, значно зміниться в обличчі, то начальство має право вимагати нової карточки, 4) Студенти і слухачі повинні показувати свої входні білети тим особам, що наглядають за порядком в університеті і екзаменаторам.

◆◆ Міністерська асігновка. Головний уряд хліборобства асігнував 361,000 карб. на агрономічні досліди в тих місцях на Сібірі, що призначаються для переселенців. Міністерство бажає обслідувати 14 мільйонів десятин, що поділяються так: в Забайкальській краї 4 мільйона десятин, в Амурському краї 3 мільйони і в Приморському краї 1 мільйон десятин.

◆◆ Сенатське пояснення. В Москві одержано від сената пояснення, що всяке подання харчів і грошей для арештантів може бути прийняте тюремною адміністрацією тільки тоді, коли те подання буде призначатися для всіх арештантів, а не для особних людей.

◆◆ З'їзд народніх учителів. Педагогічне Петербургське товариство постановило скликати на Рівдяних святках всіх народніх учителів. Дозвіл на цей з'їзд уже одержано і тепер педагогічне товариство вдалося до всіх учительських товариств за помози, до учительських кас, та педагогічних гуртків, з проханням прислати до 1-го жовтня такі відомості: 1) чи визнають вони вчасним з'їзд на Рівдяних святках? 2) чи можуть прислати на з'їзд

своїх представників? 3) Яке саме питання з матеріального, правового й духовного становища учителів слід вписати в програму з'їзду.

◆◆ З'їзд городських голів. Петербургське городське управління має незабаром скликати з'їзд городських голів. На з'їзді буде обмірковуватися питання про заснування в Петербурзі справочного бюро. З цього бюро зможуть всі городські Управи добувати відомості про найкраще впорядкування справ: лікарської, пожежної, водопроводної та інших. Всі городські Управи з охотою згодилися взяти участь в тому з'їздові, але в деяких місцях адміністрація до з'їзду не прихильна: городські Управи—Курська й Псковська повідомили провідників з'їзду, що губернатори не ствердили постанови про участь у з'їзді городських голів.

◆◆ Смерть Петра Вейнберга. В Петербурзі 3 липня помер на 78-му році відомий російський письменник і перекладач Петро Вейнберг.

Поховано його на кладовищі Александроневської лаври. На похоронах було дуже багато людей. З різних городів прибуло багато віпків та телеграм.

◆◆ Велика пожежа. В селі Матюрині Самарської губернії згоріло все село, більш 130 дворів. Погоріли всі маєтки й хліб. Зосталося без пристановища до 1000 душ.

◆◆ Праця третьої Думи. За увесь час засідання Державної Думи внесено міністерствами на розгляд 620 законопроектів. Справа з цими законопроектами стоїть так: 1) Ствержено вже Царем 123 законопроекта, 2) Ухвалено Державною Думою й передано до Державної Ради 241, 3) Відкинуто Державною Думою—7, 4) Повернено Державною Радою для нового розгляду в Державну Думу 3 законопроекти, 5) Взято міністрами назад 11 законопроектів, 6) Передано комісіями в Думу 31, 7) Зосталося на розгляди комісій 204 законопроекти.

Крім того сами члени внесли в Думу 51 законопроект. З цих законопроектів ухвалено Думою й Радою—1, (про штати Думи), передано в комісію 7.

Ще внесено в Думу 28 запитаннів міністрам.

Крім згаданих законопроектів, Дума розглянула і ухвалила розпис прибутків і трат на рік 1908.

◆◆ Число депутатських промов. Більш за всіх промовляв у Думі Пурішкевич—131 раз, Марков другий 119 разів, Уваров 107, Крупенський і Бобринський по 98, Калустін 72, Шінгарьов 67, а останні менш 60 разів. Від одного до десятка разів промовляло 188 депутатів. Зовсім не промовляло в Думі 146 депутатів.

◆◆ Сіоністи й Столипін. Президент сіоністської спілки Вольфзон був на прийомі у Столипіна. Предсідатель ради міністрів заявив, що уряд не має на думці перешкоджати роботі сіоністів у Росії, коли та робота матиме тільки одно завдання—заснування властної держави в Палестині.

◆◆ Зловжитки на залізницях. На сибірській залізниці виявилися такі величезні зловжитки, що уряд замість одного ревизора, як думав спочатку, посилає велику ревізійну комісію.

◆◆ Переселенська справа. Сибірські газети подають звістки, що переселенці дуже незадоволені добутою землею. Багато переселенців кидають одну землю і йдуть шукати кращої, а деякі позабулися надії на краще й повертаються назад. Багато є таких переселенців, що, позбувшись останніх коштів у Сибірі,—йдуть у бродяги. А тим часом переселенський рух у Сибір все збільшується. За перше півр'яччя цього року на Сибір переселилося 522,454 душі.

◆◆ Друга нещасна подія біля Юзівки. Недалеко від Риковських шахт, де від випалу загинуло більш 300 душ, зкоїлася нова подія. На Олексієвських шахтах, коли робітники розпочали нічну роботу, почувся випал газу. Виявилось, що від випалу загинуло три душі, а двох поранено.

◆◆ Велика крадіжка. Недавно в поїзді, що їхав у Батум, який американський мандрівець заявив, що в нього вкрадено 48 тисяч карб. Стражники знайшли у задніх вагонах злодія, а при ньому й кожану торбу з краденими грішми. Стражники почали міркувати про те, що зробити із злодієм, а він миттю вирвався з рук і вистрибнув із вагона. Коли зупинили поїзд, то не знайшли вже ні злодія ні грошей.

◆◆ З'їзд фінляндських соціалістів. Цими днями у фінляндському городі Або—відбудеться з'їзд фінляндських соціалістів, що мають обмірковувати всі ті питання, які будуть внесені соціалістами на розгляд у сейм.

◆◆ Нові правила для жіночого лікарського інституту. Міністерство народньої освіти прислало директоріві жіночого лікарського інституту нові правила, що до приймання слухачок в жіночий інститут. Цими правилами заводяться в інституті вступні іспити з таких наук: латинської мови, російської мови, математики, фізики та однієї нової мови. Крім того міністерство признало потрібним позбавити льготи тих слухачок, що мають свідоцтво, на знання латинської мови. Ці слухачки повинні будуть держати іспити в інституті.

◆◆ Нові права для фершалів. Управління головного лікарського інспектора дало пояснення, що кожен, хто скінчив фершалку школу—має право в усіх школах вчити учнів—гігієнічної, педагогічної і лікарської гімнастики. Крім того вони мають право держати іспит на масажиста.

На Україні.

◆◆ **Справа Київського сисекного відділу.** Недавно ревізійна комісія подала київському губернаторові доклад про наслідки ревізії в сисекнім відділі. Члени ревізійної комісії зазначають в своїм докладі, що за невеликим винятком всіх сисекних агентів (шпигунів), слід виключити із відділу, бо вони зовсім не здатні до служби. Крім цього в докладі наведено багато зловжитків і тому комісія визнає потрібним відновити сисекні відділи.

◆◆ **Становище народніх учителів.** Недавно в селі Сивівці, в Полтавщині, земський начальник розбирав таку справу. В місяці березні сього року, школьний попечитель Нога прийшов у школу під час вчіння і почав лаяти вчительку, що вона по тричі на день топить в школі. Учителька відповіла, що в неї топлять раз в три дні і попрохала не заважати їй учити; але попечитель кинувся до неї і хотів побити. Вчителька втекла й зачинила за собою двері, а попечитель рванув двері і дуже вдарив її по голові. Вчителька пожалувалась земському начальникові і він опе розглядав цю справу. За свідків були учні. Земський признав попечителя винним і присудив на три місяці під арешт.

◆◆ **Місіонерський з'їзд.** У Києві розпочинається місіонерський з'їзд. Підготовна комісія розділялася на сім частин і розглядає всі доклади, прислані на місіонерський з'їзд. На з'їзд прибув уже обер-прокурор св. синоду—Ізвольський. На з'їзд прибули провідарі союзу руського народу: Дубровін, Кошовицін, Дорер, кн. Шербатов, кн. Шаховський, Марков, Шульгін, Пурішкевич та інші. Дубровін має думку скликати в Києві невеликий областний з'їзд союзників, щоб з'єднати до купи всі монархічні спілки.

◆◆ **Заснування Політехнікума в Одесі.** Незабаром південна Україна матиме нову вищу школу—політехнікум, що має бути заснований в Одесі. Як не трапиться ніяких несподіваних перешкод, то політехнікум відериться в 1909—році. В політехнікум будуть приймати й жінок.

◆◆ **800-літній ювілей Михайлівського монастиря в Києві.** 11 липня в Києві відбулося урочисте свято з приводу 800-літнього ювілею Михайлівського монастиря. На ювілейне свято прибув Петербургський єпископ Антоній. В день 11-го липня всі роботи в різних урядових установах було припинено.

◆◆ **Київська Управа й союзники.** Київська городська управа подала позов на місцевий „союз руського народу“, що й досі не заплатив за минулий рік 301 карб. аренди за ятку на Царській площі.

◆◆ **Судова справа українських соціал-демократів.** В Полтавській тюрмі видано Буцькому й Гориздрі акти обвинувачення. Обвинувачуються вони за те,

що в році 1907-му взяли участь в „українській соціал-демократичній робітничій партії“, а в акті обвинувачення пишеться, що та партія мала своїм завданням змінити державний уряд в Росії на демократичну республіку, одрізвивши Україну.

◆◆ **Арешти в Житомирі.** Проти 7 липня в Житомирі було зроблено багато трусів і заарештовано більш 20 душ. Газети подають відомості, що в цю ніч мало відбутися зібрання членів житомирської „Спілки“. Під час тусу знайдено гектограф і первотвір тієї прокламації, що була випущена з приводу вбивства поліцією анархистів.

◆◆ **Тіф у тюрмі.** В Лук'янівській тюрмі в Києві хворих тіфом до 400 душ. Видужування хворих іде дуже помалу, бо умовини тюремного життя недобрі.

◆◆ **Кириєнко в Лук'янівській тюрмі.** Цими днями із Умані перевезено закованого в кайдани депутата другої Думи Кириєнка, засудженого на 4 роки до каторги по справі думської соціал-демократичної партії.

Три питання нашого правопису.

(Далі).

Є ще одна вигадка в тому галицькому правопису, що дехто намагається тепер у нас завести, і ця вигадка вже просто таки псує, калічить рідну мову величезної більшости українського народу. Я кажу тут про вимагання писати *ся* окремо від глаголів.

З приводу цього д. В. Гнатюк надрукував у LXXX томі „Записок науков. Т—ва ім. Шевченка“ навіть окрему розвідку: „Як писати заіменник *ся* при дієсловах?“ У їй він сказав усе, що тільки можна було сказати в оборону правила—писати *ся* окремо від глаголів,—через те найкраще буде для діла, коли ми просто переглянемо ті всі доводи д. Гнатюка і подивимось, чи справді можна з ними згодитися.

Спершу д. Гнатюк удається до старих наших пам'яток. Але з їх він робить вивод цілком протинний його теорії писання *ся* окремо, бо, як він сам каже, „у всіх давнійших пам'ятках пишеться заіменник *ся* звичайно разом із дієсловами“ (стор. 137) Д. Гнатюк силкується пояснити це тим, що ніби в старовину не відділювали слів як треба, а через те й *ся* не відділяли*); та сам же він супе-

*) Це не так. Єсть багатько рукописів, де слова пишуться не ціло, а кожне окреме,—і в них „ся“ пишеться вкулі з дієсловом, а не окреме. І що найважливіше: давні писарі, точно пильнуючи букви *ь* в усяких *инцих* випадках, проминають букву *ь* в дієсловнім закінченню—„лєя“, відколи *ь* перестало бути самозвуком. Вже й з київського Ізборника вел. кн. Святослава 1073 р. можно бачити, що князів XI в. не вважали *ся* за осібне слово, бо писарь Ізборника 1073 р. писав: „варичет*ся*“ (л. 9 б), „явлет*ся*“ (л. 9 об. а), „падет*ся*“ (л. 36 об. а) і т. н. Коли б писарь 1073 р. мав *ся* за самостійне слово, то не викинув би букву *ь* або *ь* перед ним. А Крипський.

речить собі, кажучи, що „чим ближше до нас, тим більше розлучувано їх (слова), аж у вінци дійшли до нинішньої правописи“ (137). Але ж і тоді, як ми вже навчилися відділяти слова пишучи, і тоді все ж давні пам'ятки наші не становлять *ся* окремо, і д. Гнатюк міг знайти тільки шість прикладів, де *ся* випадком поставлено окремо, та й приклади ці знайшов він не з тих пізніших часів, коли ми вже навчилися розлучати слова, а тільки з XIV та XV віку. І сам д. Гнатюк каже після цього: „Хоч би хто одначе й більше прикладів вибрав, то висновків знов із того не можна ніяких зробити“ (138).

З цими словами можна цілком згодитися. Кільки винятків з правила ніколи, як відомо, не ламають правила, а тільки що підкреслюють його—це одно. А друге, коли б навіть у старих наших писаннях те *ся* писалося окремо від глаголів, то це все ж не давало б підстави до того, щоб писати його окремо й тепер. Ми покинули ту книжку, більше або менше мішану мову, якою писали наші предки, за для мови народної і прийняли в нашій літературі фонетику більшості українського народу; разом з старою книжною мовою покинули ми й старий книжний правопис етимологічний і вживаємо тепер правопис, збудований на зовсім іншому, фонетичному принципі. Через те старі способи писання порестали бути нам обов'язкові, і ми можемо озиратися на старий правопис тільки в тих випадках, де він не суперечить тому фонетичному принципові, який став основою нашого сьогочасного правопису. Бо коли б ми робили инакше, то, на підставі нашого старого правопису, ми могли б вимагати, напр., того, щоб замісто *і* писати, як у старовину, *о* та *ь* (не вінь, а конь, не хліб, а хлѣб) і т. и. Писання ж *ся* окремо безперечно цей фонетичний принцип ламає,—це далі виясниться докладно. Значить,—чи вкупі, чи окремо писалося *ся* в старовину,—нам те однаково; але все ж варто зазначити те, що і в старому нашому письменстві нема доводів за правопис, що обороняє д. Гнатюк, а єсть доводи тільки проти його.

Не знайшовши доводів у своєму письменстві, вдається д. Гнатюк до чужих. „Полипається тільки одно,—каже він:—приглянутися, як пишуть слово *ся* інші народи в своїх нових літературах“ (138). Через віщо аналогія від чужих мов, з яких кожна має свою фонетику, свої способи вживання *ся* і свої правописні традиції, може бути для нас доводом, того д. Гнатюк не поясняє і цього не можна зрозуміти. Він обмежується самими слав'янськими мовами і доходить до того виводу, що з усіх слав'янських мов, окрім української, це тільки в московській *ся* пишеться від глагола окремо; але на цьому він і спиняється і не дає сам собі питання про те: через віщо ж так сталося, що з усіх слав'ян тільки українці та москалі пишуть *ся* вкупі з глаголом? Чи не лежить причина

цього факту в самих властивостях тих мов? Це питання д. Гнатюк зовсім обминає, а тим часом у йому вся суть, і відповідь на його знищує всі доводи д. Гнатюка аналогіями від слав'янських мов.

Але через що ж справді з усіх слав'ян тільки українці та москалі пишуть *ся* вкупі з глаголом? Відповідь на це знайдемо ми в оцьому уривкові з „Украинской грамматики“ проф. А. Є. Кримського:

„Отъ возвратныхъ глаголовъ на *ся*,—напр. отъ *крутитися*—мы форму 3-го л. ед. ч. выговариваемъ „крутыця“, или (чаще) „крутыцца“, а пишемъ этимологически: *крутится*“ (съ *тьс*)... При этомъ, конечно, принимается на видъ и то обстоятельство, что начертаніе *тьс* (передъ мягкимъ *л*) иначе и не можетъ быть прочитано, какъ мягкое *ц*, и что малорусская фонетика нисколько даже не искажается этимологическимъ воспроизведеніемъ звука *ц* буквами *тьс*.—Въ такомъ случаѣ,—спросить кто нибудь,—не слѣдуетъ-ли намъ довершить этимологизацію этой формы и писать *ся* раздѣльно,—напримѣръ: „крутитъ *ся*“? такъ вѣдь и пишутъ повѣйшіе галичане.—Нѣтъ, это не возможно. Раздѣльное написаніе „крутитъ *ся*“ не єсть безвредная этимологія, а єсть покушеніе на самый организмъ малорусскаго языка; оно єсть уродованіе, калѣченіе и преступное искаженіе дорогого для насъ достоянія. Пока мы пишемъ *ться* слитно, мы, хоть пишемъ этимологически, все-жъ не уродуемъ языка, потому что *слитное* начертаніе *тьс* передъ мягкимъ гласнымъ звукомъ не можетъ быть иначе прочитано, какъ мягкое *ц*. Но какъ только мы напишемъ *ть* отдѣльно отъ *с* („крутитъ *ся*“), то мы ужъ воспроизводимъ не одинъ слитный свистящій звукъ *ц*, но два раздѣльныхъ звука, самостоятельныхъ другъ отъ друга, отчлененныхъ: одинъ звукъ—зубное *ть*, другой звукъ—самостоятельное свистящее *с*. Такъ никто формы 3-го лица не произноситъ,—и писать отдѣльно „крутитъ *ся*“ єсть варварское уродованіе языка съ одной стороны и антинаучное противофизиологическое кривописаніе съ другой стороны“*).

Таким робом в українській мові в глаголах *ться=ця=цил*, так саме, як у московській мові в тому самому випадкові *тси=цил* (в живій мові „крутиться“=„крутицца“),—от і причина, через що з усіх слав'янських мов тільки українська та московська пишуть і повинні писати *ся* вкупі з глаголом.

Щоб іще виразніше стала перед читачем ця справа, нехай він собі уявить українську дитину, напр. сільського хлопця, що вчиться читати і має прочитати з одокремленим *ся* слово «крутитъ *ся*»: він неминуче прочитає його як два слова,

*) А. Кримскій, Украинская грамматика, Том I, вып. 1, стр. 226—227.

інакше він не може його прочитати, а через це вимова ця уже зникає. А це значить, що той, хто пише ся окреме, перевчає наш народ по своєму, заставляє його вимовляти слова не так, як він їх вимовляє і вимовляє з діда-прадіда, а по новому.

А коли трапиться такий глагол, що без ся не може вживатися (наприклад: боятися) і коли дитина побачить розділену орфографію „боїть ся“, то й зовсім не зможе зрозуміти цього слова, бо „боїть“—це дитині щось ніби китайське. А вже отака галицька орфографія: „бояти меть ся“—це китайщина не тільки дитині, а й дорослому нашому інтелігентові, бо замість одного зрозумілого слова око бачить аж трое незрозумілих слів: „бояти“, „меть“, „ся“.

От через віщо цілком правий проф. Кримський, коли каже, що окреме писання ся „не есть безвредная этимология, а есть покушение на самый организм малорусского языка; оно есть уродование, калѣчение и преступное искажение дорогого для насъ достоянія“. От через віщо всі прихильники народньої просвіти, а надто народні вчителі ніколи не можуть згодитися на такий ворожий нашій мові правопис і повинні боротися проти його доти, аж поки він зникне.

Єсть іще одно, через що ся не можна писати окреме від глаголів. „Малорусское ся,—каже проф. Кримський,—єсть неударная енклитика, способная сокращаться послѣ гласныхъ въ неслоговое съ: напр. вмѣсто „крутимося“ всегда можно сказать „крутимось“. Кто пишетъ раздѣльно „круtimo ся“, тотъ долженъ писать раздѣльно и „круtimo съ“, а это єсть полная орфографическая нелѣпность, которой и галичане не допускають“.*)

Що це „нелѣпность“,—почуває те й д. Гнатюк і через те згоджується съ писати вкупі з глаголом при окремому ся! Тепер я просив би розказати мені, яке правило я мушу дати дитині, щоб вона зрозуміла—через що „круtimo ся“ треба писати як два слова, а „крутимось“—як одно? Д. Гнатюк хотів би зовсім обминути потребу в такому правилі і через те радить у літературній мові зовсім не вживати скороченої форми съ, хіба що „з виїмком деяких і з гори означених випадків, прим. при part. praes. як: сміючись, розлучаючись і т. д.“ (151—152). Через віщо робиться виїмок тільки для цих форм—незрозуміло. Взагалі ж свою неприхильність до съ д. Гнатюк мотивує тим, що „в Австро-Угорщині пі в однім народнім говорі ся не скорочуєть ся, а в яких говорах скорочуєть ся воно в російській Україні, про те не можемо нічого певного сказати задля недостаті відповідних жерел. В давній нашій літературі ся також не скорочувалося“ (151).

*) Кримський, Украин. грамматика т. I, в. 1, стр. 228.

З цим одначе не можна згодитися ані в одному пункті.

Уже галичанин Огоновський у своїй відомій праці „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ (Льв., 1880) зазначив в українській народній мові це скорочення ся на съ: в інфінитиві*) імперативі**) і в praesens***). Не раз показував на цю форму і д. Михальчук у своїй теж знаній праці: „Нарѣчія, поднарѣчія и говоры Южной России въ связи съ нарѣчіями Галичины“ („Труды“ Чубинського, т. VII, 453). Збірки народніх творів дають величезну силу прикладів скороченої форми съ, та ще й з уявних місцевостей вашої землі. Розгортаю, напр., „Українські приказки“ Номиса, випадково натрапляю на стор. 40, відділ „Лихо“, і нахожу там форм на ся—14, а на съ—11. Беру другий том „Трудовъ“ Чубинського (казки), казка № 2, з Волині (Новградвол. п.) і, нашвидку перебігши її очима, нахожу: ся—11 разів, съ—19; далі казка № 5, з Харьківщини (перші 4 сторінки): ся—18 разів, съ—17;—казка № 6, з Полтавщини (Переясл. пов.): ся—5 разів, съ—16;—казка № 7, з Київщини (Черкаськ. п., перші 4 стор.): ся—3 рази, съ—7 разів; нарешті казка № 78, з Подільської губ. (Литин. пов.): ся—8 і съ—8 разів. Таких прикладів можна було б набрати без кінця, але й сказаного досить, щоб зрозуміти, що ся скорочується на російській Україні не в якихсь „говорах“, а на всьому просторі її. Що до українців австро-угорських, про яких каже д. Гнатюк, ніби в їх зовсім нема цієї форми, то приклади скороченого ся ми знайдемо у збірці „Галицько-руські анекдоти“, що видав сам же д. Гнатюк (Етногр. збірн., т. VI); там з початку вже ми знаходимо: грівсь і засоромились (Львів, стор. 1), урадувались (Дрогобич, 16), заохочувались (там же, 30), засміялись (теж, 31) і т. д. Нарешті Огоновський у згаданій своїй праці показує спеціально галицький випадок (такого скорочування: в 3-й особі praesens: ведесь зам. ведеса (ведеться).*)

Ця форма е і в народній мові, і дуже поширена в галицьких письменників (ніколи не вживаючись у письменників з України росс.) От, наприклад, без вибору, кілька зразків з Франкової збірки „З вершин і низин“ (2-ге вид.): „Не прийдець тобі буть“ (15), „уже май зачинаєсь“ (17), „мов дитя хлюпочесь“ (25). „чуєш, як тріпочесь сверщок“ (24), „А плід зго приймесь“ (25), „ім заснути хочесь“ (25). Галицькі письменники скорочують ся в съ навіть перед глаголом: „Мені съ

*) Indessen wird съ häufig zu съ gekürzt, zumal wenn die Infinitivform mehrsilbig ist, wie bú—купитись sich loskaufen. 146.

**) Ausserdem wird es bei V. rb. refl. gebraucht, falls съ in съ gekürzt wird: несьїтєсь, берїтєсь u. s. v. 142.

***) Стр. 140.

*) In Galizien wird ть im erwähnten Falle auch vor dem Pronomen reflex. gewöhnlich abgeworfen; somit ведєсья (сьє,—се,—сьї,—ся,—са). Hierbei kann съ in съ gekürzt werden, wie ведєсь 140.

кровавить серце“ (Зоря 1888, стор. 133), „рибка в ситі сь мече“ (Зоря 1888, 108), „в мисли сь снує“ (Зоря 1889, 20). Цієї форми скорочування (3-тя особа praesens) на росс. Україні нема,—де ж її взяли галицькі письменники, як не в себе ж? Це всім відомі факти.

Так саме зовсім неправдиве упевнення д. Гнатюка, що „в давній літературі сь також не скорочувалося“. Навпаки: починаючи з пам'ятників XI віку, се б то з найдавніших, які до нас дійшли, ми бачимо сь замість ся. От, у галицьких „Словах Григорія Бого-слова“ XI віку ми читаємо: „инъ би явилсья“ (л. 21 д; а по-грецьки: ἄλλος ἄν ὤφθη; по сучасному: „инчий би явивсь“); „сихъ постидися или убонсь!“ (л. 366 а; по сучасному: „сих постидайся чи побійсь!“) Не можна не звернути увагу на спеціальну „малоруськість“ цих написаних XI віку: по великоруськи могло б бути тільки «явилси», «побойся», а до того у великорусів поява «сь» замість „ся“ починається допіро з XIV віку (найстаріший великоруський приклад—в новгородській грамоті 1373 року: „учинилось“). Чимало можна набрати прикладів на сь і в пам'ятках світських,—між инчим у київському і в галицько-волинському літопису: „и не въспѣвше ничтоже—воротитишась“ (Ипат. сп., ст. 204=1116 рік), „Игорь же нача молитись“ (226=1144 р.), „они же не дашась имъ“ (237=1146 р.), „они же устремитишась на нь яко звѣрьє“ (247=1147 р.), „зажгошась свѣчѣ вси въ церкви“ (249=1147 р. і т. и., і т. и.*). А що вже казати про літературу часів казацьких! Там сь замість ся аж вишить. Приміром, у званого віршовника Климентія:

Пожитечная ему судылась слобода...

Зачимъ вы панове такихъ не важтєсь щадѣти**)
...повинуйтєсь и Бога молїте...***)

И что схочешъ сотворитъ велика и мала,
Утрись и запрись, жебъ сичъ и сова не звала****)

Теж і в тих його віршах, що надрукував д. Доманицький у LXXXI томі „Записок наук. Т-ва ім. Шевченка“: поститись (стор. 116), зачипались, воевались (117) і т. д.

А ось приклади з великої вірші кінця XVIII в.:

Философы, крутопопы набирались страху...
Збулась власти... Стала трястись, дума спастись..
Дочувсь Аврам... Такъ ни дверей, ни верей не
зосталось...*)

Усі ці факти не дають ніякої змоги згодитися з д. Гнатюком, ніби скорочення ся в сь єсть якась місцева річ, що її краще і не заводити до

літературної мови. Навпаки: це з'явище загально-українське, і наші письменники, що завсїди широко вживали де треба цієї форми, робили те цілком у згоді з народньою мовою і ні в якому разі вони не можуть послухатися і певне не послухаються поради, що дає їм д. Гнатюк. А деякі пуристи (див., напр., розвідку І. С. Левицького-Нечуя) дуже неприхильно позирають на ся, коли воно трапляється після самозгуків (боюся, вернися), вважають (хоч і несправедливо) таке ся за галицьку вигадку і вимагають, щоб українці не писали, напр., „вернися“, а тільки „вернись“. Це, звісно, вже переборщено в другий бік, але ж добре показує наскільки органічно врослося сь в мову східному українцеві.

„Та найважнійший аргумент,—каже д. Гнатюк,—який промовляє за віддільним писанем ся від дієслова, се—на мою думку—можливість пересування ся перед дієслово“. Уривками з старої нашої літератури д. Гнатюк силкується довести що „се загальна проява, а не льокальна, закутова“. Ні, в сьогочасній живій мові пересувають ся поперед глагола тільки в західно-українському діалекті нашої мови; д. Михальчук, у згаданій своїй праці, зазначає територію його так: повіти Подольської губернії: Кам'янець-подольський, частини Ново-ушицького й Проскурівського; Волинської губ.: «мало не весь Владимирський і тонкі смуги біля західної грядиці з Австрією в повітах Дубенському, Кременецькому й Староколястинівському“ в Басарабії—західна смуга хотинського повіту; в Люблинській губ.: повіти Холмський, Грубешівський і частини повітів Красноставського, Замостьського, Томашівського й Яновського; на решті—територія австро-угорських українців.*) Певна річ, що на всьому цьому просторі живе ніяк не більше як п'ята частина всієї української людности; на всіх же інших величезних просторах нашої землі з їх—найменше— $\frac{1}{5}$ людности ся ніколи не становиться поперед глагола. Таким робом для цих $\frac{1}{5}$ нашого народу найважнійший аргумент д. Гнатюка не має ніякої ваги, навпаки: форма з ся поперед глагоду буде чужою і навіть (для сільського читача) незрозумілою.

Та що до літературної мови і сам д. Гнатюк не обороняє такого способу: „Вправді,—каже він,—я стою за тим, аби в літературній мові не уживати ся перед дієсловом, але знов же, як можна заказати його уживати белегристиови, особливо коли він переводить народній діялог?“ (144).

Та ніхто й не подума цього забороняти, навпаки: було-б цілком вороже реалізові, коли б автор, подаючи слова галицького селянина, велів йому говорити мовою селянина полтавського або харківського; навіть коли б хто схотів пересувати ся поперед глагола і не тільки в белегристиці, то

*) Усі вищевведені приклади з XI—XII в. належать професорові А. Є. Крижському, що ласкаво згодився вибрати їх для цієї статті.

***) О. нова, 1861, I, 163.

****) Ibid, 176.

*) Ibid, 185.

*) Киев. Старина 1882, IV, 169—171.

*) Чубинський, Груди, VII, 501—502.

проти цього з принципіального погляду не можна нічого сказати: хай собі на здоров'я пише, коли йому подобається, — вільно читачам або читати, або не читати його писавня. Тільки з *практичного* погляду можна цілком згодитися з д. Гнатюком, щоб з цього права користувалися самі белетристи та драматурги в народніх діалогих.

Але як же тоді писати *ся*, коли воно поперед глаголу? Ну, та звичайно окремо. Після глаголу ми пишемо *ся* вкупі з глаголом через те, що у величезної більшості нашого народу *ся* не єсть самостійне слово, а попросту енклітична частинка, що зливається з *ть*, і виходить тоді *цяя*; коли ж воно стоїть поперед глаголу, ні з чим не зливається і має більш самостійну роль, се б то, коли воно не є частинка, а окреме слово, то тоді й писати його треба окремо. Я вже казав, що аналогії від інших мов мало що нам можуть допомогти в цій справі; та коли вже д. Гнатюк наводить приклади з інших слав'ян про те, як совається в їх *ся*, то й я дозволю собі один приклад, а саме нагадаю італійську мову. Там *сі* (*ся*), коли воно стоїть після глаголу, пишеться з ім укупі: *rivedersi*; коли ж поперед глаголу, то окремо: *si rivede*. Чому не могло б і в нас так бути, коли це стоїть у згоді з вимаганнями нашої мови?

Так саме і з тих же причин доведеться писати *ся* окремо і в тих випадках, де воно хоч і не пересунулось поперед глаголу, але все ж виразно відокремилось од *ть* яким иным словом, як от у тих прикладах з галицьких говорів; що наводить д. Гнатюк: захтіло *му* сі, звір же *ся* тут на нього, іло *би* *ся* смачно і т. н. Але складна форма будучого часу з *му* (крутитимуся) повинна писатися як одне слово, бо ця помічна частинка зовсім утратила самостійне значіння і живається не инакше, як одне ціле з основним глаголом, се б то — в ролі флексії будучого часу; коли ж на Буковині і в деяких говорах у Галичині (Ogonowski, Studien, 147) ще zostалися бліді сліди самостійної ролі цього *му* в тому, що воно пересувається поперед глаголу (*му* казати), і фольклористові або белетристові треба таку форму вжити, то, звісно, він напише її окремо.

Коли д. Гнатюк любить аналогії з чужих мов, то нагадаймо йому романські мови, напр. французьку та італійську, де енклітичні форми глаголу *avoig* чи *avege* (мати), що служуть флексіями до формування будучого часу (се б то так саме, як і в нашій мові, бо наші „казатиму“, „казатимеш“ і т. д. повстали з давнього „казати имашь“, „казати имаша“ і т. д.*), пишуться вкупі з *infini-*

*) В кінці XI та в XII в. наші предки вже скорочували „имамь“ і казали: „казати мамь“ (прим. див. в черніг. Рум'яниц Лівствіці XII в. № 198: „оатдати мать“, л. 198 обор.), а далі (в XIV в.) замінили „мамь“ на „му“, „машь“ на „мешь“ і т. д. та й обернули цей глагол в несамостійне граматичне закінчення, в просту флексію будучого часу. А. Кримський.

tiv'ом: французьке: *parlerai, parleras, parlera* і т. д. — це, як по нашому: казатиму, казатимеш, казатиме; так саме італійське: *parlero, parlerai, parlera* і т. н.

Ще дужче не можна згодитися з д. Гнатюком, коли він забороняє (див. стор. 143—144) вживати в літературній мові частинку *би* (*б*) після *ся*, а рекомендує її вживати тільки так: Іло *би* *ся* замісто нашого Ілося *б*: таким вимаганням д. Гнатюк робить кривду $\frac{1}{3}$ нашого народу на користь однієї п'ятої частини.

Який же висновок з усього сказаного можемо зробити?

Для величезної більшості нашого народу писати *ся* окремо від глаголів, — значить калічити живу народню мову; коли ж *ся* пишеться вкупі з глаголом, то такий правопис однаково добрий і для тих, хто вимовляє *цяя*, і для тих, хто каже *ся*: кожен може вимовляти його по своєму.

Через те *ся* треба писати завжди вкупі з глаголом там, де воно стоїть зараз після глаголу; коли ж фольклорист чи белетрист будуть уживати таких діалектичних форм, де *ся* відокремилось від глаголу яким словом (опріче частинки *му, меш, ме* і т. д. в буд. часі) або де воно пересунулось поперед глаголу, то там вони, звісно, не можуть написати *ся* инакше, як тільки окремо від глаголу.

(Кінець буде).

Б. Грінченко.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Фонд імени М. А. Дмитрієва. Видавництво „Український Учитель“, шануючи пам'ять свого члена, славного діяча лівобережної України — М. А. Дмитрієва, заснувало фонд його імени. З того фонду будуть видаватися книжки для дітей. Всіх, хто спочуває цій ідеї і бажає збільшити фонд, видавництво прохає засилати гроші по такій адресі: Київ, М.-Благовіщенська, 91. Гр. Шерстюкові.

◆◆ Нові книжки. Недавно вийшла з друку нова книжка: Ф. Шіллер — „Вільгельм Тель“ в перекладі Б. Грінченка.

Видавництво „Український Учитель“ кінчас друком книжку В. Корольова „Про людське тіло“.

Київське т-во „Просвіта“ друкує нову книжку „Спартак“.

Д. Черкасенко розпочав друком свою нову п'єсу „Жарт життя“ — комедія на 3 дії з 5-ти картин.

◆◆ Кобзарь Іван Кучеренко прибув з Харькова в Київ на довший час. Він співає старосвіцькі думи козацькі, псалми і багато давніх пісень побитових. Кучеренко ще молодий і має добрий голос; співає всі пісні з великим тямком; думи виходять у його дуже добре. Знаходиться між

молоддю чимало, що хотять вчитися в Кучеренка гри на кобзі й співу. Кучеренко трохи бачить, всі потрібні пояснення дає дуже добре. Сподівано, що наші музики не тільки розберуть добре всю снагу гри на кобзі, а й заведуть ту гру в стрійну теорію, склавши підручник для вжитку учнів.

◆◆ Дитяча вистава в Галичині Галицька газета „Діло“ подає відомості про влаштування в Залукві, коло Галича, дитячої вистави. Маленькі аматори поставили сценічний образок М. Козоріза „Діточе свято“. Сей сценічний образок складається з 2-х дій. В першій дії діти обмірковують програму майбутніх вечерниць в пам'ять Шевченка. В другій дії виставлені самі вечерниці, що складаються так: Вірш Г. Комарівни—„Тарас Шевченко“, молитва Лисенка—„Боже великий єдиний“, дует „Чом, чом“, Вірші Шевченка, промова ініціаторки вечерниць Марійки і поклін українських дітей Шевченкові—„Батьку Тарасе“.

Діти відіграли цю річ дуже гарно і послали 30 корон прибутку на школи українського товариства педагогічного.

Нова українська драматична сила.

Становище нашої молоді громадки драматичних артистів київських ще далеко гірше, ніж ми думали, містивши про неї звістку в 23-му ч. Рід. Краю. Режисер цієї громадки прислав нам такого листа: (містимо його цілком, бо він має свою, хоч і смутну цікавість:) „Товариства під орудою Борисоглібської не засновувалось ніякого. Гурток, чи пак товариство, в якому беруть участь і ученики школи Лисенка, дає *випадкові*, а не *постійні* вистави в околицях Києва (Мотовилівка*), Казатин**), але не під орудою, а тільки при участі шановної артистки Г. І. Борисоглібської. „Сто тисяч“ товариство не ставило. Далі в замітці Рідн. Краю сказано, ніби „з новими п'єсами товариству не повелось: євреї, ставлені в Херсонщині (!) зовсім не давали зборів. Отже товариство вернулося до п'єс старих“. Наш гурток у Херсонщині не був і євреїв там не виставляв. В Херсонщині з труппою Колесниченка було кілька *участників нашого гуртка*, які потім виступили з тієї труппи. Спроб з новим репертуаром наш гурток не робив ніяких, а робив їх у мікроскопічній дозі д. Колесниченко, який і був, і зостався при старому репертуарі“. Надрукувати се „спростовання переплутаних фактів“ режисер гуртка просить—„в інтересах своїх товаришів по кількох випадкових спектаклях“. В кінці листа підпис—„Режисер гуртка Л. Свірговський“.

Отже як раз факти подані в нашій замітці, зостаються *вірними*, тільки д. режисер гуртка дає їм *гіршу окраску*, ніж була у нас: із його листа виходить, що 1) громадка молодих артистів заснувалась, тільки вона не заслуговує назви Товари-

ства а єсть лише—гурток. 2) громадка *грає*, тільки не *стало*, а лише випадково, на дрібних сценках, виступивши таки з допомогою і з іменем давно відомої артистки Борисоглібської („при участі“ її): додамо від себе, вже документально, що, по газетних оповістках, гурток виступа й під офіційною орудою—давньої „любительки“, Потапенкової. 3) Учасники гуртка таки в Херсонщині *були* і „євреїв таки *грали*: ставила ту п'єсу труппа Колесниченка, але виступали в їй, в головних ролях,—„учасники гуртка“ і між ними сам режисер гуртка, автор листа, д—ій Свірговський. Дивно, як він після сього хоче завдавати нам брехню: Тепер же ми можемо поставити ті знаки питання та поклик („?!“). 4) Спроба оновлення репертуару, при участі нових наших сил, була „в мікроскопічній дозі“, (на першій п'єсі „Євреях“ і на першій її постанові—скінчилась, а після того учасники гуртка, хоч і покинули Колесниченка,—та вернулись, власне як у нас *вірно* сказано, до *старих* п'єс („Крути та не перекрути“, що вони ставили в Мотовилівці, ще давніша п'єса, ніж „сто тисяч“).

З сих фактів виходить один загальний факт,—що гурток наших молодих київських артистів уявляє собою силу малу, розпорошену, і що та сила ніякого нового шляху українській драмі не проклада. Д—ій режисер гуртка—схотів сей факт своїм листом засвідчити і ми його бажання вволили.

Лишім одначе і той лист. Спинімося на головному факті, бо він і для нас, та певне й для читача, цікавіший від дрібниць.

Яка справді тому причина, що не збувають надії, покладані на молоду артистичну силу? Адже сподівано було, що власне київські молоді, талановиті артисти, пройшовши свідомо національну й технічно хорошу науку драматичного хисту в школі Лисенка, поєднаються в значне й міцне товариство і почнуть величну працю оновлення української драми. Чого-ж сталося так, що діло звелось на „гурток“ і що той гурток ніяких спроб з новим репертуаром не робить, а йде звичайною, узенькою, давно протоптанною „любительською“ стежкою?

Для прокладання в нашій драмі нових шляхів—треба багато праці, талану, зваги, згоди, та й коштів. Чого саме не стало нашим новим артистам—нам не відомо; бачимо і чуємо самітй факт.—

* * *

Пам'ятаєш, мій друже єдиний,

Чарівною чудовою ніч,

Як у двох ми з тобою сиділи,

І тихенько сумну вели річ?

Говорили про щастя далеке,

І про долю незнану свою,

*) Мотовилівка—„дачне“ село за 2 станції від Києва.

**) Казатин—містечко київськ. губ. залізнична станція.

Прим. Ред.

Що в бурливім житті нас спіткає,
І в яким будем жити краю?

Коло ніг наших річка глибока
Гнала хвилі таємні кудись,
А на хвилі з високого неба
Місяць тихо журливо дививсь.

І хотіли ми з хвилями тми
Невідомо куди попливти,
Щоб і щастє, жадане так довго,
І далекую долю знайти.

Але все те тепер промайнуло
Не вернеться чудова ніч,
І ніколи вже я не почую
Тую тиху, сумну твою річ!

Тільки річка глибока, як перше.
Котить хвилі свої в далечинь,
А на неї так само із неба
Місяць кидає срібний промінь.

Вероніка Морозівна.

Малюнок.

Мабуть, мені доведеться писати хоч малюнок
з життя, щоб озорити його сявом правди.

Тільки правда, кажуть, живе по темних кутках,
куди лукавий не протиспється, бо там люде бідні,
побожні, гріхів не мають, тільки Бога знають і
правду, то чим там лукавий поживиться?...

Йому тяжко дивитись на правду. Він снується
по суетнім світі безладдя. Там зажерливість,
зздрість, нечесна пожива, гніт над меншим бра-
том, пониженим долею, та охота підкопом топити
пншого, та плямувати ближнього. От де пожива!...
там і лукавий живе.

От—стоїть хатка, біленька як сонечко, на-
проти воріт одного будиночку панського, на зеле-
ному горбку; з одного боку гай густий, хороший,
росте по волі, а з другого трава зеленіє,—бур'я-
нище, мовляв, та корисне: люде ходять, рвуть, то
свинкам, то теляткам зілля, то собі лободу на
борщ.

Дивуються люде тій хатині, що як вона ви-
людніла...

Як буває темну людину освітять наукою, то
Боже!.. не то душу, як квітку, окрасять, а й ходу,
постать чоловічу змінать,—в душі його з'явиться

якась благодать, до всякого брата свого уважливий
стане, всякому добру стежку вкаже.

Так ота тиха хатка скільки літ нерухома
стояла і—нікого не захищала, не годувала, не зо-
грівала. Глина зокола пообпадала, стріха завали-
лась, присьба осунулась, пацюки всюди нори по-
проїдали, свині в сінях бакори поробили, в холо-
дочок ховаючись.

Дивувались люде на ту хату. Та й хата чи-
мала!

Через ворота панського двора, з вікна, видно
як що-ранку виходить з хати молодця, літ із
сорок йй. Молодця, кажу, бо на позір такою
здається. Молода ще,—а ні морщиночки; біла-біла
й огрядна, та пишна. Убрана в хорошу нову кер-
сетку чорну, в хорошу мережану сорочку. На шії
тільки шнурочок чорний і на йому хрестик.

Хода поважна, вид гонористий... Оце вона
там живе. Що-ранку проти сонця виринає з коро-
мислом та йде у сей двір по воду. І хату так оку-
кобила, що на-вдвовижу.—Там і на 20-ть душ
було б здобіль роботи. А вона як стала, як стала
носити землю, носити глину ворочками, та ще при-
везли йй більше 15-ти возів, то так ту хатину че-
пурно охаяла, що мов бжолу у щільняку впоряд-
ковала, і все самою своєю силою могучої душі,
своєю одвагою жіночою. Це—жіноцтво українське
з-повон віку свідчить своїм життям—терпіння і
працьовитість.

Виходить та молодця з хати, а иноді й дід.
Тільки що сивий, а кругловидий, повний, теж здо-
ровий, ні-вроку йому. Очі має сірі, великі, трохи
п-хмарілі. Ще й дідом його не можна б узивати,
як би так на ноги не був слабкий. Мляво сту-
пає,—важко, пбсовом іде.

Молодця ж чорнява, дуже гарна, а при тім
чистесенька, чепурнесенька. Підборіддячко повне.
біле, ні брижечки,—так би й поцілував!

Пані, та, що живе в будинку, зацікавилась,
та й пита:

— Скільки вам літ, Хведосю?—питає.

Вийшло, що молодця була далеко старіша,
ніж здавалась.

— То ви дуже молодо показуєтесь!—каже пані.

— Такий, панійко, був увесь наш рід моло-
жавий.

— Ви, мабуть, ніколи горя й не зазнали?—
пита знов пані.

— Ох, ні! ще з молодих літ його висьорбала!
Був у мене батько й мати, я одна була в їх доч-
ка. Пошукали хорошого чоловіка, хоч би й бід-
ного,—у прийма, щоб господарство провадив, бо
батько й мати вже підтопталися. От і знайшовся
підручний такий. Так і одгуляли весілля. Пожив

трохи й надумався краще забезпечити себе. Пішов на „полювання“, на користвішу службу,—у коноводи... Що кому по норову! Ну, його громада й заслала на Сібір.

Під нами була казенна земля. Я вже того добре й не розберу... Було якесь межування... Я сиротою без батька й матери восталась, одинока: уже вони померли. Царство їм небесне! Продала я хату й 100 карбованців у мене грошей було.

Поховала батька й матір по закону, зробила все, як слід, сама нанялась у куховарки.

Побула кілька літ, ще приробила собі грошей.

Одного разу наняла я собі знайомого чоловіка, їхати до далеких родичів у пасіку; накупила всього, аж на шість рублів. Йдемо. В'їхали в гай, коли ще два чоловіки прибули до гурту й напали на нас. Видно, що вони змовились. Душили мене гуртом і всяк знущалися і за горло душили... Я кажу: „хоч душу пустить на покаяння, батечки!.. Вони в мене з вишені книжечку виняли, з казначейства, зберегательної каси,—порвали; всюди мене облапали, чи нема ще чого. Темно, не рано,—покинули мене, а сами повтікали...

Я пройшла з верству, острах бере мене й жаль. І звіра страшно, й наслідки, і все забрали... Жаль тисне мою душу, з одчаю упала б, ніг не підтягну; а треба тягти їх, не почувать же у лісі! Аж чую, ззаду віз рипить. Мов голос з неба мені здався... Оглянусь,—люде йдуть, снопи везуть

— Візьміть мене, ради милосердного Бога!...

Беруть; а в мене ноги трусяться,—важкі мов у кайдани закуті. Я й тепер на ноги слабую

— Сідай!—кажуть.

Куди!.. не злізу!.. Трясусь,—од переполоху й досади силу всю стратила. Жаху-ж я такого набралася!..

— Хапайся за рубель—кажуть.

Куди там мені!.. Та жінка й чоловік побили.

Стягли мене на віз, на снопи. Лягла я Накинули свитину. Везуть мене, а сами все оглядаються, боячись. І довели мене, куди слід.

Я потім жалілася на тих, що на мене напали й пограбували, бо погонича ж я знала. То за таке діло тільки в арештанські роти присудили, на 1½ місяці... Не глум, же? Знов будуть знущатися над нами слабими в світовку...

Наша жіноча образа їм—дурниця! А за коней—в Сібір заслали... А нам та образа варт життя,—знущання таке!

А я тепер на старість з дідом побраталась, як „Півник та Котик“. Одно одного не вразимо,—обоє нещасні. Так у двох і живемо. Сорочку йому вперу, обідать наварю, а дід трісочок унесе, солонки на підпал, та хату замете.

Тепер такий час, що все чогось людім страшно. То я його положу спать, а сама не роздя-

гаюсь, сиджу всю ніч... Як він встане, тоді я лягаю.

Дід ще тепер вартує в гаю у пана. Є у пана й молодий сторож, та пан дав дідові пристановище за-ради Христа. Діда вже ніхто не бере на роботу й за кусок хліба,—негодящий... Іде йому й пайок. Борошно дають, сало, пшоно, горбдець. І хворостець у гаю можна брать.

Гуляючи у парку, я одного разу спіткала діда, й зайняла його:

— Що ви тут, дідусю, поробляєте? я вас часто бачу.

— Тупаю,—каже.

От, думаю,—щастя людям! і за таку службу дають контовання!

Сі двоє людей,—„Півник та Котик“,—дуже мене зацікавили, чесною пов'язію близьких відносин.

Одна пригода в парку, з їх життя, мене завбила й зворушила. Ще молодиця мені доточила до моєї розмови з ними, що вони й з різних сел і що в обох їх і роду нема...

Я подумала: Може од того й хатка так сяє, дивиться принадно, що в їх серцях Божа іскра жевріє, з'єднання душ:—мирно, полюбовно живуть. І нам-би, може, годилось ипколи повчитись у їх того ладу, високого почуття любови до ближнього. Отже, кажу, одна пригода, що на другий день стала, до краю мене зворушила.

Де взялась буря. Трощить дерево, метася у всі боки гілля,—дорогу встелила, мов рубачі рукодійні так її вислали. Липи, дуби величезні обнажає.—Непохильні здавались, а то—куди вам! трощить, вергає на землю, у-ряд викладає доріжку як слід,—проїзду нема. Скот реве,—зводи в колодязях скриплять і вгору підіймаються, цебер теліпається та гупає об соху, місця собі не знайде. Те скрипить, те пищить, собаки виють, кури зполохані розлітаються, ховаються по хлівах та під рундук. Наче світові вінець! Дивлюсь, ще гілля з дуба хилиться і з-гори щось швиргонуло силенно об землю,—гніздо з дітками сердешних лелек, що старші годували, пильнували й утіхи дожидали.

Було одно стоїть у гнізді, на одній нізці, а втомилося, то й на другу стане; а той, другий, тим часом жабку принесе, або ящуреня,—погодувати малих; а тоді другий, на зміну, полетить, а сей діток допильнує. Уже дітки чималі були,—отот би їм летіти!.. А ж тут трісь, хряп—і гніздо мов на той світ провалилось, та в цурупалки розпалось;—розкотилось і трое лелечат.

Одно вбите лежить збоку, друге розпластане, голова не підведе, третє стоїть над скалченим братом;—журба невимовна і в птиці буває!..

А деж поділись батько-мати?! Не звісно...

Тріскотня... аж луна йде по гаю... Гремить грізно,—ре, бушує буря.

Я з сестрою, побачивши в вікно такий розор, побігли щоб дати їм який ратунок.

Кинулись до живого, того, що голови не підводить; тут і товариш стоїть, засмучений, і не страхається нас... помочі просить, не одходить од нас.

Сестра принесла примочки,—ніжка зламана. Стулили ми, забитували. Я побігла, з хліба галушечок варобила, принесла, умочаю в воду,—погодувала його; а товариш усе тупцює округи свого болящого, невтішний!..

Що ж, думаємо, з ними робити?.. Холод, хмарні чорні насувають, повечоріло.

Подумали: так покинуть,—собаки з'ядять, або дощ залле... Попрохали сусідку забрати на ночліг у хату. Так і зробили. А товариш цілу ніч вартує... То хату обійде, то коло рундучка постоїть.

Вранці вивесли з хати на свіже повітря. Знов я галушечок вивесла, погодувала, знов сестра ув'язала ніжку, примочивши борною кислотою, й положили під кущ. Він уже якось бадьорніше дивиться, головку вгору держить.

Пішли ми до покоїв, аж нагодився управляючий і, без нас, звелів сторожеві на болото занести; там, каже, їм буде привольніше й безпечніше; там і вода їм в. Так сторож і зробив. Я прийшла, щоб провідати болящого, а тут його вже й нема. Я кинулась до хати, дуже стурбована, щоб попитати про його. Сторож, той дід, каже: їм там добре.

— Ну, проведіть же мене, кажу, на одвідини.

— Там мокро, каже, на болоті.

— Та дарма! я піду по ваших слідах.

Пішли. Іду; мягко, грузько, в його сліди води набіга. Ідемо між куп'ям, поміж осокою; дивлюсь і не налюбуюсь творевом Божим! Товариш стоїть над недужим братом своїм, а хворе сидить над криничкою й міценько в'язи держить; а наоколо—зелена, молода осока; хороший захист од собак, а од дітей і подавно.—Гарно їм обом; і води можна напитись, недужому й здоровому, і ополоничва піймати можна. Погодувала я знов недужого й пішла назад.

А небо усе хмаріло; округи шуміло й рвало вітром.

В ночі як блисне блискавка, стріла за стрілою провизує густе гілля... Як ударе грім!... Як полле дощ—і світа Божого не видно! Дощ позаливав квітники, доріжки.

Пішла я на другий день до свого недужого. Дивлюсь, він уже не живий лежить, а товариш над ним стоїть, схиливши голову.

Тільки мальовник міг би оте вдатно змалювати й передати вражіння, надавши частину своєї душі й гіркого суму! Побачили б тоді, що Господь не позбавив і птаха любови та спочування горю.

Я не берусь описувати... У мене серце стисось від тяжкого суму, від самої думки, що хвилюю налетіла...

Я пригадала, як дід одного дня занедужав і як молодиця над ним з замёрлим серцем стояла, побиваючись, і не варила собі й обідати; цілий день ложки в руки не брала... Те саме й з ними буде, як одно одійде в Божу путь... Одного разу молодиця задумала днів на три на прощу пійти; хоч дід і вмовляв не йти, вона таки пішла. Спекла йому, зварила, залишила й чаю та сахару.

І розказати не можна, який сумовитий, блідий тупав той дідусь по гаю.

Я підійшла до його, погмоніла і даю йому чаю та сахару.

— Ні, не треба!—важе:—вона мені й чаю і всього покинула, та я й не пив...

Голос упав. Хода змінилась, і скільки я його не вмовляла взяти чай, він не взяв...

Тож у мене з'явилась знов така думка: Що як така буря одного дня та набіжить на дідуса й молодицю! Вони-ж так по товариському, по божому зійшлись. Та одчаєне одно од другого смерть—неминуче!...

Тне косарь, не спочиває,

Ні на кого не вважає,

Хоч і не проси...

Серце моє заболіло невимовно...

Ганна Барвінок.

Чернівці, 1906 р.

* * *

Так серденько мліє і радісно б'ється!
Сміється-радіє, що весна прийшла,
І мов-би віщує, що горе минеться,
І вірить, що весна добро принесла.

На нивах вже жито зійшло, зеленіє,
В блакиті так весело пташка співа,
З південного краю вітрець тихий віє,
Уквітчану землю тепло зогріва

Співайте й ви, друзі, про щастя про волю,
Утніте ви пісню нову, голосну;
Пеклуйтеся й ви всі за крапцю долю,
І темряву геть розженіть навісну.

Ів. Ярошенко.

Одеса 1908 р.

ПИЛЬНА СПРАВА

„О, хто дав би голові моїй воду, а очам моїм джерело сліз! Я плакав би день і ніч над занепащенням дочки народу мого“.
(Кв. ереміа, 9, 1...)

Тяжка недуга і те сумне становище, в яке впав д-р Іван Франко, найвизначніший з наших вчених та письменників, знову становить перед очі всього нашого громадянства давно назрілу, пильну справу: утворення кошту для заповоги хворим і з'убожилим діячам українським.

Потреба в українському літературному кошто-ві для заповоги відчувається давно, власне з того часу, як українська справа перестала бути забавкою й розвагою, а стала справою обов'язку для прозрілих синів безталанного народу. Але чи через звичайну нашу недбалість та малосильність, чи через що инше,—спроб в цій справі сливе не робилось, наскільки мені відомо, і українські діячі (вчені, повістари, поети), котрі мали „необережність“ вірити в людську добрість і щирі піддержку любих землячків й землячок та голубити в серцеві цю надію, віддаючись цілком українській справі,—мусіли в тяжку лиху годину погибати, підіти морально, а перше всього фізично. Погляньмо на минулий ХІХ вік, придивімося ближче до діячів нашого слова і з сумних життєписів їхніх ми довідаємося, що А. Свидницький помер і згинув для українства через матеріальні злидні; через «недоїдання» загинув і Кузьменко; тяжко бідував протягом свого життя талановитий і видатний етнограф Манджура... Або й П. Куліш хіба не мерз, забутий всіма, на своїм хуторі, хіба не примушений був писати зімою в рукавичках... І т. д. і т. д. Сумні, соромні, тяжкі для нас сторінки! Але читаймо їх, панове,—ачей хоч на початку ХХ-го віку вразять вони нас і примусять уважніше поставитися до своїх обов'язків, коли хочемо жити, як нація... Добрий хазяїн вважає своїм обов'язком прийняти подорожнього до своєї хати, нагодувати його і дати ночліг, а українці байдужно, холодно, спокійно дивилися, як погибали в нужді не подорожні, не чужі, а свої, кращі свої сили...

Не виправдуйтесь, панове «малороссы», нічим! нас не виправдає історія, не виправдає і велика справедливість, бо... кому багато дано, з того багато й вимагатиметься. Величезна нація могла б не дати помірати в злиднях своїм діячам, але вони помірали, помірали мало не під тином...

„А ми дивились і мовчали“...

Та ще й виливали цебри помий на голову своїх-же кращих свідомих синів. Але вже як було, то було, а треба-б уже хоч тепер надолужити те, чого не зробили багьки, чого не зробили равіше ми самі,—щоб і на далі не впала на нас ганьба.

От-же, нехай кожне українське товариство, чи то з молоді, чи то з людей старшого віку, ува-

жить за свій обов'язок присилати що-місяця, чи що-року до редакції якої небудь з поважніших наших часописів свою вкладку для певної мети,—на український літературний кошт; нехай тільки робить це регулярно, протягом кількох років, призволяючи як найбільше землячків до цієї справи і ми, дасть-біг, зберемося на свій заповоговий кошт. „Обов'язок сей святий; тут мусить замовкнути всяка особиста, партійна і конфесійна неохота“. (З листа „Науков. Т ва ім. Шевченка у Львові“). Тільки не кажімо, що це мале діло, або трудне. Нехай буде мале, нехай буде трудне,—про те кожен українець може присилати протягом кількох років по 1 карб. на заповогу“. *Може й повинен! Годі-ж спати!* Пора не дати письменникам нашим помірати в нужді і не лишати їх сім'ю на поталу злидням.

Я висловив свої думки і сподіваюся, що не буде мій голос—голосом вопіючого в пустині, що викличе він докладніші статті в цій справі і з обсягу „несбыточных мечтаній“ перейде вона (справа фонду) в область реального діла...

Вс. Кр.

Оцей лист прислав нам один молодий автор. Правду кажучи, нічого особливо нового він не каже: думка про потребу заповоги нашим письменникам, прокинулася уже давно. (Молодим авторам часто здається, що се вони Америки відкривають)... Але річ не в тім, щоб вигадать; а щоб вивершити його,—отсе!..

Правду кажучи, та форма, що в їй радить давати письменницьку заповогу шановний Вс. Кр. не доладна: „вибрати поважнішу (?) часопись і посилати до неї що-року, або що-місяця своєю жертву“... Се шось припадкове і таке, що павряд, ці велось-би як слід довгий час... Ні, було-б найкраще, як би заснувалося осібне товариство „заповоги українським письменникам“. Таке товариство вже-б мало своє особливе призначення, своїх певних членів і до його-б уже збиралися й кошти,—скільки-б там уже їм суджено було зібратися. На доказ того, що думка про заповогу українським письменникам жила вже й давніш, скажу, що до заснування такого товариства робилися й заходи, у Києві, при найпершому повіву „весни“. Були вже й засновники, були й члени, охочі вступити в товариство. Але не забудьмо, що єсть ще один бік справи, де найщиріші українці нічого вдіяти не могли. Не забудьмо, що до остатніх років подібне товариство українське—не могло уватися, бо таких товариств не дозволялося. І справді, коли устав того київського товариства разом з проханням, було послано з Києва міністрові Святополк-Мирському, то—прийшла відповідь, що се товариство не дозволяється.

Отак справа на тім і спинилась. Тепер може-б і швидко вдалося здобути дозвіл. Але й то з певністю сказати не можна. Перше всього, трудно знайти відповідних людей: люде „певні“ не дуже хотять, з різних причин, підписуватися, яко засновники товариства, а ті, що хотять,—не досить „певні“...

Ну, та все-ж, справді, треба прббувати посувати цю справу.

Виходячи з цієї думки, даємо місце й листові Вс. Кр. Нехай зайвий раз порушено буде цю справді пильну справу. Тон листа надто докірливий; так одно те, що се вже тепер такий звичай, де в-кого, а друге—може ж власне ця мова має повернути до праці й жертв коло сього діла ширшу громаду, не тільки стару, а й молоду: нехай і молода сила докладе й праці й коштів коло „пильної справи“.

А товариство заповомоги українським письменникам може й швидко заснується в Києві.

Ред.

В чужих краях.

Революція в Турції.

Повстання в Турції за останній час дуже поширилось. Велике число війська пристало до повстанців. Навіть те військо, що було послане турецьким султаном проти повстанців—зрадило султанові й перейшло з усим своїм начальством до повстанців. Коли повстанці побачили, що військова сила перейшла до них, то оповістили конституцію в Турції. Звістка про це дуже вплинула на Султана і він, боячися повстанців, випустив маніфест, де оповіщає конституцію в усій турецькій державі. Крім того оповіщена повна амністія всім злочинцям політичним і уголовним, знищено цензуру й тайну поліцію.

На вулицях Константинополя відбуваються зібрання, говорять промови. Турецьке громадянство дуже задоволене, що добуло конституцію без великого кровопролиття, але боїться, що султан через який час скористується тим, що революція затихне і відбере конституцію. Повстанське військо не хоче кидати зброї, доки султан присягне конституції.

Книжки прислані до редакції.

А. Вержбицький. Прикмети розумової та лавовитости школярів. Полтава. 1907 року. Ціна 5 коп.

Мих. Жук. Ох. Казка. Чернігів. 1908 р. Ціна 6 коп.

В. Лункевич. Серед вічних світів і ледів. Переклад Ів. Галуциньського. Видано коштом т-ва „Просвіта“ у Львові. Року 1908. Ціна 40 сотиків.

Київ електрична друкарня **Б. Н. Милевського** — Владимирська ул., 81.

Ю. Кміт. Пятдесятлітнє подруже. Видано коштом т-ва „Просвіта“ у Львові. Року 1908. Ціна 20 сотиків.

Фрідріх Шіллер. Вільгельм Тель. Драма на 5 дій, з німецької мови переклав Б. Грінченко. Київ. 1908 р. Ціна 30 коп.

М. Загірна. За рідний край. Оповідання про Орлеанську дівчину Жанну д'Арк. Видання т-ва „Просвіта“ у Києві. Року 1908. Ціна 7 коп.

(Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**)

О П О В І С Т К И.

Приймається передплата на рік 1908

на українську політичну, економічну і літературну газету

РАДА,

яка виходить в Києві щодня, окрім понеділків і днів після свят.
Напрямок газети не партійний демократично-поступовий.

РОКОВІ ПЕРЕДИПЛАТНИКИ ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:

Т. Шевченка „КОВЗАРЬ“

останнього нового повного видання під редакцією В. Доманицького
Ціна РАДІ з приставкою і пересилкою в Росії

на рік.	на 11 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп.
на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул. Д. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

редактор **М. Павловський.**

Видавець **Є. Чикаленко.**

Приймається передплата на 1908 р. на

„Літературно - Науковий Вістник“

одинадцятій рік видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя
Виходить в двох видааннях: київським і львівським в збільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів друку.

Редакція і головна контора: у Києві, Прорізна 20, кв. 3
Передплата на видання київське р. 1908:

на рік 8 руб.; для незможних учнів, студентів, низших служачих, учителів і т. п. 7 карб.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 26.

22 Липня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і ширалатиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: З чим до дому. Вісті. На Україні. Три питання нашого правопису—*Б. Грінченка*. Українське слово й мистецтво. Вірш—*Суражського*. Намисто. Оповідання—*Г. Мопасана*. Переклада—*О. П—ка*. Вірш—*В. Морозівки*. Вона—*С. Мартоса*. Бібліографія. До смерті М. Дмитрієва. Від Редакції. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією О. Месач. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Іззіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка (випродано)	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність	3 „
3. Л. Падалка. Про землю і людність Русі-України (випродано)	5 „
4. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника	2 „
5. А. Кащенко. На руїнах Старої Січі (випр.)	3 „
6. М. Л. Бродивницький. Скрутна доба, малюнок у 3-х діях (випродано)	8 „
7. Календарь „Рідний Край“	15 „
8. Кобза й кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
9. С. Мартос. Бажання отця дьякона (опов.)	5 „
10. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
11. Л. Падалка. Про вжиття Полтавських хліборобів (випродано)	3 „
12. С. Черкасенко. Весною (оповідання).	5 „
13. Г. Ясинський. Весна поманила	3 „
14. О. Пчілка. Оповідання (Забавний вечір, Чад, Маскарад.)	20 „

„Рідний Край“ за 1906 рік (окрім 1 №) ціна 2 кар.

КНИГАРНЯМ СКИДКА.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Безаківська, 8)

«З ЧИМ ДО-ДОМУ» II. Опріч розглянутого державного розпису, праця депутатів у Думі була вже й зовсім не помітна. Ніякої „великої“ справи державного життя не то що не рішено, а й не ставлено. Часом постановлено зробити міністрові, тому або іншому, „чи відомо йому“, що сталося в обсягу його міністерства така й така неможлива річ,—і тільки. Говорилися від дуже невеликої меншости депутатів, або від скількох окремих особ, гостренькі речі, але значна доля правди була в словах крайніх правих, коли вони казали про ту частину думських промов: „се панська челядь, розібравшись, судить у прихожій своїх панів“. Далі „пересудів“ той протестуючий гомін не пішов, бо й тієї «гомоначої челяді» було дуже мало; більшість Думи не хотіла—ні вдаватися у ті „пересуди“, ні тим паче робити якісь постанови, „негодні“ комусь там, „у-горі“.

На останку, на полі відносин між крайніми правими та лівими зограно було кумедійку-жарт, що скінчилася дуже милою згодою: д. д. Марков з Пергаментом, після поединку з „безкровним“ стрілянням, поцілувались і запили свою суперечку—шампанським вином! — Згода і благоденствіє! Є з чим вернутися до дому...

„З чим“ же особливо покажуться депутати на Україні? Що вони зробили для неї? А були—і єсть на Україні такі справи, що до їх треба було особливої уваги і особливого дбання наших депутатів. На Україні є цілі краї, що не мають навіть і того земства, яке мають інші частини держави; на Україні гостро стоять питання національні,—сплутані в один клубок відносини українські, польські, жидовські; на Україні гостріше стоїть і переселенська справа, бо власне з наших країв рушида тепер найдужча течія в далекі сибірські й інші сторони; На Україні розмаїтніш прокидається й релігійне питання, з тими „переходами“, «одпадами», та сектантством. Все тее дожидало собі ради, все тее вповало на Думу—і всьому тому вона не дала ніякої ради...

Не треба одначе бути невдячними. Спогадаймо, що все таки наші депутати порушили одну нашу дуже поважну справу, вже таки зовсім нашу, національну: 37 наших українських депутатів склали й подали в Думу заяву про потребу заведення української мови в початкових школах на Україні. Заяву

зложено дуже обережно; але все-ж таки подано— „і за се спасибі“, і сього трудно було сподіватись „від 3-ої Думи“. Звичайно, подати заяву, се ще не значить—виграти справу в Думі. Ще-ж треба ту заяву провести, треба ту справу оборонити. Адже з певністю можна сказати, що супроти цієї вимоги українців виступлять у Думі і чужі й напі, як вже й виступали в печаті. Хто-ж визначився між нашими депутатами такий, що на його можна покладати надію, яко на гарячого красномовного оборонця українських справ? Такого не об'явилося на сей раз проміж нашими депутатами—нікогд. Був у цю сесію наш київський депутат, що на його покладано було де-які надії, яко на оборонця українських справ,—се професор І. Лучицький. Хоч слова українського від його ніхто не чув, ну, „та все таки він наш“ говорилось про його, і через те, все таки, поспособляючи йому при виборах у думські послы, думали українці, що він упоминатиметься в Думі за українські справи. Все дожидали: ось-ось Лучицький виступить; до того-ж уважався він колись „лідером“, тим проводарем національно-демократичної громадки в полтавському земстві; а щеж він до того й професор, либонь звик промовляти... І щож?... Проф. Лучицький у Думі хоть би „пару з уст“ пустив про якусь українську справу! Вже навіть чужі люде озивалися, хоч невдало, поверхово, як д. Родичев, та все таки якусь «пару пустили» за наше право на свою національну просвіту; добродій же професор Лучицький—а ні „дзень, а ні кукуріку!“... З чим уже він показався „до-дому“ після сього.—бог його знає! а тільки належиться йому велика ганьба за те, що так недбайно поведився увесь час в Думі супроти української справи. Знаходив він час і місце вставитися про чужу справу, хоч би й про польську, а про свою—ані телень!

На кого-ж маємо сподіватися далі?... Коли б то час депутатського літнього «одпочинку», та й добра частина осіннього, (бо розпущено-ж депутатів аж до 15-го Листопаду), не минув без користі для українських справ. Коли-б то наші послы, повернувшись на Україну, придивились та прислухались пильніше до її особливих потреб, та знайшли в собі охоту, силу й снагу стояти в Думі за ті потреби й права рідного краю, пославшого їх.

ВІСТІ.

◆◆ **Циркуляр департаменту поліції.** Департамент поліції розіслав губернаторам циркуляра, що поліпшує становище політичних засланих. Циркуляр дає право політичним засланим брати участь в наукових мандрівках та служити в приватних установах.

◆◆ **Нові правила воєнної служби для учнів.** Міністерство освіти видало нові правила про те, коли повинні отбувати воєнну службу учні всіх шкіл. З осені 1908 року мають право вступати до вищих шкіл, не одбуваючи з початку воєнної служби, ті особи, що вже мають більш 30 літ; ті ж особи, що вже вступили до вищих шкіл, мають право зоставатись в них, поки не мине їм 34 роки. Нові учні, коли їм мине 30 років, повинні на час покинути школу і одбувати воєнну службу. Після скінчення воєнної служби, їх знову приймають в ті самі школи без конкурсних іспитів. Додаткова одстрочка дається тим особам, які скінчили одну школу і перейшли в другу, яка має спеціальну програму. Ті ж, що перейшли з одної вищої школи до другої такої ж самої, не матимуть додаткової одстрочки і повинні, коли їм більше ніж 21 рік, одбути воєнну службу.

◆◆ **Побільшення плати на проїзд по залізницях.** З 1 липня увійшов у силу новий пасажирський тариф по залізницях, крім підгородніх місцевостей. Ціни на квитки третього класа побільшені на 10%, другого класа на 17%, а першого — більш 20%. По деяких залізницях побільшено тариф на проїзд у четвертому класі.

◆◆ **Присяжні повірені євреї.** Рада присяжних повірених петербургської судової палати, вдалася до міністра за дозволом прийняти до присяжн. повірен. 4-х жидів — помішників присяжн. повірен, між иншим М. Могілевського, Л. Барона і С. Хоронкіцького. Міністр юстиції Щегловітов вволив це прохання.

◆◆ **Нова духовна академія.** В Синоді пишуть проєкт заснування духовної академії в Сибірі. В програму цієї академії буде введено инородські мови. Проєкт академії буде готовий в-осені і буде поданий на розгляд загального зібрання членів синоду.

◆◆ **Прохання священників.** Газети подають звістку, що до 1 липня в Синод вдалося 74 попи й 41 чернець з проханням дозволити їм продовжувати вчення в університетах та инших вищих школах.

◆◆ **Справа про вбивство Герценштейна.** 31 липня в Теріоках (в Фінляндії) буде розглядатися справа по обвинуваченню в убийстві Половневим у-купі з иншими, члена 1-ої Державної Думи М. Я. Герценштейна.

◆◆ **Судове слідство.** Розпочалося судове слідство проти Мергамента й Маркова, за вряження ними дуелі без дозволу начальства.

◆◆ **Судова справа 44 соціалістів революціонерів.** Воєнно-окружний суд, розглянувши справу 44-х обвинувачених за належність до партії соц. революціонерів, максималістів, признав 32 думі

винними за належність до злочинного товариства і присудив їх до каторги: 6 чоловіка (княжна Мишецька, Адамсон, Смел'янова, Ковальчук, Каті і Захтгейм) — на 15 літ, трьох — на 12 літ, десятих — на 10 літ, п'ятерох на 8 літ, п'ятерох — на шість літ і одного — на п'ять літ. Двох підсудних суд признав винними у тому, що не довели до відома начальства про намір злочинців і признав кару — 1 рік і 8 місяців до кріпости; п'ятеро підсудних виправдані. Знайдені у підсудних 8,500 кар. суд постановив віддати в Александровській комітет ранених.

◆◆ **Селяне про депутатське жалування.** Газета „Утро“ пише, що селяне дуже незадоволені, що депутатам Думи побільшено жалування і кажуть, що їм побільшено жалування за те, що Дума не бажала наділити селян землею. Більшість селянських депутатів, переважно правих, збирається прикупити собі на депутатське жалування земельки.

◆◆ **Селянська заступниця.** З Сибіру пишуть, що разом з ходоками прибула туди інтелігентна дівчина, вчителька Соколова з села Бердюшева, Костромської губ. Виявилось, що Бердюшевські селяне таку важну справу, як вибір землі та ознайомлення з місцевими умовами, доручили своїй вчительці.

◆◆ **Халера.** Комісія, що бореться з халерою та чумою, повідомляє, що в Астрахані 16 липня заслабло халерою двоє, усього з 8 липня заслабло 17, вмерло 7 чоловіка; в Царицині 14 й 15 липня виявилось 13 хворих і 5 померших, всього з початку пошесті в Царицині захворіло 33, вмерло 16 чоловіка. Знято з суднів п'ятерох, з них троє вмерло. В Аткарській повіті один помер від хвороби, що скидається на халеру. Небезпечними по халері визнають місця: Баку, Красноводськ і повіти: борисоглібський, кирсановський, козловський і тамбовський.

На Україні.

◆◆ **Постанова генерал-губернатора.** Одеський генерал-губернатор зробив таку постанову: колишньому ректорові Новоросійського університету, Занчевському, і професорам — Васьковському, Кошинському й Ярошенкові заборонено брати участь в Раді університету. Усім трьом професорам заборонено й навчання в університеті.

◆◆ **Утиски над українцями.** Начальство православної академії в Холмі не приймає до академії тих кандидатів, що брали участь в українському національному рухові.

◆◆ **Заборона.** Член Державної Думи Кузнецов вдався до Катеринославського губернатора з проханням дозволити йому держати промову перед робітниками про діяльність третьої Думи. Губернатор не дозволив, зважаючи на те, що в Катеринославщині ще не наступив спокій.

◆◆ **Трати на поліцію й на освіту.** На засіданні ради південно-західних залізниць цими днями розглянуто й ухвалено роспис видатків на 1909

рік. Між иншим, призначено на жалування стражникам—223,260 карб. Що-ж до видатків на просвітні справи, то рада визнала потрібним допомогти служачим на півд.-захід. залізн. й розвиткові на залізниці шкільної освіти, але-ж зважаючи на те, що в державному казначействі зараз велика скрута в гроші, рада признала дати заемогу школам 29,115 карб., замість 41,685 карб., як було в минулому році.

◆◆ Прибутки в Полтавщині. З 22 мільйонів 828 тисяч карб. усіх державних прибутків, що поступили 1906 року на Полтавщині, 14,208,008 карб., або-ж 62,2% всіх прибутків приходиться од продажу горілки. Далі після горілки найбільш прибутків дає тютюн—3,366,000 карб., або 14,8%; почти-телеграфи дають 795,000 карб. або 3,50% всіх прибутків.

◆◆ Судова справа. В Сімферополі військовий суд розглянув справу про вбивство в турмі кількох туремних урядовців. Засуджено до смертної кари 16 чоловіка. Суд постановив прохати, щоб двом засудженим було змінено смертну кару на каторгу.

◆◆ Судова справа про Гадяцький погром. Виїзд на сесія суда розглянула в Гадячі справу про жидівський погром. Виправдано 45 душ, а засуджено 4-х до арештанських рот на рік, 26 душ до турми на різні строки від 4-х до 8 місяців.

◆◆ Недбалість лікарів. Одеські газети подають відомості, що в Одесі при городській лікарні, в тій кімнаті, де складають мерців, було знайдено живу дівчину—це-б то таку, що ще й не вмерла, а її викинуто як мертву.

Коли до цієї дівчини прийшла сестра і довідалася, що вона вмерла, то пішла туди, де лежать мерці, знайшла сестру, припала до неї й почала тужити. Мертва відіпхнула від себе сестру й попрохала напитися. Тоді виявилось, що її помилково вважали за мертву, вона була тільки тяжко хвора. Управа вимагає від лікарів пояснення до сього випадку.

◆◆ Трус в Українській книгарні. 17-го Липня в Українську книгарню прийшло багато поліції і розпочали трус, що скінчився о 8 годині увечері. Спершу потрушено було завідуючого книгарнею д. Степаненка і служачих в книгарні, а потім поліція почала переглядати всі книжки. Трус був дуже пильний: переглянуто було всі папери й конторські книги. Взято кілька брошур і три конторських книги. Після тругу в книгарні, поліція пішла в квартиру завідуючого книгарнею і там пильно все переглянула. В квартирі, як і в книгарні, нічого протизаконного не знайдено.

◆◆ Арешт редакторів. В Херсоні та в Одесі заарештовано редакторів газети „Херсонського Вістника“ й „Одеських Новостей“ за те, що не заплатили штрафу, наложеного на їхні газети.

◆◆ Царське помилування. Помилувано колишнього надзирателя Катеринославських арештанських рот-Турченка, присудженого окружним судом за те, що 1 травня 1906 року у-купі з иншими, покалічив шабляками політичних в'язнів, що співали революційні пісні.

◆◆ Велика повідь. В Одесі пройшов такий великий дощ, що затопив усі низькі місця. В деяких місцях вода піднялась на два аршини і затопила хати. Збитки дуже великі—бо деякі будинки порозвалювалися.

Три питання нашого правопису.

(Кінець).

Треба ще сказати про третю вигадку галицького правопису, а саме про такі писання, як от: *не ве, бю, семя, піря, зісти**) замісто *н'е, в'е б'ю, сем'я, з'істи*. Правопис цей засновано на тій думці, що коли згуки *н, б, м, в, р*, в українській мові тверді, то нема потреби якось іще окремо зазначати їх твердість і те, що вони не злучаються з *є, ю, я, ї*: і без того люде вимовлятимуть їх одрізнено від тих йотованих згуків. Одначе з таким правописом не можна згодитися ні з наукового погляду, ні з практичного.

Літери *я, є, ю*,—це умовні знаки, якими зазначаються два зовсім неоднакові з'явища: а) йотація після самозгуків або з початку слова: *стояти, єдиний, мою*,=стойати, йединий, мойу; б) з'мякшення співзгуків перед *а, е, у*: *лялька, синє, нухати*=лялька, синьє, нухати; иншими словами: після самозгуків або з початку слова *я, є, ю*=йа йє, йу; після співзгуків *я, є, ю*=яа, яе, яу. Значить і такі написання, як от *семя, не, ве, бю, піря* ми мусили б читати *семя, ве, ньє, бю, піря*, а це суперечить українській фонетиці. За для того щоб їх так не читати, довелось би завести нове правило, а саме таке: хоча *я, є, ю* після співзгуків і рівні *яа, яе, яу*, але після *б, н, м, в, р* вони визначають не з'мякшення, а йотацію, і рівні *йа, йє, йу*. Але таке правило зовсім ламало б той принцип, на якому вже в нас засновано вживання літер *я, є, ю* і вносило б у справу страшенну плутаницю.

От возьмемо згук *р*. Не деяких місцевостях він у нас твердий і там вимовляють: *зор'я, р'яд*, але більшість нашого народу таки з'мякшує *р* і вимовляє, не вставляючи йоти після *р*: *зор'я, р'яд*. Коли послухатися галицького правопису і писати *ряд, піря, карюк, матірю*, то скрізь, де *р* з'мякшується і після його йота не вставляється, такий правопис буде плутати читача, бо йому доведеться однакові написання (в обох випадках *ря рю*) читати не однаково: раз *р'я, р'ю*, (ряд, варюк) а вдруге *р'я, р'ю* (пір'я, матір'ю).

Потім єсть же в нашій мові багато випадків, коли згуки, що з'мякшуються на всьому просторі нашої землі (д, з), не зливаються з йотованими *я*,

*) ЛНВ. 1908, III, 449, також „Руска правопись зі словарцем“. (Л. 1904), 62.

в, ю. Коли в таких випадках слухатися галицького правопису, то нам доведеться писати однаково подяка (подьака) і підязати (підйазати), узятися (узьятисся) і зявитися (зйавитисся) і т. и.

Усе, що сказано тут про я, е, ю можна приложити і до і, а надто в тому випадкові, коли це і вживається і після співзгуків. Тут справа доходить иноді навіть до правописних курйозів; напр. в одному поважному органі довелось побачити таке писання: „зіхати“. Зостається невідомим щоді за слово: чи це з'їхати (сѣїхать), чи зіхати (разѣвять ротъ, зѣвать).

Що до школи, то там такий правопис був би справжнім „камнем преткновения“: і так там буває клопіт з літерами я, е, ю, а то ще довелось би вясняти третю мудрацію з цими літерами, а саме, що деякі згуки треба вимовляти одрізнено від я, е, ю. Це дуже трудна річ для тих, хто вчиться читати, а ще труднішою вона стає через те, що певне ми можемо тут сказати тільки про б, н, м, в, ці справді від я, е, ю, і, читатимуться одрізнено; але р? як бути з ним? Адже для полтавця воно може бути м'яким, а для галичанина ні? Що ж ми тут скажемо? А д та з? Яке ми про їх правило дамо, коли не будемо якось зазначати де саме читати окремо від я, е, ю, і, а де зливати з ними? Тому, хто вчився, чи вчиться граматики, ми ще вимудрували б якесь правило, але що ми скажемо дитині, що ледві подужує механізм читання? Яким способом навчимо ми її читати „бурян“ як „бурйан“, коли рівночасно вчимо її читати „ряд“ за „р'яд“, а не за „рйад“? Та чи не краще ж просто зазначити яким знаком усі ті випадки, коли літери ю, я, е визначають собою не ъу, ѡа, ѡе, але йотовані ѣу, ѣа, ѣе, що відрубуються од попереднього співзгуків, ані ж заморочувати дитині (та й дорослому) голову силою всяких, проміж себе суперечних, правил, які нікого не навчають, а кожного зіб'ють з пантелику?

Усе згадане дає мені змогу сказати, що правопис, де не зазначається одрубне читання співзгуків од йотованих самозгуків, не може видержати критики з наукового погляду, вносять силу неконсеквенцій і плутаниці в правопис, калічить тим нашу вимову і утрудняє початкову науку в школі і взагалі науку нашої мови. Через усе це правопис цей треба якомога швидче і назавжди рішуче одкинути тим, хто його вживає, і ні в якому разі не заводити тому, хто досі не вживав.

Дехто, незадовольнений з такого недовладного правопису, почав уживати в згаданих випадках иншого, став писати: *нѣ, бю, ѡѣ, семья*. Але таке писання може ще гірше калічить нашу мову, ніж галицькі *бу, ю, у* всякому разі воно є грубим гріхом проти української фонетики. Літеру ѡ скрізь і у всіх випадках ми вживаємо на те, щоб показати, що попередній співзгук вимовляється м'якко і коли ми становимо її після б, н, м, в, то тим самим ніби важемо, що й ці згуки теж треба, чи-

тати м'якко, а тим часом українська мов їх не зм'якшує.

Звісно, той, хто пише „бѣ, пѣ, семья, вѣ“, хоче показати, що тут співзгуки б, п, м, в читаються одрубно від йоти, то б то зостаються твердими; але як же це ми той самий знає (ѣ) будемо вживати для двох, діаметрально супротивних, цілей? Це недоладу і з наукового погляду, а ще більше з практичного. Яким робом учитель буде вясняти своїм школярам, що в одних випадках ѣ показує, що попередній співзгук зм'якшивсь, а в других—цілком навпаки—зоставсь твердий? Яка плутанина буде од цього в голові в дитини! Безперечно, це до того зіб'є дітей з пантелику, що помилки на вживання літери ѣ стануть такими саме частими, як у московській мові помилки на літеру ѣ, і робитимуть і учням, і вчителеві стількиж клопоту.

Та й не тільки це. Адже відомо, що правопис з часом починає впливати на вимову, і через те є всі підстави боятися, що вживання ѣ після б, н, м, в може зробити те, що в українців, що добре говорять і вміють вимовляти по московському, ці українські тверді згуки, під вражінням од графіки, почнуть у живій мові м'якшитися не тільки в московській, але і в українській мові, то б то: українська мова калічитиметься.

Таким робом і цей правопис з'є перед йотою, яко ненауковий, суперечний нашій фонетиці і шкодливий, ми мусимо якомога швидче закинути.

Але яким же способом зазначати в таких випадках одрубне читання співзгуків од йоти?

Можно було б розкласти н, ю, е, на ѣа, ѣу, ѣе, і писати *бѣе, пѣу, вѣе, семья*: цей спосіб був би цілком науковий і до читання таке написання було б дуже легеньке; але з погляду на традиційне вживання в таких випадках я, ю краще цього не робити (принаймні—поки): дуже вже чудним здаватиметься таке написання сьогочасному письменному чоловікові, що здавна звик завсігди в таких випадках бачити я та ю, дуже вже мулятимуть йому очі оті ѣа та ѣу, такі за для його нові й дивні!

Через те з погляду практичного краще всім пристати на той спосіб, якого вживає тепер більша частина наших авторів, а саме—становити в таких випадках апострофа.

Знак цей здавна вживався в українській мові: в XVI та XVII в. давні наші письменники найчастіше писали апостроф замість проминутої літери з: з' сего свѣта, в' Церкви Божей, з' учителей і т. и.*); у новому українському письменстві їм взагалі зазначалося випадання згуків (як не було змалку, не буде й д'останку) і так цього знаку треба для нашої мови, що навіть Желехівський не зважився його обминути: пишучи *бу, ю*, він все ж мусив

*.) Марковскій, Антоній Радзивилоскій, южно-русскій проповѣдникъ XVII в., прилож., 21.

писати: з'їдати, з'явиться, з'яструбити, з'ясувати, під'їздити, під'юдити, під'яремний і т. и. Та й справді—як його обійтися без апострофу в усіх отих і таких випадках? І ніколи ми не виженемо цього давнього знаку з нашого правопису. То чому ж не завести його, як і робить це більша частина наших авторів, у всіх тих випадках, де чути одрубне вимовляння співзвуча від йоти?

Де кому не подобається апостроф через те, що в друці та літера, після якої стоїть він, дуже далеко відсунута від тієї, що після неї. Воно трохи нечепурно, то так, але це лихо дочасне: тепер замісто апострофа становлюють друкарні здебільшого протинку (кдму: ,),—воно й виходить дуже широко; трохи згодом, як друкуватиметься по українському багатому, можна буде досягти, щоб у друкарнях пороблено співзвучки б, п, м, в, д, з, р з апострофами при їх,—тоді апостроф буде до літери дуже близько і тієї стежки посеред слова вже не буде.

Таким робом уживати апостроф нам неминуче. І на мою думку його треба вживати у всіх тих випадках, коли маємо показати, що співзвук одділяється в вимові од йоти, що після його.

Є ще не одно питання нашого правопису, що про його треба було б поміркувати, але тепер оце зараз три розглянуті справи можна вважати за найважливіші. Через те я поки що й не займатиму інших.

А що до зачеплених трьох питань, то, після всього сказаного, можна мені здається, сказати так: кожен, хто дбає про те, щоб ширилось наше письменство, щоб народ наш яко мога швидче почав освічуватися рідною мовою, щоб ми яко мога скоріше досягли своїх шкіл,—кожен такий письменний чоловік повинен подбати про те, щоб яко мога швидче зникли з нашого правопису: і після співзвуків, *ся* окреме від глаголів і написання *бю, семья* або *бью, семья*, а замість їх уживалися в писанні ті правила, які показано було тут попереду.

Але—спитають мене,—а як же галичане й буковинці? Адже вони все те (опріче *бю, семья*) уже вживають, то як же це буде?

Не розводючись широко, скажу тільки оце.

У той час, як ми вже писали (з 1856 р.) „фонетикою“ галичане й буковинці вживали надзвичайно недоладного церковно-етимологічного правопису з *ь, ъ, ы* та *з*, учили писати їм по всіх школах нижчих, середніх і вищих і так цупко його держалися, що львівська «Просвіта» вживала його ще 1898 р., як уже й по школах почато вчити фонетикою! Тепер вони вже зовсім покинули свою «етимологію» для нашої «фонетики», тільки поробили в їй додатки, припасовуючи правопис до своїх місцевих одмін. Та безперечно, що в міру того, як літературна й наукова продукція на Україні російській буде зростати, все більше й більше прикмети *завальної* літературної української мови

ширитимуться на Галичину й Буковину і все менше та менше галичане та буковинці будуть держатися своїх місцевих одмін не тільки в правопису, але і в мові. Галицькі й буковинські автори неминуче до того прийдуть хоч би вже через те, що їм треба ширшої публіки, ширшого книгарського ринку для своїх книг. Тоді зникнуть і місцеві галицькі правописні одмини. Іх галичане й буковинці покинуть так саме, як покинули «етимологію».

В. Грінченко.

1908.

Додаток до статті Б. Д. Грінченка.

Чи справді важко вивчити правопис з і?

Я мав нагоду перечитати статтю Б. Д. Грінченка ще в рукописному її оригіналі та й зовсім згоджуюся з його думками, окрім однієї: про написання букви і після зубних. Він каже, що це дуже важка річ, а мені думается, що ані трохи не важка. Вчитель повинен сказати школяреві: „Де ти чуєш чисте і, там і пиши букву і: *кіль, мнякіший, вінь, він* і т. и. Тільки ж пам'ятай, що в твоїй мові єсть семеро букв (чи звуків), які вимовляються язиком, притуленим до зубів, і звуться зубними: це—д, т, з, с, ц, н, л. Коли маєш писати і після зубних, то перше проважи собі слово та й прислухайся, чи справді чується в твоїм вимовлянні мняке і, чи може твердіще. Коли чуєш мнявість, то пиши і (прим. „імець“); коли чуєш твердість, пиши і (прим. «ніс»).

Мені здається, що таким способом школяр зовсім легко навчиться писати і і і. Адже галицькі й буковинські школярі легко навчаються, і ми не чуємо, щоб це була для них така мороза, як для російських школярів буква ъ. Коли ж ми не навчимо сільського хлопця одрізняти графічно склад *ні* од *ні*, *ді* од *ді* і т. и., то він однаково робитиме правописні помилки, бо замість „ніч“, „стіл“, «волів» (gen. plur.) писатиме „нич“, „стид“, „волів“, або—ярижним правописом—„ничь“, „стидь“, „вольвь“. Це я з досвіду знаю, бо маю записи од сільських хлопців з отим *ы*, а через те не можу пристати на думку д. Грінченка, будім одрізняти графічно звук і в слові „стид“ од звука і в слові „тіло“—це кабінетний делікатес. Ні, це практична, життєва потреба,—не менча потреба, ніж одрізняти графічно „ряд“ од „бур'ян“.

— Але ж єсть говори, де звук і в „стид“ вимовляється однаковісінько із звуком і в слові „тіло“!—каже д. Грінченко: Нащо ж мають собі сушити мозок тамошні бідні школярі отими правописними делікатесами?!

Що робити! без того не перебудемоса! такі говори повинні принести жертву для других говорів. Мозок дитини галицької, буковинської або поліщу-

кової, яка вимовляє слова „ряд“ і „бур'ян“ однаковісенько (себто *рйад* і „бур'яп“), не менше дорогоцінний, ніж мовок усякої иньшої вкраїнської дитини, але ж д. Грінченко (і я, грішний, разом із ним) вимагаємо, щоб літературний правопис одрізняв вимову „ряд“ (*р'яд*) од вимови „бур'ян“ (*бур'яп*) і щоб бідні галицькі, буковинські і поліські діти сушили свій мовок отими правописними делікатесами.

Та те і після зубних не може вважатися за научну графіку!—каже д. Грінченко. Звичайно, що не може. Але конвенціонально, умовно, ця графіка зовсім добра, а в усякім разі ані трохи не гірша од иньких аянапаучних конвенціональностей, яких ми тримаємося, пишучи нашою азбукою. Вся грецька азбука, з бідною припасована (чи, як кажуть теслі, „придерта“) до староболгарської мови, а із староболгарської мови придерта до мішаної староруської, а із староруської—до нашої. Користуючись цією тисячолітною спадщиною, ми не можемо добути до чистої філологічно-фонетичної науковости, а можемо виробити собі тільки умовно-научну графіку. З цього погляду графіка „тіло“ і „стіл“—нічого собі, нівроку. Що правда, можна б вигадати трохи кращу графіку;—приміром, можна було б писати „тіло“—з однією точкою, а в слові „стіл“—ставити точку під буквою *т*; або, знов, можна було б писати „тіло“ із звичайним *і*, а в слові „стіл“ писати *і* перевищене точкою донизу, се б то „стїл“. Тільки ж, щоб спромогтися на кращу реформу, треба було б скликати всеукраїнський з'їзд письменників. А поки що доводиться триматися отого *і*, до якого люди вже потроху звикли через галицькі (а тепер і через декотрі кийські) видання.

[Велико шануючи авторитетне слово проф. А. Є. Кримського, все ж не можу з ним згодитися що до цього пункту і через те мушу сказати тут кілька слів з приводу його уваг. У своїй граматиці (I, 31) він каже про писання і після зубних: „Нельзя не признатися, что этот пунктъ малорусскаго правописанія представляеть собою извѣстную трудность. Быть можетъ, со временемъ будетъ введенъ болѣе легкій способъ различенія.“ и т. д. Я згожуюся з цими його словами і не можу згодитися з тим, що він каже тут, ніби писання і після зубних річ „ані трохи не важка“. Він дає правило для школяра і каже, що, слушаючись його, „школяр зовсім легко навчиться писати і і“. Щоб бути певним у цьому, треба було б випробувати це правило на практиці. Я ж, на підставі своєї десятилітньої вчительської практики, можу тільки думати, що для дитини, а надто для школяра нар. школи, таке правило дуже плутане, і діти раз-у-раз будуть на йому помилятися. Прислухатися до таких тонкошей, як різниця між *і* (після зубних) та *і*, може чоловік вимуштрований на граматиці, а не дитина: що більше ви будете заставляти її прислухатися, то більше вона буде плутатися, а надто коли ще це буде дитина зна такого місця, де, говорючи, і зовсім не розрі-

няють тих згуків. Правило тут нічого не допоможе: звісно ж, що є багато прекрасних граматичних правил, од яких тільки плачуть діти, але не кращає їх писання. Проф. Кримський каже, що галицькі й буковинські школярі легко того навчаються. Звідки це нам відомо? Щоб сказати це, треба побути в галицькій та буковинській школі, треба роспитати вчителів, треба передивитися школярське писання з багатьох шкіл. Поки цього не зроблено, як ми можемо сказати, що галицькі діти легко того навчаються?

Проф. Кримський каже, що коли не завести і після зубних, то діти будуть робити помилки, плутаючи і та *и* в таких словах, як ніч, стіл, волів. Мені здається—чи завести його, чи не завести.—все одно вони ці помилки робити будуть; тільки як не заводити і після зубних, то робитимуться тільки ці помилки, а як завести, то робитимуться ще й помилки на *і*. Слова: „що більше правил, то більше помилок“ у цьому випадкові цілком, на мою думку, справдяться.

На мою оборону дітей з тих місцевостей, де не розрізняється в вимові і після зубних та *і* (*і*), проф. Кримський каже, що ми ж силуємо галицьку, чи поліську дитину одрізнати вимову згуків в словах *ряд* і *бур'ян*, то чому ж і тут так не зробити. Я скажу більше: ми чернігівця, що вимовляє *кунь*, *куонь* або *куїнь*, силуємо своїм правописом вимовляти *кїнь*, гуцула, що говорить *кєло*, силуємо читати *тягло*, харківця, що каже *скїко*, примушуємо читати *скїлько* і т. д. і т. д.; Одно слово: прийнявши в літературній мові вимову одного українського діалекту, ми, як то буває і в кожному письменстві, силуємо до неї всіх тих, хто говорить иньшим діалектом нашої мови. Але саме через те, що такого силування, такого примусу і без того багато,—саме через те ми й не повинні додавати ще нових примусів, залутувати правопис ще новими деталями, бо, роблячи так, ми можемо нарешті зробити наш правопис негодящим для широких мас.

Звісно, то правда, що всякий правопис може бути тільки умовно-науковим, і коли б писання і після зубних було тільки неконсеквенцією з наукового погляду,—я мовчав би; але це писання шкодливе для ширення нашого письменства, а коли воно до того ще й не наукове,—то мені цього й досить, щоб сказати: щоб сказати: що швидче ми його покинемо, то краще. Б. Грінченко.]

Розминаючися з д. Грінченко в його погляді на ортографію типа „тіло“, я до краю уристаю на всі його иньші думки про галицьку правопись. А вже ж до тих суворонаучних аргументів, які він подає проти відокремлювання *ся*, я додам один аргумент, чисто правничий. А саме, спитаюся я в галичан: «Закордонні земляки! Невже ви вірите, що українці російські коли-небудь згодяться писати *ся* окреме?»

Сподіваюся, що поміж галичанами нема таких наївних людей, які б повірили, що українці коли-небудь згодяться написати: „він боїть *ся*“, „він боїть меть *ся*“. Тільки той з українців, який геть

до краю одкинувся б од живого українського грунту, міг би пристати на оті „ортографії“, а для всякого инашого вкраїнця вони—органічно огидні і диві. Я ані трохи не вагаюся сказати галичанам в імени всіх українців: На оте ваше „бояти меть ся“ ми ніколи й нізачо не пристанемо!

Тим часом ваші батьки писали „ся“ вкупі з глаголом, дехто поміж вами навіть зараз пише «ся» вкупі. Отже ж це для вас не тяжка річ. А коли так, то для одностійности нашої спільної правописи не ми можемо піти за вами, а тільки ви за нами.

Розбираючи всі ті правописні питання, яких торкнувся д. Гнатюк у своїй статті, д. Гріначенко не згадав про один пункт. Д. Гнатюк пише: „Не від річи буде зазначити, що й скорочуване infinit. в ти на ть... не лежить у характері нашої мови. В народніх діалектах Австро-Угорщини воно не приходить нде—з виїмком пословачених говорів, де говорять: робіц, ходвіц, скавац і т. д. На скілько ж воно в рос. Україні є самостійним витвором, а не російським напливом, се треба би ще прослідити. В кождім разі належить зазначити, що в старшій нашій літературі воно приходить рідко. В Шимановський, який присвятив розборі нашої літературної мови спеціальну розвідку (Варш. 1893, ст. 86), находить такі скорочені форми лише в однім пам'ятнику: „Описание и оборона събору руского берестейского в року 1596“ (Вільно 1597). Сей твір одначе—се перевід Synodu Brzeskiego П. Скарги, тож сі скороченя можна би брати за польський вплив тим більше, що він проявляє ся ще і в інших формах“. (loc. cit., p. 152).

Праця д. Шимановського, на яку покликається д. Гнатюк, ані трохи не вичерпує матеріялу XVI—XVII в. Навпаки, зроблена вона дуже на швидку руч,—і „Описание събору 1596 року“ зовсім не стоїть самітно серед українських літературних пам'ятників XVI—XVII в., в яких трапляється infinitiv на ть. Приміром, в віршах 1622 р. ректора Кієво-брацької школи Кассіана Саковича на похорон гетьмана Сайгайдачного*) «Бы тольо неволникъ могль мѣть высвобоженна» (л. 1), „Слушно о томъ гетманѣ каждый держать може“, (л. 6), „Волѣль смерть поднять“ (л. 7), „Лепѣй стратити животь, нѣжли неприятелю достатся“ (л. 8), „поймають нѣкому не дали“ (л. 8), „не знають убогого, аяѣ богатога“ (л. 14), „я самъ смерти подлегать мушу“ (л. 17), „Мусель бы у Гомера зычитъ розуму“ (л. 18), „быть способнымъ“ (л. 19), „Якъ бы [рыцерь] мѣль на свѣтъ тотъ животь свой кончитъ“ (26; про тверде закінченне ть, а не мняке ть, ми скажемо далі), „добрыхъ миловати, злыхъ карать“ (32) „обжаловатъ маю“

*) Передруковано у Голубева в додатку до I тома „Исторіи Кіевской Духовной Академіи“ (Кієв 1886), ст. 17—40. На ст. 41—46 передруковано прозаїчний додаток К. Саковича до його „Віршів“.

(34). Те саме ть густо-часто бачимо ми й у прозаїчнім додатку до „Віршів“: пострадатель, погамовать, припоминають, придавать, отдають, знають, брать, оказають, отслужить не можемъ, платить и нагрожать рачиль, могли быть.—Трохи чи не рівночасно друкувавсь у Кієві «Лексіконъ» галичанина Памви Беринди (1627),—і в „Предмові“ ми знаходимо інфінітивні форми на ть (бо в XVII віці флексією infinitiv'a могло бути не тільки мняке ть, ба й тведе т, яке тепер чується тільки в архаїчних говорах): „выдають, оновить, розуметь, зрозуметь“.—В студентському панегірікові Петру Могилі („Евхарістіріон“, Кієв 1632): „по мови знають ретора“ (**).—У кієвського проповідника Ант. Радивиловського infinitiv'а вічається і на ть, і на ть; приміром, в його друкованім „Огородку“ (Кієв, 1676) ми зустрічаємо: „засыпають (413), а в рукописнім оригіналі: „знають“ (I, 86), „волѣль главу положитъ“ (II, 65), „слыхаютъ“ (II, 1453) і инчі; або, знов, у друкованім його „Віршів“ (Кієв, 1688): „пытають“ (319).—Я міг би із наших пам'ятників 17-го віку навести д. Гнатюкові цілу гору всяких виписов з infinitiv'ами на ть, та думаю, що буде з нас і того матер'ялу, який уже наведено. Кожен читач легко звідти побачить, що кияни XVII віку, раніш од усяких російських впливів, вживали інфінітивної форми на ть.

Та ніяк не можна думати, будім форма на ть повстала в нас тільки в XVI—XVII віці. Ні, це наша стародавня, споконвічна форма,—і вже в найстаріших наших пам'ятниках, які до нас дійшли, себто XI віку, ми бачимо, що наші предки пишуть чи замість ти, чи замість суїна на ть інфінітивну форму на ть. Приміром, у кієвсьім Ізборнику великого князя Святослава 1073 року: «сѣстоять ся можетъ» (л. 203 об., б); „Подобаетъ не вѣлагаетъ (чит. „вѣлагать“), нѣ разумѣти“ (л. 203 об., а); „Егда придѣяху иноплеменици почрплатъ—не придѣаше вода“ (л. 257 б) „И придетъ съ славою судитъ живымъ и мртымъ“ (л. 245 а) і т. и. В кієвсьім Ізборнику 1076 р.: „хочеть сътворитъ“ (л. 195 а). В кієвсьім „Богословіі І. Дамаскина“ XII в. (Синод. Бібл. № 155): «не могущу състроить» (л. 194 об.); „яко не съмѣститъ ся“ (л. 199 об., а;=не съмѣститися). В північній копіі XII в. з кієвської вчительної Євангелії Константина Болгарського (Синод. Бібл. № 163): «приде себе явить и научити» (л. 43). У львівських «Пандектах Антіоха» 1307 р., писаних у Володимирі Волинському: «Нѣс[тъ] добро—възятъ хлѣбъ чадомъ и поврѣщи псомъ» (л. 156 б); тут очевидячки чистий infinitiv, бо про суїн не може бути й мови. В волинському Луцькому Євангелію XIV в.: „приде слышатъ прѣмудрость“ (л. 58). В кієвопечерському Чудовському збірникові XIV в. № 20: «придетъ спасать в[сего] мира» (л. 352 б). В кієв-

**) Передруковано у Голубева, ст. 51.

ській люстрації 1471 р.: „пять слугъ, а служба ихъ—только на войну ходитъ“ (вид. в „Архивѣ Юго-Зап. Росс.“, часть 7 т. I, ст. 1).—Як бачимо, в Києві та на Волині інфінітив на *ть* єсть своя рідна, споконвічна форма, яка з давніх давніх любісінько жила в народніх устах поруч з формою на *ти*.

Що ж до стародавніх пам'ятників галицьких та буковинських, то й там ми бачимо інфінітив на *ть* вже й у найстарішому південно-галицькому пам'ятнику—Словах Григорія Богослова XI в.: «достоѣнии слышятъ» (л. 199 б; по грецьки: ἀκοῦειν ἀξια—ті, що достойні слухати), «вѣруи дрѣжатъ» (л. 302 а; по грецьки: τελοῦσι τὴν ἔχου). Так саме і в грамотах VII в. буковинських, де мова білше наближається до народньої живої, ніж у грамотах XV в. галицьких. От, у буковинській присяжній грамоті 1400 року читаємо: «не имаєть успоминать, ани жаловати» (=Улян. 11); або в присяжній грамоті 1433 року: «имаєть добрую раду радити, а противу ему некоторымъ врѣменемъ не бытъ» (=Улян. 36). А в тім, і в тодішніх грамотах галицьких можна надбати форму на *ть*,—приміром в векселі 1458 року із Самбора старости Буцацького: «аля имаєть бытъ», «имаєть заплатитъ по Рожствѣ Христовѣ», «имаєть свои пѣнзнии правитъ предъ королемъ, а мы не имаєть ништо молвитъ» (=Улян. 96).

Про теперішні часи д. Гнатюк каже, будім сучасні галицько-буковинські говори зовсім не знають інфінітивної форми на *ть*. Це не точно, бо й тепер часом можна почути цю форму в галицько-буковинських говорах. А що вона не є там полонізм, на це ми, окрім історії, маємо довід ще в тім факті, що в декотрих галицьких говорах чується тверде *т*. От, у Бойків кажуть: „хоче *кидат*“, „хоче *любит*“ (=українське: «кидатель», «любителі»; порівн. Огоповського „Studien“, стор. 145).

Звичайно, треба згодитися з д. Гнатюком, що не слід нам цуратися нашої інфінітивної форми на *ти*. Але хто ж хоче її цуратися? Адже всі ми добре тамимо, що *це й повинна бути наша нормальна літературна форма*, а інфінітивна форма на *ть*—то тільки паралельна, побічна. Не раз, за дль ясности стилю, треба буває писати неодмінно *ти*, а не *ть*, щоб на письмі не плутати, бо вноді вона попросту аж потрібна за дль ясности стилю, прим. щоб на письмі не плутати 3-ю особу індикативного наклонення «[він] виходить» з інфінітивом „[хоче] виходить“. Тільки ж уважати за чужий інфінітив на *ть*—знов не випадає: адже й *це наша одвічна форма*, яку й галичани любісінько розуміють, а дль деяких українських говорів *це навіть єдина рідна форма*, бо закінчення *ти* там *призабулося*.

Професор А. Кримський.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Збірники по національному питанню. Видавництво „Общественная польза“ почало друкувати серію збірників, присвячених національному питанню. Збірники ці будуть виходити під редакцією А. Костелянського. Співробітниками до цих збірників запрошено російських і заграничних учених та громадських діячів. Перший збірник уже кінчається друком; його присвячено Австро-Угорщині,—це-б то тій державі, де національне питання виявляється найяскравіше. Другий збірник містиме огляд національного руху в Росії. В першому збірникові буде уміщено дві статті про польсько-українську боротьбу: Про поляків написав Л. Василевський (Плохацький) з Кракова, а про українців професор Мих. Грушевський. В другому збірникові проф. Мих. Грушевський умістить статтю про російських українців.

◆◆ Нові книжки. У Львові вийшла нова книжка „Князь і жебрак“ Марка Твейна.

Видавництво „Український Учитель“, друкує ілюстровану збірку—„Казки“ З. Тепелюса, в перекладі Б. Грінченка.

Цю книжку буде видано з фонду імени М. Дмитрієва.

◆◆ Трупа Садовського в Катеринодарі розпочала вистави. Було поставлено „Суєту, Ревизора“ і ин. Людей на виставах було багато, хоч де-кому новий український репертуар не подобається, бо вони кохаються тільки в співах та в танцях.

◆◆ В трупі Саксаганського. 25-го Липня виставлено буде в бенефіс талановитої артистки Л. Ліницької драму П. Мирного: „Лимерівну“.

Увесь час пробування в Києві трупа Саксаганського має добрі заробітки, та на жаль трупа не виставила ні одної нової п'єси і зовсім не має думки про оновлення занадто вже старого репертуару.

Морські малюнки.

I.

Вечір.

Чудовий вечір. Місяць сяє.
 Маячать зорі. Берег спить...
 І море синее, безкрає,
 Мов зачароване, мовчить.
 В повітрі тихо. Чорні тіні
 Шукають закутків німих,
 Ідуть вони на хвилі сині,
 Та хвилі геть односять їх.
 Далекий парус гордо мріє,
 Мов чайки білих два крила...
 А там на березі чорніє
 Старенький човен без весла.

Йому хазяїна немає,
 І вже не першую весну
 Він тут край берега куняє,
 У мріях бачить давнину.
 Була доба! Гуляли сміло
 По морю давнії човни;
 Сердито море гуркотіло,
 Здіймались грізно буруни.
 Але під гуркіт моря чорний,
 Серед виття і темноти,
 Човни, бадьорі і моторні,
 Ішли до певної мети...
 Човен старий минулим мріє
 Й шепоче білим парусам:
 Літайте, крила молоді,
 А нам... час відпочити нам!...

Павло Сурожський.

Тарапорог, 1907 р.

Намісто.

(оповідання Г. Монсана).

Вона була дівчина дуже гарна й принадна; такі дівчата інколи, немов через якусь помилку долі, родяться в сім'ї дрібненького урядовця. У неї не було ні посагу, ні надій, ніякого способу до того, щоб стати відомою, коханою, щоб ціти за чоловіка багатого й значного; через те вона згодилася на шлюб з маленьким чоловічком, що служив у міністерстві просвіти.

Вона одягалася простенько, бо не мала за що прибиратися; але почувала себе дуже нещасливою через те, немов окривженою; жінки пак не знають ні громадської різвації, ні племенної: їх краса, зграбність і привада—отсе їх громадське становище й рід. Їх прирощенні хитрощі, смак, гнучкий розум—становлять їм ступні в життю, і тут проста селянка буває рівною з великими панями.

Вона дуже журилася, бо почувала себе вроженою для краси й розкошів.

Вона мучилася від своєї убогої домівки, від голих стін, злиденної хатньої постанови й неподобного оббиття.

Інша жінка такого стану не вважала б на ті речі, а її те все мучило й ображало. Становище маленької жіночки, що має займатися своїм невеличким господарством, будило в неї в душі одчай і жаль, і навісні мрії. Їй увижалися німі прихожі,

оздоблені заморськими тканками, освітлені високими походнями, з поважними слугами, що дрімають на широким ослонах. Їй увижалися величезні світлиці, оббиті шовком, добірна хатня постанова, дорогі дрібниці, маленькі затишні та запашні гостинні покоїки, такі придатні для розмови над вечір з самими близькими приятелями, або з людьми значними й поважаними,—за їх увагою гоняться всі жінки.

Вона сідала обідати за круглий стіл, накритий скатертиною, що дежала вже скілька день. Проти неї сідав її чоловік; беручись до їжі, він говорив: „Ах, який добрий крупник! просто на прічуд!“—А вона в той час гадала про делікатні обіди, про блискуче срібло, про шпалери з гарними малюнками,—стародавніми постатями й дивними птахами серед химерного гаю; вона гадала про добірні страви, подавані на чудовім підсуді; їй учувалося, ніби їй шепчуть якісь увічливі речі, а вона їх слухає, коштуючи рожевий шматочок риби форелі, або крильце з дичини.

У неї не було ні уборів, ні дорогих покрас; а вона любила тільки їх; вона почувала себе створеною для сього. Вона так хотіла подобатися, викликати заздрість, манити, чарувати.

У неї була одна багата подруга по школі; але вона не могла одвідувати тієї подруги, бо дуже вже великий жаль обіймав її, як верталась до дому. І вона плакала по цілих днях від горя, та злиднів, від жалю й одчаю.

* * *

Якось над вечір, її чоловік прийшов до дому такий радий, держучи в руці якийсь великий конверт.

— Ось на!—мовив він:—тут є щось для тебе.

Вона швидко розірвала конверт і добула карточку; на тій карточці було напечатано:

„Міністр народної просвіти з дружиною просять пана й пані Луазель зробити їм честь, приїхати на вечір у будинок Міністерства, в четвер, 18-го Січня“.

Замість того, щоб безмірно зрадіти,—як сподівався чоловік,—вона кинула з досадою ті записки на стіл і прошептала:—

— На-віщо воно мені здалось те запрохання?..

— Я, моє серце, думав, що ти стішишся тим,—одповідав чоловік:—Ти нікуди не ходиш, а се така чудова okazія. Мені дуже трудно було добути ці записки. Всі того хотіли: сього дуже трудно досягти і мало є таких урядовців, що одержали записки; ти там побачиш усіх значних урядових особ.

Вона понуро дивилась на його, далі гнівно считала:

— Як же ти гадаєш,—у віщо-б же я могла вбратися, ідучи туди?—

Він про се не думав і стиха мовив:

— А те убрання, що ти в йому ходиш у театр? Воно, здається, доволі порядне...

Він умовк, збентежений, бо побачив, що його дружина плакала. Дві великі сльози тихо котилися їй по виду; він почав казати:

— Чого ти? чого ти?..

Вона напруженим зусиллям здавила своє горе і спокійним голосом, утираючи сльози, відказала:

— Нічого. Тільки в мене нема убрання і через те я не можу поїхати на той бенкет. Віддай те запрохання якому своєму товаришові; може, його жінка багатша на вбори, ніж я...

Його взяв жаль.

— Годі, Матильдо! Скільки-ж має коштувати порядне вбрання, таке, щоб могло й потім здатися,—щось таке не дуже вже дороге?

Вона міркувала скільки хвилин, розлічуючи, та думаючи, скільки-б вона мала визначити, щоб не дуже вже злякати свого чоловіка, того ошадного урядовця... Далі вона відказала, вагаючись:

— Не знаю напевне... але думаю, що рублів сто було-б доволі... Він трохи поблід, бо як-раз стільки він зберіг, щоб купити собі рушницю,—ходить на полювання літом, по неділях, з приятелями, стріляти пташок...

Одначе він сказав:

— Добре, я дам тобі сто рублів; зроби собі гарне вбрання.

* * *

День бенкету наближався, а пані Луазель здавалася смутною, неспокійною, стурбованою.

Тим часом її вбрання було готове. Якдсь увечері її чоловік озвався до неї:

— Що це тобі таке? ти якось чудна ходиш, ось уже днів зо-три...

Вона відказала:

— Я журюся тим, що в мене нема ні одної дорогої покраси, ні одного самоцвіта, щоб надіти. У мене буде зовсім злидений вигляд. Таке хоч уже й не їхати на той бенкет!..

Він умовляв:

— Ну, надінь живі квіти: тепер на се мода. За три рублі в тебе буде зо-три чудові троянди...

Але він її не переконав.

— Ні,—мовила вона:—нема нічого ганебніш, як мати злидений вигляд серед багатого жіноцтва.

Чоловік на те покликнув:—Яка ти дурненька! Ну, то піди до своєї подруги, до пані Ферестьер, та й попроси в неї, щоб вона позичила тобі якусь дорогу покрасу. Адже-ж ти з нею доволі приятелюєш!—Вона скрикнула з радощів:

— Ах, правда твоя, правда!.. а мені й не спало на думку!..

Другого дня вона пішла до подруги й сказала їй про свій клопіт.

Пані Форестьер підійшла до своєї дзеркаль-

ної шафи, добула звідти чималу скриньку, принесла, відчинила її й сказала:

— На, серце, вибери собі сама.

Пані Луазель побачила з-першу гарні наручніці, ті браслети, потім намисто з перлів, потім великий золотий хрест, чудової роботи, з самоцвітами. Вона приміряла ті оздоби перед дзеркалом, вагаючись, не знаючи, що взяти, що вернуть. Вона все питала:

— А більше в тебе нема?—

— Єсть... пошукай, я не знаю, що тобі може сподобатись...

Аж ось вона розкрила в чорній шовковій корбочці чудове намисто з брилянтів. Серце їй затіпалося,—аж руки тремтіли, як виймала те намисто. Вона почепила його на шия, защепнула і сама не стямилась від втіхи, побачивши себе в тому намисті.

Далі вона спитала подругу, вагаючись, не рішуче:

— Можеш ти мені, дати, тільки отсе?..

— Ну, звичайно!—відказала подруга.

Вона винулась подрузі на шия, поцілувала її найщирше, потім побігла до дому з своїм дорогим скарбом.

* * *

Настав день того бенкету. Нашій пані Луазель на бенкеті повелось. Вона була краще всіх. Убрання на їй було добірне, сама була зграбна, з чарівним усміхом, неначе співіала від радощів. Всі мужчини дивилися на неї, розпитувалися, хто вона така, шукали способу з нею познайомитися. Всі молоді урядовці при міністрові—мали охоту з нею танцювати. Сам міністр зауважив її.

Вона танцювала з півривом, упираючись тим счастьм, не тямлячись від його, не думаючи більше ні про що, утішаючись тільки перемогою своєї краси, славою свого успіху; вона пробувала в якомусь тумані щастя, була неначе огорнена якоюсь хмариною, зотканою з усього того пошанування, дивування, з розбужених бажаннів, з тієї перемоги, повної—і завжди такої втішної для жіночого серця.

Вона поїхала в четвертій годині. Її чоловік, що теж був на бенкеті, ще з 12-ої години дримав десь там у маленькім порожнім покої, разом з іншими чоловіками, що куняли собі, поки їх жінки бавилися.

При виході, він накинув їй на плечі верхню одіж; ту буденну, убогу одіж, що так не підходила до її гарного бенкетового убрання. Вона се почувала і бажала швидче втекти, щоб її не побачили інші пані, що загорталися в дорогі хутра.

Чоловік спинав її.

— Пожди-ж трохи! Ти застудишся. Я перше піду знайду повоза.

Але вона його не слухала й швиденько спустилася по сходах. Коли вони опинились на вулиці, то не знайшли-зараз візника; вони почали шукати, гукаючи на візників, що проїздили оддалік.

Вони все йшли, гублячи надію, тремтючи від холоду. Аж ось таки знайшли, вже на самім набережжі, одного старого візника, одного з тих, що блукають у Парижі по ночах, немов би вони соромилися в-день свого убожества.

Він довів їх до-дому, в ту улицю Мучеників, і вони смутно подались по сходах до своєї домівки. Для неї все було скінчене. А він думав про те, що йому треба бути на службі в міністерстві в десятий годині.

Вона скинула з плечей верхню одіж і стала перед дзеркалом, щоб ще раз глянути на себе в своїй славі. Коли се вона скрикнула. У неї на шії не було намиста!..

Її чоловік, вже на-пів роздягнутий, спитав:

— Чого ти?!—

Вона повернулася до його, зовсім безпритомна й мовила:

— Я... я... згубила намисто пані Форестьер!...

Він скочив, як опарений:

— Та що ти кажеш?!.. як?!.. се не може бути!!..

Вони шукали в одіжі: у згортках, в пальті, в кишнях, скрізь. Та намиста не було... Він питався:

— Ти добре пам'ятаєш, що воно було на тобі, як ти од'їздила?

— Було; я торкала його на собі ще в сінях у міністерстві.

— Але-ж, як би ти згубила його на вулиці, то ми-ж би чули, як би воно впало. Воно мусить бути в повозі.

— Може!... Се може бути. Ти взяв у його номер?

— Ні. А ти не подивилась?—

— Ні.

Вони дивилися одно на одного з жахом.

Далі, чоловік одягся.

— Я піду,—мовив він, огляну всю дорогу, де ми пройшли пішки; може, я його знайду.

І пішов. Вона зосталась сама, в тім бенкетовім убранню, не маючи сили лягати спати, упавши на стілець, ні про що не думаючи сама, в темряві.

Чоловік вернувся в сьомій годині ранком. Намиста він не знайшов. Потім він ходив у поліцію, в газетні контори, щоб пообіщати заллату, як хто знайде намисто, ходив до товариства візників, одно слово скрізь, куди його водила якась тінь надії.

Вона дожидала його цілий день, все чуючи душею те велике нещастя.

Чоловік вернувся у-вечері, змучений, блідий на виду; він не довідався нічого.

— Треба,—сказав він,—написати до твоєї това-

ришки, що ти зломил заціпку біля її намиста й віддала справити. А тим часом можна хоть оглянутись.

Вона написала,—так, як він проказав.

* * *

Коли минув тиждень, вони стратили всяку надію. Чоловік, постарівши на п'ять літ, об'явив:

— Треба думати, як замінити намисто.

Другого дня вони взяли ту довгеньку коробочку від намиста й подались до того майстра, що його ймення було вибито на тій коробочці. Він подивився по своїх книжках.

— Я, добродійко, не продавав сього намиста; я тільки робив для його коробочку.

Тоді вони пішли від одного майстра до другого, шукаючи намиста, схожого на те, що згубилось, пригадуючи його в своїй пам'яті; обоє були хворі від горя й жалю.

Вони знайшли в одній крамниці, на улиці Пале-Рояль, брилянтове намисто, що здавалось їм зовсім таке, як вони шукали. Воно коштувало десять тисяч рублів. Віддавали їм за вісім тисяч.

Вони просили майстра не продавати намиста скільки днів, а разом з тим написали умову, що майстер прийме його назад, з де-якою доплатою, коли часом те перше намисто знайдеться до 1-го лютого.

У чоловіка було 5 тисяч, що достались йому від батька. Недостачу треба було позичити.

Він позичив, випрохавши в того триста рублів, в того сто, в иншого п'ять червінців, в иншого три... Він давав росписки, приймав на себе обов'язки такі, що його нищили, мав діло з тими людьми, що дають гроші в рост... Він підорвав своє становище, бо важився дати свій підпис, не знаючи того сам, чи буде він коли в стані віддати в строк; мучився перед страшним убожеством, що мало на їх впасти за яким часом, мучився перед можливістю всякого лиха, злиднів і душевної муки. Але чоловік таки зібрав усі гроші; пішов і купив нове намисто, виложивши майстрові на стіл вісім тисяч.

Коли пані Луазель однесла його пані Форестьер, то ся пані сказала їй з образою:

— Могла-б ти й раніш принести, бо могло-ж воно бути мені потрібне!—

Вона не відкривала коробочки,—а сього так боялась її подруга. Щоб вона сказала, як би помітила, що се не те намисто? щоб вона сказала? чи не зачитала-б вона її злодійкою?

* * *

Отепер пані Луазель дознала страшного життя, справжніх злиднів. Одначе вона одразу покорила свою долі. Треба ж було платити той страшний довг. Вона зважила його платити. Одправи-

ла слуг, переїмала домівку, оселилася десь на горішці, під самою покрівлею.

Тепер вона дознала самої грубої роботи по господарству й ненавистної для неї роботи коло печі. Вона мила посуд; обдираючи свої рожеві нігті об ті засмальцьовані вострулі та горшки. Вона прала брудне хустя, сорочки, стирки, потім сушила тее на верьовці; виносила що-ранку на улицю сміття і носила собі воду, спиняючись на кожному поверсі, щоб відпочити... Одягнена по простацькому, вона ходила на торг, по м'ясо, по овоч то що, з кошиком у руді, торгуючись та лаючись, оберігаючи кожного шага з тих своїх нещасних коштів.

Що-місяця треба було платити по росписах, міняти їх на інші і просити одстрочки...

Чоловік, опріч служби, працював у-вечері, перепишуючи одному купцеві рахунки, або роблячи, теж по ночах, копії й беручи за те по піврубля.

Отаке життя велося десять літ... На десятому році вони виплатили все,—все, зо всіма процентами.

Пані Луазель здавалася тепер старою. Вона стратила красу, зробилася жінкою різкою, шорсткою, отакою, як бувають у родині в бідних людей. Не зачесана, спідниці на-бів, руки червоні... Вона говорила голосно, мила помости.

Але часом, як чоловік її був на службі, вона сідала біля вікна й спогадувала той вечір, той бенкет,—яка вона була на йому гарна, який мала успіх...

Що булоб, як би вона не загубила того намиста? Хто тее знає! хто знає! Як дивно складається життя, і яка зрадлива таа доля! як мало треба, щоб загинути, або щоб уратуватись!

* * *

Якось у неділю пішла вона на бульвар, на ті Єлисейські Поля, трохи проходила, щоб одпочити від праці за тиждень. Аж ось побачила вона одну пані, що проходила з дитиною. То була пані Форестьер,—все така сама молода, гарна, чарівна.

Пані Луазель стурбувалася. Розказати їй все? А вжеж, звичайно! Тепер, як все вже виплатили, вона може їй сказати. Чому-ж ні?

Вона підійшла.

— Здорова була, Жанно!

Пані не пізнала її, дивуючись, чого та міщанка так за-панібрата озивається до неї. Вона стиха сказала:

— Але... добродійко... я вас не знаю. Ви, мабуть помиляєтесь...

Ні, я не помиляюсь. Я Матильда Луазель.

Подруга тоді скрикнула:

— Ах, боже мій! се ти?; сердешна Матильдо, як же ти змінилася!..

— Щож! не диво! З того часу, як я з тобою бачи-

лась, я перебула багато лиха, багато горя... І все через тебе!—

— Через мене?!.. яким способом?!—

— Ти пам'ятаєш оте брилянтове намисто, що ти позичила мені надіти на бенкет у міністра?

— Пам'ятаю,—так що?

— Я його тоді загубила...

— Як? а ти-ж мені його принесла?

— Я принесла тобі инше, схоже на його. І ось уже десять літ ми за його платимо. Я думаю, ти розумієш, що се було для нас не легко!.. у нас нічого нема... Тепер сьому кінець—і я страшенно тим тішуся!

Пані Форестьер спинилася:

— Ти кажеш, що купила брилянтове намисто, щоб замінити мое?

— Еге. А ти сього не зауважила? се правда, воно було дуже схоже. Вона аж усміхнулася з радощів, та з того задоволення...

Тоді пані Форестьер взяла її за обидві руки й сказала:

— Ох, моя бідна Матильдо! Але-ж мое намисто було хвальшине!.. воно коштувало саме найбільше рублів сто.

Переклала з французького О. П—на.

ВЕСНОЮ

Була тепла весела весна,
Я гуляла в зеленому полі;
З гаю пісня лилась чарівна,
Що співав соловейко на волі.

Він про щастя співав золоте,
Про солодкі мрії кохання,
Він про серце співав молоде,
Про його невідомі бажання.

Він співав про широкі, степи,
Про зелені гаї та про море,
Дивні чари в тій пісні були,
Не було тільки людського горя!

І я слухала пісню його,
І чогось мені сумно так стало!
Темність рідного люду свого,
Його працю святу я згадала.

Мені шкода так стало людей,
Іх нещасної, гіркої долі,
І закапали сльози з очей,
І пішла я тихенько по полю...

Вероніка Морозівна.

ВОНА.

(Вірш в прозі).

Після вчорашнього дощукі, сонечко весело встало і розливало тепле проміння на весь Божий мир. На блакитному прозорому небі не було ні хмаринки. Чисті краплі роси переливались ясними перлами. Ні один лист не колихався, вітерець десь відпочивав і не турбував святого спокою.

Вона стояла тяжко замислившись; вона була в пишному весняному убранні; вона—молода, повна жвавої сили й молодого життя, вона повна бажання, ясних надій і золотих мрій; вона залігала думкою кудись далеко, далеко і вітала десь в блакитному просторі високости, десь в невідомій стороні, десь то там, де є щастя, блискучі мрії і щось невідоме, не пізнане, не пережите.

— Куди ти лнеш? де ти вітаєш? Ти хочеш знайти новий світ? шукаєш чогось иншого?—сказав він їй.—Ти хочеш те знати, чого немає.. Иншого світа, окрім сього,—немає, а хоч і є, то він не для нас. Подивись,—тепер весна, ти така хороша, чарівна, в сьому чудовому весняному убранні; як багато у тебе молоді сили, палкого бажання, хороших надій... Але мине весна, літо і настане осінь... Холодним вітром рознесе всі твої надії; мороз в льодову ворю закує твої бажання; замерзне твій пал; похолодіє твоя кров. Ти станеш холодна, ти заснеш мертвим сном.

Так казав чорний ворон—молодій, зеленій березі.

С. Марнос.

Бібліографія.

Новини літератури драматичної.

Шіллер—Вільгельм Телль, переклад Б. Грінченка. Київ, 1908 р. Ціна 30 коп.

Шніцлер,—Забавки, драма на 3 дії, переклад Б. Грінченка. Ціна 30 коп. Київ, 1908 р.

Невтомний працівник на нашій письменній ниві, Б. Грінченко, дав знову скільки перекладів славетних праць драматичних. Віршований переклад „Вільгельма Телля“ зроблено добре, вірш читається вільно й легко. Подекуди лише бракує більш поетичного, величншого вислову, але взагалі праця вийшла добре. Теж саме можна сказати й про переклад драми Шніцлера „Забавки“. Мова перекладу не дає читачеві зауважити, що се переклад,—а то вже багато значить. Можна було-б хіба вказати де-які дрібниці в мові перекладу, що здаються нам хибними. Наприклад, наврод чи добре вжито в „Забавках“ такий вираз: „вона до мене гарна“. Слово „гарний“ уживається в нашій мові переважно в розумінню „красивий“, а не добрий“. Правда, наші письменники тепер часто вживають слово „гарний“ так, як оце вжив д. Грінченко, але нам здається се помилкою.

Не маючи однак наміру спинятися на дрібницях перекладу „Забавок“, хочемо спинитися на самій драмі. Се дуже цікавий, дуже добре написаний твір. Власне—добре написано його, бо самий зміст дуже звичайний; тема,—мовляв колись один галицький критик про якийсь-то твір,—„перемолочена“. Справді, що може бути звичайніше від розповіді про кохання панича з простою дівчиною, так собі, між иншим, для „забавки“? Приятель панича умисне познайомив його з сиею гарненькою дівчиною, щоб він не дуже „трагічно“ брав свій останній роман з однією панєю,—щоб він трохи розважився, забавився.. Дівчина теж добре знає, що її кохання з паничем зовсім не має привести до шлюбу, не має держатися дуже довго.. однак вона любить свого коханця дуже і бере справу „трагічно“ коли довідується, що панича вбито на дуелі за тую пані.. Се теж досить звичайна річ.. Однак розповідається це все так майстерно, сцени йдуть так живо і так тонко показують душевне життя діячів, що п'єса читається до кінця з великою цікавістю. Живо змальовано не тільки чільних діячів, а й другорядних, наприклад—батька тієї дівчини, в розмові з сусідкою. Сусідська розмова хоче повернути батькову увагу на те, що молода дочка починає „гуляти“; смутний батько, бідний оркестровий музикант, сам не жде добра від пізніх проходок своєї молоді дочки, однак не має на думці спиняти її; нехай,—каже він,—зазнає вона хоч якусь крихту щастя, нехай не буде з нею так, як з її тіткою, що її вдержано коло хати, такою тихою, чесною, бездоганною,—але як смутно було дивитися, коли коси її посивіли без любови, коли гарна врода помарніла даремне!..

Вкупі з простим змістом, але мистецьким викладом, драма Шніцлера здається нам показною, сценичною—і ми хотіли-б бачити її на нашій сцені, в перекладі Грінченковім.

Се бажання приводить нас знов до тієї думки, що ми висловлюємо і в другій замітці, з поводу становища наших молодих артистів. Чому-б, справді, нашим драматичним товариствам, особливо з новими свіжими силами, чому-б їм не ставити отих нових п'єс, таких гарних, уславлених, що з'являються одна по одній в українському перекладі? Чому не грати „Нори“, „Монни Ванни“ й инших? Чому-б не зограти й „Вільгельма Телля“? Хіба не лемилася знов російська публіка, коли було ставлено на київській сцені сю Шіллерову мальовничу картину з визвольного руху народного? картину з такими запальними, поривними речами!

Будемо сподіватись, що й постановка таких п'єс уже можлива на нашій сцені. Опріч професіональних товариств, єсть же у нас ще й драматичні сили при скількох Просвітах. Чи не могли-б вони взятися за оновлення нашого театру?

У всякім разі наші письменники остатнім часом такі й досить постачали добірних п'єс,—може-ж такі дійде й до їх черга, може такі наші драматичні товариства будуть в стані ужити їх!

О. Пчілка.

До смерті М. А. Дмитрієва.

7-го липня вранці я одержав з Феодосії, від дружини Миколи Андрійовича Дмитрієва, таку надзвичайно турботну телеграму: „Молю вас, узнайте, що з моїм чоловіком. Я одержала страшні відомості“. Звичайно, я зараз-же кинувся до телефону у Яреськи, до близьких сусідів поважної родини, і мені докладно розказано, що сталося з д. Дмитрієвим. 6-го липня, коло третьої години дня, Микола Андрійович з своїм п'ятилітнім сином Юрком і візником поїхали на Псьол купатись. Недалеко від них, але біля самих водяних млинів, купались дівчата; коли се почувся страшний крик, то топилась дівчинка років 15, Галя, що з малих літ служила у родині Дмитрієвих. Нещасну дівчину потяг вир від млинових кол, що саме тоді йшли на повну воду. М. А. вискочив і кинувся до верби, де чувся крик; от він уже й доплив до потопаючої Галі, але очевидно не знав він, що потопаючого треба ратувати з надзвичайною осторогою, бо той від жаху губить всякий розум і хватає свого спасителя залізними обіймами, надмірно стискає його, одбіраючи змогу вільних рухів, і тягне на дно.— Так воно й сталося!.. Галя вхопила свого спасителя мертвими обіймами за шию... Двічі виривав з нею М. А., двічі кричав він на-пробі, а далі,—так здалось присутнім,—вирнув і без неї та вже був страшенно знесилений і вода затягла його. Ще двічі показував він руку, щоб дати ознаку, де його ратувати, але на плач, на крик і благання сина й візника, не найшлося одважної людини, щоб допомогти М. А.—чу. Кажуть, нагодилися сюди люди, скажуть би—професіонали поринателі, ті що достають з глибини Псла предковічні дуби; ті люде можуть пробувати під водою по кілька хвилин, тим-то й могли-б кинутись ратувати потопавших,—та, боячись долі самого М. А., ні один з них не, одважився кинутись у ту кручу. Коли-б був не так зляканий візник, то правдоподібно, що можна-б було вратувати небіжчика,—треба було, всього навсього, кинуть йому віжки; а візник замість того схопивсь на коня й кинувся на село по хвершала... Тільки через п'ять годин, неводом, витягли впопелених. З телефонних розмов довідався я, що пані Дмитрієвій уже послано три телеграми і в останній сказано, що М. А. хворий без надійно.—Змовились, щоб я „срочно“ телеграфував їй правду, але через кілька годин вияснилось, що мою телеграму п. Дмитрієва не одержала, бо виїхала, і уже з Джонкою знов питала, як здоров'я її мужа...

Смерть шановного М. А. се велика втрата для України,—вона в йому загубила одного з своїх щирих синів і пильних, невсипущих робітників. Згадать хоч би те, що майже його заходами заснувався у Полтаві український часопис „Рідний Край“: М. А.—ч був його співробітником і співредактором. „Спілка Українських учителів“, „Ви-

давництво Учитель“ все це жило при найбільшій участі Миколи А.—ча. Се була людина надзвичайно рухлива й працююча, що більшу частину свого життя проводила в подорожах по всяких українських справах. Саме в той час, як він поїхав на своє останнє купання, нас троє повинні були стрітись у його Полтавській господі, щоб спілкую найдокладніше оглянути новий, в українським стилі, будинок Полтавського земства; (про той будинок М. А. почав писати широку розправу). Але послана з Полтави депеша не захопила М. А.—ча на якихсь 5 хвилин—і вже була розпечатана після його смерті...

Смерть М. А. для багатьох з нас, знавних його різносторонню працю, рве тісні, безпосередні зв'язки з „українською“ Полтавою...

Останнім часом М. А. найбільше цікавився українською літературою для народної школи й українськими підручниками для сільських шкіл; він збирав різні граматки, що вийшли до шестидесятих і після шестидесятих років, як от Гатцука, галицькі граматки, Т. Г. Шевченка, Куліша, Конисського й інших; всі вони мали бути виставленими в українському відділі, що має бути при одній з сільсько-господарських вистав у Харківщині в цьому році. Та нагла смерть всьому положила кінець.

Хтож тепер замінить нам сього невсипущого трудовника?...

О. Сластион.

Миргород.

Нестало ще одного видатного працюючого нашої України. Сумна це подія, і серце в'яне, як подумаєш—у яку годину не стало цього щирого сина України.

Щиро працював він для української справи і своєю діяльністю чимало допоміг розвиткові національної свідомості серед українського люду.

Між тими, що оце пишуть, є кілька душ, що цілком обов'язані своєю свідомістю Миколою Андрійовичу.

Не забудемо тебе, дорогий М. А., і згадуватимемо не тільки, як вірного сина України, а і як нашого учителя. Пером тобі земля!

Сенжарівська Українська Молодь.

Полтавщина. 11 Липня.

Великий жаль обгорнув нас, коли довідалися про смерть М. А. Дмитрієва.

Проживаючи в Курську, й працюючи на українській ниві, ми бачимо, яке велике значіння мають такі люде, яким був небіжчик Дмитрієв,—і знаємо—яку велику втрату понесла Україна.

Дуже жаль талановитого працюючого. Дуже шкода великого розуму, сили і енергії—нашого діяча.

Спасибі ж тобі, земляче, і за ту працю, і за ту силу, що ти положив на користь рідного

краю. З щирою подякою ми будем згадувати про тебе.

Гурток аматорів-українців у Курську: П. Коломійченко. С. Ткаченко. Стельмаховський. Сердюк. Каленіченко. М. Війця-Сербин. Ф. Коломійченко. Д'яченко. Мечула.

Телеграма.

Ми, Кубанці, висловлюємо превелику тугу, що помер перший редактор „Рідного краю“. Хай ніколи не помре його діло і пам'ять про нього! Хай живе до віку між тими, для кого він робив і хто ще буде робити для рідного краю, на рідній ниві.

Доброскок, Ерастов, Коваленко.
єкатеринодар.

Від редакції.

Тих передплатників, що прислали нам тільки 2 карб. за перше півріччя—прохаємо поновити передплату, бо хто не заплатить далі, тому „Рідний Край“ після № 26 не буде висилатися.

Поправка. В № 25-му на 3-й сторінці в 14 рядкові знизу трапилася привра помилка:—надруковано «за свою працю», а треба читати „за сю працю“.

(Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*)

О П О В І С Т К И.

Вийшли з друку 5 і 6-й випуск антології

УКРАЇНСЬКА МУЗА

Ціна кожного окремого № 25 к., а по передплаті 2 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 к. На виплат: 1 р. за раз, 1 руб. через місяць і 50 коп. 1-го липня.

Адреса: Київ, Іванівська улица, 75; Олексі Коваленкові, або „Українська Книгарня“, Безаківська, 8.

Редактор-видавець *О. Коваленко.*

❖ НА КРИЛАХ ПІСЕНЬ. ❖

Збірник віршів

ДЕСЯТ УКРАЇНКИ.

Ціна 1 р. 25 коп.

Продається у всіх більших книгарнях.

Київ електрична друкарня *Б. Н. Милевського і Ко.* В-Владимірська ул., 81.

„ДИЛО“

щодневна українська газета.

Передплата в Росії на рік 18 карб., 1/2 р.—9 карб.
Австрія, Львів (Lemberg) ул. Баторія 24.

„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“

радикальна політич. часопись, виходить двічі на тиждень. Ціна в Росії 4 руб.

Львів. ул. Ліндого 7.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, філології і етнографії. Виходить під редакцією *М. Грушевського*, XV рік видання. Передплата в Росії 6 руб. на рік, плодючові книжки 1 руб. 50 к. Посилать: Львів (Lemberg) Австрія, у Чернецького 26, наук. тов. ім. Шевченка. Szevczenko-Gesellschaft der Wissenschaften; або через контору „Лит.-Науков. Вістника“ Київ, Прорізна 20.

„**РУСЛАН**“ щодневна газета (крім неділь і свят), коштує в Росії 16 руб. ЛЬВІВ, пл. Домбровського 1.

„**БДЖОЛА**“ літературно-науковий місяшник для молодіжі. Ціна 2 карб.
ЛЬВІВ, Вірменська 25.

Редактор-видавець *М. Венгжин.*

Приймається підписка на 1908 рік
на щотижневу газету

„СЛОВО“

„СЛОВО“ призначено для українських городських і сільських робітників. Через це „СЛОВО“ особливо увагу звертатиме на прояви *робітничого руху* на всім світі і особливо на Україні.

Обстоюючи справедливі національні домагання українського народу, „СЛОВО“ неменьшу увагу звертатиме на потреби і прояви *національного життя* українського народу Галицької, Угорської і особливо Російської України.

Редакція і співробітники зостаються тіж самі. Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к., одне число 5 к. за границею на 1 рік—5 р.: на 1 місяць—50 к., Адрес редакції і контори: Київъ Большая Владимирская № 76.

Підписка приймається і в книгарні „Україні“ Безаків. 8
Редактор *С. Петлюра.* Видавниця *О. Корольова.*

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 27.

8 Серпня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Хто вони? Вісті. На Україні. Вірш—П. Гая. По закону—комедія А. Кащенко. Вірш—О. Крижановського. Вірш З. Яценко Українське слово й мистецтво. Національне свято в Швейцарії—С. Др—в. Донісі. Листування. Оповідки.

Приймається передплата на рік 1908

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(для дітей старшого й меншого віку).

Виходить в Києві, під редакцією О. Носач (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяці—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп., на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні Л. Іздіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка (випродано)	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність	3 „
3. П. Падалка. Про землю і людність Русі-України (випродано)	5 „
4. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника	2 „
5. А. Кащенко. На руїнах Старої Січі (випр.)	3 „
6. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба, малюнок у 3-х діях (випродано)	8 „
7. Календарь „Рідний Край“	15 „
8. Кобза й кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
9. С. Мартос. Бажання отця дьякона (опов.)	5 „
10. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
11. Л. Падалка. Про вжитки Полтавських хліборобів (випродано)	3 „
12. С. Червасенко. Весною (оповідання).	5 „
13. Г. Ясинський. Весна поманила	3 „
14. О. Пчілка. Оповідання (Забавний вечір, Чад, Маскарад)	20 „

„Рідний Край“ за 1906 рік (окрім 1 №) ців. 2 кар.

КНИГАРНЯМ СКИДКА.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Безаківська, 8)

ХТО ВОНИ? Місіонерський з'їзд, що відбувся в місяці Липні в Києві, між иншим знов порушив справу, дуже поважну й цікаву особливо для України. Між найважливішими завданнями, з'їзд поставив православним місіонерам на черзі боротьбу, боротьбу затяту, з сектантами. Серед тих сектантів духовні особи й місіонери вважають самою найсильнішою сектою— евангеліків-штундарів. До штундарів, як взагалі до всіх людей, що вірять по иншому, представники православ'я збираються підходити не з доброю думкою, не з думкою порозумітися, погодитися в тім, в чім сектанти розходяться з православною церквою; ні, З'їзд поставив для місіонерів, взагалі учасників з'їзду, і на-далі одну мету,— *ворогування*, ворогування запекле, всіма способами. З більшості промов місіонерського з'їзду виходило, що найпершим, найбільш бажаним способом боротьби з штундарями булиб всякі заборони, всякі утиски з руки уряду. Але на перешкоді сьому бажанню стоїть славетний указ про волю віри. Тім, хто хотів би бути гнобителями, бажалось би знищити, одвернути сей закон, але він єсть,—бути сектантом вільно; вільно вірити по своєму навіть тім сектантам, що місіонерський з'їзд признає „найвреднішими“,—се-б то штундарям. От-же могутної підмоги з руки уряду, підмоги цілим рядом утисків, та всяким пригнобленням—нема, і місіонерам приходится боротися своїми способами.

Здавалось би, коли кого вважаєш своїм найбільшим ворогом, то слід би перше всього *пізнати* його, який він саме єсть, той ворог. Але як раз сього знаття й не виявили до сеї пори місіонери. Вони знають тільки поверхові прикмети штунди: що ці сектанти не ходять до церкви, не почитують ікон, не вдаються до священників; все инше знаття світогляду й переконання штундарів заміняється єдиним словом, що штундарі — «найвредніші».

Ми не будемо спинятися над тим, до якої міри наші православні місіонери не знають своїх „ворогів“. Може бути, що таке незнання єсть річ зовсім природна, коли хто стає до своєї справи байдужо, береться до неї з чисто формального боку, аби тільки подати якісь „відомості“, або хоч скільки об'язкових слів.

Алеж і ті, що мають себе за щирих друзів народніх,—ті що хотіли-б служити своєму

народові не тільки з сухого, формального об'язку,—чи ближче стоять вони до духовного життя сєї великої секти на Україні? чи більше вони знають про „штундарів“, ніж православні місіонери?

Справді, що знає наша передова інтелігенція про сих людей, опріч того, що вони «не ходять до церкви, не почитують ікон, не вдаються до священників»?... А який їх ширший світогляд? що знають вони з історії инших вір? яка взагалі їх освіта? що вони читають? що їх цікавить? які в їх громадські-життєві змагання? чи мають вони національне самопізнання? чи задумувались вони,—чи хоть чули коли,—про саму святість національної гадки? чи задумувались коли над історією рідного краю? чи знають що-небудь з тієї кривавої історії?... як прийняли вони хоч би те святе письмо, що з'явилося в їх рідній мові?

Всі ці питання лунають сумно... Ні місіонери, ні передові інтелігенти не можуть відповісти на них, бо не шукано відомостей про ті речі в штундовім осередку. А до осередку того належать же люди найбільш привичні вітати думкою понад сірою щоденщиною, голінні споглядати і на важніші речі — критично.

І не малий той гурток, що належить тепер до штунди. Секта ця ширилась навіть під час найтяжчих утисків і напастування з руки урядових та духовних опекунів;—штунда доказувала своїм прикладом, що міцну думку людську задавити не можна...

Шириться круг штундарів і тепер. Старовірський єпископ Михаїл казав під час місіонерського з'їзду в Києві, що се найміцніша секта, що в ній мають поринути всі инші секти, вже й поринули так звані «пашковці», прихильники особливого євангельського „толку“. З того видно, що мають наші сектанти-штундарі якусь велику силу переконання і чинности на инших людей.

І все таки змислове життя штундарів зостається дуже мало відомим власне тім, ко-го-б воно повинно найбільше цікавити.

Склалися якісь загальні присуди і проказуються вже без пізніншого перевіряння: одні кажуть, що штунда найвредніша секта тим, що має нахил переходити від питаннів релігійного обіходу в круг питаннів політичних; инші навпаки одвернулись давно від громадської проповіді між штундарями—через

те, що вони ніби-то „вітають виключно в крузі питаннів релігійних, а до питаннів спільно-громадської ваги—пробують „індіферентні“, байдужі“. Та чи так воно єсть? хто має рацію, хто помиляється? хто знає більш?..

В 80-х роках минулого століття поступові українці пробували підходити до „братів“, штундарів: знайомилися з ними, часом ходили на їх зібрання. Але з того якось не виходило ні поєднання, ні користи для поширення української національної думки. На півдорозі ті й другі придивлялись пильніше одно до одного і розходилися різно, з почуттям розчарування. Штундарі пізнавали, що поступовці з вищого стану ідуть з ними вкупі хіба тільки в тім, що почуваються байдужо до де-яких релігійних обрядностей, але й то власне—байдужо, а не з тим великим пристрастям, не з тим гарячим протестом всієї душі, яким горіли вони, штундарі; не було поєднання в захопленню духовнім, в пориві релігійнім: коли одні хотіли розібратися в кожному слові євангельському, розлигалися чулими, слізьми, співаючи свої псалми, читаючи покаєнні молитви,—другі стояли спокійні й холодні посеред зібрання, міркуючи лише, яка велика різниця в почуваннях, пошукуваннях, намаганнях—їхніх і отих сектантів!.. Госвічені поступовці ішли геть, з тим, щоб не приходити більше. Обидві лави не шукали більше можливости зустрітися...

Але час ішов. Минуло чверть століття з тієї пори. Чи різнощі між тими й тими „братами“, що йдуть новими шляхами, все ті самі? чи брати-штундарі так само байдужі до питаннів національних, громадських, політичних, як про них говорили чверть століття назад?.. чи стоїть їх сектанська віра-думка все на тому самому рубежі, що ділить їх від уставлених приписів, чи пішла далі по шляху тверезого, допитного пізнавання правої віри, правого життя?—Ми вже сказали, що „старші брати“ нічого сього не знають, так само, як не знають сього й ті, що бажали-б лише пригнічення всякого вільнішого поривання думки, бажали-б убити всяке шукання нових шляхів до святої істини, до правди життя.

І значна частина народу нашого йде в тому величому, але тяжкому шуканню—помацки, сама... Може, колись знайде своїх Мойсеїв, своїх Навінів. Тепер їх нема.

Яка-ж причина такої байдужости та

безуважности, з руки прихильників народної справи,—до потреб нашої великої релігійної секти? Чи та без'уважність мала причиною „бурхливість остатнього часу“? Правда, останні роки спинили увагу поступового громадянства переважно на політичних та громадських справах і за ними „не було часу“ дбати про духовні потреби народні. Однак ті потреби теж прагнуть уваги; давня свята істина—„не хлібом самим буде жива людина“.

На скільки було змоги, про духовну потребу народню теж дбали наші поступовці—і доказом того можна вказати працю наших видавництв. Алеж проміж виданнями, випущеними в нас остатнім часом, найменше єсть таких, що просвітлювали-б ті питання, які можуть особливо цікавити людей, ревне відданих питанням віри, які можуть жити думку, що вітає в обсягу духовнім. Між такими виданнями можна вказати хіба тільки коштовні твори М. Драгоманова „Заздрі боги“ та „Рай і поступ“, присвячені історії релігійної думки людської. Сі твори належать давньому змисленникові нашому; нових-же таких творів не з'являється більше. А духовні потреби народні прагнуть їх.

ВІСТІ.

◆◆ Сенатське пояснення. Ще давно міністр Плеве видав такий циркуляр, що забороняв земствам видавати книжки. Тепер Московське губернське земство одержало від Сенату пояснення, що того циркуляра видано без законних підстав і він тепер не має ніякої сили. Позаяк земство повинно дбати про освіту, то воно має право видавати пожиточні книжки.

◆◆ Міністерський циркуляр. Міністерство внутрішніх справ розіслало всім губернаторам циркуляра, щоб вони прислали не пізніш 15 жовтня відомості про те, од яких обов'язків слід увільнити поліцію. Для вияснення цього питання губернатори повинні організувати особливі наради поліціймейстерів та ісправників.

◆◆ Знищення студентського представництва. Міністерство народньої освіти, знищивши студентське представництво в університеті, бажас тепер заснувати якісь нові організації, що мають входити в зносини з професорами і рішати академічні питання. У склад цих організацій увійдуть по одному представнику від факультетів і від ради професорів та по одному від приват-доцентів.

◆◆ Заява Міністра народньої освіти. Недавно міністр народньої освіти подав у раду міністрів з

приводу того, чи мають право учителі бути членами союзу руського народу.

В заяві говориться, що на обов'язкові вчителів лежить вивчення й виховання молоді, а через се вчителі не повинні належати до якої небудь партії, вона повинні бути безпартійними.

◆◆ **Справа народньої освіти в Польщі.** Міністр народньої освіти повідомив попечителя варшавської шкільної округи, що він визнає дуже добрим коли попечитель позакривав багато шкіл за те, що там була польська викладава мова. Крім того недавно директори польських комерційних шкіл одержали циркуляра про те, щоб із шкіл були увільнені вчителі історії й географії—не росіяне.

◆◆ **Всеросійський жіночий з'їзд.** Російське жіноче добродійне товариство виробило таку програму для першого всеросійського жіночого з'їзду: З'їзд має обмірковувати—1) діяльність жінок в Росії у різних станах, боротьба з п'янством, проституцією, хворістю та смертністю дітей; 2) економічне становище жінки в Росії; 3) Політичне й громадське становище жінки в Росії; 4) Боротьба за політичні й громадські права жінок у нас і за границею; 5) Становище жіночої освіти в Росії; 6) Питання чести в сем'ї та в громадянстві.

◆◆ **Заходи залізничного міністерства.** Залізничне міністерство збирає відомості про стан, національність і віру залізничних служащих, для того, щоб вияснити питання, наскільки відповідає склад залізничних служащих державним завданням.

◆◆ **Вимоги сибірських селян.** В багатьох місцях Іркутської губернії селяне почали вимагати, щоб у них замість церковних шкіл були заведені міністерські. Селяне складають приговори, щоб замість церковних шкіл були заведені міністерські, і посилають приговори до директора народніх шкіл іркутської губернії, а дітей, що вчать в церковних школах, забірають до-дому.

В приговорах селяне зазначають, що в міністерських школах далеко краще вчать, бо там учителі більш освічені; а церковні школи селяне визнають зовсім не потрібними.

◆◆ **Смертні кари.** В Прибалтійській країні за першу половину 1908 року засуджено на смерть 126 чоловіка. З них покарано 36. До каторги засуджено 244 душі.

◆◆ **Штраф на газети.** Редактора газети „Рижскія новости“ оштрафовано на 1,000 карб. за те, що він умістив у своїй газеті неправдиві звістки про діяльність головного управління в справах печаті.

◆◆ **Подарунок Муромцеву.** В той день, як Муромцев вийде з тюрми, його мають привітати виборщики в першу і в другу Думу од Петербургу. Вибрана депутація піднесе йому срібного дзвоника з такими написами: з одного боку,—„Першому голові першої Думи“, а з другого боку—„Власть виконавча нехай покориться власті законодавчій“.

◆◆ **Нові вибори Думського президіума.** З початку осінньої думської сесії мають відбутися нові вибори президіума Думп. Октябристи бояться, щоб часом не було забалотіровано Хомякова, бо ним не задоволені крайні праві та крайні ліві депутати.

На Україні.

Місіонерський з'їзд.

У місяці Липні в Києві відбувся четвертий всеросійський місіонерський з'їзд. На з'їзд прибуло більш тисячі духовних і світських особ. Між іншими на з'їзд прибули такі особи: Петербургський митрополит Антоїй, Московський митрополит Володимир, обер-прокурор святійшого синоду—Ізвольський, товариш обер-прокурора Рогович, головний секретарь з'їзду Скворцов.

Після церковної відправи київський митрополит Флавіан привітав з'їзд, а митрополит Антоїй об'явив з'їзд відкритим і сказав промову, зазначаючи, що діяльність православних місіонерів повинна бути мирною, з озвакою любови до всіх людей.

Далі говорив обер-прокурор Извольський. В своїй промові Извольський зазначив, що „після указу 17-го октябрия про волю віри, місіонери повинні відшукати новий спосіб для своєї діяльності, бо тепер робота місіонера повинна добирати внутрішньої сили, не маючи більше підмоги від уряду.“

Способи для діяльності тепер треба відмінити і члени з'їзда мають дати, що до цього, свої вказання. Завдання місіонерів таке: освіта язичників і укріплення в православній вірі нашого народу. Наш народ набожний, але він неосвічений і місіонери повинні дбати про його освіту й віру“.

Далі говорить старий місіонер Нікольський. Він говорить, що в православній церкві немає тієї жвавости й глибокої віри, як у сектантів. Для прикладу він говорить, що на місіонерські бесіди приходять не тільки чоловіки, а навіть молоді дівчата і, посилаючись на святі слова евангелії, ведуть з місіонерами суперечки; а православна людина цим якось не цікавиться. Під кінець засідання головний секретарь з'їзду Скворцов говорить про завдання цього з'їзду.

За останній час, говорить промовець, наша радикальствующа преса подає неправдиві відомості про з'їзд і навіть говорить, що місіонери—„жандарі духовного відомства“, бо мають завданням „тащити і не пущать“. На це слід звернути увагу і показати громадянству, що завдання з'їзду цілком инше.

18 липня в Києві відбулися загальні збори місіонерського з'їзду. Протоіерей Восторгов прочи-

тав протоколи засіданнів 5-ої комісії, а потім ствержено з'їздом постанови попереднього засідання; постанови ті були такі:

1) Слід звертати особливу увагу на чинність церкви, що до своїх чад.

2) Потрібно заціпати в проповідях громадські справи.

3) Слід завести в благочиннях катехизичні бесіди.

4) Просити Сінода, щоб він виробив наказ про заведення церковної дисципліни.

5) Потрібно мати всюди в єпархіях місіонерів-проповідників.

20-го й 22 липня було уряджено суперечки місіонерів з сектантами. В цих суперечках брав участь і старовірський єпископ Михаїл.

26 липня відбулося останнє засідання місіонерського з'їзду. На засіданні прочитано декілька докладів протисектантської комісії про нові секти— „Новий Израїль“, „Іговисти“ та інші. Зібрання постановило вживати в боротьбі з цими сектами тих самих заходів, що і з іншими сектами.

Далі читався доклад видавничої комісії про поліпшення місіонерської літератури. Голова з'їзду архієпископ Антоній доводить, що сьогочасна богословська наука не має великого значіння, бо заснована вона на хитких ґрунті.

Після цього голова повідомив, що на з'їзд приславо дуже багато докладів, але зважаючи на те, що залишилося мало часу—вони не будуть обмірковуватися.

В останньому докладі один з місіонерів подав заяву, що місіонерський з'їзд домагався скликання церковного собору.

Голова з'їзду заявив, що скликання з'їзду залежить від волі Царя.

Сказавши промову, голова з'їзду попрохав митрополита Флавіана дати благословення на закриття з'їзду.

Другий переселенський з'їзд в Полтаві.

25 Липня в Полтаві відбувся другий областний з'їзд земської переселенської організації. На з'їзді перш за все обмірковувалося питання про розділ земельного фонду між тими губерніями, що ввійшли між собою в спілку.

Після довгих суперечок більшістю голосів постановлено поділити земельний фонд відповідно до того, скільки внесе кожна губернія грошей на переселення, а гроші вносити треба відповідно тому числові переселенців, що вийшли на Сибір за останні три роки.

Далі обмірковувалося питання про взакоєння земської переселенської спілки.

Під кінець засідання вирішено було строки для посилення ходяків у цім році. Постановлено посилати так: в області Амурську й Забайкальську 20-го серпня, в області Семипалатинську і Акмоливську 1 жовтня, в Тургайсько-Уральській переселенській влині—15 Жовтня.

◆◆ Нові школи в Київщині. Директор народних шкіл Київської губернії—Лубенець повідомив київську земську губернську управу, що міністерство народної освіти дозволило відкрити в цьому році *городські чотирьохкласові школи* в Мотовиловці, в Білій Церкві, в Лисянці, в Ставищах. Казна буде давати що-року 4,250 карб. допомоги на вожну школу, а крім того дає зараз по 1000 карб. на впорядкування вожної школи.

◆◆ Повторення іспитів. В міністерство народної освіти поступали часто прохання про те, щоб було дозволено випускним учням середніх шкіл держати наново іспит,—щоб побільшити одмітки з тих наук, що по їх держано іспит ще в початкових класах.

В Катеринославських середніх школах одержано відомості, що міністерство дозволяє знову держати іспит учням 8-го класу гімназії і учням 7 класу реальних шкіл. Так само дозволено держати іспит і ученицям жіночої гімназії.

◆◆ Пожиточні розмови з селянами. Київський губернатор задовольнив прохання Київської губернської земської управи, про дозвіл впоряджати на ярмарках та базарах в Київщині розмови з селянами про справи господарства. Перед розмовами впорядники повинні тільки повідомити місцеву поліцію.

◆◆ Великий град. В селі Кустолово в Полтавщині випав такий великий град, що й на другий день не розстав і земля була вкрита кригою. У місцевого поміщика вибито хліба на 15,000 карб.

◆◆ Нагорода земським дописувачам. Харківська губернська земська управа розіслала своїм дописувачам в подарунок твори Шевченка та Гоголя. Цей подарунок розіслано дописувачам в подяку за те, що вони подавали багато цінних відомостей по сільсько-господарській статистиці.

◆◆ Судова справа. В Києві закінчилася 20-го липня справа 12-ти душ, що обвинувачувались за належність до партії анархистів-комуністів, та за озброєний напад на сахароварню.

З усіх підсудних виправдано тільки одного; а інших присуджено так: учительку Мотрю Присяжникову, 19 лт, Кравченка 20-ти лт і Сенюченка 20-ти лт до смертної кари, Дорошенка на 20 лт до ваторги, двох до ваторги на 6 лт, а одну дівчину до тюрми на 8 місяців. Справа інших підсудних буде розглядатися потім, бо тепер вони хворі тіфом.

Оборонці засуджених подали касаційну скаргу до головного військового суду.

◆◆ Тіф у тюрмі. З початку цього року й до цього часу в бердичевській тюрмі слабувало тіфом 660 чоловіка. Померло з тіфу за цей час 46 арештантів, а тепер хворих лежить 160 чоловіка.

◆◆ Недозволений гурток. Цими днями в Катеринославі відбулося засідання губернського присутствія в справах про товариства та спілки. На цьому засіданні не ствержено статута українського гуртка прихильників драматичного мистецтва.

◆◆ Справа з дарунком М. Лисенкові. Полтавська губернська земська управа зробила колись постанову про асигнування 500 карб., на те, щоб купити хутір українському композиторові М. Лисенкові. Цієї постанови не ствердило губернське присутствіє тоді управа подала на присутствіє скаргу в сенат.

Тепер сенат пояснив, що земство встряло не в своє діло, ділом усить дбати тільки про потреби, зазначені в статтях про діяльність земств.

* * *

Думи високі, бажання палкі,
В серці почуття глибокі, тажкі!
Де ви набрались, відкіль ви взялись?
Терном колючим у серце вп'ялись!
Вітер навів, чи хмари нагнали?
Демон насіяв, чи люди придбали?
З ким кохались, де ви набрались?
На що у серце шпичками загнались?

Плакать не буду, не хочу журитись,—
В морі життєвому хочу втопитись!
Хай ревуть бурі,—тай й сонце хай сяє:
Бурі без сонця ніколи немає.
Будьте-ж зо мною, бажання палкі,
Думи високі, надії ясні!

Новомосковск.

Петро Гай.

По закону.

(Комедія на дві дії).

Дієві люде:

Василій Петрович. Значний урядовець.

Юлія Максимовна його дружина.

Зубков Петро Іванович. Секретарь у Василя Петровича.

Гермоген Гермогенович Сердега. Підстаркуватий, заляканий канцеляриста.

Бузюк Василь Дмитрович. Молодий канцеляриста.

Петренко Борис Григорович. Молодий урядовець.

Лялькова Ольга Андріївна. Служаща. Петренко наречена.

Водська Марія Івановна. Служаща.

Барвинська. Молода удова.

Глинська. Молода дівчина.

Микола Сторож при канцелярії.

Урядовці й служаше жіноцтво.

ДІЯ I.

Обстава звичайної канцелярії. У кімнаті п'ять столів і шахова. Просто—двері до прийомної, праворуч—до кабінету секретаря, ліворуч—до інших кімнат присутствія та до кабінету Василя Петровича.

Ява I.

Гермоген Гермогенович (сидить біля столу, переглядає папери і записує у великі зошитки. Увійде Бузюк).

Бузюк. (Вітається і сідає до свого столу) Раніше за вас ніколи не прийдеш. Чи ви часом тут не почували?

Сердега. Що ж маю діяти, дорогий Василю Дмитровичу? Папірів он яка сила! Кожного треба записати у „входящий“ або „ісходящий“. Та й не штука-б записати, а треба ще зазначити про що у всякому папері написано. От і виходе, голубчику, що треба всю оцю купу папірів перечитати... а скільки ж то часу потрібує! Та й те б ще, важу, нічого, що багато роботи, а от мені мука—зазначити про що писано. Щастя, коли з лівого боку, як от на сьому папірчикові, написано, про що він. Уже так дякую тим, що так пишуть... Ну а як не зазначено, то треба ж того своїм розумом доходити, себ то komponувати коротенький зміст, та ще так komponувати, щоб у журналі виходило не більше як чотири-п'ять рядків, та щоб було зрозуміло. А як його, голубчику, так складеш, коли инший папір довезний, на увесь аркуш, і про такі мудрі питання написаний, що я їх і не розумію.

Бузюк. Не журіться тим, що не розумієте. Може й ті не розуміли, що його підписували.

Сердега. (Прикладає пальця до рота) Тс!.. Голубе Василю Дмитровичу, як можна так необережно висловлюватись! Адже папери все їх превосходительства генерали зволють підписувати, а ви так зневажливо..

Бузюк. А, біс їх бери, тих ваших генералів!

Сердега. Тс... Боже мій... Василю Дмитровичу! Скільки я вас просив.. І себе ви не шкодуєте і мене підводите..

Бузюк. Та годі вам... Нікого ще немає..

Сердега. Людина ви ще молода, ось що! А стіни? А стеля? Чують, голубчику мій.. і стіни чують! Не навчило ще вас життя, як от мене..

Бузюк. Ну, вас, здасться, життя вже перевило, бо ви немов той слимак боязкі.

Сердега. Колиб у вас, дорогий мій, як у мене, було семеро вдома...

Бузюк. Немає чого лякати—у мене теж, хвалити Бога, троє...

Сердега. Так у вас же дружинонька молода та працювата, а моя ж голубонька третій рік як на тім світі... царство їй небесне. *(Знімає окуляри і витирає їх хусткою)*. Забалакався я з вами, а тут он скільки... Пови прийдуть Петро Йванович, неодмінно треба скінчити, бо будуть гніватись.

Бузюк. Велика птиця секретарь! Не яке лихо хоч і посередиться.

Сердега. Як можна, голубе мій! Секретарь—то дуже важна персона. Петро Йванович навить у їх превосходительства велику силу мають... Що вони тільки схочуть, про що не попросять, так все те й робиться.

Бузюк. Ще-б не мати йому сили, коли генеральша з ним у гречку стрибає!

Сердега. *(Підскакує і наче хоче захопитись за шкатулку)* Василю Дмитровичу!... Бога ви не боїтесь... щоб про її превосходительство отаке говорити...

Бузюк. А, що вона мені таке! Повія!

Сердега. *(Махаючи руками)* Тс... Боже мій... Тридцять п'ять років служу, а такої неуважливости до начальства не чув! От через те ви, голубчику, не вважаючи на ваш розум і освіту й сидите досі канцеляристою; а от Іваненків і пізніше за вас прийнятий до служби і без вашої освіти, а вже столоначальником.

Бузюк. Немає нічого дивного: він за те взяв за себе генеральську коханку, що була у нього по-перед Водської.

Сердега. *(Знову підскакує)* Куди мені подітись, Господи, щоб не чути оттакого?! Відсахніть-ся ви, голубчику, від мене! Лукавий сидить отам у вас під язиком... І чого вам усе таке ввижається?... Лукавий вас спокушає... на погибель вашу спокушає!...

Бузюк. Ну, Бог з вами... Не хочете, то й слова більше не скажу. *(Починає люту цокати цотами)*.

Ява 2.

Ті ж, Лялькова і Петренко.

(На протязі сієї яви поуз сцену проходять служачі,—мушкети й жіноцтво. Де які вітаються з присутніми).

Лялькова. *(Ласкаво вітаючись)* Здорові були, Гермогене Гермогеновичу! Давно вже працюєте? Здорові, Василю Дмитровичу! *(Сідає до свого столу, витягає папери й документи; Петренко, привітавшись, сідає до другого столу близько неї)*.

Сердега. Напрацюєш тут з Василем Дмитровичем!

Лялькова. А що? Він же не балакучий.

Сердега. Про що-б можна говорити, до того вони й справді не балакучі; про що ж не треба, до того де у них і мова візьметься!

(Бузюк мовчки вибиває на щотах. Сердега пише. Де кілька хвилин—мовчанка).

Петренко. Олю, так важеш—сьогодня й подавати?

Лялькова. А нащо ж відкладати?... пора вже.

Петренко. Щось мені боязно...

Лялькова. От сором!... Ну, не подавайте... Не треба, як що боїтесь!...

Петренко. Як то не подавати?

Лялькова. Та так, не подавайте та й годі!

Петренко. Без дозволу-ж генералового не можна нам побратись... а крім того підмоги-ж ми хотіли просити...

Лялькова. Як що вам боязно подавати рапорта, то можна нам і не братись.

Петренко. То се ви, Олю, розгнівалися?..

Сердега. Ви не гнівайтесь, Ольго Андріївно, на свого нареченого!.. Звичайно, до начальства боязно йти... Ну, а як не дозволить?

Лялькова. Та хіба ж те можливо, щоб кому небудь не дозволили взяти шлюб?

Сердега. Ах, голубонько ви моя... Ну як же!.. начальство-ж... як то неможливо? Начальство все може.

Бузюк. Побачив би я, як би він мені не дозволив узяти шлюб!

Петренко. Ви думаете, я справді боюся генерала?.. Не в тім річ. Звичайно, взяти шлюб він дозволить, але тут ще треба нам казенної підмоги. Вся надія на підмогу та на празникові гроші, бо без того не буде за що шлюб узяти. У мене всіх грошей двадцятого числа, після розраху з хазяйкою, зостанеться чотири карбованці з копійками на весь місяць життя; у Ольги Андріївни теж не більш... Ще ж мати у неї на руках... За що ж тут, не те що весілля справити, а навіть шлюб узяти? Адже за вінець найменше вже як п'ятнадцять-двадцять карбованців треба дати.

Бузюк. На віщо ж женитись?

Петренко. От так... „навіщо“! А ви навіщо женилися? Любимося ми з Ольгою Андріївною, ну й виходе, що треба побратись.

Лялькова. А як уже будемо жити, про те вже Господь знає!...

Сердега. Не бійтесь, голубонько... ще й як лагідненько житимете! Борис Григорович дослузиться незабаром до більшого жалування.

Петренко. Я працюватиму як віл, аби тільки поліпшити наше життя.

Бузюк. Дуже потрібна начальству ваша робота.

Сердега. Ах, Василю Дмитровичу... І треба вам слухати, про що ми говоримо! Борис Григорович молода людина, ще тільки починає служи-

ти; ви ж, голубчику, я вже бачу, хочете їх з пляху збивати.

Петренко. Ну, мене не легко збити... я й душу покладаю на працю!.. Ввесь розум свій віддам на діло... ввесь хист!

Бузьюк. Кому віддасте розум? У віщо укладете душу? У яку працю? Хоч ви, Борисе Григоровичу, у нас всього півроку служите, але й з сей час повинні б зрозуміти, що діла, у певному розумінні сього слова, у нас немає ніякого.

Петренко. Як то так?

Бузьюк. А так? Невже ви не помітили, що в сих купах паперу немає жодного правдивого слова? Візьміть справоздання нашої інституції: там ви побачите тільки самохвальство, вигадки та неправду. Візьміть инше: візьміть запитання вищих урядових установ про ті непорядки, про які до них надходять звістки через газети, і прочитайте кожен раз нашу відповідь на ті запитання: ви побачите, що замість того, щоб сказати правду, яка вона є, та додати міркування, яких заходів треба вжити, щоб того лиха не було, ми одмовляємо, що пишуть, мовляв, „нісенитницю“ і що у нас „все благополучно“!

Сердега. А як ж, голубчику, инакше?.. Хто ж напише про себе, що у нього непорядки і що він не вміє управляти?

Бузьюк. Ог ви й покладіть свою душу!.. і віддайте розум! Та напішіть ви тільки єдине щире, розумне слово і вам зараз скажуть, що ви не маєте ніякого „такту“ і канцелярської „обачности“... папірець ваш перечернуть і матимуть вас за недотепного чиновника. А як почнете ви, борюнь Боже, обороняти свої погляди,—матимуть вас, як от наприклад мене, за настирливого служашого, такого, що йому не слід давати ходу.

Сердега. Самі ви, голубчику, винні. Навіщо ж суперечити начальству? Навіщо робити так, як самі розумієте? Треба вгадувати, якої думки про всяку річ начальство, та так і робити.

Бузьюк. Робіть уже ви подумці начальства, а я не можу... Не сила моя! (*В'є щотами по столу*). Проклята служба!.. як я тебе ненавидю! Колиб не діти, години-б не сидів тут біля столу. Повіситись краще!

Сердега. О Господи... о Господи!

Лялькова. Заспокойтеся, Василю Дмитровичу!

Петренко. Чи варто ж так брати до серця!..

Бузьюк. Накипіло воно у мене за три роки! Але, слава Бсгу, останніми часами мені стало легше дихати. Я знайшов приватну працю: що-вечора я зводю рахунки по прбдажу і розсилці внижок у великій книгарні. Робота не легка, про теж знаєш, щд ти робиш і до чого, а беру я за те стільки ж, скільки й тут за ввесь день муки та знущання. Каюся, що одразу не взявся до вільної праці... ну

та що ж робити: діставши тільки середню освіту, я не наваживсь стати з нею до боротьби з життям. Але вам, Борисе Григоровичу, я прямо дивуюся... щоб з вашою освітою та сидіти у сім бо-лоті!...

Петренко. Що ж робити, коли так не легко знаходити службу, відповідну своїй освіті.

Бузьюк. А так немипуче потрібна державна служба? Хіба тільки й світа, що в вікні? Невже немає праці й заробітку по всій нашій країні опріч державної служби?

Лялькова. Ах, Василю Дмитровичу, не збивайте Бориса Григоровича з служби... як можна жити, не маючи певного заробітку?

Бузьюк. Так, так... Так і я колись міркував з батькового й матиного розуму. Так ми всі, дворяне, міркуємо. Се ті наші традиції, що через них гальмується поступ нашої країни. Заможніші люде дають своїм дітям освіту на те тільки, щоб вони змарнували її по урядових установах, а нижчі, которі не хворіють пошестю нерухоности розуму або недоумством, може й зробили б що небудь, так не мають змоги добути освіти.

Петренко. Що ж робити?

Бузьюк. Тікати звідси вам треба! Яко мога швидко тікати на вільне повітря, поки ся служба ще не висушила вашого мозку, не отруїла душі, не вбила почуття чести і не зробила з вас каліку, нездатного вже ні до якої праці!

Петренко. Але зараз, після встановлення конституції, все мусить зреформуватись, оновитись... Служба державна вийде на певний шлях, тоді всякий на тому шляху почуватиме, що його праця має наслідком не тільки двадцятьє число, але користь всієї країни і поліпшення народнього життя.

Бузьюк. Поки сонце зійде, роса очі виїсть... Поки дочекаємось реформ, самі станемо мертвими!

Ява 3.

Ті-ж та Зубков.

Зубков. Ну, так я й знав. Завжди сама балаканина, а діло стоїть! (*Не хоче привітатись з усіма за руку. До Сердеги.*) Упорядкували пошту?

Сердега. Як же, все готове!.. оця тільки невеличка купка не записана...

Зубков. Скільки ж разів вам наказувати, щоб раніше управлялися? Коли я дочекаюся, що ви будете справні?

Сердега. Винуват...!

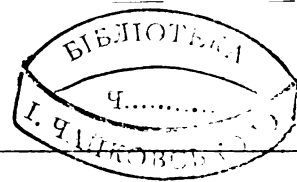
Зубков. Може вам уже важко служити, так я знайду молодшого!

(*Поуз сцену йдуть двоє чиновників і служаші*).

Зубков. (*До тих що йдуть*) Ви чого спізнєтесь? Хочете, щоб я досвідчив про вас генералові?

(*Служаші омивають спинаються, а далі рап-том зникають в присутств'ї*.)

Зубков (Ідучи до свого кабінету, до Сердеги) Подайте хоч ті, що вже записали. (Виходе).

Ява 4.

Ті ж без Зубкова.

Бузюк. Скажена собака!
(Сердега похапцем бере купу папірів і несе слідом за Зубковим).

Петренко. (До Лялькової.) Ну, що буде, те буде! зараз напишу рапорта і доручу секретареві.

Лялькова. Помагай Біг!

Сердега. (Повертаючись від секретаря.) Ось бачте, голубчику, Василю Дмитровичу: ви мене забалакали, а тепер мені вскопало... І за віщо? Всевишній бачить! У шостій годині ранку прийшов... навіть Миколай ще спав... і от. (Сідає і, зітхнувши, починає писати).

Бузюк. От вам, Борисе Григоровичу, немає чого далеко ходити за доказом начальницької правди: Гермогену Гермогеновичу надали стільки роботи, що йому доводиться мало не ночувати тут, і за те його лають; Водської ніколи завчасно не буває на службі, як і оце тепер нема, а я готов заложитися, що як прийде вона, то їй нічого не скажуть.

Сердега. Голубчику! Мовчіть бо про се!..

Бузюк. Ні, не мовчатиму! Я не можу мовчати, коли навкруги таке паскудство! Всяка чесна людина повинна давати таким добродіям, як Зубков, одсіч! Повинна гвалтувати на весь світ!

Сердега. Голубчику!..

Бузюк. Через що Зубков не скаже Водській і слова? А через те, що до неї залицяється генерал!

Сердега. Господи!.. куди мені подітись?

Лялькова. Ну, що ви, Василю Дмитровичу! Чи годиться ж таке про дівчину говорити?

Бузюк. Може, скажете, неправда? А ну лишень перевірте!.. Спізніться хоч два дні на службу, тоді й побачите, чи приймуть на увагу те, що ви така працьовита робітниця.

Ява 5.

Ті ж і Глинська.

Глинська. (Спинившись у дверях з папирською в руках). Скажіть, буд ласка, чи можу я бачити секретаря?

Сердега. Можна, я зараз доложу... (Іде до кабінету Зубкова).

Петренко. Ну, скінчив. Зараз і подам.

Ява 6.

Ті ж та Зубков.

(Сердега увиходить слідом за Зубковим і сідає до своєї столу).

Глинська. (До Зубкова) Ви, добродію, секретарь? Я б хотіла бачити начальника, управляючого.

Зубков. А можу спитати, яке у вас діло?

Глинська. Хотіла б дістати у вас службу.

Зубков. Вибачайте, у нас немає жодної вакансії.

Глинська. Боже мій! Сеж була остання моя надія! Ради самого Господа, може як небудь можна...

Зубков. Ніяк неможливо.

Глинська. У мене на руках мати, дві сестри підлітки... вчать у гімназії, та брат ще, невеличкий хлопець. Я содержувала всіх, заробляючи уроками, але місяць прохворіла і втратила всі уроки... Як що я не знайду служби, ми всі загинемо!

Зубков. Співчуваю, але вибачайте, нічого не можу вдіяти.

Глинська. Недоля ж моя!.. А все ж таки я хотіла б подати прошеніє самому управляючому.

Зубков. Се можливо. Просю почекати там у прийомній. (Глинська виходе).

Ява 7.

Ті ж опріч Глинської.

Петренко. (Доручаючи Зубкову папір.) Петро Йвановичу, будьте ласкаві доложити генералові оце моє прохання...

Зубков. (Читаючи) Он як... побратись хочете... Не сподівався.

Петренко. Будь ласка, Петро Йвановичу, замовте за нас слівце, щоб генерал дав нам, на наш шлюб, грошову запомогу... Самі знаєте, мені платять всього тридцять п'ять карбованців, Ользі ж Андріївній ще менше.

Зубков. Не знаю, як воно буде... З грішми у нас дуже скрутно.

Петренко. Щиро просю..

Зубков. Я передам генералові, а там що буде далі, про те вже не знаю...

Лялькова. Допоможіть нам, Петро Йвановичу, бо без підмоги нам неможливо буде побратись...

Зубков. Та я вже свазав. (Виходе до кабінету).

Ява 8.

Ті ж, Миколай, а далі Зубков і Василь Петрович.

Миколай. (Зглядаючи у двері, чукає) Генерал!

Сердега. (Зривається з місця, прожогом біжить до секретарського кабінету і чукає у двері.) Петро Йвановичу! Іх превосходительство!

(Всі опріч Бузюка чепурять у себе на столах. Виходе Зубков і перестріває Васи-

лія Петровича *у дверях*. Сердега *стоїть, жажливо поглядаючи на двері. Поуз сцену велично йде Василь Петрович. Всі встають.* Василь Петрович *простягав Зубкову руку, иншим же з погорда кивав головою і виходе далі до присутвої.* Зубков *слідкує очима.*

Бузюк. (*Сідаючи*) Остогидла мені оця соба-ча кумедія!.. Має ж він до свого кабінету окромий хід... Так не ходє ж тим ходом, — треба йому, бачите, покрасуватись по всіх кімнатах та подивитись, як перед ним спину гнуть. Пху!

Сердега. Василю Дмитровичу! Бога ради.. вони ж почути можуть!!

Бузюк. А ну вас к дідьку з вашим генералом! Нехай слухає! (*Починає мотати цокати на цоктах*).

Ява 9.

Сердега, Бузюк, Петренко, Лялькова і Водська.

Водська. (*Весело вбігаючи*) Здорові, мої любі! Ну, що у вас тут робиться? (*До Бузюка*) Добридень, хдхо! Звичайно, все лається? Ласкавому Гермогену Гермогеновичу чолом! Як ся маєте?

Сердега. Уклінно дякую, високоповажна Маріє Івановно.

Водська. Он скільки одразу шаноби.. ха, ха, ха! (*вітається з иншими*). Вчора не довелося втрапити до служби. У першій годині була вже їхала, та отой ледащо Жорж перестрів. Ви, здається, його знаєте, Ольго Андрійовно?

Лялькова. Ні, не знаю!

Водська. Не знаєте? жвавий такий, веселий. Перескочив на мого візника і ну пустувати. Довелось їхати з ним на сніданок у каварню. (*До Лялькової й Петренка*) Ну, а ви ж голуб'ята як? Воркуєте? Та що се ви неначе смутні.. може посварилися?

Лялькова. Нічого, Маріє Івановно! не турбуйтеся.

Водська. А може по службі що? Ви скажіть, я можу побалакати з Василем Петровичем.

Лялькова. Справді, Маріє Івановно, ви зовсім даремне себе турбуете.

Водська. Не хочете сказати... гордуєте. Ну, ваше діло! (*Іде до свого столу*). Фу, яка мерзота! (*Голосно гукає*) Миколай! (*Іде до дверей*) Миколай!

Ява 10.

Тіж та Миколай.

Водська. (*До Миколая*) Ви чому ж се не стираєте в мене на столі пороху? Що се за мерзота!

Миколай. Пробачте... я миттю. (*Кидається з кімнати за двері, вертається з ганчіркою і стирає.*) Я, бачте, так собі міркував, що вас і сьогодні не буде на службі.

Водська. Ну, про те вже не ваше діло міркувати! Он тут ще порох. Та стілець обітріть!

Мені зовсім не бажано через вас псувати собі вбрання.

Бузюк. Микола! От і у мене тут треба сгерти.

Миколай. (*Наближаючись*) Ще й у вас тут стирати? Дивіться! Чого тут ще стирати, коли скрізь чисто!

Бузюк. Як що й чисто, то тільки через те, що я вже витер рукавами.

Миколай. Ну, то й гаразд. (*Виходячи*).! Таке ще вигадують! ще їм стирай! Немає, бач, мені чого робити! (*Виходе*).

Ява 11.

Тіж без Миколая.

Водська. Гермогене Гермогеновичу! Не загадував вам Петро Іванович, щоб написали мені ассігновку на підмогу?

Сердега. От ні, добродійко, не наказували.

Водська. Чорт знає що за порядки у вас! Ще позавчора мені Василь Петрович обіцяв.

Сердега. (*Підводячись*) Простіть. Що ж я тут, високошановна пані, можу вдіяти? Я-б з превеликою охотою... навіть за щастя б мав написати, так коли ж не було такого привазу.

Водська. Ну гаразд. Я йому пригадаю!

Ява 12.

Тіж та Барвінська.

Барвінська. Можу я бачити пана секретаря?

Сердега. (*Підводячись*) Почекайте, будьте ласкаві, у прийомній.—вони саме пішли з докладом.

Барвінська. Я й так висиділа вже чимало. Мені невчасно.

Сердега. Пробачте... нічого не можу зробити,—вони у самого їх превосходительства, генерала.

Барвін. Кажу ж вам, що я не можу більше сидіти. Як що немає секретаря, то нехай хтось инший допроводить вашому генералові, що я хочу його бачити.

Водська. По якому ж ви ділу?

Барвін. Хочу разом з вами служити.

Водська. У вас немає вакансій!

Барвін. Ну, може для мене знайдеться!

Водська. Он як! Хто ж ви така, що за для вас безперечно мусять знайти місце?

Барвін. Колись познайомимось, то й будете знати.

Водська. Ого які ви пишні! Може мені не дуже цікаво з вами й знайомитись. Ви думаете, що як убралися такою павою, то так вас зараз і на службу приймуть? Тут не весілля, щоб так одягатись.

Барвін. Прошу мене не вчити; хоч ви й

старіші за мене, але се ще не дав вам права мене навчати.

Водська. (*Схоплюючись*) Що? я старіша за вас? Та як ви смієте так говорити? Думаєте, що як ви себе розмалювали, так від того помолодчали?

Барвін. Я размалювалася? Ах ви нахабниця!

Сердега. (*Благаючи*) Маріє Івановно, голубонько!

Ява 13.

Ті-ж і Зубков.

Зубков. (*Збентежено*) Що тут? Що таке?

Водська. Се—нахабство!... вдертися сюди і збити бешкет!

Барвін. Ви—добродій секретарь? Спиніть вашу служачу, бо я за себе не ручаюсь!

Водська. Я не дозволю... якась крутихвістка!...

Зубков. Ах ти Господи! Перестаньте ви, Маріє Івановно! (*До Барвінської*) Ви по якій справі?

Барвін. Мені треба бачити управляючого.

Водська. Не вдається на службу!... Я подбаю про те, щоб не вдалося!

Барвін. То вже побачимо після, чи вдається, чи не вдається...

Зубков. (*До Барвінської*) Нам тут не дадуть перебалакати. Просю до мого кабінету. (*Виходять до кабінету Зубкова*).

Водська. Ява проява! Намалювала собі брови, підчернила віі і гадає, що й незвать яка красуня!

Сердега. Ох, Господи!

Бузюк. Не знаєш, чи в канцелярії сидиш, чи десь на базарі...

Сердега. Владичице свята!

Зубков. (*Дуже звичливо пропускає Барвінську з кабінету поперед себе*) Уклінно просю! Я допроважу його превосходительству і певен, що ваше прохання буде задоволене... Тільки радив би вам, щоб не сидіти марно тут, заїхати краще через годину, бо тепер Василій Петрович виїхали до департаменту.

Барвін. А, ну гаразд!... Я поки-що проїздюсь та поспідаю. До побачення!.. (*Виходе*).

Зубков. Через годину—просимо ласки!

Ява 14.

Ті-ж отріч Барвінської. Далі Миколай.

Водська. Що се ви біля неї так упадаєте?... Хто вона така?

Зубков. Потім розкажу... Тепер невчасно. (*Хоче йти*).

Водська. Ото!.. Що се ви стали такі неввічливі?...

Зубков. Пробачте!... Прямо закрутився з роботою...

Водська. Справді, дуже закрутилися, бо забули навіть сказати, щоб мені написали ассігновку на підмогу!

Зубков. Підмогу? Я нічого не знаю.

Водська. Ну, вибачайте. (*Сідає до столу*).

Миколай. (*Наблизившись до Зубкова*) Вас просять їх превосходительство...

Зубков. Як? Вже повернулись?

Миколай. (*Тавмно*) Ні,—їх превосходительство... супруга його превосходительства!

Зубков. А—а! (*Виходе. Слідом за ним і Миколай*).

Ява 15.

Ті-ж без Зубкова.

Бузюк. От тепер почнеться справжня його служба.

Сердега. Василю Дмитровичу, голубчику! Ну й язик у вас!

Водська. Ха, ха, ха! Браво, Василю Дмитровичу! А що справді, хіба йому легко: догоди генералові, та ще догоди й генеральші! Не догодиш генеральші, вона помститься через генерала, а дуже почнеш упадати біля генеральші,—генерал лишить; теж буде кепсько! от він і крутиться.

Лялькова. Невже ж він справді любить генеральшу? вона ж старша за нього.

Водська. Не він її, а вона його. Він трохи позалицявся до неї, щоб здобути прихильність і досягти через неї більшої плати, а вона й повісилася йому на ший.

Сердега. Владичице свята!

Ява 16.

Ті-ж і гурт урядовців та служачого жіноцтва.

Сердега. Панове... що се ви? Сюди не полагається з інших відділів ходити...

Чинovníк 1. До вас, до вас, Гермогене Гермогеновичу... Признавайтесь: писали вже списки на гусячі гроші?

Сердега. (*Злякано*) Щд ви? Щд ви? Господь з вами!... Як то можна... Хіба я знаю!...

Чинovníк 2. Ну, голубчику, Гермогене Гермогеновичу, скажіть! Самі ж знаєте, як перед святками скрутно...

Сердега. (*Прикладає пальця до рота*) Тс... голубчики!... Господи сохрани!...

Лялькова. Гермогене Гермогеновичу, ви ж добренькі... скажіть, на Бога!...

Сердега. Змилюйтеся, голубчики!... Господь бачить...

Чинovníк 1. Ну, ви не кажіть, кому там скільки, а скажіть тільки, чи писали списки...

Водська. Та чого ви до нього причепилися?... Ніяких празникових сього року не буде...

У вядовець 1-ий. Як то? зовсім нічого не дадуть на гуску?

Урядовець 2-ий. Та се ж нам усім загинути!

Водська. Дадуть тільки де-кому і то не празникового «на гуску», а начеб на підмогу.

Всі. Тільки де-кому?!

Бузюк. Ну як що тільки де-кому, то я зараз скажу вам, кому саме. От перше за всіх дадуть Марії Івановні Водській, більше за всіх Зубкову, а щоб одвести очі начальству, то ще дадуть кільком нещасним з нашого брата і то, звичайно, не таким як я; дадуть карбованців по двадцять, а то по п'ятнадцять.

Сердега. (*Затуляє вуха*) Голубчики, годі вам! згубите! Які тепер празникові?! які „гуси“?! держава у скрутному становищі, а ви про гусей... тай чи за для нас же вони, ті гуси? Годі вам!

Лялькова. Що ж ми робитимем? Вся надія була на підмогу та на праздникові!

Петренко. Будемо прохати генерала. (*Всі гомонять і хвилюються*).

Бузюк. Я скажу вам, що чинити. Не прохати пам треба, а вимагати.

Сердега, Свят, свят! (*Ховається за шкафу, а далі зовсім зникає з кімнати*).

Петренко. Неможна вимогати!... Се буде бунт.

Лялькова. Ні, прохати треба, прохати! Всі разом підемо і будемо прохати, слізю прохати!

Петренко. Неможна всім іти!... Се ж вийде „скопом“,—значить бунт! Треба обрати депутатів!

Всі. Депутатів!.. депутатів!..

Бузюк. Ну, хочете прохати, то прохайте і обирайте депутатів, але щоб ваше прохання мало більшу вагу, то я зараз щось вчиню. (*Іде до пристівля*).

Всі. Куди ви? Куди?

Бузюк. Через скільки хвилин будете знати.

Завіса.

(Кінець буде).

А. Кащенко.

В альбом.

Не співайте про вільную волю,

Не гадайте про ясні дні:

Розіб'ють вашу ясну долю,

Закують у кайдани міцні...

О. Крижановський.

Лісня моря.

Реве і лютує сердитеє море,
Скрізь піною вкрилось воно,
І кождая хвиля неначе-б говорить
Про горе людськеє і зло..
Злий вітер з журбою гуде і мов плаче
Над морем тією порою..
Високі хвилі вертяться, клекочуть,
Женуться одна за другою..

* * *

Женуться, вертяться і б'ються об берег,
А каменний берег мовчить..
І кождая хвиля назад все від його
З журбою, з риданням біжить!..
Біжить, побіліла і сумно мов стогне,
Що берег холодний мовчить..
Могутний на йому орел сизокрилий
На скелі високій сидить.

* * *

Сидить він і дума про синее небо,
Про вільную волю святу..
І дивиться шильно на лютеє море,
На чорну його глибину..
Злий вітер над нею гуде із журбою,
То змовкне, то грізно реве,
Неначе співа він про людську неволю,
Неначе неволю кляне..

* * *

І хмари, і небо, й шумливеє море
Ту слухають пісню з журбою..
І крикнув орел тут, у небо підбився,
Під хмару полинув стрілою..
По вільному небі він вільно вітає,
Гука, мов до бою він зве,
То спуститься низько над морем
І слуха, як море реве,—
Реве і лютує, неначе-б говорить
Із вітром про долю людську,
Про тяжкую долю, про злую неволю,
Про вільную волю святу..

З. Яценко.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Святе писмо для канадійських українців. Лондонське біблійне товариство два роки тому видало для українських переселенців в Канаді український переклад євангелії св. Матфея поряд з англійським текстом. Видання це мало між канадійськими українцями надзвичайний успіх і через це біблійне товариство рішило видати українсько-англійський переклад всього Нового Завіту та псалмів. Це видання зараз друкується під доглядом проф. Пулюя в Празі.

◆◆ Історія Угорської України. Угорська „Наука“ подає звістку, що д-р Антін Годинка, професор будапештського університету і відомий історик, працює над історією Угорської України. До цього часу угорська Русь не має своєї історії і через це праця проф. Годинки буде дуже цікава для кожного українця.

◆◆ Видання українських орнаментів з Полтавського земського будинку. Полтавський фотограф Хмилевський виготовляє збірку фотографічних знімків з внутрішніх і поверхніх орнаментів, що ними оздоблено будинок полтавського губерського земства.

◆◆ Нова українська опера. Галицький композитор Денис Січинський написав нову оперу — „Роксоляна“. Лібрето опери по своїй темі схоже на „Марусю Богуславку“, де 6-то головна особа в опері є та сама українська дівчина, що й у „Богуславці“ Старицького. Аматорський театр Львівського „Сокола“ має незабаром поставити один акт „Роксоляни“, а в осені вона вся буде ставитися в Галичині на українській сцені.

◆◆ Вечір з кобзарем. Недавно в Києві на учительських курсах відбувся літературно-музичний вечір. У вечір брав участь кобзарь з Харківщини — Іван Кучеренко. Він виконував українські думи: „Про смерть Богдана“, „Прощання козака з бандурою“, „Плач невольників у турецькій неволі“, „Морозенка“ та ин. Надзвичайно гарне виконання зробило дуже велике враження на слухачів. Крім бандуриста співав ще український хор під орудою О. Кошиця.

◆◆ Драматичне товариство С. Глазуненка почало грати в Сімферополі, маючи ставити між иншими такі п'єси: „Зоря нового життя“ А. Каченка і Ревизор Гоголя, в українському перекладі.

◆◆ Українська просвітна праця на Кубанщині. Деякі з українців у Катеринодарі знов звернули увагу на просвітню працю і перше всього досягли того, що знов відкрито кіоск з продажем книжок (біля собору). Там познаходились деякі українські книжки. Окрім того збираються виписувати українські газети і книжки київської „Просвіти“, Українського Учителя та інші... (Рада)

Національне свято в Швейцарії.

(З подорожі).

Першого августа нового стілю*) уся Швейцарія святкувала своє національне свято. Щоб довідатися про це свято я вдався до дверника в гостиниці.

— Скажіть будь ласка, добродію, яке то є власне ваше національне свято, що ви святкуєте?

— Ми, одповів мені дверник, святкуємо заснування Швейцарської спілки. Як може вам відомо, у початку тринадцятого віку ми, трохи не всі теперешні швейцарці, були під владою австрійських цісарів—Габсбургів. Намісники цих цісарів дуже люто поводитися з нами: били нас, коли не було у нас можливости платити податків, пасилювали наших жінок, борців за свободу зачірали по тюрмах. Такі вчинки викликали серед швейцарців бажання скинути владу австрійського монарха і стати самостійними. І ось першого августа 1291 року представники трьох кантонів зібрались по знаку—вогнях на горах—на рівному місці біля одного озера, а саме Фірвальдштетського, й поклялись здобути собі волю—і, як бачите, здобули, бо ми тепер вільні. Але те здобуття стоїло багато крові та сміливости. Зпочатку з'єднались і здобули волю три кантони, а потім до них прилучались все инші, далі у 1848 році Швейцарія стала такою, як бачите її тепер. Це я вам коротко розказав. Коли хочете довідатися більше, то їдьмо сьогодні у вечері на Гуртен (гора біля столиці—Берн), дорога коштує недорого. Звідтіля побачите ілюмінацію усього города і безліч вогнів—спомин історичних вогнів—по горах та долинах.

Я, розуміється, згодився. Розмова наша поки що на тім стала, бо дверник мусів піти до своєї праці.

Зараз після вечірні, у 8-ій годині, ми сіли на трамвай. Усі вагони були набиті людьми, що їхали на Гуртен. Коли ми під'їхали до підніжжя гори, було вже зовсім темно. У вікнах будинків висіли ліхтарі різних кольорів, де-інде у повітрі пускали ракети, діти весело бігали і світили бенгальські огні.

Ось ми вже на вокзалі залізниці. Вагона ще немає, у помешканні багато молодезі й старих батьків та матерів; усі веселі, розмовляють, сміються, де-хто співає. Через якийсь час показався вагон, ілюмінований 22-ома ліхтарями. На вагонах світилися герби всіх кантонів. Публіка весело привітала вагон—бо це був перший ілюмінований. Хвилини через п'ять ми рушили з міста. Проїмали трохи, можна було вже бачити город. Перед очима все більш розширювався краєвид. Увесь город горів зеленими, синіми, жовтими та червоними вогниками.

*) по нашому 20 Іюля.

Парламент, що стоїть на високій скалі з крутими боками, немов горів електричними білувато-фіолетовими „сонцями“ і відбивався в річці.

Трохи праворуч світився великий собор різноманітними лихтарями. Через якийсь час, коли ми вже були на самій горі, то тут, то там почали виявлятися жовтуваті вогні—це костри; не пройшло і двох хвилин, як уся долина і усі гори вкрилися різнокольоровими вогниками. Хотів я полічити, скільки їх, але не було можливости. Аж ось почувся довгі могутні крики—„а-а-а!“ це публіка вітала вогонь, що розгорався на тій горі, де ми були, недалеко від ресторану. Я, розуміється, зараз побіг у той бік і мені здалось, що то горить будинок; я здивовано стояв і дивився.

— Це вас дивує, почув я біля себе голос дверника, але ви мусите згодитись, що для такого празника не слід жалкувати дров,—він цього стоїть!

Кругом чути було співи національних пісень, а в одному місці молодіж,—де-хто у національним убранню,—танцює національні танці.

Тут я мушу зазначити, що у кожному місті Швейцарії свої національні пісні, танці, вбрання то що.

У одинадцятій годині при згуках музики і фанатичних криках народу, пустили фейерверк; потім дотроху публіка, хто пішки, хто трамваєм, почала спускатись у город.

Ми з дверником сіли за столи і випили по пляшці пива.

— Ну що? Чи так у вас святкують свої рідні національні свята?—спитав швейцарець.

Я мовчав. Щось тяжке стиснуло в грудях і здержало голос.

— Пора до дому.—

— Ходім, відповів я пошепки.—Дверник зрозумів мене.

С. М. Др—в

ДОПИСИ.

М. Краснопілль, (Житомирського повіту на Волині.) Неврожай хліба засмутив нашого селянина-хлібороба, бо заробітків тут ніяких немає і буде він голодувати цілий рік. З початку селяне цікавилися хоч трохи Думою, гадали мати від неї щось добре, а це вже втратили всяку надію. Хліб і паша дорожчає і селяне починають збувати останню корівчину, бо не тільки їй, а й самим нема чого їсти. З горя селянин вчащає до пикаликів і пропиває остатню копійчину. Тепер селяне розмовляють про вільні землі, бо своєї землі дуже мало та й за неї сусіди частенько ворогують; за межі нерозділу доходить і до бійки. Молодь наша дуже розпущена; п'ють горілку, грають в карти на гро-

ші, а як попрограються, то роблять крадіжки. Та все-ж таки є між молодю й такі, що в складку випишують газети, читають книги на рідній мові.

Клим Полішук.

Село Прохори. Борз. п. (в Чернігівщині). Тепер уже багато хлопців із нашого села учиться по різних школах. У городі найбільше їх вчиться в трьохкласовій городській школі, але є й такі, що досягли й середньоїшколи. Селянство наше побачило, яку велику силу має освіта, і посилає дітей до школи, а само, не сподіваючись нічого доброго від тутешньої інтелігенції, що одділила себе від селян твердим муром, вживає всіх заходів, щоб добути й для себе хоч яку небудь освіту. З великим завзяттям беруться вони біля влаштування на селі аматорських вистав, біля заснування бібліотеки-читальні. Але нема привідця. І приходиться їм самим ритися по книжках і шукати там собі поради. Недавно у сусідньому селі Оленовці було ставлено українську пьесу. Чоловіка з 12 наших хліборобів туди їздило. Вернулись до-дому і ще з більшим запалом узялися до влаштування того самого і в своїм селі. До цієї пори вони встигли згуртуватися в товариство потребителів; накупили українських книжок, випишують українські часописі.

Слобідка Миргородск. пов. (Полтавщина.) Недавно оце 21 липня у нас своїлась така пригода, що схвилювала усе село. У одного хазяїна, досить таки заможного, у Якова Дев'ятченка, служив у наймах за пастушка маленький хлопчик сирота з сусіднього села. Кажуть, що хазяїн-чоловік суворий і нелюбимий у селі,—не раз його бив, знущався над дитиною. Треба сказати що взагалі у Дев'ятки наймити не держались довго.

21-го пішла по селу чутка, що цей хлопчик несподівано помер. Заганяв, мовляв, товар у загороду, пригнавши на обір, та там коло воріт упав, сердешний, захарчав, забився в перелогах і вмер. Додавали ще до цього, що його перед цим хазяїнка била дуже, а як він упав у корчах на землю, то прикрила тільки під вечір; коли приїхав хазяїн до дому, то побачивши неживого хлопця, заявив про пригоду місцевій поліції. Зразу ж було доведено до відомости урядника, а коло хлопчика поставлено було сторожу. Цілий вечір опісля того приходили люди:—подивитися на хлопця,—хитали сумно головами й шепталися між собою, що тут діло нечисте, бо он мовляв, і хлопець якийсь синій. Кажали, що Яків на передодні здорово бив його за те, що він заснув на пастівнику, а теля тим часом виссало все молоко у корови. Всі дожидали нетерпляче слідства. Але другого дня, навпаки звичаю, на слідство виїхав сам становий, тільки з урядником, без лікаря. Приїхав, кажуть, подивився і звелів

ховати. Так хлопця й заховали, недовідавшись причини—чого саме він умер. Багатьом ця смерть здавалася непевною і вони підмовляли матір небіжчика підняти переслід, але так це діло мабуть і забудеться.

Що далі, то більше розводиться в нашому селі отого поганства, злодійства. Під Іллю аж у три хаті добивались злодії, попроламували стіни, налякали людей, що своїм криком збентежили все село. Тепер, оце уночі 23-го, з поля одного найбіднішого хазяїна (Чиграка) узято дві з половиною копни жовтої пшениці. Просто біда та й годі!

Грицько М

Книжки прислані до редакції.

В. Корольов. Про людське тіло. З малюнками. Видання „Українського Учителя“. Ціна 15 коп.

Спиридон Черкасенко. Жарт Життя. Комедія на 3 дії з 5-ти картин. К. 1908 р. Ціна 25 коп.

Златовратський. Гетьман. Вид. „Ранок“. Київ. 1908 року. Ціна 10 коп.

В. Доманицький. Як хазяюють селяне в чужих краях. Київ, 1908 р. Ціна 20 коп.

Пан Потоцький. Оповідання про Коньовського і иншу польську шляхту. Львів. 1908 р. Ціна 8 сотиків.

Спартак. Оповідання про римських невольків. За Боголюбовим переказали К. Видання „Просвіти“. Київ, 1908 р. Ціна 5 коп.

Українська Муза. Поетична антологія під редакцією Олекси Коваленка. Випуск 5 і 6.

ОПОВІСТКА.

Товариство Студентів-Українців у Дорпаті повідомляє тих українців і українок, що в цім році будуть вступати до вищих шкіл Дорпату, а також і членів Товариства Студ.-Українців і взагалі всіх студенток і студентів українців, що вони можуть **безплатно** користуватись квартирою Товариства (жити, лишати на схованку свої речі) до останніх чисел августа (приблизно до 1-го жовтня). Товариство одчинено що-дня від ранку до 12-ої години ночі. Незнайомі з життям города можуть одержати в Товаристві всякі поради, вказівки, пояснення, справки і т. и.

Адреса Товариства ЮРЬЕВ, Ліфл. губ., Великий Ринок № 14, Товариство Студентів Українців. Листи слати можна в Товариство С. У. у Д. на ім'я Г. Туркевича та Олександра Чіклєвського.

Листування редакції.

Г. Барвіно. Згадки будуть в ч. 28.

Дублянському. Буде надруковано

К П—ві. Вірші не можете писати

Н. О—ну. Буде надруковано, Лесно теж.

Аркадію Б—ю. Не златне нікуди.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**

О П О В І С Т К И.

НОВА КНИЖКА:

Спиридон Черкасенко.

ЖАРТ ЖИТТЯ.

Комедія у 3 діях і 5-ти картинах.

Ціна 25 к.

Склад видання в „Українській Книгарні“ у Києві, Безаківська, 8.

„Письмо з Просвіти“

Двохтижнева газета. Видає т-во „Просвіта“. ЛЬВІВ Ринок 10.

„ЕКОНОМИСТ“

економічно-господарський місяшник.

Ціна в Росії 2 руб 50 коп.

ЛЬВІВ, Ринок 10.

„Ukrainische Rundschau“

укр. місяшча часопись по німецькі.

Ціна 3 руб.

Адреса: „Ukrainische Rundschau“. Wien XVIII/a Frauenstr. 2.

Українські часописи в Америці:

„СВОБОДА“ Заснована в 1893 р. Найбільша українська часопись в Америці. Виходить що-тижня. Ціна 5 карб. Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St. New York N. V. N. A. Можна виписувати через „Українську Книгарню“ (Київ, Безаківська 8).

ЗОРЯ (Avroga) Українська часопись в Бразилії, в Південній Америці. Виходить що другого четверга. Видає тов. „Просвіта“ в Куритибі. За редакцію відповідає Степан Петрицький. Ціна в Росії 5 руб. Адреса для листування: Zora et Curitiba Caixa postal № 200. Редакція міститься на улиці: Conselheiro Barradas № 194.

„КАНАДІЙСКИЙ ФАРМЕР“ українська тижнева, ілюстрована часопись в Канаді. Ціна 2 руб. Адреса: „The Canadian farmer“ P. O. Box 82, Winnipeg, Man, Canada, Америка.

Открыта подписка
на ежедневную газету

КИЕВСКІЯ ВѢСТИ

Условія подписки: на годъ 8 руб.
Допускается разсрочка платежа на слѣдую-
ющихъ условіяхъ:
ВЪ ТРИ СРОКА:

На газету

на газету съ иллюст. прил.
„Кіевская Искра“

При подпискѣ . . . 3 р.	При подпискѣ 3 р. 50 к.
Къ 1-му апрѣля . . 3 р.	Къ 1 апрѣля. 3 р. — к.
Къ 1-му августа . . 2 р.	Къ 1 августа. 2 р 50 к

ВЪ ВОСЕМЬ СРОКОВЪ:

При подпискѣ 1 р., къ 1-му февраля, марта, апрѣля, мая, іюня, іюля и августа по 1 р. всего восемь рублей.		При подпискѣ 1 р. 50 к., къ 1 февраля, марта, апрѣля, мая, іюня и іюля по 1 р. и къ 1-му авг. 1 р. 50 к., всего 9 р.
--	--	--

На одинъ мѣсяць 85 коп.

Адресъ редакціи: Институтская, № 41.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на 1908 год.

НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

КИЕВСКАЯ МЫСЛЬ

съ еженедѣльными иллюстрированными приложениями

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 1908 годъ.

На 12 мѣс. — 11 р., на 11 мѣс. — 10 р. 40 к., на 1
мѣс. — 9 р. 50 к., на 9 мѣс. — 8 р. 60 к., на 8 мѣс. —
7 р. 70 к., на 7 мѣс. — 6 р. 80 к., на 6 мѣс. — 6 р.
на 5 мѣс. — 5 р. 30 к., на мѣс. — 4 р. 30 к., на 3
мѣс. — 3 р. 30 к., на 2 мѣс. — 2 р. 30 к., на 1 мѣс. —
1 р. 20 к.

Разсрочка для подписчиковъ: 1) Въ 2 срока — 1-й взносъ
при подпискѣ — 6 р. и къ 1-му іюня — 5 р. 2) Въ
3 срока — при подпискѣ — 4 р., къ 1-му апрѣля — 4 р.
и къ 1-му августа — 3 р.

Редакція и главная контора помѣщаются по
Владимірской ул. въ д. № 46, вблизи город-
ского театра.

НОВА КНИЖКА

„Всесвітньої бібліотеки“.

Г. Гейне:

КНИГА ЛЕГРАН

переклад О. Черняхівського. Київ, ціна 35 к. Про-
дається в „Українській внигарні“.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартийный.
сельскохозяйствен-
ный журналъ

(бывшій
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей

А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русскій сельскохозяйств. журналъ

Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матері-
ала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отрас-
лямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовые
статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и
кооперации въ деревнѣ, фельетонъ — на темы деревенской жизни у
насъ и за границей, — и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (беспл.), для
чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглаше-
ны также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели.
Въ журналѣ печатается **Обновленная земля** Сказаніе о побѣдахъ соврем.
земледѣлія въ Америкѣ.
В. Гаруда. Сокращенный переводъ проф. К. А. Тимирязева.

Годовые под- 50 № журналу получить 25 КНИЖКА
писки кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотека Хозяина“.

Что такое интенсивное хозяйство.	Что читать хозяину?
Что такое экстенсивное хозяйство.	Какъ устроить сел.-хоз. общество.
Сѣвецъ и сѣялки.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва.
Какіе бываютъ плуги.	Дешевый кирпичный домъ.
Торфъ какъ удобреніе.	Какъ устроить хорошую печь.
Известь и мергель.	Выборъ улья.
Тамъ устраивать полевые опыты.	Парникъ.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Перепрививка негодныхъ плодовыхъ деревьевъ хорошими сортами.
Культурная овца.	Что дѣлать съ урожаемъ сада.
Разведение утокъ и гусей.	Вишневый садъ.
Первоначальная помощь скоту при заболѣваніяхъ.	Земляника.
Зачѣмъ выводить новыя сорта сель- скохозяйственныхъ растений.	Сохраненіе и заготовка рыбы. Нормовые бурянь, морновъ, брюква

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. ^{1/2} **2 р.** безъ книж. **3 р.** разсроч-
съ прилож. 25 книж. года въ годъ. на отъ 1 р.
Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

Открыта подписка на 1908 годъ
на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.

ГОДЪ ИЗДАНИЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ,
будутъ высланы

Бесплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „Порады по ХЛИБОРОБСТВУ“
„Жито та пшеница“, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРЦІ
ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ бесплатныя бібліо-
теки-читальни и бібліотеки селско-хозяйствен-
ныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3. и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ — въ конторѣ
редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обще-
ствѣ сельскаго хозяйства.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 28.

16 Серпня.

Порядка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Василько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; на число 8 к. Заграницю 6 карб. Окрім числа за границею по оп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За черевину адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська ул., № 97.

Рукописі мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Мст: Цорада громадська. Вісті. На Україні. Святкування народження П. Куліша. XIV археологічний Ізд в Чернігові. Вірш—П. Сурожського. По закону—комедія (кінєць) А. Кащенко. Вірш—Л. Яценко. Українське слово й мистецтво. Бібліографія. Дописи. Оповістки.

Вийшло в світ 1-е повне видання поезій

М. П. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. П. Старицького.

Оповідання О. ПЧІЛКИ

Випуск 1-ий:

Каванний вечер, Чад, Маскарад. Ціна 20 к.

Випуск 2-ий:

Ялинка, Збентежена вечеря, За двором, Обід, бабо, нових правів, На століття української літератури. Ціна 20 коп.

НОВА КНИЖКА:

Спиридон Черкасенко.

ЖАРТ ЖИТТЯ.

Комедія у 3 діях і 5-ти картинах.

Ціна 25 к.

Склад видання в „Українській Книгарні“ у Києві, Безаківська, 8.

◆◆ **НА КРИЛАХ ПІСЕНЬ.** ◆◆

Збірник віршів

ДЕСЯТ УКРАЇНКИ

Ціна 1 р. 25 коп.

Продається у всіх більших книгарнях.

НОВІ ПЕРЕКЛАДИ:

ШНЦЛЕР. Забавки. Драма на 3 дії. Переклад. Б. Грінченка. Ціна 80 к.

ШЦЛЕР Ф. Вільгельм Телл. Др. 5 д. Переклад Б. Грінченка. Ц. 30 к.

ІБСЕН. Г. Жінка з моря. Др. 5 д. Переклала Н. Грінченко. Ц. 30 к.

ПОРАДА ГРОМАДСЬКА. «Хутора», «хутора!» поселяти на „хуторах“! Це слово здавалось само по собі таким милим, воно нагадувало „благословенну Україну“, — той край, „гдѣ всѣ обильемъ дышетъ“; при одному тому слові «хутора» — увижалися в Петербурзі невеликі, але чепурненькі „домики“, коло них вишневі садки, баптанчики, стіжки золотої пшениці, великі круторогі воли, спокійні, задоволені люде, що більше вже нічого не бажують, — байдуже їм про все і про всіх, ніхто нічим їх не збентежить.

От же влаштування «хуторів» здавалося цілющим ліком від усього лиха, що коренилося в тій, мовляв, проклятій справі земельній. „Крестянський банк“ накупив багато землі, витративши на неї великі гроші; тож на тій землі і мали вродитися ті преславутні „хутора“. Тільки й мови було, що про їх! Але не досить сказати з-гори „нехай стануть хутора!“ — треба щоб вони справді поставали, рівненько один біля другого та хорошенько, як тії кратки ня плахті. Ба! треба з ними попоміркувать, з тими кратками, як і де їх вирихтувать.

Хуторів треба землі, *придатної* для „хуторянства“, треба води, якогось виїзду, випасу, хуторянам-сусідам треба добре визначити межі, дороги проміж участками і т. инше, й т. и.. Все це треба познаходити, поділити, влаштувати, не на один-два хутори, а на сотні-тисячі хуторів! Справа сутужна.

Владнування всієї справи з хуторами було доручено тим встановицям, урядовим, що звуться таким мудрим та довгим словом — „землеустроительныя комісії“.

Але ж вийшло, що за довгий час, за скілька років, „землеустроительныя комісії“ тільки примірялись до того „землеустроїства“, а сподіваної „сітки хуторів“ ще не побачив ніхто. Бо й справа трудна, і бралися за неї либонь „як за напасть“, дарма що утворився цілий штат урядовців, належніх до того землеустроительного „вѣдомства“.

Тепер сей уряд побачив сам, що діло в його комісіях іде так, „як мокре горить“; побачив і хоче дати справі якийсь инший лад. Отже найвище „землеустроительне управління“, зневірившись у праці своїх урядовців, уже вдається до сил громадських. До хуторного „землеустроїтельства“ покликано — земства й инші громадські сили: тепер вже вони мають прийти до помічі земельнім Комісіям.

Вийшов циркуляр, щоб при губерських землеустроительних комісіях було заведено особні агрономичні Ради, а до тих рад щоб закликано було місцевих громадських діячів, — земців, членів товариств сільського господарства й инших знавців діла.

Таким чином вже на *сю* пораду покладаються надії вищого земельного уряду, — і се є цікавою признакою. Слово, що лунає з урядових вершин через газету „Россія“, каже: „Ті спільні поради мають бути основою *живого звязку* між урядовими й *громадянськими* силами, — для широкої праці на шляху владнування земельної справи на користь селянському людові“.

Отже сподівано, що та громадська сила надасть життя земельним комісіям. Коли-б тільки ті губерські поради не повернулися теж у мертві „совѣщанія“, (як їх названо), коли-б справді увійшла в них течія жива й працювита. Розділ земель селянського банку не єсть уратуванням усієї земельної справи; одначе тому величезному „земельному фондові“, що придбав чі сяк, чі так селянський банк, треба давати якусь то раду. І, звичайно, повинні б сили громадські дати раду кращу.

ВІСТІ.

◆◆ **Циркуляри міністра освіти.** Міністр народньої освіти Шварц повідомив циркуляром всіх попечителів шкільних округ, що він забороняє відкривати на вшанування А. Толстого середні школи.

Міністерство освіти розіслало радам університетів наказ, щоб були до якого часу зайняті всі кафедри. Коли-ж не буде призначено на вакантні кафедри професорів, то міністерство буде само призначати професорів.

◆◆ **Побільшення плати учителям.** При міністерстві народньої освіти вряжено комісію під орудою Георгієвського. Ця комісія має розглянути питання про побільшення плати учителям і подати свою працю до законопроекту, що піде потім у Думу.

◆◆ **Приказ попечителя варшавської шкільної округи.** Після того, як заборонено вчителям *полякам* викладати в польських школах географію та історію, Попечитель варшавської шкільної округи наказав гмінним вѣйтам у Польщі зняти й польські вивіски з селянських шкіл.

◆◆ **Справа 200 соціал-демократів.** В Петербурзьку судову палату прийшла справа про належність до соціал-демократичної робітничої партії 200 чоловік.

Жандармське управління бажає цією справою закінчити всі дрібні справи, що до цього часу поступили в жандармське управління про належність до російської Соціал-демократичної партії.

◆◆ **Доставлення політичного злочинця** Під великою сторожею привезено в Пензу Василькова, що вбив пензенського поліцеймейстера. Після вбивства, Васильєв був-утік за границю, але в Швейцарії його арештовано і швейцарський уряд зробив постанову віддати Васильєва російському урядові, хоч до цієї пори Швейцарія політичних мандрівців не видавала.

◆◆ **Число засланців.** Міністерство внутрішніх справ збрало відомості про число засланців. Найбільш вислано в губернію Тобольську, Вологодську та Архангельську.

До 1-го січня 1908 року вислано адміністративно та по судових приговорах 74,622 душі.

Лиходійство в приюті. Газети подали відомості, що в городі Рибинську було таке лиходійство: у дитячому приюті знасилювано 12 дівчаток у віковій од 8-ми до 12-ти літ. Дівчатка виказали винуватця цього гидкого вчинку—директора приюта, Маркова. Цей директор уже стара людина, має 65 літ; він старший губерський лікар, в сей час Макаров живе в Петербурзі. Рибинський слідчий послав до Петербургу наказ, щоб Макарова негайно заарештували й привезли до Рибинську.

◆◆ **Халера.** Комісія, що бореться з халерою та чумою, сповіщає: в астраханській губернії з 1-го по 8-ме серпня захворіло на халеру 113 душ, померло 56, в саратовській губернії захворіло 95 душ,—померло 56, в Ростові захворіло 32, померло 24, в області Війська Донського захворіло 65, померло 24.

В Ростові з початку пощесті захворіло 313,—померло 141.

На Україні.

◆◆ **Тисячеліття Чернигова.** Свято тисячеліття Чернигова розпочалося 5-го серпня увечері. На площаді була церковна відправа, у присутності великої сили людей. На другий день відбулося засідання городської думи; з початку засідання прочитано було телеграму, що посилалася Цареві, а потім почалися промови. Найбільше звернула на себе увагу промова председателя губерської земської управи Савицького. В своїй промові Савицький зазначив потребу йти шляхом вільности та оновлення. Заступник Черниговської „Просвіти“ сказав промову по українськи.

Далі говорили довгі й нудні промови—члени „союзу руського народа“. Київські заступники союзу не прибули на свято, бо той пароплав, що вони їхали, застряв на дорозі, сівши на мілкому. Вони послали привітання.

◆◆ **Заборона т—ва „Просвіти у Полтаві.** Провітальствующий Сенат розглянув скаргу організаторів українського т—ва „Просвіти“ у Полтаві, д.

д. Демянка та Ганька на постанову губерського присутствія в справах про товариства, за те, що присуствие не дозволило відкрити в Полтаві т—ва „Просвіта“. Сенат завважив, що в першому проекті статута „Просвіти“ було зазначено, що т—во має на меті розбуджувати національну самосвідомість у місцевої людності, видаючи для цього книжки, газети то-що. Хоч потім в новому проекті статуту це зазначене місце й було викинуто, але мета т—ва, „допомогти культурно-просвітному розвиткові українського народу в полтавщині“, є поривання до відрізнення українців, а це вже загрожує спокоеві та цілості держави. Через те Сенат визнав, що полтавське присуствие поступило справедливо, не дозволивши відкрити в Полтаві т—ва „Просвіта“.

Святкування дня народження Пантелеймона Куліша.

27-го минулого липня в хуторі Мотронівці біля Борзни, заходом нашої високоповажної пані Гаяни Барвінок, відправлено було панахиду на могилі славного ратая нашого слова, П. Куліша, у пам'ять дня народження його. На могилу, як і щорічно, зібралось дуже багато людей з різних кутків Чернігівщини, з Києва, та інших місць. Всі присутні були пройняті якимсь особливим духом, бо все тут було обставлено дуже урочисто й чуло. Могила вся була вкрита різнобарвними квітками, хрест теж був увесь завішаний вінками, біля хреста на колоні з „всевидячим оком“ красувалось гіпсове погруддя Кулішове, оздоблене квітками й вишитими рушниками. Те все було зроблено новонаверненими прихильниками дорогої могили і особистими знайомцями П. Куліша. Панахиду правив в 12-ій годині дня священник с. Оленівки, о. Чернявський; співав любительський хор с. Оленівки, а до його прилучились і любители співу з тих людей, що поприходили в Мотронівку. Особливу увагу присутніх звертали на себе де-які особи з освіченої молоді, що були в українським убранні. Рівночасно з ними були, в тім же убранню, і прихильники драматичного мистецтва з села Оленівки; вони того ж таки дня ставили в с. Оленівці п'єсу Карпенка—„Безталанна“. Після панахиди любительський хор і всі інші почали співати українські пісні, а потім „Многа літа“—Ганні Барвінок і гімн «Боже Царя храни». По скінченню співів, усіх гостей було закликано до столів, застелених кралевецькими скатертями та килимками й застановлених різними наїдками. По закускі, поминаючи П. Куліша, д. Селюк прочитав такий свій вірш:

Вже мина одинадцятий рік,
Як оцяя квітчаста могила
Українського батька-борця
У спокій нерухомий свій скрила.

Не собі на користь турбувався він вік,
Не складаючи рук на хвилину,
Його серце пеклось про братерську нужду,
Воно билось про всю Україну.

З козаків був козак, над панами був пан,
Та їх славою він не пишався,
Байдуже, що на плечах потертий жупан,
Або чобіт старий полатався.

Але учню якому,—що б'ється в нужді,
Як та риба об лід, щоб скінчати
Десь науку і стати другим на користь,—
Він не жалував шаг той віддати.

Отакий був Куліш—чоловік,
Через тее він батьком прозався,
Що за всіх він достоїн того,—
Як за рідних дітей побивався.

Пом'янім же його,—його день
Незабутній для нас і великий.
Вічна пам'ять твоя дорога серед нас,
Любий батьку, во віки і віки!

І. Селюк.

Далі всі гості, за приводом д—ія Дублянського, подали Ганні Барвінок адрес, з виразом жалю з powodu втрати її незабутньої дружини і з бажанням високошановній письменниці многих літ і дальшої праці на ниві, улюбленій її славетною дружиною.

В адресі стояло:

Дорога наша паніматко, Олександро Михайловно!

Зібравшись для вшановання пам'яті Пантелеймона Олександровича Куліша, нашого українського діяча, до його могили в х. Мотронівці, сього 27-го Липня, рівночасно вітаємо і Вас від усіх прихильників небіжчика П. О. Куліша, виказуючи щире сердечне соболізнування по ранній утраті Вашої дружини, громадського робітника; бажаємо Вам, як своїй рідній матері, найкращого життя в світі і многих літ. 32 підписи.

Після адреса, Ганна Барвінок, дякуючи всім за щире спочуття, почала роздавати книжки Куліша і його портрети.

На сьому скінчилось урочисте поминання. Потім усі подались в с. Оленівку, (це село в двох верстах від Мотронівки). Згодом прибула туди й Г. Барвінок; своєю присутністю вона підтримала дух артистів, що грали дуже добре.

П'єсу ставили в залі народньої школи.

І. Борзенський.

XIV-ий археологічний з'їзд, в Чернигові.

В однім з більших культурних осередків на Україні, в Чернигові, відбувався від 1-го до 12-го серпня археологічний з'їзд. Такі з'їзди і взагалі мають велике значіння, а в нас на Україні тим більше, бо в нас просвітня праця місцевих діячів має мало можливости виявлятися в звичайний час. Тим то особливо ті археологічні з'їзди, що відбувались на Україні,—в Києві, в Катеринославі, в Харкові,—привертали до себе і значне число місцевих співробітників, і велику увагу місцевого громадянства.

Безперечно, так би було й з археологічним з'їздом в Чернигові, коли-б не трапилися особливі обставини,—не залежні від доброї волі українців.

В чернигівському з'їзді українські учені участі не брали. Українські просвітні встановища, такі як „Просвіта“, і обидва українські наукові товариства—поставили своїх депутатів на сей з'їзд не посилають. Звичайна річ, що й багато інших українських учених теж на з'їзд не подались.

Причиною сього було особливе поведіння московського з'їздового уряду і те становище, якого можна було сподіватись на з'їзді для українців і українського слова.

Археологічні з'їзди влаштовує „Московское Археологическое Общество“, а орударкою в йому єсть графиня Уварова, яко предсідателька того „Общества“,—від неї-ж багато залежить і вся справа влаштування археологічних з'їздів.

На попередньому з'їзді, що відбувся на Україні (в Катеринославі, в 1905-му р), наші учені з України й з Галичини збиралися читати свої праці по українськи; але московський „Предварительний Комітет“ з'їзду став тому на перешкоді: на катеринославський з'їзд *зовсім не було запрошено*, українських учених з Галичини,—власне для того, щоб ніякої „українщини“, (мовляв, „политики“) на з'їзді не було.

Після сього виникло питання, чи буде запрошено наших учених на з'їзд чернигівський. Московський комітет з'їзду—галичанам запросили по-послав, але дуже не чемним способом, бо запросили, послані львівському Науковому Товариству імені Шевченка, кінчалися повідомленням, щоб галичане, ідучи на з'їзд, мовляв, шанувались, бо „Комітет не дозволить примішувати къ ученымъ занятіямъ Съезда какую-бы то ни было политику“. При тих же запросинах комітет додав досить образливі слова ще й про Київське Наукове Товариство: написав, що Комітет попередю збере відомості, чи се Товариство „правоспособно“ для того, щоб бути кликаним на з'їзд. Про українську мову „докладів“, сподіваних на чернигівському з'їзді, нічого певного не було звісно: може, галичанам і булоб „дозволено“ читати по українськи, (бо, мовляв, по москов-

ському „имъ говорить трудно“), але ж чи Комітет признав би учених з України „правоспособними“ проказувати свої учені розправи по українському—було не відомо. Се мало цілком залежати від волі й охоти московської Предсідательки, грахвині Уварової, та Комітету.

Дуже пізно, лише в початку літа сього року, і „Київське Наукове Товариство“ таки одержало записки від московського Комітету; хоч вликанно було в досить чудній формі: записки було адресовано в Київ, „Українському обществу“,—отже невідомо навіть, якому саме.

Коли про все це довідалися члени Київського Наукового Товариства, на своїх загальних зборах у Маю, то на тих же зборах постановили, що Товариство повинно від записки відмовитись і на з'їзд у Чернігів нікого від себе не посилає. Що ж до окремих членів київського Наукового товариства, то збори не заборонили їм брати участь в з'їзді, лишаючи се до їх власної волі й охоти...

Відмовилось від участі в чернігівському з'їзді й Львівське „Наукове Товариство імени Шевченка“. Ухилилися від з'їзду й Просвіта. Коли часописі про все те повідомили, то й ще багато українців, що мали думку взяти участь в чернігівському з'їзді, свій намір залишили, на з'їзд не поїхали зовсім.—Однак де-хто був. Були місцеві люде, чернігівці, прислала заступників за себе, д. Шелухіна та Луденка, й одна Просвіта, одеська; були й де-які члени Київського Наукового Товариства,—проф. Перетц, Павлуцький, Каманін,—але не від сього товариства, а від університету.

На приймання участі в з'їзді, звичайно, могли бути різні погляди. Природніше всього було нашим людям вже додержатись постанови більшости своїх наукових, та просвітних товариств—і не брати участі в з'їзді; але де-хто розважив і так, що все-ж таки „слід зайняти якесь то становище на з'їзді, коли він відбувається на Україні, слід сказати там якесь українське слово“. Міг бути й такий погляд.

Але-ж участь у з'їзді де-кого з членів власне Київського Наук. Товариства—може дивувати. Нехай одесьці були і читали відчити на з'їзді; так їх же Товариство, Одеська Просвіта, й не постановляла залишати чернігівський з'їзд,—вона уважала потрібним, щоб українці там обізнались. Але кого, кажемо, дивно було бачити на з'їзді, то се членів Київського Наук. Товариства, між ними найпаче пр. Перетца: його товариство *постановляло—участі в з'їзді не приймати*; в тім товаристві проф. Перетц єсть одним з стовпів (він член учредитель і один з редакторів „Трудів“ Київського наук. товариства); та й взагалі пр. Перетц поблискує на українському просвітно-громадському виднокрузі. Отже сьому добродієві не слід було ламати своїм прилученням до черн. з'їзду постанову свого Товариства. Нехай він мав виступати в Чернігові не від Київськ. наук. Товариства, а від університету,—все одно; не слід було

брати такого доручення. Звичайно, прислів'я каже: „ласкаве телятко дві матки ссе“, але в данім разі одна з маток має право вважати себе ображеною, коли її постанову знехтувано за для иншої матки.

Однак доля судила так, що хоть д. Перетц і вибрався в Чернігів, повізши туди й свій „доклад“, але з ним трапилась приваженція: коли вже в Чернігові д. Перетц став у гостинниці, (він займав там номер спільно з одним великим ворогом українства, проф. Соболевським), то в обох професорів покрадено з помера їх манатки, а між иншим—і „доклад“ проф. Перетца. Отже справу рішив—злодій... Увесь „учений апарат“, (либонь, з «датами» та цитатами), було вкрадено, а без такого „апарата“ професорам виступати на учених з'їздах не личить. Так реферат і не було читано.—В данім разі не можемо навіть сказати: „жалю о твоємъ я горю“...

Який же все таки вийшов з'їзд?—Розрізнений і... доволі мизерний.

З відчитів відзначилися тільки праці київських учених. Цікавий був відчит проф. Павлуцького про будову українських церков, та відчит проф. Линиченка, (з поводу розкопок у старому Києві), про культуру київського княжеського часу,—про тодішні храми, малювання, мистецьку майстерню і таке инше,—як про це можна міркувать по тому, що знайдено при розкопці біла Десятинної церкви.

Виступали на з'їзді й українці, таки й з українською мовою в своїх відчитях. Читав д. Шелухін, по українськи, про назву „Україна“ цікавий літературно-історичний дослід, що доказував давність цієї назви і права її в літературі й життю. Гарний був і другий його відчит—про українське тужіння над помершими, близької й дальшої родини. Д. Шелухін вказував на те, що в нас нема „плакальщиків“, по найманню, що в українському тужінню більше чужості й поетичности, ніж в „причитаніях“ великоруських. Д—р. Луценко подав коштовний відчит про народну медицину в світлі сучасної науки. На відчитих учених московських—спинялись не будем. Вони не блищали а ні ученістю, а ні цікавістю. Взагалі з'їзд ішов так мляво і де-далі ставав таким убогим на відчити, що його було навіть закінчено на три дні раніш... Сього, здається, ще й не бувало!

З того видно, як пошкодило ученому з'їздові те дивне поведіння московського археологічного уряду, що відбило від з'їзду українських учених, місцевих і галицьких. Може з сього погляду чернігівський з'їзд когось чомусь навчить!

Що до прав української мови на археологічних з'їздах, уряджуваних грахвиною Уваровою, то ту «науку» вже й тепер можна було бачити: *тепер* грахвиня вже волила признати українську мову «правоспособною» до уживання на учених з'їздах,—бо побачила пані предсідателька, що як і в Чернігові одхилить читання українських праць, то з'їзд буде зовсім порожній. Побачено, що й взагалі дратувать українців—не користь, а шкода для з'їздів.

Ту-ж саму „науку“ нехай би побачали й українці: пови вони намагалися, щоб московське товариство „прийняло“ їх з українською працею й мовою,—їх не запрошували й не „допускали“; а коли українські товариства й учені виявили більше самостійности й самоповаги, московські діячі науки вже їх „допустили“, разом з „мовою“, не наче-б навіть запобігали. „Науку“ сю можна-б, здається, легко зрозуміть.

Коли київське Наук. Товариство постановляло не приймати участі в остатньому археол. з'їзді, під орудою московського Комітету, то скілька членів Товариства висловили сподіванку, що се товариство зможе врятувати свій український археологічний з'їзд. Є надія, що той з'їзд не порожнював би ні людьми, ні ученими працями.

Коли саме такий з'їзд влаштується—ще не відомо, а дбати про його—треба.

Віщій Олег.

Після бурі.

II.

Сьогодні вітер не дмухне,

Заснуло море тихо,

Заснули хвилі на піску,

Заснуло з ними й лихо.

А вчора грізне щось було:

Укрили небо хмари

І грім сердитий гуркотів,

Мов божий голос кари.

Скажений вітер підіймав

Високі, чорні хвилі

І з ним змагалися човни

І гинули, безсилі.

Багато смілих рибаків

Не повернулось з моря...

Було багато гірких сліз

І голосіння, й горя...

Сьогодні вітер не дмухне,

І море спочиває,

І сонця промінь золотий

Веселочкою грає.

Але промінням золотим

І тишою святою—

Не обсушить горячих сліз

І не вернуть спокою!

Тагапур, 1907 р.

Павло (Урожський).

По закону.

(Комедія на дві дії).

(Кінець).

ДІЯ II.

Кабінет Василя Петровича на службі. Стіл, шкахва, крісла. На столі телефон. Праворуч столу, біля стіни, софа; ліворуч, на столику, жбаник з водою.

Ява I.

Юлія Максимовна сидить на чоловічому місці. Увійде Зубков.

Юлія Макс. (Жартливо) Що се вас, добродію секретарю, не добличешся? Що се за порядок?

Зубков. (Цілує їй руку) Чи годиться ж отак робити? Навіщо ви сюди приїхали? Чи може вам потрібно бачити Василя Петровича?

Юл. Макс. Навіщо він мені? Сідайте тут. (Зубков сідає край стола) Я знала, що Василь Петрович поїде сьогодні до департаменту, і приїхала, щоб тим часом побачитися з вами.

Зубков. Але ж се ви необачно чините!... Тут на службі і так уже незнатъ що базівають...

Юл. Макс. Байдуже!... Та до того ж я прийшла з того ходу—і піхто, опріч Миколая, мене не бачив. А ну лишень, добродію, гляньте мені у вічі. І не сором вам?... Скільки днів ви у нас не були?

Зубков. Не було часу, Юліє Максимовно...

Юл. Макс. „Не було часу“!... (входить на бік) Не любиш ти мене і більше нічого! Так і привнявся б уже, і сказав би по щирості. Навіщо ж прикидатись та лукавити?

Зубков. (Наближається і бере її за руку) Що з тобою, Юлю? З чого се тобі спало на думку?..

Юл. Макс. (Випрочує руку і сідає на софі) Не йму вже тобі віри... Не любиш... не любиш! Навіщо ж було залицятись до мене, навіщо було робити мене нещасною! (Притуляє до очей хустку).

Зубков. (Сідає поруч) Юлю... Бога ради!... Чи місце ж тут?..

Юл. Макс. Невдячний!... я для тебе забула все, зрадила чоловіка, стеряла спокій, а ти хочеш мене покинути!

Зубков. Та з чого ти це взяла, Юлю? Божуся!.. вірь мені, що кохаю тебе, як і перше. Тільки, Бога ради, їдь до дому!.. я прибуду до тебе у вечері.. (Обнімає її).

Юл. Макс. Не хочу—у вечері. Василь Петрович буде вдома. Коли любиш мене,—їдьмо зараз...

Зубков. Юлю... а служба? Василь Петрович раптом повернеться, а мене не буде. Пильні ж справи є!

Юл. Макс. Дурняці все!.. Зараз, зараз їдьмо, любий мій! (Обнімає його й починає цілувати).

Зубков. *(Випручуючись)* Юлю!.. Та скуди-ж можуть увійти.. Бога ради! Я завтра приїду, тільки їдь до дому!

Юл. Макс. Знаю я тебе „завтра“..

Зубков. Божуся! Як тільки Василь Петрович приїде сюди, скажу ніби мені треба до казначейства, а сам приїду до тебе на сніданок.

Юл. Макс. Правду говориш?

Зубков. Вірне слово!

Юл. Макс. *(Обнімаючи його за ший)* Щастя ти мое!

Ява 2.

Ті ж і Бузюк.

(Бузюк з'являється у дверях. Юлія Максимовна і Зубков схоплюються і відбігають від софи. Скільки хвилин мовчанка.)

Бузюк. Вибачайте, що я вам перешкодив..

Зубков. Як ви насміли увійти?!

Бузюк. Я почув, що до нас завітали їх превосходительство, і схотів познайомитись. *(До Юлії Максимовни)* Я чиновник Бузюк, підвладний вашому мужові. Ви не бійтеся: я мовчатиму про те, що бачив, мов риба, як що тільки ви мені допоможете.

Юлія Макс. Що ж ви від мене хочете?

Бузюк. Ви, яко дружина нашого начальника, повинні мати на нього вплив, і через те я хочу звернути вашу увагу на те, чого ви, певно, не помічаєте. Я читав по газетах, що ви працюєте по добродійних громадах. А чи знаєте ж ви, що найгірше старцюємо—ми, дрібні чиновники. Чи знаєте ви, що нам платять жалування у-трьох менше, ніж заробляють слюсарі, ковалі і навіть прості поденщики; потреби ж нашого побуту зовсім інші, ніж у робітників. Робітникам не треба щодня ходити в глажених сорочках, жінки у них—хатні робітниці, а нашим щасливим, кволим жінкам треба помочі, хоч до чорної та важкої роботи, бо беремо ми їх за себе з того самого поля громадянства, що й ви самі з його, добродійко, вийшли. От ви й помірруйте, де більша скрута.

Юлія Макс. Що ж я можу зробити?

Бузюк. На перший раз хоч не багато. Між чиновниками пішла чутка, ніби перед святками нам не дадуть нагород, чи як то кажуть „на гуску“. Так будьте ласкаві, умовте вашого чоловіка, щоб він видав сі гроші!

Юл. Макс. Ну, гаразд, я з ним перебалакаю.. Святками, справді, гроші всім потрібні. *(До Зубкова)* Я мабуть не дїждуся Василя Петровича, а мені треба поспішати. До побачення. *(Виходе)*.

Ява 3.

Бузюк і Зубков, а далі Миколай.

Зубков. Як ви насміли?!.. Та я вас задавлю своїми руками! Подавайте зараз у одставку!

Бузюк. Ні, того не буде. Я справді прагну того, щоб вирватися з вашого болота, але зроблю се тільки по своїй волі, а не по приказу. Як що ви маєте мій вчинок за злочинство, то віддавайте мене під суд. *(Виходе)*.

Зубков. *(У слід)* Гадюка!.. *(Схвилюваний ходить. Далі надавлює дзвоника. Увійходить Миколай)*. Ти як на смів пустити сюди Бузюка, коли знав, що не можна? Га?

Миколай. Я їх не пускав.. Вони сами ввійшли..

Зубков. Сьогодні ж здати казенну одержу і геть звідці!

Миколай. Помилуйте!.. Я навіть двері держав, так Бузюк мов сваженока на мене наскочив і двері силоміць відчинив.

Зубков. Так ти мусив стукати у двері, щоб я чув! Геть з очей, недотепа!

Миколай. Слухаю.. *(Вийшов, але раптом знову відчиняє двері)* Генерал! *(Зубков виходе і сцена скільки хвилин порожня)*.

Ява 4.

Василь Петрович і Зубков з паперами в руках.

Вас. Петр. Ху, мука яка!.. З того часу, як з'явилася оця державна дума, бодай вона счезла, наша служба звелася прямо на каторгу! *(Обтирає ніт)*. У якогось там, прости Господи, брехунця засвербить язик і зараз ті „запитання“ міністрів, а той піднімас на ноги всі департаменти! *(Сідає до столу)* Не хотілося б, а доведеться, мабуть, подаватись до одставки. Ну що там у вас?

Зубков. Ціркулярне письмо ось, з департаменту, про те, щоб не приймати до служби жіноцтва більше тридцяти відсотків від загального числа служащих.

Вас. Петр. *(Читаючи)* Ну й гаразд! Господь з ним, з тим жіноцтвом,—самий клопіт від нього! Не встигнеш яку взяти до служби, а вже вона просить про одшук, та ще й про підмогу, бо заміж іде! Тільки встиг повернутись після шлюбу, а вже незабаром їй ніяково ходити до служби; а там далі як підуть діти, то немає кінця й краю хворобам!

Зубков. Та й у роботі з ними важко.

Вас. Петр. Звичайно! Погримай тільки на неї, то зараз у сльози, а як яка то ще й зомліє! Сей ціркуляр охоче виконаємо. *(Робить на папері олівцем напис і кладе на бік)* Буде з нас і тих, що вже тепер служать.

Зубков. *(Доручаючи листа)* Сього листа я не розпечатував, бо він неначе приватний.

Вас. Петр. *(Розпечатує й читає)* Що се? Та ціркуляра про жіноцтво, здається ж, Іван Іванович переслав?

Зубков. Він самий.

Вас. Петр. Ха! А у приватному листі він самий пише мені ось що: „будь ласка, візьміть на службу панну Глазкову, що слідом по сьому пришло до Вас. Вона була боною біля дітей у Хоми Хомича і він висловив бажання, щоб їй дати посаду. Вона стара й не замужня“.—От!.. Як вам подобається? Та ж сама рука, що подає циркуляра про заборону приймати жіноцтво, одночасно просить прийняти якусь бону, та до того ще стару дівку! От становище нашого брата, начальника! Викручуйся як сам знаєш. Що ж його робити?

Зубков. А тут, у прийомній, ще дві просительки сидять.

Вас. Петр. Ще дві? Скажіть їм, що немає вакансій, та й край!

Зубков. Говорив.. але хочуть вас бачити.. До того ж одна з них має листа від Сави Савича.

Вас. Петр. От халепа!.. Це певне ж він і просе прийняти її до служби. От становище! (*Утирає ніт з чола*). Не надумаш, як тут і вивернутись!.. Що-ж, і ся мабуть яка небуть колишня бона, або економка? теж яка небудь руїна?..

Зубков. Е ні.. ся з себе дуже показна й гарна.

Вас. Петр. Показна, говорите?.. Гм! Ну нема чого робити: посилайте вже їх обох сюди, по черзі. (*Зубков виходе, а незабаром з'являється Глинська*).

Ява 5.

Вас. Петр. і Глинська.

Вас. Петр. (*Підводиться, але прошенія, що подає йому Глинська, не приймає*). Ви шукаєте посади, але вибачайте, у мене жіноцтва вже над-міру багато.

Глинська. Бога ради, добродію, прийміть мене,—я в дуже тяжкому становищу!

Вас. Петр. Ми не можемо давати посади всім, у кого тяжке становище.. На всіх—посад не вистачить..

Глинська. Але я буду щиро працювати.. я маю вищу освіту.

Вас. Петр. Се добре, але я нічого не можу вдіяти,—вакансій немає.. До того ж у нас тепер є циркуляр, щоб поверх вакансій не приймати.

Глинська. (*З одчаєм*) Боже мій!.. Несчастні мої сестри й брат! Ім не доведеться добути освіти!

Вас. Петр. Не можу.. нічого не можу. Вірте, що я б радий вам допомогти, як би змога.

Глинська. Так може будуть вакансії?.. Не відмовте хоч тоді мене взяти!

Вас. Петр. Може, що й будуть.. Звичайно, се можливо! Давайте ваше прошеніє.. От я напи-

шу на льому, щоб мати його на увазі, коли дуть вакансії. (*Приймає прошеніє, сідає і пише Глинська*). (*Радіючи*) Спасибі!.. спасибі Я така вам вдячна!

Вас. Петр. До побачення.. (*Глинська виходе, а через хвилину увіє Барвинська*).

Ява 6.

Василь Петрович і Барвинська.

Барвинська. Просю пробачити, що т буду..

Вас. Петр. (*Йдучи на зустріч*) Дуже дий!.. (*дає руку*) Просю сідати.

Барвинська. (*Сідаючи біля столу*) Савич, мій добрий приятель, доручив мені не дати вам осьього листа.

Вас. Петр. Спасибі йому, що не забу мене.. (*Розгортає й читає*).

Барвинська. Я теж дуже вдячна й за те, що він порадив мені взяти службу. Сум знаєте, вдома самій, без ніякого діла..

Вас. Петр. Так ви хочете у нас служити Барвинська. Хочу поспробувати.. Може так буду сумувати.. Колиб ви тільки знали, як сумно жити, zostавшись у мої роки удовою!

Вас. Петр. Як? Невже ви удова? Я пів би в заклад на тисячу, що ви ще дівчина!

Барвинська (*Соромливо й манірно*) Ні вже була повінчана.. Тільки мій чоловік був д старий і немічний, як брав шлюб, і хутко пом

Вас. Петр. Скажіть, яке щастя! чи то па нещастя..

Барвинська. А вжеж нещастя!.. Таке не горе.. Тепер я бідна сирітка, одинока! М немає кому пожалувати..

Вас. Петр. О, ви, з вашою вродою, не баритеся знайти собі дружину..

Барвинська. Й? Ніколи!

Вас. Петр. Чому ж то?

Барвинська. Бо упевнилася, що тіл вільне кохання дає щастя, а не шлюб..

Вас. Петр. Свята правда!.. Я саме погляди маю на кохання.. Треба б сказати— бо деж у мої літа ще мріяти про кохання!..

Барвинська. Хто б то повірив, що правду говорите!.. (*Свариться на нього пальн*) Знаємо ми вас, мушви! Ви далеко молодчі і з бе показніші за Саву Савича, але й він..

Вас. Петр. (*Весело*) Спасибі за ласк Звичайно, коли на мушвиу глане прихильно т чарівниця як ви, то нехай би був він старіший Харона, то й то помолодшав би!

Барвинська. Так я можу мати надію

Вас. Петр. Ще б то!.. тут не може бут питання. Я дуже радий мати вас біля себе.

Барвинська. Ну, то не буду відбір

в вас часу, що такий потрібний за для державних справ... Коли ж мені приходити до служби? Вибачте мені, я дуже рано не можу ходити, бо прокидаюся хіба що в одинадцятій годині, та й то надсилу...

Вас. Петр. Коли саме забажаєте, тоді й приходьте... Про се не турбуйтеся. Жалювання вам піде від сього дня. Тільки пам'ятайте, що коли я довго не буду вас бачити, то буду нудьгувати.

Барвинська. До побачення! (подає руку).

Вас. Петр. (Цілує їй руку скільки разів). До побачіння, до побачіння!.. Дуже радий, що з вами познайомивсь! (Барвинська від дверей ще раз привітно киває головою й виходе, а Василь Петрович під-хвилини стоїть, далі ж, цмокнувши губами й хитнувши головою, сідає до столу.)

Ява 7.

Василь Петр. і Водська.

Водська. (Хутко підходячи до Василя Петровича) Ви про що се так довго говорили тут з сією джиджурихою?

Вас. Петр. Ах, се ви, моя люба!.. Навіть налякали... Дайте рученьку...

Водська. Гетьте з своїм паскудним залицанням! (Сідає край столу) Чому ви не вирядили її, як першу просительку... га? Розглядали її підмальовані брови?

Вас. Петр. Що вам сталося, Марусю? Вас прямо не пізнати!—З сією не тактово було б так поводитись, як з першою... у неї був лист від дуже впливової особи.

Водська. Впливової особи?... Яке мені до того діло! І хіба як вона принесла від когось там листа, то її не можна було так само вирядити, сказавши що у вас немає вакансій?

Вас. Петр. Її неможливо не взяти. Се було не тактово, навіть нерозумно... Се пошкодило б мені.

Водська. Не тактово, не тактово!.. Наплювати я хочу на вашу тактовість! Я не хочу, щоб ся крутихвістка у нас служила, от і все!

Вас. Петр. Але ж се не можливо!..

Водська. То ви її берете?

Вас. Петр. І не хотів би, та мусю взяти...

Водська. То ви після сього—з влюччя батіг! от що! Ах, я божевільна, безглузда!.. Кому ж я віддала своє кохання? Старому, млявому шкарбунові!.. І за ради чого?!.. Ну, тає знайте ж, добродію, що номіж вас—усьому край!

Вас. Петр. Марусю!

Водська. Край, край!.. І слухати не хочу! (Затуляє від руками).

Вас. Петр. Ху, Боже мій!.. От халепа! (Встає і бере Водську за руку) Ну, заспокойся,

моя люба... Оповідай ладом, у чому тут річ... Через що ти не хочеш, щоб вона в нас служила?

Водська. Бо я враз розгляділа, що вона за штука і чого до нас набивається. Вона хоче заступити мене...

Вас. Петр. Ов що?! Люба моя, ти мене ревнуєш?.. (Цілує їй руку і хоче цілувати в уста).

Водська. Гетьте, гетьте!.. Коли ви берете її, то гетьте від мене!

Вас. Петр. Та заспокойся, дурненька! Вона приятелька тієї самої особи, що її прислала і що я не можу одмовити,—вона близька приятелька Сави Савича.

Водська. Справді?

Вас. Петр. Вірне слово... Ха, ха, ха! Я й сам про се давненько чув, у листі ж він теж мені про се натякає. Ну й ревнива ж ти!

Водська. Зовсім не ревнива. Мені було тільки образливо... Та стривайте! Що з того, що вона приятелька Сави Савича? Хіба я не знаю, який ви бабій? Ви й на те не уважите!

Вас. Петр. Фу, Марусю, як не сором так про мене думати!.. Та коли не ймеш мені віри, так хоч повірь тому, що я не схочу сваритися з Савою Савичем...

Водська. Хіба що так...

Вас. Петр. А головне—вірь, що я тільки одну тебе кохаю, та ще й як кохаю! (Обнімає її).

Водська. Любий мій! Прости, татусю, що я на тебе нагримала! (Цілує його).

Вас. Петр. Хе, хе, хе! Дурненька моя! Сказано, молоде та зелене... Бог зна що собі уявила!..

Водська. Ні, стривай! Ще забула вилаяти... А де та підмога, що ти обіцяв, як був у мене?

Вас. Петр. Ах, ти Боже мій! Пробач, моя люба,—заклопотався.. Все оці „запитання“ з департаменту!.. Сьогодні ж звелю написати ассігновку.

Водська. Ну, гляди... а за те, що забув, мусин ассігновку побільшити.

Вас. Петр. Ну, ну... Нехай уже буде по твоєму!

Водська. Ну, прощай, татусю! Приїзди! (Шодає рукою поцілунок і виходе).

Ява 8.

Вас. Петр. потім Зубков.

Вас. Петр. (Сідаючи до столу) Ху!.. (Дивиться на годинника і надає дзвоника. З'являється Зубков) Скільки з сими бабами прогаяв часу! Ну, що там у вас ще є?

Зубков. (Подаючи папери) От рапорт канцеляриста Петренка. Хочє одружитись і просє підмоги...

Вас. Петр. Зараз і підмоги! Ласі на казенні гроші! Скільки служить?

Зубков. Пів-року..

Вас. Петр. Га! Се чорт зна що! Не вспів дістати посаду... *(Надає дзвоника. З'являється Миколай)* Петренка до мене!

Миколай. Слухаю, ваше превосходительство! *(Зникає)*.

Вас. Петр. З ким же він хоче одружитись?

Зубков. Та з напою ж таки служащою, з Ляльковою.

Вас. Петр. Ще краще! Починай, значить, давати підмогу ще й Ляльковій на хворіння!

Ява 9.

Вас. Петрович, Зубков і Петренко.

Вас. Петр. *(Встав і закладає руки за спину)*. Женитись, добродію, хочете?

Петренко. Женитись, ваше превосходительство!

Вас. Петр. Чув, чув, що женитись! А побалакали ж ви, добродію, про те, чим содержувати сім'ю? Чи може будете плодить старців, а казна щоб про них пеклувалася?..

Петренко. Я ж служу, ваше превосходительство, і моя наречена служить..

Вас. Петр. Багато заслуговуєте, нема чого вазати!.. вистачить на все!.. Та ви щож думаєте, як казна—так то дійна корова? Ні, то народні гроші, добродію мій, народні! Біля них треба обережно.. А то сьогодні дай вам підмогу на шлюб, через дев'ять місяців на хрестини, після того на хворіння дружини, ще далі на похорон дитини..

Петренко. *(Схвилюваний)* Щож се... ваше превосхо... превосход... що се ви пророкуєте мені?.. Не треба підмоги, не треба!.. Не прося! *(Виходе)*.

Ява 10.

Вас. Петр. та Зубков.

Вас. Петр. Не сподобалося, що правду сказав!.. Гонористий! *(Сідає)*. Ну, а все ж таки доведеться їм дозволити.

Зубков. На мою думку, то й підмогу велику треба б дати.

Вас. Петр. З якої речі? Збираються плодить дітей, то нехай самі й гроші на те добувають.

Зубков. Та я цілком згоден з поглядом вашого превосходительства, але я чув, що ви маєте видати підмогу Марії Ивановні.

Вас. Петр. То зовсім инша річ. Колиб і вона йшла заміж, я б їй не дав навіть копійки.

Зубков. Ні, я, бачите, через те кажу—треба дати їй сій, щоб не плескали служащі явками про те, що Марії Ивановні ви даєте підмогу, а Ляльковій ні.

Вас. Петр. А, се ви правду кажете! випишіть у підмогу Ляльковій на шлюб п'ятнадцять рублів.

Зубков. А Марії Ивановні?

Вас. Петр. Тій можна... ну... вісімдесят-п'ять рублів. Трохи буде не рівно, але се зрозуміло: у Марії Пвановни зовсім инші потреби.

Зубков. Слухаю; так і зроблю *(Іде до дверей)*.

Вас. Петр. Стривайте! А як же ми зробимо з боною Хоми Хомича та з приятелькою Сави Савича?

Зубков. Йй богу, не знаю! вакансій немає.. до того ж іще циркуляр.

Вас. Петр. Фу, Господи! Та ви що ж? Невже думаєте, що можна не прийняти? Се зовсім не можлива річ. Хома Хомич і Сава Савич, ви самі знаєте, які тепер сильні люди! Одмову мою вони мали б собі за образу і мені на службі увірвалось би. Вони пустили-б про мене чутку, що я нетактовий і не здатний кермувати на своїй посаді. Се треба розуміть.

Зубков. Вам, Ваше превосходительство, видніше. Як вам буде до вшодоби.

Вас. Петр. Ну, а на вашу-ж думку як?

Зубков. На мою думку, прийняти тепер, після сього циркуляру, було б наче не по закону.

Вас. Петр. Ви знову тієї-ж! От, халепа з вами! Зрозуміте ж, що прийняти неодмінно треба і прийняти обох! у вас же я питаю поради тільки про те, як се зробити, щоб було по закону, неважачи на циркуляр. Звичайно, законність—перше всього. Законність—се мое гасло! А коли ви сього не можете надумати, то який же ви після того й секретарь!

Зубков. Ну, коли ви неодмінно вже хочете їх прийняти, то можна одну взяти замість Лялькової.

Вас. Петр. Як? А Лялькову ж куди?

Зубков. Лялькова йде заміж за нашого ж таки чиновника, а на мою думку чоловікам служити разом з жінками не годиться.

Вас. Петр. Вірно. Погляд ваш певний,—я цілком до нього прилучаюся. Треба її поклівати. *(Надає дзвоника. З'являється Миколай)*. Лялькову до мене!

Миколай. Слухаю, ваше превосходительство! *(Виходе)*.

Вас. Петр. Напишіть приказа, що Лялькова увільняється з служби через те, що виходе заміж за нашого чиновника. Се буде цілком законно, бо справді, яка ж тут може бути дисципліна, коли чоловіки будуть начальниками своїх жінок, або навпаки!

Ява 11.

Ті ж і Лялькова.

Лялькова. *(Несміливо)* Ви мене потребували?

Вас. Петр. *(подає руку)* Ось що, шановна добродійко! Ви берете шлюб з Петренком. Се діло

добре. Я проти цього нічого не маю. Звичайно, з чого ви будете жити, про те вже сами мусите пеклуватись... а тільки вам доведеться залишити службу мене.

Лялькова. *(Жахливо)*. Як, залишити?

Вас. Петр. Так, податись у одставку, та й годі.

Лялькова. Як? через що? Хіба я вчинила яке небудь злочинство?

Вас. Петр. Ні, не те. А тільки у мене такий звичай, що жінки не можуть служити разом з чоловіками.

Лялькова. Та чому ж так? Господи, що ви говорите! та у мене ж мати... та мені ж тоді неможна й заміж піти... Пожальйте, ваше превосходительство, не губіть!

Вас. Петр. Та боронь мене Боже вас губити! Ідіть собі заміж, а тільки служити вже тоді неможна.

Лялькова. Ах, Боже!

Вас. Петр. Ви ж поміркуйте самі: яка то сім'я, коли весь день хазяйки немає дома? Служба перешкодила б вам лагідно жити з чоловіком; я-ж, яво начальник, повинен пеклуватись не тільки про поспіх служби, а ще й про лагідне й пристойне життя своїх служащих. Та чого ви так засмутилися? Ну, я вам видам підмогу. Я дам вам ціле місячне ваше жалування: тридцять рублів. *(Лялькова повертається і, хитаючись, виходе.)*

Ява 12.

Вас. Петр. і Зубков.

Вас. Петр. Чого вона? Сказати б, вона брала тут тисячі,—а то якихсь тридцять рублів! Ну, то так і зробимо. Барвинську візьмемо замість Лялькової. Ну, а ту-ж, бонув?

Зубков. Один тільки спосіб є: прийняти її так, щоб було по закону.

Вас. Петр. А саме?

Зубков. Заднім чином, ваше превосходительство.

Вас. Петр. Ха, ха, ха! Метець ви, Петро Івановичу! далєбі, метець!

Зубков. Ну, а щож?

Вас. Петр. Чудово! Недурно я вас завжди вихваляю. Так і зробимо: щоб все було по закону, то приймемо бонув заднім чином. Напишіть приказ.

Зубков. Слухаю.

Вас. Петр. *(Лидводючись)* Ху, слава Богу, що скінчили з сими справами.

Зубков. А ось ще, ваше превосходительство, я зібрав від усіх відділів матеріали до реформування нашого відомства.

Вас. Петр. Ну, з сим ще поспіємо.

Зубков. Вчора вже минув строк.

Вас. Петр. Байду же! Ви думаете, департамент справді турбується про сю справу? Написав тільки на те, щоб можна було сказати, що він розпочав справу з реформами; на справжки-ж і він тієї ж думки, як і я, що з сих заходів нічого не буде. Сховайте поки що все, що збрали, ось у цю шкахву... на ту полицю. Поспіємо ще з реформами!

Зубков. *(Одімкнувши шахву)* Ваше превосходительство! з цієї ж полиці ви давно нічого вже не знімаєте. Загинуть тут сі матеріали.

Вас. Петр. Як будуть потрібні, то знайдемо. Нема чого халатись.

(Чути дзвоник телефону. Зубков, сховавши папери, виходе.)

Ява 13.

Василь Петрович сам.

Вас. Петр. *(Сідає до столу і говорить у телефон)* Хто говорить? А,—ти, Юлю? Вернувся, давно вернувся. Ні, ще рано до дому. Спасибі, нічого, ще не втомився. Що, гуску? Яву гуску? Не розумію, Служащі, говорит, гуси? А!—прохали „на гуску“. Як? Тебе прохали? Та як вони насміли? Я їм дам такої гуски, що иншим разом не схочуть. Як? Дати? Ти просиш? Не можу... не можу сього. Нам наказано досягти найбільшої економії і всю остачу грошей повернути в казну. Ну, то може на твою думку й дурниці, але на мою так після такого наказу було нетактово видавати „на гуси“. Віддавши ж гроші до казни, я можу дістати увагу й ласку начальства. Бідні, кажеш? З чого се ти вигадала таке? Ну, сказав—не можу, то й не можу. Що? Не втручайся, будь ласка, у мої справи. Не дам, от і все. *(Кладе трубку. Увіходе Петренко.)*

Ява 14.

Василь Петрович і Петренко.

Вас. Петр. *(До Петренка)* Вам чого ще?

Петренко. *(Подаючи папер)* Прошеніє про одставку.

Вас. Петр. Прошеніє... Після чого ж се? Я вас не жену; Лялькова тільки мусить залишити службу.

Петренко. Дуже вдячний вашому превосходительству. Тільки краще вже ми разом з нареченою пошуваємо такої праці, щоб при їй не довелось приймати знущання і щоб можна було бачити якусь мету.

Вас. Петр. Вільнодумство! Не хочете коритись начальству. Глядіть, щоб після не калялись.

Петренко. Що Бог дасть... То вже наше діло. До побачення. *(Кладе папер на стіл і виходе.)*

Ява 15.

Вас. Петр. та Зубков.

Зубков. (*Збентежено*) Ваше превосходительство, служащі хочуть прохати вас, щоб було видано їм, як шо-року бувало, праздникове, „на гуску“.

Вас. Петр. Як? Сами хотять прохати? (*лютий, починає бігати*). Змовились... Нехай ідуть,— я покажу їм, хто я такий! Нахабники, бунтарі, завелися тут!... Я покажу їм таку „гуску“, що вони й дітям закажуть їсти її. Нехай ідуть. Кличте всіх!—

Зубков. А на мою думку, ваше превосходительство, то треба б дати їм. Біднота все страшенна!

Вас. Петр. Що? І ви за бунтарів руку тягнете?... Кличте, важу, всіх сюди... я зараз з усіма розправляюся.

(*Зубков виходе, а Вас. Петр. ходо по кабінету*).

Ява 16.

Вас. Петр., Зубков і юрба чиновників.

Зубков одчиняє двері і пропускає чиновників. *Попереду всіх увіходе Зубюк, а позаду всіх Сердега.*

Вас. Петр. Просю... просю вас поворно... Ближче просю... ближче... на середину. (*Чиновники посуваються до середини кабінету, ховаючись один за одного.*) От-так... (*Згодом.*) Гуски, шановні добродії, схотіли?... Гуски? Змовились... Скопом... Бунтуватися? Я покажу вам гуску... Всіх геть із служби! Мені хіба дають на гуску? га? хто чув? Дають, питаю вас? Чого ж мовчите? (*Увіходе в юрбу і, взявши Сердегу за гудзик, витягає наперед*) І вам гуски завортіло? і вам?

Сердега. (*Тримтючи*) Ва... ваше пре... ваше...

Вас. Петр. Що „ваше“, „ваше“... Гуски, питаю, завортіло?

Сердега. Ваше превос... Не вживаю! Всевишній свідком—не вживаю!...

Вас. Петр. Що «не вживаю»?... що? Гуски, питаю, хочете?

Сердега. Ваше превосходительство! Всевишній свідком—не вживаю гусятини!... Одного разу тільки невеличкий шматочок проковтнув і то ледве не вмер від корчів... Господи Боже!... три карбованці вона коштувала!... Чи годиться з нашими нікчемними утробами таку делікатну птицю вживати?... Господи Боже мій! Владичице свята! Я ж всіх умовляв, щоб залишили необачні думки про гуску, бо од лукавого вони...

Вас. Петр. Не вірю... лукавите!...

Сердега. Всевишній свідком! Кажу: де ж

нам до сієї птиці, коли вона тепер така сїпешенно дорога стала..

Вас. Петр. Чого ж ви прийшли?

Сердега. Товариші, ваше превосходительство... товариші... Помилуйте... хіба б я насмів?

Вас. Петр. Хто у вас привідця?

Зубюк. (*Виступаючи*) Я!

Вас. Петр. А! Не дурно я й раніше вас за крамольника... Та ви знаєте, шо по заває за підбивання служащих до неслух'ости та бунтів? (*Всі чиновники, один по одному шиком виходять*) Га? Ви знаєте, яка вам кара?

Зубюк. Годі мене лякати, ваше превосходительство,—я не дитина! Як доведеться відповісти й відповім. Час би вам, ваше превосходительство, глянути на нас, підвладних вам, як на рабів, а не як на рабів. Час би помірковувати можуть інтелігентні люде у наші часи жити те жалування, шо було вставлено за царя Петра.

Вас. Петр. Се не від мене залежить...

Зубюк. І на тому ви й заспокоюєте сумління?

Вас. Петр. Та як ви важитесь так зо м говорити? Гетьте з очей і у двадцять чотирі дини—в одставку!

Зубюк. Не хапайтеся дуже... Я мовчав, ки ви тут звучалися з нашого нещасного, з того товариша, бо не хотів вас прилюдно сорти, але тепер дозвольте з приводу вашого зтаня, зробити запитання й вам. Ви питали відомо мені, шо буває тим, хто підбиває чиників до неслух'яности... Се я мусю знати, бо се зазначено в законі; а от, будь ласка, свашо буває по закону тим начальникам, шо плачуться з своїми коханками казенними гріш

Вас. Петр. Ах, поганець!

Зубюк. Просю не ляйтесь, бо я не Сер

Вас. Петр. (*Хаплеться за серце.*) Ідіть звідці!... (*Підходе до столика і випиває шклянку води*). Ідіть... ідіть... Я після з вами балакаю... (*Зубюк виходе, а Василь Петвич сїдає до столу і схиляється на руки*).

Зубков. Заспокойтеся, ваше превосходительство!

Вас. Петр. (*Приміченим голосом*) Пчіть, скільки у нас всієї остачі грошей до шо року, і напишеть приказ, шо вся та остача дається служащим, з приводу святка, на гуску

Зубков. А з Зубюком шо зробити?

Вас. Петр. Нічого... І Лялькова нехай стається служити... До Хоми ж Хомича та Савича я сам поїду перебалакати з приволо прохання. Мабуть, справді прийшов час до рефо

Завіса.

Ліпень 1908 року
г. Петербург.

А. Каме

ВІДПОВІДЬ.

Ти кличеш мене до бурхливого моря,
 До волі, до сонця, тепла!
 Туди, де сміються блискучії зорі,
 Де світ не окутала мла?!
 Я знаю, там сонце ясне та привітне,
 Багато там хвиль молодих,
 А нічка ясна проліта непомітно
 На крилах сріблястих своїх!..
 Стривай же, мій друже, я молодість-птицю
 В дитячій душі розбуджу,
 Я пісню чудову про весну-царицю
 Для рідного краю зложу!
 Нехай тая пісня, могутня та гнівна,
 Для темних братів прозвенить.
 Хай думку яскраву про весну-царівну,
 Розбудить у них в одну мить!..
 Я знаю, мій друже, як думка проснеться,
 Їх очі вогнем спалахнуть;
 Мов птиця крилата, душа стрепенеться,
 До сонця знайдуть вони путь!
 І поруч же з ними, тим шляхом широким,
 До волі ходімо і ми,
 Щоб з краю, окутого соном глибоким,
 До волі ми йшли не сами:
 Хай всі, кому важко, хто ходє в темноті,
 Кому яка туга на серце лягла,
 Життя хто прожив в віковичній турботі,
 Прямує до волі, до сонця, тепла!..

Леся Ясенко.

Лебедін, 1908 р.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Молитви по українськи.** Спроба з евангелієм, в українським перекладі, мусіла полегшити дітям і для інших українських перекладів святого письма.

Священник з Полтавщини, о. А. Г.—ко, переклав українською мовою 30 молитов, назвавши свою працю „Підмога до свідомої молитви“, і посилає переклад в Синод, для розгляду й дозволу до друку. Мова перекладу о.—ця А. Г.—ка зрозуміла й добра.

До молитов додано й заповіді, oprіч того передмову й „Попередні відомості, що кожному

християнинові знати, вірити й запам'ятати треба“.

◆◆ **Робітничий український журнал.** У Відні почав виходити перший український робітничий часопис, під назвою „Робітник у фабриках тютюну“. поки-що сей часопис виходитиме як додаток до польського місячного журналу „Robotnik w fabrykach tytoniu“, але віденська головна заводська спілка робітників згодилася видавати окремий український часопис для робітників і робітниць, що працюють на тютюновій фабриці в Винниках (коло Львова).

◆◆ **Нові книжки.** В Києві вийшла з друку нова п'єса С. Черкасенка „Хуртовина“, на 5 дій. Змістом для цієї п'єси взято бурхливе робітничє життя 1905 та 1906 років.

Драматичне товариство імени Котляревського у Львові випустило другим виданням комедію в одній дії Ол. Бабикевича „Пропаші“.

У Києві вийшла з друку п'єса Б. Гріченка „Миротворці“, жарт в одній дії.

◆◆ **Нова українська літературно-наукова часопись**—буде виходити в Австрійській Буковині, в Чернівцях. Редактор цієї часописі, Коковський, помістив у газеті „Руслан“ такі запитання: „Маючи намір видавати в найближчій часі ілюстровану доступну літературно-наукову часопись для народа, прошу наших письменників допомогти мені в тім ділі, посилаючи мені матеріали,—чи літературні, чи наукові, з усяких обсягів. Намір мій є видавати зшитки так, щоб вони становили кожний для себе окрему цілість,—тому прошу по можливості статей коротких“. Адреса така: Чернівці, ул. Петровича, Ф. Коковському.

◆◆ **Мистець Ів. Северин.** Краківсько Академія мистецтва випустила не одного з учеників-українців, що відзначились талановитістю і хистом, здобутим в Академії. Між учениками недавно помершого відомого професора цієї Академії, Станіславського, визначився між іншими українець-галичанин, Іван Северин. Вийшовши з Академії, Северин завітав на Гуцульщину, потім в Італію, Францію. Він назібрав дуже багато нарисів різних мальовничих краєвидів. На парижській мистецькій виставці сього року, в так званій „Світлиці“ (Salon), Северин виставив свої гуцульські й італійські краєвиди. Відома парижська газета „La Revue moderne universelle“ дає дуже похвальну оцінку тим краєвидам, віщуючи Северинові славу.

◆◆ **Наш театр.** Іде чутка, що в надхідній осінній театральній порі Товариство Садовського почне ставити п'єси Ібсена. Заньковецька має виступити в ролі Нори.

Товариство Л. Сабініна поставило в Катеринославі, 3-го, 6-го й 7-го Серпня, три нових п'єси: 1) „Власть Сатани“,—фантастична казка Гр. Г. і самого Л. Сабініна, 2) „Вільний шлях“, п'єса в 5-ти діях, Левченка та Биковського, і 3) „За зраду“, п'єса в 4-х діях С. Степовика.—Для збору на пам'ятник Шевченка ставлять п'єси в різних повітових городах в Полтавщині: перше всіх в Гадячі, (двічі, в „Комерческій школі“, заходом самого директора школи і при його участі), потім в Пирятині й інших місцях.

Бібліографія.

Видавництво Товариства „Просвіта“ у Львові.

1) Серед вічних світів і ледів. З російської мови переклав Іван Галушчинський (з 11 ілюстраціями). Ціна 40 сотників.

2) Пятдесятлітнє подружжя Ю. Кміта. Ціна 20 сотників.

3) Золото. Збірка. Ціна 30 сотників.

Прамати всіх українських „Просвіт“, Львівська „Просвіта“, працює, не можна сказати, щоб дуже ретельно, а всеж випускає книжечки одну по одній. З певністю можна сказати, що видання „Просвіти“ все кращають, останім часом більше досягають тієї мети, щоб дати народові читання пожиточне й цікаве; з сього погляду в видавництві „Просвіти“ замічається якийсь перелом. З написаних вище книжечок — перша має ще давніший, надто набожественний зміст: „Пятдесятлітнє подружжя“ розповідає історію либонь Симіона і Анни, — як вони 50 літ журилися бездітні, а далі таки виблагали ласки в Бога і ангол звітував їм, що матимуть нащадок. Автор, розповідаючи те все, вдається в велику чулість, хоч правду сказати, — в кінці оповідання, авторове висловлення трохи смішне: „Стрінулися по важкій розлуці. Старечі лиця спалахнули румянцем, заблестіли їх очі. Поринули в солодких обіймах. Розсипалися проміння пізнього осіннього сонця. Воно споглядало пильно й дивувалося настроєві старців. Молодечий огонь сповив їх ества. Попляли швидкі струї зворушень. Пронеслася сердечна розмова.

Діждалися потомства“.

Виписка наша має разом з тим дати зразок і мови оповідання. В книжці передруковано ще вірш нашого поета В. Александрова „Стародавня легенда про ченця, що жив аж триста літ“. (Заснув у лісі — і прокинувся через 300 літ). Треба сказати, що вірш той зложено поетично. Се один з найкращих віршів Александрова. Кінчається книжечка знов біблейською легендою, передруком вірша К. Устияновича „Самсон“. Історія доводиться до розвалення храму над Філістимцями. Вірш тяжкий, а те кінчається виразними стрічками:

Душа Самсона вириває,
Могутні крила простягає
І гімн співає вічній славі.
Блажен, хто вмере в борбі кривавій,
Хто вмере для свого народа.
Хто вмере для правди і свободи!

В книжці гарні малюнки.

Дві інші книжечки не мають нічого спільного з біблейськими оповіданнями. Замість Спміона та Самсона, книжка, „Серед вічних світів і ледів“ оповідає про Нансена й Дженсона, замість гарячої Палестини — уявляється Лапландія, та краї ще ближші до північного бігуна. Книжка дуже цікаво написана й добре переложена. Читается прямо таки з приємністю. Ще цікавіша книжечка Золото. Названо її так через те, що в її все говориться про золото й гроші. Зпершу йде розповідка про здобування золота в Сібірі, (переклад

з московського). Далі йде теж переклад, з Маміна-Сібіряка, — оповідання „Вовкулака“, з життя на золотих „приісках“, на Уралі. Мова перекладу дуже добра. Ото тільки ми не звикнемо до таких виразів: „сеї випадок сильно *поділав* на Степана Микитовича“; а взагалі *видно*, що перекладав українець з наших країв (Г. Хоткевич). Далі йде передрук оповідання, що було торік в Рідному Краю: „Бог на землі“, Джуяна. (Слід би було сказати, звідки взято). До речі скажемо ще й те, що се не яка „індійська казка“, а твір самого автора; оповіданнячко названо було в Рідні Краю „індійським“ за-для відомих умов полтавського життя. Є в книжечці „Золото“ ще 2 речі: про гроші (звідки вони пішли й т. п.), та про векселі, — з відомостями, дуже потрібними в практичному життї.

Отже бачимо, що остатні видання львівської „Просвіти“ мають уже іншу вдачу. З них віс зовсім иншим, свіжим духом; та й по мові видно, що якась нова зручніша редакторська рука проходить по остатніх книжечках: мова безмірно легша й краща, ніж була досі в книжечках „Просвіти“. Бажаємо „праматері“ Просвіт як найбільшого успіху на її почесному шляху народного видавництва. Бажано булоб при тім, щоб „Просвіта“ мала до видання більше *власних* творів, ніж перекладів; але де їх для народного видавництва набрати!.. Та й трудно взагалі обійтись без перекладів.

Видання львівської „Просвіти“ можна добути і в наших книгарнях. Ото тільки з тими „сотниками“ морочаться наші люди (як, може, галичане з „копійками“). Булоб добре, колиб на книжках, видаваних в Галичині, визначалося, скільки то воно виходить на наші гроші.

О. Пчілка.

ДОПИСИ.

Катеринодар. (Група Садовського). 31-го іюля група д-ія Садовського скінчила своє грання в Катеринодарі і йде тепер в Ростов. Дуже жаль, що так мало (один місяць) пробула вона тут, де її зустріли якось холодно (коли не більше), а провозжали все ж таки гарно. Але і за цей один місяць трупа багато зробила.. Щоб зрозуміти це, треба було тільки добре придивитись до публіки в початку іюля і в кінці його. Дійсно, Т-во зробило багато, щоб змінити погляд публіки на українську сцену

Почали більш захоплюватися інтересом і критикувати далеко серйозніш, ніж зпочатку, а від цього звичайно піднялися і збори.

Правда, цьому допомогла багато М. К. Заньковецька, що своєю грою чарувала всіх без винятку. Далі вже не було випадків, щоб публіки прийшло так мало, як хоч-би наприклад на „Хазяїнові“ (зпочатку іюля). Особливо великий збор був, коли ставили п'єси „Богдан Хмельницький“, „Вій“, „Лимерівна“, „Бондарівна“ і „Житейське море“. Гарно пройшла „Лимерівна“ (бене-

фіс Заньковецької); тоді піднесли Заньковецькій, що грала роль Лимерівни, дуже гарний вінок і великого портрета, а при кінці мабуть разів сім викликали гучними оплесками. Теж дуже щиро вітали і д-я Садовського, на його бенефісі, коли йшла „Бондарівна“.

Між иншими артистами дуже добре заявили себе Д-І Паньківський, Мар'яненко, Вільшанський, і д-ки Хуторна, Тобілевичка, Діброва, Малиш-Федорець.

В. Ч.

Чернігів. 1-го Августа в 2-й годині дня в будові дворянства почався XIV-й архелогічний з'їзд. Після молебня, відкрила з'їзд графиня Уварова; губернатор, губ. предв. дворянства, городський голова, председатель губ. земскої управи, председатель архивної комісії проказали привітання. Далі гр. Уварова прочитала справоздання по влаштуванню з'їзда. Добровольський прочитав звіт про діяльність Чернігівського відділа „предварительного комитета“. Після сього архиерейський гурт спіців проспівав гімн. Після засідання всі члени пішли на виставку. Особливу увагу звертав на себе етнографічний відділ. Плахти, килими, рушники, очіпки і всякі такі инші речі—чоловічі і жіночі—приваблювали очі кожного члена. В 7-й годині вечера виставку було закрито.

Дубнянський.

М. Омелник Кременчуцького повіту (Полтавщина). Місцевими прихильниками драматичного мистецтва у нас було поставлено комедію Карпенка-Карого „Сто тисяч“ і водевіль „Медв'їдь“ Чехова. Увесь прибуток од вистави призначено на пам'ятник Шевченкові.

Хоч і були у виставі де-які хиби, але їх можна вибачити молодим артистам. Дивно тільки те, що водевіль Чехова „Медв'їдь“ становий не дозволив ставити на українській мові і треба було грати по московському.

На великий жаль, будинок для дійства був тісний, і багачко осталося без білетів, а через те цю саму виставу впоряжено ще й 20 липня.

Бажаємо, щоб цим не скінчився замір і праця наших юнаків!

О. В.

Гуляйполе. (Катеринославщина) Шкільна справа. Велика, велика темрява існує серед нашого селянства; тую темряву можна назвати безпросвітною, через те, що наше селянство цурається освіти. В нашій с. Гуляйполі всього три початкових школи, а про вищі нічого і говорити. Із сих трьох шкіл, можна сказати, одна тільки при своїй пам'яті, а останні дві—без неї: одна з них чисто вже стара—не надежна в міцності, та ще й тісна, а коло другої нема квартири для учителів. На однім сході земський начальник, д. Козлов, висло-

вив це саме, що треба-б стареньку школу поширити, оновити й збудувати коло неї хатину для учителів, а опріч того збудувати ще одну нову школу. Селяне на ту пораду гукали: „Оставить це на далі“. Оставили. Ось згодом був другий сход. На цім сході д. Козлов хоч як намагався вмовити селян поліпшити школи, алеж знов він почув, від багатьох селян, таку відповідь: „нащо їх ширити! і цих хвате і з цих толку катма! Наші батьки жили без шкіл, та й їли теж, що й ми, або й краще!“ . Таким крикам не було й впину. Хоч як боролась частина „білих“ селян з цими „чорними“, алеж не здолала,—між чорними більш старших, видатніших селян. Там можна було почути, як один дід кричав: „На-чорта нам школи здалися!“ . А другий, молодчий, відповідаючи йому, кричав: „На-чорта й ви нам здалися!“ . Так нічого і не вийшло. Тепер же Гуляйпольці одержали з Управи повідомлення—закрити стареньку школу, а другу, як не збудують при їй в протязі одного року хатини для учителів, теж закрийть. Де-які селяне дуже ремствують на „чорних“, навіть сваряться з ними. Один з цих „чорних“ висловився так про закриття шкіл: „хай закривають! не великого й жалю! Іх якби віддав під казенні лавки, то більш би користі було“. Це правда, у цім у нас є розвиток! Та про це ми поговоримо иншим разом.

Нірець.

Лубні (Полтавщина). Виставка сільського господарства. Сього року в Лубнях, з 22-го до 30-го Августа включно, при школі сільського господарства, заснованій полтавським губернським земством, в 2—3-х верстах від Лубен, лубенське сільське-господарське товариство впоряжає виставку, з такими видділами: коневодства, скотарства, вівчарства, птахівництва, огородництва, садівництва, сільсько-господарських машин та иншого знаряддя, і кустарний.

Саме тепер там споружують різні будови, потрібні для виставки. Щоб це все яко мога дешевше коштувало, лубенська земська управа заздалегідь накупила потрібного для сеї справи лісу (дощок то-що); після виставки те все буде повернено управі назад.

До сього часу поступило до виставочного комітету чимало заяв від різних особ та заводів, що бажають прийняти участь в виставці. Поміж иншими є заяви від двох кращих на Україні заводів господарських машин та иншого знаряддя, д.д. Гронфайна та Эльворті; від кошикових майстерень золотоношського земства; від кустарів Київської, Вологодської та инших губ.; від конних заводів князя Щербатова, ген. Мусманова, д. Величка та инших; від заводу англійських свиней з Сідлецької губ. Корови та бики мають бути всяких пород, швейцарські й инші. По відділу птахівництва мають бути: кури, гуси, качки різних пород, з різних місць нашого краю; перші три дні прийме участь і полтавська мандрівна виставка товариства птахівництва. Виставка має бути порядною.

Книжки прислані до редакції.

З. Топеліус. Казки. Поперекладав Б. Грінченко. З малюнками. Видано з фонду імені М. Дмитрієва. Видав „Український Учитель“ К. 1908 р. ціна 8 коп.

Гудков. Уріель Акоста. Трагедія на 5 дій. Переклад А. Сумського. Харків 1908 р. Ціна 30 коп.

Г. Ібсен. Жінка з моря. Драма на 5 дій. Переклала Н. Грінченко. К. 1908 р. Ціна 30 коп

З. Топеліус. Пустун Розбишаченко. Казка. Переклав Б. Грінченко. Вид. „Український Учитель“. К. 1908 р. Ціна 2 коп.

В. Корольов. Ветеринарні поради. Книжка 1. Пет. 1908 р. Ціна 12 коп.

Золото. Збірка. Видання Товариства „Прогрес“ у Львові. 1908 р. Ціна 30 сотиків.

Жертви на пам'ятник Шевченкові.

Д. Яремко 1 карб., Д. Стариков 1 карб., Я. Х—ко 1 карб., М. Демика 50 коп., Г. Комишан 20 коп., Н. Андрузькій 1 карб., Д. Перехоженцев 20 коп., М. Огородній 50 коп., А. Донченко 1 карб., Н. Моїсєєв 20 коп., А. Іващенко 20 коп., С. Якименко 20 коп., В. Шепіль 2 коп., М. Шепіль 1 коп., Ом. Удовенко 2 коп., А. Онищенкова 3 коп., Ів. онищенко 5 коп., А. Удовенко 5 коп., М. Якименко 10 коп., С. Пилипенко 50 коп., М. Якименкова 20 коп., Коля Пилипенко 15 коп., Миша Пилипенко 10 коп., Василько Пилипенко 5 коп., Нат. Н. Якименкова 10 коп., Ек. Якименкова 5 коп., В. Якименко 30 коп., Ор. Якименкова 20 коп., Гр. Пилипенко 50 коп., М. Пилипенко 10 коп., Петрусь Пилипенко 5 коп., А. Пащенко 5 коп., Ів. Кваша 10 коп., В. Кваша 5 коп., П. Буряк 20 коп., П. Назаренко 25 коп. Всього 10 карб. 28 коп.

Листування Ред.

Д—вові. „Вовки в овечій шкурі“ підуть в найблизнім числі.

Нов—му. Надіслане піде вже швидко.

Б—кові. Спомини про М. Дмитрієва підуть в 30-му числі.

Радч—ві. Вірші підуть швидко.

А. Бир—му. Ваш переклад не піде. Переклади друкуємо не охоче; до того-ж у вас так багато помилок проти української мови, що як їх всі виправити, то не відомо, чія буде праця...

Г. Хот—чу. Розправа ваша дуже цікава, піде неодмінно, лише трошки треба зождати, бо дуже „завізно“ з матеріялами.

А. Г. С—ві. Дожидаємо обіцяних звісток.

(Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*)

О П О В І С Т К И.

Приймається передплата на 1908 р. на
„Літературно-Науовий Вістник“

одинадцятій ріє видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя
Виходить в двох виданнях: київськiм і львівськiм в
Рбільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів
друку.

Редакція і головна контора: у Київi, Прорізна 20, кв. 3
Передплата на видання київське р. 1908:

на рік 8 руб.; для незможних учнів, студентів, низших
служачих, учителів і т. и. 7 карб.

Открыта подписка

3-й годъ издания. На 1908 г.

на ежедневную политическую, литературную и
военную газету

ЮЖНАЯ ЗАРЯ

ВЪ ЕКАТЕРИНОСЛАВЪ СЪ ДѢСТАВКОЙ:

12 м. 6 м. 3 м 1 м.

6 р. 3 50 2 р. 70 к.

ИНОГОРОДНИМЪ СЪ ПЕРЕСЫЛКОЙ:

7 р. 4 р. 2 50 90 к.

З А Г Р А Н И Ц У:

12 р. 7 р. 4 р. 1 50

Учителямъ народныхъ школъ 25% уступ.

Подписка считается съ 1-го числа каждого мѣсяца
Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ
„Южная Заря“ (Проспектъ, д. Ильева, около Яков-
левскаго сквера). Контора открыта отъ 9—5 ч. веч.
а по воскресеньямъ отъ 9—1 дня.

Редакторъ А. Я. Ефимовичъ Издатель П. Г. Гезе.

Приймається передплата на рік 1908

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(для дітей старшого й меншого віку).

Виходить в Київi, під редакцією *О. Косач (Олена Пчілка)*.

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяці—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 карб. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів
року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на
рік; на півроку—1 карб. 60 коп., на чверть
року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97.

Київ електрична друкарня *К. Н. Милевського і Ко.* В-Владимірска ул., 31.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 29.

25 Серпня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 3 карб. з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська ул., № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Граф Л. Толстой. На Україні. Минувле,—сногади—*Олександрю Кулини (Ганки Барвінок)*. В гостях у Катеринослава—*Олени Пчілки*. Вірші—*Гр. Українця*. Жнива (оповід.)—*Ю Яворенка*. Наші поети з народу: Вірші—*Івана Рудого*,—Муза, Багатий, Убогий. Українське слово й мистецтво. Співки й господарство (звістки, відомості, огляд виставки бджільництва). Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська тижнева газета

— 3-ій рік видання. —

Виходить в Києві, під редакцією **О. Мчлики (О. Косач)**.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 3 р., на півроку 1 р. 50 коп., на 3 місяці 85 к.;

з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина часопись на Україні для дітей),

на рік—4 р., на півр.—2 р., на 3 м.—1 р.

„Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

НОВА КНИЖКА:

Спиридон Черкасенко.

ЖАРТ ЖИТТЯ.

Комедія у 3 діях і 5-ти картинах.

Ціна 25 к.

Склад видання в „Українській Книгарні“ в Києві, Безаківська, 8.

ВИДАВНИЦТВО

„Український Учитель“

випустило нову книжку:

З. ТОПЕЛІУС.

КАЗКИ.

Переклав Б. Грінченко.

З малюнками І. Бурчака.

Видано з фонду імени М. Дмитрієва.

ц. 8 к.

Склад видання у Києві, в „Українській Книгарні“, Безаківська, 8.

ГРАФ ЛЕВ ТОЛСТОЙ. В сі дні по всій Росії лунатиме це ім'я. Велика слава судилася сьому письменникові. На вшанування 80-х роковин його народження читатимуться про його лекції, вряжатимуться на честь йому зібрання, закладатимуться школи його імені і т. д. й т. д. Всі часописи будуть повні його портретами, розправами та відомостями про його, всі великі театри даватимуть його п'єси, в ті урочисті ювілейні дні.

Така надто велика шана має дві причини. Шануватимуть Толстого, яко високо-талановитого майстерника слова і яко діяча, проповідача.

Читачі Рідного Краю знають наш погляд на Толстого. Яко письменника, чудового автора великих і малих оповіданнів,—ми теж ставимо його високо і скажемо теж, що правдивістю, красою, силою свого малювання природи, людей і їх почувань—Толстой переважив усіх російських письменників; хоч багато-хто ставить поруч з ним Гоголя, Тургенєва, Чехова.

Щож до значіння Толстого яко „учителя життя“, то ми зовсім иншої думки, ніж багато хто з учасників його вшанування

Сама основа Толтовської проповіді не має в собі чогось надто нового. Навіть в тім стані, де він виріс і досі пробуває, проповідь „евангеліків“ об'явилася давно. В аристократичних московських кругах нахил до „чистої евангельської віри“, об'явився давно; прихильники цієї віри стали відомі між иншим під іменем „пашковців“. По княжеських, графських світлицях велися проповіді тих осібних „евангеліків“.

Толстой захопився теж сією „новою“ вірою,—хоч вона була така-ж «нова», як і евангеліє... Але він вложив у ту думку багато духовного пориву і, владаючи великою силою талановитого слова, міг висловляти основи тієї віри краще від инших, міг робити міцніше вражіння.

Отже Толстой кликав до віри, не зв'язаної сухою формою обрядовости, кликав до „царства божого в душі людини“. У відносинах людських, у всьому життю, він хотів би бачити найбільшу братерську любов, найбільшу простоту, вільну від всяких пут, від всякого лицемірства. «Жити з Богом, з природою, в правді з людьми, жити працею рук своїх». З сією проповіддю „толстовці“ оселилися осібними слобідками, бажаючи жити так, як учив «учитель».

Слово Толстого лунало владарно. Всьому, що суперечило його проповіді, він кидав різкі докори, всіх картав він жорстокими словами. В цій сміливості протесту проти життєвої неправди, проти лицемірства в житті, бачимо теж велику заслугу Толстого.

Але, будши таким суворим до всіх, треба бути самому правдивим, щирим, чистим від лицемірства, треба щоб учитель,—учитель *правди* в самому *життю*,—не мав „зерна неправди за собою“. А от як раз сього ми й не можемо сказати про Толстого.

Він не дає *виразної* путеводної нитки, він плутає думку своїх послухачів—суперечностями. Найважлиша з них хіба-ж не була ся: Толстой кличе до протесту, затятого, запального, в питаннях віри і в основах громадського життя; а разом з тим ставить — „непротівлення злу“. Дві речі, що розбивають одна одну..

Така непевність, хибкість думки, пристрастей, переконання й провідних постанов у життю — проходить через увесь вік Толстого і приводить до таких суперечностей, що нищать значіння його, яко учителя.

То він захопиться добродією бідному людові, то кине її і скаже, що вона нічого не стоїть; то займеться школою народною, займеться ревне, палко,—далі теж залишить її; то всьому світу накаже жити як найпростіше, займатися хліборобством, живитися працею рук своїх, навіть сам до плуга візьметься, але... до спілки з своїми наслідувачами-толстовцями не йде, справжнім хутірським життям не живе,—зостається в своєму графському палаці, при всьому звичлому обиході життя багатого панського дому. І всьому миру на показ зостається лише малюнок-портрет Толстого, босоніж, біля плуга, неначе портрет якого актора „в ролі“. То почне учитель тяжко картати за «великий гріх», коли хто має власну землю, (бо, мовляв, людині треба тільки *сажень* землі, для могили);—але сам граф зостається владарем десятків тисяч десятин землі.. То об'явить проповідач нової віри, що все, опріч евангелія,—марне, що й наука й мистецтво людське нічого не стоять, навіть шкодять, що й його власні твори, ті славутні оповідання,—тільки сама отрута; але... ті оповідання, як і перше, продаються тисячами книжок. Продає пак їх—дружина „учителя“... Жадова до користі з літературної властности Толстого—посоромила навіть велич-

ний ювілей його: хтось бажав, для вшанування Толстого, випустити під час його ювілею збірочку для народу (христоматію) з творів Толстого; отже Толстой допустив, що його дружина надрукувала протест проти цього: вона нагадала, що ті твори належить їм, Толстим, і ніхто не сміє зачіпати їх „подъ предлогомъ юбілея“. В відповідь на листи прохачів, учитель друкує листа, що в його нічогісінько нема, що він все віддав у руки графині, сім'ї. Легке рішення тяжкого евангельського завдання!...

Міць, завзяття Л. Толстого, яко *автора* проповідача, об'явилися ще й зовсім недавно, коли він подав свій відомий лист проти смертної кари. Але ж та річ, що про неї «не міг мовчати» Толстой, приходиться до руху остатніх років, а Толстой *спиняв* його своїми листами до громадянства. „Оказія“—ж останнього часу в графівій оселі показує, що граф волів кликати кару, а не милосердя,—коли десь там за його садком хтось на-щось вистрелив з рушниці. Миттю полетіли телеграми з графського дому до губернатора—і скільки душ селян було арештовано. Граф і графиня потім жалували їх, довідавшись, що то вони тільки жартували, але вже було пізно жалкувати!... Отже граф Толстой ще тільки писав, що він хотів-би сам посидіти в „настоящій, вонючій турмі“,—а ті люде з його Ясної Поляни вже й посиділи...

Всі такі суперечності обплутують як павутиною проповідь і життя Толстого. „Як же саме треба жити?“—має в кінці всього спитати його послідувач...

Вачивши стільки невиразности й суперечности в „вірі“ Толстого, стільки свідомого, чи несвідомого лицемірства й зерен неправди в його житті, не мали ми охоти прилучатися до великого пошанування його в сі ювілейні дні.—Віримо, що твори Т—го, переложені на всі мови, дадуть людім, своєю красою й силою слова, багато втіхи, що вони будитимуть почуття людськості, братерської любови й милосердя, примушуватимуть людей задумуватись над питаннями розуму, віри, життя; та не вважаємо ми Толстого ні за такого змисленника, що ясно, твердо й послідовно висловлює свою думку й науку, ні за пророка, що погоджує своє життя з своєю власною проповіддю життєвої правди.

На Україні.

◆◆ **Областний з'їзд земельних власників.** 21 Серпня в Києві відбувалося засідання областного з'їзду земельних власників. На засіданні міркували про такі питання:

1) Про утворення зв'язку між земельними власниками і членами державної Думи та Ради з південно-західного краю.

2) Про подавання скарг в державну Думу та Раду для запитаннів у міністерствах.

3) Про внесення в Думу законопроекта з поводу заведення в південно-західному краї земського укладу. На з'їзд закликано де-яких членів державної Думи та державної Ради від південно-західного краю.

◆◆ **Закриття української ятки.** В Катеринодарі відкрито було українську ятку для продажу книжок. Ятка добре почала торгувати і таким чином ширила українські книжки. Але оце недавно, як сповіщає „Рада“, в ятці було сконфісовано кілька московських книжок, що zostалися від закритої катеринодарської „Просвіти“, і ятку, з наказу атамана області,—закрито. Дивно, що „Просвіта“, бувши українським товариством, віддала на продаж *московські* книжки. Чи не тими книжками „Просвіта“ українзувала катеринодарців?

◆◆ **Халера в Києві.** За короткий час халера в Києві розійшлася так, що кожного дня привозять в Олександрівську лікарню більш десяти хворих. Умерло поки-що більш десяти душ.

Лікарі після дослідів заявили, що Дніпро небезпечний по халері, і тому на всіх пароплавах мусять бути лікарі, на случай хто захворіє халерою. По всьому городу проведено колодавну воду (бо в Дніпрі вона не чиста); через те думають, що цього року халера буде менша.

Минуле ..

(Згадка про П. Куліша і Ол.* Кулішевої).

1845 рік... Кутя в хуторі Мотровівці. Мороз рипить під ногами, зорі грають на блакитному прозористому небі. Чекання дорогих гостей і надзвичайне збудження до життя... Кутя!.. на порозі таке свято!.. та й не одно... (Чом тепер так не почувается і не сподівається?!..). Тільки й чутно у дівочій: двері—стук, хляп, рип; убігає котра покоївка, руки тре,—мороз, холодно. Аж зорі скачуть... Ждуть вони й пани, мов чогось не звичайного,—гостей...

Огні по хатах позасвічувано, мов зірки манячать на небі; теж і місяць і зорі зоріють так... мов теж сподіваються якого великого свята і якихсь перемін у круві світил небесних.

Серед столової у великому панському будинку стоїть столітній круглий стіл; ніжки й все око-

*) Ганна Барвіно.—Кулішева зветься Олександрою.

Сю згадку було нам прислано з поводу 27-го Липня, дня народження П. Куліша. З де-яких причин під той час не можна було умістити сих спогадів, але ми думаємо, що вони можуть мати цінну завжди, бо дають коштовний і мистецький *малюнок* з життямсі П. Куліша й Ганни Барвінок і взагалі з *родимого*, тепер вже такого далекого життя. *Ред.*

ло гарно, по старинному зроблено; та дорогий він і по споминах. Були тут гості й весільні, справлялася й тризна, і обідали за тим столом дуже поштиві й розумні люде, і наш старший боярин, Т. Шевченко... Не одно вже покоління при тому столі обідало, росло й хороші речі говорило, згадувало про бувальщину, про старовину, про освіту, як її поновляти далі, новим нахилом. Люде все мислили, як краще збогатити нашу Україну.

На столі стоять свічі,—лямп ще тогді не було,—і п'ять ставців налагоджено до вечері Святого вечора.

У столовій стоїть шафа, покрита чорним лаком, з посудом скляним, з старинними чашками великими з хорошого фарфору, з великими ушками позолочуваними й з малюнками жіночих, невідомих обличчів. Різні кухлі старинні, величезні кубки, розмальовані золотом, і якісь імена в вінках... Се все на видноті: видно крізь ті скляні шибки, бо дверці в шафі до половини з шибками. А внизу дошка відкривається, можна й писати,—є й ящички в середині невеличкі для паперу, або для якої иншої потреби. Далі до низу йдуть три комоди; де замок, що ключ вкладати, там мідна головка лев'яча, гарної роботи, а в пащі два дебелих кільця мідних, щоб витягати ящички, а у самій горі на шафі—репітка позолочена. З гори до дошки, по боках, мідні колонки, дуже хорошої роботи, особливо на закінченнях. А від дошки до низу знов ідуть колонки по боках. Ся шафа значна ще й тим, що завжди видавала настрої душі хазяйчиної: як вона йде до „на-рочного“, що приїхав з пошти, привіз їй листа від дітей, то ся шафа нервоно доводить, що пані йде за листом похапцем; шафа ходором ходить, дзеленчить... А тепер, подумайте, господина жде сина з Києва, Василя,* та ще з товаришем—Кулішем! То як же та мати мотається!.. мов той метеор літає по хатах.. Усе в дівочу хату забіга, або стрімголов кидається до вікна, замуваного морозом, приглядається... Нема ще вікого!.. Походить круг стола, знов дивиться нетерпляче—жде з Києва гостей своїх...

— Фведосько!—кличе покоївку - Фведосько, або котора!.. Чи з покутя кутю вже зняли? Та подай лишній ставець! „Принеси, Боже, ще якого дорогого гостя з дороги на нашу вечерю“... Кажуть люде, що сим приваджують подорожніх...

З матіррю й дві дочки нетерпляче дожидають брата—і письменника Куліша. Якось мов і страхаються його, бо ще з письменником се тільки вдруге бачаться...

Літом, їзючи по губерніях з етнографичним дослідом, і до їх на дві години заскочив познайомитись, і їм якось було ніяково... Зробив на їх нечуване вражіння! В хуторі ще тоді таких гостей не поводилось. Як би можна, поховались би панночки за двері та в щілинку все-б дивились залюбки... Щось дивно блискуче! Всіх він вражає, і мовою, й красою ума, й обличчям, і обіхідливістю з людьми.

*Василь Білозерський. Ганна Барвінок з-роду Білозерських. Ред.

Всі якось новизною збуджені, навіть слуги. І цікавляться й жахаються... Тоді, в ті давні часи, дівчата були боязкі-соромливі. Ходили тихенько. Для жіноцтва тоді на світі був малий простір. Все муштини були забрали,—і освіту, все. А жінкам було тільки на вітиху господарство, діточки...

От їм теж рулить подивитись на своїх любих гостей. Підходять вони й собі.. в вікно доглядаються, хукають, одшкрябують шибки з морозу.

Аж щось хрупостить... і заманячіло серед двора. Відкинулись панночки од вікна, мов опеклись... Мамо, мамо!—Ідуть!..

Мати до вікна... і шафа стрепенулась, задзеленчала,—так мати побігла...

Але ж чорніє щось, і йде посовом, хрупостячи по снігу; чоловік, а не сани йдуть. Увійшов чоловік у дівочу й каже:—Загрузли, пані, ваші гості,—пришліть поміч! Тут і недалеко, та так устряли, що, мовляв, „попав у неріт, ні назад, ні вперед“... От що!

— Я знаю що се!—пані каже.—Це все Остап той, по зорях путь угадає, та й завіз у болото. Дуже розумний! „Високий до неба, а розумний як треба“. Уже не вперше він се робить! Як на дорозі снігу нема, то він по полю й шмигає, де лежить крихта снігу; коней поморить, підризи позбиває й з дороги зіб'ється. А наче й розумний, і чесний, та багато на себе бере.—І зараз же пані послала двох верхових, а панночки дуже тим були стурбовані.

Через пів-години зарипили сани—і підїхали до рундука бажані гості.

Увійшли наші дорогі, ждані гості. Поздоровкались з панею й підїшли до панночок. Звісно, ті як рожя розцвіли. Таке тоді було! А тепер—бай-дужні. Добре, що тоді не було лямп по стінах...

Мати зараз прохала до столу гостя. Посадила його поруч із собою. Отож так як бурчак полилась розмова,—звісно, по українському... Василя посадила далі, а панночок напроти їх. Старша—проти Куліша сиділа, а менша проти брата. А мати на першому місці. Меншій дочці був тоді ще тільки 15-й рік. Менша, Олександра, була тим дуже щаслива, що їй вільно було мовчати, а зиркати з-під-очей з-потеньга можна; отсе вона дуже обережно й робила. Він ще літом звертав на себе увагу і очі всіх,—красою вроди, розумом, блискавою розмовою розвитої людини; і все розмовляв по нашому, по українському,—тим ще більше дивував!.. Бо ні на балах, ні на вечоринках, ніде не чули такого від поступового чоловіка. Так і не запнеться ні на однім слові: так і креше, гостро, гарно, прислів'ями доладу, пісьнями, різними текстами з Святого Письма; в такій вабливій рамці краси з'явився.

І така чарівнича була течія, що мов з місяця тебе хтось рушав!

Отож і підліток той, ще безперий, вже був серцем зтурбований. А прислуга теж з усіх дверей голови повисовувала,—дивувала, що по мужичому говорить. Вона з братом слова не замовила, а все туди обертала свої очі, де сяєво бре-

віло. І його очі іскрились затаєним огнем, незрозумінним, таємним.

І тоді-ж іскра закохання, мабуть, зажеврила в дівочому серці, а може й в обох. А він хоч і позирав часто в її бік, а речей не звертав до неї.

Він її трохи знав, з листив до брата Василя, і вона його вражала тим, що часто до брата ніжно оберталась цілими віршами з українських пісень то-що. А мати таки зразу його зачарувала своєю мовою її знаттям звичаїв народніх, та ласкавістю. Зразу породичалися з ним.

Неділь три погостював, з братом, і поїхав зацікавлений дуже всіма.

З сестрою багато було розмовляє і маленьку історію „України“ для всіх написав. Старша сестра незабаром вийшла заміж.

А він для меншої виписав вірші з Пушкіна, з Онегіна, як вона зосталась уже одна.

Увы, увы! одна Татьяна,
Одна... Подруга стольких лѣт,
Ея подруга молодая,
Ея наперстница родная,
Судьбою вдаль занесена...

А меншій сестрі сей день, 24 студня, дав у будущині—нового чуття не чуваного і стілько щастя!.. до болю серця!..

Ще вони довго один до другого придивлялись, чи під пару... Така різниця, що дивно сказати...

Він—чоловік поважний, не танцює. На балах не буває, в карти не грає, товаришує з людьми вищої освіти, щоб і самому з їх джерела освіти ще зачерпнути; чоловік змисловий, ідейний, самоотвержений до забуття, зазнав з дитячих літ лиха, нужду. Пішки у Київ до університету пішов, світла шукати. Батько грошей не дав, сказав — „чиновником будь, се кориснійше!“. А мати тільки благословила дерев'яною іконкою і так і пустила в дорогу.. Він прийшов до Києва пішки й насамперед знайшов собі місце учителя. В вільний час від уроків, ходив усе до століяра розмовляти, та научився й століярувати. І заробивши грошей доволі, поступив в університет; тут з братом Василем і познайомився. Був досвідчений, загартований.

Менша сестра, Олександра, була зроду пестушка батькова й материна, всієї сім'ї. Вони всі одно одному догоджали: заздристі між ними не було, й ніяких суперечок Звали їх сторонні — „благословенне сімейство“.

Вона з 14 літ за компанію з сестрою уже по балах роз'їзжала. Її бавило велике зборище людей різномаїтних. Еполети з золотими бруньками, остроги, шаблі блищать, а хто підсолодить і словом. Приїдуть до дому; як до ліжка,—вона зараз і засне, а сестра, старша двома роками, у тієї повна голова мрій, вражіннів — не на жарти. Тій не спить, вона сердиться, що не можна й поговорить; а меншій байдуже...

Вона любила народ, чарувалась його піснями й сама їх співала з ранку до вечора. Весела була без-краю.

Всі її люблять, кохаються. Видно, люде чули, що в життю несподівано сій пестушці прийдеється перебувати й пекло. Ще пішла й заміж, то все — „цяцею“ узивали й дуже почитиві люде. Сусідки, приятельки її матері, усе її своєю невісткою звали й всякими її гостинцями обдаровували. А вона, розпізнавши Куліша, байдуже; він уже постійно став іздити, і на канікули, і на різдвяні свята, з братом. Ніхто уже їй не був милий. І так серце її від забавок пустих дитинства—направилось на иншу течію русла: обернулось в повне, гаряче-болуче і поетичне кохання, немов у яку хроничну тяжку болізню. Воно може тим і тривале, що так впротязі трьох літ росло і спіло, а Куліш сіяв — як привик, по українських облогах сновідаючи. Сіяв так і кохання, і воно упало на добрий ґрунт і птиця не розкльовала і поетичні його квітки мови стали для уживання серця...

То квітки що-дня несе їй, збирає по квітниках, як бжозла мед. А кохання, солодше од меду,—посолоджене добрим привітом, поглядом, принагідним як магніт... Не треба їм ні слави, ні грошей, ні маетку! Одна міцна духовна і німа, потайна ще, пов'язь. Читали вкупі Пушкіна, Шевченка, — Евангеліє що-дня.

Найперш усього спробував її Куліш, чи порвана їх пов'язь, і через брата Василя подав їй дагеротипний свій портрет. Вона взяла, аж спалахнула: ручки тремтіли... полюбовалась ним і ціни не зложила, здихнула і вернула... Мати на перешкоді.. Він через день виїхав... поломав його в куски і за ворітьми покинув.

Ах! коли хто друга вірного кохає,
Хоч малу любови іскру в серці має,—
Іскра та спалахне на прощання,
Як життя остатній племінь при ско-
нанню!*)

В хвилину прощання, обоє умлівали од здавлених сліз..

Настали знов щасливі дні літні. Ожили вони обоє. Якось зайшла розмова з матерррю й Лесею**) Вона й каже матері: — Мамо! люблю Куліша!..

— Що ти? що ти?!

-- Я кохаю його більш всього світа.. Та проти Вашої волі не піїду.. І ні за кого не піїду. Мое слово свято — і не сумніться.

Так рішучо проказувала молода хуторна дівчина, твердим голосом.

Тим часом знов Куліш з братом приїхав і каже одного дня йому:

— „Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй-же“. Нехай вона вийде до мене в липову аллею, що б я знав, що се не жарт.

І в четвертій годині ранком, коли ще зорі не згасли, оглядалися на коханців, а солов'ї, прихильники чистої любові, просиналися, щебетали, дівчина-юначка сміливо, гордо йшла на побачен-

*) Се уривок з „Пана Тадеуша“, Міцкевича. Сям поетом був тоді захоплений Куліш. Ганна Барвінок приводить той уривок в першотворі, але, уважаючи на те, що багато читачів наших не знають польської мови, я переклала ті вірші по нашому.

О. Пчілка.

**) Поменшена від імени Олександра.

ня,—рішучо почуваччи в собі могутну силу неарядної вічної любові, почуваччи, що некривдить в своїх високих почуваннях і що готова стати з ними й перед матір'ю. Солов'ї будуть свідками найсвятішого кохання.

Вона ввійшла в аллею, він її стрів. Тільки що перекинулись кількома словами, як надійшли чюде сторонні... Починався ранок, починалась літня робота господарська, тут поблизу. Ті люде перешкодили ще кілька слів сказати віковичної приязні...

Після сього на липі з'явилось вирізане „Все-видяще Око“ і рік бачення, а в альбомі з'явилось дві постаті, мущини й дівчини, що стояли на колінах і молились перед образом; тут же був написаний і набожний гімн:

Коль славен наш Господь в Сіонѣ...

Мати як тільки глянула на малюнок в альбомі, так зараз їх обох і пізнала.

Бог знає, як вона в душі своїй се діло розважила.

Він, погостювавши з братом, вернувся в Київ, не чувши ніяких обіцянок.

Скоро з Київа виїхав на службу в Петербурх. Раз ще таки матері написав лист і про кохання. А мати не одповіла... Матері, як і всім матіркам, сняться для дитини матер'яльні роскоші,—котрі ніякої пов'язі в життю не дають. Багатство як шматка погниє. А духовна повязь—вічна. І сама-ж мати, не раз під ширмами стоячи, плакала, чуючи як дочка захлипувалась од сліз. А все-ж мати не рішалася сказати останне слово, бажаючи доні кращої долі; а дочка, поважаючи й дуже люблячи матір, не хотіла її огорчати... І так усе замовкло на цілий рік...

Хоч як Куліш і вона дбали, щоб отой најитий скарб душевний утихомирить, та не здолали... Академія Наук послала зараницю Куліша на два роки з половиною для вчіння славянских мов. Він, ідучи зараницю, завернув і в хутір Мотронівку... Тут їх кохання в духовній скарбниці й збереглося і торкнулась струна до струни. Вони повінчались в 1847-го року, 24 січня.

І тепер „Всевидяще Око“ істніє; з липової аллеї перенесли його до могили Куліша. І тепер в день панахиди 27 липня на саженому великому пню красується Кулішевий бюст, осяяний промінням, що спадає щитом золотим на могилу. Барвистий вінок з розмаїтих трояд і інших квіток пахущих оздобляє той бюст, а пчілки літають, збирають мед і голосять „в'вчную память“ під набожний спів, та слёзи любящих. І запашні величезні клени та осики жалібно коливаються і віти їх до долу спускаються, мов могили вкладаються.

Олександра Куліш.

1908 р. С. Кляшівка (музей).

В гостях у Катеринослава.

Се було в кінці літа, у серпні, три роки назад. Я пробувала тоді в Полтавщині, в любій гадяцькій околиці, в хуторі „Зеленому Гаю“. Читалося, звичайно, й там газети і звісно нам було, що в Катеринославі одбувається археологічний з'їзд. Була думка поїхати туди, на той з'їзд, та потім стали надходити відомості, що українській справі там щось-то не дуже ведеться: наших учених з Галичини не запрошено, українських відчитів не буде. По що особливе було зриватися, їхати?

Але прийшов у Гай лист, про той самий з'їзд, таки від сердешного небожчика, Миколи Дмитрієва, і зважила я поїхати в Катеринославі, хоч то вже було під кінець з'їзду. Сподівалася я ще захопити багато кого з українців.

Подоріж залізницею була звичайна: шарварок, тіснота, задуха. А ось Кременчуг, і пересідання на пароплав.

Пливемо Дніпром. Дніпро-Славутець був чогось у хмурному настрої; справді, було досадно, що після спеки так одразу захолодало. Отже під сердитим вітром ішли великі понурі хвилі. Вгорі, на помості, на тому „чардаку“, сидіти було прикро, під холодним вітром; та й для споглядання мало було втішного. Сумно котилися жовті хвилі, сумно хиталися безконечні шелюги та верболови по над пустельними берегами; порожні довгі коси піскові здавалися ще порожніші. Де-не-де стояли на березі одинокі, немов заблукані люди, з кіечками, либонь пастухи; вони сумно дивилися на наш пароплав, як він минав їх, ідучи своєю дорогою.—Особливо самотними, якимись дико-порожніми, здавалися Дніпрові острови. Хоть часом і дуже великі, вони були без найменших признак людської присутности; здавалося, що так вони стоять сотні літ, з тими сплутаними побережними чагарами, з самотними осокоринами, там далі; на прогалинах ні куріньчика, в затоках пі човничка рибальського... Безлюдно, порожньо...

А думка шувала власне на тих островах, під зеленими шатами, у затишних затоках, давніх воївничих мандрівців, та давніх козацьких човнів. Та не курився й димок, не чути було й найменшого гуку...

Пристань. Незначна будова, біля неї чорніє, метушиться купка людей. Пароплав привертає. На сході до берегу починається штовхотнява, сварка: де-хто зходить зовсім, де хто сідає на пароплав; де-хто йде купити харчів на березі,—вертається з печеною рибою, кавуном. Інколи пароплав сминається біля пристані, щоб узяти дров. Дивна річ, як „просто“, робиться те вантаження дровами: по двох недбало кинутих дошках дівчата несуть оберемки дров; дошки хитаються, тремтять під ногами, і дивується, як ті дівчата, разом з своєю ношею, не зриваються в воду з тих вузеньких владок, що стриба-

ють у них під ногами.—„Часом бува, що й зриваються, падають“,—байдужо говорять хтось із пароплавних людей:—„то їм нічого, вони привичні!“ І правда, що мабуть привичні: викиляючись, як того вимагає рівновага, жваво збігають ті „дочки степу“ побережного по дошках у-гору й вниз, немов хизуючись своєю зручністю, такі молоді, звинні; вони босі, в коротеньких спідничках; мають їх білі рукави, та поли блаженських керсетов; на головах нема нічого, лише в де-котрої маячить у чорних косах великий жовтогарячий гвоздик, або пара темних чорнобривців. Молоді чорнобривки співають не тільки жваво бігати з оберемками, а й кидати жарту на одповідь тим, хто їх зачепить словом.

Справа скінчена, дошки постягано, пароплав рушає. І будова, й дівчата, з заробленими копійками, десь незабаром звикають...

Знов порожні береги, береги без кінця, знов пустельний краєвид.

А одначе єсть в тих берегах, в тому краєвиді своя велика краса, що мов смутить і разом вабить погляд мандрівця.

Широкими округлими хвилями розлігся придніпрянський степ і щось могуче чувається в тих перелогах. Разом з Дніпром, з білими косами, разом з застиглими островами все те становить величну й своєвиду картину. Боже! які бувають чудові заходи сонця посеред тієї панорами! який переграй різнобарвного світла—на Дніпровім лоні, на зелених берегових шатах! Ніколи не забуду одного заходу сонця на Дніпрі, що довелося мені бачити—теж пливучи по Дніпру в тих же місцях. Дніпро був тихий, тихий, лагідний; злотисті й рожеві відблиски широко розходились по йому; умлівав у сизому повітрі хвилюючий степ, а білі й фіялкові хмарки, пронизувані промінням червоного сонця, грали, замикаючи краєвид, такими колірами, що не списати, не змалювати їх! І все теє вушні едналися барвами, творило розмаїтно-широку, вільно розгорнену і разом таку зграйну сімфонію чудових тонів, що очі вбирала вона! Бачила я після того захід сонця на Альпах, на Середземному морі, та того заходу, того барвистого свята посеред Дніпрової околиці—не забуду ніколи!

Але тепер вітер наганяв лави сивих хмар; сонце мов не хотіло пронизувати їх; хвилі котились мов у буденній роботі; на зелені зарослі, на самотні коси вечірня сутінь насувалась одноманітно, тьмяно, наводячи на душу почуття якоїсь-то смутної самотности.

Ось і зовсім стемніло.

Зненацька стала з темряви виринати близькість великого фабричного міста. Раз-по-раз маячило світло, засвічене людською працею, не вгамованою і вночі: то світилися заводські вогні з середини великих, невиразно-темних будинок; вилітали іскри й навколо, в темряву пізнього вечора. Чимсь несподіваним, несприродним, якоюсь дивною лихою хи-

мерою здавались ті довгоші будинки, ті непевні вогні серед степової околиці. Де вони взялись? чого насунулись до Дніпра?..

Ось і остання пристань. Се-ж уже поріг города Катеринослава.

Та не привітно зустрівав він прибулих гостей! Зійшли ми на берег;—порожньо й якось сумно було перед нами. Зараз за пристанею починався темнісінкий простір; ішлося піском; ми простували прямо перед собою, думаючи про візників. Але де-ж вони, ті візники? Була субота і їх виїхало мало; ще до того пароплав,—через негоду, та обережність, щоб не сісти на мілизу, —ішов помалу й спізнився; отже, через пізню годину, візників біля пристані стало ще менш. Мені та ще якомусь мандрівцеві зовсім не стало повоза,—ніякого. Раді-б ми були й пішки податися до міста, так де-які ж пакунки з нами були, не могли ми нести їх далеко!

Стоїмо вдвох на пісковім суходолі, в темній порожнечі, і не знаємо, що й робити... Дожидаємо, може надїде який візник. Нема нікого... Далі вже посідали ми на своїх пакунках, та все дивимось у темряву. Холодно нам було й моторошно. Аж ось їде щось, широке таке. Ми швиденько подались на зустріч, гукаємо, спиваємо. Коли дивимось, аж то проста підвода, навантажена якимись чорними мішками.

—Е, я на такому не поїду!—мовить, придивившись, мій «товариш».—Як знаєте,—кажу,—а я поїду, бо нема ради!—Та й почала просити візницю, щоб підвіз мен в город. Він одмагається:—Та вуди-ж я,—каже,—вас візьму? я везу вугілля!—Та дарма,—кажу,—візьміть, будьте ласкаві, бо щож я робитиму серед дороги, вночі?

Упросилась. Вилізла на мішки, держусь за свій пакунок. Тільки що ми рушили, аж і пан той біжить: надумався, просить і його взяти. Візник не хогів, та вже якось він уместився;—хоч стремлячи на мішках, все бурчав дорогою: Що це за город такий! Як таки можна, щоб пасажири на мішках їхали?!—А ви,—каже візник,—коли сидите, то будьте й тому раді; я-ж не хотів вас брати,—сами впросились!—І правда, що треба було вже мовчати, та цупко держатися.

Доїхали ми до якоїсь вулиці,—там уже стояло зо-два звичайних візника. Наш візник і каже:—Ну, тут уже злізайте та беріть собі візника, чи як собі хочете, бо вам треба в город, а мені туди не рука,—мені треба он туди, на край!—та й показав вудись далеко в-бік. Позлізали ми. Не знаю, куди подівся мій товариш, а я взяла візника й поїхала до якоїсь гостинниці, що мені хтось дорогою нараїв, либонь до якоїсь «Європейської». Була вже глупа ніч і я рада була вже лягти спати.

Другого дня, розпитавшись дороги,—бо в Катеринославі я була колись давно і то лише переїздом,—пішла я до мети своєї подорожі, туди, де

відбувався археологічний з'їзд. Сказали мені в гостинниці, що відбувається він в „Потьомкинському дворці“. Іти туди треба було Бульваром. Ся велика, довга вулиця, обсажена деревом,—казенно-проста, неначе шнуром відбита; та таки мабуть і було колись відбито шнуром ту ливію по широкому, порожньому степу, назначивши їй далі бути вулицею в новому городі „Катериненої слави“.

Ось з бульвару виходиться на великий майдан. Там по середині стоїть собор, а з одного боку припірає до майдану „Потьомкинський дворець“, велика довга будова з круглими стовпами на переді. За будинком—парк, що спускається кручами до Дніпра. Отсей шматок рівного високого степу над Дніпром і мав бути осередком города Катерининої слави. Про се бажання нагадує й той пам'ятник цариці Катерині, що стоїть на майдані.

Але кругом пам'ятника на майдані порожньо, голо. Та й сам майдан так і зостається шматком дикого степу: ростуть по йому колючки, та якийсь то присохлий бур'ян. По боках майдану незначні будинки. Ні на майдані, ні біля його—руху нема; город, його жвавіша частина, одійшов далі. В сьому-ж кутку панує тиша й занедбання.

Мені ще раніш доводилось бути в парку, що за тим порожнім царственным „Потьомкинским дворцем“. Той парк здався мені якимсь покинутим: дерева, корчаві, не пильновані, немов борються з смертю, стоячи на каменястій кручі; ні стежок, ні ввітів; скрізь, особливо у верхній частині парку, біля будинку, біля того „дворця“,—парк страшенно засмітчений, якимись папірцями і всякою всячиною. Але не досадно дивитись на все те потьомкинське пустелище, разом з забур'яненою площею й засмітченою оселею,—здається, що так тому й слід бути.

Так не справилися мрії світлішого Потьомки,—та либонь і самої Катерини,—утворити на сьому Дніпровому надгір'ї нову столицю. А мрія манила цікавою вигадкою.. Чому не було можливо, щоб „Друга“ перенесла столицю на Дніпрові береги? Адже «Перший» переніс її з місця більше насиченого, з тієї „первопрестольної“ Москви, на далекі Невські береги, зоставивши Москву «порфіроносною» вдовою. Хіба не були ті береги Невські в свою пору пустинею, холодною, болотяною,—тільки й того, що „свіжою“, далекою від московської боярської „крамоли“?—Отже по одному помаху руки—тисячі рук збудували Петер-бург в далекім північнім кутку над Невою. А тут же «Катерино-слав» мав бути на ясному, теплому півдні, в сусідстві з чарівною, уже подоланною „Тавридою“. Тією Тавридою манила мрія! Хіба не прозвано вже було того коханого прибічника, Потьомкина світлішого, — „Великолїпним князем Тавриди“? Чи не повезено було царицю, з усім двором, на розглядини тих нових країв, уже безпечних, уже забраних? Чи не було в тім особливої втіхи—оселитися в сих ново-

подоланих гарних краях? В самій Тавриді то вже завадто.. може й не безпечно здавалось, а над Дніпром чому ні? То була здавен „своя“ річка—і в її водах відбивався-ж перший столївий город Київ! І думка закладачів Катерини-слава вже працювала над планом утворення города величного, розкішного. Збудовано царський будинок. Ще й тепер він вражає своїм обширом. Кругом теперішнього собору широчезну просторїнь обгорожено оградкою,—отаким мав бути сам собор! Оповідують, що Свїтлїйший казав будівничому так: „нехай собор буде хоч трохи, хоч на аршин, але більший, ніж собор Петра в Римі“.—Ось „чого гиря хотїла“!..

Вабив Потьомкина й козацький край,—степ широкий, край веселий, народ здоровий та гарний, не той, що в чухонській стороні. Жило ще, правда, запорожське товариство.. але світліший вступив сам у січове товариство і ласкаво посміхувався, коли січовики дали йому,—йому, „Великолїпному князеві“,—привіще, за його тодішню придворну кучму, „Грицько Нечоса“. Він слухав, як запорожці вітали його на Велик-день своєю віршею «Христос Воскрес, рад мир увесь, дїждалися божої ласки, тепер вже всяк наїється в-смак свяченої паски». „Товариш“ Грицько Нечоса ласкаво посміхувався, та міркував разом з Другою, як би зручніше зруйнувати *до-щенту* «осине гніздо», вільнолюбних завзятців. І виміркували.. До місця, вибраного для Катеринослава, не доходив ні гомін від порогів, ні гуки запорожської Ради, а швидко було виміркувано спосіб, що Рада тая й гомоніти перестала.. Запорїжжя було приборкано, Січ взято в полон.—В Катеринославі гадалося сидіти безпечно..

І місце вибрано було для оселі переможців—чудове! Коли стоїш у тому парку, на тім високім березі,—то гарний краєвид бачиш перед собою. Околиця широка, та далека, Дніпро бистрий, береги розмаїтні. Он праворуч якийсь величень кинув камінь (Бичком звуть тепер той камінь-острівець),—кинув немов для того, щоб було схоже на якусь химерну подробицю тих краєвидів, що були в моді за Катерининських часів. Камінь висторочується з води, кругом його крутяться хвилі,—і знов котяться спокійно. Цікаво подивитись, але не страшно.. Зовсім як на тодішню Січ..

Та не сужено було стояти царственній твердині в головах зруйнованого Запорїжжя. Про гадки за столицю в Катеринославі—нагадує лише дворець-пустка, та супроти його пам'ятник Катеринин. Пам'ятник тяжкий, не гарний. Стоїть незграбна жіноча постать, з каменю—якогось-то жаб'ячого, зеленого колеру. Прикро дивитись на його!

Однак, час нам уже вийти в той „Потьомкинський дворець“, бо тож в йому,—я вже тєє казала,—відбувався XIII-ий археологічний з'їзд.

Коли я підійшла до будинку, то побачила, що сумна пустка мала на сей раз доволі войовничий ви-

гляд: біля входу, вздовж переднього піддаштя, піддержуваного стовпами, стояли полицейські; було й двоє кінних,—чи полицейських, чи жандармів, бог їх знає! („Не мастерица я полки-то разбірать!“) У всякім разі, під оглядом тих верхівнів, та иншої сторожі, було якось моторошно... Увійшла я. Саме відбувалось засідання. Посередині за столом сиділа графиня Уварова,—бувши головою на з'їзді. В світлиці було якось порожняво й нудно... Хтось говорив про якусь дрібну розкопку... Я почала розглядатися на-около. Світлиця була велика й ясна; по стіпах висіли портрети Катерини II-ої й Потьомкіна; рядом стояли старинні крісла, оббиті матерією з золотими буквами Катерини.

Постать графині за столом, на першому місці, була в згоді з тією обстановкою. Графиня мала іменно „надменний“ вигляд. Колись я бачила її на київському з'їзді, як ще головою був граф Уваров, її чоловік, то вона тоді поводитася мов-би по ипшому Тепер же графиня і „обривала“, „кого слід“, і навіть держалася мов-би стромвіш. Щож до инших, хто до неї вдавався, чи говорив щось про неї, то, сказати правду, аж досадно було дивитися на них: поважні, відомі професори й инші знакомиті мужі поводитись іменно «подобострастно». Вони якось особливо вигинали спину, вживали «словообращення» найвищого стилю: „Наша високоуважаема-гя“, „наша досточтимїйшая“ і т. и.

Коли настала перерва, я відшукала де-кого з знайомих учасників з'їзду. Вони розповідали мені, що як раз вчора сталася на з'їзді пригода: українці подали з'їздовій Раді протест, на те, що Рада не схотіла закликати українських учених з Галичини, не хотіла допустити української мови на з'їзді; люде домагалися, щоб сей протест було прийнято до відому й до уваги. Засідання було дуже людне і громадянство піддержало тих, що протестували.

Але предсідателька не схотіла звернуть уваги на той протест, не схотіла побачити в йому ображеного національного почуття, а називала його— „виходкою“.

Коли до графині потім пішло скілька душ, (на чолі їх був харківський професор Д. Міллер), просячи, щоб протест було вписано в протокол засідання, то графиня навіть того вволити не схотіла; сказала, що нікого з „чужостранців“ на з'їзд не запрошувано, а через те не кликано й галицьких учених. Коли пр. Міллер зауважив, що галицькі українці зовсім не «чужі» для Катеринослава, то графиня сказала преславутне слово,—що галичане „хуже иностранцев“ і що вона взагалі не хоче, щоб на з'їзді читались доклади українські, бо вона не хоче, щоб до з'їзду мішали „политику“. Відповідь взагалі була дуже прикра.

З тим депутація й одійшла.

(Кінець буде).

О. Пчілка.

Пісня.

Я чув, як співав хтось про щастя кохання,
Про світле життя, про веселі пісні...
І чув я в тих згуках безмежне жадання,
Мов раю шукали ті згуки сумні.
Бреніла та пісня про місясні ночі,
Про зорі блискучі, про човен в ставку,
Про дружні речі, ласкаві очі,
Про гай, соловейка і квіти в салку.
І згуки ті тихі й журливі без міри
Котились, котились, як хвилі морські,
Лунали самі, без надії, без віри,
І душі хотіли збудити людські;
Бажали ті згуки для всіх продзвеніти,
Бажали, щоб кожний щасливо прожив;
Але тільки де-хто їх міг зрозуміти,
Лиш де-хто ту пісню сумну полюбив.
І тільки для себе бреніли ті згуки,
Бреніли й вмірало без відгуку скрізь...
А скільки здавалося в згуках тих муки.
А скільки здавалося в згуках тих — сліз!

Грицько Українець.

Жнива.

Гаряче повітря тремтіло й спірало груди, а сонце, ставши серед неба, наче не хотіло зійти з того місця,—сипало палке проміння на спина й голови женців, а вони, якось несамовито перега-няючи одно одного, хапали панське жито

Жнива саме йшли на всю руку. Жали сотні людей, підлітків і старих, жінок і чоловіків; вужда та голод зігнали їх на ці безкраї панські лани; могутною силою грошей вони примушені, з рову в рік, поливати ці лани своїм потом.

Гладкий, червоний яконом сидів на бідці, умліваючи від спеки; біля його, за женцями, в шарабані, запряженому парюю коней, їхали музики; вони грали якусь безконешну „польку“. Скрипка пищала й голосила, мов оплакувала темряву й габитість тих пригнічених людей; бубон бив у-лад скрипці: то стиха туркотів, то з усієї сили гув, та лящав тими брязкалами, наче хотів розбуркати, підбадьорити женців, знесилених, похилих...

Але труба мідними владними згуками заглупшала скрипку й бубона; з її мідного жерла вилітали якісь розрізнені, глумливі згуки; вони безупинно сипались навколо та нахабно залізали всюди,—і в бороду дідусяві, і в коси малої дівчини, і в вуха юнакові, цекли й різали мозок, вигаявали

з його ще не досить ясну думку, що все частіш і частіш виникала в гарячій голові...

Зпочатку можна було подумати, що се—вєсілля, або який бенкет; але на-справжки се були тільки жнива, самі звичайні жнива...

І жєнці були теж самі звичайні, як завжди: голодні, сірі, похилі... Але думки в їх стали з'являтися нові, не спокійні; ті думки нашіпували жєнцям, що скільки не бийся, скільки не жни, однак півроку,—пів-життя,—прийдеться голодати... То враз виникне якась блискуча, гостра думка—зробити щось таке, щоб було добре всім... але тут вривався згук труби, сполохував цю думку,—вона зникла... а друга темна, як грозова хмара, насувалась і огортала душу сумною безнадійністю... Але ніколи думати,—треба поспішати, щоб хоч як небудь звести кінці з кінцями на цей рік; а там якось буде...

Труба ревла і жєнці все хапали та різали панське жито...

Прислужники грошей, цей гладкий червоний яконом і безліч інших, таких як він, зрозуміли ці неспокійні, докучливі думки і старанно їм запобігали; із жнив, з тяжкої праці зробили „бєвкет“,—якесь безглузде грище; користь і приемність з'єднали до купи. Он гляньте: худа, зігнута горем та нуждою, молода віком, але стара обличчям удова; вона злиднями примушена йти заробити тут для сиріт шматок хліба; а поруч з нею молода, здорова дівчина, зовсім не вбога... Що-ж її примусило йти на цей чужий, зовсім їй непотрібний лан?—Її вабить музика та не своєчасні, божевільні танці...

Ось яконом виїняв годинника, подививсь—і музики вривали веселого гопака; це був спочинок. Старі безсило опустились на ближчі снопи, а молодь кинула серпи, утираючи спітніле обличчя, і бігом сипнула на берег; там вже завзято підскакував та присідав молодий хлопець в латаних штанях та в мокрій від поту сорочці. Хвацьки взявшись у-боки, захоплюючись все більш та більш натхненням юрби, під лад веселої музики, він звивавсь навприсядки біля вродливої дівчини, що жартливо, схиливши трошки на бік голову, відбиваючи дрібненько міру босими ногами, з усмішкою від його ухилилась... Ось він схопив її, перекрунувся і знов несамовито садить в панський берег босими ногами... Немов-би він хотів туди забити все своє лихо та злидні, а разом і ті думки, що непрошено залазили в мозок і бентежили душу... Ось він знов на-місці округується, підскачов високо, присів і вибіг з кругу; впав на траву ввесь мокрий і червоний...

Гопак змінила полька—і пари закутились по всьому березі.

А той гладкий, червоний яконом, що мов якийсь мідний прилад приводив до руху всі ці сотні людей,—сидів і дививсь на тєе все з усмішкою, задовольнений. Він бо не тільки владав здо-

буттям їх праці, він цілком панував над їх тілом, силою й думками,—він панував над їх душами... Подав знак—музика стихла. І знов бігом всі кинулись до своїх серпів, і знов несамовито, одно перед одним, хапали панське жито.

В ці коротенькі перєрви всі то танцювали, то спочивали. Не спочивала тільки одна дівчина. Се була сирота; її батько й мати померли од гарячки в голодний рік, як вона була ще малою, і з того часу вона стала тинятись по наймах між чужими людьми. Тепер вона залишила все і теж прийшла сюди, на цей лан. Але не музика її привабила сюди,—їй хотілось мати „камінєцьку“ хустку, що обіщав пан-яконом тій дівчині, котра більше всіх важне: всього тільки одну копу за тиждень! Це-ж тільки по десять свопів у день нажать більше, от і копа—і за це хустка... А як хочеться мати хустку! Коли-б така, як у старшинової дочки... блискуча, біла, з торочками... То-ж уже 18 років їй і все тільки—прости хусточки, по золоту... „От сьогодні вже субота, пан яконом підрахує, хто скільки нажав,—і в мене буде більше всіх“...

Так тішилась думкою сирота і, забувши все на світі, все хапала та різала панське жито; піт заливав їй очі, вона нічого не бачила й не чула,—перед нею вже розстилалась камінєцька хустка...

Вже сонце давно зайшло; починало сутєніть, з болота піднявся туман, а замість сонця—допікали комарі; вони обсадали голі ноги, впивалися в шию. Але люде на те не зважали, все хапали й хапали панське жито... Не чути а-ні згуку, навіть тієї пісні, що звичайно співають в таких разі: нікому й на думку не спадало співати—„час до дому, час“...

Яконом підлічував в своїй записній книжці... Аж ось він махнув рукою і музика заграла „Марш“,—це був кінець тяжкому трудовому тижню, повному праці, турбот, бажання і надій...

Всі збились юрбою біля яконома: він почав вичитувати з книжки, скільки в кого нажато. Сирота жде... Серце їй тремтіло; воно полохливо замірало, як тільки вона вчувала своє ім'я „Ганна“,—але прїзвище було не її і серце далі тріпотіло, як пташечка в клітці... Скінчилось вичитування. Всі мовчали, навіть прїтали дух, наче в цей мєнт рішалося велике питання життя сих людей.

Ось яконом особливо виразно проказав:

— З чоловіків Тарас Яковенко має шапку: в його копа й пять снопів більше за всіх хлопців.—Музика!

Музика програла „на добри-день“, як грають на весіллі, коли викликають подарками. Яконом виїняв з-під сидіння шапку, (того „кашкета“), і подав парубкові, що стояв уже тут, знявши соломяного бриля; він ввічливо вклонивсь, промовивши: «спасибі, пане!» І пурнув у юрбу...

— З жінок,—промовив яконом,—Катерина Во-

лощукова має хустку: в неї рівно на копу більше за всіх жінок. Музика!—

Музика заграла «на добри-день» і він витяг «камінецьку» хустку з торочками, далі подав щасливій дівчині... Потім всі стали підходити випивати по чарці горілки, теплої, розведеної водою, гідкої; з нею тут-же порався п'яний приказчик. Але сирота вже нічого не бачила й не чула; сльози застигали їй очі, вона одійшла і нишком безсило впала під копою, тяжко ридаючи...

Вже всі пішли до дому. Зовсім стемніло; в небі засвітилися зорі і величний місяць виплив оглядять землю, а Ганна все лежала... вже сліз не було, тільки щось мов огнем пекло мозок і якась невідома жага помсти стискала серце. Помсти—кому? вона не знала: чи тій, що нажала двома снопами більше за неї, чи яконому, чи всім тим людям, чи може самій собі... Сліз вже не було... Підвестись теж не було сили і вона все лежала, обхопивши руками голову...

Вночі всі бачили, як плило якесь вогненне море; увесь небосхил заслало димом. І зорі, і місяць сховались од жаху, а вогненне море все лилось і клекотіло, захоплюючи широкополі лани все більше, та більше.

То горіло жито, де жали жінці...

Юрко Яворенко.

1905 р.

НАШІ ПОЕТИ З НАРОДА

III*)

Іван Рудий.

Вертаюся знов до народних поетів з селян. Хоч трудно сказати, до кого саме належить,—до селян, чи до городських робітників,—отсей складач віршів, Іван Рудий, що я про його хочу казати. З роду він—селянин, з київщини, хлібороб; часто проживав на селі, пособляючи сім'ї в роботі по господарству (має там батька й дітей, сиріт по матері); але Ів. Рудий і столярює, в Києві, заробляючи на себе й на дітей по київських столярних майстернях (помісяшно, чи на інших умовах); отже належить він і до городських робітників. Познайомилась я з Іваном Рудим у Києві. Він прийшов до редакції Рідного Краю і приніс пару своїх віршів. Ті вірші були дуже невдалі і я вернула йому їх, сказавши по щирості, що вони до друку зовсім не здатні, бо нема в них ні хисту віршового,—страшенно були покалічені,—ні цікавого змісту. Се дуже засмутило автора і він почав казати, що в його є ще багато інших віршів; просив дозволу принести свої зшит-

*) Дивись мою замітку I в 23 ч. Рідного Краю (про Корнія Гуленка) і II (про Т. Романченка) в числі 24—му Р. К.
Олена Пчілка.

ки. Його бліде обличчя й очі повні благання—визивали жаль... Я, звичайно, сказала йому, щоб він мені привіс те своє писання. Кажу:—може, може що й знайдеться здатне до друку... І справді в принесених незабаром зшитках були *всякі* твори: були й зовсім нікчемні, з тими покаліченими та невиразними стрічками, але були й гарні вірші, такі що потребували лише дрібної поправки де-не-де і мали значну цікавість. Були цілі поеми,—про нещасливе кохання, про сирітську долю й таке інше, з життя селянського. Був і такий вірш, що звався—„На той світ до Шевченка“. В слову дуже розтягнутому віршові теж говорилося про злидні та про всяке лихо селянське.

Я подаю скільки віршів Рудого, котрі мені здалися кращими. Вони иншого складу, ніж вірші попереднього поета-робітника з Катеринослава, Т. Романченка,—бо й освіта в сих двох авторів різна. Рудий—чоловік зовсім мало грамотний, малої освіти; опріч Шевченка, читав що йому випадково траплялось (се й видно з його примітки до першого подаваного вірша „Муза“).

Але в І. Рудого є „искра божа“ і мені здається, що коли-б він мав змогу здобути більше освіти й письменної науки для складання віршів, то був-би він добрим поетом і тепер його кращі вірші роблять вражіння. В них є почуття і якась особлива принада. Своім віршуванням Рудий дуже захоплений; складання віршів—його журба, життя його душі. Коли б у нас було „товариство запомоги письменникам“, то слід-би було в першу чергу пособляти таким авторам, як Рудий. Бо освіта йому дуже, дуже треба, без неї він не може бути добрим письменником, а освіти тієї він сам здобути не може. Ось послухайте, як він сам каже про се:

МУЗА.

Хотів би знать,—яка то „муза“

І що воно за птиця?

Чи дівчина така досужа?

Бабуся то, чи молодиця?

А може звір, чи що таке,

Я далєбі не знаю!..

Сказать би чудище яке,

Коли ж—віта десь коло раю

І духом ніби тхне небесним.

Не знаю,—правда в тому є,

Що ніби способом чудесним,

Хто просить, розуму дає...

*) Про „музу“ прочитав я у книжці Карнаушенка, у його „задушевному слові Александру П-му“. Примітка авторова.

Мабуть, що правда, як говорять,
 Бо вчені люде—без брехні.
 А може й я забув би горе,
 Як би де трапилось мені
 Спіткати ту „музу“ добродійку;
 Просив би й я її, як неню,
 Остатню дав би я копійку,
 Щоб розуму дала зо жменю;
 Бо люде кажуть, без освіти
 Яка то може бути робота!
 Пусті твої ті „думи-діти“...
 Лишив би їх,—коли ж охота.
 Мов чарка п'яницю, кортить!
 Казав мені один колись
 Добродій:—„голубе, учись!“
 Та не сказав мені, як жить,
 Щоб дітім хліба заробить...

Іван Рудий.

I.

Багатий.

Вітрець маленький подихає,
 А хвилю здорово жене,—
 Так день за днем і рік минає,
 Ніхто з людей не дожене!..
 Багач жалкує: Що чинить?
 Проживши років сімдесят,
 Хоч я й не здужаю робить,
 А все не хочеться вмірять...
 Таке багатство, скільки грошей
 За цілу житку призбірав,
 Хліви, клуні й хати хороші,
 Комори, стані збудував;
 Садок розвів який коштовний,
 І озерце в садку зробив,
 Куди не глянь,—хазяїн „повний“,
 Усього, всього приобрів!
 І риби з Київів навів,
 Кошів із п'ять постановив,
 І хворостом із верболіз
 Кругом ставок обгородив.
 І пасіки чимало є,
 Пеньків, либонь, із цівтораста,

Добра багацько!—все мое...
 Ще й сина дав Господь Тараса:
 Такий мастак,—на що не гляне,
 То так і втне він в тую-ж мить!
 Ніхто проти його не стане!
 Мов він серце веселить.
 Рівняться з ним—куди тобі!
 Дитя статешне, що й казати.

Але як здумаю собі,
 Що доведеться помірати,
 То так тобі неначе возом
 Хтось по хребтові пробіжить
 І по-за шкурою морозом
 Всю кров у жилах холодить!
 А ще як правда тому буде,
 Що кажуть нам письменні люде,
 Як „там“ мордують багачів,
 То я вмірять би не хотів!..

II.

Убогий.

Обізвався і убогий:
 — Смерте, моя нене!
 З малку я працюю, голий,
 Зглянься ти на мене!
 Полічимося з тобою,
 За гріхи, що я придбав,
 А як ні,—зітни косою,
 Щоб я більш не горював!—
 Як зачула сухоребра,
 Та бігом до старця:
 „Що тобі, убогий, треба?“
 Ну його питається.
 А він, зігнувшись, сидить,
 Крізь плач до смерти промовляє:
 — Що, бідний, маю я робить,
 Як талану в мене немає!
 Здається, я і не гайную,
 Щоб так, як інші, гайнував,
 А вже працюю, то працюю,
 Нікому так-би не бажав!
 Що-день у-досвіта встаю,
 Та ледві пхаюсь на роботу,

І знов до півночі роблю.
 Щож маю я за те?—стогноту!
 Прийде субота, пошабашу,
 Додому ледві волочусь,
 У серці нищечком я плачу,
 Та що й казати кому?.. мовчу...
 Бо хто полізе серед моря
 Утопленика ратувати?
 Як люди ті не знають горя,
 То на що їм про те казати,
 Що десь по закутках убогі
 Сидять голодні і мовчать,
 В холодній хаті, босоногі,
 Нужду велику терплять.
 Піди-ж до значних у покої,
 Скажи їм про свою нужду,
 Вони для бороття з нуждою
 Не підуть... сам терпи біду.
 Вони не скажуть навіть того,
 Кому-б ти мав себе найняти,
 Нема їм клопоту до сього,
 Бо сито й тепло їм у хаті.
 Нема ратунку!.. Смерте мила,
 Прошу у тебе визвоління:
 Візьми мене! Вже більш не сила,
 Нема вже більш мого терпіння!

На сьому слові річ урвалась...
 А смерть з великою косою
 Дивилась, потім засміялась,
 Озвалась мовкою такою:
 „Он що вигадав ледащо,—
 Він умерти забажав!
 Ласку дам тобі я за що,
 Щоб на-вік спокій придбав?
 Добра штука:—не страждати,
 Не сушити голови!
 Ні, трудніше—бідувати,
 Ні, ти, голубе,—живи!“

Тоді, до Господа зітхнувши,
 Убогий з силою зібрався,
 Устав у-досвіта, зігнувшись,
 І на роботу знов попхався...

Іван Рудий.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Набожні колядки—по українські. Священник о. В. Кашубський (в с. Червоному, на Волині) зложив слова й музику колядки, простого складу. Починається вона такими словами:

Тихо... Ніченька укрила
 Віфліємські поля,
 В небі зорі засвітила,—
 Найясніш горить одна... і т. д.

До слов написано й ноти. Отець В. Кашубський думає видати свою колядку окреме. Такі колядки, зложені народною мовою, матимуть своє значіння, бо колядки типу „божественного“, що йдуть з новіших богогласників, зложено дуже недолатною мовою,—мішанкою виразів церковно-слав'янських з московськими; а ще до того, не розуміючи добре тих виразів, наші селяне їх перекручують, то співається в тих колядках, скрізь по наших селах, неподобні речі. Отже Різдвяна пісня о. Кашубського зовсім відрізняється від творів такого розбору.

◆◆ Нові книжки. У Полтаві вийшов з друку другий том творів Павла Барвінського (Ізраїльтенка), що випустив торік том своїх оповіданнів. Сей том зветься „Драматичні твори“. В книжці вміщено: 1) „Каторжна“, оригінальна драма у 5-ти діях; 2) „Антось Дукат“, історична драма у 5-ти діях і 6-ти відмінах; 3) „Сучасний дон-Кіхот“, драма в п'яти діях і 6-ти відмінах; 4) „Енеїда“, комічна оперета у 6-ти діях і 7-ми одмінах, (по Котляревському).

◆◆ У Києві вийшла з друку брошура „Весь світ в українській справі“. „Голоси преси: української, польської, московської, чеської, німецької, італійської, французької, бельгійської і англійської“,—біля 100 газетних вирізок про подію 12-го квітня 1908 р. (забиття графа Потоцького в Галичині). Перекладали ня українську мову і впорядкували В. Степанківський і Левко Юркевич. Ціна 50 коп. Книжку випустило видавництво „Шлях“. Її конфісковано.

◆◆ Нані театр. В трупі Сабініна в Катеринославі грали п'єсу Гр. Ге та Сабініна—„Граф Кирило Розумовський“.

В Курську розпочалися театральні виступи української трупи Сагіна. Між иншим було поставлено п'єси—„В кого гроші, той хороший“, „Золоті кайдани“, „Мазепа“.

На Волині, в г. Рівному, товариство Гайдамаки ставило „Гальку“, оперу Монюшка, по українському, в перекладі самого Д. Гайдамаки.

◆◆ Музичні твори. Товариство музичне в Галичині „Торбан“—видало твори відомого галицького композитора Я. Лопатинського. Ті твори такі: „Моя дума“,—пісня на один голос в супроводі фортеп'яну; „Русалка“—вальс; „Вставай, Україно“—пісня на мішаний хор в супроводі оркестра, або фортеп'яну; „Хмари“—пісня на один голос: „По-зір“—галоп.

Спілки й господарство.

Останім часом з'явилася і вже доволі розкоре-нилася в нас дуже поважна справа народного економічного життя; зветься вона по чужому „кооперація“, а наші люде звать її „спількою“;—воно ж як раз те саме й є, бо дословно „кооперація“ значить: «спільна робота», або „спільне діло“.

Отже, едваючись до гурту, люди заводять тепер Товариства для спільної праці коло сільського господарства, Товариства кредитні, або позичкові, для грошової запомоги, заводять і спілкові крамниці для торгу.

Колись була вжилася думка, що українці не здатні до спілок, що в їх не така натура. Пригадувано й прислів'я наше,—що в нас говориться: „гуртове чортове!“ Говориться таке, правда! та говориться й друге: „гуртом і вовка побороти“, „грумада—великий чоловік!“

І правда, що великий! Що не зможе одна людина, то здолає зробити—грумада, добре товариство.

Отже то була зовсім неправдива думка, що „Товариства“ та „спілки“ на можуть у нас іти. Заводяться вони і у нас на Україні; всі бо побачили, що спілка—велике діло, що з неї поміч і порада всім спільникам. Привертаються тепер до спілок і такі люде, що перше не дуже то вірили сьому новому ділові,—та тепер на свої очі побачили, яка то добра й пожиточна річ. Люде можуть добутися більшого заробітку, більшого достатку. Та й не тільки через се дорога річ спілка, добро не в самій користі для кожного окремого спільника,—а Товариство, коли добре поведе своє діло, та придбає коштів, то може, як ми те й бачимо, давати від себе поміч—на церкву, на школу, на больницю, чи на яке инше громадське діло.

„Рідний Край“, що виходить на Україні вже 3-ій рік, увесь час бажав стояти ближче до народного життя; отже звернув „Рідний Край“ увагу і на спілкову справу, та й заводить у себе, отсе тепер, опріч статей, оповіданнів та всяких газетних відомостей, ще й такий відділ: будуть у йому такі відомості, що приходяться до спілкової справи й до сільського господарства.

◆◆ Нові спілки. Товариства потребительські (споживчі): на Поділлі, —в містечку Стрижавці Винницького повіту та в містечку Печарі Брацлавського повіту; в Полтавщині,—в Рьмарівці та Сватках, Кобеляцького повіту, і в Ганнівці—золотоношського повіту.

Инші товариства: В акціанім відомстві Подільської губернії засновується похоронна каса служачих.

◆◆ Цікава спілка. В житті наших шкіл сільського господарства, особливо простіших, можна бачити дуже сумне з'явище: що кінчають хлопці ту школу і не мають змоги прикласти свою мо-

лоду силу до того діла, до якого їх учено; отже йдуть вони в канцеляристи, телеграфисти, кондукторі, то що,—куди небудь, аби мали де примоститися, чим прожитися... А та наука, що вони здобули скілька-літнею працею, воставється так, без ужитку, поки по троху вивітриться з голови...

З сього погляду звертає на себе увагу захід учнів однієї господарської школи на Волині,—Білокриницької.

Біла Криниця—гарне село в Кременецькому повіті. Належало воно одному руському панові, Вороніну; умираючи, він одписав свою оселю й землі так: частину на школу сільського господарства, для селян з Білої Криниці, а частину на те, щоб заснувалася коло Білої криниці слобода з московських людей, на легких умовах для їх. Приходили люди, з якоїсь Пензенської, чи иншої губернії, але урочище, призначене для них, не сподобалось їм (нема там води), та й умовами поселення вони не задовольнились,—і люде ті не поселились на білокриницькій землі, пішли до-дому. А школа сільського господарства таки заснувалася і учаться в ній хлопці з Білокриницької околиці. Учаться вони хліборобства, садоводства і всякого иншого „водства“, а тільки як кінчають науку, то,—мовляли ми вище,—по більшій часті не мають де зачепитися до господарства, а йдуть в рівні контори, та канцелярії (бо таки-ж їх і книжної науки трохи учать). А тим часом Білокриницька школа має в своїй оруді до 500 десятин землі. Обшир не малий! Землю пораяють то учні, то наймані робітники.

Отже й задумали де-які учні, що вже свінчили, та що кінчають науку в білокриницькій школі, скласти спілку межи собою і почати спільне господарство, взявши в оренду частину землі, що належить школі. Міністерство хліборобства обіцає дати їм підмогу,—поставити в їх слободі де-яку хутірську та господарську будову й дати спілці господарський „інвентарь“. Отже сподівано доброго успіху від того спілкового заходу господарського: є земля, є молода дужа сила, є знаття, є й поміч. Чи не повинна-б іти справа як найкраще!—

Київсьня виставка бджільництва.

В половині місяця Августа (Серпня), київське „Общество любителей природы“ вряжало виставку бджільництва. Вона містилася в університетським ботанічним садку. Пускали всіх безплатно.

Виставка була не велика і для звичайної громади нічого „показного“ в ній не було:—ні „декорації“, ні чогось такого; однак для людей, що цікавляться бджільництвом, було на що подивитися, бо в виставці брали участь осібні Школи, Товариства й відомі пасішники.

Перше всього звертали на себе увагу—уліки, зроблені на всякі зразки. Однак, коли-б хто хо-

тів знати, які-ж уліки найкраще заводити, то цього не міг би довідатись. Властиве сказавши, вже доволі давній рамочний улік, (Левицького та інших), міняють люди на всі способи: один зробить його трохи вищим, другий трохи нижчим, інший—ширшим і так далі без кінця!.. Справедливо було сказано в одному друкованому листку, що лежав на виставці: „ідеально, (се-б то бездоганного), уліка—нема. Можна думати, що все-ж улік по зразку Дадана кращий від інших, але й він де-кого з пасішників не задовольняє“. Отже й мудрують люде—кожний на свій зразок... Та воно-ж і у всьому іншому не стоїть діло на однім місці, а все люде поправляють, та придумують, як краще.

Однак між виставленими уліками звертали на себе особну увагу уліки солом'яні, виставлені одним окремим собі пасішником, О. Палійчуком. Сей добродій взагалі виставив чимало такого, що люди придивлялися, та міркували, як воно й щб. О. Палійчук не єсть, як то кажуть, „спеціаліст“, а так собі „охотник“, займається бджолами між іншим. Маючи канцелярську службу в Києві, він купив собі шматочок землі з ліском, у селі при залізниці, побудував там, завів хутір і, їздючи що-дня на службу, займається теж і пасікою. Зпочатку поставив у своєму хуторі всього 3 уліки, а тепер у його за 4 роки розвелось їх—50 пнів. Уліки, звісно, все рамочні, рівних зразків. А оце д. Палійчук почав робити їх з соломі. Се теж не єсть якась така вигалка, що ніколи її не було на світі,—за границею такі уліки й дуже часто вживаються,—а все-ж ми розкажемо, який той улік у добродія Палійчука. Улік чотирьох-кутний, основу йому дано таки дерев'яну: зроблено неначе клітку з тоненьких планочок,—4 стовпчики на вуглах і з кожного боку по три планочки поперечних (се-б то вгорі, внизу і посередині, для зв'язку); а потім в ту клітку заправляються з середини солом'яні стінки: се—„мати“, збиті з правої соломі, перетганою тоненькою проволокою. (Рядом з уліками стояв виставлений і дерев'яний станок для плетіння таких солом'яних стінок). Так само зроблено й накривку для уліків:—на дерев'яній основі, збитій з планочок, на два спуски; а дерев'яну основу теж підбито солом'яними матями. Улік квадратний, верхків 13 довшини. В середині звичайні рамки для щільників. Зверху улік (і дерево й солому) помальовано олійною краскою. В поясненню до тих уліків було сказано, що вони мають в собі багато доброго: „вони дешеві, легкі, зручні до перевозіння, сухі і теплі“. Далі Палійчук пише, що в його бджоли навіть і зімуть у тих солом'яних уліках, на дворі. Виставив він і фотографічний знімок з тими уліками, як вони стоять зімою в ліску. Справді, бачиш, на деревах сніг, а солом'яні уліки стоять під деревами, один коло одного. Бог його знає, чи то ті бджоли видержуватимуть кожду зиму... Се вже, мабуть, як у якому краю. Оселя і пасіка О. Па-

лійчука—в київських повіті, в селі Ірпень; уліца його зветься „Счастливая“. І правда, що „щаслива“, коли можна-б то зімувати бджіл просто на дворі!.. За солом'яні вуліки Палійчукові на виставці, (таки на цій, київській), присуджено велику срібну медаль.

Виставляв Палійчук ще й дерев'яні вуліки, між іншим один дуже кумедний: завбільшки він з Дадановий вулік, тільки в йому внизу аж десять перегородок, що йдуть у-гору тільки до половини уліка, а вже зверху,—значить, на половині високости вуліка,—всі ті комірки накриті однією дірчастою стелею з бляшки, щоб бджоли могли пролізати з комірок у верхню половину вуліка. Тут, у верхній половині, вже перегородок нема. Ото-б то має бути так, що внизу, в своїх перегороджених комірках, бджоли житимуть сім'єю, кожда сім'я окреме, (до кожної комірки й особне вічко з'окола), а в горішній частині вуліка, пролізаючи туди крізь дірочки в стелі своїх комірок, бджоли вже вироблятимуть мед спільно і тільки про запас. Сей виставлений вулік був порожній, бджіл в йому не було,—тільки, значить, самий вулік на зразок; а цікаво булоб подивитись, як воно насправжні виходить у житті,—чи слухаються бджоли того розпорядку, що їм призначається...

Виставив д. Палійчук ще один вулік, або, мовляв він, „улецьк-малютку“,—та про його він сам каже, що се бог зна-що, „нікуди не здатне“, а робиться, мовляв, тільки так, для іграшки. Се малесенький вулічок, завбільшки з ту скриньку, що бувають у церквах, для жертв; і ото-б то в тих вулічках мають бути бджоли. Палійчук пише в поясненню, що в житті—з того нічого не виходить, бо «каторі бджоли малосильні, то не можуть вдержатись у такому малесенькому вулічку, а которі дужчі—то втікають з його ще швидче»!.. Робляться-ж ті вулічки тільки „ради моди“.

Пуста мода, коли так!

Добрі виставив Палійчук—пряники медові; їх не можна рівняти до тієї,—не тут говорячи,—п'югані, що продається в Києві на «Контрактах». На наш смак, пряники Палійчука куди смачніші за пряники Дуденка й особливо Пожарського,—а смм добродіям дано на виставці похвальний лист за їх пряники. Тим часом пряники Палійчука пухкіші і мають якийсь „натуральний“, домашній смак, а пряники тих добродіїв нагадують вже щось фабричне, немов-би „контрактове“... У ятці д. Палійчука медових пряників куповано дуже багато. Ціна їм була 20 коп. хунт. (Продавали й по шматочку). Мед у Палійчука продавався по 35 к. хунт, (у слоїчках, випущений), і по 40 коп. хунт у щільничках, в маленьких рямцях. Казано нам, що таких щільничків було продано в Палійчука 500 штук;—ще багато кому й не стало, бо при нас все читали меду в щільничках, та вже щільничків не було, а зостався мед тільки в слоїчках (по 1 хунту, та по 1/2 фунта). Купували вже сей. Отже полічіте,

скільки то воно виручено за пуд меду в пільничках, коли розкуплено їх по 40 копійок хунт! Се-ж воно виходить—16 карбованців пуд. Заробіток добрий! Ну, звичайно, й клопоту коло тих щільничків не мало бував. Так се вже таке діло, що без клопоту нічого не буде...

Хунт вошпни штучної (виробленої машинкою) продавався по 1 карбованцю. Був на виставці й квас медовий. Дві були тепленькі, то люди пили його охоче, хоч не можна сказати, щоб то було щось дуже добре... Кисленьке, медком пахне... Квас продавався по 20 коп. пляшка. Шкода, що ніхто не виставив иншого медового напою, меду вареного,—як то в старину в нас на Україні меду варилися. Ох, добрі меду наші бабусі варила! хоч би й молодим хазяйкам навчитися того...

Було виставлено багато приладів до виточування меду з щільників,—отих „центробіжок“, чи мовляв один пасічник—„кружілок“. Були вони всякого зразка,—так нехай вже я иншим разом докажу, а то вже моя розповідь і так довгенька вийшла.

Скажу ще тільки на сей раз, кому яку медаль на виставці дано: *золоту*—київському пасічникуві, В. Ващенко, та уманській школі хліборобській; *срібні* медалі дано отож Палійчукові, та ще двом добродіям, потім Єленівській пасішницькій артілі, та київській школі в Боярці. Відільницькому відділові Полтавського „Общества сільського хазяйства“ дано теж срібну медаль, за пасішницький переносний музей-виставочку (всякі зразки уліків, то-що).

А от кому дано тільки похвальний лист—так се вже й дивно: київській-печерській Лаврі. Величезну-ж таку пасіку мають київські ченці, ще й не одну, по-близу Києва, отож і виставляли свій мед, та віск то-що,—а от zostалися по-заду... Добули тільки—похвальний лист! На наш погляд, ті свічки, що вони виставляли, з дуже білого воску, були прехороші.

(Кінець буде).

Сторонній.

◆◆ **Виговання хворих дерев розсолон.** Французський садовод Сімон надумав лічити хворі дерева розсолон. Виявилося, що коли впустили розсолу в середину засихаючої деревини, то вона може ожити. Роблять це так: провірчують свердликом у дереві дірочку до самого осередку і вставляють в ту дірочку таку цівку, що еднається резиноюю кишкою з посудиною. В ту посудину наливають розсолу, (зробленого з звичайної соли), і впицають на дереві вище дірочки. Через де-який час дерево всмоктує в себе увесь розсіл і починає вкриватися молодим листям.

Сімон отак вратував від погібелі багато яблунь та персикових дерев.

Ця сама спроба дала добрі наслідки не тільки з деревом, але й з виноградними лозами і на-

віть з капустою. Для цих рослин він пускав по-тронку розсолу в стовбур.

◆◆ **Як зберігати кавуни на зіму.** Одна господарська часопись, а за нею й инші, дають таку пораду:

Щоб зберегти кавуни на зіму, треба зробити так: беруть свіжі кавуни і обмазують їх глиною, замішеною з дрібним посіченим сіном, а потім кладуть кавуни на сонце, щоб вони обсохли. Як тільки глина на кавунах підсохне й потріскається, то кавуни знову обмазують, і так треба зробити скільки разів, аж поки перестане глина тріскатися.

Далі кавуни обережно складаються в сухе й не холодне місце і перекладаються сіном. Кажуть, що такі кавуни можуть пролежати аж до місяця Березня (Марта).

(Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*)

О П О В І С Т К И.

ВѢСТНИКЪ ВОЛЫНИ

въ 1908 году.

Подписка на 1908 годъ продолжается.

Стоимость подписки указана ниже. Желающие получить газету в течение года съ разсрочкой платежа, уплачиваютъ вмѣсто 85 коп. каждый мѣсяць—по 1 рублю въ течение 7 мѣсяцевъ.

Бѣднѣйшіе платятъ 60 копѣекъ въ мѣсяць.

Знамя наше — Прогрессъ и Гуманность.

Условія подписки:

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой городскимъ и иногороднимъ подписчикамъ:

На 1 мѣсяць 85 коп. На 2 мѣс. 1 руб. На 3 мѣс. 2 р. 30 к. На 4 мѣс. 2 р. 60 к. На 5 мѣс. 3 р. 40 к. На 6 мѣс. 4 р. На 7 мѣс. 4 р. 50 к. На 8 мѣс. 5 р. На 9 мѣс. 5 р. 50 к. На 10 мѣс. 6 р. На 11 мѣс. 6 50 к. На 12 мѣс. 7 руб.

Въ 1908 г. будутъ напечатаны: Воспоминанія (продолженіе) В. Г. Короленка о Волыни, Воспоминанія Аскоченскаго о Житомирѣ и романъ (продолженіе) Печевѣга „Равнодушіе“, который въ дальнѣйшемъ своемъ развитіи коснется движенія и событій 1904—1905 г.г.

Редакторъ-издатель *Т. П. Бортниловъ.*

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в „Українській Книгарні“ (Безаківська, 8) і в книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Київ електрична друкарня *К. Н. Милевського* і *К. В. Владмирська* ул., 81.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 30.

30 Серпня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. За границю 6 карб. Окремі числа за границю по 10 коп.; на вокзалах завізниця по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за два рядки (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поштові оповістки вдрупе, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улца, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Полтавське лихо. Вісті. На Україні. В Галичині. Над свіжою могилою М. Дмитрієва. Вірш—князьни *Н. Кочубейвни*. Бажання—нарис *Ю. Сірого*. Світова річ—комедія—*О. Пилки*. Українське слово й мистецтво. Дописи: з г. Оріхова й Цареконстантинівки. Спілки й господарство (Огляд київської виставки бджільництва, рядкові сіялки, поради й дрібні відомості).

РІДНИЙ КРАЙ

Українська тижнева газета.

— 3-ій рік видання. —

Виходить в Києві, під редакцією *О. Мчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 3 р., на півроку 1 р. 50 коп., на 3 місяці 85 к.; з ілюстрованим місячним додатком

МОЛОДА УКРАЇНА

(єдина часопись на Україні для дітей),

на рік—4 р., на півр.—2 р., на 3 м.—1 р.

„Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

ВѢСТНИКЪ ВОЛЫНИ

въ 1908 году.

Подписка на 1908 годъ продолжается.

Стоимость подписки указана ниже. Желающие получить газету в течение года съ разсрочкой платежа, уплачиваютъ вмѣсто 85 коп. каждый мѣсяць—по 1 рублю въ течение 7 мѣсяцевъ.

Бѣднѣйшіе платятъ 60 копѣекъ въ мѣсяць.

Знамя наше—Прогрессъ и Гуманность.

Условія подписки:

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой городскимъ и иногороднимъ подписчикамъ:

На 1 мѣсяць 85 коп. На 2 мѣс. 1 руб. На 3 мѣс. 2 р. 30 к. На 4 мѣс. 2 р. 60 к. На 5 мѣс. 3 р. 40 к. На 6 мѣс. 4 р. На 7 мѣс. 4 р. 50 к. На 8 мѣс. 5 р. На 9 мѣс. 5 р. 50 к. На 10 мѣс. 6 р. На 11 мѣс. 6 50 к. На 12 мѣс. 7 руб.

Въ 1908 г. будутъ напечатаны: Воспоминанія (продолженіе) *В. Г. Короленка* о Волыни, Воспоминанія *Аскоченскаго* о Житомирѣ и романъ (продолженіе) *Печенѣга „Равнодушіе“*, который въ дальнѣйшемъ своемъ развитіи коснется движенія и событій 1904—1905 г.г.

Редакторъ-издатель *Т. П. Бортниковъ*.

ПОЛТАВСЬКЕ ЛИХО. Серед сутіні нашого життя останніх часів найсумнішим видається життя полтавщини; життя громадське там не жевріє, а ледве чевріє. До тяжких умов народного життя, малоземелля, безробіття, неврожаїв, та інших злигоднів, прилучається ще безголов'я духовне, безпросвітня темрява народня. На полі-ж економічного лихоліття й духовної порожнечі виступають безкопечні злочинства, розбійства, жорстока розправа, розпуста, духовна здичалість, або одчай, що веде людину до згуби життя свого, чи чужого.—Отаким малюється перед нашими очима життя в полтавщині.

Де-ж ратунок? Чому громадська краща сила, що не стратила ще своєї духовної моці й почуття громадського обов'язку, чом вона не стає до поратунку?—Чи її нема?

Ні, вона єсть. Не багато таких людей, але вони єсть і в нещасливій полтавщині. Тільки тим людям звязано руки.

З сього погляду, життя полтавське—в виключно лихому стані. Не пишає громадське життя значною волею й в інших містах, але по-де-куди хоть малий просвіток єсть; у полтавщині ж—як у замерзломому ставу без ополонки... Те найменше, що допускається в сусідів,—полтавцям забороняється. Недавно сумно здивувала всіх та новина, що власне в Полтаві не дозволено бути українській „Просвіті“, тому товариству з культурними завданнями, що існує-ж у скількох сусідніх містах України.

Тепер стало відомо про другу таку-ж саму перешкоду на дорозі до просвітнього поратунку полтавського люду: гадяцьким громадським діячам губерський уряд теж odmовив заснувати просвітне товариство. Се вже мало бути навіть не українське товариство,—ні! се мало бути „Общество содѣйствія устроїству школ, низших и средних“. На чолі сподіваного товариства мали стати, яко члени засновники,—люде відомі, статечні, ушановані довір'ям місцевого громадянства і навіть уряду, бо вони мали честь по скілька строків займати виборні місця. Се були: председатель гадяцької зем. Управи Мельников, (привідця всієї справи), земський начальник В. Никихворов, гор. голова. Здається, можна було впевнитись!—Однак, Товариства не дозволено. Чи може гадяцький повіт такий щасливий, поміж іншими повітами полтавськими, що в йому й не треба якісь там просвітні товариства заводи-

ти? Але—загляньмо в місцеву часопись, „Газету гадяцького земства“; там побачимо ось які докази—не то малої освіти, а просто дикарства: в одному селі люде своєму ж сусідові знищили, потоптали ниву з гаолянном, бо хтось сказав: через те дощу нема, що почали «чортове насіння» сіяти; з другого села пишуть, що дівчата вже бояться на улицю ходити, як перше, бо хлопці поводяться, так, що страшно їх... Ті хлопці тоді йдуть під котору хату, грюкають у двері, доки батько випхне вже їм на поталу дочку,—„а то рознесуть лісу, поламають все в дворі, або й запалять ще“... Се буває молода сила, що не має ніякого ґрунту освітнього, не має чим заповнити свою гулящу думку.

Лихо тяжке! доки таке буде? за віщо саме полтавщина одпокутує найбільш? Чому-ж у Києві, не давніш, як сього року, дозволено заснувати „Общество помощи образованию“. Чого власне полтавщину засуджено на покуту!

ВІСТІ.

Вихід депутатів 1-ої Думи з турми.

Думські депутати, що сиділи в петербургській турмі за поклик до народу, підписаний у Выборгу, вже вийшли на волю. Вони розповідають, що сиділося їм вже не так погано, як можна було сподіватись. Дозволялося їм мати свою їжу й одягу, й книжки; можна було писати, ходити на проходку. Взагалі „виборжці“ жили на кращому „положенію“, ніж інші; от хоч-би й камери їм прибірали—арештантські уголовні (мали помости, виносили „параші“). „Виборжці“ лягали спати за-рані й вставали рано. Мали багато часу;—отже сидючи в турмі, де-які з «виборжців» мали змогу нонацисувати давню задумані твори. Вийшли вони з турми здорові й бадьорні. Хоч все таки турма турмою і де-які слабші здоров'ям—переболіли

Як тільки ті депутати, що сиділи в петербургській турмі, вийшли з неї, то їх було закликано до одного їхнього петербургського приятеля на вечірку. Закликано було теж членів другої й третьої Думи, письменників, учених і інших.

Зібралось на вечірку до 200 душ. Федоров, од виборців до першої Думи вітав не тільки присутніх, а ще й тих членів першої Думи, що відбувають присуд у інших турмах. Було ще багато промов.

Прочитано було багато привітаннів, прислаз різних країв Росії „депутатам першої Думи“.

В Москві теж вітали бенкетом випущених депутатів, що за виборський поклик сиділи в Московській тюрмі. Муромцеву подарували дорогу скриньку, вложивши в неї протоколи засіданнів 1-ої Думи.

На Україні.

◆◆ **Циркуляр Київського генерал-губернатора.** 21-го Серпня Київський генерал-губернатор розіслав губернаторам Київської, Подольської й Волинської губ. такого циркуляра; „В сей час уряд надає велику вагу справі *позичкових товариств*. Добрі наслідки від цієї справи будуть тільки тоді, коли діяльність позичкових товариств відбуватиметься під доглядом губерського начальства, та коли буде своєчасно вжито всіх способів для збирання довгу позичковим товариствам. Губернатори повинні вказати мировим посередникам, що на них лежать обов'язки доглядання за громадськими позичковими установами і за збиранням довгу тим установам. Разом з тим ревизора позичкових товариств повинні звертати увагу на діяльність мирових посередників у всіх справах тих товариств“.

◆◆ **Циркуляр попечителя.** Попечитель київської округи розіслав всім начальникам середніх і вищих шкіл циркуляра про те, що коли вчителі мають постійне місце в одній школі, то для того, щоб бути учителем і в другій школі,—треба щороку брати дозвіл в окружного начальства. Начальник школи даватиме дозвіл тільки тоді, коли в учителя буде не більше 30 уроків і коли учитель не буде вчити в єврейських школах в неділю або в інші свята. Коли кому дано було дозвіл раніше, то тепер той дозвіл губить свою силу,—на підставі цього циркуляра треба дозвіл поновити.

◆◆ **Гроші на збудування пам'ятника Шевченкові у Києві.** Полтавські повітові земства внесли в обрахунки 1908 року асигновки на збудування пам'ятника Шевченкові. Кобеляцьке й Лубенське земство асигнувало по 50 карб., Золотоношське, Зіньківське, Лохвицьке й Роменське по 100 карб. Крім того, Хорольське земство ще в 1905 році асигнувало на пам'ятник 1000 карб.; Гадацьке земство постановило вносити 10 літ по 50 карб., а Миргородське 8 літ по 100 карбованців.

◆◆ **Визволення Шрага.** 22-го Серпня у Чернігові випущено з турми І. Шрага, члена думської української громади, що відбував кару за підпис виборгського покликку.

◆◆ **Фабрика бомб.** В Києві, на Хоревій вулиці поліція знайшла цілу фабрику бомб. Там було знайдено багато всяких зривних речей, бертолетової соли, поташу, 20 капсулів гремучого живого срібла, піроксилін і т. ин. Крім того знайдено багато посуду, потрібного до вироблення бомб, і той прилад, що на йому друкуються прокламації; знайдено й першотвір прокламації анархистів-комуністів і всякі знадобні до виробу хвальшових паспортів. Після трусіння в квартирі, заарештовано хазяїна, Старосельського, і жінку Міхельсон, бо в неї й знайдено було всі ті речі. Заарештовано ще 7 душ.

◆◆ **Халера в Києві.** За увесь час у Києві до 28-го Серпня захворіло на халеру 132 душі, а померло 18 душ.

В Галичині.

◆◆ **Справа Січинського.** Вищий австрійський суд, у Відні, одвернув присуд присяжних у Львові по справі Мирослава Січинського, що був засуджений на смерть за вбивство галицького намісника, Потоцького.

Вищий суд постановив вернути справу на *новий перегляд*, взявши на увагу те, що львівський суд не вдовольнив прохання оборонців. Оборонці-ж прохали, щоб було розпитано про Січинського у його матері та в священника Лукасевича. Ці особи мали подати відомості про стан здоров'я Січинського, бо він іноді поводився непевно, неначе душевно-хворий; оборонці прохали викликати і лікарів для обслідування Січинського.

Німецькі й французькі часописи висловлюють своє задоволення, що присуд одвернено, і докоряють попередньому, львівському судові за неправдиве відношення до Січинського.

Над свіжою могилою.

Спогади про Миколу Дмитрієва.

Тяжко робити, але треба!

Тяжко свідчити про друга, котрого ще вчора згадував як живого, намагався писати до його листа...

Важко писати замість вітання.. некролог.

Але Микола Дмитрієв—дуже значна громадська постать, і я вважаю за свій громадянський обов'язок подати на увагу суспільства те, що відомо мені з життя небіжчика.

* * *

Познайомились ми з Д—м під час студентства в Харькові, де він учив в університеті право. Се було року 1887—88, саме тоді, коли реакція, здобувши свою останню перемогу над революцією,*) панувала в повній силі. Повітря було занадто важке... Ті, що zostалися цілі від руйнування, поодинокі члени різних організацій, робили зусілля улаштуватися серед тяжких подій. Шукали нових шляхів боротьби. Але поруч з відгуком давніших революційних способів, серед громади ширілись і знаходили чимало співчуття думки зневір'я та непевності... Залунала тоді дуже гучно проповідь Толстого про «непротивлення», про витворення Царства Божого в самому собі,—і молодь посунула на сей шлях, гадаючи знайти там відповідь на питання: що робити?

Інтелігентна думка стояла в той час на раздоріжжі.

Чи терор знову, чи євангелля?

*) Останній терористичний вчинок того часу був 1-го Березня р. 1886.

Боротьба, чи непротивлення?

Таке завдання стояло тоді перед кожним, хто не хотів поєднатись з байдужістю до близького життя.

І зараз навіть, мов учора се було,—уявляються мені студентські збірки по закутках Харькова, де промовлялись і обстоювались сі протилежні думки, де палкі промови, змагапня тяглися без упиву через цілу ніч. Треба зазначити, що, справді, вражіння від реакційних розрухів—з одного боку, а крітїва способів боротьби революційних товариств того часу—з другого, все оце впливало на молодїж і сирїяло розвиткові толстовських думок.

В такім саме повітрі жила й молодїж українська. Проте найбільше живим елементам її поталанило утриматись перед спокусою непротивлення. Вони знайшли вихід з сього непевного стану завдяки своєму притаманному демократизмові. Вони звернулись до свого народу, що оточав їх навкруги, і в близьких питаннях, що повставали через безпосереднє едванне з народом, бачили свої громадські обовязки. То не було, мовляли нам „общерусь“, збочування з шляху загальнолюдського поступу. Ні! Не було вже через те, що українська молодїж не тільки не цуралась того життя, яким жило все студентство того часу, але приймало дуже жваву участь в йому і частогусто навіть вело перед. А роботи в житті було багато, занадто багато для молодих сил. Почати хоча-б з ознайомлення з своїм народом, про котрого ми, завдяки офіційальній науці по російських школах, майже нічого не відали.

От на сьому ґрунті я й спіткався з Миколою Дмитрієвим.

Не вважаючи на молоді літа свої, він ставився до кожного діла з розважливою увагою, з крітїкою немов досвідченого чоловіка. Де-кому здавалось поведіння М. Д. в громадських справах дуже сухим, млявим і навіть пецирим, перенятим ніби формальним націоналізмом. Таке вражіння складалось хїба у людей, що дивились на небїжчика і на його роботу здалека. Але наближаючись до його, кожен міг уважати, що таке вражіння викликалось вдачею Миколи Дмитрієва: браком найменшої пихи, актьорства і розвиненою самокрітїкою. В дійсности-ж увесь склад думок і почувань М. Д.—ва свідчив про сталий, непохитний і щирий демократизм.

Вірний сим думам zostався він і до смерти

(Далі буде).

Микола Байздренко.

Прощання.

На добра-ніч, тополенько мила!
На добра-ніч!.. У¹ крила вже поле
Непрозора темрява ночі,
Ясні зорі світить не охочі...
Час до хати. Прощай, моя мила!
А за те, що мене прихилила,
Що від тебе тут ласку я маю,—
Я найщиршюю дяку складаю!
Ллються сльози мої біля тебе,
В самотині не криюсь від себе,
Плачу, плачу... людей тут немає,
Тільки тихо гілля твоє має,
Нїжним листом лагідно трїпоче,
Тихий жаль і співчуття шепоче;
Жаль не той, що в людей,—злорадливий,
З крітїм смїхом, лукавий, зрадливий.

Я не хочу людського жалю—

І від тих, що я зроду люблю!

Хай і рідні очі не бачуть,

Як мої з горя тяжкого плачуть!

Я—з тобою отак обїймуся,

Бідним серцем моїм пригорнуся,

У останнє... Бо завтра рушаю.

Завтра місце я се покидаю,

Де за щастя—страждання придбала,

Де я серце своє поховала...

На добра-ніч!..

Княжна Н. Кочубєївна.

Важання.

Як виражала в далеку дорогу, то поцілувала в уста й заплакала, а потім сказала:

— Буду сумувати й нудитись за тобою! в журбі буду думками линути до тебе і вликати до себе на розмову. Буду в серці носити кохання до тебе!..

Йому було приємно. Його тішило те, що через його буде страждати серцем його дружина, і він вийшов за ворота, високо піднявши чоло, а очі були повні вогню і відваги. В тих очах світилася надія повернутись переможцем, світилась віра положити свою голову в обїйми вірного друга.

Аж поки за обрїї сховався, махала хусточкою, білою як голуб, прикладала руку до чола і напру-

жувала очі, щоб побачити його ще раз. А він, скупавшись останній раз в морі золотого проміння, розтавав, тремтячи разом з повітрям, і зник з її очей.

Коли не стало надії побачити,—повернулася в кімнату, припала гарячим обличчям до білого ліжка, голосно тужила і казала:

— Коли-б повернувся хутній, нічого-б не хотіла, бо не маю нічого кращого за його! коли-б повернувся, пригорнула б до гарячого серця і цілувала-б очі, бо він єдиний мій сокіл, бо йому одному вірна буду, аж доки піду в домовину!

Казала се і вірила, що так воно буде. Як не стало сліз,—сіла в задумі, дивилася в далечинь, не помічаючи перед очима нічого, і думала:

„Коли-б тепер найкращий прийшов, то не промовила-б і словечка, хіба що на двері показала-б, щоб не перебивав мені думати про милого!“—Так вона думала і вірила, що ся думка буде жити в неї, аж доки знову прилине до неї милий.

„Нехай всі спокуси придуть до мене, нехай він десь там роки пробуває, та буду я до його завжди линуту душею, не забуду його ніколи,—аби він пам'ятав про мене!“ І вірила, що то говорить само серце.

Коли минула сіра осінь, а за нею річками щезла біла холодна зима і на зміну їй прийшла чарівна весна, що рясно вкрила землю барвистими килимами й оживила весь світ, тоді почула й пісню соловейка.

Соловейко співав, а його не було.—Коли б приданув мій милий тепер!—казала, і хрустнула пальцями, витягаючи перед себе руки, ніби ловлячи якусь невидиму постать в обійми.—Ох, колиб прилинув, щоб у-купі слухати сеї пісні!..

Соловейко співав. А вона сиділа на білій постелі, та думала про його. Та його не було...

Коли на другий день пішла в садок, то зустріла приятеля свого милого. Промовляла до його і жалувала, що так довго нема милого.

— Серце згоріло від бажання бачити його коло себе! Ох, коли-б прийшов сеї весни до дому!—Казала се другові милого, а очі падали; вона горіла огнем і вірила, ніби то душа горить коханням до милого, що десь далеко добуває її щастя.

А як знову у-вечері заспівав соловейко і задрімав під його чарівною колисковою піснею світ, вона вийшла в садок і знову побачила приятеля свого милого, і знову казала йому про милого, аж поки припала до його грудей. . . . .

Як затих спів соловейків, а край неба запалав на сході червоною пеленою, тоді йшла з саду сумна та зів'яла і думала важку думу, та шепотіла:—Коли-б, коли-б не прийшов тепер мій милий!.. Коли-б я не бачила його після сеї ночі!..

Юр. Сірий.

Світова річ.

Комедія в 5-х діях*).

Діячі:

Настасья Андріївна Красовська—убога пані.
Саша—її дочка.
Мар'я—молодиця, служить у Красовських.
Стасенко—студент, сусіда Красовських.
Голуб—його приятель.
Тамалій—паніч багатого роду.
Голубиха—вдова-міщанка.
Павлушенко—секретарь Думи, поважного віку.
Богущ—старенький панок.
Зайчєвська—молода панійка.
Карпо—слуга Павлушенків.
Домаха—кльопниця Павлушенкова.
Паламарь. Гості.

Дія ведеться у маленькому городі.

ДІЯ I.

(Світличка Красовських. Трое дверей: середні—з улиці, праворуч (од публіки) в садок, ліворуч—в дальній pokojі З лівого боку сцени—канана, перед нею стіл і крісла; у право, біля вікна, скільки стільців, на великому столі лежить розкрита книжка і недоплетена чулка, на столику під середню стіною скільки книжок і чернилиця.

(За сценою для першої дії треба приготувати: сірнички (для Саші), бублики (для Мар'ї), рожеву квітку й папіроси (для Тамалія) і табак (для Зайчєвської).

Ява I.

(Мар'я і Саша сидять за столом, чистять яблука, співають,—ще й до підняття завіси,—пісню „Баламуте, вийди з хати“...)

С а ш а. Дивись ти, Мар'є, скільки ми вже на-чистили!

М а р. Та вже-ж! Могли-б навіть і зварить сами. Ме велика мудрація!

С а ш а. Е ні! Без мами не можна. Ще збавимо, то буде нам од мами!

М а р. А куди-ж це вони саме пішли?

С а ш а. Та в думу. Ти-ж, Мар'є, знаєш, яка нам напасть! У нас хотять половину двора оді-брати.

М а р. Як? хто? Що се ви кажете?

С а ш а. Ій Богу! Кажуть, що комори на городськїй землі стоять. Ото-ж дума й позивається з мамою.

М а р. Оце, Боже мій! Сказано, нікому оступитися! Хоть би ви, панночко, швидко заміж ішли!

С а ш а. А, вже ви мені обридли! все тільки й знаєте, що заміж, та заміж!

М а р. А вже-ж не як! А то звісно—без чоловіка в хаті: швидко й хату почнуть одбierać, не то комори.

* П'єса ця дозволена драматичною цензурою і на сцені відома давно, але не була надрукована ніде. В ролі Павлушенка виступали Кропивницький, Саксаганський, в ролі Саші—Заньковецька, Ліницька, Болярська й інші.

С а ш а. Так от, я за для комори повинна за першого чортаку йти!

М а р. Чого-ж, хай Бог милує, за чортаку? Слу- читься путяща людина, так чом же не пійти? Уж- ж вік не будете сидить?

С а ш а. А може й сидітиму цілий вік.

М а р. Оце, нехай Бог сохраниць! Та й як би ви в світі жили? З чого?

С а ш а. Заробляла-б: дітей би вчила, шиття брала-б.

М а р. Ото вже заробітки великі! Та чи то-ж вам і подобає на хліб зароблять? Бог зна що! От, підете заміж, то й все гаразд буде! А то як таки— не йти! Щоб усякий чортів батьво говорив: от і сіла каменем, і не взяв ніхто!

С а ш а. Чого-ж— „не взяв ніхто“? можна ска- зати— „не пішла ні за кого“.

М а р. Отаке! Не пішла ні за кого,—значить же ніхто не взяв.

С а ш а. Та ні,—не сподобала нікого! Ну, нев- же-ж таки, аби тільки заміж, то треба йти—хоч і не люблячи?!

М а р. Е, панночко!.. Знаєте, як у пісні спі- вається: „не всі ті садки цвітуть, що весною роз- виваються, не всі ті в парі живуть, що любляться, та кохаються“... Інші любляться, та розходяться, а інші йдуть не люблячи, та поживуть, звикнуть і вічогісіпько! Світова річ!..

С а ш а. Ну, вже я не знаю...

М а р. Ото-ж іменно,— не знаєте ви ще, як у світі діється! Та вже й годи толкуваться,—ондечка вже гості до нас ідуть.

С а ш а. Які гості?

М а р. Та вже звісно—які: паничі! Стасенко з Голубом!

С а ш а. А!.. Треба-ж, Мар'є, прибрать! (*при- біра на столі*).

М а р. Та то гості такі,—свійські! (*усмі- хається*).

С а ш а. Ну, все-ж таки.

Ява 2.

(Стасенко і Голуб—з середніх дверей*).

С т а с. Добридень вам, панночко! (*подає руку*) Як маєтесь?

С а ш а. Гаразд.

Г о л. Добридень! (*вітається теж*).

С а ш а. Здорові були!

С т а с. (*сідає з Голуб. біля стола*). Що це ви тут робите?

С а ш а. Отже—бачите: господарюю! Яблука чищу на варення. Іжте, коли хочете, яблука.

С т а с. (*бере яблуко*) Та це, мабуть, більше ви, Мар'є, тут поралась?

М а р. Та ні,—таки й панночка!

*) Обидва в звичайних літніх паничівських убраннях; сорочки вишиті, у Голубі — червона застіжка.

С а ш а. Еге-ж! Ми тут у-двох поралась, та й жіночу справу рішали.

С т а с. А ну-те, ну-те, як рішили?

Г о л. Дуже цікаво почуть.

С а ш а. От, послушайте, як наш народ розу- міє жіночу самостійність! От, вам Мар'я розкаже, чи подоба дівчині не йти заміж, чи конечне треба йти любити того, за кого вона йде!

М а р. Ет, щб я їм буду розказувать! вони розумніші од мене!.. То я заберу оці яблука! (*на ходу*). Дочищу вже сама, а то, їй Богу, паничі поїдять, що нічого буде й чистить! (*виходить*).

С т а с. Так от про щб була розмова! Ну, се річ пуста.

С а ш а. Як пуста?

С т а с. Так. Се просто власна справа кож- ного. Річ не в тому, чи йти, чи не йти, і за кого йти, а в тому, щб завжди зоставатись людиною.

С а ш а. Людиною...

Г о л. Одначе се доволі тісно звязане одно з другим: близька душа, її надих, такий чи инший, тут багато значить.

С т а с. Ах, на милость Бога з тими „нади- хами“! хіба як одружитись, то се значить взяти собі „голубку“, та й ворувати, «дихати» з нею одним духом цілий вік?

С а ш а. Атож як? Шлюб без любови?!

С т а с. Та хоч і без любови!

С а ш а. Господи! Та се-ж просто не чесно!

С т а с. Нічого тут нечесного нема! А иноді буває, що самий чесний чоловік не тільки мдже, навіть мусить взяти шлюб без любови, коли сього вимагає яка небудь важна справа!

Г о л. Я не знаю! Велика, чесна справа не може прийнят од мене такого нечесного вчинку, як одурити свою дружину і дурити її цілий вік!

С т а с. Чого-ж—дурити? Коли така-то пара людська, беручись, прекрасно знає, що спільного „святого кохання“ проміж нею нема, коли обидві дружини добре знають, чого кожна шукала, і коли їх ніхто не в'язав налігачем, то мусить бути між ними згода: вони ввійшли в таку-то обом їм відому спілку. І значить ніякого тут дуріння нема!

С а ш а. Микола Петрович! Годі вам! Як можна говорити про такі спілки!

С т а с. Ха! Ха! Ха! А по вашому як?

С а ш а. Страміться! Страміться!

Г о л. Ні, Микола, шлюб без любови—се ва- ліцтво всього життя!

С а ш а. Ще яке каліцтво!

С т а с. Ах, який милий дует! (*лукаво до Гол.*) Згода?... півна?...

Г о л. Микола Петрович!..

С т а с. Ну, ну... Не буду!.. Одначе ми за велич- ними розмовами забулись, чого прийшли! (*сідає біля Саши*) Адже ми до вас по ділу прийшли.

С а ш а. По ділу? По якому ділу?

С т а с. Та хочемо вас у актриси вербувати; спектакля затіваємо.

С а ш а. А!... Я щось таке чула!...

С т а с. Еге-ж! Хочемо видурити у публіки гроші на книжки,—для неї-ж. Подумайте собі, чи не сором, що в тому гроді, де ми з вами родились, нема путної бібліотеки, а тільки явісь мишачі недобіди!

С а ш а. Ха! Ха! Ха!.. Се вже правда!

С т а с. Так отже, Олександро Михайловно, давайте заложимо новий краєугольний камінь просвіти в рідному гроді! Ставайте до спілки! се ж не страшна спілка,—не те, що на віки „піч рученьки звяже“...

С а ш а. Ха! Ха! Ха!.. Се то правда... Одпаче й тут мушу сказати: „як мама свяже“! Може ще й заборонить...

С т а с. Ну, ну,—прошу без валамбурів! яка там „мама!“ Я сього й слухати не хочу!

Г о л. Та й справді, Олександро Михайловно, чому-б вам не грати?

С а ш а. Та я-б то дуже, дуже рада!

Г о л. Так чого-ж?

С т а с. Ну, і ділу вінець! Давайте сюди руку! Навіть поцілую! (*дає цілує руку*).

С а ш а. (*вирива руку*). А ну-те, годі! Сказали-б краще, яку п'єсу хочете грати?

С т а с. Та там яку небудь! Чорт її бери.

С а ш а. Отак!

Г о л. Я радив Миколі Петровичу українську поставити.

С т а с. Ну от іще! Збереже гроші й так: от, якого небудь „Ангела доброти“, або „Вспішку у сьмейного очага“ ушкваримо, та й шабаш! А то ще українську, ще з тими співами та всяким клопотом!

С а ш а. Чого-ж? Можна знайти панночок з голосом. А з паничів от хто заспівав би вам, так заспівав!

С т а с. Хто?

Г о л. Хто-ж це?

С а ш а. Тамалій!

С т а с. Ну вже спасиби вам! Нехай він вам сказиться, той Тамалій! (*встав, потім ходить*).

С а ш а. Господи Боже! Чого ви, Миколо Петровичу, такий злий на Тамалія?

С т а с. Зовсім я не думаю на його злитися,—стоїть він того! Я просто уважаю його за тее, що він єсть: за нікчемне дрантя пустоголове і більш нічого. Не розумію, з своєї руки, якого чорта ви, Олександро Михайловно, з ним водитесь?

С а ш а. Перш усього прошу не лаяться! А Тамалій зовсім не такий, як ви кажете: він образований, делікатний, щирий!..

С т а с. Фу, чорт його возьми! Ну-те, ще який? Ви-б найперше сказали: „красавець!“ правда? Люди звичайне кажуть: „дурень мальований“, а паночки-ж перш усього,—„красавець писавий!“

С а ш а. Що-ж? Таки й „красавець!“ Але-ж перш усього він зовсім не дурень: розмова в його така гостра, цікава..

С т а с. Так, так!

Г о л. Ні, справді, Миколо Петровичу, ти вже занадто ганиш Тамалія. Мені здається, що дурнем його у всякім разі не можна назвати. Він по своєму освічений!

С т а с. А як же! Вся його премудрість з французьких романів, що в маминьки-генеральші досі під подушкою лежать. Ото-ж тільки тією подушкою від його і тхне!

Г о л. Та звичайне... панське виховання видно.

С т а с. Ще-б пак не видно! Виктор Константинович Тамалій—типичний нащадок того панського роду, що дає перевертнів може вже в чотирьох колінах! Отак як ім'я в його перекручене, так воно й само спотворене, рознаскужене до живого серця!

С а ш а. Неправда! неправда! Тамалій зовсім не такий!

С т а с. Нехай і не такий! Що-ж, як маєте охоту панькатися з ним, то щастя Боже! А мені не хочеться, як то кажуть, і „мови псувати“, говорячи про Тамалія. Ходім, Василю! забарились ми.

Г о л. (*не встаючи*) Та й ходім!..

С т а с. (*подає руку Саші*) Бувайте здорові!..

С а ш а. Ну, і гетьте, гетьте собі! Ідіть! (*жартами одпиха Стасенка*).

С т а с. І піду!.. Де це мій бриль? (*Надіва бриль*) Ну, ну, Василю, рушай!

Г о л. (*Ласкаво*) Бувайте здорові, Олександро Михайловно!

С а ш а. (*Різно*) Прощавайте!

Г о л. У спектаклі гратимете?

С а ш а. Не знаю!

Г о л. Се так за Тамалія ровсердились?

С а ш а. Еге-ж, за Тамалія!..

С т а с. Та нехай він їй сказиться! Ходім!

С а ш а. (*усміхнувшись*) Микола Петрович! ви чистий бандит у сьому брилі! Ей, глядіть, стережіться, що б вас не заперли в будигарню!

С т а с. Дарма! (*співав жартами*) „Єсть у мене мила-чорнобрива, викупить мене!“... (*виходить з Голубом, за сценою чути сміх*.)

С а ш а. (*сама*) От, ледашо язикате!.. А чого він справді так жене на того Тамалія? І Голуб теж підкусує. І все неправда, все неправда! У Тамалія хороша вдача! А який він артист! Як він тонко передає те, що співає! Ні, яка небудь пуста, нікчемна вдача не може бути такою артистичною. „Панич“ віч, се правда... О, коли-б його вирвати з того вругу, в якому він живе... Що-ж, він не цурається інших людей, отже буває у нас... А що його, справді, сюди тягне? він-же не закохався в мене, ні.. так, трошки залицяється. А з? ах, він певне замічає мою прихильність! Ну, що-ж, нехай замічає! Що-ж, от і тепер буду дуже про-

сити його, що-б грав во мною у спектаклі. Ах, весело буде! Яку-то роль мені дадуть? Коли-б гарненьку. Тра-ла-ла-ла! тра-ла-ла-ла, (*обкручується перед зеркалом*).

Ява 3.

(Красовська з середн. дверей)

Крас. Так, так! Скачи, крутись! А тут... Ах, Господи милостивий! (*сідас біля стола*).

Саша, Мамо! мамочко! Що вам таке? Що там сказали у Думі?

Крас. Ото-ж і горе мое, що знов нічого не скавали: то секретаря нема, то голови. А там подадуть на суд і одріжуть півдворища!...

Саша. Ах, Господи!

Крас. Ну, сказано, безголов'я наше! Сказано, живемо, як той горох при дорозі. Нема ратунку! Деж, коли навіть нема нікого, що-б дознався, як там, що там! Сгасенкові явось говорила, так йому все тільки смішки. (*береться плести чулку*)...

Саша. Ну, вже я не знаю...

Крас. Ах, лишенько наше, та й годі! От, ти сердися, як я говорю за людей, а я таки знов скажу: як би був свій чоловік, то зовсім би инше діло було... Та коли-б ти у мене була пристроєна, то й горя-б мало!

Саша, Та ви, мамочко, мною не журіться!

Крас. Як не журіться? Та я ніч не сплю, думаючи! Адже далі вже не знаю, чим я тебе й содержувати буду!

Саша. Та що-ж, мамо, коли так трудно,—я собі місце найду!

Крас. Яке місце? Учителькою станеш, що-б другого тижня в потилицю випхали, або підеш в ті нещасні губернявки, що коли не панські недоїди їдять, то панськими любовницями робляться. Ні, спасибі за це. Поки ти у мене не будеш як слід пристроєна, не буде моя душа спокійна! Та ще при такій лихій годині! А люде знайшлись би, звісно, коли-б не пішла чутва про твою гордість,—що до тебе і на кові не під'їдеш!

Саша. Чого-ж так? Зовсім ні!

Крас. Як же ні? Отже копитан більше вже не приходять. Разів во два заходив, а то ввечері як прийшов на чай, ти-ж як просиділа весь вечір маючу, що й словом до його не озвалась, то звісно, він вже годі кватирі наймать!

Саша. Ну й чорт його бери! Наймем і без його!

Крас. Наймем! Не об тім річ, а він же свататься хотів,—так і Богусеві казав.

Саша. Господи Боже мій! Мамо! Та невже-ж би таки я пішла за того копитана? Та він же старий який, подивіться ви на його!

Крас. „Старий“, „старий“!—А ти сподіваешся користи од тих жевжків, що коло тебе крутяться? То такий народ, що тільки хату холодить!

Саша. Та я й не думаю зовсім...

Крас. Так того-ж! По моему, наприклад, Стасенкові, зовсім нема чого ходити так часто! Тільки поговоріть та инших женихів одіб'є! От і зараз: бачу здалека, іде з Голубом од нашого двору, сміється собі. І чого?

Саша. Отже, мамо, Микола Петрович сьогодні по ділу приходив!

Крас. По якому там ділу?

Саша. У спектаклі грати запрошував.

Крас. От! Я думала, яке діло!

Саша. Що-ж! для мене воно дуже інтересне!

Крас. Та ну годі, на милость Бога! Тут своя оказія, просто аж світ в очах макітриться, а вона ще з якимись там спектаклями!

Саша. Я так і знала...

Крас. Та й що-ж ти собі думаєш? Грати в спектаклях, то треба-ж убери всяки мати, а звідки-ж я тобі їх справлю?

Саша. Ах, мамо, що там! Сіреньке плаття нове, а чорне можна почистити... Уже-б можна було якось обійтись...

Крас. Та ну, годі,—прошу тебе! У мене і без театрів от-така голов! От, з тобою розговорилась, та й забулася, що хотіла записку послать до Богуса.

Саша. Чого, мамо?

Крас. Та нехай-же хоч він що-небудь порадить! А то-ж просто живцем з'їдять. Сказано, ми як той горох!.. (*виходить*).

Саша. (*Сама*) Ах, Господи, Господи! ну, що це справді буде? І без того тяжко приходилось, а тепер уже й просвітку од мами не буде! І звідки тее нещастя взялось? А я просто не можу бачити, як мама отак побивається! Просто, мов би мене камінь давить!.. А що-ж я зроблю?.. Ах, Господи!.. (*сідас коло стола*) Чи не попросить Тамалія? Та ні, я не звжусь про це й казать ему!... Та щось він і не приходять! Може, забув і думать! (*зажурюється, спершись на руку*).

Ява 4.

(Саша і Мар'я—*входить з-ліва*).

Мар. Не бачили ви, паночко, де та навіженна чернильниця? паві треба до Богуса записку писати, а тут мов чортяка злизав тую чернильницю!

Саша. Отам, здається, була на столику.

Мар. Осьдечка, есть. От анахтемська! а я її всюди шуаю. Мені ж іще треба йти по бублики до чаю... Чого се ви, паночко, так зажурились?

Саша. А, йди собі! Уже мені життя у вас!

Мар'я. Що-ж там таке? Маминька насварились? То вони так собі!.. вони пересердяться!.. (*дивиться в вікно, мовить з усміхом*) Паночко, паночко, дивіться! Генеральшин панич іде!.. Либонь до нас!..

Саша. (*схвачується*) Тамалій!.. Ах, Госпо-

дні до нас! (метавться; за сценою голос Крас. „Мар'є! Мар'є!“)

М а р. Та осьдечка несучі! Зараз! (іде вліво, і говорить на-бік) От і сей учащає!.. А котрий то заміж візьме? (виходить в ліво).

Ява 5.

(Т а м а л і й—з середніх дверей).

Т а м. Добридень, Олександро Михайловно! (подав руку).

С а ш а. (Збентежена) Здорові...

Т а м. (не випускає руки Сашині) Олександро Михайловно! Що значить така суха зустріч? Ви якось чудна... може я не в пору прийшов?

С а ш а. О ні!.. зовсім ні! я просто, не сподівалася вас... А я завжди дуже, дуже рада вас бачити...

Т а м. (Знов стискає руку і випускає). Сто раз дякую!

С а ш а. (Метушиться біля стола). Сідайте, Вікторе Константиновичу, прощу вас...

Т а м. Мерсі... Дозвольте мені сісти ось тут,— не так церемонно буде! (сідає біля відчиненого вікна). Звичайно, і ви не лишите мене без вашого сусідства?

С а ш а. Я сяду... (сідає біля Тамалін).

Т а м. Надзвичайно щасливий з такого сусідства! (дивиться сміло на Сашу, потім у вікно) Яка тут у вас мирна картина: на улиці травиця, біленькі будиночки виглядають, а тут ваш миленький садочок! чудово!

С а ш а. Та нічого собі, не погано...

Т а м. Не дивно, що ви так розцвітаєте в сьому поетичному куточку. Олександро Михайловно, ви просто з кожним днем кращаєте!

С а ш а. Ах, боже мій! що се ви таке вигадуете!.. Ви вже занадто поетично настроїлися сьогодні!

Т а м. У Ваших словах є частина правди: я почуваю себе поетом сьогодні! Але, про це річ потім... Перше-ж усього я мушу сказати вам знов, що ви сьогодні просто—чарівливо гарна! Коли-б я вмів малювати, я зараз би змалював вас на глі сії омації. Справді, в сьому убранню, ви чаруете! „Дуже гарно“!—

С а ш а. А! вам подобається українське вбрання? Сказати по правді, я сього не думала, щоб вам було до сподоби щось українське...

Т а м. Чому-ж! Я естетик;—люблю красу, в чому-б вона не об'являлась. Українське убрання, справді, дуже гарне! Я, звичайно, не поділяю тих крайніх гадок, що вам хотять надати разом з убранням, але вашу думку одягатись у се убрання— вважаю дуже до речі, бо при сьому виходить надзвичайно гармоничне поєднання показного убрання з надзвичайною вродою.

С а ш а. Ах, Вікторе Константиновичу, ви вже занадто ласкаві! А що до тих, мовляли ви, „край-

ніх гадок“, поєднаних з убранням, то ми ще з вами поговоримо! Я хочу вас переконати, що в їх нема нічого чудного.

Т а м. Дуже прошу! таку проповідницю я охоче слухатиму, бо кажу ж вам, що ви сьогодні просто—чарівниця! чарівниця!

С а ш а. Я дуже рада, що ви прийшли до нас у такому милому настрої!

Т а м. Ах, я власне рвався до вас! я вивчив один дуже милий спів.

С а ш а. Який?

Т а м. «Я знову чаруюсь твоєю красою!» Чудова штучка! так мене й порива хутній заспівати вам її.

С а ш а. Ах, се чудово! Я страшенно рада! Я до сей пори не можу забути, як ви хороше співали в нас остатній раз в садку!

Т а м. Дуже радий, що вам сподобалось! Коли так, то я попрошу в вас дозволу закурити папироску—та й подамося в ваш райський куточок. (виймає папироси).

С а ш а. Чудово! чудово!.. Ах, вам треба сірників? (встає).

Т а м. Не турбуйтеся! (встає і йде до стола).

С а ш а. Ах, вибачайте!.. тут нема... Я зараз!.. (вибігає в другу хату).

Т а м. (сам) От, чорт би її забрав, ту прокляту бабу, „матусю“! Невже вона не спроможеться навіть на такі речі: ні попільнички, ні сірників!.. Бог знає через що—моя пташка мусить кидати мене й літати по всіх хатах!.. Так!.. а дівчатко просто чудо! хоч на чий смак! Вже прсвда, що справжнї хахлацька вишенька. Устонька так і просяться, щоб їх цілувати!.. Щож,—здається, сього щастя й не трудно досягти: здається, моя кізонька закохалася до-краю!

Ява 6.

(С а ш а—виходить з лівих дверей з сірниками).

С а ш а. Ось... прошу вас!.. вибачайте!

Т а м. Ах, дуже вам дякую! (бере сірники) Отепер загріюся цим святобливим вогнем з ваших ручок! (запалює папироску).

Ява 7.

(Ті-ж і М а р'я).

М а р. (Іде з середніх дверей з бульками) Панночко, там Голубиха йде.

С а ш а. Ну, так що-ж? мама-ж дома.

М а р. Та вона-ж через кухню й пішла (виходить у-ліво).

Т а м. Се хто?

С а ш а. Та се там—до мами, знайома...

Т а м. Ну, моя „панночко“, а ми можемо йти в садок?

С а ш а. Ходім, ходім у садок!

Т а м. Вашу руку! (бере Сашу під руку) Таким чином, „соловей“ іде співати, „біля троянди“!

Саша. Ха, ха... Се як раз так: моя троянда чудово розцвілась біля повітниці: *(виходять обов в садок, чути потім початок співу).*

Ява 8.

(Красовська і Голубиха виходять з лівих дверей.)

Крас. І чого таки ви, Мотроно Семеновно, через кухню йшли?

Голуб. Та все одно, Настасіє Андрівно,— я собі по простому!

Крас. Та ні бо, навіщо-ж? Все-ж таки краще парадним ходом.

Голуб. Та, їй Богу, однаковісінько!

Крас. Ну, сідайте-ж, Мотроно Семеновно! Як же-ж ви там маєтесь? *(береться за чулку).*

Гол. Та живемо собі, поки що!.. Як ви тут пробуваєте з Олександрєю Михайлівною? Я оце вже таки давно в вас не була, та й заскучала.. Василько-то й не пускав мене,—казав мені: „чого вам, мамо, йти? їм може ніколи.“

Крас. О, Бог знає що! Чого-ж таки ніколи?

Голуб. Отже й я подумала: піду таки! чого-ж їм уже так цуратися? Колись-же таки, за чоловіків, хліб-сіль водили!

Крас. Ох, водили, Мотроно Семеновно!.. колись-то краще жилось! А от тепер так сутужно приходитьсь де-далі, що й Господи!

Голуб. Звісно, не те, що за чоловіком—спокійна голова. Біда нам, вдовам!.. Ще, хвалить Бога, хоть на дітях нас Бог не обидив: у вас дочка, у мене син,—таки-ж не гірші, як у люде! Воно хоть своїх і не годиться хвалить, а я таки сважу, що не натішуся моїм Васильком: моторна, хороша дитина! Уже-ж і вчений, а що-б він які примхи показував проти матери, проти свого роду, що, мовляв, міщане,—а ні Боже мій! Поштива, розумна дитина! Тепер-же, хвалить Бога, й пристроївся у канцелярії, у з'їзді. Звісно, великого місця зразу хто-ж доскочить?

Кр. Ну, звісно,—де-ж одразу!

Гол. А послужить,—дослужиться! Хлопець-же такий спокійний, тихий: приїде з свого уряду, то все собі дома, читає або-що. Вже я йому раз-у-раз кажу: ти-б, Васильку, пішов куди між люде! Так ні—йому байдуже! Ого тільки й має охоту до вас зайти. Уже він так вас і Олександрю Михайлівну почитує, що й Господи!—Він то, може, й докучає вам тут?

Кр. Ні, чого-ж! Моїй Сашуні таки й скучно часом, а молода людина приїде, розважить.

Гол. Ох, „молода“, „молода“ людина, а проте літа біжать!.. От, моему Василькові од нового року 23-ій рік пішов! Далі й одружитись приїде пора... Ну, що-ж, я не бороню! Нехай собі шукає пари. Що-ж, не в убожестві живемо: хвалить Бога, маємо й хату свою, й шматок хліба; а ще до того Василько служитиме. Матиме чим жінку содержу-

вати: Я навіть не гонилась-би за великим багатством!

Кр. Та де тих багатих набрать!

Гол. Та воно-то Капустенчиха раз-у-раз „на чай“ запрошує,—дві дочки, знаєте, на відданню;—так мій Василько щось не дуже... Та й справді: як має собі хлопець світ зав'язувать, то краще нехай до любові знайде! Ото тільки, що може инша погордує нашим міщанським званієм; ну що-ж, міщане, так міщане, і не таємось!

Кр. Е, що ви, Мотроно Семеновно! Тепер не той світ! хто тепер за тим панством уганяє? До того-ж, Василь Митрохванович чоловік образований, не згірше якого дворянина. Чого-ж? путящий чоловік!..

Гол. Отож і я так думала-б. Охо-хо-х, засиділась я в вас, а мені пора.

Кр. Та куди-ж це ви, Мотроно Семеновно?

Гол. Треба, Настасіє Андрівно, йти! Я радніша-б посидіть, так треба ще до Котковської зайти: Бог сина дав, так хочу одвідати. Прощавайте, Настасіє Андрівно!

Кр. Прощавайте, Мотроно Семеновно!

Гол. Олександрі Михайлівні кланяйтесь! Вони тамечки з гостем зайняті, то ви їх не турбуйте!..

Кр. З яким гостем?

Гол. Та тутенька сидів коло вікна, як я йшла... Ії Богу, не знаю його гаразд; либонь, генеральшин панич, чи що...

Кр. А, Тамалій!.. може!.. *(указує в вікно)* Сашуню, де ти?

Гол. Та не турбуйте бо їх!.. Прощавайте! Я таки зпов сюди піду, через кухню. *(іде в ліво).*

Кр. Та вже Бог з вами!

Гол. *(в дверях)* А ви оце, Настасіє Андрівно, може думаете й поріднитися з генеральною Тамалієюхо?

Кр. Ото! З якої речі! Зовсім не думаю! Вони нам не рівня, а ми їм.—Бог з ними!

Гол. Ото й гаразд! Ії Богу, гаразд! Цур їм, тим великим панам!.. Бувайте-ж здоровенькі, Настасіє Андрівно! я, може, в неділю з Васильком прийду...

Кр. Просимо, просимо! *(Голубиха виходить в-ліво.)*

Ява 9.

(Тамалій і Саша—увиходять з-права)

Там. *(з квіткою в руці іде за Сашою)* Розмову перервано, але вірте моїм словам.. Добрий вечір, Настасіє Андрівно!

Кр. Здорові, Викторе Константиновичу! Прощу з ласки сідати!

Там. Дякую! я на хвилинку. *(не сідаючи, перегорта книжку на столі).*

Саша. Мамо, ви мене кликали?

Кт. Та кликала.

Саша. А ми там по саду ходили..

Т а м. Еге-ж, ми з Олександрєю Михайловною про остатню новину розмовляли, про спектакль у клубі.

К р. І ви будете грати?

Т а м. О ні!

С а ш а. Куди там! Виктор Константинович і слухати не хоче!

Т а м. Так, се правда, не маю охоти. Я ось і Олександрю Михайловну хотів умовити, що їй зовсім не слід приставати до тієї справи. Бог знає, що за гурт: всякі міщани, якісь там непевні люди! Та й що за охота? дадуть яку небудь чудернацьку, балаганну роль, — ще, чого доброго, скажуть вийти босою!

К р. О, таки вже й босою!

С а ш а. А хоч би й босою, то щож таке?

Т а м. О, я вірю, що інші ніжки можна всьому світові показати! Але.. у всякім разі я думаю, ще є час одуматись!.. Бувайте здорові, Настасіє Андріївно!

К р а с. Куди-ж ви, Викторі Константиновичу?

Т а м. Мушу йти, Настасіє Андріївно! Мене дома ждуть. Моє панування! *(до Саші)* Так моя рада, — не пориватись тією „громадською справою“, що їй ціна дві копійки!

С а ш а. Чого-ж! ми сподіваємось, — коли громадянство ушанує нас увагою, — зібрати більше!

Т а м. Дитина ще ви, Олександрю Михайловню!.. Бувайте здорові! *(тише)*. Пам'ятайте-ж мої слова і вірте, вірте їм.. *(дає квітку)*, ось вам свідок нашої розмови в садку.. До побачення! *(подає руку)*.

С а ш а. До побачення!.. *(Т а м. виходить в середні двері)*.

К р а с. Що то він тобі дав?

С а ш а. Квіточку рожеву, — там у саду розцвілись.

К р а с. Ог!.. Я думала, щб там таке! Найшов щб дарувати!

С а ш а. Ну, що-ж!.. *(на бік)* Мила, любя квіточка!.. „Свідок розмови в садку“.. Ах, на що мама перервала тую розмову! *(виходить в сад)*.

К р а с. Чого ще отсей почав отут крутись? Справді, тільки поговорі пускає, та баламутить!

Ява 10.

(Красовська і Богущ із середн. дверей).

Б о г. Осьдечка й я! Добри вечір вам, Настасіє Андріївно! *(подає руку)* А чого кликали?

К р а с. Ах, Хведоре Івановичу! кликала..

Б о г. По правді сказавши, тую картотку, що Мар'я принесла, я щось не второпав! Якесь там „спасеніє“, якийсь „горох“! Бог вас знає..

К р а с. Та тож я за своє нещастя хотіла порадитись! Все-ж отой позов проклятий! сказано-ж, ми як той горох при дорозі!..

Б о г. Та ну-те годі, Настасіє Андріївно! Який там горох, яке там нещастя! Що вас — різатимуть, чи вішатимуть?! хай Бог милує!

К р а с. Ох, Хведоре Івановичу, іменно що різатимуть! Як мені півдворища одріжуть, то так як серце мов розкрають.

Б о г. Та годі вам! Ще може вам городської землі приріжуть..

К р а с. Гріх вам, Хведоре Івановичу! *(з сльозами)* На вас тільки й надія, а ви глузуєте!..

Б о г. Та стрівайте, хто-ж таки глузує! Слушайте! Адже ви говорите, все діло в тім, що нема кому в Думі руку тягти за вас.

К р а с. Та звичайно, в тім! Звичайно, як би було кому, а тож сказано, як той горох..

Б о г. Стривайте-ж бо! Так отже не журіться: найшов я вам оборонця, а Олександрі Михайловні — жениха, та такого, що як і сього забракуєте, то вже й не знак!

К р а с. Кого-ж там, Хведоре Івановичу?

Б о г. *(поважно)* Павлуценка!

К р а с. Кого? Павлуценка? Думського секретаря?..

Б о г. Та його-ж. Розумієте ви тепер? Він же там у Думі — „вернигора“: що зхоче, те й зробить. Ну, так не приріжуть вам тепер городської землі!

К р а с. Ах, Боже мій! та се ви жартуете, Хведоре Івановичу?

Б о г. Ну от, їй Богу! Стану я в такому цілі жартувати?

К р а с. Ах, Господи! Та як-же це, Хведоре Івановичу, — їй Богу, щось і не второпав! Та Павлуценко-ж і не знакомий з нами, і не буває в нас!..

Б о г. Ну, та й чудні ви, Настасіє Андріївно: хіба ви того не знаєте, що кожний чоловік — перше не буває, а потім буває, та ще як стане женихом, то й дручком його не оджеш од хати! Щб з того, що Павлуценко у вас не буває, — так ви думаєте, що він і не знає вашої Олександри Михайловни? Не бійтесь, накинув оком! Та ви знаєте, що він уже просив мене, щб я в неділю поїхав з ним з візитом до вас. Розумієте?..

К р а с. Ах, Господи Боже мій!

Б о г. Тільки ви вже глядіть, як слід прийміть гостя: щб Олександра Михайловна тут якого дѣшпету не чинила. Бо се вам не копитан!

К р а с. О, якже, якже! Я вже поговорю з Сашуною.

Ява 11.

(Зайчевська — показується в дверях, слухає).

К р а с. Вранці приїдете в неділю?

Б о г. Звичайно, звичайно, вранці, — з візитом-же! *(бачить Зайчевську)* Гм! гм!.. Любов Івановна!..

З а й ч. А!.. „Любов Івановна!“, а спинились чого? *(милує Красовську)* Здорові, серденько! *(до Богущі)* Що це ви тут в Настасіє Андріївно секреті завели?

Б о г. *(сп'ятившись)*. Та які там секреті!..

З а й ч. Так! так!.. Тільки знайте, що мені

ваш секрет уже й звисний! Про Павлушенка говорили? А щоб, бачите! Ну, ви-б таки сами подумали, як-би таки я, будши такою близькою сусідкою з Павлушенком, та нічого-б не знала?! Усе, все чисто знаю! Ось я вам розкажу. (*виймає табак і скручує папіроску*) Сьогодні, знаєте, дивлюсь я через свій тин і бачу—Павлушенків візниця маже хваїтона, а біля його стоїть Павлушенко й приказує: „гляди-ж ти мені, щоб на неділю і хваїтон, і коні були як шкло!“ Далі пішов у хату. А мене й закортіло довідатися, що це таке? От, я такечки й питаю через тин:—Семене!—кажу—куди-ж се ви в неділю вибираєтесь? Може до кого на зальоти?—Еге-ж, каже, на зальоти!—і всміхнувся, каналія, так многозначительно. А потім схаменувся, та каже:—то не наше діло, куди пани вибираються! От собі, з Богушем куди-сь пойдуть.—Еге, думаю собі, коли з Богушем, то я вже й знаю все! До кого-ж Хведорові Івановичу везти Павлушенка, як не до Сашуні!? Ну, що? втаїлися од мене?

Б о г. Та вже сказано, ви—стодбий агрус!

З а й ч. А! то-тож і єсть! Та коли хочете знать,—у мене Павлушенко й наглядів Сашуню! Тільки Саша до мене прийде, він уже й вигляда з вікна! А я оце остатній раз—у садок її вивела: на тобі, котюго, дивись! От, він виглядав, виглядав, а далі й суне до мене в садок:—„Добрий вечерок“—говорить... „весьма і весьма“... От, я його, звичайне, познайомила, посадила біля Сашуні. Ну, Сашуня, правда, швидко до дому пішла, а все-ж познайомилися. Павлушенко даже випросив у неї з рук віточку бузку!

К р а с. Ах, Боже мій!

Б о г. О, він меткий!

З а й ч. Меткий, меткий! І так тую віточку умильно в руках крутить, крутить!... Ах, я вам скажу!... Ну, прямо,—все мені стало ясно, все!! (*встає, пихкаючи папіросою*).

Б о г. Іменно, именно закохався чоловік,—і я бачу. Прямо, влюбився, як дурень.

К р а с. Хто його зна, як се воно!.. Сашуня-ж така неопитна, а він такий поважний чоловік..

З а й ч. Що там „поважний!“ Оті підстаркуваті, та поважні—то самий ласий народ до молоденьких, та неопитних! Я вже їх добре знаю!..

Б о г. Сказано,—Любов Івановна все знає!..

З а й ч. Вашого брата всяк знає! То тільки ви думаете, що ви такі розумні, а ми дурні! Оваа!! Кажу вам, Настасів Андріївнн,—діло певне! Тепер аби тільки ви не проворонили!

Б о г. Еге-ж, еже, ото й я кажу!

К р а с. Та я то.. Господи!

З а й ч. Що—ви! Не вас, голубонько, сватають! А от—Сашуня! Хоч не думаю, щоб і Сашуня погордувала! Подумайте,—самий найпервіший жених у городі!

Б о г. Та як-же! таке положеніє і такий до-статов!

З а й ч. (*до Крас.*) О, і гроші, проклятий має! Та ще, знаєте, серденько, що тітка Яновська й Яновщину йому дарує.

К р а с. І Яновщину?! Моя матінко!

З а й ч. Як-же, як-же! я вже чула!

Б о г. Що-ж, знаєте, племінниці все десь по Києвах, та по курсах віються, а Павлушенко все коло тітки, догожає,—ну й доскочив, значить!

К р а с. Ах, Боже мій!

З а й ч. Та який-же хутір! -

Б о г. Земля така, що прямо хоч їж!

З а й ч. А який там двір, який домок!

К р а с. Як-же, як-же,—знаю! Я там бувала!..

З а й ч. А садок? Які там дулі!

Б о г. Ха! ха! ха! Любові Івановні „дулі“ на думці! Ха, ха, ха! Дулі—річ пуста!

З а й ч. О, ні! хороші хрутки—прелість! Ну, сказано, се вашій доні прямо з неба щаста! Та трошечки й ми з Хведором Івановичем постаралися... Ви вже за це будете мені на цукати дуль давати! Ха, ха, ха!..

Б о г. Ха, ха, ха! Бодай вас! Таки дулі на думці! Щоб вас Бог любив!

З а й ч. А вже-ж! Та треба, щоб поки дулі поспіють, то щоб і діло було скінчено!

К р а с. Ох, Господи!..

Ява 12.

(С а ш а—виходить з садка, з квіткою).

Б о г. (*не бачить Сашу*) Та звисно,—чого-ж там гаятись? От у неділю приїдемо, та як ви нас гарненько приймете,—гарбуза нам не покотите,—то ми ще й до спасівки вашу Олександрю Михайлівну до вінця поведемо!

К р а с. Дай то Господи!

С а ш а. Що це ви тут, Хведоре Івановичу, знов вигадуєте?!

Б о г. А!.. панночка!.. я й не бачу.. Здоровенькі були!.. (*вітається*).

З а й ч. Сашуня! миленька!.. (*мілує Сашу*).

С а ш а. (*до Богуша*) З яким ви тут чортякою мене знову вінчаєте?

Б о г. Чого, хай Бог мілує, з чортякою!..

З а й ч. (*бере Сашу за плече*) Не з чортякою, серденько, а з прекрасною людиною,—з паном Павлушенком.. Закоханий—до смерті!

С а ш а. З Павлушенком?! Та здається, й мене треба-б було спитати!! Що це таке справди?! Чого ви на мене напосілися?

Б о г. (*ображений*) Я вам, панночко, добра бажаю..

С а ш а. Та я й слухати не хочу про таке добро! Я вас не просила вішати мене на шию всякому д'яволу!!

З а й ч. (*ніби сміється*) Ха, ха, ха! Ото як розпалилась! Та чого бо ви, серденько?

К р а с. Отак, як бачите! Отак вона завжди! Ах, Господи милосердний! Інші матері втіху з

дочок мають, а я... (*мліче*) Господи, Боже мій!..

З а й ч. Сашуню! Та не огорчайте-ж бо мами!

К р а с. Що їй мати?! Жалко їй матері чи що? Господи, Боже мій! Далі їсти нічого буде, а вона приндиться!

С а ш а. Мамо! Я вам десять раз казала, що я можу в службу найнятись!

К р а с. Наймешся? А мене куди подінеш? У куховарки, чи в прачки пустиш? Чи скажеш підтинню пропадать? Боже мій! нещаслива моя доля! (*ридає*).

З а й ч. (*до Крас.*) Годі, голубонько!..

Б о г. Олександро Михайловичу! Не тяжко вам дивиться на материні сльози?!

С а ш а. Господи! Боже мій! Яка мука!! яка мука!!

З а в і с а.

О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Учиння гри на кобзі. В „Рідн. Краю“ не раз писалося про те, що в Лисенковій школі (Київ, В. Підвальна, ч. 15) має початися наука гри на кобзі. Тепер та наука вже почалась. Учуть грати харківський кобзарь І. Кучеренко. На запитання й заходи д. Бородея, кобзаря сього прислав музика Дремцов. З усіх відомих нам кобзарів, Кучеренко—найкращий; отже можна думати, що навчання при школі Лисенка гри на кобзі забезпечено тепер дуже добре. До цієї науки припинюються учні й з дальших місць, переважно з полтавщини.

◆◆ Українська молода артистична сила, що вийшла із школи Лисенкової, таки гуртується і має на думці постійно грати сеї зими в Києві. Молоді артисти гуртуються при київській Просвіті, входячи в її „артистичну комісію“. На своїх зборах, 28-го Серпня, ся комісія вибрала собі головою артиста Пахаревського і зробила такі постанови: 1) зібрати через „хорову секцію“ комісії—хор і найти тямучого регента; за допомогою того хора вряжати концерти. Перший концерт має бути присвячено Антоновичу; відбудеться той концерт у Жовтні (Сентябрі). 2) Для драматичних видовищ постановлено шукати сталого театрального помешкання; є думка, щоб Просвіта взяла від Думи в свою оруду „Контрактовий будинок“ і ставила в йому що-місяця українські п'єси для народу; в іншому-ж якому театрі думка ставити п'єси для інтелігенції, виключно нові. Режисером мають закликати Матковського (артиста з Соловцовського театру).

◆◆ Наш театр. Драматичною цензурою дозволено до постанови на сцені п'єсу „Голота“. Цю п'єсу утворено з оповідання Винниченкового, що зветься так само „Голота“; приладнував її до сцени Г. Байраченко за переглядом Винниченковим.

Трупа Сабініна в Катеринославі ставила нову п'єсу М. Кропивницького—„Старі сучки й молоді парости“. Було ще поставлено, вперше в Катеринославі, п'єсу на 5-ть дій Гр. Ге і Л. Сабініна—„Чужий“.

◆◆ Записування мелодій українських дум. Сім літом, як уже сповіщалося, мав приїхати з Галичини на Україну проф. Філярет Колесса для записування фонографом мелодій кобзарських дум. Приїзд сей уже відбувся, проф. Колессі удалося записати деякі думи з повітів Полтавського, Миргородського й Зіньківського. До записаних д. Колессою валиків д. Сластіон додав і свої фонографічні записи дум, що він уже давно зібрав. Таким чином зібралось 50 валиків, що містять мелодії кобзарські в семи відмінах; сього матеріалу вистачить на 5 аркушів друку. З сеї першої подорожі як найкраще виявилось, що лише при допомозі фонографу можна записати мелодію дум; записі-ж по слуху такої певности мати не можуть. Тепер приходить тільки побажати, щоб пр. Колесса швидче надрукував свої коштовні записи, що мають велику цікавість і для науки, і для всіх, хто кохасться в народній музиці.

◆◆ Полтавські глиняні (керамічні) вироби в Вашаві. Без малого рік, як з Варшави почав приїздити у полтавщину один польський фабрикант, що торгує керамічними виробами і має в Варшаві склад-магазин. На варшавських картках д. Луцевського його фірма зветься „М'єстное производство“. Д—ій Луцевський закуповував українські глиняні вироби в полтавському земському «Кустарному складі», в Миргородській містецько-промисловій школі і в містечку Опшні, у тамошніх ганчарів. Очевидно, сі вироби йшли у Варшаві дуже добре, коли д. Луцевський купував вироби опшнлянських ганчарів не торгуючись; правда ці майстри продають свої вироби так дешево, що коли їм заплатити й трохи щедріше, то все-ж купець може добре заробити,—поставивши гарні опшнлянські вироби в показному варшавському магазині; там ті миски, тиковки й кухлики зватимуться вже мудрішим словом—„керамікою“, „м'єстнаго (польського?) производства“... Д—ій Луцевський призволявся до Миргородської Мистецької школи, що він буде купувати в неї всі її вироби, тільки щоб вона вже в інші руки нікуди не продавала нічого і щоб додержано було ще скілька інших особливих умов. Та полтавська земська губерська Управа на се не згодилась і з д. Луцевським не зійшлася. Тоді він добрав іншого, дуже простого способу: увійшов у спілку з відомим київським фабрикантом кераміки, Андживським, і одкрив у Києві відділ керамічний, де будуть виготовлятися українські вироби, потрібні для Варшавського „м'єстнаго производства“. Миргородська школа не мало допомогла д. Луцевському в сій справі, бо між иншим помістила до його свого вращого майстра (учня мирг. школи), що

знає добре виробляти всякі річі, потрібні д. Луцевському. Очевидно, тепер д. Луцевський може з повним правом поставити свою марку на українських виробках; а до цього ще не додумались не тільки опшлянські ганчарі, але й миргородська школа.

Цікаво, що на пряме запитання д-ія Луцевського, на-віщо він під маркою „мѣстное производство“ продає у Варшаві українські вироби, д. Л.—ий здивовано відповідає: „нащо-ж так вузько розуміти „мѣстное“? мѣстное це значить з усієї Росії, не закордонне; крім того Галичина, Коломия, Закопане, Україна—все це таке близьке одно до одного, ніби однакове“.

Дуже втішно, коли ваші українські вироби йдуть у люди, ширяться як найбільше, але слід, щоб вони йшли як „місцеве українське вирободство“,—се не буде „вузько“, а лише справедливо.

ДОПИСИ.

г. Оріхів

(у Таврії).

З того часу, як проведено залізницю поуз наш город, почав він піднімати вуха, прокинулись наші мешканці від дрімоти і почали виявляти себе людьми здатними до просвітної роботи. Не пройшло з того часу й п'яти років, а в нас уже заснувалася дівоча гімназія, реальне та городське училище, відкрився клуб і інші просвітні встанови. Незабаром з'явилися і переконані українці—і робота пішла собі по змозі.

Хоч наш город скидається більше на велике село, а проте треба сказати, що не тільки городяне, житеї великих городів, здатні до тієї, мовляв, культурної роботи, а й такі люде, що тут у заштатному городку живуть. Отже можна у нас найти і театр, і читальню, навіть оркестр музики.

З весни цього року членам нашого клуба прийшла добра думка:—вони найняли в одного жителя невеликий садок, очистили його, збудували там помешкання для театру і почали в йому грати, постачати громадянству розумну розвагу.

З місяц, чи й більше тому назад, завітало до нас драматичне товариство українців і почало, під орудою д. Гончаровського, грати різні найновіші п'єси. Хоча до тієї пори часто грали й наші місцеві „любители“, але охота не одпала у оріхівців слухати на сцені різні нові українські п'єси; раз-у-раз театр був повен, „як кілком набитий“, казали прості люде, що ходили слухати.

Гурток артистів, як видно, щільно держиться куши і служе не самій користній меті, а й просвітній; він бажає викликати в пригніченого народа співчуття до своєї української праці. Молоді хлопці, та дівчата виявляють себе артистами-патріотами і ведуть свою роботу не тільки на сцені, а й по за нею; вони еднаються з жителями і діляться своїми переконаннями. На сцені вони поводяться як валежить артистам тямущим,—у їх зовсім не видно тієї балаганщини, що іноді при-

ходилося стрічати. Ні, се люди поважні і перед ними надійний шлях.

Наші місцеві українці скористали з праці шановних артистів і задовольнили себе спільним влаштуванням свята на спомин батька України, Тараса Шевченка. 7-го Серпня відбулося те свято. Гурток артистів у 30 чоловіка і місцеві любителі до 10 чоловіка усі з'єдналися й поставили „Назара Стодолю“, а в кінці читали твори Тарасові. Чудовий хор розпочав вечір співом Тарасового заповіту. Се було при такій обстанові: завіса відкрилась і кругом портрета Тарасового, намальованого місцевою художницею Надеждою Лукьяненко, стояли чудово вбрані українські парубки. З їх грудей ішов тихий, чулий, мов з неба, голос: „як умру, то поховайте“... Присутні слухачі в одну мить звелися з своїх місць і сумовито прослухали спів.

Після того прочитав коротеньку, але дуже доладну біографію Ш—а місцевий українець, дуже щирий, Андрій Лукьяненко, і своїм переконаним почуттям до Тараса й рідної України викликав у слухачів поважний настрій. Се вийшов вечір не тільки розваги, а й ідейного патріотичного єднання.

Дуже цікаво було й те, що місцевий наш поет, молодий ще хлопець, що живе у мужичій хаті, Данило Яріш, зложив на це свято свій вірш. Через хворобу, автор не міг сам прочитати свого твору, за його прочитав вірш—артиста Дорошенко. Зміст вірша ось який:

Вже сорок сім років майнуло у вічність,
Як батько Тарас Україну лишив,
Вже сорок сім років, як батько могутній
Те серденько чуле від нас схоронив.
Замовкла бандура й гучне його слово,—
Навіки втерала Вкраїна співця,
На-віки утратили бідні діти
За правду, за щастя, за волю борця.
Багацько могил єсть в степах України,
Багацько орлів там під ними лежить,
Але найрідніша нам тая могила,
Що з нею Дніпро по всяк час гомонить.
Свята для Вкраїни та славна могила,
Бо в ній спочива незабутній Тарас!
Лежать там ті муви, ті думи святії,
Ті сльози, що вилив він в віршах для нас.
Не вируть його мрії, ті думи сумнії,
Бо ріднее слово ніколи не вмере,—
Хто серденько чуле в грудях своїх має,
Той завжди для рідного краю живе.
Прийми-ж і від нас, наш безсмертний поете,
Вітання найщирше, з поклоном низьким,—
Не гучним ми словом Тебе тут вітаєм,
А „словом тихеньким, правдивим, не злим“!

Багато було проказано ще різних інших віршів і проспівано пісень. Всі були дуже задоволені. Увесь збор пошлеться на збудування пам'ятника Шевченкові.

Чимало ведеться в нас балачки про те, що місцеві євреї так дуже холодно віднеслися до сього свята, мов би навіть вороже. На мою думку, коли вони так не прихильно відносяться до нашої справи, то сами собі шкодять, сами собі догану завдали.

Іван Тугешній.

С. Цареконстантинівка (Катеринославщина).

З місяць тому назад нашим інтелігентам спало на думку розвеселитися чим небудь. І от батюшка о. О. Миропольський узявся скласти кружок любителів драматичного мистецтва. Він спершу прихилив до цього діла своїх дітей, а далі до гурту пристала тутешня молодь, студенти, учителі, хвершала, і так дружно та хутко пішла справа, що тепер і сами тому дивуються; гурток склався душ 60. Дівчата й хлопці ходять завжди в українському убранні, навіть до церкви так ходять; то люде прости і очей не відірвуть, дивлячись на таке хороше убрання. Хор чудово підбрано і він гарно співає українські пісні. Що-разу після спектакля співаються українські пісні. Чудовою картиною стануть в українському убранні учасники і так хороше співають, що почуваш себе мов на якомусь іншому світі; мов не в ті часи живеш, що тепер, мов у якійсь іншій країні, де згода та спільна праця, „де мир і тишина“.

За місяць поставлено 5 спектаклів і що-разу буває повно. Багато буває слухачів у середині, а ще-ж надворі—тисячі стоять людей, що приходять послухати пісень.

Спілки й господарство.

◆◆ **Міністерська позичка для поліпшення господарства.** Не дуже давно міністерство хліборобства зовсім було перестало давати позичку,—той „амеліоративний кредит“ (на поліпшення господарства). Полтавське губерське зібрання на останньому своєму засіданні вдалося до міністерства з проханням, щоб міністерство знову почало видавати господарям позичку на краще владнування господарства. Те пер міністерство хліборобства сповіщає, що воно задовольняє прохання полтавського губерського земства і буде видавати господарям позичку на їх потреби по господарству. Міністерство даватиме позичку на закріплення берегів, ярів, сипучих пісків, на будову, на придбання кращого скота і т. н.

◆◆ **Спілка товариств.** Опріч того, що люде наші гуртуються в Товариства, торгові, господарські, та позичальні, давно з'явилася думка, щоб ще й окрім товариства ставали між собою в одну спілку, і вже в скількох місцях подано просьбу до міністерства, щоб дозволено було заснувати спілку, чи „Союз“ товариств. Та таких союзів у губерніях близьких до Києва ще нема. Товариства Київської губернії склали й устав такої спілки, під назвою

„Союз сельсько-хозяйственник і потребітельних товариществ“; устав той послано до Міністерства на розгляд, та ще його там не затвержено. Поєднання товариств в одну спілку дуже поважне й користне діло, бо в такій спільці товариства можуть гуртом спроважувати собі крам, а потім ділити його між товариствами; можуть гуртом вести й продаж чого небудь, наприклад хліба то-що; тоді всі справи йдуть краще.

Там то й домагаються люди таких „союзів“. От же по де-яких місцях се й удається.

В Терській області за короткий час заснувалося 20 позичкових товариств. Недавно у Владикавказі відбувся з'їзд заступників від тих позичкових товариств. На з'їзді було зроблено постанову—об'єднатися в одну спілку, так, як це тепер робиться і в інших місцях. Терські товариства добули вже дозвіл і те пер гуртуються в загальну позичкову спілку.

Київська виставка бджільництва.

(Кінець).

Межи всякими пасішницькими приладами звертала на себе увагу „медокачка Експресс“, то-го-ж таки Олімпія Палійчука. Се вузька й висока коробка, а в середині в ній крутяться щільники, тільки не так, як у звичайних „кружилках“: там вставлені щільники йдуть горизонтально (поземно), а в д. Палійчука щільники йдуть стромко:—як крутить за ручку, то щільники підіймаються в-гору, а потім спускаються вниз, (через те й коробка вузька, та висока; щільники в ній стоять боком); мед виточується одразу з-обох боків щільника. Пасішники роздивлялися, та крутили головою,—мовляв, „хто його зна, як се воно було-б“...

Були й дрібні всякі штучки: матошники дерев'яні, точені, вошнякою в-середині вилужені,—а далі вже мають бджоли сами доробити. Була й скринька для знищення трутнів: зроблено в ній довге й широченьке вічко з засувкою, щоб могли лізти всякі бджоли, а вгорі в скриньці стеля з бляшки і в бляшці попробивано дірочки, такі завширшки, щоб могли пролізати звичайні бджоли, а трутні щоб не могли пролізати. Отож як наліте багато бджіл, то вічко засувають,—тоді бджоли вилізуть крізь дірочки, а трутні зостануться,—тоді вже що хоч, те з ними й роби!

Було на виставці скільки пород бджіл, (живих), на показ, у шклянних невеличких улічках. Були там і кавказські, й італійські і наша бджола „улучшенная“, названо її було „українка“. Італійська бджола чорніша за нашу й вузча, та довша, подобна до неї й кавказська; а наша „улучшенная“, тая „українка“,—менша, жовтіша, та метка і для нашої сторони способніша, бо ті бджоли з теплих країв—до холоду чуткіші, більш гинуть від його, ніж наші.

Об'являлися ціни на маток від кращих пород,—дорогенькі: карбованців по півтора за одну матку.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 31.

7 Жовтня (Сентября).

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Переселенці на нових місцях. Над свіжою могилою М. Дмитрієва—*М. Байздренка*. Вісті. На Україні. Вірш—*Никонора Онацького*. Світова річ—комедія—*О. Пчілки*. Вірш—*Бориса Чернявського*. Українське слово й мистецтво. Донісі (з Новочеркаська й Миколаїва). В гостях у Катеринослава—*О. Пчілки*. Сніжки й господарство (всякі відомості). Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська тижнева газета.

— 3-ій рік видання. —

Виходить в Києві, під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 3 р., на півроку 1 р. 50 коп., на 3 місяці 85 к.;

з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина часопись на Україні для дітей),

на рік—4 р., на півр—2 р., на 3 м.—1 р.

„Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Українська політична, економічна і літературна газета

РАДА,

яка виходить у Києві що-дня, окрім понеділків і днів після свят.
Напрямок газети не партійний демократично-поступовий.

РОКОВІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:

Т. Шевченка „КОБЗАРЬ“

оставнього нового повного видання під редакцією В. Доманицького.

Ціна РАДІ з приставкою і пересилкою в Росії:

на рік.	на 11 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп., на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул. д. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор *М. Павловський*.

Видавець *Є. Чикаленко*.

Переселенці на нових місцях.

Про те, як доводиться переселенцям осідати на нових місцях в далекій чужині і потім жити там,—розпросторено серед темних селян багацько неправдивих чуток. Здебільшого йдуть чулки, що переселенці мають там великі вільготи. Через такі чулки люде заохочуються йти на Зелений чи Сірий клинъ. Отже треба-б, коли вже рушати на переселення,—знати більше її певніше, як воно там саме єсть.

По закону 1903 року неспроможнім переселенцям дається „ссуду“, се-б то казенну позичку. Ця позичка в Амурській та Приморській областях має доходити до 200 карбованців, а в інших місцях Сібіру до 165 карб. на сім'ю. Се так повинно бути по призначенню. Але на-справжки грошей не вистачає, і такої великої позички ніколи не видається, а видається на сім'ю всього тільки 5 або 10 карбованців, та й то не зразу, а разів за три-чотири на протязі инколи й до двох літ, і тільки рідко кому позичка доходить до 20, або 25 рублів. Такі невеличкі гроші пропиваються з горя зараз-же на місці, там, де їх видано, а після того переселенці починають чіплятися до переселенського урядовця, щоб їм таки було видано всі 165 або 200 карб. грошей. Через це між поселенцями бувають справжні бунти, бо вони певні, що стільки грошей положено їм від казни; урядовцям доводиться тікати, ховатися, а як коли то й кидати службу, бо деж взяти грошей на видачу, як їх не ассігновано стільки. Та урядовцям ще пів-лиха, а як-же то приходиться переселенцям! Адже вони рушали з дому в надії на ту позичку, на ту вільготу; на сі гроші думалось придбати все, що треба з-початку: хату, волів, плуг, борону. Без позички, значить, переселенці розоряються, і їм приходиться замість господарювання йти ваймитувать. Добре ще, коли хто зарані дізнається, що та позичка, в 165 чи 200 карбованців, тільки марна надія,—той може ще як небудь поправити діло. От в 1907 році 273 сім'ї (1230 душ) не дійшли до своїх участків, а вернулися назад, з г. Челябінська, як тільки їм сказали, що сподіваної позички од казни, 200 карбованців, не доведеться їм бачити. А вони в надії на те спродали своє добро в Бессарабії та вирушили в Усурійський край. На жаль, більшість дізнаються про таке тоді, як добудуться на нові місця, коли вже ні-з-чим і ні за що вертаться назад у рідний край. Отак, насправжки, стоїть діло з першою вільготою. А про неї стільки говорять!

Далі: по закону переселенці в перші п'ять років, як осядуться на нових місцях, увільняються зовсім від платіжу оброчно-казенного, земського та громадського податку, а в другі п'ять років платять його тільки в половинній мірі. На справжки й ця вільгота—тільки марна сподіванка, бо на-справжки платіжі починаються для переселенця з перших-же років його життя на нових місцях і в однаковій мірі, що й для старожила. Це доводять зроблені в 1903 році статистичні

описі 233 слобод в Степовім краї, в Тобольській, Томській, Енисейській та Иркутській губерніях. Ось, наприклад, в слободі Сарушка, Абаканської волости, Минусинського повіту, у 1903 році з 41 всіх дворів 26, се-б то більша половина, була таких, що по закону повинні бути вільними од всяких платіжів; одначе з приговору, зложеного громадою за той же рік, ми бачимо, що розклад на всі 41 двір падає однаково. В приговорі писано так: „Ми порадилися між собою і одноголосно постановили—казенні та громадські збори взять ось із чого: з оранки та сінокосної землі по 23 з половиною копійки од десятини, з скота та з коней по 15 коп. од штуки, а з овець по 4 коп. з половиною“. На двір того „льготного“ переселенця щороку падає 10 карб. 80 коп. платіжу на круг; з них 3 карбованці казенних.

Потім така річ: Переселенське Управління, в тих місцях, де осідаються поселенці, завело, для їх вигоди, сільсько-хазяйственні склади. Правда, в тих складах продаються поселенцям плуги, борони, вила, коси й инше, але ціни на все розмічено так, що в ціну, наприклад, плуга, полічено все те, що стоїть плуг, полічено його провоз у Сібір, плату жалування тому, хто продає той плуг, хто орудую складами, та веде всю лічу в губернії і в самім Петербурзі, полічено й безнадійні позички й т. и. Одно слово, полічено все, як у всякому кулецькому ділі,—і ніякої вільготи для поселенців тут нема, бо само собою все виходить дуже дорого.

Инший селянин,—батько, наприклад, п'яти малолітніх синів,—гадає собі, що як переселиться на Сібір, то матиме там участок землі в 75 десятин (на мужеську пак душу лічиться по 15 дес. землі); скільки здужатиме, сам поратиме, а то здаватиме в аренду. Отже не так воно виходить. З сотні слобод у Сібірі—95 таких, що землею орудують громадським порядком. Це значить, що під слободу землемір одрізує де-кілька тисяч десятин землі, потім землю ділять вже сами селяне на скільки ланів. З лану-ж одводиться кождому дворові частка не по числу душ у сім'ї, а по силі тієї сім'ї,—то б то скільки вона може впорати. Підбільшає сім'я, підростуть хлопці, дають тоді тій сім'ї ще одну частку, тільки не рядом, (бо та земля, що рядом лежить, уже ореться, а через те вона дорожша, ніж цілина); отже додають землі тій сім'ї вже в другім місці і дають цілини. Таким чином, як зростає сім'я в переселенця, то росте й велика черезполосність його наділу. Та саме тяжче далі. Чоловікові з 5-ма малолітніми дітьми в кождім лану належить 5 часток; але як діти малі, а він убогий, то бере тільки одну, бо більше не подужає впорати, а найняти сторонніх людей нізачо; платіжі-ж з його беруться за 5 душ—і, значить, за п'ять часток,—дарма, що він порає тільки одну. А чотири лани, що зостаються, порає який старожил, або й хто з новопрбувших, заможніших, візьме опріч свого участку. Таке саме діється й при займанщині, коли придивитись добре: кождий оре, де зхоче і де встиг захопити, але оре по силі своєї сім'ї і по своїй грошовито-

сті; податки ж беруться не з десятини засіву, а з душі.

В справочних книжках, виданих „Переселенським Управлінням“, говориться найбільше про ті країни, куди здебільшого йдуть українці,—(як от Степовий або Киргизський край); в книжках говориться, що тепер уже всі частки там одводяться на колодязях. Та тільки нехай не подумает переселенець, що як він візьме, наприклад, наділ у 75 десятин, то в його буде там готовий колодязь. Ні; слобода стоїть на багатьох тисячах десятин землі, хатки розкидані на де-кілько верст одна від одної, а на всіх робився ранше (у 1900 році) один колодязь. Звісно, що води з його могло ставати тільки для людей, а для скоту доводилося копати колодязі на свої гроші, або заводити ставки, коли це було можливо на рівному степу. Тепер на землях, що одводяться під слободу, пробирають залізним свердлом глибоку дірку в четверть завширшки, щоб дізнатися, на яким сажні є вода; копати же повинні сами переселенці. А скільки-ж то обходиться зробити колодязь глибиною од 8 до 12 сажнів (близьке води не стривається) і вставити цямрину: адже часом на тисячу верст од участка—самий степ і немає зовсім лісів... Вода в степових країнах дорога за землю. Через недостачу води ціла слобода часом кидає зайнятий участок землі, та переноситься на нові місця.

Так живуть переселенці на нових місцях. Про все це особливо треба-б знати біднішим селянам: з того часу як стали працювати Землеустроїтельні Комісії по губерніях України, переселяється стала найбільше голота, бо кождий заможніший чоловік купує собі землі дома, на Україні, при допомозі „Крестьянського Поземельного Банка“. А бідніші, що хочуть мати землю, та не можуть її купити, ті мандрують; от їм то й слід-би знати, як саме житиметься їм на новому місці.

О. Мицюк.

Полтава

6 Серпня, 1908 року.

Над свіжою могилою.

Спогади про Миколу Дмитрієва.

(Д а л і).

З старими українцями у нас було мало зношин, і через обережність старих, що покуштували таки гаразд лиха за своє життя, і через те, що в світогляді молоді не дуже багато було спільних точок з старими. Єднались більше на роковинах Шевченка.*)

*) Д—ій О. Русов в № 162 „Ради“, згадуючи небіжчика, подає теж коротку характеристику тогочасної молоді. Він називає дві течії серед неї: толстовці і позитивні гуртки. Що до українців спеціально, то д. Русов пригадує, на жаль, лишень двох, а власне: небіжчика М. Дмитрієва та мене („жави парубки“—див. „Пам'яті М. А. Д—ва“) і зазначає тільки один грунт, що на йому було єднання старих з молодими,—се просвітні інституції Харькова. Се свідчення підтримує мою характеристику.

Пригадую, якось зібрались на роковини у одного з старих громадян, тепер вже небіжчика. Там я вперше почув деклямування Миколи Дмитрієва. Він був не звичний декляматор, але вражіння було міцне. Прочитав він „Чернеця“. Певно, тому вражінню сприяв той час лихий, коли навіть на роковини зібрались з такою обережністю, наче на раду терористів.

Кайдани брязкають... Москва,

Сніги, бори і Енисей...

І покотилися з очей

На рясу сльози...

Невелика аудиторія, пригадую, уважно слухала сі знайомі слова і, певно, гостро відчувала їх.

Згодом трохи довелось таки де-кому з тих, що слухав сі вірши, покуштувати чогось на взірєць життя „Чернеця“: набігла хуртовина і загнала добрий гурт людей у в'язницю, а де-кого... навіть... і в домовину.

Я знаю тільки один сей випадок, коли М. Д. публично виявляв своє почуття.

* * *

Пригадую ще один момент. Полтавське земство спорядило в р. 1890 перепис повітових і инчих міст для роскладки податків. Ми, українці, уважали за обовязок свій робити в сій справі. Поїхав і Микола Дмитрієв. Я певен, що ся, як її звали, полтавська регистрація зробила найбільшу роботу в витворенню думки небіжчика, вона-ж і загартувала його. Від неї і до кінця життя у небіжчика визначається один шлях, з якого він не збочував,—шлях правничої роботи демократизма, шлях біжучих справ народнього життя. І справді, робота в земстві ставила нас безпосередно до сього життя і давала чимало матеріалу для пізнання його. Опріч програму дослідів, що склало земство, ми мали ще свій окремий програм. І мандруючи з хати до хати, з одного міста в друге, ми поволі знайомились з соціально-економічним і культурно-національним станом народу.

Вражіння було дуже міцне і... невітшне...

* * *

Згаданий політичний процес в 1892—93 році зробив велику руїну серед українців. Життя в Харькові затихло, і довго не чуть було нічого про земляків. В той саме час покинув і я Харьков і тільки де-коли навідувався туди, але колишніх товарищів уже не доводилось бачити: покінчали, пороз'їздилися, а де-хто відбував повинності, злучені з процесом. Миколу Д—ва ся політична хуртовина не зачепила. Він скінчив факультет і незабаром переїхав з Харькова до Сум. Якось випадково ми стрілись. Він розповів про своє життя в Сумах. Не вдовольняло воно його: мало було там інтелігентних сил, та й ті, що були, не розуміли

Його змаганнів, або й просто глузували з „хахлацких затій“ його.

— Хочу переїхати в Полтаву,—казав він. Там привайнівні люде єсть, є з ким робити.

Він переїхав, і з того часу почалась невгамовна громадська робота його. На жаль, подати докладні відомости про сей період життя М. Д—ва не можу, бо, закинутий далеко від України, я не міг стежити за подробицями.

Стрілись ми в р. 1905, в грудні. Я їхав з Петербургу, де був свідком всіх подробиць того моменту, коли родилась наша конституція, як її, сердешну, охрестили потім. В Полтаву я заїхав навмисне, щоб довідатись про стан річей на Україні. Політичне становище тоді змінялось дуже швидко. Насували грізні хмари.

Був уже вечір, коли я з потягу приїхав до М. Д—ва.

— Дома Микола Андрієвич?—питаю.

— Ні. Ще й обідать не приходили.

Привітали, погодували мене. Ждемо хазаїна. Минає година, друга,—нема. Послали далі за ним, сповістили, що приїхав гість. Була вже восьма година, коли він прийшов, стомлений, голодний, з якогось зібрання.

— Отак мало не що дня—жалілась господиня.— Ніколи дома не бачимо. Ждемо обідати, а дждемось тільки на вечерю.

Зворушене суспільно-політичне життя того часу, справді, захопило цілком Д—ва. До того-ж недостача охочих і здатних до роботи людей змушувала його брати на себе багато обовязків.

Не вважаючи на втому, він накинувся на мене.

— Ну, кажи, розкажуй! Як живеш? Що робиш? Яким робом опинивсь у Полтаві? Чи на довго? Звідки й вуди мандруєш?

Попереду, як завжди буває, коли стрінешся з чоловіком, не бачившись довгий час, розмова йшла безладу: згадували про минуле, довідувались про спільних знайомих, товаришів, міняли часто теми. Але згодом опинились на самій цікавій темі, на сучасному політичному моменті. Я почав розповідати про останні петербурзькі дні, про свої вражіння.

— Стривай!—спинив мене Микола Андрієвич,— Те, що ти кажеш, цікаво буде послухати й другим. Ходімо!

— Куди?—здивувався я.—Вже-ж пізно, та й ти ж втомлений.

— Ет! Дурниця! Ходім!

І ми пішли. Чималий час блукали ми по грязюці, в темряві; стувались до однієї господи, до другої. Далі надибали.

— А ось вам земляк,—познайомив мене М. А. з невеликим гуртком людей.—Приїхав зараз з Петербургу, привіз новини.

І почалася у нас розмова до пізньої доби.

Конституцію в Полтаві стріли без погромів, як

відомо, але такий щасливий кінець потребував чимало роботи полтавської інтелігенції; серед неї значну ролю в сій справі відіграв М. Д—в.

Минув рік. В літку р. 1906 був я знову у Полтаві.

Така-ж сама історія, та-ж невгамовність, а може й більше. За сей рік проминули значні події: революція, перші вибори до Державної Думи, і сама Дума, що незабаром після нашого побачення була розігнана,—все це падало особливий колір громадській роботі; його не позбувся й М. Д—в. Але до всіх справ у його приєдналась тоді ще одна, найбільша,—то справа „Рідного Краю“.

Спіткав я його в суді, де він провадив якусь справу.

— От лихо!—журився він, що не мав часу докладно побалакати зо мною.

— А дуже хотілося-б, дуже! Діло навіть маю до тебе.

Але згодом раптом схопився.

— Чуєш, голубе! Що я тобі скажу? Поїдь до мене на дачу, у Яреськи, поїдь! Спочинеш там трохи тим часом, а я завтра, упоравшись, теж приїду. От ми там і побалакаємо вщерть. Згода? Га?

Я згодився, і у вечері того-ж дня був уже в селі Яреськах, коло Миргорода, на дачі Дмитрієвих.

(Кінець буде).

Микола Байздренко.

ВІСТІ.

◆ Прокт нового уряду в губерніях. Міністерство внутрішніх справ виробило такий нарис нового губерньського уряду. Правити губернією має губернатор, а при йому закладається губерньська Рада, що буде розглядати всі важні справи своєї губернії. На чолі губерньської Ради має стояти губернатор. Опріч його в Раді будуть ще губерньський предводитель дворянства, два помішники губернатора—управляющий казенною палатою, прокурор окружного суда, губерньські інспектори, губерньський землемір, предсідатель губерньської земської управи, городський голова, член губерньської земської управи по виборі і член городської Думи по виборі.

Рада матиме право закликати на засідання досвідчених людей та членів повітових земських управ.

Рада має розглядати справи городського хазаїнування, призначати кошти на городські та земські потреби й відати всі ті справи, що вимагатимуть негайного обміркування, як наприклад боротьба з якою пошестю, з пожежами і т. и.

Всі інші справи губерньського управління, що не мають великого значіння,—буде поділено між трьома присутствіями губерньської Ради і деякими окремими установами, що зостануться тим часом не змінени.

◆◆ **Духовні справи.** Синод має з початку осені розглянути такі питання: 1) про побільшення числа єпархіальних єпископів; 2) про те, щоб архиєреї вважали своїм обов'язком побути в усіх церквах своєї єпархії; 3) про побільшення числа духовних семінарій; 4) про деякі відміни в порядкові церковної одправи.

Петербурзькі газети подають відомості, що синод веде переговори з константинопольським патріархом про потребу скликання церковного собору. Патріарха прохають бути председателем на тій соборі.

◆◆ **Догляд за школярами.** На раді директорів петербурзьких середніх шкіл постановлено вжити таких способів догляду за школярами: забороняється школярам з'являтися на вулиці у-вечері після шостої години; забороняється їм теж ходити в театри без дозволу начальства. Доглядати за школярами на вулицях будуть по черзі школьні наставники.

◆◆ **Халера**—в різній мірі—розійшлась по всій Росії. Найбільше хворіють на халеру в Петербурзі: кожного дня прибуває нових хворих більше 100 душ, умирає теж багато, душ по 70, а то й більш.

На Україні.

◆◆ **Другий циркуляр попечителя.** Попечитель київської шкільної округи розіслав у середні школи циркуляра, де говориться про те, щоб школи придбали малюнки людського тіла з різною ознакою внутрішніх органів у здорової людини і окремо у п'яниць. Ученики мають ті зразки змальовувати. Такі зразки мають показати школярам те велике лихо, що буває в тих людей, которі п'ють спиртові напитки.

◆◆ **Збудування пам'ятника Т. Шевченкові.** Полтавська губерська земська управа, дбаючи про те, щоб у збудуванні пам'ятника Шевченкові взяли участь і повітові земства, вдалась до всіх повітових земських управ з проханням підняти питання на чергових зборах про асигнування коштів на збудування пам'ятника Шевченкові. Крім того Управа прохає повітові земства, щоб вони склали як найшвидче повітові комітети для збирання жертв на пам'ятник Шевченкові. Повітові земства на те відкликаються.

◆◆ **Могила Марка Вовчка.** Д. Доманицький повідомляє в „Ділі“, що чоловік української письменниці, Марка Вовчка, (Марії Марковички), бажає одписати якому українському Товариству увесь хутір, де могила Марка Вовчка, в будівлею і будинком, що є коло могили, щоб мали змогу їздити туди на відпочинок та на гірське повітря—хворі українські письменники. Хутір і могила Марковички—на Кавказі, в Терській області. Те товариство, що йому хоче відписати хутір Лобач-Жученко, (2-ий чоловік М. Марковички), має доглядати і за могилою письменниці.

◆◆ **Кирило-Мефодієвське братство.** В Полтав-

щині, при Лубенській духовній школі, має незабаром відкритися Лубенське Кирило-Мефодієвське братство.

◆◆ **Позов з поводу ювілею Заньковецької.** Перед ювілеєм Заньковецької (15-го Січня) в київських часописах було уміщено звістку, що ювілейний комітет приймає адреси, телеграми і т. и. Хоч ця звістка й була уміщена у відділі „Хроніка“, але її полічено яко звичайну оповістку, що вміщена була без дозволу поліції. Через те повликуються до суду ті часописи, що умістили звістку від комітету.

◆◆ **Розбійства і напади.** Грабінних і вських інших хижих нападів знов стало дуже багато. В полтавщині навіть 2 стражники напали на дорозі на одного лікаря, стріляли по йому й пограбували; під самою Полтавою грабінник в одязі стражника-осетина напав на дорозі на селян, що їхали в трьох на возі, гукнув «руки в гору! давайте гроші!» погім одного ранив, з рушниці, а двох убив.

У київщині, в г. Василькові, скілька гулящих людей довідавшись, що в гостиницю заїхала з поїзда якась молода панночка, ввійшли в-вечері в гостиницю і стали добуватись до неї в номер; хазяїн, хоч пустив їх в гостиницю, бо то були люде відомі в городі, але хотів не пустить їх у кімнату до панночки; тоді вони провалили йому голову, виволокли панночку з номера і взяли собі на поталу, потім кинули її в гостинниці розтерзану й зомлілу. Про злочинство буде суд.

В Чернигові грабінники напали на оселю поміщика Семенова. Одібравши в пана ключі, забрали гроші (160 карб.), рушницю й инше; потім грабінники замкнули в осібній хаті слуг і жінку Семенова, а його самого розстріляли.

В однім чернігівським селі грабінники пограбували в церкві гроші й де-що коштовніше, а сторожа церковного убили й розіп'яли на дверях.

В Миколаїві шайка грабінників напала серед дня, з кінжалами та револьверами, на табашний склад Хайковського.

◆◆ **Халера** єсть уже в багатьох місцях на Україні: в Полтавщині, Катеринославщині, Київщині, на Волині й в інших місцях. В Києві, дякуючи тому, що замінено Дніпрову воду колодязною, хворіють халерою дуже мало, далеко менш проти торішнього.

СИЧІ

У темному місці, над яром, в-ночі,
З сусідніх гаїв позлітались сичі,
Щоб раду загальну про тебе врядить,
Як сонце яскраве на небі вгасить
І царство темноти усюди уставить,
Когось проміж себе старшого наставить.

Шановне зібрання довгенько гуло,
Ладу-ж в тім зібранні зовсім не було.
На щастя безглуздох, лісових сичів,
Промовець відомий якийсь прилетів; —

І сів той добродій на гільку дубову,
Поважно почав він таку промову:
Вельможні, високі й шановні пани,
Ви темної ночі славетні сини!
За сонцем огидлим не можна нам жити,
Воно нас промінням блискучим сліпить,
В дуплі заставляє сидіти весь день,
Та слухать про сонце усяких пісень.
Нам треба клятущее сонце вгасить,
Бо в темряві тільки можливо нам жити.

Промовець ще-б довго балакав в-ночі,
Аж гульк—розлетілись по дуплах сичі;
Бо небо на сході світанням палало,
Проміння яскраве на хмарах заграло,
Прокинулось птаство в дібровах кругом,
Схід ясного сонця вітало гуртом.

Никонор Онацький.

Світова річ.

Комедія в 5-х діях.

ДІЯ ІІ.

(Садок Красовських; праворуч, на першій плані, більша лавочка під кущами; трохи далі хвірточка од ulици; ліворуч—ход до хати й друга лавочка, менша)

Ява І.

С а ш а.—сама в недорогому, та гарненькому убранню; ходить).

С а ш а. Господи, як швидко неділя прийшла! Прийде той Павлуценко, буде говорить всякі дурні речі, буде на мене роздивлятись, як на корову яку! Коли-б не мама, ні за що в світі й не вийшла-б до його!.. Так—куди! Тут-би таке случилось, що й Господи, як би я не вийшла до гостей! *(Згодом)*. Звісно, мама любить мене, дуже любить,—по своєму, звичайно; по своєму любить, по своєму й щастя бажає. Та вона, здається, й не знає, не постерігає, що я люблю Віктора! А як я їй скажу? Що я їй скажу?... Ах, я сама не знаю, на який кінець я люблю його! Чи любить то він мене? Не знаю, нічого не знаю!.. *(Згодом)* А сьогодні він може

прийти: неділя, свято... Ах, а тут вони,—Павлуценко з Богушем!.. Коли-б Господи вони не приїхали! Що-ж, може як раз сьогодні не приїдуть: он—хмариється, може дощ буде.

Ява 2.

(М а р'я—з ліва; убрана краще, в руці насіння).

М а р. Паничко, йдіть! Я вже вам виглядила комірець. Мама говорили, щоб ви наділи.

С а ш а. Та гаразд уже..

М а р. Ідіть, ідіть, та глядіть гарненько приберіться, щоб зараз улюбився й посватав!

С а ш а. А, йди вже ти собі!.. Обридли ви мені! *(виходить вліво)*.

М а р. *(сама; часом лущить насіння)* Чудні панпочка, йй Богу,—сердяться!.. А й чого? далєбі, добре було-б, як-би Павлуценко посватав: жили-б як у Бога за дверьми! Ну, старий,—правда, що старий,—та чорт його бери! За те старого чоловіка можна за чуба краще держати, ніж молодого! Адже, важуть, його кляшниця Домаха так ним верховодить, що куди! Все одно як пані розібралась!.. Ну, як же це він думає свататись? а з Домахою-ж як?... Ну, та то вже його діло.. вже-ж він знає, що робить Грошей Домасі дасть;—хіба в його нема?—багатирь! І, матінко, як панночці добре за ним буде! Ну, а вже що я потанцюю на весіллі у своєї панночки,—і... потанцюю! *(притупує, співуючи на жарти)*:

1) Ой грайте, музики,
В мене нові черевики,—
Щоб підківки бряжчали,
Воріженьки мовчали!

2) Ой грай, коли граєш,
Коли чорні брови маєш,—
Коли такі, як у мене,
То сідай коло мені.

3) Ой грай, коли граєш,
Коли чорні брови маєш,
Коли-ж трошки руді,
То і в бисю іди!

Ох, матінко моя, коли-б же діждати!.. Ну, а поки-що треба йти для „молодого“ пироги ліпити!.. *(дивиться в-право)* Гхі! матінко... що це таке? Павлуценковий Карпо!.. Куди се він чимчекує?... Так мов до нас.. ні, далі пішов.. Та ні-бо, таки сюди!.. Чого-ж се він?!.. Чи не посилав Павлуценко сказати, що вже не приїде? Оце, не дай Господи!

Ява 3.

(К а р п о—виходить з-права).

К а р. Здоровенькі були!

М а р. *(лущить насіння)* Що скажете?

К а р. „Що скажу“? А насіячка можна? *(бере з руки)*.

М а р. Та й можна, як уже взяли!

К а р. А то-ж як з вашим братом? Іначе не

можна! Почни питаться, то ще скажете «зась», а так краще: взяв, та й прав!

М а р. Найкраща справа!... А все-ж таки скажіть, чого це ви прийшли. Пан прислав?

К а р. З якої речі пан? У нас своя голова,— ще часом і пановою замишляє!

М а р. Та голова то своя, так ноги не свої,— туди мусять іти, куди пан каже.

К а р. Ні, у нас і ноги свої. От, такечки, неділя... свято, значить, ну, я й пішов проходиться. От, купаться піду...

М а р. (сміючись) Так воно як раз сюди й дорога до річки!

К а р. Та воно-то не зовсім по дорозі; та знаєте-ж, як то говориться: „до моєї небоги нема далекої дороги“... Ото-ж я собі й подумав: нехай уже й кружно буде, так за те-ж Марусеньку хоч крізь тин побачу!

М а р. А що-б ви так дихали!

К а р. От як! Ну й слова-ж ви говорите! Що-ж, може дрючком проженете, коли такі не добрі?

М а р. Дрючка для собак держимо;—а ви хіба собака?

К а р. Бог милував,—до якої пори людиною щитаємось.

М а р. Ну, то для добрих людей у нас і добре слово найдеться, а не дрючок!...

К а р. От і гаразд,—ласкавенькі, значить! Може й мого пана ласкавенько приймете?... Він же сьогодні збирається до вас.

М а р. Стежок промітять не наймгли, а двері у нас не на запорі!

К а р. І такі настояще дожидаєте? Такечки й закуску якусь приготували?

М а р. Закуску? Яку ще там закуску?

К а р. Звісно, яку! У лавках усяка всячина єсть: кильки, сардинки, винце...

М а р. «Кильки»? А може—„кольки“? Ха, ха, ха!...

К а р. Зачим кольки? Нас і так сухоти беруть!

М а р. Ха, ха, ха! Правда, що „сухоти“! Ваш Павлуценко, мабуть, і в наші двері не потовпиться!

К а р. Не бійтесь,—потовпиться; аби хорошенько відчинились!... А що там панночка?... як?

М а р. Що панночка?

К а р. Ну, значить, тее... дожидають? (вимахує рукою).

М а р. А!.. Так це вас пан, може, того й послав, щоб про це довідатись? того ви й „купаться“ йдете?...

К а р. Ну, їй Богу! та й неймовірно-ж ви!... А сами-б таки подумали,—коли ми з вами бачились? Адже як бачились під цірком, то й досі! Кажу вам,—именно скучив за вами! Смертельно! (обніма).

М а р. Одчепіться!... (виривається) Що це в вас за мода!

К а р. Сама панська мода: називається—„за талію взять“.

К р а с. (за сценою) «Мар'є!.. Мар'є!»

М а р. Он, чуєте, пані кличуть! Треба йти,—устилати двір китайкою, щоб ваш Павлуценко не поклав ніжок! Ха, ха, ха! Скажіть же там своєму панові, нехай перебується носками на-перед! Ха, ха, ха!... (вибігає вліво).

К а р. (сам) Гостра молодичка! Догадалася!... Ну, а трошки таки й повірила, як я підпустив кувільмента!... Що-ж! як пан засватається, то може й тее... може, й наша справа на лад піде!.. А Павлуценка—дожидають! дожидають... Так і скажу панові. О! сказано—ми! Чорт нас не взяв!

По дорозі жує, жує,

По дорозі чорний,

Подивися, дівчино,

Який я моторний.

Подивися, зглянься,

Який я удався!

Хіба даси копу грошей,

Щоб поженивався! (присіпаючи, виходить вправо).

Ява 4.

(М а р'я виходить, крадучись з-ліва).

М а р. А ну таки подивлюсь, куди він справді піде? (загляда) Назад!... Простісінько назад повернув!... І не думав іти до річки!... Ну, сказано, брехливий язик!... Прямо, що пан підсилав! (злюдом) А може... пан і не посилав?... може, справди він побачитись хотів?... чорт його душу знає! Чи їх поймеш, отих проклятих хлопців? сказано,—баламути!... Ох, баламути, баламути!... (дивиться, усміхаючись, вслід Картові, бачить Домаху) Що це таке, моя матінко?... І Павлуценкова Домаха сюди?!... Чого ж се вона?... З кошиком!... Чи не присилає Павлуценко гостинця якого?

Ява 5.

(Домаха—з правого боку, з кошиком*)

Д о м. Здорові!

М а р. Здорові..

Д о м. Чи не куплять ваші малин?

М а р. А ви оце продаєте? (луцить насіння).

Д о м. Продаю. Така сила вродила, що нікуди подіть: уже й варили й валявали,—ще єсть. Оце нопу; пави купують. Ваші куплять?

М а р. Не знаю... хто їх зна...

Д о м. Вони-ж дома?

М а р. Вже-ж дома; деж-би вони пішли з самого ранку?

Д о м. Чого-ж! у гості могли піти, або-що. Чи, може, до себе гостей сподіваються?

* Убрана по міщанські; на шві скільки разків „доброго наместа“.

М а р. Може й сподіваються..

Д о м. Там і наш пав, може, заїде сьогодні: з визитами по городу вибрався.

М а р. Що-ж! нехай приїздить. Приїде,—гостем буде, як і всі.

Д о м. Куди-ж пак! звісно! Мабуть, не знатимете куди й посадить!

М а р. Овва! велике цабе—Павлущенко! У нас і генеральські сина бувають, та й то знаємо, куди садовити!

Д о м. Мабуть, на покуті!

М а р. Під покутею! Так спитаться про малини?

Д о м. Спитай.

М а р. (на-бік, ідучи) Пожди, язиката,—ми тобі докажемо! (виходить).

Д о м. (сама) Чи ти бач, як розхвстались! Навіть і ся нетіпанка кирпу гне, та ще як! і ко-чергою не доставеш! Пождіте, ще Павлушенка не піймали! ще побачим, чія візьме!.. (згодом) А розставляють тенета,—дожидують; видно, що дожидають,—навіть і ся задрипанка причепурилась: і вишиванку нап'яла, й намиста поначіпляла! А щоб вам болячок поначіпляло, преподобниці чортові!..

Ява 6.

(С а ш а—з лівого боку).

С а ш а. Деж тут ті малини?... А!.. се ви продаєте малини?

Д о м. Я.

С а ш а. (торкає ягоди) Се ваші малини?

Д о м. Наші,—вже-ж не чії. (огляда Сашу).

С а ш а. Чудесні ягоди!..

Д о м. Звісно, хороші.

С а ш а. По чому продаєте?

Д о м. По десять копійок хунт. Візьмете?

С а ш а. Не знаю, спитаю в мами..

Д о м. Е, та не толочте-ж бо ягід!

С а ш а. Я не толочу, тільки дивлюсь..

Д о м. Та що-ж там дивитись?... Коли берете, то беріть, а ні, то й не гайте!

С а ш а. Я зараз!.. попитаю.. (виходить у-ліво).

Д о м. Ах, ви-ж чортові злидні! Ще й то питаться треба! Шага при душі не мають! (заглядає в-ліво) Он, стріха яка обскубана,—і на копу кулів не спроможуться, щоб полагодить! Ото-ж і думають все Павлущенковими грошима полататься. Дарма, що й старий, дарма, що й плішивий, аби з калітою! Та що-ж він таке особенне купить, як візьме „панянку“? Підстругане, підскубане,—чистий пиндик! Ну, отже старий собака ласиться на молоде м'ясе! втісся йому чортяка в нутро! Мерзепий!

Ява 7.

(С а ш а—з-ліва).

С а ш а. Ну, от: візьму. Ось вам п'ятнадцять копійок,—одважте мені півтора хунта.

Д о м. Тільки півтора хунта?! Та в мене й

вагі такої нема! Не продам зовсім, коли так. Прощавайте!

С а ш а. Як знаєте!.. прощавайте.. (виходить у-ліво збентежена).

Д о м. (сама) Ото „копитали“! Ха, ха, ха!.. Так де-ж тут не ловити женихів за поли, та ще багатирів!.. Ну, вже-ж, хоч гола, так за те-ж, бачиш, „красавиця“, а ще до того напушилась, та напендючилась, куди тобі! „глянь та й в'янь!“ Як же пак! і „генеральського сина“ принадила,—самому Тамалієнкові сподобалась! Може, думає, що готов і посватать? Чортового батька! Хіба, може, генеральша дозволила-б у горниці взять, на який час...—Що ж! місяців на два йому втіхи стало-б. Ха, ха, ха!.. А, щоб ви виздыхали, прокляті! пху! (виходить у хвіртку).

Ява 8.

(Г о л у б и х а—виходить з-права, за нею Г о л у б, з книжкою й з букетом).

Г о л - х а. Повинні бути дома. Куди їм піти з ранку!

Г о л. Я, мамо, тут посижу! (сідає на лавку).

Г о л - х а. Посидь, посидь, моя дитино,—спочивь (сідає теж). Та вже-ж неодмінно поговори з нею сьогодні: вже-ж почувеш, що вона тобі скаже!

Г о л. Та як їй казати?..

Г о л - х а. Отаке! Вже-ж треба одважитись! Воно то, звісно, не тільки світа, що в вікні, ну та вже коли ти її так уподобав, то вже треба щось думать. Щоб потім не жалкував, як часом инший посватає, бо, здається, тут не ти один залицяєшся.

Г о л. Та мені-б, мамо, тее не страшно було, коли-б я знав, що вона мене любить..

Г о л - х а. Так отже й дознайся! Допитайся, моя дитино! (встає) А я піду до старої, побалакаю там. Як що вгляжу Олександрю Михайловну, то скажу їй, що ти книжку приніс, тут дожидаєшся. (виходить в-ліво).

Г о л (сам) Голубонька моя! Се-ж її любиме місце: вона завжди тут читає. Зараз вона прийде.. (встає) Боже, коли-б вона хоч надію подала, що буде моєю! Я й не знаю, який би я був щасливий! як би я любив її цілий вік, як би кохав! Господи, я готов її слідочки цілувати!.. А страшно питаться, страшно! Чого вона так міниться на виду, як заговорять про того шеліхвоста, Тамалія? Невже-ж він їй до сподоби! Невже-ж?..

Ява 9.

(Г о л у б і С а ш а—виходить з-ліва).

Г о л. (побачивши Сашу) Иде!.. Боже, яка-ж гарна сьогодні! Як квітка, хороша!

С а ш а. Ви тут, Василю Митрохвановичу? Здорові були! (подає руку) Ви мені книжку принесли? Спасибі! (бере книжку й сідає).

Г о л. (те-ж сідає) Тут є далі та стаття, що ви почали читати.

Са ша. *(перезортає книжку)* А! спасибі, спасибі! Дуже гарна стаття. И я все чисто розібрала.

Г о л. Отак! Чому-ж би ви не розібрали?

Са ша. Ну, знаєте, про такі мудрі речі писано! *(побачивши букет)* А це що? Це ваш букет?

Г о л. Мій... Це я теж для вас привіс.

Са ша. Спасибі! Які чудесні квіточки!

Г о л. Та це я сам їх весною садив; сьогодні вони розцвілись, так я й привіс для вас. Уже вибачайте, що тільки одного розбору...

Са ша. Нічого! Дуже хороші квіточки,—і якраз до мого вбрання приходяться *(бере квітку й затикає за коси)* Гарно так? По сільському?

Г о л. Дуже гарно! Та ви, Олександро Михайловно, й без квіток така гарна, так хороша, що я й не знаю...

Са ша. От!.. Василю Митрохвановичу, що се ви? Я перший раз чую од вас похвалу собі! Аж чудно...

Г о л. Чого-ж вам чудно, Олександро Михайловно? Що я не вмю й не люблю говорити солодких речей,—се правда; але як-би до слова прийшлося, я завжди готовий сказати, що такої гарної вроди, як ваша, трудно й знайти!

Са ша. О, це вже завдат!..

Г о л. Я вам по щирості кажу.

Са ша. Ах, Василю Митрохвановичу! тим гірше для мене, коли сьому хоч половина правда!... *(спирається на руку).*

Г о л. Чого-ж так?

Са ша. Так...

Г о л. Чого ви сьогодні такі смутні!

Са ша. Не питайте мене, Василю Митрохвановичу,—ви мені в сьому нічого не порадите!

Г о л. Чому-ж? Я не знаю... не можу здумати навіть, чого-б я не зробив для вас! *(важко дихаючи)* Олександро Михайловно!... *(бере її за руку).*

Са ша. *(дивуючись, дивиться на його).*

Г о л. Вам дивно, що я смів узяти вас за руку?.. Простіть!.. Коли-ж вона мені така мила, така дорога, оця рученька! Олександро Михайловно! Я хотів... давно хотів вам сказати... що я вас так люблю, так люблю, як тільки можна любити! *(припадає до Сашинної руки, цілує).*

Са ша. *(визволяє руку)* Василю Митрохвановичу! Що з вами?..

Г о л. Я вас образив, Олександро Михайловно?

Са ша. Ні, не те... Я сього не сподівалась..

Г о л. Не сподівались? Не знали, що я люблю вас?!

Са ша. *(поважно)* Ні, я не хочу казати вам неправди! Я знала, Василю Митрохвановичу, що ви мене любите, я не знала тільки... я не сподівалась, що ви заговорите про се тепер.. Не любіть мене, Василю Митрохвановичу, я не стою вашої любові!

Г о л. Ви—не стоїте?!

Са ша. Не стою, не стою! Залишіть своє кохання, забудьте мене!

Г о л. Ви сказали, що хочете бути правдиною—і говорите неправду: ви жалієте мене і через те говорите, що не стоїте моєї любові; а ви... ви просто не любите мене... *(згодом)* Ви мовчите? Вам дивно, ви не ждали, що я заговорю про своє кохання; нехай-же вам буде ще дивніше: я догадувався, що ви мене не любите, що в вас закрадається кохання до иншого,—звичайне, кращого, вдатнішого!..

Са ша. Василю Митрохвановичу!

Г о л. Дайте мені скінчити: я знав тее і одначе одважився сказати вам про своє кохання! Таїти його я більш не міг; та й не ждати-ж мені, поки в вас зникне остатня прихильність до мене! Ще-ж недавно ви були прихильніші до мене...

Са ша. Василю Митрохвановичу! Годі!.. Я не можу!... *(встає).*

Г о л. Куди-ж ви? Ви йдете від мене?..

Са ша. Я не можу слухати вас! Мені тяжко... Ми поговоримо иншим разом... колись потім... *(іде в середину садка, між дерева).*

Г о л. *(сам)* „Иншим разом“!.. Шкода! шкода!.. Не почувеш ти більше від мене того слова!.. А-ах! *(береться за голову).* І я думав приподобитися своїм словом, своїм щирим коханням! На-віщо воно тее слово? На-віщо та щирість?! Коли досить було вродливому паничеві показатися, досить йому було ровпустити свої речі неправдиві, та тільки умільні,—щоб зараз наплювали і на твою щирість і на твою прихильність! А-ах! *(тихше)* Скінчена розмова... скінчена... *(стоїть, опустивши руки).*

Ява 10.

(Голуб і Голубиха—іде з лівого боку)

Г о л-х а. Сняку, де ти? Що се таке? Ти сам тутечка?

Г о л. Сам, мамо..

Г о л-х а. А де-ж вона, панночка? Вона-ж сюди пішла. Ти з нею говорив? Що вона тобі сказала, моя дитино? ти-ж блидий, як крейда!

Г о л. *(з плачем, закриваючи вид руками):* Мамо, мамо! вона не любить мене!..

Г о л-х а. Боже мій єдиний! Так і цур їй, моя дитино! Годі, Василечку, годі! ходім звідси! Бог з ними, коли вони такі горді! Дивись ти, як розприндилась! Там і стара сьогодні така, що а-ні приступу! Павлуценка сподівається, то мало в очі не скаже, що ми не в пору прийшли. Ну, й цур їм! Ходім, Василечку! Я тобі й перше казала, й тепер скажу: не тільки світа, що в вікні! „Есть того цвіту, по всьому світу“!..

Г о л. *(кидає остатній погляд, береться за голову)* А-ах!..

Г о л-х а. Ходім, моя дитино!

Г о л. Ходім, мамо, ходім... *(виходить за Голубихою у-право).*

Ява 11.

(С а ш а—виходить з середини садка).

С а ш а. Василь Митрохванович! *(оглядається)* Нема... *(дивиться в-право)* Пішов з матер'ю... Нащо я йому так прикро одказала? Нащо я його так образила? Хоч би було як інакше!.. Він такий добрий, такий щирий! *(згодом)* Ну, що-ж!—я не могла інакше. Справді, я-ж не люблю його,—так, як треба любити! Я люблю иншого... Иншого... за віщо люблю, не можу навіть зважити гаразд,—а тільки вся моя думка край його... край Віктора! На віщо-ж дурити Голуба, та тільки більше роздражнювати? А тепер він швидче заспокоїться і потім ми будемо приятелями,—от як з Стасенком.. Ні,—сей не такий! Сей, може, й не прийде більше ніколи. Ні, прийде, прийде: я йому напишу, я його заспокою, напевне заспокою! *(прислухається)* Хтось іде! Хто-ж би то? Тамалій?! Боже мій! Не дурно серце чуло!..

Ява 12.

(Т а м а л і й—іде поуз садок, постівуючи)

С а ш а. Що-ж се таке?... він пройшов далі?... *(біжить до хвірточки)* Віктор Константинович! Віктор Константинович!

Т а м. *(вклоняється оддалеки)* Мое шанування, Александро Михайловно! Чим маю служити?

С а ш а. Я думала ви до нас...

Т а м. Ні, прошу вибачити. На сей час я йшов не до вас. Хоч, звичайно, коли ви така ласкава, що кличете мене, то, звичайно, я зайду, з найбільшою охотою й приємністю! *(аходить)* Добридень!

С а ш а. Здорові! сідайте... *(подає руку і йде до лавки).*

Т а м. *(іде за Сашею, оглядаючи її)* Яка ви сьогодні знадлива, Александро Михайловно! що це за знак, що в вас сьогодні такий чарівний вигляд? Яке в вас миле вбрання! *(сідає)* Просто—дивно!

С а ш а. Одначе, се не дуже то ввічливо з вашої руки—такі уваги!.. *(сідає далі від Там.)*

Т а м. Ні, се значить, що я просто вражений вашим милим виглядом! Що ж? хіба ви бажали-б, щоб ваша краса мені примелькалась? щоб я перестав уважати на неї?... Та чого-ж се ви так далеко відсунулись від мене? Боїтеся, що в'явившись такою чарівною, ви до-краю згубите мене?... Ну, то сього нема-чого боятись... *(присуваючись ближче)* бо я вже й так подоланий, давно!

С а ш а. Залишіть ці жарти, Вікторе Константиновичу!

Т а м. Та я не жартую, Александро Михайловно! Ну, послухайте... годі вам хитрувати! Далєбі, я думав, що ви далеко щиріша,—я ніяк не думав, що в вас стільки лукавства й кокетства.

С а ш а. Якого кокетства? Що се ви вигадуете?

Т а м. А те, що ви дуже добре бачите й замічаєте мою... мою... ну, одним словом, те вражіння, що ви чините на мене; далі, ви сами-ж, от зараз, покликали мене,—на превелику мою втіху,—і от після сього поводитесь так повздержно, поважно! Хіба се не кокетування?

С а ш а. Ні; сьому є инша причина...

Т а м. Инша?—яка-ж?... Ви так стурбовані! так важко дихаєте... *(придивляється)* Що вам та-таке?... У вас хто-небудь був?... Ось якась китиця квіток,—либонь подана „від щирого серця“: вже одво те, що вона так пильненько обгорнена в папірець, показує, що се так. Що? ви опускаєте очі;—я вгадав? А, ось такі самі квітки і в волоссі у вас! Що все те значить? Хто-ж той Зібель, що в'являється в садочок до Маргарити? і коли він уявляється—чи до, чи після Фауста?..

С а ш а. Годі, Вікторе Константиновичу!.. Не жартуйте над сими квітками! Мені це справді дуже прикро слухати!..

Т а м. Он як! *(встає)* В такім разі, дозвольте мені попрощатися, коли ви в такому лихому настрої?

С а ш а. Ах, боже мій, боже мій!.. *(закриває вид. руками).*

Т а м. А, коли так, то я не піду! Ви нервова дитина і ще, чого доброго, здатні проплакати цілий день, через якісь там химери! *(сідає поруч)* Дивітеся з ласки!—навіть ручки тремтять!.. *(бере за руку).*

С а ш а. *(хоче визволити руку)* Зовсім ні, то вам здалося...

Т а м. Ні! тепера вже я не пущу моєї половнянки! чудова ручка! тільки в розцвітаючих красавиць бувають такі ручки... Ні, се просто неможлива спокуса! *(цілує руку)* Чудова ручка!

С а ш а. Віктор Константинович! Що ви робите!... Лишіте мене!

Т а м. Ах, Александро Михайловно,—та щож се справді таке? я так рідко вас бачу, без якої небудь самої осоружної третьої особи, і ви не дозволяете мені натішитись душею в сі рідкі хвилини! Александро Михайловно! Ви довели мене до того, що я закохався в вас—і тепер женете від себе! Та я не піду, не піду! *(цілує руки).*

С а ш а. Лишіте мене! Бога ради, ідіте геть...

Т а м. *(пильно дивиться).* Лукава!.. А яка знадлива в сю хвилину! вродливиця!.. Alexandrine! Сашенька!.. адже ви... адже ти... теж любиш мене трошечки?... любиш?... мила, вродливиця моя! *(цілує).*

С а ш а. Любий! милий!.. *(теж цілує Тамал, обіймаючи).*

Ява 13.

(Ті-ж і М а р'я—вбігає з лівого боку).

М а р. Панночко! панночко! ідіть!.. приїхали!.. Павлущенко приїхав!

Саша. (схоплюється, збентежена, держиться за голову, потім подає руку Там.) Прощайте...

Мар. Та ідїть-бо, йдїть швиденько! Панї казали, щоб сю минуту йшли!

Саша. До побачення!.. (їде за Мар'єю ліворуч).

Там. (сам) Одначе, се просто чорт зна що таке! Тільки-що досяг, а тут... Таке перебивання можливе тільки в міщанському околі... (ходить) Ну, та тепер справа певна; трудний буває тільки перший ступінь,—а на першому поцілункові закоханї жінки не спинаються ніколи! Ха, ха, ха!

Завіса.

О. Пчілка.

I

Я полину по вільному світу блукати,
В таємничих джерелах натхнення шукати
І з безодні душі я розсиплю пісні,
Мов весняні квіти, пахучі, ясні.
Я в просторі безмежнім здобуду огня,
Щоб горів мені в грудях по заході дня,
Щоб труїв в моїм серці одчаю зерно,
Щоб мій шлях не глушило колюче терно.
І в проміннях пекучих я душу втоплю,
Бо я сонця весняного світло люблю,
Хай же в зіму сувору від згадки минулого
Затримаються тьохкання серденька чулого.

II.

Як промінь сонця,
Як квіти маю,
Як гомін гаю—
Тебе люблю!

Думкі сумні
Палкі надії,
Огнясті мрії
У-двох ділю!

Посвята П. Д.

Коли сум огортає,
Коли дух замирає
Од болю життя,—
Я мандрую до тебе
Шукать забуття.
Коли сили втрачаю,
Коли повний одчаю
Стискаю уста,—
Я мандрую до тебе,
Кохана моя!

Борис Чернявський.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Нове кобзарство. Відомий в херсонщині кобзарь, Мих. Шевченко, з добрим голосом,—виступав у кінці серпня на вечері «Просвіти» в г. Миколаєві; співав, з супроводом кобзи, народні пісні й думи, потім виконав на кобзі музичну картину своєї композиції—«Похід запорожців». Кобзарь мав великий успіх. Його щиро охвалювано й багато раз викликано.

◆◆ Листовні картки земського видання. Полтавська губерська земська Управа видала українську листовну картку з малюнком роботи О. Сластіона. На картці—портрет Шевченка і два визерунки, взяті, в своїй основі, з ліпного оздоблення на стародавньому полтавському іконостасі. Визерунки—добірні, українського зразка, уложені на картці добре; взагалі робота О. С.—на тонка, мистецька. Вся картка має вигляд ніжний, гарний. На картці написано: «Жертуйте на пам'ятник Шевченкові». Виручка з продажу самої картки має піти на ту-ж мету.

◆◆ Нове товариство. В Києві засновується «українське товариство для підмоги науці, літературі і штудії» (мистецтву). Поле діяльності товариства має простягатися на південно-західний край. Статут сього товариства затвержено ще 19 березня 1908 року.

◆◆ Нові книжки. Українсько-руське драматичне товариство імени Ів. Котляревського у Львові випустило нове видання «Наталки Полтавки». «Рідний Край» випустив відбитком «Три питання нашого правопису» Б. Грінченка, з додатками професора А. Кримського.

Незабаром вийде відбитком з «Рідного Краю» п'єса А. Кащенко—«По закону».

Нові переклади: Ол. Островський переклав на українську мову і послав до драматичної цензури п'єси А. Чехова: Іванов і Дядько Івась.

Друкується і незабаром вийде особною книжкою, в Києві, оповідання Ол. Островського «Хведоркова груша», що було надруковане в «Рідному Краї» за минулий рік, потім передруковане в часописі галицькій—«Цисьмо з Просвіти», і в американській—«Зорі». Книжку видає видавництво «Вільна Думка».

◆◆ Наш театр. Товариство Садовського має ставити в Києві такі п'єси: «Степовий гість», драма Б. Грінченка,—в цій п'єсі головну роль Якима гратиме І. Мар'яненко; «Маруся Богуславка»—Старицького; «Бог помсти» драма Шолома Аша в перекладі М. Левицького; «Забавки», комедія А. Шніцлера, в перекладі М. Загірної.

У драмі «Бог помсти» головну роль—Янкеля Шеншовича—гратиме М. Садовський.

У Шепетівці, на Волині, ставлено гуртком любителів такі п'єси: Бурлаку, Катерину, Утоплену, Пана Штукаровича й інші.

В Катеринославі т—во Сабініна поставило п'єсу «Чужий» в бенефіс артистки Ольгіної.

До т—ва Сабініна незабаром приїде М. Кропивницький, щоб узяти участь у спектаклях.

Наша часописець готує до друку дешевий український календарь, що зватиметься теж „Рідний Край“.

В Полтаві видавництво „Рідна хата“ випускає друге видання книжечки „Як треба боронитися від холери“. Ціна книжечці буде дуже дешева, всього 2 копійки, бо видано її буде в дуже великому числі примірників.

С. Черкасенко видав у Києві в кінці Серпня свою драму з шахтарського життя „Хуртовина“. Драму конфісковано.

ДОПИСИ.

◆◆ Новочеркаськ. У нас у Новочеркаську заснувалось товариство „Просвіта“. В Березні (Марті) сього року відбулися перші загальні збори. На тих зборах було вибрано раду і ревзійну комісію. Перші три місяці „Просвіта“ не виявила ніякої діяльності, але на четвертому місяці свого існування, а саме 11-го Червня, поставила перший спектакль. Ішла п'єса „Назар Стодоля“, та „Бувальщина“. Спектакль пройшов дуже добре, хоч би й справжнім акторам. Особливо добре грали: Стеха—д-ка Гурська, Гнат—д. Безталанний, Сотник—д. Чуприна, Свати—д.д. Громадський та Петренко. Назар—д. Гурський свою роль зрозумів і зрозуміло провів. Коли-б до його гри була ще й постать відповідна, то кращого Назара і не треба-б. Хор хороший і великий. Взагалі поставлено спектакль було добре. Не дивлячись на те, що члени „Просвіти“ і члени клубу, („Просвіта“ ставила спектакль у клубі), мали право на вход до клубу безплатний, збору було 270 карб. Рівно через місяць, а саме 9-го Липня, „Просвіта“ поставила другий спектакль. Ішла п'єса Грінченка: „Нахмарило“ і „дівертисмент“. П'єса пройшла не так добре, як „Назар“; хоч тут треба й на п'єсу звернути увагу. В п'єсі тільки й єсть дві постаті живих,—це Матвій Шевцов, та сторож; останні-ж якісь бліді. Правда, в п'єсі єсть і думка добра, але автор втиснув її в бліді рямку. Комедію „Нахмарило“ можна хутній назвати водевілем, ніж комедією. Шевцов, (д. Гурський) і сторож (д. Громадський) справилися з ролями добре. Дівертисмент пройшов сухо. Д-ка Барвінська читала дуже мляво. В тих місцях, де треба було сказати могутно і гучно,—у неї не вистачало сили. „Мертве тіло“ читав д—ій Гурський і задовольнив слухачів: його викликали тричі на біс!.. Не слід би було читати такі речі.. Хор проспівав: „як умру, то поховайте“, „На вгороді каліцонька“, і „Кучерява Катерина“. Всі пісні, окрім „Кучерявої Катерини“—пройшли гладенько, але „Катерина“ зрадила і розійшлася з музикою, через те приїшлося слухачам почути щось таке,

що трудно було її розібрати.. Та ще ось на що треба-б було „Просвіти“ звернути увагу: у співах її хору, яку-б він пісню не співав, все чути щось божественне,—чи смутна пісня, чи весела, однаково! Збору було сто шістьдесят карб. Година не спріяла, бо як раз тоді і на небі „нахмарило“.

Бурлака.

Миколай (Херсонщина). Недавно приїздив до нас Дубровин—робити ревизію місцевому відділові „союза руссаго народа“. Посварившись з деякими союзниками, він повиключав їх з союза. Побував він і на заводі, де будують пароплавні: там він почав-був промовляти до робітників, але зірвався такий галас та свист, що треба було тікати з заводу.

4 серпня в 1 годині дня служаший на паровому млині Молдавського—Уманський віз більше тисячі карб. грошей в контору до млина, але дохати йому до місця не пощастило, бо на дорозі його чекали грабіжники. Вони, оточивши його, почали вимагати грошей. Уманській дав їм 60 кар., але вони тим не задовольнилися, одняли всі гроші, турнули його з воза і втекли за город. Сповіщено було поліцію і вона погналась за грабіжниками. Незабаром поліція наздогнала грабіжників, одного тяжко поранила (в лікарні помер), двоє піймала, а один утік. Всі грабіжники—молоді хлопці, відомі злочинці.

5 серпня робітники пароходо будівельного заводу з обіду припинили працю по всіх майстернях, вимагаючи збільшення розцінок. Робітники покликалися на страшну дорожнечу життя. Адміністрація заводу, не маючи змоги задовольнити домаганнів, оповістила роцот. Змова, не давши добрих наслідків, з 8 Серпня припинилася.

Життя нашої Просвіти якось зовсім замерло на літо. Суботні вечіркі хоть і улаштовуються, але публіки на них буває дуже мало, та й то здебільшого самі танцюристи,—а їх літературна частина зовсім не цікавить. Сподівано, що в-осени діло піде по иншому. Здається, багато краще-б було, як-би на літо „Просвіта“ окрім книгарні і книгозбірні припиняла свою діяльність: це-б дало можливість діячам відпочити і набратись сил на осіню і зміню працю.

Недоля.

В гостях у Катеринослава.

(Д а л і).

Засідання археологічного з'їзду йшли по своїй черзі. Слухаючи „доклади“, приходилось міркувати, що важніші питання нашої археології не рішено з певністю ніяк.. Читають наприклад про „камінні баби“ (сама графиня читала), і виходить, що не відомо, чи воно „баби“, чи воно що, і чії вони, й звідки походять,—все темно!.. Так само й з „майданами“: виходить би то, що се—городища, (місця, обгорожені валами), а може й не городи-

ща... Слово „майдан“ устряло випадково,—так висловився там же на однім засіданню В. Антонович; він сказав, що либонь хтось із місцевих людей, (з селян або-що), назвав так лише ту *площину*, що між валами, а тим часом у археологів це слово „майдан“ вжилося, яко назва *городища* взагалі. Тут хтось-то з дальших рядів подав відомість, що майданом звуть те місце в лісі, де жевуть смолу. Почалася суперечка... Вкінці тієї суперечки все засталося таким самим темним, як і було. Трохи посперечались і за дописі співробітників „провінціалів“. Графиня У—ва сказала, що становище того, хто розбирається в дописах людей з провінції, дуже тяжке, бо, мовляв, пишуть малосвідомі люде,—писарі, сільські вчителі, то-що,—і пишуть часом нісенітницю... З публіки обізався якийсь учитель, що пишуть люде, одповідаючи на прохання панів археологів, а пишуть, звісно, як можуть.—Вийшло трохи ніяково...

Не бувши особливо зацікавленою засіданнями археологічного з'їзду, ужила я два ранки на те, щоб розглянути гаразд катеринославський етнографічний музей (імени Поля). Музей дуже хороший і цікавий. Будинок музею, (чогось-то в *грецькому* стилі), вже трохи й тіснуватий,—стільки в йому всього есть: одежі, вишиванок, зброї, церковних знадобів, старих книжок та рукописів і т. и. Есть і цілий чумацький віз, з усіма причандалами, е при йому й постать чумакова, добре зроблена. Сього не можна сказати про інші постаті в музею,—різні «типи» (натуральної великості), в місцевих убраннях, українських і московських: страшенно не добре їх зроблено! Всі вони такі вже не гарні на обличчя, такі препогані, що коли-б справді в Катеринославщині люде були такі, то се було б нещастя!... Ні, мабуть, се той, хто робив ті постаті, не вдав гаразд. Є в музею й постать шахтаря в робочому його одягненню; в руках топірець-кайло, на чолі прив'язана лампочка. Тяжко дивитися на ту постать! Чорна, припалая вугіллям, брудна, не людська. Отакий вигляд мають ті люде, що працюють під землею, там, глибоко, глибоко!—Мов з німим докором дивитися та постать на тих, що хочуть по ясному світлі...

В музею побачила я Еварницького;—він же доглядач сього музею. Я зараз пізнала, що то він. Д—ія Еварницького я, звичайне, знала по імені, яко ученого й письменника, але особисто стрітатися з ним не доводилось. Знаючи, що він в Катеринославі, я звернула увагу, між іншими орудями музею, на одного добродія, що якось особливо ретельно порався в музею і при тим так охоче й уміло давав пояснення скільком людам, що завітали до музею. Оце й був сам пан професор. Ви д—ія Еварницькій?—спитала я його, після того, як він прочитав мені старий напис на сволокові, привезеному до музею з якоїсь української старосвітської будови. Вийшло, важу, що я не помили-

лась. Ми познайомились. Звичайно, розмова перейшла на археологічний з'їзд, на український протест. Я почала казати, що як же таки комітет з'їзду (а до комітету належав і д. Еварницький) не хоче навіть зазначити «для історії» протесту українців. Виходило, що д. Еварницький не встиг перемогти в комітеті сили більшої від його,—протестом дуже вже була розгнівана Предсідателька. Одначе, другого дня, на комітетському окрому засіданню Еварницький домігся, що комітет таки прийняв до записі протест українців. Кажали, Еварницький домігся сього тим, що вийшов геть з засідання, але його вернули і вволили його волю,—бо він був надто потрібною силою для комітету.

От-же на закриттю з'їзду, коли читалося справоздання всього, що приходилося до того катеринославського з'їзду, прочитано було, все-ж таки прилюдно, й про той протест українців і дано було пояснення, через що не покликано було українських учених (отож ніби через те, що не кликано нікого з „иностранних гостей“...)

Останнє засідання з'їзду було дуже урочисте. Була найвища влада мирянська й духовна. Були звичайні «закривальні» промови, з подякою й таким іншим. Прочитала все, що слід, Графиня, сказав промову губернатор. Все йшло гладко. Але трапилась і прикра пригода: почав говорити архієрей і в середині—забувся своєю промовою. (Бував часом таке нервове становище!). Всім важко, всі не знають, що робить... та вже один простенький собі панотець догадався: прибіг з задніх рядів, налив води з грахвина (навіть уже не питаючись у Грахвині) і подав владиці. Владика напивсь, освіживсь і докінчив промову, на ту тему, що «пізнавання старини веде до добра».

Після засідання була в боковій, буфетній світлиці—парадна закуска. Прохано було й де-кого з вас, приїзdnих, ніби-то „гостей“ з'їзду. Та зважили ми, що нам не личить іти на ту учту... Ми з д. М. Комаровим пішли до свого давнього знайомого, таки катеринославського жителя, д. Донцова. Він дуже прохав нас завітати в його власну домівку, недалечко від того Потьомкинського будинку. Ми пішли і дуже мило провели вечір в товаристві господаря та його привітної господині, дочки.

Давно, літ з 15, не бачились ми з д. Донцовим; думала я, може й одцурався вже він давніх київських приятелів,—через те й не шукала його в Катеринославі; аж ні: сам таки підійшов на засідання з'їзду і до себе покликав і вітав нас дуже щиро. Отже єдина душа, що я знала в Катеринославі,—не відцуралась! Се мені було дуже приємно. Таки довелось справді побувати «в гостях» у катеринославської доброї людини.

(Кінець буде).

О. Пчілка.

Спілки й господарство.

Надзвичайне товариство сільського господарства.

В Лівлянській губернії, в Руені, є Товариство сільського господарства, що веде своє діло надзвичайно добре, ще з 1877 року, і може служити зразком для інших. З початку в цьому товаристві було тільки 23 душі, а потім число членів збільшилося до 438 душ. В Товаристві єсть 9 учителів, 12 купців, 13 ремісників, а всі інші—селяне хлібороби, що мають свою землю, або держать землю в оренді. Товариство має свою власність: три будинки, огород з сінокосом і садок, всього на 16,759 карб. 65 к. „Товариство“ має великі прибутки, бо за аренду тільки самих будинків брало 1,211 карб. на рік. Правда, тепер воно втратило сей прибуток, бо з того часу як заведено в тім краю військовий стан, в будинках „Товариства“ перебуває військо.

Дуже цікава спілка цього товариства з двома іншими: Для своїх потреб „Товариство“ господарське в Руені позичає грошей у місцевого „Позичального товариства“: взяло в його на свої потреби—2,950 карб.; Руенське позичальне Товариство має орудного копіталу до 100,000. Засновано там же в Руені в 1903 році і потребительське (споживне) товариство;—воно з доручення Товариства господарського продає все потрібне для сільського господарства.

Руенське Товариство сільського господарства часто скликає зібрання; на тих зібраннях було прочитано в 1907 році 15 великих докладів про сільське господарство. Товариство має свою бібліотеку і випишує газети, що пишуть про господарство, впоряжає господарські виставки скоту, огородництва, садівництва і т. и., має зразкову луку, де випробовує найкращі способи мінерального погноювання. Крім того „Товариство“ мало до 1905 року відділ бджільництва і вряжало курси по садівництву. Своім членам-селянам Товариство дає всякі господарські машини. В товаристві ще було заведено видавання почесних гостинців і атестатів-свідочств таким робітникам, що робили по найму в товариства. З усього тут згаданого видно, як добре працювало товариство. На жаль за останній час праця його зменшилася через військовий стан, та через все недавнє лихоліття, що розстроїло все життя в тім (лівлянським) краю; та сподівано, що, пустивши таке міцне коріння в широкій громаді, Товариство знов збере силу і праця його знов розійдеться широко, на користь всієї громади.

◆◆ Капустинське товариство. В полтавщині, в гадацьким повіті, найбільшу діяльність виявило Капустинське господарське товариство. Маючи 143 члени, товариство за малий час дуже поширило свою працю. В 1907 році Товариство мало 4 десятини „зразкового поля“, з сівою на 4 руки, мало для заводу 3-х жеребців і 1 бугая сіментальської породи. Товариство зложило в себе питомий садовини, на своїй землі. Господарський склад „То-

варства“ продав у 1907 році всякого господарського знаряддя—на 11,094 карб. Крім того товариство“ виписало для селян 5 сіялок, 3 віялки і 2 соломорізки.

◆◆ Позичальні товариства. Полтавській губерській комітет, що відає справи позичальних товариств, дозволив одкрити таке товариство в селі Русанівці, гадацького повіту.

Вардинському позичковому товариству, лохвицького повіту, дозволено збільшити позичку до 300 карб. для окремих позичальників.

◆◆ Земські позички під заставу хліба. Де-які земства дають позичку господарям під заставу зернового хліба. В Полтавщині зінківське земство все побільшує таке позичання: в 1907-му році воно роздало в-позичку більшим владарям землі—12,225 карбованців і дрібнім господарям—21,775 карб. Проценту се земство бере 8 на рік, бо ті гроші воно само позичило в державному банкові і платить 7%. Зовсім не брати проценту не можна, бо трапляються часом і недодержки в віддаванні позички земству, то сей 1 процент покриватиме де-що.

Агрономичний з'їзд у Полтаві.

Полтавська губерська земська управа скликала агрономичний з'їзд, що працював три дні. На з'їзді було обмірковано не багато питаннів, але всім тим питанням надавалося велике значіння і обмірковано їх уважно. Зпочатку засідання, слухано доклад губерського агронома, д. Соколовського, „Про участкову агрономію“. В докладі звертається увага на те, що більшість повітових земств у Полтавщині мають тільки по одному агрономові, а це, на думку докладчика, не гаразд, бо теперішній час треує більше таких робітників. З докладчиком всі згодилися і визнано було потрібним щоб у повітах були участкові агрономи. Сі участкові агрономи повинні заводити „зразкові поля“, Товариства сільського господарства, читати лекції з цієї науки. Агрономичні участки мусять бути не більш як з 5 волостей. Там, де повітові земства не матимуть змоги завести участкову агрономію, губерське земство має давати грошову допомогу. Далі говорилось про потребу перейти до зміни польової оранки, знищивши „толоку“ і сібу в три руки.

На з'їзді було рішено, що на зразкових полях можна пробувати тільки способи хліборобства, вже випробувані попереднею працею на «опытных» (досвідних) полях.

На останку міркували про хуторське господарство. Питання це було знято з приводу циркуляра з міністерства хліборобства. В тім циркулярі говориться, що справу хуторського хазайства мають обслідувати агрономи.

З'їзд признав потрібним обслідувати хуторське хазайство і зробив постанову, щоб обслідування було завінчено до декабрія (студня) цього року.

◆◆ Черепиця. Каменець-Подільська земська управа з 12-го серпня цього року відкриває в селі Голоскові безплатну школу для виробу цементної черепиці. Місцеві люде,— всі хто тільки хоче,—можуть без плати вчитися виробляню черепиці. Щоб вступити в ту школу, треба тільки подати заяву завідувачому школою. Відомості про школу дає д. Свінцов. Адреса: г. Каменець, 2-га Московська вулиця, будинок Грещенка.

◆◆ Селянська сушилка зерна. Вятське губернське земство на своїм останнім засіданні оповістило конкурс на просту селянську сушилку зерна. В умовах конкурсу зазначено, що коли зерносушилка буде постійна, то мусить висушити 150 пудів на добу, а коли рухома, то 75 пудів. Крім того зазначено, щоб вона була дешева і безпечна що до пожежі. Нариси цих зерносушилок на папері—мають бути подані до 1 січня 1909 року. Першу премію визначено в 300 карб., а другу в 100 карб.

◆◆ Як очищати дерево від лишайв. В наших садах мало не всі дерева в лишаях. Господарі мало звертають уваги на це, а треба знати, що лишай дуже шкодить дереву, бо вони відбирають від його багато сили і дерево через те не добре родить.

Тепер знайдено дуже добрий спосіб, як очищати дерево від лишайв. Треба взяти хунт щавельової кислоти й розвести на 10-ть хунтів води. Цією кислотою водою й треба обмазувати кору на деревах. Після першого-ж разу лишай на дереві почорніють, поморщяться й почнуть сами відпадати і скільки років не паростатимуть на дереві.

◆◆ Ліки для птиці. Сього року дуже часто гине дробина,—кури, качки та голуби,—від хвороби, що зветься „куряча халера“. Проти цієї хвороби дуже помагає виготовлена в Парижі сироватка „галосерін“, (се й значить—„куряча сироватка“). Полтавська ветеринарна лабораторія виписала цієї сироватки і нею ратували птицю в де-яких економіях, а подекуди і в селянських господарствах. Виявилось, що птиця хутко видужує. Цю сироватку можна замовляти у ветеринарній лабораторії Полтавського губернського земства. Сироватку заціплюють,—так, як при де-яких інших хворобах.

◆◆ Як позбутися шкідливих комах на хлібові. За останній час дуже часто почали з'являтися на вівсі та на ячменеві комахи, що зветься „п'явицею“. Ця п'явиця дуже шкодить хлібові на Кубанщині, і коли п'явиці не знищувати, то вона пошкодить багато і нашому хлібові. До сього часу п'явицю струшували з хліба шпурами, та це мало допомагає, а краще оббризкувати тютюновим настоем. Оббризкувати слід у маю, коли комахи ще молоді і не вспіли покласти яечок.

◆◆ Нарізування стовбури. Щоб дерево краще росло, часом ріжуть на йому кору впововш стовбура. Можна робити один наріз впововш усього стовбура, а краще робити з десяток невеликих нарізів в кіль-

кох місцях. Робити такі нарізи треба гострим ножем і дуже рано весною. Такі нарізи поменьшують натискання кори на дерево і допомагають кращому ростові кори й деревини. Такі нарізи йдуть на користь тоді, коли недобре ростуть молоді дерева. Іноді нарізи бувають на користь деревам і тоді, як вони починають засихати, або як дерево посажено на дуже вогкому ґрунті, (як от на Поліссі): дерево товщає дуже швидко і розриває кору; а як її нарізати, то вона роздається рівніше й краще.

◆◆ Корм для курей. Для того, щоб кури краще неслися їх слід годувати або зеленим кормом, або половику. Полову заготовляють так: беруть просяної полови, просівають на рідке решето, запарюють окропом і посипають яшним борошном. Коли годувати таким кормом курей з породи „Лангшан“, то вони знесуть на рік по 150—200 яець; яйця в цих курей бувають великі, а то будуть ще більші.

◆◆ Переочкування дерева. Іноді буває так, що заочковане дерево дає поганий сорт овочу. В таких випадках можна заочкувати дерево знову, хоч воно буде і велике. Спробу такого переочкування було зроблено на садівничих курсах і на третій рік відновлене дерево дало 9 пудів дуже доброго овочу.

◆◆ Господарсько-молочарський журнал. Краєва господарсько-молочарська спілка в Галичині почала видавати двотижневую часопись—„Господар і Промисловець“. В часописі міститимуться статті про молочарство, сільське господарство, бджільництво і всяке ремісництво. Ціна часописі 2 корони (на наши гроші 1 карб.)

◆◆ Нові господарські книжки (на руській мові): *М. Руднев*—про бджільництво, з довголітнього досвіду. Ц. 60 коп. Ед. фон-Фрейденфейх. Бактеріологія в молочнім господарстві (переклад з німецького, харківського проф. М. Іванова). Ціна 60 коп.

Дешеві й добре написані господарські книжечки Київської Просвіти; 1) *Як збутись ярів та пісків*, Б. Іваницького. Ціна 4 копійки. 2) *Як годувати худобу*. З малюнками. Ціна 10 копійок.

◆◆ Виставка насіння. Київське „Общество сільського хозяйства“ влаштовує виставку всякого насіння, польового, огородного й лісового. На сю виставку можуть прислати своє насіння господарі з усіх губерній і навіть з чужих країв.

Ціни в Харкові:

Пшениця озим. 1 р. 30 к.—1 р. 35 к.; пшен. яров. улька 1 р. 17 к.—1 р. 25 к.; жито 1 р. 07 к.—1 р. 12 к.; овес селянський 72 к.—75 к.; ячмінь 72 к.—75 к.; соняшник 95 к.—1 р. 15 к.; мука пшенична 1 сорт 2 р. 15 к.—2 р. 40 к.; мука пшен. 5 сорт. 1 р. 40 к.—1 р. 50 к.; мука житна сіяна 1 р. 40 к.—1 р. 55 к.; середня 1 р. 20 к.—1 р. 25 к.; вrupи гречані 1 р. 70 к.—1 р. 75 к.; пшоно 1 р. 20 к.—1 р. 45 к.

Повідомлення.

При цьому, 31-му, числі „Рідного Краю“ посилається всім передплатникам 7-ме число „Молодої України“ за Липень.

Прислано до Редакції.

На пам'ятник Т. Шевченкові.

Андрієнко В. Н. 50 к., Почитателі П. Куліша в день панахиди по ньому в х. Мотронівці: Ганна Барвінок 10 карб., Виридарський 20 к., Дубянський 20 к., Коломіїченко 20 к., Співчуваючий 30 к., Руденко Е. 25 к., Руденко С. 25 к., Козловський 50 к., Шуліків 1 карб., Богданів 10 к., Хоменко Я. 50 к., Яцун В. 50 коп. Всього 14 карб. 50 коп.

(Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**)

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка

на 1908 годъ

— на —

ПОЛТАВСКИЙ ГОЛОСЪ

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп.,
9—5 р., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к.,
5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к.,
на одинъ мѣсяць 60 коп.

Открыта подписка на 1908 годъ

на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.

ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ,
будуть высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“,
„Жито та пшениця“, В. Дем'янка, и „ВЕТЕРИНАРНІ
ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущень въ безплатныя бібліо-
теки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйствен-
ныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3. и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ
редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обще-
ствѣ сельскаго хозяйства.

Київ електрична друкарня **Б. Н. Милевського і Ю. В. Владмирська ул., 81.**

Нова книгарня **Є. ЧЕРЕПОВСЬКОГО.**

у Києві, Фундулеївська вул., № 4.

ВЛАСНІ ВИДАННЯ КНИГАРНІ:

Український Декламатор „ДОСВІТНІ ОГНІ“

Упорядкував **Б. Грінченко.** Видання друге доповнене.

Друге видання «Досвітніх Огнів» вийшло набагато переробленим,
значно побільшеним. До книги увійшло багато нового матеріалу, і вір-
шованого й прозового із кращих творів, виданих останніми часами.

У другому виданні додано **НОВИЙ ОДДІЛ ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ**
оригінальні й перекладні з драм і комедій: Софокла, Шекспіра, Шіллера,
Юссна, Метерліка, Кропивницького, Карпенка-Карого та инш.

Три мелодекламатії **М. Лисенка** та **М. Левицького** на слова **Л.
Черняхівської, С. Рудавського** та **В. Грінченка.** Нові портрети україн-
ських і чужоземних письменників, артистів, композиторів. Нові стильні
візерунки.

Ціна 1 р. 25 к.; в артистичній оправі,
по малюнку **І. Шульги** 1 р. 75 к.

Повісті й оповідання **ІВ. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО.**

Том перший: Повісті й оповідання (друкується).

Том другий: «Старосвіцькі батюшки та матушки», повість

хроніка і «Бурлачка» повість . . . . . 1 р. 50 к.

Том третій: Нахаба (причепса) . . . . . 1 „ 50 „

Том четвертий: «Над Чорним морем» і «Київські про-
хачі» (нові повісті) . . . . . 1 „ 50 „

Том п'ятий: «Хмари» . . . . . 1 „ 25 „

НАРІЗНО ВИДАНІ:

Старосвіцькі батюшки та матушки вид. 3-є . . . . . 1 „ 25 „

Бурлачка, повість, видання 3-є . . . . . — „ 60 „

Над Чорним морем, повість . . . . . 1 „ 25 „

Київські прохачі, оповідання . . . . . — „ 60 „

„ГраMATка“. (Український букварь), з 25 ма-
люнками, склав **НОРЕЦЬ** . . . . . — „ 15 „

„Читанка“. Перша книжка після граматики
Т. ХУТОРНОГО. Видання друге. З
50 малюнками художників: Іжакеви-
ча, Маковського, Пимоненка, Петров-
ського, Шульги та инш. Багацько
малюнків з фотографій **І. Кніповича.**
140 сторінок на гарному папері . . . . . — „ 35 „

Юр. Сірий „Про світ Божий“. (Бесіди по
природознавству) з 65 малюнками
101 стор. . . . . — „ 30 „

Того ж автора: **ЖИТТЯ РОСТИН** (готується до друку).

Дешева сільська бібліотека:

1. Нечуй-Левицький **І.** Баба Параска та баба Палажка,
оповід., видання 7. . . . . — „ 4 „

2. Його ж. Кайдашева сім'я, повість, видан. 3-є, з малюн.
худож. Красицького . . . . . — „ 20 „

3. Його ж. Пропати, повість, з малюнком худож. Шульги . . . . . — „ 15 „

4. Квітка **Г.** Маруся, повість, з малюнк. худож. Шульги . . . . . — „ 10 „

5. Його ж. Сердешна Оксана, повість, малюнк. **І.** Шульги . . . . . — „ 10 „

6. Нечуй-Левицький **І.** Старі гульгачі, повість, видан. 2-є, з
малюн. **Є.** Маковського . . . . . — „ 10 „

7. Квітка **Г.** Козирь дівка, повість, з малюн. худ. **І.** Шульги . . . . . — „ 10 „

8. Тродчук. Сіра кобила, оповід., з малюнк. худ. **І.** Шульги . . . . . — „ 4 „

9. Квітка **Г.** Купований розум, оповідання . . . . . — „ 3 „

10. Нечуй-Левицький **І.** Приятелі, оповідання . . . . . — „ 5 „

11. Романова **О.** Івшко, оповідання з малюнк. **І.** Шульги . . . . . — „ 5 „

12. Дмитренко. Кум мірошник або сатана у бочці вод.
в одній дії . . . . . — „ 15 „

Толстога **Л. Н.** „Великий грѣх“ . . . . . — „ 8 „

Книгарня має великий вибір українських і російських
книжок. Каталоги висилає дармо.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 32.

16 Жовтня (Сентября).

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Наша праця—*Т. Краснопільського*. Над свіжою могилою М. Дмитрієва—*М. Байздренка*. Вісті. На Україні. До помочі—*Гаврила Левченка*. Вірш—*Ол. Неприцького*. Світова річ—комедія—*О. Пчілки*. Вірш—*Сергія Мартоса*. Українське слово й мистецтво. Смілки й господарство (Грядкове хліборобство й всякі відомості) В гостях у Катеринослава—*О. Пчілки*. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська тижнева газета.

— 3-ій рік видання. —

Виходить в Києві, під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповідки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 3 р., на півроку 1 р. 50 коп., на 3 місяці 85 к.;

з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина часопись на Україні для дітей),

на рік—4 р., на півр.—2 р., на 3 м.—1 р.

„Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

На ТЕРСКІЯ ВЪДОМОСТИ

въ 1908-мъ году (41-й годъ изданія).

ВЫХОДЯТЪ ЕЖЕДНЕВНО,

за исключениемъ дней послѣпраздничныхъ,

ПО СЛѢДУЮЩЕЙ ПРОГРАМЪ:

ВЪ ОФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текушія распоряженія правительства и мѣстной администраціи, а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаєтъ в себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководяція статьи; 3) статьи и сообщенія мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніяхъ; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутренняя хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 15) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фельетонъ; 18) между дѣломъ; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересылкою и доставкою:

На годъ 6 р.—к.	На 8 мѣс. 4 р.50 к.	На 4 мѣс. 2 р.50 к.
„ 11 мѣс. 5 „ 75 „	„ 7 мѣс. 4 „ — „	„ 3 мѣс. 2 „ — к.
„ 10 мѣс. 5 „ 50 „	„ 6 мѣс. 3 „ 50 „	„ 2 мѣс. 1 „ 50 к.
„ 9 мѣс. 5 „ — „	„ 5 мѣс. 3 „ — „	„ 1 мѣс. 1 „ — к.

Перемѣнна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи: Владикавказъ, Сергѣевская улица собст. домъ, № 10.

Телефонъ № 72.

Редакторъ *Н. П. Волковъ*.

Наша праця

Знання і єднання—це дві могутніх сили. Чого не може досягнути фізична людська сила, те досягається знанням, наукою; чого не може досягти один чоловік, те легко зможе досягнути з'єднана сила цілої громади.

Отож і нашим українцям треба прагнути знання, освіти, бо те, що колись здобувалося зброєю,—тепер здобувається освітою, знанням.

Щоб нам стати поруч з іншими культурними народами, щоб нам здобути кращих умов життя не тільки економічного, але й культурно-національного, щоб не бути тим підметом, що на йому будується добробут інших народів, нам треба міцно озброїтися цією зброєю: знанням і єднанням! А що се дійсно так—поглянемо на недавнє наше минуле: на минулий визвольний рух.

Високо була піднялась хвиля життя, хвиля визвольного руху,—піднялась, заклекотіла, як розбурхане море, й знов ущухла, мов набірається нової сили, щоб з другим подихом вільного вітру піднятися ще вище.

Ці важливі хвилі життя, цей «слухний час», застав нас не підготованими, роз'єднаними й національно мало свідомими.

Коли всі народи російської держави в цю важливу хвилину боронили свої права, не тільки загально-громадянські, але й особисті-національні, один тільки український народ всю свою силу витрачував на загально-державне визволення, доправився загально-державних прав, а за свої національні права він не боровся; наші люде, в ширшій громаді своїй, не знали—хто вони, «чії вони діти», наш народ не був з'єднаний у одну велику сім'ю національним єднанням. Через те народ наш дізнав великої шкоди. Хоч-би він і здобув загально-громадянські права, та як-би не визволився з національної та культурної неволі, то й на-далі народи сильніші, народи більше культурні поведолилиб наш народ і в житті економічнім, і в житті культурнім. Нема в нас єднання національного. Народ хоч додержує свої притаманні національні прикмети, але додержує їх не свідомо і навіть не розуміє того, що крім загально державних прав, крім економічно-національного добробуту, ще треба самостійного культурно-національного життя, бо без цього і економічний добробут і культуру заберуть сильніші народи, як воно вже й тепер є.

Так діється з народом; а наші освічені класи покинули свій народ,—«перевернулись». Невеличка жменька інтелігенції, що залилася свідомою своєї національності, що не одцуралась свого народу, своїх обов'язків, через свою нечисленність не могла одержати тих здобутків, що давав час, що давало життя. Все, що ми пропустили в той слухний час, все те ми повинні надолужити

тепер, тим більше, що все-ж таки де-які здобутки визвольний час нам дав, і тая хвиля, що одкотилась назад,—зоставила їх на нашому березі.

Перше всього ми позбулися закону 1876 року, що тяжким каменем давив українське слово скільки десятків літ. Наслідком знищення ганебного закону з'явилися на світ українські часописи; збільшилось число нових українських книжок,—духовної зброї кожного народу; по значніших містах України позасновувались товариства «Просвіти», а коло них гуртуються поступові українські люди всіх станів громадянства і всякого віку; Просвіти ведуть національно-культурну роботу й потрохи будять національну свідомість між нашим людом. Все це дає вже нам де-які засоби для оборони нашого культурно-національного життя. В цім напрямку вже де-що й зроблено.

Через нашу печать знявся рух за націоналізацію шкіл на Україні, наслідком чого з'явилось було кілька катедр по українознавству в університетах на Україні. Хоч здобуток той дальша хвиля життя одібрала, а все-ж він трохи розбуркав українське громадянство, а найбільше університетську молодь, що по всіх університетах держави почала гуртуватися в окремі гуртки,—для вчіння своєї мови, літератури, історії й теперішнього народного життя. Де-які з тих гуртків визначаються особливо жвавим життям (в Дорпаті). Ці гуртки виховуватимуть молодих діячів громадських.

Але треба працювати й працювати, щоб другий подих весни не застав нас не підготованими.

В чому ж може виявитись теперішня наша праця? В остатні часи багато було в нашій печаті закликів до дрібної культурно-просвітної діяльності, до видання і розповсюдження українських книжок між народом і до такого іншого.

Безперечно, що дуже треба покладати працю для просвіти, для освідомлення широких мас народних; згодом між ними знайдуться талановиті люде, що вже знатимуть, як вратувати народ від економічних злиднів, що піднімуть культурний рівень народу, визволять його від національної залежності й виродження і введуть його на широкій шлях життя.

Що той ґрунт є, на якому можна працювати навіть посеред нашої національної байдужості,—се видно кожному, хто близько стоїть коло народного життя. Се можна бачити й з тих звісток, що надходять до наших часописей. Яко виразний доказ приводимо таку допись: «в с. Демках, золотонішського повіту, один чоловік дістав собі кілька українських книжок з Києва і в його де які селяне взяли їх собі почитати. Книжки ці, а надто—«Лихо від горілки» та «Страшний ворог» (теж книжка про горілку)—дуже вподобались селянам-читачам і вчинили на їх вражіння. Наслідком цього сталося те, що гурток з душ девяти парубків рішив ніколи не вживати «страшного ворога»—го-

рілки; постановили—краще, по змові, збирати гроші та випускати газети й книжки. І оце вже вони збрали до 4-х карб. і послали на журнал «Вістник знанія», а то ще збирають гроші, щоб випустити ще що-небудь. Гарно дивитись—каже автор—на сих молодих хлопців, що самі взялися за розум! Та одно шкода: сини вони своєї України, але збиті з пантелику,—вони думають, що справжній світ, щира наука тільки в московських книжечках, і через те випускають тільки такі книжки. Але певно, з розвитком розумовим, вони дійдуть і до того, що зрозуміють, хто вони.

А ось що пишуть з другого кутка України: в селі Чуки брацлавського повіту, селяне хотіли заснувати бібліотеку, а тим часом, поки вясниться справа з бібліотекою, громадка з 40 чоловіка склянулася по 20 копійок і зараз же було послано гроші на дві газети, одну київську і другу „Петербургскую всеобщую маленькую газету“. Хотіли ще випустити і українські, та не вистачило грошей. Ото-ж то й ба! що як раз не вистачило грошей—на українські... бо нема ще в селі «смаку» до їх. Треба почину, треба заохоти, треба повідомлення. З сього погляду цікаві речі говорить друга допись, про те, яку велику вагу для національного освідомлення навіть неграмотної людини має наша історична книжка.

Що українська книжка має вплив на селян і цікавить їх,—там, вуди вона зайшла,—свідчить згадана звістка з села Демки й багатьох інших звісток. Як бачимо з тих звісток, наші люде на селі, а особливо молодь, вже починають цікавитись читанням книжок і часописей наших.

Признаючи те, що наука на рідній, добре зрозумілій мові дається краще й приємніше, треба б дбати про те, щоб і наші люди здобували освіту на рідній мові. Але скажуть, деж його одержувати тую освіту на рідній мові, як у нас од найнижчої до найвищої школи панує чужа мова? як невідомо навіть, коли ми діждемось освіти на рідній мові?

На це запитання можна ось що відповісти. Не тільки український народ позбавлено своєї освіти, рідної мови по школах. Багато є й було інших таких народів. Але ми бачимо, що інші народи, хоч були позбавлені того,—а де-які ще й тепер не добились рідної мови по школах і всюди в житті,—все-ж таки не дожидають поки їм буде зовсім можливо вчитись на рідній мові,—вони сами собі дбають про осередки своєї освіти, гуртуються для самоосвіти, зогріваються біля свого національного багаття. Так було в Болгарії, так було в чехів, повенолених німцями, так є в Польщі, Ірландії й скрізь, де тільки був, або є народ позбавлений рідної мови. Так повинно бути і в нас. Так і ми повинні не ждати, поки „праві“ наші депутати в Україні проведуть «закон» про рідню мову по школах, не повинні ждати, поки ректор університету признає потрібними катедри по українознавству.

Нам треба самим дбати за себе. Нам треба гуртуватися в гуртки самоосвіти, де можна засновувати українські бібліотеки, читальні, засновувати гуртки для розповсюдження книжок між народом. Ось наші теперішні завдання. От що ми повинні тепер робити, щоб вільний подих вітру,—все таки сподіваний,—не застав нас невідготованими до визвольного руху, до кращого громадського життя. Може хто скаже, що це занадто дрібна та чорна робота, отака, як розповсюдження книжок, або гуртки самоосвіти. Може, іншому й здається так. Міні-ж здається, що в теперішній час це найбільше потрібна праця; це ті підвалини, на яких повинна спочивати наша велика праця, наші найкращі надії й сподіванки.

Т. Краснопільський.

Над свіжою могилою.

Спогади про Миколу Дмитрієва.

Видко було, що сей куточок у Яреськах обібрав М. Д—в собі для дійсного спочивку, спочивку тіла і душі.

Дача ся-відновлення України. Хата збудована в щиро українському стилі XVI—XVII віка. Навкруги—сучасна не підроблена Україна. Тихо, лагідно скрізь. Село роскинулось на бугрі, а внизу біжить річка, та сама річка, що стала М. А—чу могилою.. Тут він старанно улаштувався, дбав про найменші подробиці, щоб дача прибрала і затишний, і щироукраїнський вигляд. Я постеріг, що він любив своє кубельце, бо коли він приїхав другого дня з Полтави, видно було, що крізь втому розлягається в його істоті якийсь задоволення, тиха радість.

Але повного одпочинку від роботи він тут все-ж не дістав. Прочувши, що має приїхати Микола Андрієвич, селяне зранку поприходили за порадами до його, як до юриста. Але се не тяжило небіжчика. Уважливо розпитував він кожного і давав раду.

День швидко проминув у розмовах. Тем було багато, бо й час був такий. Найбільше його тоді турбовала доля „Рідного Краю“. Саме тоді часопись перебувала лихоліття. Бракувало на видання грошей. До того-ж часопись позбулась фактичного редактора; вибраним і платним був до того часу д. Коваленко, але він через скілька місяців зрікся редакторства. На жаль, мені не можна було через важливі причини пособити М—і А—чу в сій справі, хоч він і вдавався до мене.

До речі—про духовний зміст «Рідного Краю». Вірний самому собі, Дм—в і тут дбав про біжучі справи народнього життя. Часопись, на його думку, повинна була збудити сонну народню стихію: збудити національне самопізнання, яко підва-

ливу поступу народа. На сій основі «Рідний Край» повинен був єднати і організувати сили в різних кругах громадянства. Таке було, на думку М. Дмитрієва, завдання першої української часописі. Вона мала бути щиро демократичною. Завдання дуже поважне й тяжке. Щоб не збочити на шлях шовінізму, або романтичного націоналізму, треба було мати велику обережність,—і я певен, що ніхто не може закинути „Рідному Краєві“ в згаданих хибах.

Того-ж дня у вечері я виїхав з Яресьок. Се було останнє наше побачення, коли ми могли докладно розглянути один одного. Згодом трохи, я побачив ще двічі М. Д—ва, але на короткий час: раз у Полтаві, вертаючись з Києва (Думу вже тоді було розпущено), а вдруге і в останнє—в Харкові, куди він приїздив. Не маючи вільного часу, він телеграмою прохав мене вийти на вокзал. Таких саме запросин було ще чотирі, і нас п'ятеро, незнайомих одно одному, стріли його на вокзалі. Се дрібниця, але вона добре свідчить про вдачу небіжчика: часу, бач, нема, щоб по одинці бачитись з кожним, до того-ж, гадав він, можна не здибати того або другого в помешканн'ю, а тим часом треба-ж робити діло. І от він ужив американський спосіб.

На превеликий жаль, сього українського американця тепер вже нема серед нас!

* * *

Щоб зрозуміти згубу, яку дістала Україна від несподіваної смерті Миколи Дмитрієва, треба уявити собі сучасний стан річей. Перед нами, українцями, велике не з'орале народне поле, котре жде робітників. Скрізь вони потрібні: і в справах культурно-національних, і в соціально-економічних, і в політичних справах. Сі потреби з'явилися разом, коли, після довгої летаргії, Україна, вуцп з усією Росією, прокинулася і стала до нового життя. Розбурканий народний організм зажадав всього, що він потребує зажадав, у повній мірі. Момент дуже важливий; задоволення сих потреб, і до того-ж, задоволення уміле—велике діло народне. Такі завдання повстали перед більш-менш свідомими українцями.

Але через те, що для сього треба осібних робітників, в кожній гільці національного життя,—то ще більше, а надто в сей час, на перших ступнях його,—потрібні люди, що можуть єднати сили, направляти їх на спільну роботу.

Невдячна, справді, ся робота, непомітна, не лишає по собі видного сліду,—але без неї не можна виконати того великого завдання, якого вимагає від своїх дітей Україна. Робота важка, але стає ще важчою від того, що занадто мало робітників, а дуже багато справ.

І от власне сю ролю і виконував Д—в: тихо, але невтомно, без уцину працював він.

Може в його діяльності були хиби, що виникали через помилкове розуміння того чи іншого особливого момента і сил, що робили в йому. Все це зрозуміло, коли уявити, скільки питаннів, ґрунтовних і дрібних, раптом піднялось за останні часи на Україні. Помилки сі можливі при напруженій роботі, при роботі похапцем. Але в кожному разі діяльність небіжчика була бездоганна з погляду щирого демократизму. Для загального діла, для виконання біжучих справ, щоденної але потрібної роботи небіжчик працював так багато, несучи ту працю в жертву своєму народові, хоч власні громадські політичні гадки його сягали далеко за межі буденних справ.

* * *

6-го липня року 1908-го його не стало.

Зтомлений за тиждень роботою, Микола Андрієвич поїхав у неділю в Яреськи, спочити. Пішов до річки купатись. Син з наймичкою—теж. І от серед тиші, коли холодна вода освіжила зтомлене тіло і заспокоїла розтривожені нерви, десь з річки розлігся галас:

— Рятуйте, рятуйте!

То гукала, утопаючи, Г'аля, наймичка.

Чоловік, що метою життя свого поклав рятувати знеможений народ, не міг zostатись байду-жим до сього поклику. Микола Дмитрієв кинувся знову в воду. Кинувся і... загинув сам.

Смерть ся—ніби символ. Трагичний символ!

— Рятуйте!—то гукає знесилений, темний, український народ, то благає помочи запедбана всіма Україна!

Микола Дмитрієв всім життям своїм і своєю смертю показав нам, що треба робити в таких випадках.

Нехай передчасна смерть сього невтомного робітника буде служити нам символом наших обов'язків перед народом!

Спи спокійно, друже! Спочивай!

Микола Байздренко.

ВІСТІ.

◆◆ Циркуляр міністра народньої освіти. Міністр народньої освіти Шварц розіслав усім губернаторам у Польщі циркуляра про те, щоб за два тижні на всіх вивісках гмінних шкіл було знищено польські написи. Заступники від деяких гмін мають намір подати скаргу на таку діяльність міністра, бо вона перечить законіві, що дає право робити написи на вивісках двома мовами.

◆◆ Постанова Московського університету. Міністр народньої освіти повідомив професорів московського університету, Муромцева й інших, що коли вони не вийдуть з кадетської партії, то будуть виключені з університету. З приводу сього рада професорів московського університету зробила

постанову подати міністрові заяву, що виключення таких тямущих і поважаних професорів може викликати зворушення в університеті, бо на місце зазначених професорів не можна знайти достойних кандидатів.

◆◆ **Прохання рабинів.** Жидівська часопись „Фрайнд“ сповіщає, що на зібранні рабинів зроблено постанову більшістю 14-ти голосів проти одного, про те, щоб вдатися до уряду з проханням заборонити всі видання, написані жаргоном, бо, на думку рабинів, ті видання противні жидівській релігії.

◆◆ **Арешти в Петербурзі.** Недавно в Петербурзі заарештовано 85 душ. Причиною до заарештування були такі обставини: поліція, бажаючи заарештувати одного чоловіка, помітила, що він хоче проковтнути записку. Ту записку в нього отняли і виявилось, що той чоловік—соціаліст-революціонер і приїхав із-за границі, щоб зробити відчит про постанови з останнього з'їзду соціал-революціонерів за границею. Коли розшифрували записку, то добули відомості про революційну партію і почалися арешти.

В числі інших заарештовано чиновника департаменту поліції Холоднякова. Знайдено покрадені з департаменту секретні діла і силу прокламацій.

◆◆ **Великий крадіж.** На Забайкальській залізниці дозано про величезний крадіж—мільонів на 15. Ціла урядова комісія розбирає те заплутане злочинство.

В Москві теж дозано про великий крадіж на залізницях московського узла. Була ціла шайка. Крадено цілі вагони з чаєм та всяким крамом, потім перепродувано купцям; помогали служачі на залізниці. Між злодіями був один церковний староста, що недавно дав 10 тисяч на добрі діла. Справа швидко перейде в суд.

◆◆ **Халера** в Росії розходиться по-троху скрізь,—єсть вже й на Уралі, прокидається й далі на Сибірі. В Петербурзі-ж вона лютує найбільш: в один день хворіє по скілька сот душ; 11 жовтня захворіло 355 душ, померло за той же день—172 душі. В останні дні поменшало: 15-го Жовтня в Петербурзі захворіло 263, умерло 102.

На Україні.

◆◆ **Земська асігновка на українську школу.** Подільська губерська земська Управа призначала 360 карбованців на плату учителів, що буде викладати українську мову у винницькій учительській семінарії.

Коли цю асігновку було поставлено на голосування, то тільки один чоловік ухилився від голосування, а всі інші голосували за потребу такого асігнування. Та Комітет асігновки не затвердив.

◆◆ **Про збудування пам'ятника Шевченкові.** Полтавська губерська земська управа вдалася до Харківської з проханням допомогти коштами в справі будування пам'ятника Шевченкові. Тепер Харківська губерська управа вдалася до своїх повітових земств з проханням, щоб вони зробили

асігновки на пам'ятник Шевченкові, а крім того, щоб склали комітети для збирання грошей на пам'ятник.

◆◆ **Панахида в роковини смерті Карпенка-Карого.** З жовтня у Володимирському соборі, в Києві, було відправлено панахиду з приводу роковин смерті українського драматурга Карпенка-Карого.

На панахиді були заступники від українського громадянства і прихильники небіжчика.

◆◆ **Закриття громадської бібліотеки.** Полтавське губерське присудствіє, що відає справи товариств і спілок, постановило закрити товариство, що заснувало і підтримувало громадську бібліотеку. Бібліотека і її бокові відділи мусять перейти тепер, як зазначено в статуті, у властність города. На постанову губерського присудствія подається скарга в сенат.

◆◆ **Судова справа полтавських анархистів.** Київський військовий суд розглянув справу полтавських анархистів і присудив Яриша й Когана до шибениці, Алферова на довічну каторгу, Ровінського—до каторги на 15 літ, Тернопільську до заслання на Сибір, Яроцьку, яко неповнолітню, у воспитательний дім, доки їй буде 21 рік.

◆◆ **Справа Лубенської самооборони.** Ще з 1905 року тягнеться справа Лубенської самооборони і тільки оце недавно передана прокуророві київського воєнно-окружного суду. Сподіваються, що ця справа буде призначена на кінець сього року. З писаних паперів по цій справі вийшов великий том у сто аркушів.

◆◆ **Халера**—все розпросторюється на Україні. В Полтавщині найбільше хворіють в Кременчузі. В Києві заклонулась хвороба в військові, в казармах; хоч все-таки хвороба не розходиться дуже: 11-го жовтня захворіло 8, умер 1, видужало 31. 15-го захворіло двоє, умер 1.

До помочі.

В Серпні місяці сього року мені довелося побувати, переїздом, в де-кількох селах Чернігівського й Остерського повітів. Початок я зробив з одного великого села Чернігівського повіту; в тому селі налічується більш 5,000 жителів. День видався буденний. Селяне ще не зовсім упорались з хлібом та сіном (саме звозили сіно та кидали в стіжки). В селі тихо, порожньо. Недалечко, через скілька хатин,—волосний будинок. А ну, думаю,—зайду туди: може, газетку свіжу розгляну (бо я бачив, як поштарь завіз туди пошту). Прихожу. В канцелярії крім писаря не було нікого. Познайомились. Поговорили про годину, про врожай, про те, та про се, а далі перейшли до літератури.

— А багато ваші селяне одержують газет?—спитався я в писаря.

— Чимало. Та яка з того користь, що багато,—коли ті газети всі якісь такі.. нікчемні!—одповів писарь.

— Які ж саме?—спитався я.

— Сам я, почав він, і всі наші волосні—не одержуємо аж нічогосінько, через те, що тут по-

всіх вікнах валяється їх що-дня до біса; але все таке, що не тільки читати, а навіть і розгортати не хочеться.. Якесь там „Русское Знамя“, та „Правду“ якусь видрали, де друкується сама кривда... Та от, як що ви вже так цікавитесь, то будьте ласкаві, загляньте сами. То буде вся сьогоднішня пошта, — показав писарь рукою на вікно. — Одіслали тільки „Церковного Вістника“ й „Кієвлянина“ — батющі, та „Новое Время“ нашому лікареві, а більше ще ніхто не забірав.

Й підійшов до вікна; там лежала, з добрий оберемок, „пошта“. Тут були тижневі й що-денні часописи, оповістки, листи й инше. Я обережно відібрав часописи й на-швидку переглянув: „Черниговское Слово“ — 20 примірників, „Земля“ — 8, „Русское Знамя“ — 6, „Кієвлянин“ — 2, „Правда“ — 2, „Чтеніє для солдат“ — 1, „Досуг і Дѣло“ — 1, „Бирж. Вѣд.“ — 1, „Ясн. Пол.“ — 1; на сій останній газеті була адреса „Н. В. Загривому“. — Невже ото, — питаю писаря, — всі ваші селяне співчують „союзу русского народа“? — Та де вони співчують! — одповів писарь, махаючи рукою, — просто таке: — випише один який небудь дядько, а за ним і всі пішли теж саме виписувати.

— Ну, а читають-же? — питаю його.

— Не всі. Багато є таких, що по цілих містах і не забирають своїх газет... Так отут по вікнах вони й валяються, поки наш дід, сторож, не пороздає дядькам на цигарки...

— Мені, кажу, ото аж дивно, що в селі, де живе 5,000 українців — нема ні одної людини, котра-б цікавилась газетою, друкованою рідною мовою?

— А хіба-ж є така? — питає писарь.

— Ну, а як-же! Тут-же, кажу, під вашим боком, в Київі, видається „Рідний Край“, „Рада“ й инша. При тім я йому розказав про українські часописи все докладно. Він записав адресу, а я пообіцяв надіслати йому по одному примірнику „Рідного Краю“ й „Ради“.

Мені зробилося якось ніяково... Зробилося сором за своїх братів українців... Я мовчки подав писареві руку і мовчки, стурбований, вийшов геть з волости...

Ну, й справді, досада за серце бере: десь там в Петербурзі, не вспіє з'явитися на світ Божій перше число якоїсь там „Правди“, або „Русского Знамени“, як вони вже й виписують; а тут, мало не під самим носом, три роки підряд існують свої часописи, видавані своєю рідною мовою, то вони й не чують!.. Своя часопись, між своїм рідним багатомільонним народом з превеликою бідю набирає 700 чи 800 підписчиків, а якесь там „Русское Знамя“ — має ось в такому закутку — 6—7 підписчиків, а „Черниговское Слово“, видаване губернським правлінням, має 20 підписчиків — і кого-ж? селян!.. Просто аж дивно, що селяне-хлібороби одержують таку часопись, як „Черн Слово“, де крім різних, нікому не потрібних, а особливо селянам, оповісток нічого не печатається. На віщо здалося селянинові знати: коли, куди й на який час поїхала яка урядова особа, або що такого-то числа, в стільки-то годин, в місцевим соборі від-

булася, по такому-то, панахида, на котрій присутствовали отакі і такі особи, або що такий-то статський совітник нагороджується таким-то хрестом з лентою на шию, або нікому не відомий канцеляриста проіздиться в колежського регистратора! І як-що додати до сього скільки чорносотенних телеграм, то оце вам і все „Черн. Слово“. А коштує воно чи-мало, — здається, 7 карб.

В с. Андріївці — 19 передплатників газет: „Черн. Сл.“ — 6, „Земля“ — 2, „Кієвл.“ — 1, „Церк. В.“ — 1, „Нов. Вр.“ — 1, „Бирж. Вѣд.“ — 1, „Русское Знамя“ — 3, „Свѣтъ“ — 5, „Родина“ — 1. В селі Сорокошичах, Остер. пов. — 14 передплатників: „Черн. Сл.“ — 3, „Кієвская Мысль“ — 4, „Кієвскія Вѣсти“ — 1, („Кієвскую Мысль“ і „Кієвскія Вѣсти“ — одержують жиди), „Свѣтъ“ — 2, „Знамя“ — 1, „Кієвлян.“ — 1, „Церк. В.“ — 1, „Нива“ — 1, „Родина“ — 1. Мабуть, як бі я виникав всі наші повітові куточки, то ніде не спіткав-би своєї рідної часописі. Все були-б ті-ж самі, що й в сих трьох великих українських селах, се-б то по більшій часті — чорносотенні видання, а як і поступові, то все-ж таки не з українських... Але на мій погляд, наше селянство в сьому не винне. Винні ми, винна наша українська інтелігенція! Давно-б пора нам взятись за працю й спокутувати свою вину перед рідним словом.

Товариші-підписчики! Хто між нами моторніший та жвавіший? А ну візьмемся, прикладем всі наші сили до поширення наших часописей! Кажуть же: „під лежачий камінь вода не біжить“. Ну, так давайте-ж ворушити, піднімати той камінь, щоб ринула вода! А що вона рине, я напевне знаю. Рине вода і напоїть рідним словом усі глухі куточки нашої неньки України. Ну, братця, до праці!..

Гаврило Левченко.

Крюков на Дніпрі. 30/VIII 1908 р.

Не можна.

Сонце заходить за гай зелененький,
Промінь останній згасає у млі,
Стиха співає-сумує тепленький
Вітер вечірній в глибокій пільмі.
Вохкії стіни похмуро мовчазні,
Грати залізні так сумно стирчать,
З вікон на вулиці дивляться в'язні,
Думкою в далеч на села летять...
Тихо так стало. Крізь вікна вповзає
Марево смутку, а зорі тремтять,
Холодом душу нудьга наповняє,
Рани роз'ятрені гірше щемлять.
Сум обгорнув тоді серце замкнуте...
Сльози лилися від тяжкої муки...
Брязкають руки, в кайдани закуті,
В'язні сумують: не можуть розкути...

Ол. Неприцький.

Світова річ.

Комедія в 5-х діях.

ДІЯ ІІІ.

(Декорація першої дії).

Ява І.

(Богущі Павлущенко).

Бог. (за сценою) Осюди, сюди! в ці двері! (входить) Не знаєте ще ходів, Якове Степановичу? Узнаєте, узнаєте, ха! ха! ха!

Павл. (кладає шапку) Узнаємо, узнаємо, Хведоре Івановичу!

Бог. Оце-ж вам і господда! така як бачите!

Павл. Нічого, нічого, щд—господа!

Бог. А господині зараз повиходять; десь тамечки, мабуть,—у тих хатах (показує вліво).

Павл. (вглядає в вікно) От, місця у них маловато!

Бог. То-то-ж! А ви ще там у Думі хочете одрізувати.

Павл. Хо! Хо! Хо! Одріжем, одріжем! Або може городської землі сюди приріжем! Однаково пустує шматок.

Бог. Дивись ти, які кравці! Я жартами якось говорив, а ти вже й справжками, здається?

Павл. Звісно! Які там жарти! У вас жартів нема! (ходить по хаті) Ну, слухай, що-ж це вони не виходять?

Бог. Вийдуть, вийдуть, не журись!

Павл. Ти їм казав, що ми сьогодні будем?

Бог. Звичайне, казав,—як-же!

Павл. Ну, так що-ж се вони не йдуть? Ти мені гляди, Хведоре Івановичу! Ти мене обнадєжив.

Бог. Не бійсь, не бійсь, кажу тобі!

Павл. (ходить) Мені як панночка не вийде, а тільки стара, то я їй тут чорт знає, що скажу! На бісового батька мені стара?

Бог. Та пожди-бо пожди! От його нетерпячка бере! Дивись ти! Хіба не знаєш отих жіночих заходів: сее, тее поладнувати, у зеркало лишній раз заглянуть. Тобі-ж корисніш, як панночка краще прибереться: не для кого-ж,—для тебе прибирається. Аж мені чудно з тебе!

Павл. Хе! Хе! Хе! Ну, пу, гляди мені!..

Бог. О, здається, йдуть!

Павл. Гм! (одкаш.пється і опраляється).

Ява 2.

(Ті-ж і Красовська з Сашею виходять з лівих дверей).

Крас. Мое шанування! Вибачайте!

Бог. З воскресним днем, Настасіє Андрієвно, і вас Олександро Михайловно! (здоровкається) От дозвольте вам зарекомендувати мого приятеля, Якова Степановича Павлущенка.

Крас. Дуже раді! (подає руку).

Бог. Давно вже мав охоту спізнатися!

Павл. Іменно, що давно! Оце-ж трапився вільний день, так я й тее... от з Хведором Івановичем і явився, засвідительствовати мое почтеніє.

Крас. Дуже, дуже нам тее приятно! Оце-ж дочка моя, Сашуня.

Павл. Мав удовольствіє зустрічати! (здоровкається) Весьма і весьма приятно!

Крас. Прошу-ж покорніше—садиться! (всі сідають).

Бог. Ну, та й парить-же на дворі,—мабуть таки перед дощем!

Крас. А напевне дощ буде! Напевне! Ви оце мабуть уже з церкви? Вже, певне, служба кончилась?

Бог. Уже, уже, кончилась. Ми з Яковом Степановичем вже й Богу помолились і баришень усіх передивились: бо це-ж, знаєте, їм саме кавалерський смотр производится!

Крас. Так?

Павл. Хе! Хе! Хе! (до Саш) А вас не мав приятности бачити.

Саша. Я не була...

Крас. Та вона в мене трошки любить поспать,—то я вже її не турбую. А що-ж, панове, може чаю або кохвії позволите?

Павл. Покорніше благодарю!

Бог. Ні, спасибі, Настасіє Андрієвно: ми вже, знаєте, по новомодньому,—до служби папились.

Крас. Так може-б перекусити що небудь? Періжків гаряченьких?

Бог. От, се то инше діло,—се нічого не шкодить!

Крас. (встає) У сю минуту! Сашуню, забав тут гостей! (виходить вліво).

Бог. (встає) Ну, мене нічого забавлять, я й сам себе забавлю! (виймає з кишені газету) Захопив, знаєте, газету на почті. Треба подивитися, що там у світі робиться! (сидить далі з газетою).

Саша. Подивіться, та й вам, будьте ласкаві, газету зоставте.

Павл. А ви охочі до читання?

Саша. Та... я тут доволі читаю.

Павл. І занімательні книжки?

Саша. Всякі трапляються; мені Стасенко й Голуб приносять (згодом). А ви з бібліотеки берете книжки, чи свої виписуєте?

Павл. (усміхається) Хм... як же! У мене свої! Мені не треба ні в кого брати,—коли-б із своїми упоратися, бо ціла-ж купа їх у мене!

Саша. Так? Які-ж у вас журнали?

Павл. Які журнали? Хм!... от перш усього восходящий, далі нисходящий..

Саша. Що таке?

Павл. Ха! Ха! Ха! Не розумієте сього, моя панночко? Сеж наші прирожденні книжки,—таки наші присуственні: восходящий журнал бомагам

нисходящий, книга протоколів, паспортна, а ще скільки інших книг! Цілий оберемок! Треба-ж їх упорати всіх!

Саша. Ах, от що! А я й не розібрала!.. Правда, ви-ж там секретарем у Думі.

Павл. Ото-ж і то, що секретарем.

Саша. Що-ж, вам багацько писать приходиться?

Павл. А як-же! Часом за тиждень стільки романів напишеш, що аж плюнеш, як подивися!..

Саша. Одначе, я думаю, се доволі интересно,—коли занятися як слід, хоч би і в такій службі, як ваша.

Павл. О, як-же! Дуже интересно! От, ну-те лишень завітайте коли небудь до нас у Думу за справочкою. Побачите, скільки до нас усякої мужви налазить, почувте, які воздухи прекрасні ходять,—ви з роду таких не чули! Ха! Ха! Ха!

Саша. (різко) Ну, все-ж таки я думаю, що можна велику користь робить тому людови, що до вас удається.

Павл. А якже, якже! Користь за користь! Ми за ними хліб їмо, вони за нас Бога молять! (до Хведора Івановича) Ах, Хведоре Івановичу! От, брат, кумедія у нас вчора була, так уже именно, що кумедія!

Бог. (кидає газету) А що там таке? Ну, ну,—роскажи!

Павл. Та це, знаеш ти, з Боруховичем оказія була...

Ява 3.

(Красовська з Мар'єю—несуть закуску; поставивши все, Мар'я стоїть з боку дверей і роздивляється).

Крас. (поправляє все на столі) Прошу покорно! Яків Степанович! Хведір Іванович! Покорно прошу! Чим Бог послав!

Павл. Вєсьма і вєсьма...

Бог. Не одцураємось, не одцураємось, Настасіє Андрєєвно! (хлопочеться коло горілки) А ну-мо, Якове Степановичу! Господині, бачиш ти, народ не питающий, так треба вже самим орудувать. (налива).

Крас. Орудуйте, орудуйте, Хведоре Івановичу! Уже будьте сами за господаря!

Бог. Я до сього торгу й пішки! (до Павлуц.) Ну! (пють обов, потім всі сідають).

Мар. (на бік, роздивляючись на Павлуцєнка) Який гладкий, моя матінко! А посватає, от сей то посватає! посватає! (виходить в-ліво).

Крас. Прошу-ж покорно пережків! Сашуню, подай сервету Якову Степановичу.

Павл. (умильно, беручи од Саші сервету) Не турбуйтеся! (ість пережки).

Бог. Ну, так що ти, Якове Степановичу, хотів розказать? Яка там штука?

Павл. Та се-ж, бачиш, у Думі в нас. Ну,

чиста тобі кумедія вчора була! Борухович,—знаеш ти? Гласний наш..

Бог. Та вже-ж знаю,—звісно!

Павл. Ну, так бачиш ти, занедужав він: щось тижнів два не ходив у присутствіє. А тут, брат, як на те нахопились такі діла, що саме-б йому сидіть! От... його, аж за душу рве! Що-ж ти думаєш? Вчора прислав свого синка, так—хлопця літ 10-ти, і воно, шельма, сіло в прихожій, та тільки хто йде з просителів,—воно вже там постерігає, которий,—то зараз воно його за полу,—що-б значить і за батька не забули!.. Просто я тобі кажу, що реготу було, як дознались ми,—на ціле присутствіє! Мало ми вишок не порвали! Ха! Ха! Ха!

Бог. Ха! Ха! Ха! Та де-ж не сміятись? Так не шельма Борухович,—що придумав!

Павл. (ледве годорить од сміху) Розумієш ти, нетерплячка його взяла! Ха! Ха! Ха! Нетерплячка! Що тут-би саме в присутствіє сидіть,—а тут не можна! Ха! Ха! Ха! Ох, лишенько, пропасти можна од сміху!

Бог. Ха! Ха! Ха!

Саша. Одначе, мені здається, що це зовсім не смішно. Значить, все-ж таки у вас подобні звичаї єсть!

Павл. Ну, звичай звичаем; але-ж знай честь! Одно те, що не сміши людей, а друге—ну, нахопився-б який гострий чортяка, та й почав-би кричать: «що це у вас за безобразіє!»

Саша. Уже именно, що безобразіє!

Крас. (хоче перебити розмову) Якове Степановичу! Хведере Івановичу! Що-ж ви налиочки?

Бог. Пождіть, Настасіє Андрєєвно! на все своя черга єсть! От ми з Яковом Степановичем ще по другий вип'єм—сієї животкової! (знов наливає) Пий, Якове Степановичу!

Павл. Та вже, мовляв, куди люде, туди й я! (п'є).

Крас. А чому-ж грибками не закусуєте? Прошу покорно!

Павл. Трохи страшно, Настасіє Андрєєвно, сказати вам по правді! Халера тая... адже знов чутка пройшла...

Крас. Та цур їй, тій холери! Де там вона!

Бог. (коштує гриби) Іж сміло, Якове Степановичу, чудесні грибки!

Крас. Се-ж моя Сашуня маринувала.

Павл. А, коли вже так,—мушу попробувать. Уже кат її бери й ту халеру! (пробує) А! Та й чудесні-ж грибки! (ласкаво, Саші) Так ви і хазячка в матусі? Чудесно! Чудесно!

Саша. Та це-ж не велика мудрість!

Павл. Ну, а все-ж!... а все-ж!..

Бог. От тепер і наливіці черга прийшла! (наливає собі і Павлуц.)

Крас. Я ще, знаєте, не дуже й припинаю Сашуню до хазяйства! Прийде пора,—навчитися!

А тепер думаю, нехай собі погуляє, поспить довше, почитає...

Павл. А на хвортоп'яні грають Олександра Михайловна?

Крас. А як-же: вона в мене уміє, уміє...

Павл. Не мішаєть дівці, не мішаєть! Весьма і весьма...

Крас. Хай бавиться, поки не знає заботу! От, чули ви, що в городі спектакіль готується. Сашуню теж запрошують грати.

Павл. От, сього не совітував-би.

Саша. Чого-ж так?

Павл. Так, знаєте... Звісно,—моє діло сторуна, а тільки, по моєму, порядошній дівці не слід тим займатися! Бог з ним!.. Нащо привчаться до тієї хвальши? Брехня-ж то все!.. І так: людина раз бреше і другий раз бреше, далі так зберешеться, що вже їй нічого не стоїть перед ним завгодно брехать, ще даже вортить: „ось-то як я хороше можу брехать!“ А воно, знаєте, у сімействі вец не полезна, особливо, приміром сказати, для мужа весьма і весьма не користоно, як жінка уміє добре брехать. Весьма!.. І знов—ті цілування, та обнімання теж дівці не весьма подобають.

Бог. Та се-ж тільки примір!

Павл. Отож, що примір! Людина приміряється, приміряється, а там і справді пуститься...

Бог. От як! А я думав, що й ти пристанеш до акторського гурту. Ви-ж знаєте, що Яків Степанович співає, ще й музика не аби який!

Крас. О?

Павл. Який там музика! Не слухайте його! Хе! Хе! Хе!

Бог. Музика, як-же! Гитару має! Знаєте, як що добре її настроїть, то як утне, так аж мило слухать! Й Богу!

Павл. А, ну тебе!... (встав)

Бог. Ні вже, не одмагайся! (до Саші) Як у його „Долина“ чудесно виходить!

Саша. Яка долина?

Бог. Хіба ви не знаєте? «Серед долини рівної».

Саша. Ах,—а я думала, що вже її не співають...

Бог. Отаке! Чому не співають? Чудесніша пісня! А то він ще вмє „очі, очі голубі“—теж хороше виходить. А „Іхавкозак за Дунай“ як ушкварить, то просто аж дух радується! Коли-ж хочете новомодних, то він і ті знає. Як вона, Якове Степановичу, отая... щось таке: «сважи», «скажіть»..

Павл. А... «скажіть їй!»

Саша. Яка-ж це?

Бог. Он чуєш, панночка питається! Зведи трохи на голос, або хоть словами прокажи!

Павл. Та хіба словами... Се воно так: (проказує).

Скажіть їй, што пламенной душой
З її душей зливаюсь тайно я,

Скажіть їй, що горкою тоскою

Отравлена младая жизнь моя!

Саша. (усміхається) Хм!.. от се так пісня!

Бог. (до Саші) Що-ж? Скажете,—не гарна?

Саша. Дуже гарна!

Бог. От-же бачите!

Крас. Чудесно! чудесно!

Бог. Я вам кажу,—просто утіха! Та от ми коли небудь вечерком до вас завітаємо, та й гитару захопимо! От і почуете тоді!

Крас. Дуже, дуже раді! Просимо! А щож ви наливочки? Хведоре Ивановичу, уже будьте ласкаві припросите Якова Степановича!

Бог. Та я-ж його припрошую! „Якове Степановичу, ну те лишень ще однецьку!“

Павл. Отже-ж не хочу! Що-ж се ми з тобою черкаємо, а моя сусідка хоч-би пригубила! Олександр Михайловно,—дозвольте! (наливає)

Саша. (спиняє його) Спасибі!.. буде..

Крас. Випий, Сашуню, випий!

Павл. (чокається з Сашею) Будьмо!

Бог. Дай-же Боже! (випиває і знов до Павлуци.) А сюю тобі про запас! Що-ж. Якове Степановичу, посидьмо собі, побалакаємо! Мовляв, люде добрі, хата тепла; а коні постоять,—що їм таке!

Павл. Звичайне,—коням що.

Бог. Ай, та й коні-ж! Чорт їх батька знає! Ви бачили, Настасіє Андреевно, які чудесні коні?

Крас. Бачила! Прекрасні лошади!

Бог. Змії, пастоящі змії (до Павлуци.) Але скажи-бо мені, будь ласка, скільки ти за їх дав? (до Красовської) От, преставте, не хоче признаться!

Павл. (смиючись) Та я-ж тобі кажу: двадцять ц'ять карбованців..

Бог. Та ну-бо, годі! Яж не дурний, щоб сьому повірить: пара таких чудесних коней—25 карбованців? Ти-ж їх у Костунова купив?

Павл. У його-ж.

Бог. А!.. так може тоді, як він купував городську землю під свій завод?

Павл. Положим, що тоді..

Бог. А!.. се ише діло! Тепер я розумію.

Павл. Хе! Хе! Хе!

Саша. (встав, мовлячи набік) Господи, Боже! ... (іде з кімнати).

Крас. Сашуню, ти йдеш у ті хати? поміж ж мені трохи прибрати! (беруть посуд і обидві виходять).

Ява 4.

(Богуш і Павлуценко).

Бог. Ну?

Павл. (веселий) Що таке „ну“? Ха! Ха! ха!

Бог. Гарна панночка?

Павл. Гарненька! Гарненька! Знаєш, як зблизька придивиться, то ще краще видає!

Бог. Звісно! Я-ж тобі кавав!

П а в л. (встає) Оченята просто аж грають! Та молоденьке воно таке! Гарна, гарна,—вже що й казати! А шийка? Замітив ти, яка шийка? Чорт її батька знає! (сильовує)

Б о г. Ну, мені за шийки байдуже! То вже ти дбай...

П а в л. Да, братіву, таку дівчину именно можна в самій сорочці взяти!... Вельма і вельма! (сідає).

Б о г. А вже так і знай, що за Олександрову Михайловну нічогосінько нема! Не знаю, чи й з одежі мати що небудь дасть!

П а в л. Та кат його бери той підсаг! Хвалить Бога, маю свого! Ще навіть краще, що в неї нема нічого, їй Богу! Бо як-би була багата, то ще чорт його знає, може-б і не пішла, а хоть-би й пішла, то ще-б там усякі хвокуси показувала проти чоловіка, а так—безпечніш!

Б о г. Се то правда!

П а в л. Воно-то і в сієї трошки хворсу е! Ну, та се нічого: се, знаєш, як то часом буває молодий кінь, що бирсується, поки не обіздитья! Се пройде!

Б о г. Звичайне! Молоде ще! Ну, так як же, Якове Степановичу? Свататимеш?

П а в л. Та я-ж тобі кажу, хоть зараз до шлюбу! От що-б я не діждав сеї чарки допити, коли брешу! (н'є)

Б о г. Ну й чудесно! Чудесно!

П а в л. Приступимось, приступимось... (виймає дзиґарь) Ох, братіву, а тепер уже треба рушати: пора мені до старої,—бодай на неї лихо!.. (встає).

Б о г. До якої старої? До своєї хазячки Домахи? уже заскучав?

П а в л. Тю! навіженний! „До Домахи!“—До тітки Яновської! У мене вже таке аведеніє: у неділю, по службі,—до неї. От тільки сьогодні вийшло одступленіє.

Б о г. (встає) Ха! Ха! Ха! Одступленіє по случаю наступленія, узятія кріпости! Ха! Ха! Ха!

П а в л. Хо! Хо! Хо! (обидва весело сміються)

Яви 5.

Ті-ж і Красовська з Сашею (Саша—стоять увесь час біля стола).

К р а с. Вибачайте, панове, що вас самих покинули!

Б о г. Нічого, нічого,—ми тут собі раду знайшли...

П а в л. А я оце мушу попрощатися: пора мені.

К р а с. Та куди-ж се ви? Так швидко? Що-ж се?..

П а в л. Радіший-би посидить,—не можна: треба до тітки! Дожидає...

К р а с. Оце, Боже мій!...

П а в л. (гукає в вікно) Семене, подавай копі!

К р а с. Та як-же це?.. Та куди-ж бо ви? Я навіть не вспіла й попитатися в вас... Хотіла порадитись..

П а в л. А що таке?

К р а с. Та хотіла-ж таки спитатися в вас за той позов на мене... Ви-ж там у Думі...

П а в л. (усміхається) Хм...

Б о г. Та дур їм, Настасіє Андреевно, тим позвам. Нащо там у свято й згадувати за їх! Яків Степанович тепер спочив од всіх діл своїх,—нехай иншим часом!

К р а с. Та хотіла хоч довідатися.

П а в л. Пусте, пусте, Настасіє Андреевно. Не турбуйтеся! Якось воно буде...

К р а с. Я то й приходила в Думу, так саме вас тоді не було...

П а в л. (натяга рукавички) Може бути... може бути... А ось нехай панночка зберуться, завітають... (до Саші) моя душа тее за рані почує і я тоді напевне буду в Думі, сидітиму як прикипільний—«пламенною душею»!

Б о г. (нишком, підитозхує Крас. і одводить її вправо) Чуєте? чуєте?..

С а ш а. Та щож—я... я не зумію й розпитатися гаразд... я не знаю...

П а в л. І не треба вам знати. Не треба! Все буде гаразд. (до Крас.) Маю честь узяти опрощення! (подає руку).

К р а с. Бувайте здоровенькі.

П а в л. Дякую за хліб, за сіль і за добре слово. Дозвольте ще коли заглянути...

К р а с. Просимо, просимо! Отак без церемонії, коли небуть вечерком!

П а в л. Ваші гості! (відходить до Саші).

Б о г. Та кажу-ж вам—з гитарою прибудемо!

К р а с. Просимо, просимо!

П а в л. (до Саші). Зоставайтеся здоровенькі! (подає руку). Так за справочкою завітаєте в Думу?...

С а ш а. Може... От розпитаюся в мамі, що саме вам казати..

П а в л. Буду дожидати! дожидати—як япола з неба... До побачення! (цілує руку, двічі).

Б о г. (до Крас.) Чи ви бачите?..

П а в л. (вклоняється здалеки Крас—кій, приклавши руку до грудей). Вельма! (потім до Саші) і вельма! (одступається два ступні, плечима до дверей, ще раз вклоняється всім) Вельма! (виходить).

Б о г. Зоставайтеся здорові! (прихвипцем подає руку Крас. і Саші, доганя П а в л., потім вертається від дверей, мовить Крас.) Хоч зараз до шлюбу! закоханий от поїти! (показує на горло і швидко вибіга).

Ява 6.

(Крас. й Саша сами).

Крас. (дивиться в вікно) Поїхали!.. Ну, й коні!.. Господа, які коні!.. (повертається до Саші). А чоловік який прекрасний! Який увічливий, який приятний! Господи, де в мене той і страх подівся, де й щд... прямо, як на світ народилась! (сідає знеможена) Ох!.. Ну, гляди-ж тепер Сашуню, не відцурайся свого щастя!

Саша. Щастя, мамо?!

Крас. Звичайно, щастя! Це прямо сам бог посилав нам і поратунков, і твою долю. А що він буде свататись, то се вже річ певна. Се не те, що Тамалій, що і в хаті не хоче сісти...

Саша. Ви, мамо, не знаєте, що в Тамалія може бути на думці...

Крас. Знаю, серце мое, знаю!.. Отак йому тільки-б попід кущами прохоложуватись та квіточками дурити... От Павлуценко посватає, так посватає! от ще нічого-сінько й не казав, а вже видно що посватає. І вже як за такого не йти, то хто його зна, кого вже й треба! Адже до всього ще й грає й співає,—чого-ж тобі ще хотіти?! Прямо, як ангол з неба! (виходить, махаючи руками) Як ангол, як ангол, як ангол!..

Ява 7.

(Саша сама, потім Зайч.—вистромляє голову, далі входить).

Зайч. Ну? щд тут діється?... Добрідень, серденько! (цілується з Сашею) Боже мій, яка-ж хорошенька сьогодні!.. (обкручує Сашу). Прямо, як розочка!.. От і умниця, що прибралась!.. Ну, що-ж? був? приїздив?

Саша. Хто?..

Зайч. Господи, Боже мій,—„хто“! Павлуценко!

Саша. Та був...

Зайч. Бачила я, як він їхав поуз мої вікна! Значить, таки до вас. Бачила я... Там такий виїзд, що в самі коні можна влюбитися!

Саша. Господи, що ви тільки говорите!

Зайч. Те, що чуєте!.. Та знаємо ми вас, дівчат! Святі та божі; а не бійсь потім так будете тими кінцями літати, що куди!.. (сідає) Ну, розкажіть же мені, що тут було. Дуже залицявся? упадав?

Саша. Та не знаю я...

Зайч. От, ледащо, так ледащо! нічого не хоче й розказати!.. Ну, дарма! я в мами розпитаюсь,—бо смертельно кортить! (встає). Настасіє Андрієвно, а де ви? ідіть та розкажіть мені все! (виходить вліво, примовляючи) Смертельно кортить, смертельно!.. смертельно!..

Ява 8.

(Саша—сама).

Саша. (встає) Ну, що з ними говорять! Хоть би навіть і в мамою: що їй казати?! Краще мовчати до якої пори.. А тим часом... Господи! Що-ж то було там у садку? Виктор... Вітічка мій!.. Він сказав, сказав прямо, що любить мене! А я?... я поцілувала його! Господи! (закриває лице руками, потім дивиться на них) Господи!.. Сьогодні троє цілувало сюю руку!.. Виктор!.. Вітічка мій! Я люблю тебе, люблю, люблю! Не можу думати більш ні про кого! І не боюсь нічого!.. Адже-ж я буду твоєю?...

Завіса.

(Далі буде).

О. Пчілка.

I.

НА УКРАЇНІ.

Я люблю українські ночі!
В небі зорі так ясно блищать,
Мов у милої дівчини очі,
Що на тебе з коханням зорять.

Я люблю на Україні ранок:
Соловейко в садочку співа,
Вийдеш з хати і сядеш на ганок,
І душа твоя мов ожива

Он глибока небесна безодня...
І зеленее поле, й жита...
Мов родився на світ ти сьогодні,
Мов не жив ще, не знаєш життя.

II.

(Переспів)

Все життя мое—море безкрас;
Я—слабкий, несвідомий моряк,
Твоє серце—то скеля німая,
Твої очі—блискучий маяк.

І не жаль, що життя мого човен
Ота скеля розбила у-раз, —
З того часу став щастям я повен,
Бо кохання пізнав я в той час.

Сергій Мартос.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Нові книжки.** Вийшла з друку в Києві, в українському перекладі Б. Грінченка, п'єса Гауптмана „Перед сходом сонця“.

Українське видавництво „Знаття—то сила“ випускає книжку С. Черкасенка „На шахті“ (збірник оповіданнів з шахтарського життя; де-які з сих оповіданнів друковано в Рідному Краю).

Накладом редакції „Діла“ або „Свободи“ у Львові вийшли такі книжки: Еміль Зося—„Гроші“, ціна 3 кор; Гюї-де-Мопасан—„Сильна як смерть“, переклав О. Пашкевич. А. Чайковський—„За сестрою“ (оповідання з козацької старини). Ол. Стороженько—„Проклятий Марко“,—фантастична повість з часів Хмельниччини. Євген Гребінка—„Чайковський“, повість з часів гетьманщини. А. Прус—„Життєві ідеали людини“, переклав Крушельницький.

◆◆ **Наш театр.** Марко Кропивницький знов виступає на сцені, в Катеринославі, в великому товаристві, (Сабініна). На перші видовища з його участю поставлено „Тараса Бульбу“, „Нагалку Полтавку“, „Дай серцю волю“. Під час першого виступу Кропивницького, катеринославська часопись „Южная Заря“ умістила гарний портрет його.

В Житомирі грає українське товариство Д. Гайдамаки; ставитимуться, між іншими, такі п'єси: „Зоря нового життя“, „Мазепа паж“, (п'єса в 5 діях), „Панна Штукарка“, „Кума Марта“. Товариство має співочу силу і ставитиме теж оперету Гейша, та оперу Галька.

Артистка Гуренко (по афіші—любимця публіки), що грала в українськiм товаристві Сабініна, почала грати, там же в Катеринославі, в жидівськiм товаристві Сніваковського й Краузе, виступивши в п'єсі, написаній жаргоном, „Der eibiger jude“ (Вічний жид). Тепер, коли жидівські драматичні труппи мають більше розпросторення, можна думати, що багато артистів та артисток жидовської національності,—а їх єсть чимало в наших, особливо малих, товариствах,—перейдуть на свою сцену. Се буде для української сцени краще, бо артисти іншої національності не завжди добре справляються з українською вимовою.

◆◆ **Малюнки для народа** Московські фірми „лубочного“ малювання від часу до часу випускали малюнки українського змісту,—яко ілюстрації до пісень, то-що. Тепер такі малюнки виходять і в інших містах: наприклад,—в Одесі, відоме видавництво М. Карагодіна видрукувало в литографії Тіля 2 малюнки, на канвовій ситці, для вишивання (в 4 і в 5 красок). На однім малюнку—веначе-б то побитова сценка: чоловік лежить на землі, а жінка його б'є; до того—підпис: „біла жінка мужа, за чуприну взявши“. Убрання на постатях—українське. (Малюнок з сим змістом доволі часто зустрівається в продажі і на стінах у нас на Україні).

Другий малюнок—„Тарас Бульба“. Намальовано, біля хати з садком, ту сцену, як Т. Бульба збирається, закачавши рукави, битися з снісами.

Обидва малюнки чинять доволі противне вражіння.. Одначе, не маючи собі чогось кращого, приступного по ціні, наш люд охоче купує се малювання. Малюнки, що ми бачили, куплено в Києві, на базарі. Давно бродить чутка ніби-то наші артисти-малюрі мають випустити дешеві народні малюнки, добірішого змісту й кращого виконання,—але досі ще той намір не справдився. Однак, ми чули вже певну звістку, що незабаром має вийти ряд дешевих українських малюнків для народа Ф. Красицький, той, що недавно випустив портрет Шевченка.

◆◆ **Виставка картин у Кременці.** В кінці серпня у Кременці, Волинської губ., відкрилася виставка картин. На виставці є картини Васнецова, Верещагіна Пимоненка, Платонова й інших. Крім того виставлено багато картин місцевого художника Сафонов; між ними впадає в око особливо одна, досить велика, дуже гарно вбрана українськими рушниками. На картині змальовано Шевченка, за столом, у великій задумі, неначе відповідно відомому його віршові: „Думи мої, думи мої“... Навкруги Кобзаря вітають постать його мрії: гетьмані, козаки й постаті жіночі. Обличчя кобзареве змальовано дуже живо й виразно. Картину сю виставляно в Києві, скільки років назад, коли „Київське літературно-артист. Общество“ вряжало виставку українських мальовничих творів.

◆◆ **Запросини до виставки народного мистецтва.** Уряд київського „Кустарного Общества“ вже розсилає, за підписом свого голови, М. Суковкіна, (він же й предсідатель київської земської Управи), запросини до своєї виставки, що має бути в Києві, в початку наступного року. На виставці мають бути тільки ті речі, що належать до творів народного мистецтва. В запросинах нагадується про надзвичайно вдатну виставку „Общества“, що була 1905 році (в Києві-ж), і висловлюється надія, що виставка 1909-го буде не згірше, бо сподівано, що і в сій виставці візьмуть участь і земства, і багато поодиноких особ, котрі мають у себе всякі речі з ознакою народної творчості. На виставку прийматимуться найрозмаїтіші вироби, нові й стародавні. Будуть такі відділи: *ганчарство*, (підсуд; кахлі, забавки), *ткацтво* (вироби полотняні, вовняні, з затканими взорами; особливу увагу звернено буде на килими й плахти); *вишиванки*; *плетені вироби* (з соломн, лози і т. п.); *вибійка*; вироби *шкуртяні* (викладки на кожухах то-що); різбляні й мальовані з *дерева, каменя, скла, металів* то-що; роблені *квітки, музичні струменти; фотографії й малюнки* (убрання, побитові сцени, красвиди). Останній строк приймання посилок для виставки—15-те Січня (Января) 1909 р. Засилати посилки треба в Київ, в городський музей. За справками чи поясненнями вдатися до „Кустарного Общества“, Київ, Миколаївська улица, № 6.

◆◆ **Вироби кобз.** В Сорочинцях Миргородського повіту, в Полтавщині, почав виробляти гарні кобзи майстер Заїка. Тепер він ківчає 8 кобз, що замовило йому Полтавське губерське земство для свого ремісничого складу.

Спілки й господарство.

◆◆ Робочі спілки. В Києві справа в *спілках печатників* ведеться досить добре. Друкарня (печатня) „1-ої артелі печатного діла“ стає одною з найкращих в Києві; вона має багато замовлень на печатання книжок, печатає й скільки часописей (між иншими в сій друкарні печатаються часописи «Рада» й «Молода Україна») Усіх спільників в сій „Артелі“—11 душ, а опріч того, уважаючи на те, скільки на який час єсть роботи, приймаються ще робочі по найму. Єсть в Києві й інші артелі друкарів. Загальна-ж спілка київських печатників (Союз печатників) хоче влаштувати для своїх членів лікарську й юридичну поміч; вже з поводу сього почато переговори з лікарями та адвокатами. На те, щоб мати право уживати сїєї помочи, кождий член спілки має, опріч своєї членської плати, докладати ще по 10 копійок, окроме, на ту поміч.

◆◆ Столяри київські заходжуються скласти свою, столярську спілку. Вже написали устав і подали на затверження „Осібному Губерському Присутствію“ по справах всіх товариств. Спілка столярська має розпросторюватись аж на 3 губернії: київську, волянську й подільську.

Грядкове хліборобство по способу Демчинського.

Д—ій Демчинський був-збентежив усе хліборобське околом своїми книжечками, своїм новим способом хліборобства, що він радив усім. Той спосіб мав прийти до поратунку всієї Росії, в тій великій справі селянського „земельного голоду“. Демчинський радив такий захід коло сїяння й порання хліба, що й на маленькій латочці землі можна зібрати величезний урожай. Отже з того й виходило таке: навіщо, мовляв, так дуже клопатися про більше надїляння селян землею, коли досить почати порати земельку по новому грядковому способі—і тоді найменший господарь буде мати доволі хліба, і для себе, й для продажу.

Звичайно, люде тим зацікавилися, ще й дуже. Що там воно, мовляв, за спосіб, що таке з його незмірковане добро! Зацікавились дрібненькі властники землі: зацікавились і великі, (може инший владарь-багатирь ще більше зацікавився, ніж який дрібненький господарь, бо коли, при тому новому способі, на *малій* латочці землі може вродити багато хліба, то скільки-ж його може вродити на великих ланах?!

Зацікавились господарі, зацікавився й уряд, міністерство землеробства. Бо справді, коли-б так було, як говорилось, то се-ж би могло змінити все господарювання в державі,—і хліборобство, й торг, і все! Подумати тільки,—коли-б хліб почав у нас родити „сторлицею“ більше проти теперешнього, то що-б то було!

Отже опріч того, що почали більші й менші господарі, (особливо більші), на свою руку, випробувувати спосіб Демчинського, закликало й міністерство землеробства, щоб земства, на своїх „опытных“ (досвідних) полях, і хліборобські школи, і господарські Товариства, щоб усі як найшильніше взялися випробувувати новий грядковий спосіб хліборобства, доражений Демчинським, і щоб потім свій досвід подали до відому міністерства й всіх.

Отже всі й взялися,—на осібних нивках землі,—сїяти й порати хліб так, як радить д. Демчинський.

Щож він саме радить?

Спосіб його ось який. Головна думка Демчинського така: можна побільшити, — й побільшити надзвичайно, —урожай хліба, з усякого зерна, звернувши увагу на *коріння* того зернового хліба (чі озимого, чі ярового, — все одно). До сеї пори, мовляв Демчинський, коли господарі хотіли добуватися більшого врожаю, то клопотались тільки про *колос*, про *насіння* для сівби: вони клопотались тим, щоб добути собі як найкращого, найбутнішого, найважчого насіння зернового. А тим часом, се мовляв, ще не все, бо й при доброму насінні (і при доброму поранню ріллі) може бути малий врожай: часто, мовляв, на куці, наприклад, на куці жита можна бачити, що одні стебла високі, дебели, мають великий, хороший колос, а другі стебла до їх не доростають, тоненькі, низенькі, слабкі, і не тільки не дають путнього колосу, а навіть вилягають до жнив.

Се, каже Демчинський, буває через те, що куш має *мале коріння*. Коли-ж дбати про те, щоб було *мицне коріння*, таке щоб його було *більше* і щоб воно *глибше* йшло в ріллю, то тоді й стебла будуть рівніші, дебелиші (всі), і колос даватимуть рівніше та краще, бо коріння, йдучи *глибше* та *сильніше* в землю, тягтимуть більше вогкості з неї, даватимуть усьому стеблу й колоскам більше поживку.

Як же досягти того, щоб корінь у збіжжя (якого-б не було хліба) був більший і густіший? Отут і починається „грядкова“, огородна поранка. Перше всього треба дуже добре виробити ріллю, а потім уже обходитися з самим зерном, та стеблом ось як.

Хліборобові звісно, що коли жито, чі инше таке зерно зіходить, то воно випускає перші листочки і перше так зване в агрономії „воздушне“ колінце. Отже далі й треба досягти того, щоб се колінце опинилося в землі: — тоді стебло пустить ще нове коріння й парості. Щоб сього досягти, Демчинський радить три способи: перший—легший—се посїяти жито рядами і через 21 день, як воно зійде, пройти плужками так, щоб обгорнуть рядок тих стеблин з обох боків, так щоб земля прикрила те перше воздушне колінце. 2-ий спосіб—се посїяти зерно на полі так, щоб на квадратіві четверті було 5 зерен: 4 на рїжках того квадрата, а 5-те по середині, і як зерна посодять, тоді їх *позсувати* з місця, руками (за допомогою особливо-го кілочка) і вгрузити стеблину в землю на вер-

шок, щоб стебла були на свіжому місці, а перші колінця—були під землею. 3-ій спосіб, ніби-то самий найкращий, такий: посіяти жито окремо, на якійсь особній латочці, і як воно зійде, тоді виймати стебельця і розсажувати (так, як садять висадки), на призначеному полі, стебло від стебла на 1 вершок, теж глибоченько, щоб перше колінце угрузлося в землю. Оце й єсть сама настояща „грядкова“ поранка, бо хліб по всьому полю насажується висадками так, як на грядці,—як капуста, чи инша огорожина.

Насажений таким способом хліб отож і має давати величезний урожай.

„Але скільки-ж то може коштувати робота, щоб так упорати ціле поле?“—спитаєте ви.—Отож то й ба, що страшенно дорого. Дорогше, ніж той прибуток з більшого врожаю.

Д. Демчинський каже, що на те, щоб засадити висадками одну десятину поля, треба щоб *один день* поралось 35 робочих. Але-ж у инших економіях, де сей спосіб пробували, пішло на засадку однієї десятини далеко більше робочих. Не говорячи про те, що для більшого поля, щоб його засадити під добру годину швидко, не затыгаючи пересадки, треба *одразу* дуже багато робочих рук.

Такий звичай *насажувати* поле висадками ведеться в китайців: вони так садять риж на полях, неначе на огородах. Але у їх дуже густо заселена сторона і страшенно багато є робочих рук. У нас же діло стоїть зовсім інакше.

Отже як спробували способи Демчинського на різних „досвідних“ полях і в різних економіях, в різних кутках Росії (і в нас на Україні, у скільких губерніях), то зараз до того способу хліборобства й охололи. Більшість агрономів каже, що з тієї вигадки, „грядкової поранки“, в наших сторонах нічого не буде!

Иншим разом ми подамо ще відомості про цей „спосіб Демчинського“, як воно там виходить у певних цифрах.

◆◆ Про „*парижську*“ зелень. Останніми часами і по селах почали вживати *парижську* зелень для оббризування садків від гусениці та від жуків. *Парижська* зелень продається або суха, або змішана з гліцерином. Щоб оббризувати нею дерева, треба робити так: сухої зелені беруть 1 хунт на 40 відер, а змішаної з гліцерином 1 хунт на 30 відер води.

Спочатку зелень розмішують в невеликій посудині, а потім уже висипають у діжку з водою і додають трохи ванни. Зелень дуже швидко осідає на дно і через те треба її часто мішати. Розводити зелень слід неодмінно у дерев'яній посудині.

Оббризувати дерева зеленню можна коли завгодно, виключаючи той час, коли дерево цвіте. Найкращою машиною для оббризування вважається „Климак“, але для невисоких дерев можна користуватися гідропультом Гюльда з наковечником Сенека.

◆◆ *Кормові трави на солонцях.* На Україні є багато солонців, що не дають господарям ніякої користі; а в Америці та в Австралії і солонці не

пропадають дармо. Там на солонцях господарі сіють особливі кормові трави і мають від того добрий зиск. Найбільше там сіють лободу (*Atriplex semibuscata*). Ця лобода добре росте на солонцях і коли її раз посіяти, то вона скільки літ родить. Сіяти цю лободу треба дуже мілко, не глибше $\frac{1}{8}$ дюйма.

◆◆ Як *оберігати в коней копита від висихання.* У велику спеку та у великі морози дуже висихають у коней копита і починають тріскатися. З потрісканими копитами кінь слабше на ноги і його неохоче купують. Щоб зберегти копита від висихання, треба під час спеки або морозу мазати копита жиром. Найкраще оберігає од висихання—жир помішаний з дьохтем.

◆◆ *Погноювання землі.* На Іванівським зразковим полі в економії Харитоненка зроблено було спробу погноювати землю гноем у різному числі пудів. Виявилось, що кожна тисяча пудів гною, вивезена на десятину, дає на протязі чотирьох років на 5 пудів більше пшениці. Зважаючи на це, визнано, що найкраще погноювання землі буде тоді, коли на кожний квадратний сажень землі вивозитиметься по 1-му пудові гною.

Що-ж до штучного здобрування, то виявилось, що замість 100 пудів гною можна здобрити землю 6-ма пудами селітри, або 3-ма пудами фосфорної кислоти. Можна вживати для здобрування частину гною, а потім уже відповідну частину селітри або фосфорної кислоти.

В гостях у Катеринослава.

(Кінець).

Були ми з д. Комаровим (ми з ним уже все вкупі держалися) ще в одній катеринославській хаті, теж неначе б то «в гостях»,—хоть се не можна назвати гостиною, бо на неї ми, до якої міри, самі напросилися. Се було так. Сказали мені, що в Катеринославі єсть приїзді кобзарі (здається, вони співали на з'їзді); казали, що ті кобзарі живуть у д. Синявського, директора Комерческого училища. Там жили тоді й проф. В. Антонович та його дружина, К. М. Отож я запитала д—ія Синявського, на одному засіданню з'їзда, чи ще не поїхали кобзарі, та чи не можна було б їх побачити? Д—ій Синявський сказав на те: „коли хочете, можете завітати й послухати, а кобзарям буде сказано, щоб були дома, (бо часом вони ходили співать до кого-небудь).“

Була ще одна причина, через що мені хотілося побувати в Катеринославському Комерческому Училищі: ішла чутка, що новий розкішний будинок сього училища збудовано на український зразок. До сього прилучилась одна історійка, що цікавила мене й особисто. Якось, років за півтора до того, завітав до Києва сам будівничий, що будував у Катеринославі той будинок Комерційного Училища. Се був молодий мистець, поляк, з якимсь

коротеньким прізвиськом (здається, Кроль, а може й як інакше). Був він в Києві у Антоновича і в редактора Київської Старини, казав, що він шукає матеріалів до пізнання українського „орнаменту“, для оздоблення будинку Катерин Комерч. Учл. Одив із спогаданих добродіїв чогось послав будівничого до мене (може, яко до видавниці українських узорів) Отже, подавши листа з рекомендацією, почав той мистець говорити й мені, що будинок Училища в-чорні вже готовий, а тепер є думка прикрасити в йому стіни українськими визерунками; алеж будівничий жалкував при тім, що він зовсім не знайомий з українським народним оздобленням, що сей стиль для його зовсім не відомий... Отже просив поради. Я сказала, що могла, висловила своєї думки й розуміння в сій справі взагалі, а найголовніше—дала йому свій збірник узорів українських; казала, що пан мистець не помилиться, коли візьме сі народні зразки за основу, а далі вже нехай приладнує, чи розвиває їх по своїх мистецьких вимогах і будівничих умовах. Будівничий дуже дякував, взяв збірник і казав, що тепер він має якийсь ґрунт для своєї роботи, і що буде міркувати, як краще ужити узори мого збірника для оздоблення будинку.

Думаю, що тепер читач розуміє, через-що мені було особливо цікаво глянути на будинок Катеринославського Комерчеського Училища...

Отже мушу сказати, що мене ждало велике розчарування... А ні однісінького, хоч би найменшого узорчика українського на стінах Комерч. Училища я не побачила. Всю будову і виведено, і оздоблено, (в ліпних та мальованих покрасах),—в грецькому стилі, чи хутній можна сказати—в стилі „ревессанс“. Здибала я в якомусь недокінченому крилі, на тім же дворіщі, помічника того будівничого; питаю його, як і чого воно так вийшло?... Помічник сказав мені, що справді була думка збудувати Училище в українському стилі, або хоч „пустити“ у середині українські визерунки, але прийшлося ту думку залишити, бо се, мовляв, справа дуже трудна; хто там його знає, як воно що повинно бути: „діло нове“!... А на будівки в інших стилях „єсть уже певні зразки, виробилася відома практика й техніка, єсть готові плани і орнаментні композиції“. Отже й той добродій польський мистець либонь «признав за благо»—ужити вже відомого стилі, готових зразків. Звичайно, се було легше й приємніше,—ніж клопотатися над якимсь там українським стилем!... Однак, у великій світлиці Комерч. Училища, поруч з тими грецькими „меандрами“, «акантами», „колютами“, „Гермесовими емблемами“,—споглядач українець знайде таки чим потішити свій погляд. Високо, аж під карнизами, між вікнами, там де зоставались на стіні порожні місця між закругленнями вікон, можна бачити невеликі кружала, ті медальони-портрети гетьманів: голови—Хмельниць-

кого, Ханенка, Дорошенка й інших. Портрети, оті самі тільки медальони, виходять немов лише „орнаментними фігурами“, а все-ж таки щось наше єсть!—

Ото стільки зосталося з чийогось бажання, щоб училище було „в українському стилі“... Але в інших педагогічних храмах на Україні й того це побачиш...

Чи саяк чи так, ми з д. Комаровим опинилися в тій училищній парадній світлиці, з гетьманськими портретами. Нас привів туди директор училища, д. Синявський, що взагалі зустрів нас дуже привітно. Після того, як ми роздивились на світлицю й на всіякі написані по стінах красномовні речення славетних педагогів,—пан господарь покликав нам кобзарів, що жили в його, тут-же в училищі. Прийшло їх троє: Кравченко, Пархоменко і якийсь невідомий. Се були заступники трьох різних станів кобзарства. Полтавець Кравченко—се тип ще старосвіцького кобзаря, оставок давньої давнини; він співав нам, старечим голосом, старосвіцькі думи й пісні. Червигівський Пархоменко, середнього віку,—се вже кобзарь новий, «концертівий», що звик уже уявлятися на «помості», (він і тепер був одягнений трохи по театральному); сей знає слова дум—уже з книжки, мелодії їх не паміть, співає на голос який-небудь, хоч би й танечний... Сей проспівав нам „Морозенка“. 3-ій кобзарь, катеринославець,—був зовсім молодий хлопець, літ 18-ти. Сей старих пісень не знав ніяк. Він проспівав нам «Зійшов місяць, зійшов ясний» (вірш Ол. Кониського на смерть Шевченка). Коли я спитала, що це за пісня, то кобзарик сказав, що її співав Лисенко... Бог його знає, з відкіль він тее взяв!

Безперечно, краще всіх була кобза Кравченкова, з її піснями: се був відгомін чогось такого суцільного й прекрасного, що жаль обгортав, почувавочи його умірання, і хотілось вірити, що така чудова річ, як кобзарство, не може померти, що воно повинно відродитись,—тільки краще, потужніше, ніж у тих двох молодчих наслідників старого кобзарства, що перед нами сиділи...

Послухавши кобзарських пісень, ми подякували кобзарям, уклонились ласкавому господареві і розійшлися, хто куди.

Другого дня, по скіпченню археологічного з'їзду, мала відбутися подоріж по Дніпру; і з'їздовий комітет, і гості—неначе-б то мали поїхати аж на пороги.

Але-ж дід Славуць-Дніпро рішучо того не хотів,—і Дніпро й катеринославські стихії. Через що,—бог знає, а тільки в призначений день, з самого ранку, і на воді, і в повітрі—робилося щось не можливе!

Справді, такого страшного вітру давно мені не траплялося бачити; а тих надзвичайних штук, що він поробив того ранку, то просто таки я й з роду не бачила: на бульварі лежали дерева, висер-

мені з корінням! Се таке надзвичайне з'явище, що просто якось чудно робиться, дивлячись на його. Величезна тополя, з зеленим листом, повна життя, лежить у поперек ulиці; коріння на-версі над великою ямою. Яка повинна бути сила, щоб отаке зробити! Одно дерево повалене, друге, третє... Ставало страшно дивитись на те; страшно проходити поуз інші дерева,—здавалося, що которийсь величень, подаючи, натрапить власне на тебе...

З великим трудом можна було йти вулицею. Вітер гнав тебе як пір'їну; проти вітру—приходилось боротись за кожний ступінь. Що се воно таке було, трудно зрозуміти. Так то вже розгулявся, чи розлютувався степовий Борвій!

Про те, щоб їхати човнами—не було й мови. Де-хто одважувався, але з того нічого не вийшло. Частина тих охочих—вернулася назад. Ми не збирались їхати, то нам було байдуже про ту стихійну перешкоду, але були люде, що жалкували.

І правда, що можна було жалкувати, коли хто вибірався побачити пороги, та не зміг свого бажання загодити.

Мені доводилось колись раніш, як я була в Катеринославі з дітьми, бачити перший поріг Дніпровський, Кодак, що лежить верстов за 8 чи 10 від Катеринослава. Година тоді була теж не спокійна, але зовсім інша і надзвичайно гарна. То було літом, гарного соняшного дня. Ми приїхали з Катеринослава до Кам'янки, а звідти до Кодака, кіньми. Але-ж як раз, коли підійшли ближче, стояли й дивились на місце давньої козацької твердині, та на кодацький поріг, що крутив і шумував хвили впоперек усієї річки,—встала грізна година: греміла громота, замиготіла блискавки, заходили клубки сивих, та сивих хмар. Вся картина була така велична й гарна, що здавалась якоюсь дивною декорацією, утвореною рукою невидимого чарівника!

Більше я не бачила порогів; але та Кодацька картина загодила мене по-вік.

Пізно ввечері прощалась я тепер з Катеринославом. Вітер втихомирився, але на дворі було холодно й темно. Я мала їхати вже не водою, а залізницею,—до неї-ж і простувала, тільки вже не на мішках, а в звичайному повозі. Я була в йому сама. Минала я невідомі вулиці й будинки. Дрібненький осінній дощик застилав їх смутним серпанком. Було чогось-то сумно на душі. Либонь, се вже останній раз на віку доводилось мені бути в Катеринославі... А може.. хто теє вгадає, де він буває в-останнє!

О. Пчілка.

Редакторка-видавниці *О. Косач (Олена Пчілка)*

Листування Реданції.

В П—ву. М. „Подоріж“ піде скорочена. Нове видання творів уже є.

К. Г—Ш—ді. Один вірш піде. „До Шевченка“—зостанеться на-далі.

О. С—о Х. Де-що швидко піде. „Помсти“ й „Червоного півня“ друкувати не можна, по цензурних умовах. Побачитись були-б раді.

С. Ш—кові. Етнографічні матеріали вам не підходять; до того-ж хоч пісня й гарна, але звичайна.

М. П—му. Один вірш надрукуємо. „Житейське море“—не піде (Тумавно, не складно).

О П О В І С Т К И.

УКРАЇНСЬКА МУЗА

Поетична анатологія.

Ціна кожного окромого № 25 к., а по передилаті 2 карб за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 к.

ОСТАТНІ ВИПУСКИ:

Випуск 5-тий містить поезії: Олени Пчілки, Білиловського, Масляка, Грабовича, Грінченка, Шнайдер, Бобенка, Корженка, Кононенка.

Випуск 6-тий містить поезії: Лесі Українки, Цеглевича, Попович-Болярської, Жарка, Маковея, Дніпрової Чайки, Бердяєва, Ухач-Охоровича, Маслово-Стокоза.

Випуск 7-тий містить поезії: Самойленка, Старицької-Черняхівської, Залозного, Павченка, Бачинського. Шелухина, Колесси, Романової, Ганин-Буцьманюка, Олександра С. Вівторка.

Открыта подписка

на ежедневную газету

КІЄВСКІЯ ВѢСТИ

Уловія подписки: на годъ 8 руб.

Допускается разсрочка платежа на слѣдующихъ условіяхъ:

ВЪ ТРИ СРОКА:

На газету

на газету съ влѣст. прил.

„Кіевская Искра“

При подпискѣ . . . 3 р.
Къ 1-му апрѣля . . . 3 р.
Къ 1-му августа . . . 2 р.

При подпискѣ 3 р. 50 к.
Къ 1 апрѣля. 3 р. — к
Къ 1 августа. 2 р. 50 к.

ВЪ ВОСЕМЬ СРОКОВЪ:

При подпискѣ 1 р., къ
1-му февраля, марта,
апрѣля, мая, іюня, іюля
и августа по 1 р. всего
восемь рублей.

При подпискѣ 1 р. 50 к.,
къ 1 февраля. марта,
апрѣля, мая, іюня и
іюля по 1 р. и къ 1-му
авг. 1 р. 50 к., всего 9 р.

На одинъ мѣсяць 85 коп.

Адресъ редакціи: Институтская, № 41.

Київ електрична друкарня *Б. Н. Милевського* і *Ю. В-Владимірська ул., 81.*

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 33.

22 Жовтня (Сентября).

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за пошліщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська ул., № 97.

Рукописи мають бути написані правописев „Рідного Краю“

По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Супротивна хвиля. Лист до редакції—одеських робітників. Вісті. На Україні. Поминки на Берестецьким полі. Світова річ—комедія—*О. Пчілки*. Вірші:—*М. Яременка, М. Гультяя, Д. Солов'я*. Українське слово й мистецтво. Співки й господарство. Вовки в овечій шкурі. Дописи. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська тижнева газета.

— 3-ій рік видання. —

Виходить в Києві, під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статі про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 3 р., на півроку 1 р. 50 коп., на 3 місяці 85 к.;

з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина часопись на Україні для дітей),

на рік—4 р., на півр.—2 р., на 3 м.—1 р.

„Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

До справи

збудовання пам'ятника *Т. Г. Шевченкові* в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оповідчаючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінители високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київі—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а при тім через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається у всіх більших книгарнях.

Супротивна хвиля. Ще раніш так звано-го «визвольного руху» остатніх років, проміж нашим земством, завдяки праці скількох поступових земців-українців, пішла помітна хвиля демократично-національна. Перше всього течія та об'явилася в полтавському земстві, в де-яких постановах земств повітових і губер-ського; тим-же слідом почали були йти й инші українські земства.

На сьому полі звернула на себе увагу справа з помочю Подільського земства духовним школам подільським, щоб у сих школах мала право на життя—мова краєва, українська. Як звісно нашим читачам, з'їзд подільського духовенства в 1907 році був-постановив, щоб між иншим учено було української мови в духовній учительській семінарії в Винниці. Остановка ніби-то вийшла за коштами: місцеве духовенство сказало, що воно не має на те своїх коштів, і вдалося за помочю до свого подільського земства. В земстві винницьким і губерським подольським знайшлися люде, що спріяли тій справі; виготовлено було, добродієм Михайлом Завойком, добре обставлений доклад про потребу помочі подільського земства заходам свого духовенства в справі навчання народної української мови—вихованців духовної учительської семінарії, бо ті учні мають у свою чергу стати учителями в духовних народних школах,—учитимуть дітей українських.

Губерська подільська земська управа й призначила на те діло—яко поміч духовній семінарії—400 р. Але як пішла та ассігновка на затверження подільського „Комітету по справах земського хазяйства“, то Комітет з Управою не згодився і постановив земської помочі на науку української мови в винницькій духовній семінарії—*не давать*.

Се так починила „супротивна хвиля“... Та холодна хвиля, що пішла взагалі насупроти теплому повіву в громадському життю... Вона перемагає; вона перемогла і в сій поступовій справі, що виникла з теплого просвітнього руху, з бажання поступової праці проміж своїм народом.

„Супротивна хвиля“—дужа, сього не треба забувати. Але треба вірити й в те, що хоч та хвиля міцна, та не всемогуча. Не в стані вона знищити, перемогти тую передову хвилю, що вже пішла в нашому житті. Може холодний потік то там, то там збити,

одвернути струмочки нової хвилі, та всієї течії не зіб'є, не одверне.

Лихий час лише потребує більшого напруження поступової течії, більшої віри в своє діло, в свою працю. Таке завдання—поодиноких сил, поодиноких людей, що стоять біля національно-громадської справи. Треба знати, що не легко брати кожний ступінь. Нехай збито, на той час, з однієї позиції,—треба займати другу; більша, менша позиція—кожда має свою вагу, свою ціну.

Нехай-би ж і ті прихильники, що їх така має українська народня справа по різних управах, або й комітетах, нехай би вони не підлягали „супротивній хвилі“, не опускали рук, а *де можна*, і скільки можна, доказували, свою прихильність. Надія на них таки живе, таки не мерзне від подиху супротивної хвилі!

Памяті М. Дмитрієва.

(Лист від молодих робітників, з Одеси).

Несподівана смерть незабутнього і щирого сина України, М. А. Дмитрієва, вразила наше серця і ми не можемо не висловити свого почуття шановній редакції „Рідного Краю“, а разом і всій Україні, бо з її просвітньої ниви смерть взяла щирого працівника і побірника за світло й правду.

Здається, дуже мало таких людей на Україні, котрі-б, знавши цього переможця темряви і щирого працівника, не висловили свого жалю, обхопившого їх серця при чутті про смерть М. А. Дмитрієва.

Вічна пам'ять тобі, незабутній працівнику! Прийми й нашу послідню подяку за твою працю за для наших обездолених братів Українців.

Ти умер,—але-ж не умре посіяне тобою!

Гурток молодих робітників: Ів. Авраменко, Ів. Ярошенко, Д. Черненко, Г. Куріньвий, П. Черненко, В. Трохименко, Т. Зозуля.

Одеса.

ВІСТІ.

◆◆ Новий закон про гербовий збір. Вийшов новий закон, що з 1-го жовтня (сентября) побільшується гербовий, канцелярський і инші збори, а разом з тим і судова пошліна, так: пошліну побільшено вдвое (1 коп. з карб.), а канцелярський збір замість 60 коп. з листа паперу буде 80 коп.

◆◆ З'їзд єпископів. По Царському наказу покликано для присутности в Синоді—митрополитів московського й київського, єпископа волинського Антонія, варшавського Николая, тамбовського, фінляндського й холмського—Євлогія, зоставляючи його в Петербурзі вже на думський збір.

◆◆ **З'їзд старовірів.** Міністр внутрішніх справ дозволив старовірам скликати в Москві всеросійський з'їзд. З'їзд відбудеться в початку місяця листопаду і обміркує такі справи: 1) заснування спілок віри, дозволеніх маніфестом 17-го листопаду 1905 року, 2) заснування в Москві всеросійської Ради з заступників від старовірських спілок.

◆◆ **Переселення.** В Сибірі йде тепер великий переселенський рух,—з Дальнього Сходу, з Приморського краю, в ближчі місця Сибіру. Дуже багато вертається й зовсім до-дому. Переселенці кажуть, що на Дальньому Сході не можна прожити: землі готової нема, дорожняча велика: кінь, або корова—рублів по 300. Отже трудно прожити й тому, хто має рублів з тисячу; через те й вертаються люди; з ближчого Сибіру теж вертається чимало. Одначе й рушають на переселення все-таки багато: йде по скільки сот разом самих ходаків.

◆◆ **Склад бомб і зброї.** У Тифлісі знайдено під землею велику печеру, де переховувано дуже багато бомб и зброї. Печеря має скільки переходів. Вхід до неї був з хати, з комівка. Над печерею було збудовано садову повітку з чавунними стовпами; ті стовпи були порожні в середині і через них освіжалося повітря в печері. На місце прибули генерал-губернатор, прокурор і инша влада. Покликано сап'юрів для обережного розкопування.

◆◆ **Смертні кари.** Варшавський військовий суд судив 17 чоловік, що звалися революціонерами-максималістами і грабували в Лодзі. Трьох засуджено на смертну кару, інших на каторгу.

◆◆ **Грабіжний напад на залізниці.** На станції Бездани, по Варшавській дорозі, грабіжники напали на поїзд, що віз 2 мільони карб. Грабіжники встигли забрати коло 30 тисяч.

◆◆ **Халера в Петербурзі** поменшилась: 18-го жовтня захворіло 232 душі, померло 93 душі.

На Україні.

◆◆ **Київський український клуб** вже швидко одчиниться для що-денного життя. Клуб вже найняв собі домівку (за 2,000) з 9 ти хат, на Великій Владимирській улиці (в будинку Сітової, № 42, недалеко від Золотих Воріт). В домівці тепер йде ремонт і урядження. Кошти на те все здобуто—частину з членських вкладок, а частину позичила клубна старшина. Домівка могла-б обійтись дешевше, як-би піти з ким у спілку; такі спільники й находились: хотів пристати в сусіди один російський клуб; але більшість членів Ради українського клубу тієї спілки не хоче, боячись всяких непорозуміннів і шкоди своєму українському ділові. Про діяльність українського клубу ще нічого не можна сказати; у всякім разі єсть своє гніздо. Вибрано скільки комісій, між иншими артистичну; буде своя чимала світлиця, де можна влаштуувати вечорі; а як саме що буде—покажеться незабаром. Поки-що чимало членів береться охоче до помочі клубним справам.

◆◆ **На будову пам'ятника Шевченкові.**

Полтавська земська управа вдалася й до київської городської управи з проханням поклопотатися перед губерським земским комітетом, щоб було асігновано гроші на пам'ятник Шевченкові у Києві.

◆◆ **В вищих школах.** Київський генерал-губернатор прислав листи ректорові київського університету й директорові Політехнічного Інституту з проханням повідомити студентів, що коли хто з їх буде вряжати сходки чи ходити на них, або чинити яке насильство професорам чи товаришам, то таких буде вислано з Києва. Нагадується в листах про висилку великого числа студентів торік.

На курси фармацевтів при київському університеті подано 86 прошеній; з них тільки 8—належить христіянам. Одначе, по призначеному процентові—з фармацевтів-жидів може бути прийнято тільки 2.

На медичний відділ київських висших жіночих курсів подано 600 прошеній. З курсісток іудейської віри прийнято до половини жовтня тільки 1.

В Донському політехнікумі почались лекції.

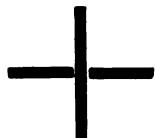
◆◆ **Суд над соціалістами-революціонерами.** В Одесі військовий суд розібрав справу 25 душ соціалістів-революціонерів; їх обвинувачувано в тім, що в них була майстерня, де вироблялися бомби, що вони розсилали погрозні листи, вимагаючи грошей, що до свого гурту прилучали робітників і селян. 10 душ засуджено на каторгу, од 2-х до 10-ти років, 14 виправдано, 1 збожеволів.

◆◆ **Г. Гадяч** клопочеться через свою городську управу й своє повітове земство, щоб залізничу лінію Полтава—Конотоп було ведено через Гадяцьку станцію, а потім на село Красний Кут. Річ в тім, що, минаючи те високе й круте узгір'я, на котрому стоїть Гадяч,—полтавсько-конотопську дорогу, перевівши її черев Ісьол (біля с. Броварки), зважено вести трохи в бік, на 7 верст далі від Гадяча, через села Красну Луку й Римарівку. Отже гадячане турбуються, що тоді увесь перевізний рух одійде на Красну Луку, а гадяцька станція стратить свою вагу, та й самий город Гадяч піде в занепад, бо стратить багато привоазу, приїзних людей і торгу. Гадяцька дума просить земство звернути на се увагу й постаратися направити дорогу через город.

В Гадячі городська управа віддала учасок землі (200 квадр. сажень) під будову Народного дому з бібліотекою й читальнею. Просвітна оселя буде одним боком виходити на городську площу, а другим на Драгоманівську улицю.

◆◆ **Грабіж в монастирі.** В чернігівщині, в селі Розритому, Мглинського повіту, грабіжники напали на жіночий монастир; під час одправи, вскочили в вітварь, захопили гроші, потім пограбували келії черниць і втекли. Порались 5 годин.

◆◆ **Халера в кїві** припиняється: 17-го жовтня захворів 1, помер 1, видужало з давніших хворих 30. В кївщині ще є чимало хворих, особливо в Черкасах.

Поминки на Берестецькім полі.

1-го дня сього місяця, на Волинській землі, в Дубенському повіті, під містечком Берестечком, відбулося сумне і разом урочисте святкування: уряжено великий набжний похід і поставлено хрести на тім місці, де полягла колись велика сила українського козацтва, запорожців і інших вояків. Полягли вони там у 1651-му році, під час війни Богдана Хмельницького з поляками. Сталася та тяжко-пам'ятна подія так: коли обидва табори, Богдана Хмельницького й польський, стояли під Берестечком, то через нещасливе непорозуміння та через зраду спільників-татар, військо козацьке опинилося в болотистій петлі річки Пляшівки,—і там лягло трупом, у числі більше тридцяти тисяч душ!

Над тими кістками славного вояцтва оце й поставлено хрести. Почин у цьому ділі належить волинському духовенству. Не час тепер, над свіжими могилами, що сховали в собі тліючі кістки достойних борців, розбиратися в тім, з яким наміром могли де-які привідці того поминального свята братись до його. Ми не хочемо тут будити вороженчі ні старої, ні нової: хтоб не поставив пам'яткові хрести,—побжний вчинок сам по собі заслугує на згадку й призначення: від сього часу не лежатиме величезне кладовище козацьке—безвістним, порожнім полем, буде на йому стояти свята ознака, що будитиме пам'ять і призначення великої заслуги тисяч наших людей, „життя положивших за друзів своїх“, поневолених братів, за визволення й честь отчизни.

Отже поминання сих вояків, 1-го дня сього місяця, відбулось так:

Вийшли люде, з охрестами й образами,—з Берестечка, з Почаїва, з близьких і дальніх сел; прибули люде й з Луцького, Кременецького, Владимир-Волинського повіту. І всі пішли на велике поле, що славне козацтво „своїм трупом вкрило“. Служили панахиди; викопали дві великі могили і положили в них козацькі кістки, скільби могли вмістити могили, а над могилами поставили хрести. Одного хреста принесено з Почаїва і поставлено на могилі «Монастирщині», другого хреста привесли Берестецькі люде й поставили на Журалісі,—се найголовніший кінець великого кладовища козацького. Волинський священник сказав слово,—українською мовою,—про те, кого, за що поминано, над чійми кістками поставлено хрести.

Сумне та величне народне свято! Постановою простих дерев'яних хрестів воно зазначило пам'ять про велике діло. Біля хрестів свідали жертви на сподіваний коштовніший пам'ятник.

Того-ж дня, з козацьких поминок, послано телеграму Царевичові Олексію, яко отаманові всього козачого війська, і Наказним Отаманам козацтва Донського, Кубанського й Терського.

Телеграма була така:

„Сьогодні Волинський народ, вкупі з своїми панотцями, зійшовшися з охрестами з усіх кінців на забутих могилах славних козаків, що полягли в 1651 році в бою під Берестечком за православну віру й руську землю, постановив на їх кістках хрест, в тій надії, що незабаром, спільним заходом народу руського й козацтва, на сих могилах 30-ти тисяч славних козаків буде постановлено, замість дерев'яного хреста, пам'ятник, достойний того величного вчинку“.

Зміст всіх телеграм,—до всієї „козацької старшини“, Отамана старшого, й Наказних,—був однаковий.

О. П.

Світова річ.

Комедія в 5-х діях.

ДІЯ ІV.

(Садок Красовської; декорація та-ж, що в першій картині II-ій дії).

Ява І.

(Саша—сама, з книжкою, ходить*).

Саша. Ах, не йде Виктор, не йде!... Скільки ж то часу його не було?... тиждень?... ні, більше!... 8... дев'ять... так, вже дев'ять днів, як не було!.. Що з ним таке? Чом він не приходить? Цілий місяць після того щасливого ранку бачились мало не що дня, а тут одразу обірвав. Що-ж! він не казав мені нічого певного,—ніколи не говорив, як він думає далі... Ах, як! я! вже по маміному, щоб зараз „посватав!“ Господи!... Одначе, справді, як же й так? Виктор на зіму виїде звідсі... покине мене... А тут мама, з тими женихами, з Павлушенком! Господи Боже! Щоденна гризня, мука... Боже мій! І поради, поратунку немає ні з відьки! (сідає на меншій лавочці) Чого то Стасенко вчора дражнивсь, що у Тамалія вже «сто предметів» було?... Ах, невже-ж Виктор тільки жартував зо мною?! Ні, не може бути, сього не може бути!...

Ява 2.

(Зайчевська—з правого боку, в накидці й шляпці, з кошточком в руках).

Зайч. Добридень вам! (цілує Сашу).

Саша. Здорові!...

Зайч. (сідає) Що ви тут робите?

Саша. Нічого... так... збираюся в бібліотеку.

Зайч. А мама дома?

Саша. Ні, нема,—десь у г'ороді. Щось купить треба було.

*) Коли актриса має голос, то перед монологом може проспівати яку небудь смутну пісню, напр. „Ой і зрада, зрада, карі очі зрада“, або „В кінці греблі шумлять верби“.

З а й ч. А, шкбда,—мені до мами треба: я хотіла спитати, як робити отой хоршмак, чи як там воно зветься, оте, що Павлуценко навчив робить з оселедців. У мене, бачите, сьогодні гості будуть: мій Іван Семенович на карти запросив. Буде й новий лікар, отой молодий, що недавно приїхав. Ви його бачили?

С а ш а. Ні...

З а й ч. О, красива людина! Ото я найбільше таких люблю: що сам русавий, а брови й вуси темні. Красота!—правда?...

С а ш а. Не знаю... *(дивиться в просторін)*.

З а й ч. Ви може думаете, що в мене щось погане на думці? Ні, серденько, я свого Івана Семеновича ні на кого не промінюю: його вуси мені наймиліші! А тільки—що на гарну людину гарно подивитися, то це всяк скаже. Правда?... Е, та ви бо мене зовсім не слухаете! Дивитесь кудись аж у Америку! Що це вам таке?

С а ш а. Нічого...

З а й ч. Ох, де вже—нічого!... *(сідає)* Слухайте, Сашуню, що я вам скажу. Я така людина: доки мовчу, то мовчу, а вже коли говорю, то говорю по щирості. Отже я вам прямо скажу,—що ви на лихо граєте!

С а ш а. Я? на лихо?... Чого я на лихо граю?

З а й ч. Того!... з вашим прекрасним Тамалієм! *(встає)* Нічого доброго з ним у вас не виїде, бо він тільки жартує з вами.

С а ш а. Що?... Чого ви це кажете?...

З а й ч. Того, що я знаю. Уже й тепер він тільки поговоріть на вас пустив: бо як він до вас ціле літо ходив, то всі-ж тее бачили і зацятали його за вашого жениха, чи що, а тим часом у його-ж тільки іграшки на думці!

С а ш а. По чім ви знаєте його думку?

З а й ч. По чім?—по його морді.

С а ш а. Ви в його душі не були.

З а й ч. Була;—на те очі єсть. Та й ніякої там особливої душі нема; а яка єсть, то й видно. *(сідає)* Слушайте, голубонько: адже як він дивився на вас, мов той кіт на сало, то я-ж не дурна, щоб того не бачити,—я прекрасно бачила, що він до вас залицявся; а як він тепер залицяється до тієї пані, що в їх гостює,—якось там циндря Петербурська,—то хіба-ж мені повилазило? Бачу-ж я те, як він і в хвайтони біла неї розлягається, і по-під руки з нею водиться по городу, та бісики пускає. Все бачу! Та й не тільки я,—кожний жид тее бачить у гроді!—Так отсе така душа? таке благородство? Та я, на вашому місці, прямо-б з ним поговорила: коли він що небудь сурьозне думає, то нехай-же думає, а ні, то нехай одкаснеться,—тільки вже зовсім; щоб і поговору не пускав, і вас не баламутив, та й другим не шкбдив, которі настолщу, благородну думку мають,—як бт Павлуценко. Отака моя рада. Послухаєте, серденько, то сами будете дякувати!—А по сій мові бувайте здорові!

(встає) Мами я не дждусь, а мені пора до гостей. *(іде вправо)*.

С а ш а. *(встає)* Любов Івановна!...

З а й ч. *(спиняючись)* А що таке?

С а ш а. Ви бачили... ту пані... що в Тамалієві гостює?..

З а й ч. Вже-ж бачила,—вони-ж нашою улицею їздять;—та й в городі бачила! Я-ж вам кажу.

С а ш а. Вона... гарна?...

З а й ч. Гарна. І гарно вмів на паничів моргать.

С а ш а. Давно вона гостює?...

З а й ч. З-тиждень. Та не допитуйте, Сашуню,—буде з вас!... Краще послухайте мене: плюньте ви на того Тамалія, нехай він з своїми паніями іде к чортовому батькові!—от що! *(виходить, говорячи)* Там уже досі прийшов отой русавий з чорними вусами.. Ах, красивий, шельма!...

С а ш а. *(сама)* Так от що!... Виктор бавиться з иншою?!... Господи! та що-ж се таке? Невже-ж Виктор справді одцурався мене, або й не любив ніколи? То нехай-же хоть скаже мені те! Я покличу його, я мушу покликати! нехай приїде,—я не можу!... Напишу йому. Що-ж! У нас нема таких знакомих, де-б ми могли зустрітися,—покличу сюди. Послати Мар'ю? Ні, вона що-небудь наплутає... Краще напишу записку й сама занесу, йдучи в бібліотеку... Піду!... Піду!—*(рушає вліво, беручись за голову)*.

Ява 3.

(Мар'я—виходить з ліва, зустрівається з Сашею).

М а р. А я шукала вас, панночко! Чи вам спідниці крохмалити?

С а ш а. Ах, дай мені спокій! дай спокій!... *(виходить в ліво)*

М а р. Щось таке з панночкою робиться.. То все проклятий Тамалій баламутить!.. А щось він давненько не приходять... *(поглядає)* Отже не йде й проклятий Карпо! А ще казав: „яблучок принесу, виглядайте!“ Сказано,—брехун! Виглядай його, аж нудота бере! *(співає відому пісню)*

«Ой на гору козак воду носить» і так далі.

Ото! Карпо надійде, почує, та ще подума, що я против його співаю, що я за ним журюся. А нехай твій батько сказиться! що-б я, баламуте, за тобою журилась, то того не дждеш! Задавися ти й своїми яблучками! *(рушає вліво)*.

Ява 4.

(Карпо з яблучками в узлику підкрадається з права).

К а р Куди? Куди? Осьдечка-ж я!..

М а р. Ох, як ви мене злякали... цур вам!..

К а р. Злякав?... А ви заспокойтеся... ось—яблучками!

М а р. *(новеселіла)* Яблучками! Цілий день вас дожидайся з тими яблучками! Я вже думала, що ви й не прийдете...

К а р. Оттаке! як-же можна! Наше слово—благородне: коли сказав, що принесу, так хоч украдь, а принеси.

М а р. Велике благородство—красти!... Так се ви увличок яблук ублагородили?

К а р. Що вам казати!... Красти, не красти, а все-ж поклопотатися треба було... Потому, знаєте, як привезли нам з Яновщини яблука, то наша премудра клюшниця Домаха зараз їх під замок. Ну, так що-ж ви тут в'радите? А тим часом я обіщав; се одно, а друге, що таких яблук ніде в світі не достанете. От, значить, і треба було піти по розум, помірзувати, як і щó! А на те часу треба... Ото-ж і звиняйте, що загаявся. А слово своє ми все таки додержали! Ось вам зверху саме найкраще яблучко! Призволяйтесь! *(подав яблучко)*.

М а р. *(не беручи)* Яке-ж воно? Солодке, чи винне?

К а р. Путивочка! Та що-ж се ви мов боїтеся брати? Може, думаете, що се таке яблучко, як змії давав?

М а р. Який змії?

К а р. Ха, ха, ха! А, Боже мій! Невже-ж ви не знаєте, який змії? Та змії же саму перву на світі жінку, Єву,—яблуком сповусив, прямо згубив!..

М а р. От дурна! найшла чим спокуються! Мов-би неможна було піти на базар, та за два шаги купити!

К а р. Ха, ха, ха! Чудні ви їй, богу!.. Прямо простота з вас, вибачайте! Який-же базар, коли тоді ще й базарів зовсім не було! Се-ж діялось на початку світа; тоді тільки одна пара людей і була: чоловік Адам, та жінка Єва,—тільки всього й миру.

М а р. *(усміх.)* Ото, матінко! Одна жінка була, та й на ту вже спокусник знайшовся. Ха, ха, ха!

К а р. Еге-ж! Така-то ваша врода! та така й природа: як почалось од первої жінки,—спокусилася,—так і пішло!..

М а р. А! бачите, на щó вповаєте! Несіть же ваші путивочки Єві!..

К а р. Та який там Єві! тепер і жінок, і молодича до пропасти єсть; а я таки найкращих путивочок—вам приніс. Покуштуйте бо! Та ходім тамечки посидимо, під шовковицею, бо тут уже завдто на видноті!.. Ось ходіть-бо, ходіть!.. *(манить яблуком і поступається назад)* Ходім!.. ходім!..

М а р. *(усміхаючись, оглядається то на Карна, то на бік, далі скрикує)* Ох, моя матінко,—пані з Павлушенком ідуть! Давайте сюди яблука, та тікайте! *(хапає узлик і біжить в ліво)*.

К а р. Отсе так швидко Єва!.. А куди-ж мені? Ох лишенько, куди-ж мені! *(метається)* Отсе так халепа! *(стікає в глибину садка)*.

Ява Б.

(Красовська і Павлушенко—йдуть з правого боку).

Павл. Я дуже радий, що оце зустрівся з вами, Настасіє Андрівно! Умисне йшов... *(сідає на більшій лавочці)* Ух, уморився! От-же сядьмо та й побалакаємо тут, на дозвіллі.

Крас. Так може в комнати завітаєте, Якове Степановичу?

Павл. Ні, все одно! Тут краще: на самоті, та на вільному воздуху!.. Сідайте трошки. *(Крас.)* Ну те, Настасіє Андрівно, так як-же буде з Олександрю Михайловною?

Крас. Я вже й не знаю... Не знаю, що вам і казати, Якове Степановичу! Повірьте, увесь оцей місяць говорю з Сашею... Ну, що-ж! далі, їй Богу, не знаю, що вже й робить з нею!..

Павл. Гм... так...

Кр. Звичайне, я—то просто за щастя мала-б коли б Саша була за вами! Ну, що-ж ви зробите з тим дурним розумом молодим? У-одно затялась: не піду, мамочко, не піду! й годі! Хоч ти її силою в'яжи! А вже-ж таки не напосістись мені справді силою?

Павл. Та звичайне,—деж! Звичайне, вже-ж таки молоді не поведеш на налігачі до церкви! Се вже так. Гм, так... так!

Кр. І хто її знає, що їй таке зробилось! Чи їй хто з отих молодих хлопців голову заморочив, чи я вже й сама не знаю...

Павл. Ну... так!... Значить, ми старі! Що-ж, правда!.. Старі, старі... Звичайне, молоді, коли візьмуть,—краці. Ну що-ж! Ми можемо й назад оглоблі повернуть... „Старі“, так старі!

Кр. Та ні, Якове Степановичу! Вам зовсім нічого сіх речей говорить: я таки думаю; що в нас з вами діло на добре вийде; тільки, звісно, швидко не можна, а треба пождати який час!

Павл. Е, ні Настасіє Андрівно! *(встає)* Сього вже годі! Я оце именно йшов до вас, щоб у останне побалакати з вами. Розумієте ви? в останне! Бо вже мені, по правді сказати, й обридло: именно, я старий, не цуцик який небудь, що-б мене водити на шнурочку! Отже-ж я покорніше прошу вас, до завтра прислати мені лист із рішительним одвітом! *(ходить)*.

Кр. Та як-же це, Якове Степановичу, так раптом? Сашуні й дома нема: збиралася в город іти!..

Павл. Нічого. От, Олександра Михайловна вернуться, ви тоді порадитесь,—у останне,—і пришлете мені листа.

Кр. Ох, Яків Степанович!

Павл. Та чого-ж ви, Настасіє Андрівно, так умліваєте? Маєте вільне право написати, що вам буде завгодно! Я-ж вас не силую! Мені соб-ственно одного треба: знати що небудь певне! Коли згода,—то я вже, мовляв, буду утверджений у

своїх женихівських правах, уже й знатиму, як мені й против інших поводитись,—против отих джигунів, що тутечка прийняті в вашому домі доволі ласкаво... Ну, а скажете мені, що я не вгоден,—ну що ж: я вже й сеє буду знать напевне! Звісно, не буду вже й порогів ваших дурно оббивать,—навіть і очей вам своєю персоною не буду більше моволити!—Так оттак-же воно й буде! Прощавайте, Настасіє Андрівно!

К р. (встає засмучена) Прощавайте!..

П а в л. Так я ждатиму листа! Міркуйте, Настасіє Андрівно, та тільки пам'ятайте, що це вже в остатне! Честь імію кланяться! (поважно йде в право).

К р. Ох, Господи милостивий! (тихо йде до дому).

П а в л. Еге пак! Настасіє Андрівно! Верніться, будь ласка! Дивись ти, я й забув!.. Сказано, всяк за своє дбає!

К р. (знов підходить до Павл.) А що там таке, Якове Степановичу?

П а в л. Та бачите, я ще хотів сказати вам про ваше діло.

К р. Про яке діло?

П а в л. Що це ви, Настасіє Андрівно? Хе, хе, хе! Забулися чи що? Про ваше діло, про думський позов на вас, за ґрунт.

К р а с. Ох, Боже мій,—а що там таке?!

П а в л. Та от, вчора там у присутстві знов говорили: кажуть, що таки треби на вас подавати у мировий суд. Сам голова казав.

К р а с. Ох, Боже мій милостивий! Та що-ж це таке? Знов?! Та ви-же мене, Якове Степановичу, обнадєжили! Та як-же це? Господи мій милосердний!..

П а в л. Що-ж, Настасіє Андрівно! Я тут нічого не винний! Що-ж,—самі здорові знаєте, що в кожному ділі так: сьогодні воно так стоїть, завтра, дивись, инакше повернеться!

К р а с. Ах, Боже-ж мій, Боже-ж мій! А я вже на вас так надіялась, як на камінну гору!

П а в л. Напрасно, Настасіє Андрівно, напрасно! Ви мене, пожалуста, і не винуватьте. Що-ж, мое діло, звісно, таке: „скажи, враже, як пан каже“! Скаже мені присутствіє написати тее й тее,—мушу писати! Я тільки вже по знакомству вас остерігаю, що-б, значить, ви знали, що от так і так. Отже знайте, що, здається, уже на вас тепер за ввесь ваш ґрунт подаватимуть позов!

К р а с. Ох, бодай-же мені того остерігання й не чути!.. Нещаслива-ж моя година! (плаче)

П а в л. От тобі й маєш! Чого-ж се ви, Настасіє Андрівно, так побиваєтесь? Ще-ж хто його зна: може-ж ви ще й виграєте справу!

К р а с. Годі вам знущатися, Якове Степановичу!

П а в л. Оттак! Яке-ж тут знущання, Настасіє Андрівно? Всяк буває!.. всяк буває!.. Хоть

звісно, треба вам щось думати: самими сльозами не пособите ділу!.. Так міркуйте, міркуйте, Настасіє Андрівно!.. Ну, об-тім, мені віколи. Прощавайте! (подає руку) Так тее... я ждатиму листа! (йде в право).

К р а с. А, Боже ти мій, господи! (йде в хату).

П а в л. (в слід Красовської) А, чортова гуско підскубана! Що? припекло? дошкулило? Дивись ти, граються собі цілісінький місяць! Інші-б за щастя почитали, а вони ще примхи показують, та воловодяться! Ні, не на такого наскочили! Скажіть, на милость, вигадала що: „пождіте ще до якої пори!“ Ні, голубонько, буде з мене! мені вже й так обридло у женихівському сослові пробувати: наче та душа без покаання, що—не то в пеклі, не то в раю під престоломи тиняється! Ходи до їх та тільки облизуйся, як панночка з іншими романсує! Спасибі вашому батькові лисому! От, пришліть ви мені листа, буде в мене тая запис, оттоді инше діло! Тоді ми швиденько і ввод во владніє справимо: за рученьку, та й до шлюбу! Гм... чорт його батька знає!.. Ну... ну... стара, звивайсь! (виходить).

Ява 6.

(Красовська сама, знов виходить з-ліва).

К р а с. Десь вона в горді забарилася!.. От, нещаслива доля! Ну, що його в світі робить? Звичайне, се Павлуценкові штуки, що знов той позов виринає! А, Господи мій милосердний!.. Ну що-ж його почати?!..

Ява 7.

(Красовська і Саша—в шляпці, з книгою, говорить на-бік, ідучи од хвіртки).

С а ш а. Пожду Виктора тут, у садку: повинен прийти, коли був дома.

К р а с. (йде до Саші, одразу починає плакати) Сашуню, донечко моя, ратуй мене!! (обнімає Сашу).

С а ш а. Мамо?.. Мамочко!.. Що з вами таке?!

К р а с. (крізь сльози) Був... приходив... Павлуценко!

С а ш а. Мамо! та вже-ж це звісно!.. (одходить і сідає на більшій лавці).

С а ш а. Ні, моя дитино, ти не знаєш! сідає) От, я тобі розкажу!

С а ш а. Та знаю я вже, мамо, що ви будете казати мені!..

К р а с. Ні, моя любочко, не знаєш! Слухай! Ох, нещастя-ж мое! Приходив, казав, що сьогодні він назначає остатній строк... Що-б лист написали...

С а ш а. Мамо!! Ну і напишу я йому, що не піду за його! Нехай-же й знає!

К р а с. Сашуню, дитино моя, не можна сього! Ти мене заріжеш! І мене і себе. Та він-же... ох, нещаслива моя доля... натякає, що тоді знов отой позов подадуть,—та вже на увесь наш ґрунт... (спірається на руку)

С а ш а. Так?... Ну, звичайне: се був простий торг...

Крас. Подадуть, Сашунічко, подадуть, моя рідна! Не дадуть мені і вмерти спокій во!

Саша. Ах, мамо, мамо!

Крас. (обійма Сашу) Ти-ж бачиш, моя дитино, яке наше лихо: ми-ж як той горох при до-розі!.. Сашунічко, напиши Павлуценкові, що пі-деш за його! Моя голубочко, повірь мені, що ти будеш за ним щаслива! Він буде жалувати тебе: він-же буде тебе розуміти, що ти, моя квіточко, що ти, моя вродлива, пішла за його! Ох, Сашунічко, ти молода, ти не знаєш, як тяжко цілий вік в горі прожити.. А підеш за Павлуценка, будеш ти жити в достатку, та в великій шані!

Саша. Мамо, мамо! достаток і шана—не для серця!..

Кар. Моя дитино! Ти будеш щаслива! Буде сім'я, будуть діти! Я знаю, ти добра, ти будеш любить свою сім'ю! А з тих твоїх любощів, Сашуню, нічого не буде!.. Нічого.. повірь мені!.. Не надійся на тих паничів!.. Сашунічко, напиши лист Павлуценкові!

Саша. Мамо! Дайте мені спокій хоч до зав-трього. Ну, дайте мені сей вечір, один сей вечір! дайте мені подумати!

Крас. І вже з тим „думанням“!.. Ох, Боже мій, Боже мій! Безголов'я мое! (Починає знов плакати)

Саша. Ну, я-ж вас прошу, дайте мені сей вечір! Не вбивайтеся, заждіть мені сей вечір тільки! Чуєте ви, мамо?..

Кар. Чую, чую, моя дитино! Нехай буде так. (встає) Я пожду, пожду: до завтрього й слова не скажу! Тільки-ж... (обнімає Сашу) Сашунічко моя, повірь мені, що ти будеш за Павлуценком щаслива!

Саша. Мамо! Ви-ж обіщались дати мені спокій до завтрього!

Кар. Не буду, не буду!.. (цілує Сашу й ви-ходить, оглядаючись). Не буду, не буду!..

Саша. (сама) Господи! Боже мій!.. Попросила тільки один вечір! Та на що-ж я надіюся? Що далі, що далі буде? Знов сії сльози бачити, знов сії муки терпіти?! Не сила моя... (встає) Виктор, Вітичка мій! Чи прийде-ж він сьогодні? І що-ж він мені скаже? (ірко усміхається) Я те-ж, як Павлуценко, буду питати його „в остатне“! Ах, горе, горе!.. (ходить) Може, Виктор через те ні-чого не думає, як далі... що не знає мого життя,— думає, що можна пождати... Що-ж, я одважусь сказати йому про своє життя! Я мушу сказати. Завтра-ж отой знов прийде мучити і маму й мене. (згодом) Ах!.. а Виктор не йде, не йде!.. А я-ж його так просила прийти! Невже-ж він одцурався мене?!

Ява 8.

(Саша, потім Там.—виходить з хвірточки).

Саша. Виктор! Щастя мое!.. ти прийшов!.. (обіймає його).

Там. Олександро Михайловно, що ви роби-те?! Як можна кидатись на ший мало не на улиці?..

Саша. Ах, правда!.. Ну, гаразд.. ходім сю-ди... (сідують на лавці). Коли-ж я, Вітичко, так зраділа тобі!.. (кладає руку на плече) Ти прийшов до мене..

Там. Ще-б пак не прийти!—коли ваша не-терплячка доходить до того, що ви маєте охоту дещпети справляти!

Саша. „Дещпети“, Виктор? які дещпети?..

Там. Та як-же! Пише записки, сама їх при-носить, мама бачила з ганку, як ти ввійшла в двір і віддавала записку слугам.. Я мусів поясня-ти, мусів вигадати якусь історію,—хоч се було мені дуже неприємно!

Саша. На-що-ж було вигадувати?..

Там. Ну, а як-же? От так чудово сказано! По твоєму, так треба було й сказати, що ти при-ходила—кликати мене на миле побачення, в твої палкі обійма? так?

Саша. Виктор! що се за тон!

Там. Звичайно!.. як же я міг сказати прав-ду, коли мама ледві знає, що я знайомий з вами!

Саша. Одначе, Виктор, се дуже дивно, ко-ли так..

Там. Нічого нема дивного! Я не вважав по-трібним розводити перед мамою про нашу близьку знайомість, бо я добре знаю, що з того, опріч при-кристи, нічого-б не вийшло. І я дуже прошу вас, Олександро Михайловно, таких чудернацьких ви-гадок далі не строїти! (встає й ходить).

Саша. Але щож мені було робити? послати мені нікого, я й зважила—понести карточку самій!..

Там. Та щож таке сталось?! Чого се так припало—притомом кликати мене? Що це за вираз: «ради бога, приходьте зараз!»

Саша. Виктор! та я-ж так давно не бачи-лася з тобою!.. Я так страшенно скучила!.. Далі, я не знала, що за знак, що тебе нема: адже-ж десять днів тебе не було! Я боялася, що ти, може, розгнівався на мене за що небудь..

Там. Зовсім я не думав гніватися. Просто не було часу, й годі.

Саша. Чим же ви були так зайняті? Ах, правда,—кажуть, там у вас гості.. чи пак гдстя..

Там. А, ось що!.. Так, так,—правда: гості,— гостя.. (усміхаючись). О жіночі створіння! пізнаю вас. Уже довідалась! Еге-ж, так,—у нас гостює чарівна Зіваїда Аркадіївна Зобелло, переїздом з Петербургу до свого маєтку.

Саша. Що-ж,—тая „чарівниця“ встигла вже вас причарувати?..

Там. А, ось як! чи не на те й кликано мене, щоб спитати про се?.. Одначе, яке все жіноцтво—одноманітне!.. Об-тім побачимо (сідас біля Саші), побачимо, як буде озиватися в тобі ревність. Се повинно бути тобі до лица! (бере Сашу за руку). Ну-те, Шурочко, я слухаю вас.

С а ш а. Ах, Вікторе, у вас все жарти на думці!.. А я так змучилася за цей час! просто спати не могла, все думала, чом вас нема...

Т а м. Так, се правда,—ти якась бліденька, мов-би прив'яла.. Навіть,—вибач мені мою цирість,—мов-би не така гарненька сьогодні, як завжди...

С а ш а. Ще-б пак не змінитись! я так тяжко страждала!..

Т а м. Навіть «страждала»? Та чого-ж се?

С а ш а. Як «чого»? Кажу-ж, перше всього, тебе так довго не бачила,—ні на хвилиночку, ні при сторонніх... А друге—мені взагалі так страшенно тяжко живеться!.. (*прихорганяється до Т а м.*) Ах, Вікторе, ти не знаєш мого життя!.. У нас такі сутужні справи...

Т а м. Ну, отсе вже мені дивно, все тее, що ти кажеш! Перше всього, до розлучання ти повинна звикати, бо тобі-ж звісно, що я швидко поїду звідси; потім, що до ваших справ,—мовляла ти, тяжких,—то щож я тут можу порадити? Там у вас явись позов... твоя матуся якось говорила при мені про його. Але при чім же я тут!

С а ш а. Ах, сей позов має багато значити в моему житті!..

Т а м. Та добре; але мусиш ти згодитися зо мною, що коли діло в якійсь там загубленій купчій, то щож я тут можу зробити? Я думаю, що тут міг-би далеко більше порадити отой ваш гость... як його?... Павлущенко. Легко може бути, що він би тут міг пособити, щось порадити.

С а ш а. (*зітхає*) Ах, Вікторе, се правда, він може в сій справі порадити; тільки... коли-б ти знав, за яку ціну хоче він подати свою раду!..

Т а м. А що таке? Ах, правда, він до тебе залицяється!.. якдсь я помічав.. се в його презабавно виходить! Ну, і щож? може він вже й освідчився?

С а ш а. Так, Вікторе... І скільки я вже плакала через те!.. Мамі Павлущенко до сподоби і вона все намагається, щоб я йшла за його.. От... здумай собі. завтра треба дати—остатню відповідь! Я просто готова на край світа забігти!..

Т а м. Так, се не приємно...

С а ш а. „Не приємно“, Вікторе? це—страхиття!

Т а м. Та.. я готов згодитися з тобою, що це справді дуже досадно! страшенно! Якийсь дурний бовдур збирається зірвати таку квіточку, як ти, збирається перший навтішатися нею... Це, справді, чорт знає якої злості може завдавати! (*зіддом*) Але, як взяти справу з другого боку, то, сказавши по правді... (*умовкає, Саша з турботою дивиться на його*)... сказавши по правді, Павлущенко, здається, нічого собі чоловік.

С а ш а. Як? Вікторе? що ти говориш?

Т а м. Та справді: я у всякім разі уважаю

його куди пристойнішим, ніж наприклад твій Стасенко,—нечема й грубіян!

С а ш а. От, як ти оцінюєш!.. Ну, я не знаю..

Т а м. Далєбі! І мені здається, що ти вже даремне з таким жахом говориш про сватання Павлущенкове: по моему, тобі зовсім не слід нехтувати його освідченням.

С а ш а. (*опустивши руки*) Господи, щож се? (*зіддом*) Так невже-ж сьому правда?..

Т а м. Що правда?

С а ш а. Що ти зовсім, зовсім не любиш мене!

(Т а м. Звідки-ж се виходить?)

С а ш а. Господи! та як-же? любити й радити йти за иншого?! Боже мій, я не розумію.. І ще вихваляти,—кого ж—Павлущенка! Та ти, просто, немов хочеш одчепитись від мене, ти мене ні-в-що не ставиш! Боже мій!..

Т а м. (*бере за руку*). Слухай, моя люба! я тобі зараз все роз'ясню.

С а ш а. Та ти мені скажи одно: невже ти й не любив мене ніколи?!

Т а м. (*держучи за руку*) Ну, от,—я се знав, що ти так поставиш питання; тим часом, як я—розумію його зовсім по иншому. Любити й обіцати дівчині одружитися з нею—се дві речі зовсім инші. В книжках, звичайно, коли роман обривається, се-б то коли коханець не хоче женитись, то звичайно ніби через те, що він перестав хотати свою дівчину; от, і ти зараз подумала, що я тебе зрадив за для своєї гості. А зміркуй же ти собі, мов золото, що я зовсім не переставав любити тебе, люблю, кохаю тебе так самісінько, як і перше (*цїлує Сашу*); але в'язати свою долю з твоєю не вважаю можливим і прямо й чесно скажу, що ніколи не говоритиму тобі про шлюб зо мною.

С а ш а. (*виривав руку*). Ах, боже мій! навіщо щож мені ще пояснити сеє?!

Т а м. Стривай, моя люба! я хочу тобі довести мою думку до кінця. Коли я зважив, що шлюб з тобою не можливий для мене, то щож тут дивного, що я можу міркувати про те, як би ти могла владнувати свою долю, більше-менше щасливо,—без мене, от хоч би не одмовляючи Павлущенкові. Справді, він чоловік заможний, ти будеш жити за ним у всякім разі не в нужді, а в достатку..

С а ш а. (*перебивав, хаплючись за голову*) Вікторе Константиновичу! годі!.. прошу ваш, перестаньте! годі!

Т а м. Alexandrine! ти-ж кликала мене, либонь раду. Ну, от бачиш, я прийшов—і хочу погорити з тобою. (*хоче обняти Сашу*).

С а ш а. (*одхиляючись*) Так, я кликала вас... але тепер я прошу лишити мене! Гетьте від мене! Далєбі, я важу це зовсім не жартами!

Т а м. Олександро Михайловичу! мені слід-би було образитись на вас, але я власне здержуся, щоб показати вам, що я не хочу шукат иприклики

до сварок, що я люблю вас!

Саша. „Любите“! Господи, та що-ж се за любов така?

Там. (усміхаючись). Ну, слухай, моя люба!.. Не можна ж до-віку жити в якихсь-то мріях, треба-ж оглядатися й на дійсне життя. Любов—поезія, чудова річ, але щож ти зробиш, коли се такий закон в природі, що поезія часто й густо повинна підлягати прозі!.. До того-ж, се буде залежати зовсім від тебе: адже-ж нам можна не прощатися й з поезією життя..

Саша. Се-б то як? що ви хочете сказати?

Там. А ось що, моє голуб'ятко. Подумай над тим: яка-ж єсть вам потреба переривати наше приятельство, як ти підеш за Павлушенка? Навпаки!.. На те літо, як ти владнуєшся в своєму власному кубельці,—а воно, до речі сказати, так близько від нашої оселі,—ми зустрінемося друзями! Ми можемо бути навіть у більшій приятні, далеко більшій, ніж тепер.. Та ти, моя невідомо пташечко, і не гадаєш, яка вигіда настане для нас, коли ти будеш замужем, та ще,—дозволь мені сей вираз,—за таким дурним кнюхом, як Павлушенко!..

Саша. (тремтючи) Вікторе Константиновичу! Да як-же ви смієте?.. Ви можете без жалю покинути мене, можете давати пораду, щоб я владнувала свою долю без вас, але як же ви смієте зневажати мене, призволити мене до якоїсь-то ганебної речі, коли я, по вашій раді, піду за Павлушенка? Боже мій, який же ви подлий! (встає) Так, Вікторе Константиновичу, я можу піти за Павлушенка, бо він у всякім разі краще вас; але не важтеся й думати, що я від сього часу буду вести з вами хоч би саму звичайну знайомість! Гетьте звідси! чуйте! Гетьте з моїх очей сю мину-ту! вон! Я не хочу вас бачити ніколи!

Там. Що? О, се вже занадто!

Саша. Так! се занадто ласкаво для вас!

Там. Он як! Щож, по вашому, по новітньому, слід би було вистрелити в мене, опріч зухвалих слів, ще з пістолета?

Саша. Ні, се знов занадто багато чести для вас,—для такого пустого, подлого нікчемця, як ви! (іде в глибину сцени).

Там. (сам ходить). І чудесно!.. (згодом) Одначе, я не сподівався, що вона така—дурна! Далєбі!.. Та, звичайно,—міщанське окдло кладе свій одпечаток!.. Та й звідки ж би таке дівча взяло стільки „уміння жити“, як наприклад у Зінаїди Аркадієвни!—Одначе, досадно все таки, чорт би їх забрав!.. І звідки в сього котеняти взялось стільки сили, щоб наговорити мені стільки зухвалостів?... А, об-тім, ну їх к бісу! Гірше було-б, як би почалося те нудне чіпляння, та сльози... Далєбі, ще й краще, що так вийшло!.. Хоч, звісно, до якої міри досадно: пропала цікава перспектива!.. Ну, та ніхто-ж не винен, що вона така!.. дурна!—Ну, а

теперечка ходім! „Прощаюсь, ангел мой с тобою!“ Ха, ха, ха! (виходить).

Ява 9.

(Саша—виходить з глибини садка).

Саша. Так скінчилось? так?... Та як-же я не зрозуміла його? чом я не хотіла вірити, що він не може любити, як чесна людина? Ах, я-ж так його любила, так любила! (плаче) А тепер... тепер... едине моє щастя, що стало сили вдержатися, не заплакати при йому. О! се було-б... тяжко!.. Не треба-ж плакати і тепер, не треба.. ні! Хоч нехай серце розірветься! (стоїть, хитаючись).

Ява 10.

(Ста сєнко).

Стас. Сказали, в садку... Де-ж вона тут? (бачить Сашу) А! Олександра Михайловна!

Саша. Кличуть!..

Стас. Здорові були! (подає руку).

Саша. Здорові!.. Що треба?..

Стас. Що се за привітання і за питапня таке—„що треба?“ Я думаю, перше всього бачити вас.

Саша. А!.. то ходім у хату.

Стас. Та ні, все одно, сядем тут. (сідас на лавці).

Саша. Добре.. сядем тут. (підходить до лавки) Тут?!..

Стас. Сідайте ж і ви. Що це з вами таке?

Саша. Нічого! (сідас) Ну, що-ж у вас тям чути? Що гарного скажете?

Стас. Що-ж гарного! Прийшов ляяться з вами!

Саша. Ляяться? Оттає! За віщо?

Стас. Та як-же, за віщо? Що ви думаєте з спектаклем?

Саша. (сміючись) А щб?

Стас. Та як вам навіть не сором питаться? З такою охотою згодилась грати, і далі й одквасну-лась. Перший спектакль пройшов сяк-так без вас, а на сей,—як ви собі хочете, не можна! Сьогдвя ми збираємось для вибору п'єси і я оце зайшов за вами.

Саша. Зайшли за мною? Шкода!

Стас. Чого-ж се так? Що це за драматичні тони такі? «шкода!»

Саша. Без всяких тнів! Мені тепер ніколи в спектаклях грати. (на бік) Своя комедія на чєрзі!

Стас. Чого там ніколи? Що-ж ви робите? З великопанським Тамалієм романсуєте?

Саша. Хто вам сказав, що я з ним романсую?

Стас. От тобі маєш,—«хто сказав!» Не забувайтесь, що я ваш найближчий сусід,—і тії ваши променади з Тамалієм по садку не тільки могла бачити вечірня зірка „Венера“, а може бачив і я з свого садка.

Саша. Ну, то ви бачили, а тепер почувте!

Скажу вам по дружбі веселу новину, Миколо Петровичу: я засватана! А засватаним-же дівчатам, я думаю, не до театрів!..

Стас. Ви—засватані?! Справді? За кого-ж?.. Голуб-же мені,—те-ж по дружбі,—росказував, що ви його спровадили.. Так за кого-ж це ви засватані?

Саша. Угадайте!

Стас. Невже-ж за Тамалія?

Саша. О ні, з якої речі! Зовсім не за Тамалія!—Я подала слово Павлуценкові.

Стас. Павлуценкові? Що ви? Справді?

Саша. Чого-ж ви так дивуетесь? Вам дивно, що я сподобалась такому статечному чоловікові?

Стас. Ні, мені трохи дивно, що вам такий статечний чоловік сподобався,—коли справді сподобався...

Саша. Ну, се вже моє діло! Любов, як то кажуть,—„вещь загадочная“: часом скоріш можна зрозуміти, за віщо розлюбиш чоловіка, ніж за віщо полюбиш! Та хоть би я й не була закована, так чого-ж вам дивуватися: се-ж як раз по вашій теорії: спілка.

Стас. Та звичайне! Я-ж і не кажу нічого... Се власне діло кожного. Робіть, як вам здається краще для вас. Одно тільки, бачите: таке діло, як шлюб без любові, треба гаразд прикинути до своєї вдачі! Бо коли тая вдача з «делікатніших», то справді можна нахлювати собі замість догбди якесь нещастя. Ну, а коли ви добре себе перевірили і думаєте, що будете спокійні і щасливі, так чого-ж? Се ваше діло!

Саша. Звичайно, моє! Та й чом же мені не бути щасливою? Чого-ж не доставатиме? Жити в розкошах, у догбді, у великій шаві од чоловіка,—чого-ж? Ви знаєте, як Зайчевська говорить: що в самі вони Павлуценкові можна влюбитися! Ха! ха! ха!

Стас. (усміхаючись) Он як! Остроумно сказано!

Саша. Ха! Ха! Ха! От побачите, як я буду тими кінцями їздити вашою вулицею до мами! А часом і вас буду брати з собою прокататися. От весело буде: Я поруч з Павлуценком, а ви на передній лавочці! Ха! Ха! Ха! Ха!

Ява 11.

(Ті-ж і Красовська—з ліва)

Крас. (біжить з хати) Що це тут за сміх такий? Се ви, Миколо Петровичу, так мою Сашуню розвеселяєте?

Саша. Ні, мамочко, се я його!

Крас. Он як! Ну, що-ж!...

Саша. Мамо, а що-ж ви послали вже лист до Павлуценка?

Крас. Як, Сашуню? Що ти кажеш?

Саша. Я питаю, чи ви вже написали Павлуценкові, що я згожуюсь іти за його?

Крас. (отропієми) Га?!

Саша. Боже мій! Та що це ви, мамо? Я хочу знати, чи вже посланий до Павлуценка лист, що я даю йому слово. Як ще не написали, ідіть напишіть,—коротенько: Сашуня дякує за честь і згожується іти за вас.

Крас. (кидається до Саші) Сашунічко моя! Рибочко! Ах, ти-ж моя розумнице хороша! (цілує) Миколо Петровичу! Поздоровляйте-ж її, поздоровляйте! От уже именно, що радість! Біжу, біжу, зараз напишу! (ідучи) Сашуню, чи єсть-же в нас поштова бумага?

Саша. Єсть, мамо, єсть, там у мене на століку. Я сьогодні записку писала (на бік) Писала!..

Крас. От, чудесно, не буде задержки! Піду, піду, зараз напишу листа! (на бік) Де тут гаятись! щоб ще роздумалась, борони Боже... (за кулісу) Мар'є! Мар'є! Мар'є!

Ява 12.

(Мар'я біжить з ліва)

Мар. А чого там?

Кар. Одягнись, підеш у город!

Саша. А, господи! Я думала, що там таке, пожар, чи що!

Крас. Дурна!.. „пожар!“ Як можна такі слова говорити? Понесеш листа в город.

Мар. Зараз. От, самовара дочисти.

Крас. Якого самовара?! покинь, сю минуту покинь! треба зараз-же листа нести.

Мар. Ото припало! (виходить в-ліво).

Крас. Чуєш же мені: зараз покинь самовара! сю минуту покинь! (виходить в-ліво).

Стас. Так значить, сьому таки именно правда?

Саша. Правда-ж, правда, Миколо Петровичу! Поздоровляйте! А в осени знов будете мене поздоровлять: кажуть, Павлуценка головою виберуть, і я тоді головою буду! Подумайте тільки: я, „Сашуня“, головою буду! (червоно сміється) Ха! Ха! Ха!

Стас. Ой, Олександро Михайловичу, погано тільки, що ви так смієтесь!

Саша. Та де-ж не сміятись! Хіба-ж не смішно? Ха, ха, ха! ха, ха, ха!...

Ява 13.

(Ті-ж і Голуб іде од хвірточки тихо).

Гол. Смієшся?... Радієш?

Саша. Боже мій! Василь Митрохванович!..

Гол. Радієте, Олександро Михайловичу!

Стас. Се ти Василю? звідки?

Гол. Я, я, братіку, Миколо Петровичу! Я, просвіщенний міщанин, Василь Голуб! Дивуєшся?

Стас. Та я питаю, звідки ти взявся,—бо мені казали, що ти в Києві... (на бік) Господи! він, здається, п'яний!..

Гол. Так, панебрате, я був поїхав! Се-б то, краще сказати, мене повезли... Повезли—«розважитись». Та на що-ж мені кращої розваги, як знову вернутись до сього садочка, до сієї господи знакомито! (відступає до Саші) А ти, моя кохана го-

лубонько,—ти, мій несужений друже!.. Ти весела? Смієшся?.. ІЩо? мабуть, упилася панським коханням, так як я міщанською горілкою з дядьками! Гай, гай!.. Боже мій, Боже!

С а ш а. Боже мій!.. (стає й хоче йти в хату)

Г о л. (доганяє її, бере за руки). Не тікай, моя рибонько золота! Не лякайся мене.. не лякайся: п'яний Василь тобі нічого злого не зробить!.. нічого!.. Прощай! Я прийшов тільки попрощатися з тобою!.. попрощатись... Сьогодні, як я приїхав, мене поздоровляли з новиною, що ти йдеш заміж!! (з сльозами) Прощай-же, мое кохання! Прощай, моя голубонько мила, поки тебе ще не повінчано! Дай мені поцілувати твою рученьку милу! (цілує) Так! Будь щаслива! Будь щаслива! Прощай! (закриває вид і, плачучи, йде з садка).

С т а с. Василю! Василю! Заспокойся! Бог з тобою! (підтримує Голуба і йде з ним до хвіртки)

С а ш а Як мені його жалко! Боже мій! Як мені його жалко! (рідкає).

З а в і с а.

(Кінець буде). О. Пчілка.

Прощання.

Гей, родино, прощай!
Вже підводять коня...
Буйним вітром помчу
Крізь імлу навмання;
Бо до-краю уже
Твій огид мені світ,—
Се останній тобі
Посилаю привіт!
Не питай же мене,
Що серденько разить,—
Глянь,—все небо ясне
Чорна хмара темнить...
Ти її запитай,
Вона скаже тобі;
Я ж далеко несучу
Серце, скуте в журбі!

М. Яременко.

Де-яким поетам

Невже вам немає другої роботи,
А тільки все плакати, прокльони все слати
Кайданам иржавим і турмам камінним,
Гукать до народу: „Гей, годі вже спати“!
Не слово саме, хай і діло в вас буде!
Учіться менш плакати, а більше робити,
Як хочете справді, щоб мали що їсти
Брати, хоч єдину хвилину спочити...
Як справді ви любите меншого брата,
Учіте, не дайте більш спати уму,

Бо знання є сила, бо сила є—знання,
За сльози, прокльони це більше йому;
Бо сльози, прокльони пустими все будуть,
А діло святее на користь піде,
Бо сльози, прокльони всі швидко вмірають,
А діло святее ніколи не вмере.

Макар Гультьяй.

Пісня.

Не куй, не куй, зозуленько,
В червоній калині,
Полинь, пташко, в сад зелений
Моеї дружини!
Та й закуй ти їй, небозі,
Жалібно, та тихо,
Як без неї її милий
Пережива лихо.
Як сумує, як журиться,
Білим світом нудить;
Ніхто його ні розважить,
А ні приголубить.
Кожен має своє щастя,
Або своє горе,—
Що у кого болить дуже,
Той про те й говорить.
А у мене болить серце
Як її згадаю...
Лети-ж, пташко, зозуленько,
Я тебе благаю!

Д. Соловей.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Українські народні лекції. Київська „Прогрессу“ влаштувала цілий ряд доступних лекцій, читаних українською мовою. Лекції читаються дармо, в Народному домі (на Троїцькій площ.). Перша лекція була про халеру; читав лікар М. Мережинський, ординатор київської Олександрівської лікарні; показано багато світляних малюнків: на великих картах видно було розпросторення халери з Індії по всіх інших краях, халерні зародки; показано халерних хворих в різних лікарнях і т. и. Народу на лекції було багато.

◆◆ Шевченківська листовна картка, видана полтавською земською управою, з малюнком роботи Сластіона, вже розійшлася. Полтавська книгарня Г. Маркевича замовляє собі п'ять тисяч тієї самої картки; опріч того, полтавське земство загадує д-ві Сластіонові виконати, для нового видання картки, той самий малюнок, з портретом Шевченка,—у скілька барв; тоді картку буде видано в 15,000 примірників.

◆◆ Вироби миргородської мистецької школи. Велика петербурська фірма, познайомившись з виробами миргородської мистецької школи, як вони були на виставці в Петербурзі, вдалася те-

пер до сієї школи, щоб вона продала їй виключне право продавати школьні миргородські вироби. Школа, будши земською, питає в полтавській земській управі, чи вона те дозволить.

◆◆ **Артистичні й літературні вечорі в галицьких повітах.** В місті Перемишлі, в Галичині, д-р Лопатинський урядив „вечір пісні й гумору“. Пісні виконувала оперна співачка д-ка Лопатинська; про її виконання галицька часопись „Селянська Рада“ пише, що пісні було співано на італійський лад,—через те вийшли вони не по народньому; а читання „перел українського гумору“ було виконано майстерно і викликало „вповні заслужені бурі оплесків“. Там же в Перемишлі, прибувши з Самбору, панна Міра Мікулівна читала про „вірування старинних народів“, потім „про становисько жінки в суспільнім життю“ і на останку про „тактику в борбі з нашими ворогами“.

Спілки й господарство.

◆◆ **Банкова постанова про позички Товариствам.** Селинський поземельний банок видав таку нову постанову: банок даватиме позичку сільським Товариствам тільки тоді, коли вони в договорі про заснування товариства мають такий пункт, що Товариство обов'язується виділять своїм членам частку землі у власність, як тільки которий член Товариства того забажає.

◆◆ **Будівниче товариство.** В Катеринославі заснувалось товариство, що має на меті дати своїм членам дешеvu домівку; домівка тая стає потім їх власністю. Кождий член укладає свою пайку,—250 карб.; всіх членів 400. Отже на ті гроші товариство купує землю й ставить будинки, невеличкі, в 1 поверх, або й більші, в два поверхи; в тих будинках і живуть члени Товариства. Через певне число літ, член товариства, платючи невелику рочну плату за домівку, виплачує разом з тим і довг, що єсть на будові,—і в кінці стає господарем будинку, або частини його (тієї, де він живе). Уважаючи на те, що в Катеринославі наймати собі домівку стало страшно дорого, «Будівниче Товариство» стає людям не багатим до великої помочі.

◆◆ **Господарська виставка в селі.** Звертають на себе увагу заходи одного сільського товариства, а саме „Сергієвського товариства сільського господарства“. (Село Сергієвка—в полтавщині, в Гадяцькім повіті, недалеко від залізничної станції Винославівки*). Сергієвське Товариство має врядити в своєму селі 22-го й 23-го жовтня ярмаркову виставку; для похвального дару за кращі виставлені річі Товариство має дві срібні медалі, 4 бронзові і до 100 карб. грошей. Вряджено на виставці й відчити: 23-го буде читано про молочне господарство, про годівлю скота, про садовину й сушіння всякого овочу.

*) По Харьково-Николаївській дорозі, середня станція між Лохвицею й Гадячем.

Полтавська виставка садівництва й огородництва.

В сьому місяці в Полтаві відбулась господарська виставка. Про неї газета „Полтавський Голос“ подає такі звістки:

На виставці перебувало дуже багато людей: у неділю, 7-го жовтня, хоч ішов дощ, на виставці перебувало півтори тисячі душ, таких що платили за вход, а опріч того ще було багато учнів з городських низчих шкіл, та й з гімназій. Виставлено було всього чимало. Звертали на себе увагу—цукати, сухе варення, постила й сушена огорожина. Це все виставила пані Н. Лук'янович (з маєтку Мар'їнск, Миргородського повіту). Її присужено за те срібну медаль. Дуже добре зробила пані Лук'янович, що там же на виставці прочитала лекцію про те, як зготовляти все те, що вона виставила; люде слухали її розповідання з великою увагою. Не завадило-б,—скажемо від себе,—щоб і інші пішли за чудесним прикладом пані Н. Лук'янович:—щоб не тільки виставляли щось добре, а й повідомляли, як що в їх робилося для осягнення тих добрих здобутків. Коли-б так робили й інші, то тоді справді наші виставки стали-б у великій пригоді всім господарям, і великім, і малим. Опріч пані Лук'янович, ще дано за консерви й постилу—срібну медаль Е. Трегуб (Полтава) і бронзову О. Булюбаш (Білозерський сад, Хорольського повіту). Зацікавив людей і „Опытний огород“ полтавського повітового земства, виставивши свою огородину. Цікаво було в сій огородині те, що вирощено її на піску. Отже тим доводилося на-очі, що при охоті й умінню, та праці можна зростити добру річ і на лихому ґрунті.

Була на виставці одна справжня диковинка, виставлена д. Андріановим (с. Сидори, Кременчуцького повіту). Се була—„чудо трава“ мимоза, що дала в 1908 році до 800 пудів з десятигни. Трава ця соковита й завжди вохка; скот дуже любить її. Коли ся трава розпросториться в Полтавщині, то се може зробити велику зміну в господарстві,—що до сіяння трав і скотоводства,—бо дуже подешевить годівлю скота.

Було й фруктове вино; за його дано бронзову медаль М. Ганькові (хутір Вивіз, Полт. повіту), Г. Шкурпілю (м. Ошшня, мирг. пов.) й Ф. Кипричу (с. Осьмачки, Полт. повіту).

Було й фруктове вино; за його дано бронзову медаль М. Ганькові (хутір Вивіз, Полт. повіту), Г. Шкурпілю (м. Ошшня, мирг. пов.) й Ф. Кипричу (с. Осьмачки, Полт. повіту).

Багато було дуже гарної садовини. Видаю срібну медаль тому-ж Г. Шкурпілю, за чудову садову овоч, та за розпросторювання проміж господарями знищення садових „шкодливців“ (гусениці й такого иншого)—обрязкуванням дерева. Ще видано медалі за хорошу садову овоч з промислового садка (збірку яблук, груш і инш.)—П. Ганькові, (х. Мала-Рудка, Полт. пов.), А. Молову (х. Олександрівка, Полт. пов.), Е. Маламі (с. Кринки, Кременч. пов.), Е. Навроцькому (г. Золотоноша), Горбанівській економії Летуновського (за садовину й хвойне дерево), А. Губареву, кн. В. Кочубей (х.

Дьячків), Н. Фон-Рот (х. Немровщина, Зіньк. пов.). Бронзові медалі за садову овоч дано М. Гавькові, садівничому В. Бардакову при Білозерському садку О. Булюбаш, К. Терлецькому (х. Розумовщина, Хорольск. пов.), Т. Нижнику (м. Балаклія, Хор. пов.), братам Сидоренкам (м. Нові Санжари). Похвальні листи Н. Вергунові (с. Семьянівка, Полт. пов.) і І. Шмигелю (с. Осьмачки) — за яблука, вирощені з насіння. За кавуни й дині дано похвальний лист К. Калашникові (Никольські хуторі, Полт. пов.).

За хороші щепи видано срібні медалі К. Старицькому (с. Степанівка, Полт. пов.), Кременчуцько-Полтавському лісничеству, бронзову медаль за щепи—К. Ісаєвичу (х. Подольський, Золот. повіту).

Було на виставці й огородине насіння. За його дано „право на золоту медаль“ Д. Богаєвському (с. Кринки, Крем. пов.) і срібну медаль К. Лукьянович, (Мар'їнск, Миргор. пов.).

Висловлено було подяку за участь в виставці по-за конкурсом: Полт. школі садовій, Полтавському повітовому земству, Константиноградській земській школі садовій, О. Булюбаш, Г. Піетті, І. Фісуну й І. Бенешу.

З цього великого числа учасників виставки, здобувших собі охвалу, видно, що садівництво й огородинцтво в Полтавщині поступили остатнім часом багато вперед. Справді, не мало є в Полтавщині садків, що були дуже опущені,—тепер беруться за їх опорядження. Багато господарів закладає й наново садки, з промисловою метою, бо тепер, коли є добрий спосіб збувати овоч по залізниці, що пройшла в скількох місцях через Полтавщину,—на садовині й огородині можна добре заробляти. Минули ті часи, як мішки яблук та вози кавунів йшли за безцінь...

◆◆ Як позбутись в саду шкідливих комах. В Мюнхенському садівничім товаристві було зроблено спробу знищення шкідливих комах окропом. Виявилось, що коли встромити в окріп на кілька хвилин саму ніжну рослину, то вона від того нітрохи не псується. На підставі цього зроблено спробу обризувати дерева окропом. Дерево від того обризування зовсім не псується, а всі комахи—гусінь, тля, яблуньові жучки і таке инше пропадають.

Найкраще обризувати тоді, як дерево ще не вкрилося листом,—тоді й комахи тільки починають плодитися і їх можна за-часу знищити.

◆◆ Яку користь дає коза. В Германії зроблено спробу довідатися—яку користь дає коза. Виявилось, що коза з'їдає за рік сіна на 26 карб., а коли порахувати двоє козинят, що коза приводе що-року, та молоко, то виходить, що коза дає на рік 59 карб., це-б то чистого прибутку на рік 33 карбованці.

Ціни на хліб.

Хліба підвозиться все більше, ціни меншають. З заграниці, через халеру, повздержуються з випискою нашого хліба.

В Одесі: пшениця улька 1,33 коп.; жито 9 п. 15 ф.—1,14 коп.; овес 75 к.; ячмінь 83—85 коп.; кукуруза 94 коп.; сім'я лянне 1,67 коп.; сім'я рапсове—2,18 коп.

В Варшаві: пшениця—1,26—1,30 коп.; жито 95—1,05 коп.; Овес 75—95 коп.

Вовки в овечій шкурі.

Як відомо, сільське духовенство в Галичині має велике вначіння в національно-культурнім відродженню краю. Не так давно воно становило переважну більшість української-галицької інтелігенції. Тепер виросла досить численна мирянська інтелігенція, але поки й досі роблять чимало для народу. Закладають читальні, Просвіти, „Соколи“, „Січі“, різні економічні установи, беруть діяльну участь у виборах і т. д. Не раз приходиться читати і про арешт того чи другого попа за надто діяльну участь в виборчій справі, нелюбу шляхецькій адміністрації. Переважна більшість попівства належить до народно-демократичної партії; багато між попівством і радикалів, але здебільшого се старі, вимираючі типи. Більшість же духовенства сільського безперечно свідомі українці. І це дивно. Аджеж інтелігенція в Галичині, як мирянська, так і духовна, вишла і виходить з народу, бо тут всі стани громадянства, окріч селян, були віддавна зполячені.

Але в той час, коли низше духовенство вело користну для народу роботу, вище, навпаки, тільки шкодило сій роботі. Раніш через те, що серед нього панували старі рутенці—москвофіли, далекі від всього живого, тепер через те, що духовні владики уніятські, «князі церкви», угодовці клерикали. Вони хотять вигворяти клерикальну партію українську, йдуть сами поруч з польською шляхтою і бажають запрягти й все сільське духовенство до польсько-шляхетського воза. Теперешній митрополит уніятський, Андрій, навіть з роду—поляк, польський шляхтич, граф Андрій Шептицький. Він перейшов на уніята немов за тим лише, аби взяти посаду князя «руської» церкви (так звуть в Галичині уніятську церкву). Звичайно, з під української личини мусило виявитися обличчя польського шляхтича і клерикала.

І воно почало виявлятися тепер, коли польсько-українські відносини надто загострилися. Де-хто навіть дума, що гр. Шептицький не ради високого стану йшов на престол „руського“ митрополита, але й для того, аби прислужитися полякам: У поляків очевидно вироблено намір обсажування митрополитого престолу «своїми» людьми. Що він є й досі—ввазує поголоска, буцім то єпископом-суффраганом (помічником митрополита) буде призначено єп. Адама Сапігу. Були розумні (з лагерю „Руслана“),

що раділи, як *граф* зробився митрополитом. Цевно не менш раді будуть і тоді, коли ще другий аристократ—*князь*—зробиться достойником руської церкви. Але Русин справжній народовець—каже:

„Бійтеся Данаїців і з їх дарма“...

Але вертаємось до діяльності митрополита. Вже від самого вступлення на митрополитий престол Шептицький силкувався відірвати духовенство від українського національного руху, зробити з нього особну духовну касту, ворожу мирянській інтелігенції. Се червоною ниткою проходить через усі пастирські „послання“ митрополита, се видно з того, як він старався зайняти духовенство різними місіями та *реколекціями**), аби у того не було часу на роботу для народу; се видно й з реформи виховання питомців (богословів): їх виховують швидче на паничів, ніж на діячів народніх, прищеплюють їм клерикалізм, езуїтство, стараються відчужити від народу, одірвати од українського національного руху. Між иншим за для сього в семінарії (інтернаті для богословів) закрито читальню і заборонено читати українські газети.

Але се були ввіточки, а ягідки виявилися аж тепер. Протиукраїнська політика митрополитичого уряду не здолала нічого. Партії клерикальної не вдалося заложити, мусіли навіть залишити видавати орган клерикальний „Основу“, через брак передплатників. Найбільше чого добився Шептицький—се того, що справді утворив купку священників, почасти езуїтів, на зразок католицьких, почасти москвофілів, (бо тепер з боку кар'єри вигідніше бути москвофілом, ніж свідомим українцем), а здебільшого байдужих і мало шкодливих. Більшість попівства і тепер прихильна національно-українській роботі. І от, бачивши невдачу, треба братися до рішучих засобів, тим більше, що боротьба українців з польською шляхтою збільшилася, а в боротьбі сій духовенство не відставало від мирянської інтелігенції. Досить назвати отців Попеля, Онішкевича, Петрицького і т. д. І от єпископ Станіславівський**) Григорій Хомишин вживає рішучих заходів для поборювання політичних і культурно-просвітних проявів українського національного руху.

Він оце недавно заборонив підвладному йому духовенству передплачувати укр. часописі, закладати укр. товариства. Замість «Просвіт» він радить заводити окрім «парохіяльні» читальні, се б то церковно-приходські. За Хомишином виступив далі і сам митрополит. 27-го липня видав він до духовенства наказ і ним рішуче забороняє

духовенству брати участь в культурно-політичній діяльності. Винуватців спершу карається „упімненням“, себ то доганою, виговором, а далі й серйозніше. Наказ сей такий. Парох (священник) не сміє втручатися в справи иншої парафії, не сміє закладати там ніяких, ні просвітних, ні економічних, ні політичних установ,—без дозволу місцевого священника. «Сотрудник**») не може робити цього навіть в своїй парафії. Коли ж сотрудник провипиться, то цілих п'ять літ не здобуде самостійної парафії, себ то мусить покутувати голодівкою і сам і його сім'я.

Фактично цей наказ стає на перешкоді всякій громадській діяльності попів. Досі попи, не обмежуючись своїм сеймом, несли просвіту і організацію на цілу околицю. Таким чином вони часто-густо нищили протинародну роботу москвофіла-попа або попа-угодовця. Від тепер невільно не тільки заснувати в чужім селі виборчий комітет, свикати віче, заложити „Січ“ або „Просвіту“, але навіть крамницю громадську, або що.

Коли зважимо, яке значіння мають попи-патріоти в Галичині, то мусимо признати, що таке обмеження їх діяльності являється для справи національного відродження галицько-українського селянства—вельми шкодливим. Цікаво зазначити, що проти москвофілів, (згадаємо напр. вивіз селян на прощу до Почаєва), митрополит Шептицький не виступає, не дивлячись на свої католицькі переконання. Бо він добре знає, що москвофіли в Галичині безсилні зробити щось злого для польсько-шляхетського панування, хоч би й хотіли, а що, навпаки, яко вороги українського руху національного і реакціонери взагалі,—вони дуже користні для поляків.

Таке-то задумали польські князі та графи, що перебрались в одержу українських ієрархів церковних.

Се просто нечуване ніде в державах конституційних розпорядження. Навіть в Пруссії, де полякам доводиться терпіти так, як в Галичині українцям, сього не бачимо. Про Австрію вже й не говоримо. Скрізь тут попи безборонно беруть участь в роботі серед народу, політичній і культурній. Не треба далеко навіть ходити за прикладами: в сусідній, західній Галичині сільське духовенство аж надто політикує. Але то соś innego! Там Polska, там можна. А тут треба скріпляти stan posiadania. Се розпорядження грубо обмежує права, кожному громадянину в Австрії конституцією забезпечені.

Та дармо. Як і перше так і тепер сі справжні вовки в овечій шкурі мало чого вдіють. На-

*) Перше їх не було. Заведено лише за Шептицького і взято з католицької церкви. Реклекції—це збори попівські з релігійними цілями. Мають вони на меті вбити двох зайців: одірвати зайвий час у духовенства, та зайняти його такими справами, як обонільна сповідь, спільні молитви, то-що (духовенство з'їздить на кілька днів в столицю єпископства).

**) Відомий гонитель укр. нац. руху (особливо новстас проти „Січей“).

*) Сотрудником звуть в Галичині богослова, що висвятився на попа, але не має парафії, а допомагає якому-будь пароху, маючи за се від нього плату по умові (здебільшого невелику 25—30 гульденів місячно).

ціонально-свідоме духовенство надто численне і воно дасть одсіч польським верховодам, а народ безперечно буде йти за своїм духовенством. Сьому заурокою той рух серед селянства, що дуже виявився за остатні роки.

В. Докторчук.

ДОПИСИ.

Лубні. *Нова газета.* Ще з 12 іюля в Лубнях почала виходить невеличка газетка — „Лубенські Отклики“. Виходить вона 4 рази на тиждень: в понеділок, середу, п'ятницю та неділю. Напрямку вона держиться умірковано-поступового. Головна її мета — правдиве освітлювання місцевого громадського життя; та чи зможе вона виконати це не легке завдання, — „правдиве освітлювання“, — при сучасних обставинах свого існування?... Сього напевне сказати не можна. Наскільки відомо, в Лубнях такі порядки: перше ніж випустити надрукований № газети з друкарні, треба дістати дозвіл від справника; без його дозволу друкарня не має права друкувати газети; а наслідки цих порядків уже помітні: 12 число газети вийшло з переднім словом, що мовляв „по несподіваних обставинах № газети зпінзився і вийшов без передової статті“. Що це за обставини, напевне кожному зрозуміло... А коли ці обставини будуть часто даватися в знаки, то не диво буде, коли незабаром „Луб. Откл.“ можуть і померти. А лубенці давненько вже ждали власної газетки і таки дождалися — та чи надовго?..

До справи лубенської самооборони. Всі особи, що обвинувачуються в цій справі, одержали слідчий матер'ял, щоб познайомитись з усім ділопрізводством проти них. Служе всі підсудні обвинувачуються по 102 ст. карного закону, а Володимир та Микола Шемети, Левіцький та ще дехто — й по інших статтях. Володимир Шемет, сидячи в турмі, захворів нервовою хворобою, близькою до божевілля. Його посилають у Москву, в туремну лікарню для божевільних.

Українець.

Россош, (Острогжського повіту, Вороніжськ. губ.) 8-го септября в Россоші відбувся перший в сьому році український спектакль. Наші молоді українці, що його влаштували, мали багато перешкод при виконанню свого заміру. Ім казали, що „малоросійський“ язик уже „отжилъ“, що нікого не зацікавить український спектакль, що не дадуть помешкання, коли не згодяться грати що-небудь на московській мові... Артисти наші твердо йшли до своєї мети. З горем, з бідом випрохали помешкання, добули дозвіл, радісно клопоталися, бо хотілося свого доказати, не за себе, а за рідну мову... Ставили „Нахмарило“ Б. Грінченка. Пройшло дуже гарно. Д-ій М. Новик був дуже цікавий в ролі сторожа. д-ій О. Жарий (Шевцьов) і З. Волошин (вчитель) свої ролі виконали добре. Найкраще виконали ролі д-ки Тищенко (Уляна) і Дудченко (Параска). Теж добре

грали д-ій Барбарин (Халимон), Яценко (Шрамченко), Гребінник (Ілько), К. Меженський (Керн. Данченко) і д-ки Морозова (Марися), Мироненко (Хотина) й інші.

Велика дяка привідцеві всього діла, М. Белову: заходом його проходили репетиції і спектакль; він був і орударь, і суфлер, і постачав на свій кошт все потрібне до спектаклю.

Бачучи прихильність громади, молоді українці наміряються на Покрову поставити Грінченкового „Арсена Яворенка“.

Розцвітай-же, молода квітко!...

К. Заводяньський.

(Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*)

О П О В І С Т К И.

„ДІЛО“

щодневна українська газета.

Передплата в Росії на рік 18 карб., 1/2 р.—9 карб.
Австрія, Львів (Lemberg) ул. Баторія 24.

„БДЖОЛА“ літературно-науковий місячник для молодіж. Ціна 2 карб.
Львів, Вірменська 25.

Редактор-видавець **М. Венгжин.**

„РУСЛАН“ щодневна газета (крім неділя і свят), коштує в Росії 16 руб. Львів, пл. Домбровського 1.

„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“ радикальна політ. часопись, виходить двічі на тиждень Ціна в Росії 4 руб.
Львів. ул. Ліндого 7.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, філології і етнографії. Виходить під редакцією **М. Грушевського**, XV рік видання Передплата в Росії 6 руб. на рік, плодякові книжки 1 руб. 50 к. Посилять: Львів (Lemberg) Австрія, у Чернецького 26, наук. тов. ім. Шевченка. Szevczenko-Gesellschaft der Wissenschaften; або через контору „Лит.-Науков. Вістника“ Київ, Прорізна 20.

„УЧИТЕЛЬ“

педагогічний журнал, Виходе двічі на місяць: на рік 4 руб Львів, Сикстуська 47.

Київ електрична друкарня **К. Н. Милевського** і **Ю. В.Владимірська ул., 81.**

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 34.

30 Жовтня (Сентября).

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 3 карб. з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописі мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Турція і королівство Болгарія. Вісті. На Україні. Берестецькі поминки. Українське слово й мистецтво (з малюнком будинку полтавського земства). В київськiм Науковiм Товариствi. Кобзарський концерт. Вірші—*П. Матяша*. Вірші—*Ю. Нечоси*. Світова річ, кінець,—комедія—*О. Пчілки*. Співки й господарство. Оповідітки.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська тижнева газета

— 3-ій рік видання. —

Виходить в Києві, під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 3 р., на півроку 1 р. 50 коп., на 3 місяці 85 к.;

з ілюстрованим місячним додатком

МОЛОДА УКРАЇНА

(єдина часопись на Україні для дітей),

на рік—4 р., на півр—2 р., на 3 м.—1 р.

«Молода Україна» окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

До справи

збудовання пам'ятника *Т. Г. Шевченкові*
в Києві.

Приставши до справи збудовання пам'ятника найславнішому українському поетові *Тарасу Григоровичу Шевченкові*, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росі кошти на цей пам'ятник. Оповідіаючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київi—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а при тім через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається у всіх більших книгарнях.

ТУРЦІЯ І КОРОЛІВСТВО БОЛГАРІЯ. Після заведення в Турції конституції, з самого початку встало питання: а як же буде в сій державі далі, особливо з людністю не першою в державі, не турецькою? Прозивали колись Турцію „хворою людиною“, однак вона несподівано стала на ноги. З засниженої деспотії стала конституційною державою. „Молоді“, се-б-то „нові“, турки—утворили нове життя. Не „диван“, з скількома султановими прибічниками, має тепер правити державними справами, а парламент. У парламенті народні заступники мають виробити широкі межі державного й громадського життя. Виникло питання, яке-ж саме буде тее заступництво? хто саме, з якими правами, в якому числі заступатиме розмаїтні народи турецької держави? Розкинувшись на два кінці світа, Турція має в своїх межах різні народи, різного племені, різної віри, різного становища. Турки, татаре, курди, араби, арнаути, греки, слав'яне—всі вони мають свої особливості, свої потреби, бажають своїх прав. Отже й виникло питання, як же нова Турція загодить всіх?

Зпершу панувала між різними племенами турецької держави велика згода. Коли почався революційний рух в Турції, коли виникло одкрите військове повстання „ново-турків“ проти давнішого уряду, то заступники всіх народів у Туреччині йшли за одно з заступниками пануючої людности, турецької, всі пособляли, скільки мога, „ново-туркам“.

Але се було з початку, поки треба було боротися з одним спільним, ворогом, поки було здобуто перемогу над ним, а сього можна було досягти тільки з'єднавши до-купи та згоди всі сили, всі народи у Туреччині. Коли-ж ті „ново-турки“ взяли гору над давнім урядом, над «старою» Турцією, коли прийшлося ділити здобуту владу й нові права,—тоді показалося щось инше: народ пануючий, турки, схотіли взяти собі найбільшу пайку здобутої влади, й прав. Перше всього турки ведуть тепер до того, щоб у їх парламент пошло найбільше заступників людности турецької,—а з сього вже само собою вийде, що особливі турецькі справи будуть на першому місці, що инші народи в державі матимуть менше оборонців своїх прав.

Коли ті „менші“ народи в державі почали виявлять своє бажання більш самостійного, автономного життя,—то й „нові“ турки, так само як і „старі“, повернулись до того ба-

жання зовсім не прихильно. Їм не хочеться признавати навіть тієї самостійності осібних країн, яку вже було здобуто раніше. Се й об'явилося на відносинах до Болгарії.

Ся країна, після війни з Турцією, стала сливе зовсім самостійною державою. Вона має свого князя й свій виборний уряд, живе й особним економічним життям. Але все-ж зостався якийсь державний зв'язок з Турецькою державою, бо після війни, по договору, Болгарію признано було країною, що знаходиться в «сюзеренній» (владичній) залежності від султана турецького. При тій невиразній залежності, Болгарія все таки могла самостійно управлятися в своїй країні і навіть самостійно вести війну, (наприклад з Сербією); отже инші держави звикли вважати Болгарію немов зовсім самостійною державою.

Але новий уряд Турції конституційної. тих „ново-турків“, ставши повновладно біля державних справ, (бо старий уряд, вкупі з султаном турецьким, зовсім од всякого державного орудування одступився),—споглянув на Болгарію „кривим оком“: у дипломатичних зносинах нового турецького уряду й болгарського—почалися прикrostі... Далі прийшло до цілковитого розриву. Се об'явилося ніби з такого поводу: коли новий турецький уряд справляв бенкт, на знак заведення в Турції конституції, то було покликано на той бенкет всіх послів, що пробувають в Константинополі, від всіх чужосторонніх держав. Не було покликано тільки посла болгарського, Гешова. Посол виїхав з Константинополя; а Турція почала стягати військо до болгарської границі... Тоді Болгарія об'явила себе самостійним королевством. Про це сказав привселюдно болгарський князь Фердинанд, ставший тепер вже на чолі королевства.

З того легко може виникнути війна між Турцією й Болгарією. Отже очі всіх, хто цікавиться міжнародною політикою, спинились тепер на Болгарії.

Одначе, як буде з самостійністю Болгарії—ще не звісно. Бо треба, щоб ту самостійність признали инші держави, ті, що підписали договір після війни Болгарії з Турцією. По тому договору Болгарія зоставалась у політичній залежності від Турції; отже коли тепер Болгарія скидає з себе ту залежність, об'являє себе самостійним королевством, то тим ламається договір. Через те Росія й инші держави хотять перше розглянути сю справу.

ВІСТІ.

◆◆ **Міністерський циркуляр.** Міністерство народної освіти розіслало директорам середніх шкіл циркуляра, щоб директори двічі на рік прислали в міністерство доклади про політичну надежність учителів у середніх школах.

◆◆ **У вищих школах почався неспокій:** припинилися лекції в петербурзькій університеті і в київському політехнічному інституті; не спокійно й в інших вищих школах.

◆◆ **Нові учительські семінарії.** Державна Дума та Державна Рада ухвалили закон про відкриття учительських семінарій в таких городах: в Архангельську, Арзамасі, Костромі, Пермі, Нікольську-Усурійському та в селі Потоках Винницького повіту. Крім того звернено особливу увагу на те, що число семінарій взагалі дуже незначне і тому слід, щоб семінарії було відкрито в кожній губернії. Коли місцевих коштів на відкриття семінарій не буде, то їх має постачати уряд.

◆◆ **Жіночі учительські семінарії.** Рада міністрів розглянула і ухвалила для внесення в Думу закон про заснування учительських семінарій. По тому законі семінарії можуть утримуватися на кошти уряду, земств, городів, товариств і окремих особ. З семінарій тих мають виходити учительки для початкових шкіл. При кожній семінарії закладається й початкова школа, для практичної науки. Вчитися в семінарії будуть 4 роки; в першій клас приймають осіб не молодших 14 літ; вони мусять здати іспит по встановленій програмі. В другий і третій клас будуть прийматися тільки в тім разі, коли будуть вільні місця. В семінарії будуть учити таких наук: Закона Божого, педагогіки, руської й церковно-слав'янської мови, словесности, арифметики, алгебри, геометрії, історії, географії, фізики, природознавства, малювання, черчення, писання, співання й ремесла. Крім зазначених наук, з дозволу попечителя шкільної округи може бути заведене в семінарії учіння музики, сільського господарства і инш. При кожній семінарії має бути бібліотека, фізичний кабінет і всякі речі, що вживаються для допомоги при вчінню. За вчіння в семінарії може бути встановлена плата.

◆◆ **Переселення.** Переселенський уряд постановив дати переселенцям в 1909 році у Сибіру 350,000 подушних участків. Ці участки управління має прилаштувати для переселення, це-б то очистити їх від зарослів то-що. На цю справу призначено 82,277 карб. Переселенський уряд гадає переселити в 1909 році 100,000 сімей, числом 500,000 душ.

◆◆ **Кошти війни з японцями.** З останніх відомостей державного контролю видно, що на потреби російсько-японської війни витрачено в 1904—1906 роках—два мільярди й 145 мільйонів карб. Крім того на закінчення війни було витрачено в 1907 році—184,000,000 карб. і в 1908 році 66,200,000 карб., а всього на війну витрачено 2,395,200,000 карбованців.

◆◆ **Великий крадіж.** В почтовім вагоні між Ташкентом і Чарджуем виявилось, що вкрадено з вагона 300,000 карбованців. Запідозрено в крадіжці 2-х почтових чиновників; їх заарештовано.

На Україні.

◆◆ **До збудування пам'ятника Т. Шевченкові.** Харківська губерська земська управа повідомила полтавську управу, що губерське зібрання постановило видавати п'ять літ по 200 карб. у фонд на збудування пам'ятника Т. Шевченкові.

Д. Костецький, що читав у Києві лекцію на тему „Саїн, його громадсько-політичне значіння“, має намір прочитати цю лекцію і в Полтаві, щоб прибуток пішов у фонд для збудування пам'ятника Т. Шевченкові. Костецький прохає земську управу поклопотатися про дозвіл і підшукати для читання лекції підходяще помешкання.

◆◆ **Здвиг землі.** Вночі проти 24 жовтня чути було, як тремтіла земля у Києві і в інших містах південно-західного краю. На деяких вулицях київських хиталися будинки зовсім помітно. Люди лякалися і вибігали з хати.

В деяких місцях здвиг землі був такий дужий, що на залізницях трохи не поперекидалися вагони.

◆◆ **Халера в Києві.** За останніх днів 10 по лікарнях—з халерних хворих не помірає ніхто. Прибувають хворі душ по 3, по 5. Видужують. В Олександрівській лікарні 1 барак халерний вже закрили.

Берестецькі поминки.

Нам прислано з місця де-які дрібніші відомості про ті волинські поминки під Берестечком, що про них подано було звістку в попередньому числі „Рідного Краю“.

Приготування до святкування пам'яті козаків, що загинули під Берестечком при нещасливім боїші 1651 р., почалися ще далеко до 1-го Жовтня. Безперечно, сама гадка й захід про святкування виникли в Почаїві, посеред православного духовенства. Либонь воно бажало надати святкуванню свій відомий напрямок; се покаже сам напис на хресті, понесеному з Почаїва. На тому хресті написано: «Не забывай, рускій чоловіче, етихъ могиль, гдѣ 30 тысячъ твоихъ дѣдовъ-вазаконъ были убиты за православную вѣру». З тим хрестом рушив похід з Почаїва. Але треба сказати, що на тому заході кінчається той напрямок, який почаївсьькі отці либонь хотіли надати святкуванню. Волинські люди, одправляючи свято, зовсім не вдалися в якусь «істинно-русскую» політику; вони від-

Гукнули на заклик до святкування охоче, але відгукнулися по ширості, як на побожне свято, як на братерське поминання. Хоч наш народ, в тім гурті й волинські люде, призабув краєву історію, однак на волинській землі таки більше пам'ятають історичні криваві події,—перебуті там на місці. Та й самі ті урочисті походи, з охрестами, з образами, відбуваються тепер на Волині часто, відповідаючи народному набожному почуванню. Ідуть і старі люде, іде й молодь. Отже, за покликом з Почаїва, як пройшла чутка, що йтимуть набожним походом з того славетного монастиря й з інших церков до Берестечка, на урочисту одправу, то—з усіх придорожних сел виходили, з своїм духовенством і старі люде, „братчики“ з охрестами, „цехові“ з корогвами, і дівчата з дівочими образами, убраними шитими рупниками та квітками. Надходили ближчі люде й з дальших повітів.

Година не сприяла урочистості: ще з переднівку, з 31-го Серпня, з самого ранку, пішов дощ і ставав усе спірнішим, чим ближче надходилося до Берестечка. Далі почав сіяти тавий, що прийшлося повалятися ряденцями, та п'ялами свиток. Не можна сказати, щоб таке видовище було особливо урочисте... Те нап'яття надавало юрбі, мовляв, чисто «мужицький» вигляд. Щож! адже й саме свято було—мужицьке, так само як мужицькою була й та трагічна пригода 1651 року, котру тепер споминано. „Великих панів“ ні тоді, ні тепер—під Берестечком не було!.

Юрби прочан під дощем, по калюжах, надійшли до села Острова, найближчого до козацького кладовища, бо власне між Островом і с. Пляшевим простягається те сумне місце, де було бойовище козацьке.

У селі Острові є стара церква. Мовляють люде, що в сій церкві молилися ще козаки Хмельницького.

Отже тепер, 31-го Серпня, на цвинтарі біля Островської церкви, одправлено велику панахиду по тих козаках. Справді, величне було видовище, коли стільки люду схилилось під спів „Благословен вси Господи“, під сумні похоронні співи, промовляючи «вічну пам'ять», немов по недавно померших братах...

Настало 1-го Жовтня. Одправлено в Острові й обідню.

В Пляшеві одправляно теж завпокійну службу. Там теж лунало: «Со святыми упокой, Господи, душі усопших»... Після панахид, всі рушили до Манастирщини. Так зветься велика могила за річкою Пляшівкою. Там вибрано було місце для почаївського хреста. Рушили з волинськими іконами: Князя Хведора Острожського, Іова Почаївського (що згадується в волинській лирницькій пісні, яко оборонець Почаїва проти турок) і Макарія Овру-

цького. Дощ уже ніби втихомирився, ясніше сяяли чорнобривці та повняки на дівочих образах, могли нести свічі братчики й сестрички.

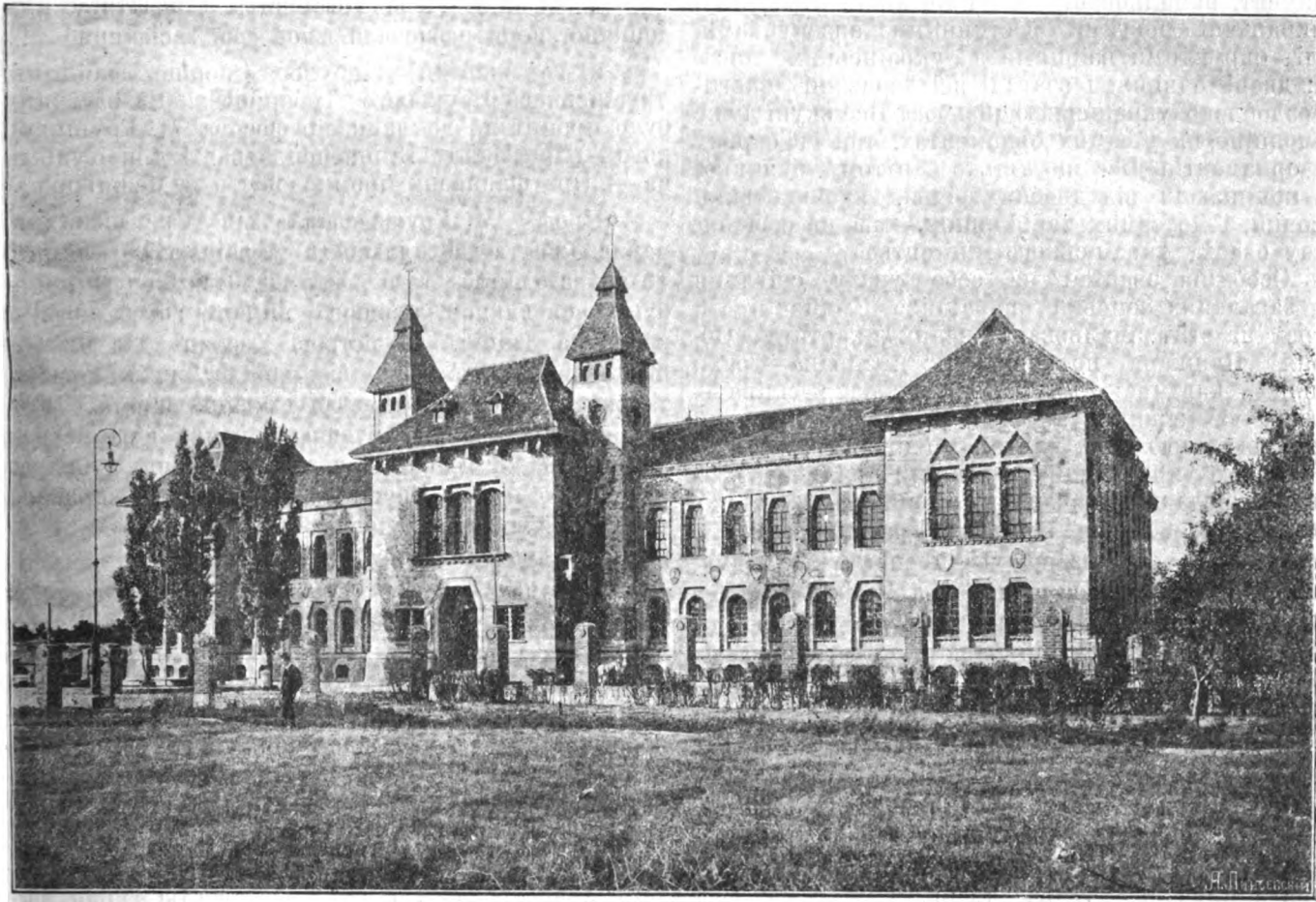
По містку, що зробили Островські люде через Пляшівку власне на той час, (зовсім так, як під час того воювання 1651 р...), прочале перейшли до могили Манастирщини. Тут знов одправили панахиду, розкопали могилу, щоб поставити почаївський хрест. В землі лежали цілі ряди кістків... Могилу й хрест присипали. Скидали гроші на пам'ятник, гадаючи, що він колись тут стоятиме. Тут знов примішалась „політика“. Користаючи з нагоди, що зійшлося багато людей, почаївські політики роздавали значки „союза русскаго народа“; дітям давано маленькі короговки... На тім політика скінчилась.

Зовсім незалежно від почаївців, понесли другого хреста, свого, в инше місце, люде Берестецькі. Се був великий похід, з 25 панотцями, з хорами молоді. Тут були теж люде з сусідніх і дальших сел, люди з північних повітів волинських,—Ковельського, Владимирського; вони згуртувалися коло Берестецьких людей ще з вечера, 31-го Серпня. Берестецький хрест, отож осібно від почаївців, однесено на инше урочище,—Журалиху. Тепер туди прийшли й з Манастирщини. Прокопали на Журалісі для хреста,—тут теж було козацьке кладовище, ще більше, ніж на Манастирщині. Журалиха—як раз і єсть при тому великому місці, колись заболоченому річкою Пляшівкою, де захрясли кості козацькі в 1651 р. Наші вояки попалися тут неначе в пастку... Берестецькі люде, яко близькі сусіди, либонь знали се, уважали Журалиху самим настоящим місцем споминаної пригоди і через те власне сюди принесли свого хреста. Сюди надійшли люде й від Манастирщини. Коли на Журалісі над розритою на кістках ямою одправлено було панахиду й вкопано Берестецького хреста, Цеговський панотець сказав промову по українському, дуже гарною чисто народною волинською мовою,—про колишніх козаків, як вони життям наложили на Берестецькому полі, визнаючи Україну з неволі.

На сьому все святкування пам'яті славних лицарів скінчилося.

Так відбулося волинське пам'яткове святкування. Було в йому дві течії: „політична“, почаївська, і чисто народня. Прізвід до святкування пам'яті козацьких борців дали,—нема чого таїти,—почаївські політики, але народ відгукнувся на святкування так широко, надав йому стільки своєї уваги, показав стільки чулості до пам'яті колишніх лицарів—сіромах, своїх найрідніших братів, що святкування козацької пам'яті під Берестечком можна по правді назвати волинським народним святом.

Українське слово й мистецтво.

Український будинок Полтавського губерського земства.

В „Рідному Краю“ не раз подавалися відомості про новий земський будинок у Полтаві. Будинок сей—надзвичайний, перше всього тим, що збудовано його на український зразок. Щоб будинок мав таку прикмету—було завданням полтавського земства; се було вирішено в свій час на губерському зібранні і відповідно сьому було доручено план і оздоблення будинку д. Кричевському, українському артистові, знавцеві сього діла. По малюнках д. Кричевського будовано сей земський будинок і зроблено більшу частину оздоблення будови зверху й в середині.

З-околя будинок нагадує тип стародавніх ратуш; де-які будівничі подробиці взято теж з наших старих церков, то-що.

Зверхній вигляд будинку надзвичайно показний. Стіни облицьовано різнокольорними кахлями і українськими визерунками. На виступах стоять великі колонки, обліті поливом. Все це при гарнім соняшнім освітленню виблискує барвами й чарує око.

Над дверима й над вікнами першого поверху

поставлено герби всіх городів Полтавщини. По середині будинку, над парадними дверима—губерський герб Полтавщини: два мечі, дві корогви й піраміда. Далі, над вікнами, як іти од дверей праворуч,—1) герб *Переяслава*: церква; 2) *Лубні*:—рука, а в руці булава; 3) *Гадяч*:—Св. Юрій проколює списом змія; 4) *Прилука*:—Волова голова, а під нею шабля; *Лохвиця*:—замкові ворота; 6) *Зіньків*:—зорі, хрест і місяць; 7) *Кобеляки*:—меч і рушниця, а над ними вінок.

По другий бік парадного входу, ліворуч, ідуть над вікнами герби таких городів полтавських: 1) *Ромен*,—хрест на підставі; 2) *Пирятин*—лука і стріла; 3) *Миргород*—хрест і зоря; 4) *Хорол*—стріла й меч, навхрест; 5) *Золотоноша*—хрест; 6) *Кременчук*—річка й міст; 7) *Константиноград*—вояк, держить в одній руці шаблю, в другій спис.

Будинок Полтавського губерського земства уже сливе закінчено і стає дуже дивним, що про його так мало відомостей, тоді як він заслуговує найбільшої уваги. Це щось надзвичайно чудове! Не можна передати того багатства будівничих і взагалі мистецьких подробиць, що знайшли собі

місце в будинкові Полтавського земства. В середині будинку немає ні одного місця на стіні, на стелі—де б не красувався чудовий український орнамент, намальований або вирізаний. Простінки прикрашено довгими рости́нними визерунками, стелі—округлими взірцями з українських писанок; двері, одвірки і взагалі всі дерев'яні частини оздоблено українською різьбою. Все вку́пі дуже гармонійне, як у самих орнаментах, так і в барвах тих орнаментів. Все що тільки є в тому будинкові,—починаючи від дробних річей, яко́сь малої мисочки, і до самих найбільших,—має на собі виразну ознаку українського мистецтва.

Особливо звертає на себе увагу світлиця для загальних земських зібрань. Прямо проти дверей на стіні змальовано велику картину „Обрання Пушкаря полковником“^(*); зправа—трохи менша картина: „Чумацька валка“; зліва—„Степ“,—безмежний український степ, оповитий вечірньою млою. Між картинами простягає широкою стягою українській рости́нний орнамент, взятий з стародавніх церковних вишиванок.

◆◆ Школа імени Михайла Драгоманова. Сю школу недавно засновано в Америці, українцями, переселенцями з Галичини й з Росії. В школі учать українською мовою. Те, що зовсім не можливо тепер в рідній країні Драгоманова, в Полтавщині, здійснюється—за океаном.

◆◆ Нові книжки. У Києві вийшли з друку такі нові книжки: *Серій Сфремов*—Карпенко Карий (Ів. К. Тобілевич), літературна характеристика. *Мусій Кононенко*.—Струна (по́езія—1883—1908 р.) *П. Гай*—В свято, драматична картина на 1 дію. Дружується в Києві така книжка: *Гр. Ващенко*. Пісня в Кайданах. Збірка творів.

◆◆ Наш театр. Український письменник Хоткевич прилаштував до сцени велику п'єсу В. Мови (Лиманського) „Старі гнізда й молоді птахи“ і послав її до драматичної цензури. Ця п'єса в першотворі друкувалася торік в Л. Н. Вістникові.

В. Доманицький переклав з польської мови комедію Пезинського—„Лехкодумна сестра“; п'єса з великим успіхом ставиться у Варшаві, в Кракові та Львові. Крім того Доманицький перекладає з німецької мови нову комедію датського письменника Віда— $2 \times 2 = 5$. Ця комедія мала великий успіх; вона була поставлена в Берліні 130 разів. Тепер вона ставиться в українському перекладі у Львові.

М. Кропивницький переклав на українську мову Шекспірову трагедію—„Отелло“. П'єсу перекладено віршом.

В Галичині. У Львові останнім часом ішли: „Золота чашка“—Словацького, „Нервові“—Сарду, „Скіз“—комедія Запольської, $2 \times 2 = 5$ —сатира в 4 діях Віда, „Спиритисти“—ком. Мозера, „Чарвальса“—оперета Штрауса, „Сватання на ганчарівці“—Квітки. В Коломиї: „Жидівка“, опера Галеві, „Гальяка“—оп. Монюшка, „Фауст“—оп. Гуно, „Барон циганів“—Штрауса, „Чумаки“—К. Карого.

В близькому числі „Рідн. Кра.“ подамо сей змімок.

В київському Науковім Товаристві.

Київські Наукові Товариства з початком академічної пори розпочали знов свої засідання.

21-го жовтня відбулося перше засідання українського Наукового Товариства. На засіданні було прочитано доклади професора М. Грушевського—„Про Байду Вишневецького“ і д-ія Кузьміна,—„Про фаянсову промисловість у Межигор'ї“.

Проф. М. Грушевський дав дуже докладний нарис життя й діяльності українського лицаря 16-го століття, того Дмитра Вишневецького, що був засновником першого міцного гнізда козацького на Дніпрі, на острові Хортиці, для пильної оборони України від нападів хижих ерд татарських; в тій же боротьбі слашний лицарь і життям своїм наложив, будши скараний в Царєграді на смерть. З великого числа історичних вказівок, наведених проф. Грушевським, вставала виразно і роль Байди Вишневецького в обороні краю, і суцідські відносини України того часу.

Спинився проф. Грушевський і на тім, як постать Вишневецького уявлялася в поетичній творчості,—в українській народній пісні і в творах письменних. В пісні про „Байду молодецького“,—коли вона приходиться до Дмитра Вишневецького,—оповідається казковим способом про те, як „Байду молодецького“, що гуляє з козаками, султан закликає перейти в віру турецьку, а за те ніби дає Байді свою дочку; Байда відмовляється від того, не хоче ламати своєї віри, застрілює з лука султана й його дочку і приймає смерть: турки його повісили, зачепивши за ребро гаком. З творів письменних, де ватагом уявляється Дмитро Вишневецький, проф. Грушевський переказав польський твір Люціана Семинського й український П. Куліша.—Обидва твори напевне не відомі більшій частині слухачів, а через те переказ їх надав більшої повности відчитові проф. Грушевського. Звичайно, працю свою проф. Грушевський читав—по українському. Сією-ж мовою було прочитано й розвідку д-ія Кузьміна. Читала за автора д-ка Л. Старицька-Черняхівська,—вона-ж либонь була й перекладачкою того відчиту. З приємністю спинаємось на сьому, постерігаючи авторову уважність до наукового Товариства українського. Добре було б, коли-б і взагалі в сім році не було так, як торік, що наприклад такий спеціаліста в українській словесності, як проф. Перетц, читав в Українськім Науковім товаристві свій відчит—по російському.

Мова й виклад у відчитові д-ія Кузьміна були гарні і тему він взяв цікаву,—про ті глиняні вироби київського, Межигірського монастиря. Але по змісту відчит той був надзвичайно короткий, поверховий і показував малу свідомість авторову в тому обсягові, що він торкався. Автор натягнув на присутність в межигірських виробах узорів україн-

ських, зовсім не розбираючись в нашій орнаментіці народній і церковно-візантійській. З етнографічними документами українськими, близькими до зачепленої теми, д—ій Кузьмин теж зовсім мало знайомий, бо, говорячи про тарілочку межигорську з малюнком київських «Золотих Воріт», д—ій Кузьмин каже, що се єдиний малюнок Воріт від тієї давньої пори, коли вони ще не були в такому «піддержаному» стані, як тепер (під залізною покрівлею, то-що). Тим часом малюнок, що виконувався й на межигорських тарілках—відомий в науковій етнографії, бо він був надрукований: звісний український учений Михайло Максимович видав у 40-х роках минулого віку, в Києві, збірник, що звався „Кієвлянин“, а в тому збірнику було вміщено і малюнок Золотих Воріт—у тодішньому їх стані. Очевидно, сей малюнок і забрів у Межигірський монастир, так само, як і портрети українських діячів, Шевченка, Куліша, Костомарова, що уявилися на київському обрію коло того-ж часу.

В цілому коротесенький і побіжний відчит д—ія Кузьмина скидався хутній на газетну замітку, ніж на учений вислід.

К.

Кобзарський концерт.

Концерт, що відбувся в Києві 21-го Жовтня, в світлиці Комерческого Собранія, був зовсім особливий, можна сказати—єдиний в своєму роді: виступали самі кобзарі народні, без найменшої примішки інтелігентської. Та й привідцею сього концерту був один з сих-же кобзарів, Терешко Пархоменко. Торік він виступав у концерті, вряженому народною аудиторією, при помочі проф. Перетца, що прочитав свій вислід про кобзарські думи, та при участі хора з інтелігентної молоді. Тепер же не було ні пояснюючих відчитів, ні інтелігентних артистів. В тім була своя особливість, але така самостійність кобзарського заходу пішла вже й на шкоду концертові, бо концерт був дуже слабо рекламований, афіші з'явилися пізно і т. д. Може бути, се в свою чергу було причиною тому, що концерт зібрав дуже малу громаду слухачів... Об-тім, може й взагалі київська громада,—хоч би й та, що встигла довідатися про концерт,—не вважала цікавим послухати його. Дивно се; хіба-б то виходить, що напр. полтавська громада була далеко уважнішою до кобзарів, бо не тільки численно прийшла на подібний-же кобзарський концерт, що був якось у Полтаві, а навіть попросила урядити його ще раз.

Хто його зна, як воно саме вийшло, тільки в Києві—на кобзарському концерті світлиця була дуже порожня..

А шкода! концерт був цікавий. Можна було почути 5-х кобзарів—з різним репертуаром і різною снагою. Можна було побачити, що й спосіб

співання кобзарського й гри на кобзі—річ дуже особиста: в одного кобзаря виходить так, в другого зовсім по иншому.

Заступником давнього кобзарства був полтавський кобзарь, з Сорочинець, Кравченко. Він співав стародавню „невольницьку“ думу і надзвичайно цікаву пісню про те, як у Цареградї на базарі брат продавав сестру—татаринів, навчаючи його, щоб не давав дівці „в свою землю споглянути, отця-веньку спом'янути“... Бог знає яка давня пора, може за 5 століть, лунає в тій пісні! По музичній мелодії вона стає собою перехід від „думи“ до пісні. Кравченкова дума «про трьох братів у степах самарських»—це стогін і плач козацький у лихій пригоді... А яка своєвида мелодія, яка чудова, щирозлата мова!

Та ветхе-деньми кобзарство втратило вже голос, воно хилиться до землі.

Хто-ж замінить його? де йому наслідовці?

Одповідю на се були співи на концерті двох молодих кобзарів: чернігівського Пархоменка й харківського Кучеренка.

Про Пархоменка ми вже мали нагоду говорити в Рідному Краю. Він має велику охоту вести далі кобзарську справу, він дуже старанно вивчив з книжки слова старосвіцьких кобзарських дум, але він не розуміє їх чулого змісту, не знає, не перейняв їх мелодії, на стільки, що співаючи тяжко-сумно невольницьку Думу про трьох братів, утїкачів з неволі, приграє до неї мажорну, веселу пригравку,—се різє вухо тією невідповідністю і лише тому, хто нічого не пам'ять в наших думках, може здаватися, що така пригравка до сієї думи—відповідна.

Чи то-ж на сьому має скінчитися життя кобзарського хисту?..

Ні; в сьому нас може заспокоїти виконання дум та інших пісень—кобзаря Кучеренка. Сей кобзарь, маючи добрий голос, добрий тямок у кобзарських піснях, просто чарує своїм хистом! Правда, своєю грою він одрізняється від інших; в його грі єсть щось сказать-би інтелігентне. Се артиста, але артиста—хорошого тону і при тім чисто-народнього духу. Пригравки Кучеренкові на кобзі—надзвичайно гарні. Взагалі, коли-б сей кобзарь, будши учителем гри на кобзі в школі Лисенка, навчив так грати своїх учеників, як він сам грає, то можна було-б сказати, що дальше життя кобзарства стало на певний і надто добрий шлях.

Кобзарська муза вміє не тільки зумувати: їй відомі й жарти, й сатира, те висміювання явищ і відносин, достойних сміху. В сьому теж можна було допевнитись на концерті 21-го жовтня. Коли-б складав програму сього концерту хтось з інтелігенції, то певне де-що з того жартливого відділу викинув-би (наприклад пісню «про упадї», бо пісня ся таки доволі груба,—або й де-які част-

ки, інших пісень, з Біди, Дворянки, Гарбуза); але се був концерт „мужицький“, цензури не було нічєї.

Хай пожалкують ті, що не чули сього „мужицького“ концерту. Багато було в йому цікавого й достойного уваги.

О. П.

ОСІНЬ.*)

Почорніла, помарніла,
Туманом повита
Вся долина; нема на ній
Пшениці ні жита.
Не бренть коса в долині,
Пісня не лунає
І в обідню годину
Вже не колисає,
Під копою, свого сина
Молодая мати!
Лиш поважною ходою,
Мов би оглядати
Вийшов поле—чорний ворон
Із темного гаю,
Тай той знявся, полетів геть,
Бо взятку немає.
Та на межі під росою
Сухая билина
Стоїть кинута, забута,
Мов та сиротина,
Та про свою гірку долю
Вітрові шепоче;
А той віє, хилить гілля,
Слухати не хоче.

П. Матяш.

* * *

Літо промайнуло,
Осінь вже на дворі,
Хмари так і линуть,
Линуть на просторі,
В небі одна другу
Хутко наганяють
І мов рік за роком
Десь-то поринають...

Юхим Нечоса.

*) Ці вірші належать поетові-селянинові з Полтавщини; один його вірш був уже надрукований у 33 ч. Рідн. Краю („Пісня“) з підписом Соловей; але сей підпис пошав у друк помилково: д—ій Соловей лише передав вірші, автор же „Пісні“ Матяш.

Світова річ.

Комедія в 5-х діях.

(Кінчи).

ДІЯ V.

Ява I.

(Хата Красовської, убрана краще).

(Марья і Карпо обтирають і становлять стільці.)

Кар. От вам і стільці! Буде з вас. Я й там понаставляв!

Мар. Та вже-ж що буде! Це ваші стільці?

Кар. Та вже-ж наші! У нас іще скільки кращих є! Слава Богу, мебелів тих доволі маємо!

Мар. Сказано, багаті ви з паном!

Кар. Та вже так, що нашого Павлуценка чорт не взяв,—придбав собі трохи! А от нехай ще тітка Яновська скапуться, оттоді—фю-фю! Тоді наш Павлуценко буде пан—настоящий, бо поміщиком буде. Я не знаю, що се йому заманулось тепер жениться! Чи таку-б він собі висватав, як достанеться йому Яновської добро? Сама перша панночка з дорогою душею пішла-б!

Мар. Овва! Наче-б то й наша панночка послідніша? Слава Богу, вони в нас такі, що хоч-би й кому до пари, не то що вашому плішивому Павлуценкові!

Кар. Еге-ж, от у вас „вучеряві“ бували, бували, а заміж не взяли,—іде ваша „красавиця“ за Павлуценка! А з гарними паннчами якось розминулись!

Мар. Ви не дуже то з «паннчами»! От, сказали-б ви краще, як ваш Павлуценко з своєю прекрасною кюшницею, з панею Домахою, розминеться?

Кар. Що Домаха! Домаха—пустяк!

Мар. Еге! Добрий пустяк: стільки літ у його жила!

Кар. Так що-ж з того, що жила! Мало чого не буває! Звичайне, в кавалерським стані... А оженився,—на чорта-ж вона йому? Іди, голубонько, на всі чотирі вітри!

Мар. Е, так-то й одкараскається!

Кар. Ну, звичайно,—одчпного дасть! Що-ж, у Павлуценка грошей нема, чи що? На, любезна, скільки там, та й іди з богом.

Мар. Так-то Домаха грошима й загбдється! О, вона завзята! Ще коли-б, Господи сохрани, дання якого не дала панночці!

Кар. Ну, дання-то се вже дурниця! Яке там дання! Стане вона губити душу! А от, коли-б вона бешкету якого не вчинила на весіллі, так се именно страшно,—бо вона, правда, що завзята. Таки именно треба пильвувать, поки хоть повінчаються. Се вже я й сам думав. Оце-ж ви вже тут, поки що, сами порайтесь, я потім надійду, а тепер мені именно треба до дому: буду глядіти...

Мар. Ідїть, ідїть!... Таки швиденько й ідїть.

Кар. Ото, як одправляєтє! А воно й не по-доба: сьогондї-ж ми ваші гості, аж до завтрїшнього ранку... То ви-ж нас хорошенько приймайтє!... А завтра, значить,—уже ми заберем вас до себе.

Мар. Кого-то „вас?“

Кар. Ну,—вас! обох молоденьких. Саму тїлько стару покинем; а ви—наші!... *(обіймає)*.

Мар. *(пручаєтєся)* А, ну-те, якї ви, справді, завадто довгоруки! А я ще може й не піду! Я ще не знаю, чи я служитиму в Олександрї Михайловнї, як вони будуть замужем, та перейдуть до вас. Я ще сього не зважила!

Кар. „Не зважили?“... *(обіймає)*.

Мар. Не зважила! *(б'є Карти в спину)* Якї ви всі швидкі—обіймайтєся! Ідїть лишень перше дайтє лад у своїй хатї, та загобдьте свою давнїшу господиню, Домаху!

Кар. *(беретєся за плече)* Одначе,—рука у вас нічого! я я думав, що ви такі тендітненькі!... Се так!.. знатиму, якї то бувають делїкатні!... Ну, піду вже,—бодай би вона спричинилась, тая Домаха! *(глузливо)* Прощайтє, «мос серденятко», делїкатная Марусенько! Тепер уже страшно до вас підступатєся, хїба тїлько по вбздусї попрощатєся. Бувайтє здоровї! *(носила рукою поцілунки й виходить в середні дверї)*.

Мар. *(сама)* Рукатий чортяка!... Так уже дума зараз і обійматєся! Пожди, я ще побачу, яка в тебе думка. Обіймайтєся—то ви всі голїнні, а на який кїнець?... І таки не безпечно в двір до їх їти: хто його зна, чи та Домаха именно одправитєся? Таки панночка в непевну хату йдуть... аж мов-би трохи шкода їх... Ну, за те-ж якї багатї будуть! Сказано,—який дом, якї хвастови, конї;—уже-ж не дурно всі так завидують, що й Господї! В базарї тїлько й мови, що про той шлюб. *(Згодом)* А панночка щось сумують! Наче-б то й нічого, а я бачу, що сумують!

Ява 2.

(Саша і Мар'я).

Саша. *(виходить з лївого боку в шлюбному обраннї)* Подивись, Мар'є,—вже мене вбрали... Гарне вбрання?

Мар. Ой, Боже, яке гарне!... Та самє біле,—і стьонжки, й квітки, все біле!... Ну, звичайне, в панів така мода!... *(обдивляєтєся кругом і лапає рукою)* Тонесеньке, та делїкатне яке все! чудесне!...

Саша. А гарна-ж я в сьому убраннї, Мар'є?

Мар. Ой, де вже не гарні! просто, як та лілєя!

Саша. Лілєя... *(дивитєся в зеркало)* Тобї, мабуть, здаєтєся, що я дуже блїда?

Мар. Ні, не так, що-б дуже блїді..

Саша. Ну, нічого... То так здаєтєся, через те що я в самому білому *(повертаєтєся од дзеркала)* Мар'є, чом же ти менї весільних пісень не співаєш?..

Мар. Оттаке! Як же їх співати? якось не приходитєся!..

Саша. Чому-ж не приходитєся? Ти повинна співати, повинна радїти! Ти-ж так само хотїла, як і мама, що-б я швидче замїж пішла,—хоч би за кого попало! Ну, то радїй-же тепер!

Мар. Та що-ж,—слава Богу!.. Я й радїю! Тїлько-ж співати—якось на думку не пруходилось... В панів же нема сього й заведенїя!

Саша. Дарма! Що-ж таке! Отже, Мар'є я сьогондї сама собі весільних пісень співала...

Мар. Чула я, панночко, чула, як ви співали в садку! Та плїкали сами собі!..

Саша. Я плакала? Ні... то тобі так здалось...

Мар. Ой, де вже здалось! Так плакали, що й Господї. Я-ж чула... І чого таки вам, панночко, плакати?

Саша. *(з сльозами в голосї)* Зовсім я не думала плакати!... Неправда!... Чого менї плакати? Так тїлько часом смутно зробітєся! *(замиваєтєся сльозами)*.

Мар. *(крїзь сльози)* Годї, годї, панночко!.. Не плачтє!... Годї, Олександро Михайловно! Мама побачат, будуть гнїватєся...

Саша. А! тепер менї все одно! Уже не довго в їх бути! *(утирає сльози)*. Ну, нічого... пройшло вже... То так... *(ніби поправляєтєся перед дзеркалом)*.

Мар. Ох, піду-ж я!.. Що в мєне тїєї роботи! Господї, скїлько роботи! *(виходить в-лїво)*.

Саша. *(сама)* Боже мїй! ще треба й веселу вдавати! Як-же: наряжена! по шлюбному, по веселому!... Що-ж! як і в домовину кладуть дївчину, то те-ж убїрають у все біле, а я-ж чую, виразно чую, як у мене в середенї душа моя умірає... Прощайтє, мої надїї, мої мрії,—прошай все! *(плаче)* Убрали... зїйдуться люде, повезуть до церкви... буде й одправа... одспївають мене... Чом же менї наших весільних пісень не співати,—вони смутнїші похоронних...

„Підеш, матїнко, підеш, рїдна,

Моїми стежечками,

Та полєш грядку, пахучу мвятєу

Дрїбними слїзюньками“...

Ох, полєш, мамо, полєш! *(плаче)* Боже мїй! Я знов плачу!.. Та як-же менї не плакати? коли плачуть і ті, що йдуть за любого,—плачуть, покидаючи рїдний куточок,—то як-же не плакати менї, їдучи за нєлюбого, огидлого!... Боже мїй, мене вбивають, я вмїраю, і ніхто, ніхто не заплаче за менї, ніхто не пожалує мене! Боже мїй! *(плаче)*.

Ява 3.

Крас. Сашуню, ти тут? А я тебе шукаю...

Саша. *(кидаєтєся до Крас.)* Мамо, мамо, пожалїйтє мене!... Я така нещасна!.. *(плаче)*.

Крас. Сашуню, бог з тобою! Чого-ж таки ти нещасна?

С а ш а. Нещасна, мамо,—навіки нещасна!..
(плаче).

К р а с. Годі, Сашуню! годі, моя дитино! Не плач, як же можна плакати! очі-ж будуть заплакані!..

С а ш а. (одвертається од К р а с.) Тільки се вас турбує?!

К р а с. Та як-же, моя дитино,—люди замінять, судитимуть!..

С а ш а. (сама собі) Тільки се турбує!.. Нікого нема, нікого!.. Рідна мати, й та не пожалує!.. Нікого! Нікого! Нікого! (хитаючись, виходить у-право, в садок).

Ява 4.

(З а й ч е в с ь к а—виходить з ліва)

З а й ч. (дивиться в слід Саші). Куди-ж це вона пішла? А я хотіла подивитися, як у неї шлейф лежить.

К р а с. Та нехай собі трохи просвіжіться на ганку,—двітіша буде! А то, справді, може змучилась, поки ви її зачесали, та вбрали. (сідає)

З а й ч. Та й нехай!.. А от бачите, Настасіє Андрієвно,—таки добре зробили, що мене послушали; а то де-ж таки! (складає руки) хотіли шлюбне плаття—декольте пошити! Се вже просто був-би чистий скандал! (сідає й закуряє)

К р а с. Чого-ж таки, хай Бог милує, скандал! За наші-ж часи робили з викотами? Я сама в викоченому платті вінчалась!

З а й ч. Ха, ха, ха! Бодай вас! Згадали колишне! Од тієї пори, я думаю, мода трохи перемінилась! Ха, ха, ха!

К р а с. Та й сількісь, нехай і перемінилась!..

З а й ч. Та зовсім бо таки й не подоба: кавалерам уже нічого видивлятися,—було перше дивиться, а ради молодого те-ж не подоба так убиратись! Нема чого!..

М а р. Та й про мене!—А от, Любов Івановно, яку мені шгукку модиска зробила: аже-ж не встигла всіх платтів пошити. Тільки шлюбне та візитне й кінчила! Сказано, Яків Степанович так заспішився, що й Господи! «Швидче, швидче», та й годі!..

З а й ч. Ну, звісно! А скажіть, будь ласка, білі кохти—пошиті?

К р а с. Та кохточки пошила.

З а й ч. З тими дірчастими вставками, що я казала?

К р а с. Та ні!.. За тії Хася дуже дорого хотіла. Я простіші взяла; та воно якось і приличніше буде.

З а й ч. Ну, вже з вами, Настасіє Андрієвно! Як таки можна скупитися в такому ділі?! Та ви знаєте, що тепер у всіх, у всіх чисто таке заведеніє, що-б у молодій були білі кохти—як можна кращі!

К р а с. Ну, вже не знаю. для чого! Уже-ж,

здається, вони свої будуть, так для чого-ж тії химороди?

З а й ч. Ах! що з вами говорити!.. Покажіть мені, що там вона пошила! Треба-ж одну положити!..

К р а с. Та й подивіться, Любов Івановно! Вже-ж я, їй Богу, не знаю, як там щод. Далєбі, аж у голові вернеться од того клопогу!.. Та ще от що, Любов Івановно, я собі думаю: як то воно буде з кляшницею Якова Степановича?.. чи він таки справді її одправить?

З а й ч. Ну, що це ви, Настасіє Андрієвно! Яків-же Степанович—благородний чоловік. Звісно, одправить! Я бачила, що вже й підвода для неї стояла: у Яновщину, мабуть, поки-що одправить, до тітки. Ні, ви про це й не клопочіться! (встає, дивиться в вікно).

К р а с. (встає) Ну, заспокоїли ви мене. Так ходім-же на кохти подивитесь, бо мені ще треба там распорядиться. Ох, ще мені той проклятий кухар з своїми витребеньками—у печінках сидить! То йому мигдалів, то ванелії, то чорт його батька зна, що видумовує! А вже що того масла, та сахару пішло, то я вже й не знаю!.. Ну, ходім-же, Любов Івановна, подивитесь!

З а й ч. (встає й бачить через праві двері Стасенка) Пождіть одну хвилиночку! Ондечка наш „боярин“ іде! Треба-ж йому квітку пришпилити!

К р а с. Який боярин?

З а й ч. Та Стасенко-ж. Онде з Сашою вітається!..

Ява 5.

(Ті-ж і Стасенко, за ним Саша,—виходять з-права).

С т а с. (до Красовскої) Добридень! Може я зарані? Так уже, знаєте, по-близу, по сусідському!

К р а с. Нічого, нічого!

З а й ч. Ідїть, ідїть, пане боярине!

С т а с. А, й ви вже тут, Любов Івановно? (вітається). Ну-те, а ви-ж при якому уряді? Світлкою, може, будете?

З а й ч. Ха, ха, ха!.. Не знаю, може й світлкою! А поки що йдїть, я вам квітку пришпилю! (пришпилює білий букетик).

С т а с. Добре! Добре! Вже по хвормі, так по хвормі!

З а й ч. А вже-ж! От, уже! Чудесно! Ах, та й гарні-ж ви сьогодні! Їй Богу, ви чогось покращали! Просто, як намальований!

К р а с. Ходім-бо вже, Любов Івановна, їй Богу мені ніколи!

З а й ч. Та й ходім уже, ходім! (на ході до Стас.) Картинка! Прямо, картинка! (виходить з Красовською в-ліво).

С т а с. Ха, ха!.. (до Саші) Ну-те, Олександр Михайловно, дайте-ж на вас краще ровдивитися! Ви-ж уже при всій шлюбній хвормі!

С а ш а. А, прошу вас, хоч ви дайте спокій!.. (сідав).

С т а с. Оттак! Уже-ж сьогодні весь город прийде дивитися на вас, та «завидувать!»

С а ш а. Ну, то „весь город“, а то-ж таки—ви!

С т а с. Що-ж?... Чому-ж і мені не дивитись? Не забувайтеся того, Олександро Михайловно, що я й потім буду до вас придивлятися: якою то ви людиною будете, пішовши за Павлуценка!

С а ш а. Придивляйтесь, Миколо Петровичу! У мене-ж думка не тільки самій не зійти з людської стежки, а навіть і чоловіка свого зробити людиною.

С т а с. (встає) Вашого чоловіка? Ну, се тяжке завдання!.. Сього вже ваша краса не зробить! Невже ви заміряєтесь перемінити увесь той ґрунт, на якому виріс ваш наречений і проізрастає, аки пишній цвіт? Ох, Олександро Михайловно, коли-б хоч Бог дав, що-б вас отой ґрунт не засмоктав.

С а ш а. О, ні! Сього вже не буде! Ну, та годі про сі речі! Скажіть мені краще, Миколо Петровичу, як же там... з Голубом? Що він?... як?..

С т а с. Хіба-ж ви не знаєте? Голуб вибірається в Київ, до університетського екзамену готуватись. Здається, вже й поїхав.

С а ш а. (стурбовано) Поїхав?... Невже?... От як!..

С т а с. Еге-ж, се таки я й умовив його. Цілий тиждень вовтузився з ним, та з Голубихою, а таки вмовив!..

С а ш а. (упалим голосом) Ну... і що-ж?... він не такий уже?..

С т а с. Ні, здається нічого,—мов би одійшов.

С а ш а. Так... Ну й гаразд... Слава Богу!

С т а с. Та вже-ж, слава—Богу: звісно,—не вам слава, Олександро Михайловно!

С а ш а. (встає) Ах, годі про це Миколо Петровичу!.. Все одно, я не могла-б за його піти. Перш усього мама-б цілу бучу стявила, як би я за для його занедбала Павлуценка. Та й що тепер про це говорити? Самі-ж ви кажете, що Василь Митрохванович уже заспокоївся, «забувся», ще й так швидко,—ну, й чого-ж?... Іменно—слава Богу! чудесно! А то я тільки перешкодила-б йому, збила-б його з тієї кращої дороги, по котрій він тепер піде. Я дуже рада!

С т а с. Так, так,—говоріть, говоріть! А чого-ж вас так уразило і ви навіть засмутились, почувши, що Голуб «забув» вас, се-б то що він трохи заспокоївся?..

С а ш а. Хто? я—засмутилась? Хто-ж вам теє сказав? Зовсім я не думаю смутитися! То ви он якийсь непритомний: за тими жартами й не догляділи, що Зайчевська вам косо бувета пришилила! Ідіть сюди, я поправлю! (стоячи, пришилуює букета тремтячими руками).

С т а с. Та що букет,—дурниця! А от поба-

чите, як я зручно (заводить, підіймаючи руку) возложу на голову вам вінця!

С а ш а. (нервово) Годі вже! Годі!..

Ява 6.

(Ті-ж і Зайчевська,—швидко йде з лівих дверей).

З а й ч. Ну, справила своє діло! Слухайте, Миколо Петровичу,—ходім, поки що, в садок, пошукаєм квіток на букет.

С т а с. Ходім, ходім! Вашу руку, пані світилко! (бере Зайч.)

З а й ч. Підемо, підемо по квіточки! (до Саші) У вас там ще єсть квітки?

С а ш а. (Зітхаючи) Ні, в нас уже ніяких гарних квіток нема... одцвіли!..

З а й ч. Ну, нічого! Ми так собі на ганку посидимо з моторним боярином! (виходить в садок, під руку з Стасенком).

С а ш а. (сама) Так от як?! Василь Митрохванович Голуб „заспокоївся“? Швидко... швидко!.. Поїхав собі в Київ! А я, дурна, клопочусь, турбуюсь! Гай, гай!.. Так от які вони, всі ті „вірні“ та „щирі“! Один насміявся, другий—просто забувся!.. Чого-ж я журюся? чого сумую? Хто-ж є коло мене? Де-ж та хоч одна прихильна душа, що пожаліла-б мене від серця? Нікого! нікого!.. Стасенки, Голуби цілий світ готові поратувати, а коли тут поблизу людина гине, пропадає, то й байдуже!—навіть не пожаліє ніхто. Ха!.. я сама по собі плачу!.. Ні, вже-ж коли так, то нехай уже іменно «Ісаія ликує!»

Ява 7.

(Красовська—біжить з лівих дверей, Зайчевська—з садка, за нею йде Стасенко).

К р а с. Сашуню, Яків Степанович іде!..

З а й ч. Жених! жених іде! Я вже чую його хвайтон туркотити!.. (всі кидаются до вікна).

С а ш а. Ужé... (стоїть з боку).

С т а с. (дивиться в вікно). Фу-фу!.. Котять двома хвастонами!.. Попереду жених з Хведором Івановичем, а позаду—шахвер з букетом!

З а й ч. От бачите, Настасіє Андрівно,—добре, що молода вже вбрана!

К р а с. Та добре-ж, добре!.. (метушиться, мовить тихо Саші) Сашуню, чого-ж ти якась така?..

С а ш а. Ні мамо,—я нічого!..

Ява 8.

Ті-ж Павлуценка, Богущ, та Малинка—з букетом).

П а в л. (іде по переду) Ось і ми! Здорові були, мамінко! Рекомендую: Іван Миколаевич Малинка,—буде за шахвера в мене! З Олександрою Михайловною він знайомий.

К р а с. Дуже раді! Дуже раді!..

Б о г. Здоровенькі були! (здоровкається з иншими).

Павл. (до Малинки) А покажи сюди букета! Не помняв? (роздивляється букет і поправляє)

Мал. Таке й вигадаете! чого-б таки я помняв! (одходить, вітається з іншими, потім весело шепочеться з Зайчовською).

Бог. (Підходить до Крас.) Здорові були, Настасіє Андрівно! З великим днем вас поздоровляю!

Крас. Спасибі, Хведоре Івановчу, спасибі! Дав Бог діждати! (потім говорить з Бог. нішком).

Павл. (підходить до Саші) Здорові, Олександро Михайловно, моя зоре ясна!

Саша. Здорові... (подає руку).

Павл. Обидві!... Вєсьма і вєсьма! (бере руки Сашині, цілує) Оце-ж букет! (одає) А ось я вам привіз (виймає з кишені подарунки) подаруночок... (одриває медальон на цєпochку й браслет, подає Саші). Оце брусєта від мене, а оце шось таке на пию від моєї титки: се з її старивних вєщєй.

Саша. Спасибі...

Павл. Вєсьма і вєсьма! (одходить і вітається з Зайч. і Стас.)

Зайч. Дивіться, дивіться! От прєлість! От прєлість!!...

Бог. (штовхає Крас. локтем) Га?... які подаруночки уджигнув!!

Кар. А—а—а!...

Павл. (до Саші) Не одкажіте-ж надіти на вашу лебєдину шийку й ручку. Як там воно надівастєся...

Зайч. Стривайте, стривайте! Ось я поможу! (наліва).

Саша. Та може б не надівать тепєр?...

Зайч. О, ні! Як можна жєпихівського подарунка не надіть!.. Нєхай всі бачать! (надівши) Отга! Тепєр наша Оєксандра Михайловна в золотих кайданах!

Крас. Дай Боже й всім таких кайданів! (привидляється з Богушем ближче до Саші) Чудєсно!...

Саша. (стоїть, спєршиє на кресло) В кайданах...

Зайч. Ну-тє-ж, Яковє Степановичу, тепєр і ми вам покрасу причєпимо! (бере білий букєтик з столика, приєшпилює Павл. потім сїдає між Стасєнком і Малинкою)

Павл. Чиєляйте, Любов Івановна, се орден приятний,—вєсьма і вєсьма! (з букєтиком) Ну тє, мамінька, як же воно будє? До цєрєви—зараз?

Крас. Як хочєтє, Яковє Степановичу! Хоч і зараз...

Зайч. Куди там? Щє рано! Рано! Як можна!

Бог. Хе, хє, хє! Се-ж, бачитє, йому хочєтьєся, що-б ужє під швидчє руки звязав. От тобі й козав!... (сміючись, тихо говорить з Красовською).

Павл. Та про-мєнє,—можна й пождать! Пож-дємо.. Та я-б то й радніший Малинку уперед послать, а самому тут побуть: поки, знаетє, протєєрєй, та сєє, та тєє.. Чо-ж мєні там самому

страждать? (до Саші) (Ви-ж не поженєтє мєнє від сєбє, Оєксандро Михайловно? Можна зостатись? (цілує руку).

Саша. Коли хочєтє, зоставайтєсь...

Павл. Що цє в вас такі ручки холодні?

Саша. Так шось... нє здужаю трєхи...

Павл. Ова! простудилиєся, пєвнє! (сам собі) Е, ні за що-ж в сєвітє нє поїду сам! Вона цє тут яку штуку вєщєпє!.. Так можє-б ми, мамінько, чайку випили-б, пєки що? Он бачитє, Оєксандрі Михайловні холоднє!

Крас. Можна, можна, Яковє Степановичу! Зараз!.. У мєнє вжє самоварї виплєть! (швидко виходить)

Бог. От і гаразд! (сїдає)

Павл. Трєба глядіти нашу Оєксандру Михайловну! як-жє-ж можнє!.. Сядьтє, моя „кнєгинє“! (сїдає коло Саші й гладить її руку) Ну, Малинко, так ти, братіку..

Мал. (Весєло до Зайч.) Присягаюєсь вам Богом!...

Павл. Ото забазикавєся!.. Нє чує..

Бог. Та вжє звїєсно—Любов Івановна! тї заговорить.

Павл. Малинко! Та чуєш-бє? іди сюди!

Стас. (до Мал.) Вас Яків Степанович вличє.

Мал. (встає) Га?... Що таке, Яковє Степановичу?.. (їдє до Павлує)

Павл. Слухай! Бери ти мєншого хваїтона і їдь до цєрєви сам,—звачить, у перед,—і там ужє все чисто розпоряди. А за мєнє скажєш протєєрєєві, що я разом з молодєю приїду. Тут-жє близько!

Мал. Добре, Яковє Степановичу,—так і скажу (до Стас.) А ви-ж як? Можє, й ви зє мною поїдєтє?

Стас. Я нє знєю (до Саші) Як мєє начальєство? дозволєє?

Саша. Як хочєтє,—можєтє!

Зайч. Рушайтє, рушайтє, Микєло Петровичу! А то потім ми всі нє помїєстимєсь у хваїтоні. Ось і я з вами! (накидає шарф на голову й берєтьєся під руку з Стас.) От, поки там хто, а ми з хорошиєм боярином попєреду. Ха, ха, ха!

Мал. Отака ловись!...

Стас. (до всіх) До милого побачєння! (виходить з Зайч.)

Мал. Пождіть-жє мєнє!! (хочє як найскєрїшє вийти).

Павл. Так гляди-ж там, Малинко, щоб усє було гаразд! Я там ужє просив, щоб і сєвітло, й півчї,—вєє як найкращє!

Мал. Добре, добрє, Яковє Степановичу! я вжє знєю! (рушає).

Павл. Та слухай! Щоб і отєць Павло гарну ризу надів, а то Макаровського в такій вінчан, що стрєм було дивитьєся!

Мал. Добре! я знєю!

Бог. Сє вжє имєнно, що стрєм було дивитьєся!

Павл. (до Мал.) Так чуеш-же, не забудься сказати!

Мал. Та ні, ні,—не забудуся! Як же можна! (йде до дверей).

Павл. (наздогін). Та щоб і в дяків усе гаразд було: щоб вони там якого дірявого коверчика не положили! Чуєш?

Мал. (в дверях) А, Боже мій! Чую я, чую! Знаю добре й сам! Йй Богу, за кого ви мене маєте?! Чи мені першина! (виход. в середні двері)

Павл. (лукав) Так чуєш ти, Малинко, гляди мені!

Мал. (за сценою) Чую! чую!...

Павл. Фу!... клопату таки доволі з тим вінцем!

Бог. А таки треба добре распорядить, бо народу буде—сила.

Саша. Невже?...

Бог. А як-же!

Павл. Та чого-ж ви боїтесь? чорт їх бери!

Саша. Я не боюсь нікого.

Бог. Звичайне! Нехай дивляться!

Ява 9.

(Красовська і Мар'я—несуть чай з різними додатками).

Крас. Ось, — готовий чай! — поживайте!.. Сашуню! пий, моя дитино.

Павл. От ми зараз Олександрю Михайловну напоїмо! Пийте, моя княгіне! (всі п'ють чай).

Мар. (на-бік) Ну й радий-же Павлущенко! Сказано, аж лисина блищить! (виходить).

Павл. Весьма і весьма приємно! Оттак собі гарненько нап'ємось, тоді й рушимо вкупі.

Бог. Воно таки й краще оттак напиться. А то-ж потім повна хата гостей буде?

Павл. Та ні: я, шануючи волю Олександрі Михайловни, скоротив реєстра. Бачите, Олександрю Михайловно, який я слухняний: зробив по вашому!

Саша. Дуже вам дякую за те!

Павл. Отже за тую слухняність—зробіть і мені ласку: поїдьмо після вінця до тітки Яловської.

Бог. Звичайне, звичайне,—така особа...

Крас. Та й чом же не поїхати?

Павл. (бере Сашу за руки) Вона добра старушка, вона вам буде така рада...

Саша. Добре вже, поїду... все одно...

Павл. От, дякую, так дякую! (цілує руку) Весьма! (цілує другу руку) і весьма!

Ява 10.

(Ті-ж і гості: старші пані з двома панночками).

Гостя. Здорові були, Настасіє Андріївно! Ми вже, знаєте до церкви не підемо,—там буде великий натовп,—так ми вже просто до вас!

Крас. Просимо, просимо! (гості вітаються)

з іншими) Сідайте, будьте ласкаві! Ось... чайку! (встає).

Гостя. Та ще поспіється! Не турбуйтеся, Настасіє Андріївно! (всі сідають).

Крас. О, яка-ж там турбація!

Ява 11.

(Ті-ж і Малинка з середн. дверей).

Мал. Якове Степановичу! Протосрей уже в церкві і навіть сердяться, що вас нема! Кажали, щоб ви швидче приїздили з молодю, бо вже все чисто готове! Так я оце одним духом знов сюди—по вас! Уже, будьте ласкаві, не розсідайтеся! Як таки можна заходитися чай пити?!

Павл. Та зараз, зараз!... От, дай-же хоть шклянку допити!..

Бог. Публіки багацько, Іване Миколаєвичу?

Мал. Сила!.. Я вам говорю,—сила! І в церкві, й коло церкви,—страх! Просто вам увесь город зібрався. Деж,—коли навіть генеральша Тамаліха з сином приїхала!

Бог. Та не може бути?!

Саша. А... і вони єсть?..

Мал. (Саші) Як-же! І, преставте, підходите до мене й до Стасенка Тамалієнко, та й питається: «А щож се, говорить, молоді не їдуть? Чи не вийшло там чого небудь?»—А я кажу: „що ви, говорю, таке говорите? Що-ж би могло таке вийти?!” зараз приїдуть!“

Павл. Сіль та печіва йому в зуби! От, шельма!

Саша. (встає) Рушаймо-ж, рушаймо!

Павл. Та от,—я вже готовісінський;—аби ви! (теж встає виймає рукавички).

Саша. Я зараз!.. (іде з-за стола) Виктор Константинович дожидає! (виходить вліво).

Крас. Ох, правда вже треба поспіпатися, коли протосрей жде!..

Гостя. Так, звичайне! Коли-б тільки не забулись чого, поспішаючи.

Крас. Ох, именно! (метається).

Мал. Персні у вас, Якове Степановичу?

Павл. У мене.

Гостя. А свічі?

Крас. (коло столика) Свічі!.. Осьдечка свічі,—не забудьтесь!

Мал. Давайте сюди! (бере з столика свічі). А платок, звязувать руки, уже там, у церкві.

Бог. Так значить, рушаємо! (встає).

Павл. (надіва рукавички) Так, мамінько, поблагословите нас, та й рушимо!

Крас. Поблагословлю, Якове Степановичу, поблагословлю!.. Не діждав мій старий благословити єдину дочку, зоставив нас як той горох при дорозі!.. Тепер,—от уже... нехай з вами господь судить щасливу долю! Жалуйте, Якове Степановичу, мою Сашуню: вона в мене одиніця, звияла до любові, та до щани. Жалуйте її!..

Павл. (*вільє руку*) Не турбуйтеся! як ока в лобі глядітиму.

Крас. А я од найщиршого серця поблагословлю вас!

Ява 12.

(*Ті-ж і Домаха—вбіив з середніх дверей*).

Дом. Що ви робите?! Що ви робите?! Схавеніться! За ким ви хочете втопить свою дочку? За оцим волоцюгою? за оцим падлюкою?

Разом всі. **Павл.** Боже мій! Домаха!...
Мал. Лишенько!...
Гості. Боже мій! Що це таке? Звідки вона? (*шепчуться з Малин*).

Павл. Божевільна!

Дом. Хто?—Я божевільна? Чим я божевільна? хіба тим, що вірила, як ти в'ять літ дурив мене, що оженися зо мною, та взакониш хлопця?—А ти не здурів? Дивись ти! радіє, що з молодою панночкою береться! Та ти, дурасію, думаєш, що вона любить тебе?! Вона гроші твої полюбила, от що!

Крас. (*заламуючи руки*) Боже мій!...

Гості. Господи! Яке говорить!...

Бог. Біжіть, на милость Бога, задёржте там Олександрю Михайловну, щоб не накопила! (*панночка хутко виходить вліво*).

Дом. Так,—гроші, гроші твої полюбила!

Крас. Якове Степановичу, та що-ж це таке?..

Гості. Скандал!

Павл. (*ходить*) Що з навіженною зробите!

Дом. Ах ти-ж мерзэний! (*до Крас.*) А ви, пані, чого умліваєте? хіба не чули про мене? Не знаєте мене, полюбівниці Павлущенкової? Чи може я вам про вас яку новину сказала?! Звичайне, ви на гроші пожаднались, ото-ж і підлестились у купі з своєю дочкою! Та скажіть ви своїй прекрасній панночці, що їй ті гроші й худоба боком вилізуть!

Крас. Господи, Боже мій! Який дэпшет!

Бог. Иди, любезная, звідси! Не груби, а то погано буде!

Дом. Що?!

Павл. На ось тобі сто карбованців!

Дом. Що? Ти мені гроші тичеш? (*вибива гроші*) Задавися ти ними, хабарнику чортовий! Ти думавш, як тебе можна з душею купити за гроші, то так і всіх? Ні, мене не купиш, падлюко!

Ява 13.

(*Тіж і Паламарь*).

Паламарь. Протоєрей казали, що як молоді зараз не придуть, то вони замкнуть церкву і підуть до дому.

Бог. Добре!... зараз...

Ява 14.

(*Ті-ж і Карпо—вбіив з середніх дверей*).

Кар. Домахо Микитовно!... На милость Бога, ідіте звідси! Я вас прошу!...

Павл. Веди її!

Карп. (*бере Домаху*) Домахо Микитовно! Ходіте!

Дом. (*до Карпа*) Геть, сатано! Очі видеру! (*до Павлуценка*) Кого? Мене виводити?! А ну, спробуй! Не бійся ти, піду я сама! Ти боїся, що я прийшла не пускати тебе до шлюбу? Не журись: хоть не тільки до шлюбу, хоть в чортовому батькові під лотокі піди з своєю панночкою, так мені все одно! Я до тебе не в'язнутиму! Мені тільки хотілось плюнути тобі в очі, у хаті в твоєї панночки! Ось тобі: пху!

Гості й Крас. Боже мій!

Бог. (*до Крас*). Не турбуйтеся, вона зараз піде!

Ява 15.

(*Ті-ж і Саша—з лівих дверей*).

Саша. Я готова!

Всі. Ах!...

Дом. Ось вона! Ха, ха, ха! Павлущенкова молода! Хто-ж повірить, що вона тебе любить! Звісно, вона гроші твої полюбила, дурасію, гроші! Молода вона, та знає, де раки зімуть: на гроші та на худобу твою поласялась!...

Крас. Боже мій!... Та щож се таке?..

Дом. А ви се, пані, чого так приндітеся? Щож! я хіба неправду кажу? Звісно, ви на худобу його поквапились і більше нічого! Запродали свою дочку! Вам байдуже, що я з його дитиною піду в старці,—аби вам та вашій дочці панувати. Щож, я піду з його хати! заважати вам не буду! і здихать під тинном не буду, з його сином, я собі раду знайду. А сюди я тільки того прийшла, щоб привселюдно плюнути вам усім межи очі. Пху! і йому, вашому „молодому“, і вашій дочці-запроданці, і вам. Скажіться ви тут всі! Пху!... (*румає до виходу*).

Всі. Ох, Господи!...

Саша. (*спиняє Домаху*). Стійте! Візьміть собі свого пана!... батька вашої дитини!... Я не хочу його! Я зрікаюся свого слова!... (*зриває вінок з голови*). Мамо! я не йду до вінця.

Бог. (*хватається за голову*) Господи!

Павл. Як се так—не підете до вінця?..

Саша. Так! Не піду. Мамо! хіба-ж можна стерпіти таку зневагу? Згадайте ви тата,—хіба-б він попустив такий сором, таку ганьбу, і вам, і мені!

Крас. О, боже мій, боже!...

Павл. Та як же се так?!... Та що-ж се таке?.. протестуюсь!...

Бог. Сього не може бути, Олександрю Михайловно, щоб зривати слово перед вінцем!... Настасіє Андрієвно! щож се таке?! невже-ж ви се попустите?!

Крас. Хведоре Йвановичу! як же й нам таке стерпіти? нехай ми бідні, з'убожіли, та й у нас же якийсь гонор есть! як нам прийняти отаке страмовище?!

Бог. Яке страмовище? що якась навіженна

прийшла та наторочила дурниць, так зривати шлюб? Тут немає нічого соромного: це світова річ! Згадайте Івана Івановича, як Машка йому в самій церкві іменно плюнула межі очі, та й щож таке! Машку вивели, а Іван Іванович став і повінчавсь.

Павл. А в Полтаві хіба не було, я сам читав, що на улиці, перед тим, як молодим сідають у хвайтон, вирвалася отака-ж навіженна, та при всьому народові по пиці дала молодому; так щож таке? зривати шлюб?! і не думали:—сіли, поїхали й повінчались!

Дом. То ти ще й сього хотів би дознати?!

Павл. Цур тобі пек. сатано!

Саша. Хай інші роблять, як знають! а я не можу! Ось ваші подарунки, я вам більш нічого не винна! *(зриває медальон і браслету, кидає до долу)*.

Павл. Як—нічого? А той дешпет,—що там біля церкви увесь город стоїть, дожидає?!

Саша. Нехай дожидає!

Крас. Увесь город!...

Саша. Мамо! можна терпіти все, окрім зневаги! Вона сказала правду,—я хотіла продати себе, ради вас; але тепер не продам, не продам! Нехай не тільки двір наш ріжуть, нехай мене ріжуть,—я не піду! *(до Павл.)* Беріть ваші дарунки й гетьте від нас. Ідіть до своєї сім'ї!

Бог. Ходім, Якове Степановичу! *(до Крас.)* Але знайте, що й моя нога тут не буде! Ходім! *(бере за руку Павл.)*

Павл. Піду! Скажу всім, що це якесь божевільня! Добре, що господь од таких одвернув! Н-ну!... будете-ж ви мене пам'ятати! *(виходить, за ним всі інші)*.

Ява 16.

(Крас., Саша,—потім Голуб).

Крас. Боже мій, боже! *(плаче, набоючи на стілець)*.

Саша. Не плачте, мамо! нам залишилося чесне ім'я!

Гол. *(уваляється з-права)*.

Саша. Заспокойтеся, мамо! *(стає біля*

Крас. на коліна).

Гол. Ні, вам залишилося ще одно: моє вірне, найщирше серце!

Саша. *(встає)* Василь Митрофанович?!

Гол. Я... я... *(бере Сашу за руку)*.

Саша. Ви значить, ще тут?...

Гол. Тут. Я не міг виїхати! Я не знаю, яка сила не пустила мене і... привела сюди. Я чув усе... Не бійтеся мене, я не схочу нічого... Я не казатиму вам про себе... Тільки знайте, що я віддам своє життя, щоб піддержати вас.

Саша. Друже мій!... Мамо, ми не одинокі! *(Кінець)*.

О. Пчілка.

Спілки й господарство.

◆◆ Потребительські товариства на Волині. Число потребительських товариств на Волині все збільшується, але виразно помітно, що потребительські товариства найбільш відкриваються в тих селах, де немає ярідів, бо в тих селах, де живуть яріди й мають свої крамниці,—товариствам тяжко боротися з ними: яріди і на-борг дають, і міняють за всякі речі, а товариства цього робити не можуть. Однак Товариства все таки ширяться.

◆◆ Торг скотом на Поділлі—все збільшується. Дуже багато його продається у Варшаву, Москву, Петербург і навіть заграницю. Тепер часто можна бачити, як нагужають вагони худобою на південно-західній залізниці, найбільш на станціях Винниця, Вапнярка, Могилів-Подільський, Жмеринка, Проскурів, Вендичани й інші.

◆◆ Урожай хмелю. В цьому році хміль уродив не зовсім добре. На Волині зібрано хмелю більш 160,000 пудів, але в порівнянні з минулим роком—хмелю зібрано тепер на 40,000 пудів менше.

◆◆ Виставка на селі. В Харьківщині, в селі Сеньково, Куп'янського повіту, недавно відбулася господарська виставка, влаштована куп'янським сільсько-господарським товариством. На виставку селяне привезли 51 штуку скота. Найбільше звертали на себе увагу бики української породи. На виставці роздано селянам у нагороду за виставлене 250 карб. грошима і скільки медалів. Виставку влаштовано на кошти міністерства хліборобства, губерського й повітового земства і сільсько-господарського товариства.

◆◆ Зразкові селянські хазяйства. Міністерство хліборобства має заснувати при 45-ох сільсько-господарських школах—зразкові селянські хазяйства. На цих зразкових хазяйствах селяне мають знайомитися з тим, як слід вести господарство, щоб воно давало добрий прибуток. На заснування таких хазяйств міністерство ассигнувало 58,000 карб.

◆◆ Подарунок для сільсько-господарської школи. В Чернігівщині помер поміщик Висоцький і в своєму заповітові одписав чернігівському губерському земству 184 десятини землі, з тією умовою, щоб на ній було заведено сільсько-господарську школу.

◆◆ Постанова Полтавського повітового земського зібрання. На останнім засіданні Полтавського повітового земського зібрання було зроблено постанову не видавати книжок по сільському господарству, написаних українською мовою, бо українська мова, мовляли чорносотенці-земці, не зрозуміла для українського селянина. Постановлено видавати книжки на російській мові.

◆◆ Заснування бібліотеки при земських лікарнях. Харьківська повітова управа подає на засідання земського зібрання дораду про заснування народних бібліотек при земських лікарнях.

Повідомлення

Повідомляємо наших читачів, що 32 число Рідного Краю конфісковано, (за статтю „Наша праця“). Просимо підписників Рідного Краю сією нашою справою не бентежитись. Інші часописи загато поспішилися, об'явивши вже й статтю судового обвинувачення. Від уряду нам про це нічого не звісно. Ще не відомо, чи й буде нас кликано до суду.

А як і покличуть колись до суду, то щож! мовляв,—світова річ; будемо відповідати—і ще не звісно, як погляне на нашу справу суд. Пишемо про це тепер через те, що між нашими підписниками єсть люде, не знайомі з літературними справами, і ті люди—газетними чутками побентежились. Отже повідомляємо, що Рідний Край як виходив, так і виходить, і що наші обидві часописі, Рідний Край і Молода Україна, виходитимуть і в 1909 році. Просимо лише нашу громаду піддержати нас, бо найбільший ворог української часописі—це байдужість і безприхильність земляцька.

Редакторка й видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

Книжки прислані до редакції.

М. Лисенко. Збірка народніх пісень в хорошому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й підстаршого віку у школах народніх. Київ, року 1908. Ціна 1 карб. 25 коп.

Г. Гауптман. Перед сходом сонця. Драма на 5 дій. З німецької мови переклав Б. Грінченко. Київ, року 1908. Ціна 30 коп.

О. Степовик. Арихметика, або щотниця задля самоосвіти. Частина перша. Полтава, року 1908. Ціна 30 коп.

М. Костомаров. Чернігівка. Бувальщина XVII віку. Переклад з передмовою Б. Грінченка. Київ, 1908 року. Ціна 40 коп.

Олелько Островський. Хведоркова Груша. Оповідання. Видавництво „Вільна Думка“. Київ, 1908 р. Ціна 3 коп.

А. Вержицький. Приступ до школи. Київ, 1908 року. Ціна 5 коп.

Сергій Сфремов. Карпенко—Карий. (Ів. К. Тобілевич) Літературна характеристика. Відбиток з „Ради“. Київ, 1908 року. Ціна 15 коп.

Мусій Кононенко. Струна (поезії) 1883—1908 р. Видавництво „Ранок“. У Києві. 1908 року. Ціна 20 коп.

П. Гай. В свято. Драматична картина на 1 дію. Київ, 1908 року. Ціна 10 коп.

„Українська Муза“. Поетична антологія. Випуск 8-й Київ, 1908 р.

Українські видавництва. Каталог 12-ти видавництв. Київ, 1908 року.

(Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**)

О П О В І С Т К И.

Видавництво „ВІЛЬНА ДУМКА“ ХВЕДОРКОВА ГРУША

оповідання

Олелька Островського.

Київ. 1908 р. Ціна 3 коп.

(Оповідання друкувалося в „Рідному Краю“)

Вийшов 8-й випуск

І ПРИЙМАЄТЬСЯ ДАЛІ ПЕРЕДПЛАТА.

„УКРАЇНСЬКА МУЗА“

ПОЕТИЧНА АНТОЛОГІЯ

під редакцією ОЛЕКСИ КОВАЛЕНКА.

В 8 випуску надруковані: Кримський, Грабовський, Славінський Шурат, Стещенко, Кернеренко, Галка, Голота Загірня, Яричевський, Ліпа.

Ціна кожного окремого випуску 25 к., з пересилкою 30 коп., а по передлаті 2 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 к. Можна на викуп. 1 р. зараз, 1 р. через місяць і 50 коп. через місяць. Гроші посилають по адресі: Київ, Іванівська улица, 75; Олексі Новаленкозі, або в „Українську Книгарню“, Безаківська 8. або в книгарню „Л. Дзівковського“, Хрещатик 29.

За границю: 3 карб. 50 коп., з пересилкою: в Австрії 8 борон., в Америці 2 доларі.

Редактор-видавець **О. Коваленко.**

ПРИНИМАЄТЬСЯ ПОДПИСКА

На ТЕРСКІЯ ВЪДОМОСТИ

въ 1908-мъ году (41-й годъ изданія).

Выходятъ ежедневно,

за исключеніемъ дней послѣдпраздничныхъ,

по слѣдующей программѣ:

ВЪ ОФФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текущія распоряженія правительства и мѣстной администраціи, а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаетъ в себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководящія статьи; 3) статьи и сообщенія мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніяхъ; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутренняя хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 15) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фельетонъ; 18) между дѣломъ; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересилкою и доставкою:

На годъ	6 р.— к.	На 8 мѣс.	4 р.50 к.	На 4 мѣс.	2 р.50 к.
„ 11 мѣс.	5 „ 75	„ 7 мѣс.	4 „ —	„ 3 мѣс.	2 „ — к.
„ 10 мѣс.	5 „ 50	„ 6 мѣс.	3 „ 50	„ 2 мѣс.	1 „ 50 к.
„ 9 мѣс.	5 „ —	„ 5 мѣс.	3 „ —	„ 1 мѣс.	1 „ — к.

Черемьна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи: Владикавказъ, Сергійевская улица собст. домъ, № 10.

Телефонъ № 72.

Редакторъ **Н. П. Волковъ.**

Київ електрична друкарня **К. Н. Милевського і Ко.** В-Владимірска ул., 31.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 35.

7 Листопада.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За перемену адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописі мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Дрібна Перемога. Вісті. На Україні. Настасія Грінченківна—О. П. Мелодії Українських дум і їх записування—А. Сластіона. Вірш—Гая-Шюди. Не так склалось, як гадалось—П. Гая. Вірш—Війченка. Українське слово й мистецтво. В Галичині. Спілки й господарство. Дописи. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська тижнева газета

— 3-ій рік видання. —

Виходить в Києві, під редакцією О.Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 3 р., на півроку 1 р. 50 коп., на 3 місяці 85 к.;

з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина часопись на Україні для дітей),

на рік—4 р., на півр—2 р., на 3 м.—1 р.

«Молода Україна» окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

ГАЗЕТА ГАДЯЧСЬКОГО ЗЕМСТВА.

Виходит три рази в неділю: по понедільникам, средам и пятницям.

Приймається підписка
в Гадячской Земской Управѣ.

Подписная ціна на год 3 рубля, на 3 мѣсяца 75 коп.

Отвѣтственный редактор Ф. И. Мельников.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-те видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і в книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик) в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського; (Б. Бердичевська.)

ДРІБНА ПЕРЕМОГА. Дрібні явища нашого громадського життя дуже часто заслуговують того, щоб на їх спинитися. До таких з'явищ належить дрібненька перемога поступових діячів одного полтавського повітового земства, — гадяцького. Річ в тім, що в Гадячі, заходом голови земської управи, Мельникова, виходить, уже скільки літ, газета, — так вона й зветься «Газета гадяцького земства». Часопись — поступова, хоч, звісно, вона дуже добре тямить, *де і коли* вона виходить, отже й „шанується“, яко мога.. Однак повітові „батьки“, оборонці місцевих душ, таки постерегли в газеті «вільний дух» — і вже давно дишуть на неї важким духом. Не подобається де-кому й те, що „газета“ дає місце і українській мові: в ній пак бувають українські оповідання, дописи, тощо. „Газета“ виходить на земські гроші, отже що-року треба просити тих грошей на рік надхідний.

І що-року, в осени, як буває в Гадячі зібрання повітового земства, газеті приходиться перебувати тяжкі дні, — поки рішається те питання, чи „жити, чи не жити“ сій газеті...

Крайні праві земці що-разу громлять газету в своїх промовах, доказуючи, що вона розсіває «зловредну заразу» по гадяцькому повіту і що не слід на неї давати земських грошей, а краще — її знищити. Першого-ж року значний в повіті ворог гадяцької газети привселюдно, там же на повітовім земськім зібранні в Гадячі, оповідав про те, що коли він одного разу побачив у волості чималий пакет з номерами „Гадяцької газети“, адресованими для всяких повітових людей, то взяв пакет і „просто кинув у піч“, там-же в волості. Отже сей добродій, а за ним і інші, радили газету залишити.

І що-разу виступають на оборону газети її прихильники; виступають вони тихенько та смирененько, однак що-разу вони перемогать, — через те, що їх *більшість*, бо тієї дешевої, а як для кого то й дармової газети бажають і гласні селяне. Вони й обороняють її. Так, після довгих балачок, „одстояли“ газету й сеї осени: земське гадяцьке зібрання признало потрібним видавання газети і на далі. Так перемогав напосідливість, тепліше зацікавлення в справі.

Колиб-то такої напосідливості було більше і в інших поступових справах, то можна було б багато досягти і в люті часи.

А з дрібних перемог складаються й більші.

ВІСТІ.

◆◆ **Пояснення міністерства народньої освіти.** До останнього часу всім учням учительських семінарій давалися одстрочки по військовій службі. Тепер міністерство народньої освіти пояснило, що прохання про таку одстрочку будуть задовольнятися тільки тоді, коли ті прохання піддержити семінарське начальство.

◆◆ **Запитання департаменту поліції** Департамент поліції, звертаючи особливу увагу на діяльність губернських просвітних товариств, розіслав усім губернаторам циркуляра про число просвітних товариств в кожній губернії, про їх діяльність за останній час, та про тих людей, що стоять на чолі товариств, — чи вони благонадежні, чи ні. Крім сього запитується ще й про те, чи не ведуть просвітні товариства протизаконної агітації поміж народом і яке відношення народу до просвітних товариств у кожній губернії.

Особливу увагу звернено в циркулярі на товариства народних університетів.

◆◆ **Справа про вбивство Герценштейна.** 2-го листопаду розглядалася у Фінляндії справа про вбивство Герценштейна. Обвинувачувано в убийстві союзника Половнева. Після варади, суд признав Половнева винуватим і присудив посадити його на 6 літ у смирительний дім і позбавити довірря громадянства на 10 літ.

Оборонець Половнева — Островський має прохати у Царя помилування для Половнева.

◆◆ **На засланні.** Останніми часами багато засланців не повертаються назад після того, як відбують строк заслання. В цім році в Тобольській губернії відбуло строк заслання більш 300 душ і з них 100 душ зосталося жити на засланні. Де-які засланці пішли на службу, а багато приписалося до тамшніх сільських громад. Им дано наділи землі і вони розпочали сільське господарство.

◆◆ **Поменшення ціни на сахар.** В міністерстві фінансів почалася нарада про поменшення ціни на сахар. Разом з тим буде обмірковано питання про те, щоб продавати сахар в казенних крамницях, де продається горілка.

◆◆ **Пригода з генералом Мищенком.** В той час, як під Асхабадом відбувалися військові маньоври, туди приїхав генерал Мищенко. Коли почалося стріляння порожніми патронами, — несподівано полетіли кулі, туди, де стояв Мищенко; — одна куля попала Мищенкові в ногу. Маньоври було припинено й почалося слідство. Заарештовано чотирьох салдатів, з підозріння, що вони мали намір убити Мищенка.

◆◆ **Побільшення плати учителям середньої школи.** Міністерство народньої освіти вносить в Думу законопроект про побільшення плати учителям. Учитель середньої школи має одержувати 900

карб., а через кожні три роки додаватиметься по 300 карб., так що через 15 літ учитель має одержувати 2,400 карб. За додаткові лекції плата—75 карб. (за річну годину). Пенсії будуть такі: за 25 літ служби 1,800 карб. на рік, а за 30 літ—2,400 карб. Діректор середньої школи має одержувати 4,000 карб. на рік, а інспектор 3,000 карбованців.

На Україні.

◆◆ **Вибори депутатів у Полтаві.** В Полтаві відбулися вибори двох депутатів у Державну Думу на місце двох померших. На виборах праві виборщики і октябристи увійшли в згоду і вибрали Старицького, — (повітового Предводителя дворянства), — октябриста, і Киченевського, — Миргородського предводителя, правого.

◆◆ **Вибори до Державної Думи.** На 11-те листопада призначені в Києві вибори депутата в Державну Думу замість помершого Рознатовського.

◆◆ **Справи українського клубу.** В Київському українському клубі мають відбуватися що-суботи сім'йові вечери. Клуб відчинено щодня від 12-ої години дня до 2-ої г. ночі. Крім членів, у Клуб можуть ходити й гості за рекомендацією двох членів. Плата для гостей—20 коп. що-разу. Для сім'йових вечорів плату буде встановлено окреме.

◆◆ **Справа українських соціал-демократів.** В Полтаві Харківська судова палата розглянула справу українських соціал-демократів—Гориздри і Буцького. В акті обвинувачення значиться, що вони належали до української соціал-демократичної робітничої партії і переховували в своїх квартирах печатку, заборонену літературу і домашню друкарню. Обвинувачувано їх по 105 і по 126 ст. карного закону.

Судова палата після наради присудила Гориздру позбавити всіх прав і заслати на Сібір, а Буцького—до кріпости на 8 місяців.

◆◆ **Судова справа Ю. Квасницького.** Київська судова палата розглянула з листопаду справу українського журналіста Квасницького, що обвинувачувався по 126 ст. карного закону за належність до „Спілки“. Судова палата відкинула 126 статтю, а обвинуватила по 132 статті,—за переховування нелегальної літератури і присудила на 2 роки до кріпості.

◆◆ **Судова справа про вбивство Полковникова.** Київський воєнно-окружний суд розглянув у треттє справу про вбивство генерала Полковникова у Полтаві і виніс такий присуд: Всіх підсудних признано невинними в *убийстві Полковникова*, але трьох підсудних—Бабкина, Вескера й Болотинського признано винуватими в *належності до партії*; отже Бабкина й Вескера засужено до каторги на 8 літ, а Болотинського—на заслання. Матір і дочку Стеблін-Каменських—виправдано.

◆◆ **Судова справа депутата Нечитайла.** 29 жовтня в Києві було вдруге розглянуто справу депутата до другої Державної Думи,—Нечитайла. Обвинувачувано його по 129 ст. карного закону за ті промови, що він говорив на кількох вокзалах, коли їхав до Петербургу. Судова палата постановила позбавити Нечитайла всіх прав і віддати до тюрми на два роки, з виключенням тих п'яти місяців, що Нечитайло вже відсидів. За першим судом—його було засужено на заслання.

◆◆ **Справа депутата другої Думи В. Хвоста.** В Чернігові Судова палата розглянула справу депутата Хвоста, що обвинувачувався по 129 ст. за те, що він ще в 1906 році роздавав прокламації і говорив протиурядові промови.

Судова палата постановила вислати Хвоста на заслання.

◆◆ **Спадщина гетьмана Полуботка.** Недавно в г. Гомелі був з'їзд всіх сподівальників спадщини по гетьманові Полуботкові. Слухали свого „ходака“, адвоката Перевальського, що їздив за границю довідуватись про гроші, ніби положені колись там Полуботком. Перевальський подав до відома всім, що в англійських банках він не знайшов ніякого сліду Полуботкових грошей. Але ті, що вірили в спадщину, все-ж таки не тратять надії на неї й тепер зложили гроші, щоб далі шукати Полуботкових мільонів.

◆◆ **Страшне душоубство.** На хуторі біля села Вовковець у Полтавщині вирізано усю сім'ю козака Івана Салія. Зарізано 9 душ, шестеро з них—діти, онучата Салієві. Розбійники пограбували оселю й запалили її, щоб знищити сліди. Хата згоріла, але все-ж душоубство виявилось. Розбійників ще не піймано.

Настасія Грінченківна

(Посмертна записка).

1-го Листопаду померла від хвороби в легкому Настасія Грінченківна, дочка відомих письменників наших, Бориса й Марії Грінченків. Молоде життя перервалося всього на 24-му році! За той короткий час Настасія встигла чимало зробити,—настільки, що ім'я її зостається зазначене в українській літературі. Заохочена до праці батьком і матір'ю, невсипущими письменниками, небіжка переклала такі значні речі, як п'єси Ібсена „Гедда Габлер“ і „Жінка з моря“, перекладала з Брандеса, П. Маргеріта, А. Франса. Один переклад, з Марка Твена, має вийти окромою книжкою—вже посмертним виданням...

Коли почали виходити українські часописи, Настасія Грінченківна вкупі з рідними стала до праці і була співробітницею „Нової Громади“, (під псевдонімом Н. Гаєнко), та «Ради»; а ще й раніш писала в Л. Н. Вістнику, та в Дзвінку. Працюва-

ти почала в збірниках етнографічних, виданих в Чернигові її батьком. Отже була-б Настасія Грінченківна на літературному полі пильною помічницею й надією батька-матері, та жорстока смерть розбила дальшу працю молодої письменниці.

В громадському житті імя Настасії Грінченківни теж зазначилося. Кипуча хвиля 1905-го року захопила й її; може бути, що до якої міри се причинилося й до її смерті. Хоч небіжка либовже носила в своєму тілі зародки лихої хвороби, туберкульозу, але став здоров'я її погіршав власне під час судового позова проти неї, (по обвинуваченню в належності до справи «Лубенської самооборони»); відповіді в сій справі Н. Грінченківна давала ще недавно, і тая невідомість, чим скінчиться справа, тяжила над хворою ще й в остатній час її життя.

Пером земля і спокій!

На похорон прийшло багато українців. Було положено вінки з такими написами: „Своєму дитячові батько й мати. Нема більшої любови, як хто душу свою положе за друзів своїх“; „Насті Грінченковій від українських жінок“; „Насті Грінченковій від редакції і співробітників „Ради““; „Настасії Грінченко від „Кієвских Вѣстей““. Крім того було положено ще скілька вінків з живих квіток. Прихильники йшли за труною до владовища; там молодь узяла труну і сама понесла її до могили.

На могилі студент Міхура сказав теплу промову, вказавши на те, яке значіння мають для України такі молоді працівники, як була покійна Настасія Грінченківна.

Жаль молодого життя здатної людини! Невомовно жаль і нещасливих батька-матері, що втратили єдину свою дитину. Дай Боже, щоб громадська праця, та письменна робота, що вони пильнували разом з коханою дитиною, перебивала їм гірку печаль невіджалуваної втрати. Пошли Боже змученим душам тую пільгу!

О. П.

Мелодії Українських дум і їх записування.

Сим літом я одержав дуже цікавий лист від одної зовсім незнайомої мені людини. Лист писано з тієї нагоди, що якийсь другий добродій, (до якого часу він бажає зостатись невідомим) „хоче пожертвувати потрібну суму грошей на діло збереження для нащадків музики кобзарських дум“. Сей добродій і просив автора листа порозумітись в сій справі з відповідними встановищами й людьми. Отже автор листа прохав мене, «яко знайомого з сим ділом» висловити свою думку про те, як би то можна було се діло влаштувати.

Далі в листі було писано так: «Справа ділиться на дві частини і коли не можна буде досягти обох, то треба досягти хоч одної з них. Одна

частина—се дати грошову поміч якійсь добре тямущій людині, щоб вона могла на ту поміч або влаштувати подоріж до кобзарів для записування їх пісень або взагалі віддатися на який час ділу записування сеї музики, зовсім покинувши на той час всяку иншу платну роботу. Друга частина справи така: дати поміч комусь такому, хто-б сам навчився грати й співати, до стоту так, як кобзарі, і щоб музика дум збереглася не тільки в мертвих нотних знаках, але в живій своїй суті; щоб зберігся самий спосіб співання і всі найдрібніші відтінки виконання.

„Та людина, що взялась-би за се діло, мусить бути на стільки освічена, щоб не вважала себе в праві хоч би на йоту відступати від оригінала; повинна тямити, що вона може бути тільки добросовісним учеником кобзаря, а не композитором, чи,—борони боже,—учителем кобзарів.

„Зазначені тут дві частини справи—навіть чи можуть бути досягнуті одним чоловіком, бо списати мелодії на ноти—діло величезної трудності, його може виконати тільки дуже й дуже здібний і досвідчений музикант. Я, наприклад,—писав далі автор листа,—сам маю музичну освіту і, маючи у себе велику збіранку українських пісень, можу їх записувати дуже легко й швидко; але се відноситься до типу всіх інших пісень, окрім історичних дум, тоб то відноситься до пісень з куплетною формою і кристалізованим ритмом; що-ж до мелодій дум, то їх я ніяк не можу записати,—не можу подолати всіх капризів ритму, не можу перевести на ноти вільної рецитації і невловимих фіоритур. Як що найдеться такий музикант, що здолає записати на ноти мелодії дум, то навряд чи він матиме разом з тим і голос, щоб навчитися гаразд співати думи,—чогось ці два музикальні таланти, теоретичний і співочий, ніколи не єднаються в одній особі. А навчитися співати кобзарських дум мортиме і яка небудь зовсім проста людина з добрим слухом і голосом, аби добре затирила, що мусить до-стоту переймати спів, і занялась-би пильно сим ділом скілька місяців.

«Отож дуже прошу Вас написати мені, чи маєте Ви на прикметі такого чоловіка, щоб міг взяти на себе одну або другу частину сього діла. Коли-ж не маєте, то напишіть, будь ласка, чи переймає хто на фонограф кобзарські мелодії, і де той фонограф з вальками тепер лежить?»

«Дуже прошу поділитися зо мною взагалі всякими Вашими думками про те, як би се святе діло організувати.

„Ще одна увага: я знаю, що кілька років тому д. М. В. Лисенко виїздив або мав виїхати в Миргородський повіт для записування мелодій кобзарських. Але се було давно, д. Лисенко мелодій тих не видає, отже приходить трактувати діло так, що мелодії сі для громади не існують в записаному виді і, значить, треба шукати інших шляхів.

З тих шляхів я знаю два і, рівночасно з сим листом до Вас, засилаю листи до „Музыкально-этнографической комиссии при Московском товариществе любителей естествознания, географии и антропологии“ і до «етнографічної комісії Наукового Товариства імени Шевченка» у Львові; до львівської комісії належить такий добрий записувач мелодій, як д. Людєвич, що вже списав їх (з фонографу) більш 1,500. Може Ви знаєте ще які шляхи, то дуже прошу мені їх вказати»...

На сей лист відповів я моему кореспондентові не тільки повною згодою-поділитись своїми думками про улюблені мною кобзарські справи, але й власною всілякою допомогою,—при записуванні тих мелодій,—і ще, крім того, послугою фонографів, що у мене переходять.

Вважаючи на те, що зачеплене питання має й великий загальний інтерес, зважив я дальше наше листування про здійснення бажання невідомого жертвувателя—подати тут, де в чому його змінивши, де в чому доповнивши, на те, щоб саме завдання і в дрібницях вяснити.

Дуже втішно, що звайшлась така спасенна душа і пішла далі платонічного бажання зберегти наші пародні музичні багатства і то найкоштовніші з них, а іменно мелодії дум та історичних пісень. Правду писав колись польський учений Ф. Равіта, що *тільки думи вповні виявляють дух і увесь духовний склад українського народу*. Та й не сам Равіта вважав так. Подібні до наведених думок можна стріти ще у польських учених XVII—XVIII віків. Не може бути й найменшого сумніву що до надзвичайної вартости наших історичних дум.

Крім самого змісту думи,—її мотив, її мелодія се теж дійсний, живий голос нашої історії, а обидві частини думи творять одно ціле, органічно звязане, що обопільно пояснює й доповнює.

Записати хоч би й якісь окремі кроки нашої історії, записати мелодії, що в їх відбилися тодішні почування суму й радощів, віри й зневір'я, болів і невимовних страждань нашого народу—се-ж була б величезна заслуга перед своїм громадянством.

Той, хто спромігся-б записати мелодії українських дум, той дав-би нам і нашим нащадкам певну змогу послухати справжнього живого голосу нашої минулости. І щож? чи ми вже добре оцінили те наше незвичайне багатство? чи зібрали його й записали на воти? чи робили якісь особливі виїзди для того збирання? Може наші музичні товариства про те дбали,—бо кому ж як не їм знати й відати про ті справи? А нічогосінько сього не було! навіть ні один з наших фаховців ніколи не виступав з подібними закликами, або й власними поважнішими заходами.

Між иншим, подивіться,—хіба не вдячні російські учені і все російське громадянство ученому англійцеві, бокалярові оxfordського університету, Річардові Джемсу, що так давно, ще у 1619 році,

бувши на той час у Росії, позачисував старі „*бйліни*“; хіба не вдячні вони теж Прок. Демидову, що з його наказу у 60 роках XVIII віку було записано „*сз голосу сибирскихъ людей*“ цілий великий збірник історичних бйлів і пісень, відомих під назвиськом „*збірника Кірші Давілова*“. Не дурно-ж де-які учені відкриття сього збірника, по його історичній вазі, прирівнюють до відкриття невмирущого „*Слова о полку Игоревім*“, сієї першої вапої думи.

Надрукування збірника Кірші Давілова у 1804 році зробило навіть на тодішне не освічене російське громадянство величезне вражіння. Збірник швидко розійшовся і його почали переписувати в нечисленних списках. У 1818 р. вийшло друге видання і тільки тоді вже (у 1819 році) обізвався й ми: кн. Цертелєв видав перший збірник українських історичних пісень, далі Максимович (1827 р. в 1834 і в 1849 р.), Средневський (1833—1838 р.), Лукашевич (1836), Метлинський (1854), Костома-ров, Куліш, Антонович, Драгоманов і инші.

Опізнилися ми,—тяжко вимовити,—як раз на 200 років! і почали записувати наші думи уже тоді, як вони вже зникали... Принаймні, маємо безліч певних свідоцтв, що історичних дум у нас було дуже багато: не обминули вони ні одного більш-менш видатного героя народного; часто чуємо, що з тих дум зосталося або одно назвисько, або якийсь уривок, а найчастіше тільки відомості про те, що співалася колись дума про того або иншого героя, чи про якусь подію. Так, наприклад, польський історик Сарніцький під 1508 р. розказує про українські думи, що співаються про смерть двох хоробрих братів Струсів: їх, оточивши, порубали волохи. Думи ті до нас не дійшли. Далі, існує „Краткая история о бунтах Хмельницкого, написана сучасником тодішніх подій. Там розповідається про те, як Тимоша Хмельницького наречена, перед побаченням з ним, загадала співати собі про нього думу козацкую“. Що то була за дума—нігде ніяких сліди не зосталося.

Як зникали наші думи, можна пригадати слова. І. П. Котляревського, сказані відомому етнографу І. Срезневському:—... «а сокровища все більше пропадають і скоро ні над чим буде й трудитись; *бувало десятками, сотнями чуємо старовинні пісні та думи*, а тепер раз у год приходиться почути одну». Очевидно Котляревський, мавши тоді 74 роки, згадував свої молоді літа. Коли б тоді найшлися у нас люде, що записали-б тодішні думи, то їх можна було б записувати „*сотнями*“, мовляв Котляревський. Щось подібне до наведеного можна прочитати й у Куліша у його «записках о Южн. Русі» (більше піввіку назад): „Мені не раз приходилось чувати від старих людей, що в старовину, на якому небуть святі, або иншому зборищі, з'являлись мандруючі сліпці, які скілька годин, а иноді й цілий день, співали то про одного гетьмана, то про другого, згадуючи давні

війни й події. На жаль слухачі не знали ціни тим з'явищам, або ще були у дитських літах і тільки вже пізніше, маючи гадки про народну поезію, догадувались, що перед ними проходило“.

На превеликий жаль, не мали ми щастя приймати своїм гостем ні Річарда Джемса, щоб записав наші думи, ще за часів коли Богдан Хмельницький молодим хлопцем учився у Києво-Братській школі, ні свого Прок. Демидова, щоб зібрав наші думи у часи їх буйного розцвіту й виявляння духовних інтересів українського народу.

(Далі буде).

А. Сластион.

Червонеє літо минуло,
Тепло за собою взяло,
А нас, бідарів тих убогих,
Окутало лихо і зло.
Душа замірає, дивившись.
На те, що навкруги нас є,
А серце нудьгує й віщує:
«Не швидко це лихо мине“...

Та будем боротись, чекати,
Чекати тієї хвилини,
Як лихо тяжке розіб'ється
На частки, дрібні порошини,
І згине, загине на віки.
Минуле-ж червонеє літо
Повернеться знову. І знову
Україну сонце освіте!
Освіте сірому Вкраїну,
Народ її бідний огріє
І щиро цілющі ліки
Над нею розвіє...

Кость Гай-Шкода.

НЕ ТАК СКЛАЛОСЬ, ЯК ГАДАЛОСЬ.

Уже вечоріло. Вдова Хотина сиділа під хатою на призьбі й шила. Вже не добачала трохи і робота не гаразд слухалась: то нитка заплутується, то голкою вколеться Хотина. Тоді вона кидала на хвилину свою роботу, протирала старі очі кістлявими руками і знову починала шити. Біля неї сидів її син, Лазур, молодий, гарний парубок, і журна дивився—то на свою неню, то на свою вбогу оселю. Його давила якась тьмяна журба. Серце кудись рвалося, чогось жадало, щось хотіло розказати, та не вміло... і билось безсило в грудях, як пташина в клітці.

— Пора, сину! Я вже стара... Не здужаю. Ось і торби не в силі полатати! очі недобачають і руки не слухаються... Візьми собі, хто тобі до любови!.. Бог пошле вам щастя, і я коло вас спочину, хоч

на старість.. Гірко жилося мені, сину!... Ти-ж знаєш, батько вмер рано, а ти остався маленький... два-ж роки тобі було... Сама побивалась, доки не зріє... Тяжко жилося, сипу!..

Хотина поклала руки на торбу. Сльози покоїлися в очей. Лазур глянув на неї і гірше за-смутився; а очі горіли любов'ю і жалем до матері.

— Ти покірний був змалку... Втіш же мене на старість, не ображай, сину!..

— Мамо! Я так зроблю, як ви бажаєте. Піду на заробітки, вернуся з грошима і одружуся з Настею... Я швидко вернуся; не журіться, мамо!... Хочу з злиднів виплутатися!

— А накогож ти мене покинеш?

— На Настю! Як рідна дитина буде доглядати й шанувати. Любіть її!..

— Боязно мені, сину! Ти підеш в чужий край, покинеш мене, а я тут лишусь одна, як палець, нікому й води подати, ні на кого глянуть, слова промовить. Настя—чужа дитина та ще й дівчина, і не схоче, щоб про неї йшов поговор... Осудять її люди.

— Вона сього не боїться!

— То ти вже краще зараз одружись, а потім іди собі на заробітки.

— Думав уже я про це, та не виходе діло: треба грошей, а їх немає. А хто мені позиче? Відний я—і ніхто не повіре мені.

Хотина замислилась. На її устах розлилась тяжка печаль. Її останні бажання розбивались об глуху стіну суворого життя бідного селянина Хотина не сперечалась з своїм почуттям, а оддавалась йому, як оддається хвилі тріска, що пливе за водою... Руки неслухняно штурбали голкою в торбу, а очі запливали сльозами. Лазур підпер голову рукою і невесело дивився в просторінь. В його душі йшла боротьба. Жаль йому було кидати стару матір і тяжко розлучатися з Настею. Хотілось жити дома, з ненею й з Настею, і нікуди не одлучатися. Але злидні гнали його в чужу сторону,— вона і лякала і вабила до себе...

— Піду, мамо! бо під лежачий камінь і вода не тече,—рішучо сказав він.

Хотина мовчала.

— Завтра раненько, як на світ благословиться, виїду з села, щоб мало хто й бачив.

Хотина встала і тихенько, шкандибаючи, пішла в хату.

Сонце вже згасло. Весняний вечір тихо спускався на землю. Залунали по селу веселі співи молоді. Лазур сидів під хатою, і тяжка журба обгортала його душу, серце й розум. Од веселих співів на душі ставало тяжче. Пісні вливали в груди чужі радощі і будили власне горе; велике, тяжке горе нужди. І майбутнє його щастя—марніло, здавалось неможливим, далеким, мрійним. Одно горе панувало в його душі і здавалось безкраїм, як море, і хмурним, як ніч. Стара мати,

Настя і чужа сторона—опанували його думами. По-малу закралась і надія.

— Іду, не я один такий на світі,—потішав він себе думкою,—таких єсть багато! Зароблю грошей, вернусь, одружуся з Настею, збудуємо нову хату, і будемо жити. Тоді і до нас прилине щастя... Весело буде... Неню доглянемо...—Лазур встав і бадьоро ходю вийшов за ворота...

Хотина не спала; вона поралась у хаті, варила вечерять, лаштувала торбу в дорогу, а потім почала молитися Богу. В хаті панувала тиша, тільки цвіркун невгаваючи цвірінчав під піччю. Перед образами горіла маленька лампочка. Обличчя святих виглядали з пітьми і спокійно дивились на Хотину; а вона стояла на колінах, склавши руки, і тихо шептала молитву. Їй здавалось, що Бог тут, біля самої неї, що він чує її здавлені ридання, баче її сльози, і Хотині ставало легше. Вся душа її, окрилена щирою молитвою, вітала в надзорних країнах, де немає «ні печалі, ні воздыханія»...

— Це ви й досі, мамо, не спите?—спитав Лазур, увійшовши в хату.

— Ні, синку! Ніколи було—загалялась!... Вечеряй. А ти де це був?

— Ходив до Насті... прощатись, бо може завтра не побачимось...

Знову стала мертва тиша в хаті. Тільки лампочка миготіла та цвіркун цвірінчав.

Було вже пізно. Лазур спокійно спав на полу, а над ним, згорбившись, сиділа його мати і надивлялась на свого любого сокола!—На дворі стало сіріть. Лазур прокинувся, помолився Богу і став збиратись.

— Прощайте, мамо! Хай Бог вас боронить! Я швидко вернусь!

— Сину, сину!... На кого ж ти... Та й замовкла. На віях заблищали сльози і тихенько покотились по глибоких зморщках. Вона припала до синових грудей і скам'яніла. Лазур стояв у обіймах старої нени, і з його юнацьких очей сльози теж упали на її голову.

— І знову—сама!... Боже мій, Боже!...

— Мамо, не плачте! Господь не попусте до лихого!

Лазур перехрестився, легенько взяв стару Хотину за плечі і посадив на лавці.

— Прощайте!.. І хутко вийшов у двері. Хотина вийшла й собі і дивилась, як полинув од неї ясний сокіл!—Її надія. А він ішов не оглядаючись і вже аж за селом обернувся, сумво глянув у той бік, де осталась його вбога хатина, і пішов далі... А за ним летіли думками нени і Настя.

Далеко вже осталося село; а Лазур іде самотно з своїми чорними думами і з пекучим болем в серці... Уже й сонечко прокинулося; випшло, рожеве, на ясно-блакитне небо і осяяло зелені лані. Жайворонки знялися в-гору, і там за-

бреніла стоголоса пісня. Вона хвилею котилась на землю і зливалася з чарівним шепотом ніжних ростив, уквітчаних ранніми росами. Краса неба і краса землі злились в обіймах і ніжно тремтіли: проміння в росах і підих неба в травах... Краса, чарівна краса рідних ланів і рідного неба таємно вливалась Лазурові в груди, шептала йому чарівні слова про рідний край і будила любов і жаль до його!.. Стомлений Лазур сів на краю дороги, кинув навколо оком, глянув у той бік, де було село, і, схиливши голову на руку, задумався... Ось хрестик, що мати дала на дорогу, хусточка од Насті... А може й справді вернеться?!.. Е, ні: сором!.. Та й чого вертатись?... Якось буде!.. Спочив хвилину, і пішов.

Перед ним на обрію ясувалися дерева, а з-за них виглядала жовта будівля,—станція. Через годину Лазур сидів у залі 3-го класу і, дивуючись, кругом оглядався. Люди турбувались, голосно балакали, сміялись. На лавках лежало брудне манаття, великі й малі клучочки і якісь розпластані сонні люде: їх ровм вкривали мухи, але сонні не ворушилися, здавалось—вони були мертві. В кутку, схилившись на стіну, сидючи, спав обшарпаний рудий жид з якимсь ганням в руках. Цокали біля стойки, брязчали гроші... Над всім носився гамір, та дим махорки... В дверях показалась якась молоденька дівчина. Лазур глянув на неї, і вмент отерп... щось лоскотливо-холодне повіяло в грудях: йому здалось, що то Настя!..

— Куди, земляче, ідеш?—спитав Лазура чоловік в убогій свитині.

— Та на Харсон.

— На заробітки?

— Еге-ж!

— А звідки сам?

— З Грайгорів!

— Не чув!

— А ви здалека?

— Я з-під Біло-Церківщини.

— Теж на заробітки?

— На заробітки. Я теж на Харсон. В гурті буде веселіше, а то самому якось моторошно. Ось уже й білети дають; ходім, візьmemo, а то щоб не спізнитись.

Задзеленьчав дзвінок. Лазур жахнувся, але спам'ятався і втихомирився. Через скілька хвилин прибув поїзд. Лазур вийшов на поміст.

— А куди ж це нам сідять?—спитав він того „знакового“.

— Ось у цей, в 4-й клас, бо то червоні вагони не для людей, а для скота. Хутчій, щоб захопити місце, а то прийдеться стоячи їхати; сила народу і все, здається, на заробітки.

— На Харсон?

— І на Харсон, і на Таврію, і на Катернослав! Я знаю, бо іду не перший раз! вернувся звіти на Зелені Свята, а це знов гайда, Нечипорє!

Нечипор і Лазур увійшли в вагон і сіли на лавці рядом.

— Отепер будемо спокійні,—сказав задоволений Нечипір.

Ударив 3-й дзвінок, заверещав свисток, загула машина,—поїзд прокинувся і важко заворушився; поуз вікна в вагоні—посунули стовпи, дерева й будівлі.

— А коли це ми будемо в Харсоні?—спитав Лазур.

— На другий день у-вечері... А як тебе звать, хлопче!

— Лазур!

— Знаєш що, Лазуре? Ми їдьмо до того пана, що я був у нього до свят. То настоящий пан! не такий, як бувають голодранці. Він хоч і попоб'є, але ніколи не вивертає з заробітків... А от той, що я перше служив, то не такий. Він і „викає“ на тебе і солодко балакає, а бити—сохрани Боже! але за шкоду одвертає. Мняко, вражий пан, стеле, та твердо спать. А сей—пі. По пиці, в шию, вилається в смак—й знов добрий. А робітникові що? аби гроші, а пика буде ціла. Вибудеш місяць і всі гроші забереш, до копійки; а як поділуєш в руку, то аж просяє,—любить він се! Якось прийшов він з своєю панкою і паниням в ставю. Я як-раз порався. Коли зирк—він стоїть. Я до нього і цмок його в руку, а за пані й байдуже. А він, немов ганить мене:—*Ай Нечипоре, Нечипоре! Який же ти необачний: а пані?... Я й пані... і паниня. Вийняв він карбованця й дав на гостинці. „На, каже, за твою прихильність і шпетність!“ Он що значить розуміти діло, а не бути якоюсь хамулою!..

Лазур мовчки слухав балачку бувалого.—А що вас примушує їхати на заробітки?—наче нехота спитав він Нечипора.

— Що? а те, майбуть, що й тебе: нужда! Я служив в москалях. П'ять років вибув, а там і до дому вернувся. Батька й матері не застав, померли. Хата розвалилась до-щенту. Горбодця—всього латочка. Перше думав у прийма пристать до якої-небудь вдови або дівчини, але роздумався: собака, мовляв, був у приймах, та й хвоста збувся! Не хотілось, щоб мною потіпувала яка-небудь шерца! бо за такого-ж храпака хороша не піде.

— А як пан потіпує?...

— Ну, пан—друге діло! Побув у його, та й пішов... А тож на весь вік. „Пан“! Хіба ж нам рівнятися з панами? їм так Бог дав,—от вони й пани, а ми—що?... сказано, „мурло“!... Ото ж я повернувся тижнів зо два в своїм селі, продав на-віки городець, взяв скільки там карбованців грошей, і гайда, куди очі, та й зупинився в Харсоні. Хто мені забороне? Вільний козак!.. Тільки щось таке тягне в рідне село, і я що-року навідуюсь. Поп'янствую, погуляю в своєму селі з знакомими, нагостююсь, а грошей не стане,—знов на заробітки! І добре так, їй-богу! „Гуляй, душа, без куптуша, а

вмреш—хай тин підпірають!“... Може вип'єм? га?

— Ні, я не п'ю, та й грошей обмаль, колиб хоч на місце прибути,—одмовив Лазур.

— Гроші, на що гроші? Хіба я не краще грошей? Як нап'єшся,—зовсім друге діло: тоді здається, весь світ твій і пан на всю губу; тоді найвищий, найрозумніший, самі радощі в тобі грають.. Ех, як гарно!.. Що гроші! ой, ой, ой,—скільки я вже їх перевів,—озолотиться можна, а горілки випив більш, як треба, млин би молов місяць!.. В село я їду справжнім паном: гарнітур на мені гарний, чоботи на зборках з рипами, грмонія за 25 рублів, шапка німецька, вся вдяганка—донська: коротка й вузька; глянеш в дзеркало і не признаєш себе: Нечипора як не було!.. А з дому, бач, старцем. Не стане грошей, прогуляю, що на собі; а хіба що? Хіба в мене жінка, діти? Заробив, пропив,—і без мороки! А куди я їх буду дівать, га? Ходім, а не хоч, сам піду вип'ю, на останні, їй-богу!.. Нечипор показав в руді з карбованець мідяків і знов висипав їх у засмальцьовану кишеню.—Дзенькають, прокляті!—весело промовив він.

Лазур слухав мову Нечипора і дивувався. В ріднім селі він бачив багато п'яних, але не бачив п'яних—не випивши. Сам він горілки не пив і п'яним не бував. Ще давно-давно, в дитинстві, випадково він випив дві чарки вишнівки на храмовім святі; геть сп'янів і після того заведужав. А як видужав, то горілки й ні на очі,—вудило. Часом товариши на пуциння сміялися з його, дражнили бабою, „дівчачуром“, але Лазур правив своє: Душа не приймає,—одмовляв він на спокусливе прохання товаришів.—Ех, Хома, з-за угла мішком намаханий! а ти попробуй: одну, другу чарку, а там галками полинуть!—умовляли хлопці..

— Ходім! рішуче сказав Нечипор:—ось уже станція... По одній!..

Лазур наче під команду встав з лавки й пішов за ним..

— А й справді добре після чарки,—думав Лазур, коливаючись на лавці в вагоні: весело. Правду він казав. Тепер і не тяжко, і не сумно, тільки більше хочеться до дому. Ех, коли-б оце Настя!.. Зовсім не той став я!..

Горілочаний чад все більш і більш осилював Лазура і він скоро заснув в обіймах тьмяно-рожевих мрій.. На другий день прокинувся рано. Голова розвалювалась, тріщала; ссало під грудьми.. „Погано я зробив,—не треба було-б!... І чим би затамувать біл?... Погано, Нечипоре, мені! зовсім погано!“... Жалівся Лазур.—А чого погано? способу не знаєш, от і все,—бурчав крізь сон Нечипор з верхньої полицки.—А який же той спосіб?

— Який?—горілка! Випий чарку з сілля—і як корова язиком злиже всяку нудоту!—Ой колиж не можу навернутись, хоч убий!—А ти навернись, просто як до лкарства; так і мені колись було, а тепер не те.. ходім!.. Огож Лазур з Нечипором

пішли похмілятися.. Після кожного похмілля у Лазура боліла голова, нудило, і він знов біг випити чарочку з сіллю, аж доки не прибув до „доброго пана“ на місце; там згодився бути помісячно за 15 карбованців, на панських харчах. Цілий місяць справлявся добре і не пробував горілки, але його вже тягло до неї..

— Ходім, Нечипоре, до «шкляного бога» та вип'єм, щоб дома не журились; а гроші є,—прохав Лазур після того, як одержав гроші за місяць.

— А що ж? ходім! Працювати й не випити—гріх! Повеселімся трошки! Ех, „не дивуйтеся, дівчата, що я обідрався! бо мій батько робив гладко, то й я в нього вдався“!.. Так приспівуючи, Нечипір як метелик закрутився навприсядки в гуртку робітників, на панськiм подвір'ї.—Ходім! гукав він до товаришів. Вся юрба повалила в коршму.

Часто став запивать Лазур з своїми товаришами і після кожного разу зарікався більше не пити; кався, болів душею, вважав себе не потрібним, та винаватим перед матір'ю і Настєю; він силкувався вирвать їх з свого серця в такі хвилини, одкинуть од себе і не думать про їх, бо вони були йому живим докором. Як мара, вони всюди слідували за ним, дивились на його негарне поводиття і докоряли.. Лазур знов топив своє горе в горільці..

Надходили Різдвяні святки. Де-хто з товаришів збирався додому, в гості. Сумно стало Лазурові: і йому хотілось поїхать, одвідать неню, Настю, та не світле було око, і до того—грошей обмаль, ні-з-чим показаться!.. В вільні часи од роботи він забірався в темний куток і на самотині картався. Ходив наче неприкаяний!

— І чого це ти такий хмурний та невеселий, чи не заскучав за домівкою?—спитав його Нечипір,—щож, їдьмо!

— Хочеться, та не світле око,—одповів Лазур: у мене дома стара мати, а що я їй привезу,—оцих десять рублів, зароблених за 7 місяців, і себе—ц'яничку?..

— Як-небудь вибрешешся!

— Я не вмію брехать,—сором!..

— Гай, гай, „під носом косовиця, а на розум ще й не орано“! Не вмієш брехать? Спитай служивого,—він знає. Я за брехню в москалях подяку від начальства мав, он то що!

— Не хочу брехать,—ніяково!

Лазурові до загину хотілось поїхать додому, розказати про себе все, і матері, й Насті, показаться перед ними і більше так не робити. Як великий грішник сповіді, так Лазур жадав каяття, щоб легше стало на душі.

— Що ж,—їдьмо. Якось буде!.. Не я первий, не я й послідній,—розважив себе Лазур.

— їдьмо. А коли?—спитав Нечипор.

— Завтра. Встанем раненько і підем на станцію.

Підварок, де служив Лазур, був далеченько від

станції,—верстов 25. Морози були пилюпівчані, листі. Лазур з Нечипором прокинулись раненько й рушили. Дорога була погана, глуха. Намети тяглися довгими валами по сніговому полі і скидалися на замерзлі срібні хвилі. Дивишся на їх і думаєш, що вони ніколи не розтануть під промінням весняного сонця.

Довго йшли Лазур з Нечипором, стомилися, а до станції оставалось далеко.

— Нечипоре! А чи не пора нам підпасти коника?—А-що-ж? пора; перекусим.—Коли б оце хоч по малесенькій чарчині, ех, як чудово було-б!—Е, чого гиря хоче!..—А ти, Нечипоре, про запас не захватив?—Чом ні: на те я й служивий.—Справді?—Далебі!—І багато?—Цілу, вваргу!—Нечипор вищав з кишені пляшку горілки, помилувався нею і кинув її в кучугуру снігу.—Отут!—сказав він Лазурові. Вони посідали біля плашки і стали полуднувати..

Піднявся північний вітер і погнав полями сніг. Що-хвилини вітер більшав. Зірвалася хуртовина. Задиміли велитві—намети і шалено розвівали по полю срібними чубами.

— Оце так! Глянь, яке розкоцілось, аж острах бере!—промовив Лазур.

— А чого страшно? Це чорт весілля справляє, чуєш, яка музика гуде? Аж мене кортить піти навприсядки!

— І як-раз проти вітру прийдеться нам іти.

— Силоміць будем брать. Служивому гірш доводилось.

— Балачки балачками, а рушать пора, бо тут ще нас і замете..

— Як рушать, то й рушать,—батьківські доведуть.

Вони встали і помандрували. Спершу горілка бадьорила їх, надавала моці. Але згодом сила покидала, а хуртовина розкожувалась більша і замітала дорогу.

— Ой, не могу!—застогнав Лазур,—і звалився в сніг.. Сили немає.. дихать нічим.. Я хвилинку.. одну хвилинку.. спочину.. отут.. а ти підожди.. не кидай!.. Лазур лежав нерухомо і спочивав у солодкій дрімоті. Так мило та любо йому було серед поля під холодним снігом! Над ним стояв Нечипір, як баба з снігу, що діти ліплять; він тупцяв од морозу погами і махав руками.

— Ну, вставай, а то на кістку змерзвеш, тут тобі й капут буде!

— Хвилинку, одну хвилинку,—чути було з-під снігу.

Стало сатаніть. В далечині заблищав огник.

— Вставай: уже близько,—он десь свігнеться! Як-небудь доплентаємся!—Нечипір одгріб Лазура з-під снігу, звів на ноги і повів прямо на вогник.—Чуєш, собаки гавкають?—чуєш?—питав Нечипір.

— Чую, та піг не чую: наче милицями йду!..

Через півгодини вони були на станції. Лазур

сидів на долівці, знеможений і тихенько ворухив ногами. Почали щеміть. Він до чобіт, щоб скинуть — не можна. А ноги гірше щемлять. — Ніженьки ж мої, ніженьки!.. Пропали мої ніженьки!.. крізь плач голосно промовляв Лазур.

Над ним скупчилися люди, що вештались по світлиці, і стали розпитувать — що та як.

— Давайте снігу!..

— Лікара, лікара покличте! — загомоніли люди. Швидко прибув лікар. Розпоролі чоботи і визволили ноги, — вони були, як кісті!..

— В шпиталь його! — гукнув лікар.

Чотири чоловіки взяли Лазура і понесли, як мерця, а ззаду йшов хмурний Нечипір. — От тобі й спочив, неборака! — думав він сам собі!..

На другий день Нечипір зайшов до Лазура в шпиталь. Він лежав смутний на койці; ноги були зав'язані в щось біле.

— А що сказав лікар? швидко вичунаєш?

— Ой, де там, брате, — не швидко!..

— А як?

— Казав, — прийдеться одрізати ноги до щиколоток. Геть одмерзли!.. А ти — в село?

— Не знаю, орле!.. Ніколи ще мене такий смуток не обгортав, як тепер!.. А все то, мабуть, горілка наробила!.. Вона тебе звалила!.. Жаль мені тебе, хороший товаришу! Так жаль!.. Я в сьому винен!.. Прости!.. Дай руку!..

Довго вони мовчазно дивились один на другого і поглядами прощались на віки. Зійшлись і розлучаються, щоб більш не бачиться ніколи!..

— Прощай, Лазуре! — прошепотів Нечипір і поцілував його. — Бог знає, чи побачимся! Я тебе не забуду до смерті. Пам'ятатиму, голубе!.. І вийшов в двері.

Лазур, як підборканий сокіл, самотно лежав на койці. Щекельві муки огортали його душу. Нічого вже не осталось для нього в житті, нічого такого, що-б могло хоч на одну цятинку втішити його, — нічого!.. Він гнав від себе свої думи, але вони уперто кишіли в змученій голові. Тисячний раз він пехотя передумував своє недавнє минуле: як збирався на заробітки та прощався з ненею, з Настею... Як стрівся з Нечипорем і навчився пити горілку, згадував службу, дорогу до станції і ту страшну подію з ним, що занастила його на віки... Зморений, він на хвилинку засипав і в сні забував своє горе; але швидко прокидався, і знову вставала перед ним страшна дійсність. Про час прийдешній він не думав: все було темне, як ніч, і всі його думи звикали в ній безслідно... «Боже мій, Боже! за що ж Ти мене скарав?».. в очах стояв Лазур.. в глибоке безпам'ятство!..

Настала гожа я весна. Травичка скрізь зазеленіла. Почали цвісти квіти. Всім хотілось вийти з душно́ї хати й милуватись на дворі ясним сонечком. Уже й ратаї вийшли в поле, — хліб сіять. Ходять вони з гоней в гони, пісні співають, зерно

розсипають, рукавом піт утирають. Всім весело, всім любо! Тільки старій Хотині весна не принесла радощів, давно вже вона бачила свого ясного сокола, Лузура! — Ой, де то він, мій лобий? Чом же хоч вісточки не подасть? — мовляла вона Насті, що поруч з нею сиділа в свято під хатою.

— А може він й забув про нас? — з жалем промовила Настя.

— Ой, де там, де там!.. Він не такий, він сього не зробить! Коли-б тільки горе яке не спіткало!..

— Мабуть, заробітки добрі вдались, — через те й баряться. Ото грошей навезе — багато!..

— Та коли-б дав Бог милосердний! Лазур марно й шага не проведе: гулять він не любить і горілки не п'є... Дай, Боже, всім таких синів, як мій!.. Ще з-малку, бувало, кину його дома, а сама йду на заробітки та й приказую: ти ж, Лазуре, гляди мені добре, нікуди не одходь од хати, поросятко нагодуй, курім посиш їсти!.. І він, любий, справлявся! Пруйду до дому у-вечері, а він лежить під хатою і дивиться тими оченятами вгору. Чого це ти? — питаю. — А так, мамо! хочу зірочку побачити, та не видно!.. Хороший він!..

— Хороших всі люблять. Може й він подобався своєму хазяїнові.

— І в селі всі його люблять. Кого не сиптай то скаже, що путающий парубок, — роботящий, не ледащо яке! Та недатки наші!..

— А хіба й в недостатках не живуть добре! Це як чів щастя! Здається, нащо більші достатки, як от у Дробуша: і хазяїство велике, і землі багато, і всього, всього!.. А як живуть? Як кіт з собакою, так він з жінкою. Ні, аби тільки здоров'я дав Бог, а то все дарма!..

— О, Лазур у мене здоровий, дуже здоровий: всякого парубка в селі бере! Тільки плохий він та жалісливий. Ще малим був, — побачить часом закинутих котенят в рові, приїде до-дому і мало не плаче. — Нащо, каже, їх закидають? Вони ж їсти хотять, вони-б жили!.. Жалісливий! Боже, який жалісливий!.. В батька покійного вдався. Такий і той був, царство йому небесне! — Щось наче ворітьми заскрипіло?.. Глянь, Насте, може кого Бог весе!..

— Лазур, Лазур!.. Се — Лазур!.. закричала Настя.

До хатніх дверей під'їхав віз, а на ньому сидів Лазур з двома довгими костурами. Мати й Настя не бачили тих костурів, а тільки дивувались, чого це Лазур такий сумний. Він похнюпившись, мовчав. Підбігли до воза.

— Сяну! чого це ти? що з тобою? Може, не дужий? злізай-же! привітайся!..

— Давай швидче матері гостинці! — мовила Настя.

Лазур підняв два костури, спустив їх на землю і тихо промовив: — Ось — гостинці!.. А потім візниця взяв його під руку і зсадив з воза. Виглянуло з задрипаних колошнів два цурупалки, замісць ніг!..

— Боже мій, Боже мій!... Щож се з тобою, моя дитино?!... закричала мати і припала до сина; а він стояв, зпершись на костурі, і мовчав. Настя теж мовчки поглядала то на Лазура, то на його ноги.

— Синоньку мій!—у-одно кричала мати:—де-ж це ти такого лишенька добувся?!...

— Е-хе-хе! чого тільки не буває на віку, як на довгі ниви,—промовив візниця, дивлячись на Лазура,—так уже на роду написано... Прощавайте, хай Бог вас втішає!—і виїхав за ворота...

Пройшло чимало літ; як за водою, повесли вони з собою і щастя, і горе людей, і десь поховали на-віки Приходять нове щасття, нове горе та й знову забирають за собою... Хотина швидко вмерла після страшної події з сином. Настя виїхала заміж у друге село, а Лазур сам залишився з своїми костурами... Спершу він соромився, сам себе і людей, що він каліка; славе не виходив з хати, щоб ніхто його не бачив; але ті самі злидні, що погнали його на заробітки, вигнали й під чужі вікна. Тяжко було привикати до цього, та мусів; а згодом звик... Тепер він уже не соромився своїх цурпалків, а часом ще й показував їх людям і заробляв ними гроші, як колись заробляв своєю працею... Часто він був на ярмарках, коло церков у яке велике свято; сидючи в маленькому возику, що тягла явась сліпа на одно око, ряба молодиця, вів показував свої ноги, примовляючи:—«Православний народі! Милостиві люди! Подайте, Христа ради,—каліці нещасному!»—І люди клали йому в дерев'яну мисочку копійки, давали шматочки хліба, бублики, яблука,—хто що спромігся,—побожно христіались і просили помолитися за Христа, Васюку, Василя... І Лазур молився.

П. Гай.

Осіння мелодія.

Вже сумна осінь. Проти волі
Своє убрання гай зліма,
Пожовкле листя пада долі,
Вмірає гай, - краси нема!...
Проміж гілок журливо віє
Вітрець, і дощик крапотить...
Ген—в небі журавель маріє,
Перегрінує, летить.
Либонь, догнати хоче зграю,—
Товаришів, братів, сестер,
Що вже мандрують з сього краю,
Туди, де літо і тепер.
Лети, мій вільний журавелю,

В веселий, любий, теплий край;
Ти знайдеш там собі оселю
І уздриш там привітний рай.
Лети туди, де сонце сяє,
Панує воленька свята,
Де хмара з вітром не гуляє
І сумом світ не обгорта;
Де завжди тільки день майовий,
Де рожа льє розкішний пах,
Де згода! Де ні сліз, ні крові
Не льють за злото чи за шаг?...
Я чоловік—і заздрю птаху!
Як-би-ж то й я крилечка мав,
Тоді-б без жалю і без страху
Слідком, в той край помандрував...
Та ба,—нікчемні мої мрії
Вітають хмароньками десь,
По них я плачу, серце мліє,
І так минає вік увесь...

Валентин Війченко.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ **Нові книжки.** Львівська „Просвіта“ видала повість Д. Мордовця — „Сагайдачний“. Цю повість скоротив і по-декуди підправив Гн. Хоткевич.

В галичині вийшли з друку нові книжки 1) *Важнянин*. „Спомини з життя“. Зладив К. Студинський. 2) *Важнянин* Листи до Пантелеймона Куліша. 3) З листів Куліша до Омеляна Партицького.

◆◆ **Медаль за українську книжку.** У Полтаві на виставі бжільництва дано медаль священникові Лахнові за книжку „Про бжіл, написану українською мовою“. Медаль цю прислано від головного Управління землеустроюства та землеробства.

Перше видання книжки „Про бжіл“ уже розійшлося і було-б добре, щоб автор поспішився з другим виданням цієї пожиточної книжки.

◆◆ **Наш театр** Драматичне Товариство Сабініна закінчило свої постанови в Катернославі. На останку був бенефіс М.Кропивницького. Громадянство вітало його дуже щиро, обсипало білетиками з написами—„До побачення!“ „Бувай здоров, батьку Марку!“ „Довгого життя!“

В Києві Товариство Садовського ставить з успіхом п'єсу Грінченка „Степовий гість“ і дві п'єси з жидівського життя „Євреї“ Чирикова, (в українськiм перекладі Пахаревського), і „Бог помсти“ Шелом-Аша.

В галичині: в Коломиї ставили „Серед бурі“—

Б. Грінченка; „Вечір пісні і гумору“,—влаштував Лев Лопатинський.

◆◆ Третя лекція кнївської „Просвіти“. 28 го Жовтня у Курнівській чайній відбулася третя лекція українською мовою—«Про холеру». Лекцію читав лікар П. Лук'янів. Ця лекція була безплатна.

◆◆ Засідання українського наукового товариства. 26 жовтня відбулося засідання історичної секції кнївського Українського Наукового Товариства. На засіданні було подано два доклади Добровольський прочитав «Про забуті межі старої Кнївщини», а професор М. Грушевський прочитав «Відносини пана та хлопа в кріпацьку добу, на підставі деяких літературних народних матеріялів».

◆◆ Український дитячий концерт в Америці. Українська шкільна молодь впорядила в Америці концерт і поставила комедійку—„Покарана лож“. В концерті взяли участь члени товариства „Боян“. Молоді артисти—школярі дуже гарно виконали співи, декламацію і свої ролі в комедії—„Покарана лож“. На концерт прийшло багато тамошніх українців.

◆◆ Український клуб в Нью-Йорку. У великім городі в Нью-Йорку в Америці заснувався український клуб, під назвою „Молодечий клуб“. Там часто впоряжаються вечірки для розваги тамошніх українців. На тих вечірках завжди можна почути українські пісні та українську музику.

Нью-Йоркські українці дуже задоволені, що в них на чужині є своя хата, де можна всім українцям зібратися й розважатися.

В Галичині.

◆◆ Арештування шпигуна. Старший комисар поліції Райнлендер арештував Ярослава Мончаловського, практиканта з москвофільського банку. Коли прийшли до Мончаловського додому, там знайшли карту Галичини, а на ній означення всіх кріпостів галицьких, з докладним описом кожної з них. На допиті Мончаловський признався в шпигунстві і його віданно під суд. Арештований—син Осипа Мончаловського, що був співробітником „Галичанина“, провідником москвофільської партії в Галичині. Поліція повідомила про шпигуна військового начальство і воно вислало офіцерів генерального штабу, щоб розібрали, на скільки довідався Мончаловський про військові кріпості. Крім того військового начальство хоче довідатися, чи не давали часом Мончаловському таємних відомостей ті вояки, що стоять коло кріпостів. Зроблено постанову доглядати за російськими підданцями, що живуть у Галичині.

◆◆ Українська наука у Львівському університеті. У Львівському університеті в цьому році будуть викладати сім українських професорів: М. Грушевський—історію, Ол. Колесса—філологію, Студин-

ський—українське письменство й історичну граматику, Дністрянський і Вергановський—юридичні науки, Рудницький—географію.

Всіх слухачів у Львівському університеті 3,756 душ.

Спільки й господарство.

Впорядкування сільського господарства.

В Державній Думі ще весною говорилося не мало про впорядкування сільського господарства. Тепер часописі подають відомості, що 34 члени Думи виготовили вже нарис впорядкування сільського господарства і незабаром внесуть його на розгляд Державної Думи. Між иншим у тому нарисі подають такі способи поліпшення сільського господарства: 1) По всій Росії мають бути впорядковані зразкові селянські господарства, щоб селяне мали змогу придивитися до того, як слід найкраще вести господарство. Такі зразкові господарства мають бути так густо розповсюджені, щоб селяне кожного повіту могли гаразд придивитися до тих зразкових господарств і побачити всю ту користь, яку будуть давати зразкові господарства.

Другий спосіб—це побільшення числа сільсько-господарських шкіл: вищих, середніх і нижчих. Це ті найголовніші способи поліпшення сільського господарства, що ними бажають врятувати селян 34 депутати Державної Думи.

До нарису впорядкування сільського господарства додано ще й пояснюючу записку, де говориться, що все впорядкування сільського господарства уряд мусить взяти на себе і не передавати земствам, бо мовляв, у земств не вистачить коптів, та вони й не зможуть провадити цю справу в однаковій мірі: одно земство поведе справу краще, а друге гірше, або зовсім не дбає про неї.

Які наслідки дадуть згадані способи впорядкування сільського господарства,—покаже будучина, а ми тільки скажемо від себе, що Дума розпочала цю справу не з того боку.

◆◆ Агрономична допомога. Кнївська губерська Управа постановила значно поширити на той рік агрономичну допомогу селянству. Управа бажає такою допомогою поширити сільсько-господарські знання серед селянського люду, дати йому запомогу коштами і допомогти в продажі здобутків сільського господарства. Таку допомогу буде дано особливо тим селянам, що переходять на хутірське хазяйство. Кошти на запомогу Управа сподівається добути у міністерства хліборобства.

Допомогу селянству Управа має виконати так: 1) закликає 6 агрономів з платою по 1500 карб. кожному на рік; 2) асигнувати їм на роз'їзди по

300 карб.; 3) асигнувати інструкторам сільського господарства по 1000 карб. плати і по 300 карб. на розїзди; 4) Прохати міністерство хліборобства, щоб воно 1) прийняло на свій кошт 20 агрономічних старост; 2) щоб дало київському земству ті 18000 карб., що воно асигнувало на агрономічну допомогу хуторянам; 3) щоб міністерство дало київському земству 10000 карб. на заснування сільсько-господарських складів.

◆◆ Сільсько-господарські товариства дуже мало поширені в Катеринославщині. За 1908 рік, коли спілковий рух всюди дуже поширився, в Катеринославщині заснувалося всього 2—3 сільсько-господарських товариства.

◆◆ Потребительські спілки. В Полтавщині заснувалося дві потребительських спілки, в с. Липовому, Кременчуцького повіту, і в селі Нехворощі, Констянтиноградського повіту.

◆◆ Спілки в Галичині дуже поширюються, бо громадянство добре зрозуміло велику користь їх. Галицька часопись „Економіст“ подає відомості, що за останній місяць там заснувалося 18 спілок: торгово-промислових, господарських, позичкових, молочарських і інших.

◆◆ Сільсько-господарська школа в Галичині. Товариство „Просвіта“ у Львові заходилося влаштувати на зimu сільсько-господарські курси на зразок тих курсів, що заведено в Данії та Німеччині. Курси будуть 3-х місячні і на них будуть подаватися господарям усякого віку найважливіші відомості про сільське господарство. З весни буде заведено курс садівництва та огородництва. На цьому курсі буде подаватися практична наука садівництва та огородництва у зразковому садку. На другий рік з цих курсів буде утворено постійну школу, що матиме більш 20 десятин своєї землі. Господарська комісія „Просвіти“ виготовила вже план науки у тій школі і оповістила конкурс на управительське місце.

◆◆ Урожай на садовину в Лубенському повіті. Сього року в Лубенському повіті дуже добре вродили сливи-угорки. Велику силу тих слив вивозять, а все-ж у Лубнях сливи продаються по 20 коп. відро. Селяне говорять, як-би з-далека не приїздили покупці, то не знали-б, що з тими сливами й робити, бо такого великого урожаю вже давно й не було.

◆◆ Годування патокою волів та коней. На зразковій станції в Будущесті були зроблені спроби для вияснення, яку користь дає патока, коли нею годувати волів та коней. Виявилось, що коли підмішувати до корму патоку, то воли через недовгий час дуже поправляються, а коні стають дужчими і гарними на вигляд. Примішують патоку до корму так, щоб для волів приходилося її 8 хунтів на 1000 хунтів иншого корму, а коням 5 хунтів. Для коней добре підмішувати патоку в овески.

◆◆ Знищування зародків гусені В цім році гусінь в де яких місцях зовсім обіла садки й ліси і, певно, залишила велику силу зародків. Коли тих зародків не знищити, то гусінь і на той рік об'їсть садки. Зародки здебільшого містяться на стовбурі дерева з низу. Такі зародки можна обшкрібати ножем і палити, але найкраще отруїти їх керосином. Для сього треба намочити в керосіні шматку й обмазувати стовбур дерева в тих місцях, де помітні гнізда гусені.

◆◆ Заспокоєння коров під час доїння. Трапляється, що корова під час доїння не стоїть; учені господарі кажуть, що се часто буває від нервової хвороби. Німецька часопись радить в таких випадках робити так: перед доїнням покласти корові на крижі холодний компрес і тоді найбільш нервова корова заспокоюється. Цей спосіб слід випробувати, бо він і простий і не вимагає коштів.

◆◆ Знищення ростиної тлі. Найкращий спосіб знищення в садах ростиної тлі, що псує листя на деревах, такий Оббризка дерева водою, а потім обсіпати його тютюновим пилом. Від цього пилу тля здихає і обсіпається. Тютюнового пилу можна добути на тютюновій фабриці,—там його дають дармо. Як-що на дереві лежить роса, то його можна й не оббризкувати водою, а просто посипати тютюновим пилом.

ДО ПИСИ.

Олександрівськ (Катеринославщина). Наше олександрівське земство призначило гроші на повітову поліцію, на газету „Русская Правда“, а ще до того дало 5 тисяч карбованців на „ходаків“. Усі волості нашого повіту вибрали—були з наказу начальства, „лучших людей“, а Управа ще з їх вибрала „найлучших“ 32 чоловіка і під приводом члена повітової зем. управи, Йосипа Тарасенка, та агронома Олександра Логвинова, послало на розглядиви в Сібір

Мені трапилося бути при тому, як на станціях виражали селяне своїх ходаків, і чути як селяне прохали ходаків про все довідатися і *щирю правду* їм сказати про той невідомий, але, як кажуть, просторий край; чув я й те, як ці ходаки клялися й бажилися не потаїти нічого. Проводи були дуже душевні. Добре вирядили їх і з земської управи.

Поїхали наші розглядачі мов би й гарненько, але якось на дорозі почалися нещорозуміння, бо чотири чоловіка ходаків почали відділятися від своїх, та прихилитися до Тарасенка та Логвинова. Доїхали вони на участку, облюбовані Тарасенком ще раніш, в Оренбурзькій губернії, подивилися на землю і зараз же заявили, що їм треба їхати до дому. Де які не втерпіли, сказали поводитирам, що

для їх сей ґрунт не годиться. І почалася сварка, а далі діло дійшло до того, що хоч стражників викликай. Скінчилось тим, що 28 чоловік повинули проводарів і сами вернулися до дому, а більш покірливі zostалися з Тарасенком та Логиновим, і докінчили справу. Вони записали на земство до 50 тисяч десятин землі і тепер викликають охотників переселятися туди. На питання селян про землю і про все—ходаки відповідають тільки одно: „поїдь та сам подивись“. Так оце наші позабірали дешеві білети і поїхали сами на розглядиви.

Селяне питали д. Тарасенка про землю, то він ті вибрані землі хвалить, тільки каже, що скрізь по низьких місцях солонці великі, річок нема і вода не зовсім добра, а то все, каже, добре.

Багато де-яких селян ждуть розпоряження про якийсь продаж, через банок або-що, хоч за дорогу ціну, казенної та удільної землі, бо такої тут в повіті знайдеться тисяч на 50 десятин, але поки-що нічого не чути і урядові пани на запитання кажуть, що їм нічого не відомо про це.

Урожай в цім році у нас не великий але зерно хороше, важить до 11 пуд. четверть і більше. Ціни на хліб великі.

Селянин.

С. Жеребець. (Катеринославщина). Хоч по великості наше село не відступиться від самих найбільших сел Катеринославщини, хоч у нас маєть ся шість шкіл, (5 земських і одна церковно-приходська), хоча тут чимало інтелігенції різного розбору, а всеж у нас просвітне діло стоїть дуже низько. Будучи з дідів-прадітів вільними селянами, живучи на досить гарному місці і маючи не мало землі, наші селяне заможніші від інших сусідів, одначе до просвіти байдуже відносять ся; а до того ще у нас був старшина неграмотній більш 35 літ і своїм багатством показував, що діло не в грамоті, а в „щасті“. Через такі умовини завелися неприхильні відносини до просвіти. Заможний селянин нічого більш не бажає, як багатства і до освіти йому нема ніякого діла.

Років з 10 тому назад живосилом збудовано було нову і гарну школу. Старшина все мов-би й клопотався біля школи, та якось воно сталося, що в школі половину покрівлі не докрасили і такою вона зостається й досі...

Земський начальник—понечителем її, і як прийдеться їхать поуз школу, та ще з ким небудь иншим, то він об'їзжає її... Місцеве начальство не дуже дбає про наші школи. Учителі сидять без світла й палива. Сторожів до школи наймають таких, щоб уміли гризтися з учителями і нічого для учителів не робили. Такі перешкоди шкільному ділу убивають у самих кращих учителів охоту братися з ширістю до свого діла.

Літ з 5 тому назад з'явився у нас дуже хороший учитель; він перш за все поставив у своїй школі досить добре своє діло. Він не боявся дивитися правді в вічі і крім школьного діла чи-

тав вечерами для селян і показував світляні малюнки. Окрив приватну бібліотеку-читальню у селянській хаті, заснував товариство потребителів, завів продаж книжок при бакалейній лавці, влаштував спектаклі і сим святим ділом розгнівав темних та й інших людей і через який час опинився на засланні.

Після сього випадку учителі зовсім притихли, роблять аби день до вечера.

Есть у нас бібліотека-читальня, одкрита земством ще торік. Де-хто вдавався до земства з проханьям, щоб там були народні книжки на українській мові і щоб часописі виписувались на рідній мові, але управа відповіла, що се діло не ваше, а управи, і вона сама зна, що виписувати для бібліотек. І виписала місцеву чорносотенну „Руську Правду“ та ще „Руское чтение“, „Руское Знамя“ і ще де-що з чорносотенної літератури, а поступових виданнів нема ні одного. Бібліотека порожня, ніхто з неї не користується. В останній час заявився був якийсь „артиста“ Іванов, почав збірать любителів, довідався про все, що в селі робиться й робилось, та й зник з села. Аж тепер наші простаки догадалися, що то був за артиста.

Тепер у нас нове молоде начальство, у волості і в розправі. Може воно почне задовольняти необхідні потреби учителів і тім під'охотить їх узятися за просвіту, щоб по-троху витискати чорну довголітню темряву.

Свій селянин.

Лубні (Полтавщина).

Лубенське вільнопожарне товариство. Полтавським губерським присутствієм по справах товариств та спілок—не дозволено. Статут сього товариства було зложено і одправлено у Полтаву ще в марті місяці, а відповідь одержали оце недавно. Причиною сьому, (так сказано у відповіді), послужило те, що статут не відповідає нормальному статуту про закладання вільнопожарних товариств.

В селі Чутовці, в економії генерала Мусмана, (на полі) невідомо ким убито на смерть управителя сеї економії.

Ще року 1906, в сентябрі місяці, відбулися у нас вибори городського голови та членів городської управи і гласних дум. Чимало поступових виборців, вважаючи ті вибори незаконними, подали протест проти їх, вказуючи на різні хиби при виборах. Минуло більш року, а вибори все були не затвержені владою, а сим літом (через півтора року!) повідомлено городську управу, що вибори визнані незаконними і знищені сенатом зовсім. Через те сього року доведеться знову вибрати членів городської управи та гласних дум. Тепер уже закінчено списки городських виборців, одіслано полтавському губернаторові і незабаром мають відбутися самі вибори. Але не вважаючи на близький час виборів, поміж виборцями непомітно ніякіснівської діяльності з приводу сього і не дивно буде, коли в гласні то-що знову попадуть люде невідповідні своєму призначенню, так як це було на попередніх виборах.

Кілько днів тому полтавський губернатор повідомив городского голову, що майбутні вибори гласних та голови і членів городской управи повинні відбутись тільки на той час, на який вибрано людей на попередніх виборах в 1906 р.

Різні злочинства в Лубнях чим далі поширюються все більш і більш. Кілька днів тому обікрадено товарну станцію К.-П. залізниці; невідомі провертали свердлом двері і залізли в комору. Скільки чого забрано, ще не виявилось напевно.

Українець.

(Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*)

О П О В І С Т К И.

Нові видання «Рідного Краю»

1) **Б. Грінченко.**

Три питання нашого правопису.

З додатками професора **А. Є. Кримського.**
Ціна 15 коп.

2) **А. Кащенко.**

ПО ЗАКОНУ

(Комедія на дві дії).

Ціна 15 коп.

Склад виданнів в „Українській Книгарні“. Київ,
Безаківська, 8.

Видавництво „УКРАЇНСЬКИЙ УЧИТЕЛЬ“

ВИПУСТИЛО НОВУ КНИЖКУ

В. КОРОЛЬОВ.

ПРО ЛЮДСЬКЕ ТІЛО

Ціна 15 коп.

Склад видання у Києві, в „Українській Книгарні“
Безаківська, 8.

„БДЖОЛА“ літературно-науковий місячник
для молодіжі. Ціна 2 карб.
Львів, Вірменська 25.

Редактор-видавець **М. Венгжин.**

❖ НА КРИЛАХ ПІСЕНЬ. ❖

Збірник віршів

ЛЕСІ УКРАЇНКИ.

Ціна 1 р. 25 коп.

Продається у всіх більших книгарнях.

НОВА КНИЖКА:

Спиридон Черкасенко.

ЖАРТ ЖИТТЯ.

Комедія у 3 діях і 5-ти картинах.

Ціна 25 к.

Склад видання в „Українській Книгарні“
в Києві, Безаківська, 8.

ВИДАВНИЦТВО

„Український Учитель“

ВИПУСТИЛО ТАКІ КНИЖКИ:

№ 1.	Гр. Шерстюк.	Українська граматика для шкiл. Частина I	. 20 к.
„ 2.	С. Черкасенко	Про небо. Переказ за Фламаріоном. Частина I.	20 к.
„ 3.	„	Діткам. Казки й вірші	. 10 к.
„ 4.	„	Як вродилася пісня Казка	3 к.
„ 5.	„	Убогий Жид. Казка	. 2 к.
„ 6.	З. Топеліус.	Пустун Розбишаченко. Казка. Переклав Б. Грінченко. З малюнк.	. 2 к.
„ 7.	Вр. Грiм.	Казки. Книжка I. Переклав Гр. Шерстюк	. 3 к.
„ 8.	С. Черкасенко	Граматка. (Букварець),	5 к.
„ 9.	Ол. Кописький.	Арифметика для українських шкiл	. 10 к.
„ 10.	Б. Грінченко.	Про книги. Як їх вигадано друкувати	. 10 к.
„ 11.	М. Загірня.	Який був лад в Афинській державі	. 10 к.
„ 12.	Світло.	Ілюстрований літературний збірник для дітей. Зредагував і уложив. Гр. Шерстюк	. 35 к.
		на кращому папері	. 60 к.
„ 13.	В. Корольов.	Про людське тіло. З малюнк.	15 к.
„ 14.	З. Топеліус.	Казки. Поперекладав Б. Грінченко. З малюнк. Бурячка	. 8 к.

КРІМ ТОГО НЕЗАБОРОМ МАЮТЬ ВИЙТИ:

- С. Черкасенко. Про небо. Частина II.
Гр. Шерстюк. Українська граматика для шкiл. Частина II.

Видавництво випустило серію листовних карток з малюнками Гр. Коваленка.

Книжки Видавництва можна добути по всіх кращих книгарнях на Україні.

Открыта подписка на ежедневную газету КИЕВСКІЯ ВѢСТИ

Условия подписки: на годъ 8 руб.
Допускается разсрочка платежа на слѣдующихъ условияхъ:
ВЪ ТРИ СРОКА:

На газету

на газету съ иллюстр. прил.

„Кіевская Искра“

При подпискѣ . . . 3 р.	При подпискѣ 3 р. 50 к.
Къ 1-му апрѣля . . . 3 р.	Къ 1 апрѣля. 3 р. — к.
Къ 1-му августа . . . 2 р.	Къ 1 августа. 2 р. 50 к.

ВЪ ВОСЕМЬ СРОКОВЪ:

При подпискѣ 1 р., къ 1-му февраля, марта, апрѣля, мая, іюня, іюля и августа по 1 р. всего восемь рублей.	При подпискѣ 1 р. 50 к., къ 1 февраля, марта, апрѣля, мая, іюня и іюля по 1 р. и къ 1-му авг. 1 р. 50 к., всего 9 р.
---	--

На одинъ мѣсяць 85 коп.

Адресъ редакціи: Институтская, № 41.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1908 год.

НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

КИЕВСКАЯ МЫСЛЬ

съ еженедѣльными иллюстрированными приложениями

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 1908 годъ.

На 12 мѣс. — 11 р., на 11 мѣс. — 10 р. 40 к., на 10 мѣс. — 9 р. 50 к., на 9 мѣс. — 8 р. 60 к., на 8 мѣс. — 7 р. 70 к., на 7 мѣс. — 6 р. 80 к., на 6 мѣс. — 6 р. на 5 мѣс. — 5 р. 30 к., на 4 мѣс. — 4 р. 30 к., на 3 мѣс. — 3 р. 30 к., на 2 мѣс. — 2 р. 30 к., на 1 мѣс. — 1 р. 20 к.

Разсрочка для подписчиковъ: 1) Въ 2 срока — 1-й взносъ при подпискѣ — 6 р. и къ 1-му іюня — 5 р. 2) Въ 3 срока — при подпискѣ — 4 р., къ 1-му апрѣля — 4 р. и къ 1-му августа — 3 р.

Редакція и главная контора помѣщаются по Владимірской ул. въ д. № 46, вблизи городского театра.

НОВА КНИЖКА

„Всесвітньої бібліотеки“.

Г. Гейне:

КНИГА ЛЕ-ГРАН

переклад О. Черняківською. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйств.
журналъ

(БЫВШІЙ
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей

А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ РУССКІЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВ. ЖУРНАЛЪ

Несмотря на низкую цѣну, онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовые статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и коопераціи въ деревнѣ, фельетоны — на темы деревенской жизни у насъ и за границей, — и какъ у всѣхъ, ответы на вопросы (безплат.), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели. Въ журналѣ печатается **Обновленная Земля**. Сказаніе о побѣдахъ современнаго земледѣлія въ Америкѣ. **В. Гарвуда**. Сокращенный переводъ проф. **К. А. Тимирязева**.

Годовые под- 50 №№ журнала получать 25 книжекъ
писки кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотека Хозяина“.

Что такое интенсивное хозяйство.	Что читать хозяину?
Что такое экстенсивное хозяйство.	Какъ устроить сел.-хоз. общество.
Сѣвѣц и сѣялки.	Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва.
Какіе бываютъ плуги.	Дешевый кирпичный домъ.
Торфъ какъ удобреніе.	Какъ устроить хорошую печь.
Известь и мергель.	Выборъ улья.
Какъ устраивать полевые опыты.	Парникъ.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу.	Перепрививка негодныхъ плодовыхъ
Культурная овца.	деревьевъ хорошими сортами.
Разведеніе утокъ и гусей.	Что дѣлать съ урожаемъ сада.
Первоначальная помощь скоту при заболѣваніяхъ.	Вишневый садъ.
Зачѣмъ выводятъ новыя сорта сельскохозяйственныхъ растений.	Землянина.
	Сохраненіе и заготовка рыбы.
	Кормовые буряки, морковь, брюква

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. 1/2 2 р. безъ книж. 3 р. разсроч-1 р.
съ прилож. 25 книж. въ годъ. на отъ

Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря.

Открыта подписка

3-й годъ изданія. На 1908 г.

на ежедневную политическую, литературную и военную газету

ЮЖНАЯ ЗАРЯ

ВЪ ЕКАТЕРИНОСЛАВѢ СЪ ДОСТАВКОЙ:

12 м. 6 м. 3 м 1 м.

6 р. 3 50 2 р. 70 к.

ИНОГРОДЧИМЪ СЪ ПЕРЕСЫЛКОЙ:

7 р. 4 р. 2 50 90 к

ЗАГРАНИЦУ:

12 р. 7 р. 4 р. 1 50

Учителямъ народныхъ школъ 25% уступ

Подписка считается съ 1-го числа каждого мѣсяца
Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ
„Южная Заря“ (Проспектъ, д. Ильева, около Яковлевскаго сквера). Контора открыта отъ 9—5 ч. веч.
а по воскресеньямъ отъ 9—1 дня.

Редакторъ А. Я. Ефимовичъ Издатель П. Г. Гезе.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 36.

18 Листопада.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Володимирській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця 1908 р 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Володимирська улица, № 97.

Рукописі мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Справа збудування пам'ятника Шевченкові. Перші засідання Державної Думи і Державної Ради. Вісті. На Україні. Лист М. і Б. Грінченків. Вхідчини в українське зібрання. Мелодії Українських дум і їх записування—*Оп. Сластиона*. Вірші—*М. Яковича* і *З. Яценка*. Цікава постать—оповід.—*Д. Шмигана*. Вірш—*Ол. Суботенкової*. Українське слово й мистецтво. Співки й господарство. В чужих краях. Дописи. Оповідки.

ПІДПИСКА НА 1909-ий РІК

РІДНИЙ КРАЙ

— 4-ий рік видання. —

Виходить в Києві, 4 рази на місяць, з ілюстраціями, під редакцією *О.Пчёлки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 к.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей), коштує на рік—5 р., на півр—2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.

„Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Володимирська ул., № 97.

◆ Всі ціни і для заграниці—однакові. ◆

НОВА РАДА

Літературний збірник
в пам'ять

Михайла Старицького.

КИЇВ 1908 р.

Ціна 1 руб. 50 коп.

◆ НА КРИЛАХ ПІСЕНЬ. ◆

Збірник віршів

ЛЕСІ УКРАЇНКИ.

Ціна 1 р. 25 коп.

Продається у всіх більших книгарнях.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчёлки*.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і в книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик) в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського; (Б. Бердичевська.)

Справа збудування пам'ятника Т. Шевченкові в Києві.

Остатніми часами в справі збирання коштів на пам'ятник Т. Шевченкові помічається рух. Се дає надію, що справа, така надзвичайно важлива за-для всіх українців, незабаром буде впорядкована і широко налагоджена. Як відомо читачам «Рідного Краю», в сій великій справі до якого часу зроблено дуже мало. З кінця 1906 року, коли українське громадянство стало складати кошти на пам'ятник, і до початку сього 1908 року, жертви на пам'ятник великому Кобзареві збиралися тільки особними людьми, що засилали зібрані кошти до редакцій українських часописей та до Київської Просвіти, що гаряче взялася за цю справу, як за справу національної чести. Надсилались подекуди жертви на пам'ятник ще в Золотоношську повітову земську управу, бо їй ще в 1905 році дано було урядом дозвіл збирати жертви на пам'ятник в межах Полтавщини. З кінця 1907 року в тій справі взяла участь Полтавська земська управа; в 1906 році вона одержала від уряду дозвіл збирати жертви на пам'ятник по всій Росії; та зпершу не виявляла особливої діяльності через те, що справа будування пам'ятника поділилась між Золотоношею, Полтавою й Києвом. В остатній час у Києві городська дума вибрала особливий комітет для керування справою. В той комітет, окрім членів київської Думи увійшли й скілька українських письменників (Б. Грінченко, О. Пчілка, Є. Чиваленко й інші).

Але роз'єднання справи увесь час стояло на перешкоді, бо зносили з скількома встановищами, (київськими й полтавськими), звичайно, затидали справу, а спроби порозумітися через безпосередню розмову, на жаль, не доводили до бажаного кінця.

Отже справа значно посунулася, коли постановлено було об'єднати діяльність київського комітету й полтавської губерської земської Управи, щодо збирання коштів на пам'ятник і орудування тими коштами.

6-го сього листопаду в Києві відбулося вже й спільне засідання Київського комітету, та представників полтавських земств, що до сеї пори були прихильні до справи. Приїздив і Председатель полтавської губ земської Управи, Ф. Лизогуб.

Об'єднаний комітет має скласти устав діяльності тих установ, що прилучилися до справи збирання коштів на пам'ятник. Такий статут потрібний, як для головного комітету, так і для комітетів місцевих. Має свою вагу теж думка про об'єднання тих коштів, що вже зібрані в різних місцях на пам'ятник, та про зростання всього фонду через проценти.

Способи збирання жертв на пам'ятник і загальний лад справи з сього боку—вимагають найпильнішого розгляду в головному спільному комітеті, бо тих способів, що вживалися до сього часу, дуже мало для поширення і поглиблення великої народної справи ушанування Т. Шевченка пам'ятником.

Діяльність Полтавської земської Управи, що єдина має від уряду дозвіл на збирання жертв на пам'ятник по всій Росії, до сього часу виявилася такими заходами: Управа перш усього розіслала відомим українським діячам квітання книжки, запрошуючи назвати таких людей, що охоче взяли б збирати жертви на пам'ятник. Для поширення зборів на пам'ятник управа розсилала та роздавала ще книжечки з визначенням, на окремих листочках, жертв у 3, 5, 10, 15, 20, 50 коп. і в 1 карб. Таких книжочок розійшлося до сього часу коло тисячі. Літом сього року полт. Управа видала виконану О. Сластіоном картку для одкритого листування, з портретом Шевченка, та з українським малюнком. Гарно виконана й видана картка швидко розійшлася; тепер вона має вийти в продаж в багатьох тисячах. Значну вагу для поширення та поглиблення справи збирання коштів на пам'ятник матиме, певно, оздоблений малюнками короткий життєпис Т. Шевченка, що по умові з Полт. губ. Управою видає українське видавництво «Час» в Києві, одержавши на те 600 карбованців від полтавської губ. земської Управи. Видання се полт. Управа має поширити поміж людністю в 30 тисячах примірників. На останку Полт. губ. управа ухвалила ще:—всім хто збирає жертви на пам'ятник, розіслати невеличкі плакати з надписом: „Тут приймаються жертви на пам'ятник Т. Шевченкові в Києві“. Оце мало не всі заходи, зроблені до сього часу Полт. губ. Управою в справі збирання коштів на пам'ятник.

Коли головний спільний комітет для керування всією справою розпочне свою діяльність в Києві, то певне заходи його будуть ширші, повніші і розмаїтніші: Найважливіше ж те, що після заснування головного спільного комітету в Києві—не буде перешкод для заснування менших місцевих ком.тетів, а вони ширитимуть справу відповідно місцевим умовам. Ширити-ж та поглиблювати справу треба не гаючись; до сього часу всіх жертв на пам'ятник Т. Шевченкові зібрано не більш 20 тисяч рублів. Як се страшенно мало для 30-ти мільйонного народу! А час іде. Не далеко вже 1911 рік,—рік 50-ліття після смерті великого народного поета, слави України.

Л. П.

Державна Дума.

15-го Листопаду відчинено Державну Думу. Ні тронної промови, ні привітання—не було. З початку єпископ Євлогій одправив панахиду по депутатах, померших за останній час; потім був урочистий молебень. За бажанням членів Думи, скільки раз проспівано „Боже Царя храни!“ Потім було відкрито засідання, в присутності міністрів. Прочитано список нових законопроектів,—числом 204. Праві депутати внесли заяву, щоб у першу чергу було поставлено закон 9-го Грудня (про виділення з громадської землі осібних учасків), бо закон сей дуже важний для селянства.

Депутати прийшли стурбовані однією пригодою. Пригода була така: В Петербурзі 14-го Листопаду пр. Погодін мав прочитати лекцію про Боснію й Герцоговину, а після неї мали бути прилюдні розмови; було подано в міністерство й список промовців,—між ними були такі відомі праві депутати, як Ламанський і Бобринський. Лекцію було дозволено. Але потім градоначальник, з наказу Предсідателя міністрів, Столипина, заборонив прилюдні розмови, (ті „иренія“), після лекції. Депутати були тим дуже ображені і подали в Думі негайне запитання міністерству внутрішніх справ: 1) „Чи відомо йому, що заборонено промови після лекції про Боснію й Герцоговину? 2) чи зроблено що небудь для забезпечення закону 4-го Марта? (про публичні читання й промови).

Маклаков сказав промову; він говорив, що справа балканських слав'ян дуже важна сама по собі і дорога для національної поваги руської держави, отже не слід було забороняти промовцям висловити свої почування й думки з поводу тієї справи; а коли сталася заборона, то Державна Дума повинна в одповідь на се вдатися з негайним запитанням до міністерства.

Ніхто проти цієї поради не сперечався. Запитання було прийнято одноголосно і подано за підписом 87-ми депутатів.

Засідання на тім скінчено.

Державна Рада

Засідання 15 листопаду.

В той же день, як одчинено Думу, 15-го листопаду, лише скількома годинами пізніше, було й перше засідання „государственного совѣта“, (Державної Ради),—в новому будинкові, що припірає до Маріїнського дворця. Було урочисте посвячення будинку Держ. Ради, дуже розкішного,—оздобленого рожевим мармуром, малюванням на стінах і червоним оксамітом на столах та на долівці.

Над Царевим погруддям вроблено в стіну великий малюнок Рєпіна „Ювілейне засідання Державної Ради“.

Посвящало будинок духовенство власної цер-

кви Державної Ради. Після молебствія й оголошення многих літ Цареві та всьому Царському родові, духовенство покропило світлиці. Далі подано було шампанське вино і голова Ради здійняв першу повницю за здоров'я Цареве, а другу за будівничу комісію.

Потім розпочалось 1-ше засідання Ради. Прочитано було, які члени вибули з Державної Ради, а які прибули, і визначено, що засідання Д. Ради будуть по середах.—На відчиненню Державної Ради були всі міністри, чужоземні послы і багато городського громадянства.

ВІСТІ.

◆◆ В університетах, та інших вищих школах забастовка скінчилась і лекції йдуть спокійно. Перед тим же була велика неагода між самим студентством, бо одні (так звані академісти) хотіли, щоб лекції йшли без перерви, а другі хотіли через забастовку зазначити своє незадоволення, з тієї причини, що міністр просвіти Шварц одкидає недавно дані ширші університетські права (хоче знищити студентські кружки і т. и). Отже коли професори, після студентської забастовки, об'явленої мало не по всіх вищих школах, намогались читати лекції, хоч би при скількох слухачах, то інші студенти тому заважали всякими способами; в петербургській університеті дійшло навіть до бійки між студентами: оди́н з академістів пробив товаришові-супротивникові голову кочергою. Багато професорів умовляли студентів залишити забастовку. На численних сходках більшість студентів скривь постановила, що забастовкою вже досить зазначено протест і що слід її залишити. Тепер лекції відбуваються як звичайно.

◆◆ Жіночий поступ. Д—ка М. Потваровська сими днями зложила технічний іспит і одержала посаду в Петербургському подорожньому окрузі. Д—ка Ірман недавно виступила яко адвокат, в карному процесі в Московському окружному суді.

◆◆ Рахунок державного контролю. Державний Контроль випустив свій рахунок за 1907-ий рік, по тому розписові, що був поданий Державній Думі, але не був нею затвержений і навіть не був нею розглянутий до кінця. З рахунку видно, що розходу в 1907 році на всякі потреби в державі було проти р. 1906-го більше на 84 мільони і 621 тисячу карб.

По державному розпису, між иншим, на розход „весподіваний“ що-року визначається 10 мільонів. По контрольному рахунку сі гроші в 1907 році витрачено на такі потреби: на похорон членів Державної Ради 30 тисяч, на полагоження Таврійського дворця, після 2-ої Думи,—120 тисяч карб., на вибори в третю думу—800 тисяч; на заведення

„сыска“ на «Восточно-Китайській» залізниці—6 тисяч карб.; за переклад на чужі мови державного розпису приходів і розходів на 1907 рік—8,497 карб., об'їзд міністра дорог—4 тисячі., похорон товариша міністра дорог Кобеляцького 4 тисячі; на видання газет (по мініст. внутрішн. справ)—74,725 карб.; „Варшавському Вістнику“—10 тисяч; пособие вдові фон-Лауница—10 тисяч; де-яким окремим людям 39,208 карб.; пособия на розпросторення руських музичних творів за границею—27 тисяч; остача—на всякі інші потреби.

На секретні розходи пішло в 1907 році 7 мільйонів карб.

◆◆ Заведення кінних стражників. Один якийсь губернатор північних губерній подав у департамент поліції новий проект заведення кінної стражі. На виконання цього проекту треба витратити втриє більше грошей, ніж витрачається на стражників тепер.

Департамент поліції ухвалив сей проект і передав його на ствердження в міністерство внутрішніх справ.

◆◆ Зловжитки на залізниці. На Ташкенську залізницю послано графа Палена зробити ревизию. Виявилось, що на ташкенській залізниці більш 200 душ залізничних служачих погодились між собою і чинили великі зловжитки. Між ними є один начальник відділу служби руху, скілька ревизорів і начальників станцій.

Всі вони тепер віддаються під суд і через те сподівано, що всі зловжитки їх виявляться.

На Україні.

◆◆ Пам'ятник Шевченкові. 6-го листопаду в Києві збиралась комісія, що порядкує справою будування пам'ятника Шевченкові в Києві. Председателем на зібранні комісії був Київський гор. голова Дьяков. Приїздив на се зібрання председатель полтавської губернської земської управи д. Лизогуб. Комісія виробила і затвердила постанову про те, як збирати жертви на пам'ятник. Зважили, що на пам'ятник треба не менше, як 60 тисяч карб. Досі ж зібрано менше 20-ти тисяч карбованців.

◆◆ Жертва на пам'ятник Шевченкові. Чернігівське повітове земське зібрання постановило дати 100 карб. на пам'ятник Шевченкові в Києві. Окрім того, гласні сього ж зібрання проміж себе збрали 32 карб. на пам'ятник.

◆◆ Зміна Полтавського губернатора. Полтавського губернатора Князева увільнено від посади і причислено до міністерства внутрішніх справ. Заступає поки-що його місце пензенський віце-губернатор Муравйов.

В той-же час Полтавського віце-губернатора Катеринича наставлено Харківським губернатором.

◆◆ Лубенська судова справа. В перших днях сього місця осіння виїздна сесія Харківської судової палати, з участю сословних заступників, розглядала політичну справу про „Лубенський забастовочний комітет“. Обвинувачувалось в цій справі 10 чоловіка, що служили на Києво-Полтавській залізниці (машинисти, їх помічники і два слюсарі): Карташевський, Герман, Фішер, Кушнарєнко, Білоцький, Володін, Манастирюк, Никош, Грішин, Кочубей. Боронили підсудних скілька харківських адвокатів (Ніколаєв, Спасський, Переверзєв і інші).

Обвинувачувались підсудні в тому, що в двох останніх місяцях 1905 р. усі робітники лубенського залізничного депо оповістили забастовку і припинили рух на залізниці, відмовившись возить поїзди. На зборах, що відбулись в депо, вони вибрали собі цей забастовочний Комітет і виробили скілька економічних та політичних вимог: збільшення заробітної плати, восьмигодинного робочого дня, виборчого права, волі слова і спілок, то що. Ухвалено було теж прилучитись до загально-російської залізничної спілки і вибрано делегата на зїзд цієї спілки. Забастовочний комітет забороняв машиністам возить поїзди, здіймав з роботи робітників, оповіщав огуду начальникові станції, а декого охвалював і т. и. Товариш прокурора одмовився од обвинувачення Кочубея та Манастирюка, а проти всіх інших підсудних підтримував обвинувачення на підставі 102 ст. карного закону. Оборонці доводили в палких промовах, що не можна обвинувачувать підсудних на підставі цієї суворої статті, (вона карає каторжними роботами), і прохали виправдать усіх обвинувачених, а в крайньому разі, мовляв один з оборонців, їх можно обвинувачувать хіба по 125 ст.

Палата, після наради, одкинула обвинувачення по 102 статті, а визнала підсудних винуватими на підставі 125-ої ст. і присудила їх до кріпості: 4-х на 6 місяців, чотирьох на 5 місяці; 2-х виправдала.

Палата разом з іншими політичними справами має розглянути велику справу про Лохвицькі розрухи, що були в 1905-м році, та про Лохвицьку селянську спілку.

◆◆ Хворість депутата Шемета. Депутат 1-ої Державної Думи, член української думської громади, В. Шемет, лежить тяжко хворий на тиф у Полтаві, в арештанських ротах.

◆◆ На київській електричній дорозі—трапилось нещастя: через те, що не було, під час слізоту, добре посипано рельси піском,—на крутому місці, (на спуску від університета, по В. Владимирській вулиці через М. Благовіщенську, до Жилянської), вагон швидко покотився вниз і наскочив на другий: обидва вагони розбились, угрузившись один в другий, і подавили та покалічили багато людей.

◆◆ У вищих київських школах—вже зовсім спокійно; лекції й робота по лабораторіях відбува-

ються, як звичайно. З київського політехнічного Інституту партія студентів і студенток виїхала з професором на практичне ознайомлення з сахарними заводами в київщині.

Лист через редакцію

Багато людей вдалося до нас з телеграмами, або з листами, висловлюючи свій жаль з приводу смерті нашої дочки і подаючи розвагу нам у тяжкому нашому горі. З тим самим озвалися до нас на своїх сторінках і деякі часописи. Не можучи відписати кожному з-окрема, ми цим листом дякуємо з щирого серця усім тим окремим людям і редакціям, що озвалися до нас зо своїм щирим прихильним словом під тяжку для нас годину. Так саме дякуємо всім, хто так, чи инак ушанував пам'ять Дорогої Покійниці, робітниці на рідній ниві.

Низько всім кланяємося, дякуючи.

Марія Грінченко.

Борис Грінченко.

Вхідчини в українське зібрання.

1-го Листопаду старшина київського українського клубу справляла „вхідчини“ в свою домівку, відчинила її для членів клубу й для гостей.

Взявши справу з звичайного погляду,—здавалось-би, нічого тут не було особливого: відчинявся собі новий клуб. Щож тут надзвичайного?... Але для українців, хоч би й київських, се була урочистість—надзвичайна. Годі вже збиратися по чужих кутках, шукати з чієсь ласки притулку,—єсть своє гніздо, де почуваш себе *дома*, в *своїй хаті*.

Домівка не можна сказати, щоб дуже велика, але й не мала: єсть порядна світлиця, та ще 8 хат, більших і менших: гостинна, читальня, столова, біліардна, хата для гри в карти й інші. Плата за домівку 2,000 карб. на рік. Сума не мала! Десь її треба взяти... А щез треба було й урядити в хатах де-що,—електричне освітлення, то-що,—та й обставити треба чимсь хати, щоб уло на чому й біля чого сісти; та й форте-п'яна доброго треба було—й иншого де-чого. Звідки-ж на все те взяти коштів?... Отже, частина грошей прибиралася з членських вкладок, а частину позичили на свою відповідальність члени клубної ради, «старшина» тая. Клопоту з урядженням домівки було багато: треба було і відповідні горниці знайти, в хорошому місці, і впорядити їх. Отже найбільш клопоту прийняв,—бо почалася ходня ще з літа,—добродій Максим Синицький, член клубної Ради. Вже-то він заслужив на те, щоб його тут спогадати, та хорощенько йому подякувати!

В самих останніх клопотах, по вряженню домівки для урочистих „вхідчин“, допомогли д—ію Синицькому й інші члени старшини, то сим, то тим.

І гарна-ж справді вийшла вся домівка, коли її було відчинено у-вечері 1-го листопаду! Все свіже, всюди видно, що хтось дбав про те, «щоб було краще». На всьому-ж вуку, як входилося в помешкання, видно було, що це—оселя українська. Найчільніше місце займав портрет Шевченка (малюваний Репіним); біля його, гарно пристроєна рушниками, стародавня бандура. Рушників було багато: ніжної роботи подільської, крелевецькі (ткани), вишивані, або з білими мережками, всякі. Вони оздобляли українські краєвиди, та портрети славетних українських діячів: Антоновича, Драгоманова, Котляревського, Куліша, Рильського, Старицького. Мило було подивитися на все теє.

Коло 8-ої години почали зходитися гості. Прийшло їх дуже багато,—скільки сот. Не всім стало й місця в світлиці,—містилися ще й в сусідніх хатах.

Урочистість відкриття було розпочато промовою д. Леопида Жебуньова, що стоїть тепер на чолі українського клубу, яко заступник голови.

Д-ій Жебуньов сказав так:

„Вітаю вас, високоповажані пані і панове, в нашій власній хаті! Вітаю вас з тим, що в Києві народилась нова українська інституція—наш клуб. Потреба в ньому виникла з того, що київські українці досі не мали такого кутка, де могли б збиратися, чи для користої мети—освіти, чи для віхи, чи просто за-для побачення одного з одним. Тоді, як мешканці Києва з інших націй давно вже мають свої клуби, якими й користуються,—в українців, тубольців краю, не було свого притулку. Це було прикре становище, яке сумно одбивалось на житті громадян: воно обмежувало громадські інтереси української людности, перешкоджало ширенню національної свідомости, і навіть доводило характер окремої людини до надзвичайного індивідуалізму і часті—байдужости до всяких справ. Через те й розвинулось серед українського громадянства занадто вже сильне відокремлення. Але незалежні обставини попередніх часів не дозволяли запобігти цьому лихові.

„Нарешті настав час і змога урядити таку інституцію, яка мусить допомогти винищить хиби нашого громадянського життя. Розпочалися заходи про заснування клубу. Підчас цієї клопотні, у старшини, інколи, мимоволі виникали питання: чи відповідатиме ця справа часу і бажанням громадян, чи ходитимуть люди до клубу, чи вистачить матеріальних засобів? і таке инше. Але ж на перших кроках діяльності в цій справі визначилось, що вона не безнадійна: на перші ж збори членів—прибуло їх подвійно більше, ніж сподівались на те; тепер число їх зросло більше 200 і, як чутно, буде ще зростати. Взагалі інтерес громадянства до клубу виявився досить яскраво. Оці ознаки бадьорили старшину і заохочували її

до праці, міцніла надія на успіх і навіть відважила упорядчників клубу на де-який ризик з матеріального боку. Вітаючи вас од імені фундаторів і старшини клубу, я дозволю собі висловити тепер вже певну сподіванку на те, що їхні клопоти не пропадуть марно: ми сподіваємось, що ви не дасте вмерти цій інституції, підтримаєте її, берегтимете і розвинете ширше. Щоб наш клуб не втерів свого національного характеру, щоб він, кажучи словами статута, „дав спромозгу членам його і гостям проводити вільний час з користю та приємністю“—це залежатиме од вас, панове, од вашої охоти і спочуття до справи. Оповіджаю клуб одкритим і поздоровляю вас з цим святом!“

Після промови, Микола Лисенко заграв марша, що він склав власне для сих „вхідчин“. Марш дуже гарний, можна сказати—блискучий: збудовано його в народному дусі, на жвавих мотивах, надано дуже показні переходи, в цілому виходить щось дуже бадьоре й захоплююче. Се має бути один з кращих творів славного музики. Потім д—ка Н. Дорошенкова проказала вірш Лесі Українки «*Contra spem spero!*» („Я таки сподіваюсь!“) Вірш цей, аж до того кінця „геть думи сумні!“, д—ка Дорошенкова проказала дуже виразно, відтінюючи кожде слово. Були й співи: д—ій Внуковський заспівав вірш Куліша, положений на музику Лисенком: «У-досвіта встав я, темно ще на дворі». Співали й квартета: «За гору сонечко заходить» (відзначився в квартеті особливо гарний голос д—ки Ш.). Закінчив концертний відділ—кобзарь Кучеренко, проспівавши «Прощання козака з кобзою», та ще одну стародавню думу. Хто не чув Кучеренка, то міг тепер допевнитись, що кобзарський хист—ще живе, так хороше грав і співав сей ще молодий кобзарь.

На тім літературно-артистичний відділ скінчився. (Обмірковуючи програму сього відділу, старшина ве хотіла робити її довгою,—щоб лишився час і для іншої забави).

Отож бавилися ще розмовою. Зійшлося багато київських українців, що вже давно й не бачилися, а при сій нагоді зустрілися... Час минав у розмовах. Потім молодь танцювала, так, простеньким заходом, під фортеп'яно. Танцювали й звичайні танці, «вечерові», а то таки й українських чимало танцювали; при тім молодь потягла й артиста М. Садовського, намагаючись, щоб протанцював „козака“. Мусів вволити ту волю! Танцювали й гуртом, «метелиці». Співав, у перервах, чималий хор охочих співців, так собі, без діржора,—перше в боковій хаті, а потім і в світлиці.

Було все якось просто, щиро. Бавилися до 2-ої години ночі і розійшлися з приємним почуттям.

Перший вечір у «своїй хаті» вдавсь надзвичайно добрий!

Ще на останку годиться сказати, що було скільки гостей в українськiм убранні. Для Києва се за рідкість... Іде чутка, що на-далі чимало особ

збірається справити собі те убрання.

Вечорi в українськiм зiбраннi будуть по суботах. Сподiвано, що вони будуть люднi. Що-до складу гостей на першому вечорi, то були не тiльки самi українцi, а були й поляки, й „общеруси“.

Панувала мова—українська. Ну, сказано, вечiр був—надзвичайний!...
О. П.

Мелодії Українських дум і їх записування*).

Дивно, що ні в один збірник кантів чи рукописних співанників початку XVIII в., що були тоді широко розповсюжені по Україні і відзначалися самим різноманітним змістом,—починаючи від переважно божественних кантів до самих жартливих пісеньок народніх,—не попала ні одна історична дума, а думи-ж тоді ще голосно лунали по всій Україні. Самий давній збірник-співанник—се виданий Пр. С. Грушевським в записках Наук. Тов. імені Шевченка, том XV—XVII. Помічений він 1718 роком, але після того знайшовся збірник либонь ще цікавіший і старіший від попереднього,—се співанник, що переховувався у музеї пр. Ієзбера. Археологи, що обдивлялися його, кажуть, що він з'явився на світ у 1709 році. В сьому збірнику є й українські пісні та канти, але дум немає.. Таким чином, бачимо, що величезна більшість наших історичних дум, хоч вони аж до найменших подробиць освітлювали героїчну боротьбу Українського народу, до нас не дійшла; можемо тільки більш-менш правдоподібно судити про них—по невеликому числу дум, що дійшли до нас. Були то сторінки переважно високо-драматичні, криваві, одчаєм і сльозами написані; в них розповідалось про страшну боротьбу за пригноблені людські права, за зневажену віру й за демократичні ідеали своєї країни, розшарпаної хижакими-чужинцями. Тільки іноді, мов ясний промінь серед темряви, проривався бадьорий, героїчний, або веселий поклик, чи згадка про вчинок героя народнього... Зваживши все сказане, повинні ми з найбільшою пильністю збирати ті останки, що в значному числі ще задержались по-декуди на Україні. Не тільки всі духовні твори, що виконав творчий талан нашого народу, але й невеличка частина їх—се ж найцінніший дар Божий! і він повинен на завжди переховуватись, передаватись з роду в род нашiм нащадкам; а вони, яко люди вищої удосконаленої культури, розуміється будуть вдячні нам за таку дбалість і повагу до своєї минувшини. Боронь Боже зважати на ті жалізвистки, іноді подавані навіть значними нашими етнографами:—що от, мовляв, уже більше нічого записувати, бо все вже перевелось і т. и. Тому, кому не пощастило щось вишукати самому, завжди

*) Одночасно в сiю працю д—ія О. Сластіона, одержали ми розправу д—ія П. Хоткевича,—теж про кобзу й кобзарські пісні. Обидві розправи цілком самостійні і мають свою особну вартість. Думаємо, що уявившись одна при другій, обидві розправи складуть дуже гарний огляд надто поважної справи.
Ред.

здається, що й другому після нього теж нічого значнішого зробити не вдасться. Поранений на війні найчастіше, жалючись, запевняє всякого, що годі змагатись,—все вже пропало...

Подібні жалі чуються дуже давно, з самих перших кроків збирання етнографічних матеріалів на Україні; досить пригадати, починаючи від самого І. Котляревського, хоч би ще й таких відомих учених, як кн. Цертелєв, Метлянський, або пізніших, таких як П. Чубінський, О. Русов і інші, що нарobili чимало шкоди, запевняючи про кінець кобзарства, пишучи „о *последнем кобзарь*“, Остапъ Вересаѣ“ й т. и. На якийсь час, справді, сі необережні вислови ніби знищили-були *інтерес до розшукування кобзарів і до записування історичних дум*. Дійствіть, наперекід сумним вирокам, привнесла нам щось инше. Час показав, що і мова наша, слава Богу, ще існує,—витворивши незабаром цілу багату літературу, і кобзарство ще не зовсім перевелось, а після поминання „остатнього кобзаря“ Вересає, найшлися ще й кращі його й більш знаючі; найшлися й варіанти дум повніші й більш закінчені, навіть зовсім нові думи. Життя само виносило на своїх хвилях і нових кращих кобзарів, що любісінько собі існували, і нові думи, що записувались і друкувались не фаховцями ученими, етнографами, а любителями своєї старовини, людьми не з великих городів, відкіля зовсім не видно народного життя, а з невеличких містечок, сел, хуторів,—з тих місць, де життя народне завжди перед оком. Зроблено се, кажу, не фаховцями, а новою українською інтелігенцією, що придивляється до свого народу та по змові учить—пізнає його і тим самим допомагає й ученим. Досить згадати величезні і цінні записі П. Мартиновича, небіжчика В. Горленка, Лесевича, Малики, О. Сластіона й інших, або кобзарські статистичні розправи Л. Падалки, Доманицького, Хоткевича й інших. Отже п.п. учені побачили, що дійсно все те ще існує і що зібрати ще в багато де-чого, і тоді-то сі добродії, улаштувуючи археологічні з'їзди на Україні, почали видавати докладно розроблені „*програми для збирання свіденій о кобзаряхъ и лірникахъ*“, як тее зробив «предварительный комитетъ» XII-го Археологічного з'їзду в Харькові (1902); «комитетъ» уже прямо став писати: „*Не подлежитъ сомнѣнію, что въ районѣ лѣвобережной Малороссіи, въ особенности среди крестьянъ Харьковской губерніи, находится еще значительное число кобзарей*“... і дійсно на тому з'їзді було аж шість кобзарів, а між ними й дуже видатні, як на пр. Гончаренко й інші, що співали історичні думи.*)

* Недавно довідався я від ученика знаменитого небіжчика І. Крюковського, Миколи Захаровича Дубини,—по можу, найкращого співа дум (має 56 років),—що й тепер ще існує у Кобеляцькому повіті дуже добрий кобзарь, *Іван Миколаевич Скубій*; сей кобзарь знає багато історичних дум, а між ними й про *Кішку Самійла*. Невже не найдеться спасенна душа, що розшукала-б І. М. Скубія та записала-б його репертуар! Учнівся у кобз. Гаврила Горобця. Живе він у м. Сенжарах. Авт.

Археологічний з'їзд, що був після того в 1905 році, відбувся в Катеринославі і, очевидно, сього питання обвинути теж не міг. Катеринославська губ. земська управа, від комітету по улаштуванню Арх. з'їзду, вдалася з проханням до Полтавської губ. управи, щоб вона прислала відомих мені бандуристів; але записини були прислані перед самим відкриттям з'їзду, і в Катеринославі, після обміну телеграмами, поїхав тільки один кобзарь,—більше не можна було захопити. Проте на з'їзді співались таки думи, але публіка, не розуміючи їх більш, була задоволена з інших двох кобзарів, новішого розбору. Щось подібне затівалось і на остатньому Чернігівському Арх. з'їзді; але там ся справа, судячи по газетах, була поставлена ще гірше; та діло, розуміється, не в тім,—який був попередній комітет арх. з'їзду, як з'умів улаштувати репрезентацію кобзарів, а в тім, що справа з багатьма кобзарями, виявленими на світ божий після «остатнього кобзаря»,—таки стала відома й широкому громадянству. Ми ще живемо в такому віці, коли наш народ не перестав творити; як же щиро повинні ми піклуватись, щоб завчасно зібрати його духовні перли, а подібних же до них сливе немає в наші часи. Чого-б тільки не зробили які-небудь наші західні сусіди, як би в кого з них було щось хоч трохи подібне до самосіяних на нашому полі квіток Божих!...

Значить, ставемо на тому, що кобзарі ще не зовсім перевелись, що значна частина їх ще існує і що треба як найпильніше зібрати дорогоцінні матеріали історичного й громадського змісту, бо вони зникають на наших очах. Не забуваймо, що відродження національної самосвідомости звичайно починалось з збирання й видавання збірників народньої творчости, а відродження славян, що відбулось нещодавно, або подекуди лише починає відбуватись, ішло і буде йти іменно сим шляхом. Пізнати свою минулість і свою сучасність, хочби з одного боку,—як у данному разі з боку духовної творчости свого народу,—хита ж се не значить пізнати себе? і чи можна ж подібну справу узивати «національним романтизмом», як се приходиться иноді чути, в слові чі в писанню, від своїх же землячків? Кажучи про «дорогоцінні матеріали», я розумію у данному разі переважно музичні мелодії наших історичних дум і пісень, бо про них же й річ. Гаятись з сією справою зовсім не можна, треба хапатись, бо справді на очах зникають не тільки історичні пісні, а й поважні побутові, та обрядові. Заразом з ними зникають і самі співці-кобзарі й лірники, або переводяться на вазна-що:—пішли вже якісь концертні кобзарі, що під тавець виспівають вивчені з книжок думи, а учені професорі поясняють, що на те такий темп держить новомодній кобзарь, щоб підкреслити, як швидко, хапаючись, утікають три брати з города Озова! І сміх і горе... Прийде час, коли про коб-

зарів будуть згадувати як прощось дуже давне, минуле,—і тоді-то важким довором ворухитимуть нащадки вістки наші...

Скажуть, що ми й бачили, й знали кобзарів, і чули наше минуле у їхніх думках,—і нічого не зробили, щоб зберегти те духовне добро народне...

Дума, вірніше—мелодія її, не закута ні в які сталі музичні форми, хоча й складається з трьох музичних окремоостей, що ні трохи не нагадують одна другу, а саме: 1) з коротких, поважних речитативів, 2) з основної мелодії думи і 3) з так званих „плачів“, чи високих уступів; обидві останні окремості закрашаються частими мелізмами чи фігуритами. Сі оброби музичні теми, фрагменти від закінченого цілого, так вільно чергуються одна за другою, або й одна через другу, що ціла мелодія думи виходить надзвичайно рухливою. Співаючи думу, кобзарь навіть не знає, у якому місці, де саме, він підніме свій голос,—чи високо, чи найвище,—де і скільки промовлятиме речитативом, або ж співатиме основним, звичайним мотивом; не знає він, де і коли ускорить або задержить темп, і де дума може зовсім перерватись, для того, щоб він чи зробив якісь пояснення, чи прорік якийсь поучальне слово. Крім всього того, у думі повна відсутність такту; але рецитативів*) добрих співців, старої кобзарської школи, ще йде постійна сканція, чи сказати би такі арси—(притиски голосу у певних місцях речень, а иноді й окремих слів)—і це не у всякого кобзаря або й співця однаково: у того свій спосіб рецитативу й скандування, у другого інший, мало або й зовсім не виразний**). Музичний струмент, що на йому грає співець, теж має велику вагу на мелодію думи,—наприклад у лірників: дякуючи пригравці на лірі довгими одноманітними нотами, сканції зовсім не помітно, а в кобзарів, через те що вони примушені уживати короткі ущіпки струн, вона часто чується як слід.

Дума почасти—натхнення, імпровізація на якусь певну тему, а через те нехай кілька душ разом один по одному запишуть її, то у всіх записі будуть різні, а особливо як се зробити через якийсь час***). Фонограф і тут допоміг би нехибно встановити сю гадку.

*) Рецитатив—се такі місця співу, де мелодія відступає на другий план і де спів уже більше скидається на промовляння,—а воно, розуміється, не дбає про такт: воно або цілком вільне, або до якої міри.

**) Скандування в думках, розуміється, не може бути зовсім подібним до того, що маємо в грецьких метричних віршах; воно не може бути подібним уже хоч би через одно те, що тут спів-музика, а там мова—стих. Однак же сама виразна сканція безперечно існує у деяких кобзарів,—се й записано моїм фонографом уже кілька років тому назад. Пр. Ф. Колесса недавно, перевіривши з тих валяків на ноти, звернув мою увагу на те, що сканція йде не у речитативі і не у високих уступах, а в основній мелодії думи, і йде вона так, що зовсім фільно підкреслює по-де-куди мелодію думи.

***) У 1902 році, коли я розпитував кобзаря М. Кравченка, про „запорожські псалми“, він одповів: Се—то вже всякий так, се ж не пісня; як підійде, знаєте:—иноді й коротко, а иноді й довше буде. Тут вже всякий так: те забуде, друге вигіда, або й од иншого згадає що-небудь. То вже в пісні—друге діло; а тож таки тут!...

Все залежить від особистого настрою кобзаря і від часового розуміння змісту думи.

Про мелодію думи ще треба сказати, що вона звичайно буває дуже складиста і виконується з великим піднесенням чуття, невимовним жалем й сумом. Що таке ж виконання дум було і в глибоку старовину, про се маємо певні історичні відомості і вірні свідчення тодішніх істориків. Перше і дуже інтересне свідчення—се польського історика Сарніцького від 1506 року, то б то з тих часів, коли ще й дружинно-лицарська поезія не згасла*). У своїх анналах Сарніцький пише: „У той час, оточені Волохами, були знищені два брати Струсі, юнаки хоробрі й войовничі. Про них ще й тепер співаються елегії, що звуться у руських „думами“ (elegiae, quas dumas russi vocant). Сумний мотив і рухи співців, що співаючи похитуються то в той, то в другий бік, дійсно зголошуються з змістом тих дум. Селянство й собі співає ті мотиви, потроху міняючи їх, підгравуючи від часу до часу на дудках***). Сарніцький підкреслює особистості дум,—громадський зміст, елегійний відтінок, сумний мотив, спосіб виконання співців, що подекуди й тепер існує,—а разом і те, що селянство й собі співало ті мотиви, трохи міняючи їх,—се останнє дуже важливе, як побачимо далі. До тієї характеристики дум, що подає Сарніцький, треба додати зараз-же й другу, теж польського історика й сучасника подій XVI віку, Стрийковського (Kronika Polska, Litewska etc); він теж згадує, у 1574 році, про думи і про звичай складати їх зараз, слідом за подіями, згадує й про те, що думи співаються високим голосом. У його ж першого знаходимо звістки про кобзу і лютю. Морштин (1606) теж влучно характеризує думи; радимо, що такими-ж думи дійшли й донас, але є цілий ряд,— правда, вже дуже пізніх відомостей, (з кінця XIX віку),—про те, що думи співались і дуже просто, „епічним речитативом“. Відомості ці теж заслуговують віри, бо йдуть від людей учених, або всеж таких, що вельми цікавились думами. Здавалось би, чим складніша мелодія, тим вона і старіша*), а тут виходить ніби навпаки! як же се пояснити і відкіля могла появитись така помітна різниця у виконанні мелодій українських дум?

(Далі буде.)

О. Сластион.

*) Останні вірші дружинно-лицарського змісту (від 1515 року), про побіду кн. Острожського над москалями під Оршею,—подібні до думи, як і „Слово о полку Ігоревім“.

**) Annales sive de origine et gestis polonorum et lituanorum 1587 VII c. 375.

*) Се далеко не завжди буває. Прим. Ред.

* * *

Розбилася скрипка лиш стогне остання струна,
Не встигла всього доказати неначе...
Не торкай її, друже мій, в тузі болячій
Зітхає в останне вона.

Розбилась надія... хоч радість хвилинна й осяє
Похмурую душу, журбою повиту,—
Не хвилюй її, друже мій, щастя ожити
Не може... вона погасає...

М. Якович.

Спомиг.

Зелений гай засмучений шумить
І вітер віє тихо із півночі.
Хожу в гаю і серце щось болить
І сльози все мені туманять очі.
Колись було, в щасливі ті дні,
Як я любив, як щастя радість знав,
Було удвох з дівчиною в гаї
Отут кругом, веселий, я гуляв.
Щасливим світ здавався нам тоді...
Здавалося, ласкаво гай шумів,
Кущі сміялись ясні, молоді,
Кругом лунав пташок веселий спів.
І сонце яснее світилося на небі
Зовсім не так,—раділо мов воно...
По-над долиною шуміли тихо верби,
Та їх нема,—порубані давно...

Іду я сам... як перше, гай шумить
І вітер віє тихо опівночі...
Душа сумна і серце так болить
І сльози все з'являються на очі.
Минули дні, щасливі ті дні,
Як бачив я кохану мою...
Жили зо мною радість мої,
Та вже нема, покинули—журбу...
Не бачу більш чудових оченят,
Не чую вже, як серденько те б'ється,
Ні, доля вже мені не засміється...
Другому сяють карії ті очі
І сяють, бач, невтішними сльозами,—
Що, наче сон, пройшли літа дівочі,
Що вмерло все з минулими літами...
А гай шумить, як перше він шумів,
І вітер тихо віє із півночі...
І я іду, як перше тут ходив,
Іду один, туманять сльози очі...

З. Яценко.

Цікава постать.

Болгарське оповідання, Дмитра Шишманова.*)
(посвята дорогим батькові та матері)

... Не маємо ми тепер у Болгарії цікавих людей,—говорив молодий письменник Нешов,—або коли вони є, то настільки не симпатичні, що людині не хочеться й думати про них, а не то малювати ті постаті, щоб увіковічити... І власне через се ми, письменники, вдарились у декаденство, символізм,—щоб вловить те, чого досі не вловили... або принаймні знайти хоч би щось і дрібне, та відрадісне!... По тій мові, Нешов зітхнув, наче втомлений, дивлючись у темний куток.

Всі гості, що були в світлиці Велічкових, теж замовкли; обличчя прийняли байдужний вираз: здавалось, що кожний думав про своє власне життя... Щось легке, як павутина, наче-то обгорнуло людей... Де хто підняв руку і провів нею по чолю... хтось злехка зітхнув... Мовчанка давила...

— Так... повільно промовив далі Нешов, ніби відповідаючи на свою власну думку, і знов умов... Хтось гучно випив каву... Десь розбилась либонь тарілка... Господиня вийшла з світлиці...

— Ні, ні, не так воно єсть, як ви кажете!... озвався десь з кутка спокійний голос.—Ні, не так!...

Всі, чекаючи, повернулись у той бік. Нешов пильно подивився теж туди.

— Не так, не так! я хоч і з провінції, але почувую, що се не так.

То обізвався далекий родич господинів, Стоянов, шосейний інженір, родом з якогось дунайського города; він вже давно не був у столиці, бо його все затримувала праця та сім'я. Він приїхав сюди після якоїсь роботи; хазяйка ненароком зустріла його на вулиці і запросила до себе на вечерку,—щоб він побачив софійську освічену громаду.

Отож він, озвавшись, провадив далі:

— Ви тут у Софії якось поверхово... поверхово живете... мені принаймні так здається... начеб тільки про себе самих дбаєте... начеб, вибачте, ви всі хворі... хворим життям живете... і всі втомлені тим

*) Дмитро Шишманов, молодий болгарський письменник, (студент Цюрихського університету), син відомого болгарського ученого й громадського діяча, І. Шишманова; автор родом не чужий і Україні: його мати—дочка Михайла Драгоманова. Сього оповідання Д. Шишманова, („Цікава постать“), ще ніде не друковано, воно подано до „Рідного Краю“ в болгарському рукописі, а з рукопису перекладено нашим теж молодим співробітником—по українському. Думамо, що сей твір болгарського письменника має бути цікавим і для наших читачів: Болгарія, яко значна країна рідного слав'янського племені, завжди приваблювала прихильну думку нашого громадянства; тепер же на Болгарію звернені погляди всіх,—вона бо рішучо, перед всім світом, зазначила своє бажання й здатність бути цілком самостійною країною.

Отже, тим більше цікаво, до якого культурного рівня дійшла ся країна, „чим жива“ її громадська сила. Звичайно, се повинно відбитись в її літературі. Власне, оповідання Д. Шишманова, заступника наймудшого докоління болгарських громадян, і показує—які постаті літератури та інших діячів посеред болгарської людності постачило нове життя, які гадки, займають поступових людей, і куди ведуть її діячів. Здається нам, що виразне, талановите письмо Д. Шишманова дає цікаві і різні місцевий малюнок. РЕД.

життям... хочу сказати—інтелігенція... Ви якось розбилися на гурточки... піби граєтесь нехотачи... втомлено... хто його знав чим! Я сам не з Софії і тому не можу сказати, чому воно так!... Хворе.. усе хворе... а хто хворий,—той не має сили... А безсилого всякий може подужати!... Ні, не так... не так живете... Вибачте мені, коли я кажу вам се по щирості... Ось вже я десять днів у Софії і бачу се... Ось подивіться на провінцію... маленьке місто... нічого не маємо... але рвемось у-перед... працюємо... боремось! Може й єсть погані люде... лихі люде... чи кмет*), чи пристав... але все це живе... живе! А тут люди ненавидять один одного... от так, якось хворобливо... подло!.. А подивіться в нас: коли хто ненавидить, то ненавидить по юнацькі, живо... б'ється чесно... Усе здорове принаймні!.. А у вас хворе... гниле!.. Подивіться на вашу молодь!.. Але годі... Стоянов умовк.

Нешов підвів голову і з мученим виразом в обличчі відповів:

— Ні, ні, говоріть, се цікаво... дуже цікаво!..

Стоянов оглянувся круг себе і чоло його, те високе чоло, стало похмурим; обличчя показувало напруження думок; він мовив далі:

— Я вже десять день, як тут, і не можу розібрати... та, правду кажучи, вже здавна, коли читав ще дома ваші часописі, журнали ваші, міркував собі: вони начеб хворі люде... хворі. Ну, ви, добродію Нешов... ви говорите.. що у тому „новому“ ви шукаєте чогось відрадісного, бо не маєте перед собою про що писати. Коли я слухав вас, то думав собі: ось він говорить так тому, що життя його не здорове... Ваші вірші... начеб хтось у пропасниці шепоче... Ваші оповідання... теж!.. І видно, що це хвороба... Являється якийсь письменник... новий, молодий, здоровий... друкує свої твори... читаєш його і радієш... думки його западають тобі просто в серце... часом плачеш, читаючи його... думаєш про його, як про якогось янгола... А через рік, другий... дивись, і він почав хворіти, плакати, жалітися і „шукати“ того, чого не можна знайти!.. Хворе, все хворе!.. А подивіться—на провінцію!.. подивіться на ті збірники, часописі. Де видється журнал, що друкує народні звичаї?—в Станімасі! Де—вістник, що проповідує просвіту і совісне життя?—в Карлові! Де землеробська часопись? Знов у провінції!.. Де безпартійна часопись для розвитку болгарської нації? В Бургасі!.. Я багато мандрував, тому й знаю.. і, мандруючи, зустрічав багато людей... і частенько міркував собі: колиб знав їх який письменник, міг-би малювати їх... Єсть, добродію, кого малювати... але життя ваше не дає... оте не здорове ваше життя!

Нешов задумливо дивився на огонь, що горів у комінку; а обличчя його було смутне;—він нічого не відповідав. Через якийсь час присутні забули інженірові слова, розпочали політичну розмову

*) Кмет—голова сільської громади.

і розпалились нею... Хтось проповідував інтернаціоналізм... висловляно думки про Македонію, про Санданського*)... І ніхто не зауважив, як інженір, що з тугою слухав який час розмови, встав, наблизився до Нешова і заговорив з ним тихо:

— Ось, добродію, тепер люде не слухають нас, а говорять про те, чому Македонія не наша; то ходім у другу хату,—там покуримо. За-разом я вам розкажу про одного чоловіка, що хоч і не є Бог-зна-чим особливим, але я дуже дивувався йому.

Нешов повернув запалене, приємне обличчя до інженіра й відповів:

— Ходім, ви мені розкажете про того чоловіка... ви живете здоровим життям і, мабуть, бачили хороших людей... розкажіть мені... Мовлячи тее, Нешов помалу встав і пройшов у сусідню світлицю. А інженір подався за ним, взяв стільця, присунув до Нешова, подивився кругом, чи нема кого лишого, хто міг би чути його, всміхнувся, немов винувато, щось промурчав і почав:

— Я, бачите, не вмію добре оповідати і тому не люблю, коли багато людей мене слухає... Ну, та дарма, що не вмію добре говорити... За це не будете нехтувати мною. Інженір кашлянув, трохи нахилився уперед і, серед гомону, що доходив з світлиці, тихо почав:

— Се було літ тому 15, чи 16. Я мандрував серед сел Берковського повіту. Я робив шоссе, то раз-у-раз треба було перелазити з місця на місце: там треба було шукати каміння, там робітників,—інженірська робота. Мое шоссе проходило близько від одного маленького селця, що притулилось на узгір'ї Балканів,—маленьке собі балканське селце... Туди я часто ходив за дерев'яним матеріалом, та часто й затримувався... не поспівав усього зробити за день... І що-разу, як я ходив у село, болізно ставало моему серцеві, коли я дивився на криві, мазані хатки, на замурзаних дітей, що валялись у бруді, на ту грязюку; я завжди думав собі: Боже, як може серед такої гарної місцевости, серед тих гір, бути така голота!.. Я познайомився з більш відомими людьми в тому селі, бо часто зупинявся в ньому. То були—піп і шинварь. У селі була школа,—але я був літом і учитель тоді кудись виїхав. Я бачив і життя в селі... Піп за-одно з шинкарем, що був і кметом, визискували, гнітили селян, скільки мога... віддавали гроші під заставу, примушували пити. І чудні були тії селяне, ніде я не бачив таких; чудні люде!.. Вони стали дикими через попа й шинкаря, а сі були добре вигодовані, гладкі, дбали тільки про себе...страшенно лихі люде... Серце мое стискалось, коли я дививсь на те страхиття, що панувало там! Дивуючись брудності того села, я порішив якось пійти подивитись на громадську школу... і здивувався. Під школу віддано було дві світлиці, що були над ставкою; отже з тієї стані йшов страшенно поганий дух,—віп отрую-

*) Ватажок македонських повстанців.

вав повітря в школі... Але самі горниці були чисті, по стінах висіли малюнки ручної роботи, були й карти; все показувало, що хтось, завідуючи всім тим, працює, любить усе те, пильнує, щоб зробити як найкраще, привабити, що учитель не хоче бути таким як усі тутешні люде... хоче бути якимсь іншим! Коли я розпитав дітей, вони говорили про учителя з великою любов'ю... так як діти вмють говорити... Селяне, так одні—одно казали, другі—друге, взагалі від них трудно було почути якусь певну думку... а коли я спитав про учителя в попа,—він розкричався, розлявся, назвав його „безбожником“, соціалістом, розбійником, „жуликом“; шинкарь говорив те саме... З сього я постеріг, що учитель, мабуть, старався пробуджувати селян і цим, розуміється, перешкоджає інтересам поповим та шинкаревим. Але я бачив, що селяне все ж зоставались під владою своїх гнобителів, і мене брала злість, бачивши таку дикість.

Я частенько ходив у те село і старався вивчити його й чекав приїзду вчителя, щоб подивитись, щоб він за людина і чим думає він допомогти селу в боротьбі з тим лихом. Буваючи в селі, я швидко помітив, що у тих диких селян була міцна віра, але віра—що зветься „язичеською“: вони були всі суевірні... і тим зручно й користувався піп при виборах, при громадських мирових, примушуючи селян робити те, що було корисно йому і шинкареві. Коли я проходив через село, я частенько думав:—коли-б сюди доброго попа, то багато добра зробив-би... А тим часом тяжко було дивитись, як тамешній піп приголомував селян, та таг з них.

Інженір спивився трохи, закурив другу цигарку й вів далі:

— Наближався місяць Жовтень, я мав ще на кілька тижнів роботи і хотів скінчити своє шоссе... Тяжко ставало мені, коли я думав, що швидко я мушу виїхати звідтіля, нічого не зробивши для сього чудного села. Я помічав, що тут, як в багатьох інших місцях, піп і шинкарь найшкідливіші люде і що коли збутись їх,—село житиме краще й швидко поправиться. Але як збутись їх? Бувши чужим у тій країні, я сього зовсім не міг; до того я не мав ніякої сили, нічого не розумів у місцевих ділах!... А мені розказували, що й піп і шинкарь мали піддержку від урядового депутата... щож тут зробиш! І прийшло мені тоді в голову, що вчитель може тут щось зробити... Але коли я бачив дикість тих селян,—мені здавалось, що нічим тут допомогти не можна було... Тяжко було мені, що в моїй гарній вітчизні існує таке дике село, де діти мерли як мухи, де що-дня були бійки, розбивання голів... і де над усім панували озвірілі люде, що згубили всяку честь,—піп і шинкарь...

Тяжко... дуже тяжко було... і я ніколи губив надію; я ніколи почував, що живу хворим життям,

як і ви, і говорив собі, що, коли-б я був письменником, я писав би так само, як і ви,—плакав би безсило!.. Але-ж... я розумів, що так не може зоставатись... що знайдеться людина міцніша мене, така людина, що змінить усе... Розумієте,—я борюся з власними думками... і більш усього жалкував, що я дуже зайнятий другою роботою... і заввадто слабкий на силі... Трапилось мені на який час поїхати в инше місце. І ось через якихсь два тижні я приїхав знов, на жидівській балагулі, у тев село і став перед попівською кам'яницею... Знаєте,—додав винувато інженір,—треба було мені бути в добрих відносинах з попом, бо тільки через його я міг добувати потрібний мені матеріал і таке инше... Піп зустрів мене і після кількох слів запросив у покої та додав сердито: „той дурасій—учитель вже десять день як тут“! Я аж гукнув радісно «а!» і в-силу вдержався від того, щоб не побігти зараз же до вчителя. Я лише сказав, що хочу піти до учителя, щоб подивитись, що-то воно за людина... Піп знов розкричався, розлявся, ще раз проказав те, що вже раз говорив про вчителя, ганив його лайливими словами. Я нічого не відповів і, поговоривши з попом про свої справи, встав і виїшов. У брудному провулочку я спитав якусь дитину, де живе вчитель; виїшло, що він жив близько біля школя, у якійсь хаті. Я пішов униз через міст, до стани... тоб-то разом і до школи. Дійшовши, я розпитав і хутко вже стукав у двері до однієї хати. Мужеський голос запросив мене увійти. Увійшов я—і побачив перед собою високого чоловіка, виголеного, з твердим поглядом, високим чолом і худим чернецьким обличчям; він стояв перед столом, заложеним книжками. Світлиця була чиста, гарно вбранна малюнками, картами. Посеред їх—портрети тих... Маркса і Бебеля. В однім кутку висіла гитара. Усе було на місці, гарно прибрано. Оглянувшись кругом, я підійшов до учителя, сказав—хто я. Я, старший від його літами, був сам не свій перед тим високим молодцем з чернецьким обличчям... В думці моїй встала примара того села, дикість... І сей, сей вчитель... скільки мук криє тая світлиця!.. Вчитель стояв передо мною і ввічливим, але холодним голосом спитав мене, чим може він мені служити... Я мовчав... але через хвилинку прийшов до тямку, сів на стілець, що подав мені вчитель, і почав розмову. Збиваючись, неясно розказав я йому про свої думки відносно села, про свою муку... сказав йому кілька слів, що вияснювали мій погляд на його... І я побачив, як роз'яснилось його чоло; він відповів мені теплим, приємним голосом... Наскільки пам'ятаю,—ось що він говорив:

— Правда, село дике і життя тут дуже, дуже тяжке... Люди тут відрізані від иншого світа... але мені нема на що жалітись... Я сам вибрав собі тев місце; та про мене немає чого й говорити... Але про село ви вірно кажете... тяжке його ста-

новище... страшно... через того попа та шинкаря... Ах, говорив учитель, ви не знаєте, як я борюся з ними... але що-ж робити,—вони всесильні! а селяне дикі, вони на тій стороні, де ракія*), а я один!... і ще багато говорив мені вчитель, і я зрозумів його страшно життя. Він ще говорив мені: „Ті селяне мають тільки одну силу—віру. Коли б був такий, хто міг би скористуватись тією сліпою вірою, він диво міг-би зробити! Я, добродію, казав він далі, не віруючий але коли часом піду до церкви, чую попа, бачу, як він переробляє ті думки, що є у християнстві, як перевертає його на свою користь, мені хочеться схопити його, спалити, як у давні часи робили... Та коли-б був хтось другий на місці попа, такий, хто зумів-би використати сліпу віру селян для їх же користі, як би було добре!—говорив мені учитель вдумливо... Але, казав мені він ще, я почуваю у собі силу і буду боротись, буду боротись... Ах, добродію Нешов, говорив з запалом інженір, коли-б ви бачили його натхненне обличчя, силу, щобула у ньому, як він говорив: „Я маю силу, я маю силу і буду боротись!“ І ми ще довго говорили, до вечора; та коли я вийшов, то і я почув у собі силу... Знаєте, ви те знаєте, є люди, що надихають силу... і я бачив, начеб... над селом, над усім, володів міцний вчитель... здорова просвіта... сила вчителя супроти темноти...

Нічого не кажучи попові, я поїхав на свою квартиру, що була в селі, біля мого шосе... Сталось так, що шосе було скінчено і я не мав нагоди повернутись у те село, бо моя робота повела мене зовсім у другий край Болгарії, і мало по малу я забув те дике Берковське село...

Інженір ковтнув кави і зпинився. Нешов повернувся і вижидаючи подивився на нього... Обличчя Нешова стало напружене... Стоянов нахилився до нього і говорив далі:

— Ви мовчите і маєте рацію... оповідання мое ще не скінчене... Прошло біля 10 літ Я прокладав шосе в Ломському повіті. Коли я приїхав туди, я згадав за те село, зацікавився ним дуже, і одного дня, покинувши свою роботу на свого помічника, наняв фаетона і подався туди. Годни через вісім я наблизився до села... Коли фаетон перевалив через гору, коли перед моїми очима уявилося те село, я широко розкрив очі... Там, де тулилися колись одна біля другої криві, мазані хатки, стояли тепер хоч не великі, але міцні, білі кам'яниці. На одній невеликій горі стояла кам'яниця на два поверхи,—очевидно школа... Я не міг спам'ятатися від такого дива... Повоз мій хутко з'їздив по хорошій дорозі, що йшла до села... «Ось тобі учитель!... ось тобі просвіта!» міркував я сам собі і просто аж сльози виступали на очі... Повоз віхав у село і зпинився перед чистою гостинницею. Я хутко зліз, попросив вина і зпинив ха-

зайна, щоб розпитати його... Він, весело всміхаючись, розказав усе... Перше слово, що спинило мою увагу, було: „За все це треба дякувати панотцеві... Щось промайнуло в моїй думці; я взявся за голову...—Панотцеві? Який же у вас піп?...

— Та піп,—сміючись казав хазяїн,—таки наш давніший учитель.. він став попом, та ото ж він все теє й зробив: він вигнав давнішого шинкаря, він збудував школу... усе—він!

Я не міг прийти до пам'яті від тих слів

— Який вчитель?—

— Та той же, що ви знали!

А-а-а!... Так, так... Усе прояснилось у моїй голові. Так!.. він говорив тоді про сліпу віру... так, так... Я хутенько заплатив хазяїнові і подався до попової кам'яниці...

Мені відчинило двері маленьке хлоп'я, слуга. Я сказав, кого шукаю. Хлопець увів мене.—У синах я зустрівся з високою, здоровою селянкою, що держала на руках дитину. Вона мовчки уклонила мені й пішла в якусь хату,—звідтіля доносився дитячий гомін. «Його жінка!» подумав я. Слуга відчинив мені бокові двері. Подвійно більш сам не свій, ніж тоді, як бачився у-перше, стояв я перед вчителем... тоб-то перед попом... Тепер, в рясі, з бородою, він нагадував справжнього ченця, з сухим обличчям, твердим, проникливим поглядом. Він не пізнав мене, попросив сісти, розпитав мене, хто я. Я назвав себе... Він злехка здригнувся... сливе вороже подивився на мене... але обличчя його враз змінилось, він привітно заговорив, про село, про науку.. Про себе самого він ні одного слова не сказав... та й не треба було говорити,—я сам уявляв собі, мовляли ви, „цілу драму“, що перебув той слабкий, високий чоловік. То вже ваше діло, добродію Нешов, уявити собі ту драму, ви добре знаєте людську душу... Ви подумайте тільки... соціаліст... невірющий... щира людина... на-завжди кидає круг своїх ідей і товаришів, що відцурались його, стає попом, говорить проти свого переконання... Се, добродію Нешов, не проста річ... подумайте.. все тільки для того, щоб принести користь селу... Стоянов умовк, далі знов почав:

— То якийсь зразок соціалізму.. але якого?... то не відречення від *світового* багатства, але від *духовного*, за-для братів своїх! Я чув, як другого дня сей піп проповідував (бо то була неділя)... Він говорив про Христа... але як!.. я плакав... плакав від його слів і звернув увагу на його, коли він говорив про Христове пожертвування собою; тоді погляд його був холодний і твердий. Після того піп говорив про громадські справи, що треба се й те зробити, те переробити, говорив про спілку, про тую кооперацію... І я бачив, що селяне у всьому послухаються його... Велика сила йшла від сеї людини... Так, добродію Нешов,—ось постать, ось кого вам треба намалювати, ось здоровий, міцний тиц!

*) Ракія—виноградна горілка (Увага перекладача).

По тій мові, Стоянов умовк, утираючи чоло хусткою. Нешов помалу встав, обличчя його показувало, що він глибоко замислився, а очі його дивились кудись у далечінь. Він промовив:

— Але сей чоловік—теж хворий, страшенно, *духовно хворий*, добродію Стоянов... Далі, подякувавши за оповідання, Нешов вийшов з світлиці таким же світським кавалером і щез серед гостей...

А інженір глибоко задумався над останніми словами письменника...

Переклав *Світозар Драгоманов*.

Таке оповідання молодого болгарського письменника. Тепер, коли читач познайомився з ним, скажемо найкоротше свою думку про головну тему сього оповідання. Завдання „цікавої постаті“, того поступового народолюбця панотця, не чуже й думці наших поступових людей: особливо був для такого завдання певний час; нам самим траплялось колись зустрітись людей, що задумувались над тим, чи не піти,—хоч і бувши чужим обрядовій релігійності,—в сільські панотці, власне тільки для того, щоб стати близько до народу і нести йому свої думки, своє учення... Руський письменник, родом українець, Потапенко, змалював таку „цікаву постать“, в оповіданні, названому „На честномь посту“. Там теж—молодий панотець, що має поступовий подих на своїх паравіан, між иншим і на паравіанку поміщицю. Жертва таких людей, дійсно, велика... Але, на нашу думку, єсть в її щось таке, що одвертає нашу прихильність: се власне—неправдивість, положена в основу праці такої „цікавої постаті“. А чи можна-ж будувати те, що вважаєш своєю найсвятішою правдою—на неправді, на свого роду обманстві? Душу честну сей бік праці повинен вражати, одвертати...

Та й практично навряд чи може бути користь для праці таких проповідців, коли вони хотітимуть вести, по їхньому—„сліпих“ людей до світлого шляху, коли вони хотітимуть будувати нову оселю на старому підмурівку. Тут мусить виникати дуже болізна суперечка, і в душі тих, кого ведуть, і в душі того, хто веде... Але се побіжна наша думка, вона не відбірає „цікавості“ ні в змалюваній Шишмановим постаті, ні в його оповіданні, що у всякім разі справляє міцне вражіння, по мистецькому змалюванню, та примушує задуматись і над тією гадкою, що порушується в оповіданню.

РЕД.

Серед шляху.

Зажурилась дівчинонька, жалібно співає,
Плаче нишком, рукавами слізеньки втирає.
Самотою, мов пташечка, у неволі б'ється,
Туга серце обгортає, гадиною в'ється.
Життя моє безталанне! що його робити?
Було мене, моя мати, на світ не родити!
Було в школу не пускати, а в найми віддати,

Щоб я змалку не навчилась правдоньки шукати.
Тепер стою серед шляху, не знаю де дітись,
Чи жать в полі пшениченьку, чи краще втопитись!

Після жнива, моя доле, сватів сподівайся.
Та од шлюбу із нелюбом хоч в пекло ховайся!
Згинеш, доленько, як квітка на лютім морозі,
Або мов та сиротина при битій дорозі.
Хай же спить те люте лихо, долі не лякає,
А я піду світ за-очі, де щастя блукає.
Може, в світі дурний розум правдоньки добуде;
Нехай мати проклинає! нехай судять люде!»

Олена Суботенко.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Збірник в пам'ять Старицького. В Києві вийшов літературний збірник „Нова Рада“, присвячений пам'яті Михайла Старицького. В збірнику дуже багато творів, прозаїчних і віршів; починається він поемою М. Старицького (про Берестецьке побоїще). До збірника додаво портрет М. Стар—го.

◆◆ „Друга хвиля“. Під такою назвою відомий наш поет О. Олесь має друкувати в Петербурзі нову збірку своїх віршів. Судячи по тих зразках, що шановний автор читав нам переїздом через Київ, се справді має бути вже „друга хвиля“ його творчості: в її уже менш чисто юнацького пориву, а більше розваженої мужности; форма її висловів віршів добрали мов-би ще більшої краси її змісту.

◆◆ Конкурс (поборище) на уложення кращого „букваря для неграмотних“. Такий конкурс визначала львівська „Просвіта“. Конкурсна комісія роздивилася прислані праці і признала найкращими дві: букварь тернопільського учителя Он. Солтиса і букварь львівського учителя Й. Танчаківського. Солтисові дано конкурсну нагороду в 200 корон, а Танчаківському—в 100 корон.

Комісія просить „Просвіту“ надрукувати букварь Солтиса не гаючись.

Не завадило-б, як би й наша котора «Просвіта» уредила такий конкурс...

◆◆ Концерт в пам'ять Галяцького договору. Галицька часопись „Руслан“ подає відомості про цікавий концерт, що, відбувся у Львові 16-го Листопада, в пам'ять 250-тих роковин „Галяцького договору“,—тієї умови, що зложив у полтавському Галячі гетьман Іван Виговський; (тая умова з поляками мала забезпечити Україні свою автономну управу). Товариство Львівський Сокіл, бажаючи надати тим роковинам значення народного свята, отож і вредило урочистий концерт, з участю найвидатніших своїх артистичних сил. Хор „Бандуриста“, під орудою п. Волошина, співав композицію Ярославенка Finale і Лисенка „Гуса“. Волошин проспівав скілька пісень,—що по своєму

змісту здаються нам зовсім не відповідними тому святові: він співав—„Я не кляв тебе, о зоре!“ і «Полетіла пташечка». Д і й Шухевич грав Шумана й Гріга. Ольга Вахнянинівна проспівала „Ах, де-ж той цвіт“ (Ніжанковського).—А. Будзиповський, давніший голова „Сокола“, сказав промову, пояснивши значіння Гадяцького договору в українській історії.

◆◆ Наш театр. Товариству Садовського заборонено після першої постанови грати п'єсу „Євреї“, Чирикова; з другою п'єсою з жидівського життя, „Бог помсти“, Шелом Аша, Товариству теж не повелось; тільки сю п'єсу, мабуть, доведеться зняти з иншої причини: вона зовсім не приваблює громадянства, ні нашого, ні жидівського,—не прийшлась до сподоби.

Артистична комісія київської „Прогресу“ має давати концерти народні в контрактівім домі й ставити п'єси в „Комерчеськім театрі“ для освітнішого громадянства: роз'учують „Нору“ Ібсена; в заголовній ролі цієї п'єси виступить молода артистка, що вчилась у школі Лисенка, д—ка Валерік; з менших п'єс мають ставити „Ведмедя“ Чехова й инші.

Товариство С—го має знов ставити оперу Сметани „Продана Наречена“. Вдова Карпенка-Карого, Софії Тобілевич, що грає тепер в Товаристві Садовського, переклала п'єсу Гауптмана „Ганнеле“. По дозволенню драматичної цензури, п'єса певне буде йти в товаристві Садовського.

Дозволена до постанови на сцені п'єса С. Черкасенка „Жарт життя“.

Товариство Сабініна переїхало з Катеринослава в Полтаву; ставить великі п'єси Старицького („Не ходи, Грицю“, «Маруся Богуславка», „Юрко Довбуш), опріч того п'єси—„За правду і волю“, Колесниченка, «Кума Марта», Юльченко-Здавовської, «За рідний Край». Про сю остатню п'єсу пишеться в оповістках, що се «большая историческая пьеса в 6-ти дѣйствіяхъ, сочиненія Гр. Ге и Льва Сабініна»; поруч додано—„За ojczyznę“, (се б то теж «За рідний край») August Kordecky; в 1-ій дії д—ка Зініна й хор виконують молитву „Ave Maria“. Товариство Сабініна ставило теж нову п'єсу П. Павлюка „Жертви віка“ і готує ще одну нову п'єсу „Богоотступниця“. Товариство се має в Полтаві великий успіх. Особливо визначаються артисти Воїнов і Замичковський, а з артисток—добродійки Олексієнко, Зорина й Ольгина. Добре вражіння робить Т-во і гарними декораціями та новими уборами. Театр завжди буває повний.

◆◆ Наука гри на кобзі. 6-го листопаду кобзар Іван Кучеренко почав учити грати на кобзі в мучично-драматичній школі М. Лисенка в Києві. Учеників набралось на дві групи. Вчитимуться п'ять разів на тиждень по 2 години кожен раз. Плата за науку 2—3 карб. в місяць. Ми вже згадували, що І. Кучеренко один з найкращих наших кобзарів, людина досить освічена, має хороший го-

лос, грає на кобзі артистично; навчився грати в дуже хорошого кобзаря, Гащенка.

◆◆ Рукодільна школа. Лубенське земство призначило 100 карб. на заснування в с. Юсківцях жіночої ремісничої майстерні; вчитимуть там переважно ткацтва. Більші земські ткальві в полтавщині (в Дігтярях, Олифіривці й инших), випустили вже чимало учениць, що в свою чергу можуть бути учителями при вироблянні гарних ткавих річей з українськими узорами.

◆◆ Бібліотека на селі В селі Кобиляках, більського повіту, на Підляші, ще 5-го липня дозволено заснувати бібліотеку-читальню імені Тараса Шевченка. Але та бібліотека стоїть і досі порожня, бо селяне сами не мають ані коштів, ані досвіду для того, щоб її спорядити. В 227 ч. „Ради“ надруковано листа од Кобилянської сільської громади. Громада просить, щоб всі, „кому діло просвіти бідного народу його рідною мовою дороге“, допомогли їй коштами і книжками—влаштувати бібліотеку. Адреса для посилення книжок та грошей така: ст Тересполь Седліцк. губ. с. Кобиляни. Зав. бібліотекою ім. Шевченка священнику о. Юліану Перфецькому.

◆◆ Українська школа в південній Америці. Українці, що живуть в Парані, зважили заложити українську школу в місті Куритибі і через свою часопись „Зоря“ просять всіх українців і українок прислати хоч би й найдрібніші жертви на ту школу. До того прохання додають, що живе їх в Парані більше як 50 тисяч і вони дуже потребують української школи, щоб виховувати своїх дітей українцями.

Спільки й господарство.

◆◆ Спілька потребительських товариств у Київщині Затверження статуту. Уже затвержено статут спільки споживних (потребительських) товариств в Київщині, тільки де-що в ньому змінено, де-що додано. В грудні має бути з'їзд представників од потреб. товариств.

Се дуже добра річ, що споживним товариствам дозволено поєднатися в одну спільку. Клопоталися про це в Київщині вже давненько; вдавалися ті товариства за піддержкою й до свого земства, київського; земство оступалося за їх, присило теж від себе в міністерстві, щоб такі тим товариствам було дозволено злучитися в одну спільку, губерську; мабуть таки від прохання земства й допомоглось. Для кращого життя товариств се багато значить, коли вони тепер будуть поєднані в одній спільці. Вони могли б оптом спроважувати собі всякий крам, могли б гуртом пособляти одно одному грошовими позичками то-що. „Спілька“ придумує кращий спосіб орудувати всіма справами.

Число київських потребительських товариств росте дуже швидко: раз-у-раз засновуються нові; а коли товариства тепер досягли ще й того, що можуть увійти в одну спілку, то число їх напевне ще більшатиме.

◆◆ Знищення потребительських спілок на залізницях. В міністерстві дорог розглядалася справа про потребительські спілки на залізницях. Призначена на те комісія визнала потрібним замінити потребительські спілки казенними продовольственними крамницями та складами.

◆◆ Пшениця з Аргентини. Сеї весни на Єлисаветські млини пробували спроважувати пшеницю з американської Аргентини, і вона коштувала з приставкою 1 карб. 43 коп. за пуд.

Сими двома в Полтавщину стали привозити жито з Германії. Коштує воно з приставкою 1 карб. 4 коп. за пуд. Чужоземне збіжжя через те дешевше, ніж наше,—і краще,—що там люде мають більше освіти та достатків і через те краще виробляють свою землю. Земля ж краще впорана дає далеко більші врожаї і через те в змога дешевше продавати збіжжя.

◆◆ Зменшення торгівлі в Росії. „Річч“ повідомляє, що в проекті державного розпису на 1909 рік є відомости про зменшення торгівлі Росії. Так в 1905 році було вивезено з Росії на 442 мільони карб., а в 1908 всього на 211 мільонів карб. Міністерство фінансів думає, що се сталося через неурожаї останніх чотирьох років.

◆◆ Збитки від ранньої зими. На Волині хазяї зазнали лиха від ранньої зими. У де-кого з них ще не викопана картопля, буряки, не зрубана капуста. Все це тепер від холоду померзло. Крім того після снігу люди мусли рано починати годувати худобу дома, бо трава на пасовиськах вимерзла.

В чужих краях.

◆◆ В слав'янських державах. Становище Болгарії яко самостійного „Болгарського царства“ все більше зміцняється. Князю Фердинанду, коли він вернувся в Софію після об'явлення самостійности Болгарії, було вряжено величну зустріч. Тисячі народу вітали його, яко „болгарського царя“. Інші держави свого признання самостійности Болгарського царства ще не висловили.

◆◆ Боснію й Герцоговину, сусідок Сербії та Болгарії, Австрія об'явила прилученими до держави австрійської. Про обидві ці краї, після війни Болгарії з Турцією, було постановлено берлинським договором, що Австрія може їх зайняти своїм військом, для оберігання сих країн. Але тепер Австрія прилучила їх зовсім до себе, яко частини австрійської держави. Народ в Боснії й Герцоговині по більшій часті серби, і прилучення сих країв до німецької держави народів дуже не подобається. Турбуються теж і інші славянські країни, Сербія та Черногорія, що сусідні та най-

рідніші з ними країни, Боснію й Герцоговину, забрала Австрія. Недавно було в Сербії велике зборище жінок; вони кликали до війни, за тую справу з сербськими країнами, Боснією та Герцоговиною. Багато хто гадає, що з того таки й може виникнути війна між Сербією та Австрією, а може й між іншими державами.

◆◆ В Персії все йде тяжка боротьба між старим урядом і прихильниками нового ладу, конституційного;—вони вважаються тепер бунтівниками. Персідський шах живе в новітній столиці, в Тегерані; його пильно оберігає військо, хоч ся сторожа поводить дико і протів Шаха: недавно, на одному бенкеті придворному, сторожа кинулась до столів з наготовленими стравами і все поїла. Прихильники нового ладу, з виборним урядом, сидять з своїм військом у старій персідській столиці, в Тавризі. Шах посилає проти Тавризу своє військо, але, озброївшись гарматами, тавризці не подаються; сими днями шах знов послав проти Тавриза кінне військо, під орудою руського полковника Ляхова, що на службі у шаха. Хто в Персії візьме гору—не відомо, тільки в цілій країні великий розрух і неспокій. Сподіваються, що можуть умішатись інші держави.

ДОПИСИ.

Саснівка (Пирятинського повіту). 1 листопаду, на Покрову, тут храмове свято, що зветься просто „храм“. А „храмують“ тут не аби-як. За три дні перед храмом спродано з казенної шкальні без малого на тисячу карбованців горілки. А в Саснівці всього дворів з чотиріста; коли розложити храмове п'янство на всі двори рівно, то на кожен двір упадає по два з половиною карбованці. „Храм“ одбувається не один день, а два або й три. То вже зветься—„похрамини“. На Покрову люде п'ють собі по хатах, дома. А на другий день виходять опохміляться на величезну площу, як на ярмарок. На тій площі з одного краю шинок. Кожен виходить з своєю родиною і вся площа рясно вкривається миром. Під обід починається сварка; тут уже так заведено, що коли хто з ким у чому не помирить, то одклада своє „серце“ на Покрову. Хоч од Різдва ждатиме, а а вже на Покрову своє візьме,—докаже привселюдно чі бійкою, чі лайкою, та ще й родичі поможуть, або оступляться. Бувало, що на сей храм вислалі козаків, бо своя поліція нічого не вадить з такою силою п'яних. Люде тут усе бідні; на землю скупю; заробляють хурою; та заробітки були-б добрі, коли б не „похрамини“ та не „потрушени“.

Прилуки (Полтавщина). Місяців зо два щоночі в 11 або 12 годині що-небудь горить,—чі клуня, чі хата. Оце з тиждень як не було пожежі, а 9-го листопаду за одну годину занялося в семи місцях в середині Прилук. Немає сумніву що це робота якоїсь шайки; однак нікого з палів ще не знайдено.

Лубні (Полтавщина). 28, 29, 30-го сентября та 1-го октября в Лубнях відбулись чергові земські збори. Поміж иншими звичайними справами, що були ухвалені цими зборами, я зупинюсь тільки на деяких. З приводу заведення в повіті загальної початкової народної освіти, земська управа повідомила збори, що міністерство народн. освіти, розглянувши шкільну сіть, карту цієї сіті і обрахунок, вироблені нею й ухвалені торішніми земськими зборами, ухвалило давати свою постійну допомогу по 14,820 карб. на рік (3,900 карб. на 10 нових шкільн. комплектів і 10,920 карб. на 28 уже існуючих таких комплектів) з обов'язковою умовою, щоб всі ці гроші тратились тільки на школи, а не на що лише; щоб земство справді здійснило заведення всеюлої початкової освіти і щоб плата учителям ішла не менш як по 360 карб., а законодавцям по 60 карб. на рік. Збори се ухвалили. Прохати міністерство народної освіти, щоб воно давало допомогу на удержування всіх існуючих шкільних комплектів і на будування шкіл в повному розмірі. Ухвалено з нового року починати науку з 1-го сентября, скоротити час на говіння та на різдвяні й великдень святка; зняти посади помічників учителів і завести посади учителів-завідуючих школою. Прибавку плати давати учителям через 5 років, по 10 відсотків рокової плати, і пенсійні вкладки в касу для учителів мін. народн. освіти удержувати з плати учителям. (Раніш платило сі вкладки само земство).

Лубенське вільнопожарне товариство такн дозволено полт. вєськм. губернатором і недавно вже відбулись збори фундаторів цього товариства і обрано уже голову і членів правління Членську вкладку призначено 3 карб. на рік.

Українець.

(Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*)

О П О В І С Т К И.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА на ТЕРСКІЯ ВЪДОМОСТИ

въ 1908-мъ году (41-й годъ изданія).

Выходятъ ежедневно,
въ ОФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текущія распоряженія правительства и мѣстной администраціи, а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаєтъ в себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководящія статьи; 3) статьи и сообщенія мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніяхъ; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутреннія хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 15) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фельетонъ; 18) между дѣломъ; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересылкою и доставкою:

На годъ	6 р.—к.	На 8 мѣс.	4 р.50 к.	На 4 мѣс.	2 р.50 к.
" 11 мѣс.	5 " 75 "	" 7 мѣс.	4 " — "	" 3 мѣс.	2 " — к.
" 10 мѣс.	5 " 50 "	" 6 мѣс.	3 " 50 "	" 2 мѣс.	1 " 50 к.
" 9 мѣс.	5 " — "	" 5 мѣс.	3 " — "	" 1 мѣс.	1 " — к.

Черемльна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи:
Владикавказъ, Сергіевская улица собст. домъ, № 10.

Редакторъ *Н. П. Волковъ.*

Київ електрична друкарня *К. Н. Милевського* і *Ю. В. Владимірська* ул., 81.

При № 36 Р. К. розсилається Каталог україн. видавництв.

Въ концѣ декабря выйдетъ въ свѣтъ
ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЙ

КАЛЕНДАРЬ

— НА 1909 Г. —

ХУТОРЯНИНЪ

Календарь въ объемѣ не менѣе пяти листовъ текста обычнаго книжнаго формата будетъ **бесплатно разосланъ** всѣмъ подписчикамъ сельско-хозяйственнаго жур. „Хуторянинъ“, губернскимъ гласнымъ, корреспондентамъ статистическаго бюро Полтавской губернской управы, членамъ Полтавскаго общ. сельскаго хозяйства, волостнымъ правлениямъ и кооперативнымъ учрежденіямъ.

Въ отдѣльной продажѣ календарь будетъ стоить
15 к.

Въ календарѣ кромѣ обычнаго большаго справочнаго и общаго отдѣловъ будетъ помѣщенъ рядъ статей по сельско-хозяйственнымъ вопросамъ: полеводству, садоводству, животноводству, на основаніи данныхъ южно-русскихъ опытныхъ учреждений, а также по вопросамъ коопераціи и переселенія.

Въ составленіи календаря примутъ участие:

В. М. БЕРГКЕВИЧЪ, таксагоръ, завѣд. облѣс. нес. въ Полт. губерніи; В. Я. ДЕМЯНКО, агрономъ, Полт. уѣз. зем.; И. Е. ДМИТРЕНКО, агрономъ, секр. ред. жур. „Хутор.“; П. М. ДУБРОВСКИЙ, агрономъ, быв. вице-презид. Полт. общ. с.-х.; В. Н. ДЫКОВЪ, агрономъ, инсп. сельск. хоз. Полт. губ.; О. А. ИЛЛИЧЕВСКИЙ, агрономъ, секр. Полт. общ. с.-х.; П. Е. КАЛЕНИЧЕНКО, под. инсп. Полт. уѣз.; И. Н. КЕРНАЖИЦКИЙ, инсп. по дѣламъ мѣст. кредита; И. И. КОРАБЛѢВЪ, инструкторъ по пчеловодству; И. Л. ЛАПА, зем. инст. по сад. и огор.; И. К. ПОПОВЪ, агрономъ, хоз. прак. Ю. Ю. СОКОЛОВСКИЙ, агрономъ, Полт. губ. земства; С. О. ТРЕТЬЯКОВЪ, агрономъ, директ. Полт. опытн. поля; А. Ф. ЮРМАЛАТЪ, инстр. по молочн. хозяйству.

При заблаговременныхъ до 1 декабря заказахъ на календарь въ значительномъ числѣ въз. крест. и коопер. учреждений, учителей и сельскихъ свящ. для распространенія

Значительная скидка.

При обращеніи съ заказами непосредственно въ контору, пересылка принимается за счетъ редакціи.

МЕЛНІЯ СУММЫ МОЖНО ВЫСЫЛАТЬ МАРНАМИ.

Адресъ: г. Полтава, ред. журн. „Хуторянинъ“, усадьба Губернской Земской Управы.

ОБЪЯВЛЕНІЯ

для помѣщенія

въ календарѣ „ХУТОРЯНИНЪ“ на 1909 г.

будутъ приниматься только до 1-го декабря

по цѣнѣ 25 руб. за цѣлую страницу, 15 р. за $\frac{1}{2}$ стр.,
10 р. за $\frac{1}{4}$ стр., $\frac{1}{8}$ стр. 5 руб.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 37.

25 Листопада.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Влаговіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця 1908 р 3 карб. з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Влаговіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: «Однодушність». Державна Дума. Вісті. Нешаслива доля На Вкраїні. Мелодії Українських дум і їх записування—*Оп. Сластиона*. Вірш—*Христі Алчевської*. Степова Квіточка й Зірочка—*Т. Митруса*. Вірш—*Ол. Суботенкової*. Шкана (оповідання)—*М. Новицького*. Вірш—*Ол. Неприцького*. Теревені—*Хтось*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. В чужих краях. Донісі. Оповідисті.

Українське Видавництво „РАНОК“.

ДРАГОМАНОВ М. 1) „Старі хартії вільності“, 2-е видання, 40 к., 2) „Рай і поступ“ 3-е вид. 40 к. 3) „Заздрі боги“ 4-е вид 10 к., 4) „Швейцарська спілка“ 4-е вид. 10 к., 5) „Про волю віри“ 2-е вид., 10 коп. 6) „Євангельська віра в старій Англії“. 6-е вид., 10 к., 7) „Царство Боже внутрі вас“ Л. Толстого. 2-е вид., 10 к. Довгий час твори Драгманова були заборонені, друкувалися за кордоном і на Україні Російській появляються тільки вперше).

СТЕЦЕНКО К. „Ще не вмерла Україна“, слова П. Чубинського, народне видання (ноти), 15 к. 9) „Прометей“ слова Олекси Коваленка (ноти), 45 к.

ПІМЕНОВА «Цілість держави і автономія» перекл. Ол. Коваленко 3 к.

ЛОЗІНСКИЙ М. „Польський і руський революційний рух і Україна“, 35к.

ГОГОЛЬ „Ревізор“, ком. в 5 д., перекл. О. Коваленко, 25 к., (перекл. дозволено до вистави на сцені 26 лютого (феврала) 1908 р. № 2163).

ЗЛАТОВРАЦЬКИЙ. Гетьман. ц. 10 к.

Тільки що вийшла:

КОНОНЕНКО М. Струна Поезії. ц 20 к.

Продаються в Києві: 1) „Українська Книгарня“, Безаковська 8, 2) книгарня Л. Ідзіковського, Хрещатик 29, 3) книгарня „Л. Н. Вістника“, В. Володимирська 28, 4) С. Іванова, Фундуклівська 2, 5) Череповського, Фундуклівська 4.

НОВА РАДА

Літературний збірник
в пам'ять

Михайла Старицького.

КИЇВ 1908 р.

Ціна 1 руб. 50 коп.

◆ НА КРИЛАХ ПІСЕНЬ. ◆

Збірник віршів

ЛЮБІ УКРАЇНКИ.

Ціна 1 р. 50 коп.

Продається у всіх більших книгарнях.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і в книгарні Л. Ідзіковського (Хрещатик) в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинської; (Б. Бердичевська.)

«Однодушність».

Тавричеський палац в Петербурзі знов приваблює до себе наш погляд. Хоч як мало сподівано від Державної Думи чогось нового, а все ж там міркують про нові закони, про якусь порадку в життю всієї держави. Гадали ще й перед відчиненням Думи, яка зміна зайшла в партіях протягом літа, хто куди „відщепнувся“ від старого партійного ґрунту. Найбільш клопоталися, який настрій в тому осередкові, що має найбільшу силу в Думі,— в осередкові октябристів. Чи буде згода, чи будуть суперечки, з самого початку?

Отже, певне, ніхто не сподівався, що власне «з самого початку» не буде в Думі ніякої суперечки, що вона виступить однодушно, видасть на першому-ж засіданню одностайну постанову—по доволі поважній справі. А така постанова сталася! Хотів був сперечатися депутат Пурішкевич, та й той зараз-же роздумався.

З чого-ж вийшла така згода, на чім об'явилася така однодушність думців? На протесті проти урядової волі, проти урядового наказу: Дума, на знак свого незадоволення, *одностайно* подала запитання міністерству, з поводу того, що уряд заборонив промови після лекції проф. Погодіна про слав'янські країни, забрані Австрією.

Чудо та диво! Третя, „слухняна“ Дума на першому-ж зібранню суперечить урядові! Чого ж се так? Чи того, що змінилася слухняна думка більшості депутатів? чи, може, та справа „братів-слав'ян“ так дуже забірає за серце депутатів?

Ні те, ні друге. Не було з чого мінятися за такий короткий час тим самим людям, що виступають при тих самих обставинах. Щож до справи „братів-слав'ян, тих босняків та герцоговинців, то либонь та справа стільки-ж догаряє більшості депутатів, як торішній сніг... Хіба єсть проміж нашим громадянством, усіх кругів, хоч крихта тієї загорілості, того одушевлення, що були під час давнішого слав'янського руху проміж тих же герцоговинців, сербів, болгар, у семидесятих роках, під час тодішнього повстання проти турок? А нічогосінько подібного! Холодним, байдужим споглядачем зостається тепер російське громадянство, дивлячись на тежерішній рух проміж балканських слав'ян, на перекроювання їх політичної долі.

З відкіля-ж „однодушність“ протесту в Думі? Чого прилучилась до протесту, навіть перше всіх підняла його, могутня більшість думська, що має своїми заступниками Гучкових та Бобринських? Либонь того, що заборонаю промов зачеплено було дворянську честь—їх. Не в тім річ, що після лекції не дано було говорити комусь (чі то пак мало було заборонено прилюдних «преній» і самих лекцій,—без ніякісінських „запитаннів“ у Думі, без нагадування про ті права, що дає постанова 4-го Марта.) Коли-ж не дано говорити—Бобринським, *отсе* дойняло се, потягло аж до протесту в Думі, до запитання міністрові. Більшість почувалася ображеною, більшість поєдналася *тут* і з іншими, звичайними „протестантами“.

Цікаво, чи була-б така ж «однодушність» у самих тих „преніях“, що мали бути після лекції проф. Погодіна про балканських слав'ян! З певністю можна сказати, що зібрання з поводу тієї лекції було б подібне до того, як весною збиралися вкупі вітати в Петербурзі слав'янських гостей: і союзники, й поступовці,—і Вергуни, й Мілюкови. Опріч розладдя нічого тоді не вийшло!.. Та й у Празі, на з'їзді славянському, істинно-руські прихильники слав'ян говорили таке, що багачко хто з інших, теж прихильників слав'ян, радів, не поїхавши на той зїзд, та не опинившись в тій непевній компанії...

Отака-ж була-б і та „бесѣда“ після лекції про слав'ян. Отакаж-буде однодушність наших думців і в Думі, як дійдеться не до зачепленого гонору Бобринських, а до прав когось іншого, і взагалі до чогось іншого.

Державна Дума.

На перших двох засіданнях, 18-го й 20-го листопаду, Дума до законодавчої праці ще не бралась. 18-го присягали нововибрані члени Думи; вибрано Мівляєва (безпартійного) секретарем на місце Мельнікова, та проведено перевибори в думські комісії. 20-го листопаду знято з черги проекти законів про збільшення числа урядовців у деяких судах і про землемірські училища. Читано проект закону про те, щоб довший час видавати поміч казенним мінеральним водам (у Славянську на Кавказі й інших місцях). Зважаєно читати сей закон по статтях. Так само зважаєно читати по окремих статтях і проект закону про поміч «Им-

ператорському Руському обществу акліматизації животнихъ и растеній». (Се Товариство просить окремої помочі через те, що воно мало велику втрату під час розрухів в Москві в 1905 р.).

20-го ж Листопаду, в першій годині, зроблено перерву й одслужено панахиду по Цареві Олександрові III. Після перерви прийнято сім дрібних законопроектів про грошову допомогу різним науковим встановицям і справам.

Далі починають толкуватись, які справи визначити на прийдешнє засідання. Голова радить визначити на першу чергу законопроект про зміну місцевого суду, але більшість була проти сього. Тоді порадили перше всього поставити до обміркування закон 9-го грудня, — про вихід з общини на окремі участки землі. Величезною більшістю сей закон і визначається на першу чергу, бо цей закон дуже важкий для селянства.

◆◆ Часописі сповіщають, що в Державну Думу має бути подано прохання про знищення смертної кари. Прохання тє підписало багато громадських діячів.

ВІСТІ.

◆◆ В проєкті державного роспису на 1909 р. збільшено в порівнянню з 1907 р. де-які видатки так: на військову оборону держави збільшено видатки на 41 мільон, 230 тисяч карб.; на суди й тюрми збільшено на 5 міль. карб.; на поліцію на 2 міль. карб.; на господарські казенні справи на 32 міль. карб., на пенсії та аренди на 10 міль. 505 тис. карб. Видатки ж на ті справи, що поліпшують добробут народу, збільшено, вже всі разом, тільки на 40 мільонів карб. Процентів за державні довги в 1908 р. платилося 362 мільони і 100 тисяч карб., а в 1909 р. буде на 9 мільонів і 816 тисяч карб. більше.

◆◆ **Польські школи.** Польські студенти сей осені „бойкотували“ (запурали) Варшавський університет за те, що він зовсім російський — і не вступали до нього. До тих же студентів руських, що вступили до університету, поляки відносились ворожо і було скільки таких випадків, що їх на улиці ображали, якісь невідомі люди.

Варшавський генерал-губернатор оповістив, що коли таке траплятиметься ще, то він позамикає польські середні школи. Через день після сього оповіщення, він таки й замкнув 16 польських шкіл.

Се закриття шкіл дуже вразило польське громадянство і 17-го листопаду всі варшавські польські часописі надрукували поклик, що був зложений на зібранню заступників від польських виданнів.

В тому покликові говоритьсь, що одне спільне горе упало на все польське громадянство, зовсім несподівано, бо шкільна молодь спокійно і

пильно вчилась, не думаючи ні про які бучі. Через те—польське громадянство не розуміє, за що його так тяжко ображено.

В покликові висловлюється думка, що се закриття шкіл якесь страшне непорозуміння, і польська громада має надію, що се непорозуміння роз'ясниться, що школи знов відкриють. Тим часом польське громадянство просить свою молодь бути „спокійною, розсудливою та терплячою“, і ради своєї батьківщини, і ради польської школи, що потрібна для місцевого життя, як хліб та вода: свою образу треба заховати в глибині душі. Все громадянство,—говориться далі в покликові,—на боці молоді, і вона повинна через се довести, що вміє не тільки гаряче любити, але й розважно думати; через те повинна бути спокійна та сподіватися кращого. Сього вимагає весь народ, що в такім нещастю та горі має одну думку, одно бажання, одну душу.

◆◆ **Справа сільських бібліотек.** Департамент поліції порадив губернаторам, щоб вони не давали більше дозволу на одкриття громадських бібліотек в селах.

◆◆ **Конкурс.** Петербурський клуб поступових жінок оповістив конкурс на книжку про виборчі права жінок в Росії. Книжка ся мусить бути написана доступно і подана не пізніш як 1-го квітня 1909 року. За найкращий рукопис заплащать 75 крб.

◆◆ **Жіноцтво в Дерптському університеті.** В Дерптському університеті більшість професорів дозволило вільним слухачкам бувати на лекціях разом з студентами.

◆◆ **Національна великоруська партія.** Петербурські часописи пишуть, що „національна великоруська партія“ перестала існувати, бо в її сталося всего три душі: Меншіков, Гурко й граф Татищев.

◆◆ В Москві відбувається з'їзд діячів „неправильно-воспитательних заведеній“. На тому з'їзді вилічено, що кожного року засужують в „неправильних заведеннях“ по 3000 неповнолітніх злочинців. Всіх їх тепер є 15 тисяч душ. З тих 15 тисяч тільки 4 тисячі містяться в „заведеннях“, навмісне для них заложений, всі-ж інші сидять в звичайних турмах, разом з дорослими злочинцями і вже певне не „справляться“, а до останку зопсуються. З'їзд постановив піклуватися, щоб таке становище змінилось. Постановили теж, що треба врядити окремі суди для неповнолітніх злочинців, на зразок таких судів у Англії, та в Америці.

◆◆ **Ісамчатський уряд.** В тільки що встановлений Камчатській області буде найвищим начальником—губернатор. Він буде мати дуже великі права. Між иншим він матиме право і попечителя учебної округи, і начальника управління державними маєтками, і начальника поштово-телеграфної округи.

видруковано
в типографії

Нещаслива доля

11-го листопаду в Петербурському суді судили студента, литвина Туркіса, за те, що він хотів отруїти 6 душ людей.

Сам Туркіс говорив на суді 6 годин, під час своєї промови скілька раз починав ридати і розказав таке:

Він син бідного селянина і через те ще й дитиною йому жилося дуже тяжко. Його батько арендував трохи землі в одного барона, позивався з тим бароном за щось, позов програв, зовсім зруйнувався і помер. Тоді його жінка, мати підсудного Туркіса, стала на службу в пастора, доїти воров.

Хлопцеві ж дуже хотілося вчитися і добрі люде помогли йому вступити до гімназії. В гімназії йому приходилося терпіти багато зневаги через свою бідність. Його матері теж було дуже гірко під час його учіння: Пастор казав, що лише дякуючи йому хлопець вчиться, а через те мати мусить терпіти все. Отже Туркіс таки скінчив гімназію та ще з золотою медалею. Він взяв тоді свою матір, щоб вона хоч на старість пожила краще, і поїхав з нею до Петербургу; там вступив в університет, на математичний факультет. Ридаючи, Туркіс розказував на суді, як тяжко йому приходилося, поки він знайшов скілька учеників, для заробітку з учіння, щоб прожити сяк-так удвох з матір'ю. Одного разу він прочитав в часописі, що якийсь Сарухан-Бек (тепер він сидить в тюрмі за мошенство) може дати добру службу тому, хто положить йому тислчу карб. застави. Туркіс зважив узяти тую службу. Щоб здобути грошей на заставу, він позичив у своїх знайомих, бідних людей, частками скілька сот, а трохи мав своїх грошей, і дав заставу Сарухан-Бекові 1000 карб. Але виявилось, що то було мошенство з тим місцем, бо Сарухан-Бек як узав гроші, тую заставу, 1000 карб., то й зник вудись. Тоді Туркісові прийшлося страшенно скрутно, бо він, надіючись мати службу, одмовився од уроків, грошей на прожиття не було, а тут ще треба було платити такий великий довг, тим бідним людям, що вірили на слово. Той довг доводив Туркіса до божевілля. Він добірав всяких способів, щоб знайти собі роботу, тратив остатні копійки на оповістки в газетах про свої уроки—і все на-даремне. Він розказав про своє лихо одному знайомому і той порадив йому познайомитися з яким небудь багатцем, приспати його морфієм і ограбувати.

Туркіс послухав тієї ради і найняв собі хату в одного золотаря, Соломонова, що разом з тим давав гроші на процент. Другу хату у того ж Соломонова найняв товариш Туркісовий.

20-го березня Туркіс попросив господаря дозволити йому справити вхідчини. Жінці ж Соломонова та іншим його квартирантам, Засохіцьким, Туркіс по-

дарував білети в театр на той вечір, щоб якось збугися їх з дому. Засохіцькі пішли в театр, а Соломонова не пішла і разом з чоловіком прийшла до Туркіса на учту. В 12-ій годині вернулись і Засохіцькі з театру і теж прийшли на вечерю до Туркіса, та ще й тих хлопців, що служили в Соломонова, покликали пити вина. Після вечері пішли по своїх хатах і полягали спати, але швидко Соломонови, Засохіцькі та хлопці почувалися недужими. Покликано лікаря і він сказав, що вони потроєві; одвезли всіх в больницю; Соломонов на другий день вмер, а інші всі видужали. Туркіс з товаришем успіли взяти в Соломонова скриньку; вони думали, що та скринька з грошима, але виявилось, що се була музична скринька, до грання...

Туркіса швидко арештували і обвинуватили в тім, що він отруїв тих людей, для того, щоб ограбувати Соломонова, і таки й спробував ограбувати.

Туркіс говорив на суді, що він винен тільки в тому, що хотів обікрати Соломонова, *приспавши* морфієм, але *труїти* його на смерть—він не хотів. Він знав, що Соломонов купує крадене і дає гроші на величезний процент, та без жалю обдирає своїх довжників,—через те Туркіс уважав, що нема гріха обікрати Соломонова, бо його гроші все одно награвовані. Ще як раз недавно перед тим Соломонов продав манаття одного Туркісового товариша, за те, що він не доплатив у строк за часи, куплені в Соломонова.

На-останку Туркіс сказав, що раніше не хотів говорити, як звуться тії люде, що намовили його і помагали йому присплати та обкратити Соломонова, бо мав надію, що вони допомагатимуть його матері, як будуть на волі; але вони й знати не хотять його матері,—через те він тепер викаже їх: се були—Зеленский, Калінін та Брунін.

На суд викликалося аж 35 свідків і всі вони казали в одно з Туркісом.

Суд признав Туркіса *винним* в тому, що він хотів пограбувати Соломонових, приспавши їх морфієм, але без наміру отруїти на смерть; через те суд присудив Туркіса на 4 роки в арештанські роти.

На Україні.

◆◆ На пам'ятник Шевченкові в Полтавську губерську земську управу за місяць Жовтень надійшло жертв 783 карб. 18 к. В Серпні надійшло на 258 карб. менш.

◆◆ Нове земське видання. В Полтаві почали виходити — „Извѣстія Земской Переселенческой Организациі“. В сьому виданню є такі відомості: з Чернігівщини в 1908 році переселилося 34,350 душ (отже по числу переселенців Чернігівщина займає друге місце в Росії); з Полтавщини пере-

селилося за той же 1908-ий рік—28,685 душ, з Київщини 28,212, з Харківщини 21,868 і з Катеринославщини 11,718. Всього з сих п'ятьох губерній переселилося за один тільки 1908 рік 124,753 душі.

◆◆ „Рада“ повідомляє, що проти неї й проти „Слова“ вчинено обвинувачення по 129 статті кримінального закону: проти „Ради“ за № 224, а проти „Слова“ за № 39-ий.

Конфісковано тільки-що випущену в Києві книжку П. Гая, драматичну фантазію „У свято“, написану мірною прозою й віршем.

◆◆ Припинення українських лекцій в Одесі. Недавно приват-дацент О. Грушевський мусів зовсім полишити Одеський університет.

В 1907 році одеські студенти захтіли, щоб їм викладалася історія України. Професорська рада згодилася виконати се бажання студентів і запросила О. Грушевського викладати історію України. Після першої лекції в початку 1907 року, студенти попрохали пр. Грушевського викладати по українському. При тім хтось із професорів сказав, що мова викладів залежить від порозуміння між лектором та студентами. Після сього, хоч і не було на те офіційного дозволу, О. Грушевський читав лекції по українському, за згодою професорів свого факультету. В початку 1908 року одеський „союзницький“ часопис „Русская Рѣчь“ доніс, куди слід, що виклади О. Грушевського загрожують державній безпечності, порушують основні закони і т. инше. Тоді університетське начальство заборонило Грушевському викладати по українськи і зробило йому «выговор». Професорі сказали, що вони нічого не знають про мову лекцій Грушевського, ніколи не згожувались, щоб він викладав по українському.

Сеї осені Ол. Грушевський сповістив, що буде викладати вже по російському такі два курси: „Очерк української історії“ і „Епоха послѣ Петра I“, але декан історичного факультета, з наказу ректора університету, оповістив без всякого пояснення, що Грушевський сих курсів викладати не буде. Ніхто з професорів не обізвався в оборону Грушевського і кафедра українознавства в Одеському університеті загинула.

„Русская Рѣчь“ дуже радіє, що Грушевського вже немає в Одеському університеті і „до-речі“ радить закрити ще й одеську „Просвіту“.

◆◆ Волинське земство. Полтавська губ. земська управа доражувала Волинській губ. земській управі попросити губерський комітет, щоб він дав од земства скількись грошей на пам'ятник Шевченкові. Але Волинська управа одповіла Полтавській так само, як і Подільська: одмовилась брати участь в збудуванні пам'ятника Шевченкові, сказавши, що такі жертви не належаться до земського обіходу.

◆◆ Становище учителів. В ольгопольському повіті Подольської губ. Ободовська волость роздала селянам на прощати ті гроші, що були призна-

чені на плату учителям. Через се учителям аж з місяця лютого нічого не платять і вони мусять сидіти голодом.

◆◆ Відновлення від монополії. В станиці Павловській, на Кубані, станична громада зважила просити уряд, щоб закрито було обидві монополії. Поки-що не відомо, яка буде відповідь на се прохання.

◆◆ Халера на Україні сливе зовсім припинилась. Подекуди хворіє по скілька душ. В Києві, в Олександрівській лікарні вже розпущено побільшений лікарський уряд; в сю лікарню прибуває часом ще 1, або 2 хворих, по більшій часті з тих людей, що живуть на плотах, або займають якусь побережну службу, біля дров'яних складів, то-що, і мабуть п'ють Дніпрову воду,—вона ж під Києвом дуже брудна.

Мелодії Українських дум і їх записування.

(Д а л і).

З власних 35 літніх спостережень над скількома десятками кобзарів, знаємо, що всі вони співали по-часті одмінно один від другого; але того «епічного речитативу», що про його пишуть наприклад д. Ф. Равіта, д. Іващенко й інші, чувати не доводилось.*) Що ж тому за причина? відкіля взялась така зміна у виконанні мелодій дум, що навіть де-хто з етнографів узиває спів думи речитативом?

Одна з причин через що по-де-куди мелодії дум простішають, робляться бідніші, се та, що деякі кобзарі, по своїх голосових засобах, не спроможні уживати високі уступи («плачі») і просто минають їх. Діло таке: давне-колишні „пан-майстри“, давнім звичаєм,—мовляв, по традиції,—переказували своїм учням, що „невольницькі псалми“ (думи) треба співати *самим високим голосом**)* (ми-мохить пригадуються пояснення Стрийковського 1574 року), але не всякий кобзарь має такий голос, і через те, як дійде він до високого уступу, то або ж голос його порветься, (се документально й записано моїм фонографом),—і він уже через всю думу не пробує вдруге того уступу,—або ж для спокійного виконання думи кобзарь і зовсім тих уступів цурається.***) Як що такий кобзарь має учня, або й так кого трохи вчить, чи співає йому, то

*) Правда, літ з 20 тому назад, у самому Чернигові, співав мені думи небіжчик С. Д. Нос. У його виконанні вони справді здавались далеко простішого складу, але все-ж то був іменно *спів*, вдачі звичайних кобзарських речитативів, чи сказати-би—*мелодійний* речитатив. Авт.

***) Навіть в цьому році підтвердив сей заповіт свого знаменитого пан-майстра І. Крюковського його учень Микола Захарович Дубина, (56 років), що виконує думи так само, як і Крюковський. Авт.

*) Сей трапунк був між иншим і сього літа з кобзарем М. Кравченком; у розмові з ним виявилось, що ті „плачі“ неодмінно співати треба-б, але їх „портань не виносить“, то через те він їх минає. Авт.

вже з'являється якийсь простіший варіант мелодії. Друга причина може бути й та, що з більше східних місцевостей України кобзарі співають, наближаючись до східних мелодій, а з місцевостей більше західних—навпаки; се вже давно спостерегли учені що-до звичайних укр. пісень. Треба теж добре висвітлити: які саме думи співались „епічним речитативом“,—се дуже важливо, бо вплив східних мелодій повинен був у значній мірі відбитись іменно на думках невольницьких. Сі думи виключно й складались там, на місці, у „проклятій неволі,—агарянській землі“; а що неволя тая була справді велика—про те розкаже очевидець Милахон-Литвин (1615 р.): по його розповіді,—наших невольників продавали з Кафи й Цареграду Сарацинам, Персіанам, Індійцям, Арабам, Сірійцям і Ассіріанам; наших „бідних невольників“ завжди було для продажу не менш 30,000 душ. Часто траплялось, що з полону або й „з тяжкої неволі“ викупляли їх своєї, а ще частіш, звичайно,—вони тяжко нидили в неволі, все сподіваючись того викупу...

„Соколе ясний,
Брате мій рідний!
Ти високо літаєш,
Чому в мого батька-у-матері ніколи в гостях
не бувавеш?

Полинь ти, соколе ясний,
Брате мій рідний,
У города християнські,
Сядь-пади
У мого батька й матері перед ворітьми,
Жалібненько проквіли,
Ще моему батькові й матері більшого жалю
здавай.

Та нехай мій батько добре дбає,
Грунта, великі маєтки збуває,
Скарби збирає,
Хай синів своїх з тяжкої неволі турецької ви-
купає“!...

Десятками тисяч гнали бідного невольника, що року, у той лихий Крим, але ж не мало його потім верталось з-відти: то викупляли рідні, то несподівано налітали „друзі-браття запорожці“ й визволяли своїх товаришів, як наприклад кошового Самійла Кішку вдалось визволити аж через 54 роки*). А то ще обмінювали своїх бранців, на полонених татар. Таким чином, обмін обоїльного впливу, обоїльної культури йшов завжди, не припиняючись... «Невольницькі псалми» (яке слово!) витворились під стогін і муки за-живо похованих, тому то й чути в них ті страшні страждання, що дознавали в неволі наші бранці. Невольницька дума—найтяжча що-денна драма, крик серця, самий жаль тяжкий, самі сльози ревні!.. хіба-ж мож-

*) Антонович і Драгоманов думають, що С. Кішка був у неволі тільки 25 років; (се теж час не мали!).

на про те все розповідати «епічним речитативом»? Ми-ж знаємо, з певних учених розвідок і спостережень, що мелодія пісень, (а значить і дум), підлягаючи законам пісенної творчості, повинна відбити в собі й самий зміст пісні, про що вона співає, передати *настрій* і *вражіння* від неї, бо мелодія й слово творилися тут рівночасно. Через се ж то мелодії невольницьких дум найвиразніші і, мабуть, найбільше *об'язані*. Співати про життя козацьке, про козака Голоту, про Барабаша й Хмельницького—сі теми вже не потребують ні надзвичайного піднесення тужливих почувань, вірних сліз, а тому й виконуються більш спокійними, може навіть і старішими,*) звичайними рецитативами, а між ними може й тим «епічним речитативом».

Отсі, у головних рисах, причини здаються нам найважливішими при витворенню різнощів у мелодіях,—крім часу, що теж впливає на виконання дум, крім невільного переймання учнями від своїх пан-майстрів, крім талановитости співця-виконавця і т. и.

Звичайно кобзарь всі думи, які знає, виконує віби на один голос, про те-ж саме й він зацєвняє, але при записуванні фонографом несподівано виявляються або якісь осібні закраси, або й значні відміни, такі, що кобзарь і сам мало пам'ятає про них. От через що без фонографу цілковито *неможливо* записати на ноти мелодію думи. Сю трудність, мовляв проф Колесса, можна порівняти до того, як би кому зхотілось записати на музичні ноти чісь слова; а проте тую музику з фонографу, хоч і з великим трудом, зхопити таки можна. Без фонографу замість думи вийшли-б хіба тільки якісь загальні риси, не білш того. Фонограф, ся дивовижна вигадка, грає при сьому ділі таку ж саму і таку-ж величезну ролю, яку фотографія відіграє тепер при астрономії; маємо дуже жалкувати, що ні наші учені, ні етнографи, ні фахові музикви, досі не вживали фонографу для записування народних мелодій і дум**).

Мені здається, що тепер, після влучного фонографічного записування українських мелодій, уже зовсім не можливо, щоб ті мелодії, не тільки при їх гармонізації, але й при звичайному записуванні, можна було навертати на російський копил, як тее робили де-які з попередніх записувачів, навіть професори музики, родом українці. Розуміється, вони се робили через те, що не мали власних спостережень, та й просто таки через своє незнаття; а тим часом ще в 1861 році знаменитий російський музикант й критик, що спізнавав і українські пісні, А. Серов, дуже дотепно застерігав таких добродіїв,

*) Коли наша перша дума „Слово о полку Ігореві“ дійсно співалась, як те доказує звісний учений І. Франко, то певно, що тільки „мелодичним речитативом“.

**) Перші фонографічні записи укр. дум зроблені мною 5 років назад.

що українську пісню записати на ноті надзвичайно трудно, навіть і для великого музики,—бо, мовляв Серов, українські пісні „се квітки певної землі, що з'явилися на світ ніби самі собою, у пишному, блискучому вбранні, без найменшої гадки про авторство або штучність, а через те вони й мало схожі на штучні шарнікові витвори ученої композиторської діяльності. Мов лілея, що в своєму величому, непорочному білому убранню затемнює виляск парчі та коштовних самоцвітів, так народна музика своєю дитячою простодушністю—в тисячу раз багатша й сильніша, ніж всі хитрощі шкільної премудрости, що проповідують пильні учені в консерваторіях та музичних академіях. Вірне зхоплювання народної мелодії значками нотної грамоти—само по собі діло не легке, хоч би й для досвідченого музики, бо иноді заховає у відтінках інтервалів де-яку значну різницю від форм західної музики, італ'янсько-німецької, що ми на їй вирости; але гармонізація народних пісень—діло ще тонше, ще делікатніше, і чим глибше музикант уходить у те своє завдання і чим вірніше відчуває й тямить *ідеал* своєї роботи, тим досягнення того ідеалу становиться для його самого трудніш“.

„Звичайний музикус, що звик, з своєї цехової учености, дивитись на народні пісні з найтупішим презирством, не посоромиться, записуючи нотами народну мелодію, „поправити“, то-б-то понівечити в ній все, що, по його звичайному розумінню, здається йому «угловатим», не підходящим під правила (!) музичної теорії“, (а їх у дійстності зовсім і нема на світі),—не задумається замінити одін „неудобний“ для тривіальних аккордів інтервал другим, більш „правилим“, то-б то звичайнісіньким, не задумається убити в одні такт мотив, що неодмінно потребує двох тактів, або й зовсім навпаки—не задумається такий музикант розтягти в два такти те, що в пісні лунає в однім, не задумається і взагалі надати пісні ритмічне двигнення, не схоже на її оригінальну істоту, але зате більше зближене до тих ритмів, що лунають в ушах рутинного музики, що нав'язані тією музикою, серед якої він щоденно плаває, мов риба в сажалці“.

Правдиво і влучно сказано,—й говорити нічого! А тим часом у тих „угловатостях“, та „неправильностях“ (!) мелодійних, гормонійних і ритмічних—завжди й таїться головна окремість пісні, її барва, нерозривно зв'язана з її поетичним завданням, з її внутрішньою органічною ідеєю,—се б то з тим, що викликало на світ Божий і саму ту пісню. Иноді,—каже далі Серов,—такі відтінки настільки товкі, делікатні, мов блискучий пил на крильцях у метелика. А скільки ж то нашлось між музикусами вандалів, що своєю грубою рукою тільки те й роблять, що скребуть той дорогоцінний пил, ніби щось нікчемне, або й зовсім зайве.

(Далі буде.)

Он. Слассіон.

* * *

Забуті здавна почування
Ти знов в душі моїй збудив
І до свободи поривання
Зогрів, підтримав, поновив...
Хай між людей панує темінь,
Нехай глузує ворог з нас,
Нам сяє ще надії промінь
І сонця пал для нас не згас:—

Ми сподіваємось, що правда
Переживе неволі вік,
Що між дітей нового часу
Не буде в'язнів і калік;

Що правда правдою поборе,
Що сонцем зникне туман,
Що рівність, згода і братерство
Засіють наш убогий лан!...

Христя Алчевська.

Степова Квіточка й Зіронька.

(Вірш у прозі.)

Присвята Я. М. М.

В південних степах України, під блакитним небом, зійшла, одного ясного, соняшного дня,—молдесенька стеблинка. Зійшла, глянула навкруг себе і всміхнулася. До неї сміялись і гаряче сонце, і теплий день, і весь степ широкий.

Стеблинка почала рости, більшати, і одного ясного дня зацвіла маленькою квіточкою. Кругом неї те-ж цвіли квіти, але пишні, гарні; вони згорда дивилися на маленьку Квіточку і глузували з її вроди. Сонце теж нехтувало нею і сміялося тільки для пишних і дужих квіток. Сумно стало маленькій квіточці; вона склала свої пелюсточки в купку і гірко-гірко заплакала... А квіти, пишні, дужі квіти, дивилися на сльози маленької квіточки і сміялися... Сміялися, що відтіяли від неї все, що було любо її маленькому сердечку.

Настала ніч. Тепла, гарна місяшна ніч. Пишні квіти заснули, маючи прокинутися завтра та ще дужче сміятися й глузувати з слабкої і беззахистної квіточки. Маленька квіточка одважилася виглянути на світ божий з під своїх пелюсточок. Навкруги все спало. Квіточка почула себе ще більш самотньою і, сумуючи, хотіла знову стулити пелюсточки, але на небі з'явилася зіронька і ласкаво та привітно усміхнулася до засміяної всіма квіточки. Кві-

точка глянула на неї і наче ожила; весело-весело зробилося їй! Вона бачила, що тепер вона не одна на світі, що в неї зіронька, що та зіронька тільки й світитиме їй самій. І так любо здалося квіточці на світі; вона згодна була простити всім тим іншим квітам, що сміялися з неї.

А зіронька так любо, так мило усміхалася до неї і їй було радісно-радісно...

Але не довго світила зіронька квітоньці. Здоровенні хмари закрили собою зіроньку—і квіточка, зоставшись сама, знов стала плакати.

І плакала квіточка, і згадувала свою зіроньку, що неправда чорною хмарою закрила від неї. Квітоньці здавалося, що вона більше ніколи не побаче свою зіроньку, і сумно-сумно стало їй...

... «Які то злі та не добрі ці дужі та пишні квіти! що я їм зробила, що вони відтяли від мене мою єдину утіху, мою зіроньку? Де-ж та божа правда, що нею так пишються всі дужі та пишні? Нема, нема її на світі! На сьому світі все брідке, не миле... Для чого я живу? що мене тримає тут? Хіба, може, тільки те, що правда повинна-ж таки запанувати коли нібудь на сім світі?»

Так гадала та скаржилася на пишних квіток маленька, забута всіма і навіть звою зіронькою—квіточка. Скаржилась і плакала. І здавалося, що сумові її не буде кінця-краю...

Але небо змилювалось над маленькою квіткою і послало свого слугу вітра—правду. Вітер метнувся по світу і вся чорна неправда-хмари зникли, наче їх не було.

І знов квіточка побачила свою любую зіроньку. Зіронька знову тихесенько усміхалася до заплаваної квіточки і гріла її своїм промінням. І радісно-радісно зробилося квітоньці. Вона бачила і була певна, що тепер зіронька буде завжди світить їй, що тепер ніхто не має сили заступити собою її зіроньку.

Т. Міфрус.

* * *

Біля шинку п'яне лихо танцює, сміється,
Протверезившись, заплаче, та й знову уп'ється;
В обідравій свитиньці, мов яке ледащо,
Проклинає світ лукавий, само знає за що;
О-півночі, натомлене, схилиться під тном,
Одпочине, встане вранці... світ зійшовся клином.
Куди-ж дітись? знов до шинку! люде не приймають,
Бо вони, бач, того люблять, того, бач, витають,
Хто багатий, або вміє гнути низько спину;
А щоб дати порадоньку у лиху годину
Чоловіку,—боронь Боже! Горе бідолаці!
Доведеться десь під тном згинуть, як собаці.

Ольга Суботенко.

Шкапа.

(*Оповідання*).

Мало не все село здивувалося, як розійшлась чутка, що Онисько Грай купив собі кобилу. Та й не диво: навіть старі діди не зазнають, щоб у кого небудь з Ониськового роду була коняка. Батько Ониськів був у двірні, на волю від панів одійшов без наділу, цілий вік свій тинявся по заробітках, і як умер, то оставив Ониськові халупу з підсліпуватими віконцями над самою землею, клаптик ґрунту, дві пари шевських копилів та поламане шило. Сам Онисько змалечку пішов по наймах, десь під'учився трохи шевства, збив якось десятку-другу грошей, оженився і почав жити у батьківській хаті. Швець з його був, мовляли люде, „могузяний“,—було багато кращих на селі,—але де-хто з людей усе таки давав йому роботу. Чоловік він був веселий, гострий на слово, і коли часом, инший дядько, бувало, й почне лаятись за недоладню латку, то Онисько не сердився, а жартами та сміхом так було й відбалавається. Заробляв він усе таки дуже мало: не завжди хватало й на хліб та олію, не кажучи вже про топливо. У хаті від холоду влякли пальці і дратва випадала з рук...

Іноді то в того, то в другого з сусідів що небудь пропадало з двору,—то полоз від саней, то старе колесо, і йшла поголоска па Ониська; але дуже до сього ніхто не причіплювався, бо й крадіжки були дрібні. Одного разу до дукаря Охріма Гудзя щось залізло в хижу, забрало два пуди борошна і шестеро хлібенят. Гомоніли на селі, що тут без Ониська не обійшлося, а потім так і покладали, що те вчинив німий дурник Олимпій, бо той як раз ту ніч дома не почував. Було раз і так: ішов сусіда Ониськів, Петро Зозуля, над-вечер з бєсєди. Назустріч йому—Онисько тягне на плечі здоровенну березову ключину.

- Здоров, Ониську!
- Здорові, дядьку!
- Боже поможи!
- Спасибі.
- Де це ти взяв?—показує на березу.
- Вкрав.

Зозуля засміявся: бачить—жартує.—У кого?—спитав.—Та хіба ж не бачите,—у вас! Посміявся Петро та й пішов до дому. Ранком, пораючись, дивиться—немає ключини, що лежала під повіткою. Кинувся він до Ониська.

- Ти взяв березу?
- Я...
- Навіщо? Ти ж знав, що мені її треба!..
- Дядечку... сказав тільки Онисько, і голос у його затремтів.

Глянув йому в вічі Петро, глянув кругом себе: брудно, темно... Подивився на облупані стіни, що на їх глина пооддувалася і стояла лубом; на

полу біля вікна сиділа жінка Ониськова, низько зігнувшись над лиштвою, і сльози одна по одній капали на шитво...—Чому ж ти хоч не сказав зарані? Я б може...

— Не буду більш, дядечку: велике слово!.. Самі ж бачите,—як би не... Зозуля махнув рукою, вийшов з хати і довго не хвалився нікому...

І от Онисько завів кобильчину. Вона вже була продана на шкуру, та Онисько перекупив її за п'ять карбованців набір і поставив у хлівці. Цілий день він був веселий, ходив по двору, лагодив рожнаті сани, що взяв на два дні у того ж Зозулі, а ввійшовши в хату гукнув жінці: «Не журись! буде в нас топливо!» і, жартуючи, ляпнув її долонею по спині.

У-ночі він разів чотирі вставав, обувався і виходив до коняки. На селі було тихо; де-не-де гавкне собака... Зорі ясно горіли на чистому чорному небі. Під ногами хрупотів сніг, і чутно було, як у хлівці чмише й хуркає кобила, риючись у оберемку з'їдів, що Онисько поклав перед нею на ніч. Онисько прислухався в останній раз, вернувся в хату і ліг на печі, закутавшись кожухом.

Ледве на світ благословилося у неділю, як Онисько виїхав з двору. Тихо, гарно на дворі. Невеличкий морозець щипав за щоки. На вулицях ще не видно було ні душі. Де-не-де блищало у хаті світло; над білими стріхами, занесеними снігом, то там то там підіймався стовпом димок,—то, видно, ретельна господиня підхопилася удосвіта, щоб заздалегідь витопити, поки не вдарили до служби.

Онисько не розглядав по боках. Він швидко йшов поруч з конякою і похвищував пужкою. Треба було виїхати з села заздалегідь, поки не прокинувся люде. По обох боках дороги забіліли поля. Онисько проїхав трохи шляхом і звернув на вузеньку—в одну колію—доріжку, що вела манівцями до лісу. Тепер він поїхав тихше: треба було зберегти сили коняки, бо їхати було близько двадцяти верст. Підївши і відпочивши за ніч, шкапа виступала по гарній дорозі досить бадьоро своїми розбитими ногами. Онисько придивився тепер пильніше до неї і аж засміявся: «Як раз по хазяїну!» Це була стара кобильчина, розбита на всі ноги, майже без хвоста, з облізною шкурою. На одно око вона була сліпа. Другим оком вона поглядала зрідка на хазяїна і кашляла, глухо, сипло, немов дякувала за те, що визволив від пурки і дав їй, старій, проволочити ще трохи свого немічного віку...

У лісі Онисько опинився о-півдні. Забравшись далеченько від доріжки, він підкинув кобилі з'їдів з вівсяною соломкою, витяг сокиру і, вибравши здорову осіку, почав рубати. Йому не було страшно: він знав, що сьогодні, у неділю, з хазяїнів у ліс ніхто не поїде, а карбівничій напевно сидить в урядника, або в дяка; як що ж натра-

питься хто небудь з хуторян, то такий же сіромаха, як і він, а свій свого не видасть. Йому ставало навіть весело. Він цюкав, а думки снували одна за однією,—остання пригода з Зозулею дуже вразила його.—Та й справді: доки ж уже виглядати, де що не в строці лежить? Так не далеко і до злодійської стежки! Сьогодні до багатиря, завтра до багатиря, а там і до вбогого залісти прийдеться, до свого ж брата харпака... Ні, цур йому! Оце доведу до дому; на місяць хватить,—бач яка!.. От погано, гілля всього забрати не можна; усе б на лишній тиждень... А там знову як небудь треба вибрати годину та заїхати з другого кінця, від Буцьового хутора,—знову що небудь привезу... Воно не так і люде дивитимуться. Це ж не сіяне, ніхто на його поту не лив... А гарно... у хаті тепло; руки не клякнуть за роботою. Підзароблю трохи—віддам гроші за коняку. А там жінка, може, поденщиною підробить скільки небудь. А там і весна,—може зполовини де хоть два опруги під жито доведеться узяти...

Онисько зовсім повеселів під впливом рожевих мрій. Осика затріщала, похилилась і, ламаючи гілля та купці, впала. Обцюкавши дрбне гілля, Онисько велике друччя ув'язав на сані осикою і рушив з лісу.

Кобилі не дарма обійшлися двадцять верст. Ще не одїхали вони й п'яти верст від лісу, як вона почала приставати. Іде-їде—та й стане, важко, важко дишучи... У Ониська і в душі похолло. Невже здохне тут серед поля? Пропало тоді й п'ять карбованців, і осика, та ще й чужі гринджола! Що тут робити?.. Підїгнати пугою?... так хіба ж не видно, що їй пугою сили не піддаси!.. Що його казати?...—Но, но, клятуща!.. Голубовько, вивозь!.. Но, но, гаснидська худоба!.. Кобила зупинялась усе частіш і вкінці зовсім стала. Онисько ухопився за голову і присів на край саней. І рятунку просити ні у кого! Кругом, скільки оком оглянуть, розстилось біле поле. Сонце схиялось уже над захід і під його промінням рожевою здавалась сніжна просторінь. Далеко вбоці чорніло село і горів золотом хрест на дзвіниці; туди вузенькою синьо-білою смужкою тяглась доріжка. Ніде ні лялечки! Кобила, похвюпившись і розставивши розбиті ноги, важко поводила боками. Мороз на ніч кріпчав; у Ониська почали мерзнути ноги, і він почував,—що зовсім охляв, нічого не ївши з самого досвітку...—Ну, що-ж, відпочили,—но! но! Шкапа сіпнула; Онисько вхопився руками за гуж, підіпер плечем.. Через дві-три верстві—знову відпочинок.

Уже ніч була, коли Онисько доїхав до шляху. І він і коняка ледве дихали. Доїхавши до вдови, що жила хутором над шляхом, Онисько випрохав у неї оберемок сіна для коняки і окраець хліба для себе. Удова хотіла спитати, відкіля він іде і де взяв коняку, та подивилась на змучену постать

його і не спитала. Підживившись і трохи відпочивши, Онисько підпрігся знову до кобили і, коли по хатах погасили вже світло, був дома.

Осикою Онисько топив тиждів зо три. Він латав чужі чоботи; жінка иноді ходила на поденну, — і спільного заробітку на хліб вистачало. Коли ж не хватало паші коняці, Онисько брав піхтір і у ночі насмикував трохи сіна у кого небудь з сусідів. Особливо учашав він до Юрка Гуртового: то був заможненький чоловік, і Ониськові здавалось, що на великому стіжку не так знати буде. Але скоро там помітили, що сіно дуже швидко зходить, і один раз, коли Онисько, насмикавши добрий оберемок, запахав його у піхтір, ззаду рипнув сніг під чобітьми, і голос Юрка ударив його немов довбнею: «А постій, постій, добрий чоловіче: ти чого тут пораяєшся?» Піхтір і оберемок сіна так і захололи в Ониськових руках. Він стояв, не пориваючись ні тікати, ні виправлятися. Юрко стояв і дивився мовчки. — «Ну, чого ж ви стоїте, дядьку? Кличте людей та ведіть у холодну!» Онисько упустив уже піхтір і сміливо дивився у вічі хазяїнові. Юрко промовчав, підійшов до стіжка, помацав рукою, чи багато вибрано, і вкінці вимовив: «Бери піхтір та йди до дому.. по-видному розберемось». Немов побитий, Онисько пішов до дому. Підложив сіна кобилі, увійшов у хату і зараз же ліг спати. День він переждав, сам не свій, а другого ранку пішов до Юрка.

— Простіть, дядьку.. Сами знаєте, які достатки: хіба з добра пішов-би?

— То-то.. Багато вас таких!.. Коли б тільки не знав я про це, то я б тобі.. Ну, та годі: приходь завтра молотить—і кінець ділу!..

Онисько вклонився та бігом до дому.

Молотив він день, молотив і другий, а на третій, після вечері, Юрко виймає карбоваця і дає йому. — Оце на, та гляди більш не роби так... Того карбованця вистачило Ониськові на який час; далі сіна не хватило; узявши піхтір, він пішов під стіжок до свого тестя. Там шураки трохи не впіймали його, і він мусив тікати, покинувши піхтір біля стіжка. А на другий день він вів уже свою кобилу до її першого хазяїна. — «Прийми, чоловіче, Бога ради, назад,—не мені, видно, худобумати: не стільки роботи з неї, скільки посміху людського!»... Той не хотів зразу брати, змагався, правив гроші, нагадував і про договір, а потім згодився й забрав. Смутний прийшов Онисько до дому; зайшов у хлівець, де валялась на мерзлій долівці ще остача з'їдів та вівсавої соломи, зігхнув і ввійшов у хату. Жінка заходжувалась топити. Біля печі лежала остання невеличка купка осикових дровець. Онисько сів на лаві і задивився на той оберемочок, а думки, одна другої сумніші, проходили у голові: «Оце вже остання в'язка: завтра у хаті буде, як у льодовні, руки клякнутимуть за роботою, і за два дні не заробиш на хліб.. Де-б його роздобути хоч

на завтра в'язку соломи, а там—чи не покличе хто небудь молотити або віяти?... Онисько перебрав у думці усе своє збіжжя,—нічого нема зайвого... Ага, піхтір!... Онисько осміхнувся, згадавши коняку й свої рожеві мрії, і підвів голову до Параски: «Слухай, жінко, а одягнись лишень, та сходи до батька, попрохай гарненько нехай хоч піхтір верне!.. Жінка густо почервоніла,—хотіла щось сказати, але перемовчала, наділа юпку й вийшла з хати, грюкнувши дверима.

Микола Новицький.

Осінні картини

Пожовклеє листя шепоче,
Сумуючи, гай шелестить,
І птаство у-голос клекоче,—
На південь ключами летить...

По чорному полю пасеться
Отара овець боязких;
І скрізь павутиння снується,—
Чекає морозів тяжких...

Блакитнее небо обвивши,
Низесенько хмари пливуть
І, легке повітря змінивши,
Журбу, сумування несуть...

Ол. Неприцький.

Теревені.

(мовило, фельетон).

Здоровенький був, мій хутірський читачу! (я таки до тебе, пане-брате, вдаюсь!). Довгенько я не озивався до тебе,—отак „заніколось“ було; а отсе таки хочу одвести душу в розмові з тобою, побалакати по щирості,—се пак не те, що ті лекції, та рехверати, чи як там вони!...

Ну, тобі, звісно, хочеться знати, „як там воно живуть люди у тому Києві“?. Та живуть різно,—як хто... Єсть такі лихі люде, що говорять, ніби віяне тепер зовсім не живуть, але се брехня: таби любісінько живуть! і п'ють, і їдять, і вчаться по-троху, й бомаги пишуть (багато пишуть), і судять, (багато судять!), і лаються (багатенько лаються) і миряться—до першої лайки, й по театрах ходять (орударі, чи ті «антрепреньори», хотіли-б, щоб ще більше ходили, та буде з їх і того!). Все як слід. Вже сама лайка доказує, що ми, віяне, живемо, бо власне можна було-б і так сказати: «лаюся—значить, істную». Правда-ж?

Лаялися-ж кіяне чимало, оце при початку „сезону“. (Вибач, друже, їй же богу не знаю, як се слово сказати по хутірському, — «доба» чи що?). Еге, так з початком осінньої доби, лаялися—артисти з часописцями, чи тії часописці з артистами: бачиш ти, котрийсь-то з критиків дуже вже лаяв у „Київській Мислі“ артистів, що погано грають, (лаяв він артистів не наших, ні,—бог боронив!—а московських, з театру Соловцового); так через те артисти соловцівські одного вечора й сказали: „коли ти лаявся, то не сиди в нашому театрі, не почнемо грати, поки ти в театральній світлиці сидитимеш!“. Мусів неборака вийти з світлиці! За ним подалась і його товариші, інші театральні судці, що вирікають у газетах суд театральним діячам. Думка, може, була, що й громадянство образиться за представника друкованого слова, та й собі вийде з театру; але ні, сього не сталося: громадянство—зосталося й хорошенько весь вечір дивилося на лицедійство. (За се де-хто налаяв громаду «вапустою головою», але їй те було байдуже,—вона хотіла одсидіти свої гроші!). Лайки було з того всього дуже багато: лаялися часописці, лаялися з ними (й між собою) артисти,—бо одні артисти хотіли вигонити критика, а другі ні,—лаялися й читачі, за те, що обридло, мовляв, усю оту лайку читати! Отже, на останку, ніби всі втихомирилися. Критик той в „Театр Соловцов“ уже ходить, артисти грають. Ну, й гаразд. «Мовчи лихо, аби тихо!»...

А то почалась була сварка й по школах; звісно, я кажу про вищі школи, бо в менших сваряться й навіть б'ються—щоденно, так хто-ж про те пише?!.. Ні, се була зірвалася сварка та буча—в університеті (Володимира Святого). Одні студенти хотіли забастовки, се-б то припинити слухання лекцій хоч на який час, щоб зазначити протест проти свого приборкання, а другі таки хотіли, щоб лекції йшли, бо приборкання, мовляв, окреме, а лекції—окреме. З того всього вийшло, що поширшала просвіта—проміж поліцейськими: дві зо-два вони ходили до університету Святого Володимира і були хоч мимовільними, а все-ж таки слухачами університетських лекцій, бо ті лекції відбувалися під обороною поліцейських, щоб не було перешкод, або й биття де-кого. Ну, а як людина постоїть хоч на порозі, чи в коридорі в храмі науки, то таки щось вона почує! ну, й просвітається до якоїсь там міри,—де-що й запише, на пам'ять, що для неї цікавіше.

Зривалася заверюха й в політехнічному Інституті. Ну, та там ялось дехше обійшлося. Поліцейським не прийшлося слухати лекцій ні по агрономії, ні по астрономії, бо ні „обороняти“, ні розбороняти нікого не треба було,—в політехніці ялось та забастовка любенько обійшлася. Полаялись трохи, на сходках,—без того не можна!—але „розбороняти“, кажу, не довелось нікому нікого.

Отже ні нагову, ні вигону ніякого не було; хоч я за павночок, тих вільних слухачок в політехніці, потерпав, що як до чого дійдеться, то жіноче студентство, чого доброго, і з стану „слухачок“ вижепуть, бо вже й так дуже непевна чутка ходила!... Та бог милував,—усе обійшлося «честь-честю». Відбувши протест, студенти вже всі спокійно вчаться, і павночки вчаться, та мов ті троянди квітчають—не тільки „інститут благородних д'явиць“, отам високо на Інститутській горі, а й інститут „многих-наук“, отам на розлогому доді Шулявському. Ну, нехай же вчаться,—коли-б не наврочити!...

Згода таки—найкраща річ. Ось я тобі, любий читачу, покажу місце в Києві, де ще зовсім не лаялись,—прямо таки ніхто ні з ким; се... от, не знаю, як назвати тее місце, товариство одно. По урядовому зветься воно „Українское общественное собрание“. Отже треба булоб перекласти ту назву «Українське товариство», або „Українська громада“; але українці назвали його «Український клуб». Тут знов-оказія виходить: слово „клуб“ в українській мові, як на лихо, значить щось зовсім инше, ніж по чужоземному,—у нас воно більш до анатомії приходить. Отже виходить би-то не до-речі прикладати його до зібрання. „Рідний край“, минаючи анатомічну назву „клуб“, пише—„клуб“, але мені й се не до сподоби, не по моему! Отже буду вверто називати той «клуб»—Українським Товариством. І хоч там щоб! Еге-ж, читали ви, по всіх київських часописях, які млі „вхідчини“ справило те Товариство? Отак же мило й далі ведеться в йому. Про його ж то я й кажу, що в сьому місці *досі ніхто не поламався* (!), навіть на загальних зборах!! Оце як відбувалися ті збори, на мишулім тиждні, то—самá згода була: члени дякували урядові товариства, уряд, „старшина“ тая, дякувала членам,—просто щось дивно! Ох, чи не годі про се,—теж пак щоб не наврочити!...

Скажу вам краще, яке життя в „Українським Товаристві“. У звичайні дві мало хто заходить, але двічі на тиждень—буває багатько людей: по середах—літературні зібрання, по суботах—артистичні й танці, та такі танці, що гості тільки тоді розходяться до дому, як починають світло гасити,—а то все б вони бавилися в «Українським Товаристві»!—Ну, нехай же бавляться.

Оце-ж в останню суботу, що прийшлась 18-го Листопаду, вертався я з вечора в Українському Товаристві; ішов я Великою Владимирською вулицею, та й згадав знепацька, що се-ж воно—18-го Октября, роковини конституційного свята нашого, коли в Києві стало відомо про маніхвест 17-го Окт. Се було три роки назад... Господи Боже мій, що тоді діялося в Києві! Чиста історія з тим античним щасливим владарем.

Еге-ж, коли я був малим, то мене страшенно

вразала та історія,—як ото Солон казав щасливому Крезові: „Пожди, владарю, не радій дуже, ще день не скінчився“!.. І справді, з кінцем дня прийшло лихо.. Так було й з Київом 18-го Октября: ранком ще ішли люде як на велике свято, з корогвами, говорили й слухали на улиці промови, один добродій (той, що тепер в турмі), їхав на коні, гукав до військових—«товарищі»!... І «товарищі» цілувались, знайомі, й не знайомі. Всі були щасливі!.. Але даремне так безпечно раділи,—„день ще не скінчився“.. Коли радісна юрба стояла урочно біля київської Думи,—перед заходом сонця вдарив грім.. залунали постріли.. Юрба кинулася в ростіч, в смертельному жахові!.. за нею погналися якісь люде з друччям!.. Де-хто зостався звалений на місці, де-хто перев'язував рани в лікарнях!..

Тяжко згадувати,—досить! Мряка третього року заволає й сп'ядає!..

Хтось.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Вулиця Шевченківська. Городській голова в г. Орську порадив своїм гласнім назвати одну з орських вулиць—„Шевченківською“, на згадку про те, що в Орську колись жив славетний кобзарь. На збірці гласних ту дораду було вхвалено і зроблено постанову назвати которусь вулицю в Орську «Шевченківською». Таким побитом житиме Шевченкове ім'я в тім закаспійськім степу, де страждав на заслання Тарас. На Україні-ж, здається, вулиці Шевченківської нема ніде!..

◆◆ Українська мистецька вистава в Парижі. 17-го сього місяця проїздив через Київ наш земляк, „художник Його Величства“, Михайло Ткаченко. В свій час він скінчив петербурзьку академію, а тепер живе в Парижі. В парижському «салоні», (вистава картин), Ткаченко не раз одержував за свої малюнки найвищу нагороду. Тепер він вертається в Париж, маючи на меті улаштувати власну велику висгаву українських краєвидів, що він змалював у Лубенщині. Ся вистава міститиме, між иншим, коло 50-ти або й більше українських хаток. Два малюнки з хатами, виконані на великому полотні, придбало собі рідне місто Ткаченкове, Харків, у свою власність, і знаходяться ті малюнки тепер у мійському харківському музею. Бажано булоб, щоб сей мистець зробився членом товариства, що має заснуватися в Києві,—товариства українських артистів, художників і літераторів.

◆◆ Нові книжки. Вийшла в Києві славетна п'еса Зудермана „Кінець Содомові“, в українськім перекладі відомої письменниці М. Загірної.

Видавництво „Знаття—то сила“ випустило оповідання С. Черкасенка „На шахті“. Оповідання друкувалися в „Рідному Краю“ і „Слові“.

◆◆ Україн. Товариство. В Джерсі, в Північній Америці, заснувалося українське драматично-спі-

воче товариство. Зветься воно „Українська Муза“. Товариство має влаштувати концерти та драматичні видовища, щоб підтримувати в українців почуття любови до свого слова й хисту і таким способом не давати землякам тратити свою національність.

◆◆ В Київському українському науковому товаристві—12-го Листопаду було друге засідання статистично-економічної секції, що має вже 20 душ членів. На сьому засіданні обмірковували питання про наукову географічну карту всього того обсягу землі, де живуть українці: зважили, що члени секції мають намалювати таку карту. Окрім того постановили написати і прочитати в найближчих засіданнях секції цілий ряд рефератів. Вже згодились виготовити такі відчити: д. Кошовий—„Чи Київ українське місто?“ та „про українську колонізацію в Сибіру“; д. Порш—„про розвиток промисловости в Росії та на Україні“, д. Рубінштейн—„про мобілізацію польського землеволодіння в південно-західному краю“, д. Яковлев—„про черкаських і инш. українських грабарів“, д. Ярошевич—„про план дослідження економічної географії півд.-зах. краю“, д. Волошинов—„про шкільну справу на Україні“. Всі ці відчити друкуюватимуться, після прочитання, в „Записках Наукового Т-ва“.

◆◆ Українські лекції в Катеринославі. Катеринославська „Просвіта“ 15-го листопаду влаштувала дві лекції. Одну прочитав В. Біднов, про „Виговського і Гадяцький договір“, другу С. Липковський—„Попередники Котляревського в книжній українській літературі“. Вступ на лекції був безплатний.

◆◆ „Січ“ У Відні швидко видрукується літературний збірник „Січ“. Видається він з приводу 40-літніх роковин заснування Віденського українського студентського товариства „Січ“. В сьому альмонаху коло 100 наукових і оповідальних творів більш як 50-ти колишніх і теперешніх „січовиків“. Між ними є видатні письменники. Се буде велика книжка в 35 друкованих аркушів. Коштуватиме 8 корон (3 карб. 20 кон.).

◆◆ Ганчарство на Поділлі.—займає поважне місце проміж-ним ремісництвом у краю. Земство подільське й міністерство хліборобства хотять прийти йому до помочі. Се міністерство прислало недавно на Поділля особливого знавця, професора Соколова, щоб він оглянув пильніше подільське ганчарство; він був у ганчарській школі в селі Лісових-Берлянях, завітав теж і до мистецьких класів у Каменці Подільському. Професор Соколов подав раду завести на Поділлі школу інструкторів (навчителів) ганчарського ремесла. Се питання стоїть тепер на черзі в міністерстві хліборобства. Цікаво, звідки буде взято учителів для тієї школи. Булоб пожадано, щоб тих учителів взяли не з якої московської школи, наприклад Строгановської, а з Миргородської, бо в Миргородській школі останнім часом вже розвився хист вироблення посуду й інших таких річей по гарних українських зразках.

Обрання М. Пушкаря Полтавським Полковником.

Малюнок Васильківського, в Полтавським земським будинку.

Сей малюнок уміщено в найбільшій світлиці полтавського земського будинку*), на самім чільнім місці, навпроти входу.

Змістом для сього малюнку мистець вибрав урочисту хвилину з стародавнього життя города Полтави, за часів гетьманщини, — доручення полковницької булави Мартинові Пушкареві, при обранню його в полковника військовим козацтвом та громадою полтавською.

Мартин Пушкарь був український козак, жив у половині 17-го століття, за гетьманування Івана Виговського.

Після смерті гетьмана Богдана Хмельницького Україна зосталася в непевному становищі. На правім березі Дніпра знов напірала Польша і боротися з нею військовою козацькою силою було тяжко; на лівім же березі була невизначна спілка з Московією: після умови, підписаної на Переяславській раді, старшина козацька гадала собі, що буде доволі самостійною, але далі козацтво стало ремствувати, бо Москва почала присилати на Україну

своє постійне військо та зменшувати права місцевого українського уряду. Отже гетьман Ів. Виговський і скілька прихильних до його полковників, Київський, Уманський, Переяславський, Прилуцький, Миргородський та інші, почали дбати про те, щоб забезпечити Україні більше самостійности — в спільці з державою польською. Наслідком сього була умова з поляками, написана Виговським у Гадячому (сей город був тоді гетьманською столицею); по тій умові українці мали права на свій виборний уряд, військовий і инший, на свій суд і т. и.

Але була частина козаків та поспільства українського, що не приставала на думку Виговського та його прихильників, не хотіла ніякої спілки з поляками, та ви сподіваючися кращого життя без тієї спілки, при добрій згоді з Московією. Між иншими супротивниками Виговського був і Мартин Пушкарь. Де-хто гадає, що він хотів, за помочю Москові, сам стати гетьманом, на місце Виговського. У 1658 році Пушкарь, уже будиши полковником, повів своє військо проти Виговського, але Виговський те військо розбив і самого Пушкаря було вбито в тому побойці, від Полтавою.

*) В 34 ч. „Рідного Краю“ уміщено опис і малюнок сього будинку в-овола.

Спілки й господарство.

◆◆ **Спілка товариств.** Деякі Подільські споживні спілкові товариства захожуються, щоб з'єднати всі такі товариства на Поділлі в одну загальну спілку, так як з'єдналися в одну спілку подібні товариства в Київщині.

◆◆ **Хліборобська слобода.** Служащі на Владикавказькій залізниці влаштовують „робочу“ колонію (Слободу). Для цього вони вибрали землю в Терській області, на березі річки Терека, за 24 верстви од міста Кізляра; там і штучне обведення, (воду з джерела розпускають на пивні, бо в тій стороні буває велика посуха). На своєму зібранні служащі зважили, що одна людина може мати в колонії од 5 до 100 десятин поля, а крім того кожному даватиметься на садibu 3 десятини. Коли хто бере поле, то мусить засівати десяту частину землі. Грошей на засів дається кожному з загальної каси, відповідно тому, чи велика, чи мала частина поля. Так само, відповідно до великості поля в кожного, ділитиметься й прибуток від врожаю. Порядкуватиме в слободі всіма господарськими справами свій уряд, вибраний на 3 роки з тих же хліборобів. Тому урядові платитиметься за його працю. Вже скільки сот десятин позаписувано тим людям, що зхотіли пристати до селища. Поки що — се самі залізничні служащі, але вони зважили приймати в слободу всіх охочих.

◆◆ **Грядковий спосіб Демчинського.** Остатніми часами було зроблено багато спроб грядкового порання поля способом Демчинського. Написано багато розправ з цього приводу, багато говорено у всяких господарських товариствах то-що. І зо всього того виходить, що на сей спосіб стільки треба часу та роботи, що нема ніякої можливості його вживати. А коли б і можливо було, то не варто вживати, бо користь з нього зовсім не така велика, як казав Демчинський. Ті люди, що спробували того способу, тільки даремне згаяли час та витратили багато коштів.

◆◆ **Каракульські вівці.** 20-го листопаду мали вже прийти в Полтаву каракульські вівці та барани, куплені в Бухарі на розвод; послало по їх полтавське земство; по прибутті, овець сортуватимуть, з 23-го листопаду роздаватимуть по жеребках, а частину продаватимуть

ДО ПИСИ.

X Довгалівка, Миргородського повіту (у Полтавщині). Наші хуторянські парубки мають дуже погану звичку. Як поспіє в садках овоч, то вони, зібравшись у ночі, залазять до якого небудь чоловіка в садок, чи на бантан, обкрадають там овоч і не стільки покрадуть, скільки наівечать: пообламують білля, а отуд на великому бантані ще й до куші побігають і потім „дям“ вихваляються,

що от які то вони, мовляв, не боязькі молодці. Крадуть здебільшого зовсім не через те, що не мають свого, а так — знічев'я.

Не дуже давно до одного чоловіка С. Г. — на залізці в садок з десяток хлопців і почали там хазювати. Біля яблуні було прив'язане собака, що почуло парубків, як вони вбралась в садок, і почало гавкати; парубки, схопивши його за мотузку, вбили об яблуню. Хазяїн почув парубків, вискочив з хати й став стріляти на них, а ті навтеки. Тут один з парубків, син багатого батька, О. П., не побачив за темнотою ями, що була викопана в садку, з розгону шелеснув прямо в яму, де його й піймали. Незабаром усіх парубків будуть судити за покражу. Так іноді в «жартів» виходить дуже погане діло.

Кирило Хуторянин.

3 Полтавщини. „Обмолотчиння“. Сього року у нас якось швидко скінчили молотьбу. Раніш, було, стане до Покрови, або й на далі, а тепер і до Семена гаразд не стало. Всяк тепер молотить конною машиною, зрідка хто бере ручну, або „драчку“, а про ціни то й зовсім забули, — ними молотить хіба вже такий убогий, що має всього хліба яких небудь три-чотири копи. Хліб сього року хоч на жень був малий, — понажинали вдвоє менше торішнього, — за те на зерно вдавеша хороший, пудів по 6 і по 8 намолочували з копи, тоді як того року набирали з копи тільки 3-4 пуди. Життя тільки скрізь було плохе. Тим то наші селяне, як косили, то сумували, дивлячись на короткі стайки кіп, що становились на десятині, а як почали молотити, то повеселішали трохи, бо таки хто сів, то й насипать у засіки було що. А молотьба хоч і не дехка праця для селянина, та проходить вона в нас дуже весело. Тепер зовсім інша річ: робота йде *гуртом*. Як привезли машину на тік, наладили, а хазяїн гукнув, чи ні, — зараз сходяться сусіди, ведуть коні один поперед одним, бо кожному хочеться швидче одробитися кіньми й своєю роботою, для себе; кожен робить, старається, наче для самого себе, не треба вагукувати, як на тих найнятих робочих, бо кожен добре знає те, що як він буде робить, так будуть робить і йому. Того, хто почина хитрувати, як би так вигадати, щоб менш робить, того зовсім вкидають з гурту і на другий рік такого зовсім не покличуть до себе, та й до його не підуть. Тим-то всяк старається робить якомога краще і на скільки мога більше. Робота йде весело, часто з піснями. Весела це пора, наче свято. Та й готуються до неї, наче до свята: прибирають і примазують хати, долівку натрушують пахучою свіжою травою. Багато господиць напікають пиріжків, кишів, наляниць. Під саму молотьбу варять добру страву, а за кожною ідою дають і тієї по чарці. І от за день люди наче й наморяються, про те другого дня з такою ж охотою йдуть на пшійний тік, молотить у другого хазяїна. Так проходить вся молотьба. Кінчивсь молотьба на всім кутку,

пють гуртом „обмолотчини“. Сього року теж на останку схотілось випровадить молотьбу. В останній день, як кінчали молотьбу у селянина К., всі зложились по копі та її послали за „ковитою“. Та на жаль, ці обмолотчини скінчились не дуже добре: після вечері, коли саме пішли обмолотчини, повиходили на двір, заснівали гарно однієї й другої, а далі ні з сього, ні з того одні почали битись, а другі розборонять. Наробили крику, гвалту на весь куток! Довгенько ще після того вечора балакали на кутку про ці обмолотчини.

К — о Селянин.

В чужих краях.

◆◆ В Сербії людність дуже турбується за своїх одноплемінних сусідів, босняків та герцоговинців, що їх краї забрала Австрія. В Сербії готуються до війни з Австрією, тисячі добровольців стають до війська. Сербський король Георгій їздив у Петербург; мав лист від сербського короля. Був у Царя в Петергофі.

◆◆ В Турції знов неспокій. Проти нового уряду конституційного ворогують ті, кому давніше життя було вигідніше, хочать завернути на давніший лад, з ними змовляється й султан. На улицах у Константинополі „старі“ турки виступали проти нового уряду, та конституційний Комітет не дає їм ходу, багато кого заарештував.

Комітет ново-турків видрукував свого маніфеста. В тому маніфесті говориться, що ново-турки ні за що в світі не віддадуть конституційної волі; що військо і члени комітету однаково раді пролити свою кров за рідний край і за волю; що даремне уважають їхню стриманість і терпеливість за безсилість, — військо і комітет уважає себе заступником більшости турецького народу і кожної хвилини можуть до щенту знищити прихильників давнішого уряду, та вже й показали, що тяжко можуть карати ворогів справедливости й волі. Хто хоче знищити конституцію і знов завести давнішу деспотичну владу, той тільки удає, що не знає бажання народу; народ же вирпано виявив свої заміри через військо та вибравши комітет. Повставати проти конституції можуть тільки божевільні люде, або такі, що дбають про свою власну користь; але ті люде забувають, що народ прагне волі і не стерпить повороту до рабства“.

◆◆ Бельгія завладала в Африці цілою великою країною Конго; обидві бельгійські палати ухвалили закон про те, що держава Конго прилучається до Бельгії. Конго в 80 разів більше за Бельгію, мешканців у сій країні 30 мільонів, (примірно стільки, як в цілій Україні). Приєднавши Конго до себе, Бельгія з маленької держави перетворилась в значну велику державу.

Китай. Події останніх років, що причинились до зміни державного ладу в де-яких царствах не пройшли без сліду і для Китаю. Богдыхан теж

зважив змінити лад і в Китаю, лише не зараз, а через 9 літ. Однак народ не хоче так довго ждати. З різних сторін приходять жадання до уряду, щоб народне заступництво було заведено як найшвидче. Перед ведуть в сій справі пограничні країни держави, що знаходяться в ближніх відносинах з західними культурними державами. В короткім часі вплив поступовий дійшов і до осередку. Тоді почали всюди відбуватись народні зібрання. В наслідок таких зборів, в столицю Китаю, Пекин, було послано заступників од провінцій, щоб підтримали в Пекині жадання народу. Китайський уряд зтурбувався тим жвавим рухом і зважив його придати. Однак китайський народ так виразно висловив своє бажання змінити давніше життя, що навіть деякі члени комісії, обраної самим богдыханом для уложення конституції, почали висловлюватись за те, щоб швидче змінити державний лад.

Повідомлення.

При сьому, 37-му, числі „Рідного Краю“ посилається всім передплатникам 8-ме число „Молодої України“.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*

О П О В І С Т К И.

Вийшов 9-й випуск

І ПРИЙМАЄТЬСЯ ДАЛІ ПЕРЕДПЛАТА НА ВИДАНИЯ.

„УКРАЇНСЬКА МУЗА“

ПОЕТИЧНА АНТОЛОГІЯ.

(Історична хрестоматія)

в 12 випусках; виходє кожного місяця. В антології входять *кращі* твори всіх найвидатніших українських поетів, починаючи од *найстаріших* корифеїв і до наших днів: з *України Російської, Галичини, Буковини і Америки*, всього до 120 поетів. В кожному випуску будуть твори *нові і вже друквані*, з портретами, автобіграфіями і біографіями поетів, заставками і віньєтками. Збірник буде *великого формату* і матиме до 1200 ст. Ціна кожного окремого випуску 25 коп., з пересилкою 30 коп., а по *передплаті* 2 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 к. За границю: 3 карб. 50 коп., з пересилкою: в Австрії 8 корон., в Америці 2 долари. *Троїчі посилають по адресі редакції: Київ, Іванівська улица, 75; Олексі Коваленкові, або в „Українську Книгарню“, Безаківська 8. або в книгарню „Л. Ізиковського“, Хрещатик 29.*

Редактор-видавець *О. Коваленко.*

В 9-му випуску надруковані: Вороний, Галіп, Чернявський, Лепкий, Ружний, Мальований, Залізник, Крижан-паша, Козловський, Кибальчич, Мандичевський, Кузьменко, Кармацький.

◆◆◆ Підписка на 1909-ий РІК ◆◆◆

РІДНИЙ КРАЙ

— 4-ий рік видання. —

Виходить в Києві, 4 рази на місяць, з ілюстраціями, під редакцією О.Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей), коштує на рік—5 р., на півроку—2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.

«Молода Україна» окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

◆◆ Всі ціни і для заграниці—однакові. ◆◆

Підписка на 1908 р. приймається до кінця року, по ціні давнішій: Рідний край без Молодої України—3 р. на рік, 1 р. 50 к. на півроку, 85 коп. за три місяці. „Молода Україна без“ Рідного Краю 2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Открыта подписка на 1908 годъ на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА
Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.
ГОДЪ ИЗДАНИЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, „Жито та пшениця“, В. Демьянка. п „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущень въ безплатныя бібліотечки-читальни и бібліотечки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сельскаго хозяйства.

**Твори А. Каченка.
ПО ЗАКОНУ,**

Комедія в 2-діях. (Видання „Рідного Краю“).
Продається у всіх українських книгарнях.
Ціна 15 к.

Д И М (Оповідання) **Ціна 5 коп.**

„На руїнах Січі“.

(оповідання) ціна 4 коп.

Головний склад оповіданнів в Катеринославі, в книгарні Чужона.

ВИДАВНИЦТВО в. ЧЕРЕПОВСЬКОГО.

Популярно-Наукова Бібліотека № 1.

Юр. СІРИЙ,

ПРО СВІТ БОЖИЙ

Бесіди по природознавству з 65 малюнками.

100 стр. ціна 30 коп.

Того-ж автора: **ЖИТТЯ РОСТИН** (готується до друку).

Склад видання в книгарні Л. Ідзіковського, Київ Хрещатие, № 29.

Видавництво „ВІЛЬНА ДУМКА“

Вийшла і продається нова книжка

Оленька Островського:

ХВЕДОРКОВА ГРУША

оповідання

Київ, 1908 р. Ціна 3 коп.

Оповідання це було вперше надруковано в «Рідному Краю», а потім передруковано в часописах: Галицькій—„Письмо з Просвіти“, і американській—„Зоря“.

Склад видання: „Україна“, Безаківська, 8, „Літ. Наук Віст.“ В. Влад. 28 і Л. Ідзіковського, Хрещатие, 29.

Видавництво „Українській Учителю.“

Нова книжка для дітей

„С В І Т Л О“

ілюстрований літературний збірник для дітей

Зредагував і уложив Гр. Шерстюк.

Ціна 35 к. на кращому папері 60 к.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Оповідання О. ПЧІЛКИ.

Випуск 1-ий:

Забавний вечер, Чад, Маскарад. Ціна 20 к.

Випуск 2-ий:

Три ялинки, Збентежена вечеря, За двором, Пожди, бабо, нових правів, вірш На століття української літератури. Ціна 20 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 41.

25 Грудня.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця 1908 р 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки втретє, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Своя своїх познаша. В Думі й по-за Думою. Вісті. На Вкраїні. Мелодії Українських дум і їх записування (Частина друга)—*Оп. Сластиона*. Чим нам користні жида—*Ф. Немо*. Вірші—*Г. Чурчина*. Великий контракт на доставку консервованої яловичини (жарт Марка Твена)—Переклад *С. Д—в*. Вірш—*Г. Лагодзинський*. Українське слово й мистецтво. Дописи. Оповістки.

Підписка на 1909-й рік РІДНИЙ КРАЙ

иходить в Києві, 4 рази на місяць, з ілюстраціями, під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Вкраїні й в інших сторонах, оповідання, пьеси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50к., на 3 м. 1 р. 25 к „Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці—однакові.

Підписка на 1908 р. приймається до кінця року, по ціні давнішій: Рідний край без Молодої України—3 р. на рік, 1 р. 50 к. на півроку, 85 коп. за три місяці. „Молода Україна без“ Рідного Краю 2 р. на рік, 1 р. на півроку.

НОВА РАДА

Літературний збірник
пам'яти

Михайла Старицького.

КИЇВ 1908 р. Ціна 1 руб. 50 коп.

Збірник лаштували: *М. Старицький, О. Пчілка, Г. Стещенко і Л. Старицька-Черняхівська*.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

(Чисто народні)

Збірник *Олени Пчілки*.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві: в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) в книгарні *Л. Іздіковського* (Хрещатик), в Книгарні Літерат.-Наук. Вістника, *В. Владмирська*, 28; в Полтаві—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні *Совинського*; (*В. Бердичевська*).

Своя своїх познаша. Польське коло в Думі було за перших двох Дум на супротивному боці, в тій опозиції. Неначеб так велося зпочатку й тепер, у третій Думі; але ось остатнім часом тая польська громада увійшла в згоду з правою більшістю, — з октябристами. Се здивувало де-кого, особливо в Петербурзі, та взагалі в краях дальших від нашого. Але в сторонах наших ніхто, особливо з людей, що ближче знають польське около, ні крихти не здивувався поєднанню польських панів-добродіїв з октябристами, хоч як виразно ся загально-російська партія стала праворуч.

Та Чому-ж би справді польським „народцям“ і не бути з октябристами! Найголовніші, найближчі інтереси, і тих, і тих панів, однакові; і ті й ті найбільш дбають про інтереси свого стану, дворянського (чі шляхетського, це все одно), дбають про те, щоб міцного великопанського становища, (державного й економічного), ніхто не ущербляв. А все інше... Та щож інше? Ватажок польського кола, д. Дмовський, прямо так і каже, коли його розпитували цікаві люде: — „Доки нам, каже, бути в тій опозиції? що нам полякам, з того за користь? Російська опозиція пішла в-розбрід. Чого ми маємо розпинатись, добуваючи росіянам конституцію? З клопотів же за автономію Польщі теж нічого не виходить. То станьмо до політики *реальної*, — дійсного, близького життя. Будемо клопотатися тим, щоб взяти лише для себе те, що можна взяти, при теперішній конституції. Будемо піддержувати в Думі тих правих, що мають тепер найбільшу силу, а вони за те допоможуть нам в наших справах, в тому, що може бути виграно в Думі тепер“.

Просто й зрозуміло — і зовсім не дивно, нікому тут, у нашім краю. Хіба се не та сама „крайова“ політика, що її висловило польське панство ще давніш, хоч-би й в-осени 1907-го року, як воно збиралось на свій з'їзд у Київі? Адже ще тоді, на тому з'їзді, більшість польських великих панів кинула своїм більш опозиційним заступникам польських інтересів: „буде з нас тих широкопольських мрій, тепер недосяжних; ми хочемо бути в згоді з урядом, взагалі з орудуючою силою, будемо дбати, за її помочою, щоб у нас хтось інший не видерав з рук того, що ми маємо; се й буде політика крайова. Опозиція того крайового зібрання, (ніби сво-

го роду соймака), дорікала, вкупі з одним галицьким ксьондзом (привезеним лівішими поляками для більшого впливу на польсько-патріотичне почуття зібраних), — дорікала прихильникам „крайової“ політики, що вони не досить ширі поляки, що повинно існувати в серцях поляків ширше завдання. Панове-ж прихильники своїх „найближчих“ інтересів — того слухати не хотіли і zostались при своєму. Вийшла тільки палка суперечка, — а з неї переможцями вийшли не вірніші патріоти с ксьондзом (сі вийшли з зібрання ні з чим), а перемогли правіші, вельможні прихильники тієї політики оберігання „крайових“ інтересів, або краще сказати інтересів шляхетського стану. Правда, вельможні „реалисти“ не відцуралися зовсім і національно-польського діла: вони склали, там же, не виходячи з київського зібрання, десятки тисяч рублів на заснування в Київі польського часопису, — але-ж і часопис той був не якийсь хоч би й польсько-демократичний, а мав служити інтересам польського крайового панства. З такого-ж гурту поїхали й заступники в 3-ю Думу.

Чи могло бути після цього для нас, тутешніх людей, несподіванкою згода польського панського кола з панським руським колом октябристів? Звичайно ні. Ся спілка здається нам самою натуральною.

Ото тільки виникає питання, які наслідки й здобутки для «краю» будуть з того?

Ми бачили, — саме перед початком конституції, — досить милі відносини між польськими панами й нашими, на всяких з'їздах земельних власників та „свѣдущих мѣстных людей“, і ще раніш на з'їздах членів сільських господарських товариств. Було «трогательное единение» вельможців польських і наших багатших власників. Але як прийшлося ділити владу при виборах у 1-шу Думу, а тим паче, як прийшлося ніби-то й на місці більше братись до крайових діл, — відносини борців за *шляхетні й дворянсько-поміщицькі* інтереси попсувались. На остатніх спільних зборищах «владѣльцев», у Київі, доходило вже й до лайки, до виходіння поляків з зібрання, на знак протесту проти росіян...

Хто знає, чим скінчиться „братерська“ згода й в Петербурзі...

З польского богу тим часом сподівано виторгувати, щоб не відрізняли від Польши

Холмщини, та щоб обмежили права жидів у городах. Остатня справа й дуже поважна; тут власне політика реального, близького життя зустрівається з найреальнішим чинником, бо жиди хоч не мають властности в селах, але в городах стають могутніми суперечниками поляків, бо яко властники городських дворів безмірно переважають поляків у нашій краї та й у Польщі. А може й ще що виторгується в нових законах про „местное самоуправление“...

В Думі й по-за Думою.

(Розпорядок, запитання; асігновка на церковні школи).

В Думі визначили такий план роботи: по понеділках до 4-ої години обміркування закону 9-го грудня; од 4-х год. до кінця засідання обміркування «наказу». По середах в день—біжучі справи, ввечері—зважання запитань. По п'ятницях до 4-ої год. обміркування закону 9-го грудня, а потім наказ і біжучі справи. В першу чергу було поставлено асігновку на церк.-парахвіальні школи; асігновку в 6 мільонів карбованців на початкову науку; заведення земства в неземських губерніях та областях; поміч з казначейства тим, що постраждали од терору; закриття вільних портів в Примурському Краї.

Праві і октябристи подали законопроект про те, щоб міщанам давали позички з селянського банку так само, як селянам.

Згоду октябристів, правих і польського кола, вже зовсім вироблено. Полякам пообіцяли, що будуть їх підтримувати при обговорюванні самоврядування в Польщі та одділення Холмщини. Поляки ж підтримуватимуть октябристів та правих в тих справах, що не торкаються Польщі.

С.-д. зробили запитання про вчинки Ляхова в Персії. В тому запитанні вони кажуть: Ляхов лічить в російському війську, а тим часом він командує перськими козаками, мішається у внутрішні перські справи, убиває, грабує. Його козацька бригада розбила меджеліс. Він видав наказ, що підбива його козаків на злочинства. В тому караючому одділі, що йшов розбивати Тавріз, є російський офіцер Ушаков. Що думає зробити військовий міністр, щоб заборонити російським офіцерам отаке чинити в Персії та щоб поварати їх?

Селянин Андрійчук, правий, протестує проти того, що духовенство силує селян давати голоси за асігновку на церковно-парахвіальні школи.

Хомяков сказав таке співробітникові „Биржевых Вѣд.“: „Нема чого ставити в повістку всі ті

проекти законів, що виробили думські комісії. Коли ми в сю сесію обмірковуємо бюджет, земельну справу, законопроекти про суд та віру, то й слава Богу! В думських сварках винна більшість Думи, вона хоче взяти за барви, осідлати, сісти верхи.“

Великою більшістю в Думі прийнято закон—дати 4 мільони з лишнім на церковно-парахвіальні школи.

ВІСТІ.

◆◆ З'їзд фабрикантів. У Петербурзі засідає з'їзд фабрикантів і заводчиків з різних країв Росії. Завдання сього з'їзду умовитися всім про справу страхування робочих і подати в Думу *один доклад*, від заступників усієї промисловости в Росії. Фабриканти хочуть виробити однакові встанови по всіх тих питаннях, що за їх були суперечки з робітниками.

Отже виходить, що урядовий нарис закону про страхування вже куди кращий для робітників, ніж той, що хотять тепер скласти фабриканти: вони ведуть мову до того, щоб якомога обмежити й ті права, що робітники мають тепер. Наприклад фабриканти хотять постановити, що при каліцтві, здобутім на заводі, робітник тоді тільки має право на пенсію, коли заявить про себе не пізніш, як через два тижні після нещастя; коли каліцтво зменшує робочу силу менш як на 10 процентів, то щоб і зовсім не давать пенсії,—і так далі.

◆◆ З'їзд сектантів. В Петербурзі розпочинається з'їзд заступників скількох релігійних сект. Прийдуть штундарі, баптисти, молокане, духобори й інші. На зборах буде подано відчити й закликатимуться місіонери та інші православні діячі для прилюдних розмов і перемогання по різних релігійних питаннях.

◆◆ Суди. Петербурська судова Палата 9 день судила бойову організацію с.-д. партії і присудила 15 душ до каторги (од 2-х років і 8 місяців до 8-ми років), 6 душ на поселення; трьох виправдала.

◆◆ В школах. Міністр внутрішніх справ наказав, щоб Варшавський університет було замкнено для всіх і на завше.

Вільні слухачки, що з волі Царя отримали такі самі права, як вільні слухачі, тепер просять, щоб їх залічили в дійсні студентки, як вони здадуть додаткові іспити.

В Томську мають заснувати духовну академію, бо в Сибірі дуже мало людей з вищою духовною освітою.

В Армавірі помішник пристава Пивоваров ніби то для позашкільного догляду завів знайомости з гімназістками і почав їх водити у всякі притулки п'янства та розпусти. Виявилось се через те, що одного разу він дуже напоїв гімназістку восьмого класу і оселився з нею в номері гостинниці. Батько тої дівчини наскаржився на се і начальниця гімназії та один адвокат знай-

шли дівчину, але вона не хотіла вертатись до дому, бо Пивоваров при двох свідках клявся, що оженився з нею. Але Пивоваров кинув її і виїхав з Армавиру. Дівчина та розказувала, що Пивоваров намовляв її зробитися тайним агентом в „сыскному отдѣленіи“, бо її знайомості з молодіжню можуть бути користні поліції. На те саме намовляв її і пристав, що й досі служить в Армавірі. Тай поліцейстер казав, що йому звістні ції намови Пивоварова і те, що дівчина згодилась на них. Вся ця пригода дуже захвилювала Армавірців. Попечительна гімназійна рада зложила протокол про таке поліційне наглядання за учнями.

В Нікулінську школу в слободському повіті Вятської губернії 15-го листопаду приїхав становий з стражником. Становий зайшов в учительське помешкання, бо мав до учителя якусь справу. Стражник же тим часом пішов в клас і почав знущатися над школярами. Понаписував на шматку паперу всякої мерзоти і примушував всіх школярів читати. Намірявся на дітей револьвером, казав, що всіх їх вистріляє і учителя застрелить і „нічого йому за се не буде“. Один хлопець зомлів, як стражник на нього намірився. Тоді стражник витяг ще й шаблю та приставивши її до голови одному хлопчикові питався: „хочеш, я з тебе мозок виїму?“ Школярі не витримали і почали всі дуже плакати та кричати. Тоді тільки стражник виїшов з класу. Учитель нікулінської школи написав про се в „Вятской Рѣчи“ і сповістив губернатора.

◆◆ Конкурс.

Петербурзьке „Вольно-Экономическое общество“ визначило конкурс на твір про історію знесення панщини. Головна визначна тема така: „увільнення селян в Росії“ (історія, причини і наслідки того увільнення); за неї визначено надгороди 5 тисяч карб. Окрім того визначено дрібніші теми і за них надгороди в 2, півтори і одну тисячу рублів, та дві надгороди на 500 карб. Прислати твори треба не пізніш, як 1-го листопаду 1910 року.

◆◆ У війську.

У Владівостоцькому інтендантському відомстві знов попорядки. Москалі Нікольського гарнізону вернулися з маневрів без підшов, бо їм дають чоботи с тоненькою підшовою і папіровою устілкою; 40 тисяч шапок не прийнято для москалів, бо вони зроблені не так як слід. Як же ж шилося 83 тисячі шинелів, то не стало 7 тисяч аршинів сукна: кажуть, ніби то воно „збіглося“, як його мочили перед шиттям.

◆◆ Гарем.

Недавно виявилось злочинство контролора Ташкентської залізниці д. Єжова. Між иншим сей добродій мав цілий гарем і всіх жінок з того гарему зазначав в службових списках поденними робітницями. Ділився з злодіями украденим з вагонів крамом.

◆◆ Пригода.

11-го грудня прибалтійській Ген.-Губернатор Меллер-Закомельській полював з своїми двораками

коло Валку та й через необережність застрелив одного селянина, що загоняв дичину. Того ж вечера Ген.-Губернатор виїхав в Рігу.

◆◆ „Союзники“.

Московські монархісти зважили влаштувати „національний“ сінематограф Один союзник порадив, щоб в тому сінематографі показували кишиньовський та білостоцький погроми.

На Україні.

◆◆ Катеринославські робітники. По катеринославських заводах зменшилась робота і через те повідправляно багато робітників.—Між иншим, уряд „Дніпровського“ заводу (в селі Каменськім), ще за місяць повідомив своїх робітників, що йому дуже мало замовлено фабричної роботи, і через те він з 1-го ноября (грудня) має відправити коло 800 робітників. Робітники тим дуже стурбовались і стали клопотатися перед урядом, щоб одправки не було. „Союзники“ дуже закликали робітників записатись в „союз рускаго народа“ замість „професіонального“, робітницького, і казали, що йдучи до губернатора з прошенієм, слід прикласти печать союзу рускаго народа, тоді губернатор прийме краще; але робітники все таки приклали печать «союза» до прошення не зхотіли. Від губернатора їм дано було дозвіл скликати робітницький сход. На тому сході вибрано було двох посланців, на те, щоб їхати в Петербург, клопотатися про робітницьку справу. Один з посланців (Криводубський) був союзник, а другий (Славенко) ні. Сі двоє посланців поїхали в Петербург. Там почалося ходіння без кінця, по всяких значних місцях та канцеляріях. Перш всього вони знайшли в Петербурзі найстаршого з орударів Дніпровського заводу, Ясюковича. Довго з ним перемовлялися і на-останку він їм сказав, що вже на Дніпровськім заводі не будуть одправлять всіх робітників, а зроблять так: частину робітників переведуть в інші цехи, а частину зоставлять таки в тому самому цехові, тільки без роботи, бо робота, мовляв Ясюкович, буде тільки весною. Тоді робітники вдалися за допомогою до уряду. От і пішли до міністерства „путей сообщения“; але там їм товариш міністра сказав, що їх справа належить ся не сюди, а до міністерства торгу й промисловости; в сьому міністерстві теж сказали, що справа належить ся не сюди, а послали до міністерства фінансів, а міністр фінансів справив робочих у Думу.

Робочі й вдалися до своїх катеринославських депутатів Образцова й Гололобова,—обидва „союзники“. До сих двох депутатів радили вдатися ся союзники ще в Катеринославі Але Образцов і Гололобов робочім нічого не порадили, а тільки вмовляли приєднатися до союзу. Тоді ходаки залишили їх і вдалися до депутата Кузнецова. Їх вислухали й інші депутати, вибрані в Думу від робочих. Кузнецов вдав ся до председателя думської бюджетної Комісії Алексієнка й до инших.

Та поки-що й з цього мало користи. Депутати, прихильні до робочих, обіщалися домогатися, щоб швидче було в бюджетній комісії розглянуто ті рахунки, що від них залежить доля робочих. Це все однак річ довга й не певна, бо не відомо, до чого прийде та комісія і що з її „докладом“ буде в Думі.

На механічних заводах в Києві так мало тепер замовлень, що на них рохитують робітників і завели 5-ти годинний робочий день.

◆◆ Пам'ятник Шевченкові. Фірма „Саммовила“ запропонувала давати своїм агентам, що їздять по Україні, марки для збирання грошей на пам'ятник Шевченкові. Цю пропозицію Київський міський голова переслав в Полт. Губ. земську Управу.

◆◆ Судн.

7-го грудня в Катеринославі розпочалась дуже велика судова справа. Виїждна сесія одеського військового окружного суду судить 228 душ за забастовку на катерининській залізниці в 1905 році. 48 душ обвинувачених втекло. 130 вже привезено на суд, а інші ще сидять по різних тюрмах. Акт обвинувачення се ціла книжка в 114 друкованих сторінок. Свідків 700 душ. Тягтиметься ся справа місяців півтора. Обвинувачують по 100, 101 і 102 статтях.

11-го грудня в Полтаві сесія харьк. судової Палати судила при зачинених дверях роменську с.—д. організацію. Обвинувачувалось чотири чоловіка по 102 та 126 ст. 102 статтю суд одкинув і засудив тільки по 126-й ст. двох на 2 р. 8 місяців в кріпость, а двох на 4 роки в кріпость.

Тою самою сесією в справі Полтавської с.—д. організації троє засуджено на поселення, а п'ятеро в кріпость на півтора та 2 роки.

В Єлисаветі недавно судили 6 душ за єлисаветський жидівський погром в 1905 році. Під час того погрому було вбито 11 душ і багато поранено. Одного обвинуваченого присудили на рік в арештанські роти, одного на 8 місяців в турму, одного на 4 місяці і одного на 2 місяці в турму, двох виправдали.

Селянина Михайла Луценка з с. Голяків Канівського повіту, засуженого за жидівський погром на рік до арештанських рот, Царь помилував.

◆◆ Розбійство.

В Черніговщині ніяк не можуть піймати розбійницького гурту, що вже скільки тижнів грабує часами навіть серед білого дня поміщиків, купців, монастирі, монополюки, почти і т. д. Отаманом в тому гурті колишній реаліст Савицький. Про нього вже розказують такі історії, як про Кармелюка, ніби то він грабує багатих, а наділяє бідних, поводить ся якось надзвичайно відважно та змисленно. Тепер уже послано з Петербургу двох чиновників з міністерства внутрішніх справ, щоб вони порядкували заходами вловити тих розбійників.

В Константинограді вбито для грабунку сімью Халявіна з п'яти душ. Грабійників не знайдено.

В Бердянську поліція засіла, щоб зловити невідомого чоловіка, що багато кому з мешканців Бердянська писав листи од „союза ревнителів равноправія“. В тих листах вимагалися гроші та говорилося, на яке призначене місце їх покласти. На вмовлене місце прийшов одинадцятилітній хлопчик. Поліція заарештувала його і його матір.

◆◆ Поляки. 14-го грудня в Бердичеві одімкнено філію польського Т—ва «Освята» (Просвіта).

◆◆ Рекрути-жиди.

В Василькові (в київщині) цього року взяли в москалі всіх жидів, що мали першу льготу. Взято всього рекрутів на 35 душ менше, ніж треба було. Такий недобор стався через те, що в призивні списки позаписувано багато таких, що вже поvmірали, або повиїздили в Америку після події в листопаді 1905 року.

Мелодії Українських дум і їх записування.

Частина друга.

(Як улаштувалась і таки здійснилась перша екскурсія для записування мелодій українських дум).

Після свого листа я незабаром одержав від мого кореспондента відповідь; я наведу тут з неї тільки ті місця, що мають або загальний інтерес, або ж, крім того, ще й освітлюють, хоч почасти, ту стежку, якою таки рушило почате діло.

Відмовляючись від моїх запросів самому приїхати до мене, щоб вкупі почати тут фонографічні записи на ярмарку від кобзарів, мій кореспондент, між иншим, пише: „Прохаю подати поміч тій людині, що певне приїде у Миргород, на кошт мого знайомого, спеціально для записування кобзарських мелодій. Хто саме буде ся особа, я ще не знаю і в сій справі листуюся з „Музик. етногр. комісією Моск. товариства люб природознавства, антропології і етнографії“ і з етнограф. комісією «Наук. товар. ім. Шевченка» у Львові. Московська комісія повідомила мене, що вона рекомендує д. Маслова,—він єдиний з відомих їй записувачів має час на екскурсію; але я хоч шаную д. Маслова яко Московського музикального етнографа, дуже боюся, що він не зрозуміє і покалічить стиль українських дум, бо з його рефератів, читаних в засіданнях Наукової комісії, видно що він про українські думи не має найменшого поняття,—називаючи їх «Южно-руськими былинами», доводить, що вони ухилились від великоруського первісного стилю і набули, під впливом європейської музики, „квадратний ритм“. Етногр. комісія наук. тов. ім. Шевченка ще не назвала мені того чоловіка, котрий міг би поїхати в екскурсію, але, розуміється, вибір може бути тільки межі двома особами,—проф. Людквичем, вельмі напратикованим чоловіком у сій

справі, і проф. Ф Колессою. Не знаю, чи й проф. Колесса має велику практику в записуванні, бо в друку появилася тільки невелика скількість його оригінальних записів,—правда, дуже добрих (в „Гуцульщині“ Шухевича); але ж в своїй теоретичній праці про ритміку укр. пісень він дуже багато місця уділяє думам, і ся праця служить запорукою того, що він виконав-би діло,—яко людина тамуща. Отже при тім сумнім становищі, що між російськими українцями не знаходиться досить тамущої і практикованої людини, і доводиться робити вибір між великорусом і галичанином. Гадаючи, що галичанин хоча не чув лівобережних кобзарських дум, та все-ж скоріше зрозуміє їх дух, мій знайомий нахилиється до того, щоб дати субсидію галичанинові. Таким чином, у початку Іюля сього року певне приїде до Миргорода хтось з названих добродіїв“...

Випускаю цілий ряд запитаннів про чисто технічне виконання подорожі. Що ж до коштів то—„ті гроші, які мають бути дані на екскурсію, не великі, бо сам жертводавець чоловік незаможний і тільки велика прихильність до діла призводить його до того, що він уділяє сі гроші від свого достатку, з ущербом для своєї сім'ї. Дуже прохаю Вас висловити всі Ваші міркування що до подробиць подорожі. Добре було-б, як би Галичанин приїхав на готове. Мені здається, що найкраще було-б, як би він з самого початку списав ті думи, що Ви співаєте, бо се буде напевне легше, ніж зразу списувати від кобзарів. Від інтелігентної людини завжди легше записувати, бо такий чоловік може кілька раз проказати ту саму музичну фразу, а проста людина ніколи не може розчленити мелодію на фрази. Далі записувач попробував би списати ті думи, що ви маєте записаними на фонограф. Коли се удасться, то можна буде рушати в дальшу подоріж; коли-ж—ні, то вже прийдеться хіба якого великомудрого німця вписувати. Коли д. Галичанин за свої короткі 1½ місячні вакації запише хоч півдесятка дум, але справді характерних і інтересних з музикального боку, то затрати на екскурсію будуть оправдані. Вельми дякую за подані Вами відомості, за обіцяну поміч взагалі і зокрема за обіцянку дати фонограф для записів... Неприятно ждати від Вас другого листа. Як тільки дістану зі Львова відповідь про те, хто саме поїде в екскурсію, я напишу йому все, що буде дотикатись плану й техніки подорожі, на основі Ваших порад, і разом напишу Вам адресу тієї особи, щоб Ви мали змогу безпосередно написати до неї все, що вважатимете потрібним“.

Прочитавши сього листа, я де-який час вельми хвилювався,—що ж буде, як наприклад обое з галичан або не згодяться, або ж просто не зможуть приїхати для здійснення розпочатої справи? Тоді по неволі прийдеться прохати того д. Маслова, що рекомендує Московське етн. товариство.

Та се-ж був би нам сором і ганьба незабутня! Як-то допустити до такої поважної і дорогої нам справи—напрочуд не тамушого й самонадійного чоловіка, що виступає з кумедними рефератами істинно-обрусительного напрямку. Дуже ж терпляча й не вибаглива тая „Наукова комісія“, що марнує час на вислуховання рефератів, ніби Українські Думи—се „Біліни“, тільки думи, мовляв, ухилились від великоруського первісного стилю і набули, під впливом європейської музики, квадратний ритм. Невже-ж ніхто з членів тієї „наукової комісії“ не зауважив референтові, що „біліни“ і „Думи“ не мають між собою нічого спільного, що одно—казка, а друге—дійсна драма життя народного. Хоч би пораяли йому заглянути у словарь Брокгауза, то й там, хоч коротенько, прочитав би він про найбільше розповсюжену теорію, що „Біліни—походження південного“ (то-б то теж українського), що «їх найперша основа—південна, тільки згодом, через масове переселення народу з півдня на північ, перенесено туди біліни, а далі, на попередній своїй батьківщині, вони були забуті через вплив інших обставин, що викликали до життя вже козацькі Думи“ (9 стр. 141). Чого-ж члени «Науков. комісії» не нагадали референтові хоч би дослідів над білінами д. Вольнера; звіди він би довідався, що коли після XIII в. настав на Україні-русі де-який спокій, то він був порушений татарським погромом і тубольці, в більшості, кинули рідний край (Україну), перекочувавши на північ у більш безпечні країни,—в теперішні північні частини Орловської, Тульської й Рязанської губернії,—і занесли туди „біліни“.*) Не пошкодило-б нагадати референтові й працю над білінами проф. Ор. Міллера: в ній він додає, що *біліни й казки походять з однієї основи*. Знаменитий учений акад. Ягіч, у своїй статті «о славянській народній поезії», (1877 р. Слов. що-річник), доводив, що біліни були на півдні, то-б то в Україні, бо в «Слові о полку Ігоревім» згадується про них; а саме „Слово“ проф. Ягіч прямо взиває українською думою. Він каже: «Думи—то останки більш обширної епічної творчості».

По дослідях проф. Ор. Міллера й проф. Дашкевича, біліни, під впливом нових історичних умов, стали перетворюватись у *думи*, котрі таким чином—продовження старого епосу.

Пр. Халанський („Великорусскія былини кievскаго цикла“, 1885) каже: „Порівняння думи з великоруською біліною наводить на гадку, що існуючий у ній поетичний образ був витворений раніше часів козацтва. Має бути, він належав Русі до-татарській. За часи козацтва він тільки добрав нове прилаштування, був витлумачений згідно з історичними обставинами“.

*) До речі нагадуємо про археологічні знахідки в сих місцевостях і між иншим знамениті „Рязанскія барми“—всі старої кievської роботи.

При самому поверховому порівнянні, зразу ж можна спостерегти, що билінний епос, у своїх загальних рисах,—справді напів казковий: тут багатирі—надзвичайної сили, вони й землю можуть повернути, від людського посвисту люде й коні падають і лист з лісу осипається, тут п'ють чару у півтора відра, видають палицю у 90 пуд. і т. ин. Нічого подібного в думках немає; се вже цілком дійсна історія нашого народу. У думках відбилось все тодішнє історичне життя, а рядом і громадське, й родинне, і навіть доля окремих одилиць. Се справжні літописі народні,—в них вся боротьба й перемога, полон і неволя, плач і сміх, драма й комедія. Творчість кийвських билін—се творчість нашого народу, сказати би, дитячого віку, а творчість дум—віку вже мужнього...

Щож до музики то й тут подібні ж відносини: биліни, як відомо, проказуються одноманітним речитативом,—під його, мов під справдішню казку, можна задрімати; тоді як дума вичерпує, здається, весь можливий запас різноманітніших музичних засобів, не забуваючи й речитативу,—аби тільки досягти найбільшої виразності, найживішої передачі одчаю, горя, плачу, прохання, прокльону і т. д. Розуміється, чистий діатонізм не спромігся прислужитись тим широченним вимогам, які йому поставила оновлена дума. Чи могла-ж справді стара пра-славянська, чи грецька діатонічна скала,—з тим обмеженим, спокійним, поважним, старо-релігійним характером та невеликою кількістю тонів,—передати той настрій, що після страшного погрому татарського так тяжко пригнітив увесь український народ? Ся подія, то-б-то знищення цілої великої і все-ж таки доволі культурної держави дикими хижаками, що тяжко знущались над повеволеними мешканцями, здавалась нашим предкам величезним Божим гнівом і гіршою карою, ніж полон вавилонський. Трудно тепер зрозуміти той одчай і безнадійність наших предків. Їх горе було надзвичайне, їх скорбота безперестанна. Далі, їх протести й скарги—то був дійсний крик наболілої, намученої чулої душі, а пізніше—полон і продаж на Турецькі каторги і страшне життя на вік прикутих ланцюгами. Чим, якими згувами все те можна було передати?... Коли творчість народня є продукт його психологічного стану й здібности, навіть його переважного настрою, то ясно, що музика, яко друга його мова, мова серця, повинна була шукати якихсь нових, найдужчих, найвиразніших музичних способів. Тут уже не міг зарадити занадто поважний чистий діатонізм.

(Далі буде).

Он. Сластион.

✓ Чим нам користні жида.

II.

З коротенько розказаної нами історії жидівського народу ми все таки бачим доволі цікавого.

Насамперед ми бачим, що жида один з самих старожитних народів. Ще за тисячу років до Різдва жида мали вже своє царство, своє письмо, військо, церкви, школи. Наш народ того часу мав віру первобутню, жив по лісах та печерах, одягався в звірячі шкури, не знав ні хліборобства, ні ремесла. Жида вірили в одного Бога, жили в городах та селах, одягалися в шовки та едвали, торгували, хазяїнували, орудували всяким ремеслом. Значить, жида вже були розумним, освіченим, осілим народом тоді, коли наші предки були дикими, темними, подібними до теперешніх сибірських самоїдів або до африканських муринів. Не диво, що жида розумніші від нашого народу, бо чим більше живе на світі який народ, тим він розумніший. Ми тут говорим не про звичайний, простий розум, а про розум книжний, науковий. Простим розумом залізниця не збудуєш і жатки не вигадаш і в Америку не потрапиш.

Французи, німці, англичане теж старші і розумніші від нас; у них була наука тоді, коли у нас про це діло й гадки не було. Через те вони перше навчилися друкувати книжки, робити порох, вигадали парову машину, залізного плуга, всякі прилади до вжитку громовини і т. и.

Опріч того, що народ наш почав пізно жити громадським життям, саме те життя його було тяжке. Наш народ навколо обсіли та шарпали вороги: монголи, татари, турки. Край наш не раз був до-центу зруйнований, зрушований. Не з пером та книжкою знався наш народ, а з списом за плечима та шаблею в руках виходив він орати свою ниву, довгий час поливаючи її своєю кривлею. Це треба пам'ятати, щоб уявити собі причину, через що наш народ—дужий тілом, а слабкий духом, та й до сього часу не може зрівнятися ні розумом, ні наукою з народами Європи, та з жидами.

Жидівський народ живе довше на світі і має більше природженої спритности; жидівський народ жив серед освічених народів і придбав собі більше наукового книжного розуму, спокійно сидячи за книжками по школах тоді, коли наш народ своїми грудьми боронив від азятів свою країну, а разом з тим і європейські народи,—вкупі з ними, виходить, і жидів.

Минуле життя жидів показує нам і другу цікаву річ: жида ніколи не мали своєї батьківщини, свого рідного краю. За часів патріархів вони блукали по степах Арабії, по долинах Месопотамії, розпинаючи свої шатра й переганяючи свої череди з краю в край. Потім вони переселяються до далекої Палестини; Йосип веде жидів до чужо-

го Єгипта, Мойсей виводить назад до Палестини, (імена ватагів можуть бути легендарні, але суть діла зостається); Навуходоносор забірав жидів до Вавилону, а Римляне розселяють їх по своему широкому царству.

Усі значніші народи мають свій рідний край, де вони жили здавен і де тепер живуть. Старі народи,—витайці, японці, индуси, перси, греки,—мають до сього часу свої царства, свої землі. Новіші народи,—французи, німці, англічане й інші,—мали і мають свою батьківщину. Ні один народ не видав цілою масою рідної землі, хоч би й як тяжко гнітили його вороги. Багато терпіли греки й єгиптяне від римлян, але ні греки, ні єгиптяне не відпурались від своєї батьківщини. А скільки мук перенесли серби і болгари від турків або наш народ від татар? Однак всі ці народи перетерпіли, перебули всяке лихоліття—на місці, бо у їх була рідна земля і велика прихильність до батьківщини. У жидів же не зросла така любов, вони не мали дорогої батьківщини. Жиди з лехким серцем кидали ту землю, де часово жили, кидали, «відтрушуючи порох тієї землі від ніг своїх». Тим часом у инших людей, коли вони примушені переселитися з батьківщини, є звичай брати хоч грудочку рідної землі на груди свої, на вічний спомин про рідний край, та на зв'язок з ним і по смерті. Недостача любови до батьківщини, відсутність патріотизму видно і тепер серед жидів. Вони без великої журби переїздять з царства до царства, перепливають моря й океани, забуваючи хутко й назавше той край, де вони родилися, де жили і де лишилися могили їх батьків. Такі думки можуть здатися чудними, бо відомо, що жиди ніби встають і лягають з гадкою про Єрусалим, про Палестину. Але жиди завше уміли і вміють дуже добре відрізняти дійсне життя від духовного; Палестина—це їх духовна батьківщина, Єрусалим—це їх духовна столиця. Вони переселилися б у Палестину тоді, коли б настало царство Боже, а тепер в Палестині живе на 100 душ иншої віри—20 жидів. А тим часом на переселення жидів до Палестини затрачено стільки мільонів руб., що як би дати ці гроші нашому народові, то він би і на далекім, новім місці добре розхазяйнувавсь-б.

Жиди короткий час мали своє царство і ними недовго правили свіцькі люде. Усе життя жидівське пройшло під урядом духовних осіб: патріархів, пророків, архієреїв, рабинів. Ці особи зібрали до купи всі закони і списали їх у книзі Талмуд. Тут списані не тільки всі свіцькі й духовні закони, але всі звичаї й увесь лад щоденного життя. Це зроблено для того, щоб жиди не забули своєї віри живучи по всьому світові серед всяких народів. Талмуд дуже розмалтна, зплутана книга і для того треба товмачів, щоб пояснити всякі неврозумілі, темні слова й думки. Такими товмачами

стали рабини; жиди їх дуже поважають і слухають. Духовні особи часом для своєї користі туманили голови жидів різними мріями. Вони не закликали народа до тяжкої праці, до визволення від ворогів, до збудовання незалежного міцного царства на землі. Навпаки, вони навчали, що Бог поверне жидів в обітовану землю і відбудує якесь царство Давидове через самі тільки молитви.

Щож то буде за царство? що робитимуть в ньому жиди? Ось що говорить про це жидовському народові один з видатніших пророків, Ісайя: „Чужинці знов побудують твої стіни і царі їх підуть служити тобі... Ворота твої будуть завжди одчинені; день і ніч не будуть замикатись, щоб впускати скарби чужих народів і полонених царів їх. Бо пропадуть ті народи і царства, що не схотять тобі служити!... Сини гнобителів твоїх придуть до тебе з повлонами і ті, що проєлинали тебе, поклоняться перед п'ятами ніг твоїх... Ти ссатимеш молоко всіх народів і груди царів годуватимуть тебе і ти признаєш, що я, Єгова,—твій спаситель, твій визволитель... Чужинці пастимуть ваші (жидівські) череди, сторонні люде будуть вашими хліборобами і вино-робами, а ви будете попами Єгови... Ви поживатимете багатства народів, ви будете вбіратися в їх шати,—за сором ваш ви будете мати подвійну нагороду“.

Мусимо згадати, що разом з цими думками ненависти й пририрства до чужинців тіж таки пророки говорили жидам багато людських й инших річей. Той же пророк Ісайя навчає: «вчіться робити добро, шукайте справедливости, помагайте пригнобленим і ламайте всяке ярмо; ділися хлібом з голодним, пускай у хату твою нещасливих, безпритульних; коли побачиш голого—вкрий його і не одвертайся од людини, подібної тобі». Ми бачимо з сього, що пророк дає таку хорошу науку жидам, про справедливість, милосердя, боротьбу з неправдою і т. и., яку дав християнам пізнійше Христос*). Шкода тільки, що книжники і рабини тлумачили останні слова пророка так, ніби поводитися по-людські треба тільки з жидами, а не з чужими. Така рабинська наука**) була зрозуміла жидам, бо в попередніх речах пророк Ісайя говорить, що Бог вигубить всі царства і всі народи отдасть на послугу жидам. Певна річ, що освічені жиди не вірять в пришествіє Мессії, в жидівське царство, витворене самими молитвами, але для жидівського загалу ця віра—єдина надія; вона живе, вона глибоко проймає всю душу народа. Як жа-

*) Та й взагалі думки християнства, навіть окрім вирази євангельської проповіді, мають великий зв'язок з ідеалістичними думками й наукою єврейських пророків. Ред.

**) Таке толкування святого писма властиве не самим тільки єврейським рабинам, а й іереям християнським, що часто зміняли й змінюють проповідь християнського милосердя на проповідь ненависти до чужих, до „ворогів“ Христової віри: адже з сього виходило паління еретиків на кострах і т. и. з руки „святої“ інквізиції. Ред.

рина в попелі, вона ледви жеврів в щоденному злиденному житті і через те непримітна, але ця їра горить ясним полум'ям и хедерах, школах, синагогах. Отже не диво, що історичне життя і світогляд жидів не могли розвинути в теперішніх жидях почуття патріотичне,—навпаки, зробили жидів горожанами всього світа (космополітами). Нерозвинута любов до батьківщини, сподівання власного царства—робить жидів байдужими підданцями тих царств, де вони живуть.

Історія жидівського народу свідчить нам ще про одну особливу прикмету жидів: вони не здатні до хліборобства і загалом до сільського господарства. За часів Авраама жиди заняли дуже багату і родючу сторону—Палестину. Через 2—3 покоління починається у них голод; вони їдять купований хліб, а далі й зовсім переселяються до Єгипта. Фараони вимагають, щоб жиди покинули шатрове життя, взялися за хліборобство, будували хати, жили селами, городами. Жиди збунтувалися і Мойсей веде їх назад до Палестини.

Палестина—сторона багата, але гориста, порізана глибокими балками, вкрита розкішними лісами. Тут багато було всякого звіря: левів, тигрів і ин. Треба було докласти великої праці, щоб повернути цей родючий але дикий край у край хліборобський. Треба було корчувати ліса, нищити звірів, будувати мости, прокладати дороги, копати рови та криниці по долинах, гатити греблі по ярах, щоб заповняти в них весняну й дощову воду для поливання огородів та садків під час літньої спеки. Жиди не здатні були до такої праці, а через то терпіли голод—і подалися до Єгипту. Тим часом інші народи, що лишалися тут, кривавою працею повернули Палестину в земний рай. Це ми знаєм з Біблії. Коли жиди поверталися до Палестини з Єгипта, то Мойсей вислав підслухів, щоб вони нішком про все розвідали, розпитали. Підслухи не могли нахвалитися багатствами Палестини і на доказ принесли вітку винограду, таку рясну, що два чоловіка ледви піднімали її. Простуючи до Палестини, жиди просили царя Єдомського пропустити їх через єдомську землю. Посли жидівські говорили народові єдомському: «ми не підем ні полями твоїми, ні виноградниками твоїми і не чинимем води з криниць твоїх». Після того, як жиди завоювали вже Палестину і відібрали землю від трудящих мирних людей, то ватажок жидівський, Ісус Навин, повернувся до жидів з такою мовою: «Тепер Бог дав вам землю, що коло неї не ви працювали, і города, що не ви будували, і ви живете в них; Він дав вам виноградні і масличні сади; вони не вами насажені і ви їсте овоч їх**»).

Ці біблійські слова доводять нам, що Палестина, як була до вихода жидів в Єгипет, так і

зосталася багатою стороною, а жиди бідували в ній і покинув її через те, що не вмiли і не хотіли працювати коло поля, коло саду.

Мабуть за часів жидівського царювання в Палестині жиди обробляли поля й сади, але царювали вони й хазяїнували не довго і в них не зросло ні звання, ні охоти до сільського господарства. З того часу, живучи по всіх царствах, жиди нігде не працювали коло землі і всі заходи зробити жидів хліборобами не вдалися. Недавно потрачено було дармо величезні гроші на жидівські хліборобські колонії в Палестині, Аргентині, Росії. Відомо теж, що в Галичині жидам належить більше третини усієї землі, бо там закон дозволяє жидам купувати землю в селян і в панів. Отже ні один жид теї землі не оре, не сіє, а обробляє її—селянами. Тим часом, ніхто не забороняє тут жидам працювати коло землі, а за кілька віків, що вони живуть в Галичині, можна булоб при звичаїтися до сільського господарства.

Ф. Немо.

(Далі буде).

Зімою.

Мов під білою наміткою,

Під мережаною сіткою

Спить діброва.

Не шумлять гілки привітнії

І зв'ялила квіти літнії

Власть зімова.

Тільки де-де між заметами

Віє вітер очеретами

Тихо, тихо.

Мов морозами окутее,

Спить прожите і забутее

Щастя й лихо.

І лани широкі, чисті

Вкрили килими пашисті

Сніжні білі...

Гей, квітки морозом зморені

І надії лихом зборені,

Де ви, милі?...

Грицько Чупринка.

*) Дивись: Всеобщая история евреевъ. Дубиновъ, т. I ст 54. р.

Великий контракт на доставку консервованої яловичини.

(жарт Марка Твена).

Я бажаю показати своєму народові участь, хоч і маленьку, що я прийняв у цьому ділі. Це діло турбувало громаду, викликало багато сварок і сновило газети обох світів (Європи й Америки) неможливими відомостями та надзвичайними поясненнями.

Ось походження цієї марудної події. У своєму оповіданні я привожу лише те, що зтверджено урядовими документами.

Джон Макензі, з Роттердаму, зробив контракт з урядом, на постачу генералові Шірману тридцяти барильців консервованого м'яса (яловичини).

Добре.

Разом з яловичиною він поїхав розшукувати генерала Шірмана. Але як приїхав він у Вашингтон, то Шірман вже.. поїхав у Манасас. Макензі взяв яловичину і поїхав за генералом, але спізнився; тоді поїхав за генералом у Нашвіль, з Нашвіля у Шатаногу, звідсіль в Атланту, але не міг нагнати генерала. З Атланти Макензі поїхав далі і слідкував за Шірманом в його мандрівці до моря. Він спізнився на кілька днів. Дізнавшись якось, що Шірман подався в святую землю, на човні під назвою «Святий город», Макензі поїхав *парусним* кораблем прямо в Бейрут, наваживши перегнати генераловий човен.

Приїхавши з яловичиною в Єрусалим, він дознався, що генерал Шірман і не сідав на «Святий Город», а поїхав битися з Індіями. Макензі вернувся в Америку й поїхав у Скелясті Гори. Після шестидесяти восьми днів тяжкої мандрівки, через поля, коли він був уже не більш як у чотирьох милях від генерала Шірмана, на його напали індієці, вбили, зодрали з його чуприну разом з шкурою і одібрали м'ясо. Вони лишили йому тільки одно барильце. Війско Шірманове взяло це барильце і таким чином вже біля самої смерті смілий мореходець здійснив частину свого контракту. У своєму заповіті, писаному що-дня по трошку, він передавав контракт своєму синові Бартельмі. Бартельмі написав такий рахунок:

Уряд Американських Штатів винен Джонови Макензі, з Нью-Джерсі, небіжчикові:

За тридцять барильців яловичини для генерала Шірмана, по 100 долларів	—	3,000	долларів.
Кошти мандрівки та перевозки	—	14,000	—
Всього	—	17,000	—

І Бартельмі вмер, але передав контракт Дж. Мартинові; цей домагався получить гроші, але теж вмер раніш, ніж досяг того. Контракт перейшов до Баркера, що клопотався так само і теж умер. Баркер заповів контракт Анзонові, що теж робив за-

ходи, щоб дістати гроші, і дійшов до бюро девятого аудітора «Двора рахунків». Але смерть, той великий господарь, прийшла неликана й почиталася з ним. Він лишив рахунок одному з своїх родичів,—Гопкінсом звався він; але Гопкінсові не хватило (се-б-то він не дожив) двадцяти чотирьох годин, щоб бути прийнятим двадцятим аудітором. У заповіті Гопкінс вказував наслідником якогось Гай-Гай Джонсона. Цей спадок був нещасним для Гай-Гай Джонсона. Його останні слова були: «Не плачте по мені,—я вмираю по своїй волі». І він казав правду сердега!

Отже сім осіб, одна по другій, одержували в спадщину цей контракт—і всі померли. Аж ось контракт достався мені. Я одержав його від якогось родича на ймення Губбар, з Індіани. Він довго був вороже настроєний проти мене. Але в останні хвилини життя він покликав мене, помирився зо мною і, плачучи, дав мені той контракт на яловичину.

Тут кінчається історія контракту, до того часу, як він перейшов у мою власність. Я постараюсь допровадити по щирості перед очі мого народу все, що до мене приходить в сій справі. Я взяв контракті рахунок за подоріж і перевози, та й пішов до Президента американських Штатів.

— Що Вам, добродію, треба?—спитав він. Я відповів:—Ваша Ясновельможність! 10-го листопада або щось коло того числа, такого-то року, Джон Макензі, з Роттердаму, тепер небіжчик, підписав контракт з урядом на достачення генералові Шірманові тридцяти-барильців яловичини.

Він зпинив мене й одправив,—чемно але рішучо. На другий день я пішов до Державного секретаря.

Він мені:—Вам, що, добродію?—

Я відповів:—Ваша Вельможність! 10-го листопада, або щось коло того, такого-то року, Джон Макензі, з Роттердаму, (тепер небіжчик), підписав контракт з урядом на достачення генералові Шірманові тридцяти барильців яловичини...

— Буде, Добродію, годі! наше бюро не має ніякого діла з постачанням яловичини.

Він мені вклонився і одправив. Я пильненько подумав над справою й порішив на другий день піти до морського міністра. Сей вирік:—Говоріте коротенько, Добродію, і об'ясніть, в чім ваша справа.

Я відповів:—Ваша Вельможність! 10-го листопада, або коло того, в такім то році, Джон Макензі, з Роттердаму, тепер небіжчик, підписав з урядом контракт, на постачення генералові Шірману тридцяти барильців яловичини...

Добре. Оце й було все, що дозволено було мені вимовити. Морський міністр «не мав ніякого діла з контрактами для якого-б не було генерала Шірмана». Я почав думати, що уряд то цікава штука. Мені почало здаватись, що зо мною воло-

водились для того, щоб не заплатити... На другий день я пішов до міністра внутрішніх справ.

Я казав:—Ваша Вельможність! в такім-то році, 10-го листопаду, або коло...

— Годі, Добродію!—спинив мене сей міністр:— Я вже чув про вас. Беріть, будь ласка, ваш контракт геть з нашого встановища. Міністерство внутрішніх справ не має нічого спільного з постачанням провизії військові.

Я вийшов, як шалений. Я казав собі, що буду ходити, пройду всі департаменти цього несправедливого уряду і доти ходитиму, доки не одержу грошей. Мені заплатять, або я вмру, як мої попередники, за сим ділом. Я нападав на генерального директора Почт. Я вів облогу міністерства Землеробства. Ставив пастку председателеві Палати Представників. Вони всі «не мали ніякого діла з постачанням провизії військові». Я прийшов до комісара бюро Патентів.

Я казав: Ваша Вельможність! такого-то року, 10-го листопаду, чи щось коло того... Комисар перебив:

— А Господи-Боже! Ви ще й сюди прийшли з вашим чортячим яловим контрактом?! Ми, високоповажний добродію, не маємо ніякого діла з постачанням яловичини військові.

— Дуже добре. Але хтось же мусить заплатити за цю яловичину? Треба, щоб за неї було заплачено, зараз же, а ні—то я попрошу повласти печаті на Ваше старезне «бюро патентів» і на все, що в йому знаходиться.

— Але, пане мій...

— Нема чого сперечатися, добродію. Бюро патентів мусить заплатити за яловичину. Я так розумію справу. Зараз, або згодом, але бюро патентів—мусить заплатити.

Не питаєте в мене подробиць. Справа кіпчалась лайкою. Бюро патентів мене перемогло. Але я знайшов вихід: мені сказали, що міністерство фінансів в тев місто, вуди мені треба вдатись. Я пішов туди; пождав дві з половиною години. Далі мене таки прийняв найперший урядовець «Скарбу». Я кажу:

— Благородний, суворий та величний пане! В такім-то році, 10-го листопаду, або щось коло того, Джон Мавен...

— Знаю, добродію!—перебив мене міністр. Я про вас знаю, ідіть до першого аудітора Скарбу...

Я пішов. Він мене одіслав до другого аудітора, цей до третього, а третій до першого контрольора відділу консервів з яловичини. Діло ніби йшло на зад. Контрольор пошукав у своїх книгах та в цілій купі розкиданих паперів, але не міг знайти того часу, коли було підписано контракт. Я мусів піти до другого контрольора відділу консервів. Той роздивився у своїх книжках і перекинув де-кілька паперів.—Нічого.—Це підняло мій настрій і за дивдень я дійшов до шостого конт-

рольора сього відділу. На другий тиждень я пішов у бюро вимог. На третій я почав і скінчив департамент згублених рахунків та ввійшов у департамент мертвих рахунків. Тут я покінчив у три дні. Мені зоставалось ще одно місце. Я взяв приступом комісара відмовлених справ. Власне взяв його писаря, бо „самого“ не було.

У залі сиділо шістьнадцять гарних дівчат; вони щось записували у величезні книги; біля них було сім писарів; вони показували дівчатам, що треба робить. Дівчата, нахиливши голову до писарів, посміхувались, писарі посміхувались до дівчат, і всі вони були веселі, мов раділи в яке свято. Два чи три приказники, що читали газети, непривітливо на мене подивились, але, подивившись, читали далі—і ніхто не сказав ані слова. Далі я вже звик до сього ласкавого прийому менших чиновників, починаючи з того дня, коли я ввійшов у перше бюро відділу консервів м'яса й кінчаючи тим днем, коли вийшов з останнього стола «згублених рахунків». За цей час я зробив такий крок уперед, що міг стояти на одній нозі з теї хвилини, коли входив у бюро, до теї хвилини, коли заговорював зо мною урядовець; я міняв ногу не більше двох, або трьох разів.

Так я стояв, доки не змінив ноги чотири рази. Тоді я звернувся до чиновника, що читав з газети у голос такі слова:

«Славний злодію, де великий Турок»? А потім до мене:—Що ви говорите, добродію? що ви кажете? Коли ви хочете говорити з начальником бюро, то його немає, він вийшов.

«Чи він сьогодні прийде у свій гарем»? читав добродій далі. Згодом він щільно подивився на мене та й далі читав газету. Але в мене була практика. Я знав, що мое діло буде вигране, коли скінчу раніш, ніж прийде почта з Нью Йорку.—Йому треба було ще прочитати дві часописі. Через короткий час він скінчив. Позіхнув і спитав, чого мені треба.

— Звісний поважний дурню!—почав я,—в такім-то році, 10-го листопаду...

— А, се ви з контрактом про яловичину? Дайте мені ваші папері.

Він взяв їх і довго шпортався з ними. Далі знайшов те, що було мені потрібно більш усього. Він знайшов слід вже давно згублений;—знайшов запис контракту про яловичину! Запис у книзі! Боже мій, яка радість! Се та скеля, що об неї стільки моїх попередників згубили життя раніш, ніж натрапити на неї. Я був глибоко зтурбований. А на останку був задоволений, що вижив до цього часу. Я хвилюючись промовив:

— Дайте мені мое. Уряд мусить заплатити мені. Він злегенька одвернув мене рукою й сказав, що треба зробити тільки одну формальність.

— Де той Джон Мавензі? спитав він.

— Вмер.

— Де вмер?
 — Він не вмер: його вбили.
 — Як?
 — Ударили його довбнею, „томагавком“.*)
 — Хто-ж ударив?
 — Хто? індієць, розуміється; вже-ж не директор курсів для дорослих.
 — Ні, справді. Ви кажете, індієць?
 — Та індієць же.
 — Так, так... А як його звуть, того індійця?
 — Як його звуть? та я його зовсім не знаю...
 — Ну, а вам треба знати його ім'я. Хто був при вбивстві?
 — Я нічого сього не знаю.
 — То ви не були там?
 — Звичайно, не був! Ви-ж се можете бачити по моему волоссю, що мене там не було: чуприна ціла,—значить, я між індійцями не був.
 — Ну, гаразд. А як же ви можете знати, що Макензі вмер?
 — Бо він напевно вмер у той час, і я маю всілякі докази на те, що він з того часу не живий. Я ж вам кажу, що маю найпевніші відомості.
 — Нам потрібні докази. Чи ви привели з собою індійця?
 — Звичайно, ні! Деж би я його взяв!
 — Так. То треба привести. Чи маєте ту довбню?
 — Я про неї ніколи й не думав.
 — Однак ви мусите показати ту довбню. Вам треба привести Індійця й принести довбню. Коли тільки докажете смерть добродія Макензі тим, що приведете індійця з довбнею, ви матимете можливість стати перед комісією вимог, з надією, що вона прийме ваш рахунок, на те, щоб ви або ваші діти, коли їх життя буде довге, могли користуватись грошима, одержавши їх. Але *треба*, щоб смерть того чоловіка було доказано. Тільки я мушу повідомити вас, що уряд ніколи не заплатить розходу на перевіз м'яса та на мандрівку нещасливого Макензі. Може, уряд заплатить за те барильце, що досталось салдатам генерала Шірмана, та й то коли Конгрес зтвердить ту плату. Але вам ні за що не заплатять за ті двадцять дев'ять барильців, що з'їли індійці.
 — Значить, мені винні тільки сто долларів та й то може не заплатять! І це після мандрівки Макензі з яловичиною по Європі, Азії, Америці, після всіх тих турбот, всього того нещастя! після жалісної смерті невинних, що домагались одержати своє по цьому рахунку! Чом-же, вашець,—перший контрольор відділу консервів з яловичини не сказав мені про се перш усього?
 — Він, мабуть, не знав нічого про безпідставність вашого намагання.
 — Чом же не казав мені сього другий? третій? Чом не казали мені сього всі ті відділи?...

*) Томагавк—індійська зброя.

— Ніхто з них нічого не знав. Все йде тут по давньому звичаю. Ви пішли по йому і знайшли те, що хотіли знати. Це найкраща дорога. Це єдина дорога. Вона правдива,—довга, але дуже певна.

— Смерть теж певна. Мене почала обіймати млюсть і я сказав:

— Ласкавий молодий добродію, ви любите ту дівчину, що там сидить. У неї блакитні очі і перо за вухом. Я по ваших поглядах се вгадую: ви хочете одружитися з нею, але в вас немає грошей, ви бідні. Слухайте! Дайте вашу руку... Візьміть мій контракт, а потім жевітеся і будьте щасливі!... Боже вас благослови!

Ось усе, що я знаю про той контракт на яловичину.

Урядовець, що одержав подарунок від мене, вмер...

Я не маю більше ніяких відомостей про контракт та про всякі речі, що до його приходяться. Я знаю тільки, що при довгій життю людина може вести діло у „Канцелярії воловодіння“,*²) в г. Вашингтоні. На кінці всього, після довгої праці, втоми та мук, чоловік добувається того, чого міг-би добутись першого дня, коли-б справи в «Канцелярії воловодіння» було заведено так, як в кожній торговій конторі.

Переклав С. Д—в.

Сумування.

(посвята Лисеветі Вільнер).

Сьогодні мені щось невесело стало:
 Затіпалось серце, настигли думки,
 Як чорнії хмари, що в небі блукали,
 Як нудні камінні острожні стінки...
 Ой, тяжко без долі, шкода без талану!
 Загинули марно юнацькі літа...
 Де сили я знову на працю достану?
 Де сміливість, міць, де та віра свята?
 Чудовеє сонце мене вже не гріє,
 Погасли життя привабливі вогні,
 Обсипались квіти зів'ялої мрії
 І вже боротьби не жадати мені...
 Найкращі роки пропали даремно,
 Нікому на користь вони не здались,—
 І холодно в грудях, і пусто, і темно,
 Зруйнована сила, що мав я колись.

*) „Канцелярією воловодіння“ М. Твен називає тут канцелярію Державних встановищ у америк. Штатах,—по нашому „Присутствениця М'єста“.

А жити на світі як-небудь ще треба,
 Бо ще молодий я і рано вмирати,
 Ще довго я буду дивитись на небо
 І землю нікчемно ногами топтати...
 Скажи-ж міні, небо! Жадаю відмови...
 Та мабуть жадати ще довго мені:
 Посивіє волос, марнітимуть брови,
 Настигнуть останні сумні дні;
 Тоді тільки небо мій голос почує,
 Розщедрить сльозами моїми себе,—
 Нову домовину мені подарує,
 І скаже: Бач, я не забуло й тебе...

Іван Лагодзинський.

Українське слово й мистецтво.

Лекції катеринославської „Просвіти“.

30 октября 1908 р. минуло 70 літ з дня смерті І. П. Котляревського, батька нової української літератури. Щоб ушанувати пам'ять небіжчика, шкільно-лекційна комісія катеринославської „Просвіти“ порішила 29 октября врядити лекцію на тему: „Котляревський і його Енеїда“. Читав д. Липковський, вияснюючи заслугу Котляревського.

Заслуга І. П. Котляревського в історії української літератури дуже велика: він перший почав писати народною мовою і тим чином довів, на що здібна українська мова, які перли криються в ній. Він дав приклад і іншим своїм наступникам.

Як буває і в кожній літературі, в Котляревського була свої попередники. Не лічучи сюди творів народних, пісень, казок, легенд, попередниками Котляревського були і книжна література, що виявилась в духовній школі й драмі та в віршах. Духовні драми з давніх-давен занесено було на Україну з Західної Європи через Польщу.

Творчість Котляревського мала корінь в тій давній творчості народній і письменницькій.

Одним з кращих творів Котляревського є так звана „Перелицьована Енеїда“; її сам автор надавав великої ваги. „Енеїда“ Котляревського написана була не зразу і розповсюджувалась в рукописах поміж людністю; перші три частини надруковано було вперше в 1798 році.

Сливе кожна література має свою „Енеїду“; в де-яких вона краща, в де-яких слабша. По доводах учених, Котляревський користувався російською „Енеїдою“, Осіпова, але користування це було тільки що-до змісту. Як талановитий мистець,—Котляревський з кожної події давав дуже

влучну й яскраву картину свого народного життя; а „Енеїда“ Осіпова такої прикмети не має.

В Енеїді Котляревського єсть і грубі картини, наприклад п'яцтва.

Але в часи Котляревського п'яцтво було дуже розповсюжене: пили нани, пили й мужики, пила старшина, пило й козацтво. Котляревський і малював картини цього п'яцтва, навіть вдавався в зайві подробиці.

Май-же кожний рядок віршів Котляревського викликає сміх: —се гостра сатира, що правдою б'є кожному в очі, викликає огиду до лихих вчинків, примушує кожного придивлятися й до себе уважніше. В де-яких місцях сміху цього вже й занедто, але, м овяв сам Котляревський, він:

„... до жалю не мастак;

Я сліз і оханья боюся

І сам ніколи не журюся“...

Одначе Котляревський, в своєму писанні, не пробував усе тільки в сміхотворному крузі, його думка й перо звертались і до поважних, громадських з'явищ життя: Котляревський перший голосно заговорив про кріпаків та поневолених людей, ганьбив панів за їхні вчинки. За його прикладом пішли Шевченко, Куліш, та інші.

Цілком уявити собі постать Котляревського тепер не можливо; біографічних відомостей дуже мало. З творів же його так і віє шире почуття до народу, пам'ять про його минуле і бажання йому кращої долі.

В 1903 році Котляревському поставлено пам'ятника в Полтаві, в його рідному городі, на бульварі, що зветься його іменем. На відкриття пам'ятника з'їхалось сила людей з усіх закутків України, як Російської так і Австрійської,—з Галичини та Буковини. Це було перше українське національне свято.

Т. Митрус.

◆◆ Наші Просвіти.

16-го грудня, в чайній на Київському передмісті Курінівці, була шоста народня лекція шкільно-лекційної комісії київської Просвіти. Читав лікарь Лукьянов про „пощестні хвороби на людях“ і показував при тому мікроскопічні препарати й малюнки чарівного ліхтаря. 23-го грудня лікарь О. Черняхівський прочитав лекцію про те „Як живе тіло людське“.

В Катериносл. Просвіті відбулися лекції: 12-го грудня читав Д. Біднов — „Україна при перших Ягеллонах“; другу, „Рослина і з чого вона складається“, читав д. Фурса, 16-го грудня; слухачів, (між ними багато робітників і навіть селян), на сіх безплатних лекціях Катеринославської Просвіти буває дуже багато. 8-го грудня був у помешканні Просвіти черговий вечір. Грالی „Поперед спитайся, а тоді і лайся“—Недолі і „До Мирowego“ Глібова.

В Одеській Просвіті були такі реферати: 15 лист. „Про почитання води“ читав д. Ящуржинський; 18 лист. „Котляревський і його значіння в українській літературі“, читав д. Шелухін. 22 лист. „Історія України до монгольського періода“—чи-

тав д. Кленатський. 25 лист. „Холодні проміни“—д. Луценко. 1-го лист. „Міжнародна мова“—д. Луценко. 5 грудня „Історія України“, лекція II,—д. Кленатський. (д. Кленатський має прочитати цілий систематичний курс з історії України до монгольського періоду). 8 грудня „М. Чернявський—поет і повістяр“—д. Гуринович. Мав бути ще реферат „До історії кодифікації українського права в XIX ст.“ але адміністрація його заборонила.

Після Різдва одесьці думають влаштувати читання систематичних курсів історії українського права, історії літератури і етнографії. При одеській Просвіті є три драматичних гуртки; вони влаштували такі спектаклі: 19 листопаду „Наташка Полтавка“ (з приводу 70-х роковин смерті Котляревського); 26 лист. „Нахмарило“ Грінченка; 2-го грудня 2-й акт „Ревізора“ в перекладі Коваленка і „Бувальщина“; 1 грудня „Медвідь“ Чехова. 9-го грудня „Запорожець за Дунаєм“; 16 грудня „Мартин Боруля“.

6-го грудня були загальні збори Житомирської Просвіти. Вибірали нових членів. Зважили просити дозволу на одкриття безплатної української бібліотеки читальні. Як буде дозвіл, то зважили уряжувати при бібліотеці народні наукові лекції. Зважили, щоб кожен член наложив на себе певний місячний податок для того, щоб допомогти сими грошима Подольській просвіті утримувати 12 учителів української мови і українознавства в 2-х-класових церк. парахвільних школах на Поділлі. Бо синод дозволив, щоб такі учителі були, єпархіальна ж рада сповістила синод, що на се нема коштів. Ті члени, що були на зборах, пообіцяли давати на сю справу що року по 100 карбованців.

◆◆ Виставка.

У Києві, на виставці, вряженій з приводу 40-літньої педагогічної роботи маляра Мурашка, є досить багато картин на українські теми, самого Мурашка і малярів—Балавентського, Дядченка, Красицького, Орлова, Платонова, Сафонова і ще де яких інших.

◆◆ Дивний спектакль.

Антрепреньор „малоросійської“ трупи Колесниченко давав у Харькові 12 грудня спектакль на користь „общества русскихъ людей и состоя ящаго при немъ кружка русскихъ студентовъ“; грали «Як ковбаса та чарка» і «По ревизію», потім була музична частина і наприкінці „гопак“. Між іншими в цьому спектаклі брали участь: сам Колесниченко, Затиркевич-Карпинська і двоє звісних київлянам молодих артистів—Кошовий і Лисенко. В афішах запрошено глядачів бути в «русской національной одеждѣ».

◆◆ Дар.

Сього року вмер почесний член товариства «древностей и искусств» д. Фьодоров і одписав Київському мійському музеєві багато дуже цінних мистецьких річей. Між іншим він заповів, щоб музей вибрав собі з його срібла 40 найкращих коштовних річей. Між тими річами є кубки та инший посуд з 17-го та 18-го століття.

◆◆ „Січ“.

У Львові уже видрукувано збірник „Січ“. Видаю його з приводу 40-літніх роковин віденського студентського товариства „Січ“. В ньому уміщено твори більше як 40 авторів, колишніх „січовиків“, і багато малюнків.

◆◆ Переклад з українського.

Поет Рукавішніков перекладає на російську мову де які вірші п'ятнадцяти українських поетів. Ті переклади він видасть одним збірником, що зватиметься „Молодая Украина“.

ДОПИСИ.

Миколаїв (Херсонщина). Що день, то безробіття все більше захоплює в свої пазури місцевих робітників і ні відкіля не видко порятунку. Одправляють з місцевих будівельних заводів, з воєнного порту, з невеличких майстерень—і нема кінця й краю одправлянню. Вдіяти щось проти такого лиха робітники, при їх роз'єднанню,—не можуть, а громадянську допомогу в цій справі знищено давно в корні. Правда, частина робітників з околичних сел помандрувала назад по домівках, але куди помандрують ті, в кого ні домівки, ні ступня землі? Що їм робити?

Місцева Городська Дума і парі з уст не пустить, щоб улаштувати громадську працю за для безробітних, немов це її й не торкається. Та й справді! що їм, ситим і обігритим, стогін голодних змучених нуждою бідарів? „Батьки“ наші тільки і думають про себе. А здається на становище безробітних слід-би звернути увагу—і дбайливим батькам, і всьому громадянству, бо голод і холод родять одчай, а одчай жене безробітних на вулицю, штовхає на грабунки, кражі й всяке насильство. Такого злочинства, при дружній допомозі „власть имущих“ та громадянства,—могло-б не бути. Всі ви, кого доля пестить, хто в життю забезпечений, допоможіть безробітним!—

Недавно в Миколаїв завітали Морський Міністр і Начальник головн. Морського штабу. Обдивлялись військо, порт та інші встановища, але обидва ні словом не обмовились про будівання нових яких судів і про перевод Черноморського флоту на стоянку в Миколаїв, бо і їм нічого ще не відомо про це, кажуть вони.

Наше Т-во Просвіта розпочало свою осінню діяльність. Перш було поставлено п'єсу Карпенка-Карого „Мартин Боруля“, а далі Кащенко „Зоря нового життя“ і Кухаренка „Чорноморський побит“. Остання п'єса пройшла зовсім слабо і невідомо на що її витягли з архива. Взагалі треба сказати, що артистичний виділ Просвіти виконує свій обов'язок зовсім не гаразд. Причини різні, а найбільш—недостача відповідних виконавців і особливо такої людини, що могла-б поставити всю справу на належну височінь, щоб Просвіта була взірцем і за-для „любителів“, і за-для тих „Руско Малоруских труп“.

Мається надія, що Рада Т-ва підшука тямущу людину і підійме становище своєї сцени.

Недоля.

О П О В І С Т К И.

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Цими днями вийшов
з друку
**ОДРИВНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ
ВЕСЕЛИЙ**

Календарь „ЧАС“

на рік 1909-й.

В календарі „ЧАС“ уміщено, окрім всіх календарних відомостей, силу всякого літературного, історичного й гумористичного матеріалу, а саме:

Календарь „ЧАС“ містить:

Більш 200 історичних дат (всіх видатних з'явищ українського життя).

- » 240 приказок та прислів'їв.
- » 120 загадок та скороговорок.
- » 220 гуморесок (анекдотів історичних і сучасних).
- » 100 віршів
- » 160 всяких інформацій та хозяйських порад.

Окрім згаданого в календарі „ЧАС“ уміщено багато портретів, малюнків та афоризмів, статистичних, астрономічних відомостей, українське меню на неділі та свята, календарь „ЧАС“ нагадує, що коли треба зробити і т. п.

Астрономічні відомості (схід і захід сонця, зміни місяця, довжина дня і т. п.) **враховувано спеціально до теорії України.**

Календарь має артистично виконану сльнку і буде служити гарною оздобою кожній кімнаті. А невелике число примірників буде видано на розкішних художніх сльнках-ковгров, обложених деревом. Ціна календаря „ЧАС“— на звичайній сльнці 50 к., на артистично-обробленій деревом—75 коп.

Замовляти ваздалегід і купувати календарь „ЧАС“ можна по кращих книгарнях на Україні:

У Києві—в Книгарні б. „Київської Старини“, (Безаківська, 8); Л. Іздіковського (Хрещатик, 29) Є. Череповського (Фундуклівська 4).

Хто виписує разом 10 примірників з складу Видавництва—Київ, Володимирська 28, книг. „Л.-Н.-Вістника“, той не платить за пересилку і **ОДБИРАЄ ДУРНО одинадцятий примірник.**

Одкрита підписка на літературно-науковий двотижневик.

„БУДУЧНІСТЬ“

Видає: „Редакційний комітет“.

Річна передплата 8 коров, для учителів 6 кор., в Америці 2 долари, зглядно 4 рублі.

В „Будучності“ беруть участь всі найзнаменитші українські письменники з Галичини, з російської України і Буковини

На жадане висилаються оказові числа.

Адресувати: „Будучність“. Львів, Вірменська 25.

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Вийшла з друку і продається

ТРЕТЯ СЕРІЯ КНИЖОК ДЛЯ НАРОДУ

- № 21.—Осип Юривич. Непорозуміння (з мал.) . . . Ц. 2 к.
- » 22.—Еміль Золя. Безробіття (з французьк.) . . . Ц. 3 к.
- » 23.—Лев Толстой. „Гася вогонь, поки не розгорівся“ (з портр. астора, перек. з російськ.) Ц. 4 к.
- » 24.—З. Моравська. „Смерть“ (з польськ.) . . . Ц. 1 к.
- » 25.—Педро-де Ново-Кольсон. „Гроза міністрів“ (з еспанськ.) . . . Ц. 3 к.
- » 26.—Альфоне Доде. Остання лекція . . . Ц. 3 к.
- » 27.—Японська казка. „Свинячий син“. . . . Ц. 1 к.
- » 28.—Леся Українка. „Одно слово“ (з портр.) . . . Ц. 2 к.
- » 29.—Іван Тургенев. „Бірюк“ (з портр., перекл. з російськ.) . . . Ц. 5 к.
- » 30.—Петро Розегер. „Приятелі“ (з німецьк.) . . . Ц. 2 к.

При цій серії Видавництво „ЧАС“ випустило

Народний Календарь „Час“

на рік 1909. Ц. 10 коп.

Тим хто купує 3 серію (10 назв.) до 15 январа 1909 р. Календарь буде видано безплатно.

Всі видання „ЧАСУ“ можна придбати в Книгарні „Київськ. Старини“ Київ, Безаківська, 8.

Склад виданнів в Книгарні „Літературно-Наукового Вістника“ Київ, В.-Володимирська, 28.

Хто замовляє на складі на 1 карб.,—той за пересилку не платить, а хто замовляє на 3 карб.—одерж. дурно, я-усхоче, серію (нижче) „ЧАСУ“ (10 назв.)

Пять вдесять від продажу виданнів „ЧАСУ“ буде призначено на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві.

Всі три серії книжок (№№ від 1 до 30) коштують 75 коп. без пересилки.

Вийшла з друку

і продається в українських книгарнях нова книжка:

О. Мицюк.

„ПРО ПЕРЕСЕЛЕННЯ

на Амур та в Усурійський край“.

32 ст., ціна 5 коп.

Склад видання в Українській книгарні, Київ, Безаківська, ч. 8.

Книжки того-ж автора:

„Про піски Полтавщини та їх задовбрювання“.

(з 14 малюнками і 1 картою).

стор. 32, ціна 15 коп.

Незабаром мають вийти:

„Переселення в західний Сібір“.

„Переселення в Степовий Край“.

3 руб. Открыта подписка на 1909 г. **30 коп.**
 в год. на самую распространенную в России, самую **ДЕШЕВУЮ**, ежедневную, **СТОЛИЧНУЮ** газету в мѣс.

ГАЗЕТА-КОПѢЙКА

Главная задача, которою руководствуются издатели „Газеты-Копѣйки“—это дать **за самую дешевую**, какими только возможно по условиям производства, плату, содержательную, освѣдомленную, живую, откликающуюся на всѣ вопросы общественности газету.

Газета-Копѣйка имѣетъ телеграммы отъ собственных корреспондентовъ изъ всѣхъ городовъ Россіи и изъ-за границы; помѣщаетъ отчеты о засѣданіяхъ Государственной Думы и Государствен. Совѣта; помѣщаетъ руководящія статьи по вопросамъ внутренней и иностранной политики, земскаго и городского самоуправления, сельскаго хозяйства, школьной жизни, народнаго здравія, мелкаго кредита, профессиональных организацій; печатаетъ разсказы, повѣсти, стихотворенія, раешникъ, смѣсь, анекдоты и т. п.

Редакція «Газеты-Копѣйки» приступаетъ съ начала 1909 г. къ изданію **еженедѣльнаго иллюстрированнаго приложенія**, въ размѣрѣ 8-ми стр.

Подписная цѣна на газ. „ГАЗЕТА-КОПѢЙКА“:

на 12 мѣс.	—	—	—	3 руб.
„ 6 „	—	—	—	1 руб. 60 коп.
„ 3 „	—	—	—	85 коп.
„ 2 „	—	—	—	60 коп.
„ 1 „	—	—	—	30 коп.

Желающіе получить иллюстрированное приложеніе прибавляютъ къ подписной цѣнѣ **ПЯТЬ КОПѢЕКЪ** въ мѣсяцъ.

Подписную плату можно высылать сберегательными марками (но не гербовыми и почтовыми).

Подписка принимается только въ Главной Конторѣ газеты «Газета-Копѣйка», С.-Петербургъ, Невскій, 114.

Вышла особною книжкою

СВІТОВА РІЧ.

комедія в 5 дѣях,
Олени Пчілки.

П'еса дозволена драматичною цензурою для сцени, есть в урядових каталогах.

Ціна 40 к.

Продається у всіх українських книгарнях.

НАМЕЖІ

Жарт на 1 дію.

Г. Левченка.

(Видавня „РІДНОГО КРАЮ“).

Ціна 15 коп.

(Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*)

Въ концѣ декабря выйдетъ въ свѣтъ
 ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЙ

КАЛЕНДАРЬ

— НА 1909 Г. —

ХУТОРЯНИНЪ

Календарь въ объемѣ не менѣе пяти листовъ текста обычнаго книжнаго формата будетъ **бесплатно разосланъ** всѣмъ **подписчикамъ** сельско-хозяйственнаго жур. „Хуторянинъ“, губернскимъ гласнымъ, корреспондентамъ статистическаго бюро Полтавской губернской управы, членамъ Полтавскаго общ. сельскаго хозяйства, волостнымъ правленіямъ и кооперативнымъ учрежденіямъ.

Въ отдѣльной продажѣ календарь будетъ стоить **15 к.**

Въ календарѣ кромѣ обычнаго большаго справочнаго и общаго отдѣловъ будетъ помѣщенъ рядъ статей по сельско-хозяйственнымъ вопросамъ: полеводству, садоводству, животноводству, на основаніи данныхъ южно-русскихъ опытныхъ учрежденій, а также по вопросамъ коопераціи и переселенія.

Въ составленіи календаря примутъ участие:

В. М. БЕРТКЕВИЧЪ, таксаторъ, завѣд. облѣс. пес. въ Полт. губери. В. Я. ДЕМЯНКО, агрономъ. Полт. уѣз. зем.; И. Е. ДМИТРЕНКО, агр. секр. ред. жур. „Хутор.“; П. М. ДУБРОВСКІЙ, агрономъ, быв. вице-презид. Полт. общ. с.-х.; В. Н. ДЫКОВЪ, агр., исп. сельск. хоз. Полт. губ.; О. А. ИЛЛЮШЧЕВСКІЙ, агр., секр. Полт. общ. с.-х.; П. Е. КАЛЕНИЧЕНКО, под. исп. Полт. уѣз.; Н. Н. КЕРНАЖИЦКІЙ, исп. по дѣламъ мелк. кредита; И. И. КОРАБЛЕВЪ, инструкторъ по пчеловодству; И. А. ЛАПА, зем. исп. по сад. и огор.; И. К. ПОПОВЪ, агрономъ, хоз. прак. Ю. Ю. СОКОЛОВСКІЙ, агрономъ. Полт. губ. земства; С. Ф. ТРЕТЬЯКОВЪ, агр., директ. Полт. опытно. поля; А. Ф. ЮРМАНАТЪ, инстр. по молочн. хозяйству.

При заблаговременныхъ до 1 декабря заказахъ на календарь въ значительномъ числѣ экз. крест. и коопер. учреждений, учителей и сельскихъ свящ. для распространенія

Значительная скидка.

При обращеніи съ заказами непосредственно въ контору, пересылка принимается за счетъ редакціи.

МЕЛНІЯ СУММЫ МОЖНО ВЫСЫЛАТЬ МАРКАМИ.

Адресъ: г. Полтава, ред. журн. „Хуторянинъ“, усадьба Губернской Земской Управы.

ОБЪЯВЛЕНІЯ

для помѣщенія

въ календарѣ „ХУТОРЯНИНЪ“ на 1909 г.

будутъ приниматься только до 1-го декабря

по цѣнѣ 25 руб за цѣлую страницу, 15 р. за 1/2 стр., 10 р. за 1/4 стр., 1/8 стр. 5 руб.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 42.

30 Грудня.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця 1908 р 3 карб. з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на поштовах залізницях по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруде, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а які не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: З'їзд заступників від потребительських товариств. Державна Дума. Вісті. На Україні. Мелодії Українських дум і їх записування (Частина друга)—*Оп. Сластиона*. Чим нам користні жиди?—*Ф. Немо*. Вірш—*П. Мазжевича*. Співітка (оповід.)—*М. Чернишова*. Вірш—*П. Гая*. Українське слово й мистецтво. Бібліографія—*О. Пчілки*. Дописи. Оповідки.

Підписка на 1909-й рік РІДНИЙ КРАЙ

Виходить в Києві, 4 рази на місяць, з ілюстраціями, під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьеси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці—однакові.

Підписка на 1908 р. приймається до кінця року, по ціні давнішій: Рідний край без Молодої України—3 р. на рік, 1 р. 50 к. на півроку, 85 коп. за три місяці. „Молода Україна без“ Рідного Краю 2 р. на рік, 1 р. на півроку.

НОВА РАДА

Літературний збірник
пам'яті

Михайла Старицького.

КИЇВ 1908 р. Ціна 1 руб. 50 коп.

Збірник лаштували: *М Старицький, О. Пчілка, І. Стещенко і Л. Старицька-Черняхівська*.

Повідомлення.

При слову, 42-му, числі „Рідного Краю“ посилається всім передплатникам 10-те число „Молодої України“.

З'їзд заступників від потребительських товариств. Від 2-го по 5-те Студня має засідати в Києві, в помешканні українського клубу, з'їзд заступників, що послали від себе потребительські товариства в Київщині. З'їзд має дуже велике значіння особливо тепер, коли вже київські потребительські товариства об'єдналися в одну спілку, в „союз“, уже дозволений владою.

Нам не приходиться говорити про велике значіння сих товариств взагалі, — „Рідний Край“ не раз висловлявся з сього приводу. Се така надійна й спасенна річ — товаристська спілка, і в духовному й в економічному житті, що всяк, хто бажає добра своєму краю, повинен вітати розпросторення спілкового життя.

Спілки економічні пішли на Україні, можна сказати, з несподіваним успіхом. Дарма вважано було перше, що українська вдача противиться гуртовому, спілковому життю; вийшло, що власне на Україні кооперація, товариства господарські, позичальні, потребительські, пішла краще, ніж в інших краях Росії.

Що до потребительських товариств, то найкраще пішли вони в Київщині: їх тепер там 400 з лишнім. Багато значила для цієї справи поміч київського губерського земства. Воно-ж клопоталося й про заснування „Союзу“ київських потребительських товариств. Прийшлося Губерській Земській Управі скільки раз обставати за сю справу, аж поки найвищий уряд петербурський дозволив об'єднання товариств у союз. Тепер той союз вже існує і можна лише побажати успіху сій поважній встанові. Тепер потребительські товариства поведуть свою справу ширше, краще.

А якими саме способами вести справу найкраще — про це й має порадитися зібраний в Києві кооперативний з'їзд; спілковий же торг — така ще нова річ у нас, багато чого є до обміркування. Дуже потрібні новому ділові щиро прихильні до його люди, здатні до пильної праці. Та горе, що й на сьому полі громадської роботи багато хто з-косо дивиться на таких працівників — і не квітками всиано стежку їх. Працюючи за-для громадського діла, де кому приходиться дізнати шкоди в своєму власному житті, — на дорозі служебній, то-що. Але нова справа, нове діло захопили тих працівників — і вони таки роблять

своє діло, по змозі. Приходиться боротися з лихом, але без боротьби нема й перемоги.

Немало перешкод зустріває нове спілкове діло й у своєму *найближчому* околі. Ворогами його стають між иншим і ті, що торгували собі до сеї пори не *товаристським* заходом, а на свою власну руку. Звичайно, не спрїятимуть такі крамарі тому заходові, що дає пільгу *товариству*, а одриває користь у їх. Се вже так, — світова річ!

На сьому полі найбільш супротивною хвилею для потребительських товариств — виходять крамарі-жиди. Се й не диво, бо між крамарями в нашім краю найбільше — жидів. Отже вони й ворогують проти товариств людей чужих, проти товариств, що одбірають в їх легкий заробіток. Отсе й єсть зустріч на полі життєвої боротьби: се не приходиться до ворожнечі національної, чи релігійної, се — поле практичного життя, на кожному окремому шматочку свого краю, свого кутка. В чім є визискування з руки жидів, яко крамарів, — в тому й дасть поратунку сила *товаристська*, спілкова. Се й буде спроба боротьби з „жидівством“, боротьби, веденої силою *громадською*. Се боротьба з жидівством не за помочою погромів, забійства, насильства а за помочою способів усюди признаних в культурному житті.

Державна Дума.

(Державна позичка, знесення генерал губернаторського уряду, запитання про жидів).

Остатнім часом у Державній Думі, опріч дрібних справ, та затяжної балачки про земельний „закон 9-го Ноября“, обмірковано три досить поважні справи. 1) Розглядано урядовий намір державної позички в 450 мільонів. Ся міністерська дорада вже пройшла в двох читаннях і її напевне буде ухвалено більшотою голосів. При тім, розглядаючи державний рахунок на 1909 рік, Дума признала можливим недобор на той рік у 150 мільонів; отже можна думати, що Дума вже й не буде спинятися над тим, де-б-що зменшити в міністерських рахунках на той рік, — те все має покриватися загальною великою сумою мільонів, признаних на видатки 1909 року.

2) Дораду про те, щоб було знесено уряд генерал-губернаторський, подали 40 депутатів: вони доказували, що сей уряд дуже дорого коштує, а тим часом все, що до його відому належить, може бути поділено між губернаторськими урядами. —

3). Праві депутати подали через Думу запитання міністрові внутрішніх справ, — „яким-то чинном сталося, що жиди остатнім часом одержали пільгу: увійшли в більшому числі, ніж їм дозволено, в вищі школи, розпросторилися в тих краях Росії, де їм не дозволено жити: через що міністр припинив виселення жидів з курської губернії?“ і т. д. Се запитання підписало й 20 душ селян, між иншим депутат з Херсонщини, Сторчак. Конституційні-демократи виключили його за се з своєї партії. Праві думають своє запитання, вороже для жидів, міцно піддержувати.

ВІСТІ.

◆◆ Закон про догляд на шахтах.

Гірничий департамент, під впливом нещастя в Риковських шахтах, випробив законопроект про кару за недодержання обережності там, де йде гірнична робота. Але в тому законопроекті кару визначено дуже малі, написано його так невиразно, що певне часто виникатимуть непорозуміння з його приводу.

◆◆ Голод. В „краткомъ отчетѣ о дѣятельности московскаго комитета общественной помощи голодающимъ въ продовольственную компанію 1906—7 г.“ подаються, між иншим, такі відомості: в де-яких місцях „союзники“ підбивали людей проти столових і розказували про них всякі вигадки, а за ними й інші люди починали говорити, що столові вряжують анархисти, що там накладатимуть „печати“ на столовників, що силуватимуть їсти скоромне в шість і т. д. Розказували й таке, що за харчування прийдеться потім платити, або сидіть в турмі, що найдуть козаки та всіх тих, що харчувались, битимуть і т. д. В сьому „отчетѣ“ пишеться й про те, як батьки-татаре з голоду продавали своїх дочок. Перелічується, хто саме продав і за скільки. Продавали й 12-ти літніх дівчаток.

◆◆ Самогубство. В Петербурзькому університеті на лекції отруївся студент Лебедев. Отруївся він через те, що не мав з чого жити, бо не міг знайти ніякої роботи.

◆◆ Загнанці в Сибірі. Волосний сход в с. Олема мезенського повіту зважив, що замість політичних, до них присилають звичайних карних злочинців і через те зложив приговор з вимогою, щоб губернатор забрав од них „таких політичних“ і більше не вислав таких шкодливих людей в їхню волость. За сей приговор—губернатор присудив старшині заплатити 5 карб а всіх інших селян по 3 карб. штрафу.

◆◆ Сибірські племена. В Туруханському Краї тепер страшенно мруть тубольці од чорної віспи, інфлуенци, діфтерігу, сифілісу та тифу. Лікарської допомоги там зовсім нема ніякої. Здорові до слабих бояться наближатись і кидають їх самих без жодної ради. Так вони й помірають не доглянувши, а потім лежать не поховані. Часами вимірають цілі селища та племена. Всі ті слабості завезено їм чужинцями.

На Україні.

◆◆ На пам'ятник Шевченкові. Александрійська повітова земська Управа зважила дати на пам'ятник Шевченкові 300 рублів. Ті гроші вона видаватиме в протязі трьох років по сто рублів щорічно.

◆◆ Українські студентські громади. В Українській студентській громаді при московському сільсько-господарському інституті, 15-го грудня, студент Архипенко прочитав реферат про „Рух політичних думок на Україні в XIX столітті“.

◆◆ Студенти в Холищині. 19-го грудня в Київському університеті були загальні збори українського „гуртка студентів-холмщаків“. Говорили про діяльність гуртка в минулому році та про те, що робить в сьому році.

◆◆ Лісна школа. Лісний департамент зважив потрібним заложити цілий ряд середніх лісних шкіл, між иншим одну в Південно-Західному Краї. Така школа має бути в Умані. Коли-ж яке-небудь Подільське місто дасть од себе допомогу на таку школу, то тоді вона буде в тому місті.

◆◆ З робітничого життя. В Києві на сіх днях закрито дві професійних спілки: 1) спілку служащих в торгово-промислових закладах,—за те, що спілка написала доклад про становище прикащиків і мала послати той доклад членам державної думи; за те, що спілка робила загальні збори з агітаційною метою; що заложила забастовочний коміт, допомогала забастовкам, навмисне викинула в друкованому статуті пункт про те, що в спілку приймаються нові члени за рекомендацією двох старих членів і т. д. В сій спілці було 800 членів 2) Спілку працюючих на металі закрили за те, що вона зняла бойкот з фабриканта і за те взяла з нього гроші на свою користь; що вона допомогала грішми тим своїм членам, котрі бастували й були арештовані; що заложила бібліотеку, не взявши на те дозволу, і т. д. В сій спілці було 1,800 членів; існувала вона два роки.

◆◆ Биття в школах. По всіх газетах багато з'являється звісток про те, що учителі бьють учеників. Недавно д. Старков в харківському „Утрѣ“ надрукував листа про те, що инспектор харківського училища для сліпих, Захаров, б'є своїх нещасливих учнів за найменші провини, а часом виявляється, що навіть і без жадної провини; б'є страшенно жорстко, по голові, по чому попаде.

◆◆ Самозвані ченці. В Одесі заарештували 8 душ шахраїв, що називали себе Афонськими ченцями і збирали силу грошей ніби то на Афонський монастир. Сами ж вони жили в Одесі та витрачали ті гроші на своє розпустне життя. Між ними було скільки послухників з монастирів.

◆◆ Засуд на смерть. 19-го грудня Київський військовий суд засудив Леона Скавінського до кару на смерть за те, що він належав до полтавського гурту анархістів і зробив скільки грабіжних нападів з забійством.

◆◆ Засланці в Житомирі. В Житомир з кожним етапом привозять все більше та більше адміністративних засланців. Тепер їх в Житомирі вже 600 душ; 80 з них—політичних. Становище цих засланців надзвичайно лихе, бо заробітку зовсім нема, а помешкання й все инше—дороге. Вже й тепер багато хто з цих засланців голодує, живе тільки милостиною.

◆◆ Жидівські хліборобські слободи. Катеринославське губерське присуєтвіє зважило просити земський одділ міністерства внутрішніх справ, щоб жидівські хліборобські колонії було знищено. Присуєтвіє посилало свого члена Д. Григоросуло в жидівські слободи, щоб роздивитись, як там ідуть справи. Д. Григоросуло написав в своєму докладі про сю подорож, що господарство в жидів-поселенців іде дуже добре. Однак присуєтвіє зважило: „сповістити земський відділ мін. внутр. справ, що розвиток хліборобства і матеріальні достатки жидівських колоній збільшуються дуже мало, не вважаючи на довголітнє пеклування про них та матеріальну поміч їм від уряду; нема надії, щоб такий стан міг швидко покращати“.

◆◆ Сіоністи. Центральний комітет сіоністів закликає всі організації сіоністів ось що робити, негайно: 1) зібрати в Палестину як найбільше жидів; старатися, щоб туди як найбільше переселялося капіталістів та робітників. 2) Братися за національно-культурну роботу серед турецьких жидів, бо центральний комітет вважає, що вони швидко будуть найважливіші для відродження жидів. 3) Викликати співчуття до сіонізму у турецького посольства, познайомивши його з метою сіоністів.

◆◆ Жиди в земських школах. Губернатори одержали звістку од Головного управління в справах місцевого господарства, що справу про приймання жидів в земські школи зважатиме особлива комісія, навмисне для сього вибрана, провадитиме-ж комісією міністр освіти.

Мелодії Українських дум і їх записування.

Невно, що й раніше йшли до нас сусідні музичні впливи з близького Сходу, (взаємні зносини були найжвавіші), але після небувалого зворушення всієї душі народньої, ті впливи пішли ще ширше. Музичні вимоги, по самій суті діла, повинні були дуже поширшати, і при тому—тільки в один бік,—у бік палвого й журливого ліризму, се-б-то мінору. Так і сталось—поволі почала діатонічна свідля, придатна для гімнів і обрядових пісень, переробляється, приватурюючись до жалібною мінорної свідлі і хроматизувалась, то-б-то окрасилась у мінорні музичні кольори. По П. Сокальському „Діатонічна основа співу існує, яко підвалина, але на їй з'явилась окраса, хроматизація інтервалів; через хроматизацію стався ввідний тон, але не європейський, впадаючий на октаву, а з родини

азійської, наслідок персо-арабської культури, в системі квінтовогої, за для виразности співу, за для збагачення експресії**). Але підвалини народної музики, то-б то мелодійний стрій, ритмічну будову, всі головні й дрібні прикмети, що, поєднуючись, складають спеціально український стиль народний, тут не місце розбирати; се можна вняснити собі—студіюючи самі пісні і читаючи відповідні праці. Коротенько-ж можна собі уявити історичну ходу нашої пісні так: походить вона від грецької музики; в часи ще пра-славянські всі пісні, що вживались слав'янським племенем, були побудовані на давній діатонічній основі, взагалі спільній у ті часи європейським народам; у такому чистому діатонічному виді й дійшли до нас наші давні пісні, як от всі обрядові, казкові і де-які історичні. У часи, коли вже український народ жив своїм окремим життям, він далеко раніш від західно-європейських народів принатурив до своєї пра-славянської діатонічної пісенної основи ще й хроматизацію, але взятую пим, як воно й повинно буди по ходу нашої історії, у народів східних. Ся набута хроматизація з одного боку розширила, збагатила народні музичні засоби, а з другого,—дякуючи тому, що вона перейнята зі Сходу,—у нашу музику вплили инші, східні риси й закраси, як от часті, дрібні мелізмати, надзвичайно напружені інтервали й инше. Сі то риси й ріднять нас більше з східними мелодіями**). Хто чув мелодії українських Дум—той здивується, почувши наприклад співи перських маудруючих співців, як вони, граючи на смичковій дутарі або чагані, вихваляють події своїх героїв, Шах-аббаса й инших; здивують того й співи татарські, навіть співи і гра на смичковій тампурі де-яких кавказських народів, або наприклад співи грузинські: здається дивною—подібність цих мелодій. У них почує українець ні-чі щось відоме, знайоме, рідне, таке, що хапає за серце, одно слово—почує пах того „вотан зілля“, що проти волі повертає часово приспану думку до свого забутого рідного. Теж саме можу сказати і про співи славянські; з них я доволі чув болгарських і сербських***).

*) Цітую за М. Лисенком—„Музичні стументи на Україні“ (Лвт.)

***) „Мелодичні закраси (мелізми) грають велику роль при співі дум. В українській мелодії є багато спільного з характером пісні східних народів. Ті-ж малі інтервали, навіть до четверти тону. Закраси сі з'являються у різноманітній, простій і складній формі, то як окремого форшляга, то двойного, то навіть тройного і більше, з характерними окремостями підвищення й пониження тона, як і у гаммі. Багато з фігуртур майже невольними при записуванні, такі вони дрібні, і навіть коли схолені—виходять під клавишами, через роздільність звуку, далеко грубшими, гублять у своїй прозорості й звученню“. М. Лисенко, „Характеристика музикальних особностей м. лорусск. дум и пісень, исполняемых кобзаремъ Вересенемъ“ 1873 г.

****) Не можу тут не пригадати один дуже цікавий випадок, що був зо мною в 1898 р. у Петербурзі. Одного осіннього вечора я зайшов до художника І. Е. Рєвнича. Там було де-кілька особ; пригадую собі графа І. Толстого (потім міністра), вельми поважного, старого, уславленого проф. архітектури Томішко, тодішнього ректора Академії художеств, далі знайомих землячків „тоже маоросовъ“, проф. М. Кузнецова, художнього критика М. І. Кравченка й инших. Гос-

У пізніші часи нашої історії (XVI—XVII в.), коли з'явилися нові, постійні впливи могутньої західної культури, що вібі чарівним серпанком повили українське життя у всій його різноскладній глибині, з мистецтвом і хистом на всякому полі, тоді то й пісня паша почала знов приватурюватися до західної системи такту й октави. Обидва впливи, равній-східний і пізній-західний, ще й тепер дуже легко можна прослідити, як вони еднаються з старою славянською діатонічною основою, або которий з них переважає другого. Чим пісня пізніша, тим вона більше підлягає європейській музиці, чим старіша — східній, і в-кінці сама давня, чисто діатонічна-славянська*). Думи співались ще тоді, коли поруч з ними існував, правда вже на-відході, дружинний епос, і характер їх співу, по найстаріших історичних відомостях, був той самий, що й тепер. Безперечно, що думи, по своїй музичній конструкції, заснованій на грецьких тетрахордах, з невідомою Заходів речитативною формою, відсутністю ритму, такту і т. и., заховали в собі вельми давні мотиви XV—XVI віків, а може й значно равіші, принаймні д—р І. Франко пише, що й нам'ятники дружинно-лицарської поезії теж співались, а пр. Ф. Колесса, у своїй прекрасній роботі—«Ритміка укр. народн. пісень»,—між иншим теж пише: «Згадки про Бояна, що при співі уживав многострунного інструменту, кажуть нам догадуватися, що і „Слово“ було рецитацією,—із співом при інструменті,—вроді козацьких дум». Тут до-речі пригадати ще одну історичну вказівку; з неї видно, що „слова“—рецитації, чи псалмоспіви, складались слідом за подіями і співались. У Волинській літописі під 1251 роком оповідається про те, як Давило й Василько, з допомогою Самовіта і Болеслава, сплювдрували землю Ятвягів—«и многи крестьяны отъ плѣпепня избавлена и пѣсьнь славу поиху има». Очевидно, „славна пісня“—се було якесь „Слово“—рецитація, псалмоспів, чи дума, що вдячні визволені з полону «крестьяны» склали і співали, вихваляючи в ній своїх визвольців.

Про се-ж ясно нагадує дослідач дум, проф. Дашкевич. Цітую його за проф. Петердом**). Проф. Д—ч думає, «що їх характеристика (тоб-то дум) як елегійних пісень історичного змісту, що визначаються особливим піднесенням тужливих почувань, може належати не тільки до перших моментів

нодарь дому, надзвичайний любитель співу українських Дум, упростав мене заспівати те, що я знаю. Прийшлося проспівати. Однак же запашність „слова-зілля“ а-лі-трохи не розбуркала „тоже малороссовъ“; але-ж старий, поважний професор Томішко був не тільки здивований, але й дуже зворушений, він казав, що спів українських Дум переносить його у молоді літа, що він вібі все те знає; щось надзвичайно подібне він чув у себе в Чехії, але ж се так було давно! і він тепер уже тих співців не чує,—„воми зникли, як зникають і кобзарі ваші“... сказав Томішко.

*) Задержалось у чистому виді в піснях великоруських, взагалі самих архаїчних по своїй будові, між славянськими піснями і в чисто діатонічних.

***) „Українські думи“ .Літ. Наук. Віст Квітень 1907 р.

розвитку козацтва, а й до давнішої епохи,—наприклад, до часу походів Половців (XII—XIII вв.),—і тоді першою історично відомою думою являється невміруще „слово о полку Игоревъ“. Дуже цікаві думки про сю справу висловлюють польські учені,—у них же існує давня (з XVI в.) традиція відомостей і знайомости з нашими думами. Для нас безперечно найцікавіше знати, що кажуть найпізніші польські дослідувачі цієї справи: учений етнограф Нейман, у своїй коштовній і розхваленій нашими ученими праці „Dumy ukraiński“ (Atheneum 1885), між иншим виводить наших кобзарів чи бандуристів від древніх Боянів, з їх долею і долею їх музичного репертуару, а учений Ф. Равіта, у своїй розвідці „Dumy“ (Тижоднік і. л. 1890 №№ 16, 17, 18, 19) каже, що спів дум цілком перейнятий нашими предками у своїх тодішніх близьких і культурних сусідів на північному березі Чорного моря, греків, що густими колоніями там сиділи й граничили з русью, а Чорне море в ті часи так було захоплено і так визискувалось русью, навіть і першу назву свою—„Понт еоксіський“ перемінило в сусідів на назву „руське море“*) Після загальних гадок, переходить д. Равіта, за Міклошічем, (а сей очевидно за літописцем VII в. І. Малалюю), до походження бандури, що вопа ассірійського походження і що в Україну перейшла з грецьких чорноморських колоній**). Думи, теж гадає він, стоять у тісному приемстві і очевидній спадщині од тих же греків, у зв'язку з піснями древніх грецьких рабодів; окремоті сих пісень усвоєні українцями головно у визавтійській період руської історії; до таких окремотей, що перейшли в думи, Р-та односить напр. ритмічну форму віршу і спосіб його декламації з допомогою скандування***). Пізніше козацтво найшло в них уже готову епічну форму і в цеї вложило ввесь зміст свої поезії, яко малювання тодішнього героїчного життя; се життя й увіковічене з допомогою думи, що існувала раніш.

(Далі буде).

Оп. Слассіон

*) Досить пригадати, які то були величезні простори, що посідала тодішня русь з її Тарованьським князівством і иншими, з якими сусідами вона тільки не граничила і, значить, яких тільки впливів на себе не знавала!

**) До цього питання автор дрібніше звертається в своїй більшій, ще не надрукованій праці: „Кобза і бандура у світі певних історичних відомостей і малюнків“.

***) Де-яка невизначеність цих слів дала добру нагоду рецензентові цієї розвідки, д. Степовичу. (Кіевск. Стор. 1892 г. № 1.) поглумитись над д. Равітою; „можно ли в самомъ дѣлѣ серьезно говорить о „способѣ декламации при помощи скандования“, будто-бы перенятомъ южнорусскими кобзарями отъ греческихъ рабодовъ? Какое такое скандование нашолъ авторъ въ нашихъ думахъ? Развѣ не ясно для всякого, что стихосложение думъ основано вовсе не на метрическомъ, а на чистомъ тоническомъ началѣ? Отже нехай читач пригадає першу частину нашого листу, де говориться про те, як скандуються мельодичні рецитації дум, і тоді він побачить, що польський учений знав, про що писав, а д. рецензент навпаки.

Чим нам користні жиди?

III.

Кинувши оком на минуле життя жидів, розглянем тепер становисько їх в нашому царстві.

Вигнані за свого часу з цілої Європи, жиди переселилися до Польщі, Литви й України. Руські царі підгорнули під себе ці землі і разом з іншими народами мусіли прийняти у підданство й жидів,—а їх жило тут багато. Але права жидів було скорочено: вони не мають права купувати або арендувати землі, їм заборонено жити по селах, служити урядовцями і т. и.

Жиди скаржаться на ці заборони, доводять, що вони такі-ж піддані, як інші люде. відбувають усі повинності, платять усякі податки, дають москалів і т. и. Жиди говорять теж, що тільки самий уряд не хоче давати жидам права, а як би була воля народа, то він би дав жидам усі права.

Отже погроми жидівські показують ворожнечу народа до жидів. Правда, що тепер пущено поголоску, ніби правительство намовляє поліцію та військо бити жидів. Але ми бачим, що ворожнеча до жидів зростає в Америці, в Англії, ми знаєм про погроми в Руминії, в Галичині. Або хіба російський уряд намовляв народ на страшні погроми за часів Богуна, Хмельницького та Залізняка? Хто теж намовляв на погроми жидівські по селах та хуторах, де нема ні поліції, ні війська? Останні три роки показали, що народ наш можна намовити на злочинство: палити панські економії, різати худобу, вбивати панів і т. и. Але темний народ слухав сих наговорів через те, що вважав панів своїми ворогами. Можлива річ, що де небудь хтось з урядових людей і намовляв на погром жидів, але коли б народ не *ворогував* проти жидів, то не послухав би намови. Років 25 тому назад жиди думали, що погроми роблять „кацапи“. Цілими багалами виходили жиди за царину і стерегли тих кацапів, а тим часом в місті зчинявся погром і робили його ті самі босяки, шабасгої, що вчора ще цілували жидам руки за чарку горілки. Досить згадати Шевченківського Ярему, щоб зрозуміти, звідки беруться теперішні погромщики, і в чому їх сила. Босяки та злодії можуть зробити погром через те, що народ не тільки не боронить жидів від грабування, але часом помагає погромщикам і зовсім байдуже дивиться на нещастя жидів. Коли б цього не було, то трудно було б зрозуміти, яким способом кілька десятків босяків у величезних містах моглиб серед дня грабувати й убивати жидів; сього-б не могло бути, коли б сотні тисяч мешканців зхотіли боронити жидів.

Можна ще й те сказати, що не будь урядової оборони, то мабуть і тепер ми дожилися-б до страшних подій Гомти та Залізняка.

Деж причина цієї ворожнечі проти жидів?

Де-які люде, найбільше жиди, доказують, що жидів ненавидять за те, що вони іншої віри, іншого коліна. Отже ми думаем, що таке толкування—велика помилка. Релігійна й племенна ненависть стратила вже своє значіння. Давно колись жидівська віра дратувала християнські народа, і під гаслом релігійної ворожнечі пролито було багато крові не тільки жидівської, а й братньої. Люде одного коліна, одного роду вбивали брат-брата за релігійні суперечки та незгоду. Ці часи давно минули, але треба знати, що саму релігійну нетерпимість християнські народи перевняли від жидів. В жидівській книзі «Второзаконіє», гл 13, написано так: «коли брат твій, син твоєї матері, або син твій, або твоя найлюбіша жінка, або близький твій друг скаже тобі нишком: «служімо іншим богам»,—то ти не послухавши його, ти не пожалуєш його, не сховаєш його; навпаки: ти поведеш його на смерть»... «Коли довідаєшся, що в якому місті, котре Бог ваш дав вам на мешкання, з'явилися люде й підмовляли своїх земляків, говорячи—«служімо іншим богам», ви дослідіть те діло і коли виявиться, що воно справді так було, то ви виріжете мечем мешканців того міста, засудивши його на страту з усім, що в йому є, вирізавши й худобу; потім ви зберете увесь маєток того міста серед майдану і спалите вогнем місто і весь маєток, як жертву Богові вашому».

Такі думки, написані у жидівських книгах, мали велике значіння в очах християн. Християне уважають старі жидівські книги святим письмом, даним від Бога; слова сього письма—це приказання Боже. Чимало часу пройшло, пови розумні й чесні люде серед християн не вияснили християнським народам, що їм не годиться держатися жидівської біблейської ненависті до іншої віри, бо така ненависть перечить усім заповідям Христовим Релігійну терпимість мали всі старожитні народи, опріч жидів. Старі греки й римляне навіть шанували віру цювоївованих народів і ставили їх божків у своїх храмах. Європейські народи перейняли від греків і римлян багато доброї науки, а між іншим і науку про волю віри; для того, спочатку, жидів не чіпали за їх віру. Потім із жидівських книжок люде навчалися ненавидити іншу віру*).

Тепер по всіх християнських царствах поширилися думки про волю віри. У нашому царстві заборонено тільки *переходити* на жидівську віру, а сами жиди мають право жити по своєму законі. Народ наш теж терпливий до всякої віри і до всякого племені. Ми не чуємо, щоб народ ненавидів німців, чехів, татар, башкирів, самоїдів за їх рід. Ми не знаєм, щоб народ ворогував против

* Ніяк не можна згодитися з автором, щоб джерелом ненависті до іншої віри були тільки жидівські книжки, бо в світовій історії бувала та ненависть до іншої віри й там, де жидівське святе письмо не могло мати ніякого впливу. Ред.

католиків, протестантів, магометан, буддистів, і всякої віри в нашому царстві багато. Навіть з різними сибірськими азичниками живе наш народ у приязні. Тим часом на Кавказі ми бачим цікаву річ. Тут наші люде християне еднаються навіть з татарами-мусульманами для боротьби против християн-вірмен, вважаючи їх кавказькими жидами. Наведені приклади показують, що наш народ не має релігійної або племенної неависти і ворогує з жидами не за їх віру, не за їх рід.

Вишукуючи причину ворожнечі до жидів, багато людей думає, що жидів не люблять через так звані причини економічні,—через те, що вони захоплюють у свої руки все народне господарство. Опанувавши народним господарством, жида не виробляють багатства, а торгують багатством; вони мало працюють самі, а більш торгують працею других людей. Жид не робить хліба, а торгує ним; він не дістає ні заліза, ні вугілля з під землі, а продає і золото, й залізо, й вугілля; він не робить крामу, не годує худоби, а продає і крам, і худобу. Жид не вигружає і не нагружає вагона, а стоїть з оливцем та книжечкою коло робітників і рахує свій заробіток. Він працює головою, грішми, а не своєю кривлею, не своїм потом.

Це панування жидів над народним господарством, їх мала праця в самому створенню народного багатства, є одна з найбільших причин ворожнечі до жидів. Ся причина й називається економічною причиною.

Економічна ворожнеча до жидів—дуже давня серед нашого народа. Вона почалася ще за старої Польщі. В Польщі жида мали повні права, як шляхта, а вільний колись польський народ, полім і наш український, повернуто було на кріпаків, на «бидло» без усякого права. Це бидло кохало свою батьківщину, обробляло землю, поливаючи її своїми слізьми.

Щож робили жида? Чи накупили жида-багатирі великих маєтків? Або, може, жидівська біднота взялася за плуг, серп, косу, заступ? Чи не закохалися жида в скотарстві, садовині, огородництві та иншій дрібній господарці?

За кілька сот літ можна було б навчитися й набратися сили й хисту до хліборобства. Але жида бачили, що хліборобська праця найтяжча і найменше користна, і вони її цуралися. За те в них опинилися всі державні доходи і вся торгівля; вони позичали польській казні гроші за добрі проценти, вони арендували королівські й панські маєтки з кріпакками, селянами, з лісами, млинами, ставами, корчмами й т. и. На Україні вони арендували навіть церкви, бо пани хотіли зневагою нашої віри прилучити наш народ до увії. Ось як описує колишній економічний став України відома українська Дума.

-Як од Кумівщини та до Хмельницьчини,
Як од Хмельницьчини та до Брянщини,
Як од Брянщини та й до сього ж то дня—
Як у землі Кралевої та добра не було.

Як жида-рандарі

Всі шляхи козацькі зарадували,

Що на одній милі

Та по три шинки становили.

Становили шинки по долинах,

Зводили щогли по високих могилах.

Іще ж то жида-рандарі

У тому не переставали:

Де була яка річка велика, мости,—в
одкуп забірали;

Од верхового по два шаги брали,

А од пішого по шагу,

А од бідного старця, що він випросить,

То одбірали пшоно та яйця.

І ще ж то жида-рандарі

У тому не перестали:

На славній Україні всі козацькі церкви
заорендували;

Которому б то козаку альбо мужику
дав Бог дитину появили,

То не йди до попа благословиться,

А піди до жида-рандаря та положи
шостак, щоб позволив церкву одчинити,

Тую дитину охрестити...

Щеж і тим жидове не сконтентували:

На славній Україні всі козацькі ріки
заорандували».

Слова цієї Думи ясно показують, що найголовнішими причинами страшного повстання, повстання за часів Хмельницького против поляків і жидів,—були причини економічні. У всіх відмінах цієї думи навіть не згадується про жида-нехриста або жида-їуду.

Така доля судилася українському народові 250 літ тому назад. Війни Хмельницького повернули народові волю і землю. Але не маючи спритного розуму й завзяття, не маючи освіти, не маючи відповідних поводарів, не маючи снаги до згуртування своєї сили, народ хутко стратив і землю, і волю, і став знов панським та жидівським бидлом. Таким бидлом він був мало не 200 років, аж поки царь Олександр II не дав народові волі і землі. Та вийшов народ з панщини на волю убогий, темний і прибитий злиднями: він умів тільки ритися в землі, бо всяку иншу працю було йому за панщини заборонено. Жида-ж були розумні, моторні, спритні, бо їм піколи ніхто не боронив

вчитися, ніколи вони не були кріпаками і займалися наукою, ремеслом, промислом і торгівлею. Розумний і заможний чоловік завжди опавує людиною темною, бідною. Не диво, що жиди й тепер мають перевагу над нашими людьми в народньому господарстві й захопили його в свої руки. Хто гуртом арендує панську землю й перепродує її мужикам?— Жид. У кого мужик купує ліс на хату, дрова на опал? У жиди. Кому продає мужик свою працю, свій хліб? Жидові. Хто заорандовує стави, млини, парони, корчми? Жид. Хто в селі напише прошеніє, прочитає листа, позичить грошей, або дасть яку иншу пораду? Жид! Жид стоїть перед очима в мужика на кожному кроці, кожної хвилини, у кожній пригоді таким же визискувачем, як за часів Богдана Хмельницького. Мужика дратує ця жидівська перевага тим більше, що він рідко бачить жиди за тяжкою працею, а жид же не береться за тяжку працю для того, що серед темного, убогого люду він може жити лехкою працею купця, фактора, лихваря... Темний чоловік не може зрозуміти, що розумна людина завжди знайде собі найлегчу працю і що ця праця теж потрібна людям. Не може темний варод зрозуміти й того, що за плечима жидів, що у нього на очах, стоять инші визискувачі народньої праці й калитки; але щоденний досвід показує, що инші люде хотять та не вмюють цього робити так спритно, як це роблять жиди.

Український народ бачить, що кілька віків жидівський народ опанував народнім багатством, що жидівський народ найменше працює на витворення того багатства і найбільше користується ним. Через те серед народу жила й живе ворожнеча проти жидів.

Правда, по великих містах та містечках, а подекуди й на хвабриках, живе з тяжкої праці багато усяких ремісників і простих робочих жидів. Останніми часами число їх побільшується, а разом з тим побільшується серед робочих християн і повага до робочих жидів. Навіть сліпа ворожнеча погромщиків починає відрізяти робочих жидів від тих жидів, що жнуть, де не сіяли, і збирають там, де не розсіяли.

Через щож жиди переважають наших людей в економічному житті? Насамперед треба пам'ятати, що жиди мають більше природженого розуму. Народ, що мав розумніших пращурів, матиме й розумніших нащадків, бо розум передається з рода в рід так само, як зріст, краса і сила. Цей розум жиди побільшують освітою. Жиди мало не всі грамотні. Недавній перепис показав, що на 100 жидів приходиться 85 грамотних. Той же перепис виявив, що на 100 українців припадає як раз навпаки—85 душ безграмотних. У жидів школа існує поверх 2,000 літ і жидинята починають ходити до неї з 4-х літ. У нас же школи почалися недавно, їх дуже мало і по де-яких закутках вони й

тепер стоять пустою. Чи хто бачив таке диво, щоб наш селянин ніс на руках свого хлопця до школи? А жиди-батьки або самі посять дітей до школи в негоду, або наймають кого. За те в нашому селі не в кожного дяка є стільки книжок, скільки у самого бідного жиди. Або чи багато селян мають в хаті шматок паперу, чорнило, оливець? Тим часом трудно знайти таку жидівську сім'ю, щоб обходилася без сих річей. А скільки газет читають жиди, скільки вони одержують і пишуть листів? Отже не диво, що природжений розум і шкільна освіта дають жидам велику перевагу в щоденному житті. З книжок, газет та листів жиди знають де, що і коли робиться на цілому світі; вони знають, де найти працю, торговлю і яка робота найкорисніша. Жиди давно вже їздили до Америки, до Канади, поки наші люде довідалися, від жидів, що то за сторона, як до неї добратися і яка там є робота. Чоловік темний скрізь потрібує поводаря.

Друга велика сила жидів—це їх ощадність. Жиди вживають добірну страву, але дуже мало. Жид харчується шклянкою молока, яйцем, шматочком м'яса, шматочком хліба, фасолею, часником, цибулею. Ідять жиди мало не через те, що вони мало працюють, бо й коваль або столяр жид все такі їсть менше нашого майстра, а працює більше. Жиди вживають мало страви через те, що звикли до ощадности. Щож до вапоїв, то й говорити нічого. Жид за цілий свій вік не вип'є того, що християнин вип'є за рік. Підійть по улицах містечка в свято. Коли побачите юрбу наших людей коло якого небудь будинка, то се буде—«монополія». А коли зустрінете юрбу жидів—то буде поштовою контора. З таким запалом, як наші люде розкорковують горілку, лаються поганими словами, так охоче жиди розпечатують газети, листи й переказують один одному різні користи вісті. 30—40 рублів, що пропиває наша селянська, або міщанська сім'я,—жидівська сім'я несе до щадничої поштової каси. На ті 500 мільонів, що пропиває щороку руський народ, жиди закладають банки, заводять величезну торгівлю, будують заводи, млини і таке инше. Жид сховає й збереже кожную копійку і носить її в кишені цілий рік, а нашому чоловікові і карбоганець заважає, муляє в гамані. Наш неощадний народ живе завжди без грошей, часто сидить без хліба. А жиди, не маючи клаштиєка поля, їдять купований хліб, платять податки і ніхто їх не годує, як довелося у нас останніми невротжайними роками.

Не малу вагу має й добре родинне життя у жидів. Батьки люблять дітей, діти поважають батьків, далекі кривні допомагають один одному. Чи часто трапляється, щоб п'яний жид, вернувшись з шинку, прибив жінку, покалічив дітей? А такі події між селянами мало кого дивують. Жид не влічить, а гоїть, та учить з останнього своєю

дитину. Через те у жидів виростає половина дітей, а у селян з 100 дітей умирає 75 душ. Через малу смертність та велику плодючість жида множаться хутчій, ніж всі інші народи. А родинна згода, хатний лад і спокій помагають жидам працювати дружно, одностайно, невпинно, а разом з тим і багатіти.

У пригоді теж стає жидам їхня віра. Це одва з найстаріших вір. Сам Христос сказав, що він не прийшов змінити жидівську віру, а тільки поширити її. Жида вірують в єдиного всемогущого Бога. Правда, що сьогочасна жидівська віра має багато дрібних забубовів. Але яка ж віра не має туману та забубовів? Жида міцно тримаються своєї віри, щиро сповняють усі закони. Віра — велика сила; отже глибока віра помагає жидам перетерплювати все, дає надію на краще життя, в прийдешньому часу. Ця надія додає жидам величезної життєвої ретельності, тієї енергії. Працюючи для себе; жид одночасно працює і для „царства божого на землі“. Наша віра обіцяє щастя людині, а жидівська віра звертається до цілого народу, єднає його і обіцяє щастя всьому своєму народові.

Дружне родинне життя й міцна віра призвичаюють жидів працювати гуртом, помогати один одному. Наші люди нарікають на жидів за їх кагальні звичаї. Але се-ж то й добрі звичаї. І хто ж боронить нашим людям теж складати спілки, товариства і оступатися один за одного? Не ганьбити треба жидів за їх дружне, братнє життя, а самим брати приклад з жидів і звикати до гуртової, громадської роботи.

Знайдеться чимало таких людей, що прочитавши ці слова, скажуть: „жида перемагають не своїм розумом, не освітою, не ошадністю та працею, а хитрощами, шахрайством, лихварством, багатством та призириством до нас, „гоїв“. Цевна річ, що між жидами є шахраї, мошеники; а між вашими хіба сього добра нема? Якої віри крамарь, шинкарь або процентщик, — хіба добрі люди? А жида мусять цєю працею заробляти свій хліб. Жидові трудніше жити правдою, бо він не має права жити так, як хоче; та праця, що дозволена жидові, псує кожну людину. Мало не кожний хоче спожити працю другого й знайти легку роботу. Жида теж цього хочуть і цього досягають, а наші хотіли б, та не вміють. Правда, що жида нас не люблять, а особливо на простих людей дивляться з призириством. Жидівська віра наказує, що тільки жида народ божий, а що люди іншої віри — вороги жидів. Наша віра навчає любити ворогів наших. Але хіба ми любимо жидів, хіба шануємо їх! Яке ж ми, християне, маємо право вимогати, щоб жида любили нас? Жида не люблять нас через те, що і віра їх сього не вимагає, та й любити їм нас нема защо.

(Кінець буде).

Ф. Немо.

* * *

Я так довго збирав мої квіти-думки,
Щоб барвистий вінок з них для тебе сплести;
Я так довго ховав поривання палкі,
Щоб для тебе їх чисту красу зберегти.
Я ніколи не плакав, і тільки на те,
Щоб сльозами подяки мій шлях відновить,
Коли серце твоє безганебне, святе
Схоче серце до себе моє притулить.
І я пильно чекав, і до мене прийшла
Ти, як ранок весняний, в проміннях злотих,
І, всміхнувшись, вінок мій барвистий взяла,
І красу пориваннів моїх молодих.
І, щасливий, я плакав, і плакала ти
Теж сльозами блискучих, щасливих надій
І в обіймах палких поклялися ми йти
Неподільно, до смерті, у згоді святій.

Павло Мазюкевич.

СИРІТКА.

I.

Се було в Маю. Сонце в-останнє оглянулось любим поглядом навкруги: — „Чи всі задоволені? А чи всі надивились на мене? Дивіться, поспішайте, бо я далі піду. А ви, квіти, чого ж ото так порозпукувались над-вечір? Бажаєте мого поцілунку? Нате! — Ще забажали? Ще, кажете, зостатись? Ні, годі вже, — не моя воля, друзі мої: прощайте! Не ви ж одні, діти мої: на тім боці теж мене ждуть-не-діждуться“...

Сонце зайшло. Жовто-гарячий сніп його проміння підперезав почервонілі хмари. Кругом пахощі, вірадість. В кого горе було — і той, мабуть, забув про пекельне життя своє й жив однією думкою: — Як чудово хороше навкруги!...

А ти, мале, чого так пізно до дому йдеш? Га? А чого в тебе очі червоні й заплакані? А чого в тебе обличчя бліде й під очима синє? Мале дійшло до кутка й стало: купка панів читала якусь ахвищу й загородила малому дорогу.

— Ей, ви, панні! Що ви тут Содом і Гамору збирали? пустіть мене! — Пани засміялися й пустили його.

— Чий ти, хлопчику? спитала малого одна пані.

— Батьків та материн! — з усміхом сказало мале.

Пани й собі засміялись і розглядали його.

Облізла шапка була в його насунута на очі Старе, обстріпане пальтечко, перешите з якогось гімназіста; зашкарублі чобітки «просили каші».

— Гарвий хлопчик! — сказала та сама пані. А як же тебе звуть?

— Як хліб жують! одповів малий, та й пішов своєю дорогою. Повертаючи на свою вулицю, хлоп'я зупинилось, помислило щось, а потім махнуло рукою й пішло додому, на одчай Божий. Прийшло мале додому, увійшло в хагу й стало біля порога.

— Ну, чого ж став і мовчиш? Роздягайся! чого ж ти з-підлоба дивишся! — Кажі, де був до цієї пори? спитав суворо батько.

— Я був у школі. Сидів без обіду... Казав учитель, щоб ви, або мати, незабаром навідались у школу. Казав, що краще, як би батько надійшли.

— А щоб тебе болячка задавила! Хоч би ти кругом світа пішов і не вернувся, проклятий вилупок! — Батько сів за стіл і зажурився: — І вродиться ж такий чортяка, прости мене Господи: ні в школі нема од його життя, ні дома! — А ти ж чого мовчиш, як води в рот набрала, — обізався чоловік до жінки: — Чом ти йому нічого не кажеш; це ж твій мазунчик. Хіба воно нам, нетесаним, личить заводити суперечки з учителем? — Кажі ти йому що-небудь, — може тебе послуха! — нетерпляче кинула мати: — бо що я йому казатиму?... Збігаєш завтра до школи й розпитаєшся про все, як слід. Тоді вже нехай почувается: не покладеш милости, щоб не страмив батьків!

— Сип йому борщу! — промовив батько, — а потім з ним щось іншому побалакаю!

— Сідай же лопать!

— Я не хочу! Іжте самі, — кризь сльози проказав малий, кинув книжки на стіл, та й вибіг з хати.

Чоловік подививсь на жінку: — Ну а на це ж що казати треба? спитав він.

— Отакечки ж, як бачиш!

— Ну, він у мене як шовковий буде! — додав чоловік, — пожди! він у мене й кривью вмється!

— Та мабуть таки бити треба!.. показала й мати: — Біжи-ж, та заверни його додому; куди ж він з двору на ніч подався? —

Батько вийшов повагом з хати. — Матвій! гукнув він. Не чуть. — Озвися ж, поганець, де ти? а тож як нагибаю, гірше буде. Походив батько по-надвір'ю; заглянув у сарай — нема, вглянув за двір — нема, покликав ще раз, та й пішов у хату. Тут обізався до жінки: — Ну, хіба ж мене двору! а то як прийде, падло, до свого корита, треба доброї тіпачки дати: не буде більше в своїй волі ходити!

II.

Було вже по десятій годині вечора. Матвійко, похожаючи біля двору, боявся стукати, щоб у хату впустили; переліз через тин у двір, і з остраху, для розваги тринадцяти, зарився в порожнє собаче кубло, в ожереді торішньої соломи. Притомлене тіло повалилось на солону, змарнілі оченята заплющились, а в маленькій голові гонили

думки, ода страшніш другої. То йому ввижалось, що на його учитель гримає й лякає тим, що його виженуть з школи, „як собаку“, то гадається, що батько мучить його над псалтирем; шкільне життя взагалі, з лайкою й з турлянням батьків, рвало маленьку голову. Матвійко кидається; йому страшно чогось.

— Матвей Пересада! — ревнув учитель, — іди в учительську: батько прийшов!

У Матвійка аж заболіло в середині: в учительській стоїть батько й огидливо озирається на Матвійка.

— От що я вам скажу, — почав учитель до батька: — Ваш хлопець пропащий. Нічого доброго з його не вийде, хоч ви його і в академію віддайте. Переломить його ніяким побитом не можна. Каже: „Не зігнуць; переломлюсь, а не покорюсь“; це я підслухав, як він задавався перед учнями. А все ж таки, як би там не було, — я учитель йому, не товариш; воно ж мені імення всякі приставля! Каже учням, що моя голова на цебер схожа; каже, що як би мою голову надіть через вуха на дрючок, то можна було-б поміти пірять. І таке противне зробилось хлоп'я, — що чим більш його караєш, тим зухваліше стає. Першого учня в класі одтівав, як сам хотів. Да пак: учні жаліються, що в їх пропада свідання, — і в мене думка така, що те свідання не минає рук вашого сина.

— А це вже ви брешете! — крикнув Матвійко.

— Ну, навіщо-ж вам кращого? Самі ж бачите й чуєте, що воно й яке воно! — злорадно сказав на те учитель.

— Брешете! — ще дужче крикнув Матвійко: — я ще ніколи в світі нічого не крав!

— А осьдечки ми зараз докажемо; — учитель висунув голову за двері й гукнув: — Балабайка, Яшник, Дирда, Куций! ідіть лишень в учительську. Допитуйте ви їх, батюшка, — сказав учитель панотцеві. Панотець спитався: — Ну хто з вас бачив, або знає, що Матвій Пересада крав свідання?

— Всі бачили, всі знаємо! — кричали сміливо свідки.

— Щоб нам очі повилазили, як що ми брешемо!

— Ну? Оце ж вам! — мовив учитель.

Матвійко оглянув разом усіх і хотів засміятись; але не вийшло, він тільки скривився: в серці защеміло й сльози навернулись на очі.

— Як вам не сором: ви ж усі на мене, та ще й брешете! — так хотілось сказати, та не сказав, бо знав, що не повірять йому, і замовк.

Куций підняв руку.

— Що тобі? спитав учитель.

— А потім він нас усіх, що оце ми стоїмо, б'є поодиначки й драгне: каже, що ми до вас підлизуємось і через те покажемо на нього.

— Та що там кавати, — додав і панотець, — хлопець не воспитаний, грубіян. Вчора показую на нього пальцем і кажу: „Ну, ти, вихрястий, читай молитву!“ А він мені: „Ви ж, каже, мене хрестили Матвієм, а не вихрястим“. Отаке воно!

Всі учні засміялись.

— Кадав же він це? Кажіть по правді, доскіпувавсь панотець до свідків.

— Ну-да, кадав! Та ще й перекривляв вас!

— Ну, цього вам досить буде,—промовив піп до батька: Він тут усім залив за шкуру сала. Такого учня ми не можемо держати у школі, бо він понівечить нам тут усіх дітей.

Батько, як бузувір, глянув на сина; Матвійка аж у піт ударило.—Як би хотілось оце вмерти, помислив він; і йому так легко зробилось од цієї думки, а в молодих грудях неначе польовий вітерець повів ласкавий.

— Ну, а щож мені з ним р бить, батьюшка?—Питав старий Пересада:—Невже таки йому зосталось тільки собак ганяць, байдики дома бити?

Батьюшка здвигнув плечима:—Ми всією душею бажали навести його на путь істини, але з того, як бачите, нічого не вийшло. Що знаєте, те й робіть йому; ви ж таки йому батько. „Пецітеся о дітях ваших, яко і Отець Небесний печеться об нас“; всипте йому десятків зо два гарячих. Можливо, що це для його новина, то потім дякувать буде, як виросте.

Старий Пересада підійшов до панотця під благословення. Панотець благословив і дав для цілування нагрудній хрест і руку.

— А ти ж чого довбула став?—гукнув батько на Матвія:—Цілуй хрест і руку батьющі! Проби прощення! Проби, може ще помилують!

— Я не маю за що просити прощення,—уперто одповів Матвійко.

— Цілуй, антихресте, проби!—ревнув батько й репнув з пересердя Матвійка по тімні кулаком.

— О-ой!—застогнав Матвійко й прокинувся. Схатився, як божевільний, роздира оченята, але нічого не бачить. Скрізь темно й страшно.—Кудиж мені дітсья? з острахом зашепотів він і знесилений упав на своє належане місце. Тихо; Матвійко лежав і чув, як у висках стугоніло, як билася збентежена кров.—Щож мені робити?—гадав Матвійко.—коли всі люди такі вредні?—І чого вони так на мене напосілися всі? Невже за те, що я неслухняний? кажуть мати. Ну, щож робить? Покоритись? А як же це зробити? я не вмю. Що я їм таке, що вони мені не дають і в гору глянуть?... Те роби, а того не роби“, „Те кажи, а ось оцього не кажи“, „Оціх лай і плюй їм межі очі, а сього слухай, задобрюй, щоб тебе по головці гладили“. Хіба я собака? Чого мене треба бити за те, що мене в школі карають? На мою думку, як що на те вже пішло, то й учителя треба бити, щоб не лаявся й не штовхався. Чого ви всі мене мучите? Вас усіх бити треба!—ледве не крикнув Матвійко. Коли чує, щось ходе біля соломи. Матвійко прислухається.

— „Батько!“—як ножом різнуло його по мозкові; Матвійко весь похолонув. Аж ось його щось за ноги торкає, потім мазнуло чимсь мокрим по голіх руках.

— Рудик!—ледве проголосив Матвійко, пізнав свого собаку й заплакав. Рудик лащився й лизав обличчя й руки своєму гостеві. Матвійко обняв Рудька й поцілував.—Тепер мені не буде страшно

з тобою,—промовив він.—Ти ж мене доглянеш до ранку? правда-ж? А я тобі, а я... вкраду чого небудь дома й дам тобі. Добре? Ну, лягай біля мене, а я тебе обійму. Тільки ж, щоб ти мене збудив, як я дуже спатиму; а то лиху мені буде, як просилу. Чом ми з тобою, Рудик, ніколи не сварились: ти не кусаєшся, а я не б'ю тебе. А пам'ятаєш, як ти латав за мене старого Зозулю? пам'ятаєш-же: я йому чорта нарисував на віконці, за те що він мене „собачим братом“ узивав; він тоді на мене як насяде та як накудомняче, а ти його за поли. Ой добре ж ти посіпав його тоді! Ти як побачиш коли вчителя, то й його порви, всіх їх, отих, що на мене напосідаються, бо вони всі вредні дуже. Довго ще гомонів Матвійко з Рудиком, аж поки сон свого не взяв. Матвійко зігнувся й поклав голову на спину другові.—Так ти-ж гляди, розбудиш мене,—сказав він в-останнє й заснув.

На дворі вже стало благословиться на світ Божий. За ніч випала велика роса й мов сріблом укрила зелений город старого Пересади. Нерозцвілий ще соняшник по середині города, поміж картоплею, нахилив онецькувату голову на схід сонця й гордовито держав широке, мокре листя. Матвійко ще спав. Вид і руки були в нього мокрі. Чоботи за ніч набубнявіли й в ноги було вохко. Вся одежа на йому теж повохкла. Матвійко змерз і як зігнувся з вечера—так і перележав скорчений. Інколи по худому обличчі пробігало якесь сяво, і тоді круги під очима робились блакитні й виразніші.

— Степане!—гукала Пересадиха свого чоловіка:—Візьми вірвочку та піди пошукай Матвія. Знайди до моєї баби, до Зірочки, він чи не там ночував. Ти його пострами: веди на вірвочці до дому. Тільки-ж ти його не дуже бий, а більш пристрами!

Матвійка той гомін розбудив. Рудика не було біля його і йому досадно зробилось на все:

Чом ніхто не оступиться за мене?—

— Залучи мені, Степане, поки-що теля!—гукала Матвійкова мати. Гей-же, Маню, гей! Стій. Прийми ж бо ногу! стій!—балакала Пересадиха до корови. Чути було, як у дійницю ціркало молоко.

— А деж та вірвочка?—спитав чоловік.

— Пошукай, подивись там біля мисника; я ще вчора її повісила туди для Матвія.

Матвійко злістно усміхався і нетерпляче виглядав з за соломи, поки батько з двору виїде.

— Матвію! Ти ж ото куди мандруєш? Вернись мені зараз же до дому!

А Матвійко тікав од батька.

— Вернись! Стій, песиголоцю, а то-ж як наздожену, то я тебе живого не zostавлю!—

Матвійко тікав до річки.

— Ну й дурне ж!—промовив сам собі батько:—і то-ж воно гада, що я його не здожену там!—Вернись! бо я ж тебе там утоплю, анахтемо!

Прибіг Матвійко до води. Там ще туман стояв. Заспаній, цемнитий вид Матвійковий обдало холодною мрякою. На сході зоря горіла — „Он зоря

займається",—подумав Матвійко, та й кинувся стрімголов з берега вниз до води; скочив у рибальський човен, обляпаний свіжим кушірем, і з усієї сили гріб од берега руками. Течія сама несла човен, тільки хитала його дуже... Прибіг і батько на берег. Страшна думка вдарила йому в голову.

— Матвійку! синку!... Вернись,—я тебе не займатиму!

Та пізно було, добрі речі на устах замерли. Хвиля хитнула човен... на бік... перекинула?... ось човен знов став рівно, та Матвійка вже в човні не було... Течія гнала порожній човен...

Матвійко вирнув і, захльобуючись водою, зирнув на-вкруги, та ще більше злякався: з страшними очима недалеко від його плів батько. Глянув Матвійко на погорілу зорю,—там уже сонце сходило.

— Сонечко!.. Ратуї же хоч...

Не доказав Матвійко,—захлинувся; побивався даремно,—не вдержався на воді й пішов на дно. Сонце зітшло,—веселе й хороше; воно розганяло туман з води по холодках і ясним промінем грало на тім місці, де здіймалися бульби, та хвилі кругами ходили.

Микола Чернишів.

Павлоград, 1908 р.

Балада.

(Присвята О. Пчілці).

Яснокудра хвиля моря
Покохала щиро камінь;
До схід сонечка вставала,
Виринаючи з безодні,
І неслась по лоні моря
В срібних ризах і смарагдах...

..Багровіє синій обрій,—
Небо полум'ям палає,
І згасає сяйво зорі.
Подиха вітрець ласкавий
Десь з-за моря, з гір далеких,
І торка крилами хмарки.—
Хмарки встали і ліниво
Ліс і гори сповивають
І блукають в межигір'ях
Одиноко і мовчазно..

. Хвиля котиться, регоче,
Сяє краплями в блакиті
І до каміня женеться...

Обмива пісок на чолі,
Огортає в срібні ризи,
Обійма його, цілує
І співає про кохання...
Розбиває свої груди
І, співаючи, вмірає,
Повна пестоців, жадання...

..Нерухомо стоїть камінь
І байдужий до кохання;—
Тільки чайка білогруда
Гордо рине по-над морем,
Хвиль торкаючись крилами,
І співає журну пісню
Про зневажене кохання,
Та про смерть прудкої хвилі...

.. Чайка море розбудила.
Встало море, заревіло,—
Грізно рев його лунає
Загойдались гори-хвилі,
Розвівають срібні гриви,
Розкривають грізні пащі,—
До каміння так женуться...

Розгулявся буйний вітер
І поніс він грізні хмари
Над лицем похмурим моря...
Навкруги гуркочуть громи,
Змі-блискавки лискучі
Розсікають чорні хмари
І вмірають в пащі моря...
Стогне море.. плаче вітер
І цілує груди хмарів,
В'ються, плачуть грізні хмари..
А на небі хтось руйнує
Віковічні скелі-гори...

Плаче море... Чорна паща
Все ковтає сльози хмарів.
Вогняна стріла палає,—
Чоло каміня черкає
Затремтів похмурий велет
І розсипавсь на шматочки;
Підхопили буйні хвилі
Його сумні руїни

І під дужий регіт моря
Викидають геть на беріг...

Утомився буйний вітер,
Стихло море, мов заснуло.
Грізні тучі розлетілись
І засяло в небі сонце,
Грає промінем в блакиті
І веміхається до моря.
Барвнопишними вогнями
Простяглась веселка ніжно
І цілує доно моря.
Буйне море онімело:
Помету вилило до-краю
І з блакитної безодні
Сяє radoцями-сонцем!...

...Тільки скелі невеселі
Скрізь повисли по-над морем
І, заплакані, похмурі,
Заглядають у безодню
І мовчазно кличуть брата!...

П. Гай.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ П'єса Ібсена на українській сцені. Вечір 23 Грудня був свого роду урочистостею для української сцени: того вечора, в Києві, в театрі Комерційного Товариства, ішла по українськи п'єса Ібсена, **Нора***). Ставила її— київська Просвіта, се-5-то її Артистична Комісія, що складається з гуртка молодих артистів, переважно учнів школи Лисенка. На сей гурток покладаються надії, що він поширить і освіжить репертуар української сцени. Отже виступ гуртка з великою п'єсою європейського прославленого репертуару і служить початком справження тих надій: „Нора“— велика драма, громадського й душевного змісту, за-любки розроблена славетним мистцем; тим-то по самій думці, положеній в основу драми, і по мистецькому малюванню подробиць— Нора приваблює вже здавна увагу артистів і споглядачів. Драма дає багато способів талановитій артистці показати свою здатність. Вся п'єса держиться на тім, як з простодушною, доброю, але змисленою молодичкою виростає міцна душею й звагою жінка; вона не хоче бути для свого чоловіка милою та втішною лялькою, а хоче бути поважаною дружиною, рівною товаришкою а житті. Властиве вся цікавість драми держиться на одній особі, Норі: те, що діється в її душі, єсть початком і кінцем драми.

*) В перекладі М. Грінченка.

Тим то й при виконанню драми найбільші вимоги ставляться артистці, що грає Нору. Добродійка Валерик, що грала сю роль, нам сподобалась: гра її була проста, а разом з тим дуже старанно обміркована й змислена Глибоку драму в душі бідної Норі,— що мусить за-для свого перекошання покинути коханого чоловіка й дітей, — д-ка Валерик показала виразно. Інші артисти нас не загодили; але може бути, що ролі були не по них. Сподіваємось бачити ще інші спроби молодого артистичного гуртка.

Зазначуючи постанову на українській сцені славетної п'єси європейського репертуару, хотіли-б ми бачити працю й наших письменників, приложену до малювання величних постатей українських діячів, — а ними така багата наша політична й громадська історія, давніша й новіша.

◆◆ **Нова п'єса в репертуарі Т—ва Садовського.** 27 грудня в Києві трупа Садовського грала перший раз „Забавки“ Шніцлера в перекладі Б. Грінченка. Христину грала Заньковецька, а Франца—Марьяненко. Перші дії пройшли не значно, в останній же дії Заньковецька зробила дуже велике вражіння.

◆◆ **Новий драматичний твір.** Л. Старицька-Черняхівська написала і читала в київському гурті письменників та артистів свою нову п'єсу „Аппій-Клавдій“. Се велика драма в 5-ти діях з стародавнього римського життя. Зміст п'єси засновано на відносинах плебеїв до римської старшини, децімвірів; Аппій Клавдій, один з децімвірів, намагається стати єдиним владарем Риму і коли його надії не справжуються, то він, під час повстання плебеїв, випива отруту. В драму зручно вилетено й кохання Аппія Клавдія до римлянки Віргінії, що була вже заручена з плебеєм. П'єсу написано дуже гарними віршами Дія розвивається жваво й цікаво. Етнографічні подробиці подобрано старанно й вірно. Взагалі драма дуже хороша, хоч навряд чи вона може йти на нашій сцені.

◆◆ **Спектакль пам'яті Котляревського.** В Києві д. Садовський швидко має влаштувати спектакль, присвячений пам'яті Котляревського. Будуть грати „Наталку Полтавку“, а окрім того буде ще жива картинка з „Енеїди“, поставлена художником Кричевським. Буде й відчит про Котляревського.

◆◆ **Учительський спектакль.** В станиці Пашковській, на Кубані, 14 грудня, в школі, гурток охочих влаштував спектакль. Грали „Бурлаку“ Карпенка-Карого. Прибуток був призначений на користь „товариства взаємної допомоги учителям початкових училищ на Кубані та на Чорномор'ї, для збудування учительського дому в Катеринодарі“. Але через негоду прибуток був малий.

◆◆ **Наші Просвіти.** 19-го грудня відбулася лекція Катеринославської „Просвіти“ в просвітському ж помешканні. Д. Крижановський прочитав про „Кооперативні товариства в Західній Європі та Росії“.

15-го грудня був спектакль; грали „Пошилися у дурні“. Члени платили 20 к. за вступ, гості 30 к. Вступ на лекції буває завжди безплатний.

27-го грудня відбувся вечер Київської Просвіти, присвячений пам'яті Котляревського. Вступне слово про Котляревського прочитав д. Стешенко. Хор Просвіти співав частину кантати Лисенка, написаної на відкриття пам'ятника Котляревського, сам Лисенко загравав свою увертюру до „Наталки Полтавки“. Декламували вірші або самого Котляревського, або присвячені йому.

◆◆ **Лекції в Катеринославі.** 13-го, 14-го та 15-го грудня, в Катеринославі проф. Еварніцький читав публічні лекції. Перша лекція—про „Внутренній стрій запорожського войска“, друга „По запоржскимъ поселищамъ“ і третя (по українськи) про „Україно-руське козацтво в історії“.

Бібліографія.

Книжечки видавництва „Час“, серія 1-ша, 2-га і 3-тя, 1908 р.

Одно з молодих наших видавництв, засноване в Києві під назвою „Час“, завзялося думкою видавати серіями невеличкі, дешеві книжечки змісту—оповідального. Думка дуже добра. Не все-ж справді тільки „поучальні“, книжечки потрібні для ширших народніх кругів,—чому не постачити її легшого читання, звичайно, вибраного розумно. Адже й інтелігент не все ж читає тільки наукові, чи взагалі поважні речі,—такі-ж і його кортить почитати щось із тієї „бельлетристики“. Та ще й як корти! розкриваючи книжку „товстого“ часопису, більша частина читачів хіба не проковтує перше всього щось таке з відділу „красного письменства“,—якісь вірші чи оповідання?... Колиж так, то чому й народові не мати прихилля до тих „казок“, цікавих „вигадок“ творчого ума письменницького?

Сю потребу взяло на увагу видавництво Час і виконує своє завдання, давати народові гарну й дешеву краснопись,—дуже добре.

Церне всього вибір річей до видання дуже розмаїтий: беруться твори з різних літератур: опріч невеличких оповіданнів та віршів українських, знаходимо в випусках „Часу“ твори московські, польські, болгарські, французькі, німецькі, англійські, жидівські, норвежські, угорські й інші. Твори беруться дрібні, найбільше на піваркуша, (сторінок на 8, або 20) — через те книжечки й можуть бути такі дешеві (від 5-ти до 1-ої коп.). Коли-ж береться до перекладу твори з стількох літератур, то, звичайно, се таке широке поле, що можна вибрати багато гарних річей. Чимало взято оповіданнів дуже відомих в околі інтелігентному (напр. „Останія лекція“ Доде, „Бродяга“ Мірбо, „Дві матері“ Іонаса Лі й інші), але певне й ці оповідання будуть великою новиною під селянською стріхою, там де панує лише „єруслан Лазаревич“, або „Солдат і черті“...

З українських творів „Час“ подав: оповідання Модеста Левицького, Макогоненка (псевдонім), П. Ротаря, Ю. Юркевича, Л. Українки; та ще збірничок віршів різних авторів—для розваги.

По змісту—оповідання дуже розмаїтні. Спільне-ж в них—націоналістична та демократична думка. Ся думка й керувала вибором оповіданнів. Написано їх, по більшій часті, з життя зовсім реального й простого.

Що до оповіданнів фантастичних. (є скілька й таких), то здається мені, слід-би, видавцям додавати хоч коротеньку примітку, щоб читач з народу знав, що се тільки мистецька байка. А то, наприклад, читатиме инший селянин середвиданнів „Часу“—„Мазурську легенду“ *Смерть*, а в тій книжечці говориться, що смерть була колись в жіночій постаті, („анголицею“), а потім Бог її прокляв (за те, що не швидко з'явилась, як він її кликав), і наказав їй літати з розпущеними косами по світу та розносити пошесті, бути „смертю“... Отже й може инший читач, віруючи *книжці*, зоставатись при тій думці, що хвороби й смерть такі речі—несвіцькі... То-ж воно й слід при таких оповіданнях,—коли вони видаються для народу,—дати слівце, що се, мовляв, тільки байка, чи казка (слово „легенда“ для простого читача не зрозуміле).

Переклади зроблено добре; лише зрідка трапляються такі помилки, як „подякував його, замість йому, „це сталося з-за-неї—замість через неї, „одяг одержу“ й таке инше; та ще тих „яких“, „якими“ чималенько єсть... Але се дрібниці; взагалі-ж книжечки читаються вільно, з приємністю. Видавництву „Час“ можна побажати як найбільшого успіху в його праці

О. Пчілка.

ДОПИСИ.

М. Краснополь, Житомирського повіту на Волині. Вже щось 7-й рік, як заходами наших селян, відкрито у нас що місячний ярмарок. Люди з цілої волості з'їзжаються сюди торгувати. На кожний ярмарок приїздять сюди кацапи книгоноші; вони навозять з собою силу зубочної літератури. Всі ці книги безграмотні, бог зна які, та за них кацапи побірають у селян чимало грошків. Все це видання Ситіна, Губанова і инш. З російських книжок все такі, як „Солдат і черті“, „єрусланъ Лазаревичъ“. З українських ось які: „Чорноморські витребеньки, або три мішки гречаної вовни“, „Не любю не слухай, брехать не мішай“. Поміж сими книгами красуються й ікони; і за них кацапи виручають добрі грошники. Недавно при потребительській крамниці думалось відкрити відділ пролажу українських книг, і за для сього було послано прохання до н. Губернатора; всі ветерпаче ждали, поки то буде можна купити путню книжку. Ждали місяць, два, і дїждатись такої відповіді, що, мовляв, „продаж книг не дозволяється“. От і купиуй селянин знов „Чорноморські витребеньки.“ Спи, сило, в миру та спокою!...

Клим Поліщук.

Багачка. (Полтавщина) Років два як у нас відчинено потребительську крамницю. Діла її йдуть добре—на користь товариства і всіх покупців, бо й інші тутешні крамниці змінили свій торг: побачили вони що до них завертають тільки за тим крамом, що немає в потребительській, та давай і собі понижати ціну на де-який крам, щоб привабити до себе покупців. Та це їм не дуже помагало. Кожен таки охотніше заходив до потребительської крамниці був у цій крамниці за старшого приказчика жид, отже коли він літом сього року увольнився з сього місця, то всі крамарі були дуже ради й казали, що оце вже потребительській крамниці „капуть“, бо самі потребителі тепер не дадуть ради своїй крамниці. Але вийшло, що її без жида торг може йти дуже добре: крамниця потребительська не тільки не гине, а ще розпроторює свій торг: завела ще й залізний відділ.

Отже доля крамниці зовсім певна.

Кирило Хуторянін.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка).*

О П О В І С Т К И.

Вийшла в продаж серія (8 штук листових карток, кольорові копії картин артиста-маляра Фотія Красицького. Ціна окремої картки 10 коп. Продається в Українській книгарні „Безаківська ч. 8), в книгарні Літ. Наук Віс. (Володимирська д. 28) і в інших книгарнях. Склад видання—Київ, Андріївській спуск, д. 15. Висилається зі складу накладн. платіжем,—1 серія за 90 к., дві серії й більш по 80 к. Хто виписує десять комплектів цієї серії, той одержує одинадцятий комплект ще 8 тих-же карток, дармо.

Вид. тогож артиста маляра портрет Т. Шевченка, великого розміру, ціна 1 карб.; дешево видання—20 коп.

**Вийшла особною книжкою
СВІТОВА РІЧ**

комедія в 5 діях,
Олени Пчілки.

П'еса дозволена драматичною цензурою для сцени, єсть в урядових каталогах.

Ціна 40 к.

Продається у всіх українських книгарнях.

Н А М Е Ж І

Жарт на 1 дію.

Г. Левченка.

(Видавня „РІДНОГО КРАЮ“).

Ціна 15 коп.

Открыта подписка на 1909 г.

на ежедневную газету

КІЄВСКІЯ ВЪСТИ

съ еженедельнымъ иллюстрированнымъ приложениемъ

„КІЄВСКАЯ ИСКРА“.

„Кієвскія Вѣсти“ будуть виходити въ размірѣ і по програмѣ більшихъ столичныхъ газетъ. Состав редакції і постійнихъ сотрудниковъ остается прежній. Въ течені наступающаго года въ газетѣ будуть печататься статьи і фельетони на общетвен темы М. К. Брусиловскаго, В. В. Водочозова, А. Б. Петрищега, В. В. Португалова, С. Д. Протопопова, А. В. Пѣшехонова, В. В. Химикса і др. нѣвѣстныхъ публицистовъ. Нѣкоторые изъ этихъ статей уже имѣются въ портфель редакції.

Помимо пров. нціального отдѣла, которому „Кієвскія Вѣсти“ всегда удѣляли много мѣста, особос внимание будетъ обращено на тел. граммы изъ Петербурга, Москвы і Оды, гдѣ у „Кієвскихъ Вѣстей“ имѣются спеціальные сотрудники. Намбоже расширень будетъ въ 1909 году отдѣлъ спеціальныхъ телеграммъ изъ Петербурга, причемъ значительная часть свѣдѣній будетъ появляться въ Кієвскихъ Вѣстахъ“ въ тотъ самыи день, что і въ столичныхъ газетахъ.

Крімъ «Кієвской Искры», рисунки на злободневныи темы (итреты, шаржи, карикатуры і т. д.) печатаются і въ самой газетѣ.

Подписная ціна на газету „КІЄВСКІЯ ВЪСТИ“ имѣетъ съ журналомъ „КІЄВСКАЯ ИСКРА“ съ доставкой і пересылкой:

На 1 год	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	на 1 мѣс.
9 руб.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	р. к. р. к.	96 к.
	8 50	8 — 7	25 6	50 5	75 5	— 4	50 3	80 2	85 1	90	

За границу допачивается по 80 коп. въ мѣс. съ достав. і перес. Для сельскихъ учителей і священникѣвъ, для нрнато земска.о медпцискаго персонала, для учащихся въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ, а также для крестьянъ і рабочихъ (при непосредственномъ обращеніи въ главную контору, за газету „Кієвскія Вѣсти“ выѣетъ съ журналомъ „Кієвская Искра“ установлена особено льгота і плата, а имено за 1 мѣс. съ доставкой і пересылкою 75 к., за 3 мѣс.—2 руб., за 6 мѣс. 4 р. і за годъ—8 р. б.

Для годовыхъ подписчиковъ, подписывающихся непосредственно въ конторѣ допущается разерочка платежа:

Въ два строка: При подпискѣ . . . 5 р. Къ 1-му апрѣля . . . 3 р. Къ 1-му іюня . . . 4 р. Къ 1 іюля . . . 3 р.

Въ 8 строкѣвъ: При подпискѣ 2 рубля. Къ 1-му февраля, марта апрѣля, мая, іюня, іюля і августа по 1 рублю— всего девять руб.

Независимо отъ этого редакція „Кієвскихъ Вѣстей“ имѣетъ возможность предоставить долгосрочнымъ своимъ подписчикамъ слѣдующія льготы.

1) Годовые і полугодовые подписчики, внесшіе всю подписную плату до 10 декабря 1908 г., получаютъ газету „Кієвскія Вѣсти“ і иллюстрированный журналъ „Кієвскую Искру“ въ теченіе декабря 1908 г. безплатно

Адресъ главной конторы і редакції—Кієвъ, Лютеранская № 2.

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Цими днями вийшов
з друку
**ОДРИЗНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ
ВЕСЕЛИЙ**

Календарь „ЧАС“

на рік 1909-й.

В календарі „ЧАС“ уміщено, окрім всіх календарних відомостей, силу всякого літературного, історичного й гумористичного матеріалу, а саме:

Календарь „ЧАС“ містить:
Більш 200 історичних дат усіх видатних з'явищ українського життя).

- » 240 приказок та прислів'їв.
- » 120 загадок та скороговорок.
- » 220 гуморесок [алекоотів історичних і сучасних].
- » 100 віршів
- » 160 всяких інформацій та халявських порад.

Окрім згаданого в календарі „ЧАС“ уміщено багато портретів, малюнків та афоризмів, статистичних, астрономічних відомостей, українське меню на неділі та свята, календарь „ЧАС“ нагадує, що коли треба зробити і т. п.

Астрономічні відомості (схід і захід сонця, зміни місяця, довжина дня і т. п.) вираховано спеціально до території України.

Календарь має артистично виконану спинку і буде служити гарною оздобою кожній кімнати. А невелике число примірників буде видано на розкішних художніх спинках-ковгров, обложених деревом. Ціна календаря „ЧАС“— на звичайній спинці 50 к., на артистично-обробленій деревом—75 коп.

Замовляти заздалегідь і купувати календарь „ЧАС“ можна по кращих книгарнях на Україні:

У Києві— в Книгарні Б. „Київської Старини“, (Безаківська, 8); Л. Ізиковського (Хрещатик, 29) С. Череповського (Фундуклівська 4).

Хто вишле зараз 10 примірників з складу Видавництва—Київ, Володимирська 28, книг. „Л. Н. Вістника“, той не платить за пересилку і **ОДБИРАЄ ДУРНО** одинадцятий примірник.

Одкрита подписка на літературно-науковий
двоп'ятижневик.

„БУДУЧНІСТЬ“

Видає: „Редакційний комітет“.

Річна передплата 8 корон, для учителів 6 кор., в Америці 2 долари, зглядно 4 рублі.

В „Будучності“ беруть участь всі найзнаменитіші українські письменники з Галичини, з російської України і Буковини

На жадане висилаються оказові числа.

Адресувати: „Будучність“. Львів, Вірменська 25.

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Вийшла з друку і продається

ТРЕТЯ СЕРІЯ КНИЖОК ДЛЯ НАРОДУ

№ 21.—Омип Юркович. Непорозуміння (з мал.)	Ц. 2 к.
» 22.—Еміль Золя. Безробіття (з французьк.)	Ц. 3 к.
» 23.—Лев Толстой. „Гаси вогонь, поки не розгорівся“ (з портр. автора, перек. з російськ.)	Ц. 4 к.
» 24.—З. Моравська. „Смерть“ (з польськ.)	Ц. 1 к.
» 25.—Педро-де Ново Нольсон. „Гроза міністрів“ (з еспанськ.)	Ц. 3 к.
» 26.—Альфонс Доде. Остання лекція	Ц. 3 к.
» 27.—Японська казка. „Свинячий син“	Ц. 1 к.
» 28.—Леся Українка. „Одно слово“ (з портр.)	Ц. 2 к.
» 29.—Іван Тургенев. „Бірюк“ (з портр., перекл. з російськ.)	Ц. 5 к.
» 30.—Петро Розенгер. „Приятелі“ (з німецьк.)	Ц. 2 к.

При цій серії Видавництво „ЧАС“ випустило

Народній Календарь „Час“

на рік 1909. Ц. 10 коп.

Тим хто купує 3 серію (10 назв.) до 15 янв. 1909 р.
Календарь буде видано безплатно.

Всі видання „ЧАСУ“ можна придбати в Книгарні „Київськ. Старини“ Київ, Безаківська, 8.

Склад виданнів в Книгарні „Літературно-Наукового Вістника“ Київ, В. Володимирська, 28.

Хто замовляє на складі на 1 карб.—той за пересилку не платить, а хто замовляє на 3 карб.—одерж. дурно, ячусоче, серію книжок „ЧАСУ“ (10 назв.)

Пять відсотів в від продажу виданнів „ЧАСУ“ буде призначено на пам'ятки Т. Шевченкові у Києві.

Всі три серії книжок (№№ від 1 до 30) коштують 75 коп. без пересилки.

Вийшла з друку

і продається в українських книгарнях нова книжка:

О. Мицюк.

„ПРО ПЕРЕСЕЛЕННЯ

на Амур та в Усурійський край“.

32 ст. ціна 5 коп.

Склад видавня в Українській книгарні, Київ, Безаківська, ч. 8.

Книжки того-ж автора:

„Про піски Полтавщини та їх задобрювання“.

(з 14 малюнками і 1 картою).

стор. 32, ціна 15 коп.

Незабаром мають вийти:

„Переселення в західний Сібір“.

„Переселення в Степовий Край“.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 43.

16 Студня.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маринсько-Благовіщенській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця 1908 р 3 карб. з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За чергову адресу треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поштові оповістки вдруго, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба заслати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маринсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: «Похилене дерево». В Думі. Вісті. На Вкраїні. Мелодії Українських дум і їх записування. (Частина друга)—*Оп. Сластиона*. Чим нам користні жиуди?—*Ф. Немо*. Вірші—*В. Тарноградського*. Краса—нарис *Скитальця*, переклад—*О. Віридарського*. Вірш—*С. Палія*. Шляхом сонця—*Х. Алчевської*. Українське слово й мистецтво. Спільки й господарство. Дописи. В чужих краях. Оповідки.

Підписка на 1909-й рік РІДНИЙ КРАЙ

Виходить в Києві, 4 рази на місяць, з ілюстраціями, під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Вкраїні й в інших сторонах, оповідання, пьеси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50к., на 3 м. 1 р. 25 к. «Молода Україна» окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці—однакові.

Підписка на 1908 р. приймається до кінця року, по ціні давнішій: Рідний край без Молодої України—3 р. на рік, 1 р. 50 к. на півроку, 85 коп. за три місяці. „Молода Україна без“ Рідного Краю 2 р. на рік, 1 р. на півроку.

НОВА РАДА

Літературний збірник
пам'яті

Михайла Старицького.

КИЇВ 1908 р. Ціна 1 руб. 50 коп.

Збірник лаштували: *М Старицький*, *О. Пчілка*,
І. Стещенко і *Л Старицька-Черняхівська*).

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

(Чисто народні)

Збірник *Олени Пчілки*.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві: в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) в книгарні *Л. Ізиковського* (Хрещатик), в Книгарні Літерат.-Наук. Вістника, *В. Владимирська* 28; в Полтаві—в книгарні *Г. Маркевича* (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні *Совицького*; (В. Бердичевська.)

„Похиле дерево“. В „Українському науковому товаристві“, в Києві, д. Кошовий, член цього товариства, прочитав надзвичайно цікавий вислід, увесь заснований на певних цифрах, на статистичних відомостях остатнього перепису всієї людности г. Києва. Цікавий той вислід і разом надзвичайно сумний!..

Цифри показують, що людність українська в г. Києві—„пасе задні“. Не вважаючи на те, що вона належить до людности місцевої, до тієї людности, що заселяє увесь окружний край,—людність українську в г. Києві забивають, беруть над нею гору, скільки інших племен: великороси, жида, поляки, німці і т. и.

Правда, після прочитання відчиту, де-хто зауважив д-ію Кошовому, що зазначена при переписі цифра людности української в Києві—не може мати зовсім певного значення, через те, що мабуть далеко не всі українці записали себе до цієї людности: мабуть, багато хто з киян-українців, соромлячись своєї „низької“ національності, записали себе до „великоросів“, або до „общерусів“, чи як там вони ще себе назвали.

Отже у всякім разі по *цифрах* переписи виходить, що хоч населення г. Києва дуже зростає, та найбільш росте процент заселення—великоросів: вони стоять на *першому* місці,—їх прибуває найбільше. Потім *2-ге місце* по збільшенню людности г. Києва, зараз після великоросів, займають—жида. В сій остатній цифрі вже ніякої непевности не може бути, бо коли хто зазначив себе при переписі до цього племена, то се вже з певністю так і єсть: нема рації комусь приписуватись до жидів умисне. Коли-ж ми могли-б, мабуть правдиво, виключити з 1-ої групи, з великоросів, де-яке число людности, що належить, певне, до соромливих українців, тоді великоросів поменшає, і вийде, що перше місце по збільшенню людности Києва займуть—жида, бо вони й тепер займають 2-ге місце прибуваючих до Києва. А ще-ж діло стоїть так, що жида не мають повної волі жити в Києві, мають для свого життя в Києві всякі перешкоди.

Отже коли й тепер, при перешкодах, процент жидів, прибуваючих до Києва, більший, ніж українців, то чого можна сподіватись потім, коли на-останку жида можуть оселятись в Києві зовсім вільно? Звичайно, можна думати, що тоді жида ще далеко більше переважають процент українців, прибуваючих на життя в Києві.

Через що-ж виходить, що не найбільша людність краю заселяє найбільше—свій давній центр?... Мабуть того, що „на похиле дерево і кози скачуть“, як говориться в нашому прислів'ю.

Далі та сама статистика показала ще й таке: гурт людей, що займають у Києві становище професій заможніших,—складається *теж не з українців: більшість* урядовців, учителів, купців і т. и. це все люде чужої національності; наших же людей найбільш між послугачами,—між „домашньою прислугою“, поденщиками, звозчиками, прачками і т. и.

Що воно за знак? Чи не те саме прислів'я й тут треба згадати?

Д-ій Кошовий робить з сих сумних відомостей такий висновок,—що українцям, „господарям краю“, для того, щоб перейти з послугачів до „старших“, треба більше „толерантності“ (терпимости) й освіти. Ні, мабуть, замість 1-го слова слід би поставити якесь інше... Але всі учать нас—лагідности, терплячости, увічливости, та реверансів перед всіма козами.

В Думі й по-за Думою.

(Земельний закон 9-го Ноября, відносно й протести). Останнім часом у Думі розглядають по статтях земельний закон 9-го Ноября.—Дума ухвалила 1-шу й 2-гу статтю його, се-б то найважливіші: право купувати громадську землю на окрому личність, і право на те, щоб той окромий участок личився не за цілою сім'єю а за одним господарем. Було багато суперечок, бо рішалася доля „общинної“, громадської землі. От же рішено її на користь *окромих* власників землі. Тепер розпродаж громадської землі піде широко.

С.-д. депутати Єгоров і Шурканов подали в думську робітничу комісію свій протест проти того, що ся комісія всіма способами старається, коли не зніщити законопроект про заплату робітникам за каліцтво, то хоч відтягти як найдалі обміркування проекту в Думі.

Крупенський написав листа председателеві комісії державної оборони А. І. Гучкову про те, що він нездужає і брати участі в голосуванні не може, але просить лічити його голос *проти* всяких асігновок на будовання кораблів, бо, на його думку, та дорога, на яку веде морське міністерство, згубить Росію. Торік асігнували на кораблі 2 мільйони рублів, а міністерство, не вважаючи на се, буде такі кораблі, що коштуватимуть 35 мільйонів рублів, хоч на се згоди не було; Крупенський не хоче брати на свою совість відповідальности за ту втрату і через те не хоче давати свого голосу. Мають справді згублива та дорога, коли вже й Крупенський так про неї думає.

ВІСТІ.

◆◆ На пам'ятник Шевченкові. Український клуб в Харбінні просить Полтавську губерську земську управу вислати йому на 300 рублів книжечок для збирання грошей на пам'ятник Шевченкові.

◆◆ В пам'ять Гоголя. Московська мійська управа в той день, як буде відкрито пам'ятник Гоголеві, має відкрити читальню і музей в тому домі, де жив і вмер Гоголь;—будинок буде куплено.

◆◆ Студентки на будівництві. Сього року вперше було послано студенток на будівництво залізничці в Тобольській губернії. Вони дуже добре працювали там. Одна з них, д-ка Вержніна, прислала таке гарне звітлення з своєї роботи і такі чудові малюнки, що роботу визнано зразковою.

◆◆ Аґенти. В Москві арештовано с-д. комітет московської округи. Після того дуже багато-кого тринено й заарештовано; взято багато нелегальної літератури, відозв, рукописів та адрес.

◆◆ Робітничі тавра. На петербурському заводі Старая Баварія всім робітникам накладають на руку тавро, щоб зазначити, що вони здатні до роботи й належать до цієї фабрики. Фабрична інспекція нічого не може зробити з сім огидним звичаєм, бо заводське начальство каже, що по закону сього заборонити не можна; коли ж робітники не хотять, щоб їх таврували, то нехай не йдуть на завод.

Робітники ж мусять згожуватись на все, аби тільки мати роботу.

◆◆ Сібирська залізниця. Ті інженіри, що будують амурську залізницю, кажуть, що коли в східній Сібірї не заведуть сильнішого суду, поліції і війська, то залізницю разграбують раніше, ніж її буде збудовано.

◆◆ Крадіж.

Зараз після того, як виявились мошенства та крадіжки товарів на Ташкентській залізничці, виявились вони і на самаро-златоустовській. Таке саме робиться й по інших залізничках. Вже було слідство про крадіжки в Вільні, Сувалках, Петербурзі, тепер виявляються крадіжки й у Пскові.

◆◆ Священники в „союзі руського народа“. Курський єпископ Питирим наказав, щоб священники позапсувались в союз руск. народа. Четверо священників його єпархії одмовились записуватись, сказавши, що служіння церкві не може єднатися з політичною діяльністю. Єпископ сказав тим священникам, що попросить вище начальство одібрати в їх за се парахві. Тоді священники вже попросили позанписувати їх в союз „так собі, для людського ока“, але союз сказав, що він записує до себе в члени тільки переконаних націоналістів,—і не зхотів їх записати.

◆◆ „Виганяня бісів“. Священник с. Чувашський Колмаюр ставропольського повіту виганяє бісів з хворих та божевільних. До нього з'їздиться для сього багато народу. Виганяє він тим, що

спочатку править молебен, той молебен слухають хворі; тоді „біси“ з них кричать і лементують страшенно. Потім срященник замовляє та проклинає бісів і веде розмову з ними (за біса відповідає сам хворий); в кінці батюшка наказує бісам покинути хворого. Родичі хворого тоді вертаються з хворим до дому, думаючи, що й справді був „біс“, та що його тепер вигнано.

На Вкраїні.

◆◆ Нові встанови для шкіл. Рада в справах народньої освіти ухвалила, що народні школи можуть закладатись „явочним способом“, земствами, громадами, сільськими громадами, промисловими товариствами, просвітними союзами і окремими людьми.—Засновники за місяць до одімкнення школи повинні сповістити шкільну раду про програм вчіння й про учителів та засновників школи. За несповнення цих вимог засновники каратимуться судом у 800 руб.—З дозволу шкільної ради школи можуть закладатись при старообрядчеських і чужославних церквах, при чужовірних божницях і мечетях.

◆◆ Ціркуляр проти поляків. Предсідателеві окружного суду в Луцку (на Волині) з міністерства справедливости послано ціркуляра, щоб він не приймав поляків ні на які судові місця, навіть найменші.

◆◆ Волинські школи. Остатніх 2½—8 роки Волинські школи в дуже сумному становищі. Будинків шкільних не лагодять, книжок не присилають, учителям цілими місяцями не платять і вони через те кидають свої місця. Після грабунків та забастовок, що були в 1905 році, зважено, що все лихо од народних учителів, через те шкільний і земський уряд напосівся на їх. За цей час, скільки звісно, на Волині прогнано з служби 48 учителів, 7 перевели на інші посади, 18 вислали з Волині, 36 посажено в тюрму, деяким зменшено плату; а багато учителів сами покинули учительовання.

На пові школи грошей зовсім не дають, вчирню науку для дорослих зовсім припинено, в народні бібліотеки вже 2 роки не дають нових книжок. Про учительські курси та з'їзди й мови нема.

◆◆ Полтавська повістка. В Полтаві в книжному складі при громадській бібліотеці ще з 1907 року висіла на дверях оновістка оголошення: „тут продається українська граматика Гр. Шерстюка“. Як приїхав до Полтави новий губернатор Муравіов, то наказано зняти сю оновістку і один примірник тієї граматикки взято на розгляд.

◆◆ Політичний позов. 27-го грудня в Харківській судовій палаті скінчилася справа 19-ти чоловік, що обвинувачувались по 102 та 126 ст. за те, що належали до Російської соціал демократичної робочої партії на Україні і брали участь в

Харківській конференції. На суд прибуло тільки 7 обвинувачених, інші ж або хворі, або десь зникли. 6-ти душам присуджено позбавлення всіх прав і заслання на Сібір, на поселення, а одного виправдано.

◆◆ **Визволення Шеметів.** Колишнього депутата першої думи В. Шемета, що має судитися в справі „Лубенської самооборони“, випустили з тюрми, взявши застави 12 тисяч карб. Його брата, М. Шемета, що судитиметься в тій же справі, випущено раніш і застави взято аж 20 тисяч карб.

◆◆ **Припинення провокаційних справ.** Слідчий по особливо важких справах харківського окружного суду д. Рейхер припинив всі напасні справи, що розпочав-був колишній Лубенський поліцейський надзиратель Лаговський. Між іншими припинено й справу „про замір на життя слідчого Манжєвського та сираника Червоненка“.

◆◆ **Латиське товариство.** Уже затвержено статут кивського латиського товариства, що має розповсюджувати освіту серед латишів у Києві.

◆◆ **Поменшення переселення жидів.**

За місяць листопад в цьому році до Нью-Йорку з Росії переселилося 1,500 душ жидів. Торік за цей час їх переселилося втричі більше.

◆◆ **Нова газета.** В кінці цього року почне друкуватися в Миколаєві нова газета „Голосъ Живни“. Видаватиме її українець, М. Заполенко, член української „Просвіти“ в Миколаєві.

◆◆ **Проти торгу горілкою.** В мелітопольському повіті в Таврії сільські громади одна по одній роблять постанови, щоб у них позамкнули „монополю“. Багато постанов зроблено вже вруге, бо на перші не було відповіді. Але й на сей раз відповіді не чують.

◆◆ **Недостача місць в турмах.** З 10 душ тих, що засуджено за залізничну забастовку в Лубнах, тільки двом знайшлося місце в турмах, а 8 душ ніяк не знайдуть місця.

◆◆ **Зловжитки поліції.** В Кішиньові виявилися зловжитки в третьому поліцейському участку і через се скинуто з посади пристава Македона, його поміщика й надзирателя. Сі добродії вели компанію з злодіями та грабіжниками, переховували та перепродували крадені речі і т. д. Їх судитимуть, а поліцеймейстрові зроблено сувору нагану.

◆◆ **Граб'ж на заводі.** В Городищі Київськ губ. на Маріїнській сахарні 4-го студня невідомі люде перебили стражників інгушів, взяли з каси 10 тисяч 800 рублів і зникли.

◆◆ **Тиф.** В Києві дуже збільшується пошесть тифу, особливо плямистого. У всіх больницях не стає місця для хворих; багато лікарів та інших больничних служачих переболіло плямистим тифом, заражуючись од хворих. Де-хто з лікарів і помер з тієї хвороби. Дуже багато хворих на тиф—у кивських турмах.

Українські громади в вищих школах.

На загальних зборах української громади студентів Київського комерційного інституту зважили: 1) просити д.д. Русова, Ярошевича і Корчак-Ченурковського (вони всі читають лекції в інституті) стати почесними членами громади і кермувати працею громади. 2) Скласти секції: літературну, історично-філологічну, економічно-географічну з статистичною підсекцією, музично-драматичну і бібліотечну. 3) Зібрати серед студентів інституту відповіді на запитання, щоб вяснити їх відношення до України і до української студ. громади інституту.

15-го грудня на засновних зборах українців-студентів Петербурської політехніки зазначено, яка саме має бути діяльність гурту. Діяльність ся має бути працею на користь українському народові. Для того, щоб та праця краще велася, гурток ав'яжпв, що треба *вивчити українську мову*, та досліджувати побут, економічне становище, і т. ин. українського народу.

Зважено теж завести зносини з іншими студентськими українськими громадами і вибрано комісію, що має скласти статут української студентської громади в петербурській політехніці.

Мелодії Українських дум і їх записування.

Далі польський дослідувач, д. Нейман, сміливо й рішуче каже: „*dumy... wygłaszane tak samo, jak się wygłaszaly rapsody greckie*“... Се, розуміється, тільки його особиста гадка, бо довести се науково—тепер зовсім не можливо. У знаменитім латинсько-куманським словарі 1303 року (Codex Sumanus) записано слово „*кобузні*“—грач на кобзі і там же в слово „*кобсаган*“—псалом або псалмоспів. Для нас найцікавіше слово „*кобсаган*“. Виходить, що в наших найблизких східних сусідів, (а з ними не тільки бились, але й ріднились наші князі), були такі псалми-кобсагани, що виконувались кобузчими, то-б-то кобзарями, на кобзах*) Цікаво, що кобза й тоді, так як після того, (у XVI—XVII і XVIII ст.), та почасти й у наші часи, була спеціальним струментом для виспівування поважних псалмоспівів—дум. Дивно теж, що наші кобзарі й досі частіше називають думи або—„*псалми невольницькі*“ абож „*псалми запорозьські*“, бажаючи надати сими назвиськами нашим думам якийсь особливо поважний відтінок. В одному польським віршу Ієроніма Морштина, в 1606 року, думи українські теж уживаються „*вовни псалми*“. Назву „*козацькі пісні*“ доводилось теж чути, але рідко.

Мелодії дум, у усій їх різноманітності, безперечно прийшли до нас з найдавніших часів XV—

*) Jagić. Gradia za Historiju slovinke narodn. pocije. 76.

XVI віків, а може й значно раніш, бо коли ще Сарніцький надає їм таку характеристику, як би й хто з наших сучасників, то видиме ж діло, що дуже трудно, а вірніше й зовсім неможливо, було тім думам-рецітаціям так дивовижно закінчено скластись тільки за одня XV вік. Ми знаємо, що таких чудес не буває,—навпаки, повинна була існувати якась певна традиція, передача творчости, що йде з глибини мивулости, і дійсно, традиція та існувала. Тепер уже, здається, не може бути спору про те, що старий літературний пам'ятник XII віку «Слово о п. Ігореві» є прототип наших дум; воно, так як і думи, уявляє з себе саму архаїчну форму пісенної будови; теж саме можна сказати і про другі пам'ятники дружинної поезії що, випадково або у цілості, або й частинами дійшли до нас. Польський поет XVI-го віку Зиморович (1597—1628), теж у однім з своїх віршів згадує «тисячелітні думи», що він виграє на кобзі («Dumy tysiancoletnie na shey kobze kwili»). Нам здається, що вірш Зиморовича прямо натякає на те, що думи його часів були тільки продовженням попередніх таких же творів віку князівського, як от «Слово о полку Ігоревѣ» то-що, і що зв'язок тих старих слов-рецітацій з новими, часів Зиморовича, був на стільки безсумнівний, що через те поет і називав думи свого XVII-го віку „тисячелітніми“ інакше такий епітет був-би прямо дурницею у його сучасників. Польські письменники часто у дрібницях характеризують крім змісту дум і їх мотиви. Ось, наприклад, що каже В Совинський:—„У запорожських козаків існують бандуристи, род мандрючих співців, що співають під бандуру або бандурку. Нема нічого жалібніш від сих первісних мелодій, що часто можна почути при в'їзді в село, або під час польової роботи. Сумні й жалібні ті співи, вони проймають серце, роблять велике враження й сповнають душу мандрівця болючим жалем“.

Шкода, що такий відомий дослідувач українських дум як П. Житецький сливе зовсім обминає в своїх дослідях мелодії дум, він присвятив їм всього кілька рядків: „Можна думати,—каже він,—що між тими-ж старцями, і то не пізніше XVI віку, виникла чи встановилась і сумна мелодія дум У старовину як і в пізніші часи, коли записувались думи, співець додавав сій мелодії особливу виразність з допомогою речитативних вставок і музичної декламації, пригрававши на кобзі або бандурі“ (Творцы и пѣвцы народн. малор. думъ К. Ст. 1892. 11). Нам здається, що неможливо одділяти спів чи мелодію думи як щось зовсім окреме від неї, бо нервова музика сих мелодій додає того, чого не може виявити слово. Ідеальне досліджування над думами буде тоді, коли рівночасно воно йтиме з двох боків:—з боку змісту й з боку музики, при спільних заходах музиків. Чому-ж би цього не могло бути? адже такі спільні або й под-

війні праці й твори існують і в науці, і навіть в мистецтві.

З російських учених, крім Сокальського, писав про мелодії дум ще й д. А. Фамінцінъ (Домра и средные ей музык. инструменты русскаго народа, 1891.); його цитують і приводять яко авторитет у сій справі,—отже треба познайомитись з його працею. Він каже: „Мелодії Вересає засновані здебільшого на своєрідних гаммах, хроматично закрашених. Сі гамми, з тими напруженими надзвичайними інтервалами, зовсім не відомі й чужі великоруському слухові і мало присущі українському народному співу“. Тут, очевидно, д. Фамінцін грубо помиляється, бо трохи раніш він пише: „Що мелодичному составу своєму, думи бандуристів і пісні релігійного змісту, а разом з ними й деякі інші пісні,—принаймні записані п. Лисенком з уст Вересає, (Вересає-же сам вичив свої мелодії від інших бандуристів, своїх учителів),—різко відзначаються від чисто народних пісень українських“. Це тільки доводить те, що д. Фамінцін звайномився з українськими піснями по аби-яких збірниках, коли пісні, записані Лисенком, здаються йому дуже відрізними від чисто народних пісень українських. Далі д. Фамінцін приводить три роди гамм, винайдених з мелодій, що співав кобзарь Вересає; він доводить, що в тих гаммах «безперечно помічаються впливи східні, (турків, традицій древнегрецьких?). Сі гамми й інші поріднені з ними—вживаються Ново-греками, східнім і по-часті західнім славянством, та Венграми. Я не міг не звернути своєї уваги на приведені звукозряди, що лежать в основі пісень українських сліпців-бандуристів, котрі, може бути, проявляють вплив якоїсь школи“. Далі Фамінцін приводить за Шпіном і Спасовичем (Ист. слав. литер. 1265) догадку, чи тут не мали впливу сербські юнацькі пісні, що—по відомостях поляків—доходили в XVII віці до Польщі й України. «У ту епоху турецьких війн сербські співці, по будинках шляхетних людей і особливо українських козаків, співали про славні подвиги хорватських і польських героїв. Може бути, що сі сербські пісні,—а в них часом стріваються згадані надзвичайні інтервали,—були всеосяні в ті часи деякими українськими співцями, а далі вже передавались по преданію.. Може впливали й західно славянські пісні, іменно словацькі,—в них теж трапляються надзвичайні інтервали». У всякім разі—„Такі співи з уживанням надзвичайних інтервалів і взагалі хроматичних тонів, що при тому нероз у співу тієї-ж самої мелодії то з'являються, то знов счезають (do і do-dies, si і si-bemol і т. д.)—в Росії зовсім чужі народному слухові і являються, очевидно, плодом школи, що держиться окремих принципів“.

Другу, надзвичайно характерну рису Вересаєвого співу складає вживання Вересаєм дрібних, трудно вловимих, швидких, закрашаючих мелодію,

голосових фігур—*мелізмів*, котрими співець, мовляв він, „додає голосу й жалощів“. Се знов такий риса східна, належна південним славянам, грекам, південним циганам, туркам, але відсутна в чисто-народних піснях українських (!?) і великоруських,—голосові закраси цих пісень мають зовсім инший характер: у піснях руського народу переливи голосу довші, а через те й самий рід пісень, закрашених такими мелізмами, має наввисько «протяжних». Повторяю, стиль пісень сліпців-бандуристів—се наслідок певної школи, що проявляє якісь то чужоземні впливи. Як що дійсно мелодії сліпців-бандуристів завжди основувались на приведених або подібних їм звукорядах, як більшість пісень Остапа Вересая, то мимо-волі виникає думка, що сей не народний, а так би мовити—шкільно-музичний стиль уже сліпці надали українським думам, перше-ж думи складались, мабуть, у народнім стилі, воззакми, учасниками подій і подвигів, оспіваних в думах“.

І навмисне привів з д. Фамінцина майже все, що він говорить про спів дум і инших пісень. Зразу можна спостерегти, що до теми він не підготований і знає хіба збірники укр. пісень пр. Рубця, що навергав наші мелодії під російський шаблон; через се мабуть д. Фам. не дуже павігь вірить М. В. Лисенкові, чи так він передав спів не тільки дум, псалмів, але й звичайних пісень з репертуару Вересая. Власне д. Фамінцин нічого не сказав сталого, а все „може“,—може те, може инше, а може й зовсім инше. Правдиві записи д. Лисенка здались йому чимсь таким далеким від того, що він знав про укр. пісні, що з одного боку ніяк не можна було поминути їх, а з другого трудно й пояснити їх на основі критично історичних відомостей,—от і пішла плутанина; алеж дивно, що та плутанина дала де-кому з наших учених привід підперти ученим авторитетом д. Фамінцина гадку про походіння наших дум від сербських юнацьких пісень. Та про се—низче, а тут не лишне буде привести слова рецензента на приведені рядки д. Фамінцина: „Думи, каже він, складались під таким впливом чисто народнього зворушення, що трудно прийняти тут „воздействие“ яких-небудь зовнішних, випадкових умовин; треба шукати походження цієї музики у самих побутових умовинах—у культурному впливі чорноморських Тюрків, (Вісти, Європи, 1891, август). Подаємо сі відомості аби показати, як далеко ваші думи, і по своєму походженню і особливо по своїй мелодії, від західних впливів. Прояви хроматизму у діатонічних звукорядах наших пісень і М. Лисенко, і Сокальський односять до східних азійських впливів, бо, мовляв, відтіля прийшла до нас знайомість з старими струнними струментами. Дійсно се так. Сокальській коротко але влучно каже, що „українська пісня більше обазіятилась, ніж обевропеїлась“. Дуже шкода, що ми ще й досі не маємо повних наукових до-

слідів над мелодіями дум кобзарських;* бо тільки тоді можна було б судити, чи підлягають і вони згадапому чергуванню впливів могутніх сусідніх культур Азії і Європи; мені, не фіховому дослідувачеві, здається, що думи як найбільше обазіячені; пісні-рецігації та псалмоспіві зовсім не мають на собі впливу західнього. Принаймні, вікто ще не знайшов у них прикмет, що характеризують західню музику, з її тактом, октавою, мінором, мажором і т. и.

На прикінці ще одна увага:—якого б з трьох означених характерів не репрезентували українські пісні, а вони, частіше всього, ще й закрашаються цілком самостійним контрапунктом, що втворився у часи Бог зна колишні, і у всякім разі не прийшов до нас з Заходу, як те можна було б думати, бо на Заході він існував тільки як певна наука хисту і для світської музики почав втворюватись там протягом XIV—XVI ст.

Не прийшов же він до нас і з Сходу, де його, здається, ніколи й не було. Як же пояснити той факт, що не тільки наші побутові пісні або пісні кохання, а й обрядові, тоб-то до християнські чи ще праславянські пісні-теж часто співаються з підголосками**, що, здається, трояться, знов сходяться і т. чином творять цілком своєрідну, оригінальну гармонію—контрапункт? З'явище се викликає правдиве дивування західних учених; йому, здається, немає прикладу ні на Сході, ні на Заході. Дослідувач укр. пісень Астров у 1861 році писав, що руський має щасливе музичне почуття і сам собі утворює контрапункт. А от—думи як раз і не співаються поліфонію і, значить, певний контрапункт до їх не можна пристосувати. Що ж се доводить? а доводить іменно те, що мелодія дум ніяк не торкнута західними впливами і коли не прийшла до нас у старі часи цілком зі сходу, то має на своїй доісторичній, грецькій***) основі, найбільше впливів іменно східних. Чи не через сі причини наші думи тільки й велись у східній Україні та на просторах земель бувших „Запорожських вольностей“? Ні в Галичині, ні на західній Україні вони не відомі, а у нас і на Запорожжі живуть сливе ще й досі.

Що до того, як найдзвичайно важно поруч з текстом дослідувати й мелодії дум,—приведу одну

*) Крім єдиної доброї студії М. Лисенка над мелодією двох дум з репертуару О. Вересая; алеж після всього сказаного ясно, що се занадто мало. (ні Фамінцин, ні Бистров не помогали ділу.) Що се іменно мало, видно з того, що другий кобзарь, укотрого М. Лисенко записав думу про „Хмельницького і Барабаша“, співав уже одмінно від Вересая; про се й розказує д. Лисенко (Кієвск. Спр. 1888 г. іюль).

**) У місцевості Миргородського повіту, де я живу, всі пісні співаються з підголосками; чимало обрядових пісень з підголосками схоплює мнєю тут на фонограф.

***) Чи грекам була відома гармонія чи ні, про се ще й тепер між ученими йдуть спори, хоча після студії пр. Воллашева входить, що була відома.

вельми цікаву цитату з праці д. Б. Быстрова („Къ южно русскимъ пѣснямъ“ Киевск. Ст. 1895—2 стор. 235). „Нехтування голосу пісень етнографом—не науково, бо одкидаючи цілу галузь приємг (голос) від свого досліджування, етнограф губить цілий ряд фактів, що допомогли-б йому так або инак роз'яснити питання. Візьмемо, наприклад, порівняння варіантів якоїсь відомої пісні (з голосом), записаної в того самого племені, з одніями сусідніх народів, сусідніх племен. Порівняння може з'ясувати факт самостійності, або-ж навпаки залежності, покаже ступінь і посередництво в передачі; порівняння може з'ясувати факт схопости, або різниці в тім, як передаються вражіння з приводу одного і того-ж з'явища у різних народів; може з'ясувати факт високої даровитости, або-ж убожества данного народу: його міць, широчінь духу, мисливість, піжність, або-ж протилежні прикмети і т. п. Илюді одне слово, один голосовий перелив може розкрити перед етнографом цілу рису обличчя данного народу“.

„Роз'яснення таких питань, каже П. Сокальський, посується вперед тільки тоді, коли почне ширитися порівняюча музична етнографія... Але такої науки поки-що немає, та й матеріали для неї ніби ще тільки зароджуються, бо вони не переходили наукової критики і часто не відзначаються достовірністю“ (ст. 158). Тепер до речі вернутись назад, до референта у науковій комісії Московск. общества любителів естествознанія, антропології і етнографії.

Відкіля взяв д. Маслов такі надзвичайно важкі відомості, що думи наші *під впливом західної музики* набули собі „квадратовий ритм“, і чого се знайдено ним тоді, як всі учені кажуть, що ритму в укр. думах немає? А от бачите:—д. Маслов мабуть волись на-швидко перегорнув відому працю М. Лисенка («Характеристика музыкальных особенностей малорусскихъ думъ и пѣсень, исполн. кобзаремъ Версаемъ, 1873 р.») і там мабуть натрапив на одне місце, де шановний автор каже те саме, *тільки не про думи, а про значайні укр. пісні*: „Ритмъ малорусскихъ пѣсень большею частью бываетъ квадратный, или третной, постоянной, т. е. пѣсня выдерживаетъ его отъ начала до конца“. Огож такими способами д. Маслов доказує свою думку, що „украинскія былины“ (се-б то думи) ухились від великорусскихъ, дякуючи набутому на Заході квадратному ритмові! Огсе таким способом учений автор направляє „славянські ручи в русское море“.

(Далі буде).

Оп. Сластион.

Чим нам користні жиуди?

(Кінець).

IV.

Огож історія жидів і сама їх натура свідчать нам, что жидів не люблять не за їх віру або рід, а за їх економічну чинність і перевагу. Сама-ж ця перевага засновується не на ганебних вадах, а навпаки, на похвальних здібностях жидів: на їх розмові, праці, ошадности, силці і т. ин.

Огже мусимо тепер розглянути, як нам відноситься до жидів.

На широкому світі живе багато різних народів. Ці народи різняться між собою обличчям, вдачею, розумом, силою й т. ин. Натура людей залежить насамперед від країв, де вони живуть. В південних краях живуть переважно народи темнолиці, мляві, а в північних краях білолиці, міцні, працювита. На горах, або коло моря, людина стає сміливою, відважною; а на степах полохливою, в'ялою. Велику вагу має теж і минуле життя народове.

У нашому царстві живе багато різних народів різної вдачі. Правда вимагає, щоб народ розумніший, дужчий не гнівив народа темного, слабого. Право й закон мусить заборонити хитрому капанові обдурювати та опанувати напів-дикого самоїда, що за чарку горілки годен віддати ведмеже хутро. Не можна теж дозволити, щоб багатий, розумний хвабрикант до-схочу визискував бідного, темного робітника. Защищаючи слабого, закон мусить обмежити права дужого. Люде згуртувалися в громади, а громади склали царства не для того, щоб у тому царстві один народ панував над другим. Коли який народ починає брати перевагу, то закон повинен обмежити права того народа.

У нашому царстві живе багато жидів, а серед нашого українського народу жидів живе більше, ніж по всіх інших царствах. Наш народ не мав та сливе й не має ні своїх панів, ні своїх міщан. Пани у нас по більшій часті поляки або руські, а міщане—жиуди. Жиуди, обмежені в своїх правах, досягли переваги й заволоділи значною частиною громадянства так міцно, що боротьба з ними неможлива. Коли тільки жидам дати однакові права, то запевне вони стануть панами нашого народа. Є тепер людці, що їх не лякає таке віщування, бо хутко, кажуть вони, жодних панів не буде. Але „дови сонце вийде, роса очі виїсть“. Ми говоримо не про те, що може колись буде,—а може й ніколи не буде,—а про те, що може бути *завтра*. Для того сьогодні не можна давати жидам прав більших, ніж вони мають тепер. Відомо, що такі освічені народи як японці і фінляндці *не пускають до себе жидів зовсім*; румини (волохи) дозволяють жидам жити в своєму царстві, але не дають їм ніяких прав. Цікаво, що до Японії жиуди не дуже й

напрошуються, а до *безправної* Румунії, Польщі, Волині та Бессарабії жида тиснуть всіма способами, з Галичини та Познані, *де вони мають повні права*.

Виходить, що жидам поки-що живеться у нас не погано, хоча права їх і обмежені. Але чим далі, жидам буде трудніше жити. Жида хутко множаться і всім не можна настарчити теї праці, до якої вони здатні. Наш народ хоч по-малу, а все-ж таки трохи розумнішає, потребує менше посередників, та й самими тими посередниками стають—свої люде.

Як же далі жидам жити і що їм робити?

На нашу думку, поширити права жидів не можна, бо побільшити права жидів—се поменшити права нашого парода. Не можна жидам дозволити купувати й арендувати землю, бо хліборобів з жидів не буде. Хто бачив жидів з косами за плечима, з ціпами в руках, в нашім краю?

Не можна теж пазначати жидів урядовцями, (тими чиновниками), бо вони тягтимуть за своїми людьми і будуть дбати тільки про них. Як раз се й бачимо в Галичині.

Жида ніколи не були патріотами, не дбали про добробут тих народів, серед котрих жили. Ми бачили, що вже Єгиптяне боялися їх зради, а іспанців жида таки й зрадили і, живучи в іспанців, помагали їх ворогам—арабам. Наш народ, ваше царство—чужі для жидів і чи буде воно німецьке, чи турецьке,—жидам однаково.

Не торкаючись обмеження прав жидів у інших дрібних річах, скажемо кілька слів про знищення „*межі осілости*“ жидів, тієї відомої „*черты осьлости*“ жидівської. З українського погляду булоб добре, колиб жидам дозволено було жити по всьому царстві, бо тоді на Україні зосталося-б їх менше. Економічна боротьба не була-б така тяжка і наші люде змогли-б зайняти місце в різних об'явах економічного життя. Але не можна бути певним, що до нас не натиснуться жида з інших царств. Сама Румунія, Галичина, Познань дадуть нам більше жидів, ніж виїде їх від нас в Московщину. Боровисися від переселення до нас чужих жидів ми не можемо, з різних причин.

Треба памятати і те, що розселившись по всій Росії, жида матимуть ще більше значіння на економічне й державне життя. Вони швидко досягнуть знищення всіх заборон, добудуть рівних прав з нами.

Згадавши все вище написане, ми приходимо до думки, що на Україні ще не пора побільшувати права жидів, бо це було-б кривдою вашому народові, далеко менш озброєному в життєвій боротьбі.

Щож робити жидам з обмеженими правами у тісному закутку?

Одна порада в сьому прикрому становищі—це переселення. По всіх царствах наступав, і у нас наступає час, коли стає тісно й трудно жити в рідному краю. Усі народи переселяються на порожні землі; і наш народ мусить переселитися в самі дикі й холодні краї: в Канаду, на Сибір і т. ин. Коли жидам справді трудно стає жити, то й вони повинні переселитися. Історія жидівська свідчить, що жида охоче переселяються до народів менш освічених, скажуть би «дурніших» від жидів. З старих азійських царств жида переселилися до Західної Європи,—до темних, убогих хліборобів. Коли ці народи досягли більшої освіти, вони виганяють від себе жидів—і жида переселяються до Східної Європи, до темних, убогих славян. Ці славяне теж розумнішають і настає час, щоб жида переселилися до Америки, до Африки. По сих сторонах живе ще багато темних народів і серед них жида ще довго можуть жити своїми звичайними способами.

Скажемо ще раз, що коли переселяються наші люде, то мусять переселитися й жида, тим більше, що вони менше кохають ті краї, де вони живуть, що у них більше грошей, що їм помагають земляки, що вони розумніші, ніж наші селяне.

Але не можна було-б нашому народові заспокоїтися самими заборонами та обмежуваннями прав жидів. У нашому царстві живе поверх 6 мільонів жидів. Держати довгий час таку силу парода без прав—рідч неможлива, небезпечна й шкідлива. Майже по всіх царствах Європи жида мають тепер однакові права. Наш уряд теж не завжди буде обмежувати права жидів і тим обороняти від них наш народ. Можуть настати такі часи, що правительству вигідніше буде опіратися на кілька мільонів розумних, багатих, спритних жидів, ніж на свій темний, убогий, млявий парод. Кожне правительство робить те, що вимагає на той час сила. Правительство, громадянство, мусить намагатися, щоб ваш парод якомога хутчій порівнявся з жидами умисловим розвитком і економічним добробутом.

Коли ваш парод порівняється розумом і грішми з жидами, коли він буде поголовно грамотний як жида та тверезий, коли спільність, сім'я, стануть такими ж святощами як у жидів, тоді самі собою скасуються усі заборони й зникне жидівське питання. Багато жидів самохіть переселиться від нас до менш освічених людей, а ті що лишаться у нас—не будуть загрожувати лихом нашому народові.

Ф. Немо.

I.

Порвалися струни бандури
І пісьня на віки порвалась;
Та дивная сила поета
В розбитій бандурі зосталась...

* * *

Зосталась... і саме в опівніч,
Коли роздвітають лілеї—
Ридають розбужені струни
Бандури розбитої теї...

* * *

І сумні аккорди блукають
По сумних покоях чертога—
Мов в дальнім раю херувими]
За грішних благають у Бога...

II.

Душа моя—арарфа, а серце—струна,
І сумнії співи співав вона.
Співа про недолю, про муки співа,
Про тих, хто за нас свою кров пролива,
Про всіх, кому світ—мов безмірна тюрма,
Хто сонця бажає, а сонця нема...
Хто мовчки страждає і мовчки вміра,
І знає про те лише пізня зоря...

Душа моя—море... як море, сумна
І грає, і стогне, і плаче вона;
Як море—бажає кайдани розбить,
Молитись, боротись, страждать і любити.

І мрії в печалі, і серце в вогні—
І страшно і жалко і сумно міні...
І когаться сльози, і струни брешуть,
І думи, мов хвилі—в душі гомонять...

І темна, як море, душі глибина,
Могутня як море, як море—страшна,
Як море—навік потопила б вона
Ту землю, де голод і гріх, і війна...

В. Тарноградський.

Краса.

Нарис Скитальця.

(Переклад присвячую Н. С.)

Коли я бачив її, мені було 16 років і се було дуже давно. Я дививсь на неї тільки один раз в житті і більш, напевно, не побачу, але й не хочу бачити, через те, що краса її тепер вже зпещилась і вона зів'яла, як тая квітка, що вона згубила, а я підняв і хорочу й до сього часу...

А вона була дуже гарна.

Коли я увійшов, вона сідла в далечині кімнати під аркою, завитою зеленцем. Десь тут, неначе срібний струмочок, дзвенів невеличкий органчик, а вона держала на колінах лютню і ніжнобілими, тонкими пучками перебирала струни... О, се була така рука, що перед нею хотілось упасти на коліна.

Срібні згуки органчика спліталися з ніжним співом лютні... Сі згуки здались мені чарівничечудовими. Вони поспішали й летіли і, стиха подзвонюючи, кудись-то падали: так падали дрібні сльози моєї матері, коли в часи мого сумного дитинства я лежав на маленькому ліжку, а наді мною вітала смерть.

Згуки вилітали й падали і, в відповідь їм, похитувалось листя на південних рослинах і здивовано шептало: „В на чудова! Вона чудова!“ А вона сідла вся у білому, дивно-гнучка, промінаста!

Я увійшов,—і сам не знаю чого став серед кімнати: я гляннув на неї! Боже мій, яка вона була хороша! Я певнече прикипів до місця. Я не чув, що мені казали, через те, що голосно й радісно співало у мене мов сумне серце.

Я дививсь на її обличчя і не мав сили одірвати очей, не міг промовити а-ні слова; о, її обличчя! Багато води утекло з того часу, як я його бачив, але я його не забув: неначе й зараз бачу перед собою! Коли пройде моя молодість і зробиться для мене далеким минулим, коли в моїм серці погасне пал і опадє, як у осені, листя мого юнацтва,—о, і тоді від спогаду про її обличчя в душі моїй займеться пал і весна навкруги зацвіте.

В часи дитинства я любив дивитись на хмар: і я бачив там розкішні палати й замки і цілий мир, чудний і невідомий для мене. Інколи, у ясний день, на мене звідтіль дивилось біле, як сніг, чисте обличчя з срібними крилами, і я думав: се ангол!

Її обличчя було таке-ж білосніжне-хмарне, такий же дивно-чудовий вираз, як і у того небожителя, завше згодного до любови і жалю про нудний маленький світ.

Але коли вона глянула на мене своїми очима, голубими, як небо, і ясними, як зірки, з по-під довгих, як стріли, вій,—в мою душу щось улілось і пішла по їй хвиля. У серці заграла музика... Мені здалось, що у мене в грудях натяглися струни і заграли.

Спочатку се був відгомін того, що було навкруги мене: дзвепів срібний струмок. На йому відбивалось голубе небо і здавалось, що золоті зірки, квітки нахилились над ним і розходились навколо пахощі.

Але струни натягались все дужче та дужче і дзвеніли усе голосніше і, нещаче весела зграя лехокрилих пташок, у мене прокинулись мрії—пісні.

О, кохана! Коли б я мав красу та сміливість, то ти-б побачила, яке море кохання і огню у мене в душі, ти-б глянула на мене поглядом кохання і у мене-б вирости орлині крила і я полетів-би по-над миром!

Коли-б я мав мільйони, я купив-би усе існуюче і з усього, що єсть у йому кращого, збудовав-би тобі пишні палати. Палати з мармору, холодного і твердого, як твоє серце, з хрусталу чистого, як кохання поета.

Коли-б я був царем,—я за погляд твій бився-б з цілим миром і за вінок із квіт, зроблений твоєю рукою,—віддав-би тобі свою корону.

Коли-б я був Богом, всемогутнім Богом, я б твоє чудове біляве волосся завитчав зірками з неба, місяць зробив-би твоїм головним убранням, я б херувимам звелів-би носити тебе і за погляд кохання твого оддав-би тобі всемогутність свою.

Та ба, я тільки бідний поет і нічого не можу дати тобі, окрім пісень. Підвімайтесь-же ви, мої пісні, вилітайте на волю! Грайте, струни душі моєї, голосніше грайте про кохання красу, грайте про тих щасливих, котрих кохав жінщина! І нехай одвітеш ти, дивно-чудова, нехай від пекучих сліз земного горя зливають твої небесні очі, счезне червоний колір з твоїх уст, нехай біляві твої кучері осипле сріблом старість,—в моїх піснях буде жити твій образ незвичений, вічний!

Я дививсь на неї і думав.

А вона встала, і мені здалось, що не вийшла, а поплила в повітрі. Вона счезла, і я ніколи її більш не бачив.

Пер. О. Вірідарський.

* * *

Для коханої зірки-дівчини
Я складаю веселі пісні;
Для моєї невоги України
Я лиш кличу-бажаю весни!

На дівочьку гарную вроду
Я з коханням дивлюся палким;
Для України своєї свободу
Ми здобудем з завзяттям святим.

Та вродливій красі треба долі,
Бо без неї змарніє вона,—
Так Україні моїй треба волі,
Та пробудження з тяжкого сна.

Сергій Палій.

Шляхом сонця.

Колись незабутній кобзарь наш Тарас Григорович Шевченко покладав у щирости та голосности головну заслугу й прикмету нашої занедбаної рідної країни, бо вона, казав він, „без золотої, без каменя, без хитрої мови“, „голосна та правдива“... Вона, дійсно, ні з чим не криється, вона вся як на долоні, зі своїм братерством, з піснями своїми, що тугу та горе її виливають... Тільки ж є такі люде, що не придивлялися до рідної Неньки, не прислухалися її співам, бо

... „Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують“...

А хто розносить ті пісні? Від кого чули ми, „як Січ“ москалі «руйнували»? То сліпі та вбогі наші брати-кобзарі про те нам співали. І от доводилось за останні часи тим сліпцям діставати не самі тільки „тумаки“, що часто-густо перепадають їм ще й доси од стражників, але ж їм знайшлися і оборонці та прихильники їхньої справи з-поміж освічених наших земляків. Добрі люде не дають нашій пісні вмратити, нашій Неньці без мови загнати... В-перше зібрав до купи бандуристів та явив їх світу перед очима вчених на археологічному з'їзді в Харькові шановний діяч наш Гнат Галайда (Г. Хоткевич). Потім задумався над їх долею, та будучністю бандури харьковець Сергій Дрімченко; а крім них узявся за збирання Кобзарських дум галицький професор І. Колесса; дуже сприяла цій справі відома українська письменниця Леся Українка. Про записування мелодій кобзарських дум друкується в „Рідному Краю“ стаття О. Сластіона. Ці люди завдалися метою рознести „голосну славу“ України по землі і просту-

вати шляхом просвіти й сонця до тих часів, коли „оживе добра слава“, ота слава нашого краю; про- стувати, не криючись, перед очима цілого світу, розкриваючи глибокі скарбниці творчости й думки народньої...

Поклав собі на думці поліпшити бандуру, щоб ще гучніше вона співала, з оних прихильників справи насамперед шановний С. Дрімченко і до- сяг своєї мети. В тім, щоб з'ясувати його послугу рідній музиці, й містяться все завдання нашої статті. Він обчислив, як саме той струмент пере- робити, щоб згук (по законах науки) розходився ширше, й на скільки збільшити його в розмірі; при всім тім це а ні скільки не зашкодило зруч- ності гри. Нині може він уже поділитися своєю новиною з темними братами і гучніше дунатиме голос їх перед людьми, виразніше промовлятимуть тихії струни....

Це заслуга на стільки велика перед нашим народом та мовою його й піснею невмірущими, що варт поговорити хоч трохи про шановного май- стра цієї нової бандури.

Не дуже давно вернувся він до нас, на рід- ну Україну: раніше був засланий він у Вятську губерню, де був редактором відомої в свій час „Народної Газети“, що потім була припинена. Ко- ли скінчився строк його заслання на чужину, за- вітав він на де-який час у Петербург, але згодом потягло його серце в свій коханий, любий край, на Україну. І от він оселяється в Харькові. Діяль- ність його тут широко розвинулася: він почав учи- ти гри на бандурі в місцевій народній, жіночій недільній школі, почав давати уроки тієї гри уч- ням середніх шкіл, а далі, винайшовши засіб по- ставити бандуру на щабель концертного струмен- гу, зробив це й дістав за те нагороду на мійській земській господарській виставі. Той же Дрімчен- ко записав та видав недавно „Пісню про Моро- зенка“ з портретом кобзаря—вчителя з Лисенков- ської школи І. Кучеренка та з історичною увагою про Морозенка й засобом виконання сліпецького*).

Невсипуща діяльність д-ія С. Дрімченка на полі рідної музики нехай послужить відзивні зраз- ком для кожного щирого сина свого краю. При подібній діяльності можна землякам бути певними, що наша дума, наша пісня дійсно ніколи не вмере, не загине!....

Христя Алчевська.

Харків, 1908 р.

* Про нову бандуру д-ія С. Дрімченка, та про його вилан- ня пісні про Морозенка було висловлено й інші думки; але увесь цей обсяг ще так мало обсліджений, що признати певності ні за ким не можна. А поки-що треба складати подяку тим ширим людям, що, так як С. Дрімченко, ретельно беруться до підняття нашої прекрас- ної та нещасливої кобзарської справи. Отож з найбільшою вітхою містимо замітку шановної авторки. Ред.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ В Київському укр іпському Науковому То- варстві читалося два доклади. Д-ій Кошовній прочитав: „Із статистичних дослідів про населення Києва“, по остатній переннісі. З тих дослідів виходить, що Київ ще більш міжнародне місто, ніж Одеса; опріч українців, строкату юрбу населенців київських складають—великороси, жиуди, поляки, білоруси, німці, чехи, татаре, латинші.

Д-ій О. Левицькій прочитав про „Невіпчані шлюбн на Україні в 16 му й 17 віку“. Се частина його великої праці про шлюбн в давній Україні. Ся частина теж доводить про вільну основу, (ма- ло залежну від церковного обряду), в тих давніх шлюбах.

◆◆ Українські жіночі доклади з Києва. На жі- ночий з'їзд в Петерб. повезла делегатка від київ- ського гуртка жінок-українок, д-ка Яновська, два доклади: одні свій („Становище української жіно- ки-селянки“) другий—О. Пчілки („Завдання жі- нок-українок“). Для з'їзду обидва доклади перело- жено по московському, але надруковано їх буде українською мовою.

◆◆ На виставку київського „Кустарного Общ- ства“, що видчиниться в Февралі (Лютому) 1909 р., має прибути з так званої руської Буковини (з хотинського повіту, Весарабської губернії) велика збірка килимів, вишиванок і ин. Все те належит- ься папі Струменській; вона має послати свої рі- чі з двома дівчатами в місцевім убранні. На ви- ставці будуть за своєю роботою—ткачиха з Поділля, ганчар з київщини (Масюк) і дві швачки: од- на з київщини, шитиме вирізуванням, друга з По- ділля, шитиме золотом і сріблом.

◆◆ Гуцульські вироби. Володимир Савкевич, що учитель в Галичині, саме в тій околиці, в карпатсь- ких горах, де процвітають гарні гуцульські вироби, вдався до «Рідного Краю» за порадою, куля-б помісти- ти в Києві збірку тих гуцульських мистецьких ви- робів для ознайомлення української громади. Д- ій Сав- кевич сповіщав, що можна було-б вислати гарно оздо- лані різьбою, та намистниками, топірці, дерев'яні та- рілки, скриньочки й т. ин. Найкраще було-б, коли-б сю збірку, або й вину подібну, було послано на київ- ську виставку, (що зараз про неї була мов.) Там такі речі могли-б і продаватися: «Кустарне Товариство» прийм е на виставку всякі народні мистецькі впроби й на продаж, на комісію:—продаватимуться впроби на користь того, хто прише, а Товариство візьме собі процент (20-ий) з виручки. Се в тім разі, коли Товари- ство має само продавати; коли-ж хто з експонентів хоче сам клопотатися продажем своїх річей, то запла- тить товариству лише 10 процентів з виручки. При посилці виробів треба, щоб було точно озвичено ціну, на російській гроші. Адресуватися треба так: Київ, го- родський Музей, для виставки Кустарного Общества.

На першій виставці Товариства, в 1906 році, були теж галицькі й буковинські вироби; де-які кияне, (Віляшевській, Лисенко, Стешенко, Косач), подавали їх з свого власного зібрання, на показ; але було-б лобре, як-би хто ужив і комерційних заходів, та прислав би

з Галичини партію народніх виробів на продаж. Хоч, звісно, тут треба взяти на увагу цю (оплат на гравиці).

◆◆ Наш театр. Драматична цензура знищила свою попередню заборону і дозволила грати на сцені Шіллерового „Вільгельма Телля“ в українсьому перекладі Б. Грінченка.

21-го грудня в Катеринославській Комерційній школі був спектакль для учеників старших класів. Грالی ученики та учениці з комерційних шкіл—„Зимовий вечер“ і „Вечерниці“.

22-го грудня в Радзівілові (на Волині) гурток охочих грав „Назара Стодолю“. Після спектаклю співали українські пісні. В гуртку цьому все більше молодь, що вперше грала на сцені, але грала добре. Між артистами були й селяне. Присутніх було багато; вони просили артистів і на далі влаштувати спектаклі. („Рада“.)

В Москві 4-го студня був вечер з приводу 70-х роковин зо дня смерти Котляревського. Спочатку професор Сперанський прочитав реферат: „Жизнь й литературная діяльність Котляревскаго“. Потім грали «Наталку Полтавку». В кінці був ще й концертний одділ.

◆◆ Конфіскація. В Києві сконфісковано книжку Луї де-Бруквера „Партія та професіональні спілки“, в українсьому перекладі видавництва „Шлях“.

◆◆ Катеринославська „Просвіта“. 22-го грудня влаштувала спектакль „Розумний і Дурень“. Після спектаклю були танці. 26-го грудня дві безплатні лекції: д. Біднов читав про „Внутрішній Стан України в XV ст.“ а д. Липковський про „Літературну школу Котляревського“; д. Труба читав „Космос“ і д. Фурса „з чого складається рослина і чим вона живе“.

◆◆ В Подольській „Просвіті“. 23-го грудня була літературно-музична вечірка. Читалося частинна лекція д. Стеценка. „Українські шестидесятники“ і оповідання Стефаніка „Кленові листки“ та „Мамин синок“. Потім грали, читали вірші, співали; між иншим співав дуже гарно просвітянський хор.

При Київській просвітській шкільно-лекційній комісії заснувалася „діапозитивна підкомісія“. Ця підкомісія буде робити малюнки для чарівних ліхтарів до всякого українського читання, бо таких малюнків сливе нігде нема, а їх все більше робиться потрібно.

Лекції київської Просвіти ведуться далі: О. Черняхівський читав далі „Про людське тіло“; д. Холодний про те „як машина може говорити (про грамофон)“.

◆◆ В Одеській Просвіті. 30 грудня був спектакль, грали «Розумний і Дурень».

У Львові видруковано нову книжку: *Сорок літ діяльності „Просвіти“*. (В 40 літній ювілей товариства). Написав Михайло Лозинський. (З портретами, ілюстраціями і картою). Коштом і заходом товариства „Просвіта“. Ч. 334 за грудень 1908.

В цій книжці такі одділи: 1) Ювілейний рік „Просвіти“. 2) Перед 40 літами. 3) Заснування „Просвіти“. 4) Статути „Просвіти“. 5) Що робили головні виділи „Просвіти“? 6) Члени „Просвіти“. 7) Почесні члени „Просвіти“. 8) Філії „Просвіти“. 9) Читальні «Просвіти». 10) Видавнича діяльність „Просвіти“. 11) Економічна діяльність „Просвіти“. 12) Маєткові справи „Просвіти“. 13) Добродійна діяльність „Просвіти“. 14) Чим була „Просвіта“ для нашого народу досі і чим вона повинна бути в будучности. В книжці уміщено портрети всіх дотеперішніх голов „Просвіти“: пок. Ан. Вахнянина, пок. Ю. Лаврівського, Володислава Федоровича, пок. Омеляна Огоновського, Юліана Романчука, д-ра евгена Олесницького і Петра Огоновського, портрет д-ра Костя Левницького, многозапруженого члена головного віділу, заступника голови і почесного члена „Просвіти“, портрети почесних членів і добродійів „Просвіти“, пок. о. Стефана Качали, пок. о. Станислава Новосада і Стефана Танчаківського, портрет довголітнього і заслуженого начальника канцелярії „Просвіти“, малюнки будинків „Просвіти“ у Львові, Золочеві й Долині, потім карта читалень „Просвіти“ по Галичині.

Спілки й господарство.

◆◆ Нові спілкові товариства. Потребительські товариства на Поділлі заснувалися в с. Цимбалівці, Літинськ. повіту, й в с. Тургинцях, Проскур. пов. Сільсько-господарське товариство засновано в с. Погарщині, гадацьк. повіту.

◆◆ Земські постанови. Полтавське губерське земське зібрання постановило дати 9-ти повітовим земствам 18 тисяч на закликання учаскових агрономів, по 3 на повіт. З нового року в полтавщині буде працювати 30 повітових агрономів.

◆◆ Урядова підмога. Головне управління хліборобства та землеустройства дало Київському губернаторові 18 тисяч рублів для того, щоб влаштувати „показні“ поля та зразкові господарства. Київський губерський комітет попросив головне управління передати ті гроші Київському земству, бо воно найкраще зможе порядкувати тими грошми і тією справою, на яку дано гроші; головне управління згодилось передати гроші земству.

Київській губерській земській комітет просив, щоб казна дала йому 100 тисяч рублів на влаштування сільсько-господарських складів в Київській губернії. Але хліборобський департамент не згодився на се, через те, що Київське земство само нічого не призначило на сю справу. Ще київське земство просило, щоб міністерство внутрішніх справ вернуло йому ті 223, 173 карб., що воно витратило на поміч семьям москалів під час Японської війни. Але міністерство на се теж не згодилось.

◆◆ Цементна черепиця. Всім звісно, яке то велике лихо пожежа, та ще на селі. Щоб людей вивчити, як мають ставати до боротьби з пожежою,

булоб пожадано, щоб по селах і містечках почали закладати товариства пожежарні. Такі товариства дуже добре розвиваються на австрійській Україні; вони мають назву „Січ“, а інші товариства звуться „Соколи“. Таких Січових товариств єсть там уже більш як двісті. Дуже добре пособляє од пожежі покрівля будинків че леницею. Її роблять або з глини і випалюють в особливих печах, або цементову, — сю не треба випалювати, вона сама висихає. Виробляння черепиці з глини річ дуже клопітна й вимагає великих коштів: на все урядження, й на виробляння, й на випалювання, (на печі й дрова). Огож Німці й видумали черепицю, роблену з цементу й піску, без випалювання. До виробу цементової черепиці єсть багацько машин і приладів. Булоб дуже добре, колиб хлібороби ставали в спілку й купували собі такі машини та й виробляли собі цементну черепицю сами. Щоб приступити до роботи, треба ось що: 1) не провійного будинку; до цього діла дуже надається які небудь хати, або стаїні; 2) треба піску річного, або з землі добутого, чистого, без мулу й інших домішок; 3) оливи мінеральної до мазання форм; 4) портляньського цементу, — його краще купувати цілими вагонами, бо тоді дешевше буде на черепичній машині робиться денно коло 200 штук черепиці, або й більше. До такої машини треба одного робітника й одного помічника. Щоб черепиця була добра, дається від 3-х до 4 частин піску, на одну міру цементу. Такий заводець черепиці можна закладати в тім селі, де єсть близько пісок, бо його найбільше треба.

К. Михайлюк.

◆◆ Подвійний збір картоплі. Часопись „Нужди Деревни“ подає відомість, взяту з 5-ти-літнього досвіду, що можна мати подвійний збір картоплі, ще до того перший збір дуже рано, тоді, як ціна на картоплю була дуже велика. Треба ту картоплю, що заставлено на насіння, на ранне садіння, проростити в теплій хаті, де можна жити. Картоплю наспаяють або в певеличкі ящики, або розкладають на полицях в один ряд. В перших днях Априля (квітня) картопля вже матиме товсті парости. Отже як тільки на дворі потепліє, картоплю ту можна й розсажувать, рядами по шнуру. Тільки треба землю в ямках підгноїти. Садити треба не глибоко, а так щоб землі поверх картоплі було всього на 2 вершки. Як тільки картопля зійде й виросте вершків на 4 над землею, її треба обгорнути, потім знов те саме зробиться як картоплиня виросте ще на 4 вершки. В 2-ій половині маю вже буде така картопля, що можна продавати. В початку Іюня (червня) всю картоплю викопають. Картопляні куці витягають лопатою і обривають картоплю, котора більша, а дрібну лишают при корінцях. Як викопають картоплю на 2-х рядах, починають знов розсажувати викопані куці. Для сього робиться ямочка, вливається в неї пів-відра води і сажаеться куц прямо в калюжку, розправляючи корінці. Потім треба обгорнуть землю, щоб куц не хилився. Через тиждень куці оживають, швидко поправляються і знов дають добрий врожай, від 15 до 36 штук з куца.

◆◆ Ціна на хліб: у степня в Одесі — 1 р. 28 коп., в Києві — 1 р. 30 коп. Жито, в Одесі — 1 р. 8 коп., в Києві — 1 р. 8 коп.

ДОПИСИ.

Лист з Кубані.

З великим сумом кубанська громада провела Степана Івановича Ерастова. Се був у нас справжній батько, що одинадцять літ підтримував український рух; під його приводом робилось у нас все, що було доброго й поступового. Тепер він в Новоросітську, одержав там посаду в „Обществі Взаімн. Кредіта“.

Закрито кіоск український, оштраховали на 200 карб., та ще мало не всю громаду тягнуть до суду, се-б-то за належність до Товариства, заснованого з метою ширити революційну літературу. Що з сього вийде, ще побачимо, а доки що тягають усіх по „допросах“. Д. Доброскок надрукував п'єсу в однім акті, „На Кубані“, в її виразно змальовав наше кубанське життя, — земельне питання наше, національну суперечність і т. и.

Через те, що в п'єсі введено козацького офіцера, цілих два роки ні одна друкарня не згожувалась друкувати сю річ; а тепер всі книгарні бояться її продавати, хоч вона за для продажу цілком дозволена. Отак тут всі налякани!

Козак.

Лебедін. (Харківщина). Наш повітовий город ні сякий, ні такий; не те щоб гарний, не те щоб уже й зовсім поганий. Має він 20 сотняг людуности, це все українці, але... (соромно й згадувати) „перевертні“... Сам по собі город не дуже штучний, але єсть і порядна будова. Заводів нема, опріч двох парових млинів, та де кількох цегельень. Люди живуть нічого собі, хліба не купують.

Хоч я вище й сказав, які в нас українці, (що більше перевертні), одначе і при такому становищі у нас прихильність до українства все таки за остані роки замітно. У літку, або й тепера — як повиходять хлопці та дівчата на сумську (головну) улицю, то дуже гарну на собі українську одежу мають. Літом дівчата у вишиваних сорочках та довгих кісничках, у кубових спідницях, а хлопці теж у вишиваних сорочках, та легеньких чумарках. А зімою хлопці мають теплі чумарки, та сині шапки.

Це все гаразд для ока, а підіть ви на ту Сумську, та й послухайте їхних розмов, то вам аж коло серця завадить, стілько тих „пардонів“ та „мадмазелів“ лунає!

Та то ще дарма, як хто хоч до пуття скаже цее, а то як який неборака ляпне, то аж соромно й слухати... Сміх, лихо й горе!.. Але я знов скажу, що таке становище не так то глибоко коріння попускало. Є в нас і настоящі прихильники свого національного; таких я й назвав би де кого, наприклад Н. О., П. О., А. К. і інших де-кого, та хто його зна — ще колиб не вразити їх... Учні наших обох гімназій, мужеської й жіночої, розмовляють українськ. мовою,

Кабінет, або публична читальня, завела собі українські книжки, випикує її часопись „Рідний Край“.

Я так, казавши про город, і не сказав, що ми маємо ще її театр, в народному будинку. В цьому театрові инколи грають і наші „любители“ українці. Але грають вони все за-для запомоги або приютів, або бідним гімназістам.

Якось я спитав одного з діячів—„чому не зроблять хоч одного лицедійства на користь якої „просвіти“, або на пам'ятник Шевченкові; він же мні одповів: Коли це сказати начальству, то нам не дадуть і залі (театру), бо, скажуть, „своїх нужд ка-зна скілько!“... Я її умовк. Отак ми собі живемо в Лебедині.

Г. Наташович.

С. Каменка. (Катеринославщина) В нашій селі живе земський начальник, член повітової земської управи, становий і инші урядовці; і через те все „Благоденствує“: у школі на трьох учителів більш 980 душ учнів і так тісно, що нічим дихать, по стінах біжать потюки; у больниці мало не що-місяця перемінюються лікарі,—бач, понадатюся все „крамольні“. Трохи була зав'язалась тут праця коло театру: молодь ставила спектаклі, але її сьому ділові не пощастило,—„все-видяче око видить далеко“...

За те можна похвалитися хоч одним: наднях підписали місцеві люде статут Потребительного товариства, але се „через жидів“, що вони „все забрали в свої руки“. Може таки хоч через жидів заснується в нас добре діло: Хоч би „через жидів“, щоб порівнятися з ними освітою, достроїлись у нас і дві школи, що вже два роки строяться на земський кошт і ніяк не скінчаться.

Буде „благоденствувать“ у нас і д. Гречаш, що скуповує по околицьких слободах землю в селян; він купив уже до 400 десятин; а оце ходє по селу і підбива Кам'янчан не слухати громади, намовля продавати землю йому; він дає по 100 карб за десятищу навіки, і селяне мабуть згодяться, бо громада дає по 90 карб. „Благоденствує“ у нас і „трактір“. Його відчинив з Петра один з тутешніх кулаків і хоч селяне кажуть, що він утратився, на будівлю кам'яниці, за те-ж і прибутку має тепер чимало. Він торгує в день до 100 карб., а саме менше - 20 карб. Там наші горопахи і днюють, і вчують. Тихо в нас. Мовчить народ наш. голій, босий, голодний, мовчить, бо „благоденствує“...

Свій.

С. Гайчул. Наші селяне постановили на сході приговори, що хто вкраде чи так понадеться у крадіжці, то перший раз—платитиме 25 карб. в розправу, другий раз—50 карб., третій раз—100 карб., а за четвертим разом будуть висплать злодія на поселеніє в Сібір. Инші слободи, дивлячись на гайчуля, зробили її собі такі ж постанови. (Катериносл.)

Сусіда.

В чужих краях.

Турція. 4-го студня в Константінополі одкрито турецьку виборну Державну Раду (парламент). Увесь город відбуває урочисте свято. Всі урядові встановища, банки, школи, крамниці, були зачинені. Всі вулиці вбрано корогами. На тих вулицях, що йдуть до парламенту, стояло військо її школярі, народу було сила. Депутатів, як вони їхали в парламент, гучно вітали. На відкритті був султан, його сини і великий візір.

Перед тим як вступати в Державну Раду, перед султаном різники зарізали 7 баранів. Се давній звичай,—ніби жертва богові, щоб усе було гаразд.

Тронну промову читав секретарь, а султан і депутати слухали її, стоячи. В тронній промові говорилось, що султан дав конституцію ще 20 років перед сим, але перемінив її тоді, бо побачив, що народ ще не приготовлений до неї. Тепер же султан переконався, що народ вже приготовлений до конституції, і через те дав її знов; і тепер вона буде на завжди. Далі в тронній промові перелічувались ті справи, якими має зайнятися парламент (зносини з иншими державами, дуже трудні тепер, розпись доходу її розходу, становище військо її кораблів і т. ин.) В кінці говорилось, що султан вітає депутатів, просить благословення Божого на них. Після тронної промови султан поїхав з парламенту. Через годину почалось перше засідання Ради. Предсідателем був найстарший депутат. Дві третини депутатів турки; а на одну третину приходяться заступники всіх инших племен турецької держави: греків, жидів, славян. Отже мабуть у всіх національних потребах турки рішати муть справи так, як їм краще.

Австрія. У львівському університеті частина польських студентів обкидали смердючими яйцями галицького намістника Бобржинського, що заступав в той день австрійського цесаря при видаванні докторського диплому. Кидаючи яйця, студенти гукали: „Нехай згине Бобржинський, геть Бобржинського! Таку ганьбу її образу зробили польські студенти своєму намістникові полякові за те, що головний державний уряд звелів заложити у львівському університеті дві нових українських катедри, і Бобржинський не протестував проти сього; отож ті студенти зважили, що українські катедри—дуже велика шкода для поляків, за них і зробили той дешпет своєму намістникові. В Австрії, в Празі, йде велика колотнеча студентів и чехів з студентами-німцями. Б'ються в університеті її на вулиці. Б'ються її не тільки студенти, а взагалі чехи її німці, через давню племенну ворожнечу: Чехи хотіли-б бути повними господарями в своїй Празі.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка).*

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1909 годъ

на выходящій каждые три мѣсяца научный журналъ.

ВѢСТНИКЪ КООПЕРАЦІИ

издаваемый СИБ. Отдѣленіемъ Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществъ.

подъ общей редакціей профессора Туганъ-Варановскаго.

Цѣлю журнала является выясненіе теоретическихъ и практическихъ вопросовъ всѣхъ формъ кооперативнаго движенія, а также: систематизированіе и опубликованіе важнѣйшихъ матеріаловъ по исторіи и практикѣ кооперативнаго движенія въ Россіи и заграничѣй.

Подписная цѣна: съ доставкой и пересылкой на годъ 4 руб. Цѣна книжки въ отдѣльной продажѣ 1 руб.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ ВЪ КОНТОРѢ И РЕД. ЖУРНАЛА:

С.-Петербургъ, Невскій, 120.

—◆◆◆ 4-й годъ изданія. ◆◆◆—

Открыта подписка на 1909 годъ

на ежедневную политическо-литературную и общественную газету

«НОВАЯ ЗАРЯ»

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой:

на 12 мѣс.—9 р., на 11 мѣс.—8 р. 50 к., на 10 мѣс.—8 р., на 9 мѣс.—7 р. 25 к., на 8 мѣс.—6 р. 50 к., на 7 мѣс.—5 р. 75 к., на 6 мѣс.—5 р., на 5 мѣс.—4 р. 25 к., на 4 мѣс.—3 р. 50 к., на 3 мѣс.—2 р. 75 к., на 2 мѣс.—2 р., на 1 мѣс.—1 р.

Подписка принимается только съ каждаго 1 числа и не дальѣ конца года.

Для текущаго года Редакція запаслась собственными корреспондентами въ столицахъ и заграничѣй. Въ третей Государственной Думѣ вмѣются два спеціальныхъ корреспондента.

Аккуратное выполненіе редакціей въ 1906, 1907 и истекш.мъ 1908 году всѣхъ обязательствъ передъ подписчиками какъ своимъ, такъ и приостановленныхъ газетъ „Заря“ и „Утро“ служитъ лучшей гаранціей тому, что въ будущ.мъ году Редакція будетъ относиться съ полнымъ вниманіемъ къ интересамъ подписчиковъ и выполнять свой долгъ передъ ними со всею возможною добросовѣстностью.

Адресъ: Екатериновдаръ: редакція газеты „Новая Заря“ при типографіи И. Ф. Бойко.

4-й годъ изданія. ОТКРЫТА ПОДП. НА 1909 г. 4-й годъ изданія.

на профессиональный общественно-педагогичекий журналъ

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

(Выходитъ 20 разъ въ годъ)

Программа журнала:

Руководящія статьи по очереднымъ вопросамъ школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросовъ профессиональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологіи, школьной гигиенѣ, санитаріи и пр. Вопросы вѣтшкольнаго образованія

Постоянные отдѣлы журнала:

- I. Вопросы народнаго образов. въ Госуд. Думѣ. II. Въ учительскихъ обществахъ (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Изъ жизни заграничной школы. V. Народное образованіе въ земствахъ и городахъ. VI. Въ народныхъ университеттахъ VII. Среди педагогическихъ журналовъ. VIII. Сообщенія съ мѣсѣт. IX. Литературныя новости X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. Въ помощь самообразованію. XII. Среди книгъ (библиографія). XIII. Почтовый ящикъ XVI. Письма въ редакцію.

Съ 1908 г. журналъ выходитъ съ иллюстраціями.

Подписная цѣна.

На годъ—2 руб. 50 коп., на полгода—1 р. 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 к. п. Допускается самая широкая разсрочка. Менѣе рубля—можно сберегать марками Пробный номеръ журнала высылается безплатно.

Иногородныхъ просятъ обращаться исключительно по слѣдующему адресу: Кіевъ, редакція журнала „Народны. Учитель“.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

на

ТЕРСКІЯ ВѢДОМОСТИ

въ 1908-мъ году (41-й годъ изданія).

ВЫХОДЯТЪ ЕЖЕДНЕВНО,

ВЪ ОФФИЦІАЛЬНОИ ЧАСТИ печатаются текущія распоряженія правительства и мѣстной администраціи, а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаетъ в себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководящія статьи; 3) статьи и сообщенія мѣстныхъ пуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическом, хозяйственномъ и т. п. отношеніяхъ; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутренняя хроника 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 15) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фелетонъ; 18) между дѣломъ; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересылкою и доставкою:

На годъ 6 р.—к.	На 8 мѣс. 4 р.50 к.	На 4 мѣс. 2 р.50 к.
„ 11 мѣс. 5 „ 75 „	„ 7 мѣс. 4 „ — „	„ 3 мѣс. 2 „ — к.
„ 10 мѣс. 5 „ 50 „	„ 6 мѣс. 3 „ 50 „	„ 2 мѣс. 1 „ 50 к.
„ 9 мѣс. 5 „ — „	„ 5 мѣс. 3 „ — „	„ 1 мѣс. 1 „ — к.

Перемѣна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи. Владикавказъ, Сергіевская улица собст. домъ. № 10. Редакторъ Н. П. Волковъ.

ОСПЕННИЙ ТЕЛЯТНИКЪ
ЖИВОПИСЦЕВА вЪ г. Орлѣ.

Слоічок дотриту на 50 чоловін—25 коп., на 25 чол—15 коп., рурочна на 5 чол—5 коп. Менш як на карбованець не висилається. За пересилку—30 коп. При спровадженню на три карбованці й більш—ВІДПОВІДНА СПУСТНА до 20%
Адреса: г. Орел, телятня Живописцева.

Вийшла в продаж серія (8 штук листових карток, колько ові копії картин артиста-маляра Фотія Красицького. Ціна окромої картки 10 коп. Продається в Українській книгарні "Безаківська ч. 8), в книгарні Літ. Наук Віс. (Володимирська д. 28) і в інших книгарнях. Склад видання—Київ. Андріївській спуск, д. 15. Висилається зі складу накладн. платіжем,—1 серія за 90 к., дві серії й більш по 80 к. Хто випише десять комплектів цієї серії, той одержує одинадцятий комплект ще 8 тих-же карток, дармо

Вид. тогож артиста маляра портрет Т. Шевченка, великого розміру, ціна 1 карб.; дешево видання—20 коп.

Приймається передплата на рік 1909

на українську політичну, економічну і літературну газету (РІК ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТИЙ)

РАДА,

яка виходить у Києві щодня, окрім поведілкв і дві після свят, українською мовою.

Напрямок газети не партійний, демократично-поступовий.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінції.

На рік (карб) Передплатники, які вишлатять всі гроші (6 р.) за рік, чи отразу, чи в розсрочку, можуть одіорати, доплативши 2 к рб. ДОДАТОК:

М. Аркас: Історія України-Русі

на велепеному папері, багато ілюстрована (210 малюнкв і портретів, 9 карт у фарбах, 4 родоводи), в розкішній оправі з англійського коленкору, оздобленій золотом.

Ціна РАДІ з приставкою і пересилкою в Ро. сії:

на рік.	на 1 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.25	65

Переплату на рік можна виплачувати частками в такі строки: на 1 янв. 3 карб., і на 1 апр. 3 карб.; в 3 строки: на 1 янв. 2 карб., на 1 марта 2 карб., і на 1 мая 2 карб., або по 1 карб., що місяця на протязі першого швіріччя.

Пробні числа надсилаються даром.

Адреса редакції і контори: Київ, Велика-Підвальна вул., д. 6, біля Золотих Воріт.

Редактор М. Павловський. Видавець Є. Чиналенко

Київ, електрична друкарня К. Н. Милевського і Ко. В-Владимирська вл. 81.

Въ концѣ декабря выйдетъ въ свѣтъ
ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЙ

КАЛЕНДАРЬ

— НА 1909 Г. —

ХУТОРЯНИНЪ

Календарь въ объемѣ не менѣе пяти листовъ текста обычного книжнаго формата будетъ бесплатно разосланъ всѣмъ подписчикамъ сельско-хозяйственнаго жур. „Хуторянинъ“, губернскихъ гласныхъ, корреспондентамъ статистическаго бюро Полтавской губернской управы, членамъ Полтавскаго общ. сельскаго хозяйства, волостнымъ правлениямъ и кооперативнымъ учреждениямъ.

Въ отдѣльной продажѣ календарь будетъ стоить **13 к.**

Въ календарѣ кромѣ обычного большаго справочнаго и общаго отдѣловъ будетъ помѣщенъ рядъ статей по сельско-хозяйственнымъ вопросамъ: полеводству, садоводству, животноводству, на основаніи данныхъ южно-русскихъ опытныхъ учреждений, а также по вопросамъ коопераціи и переселенія.

Въ составленіи календаря примуть участие:

В. М. БЕРТКЕВИЧЪ, таксаторъ, завѣд. облѣс. пес. въ Полт. губерніи. В. Я ДЕМЯНКО, агроп. Полт. уѣз. зем.; И. Е. ДМИТРЕНКО, агроп. секр. ред. жур. „Хутор.“; П. М. ДУБРОВСКИЙ, агроп., быв. вице. презид. Полт. общ. с.-х.; В. Н. ДЬЯКОВЪ, агроп., исп. сельск. хоз. Полт. губ.; О. А. ИЛЛИЧЕВСКИЙ, агроп., секр. Полт. общ. с.-х.; П. Е. КАЛЕНИЧЕНКО, под. исп. Полт. уѣз.; Н. Н. КЕРНАЖИЦКИЙ, исп. по дѣламъ мелк. кредита; И. И. КОРАБЛЕВЪ, инструкторъ по пчеловодству; И. Л. ЛАПА, зем. исп. по сад. и огор.; И. К. ПОПОВЪ, агроп., хоз. прав. Ю. Ю. СОКОЛОВСКИЙ, агроп. Полт. губ. земства; С. Ф. ТРЕТЬЯКОВЪ, агроп., директ. Полт. опытн. полз.; А. Ф. ЮРМАЛАТЪ, инстр. по молочн. хозяйству.

При заблаговременныхъ до 1 декабря заказахъ на календарь въ значительномъ числѣ экз крест и коопер. учреждений, учителей и сельскихъ свящ. для распространенія

Значительная скидка.

При обращеніи съ заказами непосредственно въ контору, пересылка принимается за счетъ редакціи.

МЕЛНІЯ СУММЫ МОЖНО ВЫСЛАТЬ МАРКАМИ.

Адресъ: г. Полтава, ред. журн. „Хуторянинъ“, усадьба Губернской Земской Управы.

ОБЪЯВЛЕНІЯ

для помѣщенія

въ календарѣ „ХУТОРЯНИНЪ“ на 1909 г.

будутъ приниматься только до 1-го декабря

по цѣнѣ 25 руб за цѣлую страницу, 15 р. за 1/2 стр., 10 р. за 1/4 стр., 1/8 стр. 5 руб.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 44.

22 Студня.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Володимирській ул. № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця 1908 р 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За перешлю адресу треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Володимирська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Наша справа з жидами—*О. Пчілки*. Вірш—*В. Тарноградського*. Вірш—*С. Забожжа*. З записної книжки учительки—*О. Яреценко* Мелодії Українських дум і їх записування. (Частина друга)—*Оп. Сластіона*. Вірш—*С. Палія*. Завіщо. (Нарис)—*Д. Яроша*. Вірш—*П. Капельгородського*. Теревені—*Хтось*. Українське слово й мистецтво. Дописи. Оповідки.

Підписка на 1909-й рік РІДНИЙ КРАЙ

Виходить в Києві, 4 разі на місяць, з ілюстраціями, під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьеси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці—однакові.

Підписка на 1908 р. приймається до кінця року, по ціні давнішій: Рідний край без Молодої України—3 р. на рік, 1 р. 50 к. на півроку, 85 коп. за три місяці. „Молода Україна без“ Рідного Краю 2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність	3 "
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника.	2 "
4. М. Л. Бродивницький. Скрутна доба.	8 "
5. Кобза й Кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва	10 "
6. С. Мартос. Бажання отця дьякона (опов.)	5 "
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 "
8. С. Черкасенко. Весною (оповідання).	5 "
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання)	3 "
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чад, Маскарад.)	20 "
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збентежена вечера“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На столітті української літератури“),	20 к.
11. М. Глек. Оксана, драма в 5 діях.	"
12. В. Грінченко. Три питання нашого правопису	"
13. А. Кащенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 "
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени).	40 "
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-ій дії.	15 "

Книгарням скидка.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Безаківська, 8)

Наша справа з жидами.

Як відноситься наша часопись „Рідний Край“ до жидівського питання, можна було бачити й з деяких дрібних заміток та дописів (наприклад про те, що жиди ворогують з коопераційним рухом); розправа-ж д-ія Немо, (в ч. ч. від 40-го до 43-го), „Чим нам корості жиди“?), висловлює вже просторо погляд наш на життя сього племені в нашому краю. Головна думка тієї розправи така, що жиди не тільки не користні, а навіть дуже шкодливі для нас, і що нам треба боротися з ними—тими самими способами, через які вони беруть гору над нами.

Від розправи д-ія Немо я ні в яким разі не думаю одрікатись. Я не хочу уподобляти „Раді“, що теж була-взяла ноту неприхильну до жидів, (в замітці Виборця, в статті Д—а й інших), але потім, як часопись побачила, що встає проти сього писання гомін, то немов зликалась і одреклаь від замітки Виборця, сказавши, що то була «припадкова, не редакційна стаття». Далі, як счинився після розправи Немо вже справжній гвалт, то Рада поспішила відректись і від якоїсь спільности з „Рідним Краєм“, та швиденько відчинила сторінки своєї часописі для всяких протестів проти Рідного Краю.

Я-ж від свого автора, д-ія Немо, не відцурююсь, не стану вимовлятися тим, що се „не редакційна стаття“,—уважаю се не достойним себе. Коли се не якась дрібнесенька звісточка, що може вкльонутись десь „припадково“, а ціла стаття, тс, звичайно, вона виходить з відому редакції і вміщено її зовсім *свідомо*.

В данім разі особливо був час надуматись: д-ій Немо перше подав мені свою розправу в загальних рисах, питаючи, що я скажу про неї взагалі. Я сказала, що основні думки його розправи я поділяю. „Але чи одважитесь Ви надрукувати їх в Рідн. Краю“?—спитав автор. Я сказала, що одважусь, хоч і знаю, що з powodu неї виникнуть прикrostі.

Отже я надто свідомо містила розправу Немо і мов переконання відносно нашої справи з жидами настільки тверде, що хоч моя думка справдилась,—хоч дійстне счинився гвал і пішли протести та бойкоті,—але я від уміщеної мною розправи не відрікаюсь.

Навпаки, справу шкодливости жидів для нас, українців, хочу освітити ще з того боку, з якого не торкався її мій співробітник.

Але перше хочу сказати своїм читачам про те, що саме счинилося з powodu розправи Немо. Я не хочу таїти сього від своїх прихильників,—нехай вони *свідомо* стають або проти Рідн. Краю, або зо-

стаються при йому; опріч сього, в тому поході, поведеному проти „Рідн. Краю“, (з powodu розправи Немо й мові передової в числі 42 Р. К.), єсть такі ілюстраційки, що піддержують мою думку про шкодливість жидів для нашої української справи.

Ще не була скінчена розправа Немо, як в часописі „Кієвскія Вѣсти“ з'явилася нацьковуюча замітка Гр. Сьогобочного,—що ось, мовляв, „почали українські часописі обіжати євреїв“: вже, мовляв, українська „Рада“ щось неприхильне закидала проти „євреїв“, а Рідний Край і зовсім рішучо встає проти них. Гвалт! *народилася українська антисемітична печать!*“

Що похід почне Сьогобочний, се було мною сподівано, бо се єсть зовсім натурально: Сьогобочний єсть автор окремої брошури «Чим нам шкодять Євреї?» В сій книжечці доказується, що жиди ні крихти нам не шкодять. Ся розправа в 1907-му році привілялася до Рідн. Краю. Тодішній редактор сїєї часописі, Дмитрієв, і редакційний комітет—не схотіли друкувати тієї розправи. Тоді д. Сьобочний надрукував свою розправу окремою брошурою. Звичайно, що розправа Немо, цілком суперечна книжечці Сьогобочного, (починаючи з заголовку) повинна була викликати неприхильну увагу—перше всього д-ія Сьогобочного.

Коли-ж з'явилася його замітка про Рідн. Край в „Вѣстях“, тоді довідалися про розправу Немо й ті, що *ніколи українських часописей не читають*.

І ось лемент, початий українцем, пішов і далі—ніби-то лише з доброї волі українців: „дунула й плюнула“ Рада, просячи, щоб її не змішували з Рідн. Краєм, почалась біганина з шуканням підписів під «протестом» проти Рідн. Краю від студентів-українців ківського Політехнічного Інституту.

„Рада“ той протест *надрукувала*, не сказавши молодім людям, що в подібнім випадку протест єсть нісвітництва. Протест міг бути або тоді, коли-б Рідн. Край зачепив когось *особисто* і той хотів-би спростувати ганебний для себе факт, або тоді, коли-б добродії, підписані під протестом, були *співробітниками* Рідн. Краю і хотіли-б зазначити, що вони не причастні до думок, висловлених Рідним Краєм. Ні того, ні другого не було. Хоч би була «Рада» порадила молоді діждатися приваїмні кінця розправи Немо,—все-б воно було якось не так .. необачно, не так походить на „виходку“. Не сказала „Рада“ й того, що *проти розправ* треба писати теж *розправи*—і в них доказувати, в чім неправда чїїхсь неприємних думок. Сказати же в протесті тільки те, що наша часопись носить назву такого святого терміну, як „рідний край“, сказати, що жиди пригвічений народ, та що

політехніки будуть за їх бойкотувати українську часопись „Рідн. Край“, — се-ж нічого не скажуть. Хіба се і скілька десятків підписів „протестантів“ (з 2.000 студентів політ.) одповіда на питання Немо — „чим нам користні жиди?“ Се питання зосталось у протесті — без одповіді...

Сеї легковісний протест і нетактовний, небратерський вчинок „Ради“ — були, звичайно, приємні для жидів: звісно, втішно мабуть було їм, що по українській часописі ударив український-же кулак; але се єсть сумна обява нашого українства, се єсть наслідок довгого рабства, давня звичка бути чімихсь коли не попишачами, то послугачами.

Звичайно, я не буду казати, що мені було бай- дуже від тієї „виходки“. Ні, мені було дуже при- кро. Сумні з'явища — бачити сумно.

Стараюся побачити в протесті студентів-українців щось добре: молодий великодушний порив, в обороні когось „ображеного“. Але-ж в тому протесті об'являються надто несимпатичні риси і вони глушать можливе добре вражіння того „акту“. Перше вьсього, як же це поборники волі — стають такими на- смильниками, що деспотично хотіли-б одібрати в часописі волю слова? „не смій висловляти своєї думки!“ Замість того, щоб справа, така скупчиста, така пекуча, могла бути рознаженою, обміркованою з усіх боків, — торохнуть бойкотуючим кулаком і годі! „не хочемо слухать, не хочемо і в бібліотеці мати!“ ту часопись, котру сами-ж протестанти ніби-то вважали поступовою, але котра одважилася сказати по жидівському питанню речі неприємні для них. І щож то за українці, що вони вже не хотять і знати часописі, присвяченої національним-українським справам, не хотять знати через те тільки, що вона в погляді на жидівську справу розходиться з прихильниками жидів?

Все це занадто по українськи! мовчать жида, мовчать російські часописі, що вважаються найбільш прихильними до них, а українці розпинаються за них, українська часопись друкує догану своїй!... Хтось міг-би подумати: чі в тих українців своїх справ неша? чі їм нічого робити?...

Дуже вже ми „великодушні“, дуже вже звикли перед всіма „присідать“, та кляняться. Шкода тільки, що до нас тієї „великодушности“ ніхто не покажує! уважають нас за „дурнів — хохлів“ і більш нічого.

Не такого поверхового відношення, як „протест і бойкот“, заслуговує наша справа з жидами. Сама тая „великодушність“ чі не на чужий кошт пова- зується? Слід би розглянутися, — може, комусь боком вилизе українська великодушність, або вже й вилазить...

Д-ій Немо бере нашу справу з жидами ви- ключно з економічного боку. Справедливо бачить він тут перевагу „спритніших“ жидів над нашою темнішою людністю, бачить користь від того для них і шкоду для нас. Але ще того зла не досить. Єсть ще один об'яг, де нам треба дуже уважно розгля- нутись і застерігатись: жида шкодять нашим завданням національним: між тими жидами, що живуть на Україні, не тільки хижі стяжатели, визи- скувачі, а і все те, що виходить в поступову інтеліген- цію, — не хоче знати українства, з призирством ди- виться на наші національні прикмети, починаючи з такої значної, як мова, і стає в ряди пануючої нації, росіян, так як в Австрії стає в ряди — німців, або поляків. Гарнесеньку ілюстраційку до сього дала мені на тім тижні депутація від тих же кївських політехників. Прийшло їх трое, в редакцію „Рідного краю“, — попитати мене, чі „случайно“, чі „сознательно“ по- містив Р. Край статтю Немо? Я сказала, що навіть дивуюся тому питанню: звичайно. — „сознательно“; без відома мого, яко редакторки, не проходить в Р. Краю ні-що. Говорила я се по українському, але мені уперто відповідано по російськи. Я спитала, якої нації добродії говорять зо мною. Той, що стояв на чолі депутації, (бо він і почав розмову і найбільш говорив), сказав, що він — „еврей“, а двоє інших зазначили себе „великоросомъ“ и „русскимъ“. „Еврей“ далі сказав, що „статья Р. Края мы не читали, а узнали о ней изъ Кіевск. Вѣстей“. Потім додав: „Украинскихъ газетъ мы не читаемъ, такъ какъ мы этого языка не знаемъ“. Я тоді всло- вила своє дивування: як же се так, мовляв, що ви живете на Україні і не вважаєте потрібним по- знайомитися з мовою краю, з мовою народу? На се поступовий „еврей“ виразно, (якшій сказав-би на- хабно), одповів мені: „мы живемъ не на Украинѣ, а в Російской Имперіи“. Нехай же буде се речення історичним!

Мені зоставалось на се сказати одно — і я се й сказала: значать, правда, що ви серед нас „ино- родное тѣло“; ви, дійсно, нам чужі, навіть вороги наші. На тім розмова скінчилась.. Через три дня, з студентської читальні політехників прийшла заява, (написана російською мовою), щоб „Рідний Край“ в студентську читальню кївського політехникуму — не прислався (причиною виставлено статтю Немо).

Вертаюсь до відповіді мені „поступового єврея“. Ось яке зіллячко зростає в нас! Отож опріч всіх лав, що стоять супроти наших українських націо- нальних змаганнів, матимем, — або вже й маємо, — ще й лави поступового жидівства, бо воно плывать хоче на нашу мову, сидючи, мовляв, не на українським ґрунті, а „в Російской Имперіи“. Як раз те буде і в

нас, що в Австрії:—там жили в парламенті, на соймах, (крайових зборах), стають—*проти українців* (по тамошньому—русинів); в Галичині й на Буковині жидаи противляться заведенню шкіл українських: кажуть:—„нам їх не треба! ми живемо в австрійській імперії і нам доволі, щоб наші діти знали державну мову, а не якусь там русинську“.

Достоїна буде і в нас така відповідь - на нашу „великодушність“!

Отакій ще один бік нашої справи з жидами. Опріч ролі *економічних* висискувачів, *жидаи* *являються* *нашими* *ворогами* *ще* *й* *на* *нашому* *культурно-національному* *полі*. Боротьба немінуча й тут! Звичайно, боротьба не погромани, але все-ж таки—боротьба.

Раджу «великодушним» оборонцям жидів, протестантам проти „Рідного Краю“,—викинутого з політехн. студенської читальні „за жидів“,—подумати над сим боком нашої справи з жидами... Нехай спитають себе, „чі відають вони, що творять“. Дуже легко можна купити собі „званіє“ поступовця, підписавши своє імя під „великодушним“ протестом, але треба бачити щось і по-за тим.

Отже „Рідний Край“ хоче батити щось і по-за шумихою „прекраснодушія“, хоче розглянутися у життєвому становищі жидівського питання на Україні. І я певна в тім, що знайдуться такі старші, й молоді люди, що *читатимуть* *ній* *Рідний* *Край*. «Протест» необачних «великодушних українців» не зіб'є мене з мого шляху; не відцуруюсь я від своїх думок «страха ради іудейська». Нехай вже вмовквають ниші,—через те, щоб хтось не назвав їх „отсталыми“, та через те, щоб запобігти ласки „поступової молоді“. Мене люди знають не з учорашнього дня. Се-б-то, в Російській Імперії мене не знають зовсім, але на Україні трохи знають, і накидання мені „чорносотенности“—до мене не пристане. А що пора вже позбавити жидів тїбі привилегії недоторканих в поступовій печаті нашій, то пора! Уряд їх обмежує, стискає, се правда, але з того виходить одна доволі дивна річ: не смій ніхто про їх слова сказати! Я певна в тім, що багато людей думають про жидів так, як і Р. Край, але «помалчивають», під страхом того, щоб їх не розжалувано з „поступовців“. Годі вже сього!

В українській печаті прикра розмова з поводу жидів повстає не в-перше: на зорі нашої журналістики, як почала виходити Основа, наші письменники вже натїгнулися на жидівську справу—і на жидівський протест. Образившись за назву „жида“, „евреї“ зняли суперечку, тую полеміку, з діячами Основи—і теж зводили річ на «Російську Імперію», та на український «сенаратизм». Видно, 47 літ нічого не змінили. Так! становище жидів проміж нами не змінилось: чи

„жида“, чи „евреї“, всі вони (і стяжатели, й поступовці) таким самим колючим „иногороднім тїломъ“ сидять у нас „в печінках“, як і сиділи; хїба те тільки змінилось,—що за півстолїття ще виразніше об'явилося те, що почували душею наші націоналістично-народники.

Олена Пчілка.

Христос.

На південь де хїляться гори,
На них кіпаріси ростуть,
Де сяють алмазні зорі
І вічні квіти цвітуть,—
Забута чорніє там скеля,
В тій скелі—хатина мала,
А в нїй є убога постеля,
Де Дїва Христа повила...
Там вітер гілля хилигає,
Мов тихії шепче слова...
І в північ цвіте-розцвітає
Плакун, безталанна трава...
А далі, де хїляться лози,
І плачуть всю ніч совов'ї,—
Льє річка холодні сльози,
Мов жалко за кимсь-то її...
Цвітуть білолиці лілеї
І терен сумний зацвіта—
Що з нього сплетуть фарісеї
Крївавий вінок для Христа...

В. Тарноградський.

Подїлля, 18-го Студня 1908 р.

Різдво на чужині.

Засяло на обрії сонце
І кинуло промінь в віконце,
Але мені тутечки горе
В чужому, далекому Горі:—
Не чую я рідної мови,
Веселої пісні з діброви;
Дівчат-чорнобривок веселих
І хлопців між ними жартливих

Не бачу я тут на чужині.
Вишневого саду немає,
Широкого степу без-краю,—

Навколо все гори та гори...

О! де ті широкі доли?

Так гірко мені, як згадаю,

Що тут святкувати я маю,

Не бачивши діток маленьких:

Вечерю в горщечках новеньких

Несуть вони там, на Україні...

С. Забожко.

г. Гори (Кавказ).

З записної книжки земської учительни.

(в перекладі О. Пчілки).

За останній час усюди чуєш мову про народнього учителя, про його „самотність“, про „вудьгу“, що гнітить його, про тих нещасливих, що втікаючи від самотности, впадають в „життєвий вир“, чи болото, що засмоктує їх, про ті молоді, робочі сили, що гинуть марно і т. ин.

Так! смутне видовище і „сму́тні думи наводять воно“.

Але невже-ж тільки „самотність“ примушує поринати в „каламутний вир“ життя? невже тільки непривітність сільської інтелігенції, „гордої та неприступної“, доводить учителя до такого стану, що він не знаходить для себе цікавості в школі? бачить в ній тільки „шматочок щоденного хліба“, робить своє діло аби як, знаючи, що контроль не завжди слідкує за ним,—(мовляв ціркуляр київського Учебного Округу).

Ні, тяжко повірити, що справа й люде гинуть тільки від того, що їм приходить водитись не з „гордою повітовою інтелігенцією“, а з людьми ледве грамотними.

Та невже справді люди, називані народніми учителями, такі нещасні істоти, що, пробуваючи в гурті „ледви грамотних людей“, не зуміли нічим зацікавити той гурт настільки, щоб одбити його від єдиної, горілчаної розваги, а ще й сами спустились на дно?

Справді нещасними істотами були-б вони, коли-б сьому була правда! Не само „болото“, що засмоктує, не самі гордощі повітової інтелігенції були-б винні в їх упадку, в тім, що вони не стали живими діячами, а можна було-б подумати, що сами вони мають якийсь нахил до того ганебного життя, до якого їх тягне „кумпанія“. Такі люде, хоч би попали й в краще товариство, скрізь би подались тільки до лихого, ніде не зробили-б нічого пучного, значного.

Ні, в становище народнього учителя треба заглянути глибше. І щоб поліпшити те становище, треба було-б важливих заходів. Адже „самотність“ і „вудьга“ учителя се лише бокова річ... Ось я

випишу з свого денника такі речі, що можуть здатися вигадкою; але на жаль се не вигадка, а дійстність, сумна дійстність, записана під свіжим вражінням.

Ромаданівські хуторі.

Занесла мене доля-мачуха в Ромаданівські хуторі, в той, мовляв, „ведмежий куток“, що так їх багато в нашій країні... Відоме всім життя сільського тубольця: одноманітність—утомна, убійча... А життя хутірське ще гірше з сього боку, бо в хуторі життя ще глухіше. В селі все-ж більший рух. А тут—занесе тебе снігом, глибоким снігом, не бачиш зовсім нікого з своїх собратів, зостаєшся зовсім на духовному безліб'ї, в духовній порожнечі... Се мов би й не життя, а якесь чевріння. Таку людину можна пожаліти! Ні з ким слова сказати! Та й зміст для розмови такий вже буденний, звиклий, такий далекий від духовного окола, що аж сум бере!

Поет казав: „Жаль розумнее боже створіння, чоловіка в грязі, та з сумою“, а ще більше болять серце, коли бачиш його нищим духом, забрудненим, та ні, прямо таки потопаючим в болоті забувонів і страшної, прямо таки страшної тьми невігластва!..

Щоб хоч трошечки осяяти се життя, повне темряви, пустити хоч малесенький промінь якогось духовного сьєва, я задумала врядити для дітей свято.

Я їм сказала про свою думку.

Боже мій, яка була радість! Мої хлоп'ята переказали мені другого дня, що й батьки їх просять дозволу бути на тому святі. Господи, які почування були в мене тоді, як я готувалася до того дня! Адже-ж не тільки діти, а й дорослі прийдуть до мене в школу! Я вже мріяла про те, що й зміст бесіди буде для них цікавий, що читання дасть їм де-що. І я не помилилась. Мое свято зацікавило хуторян. За першим я врядила друге, третє. Присутніх селян бувало все більше та більше. З надвичайною цікавістю слухали вони читання, жваво балакали проміж собою з поводу показуваних маляноків, з такою радістю слухали, як їх малюки проказували вірші. Далі сами приймали участь у співах. А як-же-ж то допитувались,—„коли ще буде таке свято“?..

Прокинулося життя на наших глухих хуторах! Горожанину можуть здатися смішними ці слова. „Господи!—скаже він,—та щож там уже такого особливого?—якийсь вечєрок з читанням, та співами! ото вже штука велика!“ Так, добродію! для вас якийсь „вокально-літературний вечір“ така звичайна, може навіть вам набридлая річ, що ви хутній готові-б утікати від неї; але уявіть,—ні, я дуже прошу вас,—уявіть собі на хвилинку, що ви ніколи в житті такого не бачили, нічого-сінько! Коли ви зможете уявити собі таке, тоді ви зрозумієте цікавість моїх хуторян. Не тільки йшли жваві балачки на самому святі, а ще й дома, в кожній сім'ї переказувалося, що бачено, що було чуто на шкільному святі. І раділо мое серце, що селянин перебуває хоч такі години, коли він одри-

вається від свого запрацьованого життя, переноситься в якийсь інший світ, зовсім йому не відомий, коли працює його думка, прокидається й втішається мистецьке чуття!...

Ох, ці мої мрії, мої гадки, не забуду я їх!...

Я завзялася думки поширити зміст моїх свят, дбати про те, щоб вони були взагалі кращі. Я більше працювала над тим, щоб діти проказували краще вірші та байки в лицах, клопоталася, щоб малюнки були розмаїтніші.—Отже й слухача громада вчашала ще з більшою цікавістю, дивилася й слухала пильно,—одного вечера так зацікавилася „Грізними явищами природи“, Рубакина, що готова була слухати цілу ніч!

І така то вже мені мила стала тая праця на хуторі, так я заприятенася з моїми хуторянами!

Далі дійшло до того, що ми з моїми школярами їздили й до сусідніх шкіл—і тоді вряжалася опільне свято, вкупі з тими „силами“. Приїздили й до нас товариші, з своїми учительками. Тоді вже ми пильнували, щоб не посоромитись перед гостями, а гості-ж то так радо плескали рученятами, так втішалися! так їм смішно було з котрої байки про лисичку, або шуку, як то вона на миші ходила! Втіха, та й годі!—І наші всі раділи, що ось у нас як хороше.

Ми й приймали наших приїздивих гостей. Бо таки-ж воно, проїхавшись, між иншим і їсти хочеться. Ну, звичайно, не подавали ми тих „тортів“, чі яких там артистичних пундиків, а все-ж—варили кашу! Але-ж, господи, скільки то милого клопоту було з тією кашею. Приносилося пшоно, сало, хліб, обірано розпорядників. Дітвора метушиться, клопочеться, як би все краще зробити, та владнувати. Шарварок, балачки, сміх!

І все те стільки цікавості додавало нашим святам.

І не проходили ті забави без сліду. Діти знайомилися між собою, перевіряли свої відомості, своє звання. Слухачі слідкували за читанням і навіть спорилися часом, як що краще треба прочитати, де наголос дати.

Зосталося в мене в пам'яті, як гурток дітей змагався про те, як треба сказати—„что, кумушка, бѣды“.

— „Бѣди“ треба казати!—гукають малюки Вергунівці:—нам Мар'я Романівна сами читали „бѣды“.

— Ні, бѣди!—Мар'я Матвіївна сто раз нам поправляли і казали бѣди,—доводять Павловці.—Іх личка розчервонілись, оченята блищать, і стільки певности світяться в них.

Пізнавшись таким побитом, почали наші школярики писати одні-одніми листи, на клаптиках паперу. Дивні були ті листи! школярі часом говорили з нами, перше ніж одписувати,—і багатий матеріал мав би в тих листочках той, хто схотів би пізнати, що ворушило школярські голівки!

Отак велося в нас. Але як буває в природі, що на ясному небі набіжить одразу хмара і вдарить несподівано грім, а все живе пришикнує й почне ховатися по кутках, так і на нашому ясному обрії з'явилася хмара, в постаті сільського старости. І гримнув не грім, а його власний начальницький крик. І так, як упали колись від гуку

сурми стіни ієрихонські, так зруйнувалися від того крику наші шкільні свята. Ах, яка-то була страшна картина! Тяжко згадати, не то що писати про неї! І тепер мороз іде по-за плечима й вчувається той крик, та тупотіння юрби, охваченої стадним страхом!

Але, розкажу з початку. Приїхала я з моїми учнями в сусіднє село Вергуни, до учительки на шкільне свято. Прибула й Павливська учителька, привізши повну гарбу школяриків. І почалося в нас те спільне школярське свято. Народу зібралася більш 200 душ. Цікаво було глянути на обличчя селян під час проказування байок. Он старенький дідусь—увесь поринув у слухання, його погаслі очі засвітилися добрим вогником, він боїться проминути хоч одне слово, не вважає й на те, що на плечі йому, через велику тісноту, напірає якась дівчина, бо вона теж захоплена слуханням, всім тим, чого вона зроду не бачила, а тут ще як-раз так „ловко“ проказує бачку її братік. На дівчину напірають інші, зсунулася її стрічка з голови,—байдуже їй про те!

Глянеш в інший бік,—там згуртувалася молодь,—очі сяють, вириваються поклики при особливо вдатних місцях. Мало не все село зібралася до школи. Всі любують на своїх діток, тішаться ними. Вельми тішуться всією орудою! Всі настроїлися по святковому, забуто всі щоденні клопоти й турбота,—на сей час вони відсунулись кудись, далі й дали місце—святкові.

Аж ось посеред тієї одухотвореної, велично-настроєної юрби грізно залунало: „Вон з-відсіля!“ Наше сумирне зібрання одразу повернулося в якийсь то Содом: охвачена якимсь стадним жахом, юрба ринула до виходу. Затріщали лавки, чути крик, зойк! І старе й мале поспішало втекти, бо грізне „началство“ чинило розправу, вимахуючи „кійком“.

— Хто вам дозволив таке строїти в школі?—гукав староста на свою учительку. А вона була так вражена тим несподіваним нахабством, що вдарилася в сльози, як безборонна дитина. Староста-ж, поміркувавши собі, що учителька плаче зо страху перед ним, галасував ще більше:—Я сього не попущу, я донесу інспекторові, нехай прожене вас, нехай змінить вас на кого!

А народ все утікав, утікав... школа пустіла... і тяжко стало на душі, немов якась чорна хмара обгорнула нас—і залягала безпросвітня темрява. І панувала тая темрява, непереможно панувала. Плакала учителька, кричав староста, боронили ми свою товаришку, боронили себе, учителів, доказуючи свої права, але якийсь голос в нас самих шептав: „та де-ж вони, ті наші права“?...

Рушили ми до дому, посідали з своїми школяриками в гарби, забрали з собою й сердешну Мар'ю Романівну, щоб їй не так сумно було—зостатися в тій зганьбованій, спустілій школі її!...

Рушили з двору... Рушив за нами народ в лицею, дякував, скидав шапки... Ось приступають до гарби і кризь сльози,—так! я бачу й тепер ті сльози,—говорять своїй учительці:—„Вибачте, що таке сталось... ми не вмиєні з того“!...

І правда, що вони „не були винні з того“... Але—все діло зруйнувалося, загинуло... Другого дня розійшлася недобра чутка по всій околиці. Те чудище лихе, що зветься поговором, тепер підняло вуха, роззявило пащу... І той, хто може й перше з-коса дивився на „чудернацьку вигадку“ учительок дати селу розумну розвагу, тепер сміливо називав нас і „шалопутками“, й „навіженними“, й ськими й такими...

Сумно й безрадісно стало на нашому небозводі... Незабаром і в Павлівську школу прийшов теж місєвий староста і теж підняв бучу; „відчитав“ учительці перед всім класом і пішов, поглядаючи яко переможець, та грюкнувши дверима.

Не минула, звичайно, й мене „чаша сія“. Наш староста зважив, що „коли так“, то й йому треба „пробрати“ мене, нагнати страху взагалі. І він прийшов,—раптом знайшовши й приклику для гримання: напався. на віщо я сиплю попіл не там, де слід. На той час я була мало не всю зіму без сторожа і сама з дітьми палила в скількох печах.

Одповідаю старості, що нехай він дасть мені сторожа, як належить до школи, бо я сама не можу—не тільки вигрібати попіл, а ще й носити по заметах аж до ями; кажу, що коли не дадуть мені сторожа, то я напишу в управу. А староста мені на те: „пишіть, пишіть! випишете дулю!“—І гірко, й смішно!... Треба було бачити пику ново-слеченого старости, як він, узброївшись „мендалем“, та „кійком“, почував себе „начальством“ і гукає мені: Ми будували школу, а ви хочете спалити! Я вам кажу щоб ви спалили попіл у яму, а то я на вас „притишила“ напишу! Ви знаєте, хто я? Мусій Підусенко, настановлений господином земським начальником глядіти порядку.

І, ваговито постукуючи кійком об долівку, вийшов з класу, задоволений „сповненням обов'язком“.—Другого дня він заявив на сході: а учителька в мене враз поменшала, як я пробрав її вчора за попіл, та сказав, що вона дулю здобуде, як напише про сторожа поря. Небійсь нате змовкла!

І правда, що змовкла. А скільки я витерпіла після того, як мусіла змовкнути перед доводами грізного „начальства“, про те одному Богові звісно!...

Звичайно, і в нас про шкільні свята, про ту розвагу для всіх у школі, на-далі не могло бути й мови!... І глухо стало в нашому куточку, на Ромаданівських хуторах.

Отакі-то пригоди випадають на долю кожного учителя. Переказувати се боляче й не завжди безпечно.

Я думаю, що й сі скілька з'явищ красномовно говорять за себе і вказують причину тієї „нудьги“, та самотности учителя. В тих з'явищах і єсть причина погібелі сили молододі. Іде на працю людина повна сили й охоти, добрих замірів, але обставини шкільного життя швидко приборкають ту силу, підкосять добрі заміри.

І зостанеться тільки зубрити букварь з дітьми,—а той чужомовний букварь дається з таким трудом!—та ще наломлювати школярів, щоб могли швидко „в умі множити на тисячі“... Далєбі,

нудно се!... Десятки літ убивати на те, здається мені, не варто. Є далеко більші просвітні запитання в народі; чи сьак, чи так, грамота в народі шириться, разом з нею ширяться й розумові потреби та бажання. Хочеться йти на зустріч тим запитанням, потребам та бажанням,—ось тут-то страшна безправність учителя й виступає наперед з усіма тяжкими наслідками. І того не можна, й сього на слід. Для натур слабких се боротьба не по силі. Вчити лише сухої твердої букви, по тій самій програмі, по тих самих книжках,—і то на протязі десятків літ,—се може втомити; а оживити сю роботу, хоч-би яким спектаклем, або-що, не можна. Почнеш клопотатись про дозвіл поставити в школі якусь саму маленьку п'єску, то тая орудя з дозволом тягтиметься з пів року, а як що не дай боже між учителем та інспектором єсть якась незгода, то й зовсім „пиши пропало“. Бо вже наші панове інспектори добру пам'ять мають і нічого не подарують учителеві, коли його взято „на замітку“ хоч би за найменшу дрібницю!

Пам'ятаю, що мій інспектор ніяк не міг мені пробачити того, що в мене волосся не причесане гладенько, а кучеравиться над чолом, та що я його заплітаю просто в косу, не прошиплюючи. Дразнило його й те, що діти до мене всміхаються в класі, або я до них—Отож він і казав:—„Оце, маєте собі, прислали мені учительку: се щось неможливе! На голові неподобна шевелюра; якісь усміхи в класі!... Ну, просто щось неможливе! Я не розумію, звідки тее в учительки? де вона того набралась!“.

Отже й досі пам'ятаю його навчання:

— Коли ви й любите дітєй, то не показуйте ім сього. Діти ніколи не повинні знати, що учитель їх любить, бо се шкодить дисципліні. Подивіться, як вони себе держать у вас,—пеначе дома, а не в школі; про дисципліну в них нема ніякого розуміння. Еге, так ви будьте ласкаві, причісуйте ваше волосся гладенько й підколюйте шпильками; учителька повинна бути прикладом добрих звичаїв.

Так! учитель повинен бути прикладом добрих звичаїв. І той же самий інспектор, що се говорить, приїздить до волости й нишком шпигує між селянами, скільки днів пропустив учитель, та коли саме приїхав після свят. В яке-ж становище становить він учителя перед селянами,—того самого учителя, що повинен бути прикладом „добрих звичаїв“.

Який же учитель одважиться просити дозволу на театр в такого інспектора? Ніколи не дозволять ставити спектакля учительці, що не примащує волосся елеєм, та не стріють пісної міни в присутності начальства.

Коли-ж учитель не має права навіть так чи сьак причесатися, то що може він зробити більшого, при самому найкрайшому бажанню? Своім-же безправним становищем має лихий вплив и на селян, не може дати й надії народові що учитель може щось вдіяти... Звідсіля й „нудьга“ і „самотність“, і погібель сил молодих.

Чи то всякий спокійно перетерпить хоч-би

й таку пригоду, як була в мене на іспитах. Визначено день іспитів. Зібралися ми в 7-ій годині й дожидаємо. Але екзаменатор і земський начальник з ласки своєї прибули тільки в 1/4 третього. Почалися іспити—і з самого початку „земський“ вигнав „вон“ з класу школяра-малюка, за те, що він підшепнув комусь із товаришів, коли той не знав якось то слова. Дешпет для хлопця був великий, бо опріч школярів була й инша громада, бо се були іспити й для випускних, і через те прийшли де-які родичі, або й так статечні селяне. Отже коли земській гукнув школяреві при всій тій громаді „пошелъ вонъ!“ то й сердешному хлоп'яті й його родичам було се дуже тяжко. Мені самій стало так прикро, така образа торкнула мое серце, що мені хотілося вийти вкупі з вигнаним учнем і не вернутися до школи, де панує така сваволя „власть йомуцаго“.

І отсей-то добродій все тільки й гадки мав, що про „напрямок“. Розповідає він:—Отсе, маєте собі, був я на екзамені в сусідній школі і там побачив неможливий напрямок. Що не спитаєш з історії, то знаття есть, але одповіді! одповіді—просто неможливі!... Питаюся, наприклад: хто ослобонив кріпаків од кріпацтва?—„Александр 2-ий“.—Хто заснував Петербург?—„Петро Великий“.—Як звуть нині благополучно пануючого Государя Императора?—А школяр мені й випаює:—Миколай II.—Така мене злість узяла! Та що ти, кажу тому дурневі, з нашим Государем, Його Императорським Величеством, Самодержцем Всеросійським, укупі череду пас, чі як, що ти Його називаєш Миколаєм? Який він тобі «Миколай»?

Є й такі інспектора, що кажуть: „І навіщо в нас тих школ настроїли,—через них тільки злодійства та мошенства більше!“...

Як наслухоашся отакого всього, то справді така тебе „нудьга“ та самотність обгорне!...

Літ через 10 одні „деревеніють“, другі „неврастениками“ робляться.

А все таки... все таки хочеться вірити, що єсть такі сильні духом, що не падають на сьому темному, тернистому шляху і таки хоч *скільки можна* роблять своє діло так, як їм каже совість *народного учителя!*...

Олександра Ярещенко.

Мелодії Українських дум і їх запиєвання.

Не буду в дрібницях говорити про склад і будову стиха дум, про рими, музично-сінтактичні стопи, наголоси і таке инше,—про все те, що характеризує первістний ступінь розвитку форм поезії,—се значить нагадувати той відомий шлях, яким розвивалась поезія всіх індо-германських народів і який указує не на те, що „южно-руссіаи былины“ під західними впливами перетворились у думи, а на те, що форма й склад їх zostались стародавніми. Писалось про се дуже багато і справжніми фаховими ученими. Правда, й тут було так,

що одні іде битим шляхом, другий стежкою, а третій мавівцями блудить, через те й плутанини не мало зроблено і непорозуміння багато виникло. Але намічались і цілком поважні шляхи для відповідного порівняння і, розуміється,—найбільше вірні ті шляхи, що показують на схід. Ще в 50-х роках минулого віку російський учений Буслаєв, що досліджував українські думи, у своїй відомій праці *«Объ эпическихъ выраженияхъ въ украинской поэзиі»*, між иншим доводить, що думи по своїх поетичних приметах спільні з пам'ятками епічної творчости різних народів і близькі до пісень Едди. Між українськими піснями і піснями Едди він бачить *«поразительное сходство»*.

З здійснених учених, що бралися особливо до цієї справи, треба може на першому місці поставити небіжчика П. Сокальського:—він ґрунтовно доводив про близьку схожість між славянськими пісенними формами, більш-менш однаковими, і віршуванням,—(по числу складів),—індійців та іранців; а «новіші досліді Р. Вестфала над Ведами і Зендавестою можуть лише потвердити виводи Сокальського», каже пр. Ф. Колесса у своїй *«Рітміці народних пісень»* і туг же приводить зразки віршів староарабської поезії, вельми подібної до наших дум. Він каже: „Історичні думи нагадують своєю формою староарабські Маками,—їх зразки наводить Р. Вестфаль (*Allgemeine Metrik der indogermanischen Völker. Berlin 1893, ст. 22—24*) в німецькій перекладі, передаючи вірно поетичну форму арабського оригіналу. Маками (се-то оповідання, новелі), з огляду на їх форму, називають німецькі учені римованою прозою; рими в Макамах, так само як і в українських думах, переважно дієсловні“ (44). Взагалі про походження, джерела й форми старого епосу князівських часів, не вважаючи на величезну літературу, присвячену сій темі, панує така дивовижна плутанина, що в її і розібратись трудно. Учених дослідників можна поділити на три розбори: перший з них може назватись *«самобутниками»*,—вони не шувають ніяких чужоземних впливів, у них все „своє“. Теорію позичок вони одкидають зовсім, напр. О. Міллер. Другий розбір—се зовсім протилежний першому: сі учені, як В. Стасов, виводять все з старої азійської літератури, з поем „маханансі“, „Шах-Наме“, „Хіраванса“, „Катха-Саріт-Сагара“, або з легенд алеутських, кіргизських, монголо-комлицької „Джангаріади“ і т. и. Третя категорія учених—се та, що користується найпевнішою стежкою,—методом історично-порівняльним і через те у них часті признаються різні впливи й джерела, і східні й західні, а рядом і переспіви старих обрядових (напр. весільних) пісень. Представники цієї теорії—Буслаєв, Веселовський, Халанський, Жданов. Пр. Халанський, сперечаючися з самобутниками, розвив їх „Теорію первоначального общерусского епоса“; він каже: „Общерусский древний епос

така-ж фікція, як і «древній общерусській язык»; у кожного племена був свій епос,—новгородський, словенський, київський, полянський, ростовський. (див. указання тверської літописі), черняхівський (связанія в Никоновій літописі). Всі знали про Володимира, яко реформатора всього стародавнього руського життя, і всі співали про його; був обмін поетичного матеріалу між окремими племенами». У одному зходяться всі ряди учених, що саме слово „богатырській“ епос,—„*богатырь*“,—не місцеве і навіть не славянське, бо крім тільки самих великоросів, воно не вживається ні одним з славянських народів. Учені найшли, що се слово є в мовах татарських; але самобутність не згодились і розшували щось подібне в самому санскриті. На тому й стало. Сказати, що думки другого ряду учених, сказати-би—східників-азійців, не наукові, або безпідставні,—теж ніяк не можна; навпаки,—все, що доводив В. Стасов, цілком слушне, і зовсім не диво, що він будиши глибоко переконаним російським патріотом, все ж таки став і переконаним східником. До сього довело його „надзвичайне ознайомлення з східною творчістю у всій її широкості, глибині й різноманітності, крім того, він найвидатніший знавець східної і всеславянської орнаментики,* (давньої й сучасної). Такому широко освіченому чоловікові, з шестидесятилітнею науковою діяльністю й досвідом, не можна було не побачити, під яким величезним впливом азійським склалася культура й життя російське. Він ясно бачив ті впливи сходу в російській архітектурі, мистецтві, орнаментіці, шитті і т. ин.; а через те Стасов почав шукати і найшов їх у народніх піснях, казках і взагалі епосі.

Зовсім до-речі було нагадати сентиментальним, містично-алегорічним самобутникам, що билінний епос сливе цілком позичений від Сходу, що зміст билін хоч і арійський, (індійський), але прийшов до нас уже через другі руки (тюркські) і вже пізно, перед часами татарськими, що биліни се тільки неповний одривчастий переказ епічних творів, поем і казок Сходу; такою завжди буває слаба копія,—подробіці її тільки тоді можуть бути зрозумілі, коли порівняти їх з первотвором.

У пізніші часи до цієї теорії пристали такі видатні учені, як Г. Потанін і Ф. Міллер, що знов інак доводить теж саме.

Перегляд походження й джерел нашого стародавнього епосу, на жаль, не закінчений і до сього часу. А які то були могутні впливи східні—можна уявити собі хоч з такого прикладу: хто приміром ознайомлений з українською орнаментикою, нехай подивиться незвичайно багатий, мистецько-промисловий петербурзький музей барона Штігліца. Там у світлицях багатого східного

*) Його знаменита праця: „Славянскій и восточный орнаментъ по рукописамъ отъ IV до XIX вѣка“, 1886 р., наслідок 30-літніх росядів по всіх європ. музеях та книгозбірнях.

відділу він побачить таке, що його надзвичайно здивує:—переходячи з світлиці в світлицю, од вітрини до вітрини, від одної речі до другої, він з кожним кроком буде упевнятися, що багато форм посуду і т. иншого, багато тих форм орнаментики, які він у себе знає за народні українські, все те, у великому числі одмін, зібрано на Сході і переходяться тут яко давня, колишня старовина, кілька сот років назад виконана. Одна година, проведена тут, між сими багатствами, далеко більше розкаже, ніж цілі томи спеціальних розправ про перевагу в нашому мистецькому житті чи східних, чи західних впливів. Тільки тут ясно можна побачити, що ми лише слабо лепечемо те, що таким ясним, чарівним і могутнім голосом промовляла на весь світ давня східня культура. І мимо волі зірветься з язика: Так, се вона, наша давня пра-отчина! ось де те дивовижне джерело, що з його колись була могутня, широка творча течія, а дрібні її краплі оросили й наші чорноземи! Не тільки можливо а й вельми подібно, що поруч із сим впливом одарувала нас східня культура ще й другим—впливом свого епосу; про се-ж науково й доводять Буслаев, Стасов, Потанін, Ф. Міллер і инші.

Отой же вплив бачимо й в музиці наших дум і пісень; про се й кажуть Сокальський, Лисенко, Фамінцин і инші.

(Далі буде*).

Op. Сластион.

Сміх.

Смійтесь... Хай лунає сміх по всій країні!
Хай ваш сміх розбудить кожного, хто спить;
Хай проснуться люди і розігнуть спину.
Хай найдужчий сміх ваш всіх розбудить
в-мить!

Смійтеся без жалю, без кінця, без краю,—
Шліть в сміху прокльони на лихе життя;
Хай цей сміх правдивий, сміх свого одчаю—
Зворушить серця всім, людські почуття!
Смійся-ж, мое серце! Смійся, коханий друже,
На всю Україну—сміхом голосним;
Розбуди отчизну зламану, байдужу,
Покликом веселим, вільним, молодим.

*) Дуже прохавмо справити в попереднім числі Рідн. Краю (43-м), в сій же такій розправі д-ія Сластиона, ось які помилки: зараз у першій стрічці викинути слово Нейман, бо воно всюточило з иншого устуну (а тут мова про Равіту); на 6-ій стрічці, у првній колонці, в стрічці замість „що здається“—повинне бути *доляється*; знала запитання в кінці речення не треба. Через дві стрічки замість „Астров“—треба так, як було скривь по-переду,—*Севос*.

Смійтесь-же ви щиро, сміливо ви смійтесь!
Вірте в сміх бадьорий, в сміх тверезий
свій.

Кари і насидля за цей сміх не бійтесь!
Він вам дасть надію розбудить спокій.

Сергій Палій.

За віщо?

(Нарис).

Студент другого курсу, Борщенко, що лежав у повітовій лікарні, ще не спав, не вважаючи на те, що було далеко вже за північ. Думки про хворість і вся обстава життя в лікарні не давали йому й хвилини спокою. І він цілісенький вечір почував себе надзвичайно розбитим, хворим. Скрізь бліді, зажурені обличчя хворих, скрізь печать якоїсь особливої, таємної мертвечини. Йому здавалось, що життя, те молоде, бурхливе життя, котрим він жив до хвороби, вже не існує. Йому не хотілось вірити, що там, за цими німими стінами лікарні, бушувало й турбовалось все, що єсть ще люде, котрі не думають за лікарню, а живуть так, як він недавно жив.

Ні, тепер скрізь повинно бути сумно і сіро,— думалось йому і він не помилявся.

Скрізь сновигали сумні, не веселі постаті, скрізь стояла липка, непрохідна грязюка. Всі люди, здавалось, до чогось прислухались, чогось усе ждали. Хлопець, одірвавшись від докучливих, прикрих думок, підійшов тихо до вікна і поглянув крізь його. На дворі сіяв осінній дрібний дощик і дріботів по шибках. Скрізь видко було широкі калюжі води і де-не-де білі стьожки першого снігу. Природа по-волі скидала з себе лишне вбрання й сумно поглядала на-вкруги. Навіть місяць, що байдуже плив собі десь в високості, углядивши на землі безладдя й бруд, якомсь особливо прикро поглянув на неї і знову сховався за хмару. А там десь ще далі блимало бліде, мов обличчя сухотного, світло електричного лихтаря і, гоїдаючись від вітру, здавалось немов теж дивилось на землю, смутно й жахливо. Все це ще більш навівало на нього сум і скорботу, а дійсне проживання хворою людиною ще дуже гнітило його слабкі, втомлені груди.

— Жах і смерть... смерть і жах панують укусі,— все печуть його безколірні уста.

Життя, щастя, любов потонули на віки в безодні, в багні і тепер вже нема... Нічого нема.. Лишилось безладдя й бруд.. печуть мимоволі тіж уста.

По хвилі вже в-голос проказує далі:

— Але прийде весна! природа й люде скинуть ці пута, обмиють цю брудність і знов оживуть,

захвилюються, а я і такі як я... Я мушу навіки лишитись нікчемним, брудним... Для мене нема воріття...

Від останньої думки на серці зробилось невимовно боляче. В ту мить, немов у калейдоскопі, промайнуло недавнє. Борщенко згадав рідний край, своїх, згадав змарніле молоде життя, студентську колотнечу. Тепер тільки, опинившись в ціх сірих, німих стінах лікарні, він зрозумів, яка страшна неправда й муки існують на світі. Тільки тепер він побачив, як неправда життя руйнувала і правду. Він бачив, що і сам він тепер не що инше, як жертва цього страшного, неприємного слова: „неправда“. А вона жила і стрибала. Вона немов бігала по всіх закутках, окутувала весь у миж, всіх людей і вдовольнившись їх сльозами і стражданням, голосно сміялась, реготала...

Ось і тепер: дощ дріботить, вітер все дуже свище, завиває... щось скігле... сміється...

То скігить змучений люд, сміється-ж неправда... і душить всіх жах, віковичня смерть...

Жах і смерть... безладдя й брудність... знов печуть уста, скривлені в гірку й неприємну усмішку.

Но хвилі, важко зітхувши, відійшов від вікна і поглянув навкруги. В палаті всі спалі; де-хто, повертаючись на другий бік, тихо стогнав. Походивши де-кілька хвилин по палаті, неохоче підійшов до свого ліжка, витяг з під подушки цигарку і став запалювати. Пахучий дим дорогого тютюну трохи змінив уклад його пекучих та прикрих думок. Він засвітив свічку і сів до вікна дочитувати останні сторінки якоїсь брошури, але прочитавши де кілька стрічок, зупинився. Прочитане кудись зникало, думки знов вертались до дійсности, а недавня минула молода безжурність

Вставала, будила, мавила і знов

В те царство безжурного дитства,

В те царство, де віра, де щастя, любов!...

Ще так недавно він був веселим і дужим. Ще так недавно він жив повним молодим життям і він так любив те молоде, бурхливе життя. І в мент все зникло, розбилося! Ось перед ним встає дороге й миле обличчя його коханої. Воно таке чисте й ласкаве, що при одній згадці йому стає й боляче, й соромно. Уявляється перше випадкове зізнання, перші зустрівання, соромливі погляди. Це було ще так недавно,—торішньою весною! Він, тільки-що спечений студент першого курсу, такий молоденький, жвавий, веселий, а вона, недавня ще гімназистка, молоде дівча років 17, дочка місцевого батюшки. Вона готувалась на вчительку і це було її давньою, коханою мрією; але сього дуже не бажалось ні батюшці, ні матюшці. На курси вони може-б ще згодились: через курси вона могла-б стати сиравньою панночкою, може-б ще там, у великому городі, познайомилася з кимсь, пішла-б „добре“ заміж,—може навіть за якого охвицера, чи

й так за якого панича, жила-б собі панєю;— «була-б користь» і з курсів. А учителькою...

Іноді Борщенкові не хотілось навіть вірити, що такі батьки з'уміли виховати таку добру і гарну людину, як здавалась йому Олеси, на його закоханий погляд. Правда, другу половину свого дитинства вона провела не дома, а в тітки, на родної вчительки. Безперечно, тая тітка й надихнула її багато доброго. В гімназії Олесь вчилася як найкраще. Переходила з класу в клас з дарунками, читала багацько. Олесю він давно знав, але знайомий з нею не був, бо вона все більше сиділа дома за книжками. Іноді вона з'являлась тільки в церкві; він замічав, як вона там щиро молилась. Вона була релігійна. Опісля вже, коли вона скінчила гімназію, він на Великодень, на перший день, познайомився з нею;—познайомився в церкві. Та знайомість була не ждана й не гадана. Він і вона стояли в церкві поруч. Вона була в блакитному ясному убранні, а він в новенькій студентській тужурці. Обоє почували себе чогось-то щасливими. В обох обличчя світилися якоюсь особливою радістю. І от, коли батюшка перший раз промовив „Христос Воскрес!“ він почув, що серце його якось особливо забилось і затремтіло. Він мимоволі повернув голову в ту руч, де стояла Олесь. В ту мить їх очі зустрілись і тоді тільки він зрозумів, яке величне те віковичне слово „Христос Воскрес!“ Почувачи в глибині власного серця щось надвичайно тепле й світле, він,—не тямлючи сам як,—підійшов до Олеси і, міцно стискаючи її маленьку ручку, тихенько промовив: „Христос Воскрес!“ Вона від несподіванки раптом здригнулась, почервоніла і, опустивши свої очі блакитні вниз, ще тихше одмовила: «воистину воскрес!... Він навіть і тепер пам'ятає її дитячий погляд, той соромливий, чарівний усміх. Він був тоді такий чистий, не торкнутий брудом життя. Тільки він і міг кохати так чисто й свято!...

І малюнки недавнього минулого так і плили в його хворій голові. Все... все згадав він в ту самотню, сумну осінню нічку.

Але згадав він і свій перший упадок. О, коли-б можна було забути його, на віки забути!... Алеж, він пам'ятає... хоч не виразно, та пам'ятає. Було це недавно... Здається, був холодний, осінній вечір. Він, як і звичайно, вернувшись до-дому, сидів за книжками. Потім поїхав привітати товариша Бориса з іменинами, бо його в університеті в той день не було. У Бориса було вже багацько гостей, все студенти. Там пили пиво, закусували, потім співали, змагались, кричали. Боря примусив і його випити. Він одмовлявся, але таки на останку мусив уволити волю товаришову. Його, Борщенка, називали в той вечір „ціломудренною вівцею“, сміялися з його; один старший товариш, сміючись, обіцяв йому відкрити якусь браму «до раю земного». Потім його кудись повезли, силою, здається... Йі-

хали довго, за город. Дорогою співали, сміялись. Підїхали до великого будинку. Звідтіля чути було співу, розбиті згуки рояля, танці... А там у горниці, в хмарах диму, сновигали й жартували з мужчинами „ті жінки“. Тоді тільки він зрозумів, як і де він опинився... Від такої несподіванки безсило присів на перший стілець і мало не заплакав. За хвилину підійшла одна з тих жінок, сиділа у нього на колінах, гладила його по голові і роблено, ніжно шептала: „мій любий, біденький... заспокойся“!... Потім він щось казав їй..

Він ував, як падають сотні інших юнаків. І з того мента він почув себе брудним і вікчемним. На другий день, прокинувшись з хворою головою і розбитими нервами, він плакав, обвинувачував товаришів, а ті сміялись, називали його „мямлею“ і спокійно одмовляли, що він нічого надзвичайного не зробив, що він покорився лише законові природи, що всі його погляди на чисте кохання—дурниці тая годі. А коли через який час він занедужав, то хтось йому теж спокійно сказав, що такі вже неприємні умови життя, з котрими й треба боротись...

Згадав він все те, і боляче, боляче стало на серці. Боляче стало за цю неправду, покривдження, за це таємне, зрадливе життя...

За віщо-ж? За віщо! шепотіли його губи, і чиста, крапельаста сльоза скотилась і... упала...

А там геть на дворі свище, завиває, регоче...

Данило Ярош.

Дружині.

Я за те, моя дружино,
Щиро так тебе кохаю
Понад пастя, понад мрію,
Що в душі твоїй, дитино,
Тихий спокій я черпаю,
Сяйвом теплим серце грію.

Життєві зловістні хмари,
Грізні бурі, темна зрада—
Що вони перед тобою?
Бо твого кохання чари,
Оченят твоїх принада
Силу знов дадуть до бою.

Як болить душа в несилі,
Серце сум болючий крає,
У душі ростуть прокляття,—
Йду до тебе я в ті хвили

І знесилля десь зникає,
Прокидається завзяття.

Коло тебе за хвилину
Душу хвору заспокою
І зловістною полуду
Враз з очей і з серця скину,
Рани всі свої загою,
Волі всі свої забуду.

П. Кавельгородський.

Теревені.

(мовляв, фельетон).

Млинок мійського життя, тієї зімової „доби“, чи „сезону“, саме розмовлявся на всі заставки: меле, меле, меле!.. Крутяться стьонжки сінематографів, крутяться танечні пари на різних вечорах, „в польау“ когось, або чогось, і без пользи, крутяться лотереї, крутяться гроші, котяться з однієї кишені в другу, крутяться як мухи в окропі видавці, гадаючи, щоб його таке видати, щоб приподобитися, потрапити на самі останні вимоги та бажання громадянства.

Трудна справа—угнатися за вимогами, смаком, та „настроєм“ громадянства! Поглянеш на вікна книгарень та книгарських яток: де були „ті брошури“, на політичні, соціальні та економічні теми, там лежать все висліди про „сексуальне“, полове питання, розпірають шибки знов таки „полові“ оповідання, засновані на проповіді: „будьмо як насікомі! смакуймо одну хвилинку втіхи і більш ні про що не дбаймо“... Поруч лежать все Шерлок-Хольмси, Пінкертони, та інші „знаменитые сыщики“—без кінця!—А ідеш нашим Крещатиком і чуєш: „Аграрний вопрось!“ 10 коп'яцькь вм'єсто 75-ти!“ „Соціальня проблемы!“ 10 коп'яцькь вм'єсто 80-ти, 10 коп'яцькь, 10 коп'яцькь!.. Оглянешся,—і справді парубчина помахує чималими книжками—і такий радий брати й по 10 коп., коли-б тільки давали хоч се. (Часом він ще й оповіданнячко якесь дає на придачу!)

Отака зміна! Чи тут млявий видавець угається? треба спритности... Недавно ті „давніші“ брошури та книжки палено в Києві, чи пак за Києвом. Егеж, вивезено з участків скілька возів з тими сконфіскованими книжками, зложено все в велике кострище, черкнув околочочий сірником і зайнялося все!—як писалося, як палко говорилося, так тепер палко горіло—палало!.. Тільки синій дим покотив!.. Городові махали руками та шапками, не пускаючи й диму на город. І зостався тільки синий, холодний попіл, як те охололе обивательське серце! Шкода було й завертати дим,—хоч би він і зайшов між обивательські осередки, нічого-б він тепер не зробив, хіба тільки в носі де-кому за-

крутив!.. Але ні до чого-б не „призвів“. Скажемо хоч би й так: ну, хто тепер піде, наприклад, збірати підписи під листом-заявою (комусь, кудись), про бажання мати „чотирьохвостку“, оте виборче право—„всеобщее, прямое“... та ще яке? ну-те лишень згадайте—ще яке? отже всіх 4-х і не перелічите від-разу, забулись!.. То кудиж би там ще йти з підписним листом про їх?! та на вас би тільки витрищалися навіть найближчі давні, та й теперішні приятелі, гадаючи собі, чи не сталося, боронь боже, чого з вашим глуздом?..

Але чогаж воно так вишло, що навіть смішно булоб, коли-б хто *тепер* пішов з таким листом про „чотирьохвостку? Ба! „чого“!.. Зміна часу, зміна „настрою“!..

Мітінгова громада наша, між сінематографом, фарсом і дрібними сварками—„шукає бога“. Се-б то люде кажуть, що шукають його, а насправжки тільки мелють, мелють язиками, або слухають, як мелють інші. Думають, що й з порожнею в душі вони все таки мають якусь *віру*, коли *говорять* про неї. Якось воно поважніше себе людина почуває, коли „чогось“ шукає!

„Шукати бога“, шукати віри! Та хіба можна се знайти, коли його загублено? Ні, шкода!.. Коли вже про звичайні речі говорить, — „що з воза впало, то пропало“, так тим більше не знайти „загубленої віри“! Коли вона в кого счезає, то зчезає зовсім, як дим від згорілої свічки!..

Отож з таким погаслим шматочком гнотика в душі йдуть охочі кіяне на зібрання „релігіозно-філософського общества“. Виступає там яко найбільший жрець його, Николай Бердяев.

Колись він був соціал-демократом; то теж була „віра“, але віра ближча до землі; потім Бердяев одірвався від землі і тепер шукає... ні, він каже, що *знайшов*—якесь небо, якусь віру.

Він говорить про неї так химерно, що його віра здається лише якимись-то штучними викрутасами думки й слова. Однак Бердяев уже закликає про можливість „реалізації“ теософічної віри, про якесь „осязательное“ поклонення „абсолютіві“; се вже не далеко від лампадки! Коли-б же швидче Бердяев засвітив її! В будинку „релігіозно-просвітительного общества“, де читаються ті лекції, та ведуться ті „собес'єдованія“ про віру, Н. Бердяев, мабуть, найде доволі настоящої „олифы“ для настоящої лампадки, при „реалізованому“ культові. Хоч на чім небудь заспокоїться сердений неврастеник з порожньою душею!

У храмі іншої віри, в українському товаристві, чи клубі—теж велика зміна. Егеж, за такий малий час—велика зміна! „Медовий місяць“ того шлюбу,—шлюбу діла з розвагою,—минув... Минула згода, почали лаятися!.. Ну, не думайте, що вже якось там справді „лаялися“. Ні, се те, що по ученому зветься „дебати“, суперечки після відчитів... Ну, та вже знов притихло. На святки назначено в укр. клубі багато веселощів: ялинка для дорослих, ялинка для дітей, вечір танечний, вечір артистичний, зустріч нового року, маскарад. Еге-ж, маскарад,—що ви думаєте! *Хтось*.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Наш театр. Київська „Просвіта“ вже має дозвіл на постанову в Києві драми Л. Українки „Блакитна Троянда“, з призначенням половини чистого збору на пам'ятник Шевченка, а половини на користь Київської „Просвіти“. Головну роль у п'єсі гратиме Н. Дорошенкова.

◆◆ Нові праці для сцени. Вийшли з друку, в Києві:—драма Вікторьєна Сарду, Рідний Край, в перекладі Б. Грінченка. В Галичині вийшла „Різдвянка“, сценічний малюнок на 3 дії, Пантелеймона Гнатюка. Олена Пчілка переробила комедію Сарду, Мадам Сан-жен, назвавши п'єсу „Щира душа“. Комедія ся друкуватиметься в „Рідному Краю“. Д-ій Перекоти-поле переклав п'єсу Пшебишевського „Сніг“ і передав до редакції „Рідного Краю“.

◆◆ Казки Андерсена, в перекладі М. Старицького—мають вийти новим виданням, з малюнками. Слушна пора поновити се видання, що вже давно вийшло з продажу. Книжку видасть в Києві дочка славетного письменника, Л. Черняхівська.

◆◆ Київська живописницька виставка—творів Мурашка, Дядченка й інших була зовсім українською; малюнки були переважно з природи й життя українського. Мурашко, oprіч своїх картин олійними барвами, відомий яко видавець свого мистецького альбому українських краєвидів і типів; одночасно зроблено було ним і дуже вдатні ілюстрації до казок Андерсена, в перекладі М. Старицького.

◆◆ Мебель на український зразок. Майстер Яків Єщенко, (з г. Гадяча), готує на Київську „кустарну“ виставку стільці на український зразок. Єщенко—тямущий столяр і разом різьбяр: колись на гадяцькій господарській виставці одержав нагороду за Шевченкове погруддя, вирізане з дерева.

◆◆ Дитяча оперета. В Полтаві д. В. Пархомович Вікторів видав свою оперету, перероблену з москоського, „Хлопчик з мизинчик і Людоїд“.

Дія ведеться у п'єсі Пархомовича—жваво, українська мова хороша, склад віршів—легкий. При великій потребі дитячих українських п'єсок—широ вітаємо захід д. Пархомовича.

ДОПИСИ.

г. Мезень. (Архангельской губ.) Становище польовичних засланців з кожним днем гіршає. Кожного тижня етап прибува, і з помешканням так гірко приходить, що мусять бідолахи і на горіщі займати домівку, бо в хатах ніде діватись. Харчі здорожали до того, що за 8 карбованців у місяць можна прохарчуватись так, аби з голоду не здох. Білого хліба і не найдеш, а хоч і стрінеш де, то 8—10 к. хунт. Як не покращає, то крий Боже від такого життя.

К.

г. Александрівск (Катеринославщина) У „Рідному Краю“ ми згадували про те, що наше повітове земство, шануючи незабутнього батька Тараса Шевченка, склало комитет для збору коштів на пам'ятник поетові і доручило всю справу місцевому українцеві Ничипорові Назаренкові. Уже швидко рік пройде від часу заснування комитету, а діло не поступило й на крок уперед; даремно українці в повіті, що сій справі спочивають, зрадли були тому, що діло доручено своєму чоловікові і що в нас таки хоть маленьке діло поступово-національне заснувалось; тепер, кого не спитай про справу, всі складають все на Назаренка... А нема того, щоб пособити тому-ж Назаренкові в його праці.—Ну, та все таки будемо сподіватись, що комитет таки не даремне склався.

Повітове, земске зібрання сього року зробило постанову дати на пам'ятник 300 карб. в протязі трьох років. Один з гласних, поміщик і земський Начальник, Олександр Миргородський, сказав був, що нам сором давати таку малу сумму, бо російські земства й то дають більше, і равав дати більш, але по його не вийшло, бо ті землячки, котрим би належало піддержувати намір д. Миргородського, не обмовилися й словом, бо вони, небораки, не зрозуміли, кому се пам'ятник; а господа нашого краю сьому й раді.

Василь з Калатирки.

Чорнухи, Лохвиц. пов. (Полтавщина). Між селами Чорнухами та Ковалями є так зване «оболоння». Це пастівник, десятин в 12. Колись тут Чорнушане та Ковалівчане багато десятків літ пасли свою худобу, та от, під час нарізки землі, чорнухський поміщик Немеровський одрізав це оболоння собі і стало воно замість громадського—панським... Громада все думала одповизать собі це оболоння, вибирала на це повномочних, але чи через свою темноту, чи через панські мудріші заходи,—нічого з того не вийшло і селяне тепер уже *наймають* у пана колись своє оболоння... А це під час «свобод» люди знов стали накидать оком на оболоння і цей рік—не зхотіли його наймати... мовляв, «і так буде наше»... Але у нас тепер, славу Богу, як і в людей—цілий звод інгушів, з десятком стражників,—і догадливий арендатор всієї землі Немеровського, поміщик Савицький, щоб не повабно було селянам пускати на панське оболоння скотицу, віддав клопоть оболоння інгушам, за догляд. Ті посіяли для своїх коней кормових буряків—і справді доглянули: мало того, що люде за гбни обминали оболоння, боячись козацьких нагайок, а інгуші ще й добре заробили:—за літо карбованців 300 зобрали з людей за спаші. А в спаші ловить скотину, та ще інгушам, легко... Хист їхній дуже придався, до того-ж оболоння не оплетене, а на людських луках уже й отава скошена і скотина скрізь вільно ходє пустопаш. А інгушам

того тільки й треба... Вони викопали були свої буряки, зложили в купи і не забрали, — як принаду й пастку для скотини: як тільки збіжить на буряки людська скотина, чи навіть гуска, зараз і займають; і за все драли, скільки влізе. Позивать не позивали, через те, що нічого-б з того не вийшло (бо який-же там спаш та ще в осени!), а краще держать скотину в заперті, морючи голодом по три—чотири дні поки хазяїн не викупить останню копійку. Коли-ж стане хазяїн казати, щоб жалілись за спаш у суд, а скотину вернули, — то інгуші такого непокірного добірно вилають, похваляючись пустить в ход і кулаки та нагайку...

Добрий заробіток за спаші спокусив і нашого Станового, д. Сукачова. Один місцевий „кулак“, скопивши траву, щоб не пускали пастухи в осени на його луку товару, оддав свою луку під догляд д. Сукачову і цей справді „доглянув“, — тільки за два рази зобрав за спаш з Харсичан та Луговичан більш 200 карбованців... Одного разу в дворі в Станового була ціла череда скоту і ми не знаємо, як могли вдержати нерви д. Станового, чуючи той рев та мукання голодної скотини... А Становий нервова людина; доказом тому хоч би й се: з-покон віку чередник гонив череду Чорнухами поз „Смішину“, але поселився на цій улиці пан Становий — і звелів череду гонити другою дорогою. І чередник обгонив череду аж кругом, через базар... Та й справді: хіба-ж скотина чемна істота? забуде, що проходить поз станового кватирю, — підніме куряву, зареве — і розбуде Станового.

Недавно поблизу Чорнух — в селі Ковалях — вночі узлізю до одного діда двоє злодіїв; надушили старого й стару і заставили оддати всі гроші. Пограбували 75 карб., потім перев'язали старих, надушили мішками з зерном і «благополучно» пішли собі геть.

Отак то йде в нас життя!...

Гуляй Поле. (Катеринославщина, Олекс. повіт.). Хочу написати про одну річ, що повинна-б бути частою, але єсть надзвичайно рідкою. Було се пізньою осінню; в нашій селі відбувся концерт, де грав і співав кобзарь П. Ткаченко. З Катеринославу на цей концерт приїздив член Запорозького Просвітнього Товариства, д. Дзябенко; за приводом його й відбувся концерт. Гуляйпольці чекали ще одного кобзаря, Пархоменка, але-ж між кобзарями вийшло яєсь непорозуміння і він не прибув. З цього ж приводу д. Дзябенко був не тільки привідцею концерту, а й помічником кобзаря, — він навіть співав з Ткаченко. Чимала будівля Волостного Правління, де відбувався концерт, була битком набита слухачами, але на-жаль це була інтелігенція всяких пацій, і тільки невеличка частина слухачів була справжньо-прихильна до

всього того, що діялось на концерті. Щож до хліборобів, то їх було тут не більш десятка.

Правду треба сказати, що пісні не дуже-то цікавили нашу інтелігенцію, музика-ж навпроти, дуже цікавила, бо при якихсь там „гопаках“ та „по уличкѣ мостовой“ вона ляпала без упину...

Ми-ж, прихильники свого рідного скарбу, більш цікавились піснями й думами кобзаря, та дуже здатним поясненням дум і пісень, д. Дзябенка, і ми певні, що така праця, яку зповняє цей добродій, заслугу великої дяки; щож до кобзаря Ткаченка, то ми скажемо так:

Велике вражіння зробив ти на всіх нас,
Наш любий кобзарю України, —
І рій отих рідних кобзарських мелодій
Для всіх нас даремно не згине...

Юхим Нечоси.

Опішня. Грабіж трапляється в нас раз у-раз. Багато гомону було з powodu грабіжу й убійства добродія П. Сеня. Злочинці урвались у хату й зарізали в сінях господаря, (перерізавши горлянку ножакон), а потім його жінці заткнули рот і замотали голову в одіж; та й почали грабувати в хаті. Жінка від цієї події дуже хвора. Пограбувавши гроші, — як господина каже, у Сеня в жилетці 600 карб., та у неї в очінку 300 карб. і в керсетці 200 карб., швиденько зникли. Трохи згодом опан'ятавшись, Сеняова жінка пішла до сусідів, а вони зараз заявили урядові. Вагацько заарештованих, а справжніх злочинців немає. Шукають далі.

Іван Українець, з Покрівщини.

Кронштат. 25 грудня в Морській фельдшерській школі був улаштований вечір, учнями цієї школи. Було поставлено два водевіля, на московській мові, і співали пісень, те-ж по московські. Після того д-ій Шевченко, регент тієї школи, проспівав: „Гуде вітер вельми в полі“, і „Не шебечи, соловейку, під вікном раненько“. Громадянство було все більше московське, але воно було більше задоволене піснями українськими, ніж своїми рідними.

А. К.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка).*

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1909 годъ (XVI г. изд.)

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйств.
журналъ

(бывшій
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей
А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русскій сельскохозяйств. журналъ

Несмотря на низкую цѣну, онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія, притомъ оригинальнаго.

Кромѣ обычныхъ статей по всемъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналъ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и коопераціи въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (безпл.), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные сел.-хоз. писатели.

За 1 рубль годовые подпис. 20 книжекъ „Библиотеки Хозяина“ полу. въ 1909 г.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА на годъ безъ перес. **ТРИ РУБЛЯ,**

съ перес. 3 50 к.; на полгода 2 р. Съ прилож. книжекъ на годъ 4 руб., съ перес. 4 р. 50 к., на полгода 2 р. 50 к.

Иллюстрированная программа и номера для ознакомленія бесплатно.

Адресъ конторы и редакціи: Москва, Тверская, 48—104.

приймається підписка на 1909 рік

на щотижневу газету
РІК ВИДАННЯ ТРЕТІЙ.

„С Л О В О“

Газета „СЛОВО“ обстоює інтереси і потреби робочого люду. Особливу увагу звертатиме на всякі прояви робітничого руху на всім світі і особливо на Україні.

Велику увагу в 1909 році має „СЛОВО“ присвятити українській пресі і різним течіям і напрямкам в українському громадянстві.

„СЛОВО“ матиме в 1909 постійні виділи „В Думі“, „З Українського життя“, „З робітничого життя“, „Гуртом“ (про кооперативну справу) „За кордоном“ „З української преси“.

В 1909 році „Слово“ має виходити в своєму звичайному форматі.

Підписка приймається і в книгарні „України“. Безаківська. 8.

Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к., одне число 5 к. за границею на 1 рік—5 р.: на 1 місяць—50 к.,

Адрес редакції і контори: Київъ Большая Владимирская № 76.

Редактор С. Петлюра.

Видавниця О. Корольова.

Открыта подписка на 1909 годъ (пятыи годъ изданія).

на ежемѣсячный иллюстрированный журналъ для дѣтей „Семья и Школа“.

Журналъ предназначается преимущественно для дѣтей среднего возраста (10—12 лѣтъ), которымъ еще мало доступны существующіе у насъ журналы болѣе старшаго возраста. При этомъ „Семья и Школа“ ставитъ своей задачей одинаково примѣняться какъ къ интересамъ дѣтей, учащихъ въ младшихъ классахъ среднихъ учебныхъ заведеній, такъ и къ пониманію учениковъ начальн. народной школы.

„Семья и Школа“ состоитъ изъ 12 ежемѣсячныхъ книжекъ журнала и 6 отдѣльныхъ книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“.

Подписная цѣна за 12 книжекъ „Семьи и Школы“ и за 6 книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“:

Съ доставкой и пересылкою 3 руб. въ годъ. Безъ доставки въ Москвѣ 2 руб. 50 коп.

За границу 5 рублей.

Подписка на полгода 1 руб. 50 коп. (принимается исключительно въ редакціи).

Подписка безъ доставки принимается въ Москвѣ: въ редакціи, въ конторѣ Н. Печковской и въ книжныхъ магазинахъ „Трудъ“ и Н. Карбасникова.

Пробный номеръ журнала высылается изъ редакціи за три семикопеечныя марки; подробный проспектъ бесплатно.

Иногородніе подписчики могутъ обращаться прямо въ редакцію журнала „Семья и Школа“: Москва, Гончарная улица, домъ № 17.

Редакторъ-издатель Вл. Львовъ.

ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ ЖИВОПИСЦЕВА въ г. Орлѣ.

Слоічокъ детриту на 50 человекъ—25 коп., на 25 чол.—15 коп., рурочна на 5 чол.—5 коп. Меньш як на карбованецъ не висилається. За пересилку—30 коп. При спровадженню на три карбованці й більш—ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 20%
Адреса: г. Орел. телятня Живописцева.

Листовні картки.

Вийшла в продаж серія (8 штук) листових карток, кольорові копії картин артиста-маляра Фотія Красицького. Ціна окремої картки 10 коп. Продається в Українській книгарні „Безаківська м. 8“, в книгарні Літ. Наук. Віс. (Володимирська д. 28) і в інших книгарнях. Склад видання—Київ. Андрєвській спуск, д. 15. Висилається зі складу накладн. платіжем,—1 серія за 90 к., дві серії й більш по 80 к. Хто виписує десять комплектів цієї серії, той одержує одинадцятий комплект ще 8 тих-же карток, дармо

Вид. тогож артиста маляра портрет Т. Шевченка, великого розміру, ціна 1 карб.; дешево видання—20 коп.

Открыта подписка на 1909 годъ

на выходящій каждые три мѣсяца научный журналъ.

ВѢСТНИКЪ КООПЕРАЦІИ

издаваемый Сиб. Отдѣленіемъ Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществъ.

подъ общей редакціей профессора Туганъ-Варановскаго.

Цѣлю журнала является выясненіе теоретическихъ и практическихъ вопросовъ всѣхъ формъ кооперативнаго движенія, а также: систематизированіе и опубликованіе важнѣйшихъ матеріаловъ по исторіи и практикѣ кооперативнаго движенія въ Россіи и заграничѣй.

Подписная цѣна: съ доставкой и пересылкой на годъ 4 руб. Цѣна книжки въ отдѣльной продажѣ 1 руб.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ ВЪ КОНТОРѢ И РЕД. ЖУРНАЛА:

С.-Петербургъ, Невскій, 120.

◆◆◆ 4-й годъ изданія. ◆◆◆

Открыта подписка на 1909 годъ

на ежедневную политическо-литературную и общественную газету

„НОВАЯ ЗАРЯ“

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой:

на 12 мѣс.—9 р., на 11 мѣс.—8 р. 50 к., на 10 мѣс.—8 р., на 9 мѣс.—7 р. 25 к., на 8 мѣс.—6 р. 50 к., на 7 мѣс.—5 р. 75 к., на 6 мѣс.—5 р., на 5 мѣс.—4 р. 25 к., на 4 мѣс.—3 р. 50 к., на 3 мѣс.—2 р. 75 к., на 2 мѣс.—2 р., на 1 мѣс.—1 р.

Подписка принимается только съ каждаго 1 числа и не далѣе конца года.

Для текущаго года Редакція запаслась собственными корреспондентами въ столицахъ и заграничѣй. Въ третей Государственной Думѣ вмѣются два специальныхъ корреспондента.

Аккуратное выполненіе редакціей въ 1906, 1907 и истекшемъ 1908 году всѣхъ обязательствъ передъ подписчиками какъ своими, такъ и приотстановленныхъ газетъ „Заря“ и „Утро“ служитъ лучшей гарантіей тому, что въ будущемъ году Редакція будетъ относиться съ полнымъ вниманіемъ къ интересамъ подписчиковъ и выполнять свой долгъ передъ ними со всею возможною добросовѣстностью.

Адресъ: Екатеринодаръ: редакція газеты „Новая Заря“ при типографіи И. Ф. Бойко.

4-й годъ изданія. ОТКРЫТА ПОДП. НА 1909 Г. 4-й годъ изданія.
на профессиональный общественно-педагогический журналъ

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

(Выходитъ 20 разъ въ годъ).

Программа журнала:

Руководящія статьи по очереднымъ вопросамъ школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросовъ профессиональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологіи, школьной гигиенѣ, санитаріи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія.

Постоянные отдѣлы журнала:

I. Вопросы народнаго образов. въ Госуд. Думѣ. II. Въ учительскихъ обществахъ (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Изъ жизни заграничной школы. V. Народное образованіе въ земствахъ и городахъ. VI. Въ народныхъ университетахъ. VII. Среди педагогическихъ журналовъ. VIII. Сообщенія съ мѣстъ. IX. Литературныя новости. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. Въ помощь самообразованію. XII. Среди книгъ (библіографія). XIII. Почтовый ящикъ. XVI. Письма въ редакцію.

Съ 1908 г. журналъ выходитъ съ иллюстраціями.

Подписная цѣна.

На годъ—2 руб. 50 коп., на полгода—1 р. 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 коп. Допускается самая широкая разсрочка. Менѣе рубля—можно сберегать марками. Пробный номеръ журнала высылается бесплатно.

Иногородныхъ просить обращаться исключительно по слѣдующему адресу: Киевъ, редакція журнала „Народный Учитель“.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСИ

на

ТЕРСКІЯ ВѢДОМОСТИ

въ 1908-мъ году (41-й годъ изданія).

Выходятъ ежедневно,
ВЪ ОФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текуція распоряженія правительства и мѣстной администраціи, а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ замѣчаетъ в себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководящія статьи; 3) статьи и сообщенія мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніяхъ; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутренняя хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр въ музѣи; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 15) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фельетоны; 18) между дѣломъ; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересылкою и доставкою:

На годъ	6 р.—к.	На 8 мѣс.	4 р.50 к.	На 4 мѣс.	2 р.50 к.
" 11 мѣс.	5 " 75 "	" 7 мѣс.	4 " — "	" 3 мѣс.	2 " — к.
" 10 мѣс.	5 " 50 "	" 6 мѣс.	3 " 50 "	" 2 мѣс.	1 " 50 к.
" 9 мѣс.	5 " — "	" 5 мѣс.	3 " — "	" 1 мѣс.	1 " — к.

Перемѣна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи. Владикавказъ, Сергіевская улица собст. домъ, № 10.
Редакторъ Н. П. Волковъ.

Киевъ, электрична друкарня К. Н. Милевскаго і Ко. В-Владимірска вл. 81.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 45.

30 Студня.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маринсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця 1908 р 3 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонок петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маринсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописем „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Необачна рада. Вірш—С. Мартоса. На Різдво (оповід.)—А. Ткаченка. На Кутю (опов.) Г. Кобзарівни. Клад—народна казка. Вірш—В. Тарноградського. Мелодії Українських дум і їх записування. (Частина друга)—Оп. Сластіона. Українське слово й мистецтво. Господарство. Відповіді Редакції. Повідомлення. Дописи. Оповідки.

Підписка на 1909-й рік.

РІДНИЙ КРАЙ

Виходить в Києві, 4 рази на місяць, з ілюстраціями, під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьеси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50к., на 3 м. 1 р. 25к
«Молода Україна» окреме від Рідного краю—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці—однакові.

Підписка на 1908 р. приймається до кінця року, по ціні давнішій: Рідний край без Молодої України—8 р. на рік, 1 р. 50 к. на півроку, 85 коп. за три місяці. „Молода Україна без“ Рідного Краю 2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність	3 "
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника	2 "
4. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба.	8 "
5. Кобза й Кобзарі. Розправа М. Лисенка,	
з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва	10 "
6. С. Мартос. Бажання отця дякона (опов.)	5 "
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 "
8. С. Черкасенко. Весною (оповідання).	5 "
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання)	3 "
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чад, Маскарад.)	20 "
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збевтежепа вечера“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На столітті української літератури),	20 к.
11. М. Глек. Оксапа, драма в 5 діях.	"
12. В. Грінченко. Три питання нашого правопсу	"
13. А. Кащенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 "
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени).	40 "
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-ій діі.	15 "

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Безаківська, 9)

Необачна рада.

Ми звикли думати, що нашої українській просвітній праці нема місця, нема поля, нема волі, що перше ніж можна почати робити хоч якусь невеличку роботу нашу, треба пробити ті дванадцять мурів, що в казці згадуються. Ми так до сього звикли, так зжилися з думкою—„нам нічого не можна“, що коли не сподівано десь один якийсь мур сам роздається і в йому неначе відчиниться брама для нашого входу, то ми несміливо озираємось і мовимо: Чи йти-ж? і як іти? а може й зовсім не йти?..

І почне той наш *acidum analiticum* обкисляти справу... та так обкислить, що й справді не посмакує вона й тому, кому здавалась, може, солодкою.—А там дивись, і час перейшов; поки ми примірялися, міркували, „медитували“, та... змагалися,—дивись, усе змінилось: ніхто не тільки не кличе, а й мур той знову зсунувся—і нема ні брами, ні розкелени. Отоді знов доводиться шукати, „а може де щілиночка знайдеться“...

Щось подібне можна постерігати тепер з тією українською просвітною справою в Холмищині. Ми страждали за свою українську людність в сьому краю, жалкували, що українська частина холмського населення, поневіряється, затлумлюється „обруснієм“. Ми доказували велику шкоду такої політики обмосковлення, доказували, що вона не пособляє навіть і тій меті, ради якої вигадано її, се-б то, що вона й не обмосковлює холмський люд, лише віддає його в руки полякам, бо вони з своєю проповіддю польщиани підходять зручніше, приваблюють краще,—а наслідком сього вийшло, що люд холмський при першій нагоді посунув до поляків, утікаючи від всього, що його гнітило з руки політики обмосковлення.

Одначе, разом з тим, бачили ми, що відходить наш холмський люд і від українства, бо польська проповідь дає йому цікаве слово польське, цікаву, близьку його розумінню, книжечку (календарик, або першу читаночку,—та ще з малюнками); а з руки українських просвітників—не доходило до холмського люду нічого; тим часом колиб тільки була змога доступитися до того люду з українською національною просвітою, то се булоб таким могутнім способом—удержати холмський український люд від зради своїй національності. Але, горенько,

шляху до сього не було: все українське,—хоч би то була сама невинна дитяча книжечка,—і близько не підпускалось; коли хто хотів приступитися до холмського українського люду з українським друкованим словом, то мусів се робити на свою власну руку, шукати якої небудь щілини... А на такий особистий захід так мало в нас людей і ще менше коштів!... Отже справа пробувала в найпоганішому стані.

І ось сталося щось надзвичайне: українцям, охочім працювати на просвітно-національному полі, дають змогу для тієї праці, та не тільки дають, а навіть *кличуть* до тієї праці. Власне холмський єпископ Євлогій запросив студентів-холмщаків, українців, на зібрання в г. Холмі, і каже їм приблизно таке: ми з вами не односторонні, але в тій роботі, до якої маю закликати вас, ви можете бути здатними співробітниками; я бачу, що дотеперішня просвітна праця в холмищині дала лихі наслідки і хочу підняти просвіту на ґрунті тієї національності, до якої належить холмський праґославний люд. Ви знаєте його мову, ви краще можете вести культурно-просвітну працю проміж сим людом і я закликаю вас до тієї праці.

Здавалось би, річ така проста й добра, що всяк, хто хотів-би бути порадиником українських діячів, в данім разі—студентів холмщаків,—міг би сказати одно:—йдіте до сієї праці! швиденько йдіте! робіте, поки є змога і скільки є змоги!

Отже-ж ні. Наша часопись „Рада“, в своїй розправі, (передовій се-б то вже „редакційній“), рішучо висловлюється *проти* того, щоб холмські студенти-українці йшли на запросини єпископа Євлогія—працювати біля національного відродження українського холмського люду.

Як же можна, каже Рада, йти поруч з єпископом Євлогієм? та він же крайній *правий*, та з ним поступовці не погодяться, і т. ин. Не йдіть, панове!

Нам така дорада „Ради“ здається по меншій мірі необачною.

Справді, один з перших доводів „Ради“ просто смішний: „Рада“ говорить:—„хіба єпископ Євлогій подав студентам економічну й соціальну програму?“—Сказати-ж отаке! *Архієрей*—буде їм складати економічну й соціальну програму!

До тогож, хоч єп. Євлогій і висловив у Думі частину своєї „економічної програми“,—щоб було одібрано у холмських магнатів, Замсь-

ких та інших, їх безмірні землі й віддано безземельним селянам холмським,—але хіба єп. Євлогій має право й силу здійснювати сю програму й закликати до сього помічників? Звичайно, він кличе до тієї роботи, до якої є змога в його руках: він кличе до просвітної праці, культурного підняття й національного підвищення українського люду в Холмщині. Одновлятися від сеї праці через те тільки, що змогу працювати дають люде иншого табору,—було-б просто недомисленням і навіть провинною перед своїм народом.

Хороше було-б, як би ті студенти-медики, що їх кличе уряд, чи якісь громадські встановища, їхати на допомогу людності при якійсь пошесті, хороше було-б як би вони спинилися перед таким питанням:—„а хто-то нас кличе? а чі склав він економічну й соціальну програму?“—Слава богу, такої безглуздої одмови ще не бувало!...

Візьмемо инший приклад, більш можливий, але такий, що теж був-би зовсім недолатним: «щиро поступовими» часописями давно зазначено, що після останніх виборів уряд (земствах українських губерній—„чорносотенний“). (Наші «щиро поступові» часописі дуже щедро роздають сей титул).—Гаразд. І ось оторесь із наших земств удалося-б, от зовсім так, як єп. Євлогій, до наших просвітників-українців і сказало-б: «будьте ласкаві, ідіть на допоміжть нам, земцям, скласти книжечки (українські для земських шкіл, взагалі допоміжть нам запровадити українську просвіту в губернії, по скільки се залежить від земської влади, бо ми земці переконалися, що обрусильна школа показала своє банкрутство: она задержує просвіту, веде до малого успіху, творить духовних калік-перевертнів, веде до економічного упадку, бо теперішня наша школа не выпускає людей справді освієних, здатних до кращої праці на користь обі й громаді. Ідіть-же панове, українські провітники, пособіте нам,—хоч ми де-в-чому иншому й не однодумці з вами, наприклад у огляді на українську автономію й таке инше“.

Невже-ж би се було розумно й до речі, руки поступових українців,—одмовитись від яких запросив, не понести своєї праці на яке діло, через те тільки, що кликали до сього „чорносотенці“, тії «праві»?! Знов кажемо, що се було-б безглуздя і злочинством перед своїм народом!

Отже, вертаючись до Холмщини, скажемо: нехай собі єпископ Євлогій не ставить студентам-холмщикам «ясно-визначеної», або й ніякої програми, нехай він вдається до української просвіти холмського люду через те тільки, що побачив банкрутство політики обмосковлення сього люду, через те, що бажає в національнім відродженню українського люду *знайти спосіб до того, щоб сей люд не втік від православія* в польське католицтво. Не-хай! Звичайна річ, що єпископ Євлогій, яко голова православія в краю, може і навіть повинен думати перше всього про свою релігійну справу; а той, хто боліє душею за упадок національного-українського самопізнання холмського люду, звичайна річ, матиме перед собою отсю мету:—підняття того національно-українського самопізнання. Либонь, єп. Євлогій знає, з ким має діло, коли каже: ми з вами *не однодумці*, але *се* діло,—національної, української, просвіти,—можемо робити вкупі.

Ми, українці, вже не раз провалювали свою справу через те, що галяли час на «медитування» та приміряння, тоді, коли треба було швиденько ставати до роботи (поки вона була можлива!) Нагадаємо один яскравий приклад: при знесенню кріпацтва в Росії, українцям (з часописі «Основа») доручали перекласти маніфест про волю—по українські. Такий переклад мав-би величезне значіння! Отже, як почали „основ'яне“ роздумувати, як саме перекладать, „та чі й перекладать?“ то час минув і українцям згодом сказали:—„Ну коли так, то обійдемось і без вас, об'явимо і на Україні маніфест—по російські!“—І об'явили. А ми жалкуємо по сей день за необачність добродіїв з Основи.

Отже, не маючи претензії бути учителями холмської молоді, скажемо таку свою думку тим—кому її цікаво знати: ідіть, добродії народні прихильники-українці, до праці, доки вас кличуть, підіймайте національне самопізнання холмського українського люду, несіте йому українське слово, українську культуру, бо поки ви діждетеся, що орударями в краю будуть українці, та ще до того „щиро-поступовці“, з виразною економічною й соціальною програмою, то не буде до кого йти,—увесь холмський український люд ополячиться!

Різдвяна дума.

Прийшло Різдво, велике свято,
Вродився Той, хто вмер за нас...
Чого-ж на серці так багато
Жалю і дум, нудьги в той час?
Велике свято... всяк радіє,
Всяк ожива, скрізь гомін чуть...
Чого-ж то серденько так мліє,
Не хоче давнього забути?
Забуть не хоче... Що й казати!...
Весна буває тільки раз...
Отак і молодість вертати
Не дано нам, не в волі в нас.
Минуло все, мов сон чудовий,
Все,—щастя, молодість, весна,
Мов теплим літом дощ громовий...
А там? а там... ніхто не зна!...

Сергій Мартос.

Полтава, 1908 р.

На Різдво.

(Бувальщина).

Часто траплялось мені чути від людей, дє що і як робиться на світі Божому. Звісно,—межи людьми живеш, то про людське й розповідати можеш. Та ото вже і не знаю, чи до-речі, чи ні, зхотілось і мені на старості літ поділитися де з ким про те, що я бачив та чув. Одне тільки горенько моє,—не вмю по вченому говорити, мужичою-ж балачкою де-котрі гордують, а інші то й не втнуть її, хоч би й хотіли, за це вже нехай такі добродії вибачають.

То слухай ж, хто хоче та розбере. Діло це, що про його я завів мову, було в ту довгу різдвяну ніч, коли в нас на Україні ходять по хатах колядники христослави, в те свято велике за для рода людського, коли народився той,—ким тисячі літ живе весь християнський мир, той, хто дав святий заповіт правди і любові.

Ото ж, кажу, зібралось нас до-купи де кілька чоловіків, земляків. Та звісно, діло не обійшлося і без бабів, а де баби, там і діти, бо це такий крам, як той казав, що тяжко нести, та й кинути шкода. Баби тільки зійшлися, то й почали одна поперед одної викладати, що їм траплялась на сих днях; пішли собі в другу горницю, та й базікають.

Ми, чоловіки, лишилися сами. Позбувшись кожен свого доглядача, посідали собі кружальцем на-вколо столу; а на столі так цікаво визирало

де-що істівне і те, від чого люди робляться так швидко дуже мовними та щедрими.

Ми, ніби-то не хотячи, випили чарчпни по дві. Втішились на-поки, та щоб набратися терпіння на-далі, завели балачку, та спомини про рідний край, та про ту славну старовину, коли яось вільніше жилося, та з доброю надією, нічого не боячись, ждалося другого дня.

Не чули тоді тих штукерій, що тепер оддирають. Тай гадки нікому не було, що настануть такі роки, коли люди не боятимуться того, хто в цей день народився. Хай Бог милує кожного хрещеного від таких мерзкокапосних річей. Нічого казати! Дожились, як то кажуть, „по самісеньке нікуди“!...

Сидимо отак, та балакаємо, теревені правимо, хто до чого зугарен. Коли це, стук-стук-стук! у віконце. Заирнув,—якась тінь.—Хто там?—хотів я спитати, та так і застовпів з відкритим ротом, бо на сором собі і всій громаді, я яось ненароком зирнув на кума Левка, а він,—аж моторшно міні зробилось,—геть на обличчі змінився, тільки очима блима, далі чогось раптом як підплигне, та як гукне, неначе той віл,—„жанда-ари“!... тай присів, а за ним і всі інші, мов ноги їм враз покорчило. Хотів і я теж присісти, але опізнірся, бо в мене уже й корчі віднялись, не згинаються ноги, хоч як сплукувався; тільки зуби мов соломотряси гацають якогось несамовитого гоцака (від того часу, мабуть, і кришитися почали!)

А кум одво ренетує:—„Адже-ж я й знав, що так станеться!... Бо сказано, не руш настановленого закону, не збирайся до-купи! А все жіночка! зхотілось, бач, святкувати вкупі з родиною,—от тепер і будеш вкупі з чортами“...

Отак примовляв Левко. Ну скажіть на ласку Божу, як тут не стратити остатнього глузду? Та тут тільки від одного слова „жандари“ враз припадеш черевом до землі, а він тобі ще про закон, про чортів і таке інше!...

Коли се чуємо невідомий голос під вікном:—

„Дозвольте колядувати?“—Не пускайте, не дозволяйте! це вони випитують,—божевільно кричав кум. Пху ти, Господи прости! Тут уже в мене терпячка увірвалась, я й собі гукнув:—та чи ви, куме, сьогодні вгамуетесь?

— „Ех, ви лехкодухи! сором і земляками назвати!“—Отсе ми таке почули за вікном...—„Ну що ж, прощайте, коли так! Піду далі, заспокоїтесь!“—Отак проказало...

Почувши ще раз рідну мову, я забув навіть і про свій жах і про Левкову пораду, та прожогом з хати. Бачу, якийсь чоловік відійшов, не то з клунком, не то з чим іншим... Я на взлогін:—Добрий вечір, кажу, чоловіче божий!—„Святий вечір!“—відкликається той.

— Зайдіть лишень до хати, добродієчку, бо ви мабуть, залякли, дожидаючи!

— Спасибі за ласку! З морозом я в добрій злягоді, а до хати яось ніяк тепер і заходити, бо тільки розніолохав чесну громаду, як той шуля горобців,—обізвався чоловік, не то з смутком, не то з жартом.

Такий мене тоді сором обгорнув. Ой гріх же мені старому йолопові! Сам Бог послав чужостороннього чоловіка в-свяго, а ми відіпхнули його!...

Почав же я його прохати:—Зайдіть же благаю вас! не минайте убогої хатини, Бога ради, бо я на всі свята загублю спокій душі за такий наш вчинок! Це все кум Левко всіх згвалтував,—за надто він, знаєте, „вчений“ в цім ділі, того йому завжди й ввижаються „чорти“; вибачте йому і нам, та заходьте!...

— „Ну добре, коли так“,—каже. Зрадів я тоді:—От і спасибі!—кажу:—та давайте клунка, а то вам, бачу, тяжко. Що тяжко, то правда, але це мій спокій, мій захист від смутку, то й не слід його випускати з власних рук; більш носив, то й менш як-небудь силкуватимусь!...

Зиркнув я на клунка з-коса, а в самого як і в перше, щось холодне, холодне залоскотало коло серця. Тепер сором як згадаю, та щож робить, нігде правди подіти, може мій сором кому небудь буде на користь... Відчиняємо двері в хату, а там всі сидять повитягавши шиї та витрищивши очі, мов ті жаби, що збираються плигнути в саме густе болото; аж мені й то смішно зробилось! А що вже міг помислити невідомець, дивлячись на їх?...

Одначе він поважно промовив, увійшовши:—„Благословення Боже всім громаді! З святим вечером будьте здорові, чесні громадяне!“

— Спасибі, дідусю! і вам теж.

Тут тільки я роздивився, що це був—дід. З довжеленими вусами, білими як льон, з густим хвилястим волоссям; з під чуприни визирало широчинне чоло,—теж мабуть з широким, та дужим розумом. Ласкаві, та виразні очі домовляли, що дід, окрім всього, на додачу був дуже добра й щира людина.

От такий був дідусь, що за його має бути далі річ.

— А ви, янголятка!—вдався він до дітей:—чого насупились? На бородатих добродіїв задивились?... Бог з вами, вони люди грішні, то про грішне і замислились а ваші чисті душі не повинні сього знати; ось ідіть краще, голуб'ята, сюди, до мене, та заспіваємо колядки, а після будемо ділитись гостинцями, що мене наділяє вельможний пан мороз, щоб роздавать гарненьким діткам.

На таке закликання діти, мов давні знайомі, міттю обступили діда навколо, хто почав розпитувати, що є в клункові, а хто прямисінько потягся сам до його, не дожидуючи дідової відповіді. Таке дитяче поведіння так нас засоромило, що ми не знали з чого й почати. Тим вони немов докоряли батькам... І правду-ж либовь казав дідусь, що „ви всі лехкодухи“: деж таки налякатися такої хорошої та ласкавої людини!

Отже ми, ніби вода з прорваної греблі, загули та загомоніли всі раптом, перебиваючи мову один одному. „Сюди, діду!“ „Колядуйте, діду!“... „Сідайте, діду!“... А діти все лепечуть своє, коло діда, та коло його клунка. „Дід з нами вечеряти буде“... „співати буде“, а друге підхоплює: „і спати в нас буде!“ Бувають же такі часи, що зовсім розумні люди та поробляться дурніше народжен-

них дурнів, немов з голови хто віхтем повишкрябував убогий розум! Я розгнівався на себе за той час так, що коли-б було можливо, та не сором, то привселюдно дав би собі по пиці!...

— Постривайте лишень, дітки! чого ви заступили діда, що йому й пройти не можна!—гукнув я на дітей, наче вони були винні тому, що ми, їх батьки, забули християнський обов'язок.

— А ну лишень, дідусю, роздягайтесь, та до купи! А ти, жінко, лагодь мерщій що треба, та й з Богом до столу, бо гулянки гулянками, а їсти теж хочеться, тай дідусь, мабуть, з дороги та з холоду теж не одмовиться!

— Хто вам казав, що я з дороги?—озвався дід:—а може я тутешній?

— Ба ні! Тут у Сібіру таких славних дідів не було!—міттю відповів за мене хтось з дітей, так що я й рота не встиг роззявити; та по правді сказати, на таку відповідь не зугарен був у той час ніхто з нас. „Вже мабуть сьогодні такий день, щоб діти були розумніші від старих“, помислив я...

Отож ми стали прилагоджуватися до вечері:

— Дідусю! Ануте до столу! а потім уже, повечерявши, й заколядуєте.

— З Богом, з Богом! Спасибі!—каже дід:—призвольтесь самі! А я як слід, по закону,—поколядую перше, а потім... а потім і присяду... Міні б тільки стільця одного до помочі. По тій мові він взяв дзиглика, витяг з лантуха цимбали й почав лагодитись.

Ласкавий погляд його світлих очей ясним промінням освітив наші душі... Чимсь теплим дихнуло в наші серця, до тієї пори—мерзлі... З якою чистою, невідомою для нас любовію він лагодився, здмухував пил і приторкався до своїх цимбал пальцями; за те й вони не з меншою ласкою відкликались своєму коханцеві.

— Ну, Господи благослови! і ви, чесні громадяне! Відкиньте хоч на цей вечір все, що за рік, або й за цілий вік накіпіло, та черствою шкаралупою облягло ваші серця, а послушайте, і душею, й розумом колядку, що склалася про Того, хто за нас всіх терпів тяжкі муки...

І ми почули давно знайому всьому хрещеному мирові колядку. Він співав:

Бачить же Бог,
Бачить творець,
Що мир погібає,—
Архангола Гавриїла
В Назарет посилає...

Не знаю, люди добрі, чи чув хто таке колядування, чи ні?

А я старий уже чоловік, повештався чимало по світу, але по щирості скажу, що не тільки не чув, а й у сні не снилось мені нічого такого як оце колядування, та як оцей колядник. Хоч і гріх так рівняти, та—нехай Бог милосердний простить: такому колядникові не місце між грішними! А ходить би йому замість пророка і своїм голосом, та колядками, будити в людей те святе почуття, що вони, не боячись страшної кари Божої, поквапились заховати у самий таємний куточок свого серця, щоб не заважало їм творити між людьми злочинства!... Ми з заміраючою ува-

гою слухали, ніби в-перше чули ті слова, що кожен рік співаються в цей вечір:

„Ирод слуги розсилає,
Христа вбити шукає;
Слуги приказ виповняють,
Христа вбити шукають“...

Так співав дід далі...

Може хто скаже, що колядка того так припала нам широ до серця, що ми в чужій стороні, в далекій Сибіру, почули свою рідну ріднесеньку колядку. Ні, люди добрі! Ні!... Чув я багато, дуже багато колядок. І сю, дідову, теж чув, і сам навіть не раз співав її; але в устах дідових вона була зовсім не такою—і трохи не схожою на ту, що я співав,—отак як не зхоже ясне сонечко на каганець!

„Десять тисяч і чотири
Малих дітей вигубили!
Плаче мати і ридає,—
Ирод дітей убиває“...

Як би самі сльози могли співати, то й вони-б, мабуть, не змогли б жалібноше виспівати своє горе так як дід, та його цимбали.

„Не плач мати, не ридай,
Сліз своїх не проливай!“—

заспокоював дід.

„Як же мені не тужити,—
Щобив Ирод мої діти!“

додають ще жалібноше цимбали. Дідовий голос, в перемішку з цимбалами, ллється все дужче, та дужче.

Немов хвилі, збентежені далекою бурею, шумлять і грізно котяться, щоб помірятися силою з кругими берегами—лютого горя. І розбившись об тверді скелі байдужости, жалісно застогнуть і розсиплються тисячами невидючих сліз-червінців. Тільки наші серця не скелі! А дідів голос виливається ще з дужчою глибини, ще з дужчою силою, ніж ті хвилі.—І ми розридалися.

Розридалися, як малі діти, не соромлячись своїх сліз!...

„Ирод діти убиває,
Об каміння розбиває,
Гострим мечем розсікає,
Кров невинну розливає“.

Плачуть уже замираючим голосом цимбали, мов сили їм не вистарча—виявити своє і всього мира християнського тяжке горе, вчинене Иродом.

„Кров невинну розливає,
Христа вбити шукає“.

І одразу,—брень!... жалібно, жалібно, як сам стогін серця, розірваного жалем, великої страдницьі Матері, за своє мале дитя. Не витримала й жалісна струна. Урвалася! не доспівавши до кінця колядки. Дід присів до долу, закрив долонями вид, а сльози так і потекли крізь пальці, немов показуючи, що не можливо руками прикрити те горе, що боляче вщемлює серце. І сумно, тихо зробилось в хаті.—

Ніби перед нашими очима лежали ті „десять тисяч і чотири“ неповинно вбитих дитячих тіл, а ми ніби були Иродами. І сором, і жаль стиснули нам боляче серце. Ніхто не насмів ворухнутися. Серед такої тиші щось тонісінько вапалакало. Ми

здрігнулись, підвели очі—і побачили хлоп'ятко, притулене до діда; воно плакало, аж плечка йому тремтіли. Бог з тобою, дитя моє!... І твоєму серденьткові жаль неповинних малих? Ну щож, поплач! Поплач, то й полегшає... Бо то святі сльози, котрі ллються за людське горе, а тим паче твої, дитячі!... Ми довго ще сиділи мовчки, бо навіть боляче було ворухнутися з місця. І Бог його святий знає, як було у кожного на серці, але думи, навіяні дідовою колядкою, були сумні—сумні, як ті дні льотої Иродової кари неповинних, що нагадав нам дід. Не знаю, панове, скільки-б ми ще так просиділи, як би дідів голос раптом не заспівав:

„А ми з сього не смутімся,
Рождеству його вклонімся!“

І перед нами встав зовсім инший дід. Очі його блищали одмінним вогнем,—груди високо піднялись, увесь вид і постаць одверто показували, що смуток вже кинув його, а намісць того він має тверде й світле бажання, не тільки вклонитися, а навіть кинутися пластом перед тим, хто прийшов за для спасіння роду людського.

Ми не зчулись, як наш голос з'єднався з дідовим і мов з одних грудей у нас вилилось:

„Ми Рождеству поклонімся,
Христу Богу помолімся!“

Андрій Ткаченко.

Томськ. 1908 р.

На Кутю.

(Малюнок з життя сільської учительки).

За-того вже вечір, а й досі скрізь по хатах метушаться, пораються, чепуряться: завтра ж велике свято!... Сижу на самоті, одпочиваю, натур-бувавнися з своїми школярами, та з усякою працею. А „за думкою думка роем вилітає“, давити мое серце, журбою сповняє... Не так почувала себе в цей день скільки років тому назад, приїхавши до школи з міцною вірою, що я й горі посуну, а не то що найду стежку до серця моїх школярів та хуторян. Ой! втомила мене тяжка праця, дуже втомила, а чи зробила ж я за цей час те, що гадала, ідучи сюди? Де там!...

А ця невелика частина праці не вдовольняє моего серця. Мовляв той: „я виведу ихъ изъ этой косности, разбуджу въ нихъ мысль, научу анализовать всѣ явленія жизни! Разбуджу, разовью в нихъ лучшія чувства“... Так проказувала й я собі збираючись учителювати на селі. Гай, гай. Бог милій! що то вже страчено сили молодой! Що вже виболіло серця!...

А чи й сьогодні Іванець буде п'яний та б тиме Настю?... Марта приходила вчора грошей просити, бо нічим розгівлятися, нічим і світити. Чи одужа ж то мій хрещеник, Андрійко? Як прохала куму Хвйону не кликати ворожок, а піхати по лікаря, бо й мої ліки не пособляють. Позавчора ковали Лисевету... Сьогодні її діт

приходили на могилки, „будити неньку“. Що то вже тужила моя Катря, з розплетеною косою!... Кладовище коло школи; мені з ганку все чутно було. Аж сумно й страшно згадувати!—Прокляті злидні вкоротили їй віку ще молодого! Не забуду, як дивився на неї Антон, як положили її в труну! Яке в його було обличчя страшне! Хворіла вона на сухоти, але до останнього часу ходила й на річку, й робила день і ніч, а істи не було чого до-волі...

Цур їм, сим думкам!... Наче каміюка тяжка на серці. І хочу її скинути, та не можу.

А що то тепер у городі робиться? Отам то люди метушаться по крамницях, та по базарях! Панії гримають на служниць, панночки, мої подруги,—на швачок, а ті бідолахи трохи язика не висолоплять від напруження, від тяжкої праці. Холодно сьогодні, а цілий же деньочок бігають по базарю та по вулицях бідні діти, простягаючи до соболевих мухт та ентових хутр свої сині рученята!

Але всьому бува край, буде він і оцій турботі. Знаю добре, що в якійсь гарно прибраній кімнаті молода пані засвіте на ялинці свічки, а потім покличе своїх діток і радітиме з дружиною, дивлячись, як вони веселяться. А в тім же будинку, тільки в нижчому поверху швачка вже скінчила роботу; поприбрала й вона чисто, але стіни мокрі, а маленькі вікна над землею мало пускають світла, тому в хаті сумно. Коло груби стоїть колиска. Там її щастя, надії, думки,—маленький Івась. Тихо! Спить немовлятко, а чому це таке бліде в його личенько й пухле воно якесь? А де ж твій тато? Бажав він Івасеві кращої долі, але потім хворий не довго з ними побув...

Геть з города!... не полекшало міні й там! Що як би оце я не сиділа сама тут у школі, а мала б щирю дружину, милу дитину, та чепуреньку теплу хату. Це б і я раділа на своїх діток, та вчила б їх „не спати ходячими“, „серцем не засипати“... Та чи легше б міні було? Хоч і була б правда в моїй хаті, хоч і мала-б я власне щастя, та чи було б воно навкруги? А затулити очі не можу!...

Наче щось затупотіло на рундуці, а я так замислилась, що й не бачила, що воно промайнуло між вікон...

— З святим вечером, Ганно Іванівно! Чи Ви ще тут живенькі? Чому це давно в нас не були? Ми вже всі скучили! Мати питають все про Вас. Ми оце прибігли, щоб Ви нашли нам гарненьку книжечку на святки.

— Спасибі, що прибігли, чи не розважите мою тугу!.. Побалакавши з ними, про свої думки, я вибрала їм книжки (кому яке питання було цікаве) й провівши їх, знову сіла край віконця, позираючи на село. Думки мої стали ясніші, наче легше стало. Чому ж це? Оксана та Наталка вже 4 роки як скінчили школу, але не забувають стежки до неї, та й товаришки їх не забувають, і хлопці. А оце якось балакали, щоб гуртом виписати якусь часопись, та де-які книжки. Поступаються вони жити „по новому“ і хочуть тим, про що дізналися від мене, світими собі й хуто-

рянам. Поступаються й у своєму сімействі і в громадських справах по-правді. Оце зараз Василь узяв книжки про сільське хазяйство, а Оксана про те, як доглядати діток. „Це про нас,—кажуть,—а ще дайте й про наших старих, бо привчилися вже, знаєте, щоб часом їм щось читали“.

Що ж це я сижу! Піти на село, поки дід прийде від дочки, тоді затопе в грубі, засвіtimo, та й істимемо кутю. Ось зтого вже й зірочка зійде, вже діти вибігали й виглядати. Тоді скрізь по вікнах засіяють такі ж зірочки. І люди, втомившись тяжко, радітимуть спокоеві, посідають вечеряти.

Тихо як скрізь стало! Сніг пішов, та летить наче білі пташки з неба, або мої школярі до мене... І справді знов щось біжить... Чого тобі, Векло?

— Ідїть, Ганно Іванівно, до нас кутю їсти, мати дуже просили, бо самим Вам сумно; а завтра ми прийдемо до Вас рожествувати!...

Я пішла з ними.

Галя Кобзарівна.

КЛАД.

(Бельгійська народна казка).

Жив собі колись старий чоловік, Остап Кравченко, і було в його три сина: Андрій, Михайло і Максим. Багатий був Кравченко: була в його гарна, велика хата, повні скрині одежі, та добра всякого, коні ворони, корови, вівці й чимало землі.

Якось занедужав старий Кравченко, гукнув до себе трьох синів, та й каже: Діти мої, сини мої, смерть може до мене прийти кожної хвилини, то я хочу розділити між вами своє добро.

Є ще в мене десь у гаю, в дуслі в старому дереві, клад,—мені його ще мій дід покинув; там у глечику багато грошей, то я хочу дати ті гроші тому, хто саме найкраще діло зробить у цьому році.

Пішов Андрій далеко в город кудись, Михайло собі на завод, а Максим не далечко в село найнявся. Засватав Максим дівчину, хотів побратися з нею, та був на селі парубок Тихон, товариш Максимів, одбив він від Максима тую дівчину і побрався з нею.

З того часу став Тихон Максимові першим ворогом. Де не стрінуться вони, одвертаються й не дивляться один на одного.

Проїшов рік. Поприходили до дому всі брати і раз у-вечері зібралися коло батька. Батько сів коло печі, а хлопці коло його... По очіх можно було бачити, що кожен думав: „А може мої будуть гроші“...

— Ну, діти,—каже батько,—розказуйте-ж мені, що доброго зробили ви за цей рік.

Почав казати Андрей:—Жив я, тату, в городі, в одного багатого столяра і був у мене товариш. Ра-

іхав він кудись на море, привіс мені торбинку з грошима й каже: — „Сховай, товаришу; як приїду, оддаєш мені“.— Сховав я гроші. Минуло кілька місяців і до мене дійшла чутка, що товариш мій втопився. Тепера мені можна було взяти його гроші собі, бо він з мене не взяв ніякої росписки, нічого. Але я довідався, що в його є жінка. Шукав я її, шукав, знайшов, і віддав їй гроші.

— Добре ти зробив, Андрію,—сказав батько,—і завжди так роби, не бери чужого.

Тоді почав казати Михайло:—А я, тату, жив на заводі. На весні було діло. Іду я на село до товаришів погуляти. А йти треба було берегом річки,—берег крутий. Іду, аж чую,—щось у воду бульк! Глянув я: дівчинка маленька, мабуть квіточка рвала над самою водою. Кинувсь я в одежі, в чоботях, як був, витяг її живою й одніс до матері.

— Добре ти зробив, сину,—каже Михайлові батько:—в церкві по євангелії читають, що треба помагати одно-одному в біді. Ну, а що-ж ти зробив, Максиме?—спитав батько найменшого.

Той тихо став оповідати:—Знаєте, тату, є тамечка за нашим селом така гора, під нею глибоке провалля, з такими крутими, стрімкими боками. Раз іду я з поля у-вечері, (ходив на жито дивитись), і бачу, на тій горі неначе щось сидить. Надійшов я, бо мені хотілось подивитись, хто то такий. Глянув, аж то мій ворог, Тихон, і сидить над самою тією кручею, дрімає, чи що. Поворухнувся-б він тільки, зараз-би покотився—і смерть би йому там була!.. Хоч і ворог він мені, тату, але взяв я його обережно за плечі й стяг на-бік. Прочнувся він і, побачивши мене, так як на вовка глянув. Я стою коло його і дивлюся тільки. Тоді зрозумів він, що з ним було, кинувся мені на шню, заплакав і каже: „Максими, голубчику, я на тебе дивитися не хотів, а ти мене від смерті одратував!.. Я тобі ворогом був, а ти мене помилював.. Прости-ж мене, мій друже!“—Згадавши все, заплакав і я.. І так мені радісно стало, що ми вже не вороги.

— Сину мій, добре діло зробив ти: одратував од смерті ворога. Боже благослови тебе! Іди шукай у дуплі клад і бери собі.

І сказав батько, де саме клад лежав.

Максим знайшов у гаю гроші, половину собі взяв, половину братам віддав.

Переклала Ю. Немеретівна.

* * *

Погасли мрії,
На серці тьма,
Нема надії—
Життя нема...

* * *

Десь сонце світе,
Цвіге весна;
Сміються квіти,
Влакить ясна...

* * *

Десь радість, воля,
Важання втіх;—
Щаслива доля,
Щасливий сміх...

* * *

Десь май... лілеї..
Десь щастя є..
Десь є... чужее,
А не моє!..

В. Тарноградський.

Мелодії українських дум і їх записування.

Учені найдокладніше вяснили тільки склад українських дум,—бо се, розуміється, і найлегше було зробити,—а після сього заходились коло джерел і походження їх; кажу, заходились, бо справді вони ще й досі не погодились у сій справі на чимсь певнім, сталім, загальнім, виключаючи хіба одно, а саме—що думи з'явище вельми цікаве, поважне, ваги й краси надзвичайної. Але дійсне походження їх, мовляв, ще потрібує багато розвідок і дослідів, щоб вийти з тієї плутанини поглядів, цілком протилежних один другому в сій справі. Польські учені, як Нейман і Ф. Равіта, по традиції від попередніх дослідувачів, виводять наші думи прямио від древніх боївів, або й ще далі,—від грецьких рапсодів, і при тім доводять, як наприклад К. Бродзівський, що думи українські багато кращі, більш художні й закінчені, ніж сербські юнацькі пісні, хоч думи, через де-яку подібність, часто порівнюють з сими сербськими піснями, порівнюють учені польські, російські, українські й инші. Треба вазначити, що російські учені скоріше стоять в обороні самотності або чистої

народности українських дум (Ламанський, О. Міллер, Соболевський, Веселовський); українські ж учепі,—вже після часів видання знаменитої праці Антоновича й Драгоманова*),—у більшості все звертаються до перво-джерел сербо-болгарських, а де-які з них пішли так далеко, що навіть і саме слово *думи* признають не нашим, а позиченим у Болгар, Сербів або навіть і в Румунів. Ведуться суперечки про те, чи дума—український термін, бо, мовляв, слово се в кобзарів мало популярне, не вживав його й перший видавець дум, Кн. Цертелєв, (1819 р.), а з'явилось воно вперше в збірникові Максимовича—„Укр. Народн. піснї“ (1827 р.) і з того часу стало уживатись і до наших часів. До сього можна б додати, що й перший список дум (не раніше 1808 р.), відомий під назвою списку О. Котляревського, теж не має назви *думи*, як не має він назви й для самого співця: невідомий автор просто каже „рапсодій *Иванъ*“; то не можна-ж в сього виводити, що 100 літ тому назад наші бандуристи не звивались кобзарями, а „рапсодіями“. Що до терміну „думи“, то можна пригадати, що всі польські учепі, починаючи з XVI віку й до наших днів, як от Сарницький, Стрийковський, Папроцький, Морштин, Петрицій, Шахровський, Темберський, Лінде, Бродзінський, Вацлав з Олеска, Жегота-Паулі, Нейман, Равіта завжди вживали сю назву і ніколи в польських учених не з'являлось і не могло з'явитись такого питання як те, що в останні часи з'явилось у нас:—чи думи українські були й у давні часи те саме, що й тепер, чи може ті «думи», що про їх не мало писали тодішні польські учепі, були щось зовсім інше, відмінне? у нас тепер іменно таке питання існує. Найрішучіше виставив його пр. Грушевський у своїй „Історії Укр. Русі (т. VI). Там (ст. 615) він про це прямо каже: „думи“ XVI—XVII в., згадані в польських джерелах, зовсім не те, що розуміли під сією назвою в XIX в. і тепер“. Неменше рішучо каже він і про впливи сербської епічної поезії на походження наших дум, і виходить якомсь так, ніби назву *думи* взято від болгар, а зміст їх склався під впливом сербських пісень. Отже прохаю вибачення, що хочу при сій нагоді, хоч зовсім побіжно, а переглянути й се питання і, роздивитись, які наукові висновки, або які авторитети послужили високоповажному професорові для його тверджень,—на мою думку, занадто рішучих і передчасних.

Старий Бодявський, порівнюючи думи з сербськими юнацькими піснями („О народной поезіі славянскихъ племенъ“ (1838 р.), дійсно находить і обопільну схожість їх, але він її бачить тільки у співних подібних-же причинах, що викликали й ті й ті пісні на світ-божий. Ся думка в основі своїй цілком справедлива, бо коли візьмемо на увагу, що Сербський народ—народ братвій, сля-

вянський і по духу своєї пісенної творчости найбільчий до нас українців*), що він, як і наш, сливе рівночасно примушений був захищатись і вести нерівну криваву боротьбу з Турками, при подібних умовах, та при участі таких же оборонців, як і наші козаки,—юнаків, то очевидно, що й епічна творчість тих часів у обох братніх народів повинна бути до якоїсь міри подібна; при зовсім подібних умовах боротьби повинні були виникати й зовсім подібні ж теми,—та ж боротьба майже що дня давала їх: турецький, чи татарський напад, полон, продаж в турецьку чи татарську веволу, потурчення „для роскоші турецької, для лакомства нещасного“, викуп з веволі і т. и. А той факт, що на його завжди вказують прихильники походження українських дум від впливу сербських юнацьких пісень, що сербські співачи з половини XVI віку могли доходити до українських земель, співючи ті ж самі пісенні теми боротьби з Турками й Татарами, які розробляв і наш народ, то се з'являє, при тій умові, коли воно було значне й широке, могло прислужитись лише до обопільної користи, бо коли сербські співці лишили нам які небудь типові риси, або подробиці, властиві їх пісням, то безперечно взяли вони й од нас де-що витворене на такі-ж теми й українським народом,—інакше не могло бути. Зостається без всякого пояснення такий дивний факт: всі дослідувачі, і поляки, й росіяне, й навіть де-які українці, що зближали чи порівнювали думи з юнацькими піснями, у-одно кажуть, що думи багато кращі за ті пісні, які віби послужили їм за зразок. Виходить, копія переважає первотвір; алеж сього дива ще ніколи не бувало й бути не може. Ми українці давно прославлені індивідуалісти й аналітики і через те у всякій, навіть найяснішій справі, часто доконаємось такого, що й розібратись трудно. Давні наші дослідувачі доходили до надмірної похвали думам, надаючи їм більше значіння, ніж навіть справжнім літописям (Срезневський), хоча се й не заважало в ті-ж самі часи порівнювати й зближати думи з сербськими юнацькими піснями (Бодявський), надаючи думам угруповану перевагу; в часи ж найпізніші помічається віби протилежне з'являє. Ми давно звикли до того, що українська епічна поезія, характеризується нерівноскладовою ритмічною будовою, зветься думами, алеж надр. на думку проф. Грушевського (Іст. Укр. Русі т. VI ст. 614—615.) виходить по іншому: „Однак назва думи для сього роду являється поки-що вповні конвенціональною: досі не звісно ні одного факту, де б назва „думи“ прикладалася до сього роду поезії, чи то в усній чи то в писаній традиції, тым менше маємо ми прова звязувати сю

*) І обрядові й побутові сербські й українські пісні на стільки близькі по духу й по мові, що, читаючи їх, часто вагаєсь, чи це сербська чи українська пісня,—а сього ніколи не може бути з піснями великоруськими.

*) „Историческія піснї Малор. Народа“ изд. Амт. в Др. 2. I и II.

назву виключно з такими саме піснями. А коли вже робити се по традиції, яка усталилася в наукових кругах ХІХ в., то у всякім разі не можна без докладнішої аналізи прикладати до сеї конвенціональної категорії «дум» історичні свідоцтва про „думи“, які можуть говорити про зовсім інші, відмінні типи піснотворчості, і по всякій правдоподібності, таки справді про зовсім інше говорять: «думи» ХVІ—ХVІІ в., згадані в польських джерелах, зовсім не те, що розуміли під сією назвою в ХІХ в. і тепер». Сказано так рішуче, категорично, віби всі ці гадки вже справжні наукові виводи чи самого п. професора, чи хоч-би й чісь інші; алеж подивимось, чим автор піддержує свої категоричні висновки:— «Слово „дума“,—важе він в приводу споминів Сарніцького,—яке вперше виступає тут у нас в значінню епічної пісні, в певною ліричною („елегічною“) заврасою, сербсько-болгарського походження: в болгарськїм воно значить „слово“, (а у сербськїм?), отже заступило сей термін в тім значінню поетичної повісти, в якім воно уживалося в старій Русі («Слово о полку Ігоревім», „Слово о Лазаревім воскресенї“). „Думи“ явилися таким способом спадковцями староруських „слів“, змодифікованими під новими впливами—можливо й сербської героїчної поезії». (Можливо й сербської, а можливо значить, що й ні..) Але підемо далі: „Стояло се в звязку з широким розповсюдженнєм сербської героїчної поезії в землях коронних і в кн. Литовських, розношеної сербськими співаками, задокументованими звістками з ХV і ХVІ віка. Вже на початках ХV в. стрічаємо ми сербських (хорватських) дудників (fistulatores) на Ягайловім дворі; пізнійше знаємо їх як звичайне з'явище, так що гуслі дістають назву сербів“ (ст. 364). Але при чім же тут впливи на „думи“? Одначе йдемо далі: „Коли не в ХV, то в першій половині ХVІ в. могла («могла») підпасти певним впливам сих (яких саме?) сербських пісень (виходить, дудників і гусларів) українська пісенка творчість“. Оце і все. Далі на ст. 615 автор уже підкріплює свої виводи другими авторами: „Гадка про звязки українських дум з полуднево-словянською, сербською спеціально пісенністю, в звязку з звістками про росповсюдження сербських пісень і співаків в землях коронних і вел. кн. Литовського, підносилася вже давнійше—Iagić, Gradja za slovinsku pogodnu poeziju (Rad. jugosl. akad. XXXVII), Пыпинъ и Спасовичъ Історія славян. литератур 1, Неупаин 1, с., Фаминцынъ «Домра», Халанскій Южно-славянскія сказанія о кралевицѣ Маркѣ, Сумцовъ Соврем. украин. етнографія II і його-ж Культурныя переживанія. Але все се були побіжні згадки без глибокої аналізи“. Отже пр. Грушевський сам позбавляє значення всі ці згадки. Йдемо далі: „Новішими часами справу звязку між українськими думами і полуднево-словянською поезією порушив Дашкевич,—„Нісколько слов обще-

нія южной Руси съ Югославянствомъ въ литовско-польскій періодъ ея історіи, между проч.—въ думахъ“ (Изборникъ кievскій, 1904),—але теж так побіжно й загально, мов би умисно уникав якоїсь ясної відповіді, в чім саме полягав, в яких обставинах і в якім часі мав місце той полуднево-словянський вплив; він властиво вагається між гадкою про *аналогію і вплив*“ (пор. с. 128 і 130). Далі пр. Грушевський ніби поясняє, чому іменно пр. Дашкевич «мов би умисно уникав якоїсь ясної відповіді»; то сталося так: „Що правда, йому—як і попереднім дослідникам, були не звісні записки двірських рахунків Ягайла, що свідчать про популярність сербських музиків в Польщі й Литві вже на початках ХV віка: в записках 1415 р. фігурують тут *krwaci fistulatores, Rationes curiae Vladislai c. 457—462*“. Крім сеї звістки, невідомої всім згаданим дослідувачам, приводиться ще вказаний Ягічем польський вірш, виданий Е. Морштиним 1606 року «*Swiatowa rozkosz*», у якому розказується, як сербин на скрипичі довгим смичком виграє «*stago-dulbskie dumy: jak przed laty Turkow bili Polacy i menzje Horvaty*». Оце й усе. Таким чином з всього наведеного виходить, що всі ті автори, які торкались впливів полуднево-словянської поезії на українські думи, нічогосінько досі не довели, бо торкались сієї теми зовсім побіжно, або як, пр. Дашкевич, мов би умисно уникали ясної відповіді, бо їм невідомі були дудники хорвати при дворі Ягеловому в 1415 р. і вірш з поеми «*Swiatowa rozkosz*»; а як би вони й знали про се, то невжеж на основі сих двох дрібних фактів можна щось виводити? Перший факт свідчить тільки про те, що при польському дворі того часу були хорватські дудники, алеж се до українських дум чи до їх назви не має стосунку; а другий факт—вірш, виданий Морштиним, указує на те, що поет називає „думами“ пісні про старовинні побіди поляків і хорватів над Турками, але се теж може бути не більше як тодішній польський широко-вживаний термін про військові пісні давніх часів, чи думи українські. Принаймні той же Морштин, (1606 р.), згадує і характеризує думи українські. От що читаємо про се у статті пр. В. Перетца «Українські думи» (Літ. наук. віств. 1907 р. 5, ст. 22—30): «По словам Морштина (р. 1606), дума була принадлежністю козацького життя, вона складалась ще за життя героїв, слідом за подіями, і призначалась для співу. Думи українські мали славу поміж поляками в ХVІ і ХVІІ вв. Авторі піітичних підручників протиставили думи штучній поезії свого часу і мусли призначити для них окрему рубрику в загальній класифікації поетичних родів: *poesia naturalis* (в противоставленню *poesia artificialis*)—се „*dumy ukraiinne*“. Не важемо вже про ХVІІІ вік, коли і московські вельможі і польські магнати між іншими забавами *любили слухати думи*»), що

*) Еурсів наш (авт.).

співали бандуристи професіонали*.

Ще ясній про співання дум у XVIII віці каже д. Перепелицький „Історія музики в Росії“ (1888 р. С. П. Б.): „Є відомість, що при дворі Петра Великого співали свої «думи» і прості козаки бандуристи. Особливо любила сих артистів цариця Парасковія Олексівна і часто посилала їх усолодити слух Імператриці“. Є ще одна цікава історична згадка про те, як відомий фаворит Елисавети Петровни, Олексій Розум, (потім гр. Разумовський), коли у його пропав голос, був «произведенъ» у придворні бандуристи „и пѣвемъ на бандурѣ мелодичныхъ „думъ“ увлекаль тогдашнее великосвѣтское общество“ (звѣд. слов. Ефр. и Брокгауза т. IV ст. 880). Крім того, з дослідів Житецького «Малоруськіє вирши историческаго содержания» (Києвск. Ст. 1892, сентябрь) видно, що епічна форма поезії, узивана „думи“, від Українців перейшла в польську літературу, де теж об'явилась *дума*. І ось що каже Житецький: «Взагалі у польській мові *дума*,—по поясненню Лінде, заснованому на значінні сього слова у старовинних польських письменників,—єсть *elegia rycerska, niby zamysłona pieśn*“ (Пояснення Лінде*), зроблене більше ста років назад, дуже важливе, бо воно як раз говорить про те, що традиція розуміння сього терміну прийшла й у XIX вік—не змінившись. Стаття д. Житецького має такі висновки: 1) батьківщиною дум була земля Подільсько-Галицька: і тепер народ розличає в Галичині *думи* від *думок*; „*дума*, каже Головацький, се по народнім поняттю—*добра, поважна пісня*; мелодія її теж поважніша і протяжніша“ 2) думи у старовину, як і тепер у Галичині, були пісні епічного змісту, алеж потроху розбавлені ліричним настроєм, присущим елегії; 3) у козацьку добу життя народнього з'явилися думи *військові, козацькі*; 4) від Українців ся форма поезії перейшла у польську літературу, де теж явилась *дума*,—розуміється, не як народній твір, а як пісня меланхолічного характеру, зложена окремим автором“. Нічого про те й казати, що стара книжна віршева поезія змісту історичного, навчаючого, або й побутового, мала не малий вплив на вироблення мови дум**), хоча пр. Соболевський, рецензуючи працю Житецького, й каже: „Непевність рифми, нерівномірність стиха, постановка дієслів на кінці стиха свідчать про *народну*—оригінальну творчість дум, а не навпаки. Те що Житецький приймає в думах за *штучне*, треба приймати за *архаїчне*. Консерватизм до матеріалу у старців не міг допустити „воздѣйствія“ вірші“ (Живая старина 1843 г.). Розуміється, думи з'явилися вельми сплітне і без багатьох важливих, науковою критикою перевірених історичних фактів

*) Słownik języka polskiego Linde, 1807 г.

**) Се питання теж не можна вважати вирішеним; мова дум, проста, народна, *надто* відрізняється від штучної, важкої мови старих книжних віршів. (Ред.).

та відомостей—неможна твердити про них щось несподівано нове, таке, що має хіба найменші підстави*). Напр. пр. Халанський ставить речитативну форму укр. дум в залежність від латинської рифмованої прози X—XI в.; на се йому пр. Ф. Колесса у своїй Ритмиці укр. народніх пісень замічає: „в таким разі і форму „Слова о полку Игоревѣ“ треба-би теж віднести до західних впливів: ходило би лишень о докази“ (247).**).

Але вернемося знов до слів пр. Грушевського. Наведений ряд історичних свідочств письмової традиції маємо закінчити свідочством, що вже носить характер скоріше усної історичної традиції і зовсім ясно доводить, що старі думи XVIII і XIX в.в. були теж саме і що сей термін іменно відносився «до епічної поезії з характерною нерівно-складовою ритмічною будовою»; се записана розмова І. П. Котларевського з І. Срезневським про етнографію взагалі, і про записування дум. Як ми згадували, І. П. сказав: „бувало десятками, сотнями чуємо старовинні пісні та думи, а тепер раз у год приходить ся почути одну“. Записана розмова І. Срезневським зараз же після того, як вона була, (1837 р.). Ів. Петр. був тоді дуже старий, він згадував свої молоді літа, а пам'ять його сягала без малого не за всю остатню чверть XVII віку. І. П. Котл. добре знав, що то за «думи», узиваючи їх «сокровищами», і ніяким чинном не міг бути під впливом назви, „яка установилася в наукових кругах XIX в.“, бо таа традиція починається у нас з Максимовича: він перший з наших учених ужив сей термін у своєму виданні («Малорос. пісні» 1827 г.)***) а від того часу до побачення з Срезневськими пройшло всього біля десяти років,—про яку-ж тут традицію, „що витворилася між ученими XIX віку“, може бути річ? Через те все й приходимо до переконання, що термін «думи» не взятий ні у болгар, ні у сербів, або румунів, а він цілком свій і витворився з самого початку козащини,—можливо, що й у західній частині української землі. Той факт, що термін *дума* мало вживаний між кобзарями XIX і нашого віку, (хоч вони той термін всі знають), може бути зрозумілим, коли взяти на увагу величезну різницю між кобзарями давніх і наших часів:—давні сами

*) Колись польські учені (Вишневський, Мацеївський), доводили, що „Слова о полку Игоревѣ“ належить польській літературі, і треба було спеціальної поважної роботи А. Майкова („Может ли „Слова о полку Игоревѣ“ принадлежать польской литературѣ? 1850 р.), щоб розбити ті наївні заміри. Теж саме ще недавно робилося з Бояном, — його всі слов'яне, кожні окремо, присвоють собі. (авт.).

**) д. Житецький безперечно маючи де-що сказати про походження самої форми дум, закінчує свою статтю питанням — „Відкіля ся форма“? З того часу з'явилось чимало розвідок про думи, вельми цінних і всяких,—тож певно д. Житецький тепер закінчив би свою статтю інак. (авт.).

***) Чи позичив він сей термін у польського етнографа К. Бродзінського, як думає де-хто тепер, довести не можна, але у перших рукописних збірниках 1805 і 1819 р.р. думи з'являються під назвиськом *думи и постоти*. („Життя і Слово“ 1895 р. кн. 3, ст. 265—266) (авт.).

були учасниками історичних подій, а іноді й творцями тих дум, людьми иншого розбору й иншої культури. Ім сей термін був і близький і добре зрозумілий, а «Кобзарі» XIX в. се вже нужденні «старці» «нищі», сліпі каліки, що в наші часи звиваються й «бродягами»... Одміна між обома типами—справді величезна. Що для козацьких, або запорожських кобзарів було сучасна «дума», те для старців-кобзарів стало вже якимсь давнеколишнім спогадом,—«козацькі пісні», «запорожські псалми», «півільницькі псалми». Може вони того так і звиваються тепер, що в них згадується то про тую давнину козацьку, то про запорожців, то про невольників. Не диво, що такі кобзарі могли забути назву пісень,—се взагалі річ другорядного значіння,—коли й самі пісні сливе забуті!*) Щоб покінчити з питаннями про західні славянські впливи на витворення наших дум, крім наведених уже доказів треба навести висновки учених, що останніми часами розробляли се питання. Ми вже згадували розправу пр. Дашкевича «Нѣскольکو слов общенія южной Руси съ юго-славянами въ Литовско-польскій період ея історіі, между проч. въ думахъ», (вірніше, згадував ту працю пр. Грушевський). Отже, з приводу цієї розправи, в *Arch. f. sl. Phil.* 1907, Н. 2,3, 221—246. п. Teršakoveč умістив цїкаву для нашої теми статтю—«Beziehungen d. ukrainischen historischen Lieder, resp. „Dumen“ zum südslavische Volksepos». Переказуємо де-що з неї за д. Е. Тимченком**): «На міркування п. Дашкевича п. Тершаковець відповідає критичним розбором кожного наведеного факту і, розуміється, без труда їх розбиває, бо все то факти, які рівно нічого не можуть довести; так проф. Дашкевич приводить пісню: «Ходім, хлопці, гайдука,

То ваш танець правий;

се повинно довести близьку знайомість укр. народу з сербами; далі пр. Д—ч згадує про оселення сербів у маєтку єп. Я. Острожського в XVI в. і, в звязку з тим, на існування сіл «Серби», «Сербинівка». На основі подібн. фактів він і бачить, що «думи могли испытать вліяніе сербскаго и болгарскаго эпосовъ». По Тершаковцю—певні одсліди, що гайдуки залишили в життю українського посільства, (напр. назва тапца), такі невзначі, що не дають жодної підстави, щоб виводити з того участь гайдуків в утворенню дум; так само п. Т—ць не бачить жодної довідної сили в покликанню п. Дашкевича на назви сіл «Серби» і «Сербинівка». Такі факти, думає Т—ць, треба освічувати у звязку з загальнішими і певнішими фактами, що мали б доказувати участь південних словян в утворенню

*) Навіть такий учений етнограф як М. Максимович видимо не дуже багато надавав значіння назві:—так у його великоруські биліни не називаються сим терміном, а просто «великорусскія повѣствовательныя пѣсни» («Сборн. Укр. пѣсень» 1849 р.).

**) «До питання про стосунок українських дум до південного славянського епосу». (Записки укр. наук. творства в Кїмі кв. II, 1908 р.).

козацтва в XVI—XVII віці. Цей участи пр. Дашкевич не признає, а тим часом вона б заслужувала на увагу, тим більше, що промовляє за його теорію (241). Вказуючи на те, що в науці вже давно звернено увагу на паралелі між болгарським та сербським епосом і укр. думами, він покликається на д.д. Сумцова, Неймана і Фаминцяна. Але перевіряючи ті покликання, стає видно, що пр. Дашкевич грішить проти докладности, бо пр. Сумцов у згаданім місті не мав наміру мовити про подібні паралелі;—він тільки висловлює бажання порівняти українські епітети в думах з сербськими і болгарськими; покликання на д. Неймана теж не потрібне, бо його праця не розправа, а популярний нарис про думи для польської громади; а що вже д. Фаминцяна, то, як і сама назва його замітки говорить, був далеко від нашої йому мети. На думку д. Т—ця, пр. Дашкевич жадним способом не зміг переконувачими доводами доказати своєї теорії. А вказівкою на подібність загального тону дум до південно-славянського тільки затверджується той факт, що подібне сумне становище родить подібні сумні пісні,—ся увага підійде до якого хоче народу, а не саме до південно-славянського. І така подібність не розв'язує питання про обопільний вплив, а позичене слово «Бутурнак» промовляє дуже мало і є одним доводом залежності українського епосу від південно-славянського (242).

Переказавши, чому не міг вивести й оборонити свою теорію пр. Дашкевич, а далі що праці Антоновича-Драгоманова і Житецького в істотному досить вияснили історичне і літературне значіння дум, лишилося, на думку Т—ця, одержаві вже наслідки поставити в відповідну перспективу; сього власне й не зробив пр. Дашкевич. «Зваживши—каже Т—ць—всі культурно-історичні обставини і порівнявши думи з південно-славянським, сербським епосом, я твердо пересвідчився, що сьому епосові можна відлити вельми незначну участь в питанню про обопільний вплив» (266).. «Уважаючи на все сказане, треба констатувати, що південно-славянський епос своїм змістом не справив жадного помітного впливу на утворення дум». На сьому б' і годилось нам закінчити про той південно-слав. вплив і перейти до форм нерівноскладового віршу та д. Т—ць теж пробує й з свого боку знайти де-що. Він каже: «Невже-ж славяне-пересельці не лишили жадного сліду свого впливу на поетичну творчість авторів дум?» Сей вплив найшов д. Т—ць в уживанню вокативу замість номінативу,—зворот дуже розповсюжений у сербському епосі. Даремна річ шукати багато прикладів сього з'явища в українських людових піснях», (помилка!). До трьох прикладів, що подав пр. Смалъ-Стоцький, та чотирьох, що дав пр. Міклошин, д. Т—ць дає 21 приклад з дум і один з пісні козако-польської доби. Д—ій Е. Тимченко від себе пояснює: «в увазі до праці п. Тершазівця (ст. 235) пр. Ягіч слушно

вказує, що вживання вокативу замість номінативу може бути властивістю, що зближує український і сербський епос, але вважати його за позичений з сербського—навіть чи можливо. Звичайно позичають зміст, матеріал, поодинокі слова, але не форми слів. Тільки при позиченню цілого десятискладового сербського вірша, можна б і вокатив вважати за позичений“ (244). Треба признати що сербські юнацькі пісні відзначаються від наших дум строго видержаною десяти-складовою мірою стиха, тоді як дум складаються з нерівного числа тонічних стоп, від 4 до 20 складів, або й більше, та ще часто закрашуються й рифмами. Далі д. Тимченко зауважає,—„що висновок п. Т—ця нам показуєся надто необережним виводом, тим більш помилковим, що в українській мові вживання вокативу замість номінативу далеко не таке рідке, як гадає п. Тершаковець, і зовсім не обмежуєся на язык дум: ми його подибуємо і в інших піснях і навіть в прислів'ях, щб виразно говорить, що це з'являє тубильне і зовсім не чуже свідомості того, хто говорить“. Іде багато прикладів:

- 1) „Ой заплаче молодий козаче
По своїй дівчині“.
- 2) „Хрещатий барвіночку зав'яв у прискривочку“.
- 3) „Один коню як голуб сивенький,
Другий коню як ворон чорненький“.
- 4) „Між тими панами сидить
Красний паничу,—
Красний паничу, пане Іване“.
- 5) „Коло двора тесьового соколе облітає“.
- 6) „Приїхав королевичу на погуляння“.
- 7) „Ой заведужав молодий чумаче“.
- 8) „Що перший гостю—ясен місяцю,
А другий гостю—красне совечко,
А третій гостю—дрібен дощичку“.

і. т. д.

Вживання вокативу замість номінативу не чуже і білоруській мові,—йдуть теж приклади. „Таким чином,—каже д. Тимченко,—і вказана риса, що пею п. Т—ць означає сліди сербської епіки в укр. думах,—надто ненадійна“... Другу гадку Т—ця д. Тимченко признає безсумнівною,—се те, що в нас від сербських співців залишилось кілька пісень певно сербського походження, напр. подані в збірці Антоновича—Драгоманова: 1) купування братом сестри бранки (продана Люба Богданова). 2) теща в полоні в зятя. 3) брат продає сестру туркам. 4) батько продає сестру туркам.

„Хоч ці пісні і близькі до інших європейських, але з сербськими одмінами вони стоять в найближчому спорідненню; до того ж більшість одмін названих пісень—галицькі, а се, без сумніву, вказує й дорогу позичання“ (247). „Таким чином п. Т—ць привертаєся до того висновку, що сербські юнацькі пісні вплинули на галицько-українські, тим часом як на епос дум, приваймі на його зміст, вони такого впливу не справили; щож до форми,

то вже можна мовити про той вплив, вважаючи на вище вказану стилістичну властивість. Але як ми вже бачили, в останнім висновком п. Тершаковця навіть чи можна згодитися; що ж до першого, то його треба признати досить угрунтованим“.

Отож ми вже скінчили з питанням про полуднево славянські впливи на укр. думи,—зостаючися при тій гадці, що науково і досі нічого не доведено про ті впливи. Можна говорити хіба про загальний південно-славянський вплив, що зробив спільний поворот у всій і українській, і великоруській письменності з другої половини XVI віку, а думи, як знаємо, існували багато раніше. З сього само собою виходить, що в питанню про думи і юнацькі пісні можна говорити про аналогію, а не про впливи.

(Далі буде).

Оп. Слостіон.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Нові книжки. В самім кінці 1908 р виїшли книжки: „Рідний Край“, драма Вікторьєна Сарду, переклад Б. Грінченка, ціна 35 коп. „Про Канаду“, „яка це земля і як у їй живуть люди“, (видавня київської Просвіти),—ціна 8 коп. „Любов до ближнього“, жарт в 1-ій дії Л. Андреева, переклад О. Коваленка, ціна 10 коп.

◆◆ Виставка картин. Сеї зими в Києві було скілька виставок картин. Між ними заслугує великої уваги теж і остання виставка (що міститься в київському музею). Споряжено сю виставку заходом київського артисти Бахтіна, при найближчій допоміж Холодовського й Пимоненка, що вже мають відомі імена. На виставці, як то сліве завжди буває,—переважно краєвиди, (українські). Між ними є гарні краєвиди Бахтіна. Нам особливо сподобались його *Тиша* (по каталогу „Тишина“), *Повінь* („Разливъ“) і *Останній сніг*. Малюнки сього артисти визначаються ніжністю й поетичністю малюнку. Між картинами Холодовського є такі прекрасні краєвиди як *Розталь* („Ростепель“, *Над вечер* і інші; припажує взагалі в малюванні Холодовського свіжість, яскравість барв, повна життя. Менк—давно відомий мистець—виставив між иншим *Пізню осінь*, *Раннім ранком*, *Літо*, *Над Дніпром*—се його найкращі малюнки) і багато інших. Дуже добре виявлено на виставці творчість мало відомого, але—на наш погляд—дуже талановитого артисти, Ярового. Ми знайомі з його хистом давненько, по його хорошому українському краєвидові, придбаному для ювілею М. Драгоманова. Тепер бачимо на сій київській виставці більш десяти його краєвидів; в них українську природу змальовано майстерно, куточки вибрано характерно (особливо гарна „Весна“). Але не можемо тут не сказати про одну вирокову річ, що, на жаль, трапляється частенько в каталогах картин українських метців: один з краєвидів Ярового

названо „Копиця“. Оце так утяли! вже-ж би, коли комусь хотілося називати картини неодмінно по московські, то вже треба було написати „Копни“; тепер же вийшло зовсім так, як говорять лакеї „із малоросов“. Не подоба се!

Яровий виставив не тільки краєвиди, а й побитові картини, напр. „Герой дня“,—гарненький малюнок якоїсь гулянки в лісі; на ту-ж гулянку приходять і „герой“, молодий мисливець, з двома застреленими звірятами. Дуже добре змалював д. Яровий обличчя князя Н. Репніна й графа Н. О'Рурка (либонь батька знакомитої пані Тарновської). Видно, д. Яровий може бути й добрим портретистом.

Пимоненко виставив 10 картин; між ними є скілька, („Страстной четвергъ“, „До дому“, „На единъ“), що ми вже бачили на скількох виставках... Найкраще малювання Пимоненкове—маленька картинка: стрівання козака з дівчиною, місячної ночі („В лунную ночь“). В сьому малюнку є правда й щира поезія. Що-ж до великих побитових картин Пимоненка з українського життя, то вони роблять дуже противне вражіння: напр. отой, відомий по листовних картках, малюнок „До дому“: іде п'яний чоловік, а жінка на вулиці дожида його з дубцем у руках. Малюнок дуже добре підходив-би лише до деяких стародавніх „малоросійських“ пьесок... Отже нагадує „малоросійський“ театр і друга Пимоненкова картина „Гопак“: коли хто бачив, як у поганих трупнах тавцюють на сцені гопак (так, як його в житті не танцює ніхто!) то зовсім може собі уявити, що намальовано на Пимоненковій картині (дуже великій). До всього й дівчина на сьому малюнку зовсім не типична. Либонь ця сама натурщиця послуговала й для другої картини д. Пимоненка („Соперниця“): на першому плані сього малюнку стоїть з хлопцем,—(звичайно, біля криниці),—рядом з коровою, та сама руда, підсліпувата дівка, що по волі авторів несамовито витинала в парі з хлопцем „Гопака“...

Картин В. Орловського виставлено тільки 2; се два прекрасні краєвиди, (*сіножатъ* і *одлига*).

Чималенько зайняв місця на виставці артиста П. Левченко: 80 штук етюдів та нарисів і з 15 картин, по більшій часті краєвидів. Мистець, здається нам, має справжній талант.

В цілому—виставка цікава. Твори для неї, либонь, приймано добіриливо: зовсім нема декадентської ляпанщини, отієї, де нема ні малюнку, ні глузду, а треба шукати лише „настрою“—часом у якійсь неможливій базгранії. Єсть на виставці один символічний малюнок, Ярового,—„Мак“. (Дівчина в фантастичному убранні). Малюнок виразний і поетичний, нам дуже сподобавсь.

Взагалі київські артисти становлять вже певну громадку, що може вряжати вже цілі виставки з своїх творів на славу Києву й собі.

О. П.

Сілки й господарство.

◆◆ Яка користь від хліборобських машин в господарстві. По сільсько господарських школах і земських досвідних полях, де робляться спроби (за для наукових дослідів) різних господарських машин, кількालітнею практикою дозвано, що хліборобські машини при роботі мають такий поспіх:

Однолемішний плуг на одного коня, беручи скибу завширшки в 4—5 вершків, може виорати в день третю частину десятини.

Однолемішний плуг на два коні, скибою в 6—7 вершків, виорує $\frac{1}{2}$ і $\frac{2}{3}$ десятини.

Однолемішним плугом на 3—4 коні можна брати скибу завширшки в 8—9 вершків, і тоді виорують $\frac{2}{3}$ —1 десят.

Плужок на 2 лемеші бере скибу в 11 вершк. і виорує 1— $1\frac{1}{2}$ десят.

Трьохлемішний плуг—скибою в 14—16 вершків, може виорати $1\frac{1}{2}$ —2 десятини.

Косярки, що звичайне займають просторінь в 2 арш. 4 вершків, викошують у день трави $3\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$ десятини.

Жнивярка, що жне й скидає збіжжя купками, готове до вязання,—в день вижинає $4\frac{1}{2}$ десятин.

Жнивярка що разом і в'яже,—при добрих конях вижинає стільки як і попередня.

Копачка викопує картоплі, при середній силі коней, $1\frac{1}{2}$ десятин.

Молотярка на 2 коні при добрій роботі вимолочує в годину $2\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$ копи.

Млинки та віялки, при 2—3 робітниках, перетишають зерна в годину від 12 до 60 пудів жита і 7—30 пуд. вівса; се головним чином залежить від того, якої системи та фабрики віялка.

Січкаря ручна, з ножами в колесі, при 2 робітниках може зрізати січки в день до 20—60 пуд.

Корнерізка, січкаря ручна, що ріже буряки для худоби, при 2—3 робітниках ріже 20—30 корців буряків у день і більше.

Отак-то стають господарями до помочі господарські машини. В останні часи наші селяне зрозуміли значіння машини і почали заводити по селах залізні плужки, сіялки, молотярки, віялки то-що. Часто вже трапляється тепер і так, що товариства або цілі громади в-складку виписують із складів машини. Такі приклади можна найти в Київщині, в Полтавщині й в інших місцях на Україні.

Ол. Не-кий.

Відповіді Редакції.

Всім тім, що прислали колективні (спільні) й поодинокі листи з поводу писаного в „Ріднім Краю“ про жидівську справу: Дуже дякуємо за співчуття й тишимося, що між поступовими українцями знаходиться багато людей однакового погляду з „Рідним Краєм“ на пекучу й тяжку для України жидівську справу. Одержані відклики умістимо в числах „Рідн. Краю“ за 1909 рік.

Авторам творів, надісланих до Р. К. Надвичайно велика сила надісланих нам творів (розправ, оповідань, драматичних п'єс, і віршів) не дали змоги умістити в 1908 р. навіть ті, котрі зовсім здатні до друку. Отже підуть вони в свою чергу,—скільки буде місця,—в 1909-м році. Твори не придатні до друку, (через цензурні або інші умови), буде негайно відіслано авторам (окрім дрібниць).

В *Харьків*. Авторів оповід. „Ранок“. Ми зважили, що се оповідання призначалося для „Молодої України“. Чи дозволяете умістити його в сій часописі, а не в „Рідн. Краю“? Гарні оповідання однаково потрібні й в дитячій часописі.

Авторів п'єс „Начальство все може“. Ваша п'єса ні в яким разі не може піти—по цензурних умовах.

Авторів скількох віршів: Пишете, що юридичну відповідальність за Ваші вірші складає „на Редакцію“. Звичайно! „Редакція сама мусить знати, що можна містити, а чого ні“. Але щоб і Ви не тратили дармо часу й паперу, подаємо Вам до відома, що Редакцію київського літературно-наукового Вістника оштраховано на 300 карб—за один невеличкий вірш. Редакція „Рідн. Краю“ на кошти не багата...

Редакція одержала:

Від *М. Комарова* (з Одеси) 5 карб. на те, щоб за сі гроші Редакція посилала в 1909 році „Рідний Край“ і „Молоду Україну“ якому небудь не спроможному українському учителеві, або учительці. Посилатимем ті видання учительці, в *Вороніжську губернію*; повідомлення від неї пришлемо д—ві *Комарову*.

На пам'ятник Шевченка.

Від *Мотрони Супрунової* (з *Пермі*)—1 карб., від *Олександра Комарова* (з *Харькова*)—10 карб. і від *Данилевського* (з *Туринська*)—2 карб.

ДОПИСИ.

Повочеркаськ. Наша „Просвіта“, після великого спочивку, (три місяці спочивали), знов почала свою діяльність. На користь народньої читальні, упряжено було спектакль. Поставлено було: „Зімовий вечір“ *Старицького*, та „концертний відділ“.

Нашій „Просвіті“ треба неодмінно звернути увагу на співи її хору, та й взагалі на всю свою працю. В цьому спектаклю виявилась уся байдужість наших просвітян.

Ролів ніхто не знав, за винятком д. *Безталанного*, та д-ки *Нікітіної*. Збору було, при дешевій ціні, сімдесят карбованців.

Потім „Просвіта“ впорядила другий спектакль, в *городським клубі*. Цей спектакль було впряжено

для побільшення власних коштів *Просвіти*. Виставлено було: „Миротворці“ *В. Гріченка*, та „По ревізії“ *М. Кропивницького*; був і „Концертний відділ“.

Про виконання не варто говорити, бо питання більшої ваги проситься на уста.

Пам'ятаю перші кроки нашої „Просвіти“. Як пильно просвітяне заходилися біля першої постанови! *Боже, мій*, скільки було турботи, скільки клопоту, щоб постановити п'єсу, таку, щоб вона задовольнила духовну потребу слухача. А тепер... тепер п'єса—не велика річ, аби був гонак у її... Гонак на першому місці! Подібні-ж п'єси яскраво вказують усім, як наша Рада товариства відноситься до духовного розвитку громади.

Але громада доказала, що їй такі твори не до шлелі. Неприхильність до п'єс виявилась на зборі; збору було щось чи сорок карбованців, чи й того менше. І зрозуміло! Громада від „Просвіти“ сподівається чогось кращого за отих *Гараськів*, та всякої балаганщини...

Бурлака.

с. Жеребець. (*Катеринославщина*). Дні „повороту“ назад повимітали з нашого села все, що хоч трохи дихало свіжим духом, що простувало до поступу. Зникли всі ті діячі, що бажали кращої долі селу. Нема вже й тих учителів, що не всипно орали й сіяли на неночатій ниві. Зникли з села навіть ті люди—селяне, що були переконаними спільниками хліборобських спілок,—опинились вони „в столь отдалённых мѣстах“, щой духу їх не чути... Зосталась невеличка частина їх, та й та тепер під великим наглядом пана урядника. А давніш у нас усе було: були й спектаклі з любителів селян, була потребителська лавка, були хліборобські артілі на зразок артілів *Миколи Левитського*, була приватна бібліотека, було товариство ощадне, були й інші просвітні й поступові встановища, а тепер... зосталося... та що зосталося?—„дежмейстри“, „общечеловѣки“, та ті, що кажуть: „і я не я, і ми не ми“, або „моя хата с краю“... Усе посунулось мов у прірву. Потребителську лавку можна-б ще одратувати, можна-б її за-ново відкрити, але нема вже нікому охоти братись, щоб часом і нових діячів не спостигла така доля, як перших,—тюрма.—Як згадаєш те страшне минуле, то робиться чудно й сумно, а ще більш досадно за тих людей, котрі, мов би за правду, розруйнували саму чисту правду і все, що саме світле. По одному доносу урядника *Квочки* було зважено долю нещасних діячів нашого села. Надіємось, що сваволя різних *Квочок* уже більш не вернеться, а добра діяльність у селян знов повернеться і знов запанує в нас усе добре на селі. Без надії дуже вже тяжко жити!

Свій.

Редакторка-видавниця *О. Косач* (*Олена Пчілка*).

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1909 годъ
на выходящий каждые три мѣсяца научный
журналъ.

ВѢСТНИКЪ КООПЕРАЦИИ

издаваемый СИБ. Отдѣленіемъ Комитета о сель-
скихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ
товариществахъ.

подъ общей редакціей профессора Туганъ-Варановскаго.

Цѣлю журнала является выясненіе теоретическихъ и
практическихъ вопросовъ всѣхъ формъ кооперативнаго
движенія, а также: систематизированіе и опубликованіе
важнѣйшихъ матеріаловъ по исторіи и практикѣ ко-
оперативнаго движенія въ Россіи и заграничій.

Подписная цѣна: съ доставкой и пересыл-
кой на годъ 4 руб. Цѣна книжки въ от-
дѣльной продажѣ 1 руб.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ ВЪ КОНТОРѢ И РЕД. ЖУРНАЛА:
С.-Петербургъ, Невскій, 120.

4-и годъ ОТКРЫТА ПОДП. НА 1909 Г. 4-и годъ
изданія. на профессиональный общественно-педагогическій
журналъ

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

(Выходитъ 20 разъ въ годъ).

Программа журнала:

Руководящія статьи по очереднымъ вопросамъ школь-
ной реформы. Всесторонняя разработка вопросовъ про-
фессіональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя
статьи по педагогикѣ, психологіи, школьной гигиенѣ,
санитаріи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія

Постоянные отдѣлы журнала:

I. Вопросы народнаго образов. въ Госуд. Думѣ. II. Въ
учительскихъ обществахъ (критическіе обзоры). III. Хро-
ника народнаго образованія. IV. Изъ жизни загранич-
ной школы. V. Народное образованіе въ земствахъ и
городахъ. VI. Въ народныхъ университетахъ. VII. Сре-
ди педагогическихъ журналовъ. VIII. Сообщенія съ
мѣстъ. IX. Литературныя новости X. Справочныя свѣ-
дѣнія по народному образованію. XI. Въ помощь само-
образованію. XII. Среди книгъ (библиографія). XIII.

Почтовый ящикъ XVI. Письма въ редакцію

Съ 1908 г. журналъ выходитъ съ иллюстраціями.

Подписная цѣна.

На годъ—2 руб. 50 коп., на полгода—1 р. 25 к., на
3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 коп. Допускается самая
широкая разсрочка. Мѣсто рубля—можно сберегат.
марками. Пробный номеръ журнала высылается без-
платно.

Иногородныхъ просятъ обращаться исключительно
по слѣдующему адресу: Кіевъ, редакція журнала „На-
родный Учитель“.

Кіев, электрична друкарня К. Н. Милевскаго і Ко. В-Владимирська ул. 81.

Открыта подписка на 1909 годъ (XVI г. изд.)

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйств.
журналъ

(бывшій
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей

А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русский сельскохозяйств. журналъ

Несмотря на низкую цѣну, онъ даетъ наибольшее количество матери-
ала для чтенія, притомъ оригинальнаго.

Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго
хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи
по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и коопераціи
въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за-
граничій,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (беспл.), для чего
кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены
также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели.

За 1 рубль годовое подпис. „Библиотека
получ. въ 1909 г. 20 книжекъ Хозяина“

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА ТРИ РУБЛЯ,
на годъ безъ перес.

съ перес. 3 50 к.; на полгода 2 р. Съ прилож. книжекъ
на годъ 4 руб., съ перес. 4 р. 50 к., на полгода 2 р. 50 к.

Иллюстрированныя программы и номера для ознакомленія бесплатно.

Адресъ конторы и редакціи: Москва, Тверская, 48—104.

Приймається передплата на рік 1909

на українську політичну, економічну і літературну газету
(РІК ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТИЙ)

РАДА,

яка виходить у Кієві щодня, окрім поведілок і днів після свят.

Напрямок газети не партійний, демократично-поступовий.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінції.

На рік **6** карб. Передплатники, які виплатять всі гроші (6 р.)
за рік, чи одразу, чи в розсрочку, можуть
одібрати, доплативши 2 карб. ДОДАТОК:

М. Аркас: *Історія України-Русі*

на веленому папері, багато ілюстрована (210 малюнків
і портретів, 9 карт у фарбах, 4 родоводи), в розкішній
оправі з англійського коленкору, оздобленій золотом.

Ціна РАДІ з приставкою і пересилкою в Росію:

на рік.	на 1 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.25	65

Переплату на рік можна виплачувати частинами в такі
строки: на 1 янв. 3 карб. і на 1 апр. 3 карб.; в 3
строки: на 1 янв. 2 карб., на 1 марта 2 карб., і на
1 мая 2 карб., або по 1 карб., що місяця на протязі
першого півріччя.

Пробні числа надсилаються даром.

Адреса редакціі і контори: Кіев, Велика-Підвальна вул., д. 6, біля
Золотих Воріт.

Редактор М. Павловський.

Видавець С. Чикаленко

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1908 р.

Число 46.

(За Студень)

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: До роботи—*Гавр. Левченка*. Вірш—*Журливого*. Мелодії українських дум і їх записування—*Оп. Сластіона*. „Заверюха“—*О. Суботіної*. Баба Хроліха—нарис *Т. Сумми*. Вірш—*Тарноградського*. Архив гетьмана Полуботка. Дописи. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел), з ілюстраціями, під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

ноштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 н., на 3 м. 1 р. 25 н. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—

2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*. Ціна 1 р. 50 н. Збірник містить узорі чисто народні.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність.	3 „
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника.	2 „
4. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба.	8 „
5. Кобза й Кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток <i>О. Пчілки</i> й <i>М. Дмитрієва</i>	10 „
6. С. Мартос. Бажання отця дякона (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Черкасєнко. Весною (оповідання).	5 „
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання).	3 „
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чад, Маскарад).	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збентежена вечеря“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури“).	20 к.
11. М. Глеб. Оксана, драма в 5 діях, ...	20 „
12. Б. Грінченко. Три питання нашого правопису.	15 „
13. А. Кащенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени)	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії (дозволений для сцени)	15 „

Книгарням звичайна скидка.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Київ, Безаківська, 8).

До роботи.

Читаючи в Рідн. Краю „Перерід“ д. Кащенко, я дивувався, що як-то можна, щоб три села українців, живши між москалями, могли переродитись?... Але тепер, коли я побував в де-кількох селах Чернігівського й Остерського повіту,—я зовсім перестав дивуватись тому, що десь в долинах північного Уралу, за скільки десятків років, гурток українців перерівся на пів-москалів... Адже ж ось тут, мало не в самім центрі України, в великому українському селі, я не спіткав ні одної людини, щоб мала справжню українську мову.— Більше ніж з двома стами чоловік, в різні часи й про різні речі, заводив я балачку—і щож? Чисто-української мови—я не чув. Балакають не то по московські, не то по поліщуцькі, не то по українські... Для зразка приведу скільки слів: „што“, „чаго“, „пошто“, „вон“ (він), „како“, „мзда“ і т. д. Перемішайте ці слова з своїми українськими і тоді вам буде видно, що то за мова.

Д. Кащенко й інші знаходять перерід невеличких видрізнених гуртків українців по скелях Урала, на Зеленому Клині і ще десь; але-ж перерід робиться мало не всієї України!

Десь там на Уралі сім'я українців замість глечиків та горщиків має московські „кринки“ та „латки“; але-ж і тут, в самій Україні, нівечиться все рідне. І важніше, що добувалося кров'ю наших дідів,—тепер так поневіряється, так немилосердно топчеться! Щож дивного, коли жінки-українки на Уралі носять замість плахт московські сарафани.

Подивіться на інші народи. Подивіться на финляндців, болгар, сербів, чехів,—там усяк дбає про те, щоб оберігати своє рідне, свої національні прикмети, всяк дбає про користь своєї вітчизни. А у нас?... Погано з нашими переселенцями, там, на Сибірі, але треба давати поратунок, поміч і тут на місці, всій Україні. Треба боротись, поки не пізно, за рідне слово, за рідні справи!

Просю д.д. читачів звернуть увагу на ті обставини, що так калічать нашу мову:—

В рідній оселі—одно, в школі—друге, в церкві—третє, в москалях—четверте, а на заробітках по чужих країнах, куди гонять наших селян тяжкі злидні,—п'яте.

Часопись, друкована рідною мовою, в наших села не йде, українська книжка—тож. Грамотний люд чита по більшій часті „молитовник“ та казки „Еруслан Лазарович“ або „Зм'я Горинича“, а хоть з-рідка попадаються й українські книжечки, то московського видання, Губанова; се видавництво видає що попало і страшенно калічить мову. При таких умовах,—не тільки неосвічену людину, а навіть хоч кого можна збить з пантелику.

В селі Козлі, Чернігівського повіту, є бібліотека. Догляда за нею місцевий земський лікар д. —кий. Бібліотека влаштована в помешканні лікаря, через те де-які неслідливі селяне й до цієї пори не зважались іти по книжки, переступать лікарського порога. Мені довелось бачити каталога тієї бібліотеки. По тому каталогу зазначено 938 книжок, але скільки я не довідувався, української книжки не знайшов... Бібліотеку ту заведено, як мені казали, самими селянами, за якісь позосталі громадянські гроші...

Се як раз підходе під ту приказку, що „меду купив, а пити не пив“... Звичайно, цілого народу переробить на инший лад неможна ні якою силою, але все-ж таки покалічити й поспувати мову й багато иншого—можна. А се ми вже й бачимо на своїм ріднім народі. —З сим треба боротись, і боротьбу треба починать зараз. Я не кажу, що московська, або инша мова не гарні, та що їх зовсім не треба знати. Ні, на мій погляд, ні яка мова, як що її знаєш, не завадить. Але чужу мову треба вчить тоді, як свою добре знаєш, і вчить не з під палки, а по своїй добрій волі.—Праця наша в сім напрямку повинна початися з поширення книжок і часописей, друкованих рідною мовою. З приводу сього я хотів-би подати свою пораду. На мій погляд, кожний грамотний, а в особності інтелігентний українець повинен читать свою часопись і крім того повинен добрать всіх способів до розповсюд-

жування її. На жаль, трапляється зустрічатись таких українців, (навіть інтелігентних), що до цієї пори не знають і про існування українських часописів. Ті, що живуть по глухих кутках, хоть і читають якусь московську газетку, столичну, або губерську, але там навіть і оповісток за українську часопись не знаходять...

Треба, щоб в кожному більше чи менше заселеному місці,—в городі, чи містечку,—де вже є 1 чи 2 передплатники, дбалось про те, щоб ширити оповістки, або хоч „устні“ відомості про те, що ось, мовляв, така українська часопись виходить, на таких умовах. Можна-б, коли-б хто справді схотів пособити українській часописі,—добути собі з Редакції й друкованих оповісток, та й розіслати їх.

Таке розсилання повинно робитися з повітового города, по сільських школах,—земських, церковно-парахвіяльних, урядових, священникам, псаломщикам, лікарям, фельдшерам, волостнім і сільським писарям, а то і в городі по можливості широкому колу людей, коли звісно, що вони українці, або хоч „з українців“...

Коли-б знали прихильники українських часописей, як багато значить друковане українське слово для „глухого кутка“, як воно будить національне самопізнання, повагу до занедбаної рідної мови, як воно навертає на правий путь навіть тих, що вже—почали одбиватись на-бік, калічитись!...

Нумо-ж, братця, давайте, не відкладаючи цього святого діла,—візьмемось швидче до роботи!

Гаврило Левченко.

Зимовий вечір.

Трищить мороз, на небі зорі,
Як свічі ясні горять.

Чудова ніч! і думки в гору,
Як в вирій ластівки, летять.

Стихає гомін над землею,
Давно вже люд хрещений спить,
Святий спокій! хіба порою
В гаю сова засмуготить...

Іскорость.

Журливий.

Мелодії українських дум і їх записування.

(Далі).

Після наведених думок пр. Грушевського, з котрими, як нам здається, погодитися ще не можна, у його ж далі йдуть справді цінні слова: „Близькі аналізи, я думаю, можуть сказати, коли могла утворитися форма дум в сучаснім розумінню, і се допоможе нам зміркувати, як могла вона сформуватись“. (616). Се инше діло, у сьому напрямку останніми часами вже й зроблено де-що, а з більшим розвитком нашої науки зазначене питання безперечно буде вияснене і порішене. Наукові досліди над історичним розвитком української пісенної ритмики почались не сьогодні і те що вже зроблено у сьому напрямку обминути ніяк неможна, навпаки—треба ним користуватись. Отже на першому місці треба поставити тут працю пр. Ф. Колесси „Ритміка українських народних пісень“ (відбитки з записок наук. тов. ім. Шевченка 1907); у сих вислідах автор у-перше робить повний огляд української народної ритмики. У систематизації пісенних форм автор уділяє теж де-що й думам. На жаль, пр. Ф. Колесса, не маючи ще до дум більш належних наукових матеріалів, то-б-то дослідів, обмірковуючи сю форму віршу,—присвятив їй мало місця. Се сталося через те, що авторові прийшлоось скористуватись тільки працями дд. Житецького, Перетця, почасти Халанського та Дашкевича; а більше мало хто працював над сією формою нерівноскладового віршу. Пр. Ф. Колесса не вважає української народної ритмики за якийсь відокремлений продукт, відграничений від сторонніх впливів, а бере її у звязку з аналогічними явищами у інших славян, та з еволюцією ритмічних форм у культурних азійських та європейських народів, особливо Індійців та Іранців, що розвинули тип силлябічної версифікації, у греків та римлян, що до найбільшої досконалости довели прозодично-метричну форму поезії. (ст. 2). Через се, розуміється, його праця для нашої теми дуже цікава. Коли латинська і грецька поезія по затраті квантитативности перейшла знов стадію силлябічної версифікації, а при тім виступив на-перед тонічний елемент і приноровлення рифми, то лягла вона в основу штучної версифікації в новішій поезії Європейських народів. Ся нова форма, ідучи з заходу європи на схід, стрінулася на славянській території з дуже близьким собі типом народної ритмики, з славянською народною піснею, що всіма сторонами своєї ритмічної будови виказує велику подібність до латинської церковної пісні. От тут, каже пр. Колесса, і виринають дуже важні проблеми: чи народна ритміка славян, а

спеціально українців, веде свій початок з азійської коліски і стоїть в історичнім звязку з складо-числовою версіфікацією індійців та іранців (як думає Сокальскій), чи витворилась вона доволі пізно (XVII—XVIII ст.), під впливом західно-європейської культурної течії, (як запевняє, між іншими, пр. Перетц), чи може—стоїть вона у якимсь звязку з латинською (а може й грецькою) людовою піснею? до неї-ж наvertsає й християнська гимнодія? (ст. 2). Хоч і зовсім не скупю, алеж дуже обережно роздивляється пр. Колесса сі проблеми. По дорозі він зручно перекидає твердження пр. Перетца, про те, нібі у XVII—XVIII ст. сілабічний склад стиша з книжної поезії перейшов у народну пісню, і що форма укр. історичних дум вийшла з форми тодішніх віршів (в стилю віршів Острожської Біблії 1581 р. і „Перла“ Транквіліона). Свої гадки пр. Перетц підпірав між іншим—покликуючись на досліди П. Житецького (Мысли о народн. малорус. думах. Київ 1893). Одначе пр. Ф. Колесса каже, що „згадана студія не дає підстави для категоричного вислову в сьому напрямі“.

На твердженнях пр. Перетца треба умисне задержатися більше, ніж се тут було б потрібно. Між іншим, сього вимагає ще й те, що пр. Грушевський підпірає свої міркування про укр. думи авторитетом пр. Перетца (ст. 616), а сей автор давно вже наvertsав нас на польські живла. Що польська література й віршова поезія XVII—XVIII ст. мали великий вплив як на українську, так і на великоруську літературу, проти сього ніхто ще не змагався, алеж не тільки латино-польська версіфікація мала сі впливі, мали й і німецькі вірші, а ще раніше може й середньо-вічняя латинська поезія, що залишила після себе уживані потім взірці стиша і строфи; а перед тим існували ще класичні взірці старо-римської літератури і т. д. Пр. Халанський, напр., запевняє, що „всі форми в народній поезії славян з'явилися під безпосереднім впливом західних взірців,—німецьких, італійських і французьких. Їх принесли мандровані співці та ваганти, посередники між освіченим і народним кругом, в передачі літературних впливів. Таке завдання сповняли на Україні школярі та церковники“.

Минемо пр. Халанського, що мав де-яку рацію так гадати і вернемось знов до пр. Перетца, що в своїх відомих учених працях *) дійшов до таких висновків. (Цитуємо за проф. Ф. Колессою):

1) „Південно-руська книжна поезія XVII—XVIII ст. являється продуктом західного польського впливу, що до форми, так також і до змісту. (I, с. 419).

*) „Историко-литерат. изслѣд и матеріали“ т. I. „Изъ истории русской поэзии“ і т. III. „Изъ истории развития русской поэзии XVIII ст.“.

2) Між формою малоруських дум і віршів в стилю Острожської біблії 1581 і „Перла“ Транквіліона заходить таке споріднення, вказуюче на генетичну зависимість (дум від віршів), як між сучасною малоруською піснею і правильними сілябічними віршами XVII—XVIII століття (I ст. 80).

Сілябічний стих через школу перейшов в народ (III, с. 423); „народний стих перейняв від шкільного рівномірності, що-до числа складів і рим (III, с. 15). „Малоруська народна пісня ще в XVIII в. прийняла форми штучної вірші“ (III с. 29).

3) При кінці XVII і в початках XVIII ст. наступило зближення між штучним і народним стихом, а се привело за собою тонізований сілябічний стих з переважно трохаїчним чергованням наголосів (III с. II).

„Народний стих придає сілябічному де-яку правильність наголосів, але переймає від нього рівномірність, що до складів, рим, і основні типи стиша, найбільш уживані у авторів сілябічних віршів (III, с. 424)“.

Ми вже раніше нагадували, що по дослідах славного німецького ученого Р. Вестфалія всі європейські народи в старовину уживали сілябічну будову стиша, ся форма тяжить до сілябічної старої поезії азійського сходу, то б то до пам'ятників іранської Зендавести і індійських Вед, де подибуємо той же самий ритмічний устрій. Видиме діло, що і всі пісні славянські, а між ними й українські, міцно звязані з сілябічною поезією давнього сходу. У найстаріших піснях ясно визначаються самі характерні прикмети сілябічної будови стиша.

Поетичні твори, в котрих не переведено ніякої ритмічної норми, стоять на первіснім ступні в розвитку поетичних форм, що, либонь, переходила поезія усіх індогерманців.

Та хоч нема в думах правильних ритмічних чисниць, всеж таки можна в них завважити завязки тієї пісенної будови, що розвинулася в інших паростях української народної поезії. Історичні думи зложені з довших і коротших колін пісенних, що не мають сталої форми і внутрішньої організації: Се так звані розтяжні музикально-сінтактичні стопи, що вміщують більше і менше число складів, без означення сталої місця для наголосів. Кождій стопі сінтактичній відповідає така ж розтяжна, не застигла в нерухомі форми, фраза музична, звичайно зложена з двох часток: перша—се одноманітна рецитація, що пливе одинокими чисницями нотовими (вісімками чи чвертками) і обертається на одному двох тонах; друга частина фрази—се ряд тонів з живішим рисунком мелодичним, закінчена звичайною *ферматою*. Такі коліна пі-

сенні, дуже виразно відрізані одна від одної продовженням наконечних тонів в мелодії, творять осібні стихи або лучаться, по два й по три, в більші групи—періоди. Сінтактичний зв'язок пісенних колін помічаємо не лиш в тексті, але й в мелодії теж. Звичайно вважають рими за критерій при визначуванні стихів у думках; і справді, рими сходяться звичайно з закінченням поодиноких моментів гадки. Та справедливо завважає Тиховський, що не всяку сінтактичну частку, закінчену римою, треба уважати за стих, бо-ж попадаються в думках стихи й без римів, а в народних піснях рими, як звісно, часто з'являються і в середині стихів. Думи, як і *похоронні заводи*, заховали в значній часті характер пісенної імпровізації; при тім думка не зв'язана формою, лише опановує й мірою пісенного тексту. Звідсі впливає нерівномірність стихів і мінливість мелодії (44—45).

Найстаріша фаза ритмічного розвитку уявляється в думках; зміст їх справді цілком опановує віршем, править формою; в залежності від того, як міняється зміст, міняється й міра віршу. Часто сі причини лежать теж і в особі співця, в залежності від його пам'яті, фантазії і взагалі талановитости. Співцеві треба головню знати основну тему думи, зміст її, а форма відступає на друге місце. Дума може вийти й довгою й значно коротшою, у прямій залежності від того, на чому і під яким настроєм спиняє свою увагу співець, і всеж таки дума закінчиться без шкоди для своєї цілости і художнього вражіння. Співець ніколи не повторить думи *однаковісінько*, бо він, як і співець фінських рун, разом співає й до якої міри творить, імпровізує.

Знаючи де кілька дум і опанувавши зпоклова мелодійною рецітацією їх, він може так-же легко розпорядитися нею, як дяки або ченці з молодійними рецітаціями церковної служби. У звичайній пісні,—творові вже новіших часів,—рими дійсно в'яжуть співця і забути одно слово се значить не знати пісні.

Зароження нашої віршевої поезії учені звичайно односять до другої половини XVI ст. (починаючи з віршів Римші 1581 р.). Тим часом наші пісні обрядові, що йдуть ще з часів перед християнських,—як от колядки, щедрівки, весільні, русальні, веснянки, обжинкові, і інші,—або й пісні казкові, різні замовляння, загадки, похоронні заводи-голосіння, що йдуть теж від тих часів,—мають по-де-куди рими. Правда, у сіх первісних творах рими подибуються випадково, то з початку, то в середині, або й в кінці стиха, алеж подибуються; і хиба міг сього не знати пр. Перетц? Мусів-би він се знати; але чомусь не брав на увагу і виводив залежність нашої пісні, а в тому числі й ду-

ми, простісінько від польської віршевої поезії XVII віку. Не помітив пр. Перетц, чи теж просто не взяв на увагу, і протилежного з'явища,—що народними піснями користувався ще автор літературного памятнику XII віку, „Слова о полку Ігоревім“. В „Слові“, теж подибуються рими, а зложено сю нашу першу думу під впливом тодішніх народних пісень (Потебня, М. Сумцов і інші); ті пісні були сучасні ще старому Боянові, (IX в.),—відтіля і він тільки й міг черпати собі зразки поезії. Уважаючи на те, що рим у „Слові“ мало, Куліш навіть доводив, що „Слово“ умисне роздягнуте переписчиком XIV в. від рим, що вони тільки випадково уціліли по-де-куди і се зроблено для того, щоб добитись тільки літописного інтересу. Куліш, очевидно, помилявся, бо рими і в думках ідуть не заспіль, вони іноді чергуються з білими стихами, а іноді де-кілька стихів мають одну риму; що ж до стиха, то він, в залежності від думки, то довший, то коротший,—як раз теж саме, що й у „Слові“. „Рима у думі немає рішучого значіння“, каже Ю. Тиховський *), „се не головна признака, що без неї не може обійтись розмір,—вона лише проста закраса“. Через се й не дивно, що рим у старовинному Слові дуже мало. У сій рисі тільки й заховується *едина окремість* розміру „Слова“ від розміру Дум; „і складались вони (тоб-то думи) у тому ж дусі і тоні і тим же розміром, що й у XII віці“ (Житецький).

Отже, коли у таких старих творах народнього духу, як перед-християнські пісні, або у літературних, як „Слово“ та де-які інші памятники дружинно-лицарської поезії, находимо рими, то питання про вироблення їх, та навіть і генетичну залежність дум від силлябічних віршів XVII віку здається нам не зовсім всестороннє угрунтованим, бо силлябічний римований стих подибується теж у старовинних піснях всіх славянських народів. Очевидно, що витворився він абож зовсім самостійно,—і тоді, значить, мимо латино-романських впливів, (про се доводив пр. Халанський), абож як і під впливом, то більш ранньої доби,—то-б-то під впливом азійським.

Ми не беремо на себе сміливого завдання рішати тут сю річ, але нам здається, що треба частіше, ніж те роблять наші де-які учені, оглядатися на Схід, а не навпаки. Там, на Сході, знайдено найстаріші вірці поезії,—що прийшли у Європу старої доби. Там в шукали сучасні європейські учені, (як Вестфаль і інші), перші зав'язі ритмічного устрою силлябічної поезії, пе-

*) „Прозою или стихами написано Слово о полку Ігоревім?“ Киевск. ст. 1863—10. ст. 29—54.

реданої теж сюди. (Основи рим добачають вони ще у Ведійському співаному стику). Там де-які з учених, (Стасов, Потанін і інші), знайшли навіть більшість тем наших билін і на-останку учені находять і саму форму, зовсім подібну до наших дум (староарабські маками). Не лишне згадати тут ще раз і про східне мистецтво й орнаментику, а при тім і східні мелодії, що ними закрашена наша пісня. Не дурно європейці завжди запевняють про нашу залежність від азійської культури, їм се видніше ніж нам.

„Поєми й пісні монгольських і тюркських племен, подібністю подробиць архітектури, зброї, одєжі, убранства,—ніби прототип руських билін, тільки багатший, оригінальніший; але ся близькість наших билін залежить від того, що вони ясують той самий близький їм, та разом і чужий зразок, відомий з епічних розповідів, тієї високої культури мусульманського Сходу, що з дивовижною швидкістю розцвіла у Єгипті, Сирії, Месопотамії і Персії у IX—X віках. Всі ці подробиці східного походження приводяться у билінах, так би мовити, в-міру, а се полегчує співцеві композицію, дає їй ясність, виразність;—власне сього, через величезну масу подробиць, часто не стає у тюркських оповіданнях... Близькість оповідального змісту доводить нам основну близькість культур стародавньої східної і *нової*—славянської“ *).

До-речі згадаємо й другого, не менш відомого, вже польського археолога, гр. Дзедушицького. Сей писав про нашу українську архітектуру, що вона прийшла до нас з Самарканда, Тегерана, Бенареса (Дерев'яні постройкі на Русі).

Таким чином, значить, і силлябічний стрій нашої пісні, як те доказали учені, рідний нам ще з часів дохристіанських, і навіть віршові рими мають приблизно тую-ж давнину **).

Павло Житецький, з доручення російської Академії наук, написав велику рецензію на згадані учені

*) „Русскія древности въ памятникахъ искусства“ Н. Кондаковъ (1897).

**) Питання про походження рим у європейських народів теж і досі не вирішене:—одні думають, що рими прийшли до нас зі Сходу, через іспанських арабів; але ж коли б так, то се було б не раніше як у VIII віці, а ми знаємо, що рими, і зовсім набуть не випадково, подибуються у римських поетів ще до Різдва Христового. (Віргілій, Гораций, Овідій); а перший твір, що був заспіль написаний римами,—се твір відомого поети Комодіана, що потім перейшов до христіанства і бажав ширити нову віру своїми віршами. Його „Instrucciones“ нап. у 270 р. по Р. Хр. Дуже можливо, що рими прийшли зі Сходу, але ж не тим шляхом, на який показувано досі. (Авт.).

висліді професора Перетца *) і в тій рецензії, вказавши багато хиб у праці Перетца, (хіб дуже дивних в ученого спеціаліста, Ред.) Житецький блискуче доводив свої нові, оригінальні думки, протилежні поглядам Перетца; між иншим, Житецький казав, що дума—се результат особистої творчості окремих народних співців, з допомогою наукової шкільної віршевої поезії. З'ясовував Житецький перевагу силлябічної системи в українських письменників XVII в. тим, що „у ній найбільше суміжних точок з тонічним народним віршем“...

Далі казав Житецький, що коли „пісні давніші за вірші, то і міру людських пісень не можна виводити з силлябічних віршів“, що „розмір дум єсть явищем органічним,—він впливає з глибини народньої співочої творчості, а не з лихої техніки силлябічного віршу“. Розповівши про авторів, що не могли подолати звички до вільної міри людських пісень, давши приклади відповідних віршів, Житецький каже: „ми немов бачимо зустріч народнього ритму з штучним. Дальший крок сією дорогою є цезури і розширення синтактичної стопи в цілий вірш, без огляду на те, скільки в ньому складів. Це й є оригінальна міра дум, де злився елемент людський з штучним: дума любить риму, як люблять її й силлябічні вірші,—але ся рима припадає в ній до закінченості окремих моментів думки, що відповідає синтактичній стопі, що становить в ній не частину віршу, а цілий вірш“. Все це, як бачимо, щось инше, ніж те, що писав пр. Перетц.

Наведемо ще один уривок з праці проф. Ф. Колеса („Ритміка укр. пісень“), що торкається сього питання. „Слідячи за історичним розвитком української людської ритміки, у звязі стиха і строфи між славянськими народними піснями і латинськими церковними гімнами, не можна пояснювати односторонно повною залежністю славянських людських пісень від латинських взірців, бо пісенна форма славянської народньої поезії далеко старша від доволі пізніх західних впливів. Ми склонюємось до думки, що в людській поезії славян незалежно від латинських взірців витворився принцип музикально-синтактичної стопи, витворились типові розміри стиха, двохстихова строфа, визначування акцентом окінчень синтактичних цілостей, а може навіть і рим“ (184).

По часті не згожуючись з д. Житецьким, що до часу вироблення дум, Колеса далі пише: „та навіть

*) „Историко-литературныя изслѣдованія и матеріалы“ т. 1, ч. 1 и 2. Сочиненіе В. Перетца С.П.Б. 1900 г. Рецензія члена кореспондента Акад. наук, П. И. Житецькаго,—окремый відбиток з „Отчета о присужденіи премій“.

признаючи, за Житецьким, залежність дум від псалмів, ми не будемо відносити витворення сеї форми до кінця XVI ст., бо єсть між духовними піснями-псалмами, як звісно, і дуже старинні, що склалися ще в до-татарській добі"... Далі:—"форма дум, без сумніву, старша від віршів з кінця XVI ст.: про думи згадує польський історик Сарніцький під р. 1506; тим часом найдавніші аналогічні (що до форми) книжні вірші походять з послідньої четвертини XVI ст. Радше можна догадуватися, що згадані вірші з нерівномірними стихами складано по взірцям дум. Навіть такий талановитий письменник, як Кирило Транквіліон Ставровецький, що певно добре був знакомий з правильним силабічним стихом польським і славяно-руським, залюбки уживав неправильного стиха і то в творі „Перло многоцінне“ (вид. в Чернигові 1646), який написав в старости і цинив дуже високо. Не без підстави можемо в віршевій формі „Перла“ добачувати впливи псалмів і дум. Шукати ж взірців думам в неуклюжих віршах Герасима Смотрицького, мабуть, остане неудачною пробою, хоч після праці Житецького ніхто не стане заперечувати де-якого книжного впливу на думи“. (231).

Гадаємо, що наведених прикладів уже доволі, щоб побачити помилки пр. Перетця в виводінню дум з віршів. Але ж тепер треба зазначити, що в останні часи шановний професор, взявши до уваги поважні наукові розсліди, по напрямку своєму і висновках не зовсім-то згідні з його висновками, уже не зважається з давнішою своєю рішучістю проводити свої думки. Він по троху та з-поквола од них одхиляється... От напр. у своїй розправі „Українські думи“ (Літ. наук. вістн. 1907—4) він уже цілком згожується з своїм попереднім рецензентом д. Житецьким і то переказує його думки, то просто його цитує, або згожується з ним. У згаданій розправі ми вже подибуємо приємну несподіванку, а то про „самобутність“ українських дум. Ось уже що каже п. Перетц: „Думи представляють з себе такий самобутний рід народньої творчости, що історично-порівняні досліди не могли доси з певністю доказати їх залежність або близький формальний зв'язок з піснями великоросів та інших славян“ (23). Питання про впливи південно-славянські пр. Перетц обминає, зазначаючи тільки, що тепер чути голоси про зв'язок дум з поезією південних славян.

Не менше приємну новину бачимо в розправі пр. Перетця і в тім, що вже автор одсовує генетичну залежність дум від силабічних віршів (а про них пр. Перетц казав перше, що вони продукт західного польського впливу, по формі й по змісту); тепер вже пр. Перетц згадує про те, що думи мали славу поміж поля-

ками XVI—XVII в.в. (всеж цілий вік одсунуто у глибину!); крім того,—додає п. Перетц,—„автори піітичних підручників протиставили думи штучній поезії свого часу і мусіли призначити для них] окрему рубрику в загальній класифікації поетичних родів: *poesia naturalis* (в противустановленню *poesia artificialis*), се — *dumy ukrainne*“.

Таким чином виходить, що народність, самобутність наших дум признавали самі учені поляки ще в XVI—XVII вв.; звичайно, се їм було видніше,—ніж тепер нам доводиться домацуватися, чи думи по формі й змісту продукт польського впливу, чи „*poesia naturalis*“. Сказавши ще кілька звичайних тверджень про те, що вплив життя зруйнував старі форми, вироблені літературною традицією, що для нового змісту було вже тісно в рямах старого зразка і т. и., пр. Перетц ніби зводить до-купи свої думки: „Виходить, що стара традиція давнього епоса, яка поновляється й збогачується новим змістом,—ось основа української думи, її приклад“. (25). Під кінець ще згадується про панування з кінця XVI в. панегіричних і других віршів, що своїм складом нагадують думи. Далі знов ряд тверджень, відомих у різних авторів—і закінчується теж ними: „Засновуючи свої міркування на історичних даних, на аналізі форми, стилю і мови дум, ми не назвемо їх продуктом „простонародньої“ творчости; але не вбачатимемо в їх і творчости інтелігентної верстви. Вони становлять гармонійну синтезу культурно-індивідуальної творчости з народньою, яка зародилася на руїнах старинного епоса при згаданих вище історичних умовах побуту українського народу“.

„Все добре, що має добре скінчитись“, але ж не можемо не пожалкувати, що де-хто не тільки з наших, але й з російських учених,—з тих, що цікавилися й писали про нашу минувшину,—бувши не в-міру зачаровані промінням західної культури, так замилювались у її блискучій минулості, що всі невияснені риси, все коріння нашого самобутнього культурного життя вишукують виключно там, на заході. Часто вони навіть рішуче не хотять обернутись і глянути туди, звідкіля колись вийшло і саме те світло, що дало ті західні проміни (*Lux ex oriente*).

А через те, як і в даному разі, зовсім того не бажаючи, нароблено нам хоч і часової, перехідної, а все ж таки прикрости, бо коли ми своїми руками почнемо розхитувати ще вельмі хисткі підвалини нашої культурної минулості, (хисткі тільки через те, що ми їх лише починаємо класти), коли ми ніби нехтуємо ними, то тим самим в очах і російських, і закордонних учених нищимо великий інтерес до них.

Після розправи „Українські думи“¹ можемо лише вітати шановного проф. Перетца, коли він, шукаючи правди, з допомогою безсторонньої науки, прийшов до того, що вже став піддержувати наші культурно-національні основи *).

(Далі буде).

Опан. Сластюн.

„ЗАВЕРЮХА“.

На Вкраїні, в кінці села, стояла хатина
Удовиці убогої; і мала дитина
Ї знала, бо до неї стежку утоптали
Усі тії, що вдовицю щиро шанували.
Усі тії, що вдовицю щиро шанували.
Вона „вміла всяке лихо людям одвертати“,
Тільки своє хатнє лихо не вміла спиняти....

В неї дочка-одиначка росла всім на диво:
Чорноброва, кароока, Маруся знадлива.
Було мати її сварить, каже—„заверюха“!—
А вона, що хоче робить, нікого не слуха.
В хаті мовчки не посидить, все вона жартує,
Хлопцю голову закрутить, з жарту поцілує,
Скаже сватів присилати, на весілля просить,
А дивляться, замість хліба, гарбуза підносить.
Де й не кличуть, там з'явиться, всяку справу справить,
Всюди жартами все діло охоче поправить.
Там недужого одвіда, грамотку напише,
Там хліб вчинить, води внесе, дітей заколише.
Вміла човном вона править, хвилю подолати,—
Чи у степу буйний вітер конем обганяти.
Ні відьом, ні вовкулаків, мари не боялась,
Та з дівочого кохання щирого сміялась.
Було в церкві на крилосі в неділю співає,
Після служби-ж дітей з села на вигон збірає,
Та казки їм розкаже, книжечки читає...

Дивуються старі люде:—що то за дитина
У тієї удовиці? дивная дівчина!

— „Се одмінок якийсь,“—кажуть; а хлопці й дівчата
Вже не знали, як-би тую Марусю й прозвати,
Та й прозвали так, як мати її називала,—
„Заверюхою“. Маруся-ж на це не вважала.

Після Пётра до волості стали схід збирати.
Була чутка—пан приїде; як його стрічати?

*) А ще краще булоб, коли-б п. проф. був відразу обережніший в своїх висновках,—в обсягові мало дослідженому і чужому для його (як се видно по його лекції з поводу співу кобзаря Пархоменка); тоді не треба булоб иншим дослідачам витягати каменя, кинутого ученим-спеціалістом,—та й самому йому не довелося би згодом розбивать свою теорію своїми ж руками. (Ред.).

Те почула і Маруся; мовчки щось міркує,
Хто до неї обізветься, вона мов не чує.
Що за диво? зтихла зразу дівка-„заверюха“,
Сидить собі, замислившись, і жартів не слуха.
Серед ночі в ліс не ходить, вовків не лякає,
А нищечком при місяці щось пише, читає...
— Збожевділа дитина,—плаче удовиця,
Та у-ранці, до схід сонця, ходить до краниці,
Бере воду в новий кухлик, варить якесь зілля,
Щоб Марусю напувати...

Наче на весілля
Всі дівчата повбірані йдуть з кожної хати
З хлібом-сіллю, з рушниками, пана зустрічати.
І Маруся вийшла з хати; голівонька змита,
Заквітчана барвіночком, стрічкою повита.
У руці в неї тремтіла мов біла хустина;
Іде мовчки з дівчатами, тиха, як дитина.

— Пан приїхав! пан приїхав!—всі загомоніли,
А Маруся тільки зблідла, й руки затремтіли.
Громадяне-ж хлібом-сіллю пана зустрічають,
І дівчата, з рушниками, панові співають.
А Маруся—на послідок до пана підходить,
Уклонившись дає папір, та отак говорить:
„Вибачайте мені, пане, я проста мужичка,
Удовиці убогої дочка-одиначка.
Я до школи за три верстві три роки ходила,
І мій розум, наче сонце, школа освітила.
Ви заможні, та могутні, в вас пишна оселя,
В селі-ж хати кривобокі, та світиться стеля.
В вас ліса, лани широкі, хліб хороший родить,
А в селян буває часом, що й бур'ян не сходить.
Вам не спиться, часом, пане?... куди хліб збувати
Міркуєте, а хлібороб може й хоче спати,
Та не спить, бо діти плачуть, що хліба не має;
А худоба голодная стріхи обдирає.
В цім папері, як уміла, всіх перелічила
Тіх сусідів бідолашних, кому жить не сила.
Вріжете, пане, землі трошки тому хліборобу,
Щоб дітей зміг годувати і свою худобу.
Згляньтесь, пане, на мужичу, дуже гірку долю;
Вона-ж така приборкана, як пташка в неволі.
Та й замовкла. Всі мов мертві! Пан очей не зводить
З чарівної дівчиноньки, а далі говорить:
— Спасибі вам, добрі люде, за ваше вітання,
А тобі, дівчя розумне, за слово останнє.
Твої речі, дівчинонько, збентежили душу.
Твою раду правдивую послухати мушу.
Не спиняйте, люде добрі, дітей до освіти!
Нехай у вас, як це дівчя, такі будуть діти!
Тепер станем пряцювати, як Господь поможе,

Щоб поправити життя ваше, щоб було все гоже.
Обняла усю громаду поважна хвилина,
А Маруся, як сонечко, як тая калина,
Зчервоніла, та до пана, його обіймає:

— Спасибі-ж вам, наш паночку!—тільки промовляє.

— Ну, тай дівчина!—пан каже, а дівча не слуха,
Віжить миттю до матері, як та заверюха.

Київ, 1908 р.

Олена Суботенко.

Баба Хролиха.

— Ну, скажіть міні, ради Господа, за що на мене оце така напасть? що кому лихого я зробила? Кого возом зачепила, що мене оце знов до волости тягнуть?

Я-ж така, мої рідні, що нікого зроду-віку не займу, нікому зайвого слова не скажу, а тих брехень, шльоток, як вогню жахаюсь... На чуже добро так і дивитись не хочу, не то, що-б займати. Ну, якого-ж чортового батька, родимцевої матері, лізе до мене в вічі ота криворотта, Мотря Танцюриха? Дратує мене, мов-би ту собаку скажену...

— А що,—каже,—Хролихо, скучили за холодною? чи не знов, тітусю, за лиятварі *)?

— А тобі,—кажу,—зась, відьомського кодла дочко! тобі кортить з писарем побачитись? Ти й так, кажу, сорому не маєш,—що-день до волости бігаєш, у вікна зазираєш.

— А ви, каже, тітко, і не зазирали, а в холодній відсиділи.

От такої, мої рідні, коли хочте, вона міні відспівала!...

— Що ж, кажу, паскудо, що я сиділа? понапрасленно, по лихому наговору й відсиділа! Спаситель наш небесний і той, кажу, понапрасленно на смерть присуджений був.—А ти кажу, відьомська дочко, мовчи!—

Ці-ж мати відьма була, се всьому кутку звісно; кажуть як помірала її мати, так сама собі кося хвоста відрізала.—Звісно, кожда-ж відьма хвіст у себе має. Штанькова Варка божилася,—сама, каже, бачила, як її банали, ото вже мертву, а у неї з кінчика хвоста кров тільки кап, кап... Три дні помірала, ніяк не помре, поки її син не повертів на покуті в стелі дірки, а воно зразу в дірку тільки гу! на всю хату, так щось і вилетіло... Тоді тільки вона дух спустила... Накажи мене Господь!...

— Ти, кажу, поганко, мовчи міні, коли хоч, а то

*) Лиятварями звуть в де-яких місцях—смушки.

я все до-краю доведу, чого ти бігала до попа. Знаю, як ти там хату мазала: зазірала поповому паничеві ясочкою в-вічі! Нічого хвостом крутити,—все знаю! А мати твоя відьмувала, повні скрині тобі добра надбала: сучкою з дійницею в одній сорочці по під чужими коровами лазила, а ти дома сиділа, та медяники лизала.—Не чіпай краще мене, а то я тобі згадаю торішне й позаторішне!...

Ці так і в купелі мати не купала, як я її виголила; буде пам'ятати до нових вінчиків!—Нехай не чіпа; яке її діло,—що вона міні лиятварями очі вибива? Я ні в чім не винна... і нікого не зачіпаю.—Лиятварі покрав у дяка мій кум, Юхим Штанько,—що-б він сказивсь!—а на мене поговір пішов.

Що-ж, мої рідні, гріха нігне діти! Ми в той день, як покрадено лиятварі, з кумом випили чарочки по дві, а може і по три, зайшли до мене в хату посиділи; а що то за лиятварі в кума були, чи вони крадені, чи вони куповані, почім же я знаю? Кум таки добре випив і потяг до дому, а лиятварики, звісно, zostалися в мене на лаві.—Коли чую, другого дні в слободі зробився струс... У дяка, кажуть, лиятварі покрадено.—Я ж про те, мої рідні, нічого-сенько не знаю. Як на той, гріх, візьми я ті лиятварики, та й вкинь у скриню. Коли се де не взявся урядник, соцькій, вскочили до мене в хату, почали шарпати скрізь. Кричать: „давай лиятварі дякови!“

Я стою у порозі, вся пополотніла. Оце, думаю собі, напасть на мене!... Відбили від скрині замка і нагибали кумцеві лиятварики. Як почав же урядник галасувати, кричати, мов скажений! „Що се, каже, за лиятварі? признавайсь, де взяла?“—Коли-ж гульк, мої рідні, на лиятварі, аж там і клеймо дякове... Як я не божилася, не присягалася, що кум Штанько міні лиятварі приніс,—не ймуть віри. Потягли до волости.

Що-ж будете казати, мої рідні, одсиділа я у холодній за дякові лиятварі, як ти Господи бачиш! Хто покрав, а мені прийшлося одвічати.—А Юхим кум, звісно, підмогоричив суддів у волості і прав зоставсь...

А за мене нікому оступитись. Чоловік мій така похнюпа, хіба тямє, що промовить? Його старшина пита, а він одно тягне: „мене, каже, дома не було, я нічого не знаю“. У мене-ж чоловік,—ви-ж знаєте: Господи помилуй, та й годі! Годиться, мовляв, на баштані горобців лякати, опудало бісове, недотепа!...

А потім вже, як відсиділа я в холодній, лебонь тижнів зо-три, то чоловік мій і пита:—На що ти, каже, жінко, чужі лінтварі в скриню ховала?

— Дурний, кажу, ти не раз, а тричі! Як би-ж, кажу, їх багато було, то я б їх у комору сховала, а то-ж їх, мої рідні, тільки тройко, тіх лінтварів,—я собі з дуру, взяла і кинула в скриню. А воно, як бачите, прийшлось одпокутувать, за чужий гріх! Ще вона, паскуда криворота, міні лінтварями очі вибива... Нехай тепер видиха,—я їй таки доброї куделі дала: як схопила за патли, так до землі й притягла... А вона в слід репетує: „Злодюго, ворюго“!..

— Кричи, кажу, скільки хоч! Господь милосердний баче мою безневинність, а ти, поганко, буханці зноси на здоров'я!... Що ж, що мене знов до волости тягнуть? а тобі зась, відьомська дочко!

А за що тягнуть, так гріх і сміх, мої рідні, як вам розказати! Я, бач, так, инколи помагаю в нужді людям, де-від-чого жабуню. Від цереполоху, дитячих крикливців, від зубищів і від коров'ячих перелогів,—то б-то така скотиняча хвороба буває,—і від сухот, від усього потроху пособляю, і людям, і скотинці. Се вже так, мої рідні, міні від родителів Бог дав. Ще моя покійна баба дуже знаюча людина була!

Учора приходила до мене Кільчиха з дитинкою,—так з нею сердешна бідкається!... „Не спить, каже, ніяк, день і ніч, одно га, га, га!... га, га, га! Хоч-би тобі, мовляв, на макове зерно адрімнуло: отак, як бачите, каже, лупа очима, тай лупа, хоч здурій!.. Поможіть, каже, титасю!“

Так я зараз помолилась Богу, взяла дитинку, (воно ще в сповиточку), положила на поріг, переступила анголятко тричі, в-зад і в-перед, умила на-впаки з помийниці, а далі тричі навхрест, язиком видочок злизала, утерла пеленою. Потім заглянула в комін, проказала, що знала, плюнула в рогаці й віддала дитинку Парасці.

Я вам розкажу, мої рідні, як се треба робити. Ви-ж таки до мене прихильні, повсегда мене привітаєте, чайком не оставляєте, а коли й чарочкою горілочка не минаєте, спасибі Вам. Я-то жінка не питаюца, а так инколи від живота потребляю, чарочку-другу. А люди ті-ж собаки, гавкають: „ти, кажуть, ходиш до панів чарки лічити“. Не анахтемські-ж тобі люди, які задрі!!

От у мене вже сього нема, тієї задрости, через те міні так трудно й на світі прожити. Так лихо і ціпляєть ся; коли не за те, так за друге

тягнуть до волости, а все по сусідському ворожому наговору приходиться в холодній відсиджувати.

Пожабунила я Парасчиній дитинці; ото-ж, кажу, заглянула в комін, плюнула в рогаці; на, кажу, Парасю, дитину, йди до-дому.

Хоча воно про се і не годиться розказувати, бо кажуть—„як усі будуть знати, то не буде й помагати“, ну та як ви, мої рідні, перші у батька, то-б-то старшенькі, то вас можна навчити усіх молитов, від усього. Се тільки може пособляти *перша і послідня*: от я-ж послідня в батька, тим-то я так людям і помагаю.

Так ото я й кажу Парасці: „бери дитинку, йди до дому, та тільки не заходь у хату, а візьми ціпочок і прамуй у курник; увійди і промов:—„добривечір, куриці, красні дівичці, і ви півні, гарні молодці! візьміть наші крикливиці, а нам дайте сонниці, дрімниці“. До трьох раз отак прокажи, а потім потилицею до дверей і виходь. Та знов таки—не заходь у хату, обійди тричі на-вкруги, заглянь у вікно й гукни: „Добривечір, дівчино, чи ти дома?“ І сама-ж собі, відкажи: „Нема“.— „А де-ж вона?“—поспитай. „Пішла на вечерниці, понесла крикливиці, а вам принесла сонниці, дрімниці“.—Отак, молодиче,—кажу,—зроби, а тоді вже йди в хату. Положи дитинку в колиску, і воно, мої рідні, засне, як замре.

Як бачите, пособляю янголяткам молитовкою...

І від пропасниці молитовку знаю. Може, ви, мої рідні, боронь Боже, заслабнете, так я вам посовітую отакечки проказати: станьте на молодіку проти місяця й прокажіть тричі. Вона довга, молитовка,—от візьміть краще паперу, та запишіть,—ви-ж пісьменні,—я вам прокажу: „Мня Отця і сина і святого духа. Катерино, Материно, Настасе, Хведосе, Ульяно й Титяно, Марино і Горпино, Мокрино і Кулино, Дем'яне й Іване, Каленику, Овелику, Федосію, Амвросію!—всі до-купи зійдітесь, руками, ногами, зубами і кігтями, з очей, з плечей народженого Івана, (чи як там його звати), притьмом тягніте... Амінь!..“

А потім купіть хусточку, та тільки не торгуйтесь,—скільки крамарь запросе, стільки й давайте. Візьміть пшона, або проса, зав'яжіть у три вузлики, винесіть опівночі на середохресний шлях і йдіть, не оглядаючись, ні туди, ні відтіль. Не слухайте, може що буде кликати, вити по собачому і по вовчачому, кричати по совинячому, на всякі голоси гукати,—не оглядайтесь! Киньте хустку на-

впаки через голову на шлях і прокажіть: „Вас пропасниця сімдесят сім, ось вам гостинець усім“.— Як назад будете повертатись, читайте Оченашу.

От так, мої рідні.— Не раз мене згадаєте і подякуєте.

Або, боронь Боже, у вас корівка захворіє,— і від коров'ячих перелогів пособляю. Тільки, ради Бога, не кличте отих ветеранів, скотинячих докторів,—цур їм!.. Бо вони тільки своїми ліками скотину вбивають!

Як товаряка захворіє перелогами, то в неї піна так з рота клубом і буде валити, а з рота так і пашить. То вже тоді ні які ліки не пособлять, окрім *молитви* від перелогів.

Візьміть, мої рідні, мішок, покладіть туди шапку свого хазяїна, підійдіть до корівки, обведіть тричі по під черевом, від голови до хвоста, і знов-же обведіть на-вкруги і прокажіть так:— „Ішов святий Петро сірій корові помагати, від перелогів шептати, а на зустріч йому чорт.— „Здоров, святий Петре!—Здоров, чорте.—Куди йдеш? Іду, чорте, до Макара,—сірій корові помагати, від перелогів шептати.—Візьми мене с собою, Петре!—Іди, чорте!—Прийшов святий Петре до сірої корови, та й став шептати, перелоги викликати, став сірій корові помагати: „Тут вам перелоги не стояти, білої кости не ламати, червоної крові семидесяти сугавів не спивати“.—Пошептав святий Петро, ввійшов у хату, та й сів на покуті, а чорт у порозі.—Бери, каже, чорте, перелоги поміж ноги, неси на очерета, на болота, на густі лози, де ворон не краче і зоря не сходе“.

Як станете, мої рідні, проказувати, за кожним разом шапку перекиньте.

Як рукою, перелоги здійме!..

Або, мої рідні, вас зуби почнуть мордувати,— і Господи-ж, як інші страждають отими зубами!— то й від зубів молитовку знаю. Те ж на рожденні місяця треба шептати.—Як тільки ото народиться місяць, станьте у-вечері потилицею до його, перехрестіться і тричі прокажіть:

„Місяць на небі, медвідь у лісі, а камінь у стрісі; коли вони зійдуться до купи, тоді будуть зуби боліти, щеміти у рожденного хрещеного“, (чи там у рожденої... Звісно, назвати на ймення, у кого там зуби болять).—Промовте амінь і плюньте.

— От стільки літ я людям, скотинці пособляю, ніколи ні якої халени не траплялось, завжди люди дякували. А оце нападсть, Бог зна відкіль, схопилась! Тягнуть знов до волости. Кажуть, що буцім

то я дочку Петренчихи спортила. Вона, бачите хвора була.

Вигадають-же гемоньські люде! А ніхто більш, як ота швидка Хведьківна, що раз по-раз коржі в жідів кача. За нею ніхто не поспішиться копійки заробити, так усіх і попережа.

— А що, каже, Хролихо,вилічила Петренчихину дочку? — Преподобниця! Галасас на всю вулицю! та ще каже:—Ти на церкву ходила гроші збирати, дурману на людей напускала, а гроші собі в кешеню складала.

От падлюка! оце таке на мене вигадати?!

— А ти, кажу, поживилася Сурчинною хусткою, як бастували? га? У Сірка очей позичила, тільки мов та сова лупала очима, як хустку соцькі з пазухи витрусили. А крам, страмниця, по рівчачках з кумою поховала? А що, добре демократи нашмагали тобі плечі?

О, я їй зразу затулила пельку! Що-ж, мої рідні, що я ходила по миру? не собі-ж я збирала, на Божий храм. Нехай мене грім поб'є, коли я хоч копійкою людською поживилася!—То-ж моя товаришка, ота препогана Сербинка, напилась і гроші пропила, а я ж гріха боюсь і полушечки не по-таїла! От через таких п'яниць знов тільки-тільки що не сиділа в холодній. Сербинка бігала за десять верст жідівські крамниці грабувати. Як бастували, всі медяники покрала, а я тільки оселедчика потягла, та й за того в холодній ночувала. Дивлюсь, люди беруть,—чому-ж і міні, мої рідні, не взяти? Та, видимо, вже мое таке щастя!..

А тепер Хведьківна репетує: „Петренчиха, каже, тебе за дочку буде позивати!“

От таке! „Коваль шкуру зробив, а шевця повісили“, оце так і міні!.. Возила, возила її усюди, по кушарках, та по докторях, вони її своїми ліками залічили, а я винна?!

А у неї, мої рідні, нема ні якої хвороби: її пороблено, та так силенно наслано, що відробити ніяк не можна. Щось дуже знаюче поробило.

Вона-ж до мене сама прїїхала з дочкою, просе: „поможіть, спасибі вам!“—Я на Улитку тільки глянула й одразу вгадала, що її наврочено, а на чім— не можна відгадати, поки не подивишся на зорі! Бува наговор і на гадюках, і на ащірках, на жабах, а то й на мишах, і то буває. Лиха людина не розбіра, ні чім не герба!—От Івжину невістку— так жабами напоїно. Вони вже там у животі порозплюжувались... Я їй одробляла, либонь, з тиждень; напувала її всякими нечестями, такими, що-й

сказати гидко, а вона-ж, сердешна, потребляла,— звисно, нужда!.. Огже, мої рідні, як почало її нудити, як почало з неї те жабуриння вернути! та як і лізе, й лізе!.. І якось дав Господь милосердний,— як викидала з себе оту нечисть, то й одужчала. Молодиця стала, як молодиця. На виду стала повнішати; а то-ж, сказано, жаби затягли.

Так ото-ж як прийшла до мене Петренчича з невісткою, з Улитою, я їй кажу:

— Що-ж, кажу, свахо, поки не подивлюсь на зорі, нічого тобі не скажу!

Діждалась я ото шівночі, вийшла з хати, стала навколюшки і почала молитву від наговорів читати; як стала вже третій раз проказувати, як схопиться буря, вихір, та побіля мене тільки гур, гур! А небо зробилось червоне, червоне! Та так тобі й вкрилось мишами, мов зірками. Хвостаті, безхвості, всякі, а міні так, мої рідні, моторошно зробилось! Почала я на себе хреста класти, а руки тремтять мов у пропасниці, а я все хрестюсь... І від-разу все зникло... Небо стало ясніше, зірки заблищали, місяць підбився.—Я встала, перехрестилась, пішла в хату і лягла спати. А ранком будю Улиту; вставай, кажу, доню, наговор будем відхожувати.

Як почала-ж я, мої рідні, відробляти, як почала шептати, всякими знадобами напувати, мишей викликати.—Не бере!.. Вже я й шевською смолою напувала, і курячим лайном, і опівночі з нею початої кривинці воду носила, образи банила, та тією водою напувала; так тільки на третій день взяло,—занудило, а з неї нечисть як смола валить. Коли дивлюсь, аж там і миша. Викликала таки, дав Господь!

Тільки, мої рідні, миша, бач,—та безхвоста. Видимо, хвоста в голову загнано. Ніяк не можна зовсім поратувати. Миша була то-б-то в утрункові, а хвіст у голову сховався; як ти його в світі Божому стребуеш відтіль?

Я чула, мої рідні, що є такі баби, що їй хвіст викликають,—ну, так я ще до цього не дійшла; а чого не знаю, то не годиться їй людей морочити, гріха на душу брати... Бо за все-ж воно треба перед Богом одвітати, з'явитися на його суд правий.

Коли вже чую, Параска, кажуть, знов повела Улиту до кушарки; так та й сказала їй, що „баба, мовляв, її звівчила своїми ліками“. І до лікара дійшла ся чутка; а лікар у нас скажений, сердитий,—розпалився, до волости побіг. Кричить, кажуть: „Стребувать сюди бабу Хролиху!“—Се-б-то мене, мої рідні.

— „Як вона, каже, сміє людей губити! вона труїть людей своїми ліками“!!

От так, мої рідні! „за мое жито, та ще мене й бито“! Знов Хролиху до волости тарнаплять...

— Боже правий! Мов-би тільки за для мене та холодня й мурована!.. Ну чим же я винна, що той триклятий хвіст у голову пішов?!

Титяна Сулима.

Катеринослав, 17 Студня 1908 р.

ЛОРЕЛЕЯ.

Над Рейном скала Лорелеї
Забутою тінню росте,
Цвітуть на ній білі лілеї,
Пахущая рожа цвіте..
Як сонце за Альпи заходе,
За білі альпійські льоди,
І виплине місяць,—виходе
Тоді Лорелея з води..
Лиш місяць, сумуючи, блеще,
В тумані блука без сліда..
І чути, як плаче і плеще
В зеленому Рейну вода..
Розвіявши довгі коси,
Прекрасна, бліда і сумна,—
Русалка і моле і просе
І тихо зітхає вона..
Та горе, хто в темряві ночі
Стрива Лорелею-красу,—
Глибокі, ясні її очі,
Ії золотую косу.
Бо з губить його, залоскоче,
Як тих, що згубила давно...
І лпне він,—хоче не хоче,—
За нею—на темнее дно!

В. Тарноградський.

Архив гетьмана Полуботка.

(Лист з Лебедина).

Багато було гомону з поводу спадщини гетьмана Полуботка. А тим часом мало хто знає, хто саме був той Полуботок, яке було його історичне значіння й життя. Отже один вчитель нашої лебе-

динської мужеської гімназії, д. Гальковський, прочитав прилюдну лекцію „Гетман Полуботок“. Чистий збір з цієї лекції пішов на користь бідних гімназисток.

Джерелами для лекції д. Гальковського, крім відомих творів Костомарова, Соловйова й інших, були різні документи фамілійного архива графа Капниста, близького родича Полуботка. Архив цей знаходиться в с. Михайлівці Лебединського повіту і колись належав самому Полуботку. В ньому зібрано багато всяких історичних пам'ятників XVII, XVIII и XIX віків. Єсть грамоти московських царів і польського короля Владислава, алеж найголовніші документи для українців—це універсали гетьманів. Всіх універсалів д. Гальковський налічив 42, виданих гетьманами: Брюховецьким (2), Многогрішним (3), Самойловичем (4), Мазепою (24), Скоропадським (6) і иньшими. Крім того в архиві графа Капниста єсть ділові папери козацьких полковників, та генеральної старшини, і велика сила иньших документів, що мають велике значіння для вняснення побутових і економічних умови колишнього життя на Україні. Всі ці документи ниде ще не оголошені і мають велику вартість для українського історика. Коли-б хто зхотів скористуватись ними, то,—треба думать,—граф Капнист не заборонив-би. Серед фамілійних портретів Капниста єсть портрет Полуботка, його жінки (не відомо першої, чи другої) і сина Андрія.

Недавно вийшов з друку (на московській мові) історичний нарис Гальковського „Наказний гетман Полуботок“. Цей нарис містить де-які нові відомості, взяті з архива Капниста, але-ж написано його з „московського погляду“ і по-де-куди дуже присторонно. **О.**

ДО ПИСИ.

С. Деркачі, (Харківщина).—Яка то важна справді річ—гуртова праця на селі, в тому впевнились останніми часами наші селяне. Жили ми й бідували два роки перед сим, як бідкується сила иньших хліборобів по всіх усядах нашої України, жили й не бачили про-світку. Село наше стоїть на широкому шляху, коло великого міста, але чи чули ми про самоосвіту, про дешеву позику грошей, про допомогу сами собі хліборобськими порадами? Аж ось ми таки починаємо вибиватися на инший шлях. З початку кілька селян, під при-

водом одного-двох освічених людей,—ветерин. лікаря Лавренка, та вчителя,—заходились коло влаштування позичкового товариства, такого, щоб давало в позику дешево й швидко гроші селянам. Дістали вони собі „нормального статуту“, обміркували його з усіх боків і впевнились, що се річ путня, варта праці; тоді вони зібрали чоловіка 25 селян, підписали прохання до державного банку, щоб дозволив скласти тов-во, і в земську управу, щоб дала грошей в основний копитал. Гуртові тому пощастило; державний банок дав 1,000 карб., та управа—500 карб. і цього було досить, щоб справу почати. На цей рік самих селянських вкладок на ошаду лічилось 5,964 карб. 50 коп., а членів, що користувались грішми,—329 чоловік; позика їм відкрита на 18,530 карбов. Торік тов-во одержало чистого прибутку 773 карбов. 33 коп., а через те, що справа пішла добре, постановили прохати державний банок збільшити основний копитал до 4 тисяч, (бо скількість його не дозволяє далі брати на ошаду грошей); постановили теж дати на довший строк позику до 8 тисяч карбованців.

Про те, як пішла далі у нас громадська робота і які були з того наслідки,—писатиму иньшим разом.

А. Терен.

М. Омелник (Кременчуцького повіту). У нас відбулось два вечера на користь убогих жителів м. Омелника.—Становили жарт Котляревського „Москаль Чарівник“ і „По ревізії“ М. Кропівницького („По ревізії“ становили оце вже другий раз). Другий вечер був вокально-літературний: Хор охочих проспівав „Заповіт“ Т. Шевченка, „Ревуть-стогнуть“ (в середині цієї пісні було проспівано „Гей ну, хлопці“), „Ой що ж бо то тай за ворон“, „Гей по морю“, „Ой пушу я кониченька“. Було прочитано декілька байок Л. Глібова і оповідку Раєвського.

Саме тепер час влаштовувати такі вечори: нужда страшенна, люди бідують,—через неврожай та через инше лихо; отже як перепаде бідним людям яка копійчина, то все-ж воно добре. А которі багатші, що дали ті гроші, прийшовши на вечер, теж мають якусь користь, бо за те подивились на гру й послушали гарного співу. Все-ж воно путяща розвага.

Спасибі всім добрим людям, що потрудилися для наших вечерів! Се їм, мовляв, „за спасіння душі“ піде...

О. Боголіп.

„ПРОСВІТНІ ЛИСТКИ“

Львівське Товариство Просвіта стало видавати книжечки, що зветься Просвітні листки. Се несть періодичне видання, книжечки не зв'язані між собою, кожна має своїй незалежний зміст. Нумер при кожній книжечці визначено тільки для лічби,

як виходила одна книжечка по другій. Зміст книжечок — розмаїтний: вірші, оповідання, наукові розвідки. Книжечки „Просвітних листків“ дуже дешеві.

(Ред. „Р. К.“).

Доси вийшли отсі випуски „Просвітних Листків“ *).

- Ч. 1. Зміст: *Др. О. Колесса*: Просвітінся!—*К. Маміцька*: Через просвіту до воскресення! (Вірш)—*З. Лягерлеф*: Керниця трех мудреців з Востока.
- Ч. 2. Зміст: *О. Маковей*: Українським мученикам. (Вірш).—*Др. Евген Озаркевич*: Скритий ворог, (з ілюстр.).—*Т. Шевченко*: Іван Підкова (Поема, з ілюстр.).—*Іван Тихий*: Не хиліайте в нпз прапора!
- Ч. 3. Зміст: *Русов* і *Хв. Вовк*: Серед виноградарів південної Франції. (Оповідання з ілюстрац.).— Достойне признання для Товариства „Просвіта“.
- Ч. 4. Зміст: *М. Мурава*: О встань, народе, духом! (Вірш).—*Яр. В—ий*: Володимир Б—ч Антонович (з портр.).—*В. К—ий*: Просвітний рух на Україні.—*М. Горькій*: Пісня про сокола.
- Ч. 5. Зміст: *Б. Грінченко*: Біла бранка (народна легенда).—*В. Лужанська*: Ярмарок у хаті.—Як козаки будували церкву (з ілюстрац.).
- Ч. 6. Зміст: *П. Куліш*: Про зелені садки. (Вірш).—*Яр. В—ий*: П. Куліш (з порт. поета і образом його могили).—*Яр. Весоловський*: Із давньої давнини.
- Ч. 7. Зміст: *М. Кононенко*: Засватаній дівчині.—Добра порада (ілюстр.).—*Вяч. Потапенко*: На нові гнізда.—Американські емігранти.
- Ч. 8. Зміст: *П. Куліш*: Запорожський суд (з ілюстр.).—*Б. Грінченко*: Лесь преславний гайдамака.
- Ч. 9. Зміст: *Ст. Руданський*: (портр.). *Ст. Руданський*: Подорож до Єрусалима.—*Яр. В—ий*: Про Степана Руданського (з ілюстр. могили поета).—*Ст. Руданський*: Турецький султан і Запорожці.—Запорожці пишуть лист до султана. (Мал. І. Реліна).
- Ч. 10. Зміст: *Яр. В—ий*: Марія Марковичка (з портр.).—*М. Вовчок*: Два снини.—*М. Комар*: Запорожські землі.—Зимовник запорожця (ілюстр.).
- Ч. 11. Зміст: *Яр. В—ий*: Приятель Русинів.—*Б. Бернзон* (портрет).—*Др. М. Кордуба*: Хто ми?
- Ч. 12. Зміст: *О. Ю. Федькович* (портрет).—*О. Федькович*: Довбуш.—*Яр. В—ий*: Осип Юрій Федькович.—*О. Федькович*: Безталанне закохання.
- Ч. 13. Зміст: Управа винограду. Написали *А. Куровський* і *В. Табо*, учителі школи огородничої в Тарнові (з 17 рисунками).
- Ч. 14.—15. Зміст: *Кн. Ярослав Мудрий* (ілюстр.).—*М. Кононенко*: Заповіт Ярослава Мудрого.—*А. Бравнер*: Тирса.—Домовина Ярослава Мудрого (ілюстр.).—*Григорій Кузьма*: Про новий закон будівельний і огнетревале покривання дахів.—*С. Руданський*: Добре торгувалось.—*Др. Зенгер*: Про права. (Ціна 10 сот.).
- Ч. 16. Зміст: *Маркіян Шапкевич*: (з портретом).—З віршів *М. Шапкевича*. „Підлісся“, „Над Бугом“, „З округків“, „Думка“, „Дністрованка“.—*Чічка*, оповідане *І. Семанюка*.
- Ч. 17—18. *Порадник лікарський* в найважніших недугах. Зладив *Др. Евген Озаркевич*.—*Як берегти дітей від хвороби*.—Чим і як треба годувати дитину.—Як треба доглядати дітей.
- Ч. 19. Зміст: *Н. Устиянович*: (з портретом). З віршів *Н. Устияновича*: „Верховинець“, „Плуг і борона“, „І старому придасть ся школа“.—*Поради правничі*: Відписання податку домового і ґрунтового й т. и.
- Ч. 20. Зміст: *Порадник податковий*. Дванадцять літ вільних від податку домового. Проволока в справі податків. Відписання податків задля убожества. Чого не вільно фантувати за податки? Увільнене від податку заробкового. Говоріть і пишіть по українськи. Чого зажадали руські послы в віденським парламенті в справах податків і належитостей.
- Ч. 21. Зміст: Військові приписи. Військові реклямації. Відшкодована для родин резервістів. Військові одпускання на час жнив. Полекші для заморських емігрантів, обовязаних до військової служби. Амнеція для військових дезертирів. Платня за підводи.

* Цей список ред. Рід. Краю подає своїм правописом.

- Ч. 22. Зміст: О праві зборів. Заказ зборів. П реда- сідатель зборів. Комисар. Інструкція. Розв- ання зборів. Кара. Ваірці поданнів.
- Ч. 23—24. Зміст: Про злодія у селі Гаківниці, опо- відане *П. Куліша*.—Козак-нетяга, за *Мордовцем* переклав *Г. Х.* (з ілюстр.).
- Ч. 25. Зміст: *С. Т.*: Полтавська битва (1709 р.) (з ілюстр.).—Притча про двох сусідів, що мали одно імя.
- Ч. 26. Зміст: *Г. Х.*: Київ (з ілюстраціями). Ціна 20 сот.
- Ч. 27. Зміст: Роки жури. (Спомини матері). *С. Са- вінкова*. Переклав з російського *Г. Хоткевич*. Ціна 20 сот.

Кожний випуск коштує всего 6 сотиків, под- війні випуски лише по 10 сотиків. Хто замовляє всі випуски, мусить прислати до „**Канцелярії Тов-а „Просвіта“** у Львові, Ринок 10. 1 К. 68 сот. за листки і 20 сот. на пошту, разом 1 К. 88 сот.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

ПОВІДОМЛЕННЯ.

При сьому, 46-му, числі „Рідного Краю“ розси- лається 12-те число „Молодої України“ (останнє за 1908 рік).

О П О В І С Т К И.

О т к р ы т а п о д п и с к а

на 1909 годъ
на еженедѣльную газету

„П О Л Т А В С К І Й Г О Л О С Ъ“.

У С Л О В І Я П О Д П И С К И:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп.
9—5., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к.,
5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к.
на одинъ мѣсяць 60 коп.

Н А М Е Ж І.

Жарт в 1-ій дії

Г А В Р И Л А Л Е В Ч Е Н К А

(видання „Рідного Краю“).

Ціна 15 коп.

Дозволено для постанови на сцені.

Склад видання в Києві, в Українській Книгарні (Безаківська, 8).

Открыта подписка на 1909 годъ
на музыкальный народно-пѣвческій журналъ

3-й годъ **„БАЯНЪ“** 3-й годъ
изданія. „ **БАЯНЪ** „ 3-й годъ
изданія.

СЪ НОТАМИ и литературнымъ отдѣломъ, посвященный преимущественно хорошему школьному и регентскому дѣлу.

Цѣлью журнала по прежнему будетъ: способство- вать, по мѣрѣ силъ, распространенію музыки и пѣнія въ народѣ, освѣщать нужды, защищать интересы и объ- единять всѣхъ тружениковъ на народно-пѣвческой нивѣ, для чего въ литературномъ отдѣлѣ будутъ помѣщаться: 1) Статьи и очерки по вопросамъ музыки и хорового пѣнія, 2) Некрологи и біографіи современныхъ музы- кальныхъ дѣятелей, 3) Церковно-пѣвческое дѣло, 4) Му- зыка и пѣніе въ учебныхъ заведеніяхъ, 5) Музыка и пѣніе въ провинціи, 6) Критика, 7) Обзоръ музык. га- зетъ и журналовъ, 8) Корреспонденція, 9) Библіографія, 10) Новости музыкальной литературы, 11) Разныя извѣ- стія по музыкѣ и пѣнію, 12) Почтовый ящикъ, 13) Объя- вленія, а въ музыкальномъ отдѣлѣ—духовные и свѣт- скіе хоры, тріо, дуэты и соло для пѣнія, а также рус- скія и малорусскія пѣсни.

Къ участію въ журналѣ на 1908 годъ приглашены извѣстные музыкальные писатели, дѣятели и композиторы.

Въ музыкальномъ отдѣлѣ сотрудничаютъ: С. Т. Абба- кумовъ, В. Г. Алексѣевъ, М. В. Анцевъ, А. А. Архан- гелскій, П. Богдашевъ, А. Г. Гречаниновъ, Н. И. Ком- панейскій, Н. В. Лисенко, Л. Л. Лисовскій, А. Ф. Па- щенко, М. П. Рѣчкуновъ, А. А. Спендіаровъ, К. Сте- ценко, Н. П. Толстяковъ, М. М. Черновъ и др.

Журналъ предназначается для учителей пѣнія, ре- гентовъ свѣтскихъ, церковныхъ, монастырскихъ, народ- ныхъ, военныхъ, любительскихъ и т. п. хоровъ, пѣвицъ и пѣвцовъ, начальныхъ школъ, низшихъ и среднихъ учебныхъ заведеній, хоровыхъ обществъ и музыкальных кружковъ, священниковъ, псаломщиковъ, любителей му- зыки и пѣнія и интересующихся этимъ искусствомъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА. На годъ (съ Января) съ нотами 3 руб. (безъ нотъ 2 руб.) на полгода: съ нотами 1 р. 75 к. (безъ нотъ 1 р. 25 к.). Наложнымъ пла- тежемъ—дороже на 25 к. Въ разсрочку: при подпискѣ 2 р., въ іюнь 1 р.

Адресъ редакціи журнала „Баянъ“ (для денежной, заказной и простой корреспонденціи) Г. ТАМБОВЪ.

Редакторъ-издатель П. Н. Богдашевъ (г. Тамбовъ).

Редакторъ музык. отдѣла А. Ф. Пашенко (С.-Пе- тербургъ, Астраханская № 6, кв. 41).

Н О В А Р А Д А

український літературний збірник,
присвячений імені

М. СТАРИЦЬКОГО.

Київ, ціна 1 р. 50 к.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1909 г.

на сельско-хозяйственный журнал для крестьянъ

„ХЛѢБОРОБЪ“издаваемый Харьковскимъ Обществомъ
Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація сельско-хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ мѣсяцъ съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ:

1) Передовыя статьи по экономическимъ вопросамъ деревни. 2) Руководящія статьи по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства и сельско-хозяйственной промышленности. 3) Корреспонденціи. 4) Дѣятельность мелкихъ сельско-хозяйственныхъ обществъ, товариществъ и т. п. и зетства. 5) Вопросы и отвѣты. 6) Библиографія. 7) Хроника. 8) Правительственныя распоряженія. 9) Справочный отдѣлъ. 10) Объявленія.

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4 мѣсяца—50 к., за 1 мѣсяцъ—15 коп. Деньги можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

Открыта подписка на 1909 годъ (XVI г. изд.).

Нужды Деревни
Хозяинъ

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйственный
журналъ
(бывшій
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей
А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русскій сельскохозяйств. журналъ. Несмотря на самую низкую цѣну, онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія, притомъ оригинальнаго. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и коопераціи въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей, —и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (безпл.), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели.

За 1 рубль годовые подпич. 20 книжокъ Библиотеки Хозяина“: получ въ 1909 г.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА на годъ безъ перес **ТРИ РУБЛЯ,**

съ перес. 3 р. 50 к.; на полгода 2 р. Съ прилож. книжекъ на годъ 4 руб., съ перес 4 р. 50 к., на полгода 2 р. 50 к.

Иллюстрированная программа и номера для ознакомленія бесплатно.

Адресъ конторы и редакціи: Москва, Тверская, 48—104.

Открыта подписка на 1909 годъ на профессиональный и общественно-политическій журналъ

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ.

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году при участіи ИЗВѢСТНЫХЪ ДѢЯТЕЛЕЙ ПО НАРОДНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій—сообщенія съ мѣст.

Подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой.

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 р. Лица, желающія получить приложенія, уплачиваютъ 2 руб. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и 1 р. за 2-е полугодіе).

Адресъ редакціи: Кіевъ, редакція журнала «Народный Учитель».

Открыта подписка на 1909 годъ на еженедѣльный сельско-хозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 руб. въ годъ, на полгода 1 руб. ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы:

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, Жито та пшеница, В Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

„Хуторянинъ“ допущенъ въ безплатныя бібліотеки—читальни и бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ сельскаго хозяйства.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

Земскій Сборникъ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

Р І Д Н И Я К Р А Й

Р. І 9 0 9, - 1910, ч. I - II, I6 - 34, 36 - 46, 48.

ПОЕЗІЯ

- Ашкаренко Г.: Переспів - 27.
 Бандурист М.: На поміч! - 48. *Федоров М.*
 Бараташвілі М.: Кінь, пер. С. Палій - 16.
 Білоус П.: Ялина - 22.
 Вельменко Л.: На вічний спомин Т. Шевченкові - 5.
 Виговський І.: Лист заслання до матері - 12, Ділузь - 13, До Бояна - 16.
 Гай П.: /Коли-б орлом був винозорим/- 7, Пісня - 28.
 Гай-Шкода К.: Ніч - 8.
 Саландин В.: Ратуй, Боже, чоловіка! - II, Одного батька діти - Змарніла вишенька - 16, Казочка - 17, Шишка - 18, Селянські вірші - 20, Досвідчана байка - 21, Нечутка - 24.
 Курлива О.: Доля - 5, /В блакитнім просторі хмарини гуляють/- 16, /Ні, мій смуток мене не мине/- 17, /Червона та висока/- /Зів'яла квітка/- 19, /Не кажи нічого.../- 30, Н.Н. - 33, /Посвята Д.Я./ - 37. *Котова (Пашинська) О.*
 Курливи: Буря - 2.
 Курливи: Мій заповіт - 7.
 Кувальський К.: Прийде час - 3, Весняний ранок - II. Ще раз /з Гайне/-2.
 Курбський В.: /Себе поетом не вважаю/- 23, /Я заблудив/- 27.
 Куріш О.: /Виходь ти до мене.../- 27, /Мовчки сяють зорі/- 44.
 Курчарівна Г.: До Тараса Шевченка - 7.
 Курчарівна М.: Муза - 21.
 Курчарівна О.: Мати - 10.
 Курчарівна М.: М.В.Лисенку - 69
 Курчарівна Н. кн.: З новим роком! - I, Страшний портрет - 16, Вірші - 17, /А, любощі тії - / - 19, Осінні листя - 27, Колісанка на хвилі - 32.
 Курчарівна І.: Хмара - 8.
 Курчарівський Д.: До неньки України - 12.
 Курчарівський І.: На зорі - 9, Не сумуй - 10. *Устименко - Зарина*
 Курчарівський Г.: Орел - II, Рідний куточок - 14, /О, краю любий.../- 46.
 Курчарівський С.: /Усе, як і завжди.../- Розлука - II, Незабутні очі - 12, /Я бачив тебе серед ночі/- 22, /Хвилі човник гоїдали.../- 24.
 Курчарівський П.: /Гуля вітер по-під небом/- 7, /Чи то йду я/- II, /Хто ясні перлі/- 14.
 Курчарівна В.: /Така я самотна.../- 4, Вечірні малюнки - 25.
 Курчарівський А.: Переспів /з А. Н.../, В. Самійленко - 20.
 Некрасов: Російські жінки. М. Кропивницький - 16.
 Одишук Н.: /Де ти, лихо, було в світі/- 36, /Як туман той над ставочком/42
 Омельчук О.: /Ностій, не йди.../- 30.
 Палій С.: Учителені - 13.
 Петруненко Ф.: /Там дуб - на узліссі/- 19, /Не лякай життям жорстоким/-21, Переспів з Хозе-Марія Ередія - 29, З минулого - 48.
 Пісочинень: В розлуці - 22. *Пашинська О.*
 Подо М.: З далекого краю - 9.
 Полтавка: Зрадливі мрії - II.
 Пчілка О.: Петро Доршпенко /з поеми "Орлове гніздо"/ - 39.
 Р-ко Т.: Сонет - 26. *Романецько Точил*
 Раєвський Б.: /Сижу самотній край віконця/- /Вона прийшла тобі на горе/- 31, Слова - 37, /Я перейду перел тобою/- 42. *Петруненко Ф.*
 Рендель М. фон: З Гейне - 3, Клини - 7.
 Романова О.: /Мов струни арфи із вікна/- 42. Пісня журби - 3.
 Рудий Г.: Новий рік - I, В селянській хаті - 42.
 Словацький Ю.: Вірші /В памяткову книжку Зосі... - /Там коли будеш/- Сто-кротки - Розстання - пер. О. Пчілка, - Пісня при заході сонця на морі - пер. Ф. Петруненко і О. Пчілка/ - 36.

Старицький Е.: /Темная нічка навкругі обломила/ - 12.
 Статніков О.: Надія - 9.
 Суботенко О.: Пройдисвіт - 25.
 Тарноградський В.: /На скелі безлюдній та голій/ - 4, Крила півночі - 32,
 Гетьманська могила - 34, Пророк - 30, /Я умірав в степу
 широкім/- 40, Весняна мрія - 46, Вогонь прометеїв - 48.
 Тетмаср К.: З К... Т..., С. Мартос - 23.
 Українка Л.: Весна в Єгипті - 43, 44, /Пер. староегип. поезій/ - 46.
 Федоров Г.: Переспів - 14.
 Хижняк В.: Пісня - /Поголяю по садочку/ - 21.
 Черетелі А.: Хвора - 2, Бажання - 8, Поет - 22 /пер. С. Палій/.
 Чавчавадзе І.: Коханій - 3, Весна - 10 /пер. С. Палій./
 Чупринка Г.: Батькова пісня - 6, Льодолом - 8, Свічка - 9, В гаю - 17,
 Селянська туга - 18, Троянда - 28, Поетове свято - 29, Жертви
 буднів - 33, Одчай - 41, На вічну пам'ять Б.Д. Грінченкові -
 43, Муки кохання - 48.
 Шевченко Т.: /Заспіваю - море грає/ - 37.
 Шокодько І.: /Сад, за садом тиха річка.../ - 33.
 Яворенко Ю. /пер./: Земний рай - 46. *Невдала кохання*
 Яворницький Д.: Думки над Дніпром - 31.
 Ярешенко О.: /В тиші таємній чудової ночі/ - 13.
 Яценко З.: Під Ляояном - 10, Діє ділися мрії - 11.

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

Володський А.: "На бідного Макара" - 44, 45, 46.
 Гоголь М.: Одруження /пер.О.Пчілка/ - 25, 26, 27, 28, 29.
 Олесь О.: По дорозі в Казку - 40, 41, 42.
 Словацький Ю.: Лілля Венета /пер.О.Пчілка/ частина/ - 36.
 Сулима Т.: "На менинах" - 5, 6.
 Українка Л.: юганна жінка Хусова - 32, 33.

ОПОВІДАННЯ. СПОМИНИ, ФЕЛЬТОНИ

Барвінок Г.: Спомини про Марка Вовчка - 1, Три шляхи - 2, Горе нам безпе-
 рим - 30, 31, Хатне лихо - 48.
 Григоренко Г.: "Од серця до серця" - 13. Медички - 34.
 Глінка К.: Її день /пер.О.Пчілка/ - 24.
 Кибальчич Н.: Ескізи - 37, 38, 39.
 Котарновський П.: Диво - 8.
 Макушинський К.: Трагічні люде /пер.О.Пчілка/ - 20, 21.
 Н-цький М.: Пісня - 13.
 П.М.: Струна обірвалась - 4. *Невдала кохання*
 Перекоти-поле К.: На дніпровій повіді - 8, Лісова казка - 16, 17, 18, 19.
 Подяка /пер. П. Гай/ - 26.
 Попов О.: Поручик Прищипенко - 23, 24.
 П.: Подоріж на могилу Шевченка - 12, Ше про подоріж на "Тарасову гору" - 11.
 Рендель М.фон: Сич - 14, Дуплет - 22.
 С.М.: Зустріч /Полорожній листочок/ - 17.
 Сулима Т.: Катеринославські публіцистки - 3.
 Романова О.: Вино забуття - 1.
 Т-о В.: Гематоген - 1.
 Христюк П.: На Кубані - 12, На Кубані /Діл Дмитро/ - 48.
 Юра Г.: А зорі всміхались... - 43.
 Яворенко Ю.: Дзвони - 6.
 Яновська Л.: Горе - 9, 10, 11.
 Хтось: Теревені - 14, 22, 27, 30, 33, 34, 40, 48.

НАУКА, ЛІТЕРАТУРА, КРИТИКА

- А.А.: Літературні вечірки в київському Літературному Клубі - 36, Неукраїнські літературні товариства в Києві - 42.
- Алчевська Х.: Підем печі розмалюювати - 7. Памяті доброго громадянина - 26.
- Аочков Д.: Наукова потреба /лист до редакції/ - 41.
- Вержбицький А.: Лист через редакцію до д-ія С. Іченця - 21.
- Гассан П.: Пора-б уже й нам - 11.
- Д.О.: Київське музичне видавництво "Кобза" - 41.
- Данько М.: 9 Господарська виставка в г. Проскурові - 27.
- З.: Наші свята - 11.
- І.Е.: 800 десятин земської землі - 13, Бджільницька виставка - 24, Зразки для пам'ятника Шевченкові - 48.
- Ішуніна М.: Альфред Ензен - 25, Ржицький монастир та його минувшина - 29, 31. Роберт Оуен та початок кооперації - 39, 40.
- К.А.: До кобзарської справи - 12.
- Косоноцький В.: Супротивники відрізнення Холмщини - 1.
- Кутовий М.: Наш волосний суд - 28, Німці-колоністи на Україні - 36, 38.
- Левченко Г.: Нам'яти М. Аркаса - 6.
- Міхальський Т.: Сучасна польська поезія на Україні - 29, 30.
- Міхновський М.: Промова виголошена в Харкові на святі в честь Шевченка - До відомости /в справі засуду М. Стасюка/ - 7.
- Н.О.: Маріявити - 19.
- Немоловський Ф.: Одповідь - 4, До справи Е. Чирикова - 7, Оборона в Д. Думі прав української мови - 29, На пам'ять Б. Грінченка - 46.
- Оправхата П.: Із життя українців на чужині - 29, 33, 34.
- П.К.: Український просвітно-економічний зїзд у Львові - 3, Товариства "Січ" в Галичині - 10.
- П.Л.: До уваги українським будівничим - 37.
- П.Ф.: Спектаклі товариства М. Старицької - 42.
- Павлов М.: Памяті М. Оліховського 34. Лист до редакторки - 6.
- Павлюк Н.: Дещо про кобзарів - 11.
- Палій С.: Бібліографія - 38, Величень духа /Б/Бернзон/ - 46.
- Полтавенко: Микола Аркас - 11.
- Пчілка О.: До наших читачів і прихильників - 1, Наша літературна мова - 3, Памяті Т. Шевченка - 5, Микола Аркас - 6, Петро Косач - "На лаві підсудних" - Найсуворіша цензура + 7, Українки і їх праця на жіночому зїзді в Петербурзі - 8, Гадяч і вшанування Гоголя - 11, Київська Просвіта - 12, Українська ввічливість і московська увага - 14, Полтавська редакція "Рідного Краю" - Слівце-запитання до час. "Шлегльонд Крайовий" - 19, Чи подоба? - 20, Невідомий поет цього часу /В.Хижняк/ - 21, Наше оточення - 25, Наші "друзі" - 29, "Історія - брехня" - 30, Український педагогічний журнал - 31, Граф Лев Николаєвич Толстой і чернігівський селянин - 33, Ю. Словацький - Літературно-музичні вечори київської "Просвіти" - 36, Т. Шевченко і українські поети з народа - 36, Шевченківський вечір київської "Просвіти" - 39, Ліпні вироби полтавських гончарів - 40, Як читає народ? - 42, До полтавського земства - 46, Бібліографія - 9, 10, 13, 20, 24, 26, 36.
- Т.Д. Білоруська вечірка - 39.
- Р.: Наші сектанти - 38.
- Сластіон О.: Записування дум на фонографі - 22, 23, 24, Замітка - 26, Шевченкове малювання - 36, Кобзарі - 43.
- Ф-ко І.: Далекий Схід і його заселення - 14, 15, 16, 17, Робітницькі кошти в Європі і Америці - 28, Сучасний уламок шляхетського укладу життя - 42, 43 /неск./

- Н.Ф.9 Бібліографія - 10.
Х.Г.: З нагоди кобзарської мандрівки - 21.
Хмара: Часопись "Кієв" - 12, Бібліографія 2.
Ч.В.: Святкування пам'яті Шевченка - 5, 6, 8, 9.
Ч.Л.: Білгородська старовина княжою часу - 23.
Шпитко Осип: Авдіатур ет альтера парс - 13.
Явір: Посмертна згадка /Оліховський/ - 32, Лист з Полтави - 34.
Н е п і д п и с я н і:
Лихий рік - 1.
Свято львівської "Просвіти" - 2
Наша справа з жидами - Відкритий лист українців з г. Красноярська - 3.
Відчити, подавано на просв.-економ.з'їзді у Львові - 4.
"Часопись для батюшок і матушок" - 10.
Вінки І. Котляревського - Галицьке тов. "Січ" /в Печеніжині/ - 12.
"Товариство прихильників миру" - 14.
Українське товариство за границею - 3 кругу науково-громадського - 16.18.
Вживання кінського мяса - 19.
Поважна наукова знахідка - Призводниця Юрченкова - Могила Кулішева - 20.
Хліборобська вистава в Стрию - 22.
Всеросійський з'їзд по боротьбі з торгом жінками - 25.
Літературні бесіди в київському "Українському клубі" - 31.
Виркуляр про національні товариства - 36.
Полтавська чарівниця - 38. 40.
Волинська давнина - Жиди постачальники руських робітників до Америки - 41
Смерть М. Кропивницького - Знищення київської Просвіти - Двадцяти-пяти-
літні роковини смерті М. Костомарова - Природа України - 42
Форис Грінченко /некролог/ - Нова часопись в "серці України" - 43.
Похорон Б. Грінченка - Суд над зразками для пам'ятника Шевченка - відро-
дження давнього українського життя - Доля полтавської
чарівниці - 44.
Остатне зібрання київської "Просвіти" - 45.
Польське свято - Збірник на спомин М. Дмитрієва
-

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-ти жня.

1909 р.

Число 1.

(За Січень).

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє — дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Лихий рік. До читачів. Супротивники відрізнення Холмщини — *В. Косоноцького*. Малюнок — *Є. Турбачко*, — Богдан Хмельницький під Львовом. Вірші — *Г. Рудою*. Вірші — *Н. Кочубейни*. Вино забуття — *О. Романової*. Гематоген — *Віталія Т-са*. Спомини про Марка Вовчка — *Ганни Барвінок*. Українське слово й мистецтво. Дописи. Листи до редакції. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел), з ілюстраціями, під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містять статті про промислові справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьеси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“ з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

Виходить на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“ — 2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*. Ціна 1 р. 50 к. Збірник містить узорі чисто-народні.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність.	3 „
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника.	2 „
4. М. Л. Кропивницький. Скругна доба.	8 „
5. Мобза й Мобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
6. С. Мартос. Бажання отця дьякова (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Чернисино. Весною (оповідання)	5 „
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання)	3 „
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чал, Маскарад)	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збентежна вечеря“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури“).	20 к.
11. М. Глек. Оксана, драма в 5 діях, ...	20 „
12. Б. Грличенко. Три питання нашого правопису	15 „
13. А. Нащенко. По закову, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени)	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії	15 „

Книгарням звичайна скидка.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Київ, Безаківська, 8).

Лихий рік.

Лихий був минулий рік,—бодай не вертався!... Немов сама природа не сприяла на протязі його нашій країні. Урожай минулого літа був дуже лихий, а ще хто зна, чи не пошкодив 1908-ий рік і сьому рокові, бо морози з-осени вхопили несподівано, де-кому не дали й посіяти, та й засіяне стиснули так за-рані, що не дали озимині добре зійти,—отже хто зна, які будуть з того наслідки й для урожаю сього року...

Така-ж лиха година була за минулого року і в життю громадському: давніші добрі надії не справджувалися, а теж мерзли, ниділи... Замість добра,—тільки саме лихо. Кажуть би то, настало „втихомиріння“; та яке-ж воно страшне те втихомиріння! Забійства, грабування, безнастанні суди, шибениці, шибениці!...

Примерзла й надія на Думу, що світила колись нашим очам, у сподіванках, немов зоря в небі. Тепера вже річ не об тім, чи буде загожено великі сподіванки народні, а хіба лише про те, що перепаде з панської ласки. Більшість тих народних представників згуртовалася в надто слухняну й себелюбну громаду і про найбільш пекучі потреби когось иншого—дбати не думає.

А творчої роботи так треба! Скільки то минулий рік викрив усякого злочинства на широких загонах, скільки крадіжу, величезного, на цілі мільони, виявив минулий рік, скільки зловжитків, страшених, торкнуто вже навіть урядовими дослідами. Торкнуто... а що буде доведено до кінця?

Лихий, лихий рік! Що-то прийде за ним?...

Однак об'явилось де-що й добре в тому минулому лихому році. Посеред страшного „втихомиріння“ виникли й хороші паростки „мирного життя“: прокинулася робота в просвітних та громадських спілках. Наша Україна почала вкриватися спілками сільського господарства, позичковими, торговими. Бажають люде самі собі допомагати, гуртуючи громадські сили. Яюсь то сієї течії не скували заморозки минулого року.

Нехай-же буде тим часом хоч сей просвіток перед очима, нехай вабляться люди можливістю і в лихі часи—робити, творити, жити, живим товариством життям!

До наших читачів і прихильників.

Просимо вибачення, що так неможливо заізнився „Рідний Край“ виходом у новому році.

Але-ж була ще гірша річ на черзі: думалося й зовсім припинити видання, — оглядаючись на великі дефіцити минулого лихого року. Бо, як і давніше, маємо вповати лише на себе, на „самопоміч“ у буквальному розумінню сього слова... До того-ж, відома „наша справа з жидами“ багато либонь попусувала нашу справу з матеріальним успіхом „Рідного Краю“. Протести, бойкоти, та карикатури не могли поліпшити його матеріального добробуту, а ще погіршили, бо всі прихильні до жидів бібліотечні уряди викинули Рідний Край з бібліотек на сей рік (хоч, може, де-кому з читачів ся часопись і зосталась цікавою... Але „скажи, враже, як пан каже“).

Але сього треба було й сподіватись. Ми й сподівалися. Коли говорю про се тепер, то через то, що поясню, наскільки трудно було зважитись на свою руку вести при таких обставинах часопись далі. Не картайте-ж за вагання мое і за приізнення з першими числами Р. Краю.

А тут ще перехід в нову друкарню, заготовка кліше для чергових чисел.

Все це річ тяжка—для невеликої сили. А коли-б ще хто знав, які тяжкі часом бувають у видавця особисті обставини,—то й зовсім би вибачив мою провину.

Але, раз я не порвала передплати й життя Рідного Краю, то до всього того тим, хто прислав передплату,—діла нема. Тим-то я буду старатися з усієї сили загодити справедливим вимогання моїх передплатників, постараюся прискорити дальший вихід чисел Рідн. Краю, щоб нагнати відповідний час—і давати далі в кожному місяці по 4 числа (всіх 48 чисел на протязі всього року).

„Рідний Край“ коштує в сьому році на 1 карб. дорожше (4 карб. без „Молод. України“ і 5 з „Молод. Україною“). Се через те, що Р. Кр. буде виходити з ілюстраціями: в кожному числі буде одна більша (така як в сьому), або скілька менших. А ілюстрації коштують дорого... Тим-то вже ніяк не можна було видавати „Р. Край“ в сьому році за давнішу ціну.

Отака наша справа. Хто дуже гнівається за наше заізнення, то можу вернути гроші назад; а хто має ласку вибачити, нехай вибачить. Кажу, буду старатися свою велику хоч і невольну провину полагодити. Передплатни-

кам минулого року буде вислано кінець розправи д. Сластіона і де що инше.

• Олена Пчілна.

Супротивники відрізнєння Холмщини.

В Державну Думу внесено нарис закону про відрізнєння Холмщини; отже слід-би докладно розібрати доводи, що приводять де-котрі політичні партії проти того відрізнєння. Спочатку розгляньмо доводи російського громадянства, а потім польського (про українське можна не говорити, бо воно цілком стоїть за відрізнєнням).

Партія „истинно-русскихъ“, на чолі з кн. Мещерським, вважає відокремлення Холмщини шкодливим для російських інтересів, через те, що, на їх думку, після вилучення Холмщини з Польщі треба буде закинути думку про „обрусєніє“ Польщі; тепер, коли Холмщина належить до неї, уряд, видаючи які-небудь закони для сього краю, може вставляти різні „примѣчанія“, і поляки не можуть нічого сказати, бо в Польщі є „чисто рускій уголокъ“; коли-ж,—говорять „истинно-руські“,—Холмщину буде виділено, то такої уваги не можна буде робити, і це буде дуже шкодити „обрусєнію Польщі“.

Ясно, що такий довід не має ніякого значиння, бо про „обрусєніє“ Польщі перестали думати всі, хто хоч трохи знає поляків та їх історію, і ми не будем зупинятись на цім доводі, а перейдем до поглядів на се питання другої частини „истинно-русскихъ“, на чолі з С. Шараповим, (що, наробив кілька літ тому назад стільки галасу з своїми плугами). Цей добродій написав в „Русскомъ Дѣлѣ“ розправу і в ній силкується доказати, що вирятувати Холмщину можна тільки в таких разі, коли народ її буде страждати; се ось через що: „поки Холмщина,—каже Шарапов,—була під пануванням поляків, червоноруси енергично обстоювали свою віру та національність і з честю виходили з цієї боротьби; а як тільки уряд визволив їх та взяв під свою опєку, вони один за другим, забувши боротьбу своїх дідів, покидали свою віру і мову, так що тепер в Холмщині зістались церкви, духовенство, єпископ, школи і ин., а парахвіане щєзли. І коли тепер Холмщину поділять межі двома губерніями, то через кілька літ загинуть там останні рускі люди“ (значить, вони в Холмщині щє є?). „І станеться так через те, що тоді холмщаків знов візьме під свою опєку уряд, і про них всі забудуть!“ Так каже Шарапов. Ми згожуємось, що тільки завдяки пильній опєці Холмщина знаходиться в таким сумнім становищу, але не поділяєм поглядів

його на рятування Холмщини. Добре Шарапову, сидячи за своїм столом в Петербурзі, писати проекти; от коли-б він приїхав до нас у Холмщину, та на своїх плечах спробував „всю пользу отъ страданій“, тод він сказав-би не те! Коли-б ми мали стільки грошей, як поляки, коли-б у нас, холмських українців, була своя свідома інтелігенція, то ми-б так не прохали від'окремлення, але на жаль ми сього не маєм і через те сами боронитись більш не можем; поки могли, терпіли утиски поляків, пора ж дозволити нам хоч на хвилиночку вільно зітхнути!

Тепер подивимось, як відносяться до проекту ліві політичні партії? Дякуючи агітації поляків-народовців, вони висловились *проти* відокремлення; причиною сьому те, що від'окремлення бажать, на їх думку, тільки холмщаки-черносотенці та священники, що бояться, коли-б народ не покинув православія. Сей погляд може бути тільки в таких людей, що зовсім не знайомі з Холмщиною! Мені довелось говорити з одним холмщакон, що вславився затятим соціалістом, і він мені сказав ось що: „Не розумію, через що єс-деки в Думі хотять залишити Холмщину в межах Польщі? Невже-ж вони хотять, щоб побільшилось число народовців, тих „істинно-поляків“? Невже-ж вони думать, що ксьондзи-католики, замінивши православних священників, будуть прихильно відноситись до поглядів соціал-демократів? Хіба вони не знають, яку агітацію вели ксьондзи проти соціалізму в 1906 році? На мою думку,—закінчив мій бесідник:—„єс-деки не добре роблять, оступаючись в цій справі за народовців!“ От погляди такого чоловіка, що його трудно назвати чорносотенцем.

А може правда, що від'окремлення Холмщини бажать тільки священники з своїх поглядів? Щоб дати відповідь на це питання, я розберу, яку користь будуть мати священники, коли Холмщину буде виділено. Тепер, як відомо, наше духовенство вважається за місіонерів і одержує побільшене „жалування“, в розмірі 100 карбованців на місяць; коли-ж Холмщину буде злучено з Україною, то свящ. можуть втеряти ці гроши, бо тоді вони не будуть місіонерами; народовці, як недавно писалося в газетах, заготовили законопроект про зменшення окладу православному духовенству в Холмщині, коли вона буде вилучена з Польщі; сим наміченим законом вони хотіли налякати священників: зостанься з нами—дістанем гроші, а не зхочеш—будеш бідувати! Отже не дуже добре буде нашому духовенству, як його прохання буде сповнено; коли-ж воно, не вважаючи на се, хоче від'окремлення, то це промовляє тільки йому на честь.

Всіх взагалі холмщан дивує, що поступові посла Державної Думи в своїй більшій частині неприязно відносяться до проекту. Та й як не дивуватись!

Чого справді бажають холмщаки? Вони хочуть лише, щоб їм було дано право зостатись тим, чим вони є, щоб їх з'єднали з тими, кого вважають за своїх рідних братів! Одним словом, ми хочемо, разом зо всіма українцями, щоб нам дано було право на розвиток нашої національної культури, бо без неї неможливо добитись кращої долі, задоволення,—себ-то того самого, чого в своїх програмах домагаються поступовці! Отже виходить би то, що поступовці повинні піддержати наше прохання; але на ділі вони стали самими гострими ворогами нашого наміченого закону. Не зрозуміло, як зважилися поступовці протестувати проти „обрусенія“ Польщі, коли сами дають полякам можливість ополячувати нас? Правда, де-котрі поступовці прихильно відносяться до закону відрізнення, але вони бояться навіть відкрито сказати це, бо їх би заїли зовсім! Спасибі проф. Кримському, доценту Кістяковському та іншим щирим робітникам, що обстоюють в часописах закон відрізнення і таким способом не дають вільно ширитись думкам таких людців, як проф. Погодін і інші.

Позволю собі тут сказати пару слів особисто про розправу Погодіна. Цей польський кумир задумав знищити всю нашу агітаційну працю дуже цікавим способом: він оголосив, що, коли виділять Холмщину, то Російська Держава забагатіє кількастами тисяч анархистів-українофілів! Правда, д. Лозинський в „Раді“ і проф. Кістяковський в „Московскомъ Еженедѣльникѣ“, розібравши розправу П—на, доказали, що вона не стоїть і шага, але все-ж Погодін і народовці надіються, що знайдуться люди, охочі сьому повірити; поживем—побачим.

От се доводи росіян, що відносяться неприхильно до відрізнення Холмщини. Тепер побачим, що говорять поляки-народовці („народово-демократична“ партія) в сій справі. Перший головний їх довод проти відрізнення—се постанова Віденського конгресу 1814 року; на тім конгресі постановлено було, щоб держави, після розділу між ними Польщі, не змінювали границь та внутрішнього розпорядку її; але цю постанову швидко забули і робили з Польщею, як хотілось; і ось тепер народовці лякають російське громадянство мало-що не загально-європейською війною, коли буде вилучено Холмщину. Одначе, налякати сим послів і уряд—неможлива річ! Страхати де-якими давніми законами,

(Наполеоновими), та календарем теж немає чого, бо їх можна залишити в новій губ., чи зрівняти з російськими: селяне нічого сенько не будуть мати проти сього. Зостається жаль поляків на четвертий поділ Польщі. Вони кажуть: „коли почнуть так нас ділити, то через кілька літ вся Польща буде злучена з Росією“. Але ми не хочем ділити Польщу, а тільки забрати те, що до неї по праву не належить; іншими словами,—ми хочем виділити українську землю; „що ваше—то ваше, а що наше, то і повинно дійсно бути нашим“! Поляки повинні бути за відрізнення Холмщини: тоді нічого сенько проти них не можна буде сказати, і автономія Польщі буде мати піддержку серед більшости громадянства, як російського, так і українського. Коли-ж і на-далі Холмщина зостанеться під пануванням поляків, то проти автономії можна буде дуже слушно сказати: „Панове! котюзі по заслузі! Сам хочеш свободи, то дай її другим, покажи, що ти вмєш обходитися з нею!“ Подобалась мені розмова з поляком, доктором в Радомщині, д. П. На моє питання, як він відноситься до холмської справи, відповів: „Чим швидче виділять Холмщину, тим ліпше для нас: через цю прокляту Холмщину ми можем лишитись без автономії, хоть би куцо! Коли-б я був послом, то перший подав-би свій голос за від'окремлення Холмщини!“ Треба додати, що цей добродій належить до народовців. На жаль, дуже мало таких людей можна знайти серед поляків; більшість їх порішила: „краще умерти, ніж віддати Холмщину!“ З того, що було сказано про відношення поляків, видно, які думки будуть висловлювати в Державній Думі посла-поляки, що мало не всі належать до народовців. Холмська справа буде одною з найцікавіших в 3-й Думі, бо в цій справі Дума,—як повідає польська часопись „Край“,—поділилась на дві рівні частини: прихильники відрізнення,—до них належать всі праві та половина октябристів; до супротивників-же відрізнення належать всі ліві та друга половина октябристів. Не віриться якомсь, щоб з лівих не знайшовся хоч один прихильник відрізнення, та щоб він не придбав собі товаришів. Ми все таки сподіваємось, що Холмщина перестане називатись Польщею, житиме своїм життям,—а вона-ж сього так довго бажає!

В. Косоноцький.

Богдан Хмельницький приймає львівських міщан.

Малюнок Євгена Турбацького.

Українська історія, така драматична, дає, здається, багато змісту для малювання; однак малюнків з української історії маємо дуже мало,—опріч ілюстрацій до книжок і альбомів.

Отже велику увагу звертає на себе картина галицького артиста, Євгена Турбацького, (оце ми з неї й подаємо знімок). Картина ся була на виставці у Австрії.

Змістом для своєї праці артиста взяв величну хвилину, коли славетній гетьман Богдан Хмельницький стояв облогою, з своїм військом, під містом Львовом, (у 1648 році), а міщане львівські прийшли до його намету на привітання.

Може бути, що се був найвищий ступінь слави й потужности Хмельницького і взагалі козацького війська. Се був час, коли повстання козацьке проти поляків взяло гору, коли вій-

сько Хмельницького одержало перемогу в скількох великих бойовищах; військова сила польська була розбита і найстарші урядовці польські втікали в безпечніші, дальші місця. Сам король польський одступив з військом геть.

Вчинивши на Україні страшну розправу з поляками й жидами, Хмельницький пішов з своїм військом і обгорнув місто Львов, погрожуючи розбити його, бо в йому засіло найзначніше польське військо.

Міщане львівські вийшли до Хмельницького, просячи його ласки. Хмельницький одступив, узявши значний викуп. Отже малювання Турбацького приходиться до дого часу, що про його в думі українській говориться:

Тоді була честь-слава,
Військова справа,
Неприятеля під ноги топтала,
Сама себе на зневагу не давала.

Новий рік.

Зійшла дванадцята година,
 Не спалося чогось мені;
 Дивлюсь, а Новий Рік-дитина
 Летить на сивому коні.
 Летить небесне орляна,
 На все бажає подивиться,
 Не осідлав він і коня,
 За повід навіть не держиться,
 А загнuzдати не забувся!
 (Боявся, щоб не поносив!).
 Не одягався і не взувся,
 (Ніхто одежі ще не шив!),—
 Він стрічкою підперезався,
 Торбину „щедрости“ узяв,—
 На цей світ ідучи, всміхався,
 Усюди щастя розсипав.
 Але не довго він сміявся,
 Через годину похмурнів,
 І аж за голову узявся,
 Як всі події злі уздрів!
 Закрив смутне своє лице....
 Аж ось гукнув:—„Скажіть, люде,
 Чи й за мене такеє буде
 В вас лихоліття, як оце?!“...

Селяннин Грицько Рудий.

З новим роком!

„З новим роком!“ „з новим щастям!“
 Кажуть люде, примовляють;
 Та вони не зогрівають
 Дух мені новим пристрастям.
 Серце смутне, охолоче,
 І холодні вже надії,
 Як пушинки снігові,
 Що летять з небес на поле...
 Але очі мимоволі
 Погляд в небо посилають,
 Мов в небесному околі
 Чуда-дива дожидають:

Що та хмара сніговая
 Блискавицею засяє,
 Що околиця німая
 Гучним громом залунає.
 І немов спалахне мрія
 Ясним жаром полудньовим,
 І проказує надія:—
 „З новим роком, з щастям новим!“

Княжна Н. Нучубейна.

Вино забуття.

(Символічний малюнок).

В хату ввійшло Життя.

Здавалося, що то веселка злетіла з неба в соняшному сьайві. Сміються рожеві уста, всміхаються блискучі очі; тремтить, мов метелик, барвна одежа.

Життя увійшло в убогу хатину, щоб подивитися на маленького хлопчика, що спав у колісці; поруч з ним лежала бліда жінка. Життя навіть і не зирнуло на неї, воно все придивлялось до хлопчика, що дихав у сні так легенько, мов вітрець в очереті, літнім ранком.

За Життям, незабаром, увійшла легенькою ходою—уквітчана Надія. На її червоних устах грав, мов блискавка, чарівний усміх. За Надією влетіла юрба Мрій, оповитих туманними серпанками. Далі влетіло, з співами, в злоточервоній одежі, Безжурне Коханнє; воно підкидало вгору рожеві, червоні й жовтогарячі троянди. Котора падала додолу, тую воно недбало топтало золотими закаблуками.

Коханнє подарувало малому останню скалічену, пошматовану троянду, та й вона зараз розсипалася червоним дощем на дитяче обличчя. Дитина прокинулася й заплакала.

Яксь постать у білій одежі нахилилася над коліскою й заспівала, тихим, журливим голосом, колисанку. Дитина зараз заспокоїлася й заснула. Жінка в білій одежі зітхнула, дві сльозини скотилися з її очей, глибоких як море, і впали на сонну дитину.

— Кто се? Чого вона плаче?—спитало нишком Життя.

— Се Щира Любов, що вміє плакати там, де треба сміятися,—відказало глумливо Безжурне Коханнє.

— Дивись, яка кумедна пані йде! Вона так дивиться на дитину, неначе хоче її зісти,—казало сміючись Коханнє.

— Не глузуй! Се ж Наука,—відказало нишком Життя.

— А ся пані, мабуть, її сестра?

— Ні, се її вірна подруга: Се Праця.

В хаті стало тісно від гостей, а вони ще прибували. Увійшла Поезія з натхненням в очах; вона стала голосно читати свої поеми. Всі слухали. На хвилину в хаті все вмовкло.

Хвора жінка прокинулася і тихо, але виразно промовила:—„Спокою, спокою, спокою“!—і знов заплющила очі. В хату увійшла постать, окрита чорним серпанком. Життя затремтіло й кинулося в обійма до Щирої Любові, неначе хотіло сховатися від чогось страшного. В хаті повіяло холодним подихом. Гості з жахом посунулися в кутки; тільки Наука сміливо пішла на зустріч до нової гості, що увійшла й спинилася на одну мить на порозі.

Вона мовчки простягла довгу, бліду руку. Щось блиснуло; чорний серпанок заколихався. Мовчазна гостя пішла поважним кроком до ліжка.

Всі вмовкли, тільки стежили за непроханою гостею очима, повними жаху. Наука, що сміливо й просто дивилася їй в очі, не питала в неї: „Хто ти така“? Вона знала, що се її віковичний ворог,—той, що вона з ним бореться і сподівається колись перемогти.—Може сей час настає?.. Се була безсмертна Смерть.

Смерть подивилася навколо сумним, гострим поглядом; гіркий, докірливий усміх зворушив її міцно стулені, бліді, тонкі уста.

— Всі тікають, всі жахаються мене! Неначе я тая Нагла Смерть, що йде поруч з хворобою та недбало махає косою праворуч і ліворуч, не дивлячись, кого вона скосила; неначе я тая Крові-жадібна Смерть, що на кривавій ниві визирає з гаківниць, мов голодний вовк, та стежить червоними очима дужих, молодих, що бажають і кличуть до себе Життя? Дивіться ж! у мене й коси нема. А в чарці золотій несучу я вино забуття і вічного спокою. Я ніколи не йду туди, де мене не прохають. Міркуєте, що в серці безсмертної Смерті ніякого жалю нема? У мене більше жалю, ніж у Життя, більш правди, ніж у Надії. Надіє, скільки ти разів людей дурила? Скільки разів на вухо шепотіла:—„Воно ще прийде, воно вже не далеко, те щастя золоте, що ти бажаєш! Пощи ще рік, ще день, ще годину“!.. Хіба се не твої улесливі речі?—А я сього нікому не казала. Ні, ще брехня з безсмертних уст моїх ніколи не злітала.

— Ви ж чули, мабуть, всі, як ся жінка тричі проказала: „спокою“. Хто ж із вас дасть їй того спокою? Може, чи не ти, Праце, що випила по краплі кров з сього виснаженого тіла?

— Вона ще не стара; вона повинна жити!—казала Наука, рішуче дивлячись своєму ворогові в-вічі.

— Ще молода? Ідіть сюди,—дивіться!—Смерть широко відчинила двері.

— Що се там іде, важко дихаючи й спиняючись на кожному кроці? Чи се ж не старість, що тягне за руку хворобу? Чи се ж не вона, мов той злодій, нишком краде в людини все, все, та робить її старцем, прохачем, без сили, без волі, а іноді й без розуму?... Дивіться! Чи се ж не злидні навісні посіли коло хати та зазирають у вікно голодними, жадібними очима? То може в їх більше жалю, ніж у безсмертної Смерті?—Смерть пишно підвела голову.

— Вона має дитину,—відказала несміливо Щира Любов.

— Виросте ся дитина, а з нею цілий ліс непорозуміння: Хлопець, як орел, летітиме до сонця, а душа його, скалічена Життям, тягтиме його знов у болото. Він в її старих, сліпих очах буде „невдячним сином“, бо прийде гіркий час, коли він покине матір... Я матері дам те, чого вона бажає. Дитині дам я другу матір,—за неї він радий буде вмерти. Се буде Рідна Країна. Се слово для його буде як пісня райська, чуда. Воно світитиме йому крізь темряву, мов зоря; і вийде він на шлях, що веде в царство найвищої краси, слави і волі.—

Дитина прокинулася й заплакала.

— Плач, дитино! Сей плач буде і в тоєму житті, і в твоїх незабутніх піснях; він одгукнеться колись в серцях тих людей, що зватимуть тебе великим народним поетом!—

Смерть високо підвела руку над дитиною; потім піднесла до уст хворої жінки золоту чарку, де було вино забуття. В хаті нікого вже не було окрім Щирої Любові;—вона хотіла теплими сльозами скропити холодне, нерухоме тіло й з плачем покласти його в домовину.

Київ, 1908 р.

Одарка Романова.

Гематоген.

(нарис).

Іван Іванович Заворотько, машиниста третього класу, і його приятель, теж машиниста, сиділи собі в кімнаті, чистенько й гарненько вбрані; сиділи вони за столом, а на столі стояв чималий грахвин з горілкою, і не-аби-яка закуска,—галанський сир і сардинки. Одягнуті вони були обоє в чесунчові піджаки

з блискучими гудзиками,—хоч ті гудзики, сказати по правді, зовсім не личили до їх „мужикуватих“ обличів.

— Ні, ти скажи мені, чом ти не оженишся? Доки ти бурлакуватимеш?—мовляв Іван Іванович своєму приятелю, держучи його за гудзика.—От я вже пів року як жонатий, а ніяк не нарадуюся. Я, братіку, тепер зовсім щасливий!.. Тільки мене одне турбує, що моя Галя чогось не весела стає і з кожним днем марніє.—Нічого не поробиш, братіку,—благородна, ніжна! В гімназії вчилася й скінчила з срібною медаллю! Я вже скільки разів казав їй, щоб вона надівала медаллю на шию, як на проходку йдемо по-під-ручку,—так не хоче. А люблю ж я її, Господи як! Усе для неї готовий зробити! Був оце я в лікаря і казав йому, щоб він дав якого лікарства, так він і посовітував їй пити одно лікарство: дуже мудро воно зветься, я насилу його запам'ятав; ну, та вже тепер я добре його знаю: воно зветься „ге-ма-то-ген“. Дорогенько воно... Ну, та вже що робити,—здоров'я, брате, перше всього!

— Звісно! Без здоров'я людина все одно як паровоз без пари,—додав гість.

— Еге-ж! Так я, брате, купив аж десять пляшок того гематогену. Потім ще мені де-які люде порадили купити їй вина „Сен Рафаель“ і пілюль „Ара“. Я всього накупив, нехай п'є на здоров'я. Мені грошей не шкода!

— Ну, й що ж? помагається?—спитав гість.

— Та ще хто його зна... Тільки п'ять пляшок випила; і каже, що більше не хоче. „Не хочу,—каже,—усяку капость пити!“ Добра „капость!“ Пляшечка гематогену коштує півтора карбованця, вино Сен Рафаель—три карбованця, пілюль *Ара* теж на смітнику не назбираєш; а вона каже „капость“! Та дарма,—я візьмуся за неї—й питиме!.. По дві пляшки в день питиме!.. Грошей мені на неї не шкода. Я за цей місяць сто сорок карбованців виїздив.

— А я сто десять,—промовив гість, випивши чарку і посилаючи в горлянку, за нею навздогін, величезну сардинку.

— І буде з тебе, коли виїздив сто десять,—одмовив хазяїн. А мені треба більше,—на гематоген, та на вино Сен Рафаель. Нічого не поробиш,—благородна жінка, з срібною медаллю. Благородна, та ще й з медаллю! От тобі й ми!.. А чи думали ми, брате, з тобою, п'ятнадцять років назад, як, памятаєш, волів пасли, що будемо такими панами, машиністами? Тобі, може, й по-вмірали б „дядьком Іваном“, та „дядьком Свиридом“, а теперчки ми „господа механики“. Голою рукою не чіпай! Ти теж брате, бери собі жінку з благородних,

щоб вона всі гімназії пройшла і щоб безпремінно з срібною медаллю!

— І щоб розуміла, як у шляпці ходити!—додав гість.

— Еге ж!—згодився хазяїн.—Шляпка перше діло. Що то за жінка без шляпки?.. Оце вчора приходили мою жінку просити, щоб вона йшла в тіатрі представляти. „Любителі“ зібралися й просили, так я не дозволив їй. На біса воно здалося мені?.. Книжки я теж усі допалив, щоб вона не нудилася з ними. На що їй більше читати? Вивчилася—і буде з неї! А то ще борони Боже,—зачитається!—І так з кожним днем марніє. А вона за для мене все на світі,—нічого для мене дорожшого нема! Люблю я її... Чого вона марніє, я й сам не знаю... Може мало гематогену п'є?—Галочко, а йди сюди, де ти там сховалася?

З другої кімнати вийшла молода жінка з інтелігентним обличчям, але бліда й дуже засмучена.

— Галочко, ти пила сьогодні гематоген?—спитав чоловік.

— Пила,—одмовила вона, сідаючи на стільчик, отдалеки від столу.

— А вино Сен Рафаель пила? Не вірю! Принеси сюди пляшку того й другого і при мені випий.

— Як це все мені обридло!—промовила з нудьгою молода жінка.

— Що? Обридло? Таке дороге питво—обридло?—запитав чоловік. Ні, дурниця! Зараз ти при мені вип'єш!.. Що ж то, по твоєму, виходить,—ті люде дурні, що загадали отакі питва? Це-ж за для твоєї користі!—По тій мові, господарь пішов у другу кімнату, виніс відтіть дві пляшки, налив дві повні шкляночки й промовив:—Пий, не маніжся!..

Жінка, силкуючись, випила.

— От, і молодець!—весело промовив чоловік.—А то—„не хочу“, та „обридло!“—Тепер завжди при мені питимеш, а то ти, може, в помийницю отаке добре виливаєш.

— Не питиму я більше!—промовила жінка тремтячим голосом.

— Ні, питимеш, коли я скажу! От, бачиш, яка мені дяка?—повернувся господарь до приятеля.—Я з шкури лізу, працюючи як віл, а вона—бачиш?.. Друга б жінка, на її місці, чоловікові ноги мила, та юшку пила! а вона ще примхи показує! А все через те, що дуже благородна! Бач, „в гімназії вони вчилися!“ Паньського роду,—з старців! Плювають мені на всякі гімназії, я й без них заробляю сто карбованців у місяць! Велике щастя—гімназія! Багато є голоти з образованих. Як би я не взяв заміж, то була б де-небудь нещасною вчи-

телькою, і сиділа б з своєю гімназією... Взяв же П голу й босу, а вона ще й чваниться!..

— Боже мій, які муки!—ледві чутно промовила молода жінка і, заливаючися сльозами, пішла в другу кімнату.

— Нічого, нехай трохи поплаче, від нічого робити!— промовив Іван Іванович.—Як би вона бачила, як мій батько вчив свою жінку, мою матір, то не плакала б від дурниці! Мій батько що-дня бив матір, а про те жили добре, дай Боже й нам. А моя Галя від одного слова плаче. Треба буде ще крупів „Геркулеса“ за для неї купити,—я чув що є такі і що вони допомагають для здоров'я... Мені, брате, нічого в світі не треба, аби тільки вона була здорова, та весела!

Приятелі ще довго сиділи, п'ючи по чарці.

Через пів року, Іван Іванович ішов за домовиною своєї Галочки, блідий, прибитий горем, і промовляв, ридючи:— „Покинуло мене моє щастячко!.. Я-ж П й не бив, я-ж П не кривдив, а любив та жалував... Хворіла, то я-ж П ліки купував, усякі, які треба було, не жалував!.. Гематоген пила, вино Сен Рафаель пила, пілюлі Ара вживала... а розтала мов сніжинка на сонечкові... Чого-ж, чого П треба було?..“

Віталій Т—с.

Новоукраїнка, (Херсонщина) 1908 р.

Спомини про Марка Вовчка. ✓

П. О. Куліш, дружина моя, і брат мій В. М. Білозерський зналися з Опанасом Василевичем Марковичем, дружиною Вовчка, ще до 1847 р. Вували у його часто. Багато читали, співали багато й розмовляли. Був у його кумедний прислужник з крепаків. Отсе, було, як Куліш читає у Оп. Марковича святе письмо, (тоді поводилось так, що й молоді люде осьвічені любили з сього розвагу собі уживати), то слуга його увесь той час стояв на вколпках коло Куліша й благоговійно слухав. Василь Б. і Опанас Маркович ще були молоді й не жонаті, так само й Куліш. А як було братство Кирило-Мефодієве, то й Маркович був у тій спільці. Як в 1847 р. се товариство розігнали і розсадили їх по різних кутах, то заслали нас у Тулу, Василя в Петрозаводск, Марковича, Навроцького й інших в Орел. Я було їду з Тули до матері в Чернігівську губ. і вертаючись відтіль назад, затримаюсь в Орлі, й Марковичові завезу баночку варення. Нас не забували проїздом через Тулу вели-

коросси з високою осьвітою, Хомяков, Армашевський, Гусев і інші. Гусев навіть у своєму дворі і дім нам хотів збудувати, аби ми жили у його. Та Куліш сказав: „Скільки вовка не корми, а він усе в ліс дивиться“. Що ми бували в лихих матеріальних обставинах, до моєї матері ми не хотіли писати, щоб її ще більш не сокрушати. Вона й так через те непорозуміння мало не абожеволила, од жаху і альбом дорогий з малюнками й віршами П. О. Куліша і старшого боярина нашого, Шевченка, закопала десь—і потім ніколи его не знайшла... І все їй здавалось, що я їду пішки, в старечій одежі, в вікно заглядаю; худа, бліда, згнічена, і такого зягя втерляла, котрим пишалася так.

Перед весіллям якось Оп. Маркович завітав до нас, до мами, у хутір Мотроновку, і, памятаю, мені трохи оповів про знайомість з Марією Василівною, ще не бувши жонатим. Що якось чудно поводилась тітка її з нею, у котрої вона жила... Чимала хата, доволі й покоївок з розмаїтими жіночими працями (се-ж ще за кріпацтва було); а в кутку стоять ширми, там заслонене її ліжко. Отсе й була оселя... будучого Вовчка... І багато де-чого розказував, та як я про се не думала, що з сього вийде, „спиця у нашому колесі“, то й байдуже.

Опанас Маркович бував у моєї сестри в Кїїві з одним студентом і було співає: „Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов“. Приємний був чоловік, і гарний з себе—чорнявий, чорні, яскраві очі. Весело співав і мімікою домовляв...

Як вони вже одружилися, теж були у сестри; їй, Марковичці, було ще літ 17-ть. Таке ще молоде і так чудно було убране, видно що було пригнічене: гладесенький білий кісейний чіпчикок без кружева й всякаго убрання; та дарма, за нею сестра так упала, мов вона в найкращих брюсельських кружевах. Була мовчазна, мало говорила, так що трудно було узнать її розум. Може од того Куліш і назвав її „Вовчком“, що вона наче злякана, мовчуша. Очі в неї були гарні, голубі, великі, сама біла, рум'яна, середнього росту, постать так собі, бо була огрядненька не по літах. Носила накидку широку (мантілію),—се й ховало її бюст.

Після того, як вона одружилася, не знаю чи швидко, а вона вже сама, їдучи з Житомира в Петербург, в х. Мотроновку до нас заїхала,—се б то до мами. Незабаром і ми поїхали теж у Петербург. Здається, се було в 50-тих роках. Нам вона здалася боязкою, чи не світською, не прикидливою

до людей. Якось ні до хазяйки, ні до мене, ні до Куліша, не горнулася; як по нашому темпераменту,—була непривітна, не гаряча. А ми всі дуже до неї ласкаво оберталися. А вона якось погордо... Мов—„Ви мене любіть, а я в світі нікого“... Тільки ми й чули відповідь на „свої речі, а сама нічим не цікавилась. Я так подумала: „Бідна! може, її горе ще дитячого життя прибило; і таке пониження терпіла у тітки між людьми... Може, вона й од прислуги терпіла яку наругу, то їй усе й здається не людяне“...

Як ми з'їхались у Петербурзі, то вона вже бувала у Василя*); там ми і вбачалися. А у нас ще друкарня була зовсім не впорядкована. Хата в одно вікно й друга невеличка. Ні мебелі ще доброї, ні порядку, щоб вітати своїх знайомих; клопоту було страшенно багато. Саме все ще тільки наклонилось. А Маркович ще чогось гаявся, не приїздив до столиці. То там, у Василя, ми і вбачалися з Вовчком часто, і обідали там вкупі. Василь і Куліш, і казати нічого, як щиро упадали коло Вовчка, дуже люблячи Опанаса Марковича; а то-ж ще і те, що письменниця *Московка*—служить нашій ідеї українській...

Наше жіноцтво ще й не ворушилось тоді**)

Отже не знали, де й посадить Марковичку. Одно те, що *Московка*—і по нашому так щиро загомоніла, дуже—служить нам, скрашає нашу ниву, трете—дуже Куліш і Василь любили щирого Опанаса Марковича, що збирав українські пісні й клав на ноти. Ще тоді в Петербурзі Шевченка не було, а листування Куліша з Шевченком ішло. Куліш писав до його високорадісно, що проявилася зізда на нашому небосклоні: *Московка*, та по нашому пише! (Потім Шевченко під'їхав з Нижнього Новгороду, з заслання вертаючись).

Ми всі раді були Марковичці, за дорогу гостю приймали. А щоб особисто вона знала мову нашу,—як тепер вбачаємо вноді людей письменних, ще нею володіють та говорять, як з книги читають,—сього не помічали. Хоча пісеньку Марковичка співала приємно:

„Ніхто не винен, сама я, сама я,
Що полюбила гультяя, гультяя.
А гультяй не робить, усе п'є, усе п'є,
Прийде до домоньку, мене б'є, мене б'є“...

*) Білозерського, брата Ганни Барвінок. (Ред.)

***) Однак виявився вже український рух проміж жіноцтва м: виступала вже Ганна Барвінок, О. Псіол, були прихильні полтавки, такі як паві Милорадовичка. (Ред.)

Куліш зараз себе в ярмо запряг, на „громадську роботу“, для матері України. Сів провадити діло, справляти Вовчкові оповідання й видавати їх на свій кошт. Таку високу саможертву й любов до України Куліш через все своє життя показував: він се робив і для *Квітки*, на свій кошт і видавав. Серед тієї праці ми й віку свого дожили любовно і в правді, 50 літ у-купі. Усім Куліш жертвував для рідної України. Йому в журналах добре платили; за „Чорну Раду“ 1000 р. гонорару получив. Рідна Україна, може, одна його „не забуде“. А інші осьміяли та й посунули на бік, без жертв для України, а тільки балачками бавилися.

Тургенев ще саме під той час змалював нас характерно—по своєму, що буцім тільки хто скаже: „сидь козак на могилі, грає, грає, воронає“, то, каже, малоросси й плачуть. А тут Вовчок з'явився і він коло неї теж став упадати. А Куліш і Василь узялись за його й присилювали навчитись української мови; він се й зробив, і переложив Вовчкові оповідання на великоруську мову; сим спокутував свій гріх великий. Гріх було Тургеневу насміхатися з українців, бо „лежачого не б'ють“... та ще ж і пісенітниця то була яскрава, що Тургенев написав у своїй приємній отій.

Тургенев думав по своєму, поки йому глибиню нашої поезії народної не показали. А як узнав, то й зачарувався...

Потім розвелось багато у Вовчка знайомих і прихильників. Росіяне де-які, а то й свої: Михайло Лазаревський, Макаров, Василь Білозерський, Куліш, та якийсь моряк, забула як на прізвисьце. Як знайомився з Кулішем, то казав: „Великий світ, та нема де дітись“, а тут же й Вовчок під'їхав. Ще бував і поляк Желеховський, поет. І ще явись великоросси були, та перезабула. Багато мала Марковичка добрих приятелів; а дружину свою красну, спасителя її, дорогу квітку нашу,—одчалила. Потім Маркович вернувся до Чернигова, а вона з Тургеневим поїхала дв Парижу.

Багато було балачок, та не хочу казати, „переймати те що плыве“. З Парижу все писала, просила гроші у Н. Маркова і в Михайла Лазаревського, дуже прихильних до рідної України; по 300, по 500 р. посилали їй, яко письменці.

Вовчок розійшлася з прекраснішою дружиною своєю. Проживши-ж скілька літ у Парижі, нежданно з'явилася у Варшаві. Там були тоді Василь Б—ий і Куліш. Приїхала прямо до Василя,

і я з нею в дверях спіткалася у самого входу в його квартиру. Тільки-що я взялася на східцях за дзвінок, а тут і вона підійшла. Ми поздоровкались і разом увійшли до Василя. Я посиділа півгодини й поїхала до дому. Вона оповідала своє нещастя,—що її дорогою обікрали, і прохала грошей знов у брата. А той вже неймовірно багато їй передавав, платючи дорого за її оповідання. Але дав знов їй трохи.

А Шевченко і Куліш тоді вже давнішу повагу до неї втратили.

Син Марковички, Богдась, в Парижі служив за рознощика газет; випадково він утратив до Плетньових,—вони саме тоді були в Парижі, то й нам розказували...

Марковичка писала завжди про знуцання над кріпаками поміщиків, а сама завезла землячку-дівчину в Петербург і, їдучи в Париж, не одіслала її на Україну до матері, а покинула без шматка хліба, серед чужого народу в столиці. І так та дівчина тинялась безпритульно по Петербурзі, поки й розпустилась... То Шевченко розчарувався в Вовчку і хоч і присвятив був їй свої вірші, та потім стукав кулаком по столу й казав: „Я їй, я їй *роскажу!*..“ То ж і другу квітку з нашого поля збавила, Опанаса Марковича. Він її спас, він їй дав ім'я, а вона його одчала. Він як її сподівався у Чернігів, те квітками хату вбрав, і всі хати ілюмінував, а вона й не приїхала... Чутка була, що ні в Житомері, ні в Немирові не було йому доброго життя. Жінка страшно розкидала гроші, і він не мав од неї ніякої одради. А як вона з сином своїм поводитимась, як виріс,—не знаю.

Ще згадала. Бувало сестра підійде до столу, як Куліш саме справляв оповідання Вовчка, та тільки—черк-черк. А сестра, стоячи за спиною, й каже: „та що ж там *Вовчкового* зостанеться?!“.. *Надвое* думають: *) що то не вона писала... З *розмови* її не видно було, щоб вона мовою володіла. Усе розмовляла не по нашому. А як пісеньку співала, то вимовляла добре.

Ганна Барвінок.

1907 р. 30 серпня.

Українське слово й мистецтво.

◆ Вечір на честь Лесі Українки. Київська „Просвіта“, в ряду своїх літературно-артистичних вечорів, урядила 22-го Січня, в світлиці Народної Авдігорії вечір, присвячений українській письменниці Лесі Українці. З початку вечора, Л. Старицька-Черняхівська подала свій відчит про літературну творчість Л. Українки, далі йшли проказування віршів Лесиних, співання її віршів, положених на музику, й інші номери, музичні та співочі. З віршів Л. Українки д-ка Дорошенко проказала „Перемогу“, „Гетьте, думи, ви хмари осінні“, д-ка Валерик — „Досвітні огні“, „Граї, моя пісню“; Д-ій ** проказав „Саула“ і д-ій Яворенко—уривок з поеми „Самсон“. З віршів Л. У-ки, положених на музику (Лисенком), д-ка Удовенко проспівала „Смутної провесни“, д-ка Наслідова—„Тебе, моя любко єдина“ і „Коли настав чудовий май“. Співано й інші номери, на слова Шевченка, Франка, та народні пісні. Звичайно, як на всіх таких вечорах, не обійшлося без того, що проспівано було де-що зовсім не відповідне; наприклад, одна з співачок проспівала недоладний романс „Ой послала мене мати по водиченьку“; або й хор (просвітанський) проспівав, між иншим, „Од села до села танці та музики. Кажуть, *не можливо* уберегтись від того, щоб артисти не співали, особливо „на-bis“, чогось такого, що воно зовсім не личить святкуванню; але-ж нам все-ж здається, що таки можна було-б досягти, щоб хоч на *просвітанських* особливих вечорах не було тих недоречностей. Минаючи се, вечір пройшов дуже добре, далеко краще, ніж колись у київському „Літературно-артистическому Обществі“, як вряжувано такий же вечір імени Лесі Українки. Замітно, що тепер побільшало українських сил, і для декламації і для співу. Є прекрасні молоді сили.

Вечір, присвячений Л. Українці, вийшов настільки гарний, що прихильники цієї письменниці повинні бути вдячні київському просвітному товариству за таке вшанування.

наша Марковича (чоловіка М. Вовчка), до Куліша, з подякою Кулішеві за те, що Куліш „тако добре попрацював“ коло оповідань М. Вовчка, випускаючи їх в світ. Отже се доказує, що того Кулішевого „черкання“ було таки багато і що, у всякім разі, мова Вовчкових оповідань,—(а мова то в їх найбільш і чарує),—вважається в своїй повній красі редакторів оповідань,—Кулішеві. Се зовсім і природно: чи могла чужинка знати мову так, як знав її той, для кого вона була рідною і знавою в такій досконалості.

О. Пчіла.

*) Ще до українських оповідань Марка Вовчка—власне так єсть, як говорять наша високоповажана авторка: „на двое думають“. Найбільш, коли говориться про мову тих оповідань. Є годоси за, а й против. Остатнім часом д. Доманицький мав намір доказати документально, що М. Вовчок писала й до українськи сама; але-ж єсть „документи“ й против: напр. листи Опа-

◆ „Блакитна троянда“, п'єса Лесі Українки, ішла 17-го Січня в Києві. П'єсу ставила „Просвіта“, в театрі Крамського (давніше помешкання „Литерат. артист. Общества“). Головну роль, Люби, грала д-ка Н. Дорошенкова й виконала її дуже добре, не вважаючи на те, що роль Люби, нервової представниці „кінця віку“, дуже трудна,— артистка має уявлятися в найрозмаїтніших настроях. Отже сей спектакль показав, що в особі Н. Дорошенкової українська сцена придбала значну артистичну силу для виконання тонших ролей з інтелігентного побуту. Д-ка Борисоглібська, відома талановита артистка, провела свою просту, але виразну роль, (Любиної тітки), дуже живо.

◆ Підручник до гри на кобзі, зложений Гнатом Хоткевичем, вже друкується у Львові. Такий підручник зовсім на-часі, бо охочих учитися гри на кобзі все більшає, а відповідного підручника *ніякого*.

◆ Виставна церковних старожитних річей. На прохання Київського „Кустарного Общества“, Київський митрополит дозволив монастирям дати на виставку того Общества різні стародавні церковні річі, відповідні для тієї кустарно-артистичної виставки, що О-во має врядити в половині Лютого. Члени кустарного товариства, що ввійшли в особну комісію, вже вибрали скільки гарних килимів, риз, рушників і де чого иншого. Церковні річі становитимуть особний відділ на виставці.

◆ Епітрахіль від „Марії Мазепиної“. На ту ж виставку подано надзвичайно цікаву річ від Флорівського монастиря: шитий золотом епітрахіль з *вишитими буквами імені „Марії Мазепиної“ і роком*, коли було подаровано ту річ (в кінці 17-го віку).

◆ Вироби Гоголівської мистецької школи миргородської—будуть у великому числі подані на тій-же виставці київського „Кустарного Общества“. Між иншим будуть нові вироби по металу, а з ганчарних цілі кахляні печі й комінки, на український зразок.

Професор Гоголівської школи, Оп. Сластіон, прибуде до Києва, щоб улаштувати на виставці річі своєї школи; йому ж доручено впорядити на тій же виставці й відділ полтавського земства.

◆ Записи дум у фонограф—збогатилися новим придбанням: Д-ій К. Квітка й Л. Українка спровадили собі в Ялту кобзаря Ганчаренка й записали від його в фонограф скільки дум. Можна думати, що ці думи увійдуть в збірку фонографічних записів проф. Колеси.

◆ Український вечір на Сібірі. 21 Січня в г. Тольську відбувся вечір, присвячений пам'яті Шевченка. Читано життєпись кобзареву, потім проказувано його вірші й співано композиції Лисенка, на слова Ш-ка, і Гейне („Коли розлучаються двоє“). З инших композицій співали „Де ти бродиш, моя доле“ (дуєт, музика київської композиторки, д-ки Гангарт) і „Гандая“, музика Бонковського;—сей номер проспівано змішаним хором. Опріч того хор співав багато народних пісень. Особливістю афіші було те, що в їй не визначалося ні одного імені виконавців.. Увесь чистий прибуток з вечора призначено на пам'ятник Шевченкові в Києві.

◆ Шевченківський вечір у Петербурзі — влаштує 26 Лютого, в Дворянськiм зiбраннiю, українське товариство „Громада“; прибуток піде на пам'ятник Шевченкові.

◆ Особливий артиста. В. „Полт. голосі“ оповіщається, що в Полтаві, переїздом, спинився „знаменитий танцюр малорусской труппы изъ Одессы, Запорощенко-Зирка“. Далі в оповістці стоїть: „По желанію могу быть танцоромъ и дирижоромъ въ малорусскихъ спектакляхъ“.

ДО ПИСИ.

С. Гнідин (Чернигівщина, Остерськ. повіт). Наше село зовсім глухий „ведмежий кут“, не вважаючи на те, що від його всього 17 в. до Києва. Народ тут зовсім темний і дуже бідний, а через те всі події життяві проходять для нас зовсім не помітно; навіть грізні й могутні хвилі „часів свобод“ тільки злегенька зачепили наше болото, та й то лихим своїм боком: під свіжим і живим вражінням київського погрому, наші селяне розбили крамаря-єврея (єдиного в нашому селі). Ще трохи цікавились діяльністю Думи і дечого сподівались від неї. Але швидко зверілись...

Після того, в останні роки, життя у нас найбільше виявлялось в крадіжках, грабіжах і бійках. В осени минулого року в Гнідин скільки раз приїздив урядник з стражниками, та „по батьківськи“, без ніякого суду, „одлатав“ чотирьох чоловіка так, що „аж м'ясо летіло“ (розказують очевидці); на тому й справа кінчилась.

Та останніми часами заворушилося життя й тут. Річ в тому, що в 1908 р. прийшов строк переділяти громадську землю (остатній раз ділили в 1906 р.); але тут на перешкоді став закон 9 Ноября. І от—багато селян, користуючись сим законом, подали заяву про вихід з громади.

Наділи у нас дуже малі (всього 2, або 2 з третиною десятини на душу, сінокосу й поля); тож селяне й не хочуть ще зменшувати наділи, після того, як винесли на своїх плечах увесь тягар оплатків.

Таких селян, що мають власну землю, у нас дуже мало, і більше 5—6 десятин ні в кого немає, через те думка про переселення дуже поширена; на сей рік більше 100 сімей збираються в Туруханський край. Отож всі вони думають, виділившись з громади, продати землю, та на виручені гроші добитися до „землі обітованної“. Попереду з нашого села виїхало скільки сімей в Акмолінську область; тепер вони подають добрі звістки.

Виділення з громади має теж своїх доволі гарячих супротивників, переважно з молодших селян. В сусіднім селі Вишеньках, (того-ж пов.), не вважаючи на близьке сусідство, повітря далеко краще, вільніше. Заходини (тепер уже покійного) священника о. Хведора Яновського, у Вишеньках було заведено двохкласову земську школу й бібліотеку - читальню, переважно з українських книжок; але як небіжчик захворів і залишив парохвію, а потім незабаром і вмер,—умерло було з ним і його діло: селяне не хотіли виплачувати оплатків на школу (по 1 карб. на двір), а через те другий клас було закрито. Все ж таки діяльність о. Яновського лишила помітний слід і це чувається, тепер: „вишенці“ знов клопочуться про те, щоб у їх була двохкласова міністерська школа, і крім того заводять у себе товариську крамницю;—у спілку, до нового року, записалось коло 100 душ.

До загально-громадського життя „вишенці“ теж виявляють більше цікавості, ніж інші села нашої округи; освіченіші люде читають книжки й газети. Один селянин, під час виборів у третю Думу, задумав був оступатись за свої виборчі права і пішов у повітовий город скаржитись на старшину, що той його у виборчій справі скривдив. Але на третю Думу так мало вповають селене, що сей оборонець своїх „громадянських“ прав не знайшов собі спочуття і навіть викликав глузування серед селян, а один з доморослих поетів, (парубок 20 років), склав на сю подію такий вірш:

Хоть ви й самі знаєте, та й я підкажу,
Як в Думу ходили, я вам розкажу:
Тоді як збирали ще першую Думу—
Кладе і Омелько собі хліба в суму.
Узяв хліба в торбу, тай пішов пішком,
Щоб принести грошей, ще й толку мішком.
Це-ж ви, може, чули, де город Остер,—
Поки туди втрапив, то і спину стер.

Багато нагонив там на старшину
Та й назад вернувся—отим же слідом.
Іде, тай кахиче—засмітився бас,
Бо засохла пелька від думських ковбас.
Як прийшов до дому—сів собі й мовчить,
А на столі в мисці капуста стирчить.
Чого я вернувся? Чом далі не йшов?
Хіба б же я в Думу дверей не найшов?
Є там всякі люде...
Велика земелька!
Третій раз зібрались,
Та все без Омелька.

Хведір Гойко.

Охтирщина (у Харківщині).—Колись славна Охтирщина тепер дуже підупала. Де ділись колишні густі садки—вишники, сливники,—що уквітчували наші села! на нівець зійшло бжільництво, що в йому кохались колишні хлібороби, а вже про инше господарство,—скотарство то що, тяжко й згадувати... Добре попрацювали у нас жучки та черв'я, сталася „переміна климату“, як кажуть старі люде, а більше всього треба дякувати за наш занепад тим давнім забобонам та звичаям, що й досі ще не розвіяні світлом знання. Де, наприклад, є ще кулачки, цей старинний спосіб виявляти свою вдачу і силу? А ми можемо ними похвалитись.

У слободі Котельві, що налічує в себе до 2-х десятків тисяч мешканців, справнісеньких хліборобів, так б'ються навкулачки після водохрещта та на Йвана Хрестителя, що аж виляски йдуть. „Заїдають“, звичайно, малі хлоп'ята, потім вмішуються парубки, жонаті і на останку—старі сивоусі хлібороби; з 6-ти парохвій—3 становляться з одного боку річки, а инші з другого й починається таке „льодове побоїще“, про яке багато тільки й знають, що з історії... З початку б'ються „чемно“: големи руками, лежачих не б'ють, але потім прокидаються звірячі заміри у людей і вони розпалюються, забуваючи й не тільки чемність. Скільки лицарів цих бійок вмивається юшкою, скільки прибивається у нас що річно калік, покривдженних видимо і непомітно—про це хіба хто скаже!.. Це наша болячка—цей звичай; вона так само заслуговує змагання, як і инші хвороби. І ми боремся з ним: цього року двоє чеченців були невільними свідками кулачок, доводячи своєю бездіяльністю, що не скрізь, мовляв, „кинок клинком вибивається“ і що „всесвітнім“ спосіб — нагаї — не завжди пособляє. А варто б спробувати другого способу змагання: а саме—пустити яркий промінь світла знання у наш закуток; цим би, певне, скоріше спека-

лись прикрого останку... Та хіба нашим підсліпуватим проводирям народнім робити цю важку і, мабуть, певну справу?!

А. Терен.

Листи до редакції.

Лист із г. Кролевіця.

Тяжко нам ставати супроти громадки студентів Київської Політехники, що висловили палкий протест проти розправи д. Немо у „Рідному Краю“ про жидів;—та власне з великої шани до їх мусимо й собі забрати голос у цій справі, бо занадто вже руба вони поставили її.

Вболіваючи над лихою жидівською долею, ті студенти дивляться на жидів через рожеві окуляри. Це світова річ, що предмет симпатій звичайно ідеалізується. Діється це і в красному пісьменстві і навіть в статечній критиці: на наших очах так ведеться з пролетаріатом, а давніше так було з селянством. Можна сказати навіть більше: через симпатії або антипатії іноді поступалися науковою правдою видатні учені, розуми вельми потужні. Хіба не твердив Вокль, бажаючи емансипації негрів, ще вся ріжниця між чорною і білою расами тільки в ступні культури? Хіба не признався Вирхов, що він не визнає Дарвинової теорії через те тільки, що вона погоджає розвиткові соціалізму, якому він не співчуває?

Отже такі факти тільки пояснюють, але зовсім не виправдують становища й тих студентів. Навпаки: саме на підставі сих фактів можна було-б обережніше і поважніше поставитись до зачепленої справи.

На безсторонне око, не засліплене ідеалізацією, ні „Рідний Край“ взагалі, ані д. Немо з'особна, ніякого „людожерства“ не проповідують, проти високого ідеалу не провинились і на „анактемум“ не заслугоють, од тих, хто вважа „за найперший свій обов'язок оберегати чистоту домогань українського народу“.

Що не гарними рисами змальовано жидів?... А напр. Ренан—гарними їх показує?

Не треба забувати, що до справи можна прихильно поставитись не тільки з погляду симпатій, а ще й з погляду морального обов'язку.

Саме тепер і в Західній Європі, і особливо в Росії, запановує та течія німецької філософії, що так яскраво з'ясувала і так виразно над усе поставила принцип морального обов'язку. А цей прин-

цип зовсім не потребує ідеалізації предмета пеклування. Тут нема місця ні „фільству“ ні „фобству“: тут набуває дійсного значіння євангельська теза, що не про здорових лікар, а про недужих. І такий принцип може бути більше сталим і тривким призводом до громадської діяльності, ніж зогріта співчуттям ідеалізація, бо він цілком забезпечує од зневірення.

Отже ми вважаємо виступ частини студентів-політехників проти „Рідного Краю“—нсобачним. Невже вони не мають певніших ворогів! Горе нам, українцям: заїдають нас розбрат та ростіч.

„Всі ми волі щиро прагнем,
„Та не в один гуж всі тягнем“!..

Іван Отрок, Халецький, Петро Ваши, В. Мусієнко.

До Редації „Рідного Краю“.

Прочитавши в газеті „Слово“ (№ 51—52. 1908 р.) статтю „Протести проти антисемітизму „Рідного Краю“, передруковану з „Ради“, в котрій було розміщено таке тяжке ображення нашій високошановній часописі „Рідний Край“ за статтю д. Немо „Чим нам користні жиди?“ ми, уповноважені гуртком українців Крюковських залізнодорожних робітників і мешканців слободи Крюкова, поділяючи думки д. Немо, співчуваючи входимо в становище Редації „Рідного Краю“ і просимо її з щирого серця—служить своїй неньці Україні з такою-ж материнською щирою любов'ю, як і в минулі три роки. А Редації „Рада“, хоч і не об'являємо „рішучої війни“, як то вона робе од імені „54 студентів-українців по адресі „Рідного Краю“, — але висловлюємо своє незадоволення.

Дай Біг, щоб побільше у нас на Україні—було такого „правого українства“, як „Рідний Край“ і його щирі читачі!..

Гаврило Левченко, Іван Пушенко, Дмитро Кліпаченко, Ілля Лазаренко, Титяна Галушка, Дмитро Алчевський, Петро Піддубний, Степан Капустенко, Микола Лисич.

28 Декабря, 1908 р. Крюков, Полт. губ.

Примітка від редакції. Одержучи для друку багато таких листів, і спільних, і від окремих людей, вагалися ми, чи друкувати їх, чи ні: з одного боку мовби не подоба,—бо в тих листах є похвальні слова про нас; але з другого боку—чому-ж не дати місця й думкам таких людей, що мають вищий погляд, ніж ті, що ганять нас. Нехай будуть голоси з обох боків!

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілна).

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1909 г.

на селсько-хозяйственный журнал для крестьянъ

„ХЛѢБОРОБЪ“издаваемый Харьковскимъ Обществомъ
Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація селсько-хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ мѣсяць съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ:

1) Передовыя статьи по экономическимъ вопросамъ деревни. 2) Руководящія статьи по всѣмъ отраслямъ селскаго хозяйства и селсько-хозяйственной промышленности. 3) Кореспонденціи. 4) Дѣятельность мелкихъ селсько-хозяйственныхъ обществъ, товариществъ и т. п. и зетства. 5) Вопросы и отвѣты. 6) Библиографія. 7) Хроника. 8) Правительственныя распоряженія. 9) Справочный отдѣлъ. 10) Объявленія.

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4 мѣсяца—50 к., за 1 мѣсяць—15 коп. Деньги можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

НОВА РАДАукраїнський літературний збірник,
присвячений імені**М. СТАРИЦЬКОГО.**

Київ, ціна 1 р. 50 к.

Открыта подписка

на 1909 годъ

на

„ПОЛТАВСКИЙ ГОЛОСЪ“.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп.
9—5., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к.,
5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к.
на одинъ мѣсяць 60 коп.

ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ
ЖИВОПИСЦЕВА въ г. Орелъ.

Слоічок детриту на 50 чоловік — 25 к., на 25 чол—15 к., рурочка на 5 чол—5 к. Менш як на карбованецъ не висилається. За пересилку—30 к. При спровадженню на три карбованці й більш—ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 20%/. Адреса: г. Орел, телетня Живописцева.

НАУЧНО-СПЕЦІАЛЬНИЙ и БЫТОВОЙ ЖУРНАЛЪ

Годъ VI. **ВѢСТНИКЪ** Годъ VI**Гомеопатической Медицины,**

издаваемый подъ редакціей д-ра ДЮКОВА.

Журналъ имѣетъ задачей, во 1-хъ, разработку вопросовъ, касающихся теоріи и практики гомеопатическаго лѣченія и общественно бытовой стороны дѣла гомеопатіи въ Россіи и за границей; во 2-хъ, устраненіе предубѣжденія и выясненіе недоразумѣній существующихъ относительно гомеопатіи и раздѣляющихъ врачей на два враждебныхъ лагеря—аллопатовъ и гомеопатовъ. Журналъ выходитъ ежемѣсячно, книжками отъ 2-хъ печатныхъ листовъ. Цѣна ТРИ руб. съ пересылкой на 1/2 года 1 руб. 50 коп. Подписка, статьи и письма адресуются Доктору Е. Дюкову, въ г. Хороль, Полтавской губ.

Открыта подписка на 1909 годъ

на еженедѣльный селсько-хозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 руб. въ годъ, на полгода 1 руб.

ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ будутъ высланы:

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“, Жито та пшениця, В Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

„Хуторянинъ“ допущенъ въ безплатныя бібліотеки—читальни и бібліотеки селсько-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обществѣ селскаго хозяйства.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 2.

(За Січень)

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім чого по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє — дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська ул., № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“.

По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть ваяті в редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Ні вітру, ни хвилі. Свято Львівської Просвіти. Вірш—*Журливого*. Три шляхи—оповідання *Ганни Барвінок*. Вірш—*Церетелі*, переклад *С. Палія*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Бібліографія. („Жерела до історії України-Руси“—замітка *О. Хмари*). Лист до редакції. Допись (з *Опішні*).

Ілюстрації: Улиця у Львові. Будинок галицького Союму. Манастир Св. Юра у Львові. Романчук і Борковський, перші діячі львівської Просвіти.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел), з ілюстраціями, під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р.

25 к. „Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *Олени Пчілки*. Ціна 1 р. 50 к. Збірник містить узорі чисто народні.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність.	3 „
3. Петро Опрахта. З записної книжки сільського стражника.	2 „
4. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба.	8 „
5. Мобза й Мобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
6. С. Мартос. Бажання отця дьякона (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Чернашенко. Весною (оповідання).	5 „
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання).	3 „
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чад, Маскарад).	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Звентежена вечеря“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури“).	20 к.
11. М. Глеб. Оксана, драма в 5 діях.	20 „
12. Б. Грінченко. Три питання нашого правопису.	15 „
13. А. Нащенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени).	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії (дозволений для сцени).	15 „

Книгарням звичайна скидка.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні. (Київ, Безаківська, 8).

Ні вітру, ні хвилі.

Знов позаймали постаті думські партії, виступають чи сьак чи так у справах, розглядаєх у Думі, боряться, домагаються свого; тільки про українських депутатів не чує нічого...

А однак вони єсть; не тільки існують взагалі в Думі, але-ж і зазначили - були себе українцями в українській справі: адже-ж і в 3-ій Думі, яка вона не єсть, таки знайшлося 30 з лишнім депутатів з України, що підписали заяву про нашу школьну справу,—про потребу дати право життя українській мові в народних школах на Україні. Де вона, та заява, чи вирине колись, чи десь залягла серед думських комісійних шпаргалів?—нічого не відомо...

Мало надії, щоб заява депутатів-українців мала успіх. Звідкіля його ждати, коли не тільки праві депутати важким духом дивуть на всякі „інородчеські“ заходи, але й у лівих певности нема. Хіба не дали нам недавно російські поступовці доказу своєї неприхильности, навіть ворожести до нашого домагання своїх прав у цьому самому ділі? На раді „Ліги просвіщенія“,—де засідали либонь „найпросвіщенійші“ представники російських лівих, усякі Фальборки й інші,—хіба не залунали різкі протести, коли знято було річ про ті-ж таки права української мови в українській школі? І хто-ж протестував проти сих прав? власне росіяне, з іменами уславлених лібералів!

Нас це ні трохи не дивує. Річ сама звичайна. Не тільки з руки правих, а й з руки лівих росіян нам ніколи не треба сподіватись певної заповомоги. Інколи вони мають ласку сказати прихильне слівце, але „як доходить до діла“, то й виявляється, що наші національні змагання здаються їм якоюсь химерою, не зрозумілою для них, або й просто неприємною, з різних причин.

Отже і в Думі трудно сподіватись, щоб спогадана заява українських депутатів знайшла

піддержку від росіян,—чи правих, чи лівих. А все-ж пора-б тій заяві десь виринути...

Взагалі прикро якоесь, що зовсім таки не чути нічого про наших депутатів; вони якоесь зовсім змішалися зо всіма иншими (приставши хто куди)...

А взяти-б хоч польських депутатів. Не скільки їх там єсть у Думі,—всього 20 депутатів у тому польському колі,—(при скількох сотнях депутатів це дрібниця), а однак тее „коло“ озивається, про його раз-у-раз говорять, з ним числяться, яко з поважною силою.

Наших же не чує зовсім. Ніхто й не згадає про них!.. Мов би ніколи не було ні їх, ні їхніх заяв. А однак депутати українці були—і тепер здорові живуть десь там у далекому Петербурзі,—та тільки не чути сюди про них нічого...

Свято Львівської Просвіти.

Перше ніж говорити про це надзвичайне галицьке свято, скажемо взагалі скільки слів, з поводу звісток про галицькі справи.

Є між українськими читачами де-які, що не дуже-то люблять читать про ті справи: відомості такі здаються їм якимись далекими, чужими. Але відноситися так до галицьких справ не подоба. Галичина хоч становить собою частину чужої, австрійської держави, але вона й не „далека“ (бо суміжна з нашою Волинню і Подольщиною) і не чужа, бо заселена в значній мірі таким самим українським народом як наш, тільки називаним „русинами“. Отже маємо уважати Галичину рідною нам, а через те відомості з того краю повинні цікавити й нас. Звичайно, відомості просторі, про всякі дрібніші справи, можуть томити увагу наших людей, але ж відомості про справи важніші повинні бути бажані нашим читачам.

Отже такою поважною справою безперечно єсть свято Львівської Просвіти, що недавно відбулося в найбільшому галицькому місті, Львові. Свято се—історичне: святкувалося сорокліття львівської української Просвіти. Щоб зрозуміти велику вагу сього свята, треба трохи оглянутись назад, на те становище, в якому була Галичина 40 літ назад, або ще й давніше.

Коли в 16-му й 17-му століттю існувало самостійне королівство польське, то в сю державу входила

й суто польська країна, й піддана Польщі Україна (теперешні губернії по один і другий бік Дніпра,—Волинська, Подільська й Київська, Чернігівська й Полтавська (з польським замком у Лубнях); до польської держави належала й Холмщина, й частини південних країв. Входила в польську державу й Галичина. — Коли польське королівство почало слабнути, а сусідні держави, Австрійська й Московська, міцнішати, то від просторого польського королівства почали волею, чи неволею, відходити до тих держав цілі країни,—одні до Австрії, другі до Московської держави, названої пізніше — Росією. Австрія, Росія й Прусія за яким часом поділили всю Польщу між собою. Росія привернула собі всі українські краї, що були під Польщею, і частину самої Польщі, з Варшавою, Австрія—Краківщину й Галичину, Прусія—Познань.

Отже коли Галичина опинилася в німецькій державі, австрійській, то хоч вона й заселена була не тільки поляками, а й нашими людьми, але звязок її з сусідньою Україною порвався, українська людність в Галичині, одрізнена від більшости українців, почала губити свою національну свідомість, примінялася до нового життя, до нового становища. Держава була німецька; поляки здобули в їй де-яке краще становище, з більшими правами; а наша людність в Галичині—ниділа і їй був один кінець: перевертатись або на німців, або на поляків...

І справді настав такий час, що між освіченими русинами,—хоч би в стані духовенства,—не чуто вже було українського слова, всі говорили по польськи; все, що хоч трохи витикалося з простоти, кидало своє рідне.

Аж ось в половині 19-го століття пройшов по сусідних краях рух народолюбства, прокинулось пізнання своїх національних прикмет; оглянулись на себе чехи, словаки, почали й у нас на Україні освічені люде пильніше думати про те, „чії вони діти“. Оглянулись на себе й русини в Галичині, болячіше почули серцем, що таки-ж вони не німці, та й не поляки, а окремий народ; хотілось їм розвивати свою освіту народню. Австрійський уряд дозволив у 1848 р. скликати у Львові заступників від русинів і заложити при монастирі „Святого Юра“ русинську „Головну Раду“. Там і скупчилися русинські патріоти.

Назвали вони себе „твердими“, се-б то такими, що не хотять ламати свого. Але як було працювати серед такого приниження, коли в Галичині все українське пробувало в такому пригніченому стані? Тому оглядалися „тверді“ русини на одноплемінних земляків, що були поруч з ними, на велику країну Росію,—на неї вповали, з-відтіля ждали помочі й поради в боротьбі

з польщиною. Отже з Росії й пішла порада, двома течіями: московські народолюбці, так звані „славянофіли“, (се-б то „славянолюбці“), говорили русинам галицьким, що *русини* повинні горнутись до *русскихъ*, що повинно бути одно плем'я, „від Сяну*) до Камчатки“; послано русинам, що не переходили до поляків, і грошову поміч і книжки, московські. З другої-ж течії, таки з Росії, з близької України, ішли книжечки українські; не багато їх було,—твори Котляревського, збірники пісень, кобзарь Шевченка,—та ці книжечки близько промовляли до серця русинського, до одірваних братів—найближчих.

І поділилися галицькі освічені русини-українці на дві лави: „*москвофілів*“ (вони-ж звали себе й „твердими“), і „*народовців*“, що признавали себе тим, чим був *народ їх*,—се-б-то українцями.

Галицькі москвофіли перейнялися тією думкою, щоб говорити й видавати в себе книжки московською мовою; (для такого видавництва заснувалось ціле „Товариство імени Качковського“); але вони тієї мови не знали і через те вживали дуже чудну й важку мішанку з слов та виразів московських, церковно-славянських і галицьких. Ту мову прозвано „язычієм“.

Однак з під москвофільського напрямку де-далі замітніш почала пробиватися українська течія, праця народовців, що хотіли приблизити свою діяльність і мову своїх книжок до свого народу—українського. Видатнішими між першими *народовцями* були Маркіян Шашкевич, Я. Головацький, Ів. Вагилевич, Н. Устіянович і інші. Невеличкий був той гурток і дуже тяжко йому було працювати між чужими,—та й між своїми, отими „твердими“, москвофілами, що намогалися йти иным шляхом; але все-ж народовці не кидали своєї праці. Вони засновували свої видавництва,—знаходячи в тім поміч і від наших українських письменників, що посилали свої праці перше в їх часопись „Правду“, потім у „Зорю“ й інші видання.

Та почувалось бажання,—була в тому й велика потреба,—видавати щось не тільки для освічених людей (мовляв, для інтелігенції), а й для простого народу українського в Галичині,—видавати його мовою, українською.

Отже осередком такої праці з'явилось Товариство „Просвіта“, засноване у Львові в 1868 році. Невеличкий то був гурток, що заснував теє товариство, та жива віра оживляла його—і він почав працювати щиро.

*) Сян—річка в Галичині, що ділить Галичину на дві половини, польську й українську.

Найпершою книжечкою львівської української Просвіти була „Зоря“, читаночка для сільських людей. Зміст її був такий *):

Дещо про письменство—написавъ	К. Г.
Два псалми	„ Павло Ратай (Куліш).
Дещо про землю	„ К. Г.
Дещо про людей	„ Наталь Вязнянинъ.
Зозуля-Кукавка	„ Іванъ Верхрацькій.
Кѳнь и вѳль	„ Ю. Федьковичъ.
Богъ знає, чимъ чоло- вѳка карати має	„ Михайло Тимякъ.
Панькова кобыла	„ Григорій Квѳтка.
Іванъ Брехунъ (при- казка народня)	„ Я. Головацькій.
Боднаръ (приказка на- родня)	„ Я. Головацькій.
Баламутъ	„ М. К.
Вовкъ и кравецъ	„ И. Рудченко **).
Жыдъ и цыганъ (каз- ка народня)	„ Я. Головацькій.
Цыганы (казочки на- родни)	„ Я. Головацькій.
Швецъ и его наймычка	„ И. Рудченко.
Вѳль и осель (пѳсля нѳмецького)	„ В. К.
Ворона, сорока и сова	„ Іванъ Наумовичъ.
Ластѳвка и воробецъ; птахъ, шупакъ и ракъ; згода; дѳдъ и и камѳнь; дѳдъ и смерть; барабанъ	написавъ Павло Свѳй.
Всячина (пѳсля Ба ранча	„ О. П. Рафаловичъ.
Порадникъ лѳкарській	„ О. П. Рафаловичъ.

Де-далі число учасників Просвіти бiльшало, здобувала вона через те й бiльше коштів,—отже могла поширювати й свою діяльність.

І от тепер ми бачимо повний розцвіт сього Товариства. Воно розпросторило свою діяльність і парості далеко по-за Львовом, має багато своїх відділів (тих „філій“) всюди по Галичині, по цілому краю. Число членів Просвіти лічає тепер вже тисячами. Книжок видала Просвіта за сей час бiльше 300, має й свої часописні видавництва, заложила багато читалень і бібліотек українських.

Але не тільки просвітну працю веде Просвіта: вона звернула увагу теж на економічне життя народне: засновує всякі спілки, товариства для поширення торгу, для кращого згромаження праці народної. А всі ті вста-

***) Подаємо зміст тим самим правописом, як було надруковано; букви ѳ, ѳ—читалися за і. Ред.

***) Полтавець, відомий збирач україн. казок.

новища перейняті українським патріотичним духом. Кожне таке товариство разом з працею для добробуту народнього—ширить теж самосвідомість народню.

Отож і виникла думка вшанувати сорокліття такої почесної праці, що сповнилося в кінці минулого 1908-го року. Відбувалося те святкування і у Львові, і по цілому краєві галицькому. Всі відділи Просвіти уряджали на її честь свята—з великими зборами громадянства, з промовами, з відчитами, з урочистими походами по вулицях при патріотичних співах. Се була ціла доба, що збільшувала патріотичну загару і будила дух до дальшої ревної праці на користь народню.

Великий успіх і одушевлення свят на честь львівської „Просвіти“, її такої розмаїтої діяльності, збудили теж думку врядити і з'їзд просвітно-економічний. Такий з'їзд і було скликано у Львові на дні 17 й 18-го (нашого) Січня. Запросини розсилено всюди по Галичині, а разом з тим і до відповідних встановищ на Україні.

З'їзд зовсім не мав завдання бути якоюсь політичною об'явою, але обійшовся дуже гарно. Се було справжнє українське свято, повне змісту й одушевлення. На протязі двох днів говорилося багато промов, читалося велике число відчитів, що мали своїм змістом просвітне й економічне життя українського народу в Галичині.

Були на з'їзді й представники від українських встановищ, або й взагалі охочі прилучитися до великого патріотичного свята. Видатнішим з таких гостей українських був Микола Левицький, з Херсонщини, знаний закладач хліборобських та робітничих спілок. Всіх українців вітано надзвичайно прихильно.

Звичайно, на з'їзд надійшло багато й за-очних привітаннів з України. Між иншими послано було привітання й від „Рідного Краю“. Редакторка мала сама поїхати на те дороге свято, але нещасливий випадок в сім'ї, тяжка хвороба її чоловіка, не дали О-ні Пчілці змоги зажити тієї чести й утіхи бути на такому великому святі українському. Отже довелося послати лише привітну телеграму.

Зміст телеграми від „Рідного Краю“ був такий:

„Українська часопись „Рідний Край“ вітає львівську „Просвіту“ з сорокліттям її величної праці на користь народу українського. Слава славній „Просвіті“ і діячам її!“
„Рідний Край“.

Один гість з України прислав зі Львова допись про з'їзд; лист з його вражіннями від з'їзду ми й подамо в 3-му ч. „Рідного Краю“.

(Кінець буде).

Улиця Гетьманська, у Львові.

Одна з кращих улиць, має теж гарній садок і квітники.

Будинок Галицького Сейму у Львові.

В сьому будинку збираються виборні краєві послы.

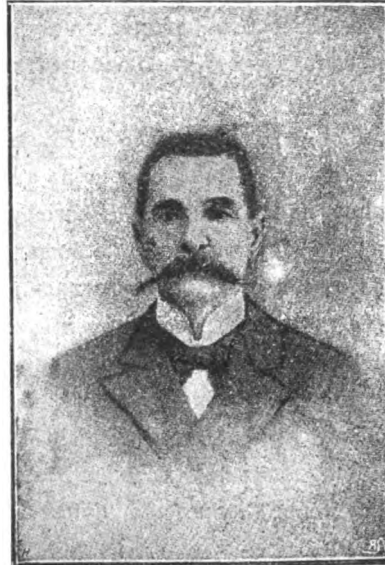
Манастир «Святого Юра» у Львові.

Тут збиралася в 1848 році перша „Головна Рада“ русинська.

Юліян Романчук.

Юліян Романчук і Олександр Борковський належать до числа тих перших діячів - народовців, що заснували львівську Просвіту. Пробувають живі-здорові у Львові,—

Олександр Борковський.

отже мають щастя в старшому вікові бачити розвіт того діла, що вони закладали щирими молодечими руками, поборюючи всі труднощі.

ВУРЯ.

Боже! що діється там за вікном!
Лихо, метелиця, світу не знать!
Вітер як злодій в тюрмі під замком,
Бьється, мов хоче кайдани порвать.

Вітер то свище, то стогне, реве,
Відьмою скіглить, регоче,
Плаче мов мати, як донечка вмере,
Голубом сизим воркоче.

Темрява; місяць на небі не світить,
Хмари важкі за море женуться;
Сніг горобцями в віконечко ліпить,
Тонкі тополі нехотючи гнутья.

Душно в хатині, всі сплять як убиті,
Мати з просоння дитину колише,
Покотом сплять на землі усі діти,
Батько на припічку тяжко щось дише....

Журливий.

При шляхи.

1.

Якось воно все на світі діється не так, як ми хочемо. Ти хочеш оттак-о зробити, туди гнеш, а воно, дивись, не туди випрямиться. Оттак як споглянеш на своє та людське життя, то й подумаєш: скільки то ми пооблукали!. А все дарма. Все робиться не так, як нам бажається, а все якось інакше...

От хоч би взяти й мою долю, або життя Андрієве. Колись було гомонять люде:

„Не буде діла у Андрія Загреби. Були розгляди; так, кажуть, два мішки тільки борошна, а то дванадцять мішків хвалшу, половику набиті. Нічого буде їсти молодій. А вона ніби то сказала:—„як не віддають за Андрія до весни, (бо треба з біди визволяться...), то ні за кого не піду“. А батько й собі вперся: „хоч і трьох байстрят нехай приведе, краще за перехреста віддам, а за його, божевільного, не віддам... Так насміялись!“..

Говорили люде: — „і охота Андрієві топтати пороги! Раз пішов би, попитав,—не віддають, більш і не потикався-б. А то тепер луна яка лунає і про неї й про його“..

Так то говорили...

„Не буде, кажуть, діла. Не такий батько у молодій, щоб потерпів отой сором“. Ну, а чим же й Андрій

був не гарний парубок?.. І не ледачий, і роботячий. А як було співає!.. Казав його товариш:—Ми колись гаями йшли до його у-вечері, вісім чоловіка, та як за-співали: „Ой ішли наші запорожці“, а потім „Морозенка“. І, брат ти мій, так вигравали, як на виргані!.. Аж луна скрізь пішла...

Ото до його тоді прийшли, по пів кварти зложились, а він зарівав трьох качок, — кашу собі зварили. Тоді ото він саме сватався. Мабуть так думав Андрій, як той чоловік, що забрав у млині в-ночі мішки з борошном (не при сьому згадуючи, він роду чесного) і записку покинув: „Був чоловік Хома, грошей у його нема, дітей доволі, а хліба не стане, так у млині дістане“.

Раніш якось людам вільніше жилось. Хто його знає, чого тепер часто в людей хліба не стає! Людей, мабуть, намножилось...

То, було, старі люде розказують, що по три супряжника оре, та й хліб їдять, а тепер — по два та й нема... Ото й Андрій, хоч нічого землі у його не було, думає: „діти будуть, то й хліба добудуть“. И нічогісенько у його за душею нема, а ходить таким козирем: я, каже, ахтизьський *) наслідник. Там була у їх з братом спадщина,—хата та поля клопоть; Андрій Загреба хатою, — своїм би то маєтком, — пишається й вербою обсадив. А вона ж і не його. Се поки мати жива ще... бо брат наслідник законний. Матір то він, брат отой, поважає поки що, — так її й не рунтає. Та й то, мабуть, уже швидко спустить. Колоші та зонтик собі завів. Рушницю купив, лягаву собаку вухату й лижі достав, та й шульгає. Усе на дворянство б'ють, а нема що б до роботи, або до науки браться. І пани часто надівають свити. Ну, те-ж їм не вадить,—ні кишені, ні ділові. А нашому братові де вже в пани п'ястись? Уже й піп наш переказував через люде, що як хто буде в панські шори вбиратись, то він і сповідати не буде. Се він нарочито сказав, щоб до Андрієвого брата дійшло, щоб стару матір не руйнував. Як же! вже кажуть на шию ухопив півтори сотні, а все майно коштує рублів 200. Що там матері зостанеться, як за довги заберуть? А Андрій хвалився: „Я наслідник“!.. Бо закону не знав. Не він був наслідником, а брат його, бо він, Андрій, безбатченко.

От тим то може батько молодій ним і гордував. Та й те сказати—голодна смерть своєї дитини страшна... Молода—нічого собі дівка. Наче б то лемізувата, наче б і не до пари, та кажуть: „суджене не розгуджене“, або „бачили очі, що купували“... А він, Андрій,

*) „Ахтизьський“—либонь перекручено з слова „фактичський“. (Ред.).

хоч і горя дістав колись (се ще діялось за кріпацтва), та вдався молодець! Ось тепер уже й панів таких нема. От я їх доволі знаю. Коли б ще наш брат пішов у гору, умом вище! Воно зовсім би було гарно, як би в нас бралися науки. А то темнота така, що й не приведи Господи!

Та ще в нас те приймацтво! Хай йому пек: коли-б вивелось. Я й сам „без хвоста“ ходжу, (бо був у приймах). А краще-б, як би тягав так хвоста, як той вовк, хоч по землі слід мете, та зоставляє память, а то вмреш і не позвонять по тобі гаразд, і памяти немає, бо, мовляв, „у приймах Рярко був, та й хвоста збув“. Хоч і приймаки добрі бувають! З торбою по світу тих старих пускають, що їх на хліб настановляють...

II.

Ну, як не як, а тесть же Андрія не дурний. „За вихреста, каже, краще свою дитину віддам, а ніж за його“. Ото він такий лихий за дочку. А Улита за иншого не хоче, як не за Андрія. Він вродливий, при здоров'ю, косар первий, усе за отамана перед веде. Погонич,—хоч би й якому найстаршому в тарантас, уже не скривдить! Коні так і несуть, а він пугою й не махне. Сидить просто, як струна, а коней злегенька тільки инколи хвиськає по ногах. І гарний козак, та ба; бідний, та ще й безбатченко!..

Тепер тесть усе вагається; то за дочку думає, то за Андрія. Що вони їстимуть із своїм придбанням?

А Андрій перед ним на задніх лапках ходить... Не добре зробив... Любить, любить дівку, та й опорочив... Не гаразд, не гаразд учинив... Може в його така думка була: що „оттепер, як моя взяла, то моя буде. Тепер нікуди дітсья, віддадуть за мене“...

III.

А батько й не хоче; а мати все квилить. Уперся батько й рід його образився... Дуже насміявся, мовляв. Та ото думав, думав старий, та й намислив: поклав скриню на воза, та й поїхав з бабою на базар. Вивезли скриню з вином повну, як налито, підняли віко, та й каже старий: „купуйте, люде добрі, хто дочок чесних та гарних має“!.. Та так усе віно вдвох й шугляють,—то в один бік, то в другий, то в один бік, то в другий.

Так миттю за безцінь і вишуркали з скрині. Аж жаль обіймав,—усе таке хороше, аж очі бере!

На базарі, звісно, мир зібрався. Жаль статечного батька й матір... Батько дуже блідий став. „Беріть, беріть, люде добрі!,—каже:—може ви щасливіші будете від нас“... Та все тільки швиргає... швирг, швирг, що там не є! Мати хоч сльозою змива ту досаду, а батько,.. Мати голосить: „краще б я тебе, моя донечко,

оцими рушниками, що пряла, волоконце до волоконця стуляла, в яму спустила, пом'янула б з честю, і люде пошанувала б!“...

Батько аж валиться з ніг... Продавши все з скрині, продав з досади й віз і ярма... Щоб і пам'яті не було.

Одна у його дочка... а то ще пискля росте. Люде обступили, — жінки, — теж плачуть, дивлячись на їх. Батько аж сів на землю; посидів, далі аж ліг од немочі, мов гадюки його ссуть. Думали, що й не встане. Потім уже рушили, позбувавши все, до дому, — піхом, як на чужину, не весело... Небіж повів до дому воли; купці не знайшлись, а то й їх порішив би старий.

IV.

Я таки дуже, дуже виновачу Андрія, хоч він і був мій любимий товариш. Кохає дівку... Яке ж се коханне, що так побідив батька й матір і рід їх, і її честью не дорожив!.. Се виходить так, що себе любив!..

І знання їх було таке чудне. Ходить, ходить він поденно на роботу, селом, поуз їх двір, та город; вона поле на городі. Попитав у неї, чи не займуть собаки, як наблизиться до двора?

Погомоніли. На другий день теж розмова. — Що дня він ходить, вона поле й співає; він і постоїть коло тину, і погомонять. Там уже через який день вона вже й до тину підійшла, уже любесенько й розмовляють. У неділю уже й на улицю повиходили гулять. І знов на городі бачиться. Уже Улита шпурляє в його й зіллям, і грудкою, і батько й мати бачать, як він хсдить на заробітки поуз їх двір.

— Ти б і до нас зайшов у понеділок на роботу,—каже Улитин батько,—я повітку ставлю, то сохи можеш поставити, я толоку збираю.

— Добре, прийду.— І прийшов, і обідав там. Ну й робітник добрий! Тільки те й робить батько, що кричить:—Ти мені, Андрію, ще й соху поламаєш!

А він, щоб соха вниз у яму опускалась, насяде її та й труситься, щоб у яму сунулась, а вона четвертів у сім завтовшки... Ловкий, дужий паруб'яга, дуже вподобався й батькові й людям.

Молодець, молодець Андрій. Але ж недостатки його руплять...

Поїхали на розгляди,—нічого буде їсти молодій...

— Не по нашому пір'ю,—сказав батько, і мати теж не згодилась.

А вони обоє хочуть побратись. Батько уже й на роботу не закликає Андрія; а то й колодязь були в двох викопали. Тепер зовсім одсунув його від двора,—не кличе... А вони знали і на улицю ходили гуляти.

Хоч у жидівки Хаймихи шинку нема, а зборище завжди. Хлопці в карти грають. Там і риби достанеш, сірників, олії, канхветів. Дівчат табунець збирається з усіх кутків, гуляють там і співають під хатою. Як ідеш, так і бачиш, мов квітовник який рясний цвіте! І музик хлопці наймають для дівчат...

Як кому, то очі бере й весело. А як мені, байдужному до всього світу, то й немає там гарного нічого; бо мое в моєму серці, я його при собі й ношу, сховавши від чужих очей...

V.

Так я оце про Андрія почав, про мого побратима. Тоді ж саме й зо мною пригода трапилася. „Бо і в мене душа не з лопуцька... хоче того, чого й людська“. І я ж був молодим і кохав... Вона до мене, моя ясочка, було прикидається. Така, така красуня, що й не надивишся... хилиться до мене. Вона з боку батькового була дворянської лінії... Я на неї як на Бога дивлюсь,— молюся й дивлюся... і не надивлюся; а думок у мене ніяких жорстоких нема. Вона весела, речиста, любязна,—серце ніжне, гаряче. Звісно, панночка... Та й я, хоч і простий, сільського старости син, та теж де-чому вчився; пройшов повітову школу. Але ж знаю, що не рівня вона—мені!.. Я читав багато—й освіти наче трохи захопив. Хотів-був за учителя стати в своїм селі.

Та через неї й учителем не став... Находилась мені посада хороша й у казначействі, але-ж, щоб її не бачити й не чути її голосу—й подумати не міг... Та ще йти в город... Так тоді немов у тумані блукав! Так і тягне, мов той магніт, вона мене до себе. І в-ночі не спиться і в-день не їсться.

Схотів би, то й вона моя була-б.

Вона було коже:—Митічко! ти боїшся—межу переступити, ти оббігаєш панства. Я все своє спродам: плаття, шляпки, зонтики; справлю керсетку, шиті сорочки, черевички на кірках з гребінцями й не зніма тиму. Твоєю хочу бути, серце мое кохане!.. Ти боїшся панів. Як квітка одна на одну не схожа, так і люде. Відкіль же йде ся просвіта? Ти сам не навтішаєшся й кажеш, що тебе книжки образували,—не тільки розум твій розвили, а й душу,—якусь віраду тобі влили; ти кажеш, і думи не ті в тебе стали,—мов на ново народився, мов світ поширшав; ти можеш говорити речі, як образований чоловік, сусіди панові піднесли тебе високо, що ти до його вхожий був. А хто ж оті книжки писав?! хто їх надрукував для вас? а вони розпросторились далеко по Україні. Ти казав, що й товаришував з сином того пана. Чого ж страшна тобі жінки-панянка? Я до всякого діла здатна. Мене мама

нахилила до всякої праці. Та я ж і не вбога й убожства з тобою не боюся.

Все багатство мое в твоїй душі! І ти ж з батьком—живеш між народом у такій повазі...

— Митічко! я й тебе того так люблю, що бачу на тобі світ Божий, світло... Воно й обличчя зміняє, хороші думки та почуття серця проявляються й на обличчі. Я тебе люблю...

Я стою перед нею, зхрестивши руки, світ мені міниться від щастя. Стою зомлілий. Дивлюсь... Навколішки хочу перед нею впасти... тільки й живу тим, що думаю про неї... вчуваю її голос, обличчя її святе ввиждаю, і не доторкнувсь до неї... хоч серце мое було розпанахане її речами... „Ні, кажу—не рівня ви мені“... Як у тумані якому кажу те.

І не знаю, що воно робилось і як, а занедужав я після того. Мене гарячка звалила. Розпалила вона, панночка моя, серце мое своїм поглядом ясним, серцем ніжним, саможертвою для мене, убогого, не стоючого... Одвезли мене в больницу. Нема поправки... нервна, кажуть, гарячка,—у висшій градусі температури. Усе лікарі прикладали термометри. А я з ліжка зхоплюся, біжу,—й ловлю:—„Моя, моя!“... І черевики тут стоять, чи лікарство, чи лікареве,—все об-зем,—„моя!“...

Пропежав я чотири місяці. Не так болів, як довго поправлявся. Дядько вбогий забрав мене на друге село,—щоб я забувся за неї, бо як небо від землі—вона мені не рівня. Пишна й велишня... І сії такі пани місяців через два рушили до Москви. Її батькові якась значна посада знайшлась.

Поправився я трохи, але-ж трохи. Усе здоров'я десь ділось. Через рік—я її не міг забути; але ж не знаходили стежки, куди мене спровадити. А моя голова як в'яла трава... І ото мене самопихом оженили. Оженили слабого тілом і духом, і жінку мені таку знайшли,—молоду, що ще своїм розумом нічого теж не розбірала. А батько її в сухотах, теж старий, і наслідників ні роду нема,—то щоб за-живота дочку на господарстві укріпити. Поспішали з ким-будь звязати.

Я до дому, в те село, де зоріла моя кохана Божим світом, уже ніколи й не їздив, хоч батько й журився, приїздив і кликав мене в свою хату.

VI.

Як оженили мене, зараз у вікно до нас вкинено вбиту гадюку,—що б ми погано жили. Усі люди в одно слово, що „се якась полюбовниця йому так зробила, щоб не сумирно жили“... Та їх, отих дівчат, і не одна була, що горнулись до мене, а я—одну любив, для неї жив. А вони тим—*гадючої мудрости* додали. Я тепер сам бачу, що той вчинок зробив мене сторожким.

Була й тут на селі одна дівчина, бажала, щоб я її сватав; то, може, з—пересердя вона й підкинула оту гадюку, з дурного розуму. Усякі дурні бувають,—їх не сіють. А мені не до їх... Серце не засік, що можна сипать у його безліч усього, чого хоч... Любов самий чистий подих! Він двигав чоловіком на самозабуття, до всього високого. Які заходи не робили, то батьки, то матірки, а найбільш дівчата, (бо батьки й матірки постерегали, що кишеня у мене порожня, та й здоров'я моє хиле, й лице вжовкло),—нічого з того не вийшло. А за мої речі любили мене і старі.

Як чоловік носить при собі розум, та любить других, не тільки що себе,—то має могутчу силу душі, ніхто його не зіб'є: він усе сам на собі перебуде...

Я, правда, журився, нидів, голова туманіла цілий рік, і ніколи вже в те село не поткнувся, де її пізнав. Батько де мене їздили, а мати давно вмерли... Царство їм небесне!.. А я й подумав не міг, щоб ступити на те місце, де стільки щастя я мав і покинув...

Що я такий чудний був, то люде було кажуть:—се він не поправився ще після хвороби. Ото мене й оженили.

Батько самі вже старі, посади ніякої не мають; їздять до мене, а я не хочу; вони жураться, одинокі. Перші часи я їх і до себе взяти не міг. Ще й тесть старий, батько моєї жінки, живий був, Я підневолений, пішов у „безховсті“. Аби в те село не вертатись. А дядькові теж ні-на-чому жити. Ми всі бідного роду. А тесть такий коробливий, норовистий, а я сам без ума. Дівчина молода, тиха як голубка, упадає коло батька,—роду доброго,—та й коло мене теж. Я, звісно, не обіжаю її, але серце моє до неї не одгукується, не охмається; і вона теж уважає мене слабим після хвороби.

А я пішов би світ за очі!..

Дивлюсь я на неї як на прихильну сестру, добру, чесну, і мені чогось і жаль її, наче я перед нею якийсь переступ зробив. Що люблю одну, а з нею повинчавсь. Сказано, хоч з гори та в воду! Слабість така у мене: робить нічого не можу... Люде кажуть—„дасть Бог окріпне, поправиться“. І її поспішили зв'язати зо мною, бо батько її вже був на Божій дорозі. Усе боялись, що майно ростечеться, то двох полуумків і зв'язали. У мене серце умліває, не прибере ума,—устряв у приймаки,—чого й не терплю...—Я своє щастя оджив. Утопили мене.

Так то тоді здавалося.

Було мені дуже не добре з початку, власне як „Рябкові безхвостому“. Жив за припуття. Туряв мене тесть, замишляв мною, як неодушевленим шматком. Більш пів-року таке униження, таке життя моє було!

А тут гадюки ссуть, совість, честь моя торгається.—Усе не привертається душа моя до жінки моєї молоді... Тесть умер, осталося нас двоє. Вона сердобольна, як до брата до мене прихильється, а моя душа не лежить до неї, ні!... Проїшов цілий рік, поки я, вбачаючи її добрість, з пробитим серцем, оцінив і покохав її. Вона нічим мене й разу не огорчила,—не пострінула.

Отут тільки я оглядівся, прийшов до себе, й побачив, що я, як після хуртовини, опинився в затишку. І гадюка не зопсувала нашого життя, бо обоє ми про його почали дбати. Я все їй робив, що вона не забажає, бо був у великому довгу в щирої, не підкупної своєї слуги.

Будь вона інша яка людина, то може б така вона до мене й не була-б, а зараз, гляди, запрягла-б, осідлала-б чоловіка—і вези, не вгинайся! От і батько ж її туряв мене, ненавидів: казав—дармоїд! А ми з нею як зжились, то дожили віку безпечно.

VII.

А Андрій задав таки старим горя, та й собі те ж. Гріх великий зробив і сим низив, на мою думку, своє кохання. Погана слава біжить, а хороша лежить. І старих обидив.

Я-ж і тепер про неї, мою панночку, згадую як про святу, що мені зоріла і все життя моє якимось освятила. Я може-б і до цієї, моєї жінки, не був-би таким добрим, коли б вона мій дух не підняла наче в гору.

А його яке кохання?—сплямоване ним самим!..

Він думав сим доскочить швидче дозволу на своє жадання!

Хто його знає, на що він бив,—„чи на її брови, чи на корови“...

Вільця, дівч-вечір, корогов,—усе знищив. Усьому роду досталося від його. Дівчата носи похнюпили, і дружок не водили. Он і пісня ограждає свою честь. Се старі люде ще видумали:

„Бреди, бреди, Улиточко, бреди,

Викупляй свій рід із біди!“..

Щож? тепер уже й не приймають до двора Андрія. Блукає він, як той Сірко в базарі! „Знала кобила, на що оглоблі біла!“ Батько й мати заборонили ходити. За перехреста, мовляли, отдамо. А він крізь тин заглядає, та по хлівах лазить, мой вовк той, щоб овечку вхопити... Сором!.. А такий жвавий був... Що ж, були напучалники, що шептали: „твоя, твоя буде“. А тепер хто допоможе? І побачитись не вільно.

От уже б пора й сповитуху шукати... Оттоді старий і подавсь: „нехай, каже, забірає з моєї хати своє добре!“..

Таки добився свого,—забрав...

Тільки ж одна слава, що забрав, а весілля й не гуляли в батька та в матері... Гуляли в панів у дворі. І троїста грала. Частували, то люде й танцювали, а дівчатам зась! Молоду посадили, як копицю, на стілець і вона увесь час просиділа. Та добре, що й на сьому старі помирились; а як би виперли за перехреста?!. Та якось уже вони впинили свій гнів. Звісно, серце батькове й материне—одхідливе!.. А панам дякували люде, що не погордували й дозволили їм повеселитись. А то було б наче похорон.

Що там на хуторі—одна чи дві хатини стоїть, та мати старенька, а як би не пани, то й нігде було-б уже й тугу й радість розірвати.

VIII.

Пожили молоді трохи, Бог сподобав їх сином. Мати старенька щиро доглядає,—бо й сама молодю була. І радіє, що хазяйка молода завелась. Невістку до всього нахилив. А вона в роскошах виросла, та того й не злюбила,—супереки пішли. Ну а вже звісно, як підуть супереки в хаті, то добра не буде. Андрієві жаль стало матері,—зневаги такої,—бо вони ж її зразу в няньки запрягли,—озвався, а вона, жіночка, йому зараз дулі тиче.

Він її по руках, а вона в голос! От, і пішло безладдя.—“Обоє рябое”.

Біжить Улита до сусідки,—жаліється, що чоловік її вбиває. А він наперед ще заходив і хвалився, що по руці раз вдарив пужалном, (саме держав у руці), за зневагу,—спершу за матір, а потім за себе.

А сусідка, розумна була людина, їй і каже.

— От бач, Улито, господарства не глядиш, коло печі не вмієш. Тебе стара мати учить, а ти її порочиш. Ти-ж думала заміж іти і дітей мати—то як? Бог манною буде їх тобі годувати?.. А ти не думала їх концентувати, рано до схід сонця вставати, поки діти сплять, ділечка зробити, й погодувати,—коли є,—свинку, корівку, та до череди поспіть одігнати, щоб з росю понапасувались. От і діло! А то все тільки самими шивками займаєшся. Дівочі звичаї треба покидати, а жити для дітей, і нове покоління треба вести наперед розумно. Що далі, то що б краще йшло. Бо пан каже:—Сміються з нас, що ми народ ще мало образований. От і ти не грамотна, та ще й „така бритва, що й без мила голиш”. А ти все—шивки. Та й на те треба калінкору, заповочі купити.

— Я й позичу.

— Позичиш? та сама ж ти хвалилась, що все село збігала, поки позичила. Та треба-ж рано вставати.—От, мені завидують. Де в неї, кажуть, береться молоко

і всячина, у погребі й у засіці? Звісно, що люде сонні тільки женуть своїх корів на пашу; сонечко геть підбилося, „старці вже третє село обходять”, а вони сплять; а мої корови з паші йдуть, весело ремигають, з росю понапасувались. То воно й молочко єсть, і сир, і сметанка.

— Ти ж пішла молода заміж, та ще й в порожній двір, з статечного, не бідного двора, як-же ти думала,—де воно братиметься, як сама не робитимеш?..

Порається біля печі, а сама так і сипле, так і сипле словами.

— Треба робити, рано вставати, матір поважати, що тобі викохала такого чоловіка, та ще й тишити твою дитину й тебе навчає. Ти, не приробивши ні снопа, вже з сім'єю прийшла до їх у хату, та ще й вередуєш. Убіжиш і до мене:—„Пхе, який у вас, тітко, дух не хороший у хаті”!

І неправда твоя,—у мене чепурно. А тебе нудить, що квочка з курчатами квочче, телятко лежить. А я нахилися, та й водиці поставлю, пійлечком його напою; там дитину поколишу, друге зодягну, на двір гулять випровожу, третьому „задачу” прокажу, що б воно межи школярами у школі не послідне було. Воно ж радіє й каже:—Я як пійду в школу, так од учителя „молодця” заслужу. Те все мене й тишить.

— А тебе й нудить, що я з тобою балаків пустих не гоню, й за шитки тебе лаю. Ти бачиш, я вже десяти рік замужем. І я-ж у такі злидні по любові пішла, та в мене-ж діти не обірвані, у мене й рукава повишивані, а в дітей і нагруднички, й сорочечки поцяцьковані. А я й найминок не держала. У мене нема й приводниці такої рухливої, тямущої, прикидливої до всього, як твоя свекруха,—сама чувствіє маю!

IX.

Стоїть Улита, тільки очима блимає; а та їй далі:

— Нас Бог на те сотворив, щоб ми по нашій сназі діло робили. Жіночий обов'язок—коло господарства, коло дітей, щоб кукобились, щоб з їх було добро. Уже ж ми не поліземо хати будувати, стріху вкривати, колодязь, погріб копати: Бог поділив нас тоді ще трудом, „як жінкам узяв сили на вила, та й струсонув, а чоловікам натоптав”. Але як будемо підмогою своєї сім'ї, то світ тримніш стоятиме.

— А ти, щоб свої хиби покрити, свекруху очернила й чоловіка опорочила! Я їх давно знаю... Бач! чоловік тебе тільки пужалном ударив,—бо ти того заслужила,—а ти кажеш: „убиває”. Як хто, то й доняв би віри. А я їх знаю. Я йому й сказала. (Не гнівись на мене, Улито, колись дякуватимеш; у тебе мала дитина, то й братиме твої норови, як побачить, що ма-

ти з батьком робить). Я й сказала Андрієві: „Мало дав, по руці,—треба було ще й по другій“. Нам більший гріх, ніж чоловікам, як діти погані вдадуться, або хвалшиво на судах показують. Бо батько в полі, на лузі, у звозі,.. хліб на сім'ю дбає, а наше діло діти виховувати, до розуму призводити, щоб то потім їх за злі вчинки по тюрмах не саджали.

— Єсть же сторони, пан казав, що й замків нема; і всі грамотні й слово Боже читають і в серце набірають,—поучаються йому. Є дуже хороші, розумні люде. І жінок не обіжають, а чтуть їх, як свою правницю.

Стоїть Улита, слухає; і пішла б геть з хати, та сором,—сама ж прийшла, жалітись. А та Йй знов своє.

— Не гнівись, моя сусідонько люба, що так гірко-доткнути кажу, дорікаю. У мене діти, у мене серце болить! Се хутір,—дє нам узять світу, а ми ще затемнюємо його. Я боюсь тебе, такої темної. Ти молодша від мене, і я думаю, що се я рідну дочку свою наставляю на путь, у мене й руки тремтять: ось дивись, я так боюсь за дітей!

— Хто зводить, тому гріх, а хто напучає, того Бог благословить. Хиба ж се не благословеніє Боже: у школі дівчинка загубила два восьмигривенники; моя знайшла й отдала Йй. А тут же й лавочка з канхветамй під боком. Так не одрада ж моя? Се я посіяла. Воно ж родиться, то шматочок м'яса, та й тільки. А треба комусь захід робити, вдихнути живця йому.

— Кохаючись ви побралися; та ти до хазяйствечка й рук не хочеш приложити, а дулі тичеш. От гляди, й уродять вам злидні,—дулі червиві. Бога не треба гнівити. Бог сотворив помічницю Адамові, а не лежнюгу, щоб обкрадала чоловіка, та ворочком борошно в шинок повиносила,—воно зароблене. Ти вбіжиш до мене в хату й кажеш: „який у вас тітко, дух не гарний у хаті!“ а на празник увійдеш, то й кажеш: „як у вас пахне“. А я й кажу: се те пахне, що тоді воняло. „У кого ручки у гнойку, у того душка у лойку“. Ми кабана вгодували, хліба вробили. Паска у нас гарна, крашанки не куповані, усе своє,—й борошенце й що инше. Отак, голубко!

О, що то за молодича була розумна, ота сусіда! було й ми, чоловіки, заслухаємось, як почне вона що доводити. І приказати, й прикласти вміє, і з письменного тямить. Не всяка так потрапить.

— Не раз, каже, я тобі давала-ж і вареників. Бо й сирок свій і сметанка, благодарення Господу. „Роби, небоже, то й Бог допоможе“.

— Ти, каже Йй, просила якось муки, а я й не даю: просуну руку до ночов, та й назад; хоч там повно сіяної муки стоїть. Просуну та й знов назад. Оце ж

те все, що тобі „воняло“ й „колюче“ було, а нам пахло й не колюче було. Я прохала тебе літом:—„поможи дожать пшениці“. Ми за сніп узяли; ти два снопи нажала, та й кажеш „не хочу: у пшениці зілля якесь колюче“. А я сама чотирі копи „колючого“ нажала, то й діткам є й чоловікові буде, і сама в смак із'їм. „Лежачого хліба ніде нема“. Хоч і вонючо, а треба робить. Хлівчики помазать, вичистить з-під корови, коли чоловік у якій иншій роботі. Та й не дала тобі отоді муки. А в мене ніколи в хаті не було вонючо, хоч і скотинка, й кури. Я повимітаю, та ще й мнятки потрушу.—Отак-то, сестро!

X.

Ото раз так заскочила Улита до сусідки жалітись, а та П випрала на всі боки й викрутила, так що аж любо. Иншій би, може, се не вподобалось, а Улиті то так сподобались оті речі, що опісля, було, сама почала ходити—послухати мудрої розмови. Оттак як п'яницю до шинку тягне, так Улиту до сусідки. Та вже, було, й знає, чого Улита йде.

— А що, питає,—знов чогось накоїла?

Та й почне П золити...

— Хоч лай, каже, хоч не лай,—як хоч. А я й своїх дітей буду так напучать, як оце тебе, як порозумніють. Воно маленьке, а й тепер я його вчу, щоб питалося, щоб не брало чого нє слід. Щоб у меншого не одіймало, з матері очіпка не здіймало. Се мене не тішить, як воно поборе й одніме.

Знов колись посварила Улита з свекрухою. Прибігла до сусіда, аж очі горять. А та як розпиталась, що і як, та знов стала Йй вичитувати:—Як не будеш, каже, Улито, мене слухатись, то до мене й не ходи. Я й своїх дітей до тебе пускать не буду, бо вся моя наука за водою піде. Мені гріх буде, що я наплюжу таких; Господь велить стрелять плевела, а хороше зілля розводити. А людина краща від зілля. От ти свою свекруку як судиш! А я знаю, що добра людина... До світа у гаї піде, набере губ, ягід нарве, та за п'ять верст на місто однесе й продасть на базарі, або віників нав'яже, а з-осени нехворощі наготує, і вторгує. От, Йй і перепадає копійчина.

А ти своє віно втерля, батька й матір запечалила. А тепер ще й тут хочеш орудувати... „З своїм уставом в чужий монастир не ходи“. А старайся, „щоб у старцях жити, та з перцем Істи“. Чоловік твій не по тобі. Робітник перший, а як заспіває,—луна йде по гаях, душа в гору росте. От, кажуть,—безбатченко! Та що з того, коли мати на славу вигляділа, й до роботи й до всього привчила. І мати його божественної постаті не знизидла сим, що пустила на світ, і його

усюди кличуть, як чесного: то в лісничі, то в прикащики, в орендатори. Але ж він стару матір пасе. На що йому й гроші, коли вона його зробила чоловіком у повазі? А той ахтичеський брат хвалиться, що „посмокчу гроші сам“ за хату. Тільки себе ще береже в повазі за для старої достоючої матері.

От так то знов вичитала їй сусідка. А Улита тоді й каже:

— Так ото ви мені, тітко, радили оснувать те, що я чотири клубочки напярала? Я вже почала.

— Ражу. На той рік, дасть Бог, наломимся, то й більше напяреш; як будеш шануватися, то й ходи до мене, а не будеш,—то й Бог з тобою.

— Ні, тіточко, я-ж уже вас слухаю. І свекруху поважатиму. Я більше б напярала, так сорочку дошила чоловікові, що ще молодому не дошила по закону, а матері спідницю пошила й юпчину полатала.

— Ну, тепер, каже, ти моя! І міцно поцілувались.— Я рада, каже, що близько добра душа коло мене житиме. І дітям моїм краще бачити щось добре, ніж не добре; і твої дітки в моїх, по готовому ладу, будуть набірають розуму, як у світі жити й добре шанувати.

Оттак-то й напутила добра душа Улиту.

Андрій і мати не здячаться проречистій сусідці. Зацвіло добром та ладом у його хаті.

Батько й мати Улитини, почувши все хороше, через два роки примирились. Батько приїхав своїми волами й горód їм виорав... До церкви йдуть Андрій і Улита в-парі,—любо подивитись. А то якось дико й дивилась.

От, хоч і мала жіноча сила, та великого стоїть.

Оттакечки наладилась і Андрієва доля, вивела його на свій шлях, як і мене. А панночці моїй теж судилась своя доля.

XI.

Тепер і живемо кожне на своїм місці, своїм жит, тям, яке кому трапилось. Мене Бог не благословив дітьми, а Андрія й „панночку мою“—(так уже я навик узивати її в думках „своєю панночкою“)—оточила доля діточками, мов квіточками.

Вернувшись вона в Москву з батьком і матір'ю чути було, що дуже смутовала. Так захмарило її перше спіткання!..

Щож,—казати правду, на мені ніякої плями не було, як іноді поводить ся між нашим братом: ні п'яниця, ні злодійкуватий, ні злочинець який, то й вабились було колись... Але все-ж таки я не одукований, напів сліпий чоловік. А вона молода, життя не розуміла. Думка... як кохання любе, хата своя,—кубельце своє,—то й все на потребу людині... А ні...

Розійшлися ми як хмара на небі... гірко було... і сказати не можна. Повіз її батько до Москви. Гине дочка, нидіє... Того батьки мов не бачать... Просилась панночка на якийсь час у тітки зостатись, у тієї, що батьки в неї перебували, поки посада йому підходяща знайшлась; та не згодилися батьки, взяли таки небогу з собою, у ту Москву. Стали вони жить всі у Москві. Хоч їй і не хотілось там виїзжати, у великій світ, не хотілось і до своїх гостей виходити, але-ж потроху привикла...

Інше життя, інша розмова, рух ума й серця пішов... Через рік почув я, вона пішла заміж, і, кажуть, за дуже освіченого чоловіка; і поїхали вони на якийсь час заграницю... А потім і не чув я, і не чув, і не смів пропитати про неї ні в кого.

А як померла тітка, років через чотири чи й більш, то спадчина по тітці власне їй досталась: яко своїй любимиці тітка відписала. То вона з дітьми й довідалась на могилу до тітки.

Бачив я її тоді на кладовищі. Стоїть уся в чорній одежі, сонечко на неї сяє, а вітер розвіває на їй серпанок, чи-що, чорний, довгий, що спускався їй од голови до самого долу; і дітки коло неї. Стоїть вона смутовита... Краса її красіє, але ж не та вже, що колись була, а якась інша; поважна... Матір'ю вже вона стала, господинею.

Я прийшов тоді саме на могилки, займати телят, що на кладовищі ходили, і вона мене побачила—будденного, зашмарованого. Я зняв шапку, вона мовчки одклонила. Пізнала... Зиркнула так якось гостро й пильно, забрала діти й закотилась, мов зоря. Я довго стояв у якомусь нечуваному ще мною чутті... Як побачив я її, так моє серце наче й замліло. І так мені її жаль стало, і така вона мені дорога та любя, любя!..

Хотів підійти. Та чого йти?.. Навіщо давнє нагадувати?.. Постояв, подивився в слід, та й пішов собі своєю дорогою...

„Ой туди пішла, туди поинула
Тихая розмова!..“

Розійшлися наші шляхи. Не зійдуться ніколи.

Ганна Барвінок.

ЩЕ РАЗ .

(З Гейне).

В зелененький садочок ще раз би піти,
Де співа соловейко, де пахнуть квітки...
Тим я хочу туди, що в холодній труні
Швидко очі землею засиплють мені,
І тоді вже не бачить квіток тих рясних
І не чути чудових пісень весняних!..

Н. Зінківський.

Катеринославщина 1909 р.

ХВОРА.

(Переспів з А. Церетсі).

О ні, не вмерла ще вона,
Вона лиш спить і знов проснеться,
А хто її бажає сна,
Той сам його скоріш діждеться!

Вона заслабла в боротьбі,
Вона одужає в спочинку,
Вбачати в цьому смерть її
Не можем ми ні на хвилинку.

І серце чує, що вона
Ще оживе по волі Бога,
І розум вірить, що ясна
Вперед їй стелеться дорога.

Хоч ми не маємо дарів,
Та все-ж її ми не покинем,
Могучий, гордий дух батьків
Ми на терпіння лиш заміним.

Зруйнуєм хай багатства всі,
Нехай спокій ми свій втерям,
Змагання-ж кращі свої
На скарб Іудин не змінєм.

О ні, не вмерла ще вона!
Вона лиш спить і знов проснеться—
І тих прославить імена,
У кого серце відгукнеться.

Переклав Сергій Палій.

1909 р. 25 Січня, Київ.

Українське слово й мистецтво.

◆ Нові книжки. „Просвітні листки“, ч. 27. *Роки жури*. (Спомини матері). С. А. Савінкова. Переклав з російського Хоткевич. Львів. Ціна 20 сотиків.

Богдан Лепкий. *Поезія, розрадо одинока*. Львів, 1908 р. „Молода Муза“, ч. 9. (8 розділів: Поезія. Не хилайте в діл прапора! Моїм клеветникам. Другові щирому. Малюнки. Смиш ся мені. З гір. Фінал).

◆ Українська скульптурна праця. Артистка Трипольська, родом полтавка, (з зінківського повіту), скінчивши науку в Парижі, працює тепер над самостійними

артистичними виробами: д-ка Трипольська вже зробила й подала модель групи для фонтану, що стоятиме в Полтаві, в садку перед новим будинком Земської Управи. Та сама артистка захожується теж коло моделі пам'ятника Шевченкові, щоб подати на майбутній конкурс.

◆ Наш театр. „Огні Іванової ночі“. Сю п'єсу Зудермана, в українському перекладі Н. Грінченкової, ставила в Києві артистична комісія київської Просвіти. Д—ка Валерик (в головній ролі) й д—ка Борисоглібська грали добре, взагалі спектакль пройшов не погано; але не було піддержки від громадянства,—збір був дуже малий і Провіта понесла втрату коло 50 карб.

Шкода, що сталось так, але причин тому багато.

Гурток молодих артистів, що хотів-би ставити нові п'єси, не кида свого завдання і гадає про дальші проби, такі як була постанова „Нори“ Ібсена та „Огні Іванової ночі“.

Товариство Сабініна, пробуваючи в Харькові, ставило в театрі Гріке комедію Т. Сулими „Дячиха“, з великим успіхом, (спектакль дав 700 карб.).

◆ „Кустарна виставка“. Київське „Кустарное Общество“ вже одчинило свою виставку в київському Музеї, зайнявши в йому п'ять світлиць, (ще й по сходах стоять манекени в народних убраннях). Виставка суто українська. Виставлено дуже багато чудових річей, стародавніх, і нового виробу. *)

Спілки й господарство.

◆ Нові спілки. В Києві, за приводом Сазонова, орударя агрономичного відділу при київській губернській земській управі, заснувалося потребительське товариство „Самопоміч“. Члени платять 1 карб. вступного; пай—5 карб. Товариство має 1) заводити крамниці, пекарні, столові й т. и. 2) загожувати квартирні потреби бідніших жителів київських; 3) ширити думки про кооперацію (спілки) і взагалі розпросторення просвіти через влаштування лекцій, читальнів, бібліотек і т. и.

Крам продаватиметься тільки за готівку. З чистого прибутку має скластися кошт для позичання членам товариства, опріч фонду, що йтиме на торгіву й просвітну працю. Члени одержують „премію“ тільки з тієї частки чистого прибутку, що прийдеться з купленого ними краму; инша-ж частка прибутку йтиме на все діло товариства. Дівідент на пай має бути не більше

*) В найблизнім числі Рідн. Краю подамо ширші відомості про цю надзвичайну виставку. *Ред.*

6-ти процентів рочних. Першу споживну крамницю буде заведено на Старім городі, на 5-м або 6-м тижні посту. Товариство „Самопоміч“ знаходиться в таких певних руках і має такі широкі завдання, що заслуговує на велику увагу громадянства.

В селі *Вишеньках*, по-близу Київ (за Дніпром, Остерського повіту) заснувалося теж потребителське товариство; воно заводить читальню (виписало й українську часопись).

◆ **Приготовляння насіння до посіву.** Господарські часописі радять звертати дуже пильну увагу на насіння до сіаби: вибрати зерно доброго розбору й гаразд перечищати, не жалуючи коштів на придбання доброго млинка (віялки). Після перечищення одійде чимало порожнього та перебитого зерна й бур'янового насіння; все те може знадобитись для птиці, або-що, а на полі воно зогніє дармо, або ще й пошкодить посіви.

◆ **Сир з масліни (сколотин).** В Галичині роблять добрий сир з того, що зостається в'д сметани, як сколотиться масло: ті сколотини варять і як вони зсядуться на сир, тоді зціжують, додають соли, кмінку, ложку коньяку, або рому, добре розмішують і віддушують звичайним способом. Де-хто робить невеличкі коржикі і висушує, склавши в горщик.

Бібліографія.

Жерела до історії України-Руси, том VIII. Археографічна комісія „Львівського Наукового Товариства імени Шевченка“ випустила VIII том джерел до історії України-Руси, під редакцією проф. М. Грушевського. Сим томом розпочинає видавництво нову серію „Матеріалів до історії української козаччини“: у VIII томі вміщено акти, належні до історії козаччини по 1631 рік; зібрав їх І. Крип'якевич по різних архивах. Документи ці дуже розмаїті, містять в собі листи й інструкції козацьких гетьманів, накази польського уряду своїм послам при турецькому й татарському уряді, листи воевод та урядовців турецьких і татарських до польських королів, королівські накази соймам, каштелянам, старостам і козакам—в справі відносин з турками й татарами, в справах видавання плати за службу й т. и. Є й султанські листи (напр. наказ турецьким *кадіям* пустити на волю невольників з України (1552 р.)). Взагалі листів дуже багато (234); видано їх так, як вони були писані,—польською актовною мовою. З початку книжки—українська передмова редактора, проф. М. Грушевського про збирання й значіння виданих актів; потім іде вступне слово Крип'якевича і його-ж—провідна розправа („Ко-

зачина й Баторієві вольності“); написано її на підставі багатьох інших джерел; ся розправа дає яскравий малюнок нашої козаччини 16 віку: відносини до сусідніх держав, початки козацької організації, січових, взагалі військових звичаїв, і значної незалежності від польського уряду; козаки заводять свої суди, ведуть промисли й торгівлю, опановують городи й шляхецькі маєтності, вибірають гетьмана без відома короля, починають зносини з чужими державами; взагалі, як мовить королівська інструкція соймові (стор. 285), „самостійну собі річ посполиту становлять“. Дуже багато д. Крип'якевич, на підставі історичних джерел, подає відомостей і про економічний побит козацький: лови, пасіки, торг, шинкування напоями. В розправі д. Крип'якевича навіть маємо документальні відомості про січові забави запорожські: так з поводу однієї пригоди, радісної для січовиків, спогадується, як козаки,—мовля історичний документ,—„невимовні штуки показували, співали пісні, стріляли, на кобзах грали і т. д.“.

На останку д. Крип'якевич дякує Археографічній Комісії Наукового Товариства імени Шевченка, що дала йому змогу зібрати матеріал, урядові бібліотек Чарторійських та Осолінських, Краківської Академії Наук і Львівського університету, а професорові М. Грушевському за поміч в уложенню актів.

Тямущих і ретельних помічників мають собі проф. Грушевський та Наук. Товариство ім. Шевченка!

О. Хмара.

Лист до редакції.

Високошановна

Пані Редакторно!

Прочитавши розправу д. Немо про жидів і редакційну статтю з приводу тієї розправи, дозволяємо собі вимовити де-кілька уваг. Нам як українцям, котрі народились і вирости на селі, жидівське питання не менш відоме, ніж тим, котрі поквалились надрукувати протеста на сторінках „Ради“. Одно діло сидіти з жидами на лавах університету і зовсім инше мати з ними стосунки в житті. От же „чорносотенства“ в названих статтях ми не вбачаємо і цілком поділяємо висловлені в них думки. А добродіям „протестантам“ радимо поміркувати краще над долею українського народу, бо, здається, його кривавицею утримуються інституції, де виховується елемент, що бажає почувати себе в „Російській Імперії“, нехтуючи Україною, де живе.

Олександр Гладченко, Олекса Пластиря.

Баку-Балахани.

ДО ПИСИ.

Опішня, (Полтавщина, Зіньків. повіт). В м. Опішні, на третій день Різдвяних свят, був вечір з ялинкою й танцями, в будинку 2-класової міністерської школи. Вечір був з добродійною метою, на користь бідних учнів м. Опішні. Багацько було пожертвовано, та ще й вхідна плата була—по 50 копійок.

Для урядження вечера багато працювали пані Е. Базілевська, (слідователева дружина) і пані Василевська (лікарка).

Вечір пройшов дуже весело, і для дітей, і для дорослих. Як скінчилася втіха з ялинкою, почались танці; між іншими, П. Герман і Опішнянська учителька, А. Іваницька, надзвичайно гарно, прямо артистично, танцювали українського „козака“.

Ще на вечері знайшлися такі щирі сини України й прихильники Т. Шевченка, що дуже пильно взялися за збирання грошей на пам'ятник Кобзареві в Києві, і праця їх марно не пропала: зібрано було більш 15 карб. Вечером орудував С. Хлонь; діло своє він вів дуже добре.—Дай Боже, щоб було більш таких вечерів і таких діяльних людей у нашій Опішні. Може б вони не одно добре діло зробили для нашого куточка, та й на ширшу користь для рідного краю.

Іван Українець, з Покривщини.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1909 годъ
на профессиональный и общественно-политический
журналъ

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ.

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году
при участіи ИЗВѢСТНЫХЪ ДѢЯТЕЛЕЙ ПО НАРОДНОМУ
ОБРАЗОВАНИЮ.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ
корреспонденцій—сообщенія съ мѣстъ.

Подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой.

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 р.
Лица, желающія получить приложенія, уплачиваютъ
2 руб. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ
и 1 р. за 2-е полугодіе).

Адресъ редакціи: Кіевъ, редакція журнала
«Народный Учитель».

Открыта подписка на 1909 годъ
на музыкальный народно-пѣвческій журналъ

3-й годъ 3-й годъ
изданія. **БАЯНЪ** 3-й годъ
изданія.

СЪ НОТАМИ и литературнымъ отдѣломъ, посвященный
преимущественно хоровому школьному и регентскому дѣлу.

Цѣлю журнала по прежнему будетъ: способствовать,
по мѣрѣ силъ, распространенію музыки и пѣнія
въ народѣ, освѣщать нужды, защищать интересы и объединять
всѣхъ тружениковъ на народно-пѣвческой нивѣ,
для чего въ литературномъ отдѣлѣ будутъ помѣщаться:
1) Статьи и очерки по вопросамъ музыки и хорового пѣнія,
2) Некрологи и біографіи современныхъ музыкальных дѣятелей,
3) Церковно-пѣвческое дѣло, 4) Музыка и пѣніе въ учебныхъ заведеніяхъ,
5) Музыка и пѣніе въ провинціи, 6) Критика, 7) Обзоръ музык. газетъ
и журналовъ, 8) Корреспонденція, 9) Библіографія, 10) Новости
музыкальной литературы, 11) Разныя извѣстія по музыкѣ и пѣнію,
12) Почтовый ящикъ, 13) Объявленія, а въ музыкальномъ отдѣлѣ—
духовные и свѣтскіе хоры, тріо, дуэты и соло для пѣнія,
а также русскія и малорусскія пѣсни.

Къ участію въ журналѣ на 1908 годъ приглашены
извѣстные музыкальные писатели, дѣятели и композиторы.

Въ музыкальномъ отдѣлѣ сотрудничаютъ: С. Т. Аббакумовъ,
В. Г. Алексѣевъ, М. В. Анцевъ, А. А. Архангельскій,
П. Богдашевъ, А. Г. Гречаниновъ, Н. И. Компанейскій,
Н. В. Лисенко, Л. Л. Лисовскій, А. Ф. Пашенко,
М. П. Рѣвчуновъ, А. А. Спендіаровъ, К. Стеценко,
Н. П. Толстяковъ, М. М. Черновъ и др.

Журналъ предназначается для учителей пѣнія, регентовъ
свѣтскихъ, церковныхъ, монастырскихъ, народныхъ,
военныхъ, любительскихъ и т. п. хоровъ, пѣвчихъ и пѣвчихъ,
начальныхъ школъ, низшихъ и среднихъ учебныхъ заведеній,
хоровыхъ обществъ и музыкальных кружковъ, священниковъ,
псаломщиковъ, любителей музыки и пѣнія и интересующихся
этимъ искусствомъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА. На годъ (съ Января) съ нотами
3 руб. (безъ нотъ 2 руб.) на полгода: съ нотами 1 р. 75 к.
(безъ нотъ 1 р. 25 к.). Наложнымъ платежемъ—дороже на 25 к.
Въ разсрочку: при подпискѣ 2 р., въ іюнѣ 1 р.

Адресъ редакціи журнала „Баянъ“ (для денежной, заказной
и простой корреспонденціи Г. ТАМБОВЪ).

Редакторъ-издатель П. Н. Богдашевъ (г. Тамбовъ).

Редакторъ музык. отдѣла А. Ф. Пашенко (С.-Петербургъ,
Астраханская № 6, кв. 41).

НА М Е Ж І.

Жарт в 1-ій дії

Г А В Р И Л А Л Е В Ч Е Н К А

(видання „Рідного Краю“).

Ціна 15 коп.

Дозволено для постанови на сцені.

Склад видання в Кієві, в Українській Книгарні
(Безаківська, 8).

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Цими днями вийшов
з друку
**ОДРИВНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ
ВЕСЕЛИЙ**

Календарь „ЧАС“

на рік 1909-й.

В календарі „ЧАС“ уміщено, окрім всіх календарних відомостей, силу всякого літературного, історичного й гумористичного матеріалу, а саме:

Календарь „ЧАС“ містить:

Ілля 200 історичних дат (всіх видатних з'явищ українського життя).

- 240 приказок та прислів'їв.
- 120 загадок та скороговорок.
- 220 гуморесок [анекдотів історичних і сучасних].
- 100 віршів
- 160 всяких інформацій та хазайських порад.

Окрім згаданого в календарі „ЧАС“ уміщено багато портретів, малюнків та афоризмів, статистичних, астрономічних відомостей, українське меню на неділі та свята, календарь „ЧАС“ нагадує, що коли треба зробити і т. п.

Астрономічні відомості (схід і захід сонця, зміни місяця, довжина дня і т. п.) **вираховано спеціально до території України.**

Календарь має артистично виконану спинку і буде служити гарною оздобою кожній кімнаті. А невелике число примірників буде видано на розкішних художніх спинках-ковчегів, обложених деревом. Ціна календаря „ЧАС“— на звичайній спинці 50 к., на артистично-обробленій деревом—75 коп.

Замовляти заздалегідь і купувати календарь „ЧАС“ можна по кращих книгарнях на Україні:

У Києві—в Книгарні б. „Київської Старини“, (Безаківська, 8); Л. Іздіковського (Хрещатик, 29) Є. Череповського (Фундуківська 4).

Хто виписує разом 10 примірників з складу Видавництва—Київ, Володимирська 28, книг „Л.-Н.-Вістника“, той не платить за пересилку і **ОДБИРАЄ ДУРНО** одинадцятий примірник.

Приймаєть ся передплата на р. 1909 на

Літературно - Науковий Вістник,

український місячник літератури й громадського життя. Виходить двічі в двох виданнях, київським і львівським, книжками по 12—15 арк., під загальним проводом проф. М. Грушевського.

В 1909 р. журнал буде значно збільшений.

Редація і головна контора: Київ, В. Володимирська 28.

Передплата на видане київське р. 1909: на рік 8 руб.; для незаможних учнів, студентів, сільських учителів, низших служачих, робітників і селян 7 руб., але тільки коли вони передплачують журнал просто з контори. За пів року 4 руб. 50 коп.

Кому трудно відразу, нехай присилає на перше число кожного місяця по 1 руб.

Книгарням і всяким посередникам від передплати 5%, але тільки в тій разі, коли передплата виплачується (8 руб.) і вся відразу.

Комплекти журналу за попередні роки продають ся по 8 руб.

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Вийшла з друку і продається
ТРЕТЯ СЕРІЯ КНИЖОК ДЛЯ НАРОДУ

№ 21.—Осип Юркович. Непорозуміння (з мал.) . . .	Ц. 2 к.
„ 22.—Еміль Золя. Безробіття (з французьк.) . . .	Ц. 3 к.
„ 23.—Лев Толстой. „Гаси вогонь, поки не розгорівся“ (з портр. автора, перек. з російськ.)	Ц. 4 к.
„ 24.—З. Моравська. „Смерть“ (з польськ.) . . .	Ц. 1 к.
„ 25.—Педро-де Ново-Нольсон. „Гроза міністрів“ (з еспанськ.) . . .	Ц. 3 к.
„ 26.—Альфонс Додо. Остання лекція	Ц. 3 к.
„ 27.—Японська казка. „Свинячий син“	Ц. 1 к.
„ 28.—Леса України. „Одно одово“ (з портр.) . . .	Ц. 2 к.
„ 29.—Іван Тургенев. „Бірюк“ (з портр., перекл. з російськ.)	Ц. 5 к.
„ 30.—Петро Розов'єр. „Приятелі“ (з німецьк.) . . .	Ц. 2 к.

При цій серії Видавництво „ЧАС“ випустило

Народний Календарь „Час“

на рік 1909. Ц. 10 коп.

Тим хто купує 3 серію (10 назв.) до 15 января 1909 р. Календарь буде видано безплатно.

Всі видання „ЧАСУ“ можна придбати в Книгарні „Київськ. Старини“ Київ, Безаківська, 8.

Склад виданнів в Книгарні „Літературно-Наукового Вістника“ Київ, В.-Володимирська, 28.

Хто замовляє на складі на 1 карб.,—той за пересилку не платить, а хто замовляє на 3 карб.—одерж. дурно, янусхоче, серію книжок „ЧАСУ“ (10 назв.)

Нать відсесть від продажу виданнів „ЧАСУ“ буде признаточо на нап'ятки Т. Шевченкові у Києві.

Всі три серії книжок (№№ від 1 до 30) коштують 75 коп. без пересилки.

НОВА РАДА

український літературний збірник,
присвячений імені

М. СТАРИЦЬКОГО.

Київ, ціна 1 р. 50 к.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

Земскій Сборникъ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 3.

(За Січень).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з переслакою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Наша літературна мова. Вірші *К. Зінківської* і *М. фон-Ренделя*. Катеринославські публіцистки—*Т. Сумми*. Вірші *С. Палія* й *О. Романової*. Українське слово й мистецтво. Український просвітно-економічний з'їзд у Львові. Наша справа з жидами. Лист до Ред. (з Красноярська). Допись (з Лебедина). Спільки й господарство. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел), з ілюстраціями, під редакцією **О. Пчілки** (**О. Косач**).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших гостинах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки. Ціна 1 р. 50 к. Збірник містить узорі чисто народні.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будій. Мрії й дійсність.	8 „
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника.	2 „
4. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба.	8 „
5. Кобза й Кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком пряминок О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
6. С. Мартос. Бажання отця дякона (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Червасенко. Весною (оповідання)	5 „
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання)	3 „
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I. (Забавний вечір, Чад, Маскарад)	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збентежена вечеря“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури).	20 к.
11. М. Глек. Оксана, драма в 5 діях.	20 „
12. Б. Грінченко. Три питання нашого правопису	15 „
13. А. Кащенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени)	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії (дозволений для сцени)	15 „

Книгарням звичайна скидка.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Київ, Безаківська, 8).

Наша літературна мова.

Сю замітку було проказано при читанню в київським українським клубі оповідання Ганни Барвінок „Три шляхи“ і нариса Титяни Сулими—„Катеринославські публіцистки“; отже через те, що обидва ті оповідання з'являються в „Ріднім Краю“, („Три шляхи“ в 2-м числі „Р. К.“, а „Катерин. публіцистки“ в сьому), думаю я, що до-речі подати в „Рідн. Краю“ й те, що було сказано прилюдно з поводу тих оповіданнів, власне про мову їх.!

Українська письменна мова пробує в особливому становищі. При всьому багатстві нашої народньої словниці, літературна наша мова, рівняючи до інших, не вироблена, немов-би ще не готова до вжитку літературного: мовляв, „не стає слів“, нема виразів, відповідних письменницькому вжиткові. Коли сьому в значмірї правда, то на те єсть відома причина.

Звичайно,—слово, яко форма, відповідає змістові; коли ширшає думка, то ширшає й мова. Отже коли інші літератури розвивалися вільно й просторо, то відповідно тому розвивали вони й свою мову. З нашою-ж літературою, як звісно, було інакше: довгі роки її засуджено було на життя стримане, або мало не зовсім припинене. Отже не могла в нас добре розвистися мова ні для потреб красного письменства, ні тим більше—для інших. Коли-ж тепер ми до значної міри порівнялися з іншими літературами, коли маємо навіть періодичну печать, коли маємо писати по українськи про всі справи „вищого розбору“, включаючи туди й публіцистику, й політику,—то нам тим більше „не стає слів“, у нас тим більш не знаходиться відповідних виразів.

І приходиться тих слів, тих виразів десь брать... Уживають наші письменники *нових* слів, так званих *неологізмів*.

Само по собі се явище зовсім природне, і у всіх інших літературах воно не викликає ніякої догани. Навпаки, навіть у підручники історії літератури французької, німецької, або хоч би й московської, увійшло признання *яко заслуги* которогось письменника, коли він працював для *поширення* мови своєї літератури. Наскільки кожний видатний письменник надає мові щось таке своє, видно з того, що кожний з талановитих письменників має свій особливий виклад: свої улюблені слова, свій склад реченнів. Хто знайомий, наприклад, з Жорж Занд і Золя, з Тургеневим і Андреевим, той легко відрізнити сторінку одного автора від другого.

Звичайно, так мусить бути і в нас. І наша літературна мова не має зоставатися чимсь закостенілим, задублим в одному стані,—вона має право поширюватися. Так, і в нас письменники мають право *творити* слова по потребі, орудувати мовою по вимогах своєї думки, свого зміслу; але все-ж тут повинна бути певна *міра*, повинні бути певні умови; зовсім докладно трудно навіть з'ясувати ті умови, але письменник талановитий, письменник тямущий—знатиме і ту міру й ті умови.

Одною з виразніших умов єсть те, що в утворенню неологізмів наш письменник не повинен далеко відходити від *народньої основи*,—від коренів і звичаєних форм своєї народньої мови,—для закінчення різних слів, для складання їх до-купи і т. и. Тут не слід би нехтувати законами мови народньої.

Принцип вірності українському народньому слову був надто додержаний в початку нашої новішої літератури,—я хочу сказати, в кінці 50-тих і початку 60 років, коли виступив рішучо гурток талановитих письменників, під проводом Куліша. Се було свого рода побожне поклонення народній мові. Ідеалістичне відношення до народу взагалі—переносилося й на мову. Вона вважалася неторканною святинею.

Мусили бути *неологізми* й тоді, бо все-ж письменницький гурток наш виступив уже й тоді з *часописею*, з Основою,—що потребувала словесних засобів і для літературних і для публіцистичних розправ. Але коли траплялися неологізми й тоді, то їх було дуже мало і автори їх немов ховалися з ними, хотіли видавати їх за слова „чисто-народні“.

Пам'ятником такого піетичного, побожного, відношення до народньої мови зоставилися нам твори Шевченка, Куліша, Ганни Барвінок, Марка-Вовчка;—по них, по цих *літературних* творах можемо учити нашу мову *народню*, так близько ті твори наслідують її.

І довго ще після того принцип вірності чисто народньому лексіконові ставлено супроти так званого „ковальства“, утворення нових слів. „Ковальство“ було посмішливим терміном для всяких, хоч-би й доладних спробунків вишукувати, підібрати нові слова, коли їх не було в нашій літературній мові.

Але ті слова вривалися, *мусили* вриватися в нашу літературну мову,—лише автори їх почували потребу бути обережними, знаючи сувору земляцьку критику.

Аж ось настав теперішній час, коли виникла наша нова печать, часописна. Безсперечно, се становить справжню нову добу в нашій письменності. Се вже не той єдиний місячник Основа, що видавався на половину мовою московською (для розправ „поважніших“); маємо тепер цілковито українські часописі, місячні,

тижньові, що-денні. Ся поширена література вимагає поширеної літературної мови.

Так, вимагає вона ширшого лексичного кругу, але вимагає, скажемо ми, й більшої обережності. Момент поважний. Нехай наші часописці мають не багато читачів, але-ж ті читачі,—скільки вже їх єсть,—можуть звикати до що-денно вживаних письменних слів—і при тім однаково можуть звикнуть як до *царних* слів, так і до *поганих*, се-б то погано утворених, чи не відповідно вжитих.

Який же словесний запас дає наша періодична печать? Придивляючись до мови наших часописей, давніший читач зостається незадоволений... Наша газетна мова повна неологізмів, але не в тім ще річ, що се нові слова, а в тім, що вони погані, погано утворені. Мова виходить недбала, суха, повна чужих, або незграйних, навіть незрозумілих слів. Ще більше грішить ця газетна мова проти синтаксису: нема в йому давнішої нарочитої простоти,—навіпаки: періоди довгі, закручені, важкі; часто ви чуєте, що се просто немов переклад з російської часописної мови,—переклад рабський, зроблений погано. Перше всього в такому періоді буде повно тих, „який“, „яка“, „якого“ і т. д.

Часто ті „які“ вперто таки зовсім без потреби. Не можу не зазначити тут одного прикладу, що раз-у-раз дражнить мое око в оповістці „Ради“. Ся часопись друкує сама й иншим каже друкувати про неї: „Рада, яка виходить в Київ“ і т. д. До чого тут „яка“?..

Далі, в середині аркуша,—тих „яких“ не обберешся! Ось наприклад в однім з остатніх чисел „Ради“, (в 52-м), пишуть: „один з артистів, який танцює якись дивовижні танці, які навряд чи коли могли бути“ і т. д.

А тим часом сього зворота в нашій мові нема: він уживається лише в особливих випадках і в зовсім иншій будові речення; минути його зовсім легко, але наші журналісти люблять його! Се ті російські „который“, „которая“ і т. д. Але-ж і в російській мові, коли багато, чи без потреби, вжито в якомусь уступі тих „которых“, то се вважається незграбністю вислову і про автора кажуть, що він лихий стиліст, або й прямо, що він—малограмотна людина. Роблять,—найбільш у „Раді“,—дуже грубі граматичні помилки: пишуть—„по селам“ (замість—*по селах*), „гоміну“ (замість *юмону*), „ступіня“ (замість *ступня*) і т. и.

Я минаю багато иншої незугарности, що панує в нашій сучасній часописній мові.

На-віщо-ж маємо пересажувати на наш ґрунт оту літературну безграмотність та незугарність? Пора над сим подумати.

На мою гадку, наші „журналісти“ за-надто мало уважають на мову.

Скажуть, що шпарка робота часописна не дає часу до обміркування мови. „Ніколи, мовляв, вилизують кожне речення!“ (Власне так і сказав мені один теперешній газетний робітник). Але ж факт від того не зникає... Ми-ж думаєм, що не в часі діло, а в тім що, часописна праця прикликала багато *всяких* працівників, і своїх, і чужих, і тямущих і зовсім не тямущих, а що найважніше—безуважних: вони не [хотять] становити собі самім на *сторожі слово*, мову чисту, уважно, обміркувану.

А хто знає, скільки шкодить нам, нашому письменницькому успіхові, наша новітня мова часописна...

Час би нам трохи оглянутися, згадати давнішу прихильність „шестидесятників“ до мови простішої. Ачей між давнішим, надто-великим, побожним пошануванням до мови народньої і між теперішньою часописною позичаною штучністю лексики й синтаксиса утвориться щось середне,—таке, що буде й зрозуміле, й гарне, й відповідатиме величній думці „інтелігентів“ усякої масті!

З сього погляду дуже корисно знов звернути увагу перше всього на мову народню. Хто знає, скільки вона криє в собі,—і в своїй лексиці і в синтаксисі,—коштовних скарбів,—що придалися би й для наших публіцистів та політиків.

Не завадила-б найновішим журналістам знайомість і з працею письменників, що не відступалися від народньої мови, або відступалися в найменшій мірі. Давніші письменники *училися* народньої мови; вони пильнували надрукований етнографічний матеріал і сами теж записували його. Тепер, мовляв Санчо Панчо, „сей звичай, на жаль, вийшов із звичаю“... Говорячи се, ми зовсім не забуваємо заслуги тих новіших письменників, що теж дають зразки гарної мови, дуже близької до народньої; се мова оповіданнів Грінченка, Д. Маркевича, М. Левицького, Яновської, Грицька-Григоренка й инших.

З сього погляду звертаємо увагу наших читачів і на подаваний нарис д-ки Т. Сулими „Катеринославські публіцистки“. Сей нарис дає мистецько-фотографічний зразок народньої розмови; знаходимо в йому силу чудових лівобережних слів, таких вдатних та виразних, знаходимо такий натуральний гумор, що іскриться у всіх тих прислів'ях, у всіх тих народних висловах „до ладу та до прикладу“. Не менш прекрасне й оповідання Ганни Барвінок „Три шляхи“. Я не говорю вже про зміст його; там такою мистецькою рукою змальовано життя й тиху духовну драму діячів, тих безвісних ми-

рові страдників, що з мовчазним серцем ідуть своїм шляхом... я звертаю увагу власне на мову оповідання Ганни Барвінок. Се мова тих часів, коли відносилися, кажу, з побожністю до народнього слова. Се твір *Кулішівської школи*, що вміла, ледві доторкаючись власною рукою, давати змогу народньому слову стати чудовим малюнком.

Може, читаючи таке писання, заманеться кому небудь бути обачнішим прихильником українського слова.

Слід пам'ятати байку про стародавнього грецького ватажка Антея, що для набірвання сили мусів таки доторкатися до ґрунту.—Доторкаймося частіш до нашого народнього українського ґрунту!   Олена Пчілка.

✓   Прийде час.

(Переснів).

Прийде час той, і згинуть злочинство і кров,
Що так люто панують над миром,—
Прийде час, і засяє святая любовь
Над поверженим в порох кумиром.

Не в терновім вінці, не в кайданах міцних,
Не з хрестом на раменах похилих,—
Вона зійде з небес в сяйві зірок ясних,
Немов янгол, у промінях милих.

О, мій друже, мій брате! Жаданий той час—
Не даремна, безглузда надія...
Вір'я—не буде ні лиха, ні злоби між нас!
Ні, святая любовь—се не мрія!..

Н. Зіньківський.

З Гейне.

(Переснів).

Вставай, юначе,—годі спати!—
Та на коня сідай;
Жени його—і мов стріла
До пана ти злітай.

Та нишком злізь, в воротах стань;
Поз тебе хто пройде,—
Котору з дочок, розпитай,
Цян заміж віддає.

„Віляву“, скажуть,—на коня!
Як блискавка лети!
А як чорняву... тихо їдь,
До майстра ти зайди;

Мою пістоль в його візьмеш,—
Вже справить він до дня,—

І тихо їдь, і не жени,
Юначе, ти коня...

(Катеринославщина).

Микола фон-Рендель.

Катеринославські публіцистки.

✓   (Жива етнографія).

— Гапко! чуєш, сусідко? постривай! Куди ти так поспішаєш?.. Слухай сюди, продала гіндиків?

— Еге! „продала“, як раз!

— А ми вже з бабою Жарихою картоплю і буряки збули: отутечки, не далечко, он у тім невеличкім будинку, одна пані все разом забрала, ще-й добре заплатила. Картопля трохи примерзла, та вона сього не розібрала! Йй же богу!..

Отак, радіючи, завіряла молода слобідська перекупка свою сусідку.

— Еге! добре вам, що в вас в городі стільки знайомих панів. А як я ось з самого ранку тягаю своїх гіндиків; вже-й рук не чую, а й досі починку не зробила.

— Так іди до нас, до гурту. Ось і баба Жариха тут.

— Ну, що, молодице, продала?—гукнула бабуся.

— Ні,—махнувши безнадійно рукою, одмовила Гапка.

— Іди сюди! Сідай, Гапко, отут підлісся, спочинь з нами... Став свої гіндики!..

— Добре вам спочивати, вторгувавши грошки,—впорожні до-дому потягнете, а мені мабуть знов доведеться перти гіндиків до-дому!

— Постривай, не зарікай, Гапко,—ще може-й продамо! Сідай, чого стоїш, за постій ніхто грошей не заплаче... Достаньте, бабуся, отам у мішечку хліб і сало, мені так чогось їсти зхотілось!..

— На, полуднуй і ти, Гапко, з нами,—відломивши шматок хліба, присоглашала бабуся Гапку.

— Це вже ми, бабуся, мов справжні перекупки, на базарі порозсідались, і ноги повиставляли!..

— Еге! як потягаєш отакечки гіндиків, як осе я, то й зовсім ноги повідкидаєш!

— Постривай, ось ми пополуднуєм, то ми тоді тебе поведем до свого знайомого пана, може він твоїх гіндиків забере!..

— Та скажи-ж на милость, Парасю, чи воно грошей менш у панів стало, чи такі скупі поробились? Хоч-би хто на сміх спитав!—турбувалась Гапка, смашно уминаючи шматок хліба.

— А вже-ж, що менш!.. Пани перелякались отіх бунтів, забастовок... позбували свої гроші в заґряннішні банки, а тепер і раді-б назад повернути, а там не да-

ють! Вони вже, кажуть, і до Думи вдавались, а Дума мовчить,—ні якої їм пособки й ради не дає!

— Ач яка!..

— І Парасці скрізь діло, і вона все зна!—зауважила бабуся.

— А чому-ж мені й не знати? На те вуха, що-б чули, на те очі, що-б бачили. Як кажуть, Хома мовчить, та все зна!—зареготавшись, відказала Параска.—Та що нам пани,—грець їх не візьме!.. Вони нас питать не будуть, звідкіль гроші добувати. А ось нашому братові, мужикові, зовсім погано! Теперечки осе дозволили свої наділи продавати; звісно, що багачеві той дозвіл не вадить,—поскуповують у голодранців землі; а п'яницям тільки того й треба,—последні свої злидні позбувають! Ось, не далеко ходить, мій брат Халахтійон. Знаєте, бабусе?

— Та чом-же не знаю! Я його пам'ятаю—ще як він в одній сорочці по улиці галасав.

— Так осе-ж він, бабусе, продав землю Могилі багачеві. У його наділ невеличкий, на одну душу, синів нема, тільки двоє дівчаток, ще одна—моя хрещениця, Ганнуся. Так йому й грошей там досталось не багацько. Халахтійон у Могили був у позиці,—на хату позичав гроші, як ставив. Так Могила забрав землю, одвернув довг,—та ще, кажуть, процента великого поклав,—а потім подушне заплатив... Так Халахтійонові там усього якась сотняга перепала. Він в-раз їй лад знайшов!.. Заявився, кажуть, якийсь товариш, купили вони тут у Петренка бичка й стару корову,—то-б то задумали баришувати. Як там, кажуть: „чорт біса з під копи бачить!“ Так той товариш, така вже чутка йде, напоїв його, кажуть, обібрав, та й був такий. „Шукай вітра в полі“!..

— І моя-ж ти ненько! Деж він тепер?—хвилювалась бабуся.

— Де? Подався в город... Тиняється десь там по чужих хатах, мов та кобиляча душа! Гроші последні пропив, прогуляв, а жінка тутечки в слободі, в своїй хаті, з дітьми. Учора приходила до мене гасу позичати. Заявився, каже, мій хазяїн, і на очі не показується! то, було, поки таки не продавав наділу, то все зімою яку копійку заробе... Він-же, хоча й поганенький, а все-ж таки швець: кому, було, підешву до чобота підшиє, чи латку прикине. Не без того, було, що-б і не випив,—а все-ж, було, вигадася яку копійчину на гас, та на сірнички. А тепер последні злидні розгубили! Коняка була і ту збув.

І хто воно, Парасю,—пита мене,—вигадав отой дозвіл?

— Хто-ж, кажу,—Дума! вже-ж не хто сидить там і

вигадує всяку всячину!.. Ось, пождіть ще, бабусе, що далі Халахтійонові буде!

Поки ще хліб свій, не купований, сяк, так, на зіму хвате... А прийде весна?.. Сіять нічого і ні на чім. Одно слово—босьяк, та й край! Чого доброго тоді й жінку з дітьми потягне в город; мало там своїх старців!.. Та їй Богу правда! А що там доброго в городі? С чого жить, бабусе? Кватирю найми і усе-ж тобі в світі купи! Ходи там, продавай що-дня витришки на базарі...

— Так, так, Параско, що правда, то не гріх,—несе їх лиха година в город!..

— А це-ж чули, бабо? кажуть Сорока свої наділи продає. Прескверний мірошник намірошникував, що й вітряк поцінували! П'яниця,—нашому Халахтійонові пара. „Утулив, кажуть, Бог душу, та й кається“... Прохвоськають землю, а на старість під тинем десь смерть знайдуть... А в Миколаївці? Коваленко, багач, наділів з тридцять накуповував, у таких-же голодранців, п'янюг, як ось Халахтійон, та Максим, що тільки й того, що земля своя була,—як Господь уроде, хліб не купований. Так вони живо з землею справились,—раді, що дозвіл такий вийшов... А писарь волосний у Криничках? Теж, кажуть, нахапав землі. Осе-ж воно, як кажуть, то й правда: „Де ти, біда, вродилась, що до мене вчепилась!.. Буде тепер наших злиднів по городах, по долинах, по всіх країнах!..

У Криничках, кажуть, що-дня такі гульбища та співи, неначе весілля справляють! п'ють, у гармошки грають... сімейство розоряють.

Як отой скажений Рудоквас—на тім тижні з п'яних очей тільки-тільки що жінки на той світ не загнав! І Господи, силенно побив! Як би не сусіди, то їй-би не животіть: водою, кажуть, відливали.—Земля, кричить, моя і гроші мій,—що ти з ним поробиш?

Терпіла, терпіла сердешна Олена, та вже й терпещь увірвався, подалась до земського, поради прохати. Та бух йому в ноги: Ваше, каже, благородіє! чи не можна, каже, так зробити, щоб мій чоловік, гультяй, до мене зовсім не чалявся? нехай уже п'є, аби мене з сімейством не розорвав. Чи нема такого закону, щоб його зупинити?

— Ну, і що-ж, Парасю, земський?

— Та що? Нічого путнього, бабусе.

Кажуть, що буцім-то Земській так їй сказав: „як-би ти, каже, судариня, (ще бач Олену „сударинею“ назвав) була не вінчана своєму чоловікові, тоб-то по нашому—приблудня, то тоді-б і можна закон знайти, а раз ти вінчана,—кінець: нема такого закону! мовляв, чоловік—твій, його сила і воля“. Он яка в світі правда!..

От, як на се, так Дума закона не вигадати; а то, бач, п'яницям волю дали багачам землю продавати!.. Поголосила, поголосила сердешна молодиця, та й потягла до дому, як не лиса. Розплодиться босячня, гроші поперевають, хати покидають, порозпаскужуються по городах, а потім і підуть грабувати.

Добре-ж, як ще сам, то лиха година його бері! а як ось у Халахтійона двое, а в Максима четверо,—одно одного менше. Батько нашкодив, а діти в отвіті! Отаке тепер пішло в світі. І Боже-ж як я ненавию отих п'яниць!.. Йй же богу!

— Клопіт комусь, Параско!.. Нехай п'ють на свою голову! Мені одна думка,—як би гіндиків продати!

— І-і!.. кому що, а тобі—гіндики!

— Та як-же, бабусе! з самого ранку ходю по дворах, галасаю: „гіндиків треба? гіндиків треба“?.. Аж язик опух, горланячи!—Чи я в таку годину з двору рушила?.. Не дурно-ж мені баби Усті кішка дорогу перебігла. А що-б вона йй ошкурилась, або в борщі скипіла! Я тільки з двору, а вона хвіст задрала, та мов скажена поз мене югнула!..

— А то-ж! розкажуй! то все вигадки!..

— Тобі добре реготатись, розумнице!.. бо ти свою картопельку й бурячки, з бабусею, продала!..

— То що-ж, що продала, а тобі заздро? Хіба я вина, що твої гіндики такі задрипані, що пани на їх і дивитись не хотять?

— Сама ти задрипана, а не мої гіндики! Бач, обізначалась, яка чепурна! Що-ж,—видимо, птиця, не людина!.. Горенько велике! нічого: не сало, як там кажуть,—відпереться.

— Та годі вам, молодиці, змагатись! Бог зна за що одна одній почали суперечити: „та продала, а та ні“, і почали грізтись!..

Так усовіщала бабуся молодиць.

— Дасть Бог, ще й ти продаси своїх гіндиків!.. Он дивіться краще, як трамвайка пре. Що-то, мовляв,—пани! порожнем—і то катаються, бояться ніжки свої панські потрудити; а як ми—з якими клунками пішки деремо!

— Еге, на те вони, бабусе, пани!—зауважила Гапка.

— „Пхи, на три лихи!“ Дай тільки мені гроші, то я що-дня кататимусь на трамвайці, і не впізнаєте,—мов справжня пані сидітиму!

— Та воно-б як би й мені гроші, то й я-б оцих гіндиків не тягала!..

— „Гай, гай, та ще й зелений!“.. „Дурень думкою багатіє“, то так оце й ви, молодиці!

— Еге, як би нам, бабо гроші, то й ми б з Гапкою були хороші!

— Та годі вже тобі, Парасю, вигадувати. Де-ж той пан знайомий живе? Рушаймо, а то вже не рано,—мовила Гапка.

— Він ось тут, не далечко, отамечки, дивись, за тим великим білим будинком, що ото на ганку камінних бабів понаставляли: ач, які лобуряки стоять!..

— А за для чого-ж отіх бабів там поставляно?—спитала Гапка.

— Та так, за-для іграшки пани понастановляли; вже-ж більш не за для чого! Як би, мовляв, у нас в слободі, то здались-би хоча саж підперти, або хлів, а то стоять, повитрищались, без діла, мов пані на ганку!

— Парасю, може-б у той дім гіндиків понести, чи не купили-б?

— А то-ж, дурочко свячена! в тому будинкові ніхто не живе!.. То Мазей!..

— А що-ж то воно таке за Мазей?

— То, Гапка, таке: панам нічого було робити, так вони й збудували отой будинок; там ховають всякі старинні речі.

— Які, бабусю?—зацікавилась Гапка.

— Та такі, кажуть, молодице, що як-би ми с тобою—так на смітник би повикидали: шкуратки, черепки, всякі маслаки з мертвяків!.. Таке все ка-зна-що пани стягають.

— Що ви, бабо, кажете! Там не тільки шкуратки та кістки,—там, кажуть, усякого добра повно! одержі, сорочок, чобіт, черевиків!.. образи, ризи, всяка всячина,—запевняла Параска.—Ви-ж, бабо, не були й не бачили; а збіраєтесь на смітник викидати!.. Там святиня, а ви старістю гріха на душу хапаєте.

— А ти-ж, праведнице, по чім знаєшь? Що ти—була?—образилась бабуся.

— Я хоча, бабусе, й не була, не бачила, так чула!.. Нашої стражниці хлопець вчиться тут у городі, у якіхсь класах; так розказував матері своїй, Микитисі!.. Та ви, бабо, її знаєте!

— Чом-же не знаю! подумаєш,—велика краля губата!

— Так ото-ж вона мені розказувала,—що її хлопець був там у Мазей і бачив усяку всячину!.. І матінко-ж моя рідна! як послухаєш, чого тільки там нема!.. І гроші лежать, каже, у скриньках позамикані.

— Та де-ж вони тих грошей набрали, Параско?

— Де? Клади познаходили, повикопували, гроші поносили і ховають там. Є там, кажуть, такий пан в окулярах, він там завжди, день і ніч стереже, і ото показує усім, хто приходе подивитись.

— От, як-би нас туди пустили подивитись, Парасе?

— Еге! так тебе-й пустять!—заплати.

— Хай йому грець, що-б я ще платила!

— А ти думаєш, Гапко, що отой пан там дарма дивиться в четверо очей?

— Хитра! багацько знайшлось-би на дурничку гавловити!—поважно одмовила бабуся.

— Він, кажуть, бабуся, отой пан,—великий митець клади шукати. Стільки вже він їх порозшукував, так і краю нема! Ото-ж і кістки з мертвяків він туди поназносив.

— А кістки-ж на що?—нетерпляче запитала Гапка.

— А Бог його знає на що... Я чула,—не знаю, чи воно правда; як хто брехав, то й я за ним,—зауважила Параска.—Кажуть, що як почнеш копати кладу, так треба все забирати, що не трапиться в землі: кістки, шкуратки, камінці,—все забирай, нічого не зоставляй, а то клад не дасться, закрийється, грошей не візьмеш... Так ото-ж отой пан поназносив туди всякої всячини. Що-літа, кажуть, копає.

— І як він, Парасю, не боїться оті кладу копати?

— Чого-ж йому боятись? Видимо він знає кладу замовляти, то йому й не страшно.

Уже-ж ми с тобою, Гапко, або з бабою, як нічого не знаємо, то й не підемо копати! Та хіба мало поривалось копати? тільки ні до чого не докопались. Чули, бабуся? кум Кислиця копав оце кладу.

— Еге, викопав болячку...

— Уже, каже, бабуся, зовсім брязчало і скринька залізна показала...

— І що-ж?

— Ні біса не вийшло!.. Копав, копав, а грошей не взяв,—як провалились... Бог його зна, чи він, отой пан, що в Мазеї, з книжок вичитав, чи так що зна, що він вгада, де той клад шукати і як копати?

— Чому-ж тут дивуватись, Парасю? Уже-ж як він вчений, той пан, то його либонь лиха година носила усюди,—як там кажуть, „і за морями й за долами“. Людей всяких бачив, всякої віри. Що йому таке! може ні за що?.. Відпер скриньку, взяв грошки, та й поїхав собі, куди знав. От і навчився, як дознавати і кладу копати. А як ми з покон віку сидимо по слободах і чоловіки наші, то що ми там тямим? Тільки й того світа, що ось на базар у город винесемо, або вивеземо продати.

— От бач,—я шостий десяток живу на світі, стільки ходю поз той Мазеї, а не знала, що там святиня, ні разу й лоба не перехрестила, прости Господи!

— Ну так за те ви, бабуся, тепер разом гріхи одмолите.

— Та тепер вже буду знати й без тебе, розумнице!..

— А де-ж, Параско, ті гроші дівають? їх мабуть вже там сила зібралась?

— От, яка ти кумедна, Гапко! Вже-ж нам з тобою не віддадуть!

— Еге, голубко! як-би мені ті гроші, я-б цих гіндиків не тягала, сама-б мняця попробувала,—зареготавшись, відказала Гапка.

— Гроші, котрі нам не потрібні, цареві відсилають,—вела далі Параска,—а там їх переробляють на наші. У царя, бач, є така машинка, що гроші робе. Як нароблять, тоді вже їх потребляють,—на війну, чи куди там. Звісно, про те Царь зна,—то вже його діло.

— Ну, а образи, та всякі святощі—відкіль то, Парасю?—спитала бабуся.

— Е, то, кажуть, батюшки сами наздавали; то ікони старинні, ще може наших прадідів, а може й ще старіші! Люди, бач, ходять, моляться і дивляться.

— Еге! сказано, як-би ти грамотний був, то може-б що й розібрав; а то-ж, звісно, сліпий!.. не встигнеш, відкіль і гріха на душу вхопиш,—зауважила журливо бабуся.

— Ну тепер і ми, бабуся, будемо знати, що в тім будинку. Тільки тебе, Парасю, і до світа не переслухаєш за той Мазеї! Понесем краще, ластівку, гіндиків продавати, а то вже не рано,—бідкалась Гапка.

— Ну ходімо вже, ходімо, нічого з тобою робити! Сюди ходімо, через садок простіше.

Посидьте, бабуся тут, ми швидко справимось!—завіряла Параска бабуся, рушаючи.

— Дивись, Гапко, яка була цариця Катерина!

— Де?

— А ондечки поставлено їй пам'ятника. Бач, яка стоїть і руки розчепірила!..

— Ох матінко, яка здорова!—дивувалась Гапка, порівнявшись з пам'ятником.

— Ох царице Катерино, мати наша! поможи нашій Гапці гіндиків продати!—регочучись, примовляла Параска.

А за нею, надриваючись від гіндиків, не вважаючи на глум, Гапка, зітхаючи, промовила:

— Хоч би, Господи, продати!—І, немов справді з надією, дивилась на пам'ятник.

— Ну, ходімо вже, ходімо! годі роздивлятись, вечір настає,—гіндиків не продамо!

Титяна Сулима.

Катеринослав, 1909 р.

Коханій.

(З І. Чавчавадзе *)

Відколи покохав я Грузію святую,
Забув навик я сон свій і спокій;
Дихання затаївши, пильно я сліdkую,
Як пульс життя трепещеться у ній.

І рій думок мій мозок гостро крає,
А серце розривається в журбі;
Та не жалкую, що життя моє згорає
В палкім коханні-тузі по тобі!

Переклав **Сергій Палій**.

Київ, 1909 р.

Пісня журби.

То ж не хмара по небу пливе,
То ж не хмара його обгортає:
То нудьга, що у серці живе,
І тебе, мов дитина, гукає.

* * *

І гукає, і знає, що—ні,
Не вернути пташок тих зімою,
Що линули до нас на весні,—
Як мені не линути з тобою!...

* * *

То ж не вітер осінній жене
Сиві хвилі в глибоке море.—
Ні, то сльози, що в серці в мене,
Що дарує розлука та горе....

1908 г.

Одарна Романова.

*) *Ілля Чавчавадзе*. В протилежність Церетелі, що вважається підком народнім поетом, як наприклад наш Шевченко, Чавчавадзе поет—иншої школи. Свої громадські й національні ідеали він ставовить на сталях наукових та філософських основах. Крім того, він визначається як учений, публіцист, громадський діяч. В серпні 1897 року його нагло вбито в Тіфлісі розбійниками. Сль трагічну кончину одного з найкращих співів Грузії оплакувало все грузинське громадянство. (С. П.)

Українське слово й мистецтво.

◆ **Український артиста**, Іван Северин (родом з Полтавщини, миргородського повіту), придбав собі значну відомість за границею. Вчився він малярства в Краківській Академії, був учеником славутніх польських професорів Виспянського й Станиславського, визначився своїми працями ще яко учень, потім виставляв своє малювання в Парижі, де воно було прийняте мистецкою критикою дуже прихильно. Остатніми часами І. Северин пробував на австрійській Буковині, де записав собі дуже багато нарисів для своїх великих картин: він захожується малювати, між иншим, „Похорон гуцульський“ і „Герої Стефаніка“ (відомого повістяра). Проживає Северин тепер у Львові; артистична майстерня його міститься в „Академічнім Домі“.

◆ **Нове просвітне товариство**. У Львові заснувалося наукове товариство *імени Петра Могили*. Має воно своїм завданням—заступати в Галичині місце народного університету українського. Члени сього товариства, між ними скілька професорів, вже почали читати лекції у Львові й на провінції.

◆ **Шевченківські вечори в Галичині**. У Львові, в честь Шевченка відбувся вечер по такій програмі: Оркестрова інтродукція з драми „Остання ніч“ (музика Лисенка), „Кавказ“, ч. I „Прометей“, на хори мішані, музика Ст. Людкевича, викон. хор. товариства „Львівський Боян“; той самий хор співав композиції Грига („Оляф „Трігвазон“). Виступало й товариство „Бандурист“: два хори його виконали „Антигону“ (муз. Мендельсона). Були й номери поодинових співів, на слова Шевченка, муз. Лисенка (викон. М. Менцінський). Грано теж добірні речі на фортеп'яні (О. Ціпановська) і на скрипці (Е. Перфецький).

Вечір в жіночій школі. Між тими вечерами, що в великому числі відбуваються коло сього часу в галицьких менших містах, цікаво нам відзначити Шевченківське свято в Перемишлі, що відбулось заходом українок Жіночої Семинарії, в світлиці сестер Бенедиктинок. Вступне слово, що викликало велике вражіння, сказала д-ка Ч. Потім були співи, грано на фортеп'яні; виконано в скороченню „Ясні зорі“ Грінченка. В кінці була жива картина. Вечер пройшов з дуже великим одушевленням. На святі був єпископ Чехович і багато членів української громади. Учителі-поляки Жіночої Семинарії на свято не прийшли.

Гість із Запоріжжя.

Знімок з малюнка Ф. Красицького.

Ф. Красицький—родом з Київщини, з сім'ї Шевченкової (він внук сестри Кобзарєвої), учився в петербурзькій „Академії художеств“, скінчив її яко визначний ученик. Його роботу олійними красками, Гість із Запоріжжя, Академія признала гідною нагороди і купувала її в автора, для своєї галереї, даючи досить велику ціну, та він не продав. Потім цей малюнок був на виставці у Львові разом з іншими працями Красицького (між іншим був там і портрет Лесі Українки його роботи). Малюнок Гість із Запоріжжя купило львівське Товариство імени Шевченка, а портрет Лесі—митрополит.

Нам дуже хотілося дати знімок малюнку Гість із Запоріжжя, бо уважаємо сю картину за найкращий твір Красицького, але на жаль наш знімок вийшов дуже невдалий; автор

картини навіть остерігав нас, що його малювання не може вийти у літографському знімку (через якісь технічні причини в малюванні оригіналу); але нам хотілось таки спробувать... І от—вийшов такий невиразний знімок, що може дати змогу уявити собі лише зміст картини, а не красу самого малювання.

Отож, у всякім разі, бачимо сценку лагідного життя хутірського в бучну козацьку добу: „Гість з Запоріжжя“, молодий козак-воєнка, гостює в діда-пасішника. На дозвіллі, посеред щирої дідової учти, він торкає кобзу. Бабуся, привівши й онуків, попихає їх до гостя, перебиваючи розмову діда,—що міг теж бути колись воєнком, а тепер може лише одводити душу в розмові з діячами, що йдуть слідом за старими...

Українській „Просвітно-Економічний З'їзд у Львові“.

(Лист від українця, кореспондента „Рідного Краю“).

Хто приїхав на з'їзд до Львова вже в день, тому довелося довгенько повештатися по гостинницях, доки знаходив собі кімнату, бо все було занято гостями, що прибули на з'їзд; та й за ту кімнату треба було платити дорого, бо дешевих не порожнювало. У-вечері в кавярні української „Народної Гостинниці“ не було жадної спроби знайти вільного місця, бо там, де звичайно сидить четверо, тепер сиділо до восьми, та й то ще велика сила дожидалася, по під стінами, доки спорожниться де стілець. Але для тих, що приїхали з України Російської, одразу спорожнили два стільця і притулили одно до одного; навколо такого імпровізованого стола сіли не тільки українці з Російської України,—навкруги їх тісним кругом сиділи й стояли знайомі й незнайомі галичане, пильно прислухаючись до оповідань про наше сучасне життя. Почали розходитися щось далеко по другій годині.

Завдяки тому, що на з'їзд зібралось щось більш 1,500 душ, сама найбільша українська світлиця Товариства „Сокіл“ не могла умістити такої кількості; отже треба було шукати якоїсь іншої світлиці. Мійська ратуша (городська дума) відмовила в тому; до москвофілів, що пеклом дихають на зненавистих їм „українців“, не було чого вдаватися; тому відкриття конгресу мусило відбутися у жидівській залі „Ят-Хорузума“ (одній з найбільших у Львові).

В тім просторім помешканню зібралася страшена сила люду: тут були й учасники конгресу, і студенти, й гімназисти, й гімназистки, й семинаристи, і всякі інші люди.

В пів до одинадцятої відкрито конгрес промовою доктора Озаркевича. Він коротко вказав значіння з'їзду: перше всього з'їзд мав бути ознакою всієї сороклітньої праці Галицької „Просвіти“ і здобутків тієї праці на полі національної просвіти та економічного життя; опріч того з'їзд давав змогу поділитися своїми думками всім діячам на цьому ґрунті і намітити, якими новими шляхами мусить далі йти та праця; далі промовець вдався з горячим привітанням до гостей з Російської України—і після його слів відразу зірвалася сила оплесків і чути було виклики: „Слава!“ „Хай живе Україна!“ „Многі літа!“ Кожного гостя, як з України, там і з Буковини, привітано потім з-окрема.

Після того вітання, голова „Українського Клубу в Австрійському парламенті“ прочитав надзвичайно ці-

кавий відчит: „Історичний огляд діяльності Просвіти за 40 літ“, (в-кінці говорилось про дальшу намічену працю її). Потім було прочитано привітальні листи й телеграми від українців з-за границі й з Галичини, від товариств і поодиноких людей, а після того депутат Романчук, яко найстарший член парламентського клубу, ще раз привітав українських гостей і побажав, щоб почуття єдності між українцями все більш росло і щоб українці всіх країв єдналися в одну братню сім'ю і щоб того щирого духовного єднання не переривали ніякі границі та інші перешкоди. Тим закінчилося відкриття конгресу.

У третій годині почалися засідання секцій (відділів), в помешканню Української Львівської Гімназії. З'їзд поділився на такі секції: просвітну, економічно-рільничо-господарську, гуманітарно-гігієнічну; а просвіт, на секція поділилася в свою чергу на дві підсекції: організаційну і чисто просвітну.

У всіх секціях була сила люду, так що частина слухала реферати „одним вухом“, з-за дверей.

Мимо волі виникало порівняння сих зборів з зборами нашої Київської Просвіти: у нас члени Просвіти иноді не можуть зібратися у відповідній кількості (50 душ), щоб зібрання могло вважатися правомісним;—а тут, не кажучи про делегатів, скільки сторонніх, навіть малечі з четвертого клясу сердніх шкіл!..

Засідання відбувалися одночасно у всіх секціях,—і це треба віднести до великої хоч і невільної хиби конгресу. Звичайно, інакше трудно було врядити,—бо відчитів було багато, а часу мало,—але-ж так цікаво було-б послухати, що робиться і в інших секціях, тим більше в двох таких, як просвітна та економічна,—на сих бо секціях лежала вся вага з'їзду. Тому, вибираючи найбільш цікаві реферати, підеш, послухаєш в одній секції, потім в другій, але то було не зручно, бо в одній секції трапиш на середину реферату, в другій на кінець; отже кінчалось тим, що кождий вже вибірав собі одну секцію, бо, мовляв, „за скількома зайцями не вганяєшся“...

Сила цікавих питаннів було порушено у всіх секціях, таких питаннів, що вони мають вагу не тільки для Галичини, але й для всієї України. Тому треба тільки пожалкувати, що наші українці з Росії так безуважно віднеслися до з'їзду і дали з усієї двадцятип'яти-мільонової України всього п'ять офіціальних делегатів (та чотирі приїхало з власного бажання). Сором нам!—можна тільки на це сказати, бо й на цей раз ми не зреклися нашого ганебного звичаю не цінувати того, що має для нас велику вартість.

А вартість з'їзду львівського дуже велика для

українства—і можна розважитися тільки тим, що Просвіта Львівська видасть всі прочитані реферати; таким чином увесь матеріал з'їзду буде загально-приступним для всього українства.

Скінчили секції свою працю о шостій годині ввечері, бо в восьмій мало початися видовище в мійському театрі. Білетів уже за три дні перед тим не можна було добути,—і тільки завдяки обачності ювілейного комітету було полишено певне число білетів для приїзdnих гостей.

Оруда на кону почалася промовою депутата Костя Левицького. Він пом'янув з подякою перших робітників Просвіти і вияснив її заслугу в справі національного відродження галицької України. Потім спільний хор „Бояна“, за проводом військової концертної музики, проспівав величну кантату Лисенка „Б'ють пороги“, а далі зграно було „Серед Бурі“, драму Грінченка. Треба правду сказати, що драма пройшла слабо... По закінченню її, показано було дуже гарну живу картину, що мала символічно показати минуле, сучасне й прийдешнє життя Просвіти.

Під час представлення, приїзdnих гостей з Російської України було запрошено на збори до товариства Просвіти, в справі обміркування економічного руху у всіх українських краях. Думку, що визначилося на цьому зібранні, можна переказати такими словами: з огляду на те, що все життя народів головним чином держиться на економічних підставах, і завдяки поширенню економічного коопераційного руху, в Галичині і у нас, з'явилася потреба надати цьому рухові якомога більшу силу і повести його шляхом національної економіки, а се буде сприяти найтіснішому зближенню всього українського народу, що завдяки історичним умовам свого життя тепер такий порізнений. Для сього треба скласти коопераційну Раду з представників всіх частин України, а тая Рада повинна дбати про зближення для нашого народу шляхів просвітнього й економічного життя.

Того вечера у „Народній Гостинниці“ робилося щось надзвичайне. Не встигли гості з Російської України вміститися біля столика, як почались з різних кінців привітальні промови. Громадянство, що після театру великою юрбою посунуло до „Народної Гостинниці“, не мало не тільки де сидіти, але навіть стояти! А тим часом людей збиралося все більше... У слід промова лунали оплески, та патріотичні пісні „Ще не вмерла Україна“, „Гей там на горі Січ іде“ й інші. Співали всі присутні.

Це була хвилина, коли серце билося в такт дру-

гому серцю, і тая думка, що от зібралися на величньому святі представники всіх українських країв, пробуджувала силу найживішого почуття патріотизму, почуття братерської єдності, не знищеної ніякими кордонами та границями.

Всі були в такому піднятому настрою, що описати його немає змоги!

Другого дня, від ранку до 2-ої години дня йшла напружена праця у всіх комісіях: читалися реферати, виносилися й ухвалювалися резолюції. Але виявилася така сила рефератів, що не можна було знайти часу прочитати їх всі; тому, по згоді з референтами, де-які подібні один до другого реферати було знято з черги, а де-які референти коротенько переказували самий зміст своїх праць.

Після години перерви, знов ішла праця в комісіях, від 3-ої до п'ятої години. В шостій години учасники конгресу й інші зібралися в світлиці українського „Сокола“, де загальні збори учасників конгресу мали ствердити всі постанови, прийняті комісіями. На ці збори прибув і митрополит Шептицький. В своїй промові митрополит вітав конгрес, поздоровляв з успіхом в його праці і побажав, щоб український народ в Галичині досягнув якомога швидче найповнішого розвитку свого.

Резолюції відчитувалися по комісіях і тут-же приймалися оплесками. Особливо бучно була прийнята дорада українця М. Л—го., щоб такі конгреси скликалися що-року.

В останній своїй промові секретар конгресу попрощався зо всіма присутніми. Його промова була така тепла й сердечна, що всі були зворушені нею. Він пожадав, щоб зв'язки між порізненими братами українцями зміцнялися і щоб економічна просвітна праця повела наш народ до славного прийдешнього. Коли промовець вдався до закордонних і буковинських гостей, голос його затремтів від зворушення. М. Левицький попрощався з конгресом від українців з Російської України і сказав, що вони тут побачили таку величезну просвітно-громадську працю, якої раніш не могли собі й уявити. У відповідь з грудей присутніх знов могутньо полилася пісня—„Ще не вмерла Україна“.

Всі почали виходити з залі „Сокола“. По вулицях знов лунали пісні патріотичні, та ще особливий галицький спів, що докоряє перевертням, за їх зраду своєму народові. Найбільша юрба пішла на Ринок; там, зупинившись проти будинку „Просвіти“, ще раз проспівано улюблену пісню і потім усі тихо почали розходитися.

В помешканню „Бесіди“, в восьмій годині, розпочалися перші збори нового „Наукового Товариства

імені Петра Могили". (Се товариство має стати народним українськ. університетом). На се зібрання було запрошено теж українських і буковинських гостей, яко членів того нового товариства.

Взагалі треба сказати, що і з'їзд і все инше за ті два дні дало багато доказів, як Галичина тягнеться до України і почуває себе єдиною з нею. На сьому конгресі була геть відкинута назва „русини“,—кожний реферат, кожда промова були повні слів „Україна, українці“. Сей конгрес був остатнею грудкою землі на могилу давнішого „рутенства“ і першим гучним словом молодого українства.

Як було-б шкода, коли-б українці з Росії не взяли участі в сьому з'їзді! Про це говорила й промова одного з найстарших галицьких українців, професора Шухевича. За вечерею, що львівське громадянство врядило для приїздних гостей, проф. Шухевич сказав, що прибуття заграничних гостей було для галичан таким щастям, якого вони сподівалися довгі роки. „Аж ось таки брати українці з'єдналися в одній праці, в одному місці, перед широким світом! Коли „Рада“,—казав далі Шухевич,—подала звістку, що українці з Російської України не придуть, то се було для нас страшним ударом, образою нашої любови до України; се було радістю наших ворогів“.

Нехай же,—додам від себе,—наші далекозорі політики, що радили не брати участі в з'їзді, візьмуть те собі до уваги, нехай гарненько поміркують над словами д. Шухевича! З усіх боків було чути, що свято тому таке радісне і величне, що зібралися до купи діти всього українського народу.

Конгрес безперечно мав хиби в своєму влаштуванні; про одну неминучу хибу я вже сказав, а друга—те, що було занадто мало часу для всієї сили матеріалу, поданої до читання; до того-ж де які реферати мали зовсім однаковий зміст і вартість. Ала все те можна, навіть слід, вибачити, тому що се був перший конгрес: не було досвіду в урядженню його; а друге, треба сказати,—кожний бажав висловити свої гадки що-до нових шляхів і показати ті помилки, яких треба минати для більшої успішности в праці.

Отже все-таки значіння з'їзду велике і я ще раз скажу: велика й велика шкода, що так мадо українців взяло участь у йому. Багато чого маємо ми навчитися у галичан. Ся маленька купка українського народу, в таких лихих умовах життя, зробила таку величезну працю на просвітному й на економічному ґрунті! Є на що подивитися!

Галичане, крок за кроком, стають все твердійшою

ногою на шлях національного визволення і поліпшення народнього добробуту.

Звичайно, і у нас на Україні багато є такого, з чим треба-б ознайомитися галичанам; тим-то правдиво висловлено на з'їзді бажання, щоб такі конгреси уряджувалися що-річно; бо вони-б дали змогу обом країнам ділитися своїм досвідом, наблизили-б і ознайомили між собою людей різних частей українських; будемо сподіватися, що в майбутніх конгресах українство братиме яко мога ширшу участь.

К. П.

Львів. 19 Січня, 1909 р.

Наша справа з жидами.

Гадали ми, що досить широко розійшлася балачка з powodu розправи д. Немо та протестів проти неї й проти „Рідн. Краю“; тим-то уважали ми, що коли містимо листи до нашої Редакції з powodu тієї-ж самої справи, то всяк буде знати, до чого воно приходиться. Але вийшло, що не всяк знає про ту бучу,—бо далеко не всяк читає київські газети, або й де-які инші, жидівські, чи прихильні до жидів, що виходять у Петербурзі, чи в наших українських осередках, (напр. в Катеринославі).

Отже з powodu нашого слова до читачів у 1-му ч. „Р. Краю“ за сей рік, та з powodu листів до Редакції, одержуємо вже не одно запитання від нових підписників; вони питають: „що там таке? який Немо? який бойкот? що за карікатури?“ (один такий лист надійшов навіть з місця зовсім близького до Києва, з Чернігівщини). Отож, щоб не був де-хто з наших читачів,—мовляв автор одного листа,—„як у лісі“, (коли він знов читатиме листи про ту-ж справу), то подамо тут хоч найкоротше пояснення.

В „Р. Краю“ за 1908 р. (в 4-х числах, від 40-го до 43-го) було вміщено розправу д-я Ф. Немо „Чим нам користні жиди“? і мою відповідь „Наша справа з жидами“. Обидві розправи були *не прихильні* до жидів. Д-ій Немо доказував, що жиди нам зовсім не користні, навпаки дуже шкодять нашому народові.

Немо подав при тім і огляд історичний,—ще від біблейських часів,—про життя жидів та про відносини їх до інших народів. З того огляду виходило, що жиди з-роду не любили хліборобства (а наш народ найбільше народ - хлібороб); що жиди ніколи не мали прихильности до тієї країни, де пробували; що жидів уважано завжди і скрізь за народ дуже шкодливий і через те їх з-відусіль,—коли тільки можна було,—виганяли. З того всього д. Немо виводить, що саме кра-

ще, як-би жиди кудись від нас помандрували, (за „черту осьдлости“ Іх, або й ще куди далі), а як це неможливо, бо жидів у нас дуже багато, та й на місце одних насунуть інші, з сусідніх країв, то треба з ними боротися; боротися, казав Немо, треба *не поцромами, а тими самими здатностями, що мають жиди* і за допомогою Іх перемагають наших людей: *стуритністю, освітою, ощадністю, та стійкістю* (кагальністю); поки-ж наші люде не однаково з жидами озброєні тими здатностями для життя, доти не можна давати жидам однакових прав з нашими людьми, бо жиди, здобувши рівноправности, зовсім заб'ють наш народ і ще більше опанують ним,—яко слабшим.

Однакові права, казав Немо, можна-б дати жидам лише тоді, коли жиди більше не будуть страшні для нашого народу.

Розправа з таким змістом дуже не сподобалась жидам та Іх прихильникам. Почали де-які часописі оступатись за жидів, та дорікати „Рідн. Краєві“ за антисемітизм *); півсотні київських студентів-політехників, українців, склали протеста, об'являючи „бойкот“ „Рідному Краю“, а українська „Рада“ той протест найперш надруковала; далі було викинуто „Р. К.“ з бібліотеки політехнікума—і взагалі зчинилася буча. Я надрукувала свою відповідь на те все—і додала ще одну причину, через що я не тільки не відступаю від сказаного д-єм Немо, я вказала ще одну велику шкоду нам від жидів, (що д. Немо її минув),—а іменно я сказала про те, що жиди не тільки шкодять нам в економічн. життю, а *становляться нам на перешкоді* і в нашій *культурно-національній* справі. Яко ілюстрацію до сього вказала я й те, що коли приходила до мене „об'яснитись“ якась депутація від київських політехників („еврей“, „великорос“ і „руській“), то вони сказали, що довідалися про розправу Немо з часописів московських, а українського писання вони не читають, бо не знають української мови—і не потребують її знати, бо вважають, що вони „живуть не на Українѣ, а вь російській Імперіі“ (се були власне слова—„еврея“).

От до всього сього й приходяться ті листи, що оце все надходять до Ред. „Рідн. Краю“, з ближчих і дальших місць, і що ми друкуємо, через те, що сі голоси мають теж право уявлятися в печаті, коли уявляються громи жидівських прихильників, та твори карікатуристів „Ради“, (що малюють „Рідн. Край“ поруч з „Кієвляніном“, „Новим Временем“, „Русским Знаменем“, та „Почаевскими Извѣстіями“, підписуючи нібі-то слова „Рідн. Краю“—„і я хочу бить жидів“!).

*) Анті—значить *проти*, семити—плем'я, що до його належать жиди.

Наша загальна справа з жидами—широка й сплутана, і для вияснення її ми ще не раз вернемось до неї. В найближчому-ж числі „Р. Краю“ подамо відповідь д-ію Немо на де-які супротивні замітки про його розправу.

Ред.

Відкритий лист українців г. Красноярська до редакції часописі „Рідний Край“.

Просимо шановну редакцію дати місце нашому листу на сторінках поважаної часописі „Рідний Край“.

Ми, українці гор. Красноярська, злою долею одірвані від батьківської оселі і занесені за 6 тисяч верстов з рідного поля в далеку, холодну, чужу країну, дуже стурбовані тими суперечками, що виникають між нашими братами на Україні.

Нам дуже тяжко було взнати про бойкот поважаної часописі „Рідний Край“ і взагалі про всі непорозуміння, що викликала розправа д-ію Немо. У листі сьому ми не маємо на меті критикувати цю розправу, а тільки хочемо висловити де-які думки, зворушені в нас всім тим інцидентом. Нам здається, що взагалі питанню про рівноправіє євреїв надається вже занадто багато значіння; ми гадаємо, що рівноправіє євреїв—далеко не все те, що звало на боротьбу прихильників останнього „освободительнаго движенія“. Не можна хрестити черносотенними чісь погляди тільки за те, що вони не відповідають постулятам програми С.-Д., або С.-Р. Всі погляди, коли вони чесні і коли за для проведення Іх уживають культурних засобів, треба поважати. Що до єврейського питання, то ми згодні з д-єм Немо, що кожна нація, як і поодинокі людина, має свої особисті риси, свою вдачу, котрі можуть нам подобатися, або навпаки можна Іх навіть ненавидіть, а взагалі-ж кожен має право критично до них відноситись.

Характер нації складається її історією, а також географичними обставинами, але-ж ми гадаємо, що поодинокі одиниці тієї нації в тому не винні, а також і не мають жодної заслуги.

На підставі тих же думок, які викладає д-й Немо в своїй розправі проти рівноправія євреїв, ми висловлюємося рішуче за „рівноправіє євреїв“ і знищення „межі осілости“. Нам дуже ріже вухо слово „жид“, яке ніяк не може покинути українська література. Хоч з боку філології,—як вияснено було це у „Оснві“ дуже давно, під час суперечок по цьому питанню,—по українському це й так, але-ж по нашому, то українська мова нічого не стеряла-б, коли-б це слово замі-

нити, хоч і менш українським словом—„еврей“, бо термін „жид“ приняв вже досить виразний зміст, наданий йому чорносотенцями і погромщиками.

Ми вітаємо дорогу нам письменницю Олену Пчілку, котру знаємо як щирю робітницю на рідній ниві, яко людину, що весь свій вік працює на користь українського люду, працює чесно в напрямі цілком демократичнім і прогресівнім, і ми обурені проти студентів, що її так образили, а найбільш проти студентів-земляків українців, бойкотуючих поважану часопись „Рідний Край“. Що-ж до тієї карикатури, що ми побачили на сторінках часописі „Рада“, то ми цей вибрик уважаємо як хлоп'ячий жарт, недостойний серйозної часописі,—а за таку ми досі мали „Раду“.

Най жие Олена Пчілка на користь братам, най шириться часопись „Рідний Край“!

Юрко Удовиченко, Стецько Поширибка, Василь Конончук, Т. Городній, Смерчинський, Виктор Заплетаев, Л. Степаненко.

1909 року, 1 Січня.

ДО ПИСИ.

Лебедин (Харківщина). *Студентський концерт.* Спокійне повертання млинка нашого життя було трохи перебито... Приїздили, бачите, до нас студенти університету і дали концерт. Наробили вони нам гомону! І досі іноді де-хто згада...

Концерт їх вийшов дуже добре. Збір був повний. Карбованців, мабуть, 300, а то і всі 400 зібрано. А сього в нас ще не бувало!

Увесь Народний будинок був убраний сосниною. Був гарно впоряджений і бухвет (від орударів концерту).

Самий концерт за для нас був виконаний гарно. Співи були українські й руські: була й декламація, як при тому воно водиться. Найкраще виконано було співи—наші: „Ой закувала та сива зозуля“ й „Заповіт“; та ще „Гуляли, гуляли“. З читання було проказано тільки три речі: „Чернець“ Шевченків, та побрехенька „Як був я ще молоденьким, а батька на світі не було“, та ще якась коротенька, теж чудна. Трохи дивно, що разом з „Чернецем“ читалися такі пусті речі... Та се, мабуть, „для повітової публіки“: вона, мовляв, „не розбере“, „ще й рада буде“! І правда, що громада була „раденька“... Найперша побрехенька викликала, справді, „торбину сміху і три мішки реготу“; а ще й деклатор, чи той розповідач, таки старався, цікавенько проказував; ну й сподобалось так, що після того—ледви

він уявлявся на кону, як громада, мов божевільна, ляскала в долоні та гукала „біс“! (се-б то „bis“)... В другому відділі цей самий оповідач проказував уже руські вірші, гарні; та під кінець він з цікавих переїхав на якусь мизерну „гру слів“. Се теж, мабуть, для догоди „повітової громаді“. Але-ж *таким* концертантам слід би *за собою* вести громаду, а не за „повітовим“ смаком їти. Концерт скінчився велегласним, на всі заставки, гуком „браво“...

В кінці мали бути танці. Учням нашим не дозволили zostаватись, і вони, збентежені, довго не розкодились аж, поки їх не заняли до-дому...

Після концерту, по трудах, „приволялися“ в бухветі. Отже як прийшлося танцювати, то де-які небораки спотикалися... Воно мов-би не подоба се для вершків інтелігенції, та либонь теж така була думка, що тут провінція, тут можна!

Хтось з Лебедина.

Спілки й господарство.

◆ Спілка виноградарська. На Поділлі де-далі все більше поширюється виноградарство. Дрібні владарі виноградарників хотять згуртуватися в спілку, для того щоб вигідніше збувати виноград, та щоб краще його порати. Найбільш клопочеться про спілку один виноградар з Балтського повіту.

◆ Потребительські крамниці при горілочних складах. Головний уряд казенного продажу горілки вдався до акцизного уряду, щоб він клопотався про заснування при казенних горілочних складах—потребительських крамниць.

◆ Поміч від земства. В полтавшині Константиноградське повітове земство зробило дуже поважний захід для розвитку праці господарських товариств: се земство визначило від себе кошти на жалування секретарям сих товариств, в тім разі, коли ті секретарі мають агрономичну освіту. Отже константиноградська земська управа запрошує таких секретарів у дрібні сільські-господарські товариства, з жалуванням 600 карб. у год.

Херсонська повітова земська управа розіслала всім священникам, учителям, лікарям і іншим, листи від себе, запрошуючи їх, щоб вони всіма способами пособляли селянам засновувати потребительні товариства. В одповідь на се до земства приходять прохання прислати „примірні устави“ спілок і дати пораду.

Редакторка-видавниця **О. Косач** (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И .

Приймається передплата на рік 1900

== на українську ==

політичну, економічну і літературну газету
(рік видання четвертий)

РАДА,

яка виходить у Києві щодня, окрім понеділків і днів після свят, українською мовою по програмі звичайних великих політичних газет.

Напрямок газети непартійний, демократично-поступовий.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінцій.

З 1-го Январа розмір газети поширюється.

На рік
6 кар.
З додатком
8 карб.

Передплатники, які виплатять всі гроші (6 р.) за рік чи одразу, чи в розсрочку, можуть одібрати, доплативши 2 карб.

==== Додаток: =====

М. Аркас: Історія України-Русі

на веленому папері, багато ілюстрована (210 малюнків і портретів, 9 карт у фарбах, 4 родоводи), в розкішній оправі з англійського коленкору, оздобленій золотом. Книжка ця коштує з оправою і пересилкою в окремому продажу 4 р. 75 коп.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна д. 6, біля Золотих Воріт.

Редактор М. Павловський.   Видавець Є. Чикаленко.

ВЪСТНИКЪ Гомеопатической Медицины,

ежемѣсячный

НАУЧНО-СПЕЦІАЛЬНЫЙ и БЫТОВОЙ ЖУРНАЛЪ

издаваемый подъ редакціей д-ра ДЮКОВА.

Годъ IV.

Журналъ имѣеть задачей, во 1-хъ, разработку вопросовъ, касающихся теории и практики гомеопатического лѣченія и общественно бытовой стороны дѣла гомеопатіи въ Россіи и за границей; во 2-хъ, устраниеніе предубѣжденія и выясненіе недоразумѣній, существующихъ относительно гомеопатіи и раздѣляющихъ врачей на два враждебныхъ лагеря—аллопатовъ и гомеопатовъ. Журналъ выходитъ ежемѣсячно, книжками отъ 2-хъ печатныхъ листовъ, по слѣдующей програмѣ: 1) статьи руководящія и общаго характера; 2) Фармакодинамика; 3) Терапевтика; 4) Критика и библиографія; 5) Корреспонденціи; 6) Хроника и смѣсь; 7) Объявленія. Цѣна ТРИ руб. съ пересылкой, на 1/2 года 1 р. 50 к. Подписка, статьи и письма адресуются Доктору Е. Дюкову, въ г. Хороль, Полтавской губ. Подписка наложеннымъ платежемъ не принимается.

О всякой книгѣ, присланной в редакцію, будетъ сдѣлано заявленіе въ ближайшемъ выпускѣ „Вѣстника“.

Цѣна объявленій: 1/4 стр. 10 р.; 1/2 стр. 6 р.; 1/4 стр. 3 р. 50 к.; 1/8 стр. 2 р. На обложкѣ вдвое.

Открыта подписка на 1909 годъ на ежемѣсячный общественно-политическій журналъ

СОЮЗЪ ЖЕНЩИНЪ.

3-й годъ изданія.

Журналъ посвященъ вопросамъ, связаннымъ съ борьбою за равноправіе женщинъ и улучшеніе ихъ матеріальнаго, культурнаго и правового положенія.

Въ журналъ принимаютъ участіе: С. В. Аниквицъ, П. Н. Арианъ, О. В. Безобразова, С. Г. Берединовъ, О. В. Берви, М. Е. Бландова, А. Г. Богдановская, Р. Р. Бодуанъ-де-Куртенэ, проф. И. А. Бодуанъ-де-Куртенэ, С. И. Бондаревъ, М. А. Вейсбенъ, Э. О. Вахтерова, В. П. Вахтеровъ, В. В. Водозовъ, О. А. Волькенштейнъ, проф. В. М. Гессенъ, Н. А. Гольцева, Е. А. Гончарова, Л. Я. Гуревичъ, прив.-доц. А. И. Елистратовъ, З. Н. Журавская, прив.-доц. А. В. Завадскій, С. К. Исполотова, А. А. Кальмановичъ, М. В. Кечеджи-Шаповаловъ, В. А. Кильчевскій, О. Н. Клирикова, проф. М. М. Ковалевскій, О. Е. Корниловичъ, Г. А. Ландау, проф. Ф. Левенсонъ-Лессингъ, Л. Н. Ленская, А. В. Лучинская, Е. П. Лѣткова, А. С. Милюкова, П. Г. Мижуевъ, Н. Миревичъ, М. М. Моргулиесъ, В. М. Невѣжина, Н. Пальчинская, проф. М. Я. Пергаментъ, проф. Л. І. Петражицкій, Л. Д. Писаржевская, В. В. Португаловъ, В. А. Поссе, М. Роговичъ, Л. Н. Рутценъ, А. Н. Рутцен, С. С. Садовская, Н. А. Скворцовъ, В. О. Тотоміандъ, А. В. Тьркова (Вергежскій), С. А. Тюрбертъ, Г. А. Фальборгъ, А. П. Философова, проф. В. М. Хвостовъ, А. М. Хирьяковъ, Е. М. Чарнолуская, В. И. Чарнолускій, Н. В. Чеховъ, С. А. Шабадь, З. Шадурская, О. А. Шапиръ, Л. Шейнисъ, Е. Н. Щепкина, Н. Н. Щепкинъ и др.

Журналъ выходитъ ежемѣсячно, выпусками отъ 1 1/2 до 2 листовъ большаго формата (48—96 столб., 3—6 обычн. журнальн. листовъ).

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА съ доставкой и пересылкой: на годъ 2 р. 50 к., на полгода 1 р. 50 к.

Подписка принимается въ редакціи журнала: С.-Петербургъ, Николаевская ул., д. 84, кв. 9.

Ред.-изд. М. А. Чехова.

ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ ЖИВОПИСЦЕВА въ г. Орлѣ

Слоічокъ детриту на 50 чоловік — 25 к., на 25 чол.—15 к., ручочна на 5 чол.—5 к. Менш як на карбованецъ не висилається. За пересилку—30 к. При спровадженню на три карбованці й більш—ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 20%. Адреса: г. Орел, телетня Живописцева.

НА МЕЖІ.

Жарт в 1-ій дії

==== ГАВРИЛА ЛЕВЧЕНКА ====

(видання „Рідного Краю“).

Ціна 15 коп.

Дозволено для постанови на сцені.

Склад видання в Києві, в Українській Книгарні (Безаківська, 8).

ХІІ-й годъ изданія.

Открыта подписка на 1909 годъ на издаваемый т-вомъ М. О. Вольфъ историко-литературный и критико-библиографическій иллюстрир. журналъ

ИЗВѢСТІЯ ПО ЛИТЕРАТУРѢ, НАУКАМЪ и БИБЛИОГРАФІИ

и ВѢСТНИКЪ ЛИТЕРАТУРЫ.

„Извѣстія“ и „Вѣстникъ Литературы“ выходятъ ежемѣсячными иллюстрированными выпусками, въ двухъ самостоятельныхъ отдѣлахъ: „Вѣстникъ Литературы“—заключаетъ въ себѣ статьи по вопросамъ литературы, науки и библиотечнаго дѣла, критическіе разборы новыхъ книгъ, біографіи, воспоминанія и неизданныя письма писателей, очерки о современныхъ теченіяхъ въ литературѣ, историко-литературныя изслѣдованія, статьи по техникѣ чтенія и пр., и пр.; во второмъ же отдѣлѣ—„Извѣстіяхъ“—помѣщается: хроника литературнаго міра і книжныхъ новостей в Россіи, вѣсти изъ Франціи, Германіи, Англіи Америки, славянскія извѣстія, Rossica, рецензіи, новости по бібліографіи и библиотечному дѣлу, справки по вопросамъ, касающимся книгъ, и, кромѣ того, ежемѣсячные систематическіе каталоги всѣхъ выдающихся новыхъ книгъ, русскихъ и иностранныхъ, списки книгъ, находящихся въ печати, арестованныхъ, запрещенныхъ изданій, спеціальныя каталоги по разнымъ отраслямъ наукъ, указатели главнѣйшихъ журнальныхъ статей і т. п.

Журналъ иллюстрируется снимками съ замѣчательныхъ произведеній печати, еденами изъ сочиненій выдающихся авторовъ (русскихъ и иностранныхъ), портретами, библиотечными знаками, рѣдкими автографами и пр., и пр.

Годовая подп. цѣна „Извѣстій по Литературѣ“ и „Вѣстника Литературы“, съ дост. и перес. **1 р.**

Съ перес. за границу—1 р. 50 к. (=4 франка).

Подписка принимается въ редакціи, въ С.-Петербургѣ, Вас. Остр., 16 линія, 5—7, с. д.; въ Москвѣ, Кузнецкій мостъ, 12, д. Джамгаровыхъ.

Принимаетъ ся передплата на р. 1909 на

Літературно - Науковий Вістникъ,

український місячник літератури й громадського життя. Виходить далі в двох виданнях, київському і львівському, книжками по 12—15 арк., під загальним провідом проф. М. Грушевського.

В 1909 р. журнал буде значно збільшений.

Редація і головна контора: Київ, В. Володимирська 28.

Передплата на видане київське р. 1909: на рік 8 руб.; для незаможних учнів, студентів, сільських учителів, низшихъ служащих, робітників і селян 7 руб., але тільки коли вони передплачують журнал просто з контори. За пів року 4 руб. 50 коп. Кому трудно відразу, нехай присилає на перше число кожного місяця по 1 руб.

Книгарням і всяким посередникам від передплати 5%, але тільки в тій разі, коли передплата виплачується (8 руб.) і вся відразу.

Комплекти журналу за попередні роки продають ся по 8 руб.

Альбом історичнихъ портретів.

Що як би ми мали на цілу Україну один примірник „Кобзаря“, і цей примірник лежав би собі десь в музею? Чи дав би він тоді нашій суспільности те, що дає тепер?

Чи не те самое маємо з пам'ятками нашої минувшини? Десь в музеях по стінахъ висять портрети нашихъ гетьманів, славних в нашій історіі людей—а що кому приходить з того? Ми навіть не маємо свого національного музею і наші пам'ятники знаходяться по чужихъ руках, а то й землях. Інші народи зараджують лихові дєсятками, сотнями популярнихъ видань, з якихъ кожний образок, кожна стрічка вже вливають в суспільність якусь крапельку свідомости,—ми не маємо й того. І от можна думати що замірене видання,

Альбом історичнихъ портретів,

було би тепер саме на часі. Це будуть копії з стариннихъ портретів, видані в фарбах, трьохколовим друком, в одній із світовихъ друкарень. Видання виходитиме серіями по 20 портретів в серіі, серія поділиться на 5 випусків, по 4 портрети в кождім; при виписках додані будуть монографіі портретованихъ осіб.

На першу серію приймається передплата в Києві, в „Українській Книгарні“. (Безаківська 8) і в книгарні Літ. Наук. Вістника, Больш. Владимирская № 28.

Ціна всіхъ 20 портретів з монографіями 5 руб. без пересилки і 6 рублів., 50 коп. з пересилкою в закритихъ рульонах.

По виході першого випуска передплата буде замкнена і ціна кожного випуска підіймеється до 1 р. 50 к. Отже ті, хто хотів би мати альбом за 5 р., мають засилати передплату тепер же, бо альбом уже в друку і скоро вийде в світ.

До першої серіі увійде більшість портретів невідомих в репродукціях: Богдан Хмельницькій, Мазепа, Скоропадський, князь Федір Ольгердович, Гонта, князі Острожські (батько й син), Іван Корибут-Вишневецькій (батько Вайди), Магдалена Мазєпина (мати гетьмана), Виговська, Паліха, Сагайдачний, Петро Могила, Гedeон Валабан, Петро Кос й ин.

Тепер же, користаючи з нагоди, звертаюся до всіх, хто десь бачив, чув, читав про старинні портрети, малюнки і т. п.—не відмовити написати про те на адресу: Австрія, Львів, Супинського, 17, Канцелярія Наукового Тов. ім Шевченка, Гнатові Хоткевичові. Я вірю, що багато ще ціннихъ пам'яток переходується в приватнихъ руках і ніхто про те нічого не знає.

Г. Хоткевич.

НОВА РАДА

український літературний збірник,
присвячений імені

М. СТАРИЦЬКОГО.

Київ, ціна 1 р. 50 к.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 4.

(За Січень).

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська ул., № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: „Стиї, сонце!“ Вісті. На Україні. Одповідь—Ф. Немо. Вірш—Вероніки Морозівни. Струна обірвалась—К. П. Вірш—В. Турноградського. Відчити на з'їзді у Львові. Допись. Оповістки.

Малюнок—Жіноча постать з квівської околиці.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел), з ілюстраціями,

під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

ноштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник О. Пчілки. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

ГАЗЕТА

ГАДЯЧСЬКАГО ЗЕМСТВА.

ВИХОДИТЬ ВЪ Г. ГАДЯЧЪ,

ПОДЪ РЕДАКЦІЕЙ Ф. И. МЕЛЬНИКОВА,

три раза въ недѣлю.

Поміщаєть извѣстія изъ общественной жизни Россіи и особливо мѣстнаго края, рассказы, стихотворенія, корреспонденціи, замѣтки по сельскому хозяйству и пр.

Цѣна съ перес. 3 р. въ годъ, 1 р. 60 к. за пол-года, 1 р. за 3 мѣс.

„Стій, сонце!“

У Києві був з'їзд „землевладдільцевъ и земледдільцевъ“. Радилися пак, якими способами поради́ти всьому земельному людові, щоб „усім“ було добре... Звичайно, на з'їзді було так, що найбільше забирали голос і взагалі вели перед—„землевладдільцы“, і то которі більші, а „земледдільцы“ та дрібніші землевладдільцы—більше потакували „старшим“ з'їздовим товаришам, сами-ж—„пасли задніх“...

Звичайно, теж як буває завжди, на всіх з'їздах,—говорилося багато чого такого, що було-б „желательно“, або навіть і дуже бажано; постанови про це ухвалено, але... хіба не буває того, що часто навіть учасники з'їзду не згадують потім свіих важніших постанов... Багато, мовляв, „де-чого гарного“ постановлено, а потім уже—нехай робить само «життя»!..

Найцікавішою однак постановою, такою, що може за неї й справді дбатиме (навіть після з'їзду), значна частина учасників з'їзду, се та, що дорадив д-ій Лиховський. Чудний добродій! Вигадав він не що инше, як ось що: „На-віщо воно, каже, заведено оті селянські банки, що пособляють селянам скупувать великі земельні маєтки у поміщиків?—Та хіба, каже, тим селянам настачи́ся землі? вони-ж на неї такі жадні, що хоч би їм віддати землю всього світа,—мовляв усю земну кулю,—то й тим би їх не загодив, усе було-б їм „мало!“ Тим часом, казав далі д-ій Лиховський, се-ж чиста руйнація, грабіж „землевладдільцевъ!“ Вони збувають свої великі маєтки, зостаються ні з чим, а дрібнота, дякуючи за помозі банків, скуповує ті панські маєтки і розпорошує їх на-нівесь,—розділяючи їх між десятками та сотнями малих господарів. Сього, каже не повинно бути! Ми не повинні попускати, щоб видирали в одних, та віддавали иншим! Навіщо *дармо* роздавати землю?“

Бог його знає, як-то д-ій Лиховський одважився таке говорити. Що панських маєтків продається багато, і між ними маєтків великих,—се правда; але-ж перше всього ніхто

не силує великих господарів продавати свої маєтки, се-ж не якесь „примусове відбірання“ землі; коли-б панове великі господарі вміли й хотіли пильненько працювати біля своїх земельних маєтків, а не вчилися тільки розвіювати без-пуття дохід з них, то не треба було-б за великі довги збувати своїх земель. А друге—чи то вже справді так „за-дармо“ забирають селяне ті маєтки? Панове господарі одержують за них гарненьку ціну: банок, позичаючи селянам, дає найменш карбованців по 240, а то й до 275-ти карб. за десятину, та ще „вершків“ від селян набіжить скільки там, по осібній умові з селянами,—чи то-ж воно „дармо“ йде земля?!.. Продавши за таку ціну великий маєток, можна, мовляв, жити й Бога хвалити. Коли кому сутужно приходиться, то швидче селянам, що надавали вершків та мусять і значний процент банкові платити. Скільки то разів траплялося, що селяне навіть не в-стані були виплачувати процента банкові,—так їм сутужно приходилося з тією „дармо“ придбаною землею (бо й на те, щоб дати поміщикові «вершки», теж приходилось їм десь позичити,—а потім ще й за сей довг проценти платити). Не раз банки відбірали землю в таких покупців і знов продавали иншим,—заможнішим селянам; тільки такі селяне й можуть купувати землю за помочою банку.

Отже д-ій Лиховський лемснтував, що за помочою банків, „руйнують“ земельних власників та „дармо“ роздають землю селянам, що треба досягти того, щоб банки *перестали давати за помозу селянам*; через те, мовляв, прищипиться й „руйнація“ маєтків.

І що-ж? з'їзд таки більшістю голосів і постановив домогтися, щоб банки більш не позичали селянам грошей на покуп маєтків.

Чи то-ж би воно справді могло бути так!.. Чи може постановова з'їзду вписати історично-економічну справу „розпорошення“ великих маєтків на дрібні? Ні, мабуть гукання д-ів Лиховських „стій, сонце!“ зостанеться лише їх щирим та не здійсненим жаданням.

ВІСТІ.

◆ **Знищення духовно-академічної автономії.** Митрополітам петербурзькому, московському, київському й архієпископу казанському Сінод прислав указ, що так звана автономія (вільніші правила), дана два роки назад духовним Академіям, одміняється, — „бо добра надія, покладана на автономію, не справдилась“, каже Сінод.

◆ **Святкування пам'яті Гоголя.** З поводу того, що 20-го марця мине сто літ зо дня народження славетного письменника Гоголя по всій Росії відбудеться урочисте святкування, — в день народження й пізніше.

В Москві для гоголівського свята Іполітов-Іванов написав спів, „кантату“, для дитячого хора; виконає ту кантату дві тисячі голосів, школярів, в супроводі військової оркестри. Кантату написано в душі московських „билін“.

◆ **Поклонення о. Іванові Кронштатському.** Смерть Ів. Кронштатського не зменшила поклонення йому тих сектантів, що звать себе, в честь його імени, *іоанитами*. Вони проповідують прямо божеську шану йому, продають шматочки одяжі його (чи ніби-то його), надаючи тим клаптикам чудодійну силу; скликають народ на численні молебні біля гробу Кронштатського (похованого в Іоанівському жіночому монастирі недалеко від Кронштату); захожуються й біля відкриття „Музея імени отця Івана“. Свою проповідь пошанування Кронштатського — іоанити несуть по всій Росії, між иншим і на Україні.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Земські залпросини.** В Полтавщині дуже розпросторилася пошесть тифу; хворіють люде і по городах, і по селах. Тим-то полтавська губернська земська управа закликає лікарів і хвершалів до боротьби з тією пошестю. Хто з них бажає йти на службу до земства, має прислати в управу свою заяву, не додаючи ніяких документів, — їх затребує управа потім. Жалування визначено лікареві 200 карб. і хвершалові 75 карб. на місяць. Для особистих переговорів можна вдаватися до Контори Полтавського Вогоугодного Заведенія, від 10-ої до 12-ої години ранком.

◆ **Лубенський політичний позов,** що розглядано в київському військовому суді, скінчився тим, що обвинувачених засуджено, до різної кари. Чотирьох до смертної кари (за підпал), студента Сахарова на 4 роки каторги, В. Шемета в турму на 4 місяці, М. Шемета теж в турму, на 1 рік.

◆ **З'їзд „землевладільцевъ и земледільцевъ“** одбувся в Києві. З важніших постанов — зважено завести свій окремий банк, щоб можна було позичати кошти членам, бо справи товариства, що до коштів, дуже лихі.

◆ **Землемірські курси** — відкриваються в г. Каменці-Подільському з міс. Марця. Межове управління повідомило губерського землеміра, що під час літніх работ на практиці — буде видавано слухачам курсів по 30 карб. у місяць і по 50 карб. на проїзд з г. Каменця до місця роботи. („Подолія“).

◆ **Переселення.** „Землеустроїтельні комісії“ на Поділля подали своєму губернатору відомості, що 6,000 господарів бажають послати своїх ходаків за Урал на розглядини, найбільше в Томську губернію й Забайкальський край. З полтавщини теж вибирається дуже багато селян — на Сібір.

◆ **Українські народні читання, вряжені Братством.** В Кам'янцю Подільському Свято-Троїцьке Братство уряджувало народне читання (в Пушкинським народнім домі), „Про Братства і просвітню справу на Україні за польського панування до Богдана Хмельницького“. Либонь стала в пригоді Братству прекрасна книжка київської Просвіти, того-ж самого змісту (про Братства). Коли-б-то наші церковні Братства розпросторили свою просвітню-громадську працю до тієї міри, як вона була розпросторена на Україні три століття назад...

◆ **Учні Розвадовського.** Учні мистецької школи Розвадовського, в Кам'янцю Подільському, беруть вже до виконання всякі замовлення работ олійними красками, аквареллю, пастеллю й т. и. Малюють образи, декорації, побільшують портрети й т. и. З замовленням до їх вдаватися по адр.: П. Фольв., Георгіївська, дім Бронштейна, Дьяченко.

Одповідь.

Я не маю усіх тих часописів, де були замітки на мою статю „Чим нам користні жида“ і мушу обмежитися тими замітками, що були у мене в руках.

Починаю з статті д. Сьогобочного в ч. 324 „Київскія Вѣсти“ під заголовком: „Украинская пресса и антисемитизмъ“. Д-ій С—ий не згожується з двома найголовнішими висновками моєї статті. Я довожу, що історичне й сучасне життя жидів не сприяло розвиткові їх патріотичного почуття, що цього почуття у жидів майже не було й нема, що жида по вдачі свої — космополіти. Д-ій С—ий запевняє, що патріотичне почуття у жидів існує, і радить мені познайомитися з силою і красою того почуття по белетристичних оповіданнях жидівського письменника Айзмана. Я Айзмана

не читав і не читатиму, бо я не звик і мені булоб якось ніяково студіювати великі, історичні питання по маленьких сучасних казочках. Опріч того, коли й можна користуватись такими невідповідними джерелами, то я знаю з світової й навіть жидівської поезії зразки патріотичних творів далеко більшої вартости, ніж оповідання Айзмана. З самої біблії мені відома велична пісня „На ріках Вавілонських“, повна патріотичного почуття й туги за Єрусалимом. Отже палкі слова цієї урочистої пісні всеж таки не переконують мене, що в масі жидівського народу міцно розвинуте було патріотичне почуття, навіть у ті давні часи. Відомс, що царь Навуходоносор, опанувавши Іудеєю, забрав у полон насамперед жидівського царя Юхима з родичами й царедворцями, а літ 10 по тому погнав у полон переважно священників і багатирів. Біднота лишилася у Палестині. Полонене панство і духовенство, мабуть, склало у неволі пісню „На ріках вавілонських“. Невільники тужать не за прозорими водами палестинськими, не за кедрами ливанськими, не за рідною біднотою жидівською, а за храмом Єрусалимським, а може... за тою жертвенною худобою, що жидівська біднота зносила до того храму на молитви своєму духовенству.

Я поважаю релігійно-національне почуття всіх народів і своїм відношенням до жидівського національного гимна не хочу ображати всього жидівського народу, бо пануючі круги інших народів теж часто прикривають великою силою великих слів свої власні інтереси. Я хочу тільки нагадати д. С—му, що може американські герої д. Айзмана не такі вже великі українські патріоти і не так вже дуже тужать за українським народом, як за українськими завсдами, гуральнями, броварами і т. и. Разом з цим я хочу нагадати д. С—му, що моя стаття—це не спеціальний трактат про патріотичне питання, а зтислий розгляд усього жидівського питання; що вона і змістом і мовою—стаття популярна і що висловлені у ній думки зовсім не нові або невідомі, а навпаки давні й розповсюжені. У такій статті не можна булоб ґрунтовно обміркувати справу з усіх боків і зміцнити кожную думку відповідною цитатою. Візьмемо, напр., думку про патріотизм. Я навіть не думав, що д. С—ий стане в обороні жидівського патріотизму. Мені здавалося, що поступові жиди не дуже дбали, щоб їх уважали патріотами, і любов до рідного краю вони уважали більше почуттям „буржуазним“, шкідливим, ніж шляхетним і потрібним. Отже д. С—ий пише несподівано для мене про велику любов жидів до краю. Д-й С—ий лічить, мабуть, рідним краєм жидів усі ті землі, де живуть

жиди. Але жиди живуть по всьому світі, значить і рідних країв у їх багато; так же багато мусить бути у їх і патріотизмів: французський, німецький, російський, турецький і т. и. Але відомо, що жиди всього світа—це насамперед *один народ, одна нація*. Національне почуття у жидів таке міцне, що воно на протязі тисяч літ змогло заховати жидівський народ *без держави, як націю*. Тим часом нема такої землі, щоб цлий жидівський народ, як одна нація, міг уважати її своєю батьківщиною. Для цілого жидівського народу не може бути одного патріотичного почуття, а *місцеві патріотизми* уже через те не потрібні жидам, що ці патріотизми ослабляли б *загальне національне* почуття жидівського народу. Жидам користнійше остатися необмеженими космополітами, ніж місцевими патріотами, і даремне силкується д. С—ий вмовити в жидів патріотичні почуття.

Д-й С—ий силкується теж доказати мені, що жиди добрі хлібороби, і радить мені прочитати записки губернатора кн. Урусова, особливо 239—244 стр. Поки що я поражу д. С—у самому прочитати—37 стр. тих „записок“. Ось що сказав кн. Урусов в промові до жидівської депутації: „я *вправі* *ожидать* *затѣмъ, что евреи, будучи народомъ богато одареннымъ и тѣсно сплоченнымъ и побѣждая, часто благодаря этимъ свойствамъ, мстное население въ экономической борьбѣ, будутъ пользоваться плодами побѣды съ осторожностью и тактомъ*“*). Хто уважно прочитав мою статтю, той згодиться, що думки, висловлені в ній, тільки докладнійше розвивають основні думки, висловлені кн. Урусовим в кількох наведених стрічках. Правда, що кн. Урусов стоїть за поширенням деяких жидівських прав. Але я думаю, що уперті вимоги жидів „равноправія и полноправія“ зовсім не відповідають надії кн. Урусова, щоб жиди користувались своєю „побѣдою“ над місцевою людністю „съ осторожностью и тактомъ“. Нічого певного не сказав теж кн. Урусов про жидів хліборобів. Він пише, що бесарабські жиди-колоністи „сидятъ на землѣ съ тридцатыхъ годовъ прошлаго столѣтія. *Особыхъ заслугъ передъ отечественнымъ земледѣліемъ они не оказали*“,—делікатно висловлюється кн. Урусов,—„*хотя замѣтное ихъ стремленіе къ интенсивнымъ культурамъ, къ табаководству, виноградарству и садоводству вполне отвѣчаетъ условіямъ мѣстнаго мелкаго землевладѣнія*“**). На 239—244 стр. кн. Урусов описує великий садовий заклад „Эко“, запроважений на кошт „Еврейскаго колонизаціоннаго Общества“. Нічого дивува-

*) Підкреслено мною (авт.).

***) Тут же. Стр. 325. Підчеркнено мною.

тися, що кн. Урусов знайшов тут скрізь взірцевий лад, охайність, добру управу рослин і „упитаннихъ подростковъ“, котрі виконують усю роботу на 30 десятинах садового закладу. Трудно погодитися, щоб „Івасики-телесици“ могли справлятися зо всіма роботами; шкода, що князеві Урусову не довелось бачити робочих-жидів за тяжкою роботою на плантаціях,—за копою ям і т. и. Мабуть цю роботу виконують гої-молдаване, а „упитанние подростки“ займаються тими роботами, що навчають бути управителями, наглядачами, виноробами і т. и. Такі зайняття добре оплачуються, а садові заклади навіть без всяких субсидій провадяться взірцево і дають добрий зиск.

В Бессарабії існують ще особливі причини, що підтримують серед жидів „замѣтное стремление къ интенсивнымъ культурамъ,—къ табаководству, виноградарству и садоводству“. Ось що пише кн. Урусов на 186—190 стр. своєї книжки. Літ 10 тому назад закон заборонив вільний до того часу продаж вина на Бесарабщині і дозволив без акцизу продавати вино, вироблене на *власному* („собственномъ“) виноградників. Жиди купують, найбільше фіктивно, кілька квадратних сажнів землі, з кількома кущами винограду, у тих жидів, що купили колись маєтки на власність. Маючи потрібні документи, жиди скуповують і перепродують сотні тисяч і мільйони відер вина (все ніби-то з тих клаптиків!). Од Хотина до Дунаю на тисячах жидівських домів красуються великі вивіски: „Здѣсь продается вино собственнаго сада“. З приводу цього кн. Урусов, либонь добре зрозумівши той гешефт, жартує: „виноградная лоза въ Бессарабии даетъ еврея больше вина, чѣмъ нѣкогда в землѣ обѣтованной!“ Але селянам молдаванам не до жартів: вони мусять або продавати вино жидам за безцінь, або вирубати свої виноградники. Виправити ж собі усі папери, потрібні для дрібного продажу вина, добутого *стравди* на *власному* виноградникові—селянин не вмє і не може цього робити за для 2-х, або 3-х бочок вина. Ще в гіршому становищі опинилися селяне табаководи. Літ 20 тому заборонено було вільний продаж тютюну, а можна було продавати його тільки фабрикантам. Само собою розуміється, що кожного плантатора віддано було під догляд акцизників. До селянина, що садив річно 20, або 30 пудів тютюну, табачний фабрикант не поїде і треба цей тютюн продати за безцінь місцевому *жидові скупщиківі*. Але акцизник щодня може загадати плантаторові показати йому тютюн або росписку фабриканта, що він його купив. Для того жид, купивши тютюн, ламає замки і ніби викрадає тютюн у плантаторів, а потому кличе урядника

чи старосту і вони складають акт про крадіжку, а потім запивають могорич і розходяться. Знов виходить, що не з дурною мужицькою головою наражатися на такі непевні пригоди; тим-то мужик мусив зовсім залишити табаководство. Цікаво, що обидва згадані закони вийшли під стягом *юдофобства* і ними бажалося обмежити права жидів. Отже й лютий ворог народа не зумів би так обмежити права селян, як обмежили їх на далі ці закони! Жидам же ці закони зовсім не пошкодити, бо жиди їх чудово обійшли, а ще при тім позбулися навіть тієї слабкої конкуренції, що на неї годен був молдаван—винороб і табаковод. Я так довго зтримався над книгою кн. Урусова для того, щоб показати, що в ній нема нічого певного про здібність жидів до хліборобства і що так само випадало б мені опиратися на кн. Урусова, як і д. С...у, а може мене „записка“ кн. Урусова піддержує ще більше.

Д-ій С...й радить ще мені побачити херсонські жидівські колонії. Певна річ, що я не поїду шукати хліборобів жидів на Херсонщині, бо це все одно що шукати вітра в полі. Коли-ж д. С...й подасть мені адресу такої колонії, де жиди *власноручно* займаються хліборобством, то я поїду туди з великою охотою, бо ця справа мене дуже цікавить. Я знаю чимало жидівських колоній, бував у них і отже не бачив, щоб жиди колонисти орали, сіяли ти робили хліб. На Херсонщині я не був, але знаю, що там у деяких колоніях припадає на двір 30—40 десятин наділа, і по 20—30 дес. вільної землі жиди хазяї арендують у казни. Адресів таких колоній мені не треба, бо таких колонистів жидів я знаю багато, але я залічую їх до панків, арендаторів, а не до хліборобів. Разом з цим, я ражу д. С...у оглянути ось які відомі мені жидівські колонії. На Поділлі: Старозакревський Майдан—Летичівського пов., Кадіянівка—Літинського пов., Абазівка Балтського пов., Кузьминка—Ольгопільс. пов. На Бесарабщині: Бричава і Згурица—Сорокського повіту. Це все давні вже колонії, з доброю, родючою землею, але в них я не бачив *ні одного* жиди з *плугом, косою, серпом, або ціпом в руках*. Недалеко від Києва є чимало жидівських колоній в радомисльському й київському повітах. Земля тут неврожайна, але наші люде якось живуть,—то скотарством, то лісними заробітками. Коли Ви, добродію, побачите в цих колоніях жидівських пастушків, коло телят або ягнят, коли Ви почуєте на покосах голосні співи та веселий регіт жидівських дівчат громадільниць, коли зустрінете валку жидів—косарів, або дроворубів,—то тоді я переконаюся, що не дармо потрачено було гроші на привчання жидів до хліборобства. Коли-ж із 50 жидівських колоній Ки-

Івщини, Волині і Поділля Ви не назвете мені й кількох колоній, де б жиди власноручно робили хліб, тоді може Ви згодитеся хоча з делікатно висловленою думкою кн. Урусова, що „особыхъ заслугъ передъ отечественнымъ земледѣліемъ они не оказали“.

У мене перед очима лежить ще ч. 293 торішньої „Ради“ з статтю „Українство і антисемітизм“. Уважаючи на „полемічні красоти“ цієї статті, мені краще було не торкатися її, але мушу сказати кілька слів, щоб, мовляв, „паралізувати шкодливий вплив цієї статті“ на малоосвічені і незнайомі з жидівським питанням елементи українського громадянства. Атор статті з „Ради“ називає убогими і мізерними мої слова: „наш народ *) не мав, та сливе й не має ні своїх панів, ні своїх міщан. Пани у нас по більшій часті поляки або руські, а міщане—жиди“. Про цю ж таки справу д. Драгоманів говорить: „евреи и поляки въ нашихъ западныхъ губерніяхъ представляютъ не только народности, но вѣроисповѣданія и сословія: буржуазію и аристократію“. **) Невідомому газетному співробітнику не випало б називати відомості д. Драгоманова мізерними й убогими. Не годилося б теж авторові з „Ради“ запевняти людей, не читавших моєї статті, ніби „йому (себ-то мені) зовсім не відомо, що євреї перші в Росії почали виселятися до Англії та Америки“. Тим часом, на стр. 8 ч. 40 „Рідного Краю“ я пишу: „жиди давно вже їздили до Америки, до Канади, поки наші люде довідалися, від жидів, що то за сторона, як до неї добратися і яка там є робота“.

Я не буду зупинятися на інших „полемічних способах“ і „глибокодумних зразках“ критики автора з „Ради“, бо він або не прочитав або не зрозумів моєї статті. Отже, не вважаючи на те, згаданий авторъ виголошує рішучий присуд, що від статі моєї „тхне звичайнісеньким духом расової ненависти“. По правді кажучи, я теж не зрозумів добре статті автора з „Ради“ і для того не можу висловитися так рішуче, але все таки маю право запитати: „чи не тхне від статті „Ради“ звичайнісеньким духом расової солідарности де-яких співробітників „Ради“?

Редакція „Рідного Краю“, друкуючи мою статтю додала до неї кілька приміток. Звичайно, редакція була в своєму праві, але-ж я зостаюся при своїй думці й хочу де-що пояснити.

Отже в найпершій примітці редакція пише: „Д-ій Немо бере справу не з християнського і в загалі не з гуманітарного погляду, а з чисто практичного“. Я

*) Автор з „Ради“ вставив тут своє слово „ніколи“,—так робити не годиться. (Авт.).

**) Драгомановъ, „Политическія соч.“ т. I стр. 218.

згожуюся з тим, що думки мої не сходяться з християнськими поглядами. Християнські погляди такі обмежені й недосяжні, що мені і в мислі не було розглядати жидівське питання з погляду християнської, божеської моралі. Але я не згожуюсь з тим, ніби я не розглядаю цього питання з гуманного, людського погляду. Найголовніша думка моєї статті та, що тепер, сьогодні, права жидів мусять бути обмежені і що поширювати права жидів можна ступньово, по мірі того, як ширитимуться права нашого народу і як наш народ рівнятиметься з жидами умислово, морально й економічно. Я не вважаю цієї думки чимсь негуманним і стою теж за обмеження прав англічан серед індусів, прав німців, французів серед африканських народів і т. и. Або чи не гуманно було б обмежити усякі права фабрикантів і поміщиків на користь робітників і селян? Загалом я вважаю гуманною справою обмежити права дужою на користь слабкого, і як би мені було доказано, що наш народ духовно й економічно переважає і гнітить жидів, то я стояв би за обмеження прав своєю народа на користь жидів. Поки-ж цього не доказано і моїх думок про перевагу жидів не спростовано, доти я вважаю обмежування деяких прав жидів на Україні не тільки речю практичною, але й гуманною.

В 2-ій примітці редакція пише: „Ніяк не можна згодитися з автором, щоб джерелом ненависти до іншої віри були тільки (підчеркнено мною) жидівські книжки“. Досить перечитати той уступ моєї статі, де йде мова про релігійну нетерпимість, щоб переконатися, що я зовсім не довожу, ніби християне переняли релігійну нетерпимість тільки від жидів. Я пишу, що думки, висловлені в Біблії про релігійну нетерпимість, мали „велике значіння в очах християн“; я навіть не кажу величезне значіння, а тим більше я не говорю про єдину вагу жидівських книжок на розвиток релігійної нетерпимости серед християн. А що до слов моїх—„з жидівських книжок люде навчилися ненавидіти іншу віру“—то се не більше як переказ слів д. Драгоманова. Переказавши біблейські думки про релігійну нетерпимість і змагання перших християн за волю віри, Драгоманов пише: „Але така воля віри трималась не довго, бо сами християне, набравшись сили, прийняли собі давні жидівські думки, що треба силоміць нищити різновірство“ *). Я думаю, що думки Драгоманова про історичні відносини і культурні впливи не повинні б здаватися негрунтовними і непевними редакції „Рідного Краю“; я-ж переказав тільки думку Драгоманова про вплив де-яких жидівських думок на світогляд християн.

*) Драгоманов. Про волю віри. Київ 1907 р. стр. 5.

Я не буду спростовувати інших заміток редакції до моєї статті, бо вони торкаються дрібних речей.

Ф. Немо.

20 Січня 1909 р.

* * *

Така я самотна... Навколо немає
Живої душі, щоб поради спитать,
Щоб вилить всю душу, що гірко ридає,
Про тяжке лихо своє розказать!
Про тугу пекельну, що серце убива,
Про долю лиху, що забула мене
І все одібрала, що я так любила,
І досі життя все ламає і гне!
А люде—не дбають... Ім лихо чуже
Байдуже, бо й свого чимало в їх е!
Так само ламає життя їх лихее,
Так само їх нівечить горе своє!..

Послухай-же, нічко, осіння, темна!
Послухайте, зорі, холодні, німі:
Якая журба в мене в серці пекельна,
Які невеселі пісні всі мої!

Вероніка Морозівна.

Струна обірвалась.

(Малюнок).

Шумить, реве море, б'ючися грудьми об скелі, об їх гострі ребра, і з плачем знесилені хвилі линуць знов у глибочинь...

То жалібно, то грізно стогне море, і сила дрібних крапель летить хмарами вгору, переливаючись в промінню сонця, мов самоцвітне каміння, різноманітними вогнями. Здалека, здалека біжать хвилі, помахуючи тими білими гребінцями, мов пір'ям на шоломі, перескакують через велетенське каміння, що купами лежить біля берега, вдаряють в скелястий берег і з жалібним стогоном, розбиті, пригортаються й ховаються на грудях старого батька...

Сичить і клекоче біла піна навкруги... А там, де берег врізується плескатою косою въ море, воно зовсім не таке грізне, як тут—під крутобокими й гостроредними скелями: сердито біжать хвилі здалечини, але ласкаво пригортаються до берега, укриваючи його, неначе сила білих троянд, пухкою піною, і з лагідним

шепотінням дзюркочуть по дрібному каміннячку, воркючи, мов голуб, що співає пісню кохання своїй голубці.

Роскішний бульвар розлігся вздовж берега: недалеко від того місця, де море зливається з землею, стали довгим рядом красуні південних країн,—горді та пишні пальми, а за ними кипариси стрункі, та розлогі магнолії.

На примості грає військова музика.

Велика юрба проходиться бульваром. Сміх і жарти чутно з усіх боків. Байдуже тім людям до краси природи,—обрідла, надокучила їм щоденна картина сього привабливого кутка. Нехай ті, що не звикли ще до його, співають хвалу чарам моря, гір і неба, а вони вже призвичаїлися і живуть своїм буденним життям, як жили в Москві, Петербурзі, або і в якімсь там повітовім кутку.

На каменю, біля самого моря, сидів ще молодий, блідий хлопець. Він замислено дививсь у далечинь і його обличчя було таке сумне. Ноги йому, взуті в прозорі черевики, хвилі обдавали піною, набігаючи, але він не вважав на те, його чорні стражденні очі дивились туди, де на обрію, в синій туманній далечені, було видко снігову гірську стягу.

Оркестр загравав якогось веселого марша; хлопець здригнувся і обернувся до бульвару, де без мети тинялися люде.

„Невже їм не надокучило отак?“—самохить промайнула думка в його голові. Обличчя йому ще похмурнішало і він знов обернувся до моря і задивився на захід, де сідало сонце; воно вже на-пів сховалося в морі, тільки половина його червоного кружала відбивалася довгою стягою на зелено-сірих хвилях. Кружало все меншало і от в останнє блиснув його вершечек,—сонце пішло на відпочинок. Вже темні тіні розляглися на близькі гори, що отут недалечко од берега, позаду міста, стреміли верхами до неба; а золота снігова корона далеких гір міняла коліри своїх снігів ня рожевий, фіялковий; от вже й вона згасла—і тільки тонесенька смужечка де-не-де золотіє.

Хлопець зтиха підвівся й подався до дому, бульваром.

— Ви, певно, знаєте, хто се такий? питалася в свого кавалера молоденька панночка:—адже нема нікого в нашому курорті, хто б був невідомий вам?

— На превеликий жаль, ні!.. відповів кавалер:—я сам тільки вперше бачу його.

— Я можу тобі сказати, Зіно,—озвалася подруга: ми з ним з одного міста, але він скінчив сього року консерваторію в Петербурзі і йому пророкують славу,

бо він вже відомий, яко молодий компониста. Ти, певно, чула його романси; вони тепер у моді. От, пригадай,—тоді на вечері у Б. ота молода артистка співала його романс „Покотилась зоря“. Хіба ти забулася, Зіно?

— А!.. так се його композиція? Ну, звісно пам'ятаю! Хіба можна забути таку чарівну річ!.. Я навіть трохи пам'ятаю мелодію!..

Панночка хотіла злегка проспівати, але не змогла, бо, правду кажучи, вона й не була певна, чи справді чула теє колись.—Так се він!—промовила вона знов: Я відразу, як оце побачила його, помітила, що це незвичайна людина; знаєш, таке натхнення світиться в його очах і весь він якийсь особливий... Треба неодмінно з ним познайомитися!—додала панночка, трохи замислено: „Композитор“, майбутня „зірка“. C'est chic!

По тій мові панночка насмішкувато подивилась на свого кавалера, немов би питаючись: „А ти що таке?“ А той кляв у душі всі талани й композитора, що з'явився тут; панна Зіна була красуня і кавалер її пишався знайомістю з нею.

— Хто се?.. Хто се?—можна було почути з усіх боків, як проходив молодий композитор, бо кожда нова людина на курорті завжди викликає спершу загальне зацікавлення. . . . .

— Що се ти так хутко повернувся?—запиталася в його старенька мати, коли він вступив до своєї кімнати.

— Нудно, мамо!

— А тиж сам хотів приїхати сюди? Ти ж так любиш цей чарівний куток.

— Колись він чарував мене!—зітхнув хлопець,—а тепер... І тяжкий жаль засвітився в його очах.

— От бачиш! Ну, чі не правду я казала, що ти хочеш щось схвати од мене, заспокоїти мене, кажучи, ніби нічого такого не трапилося тобі!

— Ні, матирине серце не одуриш... Ось краще скажи мені все, любий,—легше буде й тобі, та й я, може, з'умію заспокоїти твою душу. Івасю мій єдиний, без причини не може се діятися!.. Ще на Різдво ти повернувся такий веселий, чарував усіх! І от тепер, як скінчив консерваторію, як тебе вже визнають за талановиту людину, коли перед тобою лежить широкий шлях слави, коли на кінці свого життя я сподівалася бачити тебе в сьайві талану,—раптом отаке!.. Боже милий, що се з моєю дитиною зробилося?.. Моя дитино, скажи мені, що так зранило й збентежило душу твою? От вже два місяці, як ти й до роялю не приторкався. Жодної ноти не написав! А сьогодні я й п'яніно таке чудове тобі замовила. Скажи ж, не крийся!—Так благала його мати, плачучи.

— Мамо, заспокойтеся! Все минеться... Так, зтомився, нервова втома... Самі знаєте, як треба було працювати перед останніми іспитами. А хвилювання скільки було!..

Так заспокоював син матір, та вона знов сказала:

— Ні, ні! Тут щось інше, ти з чимсь ховаєшся!.. Матері не одуриш! Така зміна не може бути через втому!.. І вона втирала сльози, що текли по її старечому зморщеному обличчю.

Валентин ходив неспокійно з кутка в куток, похрипавши голову, і нервово хрущав пальцями; то враз сідав на канапу біля матері, обіймав її, проказував їй ніжні слова, цілував їй обличчя й руки, і знов починав мовчки міряти кімнату вздовж і впоперек.

Підійшов до вікна; просто проти його були бульвар і море; постояв, замислившись та задивившись у темряву.

Ніч вже обгорнула все; повітря було таке тихе й лагідне. Море заспокоювалося, тільки легенький гомін його надавав ще більше чарів і без того чарівній ночі південній. Музика на бульварі не грала тим часом, лихтарів ще не засвічували, гомону людського не чути було з вікна,—здавалося, що весь світ задрімав...

Він на всі груди потяг до себе повітря, і раптом повернувшись до нені, промовив лагідно:

— От бачите, мамо, що правду я казав вам,—все минеться! Мені зараз так забажалося знов заграати... Радійте!—всміхнувся він злегка.

— Ото добре, дуже добре, моя дитино! а то певно й пальці вже задеревіли, не такі жваві, як були колись. Зараз запалю світло!—Стара заметушилась.

— Ні, світла не треба, так краще!..

Він підійшов до п'яніна.

Тихий, ніжний акорд сповнив усю хату й замовк...

Аж ось знов забреніли дісканти ледві чутно; тихо, тихо, немов дзюрчання малесенького струмочка; ллються тонкі, мелодичні, чарівні згуки; то повагом, як спокійні морські хвилі, рокоцуть басы, а іноді лише чутно, як вони гудуть, мов вітер у сосновому лісі в тихий, літній, ясний день...

Думки плывуть і родяться у згуках.

Весна. Теплий, тихий вечір. Бузок і троянди цвітуть коло ганку біля одного літнього будинку на Хрестовському Острові у Петербурзі. На ганку сидить дівчина у білім убранню і сама така біла й чиста, мов ангол. Валентин вперше побачив її і мов зачарований зупинився проти будинку, не маючи сили одвести погляду від її блакитних, прозорих очей. Вона помітила чужого чоловіка та, мов пташка, стрепенулась і схо-

валась у кімнатах. Але обличчя її з безодніми блакитними очима запало глибоко в його душу...

Згуки замірають... Та й знову котяться такі веселі, бадьорі, жваві...

Бенкет у курзалі.—Валю! може се та німфа, що полонила твоє серце?—питається товариш, вказуючи на одну панночку.

— Де?—питається Валентин.

— Он там.

— Вона!..

Повний, блискучий перелив з одного кінця п'яни на другий...

— Я познайомлю тебе з нею, се моя далека родичка,—говорить товариш:—а справді, вона й душею така, як на вроду. Се чиста, біла рожа, що вродилася під ясним промінням сонця. Ти не помиливсь!..

Вони пізналися...

Чарівна сімфонія, така лагідна, бренть під його пальцями. То міцно, то знову тихо. Могутній акорд, а потім ледві чутні, мов шепотіння леготу по листю, трелі в середині й на високих нотах...

Її душа сама музика; а музику вона так любе й захоплюється нею.

Все більше й більше зближуються вони душею одно до одного; вона живе його пориваннями, його мріями. Вони гадають про те, як він утворить якусь високо-гармоничну річ, що буде захоплювати душі людей і будити в них поривання до світла.

Його перший романс. Вона сама його співає, вона перша співає його. Проспівала і, схиливши голову на руки, сидить в задумі біля роялю.

„Боже, як гарно!“—виривається з її уст...

Він поглянув їй у вічі і зрозумів усе... Слово „люблю“ злетіло в обох само...

...Якась фантастична, баєчна орієнтальна рапсодія, така невиразно-прекрасна, росте росте... Все більше згуків, все чарівніші згуки... Стакато тверде, певне, через всі клавіші, і мелодійні переливи трелів у діскантах... Урочисто гудуть баси, але помалу стихають... От вже зовсім замерли згуки... Ніжний, ніжний вальс... Але й він зтих... ..Пауза... Блискучий марш...

Перший величезний успіх його романсів. Автора вітають.

Ледві чутне піччікато...

Коні стрілою летять Невським проспектом. Морозна ніч, сніг рипить під полозками. Він одвозить її після концерту до дому. Забувши все, вона пригорнулася голівкою до його плеча. „О, мій любий, дорогий“...

Згуки замовкли . . . . .

. . . . .

Щось грізне й сумне, але незрозуміле, гуде в басах і в середині клавіатури. Згуки турбуються, тужать.

Похмурий день. На дворі сніг падає, перемішаний з дощем, і часом краплі стукотять у шибки. Невирозумний смуток обгорнув його душу ще з-ночі. Що-ж то має значити?

Вона ж так глибоко, ніжно любить його. Боже, яке щастя бути коханим такою людиною, що душа в неї зростається з твоєю!

Він творить. Стільки чистоти, стільки чарівної приваби в його музичних творах!

Так говорять всі, та він і сам те почуває. А як же може бути інакше? В тій музиці відбилася її душа, чиста, ясна, як зірка, і прозора, як небо, або гірський кришталь. Вона—його натхнення, муза, вона те, чим живе його душа, бо його життя—гармонія згуків, а вона—о, вона сама найвища, найкраща гармонія... Жодного дісонансу немає у неї... Вона є той акорд, що ним лунають струни його душі... Вона геній, що веде його шляхом чистої й високої творчості... Вона сонце, що освітлює шлях... Вона його, тільки його одного...

Але чого ж серце щемить таким болем?..

...Згуки сумують, згуки стогнуть, згуки плачуть, все більше й більше...

Може, бентежать оті розмови, що він чув про якусь майбутню робітничу демонстрацію? Ні, це щось зовсім інше, це причування чогось недоброго, що ніби так близько від його... О, ні, ні, треба гнати се смутне почуття! Що там таке може скоїтись?..

Згуки неначе повеселішали, але через хвилину знов сумнішають і стогнуть.

...Різні, повні одчаю й переляку, грізні удари в басах і шалене завивання в діскантах...

Що се?.. Народ біжить... Стріляють!!!!..

О, Боже, це ж божевілля, тяжкий сон!

Ні, се дійсність!.. Он впав, мов скошений, чоловік, а поруч його тіпається жінка... Ще й ще; якийсь бенкет смерті.

„До неї!“—кричить душа, а дух спірається у грудях і думки крутяться в пекельному вихрі... „До неї!“.. Кров б'є в голову.

Він біжить, а вони стріляють. Люде падають... Він сам упав... Кров на руках, але це чужа кров... Біжить, нічого не тямлючи, не бачучи, не чуючи, тільки одна думка опанувала всією істотою: „До неї! що з нею“!

Хаос диких згуків...

Ось її домівка. Ганок, а на ганку жінка,—либонь тільки що вийшла з дверей, і смерть тут спіткала її.

„Се не вона! се не може бути вона“!!... Жіноча постать лежить, розкинувши руки, брилик зкотився на-бік, а на чолі кєрвавє червона пляма... Очі дивляться спокійно, вони вже вмірають, але ще з легким докором питають: „за віщо“?..

„О, Боже святий!—вона“!!!... . . . . .

Впали руки з клавіатури...

Через хвилину—в скаженім вихрі заплигали й застогнали дісонанси. Ні, се не дісонанси, се божевілля, страшне, невичерпане божевілля згуків...

Страшний нелюдський удар...

Щось жалібно дзвєнькнуло усередині п'яніна і жалібно, жалібно задзвеніла останнім згуком порвата струна...

— Ха, ха, ха! Обірвалося! — несамовито закричав Валентин, з нелюдським болем душі, далі з усієї сили зачинив п'яніно і, ридючи, бився головою об його.

— Дитино моя! Бог з тобою!.. О лишечко, горенько!.. На смерть перелякана мати припадала до нього.

— Урвалось,—хрипів він.

— Що обірвалось?..

— Все!!!... струна, її життя, моя душа і мій талант!

...А в вікно лилася мелодія його першого романсу, що був тепер таким модним.

Його грала військава музика.

— Прокляті!—стогнав він, немов ранений звір і, витягшись біля п'яніна, простяг стиснуту руку до вікна.

— Ви радієте! вам байдуже! Мій талант цвів не для вас, а для неї, що любила весь світ і мене навчала його любити! Ви байдужі, холодні, нікчемні, не маєте сили запалити душу. Її немає більш, нема й мого талану, бо ваша байдужність, ви, ви вбили, разом з її життям, вбили і мой талант!.. Прокляті!.. Обірвалось!.. Зомлілий, він упав на руки матері . . . . .

А ті весело гуляли...

— Зіно, це його романс грають. Пригадуєш?

— Я мушу конче познайомитися з ним!—відповіла Зіна: композитор, прийдешня „зірка“! О, се дуже цікаво!.. C'est très chic! К. П.

* * *

На скелі безлюдній та голій,
Де віялась синя імла,
Забута у дикім околі
Зеленая пальма росла.

Над нею пташки щебетали,
Миналися дні і роки,
І весни цвіли, одцвітали,
І йшли за віками віки.
Кропили вечірній роси
Ту пальму, що сумно росла,
Схиливши, мов довгі коси,—
Зеленее листя з чола.

І старець голодний і босий.
В полудень прийшов до її,—
До пашної пальми, що коси
Дрімотно схилила свої,
І так говорив: „на хвилину
Мене приголуб та укрій,
Прийми, вколисай, мов дитину,
Чудовою казкою мрій
Ту думу, безсилу та вбогу!
Прийму я вітання твое
І знов понесу у дорогу
Знебулее серце свое“.

І пальма зелена хитнулась,
Одкінула коси з чола—
І мовчки вона одвернулась,
І в мріях дрімать почала.
А старець стояв... Сиротливо
Зітхнув, не сказав нічого.
Південнее сонце палило
Запалені груди його...
І мовчки пішов він в пустелю,
Пустелю сумну і німу,
Де буйній вітри постелю
Холодну придбали йому...

І ангел далекого раю
На срібних крилах проліта—
Та пальму зеленого маю
Прокляв він, одкривши уста...
І пальма та проклята в'яне,
Схиливши засмучений стан.
А в час, як над скелею встане
Блакитній вечірній туман,—
Та пальма зів'яла зітхає,
Схилившись, немов сирота...
І сохне вона, засихає,
І вітер її хилита,
Стоїть вона, темна, як смута,
Сумна, на тій сумній скалі,
Зів'яла і всіми забута,
В забутій і дикій землі...

В. Тарноградський.

Українська народня постать. Молодиця з київської околиці,

(Знімок одержано від д-я П. Семенцова, з його збірки українських типів і красивидів).

Ідучи київськими вулицями, часто спіткаеш сільських молодичь, що йдуть на торг або вертаються з його, несучи цілу низку глечників на коромислах. Зустрінеш і задивишся, — з яких вони часів виринули посеред Києва 20-го віку? де вони взялися тепер, посеред тих здрібнілих, знервованих постатей—такі ставні та огрядні, з таким ясним, ширим поглядом? і як се вони досі не змінили свого хорошого селянського убрання на ті противні дешеві „кохти“, що висять на базарах, аж на дворі, на спокусу, зовсім готові! Отже в київських селах, либонь під самим Києвом,—(бо тільки з-близька можна носити молоко на коромислах),—ще гор-

дують „кохтами“, ще кохаються в давнім селянським убранню. Гляньте ви теж, як гарно зав'язана та проста хустка поверх очіпка в сієї молодичі, що ось тут дивиться на вас. Пильнуеш її і коли потім ненароком глянеш на-бік, та побачиш там на улиці ті опудальні дамські брилі, повикручувані сюди й туди, повні чудернацьких бантів, пташиних крил, звірячих хвостів, то якось аж умно зробиться!..

І все хотів-би дивитися на ту селянку, на ту благородно-просту, гарну постать.

Відчити, подавані на просвітно - економічний з'їзд у Львові.

Подаємо список всіх праць, подаваних на львівському з'їзді. Не всі вони були читані, (за нестачею часу), але всі увійдуть у збірник праць з'їзду. Думаємо, що тим часом самі заголовки тих відчитів мають свою цікавість—для наших спеціалістів відповідних кругів знання.

Засідання з'їзду, з читанням розправ, ішли в таким порядку:

Понеділок дня 1. Лютого (нового стилю) 1909 р.

I. Загальне засідане.

1. Отворене конгресу *).
2. *Др. Е. Олесницький.* Історичний огляд сорок-літньої діяльності Товариства „Просвіта“ і шляхи її на будуче.
3. Звіт секретаріату конгресу.
4. Полагоджене евентуальних формальних внесків.

Секційні засідання.

I. Секція просвітно-організаційна.

Комісія I.

Др. І. Копач. Роль писменства в розвитку народів з загального історичного становища.

О. Солтис і Т. Біленький. Поборюване неграмотности.

Др. Е. Калитовський. Популярні видавництва, їх зміст і організація їх кольпортажі (розповсюдження).

Др. І. Брик. Короткий огляд української популярної літератури;—дезідерати (бажання).

І. Труш. Значіне артисгичних ілюстрацій у виданнях для люду.

Комісія II.

І. Рибчаківна. Народні забави та ігрища; роль жіноцтва в розбуджуваню товариського життя на селі.

І. Захарій. Організація товариського життя серед селян.

Др. І. Голубович. Організація товариського життя серед міщан.

Ф. Колесса. Значіне народної пісні в житю українського люду.

Др. С. Людкевич. Зажитковане народних мотивів у музиці і штуці.

II. Секція гігієнічно-гуманітарна.

Др. Е. Озаркевич. Суспільно-санітарні потреби нашого сільського люду.

*) Увесь текст і правопись—воставляемо так, як було в галицьких часописах.

Др. В. Кобринський. Поборюване пошесних слабостей на селі.

Др. Т. Гвоздецький. Смертельність дітей і поборюване їх пошесних слабостей.

Др. Г. Гарматій. Сіфіліс серед люду.

Др. Я. Грушкевич. Запалене єгипетське очей (трахома) серед люду.

III. Секція рільничо-економічна.

О. А. Глодзінський. Загальний образ нашого господарського життя.

А. Корнелля. Меліорація.

О. Т. Войнаровський. Парцеляція.

Др. М. Корнелля. Будова каналів водних в Галичині і вплив їх на добробут краю.

І. Цапак. Опіка над сезонними робітниками і їх організація.

О. Журанівська. Заводові школи домашнього господарства для дівчат.

О. М. Бачинський. Яка рільнича школа е серед наших обставин можлива і пожадана?

Др. М. Коцюба. Садівничо-господарська школа Товариства „Просвіта“ в Милованю.

IV. Секція кооперативно-економічна.

П. Придаткевич. Домашний промисл, його стан і дальший розвій.

Г. Лебизак. Гончарство і кераміка.

А. Мусянович. Ткацтво і його значіне для нашого люду.

Др. Р. Залозецький. Фабричний промисл.

В. Лучків. Зажитковане водних сил в промислі.

М. Голубінка. Домашний і фабричний промисл.

Второк дня 2. Лютого 1909 р.

Секційні засідання.

I. Секція просвітно-організаційна.

Комісія I.

Др. С. Томашівський. Просвітні видавництва.

К. Малицька. Издавництва для дітей і молодіжі.

І. Крип'якевич. Народні бібліотеки.

О. В. Кальба. Як з'єднувати більше членів для читалень „Просвіти“.

І. Боберський. Як ми досі збирали складки на народні ціли, а як ми їх збирати повинні?

З. Скварко. Організація просвітних читалень і філій.

Др. С. Дністрянський. Народна статистика.

Комісія. II.

Др. Е. Олесницький. Значіне театру і будова народного театру у Львові.

Й. Стадник. Наш сучасний театр.

Др. Л. Лопатинський. Організація людогового театру.

І. Боберський. Як вести „Соколи“, щоб не були мертвими товариствами?

А. Будзимовський. Організація „Соколів“. Турністика (Подорожі).

С. Горук. Пожарні „Соколи“.

II. Секція гігієнічно-гуманітарна.

Др. І. Раковський. Вплив алкоголю на людський організм.

Др. А. Чайківський. Алкоголь з точки законодавчої і суспільно-економічної.

О. Т. Лежонубський. Брацтва тверезості.

Н. Кобринська. Захоронки, їх значіння і розвій.

В. Коцювська. Організація міських захоронок.

О. Др. Д. Яремко. Захоронки і приюти.

О. Бачинська. Вакаційні оселі.

Др. О. Макарушка. Опіка над шкільною молодіжкою поза школою.

III. Секція рільничо-економічна.

А. Гарасевич. Досвідні поля.

О. Й. Раковський. Насіння, штучні погної, господарські зваряди і машини.

Ю. Шумський. Промислові рослини.

Др. М. Коцюба. Годівля худоби.

П. Гнатюк. Годівля дробу.

І. Бородівичівна. Годівля кріликів.

О. Ю. Гумецький. Рибальство в малих господарствах.

О. Ю. Душкевич. Пасічництво у нас і за границею.

О. М. Гошовський. Організація пасічників.

IV. Секція кооперативно-економічна.

Др. К. Левичкий. Початки розвою напих економічних інституцій.

Др. Т. Курмош. Розвій руських інституцій кредитових.

Др. Л. Коцут. Які зміни викликала кооперація в господарському життю народів?

І. Петрушівич. Начерк статута унії кооп. для Галичини і Буковини.

А. Курилас. Якої організації треба нашим хліборобам?

А. Ільченко. Значіння кооперації для нашого народу.

П. Глодзінський. Господарське значіння молочарства.

О. Л. Борачок. Основуване молочарень.

О. О. Ніжанковський. Організація молочарень в союз. Збут масла.

Секційні засідання.

I. Секція просвітно-організаційна.

К. Паньківський і Д. Сембратович. Заводові видавництва.

II. Секція рільничо-економічна.

О. А. Глодзінський і Гр. Метельський. Садівництво.

Др. Г. Величко. Городництво.

Ю. Шумський. Заряд сільського господарства.

III. Секція кооперативно-економічна.

С. Кузик. Значіння кооперації для селянства.

Я. Литвинович. Постуляти організаційні сільських кооперативних крамниць.

II. Загальне засіданє.

1. Звіти з обряд поодиноких секцій і прийняте їх резолюцій.

2. Євентуальні внески секцій конгресу і членів конгресу.

3. Замкнене конгресу.

Наради конгресу вели ся після загальних парламентарних правил.

На загальних засіданнях проводили почесні президенти, протоколував секретар конгресу.

Кождий учасник конгресу складав 5 корон на покриті коштів конгресу і видане пропамятного звіту. Молод'ж академічна, міщани, і селяни склали 1 кор.

За Головний Виділ Товариства „Просьвіта“ у Львові:

Голова **Петро Огоновський.**

Секретар **Др. Иван Брик.**

Секретар конгресу **Др. Михайло Коцюба.**

ДО ПИСИ.

М. Богачка, Миргородського повіту (Полтавщина). Богачка має три кооперативні товариства: Сільського Господарства, Кредитне, та Потребительне. В останні часи з'убожіння більшости селянства доходить до такого ступня, що за ним починається справжнє старцювання; велика недостача землі і виснаження та занедбання її вкрай; загальна темнота, невміння поратись біля землі і взагалі вести хазяйство, як того вимагає наука; все це дає змоги селянинові звести кінець з кінцями—Отже, при тому лихові, названі Товариства можуть стати селянству у великій пригоді: за помочою одного він добуде той досвід, що йому достача для свого господарювання, і разом матеріяльну підмогу; за помочою другого він доставить потрібних йому в хазяйстві грошей за меньчий процент, ніж у сільських дуків; за помочою третього він має змогу купувати крам і краший і за дешевшу ціну, ніж у інших

крамарів, Таким чином всі Товариства, взяті вкупі, можуть багато спріяти добробутові селянина взагалі. А чі треба казати про те, що участь селян в названих Т-вах привчає їх до самодіяльності та самопомочі, привчає працювати не тільки ради своїх особистих вигод, а й для громадського добра.

Та тільки справді користними ці Т-ва можуть бути тоді, коли справа в них буде йти *добре*,—то-б то, коли всі ними будуть цікавитися, особливо більше свідомі люде, „інтелігенція“ наша; пам'ятаючи свій обов'язок перед народом, вона повинна вести перед і не тільки заправляти справами Товариських (особливо по-первах), але часом вияснити несвідомим селянам користь і значіння цих Товариств. Коли ж люде більш освічені будут відноситися до справи байдуже, або навіть вороже (як побачимо далі, в нас і таке буває), то вся користь від таких товариств зведеться на нівець та й сами вони без тямущих проводирів загинуть. Добрим прикладом тому може послужити сторінка з життя наших товариств, а особливо Товариства Потребительного.

Цікава історія цього Товариства. Думка про нього зародилась в Товаристві Сельського Господарства. Під статутом зразу підписалось багато охочих, бо потреба в тій спільці була велика: крамниці в Багачці хоть і були, та тільки путящого краму не можна було достати, а за той, що був, крамарі драли по 100 або й 300 процентів, менш 20—30 ніколи наші крамарі не брали. Коли вийшов дозвіл, було вибрано Раду Товариств і доручено їй відкрити крамницю. Минув рік, а крамниці немає. Скликали знову загальне зібрання членів, знову вибрали нову раду й знову доручили їй як найшвидче відчинити крамницю. Та тут виявилось, що треба знову прохати дозволу на відкриття крамниці, бо годовий строк минув, а протягом його не вспіли відкрити крамниці. Подали прохання знову, а тим часом почали збирати пайки й підшукувати прикажчика. Дозвіл скоро вийшов, але пайків поступало дуже мало, бо багато з тих, що раніш записалось членами, дивлячись на те, як справа з крамниною йде наче мерзле горить, зовсім зневірились в їй і не хотіли давати вкладок, поки крамниця не відчиниться. Під кінець назбиралося вкладок карбованців на 300, та С. Господарське Товариство згожувалось дати в позику 500 карб., (з них, на жаль, можна було скористуватись тільки 300-ма карб., бо статут не дозволяє мати довгу більше, ніж пайків. На 600 карб. можна б було відчинити бакалійну-галантерейну крамницю, та загальне зібрання членів, що складалось мало не все з селян, висловилося за те, щоб у крамниці неодмінно продавалася вся-

ка матерія для одєжі, а инший крам їм не так потрібний, бо його за рік доводиться купити карбованців на 2—3, а матерії карбованців на 20 або 30 найменш. Отже на таку крамницю треба було грошей далеко більше. Тут один жид, що раніш мав свою крамницю, згожувався дати свій пай 500 карб., коли Товариство візьме його за прикажчика в своїй крамниці. Почались суперечки в Товаристві. Одні згожувались взяти жида за прикажчика, тим більш, що він був чоловік тямущий, міг по-первах добре поставити крамницю, инші ж ніяким чином не згожувались мати прикажчиком жида. Отже виходило—або прийняти жида й відчинити крамницю, або зостатись без жида й без крамниці. На-останку Товариство згодилось взяти прикажчиком жида—і торг у Товариській крамниці почався.

Наслідки того торгу швидко виявились. Наслідки добрі. Ціни на крам по всіх инших крамницях зразу-ж понизились. Про те, з якою неохотою крамарі понижали ціни, не треба й казати... Почалася страшна боротьба між товариською крамницею й крамарями; в тій боротьбі крамарі робили всі заходи, щоб забити ненависну їм товариську крамницю: знижували ціни на деякий крам низче того, що він стоїв самим крамарям, аби тільки підривають крамницю громадську, розпускали неправдиві слухи про товариські справи й поодиноких членів, що заправляли крамницею, а на де яких членів темними вечерами робили напади, кидаючи на їх дрюччя. Боротьба ця тягнеться й по сей день, ось уже другий рік, і ще не видно, хто буде переможцем. Членів, що забирають крам в товариській крамниці, свідомих членів, мало, а темний гурт—як справжній гурт!—понижили сьогодні ціну на крам в товариській крамниці, він піде туди, а завтра почує, що якийсь крамарь продав комусь ще дешевше, гурт хилить туди...

Як же поставилось до цієї боротьби Товариства з крамарями і в загалі до потребительських справ наші освічені люде, багачанська інтелігенція? Чи зробила вона, не кажучи про матеріяльну, хоч яку небудь піддержку Товариству? Коли виключить кілька душ, що приймають діяльну участь в справах Товариства, то всю так звану інтелігенцію можна поділити на дві групи: одна з них ставилась до Товариства байдуже, а друга... друга всіма силами допомогала крамарям швидче повалити товариську крамницю, вживаючи свою повагу, свій хист на те, щоб відхилити несвідомий народ від Товариства, і це все тільки через те, що прикажчиком у товариській крамниці був жид. Так поясняли ті, хто ворогував проти Товариства. Але-ж кілька місяців тому прикажчика жида одправили, а відносини тих людей до Товариства не перемінились. Вони раді

тому, що крам в інших крамницях, дякуючи товариський крамниці, подешевшав та покращав, і спокійнісінько купують в Іх, глузуючи часом з Товариства й його діячів, та підтинаючи таким чином ту гільку, що сами на Ій сидять; мовляв, аби жолудики були, а до дуба нам нема ніякого діла... Хай сохне!..

Гр. Надпільський.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Продолжается подписка на 1909 й годъ на виѣпартійную прогрессивную газету

Тавричанинъ

—IV-ый годъ изданія.—

Газета выходитъ въ Симферополѣ по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. „Тавричанинъ“—любимая въ Крыму газета. Послѣ ряда ея извѣстныхъ обличеній и разоблаченій, вызвавшихъ администрат. кары и рядъ судебныхъ процессовъ, газета стала сильно популярною.—На годъ—3 рубля; на 6 мѣсяцевъ—1 руб. 50 коп. Деньги адресовать: Симферополь, „ТАВРИЧАНИНУ“.

Редакторъ-издатель Д. В. Коломійцевъ.

Продолжается подписка на 1909 годъ

— Н А —

СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, ЕЖЕНЕДѢЛЬНЫЙ и ПОПУЛЯРНЫЙ ЖУРНАЛЪ

„ХУТОРЯНИНЪ“

издаваемый Полтавскимъ обществомъ сельскаго хозяйства.

Годъ изданія ЧЕТЫРНАДЦАТЫЙ.

Главная задача журнала—популяризація сельскохозяйственныхъ знаний в массахъ населенія.

Журналъ будетъ выходить в 1909 г. еженедѣльно книжками въ размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ съ рисунками и иллюстраціямп.

Всѣмъ подписчикамъ в 1909 году будутъ разосланы: 1) иллюстрированный календарь „Хуторянинъ“ (больше 10 печатныхъ листовъ текста), 2) Краткая біографія Т. Г. Шевченка и 3) улучшенныя сѣмена растений.

„Хуторянинъ“ допущенъ въ бесплатныя бібліотеки-читальни и въ бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписная цѣна 2 р. на годъ съ пересылкой, на полгода 1 р. Объявленія принимаются по 8 коп. за строчку; цѣлая страница—10 руб.; $\frac{1}{2}$ стр.—6 руб. $\frac{1}{4}$ стр.—3 руб.; впереди текста вдвое дороже, при повтореніи скидка. Для лицъ, ищущихъ труда по 4 коп. за строчку.

Открыта подписка на 1909 годъ на музыкальный народно-пѣвческій журналъ

3-й годъ изданія. **БАЯНЪ** 3-й годъ изданія.

СЪ НОТАМИ и литературнымъ отдѣломъ, посвященный преимущественно хоровому школьному и регентскому дѣлу.

Цѣлью журнала по прежнему будетъ: способствовать, по мѣрѣ силъ, распространенію музыки и пѣнія въ народѣ, освѣщать нужды, защищать интересы и объединять всѣхъ тружениковъ на народно-пѣвческой нивѣ, для чего въ литературномъ отдѣлѣ будутъ помѣщаться: 1) Статьи и очерки по вопросамъ музыки и хорового пѣнія, 2) Некрологи и біографіи современныхъ музыкальныхъ дѣятелей, 3) Церковно-пѣвческое дѣло, 4) Музыка и пѣніе въ учебныхъ заведеніяхъ, 5) Музыка и пѣніе въ провинціи, 6) Критика, 7) Обзоръ музык. газетъ и журналовъ, 8) Корреспонденція, 9) Библіографія, 10) Новости музыкальной литературы, 11) Разныя извѣстія по музыкѣ и пѣнію, 12) Почтовый ящикъ, 13) Объявленія, а въ музыкальномъ отдѣлѣ—духовныя и свѣтскія хоры, тріо, дуэты и соло для пѣнія, а также русскія и малорусскія пѣсни.

Къ участию въ журналѣ на 1908 годъ приглашены извѣстные музыкальные писатели, дѣятели и композиторы.

Въ музыкальномъ отдѣлѣ сотрудничаютъ: С. Т. Аббакумовъ, В. Г. Алексѣевъ, М. В. Анцевъ, А. А. Архангельскій, П. Богдашевъ, А. Г. Гречаниновъ, Н. И. Компанейскій, Н. В. Лисенко, Л. Л. Лисовскій, А. Ф. Пашенко, М. П. Рѣчкуновъ, А. А. Спендіаровъ, К. Стеценко, Н. П. Толстяковъ, М. М. Черновъ и др.

Журналъ предназначается для учителей пѣнія, регентовъ свѣтскихъ, церковныхъ, монастырскихъ, народныхъ, военныхъ, любительскихъ и т. п. хоровъ, пѣвицъ и пѣвцовъ, начальныхъ школъ, низшихъ и среднихъ учебныхъ заведеній, хоровыхъ обществъ и музыкальныхъ кружковъ, священниковъ, псаломщиковъ, любителей музыки и пѣнія и интересующихся этимъ искусствомъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА. На годъ (съ Января) съ нотами 3 руб. (безъ нотъ 2 руб.) на полгода: съ нотами 1 р. 75 к. (безъ нотъ 1 р. 25 к.). Наложнымъ платежемъ—дороже на 25 к. Въ разсрочку: при подпискѣ 2 р., въ юнѣ 1 р.

Адресъ редакціи журнала „Баянъ“ (для денежной, заказной и простой корреспонденціи) Г. ТАМБОВЪ.

Редакторъ-издатель П. Н. Богдашевъ (г. Тамбовъ).

Редакторъ музык. отдѣла А. Ф. Пашенко (С.-Петербургъ, Астраханская № 6, кв. 41).

НА М Е Ж І.

Жарт в 1-йй діі

— ГАВРИЛА ЛЕВЧЕНКА —

(виданія „Рідного Краю“).

Ціна 15 коп.

Дозволено для постанови на сцені.

Склад видання в Києві, в Українській Книгарні (Безаківська, 8).

ХІІ-й годъ изданія.

Открыта подписка на 1909 годъ на издаваемый т-вомъ М. О. Вольфъ историко-литературный и критико-библиографическій иллюстрир. журналъ

ИЗВѢСТІЯ ПО ЛИТЕРАТУРѢ,

НАУКАМЪ И БИБЛИОГРАФІИ

и ВѢСТНИКЪ ЛИТЕРАТУРЫ.

„Извѣстія“ и „Вѣстникъ Литературы“ выходятъ ежемѣсячными иллюстрированными выпусками, въ двухъ самостоятельныхъ отдѣлахъ: „Вѣстникъ Литературы“— заключаетъ въ себѣ статьи по вопросамъ литературы, науки и библиотечнаго дѣла, критическіе разборы новыхъ книгъ, біографіи, воспоминанія и неизданныя письма писателей, очерки о современныхъ теченіяхъ въ литературѣ, историко-литературныя изслѣдованія, статьи по техникѣ чтенія и пр., и пр.; во второмъ же отдѣлѣ— „Извѣстіяхъ“—помѣщается: хроника литературнаго міра і книжныхъ новостей в Россіи, вѣсти изъ Франціи, Германіи, Англіи Америки, славянскія извѣстія, Rossica, рецензіи, новости по бібліографіи и библиотечному дѣлу, справки по вопросамъ, касающимся книгъ, и, кромѣ того, ежемѣсячныя систематическіе каталоги всѣхъ выдающихся новыхъ книгъ, русскихъ и иностранныхъ, списки книгъ, находящихся въ печати, арестованныхъ, запрещенныхъ изданій, спеціальныя каталоги по разнымъ отраслямъ наукъ, указателч главнѣйшихъ журнальныхъ статей і т. п.

Журналъ иллюстрируется снимками съ замѣчательныхъ произведеній печати, сценами изъ сочиненій выдающихся авторовъ (русскихъ и иностранныхъ), портретами, библиотечными знаками, рѣдкими автографами и пр., и пр.

Годовая подп. цѣна „Извѣстій по Литературѣ“ и „Вѣстника Литературы“, съ дост. и перес. **1 р.**

Съ перес. за границу—1 р. 50 к. (=4 франка).

Подписка принимается въ редакціи, въ С.-Петербургѣ, Вас. Остр., 16 линія, 5—7, с. д.; въ Москвѣ, Кузнечій мостъ, 12, д. Джамгаровыхъ.

Принимаетъ ся передплата на р. 1909 на

Литературно - Науковий Вістникъ,

український місячник літератури й громадського життя. Виходить далі в двох виданнях, київському і львівському, книжками по 12—15 арк., під загальним ьроводом проф. М. Грушевського.

В. 1909 р. журнал буде значко збільшений.

Редакція і головна контора: Київ, В. Володимирська 28.

Передплата на видане київське р. 1909: на рік 8 руб.; для незаможних учнів, студентів, сільських учителів, низшихъ служалщих, робітників і селян 7 руб., але тільки коли вони передплачують журнал просто з контори. За пів року 4 руб. 50 коп. Кому трудно відразу, нехай прислав на перше число кожного місяця по 1 руб.

Книгарням і всяким посередникам від передплати 5%, але тільки в тім разі, коли передплата виплачується (8 руб.) і вся відразу.

Комплекти журналу за попередні роки продають ся по 8 руб.

Альбом історичнихъ портретів.

Що як би ми мали на цілу Україну один примірник „Кобзаря“, і цей примірник лежав би собі десь в музею? Чи дав би він тоді нашій суспільности те, що дає тепер?

Чи не те самое маємо з пам'ятками нашої минувшини? Десь в музеях по стінахъ висять портрети нашихъ гетьманів, славних в нашій історіі людей—а що кому приходить з того? Ми навіть не маємо свого національного музею і наші пам'ятники знаходяться по чужихъ руках, а то й землях. Інші народи зараджують лихові десятками, сотнями популярнихъ видань, в якихъ кожний образок, кожна стрічка вже вливають в суспільність якусь крапельнку свідомости,—ми не маємо й того. І от можна думати що замірене видання,

Альбом історичнихъ портретів,

було би тепер саме на часі. Це будуть копії з стариннихъ портретівъ видані в фарбах, трьохкошторовим друком, в одній із світовихъ друкарень. Видання виходитиме серіями по 20 портретівъ в серіі, серія поділиться на 5 випусків, по 4 портрети в кождім; при випискахъ додані будуть монографіі портретованихъ осіб.

На першу серію приймається передплата в Києві, в „Українській Книгарні“. (Везаківська 8) і в книгарні Літ. Наук. Вістника, Больш. Владимирская № 28.

Ціна всіхъ 20 портретівъ з монографіями 5 руб. без пересилки і 6 рублів., 50 коп. з пересилкою в закритихъ рудьонахъ.

По виході першого випуска передплата буде замкнена і ціна кожного випуска підійметься до 1 р. 50 к. Отже ті, хто хотів би мати альбомъ за 5 р., мають засылати передплату тепер же, бо альбомъ уже в друку і скоро вийде в світ.

До першої серіі увійде більшість портретівъ невідомих в репродукціяхъ: Богдан Хмельницькій, Мазепа, Скоропадський, князь Федір Ольгердович, Гонта, князі Острожські (батько й син), Іван Корибут-Вишневецькій (батько Вайди), Магдалена Мазепина (мати гетьмана), Виговська, Палііха, Сагайдачний, Петро Могила, Гедеон Валабан, Петро Кос й ин.

Тепер же, користаючи з нагоди, звертаюся до всіх, хто десь бачив, чув, читав про старинні портрети, малюнки і т. п.—не відмовити написати про те на адресу: Австрія, Львів, Супинського, 17, Канцелярія Наукового Тов. ім Шевченка, Гнатів Хоткевичові. Я вірю, що багато ще ціннихъ пам'ятокъ переходується в приватнихъ рукахъ і ніхто про те нічого не знає.

Г. Хоткевич.

НОВА РАДА

український літературний збірник,
присвячений імені

М. СТАРИЦЬКОГО.

Київ, ціна 1 р. 50 к.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 5.

(За Лютий)

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) коломки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листям і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Пам'яті Т. Шевченка—*О. Пчілки*. На Україні. На вічний спомин Т. Шевченкові—*Л. Вельменка*. Святкування пам'яті Шевченка. На менихах—жарт *Т. Сулими*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Допись (із Прилук). Лист до редакції. Оповідки.

Малюнок: Ілюстрація Опан. Сластіона до „Гайдамаків“ Шевченка.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Босач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

„Рідний Край“ з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(одина українська часопись для дітей)

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—

2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *О. Пчілки*. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

ГАЗЕТА

ГАДЯЧСЬКАГО ЗЕМСТВА.

ВИХОДИТЬ ВЪ Г. ГАДЯЧЪ,

подъ редакціей *Ф. И. МЕЛЬНИКОВА*,

три раза въ недѣлю.

Поміщаєть извѣстія изъ общественной жизни Россіи и особенно мѣстнаго края, рассказы, стихотворенія, корреспонденція, замѣтки по сельскому хозяйству и пр.

Цѣна съ перес. 3 р. въ годъ, 1 р. 60 к. за пол-года, 1 р. за 3 мѣс.

Пам'яті Т. Шевченка.

(Промова в київськiм „Українськiм Товариствi“).

Сорок восьмi Шевченковi роковини...

Тільки через сорок вісім літ після смерти нашого Кобзаря діждалися ми змоги справляти в Києві свято пошанування його пам'яті—у своїй хаті, в Українськiм Товариствi.

Ті українці, що пам'ятають давні часи, можуть найпаче зважити серцем ціну такого першого святкування. Колись доводилось нам, не паче першим учням великої віри, збиратися по-тай, в чiємусь малому щирому закуточку, щоб справити те сумне національне свято. Тепер можемо обходити святкування пам'яті Кобзаревi—прилюдно, в великому гурті, а разом з тим у своїй українськiй оселі. Чимало зібралось нас. Ми не всі навіть знаємося між собою (не так як в давнiшій „громадці вірних“). Дарма! Ми чуємося у своєму гурті, біля свого багаття, що єднає до-гурту прихильників нашої українськiй національної думки, прихильників нашого Кобзаря.

Так,—нашого Кобзаря. Часто вказують його *всесвітнє* значіння. Се правда: його погляд був широкий, він кохав *всесвітні* величчi думки—про спільну рівність, братерство, любов, прихильність до всіх покривджених, хто-б вони не були. Але ті слова, ті гадки живуть у серці *кожного* велетня-поета, та й не тільки велетня,—слова про „загально-людське“ братерство стали „загальним словом“ (тим „общим мѣстом“). Колиб тільки *се* вабило нас, то нам були-б однаково близькі ймення Гюго, Байрона, Шіллера, Церетелі й інших. Але ні,—наш Кобзарь нам ближчий, рідніший. Тих велетнів думки й слова ми шануем, а Кобзаря любимо,—бо з ним ми в кровному родстві. В кожному творі, в кожному слові Шевченковому чуємо кобзаря-українця. Любов до України, любов рідного сина її, проймає всі твори його. Україну він становив по-над все: до неї, до її людю, були його перші слова, до неї був і останній заповіт його. І се несть „вузькз“ гадка, дрібно почуття.

Чи не прихилля до рідного краю чуємо і

від інших велетнів-поетів? Чи не звертав Даште свою гірку любов власне до своєї Італії? Чи не палало серце Міцкевича,—що кохав і *всесвітні* великодупні гадки,—власне любовію до своєї отчизни? А Віктор Гюго,—сей славний паввесь світ проповідач *вселюдського* братерства й любови,—чи не казав він сих слов:

О, Франціє! о, рідная країна!

Нехай у тих світах без-краю
Тя тільки дрібная краплина,—
В *тобі* поринути бажаю!

З *тобою* жити і страждати!

Колн-ж я буду помірати,
Нехай *твою* єдину квітку,
Що виростає в тебе в-літку,
Складе мені на груди мати,—
Кохана, рідна Франція моя!..

Отже се чуле почуття до найріднішої „краплини в світах широких“—*жевріє* в серці кожного великого поета.

У Шевченка-ж те почуття було надто живе. Він був плоть від плоти і кров від крові України, її найширшого кругу,—її народу. Він був так близько поріднений з ним, що відчував його болі, як свої власні. Та вони й приходились до його надто близько.

Хіба не про своє українське кріпацтво говорив Шевченко? хіба не про свою гайдамаччину написав він найбільшу поему свою? В тих „Гайдамаках“ чувається органічна близькість авторова до оспіваних історичних подій, до племенних відносин, до тієї кривди, що породила помету—гайдамаччину. Се-ж говорить близький найрідніший нащадок українського козацтва, що дознало на собі кривди чужих людей і вставало за правду, за зневажену достоту і права свої. Через се так гучно, так од серця лунає слово Кобзареве, переказуючи те, про що він сам чув у себе, в своїй селянськiй українськiй хаті, від свого діда-українця. Може де-які місця в „Гайдамаках“ здаються кому за-падто ворожими, мовляв—„шовіністичними“, але інакше не могло бути: словом Шевченковим говорило саме нутро козацьке, гукали груди козацькі,—а в їх ще не погiєлись болючі рани від заподіяної вікової кривди.

А ті слова, що за них Шевченко одпокутував згубою найкращих літ свої, згубою життя свого,—про що були вони? Вони були теж про Україну, про її поневолення, про заведення в її кріпацтва. І з далекого краю засланя думка Кобзарєва літала все до неї, до „безталанної вдови“ України, „на любу розмову“.

За Уралом блукавши, Кобзарь „Господа благав, щоб наше слово не вмірало“!..

І на-останку байдуже було йому про широку світову славу:—нас, його нападків-українців просив він спом'янути його в новій сім'ї „не злим, тихим словом“.

І ми споминаємо його в наших оселях, в братній українській сім'ї, споминаємо *нашого* українського співця, сина українського народу, сина України! Слава йому!   О. Пчілка.

НА УКРАЇНІ.

◆ Святкування століття народження Гоголя. По всій Україні, особливо в Полтавщині, oprіч всяких урочистостей літературних вечерів, театральних виставищ, роздавання Гоголевих творів учням, буде заведено багато шкіл і інших просвітних встановищ „імені Гоголя“.

◆ Тиф—розійшовся по всіх українських губерніях. В кїві, по больницях, хворих тифом лежить душ коло 600. Дуже загніздилася ця хвороба в кївській луг'янівській тюрмі: там хворіють і арештанти й дозорний уряд, всі.

◆ Двохстоліття полтавської битви, що припадає літом сього року, буде святкуватись у Полтаві надзвичайно урочисто. Вже швидко мають захожуватись коло будування „тріумфальних воріт“, повіток і т. и. по дорозі від Полтави до „Шведської Могили“. Сподіваються, що буде дуже багато приїздиних і клопочуться про те, щоб проїзд по полтавській дорозі був під час свята дешевший. Кажуть, що народові будуть роздавати під час свята пам'ятки,—рушники, книжки, картинки.

Приїдуть Шведи—ставити пам'ятник своїм воякам, що полягли на полтавському полі.

Дуже багато прибуде духовенства, з полтавських і інших околиць. З сього powodu полтавська консисторія оповіщає, щоб ті священники, которі хотять, взяти участь у одправах церковних, повідомили про це заздалегідь; убрання (облачення) по-

винно бути своє; на случай негоди, дощу, треба мати инше убрання, (жовтого цвіту).

На вічний спомин Т. Шевченкові.

Батьку наш Тарасе! тебе споминаєм:
Святкує Україна твій день роковин;
Не забудь же, батьку, дітей України,
У день цей великий думкою прилинь.

Думаєш ти, може, що тебе не треба?
Гадаєш, не треба вже співом будить?
Думаєш, та думка, що ти нам зоставив,
Вже вільно, як пташка, по світу летить?..

Посівав ти правду на рідному полі;
Думаєш—зорею ясною зійшла?
Ні, кривда, як хміль той, пишає-панує,
І доля України у найми пішла.

І вітер той буйний, як в добу осінню,
По небові хмари сумні нагнав,
Дніпро як той батько дітей відділяє,
І заміж багато за Амур віддав.

О, любий татусю! коли-б ти побачив,
Як рідну оселю твій люд покида,
Бо рідна Україна його не вітає,
В далекій країні він щастя шука.

Та посеред лиха, на це святкування
З кобзою гучною до нас прилини,
У день цей, великий для всеї України,
Українським дітїм тугу розжени.

Ти море бурливе цілий вік проплавав,
Від нас як той місяць за хмару зайшов,
Та хвилі бурливі тебе не здолали,
В душі своїй захист від бурь ти знайшов.

Так, любий татусю! хоч досі зелене
Жито, що ти сіяв,—та гарно зійшло;
Хоч дуже багато його потоптали,
Та все не пов'яло, а й в зерно пішло.

Багато морози його попалили,
Зійде-ж ясне сонце, землю приласка,—
І знов зеленіє нива твоя вбога,
Знов жито зелені паростки пуска.

Благослови-ж, батьку, з високого неба
Ниву, що ти словом своїм засівав,
Що своїми слізьми поливав так ясно,
Що їй урожай так щиро бажав!

Л. Вельменно.

Люботин. (Харьківщина).

Малюнок Опанаса Сластіона до „Гайдамаків“ Шевченка.

(Дід Шевчечків розповідає про гайдамаччину).

Святкування пам'яті Шевченка.

Святкування Шевченкових „роковин“ завжди буває міркою того, який настрій панує серед українців которогось місця, які там сили есть, літературні й письменні, що можна, чого „не можна“ нам і т. д.

Отже цікаво оглянутися, як де святкували українці роковині Шевченкові на Україні й по-за Україною.

Найповніше відсвятковано їх сього року в Києві. По сій мірці—Київ показався справді найдужчим центром українським, найбагатшим силами й заходами. Перше всього, в Києві святковано пам'ять Шевченкову в багатьох місцях: святкували—Просвіта, Український клуб, Драматичне Товариство Садовського, Народня Авдиторія.

Самим показним святом, де найрозмаїтіше поєдналося наше слово, пісня й музика,—було свято, вряжене Просвітою (воно-ж було й найперше в-ряду).

Ми подамо тут вражіння про те свято нашої співробітниці, д-ки Т. Сулими. Либонь, се й справді буде до-речі, почути, як те київське свято здалося людині приїзdnій.

Перед розповіддю про свято д-ка Сулима подає скілька попередніх слів, назвавши свою замітку так:

Київські вражіння.

„От уже місяць минає, як мене життєва хвиля закинула в Київ. Я за сю годину стільки чула й бачила нового, цікавого! Українці мають тут своє Товариство („Український клуб“), в своєму гарному помешканню,—мовляв своє гніздо,—де вони збираються, спізнаються між собою. По середах бувають нам літературні вечірки, по суботах вечірки для розваги,—молодь танцює,—по неділях артистичні вечірки (співи, музика, декламація). Народу буває так багато, що аж тісно стає. Через одну неділю (двічі на місяць) бувають „дитячі ранки“.—Познайомилась я з життям сього українського Товариства, з приємними людьми, бачила їх поривання, та пеклування про розвиток національної справи. Побачила я, що тут українці діло роблять, працюють. На мене се справило велике вражіння...

Особливо мене вразило свято Шевченкове. Вірте Богові, я так себе почуваю, в такому настрою, що не можу мовчати! Я мов дитина тішуся,

хочу говорити, хочу землякам своїм розказати про свої вражіння.

Се був вечір, влаштований в пам'ять Кобзаря київською Просвітою. Можлива річ, що для кіян такі вечорі й не дуже вже цікаві, бо вони до всього того вже звикли, але-ж для мене, яко для людини з тихого закутка, річ зовсім инша.

Як же гарно було все впорядковано на тому вечорі!

Роскажу зпочатку. Се було в театрі Грамотности; коли перед великою силою громадянства, що сповняло весь театр, піднялась завіса, то перш всього ми побачили улаштовану на сцені українську хату;—але-ж яку хату! Яке вбрання! Все давне тут з'явилося... Боже милий! Які килими, рушники по стінах, а на полицях кухлі, миски, кубки, баклажки. По стінах, на килимах, розвішано козацькою зброєю: пістолі, рушниці, шаблі і всякі українські вояцькі дрібниці.

А на самому переді сцени, на підмості, стояв гарний, дуже великий портрет Шевченків, завітчаний, оповитий рушниками, освітлений всілякими вогнями; в-ногах—прихилилась бандура. Шевченко, мов живий, своїм прозорливим оком неначе оглядав все навкруги та питав: „чи не забули, брати мої, ще якої дорогої речі, политої моїми сльозами-віршами?“ Чудовим своїм поглядом він немов у глибочинь серця кожному заглядав та викликав думки про те, чим він жив, над чим плакав, за що все своє життя згубив і нам заповідав не забувать...

При погляді на його, вилітали роєм думки, хотілося встати, гукнути йогож проповідь святу—про любов до України, до менших братів.

Аж ось вийшов на сцену промовець і почав говорити про Шевченка,—які думки він будив, за що всевітньої слави заробив. Промовець *) говорив просторо, міцно, захватно, велике вражіння зробив на слухачів. Здавалось, він вів громаду за собою, розгортав перед нею широкі життєві малюнки...

Скінчив промовець і море оплесків загуло по залі.

Спустили завісу, перегадом знов підняли—і вже хати не стало... Тільки стояв портрет Шевченка, в якійсь блакиті, і мов ще виразніше на всіх позирав. Здавалось, тій блакиті краю нема і мимоволі пригадалися дитячі літа Шевченка, як він, цікавившись блакиттю небесною, світом Божим, пішов шукати того „краю світа“...

*) І. Степанко.

Почали промовляти вірші Шевченкові. Дуже талановито промовляв добродій Садовський, відомий артиста. Тими віршами Шевченка, що кровію написані, сльозами политі, він слухачів проймав до серця.. Гарно читали Шевченкові вірші й дві добродійки. Співачки й співці чудово співали, „ніби соловейка з гаю викликали“..

Далі вийшов наш славетний композитор, Лисенко. Він мав грати,—так було зазначено в програмі,—„Квітки на могилу Шевченка“..

Сів за рояль, поглянув навкруги і вдарив по клавішах. І полялися ті згуки, мов море захвлювало... Боже, що то за гра була!..

Рояль то стогнав, то плакав, то сміявся, то хвилию бурливою котив, то буйним вітром буяв, то сонечком усміхався. Серце трепетало, у мріях вставало козацтво, проносилося степом і знов неначе в хмарі поринало...

Чарівна гра! Кожен згук у душу западав...

Потім знов багато співали, промовляли. Грав на бандурі та співав і кобзарь, — думи козацькі. Здавалось, сумна муза поетова носилась невидимо перед нами.. Одна думка другу попережала. Пригадувався той „перебендя“ Шевченковий, що „людім тугу розганяє, хоч сам світом нудить“..

А наприкінці хор, чоловічий і жіночий, проспівав „заповіт“. Здавалось, то не спів був, а якийсь тяжкий стогін... То діти свого батька навіки ховали „на Україні милій“, переказуючи слова його заповіту.

Отак у Києві свято Шевченкове справляли...

Хотілось думати, що всюди, всюди згадають брати-українці, навіть в далеких убогих куточках, того, хто для нас жив і душу положив. Адже-ж і сам він благов:

„І мене в сім'ї великій,

В сім'ї вільній, новій,

Не забудьте пом'янути—

Не злим, тихим словом“... **Т. Сулима.**

Другим в-ряду київських свят був вечір в Українському Товаристві (чі „Клубі“). Сей вечір був пншого змісту. Се-б-то перша частина нагадувала звичайну програму роковин: відчит про Шевченка, декламація, співи. Друга-ж частина складалася з товариської вечері, по підписці, й з промов. На вечір було запрошено й „гостей“, се-б-то не українців: були „росіяне“ (де-які професори й інші) і поляки. В перших промовах, від господарів Товариства, голови й двох членів Ради, висловлялося вітху, що ось таки ми можемо справляти своє свято

в своїй хаті, говорилося про значіння Шевченка; при тім одні підчеркували значіння Кобзаря, яко *нашого* поета*); иншим хотілося надати йому більш— „загально-людське“ значіння. Вітано дуже гречно гостей, іноплеменних, та іностронних (галичан, двох молодих артистів, що трапилися в Києві переїздом). Гости, де-які, відповідали. Говорів співробітник „К. Мысли“, Чаговець: він склав догану Чуковському**) і хвалу Шевченкові—хоч би й яко „співцеві покриток“... Другий гість, професор, теж старався сказати щось приемне для українців про Шевченка... Поляки перемовчали, зовсім нічого не сказали... Галичане теж не обізувалися. Після промов ще скількох українців, артисти співали, під музику Лисенка. Садовського впросили проспівати Думу з „Невольника“. Чудово-драматично він співа її! В кінці вечора надійшли гарні вірші, привіт Кобзареві, одного молодого поета, що не схотів подати свого імени. Вірші прочитала в-голос М. Старицька і присутнім вони сподобались. Ті щирі слова в поетичній формі—гарно закінчили вечір, перший шевченковський вечір „в своїй хаті“..

Ішли потім інші київські вечори: Товариства українських артистів, з відчитом Чаговця, з уривками твору Гоголя (Ревизора), та творів на його теми (Сорочинський ярмарок і ин.); в кінці були живі картини, гарні, що поставили з великим хистом наші артисти Кричевський та Бурячок.

Далі був,—звичайно, простіший,—вечір Народної Авдиторії (се-б-то „Общества помощи первоначальному образованию“).

Дуже хорошою думкою нашої Просвіти було—враження шевченківського вечера для народу, в Демітвськім Народнім Домі. Скільки вітху приніс цей вечір—тим, хто так мало зазнає тієї вітху! Чі всі слухачі київського передмістя знали до тієї пори, хто такий був київський кобзарь Шевченко?.. Належить-ся-ж за той вечір велика честь нашої „Просвіти“.

Так святковано роковини Шевченкові в Києві.

Святкували наші українці його пам'ять і по столицях. В Петербурзі влаштувала найбільший Шевченковий вечір „Українська громада“.

Вечір мав бути на дуже велику ногу, бо за артистичну частину його взявся оперний співець, Морський. І справді д. Морський доложив до влаштування вечера багато праці й уваги. Але-ж інші артисти зрадили: більша половина їх—не прибули.

*) Промова ця надрукована з початку сього числа „Р. К.“.

**) За його замітку про Шевченка в газеті „Річ“.

І через що!—пішли співать на ювілейнім вечері Суворина. Треба-ж такому трапитись!.. Шевченко зустрівся з Сувориним, видавцем „Нового Врем.“...

Вечір „Громади“ був-би все-таки гарний, коли-б не та річ, що соромить всі петербурські шевченківські роковини: ідейний поминальний вечір закінчився—танцями!..

Кажуть, „в Петербурзі вже так заведено“. Але невже-ж не можна вивести той ледачий звичай?—А ще-ж „роковини“ влаштувала Громада—молода. Нехай ті танці бували давніш, як вряжав петербурські роковини покійний дідусь Мордовець, та інші його приятелі. Ну, то вже мовляв, ті „старі“! вони „цілий вік або в запічку сиділи та горілку пили, або гопака танцювали“; а то-ж і „молоді“, що так ганять за се старих,—гопака запровадили, на поминальних роковинах! Се, бач, для більшого збору, бо гопаком більший гурт можна привабити, та більше зібрати грошей на добре діло. Але-ж можна влаштувати просто український „танечний вечір“ (такі-ж і бувають), і тим прикликати багато охочих. („У малоросов так просто, мовляв, так непринужденно!“). На-віщо-ж зневажати пам'ять Кобзареву скоками такої громади, що без танців і не піде на свято кобзаревого вшанування?

Ні! *Київ*,—ні „старий“, ні молодий,—на роковинах Шевченкових *ніколи* ще гопака не танцював!

Танцювали на Шевченкових роковинах сього року, здається, ще тільки в г. Томску. Ну, так то вже, мовляв, Сібір!.. Інші все-таки кажуть: „все-ж таки, подумайте собі, в *Томску*—український вечір! І правда: в Томску—Шевченкові роковини... І відчит, і співи, і декламація, „і все як слід“.—Ото тільки танців не слід-би!..

Але вервімось до столиць. Українці, що пробувають у Москві, врядили гарний Шевченковий вечір, хороше обставлений артистичними силами.

(Кінець буде).

„НА МЕНИНАХ“.

П О В И Т О В И Й   Ж А Р Т

в одній дії.

Д І Я Ч І:

Яковенко—Михайло Іванович, багатий селянин-дука, 58 років.

Катерина—його жінка, ще молода.

Копиташка—дочка Яковенка від першої жінки, 18 років.

Химка й Христя—дівчата-служниці в Яковенка.

Прокоповна—удова, міщанка, 50 років.

Паламарь—Савонтій Ксенофонтівич Стріха, 55 років.

Митродора—дочка його, 25 років, не гарна, вбрана ніби-то „по модньому“.

Старшина—Потеряйко, Семен Корнієвич, 50 років.

Харина—Карпо Охрїмович, 60 років, уповноважений від громади по ховрашкових справах, говоре з протягом.

Чвертка—Степан, 40 років, бідний селянин, пропіяка.

Мотря—його жінка, 40 років.

Мартин Венгелович—Свистунець, 50 років, облакат, бадьористий і жвавий.

Ольона Никоноровна—40 років,—удова, сільська крамарка.

Діється в хаті в Яковенка, у Катеринославщині.

Я В А 1.

(*Химка й Христя, прибирають юрницю килимами, застилають канапи й співають*):

„І учора горох,
І сьогодні горох,
Прийди, прийди, серденьтко,
Поговоримо у двох.

І учора куліш,
І сьогодні куліш,
Прийди, прийди, серденьтко,
Мою душу потіш“!

Я В А 2.

Яковенко; за ним **Катерина**.

Катерина: (*пропускаючи по-перед себе чоловіка*). Проходьте, Михайло Івановичу, проходьте!

Химка й Христя (*низько вклоняючись*): Поздоровляємо Вас, хазяїне!

Яковенко (*з призиравством*). Спасибі... Слухай, Катерино... гляди-ж міні, щоб усього тут удоволі було. Нехай знають, хто сьогодні менинник.

Катер. Не турбуйтеся, Михайло Івановичу; ключі тільки від комори зоставте.

Яков. На що тобі ключі?

Катер. А як же! Борошна треба.

Яков. (*дає ключи*). На! та тільки гляди, а то отся дрань негодна, (*показує на дівчат*) підуть скрізь нікати. Чуєте, Христе, Химко, порайтесь тут, печіть, варіть, та по хазяські! Чуєте? А то ви, (*понижає голос*), наволоч неподобна, тільки переводите чуже добро!—злидні нікчемні!

Химка. І Господи! що ми там таке й переводили?

Яков. Ич, яка розумниця! Цить! не до тебе річ, гидота неподобна!

Кат. *(махає дівчатам, щоб замовкли).* Та йдіть, ідіть, Михайло Івановичу, по своєму ділу; охота з ними балакати! *(з ласкою).* „Дав Бог день, дасть і пожиток“...

Яков. Ну, ну! глядіть! *(іде до дверей, чукає):* Явтуше! Явтуше! напій скотину! Вилежуетесь тільки, дармоїди!..

Явтух *(за коном).* Який там грець вилежуеться!

Кат. Ходім, Михайло Івановичу, ключі дасте.

Як. Та й ходім. Тільки ти гляди, з борошном обережно! *(попрожує пальцем. Обов виходять, за ними й дівчата).*

Я В А 3.

Копиташка.

Копиташка *(виходить і чепуриться біля дзеркала).* Яку-б його на голову стьожку у-вечері зав'язати?—зелену, чи червону? Ні, краще жовтогарячу. А може блакитню?.. От, Господи, й не пригадаю яку! *(Знов чепуриться).* Ні таки, зав'яжу червону. Бач, як до лица. *(дивиться в дзеркало з усміхом).* Каже Іван: „очі—мов ті зорі“... Ха, ха, ха! І вигадав же Бог зна що!.. А я, як подивлюсь на себе, так по моему нема-ж того аж нічогісінько, зовсім на зорі не похожі!.. От у його очі—як терночок, брови як шнурочок, а вуси—так і сказати не можна!.. *(замислилась).* Чи прийде-ж він у-вечері до нас? Як же не прийти, коли тато менинник! Гостей же буде багато, багато!.. *(згодом).* Чого міні так кортить його побачити? А кортить—і з думки не зходить... Ох, ох! *(зітхає, знов чепуриться й співає).*

„Чи в любистку ти купався,

Що ти міні сподобався“?

Йй же Богу, скажу батькові, щоб його покликали *(співає):*

„Чи в любистку,

Чи в шавлії?

Що по тобі

Серце мліє“!

Я В А 4.

Копиташка й Митродора.

Митродора *(входить, мовлячи на-бік).* Бач розпівалась!.. Боже, видивляється, красуля!

Копиташка. Ох, міні лишенько!.. А! це ти Милодоре.. здоровенька була! Порай міні, сестричко, яку стьожку зав'язати,—червону, чи зелену? *(чепуриться біля дзеркала).* А дивись, Милодоре, чи міні отся личить?

Мит. *(записавшись).* Добре буде...

Коп. Чого ти така? *(здивованно).* Дивись! я й не

бачу, яка кумедна в тебе сукня, Милодоре! *(розгляда).* І дзонтик новий, і рукавички. Де се ти була?

Мит. Ходила зніматься на патрету.

Коп. А щож—як?

Мит. *(нишкочись).* Очень даже харашо. Дзонтик, повіриш Копиташко, прямо як живий вийшов на патреті!

Коп. Дзонтик, кажеш? а ти?

Мит. І я нічого.

Коп. Ти ж гляди й міні патрету даси.

Мит. Та то ще побачимо...

Коп. Ну, а його бачила?

Мит. Кого?

Коп. У-у! хитра! неначе й не зна, кого? Хвершала, Каленика Петровича.

Мит. *(зітхнувши).* Ні, Копитасю, пропав заряд! поїхав він десь у город. Я цілісінькій ранок ворожила на карти.

Коп. А що-ж карти показують?

Мит. Та карти брешуть; а от примічай, голубко: кішка—так ніколи не збреше!

Коп. Кішка, кажеш?.. як?..

Мит. Вона, проклята душа, ота кішка, сьогодні увесь ранок ходє, мурчить, а хвіст у гору держє; ото вже так і знай, що мужчина буде в гостях,—небезпремінно Каленик Петрович! Я кішку скільки раз по хвосту вдарила; так ні-ж, проклята,—держить, як ціпок закарлючений! А як хвіст у-низ, то жєнщина буде; хоч ти вбий гаспидську кішку, а прийде жєнщина!

Коп. А я сього й не знала! Куди-ж дивиться? на кінчик хвоста?

Мит. Тю, дурна! куди хоч! Ну, піду вже я, Копиташко. Прощай! може, він прийшов...

Коп. Ти-ж гляди, Милодоре, приходь у вечері. *(Обидві виходять).*

Я В А 5.

К а т е р и н а.

Кат. *(втоплена, сідає коло столу).* Господи! як уже це все остогидло!.. Одно працюю, одно клопочись, од ранку до вечера... А за для чого й за для кого?.. Ах, пропали мої літа молоді!.. остатні!.. Та невже-ж нема воріття?.. *(встав й ходить).*

Я В А 6.

(Прокоповна—виходить, з великим дзонтиком).

Прокоповна. Здрастуйте вам! з менинником вас поздравляю!

Кат. Спасибі, спасибі! *(цілується).*

Прок. Як же ви тут живете-можете?

Кат. А!.. так, що бодай і не казати!

Прок. А що там таке?

Кат. Та таке, що як так жити, то краще зовсім не жити! краще з мосту та в воду!..

Прок. Оце, боже мій!—у багатстві, в достатку, та таке говорити!

Кат. А!.. що з того багатства?.. Краще-б я в матері при тих злиднях зоставалася.

Сідайте-ж, Прокоповно!.. (сідають). Так, так, „моя свашечко мила“, утопили ви мене, висватавши за того осоружного дідугана! Так я на вас жалкую!

Прок. Оце так дяка свасі!.. Та я-ж думала, як найкраще! я-ж вам добра бажала!..

Кат. Яке-ж там добро? Ви кажете „в багатстві“? Щож мені з того багатства? По цілих днях тільки те й знай, що товчись. Та й хіба я те добро поживаю? Старий собака й од мене все замикає, та все тільки величається своїм багатством, та докоряє, що мене з бідного роду взяв... Не сила моя вже й терпіти! Прямо, часом така думка, що взять би та все покинути й утекти світ за очі!

Прок. Що це ви?! Господь з вами!

Кат. А що-ж мені—отак і вік свій звікувати? Яке-то життя за нелюбом? Без любови—нема щастя! Я день і ніч думаю... Може... може я щось і придумаю!.. (закриває очі рукою).

Прок. А ви не думайте, голубонько, не думайте, цур йому. Ви старайтеся хазяйкою жити!

Кат. (стрепенувшись). Та вже звісно, поки я господиня в сьому домі, то треба „господарити“, не засмучувати „іменинних гостей“!—Ну-те, розкажіть мені, як ви там живете? Я чула, ви хворіли?

Прок. Болела:—проклята віфліємція цілу неділю душила, а тепер, слава Господеві, одпустила.

Кат. Правда,—хіба визнаєш, відкіль лихо спіткає!.. (указує): Христе, Химко! Давайте, що там Бог дав, готуйте на стіл!

Я В А 7.

(Христя й Химка—вносять страву).

Прок. Дармо, Пантелеймоновно, ви клопочетесь; хіба я голодна?

Кат. Ну, вже-ж на те наш хазяїн, Михайло Іванович,—менинник! як там кажуть: „одинь тому час, що батько в плахті“,—треба й поклопотатися. Сідайте осюди за стіл, прошю покорно! Ось... (достає з шахви) і вишнівочка! сама ягідки рвала, сама й настоювала. Просю з ласки, викушайте.

Прок. (бере чарку й каже). Нехай же нашому менинникові легенько згадається, де він повертається!..

Кат. Дай Боже! Оце, спасибі Вам, що зайшли;

поки нікого нема, тихенько, любенько посидимо. Отже Прокоповно, після однієї, кажуть, не закушують. Вип'єм по другий, та по повній, щоб у мого хазяїна очі не западали! Ха, ха, ха!

Прок. Дай же Боже живим на здоров'ячко, а мертвим царство небесне! (п'є).

Кат. Дай Боже, свашечко! „нехай старі мруть, та нам дорогу труть, а ми сухарів насушим, та за ними рушим“! Ха, ха, ха!

Прок. От як! Так нельдзя, нельдзя! що будеш робити?..

Кат. Закусіть, Прокоповно, закусіть! „Чарочка в роток, а здоров'ячко в животок“! Ха, ха, ха!.. Треба жити!..

Прок. Бач, ви й розвеселилися трошки.

Кат. Та що-ж! треба бити лихом об землю!

Прок. Так, так, Пантелеймоновно! (Зюдом). А давно Ви бачили Ольону Никоноровну?

Кат. Та таки давненько. Така вона стала пані, як у зятя в Москві побувала: і через губу не плює; та все закида на панський манір.

Прок. А як же! звісно, нельдзя, нельдзя,—наметалась. Росказувала, скільки гостей буває у зятя, та все, каже, люди благородні, приказчики з самих громадних гамазинів.

Кат. Балакать можна...

Прок. Е, ні, не говоріть такечки! Така розговорлива зробилась; її мати образована,—у економії в пана за куховарку жила, прямо таки хороша. Щож, нельдзя, нельдзя... образувалась...

Кат. Знаєте що, свашечко, „казаному краю нема“, а ми краще, по цій мові, та будьмо здорові. Ось ну-те ще!.. (наливає).

Прок. Ну, до тебе, Пантелеймоновно, тільки попадись! Хоча-б Ольона Никоноровна надійшла. Я чула, вони гуляють з облакатом Венгеловичем на сватанні у Хвалька. А ваша Копитася—як? сватають?

Кат. Та то-ж Могилин хлопець залицяється. Нехай собі!.. Я—що-ж? се—як Михайло Іванович; вони всьому голова; їх і дочка. А мені—що?.. Парубок він бравий, багатий і хорошого роду...

Прок. Е, Пантелеймоновно, всі вони хороші женихами!.. Так, так... наш—який був, як женихався до Саші. Такий улесливий на слова!.. [Яж його сама своїми очима, Пантелеймоновно, оглядала,—мовляв, зо всіх країв. Так хіба-ж угадаєш? Оце було й подивлюсь: здоровий, червоновидий, пікатий такий, сучий син, вумний, ніктоб на його і не надіявся, що він потім такі оньори буде викидати!.. Охо, хо, хо! І Саші він

уподобався: в одну душу—„пиду, каже, мамінько, за його, тай пиду“! Що будеш робити! так, так... нельдзя...

Кат. А як же ви тепер, Прокоповно, з своїм зятем?

Прок. Та так, що бодай і не казати, Пантелеймоновно! Саша його покинула. Прийшла до мене; „не пиду каже, мамінька, до його, ні за що“, та й край!

Кат. От так!.. недавно-ж і побралися. Щож—він сварливий такий, чи що?

Прок. Не так сварливий, як хамакуватий, скупий, а ще й з духовних. Так, так... наваре кулешу, та й годує жінку три дні. А моя Саша—вона ж три класи у прогимназії скінчила, не яка-небудь. Звикла і ласенько з'їсти, і кохвії випити.

Кат. Звісно... А як-же!..

Прок. А він, розсучій син, наваре з ячменю свинячого пійла, тай—„пий, жінко кохвію“... Саша приходить, плаче: „мамінько, каже, живіт у мене болить від тієї кохвії, на кольки хапає“!.. От такий собака. Так я оце на цій неділі забірала в його придане.

Кат. Ну, і що?

Прок. Пождіть. Прийшли ми ото до його з Ольоною Никоноровною. Заходим у хату; якимось і він дома, та до мене: „здрастуйте, мамашенька, позвольте ручку“. Ніт, кажу, тут не до ручки. Давай, падиюко, придане моєї дочки. Перевів, кажу, такий-сякий, мою дитину?—„Вона, каже, була переведена“.—Ах, ти, хамлет! захарчував жінку, та тепер ще кажеш—була переведена?! Зав'язав їй світ! Давай, кажу, кроватю, гардеропу, комоду!.. І сахарницю, кажу, хражеву давай. Хражева, Пантелеймоновно, настояща хражева. Ще покійник мій, Калістрат Петрович, купили, як шкипірювали в Темрюці. Він же був не з простих!

Кат. Еге-ж!

Прок. Мати його була копитанського роду, а батько кляшник... Так, так, нельдзя... Повсегда люди бували благородні:—покойного хвартального Беринди жінка за-всегда у нас гостювала. Що будеш робити! неможливо... образувались...

Кат. Правда, свашечко!..

Прок. Слухайте-ж далі. „Не даєш, кажу, одутлий, хражевої сахарниці? Так задавись нею, мацапуро!.. Та й плюнула йому межі очі. Пху! А ікону, благословеніє Спасителя, давай, кажу; та до угольника, хочу взяти, а він насупроти мене.—„Ніт, мамінька, ікони не дам“.—Як—не даси, мазаю“? „Не дам та й край“. Та й завелись тутечки. Я його тоді дзонтиком, дзонтиком! Оступітьсь, каже, мамінька, а то як дам, так і ноги задерет!“—От такий харцизяк!..

Кат. Невже?!

Прок. Та що-ж ви думаете, Пантелеймоновно! І задеру... задеру... Здоровий, шарлатанюга!.. Так, так,—конешно... От такий зять! А Ольона Никоноровна як схопляться, та межі очі йому пилякою, пилякою, та швидче з хати; а він ухопив віника, та гука: „за поганим, каже, зіллям і слід замету“!..

Кат. Ох, матінко!

Прок. Ото-ж, заходивсь колдувать! Ольона Никоноровна не стерпіли,—як ухоплять грудку, та як пошпурять йому на-вздогін... Він колдовник, чародей, собача личина!.. Побий мене Господь.

Кат. Не доведи мати Божа—такого зятя!

Прок. Так, так! шо будеш робити?.. Нельдзя, нельдзя, треба терпіти. От, віддада дочку заміж, як там кажуть: „далеко, та легко, а близько, та слизько“. Охо, хо, хо, хо...

Кат. І вона теж—ні замужем, ні вдова.

Прок. Так, так, „скаженому псові—оступися з дороги“. Невозможно!.. Ну спасибі-ж вам, за хліб, за сіль, за ваше приятельство (*встає*).

Кат. На здоров'ячко!

Я В А 8.

(*Яковенко, старшина і Харина*).

Яков. (*від чаркою*). Жінко, Пантелеймоновно! Привітай гостей!

Кат. Милости прошю!..

Старшина. Здоровенькі були! з менинником вас, кумасю! нехай великий росте. Ха, ха, ха...

Яков. Переріс трохи, переріс... А, доброго здоров'ячка, Прокоповно.

Прок. Проздоровляю вас з ангелом... А ми тут за ваше здоров'ячко з Пантелеймоновною випили.

Яков. Я бачу. На здоров'я! Пантелеймоновно, шануй нас, чим Бог послав. Химко, Христе, наставляйте самограй!

Кат. (*увічливо*). Ви-ж, Михайло Йвановичу, не во гнів вам буде сказано, наточіть горілки.

Яков. Оце—діло. Постривайте... ну, ось я зараз, а ви посидьте тут, погомоніте. (*Виходе, Кат. прибірає на столі*).

Старш. Так ви кажете, Охрімовичу, скільки там хвостів ховрашачих буде?

Хар. Сот три було; та це вже... теперички... як той казав, Машко... виходе, що миші багато поточили. Від цієї погані нема спасенія...

Старш. Оце рахуба! а вам же таки треба наказати, зібрати ховрашків руками, чи сільцями... Як знаєте, а треба численністю хвостики у відомості показати.

Хар. Та се вже теперички, як той казав Машко,

буде чуб боліти... нагнали на слизке... треба здобути, а як його зробити?

Старш. „Роби, роби, аби панахида наша“.

Я В А 9.

(Яковенко й Химка та Христя).

Яков. (принесе юр'янку, дівчата розставляють на столі склянки). А тепер, Пантелеймоново, почасть нас. Сідайте, Прокоповно, ближче до гурту.

Яков. Присувайтесь, куме, ближче. (Всі сідають до столу).

Кат. (частує). Перша—менинникові; викушайте, Михайло Івановичу!

Яков. Не по правилу, це не по порядку,—начальству перша.

Кат. (підносить старшині). Милости просю!

Старш. Ну, дай-же Боже вам діждати дочку віддати, а нам на весіллі погуляти.

Кат. Дай Боже.

Яков. Пантелеймоново, піднось усім у-ряд, не минай.

Кат. Викушайте, Охримовичу.

Уповн. (бере чарку). Пошли-ж Боже... Се вже, як той казав Машко,—дочку віддати і внуків діждати.

Кат. (частує Прок—у). Просимо!

Прок. Е, ні, ніт,—нельдзя, спасибі.

Кат. (підходить до мужа). Звольтесь, наш дорогий мениннику, Михайло Івановичу, просю покорно вашої милости, викушайте.

Яков. (чванливо). Бач, як мене жінка шанує, мов по писаному чита.

Прок. А як-же, звісно! не можливо! так, так...

Яков. Пантелеймоново, жінко, кланяйся нижче.

Кат. Подозвольте, Михайло Івановичу! (Держе чарку і, немов заливаючись, моститься біля Як—ка та жартливо присідає):

„Зелененький барвіночку,
Стелися низенько,
А ти,, милий, чорнобривий,
Присунься близенько!
Зелененький барвіночку,
Стелися ще нижче,
А ти, милий, чорнобривий,
Присунься ще ближче!“

(Встає й кланяється). Викушайте!..

Яков. От так жінка, Пантелеймоновна, молодець!

Старш. Се й нас, Михайло Івановичу, завидки беруть,—як кума ловко приспівують... Ох, кумо! моргуха ти велика...

Яков. Зась, куме!

Прок. Так, так! веселого ви карахтеру, Пантелеймоново!

Кат. Казала-ж вам: „коли жити, то не тужити“!..

Уповн. Се вже теперечки, як той казав Машко,—пора й по другій.

Яков. Постривайте. Копитасю! чувш? іди сюди. (Копитася входить). Осе дочка моя Копиталина Михайловна. (Копитася вітається).

Старш. Здорова, здорова, батькова дочко.

Яков. Копитасю, сьогодні твій батько менинник,—я хочу, щоб ти нас почаствовала...

Копит. (підносить старшині). Вашої милости.

Яков. Кланяйся, дочко, нижче! ач, як зачервонілась! Ха, ха, ха...

Кат. І почали вигадувати! зовсім дівку засомили.

Яков. Пантелеймоново, жінко, чувш? з ким се ти балакаєш? Копитасю, піднеси батькові своєму Михайлові Івановичу. А ну, як ти будеш батька прохати?

Копит. Таточку, ріднесенькій, викушайте...

Яков. Осе—так моя дочка! (н'є). Ну тепер геть іди відсіль. На тобі на сережки, драюноко нікчемна... Ха, ха, ха... (до жінки). А ти що там, Пантелеймоново, чоломкаєшся з Корнієвичем? гляди міні! ха, ха, ха!.. Пантелеймоново, жінко, заспівай. „Гуляй, моя чорноброва, поки моя голова здорова“!

Старш. Михайло Івановичу, подозвольте міні піднести кумасі і всій чесній кумпанії?

Яков. Піднось, піднось, твоя черга.

Старш. (підносить Катерині): Подозвольте!

Кат. Е ні, ні!

Старш. Як? не хочеш од мене? Гріх тобі, кумо, буде!

Кат. „Гріх у міх, спасеніє в торбу“ (бере чарку й співа):

„У городі бузина—
Чорне насіння,
А хто мене поцілує,
Заробе спасіння.

У городі бузина
На їй листу нема,
Ні цілуй, ні мілуй,
Коли хисту нема“! (притупує).

Старш. От така ловись!

Яков. А що, куме, піймав облизня? ха, ха, ха!! Пантелеймоново, жінко, поцілуй мене.

Кат. Михайло Іванович і що вигадують!..

Яков. Цілуй, кажу тобі, канальська бабо...

Кат. Та вже... (цілує).

Прок. А що-ж—нельдзя, нельдзя; муж усьому голова.

Хар. Це вже теперечки, як той казав, Машко,—
Христос Воскрес! (*мурчить, нахиляється на стіл і засида*).

Т. Сулима

(Кінець буде).

ДОЛЯ.

Аккорд чудовий наче вмер...
Зостались тільки в серці згуки.
На що надіяться тепер,
Коли в душі страждання й муки?
Та й правда: смішно говорить
Мерцям про крапці надії,
Вони живим не можуть жить
І їм чужі жадані мрії.
А з мене доля вже давно
Жорстоко стала глузувати;
І скарга й жарт—їй все одно,
Кому приходитьсь страждати.
Хотіла б вмерти я, щоб мать,
Як ті мерці, довічній спокій,
Щоб так безглуздо не страждать
На жаль душі, на сум глибокій:

Олена Журлива.

Умань.

Українське слово й мистецтво.

◆ **ГАЛИЦЬКИЙ ПОКЛИК.** Львівські українські товариства оповістили по часописах запросини до жертв на пам'ятник Шевченкові.

Ось які Товариства випустили той поклик: „Клюб Русинок“ (М. Білецька), „Сокіл“ (І. Боберський), „Драматичне товариство імени Котляревського“ (Я. Веселовський), „Земля“ (А. Говикович), „Товариство кредитове урядників і священників“ (Гр. Грозик), „Наукове товариство імени Шевченка“, „Учительська Громада“ (М. Грушевський), „Дністер“ (Я. Кулачковський), „Сокільський Базар“ (Д. Кучика), „Основа“ (О. Левицький), „Зоря“ (В. Нагірний), „Академічна Громада“ (О. Назарів), „Просвіта“ (П. Огоновський), „Народний Ко-

митет“ (В. Охрімович), „Краєвий Союз Кредитовий“ (К. Паньківський), „Достава“ (Ол. Стефанович), „Бяон“ (К. Студинський), „Краєвий Союз Ревізійний“ (С. Федик), „Руське Товариство Педагогічне“ (Ів. Чепельський), „Руська Бесіда“ (А. Шехович), „Труд“ (Г. Шухевичева).

Так численно обізувалися галицькі товариства в тій поважній справі.

Містимо повний цей список ще й на те, щоб наші люде побачили, скільки-то в маленькій Галичині (завбільшки з нашу 1 губернію) є українських товариств!... (Ще-ж тут тільки самі львівські товариства). А в нас?...

◆ Відсутність галицьких музичних творів у нас. Переглядаючи програми наших українських концертів, особливо в пам'ять Шевченка, постерігаєш значну їх одноманітність. Співаються речі гарні, де-які—чудові, переважно композиції Лисенка, але-ж вони вже такі відомі! Не об тім річ, щоб ці прекрасні композиції зсувати з кону; вони не віджили свого часу,—і певне ніколи не відживуть,—але-ж чому по-при їх не вводити в наші концерти й інших українських музичних творів? Адже вони єсть, і між ними чимало гарних. Єсть композиції Воробкевича, Людкевича, Ніжанковського й інших. Всі ці твори *цілком не відомі* в нас. Колись був час, що й народня українська музика з Галичини та Буковини була зовсім не відома на Україні,—хоч давно дано їй місце в концертах в Галичині; якимсь-то чином почато було співати „коломиюк“ теж і на наших концертах—і ось тепер вони так припали до смаку нашим співцям та й громадянству, що ні один концерт уже не обходиться без тих прекрасних „коломиюк“.—Чи не така доля же й твори галицьких композиторів?

Коли-б тільки хто заохотився спроваджувати нсти, та роз'учувати їх...

◆ **Цензурування Шевченка — з гречности.** По всій Україні,—і по-за Україною,—відбуваються тепер Шевченкові вечорі. На тих вечорах, між иншим, дуже часто виконується уступ з Гайдамаків „Ой Дніпре!“ (музика Лисенка). В тому уступові є радісні козацькі слова—після перемоги:

Оживуть гетьмани в золотім жупані,
Прокинеться доля, козак заспіва,—
„Ні жида, ні ляха“, а в степах України,
Дай то Боже милий, блисне булава!

Одмінили ці слова так: „ні кримця, ні турка“. Така зміна є цілковита нісенітниця. Що то за „кримець“? Либонь, була гадка про татарина, але-ж *кримці*—не тільки татаре, а всякі мешканці Криму, хоч-би й українці.

Звичайно, в віршах Шевченка мова не про яких татар, а таки про жидів, бо власне козацтво раділо, вигнавши з України—жидів.

Такою-ж нісенітницею єсть і заміна слова лях— „турком“, бо турки ніколи не жили на Україні в такій прикрій скількості, щоб їх втішно було вигонити. — Очевидно, обидва слова замінено з гречности. Та чи подоба вдаватися в таку смішну гречність? „Гайдамаки“ поема історична—і се повинні розуміти й ті, кому, може, текст її неприємний. Коли вже не хочеться „ображати“ слухи жидів (хоч їх і не буває на роковинах Шевченкових) та поляків, то тоді краще зовсім не ставити в програму тих віршів; а коли ставить, то треба співати те, що є, „не викидаючи слова з пісні“—славутнього кобзаря. Тепер же виходить, що в виданнях кобзаря клопочемося, щоб виявити найближчий текст Шевченковий, і тут же калічимо його... з гречности. Невже дійде до того, що даючи оперу „Жидівку“ по українському, назвемо її „Кримкою“?

Самохіть пригадуються слова Гоголя: „Для кого й для чого ми завжди жертвуємо всім своїм“?!...

Спілки й господарство.

◆ Знищення робітничих спілок. В скількох більших городах в Росії порозпускано, по урядовому наказу, робітничі товариства та спілки. В Польщі, в г. Лодзі, де дуже багато робітників, що працюють на фабриках, розпущено таку робітницьку спілку, що мала більш як 10 тисяч спілчників.

◆ Жінки в товариствах та спілках. В господарські товариства, та й в потребительські спілки, все більше починають вступати жінки й беруться добре до справ у товариствах. В селі *Сарах*, гадацького повіту, (в полтавщині), в господарським товаристві жінка одужить навіть секретарем—і справляє своє діло дуже добре.

◆ Спілка писарів. В мариупольським повіті (тавричеської губ.), засновано спілку волосних та сільських писарів, для поспільної заповомоги. В сій справі поміг писарям предводитель дворянства того повіту, він-же й член Державної Думи, д. Каменський. До сеї пори писарі в мариупольським повіті дуже бідували. „Спілка писарів“ на своїх зборах постановила вдатися до земських начальників, щоб вони доклопоталися про побільшення плати писарям, бо при такій платі, як мають тепер ті писарі,—карбованців 15, або 20 у місяць,—трудно прожити з сім'єю.

◆ Добрий сорт малин. В „Харьк. сельськ. газеті“ один господарь, що розводить малини для торгу ягодами і добре ними торгує, радить розводити сорт, що зветься в каталогах „Фастольф“, бо цей сорт дуже родючий і доходний. Ягоди сього сорту темно-червоні, дуже добрі й солодкі; проти інших сортів „Фастольф“ дає ягід у півтора рази більше, на тім самім місці й при однаковім догляді, що й за кущами інших сортів.

◆ Селянські господарські курси. В харьківщині Богородухівське Господарське Товариство влаштуувало після нового року господарські курси для селян. Учнів було 13 селян, всякого віку, від 16 до 45 літ. Де-які ходили з хуторів за 5 верстов. На курсах читано їм про польове господарство й огородне, про садівництво, скотарство й таке інше. Опріч того читано їм хімію й фізіку. Учителі кажуть, що селяне-учні на-диво добре поїняли тих наук. Се виявилось на екзамені, що був при кінці курсів.

ДО ПИСИ.

Українська просвіта в полтавських повітах.

Прилука — чимале й доволі чепурне місто в Полтавщині. Має воно хлоп'ячу й дві жіночі гімназії, незабаром матиме реальну школу, має дуже добрий городський садок з будинком для літнього театру, має дві бібліотеки,—клубну й городську,—чималу земську книгарню та ще дві крамнички, де продаються старі підручники, одривні календарі та Пинкертони й книжки з „половими вопросами“. В складі земської книгарні є багатенько українських книжок; там їх і купують, кому треба, а в книгарні сливе самі підручники, бо книжне діло в Прилуці іде занадто мляво. В минулі роки обидві бібліотеки передплачували скільки українських періодичних виданнів, та *ніхто* їх тут не читав. Торік клубна бібліотека передплачувала вже тільки одну українську часопись, „Литературно-Наук. В.“, та й того *ніхто* не читав, а через те сього року обидві бібліотеки не передплачують—ні одного періодичного українського видання.

Прості люде й сливе вся інтелігенція—говорять українською доброю мовою; та про українство, як про ідейне питання, сливе ніхто й не думає. Здається, що національна свідомість Прилучан дрімає на тому ступні розвитку, коли слова

„мужик“ і „малорос“—були однозначні, а Галичина вважалась якоюсь або чужою, або навіть і зовсім невідомою стороною. Та ніде правди діти, тут і інші ідейні питання „не в моді“, а коли й ворушаться де, то хіба серед того шару людности, що складається, мовляв, з „екстернів та акушорок“. Тільки у тих перспективи звичайно далеко „ширші“ від націоналізму;—а рядовий обиватель нашого затишного города сховав і себе самого, і мету, *ultimam rationem*, свого існування в щоденне благоденствіє та спокій.

У Прилуках *), більш ніж у якому іншому городі в Полтавщині, можна почути українських пісень. Сталося з ними якось чудно. До прилуцького горільчаного складу ходить з півсотні робочих з тієї частини города, що зветься Кустовцями. Розмовляють вони звичайно українською мовою, а українських пісень навчилися не дуже давно, оце мабуть років із сім. І сами навчилися і інших навчили, так що тепер уже московських та салдацьких пісень і не чути. Робочі ті тут таки родились і вирости, а співали собі „бідняжечку-мальчишечку“ та „постель белую пуховую“, аж поки не назначено було в горільчаній склад акцизного контролора д. К—ва, родом з Курска. Він сам себе звав кацапом і в нашій мові мало розумівся, але йому дуже сподобались українські пісні; чоловік же він до співу дотепний. Накупив він нот, зібрав хор з робочих та—заразом і сам учився, і їх учив. Таким чином за рік чи за два й запанув ла в Прилуках українська пісня. Тільки ще сьому не край. Трохи згодом д. К—ва переведено на інше місце, а в Прилуки назначено сього українця, з самої Золотоноші, д. Я—о. Він теж не хотів „ударить лицем в грязь“ і завів теж музику... на балалайках. Довго він силував Прилуцьких робочих до того струменту, та якось не вийшло; в Золотоноші одразу навчив, а в Прилуках—мов не ті люди. Так і висять дурнісінько на стінах у складі, в їдальні, оті „органи глухії“.

Оце недавно відбувся в Прилуках концерт кобзаря Пархоменка, з українським хором під орудою д. Нетребка. Цей хор складається з любителів, співав виключно українські пісні; співав дуже добре, тільки шкода, що „на bis“ не мав співати нічого іншого, а тільки те саме. Слухали концерт дуже уважно, хоч громадянства було чи-

*) У нас кажуть різно—і „Прилуки“ й „Прилука“.

мало, та ще й усякого; коли співав кобзарь, то в залі стояла мертва тиша. Тільки один раз хтось на задніх лавах,—видно, на підпитку,—гукнув: „довольно Лазора!“ Громада дуже захвилювалась, палко накинулася на того парубка і просила поліцію, щоб вивела його з залі.

P. S. Щоб скінчити розмову про нашу Прилуку, скажемо ще кілька слів про спосіб листування з селами, про так звану земську пошту. Звичайний лист з города в село, або з села в город, за 15—20 верст, іде тією поштою 8—10 днів. Я гаразд не знаю, тільки чув, що з села в село, в сьому ж таки повіті, посланого листа можна ждати хіба на третьому тижні.

Прилучанин.

Лист до редакції.

Гурток українців,—обміркувавши справу про жидівське питання, що виникла на сторінках поважаної часописі „Рідний Край“, і в різних поглядах перенесена в інші часописі,—ракує своїм приемним обов'язком висловити Вам, Високошанована Пані Редакторко, своє щире вітання і велику подяку за правдиве обстоювання українських інтересів в стосунках з іншими намульними справами. Пристаючи цілком до Вашого погляду в жидівськім питанню, ракуємо не зайвим додати, що цей погляд не єсть погляд „правого“ українства, але *правдивого*.

Учитель *Андрій Шапар, Гришко Чупринка, Михайло Тур, Микита Запорожець, Иван Хабинко, Олекса Голев, Серій Пономаренко, А. Дорошко, О. Хуторська, Я. Цибульський, Г. Гудіма, П. Першин, І. Клименко.*

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка).*

ОПОВІСТКИ.

„ДІЛО“

Виходить у Львові щодня (крім неділь і свят)

Передплата на „ДІЛО“

в Австрії: на рік 32 кор., на пів-року 16 кор., на місяць 2 кор. 70 сот. для Росії: на рік—17 р. 40 к. на пів-року 8 р. 70 к. на міс. 1 р. 60 к. у Львові (без почт. пересилки) на рік—28 кор., на пів-року—14 кор., на четверть року—7 кор. на місяць—2 кор. 34 с. Поодинокое число коштує у Львові 10 сот., на провінції 12 сот.

„СЛОВО“

щотижнева газета

Рік видання 3-й.

Газета „СЛОВО“ обстоює інтереси і потреби робочого люду. Через це „СЛОВО“ особливу увагу звертатиме на всякі прояви робітничого руху на всім світі і особливо на Україні.

Обстоююти справедливі національні домагання українського народу „СЛОВО“ освітлюватиме прояви і потреби національного життя українського люду з погляду інтересів робочих має України.

Велику увагу в 1909 році має „СЛОВО“ присвятити українській пресі і ріжним течіям і напрямкам в українському громадянстві.

Опірч того все більш менш видатне з політичного, соціально-економічного життя України, Росії і західної Європи знайде собі місце на сторінках „СЛОВА“.

„Слово“ матиме в 1909 постійні виділи. „В Думі“ „З Українського життя“ „З робітничого життя“ „Гуртом“ (про кооперативну справу) „За кордоном“ „З української преси“.

Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к. одне число 5 к. за границю на 1 рік—5 р., на 1 місяць—50 коп.

Адрес редакції і контори: Київ, Б.-Владимирская 76.

Редактор С. Петлюра.

1909 г. (годъ изданія XI).

„Южно-Русская Сельско-Хозяйственная газета“ Еженедѣльный областной общественно-агрономическій иллюстрированный журналъ.

Изданіе Харьковскаго Общества сельскаго хозяйства, посвященное научнымъ и практическимъ вопросамъ сельскаго хозяйства юга Россіи, земской и экономической жизни населенія, общественной агрономіи, опытному дѣлу и практическому сельскому хозяйству.

Завѣд. редакц. агр. А. А. Малигоновъ.

Отвѣтствен. ред. агр. С. М. Кузнецовъ.

Условія подписки съ дост. и перес.: на годъ 4 р., 1/2 г.—2 р., 1/4 г.—1 р. Цѣна отдѣльнаго № 10 коп.

Пробные №№ и проспекты высылаются бесплатно.

Адресъ редакціи: Харьковъ, Плетневскій переулокъ № 2.

„УКРАЇНСЬКА ХАТА“.

Новий популярний щомісячний літературно-науково-громадський і економічний журнал.

Журнал признається для широких верств українського громадянства. Міститиме твори з' красною письменства, науки і мастецтва, статті: історичні, публіцистичні, критичні, сільсько-господарські та економічні: звідомлення про діяльність українських наукових і культурно-просвітних товариств. Мета журналу—розбудження національної свідомости серед нашого суспільства і розвиток рідного письменства, культури і штуки. Крім оригінальних праць, друкуватимуться портрети і малюнки. Ціна на рік з пересилкою—3 руб., окремої книжки 25 коп. Можна виплачувати частками по 1 руб. Адреса редакції: Київ, Гоголівська, 8.

ХЛОПСКА ПРАВДА

Часописъ для народа.

Виходить два раза на місяць, в Коломиї—Галичина, Австрія. Коштує: На піврік . . . . . 1 кар. 26 сот.

На цілий рік . . . . . 2 „ 46 „

Для Америки річно . . . . . 1 доллар.

Для Росії річно . . . . . 1 1/2 карбованця.

Для Німеччини річно . . . . . 3 марки.

Одно число коштує . . . . . 10 сот.

Видавець: Др. Кирило Трильовський.

Одвічальний редактор: Іванъ Чупрай.

„Народне Слово.“

Ілюстрована народна популярно просвітна й політична часописъ для усіх верств українського народа.

Виходить у Львові (Австрія), тричі в тиждень: у вівторок, четверг і субботу.

До кожного числа додається „повістевий додаток“.

Передплата в Росії виносить чверторічно 2 рублі.

Адреса: „Народне Слово“—Львів, Австрія, Академічна вул. ч. 8.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

— на —

ТЕРСКІЯ ВѢДОМОСТИ

въ 1903-мъ году (41-й годъ изданія).

Выходятъ ежедневно.

ВЪ ОФФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текуція распоряженія правительства и мѣстной администраціи, а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаєтъ въ себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководяція статьи; 3) статьи и сообщенія мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніяхъ; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутренняя хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 14) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фельетонъ; 18) между дѣломъ; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересылкою и доставкою:

На годъ 6 р.—к.	На 8 мѣс. 4 р. 50 к.	На 4 мѣс. 2 р. 50 к.
„ 11 мѣс. 5 „ 75 „	„ 7 мѣс. 4 „ — „	„ 3 мѣс. 2 „ — к.
„ 10 мѣс. 5 „ 50 „	„ 6 мѣс. 3 „ 50 „	„ 2 мѣс. 1 „ 50 к.
„ 9 мѣс. 5 „ — „	„ 5 мѣс. 3 „ — „	„ 1 мѣс. 1 „ — к.

Перешьна адреса 20 коп.

Подписка принимается въ областной типографіи. Владикавказъ, Сергіевская улица собет. домъ, № 10.

Редакторъ Н. П. Волковъ.

Н О В А К Н И Ж К А

Ф. Немо.

Чим нам користкі жиуди?

(друковалося в „Рідн. Краю“ за 1908 р.).

Ціна 15 к. Продається у всіх книгарнях, склад в „Українській Книгарні“,—Київ, Безаківська, № 8).

ХІІ-й годъ изданія.

Открыта подписка на 1909 годъ на издаваемый т-вомъ М. О. Вольфъ историко-литературный и критико-библиографическій иллюстрир. журналъ

ИЗВѢСТІЯ ПО ЛИТЕРАТУРѢ, НАУКАМЪ И БИБЛИОГРАФИИ

и ВѢСТНИКЪ ЛИТЕРАТУРЫ.

„Извѣстія“ и „Вѣстникъ Литературы“ виходять ежемѣсячними иллюстрированными выпусками, въ двухъ самостоятельныхъ отдѣлахъ: „Вѣстникъ Литературы“—заключаєть въ себѣ статьи по вопросамъ литературы, науки и бібліотечнаго дѣла, критическіе разборы новыхъ книгъ, біографіи, воспоминанія и неизданныя письма писателей, очерки о современныхъ теченіяхъ въ литературѣ, историко-литературныя изслѣдованія, статьи по техницѣ чтенія и пр., и пр.; во второмъ же отдѣлѣ—„Извѣстіяхъ“—помѣщаєтся: хроника литературнаго міра і книжныхъ новостей в Россіи, вѣсти изъ Франціи, Германіи, Англіи Америки, славянскія извѣстія, Rossica, рецензіи, новости по бібліографіи и бібліотечному дѣлу, справки по вопросамъ, касающимся книгъ, и, кромѣ того, ежемѣсячные систематическіе каталоги всѣхъ выдающихся новыхъ книгъ, русскихъ и иностранныхъ, списки книгъ, находящихся въ печати, арестованныхъ, запрещенныхъ изданій, спеціальныє каталоги по разнымъ отраслямъ наукъ, указатели главнѣйшихъ журнальныхъ статей і т. п.

Журналъ иллюстрируется снимками съ замѣчательныхъ произведений печати, сценами изъ сочиненій выдающихся авторовъ (русскихъ и иностранныхъ), портретами, бібліотечными знаками, рѣдкими автографами и пр., и пр.

Годовая подп. цѣна „Извѣстій по Литературѣ“ и „Вѣстника Литературы“, съ дост. и перес. 1 р.

Съ перес. за границу—1 р. 50 к. (=4 франка).

Подписка принимается въ редакціи, въ С.-Петербургѣ, Вас. Остр., 16 линия, 5—7, с. д.; въ Москвѣ, Кузнецкій мостъ, 12, д. Дзамгаровыхъ.

Принимаетъ ся передплата на р. 1909 на

Літературно - Науковий Вістникъ,

український місячникъ літератури й громадського життя. Виходить далі в двохъ виданняхъ, київськім і львівськім, книжками по 12—15 арк., під загальнимъ гроводомъ проф. М. Грушевського.

В 1909 р. журналъ буде значно збільшений.

Реданця і головна контора: Київ, В. Володимирська 28.

Передплата на видане київське р. 1909: на рік 8 руб.; для незаможнихъ учнів, студентів, сільськихъ учителів, низшихъ служащихъ, робітників і селян 7 руб., але тільки коли вони передплачують журналъ просто з контори. За пів року 4 руб. 50 коп. Кому трудно відразу, нехай присилає на перше число кожного місяця по 1 руб.

Книгарням і всякимъ посередникамъ від передплати 5%, але тільки в тій разі, коли передплата виплачуєтся (8 руб.) і вся відразу.

Комплекти журналу за попередні роки продають ся по 8 руб.

Альбомъ історичнихъ портретів.

Що як би ми мали на цілу Україну один примірникъ „Кобзаря“, і цей примірникъ лежавъ би собі десь музею? Чи давъ би вінъ тоді нашій суспільности те, що дає теперъ?

Чи не те самое маємо з пам'ятками нашої минушини? Десь в музеяхъ по стінахъ висять портрети нашихъ гетьманів, славнихъ в нашій історіі людей—а що коли приходять з того? Ми навіть не маємо свого національного музею і наші пам'ятники знаходяться по чужихъ рукахъ, а то й земляхъ. Інші народи зараджують лихові дсятками, сотнями популярнихъ видань, в якихъ кожний образок, кожна стрічка вже впливають в суспільність яку крапельку свідомости,—ми не маємо й того. І от можна думати що замірене видання,

Альбомъ історичнихъ портретів,

було би теперъ саме на часі. Це будуть копії в стариннихъ портретівъ, видані в. Фарбахъ, трьохвольбови друкомъ, в одній ізъ саітовихъ друкарень. Видання виходитиме серіями по 20 портретівъ в серіі, серія поділиться на 5 випусківъ, по 4 портрети в кождім; при виписці додані будуть монографіі портретованихъ осіб.

На першу серію приймаєтся передплата в. Київ в „Українській Книгарні“. (Везаківска 8) і в книгарні Літ. Наук. Вістника, Больш. Владимирская № 28.

Ціна всіхъ 20 портретівъ в монографіяхъ 5 руб. безъ пересилки і 6 рублів., 50 коп. з пересилкою закритихъ рубльонахъ.

По виході першого випуска передплата буде зменшена і ціна кожного випуска підійметься до 1 р. 50 к. Отже ті, хто хотівъ би мати альбомъ за 5 р., мають всилати передплату теперъ же, бо альбомъ уже в друкі і скоро вийде в світ.

До першої серіі увійде більшість портретівъ невідомихъ в репродукціяхъ: Богданъ Хмельницькій, Мазепа Скоропадській, князь Федір Олександровичъ, Гонимъ князі Острожські (батько й син), Іван Корбут-Вашинецький (батько Вайди), Магдалена Маволина (мати гетьмана), Виговська, Паліха, Сагайдачний, Петро Могила, Гедеон Балабан, Петро Кос й ин.

Теперъ же, користаючи з нагоди, звертаюся до всіхъ хто десь бачив, чув, читав про старинні портрети, малюнки і т. п.—не відмовити написати про те на адресу: Австрия, Львів, Сулицьського, 17, Канцелярія Науковог Тов. ім Шевченка, Гнатів Хоткевичові. Я вірю, що багато ще ціннихъ пам'ятокъ переходуєтся в приватнихъ рукахъ і ніхто про те нічого не знає.

Г. Хоткевич.

НОВА РАДА український літературний збірникъ присвячений імені М. СТАРИЦЬКОГО.

Київ, ціна 1 р. 50 к.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 6.

(За Лютий) Февраль.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окромє числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Розбиті надії. Вісті. Микола Аркас (посмертна згадка)—*О. П.* Пам'яті М. Аркаса—лист *Г. Левченка*. Святкування пам'яті Шевченка. Вірші—*Чутринки*. На Україні. Вірші—*М. Кононенко*. Д вони—*Ю. Яворенка*. „На менинах—жарт *Т. Сулими*. Бібліографія. Лист до редакції—*М. Павлова*. Спілки й господарство. В чужих краях. Оповідки.

Малюнок—Повуття в хаті на Тарасовій горі.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел), з ілюстраціями,

під редакцією **О. Пчілки (О. Косач)**.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р.,

на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окромє від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник **О. Пчілки**. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

ГАЗЕТА

ГАДЯЧСЬКАГО ЗЕМСТВА.

ВХОДИТЬ ВЪ Г. ГАДЯЧЬ,

подо редакціей **Ф. И. МЕЛЬНИКОВА,**

три раза въ недѣлю.

Поміщаєть извѣстія изъ общественной жизни Россіи и особенно мѣстнаго края, рассказы, стихотворенія, корреспонденціи, замѣтки по сельскому хозяйству и пр.

Цѣна съ перес. 3 р. въ годъ, 1 р. 60 к. за пол-года, 1 р. за 3 мѣс.

Розбиті надії.

Счинилося... Напружене дождання, уповання сербів і інших „братів-славян“ скінчилося тяжким розчаруванням... Минуло пів-року після того, як пограбовано було цілих дві країни слав'янські й „просто“ та рішучо прилучено до Австрії. Уряд австрійський сміливо ставив нові твердині на слав'янських границях, вводив військо в Боснію та Герцеговину; стягалися на силі й забрані славяне та все позирали туди далеко, до старшої сестри, Росії, все сподівалися поратунку від неї. „Ще Росія не сказала свого слова, ще не признала забрання славянських країн“,—говорилося скрізь.. Аж ось і Росія сказала своє слово: на-останку вона признала прилучення Боснії й Герцеговини до Австрійської держави.

Кінець надіям, кінець сподіванкам!..

Засмутило це не тільки тих славян, що найближче стоять до тієї справи, загадався багацько хто над становищем „слав'янської сім'ї“. „Виходить, що старша сестра не має змоги, не має сили ратувати менших“!.. Щож буде з тією сподіваною спілкою слав'янських країн? чи їх вже тепер по частках почнуть розтаскувати німці?..

Яка-ж причина, що сталось таке? де поділася колишня надійна сила?

Багацько-хто дорікає російській дипломатії. Се вона, кажуть, програла справу, на переговорному бойовищі! звичайно, так мусило бути, говорять,—коли на місцях російських дипломатів у Берліні, в Константинополі, й де-інде, сидять старезні діди, літ по 75, по 80... Де-ж їм справитися в такому тяжкому становищі, як збентеження всього європейського політичного „концерту“!

Та чи в літах же дипломатів діло?.. чи вони прогнали справу?.. чи *тепер*, от зараз, її програно?..

„Цусіма“!—кажуть— „це друга Цусіма“!.. Одначе, другої Цусіми не трапилось-би, як-би не було—першої, що завершила нещасливе бойовище на полях манжурських. Там підкошено силу, там виявилось безсилля... Зусилля

після того були марні... І настав „спокій морський“... кажуть всі часописи.

„Славянські-ль ручьї сольються в рускомь морѣ? оно-ль *иссякнетъ*“?—гадав поет. Певне, „русское море“ не „иссякло“, та либонь помільчало, а через те—просторинь між ним і „славянськими ручьями“ стала більшою, одійшло море від слав'янських ручїв—і візьмуть вони якийсь *инший* напрямок..

Чи гадали славянські ручьї зливатися з „русскимь моремь“, чи ні, а тепер треба їм щось думати, як направляти свої течії.

Міцна германська держава почува в себе таку силу, що гадає вже про поединок на морі з Англією, бажаючи зміцнити свою владу далеко по-за межами Германської Імперії, в країнах уже підвладних їй, або ще тільки намічених до подолання—військовою силою, або торгом та культурою.

А щож буде з близькими сусідами німецькими? Сумно загадались над тим менші брати слав'янські...

ВІСТІ.

◆ **Наказ.** З вищого петербурського уряду прийшов наказ губернатарам, що як виходитимуть які суперечки між селянами й владарями землі, то щоб ті суперечки розбіралися звичайним судом, а місцева адміністрація щоб у те не мішалась. Кажуть, що вважаючи теж на „заспокоєння“, поменшено буде число сторожів-інгушів і стражників.

◆ **Духовні справи.** Знов ходить чутка, що таки буде скликано (літом) собор духовенства (або в Москві, або в Києві). На тім соборі, кажуть, буде об'явлено й про патріарший уряд в Росії. Патріархом ніби-то буде волинський єпископ Антоній.

В синоді тепер працює скілька комісій: 1) Комісія по церковному нагляду за печатними творами; 2) Комісія по зменшенню числа празничкових днів; 3) Комісія по церестанові духовних Академій; 4) Осібна нарада по місіонерських справах; 5) Комісія по справі постачання церквам оливи й воскових свічок; 6) Комісія по шлюбно-розводній справі; 7) Комісія по справлянню божественних-книжок (для церковних одпра). Є звістка осібна, що Синод висловиться *проти* зменшення числа свят.

◆ **Учительки духовних шкіл.** Синод постановив, що коли учительки церковно-приходських шкіл переходять на службу в жіночі училища, духовного ж відомства, то їм треба залічувати ті роки, що вони вчили в школах, на вислугу, — як буде призначатися пенсія, або побільшення учительської плати.

Микола Аркас.

(Посмертна записка).

В Миколаєві, зовсім несподівано, помер, від грудної хвороби, Микола Аркас, український відомий письменник і композитор. Імя його взагалі було звісне, яко громадського діяча й прихильника української національної ідеї.

М. Аркас вродився в 1852 р. в Херсонщині, походив з багатого панського роду, що мав там велику земельну властність. М. А—с одержав добру освіту, скінчив вищу школу і займав видатну посаду по морському уряду,—був адміралом.

До рідної країни М. А. мав здавен велику прихильність і ще й в давнішу глуху пору змогався послужити їй: маючи музичну здатність, написав він оперу „Катерину“, що має змістом поему Шевченкову; її часто грають на нашій сцені. В літературі українській М. Аркас зоставив поважний слід, написавши „Історію України-Руси“,—що так припала до вподоби широкому громадянству (а для його ту історію й писано) і була розкуплена в тисячах примірників дуже швидко. До видання її, з малюнками, М. Аркас поклав дуже багато праці, заходів і коштів. Працював він над сим твором давно, лише не міг раніше видати його—через відомі тяжкі обставини нашого письменства.

Ледві з'явилася змога досягнути до народньої школи з українською мовою, Аркас клопотався й на сьому полі—і, хоч на короткий час, та довелось йому досягнути уживання української мови в його власній школі.

Українське Товариство Просвіта в Миколаєві завдячує своїм життям—М. Аркасові: він заснував се товариство, він і працював коло його, до самого останнього часу: смерть застала щирого прихильника власне за працею коло справ його „Просвіти“.

Добру поміч Аркасову знало було й по-за Миколаєвом: став він у значній пригоді й київській „Раді“, що сама каже про велику Аркасову поміч їй—ділом.

Серед свого стану, багатих та значних людей, М. Аркас уявляв собою рідкий у нас приклад: людини

з гарячою любовію до України, з коханням демократично-національної ідеї.

Смерть М. Аркаса викликала великий жаль у всіх, хто його знав. Попрощатися з ним і провести його до вічної оселі зійшлося дуже багато народу. Просвітяне оплакали свого найщиршого порадника, найпильнішого робітника коло дорогого діла.

Легка земля йому і вдячна пам'ять в серцях товаришів та братів по духу!

О. П.

Пам'яті Миколи Аркаса.

(Лист).

Несподівана смерть Миколи Миколовича Аркаса, сього кращого, щирого сина України—страшенно зтурбувала мене. Ця тяжка вість застала мене серед щоденних дрібниць несподівано і мов холодною тумою огорнула моє буденне життя. В мент похмаріло... стемніло... в холодній темряві зробилась порожнеча.

Він умер несподівано не тільки для нас, але й для його самого. Він умер повний снаги до праці,—готуючи до друку друге видання своєї „Історії України-Русі“...

Скільки вже та смерть забрала від нас без воріття—щирих прихильників! і за такий малий час... Невблаганна, жорстока смерть!

Аж дивно робиться, коли згадаєш, як інших смерть неначе владарно кличе до себе в обійма... і чоловік не в силі боротись проти того поклику! Пригадайте, як Микола Дмитрієв рвався туди, де вже чекала його смерть!..

Смерть Миколи Аркаса тяжка втрата для рідної літературної ниви, та й взагалі для нашого громадянства: стало менш одним з найщирших провідників, що ведуть серед глухої ночі до світла волі і правди, Тяжка, надто тяжка втрата!

Що ж тепера станеться з Миколаївською „Просвітою“? Звідки нам тепера такої щирої поради визирати?

Отже спогадаймо, що М. Аркас не кинув свою „Просвіту“ в самотині, серед тернистого шляху. Він лишив на своїм місці сина свого, Миколу „молодого“. І ми впевнені, що він не зверне з стежки небіжчика-батька. Ми сподіваємось побачити в особі Миколи Миколовича „молодого“—Миколу Миколовича „старшого“.

Спи спокійно, щирий батьку, нехай Тобі буде земля пером! Твоя кохана Україна не забуде Тебе!

Гаврило Левченко.

Святкування пам'яті Шевченка.

(Далі).

Первопрестольна Москва давала для Шевченкових роковин велику залу в консерваторії. Вечером орудував артист Трубін; український студентський гурток ставив „Назара Стодолю“. Приїздив з Харькова і грав у цій п'єсі Кропивницький. Співали оперні артисти. Був і великий хор. Попереднє слово сказав поет Філянський. Кропивницького дуже вітали.

В Чернигові Шевченкові роковини справляла черниг. Просвіта (коли-б вона не обізвалася ще й на „роковини“, то вже-б виходило, що вона й зовсім умерла, бо щось не чути її)... Д-ій Вороний подав відчит про Шевченка, співав хор під орудою Белкінда, співали, декламували й особні люди (Максименко, Блохін та інші). „Просвітян набралось щось коло сотні“...

В Чернигові справляло роковини Шевченкові ще й „Літерат. арт. общество“.

В Харькові Шевченкові роковини відбулися аж у самім університеті, в актовій світлиці (в Києві про таке не можна ще й думати!). На передодні, там же в унів., був вечір грузинський. Про ці вечори нам пишуть так:

„В цьому році, — мабуть, в перший раз за весь час існування в Харькові вищих шкіл,— в харківському університеті відбулось аж дві національних вечірки, та ще й в один місяць. Одна була в пам'ять 50-літнього ювілею літературної діяльності грузинського поета Акакія Церетелі, а друга в пам'ять Тараса Шевченка. Першу улаштувало грузинське земляцтво, а другу студентська Українська Громада. На обох людю було повна зала, хоч про Шевченківське свято не було ніяких і афиш, бо одержано дозвіл лише за один день до свята. На грузинській вечірці особливо гарний був реферат про Церетелі яко національного поета.

Тільки підстав на місце Церетелі—Шевченка, замість грузинів—українців, то хоч і читай на Шевченківському святі, бо Грузії приходилось переживати теж саме, що й Україні, і відродження її дуже подібне до відродження нашого. Там єсть і обрусіння, і свої перевертні, і навіть „тоже грузини“. Відчит сей дуже сподобався свідомим українцям.

Шевченківська вечірка була обставлена ще краще, ніж Грузинська. Особливо був гарний студентський хор; він проспівав „Заповіт“, „Івана Підкову“, і „Прометей“. Чистого прибутку вечір дав щось біля 180 карб.

Сі гроші буде одіслано на пам'ятник Шевченкові в Києві“.

В. Ч.

(Кінець буде).

Батькова пісня.

I.

Тихо!.. Чуеш, батько сивий
Пісню давнюю співає
І в тягучій мотиви
Жаль старечий виливає.
Так! надовго гніт колишній
Придавив могутні плечі,
Коли й досі жаль невтішний
Висловляє глас старечий.
Але в пісні смутку й лиха
Ще брентить струна юнацька
І одрадна вільна втіха
Проривається зненацька.
Слава-ж батькові старому,
Що вкладає серед суму
Поколінню молодому
Вільну ноту в давню думу.

II.

— «Сумом обметене, горем оплетене,
Серце бажає про волю співати, —
Поки-ж на кобзі ще струні не порвані,
Будем жадання свої виливати.
Співи тягучі й терни колючі
Нам залишились з чужого весілля,
Думи-ж—притуплені, мрії—розгублені,
Протягом довгим сумного безсилля...
Серце зомлієє, серце зболієє
Ще не замерло на віки в стражданнях,
Віра заглушена, гнітом придушена,
Іскрою тліє у щирих гаданнях.
Спогади давнії, вчинки всеславнії,
Схожі на давню забутую казку,
Все-ж таки ясна, вільно-прекрасная,
Будучність з ними в тасному звязку;
Будучність ясна, вільно-прекрасная,
Має в своїй непохитній підставі
Віру могутною й працю славутною,
Муки великі і жертви криваві.
Хай же над жертвами й трупами мертвими
Щастя всіхнеться і сонце заграє,
Хай над нащадками з вільними згадками
Вільная дійсність засяє!»

Чупринна.

Покуття в хаті на Тарасовій горі.

(Хата біля могили Т. Шевченка).

Під Каневом, над Дніпром, на високій горі, де поховано Тараса Шевченка, стоїть недалеко від його могили хата. Проста хата, на зразок української сільської хати, на дві половини. Часом проживає там сторож, а то буває вона притулком і для подорожніх, що раз-у-раз прибувають, щоб повітати Кобзареву могилу, часом проживають і скільки днів у тій хаті.

Оце-ж наш малюнок подає знімок покуття в більшій світлиці тієї хати. Світличка чедурненька вбрана плахтами та рушниками, що висять на образах, та на портреті. (Єсть там, між іншими, гарні шовкові рушники, що вишивала дочка Мих. Комарова,

в-купі з Л. Українкою). Висить там на стіні й гарний портрет Тарасовий,—копія з портрета, мальованого Рєпіним. На столі лежить книжка творів Шевченкових і книжка для записів гостей. Отже й записують там гості свої вражіння, все, що прокинеться в серці, в цьому величному куточку. Інше напише тільки ім'я своє, а інше—часом цілу вірша. Багацько-хто пише своє імя й на сті хаті, на одвірках, на лутках,—на пам'ять ось він був тут, у цьому куточку, оселі, де його вітав з портрета смутний Кобзаревий... Портрет—є ко вутнього І. Рєпіна (перво...

НА УКРАЇНІ.

ГОГОЛЕВЕ СВЯТО.

Святкування в г. Гадачі. З усіх повітових городів полтавських—найбільш лагодяться до святкування „Гоголівських днів“—у Гадачі (після Великодня).

Десь посеред города стоятиме погруддя Гоголеве, учні всіх шкіл гадацьких ітимуть урочистим походом, з трьохцвітними корогами; співатиме великий хор. Читатимуть про Гоголя, роздадуть його книжечки. Обходитиметься й „свято насаження“: школярі десь насадять дерева і те місце буде назване Гоголевим гаєм, (тільки, звичайно, замість сього слова буде—„роща“).

Всім святкуванням найбільш буде орудувати відомий І. Храпаль, що був у Києві: тепер він старшим у Гадацькому 2-х класному училищі.

Город хоче назвати одну з гадацьких улиць—*Гоголівською*, (ту, що тепер зветься „Середня“); це одна з більших улиць, на їй же й Земська Управа, й Торгова школа, що має стати гімназією.

◆ **Університет Святої Ольги.** З київських жіночих курсів хотять зробити жіночий університет, назвавши його університетом Святої Ольги (мовляв, через те, що київська княгиня Ольга „була першою освіченою жінкою в київському краю“). На київських курсах єсть тепер три відділи: медичний, правничий (юридичний), та історично-словесний; отже початок вищій науці вже й заложено. Професор Лобода, що вчить на курсах, подав звістку одній газеті київській—про здатність і велику пильність курсисток; професор каже, що вони й екзамени краще держать, ніж студенти, і далі працюють не згірше. Се він казав прилучно до того, що є найбільша рація зробити з теперішніх учених курсів справжній університет жіночий.

◆ **Жіночий клуб.** В Каменцю-Подільському, в залі городської Управи, збиралися пані й радилися про заснування в г. Каменцю жіночого клубу. Постановили його заснувати, вибрали *встановниць* і їм доручили скласти устав та клопотатися про його затвердження.

М. В. Лисенку.

В темну нічку непроглядную
Через гай проходив я,
Дував думу невідрадную—
Й зникла стежечка моя!

Ледві, ледві ліс колишеться,
Сумно листя шепотить,
Хоч і легко грудім дишеться,
От же серце стукотить.
Так з годину в лісі темному
Я без відома іду
І в околі тім таємному
Невідомих страхів жду.
Таємничий сум як хмарою
Обгорта трівожний дух,
А думки, немов отарою
Нашорошують мій слух...
Чую,—хвилечка музичная
Уявилася мені,
Пісня вчулася величная
І все десь то мов у сні.
Я спиняюсь, прислухаюся...
Пісня!.. пісня, так і є!—
І мов чарами впиваюся,
Весь мій дух ті чари п'є...
Там ген-ген межі ялинами
Світ у вікнах забренів,
І звідтіль неслись хвилинами
І музика й тихий спів.
Тії згуки чарівливі—
То твої були, твої,
І літали, бистрокрилі,
Мов ті пташки у гаї;
Розігнали думки смутні,
Зник мій острах навісний,
Раптом згуки всемогутні
Одмінили настрої мій:
Чужина з лісами темними
Обернулася в рідний край,
І словами вже приємними
Шепотів до мене гай...

М. Кононенко.

Д З В О Н И .

(Нарис).

Довічне небо дивилось на мир тими темними очима ночі. Дзвони велично гули-рокотали; їх мідні різноголоси колихались і поважно пливли-розливались у весняному повітрі; вони пливли з усіх околних сіл і над землею, повітою ніч'ю, сплітались в

якийсь надзвичайний музичний акорд; без слів говорили з людськими душами,—до кожної істоти промовляли особливим гомоном. І струни ті ніжно, тихесенько бреніли, нагадуючи давно минулі, далекі-далекі часи невинної дитячої пори... Інші бреніли голосніш: вони бреніли й рокотали про золоте, щасливе, безтурботне юнацтво, про чисте, щире перше кохання, про чесні, палкі заміри... І там десь, в глибині душі, луною відбивались, мов давня казка, чарівно-лагідна, казка минулого, що буває раз в житті і вдруге вже не вернеться ніколи...

Самко лежав на ліжку, в своїй „стражницькій квартирі“, що стояла в кінці села над самою річкою. Вікно було одчинене, і згуки дзвонів разом з весняним повітрям вливалися в хату й сплітаючись з хатньою тишею вривалися в самотню Самкову душу, ворушили зашкарубле серце, будили не звиклий думати мозок, навівали якісь не звичайні думки...

Сьогодні він не п'яний, бо це Христова Великодніч, а він вважав себе християнином, і через те всі сили напружив, щоб не пити хоч цю єдину добу. Йому не спалось. Думки безладно купчились, роїлись; мелькали знайомі й забуті обличчя; пригадувались цілі речення уставів; вчувались слова давно забутої військової команди, що засіли в мозкові; пригадувались події, зв'язані з сими реченнями, проносились картини колишнього, давно минулого життя...

Ось і зараз: цей тоненький дзвоник нагадує тріскучий, неприємний голос завідуючого второ-класною школою, де він учивсь і гадав стати вчителем. Боже, як хотілось!.. А замість учіння—сажання та копання буряків, картоплі, пересипання зерна, борошна в коморах, і стусани завідуючого, за непосильну, тяжку працю... Потім „війське присутствіє“ прийом, москалі... Ох, той перший рік!.. Пригадалось, як на погон нашили першу смужку. Знуцання вже не стало, але прийшлося тягтися по службі, щоб не зняли, як іноді буває... Як-би не ця біленька смужка, хіба б Самко доніс на Савіна, що загубив штика? Не йти-ж було під суд самому, коли б раніш довідались! З цього й повстало все... товариші однолітки одсахнулись, старші теж поводитись з ненавистю й призириством..

Почалась якась глуха боротьба. Потім, „за прилежаніє и успѣхи“, знову нашили смужку... Зводом став командувати. Після сього вже зникли всі думки й колишні заміри, зосталась одна мета: дослужити чесно, вірою й правдою; яко мога пильнувати, щоб не влетіти під суд.. А тут листки якісь з'явилися, певно підкинув хтось на-зло, щоб підвести... Прийшлося донести. На його звернули увагу, інші ж у-вічі нази-

вали продажною душею, а за-очі шпигом, і так до кінця служби... Оставили на вторительну, але на першому ж стрельбищі мало не вбили, і не знайдено—хто. Добре, що куля мимо пролетіла... Прийшлося вийти в запас...

Дали місце в поліції,—далеченько на півночі; 20 рублів, робота не велика. Тільки ходи що-дня, навідує „ссильних“. Цікаві люде, все знають. Зпочатку тільки сміялись, шуткували й кожного разу говорили: „Що скажете, господин шпиг?“

Чекали все якоїсь аминистії... Потім розсердились чогось, стали гнати від себе з хати; спустили з сходів, з другого поверху, зламав ребро об східці... В перше попав в лікарню... Чисто, спокійно і лікар уважливий, приемний: все „братцем“ називав...

О: „братець“, „братець“, „брат!“ лунає, наче співає, його лагідний голос... І з їх бувають всякі... Ось з вікна виглядає гостреньке смугляве обличчя в окулярчиках; зазирає в самі очі і з притиском говорить: „шпиг!“, а за ним показується дитяча голівка і вслід кричить: „спіг!“ „спіг!“...

Самко розплющив очі: „дзінь-бом-бом! дзінь-бом-бом!“ гостро дзвенять-переливаються маленькі дзвоники. „Бав-м, бав-м!“ Лагідно-ніжно вторять їм великі дзвони постові. Він оглянувся кругом. Ніде нікого: та-ж сама стражницька „квартира“, де він живе вже мало не два роки; замість північних морозів, хуртовин, що дались йому в знаки, широким джерелом вливається в вікно південне весняне повітря; линуть пахощі з верби та з осокорів, а навколо лани рідної країни.

В хаті все на своєму місці. На столі цілий ряд високих, гарно оздоблених пасок і все инше; все тільки сьогодні спекла московка Якилина; он і поросся з корінцем хрину в зубах, і ціла четвертина спирту, настояного на корінні. (Його ще треба розводити). В кутку сірле урядницька шинеля, що він справив, щоб одягнути вже з першого числа.

Під надихом ночі, чи давно-минулих згадок-мрій, очі самохіть склепляються... Знов щось таке мріється Самкові. Ввижається синій мундір. „А пояс охвицерський“, мелькає в голові думка... „Тепер не страшно вже: в мобілізацію не візьмуть, (на випадок війни); а то ж були мало не взяли,—добре, що в стражники попав... Треба женитись тепер, а то, бач, „самком“ звуть... Якилина пішла-б, як-би не замужем була, а Ганна не любить, ходить так тільки... Сама каже: „Ходю через те, що ти самко, мовчун, нікому не розкажеш, а ненавидю тебе й боюсь, як чорта“...

Та й він її не дуже... занадто вже вона якась холодна й гостра, а іноді палка не-в-міру—як русалка;

коси мов гадюкі чорні повзають по подушці, а очі якісь страшні,—глибокі, чорні, як безодня! Он—як пильно дивляться, мов хочуть щось сказати... Але... це постать не її... велика хустка, шапочка, сивенька муфта... Ні, не вона... В цієї таке спокійне бліде обличчя, а на міцно стулених, тонких губах мов би докірлива усмішка... Сніг під саньми рипить, мигтить искорками. Мороз аж тріщить. Все навколо стоїть нерухоме, мов зачароване в невидимих лабетах. А там далеко десь на обрії, ясні як блискавка, простягаються—блищать стрільчасті проміні північного сяєва... Дорога й ліс біжать назад, кудись в невидиму далечінь, і зникають разом з стовпами північного сяєва... Зникає й постать, тільки очі дивляться, все дивляться сумним докором, заглядають в саму душу, ворують серце... Які знайомі ті очі,—колись, здається, знав їх, бачив?.. Чи не вчителька, що на неї доніс за недозволене читання?.. так, так, се вона!.. І тепер вона там на півночі, десь в засипаній снігом слободі... А он і інші: ідуть, ідуть, задублі, холодні, завіяні снігом... Ух! холодно!

Самко здригнувся й прокинувся від того неприємного сна. Ніч перед світом стала ще темніша. З надвору віяло перед-розсвітним холодком. На душі теж було холодно й темно; там щось тяжке гнітило, брєніло на струнах докору і шматувало серце привидам минулого,—а в тому минулому не було ні одної цятки, де-б можна було зупинити погляд, як прокинулось сумління. Це був відгомін сумних поодиноких дзвонів, що кликали людей до згоди, до братерства, до боротьби з духовною смертю.

Дзвони вже давно перестали густі, тільки десь з-далека, по річці, котились тоненькі, гострі згуки невеличкого дзвона. Самко зіскочив з ліжка, зачинив вікно і мов п'яний, хитаючись, поступився кілька кроків по хаті. А тоненькі, гострі згуки, як і перше, крізь стіни, крізь шибки, невидимо влітали в хату—і гострими клинками врізались в мозок, роз'ястрували душу. Самко, знеможений, впав ниць на ліжку, стискаючи виски руками. Голова палала; в висках бурхливо приливала й одливала кров, а по тілу пробігав холод; починало морозити. Самко вкрився з головою, затулив уха. От—стало тихо, спокійно, легко; приємне тепло розливається по тілу. Очі злипаються; всі примари зникають, і наоколо все немов легесенько тремтить в незримих хвилях гарячого повітря; все піднімається, туди кудись, на зустріч небові, несе з собою геть все лихо, всі турботи; і тут внизу настає жаданий спокій... Прозора тепла ніч панує навкруги, ні-де, ні-що не шелесне, заснуло все в її чарівно-

мрійних, ласкавих обіймах... Пахне вишневим цвітом. На горбочку стоїть біленька хатка вдовина. Місяць заглядає в самісіньке вікно в невеличку хатку і освічує озброєні постаті, що тягнуть з хати розхристану юнацьку постать і сажають на віз.

Мати падає, б'ється об поріг, кричить, благает: „За що? Куди? Куди ви повели?!—„Дзінь-дзень, дзінь-дзень! дзінь-дзінь! дзінь-дзінь!—голосно лунав маленький дзвін.

— Душно! Тяжко! Серце вогнем палає!—Самко застогнав і зірвався а ліжка, щоб утекти кудись від тих пекельних мук; та зараз-же похитнувся і впав навколішки.

В кутку лампадка блимає, ледве-ледве освітлює скорбний образ Розп'ятого, з терновим вінком на голові; змучене та спокійне обличчя Христове і вся його постать навіває всепрощення й терпіння... Он другий образ: Христос в Гефсиманському саду.

Самко почав молитись, перечитуючи давно заучені молитви, зупиняючись на кожному слові. Поклав поклін і так зоставсь, прикинувши чолом до холодної долівки... Думки понеслись далеко... Воїни... високі колесниці... великі кам'яні будинки... Дерев... оливковий гай... Гефсиманський сад... Все спить, а Він, Великий Страдник, молиться за всі скорботи мира.. і піт кривавий летиться з чола... Він лагодиться пролити кров свою за гріхи мира...

Показались вогні... Люде, озброєні мечами, киями... і чорне обличчя Іуди... він показує—і озброєні люде оточують Його, Великого Учителя... Чіє це обличчя, спокійне, бліде, з довгим русявим волоссям?.. Самко десь бачив його. Так, він пригадав усе...

„Це він! це він!“—лунали маленькі дзвони.— „Іу-да! Іу-да!“—з призиством гули великі дзвони...

Мукам не було краю. Тіло тряслось, дріжало. В висках бурхливими хвилями стукала кров; голова в огні, а серце билось, наче хотіло розбити груди й вискочити з тіла... Терпіти було надсилу.

Він божевільно озирнувся, шукуючи де-небудь допомоги... Зненацька погляд зупинивсь на четвертині спирту і миттю мелькнула в голові, як блискавка, палка й гостра думка. Він раптом встав; схопив тремтливими руками четвертину; оглянувся навкруги і жадно, нахилки став пити.

Спирт холодними струмками полився у горло, заливаючи розжевлені жарини пекучого сумління... По жилах спалахнув остатній вогник, і тяжкий мертвий чад оповив на віки мозок. Самко посинів і мертвий упав на землю. Четвертина брязнула й покотилась, розливаючи останні краплі спирту...

Давно вже сонечко зійшло, сміялось радістю; все жило, співало; кругом лунали радісні слова: „Христос воскрес!“ А Самко мертвий лежав у своїй самотній хаті, зі скривляним обличчям і мертвими розкритими очима.

Дзвони урочисто, переможно гули й рокотали.

Юрко Яворенко.

1908 р. Андомський погост. Олон. губ.

„НА МЕНИНАХ“^{*}.

П О В И Т О В И Й   Ж А Р Т

в одній дії.

(К і н е ц ь).

Я В А 9.

(Входє Степан Чвертка під чаркою).

Степ. Пантелеймоновно, поздоровляю вас з менинником!

Кат. Спасибі, Степане.

Степ. Пателеймоновно, одно слово, Пантелеймоновно, вони мене поважають. Ех, молодець Степан, як коли, толкуватись не можна! Піднесіть.

Старш. Ха, ха, ха! Де се ти, Степане, набрався?

Степ. Я набрався? ніт... ні каких, Корнієвичу! Прокоповно, отець родний, почаствуйте!

Прок. Я тебе, як почащую, ярижнику!

Степ. Прокоповно, мене за що?

Прок. Щоб ти не никав, як та собака, по дворах; так, так...

Старш. Де ти тепер стараєшся, Степан?

Степ. Я, Корнієвичу, у отця Йвана молотю; вірте совісті, молотю, по сю пору не відпочив. Толкуватись не можна,—молодець Степан, як коли.

Кат. (налива й дає Степанові). На, випий.

Степ. (сам до себе). Степану Тимохвієвичу! звольтєсь! у-м-м...

Старш. Пий, пий уже.

Яков. (одвертається з призириством). Дрянє негодна! наволоч нікчемна, ще й патяка...

Степ. Ех, Михайло Йвановичу, Корнієвич знають, хто такий Степан. Ех, Корнієвичу, як би міні тільки... у... м... м... Та не пускають на сход! А то все-б по сво-

ему повернув... Я одвічать по правді буду і умру по правді. Ех! „Степан—п'яниця“... у... м... м, дай Боже, щоб усі були такі, як Степан; я бідний, та всі під Богом, всі... Михайло Йвановичу, проценти великі!.. Я такий щасливий! Дай Боже, щоб ваші діти такі були щасливі. Всі вам винні, всі... Один я—ні. Землі багато маєте... Скоро кінець, у-м-м... дадуть землю, толкуватись не можна... дадуть...

Яков. Пусті свиню за стіл, то вона й лапи на стіл. Верзе казна-що, сміття!

Старш. Степане! чуєш, балакай, та знай що. (Свариться пальцем).

Степ. Корнієвичу! я? та ніколи! Щоб Степан Тимофієвич Чвертка? Ніколи в світі. Ех, Пантелеймоновно, я щасливий, у мене чотири сини, та такі як соколи! ех, дай тільки Степанові земельки, пару воликів; у-раз висів би дукач старости, а може й старшини! Я б усе вивів на чисту воду! І сина-б оженив... У...м... та копиталу не дохвата...

Старш. Слухай, Степане, поки ще ти будеш старшиною,—а жінка твоя не прийде тебе заганяти до дому?

Степ. Мене, кажете? Вона в мене хазячка; як діжечка, як ложечка—все ж воно коштує. Корнієвичу, отець рідний, почастьуй!

Прок. Степане! нельдзя, нельдзя... ти вже й так світа не бачиш! Діти там голодні сидять.

Степ. Прокоповно! діти, кажете? ні: Степан, молодець, одно слово, як коли, толкуватись не можна.

Яков. Корнієвичу, охота вам слухати осю наволочь неподобну, дрянє!

Степ. Я—дрянє? Ех, Михайло Йвановичу, ви багач, як коли, та міні тільки трохи вашого хазяйства, я тоді й вам шапки не скину. Ех, дайте тільки пару волів,—то й старшина на всю губу!.. у...м...м!

Я В А 11.

(Мотря—виляда, потім став на порі).

Мотря. Бач, де він! А батюшка його жде. Ти-ж, трясця тобі, став батюсці молотити! діти з голоду пухнуть! Чого ви, Пантелеймоновно, дивитесь? В тришия його відсіль!

Степ. (вказує на жінку). Господин старшина, в рещтанську П, щоб вона знала порядок!

Мотря. Ах, ти, бидло, облуда чоловіча! так ще мене в рещтанську? болячка тобі на язик, мацапуро ти проклята! Іди мені зараз до дому! Пху на такого чортяку! (Плює й виходить).

Степ. В рещтанську, в рещтанську П!..

Старш. Ха, ха, ха! та вона-ж тебе буде бити?

^{*}) Звертаємо увагу прихильників українського театру. У нас так мало невеличких п'єс, для малого кону; а цей жарт—дозволено драмат. цензурою (за № 9920). Д-ка Т. Сулима єсть авторкою жарту „Дячиха“, що з великим успіхом ставиться Товариством Сабініна й іншими.

Степ. Хто?—вона?.. мене буде бити? ніколи в світі!.. Степан молодець, як коли...

Яков. Чі-цей злидень перестане базікати? Геть к лихий годині з хати, негодна борода!..

Степ. Не лайтеся, враз піду. Пантелеймоново, піднесіть!..

Кат. (Дає чарку). Та й іди вже, йди, Степане...

Степ. Ех, Пантелеймоново, толкуватися не можна! гм... Я піду, я її повчу, відьму... Прощайте!.. Михайло Івановичу, слухайте, що я вам скажу, одно слово: не обіжайте ви процентами людей!.. не обіжайте! (свариться пальцем), бо на тім світі припечуть,—ох, припечуть! Та ще, може, й на сьому світі достанеться!.. Не обіжайте! (Порожуючи, виходить).

Яков. От, свинота! Ну, пожди-ж!..

Кат. Та він же не при собі!..

Яков. Я йому покажу!

Я В А 12.

(Паламарь, з гітарою, й Митродора).

Паламарь. З сімейним святом поздоровляю! (Вітається).

Яков. Спасибі, будете гостем.

Кат. Сідайте, Ксенофонтівичу. Копитасю, йди сюди! привітай, дочко...

Я В А 13.

(Копиташка).

Копит. (до Митр.). Здоровенька була! (Омляда). А який бант на тобі гарний!

Митр. (Пендючиться). Це не тут купований,—з губернії папаша привезли.

Копит. А ось ходім, я тобі покажу, яку я собі у венгерця попередницю купила! (Виходять).

Палам. А, і ви тут Корнієвичу?

Старш. А ви зо всіма своїми причандалами?

Прок. Так, так! нельдзя, нельдзя... з музикою охотній.

Палам. Не могу! музика—жизнь моя! без сього Ксенофонтівич—не Ксенофонтівич.

Яков. Пантелеймоново, чого гавишся?

Кат. Ксенофонтівичу, дорогий наш гостю! викушайте „за здоров'я того, хто любе кого, а на погибель тому, хто завидує кому!“ Ха, ха, ха!..

Палам. Вірно! тільки попереду—собі: хазяйці предпоштеніе повсегда. Будьте ласкаві!

Кат. Не могу, не могу! хіба трошки тільки пригублю... Ось тепер—прошу!

Палам. За ваше здоров'ячко, Пантелеймоново. (зидом). А тепер торкну гітару! не могу видержати:

гітара—утіха моя... (береться до гітари). Михайло Івановичу, подозвольте одушевитися!

Яков. Та про мене...

Палам. (Бачить сонного Харину). А се що? „со святими упокой?“ (торкає гітару).

Яков. То повстяна голова заснула! грай собі!..

Харина. (Підводе юлову, дивиться здивованно). Се вже, як той казав Машко, музики грають?.. Піду до дому... (виходить, заточуючись).

Яков. (у-слід). Ич, мерзота,—нализалась! Негодна борода!

Палам. (настроює). Боже мой, що можуть зробити з чоловіком ці згуки! Душа моя—веселіє.

Кат. Заграйте, заграйте, а ми послушаем!

Палам. А если-б ви, Катерино Пантелеймоново, голосом своїм ангельським провели под акомпанімент?

Кат. А, куди там уже мені співать? вже моє минулося!..

Палам. Нет, у вас чудесно виходить отая пісня—про „літа молоді“ (заводить прираючи). „А молодість не вернеться“!..

Кат. А!.. „Стоїть гора високая“.

Палам. Вона, вона сама. Ось нуте.

Кат. Та хіба вже... (Співає):

Стоїть гора високая,
По під горою гай,
Зелений гай густесенький,
Неначе справді рай! (і далі).

Палам. Прекрасно! восхитительно!..

Яков. Ет, такої завели, наче на похороні, а не на менинах!..

Старш. Сумна, сумна пісня!..

Кат. (до Яков.). А ти хочеш весело?.. А ну-те, Савонтію Ксенофонтівичу, отієї, що я в садку співала; (заводить на юлос, потім співає):

На-бік, хлопці, на-бік, хлопці,
Чоловіка чорт несе,
Як побачить мене з вами,
Його трясця затрясе!
Хай трясе, нехай тіпає
Так як вітер будяком,
А я піду погуляю
З молоденьким козаком!

Кат. Ха, ха, ха!

Старш. Шкода, що я не „молоденький“!..

Яков. Пантелеймоново? жінко? якої це ти співаєш? Гляди мені! чи не чортяка в тобі починає співати?

Кат. Може й він! Ха, ха, ха!

Прок. Ви, Михайло Йвановичу, не ображайтеся! з пісні слова не викидають...

Яков. Нехай йому біс такому слову!..

Я В А 14.

(**Копиташка** й **Митродора**—*входять і починають прохожуватись по-під руку по хаті*).

Яков. (до **Пал.**). Ось краще їм заграй!.. Нехай вони співають. Копиташко, співай.

Палам. А ну-те, ну-те, дівчи, ніжні голубиці.

Прок. Так, так!.. запойте!..

Палам. Чадо мое, Митродорочко, тягни альтовую!..

Копит. Пригравайте сіє. (*Заводить. Копиташка й Митродора співають дуєт*).

Я В А 15.

(**Мартин Вен.** *перев'язаний весільною хусткою, по-під руку з Ольоною Никон.*). Ха, ха, ха, ха! суд в полном зборі! всі чини по містах, а в центрі наш козирний туз, Михайло Йванович! (*здоровкається*). Привіт і поздоровлення!

Ол. Ник. (*поважно здоровкається*).

Бат. А, Олено Никоноровно! Мартине Венгеловичу! що се ви так опізналися?

Март. Вен. Невозможно нікак!—діла обов'язності..

Ол. Ник. В Москві повсеґда в больших домах поздно заявляються..

Прок. Так, так, конешно!..

Март. Вен. (до **Бат.**). Подумайте сами: три опеляці, чотири іскових прошення і завтра розбор моїх діл у судді!

Старш. Одно слово—ходак.

Яков. Або брехунець; воно ходаків ще й брехунцями величають. Ач, як запорощав.

Палам. А де се ви, Мартине Венгеловичу здобули, подобний знак? (*показує на хустку*).

Март. Ха, ха, знак? У Хвалька, мой любезнійший друг, Ксенофонович. Без мене ні какиї діла не совершаються: земельні, обческі,—і даже амурних не цураюсь! (*дає місце Ольоні Никоноровні*). Пожалуйте!.. (*не хотючи, штовхає її*). Пардон!

Ол. Ник. Скажіте пожалуста!.. мерсі! ви настоящий лістократ!

Март. Весьма тронут і польщон...

Бат. Викушайте, Мартине Фенгеловичу!

Март. Ето діло, (*бере чарку*). За здоровье нашого козирного туза, Михайла Івановича! на многія літа!

Пал. (*співа: „многі, многі літа“*)! Мартине Венгеловичу, ви душа чоловікі!

Яков. А скажіть міні на милость, Венгеловичу, за що вас з управи прогнали? ви ж там столом правили?

Март. Ха, ха! вам цікаво знати? За вольность духа і самостоятельную політику.

Яков. А землю-ж купив таки я! ха, ха... А вам—гарбуз!

Март. Ето діло спорное, вопрос сложный, хто той же гарбуз із'їсть!.. Ето політика особая...

Яков. А! так, так: у мене земля, а в брехунція політика! ха, ха, ха!.. Негодна борода!..

Старш. І облакати помиляються? он як?!

Яков. (*зукає*): Химко! Христе! давайте сюди ламонату і саліхвон води. Повертайтеся моторнійше, злидні!

Бат. Ольоно Никоноровно, Мартине Фенгеловичу, викушайте!

Ол. Ник. Мерсі,—ніт, ніт.

Март. Задоволені по сю пору! (*проводе пальцем по шмї*). Нам сладкі речі й без угощення!

Пал. Справедливо! совершенно вѣрно: не одним хлібом сит будеш! (*наладжує гитару*). Музыка вот пища і питіє для чоловіка! Веселю моему ність конца; згуки—ето все! Душе моя, душе моя, діотическая!..

Прок. Так, так, деликатно!

Яков. Та грай уже деотичеський...

Март. Ха, ха, Ксенофоновичу,—поетическая!

Пал. Гитара—ето друг мой! (*прирає й співа: „Накинує плаці, з гитарой под рукою“*). **Март.** *відспівує; на 2-м куплеті струна лопається*).

Яков. Що се? струна ввірвалась? От так грач!

Пал. От сильного напряжения, —весьма натурально...

Март. Препечальное собитіє, не предусмотрінное уставом о наказані!.. (*Паламарь співа далі, Март. теж*).

Ол. Ник. Скажіте пожалуста! ето старинная пѣсня.

Прок. Так, так!.. та такая жалібная, ні-ї-жная!

Ол. Ник. Какой красивой, авантажной у вас голос, Мартин Венгелович!

Март. Очень рад, что удовлетворив вашему естетическому чувству!.. ха, ха, ха!

Я В А 16.

(**Химка** й **Христя** *несуть лимонад, подають і зостаються оддалік*).

Яков. Жінко, Пантелеймоновно, піднеси нам ламонату.

Бат. (*кидається*). Гості мої милі, гості мої любі, пийте, їжте!..

Март. За ваше здоров'ячко, Пантелеймоновно!

Бат. Корнієвичу, вашої милости.

Старш. Тільки з тобою, кумо..

Бат. Ой буде вже, буде...

Старш. Пий, кумо, „більш копи лиха не буде“!

Прок. Так, так, звісно! конешно, не можливо...

Кат. *(держить чарку, співа веселої пісні).*

Я В А 17.

(Митродора й Копиташка, здоровкаються).

Ол. Ник. Скажіте пожалуста, які милашки!

Палаж. *(простягає руки до Митродори).* Се моя єдина! рекомендую,—мила, аки агнець непорочний.

Прок. Так, так... нельзя... що будеш робити!..

Ол. Ник. Какая ти, Митродорочко, сьогодні тиньдитная! Только у тебе два бантики, а в Москві, скажіте пожалуста, носять—чічірі; чічірі,—вірное слово!.

Март. Ксенофонтвичу, друже, душа поетическая, хочу сказать річ, так как на язиці чувствується одушевленіє.

Палаж. Ізречи, голубчику, аки златоуст, ізречи...

Яков. А ну, ну, бреши, бреши!..

Март. *(бадьориться).* Милостиві господарі і милостиві госуларині! Позвольте мені не более, не менее, как, так сказать, виліть свое клокочущее краснорічіє. Дай Бог, чтоб подобное веселіє в етом домі рікой лилось і всегда царило! А по сему... *(кашля)*, і предлагаю випить за здоровье високочтимих Пантелеймоновну і Михайла Івановича. Ура!

Старш. Ура! Чудодійственно!..

Ол. Ник. Скажіте пожалуста, на каком декольтеті ви обучались, что так громогласно говорите? вірно слово!..

Март. Я не только декольтети, но і всі факультети пройшов, і скінчив, ха, ха, ха!..

Яков. Він, мабуть, і в чорта в пеклі побував і відтіть не смалений вернувся, ха, ха...

Старш. Свят, свят...

Палаж. Мартине Венгеловичу! ох, душа ви чоловік! *(лізе цілуватись).* Що значить городськое образование!..

Яков. Жінко, Пантелеймоновно, піднось, піднось ламанат!

Митр. *(смика Палажаря за рукав).* Папаша, до дому пора!..

Палаж. Чадо мое, обожди, дай насладиться!.. *(почина бринькати на гитарі).*

Яков. Постривайте, так не пустю, не годна бороди! А до коней? Пантелеймоновно, наливай! Христе, Химко, Явтуше! ідіть сюди!

Я В А 18.

(Явтух, в соломі, заспаний, перше замілдів, тепер увіходить).

Яков. Ставайте всі в ряд! Кланяйтесь гостям, дрянні негодні! Нехай знають, як Михайло Іванович менини

справляє. Пантелеймоновно, жінко, Копиташко, величайте мене! Христе, Химко, Явтуше, на вколюшки, погань! кланяйтесь своєму помещикові, менинникові!

Март. Кланяйтесь владике своєму! ха, ха...

Кат. Та що се ви, Михайло Івановичу? як можна так знущатися з людей! Хіба вже як вони найнялися до вас, так і душі свої продали?

Яков. Що?! Цить мені! Хто тут господарь? *(стукає кулаком).*

Прок. Ох, боже мій!..

Кат. Як?.. Та що це ви? згадали норови свого батька? То він же свої звичаї з Московщини привіз; а ви-ж тут вирости, ви повинні знати, що тутешні люде не звикли до того хамства? чого ви на мене стукаєте кулаками при всіх добрих людях? Я вам не наймичка, та й з наймитів знущатися гріх!

Яков. Ти?.. Ах, ти-ж!.. цить мені, голото нікчемна! Ти забула, хто тебе з твоїх злиднів за вуха витяг?.. Геть!.. Я тут хазяїн!.. я—менинник!

Кат. А, так ось як! Привселюдно мені очі вибиваєте? зневажаєте? Ну, так слухайтеж, що й я вам скажу: годі вам коверзувати та в-вічі плювати мені! [Покрийте собі очі вашим багатством, а з мене буде його. Піду собі назад, до матері: у свої „злидні“. Яюсь проживу: буду працювати, не пропаду!.. Оце вам така дяка й промова, мениннику, за вашу ласку й привселюдну „шану“! А вам, гості милі, ось що я скажу: „Краще-пташці на сухій гільці, ніж у золотій клітці“! Прощайте всі! *(швидко виходить).*

Німа сцена.

(З А В І С А).

Титяна Сулима.

Катеринослав.

Бібліографія.

Видавництво „Лан“: Юр. Сірий, „Жите ростин“ (нарис анатомії й фізіології ростин) з малюнками, Ціна 25 коп.; „Нелло та Патраш“ і інші оповідання. в перекладі Юр. Сірого, з ілюстраціями І. Бурячка, ціна 25 коп.; М. Шаповал, „Про ліс“ („як розводити ліс, доглядати за ним і хозяїнувати в нім“), з малюнками, Ціна 25 коп.; Ю. Будяк. Дикі люде. (Де і як вони живуть). Ціна 25 коп.

В Київі наших видавництв багатенько, — безперечно, більш ніж в якому іншому місці на Україні. Можна їх налічити коло 20-ти. Назвемо ось які: Вік, Ранок, Час, Шлях, Лан, Київськ. Просвіта, Знання та

сила, Вільна Думка, Український Учитель, Молодість, Видавництво книгарні „Київськ. Стар.“, вид. Череповського, Самоненка, видавн. драматичних творів Грінченка, „Рідний Край“ (окрім книжки), Видавнича спілка. Маємо 16 видавництв, а може ми ще які й проминули... Не всі вони однакової ґрунтовности, що до засобів і робочої сили, єсть між ними такі, що йдуть лише від однієї людини й видали всього одну-дві книжечки, а єсть такі, що клопочуться коло них ціла спілка—і видає багато.

Не думаємо спинятися на всіх видавництвах, хоч би й найголовніших, бо се булоб особним завданням. Хочемо сказати лише про виписаний в-горі одночасний випуск книжок видавництва „Лан“.

Можна думати, що „Лан“ присвятив свою працю видаванню книжок по природознавству (чі світознанню), бо до того обсягу належаться 3 книжечки, з 4-х випущених „Ланом“. Дві з них належать Ю. Сірому, що випустив книжку Світ Божий.

Книжечки „Лану“ нам сподобались. Вони зложені цікаво, мають багато малюнків і їх можна читать з приємністю, навіть таку ніби спеціальну книжечку, як „Про ліс“; зміст її, і гарні малюнки, можуть зацікавити й того, хто зовсім не думав розводити й доглядати лісу... „Житє ростин“, дає ніби спробу доступно-наукового викладу ботаніки (спроба нова в нашій літературі). Власне з поводу цієї *новости заходу* хотілось би нам сказати скілька слів.

Складаючи книжечки, що торкаються якого-б не було наукового обсягу, авторові *нашому* приходиться зустрітися з великою трудностю — всякими науковими особливими назвами, тими термінами. У нас їх нема, або як і єсть, то треба їх вишукувать—не завжди відомо де?—або таки й самому вигадати, (як що не доведеться десь зручно позичити). Отже коли трапляються в праці, більш-менш науковій, слова й зовсім на-свіжо вигадані, то сьому нічого дивуватись і нема за що складати догану. На нашу думку, тут вся річ в тім, чи слово добрано добре, чи не добре, а не в тім тільки, що воно нове.

Звичайно, нове. Коли, наприклад, треба було нашім письменцям слова кислород, або углерод, а його зовсім не було, то треба-ж було щось робить!.. І коли д. Сірий вживає слово „кисень“ (се-б то наш знайомий кислород), то ми нічого лихого тут не знаходимо; нам се слово далеко більше подобається, ніж „квас“ (Лан пише й так)*); се слово „квас“—вжите в польській науковій літературі і в нашій галицькій, але як читаеш отут у нас той

*) І не гаразд се,—слід би вже „Ланові“ стати на чомусь одному; або *кисень*, або *квас*...

„квас“, то таки вживається те не для всіх приємне „пійло“ *квас*, або ще й руда борода по-при йому...

Отже не всі „знаходи“ робітників Лану нам сподобались. Ми радили-б їм більше обережности, більшого обміркування нових термінів. Тут перше всього треба таки уважати й на граматичні форми своєї мови.

Напр., д. Сірий, говорячи про *пил* на тичинках, у квіток, назива його „*пиляка*“ (се те, що в моск. книжках зветься „*пыльцей*“). Се не гаразд: *ака* — єсть кінчик для *побільшення*, а коли тут говорить власне про річ зовсім дрібну, то слід би краще сказати—*пилок*.

Слово *стовпик*—лунає більш по московському (краще було-б—*стовпчик*, або *стовпець*). Слово *сідка* (сідіння дерева)—і зовсім московське. Теж на московський зразок „Лан“ вживає тих „яких“, „який“... Пише—*шеляг*, але се гроші, а ростину звать—*шелюг*, *шелюга*.

Одмінно, здається, від всіх наших видавців—„Лан“ пише *житє* (замість життя), *листе* (листя), *стане ся* (станеться). Се на галицький зразок... Пише „Лан“ букву *ї* так, як в Галичині; пише—*квітиці*, *діти*; але раз-у-раз збивається... Тяжка се річ!

„*Дикі моде*“—цікава книжечка. Дикарське життя розказано дуже добре. Тільки люде там—такі мацапури, що хто зна, чи й є такі на світі! А тим часом, напр., Малайське плем'я зовсім не таке погане; пригадується нам, що на малюнках при подорожі Дюмон-Дюрвіля були навіть гарні постаті диких людей сього племені.

Не гаразд, що той-же автор (д. Будяк), говорячи про відносини європейців до австралійців, спогадав тільки про те, що англічане завели в Австралії колонії для каторжників.

Отже й можна подумать, що в Астралії тільки каторжники, та дикі люде, (а ще-ж автор при тім каже, що дикі люде вже там погинули)... То виходить, неначе Австралія—якась дика пустеля; тим часом,—Австралія тепер дуже людна і культурна сторона; де-що в її житті навіть *краще* мається, ніж у краях європейських,—наприклад, земельна справа й жіноча. (Владання землею—громадське, а жінки сидять навіть в парламенті).

Одначе по-за такими увагами маємо сказати, що „Лан“ з своїми першими книжечками—яко „популярна бібліотека“—виступив дуже добре і книжечки „Лану“ повинні мати успіх. „Ліс“ можна радити й господарям.

Книжечка звичайних оповіданнів, Неллі й Патраш, містить в собі: 1 оповідання Уйда (таки з сією назвою), 1 опов. Кіплінга, та 2 англійських народніх. Оповідання гарні, переложені добре; малюнки теж нам сподобались.

Книжечки „Лану“ мають гарний зверхній вигляд: такі вони чепурненькі та ясні; малюночок на обгортці,

(Бурячка),—милий, поетичний (і не химерно-декадентський).
О. Пчілка.

Лист до редакторки.

Вельми поважана
пані добродійно!

Уміщена в № 44 „Рідного Краю“ Ваша стаття з поводу „Єврейського питання“, п. н.: „Наша справа з жидами“, дає мені нагоду вимовити Вам своє спочуття за ті думки, за одвертість і прямоту, що лягли в основу цієї статі. З того часу, як почалась друкуватись в „Р. Краю“ розвідка д. Немо, де докладно й ґрунтовно розглядалася взагалі „Єврейська справа“ і з'окрема—те становище, що зайняли жиди в російській Україні, для мене було очевидним, що розвідка ця викличе на сторінках других українських часописів коли не почуття обурення, то хоч принаймні полеміку, з метою в'яснити справу по суті. Отже розвідка д. Немо викликала й те, й друге, за винятком лише головного, а саме—*в'яснення справи по суті*. Справді, щож дала нам ця полеміка тих других часописів, головним чином „Ради“, а затим і тих листів з кількома десятками підписів київської „поступової молодіж“, що умістила на своїх сторінках та-ж „Рада“? Вважаю зайвим висловлювати тут свої думки по суті справи, позаяк цілком згожуюсь як з д. Немо, так само й з Вами, маючи для цього ґрунт не в самих лише теоретичних міркуваннях, а й в життєвих моїх дослідах і спостереженнях, що-до життя жидів на нашій батьківщині. Хочу зазначити лише той спосіб обговорення цієї справи, якого увесь час додержувалась „Рада“. На мою думку, (та гадаю—й не тільки на мою) той, хто бере під свою увагу яке небудь питання, тим більш таке складне й не досить в'яснене, як єврейське, а надто—коли воно обговорюється в одній з небагатьох українських наших часописів,—повинен розглянути його з усіх боків, розглянути так, щоб тут не було нічого недоговореного, невисловленого, і при тім, на підставі не самих лише теоретичних міркувань, якоїсь партійної програми, а на підставі ще й того, що дає нам само життя, з його не тільки сучасними фактами, а й з тими фактами, що на протязі цілих віків відбиваються на історичному минулому українського народу. Факти-ж ці відомі кожному, хто уважно досліжував історію нашого народу, або хто не закриває очей на стосунки, що існують в наші часи між жидівською і українською людністю в Галичині й на Буковині.

Такої ґрунтовности, такої статечности, на жаль, я не знайшов в статях „Ради“, при тім в той час,

коли справа вимогала саме такого відношення, аби таким чином уникнути обвинувачення в замовчуванні й недоговорюванню по самій суті справи. Такого ж самого способу додержувались і ті кілька десятків київської молодіж, що надіслали свої листи до „Ради“. Але те, що можна було вибачити цій молодіж, звичайно, як молодіж, з її здебільшого чисто теоретичним світоглядом, і несвідомій дійсного життя, з його боротьбою і всякого рода національними змаганнями,—того ні в яким разі не можна вибачити редакції „Ради“, яко літературному органу, що ео ірсо мусить відноситись більш розсудливо й ґрунтовно до всякого рода життєвих питань,—інакше він не зможе виконати тих культурно-національних завдань, що належать кожному поступовому літературному органу; завдання-ж сі—з'ясувати перед суспільством не тільки світлі, а й темні сторони людського життя, без огляду на те, якої нації торкатиметься те освітлення,—чи то буде нація жидівська, чи рідна нам українська, бо, йдучи таким тільки шляхом, ми й будемо здібні виробляти нові форми для нової кращої будучности.

Ось ті, в загальних рисах, уваги, що я, яко член українського суспільства, уважав своїм моральним обов'язком висловити Вам, з огляду на ту чесність і одвертість, котрі керували Вами, коли Ви писали свою статю „Наша справа з жидами“.

Щиро бажаю Вам успіху в Вашій національній роботі на літературній ниві.

Харьків. Поважаючий Вас Мих. Павлов.

Спілки й господарство.

◆ **Переїзді курси.** С. господарське Товариство в г. Каменцю-Подільському улаштує переїзді курси для вчіння крамарів у потребительські крамниці: осібний наставник від Товариства буде їздити по повітах, де єсть такі крамниці, й від його всі, хто схоче, вчятимуться на практиці розцінки, розкладки на вагу, розстановки краму, записування, лічби по книжках і т. д. Показавши ту науку в самій крамниці, наставник переїздитиме до другого Товариства. Се дуже добре діло, бо багато єсть крамниць, шо в їх не йде справа гаразд—через те тільки, що нема тамущих продавців та конторщиків.

◆ **Сібірська пшениця**—остатнім часом, через неврожаї у нас, іде в значній мірі і в наші сторони. Вона дешевша копійок на 10 на пуді, від нашої, тільки торгіві млини не охоче кудують її, бо вона поганіша за нашу: вільготніша і гірше видає борошно.

◆ Шкаралупа з яєць. У наших сторонах шкаралупи з яєць викидаються, пропадають зовсім дармо; а за границею вони теж ідуть в діло: німці їх пересушують, товчуть і потім той порошок замішують у поживок для птиці, особливо для курчат. В шкаралупах з яєць єсть багато вапни й інших часток, що входять у склад кісток. Курчата, годівані кормом з примішкою шкаралупної товчі, ростуть швидче й бувають міцніші.

В чужих краях.

Сербія. По всій Сербії готувалися до війни з Австрією, за одібрані нею славянські країни, Боснію та Герцеговину. Однак, останнім часом чутка про війну затихла. Сербський королевич Георг зрікся свого наслідного права на королівання. З ним трапився такий випадок: розгнівавшись на одного свого слугу, він ударив його і при тім штовхнув так міцно, що слуга впав, а через те й помер, бо в його була якась нутряна хвороба. Се в-край зтурбувало королевича і він зважив зректися свого королівства; а інші кажуть, що королевич зрікся через якусь иншу, політичну причину.

Франція. У Франції знялася велика забастовка почтових і телеграфних урядовців. Вони ремствували на свій уряд, що не дає їм такої пільги, як вони бажали, та заважає ввійти в одну велику спілку. Почтарі зійшлися великою громадою на головній парижській почті; але уряд вислав полицейських та військо вони мусили розійтись; однак своїх вимог не залишили. Намножилася велика сила не одісланих листів.

◆ **Поправка помилки.** В 4-му ч. „Рідн. Краю“ трапилась дуже досадна помилка: в поясненню до малюнку (Жіноча постать) випала буква с, і вийшло замість слов „аж сумно“—„аж умно“. Добре, коли хто догадавсь!

Дуже просимо справити в себе, дописати ту прокляту букву с! (Це в самім кінці пояснення, в 4-й стрічці з-низу).

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілна).**

О П О В І С Т К И.

Н О В А К Н И Ж К А

Ф. Немо.

Чим кам користні жиди?

(друковалося в „Рідн. Краю“ за 1908 р.).

Ціна 15 н. Продається у всіх книгарнях, склад в „Українській Книгарні“,—Київ, Безаківська, № 8).

„Жародне Слово“

ілюстрована, популярно-просвітна, політична й літературна часопись.

Виходить у Львові тричі в тиждень: в вівторок, четверг і в суботу.

Передплата місячна: в Австро-Угорщині 1 корона, в Росії 70 копійок, в Німеччині 1 марка; в Америці чвертьрічно 1 долар.—**Поодинокое число** у Львові 6 сотиків, на провінції 8 сотиків.—**Адреса:** Львів, вулиця Академічна, число 8.

Русини!

Пам'ятайте, що святим обов'язком кожного національно освідомленого Русина є передплачувати самому, або кому не сила, в спілці з другими, що найменше одну з наших українських часописей, та подбати про те, щоби у всіх торговлях, гостинницях і взагалі всюди, де маєте які небудь зносини,—передплачувано **наші часописі!**

Скрізь допомагайте ся „Жародного Слова“!

„УКРАЇНСЬКА ХАТА“.

Новий популярний щомісячний літературно-науково-громадський і економічний журнал.

Журнал призначається для широких верств українського громадянства. Міститиме твори з красною письменства, науки і мистецтва, статті: історичні, публіцистичні, критичні, сільсько-господарські та економічні: звідомлення про діяльність українських наукових і культурно-просвітних товариств. Мета журналу—розбудження національної свідомости серед нашого суспільства і розвиток рідного письменства, культури і штуки. Крім оригінальних праць, друкуватимуться портрети і малюнки. Ціна на рік з пересилкою—**3 руб.**, окремої книжки **25 коп.** Можна виплачувати частками по **1 руб.** Адреса редакції: **Київ, Гоголівська, 8.**

„ДІЛО“

Виходить у Львові щодня (крім неділь і свят).

Передплата на „ДІЛО“

в Австрії: на рік 32 кор., на пів-року 16 кор., на місяць 2 кор. 70 сот. для Росії: на рік—17 р. 40 к. на пів-року 8 р. 70 к. на міс. 1 р. 60 к. у Львові (без почт. пересилки) на рік—28 кор., на пів-року—14 кор., на четверть року—7 кор. на місяць—2 кор. 34 с. Поодинокое число коштує у Львові 10 сот., на провінції 12 сот.

НОВА РАДА

український літературний збірник,
присвячений імені

М. СТАРИЦЬКОГО.

Київ, ціна 1 р. 50 н.

Открыта подписка на 1909 годъ (XVI г. изд.).

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
безпартийный,
сельскохозяйственный журналъ

(бывшій **ХОЗЯИНЪ**)

Подъ редакціей
А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ **САМЫЙ КРУПНЫЙ** русский сельскохозяйств. журналъ

Несмотря на самую низкую цѣну, онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія, притомъ оригинальнаго. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и коопераціи въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (безплатно), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные сел.-хоз. писатели.

За 1 рубль годовые подпич. 20 книжек Библиотеки Хозяина“: получ. въ 1909 г.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА **ТРИ РУБЛЯ,**
на годъ безъ перес.

съ перес. 3 р. 50 к.; на полгода 2 р. Съ прилож. книжекъ на годъ 4 руб., съ перес. 4 р. 50 к., на полгода 2 р. 50 к.
Иллюстрированная программа и нумера для ознакомленія бесплатно.

Адресъ конторы и редакціи: Москва, Тверская, 48—104.

Продолжается подписка на 1909 годъ

— III A —

СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫЙ и ПОПУЛЯРНЫЙ ЖУРНАЛЪ

„ХУТОРЯНИНЪ“

издаваемый *Помтавскимъ обществомъ сельскаго хозяйства.*

Годъ изданія **ЧЕТЫРНАДЦАТЫЙ.**

Главная задача журнала—популяризація сельскохозяйственныхъ знаний в массахъ населенія.

Журналъ будетъ выходить в 1909 г. еженедѣльно книжками въ размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ съ рисунками и иллюстраціями.

Всѣмъ подписчикамъ в 1909 году будутъ разосланы: 1) иллюстрированный календарь „Хуторянинъ“ (больше 10 печатныхъ листовъ текста), 2) Краткая біографія Т. Г. Шевченка и 3) улучшенныя сѣмена растеній.

„Хуторянинъ“ допущенъ въ бесплатныя бібліотеки-читальни и въ бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписная цѣна 2 р. на годъ съ пересылкой, на полгода 1 р. Объявленія принимаются по 8 коп. за строчку; цѣлая страница—10 руб.; 1/2 стр.—6 руб. 1/4 стр.—3 руб.; впереди текста вдвое дороже, при повтореніи скидка. Для лицъ, ищущихъ труда по 4 коп. за строчку.

Открыта подписка на 1909 годъ на ежемѣсячный общественно-политическій журналъ

СОЮЗЪ ЖЕНЩИНЪ.

3-й годъ изданія.

Журналъ посвященъ вопросамъ, связаннымъ съ борьбою за равноправіе женщинъ и улучшеніе ихъ матеріальнаго, культурнаго и правового положенія.

Въ журналѣ принимаютъ участіе: С. В. Аникинъ, П. Н. Арианъ, О. В. Безобразова. С. Г. Бередниковъ, О. В. Бери, М. Е. Бландова, А. Г. Богдановская, Р. Р. Бодуэнъ-де-Куртенъ, проф. И. А. Бодуэнъ-де-Куртенъ, С. И. Бондаревъ, М. А. Вейсбень, Э. О. Вахтерова, В. П. Вахтеровъ, В. В. Водозовъ, О. А. Волькенштейнъ, проф. В. М. Гессенъ, Н. А. Гольцева, Е. А. Гончарова, Л. Я. Гуревичъ, прив.-доц. А. И. Елистратовъ, З. Н. Журавская, прив.-доц. А. В. Завадскій, С. К. Испоматова, А. А. Кальмановичъ, М. В. Кечеджи-Шаповаловъ, В. А. Кильчевскій, О. Н. Клирикова, проф. М. М. Ковалевскій, О. Е. Корниловичъ, Г. А. Ландау, проф. Ф. Левенсонъ-Лессингъ, Л. Н. Ленская, А. В. Лучинская, Е. П. Лѣткова, А. С. Милюкова, П. Г. Мижуевъ, Н. Миревичъ, М. М. Моргулесъ, В. М. Невѣжина, Н. Пальчинская, проф. М. Я. Пергаментъ, проф. Л. И. Петражицкій, Л. Д. Писаржевская, В. В. Португаловъ, В. А. Поссе, М. Роговичъ, Л. Н. Рутценъ, А. Н. Рутцен, С. С. Садовская, Н. А. Скворцовъ, В. Θ. Тотмиандъ, А. В. Тыркова (Вергежскій), С. А. Турбертъ, Г. А. Фальборгъ, А. П. Философова, проф. В. М. Хвостовъ, А. М. Хирьяковъ, Е. М. Чарнолуская, В. И. Чарнолускій, Н. В. Чеховъ, С. А. Шабать, З. Шадурская, О. А. Шапиръ, Л. Шейнисъ, Е. Н. Щепкина, Н. Н. Щепкинъ и др.

Журналъ выходитъ ежемѣсячно, выпусками отъ 1 1/2 до 2 листовъ большого формата (48—96 столб., 3—6 обычн. журнальн. листовъ).

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА съ доставкой и пересылкой: на годъ 2 р. 50 к., на полгода 1 р. 50 к.

Подписка принимается въ редакціи журнала: С.-Петербургъ, Николаевская ул., д. 84, кв. 9.

Ред.-изд. М. А. Чехова.

Продолжается подписка на 1909 й годъ на въѣдпартійную прогрессивную газету

Тавричанинъ

—IV-ый годъ изданія.—

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. „Тавричанинъ“—любимая въ Крыму газета. Послѣ ряда ея извѣстныхъ обличеній и разоблаченій, вызвавшихъ администрат. кары и рядъ судебныхъ процессовъ, газета стала сильно популярною.—На годъ—3 рубля; на 6 мѣсяцевъ—1 руб. 50 коп. Деньги адресовать: Симферополь, „ТАВРИЧАНИНУ“.

Ред.-издатель Д. В. Коломійцевъ.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 7.

(За Лютий) Февраль.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. в пересилкоу. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Петро Косач—посмертний спомина. Велика хвиля. Промова на Шевченковім святі—*М. Міхновського*. Вірші—*Г. Кобзарівни, Зозулі, Матяша*. На лаві підсудних—*О. Пчілки*. Підем печі розмальовувати—*Х. Амчевської*. Вірші—*М. Фон-Ренделя і П. Гая*. До відомости—*М. Міхновського*. Найсуворіша цензура—*О. П.* До справи Чирикова—*Ф. Н.* Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Лист до редакції. Дописи.

Ілюстрації: 1) Портрет П. Косача, 2) Шевченкова могила, 3) Шевченкова хата.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, цеси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *О. Пчілки*. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

Приймається передплата на р. 1909 на

Літературно - Науковий Вістник,

український місячник літератури й громадського життя. Виходить двічі в двох виданнях, київським і львівським, книжками по 12—15 арк., під загальним провідом проф. *М. Грушевського*.

В 1909 р. журнал буде значно збільшений.

Редація і головна контора: Київ, В. Володимирська 28.

Передплата на видане київське р. 1909: на рік 8 руб.; для незможних учнів, студентів, сільських учителів, низших служачих, робітників і селян 7 руб., але тільки коли вони передплачують журнал просто з контори. За пів року 4 руб. 50 коп.

Кому трудно відразу, нехай присилає на перше число кожного місяця по 1 руб.

Книгарням і всяким посередникам від передплати 5%, але тільки в тім разі, коли передплата виплачується (8 руб.) і вся відразу.

Комп'юти журналу за попередні роки продаються по 8 руб.

Петро Косач.

(Посмертний спомин).

Маю повідомити прихильників мого „Рідного Краю“ про тяжку втрату, що дознала я: саме на Великодних Святках померла дружина моя і друг усієї моєї праці, Петро Косач. Хоч хворів він довго, він початку зими, хоч остатні місяці не було вже ніякої надії на видужання його від тяжкої хвороби серця—і смертне крило віяло над нашою оселею від кінця року, але нещасливий кінець хвороби все-таки надто тяжко вразив і мене і дітей моїх.

Не подоба мені говорити про достоїнство моєї дружини, яко людини. Інші київські часописи сказали про його, яко громадського діяча, яко товариша відомих українців; я-ж подам лише найкоротші відомості з його життя. Родом він був з чернігівщини, вчився в чернігівській гімназії, потім уступив до петербурського університету. Після-ж того, як в 1861-му році університет петерб. було, з поводу студентських розрухів, закрито, Петро подався

в Київ й скінчив університет київський, юртом. Служив який час у Києві, потім (у 1867 одержав на Волині місце „Предсідателя з мирових посередників“ і був на сьому урцілі десятки років; служив потім знов у Києві при губернаторові, та генерал-губернаторові все-ж таки при урядах по селянських справах. Він сее діло любив... І був при тому лові до останку життя, служачи знов на і лінії, аж поки не захворів. Та хвороба ц держала його в Києві і вже не пустила ні куд

В Києві він одруживсь (в 1868 р.), у Києві мав і найближчих товаришів своїх, гурток українців. В Києві-ж, посеред своєї сім'ї, судив й з життям попрощатись, та лягти на вічі спокій на київськім Байковім кладови біля любого, дорогого сина Михайла, так тяжко зранив наше серце своєю ранньою смертю.

Велике число товаришів покійного Петро по службі, прихильних друзів, добрих знайомих провели його, у Великодну суботу, тієї смутної оселі.

Я й діти мої складаємо найщиршу подяку всім товаришам покійного, всім приятелям, вшанували його пам'ять, що так чуло рідили з нами печаль нашу, що прислали й очне тепле слово розваги. Спасибі! На тяжко жаль—розваги нема, та все-ж почувашесь таким самотним, коли чуєш біля себе прихильну душу, прихильну мову.

Тяжко, дуже тяжко на душі! Серед смутного приходилося працювати всю зиму, серед я приходиться розпочинати діло знов, після хоронних днів. Та що-ж робить!..

Нехай простять мені прихильники „Рідного Краю“ мою вину, ту непевність ви часописі останнім часом. Зберу силу і лужу все прогаяне.

Веруся до роботи, мовлячи на прощання земля пером сердешному доброму другові рушив з сього світу в далеку дорогу, на розлуку... Зосталися діти і праця...

Земля пером!..

О. Пчілн

Велика хвиля.

Ще не настала весна, ще тільки несмілива провесна, така холодна, сумна, почала зганяти сніги, а вже заворушився по всіх кутках України селянський люд. І ті, що мають десь якісь записані для них у Сибірі „долі“, участки землі, і ті що не мають ніде нічого й записаного, спродуються, забіраються, рушають—на безвість!.. Мов хвиля котиться...

Газети доносять, що в сьому році переселенців буде ще безмірно більше, ніж у попередні роки. Увесь той люд женуть з рідного краю злидні, тяжке життя, а то й магичні, чудодійні слова: „там дають по 15 десятин на душу“. На се спокушаються й ті, що мають тут скільки десятин землі, але мають скільки синів—і для кожного сподіваються там „по 15 десятин“. Тим-то спродують свої наділи, спродують за-що трапляється, хоч і дешево, та рушають „туди“, на всякі „Томські“, „Клини“ і т. и.

„Стає просторіше“, каже де-хто...

Кому-ж достаються спродувані „спорожнілі“ шматки переселенської землі? Достаються тим, хто їх купує, а купує той, хто має більше грошей. Де-які заможніші люде прикупляють собі сусідські шматочки, а де-які багачі прямо *скуповують* переселенські ниви у великому числі, без особливої потреби, лише користаючи з того, що „можна дешево купити“.

Отже на місці більшого числа дрібних земельних власників—уявляються „поміщики“, нового типу; звичайно, не можна всіх підганяць під одну мірку, однак у більшості своїй ті нові власники підходять до так званих „кулаків“... У всякім разі великого порівнювання землі між позostalим селянським людом не настає.

Про інтереси того люду ніхто не дбає, ні земства, ні сами селянські громади.

З сього погляду дуже цікаву думку подає в повітовій часописі, „Газеті Гадячського Земства“, тамошній земський діяч, із с. Подолки, Ів. Бобко. Сей добродій каже, що землю, по-

кидану переселенцями, могли-б скуповувати селянські громади,—а вони мають на те й кошти, так звані „общественні копитали“. Ті кошти, мовляв д-ій І. Бобко, лежать по більшій часті без особливого вжитку (тут і вказується на громадський копитал с. Подолок); коли-б ті гроші було повернено на покуп землі, покиданої переселенцями, то мав-би бути великий зиск—для всієї громади, а не тільки для поодиноких заможних людей, що купують ту землю на свою власність.

Хороша думка, основана й на практичних відомостях, та чи сужено їй, щоб на неї звернено було увагу з руки тих, хто близько стоїть до сього діла?

Промова, виголошена д. Миколою Міхновським у Харкові 18 Березня 1909 р. на святі в честь Тараса Шевченка.

СВІТЛІ ЗБОРИ!

Я хочу висловити де-кільки думок про геніального поета похилого та слабого народа. Я хочу говорити про великого духовного вождя нації, що вже розучилася боротись. Я хочу говорити про героя тієї нації, яка вже забула про те, що таке героїзм. Я говоритиму про страдника, сина стражденного народа. Я говоритиму про велику людину того народа, що не багато породив великих людей. Я говоритиму про Тараса Шевченка.

Немає у нас імени більш популярного, ніж ім'я Шевченка. Український народ, що не вміє шанувати своїх визначних людей, Українська нація, що зневажає пам'ять своїх великих людей, українське плем'я, що утворило страшну приказку—„де два українці, там три партії“—одноголосно й однодушно вимовляє ймення Тараса Шевченка з побожністю та благоговінням.

Українець правого й лівого берега Дніпра, Чорноморський козак і Прикарпацький селянин, Кандийський фермер і Бразилійський кольтонист однаково оживляються при тім імені і навіть у пригнобленого напів-з'їденого Уграми закарпацького русина при імені Шевченка запалюється щось похоче на життя в його сумних очах, сумних, як і все, що належить до українського народа.

Є один день—се свято великого поета, коли всі оті рутенці, малороси, хохли, черкаси, русини, руснаки забувають усі свої сепаратні призвища, що накинун-

ли ім чужинці іноді на знак ганьби або глуму, і почувають себе синами одного народу, дітьми одної матері України.

Один, може, раз на рік усі оті порізнені, роскидані по Європі, Азії та Америці частки одного великого народу перестають почувати себе паріями посеред народів всесвіта, чують себе рівними з другими народами, і серця всіх українців б'ються в унісон.

Він би винародовився, згинув і зник сей народ, яко нація, коли-б не се велике та святе ім'я, що робить і тепер з півмертвої, інертної маси націю одушевлену єдиною думкою, єдиною любов'ю, націю в новочасному розумінню сього слова.

В чім же лежить таємна сила того великого імені, що вміє викликати з труни завмерлого Лазаря — український народ?

В тому, що людина з сим іменем над усе на світі кохала свободу рідної країни і до кінця свого життя вірила в щасливу будучину свого народу. Любов і віра ось дві сили, що рівно-значні з іменем Шевченка.

Справді, ніхто з живих чи мертвих українців не любив і не леліав Україну так, як любив її сей геніальний син її. Він зазнав тяжких прикростей, пережив тисячі розчарвань, але ніщо не здолало захитати його любови й його віри, і, вміраючи, він так же палко був відданий думці визволення своєї Вітчизни, як і в той день, коли вперше з'явилася перед ним постать зневоленої України.

Для сучасного українця, такого цолохливого в своєму патріотизмі, такого несталого в боротьбі за національне життя,—постать Шевченка, що жив і вмер за волю України, ся постать сповита невимовним чаром.

Життя Шевченка можна обняти одним словом: страждання. Він народився в рабстві, цілу молодість був змушений коритись чужій волі, а ледве всміхнулася йому свобода, як чужа сила знов пхнула його в ще гіршу неволю. Підтятий, знесилений, хорий, він дістав свободу тільки на те, щоб вмерти на чужині.

Він народився в глухому закутку Європи саме в той час, коли Україна згубила останні ознаки автономії і коли Росія по щасливій війні з Наполеоном ступила на арену світової політики. Заворожений військовою переможністю Росіян, Український народ в лиці своїх вищих шарів ступив на шлях винародовлення. Поділений між Росією та Австро-Угорщиною, позбавлений духовних вождів, покинутий,—народ нівечився й гинув, яко нація.

Саме тоді селянський поет заспівав свою милозвучну піною про бдну, зневажену, але все прекрасну,

все чарівну Україну. Він заговорив такою мовою, якої досі не чули. І все, що було на Україні чесного та благородного, обізвалось на голос поета, а до іншого він сам розвався. Він став осередком любови для народу, він став серцем, звідки випливала та любов, він став душею й виразом стремління усього народу.

Воістину він прийняв на себе гріхи свого народу, він пережив усі його страждання і він був звенем, що лучило величаве історичне минуле нашого народу з його будучею долею, що уявлялась поетові прекрасною. Він дав ключ до розуміння сучасного, він гукнув клич до боротьби за кращу будучину і утворив ідеал тієї будучини. Він поклав підвалини національно-культурного відродження нашого народу.

Уся сила його генія була присвячена обороні слабших проти сильніших, поневолених проти гнобителів. Найвеличніші постаті в його поетичних творах—се борці за поневолений народ: Іван Гус і Гонта, Тарас Трясило й Гамалія — ось постаті, що натхнули його творчість.

Божественним гнівом гремить поет і огнем палають його слова в сих поемах, звернених проти напасників.

Але оскільки душа його сувора і гнівна, коли поет говорить про гнобителів, остільки вона ніжна й м'яка, коли він доторкається поневолених. З глибини свого повного божественної любови серця він добуває такі тони, примушує звеніти такі струни, що здається аж неймовірним, щоб той самий поет написав Катерину й Наймичку, що написав Кавказ, Гайдамаків, або Гамалію.

Та найкраще, що він утворив, се лірика: ніжна, сумовита, чарівна, повна духовної краси й чуття. Під такими глибокими, дивно прегарними перлинами поезії, як „Чого міні тяжко, чого міні нудно, чого серце плаче, ридає, кричить, мов дитя голодне“, або такою, як „Ой люлі, люлі, моя дитино“, охоче б підписав своє ім'я найбільший поет цілого світа.

І в тім найбільша заслуга Шевченка перед нашим народом, що він положив щедрою рукою свої чудові дари до скарбниці всесвітньої поезії і бідний малокультурний наддніпрянський народ силою свого генія поставив поруч із найкультурнішими націями на світі. Він поет світового значіння, і його ім'я повинно стояти поруч з найвизначнішими людьми усіх націй.

Се ж він зібрав і скристалізував усю журбу й усю тугу рідної країни. Се ж він виявив світові усю міць і духовну красу свого народу. Се він заплямив низість і зраду в своїм народі, виявив усі чесноти й усі хиби, усі противоріччя нашого національного духу. Се він

грозив і плакав, проклинав і благословляв свій народ. Се він мав право сказати: мої вороги—се вороги України. Се він посеред страхіття рабства співав про будучу свободу і в душу свого народа, що стався жертвою зневіри, вложив ту велику думку про визволення. Се він посеред загального безсилля та морального підпаду заговорив сміливим голосом.

Він жив у стражданнях і вмер в муках серед чужих, але він носив в своїй душі мрію вільної України і ніколи не зрадив свого народа. Схилім же голови перед пам'яттю великого українця.

Не маємо другого такого милого, такого близького нам імени, як величний поет наш. Любимо його, бо

він був сам любов'ю до нашої Вітчизни. Шануємо його, бо він є духовний вождь наш.

Саме тепер час, коли ми ділом можемо виявити нашу любов. В серці нашої України, у Києві, має бути поставлений пам'ятник Генієві нашого слова.

Ужймо ж усіх заходів, щоб пам'ятник той був достойний пам'яті безсмертного Українця і нашої любови до нього. Зложімо жертви на сю святу ціль, бідні й багаті, щоб дати доказ, що ми культурна нація і вміємо шанувати великих людей. А нині схилімо голови перед пам'яттю великого Українця і своїми душами з'єднаймо з його великою душею.

Харьків, 1909 р.

М. М.

Шевченкова могила.

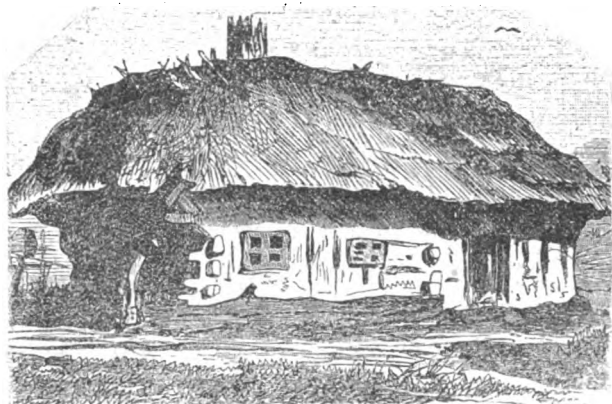
Як тільки рушить Дніпро і понесе на хвилях своїх човни, великі й малі, тоді до Тарасової гори,— там під Каневом,—прибувають і з-гори, й з-низу, гості, одинокі люде й цілі гурточки, старе й мале, всі ідуть поклонитися могилі, що сховала в собі останки страдника-кобзаря. Невимовне почуття зрушує груди, коли станеш біля теї могили, коли подивишся на той хрест, темний, як Кобзарева доля!.

А краєвид який наоколо! Такого, мабуть, нема на цілому світі! Перед очима—„і Дніпро, і кручі“, а

там далі, за Дніпром, мріють „лани широкополі“, полтавські.

По-за Тарасовою горою, півкругом, по долинах та узгір'ях, притулилися біленькі хатки. Се „Україна мила“ пригортається вже своїми хуторами.

На нашій малюнку видно й громадку гостей, що побачила тее все й забажала знятися біля могили, щоб мати пам'ятку, для всього гуртка, про гостину в Кобзаря.

Шевченкова хата.

(Змалювана ним самим).

В цій хаті вродився Т. Шевченко (в київщині, в с. Моринцях, 25-го Лютого, 1814 року).

Цю свою хату Т. Шевченко описує так: „Передо мною убога наша хата, стара, біла, з чорним димарем; солом'яна стріха на ній почорніла... Коло хати, на причілку, яблуня з краснокими яблуками; округ яблоні—квітник, коханець сестри моєї незабутньої—моєї няньки терпеливої, ніжної!.. Коло воріт стоїть розлога верба стара, з сухим верхом, а за вербою стола; округ неї стоги жита, пшениці; за стодолю, по косогору, вже сад, та який сад!.. Другого такого нема по цілому світу“!..

До Тараса Шевченка.

Ти могутньою рукою
В моє серце молодее
Уложив на віки вічні
Все хорошеє, святее.

Прочитавши твої думи,
Мое серце стрепенулось
Та до рідної країни
Щиро, чуло привернулось.

Ти навчив мене кохати
Україну, нашу мати,
Вивчив волю шанувати,
Правди в світові шукати.

І посіянее слово
В душу глибоко запало,—
Вірю, вірю, мій Учителю,
Що воно там не пропало!

Острогожск.

Галя Кобзарівна.

Мій заповіт.

Поховайте мене, друзі,
В нашій рідній Україні,
При яснім, зеленім лузі,
При веселій тій долині,
Що тікає ген до моря,—
Розіслалася безкрая;
Де не чуть людського горя,
Де бандура тихо грає...

Щоб я чув весняні співи,
Що співатимуть дівчата,
Щоб я бачив рідні ниви,
Луки яснії, квітчаті...
Щоб Сулу нашу тихеньку
Раз-у-раз близьенько бачив,
Рідний степ, країну-неньку,
І веселий шлях козачий.

Поховайте-ж мене, друзі,
В славнім місці України,
Де гукає птаство в лузі,
Де біліє цвіт калини...

Зозуля.

* * *

Гуля вітер по-під небом,
Хмари наганяє,
Хмари сонце заступили,
Просвітку немає.
Ні просвітку, а ні воли,
Темрява півночі.
Кому сміхи, а хто плаче,
Втираючи очі;
Во без волі, як в чужині,
І в рідному краї,
Нема щастя, ні відради,
Ні-що не втішає.
Соловейко в темнім лузі
Жалібно співає,
Не розвагу, а ще тугу
Більшу наганяє...
Моя ненько, моя люба,
Рідная Вкраїно!
Твое лихо й моє лихо:
Я-ж твоя дитина!

Селянин П. Матяш.

„На лаві підсудних“.

Мабуть, до якої міри скрізь і всюди воно так ведеться, що між „батьками й дітьми“, се-б то між одним поколінням і другим, стає якась незгода, несхожість у напрямку думок, та й життя. „Не нами воно почалось, не нами й скінчиться!“

Та мабуть рідко в кого й рідко коли те розладдя доходило до такого прикрого стану, як оце в нас між українцями, особливо як воно об'являється з руки те-перішних „молодих“, та „наймолодчих“.

Почалось воно давненько. Ще молодь „кінця віку“ почала ганити „старих“, се-б то нас, так званих „шестидесятників“. Правда, почалось воно не з-разу. Перше ті „молоді“ були неначе під крилом старих, неначе-б з-під його й вийшли. І Боже як ми старі раділи, що минув той „радикальський“ час, коли вважалося чимсь „одсталим“, „вузьким“, „ганебним“ називати себе *українцем*, кохатися в своїй рідній мові, любити інші свої прикмети національні. І Боже як ми раділи, що наші рідні й духовні діти горнутья до свого національного, кохаються в своїй рідній мові, пробують свої сили в своїй літературі, пускають дальші „літорослі порубаного древа“. Так ми тим тішилися і тішимося й досі,—хто живий zostавсь,—новою силою, новими талантами, що стали доповнять давнішу течію!

Вони теж були з нами у згоді, принаймні були з нами в-миру.

„Аж ось—почалось“... Либонь чи не перше почав битися друком (в обох розумінням—і „дручком“, і *друкованим* словом)—д-ій Самійленко, почавши ляяти старих „українофілів“, що вони лежобоки, запічники, нероби, страхопуди. Дивну постать зайняв сей письменець: мовчить, мовчить років зо-три, та й вилає „патріотів-галушників“ за лінивство, за те що сидять тільки нишком на печі, та їдять галушки; надрукує тих пару віршів і знов кудись подіньється без-вісті, на скільки років...

Слідом за Самійленком не забарилися й інші до-рікальнички. Старих посажено було на лаву підсудних. І далі стало так, що хто-б з молодих з чим не виступав, особливо в публіцистиці, (віршованій чи прозовій), або в літературній критиці,—в читаних „рефератах“, чи в друкованих працях,—неодмінно вилає „старих“. Виходило, бачте, що ті „старі“—таке порохняве дрантя, що ними не варто й тини підпрати; що вони й перше нічого-сінько путнього не зробили,—а скрізь, в літературі, на сцені, в житті, тільки вареники їли, та гопака танцювали; що всі шляхи до поступу, до ідейної літератури, знайшли—молоді: вони сами, збудувавши собі свого човна, знайшли всі Америки!

Виходило похуже на байку про листя й коріння...

Старі, посажені на лаву підсудних, мовчали,—мовляв, „нехай буде й так“!.. Молоді метали громи критики, кидали зневагу в літературі, та на громадських урочистих зборах; пізніше й на преславетних мі-тінгах гукали:—„Гетьте! вас треба одмести на бік,—се *наше* свято, на нашу вулицю прийшло воно“!—Гай-гай! прийшло тее свято, та й минуло...

Одначе вийшло, що в той самий час, коли молоді так одважно, так „справедливо“-немилосердно кидалу образу старим, посаженим на лаву підсудних, сами молоді були відносно себе дуже кородливі, страшенно не злюбили, коли критика здумала торкнутися їх,—мовляв, „погладити проти шерсти“. Коли об'явилось і в нашій літературі декаденство, чи отой новоромантизм, що де-в-кого переходив у спотворене чуття й безглузду фантазію, порожнечу думки й слова, то на се обі-валася з докором критика—старих. Особливо різкою доганою молодим, що вдавалися в декаденство, був розбір, поданий проф. Сумцовим на збірник „Терновий вінок“. Се страшенно не сподобалось *молодим!* Відпові-дею на ту критичну розправу був гнівний реферат молодого поета Шаповала, читаний у київському ТОВА-ристві; ще більше гнівні уваги були теж молодого письменника О. Коваленка. Не сподобалось, бачите, їм, як се так можуть ганити—*їх!*

І пішла сварка...

Тут трапилась ще одна річ, прикра, хоч доволі натуральна: проти наймолодчих „модерністів“ були не тільки „старі“, а й ті, що ще недавно були молоді. Правду каже Гейне, що „молодість дуже гарна річ, по-гано тільки те, що вона дуже швидко минає“... Отже й з поколінням Самійленків сталося те, що „молоді“ почали вважати їх—„старими“, се-б то... ви знаєте—чим. Бо й те, скажемо ми, середне покоління—теж ля-яло наймолодчих за декаденство, за ухиляння на нову, та лиху літературну стежку.

До сього моменту приходиться й замітка шанов-ної авторки, Х. Алчевської „Підемо печі малювати“. Річ іде вже про „старих“ середнього віку, яко старших за авторів наймолодчих.

Ми дали місце замітці Х. Алчевської, бо справді треба-ж дати змогу й „другій стороні“ висловитися; хоч стоїмо і не на боці *старших*, і не на боці *наймо-лодчих*. Ми думаємо, що д-ка Х. Алчевська помиляється, коли обвинувачує старших (критиків Ради та Діла) в тім, що вони гонять твори наймолодчих—через свою неохоту давати місце коло себе, на якомусь Парнасі, новим конкурентам. Ні, сього ми не скажемо. Часом така *jalousie de metier*, (майстрівське ремство), бу-

ває, але ми не зважились би висловити й своє підозріння, бо доказати його тяжко... Одначе, щирю правду каже д-ка Алчевська, що таки не слід так гостро брати в остроги тих наймолодчих, коли навіть вони, з погляду старших, і помиляються в своєму письменному напрямку. Се-ж справді одна сім'я, се наша молода сила, нові літорослі все того-ж древа нашого! Молодь не може не відбити в собі новітніх впливів літературних, і коли та течія й заводить її на хибну стежку, то... се річ поправна: головне діло, щоб був талан, щоб була охота до праці, а рада знайдеться! Треба тій молодій силі простягати руку помочі, як простягано її було з руки давніх „старих“—молодчим. Можна-ж і хибити вказати, та не картать гостро, немилосердно.

Молода сила, що згуртувалася коло „Будучности“—справді дуже симпатична сила. Нам її праця подобалась ще й тоді, як видавець „Будучности“, д. Венгжин, випускав окромими книжечками твори „наймолодчих“. Отже раді ми привітати авторів „Будучности“, коли вони спромоглись на періодичне письмо.

Щастя їм Боже! Часопись чесна й цікава.

До речі скажемо, що „Будучність“ досить не коректно, зовсім так, як колись „Хрін“, зачепила в однім з своїх чисел „Рідний Край“: д. Бутенко, (либонь, один з київських „енків“), жартуючи в фельетоні „Будучности“, каже, що „Р. Кр.“, виступивши проти жидів, думав тим придбати собі передплатників. На таке недовір'я щирим, честним нашим замірам, д. „енко“ не мав права, та навіть і рації, бо міг би він знати, що, виступаючи проти жидів, швидче можна ждати бойкотів і лайки, ніж матеріального успіху. Але ми лишили без відповіді писання Б-ка, не хотіли розводити зайвої сварки; та й тепер даруємо „Будучности“ той вибрик її співробітника, пояснюючи його—молодечою легковажністю, та необачністю; саму-ж часопись „Будучність“ все таки поважаємо і з цікавістю та надією дивимось на її працю.

Нехай Господь боронить, щоб справдився той поклик, що ним кінчає д-ка Х. Ал-ка свою замітку! Ми zostавили його, бо він показує ступінь жалю авторчинного, але ми дивимось на справу далеко спокійніше. Ні, нехай живуть Українці, нехай навчаються жити в більшій згоді! Наша незгода завжди більше руйнувала нас, ніж чужа ворожнеча до нас.

Замітка д-ки Алч-ої показує, як дуже вражені автори „Будучности“. Не треба так розтроджувати молоді серця!

Треба більше шанувати і самих себе й інших!

О. Пчіла.

Підем печі розмальовувати!

Була на світі така нещаслива країна, що в її щирі сини її радились, чим своєму кравці допомогти, щоб був він і славетний, і дужий, і в'льний, але, поміркувавши добре, розійшлися й довелося одному з тих щирих людей печі розмальовувати, другому—з катеринкою ходити, третьому—паяцом бути, замість того, щоб розвивати рідне мистецтво, рідну музику, рідну театральну штуку...

Приблизно такий зміст має оповідання Осипа Шпитка в четвертому числі часописі „Будучність“. Господи! коли-б ще читачі того оповідання дізналися, що тих людей і ту країну не тільки ніхто не жаліє, а що тим людям, не чужим-таки,—бо тож ніхто інший як українці та Україна,—а своїм свої-ж земляки завдають хлосту: оттак, мовляв, вам і треба: „не одбивайте шматка хліба в старих малярів, музиків, артистів та письменників, пухніть з голоду, бо ви,—молоді,—не такі як ми, старі; бо ми можемо письменниками, та артистами бути, а вам—зась“!.. І своїх-же земляків виганяють з свого осередку... Так! воно може й добре, своя сорочка та свій шматок хліба собі справді близький, але хто нам дав право,—дозволяти, чи забороняти працювати для рідної країни? Хто доручав різним добродіям (з газети „Рада“ та з газети „Діло“) обкидати болотом чесні імена рідних діячів з їх творами, як се недавно сталося в Києві, та в Галичині? Вийшла у Львові часопись „Будучність“, але що зустріло її? Ще багато з наших земляків не встигло ту часописе прочитати, як уже шановні людиці наміряються її зз'єсти, прогинути! А провина її в тім, що вона збільшила собою літературну сім'ю та що вона молода; що співробітники її—не старі діди та силкуються інакше писати... Та воно-б, може, і не було сумно, коли-б старі діди з'їли людей молодих, та річ у тім, що Україна в такому разі коли-небудь опиниться зовсім без рідних книжок, без просвіти, та наростаючої молоді... Бо отже на-жаль доведеться старим у могилу зійти!.. *Хто-ж і що* потім останеться? Великою трагедією віє од цього, великим сумом та жалем: усі народи „мають *що* своїм назвати“, а ми ще так мало здобули на Україні собі освіти й культури і наприкінці сами себе знищимо! Схаменіться ті, що точите пера на власні здобутки й бойкотуєте молоді часописі!...

Гляньте, в яких обставинах працюють иноді люди: ось, що пише один такий культурний робітник, один такий письменник (з молодих): „У мене відморожені пальці, бо працюю в кімнаті, де мороз робить своє, а прогнать його—на це в мене не стає дручка. Я дрібку

нервовий, бо за для навалу всякої роботи іду спати о 3-й годині в-ранці. Я маю лихе здоров'є, бо годуюся з моєї праці, що не вистачає мені навіть на покриття довгу в друкарні. Я—зненавижений людьми, бо отвертий в своїх думках“...

Годі! Як що ми *таким* працівникам будемо кидати докори та обливати їх помями, то хай же згинуть усі українці на нашій, не своїй землі“, хай вічно конає в темряві залита слізьми та кровію своїх синів свята мучениця Україна!..

Христя Алчевська.

КЛИНИ.

Зрубали дуба; і з гілля
Клини зробили. Колють дуба.
„Мені байдуже, каже він,
„На цю сокиру; ставте руба,
„Коліть, рубайте... Ви-ж, клини?!
„З мого-ж вас тіла поробили,
„І тіло, що родило вас,
„Те тіло бідне ви розбили“!..

Невже-ж, Україно, сини
Твої твоє розділять тіло,
Як ті проклятії клини?!
Микола фон-Рендель.
(Катеринославщина).

* * *

Коли-б орлом був винозорня,
Я-б жив в лісах,
Я-б жив в горах,
Літав би гордо по-над морем;
Я-б чув що-дня музику зорь,
І спів дерев,
І моря рев,
І бурі сміх, тремтіння гор,
І спів ланів, діброви шум,
І гордий сміх
Братів моїх,
Не знав би я журливих дум!
Я-б кликав всіх в блакить ясну
Землі синів—
Сліпих рабів,
І кляв би землю навісну!

Та не орел!.. землі я сніг,
Я—раб її,

І не мені
Вести рабів з сумних долин!
І чую я безумний сміх,
І бачу скрізь
Джерела сліз
Рабів землі—братів моїх!..

П. Гай.

До відомости.

17 Лютого 1909 р. я дістав з пошти листа, писаного автором 20 Січня 1909 р. в Ізюмській Тюрмі. І на листі і на конверті штампель: И. (зюмская) У. (взд-ная) Т. (юрма). Автор просить переказати в часопис зміст його листа, через те й подаю переклад того листа: „Насмілююсь звернутись до Вас з от-сим: Д-ій Товариш Прокурора Ізюмського участка повернув мені чотири мої листи, писані по українські, а також повідомив, що він не пропустив і до мене листів (по українські), мотивуючи усе оте тим, що вони писані „на непонятномъ малоросійскомъ языкъ“. Отой вчинок я зважив за незаконний і обжалував до Прокурора Округного Суду, просячи, на випадок одмови, зазначити мені той закон, що на основі його мені одмовлено, і той закон, що на основі його я маю право далі обжалувати. Я звертаюсь до Вас з проханням узяти на себе провадити сю справу, коли д. Прокурор мені одмовить... Тепер Вам зрозуміло, через що сього листа пишу по російські“. Лист підписав: Микола Стасюк.

Довідався я, що д. М. Стасюк засуджений до кріпости за причетність до селянської спілки в Катеринославщині.

Сей наче-б-то дрібний епізод з листами д. Стасюка—скорбна сторінка з нашого національного життя. Політичного в'язня-українця замикають до тюрми і до кари додають зайву жорстокість: забороняють йому зазнати єдину радість, єдину втіху—прочитати солодкі слова рідної мови в листі від своїх кривих. Дарма, що немає такого закону, щоб забороняв писати й одержувати приватні листи в мові українській: сю заборону з власного призводу чинить Тов. Прокурора, се-б-то, людина, що стоїть на сторожі закону. І чим угрунтовується тая заборона? Лист, бачте бо, написаний незрозумілою українською мовою. Коли звернути увагу, що Тов. Прокурора доглядає власне ізюмський участок, се-б-то участок, залюднений українцями, що, виконуючи свої обов'язки Прокурора, він *ніколи* не вимагав пе-

рекладчика, то погірдлива заява, що мова тубольців краю йому не відома і не зрозуміла, набирає подвійної гіркої ваги. Коли б Тов. Прокурора, справді, не тямив української мови, то міг би звернутись до перекладчика, по східності з 410 ст. Уст. Уг. Суд., а не повертати в'язневі його листи, та не допускати до його листів від родичів, аж поки всі вони не вивчаться російської мови! Цей російський промисел—з усіх людей робити росіян—має своїх прихильників усюди: філологи і юристи, крамарі й поліцей, поміщики й духовенство—усі поділяють думки ліберального депутата Родічева і по мірі сил своїх проводять їх у життя.

Гірко лунає прохання д. Стасюка, щоб я провадив його справу про знесення важкої заборони, бо на успіх сливе нема надії. Адже визнати таке справедливе, але так знехтуване, право людини і знести заборону—залежить від „доброго серця“ прокуратури, а прокуратура має історичний прецедент в забороні Шевченкові писати по українські. Обставини не змінилися!

Микола Міхновський.

Найсудоріша цензура.

Що й казати,—тяжка річ цензура! Пиши, та й бійся, коли-б якої халепи не трапилось.—І хто знає, що „краще“: чи так, як було перше, що йшло твое писання на *попередній* розгляд, та часто й густо не суджено йому було побачити світа, чи так як тепер,—що, мовляв, можеш собі, голубе, писати й друкувати, що хочеш, тільки вже, коли буде там що „не-до-шмиги“, то спостигне тебе цензура—„*карательна*“: друкуваннячко твое буде заарештовано, а тебе самого засуджено чи до тюрми, чи до штрапу,—се вже до твоєї волі...

Сперечаються-ж люде, яка цензура краща,—чи *попереджальна*, чи *карательна*. Кожне міркує по своєму...

Але єсть така цензура,—освячена давнім звичаєм,—що пережила й часи попередні, дожила й до теперешніх—і містить в собі обидві власності: вона й *попереджальна*, вона разом і *каральна*. Се та цензура, *що глядить інтересів жидівства*.

Обсяг тієї цензури—широчезний і сила її могутня, бо живе вона у всіх поступових часописях, або й у всіх тих, що вважають себе такими, часом тільки торгуючи поступовим товаром, (бо є й такі люди)...

Ви можете написати найпоступовіші речі, можете виставити вопіючу кривду, зловжитки чії хочете, але як що там „зачеплено“ з якого-б не було боку жидівство, або когось із жидів в окремість,—годі; ваше писання полетить в кошик з драними шпаргалами.

Мало сього,—ви не кваптеся більше й порога переступати поступової часописі: вас будусь цуратися;—в цілому товаристві письменницько-поступовому вас назвуть чорносотенцем, „чоловіконенавистником“, або й просто—„людожерцем“.

Ви можете борікатися, говорити, що в писанню вашому всі події, факти, були вірні; наприклад, річ була про якесь документально доказане шахрайство, або кривду з руки якого фабриканта. Все одно: навіть в тім разі, коли редакція сама знає той *певний* факт, вона скаже: „може бути, що сьому й правда, але не можна сього друкувати, бо обвинувачуваний—жид і ваше писання може викликати *племнну ворожнечу*, може натравити ваше плем'я на жидів“. І коли особливо це буде незадовго перед Великодними святами, то вже тоді зважувать, що вашого писання краще і в кошик не кидати, а—спалити, бо... в такий час особливо страшно, щоб не розтродити „людожерних змаганнів у диких юрбищ“. І спалять.

З того, звичайно, вийде далі, що ви вже не тільки поваги, але й ні-котрого заробітку в поступових редакціях не матимете; отже стратите ви й матеріально, далеко більше, ніж при іншій виплатці штрапу, бо там ви стратите раз, чи два, а тут на-завжди.

І бояться люде тієї подвійної цензури — дуже. Та й єсть чого боятись: хіба не страшно стратити ім'я „поступового письменника“, а ще разом з тим і заробіток?

Через те жидівській цензурі всі поступові письменники годять, навіть ті, що в душі мають неприязнь до жидів; інші з таких письменців ще й запобігають, пишуть не тільки публіцистичні артикули, а й оповідання, драми, а в тих творах боронять жидів, виставляють, які вони хороші, та як їх пригноблено, окривджено.

Українська драматична література, дарма що не багата, теж віддала сю дань: маємо „Жидівку вихрестку“, „Жида вихреста“, а ще, кажуть, хтось пише й жиденя („Син вихреста“). П'єси дають хороші збори...

Жиди до всього того звикли, давно зважили, що так і повинно бути. Проти їх повстає часом народня сила, вибухає в народі трагічна ворожнеча, але то повстає сила стихійна; сила-ж інтелігентна, сила поступова мовчить, або говорить тільки прихильно до жидів. В цьому поступовому письменницькому гурті жиди мають цілу армію, велику, могутню, слухняну. Одні часописі прямо такі жидівські, другі—під їх впливом. Мати собі до оборони таку армію—багато значить!

Армія та стоїть на сторожі і пильнує добре. До-

казом тому може служити, між иншим, і наша справа, статті в „Рідн. Краю“, супротивні жидам. Здіймалася в нас мова про всякі питання, але російські газети ніколи не звертали найменшої уваги на те, про що пишуть українські газети,—ледви чи й знали про існування якогось там „хохлацкаго“ „Рідного Краю!“ Колиж було знято річ про жидів, та ще не прихильно до них, то знялася буча! І заговорили, счинили гвалт не тільки „русскія“ провінціальні газети, а навіть „найстарші“, найстрашніші—столичні. І сі почали метати громи!

Бідна наша „Рада“ опинилась при тім в досить смішному становищі: вже-ж, здавалось, вона виступила супроти „Рідного Краю“—в обороні жидів; отже прихильники жидів ще й тим не загодилися, почали дорікати „Раді“, що вона *не доволі* лаяла „Рідний Край“, — і саму Раду залічили „антисемиткою“! Суворі пани требують служби рабської! Кажу-ж, їх цензура—найсуворіша...

От на такій-то вірній службі жидівству знаходились не тільки жидівські, а й російські поступові письменники. Їх вірність, слухняність і звичливість перед жидами стали ділом зовсім певним.

Аж ось трапився такий випадок:

Жидівський письменник Шолом Аш написав нову драму і схотів прочитати її товаришам-письмовцям, що належать до „Кружка русскихъ писателей“. Межи слухачами був і відомий руський письменець Чириков. Сей автор—дуже заслужений перед жидівством, бо написав він драму „Еврей“. Драма та, яко літературний твір, дуже слабка, роблена, зовсім не сяє мистецьким хистом, але вона дуже прихильна до жидів—і сього було досить. За неї в свою пору увітчано було Чирикова величними лаврами.

Але при читанню Шолом Аша—неначе який гедзь укусив Чирикова; він одважився висловити догану!

У драмі, бачите, виходило так: жидівка лихварка, Рейзя, чи Роза, що дає гроші в рост, поратувала якусь жидівську „аристократичну“ сім'ю, власне через те, що се була *жидівські пани* (які вже там вони „аристократи“,—не відомо). Чириков візьми та й скажи, що він не розуміє, чого автор так „возвеличує“ *лихварку*, (ростовщицю): в лихварстві нема нічого величного, так само як і в завданню Рейзі—виратувати „своїх панів“.

Тільки всього й сказав чоловік!—Але Шолом Аш на се відповів, що Чириков, яко руський, а не жид, не може добре судити, бо він не тямить жидівського побиту; а на те, щоб тямити жидівські відносини й почування, треба самому бути жидом, або прожити з жидами

5 тисяч літ. Тоді Чириков сказав, що коли так, то він дуже жалкує, що недавно його твори розбірали критики-жиди, бо коли руські не можуть розуміти *жидівського* життя й відносин, то й жиди не можуть тямити—*руською* побиту.

Щож такого особливого було сказано в сих словах?! На нашу думку, нічогісінько образливого. Одначе жиди страшенно за ті слова образилися! До слів Чирикова додав свою мову й письменець Арабажин (родом українець), сказавши щось подібне до того, що жидівська критика вже занадто розбіралась і пора вже руським літераторам трохи з під тієї влади жидівської вислобнятися.

Після виступу Чирикова счинилася ціла буча! Де ж таки,—письмовець-юй забунтував, почав „грубити“! Сього жидівська цензура не могла попустити. Руських літераторів розніс „Фрайнд“ та ще якась друга жидівська газета, а далі справа перейшла в „русскія“ петербур. газети, а ще далі й в провінціальні.

Ось нехай тепер Чириков поткнеться в яке поступове видання! буде він бачити, чи його приймуть в сфери жидівської ласки. Тепер вже його признано чорносотенцем, „людоджерцем“. Оце-ж почне вже орудувати жидівська цензура—карательна.

Одначе з поводу випадку Чирикова пішов гомін і рух між літератським миром.

Одні письменці російські поспішили надрукувати в газетах, що на тім зібранню, де читав Шолом Аш, нічого особливого не говорилось, все було тихо й смирно; инші-ж літератори надруковали, що вони таки хотять бути—„русскими“... Що з того вийде—побачим, а тим часом бачили зразок жидівської цензури, що не дозволяє висловити ніякої критичної думки про жидівській твір,—навіть в гурті товаришів. О. П.

До справи Е. Чирикова.

В жидівських газетах „Фрайнд“, (№ 43) и „Разсвѣтъ“ (№ 9) надруковано, що в „кружкѣ русскихъ литераторовъ“ читав свою нову драму Шулим Аш. Присутні російські письменники здивувались, що героїню цієї драми,—*лихварку* („ростовщицу“),—описано досить прихильними рисами, а письменники жиди ще більше здивувались, почувши, що лихварство—річ ганебна. Жиди почали доводити, що росіяне гудять драму через те, що не розуміють жидівського побуту. Тоді письменники Е. Чириков і К. Арабажин заявили, що жиди не знають теж руського побуту і, захопивши у свої руки

критику, засмічують російську літературу. „Коли ви—жиди“, сказав Чириков, „то ми покажемо вам, що ми—руські“...

Спочатку ліберальні,—переважно жидівські,—газети замовчували цей випадок, але коли „Фрайнд“ і „Разсвѣтъ“ оголосили його і мовчати дали було ніяково, то учасники „кружка“ почали відмовлятися від сказаних слів і писати по газетах, що в гурті велася ніби то приємна, хатня розмова, а не гостра, принціпіальна суперечка.

При таких умовах трудно дошукатися повної правди, але хоча частина її таки виявилася.

Виявилось між иншим, що „кружок *руських* літераторів“ складався з 14 *жидівських* і 12 *руських* письменників. Виявилось теж, що в „кружкѣ літераторов“ письменники сперечалися про *лихварство*.

На протязі майже усього XIX віку у нас при слові „літературный кружок“ виникали найкращі спомини про великих представників поступових ідей. Аж ось—на тобі! Замість Пушкіна, Герцена, Белінського, Тургенєва, Толстого, Добролюбова, Чернишевського, Куліша й инших—14 *руських* літераторів, а замість дебатів про філософію, науку, літературу,—суперечки про *лихварство*!

5 Марта 1909 р.

Ф. Н.

Українське слово й мистецтво.

◆ Стародавнє Євангеліє. В полтавській церковно-археологічний музей достачено протоієреєм А. Комарецьким дуже цінну річ,—рукописне євангеліє 15-го—16-го віку.

◆ Рідкі церковні речі. В той же полтавський церковний музей прибуло—три ризи з золотої парчі й престольне покривало, в три аршини завдовжки, шите золотом, (з церкви в містечку Сорочинці); по особливих взорах того вишивання вгадують, що се покривало належить до тих часів, як Сорочинська церква була збудована, в 18-м віку, гетьманом Данилом Апостолом.

◆ Видання українських стародавніх взорів. Д-й П. Семенцов видав гарний випуск взорів, знятих з стародавнього нашого вишивання золотом, шовком і нитками. Окрім 1-го рушника, взори знято з церковних покривал та підризників. Збірка зветься „Українські взори 18-го віку“. Всіх зразків 8, в однім конверті; на кожній картці по одному доволі широкому взорові. Вся збірка разом коштує 40 коп. Більшість узорів червоні, а єсть і червоні з золотом; найкращий—знятий з шов-

кового вишивання ясно-блакитного з золотом. Спосіб вишивання—„настилення“ (*мадь*,—тільки инша, ніж буває при вирізуванні). Д-й П. Семенцов—тямуций етнограф, має свою гарну збірку, фотографій і так. иншого; окрім того може користуватись і иншими збірками. Для першого випуску „Українських взорів“ матеріал був київський;—вибрано його з толком; друковано-ж збірку в Петербурзі, під наглядом д. Павловича, київського артиста, відомого в Києві через його дуже гарні етнографічні малюнки всякого убрання, (вони були на 1-й виставці київського „Кустарного Общества“). Д-й Семенцов має видавати й дальші випуски стародавнього нашого шиття, та й инших мистецьких виробів. В тому єсть велика потреба.

◆ Переклади з українського. Вийшов цілий збірник перекладів з українських поетів, під назвою „Молодая Украина“. Збірник випустила „Будучина“, переклади Рукавішнікова. Ціна збірникові 1 карб. Переклад не поганий, тільки всі твори значно „задекаденено“, навіть таких авторів, що в декаденство не вдавалися зовсім (як напр., Леся Українка).

В 1-му числі петербурзького часопису „Труженник“, (спеціальний часопис кооперації), надруковано переклад з Одарки Романової: те оповідання, що в 1-му числі „Рідного Краю“ за сей рік, „Вино забуття“ (в перекладі—„Напитокъ забвенья“). Переклад добрий, хоч не дуже близький (перекладач так і назвав його—„вольный перевод“).

◆ Постаті запорожців—зроблено й поставлено в Катеринодарі, в Реальній Школі, (при тім поставлено й постаті кобзаря з поводат.) і в музеї „Кубанського статистичного комітету“ (зроблено сю постаті по знайдених комітетом стародавніх відомостях). Для відновлення пам'яті про запорожців, де-які начальники станиць збирають гроші на пам'ятник Головатому. „Общество изучения Куб, Области“ уряджує відчити про запорожців.

Спілки й господарство.

◆ Сільські Товариства в Херсонщині. Товариства сільського господарства починають ширитись і в Херсонщині, маючи на меті давати змогу своїм членам купувати дешевше всякі господарські машини, насіння й таке инше, влаштовувати читання, виставки, заводити школи, показательні поля. Недавно таке товариство заснувалося в с. Садовому, потім в с. Олександрівці. Значну участь бере в заснуванні сих товариств земський агроном д-й Танашов.

◆ Оповідано „Нормальний Уставъ мелкихъ сельско-хозяйственныхъ товариществъ“. Основою сього уставу є те, щоб не збиралося багато пайків *у одніх руках*. Про пайки устав зовсім нічого не говорить; замість їх будуть тільки членські вкладки. Товариство починає орудувати тоді, як в його вступає *не менш 12 членів*, а членами можуть бути чоловіки й жінки (всі по вибору),—хлібороби, селяне, орендарі й управителі маєток, всі хто займається сільським господарством. Праця товариств має бути така, як і давніших „Сельско-хозяйств. обществъ“: придбання для членів всякої потрібної в господарстві речі, продаж всякого здобутку з господарства й технічний вироб тих здобутків на товариських заводах (менших чі більших), поліпшення господарства членів товариства за допомогою спільного обміркування, як що краще робити, при всяких спільних заходах. Орудкування всіма справами товариства—дуже просте. Дозвіл на заснування товариства з „нормальнимъ“ (звичайним) уставом дає губернатор. „Нормальні устава“ можна брати в інспекторів сільського господарства, або в земських та інших спілкових Комітетах. Нові „товариства господарські“ можуть мати й просвітні завдання.

◆ Шукання праці й працівників по сільському господарству. Харківське „Общество взаимопомощи служащихъ по сельскому хозяйству и сельско-хозяйств. промышленности“ влаштувало посередництво між тими, хто шукає роботи, й тими, що хотять дати її,—і буде *безплатно* з гурту своїх членів вказувати тих, що шукають місця по земській агрономії, по орудюванню фермами й маєтками, місця прикащиків, садівничих, конторщиків, економів і т. и. Імена всіх охочих, що заявлять своє бажання, будуть друкуватись в часописі „Южно-русс. сельск. хоз. газета“. Там же будуть звістки й про вільні місця.

За всіма справами, письмом або особисто, можна вдаватися по такій адресі: Харків, Плетневський пер., № 2.

◆ „Вѣстникъ коопераціи“,—часопись, що виходить в Петербурзі, 1 раз у 3 місяці, під редакцією проф. М. Туган-Барановського,—уже вийшов 1-м числом. Для звичайного читача та часопись занадто спеціальна, але-ж власне для спеціалістів вона дуже цінна, бо в 1-ій же книжці дала багато поважних розправ і відомостей. Серед огляду, як розвивається спілкова справа в інших державах, у тій книжці є дуже добрий дослід про всякі спілки в Гали-

чині.—Є багато відомостей і про спілки та з'їзди в Росії.

◆ Парнички. „Завести парнички“—здається де-кому чимсь таким, що потребує великих коштів і великого заходу; а тим часом завести маленький парничок зовсім не трудно. Один господарь радить зробити парничок, для ранніх огірків або й для чого иншого, так: на узенькій грядці прокопав рівчак, може в четверть, наложити туди гною, такого, що почав парувати, зложений в купу, потім накрить гній землею, а на тій землі пробрать рядок і посіять огірки, як звичайно. Поверх того встановити безденний ящик, збитий з дощок, довшиною аршинів у три й шириною в пів-аршина; стінки в ящиківі зробити не однакові: одна подовжня дошка щоб була вища, а друга нижча, і поперечні стінки щоб були прирізані до їх; зверху прикрить шклянними шибками, так щоб їх можна було розсувати чі підіймати. Через те що дошки не однакові, шибки лежатимуть згористо. Ото й буде простенький парничок. На ніч, поки холодно, треба його накривати. Коли огірки розростуться й коли на дворі зовсім потепліє, то можна легко той парничок зняти. Огірки, при такому способі й догляді, можуть поспіти далеко швидче, ніж на грядці.

◆ Хвороба на крижовнику. Останнім часом скрізь в Росії дуже розпросторилася хвороба на крижовнику, так звана „американська роса“, неначе біла пліснявка, що вкриває й гілечки й ягоди на крижовнику й нищить не тільки врожай ягід, а часом і самі кущі. Д-ій Н. Коновалов дає в часописі „Плодоводство“ дуже простий і легкий спосіб боротися з тією хворобою: він радить обсіпати кущі, через решето, попелом, скільки разів на літо. Обсіпати треба раненько, як на кущах є ще ранішня роса,—тоді попіл краще пристане до кущів.

Обсіпання попелом добре теж і проти гусениці, що нападає й на крижовник; а падаючи на землю, попіл стане ще й добрим погноєм землі для коріння.

Лист до редакції.

У присланій мені брошурі д. Єфремова „Єврейська справа на Україні“ я прочитав статтю „Скарби темних людей“, викликану ніби то моєю статтю „Чим нам користні жиди“? Відповісти я не буду, бо я виховався ни кращих літературних традиціях і можу одповідати на уваги людей загально освічених, добре

знайомих з жидівським питанням і досить делікатних. Опріч того, кожна людина, що цікавиться справою, у моїй статі знайде відповідь майже на всі *скарпи* темних людей.

1909 р. Марта 29.

Ф. Немо.

ДОПИСИ.

Чи повинно так бути?

Іванівська балка. (Полтавщина, Кобил. повіт). В нашій житті чого, чого тільки не трапляється. Часом трапляється таке, що крий Боже! Найбільше лихих пригод трапляється по селах, де наш громадянин темний, очі йому засновані темрявою. Дякуючи сьому, поліцейські з нашим громадянином що зхочуть те й роблять, по своїй волі. А хто з людей освічених оступиться за бідолаху, то й сам нехай чекає, що й йому влетить на гостинці: мовляв, „коли тебе не займають, то й не лізь“. Що ж! треба мовчати, та ще й міцно мовчати, щоб а ні-єдиного словечка з твоїх вуст не вилетіло. А коли вилетить, то за тобою, мов шуляк за курчам,—поліцейські починають пильно спідкувати; ховатимешся, то даремно, бо коли-небудь та вловлять і засадять тебе у в'язницю. А то трапляється так, що й ні-за-що, ні про що дадуть бідоласі гостинця! І знов цить та мовчи!..

Але кінець всьому є; як не мовчи, а не вмовчиш!.. Бо дуже б'ється серце за себе і за інших. Мов камінь на душі лежить оце злиденне, тяжке життя. Про одну з пригод нашого життя я не витерплю й напишу.

Було се в нашій містечку Переволочній, (Полтавської губ., Кобиляцького повіту). Коли ще я був хлопцем, то приснився мені сон, що буцім то я на старості літ батька й матір і сестер своїх буду годувати і що буцім то я між ними найбагатший буду. Я взяв та й розказав цей сон усім своїм. Батько й розсердився і з того часу став лихий до мене, та—не тільки до мене, а й до жінки моєї, й до дітей моїх, його внуків; як я піду на заробітки, то він завжди з ними свариться, лає, часом і б'є їх. А тут ще та завірюха, що трапилась в ці роки,—вона ще додала куті меду. Стало чути такі слова, як анархист, революціонер і інші. Батько чув, що се бунтовщики і що їх вельми карають. Отож батько мене й почав цими словами називати, часом нахвалявся сказати й нашим поліцейським, що сякий-такий мій син—бунтовщик, та щоб мене за це добре провчили, або й в кайдани щоб закували та в Сібір завдали. Але дякуючи тому, що я мало дома буваю, це нахваляння

так і зоставалось нахвалянням. Мене-ж те лихо минуло, а моему синові недоліткові таки прийшлося погано. Якось то мій син чи посварився з дідом, чи сказав яке-небудь прикре слово йому; дід розсердився, гримнув на його: „а, сякий-такий сину, стрівай лишень!“ І не довго думавши, вдався до поліцейських з проханням—провчити мого сина, щоб знав „як людей бунтувати“. Одному з поліцейських, на прізвище Штаній, це сподобалось і він охоче взявся „вчити“. Пішли з дідом до дому, закликали мого сина в поліцейський стан. Сам прийшов, чи силоміць притягли його туди. Штаній почав допитувати сина: „Признавайся, каже, чи ти бунтовщик, чи ні?..“ Та ще й показує на стіну; а на стіні—висіло три нагаї. А далі, показуючи на саму товщу нагаю, каже: „Оце—що просите, те й дається“. А оце,—показує на трохи тоншу нагаю,—„стукайте і відчиниться“. А оця третя нагая, ще тонша другої, се—„царство 'вам небесне“. А сам залягається, аж за живіт береться. А потім поліцейський взявся й за науку: зняв одну з нагайок, та й ну нею по спині писати бідолаху, доти, поки кров побачив. Наглумившись доволі з мого сина, пустили. Тепер спитати добродія Штанія, чи воно повинно так бути, чи не повинно? Чи він має право мішатись туди, де батько сина кривдить, або син батька, чи онук діда? А особливо—хто має право знущатися з недолітка, що не може оборонити себе? А може д. Штаній своїх обов'язків добре не знає, так хай би попросив вищих урядовців, щоб йому розказали ті обов'язки.

Отже ще добре, що мій син був недоліток, то тільки відбувся спиною, а як би був він повноліток, то д. Штаній і зовсім повірив-би, що він справжній „бунтівник“. Тоді-б напевне ще щось і гірше було-б, може-б довелось ні-за-що, ні-прощо й Сібіру одвідати... Чи повинно-ж так бути?! Невже нема ратунку від такого свавольства? Невже нема нашим людям оборони ні від кого?

Максим Ганжа.

Херсон. Скільки місяців тому назад почала виходити в Херсоні нова поступова газета „Южное Утро“. Редактор-видавець її, д. Мефодієв прохав завідуючого земською поштою розсилати на де-який час його газету дурно, земським вчителям, щоб вони познайомилися з нею селян; але завідуючий odmовив. Тоді д. Мефодієв удався з тим же проханням до председателя повітової земської управи, д. Фальца; та й від сього мав таку-ж відповідь, як і від завідуючого поштою. Д. Фальц звертає на те, що „Южное Утро“ не „ум'єренно-прогрессивная“ газета, як казав йому в проханні д. Мефодієв, а така-ж ліва як і, де-які інші газети, отже

він, д. Фальц, не хоче, мовляв, „імѣть неприємности“ від земського зібрання, що в засіданню своєму 25 січня сього року постановило виписувати й розсилати волосним та сільським правлінням в повіті теж херсонську, тільки вже чорносотенну газету „Родной Край“ *)... Отак то наше земство йде на зустріч бажанням селян!

В. К.

*) Часопись „Родной Край“ почага виходити, на московській мові, швидко після того, як а'явився в Полтаві українській „Рідний Край“.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И.

Вийшов з друку і продається

„ЩОДЕННИК * * * * * * ПАСІШНИКА“

Записна книжка, що повинна бути на кожній пасіці на 20 пнів.

Укладу **Є. Архипенна**.

В книжці є справочний відділ.

Ціна **10** коп., з пер. заказною бандеролею—**17** коп.

Виписувати з редакції „Українського Бджільництва“. Київ.

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Вийшов з друку листок:

Життя Тараса Шевченна,

популярна біографія з сьома ілюстраціями (дві в трьох фарбах). Портрет Шевченка (в шапці); Шевченко над Дніпром, малюнок Трутовського; портрет Шевченка, малюнок Красицького; Шевченко молодим, власноручний портрет; Шевченко у неволі, малюнок Трутовського; хата Шевченка, власноручний малюнок; могила Шевченка. Ціна 3 коп. на гарному папері—15 коп. Продається в Києві, в книгарнях „Літературно-Наук. Вістника“, Велика Володимирська № 28 і в „Українській книгарні“, Безаківська № 8. Весь прибуток од продажу цього видання призначено на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві.

Г. ХОТКЕВИЧ

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

М. Старицький. (Огляд його життя й творів)

склала **О. ПЧІЛКА**.

(Відбиток з Київської Старини).

Ціна **25** коп.

Будучність

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ДВОТИЖНЕВИК.

Видає: Редакційний комітет.

За редакцією одвічає **МИКОЛА ВЕНГЖИН**.

Річна передплата 8 К.—піврічна 5 К.—для Америки 2 дол. в Росії 4 рублі на рік. Поодинокі числа по 40 сот.—Оголошення після умови.—Виходить 1 і 15 кожного місяця.

АДРЕСА: Редакція і Адміністрація **ЛВВІВ**, вул. Вірменська ч. 25.

Видавництво „ЧАС“ у Києві

ВИДАЛО ТАКІ КНИЖКИ:

Серія перша. 1 *М. Левичкий*. Злочинниця, ц. 3 к. 2. *Г. Де-Мопасан*. Батько Мілон, ц. 3 к. 3. *М. Телешов*. Скрута, ц. 3 к. 4. *Б. Прус*. Живий телеграф, ц. 1 к. 5. *К. Миксат*. Син чи пасинок? ц. 2 к. 6. *А. Фоацаро*. Срібний хрестик, ц. 2 к. 7. *Р. Кіплін*. Бунтарь Моті-Гюй, ц. 3 к. 8. *Г. Бетте*. Марійка, ц. 1 к. 9. *А. Гарбори*. Помста, ц. 3 к. 10. *Рідні струни*. (Збірка віршів), ц. 4 к.

Серія друга. 11. *П. Ротарь*. Не в руку, ц. 3 к. 12. *О. Мірбо*. Бродяга, ц. 2 к. 13. *А. Чехов*. Лихо, ц. 2 1/2 к. 14. *М. Родзевичова*. Мотлох, ц. 5 к. 15. *Й. Лі*. Дві матері, ц. 1 к. 16. *Д. Чіапеллі*. Сільська вчителька, ц. 4 к. 17. *А. Рейзін*. У найми, ц. 2 к. 18. *Вибірний Макогоненко*. В суді, ц. 3 к. 19. *І. Вазов*. Павло, ц. 1 к. 20. *На одпочинок*. (Збірка веселих поезій), ц. 4 к.

Серія третя. 21. *О. Юркевич*. Непорозуміння, ц. 2 к. 22. *Е. Золя*. Безробіття, ц. 3 к. 23. *Л. Толстой*. Гаси вогонь, поки не розгорівся, ц. 4 к. 24. *З. Моравська*. Смерть, ц. 1 к. 25. *П. де-Ново Кольмон*. Гроза міністрів, ц. 3 к. 26. *Альфонс Додэ*. Остання лекція, ц. 3 к. 27. *Японська казка*. Свинячий син, ц. 1 к. 28. *Л. Українка*. Одно слово, ц. 2 к. 29. *І. Турснев*. Бірюк, ц. 5 к. 30. *П. Розетер*. Приятелі, ц. 2 к.

Українсько-російський словник, що містить біля 25000 слів. Ц. 75 к.

Головний склад виданнів „ЧАСУ“: Київ, **В.-Володимирська, 28**, Українська книгарня „Літературно-Наукового Вістника“.

Хто замовляє на 1 карб. на складі—то й за пересилку не платить, а хто замовляє на 3 карб., той одержить безплатно цілу серію (10 книжечок).

Книгарям звичайна знижка.

П'ять відсотків прибутку од продажу виданнів „ЧАСУ“ буде призначено на пам'ятник **Т. Шевченкові у Києві**. Всі три серії (30 назв.) без пересилки коштують 75 коп.; гроші можна вислати марками.

Открыта подписка на 1909 годъ (XVI г. изд.).

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
безпартійный,
сельскохозяйственный
журналъ

(бывшій
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей

А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русский сельскохозяйственный журналъ

Несмотря на самую низкую цѣну, онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія, притомъ оригинальнаго. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и коопераціи въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей, —и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (беспл.), для чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели.

За 1 рубль годовые подпич. 20 книжек Библиотеки Хозяина“: получ. въ 1909 г.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА ТРИ РУБЛЯ,
на годъ безъ перес.

съ перес. 3 р. 50 к.; на полгода 2 р. Съ прилож. книжекъ на годъ 4 руб., съ перес. 4 р. 50 к., на полгода 2 р. 50 к. Иллюстрированная программа и номера для ознакомленія бесплатно.

Адресъ конторы и редакціи: Москва, Тверская, 48—104.

Продолжается подписка на 1909 годъ

— III A —

СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫЙ и ПОПУЛЯРНЫЙ ЖУРНАЛЪ

„ХУТОРЯНИНЪ“

издаваемый Полтавскимъ обществомъ сельскаго хозяйства.

Годъ изданія ЧЕТЫРНАДЦАТЫЙ.

Главная задача журнала—популяризація сельскохозяйственныхъ знаній в массахъ населенія.

Журналъ будетъ выходить в 1909 г. еженедѣльно книжками въ размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ съ рисунками и иллюстраціями.

Всѣмъ подписчикамъ в 1909 году будутъ разосланы: 1) иллюстрированный календарь „Хуторянинъ“ (больше 10 печатныхъ листовъ текста), 2) Краткая біографія Т. Г. Шевченка и 3) улучшенныя сѣмена растений.

„Хуторянинъ“ допущенъ въ бесплатныя бібліотеки-читальни и въ бібліотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписная цѣна 2 р. на годъ съ пересылкой, на полгода 1 р. Объявленія принимаются по 8 коп. за строчку; цѣлая страница—10 руб.; 1/2 стр.—6 руб. 1/4 стр.—3 руб.; впереди текста вдвое дороже, при повтореніи скидка. Для лицъ, ищущихъ труда по 4 коп. за строчку.

Открыта подписка на 1909 годъ на ежемѣсячный общественно-политическій журналъ

СОЮЗЪ ЖЕНЩИНЪ.

3-й годъ изданія.

Журналъ посвященъ вопросамъ, связаннымъ съ борьбою за равноправіе женщинъ и улучшеніе ихъ матеріальнаго, культурнаго и правового положенія.

Въ журналѣ принимаютъ участіе: С. В. Аникинъ, П. Н. Арианъ, О. В. Безобразова, С. Г. Бердниковъ, О. В. Берви, М. Е. Бландова, А. Г. Богдановская, Р. Р. Бодуэнъ-де-Куртензъ, проф. И. А. Бодуэнъ-де-Куртензъ, С. И. Бондаревъ, М. А. Вейсбень, Э. О. Вахтерова, В. П. Вахтеровъ, В. В. Водовозовъ, О. А. Волькенштейнъ, проф. В. М. Гессенъ, Н. А. Гольцева, Е. А. Гончарова, Л. Я. Гуревичъ, прив.-доц. А. И. Елистратовъ, З. Н. Журавская, прив.-доц. А. В. Завадскій, С. К. Исполтова, А. А. Кальмановичъ, М. В. Кечеджи-Шаповаловъ, В. А. Кичъевскій, О. Н. Клирикова, проф. М. М. Ковалевскій, О. Е. Корниловичъ, Г. А. Ландау, проф. Ф. Левенсонъ-Лессингъ, Л. Н. Денская, А. В. Лучинская, Е. П. Лѣткова, А. С. Милюкова, П. Г. Мижуревъ, Н. Миновичъ, М. М. Моргуліесь, В. М. Невѣжина, Н. Пальчинская, проф. М. Я. Цергаментъ, проф. Л. І. Петражицкій, Л. Д. Писаржевская, В. В. Португаловъ, В. А. Поссе, М. Роговичъ, Л. Н. Рутценъ, А. Н. Рутцен, С. С. Садовская, Н. А. Скворцовъ, В. Ф. Тотоміанцъ, А. В. Тыркова (Вергежскій), С. А. Тюрбертъ, Г. А. Фальборкъ, А. П. Философова, проф. В. М. Хвостовъ, А. М. Хирьяковъ, Е. М. Чарнолуская, В. И. Чарнолускій, Н. В. Чеховъ, С. А. Шабадъ, З. Шадурская, О. А. Шапиръ, Л. Шейнисъ, Е. Н. Щепкина, Н. Н. Щепкинъ и др.

Журналъ выходитъ ежемѣсячно, выпусками отъ 1 1/2 до 2 листовъ большого формата (48—96 столб., 3—6 общ. журн. листовъ).

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА съ доставкой и пересылкой: на годъ 2 р. 50 к., на полгода 1 р. 50 к.

Подписка принимается въ редакціи журнала: С.-Петербургъ, Николаевская ул., д. 84, кв. 9.

Ред.-изд. М. А. Чехова.

Продолжается подписка на 1909 й годъ на внѣпартійную, прогрессивную газету

Тавричанинъ

— IV-ый годъ изданія. —

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатается въ собственной типографіи. „Тавричанинъ“—любимая въ Крыму газета. Послѣ ряда ея извѣстныхъ обличеній и разоблаченій, вызвавшихъ администрат. кары и рядъ судебныхъ процессовъ, газета стала сильно популярною.—На годъ—3 рубля; на 6 мѣсяцевъ—1 руб. 50 коп. Деньги адресовать: Симферополь, „ТАВРИЧАНИНУ“.

Редакторъ-издатель Д. В. Коломійцевъ.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 8.

(За Лютий) Февраль.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За перемену адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Чад. На Вкраїні, Вірші—С. Палія, Г. Чупринки. На Дніпровій повіді—К. Перекотти-поле. Вірш—К. Гай-Шкода. Святування пам'яті Шевченка (далі). Українки на жіночому з'їзді. Вірш—І. Кулішанчина. Диво—П. Кошартовського. Українське слово й мистецтво. Лист до редакції. Спілки й господарство. Дописи. Жертви. Відповіді редакції. Оповістки.

Ілюстрація: Учасниці першого всеросійського жіночого з'їзду.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будий. Мрії й дійсність.	3 „
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника.	2 „
4. М. Л. Іропоницький. Скрутна доба.	8 „
5. Кобза в Кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
6. С. Мартос. Бажання отця дякона (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Чермасенко. Весною (оповідання)	5 „
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання).	3 „
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чад, Маскарад.)	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збентежена вечір“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури“).	20 к.
11. М. Глек. Оксада, драма в 5 діях, ...	20 „
12. Б. Гринченко. Три питання нашого правопису.	15 „
13. А. Каченко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени)	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії (дозволений для сцени)	15 „

Книгарням звичайна скидка.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Київ, Безаківська, 8).

Открыта подписка на 1909 годъ

на профессиональный и общественно-политический журналъ

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ.

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году

при участіи ИЗВѢСТНЫХЪ ДѢЯТЕЛЕЙ ПО НАРОДНОМУ ОБРАЗОВАНІЮ.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій—сообщенія съ мѣстъ.

Подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой.

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 р.

Лица, желающія получить приложенія, уплачиваютъ 2 руб. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и 1 р. за 2-е полугодіе).

Адресъ редакціи: Киевъ, редакція журнала «Народный Учитель».

ЧАД. Багато лиха є в нашому селянському житті, тяжкі злидні напали й гнітять те життя, але не мало гнітять його й те тяжке повітря, що мов справжній чад розійшлося над людськими головами і, хоч не помітно для ока, душить, труїть все живе на селах.

Послухайте розповіді селян, почитайте дописи (хоч би й подану в нас, у ч. 7-му „Чи повинно так бути?“) і вас самих обгорне якийсь одчай! „Та шож се таке?! та як же його жити в таких околі“?! хочеться покликнуть. Але немов теж у справжньому чадові, людські істоти притерпілись до того повітря, вони так ним приголомшені, що здебільшого мов не помічають, мов не почувують того чаду, лише за-троюються все більше.

Страшна сваволя, заглушення совісті панують по селах. Карання якогось бунтівництва, дике розправління за його, насильство, — висять над кожною людиною в селі, плодячі ворожнечу, підступність, жорстокість. Як колись-то, — в надзвичайно рідких випадках, — люде з якого-небудь особистого ремства метилися вогнем, пускаючи супротивникові „червоного півня“, так тепер наворачують на свого супротивця иншу напасть: тепер можна виконати свою помсту далеко простіше, не боячить того, що часом доведеться тяжко одповідати, як трапляється за підпал. Досить піти й сказати, що ось такий-то сусіда — „бунтівник“, і годі. Коли не доведеться його „завдати на Сібір“, то у всякім разі можна досягти того, що при „розбіранню справи“ йому добре „налатають боки“. Може, потім справа зостанеться „без послѣдствія“ і супротивника „пустять“, — „послѣдствієм“ буде тільки переламане ребро, чи яке инше каліцтво, або згуба всього здоров'я і ганьба... Але може дійти діло й до Сібіру: назвуть обвинуваченого — „порочним“ і піде він в гурті з иншими нещасливими на безвість, на згубу, затаївши в серці помсту — з своєї руки.

„Порочних“ стало тепер куди легче збувати, ніж давніш, бо перше спиняло хоч те, що на висилання їх ішло багато громадських

коштів; тепер же на сю орудю дають підмогу земства, — то й кошти не спиняють...

І запанували над селами доноси, кривда, зловжитки, жорстокість!

Се той страшний чад, що вже клубками покотив по селах.

„Ну пожда-ж, я тобі покажу!“ — ось який поклик чується найдужче в чадному повітрі...

„І невже-ж справді нема нашим людем поратунку“?.. мовляв у одчаю наш дописувач-селянин.

Нам здається, що *навіть і „тепер“* — таки могла-б бути порада з руки тих, хто живіш відчуває те страшне становище. Коли-б кожний з інтелігентів, — хто хоч трохи має змогу „десь“ „комусь“ довести про безправну, безсудну бійку, знущання, згубу селян, — поклопостався, то таки-б того лиха, хоч найтяжчого, можна було-б позбутися — безпомічним, безпорадним селянам!

Звичка „до всього“, велика байдужість — се справжній ворог нашого життя. Але-ж і велика байдужність, тее пробування в стані „ні холодних, ні теплих“ — єсть теж великий гріх.

НА УКРАЇНІ.

◆ З'їзд хвершалів, хвершалок і акушорок. Міністерство Вн. Спр. дозволило „Союзу громадських лікарів“ скликати в Києві, від 10-го по 17-го Іюня (Червня) 2-й „всеросійський“ з'їзд хвершалів, хвершалок і акушорок.

„Доклади“ треба посилать в „Правленіє Союзу“ (Москва, Арбатъ, д. Стромілова, кв. 25), не пізніше 10-го Маю, а про зміст докладу сповістить тепер-же. Записування у члени з'їзду приймається в „Правл. Союзу“; членська вкладка — 3 карб.

За всякими відомостями про помешкання для з'їзду, про помешкання для приїздних, про влаштування виставок, оглядів і т. и. треба вдаватись в „Со-вѣтъ Київскаго общества помощниковъ врачей, Киевъ, Александровская больница“.

Учасниками з'їзду можуть бути опріч хвершалів, хвершалок — лікарі, ветеринари, фармацевти й зубні лікарі.

Кожний член з'їзду одержить „Труди“ з'їзду, як вони вийдуть.

◆ Пробування Ів. Франка в Києві. На великодних святках завітав до Києва славно-звістний письменець галицький, Ів. Франко. Невідомо для чого, часописі київські повідомили, що він сливе зовсім поправився після хвороби, що лаштується до такої й такої літературної праці й т. и. Се може тільки пошкодити в ділі помочі письменникові: люде можуть зважити, що коли той письменник видужав, то й поміч не потрібна. На справжж-ж Ів. Франко ще хворий і *дуже* хворий: не говорячи про те, що в його зовсім спаралізовані руки, він і нервово хворий. Франко може ходити по бібліотеках, збирати письменні відомості, охоче починає розмову про всякі наукові речі, але розмова з ним зробила на нас найсумніше вражіння.

◆ Суд над студентами. В Одесі дисциплінарний суд, розглянувши справу, як студенти образили студенток, постановив одного виключити, а чотирьом висловити догану.

Розбійства.

Ця страшна річ не впиняється, а ще де-далі стає мов-би звичайнішою. Шайка відомого чернігівського розбійника Савицького орудує в різних місцях. Вловити Савицького ніяк не можуть, хоч він з'являється то там, то там дуже відважно. Не давно він з'явився в жіночий монастир, в с. Розритому (Мглинського повіту), саме під час служби в церкві, коли було багато людей; підійшов до ігумені й попрохав благословення, а коли вона спитала, кого має благословити, то Савицький сказав— „чорта“... Ігуменя перехрестила його; тоді він сказав, щоб його з товаришами повели скрізь, і він позабірив, що хотів, гроші то-що. Через який час Савицький знов прибув у той монастир і сказав записати в поминальну книжку „о здраві“ його, давши на се 200 карб. Такі чутки ходять про його.

Розбійницькі шайки орудують у нас і по інших краях. Недавно серед дня напали під Києвом на подорожній повоз, „діліжанс“, і застрашивши подорожніх пострілами, поодбірали в їх гроші й всякі дорогі речі. Коли на постріли прибігли козаки та стражники, то завелася ціла війна: при тім було вбито шість душ (між ними скільки розбійників). Постраждало й скільки селян, що орали в полі: їх постріляли розбійники, одбіраючи в них коней, щоб утікати від погоні. Розбійники втекли в Київ.

◆ Секта скопців—починає більше ширитись: в г. Самарі знайдено цілу спілку скопців; у їх були скопчеські книжки і всякі речі, знадобні для секти. Наставника-оператора посажено в тюрму. На Україні теж поширюється ця секта (в Харківщині).

БАЖАННЯ.

(З А. Церетелі *).

Бажаю я коханці милій
Свою свободу зберегти,
Бажаю—не скоритися силі,
На хитру ласку не піти.

Бажаю я, щоб славне ім'я
Греміло знов, як в старину,
Бажаю єдності усім я,—
В сім'ю брататися одну.

Бажаю я, щоб Руставелі
Настроїв ліру свою знов,
Бажаю чуть пісні веселі,
Що знов розбудять в нас любов.

Переклав Сергій Палій.

Київ, 1909 р.

Льодолом.

Без упину, без утоми
В бурі, в гromі,
В льодоломі,
З-під зимої кори
Міцно вирвався Дніпр старий!
Крига кригу
Серед бігу
Ламле, кришить в купи снігу,
В гори льоду!.. Дніпр реве,—
То він бореться й живе.

Царство сонне
Тане, тоне,
Бо прийшла весна...
Хто-ж могутній забороне
Встати й нам від сна?

Гр. Чупринна.

*) Акакій Церетелі—найвидатніший сучасний поет Грузії. В минулому році гучно святковано 50-літній ювілей його літературної праці. В цьому великому національному святі грузинів брали участь і українці. Церетелі цілком народний поет; мав прихильність до Шевченка, (був з ним навіть особисто знайомий). Твори Церетелі багато перекладано на інші мови. Поруч з А. Церетелі можна поставити Ілліу Чавчавадзе. Ці два поети—найкращі представники грузинської літератури, наступники по великому грузинському поетові XII віку—Руставелі. С. П.

На Дніпровій повіді.

(Вражіння).

Перший теплий весняний день. Злегка подмухує вітрець, такий лехкий, лагідний. А сонечко ясно сяє в безодній блакиті неба, посилаючи з-гори проміння на землю, що тільки почала прокидатися від зимового спочинку. От вже й бруньки понабрякали на деревах і треба тільки одного теплого весняного дощу, щоб вони почали розпукуватись, щоб дерева запишалися свіжим листячком. Скис Володимирської гори уже увесь укритися зеленим килимом, і втішає він тією зеленою очі, одвиклі за зиму від розмаїтих кольорів живої природи.

На горі, біля пам'ятника князеві Володимирові сила людей: їх привабила сюди велична картина Дніпрові повіді; се вже другий рік Дніпро розливається так надзвичайно широко.

Мов старий запорожець, що довго просидів у неволі,—визволившись з турми, помстився стократ за всі муки, що терпів за залізними ґратами, так і Дніпро, зламавши міцні крижані пута, зрадів волі і полинув далеко, далеко, заливши водою і села й поля. Куди не кинь оком, все вода... Високі сталіново-сірі хвилі гуляють по широких Дніпрових грудях і гнівно шумлять тими сірими гребінцями. Нема перешкоди їх гульні; беріг десь там далеко ледві мріє тонесенькою стрічкою, а тут, куди не кинь оком, все залито водою, і стремлять з неї де-не-де димарі та покрівлі від будинків Труханового острову, та верхи верб і телеграфних стовпів. Гуляє Дніпро, мов отаман після перемоги над ворогом; байдуже йому все те лихо, що він накоїв, дарма йому, що тисячі людей не мають тепер навіть і кутка, де б можна було притулити голову. Скільки різного добра, та худоби загинуло в водах його, бо ніхто й не сподівався такої величезної повіді: вона, немов злодій, підкралася вночі й захопила всіх сонними.

Он пливе гатка зруйнованої греблі, а за нею недалеко й покрівля з хати якогось бідлахи; в наближаючу рурку видно, що на тій покрівлі ворухиться якась жива істота, собака, або кішка. Бідне створіння! звідки тебе несе і що буде з тобою?.. Он там ще щось таке несе Дніпро, але з-гори не можна розібрати,—певно, що-небудь з селянського хазяйства; а ще далі видно—пливе цілий стіг сіна: ось він розпався і сіно широкою стягою розкинулося по Дніпрових хвилях.

— Павле Йвановичу!—чути голос молодої гарно вбраної пані:—чого се ви так замислилися і дивитесь

зовсім в інший бік? Як вам не сором! гляньте-ж, яка розкіш оця картина! Дніпро, неначе море, широкий, безкрай!..

— Помиляється, Ганно Петровна, я не в другий бік дивлюся,—оборонявся бесідник:—ця гра стихій робе на мене величезне вражіння, я просто зачарований! Справді, чудово!..

— От би найняти маленького пароплава, та проїхатися по Дніпру! Як це було б цікаво!—знов зацокотіла пані.

— Справді, чудова думка!—озвалася друга пані, що стояла поруч; ся була трохи пристаркувата, але по її вбранню, та підмальованому обличчю було помітно, що вона дуже бажає здаватися молодою.

— Ви, Павле Йвановичу, мусите поклопотатися й найняти пароплава. Ми закличемо Перепелициних, Вишенських—і буде надзвичайно чудова *partie de plaisir*.

— Залюбки, *mesdames!* залюбки! я зроблю все, щоб здійснити цю геніальну думку!..

— Ніно, справді надзвичайно гарно! Ви подивіться тільки, як красиво блищать залиті соняшним промінням куполи Братства на тлі сталінової води! А як кумедно крутиться отой дах... там щось ворухиться... от подивіться в бінокль: кішка або собака...

— От, певно добре себе почуває! ха, ха!—засміявся молодий гімназіст років вісімнадцяти, що стояв обпершись об дротяне бильце, поруч з молоденькою гімназісткою.

— Дуже, дуже гарно, Колю! Я почуваю, ніби щось мені підносить настрої... Ох, яка ж це краса!

— Паничнику, панночко! подайте, Христа ради, хоч копійчку!—тужливо вдалася до їх якась жінка-селянка:—я з Бортничів, село залило водою, худобу, все забрала вода, ніде дітися, діти голодні, нездужають, чоловік застудився, так само нездужає. Бог благословить Вас за добре діло!..

Але обоє молодята одвернулися від селянки, ніби від чогось дуже прикрого, і бідна жінка подивившись на них безнадійними, сумними очима, подалась далі.

— Ніно, ну що ж?—питався гімназіст.

— Який ви, Колю, смішний! що ж це вам здається? я вам що-дня говорю те саме! усміхнулася дівчина.

— Зрозумійте одно, я не що-дня, а що-хвилини хочу чути од вас, що ви любите мене, бо сам... ох, як же я вас люблю! в моєму серцеві кохання буває, як оці хвилі Дніпрові!

— Любий!—зтиха промовила Ніно, лагідно поглядаючи на хлопця і непомітно стискаючи йому руку.

— Ти чув?—запитався в мене товариш.

— Чув...

— Геть забираймося звідсіл Огида!.. Цім розмальованим паням нема чого дивуватися, але щоб у молодой істоти була сила такого егоїзму! Ну, хай собі кохаються, але після того, як перед їх очима, в постаті тієї жінки, повстало людське лихо,—одвернувшись від його, зараз же забути і тішитися ніжними словами, ніби все так весело і хорше навкруги,—страх гидко!..

Ми мовчки пішли під гору до берега, сіли там на пароплав, що ходив між Київом то Миколаївською слобідкою. Вітер на Дніпрі зміцнівсь. Він рвав з такою силою, що треба було триматися за капелюхи, щоб їх не покидало в воду. Дарма, що пароплав був і широкий, і довгий, але хвилі хитали його в різні боки, так що якісь пані зробилося не добре. На хвилях колихалися шматки різних річей, і колеса в пароплава крутилися тихо, бо що-небудь могло застромитися в них і попсувати їх.

В Миколаївській Слободці лихо у всій наготі розгорнулося перед нашими очима.

По обидва боки шляху будинки були залиті водою, місцями аж по-під самі дахи! і з того, й другого боку була вода; тільки шлях був вузьким шматочком сухої землі, де можна було притулитися, де купами понаставляно було манаття бідолашних мешканців, що встигли вратуватися.

На ліжку, посеред шляху, під голим небом, лежали хворі діти і дорослі. Плач і стогін було чути з усіх боків. Он на купі різного шмаття сидить стара жидівка і безнадійно дивиться навкруги себе: її син, слюсарь, єдина дитина і остання підпора її старости, застудився, ратуєчи оте манаття, і лежить ледві живий у шпиталю. Там розхрістана, несамовита жінка голосить на всю вулицю: повідь забрала в неї дитину... Он далі—на перевернутій шахві сидить двойко молодих міщан: вони тільки в останні м'ясиці побралися і купили на останні гроші невеличку халупку з маленьким шматочком ґрунту: сподівалися, що, працюючи, вони забезпечуть собі більш-менш спокійне життя; але повідь, заразом з їх хатою, зруйновала й ті рожеві мрії, бо тепер вони без притулку, голі, вода забрала все, що вони мали... Одну шахву, та дві подушки з простиралом, якось вихопили,—а то все пішло прахом.

Ще не старий чоловік клопочеться біля дівчинки років трьох, що плаче і все кричить: „мамо! мамо“!.. А маму карета „швидкої помочи“ одвезла до Києва, до лікарні, бо, тікаючи од води, вона впала на сходах і зламала собі ногу. Недалечко стогнуть на ліжку двоє хворих дітей: батько й мати кудись виїхали, пе-

ред самою повіддю, не сподіваючися нічого лихого і маючи на думці хутко повернутися до дому; лишили дітей на стару бабусю; бідна бабуся метушиться й голосить, не знаючи, як дати раду дітім...

— А з хатою що сталося, бабусю?

— Он-де, паночку: от-от має завалитися!—показує вона рукою на хату, затоплену по самий димарь. В розбиті шибки скажено ллються хвилі, ударяючи з-силою в покривлені стіни, і жалібно стогнуть стіни, мов людина, що от-от віддасть душу Богові... Правда бабусина, як вітер не поменшає, то через годин дві хата завалиться.

— Дибри день, паничику!—почув я біля себе голос знайомого мені селянина, дядька Остапа.

— Будьте здоровенькі, дядьку!—привіталися ми з ним: Що поробляете?

— Оце-ж, бачите, добродію, привіз я на човні хліба,—відповів дядько Остап.

— Звідки? може запомага з губернії?

— Ех!—махнув він безнадійно рукою:—Так і буде вона хутко! Ми проміж себе назбирали, скільки було можна, борошна на селі, напекли наші баби хліба, та оце ж ми його з сусідом Дмитром Довгим,—може знаєте?—й привезли човном. Треба ж людям підсобити під лиху годину! гріх так лишати. А як би сподівалися на губерську поміч, то давно б оці бідлахи повмірали з голоду. Лихо!—смутно проказав Остап.

Чимсь таким сердечним, щирим, теплим ввійнуло на нас від слів дядька Остапа.

„Гріх так лишати“!.. І ці люде,—що сами весь час перебувають у злиднях,—останньою крихтою діляться з такими убогими, як вони сами; а ті, що там на горі у місті, пишаються в дорогих помешканнях, убіраються в сукні, що коштують иноді сотні карбованців, їдять хліб, викоханий руками тих людей, що тепер без притулку сидять,—може хліб з тих самих полів, що геть далеко залиті водою,—втішаються красою розгніваної стихії, забуваючи, що за цією розкішною картиною ховаються лихо, сльози, руйнація вічних трудівників...

— Панове, може-б ви хотіли краще оглянути, що оця вода накоїла?—вдався знов до нас дядько Остап:—мені треба бути в Києві, так я вас перевезу на той бік на своєму човні; а поки що поїдемо повіддю, побачите все гаразд. Дмитро! чуєш, Дмитро, а ну йди сюди, поїдемо до Києва,—гукав Остап на свого сусіду.

— Добридень!—привітався з нами Дмитро, і ми всі четверо повсідали до човна, що недалечко був прив'язаний за гілку до верби.

Пливемо вулицями; їх можна пізнати по покрив-

лях та димарях, що стремлять з води. Раз трапилося, що ледві не перекинулися, бо човен зачепився днищем за верх якоїсь комори. А хвилі гуляють на просторі і, немов сміючися над безсиллям боротьби з ними, поплескують та насмішкувато шумлять під стінами, вливаються в одні вікна й випливають в другі, гуляючи по кімнатах, наче в своїй господі. Багато будинків і зовсім позавалювалося. Он на покрівлі одного домочку квочке бідна квочка, а поруч неї нявкає кіт,—такий худий, та либонь голодний; але тепер кіт не звертає ніякої уваги на квочку, хоч міг би нею заспокоїти свій голод; бідна звіринка тільки й має на думці, як би вратувати своє життя...

— Візьмемо їх до човна,—каже дядько.

Взяли. Кіт безсило простягся на руках у мого товариша,—увесь тремтить і ховає голову під полу його пальта; а квочка неначе приголомшена, прилягла на днищі.

З горища другого будинку чутно, як мукає корова і кувіче свиня: вони чекають свого хазиїна, коли він припливе на човні та дасть їм чого їсти.

Багато, багато лиха побачили ми.

— Ось відпочинемо трошки у затінку, та й поїдемо до Києва,—промовив дядько Остап, простуючи човником до горбка, що стремів з води. Прив'язали човна до осики. Закурили папироси.

— Ось, послушайте, що я буду вам казати, знову заговорив Остап:—кажуть про старих, що вони брешуть; а іноді, дивись, вони й правду скажуть... Ну, й тютюн у вас,—капуста! от, краще запалю свою люльку.—Він почав натоптувати люльку корінцями.

Ми наставили вуха, бо дядько Остап був чудовий оповідач. Чого-чого він не знав! Родом був він з козаків; його небіжчик дід ще пам'ятав, навіть бачив своїми очима, руйнування Січі; від його то й придбав наш дядько Остап багато цікавих оповідань—і, як бачився з нами, завжди було щось оповідає. Отож і тепер ждали ми від його знов чогось цікавого.

— Давно те було—почав він:—ще зовсім малим хлопцем був я; сиділи ми з дідом в човні при березі Дніпра, та й ловили рибу. Не любив дід хліборобства: „Не козацьке се діло“, було каже, і ніколи й не приторкався до плуга або до коси, все більш рибалкував. Еге-ж... А вечір тоді був тихий, весняний, повідь вже помалу спадала.—Ні, каже дід, нема в Дніпра давнішої сили: минулося! змінилися люде, змінився і старий батько наш,—охляв, позбувся сили... Ех, лихо, лихо! недолюдки, а не люде тепер понаростали. Хоч і гукни по давньому—„пугу, пугу“! ніхто не озветься, бо немає в їх душі,—замість неї саме шмаття з ганчірки!

А було колись... Ех, та що казати,—одно слово, козацька воля!.. Минулося, та не на-вік. От послухай, хлопче, та запам'ятай,—колись дітям своїм та онукам розкажеш, щоб під тяжку хвилину не зневірювалися. Зруйнували Січ-маї, і пішли ми, бідолахи, шукати собі долі, хто куди, а я з Савою Гаком подався до дому, сюди на Остерщину.

Ішли, йшли ми, а сльози так і лилися з очей, і от—дійшли до Межигорського Спаса; плачучи молилися перед олтарем... І звернули на нас увагу ченці, та й пішла поголоска по монастирю, що прийшло двоє козаків з Запоріжжя. Про те, що Січ зруйновано, було вже відомо. Почув про нас ігумен; він тоді саме збірився віддати Богові свою душу і хворий лежав на ліжку. Закликано було нас до його. Увійшли, низенько вклонилися, та й бачимо, що лежить на ліжку такий сухий, сухий, сивий дідусь, а лице у його вже зробилося жовте, мов віск; очі такі прозорі, прозорі, дивляться пильно на нас.

— Дай вам Боже сили перенести це лихо,—проказав він до нас тихим голосом і поблагословив.—Що-ж, дітки, зробіте, то кара Божа!—і попрохав оповісти, як все те діялося. Почали ми розповідати, а сльози гіркі так і котяться, так і котяться, і щось таке стікає горло, та не дає говорити...

— Кара Божа!—шепотів дідусь під час нашого оповідання.

— Прогнівили ми Господа Бога!—мовив він твердим голосом, коли ми скінчили оповідання:—але Бог не без милосердя; прийде час, все минеться!—Очі в його засяяли якимсь дивним світлом, а голос зробився гучним.

— Скарав Господь Україну, але не дасть їй пропасти. Минуть роки, довгі роки... Все замре... Хтось нинішій буде панувати... Загине дух лицарський, може й старий Дніпро знесилиться, не буде таким могутнім, та дужим, як тепер. І весь мир забуде про нас. Так буде довго й довго; але, діти мої, не на завжди. Народиться людина, кість от кости, плоть от плоті нашої, і своїм словом пробудить замерлий дух. Скінчить життя своє він у злиднях, та його огненне слово не вмере. Від тієї іскри, що кине він в серце свого народу, запаляться душі людей наших, і почне Україна пробуджуватися після довгого спочинку. І от заворушиться й сивий Дніпро. Що року все більше й більше буде набирати він сили, все будуть ширшати його груди і не буде він більше коритися. Знайте, люде, недалеко тоді буде час, що свята воленька ясним сонечком засяє на нашій рідній землі...

Скінчив дядько Остап. Ми тихо сиділи, захоплені

цими коротеньким оповіданням, таким простодушним та щирим.

— Так розказував дід,—промовив зтиха дядько,—так переказую й я... Чі справді воно було, чі то стареча вигадка була дідова, не знаю,—але коли й вигадка, все ж таки в їй є частка правди. Ось же була така людина і слово її стало невмірущим... А от і старий Дніпро вже другий рік робиться такий грізний, що нічого не можна зним вдіяти... Та й у людей наших останім часом почав прокидатись колишній дух... Ні, не все збрехав дід, як що був той гріх за ним... Остап хитнув головою.

— Час до дому!—промовив він згодом:—А ну, рушаймо, Дмитро!..

Човник вплив з тихої заводі на каламутну Дніпрову течію.

Сонце зайшло. На сході було зовсім темно, та й на заході тільки ледві червоніли тонесенькі стрічки. Вітер зтих. Поверхня була мов дзеркало. Злегка долигав до нас гамір з міста. А високо вгорі летіли з півдня дикі гуси і чутно було їх ячання.

Ревів, шумів Дніпро під мостом, і його рев був такий грізний, що здавалось—от-от зруйнує він мостові стовпи і впаде в воду вся величезна будівля.

„Вніз да по матушке, по Волге“,—недалечко від нас залунала пісня з човна. В човні їхало щось з десятиро людей. Немов змовившись, ми на всі груди відповіли на цю пісню нашою рідною: „Реве да стогне Дніпр широкий“... Пісня росла, ширилася, і далі зовсім не стало чути чужої пісні, а ми все співали, співали; гнівні, сумні згуки летіли, обіймаючися з ревом буйних Дніпрових хвиль...   Н. Перекоти-поле.

Н І Ч .

Сонце зховалось там десь за горою,
Нічка таємна на землю лягла,
Крила розкинула скрізь над землею,
Темним покровом усе повила.
Тихо, так тихо зробилось навкруги.
Вітер тихенько повіяв і зтих.
Крикнула горлиця покриком туги,
Крикнула ще раз... і крик той затих.
Раптом той перший малюнок змінився:
Місяць поважно по небу блукав,
Зіркам яскравим він щиро всміхався,
Промінем срібним усе обливав.
Чудно лунали пісні соловейків,
В закутках темних гаїв і садів;
Юрбами хлопці й дівчата швиденько
Вігли до гаю. Веселий їх спів

Слався над гаєм гучною луною,
Слався над степом і там пропадав;
В хатках-же, працею збитий тяжкою,
Люд, обікрадений долею, спав.

Н. Гай-Шнода.

СВЯТКУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ШЕВЧЕНКА.

(Далі).

В цьому році Харькову пощастило улаштувати аж дві вечірки на пам'ять 48-х роковин Тараса Шевченка.

Про першу вечірку вже була звістка в „Рідн. Краю“, а ще скажемо скільки слів з приводу вечера, улаштованого Харьківськими Українцями 18-го марта. Ще з кінця січня, здається, почали готуватись до свята. Заздалегіть була вибрана вечерова комісія, що складалася з кількох душ: кожде орудувало окремою частиною вечера.

Все неначе йшло добре. Особливо багато працював орударь, д. Німцевич. Днів за десяток, певно, з'явилися оповістки, зпершу на російській мові, а днів за три до 18 були вже й українські афіші. Перед самим вечером у місцевій газеті „Утро“ була надрукована дуже гарна стаття одного українця Т. про Шевченківське свято.

Але не вважаючи на все це, публіки було не дуже багато, повного збору вийшло щось біля чотирьох з половиною сотень (чистого—біля 200 кар.).

Причиною тому був перше всього дуже пізній час: багато молоді вже раз'їхалось, а потім вселякі вечорі з „знаменитостями“, навіть в тому ж Малому театрі.

Але як би там не було, вечір, можна сказати, пройшов дуже гарно. Перше всього було прочитано про значіння Шевченка, д-м Міхновським; його після промови разів три викликали оплесками на сцену... Влучно і гарно сказав він промову!

Після його йшли номері музичні, співи й декламація. Найкраще виконала свої номері пані Щедрович; вона грала в двох відділах, (всіх відділів було три), на скрипці; її примушували ще на „bis“ разів по два, по три грати; в другому відділі піднесли їй дуже гарний букет. Пані Щедрович з Галичини і, кажуть, мала великий успіх в Празі й інших австрійських містах.

Після вечера вона виїхала знов з Харькова.

Крім пані Щедрович, добре грав д. Вернер, на піаніно, співали д-ки Рачинська та Долженкова і взагалі виконавці були добрі.

Публіка викликала їх по скільки раз на „bis“; дякуючи сьому, вечір затягся до пізньої ночі і не можна вже було поставити апофеоз, що по програмі був призначений при кінці.

Годиться завважити й одну прикру хибу вечера: наш декламатор д. Ларський після „Перебенді“ та „Чернеця“ почав смішити публіку твором Гребінки: „чи є в світі краща губернія, як наша Полтавщина?“ На другому якому вечері то воно б, може, й нічого, але там, де поминають Кобзаря, де співають його сумний „заповіт“, смішити публіку не слід.

В. Ч—ий.

Се так святкував Харків, — таки справив аж два вечера на честь Кобзареві.

А щож небога Полтава? чи може вже її взято в такі тороки, що не змогла, сёрдешна, й роковин Тарасових справити?.. Та ні, таки відбувся й там Шевченковий вечір. Програма звичайна; хоч приїздила й знаменитість, д. Швець, співець. Найкраще було те, що либонь завжди буває найкращим на полтавських артистичних вечерах, — се хор. Прекрасні голоси, хороше виконання, під тямуючою орудою.

В Миколаєві—Шевченківський вечір справляв ще М. Аркас, — се було його лебединою піснею... Власне справляла вечір Миколаївська „Просвіта“, але хіба Аркас не був її душею?.. Хто знає, що буде з сією Просвітою тепер, коли не стало її засновника, самого загарливого діяча її!—На вечері йшла Аркасова опера „Катерина“; обставлено її було добре, як тільки можливо в Миколаєві. Автор так клопотався про се...

Українки і їх праця на жіночому з'їзді—в Петербурзі.

I.

Першому жіночому „всеросійському“ з'їздові судилось відбуватися (в кінці 1908 р.) в таку пору, коли він міг звернути на себе особливу увагу громадянства. Життя громадське в цілій Росії тепер затамувалося, принишло, воно стало дуже убоге на прилюдні громадські виступи; ходила чутка, що й на сей з'їзд ледві здобуто було дозвіл.

Отже той всеросійський жіночий з'їзд, — коли вже йому пощастило бути дозволеним, — і сам по собі мав бути значним явищем, згромадивши коло себе значну просвітно-громадську силу, а опріч того з'їзд привернув до себе ще більшу хвилю громадської уваги й праці. Перше всього в жіночому з'їзді, в його праці, взяли участь не самі тільки жінки, а й мужчини: він став нагодою взагалі висловити прилюдно ті гадки, що клопотали на той час просвітну громадську думку. Отже

круг всіх праць, і жіночих і чоловічих, прочитаних на з'їзді, був дуже широкий (хоч і не минув усе-ж таки де-якого ущербу).

Коли-ж жіночий з'їзд був таким показним явищем сучасного громадянського життя цілої Росії, то цікаво стає споглянути, яку-ж участь взяли в йому жінки українські, чи взагалі Україна, тая велика частина величезної Російської імперії? Про це хоч були звістки в печаті, але звістки такі порізнені, такі не повні (бо й не всі жіночі українські праці було прочитано на з'їзді), що ми хочемо подати ширші відомості про всю цю справу. Жіночий з'їзд і його праця мали для нас не тільки значення цікавої „хвилини“, і думаємо ми, що й для наших читательок та читачів буде цікаво, хоч і не під час тієї хвилини, довідатися повніше, чим саме об'явилася участь у з'їзді—українок.

Але й для того, щоб могло бути більше зрозумілим становище українок на з'їзді, маємо, в сій першій частині, сказати взагалі про його: з кого з'їзд складався, які течії об'явилися в йому.

Властиве—почин у скликанню з'їзду і найбільші заходи для його здійснення належать найстаршому поколінню жінок, так званим шестидесятницям; на чолі їх була Філософова й інші росіянки, петербурські дами. Се давніші прихильниці визвольного жіночого руху, — як говорилося в 60 ті роки, „емансипації“ жінок; ся думка про „емансипацію“ цікавила сих дам найбільше. За ними йшли представниці всяких жіночих товариств, „помочі жінкам“, „взаємопомощі“ і т. и. Сі теж цікавляться здобуттям прав для жінок, власне вживаючи слово „рівноправність“; але про боротьбу хоч-би й за рівноправність, тим паче про боротьбу у зв'язку з політичними партіями, особливо лівими, — вони гадки не мали. Третій розділ жіноцтва становили „представниці робочих громад“, що навпаки немов менше надавали ваги в окремоті питанню про рівноправність жіночу, а мали на меті взагалі завдання близької їм політичної партії.

Досить натурально вийшло, що коли була така сумішка різних часток великої громади, зібраної на з'їзді, то й не могло бути в їй особливої згоди, не могло бути великої гармонії, єдності в діяльності з'їзду. Отже раз-у-раз і виникала незгода та розбід: одна частина дивилась на „робочу“, яко на участниць „не певних“, та „не спокійних“, а ся з свого боку дивилася на інших—яко на „буржукєк“... Але так сказати *влада*, зверхнє орудування з'їздом, його постановами загальними, зоставалася за старшими, не партійними, досить уміркованими дамами, росіянками, що гостріших питаннів, чи політичних, чи національних, ставити не бажали; національне-ж питання коли й було ними поставлено, то досить розпливчато, либонь тільки в розумінню його, яко „національно-русскаго“.

О. П.

(Далі буде).

Участниці першого всеросійського жіночого з'їзду.

Тут бачимо громадку жінок, що були на Петербурзьк. жіночому з'їзді; фотографію цю знято (при магнієвому світлі), під час бенкету, вряженого при кінці з'їзду.

У нас єсть знімки й загальних зборів з'їзду, але в тому великому гурті—постаті вийшли такі маленькі й обличчя через те такі невиразні, що не можна їх і розібрати гаразд (ті знімки дають тільки загальне враження, пізнати-ж нікого не можна). Через те ми взяли знімок окремої групи участниць з'їзду, як їх здійснено під час „бенкету“, що відбувся в одному петербурзькому ресторані. На тому бенкеті участниць з'їзду здійснено громадками—кожний стіл окреме; через те більші вийшли обличчя. За столами сиділи, де кому трапилось, отже кожний знімок однаково дає частину з'їзду.

Ми подаємо тут знімок того стола, тієї громадки, де сиділа наша київська делегатка, Л. Яновська, відома українська письменниця, родом з полтавщини (її постать у першій ряду,—третя від краю, як лічити від правої руки ліворуч); далі, в тім же ряду, 5-та від правої руки, сидить д-ка Мілюкова, далі Щепкіна, Чехова й ин. Молоденька особа в тім же першій ряду, перша з лівого краю (в ясній убранню),—хвершалка-

українка. (Коли довідаємося її прізвище, то подамо, так само, як і інших участниць, знятих в сім гурті).

На бенкеті, (як се видно й по малюнку), були й мужчини; хоч вони, як видно теж по знімку, держались не на першій плані, однак на протязі всього вечера приймали жваву участь в зібранню.

Взагалі бенкет зібрав багато з'їздової громади і був одним з цікавих зібраннів з'їзду; на бенкеті говорилося багато промов, що приходилися до змісту відчитів, вислуханих на зібраннях з'їзду і відповідали настрою зібраних. Всіх було душ 300.

Зібрання було урочисте, „а разом з тим,—мовляли часописі,—було на бенкеті й весело“; „іскристе вино, музика, квітки—надавали зібранню поезії“...

Однак виникла незгода й тут: де-хто казав, що жінки мають перше всього дбати про *рівноправність жінок*, інші-ж, особливо мужчини, говорили, що не треба одрізнятися, а всім вкупі домагатися, щоб стало краще всім.

Розмаїтність зібраного гурту видно й по зверхньому виглядові, по убраннях: де-хто зважив, що на „бенкет“ можна прийти в „вечерьовім“ убранню (на наш погляд,—за-надто парадному), а інші й на бенкет прийшли в одежі доволі простій.

Х м а р а .

Ще моя гіркая доля
Грає, не втомилась:
Он останню з неба зірку
Зкинула,—зкотилась...
Небо сірее осінне
Чорна хмара криє,
Застилає ясну віру;
Смутне серце мліє...
І слідочку вже немає,
Де зоря зорила,
Я стою, дивлюсь, благаю:
— Виглянь, моя мила!
Я жмолю її, благаю,—
Та її немає,
Вона іншому вже світить,
Або погасає...
Небо сірее осінне
Чорна хмара криє,
Застилає ясну віру,
Смутне серце мліє...

Іван Кулішанчин.

Д и в о .

(Малюнок до жіночої справи на Україні).

Звичайне діло, важко намалювати таку річ, що бачив П на своєму віку тільки раз,—ненароком і то тільки на одну хвилину... Промайнула хвилинка, зо сталась дивна картина десь далеко ззаду і згадуєш про неї і не віриш, що на нашому сірому, брудному околі вживаються яскраві малюнки! Всяку годину читаєш, чуєш, бачиш тільки брудне, неприємне, і так звикаєш до нудоти, що якимось важко писати про щось інше, веселе, втішне...

Таким утішним малюнком промайнув перед моїми очима жіночий з'їзд. Не беріть собі на думку, що я буду писати про якусь дивну промову поборника жіночих прав, або про доклад і постанови з'їзду поступових жінок... Ні, мені випало на долю побачити й почути про те, що „тільки снилось нашим мудрецам“...

Шукаючи ліків від нервів, пошарпаних довгорічною учительською працею, блукав я по Україні мало не дві третини року. Закинула мене доля і в рідну харківщину... Те, що я там бачив і чув, розкажу далі без всякої прикраси.

Іду на „довгих“, Вовчанським повітом, до вокзалу залізниці „Гусинка“. На-вколо сумно. Де-не-де по балках і кручах чорніють здалека старі покинуті панські будинки,—на-пів руїни. Поруч з будинками—убогі села. З стріх капотить, під санками й копитами в коней хлюкотить, сніг став чорний, брудний, візник тягне якусь хвабричну пісню (дарунок сахарних заводів)... Добрі ліки для слабих нервів!.. Починаю балакати з візником...

— Дідусь той, що підрядився везти мене до залізниці, батько тобі, чи як?—Питаю так собі, аби не мовчати.

Візник поглянув на мене, ньокнув на коней і одповів коротенько:—ні, вони мені не рідня.—І годі.

Замовк візник, мовчу й я. Ну, з таким не розбалакаєшся,—подумав я й знов за своє.—Не рідня? а як же ти в його живеш? в приймах чи що?

— В робітниках.—І знов замовк. Чим би тебе дошкулити?—думаю собі я. Бо бачите і в самого не було охоти балакати,—сподівався зацікавити його, „розбалакати“, а самому послухати. Питаю ще де-про-що. Скаже слово і замовкне. Мене вже почало се дражнити. Як-то кажуть, „нерви почали грати“... Стій же!—думаю собі,—я тебе дійму!

— Сам живеш, чи як?

— Ні, жінка є й дочка-немовлятко з нами.

— Дорого береш?

— Сто дванадцять.

— Мало.

— Хвате.

— Хазяїн добрий?

— Чоловік...

— Та вже ж бачу, що не собака.

— Еге, не собака.

Я аж підскочив. „Ах ти, лиха личино, помислив я собі, та чим же тебе дошкулити, щоб ти розбалакався! Стрівай,—зацеплю його землею. Не витерпить, забалакає!“

— Що ж ти тиняєшся по наймах? землі обмаль, чи що?

— На хату заробляю. Землі, хвалити Бога, доволі. Три наділи в мене.

— Куплена?

— Ні, душова. Нарізана від громади.

Я витрищив очі.—На які ж три душі? Ти-ж казав, що в тебе тільки дочка є?

— А ще ж і жінка,—додав він.

— Ну?

— Ну, а то ж хіба худоба? Теж—душі...

— Так то так, але ж я не чув, щоб і на такі душі землю нарізували.

- У нас і на бабів нарізують.
- Як же так?
- Та так як і на мужиків. В Петрівку як ділять толоку, ну й лічать всі душі, і мужиків, і баб, і дівчат...
- Невже?
- Та чого ви так дивуетесь? Хіба зроду-віку такого не чули?
- Ні, не чув! Знаю, що ділять землю на мужиків, а на бабів—не чув...
- Є і в нас такі села, де бабу за душу не лічать, а в нас не так...
- І з-давна у вас так?
- Не знаю. Либонь ще до мене так було.
- Хто ж це вам так нараєв?
- Бог його святий знає.
- Ну, а не думаете змінити сей звичай?
- На що?
- Та як же,—навколо землю беруть тільки мужики, а в вас і баби!
- То що. Нам і так добре. І балачки про зміну не було. Синів треба годувати і дівчата Істи хочуть...
- Так воно, так, але ж кажуть—хлопець в салдати йде, а жіноцтво—ні.
- Що ж з того? Був і я під японцем... Нічого! П'ять років довелося служити;—нічого!.. А як би хоч ненароком хто мені сказав, що доведеться родити,—хрест і Бог, забіг би світ за очі! Теж—не мед..
- Ну, а як дівка в друге село піде заміж?
- То тут наділ відберуть, а там не дадуть. Попалася в таке село, де баба „не людина“,—сама знала, куди йшла... До нас же з якого села дівку не візьмуть, все однаково: як переділ, так і наріжуть.
- Багато в вас таких сел?
- Я знаю чотири.
- Як звати тебе?
- Йосип Вороний, з Мартової.

Я оглянувся на Мартову. Вона тільки мріла в яру. Весело стало на душі! Бачив і я на віку диво. Просте, не хитре диво, серед простого люду.

Не знаю, як кому, а мені те диво здалося таким радісним і не звичайним, що зхотілося оповідати про його й іншим.

Через скільки хвилин я сидів у вагоні, Ідучи залізницею, а в голові була одна думка: я бачив на віку такий куток, де і „баба“ людина... І вбога Мартова здавалась мені радісною й веселою!

П. Кошарновський.

Мелітополь, Астраханка.

Українське слово й мистецтво.

◆ Альбом церковного музею. Полтавський церковно-археологічний музей захожується видавати свій альбом: туди буде вміщено—зразки вишивання золотом і шовком на церковних покривцях та убранні; дерев'яні вироби, евангеліє, що на йому присягав гетьман Богдан Хмельницький московському цареві, Олексієві Михайловичу; мідна гравюра 1710 року—хвальба Шидловському, тому, що царь Петро I зробив генералом; гравюра ся є красномовним доказом, яке підлецування пішло після полтавської битви: царь Петро й Шидловський на тім образі оточені збором святих. Буде в альбомі й знімок з церковного покривала, з таким зразком, що орел вириває ключ у лева (шведський герб). Альбом сей буде друкуватися в Києві. Всіх знімків в альбомі буде 50.

◆ Оберігання стародавніх пам'яток. Уважаючи на те, що стародавні церковні пам'ятки зникають та переходять до всяких очочих збірачів, (отих „колекціонерів“, а то й баришників),—полтавський церковно-археологічний комітет постановив переписати всі стародавні речі, що єсть по полтавських церквах, звернувши особливу увагу на переяславський і золотоношський повіт, бо туди особливо внадилась усякі збірщики.

◆ Альбом портретів історичних—вже почато друкувати в Києві: кліше робляться в друкарні Кульженка, а друкуватиметься все видання, разом з текстом, в „Артелі печатного д'їла“. Ми бачили скільки виготовлених кліше,—робота їх надзвичайно гарна. До портретів додано досить простору передмову й пояснення, Г. Хоткевича.

◆ Календарь „Рідний Край“ вийшов у Харькові. Ціна 10 коп. Лаштувала його д-ка Дмитрієва, вдова М. Дмитрієва, а випускала в світ, з додатком для своїх передплатників, редакція „Хлібороба“. Календарь зложено на зразок давніших полтавських календарів тієї ж назви „Рідний Край“, як їх лаштував два роки М. Дмитрієв. Книжечка (в 100 стор.) містить, опріч звичайних календарних відомостей, коротенькі розprávки національно-демократичного напрямку: „про рідну мову“ (П. Мирного) „про українську пісню“, про пам'ятник Шевченкові і т. и. Є розprávки й практичного змісту,—про кооперацію, земство і т. и.. Є скільки ілюстрацій: портрети М. Дмитрієва, Л. Толстого, І. Тургенева, то-що. Шкода, що календарь значно спізнився виходом, але по змісту він через те не тратить значіння. Така розprávка, як Про кооперацію (К. Мацієвича) буде й завжди користна, для селян особливо: в їй

дуже добре й докладно розповідано, як засновувати всякі спілки, товариства, крамниці то-що, куди саме подаватися, як починати справу й т. д.

◆ Зміст ч. 6—7 часопису „Будучність“. 1) Богдан Лепкий—Шукав я радости життя. 2) Над'я Кибальчич—О, я жалкую... 3) Іван Липа—Марусі Загірній. 4) Микола Чернявський—Неначе заворожений. 5) Христя Алчевська—Працьовниче, не бійсь лишати ся самим.. 6) Оскар Уайльд—Соловій та рожа. 7) М. Шаповал: Кожному товаришеві. 8) Мандрівець—До воріт Тамерляна (Кінець). 9) Козачка—Останній лист. 10) Дівчина Христя—3 поля двох письменств. 11) С. Яричевський—В лїтаври бьють... 12) Мирослав Капій—Тиху пісню похоронну. 12) Йоган Вольфганг Гете—Таємниці (Уривок). 14) В. Гришинський—До автономії України.—15) Осип Шпитко—Мое бажане... 16) Олекса Коваленко—Весна. 17) Фрідріх Геббель—Марія Магдалина (Трагедія). 18) Михайло Яцків—Іван Северин.—К. К.—Джузепе Маціні 1832—1836 роки „Молодої Італії“. 19) Павло Богацький—Визволив ся. 20) Іван Рукавішніков—Тьма, перекл. С. Твердохліба. 2) Одеський—Відгук ночі. (З натури). 22) Гр. Чупринка—Марш. 23) В. Бирчак—Замітки (Наша критика, вірш А. Ріпещького).—Критика і бібліографія.—Із записок Фінкса: 1) Торговля чистими душами. 2) Французький письменник і польська письменниця.

Лист до редакції.

Високо-поважна добродійно, пані редакторно!

Не відмовтесь надрукувати на сторінках вашого часопису нашу замітку, до статті „Справа з жидами“.

Ми, щирі сини нашої милої України, хочемо діяти як найправдивіше і не боїмось накидання нам „чорносотенства“, бо ми дуже далекі від його не тільки ділами, а навіть і думками. Ми такої-ж думки, про ту справу, як і „Рідний Край“, і „помалчівать“ не хочемо, знаючи те, що „правда не повинна боятись світла“, і будши певні в тім, що ні-які „поступовці“ не „розжалують“ нас, та не зіб'ють з сього шляху, бо ми не служимо назвиську, але служимо тільки правді і своїй ідеї. Правду сказати, ми вже давно хотіли обізватися з поводу сього, але все не приходилось. Ворогування жидів до нашої людности вже помічається давно і ми хочемо з приводу сього подати кілька хвактів. В Одесі є на увесь повіт вивіска одного кравця, намальована по-українські. Жиди дивлягся з презирством на ту вивіску і часто докоряють,—чого намальовано „ви-

коную“; кажуть, буцім се „зłodійське“ слово. Правду сказати, їх не „зłodійське“ слово коробить, а те що наші українці беруться провести в світ свою працю, кустарно-ремесничу, з українською об'явою. Що-ж це за знак? Вони, живучи у нашій країні, пишуть вивіски по своєму, а нам не можливо; хіба ж таке поведіння—не ворогування? Другий хвакт уже з політичного життя. Се було у 1905 році. Були ми на збірці, де й було гворено по українські. Коли стали виходити, то один інтелігент, солідний добродій з „поступовців“, жид, заявив, що йому не сподобалось на збірці, через те, що гворено по українські. „Зайва праця проводить у світ малоросійській язик“—додав він. А тут саме були наші українці і звичайно стали доказувати, що він помиляється. Почалася суперечка. Він потім почав доводити, що по руські далеко більше можна помогти „просв'щенію“ народа, і що українська мова гальмує розвиток його. Ми запитали: „Ну а ваша-ж мова як?—не гальмує“? На це питання він зовсім не міг дати дотепної відповіді, але все таки говорив що наша мова „зайва“, що ми повинні вчитись тільки по руські. Тоді його запитали:—„чого-ж ви не зречетесь своєї мови“? На се питання те-ж не ліпша була відповідь, як і на перше, але тут добродій ще додав, що жидам їх мова дуже корисна через те, що ніколи не зупинялася і що дуже велика шкода була-б, коли-б її зреклися; бо, мовляв, „і для комерції була-б велика втрата“. Бачите, до чого ми доживаємось! Та що то й казати! Багато ще всякої дрібниці є,—і паперу не стане, як все посписувати. А по таких дрібницях витворюються й великі діла. Але наші „великодушні“ українці не хотять подумати за се і поспішають яко мога висловити свою „добрість“ до „ображених“. Ні, ми повинні краще роздумуватись над тим, що маємо чинити, а так-же повинні боротися проти всього ворожого до нас; тоді тільки хутко вирвемося з такого тяжкого становища.

Одеська громада: *І. Ярошенко, В. Трохименко, Д. Черненко, Г. Курінний, В. Малка, А. Садовий, С. Мединський, Т. Зозуля, І. Авраменко, Х. Онікієнко, І. Товаришченко, П. Черненко, Д. Ткаченко, П. Пальоха, Н. Петрук.*

Спілки й господарство.

◆ Курси сільського господарства. Чернігівська губерська Управа влаштовує курси сільського господарства, в г. Новгородсєверську, від 1 го Маю по кінець Іюня, (Червня). Від 1-го по 15-те Мая—

курси „счетоводства“ (конторської лічби). На сі останні курси буде прийнято дорослих людей обох полів, але переважно тих, що будуть послані дрібними кредитовими й потребителськими товариствами. Для всіх слухачів даватиметься безплатне помешкання й дешево харчування. З 15-го Мая до кінця Червня—курси сільського господарства, з такими науками: 1) хліборобство (порання землі, погноювання, сівба й т. п. 2) Скотарство й молочарство. 3) Садівництво й огородництво. 4) Бджільництво.

Окрім того буде прочитано короткий курс по громадянській агрономії й кооперації.

Коли-б хто хотів удатися за якою справою з powodu сих курсів, то має писати: „в г. Новгородсверскъ, в Совѣтъ С. Х. курсовъ“. В „заявленні“ треба написати своє ім'я, „звання“, поштову адресу й додати „удостовереніє“ від повітової Земської управи, або від волости, що прохач дійсно займається господарством, або посвідчення про посилення на курси—від кредитного чи потреб. товариства. При заліченню на курси—потрібен теж паспорт. (Його треба подавати на місці).

По скінченню курсів буде екзамен. Курси не дають прав, лише призначаються для тих, хто хоче придбати собі потрібні відомості.

◆ **Ховрашки.** Для степових місцевостей України ховрашки, (або суслики), бувають в інші роки дуже великим лихом. У харківщині,—для знищення їх, наложено було особливий земський податок з десятини і з того склався особливий так званий „ховрашківий капітал“: його й витрачено було на боротьбу з сими звірятами. Ховрашки шкодять перше всього тим, що риють поле, роблячи собі на нивах нори; ті нори бувають двох розмірів: постійні, на зіму, і часові,—для молодих звірят, на той час як приходиться ховатись. Ще ж більшу шкоду роблять ховрашки тим, що з'їдають багато хліба на полі. З весни їдять споріш, пирій, а далі їдять стебла якого *збіжжя*,—перекусують стебло і пьють сік; потім, як хліб виколоситься, їдять і колоски.—Краще всього знищувати ховрашків ранньою весною. Найкращим способом признано тепер затроювання ховрашків особливим газом, сірчанам вуглецем (в наших аптечних та земських складах він зветься „сѣроуглеродом“); везеться той знадіб у пляшці на поле, а там у його вмочується маленька галочка з клоччя або-що й запихається шпичкою в норку, та й затопчується. Від того духу ховрашки задусуються. На сю отруту де які

земства витрачають уже чималі кошти: таким чином, наприклад, Самарське земство в 1907-м році стратило на той газ 46 тисяч карбованців.

ДО ПИСИ.

Просьба від селянського хору.

М. Краснопіль (на Волині). Весна у нас чудова; на полях дуже гарно показує: проти торішнього багато краще. Селяне дуже цим тішуться, що будуть їсти справжній, не вісяний хліб. Тепер у нас селянин більш ні про що й не думає, як про те, щоб себе і дітей як небудь прохарчувати. Бо про худобу то нема що й думати, давно вже почали годувати її тею соломою, що дерли з покривлі хат, та іншої будівлі. А то і так за безцінок попродали. Про якийсь рух до освіти то нема що і згадувати: на школу позирають, як на якого ворога. Діти в ній вчать теж аби то... Одна може знайти вірада і втіха: у нас в Краснополі вже літ 16 як існує селянський народний хор. Хором сим керує селянин самоучка, досить уміло і добре. За своє старання року 1900 він мав „Похвальний лист“. Тепер він думає відкрити „Драматичне товариство“ і цілком переробляє в його свій український народний хор. „Драм. гурток“, чи „співоче товариство“—се добре, бо наша пісня знаходиться в забутті, недбанні. Такі товариства багато допомогли-б культурному розвитку нашого селянства. Біда тільки в тому, що нема на перших порах потрібних пісенників, та пісень на нотах; а в їх тепер дуже нуждается наш хор; коштів же на купівлю нема. Як що чія ласка з шан. громадян, свідомих українців, то ласкаво просять їх допомогти: нотами, пісенниками, чи то чим, для розвитку першого *) українського хора на селі. Пожертвування просять слати: почт. ст. м. Янушполь, Волинск. губ. Житом. уѣзда, м. *Краснополь*, регенту церковного Михайловського хора, Николаю Евстафьеву. Дай то Боже, щоб прокинулись байдужі!..

З пошаною **Клим Поліщук.**

Вовчанск. (Харківщина). Багато шелесту наробила в нас оказія з молоддю. Зібралися, бачите, учні, хлопці, та дівчата-гімназистки, (всіх душ сорок), в одну хату і щось там слухали та читали: про ученого

*) Хоч се й не „перший“ селянський хор, бо таких хорів є вже чимало, і в полтавщині й київщині, але як би знайшлися люде, охочі помогти й краснопільському хорові, то, звісно, було б добре. Фед.

Дарвіна й його висліди, та про Гоголя (Полиція теж посвідчила, що справди так було;—а вже-ж кому знати, як не їй!). Сиділа собі молодь, розважала про ті речі. Коли це як нагряне полиція, стражники,—піші й кінні,—пристав, справник. Лишенько! Прибіг директор, кликнули й директорку гімназії. Прямо, такий струс счинився—на весь город! Прибігли й де-які батьки з матерями; ну, ці вже, сердешні, по-під вікнами тинялись, та долю своїх дітей виглядали; потерпали, що то дітям буде!.. Одначе директорка гімназії таки своїх учениць зараз одратувала від арешту, прямо забрала й повела з собою, далі пустила до дому. Звісно, моркви вскребла за те доброї,—достали „на горіхи“ небоги; ну та то вже дарма, що пробрала добре,—хоч з душею вирвалися, під арешт не попались. А хлопців таки придержали, поки старші розміркувалися, що й як. Де-кого з учнів і 3-х сторонніх—то й зовсім під арешт узято. Учні—з учительської семинарії.

Отаке-то було з тим „незаконним скопищем“. Ще й досі де-в-кого з батьків душа терпне! Подумайте собі—„під теперішній час“!.. чі довго бути навіть постріляному та порубаному, за участь у „чомусь“ незаконному? або що найменше, двойку з поведенія заробить? Та тоді й благай, щоб часом із школи не вигнали... Ще й тепер хто зна, чі не „змельється“ которому...

Зібраних названо—„сообщество незвѣстнаго на-
правления“.

М. Вовчок.

Жертви.

◆ На пам'ятник Шевченка одержано в Редакції від Ніни Кучми—10 карб., від Уляни Андреевої—2 карб., від родини Ан. Шевченка—(з Керелівки), 50 коп., від Якова Супрунова 1 карб., від М. Данилевського—2 карб.

Відповіді Редакції:

Д. Андр. Квитки для збирання грошей на пам'ятник Шевченкові можна взяти, між іншими, від товариства „Просвіта“ (Київ, Троїцька пл. Народний Дім).

Скільком. Можете писати з обох боків паперу; для нас і для друкарні це все одно, а для вас—у двоє менш піде паперу й поштових коштів. Для нас же далеко важніше, щоб д. д. дописувачі писали розбірніш, та додержували нашого правопису.

І. Шк—ді. Вірші де-які буде надруковано.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

ОПОВІСТКИ.

В Українській Книгарні

ВУВШ. „КИЇВ. СТАР.“

(у Києві, Безаківська ул. ч. 8).

Продаються ось які нові Українські книжки:

- Андреев Л. Любовь до ближняго. Жарт в 1 дії. К. р. 1909, ц. 10 к.
- Доманицький В. Словаки. Про їх життя та національне відродження. К., р. 1909 ц. 10 коп.
- Йою-ж. Авторство Марка Вовчка. Львів, р. 1908, ц. 70 к.
- Зудерман Г. Огні Іванової ночі. Драма на 4 дії. З німецької мови переклала Н. Грінченко. К., р. 1908, ц. 30 коп.
- Ібсен Г. Росмельсгольм. Драма на 4 дії. Переклали Н. Грінченко та М. Загірня. К., р. 1908, ц. 30 коп.
- Костомаров М. Чернігівка. Бувальщина XVII віку. Переклад з передмовою Б. Грінченка. К., р. 1908, ц. 40 коп.
- Князь Володимир Святий та Хрещення Руси. З малюнками. Од., р. 1909, ц. 5 коп.
- Корольов В. Поміч тільній корові. З малюнками. К., р. 1908, ц. 15 коп.
- Литвиненко Г. На межі. Жарт в ії дії, ціна 15 коп.
- Неццет-Козелецька Ю. Чудовий перстень. Драма на 4 дії. К., р. 1909, ц. 20 коп.
- Немо Ф. Чим нам користні жида? (відбиток з Рідн. Краю), ц. 15 коп.
- Про Канаду, яка це земля і як у їй живуть люди. З малюнками. К., р. 1908, ц. 8 коп.
- Півень О. Сто три брехні: хоч вірь, хоч ні! К., 1909, ц. 20 коп.
- Йою-ж. Дванадцять кіп брехні та мішок правди. К., р. 1909, ц. 20 коп.
- Пархомович-Вікторов В. Хлопчик з мизинчик та людоїд. Оперета у 5 діях. П., р. 1908, ц. 20 коп.
- Пчілка О. Оповідання, випуск II., ціна 20 коп.
- Сьолобочний Гр. Про життя Павла Грабовського, СПБ., р. 1908, ц. 6 коп.
- Сарду В. Рідний Край. Драма на 5 дії. З французької мови переклав Б. Грінченко. К., р. 1908, ц. 35 коп.
- Сінклер А. Нетри. Роман. Переклав М. Левіцький. К., р. 1909, ц. 90 коп.
- Твен М. Пригоди Гека Фінна. К., р. 1908, ц. 1 руб.
- Узори селянських хусточок з Полтавщини, ц. 25 коп.
- Українська Муза. Поетична антологія. 12 випусків по 25 коп. за вип. Всі в одній книжці 2 руб. в опр. 2 р. 75 коп.
- Фарович О. Колядки, ц. 10 коп.
- Йою ж. Чого так хмарно (хор.), ц. 30 коп.
- Франс А. Дочка Ліліт. Оповідання. Пер. Н. Грінченка. К., р. 1908, ц. 10 коп.
- Черкасенко С. Про небо., ч. II. З малюнками. К., р. 1909, ц. 15 коп.
- Щербина М. Земля, рослини і тварі. Популярно-Науковий, натурально історичний нарис. К., р. 1909, ц. 15 коп.
- Нові Листовій картки худож. Красицького (8 шт.—80 к.), Маневича (10 шт.—80 коп.), Вржеша (8 шт.—

64 коп.) і багато інших ціною од 3 до 10 коп. за картку.

Серія листовних карток з портретами українських письменників, видання „Разсвіт“, ціною по 3 коп. за картку.

Ukrainische Rundschau

виходить у Відні 1-ого кожного місяця в обамі 48 сторін вел. вісімки і коштує річно лише 4 руб. Кождий свідомий і інтелігентний українець повинен передплатувати сю часопись, що заступає інтереси українського народа перед культурним світом. Передплату треба слати на адресу адміністрації: Wien XVIII., Gersthof, Hockegasse 24.

Приймається передплата на рік 1900

== на українську ==

політичну, економічну і літературну газету
(рік видання „четвертий“)

РАДА,

яка виходить у Києві щодня, окрім понеділків і дві після свят, українською мовою по програмі звичайних великих політичних газет.

Напрямок газети непартійний, демократично-поступовий.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінцій.

З 1-го Январа розмір газети поширюється.

На рік **6** карб. Передплатники, які виплатять всі гроші (6 р.) ва рік чи одразу, чи в розсрочку, можуть одібрати, доплативши 2 карб.

3 додатком
8 карб.

== Додаток: ==

М. Аркас: Історія України-Русі

на веленовому папері, багато ілюстрована (210 малюнків і портретів, 9 карт у фарбах, 4 родоводи), в розкішній оправі з англійського коленкору, оздобленій золотом. Книжка ця коштує з оправою і пересилкою в окремому продажу 4 р. 75 коп.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна д. 6, біля Золотих Воріт.

Редактор *М. Павловський.*   Видавець *Є. Чикаленко.*

Видавництво „ЦАЄ“ у Києві.

Вийшов з друку листок:

Життя Тараса Шевченка,

популярна біографія з сьома ілюстраціями (дві в трьох фарбах). Портрет Шевченка (в шапці); Шевченко над Дніпром, малюнок Трутовського; портрет Шевченка, малюнок Красицького; Шевченко молодим, власноручний портрет; Шевченко у неволі, малюнок Трутовського; хата Шевченка, власноручний малюнок; могила Шевченка. Ціна 3 коп. на гарному папері—15 коп. Продається в Києві, в книгарнях „Літературно-Наук. Вістника“, Велика Володимирська № 28 і в „Українській книгарні“, Безаківська № 8. Весь прибуток од продажу цього видання призначено на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві.

Открыта подписка

на 1909 гдѣ

на еженедѣльную газету

„ПОЛТАВСКИЙ ГОЛОСЪ“.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп. 9—5., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к., 5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к. на одинъ мѣсяць 60 коп.

Лиш півтора карбованця

річно коштує

== щиро-мужицька газета ==

„Хлопська Правда“.

Най же кождий предплачує, кому мужицька доля лежить на серці.

Адреса: Хлопська Правда

г. КОЛОМИЯ, Галичина, Австрія.

НОВІ КНИЖКИ ВИДАННЯ ЧАСОПИСИ

„Українське Бжільництво“.

1. Гнилець і боротьба з ним у дуплянках та рамкових вуликах. Склав Н. Горбачев. З 4 мал. Ціна 3 коп.

2. Вудова вулика Дадана. Склав Є. Архипенко. З 29 мал., 2 таб. і порт. Ціна 10 коп.

Обидві книжечки з пересилкою 20 коп.

Адреса: Київ, Газета „Українське Бжільництво“.

Будучність

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ДВОТИЖНЕВИК.

Видає: Редакційний комітет.

За редакцією одвічає *МИКОЛА ВЕНГЖИН.*

Річна передплата 8 К.—піврічна 5 К.—для Америки 2 дол. в Росії 4 рублі на рік. Поодинокі числа по 40 сот.—Оголошення після умови.—Виходить 1 і 15 кождого місяця.

АДРЕСА: Редакція і Адміністрація ЛЬВІВ, вул. Вірменська ч. 25.

Г. ХОТКЕВИЧ

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

1909 г. (годъ изданія XI).

„Южно-Русская Сельско-Хозяйственная газета“
Еженедѣльный областной общественно-агрономическій иллюстрированный журналъ.

Изданіе Харьковскаго Общества сельскаго хозяйства, посвященное научнымъ и практическимъ вопросамъ сельскаго хозяйства юга Россіи, земской и экономической жизни населенія, общественной агрономіи, опытному дѣлу и практическому сельскому хозяйству.

Завѣд. редакц. агр. А. А. Малигоновъ.

Отвѣтствен. ред. агр. С. М. Кузнецовъ.

Условія подписки съ дост. и перес.: на годъ 4 р. 1/2 г.—2 р., 1/4 г.—1 р. Цѣна отдѣльнаго № 10 коп.

Пробные №№ и проспекты высылаются бесплатно.

Адресъ редакціи: Харьковъ, Плетневскій переулокъ № 2.

Видавництво „ЧАС“ у Київі

=== ВИДАЛО ТАКІ КНИЖКИ. ===

Серія перша. 1 *М. Левичкий*. Злочинниця, ц. 3 к. 2. *Г. Де-Монасан*. Батько Мілон, ц. 3 к. 3. *М. Телешов*. Скрута, ц. 3 к. 4. *Б. Прус*. Живий телеграф, ц. 1 к. 5. *К. Миксат*. Син чи пасинок? ц. 2 к. 6. *А. Фоацаро*. Срібний хрестик, ц. 2 к. 7. *Р. Кіплін*. Бунтарь Моті-Гюй, ц. 3 к. 8. *Г. Бетте*. Марійка, ц. 1 к. 9. *А. Гарборг*. Помста, ц. 3 к. 10. *Рідні струни*. (Збірка віршів), ц. 4 к.

Серія друга. 11. *П. Ротарь*. Не в руку, ц. 3 к. 12. *О. Мірбо*. Бродяга, ц. 2 к. 13. *А. Челов*. Лихо, ц. 2 1/2 к. 14. *М. Родзестрова*. Мотлох, ц. 5 к. 15. *Й. Лі*. Дві матері, ц. 1 к. 16. *Д. Чамполі*. Сільска вчителька, ц. 4 к. 17. *А. Рейзі*. У найми, ц. 2 к. 18. *Вибірний Макогоненко*. В суді, ц. 3 к. 19. *І. Вазов*. Павло, ц. 1 к. 20. *На одпочинок*. (Збірка веселих поезій), ц. 4 к.

Серія третя. 21. *О. Юржевич*. Непорозуміння, ц. 2 к. 22. *Е. Золя*. Безробіття, ц. 3 к. 23. *Л. Толстой*. Гаси вогонь, поки не розгорівся, ц. 4 к. 24. *З. Моравська*. Смерть, ц. 1 к. 25. *П. де-Ново*. Кольсон. Гроза міністрів, ц. 3 к. 26. *Альфонс, Додс*. Остання лекція, ц. 3 к. 27. *Японська казка*. Свинячий син, ц. 1 к. 28. *Л. Українка*. Одно слово, ц. 2 к. 29. *І. Тургенев*. Бірюк, ц. 5 к. 30. *П. Розгер*. Приятелі, ц. 2 к.

Українсько-російський словник, що містить біля 25000 слів. Ц. 75 к.

Головний склад виданнів „ЧАСУ“: Київ, В.-Володимирська, 28, Українська книгарня „Літературно-Наукового Вістника“.

Хто замовляє на 1 карб. на складі—то й за пересилку не платить, а хто замовляє на 3 карб., той одержить безплатно цілу серію (10 книжечок).

=== Книгарям звичайна знижка. ===

П'ять відсотків прибутку од продажу виданнів „ЧАСУ“ буде призначено на пам'ятник Т. Шевченкові у Київі. Всі три серії (30 назв.) без пересилки коштують 75 коп.; гроші можна вислати марками.

ХІІ-й годъ изданія.

Открыта подписка на 1909 годъ на издаваемый т-вомъ М. О. Вольфъ историко-литературный и критико-библиографическій иллюстрир. журналъ

ИЗВѢСТІЯ ПО ЛИТЕРАТУРѢ,
НАУКАМЪ и БИБЛИОГРАФИИ

ВѢСТНИКЪ ЛИТЕРАТУРЫ.

„Извѣстія“ и „Вѣстникъ Литературы“ выходятъ ежемѣсячными иллюстрированными выпусками, въ двухъ самостоятельныхъ отдѣлахъ: „Вѣстникъ Литературы“—заключаетъ въ себѣ статьи по вопросамъ литературы, науки и библиотечнаго дѣла, критическіе разборы новыхъ книгъ, біографіи, воспоминанія и неизданныя письма писателей, очерки о современныхъ теченіяхъ въ литературѣ, историко-литературныя изслѣдованія, статьи по техникѣ чтенія и пр., и пр.; во второмъ же отдѣлѣ—„Извѣстіяхъ“—помѣщается: хроника литературнаго міра і книжныхъ новостей в Россіи, вѣсти изъ Франціи, Германіи, Англіи Америки, славянскія извѣстія, Россіа, рецензіи, новости по бібліографіи и библиотечному дѣлу, справки по вопросамъ, касающимся книгъ, и, кромѣ того, ежемѣсячные систематическіе каталоги всѣхъ выдающихся новыхъ книгъ, русскихъ и иностранныхъ, списки книгъ, находящихся въ печати, арестованныхъ, запрещенныхъ изданій, спеціальные каталоги по разнымъ отраслямъ наукъ, указатели главнѣйшихъ журнальныхъ статей і т. п.

Журналъ иллюстрируется снимками съ замѣчательныхъ произведеній печати, сценами изъ сочиненій выдающихся авторовъ (русскихъ и иностранныхъ), портретами, библиотечными знаками, рѣдкими автографами и пр., и пр.

Годовая подп. цѣна „Извѣстій по Литературѣ“ и „Вѣстника Литературы“, съ дост. и перес. 1 р.

Съ перес. за границу—1 р. 50 к. (=4 франка).

Подписка принимается въ редакціи, въ С.-Петербургѣ, Вас. Остр., 16 линія, 5—7, с. д.; въ Москвѣ, Кузнецкій мостъ, 12, д. Джамгаровыхъ.

„ДІЛО“

Виходить у Львові щодня (крім недѣль і свят).

Передплата на „ДІЛО“

в Австрій: на рік 32 кор., на пів-року 16 кор., на місяць 2 кор. 70 сот. для Росій: на рік—17 р. 40 к. на пів-року 8 р. 70 к. на міс. 1 р. 60 к. у Львові (без почт. пересилки) на рік—28 кор., на пів-року—14 кор., на четверть року—7 кор. на місяць—2 кор. 34 с. Поодинокое число коптує у Львові 10 сот., на провінціі 12 сот.

М. Старицький.
(Огляд його життя й творів)

склала О. ПЧІЛКА.

(Відбиток з Київської Старини).

Ціна 25 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 9.

(За Березіль) Мартъ.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Замкнений світ. Святкування пам'яті Шевченка. (Кінепъ). Вірші—*І. Левченка і Мих. Пода*. Горє—*Л. Яновської*. Вірш—*Гр. Чупринки*. Бібліографія.—*О. П.* Українки на першому жіночому з'їзді. Вірш—*О. Статнікова*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Допись. Оповідки.

Ілюстрації: Українські пересельці в Америці.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

„БУДУЧНІСТЬ“

(виходить двічі на місяць).

Журнал призначений для ширших верств українського громадянства.—Містить твори з красном письменства: поезії, оповідання, нариси, драми; статі: історичні, публицистичні, критичні); переклади і ілюстрації.

„Будучини“ беруть участь старші і молодші письменники з рос. України, Галичини, Буковини.—Адреса редакції і адміністрації: Львів, Вірменська 25.

Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“, (Київ, Безаківська 8).—Поодинокі числа продаються у Львові в Книгарні „Наук. Тов. ім. Шевченка“. Ціна ч. 10 і в „Сокильському Базарі“, Руська ч. 20; в Києві в „Українській Книгарні“ (Безаківська 8) і в Книгарні „Літер. Наук. Вістника“ (Володимирська 28).

Редактор: **Микола Венгжин**.

1) Рукописи, що присилають ся в редакцію, повинні бути виразно переписані на одному боці паперу з підписом і адресою автора. 2) Неприйняті до друку дрібні оповідання і вірші знищують ся і в приводу їх редак-

ція не входить в ніяку переписку, а хто хоче одержати назад неприяті більші рукописи, повинен прислати марки на поштову оплату. За зміну адреси прислати 50 с. і треба при зміні конче подати і давню адресу.

Ціна на рік з пересилкою: 8 кор., в Росії 4 руб., в Америці 2 доларя. Поодинокі числа по 40 сот. Можна виплачувати ратами по 2 кор. Журнал можна замовити до кінця 1909 року.

АРТИШОКИ

оповідання **О. Пчілки**.

(полтавський анекдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

ЦІНА 15 коп.

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечєра, 3) За двором, 4) „Пожди бабо, нових правів!“ і Вірш на століття української літератури.

ЗАМКНЕКИЙ СВІТ. Не говорячи вже про нижчу школу,—куди ще й не западав промінь яснішого світла недавніх років,—а навіть і в городські училища, гімназії та інші середні школи починає завертатися дуже давній морок, починають знов заводитися в їх звичаї, що немов би вже були одійшли „в область історії“.

З'являються навіть звістки про школярські вуха, розривані учителями в класі, про лінійки, що служать не тільки до лінійня, а й до чого иншого; маячить навіть різка... І нікому до того всього „нема діла“. Нагляд, пильний нагляд, хоче мати над школою—виключно вищий шкільний уряд. Він сам хоче держати в своїх руках повіддя орудування школярським тілом і душею;—не треба тому урядові нічєї ні помочі, ні поради.

До такого напрямку зовсім підходять чутки про те, що є думка обмежити, або й зовсім знищити таку підсобну шкільну встанову, як „родительські комітети“. Десь там уже розробляється доклад, що з тих комітетів нема ніякої користі, або навіть є шкода, бо вони тільки стоять на заваді шкільним розпорядкам, вносячи „елементи критики“ і „вмішування сторонніх“.

Сказати по правді, не дуже-то ті родительські комітети й встрявали в шкільну справу, не дуже навіть мозолили й очі шкільному урядові своєю присутністю: раз-у-раз траплялися в печаті звістки про те, що родительські комітети не хотять користувати з свого призначення, що члени його збираються на засідання дуже мляво, або й зовсім не збираються. І се була правда: панове родителі більше нехтували своїм правом збирання на шкільну раду, ніж держалися за його. Збиралися рідко, або й зовсім не збирались.. —І все-ж таки навіть така млява участь тих комітетів в шкільній ошеці, навіть тая *тінь* родительської, отже громадської участі, тінь не урядового, а „стороннього“ орудування шкільним життям, шкільними справами,—здалася прикрою, „не бажаною“. І дуже легко може бути,—по теперішній течії,—що чутки про знищення родитель-

ських комітетів справдяться, що родителів увільнять зовсім від права участі в порадах як краще вчити, як краще виховувати дітей у школі,—їх дітей.

А тим часом тая школа так прагне поради. Раз-у-раз бачимо в їй школярські самовбийства, тікання „малих людей“ на безвість, у невідомі краї,—аби десь подітися далі від осоружного шкільного життя; бачимо й блукання духовне хоч би й під впливом проповіді про „вільне кохання“, проповіді, похопленої з якого брудного твору чи такого-ж самого живого слова.

Тут би то й потрібно було більше поради не тільки найблизчих людей, рідних, а хоч би й „сторонніших“ громадських діячів; але де там! Вхідні двері до школи замикаються ще міцніше, щільніше. Темні карцери хотять подолати світло...

Святкування пам'яті Шевченка.

(К і н е ц ь).

З повітових міст чи не найкраще святковано „роковини Шевченкові“ в *Кременчузі*. Опріч музично-вокального відділу, було аж два відчити про Шевченка, між ними особливо вдатний, гарно зложений, відчит д. Богуславського, відомого в полтавщині лікаря й заслуженого громадського діяча.

Обізвалася з святкуванням пам'яті Шевченка й „наша за-границя“, наші люде, що волею чи неволею проживають у Швейцарії та у Франції й позаснували там інтелігентські колонії, що таки й звуться українськими, та ще й „Громадами“. Отже ті „Громади“ й справляли Шевченковий вечір. Особливо видатний був вечір у Парижі. Справлявся він в *salle de la Rive Gauche*. Людей було дуже багато. Мали взяти участь в концерті оперні артисти, Качановський, та Менцинський, але як то воно часто буває, через свої інші артистичні справи, не прибули... Концерт відбувся за допомогою просто артистів, не оперних. Отже опріч гри на скрипці, фортепяно, співали пісень, романсів: тій відомі „Без тебе, Олесю“, „Ой одна я, одна“, (для соло), та хорові—„Ой пушу я кониченька“, „Верховино“ й инше. Забажано „Ой під гаєм, гаєм“... Нема відома, чи співано „Ой послала мене мати по водиченьку“, та „Гандзю-

цяцю"... Найбільше сподобався український хор, (під орудою Сазанова). Співав хор—в українським убранню. *C'est drôle!*—мабуть, казали французи, а се вже в їх сливе—похвала! Та певне-ж сподобався український хор, коли потім вийшла навіть доволі чудна комбінація: редактор „Eglise nationale“ закликав український хор співать в церкві Культа Сведенборга, на мітінгу французьких „самостійних“ (від Риму) католиків... Закликано потім наш хор співать і на інші „вечера“, напр. на вечір „Університетської франко-руської асоціації... Пішли наші в гору—в Парижі!

З нашим словом, на тих таки Шевченкових роковинах, вийшла досить кумедна річ. Один д-ій (Маузенко) читав „реферата“ про Шевченка; отже першу половину, розповідь про *життя* Шевченкове, розповідав він по українськи, а далі про Шевченковий *світосгляд*—по московськи!.. Се вже якось воно—справді по міжнародньому!

Були й декламації,—таки по українськи.

Зограла теж „По ревизії“, Кропивницького...

Після артистичного відділу був—баль, до 6-ої години ранку, з лотереєю, продажем квіток, карток—і буфетом, що дуже сприяв веселошам!

„Повеселилися“ зовсім добре,—на наш столичний лад...

Влаштування вечера коштувало багато (франків 1000), але й прибутку було чимало. Частина його пішла на пам'ятник Шевченкові в Києві.

Після Парижів повернімося знов на Україну, до нашої глушини, до наших сел. Чи згадано там Шевченка під час його днів, сього року?

Отже згадано подекуди й на селах. Нам пишуть, що в однім полтавським селі влаштовано було Шевченковий вечір за приводом—батюшки; тільки дуже просять не казати, де то саме було, бо, мовляв, „під у хаті“... Щоб часом якої халепи не було „і пан'отцеві, тай всім людям“.—Отаке, чуєте!—В тих слівцях багато сказано: тут все наше повітове життя, після „визвольного руху“.

А все-ж таки ворущаться люде! В селі Китайгороді (брацлавського повіту, на Поділля), учитель Вовковинський улаштував постанову „Назара Стодолі“ та „Бувальщини“, присвятивши вечір таки роковинам Шевченковим. Грали селяне й де-хто инший,—на огороді біля школи, в балагані. Були й співи. За дозволом їздили аж за 45 верст, до справника; дозволив, бо вечір був при школі, та й безплатний.

Всі zostалися задоволені вечером надзвичайно.—Такі спектаклі прокидаються все частіш і частіш. Селянська молодь іде тому заходів на зустріч; тільки—

дуже мало помочі зустріває від людей змисленніших від тієї „інтелігенції“.—Ото-ж то й горе!

Ще сяк-так розбуркує, та подвигає „Шевченкова пора“, а потім... літом... А воно-ж саме літом і змисленні люде з'їздяться „в глушину“.

Почуємо, що буде літом.

На зорі.

(З чужини).

Ранок. Сонце ледві сходе,
Жито спіле золотить,
Колосками шелестить.

Тихо так... нема нікого,
А ні пташка не співає,
Ховрашок ще не прокинувся
І по ниві не гуляє...

Тільки хмарка по блакиті
Неба ясно-голубого—
Самотою пливе тихо,
На стріч сонця золотого.

Як дитинонька матусі
„На добри-день“ хоче дати,
Так і хмаронька світ сонця
Простягла-я привітати...

О, чому-ж не я та хмарка!..
Чом не можу полетіти
І сказати: „Добри-день, Ненько,
І українські діти!“

І. Левченко.

Баку.

З далекого краю.

Який я нещасний козак України,
Життя моє гірке—що-дня, що-години.
Як тяжко живеться мені самотою!
Всі люди, здається, нехтують тобою.
А серденько стогне, як голуб воркує,
Ніхто не пригорне і... плачу не чує.
На віки прострелили...душу мою,
Кляну що-годиноньки долку свою...

Мих. Пода.

Сібір (Хілок, Забайкалля).

Горе.

(Оповідання).

I.

Ївга повернулася з церкви, дала обідати чоловікові, перемила ложки, миски і вийшла до жінок на вигін.

Весна ще не одяглась у свій розкішний убір, але вже вмилася теплими дощами, втерлася соняшним промінням і голосно мовила до всіх „добридень!“

На вигоні було сухо, соняшно. Хуторяне всі висипали на вулицю.

Зараз на краю вигона, біля самої дороги згуртувався цвіт хутірських чоловіків—молоді господарі; далі, на колодках під млином, радилися більш поважні люди, а ще далі, на прогоні до ставка, біля зборні, курили люльки найстарші.

Жіноцтво розбилосся теж на 3 стани, але тут все єднали до гурту не так однакові літа і достатки, як однакова вдача. Он сидять громадкою жінки поважні, не цікаві до брехень, не ласі на горілку, одягнені всі, як одна, у темні керсетки та біллю шиті сорочки, всі з тоненькими чорними шнурочками на шиї замість намиста, сливе всі з маленькими дітьми на колінах; вони сиділи більш мовчки, спочиваючи кожним нервом стомленого тіла, цілком віддаючись поезії тих весняних чарів, що проходять буднього дня задля хазяйновитих господарок непомітно. Гень аж на краю вигона, трохи не серед дороги, майорили червоні та зелені хустки хутірських цокотух. Повні молодих сил, енергії, глибоко захованих у серці надій та бажаннів, вони не дослухалися до пісень жайворонка і жваво цокотіли. Третій гурток складався всього з трьох жінок-сусідок. Ївга вийшла з хати, нагледіла широку спину своєї свахи і подалася до цього гуртка. Вона привіталася до всіх звичайненько, всі відповіли їй так само, тільки сваха Одарка немов не примітила її. Проте Ївга не звернула на те уваги й сіла поруч з нею.

— Ви таки до мене?—мовила Одарка, немов би жартуючи, але досить грубо.

— Еге-ж, еге, близченько до вас, щоб зручніше було нам погомоніти,—відмовила Ївга:—Я ще вчора хотіла була забігти до вас, та з корівкою загаїлася: отакими, не в мою міру, шипаками по дійках покидало!

— Ото вдруге своєї Катрусі до корівки не допускайте,—порадила Одарка.

— Чого-ж то так? Катря моя з дванадцяти літ ко рову доїть!

— Ще-б матері дочка не догодила!—кинула Одарка. Послухайте Улиту, як вона свою вихваляє, або Бондаренкову, або хоч і Мотрю... Я не хочу нікого судити, а про Катрю у вічі свасі скажу: не така, свахо, ваша дочка, як ви вихвалялися.

— Чим-же я вихвалялася?—запиталася стиха та спокійно Ївга:—Ми вам з дочкою не набивалися. Сподобав ваш Гаврилко нашу дочку, нашій дочці сподобався ваш син,—вони й побралися.

— Вередливі ви через край, тітко! Чим ваш Гаврило кращий за Катрю?—скипіла Настя.

— Ось годі-бо, Насте, годі!—торкнула Ївга злегенька її за плече. Мені байдуже, коли мене судять люди. Дочка в мене одна, одиначка: все я робила за для неї, як найкраще, всьому навчала, як найліпше, і нема мого гріха, нема й жалю на себе, як що комусь-то не догодила. А за шипаки, сама я винна: не обітерла гаразд сухою ганчірочкою, та й вигнала на весняний вітер?

— Еге-ж „весняний вітер“!—посміхнулась Одарка:—Мого діверя так само Господь покарав: кидало шипаками, поки й пропала корова.

— Може в свято робив?—запиталася Настя.

— Не робив.

— Так за інший гріх покарав Бог,—мовила Устя.

— За мене покарав. Скривдив мене, так я й попрохала Бога, щоб Господь покарав.

— Гетьте! Ніколи сьому не повірю!—мовила з досадою Настя.

— Не вірю й я,—додала Ївга.

— Вірте не вірте, а я не раз та й не два примітила: тільки помолюся щиро та попрохаю добре, то й допоможе мені Господь. Ось сказати недавнечко: возив мій Гаврилко Ільковою конячкою спирт з винниці, та якось не догледів, бочка сприснула, упала, та й потекла. Кинувся, аж карбованців на 20 витекло! Клопочеться, бідкається, мало не плаче, а я мовчу. Поїхав. Я тоді навколюшки: „Боже Милостивий! Боже Праведний! одверни очі приказчикові, щоб не догледів, від кого неповну бочку прийняв!“ Вернувся Гаврилко; такий веселий. „Так же,—каже,—мамо, пощастило мені: не примітив ніхто нічого!“...

— Так це-ж мені наче не по-правді...—зауважила Ївга.

— Вам не по-правді, а Господу видніше, де правда. Бачить Він, що у приказчика повен гаман, а тут нещасна мати побивається, і заступився!—відмовила з певністю Одарка.

Жінки замислилися: на хвастливу річ Одарчину вони не знали що відповідати. Ївга-ж хоч і знала, що

сказати, та не сказала теж ні слова, бо все, що мала вона зауважити, здавалося їй таким ясним для всіх, що не варт було і нагадувати. Молитви—звісно які: святі угодники склали—„Отченаш“, „Вірую“, „Богородицю“, „Да Воскресне Бог“... Є ще молитви до зірок, як дитина не спить; до святого Іллі, як більмо на оці, до Діви Марії, як збирають зілля на Семена Зілото; на таку-ж молитву, як ось каже сваха, ні в кого-б і язик не повернувся. А коли-б у кого й хватило совісти на таку молитву, то однаково-б Господь Праведний не попустив-би, щоб приказчик з винниці безневинно постраждав та з своєї кишені за Гаврила заплатив.—Це все здавалося Ївзі цілком ясним.

До того, вона мала про віщо балакати з свахою; їй треба було швидче довідатися, як Одарка про дітей мислить. Чи хоче вона, щоб діти й на далі в її старій та вохкій хаті жили, чи здатня вже, щоб вони в новій оселилися?

— Одпишіть Гаврилові все, то й перейде до вас,— відказала на це питання Одарка.

— Горенько! Скільки не прохай, ви все однієї, свашечко! Не можемо ми, серце, за живота одписати... Одпишемо, а він розгнівається та й вижене нас.

— Гаврило мій до віку сього не зробить! Ось хрест іляду, ось присягаюся; не зробить.

— Не присягайтеся, свашечко,—спинила Одарку Ївга. —Тепер він до нас як до рідних, а ніхто не знає, як на-далі буде.

— Не одписуйте!—підхопила Настя... Ніяк, нічого не одписуйте! Мало хіба буває, що й рідні діти вигонять батьків з хати! Не одписуйте. Хай переходять до вас, хай живуть, Господа хвалять, як знають, а ви все-ж таки за старших у своїй хаті будете!

— Дядько Ілько такі боязкі, що як одпишуть хату, то й віку собі збавлять,—додала Устя.

— Господь ще прибавить йому віку за сироту.

— Тоб-то ваш Гаврило—сирота?—аж зареготалася Настя.

— Тю-у на тебе!—образилася Одарка:—Хіба забулася, що він 12-ти год від батька зостався? Самими молитвами тільки й вдержалася в хаті. Мало я попопістнікала, мало я обрікалася та молилася, поки такі одтягала ту сирітську хату у зятя! На 50 копійок в самому монастирці свічок поставила.

Жінки ще пригадали два цебра горілки, що поставила Одарка старшині та свідкам в день суду, одначе не зважилися натякнути про тую горілку...

— Не так, свахо, кажете,—мовила згодом Ївга,—не так...

— А ну кажіть, як?

— Слухайте, що казатиму: ми оце з старим дуже хочемо, щоб син ваш перейшов до нас жити, а ви хочете, щоб він жив при вас...

— І буде при мені!—сказала, як одрубала Одарка.

— Не кажіть так, свахо. Як що все буде по Божій волі, то Гаврило до нас перейде, бо ви нашу дочку кривдите, а ми вашого сина як рідного шануємо. Та й гріха швидче у вас дітям набратися, через клопіт та недостатки ваші...

— А, думаєте, у вас великі достатки?—образилася Одарка.—Один сірник та жменя конопель, то й край всім достаткам!

— Бог з вами! Що це ви таке страшне сплескали?— штовхнула її Настя.

У Ївги тьохнуло серце, одначе вона зараз-же одумалася:

— За віщо-б Господь покарав нас так тяжко?—запиталася вона.—Лихих ворогів, або необережних сусідів у нас немає,—мовила вона спокійно,—комін трушу що-суботи, і старий мій не курить люльки...

— Та годі вам про пожежу! Мало, мабуть торік налякано? мовила з пересердям Настя, зводячись та отрушуючи спідницю.

— Тітка Одарка завжди так: хоч пожежею, хоч страшним судом налякає,—кинула й Устя з докором.

Ївга звелася теж, хоча не довела своєї розмови до кінця. На всякого думку, не було гаразд про віщо й балакати: навіщо дітей на чужу ниву посилати, як у батьків є свій присівок? На-віщо у старій та вохкій хаті жити, коли є нова, суха, простора та ясна оселя?

Так міркував би кожен, та невідомо було, що мала на думці сваха, і Ївга тяжко зітхнула, зводячись.

Одарка рушила ще з меншою охотою. Вона навмисне пристала сьогодні до сих жінок, щоб побалакати з Ївгою,—і виготовилася до балачки, як до рішучого бою. Її думки були ясні, бажання ще ясніші. Скільки-б не змагалися старі, вони наприкінці таки мусять одписати Гаврилові і поле, і хату. Ось тоді вони почнуть господарювати. Син дбатиме про своїх дітей, старі дбатимуть про господарство, а вона про свою доню. Син оженився добре, а дочку ще треба заміж віддавати. Де-ж його всячини їй набрати, як не з хазяйствечка у сватів увірвати? Все до найменшої дрібниці було обмірковано, треба було тільки добре напосістися на старих. Прохати—вона вже прохала; умовляти—теж умовляла, але старі виявилися такими упертими, що навіть векселя або якого иншого паперцю не пощастило випрохати! Одарка поклала собі сьогодні так поговорити з старою, щоб та це надіялася більш

ні на яку згоду і переконалася, що все діється в її хаті, все ведеться так, як вона того забажає. Та розмова якось заплуталася, перекрутилася, і добра година балачки пропала по дурному...

— А, бодай тебе! Перевела тільки день! Потаскала ж мене на ту вулицю!—лютувала Одарка.—А може-б піти до них, оце зараз? Ні! хай краще вони прийдуть до мене. Старий давно не бачив онучат, а завтра теж свято, то притьопа.—Так зважила Одарка на останку.

II.

І справді другого дні обоє старі, порадившись та погомонівши, подалися до свахи.

Ївга поклала за юпку паляницю ча шматок сала, Ілько поніс три грудочки сахарю, пів-кварти горілки, та ще карбованця „про случай“. За ніч вони добре надумалися, що сказати зятеві. Одарка, може, набрехала йому, так вони тепер докладно про все розкажуть, як вони думають жити, який куток у хаті займатимуть, скільки на свої потреби з хазяйствечка витратимуть. Гаврило, може, думає, що вони мають на думці багатіти, на той світ гроші нести, або на сьому світі роскошувати,—так вони йому перелічать, скільки їм потрібно на прожиток.—Виходить, зовсім мало: тільки й буде великої втрати, що поховати та на сорокоуст в монастир подати, бо одежина, і платки, і свічки про смерть давно припасено, а як зрубають в осени дві осики, то й дошки на труну будуть.

Вся родина була в хаті, як прийшли старі.

Катря зраділа батькам, як не знати якому счастью! онучата кинулися до них з такою радістю, що Ількові аж сльози навернулися на очі.

— Чі ба, який косарь! Чі ба, який в'язальник!—примовляв старий, цілючи голівки старшеньких онуків.—А цей вже до світла й голову повертає! Бач, розумне яке: туди не дивиться, де темніше, а на віконце все позирає!—Так умлівав серцем старий біля найменшенького. Він-би радо взяв на руки цю маленьку червону грудочку, міцно звязану крайкою, притулив-би її до своїх грудей, та постидився й звернув усю свою дідівську ласку на чорнооку онуку.

Ївга теж не часто одвідувала дочку, бо їй якось не гулялось і не сиділося в темній та похилій хаті Одарчиній; але все-ж таки частіше за Ілька бачила унуків; і на сей раз, коли мала в голові такого багацько, що треба було переказати, привіталася до дітей злегенька, і мерщій присіла до зятя.

— Оце ми з старим покладали сю ніч—погомоніти ще з тобою, сину. Прохаємо тебе, переходь до нас жити.

Одарка тільки зиркнула на Гаврила й подалася хутко до печі,—певна, що син до віку не переступить, її волі.

Катря поклала дитину в колиску, та сіла на полу гойдати її.

Ілько посадив онука на одно коліно, онуку на друге, і підсів до столу, ближче до Гаврила.

— Переходь, синку,—мовив і він, благаючи,—переходь! Будеш за хазяїна, за рідного сина у нас. Нам з старою не багацько місця треба, а ми ще до якого часу робити можемо...

— У нас і про смерть все припасено,—додала Ївга.

— Одпишіть, то перейду!—відмовив, як одрубав Гаврило...

Катря густо почервоніла і одвернулася до стінки, щоб ніхто не побачив тих навислих сліз, що раптом заслали їй очі. Обоє старі похилили сиві голови; охота до щирої сповіді вмить пропала під вражінням того грубого зятевого слова.

— Не можемо, сину, одписати: сам подумай... почав трохи переговором Ілько.

—Та хто-ж вас силує, сваточку?—обізвалася Одарка, ставлячи сковорідку з смаженим салом на стіл.—Ніхто, сваточку, не силує. Живіть собі з Богом у своїй хаті, а ми житимем у своїй. Робіть собі на своїй нивці, а ми робитимем—де Бог дасть. Я вже взяла в панів десятинку пшениці та десятинку ячменю за сніп. Ми з Катрею жатимем, а Гаврило на заробітки піде...

Катря не витримала, ойкнула, як підстрелена, й вибігла з хати.

У Одарки блиснули радісно очі. Щаслива думка налякати старих заробітками спалася їй тільки-що, несподівано, проте вона вмить зрозуміла, що це був її найбільший козирь. Вона бачила, як вибігла молодиця, бачила, як витяглося в старого обличчя, як затремтіла та рука його, що лежала на столі.

— Піде Гаврило на заробітки; хай рік, хай два там послужить, тоді вернеться, принесе грошей, поставить хату... Може, й не таку простору, як ваша...

— Хіба ти справді на заробітки йти збираєшся?—поспитався глухо Ілько, немов з льоху обізвався.

— А чому-ж не піти? хата валиться, а під лежачий камінь вода не біжить,—відмовив веселенько зять.

— Слухай, сину,—мовив Ілько, і обличчя його стало тепер суворе. Чі пам'ятаєш ти, що я казав тобі, як сватав ти Катрю?

— Всього не пригадаєш! Мало чого ви мені не казали.

— Нічого я тобі не казав, oprіч того, що й тепер кажу: не думав я ніколи віддавати одиначку свою в

чужу хату, і віддав її за тебе тільки через те, що ти погодився в приймаки до нас піти.

— Так я-ж і жив у вас,—аж два роки жив. Я й тепер не відмагаюся... я-ж... почав був Гаврило...

— Ні! ти вже не перебаранчай та дослухай мене до краю. Сватав нашу дочку, як сам знаєш, заможній паробок—Сергій. Через віщо-ж ми не оддали дочки за його?

— А хіба я знаю?

— Знаєш. Через те не віддали, що він мав у москалі йти.

— А я-ж не йду в москалі.

— Однаково,—кидаєш жінку; та ще кидаєш гірш, ніж москаль: той кидає, бо його силою женуть, а ти кидаєш по добрій волі.

— Сваточку!—звасалася Одарка,—така воля гірш неволи! Доки-ж його у такій пустці сидіти? Чи сподіватися, поки дітей завалить? Не пристало нам ойкати, а треба щось думати, щоб в холоді не пропадати. Мені Гаврило рідний син, проте-ж я на волю Божу не нарікаю, а вам і зовсім нема чого за ним журитися!

— Хіба-ж він і нам не рідний?—запитався старий.

— Може, ще рідніший, ніж рідній матері,—додала Івга.

— Годі, годі, свахо, не кажіть такого і не згадуйте. Коли-б Гаврило був вам справді як рідний син, ви-б йому хату давно одписали...

— Ой ні, свашечко, не одписали-б.

— Одписали-б.

— Не одписали-б, бо рідний син ніколи-б і не добивався того, а жив-би в нашій хаті, як і в своїй. Отже не одписуємо нічого Катрі, і вона ніколи й словом не натякнула про це.

— То-ж то й є!—підхопила Одарка:—чоловікові, бач, отакий клопіт, така досада, а вона ні слова... Отепер і кажіть, як моєму Гаврилові переходити до вас жити, коли ваша рідна дочка того не хоче.

— Ой, Боже мій! Чи я-ж таке казала?—вжахнулася Івга:—чи я-ж казала, свашечко, що Катря наша...

Але свашечка зрозуміла, що пристиг час рішучого бою. Як люта фурія вихопилася вона з хати і, нарочито додаючи своєму обличчю найсуворіший вираз, метнулася по всіх повітках невістки шукати.

Катря стояла на низу, біля ставка, прихилившись до старої верби і гірко плакала. Благання старого батька й груба відповідь чоловікова немов лунали навколо неї у повітрі. Молодиця вперше побачила, яка безодня прірва лежить між її сімнею та сімнею свекрухи, і здавалося, не затопити вже їй по вік-вішній тієї прірви сльозами. Вона зрозуміла увесь хитро придуманий за-

хід свекрухи, вона певна була, що Гаврило не піде на заробітки, але-ж як тепер їй жити в хаті, де так знушаються з її батьків? Як цілком правдива душа, з повиточку з'учена до правди, вона не знала тепер, як їй перебути цю першу кривду? Як їй змовчати? Як не заступитися за своїх кривих, за правду? Але-ж як разом і встрянути так поміж ворожих станів, щоб не посварити ще дужче, не розпалити ще більшої вороженеч? Допустити тієї думки, що чоловік її здатен сам по собі, по власній охоті, чинити неправду, вона не могла, бо вона вірила йому; але-ж чи-то справді заповідь Господня велить коритися всякій матері? Чи не опаскудив своєї душі, чи не набрався Гаврило гріха, підтримуючи таку лукаву матір?

— Катерино! в хату йди! Молодиця вся стрепенулася. Перша думка її була тікати далі на низ, але згадала, що то, може, дитина прокинулася, і пішла до хати.

— От коли до правди дійшло! Отепер доведеться, як на духу признаватися... мовила Одарка.

— Що таке?—оторопіла молодиця.

— Иди, йди в хату—то сама побачиш,—ще дужче налякала її свекруха і вскочила в хату, покинувши за собою двері навстіж.

Вслід за нею ступила на поріг Катря. Вона була бліда, перелякані очі здавалися удвоє більшими, темнішими, по-під очима виступили сині смуги.—Вона зирнула на колицку, обвела бистрим поглядом усіх в хаті і уп'ялася очима в свекруху, немов сподіваючись від неї чогось такого лихого, хижого, страшного, чого вона вже не здатня буде нишком знести.

Івга миттю зрозуміла, що діється в серці в доні й злякалася.

— Засиділися ми!—схопилася вона, силкуючись мовити це веселенько:—час до-дому. Ходім старий! Прощайте, свахо! Прощай, Гаврило.

Одарка не сподівалася цього і не знаходила слова, щоб затримати гостей. А тим часом сваха вже перецілувала старших онуків, перехрестила малого в колиці і надійшла до Катерини.

Та все стояла біля лутки.

— Бач! ти й досі носиш це намистечко! Воно хоч і не склянне, а міценьке; не шкода, що й попошукала його по всьому Києву!—мовила Івга до дочки, аби мовити що-небудь, аби як небудь розбуркати її, розважити та прочути од неї хоч одно слово.

І справді, Катря, прочувши ласкавий голос матері, опам'яталася. Побачивши, що старі збираються додому, вона й собі накинула платок. Вони вийшли втрьох за поріг.

— Вернися, доне! не треба проводити нас. Свекруха

сердиться, то ще подумає, що ти судиш її,—порядила Ївга.

— Та хай-бо хоч через хутір пройде з нами! Чого їй боятися свекрухи? Не обікрала, не осудила, не обезславила її, як пішла з батьком та матіррю, — мовив Ілько.

— Та чи чуєш!.. хай краще йде до дому, щоб без клопоту... Іди, донечко, вертайся!—попрохала Ївга.

Катерина послушалася й провела батьків тільки до воріт; там вона постояла трохи, на хвіртці й вернулася. Але за той короткий час встигло вже щось недобре в хаті счинитися, бо діти сиділи нишком аж у самому куточку на полу, Гаврило тарабанив з досади пальцями по столу, а Одарка пхала цілими оберемками солому в піч та шпурлялася коцюбою.

— Пустить, мамо, мене до печі!—мовила до неї Катря, хуленько скидаючи з себе платок.

— Ага! так це ти хитруєш? Так це через тебе мені така шана од твоїх старих? Це ти не хочеш, щоб вони одписували хату? А сьогодні вже й чоловіка свого нацькувала на мене!—напалася на неї Одарка і з такою злістю гребнула жар з печі, що ціле пасмо охопленої полум'ям соломи випало з печі й упало на палево, виготовлене біля припічку. Суха солома занялася враз. Оторопіла і без того знервована, задурена сьогоднішньою сваркою, Катерина метнулася гасити ногами солому; Але легенька спідниця спалахнула. Полум'я перебігло по стьожці і гадюкою повилося навколо шиї по намисту. Катерина, як божевільна, кинулася на двір. Гаврило нагнав її аж біля повітки і там, накинувши рядно, притиснув до землі.

Ш.

Третій тиждень минає, як лежить Катря на полу, в новій хаті свого батенька. Обличчя опухло, вся шия обікладена знадобами баби знахарки, обв'язана, обмотана. Біля неї висить колиска, та вона не доторкається до неї, бо боляче поворухнутися. Лежить вона більш самотня. Спочатку її частенько одвідували молодичі, але як минули святки та настигла спішна робота по городах, перестали забігати. До того, невстанній хоч і тихий стогін хворої так вражав серце, що не було ні в кого охоти слухати його... Свекруха приходила зрідка, та й то на хвилину. Старшеньких дітей не взяли старі, бо вони непокоїли хвору. Гаврило зістався в своїй хаті і тільки над вечір, повернувшись з економії, де він робив поденно, одвідував жінку. Ївга теж далеко не весь день присвячувала доні: мала дитина одбирала в неї чимало часу, а всяку вільну хвилину доводилося віддавати грядкам. Вона зовсім спокійна була за хвору. Серце її, звичайно, розривалося,

коли Катря починала дуже стогнати, і все тіло їй терпло, коли їй доводилося побачити вкриту брудними вразками шию доньчину, але вона все-ж таки завжди пам'ятала, що то тільки печене, а не гарячка, або яка инша хвороба, така, що від неї і знахарка не знає поратунку; через те Ївга певна була, що всякий день несе хворій полехкість.

— На п'ятий день печене починає гоїтися,—казала знахарка. Ївга сподівалася 5-го, потім 7-го, 9-го, 12-го дня і, заспокоєна що-разу знахаркою, підбадьорювала старого. До того, смерть дочки, та ще такої гарної, тихої, слухняної дочки, та ще матері трьох маленьких дітей, та ще од смужки печеного на шиї, — то було б щось таке неподібне, що й не вірилося ніяк! Ївга копала, сіяла в городі, та думала частіше про дощ, ніж про своє горе.

Отже Катря лежить майже весь час сама в хаті. На новій матці, вкрита білим рядном. Віконця затулені, завішані од сонця; Катрі не видно, як рясно зацвіли черешні в садку, не видно, як ясно світить сонце, не видно білих легеньких хмарок на небі, і тільки весняна ясна, зоряна нічка вітається до неї. На ніч відтуляла Ївга віконця і хвора сподівалася нетерпляче тієї хвилини. Потомлені старі засипали швидко, а Катря, не зводячи очей, дивилася все на небо, на місяць, на зорі...

Так прийшла двадцята нічка. В цей день хворій немов-би полехшало трохи і Ївга зарані біля коліски заснула. Опів-ночі вона прокинулася. В хаті було видно, як у день. В одно віконце зазірала, як та молода, що прийшла прохати на весілля, вся в цвіту вишенька, перед другим віконцем став-зупинився повний місяць. Ївга огледіла дитину, надійшла стиха до Катрі і зазірнула їй у вічі. Вона не спала. Широко одкриті очі її дивилися прямо на місяць.

— Не спиш, доне?—присіла до неї Ївга. Чому не спиш? Болить, може, дужче?

— Ні, не болить нічого; так гарно зааніміло все... Я все думаю: який-то „той“ світ, мамо?..

— Ти ще, дитино моя, і сього світу гаразд не знаєш. а вже про той закидаєш!—відмовила, позіхаючи, Ївга.

— А який же, мамо, на вашу думку, цей світ?

— Адже бачиш, як ясно та гарно на дворі.

— А скільки, мамо, горя та неправди на світі!—нагадала стиха, з великим протягом та жалем Катря.

— Без того, доне, не можна. Є лихі люди,—вони роблять лихо, і їм гірко живеться, а тому, хто лиха не мислить, світ білий—як ота, бач, вишенька під віконом. Росте собі, цвіте, а далі ягідками вкривється, і так що-року,—поки її й віку..

— Я все думаю про той світ,—мовила знову трохи переголом Катря.—Думаю: там, матусе, далеко краще, ніж тут. Не дурно мертвих обмивають... Там все чисте та світле. Туди треба йти з чистим серцем та безгрішною душею! Ох, матусю ріднесенька, як-би мені хотілося бути кращою!

— Якою-ж ще кращою? Ти-ж і так, моя донечко...

— Ох, ні, мамо! Коли-б ви знали, яка я недобра, яка я сердита!.. Тоді... в той вечір... я так ненавидила свекруху, я так враждувала на Гаврилу... я така тоді люта була, я так тоді... Голос її затремтів, рід увірвалася.

— Сама себе смутиш, сама себе, моя доне, бентежиш,—спробувала була Івга заспокоїти свою доню.

— Як-би я хотіла, щоб оце зараз відчинилися двері й увійшли свекруха та Гаврило!

— Щоб же ти зробила?

Катря не відразу відповіла.

— Я-б сповідалася перед ними,—мовила вона, подумавши. Я-б призналася їм, яка я тоді була на їх немилосердна. А вони-ж нічого лихого не заподіяли мені. Що-ж тут поганого, що вони хотіли в цій хаті жити? Їхня хата стара, вокха, а ця—нова. І город у нас кращий, і хазяйствечко більше,—от їм і хотілося як краще. Мені тепер все це так ясно... і ніщо не здається гидким... Хіба вам шкода було хати? Вам не шкода, таткові не шкода, мені теж не шкода. Чому-ж я тоді на них така люта була? Коли-б, мамо, вони оце прийшли! Коли-б, мамо їх покликати!!

— Хто-б же, дитино моя, пішов серед ночі людей гвалтувати? Та й про хату ти ще не все передумала. Спи тепер, а завтра дасть Бог день, дасть і пораду!..

Л. Яновська.

(Кінець буде).

Свічка.

Тремтіла свічка, палала свічка,
В труні сосновій лежала мати;
Якась байдужа, чужа черничка
Читала сумно святі кантати.
Маленькі діти, брат і сестричка,
В куточку гралась, немов на святі...
Тремтіла свічка, палала свічка
І сумно, сумно було у хаті.

Коса смертельна, довічна нічка
Співала матір в безмежнім горі...

Тремтіла свічка, палала свічка,
А день чудовий стояв на дворі.
В вінку шовкова вилась травичка
І одтіяла рожеві квіти.
Тремтіла свічка, палала свічка,
З кутка на матір дивились діти.

Де-ж та розгадка, хоч невеличка,
Де розуміння життя і смерті?
Тремтіла свічка, палала свічка,
Як символ смерті, не всім одвертий.

Гр. Чупринка.

Бібліографія.

Видання Товариства Просвіта у Києві.

1) *Про Канаду*, яка це земля і як у ній живуть люде. З малюнками. 8 коп.

2) *Українці в Америці*. Написав В. Корольов. Ціна 15 коп.

З усіх українських „Просвіт“ київська Просвіта, безперечно, видає книжок найбільш. Видання ті найрозмаїтніші. Де-хто дорікає навіть, що видавництво те—„безсистемне“; але, на наш погляд, то й добре, що київська Просвіта не становить своє видавництво ні в які відрубні межі; *розмаїтність* книжечок може йти лише на користь видавництву. Отже між остатніми виданнями київської Просвіти є й оповідання, навіть таке велике, як „Чернигівка“ Костомарова (в українськiм перекладі), є й розповіді про чужі краї (про Нову Зеландію й ин), розповіді історичні, (про Жанну д'Арк і ин.), книжечки про господарство і т. д.

Межі книжечками київської Просвіти про чужі краї—дві книжечки, що їх заголовки виписано в нас у-горі, можуть йти поруч, бо вони оповідають про ту саму країну, з того самого погляду на неї, яко на країну переселенців, маючи на увазі переселенців—наших.

Навряд чи помилимось ми, коли скажемо, що отсі 2 книжечки належать до найбільше вдатного, що видано „Просвітою“. Перше всього вони дуже на-часі. Переселенська хвиля взагалі опанувала нашим селянством, могутчою силою несе його в чужі краї, де те селянство гадає найти своє „щастя“, кращий достаток, краще життя. Остатнім часом, хвиля та тягне наш люд не тільки на Кавказ, на Сібір, а й в Америку; сей далекий, заморський світ де-далі все більше притягає до себе увагу наших переселенців. Але з-де-більшого ті „пересельці“, що йдуть і з Галичини, і з нашої України, ідуть осліп, не відаючи гаразд, що воно таке

за Америка. Отже розказати людям, і розказати добре,— зрозуміло, докладно,—було обов'язком тих видавництв, що випускають окрім книжечки для народу. І Просвіта київська виконала той обов'язок дуже добре. На обидві її книжечки, про Америку й переселення туди, положено працю пильну, совісну.

Книжку „Про Канаду“ може не тільки переселець, а й всякий прочитати за-любки. Хто єсть автором цієї книжки—не відомо (либонь праця була якась спільна), але у всякім разі зложено її з великою пильністю, тямком і повністю. Перше всього подано докладні відомості географічні, далі єсть історичний огляд країни,—як заселялася ця країна здавен і що в їй діялося колись. Потім розказано про державний і громадський лад в Канаді тепер. Подано відомість і про відносини між собою кількох племен, що живуть у країні (на жаль, трохи за-мало сказано про індіців, давніших мешканців Канади). Досить докладно сказано про всі об'яви життя канадійського, вже того близького життя, що зустріне нашого пересельця в Канаді: який там уряд, як там володають люде землею, як тую землю можна купити, та яка управка може бути з нею, яке життя робітників на заводах, як можна учити дітей і яка взагалі освіта в краю, а на останку—як саме живуть в Канаді наші люде. Главка ця трохи за-коротка, однак найважніші відомості єсть і додано навіть кілька малюнків. (Ці малюнки ми й поміщаємо в сьому числі „Рідного Краю“).

Бувши найкращої думки про розбірану книжку, зазначимо, що, здається, життя в Канаді, особливо робітницько-фабричне, трохи в кращому світлі показано в книжці, ніж воно єсть насправжки. Пригадуємо, що траплялось нам читати про дуже сутужне шукання роботи, та й про инше робітницьке лихо, що зустріває людей і в Канаді... Об-тім, видавництво таки сказало, що взагалі не треба забувати, скільки тяжкого може бути в житті пересельця в Канаді, особливо першої пори по приїзді.

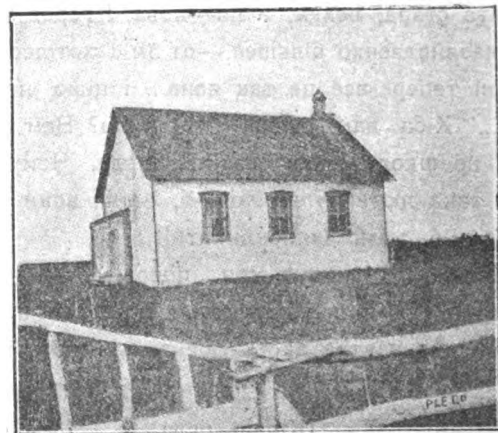
Книжечка „Українці в Америці“, звичайно, дає вже докладніші відомості про життя власне наших людей. Либонь здивується не одна людина наша, прочитавши, між иншим, які українські товариства єсть в Америці, які часописі українські видаються там, які школи *українські* (навіть семінарії учительські) заведено в Америці... Цікаві книжечки,—ще до того й дешеві, і ми радимо познайомитися з ними кожному. Вони одна одну доповняють: в першій більше говориться власне про Америку, в другій—про життя переселенців-українців. Мова в обох книжках проста й добра.

О. П.

Українські пересельці в Америці.

Перша хата першого українського пересельця в Канаді.

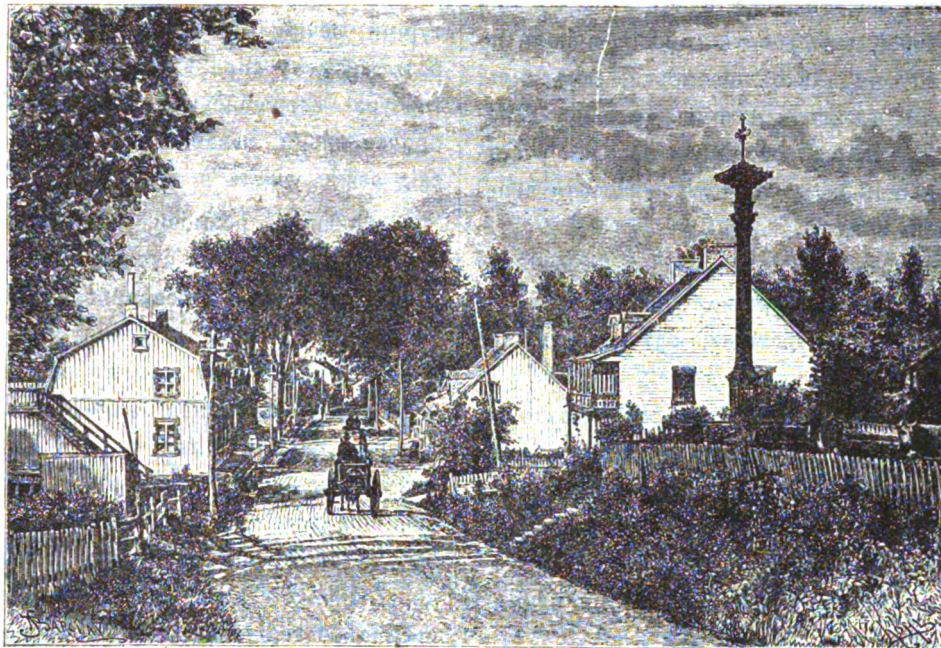

Маленька сільська школа в українських пересельців у Канаді.

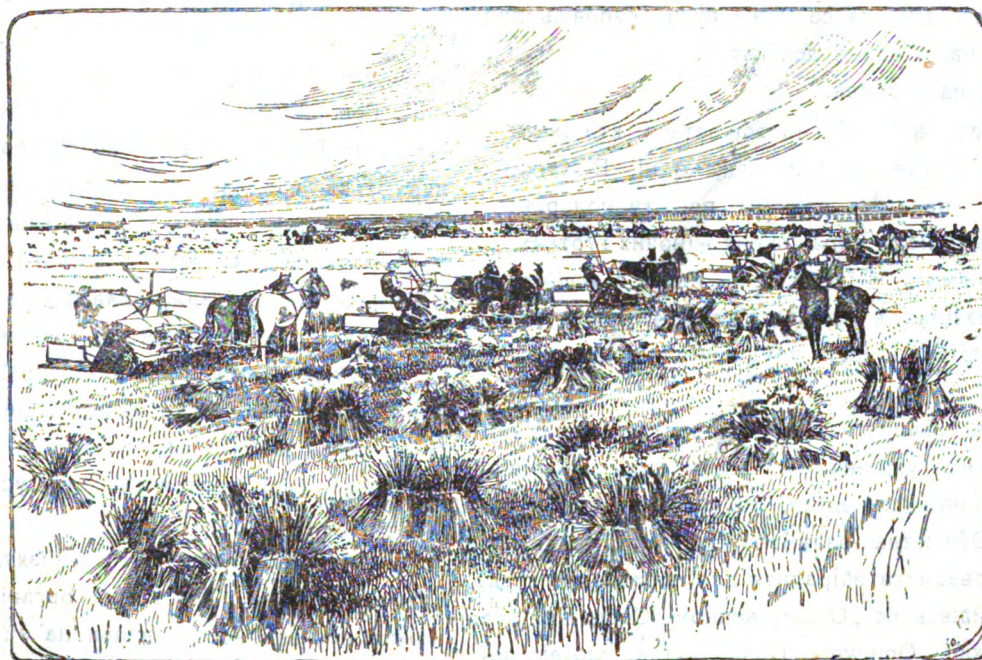

Хата українського пересельця на хуторі в західній Канаді після трьох літ життя.

Українські пересельці в Америці (в Канаді).

Канадійське село.

Українські поселенці жнуть жатками хліб.

(Малюнки взято з збірки київської „Просвіти“).

Українки: на першому жіночому з'їзді.

(Далі *).

Коли часописні звістки про жіночий з'їзд, що мав зібратися в Петербурзі, вже досить голосно лунали по всій Росії,—не було ще ніякої відомости, щоб десь, хтось на Україні мав посилати на той з'їзд свою делегатку. І так воно й сталось, що з українських учасниць з'їзду, таких, щоб їх можна було назвати делегатками, була тільки одна...

Через що сталось те?.. Чи так зване „жіноче питання“ нікого з свідомих українок не цікавить? чи зовсім не було між ними енергічних, здатних до того призначення?

З поводу сього можна перше всього сказати те, що в особності *українське* ідейне життя взагалі мало об'являється на Україні. Отже коли в *українських краях* і були зібрання з поводу жіночого з'їзду, коли посланими делегатами й були українки родом, то все-ж таки ніхто не вважав, що йдуть українки, бо й самі вони не вважали себе такими...

Але єсть все-ж таки тепер на Україні ідейні встановища українські; єсть і жінки-українки, що виступають у просвітньому, в ідейно-громадському життю яко українки; — чому-ж від тих установищ, чому-ж із тих жінок не поїхали *українки*—численніш?

Отож відповідею на се може бути розповідь про те, як поїхала наща єдина делегатка.

Поїхала вона з Києва,

Ми не знали в Києві, чи збирається хто їхати з інших кутків України на той з'їзд, чи ні. В Києві-ж, у місяці Грудні, почалась розмова про ту подоріж;—тільки йшла вона не в українських жіночих гуртках,—бо їх і зовсім нема у Києві; балачка йшла в *російських* жіночих організаціях: в „Обществѣ взаимопомощи женщин“, в „Обществѣ помощи трудящимся женщинам“, та ще в якихсь.

Хоч в сих товариствах є українки, але вони там не виступають яко українки—і навіть коли задумано було видати збірник для дітей, то видано його по російські (від „Общества взаимопомощи“). Отже представниці тих товариств збиралися для поради про з'їзд, у російсько-жидівським „Общественном Собрані“, та в польським клубі „Огниво“. Пішла чутка, що від російянок поїде тією „делегаткою“ д-ка Клячкина. Ну, мовляв, нехай собі їде!—Українські організації, не жі-

ночі (бо, кажу, таких в Києві нема), а інші, загальні, як напр. „Просвіта“,—не здіймали й речі про жіночий з'їзд.

Аж се,—можна сказати, несподівано,—знято про його річ в „Українським клубі“: на черговій літературній вечірці д. Л. Жебуньов закликав товариство розважити ту справу: що ось, мовляв, має бути в Петербурзі всеросійський жіночий з'їзд,—то якої думки про се члени товариства? може-б хто висловився, чи слід взяти участь в тому з'їзді, чи як?..

Почались розмови, тії „дебати“, що перейшли навіть в досить гострі суперечки.

Перше всього говорилося взагалі: *чому* їхати, *від кою* їхати і т. д.—Тут оглянулись на те, чи єсть у нас в Києві якийсь український жіночий рух, чи нема, та чи й повинні бути наш *жіночі* організації. Подано було справку, що заводилась-була в Києві разів зо-два якась жіноча українська організація, остатній раз в 1906-м році, під впливом того, що завівся був у Полтаві, при відділі обще-руської жіночої спілки, жіночий гурток український; гурток сей між иншим у 1905, чи 1906 р. послав з Полтави на жіночі збори в Москву д-ку Дмитрієву; але потім гурток той, як і все инше поступове життя, прив'яв і—помалу розсунувся; теж саме було й з київським „жіночим товариством“: засновниці його збиралися разів 5, склали статут, щоб подати його до затверження губернатору, але так і не подавали його, бо незабаром стало мало надії на його затверження. Так те „жіноче товариство“ теж розсунулось, можна сказати—не заснувавшись...

Говорилося далі, що відсутність жіночих товариств на Україні зовсім не означає, що жінки наші цураються громадського життя,—навіпаки, вони приймають значну участь в просвітньому і взагалі в громадському нашому житті. З сього погляду де-хто (д-й Шерстюк і инші), висловився, що й *не треба*, щоб заводились жіночі українські товариства, бо заснування їх було-б *на шкоду* загальній українській справі: мовляв, сил у нас і так мало, а ще як одірветься від їх та сила жіноча, що працює в „Просвітах“ то-що, та заведе свої товариства, то ущербиться загальна праця.

Вернулись далі таки до з'їзду. Де-хто казав (жінки), що може-ж і без сталої організації жіночої—таки можна послати кого з жінок на з'їзд. На се більшість немов приставала. Почали казати, про що-ж саме говорить на з'їзді. Одні говорили, що найголовніше треба обізватися за наші права національні, за права нашої школи й т. и. Другі казали, що слід-би поставити на першим кону жіночу робітничу справу, але се питан-

*) Дивись ч. 8 „Рідного Краю“.

ня навряд чи можна буде поставити як слід, то—чого й їхать?.. Далі вже й рішучо сказано було одним добродієм: „і нема кому їхати, і нема що говорити“. Тут жінки почали казати, що єсть кому їхати і єсть що сказати.

Але постанови від товариства так ніякої й не вийшло.

Через скільки днів одначе зійшлися, там же в Україні. Клюбів, скільки його членів,—душ 10 жінок та 2 мужчин,—і почали казати, що послати когось на з'їзд треба; тільки слід порадитись, кого саме пошлуть і які хто праці може дати для прочитання на з'їзді.

Тут вийшла вводна okazія: прийшло скільки душ курсісток і заявили, що, на їх думку, не варто їхати на з'їзд. Компанія вислухала їх, але не пристала на ту раду, сказала, що участь у з'їзді взяти треба.

Дівчата пішли собі, а між зібраними визначилась уся справа далі: написати українські „доклади“ для з'їзду взялися—Л. Яновська (про „становище українки-селянки“) і О. Пчілка („Завдання жінки-українки“); приобіцяв один з мужчин написати про українку-робітницю та ще про одну річ,—але не написав нічого.

Поїхати на з'їзд згодилась Л. Яновська, а поки що послано було в Петербург, бюрові з'їзду, звістку, чії будуть реферати і який саме їх зміст. (Нам було сказано, що, тим часом, сього доволі,—реферати буде зачислено до гурту).

Через який час, забравши доклад свій та О. Пчілки, Л. Яновська вирушила в Петербург,—хоч не делегаткою від якогось товариства, то все-ж заступницею від громадки жінок, що виправили її. В якусь організацію жіночу так ті київські жінки й не вступали, тільки вислухали написані реферати, та подали свою думку, ухваливши їх. За скільки днів до з'їзду—Л. Яновська поїхала.

О. П.

(Далі буде).

НАДІЯ.

Життєвая іскра у серці згасає,
Мов чорная хмара—щось очі вкриває,
І пісню останню життєву співаю,
Безщадної смерті обіймів чекаю ..

А все не вмірає надія святал,
Що вільная пісня могутня, гучная
Полине далеко, проміння зустріне
Весняного сонця у рідній країні.

Олександр Статніков.

Новая Баварія 1909 р.

Українське слово й мистецтво.

◆ Євангеліє на українській мові—припинилось було через перехід його редактора, єпископа Парфенія, з України в Тулу; тепер діло знов наладилося: переклад євангелія від Луки вже друкується (там-же, в синодській друкарні), а євангеліє від Іоана теж вийде незабаром, після розгляду перекладу деякими знавцями, та в комісії при Академії наук і самим Редактором.

◆ Товариство Т. Колесниченка починає свої постанови в Києві, в театрі Купецького садка з 1-го маю. Товариство се—дуже велике; в йому грає й славетна артистка Г. Затиркевич-Карпинська.

◆ Українські переклади. У Львові вийшли такі українські переклади „Універсальної Бібліотеки“: 1) *І. Тургенев*—„Поезії в прозі. 2) *Е. Золя*—„Свято в Коквілі“. 3) *М. Лермонтов*—„Демон“. Друкується й випуск 4-ий: *Ф. Гебель*—„Юдіта“.

До кінця 1909 р. вийдуть такі книжки того-ж видавництва „Універсальна Бібліотека“. 5) *Апулей*—„Амор і Псіхе“. 6) *Анатоль Франс*—„Нариси“. 7) *Кляйст*—„Наречена зі Сан-Домінго і інші опов.“. 8—9) *Ком*—„Провідні мужі (Сократ, Плято, Декарт, Спіноца, Кант, Фіхте)“. 10) *Едгар По*—„Морея й ин. опов.“. 11) *Ф. Польок*—„Історія науки про державу“. 12—13) *Б. Шов*—„Цезарь і Клеопатра. 14) *Б. д'Оревілі*—„Месть жінки“. 15) *Плято*—„Пир філософів“. 16) *Б. Берзон*—„Арне“. 17) *Г. Ібсен*—„Рицарі півночі“. 18) *Тургенев*—„Перша любов“. 19) *Вайгінгер*—„Фр. Ніцше“. 20) *Плотар*—„Юлій Цезар і Александер Великий“. 21) *Гофман*—„Дожа і догареса“. 22—23—24) *Емерзо*—„Репрезентанти людскости“.

Щоб упродовжити читача в всесвітню літературу, будуть друкуватися в кождім творі студії про дотичних авторів. Кождий випуск коштує 30 сотиків, подвійний—60, потрійний—90 сот. Річна пренумерата—для Австрії 6 корон, для Росії 4 рублі, для Америки 2 долари.

(Адрес видавництва „Універсальна Бібліотека—Львів, Вірменська, 25).

◆ Часопись Будучність. Ч. 8—9 (вийшли разом, 24 стор.). Зміст: І. Н. Наївні вірші (Мелеагер). Х. Алчевська—До простору. П. Богацький—Визволив ся. Ф. Ковковський—* * * Дівчина Христя—З поля двох письменств. О. Шпитко—Як я вмирав. Х. Майстренко—З манджурських спогадів. Й. В. Гете—таємниця (перекл. Д. Йосифович). Ф. Гебель—Марія Магдалина (переклад М. Венгжин). В. Пачовський—О. Олесьови. М. Яцків—Де правда? П. Карманський—Пливем по морі світла.—Ратуймо злодів.

Спілки й господарство.

◆ **Позичка хліборобам.** На те, щоб хлібороби могли краще перейти до кращого господарювання, „Управління землеустройством і земледілієм“ поєдналося з земствами, як пособляти в тій справі хліборобам.

По правилах, недавно затвержених,—з земських складів можна хліборобам („крестьянам“, або людям близьким до їх по своєму побиту) купувати із земських складів, у позичку, з розстрочкою плати, такі речі: всякі знадоби до будовання (дерево, залізо, то-що), насіння і всяке господарське знаряддя, мінеральні погної, машини. На яких саме умовах можна купувати тее все, про це можна довідуватися в земських складах та в землеустроїтельних комісіях. Найголовніші встанови такі: треба мати свідоцтво, що той, хто хоче купити в довг, має землю свою власну, не більш, як в тій мірі, що встановлено селянським поземельним банком (по додатку до ст. 54 його уставу); при покупі треба заплатити зараз не менш як 10 процентів ціни того, що купується, а іноді й далеко більш; найбільша позичка одній людині може бути в 100 рублів, (часом можна взяти, наприклад машину, і на 300 р., тільки то вже в рідких випадках і тільки по постанові землеустроїт. комісії); розстрочка довгу дається до 3-х літ, на різний товар—різно: за насіння й за погної треба виплатити 2 третини довгу на протязі першого року і остатню третину не пізніш 2-х років; процентів лічиться 6 годових, за ту суму, що зостається в довгу; іноді, при довгові в скільки сот, дається розстрочка до 8 літ.

◆ **Нові господарські товариства** заснувалися: в м. Лютеньці, Гадяцького повіту і в с. Мусіївці, Сквирського пов.

◆ **Селянські спілки**, всякого розбору, все більше ширяться на Україні; на Поділлі в де-яких селах жінки-селянки збираються складати такі спілки, для печення хліба, як були торік, під час жнів, та іншої польової роботи: хліб пікся для *цуртової* потреби скількох сімей,—тим займалася, по черзі, одна, або дві господині; отже не треба було клопотатися всім на-різно—й через те можна було більше зробити на полі.

◆ **Селітра.** При солінню м'яса для копчення кладуть селітру, найбільш для того, щоб м'ясо мало гарний колір, червонуватий. Тільки не слід класти її більш, як від 7-ми до 10 золотників на 100 фунтів м'яса: у великій мірі селітра шкодить здоров'ю, од неї робиться хвороба кишок, нервів і серця.

ДО ПИСИ.

Олександрівський повіт (Катеринославщина). Давно вже наші народні учителі готувалися до свята 100 літніх роковин народження Гоголя. Між народом пішла чутка про те свято. Народ теж почав допитуватися про Гоголя, хто він такий, за що се так учителі збираються шанувати його. З приводу сього не мало було чути з уст народу: которі хоч трошечки були знайомі з творами Гоголя,—читали де-що,—казали,—що шанувати його пам'ять треба за його заслуги в громадському ділі, а інші ніяк з сим не згожувались, казали, що шанувати отак чоловіка можна і слід тільки тоді, коли б він сього заслужив святим життям, спасаючись в монастирі, або-що. Приходилось чути й таке, що Гоголя зовсім не слід шанувати, так як оце готуються, бо він „з чортами знався“: він про їх писав і малював їх; а з людей він тільки насміхався й докоряв їм.

Але сі думки повинні б розсіятися з народних голов, коли люде почули із шкіл про значіння й заслугу великого чоловіка.

Святкування ста літ народження Гоголя, у нас в повіті, в народних школах відбулося ранком 20-го Березня. За скільки днів до сього було розіслано по школах від інспектора народних шкіл—*циркуляра*, а при йому додано було й програму святкування. Ото-ж учителі по цій програмі й святкували пам'ять геніального чоловіка. Були по школах і в церквах панахиди, збирались зацікавлені люде до шкіл і там учителі проказували життєпис Гоголеву, а дівтора читала його твори на-пам'ять і з книжки; вдавали школяри в лиця „Тараса Бульбу“, а в інших школах ставлено, в скороченню, й „Ревизора“. Чи думав Гоголь, писавши „городничого“, що настане час, коли сам уряд буде загадувати святкувати його пам'ять, коли подекуди самі „городничі“ писатимуть програму того свята?..

Чи діжде коли й другий геній України, Шевченко, що сам шкільний уряд загадає розказати в школах про значіння й заслугу Кобзаря?.. Ох, тепер ще так далеко до сього!..
Мандрівець.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И.

Вийшла з друку і продається нова книжка:
ПРОХОР ВОРОНИН.

„ЯК Я ВИГРАВ У ТОВАРИША-ВЧИТЕЛЯ БЛЯШАНОГО САМОВАРА“ та інші оповід.

46 стор., **ціна 8 коп.**

Вип исувати можна в „Української Книгарні“ (Київ, Бєзаківська, 8) та з книг. „Літ.-Наук. Вістника“ (В.-Волдимирська, 28).

ЗЕМЛЯКИ! Повідомляйте всіх, що

„ТИТАН“ ГОЛОВНА ТОРГОВЛЯ
Й ВИРОБ.

УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО.

АВСТРІЯ, ВІДЕНЬ 18/1 (Wien 18/1 Thezeiengasse 73).

Виробляє у своїй фабриці в Ст. Катарайн Стирні знамениті **КОСИ** зі сріблястої тигельної сталі по ціні:

Довжина	21	23	25	27	29	31	33	35	37	39	41	43	45	Дюйм.
Середні	56	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	Копійок
Широкі	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	120	за штуку

35 дюйм.—20 вершкам, або 1 арш. і 4 верш.

До кожних 10 кіс додаємо 1 даром. 30 кіс висилаємо оплатно до рос. границі. 50 кіс оплатно до кожної станц. жел. дор. Европ. Росії. **Молотки** до клепаня 50 коп. **Вабка** 40 коп. **Машинка до клепаня** кіс 1 руб. 60 коп. **Ковальські серпи** за 10 шт. 4 руб. **Фабричні серпи** за 10 шт. 2 руб. 60 коп. **Англійська бритва** з футералом, 1 руб. 10 коп. **Пожниці** всякого рода від 20 коп., **кравецькі** 1 руб. 40 коп. **Машинка до стрижня волося** зо всіма приборами (з сталеві гребінки і пружина) по 2 руб. 40 коп. **Кожий** може нею стригти волося після вподоби.

Топори, Варди, Долота, Пили, Пилки, Скоблі, (Осники), Кліші, Свєрдлі, Ключі америк. до шруб, **Пилники, Ножі, Вилки, Ложеи, Ложечки** і т. п.

Малі замовлення висилаємо по пошті в пакетах (до 12 фунт.) лиш за одержанем наперед цілої належності за товар і зверх того 80 коп. на поштові розходи. **Вільші замовлення** висилаємо залізницею в скринях, лиш за одержаням наперед **яко задаток** найменше одної **третини** з припадаючої належності, на решту накладаємо платіж. **Купцям і відпродуючим** уділяємо **високий опуст.**
РОДИМЦІ: наше товариство українське! **СВІЙ ЛИШЕ ДО СВОГО!**

ВИЙШЛА НОВА ЗБІРКА ПОЕЗІИ.

Петра Карманського.

„ПЛИВЕМ ПО МОРІ ТЬМИ“

стор. 139 малої вісімки. „Молода Муза“ ч. II. Ціна 2 К.

Замовляти можна у автора в Старій Соли, у всіх книгарних і в ред. „Будучности“.

„ДІЛО“

Виходить у Львові щодня (крім неділі і свят).

Передплата на „ДІЛО“

в Австрії: на рік 32 кор., на пів-року 16 кор., на місяць 2 кор. 70 сот. для Росії: на рік—17 р. 40 к. на пів-року 8 р. 70 к. на міс. 1 р. 60 к. у Львові (без пошт. пересилки) на рік—28 кор., на пів-року—14 кор., на четверть року—7 кор. на місяць—2 кор. 34 с. Поодинокє число коштує у Львові 10 сот., на провінції 12 сот.

Вийшли 2-м видакням

Драми й Комедії

Б. ГРИНЧЕНКА.

ТОМ I:

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

Популярна бібліотека „ЛАН“.

- 1) **Юр. Сірий. Жите роєтин.** З малюнками. Ціна 25 коп.
- 2) **М. Шатовал. Про ліс.** З малюнками. Ціна 25 к.
- 3) **Ю. Будяк. Дині люде.** З малюнками. Ціна 25 к.
- 4) **Нелло та Патраш.** Переклад Юр. Сірого. З малюнками. Ціна 25 к.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС

виходить раз на тиждень

у Львові, ул. Ліндого ч. 7. Австрія.

Ціна для Росії Півтора рублі.

Листьмо з Просвіти

орган товариства „Просвіти“ у Львові.

Виходить раз у місяць. Річна передплата для Росії 2 руб.

Адреса Редакції і Адміністрації. ЛЬВІВ, Ринок, ч. 10. АВСТРІЯ.

ГОСПОДАР І

 ПРОМИСЛОВЕЦЬ

орган „Краєвого союзу господарсько-молочарського“ в Стрию. (Австрія).—Виходить 2 рази на місяць. Річна передлата 2 корони.

НА МЕЖІ.

Жарт в 1-ій дії

ГАВРИЛА ЛЕВЧЕНКА

(видання „Рідного Краю“).

Ціна 15 коп.

Дозволено для постанови на сцені.

Склад видання в Києві, в Українській Книгарні (Везаківська, 8).

Драми й комедії.

Переклад під редакцією Б. Грінченка.

1. Ібсен Г. Підпори громадянства. Ком. на 4 дії, пер. М. Загірньої. Довв. до вист. 16 мая 1907. № 5693. Ц. 30 к.
  2. Ібсен Г. Ворог народів. Ком. 5 д. Пер. М. Загірньої. Довв. до вист. 11 окт. 1907. № 10606. Ц. 30 к.
  3. Ібсен Г. Примари. Др. 3 д. Пер. М. Загірньої. Ц. 30 к. Довв. до вист. 13 нояб. 1907. № 16712.
  4. Мірбо О. У золотих кайдаках. Ком. 3 д. Пер. Б. Грінченка. Ц. 35 к. Довв. до вист. 7 янв. 1908. № 1864.
  5. Метерліні М. Монна Ванна. Др. 3 д. Пер. М. Загірньої. Ц. 30 к. Довв. до вист. 18 дек. 1907. № 1865.
  6. Зудерман Г. У рідній сем'ї. Др. 4 х. Пер. М. Загірньої. Ц. 30 к. Довв. до вист. 20 февр. 1908. № 1987. (Прав. Вѣстн. 16 марта 1908, № 62).
  7. Ібсен Г. Нора. Др. 3 д. Пер. М. Загірньої. Ц. 30 к. Довв. до вист. 3 марта 1908. № 2659. (Прав. Вѣстн. 8 апр. 1908, № 80).
  8. Ібсен Г. Гедда Габлер. Др. 4 д. Пер. П. Грінченко. Ц. 30 к. Довв. до вист. 3 марта 1908. № 2651. (Прав. Вѣстн. 8 апр. 1908, № 80).
  9. Гауптман Г. Візник Геншель. Др. 5 д. Пер. Б. Грінченка. Ц. 30 к. Довв. до вист. 20 марта 1908, № 3117. (Прав. Вѣстн. 8 апр. 1908, № 80)
  10. Шніцлер А. Забавки. Др. 3 дії. Ц. 30 коп. Пер. Б. Грінченка. Довв. до вистав 28 июля 1908, № 7014.
  11. Шіллер Ф. Вільгельм Тель. Др. 5 х. Пер. Б. Грінченка. Ціна 30 коп. Довв. до вистав 18 нояб. 1908 № 11048
  12. Ібсен Г. Жінка в моря. Др. 5 д. Пер. Н. Грінченко. Ц. 30 к. Довв. до вист. 13 сент. 1908, № 8355.
  13. Гауптман Г. Перед сходом сонця. Др. 5 д. Пер. Б. Грінченка. Ц. 30 коп. Довв. до вист. 8 окт. 1908 № 9421.
  14. Зудерман Г. Кінець Содомові. Др. 5 х. Пер. М. Загірньої. Ціна 30 коп. Довв. до вист. 11 дек. 1908. № 11806.
  15. Зудерман Г. Огні Іванової ночі. Др. 4 х. Перекл. Н. Грінченко. Ц. 30 к. Довв. до вист. 11 дек. 1908. № 11804.
  16. Ібсен Г. Росмергсольм. Др. 4 д. Пер. П. Грінченко та М. Загірньої. Ц. 30 к.
  17. Сарду В. Рідний Край. Др. 5 д. Пер. Б. Грінченка. Ц. 35 к. Довв. до вист. 20 марта 1909. № 3181.
- Б. Грінченко. Драми й комедії: Ясні ворі. Нахмарло. Стаповий гість. Серед бурі. Арсен Яворенко. Ц. 1 р. 50 к. Довв. до вист. перші чотири 1 мая 1902, № 3654—3657, остання по рукоп., без 3-ї дії, під вар. „На громадській роботі“ 16 февр. 1904, № 1780.
- Грінченко Б. На новий шлях. Др. 5 д. Довв. до вист. 5 июня 1906, № 5216 („Прав. Вѣст.“ 1906 № 141). Ц. 30 к.
- Грінченко Б. Миротворці. Жарт на 1 дію. Ц. 10 коп. Довв. до вистав 27 авг. 1908, № 7896

1909 г. (годъ издания XI).

„Южно-Русская Сельско-Хозяйственная газета“**Еженедѣльный областной общественно-агрономическій иллюстрированный журналъ.**

Изданіе Харьковскаго Общества сельскаго хозяйства, посвященное научнымъ и практическимъ вопросамъ сельскаго хозяйства юга Россіи, земскоіи и экономической жизни населенія, общественной агрономіи, опытному дѣлу и практическому сельскому хозяйству.

Завѣд. редакц. агр. А. А. Малигоновъ.

Отвѣтствен. ред. агр. С. М. Кузнецовъ.

Условія подписки съ дост. и перес.: на годъ 4 р., 1/2 г.—2 р., 1/4 г.—1 р. Цѣна отдѣльнаго № 10 коп.

Пробные №№ и проспекты высылаются бесплатно.

Адресъ редакціи: Харьковъ, Плетневскій переулокъ № 2.

Видання Товариства „ПРОСВІТА“.

1. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків. З додатком про життя Драгоманова. Ціна 8 коп.
  2. Земельна справа в Новій Зеландії. Переказала М. Ціна 2 коп.
  3. Левицький М. Як рятуватися при наглих випадках і каліцтвах. З малюнками. Ц. 3 к.
  4. Календарь „Просвіти“ на р. 1907. Ц. 15 к. (Випродан)
  5. Загірня М. Як визволилися Північні Американські Штати. З портретом Вашингтона і з картою. Ц. 15 к
  6. Дорошенко Д. Оповідання про Ірландію. Ціна 8 коп.
  7. Загірня М. Страшний ворог. Про горілку. Ц. 5 коп.
  8. Франко Ів. Ліси та пасовиська. Оповід. Ціна 3 коп.
  9. Грінченко Б. Про грім та блискавку. З малюнк. Ц. 4
  10. Напельгородський П. Українці на Кубані. Ціна 5 коп.
  11. Грінченко Б. Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького. Ц. 5
  12. Календарь „Просвіти“ на рік 1908. Ціна 25 коп.
  13. Іваницький Б. Як збутись ярів та пісків. Ціна 4 к.
  14. „Веселля“, одривний календарь на р. 1908. Ц. 50 к.
  15. Лукивич В. Сем'я у звірів, птиць, комах, риб та гаді. Переклад П. Є. З малюнками. Ц. 10 к.
  16. Сьогочний Г. Морські огні. Про маяки. З малюнк. Ц. 5
  17. Грінченко Б. Про пустині. З малюнками. Ц. 8 коп.
  18. Маркович Д. На Вовчому хуторі. Оповід. Ц. 3 коп.
  19. Маркович Д. Іван в Буджаку. Шматок. Опов. Ц. 4 к.
  20. Левицький М. Забув. Щастя Пойсаха Лейдермана. Дію оповідання. Ц. 4 к.
  21. Корольов В. Як годувати худобу. З малюнками. Ц. 10
  22. Загірня М. За рідний край. Про Жанну д'Арк. З малюнками. Ц. 7 коп.
  23. Спартак. Оповідання про римських новольників. з Боголюбовим переказали К. Ціна 5 коп
  24. Костомаров М Чернігівка. Бувальщина XVII в. Переклад з передмовою Б. Грінченка. Ціна 40 коп.
  25. Єфремов С. Тарас Шевченко, життя його та діла. портретами й малюнками. Ціна 10 коп.
  26. Каталог книжок для народнього читання. Ц. 5 к.
  27. Про Канаду, як там живуть люди. Ціна 8 коп.
  28. Корольов В. Українці в Америці. З малюнками. Ц. 15
- А Крымскій Українскійя грамматика. Научно-практический курс. Издаіе составляет собственность Т-ва „Просвіта“. Томъ І., выпускъ 1, цѣна 1 руб. 10 к., выпускъ 2 и 6-й, ц. 65 коп. Томъ ІІ, выпускъ 1, цѣна 65 коп

Ukrainische Rundschau

виходить у Відні 1-ого кожного місяця в обемі 48 рін вел. вісімки і коштує річно лише 4 руб. Кожен свідомий і інтелігентний українець повинен почувати сю часопись, що заступає інтереси українського народа перед культурним світом. Передплату і плати на адресу адміністрації: Wien XVIII., Ger. Hockegasse 24.

Лиш півтора карбованця

річно коштує

широ-мужицька газета

„Хлопська Правда“

Най-же кождий предплачує, кому мужицька дожить на серці.

Адреса: Хлопська Правда

г. КОЛОМІЯ, Галичина, Австрія.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 10.

(За Березіль) Мартъ.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вній і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Страшна безодня. Вісті. На Україні. Товариства „Січі“ в Галичині. Вірші *І. Левченка* й *З. Яценка*. Горє—оповідання *Л. Яновської*. Вірші—*О. Коваленка* і *С. Палія*. Бібліографія. (Українські проповіді). Ча-сопись для батюшок й матушок. Українське слово й мистецтво.

Ілюстрація: Пам'ятник Гоголеві, поставлений у Москві.

„НАРОДНЕ СЛОВО“

ілюстрована, популярно-просвітна й літературна часопись.

Виходить у Львові тричі в тиждень: в вівторок, четверг і в суботу

під редакцією **АНДРІЯ ВЕРЕТЕЛЬНИКА**.

„Народне Слово“ виходить із двома літературними до-датками; в першому йдуть повісті, в другому популяр-но-наукові писання. Літературні додатки долучуються до кожного числа „Народного Слова“. Тепер в повістьовому додатку друкується велика історична повість *М. П. Ста-рицькою* п. н. „**Розбійник Кармелюк**“; в додатку по-пулярно-науковому твір *В. Щербаківського* п. н. „**Архі-тектура у різних народів і на Україні**“ (із 200 ма-люнками). Додатки сі йдуть у формі догідних книжок.

Передплата місячна: в Австро-Угорщині 1 ко-рона, в Росії 70 копійок, в Німеччині 1 марка; в Аме-риці чвертьрічно 1 долар.—**Поодинокє число** у Львові 6 сотиків, на провінції 8 сотиків.—**Адреса:** Львів, ву-лиця Академічна, число 8.

Русини!

Пам'ятайте, що святим обовяз-ком кожного національно осні-домленого Русина є передпла-чувати самому, або кому не сл-ла, в спілці з другими, що най-менше одну з наших українських часописей, та подба-ти про те, щоби у всіх торговлях, гостинницях і взагалі всюди, де маєте які небудь зносини,—передплачувано наші часописі!

АРТИШОКИ

оповідання **О. Пчілки**.

(*полтавський анегдот з панського життя*).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

ЦІНА 15 коп.

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сеї випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечєра, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і Вірш на століття української літератури.

В СТРАШНІЙ БЕЗОДНІ. Найвищим судом дано високому урядовцеві,—колишньому старшому над усією державною поліцією, могучньому Лопухину,—тяжкий вирок: 5 літ каторги. Той, хто був за свого часу при таких значнім уряді, при такій міцній владі, зрівнявся тепер з останніми злочинцями!.. Він хотів щось роз'яснити на суді, але йому сказано було, що вже пізно, що він пропустив час, коли на суді можна було роз'яснять.

А неясного таки зосталось чимало. Які саме були ті дрти, що попірали забійство найвидніших урядовців? Хто саме орудував тією смертю? Кому саме потрібна була згуба призначених до смерті?—Коли вищому поліцейському урядові було звісно, через Азева, про всі забійства, що чинилися з руки тих, хто вбивав, то чому-ж не було припинено того забійства?.. Не зовсім ясною зосталася й сатанинська діяльність Азева: у яких саме відносинах був він до таємної поліції? Начальник шпінського уряду міг би де-що ширше розказати про се, але він не з'явився на суд зовсім, його не можна було знайти,—так сказано було про його на суді. І ось Лопухина,—колишнього губернатора, колишнього прокурора високого суда, шефа департаменту поліції,—признано революціонером, „участником такої спілки, що має на меті зруйнувати існуючий тепер стрій державного життя“.

Лопухин себе винуватим не признав, поєднання своє з спілкою революціонерів на суді одвертав. Про свої зносини з революціонерами й з Азевом Лопухин не встиг розповісти докладно, однак усім сказати, що була для його поважна причина сказати революціонерам про шпінство Азева, бо готувалося, з приводу Азева, ще багато забійства. Отже Лопухин, яко начальник поліції, охорони держави,—знав про тее все...

Страшний, каламутний вир! Люде йшли, вбивали, і не знали, хто саме водить їх рукою, куди саме ведуть їх,—чі до перемоги, чі, на той раз, до згуби. Страшне становище й

тих, хто впевняється на пильність, на вірність своїх підручних і не знає, чі то справді вірні слуги, чі підступні суперечники, своєкористні орударі, що може мають якісь-то свої плани, свою рахубу з обрікуваними на смерть?..

Життя заплутало, скаламутило підземні громадсько-політичні течії. Вони й викинули страшний позов, що від його здригнулося серце в кожного!

ВІСТІ.

◆ **Надзвичайний суд.** Сенат, у своєму присутстві, розбірав ту справу, що в початку сього року наробила такого великого розголосу: давнішого начальника департаменту поліції, Лопухина, обвинувачено в тім, що він був у спільних зносинах з партією революціонерів і видав їм таїну поліцейського уряду: сказав їм, що один призводник революціонерів, на ймення Евне Азев, (родом жид, з Ростова на Дону), був насправжки шпін таємної поліції в Петербурзі. Евне Азев так зручно поведився, що революціонери літ 10 уважали його своїм і навіть слухалися його: він був у їх при найстаршому уряді, в комітеті, що орудував усіма важнішими справами революційними. Під орудою Азева було вбито багато урядових людей (міністра Плеве й інших). Разом з тим Азев, будши на таємній службі в поліції, видавав поліції—революціонерів, бо він їх добре знав і йому було дуже добре звісно все, що в їх діялося. Остатнім часом революціонери стали Азева підозрівати й покликали його в Парижі на свою розправу. Він виправлявся, сказав, що може доказати свою неналежність до шпінів і принести на те документи. Йому дозволили пійти по ті документи, пославши з ним сторожу. 4-х душ своїх. Азев пішов—і більш не прийшов (разом з ним зникли й всі четверо сторожів). Щоб довідатися з певністю, чі був Азев шпіном,—один з прихильників революціонерів, Бурцев (та ще один—Бакай) спиталися самого начальника поліції Лопухина, чі правда сьому, і Лопухин сказав їм, що правда.—На сенатському суді прокурор доказував вину Лопухина.

Сенат присудив Лопухина на 5 літ каторги. Суд був дуже бучний. Викликано за свідків міністрів і інших значних особ, але не всі явилися. Лопухин подай апеляційну скаргу, а поки-що сидить у тюрмі.

Пам'ятник Гоголеві, поставлений у Москві.

(По зразку Серієва, Алмазова й Шаточника).

◆ Відкриття пам'ятника Гоголеві. В Москві відбулося дуже урочисте свято відкриття пам'ятника нашому прославленому на весь світ землякові, Миколі Гоголеві.

На свято прибуло багато почесних депутацій, з різних країв Росії і з-за границі; всі вони вітали славетного письменника, складаючи біля його постаті

прислані вінки. Полтавське земство послало своєму землякові гарний срібний вінок. Перше всіх було положено невеликий лавровий вінок від Царя.—Свято з поводу відкриття пам'ятника розпросторилось у Москві на скільки днів: були урочисті засідання, з промовами від руських депутацій і заграничних гостей.

НА УКРАЇНІ.

◆ Жіночий університет Святої Ольги—буде засновано в Києві, на місце жіночих вищих курсів. Університет матиме три відділи (факультети): історично-словесний, юридичний і натуральний. Медичний інститут буде окреме,—для його вже ставиться будинок в садибі Александрівської больницы.

◆ Агрономічний інститут в Полтаві. Полтавське губернське земство пильно клопочеться про те, щоб такий інститут,—(думають назвати його Петровським, з

поводу 200-ліття полтавської битви),—був у самій Полтаві. Частину землі для його візьмуть від полтавського „опытного поля“, а для господарства інститута послужить земля полтавського земства в Гадяцькому повіті, подарована земству Бойком.

Лубенці теж просять заснувати у їх, в Лубнах, агрономічний інститут; призначають на се 10 десятин городської землі й частину потрібних грошей.

◆ Калічення дітей. Страшні речі об'явилися неда-

леко від Києва, в повітовому городі Василькові. Старці нарочито калічили дітей, щоб потім через їх більше зібрати милостини, бо, дивлячись на велике каліцтво тих дітей, люде більше дають. Одного старця зауважено, що він все з іншими дітьми ходить просити, й заарештовано, разом з тим хлопчиком-калікою, що він водив з собою по базару. Хлопчик той, літ 14-ти, розказав, що він добре знає свого батька й матір; обоє вони старцювали; жила вся сім'я в селі Метиліівці (звенигородського повіту); до 12-ти літ хлопець добре бачив і був зовсім здоровий. Але якось приїхав „дядько Клим“, забрав його й повіз у село Ківшовате і віддав одній бабі. Баба та попарила його окропом, викрутила хлопцеві ноги й насипала в очі якогось порошку,—від того хлопець і осліп. Така сама скалічена була й друга дитина, дівчина, страшенно заморена, та мов не притомна. Сій—літ 8 і вона нічого не могла розказати. Старці не признаються, що калічено дітей нарочито; кажуть, що дітей-калік їм віддають сами батьки, або матері-покритки; про каліцтво дітей ніби-то старцям нічого не звісно.—Ця справа дуже всіх збентежила і тепер ведеться пильне слідство.

Значне розбійство.

Посеред того розбійства, що трапляється тепер по всій Росії, визначилося надто-одважне розбійство в Ростові на Дону. Грабіжники серед дня, на улиці, напали на артільщика, що ніс із банку, (Волжско-Камсько), в казначейство—скільки сот тисяч рублів. Тільки що артільщик вийшов з пакетами, як шість грабіжників напали на його, почали стрілять, поранили, вихопили пакет з 75 тисячами і скочили на коней:—їх дожидало скільки повозів. Сгорожа й полицейські кинулись доганять, стріляючи по грабіжниках; кинулися й інші люди. Грабіжники одстрілювались, потім кинули скільки бомб. Де-кого ранили, однак юрба все таки гналася, піша й на коніх. Тоді грабіжники почали кидати в юрбу гроші, цілі пачки бумажок, щоб наробити шарварку. І справді зчинилася заметня; однак все-ж таки скількох грабіжників піймано; інші втекли. Один з пійманих грабіжників, ранений, отруївся в тюремній лікарні.

В тюрмі, в тій камері, куди посадили арештованих по сьому ділу, знайдено підкоп, (доніс про його один сторонній арештант). В підкопаному ходові знайшли револьвери, динаміт і дві бомби, ще не зовсім готові.

Товариства „Січі“ в Галичині.

Хоч як воно сумно, та ніде правди діти, що опріч поодиноких людей, українське громадянство в Росії знає життя Галичини тільки по дрібних звітках в часописах; краще сказати знає тільки деякі об'яви того життя, більш видатні. (як напр. справа Січинського й т. и.); внутрішній же ход відродження українства в Галичині—і досі не відомий для нашого громадянства.

Справді, чи багато людей знає в нас, що слово „Січ“, давно умерло в нас на Україні, воскресло в Галичині і живе там яко назва Товариства? та ще й не одного товариства, а багатьох; „Січі“ повстають у Галицьких селах одна за другою.

Так названо в Галичині товариства гімнастично-пожарні. Вони мають на меті боротися з мало-силям народнім і тим великим ворогом селянського добробуту, пожежами, що можуть, в скілька годян, навіть досить заможних людей зробити старцями. Увесь світ давно вже звернув увагу на гімнастику, що уміцняє тіло людське, робить його дужчим та більш витривалим в боротьбі з хворобами. Таким чином повстали гімнастичні товариства в Західній Європі; звідти вони переїшли до Чехів, а далі й до Галичини.

Перші такі товариства українські були „Соколи“, і доки вони були по більших містах, то були виключно гімнастичні, але як тільки перекинулися на село, то само життя вказало, що вони повинні мати ще одно завдання,—боротися з пожежами, бо українські села особливо легко стають здобичею вогню: тому спріяють солом'яні покрівлі, дерев'яні хати, плетені тини, хворостяні клуні і т. и. Таким чином, мійські товариства „Соколи“—виключно гімнастичні, а сільські опріч того стали пожежними спілками. В боротьбі з пожежою—потрібна умілість взятися до діла і впорядкованість праці, бо як гасити без ладу, то мало й успіху буде; се й можна часом бачити в наших селах,—що иноді, під час пожежі, мало не все село збігається з відрами, а доки припинять вогонь, згине пів-села. Коли ж люде стають в ціле товариство, таке як „Січ“, то члени того товариства привчаються робити своє діло з толком, дбаючи про те, щоб усе до гасіння було справне, та щоб кожне знало, коли і як що треба робити.

Єднання людей в товариства—пробуджує до того й товариський дух, що призводить пособляти

одно одному не тільки в сій справі, а й в інших, хоч би й в справі освіти. Таким чином при гімнастично-пожарових галицьких товариствах, у збірках, (в тих хатах, де збираються учасники, де знаходиться уряд товариства), побудованих на товариський кошт, не тільки переходується всяка снасть до гасіння пожежі, а засновуються бібліотеки, читальні, уряджуються читання, театральні дійства, концерти. Все теє сприяє розумовому розвитку членів товариства й пробуджує в них народний дух, навчає любити своє й боротися за нього.

Першим привідцею до заснування „Січей“ в Галичині був адвокат з Коломиї, доктор Кирило Трильовський. Чого він дав своїм товариствам ту назву „Січ“, бачимо з його слів у його літературній збірці „Характерник“ (1904 р.): „Січ“—се слово, котрого вже сам звук попросту потрясає кожного свідомого Русина-Українця. Воно нагадує нам нашу давню славу, наших славних батьків. І наш прибитий злиднями народ починає, там, де повстали „Січі“, більше вірити в свої сили і цінити свою людську достоїнність“. І справді, Трильовський має рацію; „Січі“ в багатьох місцях придалися до пробудження свідомости народньої; і національне освідомлення гудулів почалося з „Січей“,—воно є діло рук Трильовського; він-же й у парламент увійшов на депутата від гудулів—і має змогу обороняти там їх права.

„Січі“ у внутрішнім згромадженню мають за зразок давню запорозьку Січ: є чотири відділи, неначе ті колишні „курні“ („чети“). Голова товариства називається Кошовий, його помічник—Осавула, секретар—писарь і т. д.

Кожда „Січ“ має червону корошов, або все одно—„прапор“; на корошові написано назву того села, де „Січ“ існує: наприклад—„Січ у Городищі“, „Січ у Підлісному“ і т. и. З одного боку на корошові намальовано портрет якого українського відомого діяча,—Шевченка, Драгоманова, Куліша й інших, з другого боку—серп і під ним дві руки, що стискають одна одну. Той, що носить корошов, називається хорунжий; далі йде сурмач, що подає знак, (той сигнал), на сурмі*), бо „Січ“ має й свої сигнали, й команди, й пісні патріотичного змісту.

Кожний січовик має широку кольорову стьожку через плече, з тим написом, що на прапорі,

*) Сурма—стародавня козацька назва військової труби (то-ж і в стародавній народній пісні співається: «Ой рамо-раненько у сурми засурмлено»)...

напр. „Січ в Городищі“;—кошовий має національну (блакитно-жовту), рядовий—червону; в інших січових урядовців стьожки одрізняються розмаїтним поєднанням інших барв,—зеленої, червоної, синьої, чорної, жовтої.

Окрім того, кожний „січовик“ повинен мати „топірець“ дерев'яний, не окований, і мати його при собі на вправах гімнастичних і при січових святах. Се, мовляв, зверхні прикмети „Січі“.

Підчас гасіння пожежі „Січ“ орудує сикавками, сокирами, „душеницями“ (великий віник з лози, обшитий радниною, — ним пригашують там, де тліє).

„Січі“ мають свої бібліотеки, читальні, охочі гуртки з селян, що кохаються в своєму театрі; засновують позичкові й щадничі каси, товариські крамниці; таким чином „Січі“ у своє життя покладають самі розмаїтні завдання. До „Січей“ мають право вступати не тільки чоловіки, а й жінки, на однакових умовах,—таким чином „Січі“ зміцнюють між селянством погляд на жінку яко на людину, рівну товаришку чоловікові.

Життя й діяльність „Січей“ мають таке велике значіння в розвитку українського народу в Галичині, що викликали утиски з руки польського уряду й ворожнечу з руки своїх темних сил, (отих так званих у Галичині „хрунів“), що прислугуються „сильним світа сього“. Отже докторові Трильовському та його найблизчим помічникам з народу, Ю. Соломійчукові, (кошовий однієї „Січі“), Яцкові Волчукові, та іншим, довелося й на суді побувати: їх обвинувачувано в тім, що вони хотять призвести народ до „гайдамаччини“, до повстання проти польського уряду. Насправжки, ніякого „приводіння до гайдамаччини“ не було, а просто урядові не подобається розвиток „Січей“, уряд хотів-би, щоб народ на-завжди зостався у пригнобленому стані.

А „Січі“ все-ж таки ростуть: тепер їх налічується до 500, в Галичині й Буковині; є такі що мають більше тисячу членів, в однім товаристві.

Діяльність „Січей“ вже настільки визначилася, що знайшла собі місце і в галицькій літературі: в тому році вийшла драма під назвою „Січ іде“; там малюється життя „Січі“ й боротьба проти неї ворогів освідомленого селянства.

До того року „Січі“ існували поодинокі, ед-нав їх лише Трильовській, а торік „Січі“ почали злучатися у повітові „січові спілки“, а далі об'єдналися в Український Січовий Союз; головою його став

таки той самий Трильовський, а заступником адвокат з Делятина (в гуцульщині), др. Микола Лагодинський, посол від радикальної партії до австрійського парламенту.

Отсе незабаром, у Маю,—як повідомляють часописі,—має відбутися загальний Січовий з'їзд в галицькому місті Коломиї.

Ми вже говорили, яка то шкода, що на провітньо-економічний з'їзд у Львові поїхало так мало українців наших; колиб то їх більше поїхало хоч на Січовий з'їзд! Побачили-б вони стільки корисного й цікавого! Про все-ж не можна довідатися з писаного,—треба бути на місці, щоб усе добре зрозуміти. Поруч з „Січами“ можна-б, при тій нагоді, побачити ще багато де-чого й иншого, бо в Коломиї є гарний народний дім, збудований на народний кошт, в Коломиї-ж і Управа „спілки українських народніх учителів“ в Галичині; є в Коломиї й товариства, українська гімназія, українські крамниці й т. п. Багато чого такого є, чого в нас „і в заводі нема“,—українського...

Подоріж до Коломиї—через Новоселицю (Бессар. губ.), та Чернівці, осередок Буковини; тому не вадить і туди, в Чернівці, заглянути,—там є цікавого не менш, ніж у Львові, бо життя Буковини йде незалежно від Галичини, тому й варто побачити, як триста-тисячна частина українського народу широко розвинула національне економічне й просвітне життя.

Н. П.

Не сумуй.

Не сумуй, брате мій,
Що ти вік тяжко свій,
Серед лиха й нудьги проживаєш,
Цілі дні спину гнеш,
Свою долю клянеш
І спочину ніколи не маєш.

Не важи, що втомивсь,
Од роботи вморивсь,
Що ти краще бажав-би сконати,
Ніж отак день і ніч
(Сумна, брате, ся річ!)
За ддя хліба шматка сумувати...

Знай, що прийде той час—
Коли смерть візьме нас,
Одпочинеш і ти од роботи;

А тепер не журись,
З горем, лихом борись,
Та цурайся нудьги і турботи!

Баку.

І. Левченко.

Під Ляояном.

(З минулого).

...Під кручею забутий усіма
Лежав один поранений боець...
На очі вже холонула сльоза
І близько був негіданий кінець...
Стогнали груди, руки піднімались,
Мов кликали на поміч,—та дарма:
Там на горах гармати обзивались,
Там кров текла... Даремная мольба!
Ніхто не йшов... лиш беркут прилетів,
На кручу сів, навколо подивився,
Махнув крилом—і з острахом таємним
В бойця на грудях опинився...
Підняв боець поранену руку,
Хотів прогнать, та знову опустив,—
Сховав навик пекельну смертну муку,
І те сховав, що перш колись любив.
Заснув навик, а очі мов дивились
Довгенько ще кудись, в далечину,
Де він родивсь, де рідні лишились,
Де кинув він воханую свою!..

Москва.

З. Яценко.

Горе.

(Оповідання).

(Далі *).

IV.

Дав Господь сподіваний день, та дав заразом і несподіване горе: на світанку вмерла Катерина. Ніхто не чув її останнього стогону, ніхто не прийняв її останнього погляду, не прочув її останньої воли. Ївга встала, злагодилася йти до корови і тільки тоді вже, як взяла дійницю та хустку в руки, ненароком зирнула на дочку. І здалося їй, що вона не диха. Ївга не поняла віри власним очам і приклала руку до чола,—воно було холодне. Як божевільна кинулася Ївга тоді до дочки і почала, скільки сили, трясти її тіло.

*) Дивись ч. 9 „Рідного Краю“.

— Катре! Катре! кричала вона на всю силу своїх грудей, немов від того крику залежало прокинутися дочці, чи смерті. Ілько вбіг на той крик—і волосся встало йому на голві. Він ухопив за обидві руки жінку й одіпхнув геть від мертвого тіла. Ївга враз стихла, але очі її засвітилися таким лютим, таким пекельним вогнем, якого Ілько зроду ні в кого не бачив.

— Ївго! Ївго, опам'ятайся! Ївго, не дивися так! Ївго, перехрестися, скорися волі Божій, — спробував був Ілько заспокоїти свою дружину, та не витримав сам і залився сльозами.

Зібралися жінки, посадили Ївгу осторонь, сами заходились біля небіжки. Всі плакали, дуже, щиро плакали, і тільки мати не плакала ніяк. Вона дивилася на мертву дочку і наче не бачила її, не признавала. Даремно де-які жінки, перелякані такою несподіванкою, пробували зворушити її серце жалем, викликати сльози: душа її, серце, думки, спогади—все наче скам'яніло. І страшно було бачити її нерухому постать поруч з Гаврилом, що рвав на собі волосся, сорочку, покривав поцілунками ноги, руки своєї жінки, поруч з старим Ільком, що заливався на лаві сльозами. Страшна була та постать осиротілої матері, а ще страшніше було дивитися на її рівні, тонкі, міцно склеплені уста. Здавалося, вони затаїли якусь таїну, і страшно було гадати наперед, що скажуть вони, як розкриються.

— Ти-б краще помолилася Богу,—вдався до неї Ілько.

Ївга звелася і пішла, твердо ступаючи до Катерини. Вона оправила їй на голові очіпок, розрівняла намітку і потім, опустившись навколюшки біля неї, скрила своє лице в рукаві її сорочки. Все стихло, вщухло в хаті.

— Коли-б сердешна заплакала!—прошепотіла Настя до Усті.

Але перейшов якийсь час і Ївга звелася: очі були сухі, уста склеплені...

— Збожеволіє!.. Коли-б хоч затужив хто гарно!—заклопоталася Настя.—Як-би по Стеху хто пішов... Може, вона вернулася з торгу.

Ониська побігла по Стеху.

За кілька хвилин Стеха була вже в хаті. Стеха прийшла зараз. Це була суха, манісінська жінка; здавалося, що в неї все тіло було виткане з самих нервів, що вся душа її складалася з поезії, а серце було не що інше, як чудова арфа, з тими струнами, порваними рукою п'яниці чоловіка. Вона ще не чула досі про смерть Катерини, не бачила її мертвої—і затужила за своєю подругою, ід свіжим вражінням горя, справді так голосно, так

щиро, що скам'яніле серце матері зворушилося і вона заплакала.

V.

Отже сльози—бажаної полехкості не принесли душі; вони тільки немов увірвали ту нитку, що звязувала думу з тілом, з людьми, з цілим світом.

Тепер не стало ні близьких, ні далеких. Нема ні милого нічого, ні противного: цілий світ—то холодна, темна пустеля, де в безмежному просторі, ні до чого не доторкаючись, ніде не спиняючись, блукає душа. І здається Ївзі, що так блукає вона вже без ліку віків і так блукатиме до-віку.

Настя нагадала, що треба виготовлятися до поминального обіду та кануну. Як крізь сон слухала Ївга Настю. Їй дивно було од людей чути, що вона ще повинна щось робити, щось відбувати. Вона пішла, відчинила навстіж двері у коморі і доручила весь свій скарб чужим людям. Все загубило свій кошт, своє значення, свій властивий образ, все здавалося якоюсь-то мрією, тінню.—Пекти пироги? різати локшину? хтось то буде їсти, пити? комусь-то ще потрібні її достатки? Добре, добре, хай п'ють, хай їдять, хай беруть, тягнуть, розносять... хай беруть і хату: колиб вона у десятеро більше за свій вік придбала,—однаково того добра не вистачило-б, щоб заповнити ту пустелю, де блукає тепер її душа.

А Ілько клопочеться про горілку; він кудись-то збирається, кудись-то їде.—Вона все те бачить; сама лагодить йому пляшки, але не може збагнути думками, що то її чоловік, її пара,—що то батько її Катрі. Він здається їй таким-же чужим, далеким, як і всі люди, такою-ж мрією, тінню, як і все на світі. Принаймні там, де блукає її душа, його немає. Правда, в тій пустелі немає нікого, навіть Катрі немає. Коли раніш вмірали сусіди, Ївзі здавалося ясным, певним, що душа небіжчика вітає біля кривних своїх і що кривні чують її біля себе,—тепер вона не певна в тому: вона не чує Катрі біля себе, і душа її не подає про себе ніякої звістки. А може душі і зовсім немає? Отже казав колись Триндиченко, що ніякої душі немає. Тоді в неї волосся на голові стало вгору од таких речей,—тепер їй не страшно самій так думати. Тепер їй не страшно нічого: вона не боїться більше гріха не боїться Бога, ні його карі. В тій пустелі, куди кинула її думу якась хижа сила, нема нічого, чим можна було-б її покарати.

І ось, опанована таким неясним почуттям, такими неясними думками, Ївга вештається, виконуючи волю кожного, кожен загад. Жінки-сусідки спочатку тільки дивувалися їй, але далі почали по-троху судити. Серце жіноче, таке охоче до співчуття, було обмануте в сво-

їх надіях: в хаті, де лежала на лаві покійниця, не було кого розважати, не було кого заспокоювати, незручно було навіть і плакати. А коли-ж його і наплакатися вволю, як і за покійницею-сусідкою не потужити? З власним горем нема часу панькатися робочій людині, його не можна довго терпіти, так само, як скабку, що перешкоджує місити діжу, прясти, чи в'язати: його треба швидче геть вирвати з серця, геть викинути з хати, з поля. І тільки смерть дає увіковічене звичаєм право гаяти час на потреби душі. Чи своє помре, чи чуже лежить на лаві, всяке має право покинути роботу, побігти, подивитися на мерця, подумати, поплакати. Ніхто тоді не питає, чого людина плаче, ніхто не добирається, яка сльозина припала на долю мерця, а яка потекла з тієї криги, що, може, довгі роки лежала на серці. Стоїть жінка біля покійника і сміливо плаче без сорому, без втайки, не криючись ні від свекрухи, ні від діверя. Ніхто її не осудить, ніхто не догадається, чи то вона за своїм милими та несуженим плакала, чи то вона свої злидні сльозами обмивала, чи то тяжку образу виливала, чи спогади, чи надії зворушила! Постоїть, поплаче, виплачеться, утре сльози полою, та й іде до дому бадьорніша, дужча, немов серед крутої гори велику вагу скинула.

Смерть бсзталанної молодиці не дала сих хвилин. Мати не плакала, батька не було вдома, Гаврило вже виплакався і сидів мовчазний, діти не розуміли ще гаразд свого горя: не було кого жаліти, не було кому спочувати,—не було нагоди, ні приводу, ні охоти плакати. Жінки вже мали розходитися. Але в цю саму хвилину увійшла Одарка. Вона в-мить зрозуміла настрій жінок.

— Ага! Чи то-ж я по дурному на неї враждувала? запиталася вона жінок:—чи не моя праада? Яка з неї мати? Яке в неї серце? Дочка лежить на лаві, а вона по коморах, та по льохах лазить! Їй аби гроші, аби багатство! Жаліла рідній дочці кутка в своїй хаті, хай же з своїм старим в тій хаті метелиці танцює! Може, вона надіється на онуків? Так зась Йй! Хай краще те мале на житній сосці помре, ніж од її корови хоч краплю молока вип'є! Та не довго й та корова тішитиме її. То шипаками покидало, тепер закривіла. Ото все кара Божа! Ото хай з бідних людзей не знущається! Хай не гордує! Вона ще побачить,—гріх не тільки на самій корові окошиться... Ось пом'янете мое слово, коли не поб'є йй град ниви, коли не виздыхають кури, не запалить грім небесний її хати!—Так все дужче, та дужче лютувала Одарка, щаслива, що є перед ким вилити свою досаду.

VI.

Катрю поховали. Ївга вернулася з кладовища зморена, зтомлена... „Спочити-б хоч хвилинку“,—подавало свій голос стомлене тіло, але про спочинок нічого було й думати. На обісті вже зібралася сила народу. Старі не кликали нікого, не прохали нікого на обід, про те людей зійшлося досить, на те печево та вариво, що виготовляли на поминальний обід. Серед дворища, на зеленій траві, розіслане було у три ряди біле полотно, на полотні лежав покряний хліб, розкладені були пироги та книші, стояли миски з ряжанкою. Здебільшого жінки сідали поруч з жінками, а чоловіки пробірали собі місце, щоб сісти близько до сусіда, або свата. За спинами жінок посідали діти. Перед ними ще не було ні хліба, ні мисок, але ложки у кожного були вже наготові. Поки люди містилися, Настя та Устя поставили миски з локшиною та борщем.

Ілько став обносити людей чаркою.

— І вам-же, тітко, треба хоч раз обнести жінок; так годиться,—мовила до Ївги Настя і всунула їй в руки пляшку та чарку.

Ївга не змагалася: пішла частувати.

Багаті похорони, — на тих похоронах Ївга дуже плакала,—а ще більше розкішний поминальний обід встигли вже знищити те негарне вражіння, що зробила була на хуторян Ївга, і тепер люди, маючи в горілиці, і в страві, і в добрих хустках певний доказ того, що старі справді любили свою дочку, спочували сами їхньому горю всім серцем. Кожен, хто приймав чарку з рук господині, чи господаря, хрестився поважно, великим, замашним хрестом, і промовляв сумно, од щирого серця: „Пошли Боже царство небесне!“

Ївга обійшла вже одно полотно, дійшла до половини другого, налила в чарку горілки і простягла була руку з тією чаркою, але в ту саму хвилину, коли хтось доторкнувся до тієї чарки, вона сіпнула свою руку назад. Чарка впала на миску, вищербила великий кусок, і локшина розлилася по полотну. Чиясь дитина крикнула з переляку. Всі люди, як один, повернули голови до господині. Вона счорніла на виду, тремтіла всім тілом, очі блищали, як у хижого звіря, а перед нею ухмилялася Одарка, з маленьким онучам на руках,—примовляючи: „Як б'ється, то на добро йдеться“.

Люди дивились і нічого не розуміли. Чи випадково упала та чарка з рук, чи то Ївга нарочито кинула її, щоб не частувати свахи? Ївга й сама гаразд не тямала, як це все зробилося.

— Зачепилися, мабуть, за оцей цурупалок? — запиталася Настя. Так! Так! Настя вгадала: вона „зачепилася“, тільки не об цурупалок... Так! „зачепилася“.

Душа її, що досі все блукала у безмежній пустелі, тепер зачепилася за віщось... Щезла одна хвилинка—і Ївга чує, що душу її сковує з усіх боків одно почуття: страшенної, пекельної ненависти до Одарки. А! душа її не дурно блукала: на останку вона таки знайшла свого ворога. Ось вона, та, через кого їй доведеться стільки довічних мук прийняти! Ось він, той ворог душі її, той лихий ворог, що навіки згубив усс життя її. Це-ж вона вимолвила, випрохала в Бога такої долі Катрі! Вона прилюдно вихвалялася силою своєї молитви—і ось вона склала в своєму лютому серці люту молитву на погибель ненависної невістки... Коли пропала надія на хату, їй користнійше стало, щоб умерла Катря і Гаврило взяв Ониську. І що ж? хто поручиться, що вона ненароком гребнула той жар з печі? І хіба не можна було, справді, поратувати молодиці? Адже поратували вони свою пустку, загасили вогонь... А! Вона нарочито, нарочито все те поробила, ця гаспідка, ця гадюка! Не дурно й пожежю лякала. І Ївга чує, як у неї самохиті стискаються кулаки, як очі наливаються кров'ю, серце охоплюється вогнем. Їй хочеться у вічі крикнути Одарці: „душогубка!“ Їй здається, що всі люди накинуться тоді на неї і розірвуть її, роздавлять, як гадюку. Але Ївга окинула людей очима і вони вже всі стали ненависні їй. Вони так смашно їдять локшину, умочають пироги в сметану. Яке їм діло до нещасної матері й до душогубки? Це ж ті самі люди, що пили, гуляли на Катриному весіллі. Хіба вони не знали Одарки? Хіба вони не знали, що такому янголу, як Катря не буде життя з такою свекрухою! Чому-ж тоді ніхто не відмовив, не застеріг? Прокляті! Їм—аби їсти та пити. Пили, починаючи лихе діло, тепер п'ють за кінець злочину. Он сидить той, що був за свата. Он світилка... Вони всі пособники цієї гадюки, всі—вороги безталанної Катрі. Прокляті! Прокляті! Ївга счепила уста, щоб не крикнути цього слова.

— Т-туса, вам наче погано! Ідіть собі в хату, спочиньте,—вдалася до неї Настя, зпримітивши в очах у Ївги якийсь хижий вираз.

Ївга одіпхнула її геть від себе і, поступившись трохи осторонь, сперлася об драбину. Так! тут їй найкраще. Людям не видно її, а вона бачить всіх.. Їй потрібні тепер люди, як потрібне палево за для вогню. Коли не буде на очах людей, то в її душі може згаснути полумня ненависти, а воно мусить ще палати, довго палати, щоб в червоному світлі його розглядити всіх ворогів своїх... Вона бачить, як Одарка п'є, їсть, гомонить до людей, усміхається,—і з радістю прислухається Ївга, як вже пускає в її серці паросток почуття помсти. Помститися! Спалити! Дочку її задавити! щоб знала,

щоб зрозуміла материнські муки. Помститися! Люто помститися! Тільки в такій помсті можна пригасити, покельний вогонь свого горя.

— Ось гляньте, кумо, на Ївгу—чи не збожеволила вона?—сіпнула Настя Устю за рукав.

— Ходимте-бо тігусе, в хату!—вдалася вона знов до Ївги,—дасте мені пораду в хазяйствечку.

— В хазяйствечку? Чомуж вона, та відьма, й хати, й всього хазяйства не спалила? Хай би вона, проклята, краще душу мою власну залізним гаком зачепила, ніж мєю донечку згубила! Це-ж вона... вона, гадюка, все поробила!..

— Бог з тобою, Ївго!—спинила її Настя.—Ніхто не винен у твоєму нещастячку: то Катрі вже судилася така доля!..

— Судилася? Всім судилося жити, дітей, внуків діждати, а тільки їй, такій молодій, в землі лежати?!

— Що-ж ти зробиш, коли така доля її!

— Доля? Ніякої долі не має. То все од людей, все в людей. Огакі гадюки, отакі гаспідки, як вона, всім життям заправляють.

Настя та Устя взяли Ївгу під руки і повели силою в хатину.

— Як-би мені води свіженької!—попрохала Ївга. Устя побігла по воду, а Настя тим часом помостила подушку і вмовила Ївгу прилягти на лаві.

Ївга згодилася, бо справді почувала тепер велику потребу спочити.

Вона лягла, але не заснула. Багацько де-чого, що діялося за дверима, в снігах, а бо на дворі під вікном, вона не чула; не примітила вона, як і день скінчився, як спустився вечір на землю; проте вона ні на хвилину не засинала, ні на хвилину не переставала думати про своє горе. Спочатку думки її кружляли все побіля Одарки, потім по-троху перейшли на саму Катрю. Ївга перебігла думкою все життя її, з дитячих часів до останних днів, і згадала останню нічку.

— Доненько моя! Ти-ж знала, що помреш! Душа твоя тобі все віщувала; душа твоя тебе скрізь застерігала! Чому-ж моя проклята душа мовчала? Нащо я пішла тоді? Нащо в той вечір потаскалася? І то-ж я сама те намисто купила! Не пожаліла грошей, щоб тебе погубить!.. Хотіла ти, чаєчко моя, нас до дому провести, і батько того хотів, а то-ж я вернула тебе, то-ж я сама тебе по смерть послала! На людей нарікаю, ворогів твоїх шукаю, а то-ж я сама—найлютіший твій ворог: то-ж я сама тобі віку вкоротила, землі на груди насипала!—Донечко моя! Доне!..

Тепер вона вже кричала, голосила, біла себе в груди...

Увійшов Ілько.

— Заспокійся, Ївго, помолися краще!.. попрохав він її крізь сльози.

— Молитися?—схопилася Ївга,—за кого молитися? за свою прокляту душу? Поки жива була дочка, поки було за кого молитися—не молилася, як моляться люди, не обрікалася, не ходила на прощу, і не зуміла виплакати, випрохати в Бога життя своїй одиначці, а тепер почати молитися? За кого? Для чого? Господь скарав уже за гріхи і більше не має чим карати, але не має чим і милувати, бо не може вернути дочки! Ні, коли-б сам Господь прийшов тепер з неба і сказав, що скарав за гріхи, Ївга все б таки не стала більше молитися. Ілько вислухав цю страшну річ жінчину і опустився сам навколюшки перед іконою...

Смерть дочки вразила його так само, як і жінку, отже інакше обоє старі почували горе своє: душу материну—горе полонило цілком, без остачі; в душі-ж батьковій зосталася все-ж така якась частина, що горе не захопило, що належала власне йому, батькові, і потребу тієї частини душі—ніяка сила, ніяке нещастя не могло знищити, поки його віку.

Не вважаючи на велике, безмежне горе, Ілько все-ж таки чуввав і голод, і жадобу, мав потребу заснути. Він все-ж таки думав про хазяйство і не міг зненавидити та проклясти те, чому присвячував, за весь вік свій, усе життя своє. Сонце не стане на місці через те, що Катря не бачить його більше, і земля не засіяна не вродить від самих сліз Ільковик. Катрі не стало, але великий світ білий зостався таким, яким і був, і коли скінчилися обов'язки до Катрі, то ще не зникли обов'язки до того білого світа, до себе самого, до жінки, до людей, до онучат. Найпаче до онучат. В той час, як душа Ївжина, немов одірвана горем од тіла, од землі, блукала в просторі, спиняючись то на Одарці, то на власному *гриху*, очі Ількові бачили перед собою тільки тройко онучат—тих сиріт, що від цієї пори він мусить удвоє більше доглядати, та задля їх удвоє більше працювати. Так само не міг Ілько змінитися і в тій частині душі, де захована була його міцна віра. Він молився завжди стільки, скільки було на те власної потреби, і побільшитись, чи зменшитись—те почуття не могло, ні від якого горя, ні від яких радощів. Раніш Ілько щиро, щоденно молився за здоров'я своєї дочки, тепер він так само щиро молився за упокій її душі.

Ілько стояв перед іконами і бив низькі поклони, а Ївга тільки дивилась...

(Кінець буде).

МАТИ.

(Переспів).

Далеко, на сумній чужині,
Бурлака бездомний, блукаю,
І часто, в журбі, в самотині,
Рідненьку свою споминаю.
Чи линуть пташки десь юрбою,
Ширяють в небесній блакиті,
Чи віє вітрець над водою,
Гукаю:—„Ви бачили неньку на світі?
Згадавши мене із журбою,
Привіт вона шле, може, з вами?“—
Та вітер і птахи юрбою
Мовчать і летять над полями...

Коли-б я міг пташкою стати,
До неньки-б полинув стрілою,
Щоб рідні коліна обняти,
Припасти, в сльозах, головою...
Обняв би я неньку кохану
І з нею-б я серцем втішався,
Про долю-б сказав безталанну,
Ридав би я з нею й сміявся...

Олекса Новащенко.

Весна.

(Переспів з І. Чавчавадзе).

Знов природа розцвітає,
Зозулі кують—
І дерева у садочку
Сльози счастя ллють.

Розцвіли долини, гори,
Розцвіли поля;
Чом же ти не розцвітаєш,
Країно моя?

З грузинського пер. Сергій Палій.

1909 р.

Бібліографія.

Українські книжки набожні.

1) „Проповіді до малоруського народу на його рідні мові“. Уложив свящ. Ксенофонт Ванькевич. Кам'янець-Подільський. Ціна 35 к. з пересилкою.

Колись, літ 300 назад, за часів козаччини, українське набожне письменство стояло високо: були переклади на українську мову святого письма,—Євангелія, псалмів,—були й українські твори духовних отців, високо стояла проповідницька література. Ся література для свого часу несла велику службу, вона зробила велику послугу українському народові, причинившись до того, що він удержав свою національність супроти напору інших течій. В тій літературі визначилися такі талановиті проповідачі українські, як Вишенський, Галатовський і інші, що своїм простим та гарячим словом од серця може не одного українця вдержали в вірності своїй народності,—бо тоді *віра і народність* (така, чи инша) було одно. Духовна література наша, а біля неї й мнрська, мали розростися величним дровом, та судилася їй инша доля!.. Історія наша повернула в такий бік, що вже з початку 18-го віку, починаючи від Петра I-го,—завів набожні книжки українською мовою стали вважатися чимсь недоречним, навіть шкодливим. І ось, разом з іншими творами нашої літератури, і набожна письменність українська прийшла в занедбаннн й занепад. Так велося літ півтора ста... Та таки „живий живець“ не згинув, бо не може згинуту велика сила народня: в половині 19-го століття знов виявляються на Україні спроби мати на українській мові святе письмо, набожні книжки. З'явився переклад псалмів Давидових, переклад (Кулішевий) Євангелія, переклад біблейського оповідання про Іова; з'явилися й проповіді о. Гречулевича.

Вийшли ті проповіді в 60-х роках минулого століття, під редакцією П. Куліша і, як все, що виходило з під руки сього надто великого знавця української мови, проповіді ті визначалися дуже гарним складом.

Ті проповіді дуже сподобались і книжечка швидко розійшлася. Тим часом знов насунула на нашу літературу чорна хмара: *ніяких народніх книжок* українських знов не можна було видавати, в тім гурті й проповідей, хоч би й зовсім набожного змісту. *Ничого* для народу—та й край.

Може бути, що книжки набожні, українською мовою, були особливо не бажані до випуску для нашого народу (отже й Кулішевий переклад євангелія мусив з'явитися вже за границею, в Галичині).

І так воно вже й „вбулося“, вжилося, що українська мова,—яко „проста“, мовляв „мужицька“, до святого письма й до набожних розмов не підходить. Стали її з усього набожного обіходу знов вигонити.

Одначе з *живою* церковною *проповідю* на українській мові таки було інакше: вона таки жила,—часом, немов „контрабандою“, та таки не один наш пан'отець одважувався обізватися в церкві до паравіан-селян їх мовою, більш для їх зрозумілою; був такий куток український, де весь час навіть і офіційно „дозволялося“ говорити проповіді, (принаймні 1 раз на рік), мовою українською: се в Холмщині. Мені самій трапилося одного разу, в половині 1880-их років, чути там українську привселюдну проповідь, в г. Холмі, на храмовому святі.

На цвинтарі, на дворі, біля соборної церкви, пан'отець (родом галичанин) говорив перед великою юркою богомольців проповідь, відповідну святові; говорив він дуже гарною, чисто народньою українською мовою, а при тім до своїх слів про святкування дня Божої Матері, (се було на Пречисту, 8-го Жовтня), зручно додав розповідь про те, про що говориться в лирницькій (властиве уніятській) пісні, широко розиростореній на Волині й Холмщині: про одвернення нападу „турок-татар“ на Почаїв („Ой зійшла зоря вечерьовая, над Почаївом стала, ой наступило військо турецьке, мов та чорная хмара“... і т. д.). Проповідь та, гарна висловом, прикрашена змістом улюбленої народної пісні, мала великий успіх. Дозвіл на такі холмські українські проповіді був „уступкою мѣстнымъ условіямъ“. Одначе, коли я довідувалася потім, через скілька літ, чи говорять ще такі-ж українські проповіді, то мені казали люде з Холму, що „вже ні“... Холмське духовенство й холмське православне братство—чі втратили розуміння „мѣстныхъ условій“, чи може з цієї далекої волі мусіли занедбати їх і вести навіть з церковної катедри політику ярого, безуважного „обрусѣнія“; тільки, як то можна було помітити по виданнях холмського православного братства, (календарях та богогласниках),—безжалісно знищувався навіть слід української мови холмського православного люду, і либонь *всюди* (отож і в церковній проповіді) православіе говорило до українського люду в Холмщині—мовою мертвою для того люду, сумішкою слав'янщини з російщиною. Які були з того наслідки—звісно всім... Наслідки ті були не тільки в холмщині, а й в сусідніх губерніях: православний український люд, припершій можливості, став утікати і від своїх пан'отців і від своїх Православно-руських Братствъ. „Наука“ ся немов би не пішла в ліс: орударі в тім обсягу починають перекопуватися, що й справ-

ді не можна вже так цуратися народнього слова, так нехтувати народньою душею,—і ось... почалось в проповідній літературі (власне *правоберіжної* України), воріття до народньої української мови... З'явилось відразу скілька виданнів проповідей—українською мовою (в Кам'янцю Подільським і в Київі). Я не хочу сказати сим, що ті проповіді виникли *тільки* через місцеву церковну політику, тільки через бажання боротися з проповідництвом католицько-польським (що завжди надзвичайно добре розуміло значіння промови—близької до народнього розуміння, до народнього серця). Гадаю, що й раніш було в наших пан'отців бажання видавати свої „казання“ мовою українською,—але сього „не можна“ було. (А, мовляв, „з богом не биться“, та й з цензурою теж, особливо духовною!). Коли-ж настала можливість видавати українські казання, то вони й з'являються. Скільки вихід їх у світ завдячувати треба місцевій церковній *політиці*, а скільки—власній щирій охоті авторів говорити до народу рідним словом, вгадувати не будем.

Однак „Проповіді“ подільського автора, о. Ксенофонта Ванькевича дуже відрізняються від спокійного, євангельського тону колишніх Проповідей о. Опатовича: в книжці о. Ванькевича таки значне місце віділено „політиці“. Тій політиці віро-сповідній присвячено цілу окрему проповідь: „Казань з нагоди того, що де-які з православних християн зріклися своєї віри і пішли в католицтво“. Казань прямо й говорять про те: „Цими днями слух ваш, як громом, вразило звісткою, що в сусіднім з нами селі де-котрі православні християни відіклились від рідної віри своєї і повернули в чуже нам латинство-католицтво. На очах наших вчинилась велика облуда, велика спокуса“. Далі розбирається питання „Хтож витворив всевикрутне латинство-католицтво“? Трохи простувато, мовляв наївно, доказується, що витворив його—діявол. Далі розбираються й одкидаються головні постанови католицтва: заступництво Папою Ісуса Христа на землі, віра в безгрішність Папи, відміна в причастю і т. д. Всьому тому автор заперечає богословським доказами.

Трохи бере автор гріха на душу, доказуючи яка завжди була немилосердна до наших людей віра католицька, її заступники поляки, і яка „мплосердна“ до їх була віра православна...

Причину до переходу остатнім часом православних в католицтво автор признає одну: якусь життєву вигоду. Іншої причини він бачити не хоче... Принаду католицької віри автор бачить ще й в тім, що ся віра вважається „панською“, а православна—*мужицькою*. В кінці автор горяче благає своїх людей не зражувати „сватоотеческій“ вірі.

Тут автор одхиляється вже і в політику державну—доводить, як православна віра „з'єднала руський народ в їдну родину“, та як поляки „силкувалися через повстання повернути назад свою владу“... Сі уступи надають проповіді занадто життєвпй го-мін... Видно, трудно вдержатися на євангельській благоді тону, трудно не перейти в бойовий, той полемичний тон, коли діло йде про таку близьку життєву для автора справу.

Є одно місце в проповідях о. Ванькевича, що має звернути на себе увагу літератора-оповідача, яко високо-драматична пригода: між иншим він спогадує таку подію: „Недалеко, в селі Б., була одна жінка, що ходила від села до села, від хати до хати і силкувалась православних відмовляти від віри їх святої і привернути їх на католицтво... Кінчила вона тим, що повісилась“. До сього автор доволі грубо, зовсім не в дусі християнської добрости, лише в дусі давніх полемистів, додає: „Таким способом, других вона підмовляла на зміну своєї віри і сама пішла за зрадником Юдою поганим, на втіху люципірові“.

Чи тільки такі слова може викликати та страшна подія, що либонь виникла з якоїсь безмежно тяжкої душевної драми? Ся подія показує одірваний, нез'асований малюночок того широкого, безпорадного народнього життя, де одинокі душі з глибоким почуттям—рвуться, метаються в шуканню вищої „правди“ духовної і, в темряві, не можучи дати собі ясної відповіді на свої шукання, не знаходячи „ні ради, ні поради“ своєму розумові, своєму гарячому почуттю, гинуть,—не знаходячи навіть жалю до своєї тяжкої долі. Не хотять навіть ті, кому се найближче, хоч спробувати зрозуміти „блукаючу“ душу, тяжкий сум її життя духовного. Адже-ж одна вже ця подія, приведена автором, доказує, що, не сама *вигода* життєва керує людьми з народу—при переходах в „іншу віру“ і не самого тільки прокляття та холодного, жорстокого осуду заслугоють ті люде. Се обсяг—великий; не поверхового доторкання до його потребує він. І народній розум, і народня душа прагнуть собі годівлі, внутрішня сила тепліша шукає до чого придатися, примінитися і—знаходить порожнечу безпорадну, та незрозумілий осуд; отже та сила або приникає в знесиллі, або й гине..

Зовсім уже не-до-речною політикою, чи публицистикою віс від казання, здавалось би, на таку щиро-набожну тему: з поводу того, що запасні селяне, повернувшись з японської війни, подарували в свою церкву образ Спасителя. Автор на-щось то спогадує, що ті вояки не тільки щасливо минули ворогів-японців, але „ще опасливіщих“ людей, що тягли, підмовляли бути бунтівниками... За-

надто „публіцистичний“ вступ для церковної проповіді—перед образом Спасителя...

Всі інші проповіді—вже на звичайні теми: з поводу свят, посвячення нової церкви, похорону і т. и.

Виклад проповідей надзвичайно гарний: простий, образний, і при тім—на зразок народній. Мова українська в „повідях“—прехороша; вона має трохи місцевий, подільський відтінок, але се зовсім не зменшує її краси: автор становить часом „ся“ попереду („ся починає“), неначе-б на зразок галицький, (але так говорять і на нашім Поділлі), пише „ту“ замість *тут*, „най“ замість *нехай*; але тих особлих одмін мало і вони нашого вуха не ріжуть. Загальна ж українська мова „повідів“, кажу, навіть гарна. На доказ приведу хоч би й отсей зразок з них:

„Як же Господь Ісус Христос звертався до народу? Його чисте серце наповнялось щирою любовю, Його свята душа горіла сердечною сокрухою до того бідного, простого народу. Бо Він бачив знування сильного над убогим, і багатого над бідним; Він почував в Своїй святій душі всі жалощі, всі болещі і туги бідного, пригнобленого народу. Він відкрив уста Свої Божественні і без умовку навчав людей святій правді Божій.

Захвилювався усей люд Божий, почувши таке слово правдиве. Зраділа біднота, почувши, що й її до царства Божого закликають, бо гордливі, заміжві фарисеї рахували тільки себе наслідниками царства Божого, а на простих, бідних людей дивились, як на нічого не wartних перед Богом. Затурбувались багатирі книжники і фарисеї, бо побоялись, щоб не прийшов кінець їхньому пануванню над бідним народом“.

Така проста, близька до народньої (і по словах, і по складу) мова казаннів о. Ванькевича.

О. Пчілка.

2) О. Степанковський: „Казання сільського пастиря“. Київ, 1909 р. Ц. 60 коп.

Вітаємо видання О. Степанковського, але разом з тим зробимо скільки уваг з приводу „Казаннів сільського пастиря“. В „Казаннях“ багато місцевих слів, може й народних і зрозумілих в невеликих закутках, але невідомих в ширших межах України; наприклад слова: „Хаменіли, чутоба, сплічно, самовбожність, побіжанний, змис, чарунка, собійство, нечупайди, лабзака“ і т. и. Чимало є й русіцізмів і то таких, що їх легко було замінити нашими словами, як напр.: „поняття, обще благо, випуклійшого, до ролі правителя, благоденствія, щупас, вещественними, овладіє, без трепету, накормишь“ і т. и. Не мало є й таких слів, що вдибуються в літературі, але їх не-до-речі вживати в „Казаннях сільського пастиря“,—напр., „резо-

нити, співробітника Сина Божого, предбачав, не плекай злоби, зошкурнім, самовважся, професіональні, і т. інші. В напруженій часописній праці, що обіймає широкі, різноманітні справи, немає ні часу, ні змоги застерегти велику чистоту мови. Та, окрім того, часописці читають більш інтелігентні люде і, зупинившись, вони все ж таки розберуть незрозумілі вирази. Але як зрозуміє простий слухач думки „Казання“, висловлені такими виразами: „Коли-ж ми потурбуємось обійняти свідомістю, що лежить в основі його, (храмового празника), то ця звичайна справа побільшить до себе увагу, бо освітить нам наш власний духовний зміст“ (стр. 27); або: „Сімійна чарунка то той взір, на кшталь якого складається і життя громадське“ (стр. 43); або: „Звабливість забезпечення в тому, що воно дає самостійне становище, це добре“ (стр. 111) і багато інших темних виразів.

Тим часом—проповідник, як і поет, повинен так орудувати мовою, щоб кожне слово, кожний вираз ішов від серця до серця, бо поезія і казання тоді мають великий вплив, коли думки їх не тільки розуміються, а й відчуваються цілою істотою людини.

Мало в „Казаннях“ згадується про сучасні справи, а ще менш освічуються вони щоденними малюнками селянського побуту. На історичні події є одно казання та й то про Александра Невського, діяча такого далекого й так мало відомого нашому народові. Чи-ж не краще було зупинитися на Андрієві Первозванному, святому Володимирові, святій Ользі, на Феодосію Печерському, на Несторові-Літописцеві, на Іові Почаєвському і інших діячах нашого краю, загально відомих? Початки нашої віри і боротьба за неї—це забутий сучасним духовенством скарб для розвитку релігійного і національного почуття нашого народу. Колись наше духовенство уміло користуватись цим скарбом: воно нагадувало народові сміло і повсякчасно його минувшину рідною мовою і народ любив своє минуле, свою націю, свою віру, своє духовенство. І тепер наші духовні особи мусять говорити до народу його мовою, коли вони хотять бути пастирями 25-ти мільйонного народу, а не духовними чиновниками кількох тисяч парахвій. З сього погляду ми вітаємо українські казання О. Степанковського і думаем, що перша його праця не буде остатнею і що на-далі він зверне увагу на вказувані хиби.

Ф. Н.

„Часопись для батюшок і матушок“.

Часопись „Рада“, пером одного свого співробітника, що пише, мовляв він, „з села“ (але те село, здається, деє дуже близьенько від редакції „Ради!“), так визначає українські газети в Києві,—се-б то всі наші газети, бо більше-ж їх ніде на Україні й нема: „Часопись „Рада“,—каже той добродій,—служить для інтелігенції, часопись „Слово“—для робітників, часопись „Рідний Край“—для батюшок і матушок“.

Написавши й помістивши таке, автор і редакція „Ради“ либонь гадали, що тим присудом дуже вищипнули „Рідний Край“. Але вони тільки помилились, бо батюшок і матушок найменше між тим гуртом, що виписує „Рідний Край“. Говоримо се не з приємністю, не для того, щоб „виправдатися“ з якоїсь ніби то *догани*, кинутої нам „Радою“, а навпаки—говоримо се з жалем. Так, дійсно, з жалем, можна в тім признатись! Во коли-б „Рідн. Край“ виписували численно батюшки й матушки, то ми зовсім не мали-б собі того за якусь ганьбу,—навпаки, се показувало-б, що значна частина інтелігенції української вподобала нашу часопись. На нашу-ж думку, коли батюшки й матушки читають газети, то,—окрім спеціально набожних,—ті самі газети, що їх читають і співробітники „Ради“: коли батюшка живе на правім боці Дніпра, то либонь читає київські російські газети; коли на лівім боці—то либонь виписує „Полт. Голос“, „Южный Край“ і т. ин.; коли виписує батюшка столичні газети, то знов таки—мабуть ті самі, що й інші сільські інтелігенти виписують: „Виржевыя Вѣд.“ й інші.

Щож до газет українських, то треба сказати, що й „Раду“, й „Слово“, й „Рідний Край“ взагалі мало виписують—„усі верстви нашої суспільности“ (як мовляють у „Раді“). Всі ми ледви держимось на світі і трудно сказати, хто найбільше не хоче нас знати, не хоче піддержати нас в нашій тяжкій боротьбі за життя українського періодичного слова. *Всіх нас всі мало виписують...*

Еге! коли-б то нас охоче виписували батюшки (та ще й матушки!). Можна було-б жити! Адже їх, мабуть, на Україні тисяч тридцять (нехай там їх полічить писака з „Ради“, коли він уже так все добре знає!). Отже коли-б хоч не то половина тих тридцяти тисяч, а десята часть виписувала нас, то се була-б така мила скількість, що мабуть і „Рада“ не відмовилась би від того!.. А „то-ж то й ба“, що

й десята частка „батушок з матушками“ не повертається до українських часописей!..

Нам дивно, що „Рада“ з глузуванням говорить про „читачів „Рідного Краю“—батушок з матушками“. Згадала-б вона хоч би й те, яке почесне становище належить духовенству в галицько-українському національному відродженню. Адже як тее відродження починалось, то де-які поляки з презирством говорили: „та хто-ж там у тих русинів є для культурно-національної праці,—у їх тільки *попи та хлопці!*“ І справді, що найпершу, найтяжчу роботу в тій справі винесли на своїх плечах—„попи“; до них прилучилися де-які „хлопські сини“, що вискреблись на учителів, адвокатів, лікарів; топер же просвітно-громадський рух, *на національній українській основі*, обгортає всю українську людність в Галичині. Дай Боже й нам такого!

Думаємо, що коли-б наша часопись, маючи своїм найпершим завданням розбудження національно українського самопізнання, справді привернула до себе наше духовенство, то не з глузуванням би про це говорити „Раді“.

Висловивши отсе, радимо „Раді“ більше вважати на вибрики своїх співробітників, близьких і дальших, усякої масти супроти „Рідного Краю“, бо ті вибрики можуть більше пошкодити самій „Раді“, ніж нам.

Ред. „Рідного Краю“.

Українське слово й мистецтво.

◆ „Енеїда Котляревського“ друкується видавництвом „Вік“, у Києві, з малюнками Корнієнка; малюнки ті, дуже гарні, були в збірнику, (того-ж видавництва), присвяченому пам'яті Котляревського.

◆ **Невідомі композитори.** В часописі „Баянь“ (виходить в Тамбові, під редакцією петербурською), один з українських співробітників здіймає цікаве питання,—хто були автори тих музичних номерів, що входять у пьєси „Циганка Аза“, „Сорочинський ярмарок“, „Вій“ і багато інших; імена їх zostались невідомі. Часто говориться про дуже мале число наших композиторів, а тим часом воно зовсім не таке мале, як здається, і може було-б ще більше, коли-б тим авторам була більша змога виявити свою працю.

◆ **Видання українських узорів.** Київське „Кустарне Общество“ перейняло на себе видання д. П. Семенцова „Українські взори“ (про се видання була звістка в „Рідн. Краю“). „Общество“ верне д. Семенцову кошти

по виданню першого випуска і продаватиме взори від себе, а дальші випуски видаватиме само. „Общество“ має за-для того величезний матеріал—стародавнього й нового вишивання, ганчарних і інших народніх виробів.

◆ **Замовлення ганчарам.** Полтавський „Кустарний склад“ замовив опішнянським ганчарам 5 тисяч плиток для облицювання дому проф. Грушевського, будинку на 7 поверхів, що будується в Києві, (на Паньківській улиці), на український зразок, по плану й малюнках мал. Кричевського (того, що будував нову полтавську губерську земську Управу).

◆ **Замовлення Миргородській школі.** Мистецькій Гоголівській школі в Миргороді полтавська земська Управа замовила зробити полумиски з українським малюванням, для піднесення хліба-соли гостям, сподіваним на святкування 200-ліття полтавського бою.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

О П О В І С Т К И.

Вийшли 2-м видахням

Драми й Комедії

Б. ГРИНЧЕНКА.

Т О М I.

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

Популярна бібліотека „ЛАН“.

- 1) *Юр. Сірий. Житє рoстин.* З малюнками. Ціна 25 коп.
- 2) *М. Шаповал. Про ліс.* З малюнками. Ціна 25 к.
- 3) *Ю. Будяк. Дикі люди.* З малюнками. Ціна 25 к.
- 4) *Нелле та Патраш.* Переклад Юр. Сірого. З малюнками. Ціна 25 к.

НА М Е Ж І.

Жарт в 1-ій дії

Г А В Р И Л А Л Е В Ч Е Н К А

(видавня „Рідного Краю“).

Ціна 15 коп.

Дозволено для постанови на сцені.

Склад видання в Кліві, в Українській Книгарні (Безаківська, 8).

ЗЕМЛЯКИ! Повідомляйте всіх, що

„ТИТАН“ ГОЛОВНА ТОРГОВЛЯ Й ВИРОБ.

У К Р А І Н С Ь К Е Т О В А Р И С Т В О.

АВСТРИЯ, ВІДЕНЬ 18/1 (Wien 18/1, Thereziengasse 73).

Виробляє у своїй фабриці в Ст. Катарайн Стирні знамениті **КОСИ** зі сріблитої тигельної сталі по ціні:

Довжина	21	23	25	27	29	31	33	35	37	39	41	43	45	Дюйм.
Середні	56	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	Копійок
Широкі	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	120	за штуку

35 дюйм=20 вершкам, або 1 арш. і 4 верш.

До кожних 10 кіс додаємо 1 даром. 30 кіс висилаємо оплатно до рос. границі. 50 кіс ошатно до кожної станц. жел. дор. Европ. Росії. **Молотки** до клепання 50 коп. **Вабка** 40 коп. **Машинка** до клепання кіс 1 руб. 60 коп. **Ковальські серпи** за 10 шт. 4 руб. **Фабричні серпи** за 10 шт. 2 руб. 60 коп. **Англійська бритва** з футералом, 1 руб. 10 коп. **Ножниці** всякого рода від 20 коп., **кравецькі** 1 руб. 40 коп. **Машинка** до стриженья волося зо всіма приборами (3 сталеві гребінки і пружина) по 2 руб. 40 коп. **Кождий** може нею стригти волося після вподоби.

Топори, Варди, Долота, Пили, Пилки, Скоблі, (Осники), Кліші, Свєрдлі, Ключі америк. до шруб, Пилники, Ножі, Вилки, Ложки, Ложечки і т. п.

Малі замовлення висилаємо по почті в пакетах (до 12 фунт.) лиш за одержанем наперед цілої належності за товар і зверх того 80 коп. на почтові розходи. **Вільші замовлення** висилаємо залізницею в скринях, лиш за одержаням наперед **яко задаток найменше одной третини** з припадаючої належності, на решту накладаємо платіж. **Купцям і відпродуючим** уділяємо високий опуст. **РОДИМЦІ:** наше товариство українське! **СВІЙ ЛИШЕ ДО СВОГО!**

Н О В А К Н И Ж К А

Ф. Немо.

Чим нам користкі жиди?

(друковалося в „Рідн. Краю“ за 1908 р.).

Ціна 15 к. Продається у всіх книгарнях, склад в „Українській Книгарні“,—Київ, Безаківська, № 8).

О т к р ы т а п о д п и с к а

на 1909 гдѣ

на еженедѣльную газету

„ПОЛТАВСКИЙ ГОЛОСЪ“.

У С Л О В І Я П О Д П И С К И:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп. 9—5., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к., 5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к. на одинъ мѣсяць 60 коп.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНЮХАХ“

Комедійка в 1-ій дії.

Т. СУЛИМИ.

(автора пьеси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 15 КОП.

Продається в „Українській Книгарні (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

W dni 25 kwietnia b. r. wyszedł pierwszy numer

„Przeglądu Krajowego“

tygodnika politycznego, społeczno-ekonomicznego o kierunku demokratyczno-krajowym, poświęcony przede wszystkim sprawom kulturalnym naszego kraju.

Prenumerata „PRZEGLĄDU KRAJOWEGO“ wynosi: w Kijowie, w Cesarstwie i Królestwie: rocznie rb. 6., półrocznie rb. 3. kwartalnie rb. 1 50.

W Galicji: rocznie 18 kr., półrocznie 9 kr., kwart. 4 kr. 50 hl.

С. на номеру поєднується коп 15.

Адрес Редакції і адміністрації: Київ, Фундуклеївська № 10, п. 14.

Prenumeratę przyjmuje w Kijowie, oprócz administracji „Przeglądu Krajowego“, księgarnia Leona Idzykowskiego, Kreszczatyk 29, i księgarnia K Szepe, Mikołajowska, № 9.

Продолжається підписка на 1909 й годъ на виѣ партійную прогрессивную газету

Тавричанинъ

—IV-ый годъ издания.—

Газета виходить въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. „Тавричанинъ“ — любимая въ Крыму газета. Послѣ ряда ея извѣстныхъ обличеній и разоблаченій, вызвавшихъ администрат. кары и рядъ судебныхъ процессовъ, газета стала сильно популярною. — На годъ — 3 рубля; на 6 мѣсяцевъ — 1 руб. 50 коп. Деньги адресовать: Симферополь, „ТАВРИЧАНИНУ“.

Редакторъ-издатель Д. В. Коломійцевъ.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС

виходить раз на тиждень

у Львові, ул. Ліндого ч. 7. Австрія.

Ціна для Росії Півтора рублі.

Листьмо з Просвіти

орган товариства „Просвіта“ у Львові.

Виходить раз у місяць. Річна передплата для Росії
Адреса Редакції і Адміністрації. ЛЬВІВ, Рино
АВСТРІЯ.

ГОСПОДАР І ПРОМИСЛОВІ

орган „Краєвого союзу господарсько-молочарів в Стрію. (Австрія).—Виходить 2 рази на місяць передлата 2 корони.

ВИЙШЛА НОВА ЗБІРКА ПОЕЗІЙ

Петра Карманського.

„ПЛИВЕМ ПО МОРІ ТЬМ“

стор. 139 малої вісімки. „Молода Муза“ ч. II.
Замовляти можна у автора в Старій Соли, у гарнях і в ред. „Будучности“.

ВИЙШОВ В ДРУКУ І ПРОДАЄТЬСЯ

„ЩОДЕННИК * ПАСІШНИК“

Записна книжка, що повинна бути на кожній на 20 пнів.

Укладу Є. Архипенка.

В книжці є справочний відділ.

Ціна 10 коп., з пер. заказною бандеролею—1

Виписувати з редакції „Українського Бюльєтенту“

Ukrainische Rundschau

виходить у Відні 1 ого кожного місяця в обертин вел. вісімки і коштує річно лише 4 руб. свідомий і інтелігентний українець повинен почувати сю часопись, що заступає інтереси українського народу перед культурним світом. Передплата на адресу адміністрації: Wien XVIII., Hockegasse 24.

Г. ХОТКЕВИ

Підручник гри на банду

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 11.

(За Березиль) Мартъ.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки потіта 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Заціпа. Вісті. На Україні. Вірші—С. Мартоса. Горе (опов.)—Л. Яновської. Вірші—К. Зіньківського, З. Яценка, П. Матяша. Пора-б уже й нам—П. Гассана. Ні, не пора—від Ред. Гадяч і вшанування Го-голя—О. Пчілки. Микола Аркас—Полтавєнка. Українське слово й мистецтво. Де-що про кобзарів—Н. Павлюка. Дописи. Жертви на пам'ятник Шевченка. Львівські книжки. Оповістки.

Ілюстрація—Портрет Аркаса.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р.,

на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник О. Пчілки. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

НОВА КНИЖКА

Ф. Немо.

Чим нам користкі жиди?

(друкувалося в „Рідн. Краю“ за 1908 р.).

Ціна 15 к. Продається у всіх книгарнях, склад в „Українській Книгарні“,—Київ, Безаківська, № 8).

АРТИШОКИ

оповідання О. Пчілки.

(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

ЦІНА 15 коп.

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечеря, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і Вірш на століття української літератури.

ЗАЦІПА. Державна Дума розважала шкільну справу—і ніхто ні одним словом не обізвався за школу українську, за право української мови в тій школі. За свою національну школу говорили поляки, литовці, депутати партії мусульманської й інші,—за українську-ж школу так таки ніхто ні однісіньким словом не обізвався!

Де-ж це були наші депутати з України? Чого це їм так „заціпило“? Чі їм уже так байдужісінько, по якому вчать в наших школах? або їм, може, і про те зовсім байдуже, чі вчать, чі тільки калічать українських школярів? чі вони „посоромились“, не зважились обізватися?.. Але-ж проміж депутатами з України були й не дуже „соромливі“ люде, а такі як д. І. Лучицький. Нам уже раз доводилось говорити, що він і яко професор, і яко громадський діяч,—звик виступати прилюдно; та й у тій самій Державній Думі він, хоч і не завжди до-ладу, однак просторікує про всякі інші справи. Отже не „соромливість“ могла спинити його.—Чого-ж перемовчав тут, саме тоді, коли як-раз приходилося обізватися?

Д-ві Лучицькому, київському громадянину, се менш можна вибачити, ніж кому. Нехай вже, мовляв, ті наші праві депутати перемовчали, бо їм „не горить і не болить“ тее право української мови в нашій школі; але-ж д. Лучицький в давніші часи зазначив досить виразно свій українсько-націоналістичний напрям, виступаючи хоч би й у своєму золотоношському земстві; була в його охота виступати українським депутатом навіть на театральній сцені, в Києві, під час ювілею М. Лисенка: д. Лучицький виходив тоді, яко депутат від золотоношців, і промовляв усякі хороші слова, відповідні тому українському національному святові. До чогось тее все обов'язує.

Знов пригадуємо д. Лучицькому, що й вибірався він у Державну Думу під маркою „українця“. Може бути, що значна частина голосів перецала йому тільки через те, що інші виборці воліли—нехай пройде в депутати хто-небудь, хоч уже й Лучицький, аби не той крайній правий кандидат, що був його

суперечником по виборах; але-ж були й такі люде, що орудували проміж виборцями, на користь Лучицькому, власне уповаючи на його, яко на українського громадянина, сподіваючись від його в Державній Думі піддержки української національної справи. Д-й Лучицький тее добре знав.

Однак зрадив тепер сподіванки тих своїх виборців і помічників—самим безсоромним способом.

Після такої зради люди побачили зовсім виразно, що Лучицький не який „українець“,—а самий звичайний з „російських лібералів“, отих, що зовсім байдужісінько, або навіть і вороже відносяться до української національної школи,—як те й виявилось недавно в Петербурзі, на зібраннях „ліги просвіщення“: адже там навіть такі світачі російського лібералізму, як Родічев, висловлялись против української школи.

Може, д. Лучицький має сказати, що було „безполезно“ виступать в обороні української школи, бо, мовляв, „ті праві“ все одно зали-б справу.—Але то вже інша річ. Та й чому-ж поляки, литовці, татаре не вважали на малу можливість успіху і таки допоминалися свого. Чого-ж український видатний посланець „пустився на дно“ з українською школою, навіть не гукнувши „рятуйте!“—тоді коли поратунк такий потрібний нашій нещасній, скаліченій школі! А хто знає, може-б розумне, гаряче слово й зробило-б своє діло! Може-б воно знайшло піддержку і в тих депутатів, перше всього в селян, хоч би й всяких катеринославських та інших Сторчаків, що вважаються за правих; адже можна згожуватися з однією партією в одному, а з другою в чому іншому, як се й було з депутатами вже не раз у Державній Думі,—та об'явилось недавно і в Києві, коли д. Рева, *правий*, сказав найтепліше слово в справі постанови пам'ятника Шевченкові в Києві, і може як раз дякуючи тій промові на земських зборах—київське земство ухвалило дати 1,500 карб. на пам'ятник Шевченкові. Та й київська дума ухвалила віддати під пам'ятник українському кобзареві одно з

найкращих місць старого Києва,—не відсунувши пам'ятника кудись „на задвірки“, (як цього можна було сподіватись по теперішньому складу київської думи, ворожому українським справам).

На жаль, в Державній Думі такого слова, щоб залунало чулим, розбуджуючим гомоном, в оброну української школи,—не почув ніхто. І за це належить д. Лучицькому, найвидатнішому послові від українців,—найбільша неслава. Він зрадив земляків і своїх виборців та прихильників, українців, одурив їх сподіванки самим ганебним способом!

Отже тепер люде знатимуть, яку вартість мають такі перевертні, як Лучицькі, і як їм можна вірити. А своє зневір'я хто живий діжде—покаже добродіям Лучицьким колись на ділі, як їм буде потреба опертися на довір'я й поміч українців.

ВІСТІ.

◆ Гімнастика й війсьнова наука в школах. Царь написав у себе в книжечці таке бажання: „щоб у сільських школах учили гімнастики й військового муштрування; учити мають одставні унтерохвицери, за малу плату“. Потім Царь вирізав той листочок з книжечки, дав військовому міністрові й сказав йому порозумітися в тій справі з міністром просвіти.

◆ Визволення Стеселя й Небогатова. Обом сим генералам, з ласки Цареві, зменшено час сидіння в тюрмі; їх уже й випущено на волю. Вони кажуть, що се було для них зовсім не сподівано. Стеселя зустріло біля тюрми багато знайомих, з квітками й привітаннями. Він сів у автомобіль і поїхав, держучи на колінах свого кота. Небогатов, з своїм сином, поїхав „конкою“.

◆ Крадіж на залізницях. Сенатський ревизор знов знайшов великий, мільонний крадіж та мошенство, на Ташкентській залізній дорозі. Замішано багато служачих.

◆ Духовні справи. Іде чутка, що Синод хоче переглянути ти учені праці, дисертації, що подавано було і ухвалено під час більшої незалежності, автономії вищих духовних шкіл.

Сібирське духовенство не допустило синодського ревизора, о. Восторгова, до ревизії церков і семинарій:

єпископ сібирський сказав, що ревизор той не має права перевіряти учебну справу, бо він не має належної вищої освіти,—скінчив тільки семинарію. Духовні особи дивуються одвазі сібирських отців, однак о. Восторгов вернувся ні-з-чим і на його місце буде послано в Сібір іншого—для поалагодження тієї справи.

НА УКРАЇНІ.

◆ Новий губернатор в Києві. На місце графа Ігнат'єва, назначено київським губернатором А. Гірса. Він служив перше в війську (в Преображенським полку), а остатні два роки був естляндським губернатором.

◆ Розділення Полтави на педагогічні участки. В Полтаву приїздив служачий у київського попечителя, д. Марданов, скликав полтавських учителів і сказав їм, що Полтаву треба поділити на „шкільні участки“, визначивши з учителів осібних *наглядачів* над кожним участком,—щоб вони гляділи учнів, все одно чі своєї, чі якої іншої гімназії або училища, аби того самого участку; учнів треба глядіти по-за школою,—де вони ходять, що роблять; треба оглядати і хати, де живуть учні. Д. Марданов розказав докладно, як саме треба все те робити.

◆ Полицейський—напасник. Харьківська судова палата почала розглядати справу д. Лаговського, що служив у полтавщині, в Лубнях, полицейським надзирателем і наводив напасть на всіх, кому хотів зробити зло. Лаговський сам писав революційні листки і підкидав їх, кому хотів, або закопував бомби й інше таке, потім доносів про ті речі—і їх мов-би то знаходили в когось; за все те було арештовано скількох лубенців, зовсім ні в чому не повинних. На останку Лаговський сам у себе вистрелив, злегка поранив, і доніс на скількох лубенців, що вони хотіли його вбити. Тоді знов скількох людей було посажено в тюрму. За яким часом те все виявилось і Лаговський попав під суд. Проти його виступило скілька людей і з „гражданським іском“, бо через те, що він навів на їх усякі лихі підозріння, вони втратили заробіток (втерляли учеників і т. и.). Від сих людей виступав харьківський адвокат Микола Міхновський. Лаговський на суді просив, щоб справу розбірано при зачинених дверях, а коли суд у тім одмовив, то він сказав, що нездужав. Справу на який час відложено.

Смерть розбійника Савицького.

Звісного чернігівського розбійника Савицького—вбито. Коли учасники його шайки пограбували одну

крамницю під г. Гомелем, то одного з учасників було арештовано. В тюрмі його допитували і він сказав, що Савицький з найближчими товаришами знаходиться в селі Красному, в одній клуні. Тоді того арештованого одягли в поліцейську одягу й сказали, щоб він повів і показав, де саме пробуває Савицький. Поїхало багато поліцейських, між ними 2 пристави й справник; взяли й чеченців. В селі Красному оглянули скільки клунь;—одна з них була замкнена з-середини. Стали гукать тім, що сиділи в клуні, щоб здалися; та вони відказали, що не хочуть здаватись. Коли один стражник поліз під стріху, то розбійники його застрелили. З надвору в клуню теж почали стрілять. Тоді вийшов сам Савицький з револьвером і крикнув, щоб ішли геть, бо він всіх перестріляє. П'ятьма вистрілами—вбито Савицького на місці. Двох його товаришів, Гуревича й Калугіна, теж убито, в клуні, ще тоді, як стріляно в клуню крізь стіни та двері.

Трьох убитих розбійників прив'язано з-надвору, приперши їх до клуні, до стіни, і знято з їх фотографію; разом з ними знялися й поліцейські та чеченці, всі в одній групі. (Справник і 2 пристави рядом з трьома вбитими, а далі всі інші, більш 20-ти душ).

Всі три розбійники—зовсім молоді хлопці. У сумці в Савицького були бинти й інші речі для перев'язування ран, вирізки з газет, де говорилося про його, компас, багато пороху і т. и.

* * *

Усе як і завжди: і небо прозоре,
І річки веселі, і поле, і ліс,
І місяць чудовий, і ясні зорі,
І вільні хмари жонуться кудись.
І яснее сонце на небі високім—
І світить і гріє, і дощик іде;
Часи як і завжди ідуть одним кроком;
А правди і волі не чути ніде.
Не блискавки грають, не грім то грімоче,
То плачі людські, то грім від гармат,
То рідного брата подужати хоче
Брат рідний, і мучить, мордує мов кат...

С. Мартос.

Розлука.

Моя голубко сизокрила!
Всьому кінець... В далекий край
Летиш, подруженько ти мила,
Летиш, кохана... Прощай!

В годину тяжкую розлуки,
Печалі серденька мого,
В годину плачу, горя, муки,
Тебе прошу я одного:

Як що в краю чужім, за морем,
Ти щастя знайдеш з ким небудь,
Про серце те, що б'ється горем,
Моя кохана, забудь!..

Тодіж, як горе нагодиться,—
Скажи до тебе прилетить,
З тобою плакати, і молитися,
З тобою горе поділить!—

Сергій Мартос.

Горе.

(Оповідання).

(К і н е ц ь *).

Дні проходили, але не приносили з собою ні краплі полекхости. Навпаки, горе все глибше коренилося в серці матері, все дужче стискало мізок, Ївга тинялася, блукала цілими днями, не знаходячи собі ні кутка, ні діла. Душа та тіло, немов відокремлені горем, жили своїм окремим життям, незрозумілим один одному, ворожим. Душа противилася всякому вимаганню тіла, тіло не хотіло коритися волі душі. І серед цієї невпинної ворожнечі, Ївга вкрай заблудилася. Тепер вона рішуче не знала, що їй робити, що думати, як жити. То просиживала вона ціліснітький день, охопивши голову руками, як скам'яніла, десь у садку, то тікала з дому і блукала по селу; то раділа, коли хто зайде в хату, і цілу годину, заливаючись сльозами, розказувала про Катрю, жалілася на своє горе невсипуще; то ховалася, заціпалася од людей, боячись, щоб люде не зазирнули в її душу, не вразили своїм співчуттям, порадами та розвагами, її горя. Щодня Божого переживала вона і часи ненависти до Одарки, і гострого бажання помсти, і страшних безмежних заздрощів до кожної матері, що має дитину—щоб приголубити, до всякої людини, що не має такого горя, як у неї; перебувала й часи

*) Дивись ч. 10 „Рідного Краю“.

проклонів самій собі; але такі часи приходили і проходили, а душа її знову зоставалася у пазюрах самого горя. З чоловіком своїм Ївга так як і не балакала. Горе, здавалося їй, зірвало,—як зриває хуртовина з оселі покрівлю,—намітку з його душі, і вона зненавидила ту його оголену душу.

І ось одного разу, коли він стояв перед іконами та бив щиро поклони, вона не витерпіла:

— Навіщо ти молишся?—запитала вона його глухим, придавленим голосом.—Скажи по правді, навіщо молишся? Щоб Бог родив тобі пшеницю? щоб дав тобі вік довгий? чи щоб допоміг тобі заспокоїтися та забути, що твоя дочка, твоя одиначка... гніє під землею!—заголосила, затужила Ївга.

— Я молився, щоб Господь послав дочці нашій царство небесне,—відказав, стиха зітхнувши, Ілько.

Ївга стихла, втерла сльози й утопила свої очі в той куток, де блимала лампадка.

„Царство небесне“!.. Вона не раз і не два чула це бажання Катрі Царства Небесного, не раз і не два сама шепотіла ці слова, але чи мелилася вона хоч раз щиро, з великими поклонами, всім серцем, всією душею, щоб Господь послав доні Царство Небесне? Ніколи!—Але-ж Царство Небесне—то все, чого вона може ще прохати для дочки. І вона досі не прохала його!.. Молитися! Так! молитися за царство її небесне. Досі вона не вміла щиро молитися і не випрохала долі своїй дитині,—тепер вона молитиметься і випрохає її у Бога Царство Небесне. За всі муки цього життя Господь пошле їй рай на тому світі. Вона не тільки молитиметься, вона обречеться, піде до Лаври, вона дасть зарік не їсти до самої домовини скоромного, замовить у другому монастирі сорокоуст, купить шовковий платок під вангеля, роздасть все, що має, старцям, щоб молилися за дочку.

Молитися! Всім молитися за неї! Ніщо перед Богом, як молитва. Грішного, чи безгрішного, доброго чи злого—все одно молитва. Закони, всі заповіді—то тільки про людей, задля судей землі, а Небесному судді—молитва, славословіє. Молитися! молитися за Царство Небесне!—це все, що вона повинна робити задля дочки. І в цьому безкрайому бажанні знайти що-небудь, чому можна було-б ще присвятити серце своє, вона впала, заливаючись сльозами, перед іконами. Тепер їй на думку не йдуть звичайні, щоденні молитви: уста її шепочуть такі слова, яких вона раніш не казала ніколи. Слова сами складаються, ллються теплим струмочком, як кров з самого серця, і на серці справді легшає,—серце немов зменшується, не розпірає грудей, не давить каменем, не болить. Трохи-по-троху ви-

сихають сльози. Останнє слово молитви висловлене і наче вже жодної думки в голові, жодної муки в серці. Вона все сказала Богові, сказала щиро—і Він почув її, напевне почув, бо дав душі полехкість.

О, багато полехшало! Ївга звелася з колін, глянула на чоловіка свого, що спав на полу. Їй здалося, що він не добре помочений, не добре вкрився, і вона обережно оправила йому рядно. Далі пригадує вона, що вже давно не давала йому молока до каші, давно не варила нічого йому на вечерю, і в серці її ворушиться жаль до занехаяного старого. Ще далі пригадує вона, що не бачила давно унуків, не поскладала Катриної одежі в скриню; пригадує й те, що не щупала ввесь час курей, що пора підсипати зозулясту. Так цілком опанована господарськими думками, лізе Ївга на піч спати. Вона міцно заснула. І в ту-ж мить чудовий, радісний сон приснився їй. Катря ще дівка; Катря убірається до церкви, а вона заплітає їй косу, рівняє кісники. Катря весела, а вона ще щасливіша,—дивиться, не надивиться на свою красуню одиначку.

— А мені снилося, що ти вмерла,—каже вона сміючись, і в той-же мент чує, що хтось штовхнув її з усієї сили у саме серце... Воно як увірвалося, впало, а потім нестямно забилося. Вона схопилася—і пригадала все.

— Катрі немає! То був сон! Катрі немає і вона вже ніколи, ніколи не побачить її... Серце знову налилося крив'ю, давить груди; їй тісно, душно,—нема чим дихати! Вона рве на собі сорочку, ламле руки. Їй противна, як болячка, її хата, противний чоловік. Їй хочеться збудити його, над самим вухом крикнути: „Катрі немає! Катря у домовині! Робаки точать її тіло! Сира земля давить її груди, а ти заспокоїв свою погану душу „царством небесним“ і спиш!.. Яке царство? Хто його бачив? Ось царство—на землі. Де тут правда? За віщо вона так мучиться? Кожному злочиннику кажуть, за віщо його судять, а вона не знає, за віщо їй кара. За гріхи? Вона не знає за собою ніякого такого гріха, за віщо найлютіші судді землі скарали її на віки вічні. За гріхи дідів? пращурів? До 3-го, 4-го коліна кара? Де-ж тоді милосердя Боже? Може, задля того горе, щоб душа поліпшала серед мук невсипущих? Так ні-ж-бо! Душа її погіршала, почорніла, в серце її запала задрість, ненависть!.. А діти? За віщо Він тих сиріт зарані обрік на погибель? Він-же знає, як дітям-сиротам трудно свою душу від гріха вберегти! Хіба-то треба так, щоб було грішників на землі більше,—щоб було більше кого карать? Де-ж тая правда тоді? Не хоче, чи не може Він, сотворивши небо, землю і все суще, дати певніше щастя людям? Чи, може, Він тільки сотворив,—

і покинув усе на свою волю, як кидає иноді недбалий господарь свій засажений город на волю бур'янові та на поталу скотині? А коли так, то хто поручиться, що і в царстві небесному не така сама неправда?"

Питання за питанням, як хижа гайворінь на мертво тіло, налітають на душу, і розум, несподівано розбужений, не може відповісти на жодне з них, не може затримати душі, і душа летить з палким, сміливим змаганням до самого Бога; нехай краще кара, страшна, люта кара за це змагання, за цей найбільший гріх ніж доля раби невідомо якого господаря.

Вмерти! Зараз-же вмерти! Швидко або до Катрі, або в пекло, або в пустелю, тільки не безглузді муки землі.

Вона вибігла на свіже повітря на дворище.

Нова повітка, чепурно складена в рівній ожеред торішня солома, осмиканий, огребений стіжок свіжого сіна, висока, рівна, біла хата... Як радо запалила-б вона все це і сама кинулася-б у саму середину полум'я; але там спить старий... Він ще хоче жити. Він хоче жити для унуків. він ще надіється, вірить,—що діти зможуть жити на землі по правді і правду бачити... Божевільний! Хай живе! Хай ще десятки років мучиться, а її мукам зараз кінець.

— Вмерти! Зараз-же вмерти! Почепитися на тій бантині, що майстер наче нарочито випустив з під стріхи в повітці. Ївга метнулася в сіни, витягла зза діжки уривок, подалася до повітки. Але не доходючи до бантини, вона раптом зупинилася і повернула на город. Перейшла всіма городами аж на низ, знайшла там два кущі мнати, вирвала її з корінням, нарвала в припіл барвінку і подалася геть з двору, вулицею, через вигін, через поле, аж на кладовище.

VII.

Свіжа могила Катрина ледве-ледве чорніла серед кладовища, вкритого високою, густою травою. Ївга бігла до неї навпростець, то по коліна купаючись в свіжій росі, то провалюючись в ямах давніх могил, то підіймаючись на високі, недавно насипані гробки.

Місяць ясно світив. Густо насажена по над ровом окація саме розцвілася і солодкі пахощі її теплою хвилею розносилися по кладовищу. Ївга викинула геть з приполю на землю зілля і припала на мить до могили:

— Донечко! Донечко моя, я зараз прийду до тебе!

Спішно,—немов хтось ворожий гнався за нею і міг пограбувати її,—посадила вона два кущі мнати в головах і почала втикати де попало, як попало, барвінок, скрізь по гробку.

Серце в неї калаталось од нетерплячки, руки тремтіли. Захоплена спішною працею, опанована єди-

ним бажанням—яко мога швидче скінчити ту працю, вона греблася в вохкій землі, не оглядаючись, не зводячи голови. І тільки тоді, коли остання гілочка барвінку була встромлена в землю, вона розправила свій попереk і глянула навколо себе. Глянула і скам'яніла. Такої величної, такої могутньої тиши їй не доводилося ніколи бачити. На кладовищі було так тихо, що здавалося, чутно було, як диха трава... Було так тихо на цьому клаптику землі, де на протязі довгих років ховали люди тільки свої муки, де кожен ступінь був политий сльозами; і та тиша здавалася такою могутньою, непохитною, що гомін, галас, стогін, сміх, життя здавалися, порівнюючи з тією тишею, якимсь-то до-часним непорозумінням... а гучний рух праці, змагання, чі радощів, є тільки заплутана, безладна прелюдія, коли музики лагодять скрипки, бубни, літаври та барабани, виготовляючись до великої гармонійної сімфонії.

І в душі Ївги пролунав перший аккорд тієї гармонії. В царстві смерті, поміж сотень жертв її, нічого сумного, нічого страшного, нічого, що нагадувало-б те безладдя та муки, що вносить за собою в людську оселю смерть.

Тиша! Та велика тиша—як пауза, витримана цілим легионом музикантів серед бурної сімфонії, по одному знаку майстра.

Місяць, здавалося, став серед неба, щоб не сполохати тієї тиші, зірки покинули свої пересмішки, щоб не порушити її, кожен листочок дерева притаїв дух. І увесь відчай матері, увесь протест її слабого розуму і крик наболілої душі,—все потонуло, розплилося в тій величній тиші.

Л. Яновська.

22/X-го 1908 р. Київ.

Весняний ранок.

Біліє ранок. Парують ниви.
В гаю лунає пташиний спів,
І ті веселі, дзвінкії співи
До неба линуць, мов гімн святий.
Роса на віттях, роса на квітах,—
Мов перли-сльози тремтять від сна...
Жадання щастя, жадання волі
Несе на крилах красна-весна.
Вона здолала,—і степ прокинувся,
Над степом згорда кричать орли,
І в хмарах сивих горить проміння,
І ясне сонце встає із мли...

К. Зіньківський.

Де ділися мрії...

Де ділися мрії, де перша любов,
 Де щастя, надії?—нема...
 Минають сумні, минають в журбі
 Мої молодії літа.
 Єдина утіха зосталась міні—
 Пісні мої тихі складать,
 Та кликати волю, спокій на землі,
 В неволі любить і сграждать...
 Навіщо хвалитись, не краще-б мовчати,
 Без мови журбу схоронить?
 Та серце бажає про все розказати,
 Про все, через віщо болить...
 Даремне... Журливеє серце,
 Не плач і другим не хвались,
 Що знаєш недолю і горе тяжкес...
 Усе це забудеш колись...
 Забудеш неправду людськую на світі,
 Забудеш неволю і гніт...
 Забудеш свою і чужую недолю,
 Повитий журбою ввесь світ.
 Прибуде кінець... І сховаєш в могилу
 Надії, бажання, любов...
 А оченьки тії, що люблять так щиро,
 Полюблять другого ізнов...
 Один над тобою лиш вітер буйненький
 Тихенько в журбі заспіва,
 Та, може, дівчина коли ненароком,
 Жартуючи з милим, згада...

З. Яценко.

Москва.

Чи то йду я, чи сижу я,
 Все гадаю думку:
 Від кого тим бідним людям
 Ждати поратунку?
 Чи од славних, та багатих?
 Так ті люблять гроші!
 Хто їх має, той їм любий,
 Гарний та хороший;
 А бідному горопасі,—
 Як вони там кажуть,
 „Злидареві, ледацюзі“,—
 Швидко двері вкажуть.

А чи й приймуть, то на-віщо?
 Скажете -вітати?
 Ні, щоб потім його краще
 Можна осміяти!
 А здається,—добрі люде:
 Лащаться, регочуть,—
 Як їм годиш, а скажи що,
 То так і підскачуть:
 „Бач злиденне! бач нікчемне!
 Хоче нас навчати!
 Голодранець препоганий!“
 Оттакі багаті!

Слухають Пісьмо Святее,
 В небо поглядають,
 Мов Филарет той праведний,
 І Бога благають,
 Щоб за всі їх „діла добрі“
 Він в роди і роди
 Благословив, милосердний.
 Каїни та й годи!
 Кого хочете дурить ви,
 Хитрі самодури?
 Звірі, звірі, та ще й люті,
 У овечій шкурі!

Селянин П. Матяш.

Пора-б уже й нам.

Одно сумне з'явище дуже вже виразно помічається у нас на селі. Раніш це не так було помітно, а тепер так уже занадто.

Річ тут іде про нашу українську пісню.

Мало ви почувте між сільською молоддю чистої української пісні. Все більше, та ширше розповсюджуються ті пісні, що заносять хлопці й дівчата з города, де вони були або на заводі, або в якій майстерні. Крім цього ще багато небажаного за для нашого села заносять і наші салдати, побувши на службі. З війська-ж нашу мову й пісню гонять і викидають, як щось непотрібне й не корисне. Цього почасти не помітно тільки між кубанськими козаками; з ними охвицтво на службі балакає по українському, і співають там на службі ці козаки своїх пісень, а через це часто й густо можна почути між ними тих пісень, що співає наша інтелігенція, навіть пісень узятих з творів де-яких наших письменників.

Багато ще збереглося наших гарних пісень між народом, та між інтелігенцією, і знавці ставлять їх на першому місці, але всеж таки чим далі, то більше ви почувете— „десять я любила, десять позабыла“, та й багато інших таких пісень.

Багатий народ наш на пісню і вславився він нею на весь світ, та треба все це розвивати й розширювати, щоб воно не забувалось і не було в такому становищі, як тепер.

Треба так зробити, щоб ті перли народньої творчості кількох століть займали своє почесне місце у житті народньому, щоб вони не були занехаяні.

З наших шкіл, при відомій системі обмосковлювання, вигониться теж і пісня; живе вона тільки по *де-яких* середніх школах, де наша молодь знаходе завжди розвагу у рідній пісні. А в низчій школі її не почувете, хіба за малим винятком, де вчителі звертають увагу на це, (а те все-таки є, і тут на Україні і на Кубані); тільки таких учителів мало. Зanedбання української пісні робить велику шкоду нашому народові, бо хлопець, виїшовши через школу, мовляв, „у люде“, не чув у ній рідної пісні, а між товаришами на слободі він теж її мало чуває. Пісня-ж велику роль відіграє в житті людському і треба-б її шанувати та пильнувати, щоб вона розвивалася, а не занепадала. У людой це діло стоїть куди краще, ніж у нас. Напр. ми знаємо, як шанують рідну пісню за границею, та й у Росії, в Надбалтійському краю: там складаються хори инколи з кількох тисяч. Там шанують рідну пісню. Колись то й у нас воно було гаразд, та не те тепер помічаємо. У московщині теж саме помічається, що й у нас українців: там теж завод, та фабрика робить своє; та там хоч як, та запобігають сьому лихові. Там засновують люде всякі музичні журнали. Біля них гуртуються регенти, вчителі співу й ті, що кохаються в рідній пісні. На сторінках тих журналів обмірковують різні питання, як краще поставити справу з піснею, та як запобігати лихові, щоб рідна пісня розвивалася, щоб ся поважна справа була на своєму високому місці. Пора-б уже й нам українцям звернути увагу на це діло великої ваги. Не вадило-б і нам завести такий музичний журнал, щоб люде в йому обмірковували наші музичні справи. Біля такого журналу гуртувались би наші регенти, учителі співу й ті учителі народні, що вчать дітей співать у себе в школі. С у нас композітори, котрі-б допомогли цьому хорошому ділові своїми

порадами. При такому журналі можна-б було містити гарні пісні, та й розповсюджувати їх. Такий журнал допоміг би тому, щоб різні прихильники його й передплатники збирали пісні між народом, записували їх на ноти, та й запобігали-б тому, що наші хороші пісні не забувались би, а навпаки розповсюджувались і могли-б будити національну свідомість між народом. А найшвидче за все розповсюджується пісня. Уже як у школі вчитель вивчить гарну пісню, то через який час вона і на вулиці буде. Або де побували кобзарі по середніх школах, то вже учні співають і думи, і пісні, ті, що їм довелося чути від кобзарів (напр. пісня-думка про „Морозенка“ ожила знов). Гарна пісня українська чарує людину.

Це справа за для села нагальна; пора-б на неї звернути увагу, пора-б привернути ширші круги нашого громадянства, щоб підняти нашу пісню й музику на ступінь яко мога вищій. Народові нашому треба такого музичного журналу, де-б розвивалася наша пісня й музика українська. Такий журнал допоміг би й тому, щоб наші музичні струменти, такі як бандура, були-б ужитком не кількох людей та гуртків, а звернули-б увагу на себе багатьох талановитих наших музик-українців,—їх багато є між нашим народом; за недостатчею свого струменту, вживають вони інші, такі як балалайка то-що. Пора-б нашому громадянству звернути увагу на цей дуже важний обсяг духовного життя українського народу, а нашим молодим композіторам, за допомогою всіх прихильників пісні та музики української, пора-б уже взятись за видання такого музичного українського органу; він відіграв би велику роль і мав би велике значіння в національному відродженні нашої України. Час не жде!

Вчитель Петро Гассан.

Ст—ця Кирпільська Куб. обл. 1908 року.

Ні, не пора.

Вище-надруковану замітку д—ія Гассана умістили ми лише на те, щоб дати змогу висловити й такі думки та сподіванки; але ми самі—не маємо ні котрої надії, щоб можливо було в нас на Україні видавати музичний часопис, хоч як високо ставимо й ми наш народній музичний хист. Музичні часописи можуть виходити у інших людей; отже, не далеко ходивши бачимо всяких „Ба-

янів“ то-що в Росії: і через те вони якось знаходять собі й видавців і публіку. Для нас же українців тая витівка—не можлива: нема в нас для неї ні знавців діла, ні, коштів, ні публіки. Знавці то ще може-б знайшлися (бо і в російських „Баянах“ працюють же де-які й наші люде), але ні „підписників“, ні „пренумерантів“ на український музичний журнал не було-б. А з того ясно, що не було-б і коштів на видання. Що се має бути так, доказує доля наших звичайних часописів... Отже коли на звичайні часописі так мало охотників, то ще менш може їх знайти журнал спеціальний. Звичайно, часопис можна видавати й для 10 душ і з певністю можна сказати, що ті 10 душ були б дуже раді, либонь слали б привітні і навіть вдячні листи видавцеві, але... видавати часопис з десятима прихильниками дуже вже тяжко! Се могло б бути хіба тільки меценатське уперте завдання, але... Ні, не пора нам видавати музичний український часопис!

Ред.

Гадяч і вшанування Гоголя.

Проміж іншими повітовими містами в полтавщині—Гадяч не менш урочисто, ніж в інших місцях, обізвався до святкування 100-ліття народження Гоголя, славнозвісного полтавця, близького земляка гадячанам: уряджувано було і в Гадячі „гоголівське свято“, на зборі учнів і горожан говорено про Гоголя і читано його твори (гадяцька газета говорить про гарне читання І. Храпаля); роздавано учням і книжечки гоголівські; названо одну з улиць Гоголівською; подаровано городом чималий шматок городської землі для засаження його деревом, з тим, щоб се був громадський садок—імени Гоголя.

Таким чином Гадяч не тільки не менш, а може ще більш ушанував пам'ять великого письменника, родом полтавця, ніж який інший город.

При тій нагоді хочу я зняти з Гадяча одну догану, що зовсім безневинно положено на його. Скільки літ назад, в 1902 р., коли, теж доволі урочисто, справлялося по всій Росії 50-ліття зо дня смерти Гоголя, хтось пустив у печаті, в російських газетах, брехню, (так таки й кажу—„брехню“, бо це була цілковита видумка),—що нібі-то гадячане одсвяткували гоголівський день тільки тим, що зібрались у городському клубі і... їли млинці („їли блины“). Звідки той наклеп на гадячан пішов—невідомо! Отак якийсь кореспондент

з нічев'я бовкнув, вигадка його сподобалася, здалася „забавною“—і пішла гулять у перепечатках по всіх російських газетах! А на гадячанах так і зависла тая лиха слава якихсь особливо кумедних „глуповців“.

Тим часом, діло було інак. Може бути, що гадячане й їли млинці у ту пору, як справлялися 50-ті роковини смерти Гоголя, бо напевне вся Росія їла тоді „блины“, через те що роковини ті прийшлися як-раз на масницю;—але традиційна їжа не мала ніде, в тім числі і в Гадячі, ніякого відношення до Гоголя і до святкування його пам'яті. Споминання-ж Гоголевого дня в Гадячі ознаменовалося зовсім не їдою, а дуже розумним святом. Те свято не мало лише такого офіційного характеру, як мало гоголівське святкування—оце тепер по многих городах в Росії (з співанням гімнів, „патріотичних“ кантат і так, инш.“); те гадяцьке свято, що я про його згадую, вряжував діяч-педагог, тепер покійний, д. Дейниковський, достойніша людина, що залишила по собі найсвітлішу пам'ять у всіх, хто знав сього розумного й щирого трудовника на ниві просвіти. Отже заходом сього тямущого, поступового чоловіка, бувшого тоді учителем гадяцького 2-х-класного училища, було вряжено в Гадячі свято—зовсім достойне імени нашого славного земляка:

В земській світлиці зібрано було учнів і всіх, хто хотів прийти на свято; д. Дейниковський прочитав про значіння Гоголя, прочитав і де-які зразки його творів; потім роздано було учням і іншій молоді гадяцькій—книжечки гоголівські; в-кінці—хор охочих міщан проспівав скілька народних українських пісень, на честь Гоголеві—яко родом українцеві. Так пошановано було тоді в Гадячі пам'ять Гоголя. Свято було не бучне, але-ж і не ганебне, а по своїй суті—зовсім не зневажало пам'яті великого письменника.

Ніяких „блінов“, як і взагалі ніякісінької їжі, на святкуванні не було. І чого тому дописувачу зав'язалося в думку скоїти отой жарт і написати в російську газету оту брехливу звістку—не відомо! (На жаль, такі речі бувають частенько!..).

У всяким разі хочу я отсією моєю заміткою зняти з Гадяча ту ганьбу, що положило на його те необачне перо.

В свою пору мною було послано в київську газету „опроверженіє“ кореспондентової побрехеньки, але газета не схотіла надрукувати мого листочка.

Отже нехай правда з'явиться хоч тепер. Краще, мовляв, пізно, ніж ніколи. Я не хочу, щоб на моєму рідному городі Гадячі було якесь ганебне тавро,—що зовсім йому не належиться.

О. Пчілка.

✓ Микола Аркас.

Спогад.

В „Рідному Краю“ поміщено було посмертну звістку від редакції про Миколу Аркаса і замітку д. Г. Левченка. Може, не буде зайвий і мій спогад про сього достойного діяча українського.

Я познайомився з ним у Полтаві, на відкриттю пам'ятника Котляревському.

Полтаву одвідало тоді багато українців, таких, що не були в їй та може й не думали бути колись...

Зустрілися ми з Аркасом у фотографії Хмільвського, на зборі всіх письменників і артистів, що вмовилися знятися вкупі, в одній групі, на спомин спільного пробування в Полтаві, під час того урочистого свята полтавського—і разом всеукраїнського.

Отже коли я прибув на місце, то в великій горниці відомого фотографа Хмільвського було вже дуже багато наших людей, знайомих і незнайомих межи собою. Були люди з усіх кутків України, від Кубани до Бесарабії. Були й найрідніші заграничні наші брати, галичане. Розглядаючи те товариство, замітив я одну постать, що впала мені в око якимсь особливо типичним „козацьким“ виглядом; людина та була вже й не молода—таки й зовсім поважного віку,—а однак дуже гарна: обличчя з хорошими, виразними очертками, з великими, темними очима, що дивилися так розумливо.

— Хто се такий?—попитав я.—Се Аркас,—відповідали мені,—з Херсонщини. Тоді мені зхотілося познайомитися з ним. Кажу, дуже мені сподобалося його обличчя; та й ім'я його було мені відоме, яко композитора, автора оп. „Катерина“. Отже й познайомилися ми з ним, розговорилися. Надзвичайно приємною людиною здався мені Аркас; дуже просто й привітно, а при тім і цікаво, говорив він зо мною. Говорили, звісно, найперше про відкриття пам'ятника Котляревському.— „Еге-ж,—казав Аркас, оглядаючи зібрану юрбу українців,—таки з'їхалося наших людей чимало. Та й як же не прийти! сподобив Бог діждатися такого свята!“— Коли ми розговорилися більш, Аркас мені сказав про свою Історію України, тоді вже вчорні написану. (Заговорили ми про неї з поводу малюнків). З тією працею Історією України, Аркасові трапилась досадна „притичина“: увесь уже скінчений і переписаний рукопис—один добродій, по дорозі в другий город, згубив... І прийшлося Аркасові знов клопотатися, зводити знов усе до ладу, „на-чисто“!..

В розмові зо мною, Аркас дуже клопотався тим, що, думаючи додати до своєї історії малюнки, не знаходив він, звідки їх добути:—„Отак собі міркуеш,—казав він,—от до сієї-б події слід подати малюнок, або до тієї,—аж тут як раз і нема нічого такого, і нема!.. Та що-ж є з нашого малювання, окрім портретів?.. А так хотілось би щось повискіпувати“!..

Отже й „повискіпував“, що зміг!

Потім ми знову вернулися до свята Котляревського. Прикро нам обом було, що величне свято не так склалось, як жадалось,—та ба!..

Спогадуючи промови, сказані на святі Котляревського, Аркас дуже захваляв галичан, бо їх промови й справді були дуже гарні, по складу, по мові й по самому виголошенню.—„Просто, знаєте,—аж дух радувався, слухаючи!“—мовив Аркас,—„от, що то значить більша звичка говорити, та виступати прилюдно з своїм словом! Коли то воно тее і в нас на Україні буде“?..

Я спитав Аркаса про його музичні твори. Він сказав мені, що дуже хотів би написати ще музичну драму на зміст „Наймички“ Шевченкової—„Боже мій, який високо драматичний зміст!“—примовляв Аркас.

Отак ми балакали, поки д. Хмільвський покликав усіх до знімання.—Розмова з Аркасом зосталась мені дуже милим спогадом. Зостались у пам'ятку й очі його, такі добрі, щирі, розумні... Полтавенко.

Українське слово й мистецтво.

◆ Нове видання Евангелія Марка. Український переклад Евангелія від Марка й Матвія, як відомо, випущено було разом з текстом церковно-славянським, що стояв поруч. Тепер же вийшло Евангеліє від Марка (таки в Москві, з друкарні синодської)—з самим тільки текстом українським: *видати так—просило Біблейське Товариство*.

А через те, що книжечка без славянського тексту виходить удвоє менша, вона й коштує тепер значно менше: вище-спогаданий український переклад Евангелія від Марка—коштує всього 6 копійок. Так буде видано й інших евангелистів,—з самим тільки українським текстом.

◆ Дитячий український театр. Одеська „Просвіта“ ставила двічі, в дитячому виконанні, п'єску „Марусина Ялинка“, що була вміщена в 11-м ч. нашої „Молодої України“ за 1908 р. Виконання було добре і п'єска так сподобалась, що її зараз же було зограно вдруге.

◆ Київські музичні новинки: 1) „До матери“. М. Левицький, автор гарних романсів на слова різних українських поетів (Руданського, Франка, Лесі Українки й інших) видав у Києві сей спів на слова П. Грабовського (ціна 40 коп.).

2) „Елеія пам'яті Шевченка“. Під сією назвою якийсь новий автор, В. Присовський, випустив у Києві п'єсу для фортеп'яна, в дві руки (ціна 40 к.). Либонь автор хотів би потрапляти „на всі руки“, бо oprіч п'єси, присвяченої Шевченкові, та ще другої, що зветься „Воспоминаніє о Гоголь“, д. Присовський одночасно випустив і п'єсу на 200-ліття полтавського бою. Либонь у автора є охота поспівати на всі „оказії“...

◆ Узори полтавських хусточок. Ціна 25 коп. Видання Павловича.

Се миленький альбомчик (в 14 листочків) самих тільки взорів хусточок. Видання має етнографічну вартість, бо взори знято надзвичайно вірно, навіть з нерівностями й дрібними одмінами однієї половини квітки від другої,—як то буває при ручній роботі.

На аркушику подано окрім квіточки, і тут-же, в зменшеній мірі, дано й цілу хусточку, щоб видно було розміщення по їй квіточок, більших і менших. Для широкої публіки, що шукає не етнографії, а узорів для свого вжитку, се видання либонь не буде придатне, власне через те, що воно дуже спеціальне й етнографічне, але для людей, що цікавляться народним мис-

тецтвом, етнографічне видання д. Павловича має велику вартість.

Альбомчик зветься: „Узори селянських хусточок з полтавщини“.

Де-що про наших кобзарів.

Історична минувшість українського народу, з його Запорожською Січчю, тією своєрідною формою республіканського устрою, з козаччиною та війнами за визволення з політичної і духовної неволі, що в їй так довго жила Україна,—все це відзначилося в наших народніх думах-піснях, сих природніх, та яскравих виразниках його душі, його поетичної творчости. Ці думи-пісні нарід наш отже не дурно складав: за браком у житті його документальної історії, вони зберегли для сучасних і потомних поколінь усе, чим народ жив, всі його радощі й страждання. В минулому ми так мало знаємо наших кобзарів: скільки їх було, хто вони були такі і т. д., крім таких відомих, як Остап Вересай, цей типичний образ кобзарів давніх часів. На зміну кобзарям старим з'явилися нові кобзарі; склад їх пісень, разом з давніми думали, що мають печать такої давньої минувшини, носить на собі відзнаки й сучасного життя.

Ця нова течія в житті сучасних кобзарів, відбулась, як це ми недавно довідалися од відомого харківцям бандуриста Івана Кучеренка, в бажаннях заснувати „Товариство бандуристів“ у харківщині, на взірць інших заведених у нас спілок і товариств, з спеціальною метою розвивати бандурну умілість, навчатися й новіших пісень, а разом з тим дбати, щоб забезпечити від забуття ті пісні історичного й побутового змісту, що тепер співаються ще по Україні. Крім того, маючи на увазі прикре становище з матеріального боку багатьох бандуристів, метою сього товариства повинна бути й поспільна замога між його членами; малися на меті й інші товариські справи. Як розповів міні про це д. Кучеренко, бандуристи наші таки пильно захожуються коло сього. Вони призначили були вже й першій з'їзд по цій справі,—здається, в грудні минулого року; обране було навіть і помешкання для з'їзду, але через якісь перешкоди а'їзд цей не міг відбутись і справу цю відсунено на-далі.

Сама думка про таку спілку, коли та спілка справді складеться,—е, дійсно, цікаве з'явище.

Воно свідчить про те, що в бандуристів наших, у цієї частини українського народу, помічається не тільки уважливність до своєї спеціальної справи, але й бажання братись за всяке діло загального значення не поодинокими силами, а *товариством*, гуртом, в певною програмою і завданням. З цікавістю ждатимем дальших кроків цього симпатичного заходу, а разом з тим найщирше бажаємо йому як найбільшого успіху.

Про думку за „Кобзарське товариство“, кажу, розповів міні Кучеренко. Але до речі тут сказати декілька слів і про його самого. Він міщанин г. Богодухова (харьк. губ.), постійно ж проживає в с. Мурахві богодухівського повіту, маючи там хату й невеличке двориче. З усіх відомих міні місцевих кобзарів—Кучеренко найкращий, як по вмінню грати на бандурі, так і по голосу та співочому хисту, надто що до виконання стародавніх дум і пісень. Кучеренко каже, що він мало коли й дома живе, бо, здається, ні одна українська вечірка, з тих, що уряджуються при місцевих школах богодух. повіту, або-ж і в окремих особ, не обходиться без того, щоб не покликали Кучеренка.

Співецький заробіток Кучеренковий єсть єдиним засобом до прожиття його чималої сім'ї, ще й старих батька та матері. Живучи з малих літ в с. Мурахві, Кучеренко скінчив курса тут-же в двохкласовій школі, ще будши зрячим; почав же він слабнути на очі, а за тим сливе й зовсім осліп, не так-то давно, і це надавало й надає йому великого суму, головно через те, що це відібрало в його можливість самому читати книжки, газети,—до них же він має велику охоту. Однак, не зважаючи на це, Кучеренко одержує, дякуючи своїм знайомим, „Рідн. Край“, „Раду“ й інші українські видання, але й те й друге перечитують йому або його жінка, або хто з інших його односельців, так само зацікавлених українською літературою, як і він сам. Якось він приїздив у Харків і з місяць пролежав в університетській клініці; там йому робили аж дві операції і казали приїхати переогодом ще раз, на третю операцію; лікарі подають надію, хоча й не дуже певну, що після того Кучеренкові трохи відкриється світу. Коли-б то ся надія справдилась.

Г. Харків, 1908 р. М. Мик. Павлюк.

Кобзарь Кучеренко став тепер відомий і в Києві. Він сеї зими учив де кого у школі Лисенка грати на кобзі. Кучеренко не належить до старих кобзарів,—навіть коли він співає стародавні

думи (ті невольницькі“), то виконує їх не так, як старі кобзарі; а все-ж Кучеренко—дуже цікавий артист, іменно кобзарь-артист. Він дуже проймається тим, що співає, і надає виконанню щось, мовляв, індивідуальне, чі по prostu говорячи своє особисте. Гарний голос тим більше привертає слухачів до співу Кучеренка. Його і в Києві очолювали на всякі музичні вечорі—і він мав значний успіх. Їздив Кучеренко й в інші міста: наприклад запрошувано його в Варшаву, на український вечір, що відбувся заходом студентів.

Кучеренко дуже цікава людина; дякуючи своїй значній освіті, (у порівнянню з іншими нашими селянами), він має свідоме національне переконання, любить свій музичний хист і пісні, не тільки через те, що має з того зарібок. Складає сам вірші—і не погані вірші, хоч, звісно, й на його віршуванню почувается та сама недостача знайомости з технікою складання віршів, що помічається в багатьох наших поетів з народу. Звідкіля їм того хисту навчитися?.. Вони співають, як можуть, одбиваючи на собі малесеньку зміслову течію українську, що таки проточується десь там у кругах народніх.

Що-до першої частини цього листа шановного автора, власне кобзарського становища й заснування „Кобзарського Товариства“, то се приходиться до тієї справді поважної й болісної справи, що так тяжко про неї згадувати.. Якось виринула вона в Полтаві. Клопоталися там люде, найбільше—незабутній, невсипущий М. Дмитрієв, щоб звернути на кобзарів увагу земства і громадянства, заснувати їм школу кобзарську, взагалі пособити їм не загинути з їх кобзарством. Але всі ті заходи zostалися гласом вопіючого в пустині... „Хто має очі бачити“, той не бачить, „хто має вуха чути“—той не хоче слухати, хто має гроші, той не хоче дати ні шага на се діло, що комусь-то здається „святим“!.. Наші люде сліпі, глухі, скупі,—ніхто ні-чим їх не дійме! Та все-ж таки думка—„а може“!.. Для цього й містимо сей лист д. Павлюка.   Ред.

ДО ПИСИ.

С. Цареконстантинівка (Катеринославщина). Місцевій інтелігенції удалось таки перемогти свого супротивника—різних крамарів, що так пильно стежили й шкодили відкриттю в селі потребительного товариства.

перед Великоднем куплено будинок, давнішу лавку з усією обстановою; куплено й крам у неї. Любо дивитись на діло, що робиться загалом і робиться з щирою любовію, такими людьми, що на загальну справу дивляться мов на свою власну і не бояться різних перешкод. В сій досить трудній справі багато положив праці селянин, Трохим Безпальний, чоловік з освітою і з людським поглядом на своїх односельчан, що сидять в лабетах у лихварів та грошовитих людей. Він добре боровся з крамарями, щоб зломить таки їх лиходійний замір,—бо хотіли-ж вони не дати завести товариство. Сей чесний чоловік не здався на підмову ворогів Товариства, довів своє діло до краю. За се вдячні члени обібрали його головою Товариства і він з великою щирістю керує справою.

В крамниці є тепер усякий крам, якого кому треба, але підкусники скрізь розпускають чутку, що в крамниці нема нічого. Потребителів що-дня бува повна крамниця; усі покидали і Львовк, і Гершків, і Матвіїв, бо до потребительської крамниці вони, члени Товариства, мають віру,—знають, що й крам буде свіжий і міра добра, совісна.

Побачивши таку добру справу в Цареконстантинівському Потребительному Товаристві, сусідні села, Гусарка і К.-Раздора зараз же підписали прохання і послали до губернатора, щоб дозволив і їм завести потребительні крамниці. „Годі вже, кажуть, бути послухачами людей, пора й їм сказати: „працюйте й ви, так як ми, та робіте по правді, не думайте тільки про обвішування, та обмірювання“.

Є чутка, що потребительні товариства заснуються і в інших селах в Катеринославщині.

Цареконстантинівка, Гусарка та К.-Раздора подали приговори від громад до уряду, щоб було закрито в їх казенні шкальні, оті „винні лавки“, але сю справу, мабуть, не так-то легко виграти, не один десяток тисяч горьованих грошей перейде з рук темних та необачних, поки на місце крамниць з горілкою—будуть у селах народні читальні, та авдіторії, де темний чоловік почув би слово розумне й добре, де-б він знайшов і розумну розвагу просвітню.

Коли-б хто, маючи силу вершить ту справу, подумав про те, яка велика шкода селянам від тих „монопольок“, як від них псуються люди, гублячи не тільки своє добро, але й душу. Пора-б уже дати селянам змогу розвивати свої сили на користь собі й всьому краюві, а не топить ту силу в горілиці!

Селянини.

Баку. Більш трьох років у г. Баку при помешканні „Чорногородського народнього дому“ процвітає, під орудою д. В. Циценко, Український гурток прихильників драматичного хисту. Чимало було клопоту д. Циценкові, поки він з'єднав та виробив з сього гуртка доволі гарне Українське товариство; та таки й сами прихильники невтомно працювали,—і тепер разів зо-два, зо-три в місяць, а то й більше, грають в народнім домі такі видатні й трудненькі українські пьеси, як „Тарас Бульба“, „Мазепа“, „За волю і правду“, „Бурлака“ й інші. Людей буває кожен раз—повний народний дом, а се ще більше підтримує й призводить працювати робітників українського гуртка, зложеного в значній мірі з заводських робочих.

Між іншими артистами є чимало таки талановитих; найпершеж місце займає д-ка Н. Багатко. Ся дівчина, не вважаючи на свої молоді літа, виявляє значний талант і має доволі гарний голос; отож і придбала вона собі повагу слухачів народнього дому; особливо цю повагу й любов слухачі виявили під час її бенефісу, що відбувся 18-го квітня сього року, як д-ка Багатко в пьесі „Хмара“, Суходольського, талановито і з великим жаром зіграла роль Настусі. Гучні оплески невпинно сповняли народний дом; се-ж д-ку Багатко вітали як першу ластівку, що випурхнула з Бакинського гніздечка Українського драматичного гуртка. Окрім того було прочитано де-кілька адресів і вітаннів от різних драматичних гуртків,—між иншим, від російського й армянського, та від районного комітету робочих. Багато було піднесено д-ці Багатко усяких подарунків, а живими квітками її зовсім закидано.

Не буду спинятися ще на двох-трьох таланах нашого гуртка, скажу лише, що дуже примітно умілість грати і прихильність усіх співробітників до діла, найпаче-ж невтомну працю орударя гуртка, д. В. Циценка.

На прикінці побажаємо Українському драматичному гурткові найкращої долі; нехай і надалі він так процвітає, щоб нам, одірваним від України, частіше доводилося, отут на чужині, чути любі нашому серцю—слово й пісню рідного краю!

Іван Тихенький.

Ж е р т в и.

◆ На пам'ятник Т. Шевченка — одержано від Е. Т. 7 рублів і від А. Д.—а 50 коп.

НОВІ ЛЬВІВСЬКІ КНИЖКИ:

МИХАЙЛО ЯЦКІВ. „Казка про перстень“. Модерна збірка оповідань для окремих читачів. Ціна 2 кор.
Зміст: 1. Гріх не все вийде на яву. 2. Одна дівчина любила ліжко. 3. Щире слово. 4. Дбала. 5. Гості. 6. Прийшла з далекого села. 7. Всьо дурниця. 8. Діточа грудь в скринці. 9. Пегаз. 10. Дитина. 11. Смерека. 12. Чортівий стрій. 13. Хлопя. 14. Регістратура. 15. Портрет. 16. Діточа тайна. 17. Звела з дороги. 18. Казка про перстень. 19. Жаб'ячий похорон. 20. Напасть. 21. По дорозі. 22. Лісовий дзвін. 23. Віднова на порохні. 24. Бузюк. 25. Воробці. 26. Поворот. 27. Благословенс. 28. Серп. 29. Поема долин. 30. Доля молоденької Музи. 31. Мальований стрілець. 32. Біла квітка. 33. З монастиря. 34. Кедрина буде рости...

Видавництво додає: „Книжка ся, 3 вип. „МОЛОДОЇ МУЗИ“, видана дуже чепурно, у французьким форматі, на гарнім папері. Друкарських ошибок нема“.

Невже справді нема?.. Ото щасливі люде!

СИДІР ТВЕРДОХЛІВ, „В сьвічаді плеса“, поезії, вид. „Молодої Музи“ ч. 8. **Зміст:** Слово Михайла Яцкова. 1. Іварів плач, I—XVII. 2. Хризантеми I—X. 3. Жовнярські похорони. 4. З гір.—Видане прегарне, друк на веліновім папері. Ціна красно оправленого примірника 1 кор. 60 сот., брошурованого 1 кор.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілна).**

ОПОВІСТКИ.**НАРОДНЕ БОГАТСТВО**

Часопись суспільно-економічна. ● Вістник союзу руских хліборобских спілок на Буковині „Селенська Каса“
 Виходить кожного другого четверга і кошту на рік
 1 Кор. 60 сот.

Редакция і адміністрация: Чернівці, ул. Петровича, ч. 2.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909-й ГОДЪ
 на еженедельную иллюстрированную газету.

„Дѣтское Утро“.

Газета предназначается для дѣтей среднего возраста отъ 8 до 13 лѣтъ.

Въ газетѣ помѣщаются статьи и замѣтки о явленіяхъ современной жизни, повѣсти, рассказы, стихи, театральныя пьесы, статьи научно-образовательнаго характера, біографіи выдающихся дѣятелей, открытія, изобрѣтенія, разборы дѣтскихъ книгъ, игры, шарады, загадки и т. д.
 Всѣ отдѣлы обильно иллюстрируются.

„Дѣтское Утро“ выходитъ ежедневно, кромѣ дней послѣ-праздничныхъ.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой на годъ— 6 руб., на 1 мѣс.— 50 коп. Подписываться можно на любое количество мѣсяцевъ.

Подписка принимается въ конторѣ газеты: Москва, Петровка, 1-й Знаменскій пер., д. 7, кв. 12.

Нова книжка,
ВИЗВОЛЕНА З ЗАВОРС

„В СВЯТО“

Драматична картина в 1-й дії

ПЕТРА ГАЯ.

Ціна 10 коп.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, сьба, № 8).

Перемискій Вістник

Орган перемискої народної організації.
 ВИХОДИТЬ ЩО ДВА ТИЖДНІ В П'ЯТНИ
 Адрес Редакції і Адміністрації: „Перемиский вистник“ в Перемишлі, Побережжя Ф. Йосифа
Перемиский Вістник коштує

річно . . . . .
 піврічно . . . . .
 квартално . . . . .

Поодинокое число 10 с.

Подписной годъ считается съ Октября по Ок

иллюстрированный еженесячный журналъ

„Наша Птицеводная Жизнь“

издаваемый съ 1906 года в гор. Кишиневъ при ближайшемъ участіи извѣстныхъ дѣятелей птицеводству и голубеводству.

Годъ изданія III-й

Съ Октября 1908 года введенъ отдѣлъ собаководства при ближайшемъ участіи соредактора мюнхенскаго „Hunde sport“ А. Осипова.

Программа журнала прежняя:

- 1) Правительственныя распоряженія.
- 2) Спеціальныя статьи по промышленному и любительскому птицеводству и козеводству.
- 3) Изъ газетъ и журналовъ.
- 4) Обзоръ иностранной литературы по птицеводству.
- 5) Хроника.
- 6) Санитарно-ветеринарный журналъ.
- 7) Корреспонденціи.
- 8) Вопросы и отвѣты.
- 9) Объявленія.
- 10) Объявленія.

Подписная цѣна: а) съ пересылкой и доставкой во всѣ города и мѣстности России на годъ **3 руб.** Отдѣлъ 25 граи годъ

Для Земствъ, народныхъ учителей и сельскаго хозяйства 2 рубля въ годъ.

При выпискѣ 10 экземпляровъ.—одинадцатый безплатно
 Новые подписчики получаютъ всѣ номера отъ начала года

Редакция и главный конторъ журнала: г. Кишиневъ, Мѣдвѣдскій переулокъ
 Ответственный редакторъ-издатель, сотрудникъ Д. А. Г. Земледѣля по птицеводству: баронъ Г. А. Г.

Открыта подписка на 1909 годъ на ежемѣсячный общественно-политическій журналъ

СОЮЗЪ ЖЕНЩИНЪ

3-й годъ изданія.

Журналъ посвященъ вопросамъ, связаннымъ съ борьбою за равноправіе женщинъ и улучшеніе ихъ матеріальнаго, культурнаго и правового положенія.

Въ журналъ принимаютъ участіе: С. В. Апикинъ, П. Н. Арианъ, О. В. Безобразова, С. Г. Берединовъ, О. В. Берви, М. Е. Бландова, А. Г. Богдановская, Р. Р. Бодуэнъ-де-Куртенъ, проф. И. А. Бодуэнъ-де-Куртенъ, С. И. Бондаревъ, М. А. Вейсбень, Э. О. Вахтерова, В. П. Вахтеровъ, В. В. Водовозовъ, О. А. Волькенштейнъ, проф. В. М. Гессенъ, Н. А. Гольцева, Е. А. Гончарова, Л. Я. Гуревичъ, прив.-доц. А. И. Елистратовъ, З. Н. Журавская, прив.-доц. А. В. Завадскій, С. К. Исполотова, А. А. Кальмановичъ, М. В. Кечеджи-Шаповаловъ, В. А. Кичъевскій, О. Н. Клиркова, проф. М. М. Ковалевскій, О. Е. Корниловичъ, Г. А. Лапдау, проф. Ф. Левенсонъ-Лессингъ, Л. Н. Ленская, А. В. Лучинская, Е. П. Лѣткова, А. С. Милюкова, П. Г. Мижуревъ, Н. Мировичъ, М. М. Моргуліесь, В. М. Невѣжина, Н. Пальчинская, проф. М. Я. Пергаментъ, проф. Л. И. Петражицкій, Л. Д. Писаржевская, В. В. Португаловъ, В. А. Поссе, М. Роговичъ, Л. Н. Рутценъ, А. Н. Рутцен, С. С. Садовская, Н. А. Скворцовъ, В. О. Тотоміанецъ, А. В. Тыркова (Вергежскій), С. А. Тюрбертъ, Г. А. Фальборкъ, А. П. Философова, проф. В. М. Хвостовъ, А. М. Хирьяковъ, Е. М. Чернолуцкая, В. И. Чернолуцкій, Н. В. Чеховъ, С. А. Шабадъ, З. Шадурская, О. А. Шапиръ, Л. Шейнисъ, Е. Н. Щелкина, Н. Н. Щепкинъ и др.

Журналъ выходитъ ежемѣсячно, выпусками отъ 1½ до 2 листовъ большого формата (48—96 столб., 3—6 общ. журнальн. листовъ).

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА съ доставкой и пересылкой: на годъ 2 р. 50 к., на полгода 1 р. 50 к.

Подписка принимается въ редакціи журнала: С.-Петербургъ, Николаевская ул., д. 84, кв. 9.

Ред.-изд. М. А. Чехова.

1909 г. (годъ изданія XI).

„Южно-Русская Сельско-Хозяйственная газета“

Еженедѣльный областной общественно-агрономическій иллюстрированный журналъ.

Изданіе Харьковскаго Общества сельскаго хозяйства, посвященное научнымъ и практическимъ вопросамъ сельскаго хозяйства юга Россіи, земской и экономической жизни населенія, общественной агрономіи, опытному дѣлу и практическому сельскому хозяйству.

Завѣд. редакц. агр. А. А. Малигоновъ.

Отвѣтствен. ред. агр. С. М. Кузнецовъ.

Условія подписки съ дост. и перес.: на годъ 4 р., ½ г.—2 р., ¼ г.—1 р. Цѣна отдѣльнаго № 10 коп.

Пробные №№ и проспекты высылаются бесплатно.

Адресъ редакціи: Харьковъ, Плетневскій переулокъ № 2.

Открыта подписка на 1909 годъ. (XVI г. изд.).

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйств.
журналъ

(бывшій
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей

А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русскій сельскохозяйств. журналъ

Несмотря на самую низкую цѣну, онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія, притомъ оригинальнаго.

Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналъ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и коопераціи въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей, —и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (безпл.), для чего кромѣ проф сесоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглашены также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные сел.-хоз. писатели.

За 1 рубль годовые подпич. 20 книжек „Библиотеки Хозяина“: получ въ 1909 г.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА

на г дь безъ перес.

ТРИ РУБЛЯ,

съ перес. 3 р. 50 к.; на полгода 2 р. Съ прилож. книжекъ на годъ 4 руб., съ перес. 4 р. 50 к., на полгода 2 р. 50 к. Иллюстрированная программа и номера для ознакомленія безплатно.

Адресъ конторы и редакціи: Москва, Тверская, 48—104.

Открыта подписка на 1909 годъ на профессиональный и общественно-политическій журналъ

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ.

Журналъ выходитъ 20 разъ въ году

при участіи ИЗВѢСТНЫХЪ ДѢЯТЕЛЕЙ ПО НАРОДНОМУ ОБРАЗОВАНІЮ.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ корреспонденцій—сообщенія съ мѣстъ.

Подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой.

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 р. Лица, желающія получить приложенія, уплачиваютъ 2 руб. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ и 1 р. за 2-е полугодіе).

Адресъ редакціи: Кіевъ, редакція журнала «Народный Учитель».

М. Старицкій.
(Огляд його життя й творів)

склала О. ПИЛКА.

(Відбиток з Київської Старини).

Ціна 25 коп.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНИНАХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора пьеси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 15 КОП.

Продається в „Українській Книгарні (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

W dni 25 kwietnia b. r. wyszedł pierszy numer

„Przeglądu Krajowego“

tygodnika politycznego, społeczno-ekonomicznego o kierunku demokratyczno-krajowym, poświęcony przedewszystkiem sprawom kulturalnym naszego kraju.

Prenumerata „PRZEGLĄDU KRAJOWEGO“ wynosi: w Kijowie, w Cesarstwie i Królestwie: rocznie rb. 6., półrocznie rb. 3. kwartalnie rb. 1 50.

W Galicji: rocznie 18 kr., półrocznie 9 kr., kwart. 4 kr. 50 hl.

Cena numeru pojedynczego kop 15.

Adres Redakcji i administracji: Kijów, Fundakcyjowa № 10, m. 14.

Prenumeratę przyjmuje w Kijowie, oprócz administracji „Przeglądu Krajowego“, księgarnia Leona Idzykowskiego, Kreszczatyk 29, i księgarnia K. Szepe, Mikołajowska, № 9.

Продолжается подписка на 1909 й годъ на виѣпартійну ю прогрессивну ю газету

Тавричанинъ

—IV-ый годъ издания.—

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печаталась въ собственной типографіи. „Тавричанинъ“—любимая въ Крыму газета. Послѣ ряда ея извѣстныхъ обличеній и разоблаченій, вызвавшихъ администрат. кары и рядъ судебныхъ процессовъ, газета стала сильно популярною.—На годъ—3 рубля; на 6 мѣсяцевъ—1 руб. 50 коп. Деньги адресовать: Симферополь, ТАВРИЧАНИНУ“.

Редакторъ-издатель Д. В. Коломійцевъ.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС

— виходить раз на тиждень —

у Львові, ул. Ліндого ч. 7. Австрія.

Ціна для Росії Півтора рублі.

Листьмо з Просвіти

орган товариства „Просвіти“ у Львові.

Виходить раз у місяць. Річна передплата для Росії 2 руб.

Адреса Редакції і Адміністрації. ЛЬВІВ, Ринок, ч. 10. АВСТРІЯ.

ГОСПОДАР І ПРОМИСЛОВЕЦЬ

орган „Кравового союзу господарсько-молочарського“ в Стрію. (Австрія).—Виходить 2 рази на місяць. Річна передплата 2 корони.

ВИЙШЛА НОВА ЗБІРКА ПОЕЗИИ.

Петра Карманського.

„ПЛИВЕМ ПО МОРІ ТЬМИ“

стор. 139 малої вісімки. „Молода Муза“ ч. II. Ціна 2 К. Замовляти можна у автора в Старій Соли, у всіх книгарнях і в ред. „Будучности“.

ВИЙШОВ з ДРУКУ і ПРОДАЄТЬСЯ

„ЩОДЕННИК ПАСІШНИКА“

Записна книжка, що повинна бути на кожній пасіці на 20 пнів.

Укладу **Є. Архипенка.**

В книжці є справочний відділ.

Ціна 10 коп., з пер. заказною бандеролею—17 коп.

Виписувати з редакції „Української Бжільництво“. Київ.

Ukrainische Rundschau

виходить у Відні 1-ого кожного місяця в обамі 48 сторін вел. вісімки і коштує річно лише 4 руб. Кождий свідомий і інтелігентний українець повинен передплатувати сю часопись, що заступає інтереси українського народа перед культурним світом. Передплату треба слати на адресу адміністрації: Wien XVIII., Gersthof, Hockegasse 24.

Г. ХОТКЕВИЧ.

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 12.

(За Березіль) Мартъ.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплатъ від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За перемену адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Страшна сила. Вісті. На Україні. Київська Просвіта. Вінки Котляревського. До кобзарської справи А. К. Відозна в справі укр. технічної термінології. Вірші *Дениса Кучинського* й *Виктора Старичького*. На Кубані (оповід.) *П. Христюка*. Вірші *Івана Вишовського* й *Серія Мартоса*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Дописи. Справоздання „Петерб. громади“. Подоріж на могилу Шевченка. Листування Ред. Оповістки. Малюнок—Галицьке товариство „Січ“, в селі Печеніжині.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією **О. Пчілки** (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 н., на 3 м. 1 р. 25 н. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник О. Пчілки. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

Народне видання

ПОВНОГО „КОБЗАРЯ“

Т. Шевченка.

(З описом життя його й портретом).

Ціна 60 коп.

Видання «Благотвор. Общества дешевих книг» і «Общества імени Т. Шевченка».

Чистий прибуток піде на пам'ятник Шевченкові в Києві. Продається в Українській Книгарні (Київ, Безаківська 8) і в інших.

СТРАШНА СИЛА. Справа, що тяглася так довго, скінчилася: Половнева, забійцю Герценштейна, філяндський суд засудив на 6 років у смирительний дім. Слідство й судова розправа розв'язали в ю таємну плетеницю, показали, що в тій справі орудувала велика спілка. Окрім Половнева, ще й про інших обвинувачених в забійстві Герценштейна свідки говорили, що се були члени „Союзу русскаго народа“, що вони служили агентами охрани, що вони мали собі велику й міцну піддержку; орударем, або у всякім разі близьким учасником усієї справи називали самого голову „Союзу“, доктора Дубровина. Свідки говорили, що від „Союзу“ давано гроші, посилено відомих людей для знищення політичних ворогів „Союзу“. Далі—проміж тими спілками йшла сварка за гроші, потім знов наставала згода. починалася нарада на нові „діла“.

Отже „Союз русскаго народа“ зостався заідозреним у таких темних вчинках, у злочинствах. Виплило на-верх не само тільки забійство Герценштейна, а й багато інших подібних справ і намірів. Погляд на „Союз“ настільки змінився, що багато недавніх його членів одійшло від його, уважаючи для себе недоладним бути в такій спілці. Так зробило київське духовенство, пославши заяву про свій вихід з „Союзу“.

З того всього де-хто виводить, що „союзники“ і „Союз“, яко міцна спілка посеред громади, вже стратили свою силу й вагу.

Але навряд, чи можна в тому впевнятися. Коли ще так недавно орударі Союзу заправляли такими поважними справами, мали для свого діла великі гроші, багато людей, міцну піддержку й поміч, то не могли вони все те стратити від-разу.

Отже через те тільки, що ворог буде названий пікчемним, буде признаний розбитим, він не стратить своєї сили. Ні, „Союз русскаго народа“ не розбитий і сили своєї він не стратив. Сила його корениться глибоко в кругах громадянства, аж до найширших кругів народних. Нехай держиться він на темноті

народній, але-ж в тім і річ, що тая темнота—велика, і тяжко помилився той, хто думав, що вона розвіялась одразу, від того проміння, що блиснув у визвольну пору. Ні, темнота, більше того—страшна дича, зосталась і породила багато тяжкого, страшного і чинить те саме лихо й тепер.

Пригляньмося до нашого життя по найглухіших закутках,—скрізь побачимо, почуємо діяльність „союзників“, далеко більше побачимо її, ніж діяльність сил поступових. Засновуються дрібні союзницькі гуртки, притягаються до спілки селяне; засновуються союзницькі читальні, крамниці. Чи то рідко можна почути, що в такому-то селі „союзники“ „викурили“ неприємного їм шкільного учителя, а де-ж хто чув, щоб учитель „викурих“ з села союзницьку силу?

Отже сила тая міцна, і не закривати очі треба на її міць, не заспокоюватись на тім, що вона зганена, підорвана, а виставляти, творити треба супроти неї иншу силу, що могла-б дійсно побороти, знищити зло в самім корені.

ВІСТІ.

◆ **Царська подоріж.** Царь з найближчою родиною виїздить незабаром у далеку подоріж: завітає до короля данського, німецького, англійського і до президента французької республіки. Після зустрічі з королем італіянським, в г. Неаполі, Царська сім'я пройде морем поуз Турцію, прибуде Чорним морем до Одеси, а звідти завітає в Полтаву, на святкування 200-ліття полтавської битви.

◆ **Відчит Мечникова про халеру.** В Петербург приїздив славнозвісний російський учений, Мечников, що постійно пробуває в Парижу, працюючи в одним з найкращих учених французьких установищ, в „Інституті Пастера“, що вславився ученими дослідями над зашіпленням усяких хвороб, для боротьби з ними. Отже Мечников, на основі тих дослідів, читав у Петербурзі про зашіплення халери. Славутній учений держиться тієї думки, що з зашіплення халери ніякої користі для людини нема, а ще може бути й шкода; на думку Мечникова, єдиним попереднім ратунком проти халери може бути звичайна осторога: слід берегтися, щоб не зайшла

халерна зараза в тіло, через сиру заражену воду, або що, та старатися, щоб тіло взагалі було міцніше, здоровше, бо тоді воно, через здоровшу кров, легше поборює всяку заразу, хоч вона й заплочується в крові.

Нагла смерть Пергамент.

Негадано помер у Петербурзі широко-звісний адвокат, депутат Державної Думи від г. Одеси, Пергамент. Смерть його зв'язують з тими турботами, що небіжчик перебув остатнім часом з поводу прикрої судової справи: його обвинувачували, (мали вже кликати до суду) в тім, що він, разом з двома іншими адвокатами, Базиновим та Аронзоном, пособив утекти до Америки одній своїй клієнтці, Ользі Штейн. Ся Ольга Штейн була відома мошениця, обвинувачувалась більш як у 15-ти темних ділах, з усяким хвальшунням документів і таким іншим.

Коли Ольга Штейн побачила, що справа її повернулася на суді погано, то вона, після одного судового засідання, втекла за границю; її адвокатів, Пергамент, Базинова та Аронзона, і обвинувачують в тім, що вони її до сього намовили; опріч того кажуть, що Пергамент добув їй на се й грошей скілька тисяч, щоб вона могла втекти.

Усіх трьох адвокатів мали кликати вже до суду. Саме в цю пору Пергамент нагло помер. Ще ранком він був на засіданню Думи. Всі говорили про позов; Пергамент був дуже стурбований; його вмовили поїхати до-дому. Через скілька годин він помер.

Пергамент був жидівського роду, але віри християнської, православної; однак православне Петербурське духовенство не хотіло ховати Пергамент на православнім кладовищі, бо ходив поговор, що Пергамент отруївся. Але лікарі, ті, що були при його смерті, посвідчили, що він помер своєю смертю, від ослаблення серця. Тоді тіло поховали на православному кладовищі.

На похороні Пергамент було сила народу, тисяч 10. Було багато думських депутатів: кадетів, соціалістів, трудовиків; було польське коло й мусульмане.

Було багато промов; найбільш говорили депутати кадети. В їх партії Пергамент був один з найчільніших діячів. Говорили—Милюков, Родичев і інші. Сльозберг сказав, що жидівство пишається таким своїм славетнім паростком як Пергамент. Надійшло багато телеграм, між іншим од великого числа адвокатів, професорів, від студентів-жидів з Києва, від жидівських товариств і від всяких інших інтелігентських гуртків. Пергамент був чоловік дуже освічений, талановитий, поступовий і багато людей дуже його поважало. На могилу Пергамент положено багато вінків; в написах називають

Пергамент громадянином-борцем і т. и. Газети повні всяких відомостей про Пергамент і його смерть.

Життя Пергамент було застраховано в 100 тисяч; ці гроші достануться його сім'ї. Зостався де-який довг, але за одну справу Пергаменту належить одержати 200 тисяч.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Пам'яник Шевченкові.** Місце для пам'ятника Шевченкові в Києві—перемінено: пам'ятник стоятиме не біля Золотих Воріт, як гадав торішній Комітет, а на площі біля Михайлівського монастиря. Так вирішив новий, поєднаний Комітет, що склався з київських горожан і полтавських земців; так ухвалила й київська городська Дума. Нове місце для пам'ятника теж гарне, ще може й краще, ніж біля Золотих Воріт, бо просторіше й людніше: увесь люд, що приходить у Київ на прощу, раз-у-раз переходить тією площею.

◆ **Відлучення Холмщини.** Уряд вже рішучо зважив одрізнити Холмщину від Польщі: в Державну Думу від міністерства внутрішніх справ подано нарис закону, що на підставі його має бути відрізнено Холмщину від Польщі.

Київська „Просвіта“.

Остатні загальні збори київської „Просвіти“ були доволі сумні. Заявлено було від Ради Товариства, що голова його, Б. Грінченко, і вся Рада, в повному складі,—мовляв, in corpore,—виходить з свого уряду, де-хто по черзі, де-хто сам кидає його. Так всі й вийшли, опріч Л. Жебуньова. Через що се так сталося, з певністю не відомо. Правда, що голова, Б. Грінченко, на сей час дуже розхворівся,—може муситиме на-осінь кудись виїхати в теплі краї; але через що вийшли всі інші члени Ради, то... про се можна хіба догадуватись: либонь тому причиною якась-то незгода між Радою й однією комісією, шкільно-лекційною. Ся комісія й у своєму справозданні натякнула на те, що вона не могла стільки зробити, скільки-б хотіла,—через якісь-то „хатні причини“. Рада намагалася, щоб було вказано більше стисло, які-ж то саме „хатні причини“ були, але комісія не могла їх вказати, та й збори не хотіли над тим спинятися. Так і зосталось... Збори висловили под'яку Раді товариства, за її тяжку й пильну працю, а Грінченка вибрано почесним членом Просвіти. В нові

члени Ради вибрано Л. Яновську, С. Русову, Вязлова, М. Кривинюка, І. Чижевського й Позняченка.

Толкувалися, як-би досягти того, щоб не тільки читалися, а й видавалися просвітські народні лекції. Річ в тім, що не кожда лекція, виготовлена до читання, буває разом з тим готова і до друку.—Ухвалено теж клопотатися про український народний університет в Києві, хоч би ті клопоти (про дозвіл, та про збирання грошей на університет) і були мало надійні.—Про діяльність київської Просвіти поговоримо ще иншим разом.

П.

Вінки І. Котляревського.

„Полтавський Голос“ зняв річ про вінки, зложені на вшанування пам'яті Ів. Котляревського, під час постави йому пам'ятника в Полтаві. Полтавська часопись каже, що вінки ті валяються десь в закутку, всіма забуті, в Полтавськiм „Просвѣтительномъ зданiи имени Гоголя“, чі по просту говорячи в Полтавському театрі. Там би-то лежать ті вінки, десь за лаштунками, між всяким театральним манаттям. „Полт. Голос“ додає, що моглоб знайтися для вінків Котляревського почесніше місце,—в которому музею полтавському, (єсть їх два), і така збірка почесних вінків моглоб бути теж свого роду пам'ятником.

Правда, що вінки ті мають велику вартість, і сами по собі і через те, що даровано їх нашими земствами, городами, всякими просвітними встановищами й товариствами, з різних місць України, Галичини й Буковини,—про се-ж zostалися пам'яткою написи на стьожках біля вінків.

Що вінки опинилися в театрі, то се вийшло доволі натурально, бо там, в тім Гоголівськiм будинку, в театрі, відбувалося й свято Котляревського, під час відкриття пам'ятника; на самій сцені, біля погруддя Котляревського, складано було всіма депутаціями й вінки; в театр принесено на вечірне свято й ті вінки, що положено було біля пам'ятнику. Тим-то вінки в театрі й zostалися.

Пом'шати вінки в музею, може, було й не зручно, через те, що й сам музей не мав певного місця: його мали переносити в новий будинок Земської губернської управи—і, здається, справа з помещенням для двох музеїв, (земського й того, що подарувала д-ка Скаржинська), досі застається не певною.

Отже коли вінки zostалися-б у театрі, в Гоголівськiм будинку, то се ще не було-б погано; річ тільки в тім, в якому саме місці переховуються вінки; звісно, коли вони валяються десь у закутку, за лаштунками,

то се не гаразд, а коли-б для їх дано бу самому театрі Гоголівськiму гарне місце в „фойє“, щоб вінки висіли там при стіні, то були-б вони більш на видноті, ніж у м

До кобзарської справи.

Радісне почуття пережив кожен україтавши торік, що з осени 1908 р. при ш сенка мають учити гри на кобзі.

Тепер, коли рік шкільний минув, є мдати коротеньке звітлення про ту справ окт. місяця при школі М. Лисенка кобзар ренко міг розпочати вчіння гри на кобзі. змогу і помешкання дав діректор школи, н і просто прихильники, що грошовими вк могли справі. Умовини вчіння були такі: платив 4—3 карб. на місяць (за уроки пс для неспроможних—2 карб.; але, не зваж це, під кінець учебного року справа муси зовсім зупинитись. За перше півріччя учнів прихильників—3, одержано плати кобзарє ці—109 карб.; за друге півріччя учнів—6 (вих), прихильників 2 (обидва перейшли з жано плати за 4 місяці всього 58 карб. С мусив в кінці Квітня, не дожидаючи кінця ку, залишити справу—і їхати до дому. Я причини я й маю де-що сказати.

Сам кобзарь, Ів. Кучеренко, своєї ш тично-наукового знання та вправи),—не м дючий, учить, як сам вчився десь в села невидючих. І, бувши артистом, кожен раз музичну річ виконує по настрою, з відтіни в експресії, а іноді навіть в варіаціях. А же трудно переймати від його гру звичай дям, без особливого музичного талану. Ал ня кобзою було в де-яких учнів таке вели лися з сим. Аж тут з'явилася нова перец лі, по незалежних обставинах, не можна чити инших годин для кобзи, крім ранкоє ранку). Учні-ж кобзарські здебільшого—у тету, або служачі; і для тих і для други си здебільшого неможливі до вчіння. Се вало й тіх, що спочатку гаряче взялися й пів-годинний урок, при вчінню без мет ли,—давав мало користи учням.

Далі треба зазначити ще й такі дум чини, як от: бідність більшости учнів і їх га платити навіть по 2 карб. в місяць; а недостача добрих, дешевих кобз.

Вважаючи на всі ці причини, можна думати, що, без співчуваючої заповоги широкого українського громадянства, справа та,—вчіння гри на кобзі при школі М. Лисенка,—мусить і зовсім зупинитись.

Що-ж робити?

I. Потрібна музично-освічена людина, така, щоб добре знала *теорію* гри на кобзі, щоб виробила й дала школу до вчіння гри на кобзі, та направляла-б саме вчіння кобзареве, вміючи приспособлюватись до музичних здатностей кожного учня. Без школи, підручника гри,—як всім відомо,—звичайні люде ні на якому струменті навчитися добре грати не можуть *).

II. Потрібно тим людам, що близько стоять до школи, допомогти М. Лисенкові завести при його школі хочь небагацько *всвітніх* уроків.

III. Потрібні стіпендії для незаможних учнів, здатних до гри на кобзі.

IV. Потрібно завести майстерню добрих і дешевих кобз, або знайти такого майстра, щоб добре і дешево робив кобзи.

Ці чотири вимоги—найпильніші і можуть бути задоволені, коли широке українське громадянство стане до помочі і з'організується до сього.

Кобза, заховавшись серед глухих закутків занедбаної, приголомшеної України, серед неосвіченого люду, та зовсім уже *темних*, сліпих кобзарів, не могла стати в-рівень з розвитком інших музичних струментів, уживаних проміж пануючими націями й кругами громадянства. Саме більше, чого можна було сподіватись,—це збережіння самої кобзи й стародавніх дум та пісень. І темний, сліпий народ це зробив, навіть дав посланцями від себе, до зрячих, до освічених людей, таких кобзарів, як у давніші часи Остап Вересай і інші, а в останній час Ів. Кучеренко, що в гру на кобзі вмів вкладати живу душу, щире глибоке почуття, запал, вмів будити мертвих натхненною піснею й думою і немов кличе: „та візьміть ви, зрячі діти України, дорогий скарб!“, що ми, сліпі, зберегли, і співайте про долю й славу України, будіть життя щиро-народне і зогрійте матір свою щирим словом, рідною піснею й думою“.

Невже-ж зряче й освічене українське громадянство так і залишить кобзарську справу?

А. К.

Київське „Особое Присутствие по Обществамъ“ на сих днях дозволило заснування в Києві „Русского Общества гитаристовъ и балалаечниковъ“. Ред.

*) Підручник гри на кобзі вже маємо,—зложений і виданий Хоткевичем. Але треба при вчінню—когось-то зрячого, щоб вмів розбиратися в йому й прикладати його до науки. Ред.

Відозва в справі української технічної термінології.

При товаристві українських студентів політехніки „Основа“, у Львові, склалася комісія, що має собі за ціль зібрати матеріали до української технічної термінології. Нема потреби згадувати про вагу сеї праці; кождий знає, що ніяка технічна наукова праця в рідній мові не можлива без відповідної термінології; кождому теж звісно, що до утворення термінології на рідній мові—потрібно нам зібрати по змозі всі терміни, уживані нашим народом. Просимо отже зібрати всі уживані народом назви будівничих частей хат, церков, господарських будинків, знарядів і машин домашних та фабричних, доріг, мостів і т. ин. Крім того просимо прислати научні терміни, з-давен уживані або свіжо утворені, з обсягу технічних наук (математика, фізика, механіка, хімія, будівництво, меліорації, лісництво, гірництво і т. ин.). Добре було-б додавати до того (коли се можливо) відповідні назви й в чужих мовах і, по потребі, рисунки називаних річей.

Всякі листи в справі поспільного порозуміння, так само й адреси всіх охочих до сеї праці добродіїв, просимо слати до—*Термінологічної Комісії Товариства українських студентів політехніки „Основа“*, у Львові, вулиця Лева Сапїги 17. „Основа“ висилає радо потрібні пояснення.

За термінологічну комісію *Вол. Гадзінський і Іван Пацлавський*.

До ньєки Вкраїни.

Україно, ньєко рідна,
Україно мила,
Деж це твої козаченьки,—
Твоє щастя й сила?
Куди ти їх заховала,
Від кого закрила?..
Чи їх, може, зла недоля
В морі потопила?
Чи лежать вони на полі,
Землею укриті?
Чи в кайданах, у неволі,
Твої любі діти?

„Іх не море грізне, дике,
Усіх потопило

І на віки чубатії
 Голови покрило,
 Їх лиха, тяжкая сила
 Всіх приворожила“.

Україно, Україно,
 Бідна сиротино,
 За що слава, щастя, й доля—
 Все так марно гине?..

Україно, Україно,
 Ти моя єдина,
 Ти єдина порада,
 Для рідного сина.
 Обідрана знедолена,
 Ріднесенька неня—
 Ти єдина на сім світі
 Утіха для мене!

(Волинь).

Денис Нучинський.

* * *

Темная нічка навкруг обложила
 Хмарами серце моє:
 Зірочка згасла, що в небі світила,
 Світла не видно ніде...

Поночі, холодно, серце здригнуло,
 Очі погасли ясні...

Серце! чому ти давніш не заснуло?
 Стишились муки-б у сні.

Серце! Чому ти тоді не заснуло,
 Ще як маленьким я був?
 Ти-ж тоді лиха тяжкого не чуло,
 Я тоді мук не здобув.

Легко було-б нам з тобою заснути
 В маминих любих руках,
 Рідную пісню, вміраючи, чути,
 Бачити небо в зірках.

(Полтавщина).

Виктор Старицький.

На Кубані.

I.

К а р п о.

Їх було два брати,—Петро й Карпо,—і дві сестри.
 І чудний якийсь бут отой Карпо! Як подивишся на його з боку,—такий собі низенький, шупленький та немов безсилий, і здавалося, що був він такий непоказний через тяжке життя. Волося на голові—й те якесь чудне, наче такого й нема більш ні в кого, крім його: русяво-білувате, коротке, і не розбереш, у який воно бік лежить, чи в той, чи в другий,—от, як ото бува на старім перелозі мітлиця потолочена. Ніс невеличкий і очі—теж не великі, ясно-голубі, дивляться на тебе та наче кажуть: „як бачите, я оце такий,—простий, ні-чим не багатий“... Ті очі немов лякаються, соромляться, та просять вибачення, що він ні-чим не привабний та такий простий.

Подивишся так з боку на його, та й скажеш, що мабуть Бог обділив його розумом і він росте як ота рослина—нікому нічого, і душі в його нема, тієї душі, що нею чоловік відчуває біль і радість, тієї душі, що призводить людину й на самі великі, святі вчинки, й на самі малі. А як поживеш з ним більше, так ще дужче заморочишся. На ласку неначе-б то він і не здатний, бо ніколи її не побачиш у його, а як коли й трапляється в його щось подібне до ласки, так і то виходить якось суворо. І все він, як ота бжолка, риється в роботі; робе маленьку, непомітну роботу, то й здається, що він нічого не робе. Руки пошерхли, потріскались,—видно, що не дуже-то їх Карпо пильнує, що руки ті не цураються важкої праці.

Коли ото накричать на його: „чого тебе лиха година носе по під тинню? чого тиняєшся по дурному? наробивсь уже?“—так він змовчить, хоть може тиняється там зовсім не по дурному, а за ділом; а як коли то й одмовить, та тільки так невміло, так не зграбно, що тим не тільки не допоможе собі, а зроби ще гірше.

І не повіриш ніяк, що в такої людини душа велика, свята, що вона має щире серце.

Ото трапилась раз в їх сім'ї тяжка пригода. Почала по селах ходити звичайна в нас хвороба—тиф, і не минула вона їхньої хати. Обоє дівчатка в три дні й повіддавали Богові свої душі. Матері, батькові скільки горя—й казати нічого! Плачуть,—самі сльози котяться... А Карпо, хоч би тобі сльозину впустив, хоч би слово щире сказав. Довбється все біля роботи, ходе такий смутний, та немов сердитий, і хтоб не попитав, чи не

шкода-ж йому сестер, що ото померли, то він тільки буркне, та й то неначе з-серця:— „Ну що-ж? Менш тепер буде таких, що тільки їсти“!..

З тієї пори й поголошка така пішла, що він чоловік черствий, не добрий, без серця. А скільки днів не їв нічого і коли всі почали вже забувати про сестер, він все ходив смутний та суворий. І нікому нічого...

Дивом якимсь чи що, а зробилось так, що Петро опинився в городі в науці, куди мужикові, та ще з порожньою кешенею дуже трудно вбратися. Карпо не подався у науку. Трошки розбірав друковане і не більш тямив що-до письма. І писати ніколи нікому не одважувався. Бувало батько, а особливо мати, просять його написати з дому хоч коротенького листа до Петра, — щоб то не йти їм з проханням до письменного сусіди, — так ні: „не вмю“, бурчить. І тільки в надзвичайному разі взявся за письменство. Пише раз Петро, що скучив за домом й що живеться йому не зовсім добре: на кожному крокові достатків не вистача. В листі своєму й не просив нічого з дому (бо знав, що й дома ледве з хліба на воду паребиваються), а так тільки, поміж иншим, і за лихе своє становище одписав.

Сусіда чита Петрового листа, а Карпо стоїть у рогацах і слуха. Потім сам взяв того листа, повертів у руках, помимрив трошки щось сам собі й віддав назад. А ввечері, коли всі полягали спати, Карпо виводив на папері своїми шорсткими руками якісь каракулі.

— Що це наш Карпо письменним зробився? Краще спати лягай!—жартував батько.

Карпо не казав, що й кому пише. А мабуть братове горе до його серця найдужче пристало, бо писав він Петрові, щоб сміливіше просив з дому допомоги, коли в великій нужді мається; хліб цей рік нічого, Бог уродив, то не в велику вагу буде й прислати йому карбованців з десять, бо самі батько не пришлють, думають так, що коли велику біду матиме, то тоді й сам попросе.

Пише Петро до-дому листа й не сміливо якось прохає в батька допомоги. Батько погугорив трошки з матірью, та тоді за порадою до Карпа вдарився, бо як-не-як, а Карпові чим далі тим більше приходилось підпіратись своїми плечима все господарство. „Чуєш, Карпо, ото Петро грошей просе,—каже батько,—так ми з матірью балакали вже... Так ото єсть десять карбованців в запасі, то може карбованців з п'ять послати, а ти вже підождеши трохи, поки розживемось“...

Гроші були одложені, щоб Карпові одєжину там яку купити, бо ходив він зовсім обшарпаний. „Які там п'ять... що-ж він на їх зроби“!.. бурчить Карпо.— „Так ні...

я-ж кажу, що тобі“...— „Аджеж ходив до цієї пори далі як небудь ходитиму“... І послали Петрові гроші, а Карпо так цілу зиму й проскакав у драній свитині і ніхто цього не добачав...

Приїхав на свято до-дому Петро. Два роки вже дома не був. Скучили всі. Питаються, як там жилося на чужині і клопочуться біля його, мов біля малої дитини. А Карпо взяв у руки паліто Петрове, повертів його на всі боки, подививсь, та тоді й питається: „А скільки оця свита коштує“? В голосі чути й суворість, і насмішку над панськими витребеньками, і страх, щоб брат після сього іроничного питання чим-небудь не образив його.

— Двадцять п'ять карбованців,—відповідає Петро.

— „Ач куди гроші йдуть... Тут без штанів сидиш, а в його свита коняку коштує“!.. суворо бурчить Карпо.

Всім стало ніяково, а мати нагримала на Карпа:— Годі вже тобі дурницю молоть, бо ти вже як що зплещеш, так на голову не надінеш!..

Вечір. Петро десь на дворі. Мати Петрові постіль стеле. Карпо бурчить коло неї:— „Та ви там постеліть йому краще... й оцю подушку візьміть... а то не влєжить“...

— А ти-ж на чому будеш спати?.. питає мати. Карпо не слуха, а йде на двір, бо вже чути, як батько лається:— „Нема, щоб скінчити поратися, так розсівся в хаті“!..

І так завжди... І все він як ота бжолка рветься в роботі; робе маленьку, непомітну роботу, так що здається, мов-би він нічого й не робе... І не повіриш ніяк, що в такої людини душа велика, свята, що вона має щире серце.

П. Христюк.

Січень, 1909 р.

Лист засланця до матері.

(Присвята д. Хвостові).

Лист пишу тобі, матусю,
З заслання, з Сібіру,—
Гіркі сльози, гіркі думи
Виллю на паперу.

Як листка того сухого,
Пізнью добою,
Вітер котить подем-долом,
Нивами, лукою,

Так і сна твого, мамо,
Доленька тягас;
Затягла на сю чужину,
Нудную без-краю.

Поселили на Сибірі,
В громадянській хаті...
Про любовь, братерство, згоду
Став я й тут казати.

Холод, голод, тяжкі думи
Про Україну рідну,
Про родину, про хатину
І про тебе, бідну.

Не співаєш, і не плачеш...
Думи сушать серце...
Хто розважить, приголубить?
Всякий насміється...

В'яну, млію я, матусю,
В засланні, в Сибіру;
Дикі люде... забуваю
Рідну мову, віру...—

Пише тіточка до мене
У листі своїому,
Що—„матуся вже півроку
Не виходить з дому“,

Що „матусі горе, бідна,
Стала страх слабенька:
На обличчі помарніла,
Як свічка жовтенька“.

Пише, тато на зарібки
Рушив за границю;
Пише, волость за податки
Продала телицю.

Тіточка мене прохає,
Каже: „Глянь на Бога!
Ох, коли-б ти повернувся,—
Поміра небога“...

Мамо, любко, як вернуся
До тебе в хатину?!
Яж не вільний, я в кайданах...
Як же я прилину?!..

Вже мені тяжкі кайдани
Ноги переїли,
На руках козацьких білих
Кості погноїли...

Той Сибір кінця не має,
Скрізь річки та гори,
А ліса тут темні, страшні,
Ширші за море!..

Не вернусь я на Україну,
Ні, вже не вернуся!..
Як згадаю тебе, мамо,
То слізьми заллюся!

Селянин І. Виговсь

Незабутні очі.

На мене раз дивились ясні о
О, скільки чар було у очіх тих!
Були вони тоді темніші ночі
І ясне сонечко світилось в них;

Була тоді у них весна чудова
Холодная зима була у них;
Була у них і щирая розмова,
Було у них і горе, й слёзи, й с

О, скільки там кохання й чар-
Мов у чудових співах солов'я!..
Немає сили очі ті забути,
І їх до смерти не забуду я!

Сергій Мар

Галицьке товариство „Січ“.

(В селі Печеніжині).

В попередньому числі „Рідного Краю“ говорилося про галицькі й буковинські товариства „Січі“, про їх заснування, завдання й життя. Отже було сказано, що опріч гімнастичних вправ та гасіння пожежі, „Січі“ дбають і за просвітну та артистичну справу. На сей раз ми й спинимося на артистичній праці сих товариств. „Січі“ закладають у себе читальні, уряджують концерти, становлять театральні п'єси. І все те на своєму національному ґрунті: українські книжки, українські пісні, українські твори театральні...

Часом уряджують „Січі“ урочисті „походи“ (давніш називані „процесії“) по своєму місті, чи селищу; ідуть, несучи корогов („прапор“) своєї „Січі“, та співаючи своїх пісень. Раз-у-раз справляють „Січі“ й роковини Шевченкові, чи яке инше національне свято; як здивувались-би наші полтавці, коли-б попали в яке

галицьке чи буковинське повітове місце на вечір „Січі“, під час—ушанування пам'яті І. Котляревського! Почули-б вони там давно відомі пісні—„Віють вітри, віють буйні“, „Сонце низенько“... виспівані селянами-„січовниками“,—хорошим свідомим хором, з охочих учасників цілого товариства.

Оце й подаємо малюнок, фотографію артистичного гуртка, що склався з учасників товариства Січ в галицькому селі Печеніжині. Гурток сей визначився врядженням концертів та постановою українських п'єс.—Як говорилося в попередній замітці і як бачимо й на сьому малюнку, в „Січах“ бере участь і жіноцтво. (Се вже поступова одміна проти звичаїв давнішої суворої „Січі“ запорожської)... Отож у спільці з жіноцтвом і можливо галицьким та буковинським Січам становити навіть великі твори драматичні.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Нова книжка:** „З життя“, Галини Журби. Книжечку видано в Одесі; вона містить в собі шість оповідань: В степу, Сповідь, Жарти, Вовчєня, В тайзі, „Студент“. Ціна 20 коп.

◆ **Історичні п'єси.** О. Пчілка переробила свою давно написану поему „Орлове гніздо“ в драму, що зватися „Петро Дорошенко“. В Одесі М. Миколайчук написав драму „Остатній гетьман“, (Кальнішевський). Однак мало надії, щоб нові історичні п'єси тепер побачи світ на сцені, бо драматична цензура остатнім часом стала знов дуже сувора. Недавно вона заборонила п'єсу д-ки Л. Яновської.

◆ **Ткання килимів.** Київське „Кустарне Обществo“ посилало свого посланця на Поділля, маючи відомості, що там є вироби килимів по селах. Одержано дуже цікаві відомості. Килимів найбільше тчуть у Балтському повіті; майстерниці ткачихи беруться постачать „Кустарному Обществу“ свої вироби по тих взорах, які схоче прислать се товариство,—а воно має дуже гарні зразки (ткані й перемальовані) стародавніх килимів українських.

◆ **Листовні картини**—видав Іван Труш у Львові. На них ті малюнки, що були в „Артистичному Вістнику“, видаваному скілька років перед сим у Львові; на більшості карток зразки славутньої різьби Шкрібляка й інших; єсть 1 малюнок Людмили Драгоманової (середина кімнати в тій домівці, в Софії, де жив на останку Мих. Драгоманов). На скількох картках—зразки малюнків японських. Картки незабаром будуть продаватись і в нас (в київській „Українській Книгарні“ й інших). Картки дуже гарні, виконання артистичне.

◆ **Переклади з українського.** У Відню вийшов німецький переклад оповідань Коцюбинського під заголовком *Ukrainische Novellen von Muchajlo Kozjubynskyi*, з передмовою перекладача про автора.

Професор Нобелівського інституту в Стокгольмі (по катедрі славянських літератур), Альфред Єнзен, перекладач на шведську мову Міцкевича, Пушкіна, Толстого й інших, вдався до Коцюбинського з проханням дозволити перекласти його оповідання на шведську мову й видати їх окреме.

◆ **Українські наукові часописи.** Львівські Записки Наукового Товариства імени Шевченка, (1 том за сей рік). Містить в собі: „Виговщина й Гадяцький договір“, „Генерал артилерії великого князівства руского“, „До біографії Івана з Вишні“, (В. Щурата), „Кілька докумен-

тів з Гетьманщини“, „Українські драматичні вистави в Галичині“ (М. Возняка).

„Записки Українського Наукового Товариства в Києві“. Книга IV. Містить:

1) До питання про літературну школу XII в. (Т. Сушицького).

2) „Elegia Alexii“ „Теофана Прокоповича“ (О. Грудзинського).

3) До історії української етнографії (В. Данилова).

4) Історичний словник української граматичної термінології (І. Огієнка).

5) Палеолітичні знаходки в с. Мізині на Чернігівщині (Х. Вовк).

6) Змагання до унії руської церкви з Римом в роках 1498—1506 (Б. Бучинський).

7) Опис маєтків, як джерело по економіці Південно-західного краю (А. Ярошевича).

8) Хроніка Українського Наукового Товариства в Києві за 1008.

Спілки й господарство.

◆ **Спілки й інтенданство.** Де-далі все частіш трапляється, що інтенданство замовляє господарським товариствам і ремісничим артілям постачання різних річей, потрібних для війська.

◆ **Нові землемірські школи.** Маючи на увазі, що через банкову розпродажу, та переділ земель на хуторі, багато потребується землемірської роботи, „Управління землеустройства“ одкриватиме нові землемірські школи.

◆ **„Обновленная земля“.** Під таким заголовком вийшла надзвичайно хороша книжка про управку землі в Америці. Написав книжку А. Гарвуд, а переробив К. Тимирязев. (Ціна 70 коп.). В книжці говориться про наукові способи порання землі й про те, які чудові наслідки бувають при тих способах. (До сього й приходить назва книжки „Обновленная земля“). Дуже добре в книжці те, що написано її надзвичайно просто й цікаво; через те її може легко читати й людина мало знайома з науковими книжками.

◆ **Простий спосіб вивести кротів.** В часописі „Прогр. садоводства“ священник Н. Ратушинський, з Поділля, подає до відома свій зовсім особливий спосіб виводити кротів,—раками. Він каже, що в Маю 1907 року на клеверному участкові, мірєю в 1 $\frac{1}{2}$ десятини, було розкопано всі кротовини і в кожную кротовину впушено рака; потім прохід затоптано землею. Як тільки се зробили, то кроти зникли; а до того часу вони що-року

дуже шкодили полю. Думають, що раки, можучи доволі довго бути в сирій змлі, полазили, шукаючи собі виходу, по всіх кротових норах; кроти того не злюбили й счезли.—Спосіб о. Ратушинського дуже чудний і було-б бажано, щоб інші господарі випробували його у себе, та повідомили й інших господарів, що вийшло в їх. Спосіб же дуже легкий.

◆ Жіночі школи сільського господарства—на Україні: „Зозулинська школа“ в маєтку Зозуличі Червоні, (Київщина, Бердичівський повіт), 17 верст від станції Козятин. (Адрес—„Самгородокъ, Київск. губ.“). Школу призначено для дорослих дівчат; їм дається наука необхідна для сільської господині, а найбільш по молочарству й годівлі дробини. Учіння від 1 до 6 років. (1 рік—для учениць старше 21 року, коли вони хочуть учитись куварити, прати, гладити, всякого руходілля й т. и.). Учениці можуть вступати у всяку пору року; приймаються дівчата від 17—19 літ.

„Вильгорська женская практическая школа селского хозяйства“, в Острожськiм повіті на Волині. (Адрес—„ст. Оженіч, юго-зап. ж. д. ім'єніє Вильгоръ“). У школі дають науку по домоводству й всякому сільському господарству. Курс 2-х-рочний; але неграмотні й малограмотні можуть зоставатись і довше.

ДО ПИСИ.

Село Крутий-Берег Лубенського повіту (Полтавщина). Більша частина наших селян переживає скрутні часи: починається прямо таки „голод“.

Навколо все окутане сумом і журбою... Скрізь тяжкі злидні; куди не глянь, побачиш або не огорожений двір, або обсмикану хату,—то все забрала люта зима... А в хаті—ні шматка хліба, чути часто крик голодних і обшарпаних дітей, та тихі, гіркі сльози нещасної матері...

Економічне становище наших селян дуже й дуже скрутне. Більше двох третин усієї землі нашого села знаходиться у скількох поміщиків, остача—в селян. Земля селянська порізана на маленькі шматочки і порозкидана во всіх усюдах; іноді десятину порізано на 10—12 клаптиків... Мусується селянин, працює, поливає гірким потом та сльозами свій опруг, але скупу заплату має за свою важку працю.

Наяв-би де трохи, та ніхто не дає, а де й можна, то десятина орендна коштує карбованців 18—20, а то й більше. Багато таких селян, що зовсім не мають

поля, окрім мізерного клаптика ґрунту, що колись дано, як випускали на „волю“.

Частина сього з'убоженного селянства заробляє трохи, с'як-так перебивається ткацтвом та кошиками, що плетуть у нашому селі; але й тут з'явилося тепер лихо: колись було куль рогозу коштує 5—6 коп., а тепер 30 або й 40 коп. Купують ті кошики наші „глитай“, і от як увійдуть в згоду, то за що хочуть, за те й беруть,—знають добре, що промисловець мусить віддати, бо як не віддасть, то до другого базару здохне не ївши.

Надіялись селяни на сей рік урожаю. Усе було гаразд посходило, але оце 10-го мая як ужарив мороз, то пропала огорожина й садовина, навіть і ярвий хліб чисто пожовк.

Крутий-Берег. Лубен. п.

В. Сокол.

З Холмщини. Хотіли-б тутешні люде держатися свого, та де та *своя* просвіта, що пособляла-б держатися? Українських газет мало читають, бо українське писання труденько читається. Холмські часописи хоч і пишуться то російською, то українською зрозумілою мовою, але вони ведуться погано, і для селян—не цікаво, з казенним духом. „Рада“ торік напалася на брошуру К. Лоського „Про холеру“, видану в Холмщині Грубешівським товариством „Просвіта“. Напалася газета за те, що мова книжечки відрізнялася від української; але-ж книжечка була зрозумілою для того народу, для якого призначалась, бо тутешня мова таки трохи одмінна від української. Єсть в нас у Холмщині письменник Васько Ткач; він видав перекладені ним з російської на місцеву українську мову вірші й байки. Попрацював він над тим не мало. І що ж? Учителює він тепер в Томашівському повіті—і його товариші про його збірку нічого не знають: в тому-ж таки повіті знаходяться вчителі, що знайомляться з Ткачівською „Збіркою“ перекладів віршів та байок у якого там вчителя аж в Білгорайськiм чи в іншiм повіті. Чи ж можлива в нас при такій байдужісті яка небудь корисна праця для народу?

Де-які „щирі“ нападаються на Васька Ткача за „ярыжний“ правопис, (з буквою *ы* то-що). Та коли вже нападатись на сей правопис, то треба було-б по книгарнях зовсім винищити українські книжки з „ярыжним“ правописом, не дивлючись на їх зміст.

Е, та що й казати! змагатись про ліпший правопис можна, та тільки не тут, не на нашій бідній Холмщині!

Холмщак М. М.

✓ Подоріж на могилу Шевченка.

Київський „Український Клуб“ натрапив на чудову думку влаштувати подоріж Дніпром до Канева, на могилу Т. Шевченка. Охочих знайшлося чимало, більш 150 душ, не вважаючи на те, що вже кіяне почали роз'їздитись на літо, а з тих, хто заставався, багато було зайнято іспитами, чи тими екзаменами (або само „страждало“, або інших екзаменувало)...

Привабила таки громадянство тая думка—про подоріж до Тарасової могили; та й «здирства» не було при тій гулянці: ціну Рада товариства назначила за проїзд дешеву, всього по 2 карбованці (туди й назад). Про харч можна вже було подбати самому,—як до своєї вподоби.

Товариство зібралося більш-менш одного поля, бо на право поїхати—треба було мати рекомендацію від двох членів Українського Клубу.

В неділю ранком, годині в 10-й, отой «свій» пароплав, узятий власне для учасників нашої подорожі, рушив од київської пристані. День був чудовий, Дніпро ласкавий, їхалося добре, охоче.

Було дуже приємно; чималу путь,—скільки перегонів, до Канева,—проїхано було без всякої «нудоти», дарма що не було музики, (хоч вона завжди буває тепер при пароплавних гулянках). З тією музикою було навіть так, що її вже було й замовлено для гулянки, але потім Рада Клубу таки зважила, що не подоба танцювати при *такій* подорожі, до *такого* місця; брати-ж звичайний оркестр, щоб грав «для слуху» теж не варт, бо ті жидівські оркестри з-де-більшого опріч танців нічого не грають.

Отже воно й справді без тієї невідповідної музики вийшло краще.

Пригод дорогою особливих не було, коли не лічити притичини, що сталась одному сторонньому подорожньому у зв'язку з нашим пароплавом. Якийсь добродій,—либонь якийсь із пароплавної старшини,—дожидавши на березі, на котрійсь пристані, почав кликати,

щоб пароплав узяв його, бо йому треба було в Канів, чи кудись инде. Але капітан одповів, що хоч він і радіший би був узяти добродія подорожнього, але не має права, бо пароплав найнято таким і таким товариством тільки для свого власного вжитку—і сторонніх людей орударі подорожі приймає не хочуть. Так добродій і зоставсь, бо й справді-ж він був чужий усім подорожнім, нікому навіть не відомий, та й його не цікавила сама подоріж...

На березі за Каневом, де мав повернути наш пароплав, дожидала сила люду, з Канева й близьких околиць,—прямо аж чорно було на березі від тієї юрби! Инше знало, хто й куди приїде, а инше так-собі, чуло, що «з Квіва» якісь люде приїдуть цілим гуртом,—от і цікаво подивитись. У всякім разі вражіння тієї зустрічі, приїздних київських прочан з тими місцевими людьми, з околиці Тарасової гори,—було велике! Якесь особливе почуття обхопило нас, коли ми довідалися, що то так багато людей вийшло на-зустріч нам! Канівський гурт вітав нас, ми вітали канівців. Якесь тепле, незвичне почуття сповняло серце!

Подались ми потім пішки на гору; йти було не далеко. Хороше там на тій Тарасовій горі! Боже, як хороше! Вже, мабуть, і справді трудно було-б найти кращого місця на цілій Україні. Який простір, який Дніпро широкий! він мов не розділяє, а злучає обидва боки України,—берег київщини з берегом полтавським. Тут круті береги, там білі лагідні коси та лани „широкополі“...

До самої Тарасової гори позбігалися в долинах, та на пригорках ті біленькі хати; хутірці розрослися, стало немов село. Надзвичайно мальовнича околиця, куди не глянь!

А ще-ж саме пора така,—„чудовий Май“; зелено, та молодод так усе! Гарно!

Гора содержується в порядку. Йти на неї тепер куди краще, ніж колись давніше: в східці, хоч не мудрі, а все-ж таки східці; є ніби пояси поперечні, а на них дерево посажено. Звісно, нема якихсь особливих декоративних штук „паркових“; але вони може-б і не подобали сій околиці, сій «Тарасовій горі», оті

стрижені куші, та всякі спотворені дерева, що ростуть не так, як звичайно, а так, як їм накаже штукарь-садівничий,—гіллям у-низ, або-що...

В хаті,—давно знайомій,—все теж чепурненько, хоч теж просто. (Зразочок той, як у-середині в «Тарасовій хаті»,—ви бачили в одному з чисел „Рідного Краю“ за сей рік). Батько Тарас, мов дивуючись, вітав з тих рам на стіні—таку велику громаду, що й не містилася в його хаті, а вкрила всю просторинь на-около неї...

Величне видовище відбулося там далі від хати, край самого спочивку Тарасового. Величчя й подвійно свята орудя! Панотець, (священник з Галичини), відправив панахиду біля могили Кобзареві. Храмом служило само небо, сама околиця природня. І далеко, та вільно розходилися святі слова...

„Вічная пам'ять“!.. „Вічная пам'ять“!.. лунали гори й байраки, береги й хвилі Дніпрові.

Співали й „заповіт“ Тарасовий, співали всі гуртом.

Коли вся велика юрба стояла зхвильована, голосячи ті слова мов слідом за Кобзарем, то се було таке величне видовище, що можна пам'ятать його цілий вік!

Хотілось би мені розказати ще де-що з нашої подорожі, та нехай вже иншим разом; тоді перекажу й промови на могилі. Тепер тільки скажу, що ті промови були,—вже-ж були! бо сами слова просилися з серця!

У вечері наш пароплав забрав нас у Київ. Цілу ніч ми пливли Дніпром; та спати було годі,—співали, співали, українських пісень, без кінця й краю! П.

Лист до редакції.

(Справоздання).

Прошу шановну редакцію надрукувати в найближчому номері часописі „Рідн. Край“, зміст справоздання про концерт-вечір, який відбувся в Петербурзі в залі Дворянського зібрання 26 Лютого 1909 року, улаштований Петербурьським Українським клубом „Громадою“:

Прибуток од продажі квитків 3444 кар. 20 коп. Дрібних жертв 105 кар. продаж програм і одкритих листів 141 кар. 28 коп. Шампанського 13 карб. 50 коп. Квіток 62 кар. 20 коп. Конфеті і серпантин 20 кар. 20 коп. Пожертвовано Д. А. С. Суворином 25 кар. Од продажі картини, пожертвованої маляр. Броваром, 100 карб., одкрит. листів, пожертвованих етнографом Д-м Павловичом, 6 руб. 60 коп. Пожертвовади Д-ий Репін 10 кар., Богушевській 30 кар., Карешов 10 кар., Косіч 10 кар., Фавіцький 26 кар., Кривенко 10 кар., Шкляревич 5 кар., Скоріченко 10 карб., Бразоль 5 карб., Заболотний 5 кар., Д. Заболотний 5 кар., кн. Кочубей 25 кар., Міхневич 5 кар., І. Леонтович 10 кар., Гр. Мусин-Пушкин 20 кар., В. Леонтович 20 кар., Ханенко 25 кар., кн. Кочубей 20 карб., Бодуен-де Куртене 1 кар., Захарченко 10 карб. і лишок чаю й сахару од угощення артистів 1 карб. 90 коп. Разом 4184 карб. 18 коп.

Видатки: заплачено за залю Двор. зібраня 1040 кар. Друкування анонсів, афіш, листів, програм і т. і. 123 кар. 10 к., розповсюження анонсів і афіш 64 кар. 35 к.; хорам музики, акомпанятору і ноти 243 кар. 50 к.; убрання для хору 115 кар.; на угощення хору 93 кар. 93 коп. Жандарам за варту 6 кар., угощення артистів 33 кар. 35 к.; значки розпорядчиків 3 кар. 05 к. Квітки 30 кар. 50 к.; українському клубу і Д. Розвадовському за одкритки 11 кар. 81 коп. Конфеті і серпантин 7 кар. 90 к.; шампанське 10 кар. 60 коп. Патент і дозвіл город. Управи на буфет 16 кар. 75 коп. Декорація зали 174 кар. 87 коп. Благодійних марок 180 кар. 30 коп. Сторожам, швейцарам і покоївці на чай 15 кар.; поштові і гербові трати 15 кар. 76 к. Дрібних трат 8 кар. 93 коп. Разом 2369 кар. 15 коп.

Всього: прибутку 4184 кар. 18 коп. Видатку 2369 кар. 15 коп.

Чистого прибутку лишилося 1815 кар. 03 коп. яка сума послана в Полтавську губ. земську Управу, в фонд по збудуваню пам'ятника Т. Гр. Шевченкові в г. Києві; постова квитанція за № 732.

Скарбівничий українського клубу „Громада“
Є. Рідняк.

Листування.

В Харків, П. Мостовому. Підручник гри на бандурі може Вам вислати з Києва „Українська книгарня“ (Безаківська, № 8). Підручник коштує 1 р. 25 к.

В Кам'янець, П. Дальньому. Вірші до друку не здатні: і змістом не цікаві, і по складу дуже не доладні,—віршова міра не видержана, рифми дуже убогі, або й ніякі.

В *Харків, К—му.* Оповідання „Ранок“ швидко іде, в „Мол. Укр.“.

В *Баку, Коб—му.* Д-ві Христюкові одписано листом.

В *Одесу, Сіромасі.* Оповідання (коли се можна назвати оповіданням) „Совине квиління“—зовсім нездатне до друку.

До відому.

З сям 12 ч. „Рідного Краю“ кінчається обов'язок Редакції перед передплатниками чверть-річними. Коли хто з них хоче одержувати „Рідний Край“ і на далі, то нехай буде ласкавий поновити передплату.

Разом з 12 ч. „Рідн. Краю“ розеплається й 3 ч. «Молодої України», (останне за першу чверть року).

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

О П О В І С Т К И.

„НАРОДНЕ СЛОВО“

ілюстрована, популярно-просвітна й літературна часопись.

Виходить у Львові тричі в тиждень: в вівторок, четверг і в суботу

під редакцією **АНДРІЯ ВЕРЕТЕЛЬНИКА.**

„Народне Слово“ виходить із двома літературними додатками; в першому йдуть повісти, в другому популярно-наукові писання. Літературні додатки долучуються до кожного числа „Народного Слова“. Тепер в повістковому додатку друкується велика історична повість *М. П. Старицького* п. н. „Ровійник Кармелюк“; в додатку популярно-науковому твір *В. Щербаківського* п. н. „Архітектура у різних народів і на Україні“ (із 200 малюнками). Додатки сі йдуть у формі догідних книжок.

Передплата місячна: в Австро-Угорщині 1 корона, в Росії 70 копійок, в Німеччині 1 марка; в Америці чвертьрічно 1 долар.—**Поодинокое число** у Львові 6 сотиків, на провінції 8 сотиків.—*Адреса:* Львів, вулиця Академічна, число 8.

Русини!

Памятайте, що святим обов'язком кожного національно освідомленого Русина є передплачувати самому, або кому не сила, в спілці з другими, що найменше одну з наших українських часописей, та подбати про те, щоби у всіх торговлях, гостинницях і взагалі исюди, де масте які небудь зносити, передплачувано **наші часописі!**

ХІІ-й годъ изданія.

Открыта подписка на 1909 годъ на издаваемый т-вомъ М. О. Вольфъ историко-литературный и критико-библиографическій иллюстрир. журналъ

ИЗВѢСТІЯ ПО ЛИТЕРАТУРѢ, НАУКАМЪ И БИБЛИОГРАФИИ

ВѢСТНИКЪ ЛИТЕРАТУРЫ.

„Извѣстія“ и „Вѣстникъ Литературы“ выходятъ ежемѣсячными иллюстрированными выпусками, въ двухъ самостоятельныхъ отдѣлахъ: „Вѣстникъ Литературы“—заключаетъ въ себѣ статьи по вопросамъ литературы, науки и библиотечнаго дѣла, критическіе разборы новыхъ книгъ, біографіи, воспоминанія и невзданныя письма писателей, очерки о современныхъ теченіяхъ въ литературѣ, историко-литературныя изслѣдованія, статьи по техникѣ чтенія и пр., и пр.; во второмъ же отдѣлѣ—„Извѣстіяхъ“—помѣщается: хроника литературнаго міра і книжныхъ новостей в Россіи, вѣсти изъ Франціи, Германіи, Англіи Америки, славянскія извѣстія, *Rossica*, рецензіи, новости по бібліографіи и библиотечному дѣлу, справки по вопросамъ, касающимся книгъ, и, кромѣ того, ежемѣсячныя систематическіе каталоги всѣхъ выдающихся новыхъ книгъ, русскихъ и иностранныхъ, списки книгъ, находящихся въ печати, арестованныхъ, запрещенныхъ изданій, спеціальныя каталоги по разнымъ отраслямъ наукъ, указатели главнѣйшихъ журнальныхъ статей і т. п.

Журналъ иллюстрируется снимками съ замѣчательныхъ произведеній печати, сценами изъ сочиненій выдающихся авторовъ (русскихъ и иностранныхъ), портретами, библиотечными знаками, рѣдкими автографами и пр., и пр.

Годовая подп. цѣна „Извѣстій по Литературѣ“ и „Вѣстника Литературы“, съ дост. и перес. **1 р.**

Съ перес. за границу—1 р. 50 к. (=4 франка).

Подписка принимается въ редакціи, въ С.-Петербургѣ, Вас. Остр., 16 линія, 5—7, с. д.; въ Москвѣ, Кузнецкій мостъ, 12, д. Джамгаровыхъ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909-й ГОДЪ
на еженедельную иллюстрированную газету.

„Дѣтское Утро“.

Газета предназначается для дѣтей средняго возраста отъ 8 до 13 лѣтъ.

Въ газетѣ помѣщаются статьи и замѣтки о явленіяхъ современной жизни, повѣсти, рассказы, стихи, театральныя пьесы, статьи научно-образовательнаго характера, біографіи выдающихся дѣятелей, открытія, изобрѣтенія, разборы дѣтскихъ книгъ, игры, шарады, загадки и т. д. Всѣ отдѣлы обильно иллюстрируются.

„Дѣтское Утро“ выходитъ ежедневно, кромѣ дней послѣпраздничныхъ.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой на годъ—6 руб., на 1 мѣс.—50 коп. Подписываться можно на любое количество мѣсяцевъ.

Подписка принимается въ конторѣ газеты: **Москва, Петровка, 1-й Знаменскій пер., д. 7, кв. 12.**

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА ЛІТЕРАТУРНО-
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

„БУДУЧНІСТЬ“

(виходить двічі на місяць).

Журнал призначений для ширших верств українського громадянства.—Містить твори з красною письменства: (поезії, оповідання, нариси, драми; статі: історичні, публіцистичні, критичні); переклади і ілюстрації.

В „Будучині“ беруть участь старші і молодші письменники з рос. України, Галичини, Буковини.—Адреса редакції і адміністрації: Львів, Вірменська 25.

Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“, (Київ, Безаківська 8).—Поодинокі числа продаються у Львові в Книгарні „Наук. Тов. ім. Шевченка“. Ринок ч. 10 і в „Сокільському Базарі“, Руська ч. 20; в Києві в „Українській Книгарні“ (Безаківська 8) і в Книгарні „Літер. Наук. Вісника“ (Володимирська 28).

Редактор: Микола Венґжин.

1) Рукописи, що присилають ся в редакцію, повинні бути *виразно* переписані на одному боці паперу з підписом і адресою автора. 2) Неприйняті до друку дрібноповідання і вірші знищують ся і з приводу їх редакція не входить в ніяку переписку, а хто хоче одержати назад неприйняті більші рукописи, повинен прислати марки на поштову оплату. За зміну адреси прислати 50 с. і треба при зміні конче подати і давню адресу.

Ціна на рік з пересилкою: 8 кор., в Росії 4 руб., в Америці 2 долари. Поодинокі числа по 40 сот. Можна виплачувати ратами по 2 кор. Журнал можна замовляти до кінця 1909 року.

„СЛОВО“

щотижнева газета

Рік видання 3-й.

Газета „СЛОВО“ обстоює інтереси і потреби робочого люду. Через це „СЛОВО“ особливу увагу звертає на всякі прояви робітничого руху на всім світі і особливо на Україні.

Обстоюючи справедливі національні домагання українського народу „СЛОВО“ освітлюватиме прояви і потреби національного життя українського люду з погляду інтересів робочих мас України.

Велику увагу в 1909 році має „СЛОВО“ присвятити українській пресі і ріжним течіям і напрямкам в українському громадянстві.

Окрім того все більш менш видатне з політичного, соціально-економічного життя України, Росії і західної Європи знайде собі місце на сторінках „СЛОВА“.

„Слово“ матиме в 1909 постійні виділи. „В Думі“ „З Українського життя“ „З робітничого життя“ „Гуртом“ (про кооперативну справу) „За кордоном“ „З української преси“.

Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к. одне число 5 к. за границю на 1 рік—5 р., на 1 місяць—50 коп.

Адрес редакції і контори: Київ, Б.-Вадимирская 76.

Редактор С. Петлюра.

Лиш півтора карбованця

річно коштує

широ-мужицька газета
„Хлопська Правда“.

Най же кождий предплачує, кому мужицька доля лежить на серці.

Адреса: Хлопська Правда

г. КОЛОМІЯ, Галичина, Австрія.

Перемиский Вістник

Орган перемискої народної організації.

ВИХОДИТЬ ЩО ДВА ТИЖДНІ В П'ЯТНИЦЮ.

Адрес Редакції і Адміністрації: „Перемиский Вістник“ в Перемишлі, Побережжя Ф. Іосифа ч. 1.

Перемиский Вістник коштує:

річно . . . . . 4 кор.
піврічно . . . . . 2 кор.
квартально . . . . . 1 кор.

Поодинокі числа 10 с.

Вийшли 2-м видахням

Драми й Комедії

Б. ГРІНЧЕНКА.

ТОМ I:

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

Нова книжка,

ВИЗВОЛЕНА З ЗАБОРОНИ:

„В СВЯТО“

Драматична картина в 1-й дії

ПЕТРА ГАЯ.

Ціна 10 коп.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, № 8).

НОВА РАДА

український літературний збірник,
присвячений імені

М. СТАРИЦЬКОГО.

Київ, ціна 1 р. 50 к.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНОВАХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора пьеси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 15 КОП.

Продається в „Українській Книгарні (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

W dni 25 kwietnia b. r. wyszedł pierszy numer

„Przeglądu Krajowego“

tygodnika politycznego, społeczno-ekonomicznego o kierunku demokratyczno-krajowym, poświęcony przedewszystkiem sprawom kulturalnym naszego kraju.

Prenumerata „PRZEGLĄDU KRAJOWEGO“ wynosi: w Kijowie, w Cesarstwie i Królestwie: rocznie rb. 6., półrocznie rb. 3. kwartalnie rb. 1 50.

W Galicji: rocznie 18 kr., półrocznie 9 kr., kwart. 4 kr. 50 hl.

Cena numeru pojedynczego kop 15.

Adres Redakcji i administracji: Kijów, Funduklojowska № 10, m. 14.

Prenumeratę przyjmuje w Kijowie, oprócz administracji „Przeglądu Krajowego“, księgarnia Leona Idzykowskiego, Kreszczatyk 29, i księgarnia K. Szepe, Mikołajowska, № 9.

Продолжается подписка на 1909-й годъ на въ партійную прогрессивную газету

Тавричанинъ

—IV-ый годъ издания.—

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. „Тавричанинъ“ — любимая въ Крыму газета. Послѣ ряда ея извѣстныхъ обличеній и разоблаченій, вызвавшихъ администрат. кары и рядъ судебныхъ процессовъ, газета стала сильно популярною. — На годъ — 3 рубля; на 6 мѣсяцевъ — 1 руб. 50 коп. Деньги адресовать: Симферополь, „ТАВРИЧАНИНУ“.

Редакторъ-издатель Д. В. Коломійцевъ.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС

==== виходить раз на тиждень

у Львові, ул. Ліндога ч. 7. Австрія.

Ціна для Росії Півтора рублі.

Листько з Просвіти

орган товариства „Просвіти“ у Львові.

Виходить раз у місяць. Річна передплата для Росії 2 руб.

Адреса Редакції і Адміністрації. ЛЬВІВ, Ринок, ч. 10. АВСТРІЯ.

ГОСПОДАР І ПРОМИСЛОВЕЦЬ

орган „Краєвого союзу господарсько-молочарського“ в Стрию. (Австрія). — Виходить 2 рази на місяць. Річна передплата 2 корони.

ВИЙШЛА НОВА ЗБІРКА ПОЕЗІИ.

Петра Карманського.

„ПЛИВЕМ ПО МОРІ ТЬМИ“

стор. 139 малої вісімки. „Молода Муза“ ч. II. Ціна 2 К. Замовляти можна у автора в Старій Соли, у всіх книгарнях і в ред. „Будучности“.

ВИЙШОВ В ДРУКУ І ПРОДАЄТЬСЯ.

„ЩОДЕННИК ПАСІШНИКА“

Записна книжка, що повинна бути на кожній пасіці на 20 пнів.

Укладу Є. Архипенна.

В книжці є справочний відділ.

Ціна 10 коп., з пер. заказною бандеролею — 17 коп.

Вписувати з редакції „Українського Бджільництва“. Київ.

Ukrainische Rundschau

виходить у Відні 1-ого кожного місяця в обемі 48 сторін вел. вісімки і коштує річно лише 4 руб. Кожний свідомий і інтелігентний українець повинен передплачувати сю часопись, що заступає інтереси українського народу перед культурним світом. Передплату треба слати на адресу адміністрації: Wien XVIII., Gersthof, Hockegasse 24.

Г. ХОТКЕВИЧ

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

Друкарня 1-ї Київск. Друкарск. Спілки. Трьохсвятит. 5. Телефон № 1069.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 13.

(За Квітень) Апрель.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба заслати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Чи єсть економічні спілки українські? Вісті. На Україні. 800 десятин земської землі—*Е. І.* Вірші—*С. Палія і О. Яршенко.* „Од серця до серця“—*Гр. Григоренко.* Вірш—*Ів. Виловського.* З галицького життя. Суд над Мирославом Січинським. Audiatur et altera pars—*О. Шнитко.* Бібліографія—*О. Пчілки.* Українське слово й мистецтво. Листування Редакції. Оповідки.

Ілюстрація—Портрет М. Січинського.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Босач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *О. Пчілки*. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

Нові книжки:

Іван Нечуй - Левіцький.

Біда бабі Палажці Соловьїсі

(Оповідання)

Цѣна 6 коп.

Іван Нечуй - Левіцький.

Біда Парасці Гришисі

(Оповідання)

Цѣна 4 коп.

ЧІ ЄСТЬ ЕКОНОМІЧНІ СПІЛКИ УКРАЇНСЬКІ?

Спілковий рух значно пішов у-перед на Україні. За останній час прийшлося одкинути ту думку, ніби українські люде зовсім не здатні до життя спілкового, до праці гуртової; одно за одним засновуються товариства сільського господарства, товариства потребительські, кредитові, спілки трудові. Отже те прислів'я, що „гуртове—чортове“, вже й не згадується; навпаки все більше беруть гору проміж широкими кругами нашої людности другі слова, що „громада великий чоловік“.

Однак у той час, коли Україна, і лівобережна й правобережна, і на Кубані й понад Чорним морем, укривається, мовляв, „цілою сіткою“ спілок, товариств економічних, цікаво придивитися, чі проймається той рух хоч трохи думкою національно-українською, чі вділяють всі ті нові товариства сільські хоч трохи своєї сили на те, щоб послужити національному українському завданню, щоб дати посеред себе місце, хоч малесеньке, чому небудь з ознакою української національної думки.

Коли ми подивимося на „сітку спілок“ наших з сього погляду, то побачимо, що ті численні товариства—зовсім чужі свідомому національному рухові українському. Може, хтось з учасників тих товариств, окрім, сказати-би „на свою руку“; й спочуває українській національній думці, може навіть несе свою часточку помочі їй, але то десь там *по-за товариством*, не в його межах. Товариство-ж, хоч би й у якому великому селі чі містечку, або й у великому городі українському, зостається зовсім безприхильним до „українства“.

Може хто скаже:—„а яким же воно може бути „українським“ которесь господарське, чі промислове, чисто економічне товариство?“—В одповідь на се можна тільки сказати: а подивіться на такі товариства, „чисто економічні“, хоч би і в Галичині. Ви побачите там, що вони йдуть поруч з товариствами чисто просвітними—у напрямку національному; вони не тільки „дають місце“, вони проймаються наскрізь думкою, завданням національним, і, зростаючи яко економічна сила, поліпшуючи еко-

номічний добробут своєї людности, разом з тим підіймають і національний дух її, поширюють національні змагання. Там національно-просвітні товариства зв'язані „в одні клубок“ з економічними: Львівська, чі инша „Просвіта“ на провінції, засновує торгові й промислові заклади, а товариства економічні заводять у себе читальні, школки—свої національні, збирають жертви на ту саму мету, що й Просвіти. І все те пройнято одним духом. Там навіть, як ми бачили, й товариства гімнастичні, та пожарні,—(немов би зовсім опрічні від просвітно-національних завданнів),—прилучають до своєї діяльности ознаку національну.

Отже такими можуть бути не тільки товариства чисто просвітні, а й економічні.

Нічого-ж подібного ми не бачимо в себе. Не тільки поодинокі економічні товариства сільські, а ціла спілка їх, той губерський «союз», хоч би наприклад київський «союз потребителів», не виявляє ні найменшої ознаки національно-української. Між иншим, коли зайшла мова на 1-му з'їзді сього союзу в Києві, яку часопись виписувать потребительським товариствам, то величезною більшістю голосів, (чі здається, одноголосно), ухвалено було, щоб товариства виписували—часопись московську, таки з самої Москви. І так все...

Так єсть тепер. Чі так буде й далі? Чі не єсть обов'язком прихильників української національної думки звернути свою увагу на економічні товариства, що вже „цілою сіткою“ вкривають Україну? Коли-б кождий прихильник українства, по скільки може, звернув увагу на ті товариства і постарався-б хоч трохи зробити в їх щось в своєму напрямку, то по нішому діло було-б.

А хтось инший вже й звернув увагу на ті спілки, дарма що се товариства „чисто економічні“: «союзники» ретельно йдуть до їх з своєю проповіддю; ідуть і з словом устним, і з словом друкованим, борються за те, щоб завести *свій* дух в товаристві, хоч би то була тільки потребительська крамничка.

Ця сила не дримає.

ВІСТІ.

◆ **Царський виїзд.** З Кронштату вже виїхали в дальшу морську подорож, на своїй яхті „Шгандарт“, Царь, Цариця Александра Федоровна, Наслідник Царевич і Царські Дочки. З Царською Родиною їдуть 2 фрейліни, міністр двора, де-які старші мореходці, придворний лікар і де-хто инший.

◆ **Занриття Державної Думи.** Засідання Державної Думи закрилися 2-го іюня.—Прочитано було царський указ про перерву засіданнів Думи від 2 го червня (іюня) до 10-го липня (октябрю). Голова Думи сказав: „Панове, Його Величності ура!“ За головою гукнули ура инші. Потім одправлено вдячний молебін, з многоліттям Цареві, Цариці й всій Царській родині. Потім тричі проспівали „Боже, Царя храни“ і розійшлись.

◆ **Духовні посланці у Царя.** В Царське Село приїздили посланці від архієпископа Никандра, просити, щоб у 9-х губерніях західного краю, в губерніях: Ковенській, Віленській і Гродненській, та в губерніях: Київській, Волинській і Подільській—депутати в Державну Раду вибиралися *окрім* від поляків.

Царь на те відповідав: „Я був радий бачити в себе сьогодні заступників від губерній північно-західного й південно-західного краю. Дякую вам щиро і, через вас, всьому народові в краю, за його давню любов і прихильність до Престола й дорогої нашої отчизни. Я доложу всього старання і всіх способів, які тільки від мене залежать, щоб загодити ваше прохання“.

◆ **Погрозні листи.** В Ярославлі де-які багатирі стали одержувати листи з вимоганням грошей „від імени соціал-революціонерів.“ Листи ці були такого змісту: „Такого-то числа приходьте на Дворянську вулицю, в дім Пошехонова, і там покладіть 5 тисяч карбованців. Гроші повинні бути папірові. Як покладете, — тікайте. Коли не виконаєте, то не далі як 15 мая вас уб'ють. Ви не думайте заявляти поліції:—за кожним ступнем вашим слідкують“. Багатирі одначе заявили поліції. Шукали злочинців трохи не місяць. І таки найшли: ті листи писав хлопець 13 літ.

◆ **Страшна дича.** В могильовській губернії трапилась така страшна подія, що тяжко й повірити, щоб вона могла бути в 20-му столітті.

Один селянин, Кольчевський, зібравши своїх сусідів, перше читав з ними молитви, потім став казати, що наближається кінець світу, що народився антихрист і що той антихрист у хаті в одного їх селянина, Горбачевського: там, каже, єсть мала цитина, ніби-то син

Горбачевського, але то не людина, а зла сила,—антихрист, і треба його знищити.

Пішли всі гуртом, душ 30, у-ночі, до Горбачевського в хату, витягли його синка годовалого, кинули до-долу й почали, за приводом Кольчевського, топтати хлопчика ногами, потім поодривали йому руки й ноги, розірвали все тіло на шматки, зав'язали в ганчірку, прив'язали коневі до хвоста й вивезли кудись у поле...

Ранком люде опам'яталися, що се вони зробили... Пішов по селу крик і плач.—Почалося слідство. Справа розбіралася в суді. Селянина Кольчевського й Горбачевського суд признав божевільними і не покарав нічим, а про всіх инших суд сказав, що вони вчинили те страшне діло не своєю силою, а наслухавшись Кольчевського, і сами не відали, що творили. Всіх оправдано.

Всі підсудні на суді гірко плакали. Нещасні, тяжко-темні люде!

◆ **3 виставки печаті.** По таблицях на петербурзькій виставці печаті видно,—що в Росії газети й журнали виходять в такому числі: в Петербурзі—526, в Москві—241, в Варшаві—203, в Тифлісі—93, в Києві—60, в Одесі—57, в Вільні—46, в Казані—32, в Баку—29, в Харькові—28. Далі йдуть все дрібніші цифри.

◆ **Халера** — знов прокинулася у Петербурзі. Вже в больницях прибуває по скілька десятків хворих; з них значна часть помірає.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Хвершалський з'їзд.** У Києві від 10-го до 17-го Червня (Іюня) відбудеться з'їзд хвершалів і акушерок. Думають, що буде душ 500. В „Комерческомъ Собраніи“ вже почало працювати бюро з'їзда.

◆ **Літні курси для вчителів.** 8-го Червня (Іюня) починаються в Києві літні курси сільського господарства для учителів з київщини. Кошти на курси (600 карб.) дало київське губерське земство та київський „Учебний Округ“. Записалося на курси поки-що 24 учит. початкових шкoл. Орудуватиме курсами учитель реальної школи інж. С. Торський. Курси вестимуться до 24-го Червня, слухати їх можна безплатно.

◆ **Смерть губернатора від тифу.** Катеринославський губернатор Клінгенберг помер від сипного тифу, заразившись при огляді арештантського тифозного помешкання. Тіло небіжчика привезено в Київ і поховано на Аскольдовім кладовищі.

◆ **Страшне частування.** Двоє селян, батько й син, продали в Кременчузі волів за 150 карбованців. На

торзі до їх припитався якийсь невідомий жид, почастував горілкою і попросив підвезти його до якогось села. Селяне його взяли. Дорогою жид вииняв другу пляшку й почав казати, що се в його дуже добра вишнівка—і дав батькові й синові по чарці чогось червоного. Обое швидко попадали на возі. Батько випив трохи більш—і заснув на віки, а син через який час прочумався,—тільки вже не було ні жида, ні 150 карбованців грошей; на возі лежав мертвий батько...

Треба дуже стерегтися, коли невідомі люде дають в дорозі покурить, або щось їсти, чи пити, бо тепер все частіше трапляється, що мошенники таким чином дурманяють, або й зовсім троять подорожніх.

◆ **Успіх жидівства.** За короткий час (1 рік) свого існування, „Еврейское літературное общество“ уже успіло заснувати 15 відділів у різних містах і містечках тих країв, де можна осідатися жидам. Останнім часом відділи того „Общества“ засновано: в Луцку, Сморгоні, Шавлях, Бауску і Кривому Розі. А ще надходять багато інших заяв про можливість відкрити нові відділи. Комітет жидівського літературного товариства сподівається за літо, при помочі своїх відділів, виробити план, як би їм усім злучитися в одно; при тім буде вироблено й програму для однакової, *спільної* праці всіх тих жидівських відділів.

Таку силу має користна для жидів звичка жити *капітальним* життям. Нічого подібного не бачимо в наших „Просвітах“. Відділи „Просвіти“ не тільки не ростуть так швидко, а навіть і ті що єсть—більше замірають, ніж живуть. А про якесь поєднання між ними, про якісь плани спільної, одностайної праці, на один зразок,—нема й мови!

Цікава справа.

В г. Гадячі (в Полтавщині) розбірано справу, що звалася так: „Дѣло по обвиненію надворного совѣтника І. Г. Кошевого в оскорбленні войскъ, при исполненні служебныхъ обязанностей“.

Річ в тім, що в Гадячі літ тридцять не стояло ніяке військо, а після „днівъ „свободъ“ і тих років, що після них настали, в г. Гадяч приведено було козаків, для охрани.

Козаків, при якомусь „несупокою“, посилено на села, на повіт, а стояло військо в городі. Знаходив домівку для козаків город, а знаходити було не лехко бо не кожна оселя придатна для великого гурту людей і коней, та не кожний господарь і найме свій двір. Отже в осени 1907 року толкувалися про ту справу в засіданні городської управи; був голова, члени управи, справник, 2 охвицери й сотник. З розмов виходило, що в городі поміщення для війська нема. Тут надійшов

член управи І. Кошовий. Голова, (С. Голуб), і питає його:—де ми, Ів. Гавр., найдемо домівку для козаків?—А Кошовий на се відповів:—„Та нема в нас грошей на їх; вони вже й так з нас кров висмоктали“.—Охвицера запротестував, і з того почалося судове діло, „за оскорбленіє войскъ“.

Кошовий на суді винним себе не признав,—казав, що коли він і говорив щось подібне, то хотів тим сказати, що в городській касі нема грошей, і сказав се в окрімій розмові. Голова, під присягою, сказав, що Кошовий хоч і відповідав йому тими словами—„вони вже з нас і так усі соки висмоктали“, та сказав тее жартами.

Однак прокурор стояв на обвиноваченні. Суд признав у словах Кошового зневагу війська і присудив з Кошового 50 руб. штрафу.

800 десятин земської землі.

Саме тепер іде розмова про заснування Агрономичного Інституту в Полтавщині,—в самій Полтаві, або в Лубнах. Хотять, по звичаю, зв'язати й заснування сеї школи з черговою ювілейною пригодою в краю, в даннім разі з 200-літтям полтавського бою,—хоч „полебрані“ є річ зовсім супротивна сумирному полю хліборобства... Але не на тій суперечності хочемо ми тут спинитись. Нехай полтавці хотять увіковічити „Петровскимъ“ Агрономичним Інститутом ту годину, коли Петро І розбив шведів і зламав, знищив козацьку гетьманщину й січовиків; нехай лубенці хотять пошанувати „Петровскимъ“ Агрономичним Інститутом те, що, мовляли вони, Петро І посадив власною рукою скілька дерев у Лубнах зараз після битви під Полтавою, а таким чином насадив у Лубнах „першу культуру“, бо ті дерева були, мовляв, початком оптечного саду лубенського. Деревя, посажені Петром, звичайно, засохли, бо коли їх сажено було „зараз після полтавського бою“, значить—серед літа, то вони пропали, бо закони природи вищі від найвищої волі людської—і дерево, посажене в таку пору, хоч би й ким, мусить усохнути.

Але нехай, через щоб не було, заснують Агрономичний Інститут в Полтаві, чи в Лубнах,—сама по собі потреба в агрономичній школі в полтавщині є велика. Полтавщина—країна хліборобська, має чудову землю—і не вмє порати її як слід, не має ні одної не тільки вищої, а навіть середньої агрономичної школи.

Власне ми й хочемо сказати, що замість того, щоб сперечатися, де саме бути „Петровському“ Агрономичному Інституту, хто більше має права на увіковічення в себе імени царя Петра,—чі Полтава, де зосталася могила шведів і козаків, чі Лубни, де стрімили який час засохлі березки та дубці, символізуючи Петрову культуру, поки не насадили іншого дерева заведені незабаром кріпаки;—замість того, чі не краще було-б в тій таки полтавшині, поки поставиться дуже дорогий, мільонний Інститут, заснувати, не гаячись, *скільки середніх шкіл хліборобських?*

Інститути мають своє значіння, і дай боже, щоб і полтавшина спромоглась на таку школу; але-ж дуже дивною і несправедливою здалась нам одна думка з сього поводу, думка, що може як-раз і здійсниться. Думка тая була така: „для Інституту Агрономичного в Полтаві,—для побільшення коштів на його збудування або на його содерування,—можна продати ті 800 десятин Бойківської землі, що полтавське земство має в гадяцькій повіті“. Так говорили ті полтавські земці, що хотіли-б бачити Агрономичний Інститут у самій Полтаві, одщипнувши для його містину від полтавського „Опытного поля“.

Але чі справді воно так легко „можна продати“ ту гадяцьку землю,—не нарушивши тим продажем законів „божеських і людських“?

Нам здається, що ті закони—такій „безцеремонності“ противляться, через саму історію придбання тієї землі.

А історія тая ось яка.

Літ 20 назад купив собі в гадяцькій повіті великий панський маєток один купець, Н. Бойко. (Сам не гадяцький;—призвіще це дуже розпросторене: Бойків, усяких, по всіх усядах єсть багато). В гадяцькому своєму маєтку, між іншим, мав Бойко і великого млина. З тим млином він і придумав таку „комерцію“: застрахував його хорошенько, за велику ціну,—і підпалив, щоб узяти гарну страхову „премію“. „Комерція“ та дуже проста і де-яким нашим жидам дуже добре вдається, але Бойкові не вдалась,—якось то тая справа виявилась і Бойко попав під суд. Сидячи в турмі в Полтаві, Бойко, перед судом, дарує полтавському земству з свого гадяцького маєтку 800 десятин землі, з тією умовою, щоб на тій землі заведено було „школу сільського господарства“.

Земство той дар прийняло. (Чом би-ж воно й не прийняло!). Отже коли-б був суд оправдав Бойка, то й все було-б гаразд, бо в Бойка зоставалося ще десятин 200 землі, а може й гроші, і він би собі жив, та ще може-б добився, щоб земство таки справді ужило його

землю так, як він хотів, се-б-то завело на їй школу господарства. Але суд, хоч і з присяжними, не був для Бойка милостивий—і засудив його на Сібір... Бойко був уже чоловік старий і там швидко помер. Потім умер і його син; зостались тільки малі онуки.

Тим часом полтавське губернське земство вступило в своє право і почало владать подарованою йому землею. Віддало поки-що землю в аренду, (Бойковій же невістці, вдові його сина), а про школу завело переговори з київським політехнічним інститутом,—чі не згодиться він завести на Бойківській землі господарської школи або ферми? Ті переговори тяглися 8 літ... Бойкова невістка, зостаючись в тім же маєтку, перше платила земству аренду, а потім перестала і надумалася відсудити від земства тую землю собі. І завела проти земства діло, яко опекунка своїх малолітніх дітей, онуків дарителя. Оборона Бойків доказувала, що полтавське земство не мало права приймати дара від старого Бойка, бо якийсь, либонь Петровський, закон про „Приказы общественного призрѣнія“ не дозволяє приймати дарунки від людей „опорочених“, а Бойко, мовляв, тоді як дарував свою землю, був під судом, сидів у турмі, і свою землю дарував, мабуть, тільки для того, щоб приподобитись полтавським людям своєю жертвою, та щоб присяжні через те оправдали його. Додавано ще й те, що Бойко дарував свою землю для того, щоб земство завело школу, або ферму в його маєтку, а земство за стільки літ нічого не зробило. Через все те треба, мовляв, землю від полтавського земства одібрати і віддати Бойковим наслідникам.

В першому судовому місці—земство справу прогало, але в палаті і далі—зиграло. Його адвокати в палаті доказали, що Бойко, як дарував землю, ще не був осужений, а лише обвинувачений, і міг бути оправданий; старий же закон про „Приказы общественного призрѣнія“ до земства не може відноситись, бо земство не добродійна, а зовсім інша встанова. Про те, що земство нічого не завело на землі Бойковій, говорилося, що воно весь час клопочеться про господарську школу і ще заведе її.

Земля зосталася за земством.

Ото така історія тієї землі. Лишаючи питання про те, що таке „Приказъ призрѣнія“, а що земство, чі можна було приймати від Бойка дар, чі ні, треба сказати, що всі закони, і старі, і нові, велять *шанувати волю дарителя* і повертати його дар на те, на що саме він його призначив. Отже Бойко виразно зазначив своє бажання,—що він дарує свою землю на те, щоб на їй була „сільсько-хазяйська“ школа. І земство хотіло вчинити його волю; лише тепер губернський „централізм“

бере гору—і полтавці хотіли-б уже Бойківську землю хоч і продати та повернути на Агрономичний Інститут— у Полтаві.

Се було-б великим зневаженням волі дарителя і великою кривдою для гадяцького повіту.

Далеко відповідніш усім законам совісти—заснувати якесь значне учебно-господарське встановище таки на тій самій гадяцькій землі, що земство чи с'як чи так, а прийняло в дар. Перш всього тим було-б виконано обов'язок перед дарителем, та й місцеву потребу було-б задоволено. А право на господарську школу, хоч би й першого ряду, гадяцька околиця має не менше, ніж якісь Пулави (Александрія), де засновано господарську Академію через те тільки, що була для неї земля конфіскованого маєтку Чарторийських.

На наш погляд, святим обов'язком гадяцького земства єсть домогатися, щоб ні в яким разі не було продано, чи наймано Бойківську землю, а щоб у подібний же спосіб як в Александрії—було вжито той великий земельний маєток, що власне-ж для сього й подаровано в гадяцькім повіті.

800 десятин готовісної землі,—та ще якої землі: полтавського чорнозему!—се не жарти. Чого-б тільки не доказала на такому шматку господарська наука! Є на чому і „плодозміни“ всякі робити, і культури польові заводити, і травосіяння, і дровосадіння, і все, що хоч!

Повіт же гадяцький зовсім не яка глушина: перерізаний він залізницями, а швидко буде з'єднаний ще з одним великим залізним шляхом. І не Сагара це якась безводна: є й прекрасний Псьол, і Хорол, і менші притоки. Вже так, що природою—„край веселий“!

Тільки-б побільше прикласти до його—уваги совісної, та праці розумної.

Жаль бере, думавши,—невже справді прекрасний шматок сього повіту, цілих 800 десятин, що сама доля видерла з кулацьких рук і подала для громадського вжитку, буде марнуватися, без тієї великої користі, яка могла-б бути для місцевої громади!

Хочеться сподіватися, що гадяцькі земські люде таки постоять за права совісти, розуму і потреби свого повіту.

Е. І.

Учителеві.

(М. Драгоманову).

Рідний край він всім серцем любив,
Вік же мусив скінчить на чужині,—
Хоч і там свому краю служив.
І спочив у чужій він країні...

Сподіваймося кращих часів
Ми на смутнім своїм небосклоні,
Як нарід наш найкращих синів
Всіх з'єднає в своїм пантеоні.

Наш великий і славний нарід
Щирих друзів своїх пошанує,
За користний і пам'ятний слід—
Він їм шану і честь подарує.

Наш прекрасний, розкішний наш край
Обів'є їх могили квітками
І розпустить веселий свій гай
З чарівними піснями, пташками.

Наших славних і кращих друзів,
Що не бачили слави своєї,
Він захистить од злих ворогів
І поставить він їм мавзолеї.

Хто поліг з корогвою в руках,
Хто життя все оддав за Країну,
Зі словами любови в устах,—
Тому слава, як вірному сину!

Сергій Палій.

Київ, 1909 р.

* * *

У тиші таємній чудової ночі
Отруту я п'ю,—
Я вільною мрію про щастя людське
Даремно сную...
О, Боже! коли-ж твоя правда святая
Шлях простий знайде?..
Коли-ж тее сонце ясне на Україні,
Яскраве зійде!..
Коли та неволя труїти не буде
Занедбаний край?
Коли вже той янгол, святий, променистий,
Звістує нам рай?..

Олександра Ярещенко.

„Од серця до серця“.

(Уривки з щоденника одного літерата).

М. Лютого 20-го 19.. р.

Годі! Не хочу я так писати, як колись, як скрізь писав, як скрізь усі пишуть,—що там фабула, зав'язка, розв'язка, пролог, епілог, справа розвивається по-малу, гармонічно, наче-б то „в силу внутрішньої необхідности“, мовляв гр. Толстой, герої всі пристроюються до місця або під вінець, або в петлю, характери і всі перепетії докладно доводяться, викладаються з мало не математичною пунктуальністю... І все тее за для потреб доброго травлення в дорогих читачів, або за для потіхи самолюбства самого автора, що тішиться тим,—ось, мовляв, як він до-ладу зложив ту „головоломку“...

Ні, годі, не хочу я так! Я буду підстерігати саме життя, одрізувати од його живі, тремтячі скибки, записувати тее протокольно у свій альбом і.. більш нічого!.. І напружаться листочки того альбому, і заворухаться, і оживуть, налетяться живою кров'ю кожна літера і будуть вони жити, співати, сміятись, плакати, і буде це—само життя; не мара якась, не „видимість“ одна, не сколок,—саме життя, само за себе заговорить воно! І приверне воно душі людські, і дасть їм спокій, спокій правди, а може,—силу, може, натхнення до дальшого тягу життя...

У сьому-ж і єсть наша мета, наше завдання, наше благословення, усіх нас, блукаючих, невгамованих, наче ті вогники на могилах, нас—поетів, музиків, метців, що мають на стягу своєму: „од серця до серця“. Це єсть мета, а не витворення оповіданнів, романів, драм і т. и., витворення наче якимсь автоматичним апаратом, одно за одним, аби тільки петля за петлю міцно чіплялась, аби сітка хитросплетення була без дірок, (щоб не замітив *vulgus profanum*)... Та це-ж лишень неварта гра, ще й в кінці—ганебна брехня!

Життя не йде так!.. Воно йде шматками, пасмами, не все однаково барвисте, чи однаково чорне; кінець іншого життя одсувається часом так на-далеко, що його наче й нема, чи він зовсім непримітний; бува і так, що в життю зовсім незначної людини видається одна смуга, яскрава, палка... та тільки вона й має вартість і для того життя, і для світа!..

А на-що-ж панове-поети приборили для такої людини, захопившись сами її „окремим моментом“, ціле життя рівноважне? На що вони, узявши тулуб одного, приборили йому чужу голову, спарували непаристі руки й ноги, очі та вуха? Щоб вийшов „гармонійний ма-

люнок“, не тільки за для ідеалів краси, а й за-для ідеалів безобразія, за-для ідеалів самого тільки реалізму... Це дико, дико, дико!

А на скільки життя, натура, захоплює більше, ніж хист, самий що-найбільший, це кожний знає, хто йшов над вечір широкою вулицею і зазирнув у чиєсь чуже віконце. Там не було ніякого дива: від стелі спускалася підвішена білая лампа, наче якась баечна біла птиця, що широко розіпьяла свої білі, прозорі крила... Круглий стіл стояв серед хати, на йому парував блискучий, жовтий самовар, і чіась тонка, біла рука одкручувала чопик... Кругом стола милі дитячі обличчя дожидали чаю, чи „моні“. Ого і все... Чі є тут високий хист, чи варто цее?.. А я простоював хвилинами коло такого вікна, бо був то шматочок життя, воно—само, не намальоване, не надруковане, бо прилипало воно до мого серця і в середині в мене щось мнякшало, розтавало і світилось по-малу, як світло червоне в лямпадці...

А ось ще, коли, наприклад, чую я у морозному повітрі, хтось здалека у нічній темряві гукає, нічого більш, як тільки: „Зво-о о-ошик!“ і тріхи згодом—„пода-ва-а-й!“ І в мене знов тремтить серце і мило мені цее: „...а-а-ай!“ Мило слухати, як повітря ловить його й ковтає... ковтає... Часом самий згук п'яного голосу милий мені, бо він правдивий, теплий, а не той вигаданий, театральний, „наш“, мистецький, що схожий на образ живої людини, одбитий у дзеркалі, срібно-блискучий... Ні, таким „образом“, таким занадто блискучим, не можна нікого взяти, нікого побороти, та й себе не заспокоїш, не найдеш собі „оправдання“...

Годі! треба розбити-розкувати ці золоті кайдани мистецькі! Життя й життя, тільки життя!.. Воно скрізь так і напірає, так і проситься в руки, як той дощ, що йде і у-щерть наповнює всі долини, рівчаки, та й всі діжки, що підставляє йому навмисне само красне мистецтво.

* * *

Отже й піду я сьогодні на вулицю,—що вона мені покаже?.. Сів у вагон городської залізниці. Зирк!—напроти мене опинилась молода дівчина, з дитинчам на руках... Вона дуже молода, дуже свіжа, з гарними барвами: чорні, пречорні, грубі брови, чорне, як воронове крило, волосся, червоні, як кров, уста, а щоки... та чо-го-ж це вони що-раз дужче та дужче паленіють? Підійшов кондуктор, дати білета,—зачервонилась, як рожка, глянула на тих двох, що сиділи рядом, і були, справді, *наче умисне посажені долею проти неї,—сатіри, руді та погані; ситі піки з лихим поглядом, що буває в типичних фарісеїв, ізувір'їв, пильних доглядачів людської моралі. Глянула і—загорілась як маковий цвіт,

озирнулась на мене і... спалахнула, як вогонь у комінку... Ой, не бійся-ж ти мене, ти, моя люба дівчино!.. я знав давно і знаю, і буду знати твою таємницю, твій невсипущий жаль. Я вгадав, наче наші душі торкнулись одна одної, як тії дві рибоньки, що плавали вкупі; я вгадав твою таємницю і нікому її не віддам!.. Я злегенька, щоб не поранити її, глянув на дитинча і вгадав, хто і як був його батько... Мале дитя, що вона, мов грудочку якусь, незручно тримала, таке мале, що в його не повинно було бути ще ніякого узнання, з блідим, як сире тісто, видочком, вже мало, (в силу якогось премудрого глуму самої природи), через накоплені малі губенята, через зморщений носик, вираз такого дрібязкового призи́рства до людей, такого душевного себе-любства, що я ото й вгадав одразу, хто і як був його батько; і страшний жаль обгорнув мене, і я хотів-би навколюшках виявити їй своє співчуття, я хотів-би присягнути їй, що не всі люди схожі на „того“, бо вона тепер, я знаю, була певна, ще це єсть так, і я... присунувсь ближче до неї, щоб знала вона, що мене не слід боятись, бо я єсть поет (а наша мета, наше покликання—побільшувати радість, полехшувати людське горе,—не дармо-ж ми маємо здатність *метампсіхозу*); я хотів показати, що моє серце до краю сповнене нею, що її серденько, колись рожеве, а тепер почорніле, як чорная хмара, нині справді—чутно—б'ється в мені, в моєму власному тілі... Присунувсь, та... ба! Як одпрянула вона, наче сарна, налякана ловцем, як жакнулася, як вискочила (чі треба їй було, чі не треба?), з вагону, мало не зачепила дитиною за двері...

Оце був шматок життя, скибка життя, без початку, без кінця, що існує „an und für sich... Тай не потрібно його забивати у кайдани творчості, у кайдани якогось оповідання, новелли, романа бідної, гарненької швачки з генераловим синочком... На що? Воно й так, ео ірсо, виклика співчуття, розбужує сонний, чіситий мозок очевидця, як буря на морі, як оркан у пустині, воно потребує допомоги, оте життя,—именно не розквічене, не розмальоване, не облямоване у позолочені мистецькі рами, з мистецьким кінцем самовбивства. Ті рами часом одвертають на себе усю увагу, воно-ж само кричить за себе, кричить про необхідність одміни двоїстої моралі, про необхідність чистоти, зміни багатьох соціальних відносин, про рівноправність жіночу!.. Та сього-ж тільки й треба, у сьому й повинна бути найвища мета, (окрім проникливої образості), гранична мета усякого совісного метця,—як-що він не женеться тільки за своєю славою, як-що він хотів би своїм таланом лише служити людськості!

* * *

Ну, далі!.. Коли я вийшов покурити на плячик вагону, там стояло двоє малих гімназистів. Їх рожеві обличчя з яскравими очима і пухлястими щоками зараз-же впали мені в око; особливо торкнули мене їх вушенята, що, наче у малих кажанчиків, дуже стирчали з під хворменних козирків, просвічували рожевою кров'ю і так і грали проти сонця, наче стиглі рожеві черешні, або тоненькі, прозорі черепашки морські... Хлопці були ще в таких літах, коли вони теж, як і дівчата, туляться до тепла, до ласки, самі підставляють свої ніжні щічки для материного поцілунку, коли вони, наче деревця без кори,—ще не огрубіли, не постовбурили, не набрались духу чоловічої самостійності, та значної міри призи́рства до слабости людської, як то бува вже звичайно з 4—5-ї класи. Про те їх видочки були хоч ніжно дитячі, та неначе б то серйозні: наморщені чола, насуплені брівки; бо вони саме розбірались поважно в науковому питанні:—чого це з під коліс вагону іскри скакають не весь час, а з переривками?.. Тут один з їх почав розказувати, до-речі, про якусь вигадану ним електричну машину з гребінця, що заставляє танцювати папірових ляльок його сестрички, Марусі, а мала думає, се через те, що брат її „відмак“!.. Вони все більш та більш забірали мене, ції хлоп'ята, бо це були джерельця чистого життя, що, може, колись зробляться бурхливим, мутним потоком. І я пив цілющу воду з жадобою і не міг напитись, не міг надивитись і начутись доволі... Я наблизивсь до їх і хотів їм допомогти у рішенні їх питання, хотів прилучитись до їх маленького гурту,—тільки діти мої налякались, почервоніли, вмовкли, а далі й шугнули кудись геть з вагону, як тії горобці, що підпускають людину до себе близько та не близьенько.

* * *

Я теж вийду... Вийшов і пішов собі вулицею... „раз, раз“... Поперід мене йде двоє п'яленьких; вони любенько підтримують одно одного, і один з них розказує другому, як він учорашнього дня з якимсь приятелем вертався до дому, а, прийшовши, не пізнав, де він: „чі це моя хата, чі ні, і... і... і... брате ти мій, і сам не знаю... не знаю“... (мабуть же вчора теж саме було, що й сьогодні, подумав я)... Ну, і знаєш, брате ти мій, каже мені Сенька: „дай мені гармошку“!... бери, брате ти мій, і бери... І каже Сенька мені: „дай мені калоші“... І бери, брате ти мій, і бери... не пожалую“...

А товариш його промовив, ставши на хвилину на тротуарі, розчепіривши, вилами, широко ноги, хитаючись

та хапаючись за поли другого: „та й люблю-ж я тебе, Максиме, та й люблю ж! і хто його знає, як люблю!“...

Полюбив і я його, сього Максима, полюбив їх обох за цю щірість, за цей нестям, за мент забуття, за цю безодню ніжності, любови, за ці лагідні слова, за ніжні тони голосу, що звичайно привик до грубої лайки, до прокльонів... Я сам не вживаю горілки, я ненавижу її в трактирі і в театрі, я признаю усю шкоду, що несе людині з собою це „чортове зілля“, тільки не можу я втримати свого серця, що, як камертон, брешить в-одно з серцями сих п'яничок, дарма що то алкоголь викликає в них лагідність без краю, замість колишньої ворожнечі; у них на мить душі розкриваються, як квітки до сонця, у всій своїй розкоші... Одна з різнобарвних, калейдоскопичних фігур життя... І я готовий був слухати й слухати і йти за сими двома постатями, що коливалися, як колос на полі,—йти, хто його знає, куди. Та вони звернули до монопольки і зникли з моїх очей...

* * *

Я став підійматись угору; через те, що вчора йшов дощ із снігом, а сьогодні стояв ясний криштальовий мороз, то було страшенно слизько, і я посувався дуже по-малу, а ще до того й думки мої про творчість, про життя, про обов'язок мистецький заважали мені йти швидко. Коли це я чую за собою—якийсь скрипливий, хриплий, лихий жіночий голос: „Ну, то що ж я з тобою буду робити?... Що буду робити? Ну, то йди сама, йди! Я й так втомилась!... І як це я ще вночі сама до дому буду вертатись? Як? У-ночі?... І сама не знаю!... Ні, йди, йди сама... сама!“ ..

Я озирнувся на голос... На гору, йдучи прямо посеред вулиці, повзли якісь сірі жіночі постаті: одна, старіша, дихала важко, як міх, налягала з усієї сили на свій зонтик і хапалась що-хвилини за другу, силкуючись мовчки подолати слизоту; друга—молодша, котрої голос я чув і котра, не перестаючи, проказувала все ті самі однакові слова: „Ну, то що ж я з тобою... йди сама, сама“... і т. д... і все тим самим рипучим, жорстким, як у терниці, голосом, що неприємно лящав у вухах... Я здивувався: що це таке? що це за відносини?...

Стара була нап'ята прездоровим, зімовим платком, що, мабуть, багато додавав їй ваги і робив з неї якусь прездорову „сахарну голову“, а молодша у капелюху і, як я примітив, одягнена не без претензії, хоч і убого... Я кинувсь їм допомогти... Вони обидві одразу поставали на горі;—стара, може, щоб перевести дух, молодша, щоб мені розказати: „От,—почала вона,—везу її до губернатора... А де-ж він живе?... (вона

це сказала наче сама собі)... Хай він, де хоче, там і діне її: чи в богодільню, а чи куди.. бо... нема моєї сили з нею! Вона мені мати... тільки вона вже зовсім божевільна, а я... (вона мотнула своїми руденькими кучерками, що одзначувалися з під її капелюша)... а я то не зовсім ще безрозумна!...“ Вона весело і трохи хитрувато усміхнулася... Я глянув на неї, глянув на її матір, що стояла, мовчки одсапуючись, витрищивши вирячкуваті, риб'ячі очі, і... мій боже, який жах, лапаний, восьминогий, обгорнув мене! На мене у чотири ока дивилось, до мене чотирма руками простягалось, на мене чотирма ногами наступало божевілля, нескістенне, страшне божевілля!.. Такі очі!.. Хто бачив їх раз—той не забуде: мутні, остовпіли, без ніякого світла!.. Що ж робити? Як допомогти? Серце моє боліло в грудях і я сам почував себе на пів-божевільним, готовим до божевілля... Я хтів усіма силами своєї душі вирвати жінок з обіймів сього лютого ворога всьому роду людському, сього вовкулаки, хотів їх вратувати... Тільки як?...

Перше всього я зважив отвезти їх до-дому і там, розпитавшись добре в когось про їх та роздивившись гаразд, виробити дальший план поступування...

Та коли я став призволятися, що одвезу їх до-дому, то стара тільки застогнала та зажвакала губами, а молодша стала сперечатись: їй, мовляла, неодмінно треба швидче до губернатора, бо вона ще й сама не знає, як буде вертатися до-дому в-ночі (а зустріч наша трапилась о-півдня!). Її „зв'язок думок“ був для мене темний, тільки я подумав, що може й справді її гадка була краща. Я найняв візника, сказав йому адресу, заплатив гроші й посадовив обох на візочок; а сам теж думав поїхати, слідом за ними. Коли це, як я підсажував молодшу, вона,—обдаючи мене духом дешевої пудри,—прошептала мені на вухо: „Приходьте-ж до мене у-вечорі, безпремінно!.. не дорого“... Вона не договорила, та й не треба було, бо її умізливий, якийсь то звичаєний, соромітний усміх договорив за неї все, і я відхитнувся, немов від ляпаса, й зостався стояти серед вулиці скільки хвилин...

А, проклятий брехун! трухлява, нікчемна, пепри-такована людино! так ось твоє співчуття до людей? То ти боїшся? боїшся реального нещастя, гідоти дійсності, справжнього божевілля! ти боїшся життя, ти, з твоєю організацією артиста, з твоєю прославленою чулістю, подібною до чулості мімоси, ти годен тільки на те, щоб по-малу плутати недовговічне, тендітне павутиння якогось літературного твору, буцим пишучи „кровью серця“ твого, наче-то умпівачи за своїх героїв, наче-б то справді відчуваючи наязику, на піднебенню,

в горлі, смак отрути, коли вони, по твоїй власній волі, кінчають самовбийством; божеволіючи, коли вони божеволіють, чи нескістенно відчуваючи, начеб то твій власний розум Заходить за розум, наче якийсь-то шрубик у твоєму мізку розкручується, якийсь гачок зоскакує— і ось!.. ось і ти готовий, ти—божевільний!..

Та ні! дай спокій! ти не збожеволієш, ти не вмреш, не зійдеш кров'ю, бо... то все брехня, то тільки „плънной мысли раздраженъ“!.. І твоє, тее надспівчуття до людей, що ти ним хвалився,—теж брехня; бо як ти зустрівся з прямим життям, з прямим нещастям, з прямим божевіллям,—ти одступив і злякався.. І гірко зробилось мені, стидно, через те, що ми тільки погані блазні, що дурять людей, викликаючи в їх своїм переступним кривлянням „добрия чувства“, не маючи їх сами, або тільки на хвилину умисне підбужуємо їх у собі, женучись за химерною славою, шукаючи потіхи для свого негамовного самолюбства... бо була часом і так, що ми свою чулисть радіометра, чулого до найлегшого проміння сонця, свій хист запалюватись чужим вогнем, плакати чужими слізьми, думати чужі думки, боліти чужим болем, жити чужим життям—повертаєм на те, щоб комбінувати розмаїтні камінці в цікаві фігури, струшуючи що-хвилини наш калейдоскоп, аби більш захоплююче було, аби творити без кінця, без краю... Для чого? для гри!.. І була часом так, що ми для якоїсь мрії використовуєм саме людське горе, шукаючи теми, ловимо, як на ловах, пожежу, смерть, зраду... Замість того, щоб розважати, потішати, полехшувати, ратувати життя!

Отже я покликав візника—і сів, і поїхав до губернатора. Та не знайшов їх там, а свою адресу вона, хоч і запрошувала мене до себе, забулась мені сказати,—і я загубив їх навік!..

* * *

(Через рік—19.. р. Лютого 20 ю). Але ж єсть хтось, хто жадає мене, хто хоче моєї розваги, мого слова, мого безпосереднього співчуття—„од сердца до сердца“; хтось палає зо мною, хтось прагне, хтось тужить за мною, хтось чужий з чужих, що й серед сім'ї своїх кривних і серед кола своїх найдорогших почуває себе самотно; бо якою-б любов'ю, наче вінком з пахущих квіток, не обгортали-б нас, — у кожного з нас є свій окремих, самотний біль; ми всі одинокі, через те, що ніхто, ніхто в світі не зможе у повні, як раз крапля в краплю зрозуміти нашого страждання, нашого болю, у повній мірі: він в силу фізичної неможливості або зменшить його, або побільшить; а буде це вже не те, не те, не те!..

..Одинокі ми, бо який би не був круг найблизчих, та чужаків все-ж більш,—їх мільйони, їх тьми, і ці тьми роблять життя многолюдною пустинею, живуть одсторонь одно од одного, живуть і не знають, і не хочуть знати одно одного, не обізвуться одно до одного „не злим-гхим словом“, і ніколи не повернуться одно до одного, як що не рідня, не сватня, не в обов'язкових відносинах; а живуть вони часто рядом: стіна з стіною, двері в двері, вікно проти вікна...

От і там, я знаю, у тому домі, що навпроти, у першому поверсі, живе молода дівчина... Через віконечко видно невелику кімнату, освітлену лампкою. Вона сидить коло стола й шиє без кінця, а солоні сльози ллються на руки, сліплять очі, роблять шиття вохким, і вона розповідає своє горе своїй сестрі, що коло маленького, кривенького дзеркальця розчісує довгі коси та придивляється на свою красу; і дівчині тій здається, що тьма обірваних троянд її щастя застилає всю долівку, що вмірають вони, як і вона, з кожним словом, що виривається з її блідих уст, бо він вже не любить її. І кидається до неї сестра з недоплетеними косами, і цілує її, жалує, і навіть плаче з нею, тільки не легше їй від того; смерть льодова у грудях у неї, а сестра молоденька, що кохає ще сама і її ще кохають, допліта свої коси і йде геть...

Не плач же, моя голубко, не журися, моє золотко, бо я тут, я, той, що знаю всю твою тугу, хоч не знаю тебе, і я нікуди не піду від тебе, і не будеш ти знати, хто я, та й не обізвусь я до тебе, щоб не налякати метелика; тільки знай, що я тут, що я єсть, що душа моя повна, як килих, твоїми слізьми... хоч не брат я твій і не коханець...

* * *

А в другому поверсі того дому живе, чи пак умірає, слабкий, слабкий батько, а коло його ліжка, з якого він вже давно не встає, коло маленького столика, заставленого тяжко-пахущими ліками, де стоїть зелений каганець, кружляє на вспанячках тонка постать,—його дочка.—І любить вона батька, і жалко їй його, та вже дуже давно він слабує, і, помимо її волі, вона почуває тягар своєї жертви, вона почуває (хоч і лякається того найбільш усього на світі), що це жертва велика, тая, що вона несе за для батька, і в день, і в ночі, гублячи свою красу, свою молодість; і він це почуває, і хочеться йому вмерти, аби вже визволити її швидче; і хочеться йому жити, не дивлячись ні на що,—так потребує сила життя!.. І лютує він, і мучить її, примушуючи сидіти коло свого ліжка, то знов жалує більш ніж себе, жене геть од себе до радощів життя, примушує її до них, тоді, коли він саме тут умірає...

Годі, годі! не займай дитини своєї, старий! Я буду з тобою тут слабувати... І вірь мені,—кожна частина тіла, що в тебе болить, болітиме теж і у мене, бо я хочу боліти з тобою, бо я можу боліти з тобою, бо вже-ж у мене,—я чую ясно,—так само наливаються ноги водою і не стає повітря для дихання, і крутиться голова, бо... я тобою хворий...

* * *

І в третьому поверсі, ближче до неба, молодий поет у нетопленій хатині, у п'ятмі, мріє, дивлячись на зорі крізь вікно, і мукам його немає міри, бо не може він подолати ритми і не вкладаються його думки у віршову міру і, здається йому, що нема тих слів гострозолотих, щоб висловити те, що твориться у його в душі, і хочеться йому сотворити щось надзвичайне, велике, щоб світ здригнувся, почувши; і розкрива він крила, і збирається він підлетіти широким махом до сонця, широким махом орловим, а вьється долі, як гадюка, що їй наступлено на голову... І бачить він зорі, і кожна з їх своїм світлом увиходить йому в душу, і навчає його слів незнаних і підійма його вгору... І знов сумніви і одчай беруть гору, і ламле він руки до болю, і стогне... „А що,—зненацька розлягається грубодобродушний голос приятеля з ліжка:—усе мрієш? „твориш“, „мечтаєш“?... „о, б'дний труженик искусства!“ Лягав би краще спати, ха, ха, ха, ха!..

Ні, „не падай, мій друже, не падай душею“! О, як я добре розумію тебе, бо ти—то я... Ще трохи, ще одно силкування, ще один помах крил і ти... на недосяжній високості!.. І тоді нехай кленуть там у низу, нехай сміються, чі нехай заздять, нехай поклоняються,—тобі байдуже те, як богові!

Я стежу кожний твій крок, я живу твоєю мукою, твоїм щастям, мій брате, мій друже любий, бо ми обидва отруєні однією отрутою. Приходь-же до мене, у мій „чертог“ чарівний, що я збудував для тебе а проміння та з натхнення...

* * *

І приходьте ви всі до мене, ви що плакали, що боліли, що страждали, бо ви есте діти мої, бо я вас усіх сам сотворив, бо не було вас у тім будинку навпроти: ні тебе, мила сестро у розбитим серденьком, ні тебе, старий, перед лицем смерти, ні тебе, убогий поето; я спородив вас із свого духу, бо я нічого не можу, як тільки творити, подібно до природи, бо я не живу, тільки творю... творю... і коли-б тут лежала моя мертва коханка,—то однією половиною серця я-б плакав-ридав, рвавсь-стогнав, а в другій—той жаль та надмірне

страждання зростали-б у твір... І в цьому наше прокляття, наше щастя, наша отрута і наше покликання!..

Грицько Григоренко.

Д і д у с ь.

Хатка душна, два віконця,
Хто то їх помне?

Лазять мухи, од схід сонця,
Аж в очах рябіє;

В сажі припічок, оббитий,
Комін обвалився,
І горщок засох немитий,
Бо давно варився;

Серед хати страшна яма,
Лавка коло печі,
Піч обдерта, аж булана,
Видно грів хтось плечі;

І од пилу образ—сивий,
Притуливсь в куточку,
І лампадка без оливи,
Висить на шнурочку;

На стіні „часи“ старії,—
Вік свій одслужили!
То, в літа ще молодії,
Барин подарили.

Ох, літа ви молодії,
Тяжко споминати!
Через вас. літа лихії,
Мушу пропадати!..

Ів. Виговський.

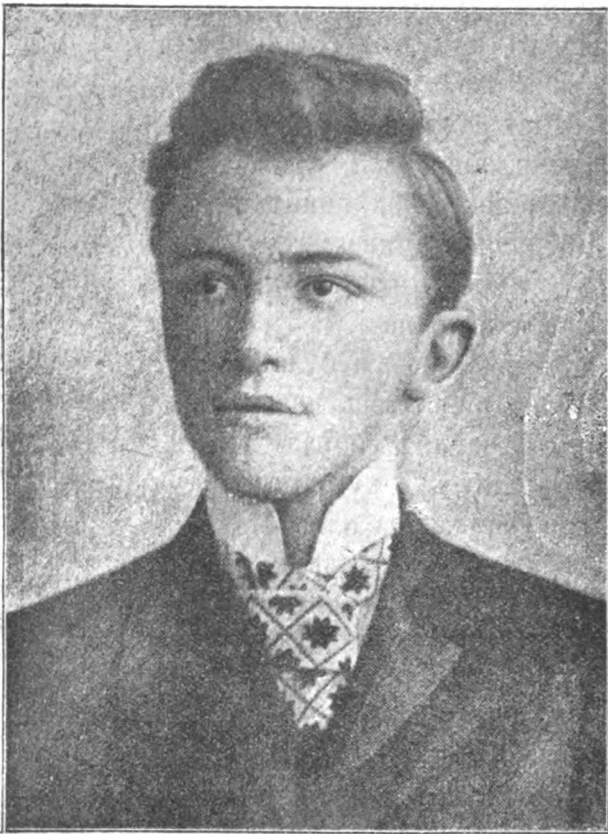
З галицького життя.

З'їзд галицьких і буковинських товариств „Січей“, (що в нас про їх писано в ч. 10 „Рідного Краю“, відбувся в маю, в Коломиї. Се було надзвичайно урочисте свято. З'їхалося до 1000 людей, учасників тих товариств, а ще-ж до того прибуло багато й інших гостей. „Січовики“ робили свої товариські гімнастичні й пожарові вправи, ходили з своїми співами по городу. Ті походи були величні. Мальовниче народне убрання „січовиків“ з різних околиць, гуцульських і галицьких, надавало цілій юрбі розмаїтний вигляд; а ще до

того учасники товариського свята несли булави, перначі, корогви, то здавалося, що то встало колишне козацтво.

Велично й втішно відбулося те щиро-українське, народне свято в Коломиї.

СУД НАД МИРОСЛАВОМ СІЧИНСЬКИМ.

М. Січинський.

Справа Мирослава Січинського, що судився за вбивство галицького намісника, графа Потоцького, скінчилася тим часом дуже несчасливо для молодого хлопця: його присуджено до смертної кари. Справу розглядало у Львові; суддями були самі поляки та жиди. Оборонцями Мирослава були галицькі українці, д.д. Старосольський, Левіцький і ин.

М. Січинський держався на суді з великою певністю в собі й щирістю. Він не хотів викручуватись, а ні вимовлятися з своєї вини в забійстві; вчинок свій признав; поясняв його тим, що не міг знести всіх кривд, заподіяваних поляками українському народові в Галичині. Рішучою подією було те, що в с. Коропці зовсім безневинно вбито селянина Каганця і поранено інших безборонних селян, з руки озброєних людей

польського уряду. Тоді Січинський теж одважився на забійство; прийшов до намісника,—що мусів знати про всю кривду в краю,—і вистрелив його. Так розповідав підсудний.

Після судового смертного вироку, доля М. Січинського залежить від австрійського Імператора,—тільки він може або ствердити вирок, або полехшити присуд, лишити хлопця при житті. Як саме буде, чи Імператор дарує життя Січинському, чи та молода гаряча, сила має загинути,—ще не відомо...

Audiat et altera pars.

Вельми Шановна Пані Редакторко!

Не відмовте місця у своїй цінній часописі чоловікові, що сче перший раз у життю забірає публично голос в справі літературній, а радше сказати б полемічній, що завів добродій Дорошенко в фейлетонах „Ради“ (дивись ч.ч. 83 і 84 с. р.) п. з.: „З українських журналів“.

Дм. Дорошенко—людина безперечно розумна, а попри те заслугує на особливу увагу ще й тим, що інтересується українською белетристикою та новими виданнями—а це у нас теж білий крук *sui generis*.

Я не думаю тут заводити з ним полеміки на тему: чи „Будучина“ й „Українська хата“ суть тим „позитивним вкладом в українську літературу“, чи справді“ (мовляв Дорошенко) лише—„матер'ялом для складу в безоднях Лети“, або суть „коли не шкодливий бур'ян на ниві нашого письменства, то в усякім разі нікому не потрібний пустоцьвіт, зайвий бляст на книжному ринкові“; не хочу також брати в оборону редакцій тих журналів: вони, як що уважатимуть потрібним,—сами обороняться. Я хочу лише спростувати де-які уваги д. Д-ка. Застерігаюся з гори, що не хочу його обиджувати так, як він це зробив з висше згаданими журналами, їх редакторами та авторами.

Д. Дорошенко цілий час має усіх нас (авторів) за „молодих“ і в своїх фейлетонах поводить з нами так, як вчитель—не з школярами, а якоюсь бандою озвірелих, здеморалізованих adeptів злодійського куншту. Бо не навчає їх по вимогах педагогії, як справдішній вчитель, а просто нищить і, злобно глузуючи, взиває публіку, щоб заперестала читати такі—як їх називає—„куріозні“ та „нікчемні“ речі і щоб виполола з української ниви, як „шкідливий бур'ян, непотрібний пустоцьвіт“. А рівночасно не хоче нас „лащити, як дітей“, вмовлюючи і в нас і в публіку, що

ми дорослі мужи“ і не повинні боятися *суворі* (!) оцінки нашої роботи.

На усе те скажу ось що: Ласкавий Добродію! Не вже все на світі від-разу повстало гарним, добрим, гідним похвали? Невже „Діло“, „Рада“ „Літ.-Н.-Вістник“ і ин. були від-разу такими, як сьогодні? Невже й сьогоднішні *стари* письменники (перед якими Ви маєте респект!) були від-разу *старими* і виробленими силами? Невже й Ви самі писали й давніш так лепсько, й давніш так замашисто ганьбили письменників? А чому ж Франко протестував против друкування його „Вугляра“, як не тому, що той твір написаний ще без належної вправи й приготування? Невже у Вас справді усе, що старше й писане старшим письменником—добре, знамените і гідне похвал, а хоч би тільки ласки,—і навпаки, все молодше—це „пустоцьвіт“, „шкідливий бур'ян“? Невже воно на Україні справді так водиться, що хоч трохи старші рецензенти *мусять* нищити молодших, *мусять* їх опльовувати, банітувати, обкидати грязею, а на закінчення по батьківськи поклепати по плечах і—ось то, мовляв, ліпше, синку, за наймита служити, чим до літератури братися?..

Коли так, то не дивуйтеся, що ці „молодші“ мусять також відповідно чинити на славі й преславні рецензії „старших“. Не перечу, що в обох згаданих журналах (минаючи цілком *моє*), є річі слабші, є перші пробіски, перші пруження листочків весняних до сонця,—значить: є річі такі, що сміло можна б було задержати в теці, а хто зна, чи їхні автори не протестували б і сами колись проти друкування, як зробив се тепер др. Франко. Та є там і річі гарні, є талани видатніші й гідні поважнішого трактування їхніх творів, серйознійшої оцінки. Чому Ви *всіх* взяли під одну міру і *усіх* скабужили рівно з болотом? Чи тільки тому, що вони не мають щастя належати до уроженців письменників 70-х років? Як так, то я перший складаю на цім місці публично подяку усім бувшим, теперішнім і будучим рецензентам, що у своїх „сворих“ рецензіях мене завше якомось великодушню ошаджували, бо слухаючи їхніх „прихильних“ рад та „сворих“ критик, був би може сьогодні обходив ювілей замість 15 літньої журналістично-літературної скромної роботи—30 літній ювілей чищення комусь чобіт, та погонювання кіньми. А так—всез таки щось робилося, щось писалось і в „Життю і Слові“ і в „Л. Н.-Вістникові“ і по багатьох других журналах і всеж таки маю честь належати до „молодих“ письменників, яких і грязею обкидується і лащить...

Я стаю в обороні сьогодні „молодих“ але будучих „старих“ письменників України, стаю в обороні пись-

менників тих, що різні „сворі“ критики повитирали з своїх кружків, поприголомшували їх і вони, подужавши, хотять і далі по своїх силах служити вітчизні і плекати рідне слово на рідній ниві. Стаю в обороні справді молодих і літами і працею авторів, що ставлячи перші кроки на ниві українського письменства, роблять це з чисто альтруїстичних поривів і в більшій або меншій мірі можуть колись статись—як не старими літератами, то що-найменше добрими і сумлінними критиками. Стаю в обороні і тих „молодих“, а грязюкою опоганених авторів, що молодими суть хіба лише *духом* і уважають для себе за найбільшу честь—духом молодими і вмірати. Стаю в обороні усіх їх, бо те, що вони роблять, роблять щиро, сердечно й руководяться нічим иншим, лише безмежною любов'ю до України, до своєї рідної ниви, що хоч така велика, але так страшно запустіла і чужинцями визискана, через те так мало має робітників. Як що вони роблять не так, як би слід робити, то на те є Ви, старші, досвідченіші, щоб навчили. Та я гадаю, що й на Україні час вже перестати дручок та батіг уважати символами науки. Учть тих молодих письменників, тих палких і ідеально думаючих робітників не по економськи, пужалном, або ломакою по плечах; не вщиплюйте, Добродію, отрути в їхні молодечі серця, не зневірюйте їх, а скажіть щиро, по батьківськи: ти, маєш талан,—пиши, тільки вистерігайся такого й такого; в тебе талан не великий, але при щирій праці і добрій волі з тебе може бути потрібна людина; ти не маєш талану ніякого і раджу, тобі щиро взятися за иншу роботу, таку, що в їй ти станешся далеко ліпшим і пожиточнішим у нашої українській сім'ї.

Так розумію і так водиться усюди, там, де справді бжають двигнення своєї нації на культурно-європейський рівень. Коли ж станемо усіх і вся бити прямо на „мотлох“, усіх і вся ганьбити яко „нікчемників“, усіх огиджувати, зморозжувати і без розбору усе написане молодшими „складати в безоднях Лети“ тільки тому, що се писали „молодші“,—то наша народна нива довго-довго ще світитиме пустками. Другі Шевченки, Котляревські, Франки, Драгоманови і їм подібні—приходять не так то швидко і часто. На *геніїв* ніколи нема поліття. Треба брати те, що й є; треба його плекати, голубити—справді по батьківськи, а вони, ті молоді, менше, або й цілком не геніяльні—промостять колись шлях такий, що на йому і геній з'явиться.

На закінчення прошу добродія Дорошенка не уважати мене своїм ворогом, або загалом людиною, що мала-б намір *його*, або кого иншого, спеціально наших

українських критиків, — обідити. Як би д. Дорошенко знав, що в моєму серці кипить, — може б і для других був трошки згляднішим.

Мені жаль не за себе особисто, не думаю себе ніколи ані оборонювати, ані також на Парнас пхатися, — а жаль молодих сил; жаль їхнього запалу, жаль будь-що-будь щирих серць, що легко поранити, та не легко вигоїти.

Прийміть, Вельмі поважана Добродійко Редакторко, щире подяку за уміщення цих моїх слів і моє глибоке поважання.

Осип Шпитно.

Бібліографія.

Видання львівської „Видавничої Спілки“.

А. Оляр. *Від монархії до республіки.* З французької мови переклав Микола Залізник. Львів, 1909 р. Ціна 40 сотиків.

Звертаючи перше всього увагу на зміст книжечки, скажемо, що автор написав її цікаво. Се вже властивість письменників французьких — писать і про поважніші речі способом цікавим... Коли французькому ученому Рамбо хтось висловив дорікання, що він один свій учений вислід написав за-надто „легко“, то він одповів: „Ну, що-ж! Треба-ж якось поділитися: німці пишуть важко, туманно, тягучо, по просту говорячи — нудно, а ми вже будем писать по іншому“!..

Отже й сю книжечку французького автора Олара, про початок французької революції, справді, написано „не важко“, „не туманно“ й „не нудно“.

Автор спиняється на початку великої французької революції, на тім, як дійшла вона до рішучих ступнів. Основна думка авторова та, що в початку 1790-х років французька людність зовсім не була одностайно прийнята революційною думкою. Спом'янувши про той відомий факт, що селянська людність і взагалі провінціальна Франція — була монархічна, держала руку короля й його уряду, Олар намагається показати, що й само парижське громадянство в початку революційного руху лише в малій частині своїй було настроєно гостро, а більшість його настроєна була відносно короля досить лагідно; навіть видатні поступові люди з парижських громадян, признаючи всю потребу демократичного строю держави, доводили, що влада королівська тому строю не перечить, і, спогадуючи республіканський строй в Америці, говорили, що король міг би zostаватись — першою особою в краю, так само як і республіка все-ж таки має в себе найпершу особу — президента. Звичайно, тут виходить велика різниця,

бо король має наслідне право, а президент вибирається, але має вагу те, що й прихильники республіки, друзі революціонерів, все таки боронили особу королеву. — Олар дає взагалі відомості про розмаїтні *відмінки* в думках революціонерів; спогадує й жінок їхнього кругу і дає цікаві відомості.

На думку Олара, король Людовик 16-й загинув лише через своє невміння вдержатись, та через свою велику зрадливість, а само становище королеви зовсім не було безнадійне, коли взяти на увагу настрої і відносини до короля не тільки прихильної до його провінціальної Франції, а навіть і поступових парижан.

Книжечка невеличка, але дуже цікава, варта уваги. Переклад досить добрий, хоч виклад не доволі простий. Але-ж взагалі, по самому змісту своєму, книжечка Олара не належить до творів популярних; людина мало освічена не все зрозуміє, бо в книжці багато про що спогадується, яко про річ відому, тим часом ті речі відомі лише таким людям, що мають значну освіту. Для інтелігентів же видання д. Залізника є каке придбання, тим більше, що в нашій літературі мало книжок з сього обсягу.

О. Пчіла.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Нові придбання Київського Музею.** В Київський Музей перейшло де-яке малювання з Вишнівця Волинського, з стародавнього замку князів Вишневецьких. Між иншим, єсть два портрети Дмитра Самозванця. Портрети прийшлося старанно підправлять. Дмитров в польському вояцькому убранню; біля його на столі московська корона.

Збірна писанок. Від д-ія Шербаківського, та від уманських учнів Київський Музей одержав збірку писанок з надзвичайно гарними взорами, — різнобарвних квіток. Писанки випорожнюються, вистилаються гіпсом і нашиваються на картон. Київський Музей владас тепер величезною збіранцею українських писанок (більше 3,000).

◆ **Наш театр.** Школа Лисенка невпинно працює на користь української сцени. Се єдина на всій Україні школа, де наука українського театрального хисту знайшла собі притулок, — в особному відділі, під орудою М. Старицької.

На іспиті 23 Травня ученики й учениці цієї школи виступали в п'ятох дійових зразках, в п'ятох актах з драм і комедій. Ставлено по 1 акту з таких творів: Наталка Полтавка, Оборона Буші, Гамлет (в перекладі М. Старицького), Безталанна й За двома зайцями. Усе

ники й учениці виступали то в драматичній ролі, то в комічній.

У гри учнів можна помітити добру школу: вони не вдаються в хвальшиво-піднятий тон в драматичних ролях і не „переборщають“ у комічних; сцени ведуть натурально. Звичайно, й більша чі менша природня талановитість теж має велике значіння. На наш погляд, найбільш видатними виконавцями виступили д-ки Сидоренко, Голутвина й д. д. Коваленко та Сельський.

Д—ку Сидоренкову нам доводилося бачити в ролі Саші, в ком. „Світова Річ“, в найтруднішій, 4-м, акт; молода артистка нас задовольнила.

Коли-б то нові сили збільшили гурт виконавців, для вживання на українській сцені побільшеного репертуару. Число нових п'єс, перекладного світового репертуару, уже не мале. Воно жде постанови.

Отже постановою зразка з „Гамлета“ школа Лисенка зробила дуже поважний ступінь. А як показав іспит II учнів 23-го Травня, збільшується здатна й добре вивчена молода сила наша.

Листування Редакції:

На Поділля, Зб—му. Сердечно дякуємо за малюнки для „Молодої України“! Ви єдина „спасенна душа“, що сама прислала малюнки... Заставочки й фотографію хатки вмістимо; а дівчинка, мабуть, не вийде добре, бо темний знімок. Малюнки з дитячого побиту дуже бажані,—пришліть.

Ейск, Б—ві. В „Р. Кр.“ вже скільки раз була зв'язка, що підручник до гри на кобзі (Хоткевича) продається в книгарнях, (ц. 1 р. 25 к.).

Нов. Баварія, Ст—у. Чом не пишете, чи одержали Ви посиlane ще в П—ву?

М—мі Фом-Ренделю. Присlane буде надруковане.

Петерб. М. Ж—ку. Нікуди не здатне.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

ОПОВІСТКИ.

Вийшли 2-м видавням

Драми й Комедії

Б. ГРІНЧЕНКА.

ТОМ I.

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

ЗЕМЛЯКИ! Повідомляйте всіх, що

„ТИТАН“ ГОЛОВНА ТОРГОВЛЯ Й ВИРОБ.

УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО.

АВСТРИЯ, ВІДЕНЬ 18/1 (Wien 18/1 Thereziengasse 73).

Виробляє у своїй фабриці в Ст. Катарайн Стирні знамениті **КОСИ** зі сріблястої тигельної сталі по ціні:

Довжина	21	23	25	27	29	31	33	35	37	39	41	43	45	Дюйм.
Середні	56	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	Копійок
Широкі	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	120	за штуку

35 дюйм.—20 вершкам, або 1 арш. і 4 верш.

До кожних 10 кіє додаємо 1 даром. 30 кіє висилаємо оплатно до рос. границі. 50 кіє оплатно до кожної станц. жел. дор. Европ. Росії. **Молотки** до клепаня 50 коп. **Вабка** 40 коп. **Машинка до клепаня** кіє 1 руб. 60 коп. **Ковальські серпи** за 10 шт. 4 руб. **Фабричні серпи** за 10 шт. 2 руб. 60 коп. **Англійська бритва** з футералом, 1 руб. 10 коп. **Ножниці** всякого рода від 20 коп., **кравецькі** 1 руб. 40 коп. **Машинка до стриження волося** зо всіма приборами (з сталеві гребінки і иружнина) по 2 руб. 40 коп. **Кожний** може нею стригти волося після вподоби.

Топори, Варди, Долота, Пили, Пилки, Скоблі, (Осники), Кліші, Свєрдці, Ключі америк. до шруб, Пилники, Ножі, Вилки, Ложки, Ложечки і т. п.

Малі замовленя висилаємо по почті в пакетах (до 12 фунт.) лиш за одержанем наперед цілої належності за товар і зверх 80 коп. на почтові розходи. **Вільні замовленя** висилаємо залізницею в скринях, лиш за одержаням наперед **яко задаток найменше одной третини** з припадаючої належності, на решту накладаємо платж. **Купцям і відпродуючим** уділяємо високий опуст. **РОДИМЦІ:** наше товариство українське! **СВІЙ ЛИШЕ ДО СВОГО!**

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1909 годъ

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

Земскій Сборникъ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

НА МѢЖІ.

Жарт в 1-ій дії

ГАВРИЛА ЛЕВЧЕНКА

(видання „Рідного Краю“).

Ціна 15 коп.

Дозволено для постанови на сцені.

Склад видання в Києві, в Українській Книгарні (Безаківська, 8).

Видавництво „ЛАН“ у Києві.

Вийшов з друку листок:

Життя Тараса Шевченка,

популярна біографія з сьома ілюстраціями (дві в трьох фарбах). Портрет Шевченка (в шапці); Шевченко над Дніпром, малюнок Трутовського; портрет Шевченка, малюнок Красицького; Шевченко молодим, власноручний портрет; Шевченко у неволі, малюнок Трутовського; хата Шевченка, власноручний малюнок; могила Шевченка. Ціна 3 коп. на гарному папері—15 коп. Продається в Києві, в книгарні „Літературно-Наук. Вістника“, Велика Володимирська № 28 і в „Українській книгарні“, Безаківська № 8. **Весь прибуток од продажу цього видання призначено на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві.**

Продолжається підписка на 1909 годъ

— II A —

СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫЙ и ПОПУЛЯРНЫЙ ЖУРНАЛЪ

„ХУТОРЯНИНЪ“

издаваемый Полтавскимъ обществомъ сельскаго хозяйства.

Годъ изданія ЧЕТЫРНАДЦАТЫЙ.

Главная задача журнала—популяризація сільсько-хазяйственихъ знаній в массахъ населенія

Журналь будетъ виходить в 1909 г. еженедельно книжками вь размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ съ рисунками и иллюстраціями.

Всѣмъ подписчикамъ в 1909 году будутъ разосланы: 1) иллюстрированный календарь „Хуторянинъ“ (больше 10 печатныхъ листовъ текста), 2) Краткая біографія Т. Г. Шевченка и 3) улучшенныя сѣмена растеній.

„Хуторянинъ“ допущенъ вь бесплатныя бібліотеки-читальни и вь бібліотеки сѣльско-хазяйственихъ учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписная цѣна 2 р. на годъ съ пересылкой, на полгода 1 р. Объявленія принимаются по 8 коп. за строчку; цѣлая страница—10 руб.; 1/2 стр.—6 руб. 1/4 стр.—3 руб.; впереди текста вдвое дороже, при повтореніи скидка. Для лицъ, ищущихъ труда по 4 коп. за строчку.

==== Нова книжка, =====

ВИЗВОЛЕНА З ЗАВОРОНИ:

„В СВЯТО“,

Драматична картина в 1-й дії

==== П Е Т Р А Г А Я. =====

Ціна 10 коп.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, № 8).

М. Старицький. (Огляд його життя й творів)

склала О. ПЧІЛКА.

(Відбиток з Київської Старини).

Ціна 25 коп.

НАРОДНЕ БОГАТСТВО

Часопись суспільно-економічна. ● Вістникъ союза рускихъ хлѣборобскихъ спілокъ на Буковині „Селяньска Каса“.

Виходить кожного другого четверга і коштує на рік 1 Кор. 60 сот.

Редакція і адміністрація: Чернівці, ул. Петровича, ч. 2.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909-й ГОДЪ

на еженедельную иллюстрированную газету.

„Дѣтское Утро“.

Газета предназначена для дѣтей средняго возраста отъ 8 до 13 лѣтъ.

Въ газетѣ помѣщаются статьи и замѣтки о явленіяхъ современной жизни, повѣсти, рассказы, стихи, театральныя пьесы, статьи научно-образовательнаго характера, біографіи выдающихся дѣятелей, открытія, изобрѣтенія, разборы дѣтскихъ книгъ, игры, шарады, загадки и т. д. Всѣ отдѣлы обильно иллюстрируются.

„Дѣтское Утро“ выходитъ ежедневно, кромѣ дней послѣ праздничныхъ.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой на годъ—6 руб., на 1 мѣс.—50 коп. Подписываться можно на любое количество мѣсяцевъ.

Подписка принимается вь конторѣ газеты: Москва, Петровка, 1-й Знаменскій пер., д. 7, кв. 12.

Популярна бібліотека „ЛАН“.

- 1) Юр. Сірий. **Жите рости.** 3 малюнками. Ціна 25 коп.
- 2) М. Шаповал. **Про лѣс.** 3 малюнками. Ціна 25 к.
- 3) Ю. Будяк. **Дині люде.** 3 малюнками. Ціна 25 к.
- 4) **Нелло та Патраш.** Переклад Юр. Сірого. 3 малюнками. Ціна 25 к.

Вийшла з друку і продається нова книжка:

ПРОХОР ВОРОНИН.

„Як я виграв у товариша-вчителя бляшаного самовара“ та інші оповід.

46 стор., ціна 8 коп.

Виписувати можна з „Української Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8) та з книг. „Літ.-Наук. Вістника“ (В.-Володимирська, 28).

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 14.

(За Квітень) Апріль.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська уляця, № 97.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Менші лікарі. Вісті. На Україні. Вірш—*П. Матяша*. „Сич“—оповід. *М. фон-Ренделя*. Вірші—*В. Голандіна* і *Г. Федорова*. Ще про подоріж на „Тарасову Гору“. Вірш—*Полтавки*. Українська ввічливість і москоська увага—*О. Пчілки*. Теревені (фельстон)—*Кюльс*. Оповідки.

Малюнки: Околиці „Тарасової Гори“.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями.

під редакцією **О. Пчілки (О. Косач)**.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник **О. Пчілки**. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА“ У КИЄВІ.

Вийшла з друку нова книжка:

ГЕТЬМАН

ПЕТРО САГАЙДАЧНИЙ

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ.

З повісті **Д. Мордовця**, з додатками й одмінами, переробила **М. Загірня**. З портретом Сагайдачного.

Ціна 20 коп.

Продається по всіх українських книгарнях. Склад видання: в «Просвіті» Троїцька площа, Народн. Дім і в «Українській книгарні», Безаківська № 8.

МЕНШІ ЛІКАРІ. Давно минув той час, коли при слові „хвершал“ уявлялася перед очима чудновата постать з ланцетом, або иншим причандалом у руках, з кінцем червоної, рябої хустки, що не містилася в кишені. Така постать уміла пустити кров, покурити в больниці оцтом, поливанням на розпечену цеглину й т. и. Наукові відомості тієї постаті були мало чим більші, ніж того сторожа, що розпікав цеглину...

Но те маємо тепер: наші хвершали—люди освічені, мають і загальну й особливу наукову освіту. Скінчення досить широкого курсу в хвершалських школах вимагає чималої здатності й пильності; люде, що мають свідоцтво про скінчення такої школи, владають знанням по всіх відділах медичної науки й наук суміжних з нею. Маючи діло з хворими, при лікарських оглядах, та при його ліченню, і в своєму власному обіході, хвершал має велику практику, се-б то можливість бачити найрозмаїтіші хворобливі явища. Роботи хвершалові дуже багато,—і тоді, коли він пробуває під орудою лікаря, і тоді, коли він займає самостійний „хвершалський пункт“.

Тим часом яке мизерне становище хвершалове! Його не вважають справжнім лікарем, його роботу на службі оцінюють безмірно дешево, ніж лікарську, хоч вона часто буває не менша, а ще значно більша, ніж лікарева.

Де-які наші земства, бачивши свою велику задоволеність, та бажаючи „натягти на кісіль шкурку“, нагнати „економію“ в своєму земському скарбі,—між иншим почали наганяють ту економію—на платі хвершалам, або й на тім, що зменшували число „хвершалських пунктів“. А тим часом тих пунктів слід би не тільки не зменшувати, а слід би ще значно—побільшити число їх.

Хвершал стоїть ближче до народу, до простого люду. До його легше досягнути. Користь для люду від його близькості—величезна. Серед теї страшної темряви, що панує між нашим людом, особливо селянським, має величезну вагу присутність такої людини, що може пояснити найперші основи гігієни, що

може розбити сплу страшних забубонів. Вже одно се—єсть великим завданням хвершалів, та ще одної частини „помічників лікарських“, акушерок. Лише той, хто жив на селі, знає, скільки гине людей власне від нехтування найпершими умовами життя, від тяжкої темноти та забубонності народньої. Тіі прокисліі соски, той „жований хліб“ для немовлят, тіі страшні способи, доказувані бабами при „помочі“, даваній поредільницям,—скільки людей заганяють вони на той світ! Скільки сліпне дітей через саме те, що не знають люде, наскільки багато значить те, перше всього те, щоб добре промить очі дитині! Скільки розгноюється ран—перш всього через саме те, що їх затоптують бог зна чим, не дають їм одразу—простої розумної ради! Та не можна й перелічити всіх тих випадків, коли людина гине,—калічиться або й зовсім пропадає,—через саму темряву селянську, через саме те, що нема близько такої людини, щоб сказала найпростіше слово поради!

Таку пораду перше всього й несуть наші „менші лікарі“, наші хвершали та акушерки.

Роботи їм єсть доволі, всякої!

Отже не зменшувати-б числа тих трудовників медицини, а ще побільшити, багато побільшити слід-би. І не одщиплювати щось од їхньої плати, а значно побільшити її. Опріч всіх инших потреб, ті „менші лікарі“, власне через свою значну освіту, мають ширшу потребу—не поривати зв'язку з новою медичною літературою,—мають потребу слідкувати за дальшими знаходами науковими; отже виникає потреба і в своїй, лікарській часописі, книжці. А на теє треба уривати коштів з таких злидених засобів!..

На зібраному в Києві з'їзді тих „лікарських помічників“ було либонь широко обмірковано становище їх. Але з'їзд тільки „поставив діагноз“, з'ясував те становище, а пораду в цілій справі може дати хтось инший,—урядові та земські орударі тієї справи.

ВІСТІ.

◆ **Царське пробування на морі.** Царська яхта Штандарт все пробуває в Балтицькому морі, біля берегів Фінляндії. Недавно відбулася там зустріч двох Імператорів. Німецький Імператор Вільгельм приїздив своїм кораблем до Царя. Зустріч була дуже привітна. Імператор Вільгельм з своїми близькими урядовцями був на яхті Штандарт; його приймано там обідом.

В тих-же водах трапилась прикра пригода: плив один англійський торговий корабель і наблизився до яхти Штандарт. Руський миноносець гукав англійському кораблеві в трубу, щоб він держався далі, але гукання того не зрозуміли, чи не почули, і англійський корабель все наближався. Тоді руський миноносець почав стріляти. Після того справа виявилася і англійський корабель одійшов геть. Де-кого з матросів поранено.

◆ **Пам'ятник Цареві Александрові III**—поставлено в Петербурзі, коло Знаменської площі. Пам'ятник з каменю й бронзи, великий; коштує він більш мільона. За саму роботу, (за вироблений зразок постаті, що сидить на коні), мистець Трубецкой взяв 150 тисяч.

◆ **Надзвичайне мошенство.** В той самий день як відкрито з великим парадом пам'ятник Александру III, украдено було коло його дуже одважно 4 тисячі аршин червоного сукна й кумачу. Все місце кругом пам'ятнику й стовпи телеграфні та інші—все було вбрано червоним сукном і кумачем, (все те постачив підрядчик). Коли кінчився парад, прийшли якісь люди в формі, з значками, й познімали все сукно з помостів, та ще поприставляли драбини до стовпів і там усе пообдирали, потім поскладали все на підводи й поїхали. Діялось те серед білого дня; де-хто сторонній усе те бачив, та думав, що то так треба,—що хтось тих людей послав. Коли прибув пізніше підрядчик, що давав сукно й кумач, то побачив, що все вже було голо. Мошенників не знайдено.

Всеросійський з'їзд учителів городських шкіл.

Цей з'їзд розпочався в Петербурзі 5-го Червня. З'їхалося до 400 душ учителів; се далеко менш, ніж було сподівано; придержались їхати на з'їзд учителі особливо з київської та харківської округи; часопись „Рѣчь“ пише, що їм „не совѣтовали“ їхати. Та й по тих, що приїхали, видно, що учителі таки добре залякані... На засіданнях про все говорилося дуже обережно.—Отже, як видно, з'їзд ні в яким разі не був

показним громадсько-політичним виступом, як були деякі давніші з'їзди, поговорив про свої діла тихенько...

Однак з'їзд учителів все-ж таки звертав на себе велику увагу. Прислано силу привітів від всяких просвітних установищ і товариств. Приходило багато людей послухати, що читається на з'їзді. Значну цікавість мав відчит Семенова про шкільну правопись („Орфографія в школь“). Читець доводив, що слід зробити простішою руську правопись, бо дуже багато часу й праці марнується в школі, поки школярі виучуються писати так, як вимагає руська граматики. Не мало зацікавив слухачів і відчит Клунного (либонь колишнього вчителя з полтавщини). Він доводив, що слід би дати право тим, хто скінчив учительський інститут, вступати до університетів і інших вищих шкіл. Ухвалено послати про це прохання до Державної Думи. Другим значнішим „бажанням“ було висловлено (д-м Тулуповим),—що слід збудувати в Москві дім, такий, щоб у йому могли проживати приїзді вчителі; щоб там була й бібліотека, музей, світлиця для читання відчитів і т. и.; кошти на це збирати по підписці, по добродійних товариствах тощо. Говорилося ще про малу програму городських училищ, про малу плату учителям (через те мало їх з інститутською освітою). Всіх відчитів виготовлено багато.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Вища жіноча освіта.** Міністерство дозволило відкрити при київських „Вищих жіночих курсах“, особливий відділ—комерчеський, з правом виділити його в особний *економічно-комерчеський факультет*. Рада курсів той відділ заводить, тільки не самостійний, а при юридичному факультеті курсів (на сьому факультеті 150 душ).

Професорі, що учать на курсах, клопочуться про те, щоб київські слухачки-курсистки, скінчивши історично-словесний та фізіко-математичний факультети, мали право вчити не тільки в низчих, а і в старших класах жіночих гімназій,—так само, як мають те право слухачки Бестужевських і де-яких інших жіночих курсів (Раєва—в Петерб. і Герье—в Москві).

Всеросійський з'їзд хвершалів.

10-го Червня в Києві в Комерчеськім зібранню почато засідання „всеросійського“ з'їзду хвершалів, хвершалок і акушерок. Всіх з'їхалося до 500 душ. На з'їзді було чимало професорів, докторів.

З'їзд одкрито промовою А. Пудкевича, голови

„Союза фельдшерскихъ обществъ“. Він сказав про по-
важне завдання з'їзду—поліпшити життя „20-ти ти-
сячної армії“ трудовників, розкиданих по глухих кут-
ках Росії. Окрім кращої постановки науки в хваршал-
ських-акушерських школах, слід добитися страхування
життя хвершалської громади, бо всякі пошесті нищать
так багато молодого трудящої сили.

Доктор В. Канель говорив про те, що хвершал-
ські школи повинні бути такими, щоб з них був доступ
і до вищої освіти.

З'їздові надійшло дуже багато привітаннів від
земств, городів, заводів, шкіл, товариств і т. и. Багато
було привітів від „обществъ помощників лікарів“, з різ-
них губерній. Були телеграми від редакцій медичних
часописів. Велике вражіння зробили телеграми від то-
варишів-хвершалів, що пробувають на засланні в На-
римському краю, Тотьмі й інших місцях.

З'їзд закрито 17 юня. Зміст важніших відчитів
подамо потім.

„Товариство прихильників миру“.

Таке товариство в Києві вже заснувалося,—від-
було перше своє зібрання, (в Дворянському Клубі).
Члени засновники розіслали записки—і всіх зібраних
залічили дійсними членами Товариства. Збір присутніх
вийшов доволі розмаїтний,—прибули заступники різних
національностей: були поляки, руські, українці, жи-
ди. Г. Афанасьєв сказав промову про завдання Товариства,—
що „хотіло-б служити не тільки взагалі думці про *мир*,
про змогу обходитись людям без війни, а бажало-б, щоб
і всякі краєві суперечки можна було полагажувати
мирно. Ніяка національність не повинна утискати дру-
гої. Перемога *силою*—нічого не розв'язує; лихо все таки
зостається, коли для його є ґрунт. Не гаразд, коли
буває „гіпертрофія“ *) національної думки, як ми те ба-
чим у німців; повага до інших національностей не роз-
биває, а ще зміцняє громадську думку в державі“.

Потім перейшли до вибору уряду товариства, чле-
нів Ради його. Всі присутні мали вже, яко члени то-
вариства, право вибрати і бути вибраними. Від членів-
засновників було подано список, кого-б вони від себе
радили вибрати в члени Ради: в тому списку було
скільки поляків,—(бо власне сама думка про „Това-
риство миру“ належала полякам, перше всіх графові
Михайлові Тишкевичу), потім у списку стояло скільки
українців, скільки руських і скільки жидів. Присутні
сказали, що вони не хотять готового списку, хочуть

вибрати членів Ради вільно, таємним подаванням го-
лосів. По тих записках вийшло, що більше всіх голо-
сів одержав граф М. Тишкевич (44), потім О. Косач
(Пчілка) (41); окрім сих ще вибрано в Раду Тowa-
риства—Г. Афанасьєва, проф. К. Тритшеля, О. Глінку,
докт. К. Румшевича, Л. Жебуньова і А. Николаєва.
Таким чином, Рада Товариства склалась така, як хо-
тіли члени-засновники,—*різноплеменна*: в Раду увійшло—
скільки поляків, скільки українців і скільки руських;
проти списку, що радили члени-засновники, вийшло по
іншому тільки те, що виборці не вибрали в Раду То-
вариства нікого з жидів.

Потім було засідання вибраної Ради. Члени її,
по уставу, вибрали, вже проміж себе, головою Тowa-
риства—графа М. Тишкевича, а секретарем О. Глінку.

Яка буде діяльність Товариства,—покажеться
в-осени, на літо-ж значна частина членів Товариства
й членів Ради виїздить з Києва.

Звістка з Галичини.

Австрійський Імператор дарував життя Миросла-
вові Січинському, замінивши йому судовий присуд до
смертної кари—на 20-ти літню каторгу. Се теж кара
дуже тяжка, особливо для людини молодого, повної жит-
тя, але гадають, що за яким часом уряд поменшить
число років того сидіння в надто суворій турмі. У вся-
кім разі, замість безповоротного страшного кінця—
єсть якась надія! Всі близькі Січинського можуть зіг-
хнути вільніше.

* * *

Хто ясні перли, дорогіі
На дні морським собі достане?
Хто горе иншого пізнає
І в серце другому загляне?

Хто спинить бурю хижу, злюю
І втишить моря хвилювання?—
Хто, ситий, чуло одізнеться
На вбогих тяжкої страждання?

Далекі зорі в яснім небі
І дно морське—недосяжне;
Так серцю ситого чужее
Убогих горенько тяжкее...

П. Матяш.

*) Побільшення через міру

✓ „С и ч“.

(Мамунок з школярського життя).

Тільки - тільки розвидняється. На дворі мрячка капотить із стріх... В хаті темно; тільки коло вікна трохи видно, а по кутках, та на полу, коло печі, темно, як у-ночі, і нічого не розбереш,—чі лежить там хто, чи то жужмом кинута одежа. На лаві, під вікном, спить хлопчик років 12, Микола Кривусів, спить, як після маківки. Він тріхи ворухнувся; потер ногою об ногу, поплямав губами і ще міцніше заснув,—тепло йому в хаті... А на дворі мов небо змішалось з землею: все сіре, все мокро... Повітки, хати та коморі мов задрипані бабські спідниці. На вулиці по дорозі якесь багно.

Хтось прямує до Кривусевої хати; постать ледві видно крізь туман; підходе ближче. Якесь хлоп'я.. Воно стриба через калюжі, підходе до хати й стука в віконце, над лавкою, де спить Микола. Трохи постояв; ще постукав і, припавши до шибки, дивиться, що робиться в хаті. Хлопчик зараз же одкинувся од вікна, бо злякався Миколи, що на-останку таки підвівся на лаві й глянув відтіль з хати.

— Вставай швидче!—гука хлоп'я, а то опізнимось у школу.

Микола кива головою, до себе в двір, і почина швиденько одягатись.

Одягнувшись, іде до помийниці вмиться. Він плеснув разів двічі на руки, потер круг носа мокрою долонею і почав терти пику рушником, колючим, мов зробленим з луба. Тепер би слід помолитись Богу. Микола глянув на богів, що темніли в кутку, важко зітхнув і, вдовольнившись тим зітханням, поліз на полицю по хліб. Назначивши нігтем слід через паляницю, він одломив чималий шматок і сунув його до себе в торбу, де вже лежали його книжки й тетраді; постояв з хвилину, згадуючи собі, чи не забув чого; глянув у торбу,—все справно, можна йти.

В школі Микола вчився поганувато. Вчитель уважав його не здатним до вчіння і був прихильним до хлопця тільки за його гарний голос та слух.

З себе Микола був якийсь незугарний: волосся стреміло в його пасмами, мов солома на погано вкритій будові; очі білесуваті, далеко одставлені одно від другого; вуха здорові, стирчать... І ось цього непоказного на вид хлопця—бог наградив рідким таланом: дав йому могучий голос, тонкий слух, артистичну, ніжну душу і гарну музичну пам'ять.

Співучість Миколова частенько йому шкодила.

Відчим Миколів, кравець Боба, дуже набожний чоловік, лаяв, як був тверезий, і бив п'яним, коли чув, що хлопець співа „светські“ пісні.

— А ну лиш! Знов заверещав? Співай божественної, коли кортить, або ніякої! Розцвірінчався тут, як цвіркун! Аж у вухах лящить!.. Отак гримне відчим на хлопця, коли той, майструючи що небудь, почне розливатися, як соловей в гаї. Зітхне Микола й замовкне; а трохи згодом знов заведе,—бо не втерпе,—тільки вже набожно:

„Царю Небесний, Утішителю душі істини“!..

Або оце почне переписувати з книги,—знов веде в голос! Вчить віршу,—теж:

„Рум'яной зарею

„Покрився восток,

„Й рум'яной зарею

„Й покрився восто-гок!“...

І з чверть години дзюрчить над сими двома стяжечками та виспіває їх на всі лади, замість того, щоб вчить віршу далі. Тут вже Боба не заважа; подивиться, подивиться тільки на хлопця, покива головою і піде геть з хати.

Велика вражливість Миколова теж заважала йому вчитись до пуття і в школі. Балака вчитель про що-небудь нове; Микола пригнеться, наставе вухо, скосе очі; на висках стремить волосся... „Сич!“ дражнять хлопця школярі, і, дійсно, тоді він дуже скидається на сича. Вчитель скінчив говорить про одно, балака вже про друге, третє... а Микола все сидить та передумує те, що він чув попереду. В ту хвилину він далеко відсіль, далеко від класу, від школярів, від вчителя...

— Кривусь! похтори!—чує він глас, мов з неба.

Сич підскакує, лупає очима на вчителя, наставляє вухо: чи не підшепне хто...

— Лізь на парту!—приказує вчитель, і Микола становиться так, щоб віко від парти було в його під колінами,—це кара за „невнімательность“.

Через те, що в Миколи був гарний і тонкий слух, він якось ширше і більше чув скрізь, ніж інші діти.

Ось і тепер, коли він вийшов з теплої, тихої хати на двір, ціла стрійна мелодія згуків окрила його. Тоненько дзеленьчали краплини, падаючи з стріх; а ось в однім місці вода йде дужче і, падаючи в калюжу, товсто дзюрчить; здається, що вона підграє, як на басу, маленьким краплинам. „Дзень-дзень“, „дзень-дзень“, співають краплини; вони перебивають одна одну, поспішають швидче скотитись з-гори, блеснути край стріхи і дзеленьчать з радощів, що досягли землі...

„Дзюррр, дзюррр!“—повагом, рівно, спокійно веде вода, що котиться знов з якогось джерела, відтіль зверху.

Ледві дмухнув вітрець і музика зразу змінилась: якось по іншому задзеленьчали краплини, дужче плеснуло з покрівлі водою і вона шелеснула широко, як полотно,—наче чогось злякалась.

Микола прислухається... слуха з хвилину. Од холоду, чі від чого іншого, в його все тремтить у середині.

— Та якого ти біса там стоїш?—чує він лихе гукання з одчиненої клуні. Це зве Миколу той хлопчик, що його збудив.

• Хлопчика звать Дмитро Котляревський; він син сусіднього панка. Микола й Дмитрик вдвох граються, вдвох бігають до річки купаться, вдвох же й молотять. Бо Миколі од відчима приказ: перед тим, як іти до школи, збий п'ятнадцять снопів вівса,—тоді йди.

Дмитрик скинув торбу й чумарчину і дереться у-гору по снопи. Під рукою він держе ціп. Ціпів, бач, усього два; один з них менший, замашніший, і через те обидва хлопці поспішають захопити його попереду. Ото ж Дмитрик захопив ціпка першим і, хоть йому ціп і заважає лізти та тягти снопи, він всеж таки не випуска його з рук,—боїться втерять.

Микола бачить, що прийдеться молотить великим ціпом, зітха і каже суворо товаришові:

— Тягни з середини... котрі сухіші, а то не вимолотимо гаразд.

Дмитрик, жвавий, меткий хлопець, котиться зверху з останнім, п'ятнадцятим, снопом, не випускаючи з рук ціпка.

Парубійки витягають снопа серед току, плюють на долоні й починають молотить.

„Тра-та, тра-та“,—загомоніли ціпи; з шелестом брязнуло зерно. Веселіш і веселіш співають ціпи,—мов дражняються... Микола не витерплює:

„Пре-бла-гій Гос-по-ді!

„Ніс-пос-лі нам бла-го-дать“... убива він до ладу з ціпами.

„Ха-ха... ха-ха“,—хека Дмитрик. Він б'є бичем снопа по гузиреві, підкочує його, поверта...

„Воз-рас-лі ми Тебе“,—мов руба Микола.

Дмитрик підскакує, б'є з усеї сили кінцем бича, щоб „йому“ довелось розбити перевесло. Сніп розсипається... Б'ють по соломі, і, обмолотивши, кінцями ціпів, одкидають солому геть у бік.

— Що взяв снідате?—питає Микола, тягаючи нового снопа.

— Олію.

— А сахарю не брав?

— Ні. Є сьомак... куплю альви.

— Міні даси?—пита Микола.

— Дам.—Ну, берись! Та тильки годі вже тобі старців через ярмарок тягти,—заводь якої весело!—каже Дмитрик товаришові.

Знов починають молотить. Один бич підіймається, окручується й падає; слідом підіймається другий.

Ляп! ляп!—б'ють по колосу.

Товстіш і товстіш гепають бичі, коли переходять з колосків до гузиря.

Геп - геп! Геп - геп!...

— „Ех, баба рака й купила,—заведе Дмитрик,

„Три полушки дала“...

Геп - ляп! Геп - геп! присвистують бичі.

„Три дні рака варила,—

„Добра юшка була“!—співають вже вдвох Микола й Дмитрик.

Сніп мов живий; ворухиться, тремтить, підскакує... Зерна робиться все менш і менш; і здається, що сніп, як скареда, що вп'явся в калиту та не хоче розлучитися з грішми, не віддає свого багатства—зерна. Раз-по-раз впинаються бичі в тіло снопів та так і одскакують,—нічого не вдіють!

Геп! Геп! Ще раз! ще раз!—мов кажуть вони. Один з бичів піднявся вище і з силою летить до долу; гуде й блискавкою падає... Хряснуло перевесло... з шелестом розсипається розперезаний сніп. Бичі мов зраділи; ще вище підлітають вони, ластівкою окручуються в-горі і, наче кібці, зразу падають у жовту пахучу соломку. Вони давлять її, натискають на колоски—і зернина, як перелякана птаха, летить далеко, геть у-бік. А бич вже знову підіймається в-гору; слідом за ним бугриком підліта й солома—не хоче розлучатися з бичем! Де-які соломини так вчепилися в бича, що з ним підіймаються, з ним окручуються в-горі, з ним-же й падають до-долу.

А хлопці все молотять. Тільки вже не співають: після четвертого снопа спинились,—бо захекались. От вже й п'ятнадцятий скінчили, можна трохи поснідати.

Сіли під снопи й їдять хліб, що Дмитрик поливав олією з невеличкого слоїчка.

— Глядиж, і альви мені даси,—каже Микола, оближуючи олію, що тече по хлібові.

Дмитрик плямка мовчки; губи в його здорові й плямка він голосно.

„З олією куди смашніше“,—думається Миколі:—„хліб від неї наче солодчий“.

Миколі доводиться їсти олію по-троху. Коли-не-коли поставлять мати на снідання мисочку, блюдце тее,

а в йому насипано з-пів ложки олії; посередині лежить перце; ото візьми та й помаж тим перцем хліб; та й маж не дуже, бо зараз же гукнуть:—„Вже допався? може саму олію їв-би?“—Тільки й поласуєш, як наб'ють нової: тоді вже насиплють повну мисочку, і перця нема,—прямо „мочай“ туди, в середину... А в Кітлярів, бач, яка розкіш!..

— Добре в вас їдять!—каже Микола товаришові.

Дмитрик кива головою.

Скінчили снідати. Сич збира хутенько крихти й кладе їх у рот,—так завчив его вітчим. Встали, отрусились, натягли торби й чумарчини й вийшли з клуні.

Сьогодні Митрові черга діжурить у школі. Діжурний повинен читати молитву перед і після вчіння, дзвонить у дзвінок (це найкраща частина обов'язку) і бити по шиї тих хлопців, котрі не слухають дзвон а, а товчуться біля відра,—ніби-то вони п'ють воду,—або бігають у сіни сякати носа (вчитель додержував чистоту).

Митро найдужче ганяється за оцима й б'є їх наздогін довгим ціпком, тим, що вчитель показує по картах та по малюнках. Цей довгий, тонкий ціпок—клейноди діжурного. Як тільки приходе хлопець, котрому черга діжурить, у школу, він зараз же бере з вчительової кімнати сей ціпок і не розлучається з ним, поки не прийде вчитель.

Хвилини за десять перед учінням, Дмитрик почав мотатися по класу з дзвонком, вибіг у сіни на двір...

— Дзвонік!... дзвонік!.. кричить і він, і діти, що шугнули з-відусіль у клас...

— Сідай на місце, Бей! їй же Богу вдарю! наскакує Митро на школяра. Помалу діти розміщаються. Ось-ось вчитель увійде. Митро ходє поперед класу з ціпком, як вівчар з герлигою, втишує балакучих і б'є по плечах тих, що дуже розпустувались. Не б'є діжурний тільки „свинарів“: так зве вчитель, а слідом за ним і діти, тих школярів, которі zostались в одділенню на другий рік. „Свинарі“ сидять позаду всіх; вони самі дужчі; в'язи в їх наче б то товщі, ніж у інших дітей. Витягни ціпком „свинаря“,—він зараз послуха і не на сміє нічого зробити, але вже після школи так всипле діжурному, що той і десятому закаже зачіпати „свинаря“!

Дмитрик похожає поперед класу. Перед ним два одділення: третє й перше; у другій горниці—хторє; з першим і третім займається вчитель, а з хторим—вчителька.

Школярі первого одділення сидять мовчки, не ворухнуться. Всі вони наче червоні; озираються, мов налякані вівці, і не спускають очей з Дмитрика та

його ціпка: водять поглядом, куди йде хлопець... З ними пак Митро не церемониться,—б'є ціпком по чому здря: по плеч'ях, по головах... лупить мов по кавунах. Тільки почухається який сердега, а то й того не на сміє, тільки ще дужче почервоніє, аж употіє, і жде, щоб діжурний одійшов куди далі.

Одчиняються двері; входе вчитель. Діти встають, згинаються аж до парти, повертаються до богів. Діжурний чита молитву, ставє свій „бунчук“ у куток і сідає на місце. Третє одділення пише диктовку, перше—вчить букви.

„Луна сіяєть на небесах“, када вчитель третьому одділенню і йде до малюків. Дмитрик озирає клас: чи сидять тихо? бо він і тепер, поки вчитель у першому одділенню, повинен слідити за хлопцями; усі сидять мовчки; пишуть, стараються... Митро згина голову, ледві не кладе її на праву руку і починає писати з усією ширістю; він одкопирив губу, висолопив язика і, виписуючи „с“, вертить язиком, слідом за пером.

Скінчили хлопці „луну“ вже давненько, а вчитель все возтузиться з малюками. Тепер у третьому одділенню—як на річці зімою: зверху тихо, глухо, а знизу все ворухиться; хлопці скосюють очі, зазирають у тетрадьки один до одного; балакають, ледві ворухачі губами; сміліші—грають на пера. Митрові доводиться грати лівою рукою.

— Горбик! Горбик! шепотить він від радощів, що йому довелось починати першому. „Горбик!“ „Човен“!... ледві чуть з того місця, де вони грають.

Після диктовки третє одділення чита по слав'янськи, а в першому пишуть прямі й криві ломачки.

— Кривусь! читай!—приказує вчитель.

„На реках Вавилонських тамо седоном і плакахом“,—брешучи на тих „удареніях“, кричить „Сич“ з усієї мочі; кричить так, що аж у вухах лящить,—так читати требає педагогіка, в особі вчителя.

„Седоном і плакахом“?—перекривляючи, перепитує вчитель.

Разів скільки кричить Сич „седоном і плакахом“, на всі лади, поки не попада гаразд, як слід. Чита далі... Після слав'янського хлопці рішають задачі, поки з кімнати вчителя не вдаре дванадцята година. Швиденько починають ховати книжки, пера, тетрадьки; витягають з торб та узликів снідання.

Найбільш дітей снідають самим хлібом, (є такі, що й зовсім не снідають,—нема чого). Багатші здобрюють хліб салом, олією, сахарем... Син бублейниці зачихається бубликом і діти з заздрістю зазирають йому в рот.

Дмитрик поділився з Миколою олією; далі він ви-

тяга сьомака і дає товаришові, щоб той збігав йому по альву, бо йому самому, яко діжурному, не можна йти нікуди з школи.

Зараз же підскакує Бей:

— Кітляр! давай я збігаю по альву! Йй же Богу, Сич буде альву їсти дорогою!—Але вже Микола побіг.

Кожне з дітей з дорогою душею збігало б по альву, бо тому, хто біга по сахарь, або альву, достається, (так уже повелось), вилизувати паперу й ті крихти, що на неї налипли.

Скінчили снідати. Остатню годину школярі вчать співати. На співку сходяться всі oddілення.

Кращі співаки виходять наперід, поганші — держать ноти, або товчуться позаду і тягнуть слідом за співаками; співак бреше,—й вони брешуть. Вони, власне кажучи, не співають, а „шелестять“, мовляв співучий Сич.

Вчать нову пісню. Бей з Дмитриком держуть ноти. Між ними Микола.

Вчитель саме насадає на альтів. Він скривив голову й даве колючим підборіддям у руденьку скрипку. Через вчителеві плечі видко, як смик ляга на лівий бік, дереться вгору, перевертається на правий бік і легенько спускається до низу. (Таку майстерність бачив учитель у якогось доброго скрипача—і вона йому дуже сподобалась). Палець на грифові тремтить і скрипка мов плаче.

Микола мугиче сам собі й підспівує альтам. На тім'ї в його стремить пучок волосся, як хвіст у голу-ба-вертуна; хтось із задніх не видержує й смиче Сича за той чубок; мов оступаючись за Миколу, Дмитрик б'є по руці того хлопця, що смикнув Сича; через те, скубнута хлопця ще дужче.

— Я пожаліюсь!—вищить Сич: — Олександр Іванович!..

Підходе вчитель і береться за дискантів. Він вже втомився; ноги болять; у грудях спіра; од важкого духу в хаті—у його болить голова; у вухах наче щось гуде... На ходу вчитель підтяга струни, торкає смиком разів скільки і почина грати. Загули не зразу слідом за скрибкою дисканти. Гули з чверть години, поки не вивчили. Потім співають вже разом: і дисканти й альти. Микола трохи зажмурих очі, зморщивсь і тягне мелодію; округ його брешуть діти; Бей гугняво стогне, як стара баба; скрипка різнить, — це все Миколі, мов шпички, шпиґа в вуха. А Дмитрику—байдуже! У його є голос, і чималий, а слуху — ні на шаг. Як йому доводиться співати, то він тягне слідом за Сичем і хоч бреше, та всеж не дуже, а сьогодні влада діжурного дала йому сміливість бути самостійним і в співанні, і

тепер він співа „сам“, співа „на совість“: баче „фа“, або „ля“, і дере Іх з усієї мочі; не доносе на п'в тону, або переносе,—байдуже! Перекосив собі рота, одкопирив губу і реве...

Вже скільки хвилин щось турбує вчителя; він дужче притискає смика, соває пальцем по грифові, на-строює на ходу скрибку,—все не те! ніяк не розбере причини сього непокою. З бідного чоловіка вже лле піт, у голові мов дзвони, коло вуха верещить погана скрибка, гудуть діти куди-здря, і в тому галасі та безладді різнить хтось до того, що все в середині перевертається! Тільки оце зараз вчитель догадавсь, хто йому заважає. Він зрива смика і замакується, щоб кінцем потягти того злидня, що вимотав йому всю душу; замакується гнівно і, по слуху, міцно опускає смика. Коли гульк!—під смиком Дмитрик, син панка Котляревського, що до його вчитель ходє в-гості, отже бити його сина ніяк не можна... Але вже руки не здержиш, вже й Дмитрик присів, а рота таки не стулив, жде; ось, ось лупоне його вчитель по голові... Вчитель пересовує руку в-бік—знов горе: під смиком самий кращий співун, сердега Сич...

Сич як раз бере „мі дієз“. Він нічого не баче. мов дивиться кудись туди до себе в середину; чиста, висока нота дзвенить і, мов голуб, б'ється по всіх кутках душної школи... „Вдарю хоч не кінцем смика, а серединною“, — блискавкою дума вчитель. Луп! Хрясь!.. Сич пригнувсь, смик зламавсь...

Скінчили співати, бо грати нічим...

З гомоном шелеснулись діти геть із школи. На ходу надягають чумарчини й сірячки... Хтось б'є з усієї мочі Дмитрика по спині і тіка; тільки грязюка, мов з під коня, бризка в його з під чобіт та торба раз-по-раз гепа його з-заду... Видно, добре дошкулив його Дмитро за діжурство. Ступнів з двадцять женеться за хлопцем Дмитро;—не догнав!..

— Постій-же! Я пожаліюсь вчителеві! — свариться він у-слід хлопцеві.

— Ходім уже! — гука на Дмитрика Сич. Ступають у-двох. Чавчить під чобітьми грязюка. Дощу вже нема і тільки хмари низько, низько котяться одна за одною. Котяться без-краю, і десь пропадають далеко...

— За що він мене вдарив?—дивується Сич: — там же було „мі дієз“, а не „мі“; я й взяв „мі дієз“...

— Та то він мене хотів ударити, та не насмів, а руки не здержав,—догадується Митро.

Сич зітха.

Трохи згодом він помалу заводить нову пісню, що вчили на останку:

„На Васильовськом славном острові“...

— Як пообідаєш, приходи на гудзики грати!—кличе Митро.

Хлопці розходяться. Перед своїми сінми Микола обчища чоботи тріскою, обтира віником і входе в хату.

Дома нема нікого. Він скида сірячок здійма торбу й лізе під лаву, де стоїть його маленька скринька. В скриньці лежать книжки, гудзики, пера і якась старенька, з під цигарок, кандієчка, — все Сичеве багачтво...

„На Васильовському славном й острові“... тягне Микола. Він присів коло скриньки, шпортається між книжками, шапка у його зсунулась на потилицю.

„Молодий матрос кораблі снастив“—виспіває Сич; виспіває і не чує, як вітчим увійшов у хату. Не чує й не віда Микола, що він вже зробив три гріхи: перший—у хаті, де боги, сидить у шапці; другий—співа перед обідом; третій—співа „светську“ пісню. І за ці всі Миколині гріхи дасть на тім світлі одвіт Богові не Микола, а він, його вітчим,—що не направив хлопця на путь істини! Микола не чує цих думок вітчимових, не чує, як той підходе, і чує тільки, як його хтось б'є по шиї. Шапка з Миколи летить назад, голова вперед і він б'ється головою об лаву. З очей бризнули якісь жовто-зелені, мов міньоні стовпи, і були вони такі чудові, такі хороші, що в хлопця аж захололо в середині...

— Не співай! здимай шапку!.. як крізь сон чує налякане хлоп'я...

Вже вітчим і вийшов з хати, а Микола все сидить перед скринькою та згадує ті блискучі міньоні стовпи, що він побачив, згадує—і все не згада... А які вони були чудові! Ще кортить їх побачити!.. Сич пригина голову, з легенька б'є по тімню, помалу торохкається головою об лаву, і—нічого не баче; тільки болить, більш нічого... Робиться так досадно, наче що втертяв.. Щось підкочує Сичеві під груди, у горлі лоскоче, очі наливаються сльозами... і він гірко плаче. Плаче та згадує, що його даремно вдарив учитель, даремно побив вітчим... Плаче, а сльози сиплються, мов орох; сиплються в розкриті скриньку, течуть по засмальцьованих книжках, по старій, п'ятнистій кандієчці з під цигарок..

Микола фон-Рендель.

Катеринославщина, 1909 р.

Ратуй Боже чоловіка!

Кричить, гука чоловік,—
Люде не ратують;
А знемігшись, помер бідний,—
Прийдуть, пожалкують.

Чого-ж його жалкувати,
Як не став уже кричати?
Нема йому вже поради,
Хоч прийди і рідна мати:
Тоді було помагати,
Як почав він, бач, благати.
А ви тоді й не чували,—
Цілу ніч у карти грали,
А після довгенко спали,
Або своє діло мали...
Все собі щось добували,
Відарю не потурали.
„Нехай собі живе з Богом,
Десь там далі, за порогом!
Сюди його не пускати,
Бо не вчився він писати,
Ні закони здобувати,—
Тільки сіять та орати,
Та хліб собі заробляти.
А як ліг уже на лаву,—
Честь дамо йому і славу!“

Селянин Василь Голандін.

Переспів.

Коли моє серце від дум наболіє,
А душу замучить журба,
Іду я до гаю, де клен зеленіє,
Де спить над водою верба;

Там шепчуться лози, голубка воркує,
Доносяться пісні пташок,
А небо синіє і витер цілує
Голівки росистих квіток.

Стою там, сумуючи, я під вербою,
Де мріють шовковії трави,
І слухаю, як розмовляють з водою
Лоза, очерет та купави.

Нікого нема там, хто-б словом чі оком
У серце смутне заглядав,
А тільки берези щось шепчуть високо,
Та горлиці крик пролунав..

Немає людей там, немає тревоги
І віє на душу тепло,
Мов янгол до серця,—посланий від Бога,—
Приклав своє ясне крило.

Переказав Г. Феодоров.

Ще про подоріж на Тарасову гору.

Подоріж на Тарасову гору, в кінці Травня, великим заходом, у великому гурті, була речю такою надзвичайною, що мені хочеться додати ще де-які свої вражіння (як я й збирався).

Отже додаю подробиць, почавши з самого від'їзду. Коли пароплав рушив від київської пристані й мандрівці трохи осілися, я оглянувся, щоб зміркувати, яке саме громадянство обізнавалося на думку Українського Клубу й рушило до Шевченкової могили. Громадянство було досить розмаїтне,—старі, підстаркуваті, молоді й „наймолодчі“. Одно кидалося в очі,—се відсутність військових... Хоч в одній часописі писалося, що були й військові, але се так подвоїлося та помножилося в очах дописувача: насправжки був один тільки військовий, так званий „наш“ підполковник (та ми вже звали його полковником!). Бог його знає, як він припитався, чи хто його залучив до українського гурту, а тільки „полковника К.“ можна раз-у-раз бачити на зібраннях в українському клубі й на інших урочистостях українських. Високий, бравий, сивоусий вояка впадає в око—отож і здалося тому дописувачеві, що були „військові“. Ні, був усе той один наш полковник К-ко, самою...

Приблукався до мандрівців і кобзарь, якийсь незвісний, не з тих, що вже відомі по концертах минулої зими в Києві (Кучеренко, Пархоменко, Кравченко). Грав сей кобзарь не мудро, але пісень співав цікавих, якихсь нових. Біля його увесь час був гурток охочих слухать.

Інші-ж гуртовалися собі купками де-хто хотів. Молодь співала, багато.

День був гарний. Дніпрові береги сяяли якими весняними зеленощами.

Непомітно наблизилась до Канева, минули його. Пароплав, дякуючи великій воді, міг повернути до самої Тарасової гори. Отже не треба було клопотатися ні човнами, ні іншими способами, як достатися до Гори. Просто зійшли з пароплаву й пішли по сходах (сходи найпростіші: дошки з набитими впоперек речками; іти по них на гору досить вигідно).

Сила народу ждала мандрівців, бо чутка, що придуть „з Києва“, розійшлася широко. Однак я поступіг з де-яких розмов, що сподівалися більшого числа приїзднях. І правда, було нас тільки душ 150,—могло б бути більше...

Між „канівцями“ (так ми взагалі називали всіх людей, що стріли нас на суходолі) були всякі люде: пани, й прості селяне. Тут між панами були й військові, з своїми дамами,—таки не *один* військовий був, а чимало..

Чималенько було й полицейських, і кінних, і піших. Видно, таки й мандрівців, і великого гурту місцевих людей—було сподівано. А де великий гурт, там, мовляв, і пантрувати треба! Але все обійшлося „честь-честью“, Канівська околиця й гори—не порушилися..

А може де-які камні й порушилися. Відзначу одну таку цікаву подробицю. Коли ми зійшлись уже біля могили і всі присутні гуртом заспівали „Заповіт“, чуя я—хтось біля мене таким баритоном веде:

„Серед степу широкого,
„На Україні милій!“...

придивляюсь, --аж це полицейський так заводить!..

Дійсно, не дармо просив батько Тарас:

„І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вільній, новій,
Не забудьте спом'янути
Не злим-тихим словом!“—

Отже й спом'янули всі гуртом, „в сім'ї вільній, новій“...

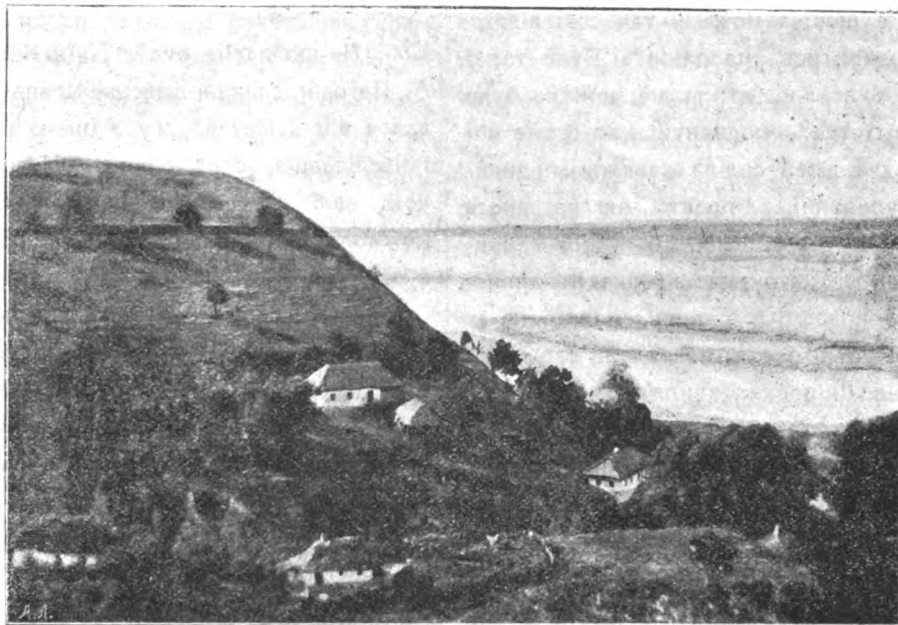
І „заповіт“, і панахида зробили велике вражіння на народ. Але правду сказати, що власне на панахиду де-хто з простих людей все таки поглядав—підозрено. Мене здивували двоє селян своїм питанням. Я давно чув, ніби між народом бродить тая оповідка, що Шевченко не вмер, що в могилі закопано порожню труну, а сам Шевченко ходить по всій Україні, між народом; однак я думав собі, що ся байка розповідалась колись давно, а що *тепер* люде вже просвітилися та обізналися більше—і вірити в такі байки більше не можуть. Аж вийшло, що я дуже помилився! Коли я розговорився з тими спогаданими селянами, (вони стояли зараз біля мене), один з них, (доволі молодий чоловік), і каже, як скінчилася панахида:—„Та все добре, а тільки нащо ж ту панахиду правити? Кого-ж поминати, як там у могилі нікого нема?“

— Як, кажу, нема? там же Шевченко похований!

— Єге, „похований“! там його й не було ніколи!—

І починають мені обидва дядьки розказувати ту саму байку, що склалася ще при похороні Шевченка... Отже видно, що за півстоліття—просвіта не дуже-то поступила в канівській селянській околиці...

В хаті і біля хати, що на Тарасовій горі, увесь час товпилася юрба всякого народу,—теж суміш, „паярки, які мальовничі білі хатки, розкидані серед садків! Аж мене жаль узяв, — чом ніхто з наших метців,

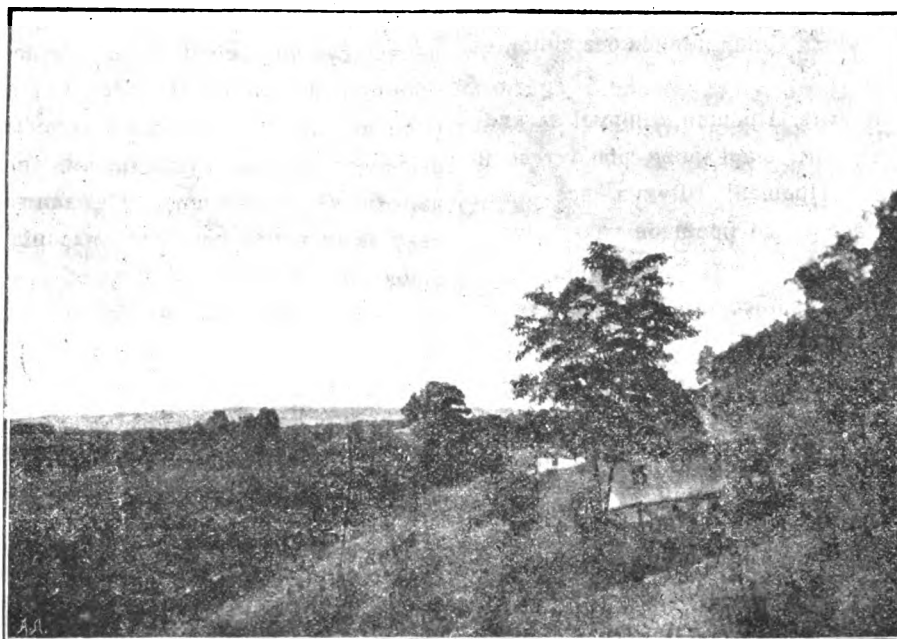
Під Тарасовою горою.

ни“ й „прості“ люде. Слухали кобзаря, роздивлялися, писали свої імена, (хоч де-небудь, хоч з-краєчку)...

Ходили громадками й по околиці. Надзвичайно вона гарна! поглянеш і на Дніпро, поглянеш і туди далеко на протилежні полтавські простори, — всюди так чудово! А які милі куточки й тут поблизу, навкруги самої Тарасової гори: — які хороші долини, зелені

отих „пейзажистів“, не змалює чарівних куточків на узгір'ях Тарасової оселі? Здається, такий-би чудовий малюнок вийшов! Та ба...

Блукаючи околицею, зійшов я до берега, далеченько від пристані. Чую,—сміх, плескіт. Чі не русалки Дніпрові приплили теж на канівське свято?.. Ні то либонь купаються—панночки київські: он, на березі,

Околиця за „Тарасовою горою“.

на пісочку, лежать капелюші й убрання якесь кольористе. Молоденькі, безжурні голоси дзвінко розлягаються по хвилі. Недалечко сидить громадка дітей, може пастушків, та пастушок, а може й так собі підлітків, що надійшли подивитись „на панів“. Були там і дівчатка, але більше було хлоп'ят; та не помітно було „не здорового любопытства“—подивитись на гарне молоде тіло. Ні, громадка дітей сиділа поважно й дивилася на панночок „купальниць“ просто як на якесь дивовижне видовище; я гадаю, що той гурток селянських дітей,—(либонь з тих хаток, що в ярках),—дивився-б з таким самим виразом в обличчі, коли-б на їх берег прилетіли якись дивні птахи, позкидали свої пера й почали плескатися в Дніпрових хвилях...

Я повернув назад, прилучився до якогось гуртка мандрівців і знов опинився на Тарасовій горі. Там саме лаштували громаду біля Тарасової могили, щоб зняти фотографію. Я пізнав багато відомих людей: ось Лисенко музика, ось інші „Радці“ Українського Клубу, багато й невідомих; ось і дами й діти. Нічого... шкода тільки, що нема жіночих постатей в українським убранню,—вся громада виходить якесь одноманітна. А зовсім уже не-до-речі були при тім зніманню величезні капелюші на дамських головах: де-який бриль закривав половину обличчя сусідового. Бувши фотографом, сказав-би я познімати ті капелюші!..

Однак все-ж добре, що знялися. Багацько кому буде мила пам'ятка про той значний день.

Ще походили, посиділи, погомоніли, поспівали. А там і назад треба було вертатись...

Пароплав поніс нас знов до Київа. Вечір був гарний. Всі сиділи на горищі. Співи лилися без кінця,—можна сказати, цілу ніч...

Ранком прибули в Київ. Прощай, Дніпре! за клопотом, за всяким життєвим шарварком рідко тебе й бачиш з київських гір!.. Прощай!.. Думка все лине туди, на твою гору Тарасову, де пройшов такий чудовий, дійсно незабутній день!

Щаслива була думка українського Товариства, що врядило сю подоріж. П—ч.

Зрадливі мрії.

— Чого ти зажурена, мила дівчино?
Поміщусь я за тебе! Хто скривдив?! коли?—
— Ні, друже, не маю на кого жалітись,
То власні мрії мене завели!

Полтавна.

Українська ввічливість і московська увага.

Не-що давно був у Київі петербургський професор А. Погодін, славянолюбець, мовляв, нового зразка. Подався він з Петербургу з цілою громадкою своїх учнів і наслідовців, студентів та студенток, — з тією думкою, щоб побувати в „славянських краях“ і спізнати межплеменні відносини й національне відродження в тих краях.

Отже першим місцем, де спинився на ті розглядини п. Погодін з своїм товариством, — був Київ.

Прочувши про сподіване завітання п. Погодіна до Київа, київські українці зважили, що треба привітно прийняти його, яко ново-слависта поступового й до нас українців прихильного.

Правду сказавши, та прихильність не була нічим доведена. Навпаки, п. Погодін писав у „Московським Еженедільникъ“ неподібні речі, — такі, що під ними міг би підписатися швидче ворог українства, ніж прихильник: в тім писанню він вказував на український рух яко на щось досить шкодливе, як на анархізм і т. и.

Але... все-ж таки йшла чутка: „та ні, він до нашого руху *прихильний*, хоче ближче підійти, пізнатися; треба його прийняти й ушанувати!“

Отже українці й прийняли, й ушанували п. Погодіна, з його товариством, увічливіше, ніж того вимогала оказія: З гостями ходили по Київу, показували все, а потім дали на честь петербургських славистів бенкет, в „Українським Клубі“. На бенкеті, звичайно, були промови. Можна було-б сподіватись, що ті промови, від таких господарів і в такому місці, мали бути сказані по українські. Але ні. Ми, українці, (це звісно всім), люде дуже гребні, ввічливі. Тим-то господарі бенкету зважили, що „ради гостей“ треба українську мову покласти на сей час під лавку і промовляти більше по московському, щоб „не стіснити“ гостей, щоб вони краще все розібрали, щоб їм стало все більше зрозумілим.

Тим-то голова клубу лише сказав щось привітальне по українському, та де-які промовці додавали кінчики промов — українські, (яко останній акорд); а всі головні промови і головні часті промов — сказано було мовою московською. Так говорила старшина клубу й члени його. З промовців-росіян розливався проф. Перетц.

Як звісно, — коли наші українці говорять при урочистих пригодах по московському, то вважають потрібним не посоромитись і вимовою, отже іноді „ака-

ють", „гекають", та „екають" навіть більше ніж москвичі; кажуть би-то й на сей раз де-хто старався дуже. Все було як слід, як завжди буває в нас...

Але-ж таки знайшлися люде, що показали в українському гречному товаристві — своє нутро: білорус сказав промову *по білоруському*, два поляки — *по польському*.

Вражіння було надзвичайне! плескіт промовцям був великий!

Чі гості все зрозуміли, чи не все, того сі промовці не питали і тим не клопоталися.

Чі не навчили ті „негречні" гості де-чого українців-господарів?...

Вкупі вся пригода справді — „наводить на размышлення“:

Отак ми, власне ми українці, оступаємося всюди з своїм; та ще яка досадна „крива лінія“ виходить: ось поступимо неначе вперед і вже мов би-то твердою ступою станемо, — ні, дивись, і знов подамося на ступінь назад! Вже в київськiм Українськiм Товариствi було стільки говорено з приводу української мови; було навіть вивішено оповістку, дуже гречну, а все таки оповістку, від уряду товариства, що „старшина українського клубу ласкаво просить гостей вживати в українськiм клубі мову українську“. Про те, по якому повинні говорити *господарі* клубу, — не було вже й речі: само собою розуміється, що завжди, хоч-би й на самих урочистих зборах товариства, — навіть при запрошених гостях-москалях, та поляках (як то було на Шевченкових роковинах), — говорилися промови по українському.

Але досить було прихати гостям із столиці — і наша гречність не видержала! Заговорили мовою панів наших. Розлилася ціле море російщини!

Отак сами себе спиняємо скрізь: в однім місці, в офіціальному, не говоримо по своєму через те, що *не можна*, в другім, наприклад, десь у крамниці, — через те, що „*ніяково*“ (як таки його обізватися по українському до приказчика в якогось там Скриньки, або Свешнікова?...) В третьому місці, в своїй таки хаті, переходимо на чужу мову — з *гречности*! щоб не „стіснити“ гостя...

Отак і нема нам „практики!“... Все наша натура, наша страшенно м'яка та ввічлива натура об'являється.

Однак важуся сказати, що така велика міра ввічливости походить вже не від делікатности нашої, а від многолітнього — рабства. Се воно, теє рабство, витворило в нас ту податливість. Се щось міцніше за нашу думку, за наші переконання, се щось нутряне, бо воно всмокталось, за довгі століття, в саму кров нашу.

З сього погляду дивне київське вшанування гостей-„славистів“ варте того, щоб над ним спинитися.

Кажуть, *треба-ж* було в сім разі змінити українську мову на російську, бо розмова з гостями мала практичне завдання: вони хотіли *пізнати наші справи*; через те треба було говорити до них зовсім зрозуміло.

Але вечір в Товаристві на честь гостям — виходив за такі чисто практичні межі. Повідомлялося гостей в редакціях, в мандрівці по Києву і т. д., а се була — маніфестація, отой людний „бенкет“ в українському товаристві. Тут не тільки мала право, а мусила бути, від старшини й членів товариства, — цілковита мова українська. І той хто оступився з нею, приховав її, за для гостей, — той понизив достойність Товариства. Така наша думка.

Чом білорус і поляки не спинились перед тим, чи розумітимуть їх петербурські мандрівці? Та й справді, що то за „слависти“ такі, що не розуміли-б навіть близьких слав'янських мов?..

Ось поїхали вони до Галичини. Пішли у Львові на учту до галицьких українців. По якому *там* з ними говорили господарі? — Звичайно, там говорили по українському. Один тільки промовець, заїздний українець з *російської* України, таки не втерпів, і таки й там сказав п. Погодіну — промову по російському!

А ось гості-слависти пойдуть у Болгарію, в Сербію. Хто їм говоритиме там по російському! Говоритимуть господарі на тих урочистих зборах, що напевне будуть, — по своєму. Либонь гості — тих промовців вже іменно не розумітимуть, тільки вухами клапатимуть, але муситимуть клапати, — ще може на одповідь скажуть, які вони тому раді, „що місцева славянська культура, (болгарська, чи сербська) і самопізнання (теє „самовизначення“) поступило так значно вперед“!

Отже можна й про Київ сказати, що безмірно більше зрозуміли-б наші гості-слависти, наскільки поступила вперед наша українська культура, коли-б вони почули всі наші принципіальні промови — по українському. Се їм сказало-б більше і навчило-б їх краще, ніж усі наші просторі, та ввічливі промови російські...

Але цікаво, чим же відповіли на українську ввічливість — гості?

На бенкеті говорилися, звісно, звичайні речі, про межиплеменне поєднання, потребу спільного порозуміння, поважання одно одного й таке инше. Але цікаво було почути, що скажуть мандрівці-слависти *в нечати*. Отже сквапливо взялися ми до читання дописів п. Погодіна до петербурського „Слова“. Дописі ті звучать „Письма съ дороги“. І. Київ.

Розповідає п. професор по український рух. Однак

хоч йому розповідалося в Києві все „руськимъ языкомъ“, але він або все-ж таки не второпав, або слухав „через п'яте-десяте“, бо все переплутав... або й цілком вигадав де-що, наприклад якийсь-то київський з'їзд, у Декабрі 1908 р., польсько-український, надто велелюдний („400 душ“); а тим часом того з'їзду—й зовсім не було...

Наплутавши де-що й з „Просвітами“ і т. и., пан Погодін не був ласкавий сказати хоч би одно слово, що-ж він на свої власні очі бачив таке українське в Києві? *Яке враження* на його зробило пробування проміж київськими українцями? Про все цеє ні пів-слова! мов би він особисто й не стрівався в Києві ні з ким з живих людей, а вичитав свою плутанину з книжки. Чі він де був, чі він кого бачив, чі він з ким говорив,—все це „пройдено молчанієм“. Се вже мов-би то не дуже й гречна відповідь на все панькання з руки українців...

Але найкраще всього—вступ Погодиногого „Письма изъ Кіева“. Ось що він каже:

„Интересныя новыя отношенія складываются въ Малороссіи и русская печать должна отнести къ нимъ съ серьезностью, которой они заслуживаютъ. Эти отношенія выражаются въ формахъ, еще не вполне закрѣпленныхъ жизнью, и тѣмъ болѣе желателно, чтобы русское прогрессивное общество внесло въ ихъ опредѣленіе свое вліяніе, пока еще вполне возможное“.

Оце й *все*, що знайшов сказати „від себе“ п. Погодін про українство, пишучи свій лист з Кіева. Далі він переказує коротесенько про український рух самого остатнього часу:—говорить про ті утиски й напасті, які приходится терпіти українцям, каже й про де-які наші добрі здобутки: існування українських часописей, „Просвіт“. Все факти—звісні з часописей; щоб спом'янути про них так поверхово, можна було й в Київ не приїздити, а написати все те й в Петербурзі... Навіть можна було-б *вірнішу* витяжку з часописів зробити, а то п. професор, в своєму „листі з Кієва“, наплутав таки чимало!

В кінці те саме: в Малоросії, мовляв, ще одно „любопытное явленіе“,—поєднання українців з поляками. „Совѣтую русскому обществу обратить на это вниманіе“. Теж—„пока еще возможно“?..

Ось що П—на клопоче найбільш: „коли-б, мовляв, „хохліки“ не висмикнули від нас свого чуба! Коли-б вони не вийшли „изъ-подъ вліянія нашего“. Автор не може собі здумати, як би се воно могло бути! І допускаючи хоч би якусь можливість такого визволення, „обращаетъ вниманіе русскаго общества“...

От з ким ми, в найкращому разі, маємо діло,

коли розкриваємо свої обійма російським лібералам. Ось перед ким ми хочемо бути ввічливими—до саможертви!

На вшануванню п. Погодіна я не була й ніякої участі в тім „святі“ не брала; але, видаючи українську часопись та будши членом Ради „Українського Клубу“, уважаю своїм обовязком сказати все те, що сказано в сій замітці. Сим здіймаю з себе відповідальність за недоречне з'явище в своєму українському Товаристві; при тім важуся думати, що може де-кому, хоч на-далі, станугь у пригоді мої слова—з поводу великої української гречности й московської уваги до „новыхъ отношеній в Малороссіи“.

О. Пчілна.

ТЕРЕВЕНІ.

(Мовляв, фельетон).

Слава тобі Гоподи, відбули „академичну“ частину року,—і зімову й весняну добу. Вже літо, справжнє літо.

Час, час відпочити! Чого-чого тільки не перетравив наш мозок за ту зімову та весняну добу, в великому місті! іноді прямо світ макітрився! Служба, співи, танці, лекції, доступні й недоступні, з захмарними думками нової філософії, театри, виставки; опріч того суперечки, лайки... А смертні карі! хоч того страхиття з шибеницями та розстрілами рідко хто бачив на свої очі, але-ж і самі чутки про тее гнітили мозок, чавили його, робили неначе хворим...

Однак не кождому було так: інші ще платили гроші, щоб хоч приклад смертної карі побачити: на сцені, бачите, таки в нас у Києві, між іншими видовищами сінематографу й иншого такого, одна „артистка“ на собі показувала „смертну кару“: П вішали, потім вона одходила. І таке показувала „шановній публіці“ скілька раз на день. А люде собі дивилися...

Була в нас ще одна дивна забава для „публіки“, хоч і не така страшна, а все-ж, з якого погляду, близька до „уголовщини“ й обвинувачення. Се, бачите, була особлива гра в суд: береться якийсь літературний твір,—або ні, починається з того, що продаються білети, зходиться охоче громадянство, купує ті білети, сідає в світлиці—і потім починається суд над якимсь літературним твором,—суд справжній, бо визначають председателя судбища, потім прокурора, себ-то обвинуватця, вибірають і оборонців, а суддями мають бути всі присутні. От беруть, кажу, який небудь літературний твір,—у нас у Києві брали один англійський роман,—та й судять ватажка його, чі добре він поведився, чі ні. Судять як слід: говорить промову обвинуватця,

нуватець, говорять промови оборонці, потім проміж присутніми збирають голоси,—чі „винен“, чі „не винен“. На нашому судбищі „оправдали“ ватажка. Але играшкою в літературний суд зосталось наше громадянство не задоволене; сказало, що оборонці (вибрано було справжніх адвокатів) говорили занадто „по адвокатському“, а громадянство бажало чогось иншого...

Однак все-ж розвага була, чі тая поважна „емоція“ духовна. Не малу емоцію, навіть страждання, заподіяли приїзді артисти за ввесь час. О, горенько, добути наприклад білети „на Шаляпина“! Инше мало не почувало під театральною касою, щоб доскочити того райського щастя, добути білета в тих трошки дешевших високостях. Спорилися потім, хто-ж найкращі мав „жнива“ з тієї громадської жадоби, чі театральный привідця всієї справи, той „антрепреньор“, чі сам щасливий—співець. Київські робітники зважили, що таки мабуть і артиста зостався не без копійки і через те може один концерт дати й на користь робітників. Отже й подались до Шаляпина просити його ласкавої помочі. Ну, та він їм одрізав так, що на другий раз вже матиме спокій: „Що-то, каже, вам пособить, хоч би я своїм концертом зібрав і скілька тисяч? Вас так багато, і безробітних і робітних, що досталась би кождому хіба якась нікчемна дрібниця“.. „А друге,—каже,—можу вам додати і те, що я сам вийшов з народу, з робітницького гурту, але я ніколи ні в кого не просив дарувати мені щось. І вам ражу те саме“.

Отак і пішли люде—з чим прийшли..

Остатньою видатною артистичною втіхою і разом мукою, був концерт каторжанський,—еге, концерт з пісень таки тих, що співають на каторзі. Се вже не руський співець, а швед один показував ті пісні,—зібравши невеличкий хор, та скілька солистів. Співали й про „тайгу в'ков'чную“, й про „тундру безконечную“, і про „шахту т'всную, сырую“, про „ц'пи грем'яція“ й т. и. Все те засмучувало велику концертну юрбу, в нарядних капелюшах,—і рада вона була, та городська юрба, зітхнути вільніше, вийшовши з концертної світлиці та маючи думку податися швиденько на відпочинок кудись далі від сутужного мійського життя!..

Пора, пора! Скінчився й екзаменаційний час: домучились учні, домучили, й самі домучились, учителі... Хто з учнів мав себе стратити, за двойку, або-що, то вже стратив.. хто мав плакати, то вже плакав.. все скінчилося, увесь академічний рік, з його лихом і трудом!

Всі їдуть!.. Себ-то не так-то й „усі“, бо є чимало таких нещасливих істот, що мусять і на протязі

цілого літа жити в Києві: наприклад—собаки, не настільки „любимі“, щоб господарі взяли їх з собою „на дачу“; потім усякі „служачі“ люде, що лише прихалцем можуть вирватися з города, а потім мусять і знов волоктися „дачним поїздом“ до „місця свого служенія“; цілі ватаги робітників,—мулярів, малярів, столярів!.. Ось вони над-вечір їдуть кудись цілими громадками з роботи,—спотнілі, обляпані.. Та й наш брат, „трудоуник печаті“, теж мусить сидіти літом в городі, при своєму верстатові!..

Ну, та кому гуляється, нехай здоров гуляє!.. Не-хай подвійно втішається своїм щастям,—та там і нас инколи згадає!
Хтось.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И.

Вийшли 2-м видакням

Драми й Комедії

Б. ГРИНЧЕНКА.

===== **ТОМ I.** =====

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

Л и с ь м о з П р о с в і т и

орган товариства „Просвіти“ у Львові.

Виходить раз у місяць. Річна передплата для Росії **2 руб.**
Адреса Редакції і Адміністрації. ЛЬВІВ, Ринок, ч. 10.
АВСТРІЯ.

ГОСПОДАР І ПРОМИСЛОВЕЦЬ

орган „Краєвого союзу господарсько-молочарського“ в Стрію. (Австрія).—Виходить 2 рази на місяць. Річна передплата **2 корони.**

ВИЙШЛА НОВА ЗБІРКА ПОЕЗІИ.

Петра Карманського.

„ПЛИВЕМ ПО МОРІ ТЬМИ“

стор. 139 малої вісімки. „Молода Муза“ ч. II. Ціна **2 К.**
Замовляти можна у автора в Старій Соли, у всіх книгарнях і в ред. „Будучности“.

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Вийшов з друку листок:

Життя Тараса Шевченка,

популярна біографія з сьома ілюстраціями (дві в трьох фарбах). Портрет Шевченка (в шапці); Шевченко над Дніпром, малюнок Трутовського; портрет Шевченка, малюнок Красицького; Шевченко молодим, власноручний портрет; Шевченко у неволі, малюнок Трутовського; хата Шевченка, власноручний малюнок; могила Шевченка. Ціна 3 коп. на гарному папері—15 коп. Продається в Києві, в книгарні „Літературно-Наук. Вістника“, Велика Володимирська № 28 і в „Українській книгарні“, Безаківська № 8. Весь прибуток од продажу цього видання призначено на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві.

Продолжається підписка на 1909 годъ

И А

СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, ЕЖЕНЕДЪЛЬНЫЙ и ПОПУЛЯРНЫЙ ЖУРНАЛЪ

„ХУТОРЯНИНЪ“

издаваемый Полтавскимъ обществомъ сельскаго хозяйства.

Годъ изданія ЧЕТЫРНАДЦАТЫЙ.

Главная задача журнала—популяризація селсько-хазяйственихъ знаній в массахъ населенія

Журналъ будетъ виходить в 1909 г. еженедельно книжками въ размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ съ рисунками и иллюстраціями.

Всѣмъ подписчикамъ в 1909 году будутъ разосланы: 1) иллюстрированный календарь „Хуторянинъ“ (больше 10 печатныхъ листовъ текста), 2) Краткая біографія Т. Г. Шевченка и 3) улучшенныя сѣмена растений.

„Хуторянинъ“ допущенъ въ бесплатныя бібліотеки-читальни и въ бібліотеки селсько-хазяйственихъ учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписная цѣна 2 р. на годъ съ пересылкой, на полгода 1 р. Объявленія принимаются по 8 коп. за строчку; цѣлая страница—10 руб.; 1/2 стр.—6 руб. 1/4 стр.—3 руб.; впереди текста вдвое дороже, при повтореніи скидка. Для лицъ, ищущихъ труда по 4 коп. за строчку.

Нова книжка,

ВИЗВОЛЕНА З ЗАБОРОНИ:

„В СВЯТО“,

Драматична картина в 1-й дії

ПЕТРА ГАЯ.

Ціна 10 коп.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, № 8).

М. Старицький. (Огляд його життя й творів)

склала О. ПЧІЛКА.

(Відбиток з Київської Старини).

Ціна 25 коп.

НАРОДНЕ БОГАТСТВО

Часопись суспільно-економічна. ● Вістник союзу руских хліборобскихъ спілок на Буковині „Селяньска Каса“.

Виходить кожного другого четверга і коштує на рік 1 Кор. 60 сот.

Редакція і адміністрація: Чернівці, ул. Петровича, ч. 2.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909-й ГОДЪ
на еженедельную иллюстрированную газету.

„Дѣтское Утро“.

Газета предназначается для дѣтей средняго возраста отъ 8 до 13 лѣтъ.

Въ газетѣ помѣщаются статьи и замѣтки о явленіяхъ современной жизни, повѣсти, рассказы, стихи, театральныя пьесы, статьи научно-образовательнаго характера, біографіи выдающихся дѣятелей, открытія, изобрѣтенія, разборы дѣтскихъ книгъ, игры, парады, загадки и т. д. Всѣ отдѣлы обильно иллюстрируются.

„Дѣтское Утро“ выходитъ ежедневно, кромѣ дней послѣ-праздничныхъ.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой на годъ—6 руб., на 1 мѣс.—50 коп. Подписываться можно на любое количество мѣсяцевъ.

Подписка принимается въ конторѣ газеты: Москва, Петровка, 1-й Знаменскій пер., д. 7, кв. 12.

Популярна бібліотека „ЛАН“.

- 1) Юр. Сірий. **Жите рости.** З малюнками. Ціна 25 коп.
- 2) М. Шаповал. **Про ліс.** З малюнками. Ціна 25 к.
- 3) Ю. Будяк. **Дикі люди.** З малюнками. Ціна 25 к.
- 4) **Нелло та Патраш.** Переклад Юр. Сірого. З малюнками. Ціна 25 к.

Вийшла з друку і продається нова книжка:

ПРОХОР ВОРОНИН.

„Як я виграв у товариша-вчителя бляшаного самовара“ та інші оповід.

46 стор., ціна 8 коп.

Вписувати можна з „Української Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8) та з книг. „Літ.-Наук. Вістника“ (В.-Володимирська, 28).

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 16.

(За Квітень) Априль.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 тарб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська уліця, № 97.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Далекий Схід і його заселення. Вісті: (Страшний призводник і інші дрібні звістки). На Україні. Вірш—*І. Вишовською*. Селянські вірші—замітка *О. П.* Вірші—*Василя Галадчина*. Лісова Казка—*Костя Перекотиполе*. Вірші—*Олени Журлиної* і *княжни Н. Кочубейни*. Українське слово й мистецтво. Українське товариство заграницею. Вірш—*С. Палія*. З кругу науково-громадянського. Спілки й господарство. Дописи. В чужих краях. Оповістки.

Малюнки: Наші люди з київщини й Волині.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями.

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)
на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.
„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 97.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *О. Пчілки*. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНЮНАХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора пьєси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

АРТИШОКИ

оповідання *О. Пчілки*.

(полтавський анегдот з панською життям).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

ЦІНА 15 коп.

Далекий Схід і його заселення.

(Д а л і).

На російсько-китайській границі є два місця, де Росія зможе давати найменшу одсіч китайцям і найбільшій стривається з ними. Це Семиріччя і Приморська Область з Амуром; їх природні багатства—несчисленні, а торгові шляхи пролягають тут через границі дуже покручені, так що клин китайський заходе між землі російські й навпаки. Для Семиріччя час іще не настав і, бути може, що пройдуть десятиліття, поки Кульджа і Чугучак добудуть змогу замірятись на наші пограниччя; а ці пограниччя до того часу й сами розівьються. Але Приморська область, стиснена з двох боків Китаєм і Японією та одірвана від Росії далечиною, переживає тепер саму критичну годину, і той, хто знає сей край та цікавиться ним яко заселеним переважно нашим народом, мимоволі уважно спиняється над тим питанням—життя чи смерть сій країні.

Але покинути Далекий Схід і одсунутись назад—се ще не дасть забезпечення, через те, що наше заселення не найде собі об віщо опертись—ні в Благовіщенську, ні в Іркутськ, ні в Читі, бо й там та-ж сама мало-заселена пустеля, тільки ще бідніша, суворіша, ще менш доступна. Щоб стояти твердою ногою, треба утворити на Сході самостійне місце для опертя, там, де тому сприяють природні умови, де того вимагають потрачені сили, се-б-то в Приморській області і перш над все—в Усурійському Краї; туг море єднає окремі куточки краю між собою, а увесь край з культурними осередками Китаю, Японії й Америки; тут природа надзвичайно багата,—ліс, кам'яне угілля, золото сприяють розвиткові життя, а звірина в лісах і риба в морі дають багато поживку людності.

Військо, уряд, залізні дороги, кріпості, великі заводництва, торгові фірми, що обслуговують лише потреби уряду й війська, без живого, діяльного населення, передають тільки наші гроші в чужі руки.

Чужі-ж руки простягаються тут від-усіль, а ззаду на їх напірають ще інші. Гроші втікають в Японію, в Китай, по-часті зостаються тут, але вже в дрібних китайських чи японських заходах, Воно справді, супроти того натиску прикладались тут час-від-часу розмаїті способи, щоб обмежити права золотого промислу, риболовства, то-ще, але всі ці способи переходять в нівець при першим же напорі. Розвивається всеяке хижацтво: переводиться риба, ліс, дичина; розмножується хабарство, контрабанда, підставні арендатори й робочі; золото йде в айгунську лабораторію, в Китай; в самім

Благовіщенськ, —мовляли китайці,—вони скуповують до 150 пудів золота за рік; із добутого пуда золота—10 фунтів, а инколи то й менш, записується в заведену книгу, а 30 фунтів продають китайцям; фунти посилають по пошті в іркутську лабораторію, а пуди продають китайцям в айгунську лабораторію; сотні мільонів по хижацькому добуваються американцями од китоловного, рибного й котикового промислів.

Населення, що тут є, нічого коштовного не виробляє, навпаки—розкодує кошти, добути иншими в Росії. Державні доходи й розходи по Приморській області в 1906 році були такі:

Звичайні розходи в . . . . . 10,466.150 руб.

Надзвичайні в . . . . . 44.595.010 руб.

Звичайні доходи в . . . . . 10.561.347 руб.

Сі числа взяті з офіційального перегляду Приморської області за 1906 рік. При таких величезних розходах, населення цілого краю складається всього з 377.129 душ; з них більше 124 тисяч живе в городах. Російських підданих в Приморській області налічується 303.685 душ, але сюди залічено чимало корейців; християн же, рахуючи й чужоземців, всього в області—265.610. Приріст населення за сей рік (1906), порівнюючи з попереднім, дав 62.571 душу, але в тім числі приріст християн (се-б-то—не китайців, не японців і не корейців), рахуючи й чужоземців, був усього в лічбі 26.109 душ, се-б-то менш половини всього приросту. За 1907 рік в Приморській області оселено переселенців 7.976 господарств, повернулось же назад 1385 сімей.

Треба сказати, що оці порівнюючі числа точні тільки для руського населення, що приїздить з далека і легко може бути полічене; але число корейців, китайців і японців може бути лише приблизне, бо вони переходять в різних місцях російську границю, живуть по приісках, в лісах, у слободах, на суднах по ріках, в робочих кутках городів, і лишаються не поліченими напевно в великій більшості. Особливо це можна сказати про тих, що займаються ловами, рибальством, дрібним торгом і чорною роботою. Д. Янковський пише: „цілі юрбища корейців шляються по хребтах, рубають там ліс, збирають мед, або й просто живуть по лісах; осінню та літом ховаються по курінях гуртки корейських мисливців. На Сухоні полювати на звірину стало через їх вже неможливо й небезпечно. Наскільки великі ці „юрбища“—можна бачити з того, що їх в самім Південно-Уссурійськ повіті налічено на 1 січня 1908 року, навіть по урядовій лічбі, 90 тисяч китайців та корейців.

Багато де-чого навчають числа зросту людності по народностях у Владивостоку:

Роки.	Війська.	Руських.	Китайців.	Корейців.	Японців.
1868	200	280	36	—	—
1886	3.600	4.700	4.400	400	450
1900	11.000	9.700	12.800	1.900	2.200
1902	13.000	11.550	15.000	2.300	2.400

При перегляді сих чисел не треба забувати, що в відділ „руських“—величезне число входить таких, котрі живуть там заволоками і ніякою здобутньою працею не займаються, от як урядовці з їх родиною, розмаїті численні „увеселителі“ і багато інших.

Ледви zalюднений край, обсягом у 1.684.991 квадратну милю, (а з них більш як четверта часть має зовсім добрий климат), скніє від недостачі людей праці, недостачі рибалок, дрібних торговців, бондарів, столярів, теслів, хліборобів і т. ин. Увесь дрібний торг в селах та на хуторах Уссурійського краю провадиться китайцями. Такі місця, як Сучанський округ, обдарований лагідним климатом, прорізаний річками й морськими заливами, оперезаний двома залізними дорогами, багатий на кам'яне вугілля, дає невичерпані засоби для розвитку і величезне вмістилище для колонізації. На жаль, переселенська справа, в теперешнім її стані, хоч розрослась ніби-то широко, не дає добрих наслідків. Переселенець їде сюди, зовсім не знаючи ні краю, ні обставин життя, ні того, як тут треба хазяїнувати. На нових місцях, не найшовши того, про що він гадав, переселенець кидає землю, передаючи її китайцям, або корейцям, а ні—найма наймитів: „живе паном“, каже він, жартуючи, про себе, а сам шукає легкого заробітку в городі. Досить значні заробітки, багато вільного часу, що наш переселенець не знає як ужити, завдяки своїй некультурності, завдяки тому, що немає розумних забав, тратається до-останку на п'янство. І от—в цім благодатнім краї, серед трудолюбних китайців та корейців, виростає п'яна Україна. Уряд заселив увесь Уссурійський край людьми з України, але нічого не зробив, щоб хоч як найменш ознайомити нашого простого селянина з новим краєм, навчити його потрібного ремесла та промислу. Потрібні—селянські технічні школи, курси рибальства; треба мандруючих учителів ремесла; треба скинути всякі заборони, що-до одкривання шкіл, курсів, читання. Хіба тільки тоді наш новоселець в Уссурійськiм краї бодай почасті добуде змогу хоч як-небудь вести боротьбу з китайцями та японцями,—що на початкову технічну освіту свого народу дають величезні кошти і, звичайно, побивають нашого переселенця на кожному кроці.

Наш земляк Янковський, сам взірцевий хазяїн і

тамошній старожило, пише ось що про наших переселенців:

„Людина не може вискочити з своєї власної шкіри. Наші полтавці, чернігівці та козаки оддали ту-тешньому краю од всього щирого серця все те знаття, яке принесли з дому. Де-які з них добрі звіролови, інші—порядні хлібороби, треті—кушнірі та стельмахи, але всі вони не пішли в своїй праці далі тих зразків, які бачили в своїх дідів. Їм не можна докоряти за те, що вони не вміють збирати багатства там, де японці та американці на протязі сотні літ роблять золото з хутрів, риби, ліса, по хижацькому руйнуючи наші країни, не дбаючи про будучність чужого краю, коли теперешність дає їм сотні мільйонів долларів. За 14 літ в 60—70 роках минулого століття американці добули в Охотському морі на китоловнiм промислі 360 мільйонів рублів“.

Про корейців Янковський пише: „Вони вирубали в-пень ліси, роз'орали їх на ниви. Тепер ті ниви ослабли й корейці кочують з місця на місце і знову викорчовують, і знову виснажують землю, оселяючись по всіх розвилінах горних річок до самого пограничного хребта, і спиняться в сій комашачій роботі мабуть аж тоді, коли все обездолять, так, як обездолили свій рідний край. Вони викорчовують, випалюють ліси, виснажують землю, переведуть рибу в річках, дичину в лісах та на горах, і опиняться голодним людом на шиї уряду, або перекочують в Манджурію, лишаючи нам після себе безплідну пустиню. З кожним роком вітри стають різкіші, ширяться грудні й горлові хвороби, вивітрюються ниви, збільшуються снігові заноси, морози, вимерзає хліб“.

А що-ж робить переселенський уряд?

Коли треба було закріпити одібрані від Кримської орди Херсонські та Катеринославські степи, що з давніх часів належали нашим запорожцям, то російський уряд зігнав з сих степів запорожців і віддав чужинцям: німцям, то-що. Тепер дві третини тих степів належать до німців, а нащадки колишніх їх обдарів шукають собі притулку по чужих країнах. Порівняти-б цей приклад з тим, що робилось і робиться в Китаї. Візьмім англійські або японські колонії, де надають значну вагу живим народним массам, коли бажать закріпити новий край за метрополією; а з другого боку порівняймо з тим, що робиться для нашого переселенця на Амурі та „Зеленім клину“.

(Далі буде).

ВІСТІ.

СТРАШНИЙ ПРИЗВОДНИК.

Відомий політичний діяч, Бурцев, проживаючи за границею, знов подав відомості про одного лихого призводника, що був шпигом і мав значне місце в таємній руській поліції, а разом з тим вступав у революційні кружки і, прикидаючись їх спільником, призводив їх до таємних революційних вчинків, навіть до замірів на політичні забійства,—потім сам же доносив на своїх „товаришів“, здобуваючи собі з того користь, а товаришам згубу. Сей підступний злочинець почав орудувати давно, ще літ 30 назад. Справжнє ім'я його Абрам Гекельман (жид). Був він студентом Дорпатського університету і ще тоді, в початку 1880-х років, став потайним зрадливцем: увійшов у революційний гурток студентів дорпатських, а потім і в спілку студентів петербурських, московських та київських,—і всіх повидавав, при тім так зручно, що ніхто з товаришів і не догадувався, хто-б міг їх видати. Ще мавши 21 год, Гекельман був на службі в таємній поліції, шпигом; потім пішов усе вище, та вище. Одержавши вже місце шпига за границею, назвався Ландейзенем і тут вліз у самі найбільші кружки руських революціонерів; призвів їх, у Парижі, до заміру вбити царя Олександра III-го і коли вже було все до того прилаштовано—всіх видав. Французький суд осудив усіх учасників тієї змови, в тім гурті й Ландейзена—на 5 літ сидіння в тюрмі, бо всі уважали, що й він був спільником тих революціонерів; однак Ландейзен утік. Його товариші-революціонери думали, що йому вдалося втекти в Америку, і навіть раділи за його, бо не знали, що він зрадник. Але він туди не втік, тільки все переміняв імена, (між иншим звався й Петровським), та все вище посувався по своїй службі, в таємній руській поліції за границею. Остатнім часом він звався—Аркадій Михайлович Гартінг. При міністрові Плеве він вихрестився; хрещеним батьком був сам міністр, Муравьов. Гартінга і в Росії, й за границею вважали дуже розумним і спритним; він мав високі „чини“ (статського совітника) й ордени,—орден святого Владимира,—навіть від французького уряду мав орден „почесного легіона“. На-останку Гартінг став начальником усієї руської таємної поліції за границею. Жив у Берліні, (мов-би то считався при посольстві), одержував дуже багато грошей, собі й на своїх підручних; а ще до того взяв за границею дуже багату жінку, що принесла йому 300 тисяч франків. Всі таємні політичні справи були в його руках. Азев був підручним сього „генерала Гартінга“

і вони вкупі орудували всіма своїми темними ділами: призводили революціонерів, потім їх видавали; крутили і в Росії, й за границею, аж поки оце Бурцев не вивів на чисту воду, хто саме був Азев і Гекельман-Ландейзен-Гартінг. Обоє повтікали, але де саме Поділися—не відомо.

Отож жидівство дає за останній час—вже другого такого особливого „генія“. Звісно, для того, щоб так зручно, стільки літ, дурить стількох людей, по всіх країнах,—треба таки спритного розуму; але ще більше треба до того—безсовісної підступності й холодної жорстокости серця. Отже сю перевагу й треба признати за тими двома товаришами. Шпигів і навіть зводливих, підступних призводників єсть багато й з людей всякого иншого племені, але найбільшої „слави“ досягли собі в сьому ділі—Евнех Азев і Абрам Гекельман.

◆ **Духовні справи.** *Чернечий з'їзд*—де-далі все-більше викликає до себе увагу в великопанському світі. Перше думалося, що з'їзд тільки дбатиме про поліпшення життя й побиту чернечого, тепер же думать зняти на з'їзді річ і про політичну діяльність монастирів: між відчитами, що подано на з'їзд, єсть і такі: „про діяльність іноків і инокинь на користь державі“.

◆ **В духовних семінаріях і академіях.** В Синоді дуже турбуються тим, що багато приходів порожнює, бо семінаристи не хотять бути священниками. Іде розмова про те, як удержати семінаристів, щоб вони не кидали призначеної їм дороги. Інші радять вдатися до семінаристів з покликом, нагадуючи про їх завдання; другі члени Синоду радять строгіше держати семінарії. Між иншим, у полтавській духовній семінарії видано наказ, щоб семінаристи пильніше додержувались форменної одежі (з чорного сукна і не куцого крою), та щоб не ходили в барвистих сорочках і блузах: червоних, синіх та инших.

„Совіти“ духовних Академій клопочуться про тих професорів, ще увільнено з Академій; хотять, щоб їх знов було повернено.

◆ **Халера**—все поширюється в Петербурзі, а звітки розходиться й далі по Росії: вже є хворі халерою в Москві, в Орлі, й в инших містах, особливо по річці Оці, та Волзі.

◆ **Розбійства.** *Полон сина й забійство батька.* Між великим числом грабів, сталася особливо значна подія: в городі Хайларі, вкрадено в одного великого багача, купця,—його малого сина, (саме як він гуляв з батьком у городським садку). Потім батькові привнесено листа, щоб він дав 75 тисяч, ніби-то „соціалістам“, тоді йому віддадуть сина. Купець пішов мов-би по гро-

ші, в свою контору, з тим грабіжником, що приніс листа, а по дорозі встиг послать за поліцією. Коли поліцейський зараз же прийшов, то грабіжник вистрелив у купця, там же в конторі, й убив його, потім вистрелив у себе й швидко помер. Хлопчика вкраденого знайшли, живого, тільки з пробитою головою.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Щедрий дар Просвіті.** Київська Просвіта одержала 1000 карб. в дар з Галичини, від д. Костя Паньківського, свого почесного члена. Ще раніш д. К. Паньківський подарував у бібліотеку київської Просвіти свою цінну збірку дуже рідких тепер українських часописів і книжок, (1,500 томів). К. Паньківський—відомий галицький діяч, ревний український патріот: він бере пильну участь в багатьох галицько-українських просвітних і економічних Товариствах, м ж иншим стоїть на чолі великого встановища, „Кредитового Союзу“.

При відомій байдужності нашого громадянства на Україні до „Просвіти“, такий щедрий дар з малої Галичини—заслугою особливої уваги. Д. Кость Паньківський зовсім не єсть якимсь багатцем, а, яко педагог, працює цілий вік; отже його щедрий дар єсть явище тим більше достойне дивування й особливої великої подяки.

◆ **Земство.** В Південно-Західному Краю, з 1910-го року, вже з певністю буде заведено *виборче* земство. До сього вже пильно готуються на місцях, складають списки властників і виборців.

◆ **Переселення.** Не вважаючи на те, що для виїзду на переселення в Сибір треба мати запись від Землеустроїтельної Комисії, (дається по числу готових у Сибірі земельних участків), переселенців їде дуже багато, і з записями, й по своїй охоті, яко „самовольці“; з весни через саму Полтаву переїхало більше 10-ти тисяч переселенців. В Сибірі вони теж переїзжають з місця на місце, шукаючи собі участків і не маючи притулку.

◆ **Жиди-доброчинці.** Переселення до Америки все більше й більше шириться проміж нашими селянами. В тій справі прийшли їм „до помочі“ й жиди: беруть з переселенців гроші і кажуть, що за те їм ніби-то буде влаштовано переїзд і поміч на місці. Але з того всього виходить, що люде наші, виїхавши з свого краю, застаються далі зовсім безпорадні й тиняються по світах без всякого поратунку й притулку. З переяславських жидів, що пособляли так нашим селянам, особливо визначився Берштейн; брав з переселенців по 50 карб.

◆ **Самосуд.** В селі Дмитрашівці, на Поділлі, в одного чоловіка вкрадено було ягня; господар заявив на сході, що він думає на свого сусіда Олійника. Селяне зараз-же кликнули Олійника—і там же на сході почали його страшенно бити. Староста ледве оборонив Олійника і замкнув його в холодній; та під той час як староста пішов по урядника, розлютовані дикі люде висадили двері в холодній і, начепивши Олійникові петлю на ший, повісили його там же в волості, на кроку. Де-кого за се злочинство арештовано.

◆ **Знуцання.** В Бердичівському повіті, (в Київщині), орендатор Б—ський, наймаючи дуже дешево люде до обгортання буряків, (по 20 копійок у день), жалує ще й тих грошей,—бо буряки дуже погані,—і, щоб за те хоч натішитися з робітників, наказує своєму економові муштрувати їх: вони мусять, поклавши сапи на плечі, ходити по команді, робити „плавное присіданіє“, то-що. Між робітниками єсть зовсім старі люде і їх те знущання дуже діймає; та мусять слухатись, бо пан Б—ський сказав, щоб неслухняних проганяли. А під голодну пору біднім людам і 20 копійок шкода втратити... Отже приходиться все терпіти! Господар-же, пан Б—ський, дивиться на бідолах та залягається од сміху...

Таких „забав“, здається, не було й за кріпацтва!

◆ **Народня здичалість.** Остатнім часом на Україні стало особливо часто траплятися знасилування малих дівчат, а при тім малими хлопцями, літ 14, або 12. А в одному селі знасилував малу дівчинку рідний батько.

◆ **Продаж жінки.** Бувають ще й такі події, дивовижні для 20-го століття: у Чернігівщині один селянин продав свою жінку, разом з малою дитиною, другому селянинові. Жінка думала, що то говориться жартами й спершу сміялася, коли при їй же, за чаркою, йшла в хаті розмова про той продаж; але потім, як прийшли „забрати“ її, та показали якусь і бумагу, з печаткою, що приложив староста, то сердешна зійшла з ума.

◆ **Тиф,** усякий, все більше розходитьсь по наших краях. У Харькові пошесть мов-би трохи поменшала (хоч і тепер там є душ 1000 хворих тифом), але перекинулася в повіті. В полтавщині ця лиха хвороба теж почала значно ширитися.

До Бояна.

Співай нам, Бояне, юначе вродливий,
Співай про недолу, про горе лихе,
Хай голос твій віщий, пророчий, журливий,
Зворушить, розбудить сумління глухе!

І. Виговський.

Селяхські вірші.

В 14-м № „Рідного Краю“ було вміщено вірші Василя Галандин. Подаю ще двох його віршів. В. Галандин—селянин з полтавщини; тепер він проживає який час в Києві,—робить роботу, яка трапляється. Вчений він мало, ледві грамотний, і з технікою віршування не дуже-то справляється, але в віршах помітно здатність, „живу душу“; з двох віршів, що поміщаємо тепер, 2-ий („Вишенька“)—на зразок народної пісні, дуже своєвидого складу. Вірші В. Галандин, так само як і інших наших поетів з народу, (а їх тепер багато), знов викликають ту думку: як шкода, що в нас нема особливого Товариства українських письменників,—може-б яка поміч знайшлася цим безпомічним авторам!

О. Пчілка.

Одного батька діти.

І що тепер люде роблять!
В світі бродять, не знаходять
Того краю, де-б злітали,
В пеклі й в раю побували.

А все хочеться побачить,
Що у пеклі за лелачі;
Які люди горять там,—
Може, есть там і Адам.
Всіх натура тая сама,
Всі походять від Адама!

Чого-ж в пекло жить попали?
Мабуть, праотця не знали
І по світу все блукали,
Поки в пекло жить попали.

Інші-ж—у раю гуляють,
Та Адама вихваляють,
Такі раді, що Адам
Ім життя щасливе дав.
Ну, радійте, веселіться,
Та у пекло не дивіться,
Бо то, бач, не ваші діти,
Що схотили в пеклі жити!
Ви їх в світі не гляділи,
Ви їх в світі не учили,
А так собі, як родили,
На світ Божий і пустили.
Та й давай ними робити,
Як скотиною возити.

А дали-б ви їм пізнати,
Що є в світі *батько, мати*,
І щоб *Бога* він спізнав,
Тоді в пекло-б не понав.
Тоді-б всі в раю гуляли,
І всі *Бога-б* вихваляли.
Знали-б тоді, як і жити,
Що Адама всі ми діти!

Селянин Василь Галандин.

Змарніла вишенька.

Ой вишенько-червоная,—почорнілая!
Чого-ж бо ти, голубонько, не дозрілая?
Що зморщилась, та зів'яла, помарніла.
Чи не так ти процвітала, не так спіла?

Як твої, бач, подруженьки всі поспіли,
То зібрали їх, як треба уложили,
Повезли їх на торжечок, розпродали.
А ти, моя голубонько, та й відстала!

Бо прилинув клятий шпак, почав клювати,
І почав, бач, сок із тебе витягати;
Тоді вліз черв'як у тебе, давай гризти,
І осталась, голубонько, ти на місті.

Хіба-ж вітер не шептав, щоб ти ховалась,
У зелене свое листя загорталась?

Та ти тоді ще красою наливалась,
Різва була, гарна була, вихвалялась,
Та од шпака проклятого не сховалась!

Василь Галандин.

Лісова казка.

(Оповідання).

Двоє молодих мисливців спочивали на березі лісового озера, під розлогими деревами. Біля них стояли прихилені рушниці, а трошки далі смачно дрімали собаки. Комарі величезними стайками кружляли в повітрі й дотикали сонних, але вони так стомилися, що не почували крізь сон їх доткнення.

Ось прокинувся один з мисливців, поглянув на сонце, що перейшло вже далеко за полудень і почав розбуркувати свого товариша; той тільки щось мурчав крізь сон,—либонь і очей не хотів розплющити. Та то-

вариш так настирливо штовхав його, що він далі, позіхаючи, підвів злегка голову й промовив:

— Хіба ми довго спали?.. Так хочеться спочити ще хоч трошки!

— Отак! он вже сонце перейшло полудень!—відказав другий.

— Та ну-бо!

— Подивись сам.

Розбурканий поглянув і собі на сонце, потім на свого дзигарика, щось буркнув і підвівся; але раптом кинув оком на другий бік озера й одразу наче скам'янів.

— Що таке?—здивовано спитав його товариш.

— Дивись!—тихо відповів мисливець і простяг руку.

В рямці зелених очеретів, при самому березі, сиділо молоденьке дівча в віковій шіснадцятій, що-найбільш сімнадцятій весни. Дівчина плела вінок. Вишивана сорочка злегка тремтіла од вітру на її молодій, стрункій постаті. Злотисте волоссячко пишно облягало личко дівчини й сяло в промінню сонця, наче вінець на святім малюванні. Свої ніжки дівчина простягла на пісочку біля самої води, що відбивала в собі блакитне небо, а тому й вода в озері була така блакитна-блакитна, немов небо й очерети забороняли вітрові доступ до того затінку; жадна хвилька не колихалася. Високим темно-зеленим муром стояв позаду розкішний ліс.

— Як поглянеш на оту тиху блакитну воду, то здається, що се не на землі, а десь серед безмежного неба, в повітрі вималювався отой малюнок,—промовив товариш, що стояв.

— Так,—відповів той, що сидів: наче казка...

— Справді, справді, казка... замислено проказав перший: „лісова казка“... Як се гарно!

— Ха, ха, ха! засміявся його товариш.—Ну, який мисливець з тебе? Побачив блакитну воду, дівча на березі, та забувся й про дичину!

— З мене ніколи не було й не буде мисливця!—напівсердито кинув споглядач.—Не слід і брати мене з собою на полювання. Ти, Борисе, он скільки дичини набив, а я хоч би на сміх поганенького кулика... Аджерж казав тобі, що йду більше за для того, щоб натішити свої очі картинами лісової природи.

— Се й видно!—з посміхом відказав Борис:—Звісно, маляр,—„артистична натура“! Але ж чого ти гніваєшся? Я ж по ширості, по товаришському...

— Т-с-с!—спинив його маляр і ввесь аж витягся. Дівча сплело вінка й поклато його собі на голову, а вбравшись, простяглося на пісочку і дивилося на себе в воду, щось таке зтиха співаючи.

— Яка розкіш! Які красиві рухи!—шепотів захоплено маляр;

— „Фея“? правда?—все ще трохи насмішкувато проказав за ним Борис, хоч було помітно, що й йому сподобався се живий малюнок, бо він і собі підвівся, поклав руку товаришеві на плече й дивився разом з ним. Маляр витяг з торбини бінокля і все, не одриваючи очей, стежив за дівчиною.

— Ось подивися, яка вона красуня!—проказав він Борисові, простягаючи йому бінокля.

— А знаєш,—додав по хвилині:—у мене отсе зародилася одна думка... Чудова думка!.. намалювати сю дівчину в якійсь прегарній обстанові... Вийшла-б чудова картина! так, так... ліс, озеро, місячна ніч... Сидить при березі русалка, а навкруги її в траві мигтять світляки... В повітря мріють привиддя, лісові духи... Десь там крізь віти світяться очі в пугача, а ген, ген в гущину ліса, десь на прогалині горить огнище, заливаючи світлом глибину лісову... Русалка дожидає, коли завітчається папороть... Ось папороть вже почала цвісти: немов сине полум'я, розцвітається квітка... Русалка от-от зірве її, щоб пурнути з нею в глибочінь озера і причарувати нею до себе того козака, що залоскотала та й досі не може викликати в його кохання до себе, бо й у своїй водяній домовині він пам'ятає й любить красуню Марусю, що до неї повертався з війська, коли спіткав русалку й заслухався її знадливої мови та співів і не стямився, як опинився в її обіймах на дні озера... Вода така прозора, прозора, що видно крізь неї, як той молодий козак лежить на м'якому ліжку з баговиння, а навкруги химерно сплітаються водяні рослини... Русалка захоплено дивиться на квітку, не помічаючи, що до квітки простягають руки й старі лісовики, й інші марища... Така була-б „лісова казка“!—промовив захоплено маляр і знов задивився на дівчину.

— От бачиш! знайшов собі й натхнення, й добру „натуру“, а ще дорікаєш мені. Які-ж невдячні сі артисти!—вдався до товариша Борис:—А маєш рацію, справді гарне дівча—додав потім.

— Я мушу неодмінно вмовити її, щоб далася змалювати себе!—покликнув маляр.

— Еге, братіку! не знаєш ти наших полісянок. Вони—дики, страх! Се не ваші степові дівчата.

— А! ось ходім, та й застуканемо її! Наблизимось нишком, та хоч розпитаємо, звідки вона... Так намогався маляр.

— Щось такої не запримітив я в нашому селі,—міркував Борис.

— А розумію тебе: тобі шкода таку натуру згубити!.. Ходім. Та дивись обережно, бо, кажу тобі, як тільки побачить,—пропало все! тільки й бачили!—як та пташка зникне...

Вони взяли на себе рушниці й крадькома подались до дівчини.

Вона все лежала на пісочку, підклавши руки під видочок і замислено дивилася на воду, підставляючи плечі під гаряче соняшне проміння.

Дівчя не счулося, як зовсім близесенько хтось спитався:

— Чія ти, дівчинко? як тебе звуть?

Немов козочка, схопилася вона на ноги і перелякано дивилася на двох незнайомих паничів.

Мовчала, ні словечка не проказала на відповідь, тільки очі були повні переляку.

— Звідки ти, дівчино?—спитався вдруге маляр, бе ручи дівчину за рукав.

— Не бійся, ми тобі не зробимо нічого лихого!—ласкаво промовив теж Борис; але дівчинка раптом вирвала свого рукава з рук у маляра і вмить зникла за кущами,—тільки чутно було, як шелеснуло гілля...

— Чи не казав я тобі?—сміючись промовив Борис до маляра. А той наче закам'янілий дивився в гущину, де зникло дівча.

— Ледві не заплаче! Ото ще!—Слухай лишень, Дмитре,—почав далі розважати Борис:—Чого-ж там уже так журитися! В твоїй голові зародилася думка,—от і добре; ти й переведи її на полотно, а таких „русалочок“ і в нас багато знайдеться!

Дмитро нічого не відповів на те й поплентався за Борисом до дому.

Дмитро Висипківський через рік мав кінчити малярську академію. Тепер він перебував у свого товариша по гімназії, Бориса Завітнівського.—„Сюжета на медаль шукаю“;—так поясняв він своє вештання в сьому році по Україні.—„Каже, хочу—на українську тему; тільки намалювати заманулось мені—щось нове, та щоб воно було красиве, поетичне,—казав він Завітнівським.

Висипківський був одним з найбільш талановитих учнів з свого гурту; професорі казали, що він має „іскру Божу“.

— Наш Дмитро знайшов собі добру думку, до його картини,—казав за вечерею Борис.

— Справді?—озвалась панна Таня, Борисова сестра, що скінчила в сьому році гімназію.

— Та ще яку! надзвичайну!—відповів їй брат.

— Яка ж я рада!—весело промовила Таня до Дмитра:—Пане Дмитре, се так добре, що власне в наших околицях ви таки знайшли в собі натхнення! Тепер ви ніколи не забудете нашу місцевість. Правда?—питалась вона.

— Так,—відповів Дмитро наче неохоче.

— Що це з вами? Повинні-б радіти, а ви якийсь чудний!—дивувалася панночка.

— Лиши його, сестро! Він тепер „не од мира сього“!

— А! розумію, розумію!—натхнення завітало!..

— Як би ж то тільки натхнення,—хитро всміхнувся Борис. Він де-що помічав і був не від того, щоб трошки подразнити сестру.

— Натхнення—одно, а кохання—друге, додав він.

— Як?—почервонівши спитала панночка, не розуміючи, куди се гне її брат, і опустила очі до своєї талірки.

— Чого се ти, сестро?—наче б то здивовано кинув до неї брат.—Закохався, закохався наш артист!—тяг він, хитро поглядаючи на сестру, що ще низче опускала голову.

— Ну щож!.. мовила вона; далі мов-би жартами додала:—А в кого-ж закохався?..

— Годі тобі плескати!—озвався далі й маляр, бо йому й самому робилося ніяково від засоромлення панночкиного.

— А хіба не правда тому?—мовив Борис:—А „лісова фея“, чи пак, „лісова казка“—в образі красуні-дівчини полісянки? Га?..

Таня раптом підвела очі й не розуміючи поглядала то на брата, то да маляра.

— Так, сестричко,—пропав наш Дмитро: заповонила його натхненне серце гарненька полісяночка! Ну, за те подарувала йому чудову думку. Хіба брешу, друже, що на полюванні тебе самого підбила фея, чи пак муза? га?..

— Годі пустувати!—перебив його Висипківський:—Вже й „муза“! Думку щасливу надала вона мені,—се так..

— Знаємо ваші думки, панове артисти!—жартував Борис.

Панна Таня похмурнішала, ні словечка більш не кажучи Дмитрові за вечерею.

(Провід далі).

Кость Перекоти-Поле.

* * *

В блакитнім просторі хмарини гуляють,
Несуться, прозорі, далеко кудись;
І линуть, і линуть, і втоми не знають,
Не знають напрямку, куди їм нестись...
Хотіла-б хоч раз я, щоб з ними з'єднатись,
Сховатись й полинуть за обрій у млі,

Щоб в хвилях одбитися і з небом обнятись,
Полинуть далеко, далеко з землі...

Хотіла-б полинуть і в тії країни,
Де ти, мій козаче, і ще раз почуть,

Що любиш ти очі своєї дівчини,
Щасливо всіхнуться й назад повернуть!..

Олена Журлива.

Полтавщина 1909 р.

Н А Ш І   Л Ю Д И.

Молодиця з київщини.

Волиняк, з роду Виговських.

Волиняк—при господарстві.

Страшний портрет.

Ох, артисте мій прекрасний!

Надто сяє погляд ясний

Зачарованих очей!..

Тії погляди—зрадливі:

Промовляють так щасливі

Закоханці й без річей!

Счарувався ти, я бачу...

Щож, від того я не плачу,

Бо не винна з того я!

Чі я знаю, як та згода

Почалась? як проста врода

Сподобалася моя?..

Сподобалася—артисту!

Я ту думку урочисту

В серці втішному ношу;

Але замір твій мистецький,—
Щоб не стався він зрадецький,—
Залишити я прошу:

Не малюй мого портрета,—
Хоч би навіть сілуєта,—
Не безпечна тая річ!
Можна дружбу помутити,
На „сеансах“ загубити
І голівоньку із пліч!

Ні, зостанься—з своїм хистом,
Як той лавр з величним листом;
Праці іншої шукай:
Ти змалюй троянду гожу,
А на їй, як слізку божу,
І росиночку додай!

Ти змалюй оту дитинку:
Подивися на хвилинку,—
Онде, квіти продає.
Що за любеє дівчатко!
Як небесне янголятко,
Ніжні проліски дає.

Ти змалюй оту бабуню,
(Може трошки й воркотуню!),
Так „типи́чна“—ж бо яка:
Сиві пасма з під хустини,
І „глибокі́ морщини“,—
Прямо клад для «знатока»!

О, це буде безпечніше
І для хисту користніше,
Вірь мені, артисте мій!
Коли ти її змалюєш,—
При тій праці не зруйнуєш
Ні її спокій, ні свій...

Так, артисте мій прекрасний,
Надто сяє погляд ясний
Зачарованих очей!
Я свого боюсь портрета:
То непевні тенета,—
Стільки зрадили людей!

Руку дай—і будем друзі!
І не буде серце в тузі,
Як розлучимось тепер.

Будь собі—з величним хистом,
Як той лавр, що з гордим листом
В небеса гілля простер!
Флоренція. Княжна Н. Кочубейвна.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Різбярство в Полтавщині:** В „Кустарний Склад“ полтавського земства, що приймає на комісійний продаж всякі домашні вироби наших майстрів,—стали придбувати різмаїтні, дуже цікаві річі: між іншими, селяне з близьких околиць приносять вироби, вирізані з дерева, наприклад ложки одмінного виду, „на стародавній зразок“; приносять і інші річі, оздоблені різьбою. Між столярами полтавськими, що займаються теж і *різьбою* по дереву, є вже відомі майстри: наприклад Юхименки (батько й син), в селі Будищах, під Полтавою; вони вже не на одну виставку постачали свої вироби, (різблені стільці, шафи й т. и.) великої мистецької ціни,—з вирізаними краєвидами, сценами. Ті майстри, бажаючи робить по українських зразках, жалкують тільки, що не знаходять під рукою таких зразків...

◆ **Альбом історичних портретів.** У перший випуск „Альбому історичних портретів“, уже виданий Гнатом Хоткевичем, увійшло 4 портрети: 1) Богдана Хмельницького, 2) Івана Мазепи, 3) Івана Скоропадського і 4) князя Хведора Ольгердовича. Портрети—в красках, наклеєні на темному папері. Видавець мав на меті познайомити громадянство з стародавніми портретами, що знаходяться в музеях в Галичині. Уже в першому випуску можна бачити портрет Хмельницького зовсім одмінний від досі відомих портретів сього гетьмана. Так само й портрет Мазепи в сьому випуску зовсім новий рівняючи до відомих досі. Се надає виданню Г. Хоткевича особливої ваги.

◆ **Нова п'еса.** Драматична цензура дозволила до постанови на сцені нову п'есу, з селянського побиту, в 6 діях,—„У закутку“, В. Чирки.

◆ **Мистецька виставка у Львові.** На „Костельній виставці“ львівській уявилося, (як повідомляє часопись „Діло“), чимало творив галицьких українських і гуцульських, що займають не остатнє місце на виставці. Різьба на дереві, золотарство, й інші вироби не оступаються перед виробами польських майстрів; вони звертають на себе спільну увагу. Своєрідністю визначаються вироби фабрики І. Левинського: глиняні свічники, вазони й т. и., з народнім гуцульським оздобленням. Церковні річі, виконані по малюнках артиста Лущпинського, в народнім українським стилу, такі гарні,

що доказують повну змогу цього стилю заступити чужі, звичаєні зразки й запанувати в оздобленню наших церков.

Є на виставці погруддя митрополита Шептицького, теж виставлене майстернею І. Левинського. Є теж різьбярські вироби з Станиславова (Шуплакевича й Комисарука).

Світське українське малярство уявилося на виставці лише в творах д. Томасевича.

◆ Українська антологія—на польській мові. Сидір Твердохліб, у Львові, лаштує до друку збірник з творів різних поетів українських в перекладі на польську мову. При зразках творів буде подано й коротенькі біографії авторів.

Коли-б тільки переклад тієї „Антології“ був вірний, не такий, як у перекладачів московських...

◆ Нові пісенні знаходи О. Сластіона. Д-ві Опанасові Сластіонові пощастило пізнатися з новими полтавськими співцями дум і інших цікавих українських пісень. Д-ія Сластіона, яко прихильника народних наших співців, настільки знають в полтавській околиці, що співці вже сами приходять до його в Миргород (де д. Сластіон учить малярства в мистецькій „Гоголівській школі“). Прибуваючи в Миргород, співець питає, де живе „кобзарський панотець“, і, знайшовши д. Сластіона, охоче показує йому свій хист.

Недавно до д. Сластіона приходив співець, на прізвище Гришко, з м. Лютеньки, давнього козацького гнізда, гадяцького повіту. Від цього співця д. Сластіон записав скільки дум, з цікавими відмінами. Співець Гришко, (сліпий), ще зовсім молодий чоловік; ходить з лірником і співає в супроводі ліри; має хороший голос.

Другий співець, що був у д. Сластіона,—теж молодий чоловік, зветься Говтван; живе в зінківському повіті; співає думи теж під ліру.

З того видно, що думи таки не умірають і що їх можна зустріти навіть в ужитку в молодих співців.

Д-ій О. Сластіон свої записи дум заводить у фонограф і посилає в Галичину, Ф. Колессі. Швидко всі ті фонографічні записи, зроблені О. Сластіоном і Ф. Колессою, з'являться в „Записках наукового Товариства“ львівського.

◆ Українські книжки в Америці. В Канаді, в г. Вінніпег, „Руска книгарня“ оповіщає:

„Вийшли з друку книжочки: „Люди“, біографічно-літературні нариси: Драгоманов,—Франко,—Павлик,—Сембратович,—Бернзон,—Реклю,—Крапоткін,—Толстой,—Тургенев,—Гарібальді,—з портретами—60 центів.

„Польський і руский революційний рух і Україна“, перше повне видання—1-00.

„Пророчества“, книги сивильския или мудрый разговоръ королеви Савви (Савської) Михальди съ царемъ Соломономъ—15 центів“.

Всі ці видання—львівські.

Останню книжку видали москвофили.

Українське Товариство за границею.

Нам прислано повідомлення про заснування в Бельгії українського Товариства. Повідомлення се починається такими словами: „Досвід учить, що українець, діставшись за кордон, відірвавшись від рідної землі, не знаходить зараз-же близького йому по народності оточення, впадає в безпорадний стан і через те стає цілком не здібним до праці на користь рідного народу, а тим самим для цілої людскости“.

Для поради в такому сумному становищі заснувалася в Бельгії, в Льежі, „Руська (українська) Безсторонна Громада“, що має на меті: 1) гуртування прибуваючих до Бельгії українців, без різниці переконаннів, і полехшування їм особистих і товариських зносин; 2) виховання українців на ґрунті їх української культури; 3) уділяння змислової й матеріальної за-помоги українським мешканцям; 4) заснування каси поспільної помочі; 5) повідомляння українців у цілому світі про умови приймання до вищих шкіл бельгійських і про зміст науки в тих школах; 6) обзнайомлювання чужинців з Україною.

Таким чином, нове товариство має досить широкі завдання; служити вповні своїй меті Товариство зможе—по зміцненню „Громади“.

Товариство має бібліотеку імени гетьмана Івана Мазепи і читальню імени Мирослава Січинського. Адреса Товариства: Belgique, Liège, rue St. Martin, 12.

КІНЬ.

(Переспів з М. Бараташвілі *).

Летить мій кінь вперед, в далеку сторінку,
А чорний ворон шле зловістний свій привіт.
Лети, мій коню, геть, не знаючи спочинку,
По вітру геть розвій тяжкої думи гніт!

*) Микола Бараташвілі—поет-новатор; ним починається новий вік поезії, громадського напрямку, в грузинській літературі, тоді, як до нього всі грузинські поети виспівували лише любові та вино. Він перший порвав звязок в цією традицією. Твори Бараташвілі довгий час ходили по руках в рукописах, бо в ті часи грузинська література взагалі не друкувалась, і тільки в 1852 р. вийшов перший друкований грузинський журнал-збірник „Ціскарі“ (Зоря), де були надруковані й твори Бараташвілі. По своєму настрою він лірик-песиміст і має багато спільних рис з Байроном і Лермонтовим. Помер в р. 1845 і спочиває в Тіфлісі, на двиятарі Дідубійської церкви.

с. п—16.

Наперекір вітрам скачи крізь гори, води,
І життєвий мій шлях, молю, укороти!
Не бійся, коню вірний мій, дощів, негоди,—
З тобою дійдем ми до кращої мети!

Хай кину рідний край і буду між чужими,
І не побачу знов я милую свою,—
З зірками поділюсь я мріями своїми
І счастья я шукатиму в чужім краю.

Як в морі не знайти піщану пилінку,
Так не вловить безумний, славний твій політ!
Лети, мій коню геть, не знаючи спочинку,
По вітру геть розвій тяжкої думи гніт!

Хай не на рідний цвинтар ляжу спочивати,
Хай не прийде до мене мила у сльозах,
Хай мої очі стануть ворони клювати
І порохом зашиле мій нікчемний прах,—

Нехай!—замість слів коханої дівчини
Я завжди буду чуть лиш каркання ворін.
Лети, мій коню, друже вірний і єдиний,
Від мене однеси останній мій поклін!

Хай буду бачить смерть я кожну хвилинку,
Везстрашно я покину остогидлий світ.
Лети, мій коню, геть, не знаючи спочинку,
По вітру геть розвій тяжкої думи гніт!

Не заросте той шлях, протоптаний тобою,
Не пропаде затрата кращих сил твоїх,
Поможе лиш боротись з долею лихого
Тому, хто вийде з покоління молодих.

Летить мій кінь вперед, в далеку сторінку,
А чорний ворон шле зловістний свій привіт.
Лети, кониченьку, не знаючи спочинку,
По вітру геть розвій тяжкої думи гніт!

Переклав з грузинської мови **Сергій Палій**.

Київ, 1909 р. 6-го червня.

3 кругу науково-громадського.

(Оберіання „людської породи“ в Америці).

Досліжено, що межі всіма племенами людськими, навіть серед племен самих культурних, де-далі все більше родиться „дегенератів“, (виродженців),—людей хворобливих, недолугих, з-роду слабких тілом, розумом і душею. Причин тому багато; в одній сім'ї такі діти

родяться через великі злидні батьків, в другій—через великі розкоші, через над' уживання того, що в потрібній мірі йде на користь тілові, а в мірі перевищеної—руйнує здоров'я, робить людей слабкими; такі-ж люде не тільки самі робляться не здатними до путящого життя на світі й в громаді, а ще й нащадків дають таких же самих невдалих, або ще й гірших, бо часто в другому коліні всяка хворобливість, нездатність тіла й розуму ще побільшується.

З того виходить, що було-б добре, коли-б люде слабкі, чі хворі тілом і душею, не брали шлюбу, не мали дітей,—мовляв, „не розпложували лихої породи людей“.

На такій думці в де-яких сторонах стають рішучо; і ось в Америці, в країні Індіані, взялися до поради в сій справі—способом законодавчим. Просто, видано закон, що ті люди, котрі хотять одружитися, повинні мати свідоцтво від свого уряду, що вони можуть брати шлюб. Таке свідоцтво видається „Краєвою Управою народного здоров'я“; і коли священник повинчає кого без такого свідоцтва, то потім шлюб може бути зруйновано, а священник заплатить штраф 100 долларів; стільки-ж платять і ті, що взяли шлюб без дозволу „Управи народного здоров'я“. Свідоцтва-ж на право взяти шлюб не видають—коли хто хворий падучою, або якою заразною хворобою, коли хто божевільний, коли чоловік той був п'ять літ у приюті для бідних.

Незабаром сей закон було доповнено ще другим: новий закон вів до того, щоб не могли мати нащадків—злочинці, ідіоти, слабоумні.

По сьому закону, в країні Індіані, при всіх тюрмах, при всіх громадських притулках, де пробувають злочинці, ідіоти й слабоумні, є два особні лікарі, відомі своїм досвідом, і сі лікарі, вкупі з головним лікарем тієї тюрми, чі притулку, раз-у-раз оглядають тих люде, що там пробувають. Коли ті лікарі скажуть, що нема надії, щоб такий-то чоловік справився, або поздоровшав,—а через те не бажано, щоб він мав нащадків,—то закон дозволяє зробити тому чоловікові таку операцію, щоб від його не могло бути дітей. Коли він згожується сам, то операція робиться з його відому, коли-ж він не хоче, то його присипляють хлороформом і роблять операцію без його згоди, силою. Операція не тяжка, вона легша, ніж наприклад виривання зуба, і не шкодить здоров'ю на-далі. Се не єсть *кастрація*, така як роблять скопці, що чинить великі зміни в тілі; ся американська операція зветься *вазотомія*: робиться всього на пів-дюйма розріз,—перерізується один особливий проток. Ранка швидко гоїться і людина не почуває ніякої лихої зміни для здоров'я,

зостається у всьому такою-ж як і була, тільки не може бути плідною. Після виходу згаданого закону, в 1907 році, операцію ту, (вазотомію), зроблено більш як 300 в'язням; з них більш як 200 душ дали свою згоду на операцію. І на волі багато людей, зовсім здорових, забажали зробити собі ту операцію; після операції вони женяться, живуть собі як і всі інші здорові люде, тільки не мають дітей. Єсть два способи тієї операції: така, що назавжди робить людину не плідною, і така, що можна знов вернуть людині здатність бути плідною: в сім остатнім разі можна знов з'єднати обидва перерізані кінці і проток стане таким, як був до операції.

Всі ці відомості подав у „Русск. Слові“ професор Озеров, маючи їх від самого секретаря „Управи народного здоров'я“ в Індіані.

Такі-то закони виходять в Америці, „для поліпшення й зміцнення людської породи“... Американці кажуть: „клопочуться люди про те, щоб виводити кращу породу скотини, добірають кращих способів до того,— між иншим, не зоставляють на плід скотини поганішої; а чому-ж не дбати так само про породу людську,— достойнішу такого дбання? Тут можна уживати й силу закону—і треба їй коритися. Коли людина живе в громаді, то й повинна коритися громадським установам: людина хоче плювати куди попало,—їй не дають, хоче п'янствувати,—не дають, хоче вкривати собі хату соломю,—не дозволяють, хоче скажено гнатися кіньми,—забороняють. Все—маючи на увазі добро всіх. Отже не слід дозволяти й псувати людську породу!“—Так кажуть американці; хоч багато можна сказати й супроти їх індіанського закону, особливо супроти операцій обезплодування—без злоди оперованю, силою. Рівняти-ж людину до скотини, в справі підбирання „породи“,—не можна, бо скотина тільки й має ціну за своє тіло, а людина має ще й духовну вартість; людина слабка тілом, або й хвороблива, може бути дуже розумна, талановита, і може стати громаді в великій пригоді своєю творчістю, своєю духовною здатністю. І не можна сказати, хто більше „має право на життя“, чи людина здорова як найкраща скотина, та духовно бездарна,—теж як товарина,—чи людина слабка тілом, навіть хвора, та за те багата силою розуму, силою духовною. Що-ж до злочинців, то не завжди-ж вони *родяться* з тим нахилом до злочинства і не завжди їх нащадки бувають лиходіями; син злочинця може не вдатися в батька, а при інших умовах життя й виховання, може вирости зовсім иншим і бути навіть достойнішим громадянином, ніж ті люди, що судили його батька.

Спілки й господарство.

◆ З'їзд пасішників. На Поділлі, в Проскуріві, з'їздилися пасішники з кількох повітів. На з'їзді повідомлялося, що бджільництво на Поділлі все шириться і що пасішники все більше заводять улків Дадана й Левицького; робити такі улки навчилися вже й місцеві столярі.—З'їзд ухвалив: 1) дослідити (через духовенство) все, що належить до бджільництва на Поділлі; 2) просити, щоб для годівлі бджіл можна було добувати сахар без акцизу, бо через недостачу годівлі для бджіл пасішники торік утратили більшу половину їх; 3) просити земство, щоб було наставлено по одному навчителів (інструкторів) бджільництва на повіті; 4) просити земство: а) щоб у Проскуріві вироблялася штучна воцина й продавалася все потрібне для пасіки; б) щоб у кождім повіті була показна пасіка; в) щоб пасішникам роздавалися ліки від гнильця, і г) щоб засновано було Товариство пасішників кількох близьких повітів. Окрім того висловлено бажання, щоб у Проскуріві засновано було бджільничий музей. Селяне сказали, що хотіли-б мати від себе заступника на всеросійському з'їзді пасішників. Губерська земська управа все те ухвалила і передала на розгляд земському комітетові, що збиратиметься незабаром.

◆ Цементова черепиця. Ся черепиця де-далі все більше розпросторюється в наших сторонах. Маленькі заводи, де виробляється така черепиця, єсть уже в кількох повітах на Поділлі й на Волині. В сій справі особливо пособля подільське земство; між иншим воно посила мандрівних знавців по повітах, щоб розказували селянам про вироблення цементової черепиці; ті майстри навіть показують, як саме вона робиться; хто хоче з селян—може приходити до тих майстрів і дармо вчитися робити черепицю. Отак на Поділлі майстри й їздять по селах. Окрім того, земство дає селянам в-позику, на виплат, станки до вироблення черепиці, а то й цемент, або саму черепицю.—Селяне дуже кинулись до вкривання хат і иншої будови цементовою черепицею. І не дивно, бо черепиця дешевше заліза, а як де, та як під який рік, то дешевше й від солом'яної стріхи. Ціна солома, в кулях, тепер дорога, бо все більше молотять машиною.

Цементова черепиця значно дешевша від *янчарської* черепиці, бо цементової не треба випалювати,—отже не треба за неї ні печей, ні палева. Знадбку для 1 тисячі цементової черепиці треба: 4 бочки цементу (рублів по 5 бочка), піску 4 вози; за роботу на Поділлі беруть по 10 рублів з тисячі. Полічивши

ще де-який розход, (шмарування форм, за помешкання й т. и.), вийде коло 35 руб. тисяча. Коли пісок не далеко і коли господар може собі сам привезти його, то тоді можна наробити черепиці ще значно дешевше. Робити черепицю цементову дуже легко: треба тільки добре розмішувати цемент з піском, та добре втискати у форми. Кажуть, черепиця не вигідна тим, що тяжка і через те під неї треба становити міцніші й дорогі крокви та лати, але інші кажуть, що солома, як намокне, буває тяжче за черепицю. Зрозумівши, яка-то добра річ цементова черепиця, селяне на Поділлію притомом беруться до неї.

ДО ПИСИ. НАРОДНІЙ ТЕАТР.

Село Жеробець (Катеринославщина). Не мало в нас є місцевої інтелігенції: духовних людей, учителів, крамарів, лікарів, кравців, шевців та іншої піджачної братії, що вважає себе вище мужика, що і в церкві стоїть на переді й всюди стромляє свого носа; а про-те, щоб показати стежку темному селянинові до розвитку й поступу,—ніхто палець об палець не торкне. Усі дивляться на селянина як на худобину, або як на рослину, що з неї можна тільки користуватись, а для неї нічого не дбати. Школи тут хоча й існують, але доля їх—гірка... Інших просвітніх заходів інтелігенція для селян не робить. Років зо три тому назад тут було розвилось товариство драматичного хисту, була й потребительська лавка, навіть спілки почали були відкриватися; але тепер нічого сього нема, бо нікому було підтримати,—мов і нема „інтелігенції“. Недавно я стрів селянина, Микиту Овраменка, що під час постанови пьес в 1904 р. грав саму незамітну роль; питаю його: куди ти їдеш, Микито?—До Пристава, каже, за дозволом поставити в себе спектакля. А хіба се ти за старшого? Я. Бо що-ж, як ніхто не хоче з панів братись за се діло. Я вже раз, на зелені святки, виклопотав дозвіл і поставив „Розумний і дурень“. Зійшло добре, то це знов хочу“. Отак, з певністю в своєму успіхові, одказав мені Микита.

А щож роблять усі спогадані освічені люде, оті інтелігенти, що не помагають? Один з жителів доноси пише на лікарів, на почмейстера й інших, та завели між собою судове слідство, тягнуть учителя до суду за „наклеп“ у печаті. От що вони роблять.—„Та нам вони й не потрібні!“—Так сказав мені Микита, махнувши рукою, і вскочив до вагона.

От де ширість і праця дійсна! ось де та сила, що

визволить наших людей з тяжкого становища!.. „Не надійтеся ні на князі, ні на сильних світа сього“...

Сусідній.

Прилука. 12 іюня зник був з дому гімназист Латаш і повісився. Хлопчиківі 13—14 літ од роду. Тіло його знайдено тільки через три дні в лісі. Через віщо саме сталося це—гаразд невідомо. Кажуть, що батько його дуже жорстоко поводився з ним і що хлоп'я заповідяло собі смерть після батькової бійки.

С. Сарж. (Гадяцький повіт, Полтавщина). Хто його зна, як воно це й сталося, що наші саряне постановили приговора—прохати про закриття монополюки. Людців, що люблять випити, є чимало: на доказ сьому може бути перш усього те, що сарська монополюка за 1908 рік уторгувала до 30 тисяч карбованців. А ще-ж є в нас і дві „пивних“. (Там же теж люди не сидять над порожніми шклянками)!

А от-же не пожалували й пивних,—постановили закрити й їх. „Не треба, мовляв, п'янства, та й годі“!

Отак! Та хто зна, як далі поведеться, чи затвердять той вирок—там далі, за Сарями... Вже побачимо. А поки-що постановили.—Мабуть, чи не люде з Господарського (того „сельсько-хозяйственного“) товариства так удіяли, вмовили сарських людців на сході. Дай Боже здоров'я їм за те!

А всім сарянам як би Бог дав більше освічених людей. Бог їх знає, де вони від нас діваються! Котре „образується“ хоч трохи, то й тіка з рідного села. Рідко котре зостається... А воно яка-б користь була для рідного села, як би тямущі люде допомагали йому своїм розумом. А то мов на-помацки люде йдуть уперед.

А все таки йдуть!

Гречкосій.

В чужих краях.

Персія. Великий неспокій у цій країні скінчився великою подією: військо, що обороняло новий лад у державі, конституцію, перемогло Шаха, що з своїм військом довгий час розбивав прихильників конституції; тепер ці прихильники взяли Тегеран, столицю Персії. а Шах мусив виїхати з Тегерану й одректися від престолу; він має тепер притулок у руському посольстві.

Новим Шахом настановлено персицького наслідника престолу.

Руські козаки, під орудою полковника Ляхова,

увесь час держали руку Шахову й билися з прихильниками конституції; потім прийшло ще більше руського війська, під орудою полковника Снарського. Тепер се руське військо одступило, а Ляхов з своїми вояками зостався на службі в *новоу* уряду. Шахові дозволено взяти своє добро й слуг. Кажуть, що він хоче просити, щоб йому було дозволено поселитися в Росії.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

О П О В І С Т К И.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

— на —

ТЕРСКІЯ ВѢДОМОСТИ

въ 1903-мъ году (41-й годъ изданія).

Выходятъ ежедневно.

ВЪ ОФИЦІАЛЬНОЙ ЧАСТИ печатаются текуція распоряженія правительства и мѣстной администраціи, а также казенныя и частныя объявленія.

НЕОФИЦІАЛЬНАЯ ЧАСТЬ заключаетъ въ себѣ слѣдующіе отдѣлы: 1) Столичная почта; 2) руководяція статьи; 3) статьи и сообщенія мѣстныхъ нуждъ или изученія области въ историческомъ, экономическомъ, этнографическомъ, хозяйственномъ и т. п. отношеніяхъ; 4) мѣстныя извѣстія; 5) по области; 6) наши корреспонденціи; 7) обзоръ печати; 8) по Кавказу; 9) по Россіи; 10) внутренняя хроника; 11) наблюденія и замѣтки; 12) театр и музыка; 13) критика и библиографія; 14) иностранныя извѣстія; 14) вѣсти съ Дальняго Востока; 16) телеграммы; 17) фельетонъ; 18) между дѣломъ; 19) разныя извѣстія; 20) справочныя свѣдѣнія.

Условія подписки съ пересылкою и доставкою:

На годъ 6 р.—к.	На 8 мѣс. 4 р. 50 к.	На 4 мѣс. 2 р. 50 к.
„ 11 мѣс. 5 „ 75 „	„ 7 мѣс. 4 „ — „	„ 3 мѣс. 2 „ — к.
„ 10 мѣс. 5 „ 50 „	„ 6 мѣс. 3 „ 50 „	„ 2 мѣс. 1 „ 50 к.
„ 9 мѣс. 5 „ — „	„ 5 мѣс. 3 „ — „	„ 1 мѣс. 1 „ — к.

Перемѣна адреса 20 оп.

Подписка принимается въ областной типографіи. Владикавказъ, Сергіевская улица собст. домъ, № 10.

Редакторъ **Н. П. Волковъ.**

1909 г. (годъ изданія XI).

„Южно-Русская Сельско-Хозяйственная газета“

Еженедѣльный областной общественно-агрономическій иллюстрированный журналъ.

Изданіе Харьковскаго Общества сельскаго хозяйства посвященное научнымъ и практическимъ вопросамъ сельскаго хозяйства юга Россіи, земскою и экономической жизни населенія, общественной агрономіи, опытному дѣлу и практическому сельскому хозяйству.

Завѣд. редакц. агр. **А. А. Малигоновъ.**

Отвѣтствен. ред. агр. **С. М. Кузнецовъ.**

Условія подписки съ дост. и перес.: на годъ 4 р., 1/2 г.—2 р.; 1/4 г.—1 р. Цѣна отдѣльнаго № 10 коп.

Пробные №№ и проспекты высылаются бесплатно.

Адресъ редакціи: Харьковъ, Плетневскій переулокъ № 2.

Подписной годъ считается съ Октября по Октябрь.

ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЙ ЕЖЕМѢСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛЪ

„Наша Птицеводная Жизнь“

издаваемый съ 1906 года в гор. Кишиневѣ

при ближайшемъ участіи извѣстныхъ дѣятелей по птицеводству и голубеводству.

Годъ изданія III-й

Съ Октября 1908 года введенъ отдѣлъ собаководства при ближайшемъ участіи соредактора мюнхенскаго журнала „Hunde sport“ **А. Осипова.**

Программа журнала прежняя:

- 1) Правительственныя распоряженія.
- 2) Специальныя статьи по промышленному и любительскому птицеводству, кролиководству и козеводству.
- 3) Изъ газетъ и журналовъ.
- 4) Обзоръ иностранной литературы по птицеводству.
- 5) Хроника.
- 6) Санитарно-ветеринарный отдѣлъ.
- 7) Корреспонденціи.
- 8) Вопросы и отвѣты.
- 9) Смѣсь.
- 10) Объявленія.

Подписная цѣна: а) съ пересылкой и доставк. во всѣ города и мѣстности Россіи на годъ

3 руб.

Отдѣл. ном. 25 к. б) за границу на годъ 5 руб.

Для Земствъ, народныхъ учителей и сельскаго духовенства 2 рубля въ годъ.

При выпискѣ 10 экземпляръ — одиннадцатый бесплатно.

Новые подписчики получаютъ всѣ номера отъ начала года.

Редакція и главная контора журнала: г. Кишиневъ, Мещанская, 41.

Отвѣтственный редакторъ-издатель, сотрудникъ Департамента Земледѣлія по птицеводству: **баронъ Г. А. Гейнингъ.**

О т к р ы т а п о д п и с к а

на 1909 годъ

на еженедѣльную газету

„ПОЛТАВСКІЙ ГОЛОСЪ“.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп. 9—5., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к., 5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к. на одинъ мѣсяць 60 коп.

Лиш півтора карбованця

річно коштує

широ-мужицька газета

„Хлопська Правда“.

Най-же кождий предплачує, кому мужицька доля лежить на серці.

Адреса: Хлопська Правда

г. КОЛОМІЯ, Галичина, Австрія.

В УКРАЇНСЬКІЙ КНИГАРНІ

БУВШ. РЕД. «КИЄВ. СТАР.»

(у Києві, Безаківська ул. ч. 8.)

Продаються ось які нові книжки.

Білоусенко О. Холмсь а справа. К., р. 1909, ц. 5 коп.
Будій А. Мрії й дійсність. П., р. 1906, ц. 3 коп.
Воронін П. „Як я виграв у товариша-вчителя бляшаного самовара“ та інші оповід. 46 стор., К., р. 1909, ц. 8 коп.

Гринченко Б. Драми й комедії т. I. Вид. друге. К., р. 1909, ц. 85 коп.

Грєбина А. „Засвітали козаченьки“. Фаре-мозаїка на одну дію. К., р. 1909, ц. 25 к.

Гай П. В свято. Драматична картина на одну дію. К., р. 1909, ц. 10 коп.

Грушевський Ол. З сучасної української літератури. Насерки і характеристики. К., р. 1908, ц. 80 коп.

Єфремов С. Між двома душами. Микола Гоголь. К., р. 1909, ц. 5 коп.

„Гнучка чесність. З сучасного письменства. К., р. 1909, ц. 5 коп.

Календарь і записник „Рідний Край“ на рік 1909. Харьк., р. 1909, ц. 10 коп.

Лозинський М. Польська народова демократія. К., р. 1909, ц. 50 коп.

Мицюк О. Про переселення на Амур та в Усурійський край. К., р. 1909, ц. 5 коп.

„Переселення в Західній Сибір. Губернії: Тобольська, Томська з Алтайським округом, Єнісейська. Облєсті: Іркутська, Забайкальська, Якутська. З малюнками. К., р. 1909, ц. 8 коп.

„Переселення в Степовий Киргизький край (на Сирій клин). Облєсті: Тургайська, Уральська, Акмолінська, Семипалатинська. К., р. 1909, ц. 7 к.

Нємо Ф. Чим нам користні жиди? К., р. 1909, ц. 15 к.

Олєсь О. Поезії книжка друга. С.П.Б., р. 1909, ц. 1 руб.

Пчілка О. Оповідання ч. II. К., р. 1909 ц. 20 коп.

„Артишоки. Оповідання. К., р. 1909, ц. 15 к.

„М. П. Старицький (Пам'яті товариша). К., р. 1909, ц. 25 коп.

Сівач Ю. Святитель Микола-Чудотворець. З малюнками. Од., р. 1909, ц. 15 коп.

Три торби реюту. Збірник Українських побрєхеньок. К., р. 1909, ц. 20 коп.

Українська Хата. Місячник. № I і II по 25 коп.

Українка Л. Три хвилини. Діалог. ц. 10 коп.

„Утопія в беллетристиці, ц. 15 коп.

Українські узори, збірник О. Пчілки—ц. 1 р. 25 коп.

Яновська Л. Івась. Оповідання. К., р. 1909, ц. — коп.

Великий вибір карток листовних з українськими письменниками, гетьманами, типами, красвидами, ціною од 8 до 10 коп.

Портрєти Шевченка, ціною в 3 коп., 15 коп., 20 коп., 30 коп. і 1 руб.

Портрєт М. Заньковецької, ц. 10 коп.

Видавництво „ВІК“.

Вийшло з друку нове видання.

ТВОРИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

під редакцією, з переднім словом та увагами

СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА.

Це том в 20 аркушів великої вісімки з портретом Котляревського, малюнками до „Енеїди“ художника **В. Корнієнко**, заставками художника **Ів. Бурачка**, фотографіями могили та пам'ятника Котляревського.

Ціна 80 коп., на кращому папері 1 карб. 25 коп.

Продається в більших книгарнях Києва, Полтави, Харькова і інших міст.

СКЛАД ВИДАННЯ:

Київ, Безаківська 8, „Українська Книгарня“.

ВИЙШЛА НОВА ЗБІРКА ПОЕЗІИ.

Петра Карманського.

„ПЛИВЕМО ПО МОРІ ТЬМИ“

стор. 139 малої вісімки. „Молода Муза“ ч. II. Ціна 2 М
Замовляти можна у автора в Старій Соли, у всіх книгарнях і в ред. „Будучности“.

Wyszedł 5-ty numer

„Przeglądu Krajowego“

tygodnika politycznego, społeczno-ekonomicznego o kierunku demokratyczno-krajowym, poświęcony przede wszystkim sprawom kulturalnym naszego kraju.

Prenumerata „PRZEGLĄDU KRAJOWEGO“ wynosi: w Kijowie, w Cesarstwie i Królestwie: rocznie rb. 6., półrocznie rb. 3. kwartalnie rb. 1 50.

Cena numeru pojedynczego kop. 15.

Adres Redakcji i administracji: Kijów, Fundulejowska № 10, m. 14.

НОВІ КНИЖКИ ВИДАННЯ ЧАСОПИСИ

„Українське Бжільництво“

1. Гнилець і боротьба з ним у дуплянках та рамкових вуликах. Склав К. Горбачев. З 4 мал. Ціна 3 коп.

2. Вудова вулика Дадяна. Склав Є. Архипенко. З 29 мал., 2 таб. і порт. Ціна 10 коп.

Обідві книжечки з пересилкою 20 коп.

Адреса: Київ, Газета „Українське Бжільництво“.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 17.

(За Травень) Май.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. в пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть ваяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні річі не звертаються зовсім.

Зміст: Далекий Схід і його заселення—*Г. Ф—ка*. Вісті. На Україні. Вірш—*кн. Н. Кочубейвни*. В гаю—вірш *Г. Чурринки*. Лісова казка—опов. *К. Перекоти-поле*. Вірші—*О. Журливої і В. Галандина*. Українське слово й мистецтво. Співки й господарство. Дописи (з Пісочина, Гуляй-поля, Черкас). Оповідки.

Малюнок: Наші люде.—„На розмові“.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями.

під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, в пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник *О. Пчілки*. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНЮХАХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора п'єси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

АРТИШОКИ

оповідання *О. Пчілки*.

(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

ЦІНА 15 коп.

Далекий Схід і його заселення.

(К і н е ц ь).

Коли Японія, 10 років назад, одвоювала від Китаю острів Формозу, то зразу ж завзялася зробити його японським. Тепер це неначе один величезний японський сахарний завод. Скільки ж треба було потратити японцям праці, розуму, грошей, щоб досягти своєї мети. Сахалін, всього три роки одібраний японцями від Росії, має тепер сотні верст залізних доріг, на йому живуть десятки тисяч японців. На Курильських островах, що 50 літ назад Росія виміняла у японців на Сахалін,—побудовано тепер рибні заводи, а японський уряд роздає мільйони рублів дрібними позичками для розвитку рибного промислу.

В 1868 році Росія продала Америці Аляску за 20 мільйонів рублів. Тепер подивімось, що Американці зробили з Аляскою, дарма що вона бідніша від нашої Камчатки, не має кам'яного вугілля й суворіша по клімату.

Город Ном став величезним культурним осередком, з безпроводним телеграфом, університетом, театрами, банками і т. и. В 1903 році торговий коловорот Аляски був такий:

Загальний торговий зворот	83.768.646 руб.
Вартість виробів Аляски вивезених на продаж	33.062.862 „
А вивезено було саме ось яких здобутків:	
Консервів лососини на	16.821.862 руб.
„ иншої риби	1.540.000 „
Золота й срібла	9.409.156 „
Міді	201.198 „
Заліза і сталі	201.562 „
Всякого хутра	847.212 „
Масла	58.662 „
Китового уса	231.988 „
Дерев'яних виробів	71.480 „
Вовняних	45.160 „
Штучних погноїв	33.676 „
Инших дрібних виробів.	245.618 „
Привозиться в Аляску краму з Америки на	18.533.008 „

Все це говорить багато про що. Коли народ, не зважаючи на всякі політичні та економічні перешкоди, міг залюднити й значно підняти культуру в тім краю, що має урядову назву „Новороссія“, то се завдяки двом обставинам: перше всього—народ, що заселяв ті степові простори, мав у себе під боком ту опору, якої він не має, заселяючи далекий „Зелений клин“, одірваний од тієї опори десятками тисячами верст простороні; дру-

ге—тодішні сусіди наші були далеко слабші культурою і через те боротьба з ними скінчилася нашою перемогою. На Далекому Сході такої перемоги сподіватися не можна; Китайці, японці, американці, без всякого порівняння, сильніші від нас культурою, а коли не від нас власне, як цілого народу, то принаймні від тих одиниць, що мандрують в ті далекі краї і лишаються там одірваними від рідного ґрунту. Помимо сильної культури ті чужородці мають духовну піддержку в тім поважнім політичним становищі, що добули собі їхні держави, і користаються великою, сливе необмеженою поміччю своїх урядів і свого громадянства, як це й показано вище.

Ми вже сказали, що вся політика Китаю й Японії відносно своєї людности—цілком націоналістична; націоналізм сей виявляється там далеко не так, як це розуміють у нас такі добродії, що мають в голові тільки се—„єдина і недеїмая Россія“, де б усе стало під одну мірку, переробилося на один копил. Загальна державна культура, однородна вища освіта там не стоять на перешкоді розвитку окромих краєвих культур. Південний Китай далеко не те ж саме, що Китай північний. Тибет сливе нічого схожого не має з Манджурією, або Кореєю. Єднає в одно політичне тіло всі розмаїті землі Китаю не те, що у всіх тих країнах однакова мова, або одна віра. Мов у Китаї стільки ж, скільки є земель; вір головних три—наука мудреця Конфуція, наука Будди і наука мудреця Лао-Цзи, не лічучи шаманства, християнства і магометанства. Не єднає Китаю і урядова влада; губернатори та віце-королі земель, що увіходять у склад держави, правлять своїми округами сливе незалежно від центрального уряду в Пекіні.

Так само і в Японії: кожний їх острів має свій особний побут і громадський устрій, свою культуру. Японці належать хто до якої хоче віри, а вір там не одна. Віри Будди, Шінто, Христа, Магомета мають там своїх прихильників і ніхто їм не наказував і не боронив вірити, як хто хоче. Націоналізм сих двох держав виявляється і не в тім, щоб гнобити та викорінювати ті народи, що випадково зістались підбитими та мусили увійти в склад сих держав. Засади націоналізму в Китаї та Японії лежать в тім, що їхні уряди з давніх-давен сприяють розвитку місцевих краєвих культур, не заставляють мешканця Тибету переробитися на правдивого, питомого Китайця, або що. Певно, що довгочасне сусідкування окромих племен, постійні зносини проміж ними постирали де-що з того, що їх різнило і робило несхожими одні на других, але все ж таки Тибетець не переробивсь на Манджурця.

Міць і сила Китайської культури лежить власне

в тім, що розвиток народів ішов там з покон-віку в тім напрямку, який зазначився ними самими з незапам'ятнів часів. Потрібну йому освіту, науку, знання китаєць, манджур, тибетець добуває собі на мові того народу, до якого належить. Власне китайська мова стає потрібна йому тоді, коли він має замір стати урядовцем; однак же се не увільняє його від знання мови того краю, куди він має податися на службу. Людина, що з малу до літ дорослих набирається з рідного йому джерела науки і знання, не переживає такого душевного ламання, як той чоловік, що мусів черпати та усвоювати науку з чужих джерел. Та людина увиходить в життя цілою, не покаліченою і більше має сили для боротьби життєвої.

Проти таких суцільних, не покалічених людей, з много-віковою культурою, маючих під собою і в саміх собі твердий духовний ґрунт,—кого висилає на боротьбу Росія? на кого покладає вона те поважне завдання—після того як край було завойовано мечем, завоювати його силою плуга, культури, праці? А власне тільки се й може повернути завойований край до осередку і на-завжди привязати його.

У нас на Україні, від самого того часу коли вона стала в залежність від Московського Царства, безнастанно йшло занедбання. Широка народня освіта за часів Богд. Хмельницького, що про неї свідчать тогочасні чужоземці, мало по малу стала упадати. Се почалося з заборони друкувати церковні книги нашою мовою.

Наука в народі була занедбана. Лише в другій половині того віку почато заводити народні школи на Україні, але не наші, бо народна мова викорінюється з них. Через те дитина, що учиться в тій школі,—якийде з неї, хутко забуває й ту невеличку науку, що завала їй школа. Народ розуміє п'яте-через-десяте. Книжкам, писаним народньою мовою, в село ходу нема. Кращі люде, що виб'ються з-посеред народа, ті-ають з села, одчаються від народа, бо в селі такі обставини життя, що вижити не можна. І лишається наш народ пустош, без науки, без знання, без досвіду, все одно як дикун, або мала дитина. Нічого в його не має. Ті духовні скарби, що по зернятку довгі віки збирали до купи предки, затоптано й зганено, як дось непотрібне, шкодливе й соромне. На-томісць—не дано нічого. Що ж він, народ наш, робитиме, коли стикнеться з людьми більшого духовного гарту, акими як китаїці та японці (вже не будемо казати про мериканців), як він стикнеться з ними не в бою на війні, в мирній культурній боротьбі на далекій окраїні, де й мови життя інші, де й край суворіший, де навіть ті-

єї найменшої піддержки немає, яку, свідомо чи несвідомо, дає своя рідна народня маса, коли вона буває по-близу? Як боротиметься наш полтавець чи подолянин, коли через те, що в його нема найменшого, най-потрібнішого знання, він стоїть не то що безоружний, а навіть—як безрукий?

Той „Зелений клин“ міг би стати нам другою Україною, а для Росії—другою „Новоросією“. Наш Український народ міг би завоювати сю країну силою плуга, як завоював колись тією ж силою широкі Чорноморські степи. Ми могли-б завоювати своїм плугом для європейської культури береги Великого Океану, а на йому-ж мають невдовзі відбуватись величезні світові події. Наш земляк, відомий учений економіст Ілля Мечников, в кінці своєї капітальної праці „Цивілізація і великія историческія рѣки“ каже, що хто матиме в своїх руках береги Великого Океану, той держатиме ключі од тих світових подій.

Та либонь не нам судилися ті ключі; все сподане вище, вирвало їх. Хтось инший візьме ті ключі. Земляки-ж наші, що оселились на „Зеленім“, на „Сірім“ та на інших „клинах“ Далекого Сходу, муситимуть скніти в злиденному житті, коли не тонути в морі монгольським.

Ів. Ф.—ко.

ВІСТІ.

◆ Чернечий з'їзд—вже закrywся. Хоч на засідання з'їзду зовсім не пускано нікого з кореспондентів (бо навіть не приймано нікого й з білого духовенства)—однак у часописі подано про з'їзд чимало відомостей. Вийшов він не дуже-то спокійний—було чимало суперечок. Через те, що з'їзд скликано було для впорядкування життя в монастирях, багато толкувалися про те, чи бути монастирям „общезительними“, чи „штатними“. „Общезитія“—товариства; в них всі мають жити спільним життям, працювати, робити всяку роботу; отже єпископ Никон і його прихильники говорили, що коли монастирі будуть „общезитіями“, то ченці будуть мати діло, будуть краще поводитись, не буде ні п'янства, од безділля, ні иншого безпутства. Але тут де-хто став дуже палко доказувати, що коли монастирям бути „общезитіями“, то треба, щоб у тих „братствах“ усі однаково жили й працювали, а не так, як тепер, що й в общезитіях менші працюють, а старші велику часть коштів монастирських забирають собі і нічого не роблять. Другі відповідали, що повної рів-

ности і не може бути: старші не можуть робити, бо їм треба служити; та й грошей їм більше треба, бо само їх становище вимагає показнішої обстанови життя й більшого розходу. Отже хоч ніби-то було на з'їзді ухвалено, щоб монастирі були „общезитіями“, але стільки було змагання й незгоди, що навряд чи з тієї ухвали що вийде.

Багато говорилося теж про те, щоб усі монастирі увійшли між собою в одну спілку (союз), бо тепер, мовляв, „усякі мірошники“—і ті в спілки вступають.

Однак постанови про чернечу спілку не зроблено: Синодові подано тільки заяву, що бажано було-б скласти таку спілку і що визначено Комісію для обміркування цієї справи.

На з'їзді ухвалено одноголосно, щоб видавалася своя осібна часопись монастирська.

В самім кінці з'їзду виникла знов суперечка, з поводу того, що в повідомленнях про засідання з'їзду, подаваних Синодові, не так було написано, як стояло в протоколах, і за се дорікано єпископові Никонові. Взагалі на з'їзді об'явилася значне ремство й незгода між монастирською братією нижчою й вищою.

Про політику не говорилося. Хотіли говорити про діяльність монастирів під революційний час, але Синод забажав, щоб про це на з'їзді речі не здійснювалося.

Про спиртові напитки постановлено, щоб ченці ні горілки, ні вина не вживали зовсім. Ухвалено теж, щоб ченці в-гості не ходили і в себе в келіях нікого не приймали, ні родичів, ні знайомих.

Де-хто сторонній нарікає, чому на з'їзд не було запрошено нікого від монастирів жіночих: таких монастирів більш і процвітають вони краще, ніж мужеські, отже могли-б вони подати й свій голос при розважанню монастирських справ.

◆ **Роз'яснення міністерства просвіти.** Товариш міністра, Георгієвський, роз'яснив учебним округам, що не можна допускати до екзаменів, через *неблагонадійність*, тільки тих особ, котрі, по наказу від адміністрації, пробувають під явним наглядом, (так званим „гласним надзором“), назначеним адміністративною владою; коли-ж про їх неблагонадійність єсть лише посвідчення від губернатора, то допускати їх до екзамену можна; тільки, для того, „щоб учні середніх шкіл не мали шкодливої зустрічі з людьми неблагонадійними“, що екзаменуються яко сторонні, треба таких екстернів екзаменувати окреме.

◆ **Хабарство в інтендантстві.** Сенатор Гарин, посланий на ревизію московського інтендантства, знайшов там величезні зловжитки, що держалися хабарством. Від підрядчиків часто приймалося зовсім погану одіж

для війська, або негодящий хліб і таке інше, а за все платилося мов за добре. Часом, наприклад, постачано москалям такі погані чоботи, що ходити в їх не можна було—і москалі зараз-же продавали ті чоботи; підрядчики їх скуповували по 2½ карбованці й знов постачали ті самі чоботи інтендантству,—по 5 карбованців. А бувало й таке, що підрядчикові видавано гроші, по квитку, за постачення того, чого він і зовсім не постачав. Все це, звісно, могло держатися тільки великими хабарями. Ті хабарі брали сливе всі служашчі. Котрі не брали хабарів, то тих так і звали „дурнями“—і старалися їх швидче позбутися. В Петербурзі була така особлива—„Комісія визвоління“: їй платилося гроші, коли треба було „зсадити“ которогось „дурня“, щоб не заважав „розумнішим“.

Сенатор Гарин трусив теж контори підрядчиків і там познаходив багато документів, що доказують усяке шахрайство й хабарство.

В інших інтендантствах, в середній Росії і в Сибірі, познаходжувано те саме. Ревизори думають, що коли буде дано лад в інтендантській справі, то казна зберігатиме більше 100 мільйонів що-року.

◆ **Наука псіхіатрії для служащих в суді.** Міністерство признало потрібним, щоб усякий урядовець, що вступає на службу в суд, прослухав курс псіхіатрії і здавав по цій науці іспит, бо в судових справах знання цієї науки дуже потрібне.

◆ **Відомості про Гартінга.** Співробітник газети „Ръчь“ пише, що зустрівся з сим добродієм у Петербурзі, в Літнім саду. Гартінг не відмовлявся, що Ландейзен—се був теж він, але далі запевняв, що він революціонерів ні до чого не „призводив і нікого з їх не видавав. Аєва дуже хвалив, казав, що се „дуже добрий чоловік“.—Отака розмова була...

◆ **Розбійницька шайка.** В г. Пінску зловили цілу шайку грабійників. Вони орудували вже років зо-три; називали себе перше „максималістами“, а свої грабежі „експропріаціями“, потім же звали себе „внуками Савицького“, відомого розбійника чернігівського. Жили вони то в г. Пінску, то десь по лісах. Їх отаман, Корчмарик, був перед тим, за давніші злочинства, засуджений на каторгу, та по дорозі втік з скількома товаришами: всі вони змовилися, добули собі запечені в хлібові револьвери, постріляли сторожу і втекли. Потім, як вони навідувались в город, то полюбовниця отаманова виказала отамана—і його арештували, а разом з ним і скількох його спільників. За те інші товариші заманили ту полюбовницю в ліс і завдали їй страшної муки: били, різали, кололи голкою язик; потім застрілили її. Шайка набрала ще товаришів, з де-яких

людей, висланих у Пінск, і грабувала по селах. Найбільш завзялися були розбійники грабувати священників. Одного старого священника не тільки пограбували, а ще всяково знущалися над ним; кинули його до-долу, сіли на ноги й казали грати на гармонії, а інші танцювали з його онуками; далі примусили п'ять горілку й танцювати—самого священника, бо погрожували вбити його і всю сім'ю; забравши гроші й що було кращого, втекли. Так само грабували й інших священників, або й кого попало. Іноді грабували й зосім бідних людей: наприклад, від тих робітників, що гонять плоти по воді, одбирали дрібні гроші й харчі. Грабували й просто на шляху, хто траплявся. Арештовано шайку в Пінску, після того, як грабіжники вбили одного хазяїна трактиру; вбивши його, там же в трактирі, „внуки Савицького“ пришили до його тіла таку записку: „оце тобі за те, щоб не видавав утікачів-каторжан“. Після сього поліція вислідила грабіжників у домівці в їх товариша, що був висланий з Варшави і проживав у Пінску. В тій самій домівці знайдено багато зброї, париків, вимогальних листів, планів дворів, намічених до пограбування. В повіті не вірять, що „внуки Савицького“ піймано.

◆ **Халера**—в Петербурзі все побільшується. В горді коло тисячі душ хворих. Дознано, що хвороба передається через воду; а вода, що п'ють петербурські горожане, дуже брудна, бо водопровод бере воду з річки Неви *нижче* того місця, куди спускається увесь бруд з городських труб. Санітарна комісія подавала в городську петербурську думу свою дораду, що слід перенести водопроводну тягу *вище* спуску від каналізації, але дума сього не вхвалила, бо з тим було-б їй багато заходу, дуже коштовного. „Совіт міністрів“ теж радився про це і зважив, що треба дати грошей петербурській думі, бо справа дуже поважна. Коли і що буде зроблено—не відомо, тим часом лиха хвороба в Петербурзі поширюється, а звідтіл розходитьсь по інших місцях, через тих людей, що виїздять з Петербургу.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Ревізія київського інтенданства.** Сенаський ревізор розпочав ревізію й київського інтенданства. Склади всі тим часом опечатано, а перше всього зроблено огляд в конторах підрядчиків; у самого найбільшого з них, у Немировського, що мав мільонну справу з інтенданством, забрано багато непевних рахунків, що показують на всяке шахрайство й хабарі; в одній конторській

книзі прямо записано, скільки кому заплачено, від нижчих служащих до вищих, між иншим копитанові N 500 карб. і полковникові N—1,500 карб.

Всіх, хто нахопився до Немировського під час огляду в його домівці,—було теж оглянуто; перше всіх—бердичівського підрядчика Шапіро, потім спільника й родича Немировського—Райзмана. Нахопився й один підполковник, смотритель продовольственного магазину й сухарного заводу; побачивши поліцію, він хотів-був повернутись, та його вже придержали, розпиталися де що й написали протокола. Немировський постачав усячину для війська,—одежу, хліб, то-що,—і в інші округи; мав діла й з московськими інтендантами.

◆ **Всенародня школьна наука.** Відомо, що міністерство просвіти наважилося завести вселюдну науку,—для всіх дітей школьного віку. Однак не вказано часу, коли саме має бути заведено таке вчіння, і не сказано нічого про те, яка має бути грошова поміч від міністерства на сю потребу. Тим часом, для того, щоб так поширити школьну науку, щоб зробити її всенародною, треба багато нових шкіл і більшого числа учителів. Отже скільки земств послали запитання в міністерство, бо земства своїх коштів на таку велику справу не мають—і хотять знати, які кошти буде дано від міністерства.

◆ **Студентська судова справа.** В Одесі суд розглядав справу студентської громади, що обвинувачувалася яко революційна спілка в одеській університеті. Суд—всіх обвинувачених *отравдав*, не признавши за студентським товариством революційних вчинків.

◆ **Оштрахування часописів.** В Київі оштраховано „Літературно-Науковий Вістник“ на 100 карб. за статтю „Виговський і Мазепа“. За ту ж саму статтю в польській часописі „Przegląd Krajowy“, (про Виговського й Мазепу), оштраховано редактора теж на 100 карб. Часопись „Кіевское Утро“ (редакторку Р. Карант) за передову статтю оштраховано на 300 карб. Часопись „Раду“, за статтю „Наші білі негри“, оштраховано теж на 300 карб.

Вірші.

„Вірші! знов прокляті вірші!“
Так читач поетів лає;
Та розгорне він часопись,—
Нас найперше прочитає!..

Отже був даремний гнів,
Вірші—дужчі від тих слів,
Бо „те мова єсть богів“!..

Княжна Н. Ночубейна.

В гаю.

„Той—мудрець, чій завжди свободні
Над землею вітають думки,
Для кого дшуть камні холодні,
З ким говорять квітки і струмки“.
Бодлер.

I.

— Гей, гаю зелений,
Чи є в твоїй пуші живий чоловік?
— Озвись хто на поклик мій гучно-шалений,
Подай відповідний бадьорий свій крик.
Чи тільки один я самотно блукаю
Між сосон високих і пишних дубів,
Тоді як від людського гвалту тікаю,
Од пут і кайданів покірних рабів!
Як дуже обридне сумне нарікання
Моїх обезсилених темних братів
І праця селян, і довічне страждання,
І торг невсипущих гучних городів,
То тиша й самотність зеленого гаю
Міні приємніш від шумливого краю.

II.

Як тільки промовив я там на узліссі
Свій поклик до гаю, зітхнувши грудьми,
Мій голос далеко луною пронісся
В гаю таємничім, не вчутий людьми.
Неначе той голос з шумливого місця
Разливо прилинув з гучної юрби
І вмер, здпвувавши і квіти, і листя,
І сосни високі, і пишні дуби.
Неначе в якім зачарованнім крузі,
В таємнім мешканню незаних творінь,
Все знову затихло навколо, як в усі,
І все обгорнула довічна тінь.
З природою в типі такій таємничій
Зливається розум і дух чоловічий.

III.

Нас вабить до себе природа велична,
Як мати своїх нерозумних дітей,
Та тільки не скоро краса її вічна
Захопить бентежних, шумливих людей,
Бо, сліпо нещасні і сліпо щасливі,
Вони ще не можуть краси зрозуміть,

Для їх приємніші місця пологливі,
Де пеклом життя їх кипить і шумить.
Щасливі-ж, природо, ті вільні мешканці,
Що тільки знаходять розвагу в тобі:—
Вони твої діти, щасливі обранці,
Ти мати їм в щасті і мати в журбі;—
І гимн тобі вільний од віка її до віка
Не зтихне ніколи в устах чоловіка.

Гр. Чупринка.

Лісова казка.

(Оповідання).

(Д а л і).

II.

Висипківський кілька день ходив до того озера, де бачив лісову красуню. Скільки він не розпитувався за неї,—не міг довідатися, хто вона така і з якого села. Отже треба було тільки терпеливо ждати, коли вона вийде на беріг. Але дарма виглядав він у гущину,—дівчина не приходила.

Він намалював кілька нарисів того озера, та вони щось не подобались йому. Далі він замкнувся в своїй кімнаті й почав у загальних очертках малювати зміст своєї картини, що мала бути першою значною працею молодої талановитої сили, а може одразу принести їй велику славу.

І все був незадоволений своїм планом.

— Що ти робиш?—спитався Борис, увіходячи до артистової кімнати й побачивши, що його приятель дер на шмаття написаний нарис.

— Життя в сьому немає,—коротко відказав Дмитро.

— Що? життя?, якого життя?

— Немає життя. Хіба ти не розумієш?

— Нічого!

— Ну, звичайно, в тебе інша душа!

— Відома річ, але-ж...

— Тобі, математикові, не зрозуміти сього.

— Слухай, Дмитре, чого-ж ти гніваєшся? Може се трапляється з тобою, саме як твориш?

— Яка там творчість! нічого немає...

— Дмитре, я сьогодні зовсім не розумію тебе! Се правда, що я не маю тонкого артистичного почуття, але-ж прошу тебе сказати, що з тобою. Я думав, що се натхнення, а після твоїх слів зовсім нічого не втрапаю. Справді, ти аж змінився за сі дні, неначе змарнів.

Висипківський сумно дивився на шматки, що перед тим були малюнком, і нічого не відповідав.

Борис, бачучи таку розраду свого товариша, наблизився до його й знов заговорив співчутливо:

— Справді, Митю, скажи мені, що з тобою. Щиро питаюся. Мене жаль бере, бачивши тебе отаким.

— Кажу тобі: життя, душі немає.

— Де?

— В моїй творчості.

— Якже воно так? То було, а тепер немає?

— Ти не розумієш, бо ти не артиста; як би ти був ним, знав би, що кожда картина повинна мати свою душу, життя. Без того вона ніщо, як людина без живої душі; яка б вона не була гарна,—без життя буде або трупом, або лялькою; отак і картина.

— Але ж ідея, ідея картини?

— Та й ідея... Хіба немає мертвих ідей, не життєвих?

— Буває,—згодився Борис,—але все-ж таки скажи мені, яку душу, життя треба тобі для твоєї картини, хоча б зараз?

— Яку, питаєшся?—зітхаючи промовив маляр, куйовдючи свою довгу артистичну чуприну:—я маю думку, блискучу думку, але не можу вдихнути в неї життя,—тому що джерела сього життя немає.

— А натхнення?

— Натхнення? Ото ж то й є, що для натхнення потрібне джерело. Таким джерелом повинно бути або якесь почуття, або вражіння чогось, або якась матеріальна річ. Та дівчина, що ми бачили тоді, вона натхнула мені думку, тому повинна була зробитися душею моєї картини, русалкою, що власне й буде осередком життя в картині. Але вона раптом зникла. Я не міг навіть запам'ятати ні її рухів, ні очертів її обличчя, в моїй пам'яті лишився тільки ледві помітний слід, а тим часом вона всим так відповідає моїй ідеї, що кимсь іншим замінити її не можна... Може буде щось і близьке до того, але ж не те... Розумієш? Доки я не відшукаю її, доки не намалюю на полотні її очей, обличчя, постаті, доти картина моя буде мертвою, бо кажу тобі, вона початок і кінець її, — „альфа і омега“.

— Бачу, що треба шукати. Нічого з тобою не вдієш,—замислено й співчутливо проказав Борис.

— Та де ж? Вона вже не приходить на беріг,—сумно озвався Висипківський.

— Ет, друже, не сумуй! Не крізь землю провалилася; знайдемо не в тому, так в другому селі. Не випадково ж опинилася вона у наших околицях. Певно десь недалеко!...

Паничі розпитувались, при нагоді заходили в сусідні хутора, але дівчини не знайшли...

Якось верталися вони лісом до дому, верхи, тай потрапили не на ту стежку. Довго блукали й вискочили зовсім в інший бік, ніж їм треба було.

— Наче хтось наворожив нам,—мовив Борис: от і сплутайся з вами, артистами,—лиха не оберешся. Куди тепер їхати? Вже й сутеніє. Хоч би зустріти когось, та розпитатися про дорогу. А ну, повертаймо назад. Кудись таки прибудимо! Звернули коней і мовчки поїхали лісом.

— Добрий вечір, паничі!—зненацька перервало їх думки чісь привітання.

Добривечір!—привіталися вони з дідом, що стояв побіч дороги.

— Чи не знаєте, куди його треба їхати, щоб утратити до Малинківської економії?—спитався Борис.

— До Малинківської? Так се ви зовсім не туди йдете. Ось ідіть за мною, я виведу вас на справжню дорогу. А ся простеє до Вовчих хуторів.

— Хоч би води напитися,—промовив Дмитро.

— Вам напитися, паничику? Так отсе маємо йти повз мою хату. Як ласка ваша, не погребайте молока свіженького напитись. Певне, вже онука корову видоїла,—озвався дідусь.

— Дякую... Ви хіба в лісі мешкаєте?

— Та в лісі-ж. Доглядачем.

— І давно вже?

— Та мабуть літ з тридцять буде.

— І вам не скучно отак мешкати самому? цікавився Борис.

— Хіба ж я самотою? Онука при мені, кажу вам.

— Велика?

— Отсе в-осени сімнадцятий рік колчиться...

— А ви де саме мешкаєте?—спитався й Дмитро.

— Недалечко од Козячого озера.

— Може, як раз натрапимо на твою чарівницю, бо то й є Козяче озеро, де ми її спіткали,—тихо мовив Борис товаришові.

Хіба? радісно запитався Дмитро, й надія, що була зовсім покинула його, знов заворушилася.

— А справді, в мене щось таке тепер, наче причуття,—казав він.

— Вже й причуття! Ну й голова! — осміхнувся Борис.

От і лісова хатка, що виглядає крізь дерева.

— Прісю! Прісю!—гукав дід:—певно, бісова дівчина на озеро повіялася!

— Кажу тобі, що вона!—увесь аж затремтів Дмитро.

— Прісю! Прісю-у!—ще голосніш гукав дід.

— Я тутечка! — обізвався молоденький мелодійний голосок і струнка постать вималювалася на дверях з кімірчини, але раптом знов зникла; та Дмитрові було досить однієї малої хвилиночки, щоб пізнати ту, що він шукав за нею.

— Вона! . готов заприсягтись, що не помилився! — шепнув він радісно Борисові.

— Тепер я й сам бачу, що вона. Доля таки милостива до тебе! — жартував Борис: — а я, кажучи правду, був згубив усяку надію. Таким чином, талан і слава, молодий маестро, забезпечені!

Дмитро не слухав його: він впявся очима в комірчину, що ховала в собі Прісю.

— І чого сховалася! — бурчав дід: — вона в мене трохи комизлива, — додав він: — людей боїться. А як побачила ще до того й панів, то мабуть і зовсім знепритомніла. Звісно, „лісова дитина“! Се-ж онука моя... Не біжниця донька померла, як дівчині всього два роки було. Отож з того часу й росло воно в лісі... Та я вже сам піду, бо від неї тепер не діждешся нічого!..

Незабаром він приніс глечик молока.

— „Хоч убийте, — каже, — не піду“! Ну що ти будеш робити з отакою! — жартливо скаржився дід.

— А ви, діду, все-ж таки призедить її до нас, бо ми отсе вже цілий тиждень шукаємо її, і зблудили сьогодні через неї, — виложив Борис, дарма, що Дмитро сіпав його за полу.

— Що се ви, паничу?.. шукали її? дивувався дід.

— Далєбіг, не жартую! правду кажу. Отсей мій приятель — маляр. Розумієте? Той, що образи малює; він і людей теж може малювати: так, дивиться на людину й малює, — патрета, значить. Огож якось побачив він вашу внуку, та й заманулося йому намалювати її. Та так йому закортіло, що зовсім спокою бідолаха збувся!

— Та буває, осміхнувся дід: — особливо в панів! вже як чого заманеться, то щоб і було.

— Отож як дізналися ми тепер, чія вона, то й прохаємо вас, щоб дозволили їй який час приходити до економії нашої. Товариш буде патрета малювати з неї.

— Е, ні, того не буде! — рішучо відповідав дід.

— Чому? — здивувався Дмитро — й відчув, як захололо в його в грудях..

— Не піде! бо, кажу-ж вам, що вона дика. Он бачите, й з комірчини не хоче вийти, а то ще здумали, щоб до економії! Якже ж! — промовив дід, (може ще й сам думаючи: — „кат зна, що ще на думці в отаких паничів!“).

— Так що ж його робити? — зовсім збентежений питався Дмитро.

— Сюди приїздитимеш, — вирішив Борис.

— А ви вже, діду, подбайте, умовте її, щоб дала себе змалювати. Кажу вам, дуже вже заманулося моему товаришові намалювати її!

— Я платитиму що-дня за те, що малюватиму її, — додав од себе Дмитро.

— Вже й не знаю, як воно буде! — чухаючи потилицю міркував дід, але ж обіцянка платити гроші надала йому рішучости; прощаючись, він промовив до Дмитра:

— Завтра вранці приїдїть вже, паничу, просто сюди. Як небудь воно буде й гаразд. Може таки вмовлю її..

Довго тієї ночі не міг спочити Висипківський.

В його в голові малювалися картини одна-одної принадніша. Хотів уже він, обмірковуючи свою композицію, посадити русалку на віти розлогої деревини, та се вже обридло... він уже бачив се на кількох картинах... Ні, так воно не гоже! А може нехай русалка виглядає крізь очерет... Ні, ні, той самий перший образ буде найліпший. І ново, й постично, гарно.. А от що-до очеретів, то справді добра думка: можна буде ще намалювати дівчинку в її убранню, як вона розкилила очерети й виглядає, — і назвати сю картину „Фея Полісся“. Отже-ж тоді дві картини буде. Се потребує надзвичайно напруженої праці! Та що-ж... за те він одразу займе визначне становище між молодими мистецькими силами. Так, так! щоб там не коштувало, — він намалює обидві!

Ночі в Липню такі короткі... Тільки на світ благословилося, — Висипківський лагодив уже свої малярські причандали. Коли-ж зовсім розвиднілося, простував він, верхи на коню, до лісової хатинки.

Та дід зустрів його такими словами:

— Немає моєї Прісі, — кудись втекла! Як зачула, що маєте приїхати малювати, мов навіженна одразу зробилася!

— Що ви кажете? — перепитав артист в одчаю...

— Далєбіг. Черкнула кудись!... Та вона вернеться, — пождіть. А шукати — деж її знайдеш: ліс он який великий!..

Треба було ждати.

З нічевья пішов і собі Висипківський трохи пошестатися по лісі, бо воно справді було нудно сидіти отак без діла.

— Ну що, як нічого не вдієш з нею? — думалося йому. І він все йшов, та йшов далі, не помічаючи навіть, у якому напрямку.

Коли раптом помітив, наче щось біліє крізь дерева.

Може вона?..

Обережно наблизився Дмитро й виглянув з за ку-

щів. Так і в. Пріся оберлася об старого дуба й стежила за якоюсь пташкою, що співала на дереві. Жодного руху; не одриваючи пильного погляду, дивилась вона в гушину, і на всьому видочку сяяла щаслива задума. Сонце крізь листячко грає плямами на всій постаті П, а вітрець злегенька колише стьожку.

Серце замерло в малярових грудях.

Він і собі стояв не ворущаючись, щоб не сполохати лісової красуні; потім крадьком посунувся до того дерева, де стояла вона. Ось він уже зовсім близько.

Дівчина озирнулася, скрикнула й затремтіла, як тоді — біля озера; хотіла була кинутися втікати, але Дмитро, вже сподіваючись того, швидко підскочив і схопив її за руку.

Як не пручалася, нічого не вдіяла. Бачучи, що дарма усі П зусилля, заплакала:

— Чого-ж ти плачеш, Прісю. Я-ж тобі нічого поганого не зроблю!—умовляв її маляр:—заспокойся! Заспокойся! Але дівча не слухало його й плачучи казало:

— Гетьте!.. пустіте мене!..

— Та що ж я тобі зробив?—з жалем мовив маляр і раптом нахилився й поцілував її, як дитину, поцілував те змочене слізьми обличчя.

Дівчина спалахнула і з жахом крикнула на нього, але в сього „панича“ було таке вродливе обличчя, з такими ласкавими очима такий лагідний голос, та й так чогось мило зробилося, коли сі червоні вуста з шовковим вусом торкнулись до її видочка, що вона, замість того, щоб ще більше пручатися, почала потроху заспокоюватися.

Висипківський гладив рукою її м'яке волоссячко, примовляючи ласкаві слова: — Не втікай, не втікай!, не бійся мене!.. Я тобі нічого злого не зроблю... Я був у діда, тебе не було. Я так собі пішов—і зустрівся з тобою... Ну, й гаразд.. не втікай же від мене... не бійся! Вона вже пручалася не так, як перше, не відштовхувала навіть од себе, тільки плечка її іноді злегенька тремтіли. Аж ось поглянула йому в вічі своїми оченягами, з блискучими слізьми, й знов вся зачервонілась, одвертаючись.

— Чого ж ти?.. Бачиш, — хіба я зробив тобі щось лихе? Ось на тобі й цукерок! Ти-ж іще „маленька“, ти любиш, мабуть, ласощі?—жартував він, простягаючи лакоминку.

Дівчина нерішучо простягла руку й знов прийняла її.

— Ну, чого ж ти? Бери! Не бійся!—вмовляв Дмитро, силоміць вкладаючи їй в руку цукерки.

Дівчина посмілівшала і взяла цукерки, потім знов

поглянула на панича й ще раз рванулася, та він таки добре держав її.

— Паничу, пустіть мене!—благала вона.

— Пушу, пушу! Ось тільки хочу тобі щось таке сказати. Ти знаєш, тобі дід казав, що я хочу тебе намалювати?

— Казали. Тільки я не хочу, не хочу!..

— Чому ж?

— Ой пустіть мене, пустіть! Не хочу я! — молилася вона.

— Слухай, Прісю, хіба ж тобі що станеться з того? А як намалюю тебе,—будуть люди казати: бач яка красуня! Будуть всі дивитися. Повезу я те малювання аж туди, де царь живе!

Дівчина глянула на Дмитра.

— Далєбіг, не брешу,—все примовляв Дмитро:—А як змалюю тебе, то ще наберу тобі на керсет, оксамиту,—зеленого, синього, або червоного,—якого тобі забажається! От, гарний керсет буде!

Дівчина вже й так вагалася, а оці слова до-останку подолали дикунку. Мати собі гарного нового керсета—то ж була її найщасливіша мрія! Такого керсета, як вона бачила на Мелашці Петрашенківні, коли оце весною, на Миколу, на храм до Курилівки ходили: вишневий, оксамітом обложений. А він, панич, каже, що цілий оксамитний набере!.. Такий, як у хвершалки? Тільки вона, Пріся, чорного не хоче, — як би вишневий!..

— А ви-ж правду кажете? не піддурюєте?—спитала вона через хвилину.

— От тобі хрест! Хай мене поб'є сила Божа, коли збрешу!—забожився Висипківський.

— Ну, добре! відповіла вона:—Тільки як-же ви мене будете малювати?

— А так: ти будеш сидіть, а я буду малювати.

— А довго треба сидіть?

— Та трохи посидиш... Скільки раз треба мені приїхати. За один раз не можна змалювати.

— Скільки раз?—перепитала дівчина і знов глянула йому прямо в обличчя, вже зовсім без страху, охвітійше.

— Ну, пустіть же мене! я піду,—мовила далі спокійно.

— А ти-ж не втечеш?..

— Ні.

— Справді?

— Коли кажу, що не втечу, то не втечу.

— Забожись.

— А керсет буде?

— Ійже-Богу буде!

— Який? вишневий?

— Кажу тобі, який схочеш.
 — Не піддурюєте?
 — А Господи! яка ти неймовірна! Яж-тобі заживився, а ти не віриш...
 — Ну, добре! Пустить же, я піду до дому.
 — До дому?
 — Та до дому-ж!—засміялась дівчина, випрочуючи руку.

— І я з тобою піду!—мовив Дмитро.
 — Ідіть собі.
 — Вона швидко пішла в бік лісом. Дмитро ледві поспішав за нею. Часом озивався до дівчини; вона одповідала коротенько; розмову провадити було не можна. Однак видно було, що втікати не думала. Часом озиралась, осміхалась і знов ішла знайомою стежечкою.
 — Свят, Свят!. здивувався дідусь, як побачив їх вкупі; але ні словечка не промовив, щоб не попсувати справи.

(Провід далі).

Кость Перекоти-поле.

Ні, смуток мій мене не кине,
 Ні, він за мною скрізь долине...

І ще не раз весняні квіти
 Вберуть зелені, пишні віти,
 А я вже щастя не зазнаю—
 І се я серцем почувую.
 І якось страшно... Скрізь зо мною,
 Як та мара, іде з журбою
 Зіма і холод... Я рידаю
 І долю кращу викликаю.

Олена Журлива.

Київ, 20 мая 1909 р.

Казочка. *)

Жив собі десь дід і баба,
 Овечок пасли у-двох.
 Дід овечок любив дуже;
 А бабусі те байдуже:
 Все бабусенька бурчала
 І овечок, бач, хлестала.
 Та так биля вона їх,—
 Як їй те було й не гріх!
 Вівці десь поговорили,
 Так у-купі порішили:

*) Народня байка, заведена в вірші.

Біса, значить, попросить,
 Щоб ту бабу підкупить.
 А за це прийдеться—бісу
 Первенців своїх віддати,
 Не виходячи із лісу—
 Те й на шкурі написать.
 Біс почув, та і зрадів,
 І до баби прилетів.
 Питається:—„Що ти візьмеш,
 Щоб овечок, бач, не биля,—
 Як дідусенько любила?“

А стара така бувала,—
 Довго думати не стала,
 Каже бісові тоді:
 „Красна шапка на мені,—
 Повну золота насип,
 Тоді буду я такая,
 Як дідусенько мнякая“.

На тому вони й зійшлись,
 У-ночі щоб біс приніс
 Шапку золота бабусі,—
 Щоб вона овець не биля,
 Як дідусенько любила.

Баба-ж, бачте, погадала,
 Яму десь таку назнала,
 Що і дна у їй немає;
 Зверху поміст вимощає,
 Красну шапку умощає,
 Середину-ж—прориває...

Серед ночі тоді біс
 Торбу золота приніс,
 Та в ту шапку висипає,—
 А його там і немає!
 Він іще кудись поліз,
 Мішок золота приніс.
 І в ту шапку висипає;
 Але злота знов немає!
 Тоді гукнув на бісів:
 „Несіть золота ви всі!“
 Всі таскають, висипають,
 Але шапки не сповняють.
 Та до того дотаскали,
 Що вже й півні проспівали,
 І сами вже всі пристали!
 Та як кинуть шкуру тую,
 Що овечки підписали!

А сами в болото драли; —
Аж хвости у їх свистали,
Від бабусі так втікали!
Отака-то тая казка, —
Буде бубликів нам вязка!

Ви сю казочку чували?
І бабусь таких стрівали?...

Василь Галадин.

Українське слово й мистецтво.

◆ Переклади Кропивницького. Славний артиста, М. Кропивницький, працює тепер над перекладами. Він переклав Шекспірового Отелло і де-що з Некрасова. Твір сього 2-го письменника, „Русскія женщины“, 1-ша частина, в перекладі (звичайно, віршованім) М. Кропивницького—буде надруковано в ближчій числі „Рідного Краю“.

◆ Збірник польських і українських віршів. Такий збірник має вийти в Києві. Вірші будуть не в перекладах, а в первотворах; по більшій часті твори будуть нові, але де-що буде взято й з давніших виданнів. Мається на меті познайомити польське громадянство з українськими поетами, а українське—з польськими. Коло збірника захожується молодий польський автор, д. Михальський, що видав книжку „Młoda Ukraina“.

◆ Наш театр. *Драматичне товариство Колесниченка*. Се товариство пробуває в Києві. На скілька „гостьових виходів“, (так званих „гастролей“), запрошено М. Кропивницького; він прибув з Харківщини, з свого хутора „Затишка“, в купянськім повіті, де він тепер пробуває, лиш инколи виступаючи на сцені в Харкові, чи в інших містах, при особливій нагоді.

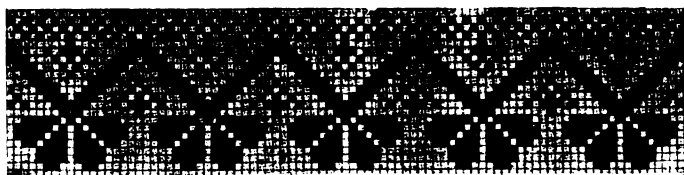
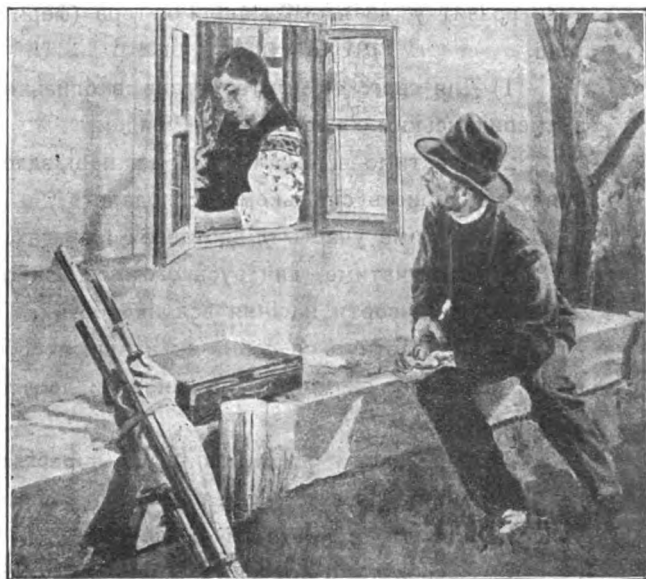
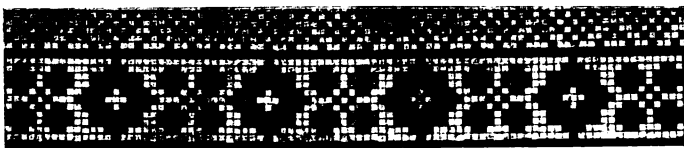
В Києві, в товаристві Колесниченка, М. Кропивницький виступав у скількох своїх, п'єсах і в „Запорожцю за Дунаєм“.

Ми бачили М. Кропивницького в його п'єсі „Зайди-голова“. Се той самий прекрасний артист, засновник надзвичайно доброї школи: ніколи він не поженеться за легким успіхом, щоб „вразити“, або „насмішити“, отже не передасть лишнього ні в драматичнім місці своєї ролі, ні в комічнім;—завжди споглядач бачить у виконанні Кропивницького саму правду, саме життя,— а на додачу щось особливе, властиве натурі сього *милого-українського* артиста.

З приємністю можемо зазначити, що в товаристві Колесниченка помітно надих власне такої школи: артисти не „кричать“ у драматичних ролях і не старяться показувати „смішні штуки“ в ролях комічних.

Не говоримо вже про д-ку Затиркевич, достойну Кропивницького товаришку, що оздобляє своєю присутністю спектаклі Товариства, нам дуже сподобалася теж в п'єсі „Зайди-голова“ — д-ка Лучинська, перша артистка в Товаристві на драматичні ролі. Вона теж має почуття міри, веде свої сцени з належитою правдою й чулістю. Особливо вдалася їй сцена з свекрухою, при відході з чоловікової хати; те місце, коли сердешна молодиця Домаха хоче йти ратувати свого чоловіка в шинку, теж було передано д-ою Лучинською дуже добре. Артистка має й гарний голос до співу, уживачи його теж уміло; її співи надавали ролі правди життя. Уважаємо д-ку Лучинську дуже надійною молодого силою нашої сцени.

Наші люде.

На розмові.

„Підлабузниць до горлиці горобець,
„Наче справді запорожський молодець“...
(Л. Глібов).

Спілки й господарство.

◆ Вищі жіночі курси сільського господарства, імени професора Стебута,—повідомляють, що „прошення“ будуть прийматись до 20-го Августа (Серпня). Плата за вчіння 125 руб. на рік. Курс учіння—4 роки. Ті, що скінчать курс, після екзамену в особній комісії, матимуть звання агронома. Практична праця літом (з 1-го Мая по 15-е Серпня),—в маєтку курсів. Приймають тих, що скінчили курс гімназій і інших середніх закладів. Учуть: математики, фізики, хімії, мінералогії, ботаники, зоології, геодезії, науки про ґрунти, хліборобства, лісоводства, садівництва, бджільництва, молочарства, ветеринарії, законодавства, політичної економії, статистики, шотководства, господарської технології, орудування господарськими машинами, господарського будівництва і т. и.

◆ Руське агентство в Америці, сільського господарства, в законене Державною Думою й Державною Радою, затвержено Царем.

Агентство засновується для того, щоб пособити заведеному в Росії хутірському господарству дійти до того розвитку, до якого дійшли хутора (ферми) в Америці.

1) Для сього Агентство стане в близький звязок з американським хліборобським урядом.

2) Даватиме відомості про всі нові заходи сього уряду на користь сільському господарству.

3) Братиме участь у виставках і з'їздах.

4) Постачатиме для руського господарства нові, або поліпшені сорти насіння всяких рослин.

5) Пізнаватиме способи, як краще пособити людині, особливо як краще постановити досвіди на показних полях і т. и.

6) Сповідатиме про новини в виробі господарських машин і пособлятиме руському хліборобському урядові й земствам набувати ті машини.

7) Пособлятиме торгові з Америкою хлібом і іншими нашими здобутками господарськими; для сього буде заводити спілки й комісіонерства для вивозу і ввозу господарських здобутків.

8) Постачатиме відомості про американські хутора.

9) Пізнаватиме заходи американського уряду до впорядкування переселення, межування й дорог.

◆ „Бюро прикладної ботаники ученого комітету „Головного Управління землеустройства и земледѣлія“—просить сільських господарів висилати йому зразки висіваної пшениці і полб в *зернах* (не менш півфунта) і в *колосках* (не менш 20); за се буде вислано „Труди Бю-

ро“. Розход на пересилку, впакування і оплат вартости зерна, не більш 5 фунтів, Бюро може взяти на свій кошт. Можна слати посилки й наложеним платежем. Адрес Бюро: Петербург, Выборгська Сторона, Бабурині переулоч, № 5.

◆ З'їзд заступників від потребительських товариств—був у Катеринодарі. Найважлишою постановою було—старатися, щоб всі кубанські потребительські товариства об'єдналися в одну спілку („союз“), як то ведеться в інших краях. Доведено, що се найбільш потрібно для обтового закупляння краму товариствами.

◆ Рання оранка на зяб. Агрономи нагадують, що ранне переорювання поля, незабаром після жнив, опріч того, що дуже користне для поля, для його вичищення од зілля,—добре ще й тим, що не дає розплонуватись усяким *шкодливцям*, жучкам та іншим, що заводяться на стерні та на зіллі: багато зародків при заорюванні гине, не успівши набратися сили.

◆ Господарська виставка в Полтаві—буде в Сентябрі (Жовтні). Уряджує її полтавське „Сельско-хозяйственное Общество“. Виставка має бути дуже велика, з усіма відділами сільського господарства.

◆ Нова книжка по господарству: *Сертій Краинскій*. „Доходный ягодный садъ“, з 28 малюнками. Видав Сойкин, (в Петербурзі). Ціна 50 коп.

В сій книжці доводиться, що даремне в нас так мало звертають уваги на ягодні кущі: садок, засажений ними, може дати великий зиск. В книжці говориться про сорти ягідних кущів, про всякі способи їх розводіння, про климатичні й ґрунтові умови і т. и.

ДО ПИСИ.

О. Пісочин (Харьківщина). Село Пісочин—всього за 10 верстов од Харькова по Полтавській залізниці. Місцевість дуже гарна, з добрим підсонням і тут літом проживає багато городян; се дає пісочинцям чималий заробіток. Тим то тут нужда не так світить, як по інших селах. І хлопці тут звичайніші, ніж (як чути) по інших місцях; про якісь злочинства та крадіж тут рідко було чувати. Та стала й до Пісочина доходити загальна хвиля розбишацтва й злодійства, ще пішла по цілій державі. Оце недавно два парубки 17—18 років у-досвіта влізли через вікно до крамаря та вкрали в його срібного годинника й гроші. Сусідські хлопчики бачили тих парубків і виказали на них: дано знати урядникові. Стражники попали одного з тих парубків на вулиці і, одшмагавши нагаями, одвели

до розправи; та він, підманивши сторожу, втік звідти і тепер десь переховується. Стражники ніяк не піймають його. Та й як його не ховатися, коли замість суду доводиться приймати катування од свавільних стражників.

У другого крамаря викрадено вночі з льоху 5 відер пива, фруктову воду й т. и.

А то ще „оказія“ була:

Під Купала здумали панночки та паничі (з тутешних дачників) плигати через вогнище, що розпалили біля річки; та їх застукали парубки і порозгнали дрючком; де-кого й побито.

От-так гуляє наше парубоцтво!

Колись були збірки, було читання, цікавилися й книжками, й часописами, а тепер сама гульня та п'янство; а се нікого ще до добра не доводило, тільки до лиха.

Урожай у нас цього року на все дуже добрий, тільки овочу другий рік нема; того року попропадало через велику силу гусениці, а сього року через заморозки весною.

Т.

О. Гуляй-Поле. (Катеринославщина). Коли порівнять село Гуляй-Поле з іншими селами в Олександрівському повіті по численності людности, то можна побачити, що є села більші й заможніші від його, але по культурності воно займає нейперше місце в повіті. Від чого се залежить, не можна сказати, хіба тільки від того, що селяне тут розумніші. Правда, тут живе чимало так званих „проживаючих“; вони, як се й скрізь водиться, мають чинність на селян. У всякім разі—це село дуже цікаве. Перше всього воно дуже добре дбає про народню освіту. Крім чотирьох земських шкіл з 2-ма учителями, є тут ще й опрічна школа для „разночинців.“ Що-року з Гуляй-Поля не мало учнів їде вчитись в дальші школи.

Гуляй-Польці виклопотали собі дозвіл на відкриття в своєму селі мужичої гімназії. З-початку Гуляй-Польці призначили своїх 5 тисяч грошей і потрібне число десятин землі, потім, дивлячись на їх, і „проживаючі“, далі 15 т. а далі й повітове земство піддержало се добре діло доволі щедрим коштом. Отож клопоти селян не були марні: незабаром тут буде селянська гімназія. На перекір сьому заході ідуть з різних уст остерігання, що, мовляв, гімназія в селі не може існувати, бо на саме жалування не піде учителем ні один з тих, що скінчили вищу науку; швидче він, мовляв, буде шукати города, де б він міг знайти більше заробітку, по других школах. Але се, на нашу думку, пусті речі...

Крім сього, в середніх числах червня повітовий

інспектор народних шкіл вдавсь до Гуляй-Польської сільської громади, призволяючи відкрити тут учительську семінарію. Гуляй-Польці й за це вхопились і постановили прохати уряд відкрити в їх семінарію; на се вони дали 8 десятин землі. Таким чином в Гуляй-Полі буде лехше біднім людям содержувать учнів, ніж у городах, та й для селянських дітей, привичних до села, буде краще добувать освіту, не одриваючись від свого осередку.

І. Тутешній.

ЗУСТРІЧ.

(Подорожній листочок).

Цими днями мені довелося їхати по залізниці від Черкас до Бобринської. У вагоні біля мене сидів підстаркуватий чоловік,—видко, селянин, бо він був у драній свитині, в білих засмальцьованих штанах і босий; до того був він ще чогось без шапки. Він був неначе божевільний і все якось непевно хвилювався, зазирає у вікно, або, похиливши голову, шептає сам собі щось нерозбірне; инколи тихенько співав „Отче наш“... Не кінчає, усміхнеться, а потім зазирає в вічі сусідам, та мов щось пригадавши, запитує: „Добренька“? „чі так“?—і задрімає.

Біля нас на другій лавці сидів пан з дітьми, учнями; з ними була ще дама якась, у розкішному брилі. Побачили вони того бідолашного чоловіка й почали на увесь вагон реготатись, немов з якоїсь кумедії. Божевільний прокинувся. Спершу зазирнув у віконце і знову де-кого запитав: „Добренька?“ „Добренька?“... Тут же він помітив, що пани сміються з нього, й сміливо до них вдавсь:—Чого ви смієтесь, катюги гладкі? Хіба-ж я вас зачіпаю? я їсти хочу!.. Ось воно! ось воно!..—показував він на хустку, що лежала біля його з сирим м'ясом. Далі підвівся з лавки і, повернувшись до всіх, промовив: „Люде добрі, це той самий пан, що в мене одібрав у Херсонщині землю, він хоче й м'ясо одібрати. Я йому не дам, я хочу їсти! я хочу їсти...“ І знову сів біля свого м'яса. Пригортаючи до себе той вузлик, промовив:—Ось воно! ось воно... Його жалібний вигляд, як видко, зворушив серце маленької дівчинки, що їхала зо мною. Вона підсіла до того чоловіка ближче і привітно спитала: „Дідусю, куди ви їдете?“ На це він нічого не відповів, а вийняв з-за пазухи якийсь папірець і промовив: „Добренька!..“ З папірця присутні довідались, що той чоловік їде на станцію Бобринську. З жалю до його ще де-хто дав йому милостини... А він усміхався і навіть утихомирився. На питання відповідав

як слід і під кінець повідомив ось що: „Оце був я у Києві в Печерській Лаврі; звісно, чоловік старий, давно обітував поїхати туди, на святому місці одговоритись. Стара самого не пускала, та я не послухав її, зібрався та й поїхав. В Києві добре мене підлатали!—Як саме?—спитав де-хто.—Та ночував я на подвір'ї в Лаврі; було в мене в кишені 4 карбованці, та якась нечутвенна тварь і витягла в-ночі. На другий день вранці думка була продати свої чоботи; взяв я їх, здійняв з ніг, та й поніс туди до рундуків, де хрестики продають. Взяв під пахву, та й іду; коли це дорогою—де не взявся якийсь пройдисвіт, висмикнув ті чоботи, та й черкнув. Оглянувся я,—а злодюга вже був дзлеко, та десь і подівсь... Куди-ж там бігти доганяти, та ще й по камінюках! Став я та й помислив: Бог з ним, нехай поживає!.. З Києва мені довелось іти пішки аж до Черкас; дорогою по селах, спасибі, добрі люде не залишали мене без милости. У Білій Церкві їхав якийсь добрий чоловічок з м'ясом і дав мені клапоть. Ось бачите—який? (показав на м'ясо). Одно горенько, що сорочини нема кращої, а тепер же свято; та не знаю, що дома буде, що так забарився... Та мабуть нічого й не буде: в мене жінка добра й розумна... А земля давно пішла до панських рук: ограбував мене поміщик Володимир Соловей, то все-ж одно нема де працювати у жнива. Нема чого й поспішати... А вже незабаром час і виїздити. А як гарно там!

— Де? У Києві?—жартовливо запитав хтось.

— У степену!—крикнув подорожній.—А про Київ мені й не нагадуйте.

В кінці розмови я запитав у нього, хто він і звідкіля; на це дістав відповідь і довідався, що то був селянин з Херсонщини, з села Червоного Кута, Олександрійського повіту, Йосип Каменченко.

М. С.

В чужих краях.

Іспанія. В сій стороні зірвалися великі розрухи. Почалося з того, що по тім боці Середземного моря, в африканському краю Мароко, де іспанці теж мають підвладну їм округу з своїми городами,—збунтувалися іспанські підданці, африканське племня *кабіли*. Хоч там і єсть скілька кріпостей іспанських, з військовою залогою, але того війська було мало, щоб усмирити кабілів, і через те іспанський король об'явив у самій Іспанії, щоб військо збиралося на війну в Африку, в Мароко. Іспанці збунтували, на війну йти не хотіли і счинили велике повстання проти свого короля Аль-

фонса й проти всього уряду. Почалася війна в самій Іспанії. Повстанці палять монастирі, урядові місця, в городах Мадрид, Барселоні, б'ються на вулицях; салдати втікають, (3 тисячі втекло у Францію), інші салдати перейшли до повстанців. Король все таки зібрав військо, з тих місць держави, де повстання не розійшлося, і послав у Мароко, та й у себе всмиряє військом бунтівників: багато їх розстрелено.

Франція. *Літання в повітрі.* Французи справляють велике свято: їх інженір-механик Блеріо перелетів на самолеті через пролив Ламанш у Англію. Блеріо вже 10 літ клопотався з тими самолетами, все видумував кращий прилад до літання, скілька раз і літав, при тім падав, навіть ногу собі скалічив, а все таки добирався, щоб зробити кращий прилад до літання.

Отож і зробив: він перелетів великий пролив Ламанш менш як за півгодини. Тепер Блеріо всюди у Франції вітають, за те, що він прославив французьку змисленність.

Блеріо, працюючи 10 літ над крилатим приладом до літання, багато грошей стратив, бо скілька приладів зопсувалося; та тепер він вернув усі кошти з лишком, бо йому скілька учених товариств дали, яко почесний дар, по скілька десятків тисяч франків.

ДО ВІДОМУ.

Редакція й контора „Рідного Краю“, перейшла в иншу домівку,—на тій самій вулиці, Благовіщенській, тільки в иншому будинку: № 115.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

О П О В І С Т К И.

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечере, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

Н О В А   К Н И Ж К А

Ф. Немо.

Чим нам користні жиуди?

(друковалося в „Рідн. Краю“ за 1908 р.).

Ціна 15 к. Продається у всіх книгарнях, склад в „Українській Книгарні“,—Київ, Безаківська, № 8).

ДІЛО

часопись політична, економічна і літературна.

виходить у Львові щодня, (крім неділі і свят), о 5 год. по пол.

редакція, Адміністрація і Експедиція РИНОК ч. 10.

Рукописи звертають ся тільки за попереднім застереженням.

Рекламації вільні від поштової оплати.

ПЕРЕДАТА ВІНОСИТЬ

В Австро-Угорщині (з пересилкою):

місячно	2-70	К.
квартально	2—	”
врічно	16—	”
піврічно	32—	”

за границею (з пересилкою):

врічно	22—	К.
піврічно	44—	”

У Львові (без пересилки):

місячно	2-34	К.
квартально	7—	”
врічно	14—	”
піврічно	27—	”

За зміну адреси платить ся . 50 сот.

одиночке число коштує 10 сот., з почт. керес. 12 сот.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на літературно-науковий журнал

„БУДУЧИНА“

виходить з кінцем кожного місяця.

Видавниця Христа Алчевська.

Редактор М. Венгжин.

Артистичний редактор І. Северин.

Журнал призначений для ширших верств українського громадянства.—Містить твори з красном письменства: поезії, оповідання, нариси, драми; статі: історичні, публіцистичні, критичні; переклади і ілюстрації.

Адреса редакції і адміністрації: ЛЬВІВ, Сикстуська 31.

Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська 8).—Поодинокі числа продають ся у Львові в Книгарні „Наук. Тов. ім. Шевченка“, вночок ч. 10 і в „Сокільськім Базарі“ Руська ч. 20, в Львові в „Українській Книгарні“ (Безаківська 8) і в Книгарні „Літ. Наук. Вістника“ (Володимирська 28).

1) Рукописи, що присилають ся в редакцію, повинні бути вразі переписані на одному боці паперу, підписом і адресою автора. 2) Неприйняті до друку вірші і оповідання і вірші знищують ся і з приводу їх редакція не входить в ніяку переписку, а хто хоче одержати назад неприйняті більші рукописи, повинен прислати марки на поштову оплату. За зміну адреси приплачують 50 сот. і треба при зміні конче подати і давню адресу.

Ціна на рік з пересилкою: 8 корон, в Росії—4 руб.; в Америці—2 долари. Поодинокі числа по 70 сот. Можна оплачувати ратами по 1 кор. Журнал можна замовляти до кінця 1909 року.

Открыта подписка на 1909 годъ

на музыкальный народно-пѣвческій журналъ

3-й годъ 3-й годъ
изданія. **БАЯНЪ** 3-й годъ
изданія.

СЪ НОТАМИ и литературнымъ отдѣломъ, посвященный преимущественно хорошему школьному и регентскому дѣлу.

Цѣлью журнала по прежнему будетъ: способствовать, по мѣрѣ силъ, распространенію музыки и пѣнія въ народѣ, освѣщать нужды, защищать интересы и объединять всѣхъ тружениковъ на народно-пѣвческой нивѣ, для чего въ литературномъ отдѣлѣ будутъ помѣщаться: 1) Статьи и очерки по вопросамъ музыки и хорового пѣнія, 2) Некрологи и біографіи современныхъ музыкальных дѣятелей, 3) Церковно-пѣвческое дѣло, 4) Музыка и пѣніе въ учебныхъ заведеніяхъ, 5) Музыка и пѣніе въ провинціи, 6) Критика, 7) Обзоръ музык. газетъ и журналовъ, 8) Корреспонденція, 9) Библіографія, 10) Новости музыкальной литературы, 11) Разныя извѣстія по музыкѣ и пѣнію, 12) Почтовый ящикъ, 13) Объявленія, а въ музыкальномъ отдѣлѣ—духовные и свѣтскіе хоры, тріо, дуэты и соло для пѣнія, а также русскія и малорусскія пѣсни.

Къ участию въ журналѣ на 1908 годъ приглашены извѣстные музыкальные писатели, дѣятели и композиторы.

Въ музыкальномъ отдѣлѣ сотрудничаютъ: С. Т. Аббакумовъ, В. Г. Алексѣевъ, М. В. Анцевъ, А. А. Архангельскій, П. Богдашевъ, А. Г. Гречаниновъ, Н. И. Компанейскій, Н. В. Лисенко, Л. Л. Лисовскій, А. Ф. Пашенко, М. П. Рѣчкуновъ, А. А. Спендіаровъ, К. Стеценко, Н. П. Толстяковъ, М. М. Черновъ и др.

Журналъ предназначается для учителей пѣнія, регентовъ свѣтскихъ, церковныхъ, монастырскихъ, народныхъ, военныхъ, любительскихъ и т. п. хоровъ, пѣвицъ и пѣвцовъ, начальныхъ школъ, низшихъ и среднихъ учебныхъ заведеній, хоровыхъ обществъ и музыкальныхъ кружковъ, священниковъ, псаломщиковъ, любителей музыки и пѣнія и интересующихся этимъ искусствомъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА. На годъ (съ Января) съ нотами 3 руб. (безъ нотъ 2 руб.) на полгода: съ нотами 1 р. 75 к. (безъ нотъ 1 р. 25 к.). Наложенымъ платежемъ—дороже на 25 к. Въ разсрочку: при подпискѣ 2 р., въ іюнь 1 р.

Адресъ редакціи журнала „Баянъ“ (для денежной, заважной и простой корреспонденціи) Г. ТАМБОВЪ.

Редакторъ-издатель П. Н. Богдашевъ (г. Тамбовъ).

Редакторъ музык. отдѣла А. Ф. Пашенко (С.-Петербургъ, Астраханская № 6, кв. 41).

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1909 годъ

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

Земскій Сборникъ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Подписная цѣна съ пересилкою на годъ три рубля.

**Видання Товариства „ПРОСВІТА,
ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА, В КИЇВІ“.**

1. *Драгоманов М.* Про українських козаків, татар та турків. З додатк. про життя Драгоманова. Ц. 8 к.
2. *Земельна справа* в Новій Зеландії. Переказала М. З. Ціна 2 коп.
3. *Левичький М.* Як рятуватися при наглих випадках та каліцтвах. З малюнками. Ц. 3 к.
4. *Заїрня М.* Як визволилися Північні Американські Штати. З портретом Вашингтона і з картою. Ц. 15 к.
5. *Дорошенко Д.* Оповідання про Ірландію. Ц. 8 к.
6. *Заїрня М.* Страшний ворог. Про горілку. Ц. 5 к.
7. *Франко Ів.* Пси та пасовиська. Оповід. Ц. 3 к.
8. *Грінченко Б.* Про грім та блискавку. З мал. Ц. 4 к.
9. *Капельгородський П.* Українці на Кубані. Ц. 5 к.
10. *Грінченко Б.* Братства і просвітна справа на Вкраїні за польського панування до Б. Хмельницького. Ціна 5 к.
11. *Іваницький Б.* Як збутись ярів та пісків. Ц. 4 к.
12. *Дункевич В.* Сем'я у звірів, птахів, комах, риб та гадів. Переклад П. Є. З малюнками. Ц. 10 к.
13. *Сьолобочний Г.* Морські огні. Про маяки. З малюнк. Ціна 5 к.
14. *Грінченко Б.* Про пустині. З малюнк. Ц. 8 к.
15. *Маркович Д.* На Вовчому хуторі. Оповід. Ц. 3 к.
16. *Маркович Д.* Іван з Буджака. Шматок. Опов. Ц. 4 к.
17. *Левичький М.* Забув. Щастя Пейсаха Лейдермана. оповідання. Ц. 4 к.
18. *Корольов В.* Як годувати худобу. З малюнк. Ц. 10 к.
19. *Заїрня М.* За рідний край. Про Жанну д'Арк. З малюнк. Ц. 7 к.
20. *Спартак.* Оповідання про римських невольників. За Боголюбовим переказали К. Ціна 5 к.
21. *Костомаров М.* Чернігівка. Бувальщина XVII в. Переклад з передмовою Б. Грінченка. Ц. 40 к.
22. *Єфремов С.* Тарас Шевченко, життя його та діла. З портретами й малюнками. Ц. 10 к.
23. *Каталог* книжок для народнього читання. Ц. 5 к.
24. *Про Канаду*, як там живуть люде. Ц. 8 к.
25. *Корольов В.* Українці в Америці. З малюнк. Ц. 15 к.
26. *Заїрня М.* Петро Сагайдачний. Історичне оповідання. З повісті Д. Мордовця. З портретом Сагайдачного. Ц. 20 к.
27. *Холодний П.* Як машина говорить. З народних лекцій Просвіти року 1908—1909. Ц. з 3 к.
— *А. Крымській.* Українська грамати а. Научно-практической курсъ. Издание составляет собственность Т-ва „Просвіта“. Томъ I, выпускъ 1, цѣна 1 р. 10 к., выпускъ 2 и 6-й. ц. 65 к. Томъ II, вып. 1, ц. 65 к.
Складъ всіх виданнів в Просвіті (Троїцька площа, Народний Дім) і в „Українській книгарні“ (Безаківська, № 8).

Популярна бібліотека „ЛАН“.

- 1) *Юр. Сірий.* **Жите роотин.** З малюнками. Ціна 25 коп.
- 2) *М. Шаповал.* **Про ліс.** З малюнками. Ціна 25 к.
- 3) *Ю. Будяк.* **Дині люде.** З малюнками. Ціна 25 к.
- 4) **Нелло та Патраш.** Переклад Юр. Сірого. З малюнками. Ціна 25 к.

**ПРОДАЮТЬСЯ У ВСІХ БМЬШИХ КНИГАРНЯХ
„КАЗАННЯ СЕЛЬСЬКОГО ПАСТИРЯ“**

О. Степанківського.

Київ, 1909 р.

ЦІНА 60 КОП.

НОВІ КНИЖКИ ВИДАННЯ ЧАСОПИСИ

„Українське Бжільництво“

1. Гнилець і боротьба з ним у дуплянках та рамкових вуликах. Склав Н. Горбачев. З 4 мал. Ціна 3 коп.

2. Будова вулика Дадана. Склав Є. Архипенно. З 29 мал., 2 таб. і порт. Ціна 10 коп.

Обідві книжечки з пересилкою 20 коп.

Адреса: Київ, Газета „Українське Бжільництво“.

XXXIII ГОДЪ ИЗДАНИЯ

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909 ГОДЪ

**ЗАДУШЕВНОЕ
СЛОВО.**

ДВА ЕЖЕНДВЬНЫЕ иллюстрированные журналы для детей и молодежи, основанные С. М. МАКАРОВОЙ и издаваемые под редакцией П. М. ОЛЬШИНА.

ПОДПИСНОЙ ГОДЪ СЪ 1-го НОЯБРЯ 1908 Г. — ПЕРВЫЕ №№ ВЫСЫЛАЮТСЯ НЕМЕДЛЕННО.

10. Годовая подписка втрое дешевле, чем по отдельности.

ЗА ГОДЪ — 6 РУБЛЕЙ, РАЗСРОЧКА — по 2 РУБЛЯ.

СТАРШАГО ВОЗРАСТА
52 №№ и 38 ПРЕМИЙ.

10. Годовая подписка втрое дешевле, чем по отдельности.

МЛАДШАГО ВОЗРАСТА
52 №№ и 42 ПРЕМИЙ.

10. Годовая подписка втрое дешевле, чем по отдельности.

XXXIII ГОДЪ ИЗДАНИЯ

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 18.

(За Травень) Май.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплатя від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Сто мільонів. Вісті. На Україні. Українське слово й мистецтво: (Заходи полтавського земства, дрібні звістки). Російські жінки *Некрасова*, переклад *Марка Кропивницького*. Лісова казка—*К. Черкоти-поле*. Вірші—*Василя Галадіна* і *Г. Чупринки*. З науково-громадського кругу: (З'їзд у Стокгольмі й відчити про туберкульоз). Співки й господарство. Оповістки.

Ілюстрація: Портрет Марка Кропивницького.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями.

під редакцією **О. Пчілки (О. Косач)**.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: *Київ, Благовіщенська ул., № 115.*

Всі ціни і для заграниці — однакові.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Бірник **О. Пчілки**. Ціна 1 р. 50 к. Узори чисто народні.

Видавництво „ВІК“.

Вийшло з друку нове видання.

ТВОРИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

під редакцією, з переднім словом та увагами

СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА.

Це том в 20 аркушів великої вісімки з портретом Котляревського, малюнками до „Енеїди“ художника **В. Корнієнко**, заставками художника **Ів. Бурячка**, фотографіями могили та пам'ятника Котляревського.

Ціна 80 коп., на кращому папері 1 карб. 25 коп.

Продається в більших книгарнях Києва, Полтави, Харькова і інших міст.

СКЛАД ВИДАВАННЯ:

Київ, Безаківська 8, „Українська Книгарня“.

СТО МИЛІОНІВ. Сенатська ревизія московського інтендатства й інших—копнула ціле згромаження зловжитків, хабарства, крадіжжу,—мільонного. Се клубок великий і міцно сплетений. Се ціле особливе царство, з своїми звичаями, встановами, урядами, більшими й меншими. Тут одно держиться за друге і не можна порвать одного, не зачепивши другого. Ся поважна залежність приводить до задуми навіть ревизорів сенатських, що так сміливо взялися до освітлення того темного царства. При світлі ревизорського лихтаря виявилось все зло таємного підпілля, і на його сцені й за його лаштунками; але *виявити* ще не значить —*викоренити*. Дуже вже міцне коріння і дуже широко воно розпросторилось!

Коли в Києві підстроено було так, що одного з підрядчиків застукано на гарячому вчинку,—саме як він давав хабаря одному з інтендантських урядовців,—підрядчик сказав: „Так щож таке! я не боюсь, бо я всім даю“. Так казав один з дрібніших підрядчиків; а щож міг-би сказати такий „король підрядів“, як Алафузов, що вів діла на великі мільйони, отже й давав,—маючи контори і в губерніях і в Петербурзі,—ще безмірно більше, ніж його київський товариш. Кого боятися такому потужному діячеві! Хто може подолати його?..

А тим часом... тим часом сенатські ревизори кажуть:—коли-б можна викоренить те, через що казенні гроші йдуть марно, поринаючи в кишнях підрядчицької й іншої хижої зграї, то казнь зберегла-б сто мільйонів рочно.

Сто мільйонів! сума не мала... Скільки доброго можна булоб зробити на сі гроші. Скільки темряви безшкольної можна-б освітити на такі гроші, скільки тяжкої нужди народньої поменшити!

До ста мільйонів економії з інтендантської справи могли-б прилучитися ще й ті десятки мільйонів, що подібним же способом гинуть тепер по інших кутках, теж освітлених тепер: що побачила ревизія, як копнула «експлоатацію» казенних лісів? або й „удѣльных“ маєтків «Хищеніє», страшенне, непогамоване... «Хищеніє», що теж може сказати: я не боюсь, бо в

моїй кишені сидить багато хто,—і менший, і більший!

Де-ж та чарівна цілюща та живуша вода, що могла-б прилучитися до чарівного лихтаря сенатських ревизій?—Вона могла-б прийти тільки з широкої течії громадського освітлення, волі, громадського живого руху, громадської самодіяльності.

ВІСТІ.

◆ **Царська подоріж до чужих держав.** Вернувшись з Полтави, Царь з Царицею поїхали в далеку подоріж морем. Відчаливши від берегів Фінляндії, на своїй яхті „Штандарт“, спинилися біля німецьких берегів. Далі Царь і Цариця завітали до Англії; яхта „Штандарт“ спинилася біля г. Коуса. Король англійський Едуард виїздив на зустріч; потім для його й для його високого товариства була велика учта в Царя на яхті Штандарт. Король і Царь говорили промови, що ся зустріч має зміцнити дружбу Англії з Росією.

Перед приїздом Царя до Англії, партія англійських соціал-демократів здіймала в парламенті протест проти царського приїзду, вказуючи на політичний стан Росії, але другі партії того протесту не піддержали і зустріч руських високих гостей в Англії відбулася з великою шанобою. Був при Цареві великий огляд англійського флота.

Така сама урочиста зустріч Царя була й у Франції, коли Царь спинився коло французького берега, біля г. Шербурга. Президент французької республіки виїздив на зустріч Цареві, а на березі була сила народу. Так само, як на і англійському березі, зібране громадянство вітало Царя музикою й співом „Боже Царя храни“. Президент теж був у Царя, на яхті Штандарт. На учті говорилось теж промови, що завітання Цареві до Франції має означати добрі відносини обох країн, Росії й Франції, має дати надію на європейський мир.

Все вряження на царській яхті, під час прийняття англійського Короля й Президента, було надзвичайно розкішне. Столова світлиця на царській яхті була чудово вбрана квітками; стіни й столи були вкриті червоними трояндами.

◆ **Намір на першого міністра.** В Петербурзі, на вулиці, що зветься Каменно-островським Проспектом, американський консул, їхавши автомобілем, наскок на проволочку, переп'яту через вулицю. Проволока впа-

рила жінку консулову й порізала горло самому консулові. Таємна поліція дослідила, що то був замір на П. Столипіна; він мав проїздити тією вулицею і злочинці, наважившись заподіяти йому смерть, думали тією проволокою спинити його повоз, а під час заметні напасти на його. Як-раз замість Столипіна натрапив на проволоку американський консул.

◆ **Іоаніти.** Сектанти, що прозвали себе так на честь Івана (Іоанна) Кронштатського, бажають все ширити свій гурт. Вони залучали до себе дітей і дорослих, сиріт та інших, проповідували їм, що Іван Кронштатський — бог, а вони, іоаніти, його святі, що ось-ось настане кінець світа; залякували всіх залучених і робили з ними, що хотіли... Дітей в іоанітів одбірають і проповідь іоанітську забороняють. Іоаніти тепер сходяться на таємні зборища і запевняють, що вони і всі їх прихильники, яко „святі“, вознесуться на небо, вже швидко, в спасівку, що вже скілька їх „апостолів“, та „богородиць“ і взято на небо. З відтіля іоаніти сподіваються побачити руїну свого ворога, Петербурга. Темнота народня привертає чимало прихильників до сих божевільних людей.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Ревізія в Київському інтенданстві.** Ся ревізія дещо далі відкриває все більше зловжитків, шахрайства, крадіж, кабарства, й безладдя. Десь попропадали сотні й тисячі салдатських чобіт, сорочок, шинелів і т. и. Десь діваються цілі вагони зусякою всячиною. Познаходила ревізія всякі темні справи між „Прийомною комісією“ й підрядчиками.

Тягнуть до одвіту й де-яких урядовців інтендантських, що вже були заздальгідь повиходили на спокій, щоб не бути „в одвіті“.

Про одного такого інтендантського урядовця довідалися неподібні речі: вдовольнившись діяльністю своєю під час японської війни, він хотів одійти собі спокійно геть, щоб не вийшло якої халепи, з судом або-що. Але як зробити, щоб і прогнали з служби, і щоб не було великого лиха? Тоді той урядовець попросив одного знайомого, щоб ударив його по виду, десь прилюдно. Той і вдарив його в київській садку „Шато“. Тоді побитому сказано покинути службу. А він тільки того й хотів.

Але тепер сенатська ревізія докопалася й до його, гребує де-якого пояснення за давніші непевні справи до його служби.

◆ **Розділення землі на хутора.** Вихід осібних господарів і цілих громад на хутора, на окремі участки, все більше поширюється в полтавщині. В самому тільки константиноградському повіті в 1908 році схотіли розмежуватися на окремі участки 18 громад, що мають всі вкупі 36 тисяч десятин землі; в сьому році таких охочих ще більше, хоч іноді на ті окремі участки прийдеться з громадської землі всього по дві с половиною, або й по півтори десятини на кожне господарство. Казна дала помочі на ті нові хутора в константиноградському повіті—100 тисяч карб. Позичка дається до 150 карб. на господарство, без проценту, з розстрочкою плати на 15 літ, а як буде знищено толоку, то позичка може бути й більшою.

Земство теж пособляє новим хуторам: посилає агрономів, щоб без-плати давали свою пораду хуторянам, продає з розстрочкою машини й насіння.

Як багато розмежовується людей, видно з того, що в самому константиноградському повіті працює 33 землеміра. Чимало роботи є землемірам і в інших повітах.

Полтавська губерська „землеустроїтельна комісія“ постановила, що громади інших повітів можуть посилать своїх ходаків у константиноградський повіт, (подивитись на нарізку землі), або й на Волинь, подивитись на тамешні давні хутори, німецькі й інші.

◆ **Велика селянська судова справа.** В Воронежі розбіралася величезна судова справа по обвинуваченню вороніжських селян в тім, що вони, під революційний час, вступили в злочинну спілку, для знищення всієї управи в цілій державі й для заведення в Росії нового народоправного ладу,—республіки. Селяне казали, що вони того не думали, що складали спілки для своїх селянських справ. Та суд признав їх винними й засудив коло сотні душ, кого в каторгу, кого в турму, на різний строк.

◆ **Смерть від грабіжників.** На оселю поміщика Ніговського, в селі Глуховій, коло станції Лугино, напали грабіжники. Вони напали в першій хаті на няньку і потребували 500 рублів, та щоб вона провела їх до панів. Самого пана Ніговського не було дома; пані, почувши гомін, вийшла з револьвером. Коли грабіжники сказали „давай гроші“, Ніговська відказала—„ось на-те!“ і вистрелила в грабіжника. Той упав, але другий вистрелив у Ніговську,—тоді впала вона. Счинилася в дворі тревога і грабіжники втекли. Пані Ніговська була ранена не дуже тяжко, в ногу, але вона з тієї рани померла: у неї було прострелено одну з більших жил, кров бігла дзюрком, і, через те, що нікому було дати ради, пані зійшла кров'ю.

◆ **Почанування від жидів.** Товариство запасних військових із жидів, на своєму зібранні в Києві, вибрало своїм почесним головою військового міністра Сухоплинова.

Жиди склали депутацію, що повезе подарунок Наслідникові, Царевичові Олексієві. Подаровано буде святощ „Тору“,—виписку з жидівської святої книги Талмуда; (згорток з такою випискою свого святого закону жиди держать у школі).

Українське слово й мистецтво.

Заходи Полтавського Губернського Земства.

Минула київська кустарна виставка показала, що полтавське губернське земство, будши до того часу безперечно на чолі кустарництва всієї Росії—тепер, у Києві, несподівано було опережене мистецькими київськими експонатами. Сей трапунок викликав не одно тільки здивування¹⁾ полтавського земства, але й щире бажання знов стати на відбитій високій позиції—і от 24-го марта сього року, полт. губ. управа скликала нараду з досвідчених людей, що ведуть се діло, а до них запросила ще й де-кілька художників. На тій спільній нараді, між иншим, ухвалено за необхідне: щоб усіма кустарними виробами керував окремий земський художник; він має стояти, мовляв, „біля самого коріння діла“ і давати поради, малюнки, підбирати барви і таке инше; той мистець має приймати у полтавський кустарний склад тільки такі речі, що дійсно відповідають вимогам добірного смаку. Крім такого земського керувача-артиста, повинна існувати постійна комісія з художників, що має з'їздитись до Полтави не менш трьох разів на рік. Завдання цієї артистичної комісії не тільки відати діяльність земського кустарного художника, але й направляти тую діяльність,—виробляючи програми виготовлення річей відповідно порі року. Ся-ж комісія рівночасно є теж і громадкою судців, (отим „жюрі“), що буде присуджати премії за найкращі кустарні вироби, конкурсіві малюнки по всіх вітках кустарництва.

Подано думку скласти перехідні збіранки, наприклад з гектографованих малюнків і справжніх річей, як от зразків тканин, шиття, ганчарських, різьбярських, плетених і інших виробів. З такими збіранками мали їздити інструктори-метці і розповсюжувати уже добре вироблені зразки, та й самі матеріали. Народа розійшлася з тим, що збереться знов і що художники привезуть з собою малюнки для тканин. 15-го травня від-

булась друга нарада. На-жаль де-хто, як от з Києва й з інших місць, не прибув на нараду. Привезено було де-які малюнки.

Тепер вияснилось, що заходи полтавської губернської управи добути земського художника, такого, як малюся на меті,—пішли марно; та й справді трудно добути таку людину, а через те, поки-що, треба обходитись без неї. Ухвалено заснувати артистичну комісію і докладно обговорено належну до неї працю. Вироблено умови всеросійського конкурсу й розмір премій²⁾ по ткацтву. Ухвалено умови й розмір конкурсу по кераміці й різьбярству у миргородській мистецькій промисловій школі. На-жаль, через трудне грошове становище й інші перешкоди прийшлося обмежитись тільки самим ткацьким конкурсом, хоч дуже потрібні й інші...

Ухвалено закликати до артистичної комісії ще де-кого з особ, що знаються на українській орнаментиці. Очевидно, полтавське земство дійсне хоче вдержати свою славу в кустарництві. Коли так, то нехай же не пожалує тих коштів, що приходиться на який час затратити,—вони вернуться десятицею, не тільки грішми, але й славою, що почала була ущерблятися. „Щоб взяти—треба положити“, часто нагадував у комісії один з її членів і се дійсна правда. У нарадах комісії приймали участь губернська управа. п.п. інструктори по ткацтву, завідуючий земським кустарним складом і художники: з Харькова—С. Васильківський, архітектор Е. Сердюк; з Миргорода—художник О. Сластіон; з Полтави—художники: Фрік, К. Мощенко і А. Зарецький. Черговий з'їзд для нарад і присуду премій відбудеться 1-го жовтня. С.

◆ **Наш театр.** М. Кропивницький написав нову п'єсу в 4-х діях; зветься вона—„Зерно і полова“. Дві п'єси М. Кропивницького „Розгардіяш“ і „Скрутна доба“ драматичною цензурою не дозволені для сцени. („Скрутна доба“ друкувалася в „Рідному Краю“ за 1906 рік).

◆ **Нові композиції Миколи Лисенка.** Сими днями нам пощастило почути, в Китаєві, (селище під Київом), нові праці величного музики нашого. Саме тепер він пише музику до п'єси Садовського „Енеїда“, переробленої з поеми Котляревського.

Опріч того М. Лисенко програвав нам, з допомогою співу близьких артистів, і свій духовний квартет на слова псалми „Кажо поїду от лиця твоего, Господи“³⁾ Композиція ся повна великої краси. Прекрасні, поетичні слова псалми віддано так вдатно, що музика робить надзвичайне вражіння; вона—типу музики церковної, повна чулого піднесення духовного, і разом з тим

¹⁾ Перша премія—150 руб., друга—100 р. і третя—50 р.

в ній брених музична вдача українська. Думаємо, що серед творів Лисенкових сей духовний квартет буде особливо коштовною перлою. Ми счаровані сим твором!

Текст усіх псалмии оставлено—славянській.

◆ Програма для збирання українського діалектичного матеріалу. Таку програму, з доручення Петербургської Академії Наук зложив Євген Тімченко, автор української граматики. Програма вже друкується, в Києві; се буде досить велика наукова праця.

◆ Новий драматичний твір Лесі Українки. Ся письменниця написала віршовану сцену— Йоанна жінка Хусова“. Зміст узят з євангельських часів (Йоанна згадується в євангелії серед жінок-мироносиць). В сцені введено Йоанну яко жінку галилейського вельможя в становищі її посеред родинних і близьких жидівсько-римських відносин. Сей твір Лесі Українки буде незабаром надруковано в „Рідному Краю“.

◆ Портрет Мирослава Січинського—малюватиме олійними красками відомий галицький артиста-маляр Іван Груш. Для сього мистець зняв фотографію з Січинського,—в тюрмі. На тому знімку вродливий юнак має дуже гарний і бадьорий вигляд.

Російські жінки.

(Русскія женщины. З Некрасова).

Княгиня Трубецька.

I.

Візок з поверхом вже готовий—
Міцний, доладний і просторий,
І батько-грап сам клопотає,
Візок він пильно оглядає.
В запряжці шестерик стоїть,
В середині хвінар горить,
Подушки батько оправляє,
До ніг ведмежу шкуру клає
І, молючися, образок
Праворуч почепив в куток,
І заривав .. „Княгине, доню,
Куди спішиш в нічну цю добу“?..

— „Шматуеш серце ти мені,
Мій любий таточку, даремно!
Скажи: де порятунок певний
Найшвидче я знайду в журбі?
Той, що успокоїть в мати єдину—
Він там... Прощай, прощай!..

Благослова свою дитину,
Пекучих сліз не проливай!..

II.

Чи ще побачимось, Бог знає,
Надій на те зовсім немає...
Прощай! твій любий вид
По-вік у серці затримаю,
Твій щирий заповід
На дні душі сховаю.
Як тяжко кидать рідну хату,
Тебе—ще болячіще, тату!

III.

Бог свідок!.. Звязок є,
Вірь, дужчий нас, тяжкий...
Він силує мене:
Прощай же, сліз не лий...
Мій путь трудний... Нехай і згину
З гіркою долею моею;
Та груди маю як сталину,
Пишайся донею твоєю!

IV.

Краю рідний, непросвітний,
Замерлий, зрадний край!
І город... черствий, непривітний,
Кубло всіх бід лихих... Прощай!
Хто бачив Лондон і Париж,
Венецію і Рим,
Того ти вже не стуманиш,—
Для мене-ж був рідним!

V.

Маною юність пролинула,
Між стін твоїх німих,
Веселощі балів минули,
І кобзання із гір крутих...
Любила слухать плеск Нєви
В вечірній тихий час...
.....
.....

VI.

Не забуду... Колись другі
Оповідатимуть про нас...

* * *

Візок спокійний і лежкий
 Мережить шлях пухкий.
 Як мрець бліда, у чорнім вбранні,
 Сидить в візку княгиня-пані;
 А батьків секретарь (в хрестах,
 Щоб наганять зустрічним страх)
 Вперед біжить, в руці нагай,
 Гука зустрічним: „геть звертай“!..
 Столиця вже мигтить де-інде,
 В далекий путь княгиня їде.
 Страшенно лютая зіма...
 На перепряжці скрізь сама
 Гука що-раз: „А ну ж, не гайте,
 Будь ласка, швидче запрагайте“!..
 І візники їй догожають,
 Червінці в капшуки ховають.
 Не близький путь! В двадцятий день
 Якось приїхали в Тюмень.
 „Ще десять день отак проскачем
 І Єнисей тоді побачим“,—
 Сказав княгині секретарь:—
 „Навряд чи їздив так і Царь“!..

* * *

Все далі в путь! Душа в утомі,
 Дорога гірша вже зробилась;
 Думки чарівні та чудові:—
 Княгині молодість приснилась...
 Багатство, розкіш і хороми
 На березі Неві,—
 Там східці всюди килимові,
 Під'їзд там стережуть два льви.
 Чудово уквітчали залу,
 Мов у пожежі вся пала,
 Дітей готують там до балу,
 Вже грать музика почала...

Червоні стьожки їй вплели
 У русі дві коси,
 Квітки й убрання принесли,—
 Воно-ж так личить тій красі.
 Прийшов татусь старий, сивенький,
 І кличе доню до гостей.
 „Катрусе! Ах, який гарненький
 Убір твій, краший всіх, ей-ей“!
 Без краю весело княжні,
 А в залі навкруги її,

Рій подружок веселих,
 Мов маків цвіт, рожевих . .
 Дітки гарненькі, мов квітки!
 Причепурились і батьки:
 Хрести і зізди, різні штуки...
 Бряжчать у інших закаблуки.
 Дитя-княжна радіє,
 Ні гадки ні об чім,
 Маріється—все молодіє
 У юнім серцеві... Потім
 Вже инший час, і бал другий
 Ввижається: при ній
 Вродливий красень, огрядний,
 Щось пошепки говоре їй...
 А потім знов бали, бали...
 Вже господинею вона,
 До неї в гості прибули -
 Все найвеличчя старшина...
 „Коханку мій, чого сумний?
 Стурбований чимсь ти“?
 — Цей пишний світ мені нудний,
 Втекти б від нього, геть втекти!..

І ось поїхала вона
 Із суженим своїм.
 Чарівна, дивна сторона,—
 То ветхий-деньми Рим...
 І чим згадали б ми життя,
 Не переживши тих годин,
 Котрим нема вже вороття,—
 Коли покинем рідний дім,
 Залишим край північний,
 На південь швидко примчимося;—
 Тут дихаєм якомсь вільніше,
 Нікого тут не страшимось...
 Самі собі скрізь пожожаєм,
 Живем собі як забagnetься:
 Музей сьогодні оглядаєм,
 А завтра ветхий храм, фортеці,
 Дворці, хороми і руїни...
 І так же весело, так мило
 Тут поруч любої дружини,
 Що більш нічого б не хотілось!

Цілком в якійсь нестямі,
 Під впливом чарівним,
 Немов пригнічені думками—
 По Ватикану ходим з ним,
 Охоплені давно минулим,
 Забувши про живе;

І мов зі сну очима блудим,
В той мент, як зареве
Осля десь тут, хлюпне фонтан,
І вернемось ми в мир живий
І з думок сплине Ватикан.
Співає десь майстеровий,
А на підторжі люд кишать,
Галить на всі лади:
„Коралів, раковин купіть!..
Льодової води“!..

Голота скрізь гуля,
Танцює, їсть і бьється,
І косу чорну як смола,
Що гадиною вьється
По плечах римської дівчини,
Старенька чеше... День палкий
І людський галас незуцинний;—
Де-б тінь знайти нам і спокій?
У перший храм ввійшли.
Не чуто лементу голоти,
Тут прохолоду ми знайшли
І тишу, й смерк... Тягоча
Всіх дум смутних, печалі
Нам душу обхопила знов...
Всі стіни й стелю уквітчали
Святі та янголи, немов
Марієш в сні про рай!..
Долівка вслана мармурами,
Вилискує мов водограй—
Порфир та яшма під ногами...

Приємно слухать шепіт моря,
Сидиш годинами німий,
І вільним розумом від горя—
Заносишся в обійми мрій...
До сонця ранньою добою
На гору йдеш високо—
Величнь скрізь перед тобою,
На скільки сягне око.
Душніш південний день, душніш,
На рдслині в долині
А ні росянки... В тінь скоріш
Широколистих пінії.

Ті дні гулянок і розмов
По вік княгині втямні,
Розворушили вони знов
В душі часи чарівні, давні...
Ті дні минулі ушпвуть,
Дні повні радісних надій;

Вже їх ніколи не вернуть,
А з ними її чарівничих мрій!
І зникли райовничі сні.
Малюнків ряд—других,
Нечуваних, страшних,—
В забутій Богом стороні:
Царює там глитай, кулак!..
Та вдвох з недолею лихою,
З похиленою головою,—
Там рабствує варнак...
Як перший здавна звик владать,
Так другий—звук в армі стогнать...
Ввижаються їй бідняки—
По нивах, по лугах,
І сниться стогін бурлаків—
На волжських берегах...
Вона не їсть, не спить,
Що-раз все спутника пита:
„Як можуть люде тута жить?..
Хіба весь край цей омертвілий?
Достатків тут нема“?..
— Ти в царстві злиднів і рабів!
Коротка відповідь була...

Прокинулась...—„О, Боже мій!
Що там попереду брєнить“?
Тяжких кайданів брязк сумний!..
Звеліла коней зупинять.

То ссильних партія іде,
Душа заніла боязливо...
Княгиня гроші їм дає;—
„Спасибі, путь щасливий“!..
Обличчя в'язнів помертвілі
Ввижаються їй скрізь навколо
І душу жалем оповило...
Не збутись їй жалю ніколи.
„І та тут партія була...
Других нема доріг...
Та вихола слід замела!..
„Коли б ти, візнику, наліг“!..

* * *

Мороз люте, в серці трудно,
Чим далі більш душа болить,
На сотні три верстов безлюдно...
Аж ось і город миготить.
Убогий він!.. Та оглядати
Все-ж краще рад домів,
Ніж голий степ. . Де ж люд? Лиш хати,—
Не чуто навіть псів.

У хату люд увесь заліз;
 Чайок з нудоти пьють...
 Пройшов москаль, проїхав віз,
 Куранти десь-то бьуть...
 Замерзлі вікна... Ген в однім
 Вогонь замиготів...
 Собор... в кінці острог стремить...
 Візник до коней гомонить:
 „Гей, ви“!.. І города нема,
 Остання хатка счезла в мить...
 Там річка та гора німа,
 Ліворуч—темний ліс шумить.

І розум змучений горить,
 Утомлений в безсонній ночі,
 І серце жалібно' квилить,
 В нім думки товпляться жіночі.
 То рід ввижається їй в-раз,
 То той острог похилий;
 А то ввижається як-раз,
 З якоїсь-то причини,
 Що небо зоряне—піском
 Посипана хмарина,
 А місяць—вдавленим кружком
 Червоним, мов калина...
 Посчезли гори, скрізь широка
 Рівнина без кінця.
 Тут ще мертвіш! Не вбаче око
 Живого деревця...
 „А ось і тундру уже видно“!
 Візник бурят отак гукнув;
 Вдивляється княгиня пильно,
 Гадає думоньку сумну:
 „Тут ненажеря чоловік
 Без-впину золота шука,
 Воно лежить в течії рік,
 В багнюці вимока.

І в річці страшно працювать,
 В смердючій багнищі, в жароті;
 А під землею коротать
 Вік в катаржній роботі,—
 Де домовинна тишина,
 Де гнилість, вохкість, мрак!..
 На віщо, клята сторона,
 Знайшов тебе Єрмак?

Чергово настала нічна імла,
 З-за обрію місяць по небу поплив,
 Заснуть княгиня не змогла,—
 Ще тяжчий смуток обхопив.

Заснула... Їй вежа ввижається...
 Вона в горі стоїть,
 Знайомеє місто в ногах ровстилається,
 Хвилюється, шумить;
 На майдан просторий сунуть
 Несчисленні зграї—
 Крамарів, судейських, чуйок...
 І попи, й шибай...
 Брилі расніють тут і там,
 В керях, в кожухах ідуть;
 Там москалі виходять з брам,
 І з відусіль все юрби пруть...
 Салдат більш тисячі зійшлося,
 Вони кричать „ура“! на щось,
 Чогось немов чекають.
 Громада гомонить, гукає,
 І ледве сотий розбірає
 Чого всі дожидають.

Всміхався тільки крадькома
 Француз, цілюрник жвавий,
 Він шував очі не дарма,
 Знайома річ, цікава...
 З'явилися інші ще полки;
 „Здавайтесь“! тім кричать.
 Ім кулі в відповідь, птики,—
 Здаватись не хотять.
 Якийсь завзятий генерал
 Влетів в каре, свариться став—
 І в мент з коня злетів.
 Другий теж хутко підскакав:
 „Прощення обіцаєм всім“!..
 Убили і того.
 Не хочуть слухать нікого!..

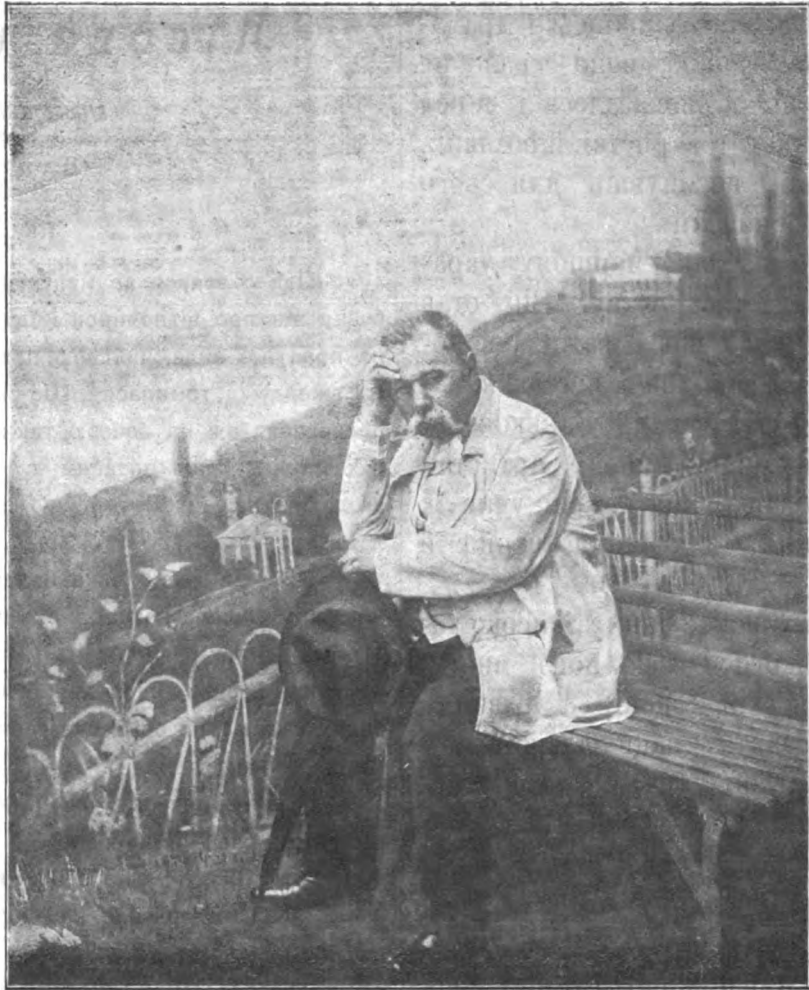
З'явився сам митрополит
 Із корогвами та з хрестом.
 „Скорітесь, братія,—гласить,—
 Впадіте ниць чолом“!..
 Салдати почали хреститись,
 Загальна відповідь луна:
 „Ти, старче, йди за мир молитись,
 Бо діла тут тобі нема“!..
 . . . . .

Тоді гармати навели,
 Почудось: „первая па-лі“!..
 . . . . .
 Княгині пам'ять помутилась
 І вниз вона з гори скотилась...

Марко Кропивницький.

Хутір Затишок (у Харківщині).

2-го VII, 1909 р.

Знімок і власність фотографа Миколи Конасевича.

Марко Кропивницький.

Хто на Україні не знає Марка Кропивницького, славетного артиста українського? Та й далеко за межами України розійшлася його слава.

Він був першим артистою, що звернув на себе увагу громадянства, яко артиста-творець. Перша роль, що в їй М. Кропивницький уявився перед київською громадою, в драматичнім Товаристві Ашкаренка, була роль Виборного, в „Натальці Полтавці“. Сталося щось дивне: друго-рядна роль Макогоненка—стала першою! Хто бачив *такого* Макогоненка? Він уявився намальований зовсім иншими, блискучими барвами, він був створений на-ново! За Виборним виступив далі Кропивницький-Гаркуша. Що за розкішна постать! яка міць і чари козацької вдачі! І так з'явився цілий ряд поста-

тей, однаково-чудових, чи були вони драматичні, чи комичні. Старий козак в Невольнику, Пан-Шпонька, Глитай, Іван Непокритий і инші, й инші—все це були чудові твори драматичні, з живою душею; вони так обзивалися при тім суто-українською душею, що захоплювали все чуття наше!

Мало було тоді пьес українських, Кропивницький став писати їх і дав цілий ряд драматичних творів.

Марка Кропивницького звать „батьком“ української сцени. В сьому єсть велика доля правди. Се-б то, українську сцену знали й любили ще й до його; були люде, що привертались до неї всією душею, грали сами, влаштовували спектаклі, особливо в більших осередках українських, в Полтаві, Чернігові, Києві; та наспів час і для

того, щоб було згромажено українське драматичне товариство, таке, щоб воно грало не тільки в своєму місці, а показалося і перед ширшим світом. В такому товаристві й об'явився М. Кропивницький, покинувши для цього своє місце в трупі російській.

Кропивницький дав славу першому українському драматичному товариству. Він став сонцем української сцени, що одважилась податися в світ. Він познаходив і поставив коло себе такі сили, як Садовський, Заньковецька, він показував їм і іншим новим артистам українським—науку свого хисту, він учив їх тієї правди виконання, виявляння серця й душі української.

Громадянство українське цінить високо талан М. Кропивницького і всю його многолітню службу українській сцені, а разом з тим і—працю для розвитку національної самосвідомости української, бо українська сцена будила приспані серця й душі українські.

Отож громадянство українське раз-у-раз висловлює М. Кропивницькому своє глибоке пошанування.

Чутка, що високо-шановний артиста знов стає на чолі українського драматичного товариства, зложеного з нових, молодих сил, сповняє нас великою радістю. Молоді артисти мають чого учитися, „та й ще учитися“, від Марка Кропивницького!

Працюючи для сцени, М. Кропивницький не залишає й своєї праці авторської; все нові твори виходять з під його руки, один за другим. Він пише своє й перекладає з інших авторів.

Подаємо зразок його перекладу з славетного твору Некрасова. Гадаємо, що сей твір, в сьому перекладі, придбає собі нову принаду.

Подаваний портрет М. Кропивницького єсть найновіший; його знято сього літа, як славетний артиста приїздив до Києва на гостівні виходи в товаристві Колесниченка. Знято портрета на Владимирській горі, на тлі київської околиці над Дніпром.

Лісова казка.

(Оповідання).

(Д а л і).

III.

Палло взявся до малювання Висипківський. Забував він про відпочинок і Іду, та клав рису за рисою на полотно, кидаючи свою працю лише тоді, як дівчина вже дуже томилася. Що-ранку виїздив він з дому, повертався аж на вечерю, такий стомлений і щасливий, що панна Таня потайки сумувала в своїй кімнатці, заздрючи лісовій дівчині, що полонила всі думки молодого артиста.

Він мав уже кілька начерків до своєї майбутньої картини „Лісова казка“ й був цілком задоволений з них. Намалював він дівчинку на тих нарисах в кількох постанках, при березі озера; яка була найкраща, він сам не знав, бо всі були однаково гарні, всі повні такого справдешнього життя.

Прися з-початку часом не хотіла бути в тому положенню, яке він надавав їй; але помалу призвичаїлася. А ховатись то вже зовсім не ховалася, як він приїздив. Навпаки, вибігала назустріч, одводила сама коня до хлівця, або припинала його десь біля дерева, у затінку, щоб оводи не кусали. Вона й сама добре не розуміла, що се їй сталося: якась незнана сила так і вабила її до того гостя, такого дивного і... такого вродливого.

Часом, кидаючи краски, щоб дати їй і собі відпочити, він оповідав їй про чудові країни, такі, що й в казках не чула вона про їх.

Що то за чарівні оповідання були! Він казав їй, що є краї, де ніколи не буває зими, де цілий рік пишються зелені дерева й цвітуть квітки, та ще які! такі, що по красі немає їм і рівних тут. Там люде живуть не думаючи про те, як би не померти з голоду й холоду в люту зиму.

Він казав їй про море, таке блакитне наче небо, або зелене; немов хвиля, чи травиця ніжна. Море без кінця-краю, таке ласкаве під тиху й ясну годину, й таке грізне, коли вітер почне напинати гори-хвилі; тоді берег тремтить від їх реву. Він казав їй про велетні гори, що верхами врізаються, десь там у височині, в небесні груди й ніколи не бува, щоб сніг танув на їх високих, гострих шпильях; саме тоді, як літо панує у долі, той сніг так ясно сяє проміж тих шпиль і мигтить-переливається, наче самоцвітне каміння. Багато оповідав він їй.

Од його слів усе те наче вставало перед її очима, а її лісова уява оселяла й ті країни, й море, й гори дивними істотами. Не одриваючи очей, дивилася вона на маляра, і кожде слово його глибоко западало їй у душу, а та чиста, молода душа все більше підпадала під владу сього молодого красеня, і так солодко замірало серденько...

Вона забула усе навколо, тільки думка її линула в ті країни, де бачила вона себе поруч з сим молодим чарівником. І вночі ввижалися їй чарівні сни, що були так само наслідком отих розмов та палкої думки її.

Висипківський малював її тепер серед очеретів, як то йому здумалося вдруге. Він квапився швидче скінчити, бо бракувало часу,— треба було їхати до академії, а до того треба було ще й одвідати своїх батьків, що жили десь у Полтавщині.

Як здумає було Висипківський про не далеку розлуку з Прісею,—смутно чогось зробиться йому від тієї думки; так, здається, все-б сидів і малював її, та слухав її співів.

Малює він, а вона співає, як пташка, повні поєзії й краси українські пісні, і заслухається він того чудового голосочка, що так ллеться просто з серця в серце; аж покине маляр і малювати, та нахилиться й поцілує її. Зачервоніє дівча й замовкне; а згодом знов заспіває, ще краще, і щось таке лагідне засвітиться в личеньку.

Він не знав, що оті його розмови й поцілунки вчинили своє діло, що вони запалили в серці молодого дикунки щире почуття до нього. Проте за собою помічати почав, що в грудях заворушилося щось більшеє, ніж захоплення артиста прекрасною натурою.

— Не розумію, що се діється зо мною,—казав він якось Борисові.

— Що власне?—холодно питав товариш.

— Та от... як здумаю, що треба вже незабаром їхати, то такий жаль мене візьме! муситиму розлучитися з Прісею...

— Закохався ти, як і слід було сподіватись від справжнього артиста!—осміхнувся Борис.

— А може й справді!—подумав Висипківський, та голосно додав:

— А хіба того не бува? Звичайно. Натура моя шукає краси, а хіба вона не краса? А тая простодушність і щирість не спотвореної душі, а тая „русальська“ краса? Чого ще треба артистові? Щоб розуміла вона його? Але вона серцем розуміє те, чого не сила охопити їй розумом. Як-би ти побачив, як вона слухає мої оповідання про чужі краї, як блищить в її очах захоплення, коли розмова йде про красу. Вона вміє

цінувати красу. А голос її! Що то за чудовий голосочок! свіженький, чистий, як кришталь, дзвінкий, немов срібляний дзвіночок. Вона не співає пісень, як інші дівчата. Ні, вона вкладає в їх стільки почуття, що, здається, не треба й слів,—здається, й без їх зрозуміти можна, про що вона власне співає. Треба-б тільки розвинути, просвітити її; що за коштовна людина буде з неї!—захоплено казав Висипківський.

— Що-ж, помагай Біг! Заходися біля неї,—посмішливо відповів Борис.

— Ти наче-б і віри не ймеш мені!

— Чому не йму. Бачу добре все.

— Кажу тобі, Борисе, я не покину її так, се я вже зважив. Я зроблю з неї людину. Скільки корисних робітників на полі мистецтва й науки вийшло з народу, з отаких одиниць.

— А чому й ні! Я не суперечу тобі.

— Так... У неї чудовий голос... Хоч би швидче академію скінчити!—зітхнув артиста й обірвав розмову, а Борис і собі нічого не промовив, тільки міркував сам собі,—що то за химерні всі ті „артистичні натурі!“

Він не хотів відчаровувати свого приятеля - й лишив його з тими думками й планами.

Дмитро вже кінчав у-чорні „Фею Полісся“. Ще кілька штрихів—і покинув на-бік.

— А ну поглянь, Прісю, на себе!—закликав він дівчину, що дивилася в задумі на його.

Наблизилася, поглянула.

— Боже-світе! невже-ж се я?—скрикнула вона й сплеснула в долоні, як побачила на малюнку дівчину, що виглядала з очеретів. У віночку, в вишиваній сорочці, в плахті, стояла вона—і дивилася трошки смутно, трошки зацікавлено, як виблискували на воді ма-несенькі хвилячки.

— А чому-ж і не ти?—спитався Висипківський.

— Та хіба-ж то я, така гарна?

— Ой, яка-ж ти люба!—захоплено проказав він; міцно обвив її стрункий станочок і палко поцілував коральові уста, а Пріся не счулася, як оповила його шию своїми рученятами й сама пригорнулася до нього; забувши сором, відповідала на його поцілунки.

— Прісю, чи хотіла-б ти побачити на власні очі оте все, що я казав тобі, оті країни?—питався він, тримаючи її руки в своїх.

— І душу віддала-б, аби хоч одним оком поглянути!

— Серденько мое!—лагідно проказав він і замислився, а потім знов рішучо вдався до неї:

— Слухай, моя дівчинко! Я завтра вже їду звідсі, але повернуся на весні. Тоді візьму й тебе з собою і ми поїдемо далеко, далеко! Ти будеш вчитися, багато

дізнаєшся з книжок такого, що й од мене не чула, а потім я повезу тебе й ти побачиш усе на власні очі. Чи хочеш, моя ластівко? поїдеш зо мною?.. Любиш ти мене?..

— От як люблю!—скрикнула вона; ще міцнійш оповила його шию й сховала свою голівку на грудях у його. Він говорив до неї, вона-ж слухала його—і так щиро, щиро вірила йому тим серденьком, що не вміло брехати. А він?.. Він сам свято вірив у свої слова; не пробачив би нікому, коли б хто сказав, що того ніколи не буде...

Вона припала до його й гірко, гірко заплакала, як він сідав на коня. А він благав не сумувати,—виглядати його на весну.

Загомонів ліс од вітру, зашепотили очерети, заплескали хвилі об берег і вчувалося, ніби всі разом говорили вони: „Що робиш, чоловіче? Ми не віддамо тобі її; вона наша, наша!“

Він вже зникав на своєму коні за деревами, а ліс усе докірливо гомонів у слід:

„Наша! не віддамо! тікай, чоловіче,—вона наша!“

(Кінець буде).

Кость Переноти-поле.

Ш и ш к а .

(Байка).

Там у лісі на сосні
Та й виросла Шишка,
І велика, бач, така,—
З чоловіка в-вишки.
Ну, зірвали її там,
В село жить пустили,
А за тее, що велика,
„Соцьким“ нагородили.
І пішла вона в селі
Править та лукавить;
Далі здумала вона—
В городі забавить.

І кинула те село,
В город перебралась,
Тамъ вона на Чоловіка
З прозьбою напалась.
Баче тее Чоловік,
Що Шишка здорова,
«Дай»,—думає,—«зроблю з неї
Хоч городского!»

Як зробилась Шишка тая
Городське «начальство»;
То й давай там чіплятися
До всякого мальства...
Вона шипеньки свої
Суне вже в кварталні,
А сама вона пролазить—
В приставську їдальню.

І пролізши, має вже
Ключ од кабінета;
Подивіться, як сидить,—
Наче та планета!
Діло крутиться, кипить,
Шишка важно так сидить,
Порядкує та кричить;
Ще й гукає: «не мішайте,
Чаю пийте не заважайте!
Майте тее на увазі!»
Сама пише на бумазі:
Де поставить слово «дать»,
Шишка пише там «узять»;
І напише там такого,
Що й Клим не пойме нічого!

Але-ж іде Чоловік,
Всьому дати лад і лік;
І до Шишки завітав,
(На ревизію, мовляв).
Отоді-то подивіться,
Як та Шишка унизиться!—
Та манесенька така,
Як на сосні здадека!..

Василь Галандин.

Селянська туга.

Гей, розвій селянську тугу,
Буйний вітре, на роздолі,
Бо останню власну смугу
Я орю на чистім полі.

Про колишній простори
Я в душі ховаю згадку,
Як і кожен той, хто оре
Серед степу нивку-градку.

.....

Гр. Чупринка.

З науково-громадського кругу.

Зібрання міжнародної спілки для боротьби з туберкульозом *).

Недавно в Стокгольмі відбувалися засідання цієї спілки, в будинку шведського парламенту. В засіданнях спілки брали теж участь король, королева й принці. Було одержано привітання від багатьох коронованих особ Європи і од чотирьох президентів (з Америки, Франції, Швейцарії й Бразилії).

Перше питання на з'їзді було: дбання про туберкульозні сім'ї і—головним чином—про здорових дітей в цих сім'ях.

З промов виявилось, що тепер зросла велика сила санаторій. Але шкода, що санаторії не приймають безнадійно хворих. Ці слабкі лишаються дома, в сім'ї. Таким чином розповсюджується пошесть. Як же з сим боротись? Треба утворити такі притулки, де-б ці безнадійно хворі були одрізнені від здорових. Але одного сього мало, бо не всі безнадійно хворі підуть в ті притулки. В санаторії вони йдуть за тим, щоб поправитись. А хто піде кудись вмирати? Завжди буде великий процент таких хворих, що зхотять зостатись дома. Отже треба йти за хворими в їх домівки. Треба дати їм кращі гігієнічні умовини, а головно—кращим способом забезпечити тих здорових, що пробувають коло хворих. У Франції для цієї мети єсть так звані *dispenseurs*, що подають раду хворим. Німці ще краще обміркували се питання й поробили так звані *туберкульозні станції*. Вони збирають до купи всі відомості про хворих, котрі пробувають в їхній окрузі; заводять безпосередні зносини з хворими; посилають до їх сестер милосердних, що на місці пізнають їх життя. І от, на підставі такого ознайомлення зо всіма подробицями життя, в кожному окрому випадкові, виробляється план боротьби. Коли хворий не має ліжка,—йому дають ліжку; коли кімната мала,—допомагають нанять просторішу; коли можна, дають окрому кімнату... Усе на те, щоб пошесть не ширилась. Крім сього навчають людей близьких до хворого, що робити, щоб не йшла зараза через одіжку, плювання хворого й т. и.

Таких туберкульозних станцій ще дуже мало, але єсть замір завести їх велику силу, по всій державі. Певна річ, се велика запомога в боротьбі з туберкульозом. Але чи вистачить сили в сучасного громадянства на широку боротьбу з туберкульозом? Це питання єсть, перше всього, питання квартирне, і не тільки для хворих, а й для тих, що мають нахил до цієї хвороби,—

се б-то мало не для всіх людей. Чи ж зможуть туберкульозні станції дати всьому народові добре помешкання, добрі харчі? Що саме зроблять німці в цьому напрямі, ще сказати не можна, але що вони працюватимуть з усією своєю ретельністю, то про це можна сказати з певністю.

Друге питання: туберкульоз і школа. Як змагаться з туберкульозом не тільки в школі, але й через школу? Для боротьби в школі треба инколи робити огляд учнів і *учителів* і при тім одрізняти хворих. Хворих учителів треба забезпечувати пенсією, хворих учнів містити по санаторіях. Для тих хворих, що вже поправляються, завести школи по здорових місцевостях, в лісах. Там би ті хворі підлічувались, а разом з тим і вчилися. Добра річ для таких учнів—садівництво. В Германії вже єсть скілька шкіл в лісах. Боротьба у школі,—крім сказаного вище,—мусить провадитись так, щоб усі, хто має нахил до хвороби, були забезпечені. Треба, щоб школьні будинки відповідали завданням гігієни. Треба, щоб діти не дуже втомлялись, щоб вони займались гімнастикою, грались на свіжому повітрі. Що до боротьби *через школу*, то треба, щоб діти привчались гігієнічно жити, щоб вони уникали поганих звичаїв.

Третє питання—питання вже більше *медицине*: про специфічну терапію й діагностику туберкульозу. Ще недавно з таким захватом було стрінуте знайдений відомим ученим Кохом туберкулин. Правда, той туберкулин не справдив тих надій, що покладано на його: він не робив *чуда* с туберкульозними хворими, і од його одвернулись. Спершу всі надто раділи; потім за-надто зневірилися...

Се було не тільки серед громадянства, але й поміж лікарями. Особливо це можна сказати про Росію. Але робота над туберкулином ішла невпинно. Витворилась величезна література; знайдено багато різних способів виробляння препарату, різних методів лічення, і, по-троху, змінились відносини до туберкулину. Хоч тепер вже ніхто не сподівається від нього якогось *чуда*, як сподівано було перше, але *всі промовці на зібранні доводили, що туберкулин єсть дуже поважний і найдійснійший засіб проти туберкульозу*. Нехай він сам по собі й не зробить *чуда*, не сцілить хворого,—але вкупі з иншими засобами, дієтичними й гігієнічними, коли вживати його розумно й обережно, може побільшити добрий вплив инших засобів і зміцнити досягнене вже поліпшення здоров'я хворого.

Наприкінці представники окромих держав говорили про те, який успіх у боротьбі з туберкульозом досягнено в їхніх державах. Попереду всіх,—і далеко

*) Сухота, чахотка.

попереду,—стоїть Германія. Позаду,—і далеко позаду всіх,—опинилася Росія. Мовляв представник нашого уряду, професор Владимиров, ми ще тільки гадаємо про „Лігу боротьби з туберкульозом“.

2-ий черговий з'їзд відбудеться в 1910 році, в Брюсселі.

Спілки й господарство.

◆ **Кредитові спілки.** Управління справами дрібного кредиту дозволило відкрити в містечку Понурівці, стародубського повіту, чернігівської губ. кредитове товариство. На заснування основного капіталу державний банк дав новому товариству на поміч 2000 карбованців. Позичити можна одному чоловікові не більше 100 карбованців.

Чернігівський губерський комітет по справах дрібного кредиту дозволив відкрити кілька нових кредитових спілок. Дозволено відкрити кредитові товариства в с. Данині, ніжинського повіту, та в селах Жукині, Крехаві, остерського повіту. *Не дозволено* відкрити кредитові товариства в с. Святському, суражського повіту, с. Зазим'ї та Нікольській Слобідці, остерського повіту.

◆ **Священник—інструктор.** Уфимський архієрей подався з рапортом в Синод, щоб дозволено було священникові Василеві Аргентовському бути інструктором по заведенню й улаштуванню хутірського хазяйства в уфимській епархії, з тим, щоб за ним зоставався й священницький сан. Синод розглянув той рапорт і затвердив його.

◆ **Ночна господарська лекція.** В с. Решетилівці, при товаристві сільського господарства, земський агроном читав лекцію про коня; він читав,—чі прямо розказував,—на дворі, пояснюючи все на живому коневі, приведеному для тієї лекції. Се дуже добрий спосіб, щоб люде як слід все зрозуміли й затирили собі. Не завадило-б і иншим читцям взяти собі той приклад до відому й читати лекції по сільському господарству наочним способом.

◆ **Яйця племенних курей.** Часопись „Нужди Деревні“ вказує що такі яйця можна виписати від Городищенського племенного птахівництва Е. Лихачевої в Павлограді (Катеринославщина), або від В. Харитоненка (Гуляньський завод, Харківщина). При „Музеї птицеводства Російського Общества сельсько-хозяйственного птицеводства“ (Москва, Театральна площ.)—єсть теж продаж (комісійний) яєць від породистих курей.

◆ **Порятуння крижовнику.** Остатніми роками крижовник гине по садках через ту хворобу, що зветься

„біла роса“. Як заведеться вона на кущах, то гине листя й ягоди. „Біла роса“—це особлива пліснь (грибок); вона заразлива, розходитьсь з одного куща на другий.

В часописі „Плодоводство“, д. Коновалов розповідає, що він знайшов спосіб ратувати крижовник від тієї хвороби. Знайшов він той спосіб зовсім несподівано. На однім участку великої посадки крижовнику було зимою присипано попелом сніг на кущах, щоб сніг швидче танув, а через те щоб швидче зацвів крижовник (се потрібно було для пасіки). Коли розвився крижовник, то Коновалов побачив, що ті кущі, которі були присипані попелом, мали здоровий лист і ягоди, а которі не були посипані попелом,—стали хиріти від „білої роси“, разом з листом і з ягодами. Тоді Коновалов став густо посипать (через решето) всі кущі—і наслідки з того були чудові: кущі крижовнику стали свіжі й здорові. Попіл треба посипать ранком, як на кущах буває рясна роса. Попіл тоді щільно пристає, може держатись тижнів два.

Книжки про спілки й господарство.

Анофрієвъ. „Как можно дешево жить в складчину“. Ціна 3 коп.

Маноцьковъ. „Потребительныя общества“. Ціна 10 к.

Карамзинъ. „Почвознание для крестьянъ“. Ціна 15 к.

Винеръ. „Навозъ и искусственныя удобрения“. (40 сторінок). Ціна 10 коп.

До відому.

При 16-му ч. „Рідн. Краю“ розіслано ч. 4 «Молодої України».

◆ На пам'ятник Шевченка—одержано від Михайла Кузьменка 2 руб.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Вийшли 2-м видажжям

Драми й Комедії

Б. ГРИНЧЕНКА.

ТОМ I.

(„Яскі зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Отеповий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

Українське видавництво „РАНОК“

(під керунок Олексі Коваленка).

1	Драгоманов.: „Старі хартії вільности“	40	коп.
2	„ „ „Рай і поступ“	40	„
3	„ „ „Заздрі боги“	10	„
4	„ „ „Швейцарська спілка“	10	„
5	„ „ „Про волю віри“	10	„
6	„ „ „Євангельська віра в старій Англії“	5	„
7	„ „ „Царство Божіє внутрі вас“ Л. Толстого	10	„
8	Стеценно К.: „Ще не вмерла Україна!“ слова П. Чубинського, народне видання, (ноти для хору)	15	„
9	„ „ „Прометей“, слова Олексі Коваленка (ноти для хору)	45	„
10	„Цілість держави і автономія“ Піменової, перекл. Олексі Коваленко	3	„
11	Лозинський М. „Польський і руський революційний рух і Україна, 1 ч.	35	„
12	„Ревизор“, комедія в 5 д. Гоголя, перекл. Олексі Коваленко	25	„
13	„Гетьман“, опов. Златовратського, перекл. Олексі Коваленко	10	„
14	Кононенко М. „Струна“. Поезії	20	„
15	„Любов до ближнього“, жарт в 1 картині Л. Андрєєва, переклав Олексі Коваленко	10	„

Видання І. Самоненка.

16	„Розвага“, Український Декламатор. ТОМ I. Уложив Олексі Коваленко. Артистичний збірник поезій, оповідань, жартів, сатір, гуморесок з 62 портр. (в оправі 1 р. 75 коп)	1 25	коп.
17	„Розвага“, Український Декламатор. ТОМ II. Уложив Олексі Коваленко. В II томі надруковано до 400 пових творів поетів і письменників, що не увійшли в I том. Ціна (в оправі 1 р. 50 к.)	1	руб.
18	„Терновий Вінок“, Літературно-Артистичний Альманах, під редакцією Олексі Коваленка. Видання розкішне, з картинами, малюнками і віньєтками. (В оправі 2 карб.)	1.25	коп.
19	„Горбоконики“. Весела гумористична казка для дорослих і дітей. Олексі Коваленка. З малюнками	20	коп.
20	„Українська Муза“. Поетична антологія (хрестоматія). Під редакцією Олексі Коваленка. В антологію входять кращі твори 134 українських поетів. 1280 ст. (В оправі 2 р. 75 к.)	2	руб.

Продається в „Українській книгарні“, 6 „Київської Старини“, Київ, Безаківська, 8; можна купувати і в книгарні Іздіковського, Хрещатик, 29.

У ЛЬВОВІ: „Книгарня Л.-Н. Т-ва імені Шевченка“, Театральна, 1.

Михайло Павлик.

ОПОВІДАННЯ.

(„Світова Бібліотека“, ч. 5.). Заходом д-ра Льва Когути і Фр. Ковковського. Чернівці, 1909 р. 8^о, ст. 212. Ціна 2 кор. 50 сот. На пересилку додавати 10 сот. Звертатися до друкарні „Руської Рада“ в Чернівцях, вул. Петровича, ч. 2.—Зміст: *Персоне смієце* (автора), ст. 3—6; *Юрко Кумиків*, ст. 7—20; *Ребенчукова Тетяна*, ст. 21—41; *Мій процес за Ребенчукову Тетяну*, ст. 42—61; *Пропашій чоловік*, ст. 62—212. Остатні два оповідання були сконфісковані 1878 року і вийшли тепер як інтерпеляції д-ра Л. Бачинського в державній раді. Стаття „Мій процес“ написан 1907 р. на підставі судових актів

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у Львові шо-середі.
Містить багато відомостей краєвих і всяких інших.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австрії: річно 4 корони, піврічно 2 корони. В Німеччині: 4 марки. В Росії: на рік 3 руб. на півроку 2¹/₂ руб. В Америці: річно півтора доларя.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРИЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндого, ч. 7. „Громадський Голос“.

НОВА КНИЖКА

Ф. НЕМО.

Чим нам користкі жиуди?

(друковалося в „Рідн. Краю“ за 1908 р.).

Ціна 15 н. Продається у всіх книгарнях, склад в „Українській Книгарні“,—Київ, Безаківська, № 8).

Оповідання О. Пчілки.

ВИПУСК 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечеря, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

АРТИШОКИ

оповідання О. Пчілки.

(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

В УКРАЇНСЬКІЙ КНИГАРНІ

БУВШ. РЕД. «КИЄВ. СТАР.»

(у Києві, Везаківська ул. ч. 8.)

Продаються ось які нові книжки.

- Білоусенко О.* Холмська справа. К., р. 1909, ц. 5 коп.
Будій А. Мрії й дійсність. П., р. 1906, ц. 3 коп.
Воронін П. „Як я виграв у товариша-вчителя бляшаного самовара“ та інші оповід. 46 стор., К., р. 1909, ц. 8 коп.
Грінченко Б. Драми й комедії т. I. Вид. друге. К., р. 1909, ц. 85 коп.
Грабина А. „Засвітали козаченьки“. Фаре-мозаїка на одну дію. К., р. 1909, ц. 25 к.
Гай П. В свято. Драматична картина на одну дію. К., р. 1909, ц. 10 коп.
Грушевський Ол. З сучасної української літератури. Навчери і характеристики. К., р. 1908, ц. 80 коп.
Єфремов С. Між двома душами. Микола Гоголь. К., р. 1909, ц. 5 коп.
 „ Гнучка чесність. З сучасного письменства. К., р. 1909, ц. 5 коп.
Календарь і записник „Рідний Край“ на рік 1909. Харьк., р. 1909, ц. 10 коп.
Лозинський М. Польська народова демократія. К., р. 1909, ц. 50 коп.
Мицюк О. Про переселення на Амур та в Усурійський край. К., р. 1909, ц. 5 коп.
 „ Переселення в Західній Сибір. Губернії: Тобольська, Томська з Алтайським округом, Єнісейська. Области: Іркутська, Забайкальська, Якутська. З малюнками. К., р. 1909, ц. 8 коп.
 „ Переселення в Степовий Киргизький край (на Сирій клин). Области: Тургайська, Уральська, Акмолінська, Семипалатинська. К., р. 1909, ц. 7 к.
Немо Ф. Чим нам користні жиди? К., р. 1909, ц. 15 к.
Олесь О. Поезії книжка друга. С.П.Б., р. 1909, ц. 1 руб.
Пчілка О. Оповідання ч. II. К., р. 1909, ц. 20 коп.
 „ Артишоки. Оповідання. К., р. 1909, ц. 15 к.
 „ М. П. Старицький (Пам'яті товариша). К., р. 1909, ц. 25 коп.
Сівач Ю. Святитель Микола-Чудотворець. З малюнками. Од., р. 1909, ц. 15 коп.
Три торби речоту. Збірник Українських побрехеньок. К., р. 1909, ц. 20 коп.
Українська Хата. Місячник. № I і II по 25 коп.
Українка Л. Три хвилини. Діалог. ц. 10 коп.
 „ Утопія в беллетристиці, ц. 15 коп.
Українські узори, збірник О. Пчілки—ц. 1 р. 25 коп.
Яновська Л. Івась. Оповідання. К., р. 1909, ц. — коп.
Великий вибір карток листовних з українськими письменниками, гетьманами, типами, краєвидами, ціною од 3 до 10 коп.
Портрети Шевченка, ціною в 3 коп., 15 коп., 20 коп., 30 коп. і 1 руб.
Портрет М. Замьовецької, ц. 10 коп.

ЗЕМЛЯКИ! Повідомляйте всіх, що

„ТИТАН“ ГОЛОВНА ТОРГОВЛЯ
Й ВИРОБ.

УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО.

АВСТРИЯ, ВІДЕНЬ 18/1 (Wien 18/1 Thezeingasse 73).

Виробляє у своїй фабриці в Ст. Катарайн Стирні знамениті **КОСИ** зі сріблястої тигельної сталі по ціні:

Довжина	21	23	25	27	29	31	33	35	37	39	41	43	45	Дюйм.
Середні	56	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	Копійок
Широкі	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	120	за штуку

35 дюйм=20 вершкам, або 1 арш. і 4 верш.

До кожних 10 кіс додаємо 1 даром. 30 кіс висилаємо оплатно до рос. границі. 50 кіс оплатно до кожної станц. жел. дор. Европ. Росії. **Молотки** до клепаня 50 коп. **Бабка** 40 коп. **Машинка** до клепаня кіс 1 руб. 60 коп. **Ковальські серпи** за 10 шт. 4 руб. **Фабричні серпи** за 10 шт. 2 руб. 60 коп. **Англійська бритва** з футералом, 1 руб. 10 коп. **Ножниці** всякого рода від 20 коп., **кравецькі** 1 руб. 40 коп. **Машинка** до стрижня волося зо всіма приборами (з сталеві гребінки і пружина) по 2 руб. 40 коп. **Кожий** може нею стригти волося після впадоби.

Топори, Варди, Долота, Пили, Пилки, Скоблі, (Осики), Кліші, Сverdлі, Ключі америк. до шруб, Пилники, Ножі, Вилки, Ложки, Ложечки і т. п.

Малі замовлення висилаємо по почті в пакетах (до 12 фунт.) лиш за одержанем наперед цілої належності за товар і зверх того 80 коп. на почтові розходи. **Вільші замовлення** висилаємо залізницею в скринях, лиш за одержаням наперед яко задаток найменше одной третини з припадаючої належності, на решту накладаємо платіж. **Купцям і відпродуючим** уділяємо високий опуст.

РОДИМЦІ: наше товариство українське! **СВІЙ ЛИШЕ ДО СВОГО!**

Продаються у всіх більших книгарнях

„КАЗАННЯ СЕЛЬСЬКОГО ПАСТИРЯ“

О. Степанківського.

Київ, 1909 р.

ЦІНА 60 КОП.

Г. ХОТКЕВИЧ.

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 19.

(За Травень) Май.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Доки?... Вісті. На Україні. Вірш—*Хведора Петруненка*. Лісова книжка—оповідання *Костя Перекоти-поле (Поміланова)*. Вірш—*Ки. Н. Кочубейни*. Вірші—*Олени Журливої*. Маріявіти *О. П. Слівце*-запитання до часописі „Шегльонд Крайовий“ *Олени Пчілки*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Вживання кіньського м'яса. Дописи. В чужих краях. Оповістки.

Ілюстрація: Полтавська Редакція „Рідного Краю“.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями.

під редакцією **О. Пчілки (О. Косач)**.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, красвиди, будинки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.
„Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

„СУЖЕНА НЕ ОГУЖЕНА“.

Жарт в 1-ій дії.

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

(Остатні примірники). Ціна 50 коп.

(Дозволено до постанови на сцені.)

„СВІТОВА РІЧ“.

Комедія в 5-ти діях.

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

Дозволено до постанови на сцені.

(Ішла в Товариствах М. Кропивницького, Старицького, Карпенка-Карого й ин.).

Ціна 40 коп.

Обидві п'єси продаються в Києві—в „УКРАЇНСЬКІЙ КНИГАРНІ“ (Безаківська, 8).

ДОКИ?.. Чутка йде, що розважання про долю Холмщини,—чі бути сьому краєві одрізненим від Польщі, чі ні,—підє в першу чергу, як збереться Державна Дума в-осени.

Ми не раз висловлялися за одрізнення Холмщини,—либонь же не дарно так сього бажає українська людність того краю. (До нашої редакції теж надходили голоси холмських людей, сповнені бажання бути окроме від Польщі). Отже можемо радо вітати нарис закону про відрізнення Холмщини. Шкода тільки, що намічена границя відрізнення має значні хиби: наприклад відрізнено від Польщі до сподіваної «Холмської губернії»—Замостя, чисто польську країну. Може бути, що такі хиби ще буде поправлено; ще-ж бо й самий нарис закона про відрізнення не пройшов через Думу.

Як би там не було вирішено,—чі одрізнити Холмщину в окрому губернію, чі лишити її при Польщі,—се не змінить в корені одного поважного питання.

Відоме те з'явище, що українська православно людність цієї країни у значному числі перейшла й переходить до католицької віри. Разом з вірою, по більшій часті, міняють люде й мову: хто став католиком, неначе з'обов'язується бути «поляком», кидає й *русскую* мову, утлумачену йому в школі, кидає й рідну українську.

Яким же способом боротися проти сього „ополячення“ тим людям, кому воно неприємне?.. „Вершители“ холмської долі, навіть у високих духовних кругах, вже не так гостро становляться супроти католицтва, як давніше, неначе-б то готові де-чим поступитися перед ним, а власне не дуже ворогувати з унією,—такє, що хоч би й знов дати їй місце; але супроти «польщизни» боротьба йде ще гостро. Та чим думають боротись?—все тим самим „обрусенієм“, що вже й так дало такі лихі наслідки. Готові допускати в церкві уніатські *дода-т-кові* одправи й співи, любимі парохвіянми-уніатами, але намагаються, щоб це все велося на „русскомъ языкѣ“; все так само, як і перше не хотять зрозуміти великого значіння

краєвої, української мови, не хотять зрозуміти, що лише вона могла-б бути тією силою, котра-б мала з успіхом стати супроти ополячення краю.

Доки-ж не розумітимуть того, що до „милування нема силування“, що обридлее, нав'язуване—буде й надалі обридлим, прикрим! Доки не розумітимуть значіння живої народної сили, народної душі?..

ВІСТІ.

◆ Припинення осіннього ходачества. В циркулярі головного уряду землеустройства і хліборобства оповіщено, що участки, опоряджені весною й літом сього року й призначені для заселення, мало не всі не затверджені „временними комісіями“. На багатьох з тих участків ще не розшукано води. Приймаючи участки, комісії иноді на-ново перероблюють уже зготовлені нариси. І ходаки дуже нарікають на се: от було знайдено добре місце для оселення, але через роботу комісії все переиначилось,—і вже учасок не вдовольняє переселенця. Ще гірше з тими землями, де як-слід не дознано про воду; такі землі часто зазначаються потім як не здатні для заселення, і ті ходаки, що залічили були за собою такі участки, тільки марно потратили гроші на подоріж до Сібіру.

Далі, не дозволено припускать ходаків до огляду участків раніше перших чисел Серпня (Августа). І от господарі, що задержаться дома до кінця польової роботи, або що йдуть на дуже далекі місця, знайдуть призначені для їх участки під снігом, бо зима в Сібіру стає дуже рано. Отже головний уряд землеустройства й хліборобства, у згоді з міністерством внутрішніх справ, признає за краще припинити в сьому році осіннє ходачество, а участки, упоряджені для переселення, призначити для ходаків на весну 1910 року.

◆ Зрив на пароплаві. Цими днями на пароплаві „Фёдор“, на Волзі, близько Васильсурська, зненацька зробився страшений зрив. Поміж сполоханими подорожніми скоїлася велика метушня. Але на щастя тільки на коротку хвилину. У Васильсурському, де пароплав було спинено на 4 години, подорожніх було задержано і мало не всіх погрушено. При огляді пароплава було знайдено частину порохової скриньки з гнотом. Нікого з людей не поранено. Зрив учинено, певно, на те, щоб на пароплаві сталась пожежа, та щоб під той час, користуючись заметнею, пограбувати подорожніх. Винного в сій події не знайдено.

◆ **Діти-душогубці.** Страшна подія скоїлася в Пермській губернії в селі Огневському. На вулиці гралися маленькі хлоп'ята—селянські діти: Петро, Олексій і Михайло, 4-х—5-ти літ. Якось вони не помирили, й Петро з Олексієм побили Михайла. Плачучи, почавал той додому; а Петро й Олексій, боячися, щоб їм не попало за лихий вчинок з Михайлом, наздогнали його й потягли до батькової кузні. Там в кутку стояла заряджена рушниця; Петро швидко вхопив її й вистрелив у Михайла, влучивши хлоп'яті саме в плече. Михайло впав, обливаючись кров'ю. Його приставлено було в лікарню, але через кілька хвилин він помер.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Три смертних присуди.** 19-го Августа в Київському воєнно-військовому суді було розглянуто справу Дятленка, Євтеєва, Бойка та инш., всього 6 чоловіка. Обвинувачено їх в озброєному нападі та в забійстві поміщиці Лисевети Харченкової, в селі Чеховці Стародубського повіту, в Чернігівщині. •

16-го Октября 1908 року у двір Харченкової увійшло 4 невідомих чоловіка, вимагаючи, щоб їх провели в оселю. Візник повів їх, але, почувачи щось лихе, в дверях закричав: „стерезись!“ За це невідомі двічі шпигнули його ножем; потім увійшли в людську, де пробувала челядь, Злочинці заборонили їй рушитися з місця, поставили вартового, а сами подались у столову, де була сама пані Харченкова. Загрожуючи смертю, грабіжники примусили її віддати 300 руб. грішми й коштовними річами; але не вдовольнилися цим: коли Харченкова відмовлялась, що грошей більше немає, грабіжники закололи її на смерть і почали шукати грошей по всій домівці. Кухарка крізь вікно випадково побачила грабіжників і раптом убігла в кухню, де було 3 стражники. Зараз-же вони доскочили до людської й застрелили там вартового грабіжника. Почувши постріли, останні 3 грабіжники втекли. Якось уже через довгий час, в Харківщині, було заарештовано Євтеєва; він признавсь і показав ще на других учасників,—Бойка й Дятленка. Обвинувачено ще чоловіка й жінку Кулешових, (бо в їх домівці переховувалися злочинці), і титаря Заботуху, що одвозив злочинців на залізничу станцію. Всі обвинувачені призналися в злочинстві. Євтеєва, Бойка й Дятленка засуджено скарати на смерть, а Кулешова—до каторжних работ без строку. Судом постановлено дбати про полекшення долі де-кого з засуджених.

◆ **Страшна кривава подія**—скоїлася недавно в Одесі. Дуже відомий там учитель Отто безнастанно, 20 літ, пробував на посаді доглядача (інспектора) городської шестикласової школи. Захоплений своєю діяльністю, він всі сили вкладав у шкільну справу. Його заходами було засновано й саму школу, а при їй педагогічні почтово-телеграфні курси. Але в Іюлі (Липні) сього року попечитель учебного округу сказав Оттові подати в одставку, бо ревизія знайшла, що він легковажно відносився до своїх обов'язків, довгий час не подавав списків безплатних учнів і таке инше. Отто виправдувався, навіть вдавався до міністра, але попечитель стояв на своїм, вимагаючи, щоб Отто здав шкільну маєтність учителеві Тишкину, що був уже назначений інспектором, на місце Отто. Проте збентежений Отто все виправдувався, кажучи, що, поки живий, не здасть утвореної ним школи. Але ранком 14 Серпня Отто прийшов таки здавати шкільне добро. Швейцара було послано з школи, і там були тільки Отто й Тишкін—удвох. Незабаром швейцар зауважив, що з будинку йде дим. Він убіг туди й побачив, що в різних місцях горіли меблі, папери, солома. Отто лежав мертвий; він застрелився. В другій кімнаті знайдено Тишкина, теж мертвого, з раною в боку.

Після Отто лишилася жінка й двоє дітей. Оттові було 50 літ, Тишкину—40 літ. Тишкін лишив жінку й четверо дітей. Підпал у школі було зроблено в шістьох місцях. Пожежу припинено пожежною командою.

*
* * *

Там дуб—на узліссі,
Могучий, високий,
Самітно розрісся,
Гільками рознісся
В повітрі широко;
Думками занісся
Високо...

Над дубом—ще вище,
Де вітер гуляє,
Орел там кружляє;
Під хмари сягає—
До неба поближче,
Туди поглядає,
Де вище...

Над царство орлине—
 Високая хмара;
 Невпинно все лине,
 Чудовна примара...
 Хто вільною сцине?—
 Там небо лиш сине,
     Де хмара...

Ще вище—там зорі,
 В небесній безодні...
 Однакові вчора
 І завтра, й сьогодні
 Ті зорі Господні.
 В найвищій просторі,
     Там--зорі...

Хведір Петруненко.

Лісова казка.

(Оповідання).

(Кінець).

Висипківський повернувся до малярської академії. Не покладаючи рук, працював він коло „Феї Полісся“, а думка линула в гущину лісів, де живе й виглядає та його лісова красуня, що заповонила його серце. Щаслива усмішка набігала на його обличчя, як почне він думати про те, що й як саме буде, коли скінчить він академію.

Вона конче буде співачкою. При її почутливій душі, з неї буде надзвичайна артистка. Скільки коштовних скарбів артизму ховає народ під убогим убранням селянським! А ми шукаємо їх серед нашої безкровної інтелігенції!

Як воно буде прегарно: чоловік--маляр, а жінка—співачка, мріяв він, наче дитина.

Як тільки заплющить очи, малюється йому тая красна будучина.

Приїхали до міста Завітнівські. Висипківський так зрадів їм, що цілий день перебув у їх і дуже довго розмовляв з Танею. Таня так цікавилася його малярськими працями, що він навіть запрохав її одвідати його колись, укупі з братом, в його робітні й подивитися на його картини, бо „Фею Полісся“ він сливе зовсім скінчив і тепер працював над „Лісовою казкою“.

Якось і справді Борис з сестрою завітали—і захопили його саме за працю.

У балахоні, забрудненому красками, він приймав їх в своїй хатинці, де панувало таке вже занадто артистичне безладдя, що господар аж засоромився й кинувся причепурити хату хоч трохи.

— От ще вигадали!—ласкаво мовила йому Таня:— я зовсім і не дивлюся на те, а все тільки от на сей чарівний твір... Якаж красуня!— і справді—наче жива!... І очерети, здається, почнуть шелестіти та коливатися... А вода яка прозора... і хвильки... Наче й не малюнок зовсім, а дійсність! захоплювалася Таня „Феєю Полісся“, тим часом заздрість так і щемила їй серце,—заздрість до тієї незнаной супротивниці, що вона побачила отсе в-перше...

Вона замислено дивилася на картину й не помічала, що од її хвальби так і зачервонів виду молодого артиста.

— Щасливий!—промовила вона стиха: маєте такий талант!...

Все частіш одвідував Дмитро Борисову родину і довгенько таки розмовляв з Танею про малярство.

А Таня справді дуже добре розумілася на тому, і Дмитрові так приємно було розмовляти з нею, бо вона з перших слів розуміла його думки й поривання і співчувала їм.

Якось вона сама заскочила до його. Придивляючись пильно до „Лісової Казки“, вона висловила, несподівано для самої себе, таку цінну увагу, що він аж здивувався, бо, правду кажучи, сам того якось не помічав, а можеб і ніколи не помітив. Він зробив кілька поправок, згідно з її вказівкою, й одразу картина виграла в своєму вигляді; артиста подивився на Таню таким вдячним поглядом і так міцно стиснув їй руку, що в неї щось наче заспівало в душі, і нові надії зародилися в серці...

На самоті він все частіш думав про Таню:

„Як се я досі не помічав, що вона так любить мистецтво й так глибоко розуміє його. А подивитись на неї,—звичайна собі панночка, та й годі! От, як часто ми не помічаємо того доброго, що є як раз під боком у нас... Так, у неї, справді, дуже багато артистичного почуття... І як се я не помічав!“

Так міркуючи, забував він по-малу иншу чулу душу.

Вже на дворі пишалися молодою зеленю дерева. „Лісова Казка“ була сливе зовсім скінчена; кінчалася й друга казка, бо образ Прісі застилався в душі Дмитра туманом... замість його вималювався образ Тані, з якоюсь таємною задумою на чолі, і навіть очі „Феї Полісся“ вже не промовляли до його серця того, що промовляли давніш...

Він сидів проти своєї картини й думав, чого се

йому щось видається не таким, як би він бажав, у „Лісовій Казці“? У чому те криється? По малу розчинилися двері—й свіжа, як весна, в надзвичайно гарному, ясному та легкому убранню вступила до кімнати Таня.

Привіталися.

Він поглянув на неї й зрозумів усе.

— Сідайте, Бога ради, сідайте отак!—метушився він біля Тані, що нічого не розуміла.

— Що таке?—питала вона.

— Не питайтеся, сідайте швидче!—благав він і пахцем взявся до малювання.

Через дві години він кинув кисті.

— Картина скінчена!—промовив він, одкидаючи свою чуприну з чола:—як вам подобається?

— О, як же гарно!—зітхнула Таня, дивлячись на русалку з обличчям, що вже більше скидалося не на Прісю, а на неї, Таню, з очима її, Тані, з її таємничою задумою на чолі.

— Вона жива, вона живе!—радісно гукав Дмитро, осипаючи поцілунками панноччині руки...

V.

— Ну а як же-ж „Фея“?—питався Борис, вітаючи незабаром Висипківського, яко нареченого своєї сестри

— Фея... промовив той і замислився.

— „Фея“—то була красива казка, чарівний згук, що вмер... Буває, що людина спить і серед сну чує таку гарну музику! Але прокидається раптом... брентить в ухах той згук і поволі замірає... й так хочеться, щоб він не вмер! А потім—поглянеш у вікно: так гарно на дворі,—ясно сяє сонечко, пишаються дерева в розкішному убранню, цвітуть квіти, співають пташки! І тая сонна, хоть і чарівна омана розпливається в ще кращій дійсності краси, музики, поезії й любові. То був сон... а тепер... о який же я незмірно щасливий!

Борис задумливо поглянув на свого друга, міркуючи, що то за надзвичайна річ—психологія артистичних натур... Згодом він однак знов обізався до Дмитра:

— Ну, а все таки—якось воно не гаразд вийшло з Прісею...

— Та щож таке особливе було з Прісею?—покликав палко Дмитро:—Божусь тобі Богом, що нічого такого не було, як ти, може, думаєш! Нічогосінько!...

Згадалися Дмитрові його обіймання з Прісею...

„Ну щож!—думав він,—вони на се зовсім інший поглядь мають, у їх не так, як у нас... Се дарма!“

Увійшла, влетіла в кімнату Таня. Вона вся сяяла, тремтіла від радісного почуття.

— Ось, на-те, читайте!... вже є замітка про виставку про ваші картини!... Вона простягла Дмитрові часопись і показала рукою на замітку про виставку картин тих учнів, що скінчили в сьому році малярську академію. В замітці стояло:

„Не треба бути глибоким знавцем хисту, щоб одразу сказати, що на виставі нема нічого кращого в порівнянні з картинами молодого артиста Висипківського—„Фея Полісся“ й „Лісова Казка“. Видно, що артиста має чулу душу і високе артистичне почуття. Скільки думки, якоїсь надземної думки в очах красуні „Феї“! яка жива вся природа навкруги! здається, що навколо тебе не мури кам'яниці, а якийсь невідомий чарівний куточок лісової країни, того „Полісся“, а його Фея от-от виступить з рами. Що ж до „Лісової Казки“, то вона переносить споглядача в околу мрій і фантазії, а її автора одразу становить на першорядне місце, яко визначний талан. Так! се талан, глибокий, правдивий талан. Сі примари, лісовики й інші істоти,—вони живуть! А те вогнище в глибині лісу!.. Сама-ж русалка—се душа, що дає життя всій картині. Досить глянути на ту прозору воду, що крізь неї видко лежачого на дні козака, глянути в очі русалці,—яка в них сяє любов і задума й глибока надія, коли вона тягнеться до квітки,—і зразу розумієш зв'язок між тим козаком, русалкою й квіткою“...

Писалося ще й далі про обидві картини й про маляра, що утворив їх.

VI.

Того року зима була дуже люта на Поліссі. Лісову хатинку зовсім занесло снігом; здалека навіть помітити не можна було її..

Вечер. Ще не було й пізно, а вже в хаті блимав каганець.

За вікном лютувала хуртовина.

Старий дід мовчки сидів біля столу й читав святе письмо, Пріся ж примостилася й собі, по другий бік столу, і щось таке шила. Її не можна було пізнати проти минулого року.

З безтурботного дівчати стала вона тепер тихою й задумливою. Вже не стрибала кізкою, як перш, а весь час щось таке робила по господарству.

Одна думка завжди панувала в неї над іншими. Ся думка була—про Висипківського.

„О колиб швидче весна! щоб знов пригорнутися до любого, заслухатися його чарівних розмов! Говорить—і так любо пригортає, цілує... Полинити з ним хоч-би й на край світа!... Поглянути своїми очима на всі ті дива, а потім хоч умерти біля його, любого орла!

О, колиб швидче весна!.. Він же весною прилине! Він казав що візьме, повезе з собою... Так він казав“.

Бідна дівчина! вона не вірила, щоб могло бути якось инакше. „Він казав, що весною приїде по мене. О, колиб швидче весна!.. Або він, або смерть. Ні, тоді нема чого жити“,—думала вона, як було часом промайне сумна думка; бо любила його усією силою першого кохання чистої душі, лісової квітки. Як би він знав усе те—чі легковажив би? чи говорив би ті свої слова? Чи будив би якісь надії?

— О, Господи!—зітхнув старий:—коли ж ота заверюха вгамується! Вже а ні піхотою, а ні санками. Добре, що Сидір ще з ранку виїхав. Тоді не було такого. А як-би запізнився, боронь Боже, то й загинути можна.

— А справді, діду,—озвалася онука:—вітер так вие, наче вовк...

— А знаєш, чого приїздив дядько Сидір?—питався дід у Прісі.

—Ні. А чого-ж він приїздив?

— Тебе сватати за свого Миколу.

—Що се ви, діду?—затремтіла дівчина як лист.

— Біг-ме!

Пріся покинула шити й похливно дивилася на діда.

— Що-ж ви сказали йому?—питалася вона з страхом, а сама думала:—Піти заміж? Ні, ні за що того не буде! Він повернеться, він візьме мене з відсіль. Ось тільки весна...

— Та що-ж я?—одповідав дід:—не себе заміж віддавати, а тебе. Я силувати тебе не буду, так і мати твоя, вміраючи, благала мене. А прохання помершої—закон. Буде й того, що вона, твоя мати, намучилася, як її силоміць небіжчиця стара примусила піти за твого батька,—хай Бог простить її душу!

Дівчина прожогом кинулася до дідуса, пригорталася до його й так, благаючи, казала йому:

— Дідусю, мій любесенький, я ще не піду заміж! я ще молода, я хочу ще погуляти!..

— Ну, чого ти збентежилася, моя пташечко! я-ж тебе не присилую. Правда, Микола—путящий хлопець, і впала ти йому в око... Кажеш, молода... Кому ж і любитися, як не молодим! Так як ти міркуєш? Надумайся добре...

— Дідусю!—вже плакала дівчина:—не зав'язуйте світа, не губить моїх молодих літ!.. я не хочу заміж, хоч гуляти ще: я ж іще молоденька!..

— Заспокойся, заспокойся! Не хочеш, то й не треба... А шкода! Хороша сімья Сидорова. Злиднів не зазнала... Ну, та так і відкажу Сидорові:—„молода ще.“—

Дід гладив по голові збентежене дівча. Далі мовив, щоб уже скінчити тую розмову:

— Давай вечеряти. Полягаємо спати раніш.

Дівчина, втираючи сльози, заходилася біля вечері.

Сиділи обое при столі. Щось не дуже йлося обом...

— Дідусю, я хтіла вас прохати... нерішучо промовила дівчина за вечерю.

— Що, доню?

— Та от бачите... увірвала раптом Пріся.

— Та що там таке? кажи!

— Я б хтіла навчитися читати... Вона засоромилась.

— Що се тобі заманулось? здивувався дід.

— Дідусю, ви ж письменні,—навчіть мене!—благало його дівча.

— От ще! і навіщо тобі та грамота?

— Дідусю, ну що вам!.. я-ж прошу вас...

— От ще вигадала!—сердився старий; але Пріся так його прохала, а до того ще й сам дід ні в чому ніколи не міг відмовити своїй єдиній втісі на старість; власне, то була єдина рідна йому людина. Тим-то побурчав трохи старий за ті „вигадки“, але ж в-кінці дав свою згоду. Повечеряли, полягали спати.

Світло погашено... Довго ще Пріся не мала спромози спочити; чарівні думки так і кружляли в її голові, поки подолала втома...

За вікном гула хуртовина і вітер ревів у димарі, а їй ввижалося безкрає синє-синє море, що нема йому кінця-краю, що не бачила вона його ніколи; але уявляла собі з оповідання паничового.

То не хуртовина реве, а море, високі хвилі-гори гуляють по йому, а по тих хвилях пливе човен і в тому човні сидить він, отой її ласкавий, вродливий, милий!.. За тим човном летить чайка, а та чайка—вона сама і серце так колотиться в грудях, бо вона боїться, щоб не потопило море її Дмитра... Але човен прудко, прудко біжить—і нема сили в чайки наздогнати його. Вона напружує останню силу, та ні, вітер відкидає її на бік, в очах темніє—і падає вона в глибину, і хвилі вже відкрили її собою...

З жахом прокинулася дівчина.

Ні, се тільки був сон.

„Лукавий глузує!“—подумала вона й почала молитися Богові; та не сила була вже заспокоїтись і все думала вона, що той сон віщує?.. Знов заснула—й бачила такі гарні сни, що забула про перший, і вранці знов утішала своїм щебетанням старого діда.

Наука йшла дуже добре. Пріся вже й читала порядно. І дідусь купував їй книжки: Бову Королевича, Еруслана Лазаровича й інші. А се ще більш розпалювало й без того буйні мрії.

Непомітно й весна прилинула. Дмухнуло теплом— по лісі забреніли струмочки.

От і перші ластівки прилетіли.

— „Ластівочки, ластівочки! може ви з того краю, де мій милий живе? повідайте мені, як йому ведеться? чи хутко він повернеться?“—питалася в їх лісова дівчина і здавалося їй, що ластівки розуміли її, мовили їй жадану відповідь, — і серце так щасливо мліло в грудях!..

Ворожила вона і на квіточках; все так добре виходило; і сама розцвітала, як квіточка, і цілий день чули віковічні дерева, як бренів, наче дзвіночок, її веселий голос.

„Зозуленько, скільки років жити мені?“—питалася вона в зозулі, що десь далеко кувала, а та стільки разів у відповідь закувала, що не сила було й полічити!

Так в рожевих мріях виглядала Пріся свого коханого.

Та вже й весна пройшла, вже й літо настало, а його нема!..

Якось вже в червні послав дід Прісю з дорученням у село, де була економія Борисового батька.

Її вразило, що біля церкви такий великий натовп людей і багато панських коней з повозами.

— Що се воно?—спиталася в якоїсь молодиці.

— Тю, дурна, — не знає! та се-ж наша панночка вінчається!

— Піду й собі подивлюся!—здумала Пріся:—як то пани вінчаються?..

І вступила до церкви.

Протовпилася таки ближче—і глянула.

Видно молоду, з-боку; вся біла така... І в білому вінку... Яка пишна! Нареченого не видно було Прісі, бо заступала його нареченна. Аж ось піп почав обводити молодят кругом престолом. І почула бідна дівчина, наче земля захиталася під ногами, а небо впало додолу й придушує її, аж дихати не можна. От-от скрикне...

Та втрималася.

Він, її любий Дмитро, вінчається з іншою, зрадив її! А вона-ж більше життя покохала його!

В одну мить чарівних мрій мов не було ніколи. Несамовито вискочила вона з церкви й без пам'яті бігла, бігла далі, наче хтось гнався за нею.

„От, навіженна!“—дивувалися люде, которі бачили.

Ось вже й ліс почався.

А вона біжить і біжить без-упину, просто до своєї хатки й впала на траві, біля старої липи, де було часом прив'язує Дмитрового коня, щоб попасся...

Аж тоді її груди здригнулися від божевільного плачу.

Невпинно лилися сльози й разом з ними мов виливалося з неї життя.

Ось затихла, оглянулася навкруги такими очима, що не було в них ні жалю, ні одчаю. Се були зовсім помертвілі очі.

Дід гукав, кликав. Увійшла. Щось говорилося.

— Що се тобі?—питав дід:—Втомилася?

— Втомилася,—непритомно проказала за ним Пріся. Насунула ніч. Дід поклався спати.

Над оселею високо стояв місяць.

Прислухалася Пріся: спить дід.

Потихеньку наблизилася до його й поцілувала старечу руку.

Дід не ворухнувся, стомився за день. Потихенько пішла до хлівця. Корова „Синиця“ мукала привітно на зустріч своїй господині: вона добре знала, що та її зараз пожене на пашу, й порядно здивувалася, коли раптом дівчина оповила її рученятами шию та примовляла:

— Прощай, моя Синичко! Не побачимося більше!—й хутко вибігла з хлівця.

Таке чарівне було в той час озеро,—тієї місячної ночі.

Риба гуляла й підстрибувала в-гору, виблискуючи над поверхнею води.

Темний ліс простягав віти—й здавалося, що то з гущини вилізають велетні лісові, а легесенький туман, наче примари, віявся по-над озером.

Дівчина лежала на березі, на своєму улюбленому місці. В самій білій сорочці, вона справді скидалася на русалку.

Артиста пізнав би тепер свою картину.

„Прощай, мій старий, любий лісе, з травицею, з квітоньками, що рвала я їх, та квітчалася“,—мовила вона.—„Прощай і ти, очеретоньку, що лоскотав мене колоссячком... Прощайте, пташечки, що тішили мене піснями! Прощай і ти, ясний місяченьку! Прощай, мій любий, сивий дідусю! А ти, мій коханий-зрадливий? з тобою вже попрощались“!..

Сльози знов здушили її, але раптом зхопилася вона на ноги й з розгону кинулася в воду на глибоке місце.

Розступилася ясна поверхня, сколихнулася, знов закрилася й сховала на віки лісову дівчину; тільки широкі круги хвилями йшли по озеру,—а ті хвилі торкалися берега, шепотіли: „Люба дитино, ми заспокоїмо тебе!“

„Ти наша“,—шурхотіли очерети.

„Наша, наша!“—урочисто гомонів ліс.

Десь далеко пугував пугач.
Сльозами падала роса з ростин.

VI.

Минуло кілька літ. З гущини лісу виринули дві постаті, пана і пані.

Пан замислено зупинився на березі.

— А ти трохи сумний, Митю! — проказала до його пані:—Чого ти власне сумуєш?

— Так, Таню... згадалося... як перше зустрів тут „русалку“...

— А!.. тут?...

— Тут...

— І ти все пам'ятаєш її? не можеш забуть?...

— Так! я не забуваюсь її. Я повинен бути вдячний їй, бо хоч і несвідомо—вона надихнула мені ту думку, що вторувала мені шлях до слави. Що саме сталося з нею?

— Та кажу-ж тобі, говорили, що десь поділася. Може, в найми подалась, або десь заміж пішла. А дід помер... Скажи тепер... щиро... чи любив ти її справді?

— Чи любив?... Не знаю... Либонь, то більше була мрія юнацька, фантазія артисти. Нічого не знаю!.. Лише знаю, що тепер люблю тебе, моя любя!

Він ніжно оповив її стан і дивився в задумі, як колихалися хвилі озера, і щось таке щемило його серце. Чи то був жаль? за чим?...

— Де вона? що з нею?

Озеро хоронило таємницю і тільки ліс докірливо гомонів.

Ви хотіли казки, товаришко Олено? Маєте її. Пробачте, ласкаво, що трохи сумна, але се казка життя. Сих казок — сила в життю, таких сумних, як і саме життя з-дебільшого!..

Кость Переноти-поле (Поливанов).

* * *

„Und wem es just passiret,
Dem bricht das Herz entzwei“...
Heine.

„А! любощі тії—
Усе то дурниця!
Ні, серце будь мусить—
Пеначе та криця!
Ні, серце, не треба
З жалю умлівати,
Коли тебе більше
Не хочуть кохати;
Є інші болі,
Далеко важніші*!—
А сльози в одповідь
Львись ще дрібніші!..

Княжна Н. Кочубейвна.

Вірші Оленн Журливої.

* * *

Червоная та висока
При долині калинонька,
Вродливая, черноока,
Молодая дівчинонька.

Ой, калино, калинонько,
Що-ж ти листям не шепочеш?
Чом, хмелино-дівчинонько,
Ні за кого йти не хочеш?..

Похилила темні віти
До землі рясна калина,
Спалахнули очі-квіти
І заплакала дівчина...

Вітер ніжно щось шепоче
І обличчя їй цілує,
А дівчина і не чує,
І дивитися не хоче!

Тільки ніжно пригортає
Від коханця цодарунки—
Любі квіти... і ридає,
Й сипле в квіти поділунки...

* * *

Зів'яла квітка... А була
Така хорошая у полі,—
Рожевим сонцем розцвіла,
Ишталась, гордая, на волі.
Зірвали бідную мою
Й на сміх поставили у воду.
А я дивлюсь і сльози ллю
За бліду квітку й жертву вроду...

Олена Журлива.

Полтавська Редакція „Рідного Краю“.

(Останнє зібрання в Полтаві, в 1907 р., 7-го мая).

Минув рік, як не стало Миколи Дмитрієва, видавця полтавського „Рідного Краю“, як нагла, жорстока смерть поглинула незабутнього щирого діяча українського!

Замітно, дуже помітно, що нема в Полтаві Дмитрієва! До чого не кинуться наші полтавці, до такого, де треба-б додати пильності, заходу,—приходиться сказати: «нема Дмитрієва, нема... тут би він став у пригоді!»

Болить серце, почувавши ту втрату, і мимоволі згадується той час, коли Микола Дмитрієв був посеред полтавської громади, прихильної до українських справ. Ми подаємо малюнок, знятий в 1907-му році, в тому місці, де Дмитрієв положив найбільше своєї праці, своєї душі, за останні роки свого життя. Се редакція „Рідного Краю“, як вона була в Полтаві, на бульварі Котляревського, в будинку Оксюза. Знято останнє зібрання нашого невеличкого гуртка. Можна сказати, се був останній день існування «Рідного Краю» в Полтаві. Того дня наша друкарня рішучо відмовилась друкувати нашу часопись, бо через неї полтавський уряд загрожував закрити дру-

карню в-друге. Поїхали ми з Дмитрієвим до цензора полтавського, до губернатора,—всюди нас прийняли ворожо, всюди нам було дано до відома, що „Рідному Краю“ в Полтаві не животіти. Отже нічого иншого нам не зоставалось, як припинити в Полтаві часопись,—(бо друкувати навіть не було де,—з переляку ні одна полтавська друкарня не приймала нашої часописі); і зважили ми перенести «Рідн. Край» в инше місце.

Залишаючи своє діло в Полтаві, ми,—зараз таки, як вернулись від губернатора,—сіли в своїй любій редакції й зняли фотографію, на спомин своєї дружньої праці, свого піклування, серед турбот і надій... Зиялися найближчим гуртком, що був тоді при редакції.

Ото-ж за столом,—лічучи від правої руки ліворуч,—сидить, пише, Микола Дмитрієв, видавець «Рідного Краю», за ним О. Пчілка, редакторка «Р. Краю», далі Г. Ісинський (наш конторщик), далі О. Мирний (член редакційного комітету) і Г. Шерстюк, що працював тоді постійно при «Рідн. Краю». Віля Дмитрієва стоїть С. Черкасенко, наш співробітник,

що нагодився тоді в Полтаву; за Черкасенком стоїть Єлисей (Яресківський).

Того-ж дня ми розійшлись—і в Полтаві вже більше не бачились.

Чи думали ми, що «вже на-віки розійшлись», що вже більше ніколи не зійдеться наш гурток так, як тута знято, що незабаром одного з найгарячіших друзів утратимо на-завжди!.. Так сталось. Дорогою пам'яткою зостався нам цей знімок.

О. Пчіла.

Маріявити.

Маріявити—се нова секта католицька, що шириться й в Росії, між поляками.

До нового руху, признаються цілі парахвії, кількадесять ксьондзів; рух має вже й своїх черниць.

В газетах писали несотворені речі про маріявітів, ніби вони мають якусь матечку Козловську, що удає матір божу, і т. и. вигадки.

Тимчасом маріявітизм то рух дуже добрий і народолюбний. Ось що пише про нього польський публіцист і учений Юрій Курнатовській¹⁾:

Вже перед тим—каже він—писав я про добрі реформи, що позаводили у себе маріявіти. Відірвавшись від Риму, відправляють службу божу в зрозумілій для народа мові, се-б то по польськи, не признають нерозривности супружества. Довідавшись в сім році, що маріявіти впровадили в своїх пархвіях школи й заборонки для дітей, постановив я добре придивитися до того руху. Поїхав я отже з моєю жінкою до Плоцка, маріявітського „Риму“. Там без труда допустили мене до закладу, положеного в чудово утриманім садку і до самої „матечки“ Козловської. Вона приняла нас чемно і просто, а за провідницю по закладі дала нам сестру Ілюмінату. Нею були ми просто здивовані. З кожного її слова і руху видко, що то особа високо образована добре вихована. Як я пізніше довідався, є то пані Новаковська, молода і дуже маюча вдова, що ціле своє добро посвятила на заборонки²⁾, швальні, і т. д. А варто бачити те, що нам показувала сестра Ілюміната: ткацькі верстати, швальні, панчішкарні, верстати солом'яних виробів, прекрасний садок і вкінці правдиві архитвори свого рода: гафтарські й малярські робітні.

1) В 19 Nr. варшавського „Spoleczeństwa“ (давніше „Głos“); заголовок статі Курнатовського: „В маріявітським Римі“.

2) „Заборонка“—те, що в Росії зветься „пріют“.

Не поминули ми й заборонки, великої, ясної, зі стінами обвішаними різними прикрасами. Звідки се? Загадка прояснилася, коли я пізнав двох будучих маріявітських духовних: один з них скінчив природничий факультет в Парижі, а другий в Липську... В швальнях, ткальних і садах працюють сестри; перед усім заробляють тим способом на утримання, відбувають курс заборонкарства і розіжджаються на парахвії. В кожній парахвії мусить бути заборонка. Все те мені дуже сподобалося, і я не таївся з тим. Але є й одна хіба: на що ті „сестриці“, „брати“, той „целібат“ (безженство)? Розумію гарні верстати, садки й школу заборонярок. Чудесно! Тільки нащо все те впахати в чернецтво? Правда, тепер ті люди, переняті своєю ідеєю, додержують безженства, працюють продукційно (то є. вичворюють потрібні річі), але згодом почнеться з одного боку аскетично-містична еротоманія (хворобливі любові), з другого боку потаємна проституція. Досі у маріявітів того нема.

Праця кипить у всіх напрямках. На 34 маріявітських парахвії тільки в 7 нема ще заборонок. Цікаво, що в тих заборонках вчать і жидівські діти—ніхто їм не дошкулює за їх походження. Поводяться з ними маріявіти, як правдиві християни. В заборонці в Пйонтку є на 70 дітей 30 жидівських. І ніхто їх не „навертає“ на „правдиву“ віру. Що такою дорогою піде асиміляція (тут—польщення) жидівських мас—того чейже ніхто не предвидів. У многих парахвіях біля заборонки є школа й шпиталь, а в деяких ткацькі, шевські, столярські верстати, школи кошикарста, крамниці, народні лазні. Парахвіяльні костели в Вишневі, Цеглові і Ляшні окружені формально цілою сіткою культурних і зарібкових закладів. В Лодзі під проводом о. Ковальського повстає будова дешевих помешкань. Трудно все те хочби тільки вичислити. А заміри Маріявітів на будуче обнимають цілий ряд величавих праць, як заснування ткацьких і солом'яних верстатів або швальень, щоб дати людям зарібок в зімі, закладання великих школок овочевих дерев для селянських садів і т. и. Словом, отці Маріявити учаться пильно будівництва, рільництва, городництва, природничих наук. Їх умовий настрої відбивається в двох часописах, що вони видають; одна їх часопись називається „Wiadomości maryawickie“, друга „Maryawita“. В „Маріявітських відомостях“ з сього року є цілий ряд статей про рільництво, рільничі кружки, кооперативи, про діяльність міжнародного союзу християнських студентів (в котрім верх мають протестанти), вкінці стаття—„Маріявітизм Міцкевича“; в її автор доказує, що Міцкевич—зовсім як нинішні Маріявіти,—хотів визволення з узів католицької

гієрархії і повороту до ідеалів любові чистого християнства. А знов в тижневнику „Маріявити“ є добрі копії образів. Довша стаття „Початок і єдність людського роду“ доводить про існування бога, старається помирити віру з наукою, при чім автор радить пізнавати природничі науки. Пояснення св. Письма, історія маріявітизму і дуже цікава стаття пані Козловської доповняють інші. Козловська дорікає католицизмові, що відколи він став у Римі пануючою вірою—затратив у собі християнського духа; той дух віродився потім в реформації і маріявітизмі. Взагалі,—кінчить п. Курнатовський,—то добрий чинник польської культури, особливо від часу, „як ступив на шлях суспільної праці і ширення просвіти, гарний мимо своїх хиб“.

Так пише про маріявітський рух в Польщі поважний польський учений Курнатовський. Аж радість бере, коли бачиться, як багато може зробити жменька людей, щиро відданих народній справі! Якоюсь ясною чистотою і свіжістю віє від того нового руху.

З огляду на те, що в популярній часописі маріявітів „Wiadomości Mariawickie“ пишеться ясно й приступно для народа про найпожиточніші справи: про рільництво, будовання здорових помешкань, про спілковий рух, вже з огляду на високу культурну вартість того видавництва—заслугує воно на увагу.

„Wiadomości Mariawickie“ можна пренумерувати через „Книгарню Наукового Товариства імени Шевченка у Львові, Ринок 10. Та книгарня спроваджує всі чужі видавництва. У неї можна довідатися й про ціну газети.

О. Н.

Сю замітку беремо з галицької часописі „Діло“, зоставляючи й мову її.

Ред.

Слівець - запитання до часописі „Пшегльонд Крайовий“.

Нова київська польська часопись „Пшегльонд Крайовий“, надто ласкава до справ українських, умістила в своєму 2 ч. огляд наших часописів; між іншими „Пшегльонд“ спогадує і „Рідний Край“, говорячи про його огулом так:

„Pierwszym wydawnictwem, ktore okazalo się i wychodziło na zasadzie prawa z dnia 24 listopada, był Poltawski tygodnik „Ridnyj Kraj“, w początkach o szczerze demokratycznym kierunku, z chwilą jednak przeniesienia swego do Kijowa, pod kierunkiem nowej redakcyi—pierwotny swój kierunek zmienił i oto wychodzi obecnie w duchu ciasno-nacjonalistycznym“.

От з поводу сих слів я, яко редактор-видавець „Рідного Краю“, прошу в „Пшегльонда“ пояснення: 1) що він уважає під словами „щиро-народній“ напрямок і 2) в чім, у якому, саме нашому писанню, углядив Пшегльонд зраду щиро-народнього напрямку?

Гадаю, що ставити неначе супротивно один-одному навропак „націоналістичний“ і „щиро-народній“—не можна, бо, на мою думку, вони цілком можуть, і навіть повинні, зходитися один з одним; колиж, на думку Пшегльонда, ті напрямки в „Рідному Краєві“ тепер розійшлися, то я вимогаю сказати, в чім саме, в яких розправах, „Пшегльонд“ теє побачив.

Я вдавалася з сим питанням до скількох чільніших співробітників „Пшегльонду“, в опрічній бесіді; сі добродії мені сказали, що либонь поводом для неприємного мені означення „Пшегльондом“ нового напрямку моєї часописі послужили статті „Рідн. Краю“ проти жидів.

Се мене здивувало. Власне всю жидівську справу на Україні „Рідний Край“ розглядав,—і в розправі д. Немо, і в моїх,—*маючи на увазі інтереси нашого народу*. Отже коли „Рідний Край“ вказував,—і буде вказувати,—*велику шкоду жидівства для нашого народу*, то тут *зради* „щиро-народньому“ напрямкові—з нашої руки нема зовсім.

В дальшій розмові співробітники „Пшегльонду“ так і не вказали мені ніякої зради давнішому, „щиро-народньому“ напрямкові „Рідного Краю“.

Але випадкова опрічна розмова, хоч би й скількох членів Редакції „Пшегльонду“, звичайно, загодити мене не може.

Прощу отже відповіді друкованої. Нехай молода часопись не привчається говорити на вітер, нехай дасть собі труд справді познайомитися з „Р. Краєм“—і нехай мені вкаже, де і в чім, в яких статтях, об'явилася тая моя зрада „щиро народньому“ напрямкові; кажу *моя*, бо „Рідний Край“ вже 3-ій рік ведеться під моєю особистою редакцією.

Гадаю, що тому щиро-народньому напрямкові я служу в українській літературі не одно десятиліття, і несподівалась я вчиться щиро-народнього українства від панів поляків, що виступили з „Пшегльондом“ від вчорашнього дня і не відомо ще, „на яку ступлять“ завтра.

У всякім же разі прошу мені тую науку довести докладніш. Не подоба кидати обвинувачення, бризкаючи тими чорнильними плямами—за-надто легковажно.

Редакторка „Рідного Краю“, Олена Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Нова часопись українська.** Від 1-го Жовтня починає виходити в Києві нова тижнева часопись українська, призначена для селян і робітників. Редактором і видавцем буде д-ка Ганна Ямпольська. Бажано було-б, щоб мова в сій народній часописі була яко мога простіша.

◆ **Байки М. Старицького.** Л. Черняхівська друкує в Києві, в друкарні Кульженка, збірник байок свого батька, Михайла Старицького. Видання сих байок вже літ 15 як вийшло з продажу і давно час його поновити. Теперешнє видання буде з малюнками. Ті малюнки, що ми бачили в перших аркушах, вже видрукованих, старанно добрані до змісту й гарні.

◆ **Українські вечери в Америці.** В Канаді, в місті Вінніпегу, в будинку парахвіальної школі при церкві свят. Володимира й Ольги, відбувся український вечерок, на користь тієї-ж церкви: священник Гумецький сказав вступне слово, (по українські), потім новозаснований „Драматичний кружок“ зограв п'єсу в 3-х діях „Пан Писар“, а спільний хор співав народних українських пісень. Вечер мав великий успіх.

◆ **Вечер курсистів.** У Кам'янці-Подільському, учителя й учительки церковних шкіл, прибувши на учительські курси, влаштували своїми силами в світлиці „Епархіальної Ради“—вечер. Між иншим, промовляно теж українські вірші й співано українських пісень. Часопись „Подолія“ пише, що деклямація учасників вечера була—„прямо таки превосходная“.

◆ **Товариство М. Садовського.** В це товариство вступили—артистка Лініцька, що грала перші драматичні ролі в товаристві Саксаганського, і артист Володський (він же автор кількох українських п'єс).

◆ **Ноти Шевченкового „Заповіту“.** Г. Маркевич видав у Полтаві „Заповіт“ Шевченка, положений на ноти Г—м. Спів розложено на чотири мужеських голоси. Видання це дуже до речі; воно стане в пригоді багатько кому, бо співання „Заповіту“ тепер дуже розпросторилось; не говорячи вже про Шевченкові „роковини“, рідко який український вечер обходиться без співання „Заповіту“. Ціна нот надзвичайно мала,—всього 8 копійок. Чистий прибуток з продажу піде на пам'ятник Шевченкові.

◆ **Вечір для збору на пам'ятник Шевченка.** Вечір з такою метою було влаштовано в Гадячі, заходом деякого з молоді, що літує в селі Сарах, під Гадячем. Д.д. Лазурський і Верба були привідцями всієї справи. Вечер дуже добре вдався; особливо хороше пройшли:

„Вечерниці“, з гарними співами. (Гадяцькі хори, багаті добрими голосами, з-давен мають хорошу славу). Чистого збору з вечера зосталося 60 карб. Як для невеликого міста—се не мало. У всякім разі зосталось не 1 р. 25 к., як було два роки назад, коли влаштували шевченківський вечір ті самі „саряне“. Тепер вони вже мали більший досвід і краще дали раду всій справі; через те тепер од вечерьового збору й зосталося не 1 р. 25 к., а все таки 60 карб.—Отже тепер може бути вже знято з Гадяча ту лиху славу, що була прокотилася про його по всіх газетах, з powodu давнішого лихого прибутку від ідейного вечера. Добра слава Гадяча поправилася! Коли-б ще пішло жвавіше збирання жертв на пам'ятник Шевченка і при гадяцькій земській управі.

Спілки й господарство.

◆ **Промислове господарське птахівництво.** Петербурзький відділ Російської спілки господарського птахівництва пильно працює над тим, як-би поліпшити селянське птахівництво. Члени Спілки, щоб поширити сю справу, і для своєї власної користі, вихожують племенну птицю; а кому забажалося-б і собі завести таку птицю, Відділ дає її на розвод.

Поки-що на птахівництво у нас дивляться як на іграшки, як на жіноче, або дитяче діло. В Росії по багатьох місцях зиск з птиці йде тільки на жіночі й хатні потреби. Чоловіки-ж селяне птицею нехтують і навіть не цікавляться прибутком від неї. Однак племенна птиця, що роздає „Петербурзький відділ“, могла-б значно поліпшити породу селянської дробини, і через те на неї завжди знайшлися-б добрі покупці. При „Відділі“ заведено бюро і для збування яєць, там-же можна добути птицю, що добре несеться. Далі, за псмочєю того-ж бюро, можна збувати й саму птицю. Вигодовувати птицю—не така вже заморочлива річ; не треба гонитися за тим, щоб птиця була якогось дуже чистого племені; навпаки, з багатьох прикладів вияснилося, що найкраща птиця буває при змішуванні простої породи курей з племенною,—коли держать простих селянських курей і племенного півня м'ясовитої породи. Тоді не треба втрачатися і на якесь там особливе помешкання, потрібне для ніжних чужоземних пород, що дуже бояться холоду. А далі, через примішку крові од чистого племені, по селах з'явиться своя особлива порода, гаразд приривчавна до життя в нашому суворому кліматі.

◆ Що чинить холодна зима садовим шкочливцям? Німецький професор Лестнер доводить, що садових шкочливців, жучків, гусеницю і т. и., гублять не холодні, а навпаки теплі зими. Гусень, наприклад, легше відживає після холодної зими, хоч під час морозів замерзає так, що ламається мов тріска. В теплі-ж зими, з відлигами, коли все то замерзне, то знов відтане, гусень не виживає і гине зовсім. Це буває через те, що в холодну зиму жучки, або гусениця, немов-би сплять і в їхньому тілі не буває ні якої переміни, в теплу-ж зиму вони то відтануть, то знов замерзнуть, і це для їх дуже не добре: відживають на весну хіба тільки найміцніші з них. Ще й те, що після теплої зими раніше з'являються на світ вороги тих шкочливців і, відшукуючи собі поживок, багато їх поїдають.

Вживання кінського м'яса.

В початку 1908 року, під час тифозної пошести, один санітарний лікар в Москві міркував, як би допомогти бідності доброю й дешевою їжею, і от звернув увагу на конину. Хоч лікар той добре знав, що народ наш конини не вживає, уважаючи, що їсти конину „не годиться“, але всеж-таки він під той час вдався до городської думи з проханням упорядити дешеву їдальню; таку, щоб там все готувалося з конини, і щоб давалося той харч за плату й безплатно. Було на меті, як що народ призвичаїться до конини, завести в городі багато таких їдалень, особливо по бідних кварталах. Через те, напевно, зменшились би хвороби поміж московською біднотою, а самому городові повернулись би з лишком усі його трати по будові їдалень. Але коли той лікар вдався з цим питанням до де-кого з членів санітарної комісії, то його заходи сгрінуті було так байдужно, що не можна було йти далі в сім напрямі. Либонь, більшість руських лікарів ставиться до вживання конини коли й не байдужно, то зовсім вороже. І це просто таки не зрозуміло; бо все, що ми знаємо про конину, заслуговує на те, щоб на неї звернути більше уваги. Ветеринарний досвід, наприклад, зазначає, що в коней сливе не буває туберкульозу*). А се, звичайно, річ великої ваги, бо через м'ясо передається туберкульоз і людям. Що до ситності конини, то вона ні в яким разі не менша, ніж у яловичини; а на стравність легша, бо швидче перетравлюється. Відомий вчений Лібіх доводив, що в 100 кілограмах (коло 6 пуд. 10 фун.) конини єсть 72,0 грам. креатиніну, тоді як на ту-ж саму вагу яловичини—

*) Сухоти, чахотка.

креатиніну бува тільки 62,0 грам. Скажуть,—така добра конина буде тільки з годованих коней; а яке м'ясо з тих „шкап“, що вбивають на шкуру? Спершу це здається й так; але зауважимо те, що тепер убивають коней тільки за-для однієї шкури; коли-ж господарі знатимуть, що скористують ще й з м'яса, то більше дбатимуть про свою худобу. Крім того було-б ще заведено ветеринарний догляд за кінськими, призначеними на вбій; убивались би на м'ясо тільки здорові й добре вигодовані кони.

Зовсім инакше, ніж у Росії, поводяться з кониною за-границею. По французьких лікарських школах навіть дуже обстоюють конину й радять, щоб її вживали хворі на сухоти. Через такі відносини до конини заграничних лікарів, там вживають її за-любки. В Парижі, наприклад, за рік вбито 58 тисяч коней; в Пруссії вбито за рік 86 тисяч коней.

Однак і за-границею почато їсти конину ще недавно, бо сьому заважала темнота народня; їли конину тільки в скрутних випадках (під час війни, неврожаїв, то-що). Тільки в 1830 році в Данії було дозволено продавати конину, а далі й по других країнах: Швеції, Германії, Бельгії, Франції й, наприкінці, в Англії. Але се було досягнуто з великим трудом. Багато вчених людей обстоювало конину, яко добру їжу. Особливо заслуговує пошани французький учений Декруа. На останку домігся він того, що конину було подано на обід імператору Наполеону III.

Дуже дивно, що руські лікарі так недбайливо ставляться до вживання конини. Що-року у нас в Росії недороди; промисловість теж перебуває в лихому стані. Кругом—безробіття, нестатки, голод. Різні пошесті—цинга, тиф—знаходять собі добрий притулок для розвитку поміж голодаючим людом. Краща годівля бідности багато й багато запобігла-б у сьому лихові; а такою доброю й дешевою їжею і єсть конина. Певно, що вирішити все питання народнього добробуту вживанням конини, або иншим таким, не можна; але й сучасний погляд руських лікарів,—їх байдужність, а то й ворожнеча до вживання конини,—теж не до-речі. Нехай поки-що народ ставиться до неї вороже, але коли-б лікарі почали ретельно обстоювати конину, то перемогли-б несвідомість та ворожнечу і одвернули-б наш голодний народ від недбайливого марнування мільйонів пудів доброго поживку.

Якось ми одержали лист, підписаний скількома земляками; вони хотіли знати думку власне доктора Гребенюка (що в Петербурзі) про вживання кінського м'яса. Може для них буде цікавою ся наша замітка; та може й доктор Гребенюк обізветься.
Ред.

ДО П И С И.

С. Преображенка. (Катеринославщина). Не більш як 10 або 15 літ тому назад у нас у слободі не було ні біля одної хати путящого садка, і тільки одному добродієві Мекесорові прийшло на думку посадить на своєму городі садок та обсадить його кругом шовковицею, як у німців се бува. Він своє діло літ п'ять вів нишком, навіть і в сад нікого не пускав; а коли став побірати великий дохід з садка, то вже не зміг утаїти свого доходу. Селяне довідалися й почали, один по одному, брати приклад з Мекесора,—стали й собі садити садки. А як раз-же коло села й г. Орхів,—то й легко продавати садовину. Отже тепер через яких 10 чи 15 літ село Преображенка утопає в зелені хороших садів, посажених по всіх приписах садівництва. Крім привідці Мекесора, є тепер зразкових садівничих із селян до десятка; між ними Яків Шевченко перше місце займа, бо зна своє діло, як свої п'ять пальців. Можна сміло впевнять, що в Катеринославщині нема ні одного села, де булиб коло кожної вбогої хати такі роскішні, добре виведені садки, як у селі Преображенці. В'їхавши, думаєш що їдеш не селом, а садом. Се поістині село українське, що утопа в вишневих садах!

Велику честь і пошану треба віддати д-ві Мекесору за початок хорошого діла, а Як. Шевченкові за розповсюдження охоти до садівництва!

Іван Сокіл.

С. К.-Роздорн, Олександрійського повіту, (Катеринославщина). Піяцтво у нас досягло такого ступня, що почали п'ять горілку вже й діти-школярі. Бачивши таке, селяне рішили знайти кінець тому лихові. Перш усього вони постановили приговорювати всі крамниці горільчані й пивні, а потім думали вже одвертати молоде покоління від п'янства—різними другими способами. Але вийшло не так, як думалось. Начальство прислало на днях бомагу, що коли селяне хотять закрити трактир, винні й пивні крамниці, то повинні перш усього заплатити з нового року усе, що втратила казна, за аренду помешкання то-що. Отже роздорці думають заплатити все, а таки збутися того лихого зілля, спиртових нап'янків.

Туго якось у нас закриваються казенні винні крамниці; чимало вже у нас у Катеринославщині є сел, що добиваються закриття „казених лавок,“ та питання все відкладається на-далі. А питання се дуже велике й поважне, його треба рішати яко' мога швид-

че, і коли селяне одвертаються від п'яття горілки, то треба яко мога пособлять їм, а не гальмувати їх заходи.

Сусіда.

В чужих краях.

Англія. В англійській громаді, навіть в самому парламенті, йде значний рух, щоб звернути увагу свого уряду на життя в Росії; думають, що англійській уряд міг-би тут щось порадити.

Англійський парламентський комітет вдався до міністра Грея з листом. В англійських газетах подано й зміст того листа. Підписано його 71 членом парламенту. Між ними 20 Єпископів, 3 лорди, багато професорів, письменників, суддів, громадських діячів. Ось той самий листі:

„Сподіваємось, втихомирились, або,—єсть надія,—й зовсім зникли давні сварки поміж Росією й Англією; треба ще зауважити де-які сумні події, через які наша радість не може бути повною. Ми хочемо довершити розвиток дружби між обома народами, але на сім шляху ми стрічаємось з таким лихом, що обминути й замовчувати його не можна. Правда, і наш власний розвиток в минулому йшов не дуже швидко; ще й тепер навіть багато де-чого у нас не видержує критики. Тяжко добувається кожний крок для поновлення життя, і через те ми ще більше співчуваємо чесному пориву—завести кращий лад в дружній країні. Отже це не буде причіпливістю, коли ми зауважимо, що в протязі 4-х літ у Росії існують утиски; вони не зм'якшуються й досі, хоч всі признаки революційного руху давно вже знищено“.

Далі в листі подано відомості про число скараних у нас на смерть, пробуваючих на заслання й по тюрмах і про лихі умови життя засланців та в'язнів. Наприкінці в листі сказано: „Наша мета—звернути вашу увагу на ці події і пригадати те вражіння, що ті події справляють на нас; знаємо, що вмішуватися в чужі справи не можна, та ми-ж і самі не хочемо ширити поле міжнародної незгоди. Але певно, єсть способи, що їх міг би вжити дружній уряд для полекшення долі покривджених. Ці руські кривди і ті чугтя, що вони пробуджують в нас, єсть дуже поважна річ у взаємних відносинах обох країн,—і обом урядам слід би гаразд це зауважити“.

Іспанія. Повстання в Іспанії вже припинено королівським військом. Іде розправа з повстанцями: арешти, суди, смертна кара, турма і т. и. Опоряжають г. Барселону; під час повстання спалено там багато

манастирів і зруйновано чимало інших будинків.—В Африці, в країні підвладній Іспанії, все ще ведеться війна: африканський народ *кабіли* не хоче коритися іспанцям і все облягає іспанську кріпость Менілю. Тим то іспанцям приходиться посилати туди нове військо, хоч і саме повстання в Іспанії виникло було через те, що іспанці не хотіли йти на ту війну. Іспанський генерал, що орудує в Африці, потребує ще тисяч 10 війська.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

О П О В І С Т К И.

Продолжается подписка на 1909 годъ

— Н А —

СЕЛЬСКО - ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, ЕЖЕНЕДЪЛЬНЫЙ и ПОПУ-
ЛЯРНЫЙ ЖУРНАЛЬ

„ХУТОРЯНИНЪ“

издаваемый Полтавскимъ обществомъ сельскаго хозяйства.

Годъ изданія ЧЕТЫРНАДЦАТЫЙ.

Главная задача журнала—популяризація сільськогосподарських знаній в массах населенія.

Журналъ будетъ виходить в 1909 г. еженедельно книжками въ размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ съ рисунками и иллюстраціями.

Всѣмъ подписчикамъ в 1909 году будутъ разосланы: 1) иллюстрированный календарь „Хуторянинъ“ (больше 10 печатныхъ листовъ текста), 2) Братская біографія Т. Г. Шевченка и 3) улучшенныя сѣмена растений.

„Хуторянинъ“ допущенъ въ безплатныя бібліотеки-читальни и въ бібліотеки сільсько-господарських учебныхъ заведеній Г. У. З. и З.

Подписная цѣна 2 р. на годъ съ пересылкой, на полгода 1 р. Объявленія принимаются по 8 коп. за строчку; цѣлая страница—10 руб.; 1/2 стр.—6 руб. 1/4 стр.—3 руб.; впереди текста вдвое дороже, при повтореніи скидка. Для лицъ, ищущихъ труда по 4 коп. за строчку.

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у Львові що-середи.

Містить багато відомостей краєвих і всяких інших.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австрії: річно 4 корони, піврічно 2 корони. В Німеччині: 4 марки. В Росії: на рік 3 руб. на півроку 2 1/2 руб. В Америці: річно півтора долара.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРІЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндого, ч. 7. „Громадський Голос“.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНЮНАХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора пьеси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

ГАЗЕТА

ГАДЯЧСЬКАГО ЗЕМСТВА.

ВЫХОДИТЬ ВЪ Г. ГАДЯЧЪ,

подъ редакціей Ф. И. МЕЛЬНИКОВА,

три раза въ недѣлю.

Поміщаєть извѣстія изъ общественной жизни Россіи и особенно мѣстнаго края, рассказы, стихотворенія, корреспонденціи, замѣтки по сѣльскому хозяйству и пр.

Цѣна съ перес. 3 р. въ годъ, 1 р. 60 к. за пол-года, 1 р. за 3 мѣс.

1909 г. (годъ изданія XI).

„Южно-Русская Сельско-Хозяйственная газета“

Еженедѣльный областной общественно-агрономическій иллюстрированный журналъ.

Издание Харьковскаго Общества сѣльскаго хозяйства—посвященное научнымъ и практическимъ вопросамъ сѣльскаго хозяйства юга Россіи, земской и экономической жизни населенія, общественной агрономіи, опытному дѣлу и практическому сѣльскому хозяйству.

Завѣд. редакци. агр. А. А. Малигоновъ.

Отвѣтствен. ред. агр. С. М. Кузнецовъ.

Условія подписки съ дост. и перес.: на годъ 4 р., 1/2 г.—2 р., 1/4 г.—1 р. Цѣна отдѣльнаго № 10 коп.

Пробные №№ и проспекты высылаются безплатно.

Адресъ редакци: Харьковъ, Плетневскій переулокъ № 2.

В УКРАЇНСЬКІЙ КНИГАРНІ

БУВШ. РЕД. «КІЄВ. СТАР.»

(у Києві, Безаківська ул. ч. 8.)

Продаються ось які нові книжки.

- Білоусенко О.* Холмська справа. К., р. 1909, ц. 5 коп.
Будій А. Мрії й дійсність. П., р. 1906, ц. 3 коп.
Воронін П. „Як я виграв у товариша-вчителя бляшаного самовара“ та інші оповід. 46 стор., К., р. 1909, ц. 8 коп.
Грінченко Б. Драми й комедії т. I. Вид. друге. К., р. 1909, ц. 85 коп.
Грабина А. „Засвітали козаченьки“. Фаре-мозаїка на одну дію. К., р. 1909, ц. 25 к.
Гай П. В свято. Драматична картина на одну дію. К., р. 1909, ц. 10 коп.
Грушевський Ол. З сучасної української літератури. Навчерики і характеристики. К., р. 1908, ц. 80 коп.
Єфремов С. Між двома душами. Микола Гоголь. К., р. 1909, ц. 5 коп.
 * Гнучка чесність. З сучасного письменства. К., р. 1909, ц. 5 коп.
Календарь і записник „Рідний Край“ на рік 1909. Харьк., р. 1909, ц. 10 коп.
Лозинський М. Польська народова демократія. К., р. 1909, ц. 50 коп.
Митюк О. Про переселення на Амур та в Усурійський край. К., р. 1909, ц. 5 коп.
 * Переселення в Західній Сибір. Губернії: Тобольська, Томська з Алтайським округом, Єнісейська. Облaсті: Іркутська, Забайкальська, Якутська. З малюнками. К., р. 1909, ц. 8 коп.
 * Переселення в Степовий Киргизський край (на Сирій клин). Облaсті: Тургайська, Уральська, Акмолінська, Семипалатинська. К., р. 1909, ц. 7 к.
Немо Ф. Чим нам користні жиди? К., р. 1909, ц. 15 к.
Олесь О. Поезії книжка друга. С.П.Б., р. 1909, ц. 1 руб.
Пічка О. Оповідання ч. II. К., р. 1909, ц. 20 коп.
 * Артишоки. Оповідання. К., р. 1909, ц. 15 к.
 * М. П. Старицький (Памяти товариша). К., р. 1909, ц. 25 коп.
Сівач Ю. Святитель Микола-Чудотворець. З малюнками. Од., р. 1909, ц. 15 коп.
Три торби реюту. Збірник Українських побрехеньок. К., р. 1909, ц. 20 коп.
Українська Хата. Місячник. № I і II по 25 коп.
Українка Л. Три хвилини. Діалог. ц. 10 коп.
 * Утопія в беллетристиці, ц. 15 коп.
Українські узори, збірник О. Пчілки—ц. 1 р. 25 коп.
Яновська Л. Івась. Оповідання. К., р. 1909, ц. — коп.
Великий вибір карток мистовних з українськими письменниками, гетьманами, типами, краєвидами, ціною од 3 до 10 коп.
Портрети Шевченка, ціною в 3 коп., 15 коп., 20 коп., 30 коп. і 1 руб.
Портрет М. Заньковецької, ц. 10 коп.

Продаються у всіх більших книгарнях

„КАЗАННЯ СЕЛЬСЬКОГО ПАСТИРЯ“

О. Степанківського.

Київ, 1909 р.

ЦІНА 60 КОП.

Г. ХОТКЕВИЧ

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

Вийшли 2-м видакням

Драми й Комедії

Б. ГРІНЧЕНКА.

ТОМ I:

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

НОВА КНИЖКА

Ф. НЕМО.

Чим нам користні жиди?

(друковалося в „Рідн. Краю“ за 1908 р.).

Ціна 15 к. Продається у всіх книгарнях, склад в „Українській Книгарні“,—Київ, Безаківська, № 8).

НАРОДНЕ БОГАТСТВО

Часопис суспільно-економічна. ● Вістник союзу руских хліборобських спілок на Буковині „Селянська Каса“.

Виходить кожного другого четверга і коштує на рік 1 Кор. 60 сот.

Редакція і адміністрація: Чернівці, ул. Петровича, ч. 2.

АРТИШОКИ

оповідання **О. Пчілки.**

(полтавський анегдот з пам'яткою життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 20.

(За Травень) Май.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту: 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба заслати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Озвіріння. Вісті. Призводниця Юрченкова. На Браїні. Переспів—*Віталія Самійленка*. Трагичні люде—опов. Макушинського—перекл. *О. Пчілки*. Селянські вірші—*Василя Галамидина*. Могила Кулішева. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Чи подоба?—*О. Пчілки*. Бібліографія. Дописи. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 н., на 3 м. 1 р. 25 н.

„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будів. Мрії й дійсність	3 „
3. Петро Оправхата. З записної книжки селяського стражника	2 „
4. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба.	8 „
5. Мобза й Кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва	40 „
6. С. Мартос. Бажання отця дякона (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Червасенко. Весною (оповідання)	10 „
9. Г. Яосинський. Весна (оповідання)	20 к.
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чад. Маскарад.)	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збенетже на вечеря“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури).	20 к.
11. М. Глек. Оксана, драма в 5 діях.	20 „
12. Б. Грінченко. Три питання нашого правопису	15 „
13. А. Кашенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени)	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії (дозволений для сцени)	15 „

Книгарням звичайна скидка.

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Київ, Безаківська, 8).

ОЗВІРІННЯ. Всі наші місцеві часописі, і українські й руські, повні найсумніших звісток про події з народнього життя, переважно на селах. Безконечні грабування, забійства, насильства і таке инше! Часто в тих вчинках проявляється жорстокість зовсім уже й не потрібна злочинцям при їх страшному ділі: наприклад, після пограбування й забійства старших господарів—ріжуть навіть немовлятко в колисці, таке, що воно не могло зостатися ніяким свідком злочинства, не могло-б нічого виказати, що вчинилося в хаті. Часто робляться й інші вчинки, що користи від їх нема ніякої тому, хто їх чинить, а от так, на збитки, на лихий жарт: щось комусь поспувати, збавити... Так собі.

Злочинствують огулом, хто тільки не схоче, хто не зможе. Бьють, мучать, тяжко, жорстоко, ті що мають якусь то урядову силу, що мають ся сільським начальством; бьють, убивають, цалять, нищать, мордують і інші люде, сусіди сусід, товариші товаришів, діти дітей.

Дуже часто не якась тяжка нужда, чи тяжка образа й помста за неї, призводить люде до тих злочинств, а так—якийсь дикий настрій, дико розбурхана оваволя, якась буяння одваги, сили, що не знаходить собі ґрунту, підмету, до чого прикластися.

Один з авторів дописів, подаваних в сьому-ж числі „Рідного Краю“,—свою сумну звістку про розпусту дітей - підлітків кінчає так: „не-же-ж сьому лихові не можна порадити?“

І справді, „невже-ж не можна порадити“?..

Звичайно, для цілковитої зміни такого сумного становища—треба було-б змінити дуже багато в нашому житті; тим-то кожний, хоч і вражається постійними страшними звістками, хоч раз-у-раз, кидаючи те читання краєвої літописі, і говорить—„се страхіття!“ але як би стати кликать його до поради тому лихові, він чудуючи одказав-би: „а що-ж я тут можу пособити?! тут треба змінити все життя, увесь склад і лад його! що-ж тут зробиш!“

Одначе коли не все, коли навіть і не дуже багацько, то де-що—кожен може зробити; і сей обов'язок, сю повинність прийти по змозі до

помочі, до поради страшному лихові,—повинні-б відчуті наші інтелігенти, наші освічені, поступові люде. Не жажатися тільки, не деревеніти від що-денних страшних об'яв народнього життя повинні вони, а й робити щось, для вгамування лихого буяння дикої сили, не^днаверненої до чогось кращого.—На що казати, що „нічого не можна робить“! Се неправда. Бодай *де-що можна робити* для своєї близької громади. Головна річ в тім, що й охоти до живої праці—нема.

Ту нехить, те банкрутство духовне нашої інтелігенції починає замічати й народ,—після потоку гарних слов кинутий на поталу лихий долі. Раз-у-раз чути вже гіркі докори з уст простеньких оповідачів про селянське життя, чути дорікання,—що, мовляв, „не хотять помогти“. „Нема освічених люде“, щоб пособили завести економічну спілку, господарське товариство, читальню, театр і т. и. „Ми вже сами завели“, „ми вже сами якось пораемось“, смутненько говорять селяне...

А хіба-ж робота у всіх отсих обсягах, робота пильна й тямуща, не одвернула-б значної частини „страхітного“ лиха?

ВІСТІ.

ЦАРСЬКА ПОДОРІЖ.

Перед подорожею до Криму, Царь завітав у Москву. На московській станції відбулося урочисте стрічання царського поїзду. Царя дожидалися митрополит, вищі військові особи, заступники від города й від різних станів московського громадянства. Станцію й ближчі до неї вулиці було розкішно вбрано рощинами й коровами. При наближенню поїзда задзвонили у всіх московських церквах. Коли Царь вийшов з поїзду, заступники від города, дворянства, земства й купецтва піднесли йому „хліб-сіль“; ремісницька спілка піднесла ікону святого Олексія,—для царевича Олексія; селянські старшини від 11 волостей піднесли „хліб-сіль“ і адрес. Де-з-ким Царь розмовляв, дякуючи за привітання, потім через годину поїхав далі, до Криму.

◆ **Справа з руськими самолетами.** В Петербурзі вже більше року працював інженір Татаринів над літальним приладом свого виробу. Прилад мав бути здатний

для війни; через те військове міністерство дало Татаринину місце для його робітні, в урядовім будинку. Тепер се міністерство, через своїх посланців, оглянуло роботу Татаринова, зважило, що нічого особливого не зроблено, і сказало Татаринину спорожнити урядовий будинок,—забіратися з своєю майстернею геть.

Татаринов однак свої роботи не кидає, а для кращого влаштування свого літального приладу їде за границю. Його-ж майстерню займає вже другий інженір, Завадський; сей поручився військовому міністерству, що зробить новий літальний прилад за 4 місяці. Прилад Завадського має служити для війни,—могтиме підіймати двох чоловіків на 20 метрів у височінь і буде так прилаштований, щоб з його можна було кидати бомби.

Татаринов одержав скільки запитань від оцирчаних особ, що згоджуються дати йому помешкання під майстерню, дармо.

Студентське літальне Товариство, „аероклуб“, в Петербурзі, оповістило по газетах, листом, про своє незадоволення вчинком військового міністерства проти Татаринова.

◆ **Справа жидівська.** Товариш міністра народньої освіти повідомив, що по вищих школах в Росії жидів єсть три проценти (з усіх учнів). Міністерство народньої освіти видало циркуляра, як треба числити міру, тую норму, приймання жидів по вищих технічних школах проти всього числа учнів: в Петербурзі й Москві—3 проценти, за межами жидівського оселення—5% і в межах оселення—10%.

Ректор петербурзького університету Боргман, для вяснення справи приймання жидів у вищі школи, вважає потрібним скликати з'їзд ректорів вищих шкіл.

Як почнуться знов засідання Думи, ліві депутати наміряються запитати міністра народньої освіти Шварца з приводу його поведіння проти жидів.

З Фінляндії жидів таки буде вислано.

Поважна наукова нахідка.

Досягнення північною полюсу (бігуна).

В ученому мирі сталася велична подія,—знайдено північний бігун тієї „земної осі“, що її уявляє собі людська думка, коли міркує про обертання землі кругом себе. Тії далекої від нас північної точки даремне шукали до цієї пори природознавці,—так тяжко було дістатися до неї! Скільки-то одважних учених загинуло в північних снігах та в кризі,—далеко, далеко від освіченого мира, від найменшого поратунку.

Аж ось англичанин Кук достався до самого північного бігуна й поставив там англійську корогов.

Одночасно з тим прийшла звістка, що й американець Пірі дійшов теж до північного бігуна і постановив корогов—американську.

Тепер виникає суперечка, кому-ж належить честь знаходу північного бігуна, та чія має бути та новознайдена тземна країна.

А яка-ж вона, та країна?—Страшно холодна снігова долина..

Однак се не зменшує великої ваги знаходу північного бігуна,—з погляду наукового; всі учені дуже вітають нове придбання для науки.

Призводиця Юрченкова.

Невтомний Бурцев, пробуваючи все за-границею, знайшов, після Азева, Гартінга й інших зрадників, ще одну підступну зраду (тую „провокацію“). На сей раз вказує жінку,—Зінаїду Юрченкову, (дівоче прізвище П—Гернгрос, немов-би німецьке, чи жидівське). Ще недавно її вважали за надійнішу й значнішу товаришку бойового революційного гуртка. Бурцеву давно було звісно про її лиху діяльність, але, не маючи на те певних доказів, він не доводив про неї комитетові революційної партії. Отже, щоб гаразд упевнитися в тому, що Юрченкова висліжує й тим завдає великого лиха товаришам по партії, Бурцев приїздив до Берлина; там пробувала Юрченкова, і там, при свідках, Бурцев добув од неї признання у всьому. Аж три години добиравсь Бурцев, поки Юрченкова, на при-кінці, таки сказала: „так, це я видавала поліції ваших приятелів; через мене не вдавалися ваші заміри“.—15 літ Юрченкова служила руській поліції; вона влаштувала багато кривавих нападів на вищих урядовців; єднала коло себе одностумців, щоб потім видавати їх на погону, яко терористів¹⁾. Багато людей через неї зазнало великого лиха.

В газетах подано де-що з життя Юрченкової. Вона вродилася в заможній сім'ї, у г. Витебську. Свою діяльність розпочала в 1894 р., коли їй було 23 роки. Вона зналася з революційною партією, а разом з тим, за певну надгороду, доносила в департамент поліції про все те, про що дознавалася від своїх товаришів. В 1894 році вона довела про замір Роспутина на імператора Александра III і, щоб заслужити собі ще більшого довір'я в партії, висиділа 11 місяців у турмі.

¹⁾ „Терор“—страх, жах; терористи—люде, що хочуть на своїх ворогів нагнати страху тяжкими вчинками, переважно за бійством значніших людей.

Після цього партія уважала її за мученицю і в усьому довіряла їй. Справи Юрченкової з поліцією були настільки таємні, що навіть у потайних поліцейських доношеннях Юрченкову зазначено як „страшну революціонерку“. Тільки де-кому було відомо, що Юрченкова ретельно нищпорить по-між революціонерами. На якийсь час вона кидала роботу в партії, не лишаючи служби в поліції. Одружилася вона з студентом Лейпцигського й Гейдельберського університету; однак хутко розійшлася з ним, маючи від його сина. Свою діяльність вона знов розпочинає в 1905 році, в Москві, шпигуючи в той час з надзвичайною ретельністю. Юрченкова брала участь у московському повстанні, закупаючи за-границею знаряддя для революціонерів, потім видавала поліції головних учасників того повстання. В 1907 році вона злаштувала замір на генерала Рейнбота; а виконати сей замір випало на долю Фрумкіної. Юрченкова вказала місце в театрі, звідки Фрумкіна мусила стріляти в Рейнбота; там же Фрумкіну й було арештовано. В марці цього року через Юрченкову арештовано великий гурток революціонерів; між ними був один близький приятель Юрченкової й його хвора жінка. Довгий час Юрченкова водилася з Азевим. Головним завданням її було знайти найсміливішого революціонера, щоб бойовий гурток доручив йому який одважний вчинок. З своїх рук Юрченкова давала таким зважливцям бомби, а незабаром—їх арештовувала поліція.

От про таку-то лиху призовницю й підступну зрадливицю довідався Бурцев.

Дивно, як се могло бути, щоб стільки літ не почувати проміж себе стількох зрадливців. Яка віра в „своїх“ людей, яка дивна нечутливість! або, може, й звичка коритися хоч би й людям не відомим, аби про них хтось запевнив, що вони належать до партії, та що їх треба слухатись.

НА УКРАЇНІ.

◆ Увільнення арештантів до строку. Вже входить у життя той поважний закон, що пройшов через Державну Думу й далі,—про одпускання арештантів з тюрми до присуженого строку. В Києві вже увільнено сім арештантів, таким чином, як каже закон: тюремний уряд дав свідоцтво про тих арештантів, що вони поведуться в тюрмі гаразд і що їх можна увільнити до строку; Особлива Рада („Особое Совѣщаніє“) при Тюремному Комітеті, під проводом Предсідателя Київсько-

го З'їзду Мирових Суддів, Олександра Хайнацького, розглянула справу тих арештантів і постановила їх увільнити. Київський Окружний Суд ту постанову затвердив. Арештантів, по закону, увільняють того-ж дня. Суд визначає, де їм жити. На волі вони пробувають під наглядом Тюремного Комітету, або городського Судді. Коли тюремний уряд довідається, що увільнені арештанти, живучи на волі, не шануються, то їх знов можуть узяти в тюрму,—досиживати давніш присужений строк.

◆ Надзвичайна подія. В Бесарабії один земський начальник, Калибаба, дуже хотів, щоб у його селі Комрат, доволі великому, була жіноча гімназія. Він скільки раз просив свого поміщика, Цанка, великого багача, щоб своїм коштом збудував гімназію, але Цанко все відмовлявся. Одного разу, при такій-же розмові, саме в жнива, Цанко сказав земському, що збудує гімназію, тільки з такою умовою, що земський скосить власноручно 8 десятин вівса, за два тижні. Земський Калибаба згодився й другого-ж дня почав косить. Він косив невтомно, оберігаючи поле вночі своїми стражниками, щоб часом хто не знищив овса.

До Калибаби де-хто підходив, що йому буде дано 25 тисяч карбованців, воли він одступиться від умови й покине косить, але він на те не пристав, усе косив і до вмовленого часу скосив усі 8 десятин вівса, хоч і дуже йому було трудно, як людині не привичній до такої праці.

По скінченню роботи—Калибабі була велика честь. Селяне дуже вітали його й врядили йому на честь бенкет. На той бенкет принесено земського на руках. Тепер в цілій околиці складають земському велику шану.

◆ В Шевченківському комітеті. Київський городський голова Дьяков вдався до 118-ти городських Дум південної Росії, (виключаючи полтавську губернію), з проханням взяти грошову участь у будові пам'ятника Т. Шевченкові. Між иншим, комітет розіслав підписні листи і до начальників поштових контор, київської губернії. Деякі начальники вернули ці листи до комітету з проханням взяти для їх у Начальника поштово-телеграфного округу *дозвіл* на приймання жертв. Предсідатель комітету Дьяков вдався за тим дозволом до начальника поштово-телеграфного округу.

Київська губерська земська Управа довела Шевченківському комітетові, що постанову київського земського комітету (дати 1,500 руб. на пам'ятник Шевченкові) досі ще не затвержено міністерством внутрішніх справ.

◆ Цурання університетів. В Київському й Харківському університеті надзвичайно поменшало число охо-

чих вступити в сі вищі школи. Прошеній подано на скільки сот менше, ніж єсть вакансій.

◆ **Шахова оселя в Одесі.** Давніший, тепер скинутий, Шах перський перебирається в Росію. При йому житиме 35 душ челяді. В Одесі для його шукають оселю. Уже оглянуто кілька будинків і найбільше придатним вважають будинок Фальц-Фейна. Кращої домівки либонь не можна знайти в Одесі. Тепер той будинок і влаштовують для Шаха. Домівка ся буде не дуже-то й дешева: Шах платитиме за будинок—48 тисяч на рік!

Переспів.

(З *Ади Нери*).

Ген, над місцем одиноким,
Де пивка заснула,—
Вьється сніг; і заверюха
Над ним пролинула.

Зорі ясні у безкраю
Грають між собою,
І наміткою долина
Вкрилась сніговою.

Сніг усюди,—геть по шляху,
По хатніх покрівлях;
Мов цукрові визерунки—
Геть по всіх будівлях.

Лиш робітниче життя там,—
Усіма забудьте,—
Все встає передо мною,
Ретязем окуте.

Думи гіркі де й беруться,
Думи про колишне,—
І в душі встає минуле,
Те минуле—пишне...

Робітник Віталій Самійленко.

Полтава, 1909 р.

Трагічні люде.

(Оповідання *Макушинського* *).

Жіноцтво має в собі первісток трагічний. Материнство сьє над головою в жінки вінцем мучеництва, чоловік—теж єсть тим хрестом, що на йому раніш чі пізніш зависне кожда жінка. А позаяк до мучеництва треба скарбу душі,—то жінка й вносить в теє свій посаг.

Життя висмоктує з жінки всі її живі соки, не начеб жінку було створено тільки для годування. „Подле життя!“—мовила раз одна жінка, коли їй перед самим балом зробився прищ на лівій лопатці.

Велике нещастя, що жінка, не можучи мірити розумом, мірить життя й його подлість—тільки почуттям; або може, в тім і щастя, бо инакше мусила-б збожеволіти. А так—тільки стражда, страшенно стражда! Стражда, як умре в неї мати і як умре її добра кравчиня; стражда, як чоловік пустить собі кулю в лоб і як приятелька спровадить собі з Парижу цілий десяток спідничок. Жінка завжди стражда; а коли її обійма жаль, тоді йде до самотного покою, в гостину до того, хто за неї не платить, лише коха її. Що жінці з тих перських килимів, куплених її чоловіком? Їй у тисячу раз миліша та кімната, де лише скільки краєвидів, розвішаних на чотирьох стінах, дивляться на її щастя, а те щастя вимагає тільки одваги й чепурного одіння.

*) Макушинський—польський повістяр-гуморист, з гурту молодших письменників. Він пише гостро і справді з гумором; стріли свого тонкого глузування направляє переважно на жінок (хоч і до чоловіків він мало чим ласкавіший,—а все-ж ласкавіший). Один польський критик каже: „Можна-б подумати, що которась—таки добре далася в знаки авторовил“... Об-тім, бере він свої типи з особливого кругу, з особливого розбору жінок, що покладають найбільшу привабу життя в панчішках за 25 корон, найбільшу втіху в таємнім скраданню, під густим зап'яттям, до коханка,—дарма що й саме життя того коханця їм зовсім не дороге...

На жаль, звичаї такого кругу, а до того й загальний лихий смак новітньої літератури, що кохається в непристойності, в тій „порнографії“, надали сей напрямок і писанню Макушинського. (Нам прийшлося через се де-які місця з його оповідання викинути). Але по очищенню від порнографичних плям, оповідання Макушинського читаються з приємністю, бо іскриться в них щирий талан письменника і тонкий,—сказала-б я, чисто польський,—гумор.

О. П.

О, життя, життя!

Жінка має в собі зародок трагичний. Досить глянути на неї,—лише не ввечері, на першій постанові театральної пьєси, коли жінка всміхається до людей крізь заховані сльози, не тоді, як вона зрошує устриці тією цитриною й сльозами, не тоді як вона молиться богу, має душу в святому небі й в ту хвилину ні про що не мислить; ні, треба глянути на жінку тоді, як вона встане ранком:—як обличчя в неї помняте й пошковле, як у неприбраному волоссі лисніє золото й пір'я, як вона має в очах правдиву душу свою, ту бідну, змучену душу любої пташки.

Чого жінка, як уп'ється в „окромім кабінеті“, завжди буває смутна? Бо душа її завжди плава в смутку; смутна вона й тоді, як весела, та нещасна помилка життя.

Жінка є створіння трагичне; і чим краща жінка, тим вона трагичніша. Коли в неї впинається тисяча очей, а з них кожда пара облизується з'осібна, коли її починають палити погляди як полум'я, тоді в жінці зривається бунт, як орел з гнізда. І скільки-ж погорди, скільки королівської пихи буває в їй у тій хвилині, коли вона кида їм свою красу, як милостину.

— Відбувається годівля звірів,— мислить тоді жінка,— мене стане на те!

Королівський помах рукою і королівський трагізм. Хіба не правда?

Ох, як ми мало знаємо жіноцтво, ми, сліпці! В той час, як вона, змучена, упокорена, віддає себе на розглядання юрбі, нам здається, що то її упадок. Що вона перед тим кропить себе пахощами? Потворо! Адже-ж і милостину можна кинути гарно!

А коли жінка бачить, що кидаючи свою красу в подлі очі, кидала горохом об стіну, тоді стає смутна. Смук гарної жінки є щось найкраще в світі; коли-б то могло бути посагом, тим приданим,—смутна жінка була-б найкращою партією. Смук гарної жінки є щось безцінне, є щось таке, чого ніхто не бачив і не побаче. Точиться з його принада, як срібло з місяця, тягнуться з його чари, як пасма обірваного серпанку, віє від його пахощами, як з очищеного спірту. Яка предивно хороша смутна жінка!..

Але найкращою буває жінка тоді, як дума про смерть, що стоїть у неї за плечима й кладе їй руки на очі. „Хотіла-б умерти“, мовить жінка і стуляє очі, відхиливши голову назад, однак так, щоб не зонсувати лінії обличчя.

„Хотіла-б умерти“, з-тиха шепче жінка й дума:

„чі той ідіота бачить, що на мені такі дорогі панчішки“?..

Яка-ж непорівняно гарна та жінка, що дума про смерть!

Часто жінка бажає вмерти з якоїсь малої причини; не так як мужчина, що для здобуття смеральної одваги мусить проциндрити сто тисяч. Жінка прагне смерти, як квітка, що живе сонцем.

А часом... Боже!.. часом хоче вмерти—комусь на злість. Чи можна виміркувати тоншу помсту? Тоді купує пачку сірників і кислого молока на одратування.

— „Вже-ж то я ради того дурня не буду труїтися справді“... мислить вона. Лягає на ліжку й стогне.

В пам'яткових записках жіночих—між сторінками завжди знаходяться смертельні баціли.

Скільки разів жінка, що пише свої пам'ятки, лягає спати, стільки раз на остатній записаній сторінці бажає вмерти. То вже справа звідана. Тут жінка вже призвичаюється до смерти, як до отрути,—через часте вживання. А насправжки жінка ніколи не зробить собі нічого злого, з тієї простої причини, щоб про неї ніхто не сказав після смерти, що вона істеричка. То тяжке обвинувачення.

Жінки дуже часто носять при собі револьвера; то вже велике подолання самих себе; це зовсім так, як би жид носив у кишені собаку, бо жінка боїться миші, звичайної й літучої, дитини й револьвера.

А часом жінка погрожує смертю на те, щоб можна було чуліше ніж звичайно попроситися з тим, кому вона загрожує. Прощання—то гарні речі; тоді жінці вже все одно і вона вповні користує з того всього й одного.

Часто можна помилитися на-око: здавалося, що гарна жінка втопилася через кохання; але то була неправда, не мала того справді на мислі, тільки по дорозі, призвичаївшись вірити у власну брехню, зарвалася й кинулась у річку, одуривши сама себе.

Тільки про те все не кожен знає, а того повинні-б учити в школах, додаючи: коли жінка нахваляється, що втопиться, скажи їй, що буде після того дуже не гарна, синя й опухла.

А коли жінка скаже, що отруїться, скажи їй, що на другій вулиці зробила те саме куховарка—отже їй не подоба.

А коли жінка вже купила револьвера, купи їй тоді гарного капелюшка,—не застрелиться, доки не сходить того капелюша.

Жінка любить, кохає, має пристрасть до самоубийств; жінка, що має на совісті самобийцю, а тим паче його кров на своєму станику, іде в-гору, як грошові

папери. Ах, який предивно гарний вигляд має жінка, коли їй скажуть, що ось такий-то дурень через неї застрелився. Роздимає ніздрі й хапає повітря, як рана лань, що знає особисто не одного оленя. Потім чинить так, неначе-б утримувалася від плачу, далі той плач за хвилину виривається з неї рвучким, чудовим струмком, однак не так, щоб від його почервонів ніс. Потім дає як-найшвидче розпорядок куховарці на цілий день, бо через хвилину впадає в остовпіння—а воно-ж єсть рідною сестрою смерті.

У-вечері каже мужові:

— Правда, яка я сьогодні страшенно бліда?

— Не помічаю того...

— Ти ніколи не можеш того зауважити. Правда, як мені сьогодні голова болить?

— Звідки-ж я можу про те знати!.. Що-ж тобі таке?

-- Нічого... нічого... Якийсь глухий біль...

І той глухий біль робить з неї Ніобу, чинить з неї божу істоту, що тільки через якусь помилку світову сповняє різні життєві обов'язки.

Нехай буде прославлена жінка!

Жінка, котора страждає...

Котора ридає й плаче...

Котора одірве од рота в дітей, а купить собі шовкову гарну спідничку, щоб діти не стидалися за матір.

І подумать тільки, що є десь на світі такий край, де молодій у день шлюбу вибивають кілком два передні зуби, і є такі люде, що їм те подобається!

— Нехай же святиться імня жінки, навіть тієї, без зубів.

Смерть покохала її, а вона смерть.

Кажу вам, жінка є створіння трагічне.

Ось вона їде парою коней, густо зап'яята наміточкою й розглядається навкруги.

Перед тим, як вилізти, роздивилася на всі боки по вулиці, а потім, удаючи, що вона не поспішається, зійшла по східцях.

Дзвонить.

Ах, як чудово жінка дзвонить, коли їй здається, що вона боїться!

Вийшов він, глянув на неї, й зловивши поглядом безнадійно смутний вираз її обличчя, в ту-ж хвилину став смутний, як незаплачений вексель, як кравець, як ангол у Велику П'ятницю, або як польська гумористична часопись.

— Се ти?..

— Я... Замикай швидче, бо, здається, хтось ішов за мною.

— Заспокойся, моє голуб'ятко. Ніхто не йде.

Увійшли в його кабінет, що мав такий вигляд, мов-би тут мешкала пуста жінка.

Ждав, що буде, не відаючи, що в їй таке сидить сьогодні.

Вона стояла який час, обпершись об одвірок, потім, як та левиця в наглих судорогах, кинулась йому до ніг, ридаючи.

— Боже мій! Господи!.. Що з тобою?..

А вона заголосила, ледви мовлячи крізь сльози:

— Нічого... нічого... не гнівайся...

— Може води?..

— Не треба, се... се... пройде...

Він знав, що пройде, але йому шкода було часу.

— Страждаєш?—спитав, але був трохи лихий.

— Дуже... безмірно страждаю...

— Дитино моя!.. люба моя дитино...

В тій хвилині був уже сказано лютий.

„Що-ж то буде, як вона здумає отак скіглити ціл-годину!“—думав собі.

„Чом-же мене той бовдур не заспокоює?“—думала вона,—„адже-ж у мене очі будуть зовсім червоні!“

Отже він і мовив потім:

— Ну... ну... заспокойся!.. годі... годі, моя рибочко...

— Я вже не плачу...

— Сядь мені тут... не там... осьде... головку мені покласти на коліна!

Швиденько вийняв у неї з кишені в'язку ключів, щоб їй не муляли.

— Отак! Тепер-же годі...

— У очі...

Се значило, що треба зблизити вуса до очей і напоїти уста сіллю сліз.

— Ще раз...

Осушив їй сльози,

Краще не можна було.

Чекав тепер не такої солоної потіхи.

Взяла його за руку й не сказала нічого.

Місяць товкся по шибках і влязав у кутки.

Він глянув на неї скося, ще не відаючи, що вона має на мислі.

„Здуріла стара істеричка*!“—думав собі.

— Мій любий... шепнула вона.

— Що тобі, серденько?

— Нічого... вже нічого... Але буде гірше...

— Ах, чорти-б його!... подумав собі.

— Любиш мене?

— Дитино!

— Ні, ти скажи, чи любиш мене?

— Звичайно-ж люблю.

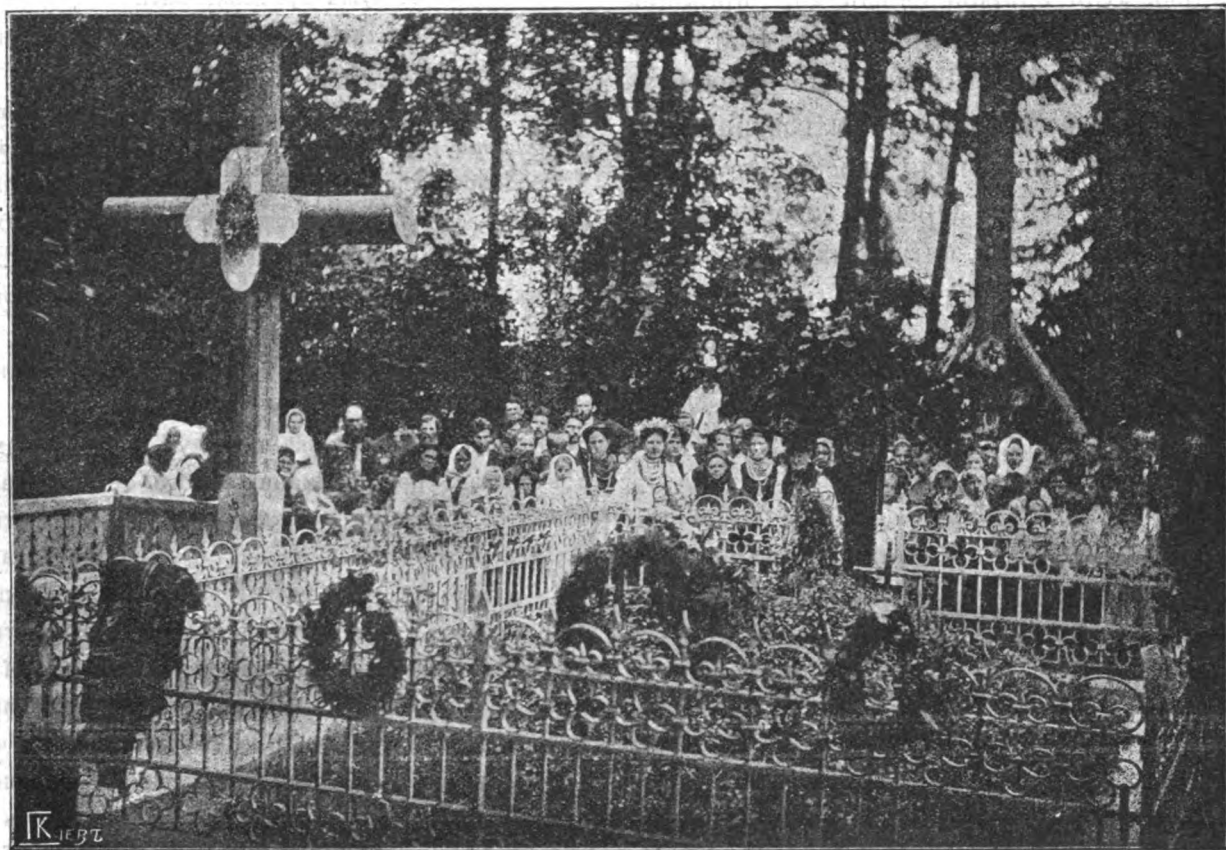
— Коли-ж ти теє так холодно говориш!
За яким часом проказала:
— То добре... То буде добре.
„Що їй таке?—думав—чим теє все має скінчитись“?
Нагло встала й випросталась.
— Ти не знаєш, чого я сюди прийшла.
— Властиве не знаю.
— А мені здається, що тут вже віє смертельний холод.
— Що таке?
— ... Смертельний холод. Не чуєш?
— Вибачай... може ти трохи нездужаєш?
— Я здорова більш ніж коли.
— А щож тобі таке?
— Се мусить скінчитись!
Ага!.. Подумав і скрикнув:
— Господи-Боже!
— Так. Се скінчиться... Я маю дітей.
Він смутно звів голову.
— Я маю дітей, ти чуєш?
— Знаю...
— І се скінчиться! Се мусить скінчитись.
Обперлася однією рукою об стіл і була гарна.
Він одійшов до вікна й посвистував.
Дуже довга мовчазна переривка. Було чути, як
білося її серце і як дзичала десь у кутку муха.
— Йди сюди... шепнула.
— Чого?
Одвернувся й сів біля неї.
— Коли-б ти знав, як я без-краю люблю тебе, як
дуже... як дуже...
Він кинув на відповідь знуджений погляд.
Становище те справді ставало йому дуже нудним.
„Чортова малпа!“ — думав, страшенно роздраж-
нений.
А вона мовила:
— Слухай! скажу тобі щось таке, що мені з уст не
йде... Люблю тебе й люблю моїх дітей... люблю чо-
ловіка...
В тім місці глянула на його з-коса, але він а ні
рушив. Знав уже теє на-пам'ять.
— Так жити не можна...
— Так!—мовив він безнадійно й знов звів голову.
— Так жити не можливо. Я думала над сим цілу
ніч і прийшла до переконання, що ми мусимо розлу-
читись.
Мовила теє, неначе забрехала нагло порвана
струна.
— Ну... і?
— І розійдемося.
(Кінець буде).

Переклад О. Пчілим.

СЕЛЯНСЬКІ ВІРШІ.

Саврадим.

Жив у Криму Саврадим;
Шашлики він дуже їв,
Бо у Криму, бачте, жив.
Де він взявся в тому краю,
Чи родився там,—не знаю;
Бо у його не питав
І од його не чував.
Тільки знаю, як всі знають,
Вони його й величають;
Бо писака він здоровий
І таскався як та корова:
Тут він днює, там ночує,
А як кликнеш, то й почує;
Зараз він до вас заходить,
Зараз «розговор» заводить.
Та накаже там такого!
І про Петра, про святого,
І про той Єрусалим
Вам розкаже Саврадим:
Як праведник в гріх попав.
Хоч він цього, бач, не знав,
Так од людей все чував.
Як наїється, зараз спить,
Каже, що живіт болить:
«На хворобу цю страдаю,
Відколи—і сам не знаю!»
Сам, бачите, він товстенький,
Не наврочить би, гладкенький,—
На двох поступях не встое,
Що Господь людям пристроїв,
То вже третій зробив сам:
Подивитись,—куди вам!
На верху ще й з головою,
Щоб обпертись рукою.
Та по городу й блукає,
Пива й шашликів шукає,
Бо вони його любими.
Мало таких Саврадимів
В городах і у столиці?
Родять так, як печериці!
Як дощі у маю пройдуть,
То вони так густо родють!
Та нікому їх збирати,
Шашликами годувати...
Василь Галадин.

М о г и л а   К у л і ш е в а .

Пам'ять Пантилеймона Куліша, сього велиття українського слова, не гине на Україні. Раз-у-раз ім'я те спогадується в літературі нашій, а на могилі його (в селі Мотронівці Борзенського повіту), що-року відбувається поминальна відправа.

Наш малюнок уявляє поминки в минулому літі. Посередині—могила Кулішева; пам'ятник увесь укрито квітками. Рядом могила Лазаревського, родича й товариша Кулішевого по українській видавничій справі. Гурт присутніх—прихильники Кулішеві з ближчої і дальшої околиці; між ними стоїть і дружина Кулішева (старша особа в українськiм убранню), високошанована письменниця наша, Ганна Барвінок.

До могили Кулішевої ведуть великі ворота; на них написано:

„І буде дух його із віка в вік сіяти,
Серця сцілющого водою покропляти—
І рани гоїти, і сльози обтирати“!

Сього року святкування пам'яті Кулішевої було надто показне. Прихильників зібралось дуже багато, з Борзни й з сільської околиці. Було багато інтелігенції; але-ж годиться зазначити, що не тільки інтелігенція, не тільки освітніша близька громада була на тому ідейному святі—на честь і пошанування славетного письменника: було багато й селян. Власне бо між селянами тієї околиці, що знала особисто П. Куліша, є багато його прихильників; вони знають Кулішеві твори, пам'ятають і Кулішеву добру ласку до їх, між иншим до молодих людей з народу, що рвалися до освіти; ці люде пробують тепер силу в тій творчості, що „Бог на душу положив“, а Куліш і його дружина направили на праву стежку. В «Рідному Краю» ми містили твори сих авторів,—присвячені Кулішеві.

Сьогорічне святкування пам'яті Кулішевої біля його могили—почалося, як звичайно,

панахидою. При одирани співав хор прихильників, з Борзни; співи були надто гарні. Далі говорилося промови. Перше всіх промовляв Іван Ярошенко, учитель. Потім говорили галицькі гості, що вшанували своєю присутністю поважне свято; з них перший говорив письменник Микола Євшан, потім Микола Венгжин, видавець часопису «Будучини», і письменник Богдан Заклинський. Всі промовці спогадували велику заслугу Кудішеву. Селянин з с. Оленівки, Іван Троїцький, проказав свої вірші, присвячені Кулішеві.

Після панахиди подали Ганні Барвінок, що проживає поблизу, в Кінашівці,—адрес, зложений в дуже чулих словах. В Кінашівці гості оглядали музей Кулішевий,—все те, що зосталося після його.

Того-ж дня у сусідньому селі Оленівці ставили на честь Кулішеві українську пьесу «Чужаки». Грали прихильники з Борзни й місцеві селяне.

До того лицедійства додано було й гру оркестрову; орудував при тім Євген Вейс. На жаль, не було в тім оркестрі кобзи;—замість неї була балалайка... Що-ж, «чим багаті, тим і раді!» Та може-ж хтось подбає про те, щоб на місце балалайки став наш прекрасний старосвіцький струмент,—тая кобза, що їй таку велику шану склав і Куліш.

Увесь день і вечір, присвячений пам'яті П. Куліша, зоставив у всіх присутніх найміцніше вражіння.

Українське слово й мистецтво.

◆ Українська музична праця—в Консерваторії. Молодий український композитор, д. Степовий, що скінчив музичну петербурзьку консерваторію і визначився своїм таланом, подав до тієї консерваторії, яко програмну працю, свою композицію, для великого з'єданого хора, на слова Лесі Українки:

Колись нашу рідну хату
Темрява вкривала,

А чужа сусідська хата
Світлами сіяла*,—(і далі, відомий вірш із збірника „На крилах пісень“).

Се перший раз, що до Консерваторії подається—український музичний твір і на українські слова.

Добре було-б, коли-б сей твір зміг незабаром увитися в світ і придатися для вжитку наших хорів, бо таки збір наших хороших концертних співів потребує освіження. Все, що співають наші хори на концертах, таки вже добре прислухалося...

◆ Наш театр. Молоді українські артисти таки склали своє Товариство й будуть сеї зими постійно грати в Києві, взявши від города театр у „Контрактовім Домі“. Товариство, при найманню сього театру, ввійшло в спілку з артистами руськими: де-які дні гратимуть в тім театрі вони, а де-які дні—Товариство українське.

Дуже втішно бачити, що наші київські молоді артисти таки згуртувалися в постійне Товариство. Між ними є багато учнів Лисенкової драматичної школи. Отже се виступають вже артисти, що пройшли певну драматичну науку. Де-які з них виступали з чималим успіхом у шкільних постановках пьес і в інших; між іншими д-ка Дорошенкова відзначилася навіть в такій тонкій і відповідальній ролі, як „Блакитна Троянда“ Лесі Українки.

Товариство має на думці ставити по можливості пьеси новішого обміну.

Найщирше вітаємо заходи сього Товариства. Орудую свою воно вже почало і збір все зростає.

◆ Нові пьеси д-ія Ашкаренка, дозволені цензурою для сцени: 1) „Безбатченко“, ком. на 4 дії. (Переклад, —за дозволом наслідників А. Островського,—з пьеси „Безъ вины виноватыє“). 2) „Однаковий для всіх“, або „Чесний Шая“, ком. на 5 дії.

Д-ій Ашкаренко переклав ще дві пьеси д-ки С. Білої: „Крестьяне“, ком. на 4 дії, (в перекладі ся пьеса зветься „Сельський паук“) і „Гонимые“, драма в 5 д., (в перекладі—„Блудний син“).

Дві давніші пьеси д-ія Ашкаренка—„Безбожні люде“ (переклад пьеси „Черные вороны“, В. Протопопова) і „Жадане братерство“, комедія на 5 дії,—драматична цензура не дозволила.

◆ Нова українська історична картина. Львівській часописі „Народне слово“ пишуть з Відня; „Наш земляк Микола Івасюк, звісний артист-маляр з Черновець, працює тепер у Відні над остатнім викінченням своєї давно вже початої історичної картини—в'їзд Богдана Хмельницького до Києва по битві під Зборовом. Горда постать самого гетьмана, окруженого своєю старшиною, дуже гарно виступає на картині. Нарід під проводом

духовенства з митрополитом на переді і міська старшина з великим одушевленням вітають свого визволителя. Межи полковниками видно писаря Виговського й інших. В долі за козацтвом видніють верхи церков Київа. Картина буде скінчена перед весною, бо призначена на весняну виставу в віденським Künstlerhaus'i. Щоб поглянути на картину, приходять в робітню до нашого артиста різні знавці, між іншими ректор академії мистецтва у Відні і міністерський радник Ферстер,—міністерство просвіти нарочно вислало його до робітні артиста. Всі признали велику артистичну вертість тієї картини. З п. Івасюком ведуть переговори товариства берлінські і віденські про набуття права репродукування, як картини Хмельницького так і інших картин, що знаходяться в робітні артистовій. Чи не ліпше було-б, щоб яке наше товариство або спілка набула те право репродукції?" Р. П.

Спілки й господарство.

◆ **Позичкові товариства.** В Оренбурзькому повіті дуже ширяться позичкові товариства. Тепер в повіті вже завелось 30 таких товариств. Заснувались вони й розвиваються самостійно, без участі інспектора дрібного кредиту. Найкраще справа йде по тих товариствах, що сягають на цілу волость, на 1,000 або й на 1,500 дворів.

Позичкові товариства в Оренбурзькому повіті розвиваються досить швидко: до 1905 року по всіх товариствах було тільки 600 членів, з капиталом 22,000 рублів; а в 1907 р. було вже 6,300 членів і 277,000 руб. По заможності—між членами більше таких, що мають трое або четверо коней; єсть і такі, що й зовсім не мають коней. Здебільшого позички йдуть на покуп худоби, насіння, далі на базарний торг, на земельні арендні виплати й на годівлю робочої худоби. Гроші по позичках виплачуються в строк; тільки в минулому році де-які товариства просили одстрочки. Шкодить справі тільки те, що на чолі товариств стоять мало дотепні й мало тямущі люди. Те саме лих, що й у нас на Україні: люде більше освічені, та більше тямущі, рідко коли хотять ставати до помочі товариствам.

◆ **Обминання помочі баришників.** В Олександрійському повіті, Херсонської губернії, гурток селян містечка Красної Каменки запродав 18 тисяч пудів хліба в Николаєві, без всяких посередників, (перекупщиків,—по більшій часті, жидів-баришників). В селі Косовці, там-же в Херсонській губернії, селяне зібрали 3,000 пудів хліба

й призначили продати його в Николаєві, теж без посередництва баришників.

◆ **Ширення по селах господарської науки.** Ніжегородське губерньське земство, бажаючи дознатися про зміни в сільському господарстві, запитувало своїх постійних дописувачів, звідки селяне брали відомості про те, як краще повести своє господарство. З відповідів виявилось, що в 104 випадках поради було одержано від земських агрономів і в 185 випадках взято з газет.

◆ **Сього року на Поділлі, в Брацлавщині й інших повітах, для ознайомлення селян з виноградарством, було заведено спробні виноградники.** На прийдешній 1910 рік буде додано ще скілька таких виноградників: у Балтському повіті їх буде 3, в Брацлавському 2, в Могильовському—4, в Ямпольському—4 й Ольгопольському—4. Щоб заохотити тих селян, що розселяються по хуторах, до розводіння винограду, мають дати господарям виноград до садіння.

◆ **Книжки по господарству, С. Череватенко.** Какъ выбиться изъ нужды къ достатку посредствомъ сада. Съ 31 рис., цѣна 25 коп.

В книжечці, написаній немов оповідання, говориться про те, як можна добре жити на невеличкому шматочку землі, всього на двох десятинах. З оповідання виходить, що можна що-року мати 600, або й 800 карбованців, коли на тих двох десятинах розвести садок і добре його глядіти. Отже в книжечці подано раду: про посадку дерева, про поливку, про обрізування дерева, здобрування землі під садом і про боротьбу з шкідливцями саду.

Опріч садівництва, в книжечці подано де-що про розводіння ягідних кущів і про огородництво.

До книжки додано скілька гарних малюнків. По ціні книжечка приступна простому читачеві з селян.

Чи подоба?

Оце з осени Київська „Просвіта“ розпочинає знов свою працю влаштування народних українських лекцій. Лекційна Комісія просвітська пильне клопочеться про те, щоб поширити круг лекторів, та число лекцій, бо торік і лекторів і лекцій було мало.

В цій справі, на нашу думку, виникає одно дуже поважне питання; його ми й ставимо в початку цієї замітки:—„чи подоба?“

Річ у тім, що поруч з українською „Просвітою“ існують в Києві руські (московські) товариства, такі, що теж становлять собі яко мету—просвіту народа в Києві.

Сі товариства—давнє „Общество помощи начальному образованию“ і особливо „Общество распространения просвѣщенія в народѣ“, заснованє торік.

Читати лекції для народа—річ не така-то проста, инколи вона буває ще трудніша, ніж читання для когось більш ученого; а через те,—та й через інші причини,—в руських товариствах київських теж „не гурт“ здатних і охочих людей до читання народних лекцій. Отже орударі сієї справи в московських товариствах завербовують до себе й наших українських читців,—звичайно, з тим, щоб, вони читали московською мовою. І наші українці, члени Просвіти, П читці, з своєї доброї ласки—йдуть на ті запросини, читають лекції київському народові теж і по московському.

От ми й питаємо: чи се подоба? Не знаємо, як хто, а ми рішучо кажемо, що—*не подоба*. Більше того, таке поведіння наших читців, свідомих українців, просто збурює наше почуття, бо, на нашу думку, вони *однією рукою творять*, а другою рукою *руйнують* справу, таку дорогу для нас всіх.

Скажуть,—що можна-ж поспіти „і туди, і туди“. Ні, се не так. Перш всього—не зовсім можна, а хоч і можна бути „і там, і там“, то ущерб усе таки для української справи—буде, бо той час, що український лектор віддасть на читання московської лекції, звичайно, буде одірваний від його праці в „Просвіті“. Адже-ж і на складання, та на прочитання лекції московської—теж треба часу... Не краще-ж би було віддати ту працю й час—лекціям просвітським? Тепер же виходить, що, читаючи в „Обществѣ Просвѣщенія“, наш лектор на стільки менше прочитає лекцій в товаристві „Просвіта“.

Се чисто фізичний бік справи; а ще-ж єсть у йї і інші обсяги... Одбивається-ж на-бік не тільки читець, а й слухач. *Куди* він піде? Про це теж слід подумати.

Туди, бачите, в те московське товариство, наших лекторів так „просять“, „закликають“. Але-ж „просять“ і тут, у „Просвіті“: просять орударі лекцій, просять і український київський люд, робітницький та инший. Се-б то він не просить, бо він взагалі мовчить, не звик про се говорити, але він має потребу в тій праці лекторській. І чим більше було-б даровано йому тієї праці, тим було-б для його краще.

Нехай би над сією працею подумали пильніше наші читці лекцій, та перестали-б руйнувати свою власну працю!

Член київської „Просвіти“, Олена Пчілка.

Бібліографія.

◆ Д. И. Эварницкій. Д. І. Яворницький. *Матеріали до біографії Т. Г. Шевченка*. Ціна 50 коп.

Таку книжку видано в Катеринославі, коштом В. Хрінникова. В книжку д. Яворницький старанно вмістив всі належні до Шевченкового життя матеріали, що переходять в катеринославському музею А. Поля. Сюди ввійшли: 1) суцї автобіографія Шевченкова (з примірника писаного власною рукою Т. Шевченка); не змінено нічого і нічого, зоставлено навіть всі граматичні помилки писання. Сю біографію написав Шевченко (по московському) для князя Оболенського, редактора російського журналу „Народне чтеніє“. Біографію було надруковано в сій часописі в 1860 році і вона була використана всіма біографами Шевченковими.

2) Лист П. Куліша, писаний у 1885 р., (по українському), до Петра Івановича З. В листі є цікаві історично-літературні відомості відносно поправлення Кулішем творів Шевченка й Марка Вєзчка.

3) Лист Т. Шевченка до редактора Народного Чтенія,—лист сей можна назвати 2-ою автобіографією. Подані відомості—теж запроважено в видання Шевченкових біографій.

4) Документи про заслання Шевченка в Закарпатську Країну. Се всяка урядова „переписка“, писана при нагоді пересилання Шевченка з однієї кріпости в иншу. (Було надруковано в „Київськ. Стар.“ в 1905 р. Редакція одержала переписку від д. Ркліцкогo).

5) Лист Шевченковий з Нижнього Новгорода до відомого артисти Щепкіна.

До матеріалів Яворницький додав коротеньку передмову від себе, говорячи в йї, яку велику вагу має надрукування автобіографії Шевченкової „віт-у-віт“ так, як вона написана Шевченком,—навіть зо всіма помилками й описками.

Автобіографію Шевченкову надруковано в збірці „Матеріалів“—двічі: зпочатку звичайним друкарським набором, а опріч того вкінці подано *фотографічний* повний знімок таки з самого власноручного писання Шевченкового,—всі 6 сторінок автобіографії. Це дуже добра річ, що видавець так зробив: цікаво прочитати все в розбірному друкуванні, та цікаво побачити й те *власне* писання Кобзареве. Правду каже в передмові п. Яворницький, що варті уваги навіть граматичні помилки, Шевченкові.

Так, се правда. Тільки, по моему, в друкованім тексті біографії, поданої в „Матеріалах“, надано Шевченкові більше помилок, ніж він зробив. Се сталось че-

рез те, що де-які слова в Шевченковому рукописові не вірно розібрано (бо де-які букви Шевченко писав не виразно). Отже в друкованім тексті одзначено, що Шевченко написав—„прихисну Україну“, а по моєму—в його написано як слід: „прекрасную“; се ясно видно, коли прослідити, як Шевченко пише букви *p* і *e* в інших місцях тієї-ж автобіографії. Та й справді, не міг уже Шевченко зробити такої лакейської помилки, писавши в 1860 -му році. Так само нема в Шевченковім писанню й такого чудного слова, як стоїть у тому-ж печатному тексті: „божщество“ („убѣдившись въ божествѣ своего школяра“). Се вже виходила-б цілком якась нісенітниця! По моєму, у Шевченковім рукопису стоїть не „въ божествѣ“, а—„въ досужествѣ своего школяра“. Це слід-би колись справити в друкованім тексті.

Багато-ж помилок проти правопису російського зазначено в друкованій копії—вірно.

Так, помилок тих є чимало, та справедливо каже д. Яворницький, що за них не можна складати догани Шевченкові. До речі згадує д. Яв.—ий, що й Гоголь „теж не дуже-то твердо знав російську грамоту“, а однак був—Гоголем!

Більшість помилок Шевченкових проти руської граматики має в собі українську фонетичну основу: Шевченко пише „ночь“, раз-у-раз мішає букви *и* й *ы*,—пише „испитаніє“, „били“ (замість „были“) й т. и.

Та єсть таки й просто безграмотність. Щож,—се не дивниця!.. Але все те, дійсно, „варто уваги“, мовляв д. Яворницький.

Видавець думає, що автобіографія Шевченкова не скінчена, що вона „обривається на півфразі“. Мені-ж здається, що автобіографія—ціла: Кобзарь кінчає розповіддю про поворот на Україну та про свої малярські й видавничі справи в 59 і 60 р. В кінці, правда, нема точки, але підписано—„1860 года въ первой половинѣ генваря“. Се не початок речення, а помітка, коли писано. Рукопис цей і був надрукований в „Народномъ Читені“ в 1860 р., в фебрільській книжці. Колиб рукопис був не скінчений, тоді либонь зостався-б у паперах поетових, а то він був поданий самим автором до друку; отже не міг автор дати до редакції рукопис, „обриваний на пів-фразі“. Очевидно, автор уважав його скінченим. До своєї автобіографії Шевченко додав і лист до Редактора Нар. Читенія, а в тому листі, між иншим, пише: „Все, что я могу покажѣть сдѣлать въ исполненіе вашего желанія, это представитъ вамъ въ короткихъ словахъ фактической ходъ моей жизни“. Отже й представив безперечно цілу біографію,—тільки написану стисло й суховато. Сьому Шевченко дає таке пояснення: „я не имѣю духу входитъ во всѣ подробности

моей жизни. Это могъ-бы сдѣлать человекъ, успокоившійся внутренно и успокоенный на счетъ себя по добныхъ“.

Але, звичайно, й така автобіографія має дуже велику ціну. Взагалі видавець „Матеріалів“ зробив дуже велику послугу дослідчачам Шевченкового життя й писання, зібравши до-купи те, що було розкидано по виданнях досить рідких. О. Пчілка.

ДО ПИСИ.

Гадяч. Може воно вже й багато такого пишуть по газетах, та трудно вдержатись, щоб не сказати про це (та до того ще, може в інших місцях це саме лихо таки не так страшно, як у нас). Справді: п'янствують по всій Україні багато, а про полтавщину пишуть, що в сій губернії аж на скільки там мільйонів більш випивають горілки, ніж у інших губерніях. Але-ж у нас завелось таке лихо, що п'ють—*діти*. Прямо таки хлопці літ 12 ти, 14-ти (а про старших то вже нічого й казати!). Отсі діти—напиваються *п'яні*! Де вони тієї горілки беруть, хто їх зна, а тільки—ось підіть у свято, над вечір, по Гадяцьких околицях, то й побачите, як оті підлітки-хлопці аж заточуються, йдучи,—такі п'яні! А як лаються при-тім, які скверні слова говорять, то й нехай Бог сохраниць! А вони-ж, сердешні, ще тим і куражаться,—ось, мовляв і ми можемо так, як дорослі!..

Чи то-ж воно не можна було-б якось-то сьому ликові порадити?! Щож се воно буде?... Л. Ч.

Містечко Лютенька (Гадяцький повіт, Полтавщина). І минулий рік, і в недавній час, через наші часописі, нераз місцеві дописувачі вдавалися до різних напасників і злочинців, що соромлять наше посілля... Як від нудьги другий раз заглянеш та знов перечитаєш ті жалібно-сердешні речі, то душа холоне й німіє...

Що таки за страшні, непокаянні, безсоромні, безбожні люде стали з'являться в сучасну годину між лютеньцями!..

Лютеньські й сусідні дописувачі з великою тугою кличуть лютеньських лиходіїв, звать і просять їх, врозумляють—схаменутися, хоч трохи одуматися й зменшити свої соромні та бридкі вчинки й витвори; вони благають їх не робити собі—сорому, а людям—зла!..

Та тільки—ні!..

Усі ці добрі поклики не доходять до їх одерев'яного серця, не дошкуляють їх зачерствілої душі.

Нехай наше посілля з давніх, незапам'ятних да-

вен заробило собі таке погане, ганебне мення—„Лютенька“, „лютеньці“...

Не від чого другого, мабуть, як від того, що серед його поселенців,—мирних, хороших людей,—заводилося ще й тоді, в ті давні часи, багатенько різних лиходіїв,—людців „лютого“ серця, лютої вдачі. І через тих недобрих людців та й усіх добрих людей нашого посілля зганьблено тим нехорошим менням—„лютеньці“...

То було дуже дивно, в неписану ще старину.

А тепер?

Бодай краще не казати і не бачити!.. Тепер не тільки що не зменшилося в нас отих „лютих“ злочинців та лиходіїв, а рік-річно їх все більше й більше...

Господи Милостивий та Господи й Праведний!..

Як сказати по думі, так чесним, правдивим людім, усяким добрим трудовникам—хазяїнам—від „таких“ людців зовсім життя не стало... Стільки діється, без угаву, в нашім посіллі усякої сварки та, звади, лайки й бійки, найсквернішого злодіяства, крадіжки, мошенства, розбійства, душоубства,— що в кожного совісного чоловіка душа живцем вимліває, од таких злоторів сучасних лютеньців...

Окрім того в останні роки завелося таке немилосердне, безбожне лиходійство з вогнем, з тим „червоним півнем“, що людям від людців, в нашім посіллі, не в казку й приказку, а насправжки, життя пеклом зробилось: жінки й діти, лягаючи спати, зодягаються у всю одягу, взуваються в чоботи, щоб як тільки де бовкне дзвін, то хоч з душею, та не в наготі, вискочити з хати... Звісно, не з добра з покою це роблять люде. Вже чужосельці, кругові селяне, й ті страхаються й жахаються лютеньських „ілюмінацій“, пожеж.

Пожежі в нас—сохрани Мати Божа!—у день і в ночі, по двічі, по тричі на добу. Підпалюють в суху годину і під дощі!.. Оце вночі 16-го Липня йшов, годин зо-дві, гарнесенький та тихесенький дощик... Боже, як гарно було! Сидів-би цілу ніч,—любаввся, ік божа роса, після пекучих двох-трьох тижнів, навіть серед темної ночі красить усе. Неначе-б то вже й темрява зовсім не така страшна... Немов-би та Божа ласка, та Божа тихість, що впака дощовими слізonymками, захопила собою і в себе кожного чоловіка, кожную мурашку, кожную билиночку...

Посунулись кудись далі хмарки. Почало розвиднюватись.

Коли це...

Як забевкають відразу на пожежу...

Відразу загули дзвони усіх лютеньських Божих Домів...

Бог його Святий знає, до чого вже злутіли лютеньці...

Кажуть, що пересижували в волосній „холодній“ синок і ненька... Бо син звертає вину-б-то пожежі на свою рідну неньку, а вона нарікає на свого рідного синка... Святий знає, чи хто з них винен, чи ні... Тільки через ту пожежу знищився ще й сусідський двір...

Ще недовгий та виразний малюнок з сучасних лютеньських норів:

Двоє „людців“ іде вулицею. Балачка пряма й у голос:—„А, підпалив свій двір і хату, с... сину“!

— „А ти?.. а ти, с... сину, хіба не ти,.....“, підсмалив сам свою оселю“?!—„Ну, подожди! стройся, стройся, с... сину, побачиш“?..—„Стройся й ти, с... сину, побачиш і ти“... Господи, яке озвіріння людської душі!..

А оце 6-го Липня, тільки на протязі однієї доби, гвалтували дзвонами п'ять раз: бо вже дожились лютеньці й до того, що за добу буває і по п'ять пожеж... Зразу—опівночі зайнялось в однім місці. Потім уранці—на другім кутку. Потім, серед білісінського дня, ні з того, ні з сього (необережності не було), заогнював у „старого“ батюшки о. К. приклад соломи за клуню, вогонь перекинуло на клуню, конюшню, коровню, на стіжок сіна, і на де-що інше... Звечеріло—знов теж: горіло ще раз... на іншому кутку. А після півночі на другій вулиці в тім-же кутку... те-ж пожежа...

Дивіться, шановні люде, вже не треба на цім світі пекла та огневої геєни, як у нас в Лютеньці!.. Ще не вспіли дотліти головешки в однім місці, як огнює вже на другій вулиці. Ще не вмовкли плачі там, як від вогню гірко сльозують в другім кутку. Ще не здимувало погорілля тут, як загули ревом дзвони і палає коло самісінської церкви... А незабаром—і знову те-ж саме...

Окрім цього пішли пожежі на наших „батьшок“. На безлюднім, неоселеному дворі священника Воскресенської церкви, о. Н. С., занялась, Бог відає як, увечері, клуня; тільки—якось зразу налучили де-хто на се світовиддя, вирвали парки з полумням і забили вогонь.

В Травні у вдови свящ. М. С. (скільки десятків років як упокоївся вже П панотець) аж двічі за один місяць огнювало у дворі й нароблено багацько шкоди. Згодом, в сім-же місяці, у священника Миколаївської церкви, о. І. Д., серед ночі запалала й згоріла клуня; воно не зовсім далеко було оце огневище від нової дерев'яної церкви, та тільки жива стіна густого дерева закрила церкву від його. А оце, як запалало, 6-го Липня, опівдні у дворі в священника Успенської церкви о. Г. К.,—огню було вже цілісінське море; а до церкви вже було так близько, що ближче й не треба, ступнів яких з десяток; до того—будинки скупчені, різного

дерев'яного скарбу доволі; скрізь палав і вихрював, піднімався й жахався вогонь... Лютому людському серцю дарма й те, що це все біля самісінького Дому Божого, посілля Господнього!

Мітланов.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

ОПОВІСТКИ.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА
на літературно-науковий журнал

„БУДУЧИНА“

виходить з кінцем кожного місяця.

Видавниця Христя Алчевська.

Редактор **М. Венгмин**.

Артистичний редактор **І. Северин**.

Журнал призначений для ширших верств українського громадянства.—Містить твори з красного письменства: (поезії, оповідання, нариси, драми; статі: історичні, публіцистичні, критичні); переклади і ілюстрації.

Адреса редакції і адміністрації: **Львів, Сиктурська 31**. Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська 8).—Поодинокі числа продають ся у Львові в Книгарні „Наук. Тов. ім. Шевченка“, Ринок ч. 10 і в „Сокильськiм Базарі“ Руська ч. 20, в Києві в „Українській Книгарні (Безаківська 8) і в Книгарні „Літ. Наук. Вістника“ (Володимирська 28).

1) Рукописи, що присилають ся в редакцію, повинні бути виразно переписані на одному боці паперу, з підписом і адресою автора. 2) Неприняті до друку дрібні оповідання і вірші знищують ся і з приводу їх редакція не входить в ніяку переписку, а хто хоче одержати назад неприйняті більші рукописи, повинен прислати марки на поштову оплату. За зміну адреси присилають 50 сот. і треба при зміні конче подати і давню адресу.

Ціна на рік з пересилкою: 8 корон, в Росії—4 руб.; в Америці—2 долари. Поодинокі числа по 70 сот. Можна виплачувати ратами по 1 кор. Журнал можна замовляти до кінця 1909 року.

ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА“ У КИЇВІ.

Вийшли з друку нові книжки:

ГЕТЬМАН

ПЕТРО САГАЙДАЧНИЙ

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ.

З повісті **Д. Мордовця**, з додатками й однінами, переробила **М. Загірня**. З портретом Сагайдачного.

Ціна 20 коп.

Открыта подписка на 1909 годъ на ежемѣсячный общественно-политическій журналъ

СОЮЗЪ ЖЕНЩИНЪ.

3-й годъ изданія.

Журналъ посвященъ вопросамъ, связаннымъ съ борьбою за равноправіе женщинъ и улучшение ихъ матеріальнаго, культурнаго и правового положенія.

Въ журналъ принимаютъ участіе: С. В. Аникинъ, П. Н. Арианъ, О. В. Безобразова, С. Г. Бередниковъ, О. В. Берви, М. Е. Бландова, А. Г. Богдановская, Р. Р. Бодуэнъ-де-Куртенэ, проф. И. А. Бодуэнъ-де-Куртенэ, С. И. Бондаревъ, М. А. Вейсбень, Э. О. Вахтерова, В. П. Вахтеровъ, В. В. Водовозовъ, О. А. Волькенштейнъ, проф. В. М. Гессенъ, Н. А. Гольцева, Е. А. Гончарова, Л. Я. Гуревичъ, прив.-доц. А. И. Елистратовъ, З. Н. Журањская, прив.-доц. А. В. Завадскій, С. К. Исполтова, А. А. Кальмановичъ, М. В. Кечеджи-Шаповаловъ, В. А. Кичъчевскій, О. Н. Клирикова, проф. М. М. Ко валевскій, О. Е. Корниловичъ, Г. А. Ландау, проф. Ф. Левенсонъ-Лессингъ, Л. Н. Ленская, А. В. Лучинская, Е. П. Лѣткова, А. С. Милюкова, П. Г. Мижуревъ, Н. Миревичъ, М. М. Моргулиевъ, В. М. Невѣжина, Н. Пальчинская, проф. М. Я. Пергаментъ, проф. Л. І. Петражицкій, Л. Д. Писаржевская, В. В. Португаловъ, В. А. Поссе, М. Роговичъ, Л. Н. Рутценъ, А. Н. Рутцен, С. С. Садовская, Н. А. Скворцовъ, В. Ф. Тото мѣанцъ, А. В. Тыркова (Вергежскій), С. А. Тюрбертъ, Г. А. Фальборкъ, А. П. Философова, проф. В. М. Хвостовъ, А. М. Хирьяковъ, Е. М. Чарнолуская, В. И. Чарнолускій, Н. В. Чеховъ, С. А. Шабать, З. Шадурская, О. А. Шапиръ, Л. Шейнисъ, Е. Н. Щепкина, Н. Н. Щепкиня и др.

Журналъ виходить ежемѣсячно, випусками отъ 1½ до 2 листовъ большаго формата (48—96 столб., 3—6 общ. журнальн. листовъ).

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА съ доставкой и пересылкой: на годъ 2 р. 50 к., на полгода 1 р. 50 к.

Подписка принимается въ редакціи журнала: С.-Петербургъ, Николаевская ул., д. 84, кв. 9.

Ред.-изд. **М. А. Чехова**.

Ukrainische Rundschau

виходить у Відні 1-ого кожного місяця в обемі 48 сторін вел. вісімки і коштує річно лише 4 руб. Кождий свѣдомий і інтелігентний українець повинен передплачувати сю часопись, що заступає інтереси українського народа перед культурним свѣтом. Передплату треба слати на адресу адміністрації: Wien XVIII., Gersthoft, Hockegasse 24.

Популярна бібліотека „ЛАН“.

- 1) *Юр. Сірий. Житє рости.* 3 малюнками. Ціна 25 коп.
- 2) *М. Шаповал. Про ліс.* 3 малюнками. Ціна 25 к.
- 3) *Ю. Будяк. Дині люде.* 3 малюнками. Ціна 25 к.
- 4) *Нелло та Патраш.* Переклад Юр. Сірого. 3 малюнками. Ціна 25 к.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

изданіи
1-й годъ.

НА

изданія
1-й годъ.

ежемесячный журналъ

ПУТЬ КЪ ОБРАЗОВАНИЮ.

Журналъ „Путь къ Образованію“ взялъ на себя задачу осуществить назрѣвшую въ русскомъ обществѣ потребность въ такомъ изданіи, которое дало бы полное представление о всѣхъ учебныхъ заведеніяхъ всѣхъ разрядовъ и типовъ какъ Россіи, такъ и иностранныхъ государствъ. Дѣйствительность русской жизни показываетъ, что много лицъ не могло получить законченнаго образованія, подходящаго къ ихъ природнымъ наклонностямъ и способностямъ, за неосвѣдомленностью въ томъ, гдѣ и какія существуютъ въ Россіи и иностранныхъ государствахъ учебныя заведенія, какія требованія предъявляются для поступленія въ нихъ, какія они даютъ права окончившимъ курсъ, и т. п.

Въ 1-й издательскій годъ журн. „Путь къ Образованію“ дастъ своимъ подписчикамъ въ 12 ежемѣсячныхъ книгахъ подробныя свѣдѣнія о всѣхъ правительственныхъ, общественныхъ и частныхъ мужскихъ и женскихъ учебныхъ заведеніяхъ Россіи слѣдующими группами:

ВЫСШІЯ: гражданскія, военныя и духовныя. Общія свѣдѣнія, условия приѣма и подробныя программы конкурсныхъ экзаменовъ.

СРЕДНЯЯ: общеобразовательныя и спеціальныя. Общія свѣдѣнія, условия приѣма во всѣ классы и программы экзаменовъ за полный курсъ экстернами.

КУРСЫ по всѣмъ отраслямъ знанія. Общія свѣдѣнія и условия приѣма.

ПОЛНЫЯ ПРОГРАММЫ ДЛЯ ПОДГОТОВКИ КЪ ЭКЗАМЕНАМЪ на инженера-строителя и др. спеціальностей; техникувъ: путей сообщенія, строителя, морской строительной части, судового механика, землемѣра; преподавателей: бухгалтеріи и друг. коммерч. наукъ, новыхъ языковъ, домашнего, уѣзднаго и начальнаго учителя, нотариуса и частнаго повѣреннаго, фабричнаго инспектора и земскаго начальника, вольноопредѣляющагося 1-го и 2-го разряда и на 1-й классный чинъ и др.

ВОЕННЫЯ всѣхъ разрядовъ и типовъ. Общія свѣдѣнія и условия приѣма.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЯ, музыкальныя, театральныя, драматическія, оперныя, цѣнія, декламация. Общія свѣдѣнія и условия приѣма.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЯ: ремесленныя, сельско-хозяйственныя, горныя, лѣсныя, художественно-промышленныя, мукомольныя, пивоваренія. Школы: кройки, шитья платьевъ, шляпъ и обуви и друг. Общія свѣдѣнія и условия приѣма.

ГОРОДСКІЯ И ДУХОВНЫЯ УЧИЛИЩА, ТОРГОВЫЯ ШКОЛЫ и проч.

Подписная цѣна: 4 руб. въ годъ. Допускается разсрочка: при подпискѣ—2 руб., къ 1 июня и 1 августа по 1 руб. За границу подписная цѣна 8 руб. въ годъ.

Адресъ конторы: МОСКВА, Берсеневская набережная, д. ц. св. Николая, № 136.

Издатель *А. А. Ванулинъ*. Редакторъ *В. В. Муравьевъ*.

Съ 1-го Іюля 1909 года въ г. Кіевѣ выходитъ въ свѣтъ при участіи видныхъ педагогическихъ силъ

еженедѣльная литературно-научная газета: подъ названіемъ „СПУТНИКЪ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ И ЭКСТЕРНА“.

Новый органъ ставитъ себѣ цѣлью обслуживать интересы и освѣщать жизнь средней школы въ самыхъ разнообразныхъ отношеніяхъ. Съ особеннымъ вниманіемъ газета будетъ относиться къ облегченію тернистаго пути тѣхъ лицъ, которыя по различнымъ причинамъ не могли попасть въ среднюю школу и очутились въ рядахъ экстерновъ. Избавить по мѣрѣ возможности отъ напрасной траты силъ, облегчить и уяснить наиболѣе трудное въ курсѣ средней школы, освѣтить часто мѣняющееся правовое положеніе экстерна—вотъ одна изъ главныхъ задачъ новой газеты.

Редакція надѣется давать при газетѣ отдѣльные приложенія по предметамъ учебной литературы.

Подписная цѣна:

въ годъ 4 р. 40 к., $\frac{1}{2}$ 2 р. 30 к., 3 мѣс. 1 р. 20 к., 1 мѣс.—50 к. Отдѣльный № 15 к.

При подпискѣ на годъ—разсрочка: первый взносъ 1 р. 40 к., остальные взносы по 1 р. черезъ каждые 3 мѣс.

Адресъ Редакціи: Кіевъ, Большая Подвальная 29, кв. 21—
Адресъ Конторы изданія: Кіевъ, Прорѣзная, 12.

Редакторъ Газеты *О. А. Португаловъ*.

Издатель *Т. Е. Піотровскій*.

Вышли 2-мъ издаваніямъ**Драмы и Комедіи****Б. ГРИНЧЕНКА.****ТОМ I.**

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.**АРТИШОКИ**оповідання **О. Пчілки.**

(полтавський анекдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

Продаються у всіхъ більшихъ книгарняхъ

„КАЗАННЯ СЕЛЬСЬКОГО ПАСТИРЯ“**О. Степанківського.**

Кіивъ, 1909 р.

ЦІНА 60 КОП.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 21.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні рачі не звертаються зовсім.

Зміст: Поміч визволення. Вісті. На Україні. Невідомий поет давнього часу—замітка *О. Пчілки*. Вірші—*В. Хижняка* і *М. Петруненка*. Трагічні люде—опов. *Макушинського*. Вірші—*В. Галамидина*. З нагоди кобзарської подорожі—*Х. Г. Лист*—*А. Вержбицького*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Допись (з Харькова). В чужих краях. Оповістки.

Ілюстрації—Українські музики і кобзарь *М. Кравченко*.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типа, портрети, краєвиди, будинки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. „Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будів. Мрії й дійсність.	3 „
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника.	2 „
4. М. Л. Кропивницький. Скругна доба.	8 „
5. Кобза в Кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
6. С. Мартос. Бажанья отця дякона (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Чернисиенко. Весною (оповідання)	5 „
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання)	3 „
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чад, Маскарад.)	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збентежена вечеря“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури“).	20 к.
11. М. Глек. Оксана, драма в 5 діях, ...	20 „
12. Б. Гримченко. Три питання нашого правопису	15 „
13. А. Нащенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени)	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії (дозволений для сцени)	15 „
16. Т. Сулими. На менивах, жарт в 1-й дії	20 „

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Київ, Безаківська, 8).

ПОМІЧ ВИЗВОЛЕННЯМ. Закон про визволення арештантів з тюрми до строку—викликає сам собою пильнішу думку про те, щоб хтось клопотався про долю випущених на волю. Що з того, що людина визволилась до строку,—а як не знайде вона помочі, щоб зачепитися якомсь у житті відповідно своїй силі й знатку, то й знов... вернеться туди, звідки її випущено тільки з певною умовою.

Отже сама собою виникає більше ніж коли потреба в заснуванні таких установищ, та товариств, щоб опікувалися долею тих визволених. Урядова назва таких встановищ—*патронат* (дбайна опіка, поміч). При тюрмах мають засновуватись такі патронати як з урядовців, так і з усяких місцевих людей, хто тільки схоче прилучитися до сього діла (можуть вступати до товариства і мужчини й жіноцтво).

Уряд запрошує до тієї праці. Міністр справедливости просить губернаторів дбати про поширення патронатів, старатися, щоб число членів було більше, щоб праця патронатів була пильніша.

Отже успіх патронатів залежатиме від того, як одкликнеться громада і які будуть межі, та умови діяльності в патронатах.

Властиве сказавши, патронати при тюрмах не єть щось зовсім нове у нас. Тії „попечительні тюремні комітети“, й інші подібні встановища, єть і були й давно. Але праця їх була замкнута, особлива. Тепер ніби-то має ввійти до них ширше, живіше джерело громадське. Та як буде прийнята охота громадян внести в сю працю щось тепліше, свіжіше? чи не буде та охота скована шореткими ретязями офіціальности, формальности, що заважатимуть робити діло як слід, на правдиву поміч визволенням?

Однак перше, ніж побачити, які будуть умови праці,—чи не буде хтось „заважати“ робити,—треба *почати робити*, не розхоложуючи себе тією думкою—„а може-ж тут нічого путнього не зробиш!“ Такі думки за-часу розхоложують душу.

А діло живе, людське, таке, що само кличе ретельної праці.

ВІСТІ.

◆ **Духовні справи.** У Синоді розглядається справа про те, щоб тіло померших людей не ховать в землю, а палити. Багато членів проти цієї думки. Справу розглядає окрома комісія.

◆ **Смертні кари в Росії.** В газетах подано відомості про смертні кари в 1908 році по військових округах: в петербурзькому окрузі скарано було на смерть 40 чоловік, в московському—139, виленьському—82, варшавському—184, київському—142, одеському—359, казанському—190, кавказькому—32, омському—84, Іркутському—35, приамурському—39 і в туркестанському—3 чоловіка.

Отже по всій Росії в 1908 році скарано на смерть 1330 чоловіка.

Починаючи з перших років ХХ століття, смертні кари в Росії зростали так: у 1901 році скарано було 8 чоловік, в 1902 році—28, в 1903 році—11, в 1904 році—19, в 1905 році—теж 19, в 1906 році—236, в 1907 році—627 і в 1908 році отож—1,330 чоловіка. Всього-ж за 8 літ скарано на смерть 2,278 чоловіка.

◆ **Літання.** Цими днями в Петербурзі було спробувано нового літального прилада, аеростата „Лебедя“. Після двох маленьких спроб, його було пущено на довший час.

На спробу приїхали військовий міністр і інші вищі військові урядовці. В човнику, що був причеплений внизу, сиділо 4 охвицера. Аеростат піднісся в гору. Було вітряно, але аеростат мало не дві години держався добре в повітрі, летючи за вітром і проти вітру. З Петербургу аеростат долетів до Царського Села, зробивши в повітрі скілька заворотів, і потім повернувся знов до Петербургу; але, ще трохи пролетівши, раптом спинився в повітрі, потім його почало відносити вітром зовсім в інший бік од Петербургу. Виявилось, що де-яка снасть в аеростаті попсувалася. Літачі, що сиділи в аеростаті, збентежились. На полі, де пролітав аеростат, були селяне. Літачі стали їм подавати знаки, щоб вони задержали аеростата за кинуті з його поводи, та щоб допомогли опуститися на землю. Але селяне, бачивши в перший раз на віку аеростата, вважали його за якусь-то страховище й з переляку розбіглись. Літачі таки спромоглися спуститись і сами. Де-хто з їх трохи побився, падаючи;

аеростат поспувався. Через пів-години до аеростата прибули охвицери, що весь час стежили за його льотом. По телефону з ближчого села було викликано команду—і тоді аеростата притягнуто на поводах до Петербургу.

◆ **Жидівська справа.** Затвержено постанову про життя жидів у Москві: матимуть право пробувати в сьому місці жиди-купці першої гильдії. Часопись „Новое Время“ подає зміст окромого журналу засідання Ради міністрів, з приводу права пробування жидів-купців у Москві. Виявляється, що міністр Столипін—перший обстоює це право, боячись пошкодити загальній торгово-промисловій справі. Міністри Коковцев і Тимирязев прямо висловились, що „коли виселити жидів з Москви, то це дуже пошкодить тим чужоземнім промисловцям, з котрими московські жиди звязані грошовими умовами. При жидівській спільності, пильному обстоюванню своєї користи, та при тій силі, що жиди мають в торговому крузі, виселення їх з Москви може викликати в Росії й за-границею незадоволення проти руського уряду; а це стане на перешкоді, як що Росії треба буде заграничної позички“.

До сього „Новое Время“ додає: „жид-кредитор перелякав руський уряд. Німці за Бісмарка не боялись виселяти з Германії десятки тисяч руських підданців, (тих-же таки жидів); а ми боїмось виселити 200 жидів“.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Рідний дар.** Поміщик Терещенко пожертвував на пам'ятник Шевченкові 1000 карб.

◆ **Літературний позов.** С. Черкасенкові Київська Судова Палата присудила 1 місяць арешту за його драму „Хуртовина“.

◆ **Судова справа охвицера Івкова.** В Чернигові розбірано гучну справу охвицера Івкова. Його обвинувачувано в тім, що він убив свою матір.

Лихий вчинок стався в Чернигові. Поміщиця Івкова жила там, укупі з своїм сином. Вони часто сварилися за грошові справи, однак жили разом, в однім будинку. Одного вечора обоє пізно вернулися додому з гостювання. Щоб швидче відчинили, Івков пішов у двір; тут хтось вистрелив з револьвера в Івкову—і вона впала мертва. Івков тоді вибіг назад з двора і, біжучи, вистрелив з револьвера, думаючи, що може потрапити в злочинця; тоді залунав ще один постріл і при тім ранено в руку Івкова. Збіглися люде й внесли мертву пані в хату. Так розповідає Івков, не признаючи себе винним; але з інших признак виходило, що вбив Івков—

такий він, а все инше підстроїв (сам себе ранивши в руку). На суді присяжні признали його винним, тільки гідним поблаги. Суд присудив Івкову 2 роки каторги; при тім суд подається з проханням до Царя—зовсім простити Івкова.

◆ **Забійства.** На хуторі іонівського монастиря, під Києвом, вбито послушника Андрійчука. Хто й для чого вбив—невідомо; трохи грошей у гаманці в його zostалися цілі. Думають, може через те вбито Андрійчука, що він стеріг монастирську садовину та виноград.

— В ананівському повіті чоловік, посварившись з жінкою, що не давала йому продати скільки пудів пшениці, схопив великого ножа й по саме держално всадив її у бік. Чи виживе,—невідомо.

— В великий маєток Бродського наїхали грабіжники, щоб пограбувати управителя маєтку. Довідавшись, що він поїхав на залізницю, грабіжники погнались на станцію, захопили там управителя, що дожидав поїзда, примусили залізничну службу сидіти тихо, вбили управителя й його жінку і, забравши в їх гроші, втекли.

◆ **Холера.** В Києві вже давно хворіли люди на якусь непевну хворобу животову, навіть і померли з неї; та думали лікарі, що то ще не халера; а оце почала прокидатись таки справжня азіатська халера. В Александрівській лікарні цими днями вже вмерло від неї скільки чоловіка та застається хворих душ коло 20-ти.

У вибрудах померших та хворих знайдено зародки справжньої халери. В больницях прилаштовують більше помешкання для хворих, що можуть прибути.

Лікарі радять не їсти сирію тієї огородини, (баклажанів і иншого такого), що виростає на тих полях, куди спускано було давніше бруд з каналізації. На такій огородині може бути ще давніша халерна, або яка инша зараза.

Невідомий поет давнього часу.

Сього літа, нахопившись у г. Гадяч, натрапила я на збірку творів одного зовсім не відомого поета дуже давнього часу, В. Хижняка. Пожовклий папер... поблідле писання... Сказати правду, власне се й повернуло мою увагу. Коли-б ті вірші були сучасні, то ціна рукописові була-б зовсім инша, бо вірші невідомого поета самі по собі слабенькі, і тепер,—коли гурт поетів у нас доволі великий,—вірші В. Хижняка нічого особливого не можуть додати в скарбницю нашої письменности. Але-ж сей автор належить до рід

ких одиниць, що подавали свій голос в ті давні часи, коли було ще так глухо й порожньо на нашому „Парнасі“; тоді було в нас немов у гаю на світанню,—коли тільки де-які пташки озиваються з гушавини несміливим співом...

Вірші В. Хижняка помічено роком 1843-м,—отже склалися вони більш як півстоліття, 66 років, назад...

В. Хижняк був родом з гадяцького повіту, з села Плішивців; опріч письменства, кохався він теж у малюванні, скінчив навіть Академію художеств у Петербурзі, з золотою медалею.

Вірші його zostалися в селі Плішивцях, перележували десь у старій скрині; а оце сим літом вони досталися до Хижнякового земляка, епис опа Парфенія, що перебував сим літом у своєму рідному селі Плішивцях. Владика передав їх до „Газети гадяцького земства“, яко місцевого літературного центру, що містить чимало віршів. Ся редакція й дала мені частину віршів Хижнякових.

Що такі українські поети, як Хижняк, могли уявлятися і в давні часи власне в гадяцькій околиці, то се не дивно, бо коло того часу власне Гадяч дав аж двох відомих в літературі письменників, Метлинського й Макаровського. Кажу „аж двох“ письменників, бо для того часу це не мало значить,—у багатьох інших місцях на Україні було тоді (в початку 40-х років минулого віку) глухо й мовчазно, як у „глузу ніч“.

Метлинський, своїми ліричними віршами, Макаровський (з цілою поемою про сердешну „Наталю“) та й В. Хижняк, належать до первісної школи наших поетів, до тієї школи, що була ще рідною сестрою етнографії, пісень народних. Метлинський же теж єсть одним з перших видавців народних пісень (Цертелів, Максимович, Метлинський). Поети сього кругу умисне хотіли писати яко можна ближче до пісень народних,—хоч в сусідній письменності руській мали вони вже зразки поезії дуже штучної,—Пушкина, Лермонтова й інших. Наша поезія ще держалася щільно з народною.

Отакі-ж вірші й В. Хижняка: вони простенькі, мовляв—наївні, але мають свою цікавість, свою історично-літературну ціну.

Хто знає, скільки таких початків зосталося десь по горищах! А жаль—„душа жива“...

По сій мові, подаємо 2 вірші В. Хижняка.

О. Пчілка.

Лісьня.

Одізжає козаченько
В сторону чужую,
Забуває орел сизий
Мене молодую.

Забувай мене, козаче,
А я не забуду;
Як кохалась я з тобою,
Про те знають люде.

Буду плакати, поки слізок
В карих не достане;
Буду співати, поки голос
Зо мною зівьяне.

І зівьяну я, козаче,
Як мене забудеш...
Раз полюбиш кого щиро,—
По вік не розлюбиш.

Ні, не можна, чорнобривий,
Тебе розлюбити,
Легше плакати, ніж не любити,
Легше сльози лити.

Лучче вмерти, ніж почути
Як другу полюбиш;
І умру я, як ти мене
Молоду забудеш.

За те, милий, більш ніхто вже
Мене не розлучить,
На тім світі, бо любовь там
Як тут—не мучить.

Там вороги не розлучать
Мене із тобою;
Любо ціти в домовину
З такою журбою.

Май 1843.

В. Хижняк.

* * *

Погуляю по садочку,
Піду у леваду,
Зайду в вітряк, поведу там
З вітрами пораду,
Давнішню, а відтіля
Піду на могилу,
Де батечка і матінку
Рано земля вкрила!..

Не плач, серце, крихто моя!
Краще там заплачеш,
Та розкажеш тій могилі,
Між людьми що бачиш:
Як нас люди привітали,
І як помагали,
І як більше кепкували,
Бодай не чували!

Погорюю, посумую,
Схочу заспіваю,
І заплачу, а все таки
Долі пошукаю!

Світ великий і на йому
Єсть всякого дива,
Єсть і люди, єсть і правда,
Щира, не спесива,—
Вона одна нам покаже
Прямую дорогу,
І побредем помаленьку,
Помолившись богу.

1843.

В. Хмизняк.

* * *

Не лякай життям жорстоким
Мого серця, чорний враже:
Досі жив я; що-ж там далі,—
Те само життя покаже.

Не привабиш ти спокоем
Мого серця, щирий друже:
До самої смерти буду
Жити,—все мені байдуже.

Федір Петрунню.

Трагічні люде.

(Оповідання *Макушинського*).

(К і н е ц ь).

Він хотів почати одбиватися, але був змучений; отже звисив тільки голову, підпер її обома руками й дивився понуро в супротивну стіну.

Вона обняла руками його голову.

— Бідний мій!..

Зітхнув глибоко, немсв-би збірився віддати душу Богу.

— Бо бачиш ти, я тобі ще не сказала всього...

На його те зробило вражіння.

— Зовсім тобі не розказала... Я хочу тобі сказати, що коли мені не можна з тобою жити, то я й зовсім не хочу жити.

Дві сльози, уважно приглядаючись одна до одної, щоб котора з-дуру не вирвалася за-надто швидко, дожидалися в куточках її очей.

— Я не буду жити!—Мовила тее твердо й почала прудко ходити по хаті.

Він думав, що йому робити в таким виключнім становищі, далі вчинив те, що властиве повинен був учинити. Осунувсь до її колін, обняв їх і почав цілувати, почувши при тім, що спідниця таки добре душить бензином.

А вона стояла як свята, благословляючи кохану голову.

Він цілував ту нещасливу спідницю й думав.

Далі встав.

Обличчя мав трагічне.

— Хочеш умерти?

— Хочу.

— І я умру з тобою...

Вона страшенно вереснула.

Далі поєдналися в поцілунку. Такого поцілунку до теї пори ще не було; він тривав нескінченно.

Знайшлося дві душі. Стояли неначе дві постаті на підставі, витесані з каменю; спрягло їх страждання й мука.

Він думав у ту хвилину:

— Істеричні вигадки!

А вона:

— Що за подлий! як він чудесно вдає!..

А потім страждала, прощаючися з життям. Що їй дало те злиденне життя? Мала все, але для жінки все — то ще мало; жінка прагне того, чого вона мати не може, і в тій трагедії бажаннів перегоряє як вогонь.

Життя для жінки мачуха, для чоловіка—багатий дядько, хворий на поступовий параліч. Тим-то жінка шукає таких грудей, щоб можна було прихилити до них змучену, пригноблену голову, й плаче. Лисиці мають нори, птахи мають гнізда, а жінка має коханця.

— Ну, так!.. мовив він після мовчанки; вже не знав, що далі казати.

— Прощаюся з тобою по королівські, мій голубе,— мовила вона; (вже-ж над тим реченням думала три дні перед тим).

— Люба моя!.. шепнув він, бо нічого перед тим не надумався.

— Сядь тут... ближче... поговоримо про тее, знаєш...

— Про що?

— Про смерть...

Просвіток не дуже веселий, говорити про смерть і джерела життя, і то в ту хвилину, коли чоловік більш

думає про коняк, ніж про смертельне питво. Через те з великим трудом зробив міну трагичну.

- Говори...
- Як тут страшенно тихо!
- Правда, тут дуже тихо...
- Ніхто сею вулицею не їздить...
- Або дуже рідко.
- Я-б тут сама боялась.
- Дитина!
- І ти умреш тут завтра!
- Що таке? Ага, правда! Завтра...
- Єдиний мій!
- Ох!..

А потім:

- Як ти міцно цілуєш...
- Він посмутнів:
- То поцілунки смертельні.

Далі вона почала йому просторо оповідати, як то саме буде. Вона піде і буде на колінах молитись до півночі у себе дома; а коли вдарить та година, він умре. Револьвер розіб'є йому голову, ту бідну, кохану голову, що з неї мав найбільшу втіху тільки стригій.

- Маєш револьвера?
- Маю...
- Глянула на його підозренно.
- Слухай, а може ти вже колись хотів стрілятися?
- Сердега скривився, неначе заклопотаний.
- Та ні... Властиве ніколи не збірився.

Але був понурий і напевне вже колись хотів застрелитись.

Вона дивилася на його з дивуванням. Підійшов до малого столика й винняв револьвер.

- Дивись!
- Гарна жінка сховалася за шафу.
- Не жартуй, серце,—стільки з тим буває випадків!
- Більше вже не лякав П.
- Слухай...
- Що таке?
- І ти ним застрелишся?
- Застрелюся.
- Сьогодні?
- Сьогодні, опівночі.
- Слово честі?
- Не дається слово честі на такі дрібязки.
- Присягнися мені.
- Присягаюсь.
- Як мене любиш?
- На твою любов присягаюсь!
- Спинилась і в зачарованні розкрила уста.
- Коли-б ти знав, який ти в сю хвилину хороший!

Він опустив скромно голову на груди і за хвилину спитав:

- Ну, а ти як?
- Я? я умру теж.
- Сьогодні?
- Сьогодні. Хіба-що в ту хвилину, як довідаюся, що ти вже не живий, серце мені розірветься з болю.
- Дитина!..
- Маю морфій. Ранком буду не жива.
- Загадалася глибоко, а потім дивлячись кудись у простори, прошептала:
- Що то буде за скандал у городі! Здумай тільки собі! Чи хто коли такого сподівався! Боже! Що то буде! Що то буде!
- Що-ж він?
- Хто? муж? Не знаю,—нехай робить, що хоче. Ненавижу його в сю хвилину.
- А стільки раз казала, що його кохаєш.
- Хто? я?
- Та ти-ж.
- То неправда. А як коли й говорила, то тільки тобі на злість.
- Дітей тобі не шкода?

Похилила голову й обняла руками коліна. Бачивши теє, не питався більше, бо очевидно, що їй було страшенно шкода дітей.

Жінка може бути навіть гісною, може ненавидіти мужа, але дітей любить завжди. Бо діти звичайно мають від батька так мало!

Повітря було пригноблююче. Смерть зближалася справді. Обоє були бліді. Він мав перед собою ще три години того осоружного часу, коли людина пакує убрання на той світ і розмовляє тим часом з душею, одмовивши їй пробування в тілі.

Вона одяглася як слід.

- Серце, запни мені крючка ось тут під шиєю, боюся щоб не застудитися.
- Думаєш про те перед смертю?..
- А, правда!.. Маєш рацію!..

Не говорили більше ні слова. Від теї мовчанки віяло розкритою могилою.

Але як складала на його чолі той останній в життю поцілунок, схопила її судорога за горло й давила як кицька зубами. Навіть він мав у очах сльози.

— Буду молитися до півночі... а потім я...

І ридала, ридала.

Він припадав на коліна біля її ніг і тремтів усим тілом.

Переждав у тій постаті аж до тієї хвилини, поки почув, що вона вже зходить по східцях вниз.

Став як несамовитий.

— Але вона справді отруїться, тая істеричка! Що тут робити? Що його робити!..

Стояв, думав, ходив, курив папириси одну по другій.

— Отруїться, далєбі отруїться! такий багато не треба!..

— От надали чорти!—гукнув на-останку; глянув на годинник і поїхав ще на оперетку.

— А нехай там собі труїться!—думав він:—коли дурне бабище зовсім сказилось, то нехай собі труїться!

— Однією істеричкою менш буде, то й то гаразд.

В-ночі однак не міг заснути.

— Ну що як справді отруїлася?! Ласка божа, що то хоч не через мене!

Потім щось собі згадав, устав з ліжка, засвітив свічку, вийняв з малого столика револьвера і—сховав його в великий стіл, замкнувши на ключ.

— Щоб часом не спокусило,—подумав собі.

Ранком зірвався й побіг у город. Пройшов вулицею, де вона жила. Спокійно.

— То ще нічого не значе,—мовив,—може вже все скінчилось.

Боявся питаться двірника. В ресторації переглянув ранішні часописі. Нема нічого. Почало його брати прикре розчарування. Але те, що в часописах нема відомости, ще нічого не значить.

— Могли за-для гречности не писати, бо то у всякім разі дешпет для родини.

Нагло блиснула йому думка. Побіг вулицями й почав пильно читати всі похоронні оповістки.

— Може вже вивісили,—бурчав собі—й читав імена всіх, хто після коротких, або тяжких хвороб спочив у Бозі і просить рідних та знайомих на похорон, що відбудеться достотно в показану годину.

Стояв саме перед тином, що аж у очі стріляв похоронними оповістками.

Читаючи, штовхнув когось.

— Вибачайте!

— Ах!..

— О!..

— Ви теж шукаєте, пані? я живий.

А вона знайшла в собі для його тільки одно: погорду.

— Падлюка!—прошипіла вона.

І пішла, забагатівши на один досвід, збіднівши одним коханцем.

Не могла собі простити лише однієї речі. Вона думала собі:

— І я через такого дурня не стуляла очей цілу ніч!

Переклала О. Пчілка.

Досвітчана байка.

Хлопці—Іван і Дем'ян,
Грицько, Петро і Степан,
І бурлака Василь,—
Він і орав, і косив,
А на досвітках гуляє,
Раньше всіх він поспіває
І дівчат, бач, забавляє.

Бо Грицько—свиней годує,
Коненят Петро вартує,
Випряга волів Степан,
Замикає щось Дем'ян;
А в бурлаки Василя
Як хазайства нема,—
Так з роботи як прийшов,
То й на досвітки пішов,

Вже дівчата так і знають,
Так його і дожидають,—
Як він двері відчиняє,
Зараз юрба їх гукає,
Щоб байки казав свої.
— Стійте, вишеньки мої!
Дайте сісти, закурити,—
Далі буду й веселити!

І розказувати почав,
Як баштан дід доглядав,—
Той баштан край Сули,—
Та як коні й воли
Туди в гості прийшли.

Благородная скотина—
Вона шкоди не зробила:
Погуляли, попили,
Та й до-дому пішли.

А як свині залетіли,—
Таку шкоду учинили!
Кавуни усі побили
І всі дині подавили!

Тут дівчата регочуться;
Та Василь ще клопочеться,
Щоб їм байку пояснити,
Тую загадку одкрити:

— То-ж—Грицько свиней годує,
Він глядить їх і дрюкує;
Хто-ж би інших свиней мав,
Як Грицько їх годував?
•Який пастух, таке й стадко!•—
Ось вам, дівоньки, одгадка!—

Василь Галаддин.

3 нагоди кобзарської мандрівки.

По наших часописах промайнула звістка, що кобзарі Іван Кучеренко, Петро Древиченко, Павло Бутенко й Терешко Пархоменко збираються в концертну мандрівку (мовляв—у „турне“). Щастя Боже! Але з сеї нагоди варт пригадати, що сі кобзарі в *тім самім турмі* (лиш замість Павла Бутенка мав Іхати Михайло Кравченко), уже мали були концертувати при такій-же подорожі, ще аж в 1903 році, але „по независящим обстоємствам не поїхали. Річ малася так:

Як відомо, в 1902 році був у Харківі Археологічний з'їзд; на йому в перший раз громадянство побачило кобзарів у великім числі, почуло, як вони грали, в ансамблі. До сього часу більшість публіки була певна, що Остап Вересай—се остатній бандурист, і от нараз виступає їх аж 12! Зібрав їх і проводив ними Гнат Хоткевич,—він-же читав на з'їзді й реферата про кобзарів, порушивши головним чином питання про збиткування адміністрації над сліпими кобзарями. З'їзд на внесок д. Хоткевича постановив — „ходатайствовать“ про полекшення долі бандуристів. І після того, як Сенат роз'яснив, що ніякого такого закона, щоб велів збиткуватися над кобзарями, нема,—після того сліпцям стало легше жити.

Сам-же концерт надзвичайно зацікавив і звичайне громадянство й учених людей. Тоді-ж председательниця з'їзду, гр. Уварова, просила Харківського губернатора дозволити повторити концерт і реферат Хоткевича, яко відчит „для широкої публіки“ (бо перш було читано на засіданню, для членів з'їзда). Але губернатор се заборонив. А може цікаво знати з яких причин? Губернатор не таївся з тим і сказав: „бо концерт викликає занадто велике втішання (той ентузіазм) у публіки“.

Від-тоді тричі просив уже д. Хоткевич сам, щоб йому дозволили хоч реферат для публіки прочитати,—не дозволили. „Въ Твери я бы вамъ позволилъ, но въ Харьковѣ—нѣтъ“;—се була відповідь.—„Зачѣмъ разжигать украинофильскія страсти“?..

Але жаль було, що „наша дума, наша пісня“ замкнена в чотирьох стінах і ніхто її не чує.—І от д. Хоткевич ладить подоріж з кобзарями по Україні. Думка була така: Чотири кобзарі, сам Хоткевич п'ятий—се концертна частина, а перед нею—короткий відчит про кобзарів. В сім рефераті трудно було-б уже говорити „про політику“.

Але хто знає наші порядки, той пам'ять, як то трудно було перевести такий замір у життя; а хто не знає—тому скажем.

Насамперед що до відчитів. Тоді було та й тепер по-де-куди є так: *Повний текст* відчиту мусить бути пересланий попечителю відповідного Учебного Округу; попечитель перечитує і дає свій дозвіл, тую „санкцію“. Потім сей текст іде до губернатора; губернатор не вважаючи навіть на дозвіл попечителя, може відчит забронити. Що до концерту, то губернаторові при взятих прошеніях з гербовими марками треба дати *повний текст* не тільки всіх пісень, які будуть співатися, але й тих які замірені на повторення (на bis). Тепер-же Україна належить до трьох учебних Округів—Київського, Харківського та Одеського,—Ім всім трьом треба дати текст прошення, купивши марки, і пересилати повний текст відчиту. Губернаторів на Україні шість: Полтавський, Харківський, Київський, Катеринославський, Чернігівський, Херсонський. До всіх їх—прохання, повний текст пісень (се по кілька аркушів) і марки. Скільки се труду! Скільки коштів! Скільки писанини!

Але все поборено, пішсв матерьял у канцелярії. Попечителі всі відчит дозволили—та й трудно було не дозволити, бо в відчиті говорилося про сліпців, про їх техніку, історію. Але за те губернатори *всі як один* забронили—і відчит і концерт. Катеринославський губернатор висловився-був за те, що се цікаво, що се „подниметь интересъ къ наступающему XIII Археологическому съѣзду въ Екатеринославѣ“ (се друкувалося в Придніпровскомъ Краѣ*), але все-ж таки й він забронив, а в самого д. Хоткевича було зроблено трус, (та що нічого „преступного“ не було знайдено, зоставлено його на вільній стопі).

Але що-ж!—справа так і загинула. Всі кошти, заходи, труд, писанина, час,—все пропало. Але за те минулася небезпечність. Здумайте, собі! чотири сліпих кобзарі збиралоси Іхати по Україні. Се-ж не жарт!

Х. Г.

Від того часу, що про його спогадує д. Х. Г., справа змінилася. Тепер уряд зовсім не забороняє кобзарських концертів; принаймні такі концерти бувають і в Києві, і в Катеринославщині, і в інших місцях. Тепер друга біда,—що наше *громадянство* зовсім мало піддержує ті концерти... про „ентузіазм“ не може бути й мови... На концерті, що давали торік у Києві 4 кобзарі, під проводом Кучеренка, половина світлиці була порожня. Нашій інтелігенції байдуже до кобзарства!

Та все хочеться сказати:

„А я, брате, таки буду сподіватись!“!

Ред.

Українські музики що грали в Харькові на архелогічному з'їдї в 1902 р.

МИХАЙЛО КРІВЧЕНКО, полтавський кобзарь (з м. Сорочинець),
учасник харьківського кобзарського концерту в 1902 р.

Лист через редакцію до д-ія С. Іченця.

Д-но Редакторно!

Дозвольте мені, з ласки своєї, подати слова-два у Вашому „Рідному Краєві“ д-ві Іченцеві, що зняв питання про „український педагогічний часопис“ (Див. 164 № „Ради“—„Ще одна потреба“).

Тим Вас прохаю це зробити, що „Рід. Край“ вже й робить для української школи, бо видає „Молоду Україну“, а на сторінках „Ради“ ще тільки „знімають питання“ та змагаються про мову майбутнього педагогічного часопису.

„Усім серцем і всією душею“ спочуваю ідеї д-ія Іченця мати „український педагогічний часопис“ і ніяк не поділяю думок д. Хоми Рудика („Рада“ № 169), щоб цей часопис був руський і щоб не захожуватися зараз коло своєї хати, де має бути своя правда, а пристати до готового видання,—саме до „Народнього Учителя“, що видається у Києві, передплатників-же має з Московщини... Д. Рудик тим присоглашає підпірати „Нар. Учителя“, що він з одного боку „ставиться дуже і дуже прихильно до національної української справи“, (—а до волошської як він ставився?..), а з другого боку, що і „цю трибуну можна легко втратити“. („Рада“ 169).

— Через що це потрібно нам приставати до „Народнього Учителя?“—дозволю собі спитати.

Чи не тим, що „Нар. Учитель“, може, збирається вже в невідому подорож?.. Він вже волохів „обрусив“, виходячи в Кішиньові, а це приїхав... мабуть, кінчати українців, а потім перебереться до Варшави, чи на Кавказ... Туди йому й дорога! А ми, українці, не повинні дати йому ні шеляга грошей і ні півслова писаного, бо він нам не потрібний, бо ми дбатимем про свою власну хатку *).

Д. Іченець каже: „Журнал, на мою думку, повинен виходити раз на місяць з постійними відділами“. Далі йде перелік п'яти звичайних відділів „товстих журналів“. А вище сього він от що каже: „У нас тільки є дві-три книжечки про народню школу; ширшої-ж літератури, де-б розбіралось питання про національну школу взагалі і українську особливо, а також популярізувалось домагання рідної школи,—у нас зовсім нема“. (№ 164 „Ради“).—З ким-же, з чим-же, в таких разі, починати місячник?

Далі він каже, що „журнал зможе виходити зразу хоча в скромному розмірі“.—То-б-то зшитками буде

виходить? Я знаю, що зшитки дуже гарна річ, як вони дрібну новину приносять; а педагогічний журнал говоритиме про учебу, науку, техніку і т. ин. то для цього вони не придатні.

Ми-ж українці, показали себе, що ще не можемо журналів видавати...

Отакі видання варто назвати журналами, як були „Современник“, „Отеч. Записки“, або як тепер „Русское Богатство“. Рішуче можна сказати, що в сей час у нас не знайдеться стільки сили, щоб видавати щось подібне цим журналам. Зшитки-уривки нікого не задовольнять, нікого не зацікавлять, бо не зможуть дати чогось суцільного

Що-ж зосталося?

Збірник! Повний збірник, що повинен широко захопити й глибоко вичерпати педагогічні теми.

Мені здається, що для видання, та й для самого діла, далеко користніше видати один збірник у перший рік, ніж дванадцять клаптів. В одній книжці дати скількоро творів суцільних та закінчених далеко краще для учеби, ніж дати 12 книжок і в кожній 5—6 уривків.

Ми—вчителі—повинні знати свою учебу, а вона вимагає зацікавлювати цілою ідеєю, а не клаптями. Педагогічне діло,—трудне діло: все, що стосується до його, треба вперед вивчити, аж потім вже судити.

Як-би ми змогли дати 2—3 збірника на другий-третій рік видання—і це-б було дуже добре. Та на збірниках, може-б, навчилися видавати *педагогічний часопис*.

Аджеж і сусіди наші білоруси,—як кажуть,—видали першу книжку збірника, а не журналу *).

Д. Іченцю треба стати в осередку сього діла, коли вже йому пощастило сказати своє слово про це діло в „Раді“, бо мені ніяк „не повезло“ ні в „Гром. думці“, ні в „Новій Громаді“, з подібним-же внеском Він мусить дозволити нам виповнити слова Д. Старого українця (№ 169 „Ради“), то-б-то одібрати од нас діла наші на користь українській школі.

Старий українець правду каже: „Діла—також цінні, як і думки“. Всі, що спочувають цьому великому, святому ділові, мусять сказати, що вони вже зробили, що тепер роблять, та й що робитимуть на користь українській школі.

Знаючи нас і маючи перед собою наш матеріал, можна буде краще розміркувати, що видавати, а видавати щось неодмінно треба.

Ар. Вержбицький.

1909 р.

*) На останню думку цілком пристаємо й ми.

Ред.

*) Див.: 5-е число „Укр. Хати“ за біжучий рік. Автор.

Муза.

Злегенька ніжною рукою
 Душі торкнулася вона
 І знову лагідно рікою
 Поллялась пісня голосна.
 Знов розцвілися давні мрії,
 Окривсь широкий вільний путь,
 На буйних крилах знов надії
 Без вісти десь мене несуть.

Микола Коваленко.

Українське слово й мистецтво.

◆ Народні пісні холмського краю. П. Гнат Машко зібрав у Холмщині 50 пісень, з голосами, і положив їх на ноти. Мова пісень українська, лише з деякими дрібними відмінами. П. Машко шукає видавця на той збірник. Здається нам, що подібніше всього було-б видати сей збірник—київському Науковому Товариству.

Таке видавництво допильнувало-б, щоб той етнографічний матеріал було видано з належитою уважністю, а може й з спеціальним розбором, як філологічним, так і музичним.

◆ Нові пьєси. К. Ванченко випустив у світ одноактову пьєсу „Грих“; автор присвятив свій твір графові Л. Толстому.

— О. Пчілці драматична цензура дозволила для постанови на сцені „драматичний етюд“ в 1-й дії (з панського побиту), „Втрачений Рай“. Пьєса буде друкуватися в „Рідн. Краю“.

◆ Наш театр. Товариство Колесниченка розділилося в Києві на двоє: деякі артисти поїхали з Колесниченком в дальші місця, а інші, між ними д-ки Затиркевич-Карпинська, Лучинська, та ще де-хто, залишилися в Києві й заснували товариство на-різно.

З 15-го Жовтня (Сент.) в Києві починає грати Товариство Садовського. На перших драматичних ролях жіночих—буде Лініцька. З нових пьєс, не граних в Києві, підуть: „Никандр Безчасний“ М. Садовського (перероблено з „Горької судьбіни“) і інші.

◆ Український павільон. На господарській, дуже великій виставці в Полтаві визначається, посеред павільонів на зразок „модерн“,—українська будова полтавського губернського земства. Будинок—з баштами, з гарними штучними вікнами, з усякими оздобами, особливою краси. Отже, як видно, полтавське земство твердо

стоїть на своєму бажанні надавати своїм показнішим спорудженням українські прикмети. До сього завдання полтавська губернська управа вміє знаходити собі й тямущих виконавців. — Будівничими справами полтавської губернської управи найбільш орудує член її—Е. Саранчов.

◆ Земські ткальні в Полтавщині. Полтавське земство раніше від інших, і до сього часу пильніше від всіх, працьовало для того, щоб піддержати народне мистецтво й дати йому добрий напрям,—щоб воно берегло й далі розвивало свій український хист. Земські ткальні в Полтавщині дуже добре досягають цієї мети, виробляючи ткани, полотняні й інші, з узорами чисто українськими. Звичай сей від більших земських ткалень полтавських переходить і до менших.

Нам прийшлося бачити недавно взорчасте тканиня маленької земської ткальної майстерні в селі Сарах, гадяцького повіту; се дуже гарні скатерті й рушники, заткані чисто українськими зображеннями. Сі вироби дуже охоче купують і люде багатші, й бідніші, на весілля й для звичайного вжитку, бо вони гарні й дешеві: хороший рушничок з затканими зображеннями можна купити за 40 копійок.

◆ Пам'ятник Миколі Дмитрієву. Вдова М. Дмитрієва ще весною приїздила в Київ, щоб улаштувати справу постанови пам'ятника на могилі свого чоловіка. Недавно вона прибула знов до Києва й упорядкувала справу зовсім. Коло утворення пам'ятника працює талановитий скульптор Балавинський,—робить погруддя небіжчикове; другий відомий мистець український, Кричевський, робитиме самий пам'ятник, з каменя. Погруддя стоятиме по середині пам'ятника, у влоговині. Пам'ятник має вийти досить коштовний,—у скільки тисяч.

Нові книжки, прислані до „Рідного Краю“.

Іван Франко. „Флорентійські ночі“, переклад з Гейне. Львів, ціна 1 кор.

Стефан Ковалів. „Похресник“ і інші оповідання, (видання львівської „літературно-наукової бібліотеки“). Ціна 2-20 кор.

Видавництво „Вік“. Твори Івана Котляревського, з переднім словом Єфремова, з малюнками Корнієнка. Ціна 80 коп., на кращому папері—1 р. 20 к.

Едгард Лігоцький. „Przeznaczenie“,—оповідання з польсько-українського життя. Київ. (Ціни не визначено). Се оповідання виходить теж в німецькій перекладі, в Берліні, (випускає видавництво „Verlag von Fremden Sprachen“, переклад Кулеші).

Микола Голубець. „Фрагменти“. (Збірник віршів, з портретом авторовим). Львів. Ціни не визначено.

Д. Еварницький, Яворницький. *Матеріали до біографії Шевченка.* Видання музею Поля в Катеринославі. Ц. 25 коп.

А. Богданъ - Сокольскій. *Эскизы современности.* Очеркъ національного возродження и жизни послѣднихъ 4 лѣтъ на Украинѣ, в Польшѣ, Литвѣ и у евреїв. Кієвъ. Ц. 25 коп.

К. Ванченко. Гріх (під червоним ліхтарем). Драматичний скіз у 1-й дії. Ціна 20 коп.

Звіт з розвою руських стоваришень заробкових і господарських. Львів.

Б. С. Праця та капітал. З польської мови переклав П. Є. (Видання Київської Просвіти). Ціна 8 коп.

Мордовець. Гетьман Петро Сагайдачний. Історична повість. Переробила М. Загірня. (Видання Київської Просвіти). Ціна 20 коп.

Холодний. Як говорить машина. (Видання Київської Просвіти). Ціна. 3 коп.

Д. Грінченко. 1) *Іван Вишовський.* (Видання „Віку“). Ціна 15 коп.

Кіплінг. Казки. Переклав Юр. Сірий. Ціна 25 к.

И. Рукавишниковъ. Стихотворенія, том VI. С.-П.-Б. Цѣна 1 р. 50 к.

М. Харчевичъ и Н. Новичъ. „Юрко“. Пьеса для юношества, съ пѣніемъ и танцами, въ 3-хъ дѣйствіяхъ. Съ 10 рисунками и нотами 11-ти пѣсенъ. Петербургъ. Цѣна 60 коп.

Спільки й господарство.

◆ **Хліборобські школи при хуторах.** На тих казенних землях Херсонської губернії, що уряд поверне під нові хуторі, у херсонській губерській „землеустроїтельній“ комісії виникла думка завести *школи з садком і спробним полем* для початкової господарської науки; на це мають дати окрім участки по 8, або по 10 десят.; такі-ж участки призначаються і для сел, сусідніх з казенними землями. Особливо обстоює цю справу інспектор сільського господарства херсонської губернії, д. Сорокин. Він радить, щоб хутірських дітей познайомити з кращим способом порання землі; сьому можна допомогти, завівши по хуторах *школи з садом і спробним полем.* Господарськими участками орудуватиме земство, як-що воно само захоче завести не більше як через два роки школу з пробним полем; коли-ж земство захоче негайно улаштувати тільки саме поле, без школи, то участок казенної землі дасться земству в аренду. До

школи, коли вже її буде заведено, земство повинно приставити такого вчителя, щоб він знав і господарську науку, та міг її давати і учням, і всім, хто зацікавиться спробним полем і садом.

Коли потребується завести господарські машини,—рядову сіялку, то-що,—землеустроїтельні комісії дають для сього запомогу грошима.

Прибутками від господарства при школі, одлічивши земські кошти, потрачені на школу, користується вчитель, яко додачею за його працю. Учитель повинен держатися заведеної сівиби і всього ладу господарської роботи; крім того повинен виповняти всі вказівки тієї особи, що земство приставить для догляду за школою.

Певно, такі початкові господарські школи не дадуть селянським дітям повного знаття, по всіх відділах землеробства, а все-ж бачитимуть діти, які є нові способи краще порати поле, розводити й глядіти сад, заводити кращу породу худоби та птиці. Давать таку науку буде як-раз по силі звичайному вчителю з початковим знанням сільського господарства.

До таких заходів губерського херсонського земства пристають і повітові земства в Херсонщині,—олександрівське й інші.

◆ **Цементова черепиця.** Ся черепиця так розходить ся на Волині, що майстерні не вспівають виготовляти її, скільки треба. Починає вона ширитись і в Київщині. Земство київське тому дуже сприяє.

Черепицю цементну робити легше й дешевше, ніж випалювану (бо не треба ні печей ставити, ні дров палити). Однак—все-ж треба добре знати діло. Недавно в полтавщині, близько г. Гадяча, маленька спілка,—душ у три заможних селян,—почала вироблять цементову черепицю; не пожалували виписати й прес (гніт), аж за 250 карбованців; виписали з катеринославщини й скільки штукоч черепиці на зразок. Та нічого з того й не вийшло,—бо катеринославська черепиця була міцна така, що хоч і об землю кидати, то не розбивається, а в сих господарів виходила така, що й в руках ламалась. Тоді господарі-спільчане побачили, що не тільки черепицю на зразок, а треба й майстра виписати! Ото-ж і послали йому запросини приїхати, та показати як саме треба черепицю робити.

◆ **Ціни на хліб на „юго-западних дорогах“.** Пшениця 1 р. 5 коп. і 1 р. 10 к., найкраща 1 р. 13 коп. Жито 75—77 коп. Овес 65—70 коп. Ячмінь 65—69 к.

Лявне сім'я 1 р. 50 коп. пуд. Ріпак—до 1 р. 75 коп. Рижій 1 р. 20 к. Мак—2 р. 60 к. і 2 р. 75 коп. на станції.

ДО П И С И.

Харьків. В літньому садку „Тіволі“ грало товариство артистів Суходольського. Товариство зветься „руско-малорусским“ і друкує оповістки російським правописом, та мішаною мовою: російською й українською. В товаристві артисти на платі від Суходольського, йому-ж належить і вся театральна маєтність. Прибуло Товариство з Ставрополя; там грало з 1½ місяця; взяло на-круг по 300 карб. на вечір. Товариство—досить численне, має 30 чоловіка хору, свій оркестр з 15 музик, 4 пари танцюристів. Обстановка в товариства бідненька, рідко відповідає дії.

Краща сила в товаристві—се д-ка Дікова. Є в товаристві ставний, рухливий, з добрим голосом і не без хисту, молодий артиста Лимаренко. Товариство становить звичайні драми, комедії, (між ними—„Хмару“, оперети Суходольського, „Мазепу“ Шатковського, „Запорожській клад“ Ванченка і т. и.). Особливо висуває товариство жидівській репертуар: „Жидівка-вихрестка“, „Вихрест“, „Богоотступниця“ то-що. Всі ці речі скидаються одна на одну; в драматичних місцях вони такі штучні, без всякого правдивого чуття, а в комічних місцях з таким робленим, клоунським комизмом, що треба великого терпіння, щоб їх дослухати до кінця. Їхня недоладність щедро підправляється співами та танцями.

Позаяк же такі часті танці все-ж набридають, то танцюристам доводиться викидати „колінця“ та акробатські скоки. Однак і на ці пьєси знаходяться спеціальні охотники. Ходить багато жидів, бо в тих українських пьєсах жиди такі благородні, всі їх так кривдять.. Отже слухачі слухають з приємністю і ще й потішають артистів вигуками „біс“ та „ bravo!“

До речі. Недавно шановний батько українського театру М. Кропивницький висловився, що „в останні часи виганяють пісню з українських пьєс, а пісня ж—то само життя“. Не можна не сказати з приводу цих слів шановного артиста, що ледве чи хто хотів-би й намогався прогнати з кону нашу пісню; але в нашому театрі частенько пісня пристосовується до ладу й не до ладу. І пісні все ті самі; в них не відбивається сучасне життя, вони не відповідають дії і не мають ніякої вартости з боку так званої етнографії на кону. От проти такого зловживання пісні й протестує, та протестує цілком справедливо, наша драматична критика й краща частина українського громадянства. На ті докори критики та громади пора-б зважити нашим Товариствам.

Тим часом наші Товариства драматичні занадто вже багато пруть тих співів,—де треба, де й не треба,—перемішуючи їх раз-у-раз танцями. Отії „Хіврі та Гречки“, а коло їх знов та и гопак, (такий, що його нігде в житті не побачиш),—се-ж воно скидається на „балаганщину“!... Нема в тому ні здорового смаку, ні користи, ні виховання когось!..

Вводиться той танцюристо-співочий додаток—„для збору“, для прибутку. Але-ж українські товариства драматичні так люблять говорити, що вони товариства ідейні. Отже їм і треба знати міру і не переходити її ради „збору“, для втіхи „зборної“ громади.

Треба сподіватися, що міра та знайдеться. „Вигнати“ пісні не можна та навіть і танці на своєму місці—до ладу, але-ж не „переборщати“! Ото-ж і бажаємо того ладу—у цілій справі нашої сцени.

В чужих краях.

Невільництво в Америці.

Великого розголосу наробила справа жида Каляса, що переселився з Росії до Америки. Він жив у городі Нью-Йорку, та під час промислового застою в 1908 році виїхав з Нью-Йорку й прибув до штату Арканзасу. Вставши на одній станції, Каляс став на платформі й розглядав, куди йому йти шукати роботи. Аж ось приступив до його якийсь чоловік і, прилсживши йому револьвера до голови, спитав: „Хто ти і куди йдеш“?—Шукаю роботи,—відповів Каляс.—„Маєш гроші“?—Десять центів ¹⁾).

— „Арештую тебе“!—І ось Каляса арештовано й замкнено; а другого дня суддя присудив йому—заплатити штрафу 10 долярів і судові кошти.

Річ в тім, що по законах де-яких полудневих штатів, Арканзасу, Георгії, Флориди, кожний безробітний, що не має при собі грошей, уважається бродягою і за це підлягає карі. Щоб не тратити державних коштів, „бродяг“ сих не садовлять у в'язниці, а замість того кару переводиться на гроші і в'язнів віддають господарям та плантаторам (поміщикам) на роботу, до тієї пори, поки арештований одробить наложений штраф. Таких безробітних „злочинців“ було заарештовано разом з Калясом—багато і, по розправі, всіх одведено на залізничу станцію, а звідти перевезено до одного містечка в Арканзасі. Коли в'язні дісталися на місце, було підраховано, скільки страчено на їх переїзд і харчі; виявилось, що кожний з їх повинен був заплатити 90 долярів; отже ті

¹⁾ Цент—сотик, найдрібніші гроші.

гроші треба було відробити... Ось як оповідає про се Каляс:

„...Ми вийшли з поїзду і тут-же нас оточило 6 озброєних негрів. Ось нас посажено на вози, попереду, з заду і з боків—кінна сторожа з рушницями, револьверами й батогами. Вдосвіта, нас, 85 чоловіка, встановлено в 2 ряди і поведено на роботу; по-переду знов ішла озброєна сторожа, а з боків і з-заду—дозорці з бичами; ішли по заду нашої юрби кілька негрів з собаками, щоб, коли хто наміряться втікати,—ловити такого собаками... Ось ми прибули на поле, засажене ватовими кущами. У кожного з нас за плечима—торба на вату. Почалася робота. Арештанти, родом з півночі, непризвичайні до такої роботи, йшли дуже по-малу. Дозорця йшов слідом за нами з прокльонами й лайкою. Особливо напосідався він на одного з нас, Сміта, підганяючи його робити швидче. „Перший раз це роблю, через те швидко не можу“,—виправдувався той.—Не можеш?—кричав дозорця:—ось я тебе навчу!—І вмить два негри повалили нещасного на землю й почали бити батогами. За дві хвилини, плечі в робітника стали однією кривавою раною; нещасний ледве підвівся, сичав од болю, але мусив робити далі. Дозорця того-ж дня збив до безтямности ще двох негрів; трохи-ж раніш він застрелив одного білого, коли той намірявся втікти, а одного негра так збив, що той через дві години й помер... Ми виконували різні роботи: збирали вату, рубали дерева, корчували поля, копали рови. Що-дня кого небудь з нас було карано. Тяжке було наше життя! Страва в будні була надзвичайно лиха, а в неділю ще гірша. Ми завжди були голодні. Знесилені тяжкою працею, зморені голодом, ми не мали спокою і в-ночі, від всякої нужі. Спало 45 чоловіка в одній невеличкій кімнаті. По-під стінами тяглися поверхами наші кубла; між ними був узенький проход. І в неділю ми мусили лежати по берлогах, хоч нужа висисала з нас останню краплю крові. Багато з нас хворіло, а лікар навідувався до нас тільки раз на місяць... Праця, канчук і голод,—цими трьома словами можна змалювати все наше життя“...

Більше, як через рік неволі, довелося таки нещасному Калясові переслати листа до американського міністерства внутрішніх справ, у Вашингтон. Наслідком сього було те, що звідти до невольницького табору приїздив урядовець; Каляса було забрано в Вашингтон, до „Білого Дому“²⁾. Тепер Каляс жде слідства.

Лихо арештованого безробітного в тім, що його дозорця стає повновладним паном життя й смерти за-

суженого. Коли плантатор доведе до судді, що засужений робить ліниво,—суддя побільшує засуженому строк кари. Таким чином, попавши раз в неволю, можна лишитися в їй до смерти.

Всім звісно, що в Америці давно знищено рабство, але теперішнє невольництво ще багато гіршее від минулого. Правда, тепер засужений не стає *власністю* плантаторовою: не можна його продати мов раба, мов якусь-то свою річ; але перше властивці невольників хоч трохи піклувалися їх здоров'ям, бо для плантатора здоров'я невольника мало грошову ціну. Тепер-же з того засуженого, що впав у неволю на якийсь час, використовують все, до останньої краплі крові, не вважаючи на те, чи видержить невольник, чи згине. Згине сей, буде инший. Втрати не буде...

Єсть в тих-же американських країнах ще й инші вчинки, що вільного чоловіка можуть зробити рабом. Наприклад, недодержання робочого контракту карається неволею. При тім плантатори значно побільшують свої втрати; те-ж саме бува й з коштами по судовій справі. Особливо таку кривду доказують на неграх. Надсильною працею й знущанням приневолять нещасного до втікання, але втекти ніколи не вдається. І тоді нещасний засужується на кару—довшу в три рази. І так без кінця й краю...

Ось що робиться в де-яких штатах Америки, в сьому „краю волі“! Колись за ту волю, за знищення невольництва пролилося стільки крові, а тепер знов невольники страждають у рабстві, ще гіршому, ніж було давніш!

З австрійської Буковини *).

Львівська часопись „Громадський Голос“ пише:

„Жиди бойкотують мужиків. В Садагурі, в однім з найбільших жидівських гніздищ на Буковині, завзялися жиди збойкотувати мужиків у той спосіб, що не хотять нічого у них купувати. Звісно, що тепер як раз час, коли людї мають овочі, хліб то що, несуть на торг і продають часом і без ціни жидам, щоб було лише чим обійтися. А що тепер все подорожчало, заходяться жиди приневолити мужиків продавати свою кривавицю по такій ціні, як жидам хочеться—і взялися до бойкоту навіть цибулі. А провадять так огидно свій бойкот, що не тільки нічого не купують, а навіть не дозволяють виходити на базар. Одну жінку, що про те ще не знала і винесла на базар ярину, обплювали і вивели з криком за місто. Се хіба нарозумить наших мужиків, і їм се вийде на користь, бо візьмуться до закладання спілок, крамниць і їх праця не буде пропадати у лихварських руках“.

*) Країна поруч із Галичиною.

²⁾ Будинок, де міститься найстарший уряд в Америці.

О П О В І С Т К И

„ПСАЛТИРІЯ РОЗШИРЕНА“

в душі християнської молитви, для ужитку церковного і молитвенного. Для всякого приступний молитвослов о 520 стор. Ціна лише з Кор. враз з портом.

Висилає за попереднім приславем грошей, або післяплатою

А. СПОСАРЧУК

греко-католицький парох Рунбури; почта Печеніжин.
 (АВСТРІЯ).

Открыта подписка на 1909 годъ
 на професіональний и общественно-политическій
 журналъ

НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ.

Журналъ виходить 20 разъ въ году
 при участіи ИЗВѢСТНЫХЪ ДѢЯТЕЛЕЙ ПО НАРОД-
 НОМУ ОБРАЗОВАНІЮ.

Особое вниманіе обращено на отдѣлъ учительскихъ
 корреспонденцій—сообщенія съ мѣсть.

Подписная цѣна БЕЗЪ ПРИЛОЖЕНІЙ

ДВА РУБЛЯ въ годъ съ пересылкой.

Допускается РАЗСРОЧКА по полугодіямъ, т. е. по 1 р.
 Лица, желающія получить приложенія, уплачивають
 2 руб. 50 коп. (разсрочка: 1 р. 50 к. при подпискѣ
 и 1 р. за 2-е полугодіе).

Адресъ редакціи: Кієвъ, редакція журнала
 «Народный Учитель».

Видавництво „ВІК“.

Вийшло з друку нове видання.

ТВОРИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

під редакцією, з переднім словом та увагами

СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА.

Це том в 20 аркушів великої вісімки з портретом Кот-
 ляревського, малюнками до „Енеїди“ художника **В.
 Корнієнко**, заставками художника **Ів. Бурячка**,
 фотографіями могили та пам'ятника Котляревського.

Ціна 80 коп., на кращому папері 1 карб. 25 коп.

Продається в більших книгарнях Кієва, Пол-
 тави, Харькова і інших міст.

СКЛАД ВИДАННЯ:

Кієвъ, Безаківська 8, „Українська Книгарня“.

„СУЖЕНА НЕ ОГУЖЕНА“.

Жарт в 1-ій дії.

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

(Остатні примірники). Ціна 50 коп.

(Дозволено до постанови на сцені.)

„СВІТОВА РІЧ“.

Комедія в 5-ти діях.

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

Дозволено до постанови на сцені.

(Ішла в Товариствах М. Кропивницького, Ста-
 рицького, Барпенка-Карого й ин.).

Ціна 40 коп.

Обидві пьєси продаються в Кієві—в „УКРАЇНСЬКІЙ
 КНИГАРНІ“ (Безаківська, 8).

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНШИНАХ“.

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора пьєси „Дачика“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в Українській Книгарні (Кієвъ, Безаківська,
 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Кієвъ, Велика-
 Володимирська № 21).

ОТКРИТА ПОДПИСКА НА 1909-й ГОДЪ

на еженедельную иллюстрированную газету.

„ДѢтское Утро“.

Газета предназначается для дѣтей средняго возраста отъ
 8 до 13 лѣтъ.

Въ газетѣ помѣщаются статьи и замѣтки о явленіяхъ
 современной жизни, повѣсти, рассказы, стихи, театраль-
 ные пьєсы, статьи научно-образовательнаго характера,
 біографіи выдающихся дѣятелей, открытія, изобрѣтенія,
 разборы дѣтскихъ книгъ, игры, шарады, загадки и т. д.
 Всѣ отдѣлы обильно иллюстрируются.

„Дѣтское Утро“ выходитъ еженедельно, кромѣ дней послѣ-
 праздничныхъ.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой на годъ—
 6 руб., на 1 мѣс.— 50 коп. Подписываться можно на лю-
 бое количество мѣсяцевъ.

Подписка принимается въ конторѣ газеты: Москва, Пет-
 ровка, 1-й Знаменскій пер., д. 7, кв. 12.

В Книгарнях:

Редакції „Літературно-Наукового Вістника“ Київ, В. Володимирська улица № 28,
 Редакції „Кіевской Старини“, Київ, Безаківська ул. № 8,
 Іванова і К-о, Київ, Фундуклеївська № 2,
 Іздіковського Л. Крещатик № 29,
 Череповського, Фундуклеївська № 4,

Продаються отсі книжки:

Ів. Федорченко. „Іродіада, Богоблудниця. Думи над Россю“, поеми, 1906 р. ціна 20 к.
 Ів. Федорченко. „Хіба?!“ 1907 р. ціна 5 коп.

Журналъ „НАШЕ ДѢЛО“

выходить два раза въ мѣсяць. Въ программу журнала въ числѣ прочихъ отдѣловъ войдуть: Руководящія статьи по вопросамъ политическимъ, общественнымъ, экономическимъ и въ частности относящимся до крестьянской жизни.

Статьи популярно-научныя по всѣмъ отраслямъ знанія. Статьи, справочныя свѣдѣнія и практическія указанія по вопросамъ кооперативнаго дѣла въ Россіи и за границей.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

на 4 мѣсяца, начиная съ Сентября 1909 года по 1-е Января 1910 г.—1 руб., на 3 мѣс.—75 коп. Членамъ Потребительныхъ Обществъ на 4 мѣсяца—80 коп. на 3 мѣсяца—60 коп.

Адресъ редакціи: Київъ, Подоль, Воздвиженская № 1.
 Редакція журнала „НАШЕ ДѢЛО“.

Редакторъ-Издатель: А. И. ГДЪШИНСКИЙ,

Членъ Кіевского Союза Потребительныхъ Обществъ.

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“

Приймає практикантів на курси крамничні.

Поучує як вести крамницю.

Помагає при основуванню крамниць системи „Рочдель“.

Переводить на жадане контролі крамниць.

Доставляє товарів корінних, споживчих, вин природних, сьвітла з знаком + М. Ц. Н. Т., машин господарських, і пр.

Склади „Народної Торговлі“: у Львові (дім власний), Станиславоні, Перемишлі, Тернополі (дім власний), Дрогобичі, Коломії, Стрию, Снятині, Самборі (дім власний), Рогині, Бродах, Сяноці (дім власний), Городенці, Борщеві, Золочеві, Збаражі, Косові, Мостисках і Сокалі.

До услуги крамниць при закупнах гуртових е також продаж подрібна.

Состоящіе въ вѣдѣніи Министерствъ Внутреннихъ Дѣлъ и Уч. Главной Дирекціи Импер. Рус. Муз. Общ. и Прадвар. пьщ. канцеляр. ПЕРВЫЕ НА ЮГѢ РОССІИ

Одесскіе Регент-скіе Курсы

Церковнаго пѣнія съ правами для учащихся.

Курсъ 4-хъ годичный. На курсы принимаются лица обо-его пола, православнаго исповѣданія, не моложе 14 лѣтъ. По окончаніи курсовъ выдаются дипломы и свидѣтельства, дающіе право на преподаваніе пѣнія и музыки во всѣхъ учебныхъ заведеніяхъ Россійской Имперіи. При курсахъ общедоступная ВЕЧЕРНЯЯ ШКОЛА ХОРООВОГО ПѢНІЯ. При курсахъ имѣются спеціальныя классы фортепіано, смычковыхъ инструментовъ и сольное пѣніе. Занятіе на курсахъ ДНЕМЪ и ВЕЧЕРОМЪ. Составъ преподавателей при регентскихъ курсахъ только свободные художники. Пріемъ прошеній ежедневно отъ 10—1 час. дня. Пріемныя испытанія 2 сентября. Начало занятій 9 сент. Улица Новосельскаго, № 92. Программы и проспек. высылаются за 3 семикоп. марки.

Директ. курсовъ свобод. художникъ Николай Марценко.

Canada Line

въ діланю з Hamburg American, North German Lloyd і Holland America Lines.

Нові точно курсуючі кораблі поміж Кандою і Роттердамом, Гамбургом і Бременом.

Відпливають з Монтреалю, курсуючи точно, а так само припливають до Кюбеку.

Пасажири можуть літати там і назад до головних портів в Німеччині, Австрії і Росії за низьку плату.

Тіі, що хочуть спроваджувати приятелів з Європи, знайдуть тут найдогідніші условини.

Пароходи суть доброї величини і скорі та мають прегарний третої класи відділ.

Купувати шифкарти, довідатись про ціни, відпливи кораблів до і з Європи, або інші відомості, удавайтеся до:

W. M. Mcleod,
 Passenger Agent, Canada Line,
 205 McDermot ave. Winnipeg Man.

АРТИШОКИ

оповідання О. Пчілки.

(полтавський анегдот з памською життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 22.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: „На нашій вулиці свято!“ Вісті. На Україні. Вірші—*Сергія Мартоса і Сергія Палія*. Дуплет—малюнок *Миколи фон-Рендель*. Вірші—*Петра Білоуса і Пісочинія*. Українське слово й мистецтво. Записування дум у фонографі. З галицького життя (вистава у Стрию). Теревені. Спілки й господарство. Дописи.

Ілюстрації—малюнки Корнієнка.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією **О. Пчілки (О. Косач)**.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типа, портрети, краєвиди, будинки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 н., на 3 м. 1 р. 25 н. „Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будій Мрії й дійсність.	3 „
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника.	2 „
4. М. Л. Кропивницький. Скругна доба.	8 „
5. Кобза й Кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
6. С. Мартос. Важання отця дьякона (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Чермасенко. Весною (оповідання)	5 „
9. Г. Якимський. Весна (оповідання).	3 „
10. О. Пчілка Оповідання, випуск I. (Забавний вечір, Чад, Маскарад).	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збентежена вечеря“, „Ножди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури“).	20 к.
11. М. Глек. Оксана, драма в 5 діях.	20 „
12. Б. Гринченко. Три питання нашого правопису	15 „
13. А. Мащенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени)	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії (дозволений для сцени)	15 „
16. Т. Сулими. На менихах, жарт в 1-й дії	20 „

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Київ, Безаківська, 8).

„НА НАШІЙ ВУЛИЦІ СВЯТО!“ Так могли-б сказати, так і говорять наші брати галичане про свою виставу в Стрию,—виставу того, що може зробити пильна, напосідлива, загарлива праця, почата видатними діячами, а потім підтримана всім народом.

Несмівливими, незначними спробами починалася в Галичині свідомо національна праця на полі економічному. Львівська „Народна торгівля“ починалася літ 10 назад малесенькою крамничкою, з дрібним споживним крамом;—тепер „Народна торгівля“ має свої камениці у Львові, має численні великі відділи всюди в краю. Разом з Народною торгівлею процвіли інші подібні встановища. Всюди по краю видно успіх праці хліборобської, промислової, торгової.

І вся та праця народня гуртується в товариства, спілки. А сі хоч-би й чисто економічні товариства, спілки—пройняті національним українським духом, всі вони разом з посиленням економічного добробуту мають на меті—розвиток думки про національну народну силу, єдність, змогу „одностайно, односердно“ боротися за свої права.

Стрийська вистава, величезна, розмаїтна, дає доказ великого успіху в житті галицького українського народу. Галицькі українські часописи високо підносять її значіння. Але найбільш проречистим стає тут слово—часописі ворожої; бо то ще не таке диво, коли хвалять „свої“, а ось що пише москволюбна галицька часопись „Галичанин“:

„Виставка доказуєть, що украинофильская партія поднялась въ послѣднихъ лѣтахъ особенно тѣмъ, що члени ея переводили організацію народа въ каждомъ направленіи и що параллельно съ политическою вели также экономическую работу. Тѣмъ способомъ стали они сильными и то было причиною, що нынѣ заняли крѣпкіи позиціи по городамъ и селамъ въ Галичинѣ и на Буковинѣ. Фактъ тотъ удостовѣряемъ по той причинѣ, чтобы нашимъ людямъ доказати на примѣрѣ, що не шумомъ и крикомъ, не голословными отзывами и угрозами, а муравейнымъ трудомъ достигается успѣховъ, силы, вліянія и значенія“.

Свята правда! „Крѣпкія позиціи“ зайнято,—по городах і селах. Отсе свято й святкують на своєму кутку галицькі українці!

ВІСТІ.

◆ **Заміри японців.** Московським часописям телеграфують з Берлина, що японці хотять забрати собі частину Манжурії. Іде чутка, що вони, ніби-то, вмовлялися з Росією, щоб поділити Манжурію з нею, але не одержуючи довго від Росії відповіді, японці збираються захопити Манжурію силою,—готуються до війни.

◆ **Закінчення політичних справ.** Міністерство юстиції розіслало циркуляри Судовим Палатам, щоб до нового року було розібрано всі політичні й літературні справи.

◆ **Обмеження прав.** Міністр доріг Рухлов видав наказ, щоб на залізницях яко-мога менш приймано поляків. Від уряду Тюмень - Омської залізниці відібрано підписку, що той уряд ні в яким разі не здаватиме роботу ні полякам, ні жидам.

◆ **Учительський Інститут.** В Києві відкрито новий Учительський Інститут. Приймаються туди до вчіння найбільше вчителі, й то такі, що вже вчителювали 2 роки в якійсь школі.

Для 60-ти найкращих учнів в Інституті даватиметься за допомога (стипендія)—150 руб. на рік.

◆ **Пам'ятники старовини.** На Поділлі, в лісі пана Кледо, стоїть коло 60 великих могил. Розкопуючи їх, знайдено наконечники стріл, списи, ножі, кінжалі; вкупі з тією зброєю лежали й людські кістки. Могили ці дуже давні, кістки в їх зовсім потрухли. Покійників кладено в могилах головами на північ.

◆ **Земський під судом.** Полтавське „Общество любителей охоты“ орендує в косянтиноградському повіті для своїх членів, великі болота. Та на тому болоті спостерегли земського начальника Добровольського,—а він не був членом того товариства. Тепер земського позивають за „самовольну охоту“ на чужій землі; за це може бути штраф від 5 до 25 руб.

◆ **Кошти японської війни.** Государственный контроль перевірів усі військові й інші рахунки і знайшов, що японська війна, з усім розходом, коштувала Росії 1 мільярд, 824 мільйони і 400 тисяч рублів. Найбільш всього було розходу по інтендантству: 1 мільярд і 100 мільйонів. (З них не доведено документами—14 мільйонів і 658 тисяч).

НА УКРАЇНІ.

◆ **Вибори по новому земству.** Як вводитиметься в Західному краю" нове вемство, то вибори будуть вестися—по „національностям". Для сього буде зразком зовсім уже вироблений порядок виборів гласних у городські Думи—в Царстві Польським. Тут, по „городовому положенію“, виборців ділять на три гурти: Перший гурт—люде руські; вони вибирають більшу частину всіх гласних. В городах, де руських виборців не менш як 10, вони вибирають *одною* гласного. *Другий* гурт—*жиди*. В тих городах, де жидів більш половини всіх горожан, вони вибирають *одну 5-ту* часть гласних, в інших—не більш десятої части. В городських *Управах*—жидів може бути тільки *третья* часть членів; при тім жиди не можуть бути ні Бургомистрами, ні председателями Думи. *Третій* гурт—*поляки* й люди иншого племені; з сього гурту заміщаються ті місця, що зостаються від перших двох гуртів,—від руських гласних і від жидів. Кождий гурт національний вибирає гласних проміж себе.

Такі вибори буде прийнято для всіх земських і городських виборів у 9-х Західних губерніях і в Царстві Польським. Західні-ж губернії діляться на с'єверо-западн्या" (північно-західні), се-б-то губернії—Ковенська, В ленська, Гродненська, Могилевська, Минська й Вітебська, і „юго-западні" (південно-західні), се-б-то губернії—Київська, Волинська й Подольська.

◆ **Волинське губернаторство.** В Києві одержано певні вісті, що волинський губернатор барон Штакельберг лишає свою посаду й настановляється членом Ради міністерства внутрішніх справ; волинським губернатором буде директор департаменту внутр. справ Кутайсов.

◆ **Західно-руський з'їзд** заступників руської людности буде в Києві. Влаштовує його Комитет „Кієвського клуба русскихъ націоналистовъ“. Відділи комітету будуть у Вільні, Вітебську й в Кам'янці. В Київському комітеті головою А. Савенко.

◆ **Новий город.** Київське Передмістя „Соломенка“ виділяється в окромий город, що зватиметься Олександрія. Всіх жителів на Соломенці налічено 13,108; з них 11,772—православних; 1,047—жидів і 289—иншої віри. Всіх дворів 771, більш 1000 будинків; школи в сьому пригороді єсть тепер такі: дівоча гімназія, двохкласове училище міністерське і церковно-приходська школа. Купці й промисловці торгують на 838,000 рублів на рік, та селяне на базарі торгують більш як на 300,000 р.

◆ **В київському комерційному інституті** вже закінчилося приймання проханнів. Всього було подано 1,300

проханнів; прийнято 953 душі; між прийнятими багато жіноцтва.

◆ **Вистава в Проскурові.** В Проскурові Подольської губернії відбувається господарська вистава. Під неї одведено найкраще в Проскурові місце—сад у самому осередку города. На виставці є багато де-чого цікавого й що-дня на неї приходять досить народу. Через те, що в городі тепер багато приїздних, проскуровська городська Дума зробила постанову, щоб господарі домівок не брали з приїздних за одну кімнату більш як п'ять рублів у день; крім того, для незаможних назначено скілька домівок дурно. Єсть для приїздних і розвага: приїздив цирк, синематограф; і навіть запрошено українську труппу з Львова.

Хоч такі що-рочні виставки, як отся Проскуровська, не дуже багато дають для поліпшення господарства й ознайомлення з ним, а все-ж через їх і невеличкі наші міста починають жити новим господарським життям; люде дознаються, що й як робиться в господарстві по-за їх околицею і які з того єсть наслідки в господарстві.

* * *

Я бачив тебе серед ночі:

До мене прилинула ти;
В сльозах були карії очі,
В росі, мов у-ранці цвіті.

Ти плакала... Сумно і гірко
Так стало на серці моім.
І сам я заплакав... О, зірко!
Заплакав над горем твоім.

Ти плачеш і просиш забути,
Забути щасливі дні,
Кохання і чари отрути,
Що доля давала мені.

Я хоч у і сам все забути;
Прости, що тебе я любив,
Кохання і чари-отрути,
Що ними себе я згубив.

Сергій Мартос.

ПОЕТ.

(Переспів з А. Церетелі).

То безумець нікчемний, то віщий мудрець,—

Я про все, що побачу, співаю.

Ні землі, ні небес, ні кохання співець,

Я веління лиш серця сповняю.

За безумство моє ти судить не спіши

І за мудрість не чествуй хвалою!

Ні ганьба, ні хвала не дає для душі

Ні утіхи на вік, ні спокою.

І криштално ясне, мов у дзеркала скло,

Чуле серце усе відбиває:

Що в природі його чарувати могло,

Мимоволі у нім виступає.

Що вловило чуття у повітрі німім,

Виливається в гучному слові,

Що побачив поет—те натхненням своїм

Перелле він у згуки чудові.

Не даремно ти, друже, мене величав,

Як людину з палкою душею,—

У піснях я бажання свої виливав

Про з'єднання небес із землею.

Сергій Палій.

Київ, 1909 р. Червень.

Дуплет.

Як гарно скрізь! Як легко дихати грудям. Широко розгорнулася зелена лука. Далека річка ледві парує. Де-де над річкою стоять старі дуплясті верби. А між вербами, як діти, розбіглися куші; збігли по згористому берегу до самісінької води, торкають її,—граються з річкою. А вона неначе й сердиться: неначе з прикростю дзюрчить, та часом одпиха гілечки.

Так сердиться й гарчить старий кудлатий Сірко на дитину, коли вона тягне його за вуха. Та не лякається дитина; обома рученятами хапає Сіркову кудлату голову й кладе на неї свою... Тільки очима поведе Сірий і підійма лапу, щоб повалить дитину та погратися з нею.. І граються довго у-двох.

А над лукою, над річкою, над кущами й старими вербами далеке, далеке блакитне небо, як мати дитині, усміхається й річці, й вербам, і луці...

„Хіба-ж можна чоловікові приходити сюди й нести смерть, смерть і розор, у цей пишний малюнок „Великого Пана“?

Такі думки роїлись у голові в студента, хлопця років 23-х, коли він, з рушницею за плечима ішов лукою.

Була осінь... Така доба, коли деркач робиться гладким і важким мов грудка землі.

Студент ішов на Мельницьке, на те місце, де виводилось чимало деркачів. Саженья у трьох поперед студента біг понтер^{*)}). Собака йшов легко й весело; трохи пригнувши голову, бігав то вправо, то вліво, і, мов дзига, вертівсь по луці,

Коли-не-коли перед собакою виривались якісь сірі пташки. Швидко махаючи крильцями, підіймались вони в-гору; тремтіли з хвилину на однім місці—й знову падали в траву.

„Окрім того, що охота—жорстокість, це ще й не красиво“... дума студент, дивлячись на ту хижість та жадну пильність, що виявляв понтер, нишпорячи скрізь по луці.

„Не вже-ж мене цікавить вбивання для вбивання?“—Заворушилась відповідь, відповідь запевняюча. Та хлопець заглушує ту відповідь новим питанням:

„А що я робив-би, як би стріляли в мене?“... Але це питання нарочите, що спало на думку Бог-зна відкіль, прийшло на підмогу, щоб промовчати на перше...

„Ой, з-за гори, гори,

Гей, та вилітали орли“...

Так завів студент, одкинувши на бік усякі питання й відповіді. Понтер зразу оглянувся на свого хазяїна, мов хотів сказати: „яке-ж ти молоде! хто-ж іде на лови, та мов гава роззявля рота!.. І не сором?“

— Ну, дурню, шерш!.. Я забувся!—гукнув понтерові студент. Поправивши рушницю, він весело ступав слідом за собакою і ще не раз усміхався йдучи, та згадуючи, який у собаки був розумний погляд.

Розгарячене тіло легко несуть молоді ноги; маленький вітрець віє назустріч; високо підіймаються груди. Усе кругом радіє, усе сміється: сміється й сонце, й лука, сміється й молоде обличчя студентове назустріч віянню вітерця...

Торік, недалеко від сього місця полював він з своїм гостем-товаришем. Полювали на качок. Згадав, як порвалась качка, як він вистрілив попереду з одного дула,—промахнувся, далі з другого бебехнув і качка впала.

^{*)} Понтер, або пойнтер, особлива порода мисливських собак.

— Еге! ти, Гречана Ковбасо, (так звали його товариші) б'єш дуплетом *)?!.. гукнув йому товариш.

Сказавши по правді,—як-то воно бити дуплетом і що воно таке означає, він не знав, але кивнув головою з таким виразом, мов хотів сказати:—я вже так звик, нічого не зробиш!

Йому згадалася вбита качка. Коли-б йому прийшлося малювати образ страху, жаху,—він узяв би за зразок оту качку. Усе тіло в неї витяглося вперед: тулуб, шия, дзьоб... крила тремтять...

Манесенька грудочка крові й пир'я,—величезним страхом пройнята й кинута жахом вперед... Вистріл. Оглухлій качці він вчувається дальнім громом. Прискорити лету нема змоги, бо й так вона летить з усієї сили...

А в середині тільки одна думка, одно почуття: ось-ось, ще трохи,—і вирвусь відціль...

Знову вистріл...

Жаль, туга...

А може—вона жертвувала собою за інших?.. може, за діток?..

Студентові робиться якось моторошно. Вид уже давно не сміється, чоло зморщилось... Він згадав, що давно, ще як хлопчиком читав „Воробей“ Тургенева, то дав зарок ніколи не „охотиться“... Спав на думку, по схожості, другий зарок—після читання „Преступлення і Наказання“ Достоевського,—бути „ц'ломудренним“; і що-ж вийшло?..

Де ділись ті зарокі? Три чарки горілки і він пособля товаришам у моральному забійстві другої Соні Мармеладової...

„Ну, ще—вбив би качку зразу, чорт тебе бери, коли тобі скотілося забійства, а то врадував, що промахнувся, а потім на тобі,—покуштуй, лишень, „дуплета“!

„І чого я „охочусь“?.. Чі мені нема чого Істи?.. Ех, Василю, Василечку, йди ти краще до дому!“..

Студент підвів голову, щоб покликати собаку та йти назад.

Мов висічений з темного каменю, стояв його Каро. Трохи розсунувши ноги, витягнувши голову й хвіст, він увесь надався вперед і ледві примітно здригнувся. Каро робив „стілку“.

Хвилина—і рушниця з-за спини блискавкою переноситься наперед, до плеча. Злегка тріщать курки на зводах.

*) „Б'ють дуплетом“—коли за першим стрілом буває промах і вбивають з другого. (Інший і добрий стрілець—а так себе завчив; уважа це красивим).

„Господи! Останній раз в житті!.. Господи, хоч би-ж не промахнутись!“—шепче студент.

— Піль! піль!—гукнув він.

Собака здригнувся і рвонувся уперед.

З-під його важко виривається деркач і, розгорнувши крила, косо здіймається-лине проти вітру.

Бах!

Промах.

Бах!.. і деркач падає, вражений дуплетом.

Микола фон-Рендель.

Катеринославщина, 1909 р.

Ялина.

Місяць ясно сяє,
Зіронька смутна;
Милого немає,
Я сижу одна!
Сижу та сумую,
Що мені робить!
Недолю гіркую
Ні з ким поділить.
Веселі, дівочі,
Минають літа,
Кепкує, хто хоче,
Бо я сирота.
День і ніч горюю,
Голова болить;
Рук і ніг не чую...
Тяжко в світі жить.
Часом я заплачу,
Сяду, пожурюсь;
Сонечко-ж побачу,—
Нишком осміхнусь.
Та й знов до роботи,
Я берусь одна;
Нема й заохоти,
Бо все чужина.
Боже Ти мій правий!
Сиріт привітай,
Будь хоч Ти ласкавий,—
Долю посилай!

Селянин Петро Білоус.

Київщина, 1909 р.

В розлучі.

Плеще річка, шумить стиха
І гай зелененький,
Де ходили ми з тобою
По весні раненько;
Дивилися, як човники
По воді гуляють,
Як по небу хмари плинуть
І на сонці тануть.

Плеще річка, шумить стиха
І гай зелененький...
Та вже смуток міні чути
В тих згуках тихеньких;
Питаються мов у мене:
— А що-ж, голуб'ята,
Чом як перше не охочі
Щастя виглядати?

Плеще річка, шумить стиха
І гай зелененький,
А у мене сльози ринуть
І рветься серденько:
Не ходити вже нам вкупі,
Як колись ходили,
На нещастя - безталання
Ми ся полюбили.

Плеще річка, шумить стиха
І гай зелененький,
Промовляє до них гірко
Біднее серденько:
— І не чулись, гаю-річко,
Твої голуб'ята,
Як на-віки розлучила
Іх недоля клята...

Пісочинець.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Нова газета.** В Оріхові, заштатному місті тавричеської губернії, буде з нового року виходити *селянський „просвітно-економічний“* тижневик „Рідна Хата“; нам пишуть, що видаватиметься він — українською мовою, місцевим діалектом. Часопись тая видаватиметь-

ся на паях, місцевими селянами, під приводом Д. Яроша, з допомогою Віталія Самійленка й інших молодих авторів.

◆ **Почесний диплом київському Музеєві.** Німецьке товариство „Ліцей-Клуб“, що знаходиться під покровою Руминської королеви, вряжало сього року в Берліні виставу *народнього мистецтва* всіх країв. На ту виставу послав і „Київський Музей Царя Миколая II“ деякі народні українські вироби. Власне за килими й за вишиванки на виставі присужено було Музеєві почесний „пом'ятковий диплом“ („Erinerungs-diplom“). Німці надзвичайно втішались своєвидю красою українських виробів; килими рівняли по способу роботи до французьких стародавніх килимів „гобеленів“, про вишиванки-ж не хотіли вірити, що се робота простих селянок, — такими гарними здавалась їм та робота, і по добірних взорах, і по досконалості виконання.

◆ **Наш театр.** Товариство Сабініна ставило в Катеринославі п'єсу д-ки Т. Сулими „Дячиха“ — шість разів, з великим успіхом; потім почало ставити п'єсу тієї-ж авторки „На менинах“.

Товариство М. Садовського вже почало грати в Києві, в театрі „Народного Дому“. Товариство має й співочі сили; ставитиме між иншим оперу Монюшка „Гальку“, в українськiм перекладі Садовського.

В Кременчузі й в Крюкові grano місцевими охочими артистами нові п'єси Г. Левченка: „Погром“, „Не певна“. Сьому-ж авторові дозволено драматичною цензурою ставити на кону драму в 4-х діях „За рідний край“ і п'єсу в одній дії — „За рідні справи“. П'єса „Погром“ принадувала дуже багато жидівського громадянства, ішла скілька раз.

◆ **Нові книжки.** В Чернигові вийшов збірник віршів Гаврила Левченка „Кохана Муза“, (ціна 25 коп.) і „За що“ — драма того-ж автора, дозволена драмат. цензурою для кону, (ціна 25 коп.).

В Києві вийшли: Оповідання *О. Білоусенка* „Серед мертвих душ“, ц. 5 коп. Роман *И. Бойєра* „Сила віри“, переклад В. Пахаревської, ц. 50 коп.

Галицьке видавництво „Загальна Бібліотека“ випустило в Коломії: „*Начерк історії української літератури*“ Богдана Лепкого; „*Запорожці*“, І. Левицького; „*Байки*“ Ляфонтена, в перекладі І. Селянського; „*Суета*“, комедія Карпенка-Карого, з передмовою Б. Лепкого.

У Львові вийшла книжка М. Лозинського — „Українство і москальфілство“.

Малюнки В. Корнієнка

„Пливи, моя пісню,
У-плинь за водою!“...

За давніх часів.

(Біля корчми).

В. Корнієнко—молодий український артист-маляр, родом з Катеринославщини. Скінчив у Петербурзі Академію Художеств. Відомий скількома працями, між иншим ілюстраціями до Енеїди. Малювання його відзначається

щасливим поєднанням фантазії з дійсністю. На превеликий жаль, життя талановитого метця перервалося дуже рано: він помер у 1902 р. в дуже молодому віці.

Записування дум на фонографі *).

Тепер я розкажу, як саме здійснилась перша екскурсія для записування мелодій дум кобзарських.

Межи мною і привідцею справи увесь час ішло жваве листування, а з його й виявилось, що записувати ті мелодії приїде з Галичини пр. Ф. Колесса, але що приїде він на короткий час і треба вжити всіх заходів, щоб було захоплено якомога більше матеріалів. Мій кореспондент, той що дбав про записування дум, писав: „Треба зробити все можливе, щоб хоч трохи д. Колесса попоїздив. Мені здається, що єдиний спосіб організувати цього літа його подорож—се оголосити по українських часописах про його екскурсію, з закликом до всіх, хто їй спочуває, щоб повідомити, де які кобзарі є, щоб затримали тих кобзарів на місці, бо вони літом мандрують по ярмарках, щоб свідомі люде повідомили, як до тих кобзарів їхати, де можна знайти помешкання, та чи не можуть вони з своєї руки допомогти д. Колесі розглянутися й знайти собі раду в тім місті, та знайти й кобзарів. Проект такого оповіщення при сім прикладаю. Розуміється, найзручніше було-б, щоб відповіді надсилалися на Вашу адресу, бо тоді д. Колесса читав-би їх негайно і міг-би до того часу, як скінчить своє діло в Миргороді, вже зложити план дальшої подорожі. Яюсь мені раніше не спало на думку оповістити в газетах про екскурсію, і через те я не написав раніше самому д. Колесі про се, а то можна було-б просто від його імені випустити се оголошення; тепер уже мало часу, щоб з ним порозумітися; а в-тім, може як він приїде до Вас, всі закупити якось обміркуєте се і влаштуєте.

Оповідання, я гадаю, треба пустити в „Раду“, „Рідн. Край“, „Полт. Вѣстник“, „Южный Край“, а коли Ви зважите за потрібне, то і в інші газети. Я думаю, що відповіді вже спізняються і потішаюся тільки тим, що як ті відповіді заховати, то вони послужать матеріалом для екскурсії на прийдешній рік“.

Мій кореспондент, надзвичайно турбувався; вигадував, як-би полагодити найменші подробиці, щоб вони чимсь не зашкодили і жаданій екскурсії: він був не впевнений, чи все зроблено і згадано,—а се через його нервовий стан, викликаний досадою на те, що він одірваний величезним простором від „театру оруді“ і не може сам взяти на себе всього труду в сій справі.

Рівночасно писав мені уже й Пр. Колесса:—він повідомляв, що мій кореспондент, „придержуючись вказівок етнографічної комісії (до якої раніш звертався),

*) Додаток до висліді „Українські Думи“, Оп. Сластіона „Рідн. Край“ 1908 р.).

писав та обстоював, щоб екскурсію не обмежувати самим Миргородом, а щоб по можності списати репертуар бодай кількох кобзарів; для того я й радив, щоб їхав зо мною також д. Роздольський, чоловік досвідчений у збиранню народних мелодій на фонограф. Та коли д. Н. звернувся листом прямо до мене, я, розміркувавши справу, згодився на те, щоб їхати на-разі самому до одного лиш Миргорода. Я радо віддаю свій труд в такому важному й цікавому для мене ділі, як списане кобзарських дум“.

Справа налагоджувалась і треба було розіслати по часописах таку прислану відозву:

„До уваги прихильникам української музики. Відомий український знавець музики, др. Філярет Колесса, автор великої розвідки „Ритмика українських народних пісень“ і професор вишого музичного інституту у Львові, має цього літа виїхати в етнографічну подорож на Лівобережну Україну, для записування мелодій дум та історичн. пісень від кобзарів (бандуристів). Успіх екскурсії залежатиме в значній мірі від сподіваної допомоги д-ві Колесі з руки людей, що живуть в тих місцях, де є кобзарі. Допомога ся може бути виявлена в попередніх переговорах про те, щоб кобзарь був у таким-то місті в призначені дні (не раніше 15-го юля і не пізніше 15-го августа), а крім того можна-б переговорити про розмір плати кобзарям за співання дум і пісень. Осіб, що бажають подати таку за допомогу, просять про наслідки сих переговорів сповіщати—(вказувалось мою адресу,—для Ф. Колесси). Дуже добре було-б, як-би в тих листах було вияснено місцеві умови життя для приїздного чоловіка, (особливо се важно в селах і містечках, де нема гостинниць); та ще добре було-б, якби було докладно показано дорогу до того місця, де живе кобзарь (особливо коли туди треба їхати кінями), і якби було написано, до кого саме треба вдатися по-приїзді на місце, кого просити показати, де живе кобзарь, і хто поміг-би з ним спізнатися. Всякі поради й уваги місцевих людей що-до екскурсії—буде прийнято з великою подякою“.

Скріпивши серце, порозсилав я в часописі тую відозву, наперед добре почувачи, що нічого користного з того не буде, або як і буде що, то зовсім не користне... але-ж відраджувати моєму кореспондентові його найширші заходи, його гарячий запал і віру в чуливість нашого громадянства, мені було ніяково і неприємно. Нехай, думав я, він сам упевниться, що се була помилка, що українському громадянству до всяких наукових екскурсій нема ніякісінького діла.. Надрукована в часописах відозва, розуміється, мала зовсім не ті наслідки, про які так довірливо міркував собі мій кореспондент.

Однак прийшов таки один лист, від значного полтавського поміщика. Пр. Колессу широко запрохувано, яко „иностринного гостя“, приїхати погостити, обіцяно всякі вигоди, але-ж про кобзарів коротенько додавалось, що там їх немає, а стрічаються іноді лірники, то можна розпитатись. Та ще прийшла, на моє запитання, відповідна картка, що в не дуже далекому селі (Попівці), „старезний кобзарь Юхим Марціян хоч і живий, але з якого боку не підступали ми до його,—він ніяк не згожується ні співати, ні грати; каже: „більше 20 років як не граю,—все забув“; окрім того він хворий. Ще є одна баба, що співає „псалми“, (то-б-то думи); за се її колись, як сама вона каже, били“...

Оце були і всі здобутки оповіщення про нашу справу. Очевидно, українське громадянство „не нашло возможным“ обізватись на друковану відозву.

Тим часом д. Колесса виїхав з Галичини і задержавсь у Києві. Нашось, чи з обережності, чи ще з якої причини, йому пораяли вдатися до начальства з проханням, чи дозволить воно безборонно зібрати на фонограф з уст бідних старців їхні жалібні співи. Се прохання було таке незвичайне, що начальство подивилось на його з підозрінням. Начальство радилось, начальство веліло приходити „завтра“, і, на останку, очевидно упевнившись в небезпеці таких заходів (що-до старців), об'явило ученому етнографові, що воно „не нашло возможнымъ разрѣшить“ і т. и. З тим наляканий п. професор і сюди приїхав. Ся перша знайомість з нашими порядками зробила на шановного п. проф. таке гнітюче вражіння, що він не був навіть певен, чи й взагалі йому можна тут працювати над своїм ділом. Де вже тут було зважитись їздити самому по селах, не знаючи ні тутешніх порядків сільської поліції, ні державної мови. Йому неприємно було лишній раз показатись у городі, він не хотів навіть ні з ким знайомитись, уникав усього, що могло здатись „не возможным“, а надто як його листи почали чогось не доходити і прийшлося удаватись на пошту. Тупий, страшенний формалізм діймав його до одчаю: не приймались заказні листи, бо літери адресів, не дивлячись на всю їх виразність, не були зовсім схожі на російські, а такі як пишуться звичайно в Галичині. Дуже спішний лист в Ялту потребував два дні переговорів, бо „Ялта“, тавр. губ. здалось там—„Іалта, тавр. губ.“, а такого города, мовляв, у Таврії нема.

Не помогли всі заходи й пояснення:—на другий день знов почало виходить „Іалта, тавр. губ.“; та вже писарь дав раду, як треба по всіх правилах писати таке Я, яке подобається миргородському почтовикові. Зрозуміло, що шановний професор нізачо не зважувався

кудись поїхати по селах; а через те порішили ми кобзарів привозити сюди, бо й справді щб могло під теперішні часи здатись, некажу вже—якомусь темному старшині, або уряднику, а й ще темнішому стражнику? Один лихий випадок і екскурсія могла скінчитись невдачею. Прийшлося де-кого з кобзарів привозити за 70 верстов. Зробити це все було не легко; однак приїхало таки четверо темних співців дум. Ще з другого дня приїзду проф. Колесси в Миргород—почалося переписування мелодій з фонографічних валиків; мелодії ті були мною схоплені кілька літ перед тим. Отож було переведено думи Платона Шахворостілівського, Опанаса Баря, і де-що Михайла Кравченка. Коли приїхали жадані гості, ми цілими днями зхоплювали ті співи і сиділи за сим марудним ділом з ранку до вечора.

(Далі буде).

З ГАЛИЦЬКОГО ЖИТТЯ.

Хліборобська вистава у Стрию.

В Галичині, в повітовому місті Стрию, відкрито 8-го Жовтня (Сентября) велику „Хліборобську виставу“, а при їй і виставу народніх мистецьких та ремісницьких виробів. Виставу ту наші брати галичане справедливо вважають великим народнім святом, бо вона показала великий успіх в економічному й змісловому житті галицьких українців. Се признали навіть вороги українства, москвофіли, в своїй часописі „Галичанин“.

Отже на ту виставу прибуло в Стрий дуже багато народу, між иншим цілі товариств, або значне число їх заступників, що їхали на виставу з співом, з своїми корогвами.

З виставою було поєднано ще дві урочистості: 1) Посвячення прапору (корогви) місцевого товариства „Сокіл“ (гімнастичного, що має й інші завдання). 2) Підчас вистави, „Краєвий союз ревізійний“, яко осередок українських спілкових товариств, закликав їх відпоручників і гостей, відомих діячів на полі співництва (кооперації), для наради про „Всеукраїнський спілковий з'їзд“, що „Краєвий Союз“ скликає в 1910-му році.

Львівська часопись „Діло“ подає про стрийську виставу такі відомості:

„Сей день, перший день української хліборобської вистави в Стрию, день святочного відчинення її, був днем такого великого національного ознаймування, яке не тільки на довго запищеться в памяти учасників,

але стане одним з тих днів, що зазначають ступні нашого національного розвитку. Тих 20,000 народу, що з усіх сторін нашої землі прибули сьогодні до Стрия щоб оглянути виставу і своєю присутністю звеличати день відчинення її, се наглядний доказ тої свідомости, з якою наші народні маси відносяться до нашої національної праці на всіх полях життя. Можемо сміло собі сказати: Не вважаючи на вікову неволю, не вважаючи на важкі обставини, на ті затії, якими противники нашого свободного життя стараються припинити наш розвиток, ми все таки розвиваємося, ідемо вперед.

В день перед виставою. Ще в суботу, по полудні, на стрийським двірці, рух подорожніх став живіший ніж звичайно. Багато людей приїхало раніш, щоб могли заздалегідь приміститися, та побачити виставу — при її народженню.

І справді, хто зайшов до стрийського „Народнього Дому“, той мав нагоду оглядати, як докінчується те діло, що нині явилось перед очима глядачів у такій красі. Скрізь видно, як метушаться запрацьовані і втомлені члени виставового комітету, особливо-ж душа вистави п. Денис Сембратович, о. Нижанковський і ин. Працюють також Володимир Гнатюк і Микола Залізник, що в імені Музею Наукового Товариства ім. Шевченка означають предмети, годящі для музею, картками, з проською о відступлення їх музеєві.

Вечером приїжджають нові гуртки, і в залізничім ресторані, а опісля в кофейнях творяться при столах менші й більші громади знайомих, що ведуть розмови про наші справи взагалі і з-окрема про виставу. Між иншим всі інтересуються живо подіями в соїмі.

Всі гостинниці повні. Та приїзди не чують невиди, бо комітет постарався про зоставлення відповідного числа кімнат, так що кождий може вигідно приміститися.

День відчинення вистави—привітало чисте, погідне небо, ясне сонце, тепло, одним словом на-прочуд гарна погода. Здається, що се не початок осені, а середина літа.

Вже перед 8 год. рано на площі перед залізничім двірцем зібралася значна громада, щоб поглянути, як приїжджатимуть особливі поїзди. Всіх поїздів було п'ять; особливе вражіння зробив поїзд львівський, що двома машинами привіз 2,000 людей. Між учасниками бачимо добру половину селян; се наповняє кожного радістю. Публика з кожного поїзду удається зараз до міста; „Соколи“ і „Січі“ ідуть походом до парку Йордана, де має відбутися свято посвячення прапора (ко-рогви) стрийського „Сокола“.

В парку Йордана. Коло 11 год. з-рана просторий

парк Йордана залягла непроглядна юрба людей. Крім двох львівських поїздів, привезли ще надзвичайні поїзди з Рогатина і Станиславова тисячі Соколів. Гості порядкуються на двірці і четами відходять до парку, де приладжений був вітар. Чети усталилися перед вітарем, а громада по-за ними і по обох боках. Тиху Службу Божу відправив Високопреподобний отець Туркевич і посвятив прапор. Підчас служби співав хор стрийських міщан. Запрошені „куми“ і гості вбивали цвяшки в держак прапора. О. Лежогубський зі Львова виголошує, з властивою йому красномовністю, отсю патріотичну проповідь:

„Горі імієм серця!“.

„Задзвонили дзвони, заграли сурми, а їх срібний голос стрійно знісся аж у хмари, аж перед Божий Престіл та звістив небесні Сили, що український народ при Божій допоміж, виключно силами своїх найліпших синів, серед тисячних перешкод, зробив знову один великий крок наперед. Могутними хвилями розлився гомін по цілій галицькій Україні: „У Стрий! у Стрий! На першу українську виставу, на посвячення со-кільського прапору“—нісся клич. І влучив у серце народу. Кров живіше заграла в жилах, а думка-мрія так і лине в той час, коли на звук сурми лавою сунуло—козацтво, щоб віддати поклон козацькому червоному стягові, щоб старшину вкрити клейнодами, щоб раду радити, щоб боронити неньку Україну.

І тягнений непоборимою силою, забув народ про щоденну працю, забув про злидні і хмарою заповняв Стрий. Мов із землі вирости, мов із гробів устали довгі ряди струнких молодців, а над їх головами має червоний стяг, а на нім золотом виписано—і святий архистратиг, і галицький лев, і Сокіл. Чи до борби згуртувалися Ви, братя Соколи? Чи ненависть є Вашім кличем? Чи руїна Вашою метою? Ні!

Се чистий, непорочний, святий стяг, бо його снувала любов, любов до свого народа, свідомого своїх прав і обов'язків, до народа, що гордиться своїми народними сьвятощами, пам'ятає свою славу бувальщину і своїми силами прямує до ще славнішої будуччини.

Не руїна є метою, а будова великої культурної нації; щоб у ній всі стали рідними братами,—Синами Сонця-Правди; в їй найвисшим законом буде Божий закон.

Не смерть дорогою до мети, а життя, життя кождої одиниці, здорової душею і тілом, невтомимої в праці, невстрашимої в поборюванні перешкод. Бо тільки народ здоровий душею і тілом є народом будучности, бо тільки такий народ зуміє збільшити скарб нашого

народнього дорібку, довершити діло, почате серед народнього одушевлення. Тільки народ, що працює сам над собою, зможе зайняти своє місце серед народів світа, зможе добути належні собі права. Бо прав нікому не дає даром, права треба добути собі працею і не бездушною, розстріленою, а працею, що простує до зазначеної цілі, знаючи і не боячись, що на своїй дорозі знайде ворогів, знайде рови, знайде перешкоди; вони не то що не зменшать напруги, а навпаки—мусять збільшити її, так щоб праця одиниці рівнялася добутковій праці двох інших одиниць.—Але знаком боротьби він є! Та не такої, що в їй ревуть гармати, ламаються списи, брязчать мечі, що в їй потоками плететься людська кров, на те, щоб у ярмо загнати вільних людей, а боротьби такої, що має кличем—любов народа, метою—його будучність, дорогою праці; се боротьба, що в їй невірникам дається волю, незрячим світло, нуждарям хліб; її оружем—плуг, молот і книжка, кермовані любовію народа.

Ось вам сокільський прапор, ось провідна ідея тих, що гуртуються під ним. Не для забави основано Сокіл, не для самої тільки руханки, не на те тільки, щоб виробити міцне тіло, а на те, щоб вправляючи своїх членів в тілесних вправах, виробити в них почуття власного достоїнства, виробити і моральну силу,—щоб викресати в їх серцях одушевлення до всього, що гарне, людське, щоб вироблена громада не шагувала, не просила,—а жадала.

Лети-ж, „Соколе“, у цілому світові, і розкажи усім народам, що український народ живе, що він великими кроками йде на-перед, що нема на світі сили спинити його на тій дорозі, що всі затії ворогів розіб'ються об його груди, як розбивається холодна хвиля об гранітну скалу.

Бистрий в тебе зір! Глядиж далеко, далеко в будучність, щоб український народ, для хвилевої вигоди, ніколи не спустив очей своїх з найвисших народних ідеалів.

Гострі в тебе кігті! Видери-ж ними з серця народа усяку зневіру, вирви народну зраду, вирви самолюбство, вирви всякий порок, щоб народ став чистіший від найчистішого кришталю.

А Ти, Пане Хорунжий, прийми у свої руки сей освячений прапор.

Доки сонце з неба сяє, доки Дніпро в море плететься, доки сокільства на землі, нехай остане він чистим, як чистим і святим є нині по своїм освяченню. Нехай сей прапор буде знаком сили, нехай буде знаком мира для тих, що хочать мира, нехай буде знаком боротьби для тих, що думають, що Всевишній на те їх тільки

создав, щоб панували над другими, нехай буде знаком невмираючих докорів совісти для тих, що, стративши віру у свій народ, покинули його ряди та пішли у найми до чужих, щоб готового черпати, щоб чванитися чужим пір'ям.

Нехай буде могучим „Соколом“ серед своїх братів „Соколів“, а Боже благословенство нехай буде з ним по віки вічні!“.

(Кінець буде).

Теревені.

Давненько я не базікав з Вами, шановний читачу! Отак якось... говорячи по теперешньому—настрою не було...

Літом,—бодай не згадувати!—поганенько було нашому братові, в запряжці коло того нашого письменницького воза... Люде прохоложувались по „дачах“, а ми—що тієї спекоти дознали! що куряви надихались! що вареного асфальту, та всякої „ремонтної“ хварби нанюхались, так і нехай Бог сохраниць!

Та от—якось то дав Бог дожить до осені.

— Ну, що-ж там у Києві?—спитаєте.—Та що! Коли-б там хто глянув у прозірну рурку на Київ, з якогось там Марса, чи іншої зірки, то подумав би, що в Києві,—свят, свят!—революція, або-що: прямо-ж вам—увесь чисто осередок города до-гори дном перевернуто! Ну, барикади та й годі! Аж чудно тільки, що—(не тут споминаючи!)—постріли не лунають; а то—з каміння розруйнованої старої мостової, з глини, з дощок, з якихсь порожніх бочок—навернено скрізь по вулицях і площах цілі кучугури; в іншому місці так затарасовано, що ні пройти, ні проїхати, хіба на якому „Лебедьові“ перелетіти (коли здолає через улицю перехопитись!) Кажуть би то, це все пороблено самим легальним, дозволеним способом, з руки городської Думи. Може!..

І довгенько вже теє ведеться; вже й позивкали ми до того. Здвигнеш тільки плечима, подивишся на ті мовчазні барикади, та й підеш собі, обійдеш боком.

До чого людина не звикне! Вже на що страшна халепа—халера, а й до неї ми, кіяне, звикли. Байду-жісінько! Прочитаєш—„10 душ померло, двадцять—хворих“... Ну, то що?.. Раніш „заспокоювали“ нас, що хоч і хворіють, хоч і мрут'я кіяне, так не з халери, а з якогось гастриту-ентриту (либонь так кажу)... Се-б то „не вмер Данило,—болячка задавила“... Ну, та все-ж якось воно „благополучніш“—ентрит.

А се вже таки говорять, що знаходяться в киш-

ках у хворих — вібріони халери. Дарма! Адже подають при тім до відомості, що хворіють—кухарі, куховарки, прачки... Ну, то всі не-кухарі, не куховарки та не прачки й спокійні: я, мовляв, не з того розбору! Ще инше й додасть:—„ну, як всього 10 душ померло за весь час, то се ще дурниця!“ Хоч воно, сказати по правді, тим 10-ти душам—усе одно, яким вони „процентом“ у статистиці пішли, а все ж „процент незначительний“—і багато кому легшає на серці...

Иншому то й зовсім легко на душі. Візьме собі, та навіть на „бій биків“ піде. Думаєте, так собі кажуть ось подивились би ви сами: на всіх стовпах з оповістками про видовища київські навіть і биків тих понамальовувано,—такі страшні, хижі, а люди, „тореадори“ ті, якогось-то рогача їм у грудину стромляють. Отож ходять кіяне—й на ті бої биків дивляться...

Дивляться й на „Синю птицю“ в театрі. Шукають „щастя“ разом з діячами тієї баєчної, дивної пьєси. Так!—театр у сінематографі і сінематограф у драматичному театрі. Актори навіть уявляють собою постаті „Тіста“, „Молока“... І все те мелькає перед очима, вється, кучерявиться, тішить око... Досить?

Ну, та нехай там собі ганяють за тими сінематографами, калейдоскопними дивами, а ми підем на той куток, де Україна мила. Ми підем на відкриття київського „Українського клубу“. Е, хороше його прибрали,—ще краще, як було! Самих плахт десятків скілька,—на дверях, на вікнах драперії з них пороблено. Та які плахти!—з самого гетьманського Гадячу привезені! давні, старосвітські,—ще може гетьманьша Брюховецька в них ходила, проживаючи в гетьманському замку гадяцькому. Хто теє вгада! українці пак і не те позабували!..

Ну, та годі „серцю жалю завдавати“,—вернімось до клубу.

У вечері 12-го,—(коли-б, борони боже, чого не скоїлось, бо й 13-го числа, після півночі, захопилося!)—відчинено те наше Українське Товариство; відчинено „одкривальним“ вечером. Людей зійшлося не мало.

Була перше концертна, артистична частина. Вийшло при тім трохи дивненько: співали, читали вірші—самі мужчини; ніоднісінька пані не виступила! Навіть „Гусарина“,—того чорноусого, „що Машою звав“,—співав „добродій“, а не „добродійка!“ Далєбі, співець так і розпадався:

„Чого-ж мені його шкода?

Чого-ж мені його жаль“?..

І справді, чого-ж той жаль за гусарином-москалем співували не жіночі, а мужеські уста?.. Ну, що ви зробите, як ніхто з добродійок не схотів ні співать, ні про-

мовлять, дарма-що й сиділи наші артистки в залі, навіть у гарних виходних убраннях. Одна каже—„я не збиралась“, друга каже—я не хочу наприкрятися громад: „я торік часто виступала“ і т. д. Ну, й годі! Вже ви самі здорові знаєте, що вже як жінка затнеться, то хоч ти її вогнем печи!

Після концерту були танці. Пішли в парах—„кравовьяків“, та... „помпадурів“. Сказати по правді, до „помпадурів“ більш подобали-б убрання—маркизячі, та голівки в білих штучних кучерях, а не плахти й сукні зовсім не маркизячі, не новітні парикмахерські „валики“ й инші вироби волосяні, на зразок мичок. Ну, та що ви зробите!.. Де тих маркиз (та й маркизів!..) набрати!

Здалося мені, що музика (фортепьянна) грала до „помпадуру“ щось найбільше схоже на „Петруся“ (знаєте?—„Полюбила Петруся“!..). Може то мені так здалося, бо я не маю претензії, що я на тому дуже знаюся, а тільки, кажу, так чулося. Може, само фортепьяно так лунало—в українській світлиці...

Потанцювавши, розійшлись. Се-ж так собі, „відкриття“ тільки було. А ось почнуть в товаристві літературні вечорі і справжні артистичні.

Будуть дні призначені й для „бєсїди“, се-б то для того, щоб учасники товариства сходилися для побачення й розмови. Приємно, знаєте, зійтися в своїй хаті! Вже там чи „своя“ в їй „правда“, „і сила, і воля“, чи не своя, а все-ж хата таки своя, як собі хочете!

Перше всього платимо ми за неї своїх 2 тисячі карбованців на рік; друге—вбрана вона по нашому; третє—висять по стїнах портрети наших діячів (теж хорошенєко вбрані нашими рушниками): тут і батько Котляревський, і Кобзарь, і Куліш, і Антонович, Драгоманов, Старицький, Микола Ковалевський; в четверте—висять теж на стїнах карточки, що старшина Товариства „ласкаво просить шановних гостей уживати мови української“. Се-ж вам хїба не своя хата? Правда, чути часом по-при нашій і московську мову, і польську, (жидівської не чув ні-разу); ну, та можна-ж тільки „ласкаво просити“,—а не „заціпиш“ же силою, нікому, хоч і в своїй хаті!

Так, маємо таки свою товариську господу—і ніхто того не заперечить! є вона, є.

Розводяться в нас по-троху й свої „хати“—літературні. Де які давніші, правда, западаються, як наприклад—„Слово“, а за те нові таки—становляться. Ось хоч би й та хата, що таки „Хатою українською“ й зветься,—ота українська місячна часопись у Києві. Єсть вона,—ще не зруйнували її ні чужі руки, ні свої

язики в „Раді“, що напосілася раз-у-раз підкопувати „Хату“, точити її, як той шашель!

Держись, „Хато“! не подавайсь!

Так кажуть—будуються в нас все таки нові літературні хати;—ось „Село“, часопись для селян та робітників, почало виходити; а то ще буде, кажуть, виходити й учительський часопись український. Кажуть, буде виходити ще й друга хата, теж так і зватиметься хатою,—„Рідна хата“; видаватиметься вона в Таврії (чи таврич. губ.), в горі Оріхові.

Кому як поведеться, се покаже час і година, а все-ж як має хто охоту пробувати пера й чорнила, яка в йому сила,—та способів розбивати льодову кору, що нею обросло наше громадянство,—то нехай пробує!

Так,—одні хати падають, другі становляться, треті з усієї сили пручаються, щоб устояти на крижаній товщі української байдужості. Боже поможи!

Як то ті американці кажуть? „загублено гроші—нічою не загублено, загублено час—багато згублено, загублено одвагу—все загублено“!

Не губімо-ж, панове-братця, одваги! ні, не губімо!
Хтось.

Спілки й господарство.

◆ **Робітниче товариство „Впередь“.** Таке „потребительне товариство засновується в Києві. При київському „Бюро Потребительних Обществ“ збиралися „члени учредітели“, розглядали свій устав і постановили, що нове товариство буде на Шулявці. Членами будуть робітники й селяне. Членська вкладка 5 карб. і вступного 50 коп.

◆ **Сібирська маслобійна спілка.** Сібір виробляє дуже багато масла. Господарі, що ним торгують, давно позаводили артільні товариства, а потім ті товариства склалися в одну велику „Спілку“ („Союз“). Ця спілка, заснована з початку 1908 року, недавно повідомила про свою дев'ятимісячну працю: За цей час до спілки пристало 86 артілів з шістьох повітів томської й тобольської губернії. Спілка постановила собі *самостійно* продавати масло, без *посередників-перекупців*, та закупляти потрібні машини. Спілка завела торг з заграничними покупцями масла, обминувши всіх посередників-перекупців; купувала, теж без посередників, своїм спільникам усе потрібне в молочарському господарстві, так само й хліборобські машини то-що.

При заснуванні спілки, грошового капіталу було 20,000 руб., (зложених молочарськими товариствами); обороту за 9 місяців було зроблено на 1,973,000 руб.;

принято масла для продажу 130,000 пудів на 18 мільйонів і 731,000 руб. За той-же час спілка продала своїм спільникам різного краму на 212,000 руб. От що могла зробити *спілка*, коли вона привернула до себе багато товариств і обходилася без тих „посередників“! Тепер все це бачить і той, хто не вірив у справу.

◆ **Поміч господарям від земства.** Департамент Землеробства дозволив київській губерській земській Управі стратити 1,500 руб. на селянське травосіяння й 1,700 руб. на показні (спробні) поля.

◆ **Премії за бжільництво.** Рада „Руського товариства бжільництва“ почне давати надгороди (премії) з капіталу імені Н. Шихманова за поширення серед людности кращих способів бжільництва. Призначено до роздачі 40 премій: се книжки про бжільництво й медалі пам'яті Н. Шихманова.

◆ **Земський черепичний завод.** В селі Млачівці Радомисльського повіту, земство відкриває завод для виробу ганчарської, (випалюваної), черепиці. Київська губерська земська Управа призначила на саму будову завода 2,700 руб.

◆ **Землемірська школа.** С 1-го сентября сього року відкривається казенна землемірська школа—в Полтаві.

◆ **Курси.** Комітет сільських господарських позичкових товариств відкриває з 1-го Листопаду (Октября) в Петербурзі *курси по спілковій (кооперативній) справі*. Багато провінціальних товариств має охоту послати на ті лекції своїх заступників. Читатимуть лекції відомі професори; Тотіоміанц, Озеров, Поссе й інші.

◆ **Господарська вистава в Чернігові.** Осінь—пора всяких господарських вистав. Маємо їх не одну. В Чернігові таку виставу врядило господарське товариство „Селянин“.

Особливо доладно на тій виставі влаштовано відділи садівництва, огородництва й сіяних трав. У відділі ремісницьких виробів привертає увагу крелевецьке ткання; в відділі технічних виробів подано добрі зразки від чернігівської ремісницької школи та покошицької слюсарної майстерні, крелевецького земства; дуже цікаві фотографічні знімки є в відділові розводіння лісів та боротьби з пісками й ярами; хороші вироби з лози та з соломи подав селянин Олешко, з борзенського повіту; відділ розводіння худоби й відділ господарського знаряддя вийшли менше цікаві.

На виставі показувано всім охочим, як треба орудувати господарськими машинами; викладалися ще й лекції по господарству, зрозумілі для селянина.

◆ **Музей садівництва.** В будинку Київської губерської управи, заходами губерського інструктора по садівництву, д. Країнського, улаштовується музей садів-

ництва й огородинства; між иншим, будуть там жучки й гусениці, що шкодять садовині й огородині. Збірано їх для музею найбільше в київській губернії. Музей відчинено з 1-го Жовтня (Сентября).

► **Хліборобський лист з Сібіру.** Всякі чутки йдуть про життя переселенців на Сібірі. Одні кажуть, що там не можна прожити добре,—де-хто й вертається до-дому, не зачепившись за землю, як-що не захопив нарізаного участку; а де-кому й добре ведеться. Ось що пише до київської „Земської Газети“ один переселенець з Актюбинська (Акмолінської області): „Землі тут багато, а через те й хліба доволі; є й скотина, й молоко, і все инше. Коли сібіряк оре землю, то хліба він уже ніколи не купуватиме, а ще й сам продасть де-що зайве.

„В Актюбинську держуться тепер такі ціни: пшениця—60, або 70 коп. за пуд, ячмінь—40, або 50 коп., просо—75 коп.; сотня капусти—3, або 4 руб.

„Урожай сього літа був добрий. Тільки картоплю не вродила. В Актюбинську робітник бере 1 руб. 20 к., а робітниця—70 коп. в день“.

ДО ПИСИ.

О. Ковед, Чернігівського повіту. Село наше дуже велике, але порядку в йому мало. Дякуючи Богові, наші селяне мають: дві церкви, дві школи—земську й церковно-парахвіяльну, земську лікарню, волость і... монополюку. Не обминула нас дбайна доля й стражниками. Керує стражниками одна вже не молода, підтоптана панночка, що має силу при становому уряді. Вона прилюдно ласться поганими словами і навіть вже де-кого з селян держала за чуба.

Стражницька пуга гуля тут невгаваючи. Бьют всіх: і старих і малих, стрічних і поперечних... Бьют, кажу, добре всіх, кого тільки спіткають, а про-те порядку нема. Як крали у волості громадські гроші,—так і крадуть; як пили горілку в волосному суді, так і тепер пьють; як робили наші селяне на чужому полі по 20 копійок у день, ще й на своїх харчах,—так і по сей час роблять; як не було в нашій лікарні сливе ніяких ліків, та приладів, крім касторки, хини, йоду, скількох бинтів та брудної тріски, що за помочю її додивляються в роті в хворого на горлянку,—так і тепер нема. І це тоді, як при лікарні завжди пораються 4 чоловіка: лікар, хвершал, акушорка і... сторож. Еге, й сторож, але не думайте, що це той звичайний сторож, що замітає та вартує. Ні, цей сторож рве зуби селянам, чистить і годує коня, перев'язує рани хворим

селянам, мие підлоги, робе масажі, сапує картоплю на городі і т. и.

Раніш проживало тут багатенько жидів, але в 1905 р., під час погромів, що наше село зачепили,—розбіглися всі, хто-куди. І кажучи правду, наші селяне лехше дихнули, бо ті жида далися їм добре в знаки! Вони були так розкинули свої тенета, що позаплутували в їх не тільки темних селян, а й інтелігенцію. Сливе всі мешканці нашого села тіпались в жидівських тенетах, як та піймана, заплутана в невід риба, на сухому березі. Позбулися, кажу, наші селяне жидів, та не надовго. В 1906 р. прибудився сюди один жид—коваль. Цей жид уже не схожий на тих жидів, як не схожий той сторож на своїх товаришів-сторожів. *Цьому жидові подає руку сама „пані“*, що таку велику силу має коло стянового уряду. Кажуть, що той жид пише „доноси“ на селян. От бачите, який це жид!

А тим часом стражницька пуга добре шмагає по селянських плечах... Може, що й вишмагає. Поживемо, побачимо.

Гаврило Левченко.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілна).**

О П О В І С Т К И.

Съ 1-го Юля 1909 года въ г. Киевѣ выходитъ въ свѣтъ при участіи видныхъ педагогическихъ силъ

еженедѣльная литературно-научная газета: подъ названіемъ

„СПУТНИКЪ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ И ЭКСТЕРНА“

Новый органъ ставитъ себѣ цѣлью обслуживать интересы и освѣщать жизнь средней школы въ самыхъ разнообразныхъ отношеніяхъ. Съ особеннымъ вниманіемъ газета будетъ относиться къ облегченію тернистаго пути тѣхъ лицъ, которые по различнымъ причинамъ не могли попасть въ среднюю школу и очутились въ рядахъ *экстерновъ*. Избавитъ по мѣрѣ возможности отъ напрасной траты силъ, облегчитъ и уяснитъ наиболее трудное въ курсѣ средней школы, освѣтитъ часто мѣняющееся правовое положеніе экстерна—вотъ одна изъ главныхъ задачъ новой газеты.

Редація надѣется давать при газетѣ отдѣльные приложенія по предметамъ учебной литературы.

Подписная цѣна:

въ годъ 4 р. 40 к., $\frac{1}{2}$ 2 р. 30 к., 3 мѣс. 1 р. 20 к., 1 мѣс.—50 к. Отдѣльный № 15 к.

При подпискѣ на годъ—разрочка: первый взносъ 1 р. 40 к., остальные взносы по 1 р. черезъ каждые 3 мѣс.

Адресъ Редаціи: Киевъ, Большая Подвальная 29, кв. 21—
Адресъ Конторы изданія: Киевъ, Прорѣзная, 12.

Редакторъ Газеты **О. А. Португаловъ.**

Издатель **Т. Е. Піотровскій.**

Вийшов з друку перший випуск: „ЛІТЕРАТУРНОГО РОЧНИКА УКРАЇН- СЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ АВТОРІВ“

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

Тадеуша Міхальського і Едварда Лігоцького.

Прибутки з цього рочника будуть поділені по-рівні між комітетами: збудовання пам'ятника Тарасові Шевченкові у Києві і перевезення останків Юліаша Словацького до отчизни.

В роčníку беруть участь:

УКРАЇНСЬКІ АВТОРИ:

Христя Алчевська.	Михайло Коцюбинський.
Гнат Хоткевич.	Іван Личко.
Микола Чернявський.	Катерина Скарятина.
Грицько Чупринка.	Андрій Теплинський.
Дніпрова Чайка.	Валеріян Тарноградський.
Микола Філянський.	Леся Українка.
Надія Кібальчич.	Микола Вороний.
Олекса Коваленко.	

ПОЛЬСЬКІ АВТОРИ:

Вітольд Бунікевич.	Станіслав Моргулець.
Станіслав Гавінський.	Ядвига Подгорська.
Ксавери Глінка.	Цезарій Поплавський.
Вацлав Кноль.	Слава Прушинська.
Болеслав Корейво.	Аделя Ружальська.
Болеслав Лесмян.	С... мир, (Климович).
Едвард Лігоцький.	Зофія Улашинівна.
Тадеуш Лазовський.	†Мамерт Вікшемський.
†Адам Міроновський.	

Ціна 1 р. 20 коп. Продається в Редакції видавництва (Мало-Владимірська 24. к. 4)
і в українських і польських книгарнях.

Продолжається подписка на 1909 й годъ
на виѣ партійную прогрессивную газету

Тавричанинъ

—IV-ий годъ изданія.—

Газета виходить въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. „Тавричанинъ“ — любимая въ Крыму газета. Послѣ ряда ея извѣстныхъ обличеній и разоблаченій, вызвавшихъ администрат. кары и рядъ судебныхъ процессовъ, газета стала сильно популярною. — На годъ — 3 рубля; на 6 мѣсяцевъ — 1 руб. 50 коп. Деньги адресовать: Симферополь, „ТАВРИЧАНИНУ“.

Редакторъ-издатель Д. В. Коломійцевъ.

„Przeglądu Krajowego“

tygodnika politycznego, społeczno-ekonomicznego o kierunku demokratyczno-krajowym, poświęcony przedewszystkiem sprawom kulturalnym naszego kraju.

Prenumerata „PRZEGLĄDU KRAJOWEGO“ wynosi: w Kijowie, w Cesarstwie i Królestwie: rocznie rb. 6., półrocznie rb. 3. kwartalnie rb. 1 50.

Cena numeru pojedynczego kop 15.

Adres Redakcji i administracji: Kijów, Funduklejowska № 10, m. 14.

В Жнигарнях:

Редакції „Літературно-Наукового Вістника“ Київ, В. Володимирська улица № 28,

Редакції „Кіевской Старини“, Київ, Безаківська ул. № 8, Іванова і К-о, Київ, Фундуклеївська № 2,

Іздіковського Л. Крещатик № 29,

Череповського, Фундуклеївська № 4,

Продаються отсі книжки:

Ів. Федорченко. „Іродіада, Богоблудниця. Думи над Россю“, поеми, 1906 р. ціна 20 к.

Ів. Федорченко. „Хіба“?!, 1907 р. ціна 5 коп.

Журналъ

„НАШЕ ДѢЛО“

виходить два рази въ мѣсяць. Въ программу журналу въ числѣ прочихъ отдѣловъ войдуть: Руководящія статьи по вопросамъ политическимъ, общественнымъ, экономическимъ и въ частности относящимся до крестьянской жизни.

Статьи популярно-научныя по всѣмъ отраслямъ знанія. Статьи, справочныя свѣдѣнія и практическія указанія по вопросамъ кооперативнаго дѣла въ Россіи и заграниччю.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

на 4 мѣсяца, начиная съ Сентября 1909 года по 1-е Января 1910 г.—1 руб., на 3 мѣс.—75 коп. Членамъ Потребительныхъ Обществъ на 4 мѣсяца—80 коп. на 3 мѣсяца—60 коп.

Адресъ редакціи: Київъ, Подоль, Воздвиженская № 1. Редакція журналу „НАШЕ ДѢЛО“.

Редакторъ-Издатель: А. И. ГДЪШИНСКИЙ,

Членъ Кіевского Союза Потребительныхъ Обществъ.

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“

Приймає практикантів на курси крамничні.

Поучує як вести крамницю.

Помагає при основуванні крамниць системи „Рочдель“.

Переводить на жадане контролі крамниць.

Доставляє товарів корінних, споживчих, вини прирідних, свѣтла з знаком + М. Ц. Н. Т., машин господарських, і пр.

Склади „Народної Торговлі“: у Львові (дім власний), Станиславоні, Перемишлі, Тернополі (дім власний), Дрогобичі, Коломій, Стрию, Снятині, Самборі (дім власний), Рогині, Бродах, Сяноці (дім власний), Городенці, Борщеві, Золочеві, Збаражі, Косові, Мостисках і Сокалі.

До услуги крамниць при закупках гуртових е також продаж подрібна.

Состоящіе въ вѣдѣніи Министерства Внутреннихъ Дѣлъ и Учт. Главной Дирекціи Импер. Рус. Муз. Общ. и Правдвер. вѣч. канцеллою
ПЕРВЫЕ НА ЮГЪ РОССИИ

Одесскіе Регент- скіе Курсы

Церковнаго пѣнія съ правами для учащихся.

Курсъ 4-хъ годичный. На курсы принимаются лица обо-его пола, православнаго исповѣданія, не моложе 14 лѣтъ. По окончаніи курсовъ выдаются дипломы и свидѣтельства, дающіе право на преподаваніе пѣнія и музыки во всѣхъ учебныхъ заведеніяхъ Россійской Имперіи. При курсахъ общедоступная ВЕЧЕРНЯЯ ШКОЛА ХОРООВОГО ПѢНІЯ. При курсахъ имѣются спеціальныя классы фортепіано, смычковыхъ инструментовъ и сольное пѣніе. Занятіе на курсахъ ДНЕМЪ и ВЕЧЕРОМЪ. Составъ преподавателей при регентскихъ курсахъ только свободные художники. Пріемъ прошоній ежедневно отъ 10—1 час. дня. Пріемныя испытанія 2 сентября. Начало занятій 9 сент. Улица Новосельскаго, № 92. Программы и проспек. высылаются за 3 семикоп. марки.

Директ. курсовъ свобод. художникъ Николай Марценко.

Canada Line

в діланю з Hamburg American, North German Lloyd і Holland America Lines.

Нові точно курсуючі кораблі поміж Кан дою і Роттердамом, Гамбургом і Бременом.

Відпливають з Монреалю, курсуючи точно, а так само припливають до Кюбеку.

Пасажири можуть дістатись там і назад до головних портів в Німеччині, Австрії і Росії за низьку плату.

Тіі, що хочуть спроваджувати приятелів з Європи, знайдуть тут найдогідніші условини.

Пароходи суть доброї величини і скорі та мають прегарний третої класи відділ.

Купувати шифкарти, довідатись про ціни, відпливи кораблів до і з Європи, або янші відомості, удавайтесь до:

W. M. Mcleod,

Passenger Agent, Canada Line,

205 McDermot ave.

Winnipeg Man.

АРТІШОКИ

оповідання О. Пчілка.

(пoltавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 23.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: „Чіась воля, чіась сила“. Вісті. На Україні. Вірші—*В. Кашубською*. Поручик Приципенко—оповідання *О. Попова*. Записування дум на фонографі—*О. Сластиона*. Вірші—*С. Мартос*. Білгородська старовина княжого часу. Українське слово й мистецтво. Спільки й господарство. Допись. Оповідки.

Ілюстрації: Церква в селі Білгородці і вали в селі Білгородці.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.

„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціні і для заграниці — однакові.

Видання часописі „РІДНИЙ КРАЙ“:

№№	Ціна.
1. П. Мирний. Сон. Різдвяна приповідка.	3 к.
2. А. Будів. Мрії й дійсність.	3 „
3. Петро Оправхата. З записної книжки сільського стражника.	2 „
4. М. Л. Кропивницький. Скрутна доба.	8 „
5. Кобза в Кобзарі. Розправа М. Лисенка, з додатком приміток О. Пчілки й М. Дмитрієва.	10 „
6. С. Мартос. Бажання отця дьякона (опов.)	5 „
7. О. Пчілка. Тарасове свято (оповідання).	10 „
8. С. Чермасенко. Весною (оповідання)	5 „
9. Г. Ясинський. Весна (оповідання)	3 „
10. О. Пчілка. Оповідання, випуск I, (Забавний вечір, Чад, Маскарад)	20 „
Оповідання, випуск II („За двором“, „Збентежена вечеря“, „Пожди, бабо, нових правів“, вірш „На століття української літератури).	20 к.
11. М. Глеи. Оксана, драма в 5 діях, ...	20 „
12. Б. Гринченко. Три питання нашого правопису	15 „
13. А. Нащенко. По закону, жарт в 2-х діях.	15 „
14. О. Пчілка. Світова річ, комедія в 5 діях, (дозволена для сцени)	40 „
15. Г. Левченко. На межі. Жарт в 1-й дії (дозволений для сцени)	15 „
16. Т. Сулими. На менихах, жарт в 1-й дії	20 „

Книжки ці одержувати можна в Українській книгарні, (Київ, Безаківська, 8).

„ЧІЯСЬ ВОЛЯ, ЧІЯСЬ СИЛА“. На всій правобережній Україні готується велика переміна в крайовому життю: вже так швидко буде заведено в сьому краю нове земство. Іде чутка, що в Думі чи не найперш розважатимуть вже виготовлений у міністерстві закон про земство в західних краях, в тім гурті в київщині, на Волині й на Поділлію. Закон виборчий збудовано на основі *національній*: люде кожного племена, що проживає в цих краях, вибратимуть гласних у нове земство—окроме, проміж людьми свого племена. Ті племена матимуть не однакові права, бо за зразок виборчої справи взято городське виборне право в Царстві Польськім, а в сьому краю при городських виборах найперше місце мають *руські*, потім *жиди*, (їх у польських городах велика сила), потім *поляки*; виборці-поляки вибірають на ті місця, що зостануться лише від руських і жидів; після всіх ідуть виборні від людей иншого племена (німці й инші).

Се надасть земській виборчій боротьбі в краю особливого руху.

Рух той почався вже й тепер. Перше ніж будуть міркувати над новим земським виборчим законом у Думі, розважатимуть його в нас на місці, в земських Комітетах теперішніх. Та в сьому рухові на місці, в південно-західному краю, людність українська найменш візьме участі, дарма що вона переважає, в такій великій мірі, всі инші племена в краю. В теперішньому земстві український народ заступлений надто мало; перевагу в тутешніх земських Комітетах мають инші діячі земські, великі власники земельні,—вони-ж то й розважатимуть в Комітетах новий виборчий закон, що має піти в Думу, що ятиме таку велику вагу для народа українського. „Хтось“ „щось“ розважатиме, хтось рішатиме долю всієї людности, без відому ширших кругів народних...

Та і в самій Думі—хто виступить з радою, як саме треба поділити пайки в громадянському земському краєвому житті між розмаїтими племенами нашого краю?.. Хтось, щось ділитиме. Ітиме боротьба серед „міцних сього світа“.

Та боротьба глухо ведеться вже й тепер, перед підняттям думської завіси.

ВІСТІ.

◆ **Синодська постанова.** Синод постановив, що не слід заводити „крематорій“,—мість для паління мертвих тіл,—бо таке паління супротивить віроученню про воскресення померших.

◆ **В міністерстві освіти.** Міністр освіти Шварц видав наказ, щоб не затвержувано ніяких учительських „союзів“, чи спілок.

Разом з тім газети сповіщають, що міністр освіти має затребувати, щоб директори середніх шкіл подали свої докладні думки про всіх учителів у їх школах.

Університетський устав переглядається; самостійність університетську буде ще зменшено.

◆ **Встанови приймання жидів у середні школи.** Царь затвердив такі встанови, зложені совітом міністрів про вступ жидів у середні школи:

1) „У середні школи, содержувані державним коштом, жидів може бути приймано в столиці—5 процентів з усього числа учнів; в середніх школах инших місць—10 процентів; в краю жидівської осілости—15 процент.“

2) В тих середніх школах, де жидів до сеї пори зовсім не приймано (в Колегії П. Галагана, в дворянськім інституті Александра II й инших) не буде приймано їх і тепер.

3) В середні школи з *правами державних*, содержувані коштом громади або якогось громадського встановища, учнів-жидів приймають по такій нормі, як і в середні школи державні; при тім можуть входити в деякі особливі умови з урядом ті встановища, або ті окромі особи, що содержують школу.

4) В середні школи, що не мають прав, учні-жиди прийматимуться без всякого обмеження.

5) Теж без всякого обмеження (без норми) можуть вступати учні-жиди—в середні мистецькі школи, в торгові, промислові, технічні й ремесницькі, відомства *міністерства торовлі й промислу*, в зубо-лічебні школи й *нижчі* технічні училища *міністерства освіти*.

6) В землемірські, середні сільські-господарські школи й середні технічні школи *міністерства освіти*, а так само й у хвершальські й акушерські школи—жидів приймається по нормах, вказаних у статті 1-й.

Норма вилічується з увагою на *все число* учнів школи.

◆ **Колишній шах перський на житлі в Одесі.** В Одесу прибув скинутий шах Магомет-Алі. З ним прибула його сім'я, гарем, прибічники й челядь, всього 40 душ. В дорозі при шахові був камергер Батюшков і козак Хабаєв. На вокзалі шаха зустріли градоначальник і командир війська барон Каульбарс. Для шаха влаштовано в Одесі, на Гоголівській вулиці, будинок Бжозовського, в 40 кімнат. В будинку надзвичайно розкішне убрання,—дорогі килими, драперії, вази. На другім поверсі зроблено зімній садок з квітниками й переходами проміж всяким деревом; є рослини й дерева дуже рідкі, привезені з інших країв. Опріч горниць шахових, гарно вряжено теж домівку для всіх інших, що з ним приїхали. Є й розкішні стайні з дорогими кінями та повозами. При оселі є телефон, електричне світло й т. ин.

Шаха в його оселі зустрів почесний караул, що зограв на привітання марш. У 8-ій годині був обід, подвійний,—з руських страв і з перських. Було теж усяке вино й солодкі напитки для прохолоди, по східньому звичаю.

◆ **Халера в Петербурзі.** Останніми днями прибуває хворих душ по 50, помірає—душ по 10; 27-го сент. було всіх хворих, по лікарнях, більше 350-ти.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Нові значні знаходи археологічні.** У дворищі Софійського собору в Києві знайдено під землею останки мурів якогось великого храму 11-ю століття. Копають члени Петербурзької археологічної комісії.

◆ **Політична справа.** 23-го Жовтня (Сент.) в Київській Судовій Палаті розбірано справу студента Адама Такуєва, обвинуваченого в належності до українського соціал-демократичного товариства „Спілка“ (по 102 ст. карн. зак.). Палата признала Такуєва винним лише в держанню недозволених книжок (по 132 ст.) і присудила йому висидіти в кріпості півтора року.

◆ **Засуджені до смертної кари.** В Чернигові, по присуду київського військового суду, повішено Якова Прищепу за вбиття й пограбування в г. Козельці чоловіка й жінки, Гарбузових.

Київське лікарське відділення, зробивши вислід у тілі присудженого до смертної кари, але нагло помершого в київській тюрмі, Протченка, знайшло, що він отруївся, (ціаністим калієм); в камері, де він помер, знайшли дерев'яну ложку, а в їй, у держальні, в пошку, була отрута.

◆ **Бійка селян з кабардинцями.** В київському повіті, в селі Людвинівці, об'їзчики кабардинці, що служать в маєтку п. Милевського, зайняли 21 штуку селянського скота на панському клевері й пригнали до економії. Селяне прийшли одбірать скот і почали битися з кабардинцем Пековим; він почав стрілять і скількох селян поранив. Другого дня знов Пеков і другий кабардинець хотіли зайняти скот, а селяне не дали; знов була бійка кіллям і стріляння з рушниць. Скілька селян ранено, де-кого арештовано, після дознання стансового пристава.

◆ **Халера.** В Києві за остатні дні прибуває в лікарні хворих халерою душ по 10, умірає душі 2—3. Усього від початку халерної пошести було хворих 75, з них померло 30.

Скілька душ захворіло халерою теж і по-за Києвом (в уманських повіті й в інших).

◆ **Літературна судова справа,** (С. Черкасенка). Недавно розбірано в Київській Судовій Палаті справу відомого українського письменника, Спир. Черкасенка, покликаного до суду за його конфісковану драму „Хуртовина“, видану в Києві в 1908 р., окромою книжкою.

Судьбище це, як видно, не привернуло уваги ні громадянства, ні печаті; в судовій світлиці під час розбору справи було порожньо. З присутнього громадянства була всього одна людина з українського літературного гурту, та троє людей з села, що попали на суд зовсім випадково,—дожидючи розбору якоїсь иншої, селянської справи... Може бути, що причиною такої порожнечі під час розбору сього літературного позва було те, що сподівалися розглядання справи при зачинених дверіх. Однак про зачинення дверей суд не здіймав і речі, всім було зовсім вільно сидіти при розборі.

За свідків було покликано—господаря тієї друкарні, де друкувалася „Хуртовина“ (його питалися, дуже коротко, скільки було друковано „Хуртовини“ й хто вмовлявся за неї), та господаря тієї книгарні, де була на складі „Хуртовина“, поки її конфісковано (питалися, скільки було прийнято книжок, куди розіслано й скільки продано до конфіскації).

Був на суді ще й експерт, —Евген Тимченко, (автор української ученої граматіки), яко знавець української мови; йому Палата доручила зробити переклад „Хуртовини“, (цілої драми), на руську мову.

Акт обвинувачення доводив, що Черкасенко написав і видав твір—революційний, бо, написавши свою драму з робітницького, шахтарського життя, виставив у їй надто тяжке становище робітників, вивів проповідачів, що призвели робітників до забастовки, до по-

грому фабрикантової господи й до забійства. Прочитано скільки уривків з драми,—промов робітників і ин.

Прокурор, у короткім слові, стояв на обвинуваченні Черкасенка й на тім, що автор винен у бунтарським замірі, в випуску книжки шкодливої,—і за те йому має бути присужено відповідну кару.

Оборонець, п. Шишко, доводив не тільки невинність автору в революційнім замірі, а доказував супротивне,—що автор, будши повістярем, хоч і змалював, тяжке життя робітників-шахтарів, добре йому знайоме (бо автор учительює в школі при шахті), але при тім не виводив тяжкого становища тих робітників із загальної класової залежності *робітників* од *капіталістів*, а лише з окромого лихого випадку: життя робітників, виведених у Хуртовині, стало надто тяжке після того, як новий орударь фабрики, чоловік виключно суворий, завів особливо лихий уряд на фабриці. Далі оборонець доводив, що автор хотів не призводити своїм твором до бунтівничих учинків,—таких як забастовки й погроми,—а навпаки одвернути від їх, бо в „Хуртовині“ показується, що після робітницької забастовки шахтярам стало ще гірше, а при нападі на господу фабрикантову було вбито власне *приятельку* робітників, дочку фабрикантову: сим автор хотів показати, до яких сумних пригод може привести дикий, необачний вибух роздраження. Таким чином,—доводив оборонець,—автор мав зовсім инше завдання, ніж йому надав акт обвинувачення, й через те зовсім не заслуговує осуду й карі.

Підсудний автор сказав, що всю справу власне так треба розуміти, як пояснює оборонець. На-останку підсудний просив його оправдати, нагадуючи, що школьний уряд особливо суворий і в чоловіка осуженого напевне відбере учительське місце,—а тоді мала-б вийти кара подвійна.

Палата признала книжку Черкасенка шкодливою й присудила—авторові відсидіти під арештом 1 місяць, а книжку знищити.

* * *

Себе поетом не вважаю
І не для слави я пишу:
Люблю я щиро Україну
І рідним словом дорожу.
І думаю, що кожне слово
Святої батьківської мови
Для нас, українців, дороге
Як тее сонечко благе!

Нехай-же світить нам з паперу
Це наше слово вікове;
Під ним,—як та земля весною,—
Народ український оживе!

В. Нашубський.

Волинь, 1909 р.

Поручик Прищипенко.

(Оповідання).

I.

Був ранок. Поручик Іван Семенович Прищипенко ще спав. Аж ось він одсапнувся, скинув ногою додолу укриття, чхнув і прокинувся. Крізь одинокє вікно без запонів—у непривітну кімнату широкою хвилею влилося й падало на ліжку золоте проміння яскравого світла; воно довго перешкождало поручикові розплющити очі та гальмувало думку, ще мляву від сна.

— Іване!—гукнув він далі.

— Чого звольте?

— Ну, як?

Це рішуче питання Прищипенко ставив денщикові кожного ранку, як прокидався, ось вже другий тиждень.

Пішов... пробубонив москаль наче зовсім байдужо.

— Пішов?!

Іван Семенович не міг та й не мав охоти спиняти радощів, що обхопили його душу, як він почув цю відповідь. Разом розбуркався!

Похапцем зірвався він з ліжка, скочив додолу й почав, на-пів убраний, ганяти туди-сюди по кімнаті, разів зо-два навіть лягнув себе весело по нозі. Радісна усмішка не сходила з його привабного, широкого виду, трохи надаючи йому ознаку якоїсь простоватости.

— Таки пішов! Ось коли дочекався!.. Щоб його чорти взяли!.. Ну, вмиватись! Давай, давай, мерщій! Дивись—половина на восьму!..

Так гомонів він до денщика, витягаючи з під подушки великого срібного годинника.

— Води! швидче! бо знов спізнюся, знов ротний буде бубоніти... Ну!

Але денщик чомусь не рушив з місця та з ледві помітною усмішкою скося поглядав на синій бляшаний глечик, що стояв у великій глиняній мисці.

— Стривай! Сьогодні неділя! Чого-ж, ти, йолопе, мовчиш? Гарзд,—можна ще спати!..

Та спати не хотілося. Зомнята, не дуже-то свіжа постіль та збита подушка, залиті променем яскравого

сонця, не дуже вабили до снання; та по давньому звичаю—валятися, коли тільки змога, ледві не до першої години, поручик розтягся на ліжку. Весняне сонце било в вічі й заважало думати.

— Е... е, сто чортів на його!.. здається, так ніколи й не купиш теї проклятої завіски до вікна! Еге, легко сказати—купити!.. Але, почекай,—погрозив Іван Семенович невідомому ворогові,—незабаром не те буде!.. Що—навіска! Ми будемо роскошувати! дійсно—роскошувати!.. Перш за все—в нашій домівці не буде цеї безглуздої груби, що товстим пузом випірається на середину кімнати, потім...

Але після зневаги бідної, дійсно брідкої груби, та після непохитної постанови придбати запону, поручик звичайно кидав марити саме за „квартиру“,—його думка неминуче перескакувала на щось ще більш цікаве,—на майбутню господиню майбутньої домівки, на чудову Полину Васильовну.

II.

Поручик Іван Семенович Прищипенко наважив, бачите, оженитися. Що повернуло його на цю думку—запевне не відомо, але либонь мрії. Коли не лічити вечерів, що він губив за зеленим столом та тих годин, невеликих числом, що він присвячував читанню романів з бібліотеки „Свѣта“, то треба сказати, що весь свій вільний од служби час він точив—„кружа въ химерахъ мысль свою“. Що примушувало його завжди марити, з чого завжди починались його мрії—це признання, що так жити на-далі неможливо.

...Та невже-ж так таки ніколи і не збудешся отсих чотирьох непривітних стін, оцього чорного стовпа проклятущої груби, що до його, мабуть, ніколи не звикне око, не збудешся вічних сусідів—тарганів, і оцеї кривобокої лямпи, що на їй скло вже другий місяць полатане паперою... Та хіба все й перелічиш? Ні, годі, годі вже! Треба поліпшити своє лихе становище. Як найшвидче!..

Після довгого та важкого міркування, Іван Семенович зважив, що йому зостається тільки одне—одружитися. (У картах він зневірився ще позаторік, як програв майбутнє жалування за два місяці наперед та свої найкращі штани з царського сукна).

Так,—одружитися. Але ось устає питання значної ваги,—з ким? Звичайно, охочих побратися з молоденьким охвицером, та ще до того й гарненьким, (така думка завжди примушувала Івана Семеновича підносити до свого обличчя невеличке дзеркальце, хоч денщик поспів уже відбити від його верхній куток з-права)... Так, так,—охочих знайдеться чимало, але річ у тім, що всі

ці „охочі“ якось не зовсім відповідали його бажанням. З полкових баришень ні одна не має а-ні шага при душі, окрім того всі вони якісь... сухі.

Становить собою виняток, з якого боку не подивись, дочка підполковника Іванова; але цей, хай йому біс, не віддасть. Ех!.. Ну, а дівчина начальника поштової станції дуже вже не молода: з одних джерел їй - 28 (це-б ще так-сяк), з других—30 літ. Погано!

Поручик мав уже зовсім відцуратися від своєї заповітної мрії, але тутечки йому поталанило. Де-кільки місяців тому, на балі в клубі, в день повкового свята, він познайомився з дочкою пан-отця з сусіднього села, з Полиною Васильовною Левачинською.

Отець Василь Левачинський, невеличкий на зріст, жвавий дідок, з'умів, не загубивши пошани та любови своїх порохів'ян, збити значний капіталець. Дякуючи його веселій вдачі, широкій привітності та присутності гарненької дочки, гості, головним чином охвицери, в його не переводились.

В гурті цих постійних гостей незабаром опинився й Прищипенко і завжди чудово почував себе у панотця, серед всякої смашної їжи, ласощів, веселих балачок, та усмішок привабної Полини Васильовни.

З кожним разом все більш та більш починала подобатися Прищипенкові гарненька попівна. Кращої жінки, здається, не можна собі навіть уявити. Іван Семенович мріяв, мріяв!.. Цілісінькими днями. На нудних ученнях раз-у-раз звертав на себе увагу начальства через свою недбалість.—Байдуже! Подавався за Буг як-найчастіш. Залишив свою полубовницю, по-коївку 7-ої роти. Товариші вже починали жартливо глузувати з нього, але це не заважало йому бути безжурно-щасливим. І Полина Васильовна начеб-то не виявляла байдужости до його залицання. З отцем Василем де-що вже балакали натяками... Коли в останній раз Іван Семенович був у Кавунівці, (так звалася резиденція Полинини), він наважився ненароком поцілувати маленьку ручку, і мила Поля зовсім не одняла її, не боронила притулити до гарячих вуст.—Прищипенкові мрії робились ще більш палкими та виразними.

Коли-ось трапилась пригода: розлився проклятий Буг, і їздити в Кавунівку стало — зась! День-крізь-день ждав Прищипенко, коли це вже піде порон. Другий тиждень ставив він кожного ранку теж саме питання своему денщикові, а сей неборака мусів за-для цього раніш вставати та бігати на річку довідуватись за порон.

І ось таки сьогодні він має змогу податися в Кавунівку! Він побачить Полю, балакатиме з нею, любуватиме її постаттю, оченятами і... ослідчиться. Неод-

мінно сьогодні освідчиться. Чого-ж чекати? І обставини підійшли такі чудові: був довжелезний, нудний час розлуки, що до того-ж настав так раптово, після того як більше пізналися... Іван Семенович не міг уявити собі, чим власне ці обставини були такі чудові, але почував в цім якусь красу, наче якусь романтичність... Який „контраст“: туга і радість. Темрява—і сонце! Як було Івану Семеновичу не спокуситися такою „антитезою“.

Полю, Полю, мила Полю!..

III.

Ой, оті наші візники! Дійсно, можуть увіритись порядній людині!

Ні погрози, ні обіцянки „на чай“, навіть тихенькі штовхання у бік жидові-„фурманові“ не могли прискорити ходу облізлій шакапі, що як-не-як, а мала приставити Прищипенка до його мети, себ-то до його любі Поліни. Безумовно, як цілком правдиво зауважував візник, коняці доводилось перемогати страшенне, невилазне болото, що на ту добу заповонило все місто. Те болото було скрізь, дошкуляло всім. Крамарі даремно чигали на покупців,—мало кого візьме охота тьопати кудись по такій багнюці; і шматки червоного кумачу дарма линяли на сонці,—не вабили до себе ласих жіночих очей. Не відбувся й останній ярмарок. Кореспонденція не одержувалась вже третій день. Тільки свині з своїми поросятами у-волю розкошували ситою багнюкою, але цей плюс громадського життя безумовно обертався в нівець перед стражданнями поручика Прищипенка.—Душу вивертає: нудно, помалу сунуться перед очима, по де-куди відбиваючись в блискучім болоті, халупки з череп'яними дахами, крамнички, лихтарі з розбитими шибками, свині, кволі акації з боків вулиці; іноді з'явиться мешканець—звичайно блідий, сухий жид, в тім довгім лапсардаці; не по своїй мабуть охоті тьопає він по болоті,—злидні виганяють на вулицю та примушують вигадувати який небудь хитрий „гешефт“... Нудно дивитись на ці невеселі малюнки, під шльопання конячих копитів, що так важко бідному створінню витягати з липкого багна...

— Зараз кінчається місто... За пороном у полі болото менше. Може й тьопки поїдемо...

— Ну, ну...

Минули й порон, але тьопки не довелось покуштувати... Навпаки—довелось двічі затриматися.

Як виїздили з міста, борозне колесо заскочило в баюру, непомітну за болотом. Бідний Іван Семенович ледві не опинився в калюжі! сама думка про таку пригоду наганяла на його жах і нудьгу на протязі всієї дальшої подорожі. Помислити тільки—що з того може

бути: Іхати-б тоді в Кавунівку нема чого й думати! Вертайся до дому; мундир загинув, а в тужурці не поїдеш, мабуть, робити освідчення,—треба ждати, поки буде новий. А коли дочекаєшся?.. У-борг кравець, звісне діло, не шитиме; а грошей дістати нема де... Тим часом Бог його святий знає, яке лихо може скоїтись у Кавунівці, і так вже не був два тижні... Ось хіба позичити можна було-б у кого небудь мундир на один раз.. Так чи дадуть ще?.. Взагалі—погано. Так, було-б погано! Але нащо-ж наперед підлягати таким сумним думкам!

— Помалу, візнику, помалу! он там з-права, здається, баюра. Ні? Кажеш, ні? На всякий випадок, об'їдь; об'їдь!.. Помалу!..

А ось зупинились, через те, що счепилися з селянським возом: дядько на йому, мабуть, задрімав, візник понадіявся на мужицьку кебу,—ось і довелось розчіпляти. Гірш за все те, що хазяїн не скотів злазити з воза на допомогу жидові, кажучи, що йому нема куди поспішати; і бідному візникові довелось визволятися самому. Розлютований поручик з радістю прибив би „упертого хохла“, але на перешкоді знов стало проклятуще болото: як до його, бісової пари сина, доберешся?

...Так помаленько наближався Іван Семенович до своєї жаданої Кавунівки; а тим часом зайшло сонце, починало смеркатися...

— Воно, власне, якось не гаразд увечері прибувати... Та що-ж зробиш; я не винен,—така доба...

Але ось на-останку, почали повзти, ховаючись за тини та садки, білі стіни маленьких хаток, окутих сірим смерком. Лишалось верстві дві, а може й з гаком...

Ось і батющина оселя. Високий будинок під соломою, супроти старенької церкви під зеленою покрівлею.

Прищипенко одправив візника (бо назад до-дому його завжди відвозили хазяйськими кіньми), підійшов по східцях до дверей і з дуже тремтячим серцем шарпнув за кляку. Відчинила босонога дівчина й хутко зникла,—Іван Семенович не встиг навіть роздивитись, чи то була Олена чи Одарка,—в сінях було зовсім темно. У залі синій смерк, вливаючись крізь серпанок віконних запон, сповнив усі кутки. Чорніють малюнки в рамках, нижче—стілці вдовш стін, у глибині розпливається темна маса,—Іван Семенович знає, що то рояль... І тихо, тихо. В ці сіро-сині хвилини, коли не хочеться червоним світлом від лампи проганяти вміраючий день, по кімнатах розливається якась дзвінка, мертва тиша... Прищипенко захопився її владою і, притулившись до одвірка, не смів рушити з місця... Десь цокнули склом

по залізу, — світять лампу. Ш-ш! якийсь рух... Це в світлиці. Іван Семенович пішов через залу й зупинився біля дверей суміжної кімнати.

— Хто там?.. А, — це ви, Іване Семеновичу!.. А я думала — Петро. Добрий вечір! Сідайте... Дозвольте познайомити: — Микола...

Далі Прищепенко не міг розібрати. Полина Васильовна, (Іван Семенович звичайно, пізнав її голос!), дуже невиразно промовила прізвище незнайомця, що підвівся чемно з крісла, коли до нього наблизився по ручик.

— Як ся маєте? Давненько не бачились. Чого так пізно?

— Самі знаєте, болото таке...

— А, так, так! Страшенне! — Поля придивилась і покликнула далі: — Що се?.. та ви, здається, при мундирі? наче на баль!..

— Та я... як його... до вас просто з параду... А в місті болото невимовне. Ви не можете собі навіть уявити!..

Балачка не ладилась. Іван Семенович почував себе дуже прикро, позираючи на темний обрис голови свого нового знайомця; особливо чомусь дошкуляли йому довгі та тонкі вуси, що виразно відбивались на сірому тлі вікна.

— І приніс його чортяка! — роздратовано думав Прищепенко. Ото вже не в пору! Через його, може, ще й ні на хвилину не доведеться лишитися сам-на-сам. Мабуть, який небудь з тих, „скінчивших“ *).

Мовчанку зламав о. Василій, несподівано з'явившись у дверях.

— Що це ви в темряві сидите? Просимо до столу. Чи може вам так більш подобається?.. Хе-хе... Ну, що ж, — це зрозуміло, зрозуміло... Але прошу таки чаю пити... О! і ви тут, Іване Семеновичу? Дуже приємно, дуже приємно. Давненько не бачились. Не втопились дорогою? Можна, можна втопитися!..

Увійшли в ідальню. Яскраве світло вдарило в очі, — ріже, примушує жмуритись.

— Ви познайомились, панове? В такій темноті можливо й не помітити одно одного. Ти, Полю, представила свого нареченого?

В першу мить Прищепенко не зрозумів. Навіть якась непевна приємність теплою хвилею пішла по його грудях. — На-ре-че-но-го. Ага — нареченого. Якого нареченого? Хто-ж це наречений?..

*) Так короткомовно називають з нашої сторони бурсаків, що скінчили своє вчіння, та шукають собі дружину, як неодмінну умову, щоб дістати парахвію.

— Ні, я ще не успіла!.. одказала Поля, сп'ятившись.

— От, сказано те женихання! памороки одбиває! — засміявся отець Василь: — Ну, все одно, я вас познайомлю: отсе Полин наречений, Андрій Андрієвич Глібовицький; на порозі поріднення з нами, — то будьте; яко наш приятель, у приятельстві й з ним!

Прищепенко простяг не своєю силою руку й торкнувся об руку... того, „нареченого“... Не спам'ятався й потім, як сів при столі, разом зо всіма, як узяв шклянку гарячого чаю з рук Поліних, що жваво мелькали з-за нареченого (він сидів ближче до неї). Хтось щось говорив, отець Василь сміявся... Щось холодне підкотилося під груди, щось важке вступило в голову...

Як він сидів за столом, як потім устав і кудись подався, — нічого того Прищепенко не тямив. Два тижні, Буг, болото, порон, тонкі вуси — все змішалось в його голові.

— А-а-а-а!..

О. Попов.

(Кінець буде).

Записування дум на фонографі.

(Д а л і).

Сама робота зхоплювання на фонограф завжди дуже нервує не тільки співця, але й записувача; от через що приходиться перед початком записування — всяково розважати й заспокоювати кобзаря; від сього бо залежить і вартість та здобуток самої праці.

Звичайно співець садовиться серед хати, а в її і вікна, й двері зачиняються, щоб не долітав ніякий сторонній гук та гомін. Перед самим співцем близьенько ставиться стілець, а на йому встановляється й самий фонограф. Перед схоплюванням співу, фонографа добре заводять ключем, так, як заводять круглого стінного годинника.

Як-же саме записує фонограф? — Сю машинку, зверху подібну до скриньки, зроблено так: з окола в її єсть трубка, чи досить широка дудка, з рівними боками; в сю дудку йде гук, коли хто співає або говорить; дудка ніби *приймає* той гук, через те й зветься „*приймаником*“; в середині скриньки, проти кінця дудки є целюлоїдна коробочка, так звана „*мембрана*“, що має з другого боку скляний шпиник; у мембрані стінки тонкі й дуже чутливі, а шпиник приходиться проти навоскованого валика; сього валика повертає особний механізм з колісчатими (з окола є для сього ручка, щоб крутити механізм). Отже коли хто співає в прийманну дудку, то гук, пройшовши крізь неї, своєю хвилею торкає коробочку-мембрану, з наклеєним на неї шпиником, і тоді

він, в залежності від сили хвилі, починає випіратись. Отже коли під його підставиться восковий валик, що швидко крутиться, то шпиник і візується у віск або глибше або мільче і жене тонісіньку, як повутина, стружечку. Коли співець готовий до співу, тоді підсовується, сливе до самих його уст, вбіральна дудка, так, щоб уста співця приходились як раз на середині дудки, бо тоді згукова хвиля йдучи по дудці, найкраще буде відбиватись у мембрані.

От, прилаштовано; легенько торкається держальце, що пускає в ход машинку, восковий валик почина швидко крутитись; тоді на його спускається мембрана з шпиником і шпиник зараз-же починає різати віск, аж чути як свистить. Дається наказ:—ну-те, починайте з Богом!..

Кобзарь починає співати... Але рідко буває, щоб спів одразу вийшов без якоїсь хиби,—бо дуже трудно сліпого чоловіка призначити до того, щоб увесь час, поки він співа, голос його йшов у середину дудки: співець або незабаром одвернеться, або почне одкашлюватися серед співу, думаючи що всього не потрібного фонограф не запише; часом співець ще й зауважить голосно, що він „учора краще співав, а тепер ніби охрип“, або щось інше скаже, теж думаючи, що сього машина не записуватиме. Далі знов іде перерваний спів. Буває так, що співець починає поправляти на стільці і тоді стає страшно, щоб не звалив додолу всі прилади... Буває, що забуде якесь слово, та візьме голосом високо і через кілька слів переміняє тон або й темп; іноді магне рукою за дудку, щоб упевнитись, чи вона проти уст. Поправляти його серед співу або щось підказувати—не можна: співець тоді крім того що повернеться та скаже що-небудь, а ще й співати стане гірше, або й зовсім зібьється; а пропав настрої,—пропало й діло.

Але ось валик—прорізаний чи продряпанний докінця; машинку припинено, дудку й мембрану знято. Щоб прослухати схоплену мелодію, треба наставити іншу дудку й іншу мембрану. Ся дудка вже значно більша, її стінки йдуть трохи викривуючись і в-кінці широко розходяться,—се вже звичайна „труба“, що надівають на грамофон; та тепер-же фонограф і повинен робити діло грамофона, то-б-то вже виголошувати нарізану на валикові мелодію. Нова мембрана—(„pergouducteur“,—виконавець), трохи більша від попередньої; тут замість гострого різця приклеєно скляний пиптичок з манісінькою круглою головочкою; вона вже не може різати воску, а, вскочивши у вирізаний рівчачок, біжить по ньому, та, тручись об його мікроскопічні бочки, сама тремтить і передає своє тремтіння мембрані,

а ся вже—вставленій трубі, чи сурмі; з труби доволі ясно чути те, що зараз проспівав кобзарь. Обидві мембрани найтендітніше знаряддя;—їх треба мати по скілька штук, бо кожна з них має свою окрему вдачу і навіть свої особисті примхи: одна більше придатна для голосу тонкого, жіночого, а інша знов більше для грубого мужеського; інша чутливіше до співу, або до слів, друга не має тієї чутливости. Крім мембран, валики теж не завжди одноманітні, не завжди з тієї самої маси: інший валик удасться твердий, другий знов м'якший. Температура повітря при схоплюванні мелодій теж має величезну вагу. Для твердих валиків, очевидно, треба, щоб у хаті було повітря гаряче;—тоді тільки будуть вони різатись як слід, бо в іншому разі *enregistreur* (шпиник) почне або стрибати в-гору, або так уріжеться в масу, що й слухати не можна. У доброму, а се значить—у дорогому, фонографі буває добрий удосконалений механізм і добрі мембрани, то не диво, що й виконує такий фонограф своє діло як найкраще; та від дешевого теж хочеться добитись не гіршого... Тут то й приходиться надолужувати всякими хитрощами: те зв'язати ниточкою, друге підклеїти, або помастити. Мембрани, щоб рівномірно совалась по валику і часом не спинилась, треба помагати пальцем і т. д. Ось через що схоплювання на фонограф мелодій кобзарських дум виходить і дороге,—через часте псування валиків,—і дуже забарне, і марудне. Часто співець, помітивши невдалу роботу, починає хвилюватись і губить відповідний настрої; а немає настрою—очевидно, не буде й дальшої роботи.

Зхоплену мелодію треба зараз-же прослухати, бо необхідно упевнитись, чи добре вона вийшла. Коли надіто нову трубу для репродукції і мембрану виконавчу, машинка знов пускається в ход;—валик закрутиться, скляний пиптичок ускочив у рівчачок, зашарудів там, з труби де-далі виразніш чути спів і самі слова кобзаря.

Далі починається ще тяжча справа: розібрати всі слова з того валика, бо ні попередне записування думи, ні підторювання її двічі, або й тричі під-ряд, ділу не допоможе: кобзарь не може повторити те, що оце зараз проспівав. *Писня*—інше діло, там він знає слово в слово, а в *думі*—*імпрізація* на тему, а через те слова можуть бути різні, можуть м'ятись, і кобзарь, слухаючи свій спів з фонографу, часто заспокоює, що можна й так казати, а як слово невиразно вийшло, то й сам він нічого допомогти не може, навпаки—тільки утруднює діло.

Цілі два тижні тяжкої праці положив тут пр. Колесса, але робив її з величезним захопленням, як дій-

стний правдивий артиста: треба було спостерегати найменші відтінки співу, відрізнити може якісь зав'язі ритму, чути впливи якихсь інших шкіл, чи народів, і т. д.

Безконечне повторювання мелодій дум,—і на фонографі, й голосом,—до того врізалось нам в мозок, що не тільки в-день, але й у-ночі вчувались ті мелодії...

В ті короткі години, коли пр. Колесса одривався від свого діла, ми йшли прислухатись, як тут молодь виспіває укр. пісні;—його дивувало, що кожний вечір починався переспівуванням з різних кутків. Тут він уперше почув не тільки хорові, але й звичайні дівочькі пісні з підголосками й з оригінальним способом народньої гармонізації. Вечорі ми присвятили на те, що пр. Колесса з надзвичайною на око швидкістю записував від мене укр. пісні,—а їх набралось у моїй пам'яті не мало.

Починався день—і знов мелодії дум, знов робота до тяжкої втоми й незадоволення, що праця посувається так не швидко... Тоді я, розважаючи шановного професора, казав йому:—„Не забувайте, що ви оце робите історію культури“!

Прийдуть колись часи і труд пр. Колесси, розуміється, буде оцінено, бо він зробить для дум сливе те саме, що зробив колись для них князь Цертелев. Тепер українське громадянство,—опріч самого привідці всієї справи,—„не нашло возможным“ озватись та хоч чим небудь допомогти улегченню першої екскурсії для записування мелодій укр. дум, але прийдуть колись часи, що воно признає й оцінить і заходи привідці його кореспондента й працю пр. Колесси.

Всяка праця має свій кінець,—скінчилася й праця шановного професора; прийшов час їхати до-дому і там уже далі розбирати валики, думи, записані тут від М. Дубини, А. Скоби, М. Кравченка, від мене й від Явдохи Пилипенкової.

Пр. Колесса поїхав,—а тим часом виявились нові кобзарі. У Києві навіть відбувся трохи згодом цілий кобзарський концерт, при участі трьох харківських кобзарів—Древченка, Гашенка й Кучеренка і одного полтавського (М. Кравченка). З Києва вони поїхали в Полтаву; я, захопивши фонографа, теж кинувся туди, але несподівано настали морози, сніг, а кобзарі були у літній одежі, отже про концерт нічого було й думати,—вони поїхали до-дому і я вже їх в Полтаві не захопив. Я зважив через тиждень або два їхати в Харків, бо там був на якийсь час старий кобзарь, пан-отець Харківських кобзарів,—Гончаренко; його пісні конче треба було записати; але я довідався, що він уже поїхав у Севастополь, до сина. Мій кореспондент, все з тією-ж глибокою вірою у допомогу укр. громадянства, писав мені незабаром: „Д. Ф. Колесса писав мені докладно

про результати його екскурсії... Треба скоріше видати зібрані вже мелодії, то появлення такого видання може-б заохотило людей піддержати дальші екскурсії, бо люде-б побачили, що діло поставлено добре, мається в певних руках, що з нього виходить толк, і значить, не страшно, що жертви зложені на се діло, марно пропадуть; то-ж, після виходу в світ такого видання, можна було-б сподіватись, що наплинуть такі жертви, які дадуть змогу вичерпати всі останки кобзарської творчости.—З другого боку, поки ще надрукується тее видання, поки з'організується друга екскурсія, де-які добрі кобзарі можуть повмірати; особливо я боюся за хваленого кобзаря Гната Гончаренка: йому вже, як кажуть його онуки, 72 роки; окрім того тепер Гончаренко, як я довідався, живе в Харкові, а в осени переїде до сина в Севастополь, і тоді, значить, запись його репертуара коштуватиме дорожче. Отож я дуже просив-би Вас, коли маєте змогу, поїхати до Харькова з фонографом і списати репертуар Гончаренка. Коли Ви ще знаєте інтересних старих кобзарів, то прошу поїхати й до них. На-решті, може-б Вам удалося, за допомогою знайомих, (Ви їх, певно, маєте в Харкові), викликати Гончаренка в Миргород. Прошу дуже, як матимете вільний час, написати мені Ваше вражіння про результати екскурсії і Ваші міркування про дальші заходи в інтересній для нас справі“.

Не забаром д. Колесса сповістив мене, що Наук. Тов-во імени Шевченка прийняло на себе видання записаних мелодій кобзарських; отже дальший клопіт з голови д. NN. було знято; пр. Колесса прохав вислати йому мої нові записі дум, що я зробив уже після його (від Остапа Калного та від Пилипенкової). „Я перевів уже більшу половину валиків на ноти,—писав мені д. Колесса,—одначе мушу ці мої записі віддати строгій ревізії при метрономі, щоб не вийшла часом яка нерівномірність в моїх записях при означенню одиниці ритмічної. До того-ж по скінченню записів мушу ще зладнати розвідку про мелодії дум, їх будову й ритміку. Праця коло видання кобзарських мелодій буде велика і я не зможу її скорше покінчити, як о Різді; по скінченню, збірка ся зараз буде друковатися в „Матеріялах для укр.-рус. ентології“ *). З свого боку доложу я великого старання, щоб записі вийшли скільки можна точні та щоб видання було заосмотрене науковим апаратом“.

„Тішуся, що Вам, Вп. Добродію, повелось поробити нові знімки. Я вповні поділяю Вашу думку, що се перше видання кобзарських мелодій повинно конечно містити також взірці, записані від харківських кобза-

*) Збірка ся вже й друкується,—незабаром вийде (у Львові).
Ред.

рів. Коби лиш можна як стягнути Древченка й Гашенка,—а я певний, що вони дадуть нові, дуже інтересні й красиві варіанти, як се помітив я по співу Кучеренка. Коли Переяславський кобзарь Ромзик бодай здалека підходить до Вересая, то варто за всяку ціну його спів зареєструвати. Коли Ви, Високоповажний пане добродію, будете ласкаві поробити сі записі, то задума на збірка вдвоє зискає на вартості й інтересі,—а се буде виключно Ваша послуга. Всі валики, які будуть мені прислані, я, по зписанню, Вам верну. Навіть варіанти від Хведора Губаєнка і старої миргородської жінки варто схопити бодай по одному валикові. Зовсім справедлива Ваша увага, що не треба надто поспішати, щоби лиш праця вийшла ґрунтовною. Та д. NN, мабуть із волі субсидіатора моєї екскурсії настоює, *щоб видання дум чим скорійше появилася*. Я послав їм зразки моїх записів, які дуже подобалися своєю докладністю; однак він незадоволений тим, що я не записав гри на кобзі. Тим часом на кобзі пригравав, співаючи, один лишень Кравченко, та його акомпанімент дуже слабо виходив в репродукції. Що-ж я сьому винен? Він також шкодує, що я записав лиш кілька дум в цілости, а в прочім збірив лишень фрагменти й зразки. Впрочім 10 валиків від одного кобзаря дає змогу виробити собі дуже докладне виображення о співі данного кобзаря і мотивах, якими він послугуєся, а такі вічно повторюються, так що й 50 валиків від того самого кобзаря нічого нового не прибавляють. Та коли-б ходило о те, щоби догодити субсидіаторові,—то може-би при нових записях не пошкодило коротші думи в цілости схоплювати. Будьте ласкаві, напишіть Ваш погляд на сю справу“.

На прохання мого кореспондента, я вислав йому фонограф у Крим, і там таки в Криму нагибали старого Гончаренка й зхопили його думи. Їх вислали д. Колесі і він вже писав мені, що вони виходять дуже гарно.

Оп. Сластіона.

(Кінець буде).

З Казіміра Тетмаера.

Як пусто на душі, що так надіями убога!
І пусто все кругомъ, куди мій путь іде.
Покірно я іду вперед!.. Тернистая дорога...
Ніхто мене не кличе і не жде.
І бачиться мені, що нічкою нап'ятий
Вреду один собі, і ні билиночки, ні хати.

Безверхий дуб самий мов сирота стояв
Самотнее гілля далеко простягав.
А там далеко ледві мріє ліс старий, безлистя
І місяць в небесах мов нехотя блищить.
І світить він на землю і на сніг, мов перли чистий;
Скрізь тихо так, ніде ніхто не гомонить.
Я з тугою дивлюсь вперед... весь холодом обнятий,
Вреду... куди—не знаю—доля доведе...
Безлистя дуб стоїть, а ні билиночки, ні хати!..
Ніхто мене не кличе і не жде ..

С. Мартос.

Стародавня церква в с. Білгородці (17-го століття).

Білгородська старовина княжого часу.

В селі Білгородці, верстов за 25 від Києва, знайдено дуже цікаву для науки річ,—останки церкви, будованої ще за князівських часів, у кінці 12-го століття.

Що в Білгородці повинні були знаходитися цікаві останки княжих часів, про це наші вчені догадувалися давно, бо в старих літописях є відомості, що в князівські часи був у київщині великий город Вілгород; вгадувано, що на місці його й стоїть село Білгородка.

В сьому селі є великі вали, насипані з незапам'ятних часів і звалища великої будови з цегли.

Про ці звалища, купи ґрунту, давно була в учених думка, що се останки княжої будови. Якої саме?

З стародавньої Іпатіївської літописі видно, що Білгород був значним містом; там осадив свого сина Ростислава київський князь Рюрик; сього Рюрикового сина, білгородського князя Ростислава, уважав за відповідного для себе зятя—і віддав за його свою дочку Верхославу—дуже потужний тоді князь Владимирський, „Великий Всеволодъ Юрьевичъ“, що проживав у Суз-

С. Білгородна (вали й місце розкопок).

далі. Ось як пише Іпатська літопись про той шлюб, (під 1187 роком):

„Того же лѣти, с Велика-дни, посла князь Рюрикъ (Ростиславович, великій князь київський) Глѣба князя, шюрина своего, с женою, инны многи боярѣ с женами, ко Юрьевичу к Великому Всеволоду в Суждаль по Верхуславу за Ростислава, а на Боришь день (день свят. Бориса) отда Верхуславу, дщерь свою, великій князь Всеволодъ; и да по ней многое множество, без числа, злата и сребра, а сваты подари велики дары и с великою честью отпусти. И плакася по ней отець и мати, занеже бѣ мила им и млада, суци осми лѣтъ; и тако многи дары давъ, и отпусти ю в Русь (із Суздаля) с великою любовью за князя за Ростислава. Посла ж с нею сестрича (сестринога сина) своего, Якова, с женою, и ины бояре с женами. Приведоша ю в Бѣлгородъ; а вѣнчана у святыхъ Апостолъ, у деревяной церкви блаженнымъ епископомъ Максимомъ. Створи же Рюрикъ Ростиславу велми силну свадбу, яка же нѣсть бывала в Руси; и быша на свадбѣ князи мнози, за 20 князей. Сносѣ же своей даль многи дары и городъ Брягинъ; Якова же, свата, и с бояры отпусти ко Всеволоду в Суждаль с великою честью и дары многими одаривъ“.

На місце деревьяної церкви, в кінці того-ж 12-го століття, в 1197 році, збудовано було в Білгороді—церкву каменну. Ось як пише про се та сама Іпатіівська літопись:

„Того же лѣта, мѣсяца декабря в 6 день, созда церковь каменну святыхъ Апостолъ в Бѣлгородѣ благовѣрный князь Рюрикъ; приехавъ ис Києва, и святи церковь каменую святыхъ Апостолъ, епископя Бѣлгородская, великимъ священіемъ, блаженнымъ митрополитомъ Никифоромъ, епископомъ Адрѣяномъ, епископомъ

Юрьевскимъ. Созданѣ ей бывши Благовѣрнымъ и христілюбивымъ княземъ Рюрикѣмъ Ростиславичемъ, высотою же и величествомъ и прочимъ украшеніемъ всѣмъ в-дивъ удобренѣ, по Приточнику глаголющему: вся добра, возлюбленная моя, и порока нѣсть въ тебѣ. Тогда же князь съ единомысленою княгинею и со богобдимыми дѣтми созва духовный пирь: епископа Адрѣяна Юрьевского и архимандрита Василья, Печерського игумена, Моисѣя, игумена святого Михаила Выдобычьского, и прочии игумени и черноризьци, и прозвитеры, и весь священницький чинъ, и учредивъ я, немалы ми дары великими почти я, отъ великихъ даже и до малыхъ, и яко ни единому же облишену быти отъ требующихъ“.

Таким чином, як бачимо, Білгород став на стільки значним містом, що в йому була і своя окрома „Білгородська епископія“.

Отож, маючи сі й инші відомості літописні про Білгород, можна було цікавитися Білгородкою, шукати в їй слідів княжого Білгороду й його церкви. Тим-то в 70-тих роках минулого століття славетній професор В. Антонович подався в село Білгородку, знайшов там звалища якоїсь будови (купу грузу з побитої цегли) і, копаючи той груз, найшов золоту *гривню* княжого часу.

Прошло з тієї пори коло 3-х десятків років; ніхто з учених у Білгородці нічого не копав. Селяне-ж, зовсім не даючи ніякої ціни старим звалищам, розгортали їх, гатили тим грузом греблю, то-що; на половині землі, вкритої звалищами, один селянин збудував собі дворище,—хату, клуню й все инше. Друга половина одійшла иншому господареві.

Сього літа завітав у Білгородку київський історик Орест Левицький і звернув увагу на давні звалища. Про значіння білгородської старовини п. Левицький надрукував у часописах; хотілось йому звернути

на сю річ увагу громади; а разом з тим почав він клопотатися про те, щоб Київська Археологічна Комісія почала учену розкопку в Білгородці. Отак собі тее діло велось; коли-ж п. Левицький знов приїхав у Білгородку, через місяць, то побачив, що білгородські звалища розкопує п. Хвойко, з доручення Петербурзької Археологічної Комісії.

Пан Хвойко, (родом чех), не єсть професором, не має імени звісного ученого, автора учених творів, але він єсть відомий збирач старовини і дуже тямущий археолог-копач; він багато вже викопав,—за допомогою коштів п. п. Ханенка й Терещенків,—дуже цінних для науки річей, від найдавніших, до-історичних часів. Його розкопка житла під Київом первісних людей дала науці надзвичайно рідкий і коштовний матеріял. Інші розкопки й знаходи п. Хвойка, на-приклад в околиці коло Мотронівського монастиря (в Чигиринськім повіті) й в могилах біля села Броварки (в Гадяцькім повіті) дали теж дуже цінні знаходи для науки.

Що-ж знайшов п. Хвойко в Білгородці? Чи докопався він до останків старовини княжого часу?

Приступити одразу до копання найбільшого звалища (цегляного грузу) п. Хвойко не міг, бо на тому місці стоїть селянське дворище, і з господарем того дворища трудно було погодитись. Отже п. Хвойко почав копати по сусідству, по-малу дійшовши й до найважливішого місця. По розкопанню наваленого грузу, на глибині аршинів у-два, п. Хвойко знайшов спідню частину мурованої стіни й штучну долівку. З-початку думалося, що то може останки князівського будинку, але потім стало видно, що се останки церкви. Очищена від грузу й від землі стіна—йде то прямо, то невеликими виступами, потім переходить у велике півкругжя й знов завертається простим муром, далі знов дає менші виступи. Очевидно, се останки церкви—з боковими приділами й вівтарною частиною. Цілим зостався тільки самий спід церкви, все инше обрушилось давно... Мур—кладений з цегли, тонкої, квадратової. Долівку виложено теж цеглою, покритою мозаїкою особливого роду: се не єсть якийсь виложений з камінців виразний малюнок, чи хоч би якийсь визирунок; каміння, чи тверду глину, різного цвіту (жовтого, червоного, білого), потовчено на дрібні шматочки, змішано з якимсь-то цементом і намазано на цеглини, рівно, немов тоненько покрито поливою. Отже шматочки різного цвіту лягли як попало й від них цегла вийшла тільки перістенькою, без всякого виразного малюнку, чи визирунку. Серед обрушених шматочків стін знаходяться сліди *фресків*, се-б-то малювання, що клалося прямо на стіні будови. Є шматочки й з позолотою.

Розкопка йде далі, під наглядом і керуванням п. Хвойка. Вівтарна частина церкви ще не розкопана (на їй ще стоїть клуня...).

Можна думати, що розкопані останки мурів і долівка—належать власне тому храмові, що збудував князь Рюрик і святив 8 століттів назад, у 1197 році. Чи знайдуться які значніші останки від тієї будови, що була „величествомъ и прочимъ украшеніемъ всѣмъ в-див удобрена“, будемо незабаром знати. Хоч вже й те, що розкопано досі,—самий низ церкви з тією штучною долівкою й шматками стінних фресків,—має велике наукове значіння.

Л. Ч.

Українське слово й мистецтво.

◆ З галицького артистичного окола. *Драматичний конкурс*. „Краєвий виділ“ з дня 24 падолиста 1908 р. розписав конкурс на оригінальні твори з обсягу драми, поважної комедії й народних дій з співами і без співів, такого обширу, щоб заповнили цілий театральний вечір. Для трьох найліпших творів установлено три нагороди: першу в 800 корон, другу в 500 корон, а третю в 300 корон. Речинець до надсилання конкурсних праць минув з днем 30 Квітня с. р. До того часу надіслано до краєвого виділу отсі твори: 1) „На залізниці“, драматичні картини в 5 діях, 2) „Дитина“, драма в 5 діях, 3) „Слідами судьби“, др. в 4 діях, 4) „На перестанку“, комедія в 4 діях; 5) „О полку Ігоревім“, сценічні картини в 7 відслонах; 6) „За батьківський млин“, драматичний твір в 5 діях; 7) „Де згода в родині“, сумна комедія в 3 діях; 8) „Нові люди“, пьеса в 5 діях і 9) „Вітцівство“, пьеса в 3 діях (надіслано поки-що лише дію другу й третю). Всі ці конкурсні праці Краєвий виділ відіслав до виділу „Руської Бесіди“ у Львові, щоб розділив їх між членів конкурсної комісії для оцінки. Рівночасно Краєвий виділ просив виділ „Руської Бесіди“ повідомити, коли буде можна запросити конкурсну комісію на засідання для рішення конкурсу. До останнього часу Краєвий виділ не одержав відповіді від виділу тов. „Руська Бесіда“,—а се опізнює рішення драматичного конкурсу.

◆ Гумористичний вечір урядив львівський „Сокил“ у своїй залі, перед виїздом до Стрия, при спів'участі п. Н. Войтовича, драматичного артиста, звісного гумориста із своїх виступів на провінції. Програма: Старий кавалер, сатира.—Перший раз, гумор. монольог по смерті жони.—Хто що любить, комічний хлоп з Жаб'яного.—Типи театральні, комедія в 3 змінах, гра мі-

мічна: а) Старий кавалер на балю, б) Школяр перший раз на драмі, в) Школяр перший раз на комедії, г) Уличник на галерії.—Добрий сусід, сатира.

◆ **Львівський український театр в Кам'янці-Подільському.** Львівська укр. трупа д. Стадника закінчила свої виступи в Кам'янці дня 5 с. м. За час перебування її в Кам'янці ставлено опери: „Галька“, „Продана наречена“ і „Жидівка“; оперети: „Барон циганів“, „Запорожець за Дунаєм“ та „Вечерниці“; драми, комедії і фарс: „Маруся Богуславка“, „Ревізор“, „Серед бурі“, „На громадській роботі“, „Аноніми“, „20 днів у тюрмі“, „Циганка Аза“, „Ой, не ходи Грицю“, „Жидівка вихрестка“ та „Вій“. Спершу публіки було мало, але під кінець були повні збори. Найбільші збори дали опери та оперети. „Гальку“ ставлено двічі і обидва рази театр був повний. З учеників ходили тільки семинаристи,—іншим начальство заборонило.

◆ **Наш театр. Доля української комедії.** П'єсу А. Володського „Сполоханий заєць“ драматична цензура заборонила ставити на сцені. Тоді автор переклав її дословно на руську мову, назвав п'єсу: „На бідного Макара“—і дозвіл на ставлення сеї комедії вийшов. Одержавши дозвіл, А. Володський знов послав сей твір до цензури з назвою „На бідного Макара“, щоб дозволила його яко переклад руської п'єси, вже дозволеної. Не зважаючи на це, цензура дозволу не дала.

Спілки й господарство.

◆ **Спілковий млин.** В київщині, в селі Луб'янці заведено надзвичайно поважну річ: луб'янецьке потреби-тельське (споживне) товариство поставило свій спілковий млин. Рух у млині нефтяний; обійшовся млин товариству в 5 тисяч карб. Справа пішла дуже добре і слід-би було, щоб і інші такі товариства взяли собі до уваги сей приклад.

Товариства можуть купувати машини для млина на виплат, а луб'янецьке товариство може порадити механіка, такого, що за невелику ціну влаштує всю справу з млином.

◆ **Селянська управа.** Де-далі все частіш буває, що справами споживних товариств орудує самі селяне. В селі Загальцях (теж у київщині), в споживному товаристві орудує справами вся управа—селянська, і діло йде дуже добре. Виручка доходить до 70 й до 100 карбованців у день і ніколи не буває менш 30 карбованців. Увесь крам купується через Бюро київського „Союзу потребителів“. В позику нікому краму не дається,

бо дозано, що продаж в крамниці в-позику дуже шкодить всій справі.

◆ **Перехідна сільсько-господарська виставка.** Така виставка була улаштована гуртком студентів Московського господарського інституту, уроженців смоленської губернії. Допомогало в сій справі смоленське земство, давши всі потрібні господарські машини. Сього літа тая вистава перебувала в 50 селах смоленського повіту. При виставі читано й лекції. Між іншими читали професор інституту Кулагин, агроном Зубрилін, професор Гурин і д. Даренко. Для пояснення показувано картини.

Професор Кулагин читав селянам про бджільництво, д. Зубрилін про кормові трави. Професор Гурин навчав селян, як ходити коло хворої скотини. Опріч лекцій, студенти на практиці показували, як орудувати хліборобськими машинами. На лекціях завжди було багато слухачів селян.

Були ще на тій виставі зразки доброго насіння кормових трав, і дешево продавалися, або й зовсім дурно давалися, дешеві книжки про господарство.

Коли-б і в нас були такі вистави, то добре було-б.

◆ **Розводіння свиней.** Для розводу свиней найперш треба вибрати добру племенну породу, а власне—беркширів, іоркширів, або їх приплідки від свиней місцевої породи. Дуже потрібно поновляти кров у свиней; тоді порода не дрібнішає. Проти заразливих пошестей, таких як сібірка, або бишиха, треба робити прищіпки. Здатніші на розплід свині—не старіші двох літ. Щоб збільшити в свині покорм для поросят, її до поросіння випоюють пійлом з муки; треба тоді менш зачиняти її в хліві, щоб вона не дуже розжирила. Особливого-ж догляду вимагає та порода, коли свиня пороситься, бо часто свині давлять поросят, або й зовсім з'їдають їх. Щоб не зробилася така шкода, треба перед поросінням влити в ухо свині мішанку з 0,2 грам. опію та 1, або 2 грам. конхворного спирту; після сього свиня не чує родового болю. Тямуці господарі доводять, що часом свиня їсть поросят через те, що від ссання у неї болить вимня, або й через те, що звикла їсти всяку остачу від м'яса. Треба поросній свині частіше міняти їжу й не давати нічого кислого. Після поросіння негайно треба вичистити родове місце. Радять ще обмазувати народжених поросят керасиною і раніше одлучати від свині; припускаючи-ж поросят до такої свині, що звикла їсти поросят, треба добре пильнувати за нею. Після поросіння, свиню не годують до другого дня; перші вісім днів дають саму мішанку з теплої сироватки й яшної муки; потім уже годують як звичайно; не дають тільки гнилої їжі. Коли у свині не вистачає покорму (молока)

для поросят, то їх випоюють молоком коров'ячим. Як поросяткам мине 3, або 4 тижні, то припускають їх до свині тільки ранком і ввечері. Тоді-ж починають годувати поросят зібраним молоком, обвареними яшними висівками, або гречаною та гороховою мукою й зерном, щоб привчити їх до твердої їжі. В 2 місяці поросят зовсім одлучають од свині; тоді-ж відрізняють самців од самиць і поділяють на два гуртки: один гурток іде на годування, другий—на розплід.

Тих свиней, що призначені на розплід, годують кислим молоком, яшною, або гаоляною мукою, дерту з кукурузи; додають ще огородину: буряки або картоплю; краще, коли все це обварюється. На трьохмісячне, або п'ятимісячне поросля дається 8, або 10 фунтів корму на день. Годуючи молоком, або сироваткою, вмішують туди муку. В-осени можна годувати гарбузами, картоплею, буряками й ботвою; огородину треба добре розкришувати й давати одній свині фунтів 12, або 15 на день. Ботвою від буряків можна годувати й на полі, саме коли буряки викопуються. До ботви можна припускати навіть двох, трьох-місяшних поросят; додають ще дерть з ячменю й кукурузи, макуху і всяку кухонну остачу, окрім молошного. Потім, на протязі двох-трьох місяців, годують тільки дерту з кукурузи, чечевиці, гаоляну, ячменю й инш.; краще, коли все це обварюється окропом. Найситніше буде чечевиця й кукуруза, а потім ячмінь та гаолян. На пуд живої ваги щодня треба давати $\frac{1}{2}$ фунта кукурузи, або $\frac{3}{4}$ ф. ячменю, або $\frac{3}{8}$ ф. чечевиці, або 1 ф. гаоляну. Годують ще жолудями, але треба пам'ятати, що від жолудів добре сало буває тільки тоді, коли жолудів дають не багато.

Увесь цей корм, поки свиня зовсім угодуеться, коштуватиме не більше як 25, або 30 рублів на одну свиню. Важити свиня буде не менш, як 10, або 12 пудів; сала буде, дивлячись на те, яку породу держано,—більше як половина всієї ваги (55, або 60%).

Все це сказано найбільш про свиней доброї породи (названої з-початку сієї замітки).

ДО ПИСИ.

Село Гуляй-Поле. (Катеринославщина). Уже давно гуляй-польські поступові селяне клопочуться, щоб заснувати в себе „Просвіту“. та тільки не знайдуть собі ніде порадників у цій ділі, бо в селі хоч і є півдесятка так званих інтелігентних українців, (тут живе навіть і місцевий поет, Грицько Кернеренко), але виходить, що про селян їм байдуже. Учителям, як звісно,

за се діло не можна братись, бо до сього їм „зась“. І таким чином ще мабуть довго прийдеться селянам турбуватися. Чутка є, що наша катеринославська просвіта (хоча вона на де-який час і схована на горищі в одного багача українця) зробила постанову відкривати свої філії в повітах. Треба посовітувати гуляй-польцям повернутись до уряду просвітського з запитанням, та за порадою. Се, здається, буде найвірніший шлях.

Сусіда.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілна).**

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1909 годъ на ежемѣсячный общественно-политическій журналъ

СОЮЗЪ ЖЕНЩИНЪ.

3-й годъ изданія.

Журналъ посвященъ вопросамъ, связаннымъ съ борьбою за равноправіе женщинъ и улучшеніе ихъ матеріального, культурнаго и правового положенія.

Въ журналъ принимаютъ участіе: С. В. Аникинъ П. Н. Аріанъ, О. В. Безобразова. С. Г. Беренниковъ О. В. Берви, М. Е. Бландова, А. Г. Богдановская, Р. Р. Бодуэнъ-де-Куртенъ, проф. И. А. Бодуэнъ-де-Куртенъ С. И. Бондаревъ, М. А. Вейсбень, Э. О. Вахтерова В. П. Вахтеровъ, В. В. Водовозовъ, О. А. Волькенштейнъ проф. В. М. Гессенъ, Н. А. Гольцева, Е. А. Гончарова Л. Я. Гуревичъ, прив.-доц. А. И. Елистратовъ. З. Н. Журавская, прив.-доц. А. В. Завадскій, С. К. Исполатова, А. А. Кальмановичъ, М. В. Кечеджи-Шаповаловъ В. А. Кичъевскій, О. Н. Клирикова, проф. М. М. Ко валевскій, О. Е. Корниловичъ, Г. А. Ландау, проф Ф. Левенсонъ-Лессингъ, Л. Н. Ленская, А. В. Лучинская, Е. П. Лѣткова, А. С. Милюкова, П. Г. Мижуевъ Н. Миревичъ, М. М. Моргулієсъ, В. М. Невѣжина Н. Пальчинская, проф. М. Я. Пергаментъ, проф. Л. І. Петражицкій, Л. Д. Писаржевская, В. В. Португаловъ В. А. Поссе, М. Роговичъ, Л. Н. Рутценъ, А. Н. Рутцен, С. С. Садовская, Н. А. Скворцовъ, В. О. Тото мѣанць, А. В. Тыркова (Вергежскій), С. А. Тюрбертъ Г. А. Фальборкъ, А. П. Философова, проф. В. М. Хвостовъ, А. М. Хирьяковъ, Е. М. Чарнолуская, В. И. Чарнолускій, Н. В. Чеховъ, С. А. Шабадъ, З. Шадурская О. А. Шапиръ, Л. Шейнисъ, Е. Н. Щепкина, Н. Н. Щепкинъ и др.

Журналъ виходить ежемѣсячно, выпусками отъ $1\frac{1}{2}$ до 2 листовъ большого формата (48—96 столб., 3—6 обьчн. журнальн. листовъ).

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА съ доставкой и пересылкой: на годъ 2 р. 50 к., на полгода 1 р. 50 к.

Подписка принимается въ редакціи журнала: С.-Петербургъ, Николаевская ул., д. 84, кв. 9.

Ред.-изд. **М. А. Чехова.**

Продолжается подписка на 1909 г.
на духовно - нравственный журналъ
„БАПТИСТЪ“
(Органъ русских баптистовъ).

Съ 1909 г. (III-й годъ изданія) журналъ выходитъ въ свѣтъ два раза въ мѣсяць.

Цѣна на годъ 3 руб., на 1/2 года 1 руб. 75 коо.

Пробный номеръ высылается за одну семикопѣчную марку.

ПРОГРАММА:

- 1) Слова, бесѣды и рѣчи выдающихся проповѣдниковъ-баптистовъ въ Россіи и заграничій.
- 2) Разборъ и защита разныхъ вопросовъ изъ области вѣры и жизни.
- 3) Разказы, повѣсти и стихотворенія оригинальныя и переводныя.
- 4) Мелкія статьи и сообщенія объ успѣхахъ дѣла Божія въ Россіи и заграничій.
- 5) Хроника выдающихся событій и явленій въ христіанской жизни русскихъ баптистовъ.
- 6) Библиографія.
- 7) Вопросы и отвѣты.
- 8) Иллюстраціи и портреты.

Подписку направлять въ редакцію журнала: *Нахичевань на Дону, Вознесенская, 23; литературный матеріалъ и прочую корреспонденцію въ Ростовъ на Д., Пушкинская, 194, секретарю редакціи А. П. Ковалеву.*

Отвѣтственный редакторъ-издатель **Д. И. Мазаевъ.**

Журналъ
„НАШЕ ДѢЛО“

выходитъ два раза въ мѣсяць. Въ программу журнала въ числѣ прочихъ отдѣловъ войдутъ: Руководящія статьи по вопросамъ политическимъ, общественнымъ, экономическимъ и въ частности относящимся до крестьянской жизни.

Статьи популярно-научныя по всемъ отраслямъ знанія. Статьи, справочныя свѣдѣнія и практическія указанія по вопросамъ кооперативнаго дѣла въ Россіи и заграничій.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

на 4 мѣсяца, начиная съ Сентября 1909 года по 1-е Января 1910 г.—1 руб., на 3 мѣс.—75 коп. Членамъ Потребительныхъ Обществъ на 4 мѣсяца—80 коп. на 3 мѣсяца—60 коп.

Адресъ редакціи: Кіевъ, Подоль, Воздвиженская № 1. Редакція журнала „НАШЕ ДѢЛО“.

Редакторъ-Издатель: **А. И. ГДЪШИНСКИЙ,**

Членъ Кіевского Союза Потребительныхъ Обществъ.

АРТИШОКИ

оповідання **О. Пчілки.**

(полтавський анегдот з пайського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1909—10 г.
на ежемѣсячный журналъ

Задушевныя Рѣчи

II-й ГОДЪ ИЗДАНИЯ. ● Цѣна 2 руб. въ годъ съ перес.
Съ 1-го ноября 1909 года по 1-е ноября 1910 года подписчики получаютъ:

12 книжекъ ежемѣсячнаго иллюстрированнаго литературно-художественнаго журнала, содержащихъ: повѣсти, разказы, сказки, стихотворенія, статьи: популярно-научныя, критическія, о народномъ образованіи, по сельскому хозяйству, о церкви, о нашемъ духовенствѣ, о нуждахъ рабочаго и крестьянина въ Россіи, о воспитаніи ребенка, женская красота и уходъ за нею, юмористика, смѣсь, библиографія, рисунки.

12 портретовъ знаменитыхъ русскихъ писателей 12 съ ихъ біографіями и произведеніями.

4 т о м а **Гр. Л. Н. ТОЛСТОГО** около 1000 стр. четкой убористой печати, содержащихъ слѣдующія произведенія великаго писателя земли русской.

СОДЕРЖАНИЕ: I т. Крейцерова Соната.—Послѣсловіе къ Крейцеровой Сонатѣ.—Женщинамъ.—Выдержка изъ частнаго письма по поводу возраженій на статью „Женщинамъ“.—Любовь.—Страхъ смерти.—Страданія. II т. Въ чемъ счастье?—„Такъ что же намъ дѣлать“?—Жизнь въ деревнѣ.—Жизнь въ городѣ.—О назначеніи науки и искусства.—Ручной трудъ и умственная дѣятельность.—О трудѣ и роскоши. III т. Суратская кофейная.—Корней Васильевъ.—Хозяинъ и работникъ.—Ходите въ свѣтъ, пока есть свѣтъ.—Карма.—Три притчи.—Противорѣчія эмпирической нравственности.—Франсуаза.—IV т. Дорого стоитъ.—Работникъ Емельянъ.—Сказка объ Иванѣ дуракѣ.—Камни.—Ассирійскій царь Ассархадонъ.—Гдѣ любовь, тамъ и Богъ.—Чѣмъ люди живы.—Молитва.—Смерть Ивана Ильича. Богъ правду видитъ да не скоро скажетъ.—Три старца.—Письмо Мадзини о безсмертіи.—Предисловіе къ крестьянскимъ разказамъ С. Т. Семенова.—Предисловіе къ Тогологіи А. Стокгамъ.

Лица имѣющія сочиненія **Л. Н. ТОЛСТОГО** мокутъ замѣнить юбилейнымъ изданіемъ полнаго собр. художествен. произведеній **Н. В. ГОГОЛЯ** свыше 800 стр. большого формата съ біографіей, портретами и со 100 рисунками извѣстныхъ художниковъ; сцены къ комедіи Ревизоръ сняты съ исполненія артистовъ Московскаго литературно-художественнаго театра. Желающіе получить оба цѣнныхъ приложенія доплачиваютъ **ОДИНЪ рубль.**

Приложенія будутъ разслано тотчасъ-же по полученіи полной подписной платы. Главная Контора и редакція: С.-Петербургъ, М. Охта, (бер. рѣки Зыбули) № 28, соб. домъ.

Редакторъ-издатель **И. В. ЛЕОНОВЪ.**

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечера, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових прапів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

Вийшов з друку перший випуск:

„ЛІТЕРАТУРНОГО РОЧНИКА УКРАЇН- СЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ АВТОРІВ“

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

Тадеуша Міхальського і Едварда Лігоцького.

Прибутки з цього рочника будуть поділені по-рівні між комітетами: збудовання пам'ятника Тарасові Шевченкові у Києві і перевезення останків Юліаша Словацького до отчизни.

В роčníку беруть участь:

УКРАЇНСЬКІ АВТОРИ:

Христя Алчевська.	Михайло Коцюбинський.
Гнат Хоткевич.	Іван Личко.
Микола Чернявський.	Катерина Скарятинна.
Грицько Чупринка.	Андрій Теплинський.
Дніпрова Чайка.	Валеріян Тарноградський.
Микола Філянський.	Леся Українка.
Надія Кібальчич.	Микола Вороний.
Олекса Коваленко.	

ПОЛЬСЬКІ АВТОРИ:

Вітольд Бунікевич.	Станіслав Моргулець.
Станіслав Гавінський.	Ядвига Подгорська.
Ксавері Глінка.	Цезарій Поплавський.
Вацлав Кноль.	Слава Прушинська.
Болеслав Корейво.	Аделя Ружальська.
Болеслав Лесмян.	С... мир, (Климович).
Едвард Лігоцький.	Зофія Улашинівна.
Тадеуш Лазовський.	†Мамерт Вікшемський.
†Адам Міроновський.	

Ціна 1 р. 20 коп. Продається в Редакції видавництва (Мало-Владимірська 24. к. 4)
і в українських і польських книгарнях.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 24.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 гарб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) коловки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Надзвичайна сміртъ. Вісті. На Україні. Вірші—*Василя Галадина*. Поручик Прищипенко—оповідання *О. Попова*. Записування дум на фонсграфі—*Опанаса Смістіона*. П'ять день—оповідання *Жаверія Глінки* (переклад з польського). Бібліографія—*О. Пчілки*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство: дрібні звістки й Бжільницька вистава. Оповідки.

Малюнок: Сценка біля „винної лавки“.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 н., на 3 м. 1 р. 25 н.

„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

Дешево продаються

ЛІСНІ УЧАСТКИ ЗЕМЛІ

в 1, 2, 3 й більш десяти,

на р. ТЕТЕРЕВІ,

з будівлями і без будівель,

від 180 кар. до 3½ тисяч.

Дуже гарне лісне повітря.

Запитувати листом: Київ, Львовська вул. № 5, помешкання 5,

М. М. ДАНЬКО.

НАДЗВИЧАЙНА СМЕРТЬ. Недавно, серед такого великого числа самовбийств, одна смерть звернула на себе загальну увагу, примусила всіх говорити про неї: позбавив себе життя чоловік могутнього кругу, високого урядового становища, сенатор Коваленський. Найпаче багато давав до розмов той лист, що він залишив по собі, яко пояснення своєї добровольної смерті: з того листа виявилось, що се не була самовільна смерть, викликана якоюсь тяжкою пригодою з особистого життя, якоюсь значною розтратою, банкрутством, або що, а це самогубство мало причину—ідейну. В своєму посмертному листі Коваленський каже, що завдає собі смерть через те, що не може зносити тієї ваги, яку накладає на його душу його урядовий обов'язок. Поворотна течія нашого часу, обов'язок завертати назад те, що пішло вперед, обов'язок ламать те, що почало розвиватись, надто пригнітив душу сенатора Коваленського, слуги закону.

І от—сього тягара духовного не зніс Коваленський.

А, здається, був він призвичаєний до тяжкої обстанови урядового свого життя: займав він колись висший уряд і в жандарському відомстві. Там міг він привчитися не вражатись суперечностями життя, не прислухатися до того, що говорить власне серце; однак Коваленський не міг знести тяжкого духовного становища, що судив йому високий його уряд біля законодавчої справи. Він не був сухим бюрократом, що загожується механічним крутінням бюрократичного колеса,—він хотів працювати, робити, але не міг. І не хотівши ламати своєї душі й сумління, зійшов зо світа.

Ознаймуюча смерть! Вона доказує не тільки те, що не можна всіх людей якоїсь професії уважати однаковими, одноманітними: сей „бюрократ“ доказав, що опріч крутіння „бюрократичної машини“, він здатен був на геройський вчинок, на такий, що подібного вчинку не доконують і багато людей ідейних, хоч вони й попадають в такі обставини, що перечать їх завданням і совісті. Сенатор Коваленський здобув у собі ту одвагу. Опріч того смерть

Коваленського показує, яке тяжко гнітюче повітря сучасного життя, коли воно доводить навіть до такого самогубства,—до одчаю в таких крузі, на таких шаблі.

ВІСТІ.

◆ З'їзд „євангельських христیان“. Недавно в Петербурзі відбувся перший загальний російський з'їзд „євангельських христیان“ (баптистів, штундистів і инш. Штундисти, чи „брати“, часто звуть себе й баптистами, або євангеликами).

◆ Відкриття пам'ятника першому печатникові. У Москві, заходом „Руськ. Археологічного Товариства“, поставлено пам'ятник І. Федорову, першому печатникові книжок у Росії. Він заложив у 16-му віку печатню в Москві й почав печатать набожні книжки. Але москвичі побачили в тому щось лихе і Федоров мусив утекти. Він поселився на Волині, (бо сей край належав тоді до Польщі, а не до Москви), і почав печатать набожні книжки для князя Костянтина Острожського; потім жив у Львові, завівши там свою друкарню. У Львові Федоров, прозиваний „друкар москвитин“, і помер.

Відкриття пам'ятника було досить урочисте. На спіло чимало депутацій і телеграм, що висловили пошанування пам'яті першого діяча друкованого слова в Росії.

◆ Нові послы до Державної Думи. В Петербурзі, Москві й Одесі недавно обрано, (на спорожнілі місця), нових послів до Державної Думи: Кутлера—в Петербурзі, Щелкина—в Москві і Бродського—в Одесі. Всі троє належать до партії „народньої свободи“ (ка-детів); вибір їх уважають великою перемогою сієї партії. Вибори викликали особливо велике напруження—в Одесі. Одеські чкени „союзу русскаго народа“ дуже старалися не допустити, щоб було вибрано жида, і всіма способами загрозували жидам, щоб не йшли на вибори; але жида, бачивши, що стоїть добра сторожа, таки пішли,—їх було більше 600 душ. Отже в послы від Одеси й вибрано жида—Бродського. З українців не пройшов тепер у думські послы—ніхто, ніде.

◆ Наказ про шини й інші такі заклади. Міністерство грошових справ повідомило губернаторів та управляючих губерськими акцизними зборами, (від них залежить дозвіл на закладання нових „питейних заведеній“), що Державна Дума, розглядаючи рахунки „неокладних зборів“, висловлювала бажання „припинити на-далі закладання нових питейних заведеній“. Отже-

мабуть, сих місць одкриватиметься менше. Коли-б тільки не побільшало таких місць—потайних...

◆ **Наказ по інтендантству.** Військовий міністр особним наказом заборонив інтендантствам здавати поставки для війська людям не православної віри.

◆ **Нові тюрми** Головне тюремне управління прохає дозволу в вищого уряду на заведення в 1910 році нових тюрем у Петербурзі, Благовіщенську, Харкові, Білостоці, Сизрані, Нижньому-Новгороді й Ростові на Дону. На се требається 3¹/₂ мільйони руб.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Сенатський указ проти польської освіти.** Останнім часом заборонено в Росії багато польських просвітних встановищ: у Києві закрито товариство „Освіта“ і всюди заборонено школи польського „Католицького Союзу“.

◆ **Переселення.** Головне управління „землеустроювання“ знаходить потрібним обмежити в 1910 році переселення на Сибір, бо в сьому році переселенців до Сибіру виїхало більше як 600,000 чоловіка; земельних участків для всіх не вистачило й багато переселенців через те повернулось до-дому. Отже в 1910 році до Сибіру буде пущено переселенців тільки на *заготовлені* участки.

◆ **Приймання жінок на урядову та громадську службу.** На запитання київського губернатора про приймання жінок на урядові або громадські посади, голова города Київа подав відповідь, що на такі посади приймати жінок—слід. Їм можна доручати вести лічбу й таке инше, виключаючи такі самостійні посади, що вимагають великої спритности й щоденної пильности.

Свою думку київський голова кінчає так: число жіночих посад все-ж таки треба обмежити 25 процентами і приймати тільки таких жінок, которі кінчили що-найменше гімназію, або иншу середню школу.

Подібні до сього думки подано в відповідях мало не всіх повітових земських управ київської губернії, виключаючи Васильківську, Каневську й Звенигородську;—сі висловились *проти* приймання жінок на казенні, або громадські посади; городська Васильківська управа свою думку пояснює тим, що „жінки не мають такої сили й снаги, щоб справлятися з роботою так, як з нею справляються чоловіки“.

◆ **Нові часописи.** В Києві недавно почали виходити 2 нові часописи: „Наше Дїло“—й „Жизнь Фармацевта“.

◆ **Цікавий позов.** Недавно розбіралася в київському суді цікава справа: директор київської опери Брикін

позивав оперну співачку Балановську за те, що вона, підписавши контракт на службу в київській опері (на три роки), тую умову—зламала, пішовши на службу в оперу московську. За се Брикін правив з артистки неустойку. Артистка на суд не прибула, але через свого повіреного доказувала, що підписаний нею контракт не має сили, бо по закону, коли жінка стає на службу, то повинна бути на те згода її чоловіка; при тому-ж контрактіві з директором Брикіним згоди від чоловіка нема,—значить і вся умова не законна.

Повірений Брикіна казав на суді, що хоч закон про згоду чоловіків і єсть, але той закон може прикладатись тільки до тих жінок, що йдуть на простішу службу (?), а до особ інтелігентних, що йдуть на службу вищу,—артистками, лікарками й т. и.,—сей закон прикладатися не повинен; через те пані Б—ка повинна була додержати контракта, підписаного нею.

Чи брав чи не брав суд на увагу закон про згоду мужа, та силу того закона для різної жіночої служби, а тільки присудив пані артистці, щоб вона заплатила Брикіну 5,000 карб. і судові кошти.

НАШІ ЛЮДЕ.

Перед „монопольжою“.

Знято на Волині, в міст. Несухарах, (під час ярмарку).

Нечутка.

Співа співець пісню,
Та ніхто не чує,
Бо людей немає,
Десь вони гарцюють.
Ті там у хоромах
В великій розмові,
Все бач видумляють,
Щоб жить було вольно.
Так, щоб не тіснились,
В боки не штовхали,
А куди не підуть,
Щоб скрізь їх приймали.

А ті там в хатині
Дуже вже сумують,
Що жить в світі гірко,
Що тяжко працюють.
Землю відхватали
Близькі сусіди,
А там наложили
За ніщо платити.
А деж його взяти
Землю обробити,
Та ще щоб осталося
Діток прокормити!

А ті там зібрались
На гуртову сідку—
В карти бач пограти
Та підглядить тітку:
В віщо вона грає,—
В карти чи в пригляди,
Що довго не грає,
Багацько спускає.
В племінника очі
На-верх як у жаби:
„Швидче умри, тітко“!
Тоді все забрав-би.
А вона небога
Діточок не мала,
Та з тим інтенданським
Все гроші збирала.

Ті пішли у лузі
З дівками гуляти
Та не так, як перше,
Щоб разом співати,—
Ні, тепер инакше
Почали кохати:
Крадучись, як злодій,
Та й кінці сховати.

А ті там сумують,
Як-би це купити
Зо-два паракоди,
Щоб легш було жити!
А ті там майстраки
Доходів не знають,
А з чужих карманів—
В свій перекладають;
А ні, так з карманом
Зовсім відрізають.
Співай-же, співаче,
Співай свою пісню,
А люди не чують,—
Співай ти, хоч трісни!

Василь Галандин.

На сьому віршові кінчаємо той зшиток віршів, що в нас був,—поета-селянина з Кременчужського повіту. Як ми вже й писали,—між многими поетами-селянами, що пробують писати вірші, В. Галандин один з видатніших. Його вірші, з сатиричним відтінком, звертають на себе увагу їх самобутністю. Треба-б авторові більшої техніки віршової,—та з-відкіль йому взяти її?..

До своїх віршів Василь Галандин просив додати оці два полтавські прислів'я: 1) „закричала вівця, що й у неї хвіст, як у жеребця“. 2) „І зозуля кує, як голос є, а як нема, то вона німа“!.. В самім кінці його зшитку стоїть: „Мертві, мертві, що ви робите“!.. Се має приходитись до людей нечутвенних до горя чужого.

Ред.

Поручик Прищипенко.

(Оповідання).

(К і н е ц ь).

IV.

Минуло багато часу,—багато веселих хвилин, ще більш нудних годин та одноманітних днів, місяців, літ. Прищипенко лишився самітним.

Зовнішній вигляд Полі безумовно зник з його пам'яті: Іван Семенович не міг вже уявити собі її обличчя, як бувало в перші місяці після несподіваного зірвання, але думки про неї не кидали Прищипенка, тепер вже відставного охвицера, чоловіка не молодого віку. Спомини за Поліну Васильовну лишились у Івана Семеновича дуже світлі, ясні; він навіть чомусь мав її вище за себе; і мабуть через те саме,

що вона не пішла за нього заміж. Самітність свого життя Іван Семенович уважав за велике нещастя для себе, а за його обвинувачував свою нездатність, навіть свій дурний розум.

Тільки останні місяці, під впливом бурхливих хвиль громадського життя, невеселі спомини за безслідно минулу молодість загубились десь у глибині душі... Хіба можна марити за минуле, коли дійсне гомонить, хвилюється, живе, коли немає жадної людини, щоб не почувала на собі її вільного, свіжого подиху!..

Але Івану Семеновичу довелося ще раз глибоко пірнути у каламутну воду особистих спогадів. Пірнути—очиститися.

Напившись ранішнього чаю, Іван Семенович почав читати тільки-що одержані газети.

— І тут без „прибавочної стоїмості“ не обійшлося! Нічого не вдієш—треба виписувати з Київа того „Капітала“. І скільки в цім році пішло грошей на книжки! А признатися, в голові нісенітниця чимала... І що-б було змолуду читати. Так ні-ж. Нічогісенько не читав. І чого-ж це? Вільного часу було завше багато. Завше нудився... Ех!—Не догадався тай годі. А ось життя нагадало.

Прищипенко з жагою кінчав газету, уважно приглядаючись до тих рябих сторінок;—на дні їх ховалося стільки краси, сили, жаху і крови.

— Але коли-то дочекаєшся книг з Київа! Треба піти пошукати у місті, чи нема часом у Гольдштейна чогонебудь такого. У нього буває.

Іван Семенович пішов на Центральню вулицю до Гольдштейна

Стояла пізня—вже не золота, а сіра—осінь. Болото в цім році було велике, але сьогодні ще нічого—можна пройти в глибоких колошах.

Ось і Гольдштейнова крамниця. Он і знайома синя таблиця; на їй з лівого боку зазначено, що це книгарня і „пище-бумажный магазин“, а з правого боку стояло—„Готова одежа“.

Мошко Гольдштейн, старий бородатий жид, сидить на лавці біля дверей своєї крамнички і терпляче дожидає покупців. Ге, він ще здалека примітив пана полковника, що обережно простував упоперек вулиці, уважаючи на те, щоб не ступити в болото. Мошко Гольдштейн напевне вже почував, що пан полковник прямує до його... Та й то сказати,—не марно таки Мошко сидить день-у-день кілька десятків років коло своєї крамниці: придбав де-який нюх.

— Здорові були, пане полковнику! Заходьте. За книжками, либонь? О, так, я знаю! Пан полковник така освічена людина, завше потребує книжок. Хіба не так я

кажу, пане полковнику? Заходьте, з ласки своєї!

Так „точив баляси“ крамарь, просуваючись за Прищипенком у вузькі двері.

— О! В мене багато цікавих книжок!—просторікував Мошко, вже за прилавком:—На гарні книжки завше є й гарний покупець!.. Хіба не так, пане полковнику? Ось, подивіться—„Єврейські анекдоти“. Ох, що це за анекдоти! Ви знаєте, пане полковнику, я сам єврей, але, Боже мій, як я сміявся, як я сміявся, коли читав цю книжку!.. А оце „Оракул“;—ну, то не для пана! який розумний чоловік віре тепер в оракули? То не для пана... Що? економічних? Чому ні! То панові, мабуть, треба політичних? Роздивіться, будьте ласкаві...

І крамарь повикладав перед Іваном Семеновичем збірку різнокольорих дрібних книжок, невеличких брошюр політичного, економічного, громадського змісту, та купку біленьких листків видання „Донської річі“.

— Е, Ваше благородіє! як їх розкупують, як їх розкупують! Не минає жодної днини, щоб хтось не купував сих книжок. Е, та й цікаві ж ті книжки! нехай вже сам пан полковник подивляться. О, пане полковнику! і хто в наші часи не цікавиться політикою? Хто не цікавиться політикою? Пан полковник знає, либонь, рудого Іцька? Ну, того самого Іцька, що торік красив назелено у пана дах. Що-ж ви думаєте? Приходе вчора до мене той Іцько і каже: „дайте мені книжку“!—На тобі, кажу, книжку. Даю єврейську, на жаргоні, як звичайно. „Пхе! мені, каже, треба Бебеля“. Чуєте, пане полковнику? йому треба Бебеля,—рудому Іцькові!.. Ну, я йому дав Бебеля... Хочеш, плати гроші—бери!

— Ось, будьте ласкаві, загорніть мені цю,—мовив полковник, вибравши собі книжку.

— Два злоти.—Може подивитесь тут на мій новий крам?—Жваво обернувся крамарь до другого кутка своєї невеличкої крамнички.—Вчора тільки з Одесу дістав,—усе саме модне!..

— На-що воно мені здалось?..

— О, ні! То не для пана,—хіба пан може носити таку одежу? Але панові може здібатись хтось такий, що скаже:—„І де-ж-би мені тут купити собі брюки“?—Тоді пан скаже йому:—іди до Гольдштейна і купиш собі самі найкращі брюки.

— Добре. Бувайте здорові!.. Як доведеться,—поражу.

— От спасибі! Бувайте здорові, пане полковнику! бувайте здорові!—всього найкращого!—

Заклавши руки в кишені, повагом вертався Прищипенко до-дому, несучи під пахвою брошюру Каутського.

— Чи гадав хто торік, що тут у нас можливо буде мати подібні книжки? Ну й час!

Думки Прищипенка враз було припинено голосним верещанням, що йшло з того боку вулиці. Іван Семенович повернув голову й зупинився. Перед його очима діялось таке: очевидячки зштовхнулась попівська бричка з селянським возом і мабуть бричка постраждала, бо її хазяйка, підвівшись на ноги, голосно лаяла, розмахуючи руками, бідного горопаху. Її верескливий голос лунав по всій вулиці й звертав на себе загальну увагу.

— Ах, ти, незграба проклятий! Тільки й умієш що спати! Дивись, що наробив! Зараз давай карбованця, а то потягну до мирового. Чого мовчиш? Гей, городовий!

На цей галас почали сходитися люди і навкруги невгамовної попаді зібралась вже чимала юрба цікавих.

— Змилуйтесь, бариня! Де-ж мені взяти карбованця? Ёй-бо не маю нічого! Нехай я вам колись відроблю.

Переляканий дядько мало не плакав, скося погляючи на свою сувору винувательку. Але пані мабуть була упертої вдачі, і, ще скоріш махаючи руками, почервонівши від злості, голосно кричала далі:

— Знаємо вас, як ви відробляєте! Такий подлий народ! Нашкодити—нашкодить, а дійде діло до роцоту—на-втікача.

Пан-отець, що сидів на бричці поруч із своєю жінкою, давно вже смикав розлютовану матушку за сукню, прохаючи її заспокоїтись.

— Та плюнь ти на його. Кинь! здався тобі той карбованець! Дивись—люди збираються...

Але всі чоловікові заходи лишались без наслідків. Бідний батюшка лише червонів... Почервонів і Іван Семенович (непомітно самому собі він підійшов до гурту і стояв за кілька ступнів від брички).

— Змилуйтесь, бариня! візьміть хоч три злоти...

— Що?! Ах, ти поганець! Три злоти!.. Та скажи-ж йому що-небудь!—повернулась матушка до чоловіка.

— Та кинь, Полю!.. охота злигатися...

— Як кинути? Та що це ти?

Розгнівана на чоловіка матушка повела поглядом по юрбі, наче шукаючи собі спочуття. Вападково її погляд зупинився на Іванові Семеновичу... Наче холодною водою обілляло Прищипенка.

— Що це? Невже Поля? Та сама Поля... Так! Та-ж цятка на щоці, ті-ж очі...

Невимовно важко, жажливо зробилось на душі в Івана Семеновича. Сором здавив йому горло.

О! Як пізнає... Що робити?

Нерухомо стояв він на місці. Ось Полина Васильовна ще раз поважно провела очима... Пізнала?! Але ні—одвернула очі. Слава Тобі, Боже!..

До дому, скоріш до дому!

Цілий день ходив Іван Семенович мов непритомний. Навіть хазяйка питала його—чи не занедужав він часом, борони Боже. Вночі він раз у-раз прокидався і перед його очима стояли бридкі від злості, залиті жиром риси любого колись обличчя...

О. Попов.

Петербург 1905 р.

*
*   *
*   *
*   *

Хвилі човник гойдали на тихій воді,
Ясний день догорів, стали зорі блищать;
Я на тебе дививсь і кохав я тоді,
І здавалось мені, будеш вік ти кохатъ.

Пригадав я собі,—як вже нічка зайшла,
Скрізь так тихо було, гай мовчав, не шумів,
Соловейко співав... ти щаслива була
І пахучий вінок ти з васильків плела.
А з високого неба нам місяць світив...
То давно вже було... пролетіло й нема!..
У нас в серці тепера і ніч, і зима!..
Як згадаю минуле,—жаль серце пройма,
В серці ніч і зима і не прийде весна!..

Сергій Мартос.

Записування дум на фонографі.

(Кінець).

Щоб провести в життя якусь, хоч би й до очевидности користну і бажану думку або захід, як надзвичайно багато треба *товкти* про теє, і скільки часу пройде, щоб хоч почасти справдить подібні заходи. Ще в 1903 році, з осібної ініціативи д. Бородая, було привезено в Харків кілька фонографів; д. Бородай клопотався, щоб з'організувати якийсь окремий комітет з досвідчених людей, та щоб сей комітет почав на тих фонографах вести записи різних україн. мелодій і інших етнографічних матеріалів. Одначе-ж, ніякі заходи ні до чого не привели,—не тільки звичайні інтелігентні люде, але й найвидатніші наші музики не звернули на пропозицію д-ія Бородая ніякісінької уваги. Подумати тільки, що се було зараз-же після XII-го археологічного з'їзду, на котрім співав думи ряд кобзарів, а де-хто з них, як от Ганчаренко й інші—то й жили там-же у Харкові!.. Привезені фонографи валялись без ужитку, і ніхто, прямо таки ніхто, не хотів ними скористуватись! Розуміється, се можна пояснити

тільки повним нерозумінням величезної наукової ваги таких записів.

Протяглося ще цілих п'ять років, поки виникла друга особиста ініціатива невідомого добродія про записування мелодій дум кобзарських,—і аж після цього один з тих занедбаних фонографів поїхав з Миргорода розшукувати старезного Гончаренка аж у Севастополь і там його спів записав! Ясно, що гадки про наукову важливість подібних записів у нас а ні кріхти не перемінилися з часів XII-го археолог з'їзду, бо от прийшлося таки виписувати з-за кордону пр. Ф. Колессу, щоб виконав те, що можна і повинно було виконати ще у 1903 році своїми власними силами.

Саме тепер я записую згаданого вже співця Івана Скубія, що оце приїхав до мене з кобеляцького повіту; він знає багато дум, пісень, псалмів і такого іншого. Кожну вхоплену думу ми зараз-же слухаємо з фонографу. Тут до-речі згадати, яке вражіння робить на співця його-ж спів,—коли він уперше чує його з труби.

Коли дума зхоплена, зараз-же труба й мембрана змінюються; машинка пішла, зашаруділа... Кобзарь жде; він уважно й з напруженням прислухається... Ось він уже пізнав свій голос і навіть окрім слова, почув і пізнав другого себе! Звичайно, і завжди незмінно, се робить на його величезне вражіння: губи починають тремтіти, з незрячих очей виступають сльози і він не може здержати нервового хлипання, що іноді переходить у справжній ревний плач. Довго не міг я ясно зрозуміти цієї емоції незрячих артистів і оце тільки тепер, коли після слухання свого співу надзвичайно розридався співець І. Скубій і почав навіть проказувати мені, зрозумів я психологічну підкладку сього з'явища. Сивий, вельми поважний, кременний дід ридаючи приказував: „Слухайте, слухайте! се Скубій співає!.. коли він умре, то й тоді знатимуть, як він співав!.. Не дармо вік на світі прожив“... Дівка, дочка Скубієва, теж у-голос плакала, а дід, вдаючись до неї, далі між плачем промовляв: „як умре, дочко, ваш батько, та хочете його добром згадати і послухати, то приїдьте сюди, до пана, та попросіть його—нехай ваш батько заспіває: він співатиме... Бач, як жалібно про Самарських братів виводить“!..

Було ясно, що думки сього поважного, діда, зтурбованого до сліз, вихрем вились коло контрастів життя й смерті, забуття й безсмертя справжнього артиста,—а ним по праву почував себе мій гість. Ось тепер—він повний ще сили й з таким почуттям і так добре співає поважні козацькі псалми-думи; його слухають, йому дивуються, його записують; а ось незабаром прийде страшний, неблаганний час смерті, і його, по-

важного, відзначеного божим даром-таланом,—вже не стане на світі, його, що має від Бога призначену долю—навчати людей на все добре, завжди нагадувати їм про Бога, одводити від гріхів і навіть показувати їм на собі зразок бідного, але справедливого життя. І ось такий чоловік мусить погинути!—хиба-ж се не жаль ревний?.. Але-ж ні! ось частина його самого,—його голос, його слова,—дійсно таки зостанеться на завжди. Та чому-ж тільки голос? чому тільки слова? немає безсмертя!..

Вернімося до записування.

Щоб довести розпочате діло до якогось доброго кінця, зостається ще багато всякої праці. Друга екскурсія, що ми про неї гадали, могла-б обняти чернигівщину; але в теперішні часи про те й гадки не може бути,—хіба що можуть трапитись якісь випадкові записи, і то зроблені такими людьми, що сидять там на місцях; а їздити для сього по селах не будуть. Одначе діло не жде,—кобзарі, яко люде старого віку, помірають, а з ними помірають і мелодії дум кобзарських. Нехай-же поки-що ш. пр. Ф. Колесса працює над тим, що оце досі зібрано й збирається; а праці йому багато!

Треба, звичайно, перевести на ноти наспівані валики; це само по собі діло дуже трудне й марудне, бо крім безлічі повторювання однієї частини розділеної музичної фрази, а далі самої фрази і на останку вже—цілої мелодії, треба ще вжити й метрономічних спостережень; бо хоч мелодія думи й не має такту ніякого, а про-теж має якісь відносини між собою окремих частин музичних фраз, або й самих фраз. Досвідчене вухо повинно все те ясно відрізнити,—саму основу мелодії, її стрій, чи буде він схожий з західним, чи з старогрецьким строем, а може чим і не схожий з ними; коли-ж ні, тоді—що-ж се за з'явище? відкіля воно? якої культури?

Для в'яснення походження мелодій укр. дум—всі ці питання мають першорядну вагу. Музика се теж давня мова народів,—як-же не студіювати її законів! Адже, на думку учених, музика виникла рівночасно з первісним виробленням мови, і тільки згодом, для полегчення вокалізації, музика прийняла в себе склад мови. Що-ж до музично-естетично-критичного боку, то й тут не легко задовольнити сучасні вимоги від ученої праці:—треба в'яснити походження мелодії, беручи до уваги і попередні праці, що в'ясняли те походження; треба зробити критичний розбір і огляд не тільки даної мелодії, а й всіх її варіантів, і то не тільки збоку музичного змісту, але ще й в залежності змісту словного від фраз музичних, бо сучасне порівняльне музикознавство ставить музиці-критикові надзвичайно

поважні вимоги,—неодмінно знайти певні звязки з психологією самого творця музичних мелодій,—народу. А хіба давно ще всі вчені дослідувачі відносили славянські, а в тому гурті й українські пісні до так званих середньо-вічних церковних ладів? І в голову нікому з них не приходило, що ті лади, витворені на тлі поліфонії, ніяк не могли лягти, скажемо, хоч би в основу мелодій дум українських, заснованих на законах доісторичної музики гомофонної. Отже багато найцікавіших питань прийдеться розв'язувати шановному пр. Колесі. Ми радіємо, що мелодії дум кобзарських таки діждались свого широго й тямущого дослідача; а Наукове Товариство імени Шевченка, надрукувавши його працю, та ще й окреме видавши її, тим самим зробить всьому й славянському й не славянському ученому мирові теж величезну наукову послугу. Велика дяка й привідці всієї справи, добродієві N, що дав змогу влаштувати подоріж.

Опанас Сластіон.

Ії день.

(Оповідання Ксаверія Гвінки).

Із збірника „Noworocznik Literacki“.

Іза має сімнадцять літ і ясне волосся.

Має теж сині очі, з сталевим полиском, у темній, глибокій оправі.

Іза перебуває вакації у батьківській господі й нудиться тяжко.

Сидить у своїй маленькій кімнатці, на плетеному стільці, біля бюрка, й перекида купу листовних карток. Часами кида ту розвагу, підводить свої сині очі з сталевим полиском—і з нудьгою дивиться на рясні китиці бузку та черемшини, що цікаво заглядають крізь вікно.

Вікно відчинене, а крізь його плине млосний дух квітів...—Іза задумується.

Весна саме в-повні. Дивна річ. Іза давніш любила весну. Пам'ятає, що як була ще підлітком (тепер Іза ходить вже в довгому вбранню)—пам'ятає, з якою радістю, після довгої зими, прожитої в пансіоні, верталася в Березинці. Тут увесь садок потопав у тому пухові вишневого й яблоневого цвіту, тут запахи грядки туліпанів та нарцизів вабили око, одвикле від таких барвистих розкошів. Іза пам'ятає ті великі букети, що вона складала власноручно, пам'ятає, з якою втіхою втуляла видочок в ті любо-пестливі килихи квіток, що точили міцніші пахощі, ніж звичайно,—бо причували вже своє близьке сконання.

Іза кохалася в квітах.

Кохалася в сонцю—

В тих ранках, скроплених перлистою росю.—
Об-тім, се було так властиво її вдачі.

Чого-ж ся весна була иншою від попередніх? Пахошів од квітів Іза тепер не може терпіти, бо від них їй болить голова. Світло й проміння сонця ріжуть їй очі. Цілими днями Іза сидить у своїй кімнатці, заслоня вікно шторою й пробуває в стані цілковитого спокою. Тільки перед вечером відчиня вікно й почина не знати в котрий раз перекидати купи тих карток, одержаних колись від приятельок та товаришок по пансіону.

Іза нудиться,—вона сама собі в тім признається.

Господи в Березинцях згромажувала що-літа—молоде товариство. Танцювали, бавилися, відбували спільні прохідки й проїздки. І тепер Березинці лунають сміхом та гомоном. Одначе Іза участі в тім не бере. Не через те, щоб вона умисне цуралась товариства, ні, а просто Ізі теє все таке нудне...

Іза скучає. За чим,—сього вона собі з'ясувати не може. Не дбає об тім.

Сьогодні субота. Ах, так!.. Се той день, коли до Березинців приїздить постійний прихильник Ізин,—пан Ян. Вже в ярку, за селом, зближається помірно дзеленькання балагульських дзвіночків; відгук все зближається, показується біла лисинка пристяжного з правого боку—і під ганок, з лясканням батога, вточується високий, жовтий, чепурний візок.

Се так що-суботи.

Се той день, коли Ізу примушують кидати її кімнату.

Пан Ян здоровий, русявий, чоло в його низьке, як у кретина, в'язи як у буйвола. Він звичайно вітає Ізу чулим, безглуздим усміхом і несміло подає їй букет з червоних гвоздиків (має в себе теплицю). Іза приймає квітки й зараз кладе їх на-бік,—так її дражнить гострий пах, що йде від них.

І починається розмова. Така недобірна, звична розмова про всяку всячину...

Потім вечерея, потім ще те осоружне сидіння в світлиці (що-найменше чверть години, щоб показати, що читано приписи „вміння жити“ в товаристві) і балагульські дзвіночки знов заводять безнадійно за селом, у ярку... За хвилину все затиха, а Іза, втомлена та знуджена, подається до свого покою.

Так що-суботи.

В інші дні пан Ян не з'являється зовсім; він каже, що се одрива його від господарської роботи і що добрий господар тільки проти свята, „упоравшись“, може думати про щось инше опріч обори, стані, живого й мертвого статку.

Такі переконання висловлює пан Ян.

Іза однак рада, що ті завітання відбуваються тільки раз на тиждень.

Об тім Іза навіть досить любить пана Яна. Сам по собі він чоловік поштивий і господарний до-того. Не орел, се правда, але часом він бува такий забавний, з тим постійним усміхом в обличчі. Ізіна мама запевняє, що пан Ян гарний. Іза часом з тим згожується. Взагалі Іза у всьому згожується з мамою.

Брат Ізин, Владек, гімназист 8-го класу, доводив Ізі, з такою повагою в обличчі, що хотів-би мати пана Яна зятем.

— Не будь дурною,—казав він Ізі;—от, знайшовся такий, що хоче тебе взяти, а ти ще примхи строїш! До того-ж він має гарні коні.—Се був найбільший довід.

Отже річ була вже неначе зважена. Власне сьогодні пан Ян має приїхати на оспівчення. Іза вдає перед всіма в господі, мов би вона нічого не знає, а тут як на злість, всі її особою клопочуться. Сьогодні за обідом почувала, як очі всіх зверталися раз-у-раз в її бік.

Мама з таким примиленням вдивлялася в свою одиницю. Мама така добра, завжди так дбає про свою доню.

Тільки Владковий учитель, пан Юрій, зовсім не дивився в Ізин бік.

Отой пан Юрій такий чудний. Він ніколи не дивиться на Ізу. Завжди зайнятий своїми думками. Такий-то вже поважний...

В перші дні його пробування—Ізу дражнила тая його байдужість до неї. Намогалася всякими способами звернути на себе його увагу. Ніщо не пособило. Іза лишила тее.

Тепер Іза вже звикла до того.

Не розмовляє з ним сливе ніколи, але як він є поблизу, Ізі стає трохи моторошно.

Ото тільки минулої суботи. Було трохи більше гостей. Як звичайно, пан Ян. Хтось із молоді дорадив танці. Іза була в добрім настрою, з радістю прийняла ту дораду. Хтось сів до фортепяну. Іза танцювала багато... Пан Ян, що не належить до танечного гурту, розсівся в кріслі й придивлявся до Ізи з тим своїм постійним безглузким усміхом.

Опріч його не танцював теж пан Юрій. Не танцював, хоч Іза знала, що він уміє й любить танцювати. Стояв у відчинених дверях, що провадять до садка; увесь був окритий тінню й так якось чудно дивився.

Коли Іза після которогось танцю сіла, пан Юрій підійшов поважно до неї й запросив до вальсу.

Іза відмовила.

— Я дуже втомилась,—пояснила вона.

Се було так—неначе-б затила його дротянкою по виду.

Неначе обухом межі-очі.

Іза бачила, як пан Ян злегка вклонився, як очі йому блиснули ніби сльозкою, як на останку він повернувся на місці й спокійно вийшов у садок.

А про-те Іза почувала в ту хвилину дику радість.

Се була помста за доказувану байдужість.

Незабаром розвага спинилася. Пан Ян поїхав додому, запевняючи, що неодмінно прибуде в надхідну суботу; при тім додав, що се буде для його поважний день.

Іза замість того, щоб, як звичайно, піти до своєї кімнатки, забажала пройтися по садку.

Щось її тягло туди, до старої липової алеї, що була на самім кінці садка й звалася всіма в Березинцях „алеєю кохання“.

Іза почувала, як вона не добре обійшлася з паном Юрієм. Знала, що вчинила йому велику прикрість.

За яким часом, у густій темряві беззоряної ночі, побачила мужеську постать. Пізнала пана Юрія. Мимовільно хотіла повздержатись—але роздумалась, підійшла до його й тихим, лагідним голосом прошептала:

— Вибачте мені...

Як сталося, що за хвилину Іза опинилася в дужих обіймах, а на устах почувала пекучий пал довгого, довгого поцілунку—Іза не пам'ятає. Взагалі Іза не хоче пам'ятати про те, що сталося того вечора. Тільки як крізь туман учуває його смутні слова, що він прошептав:

— Ізо! не продавай себе! Не занাপашай своєї душі!

То було минулої суботи.

Після того дня все йшло давнішим ладом. Пан Юрій як звичайно не звертав уваги на Ізу. А Іза ні словом не озвалася до його.

—

В ярку за селом задзеленчали, квилючи, балагульські дзвіночки.

Іза виривається від своїх думок.

Дзвінки стогнуть протяжисто.

Заводять болізно—

Ох, як дивно брешуть сьогодні!

Так смутно й тужливо—

Неначе над кимсь віко від труни зачинають.

Неначе стогнання засушеного на смерть—

Неначе скриготіння засуваних засовів біля темниці в'язничої—

Так смутно й тужливо!

Все ближче, ближче...

Іза встає—вигляда в вікно

В брамі показується біла лисинка пристяжного з правого боку.

(Переклад з польського О. Пчілки).

Бібліографія.

Літературний річник українських і польських авторів. Ціна 1 р. 20 коп.

Noworocznik literacki autorów polskich i ukraińskich. I. 1909.

Під такою назвою вийшла в Києві цікава книжка. Випустили її Едвард Лігоцький і Тадеуш Міхальський.

В збірці—твори українських і польських авторів подано не в перекладі, а в *первотворах*. Думка зрозуміла і гідна уваги.

Однак київського „Рочника“ ще до його виходу в світ огорнула якась мглиста легенда, що утворилася побіч його.

Тая легенда не стала яснішою й після того, як з поводу складання „Рочника“ так багато понаписували в „Раді“,—і автори, що мали бути співробітниками „Рочника“, і видавці його, і редакція „Ради“. (Докинув слівце й „Przegląd Krajowy“).

Річ мається так:

Панове Лігоцький і Міхальський, молоді київські письменники-поляки, задумавши скласти свого „Рочника“, запросили до участі в йому—молодих письменників українських. Письменники дали свої твори. Потім же де-хто з того письменницького гуртка, що пише в часописі „Хата“, довідався, що видавці „Рочника“ не зовсім такого напрямку, як було сподівано; тоді де-які з тих авторів українських забажали взяти участь в *редакції* збірника, се-б-то в перегляді всього його змісту,—для того, щоб їх твори не опинились у якомусь не милому сусідстві, або не були обвіяні якимсь не відповідним духом. Видавці—бажання тих авторів не вчинили. І мали рацію, бо одно діло кликати когось у гості, а друге—приймати яко господарів хати.

Тоді ті автори-українці забрали свої твори і *надрукували про це* в „Раді“. Видавці відповідали. „Рада-ж“ додала від себе—найдовшу „супліку“. Супліка та була найзліша і написана немов з особливою охотою опекти найбільше—своїх, се-б-то „Хату“, (чи „хатян“); „Хата“ бо з самого свого збудування,—стала якоюсь „bête noire“ для „Ради“ чи „козлом отпущенія“: не проминає Рада ні одної спосібности одпірчити Хату й ха-

тян. Отже „Рада“ й тепер укрила „хатян“ мокрим рядном, дорікаючи, чого вони водилися не з самими тільки правовірними польськими проводирями-поступовцями; видавці-ж „Рочника“,—як доносила балачка з-за лаштунків,—говорили щось „от лукавого“, чи й зовсім „проти духа свята“. Виволочено було й одне друковане речення п. Міхальського про те, що де-які українці нібито „показують приязнь до давнього ворога славянства“, се-б-то до німців. З сього речення „Рада“ виводила, що п. Міхальський обвинувачує українців у тім, що вони беруть, продаючи себе, німецькі гроші (?!). По сій мові, „Рада“ „замкнула суперечку“, неначе-б їй тільки й треба було „одчистити“ хатян...

А тим часом, подобніше судити видавців „Рочника“ „по ділах їх“: не втручаючись у невиразну суперечку з ними хатян, ми й хочемо сказати слово з поводу самого збірника.

Отже перед нами книжка—і будемо говорити про неї.

Нам дуже подобається бажання видавців—обопільно познайомити українське й польське громадянство з творами обох літератур новішого часу. Подобається нам і самий спосіб такого знайомлення: подати поетичні твори в збірнику—не в перекладі, а в *первотворах*. Особливо се до-речі що-до авторів українських: бо ще можна сказати, що твори писані *польською* мовою можуть бути не зрозумілі для українців,—українська-ж мова цілком зрозуміла для поляків; вони не тільки розуміють, а й дуже добре говорять по українському (дуже часто краще, ніж де-які наші одірванці-інтелігенти). Тим-то, бажаючи познайомити польську громаду з поетичною творчістю українською, видавці зробили дуже добре, подавши ті твори українські просто так, як вони єсть, не перекладаючи, не роблячи того, що роблять наприклад перекладачі московські,—спотворюючи в перекладі українські твори так, що їх в перекладі і сами автори не пізнають!..

Послухаймо одначе, що кажуть сами видавці про свій видавничий замір.—В передмові до збірника вони говорять, що значіння їх книжки таке:

„Се скромні початки, без жадних прибілень, без глибших змагань і далекосягаючої мети“. Збірник є—„перша спроба згоди і братерського єднання між молодію українською літературою і молодим поколінням польських письменників, яке тільки недавно одродилось над Дніпром. Йдуть тут поруч українці й українські поляки, в вільному виявленні свого чуття, свого натхнення, своїх думок, своїх домагань і бажань: з одного боку в палкій, прекрасній, дійсне „sielskey і

anielskiej“ мові *Тараса Шевченка*, а з другого в пишній, артистичній, віками виробленій і вирізбленій мові *Юліана Словацькою*,—двох велетнів слова й пісні, яких ювілей святкуємо нині вкупі на старій землі українській: *вони* Українці і *ми* Поляки. „Рочник“—не бучна, але урочиста пам'ятка нашої розбитої і немов подвійної безталанної минувшини. З могил устають тіні великих творців, між якими за життя не було нічого спільного крім не вміраючих промінів, віщуючих кращу будучину“.

Далі в передмові говориться про любов Словацького до рідної землі української (Словацький вродився в Кременцю), а з другого боку про теплі братські слова Шевченка до його приятеля Броніслава Залевського. Висловлюється надія, що чулі поривання до збудування „тихого раю“ зйдуть, виростуть, зміцніють.

„Отся книжка,—веде далі передмова,—перша безрозна, проведена для того доброго і бажаного засіву двохламшним плугом літературним. Хай же наші молоді літературні ратаї українські і польські вирушають в щасливу добу“.

Якими шляхами підуть далі ті діячі—автори передмови не хотять гадать: може—вкупі, а може й різно... Вони пригадують Герцена, що казав: „Прагнемо усім серцем, щоб Польща зосталася з нами... Але коли-б навіть мало статись інакше... то хай буде і на те свята П воля“...

Так і видавці „Рочника“ прагнуть бути вкупі і радіють, що за останні 5 літ, багаті „переходами й змінами“, „молода літературна Україна зосталася з нами... Але коли-б лиха доля так судила, що мало статись інакше,—хай і в тому буде свята воля братів наших Українців“.

На сьому кінчається передмова.

Правда, правда, ще не звісно, куди розйдуться шляхи навіть молодих поляків і українців.. Трохи зловістним з'являється те, що власне на цій думці, про ту непевність кінчається передмова... Але—„хто живий діжде, побачить!“ А поки-що спинімося на тій нивці, що по їй почав орати „двохламшний плуг“ молодих братів.

У Рочнику—зразки творів 15-ти українських авторів і 17-ти польських. (Називаємо українців перше, бо їм,—либонь яко гостям!—гречно дається перше місце і в збірнику). Твори, треба сказати, і польські й українські,—дуже коротенькі. Либонь подано лише зразки. Видавці не говорять нічого про подаваний матеріял, через те ми не знаєм, що саме керувало їх вибором при складанні збірника: чи вони хотіли подати зразки, показніші власне для *творчости* взятих

авторів, чи взагалі хотіли дати цікаву збірку, змісту приемного для видавців.

Нам здається, що видавці поводжувались останньою думкою. Це особливо помітно по тих творах, що видавці власне *вибрали з давніших виданнів*. Видавці презентували де-яких авторів у творах не найбільш показних для їх музи, а в таких, що більш підходили до літературного смаку видавців. Через це, наприклад, троє віршів Лесі Українки у збірнику—хоч дуже гарні, поетичні, але не самі показливі для сеї авторки. Се вірші з „Відгуків“: „Пролітав буйний вітер над морем“, „Свята ніч“, „Ой піду я в бір теменький“. Коли-б видавці хотіли познайомити польську громаду з творчостю сеї авторки, то мусили-б узяти щось і з П віршів на теми громадські. Очевидно, видавці, беручи в автора те, що *їм більш подобалось*, вибирали з більшою охотою речі—ліричні, або романтичні, до якої міри химерні.

Але такий колір збірника ще не єсть йому доганою. Вірші романтичні мають свою красу й поетичність. Знаходимо таких гарних віршів у збірнику—більшість. Можна сказати, що сутої декаденщини в збірнику зовсім нема. Занадто химерними здались нам хіба тільки вірші Лесмяна:

Дивачна, справді, його фантазія—порівнювати наприклад *меч і дівчину*, вказувати їх силу перемоги в тім, що обоє бувають—голі і обоє (?) „nie wstydzą się nagości“: меч (obnażony)—на війні, а дівчина (що „odstania łajemnicę ciała“)—w krainie miłości“...

Такі-ж химерні, придумані, й інші вірші того-ж автора. Ось він ворожить на картах, а йому здаються дами й королі заклятими упирями, що несуть у своїх берлах „вічності проміння“, та звертають „мертві очі і уст коралі сині“... Щось неподобне! А найважливіше—здається, що таке й не ввижалось авторові... що воно за волосся притягнене! Занадто вже „kunsztownie“.

Але єсть між польськими віршами в збірнику й дуже гарні. Нам найбільше сподобалися вірші Лігоцького, і то власне ті, що написані під надихом Словацького („Stłumione echo pieśni Słowackiego“). Дійсне видно, що п. Лігоцький перейнявся творами того майстра. Той же стиль, та-ж ніжна чулість і той справді такий тонкий вислов. Коли-б то й інші молоді автори зверталися частіш до тих „pages oubliées“... Чудові сторінки! Давні могучі романтики мали фантазію—могучу, поетичну, відчували зміст своїх творів глибоко, уміли до того знаходити й вирази яскраві. „Новим романтикам“ слід їх читати, а то й „студіювати“...

Є між польськими творами в збірнику чимало віршів жіночих,—Ядвіги Подгорської, Слави Прушинської,

Аделі Рожальської, Зофії Улашинівни). Вірші сих авторок всі ліричні; єсть між ними дуже поетичні, напр. „Teşknota“, Я. Подгорської, Астри, С. Прушинської. Пані Улашинівни теж мріються (у віршові „O zmierzchu“) в старосвіцькій світлиці давні тіні, відгомін колишнього життя, але все те авторка зогріла живим теплом серця—і *вірши* тим її причуванням.

З оповіданнів польських є в збірнику тільки одно,—бо таких мрійних уривків прозаїчних, як наприклад „Час трансцендентальний“ п. Поплавського, не можна вважати за оповідання: десь, щось було, чи мавом снувалось,—не відомо що саме... Отже єдине справжнє оповідання, з польської частини збірника, уєдзієн належить Ксаверію Глінці. Се оповідання, з панського сучасного побиту, зовсім життєве, має виразний зміст і написане живо, гостро, а драматичний кінець, драматичний теж по-простому, по життєвому, повний глибокої туги. Бідна панночка Іза! Як скалічило їй душу все її оточення, починаючи з „доброї мами“!—Нам так сподобалась ця розповідь, що ми подаємо її в сьому-ж числі „Рідного Краю“ в перекладі;—разом з тим вона буде і зразком матеріялу Рочника.

Українська частина збірника багатша оповіданнями. Їх єсть скілька—і межі ними єсть надто хороші, хоч і не великі. Гарні „Акварелі“ Г. Хоткевича. Се дійсні „акварелі“. Свої вражіння від мандрівки по австрійській Буковині автор змалював справжніми акварельними тонами. Малюнок гірської хатини, десь там високо, смерекової діброви, джерела з під гори,—все вбірає очі барвами виразними, ніжними і разом свіжими, як в мистецьких акварелях. Склад мови простий, багатий виразами народними. Гарна річ!

Повне тяжкого трагізму оповідання п. Чернявського „На тундрі“. Зміст—простий і разом такий страшний. Два товариші на засланні, далеко, далеко... Мороз, неволя, недуга, самотність панують над ними. Один—поміра, а другий іде в сціплене морозом степовище і там тремтить сухим риданням і нікому не має сказати про своє горе, опріч собаки...

Оповідання чинить міцне враження. Написано воно майстерно; на нашу думку, це одно з найкращих оповіданнів Чернявського,—автора з добре відомим іменем: його оповідання здобували нагороду на літературних наших конкурсах.

Оповідання Надії Кібальчич дає живу картинку життя учительки. Нам тільки здається, що кінець його не природний: після тяжкої сцени, дикої суперечки п'яного „попечителя“ школи з учителькою, її семилітня дочка в-кінці каже: „Так не може бути завсіди...

Мусить бути краще! Мусить бути“!—Се говорить авторка, а не дівчинка... А так „не мусить бути“!

„Дивний Ткач“ Дніпрової Чайки—фантастичне оповідання, надзвичайно гарне. Написане воно розміреною прозою, чи білим віршем, (тільки не поділений на стрічки). Зміст оповідання такий: „Дивний ткач“ мав на думці вратувати увесь народ свій, виткавши такий килим, що хто його торкнеться, збудеться недолі. Але полинувши на тому килимі в небеса з вродливою чарівницею, ткач забув, поринаючи в свої власні щасті, про тих, що ждали там у-долі... Небесна помста спалила за те блискавкою кохану, зрадливу пару, а пошарпаний бурею килим—„ніжним павутинням носиться по світу, грає мов веселка, міниться, зникає“. А внизу даремне чекає килима люд,—„той, що дав для його коштовне поткання, пряжу з свого серця“... Повна змісту й надзвичайно музикальна штука!

Українські вірші в „Рочнику“ теж презентуються дуже добре.

Виключаючи ті, що передруковані з інших виданнів (вміщено й таких скілька штук), єсть багато нових; між ними надто визначаються вірші Філянського. Сей автор уявився скілька літ назад з цілим збірником віршів. За „декаденство“—більшість критиків страшенно напалась на його; один тільки „Рідний Край“ відзначив, що не вважаючи на значну химерність музи Філянського, вірші його мають на собі печать талановитости. І вийшло, що ми не помилились: вірші Філянського, вміщені в „Рочнику“, на стільки гарні, що, сподіваємось трудно вже й комусь іншому, не признати їх поетичними. Для доказу правди наших слів приведемо пару уривочків з віршів, уміщених у „Рочнику“. Ось „Жовтень“, початок „золотої осени“:

Як загориться, закипить
Червоним гартom сонний гай,—
Піди під лоно сумних віт
І тихим серцем нагадай:
І пісню ту, що пролунала,
І ту струну, що не дограла,
І муки дум, які ти знав,
І час, і мить, як ти ридав.
І стане світ надземних шат
Лани посохлії встилать
Убрусом сумно-золотим.

І так далі йде сей мальовничий вірш. А ось вже помарнілий „Листопад“ (беремо, за недостатчою місця, лише самий кінець вірша):

Замість краси небес—нудьга і сум могили,
Слізьми невтїшними заливсь твій рідний гай,

Куди-б ти не пішла, кого-б ти не зустріла —

Над всім і скрізь одно: прощай, прощай, прощай...

Окрім Філянського єсть в „Рочнику“ дуже гарні українські вірші Чупринки (Огнецвіт, Чари ночі), Тарноградського, (ще мало відомого, але дуже талановитого поета), Олекси Коваленка, що вмістив у „Рочнику“ чи не найкращі свої вірші; нам особливо сподобались його „Еолова арфа“ й „Віночки з жалю“. „Нова хвиля“ Х. Алчевської—вірш повний бадьорого пориву й поезії.

У виборі матеріялу видавці показали багато смаку й умілости. Отже взагалі збірник їх вийшов цікавий, вартий того, щоб привітати його як найщирше. З боку зверхнього „Рочник“ презентується дуже добре—з мистецьким малюнком і добірним друком.

Нагадавши до всього ще й те, що зіск від продажу збірника має таке поважне призначення—піти на перевезення останків Ю. Словацького та на пам'ятник Т. Шевченка, сподіваємось, що „Рочник“ буде прийнятий прихильно—і польським, і нашим громадянством. Збірник сей дасть змогу і одним і другим пізнатися поспільно—в добірних творах письменників обох племен.

Дуже шкода, що між збірником і де-якими з наших талановитих поетів вийшло прикре непорозуміння; гадаємо однак, що дальші книжки „Рочника“ привернуть не менше, а ще більше співробітників. Замір видавців і виконання того заміру—варті уваги й піддержки.

Олена Пчілна.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Українські відчити.** В Києві українські відчити вже почались, від товариства „Просвіта“ й в „Українському клубі“. Відчити Просвіти будуть в „Народнім Домі“ й на дальших кутках. В „Українському клубі“ відчити будуть що-середі: одну середу кожного місяця братиме „Київське Наукове Товариство“ для свого відчиту, а інші буде влаштовувати Рада українського клубу, доручивши сю справу особній комісії, що запрошує видатніші літературні сили українські. До сеї пори дали свою згоду прочитати свої праці д-й Еварницький, Кримський і Шелухин. Сподівано згоди й від інших.

◆ **Нові пьеси.** Товариство Сабініна ставило в Полтаві нові пьеси: Пархомовича „З під вінця в труну“ і „За другів своїх“ Товстоноса.

Д-й В. Товстонос—автор оповідання „Гематоген“ (надрукованого в 1-м ч. „Рідного Краю“ за 1909 р.).

◆ **Конкурс на українські взори.** Конкурс, об'явлений

полтавським губернським земством на скомпонування взорів для цілого оздоблення ідального покою (скатерті, сервети, рушники і навіски з ламбрекенами, на двері та на вікна)—не дав до сеї пори значного придбання. Управа визначала короткий строк, на 15 жовтня, бо їй треба було нових взорів для своїх земських ткацьких майстерень. Однак вийшло, що на цей строк наспіло тільки дві-три праці, та обітниці прислать композиції—за яким часом.

Може бути, що мало праць виготовлено ще й через те, що премії визначено—(за роботу велику, ще й таку, що потребує спеціального хисту),—зовсім малі: 100 карб., 75 і 50. До того-ж і літній час був не відповідний для тієї праці: Річ в тім, що наші артисти-малярі власне літом не могли віділити часу на ту конкурсну працю, бо як-раз літом бувають вони заняті на своїй роботі („на натурі“).—Та де-які з їх числа і зовсім не можуть взяти участь у конкурсі через те, що запрошено їх у конкурсній судді.

Либонь полт. губ. управа подовшить строк конкурсу, бо мало з чого є вибирати.

Спілки й господарство.

◆ **Спілка швачок**—заснувалася в Харькові.

◆ **Зберігання картоплі зімою.** В тому погрібнику, де зсипають на зиму картоплю, не треба щоб було тепла більше як 0⁰%, а як буде 3⁰%, тепла, або більше, то картопля зогниває, або на весну дуже рано пускає парости. Треба ще, щоб погрібник був завжди сухий. Насипати картоплю не треба більше як 1½, або 2 аршини заввишки.

Інші господарі зберегають картоплю по ямах. Такі ями треба викопувати на пісчаному ґрунті. Перед тим, як сипати в яму картоплю, треба її добре обпалити й гарячий попіл розгорнути по всій ямі. Тоді в ямі не буде вохкості. Яму з картоплею вкривають сухою соломою; поверх соломи насипають землі.

◆ **Ціни на хліб і инше.** В листах з Константина (в Полтавщині) переказують, що хліб несподівано почав дорожчати; ціна пшениці з 95 коп. піднялась до 1 карб. 3 коп., а жито з 68—70 коп. до 74—75; ячмінь з 54 до 57. Але й на ці ціни багато хто з господарів не згоджується, бо озимина без дощу дуже плоха, або й зовсім пропала. Є теж багато й таких людей, що ще й не сіяли, дожидаючи дощу. Овса на продажі зовсім обмаль.

З Волини та Київщини пишуть, що з Червононіської та Андрушівської економії Терещенка продано

аж 2 партії пшениці на 100 тисяч пудів по 1 р. 16 к. та по 1 р. 14 коп., тоді як тут на неї ціна була по 1 карб. й 8 коп., та 1 карб. 10 коп.

В Одесі ціни не хліб такі; пшениця 1—18 к., жито 78 к., ячмінь 72 к., кукуруза 77 к., насіння лянне 1 р. 79 к., ріпак—1 р. 1 к.

Буряки цей рік уродили гірш, ніж торік: дякуючи гарній годині з копкою вже кінчають.

Сіно сього року добре, хоч його трохи менш, ніж торік.

Бджільницька вистава.

Сеї осени, так само як і торік, Київське „Общество любителей природы“, уряжало в Ботанічній університетській садку—бжільничу виставу. Вона була не менша, як торік, а де-в-чому й цікавіша. Перед самим відчиненням виставки відбувся „Пасішницький з'їзд“. Відчитів на йому було не багато, але він все-ж таки був на-часі й до-речі, бо зблизив між собою пасічників і дав їм змогу поміркувати про найважливі потреби пасішницького діла. Багато говорилося про боротьбу з хвалюванням меду й воску; але виявилось, що боротися з сим лихом дуже тяжко.

Висловлено було на з'їзді бажання заснувати все-славянську спілку пасічників. Всі на те пристали, але які саме будуть наслідки в житті від того бажання—сказати тепер не можна. Може, буде засновано пасішницьку спілку по всіх славянських країнах, для загальних пасішницьких з'їздів, для продажу меду та воску, й т. и. Поки що—поєднання з заграничними славянами-пасішниками об'явилось вже в тім, що на київській виставі, (отсій, що ми про неї пишемо), був теж і відділ—болгарський.

Але перше скажемо про своїх виставців (мовляв, експонентів). Участниками в виставці були земства, школи пасішницькі й монастирі. З окремих людей мало хто взяв участь у виставі. Показніше всіх уявилася на виставі—бжільницька школа Будаївська (що під Київом, біля ст. Боярка,—заснована заходами Андріяшева, вже тепер помершого). Ся школа виставила улики різного складу й всякі знадоби пасішницькі, опріч того фотографії, личинки „шкодливців“ і т. д.

Між виставленими „кружилками“, тими центробіжками, для витягання меду, найбільш було виставлено таких (узьких та високих), що в їх щільники крутяться не поряд, не по рівній площі, як було перше, (в діжці), а підіймаються сторч, у-гору, й знов опускаються. Кажуть-би то, що для витяжки меду се краще, тільки давніший прилад був—простіший і легше було його зробити.

Київське земство виставило з свого музею дуже цікаві речі для пасішників і для всіх, кому хочеться знати більше про бжолу: опріч усяких зразків улків, та всякого пасішницького причандалу, київське земство виставило багато малюнків: там можна було бачити увесь устрій тіла в бжолі,—всі орудники її годівлі, розпложення й т. и. Малюнки були великі (все дуже побільшене) і через те дуже розбірні. Шкода тільки, що малюнки були німецькі,—через те написи на їх були по німецькому; отже не кожне могло їх розібрати.

Печерська Лавра виставила з своїх пасік багато вуликів, починаючи від стародавніх круглих дублянок, до самих найновіших, Даданівських, та інших.

З виставлених вуликів найбільшу увагу привертав до себе вулик, привезений одним священником з київщини (з радомисльського повіту). Біля сього вулика раз-у-раз спинявся гурт людей і розпитувався, що до чого. Панотець стояв біля вулика й давав усі потрібні пояснення. Вулик той—подвійний, зроблений на дві сім'ї бжіл. Се велика сказать-би скриня, у два аршини завдовжки, переділена по-полам; в кожній половині стоять рамки у два поверхи: внизу—більші рамки, для розплоду бжіл, а в-горі менші,—для самих щільників з медом („магазин“): в одній половині скрині вічко повернено в один бік, а в другій—у инший, щоб не було завади, як пасішник пореається коло однієї половини вулика. Стінки в тій скрині, чи в тому вуликові, зроблено подвійні, з тонких дощечок; на зіму між стінками насипається полови, або дрібною січкю; зверху всі рамки разом вкриваються теплим укриттям і потім закриваються в'ксом (одно віко для обох половин вулика). Такий вулик стоїть 12 карбованців. Панотець, що його виставив, запевняв, що у його в таких вуликах бжолі зімують дуже добре на-дворі (хоч в київщині зіма буває й не дуже-то тепла).

Виробів з меду було на виставі мало; були тільки пряники Ващенко, (добрі, але дорогі) і вино медове (не добре,—ті меду, що давніш варилися на Україні, були безмірно добріші!).

З виставлених річей, що прибули на виставу здалека, визначалися всякі зразки вуликів, (поменшені моделі),—Костромського губерського земства; багато всяких річей, цікавих для пасішників, виставило „Московское общество акклиматизации животных и растений“.

Доволі цікавий був відділ Болгарський. В йому, опріч зразків хорошого меду (ціженого) була прехороша збіранка медоносних рослин,—коло 100 зразків. Ті рослини були не намальовані, а таки справжні, засушені дуже вміло,—разом з цвітом, листям і корінцем (которі менші). Отже там можна було пізнати багато

таких рослин, що і в нас є.— Були й книжки болгарські про бжільництво, але в їх наша людина (опріч хіба особливо вчених людей), нічого-б не розібрала, або дуже мало, бо хоч воно болгарська мова й близька,— мовляв, рідно-славянська,— а тільки звичайній нашій людині второпати її трудно. Ось, наприклад, на одній розгорнутій сторінці болгарської книжки було написано таке:

„Ако кийликата за която говорихме се осветли добръ, вий ще видите, че на джното ѝ блъщука нъщо като пихтия“. От і розбїрай!.. Тут же на картці біля чогось було написано: „Моля не пипайте“. Се значить— „просять не торкати“... Отсе така близька мова!—

В тім же „Научномъ Отдѣль“, де була вистава болгарська, була й бжільницька література—українська: лежало скільки номерів газети „Українське бжільництво“, та книжки по бжільництву—Ф. Немоловського, П. Прокоповича, М. Михалевича й інших.

Між руськими книжками був пасішницький календарь; його купували добре, дарма що се був календарь ще за 1907 рік (виданий ще Андріяшевим; продавала Будаївська школа бжільництва).
Е. І.

Повідомлення.

З сим 24-м числом „Рідного Краю“ розсилається 6-те ч. „Молодої України“; таким чином, з симі числами кінчається обов'язок Редакції до всіх, хто написав наші видання на півроку. Редакція.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Книгарнях:

Редакції „Літературно-Наукового Вістника“ Київ, В. Володимирська улица № 28,

Редакції „Кієвской Старини“, Київ, Безаківська ул. № 8,
Іванова і К-о, Київ, Фундуклеївська № 2,
Іздіковського Л. Крещатик № 29,
Череповського, Фундуклеївська № 4,

Продаються отсі книжки:

Ів. Федорченко. „Іродіада, Богоблудниця. Думи над Россю“, поеми, 1906 р. ціна 20 к.

Ів. Федорченко. „Хїба“?! 1907 р. ціна 5 коп.

Приймається передплату
на нову, українську гумористично-сатиричну часопись

„СТРІЛА“

що стане виходити два рази в місяць 1 і 15 у Львові почавши від 1-го листопада с. р.

„СТРІЛА“ буде все гарно ілюстрована, та повна добірного змісту.

„СТРІЛА“ буде неати в українські хати гумор і розраду, та буде проганяти пануючий там вічно сум, додаючи зневіреним і пригнобленим горем дня бадьорнійшого настрою до дальшої боротьби в житю.

„СТРІЛУ“ обіцяли запомагати наші галицькі і закордонні найспосібніші гумористи і сатирики своїми оригінальними працями.

Передплата на „СТРІЛУ“ вносить річно лиш 7 корон, піврічно 4 корон; поодинокє число 30 центів. Для Росії 4 рублі, для Німеччини 7 марок, для Америки 2 долари річно.

На кредит часописом не висилається.

Щоби управильнити наклад „СТРИЛИ“, проситьсє вже тепер присилати передплату на адресу:

„СТРИЛА“, Львів, ул. Петра Скарги ч. 12, 1. поверх. Рівно-ж матеріали до „СТРИЛИ“ проситьсє посилати на ту адресу.

НАРОДНЕ БОГАТСТВО

Часопись суспільно-економічна. ● Вістник союзу руских хліборобских спілок на Буковині „Селяньска Каса“.

Виходить кожного другого четверга і коштує на рік 1 Кор. 60 сот.

Редакция і адміністрация: Чернівці, ул. Петровича, ч. 2.

Письмо з Просвіти

орган товариства „Просвіти“ у Львові.

Виходить раз у місяць. Річна передплата для Росії 2 руб.

Адреса Редакції і Адміністрації. ЛЬВІВ, Ринок, ч. 10. АВСТРИЯ.

А Р Т І Ш О К И

оповідання О. Пчілки.

(полтавський анекдот з панською життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

Українські взори.

Збірник чисто народних українських узорів.

Олеги Пчілки.

Ціна 1 руб. 25 коп.

Вийшов з друку перший випуск:

„ЛІТЕРАТУРНОГО РОЧНИКА УКРАЇН- СЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ АВТОРІВ“

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

Тадеуша Міхальського і Едварда Лігоцького.

Прибутки з цього рочника будуть поділені по-рівні між комітетами: збудовання пам'ятника Тарасові Шевченкові у Києві і перевезення останків Юліаша Словацького до отчизни.

В роčníку беруть участь:

УКРАЇНСЬКІ АВТОРИ:

Христя Алчевська.	Михайло Коцюбинський.
Гнат Хоткевич.	Іван Личко.
Микола Чернявський.	Катерина Скарятиня.
Грицько Чупринка.	Андрій Теплинський.
Дніпрова Чайка.	Валеріян Тарноградський.
Микола Філянський.	Леся Українка.
Надія Кібальчич.	Микола Вороний.
Олекса Коваленко.	

ПОЛЬСЬКІ АВТОРИ:

Вітольд Бунікевич.	Станіслав Моргулець.
Станіслав Гавінський.	Ядвига Подгорська.
Ксавери Глінка.	Цезарій Поплавський.
Вацлав Кноль.	Слава Прушинська.
Болеслав Корейво.	Аделя Ружальська.
Болеслав Лесмян.	С... мир, (Климович).
Едвард Лігоцький.	Зофія Улашинівна.
Тадеуш Лазовський.	†Мамерт Вікшемський.
†Адам Міроновський.	

Ціна 1 р. 20 коп. Продається в Редакції видавництва (Мало-Владимірська 25. к. 5)
і в українських і польських книгарнях.

Друкарня 1-ї Київск. Друкарск. Спільк. Трьохсвятит. 5. Телефон № 1069.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 25.

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окромі числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Польська освіта. Вісті. На Україні. До уваги живоцтва. Вірші—*Суботенкової*. Одружіння,—комедія в 2-х діях, Гоголя, переклад *О. Пчілки*. Вірші—*Вероники Морозівни*. Наше оточення—замітки *О. Пчілки*. Українське слово й мистецтво. Всеросійський з'їзд по боротьбі з торгом жінками. Альфред Єнзен—*М. І.* Оповідки. Малюнки: Двоє рамців на український зразок.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки (О. Косач)*.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узор.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.

„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

Повідомлення.

Піврочним передплатникам висилка «Рідного Краю» скінчилася з числом 24-м.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНЮШАХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора пьєси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

ПОЛЬСЬКА ОСВІТА. Київське польське Товариство «Освята» перестало існувати; мусило припинити свою діяльність польське встановище, що мало завдання ширити проміж своєю людністю польську просвіту, польською мовою. Велику увагу має звернути на себе те, що припинено «Освату» не з якогось випадкового поводу, навіть не волею місцевої адміністрації, а сенатом, особливим сенатським наказом, що дав присуд у всій справі—з погляду загально-державного. Звичайно, Товариство припинено «Особымъ присутствіемъ по обществамъ», але ґрунтом для закриття «Освяти» був той указ.

Річ була така: «Освята» мала устав, що давав право Товариству не тільки вряжати лекції, концерти, спектаклі, а, між иншим, заводити в київщині й польські школи.

Отже сенатський наказ говорить, що така широка програма діяльності польського Товариства не можлива, бо се перечить завданню державної внутрішньої політики в краю; завдання се, каже указ, полягає в тім, щоб призводити крайові національні течії до *поєднання*, до того, щоб вони злилися в одній нації—руській. Через те діяльність «Освяти» по її уставу—мусить бути припинена.

Таким чином, те що було придбано яко щось певне, невідмінне, знищено. Устав «Освяти», затвержений на основі недавно даного закону про реєстрацію Товариств, зостався «умерлою буквою», бо його знищила буква сенатського указу.

Ми розуміємо великий жаль поляків з поводу закриття „Освяти“. Тому жалеві ми спочуваємо по щирості. *Просвіта, поширювана між поляками* в київщині, не може надавати нам страху, що польщизна поглине нашу народність у краю. В Київщині, як відомо, величезна більшість населення — українська; в цілій губернії—українського населення більш 7-ми мільонів, а поляків усього скільки сот тисяч. Коли маса нашого населення не спольщилась тоді, як польська освіта й культура розливалася в краю, на протязі скількох віків, широкою течією, то вже нема чого боятися,

що польська національність подолає українську. І коли-б польські діти молились Богу польською мовою, коли-б тією-ж мовою давалася їм освіта в польських школах,—в тих школах, що польське Товариство хотіло заводити своїм коштом і заходом,—то нічого не мали-б проти сього ті українці, що так прагнуть поширення прав—своєї рідної мови.

ВІСТІ.

◆ **Заграничні мандрівки.** Міністр народньої освіти буде обстоювати перед Державною Думою, щоб було дано потрібні кошти на влаштування мандрівок учнів гімназій до Греції й Риму, а учнів реальних шкіл—до заграничних промислових осередків.

◆ Міністр народньої освіти забороняє давати дозвіл на відкриття учительських кружків спільної заповоги звичайним ладом, як це велося досі; він вимагає, щоб кожного разу за дозволом на відкриття таких спілок вдавалися до самого міністра освіти.

◆ **Штрафи на газети.** Петербурзький градоначальник наложив штрафи: на редактора газети „Ръчь“ Елькина—300 руб. і на редактора газети „Новая Русь“—1,000 руб.

◆ **Кривава подія.** В Криму, в г. Сімферополі, недавно скоїлася така кривава пригода. В конторі при різницях прийшло двоє озброєних людей і забрали 300 рублів. Один із злочинців кинув бомбу на вулиці і ранив дівчину, що проходила вулицею. Злочинця того піймано. Другий сховався в садку й звідти стріляв у губернатора Масальського та в полицейських. Другого злочинця було застрелено. В конторі при різницях злочинці покинули бомбу. Пристав узяв її в руки, щоб роздивитись, але вона розірвалася і вбила його й двох городових, та ранила п'ятьох. Злочинці були, як після виявилось, слюсар та електротехник місцевої електричної станції.

◆ **Майстерня бомб.** Там же, в Сімферополі, поліція знайшла майстерню бомб з усіма приладами. В тій же майстерні була потайна друкарня.

◆ **Забійство в дорозі.** В поїзді варшавско-віденської залізниці вбито дірктора багатої жирардовської ткальної фабрики, Фелікса Гебултовського. Злочинець зник, вискочивши з поїзда.

◆ **Крадіж на залізницях.** Жандарська поліція в Москві піймала гурток кондукторів та інших служачих московсько-вороніжської залізниці, що займались

крадіжкою з товарних вагонів на станціях: Москви, Брянську й Малоярославця. Крадіжницький гурток орудував більше як три роки, поробивши великі збитки власникам того краму. Гурток арештовано.

◆ **Нові лісництва.** Для поліпшення лісової справи, Головний лісовий департамент клопочеться, щоб завести ще тисячу нових лісництв по всій Росії й настановити більше доглядачів лісу,—старших і менших лісників.

◆ **Суд над ксьондзом.** 20-го жовтня в г. Мишкіні ярославської губернії земський начальник розбивав справу ксьондза Бородзіча, що живе в г. Мишкіні на засланні. Кс. Бородзіча обвинувачено в тім, що він своєвільно виїздив з місця свого пробування в Рибінск. На се Бородзіч сказав: що він їздив, будиши покликаний у рибинський халерний барак для сповідання хворого, близького до смерті; що закон не забороняє ксьондзам-засланцям сповняти набожні треби (се було вяснено міністерством); що він, ксьондз Бородзіч, хоч дав підписку не виїздити нікуди по *своїх справах*, але додав, що коли його покличуть для духовних треб, то він відмовлятися не буде; через те він не одмовився й тоді, коли його було покликано до смертельно хворого в рибинський халерний барак. Свою промову кс. Бородзіч закінчив так: „не допустити священника, не дати хворому помиритися перед смертю з Богом—сього не роблять і язичники“.

Земський начальник присудив кс. Бородзічові заплатити штрафу 10 карб., або просидіти 2 дні під арештом.

НА УКРАЇНІ.

◆ **У 20-му віку.** В городі Ольгополі, на Поділлі, було розглянуто справу про знущання з Наталі Нікулічевої. На *давні* підсудних були: ігумення куренівського старовірського скиту Антонина, черниці того-ж скиту—Порфірія, Іроїда та Минодора; *старовіри*: Печников, Маслово та Глазкова й *православної* віри Діомид Анджубей; люди різного віку—від 25-ти до 80 літ. Справа була така: В-осени 1908 року до куренівського скиту, де пробувала Наталя Нікулічева, (біля своєї тітки, черниці Порфірії), приїздив урядник, щоб виправити з неї 60 копійок лікарського збору по г. Одесі; Наталю Нікулічеву урядник знайшов хворою, в порожній, холодній кімнатці з заслоненим віконцем; хвора була зовсім гола й прикута залізним ретязем до стіни; ретязь так туго обіймав їй стан, що аж в'ївся в тіло; їй не можна було ні сісти, ні лягти, бо ретязь був дуже короткий; соло-

ма під Наталею була дуже забруднена, навіть долівка під тією соломкою прогнила. В кімнатці був страшений сморід.

Урядник визволив Нікулічеву й сказав черницям, щоб її негайно було одвезено до лікарні. Але через скільки день, довідавшись про те, що Наталі в лікарні немає, урядник знов заїхав до скита—і знайшов Нікулічеву прикуту на тому самому місці. Визволивши її знов, урядник склав протокола й передав його до судового слідства. З 8-ми обвинувачених в знущанні з Наталі Нікулічевої суд признав винними трьох і засудив: черницю Порфірію, рідну тітку Нікулічевої, на 2 роки тюрми, Маслово—на 1½ роки тюрми й Печникова—на 1½ роки до арештанських рот.

◆ **Страшний самосуд.** З Воронежа повідомляють, що в слободі Бутурлінівці, Бобровського повіту, завелася шайка паліїв. Пожежа бувала що-ночі. Тоді селяне умовилися стерегти села по-черзі і незабаром достерегли, як двоє людей збиралися підпалити селянську хату. Одного з тих злочинців селяне вловили і, допитавшись від його про інших паліїв, постановили всіх їх убити на смерть. Пійманого палія тут-же на місці і вбили; інші учасники шайки повтікали.

◆ **Грабінний напад.** Між станціями Гніваню й Браїловим, південно-західної залізниці, невідомі злочинці зробили напад, щоб пограбувати товарний поїзд. Двоє грабіжників скочили на площинку заднього вагона в поїзді, де стояв вартовий кондуктор, ударили його каменем і скинули з поїзда на землю. Інші-ж грабіжники тим часом почали стріляти з револьверів по поїзду, кондуктори теж почали стріляти й відбилися від грабіжників. Поїзд у цілості доїхав до станції Браїлів.

◆ **Лубенська судова справа.** Славутню справу лубенську розбірано знов київським військовим судом уже в Лубнах,—при зачинених дверях. Підсудних було 21 чолов—і між ними в заснуванню спілки самооборони обвинувачувано відомих Володимира й Миколу Шемета, давнішого лубенського городського голову Взяткова, секретаря лубенського окружного суду Голобородька, студентів Коренецького й Сахарова. Де-яких інших лубенців обвинувачувано в підпалах.

Всіх обвинувачених в „преступномъ сообществѣ“ для самооборони—суд виправдав; з обвинувачених у підпалах—двох Щипанів і Калениченка присужено до смертної кари, другого Калениченка до 8 літ каторги.

Оборонцем Шеметів був харківський адвокат Микола Михновський.

До уваги жіноцтва, що їде в Київ на заробітки.

Що-року в-осени, як кінчиться сільська робота, до Києва наїздить багато дівчат та молодичь—шукати собі на зиму роботи в городі. Найбільше це такі, що в Києві у їх немає нікого з рідних, або знайомих, і їм дуже потрібно знати, де-б можна було перебути перші дні, поки трапиться якась робота. Молоді, невідомі дівчата, особливо ті, що попали в велике місто в-перше, часто попадають до таких людей, де їх можуть обікрасти, а то ще й тяжче окривдити. Отже, щоб на якийсь час забезпечити приїздне молоде жіноцтво певним притулком, „Спілка жіночої оборони“ влаштувала доріжку на *Маріїнсько-Благовіщенській вулиці, в будинку № 80*. Приїзні дівчата й жінки *можуть там пробувати 2 тижні*, поки шукають собі місце; платять вони за помешкання *5 копійок у день*; за ці гроші дається ліжка й окріп до чаю; там же можна брати *обід по 10 копійок*. „Спілка жіночої оборони“ допомагає ще відшукувати й посади, (всякі місця), бо в тому-ж самому будинку, де заведено притулок, міститься й контора для наймання слуг.

Кожного свята в притулку відбуваються зібрання; з 12-ої години ранку ведеться навчання грамоти, крою й шиття, а з 6-ої години по обіді буває розвага: читання, з чарівним ліхтарем, музика, співи й танці.

Пройдисвіт.

Гралась з котиком на сонці чорнобрива Настя,—
Мов дитина; завітчана, в зеленій запасці,
В черевичках з підківками... грається, співає,
Та пишається, мов квітка, лишенька не знає.
Одиниця вона в батька; її пильнували
Батько з матірью, як око, та Бога благали,
Щоб послав їй щастя-долю, та вірну дружину,
Одвертав щоб од Настусі лихую годину.
Посідають було вкупці, так любо, та тихо
Розмовляють проміж себе; а прокляте лихо,
Не всипуше, як звирюка у темному гаї—
Серед ночі вє кубельце, в вікно заглядає...

На Різдво, мов ненароком, з снігом, та з морозом,
Укотилось лихо в хату з козаком Ходосом.
Пройдисвіте кучерявий! вражий баламуте!
Чого-б тобі кутка цього було не минути?
Перебути хуртовину в хату попросився,
Та як шуляк в дівчиноньку очима упився.
У Настусі серце в грудях як рибонька бьється,
А Ходос, як той лукавий, жартує, сміється...

Привітали батько-мати, як рідного сина,
А Настуся чорнобрива, щира, як дитина,
Просить його-не цураться їх теплої хати
Та приходить на Новий рік до їх щедрувати.
Дивуються батько й мати: така соромлива
Була донечка... тепер же... що воно за диво?
Мов ластівка, все щечече, нема їй упину;
Втішаються, дивуються, на свою дитину,
А сусідки-цокотухи зараз про Ходоса
Задзвонили по селу вже, та дивляться зкоса.
Батько й мати щось міркують, а Насті й байдуже,
Шие шовком хустиночку, та „Не шуми луже“
Виспівує соловейком; часом що згадає,
Та й залетється срібним сміхом; а як хто спитає—
Коли-ж, Насте, весіллячко? треба шукать пару!
Твій молодий піде на-бік, як сонце у хмару.

— Порадьте ви,—Настя скаже,—з ким шлюб мені брати:
Свого розуму не маю,—треба позичати!
Та то горе, що сусідів навкруги багато,
А їх голови такі всі, як порожня хата!—
Так одкаже, мов одріже;—всяк мовчати мусить,
Після гострої одмови язика прикусить...

А тим часом до московки Ходос учашає,
А Настусю о-півночі в садок викликає.
Присягається, що любить, що сватати буде,
Що він її поки світа—уже не забуде.
І Настусенька радіє, рушники все дбає,
Та старостів од милого нишком виглядає.

Вже в садочку листя жовкне, посихає зілля,
На селі скрізь у сусідів справляють весілля;
А до Насті мов шляхи всі поросли тернами,
Що старости все минають,—не йдуть з рушниками!
Наче й хата не та стала, смутно похилилась,—
Бо Настуся чорнобрива сама зажурилась.
Чого, доню, зажурилась?—пита її мати.
А Настуся:—„Не журюсь я“!.. Та й почне співати.
Самотою-ж рученята до Бога здіймає,
А з пів-ночі свою пару в садку дожидає.
І вишневенький садочок з Настею сумує,
Бо вже любовців три ночі не бачить, не чує...
Насміявся! кинув милий!.. Настуся голосить.
Вітер тугу дівчиноньки по садку розносить.
А пройдисвіт кучерявий лічить в корчмі гроші
У шинкарки,—її доня, як сонце хороша.

— Грай, музико!—і пройдисвіт танцює, сміється,
Край шинкарчиної доні сатаною вьється.
— Отже завтра сподівайтесь мене з старостами!—
А сам з грішми аж до Криму подався степами...

Олена Суботенко.

ОДРУЖІННЯ.

Пригода зовсім неможлива.

У двох діях.

(Переклад з Гоголя).

Д І Я Ч І:

Агахвія Тихоновна, купецька дочка, дівчина на виданню.

Орина Пантолеймоновна, її тітка.

Подкольосін, надворний совітник на службі.

Кочкар'єв—його приятель.

Яшня—екзекутор.

Онуцьки—одставний піхотний охвицер.

Жеваки—моряк.

Дуняшка—хатня дівчинка.

Стариков—купець з гостинного двору.

Степан—слуга Подкольосіна.

Д І Я П Е Р Ш А.

Ява 1.

Подкольосін (*сам, лежить на каміні, з люлькою*).

От, як почнеш отакечки сам собі на дозвіллі міркувати, то й бачиш, що таки справді треба одружитись. Живеш, живеш, та далі так паскудно стає. От знов прогавив м'ясниці. А, здається-ж, уже все готове, і сваха ось уже три місяці ходить. Далєбі, самому якось-то соромно стає. Гей, Степане!

Ява 2.

Подкольосін і Степан.

Подк. Не приходила сваха?

Степ. Ні, не приходила.

Подк. А в кравця був?

Степ. Був.

Подк. Щож він—шиє фрак?

Степ. Шиє.

Подк. І багато вже нашив?

Степ. Та вже чимало, почав уже петлі обкидять.

Подк. Що ти говориш?

Степ. Кажу, почав уже петлі обкидять.

Подк. А не питався він часом, на віщо, мовляв, потрібний панові фрак?

Степ. Ні, не питав.

Подк. Може він казав: чи не хоче пан одружитись?

Степ. Ні, нічого не казав.

Подк. Одначєж ти бачив у його й інші фракії? Адже він і иншим теж шиє?

Степ. Та фраків у його багато висить.

Подк. Одначє-ж сукно на їх, мабуть, гірше, ніж на моєму?

Степ. Та те, що на вашому, ніби показніше.

Подк. Що ти говориш?

Степ. Кажу, те показніше, що на вашому.

Подк. Гаразд. Ну, а не питався він часом, на віщо, мовляв, пан з такого тонкого сукна собі фрак шиє?

Степ. Ні.

Подк. Не казав нічого про те,—що чи не думає часом пан женитися?

Степ. Ні, про це речі не здіймав.

Подк. Ти-ж одначє сказав, який на мені чин і де я служу?

Степ. Та про це говорив.

Подк. Щож він на се?

Степ. Казав, буду потраплять.

Подк. Добре. Тепер іди собі. (*Степан виходить*)

Подк. (*сам*). Я такої думки, що чорний фрак якось-то поважніше. Цвітні більш подобають—секретарям, титулярним та инші дрібноті,—блазнювато якось. Которі чином вище—повинні більш додержувати, мовляв, того... от забув слово! і хороше слово, та забувсь. Так, батечку, як ти там собі не розміркую, а надворний совітник все одно, що полковник, хіба тільки, що мундир без еполетів. Гей, Степане!

Ява 3.

Подкольосін і Степан.

Подк. А вакси купив?

Степ. Купив.

Подк. Де купив? у тій крамничці, що я тобі казав? що на Вознесенськім проспекті?

Степ. Еге-ж, у тій самій.

Подк. Щож, хороша вакса?

Степ. Та хороша.

Подк. Ти пробував чистити нею чоботи?

Степ. Пробував.

Подк. Щож, блищить?

Степ. Та блищать то вона блищить добре.

Подк. А як давав він тобі ваксу, то не питав, на віщо, мовляв, панові така вакса?

Степ. Ні.

Подк. А не казав часом: чи не має, мовляв, пан на думці—женитися?

Степ. Ні, нічого не казав.

Подк. Ну, гаразд, іди собі! (*сам*) От здається, річ пуста—чоботи, а отже-ж як погано пошиті, та руда вакса, то вже в путньому товаристві й не буде тієї ша-

ни. Все якось воно не тее... От ще бридко, як оті мозолі. Готов витерпіти Бог зна що, аби не мозолі. Гей Степане!

Ява 4.

Подколюсін і Степан.

Степ. Чого кликали-сьте?

Подк. Ти казав шевцеві, щоб не було мозолів?

Степ. Казав.

Подк. Щож він говорить?

Степ. Говорить: добре. *(Виходить геть)*.

Подк. *(сам)*. А клопітна, чорти його батька, тая річ—одружіння! Тее, та сее, та онее. Щоб тее, та сее було справне! Ні, чорт би його забрав, воно не так легко, як говориться. Гей, Степане!

Ява 5.

Подколюсін і Степан.

Подк. Я хотів тобі ще сказати...

Степ. Стара прийшла.

Подк. А, прийшла; клич її сюди. *(Степ. виходить)*. Так, се річ... така річ, що не тее... сутужна річ.

Ява 6.

Подколюсін і Фекла.

Подк. Здорова, здорова, Фекло Йвановно! Ну що? як? Бери стільця, сідай та й розповідай. Ну, як-же там, як? Як пак її: Меланія?...

Фекла. Агафія Тихоновна.

Подк. Так, так, Агафія Тихоновна! І певне—яка-небудь сороколітня дівега!

Фекла. От уже що ні, так ні! Вже, мовляв, як одружитесь, то щодня будете похваляти та дякувати!

Подк. Та ти либонь брешеш, Фекло Йвановно?

Фек. Стара вже я, батечку, брехати; собака бреше.

Подк. Ну, а придане? придане? розкажи лишень знов.

Фек. А придане—камениця в Московській часті, на два їтажі, вже така дохідна, що прямо втіха, та й годі! один крамарь платить сімсот за крамничку; пивна теж великий гурт привертає; два дерев'яних клигелі,—один клигель зовсім дерев'яний, а другій на підмурівці, з кожного—карбованців сотень по чотири прибутку є. Огород теж є на Виборськім кутку. Позаторік купець наймав під капусту, і такий-тобі купець тверезий, прямо-ж горілки й у рот не бере, і трьох синів має: двох уже оженив, а третій, каже, „ще молодий, нехай посидить у крамниці, щоб з торгом лехше було поратись; я вже, каже, старий, так щоб з торгом лехше було“.

Подк. Ну, а на вроду вона яка?

Фек. Прямо як рахвинад! Біла, та рум'яна, як кров з молоком... Солонечна така, що й сказати не можна! Вже от по́ти будете задоволені! *(покизує на горло)*; сказано й приятелеві, й ворогові скажете: от, так Фекла Ивановна! спасибі“!

Подк. Але-ж вона одначе не штаб-охвицерша?

Фек. Купця третьої гільдії дочка. Та вже така, що й генерала в сором не введе! Про купця й слухати не хоче. „Мені, каже, який би не був чоловік, хоч і з себе не показний, та щоб був дворянин“. Еге, там така вже делікатна! А в святу неділю як одягнеться в шовкове вбрання, то, хай мене хрест уб'є, так і шумить! Прямо—княгиня!

Подк. Так отим-же то я й питався, що я-ж надворний совітник, то мені... ти-ж розумієш?

Фек. Та вже-ж звичайно, як-же не розуміти? Був у нас і надворний совітник, та одмовили: не сподобався. Така вже, бач, у його чудна вдача: що не скаже слово, то й збреше; а подивитись на його—такий пристойний. Щож робити,—так вже йому Бог дав; він-то й сам не рад, так не може, щоб не збрехнуть—така вже на те Божа воля!

Подк. Ну, а опріч сієї, інших там нема ніяких?

Фек. Та якої-ж тобі ще? Вже сяя що-найкраща!

Подк. Невже найкраща?

Фек. Хоч по всьому світу виходь, то такої не знайдеш.

Подк. Поміркуємо, поміркуємо, голубонько. Ось приходить після-завтра. Ми з тобою, знаєш, знов отакечки: я полежу, а ти розкажеш...

Фек. Та що-ж се ти, добродію? Ось уже третій місяць хожу до тебе, а толку ніякісінького: все сидить собі в халаті, та одно люльку посмокує!

Подк. А ти либонь думаєш, що одружитися, то це все одно, що—„гей, Степане, подай чоботи“! набув на ноги, та й пішов? Треба розміркувати, та роздивитися.

Фек. Ну так щож? Коли дивитись, то й дивись. На те крам, щоб роздивлятися. Ось скажи лишень жупанця подати, та от тепер як-раз ранішній час—і поїдь.

Подк. Тепер? А он дивись, як хмариться... Виїду, а тут линє дощ!

Фек. А воно тобі самому погано! Он уже сивим волосом світиш, уже швидко зовсім не здатний будеш до шлюбної справи. Велика штука, що він придворний совітник! Та ми собі таких женихів доберемо, що й не подивимось на тебе!

Подк. Що се ти за дурницю верзеш? З якої се ти речі торочиш, що в мене є сивий волос? Де-ж він той сивий волос? *(мацає себе по волосю)*.

Фок. Чом-же не бути сивому волосові?—на те чоловік живе. Дивись ти! Тією йому не догодиш, другою не догодиш! Та я маю на прикметі такого копитана, що ти йому й у слід не вступиш! А говорить—як труба, в ормиралтійстві служить.

Подк. Та брешеш ти! ось я подивлюсь у дзеркало,—де ти той сивий волос вигадала! Гей, Степане, принеси дзеркало. Або ні, стій, я піду сам. Оце ще, нехай Бог боронить,—се гірше ніж віспа! *(виходить у другу хату)*.

Ява 7.

Фекла й Кочварьов *(убігає)*.

Кочк. Що Подкольосін? *(побачив Феклу)*. Ти чого тут? Ах ти-ж!.. Ну, слухай,—на якого чорта ти мене оженила?

Фок. А щож тут поганого? закону додержав.

Кочк. Закону додержав! От велике диво—жінка! Без неї хіба я не міг обійтись?

Фок. Та ти-ж сам був причепивсь: ожени, бабуся, та й ожени!

Кочк. Ах ти пройда стара! Ну, а тут чого? Невже Подкольосін хоче?..

Фок. А що-ж? Бог сподобляє, щастя посилає.

Кочк. Але-ж!.. От мерзений,—адже-ж мені нічого про се! Он який! Дивіться з ласки: нишком, га?

Ява 8.

Ті-ж і Подкольосін *(з дзеркалом у руках,—пильно придивляється)*.

Кочк. *(підкрадається з-заду й лякає його)*. Гу!

Подк. *(скрикує і впускає дзеркало)*. Скажений! Ну й на-що?.. на-що?.. Що за дурощі! Перелякав, далєбі, так, що й душа не на місці!..

Кочк. Ну, нічого,—я пожартував.

Подк. Що за жарти такі вигдавав! Досі не можу спам'ятатися з переляку. І дзеркало он розбив: а воно-ж мені не дурно прийшлося,—в англійському магазині куплене.

Качк. Ну, годі: я тобі найду инше дзеркало.

Подк. Та... найдеш! Знаю я ті инші дзеркала: на цілий десяток старіш показує і пика навскоси.

Кочк. Слухай,—адже-ж мені на тебе слід більш гніватись: адже-ж ти від мене, від свого друга, таїшся. Адже ти женитися надумався?

Подк. От дурниця! зовсім і не думав!..

Кочк. А ось-же доказ! *(показує на Феклу)*. От-же стоїть,—звісно вже, що за птаха. Ну щож! нічого, нічого. Тут нема нічого такого. Діло християнське, потрібне навіть для отчизни. Гаразд, гаразд, я беру на себе всю справу. *(До Фекли)*. Ну, кажи: як, що й до чо-

го. Дворянка, чиновниця, чи може в купецькім стані? як звуть?

Фок. Агафія Тихоновна.

Кочк. Агафія Тихоновна Брандахлистова?

Фок. Отже-ж ні,—Купердягіна.

Кочк. В Шестилавочній, чи-що, живе?

Фок. Аж і зовсім ні; буде ближче до Пісків, у Мильному провулку.

Кочк. Еге; так,—у Мильному провулку; зараз за крамничкою,—дерев'яний будинок?

Фок. І не за крамничкою, а за пивною.

Кочк. Ну як-же за пивною? отут уже я щось не знаю...

Фок. А ось—як повернеш у провулок, то буде тобі просто будка; і як будку минеш, зверни ліворуч—і ось тобі просто перед очима, отак таки простісінько перед очима й буде дерев'яний будинок, де живе швачка, що жила перше з сенатським секлетарем. Ти-ж до швачки не заходь, а зараз за нею буде другий будинок, кам'яний,—от отсей будинок і буде її, се-б-то той, що в йому живе Агахвія Тихоновна, молода.

Кочк. Добре, добре. Тепер я все цеє упораю. А ти собі йди, тебе вже більше не потрібно.

Фок. Як се так? Невже ж ти хочеш сам і шлюб злаштувати?

Кочк. Сам, сам; ти вже не втручайся тільки.

Фок. Ах, безсоромець який! Та се-ж зовсім не чоловіцьке діло! Одступіться, добродію, далєбі одступіться!..

Кочк. Геть, геть! Не тямий нічого! не встрявай. „Знай, кобило, своє стійло“. Геть собі!

Фок. У людей тільки хліб одбиваєш, безбожнику отакий! У таке паскудство втручається! Коли-б знала, нічого-б і не казала! *(виходить з досадою)*.

Кочк. Ну, брате, сієї справи не можна відкладати,—Ідьмо.

Подк. Та я-ж ще нічого... Я ще так тільки подумав...

Кочк. Пусте, пусте! Тільки не соромся: я тебе одружу так, що ти й не чуєшся. Ми от зараз-же поїдемо до молодої, і побачиш, як все буде раптом!

Подк. Отсе-ще! Так би-то вже зараз і їхать?

Кочк. Та за чим-же, скажи будь-ласка, за чим діло стало? Ну, розміркуй сам: ну що з того, що ти не жонатий? Подивись на свою хату: ну, що в їй? Он непочищений чобіт стоїть, он цебрик до вмивання, он ціла купа тютюну на столі, а ти он сам лежиш цілий день боком, як той байбак.

Подк. Се правда. Ладу в мене, я знаю сам, що нема.

Кочк. Ну, а як буде в тебе дружина, то ти, просто,

ні себе, нічого не пізнавш; тут у тебе буде канапа, собачка, чижик який-небудь у клітці, шитво... І, здумай собі,—сидиш ти на канапі, а тут до тебе пригорнеться молодичка, гарнесенька така, і рученькою тебе...

Подж. А, чорт!.. як погадаєш, які, справді, бувають ручки! адже-ж просто, братіку, як молоко!

Кочк. Куди тобі! Хиба в їх тільки ручки!.. Та в їх, братіку... Ну, та що й казати! у їх, брате, просто чорт знає, чого нема!

Подж. А воно, сказати тобі по правді, я люблю, як біля мене сидить гарненька.

Кочк. Ну, бачиш,—сам розчолопав. Тепер тільки треба все розпорядити. Ти вже не турбуйся ні про що. Весільний обід і все інше—це вже все я... Шампанського менш дванадцяти пляшок ніяк, братіку, не можна, вже як ти собі хочеш! Мадери теж треба шість пляшок неодмінно. У молодой, мабуть, є ціла купа тіточок, та кумась,—сі не жартують! А рейнвейн—чорт з ним; правда? га? А вже що про обід,—то в мене, братіку, є на прикметі придворний охвиціант: так, собака, нагодує, що просто не встанеш!

Подж. —Та годі тобі! ти вже так шпарко берешся, мов-би справді ось уже й весілля!

Кочк. А чому-ж би й ні? На віщо-ж відкладати? Адже-ж ти згожуєшся?

Подж. Я? Ну, ні,.. я ще не зовсім згодивсь.

Кочк. От тобі й на! Та ти-ж от зараз об'явив, що хочеш.

Подж. Я казав тільки, що не завадило-б.

Кочк. Як? змилуйся! ми-ж уже зовсім усю справу... Та що? хіба тобі не до сподоби шлюбне життя, чи що?

Подж. Ні, до-сподоби.

Кочк. Ну, так чого-ж? за чим же діло стало?

Подж. Та діло ні за чим не стало, а тільки якось чудно...

Кочк. Чого-ж чудно?

Подж. Та як-же не чудно? все був не жонатий, а то од-разу—жонатий.

Кочк. Ну, ну... ну, не сором тобі? Ні, я бачу з тобою треба говорити на-справжки; я буду говорити по ширості, як батько з сином. Ну, подивись, подивись ти на себе пильно, от наприклад так, як дивишся тепер на мене. Ну, що ти тепер таке? Адже просто колода, ніякої ваги не маєш. Ну, для чого ти живеш? Ну, глянь у дзеркало,—що ти там бачиш. Дурне обличчя—більш нічого. А тут, здумай собі, коло тебе будуть діточки, та не те, що двоє, або троє, а може й всіх шестеро, і всі на тебе схожі, як дві краплі води! Ти от тепер сам, надворний совітник, експедитор, чи там старший який, бог тебе відає; а тоді, здумай собі, бу-

дуть коло тебе експедиторчата, маленькі такі канальчата, і який-небудь пуцьвірінок, простягнувши рученята, буде тебе смикати за баки, а ти тільки будеш до його по собачому—„гав, гав, гав!“ Ну, чи є щось краще сього, скажи сам?

Подж. Та тільки-ж вони ппустуни страшенні: все будуть псувати, порозкидають папери...

Кочк. Нехай пустують, так-же-ж усі на тебе схожі,—от штука!

Подж. А воно справді навіть смішно, чорт його знає: що от якийсь там карапузик, якесь пискля, і вже на тебе схоже!

Кочк. Як-же не смішно! звичайно смішно. Ну, то їдьмо.

Подж. Та гаразд, поїдемо вже.

Кочк. Гей, Степане! давай швидче своєму панові одягатись.

Ява 9.

Ті-ж і Степан.

Подж. (*Одягаючись перед дзеркалом*). Я думаю, одначе, що слід-би в білій жилетці.

Кочк. Дарма! все одно.

Подж. (*Надїваючи комірця*). Проклята прачка, так погано накрохмалила комірця,—ніяк не стоїть. Ти їй скажи, Степане, що коли вона, дурна, буде так гладити білизну, то я найму іншу. Вона там мабуть з любовниками увесь час гаїть, а не гладить.

Кочк. Та ну-ж, братіку, швидче! Як ти там довго шпортаєшся!

Подж. Та зараз, зараз... (*надля фрак і сідає*). Слухай, Ілля Фомич... Знаєш що?.. їдь ти сам.

Кочк. Ну, оттакої! здурів ти, чи що? Мені їхати! Та каторий же з нас жениться,—ти, чи я?

Подж. Далєбі, якось не хочеться... нехай краще завтра.

Кочк. Ну, чи єсть у тебе хоч крапля глузду? Ну, чи не йолоп ти? Геть-чисто зібрався—і от раптом „не треба“! Ну, скажи будь ласка,—не свиня ти, не падлюка ти після сього?

Подж. Ну, чого-ж ти лаєшся? з якої речі? що я тобі зробив?

Кочк. Дурень, дурень набитий, се тобі всяк скаже. Безглуздий, от просто безглуздий, хоч і експедитор. Адже-ж чого я клопочусь?—для твоєї користі; адже-ж із рота видеруть шматок. Лежить, проклятий бурлацюга! Ну, скажи будь-ласка, на що ти схожий? Ну, ну—дрантя, кнюх, сказав би таке слово... Та не звичайно тільки. Баба! гірше від баби!

Подж. І ти, справди, хороший! (*нишком*). Чи ти не зсунувся з глузду? Тут стоїть кріпак, а він при йому

лається, та ще отакими словами; не знайшов иншого місця!

Кочь. Та як-же тебе не лаяти, скажи з ласки? Хто може тебе не лаяти? В кого стане духу тебе не лаяти? Мов-би й путній, наважив одружитись, пішов шляхом доброго-розуму, і раптом—просто з-дуру, дурману об'ївся, штурпак отакий!

Повк. Ну, годі вже, я Іду,—чого-ж ти репетуєш?

Кочь. „Йіду“! Звичайно,—щож инше робити, як не Іхати. (До Степана). Давай йому бриля й шинелю!

Подь. (У дверях). Такий, йй Богу, чудний чоловік. З ним ніяк не можна знатися: вилає тебе одразу ні за що, ні про що. Не тямить ніякого поведіння з людьми.

Кочь. Ну, та вже-ж годі, тепер не лаюсь. (Обоє виходять). (Провід—далі).

Переклала О. Пчілка.

Наше оточення.

„На нашій славній Україні,
„На нашій не своїй землі“!..
Т. Шевченко.

I.

Наші „друзі“.

При наших бажанню бути самими собою, мати право бути хоч трохи „самім по собі“, розгляньмося, як споглядають на нас близькі до нас люди, яке взагалі маємо оточення.

Звичайно, перше всього розгляньмося в сім'ї рідній, в сім'ї славянській. Ми не будемо одначе кидати свого пильнішого погляду за-надто далеко та широко по славянському світові. Згромаження великої славянської сім'ї до-купи завжди здавалося нам химерною мрією. Поки тая мрія мріється десь в небесах, або хоч і на землі, та в якихсь безмежних, невизначних просторах, то немов-би й викликає той вейний настрій, милу думку про велику згоду та „мир і тишину“ у великій рідній сім'ї, про поєднання братерське всіх чад тієї сім'ї, про можливість об'єднати всіх і вся, і всі межиславянські справи однією тією любовію; коли-ж братове-славяне починають господарити кожний на своєму клаптеві, то зараз, як і в справжній, звичайній сім'ї,—коли діти починають „ділити батьківщину“,—виявляється щось зовсім инше... Замість тієї згоди счиняється звада. Чи треба нагадувати про „братерську“ рахубу поляків і русинів у Австрії?..

У найкращому разі,—так було до цієї пори,—славянські племена споглядають одно на одного байдужо. Не треба далеко шукати за прикладом: досить спогадати таке недавнє пограбування Боснії та Герцеговини... Ніхто з инших братів-славян „а-ні почувавсь“ від того грабежу, делікатно названого „анексією“.

Не довго продержавсь і чулий настрій до болгар. Ведені генералами, наші люде „кров проливали“ за визвоління Болгарії, (так само, як проливали кров у Манжурії, не відаючи гаразд, за що саме); була жменька „добровольців“, що й охотою пішли під час турецької війни, за Дунай, на ті Балкани; але... перешуміла хвиля, опав піднятий настрій героїчної хвилини—і до болгар зосталося в нас те почуття, що виявляється в трохи глузливій, а то й призириливій назві—„братушки“; як тії „братушки“ тепер живуть, що в їх робиться,—про це всім у нас байдужісінько! У їх свій клопіт, у нас свій. Не завелось навіть літературного поєднання, (особливо українсько-болгарського). І не диво: мова їх дуже далека від нашої, багато дальша, ніж про

Вечірні малюнки.

Над річкою широкою
Верби похилились,
І віти їх журливі
В хвили_тій відбились...

Над річкою туман упав,
Срібний та легенький,
А на річку вплив човен
І поплив тихенько...

З того човна лине пісня,
Дужая, широка...
Заслухались густі верби
И зелена осока.

Пісня стихла... Проплив човен...
Сліду не зосталось...
Тільки верби з очеретом
Тихенько шептались...

Вероніка Морозівна.

те звикли говорити при офіціальних, та й всяких „поведнальних“ бенкетах.

Хтось, може, нагада, що так недавно ще був вибух братерсько-славянського почуття—і то в крузі найпередовішим. Відгук того ново-славянолюбного, мовляв, уже поступового руху відбився навіть і в нас. у Києві, та й у Львові: се-ж була, після правих москвофільських з'їздів, — подоріж професорська, поступово-професорська, подоріж Погодіна, з його громадкою млоді, прихильної, захопленої ідеєю *новою* славянолюбства.

„Се вже нове, *поступове* славянолюбство!“—гукали кругом:—„Се вже не якісь там старі шкарбуни пережовують славянофільську жуйку часів *давнього*, московського М. Погодіна, що сперечався з Максимовичем, бився „юсами“, та заржавілими „кладенцями“ „древніх русичей“; се—*новий* Погодін, *петербургський* професор, що визирав крізь тее „вікно в Європу“, та крізь нові окулярчики дивиться на поступовий шлях славянської *федератції*, справедливого, рівноправного погодження справ братів-славян; а з Погодіним іде, мовляв, поруч—молодий гурт; Погодін потрапив надихнути своїм слухачам і слухачкам любов, прихильність до нової славянолюбної гадки—і тепер вже справа забезпечена! *Молоді* пішли!“

І всюди „все передове“ вітало Погодінську мандрівку по славянських краях. Не zostалися по-заду й поступовці київські. Читачі „Ради“ й „Рідного Краю“ знають, як вітали Погодіна київські українці в „своїй хаті“. Наговорено було „великих слов велику силу“!

І... щож сталося з тим новим загорінням поступової громади „славянською ідеєю“? Та сама „Рада“, що так вітала „погодінців“, подала, оце з тиждень тому, допись з Петербургу, що там академічна молодь захопилася вже зовсім іншою принадою, літанням,—еге-ж, отим справжнім ширянням по-під хмари, на аеро-планах, моно-планах, бі-планах і такому іншому; тая молодь великою громадою вступає до літального клубу, а слухати професора Погодіна,—що саме розпочав відчити про „національні завдання в Австрії“,—ніхто не має гарячої охоти. Далі та сама „Рада“, (що так вітала ново-славянську гадку), тепер, подаючи той лист, устами свого дописувача говорить: „та й справді, тая гадка про все-славянське поєднання—якась недосяжна мрія“...

Так скінчилася—в хмарах—течія нового Погодінського славянофільства.

Ми не вітали Погодіна і не нам плакати над тим, що захоплення „новою гадкою всеславянського поєднання“—опало, як шумовина в казанку... Так і мусило бути. Мрія про всеславянське поєднання не

тільки незбутня, а й фальшива: навряд чи хто вірить в неї—широ.

Отже й не по широкому всеславянському світі розглядатися маємо, розпочавши цю розвідку—про наших друзів.

Погляньмо—ближче, що діється в нас дома, на нашій славній Україні.

Об-тім, таки прийдеться перше сказати про наші братні взаємини по-за Україною,—але не в інших славянських державах, а таки в Росії

Який ґрунт знаходить „українська національна думка“ серед росіян? Ми не будемо брати народні юрби, а візьмемо громаду освічену, тую інтелігенцію.

Бажаючи говорити лише про наших друзів, ми, звичайно, зовсім минемо тую частину російського громадянства, що хоч і належить до людей освічених, коть часом має навіть вищу професорську освіту,—але належить до гурту істинно-правих і по щирості висловлює свою думку, що всяка націоналістична гадка українська, про свою літературу й культуру, та автономію, єсть „глупость“ і навіть „зло“—для Росії, та й для самої „Малоросії“.

Про такий гурт, звичайно, нам нема що говорити. Де-ж би тут узялися наші друзі!

Але-ж єсть інший гурт російського змісненства,—це суперечники правих: ліберали, поступовці. Ось тут повинні бути наші друзі!

Отже і в сьому гурті зустріваємо перше всього крайнє невігласство, незнання України й українців, незнання наших потреб, нашого становища на всіх ступнях.

Може найяскравіш виступило те невігласство, коли дуже відомий російський поступовець Фальборк перемішав славутьного українського публициста Драгоманова з генералом Драгоміровим. Це була „см'яхоподобная“ історія, але наші (як завжди) надто великодушні українці—поспішили замняти П, греченько вклонившись Фальборкові, та давши ляпаса—своєму братові, українцеві, що зняв [річ] про ті Фальборкові кумедні словеса.

Не більш показав знання українців та українського становища й один поважний академик: в початку 1905 року, коли ще панував тяжкий закон 1876 року про заборону української літератури, шановний академик сперечався зо мною, в Петербурзі, що то мені так здається, ніби той закон забороняє навіть українські граматики та всякі інші шкільні книжки й найпростіші читанки дитячі українською мовою: „Это не может быть!“—казав мені академик,—это вамъ такъ показалось: дамы в д'яловой сферѣ всегда все пере-

путають!—Ну, що мені було казати на се?.. хоч я надто певно знала про всі заборони, поставлені тим законом, бо як раз і в Петербург приїздила в депутатці, що клопоталася про полегшення тієї тяжкої долі українського письменства. Я певна в тім, що сей приклад не виключний, що багато й багато російських поступовців могли сказати, та може й тепер думають, що то ми чогось не второпали і що той циркулярний закон не міг бути таким!

Се таке знання. Але не кращих „друзів“ мали ми й маємо тепер і проміж тими поступовими росіянами, що вже ніби-то добре знають і наше становище, і наші потреби,—признаючи при тім наше право на „самоопредѣленіє“. Не хочеться навіть перекладати се противне слово, вигадане російськими лібералами,—таке воно туманне, невиразне, а через те й брехливе по самій своїй суті, бо в обсягу життьовому, або тим паче законодавчому, (хоч би і в Думі), цим словом не ставилося ніяких певних меж, не вказувалося нічого фактичного: десь, в чімсь, якось „самоопредѣляйся“,— і буде з тебе!

Коли-ж наша гадка про те „самоопредѣленіє“ хоче стати акось виразно, на певний, опрічний, (мовляв, конкретний) ґрунт, тоді виявляється ось який погляд, ось яке поведіння наших „друзів“, російських лібералів: один з найперших апостолів російської поступовости, Родичев, сей славетній трибун-демократ, хіба не став, минулої зими, у Державній Думі, проти домогання української школи? Хіба не говорив потім той же Родичев: ну, добре, я здійму річ про українську школу, але—для того, щоб показати всю глупоту сієї гадки.

Таких маємо друзів у самім надійнім, найближчім нам, поступовім гурті.

Професор Погодін, побувавши в Києві та зауваживши де-який успіх українців, закликав російських эмисленників не випускати українців з під свого эмисленного впливу, „пока еще есть время“... Отже тільки „братушками“, що не повинні виходити з під впливу російського розуму, хотіли-б нас бачити такі „друзі“!

Гірко теє згадувати, але навіть такий знавець українського умислового руху, як Пипін, автор таких поважних праць про той рух, доказав, розбіраючи історію української літератури О. Огоновського, що тільки „поскреби“ кожного найпередовішого росіянина—і побачиш *нетерпимість* до українства, почувш таке, чого не сподівався-б чути від передовиків. Сумні ноти почули ми в рецензії Пипіна!

Але, може, то все так буває тоді, коли ті російські люди пробувають від нас далеко; може-ж, як

вони спускаються з тих столичних високостей на нашу „провінцію“, себ-то хоч би й у наші Київ, Одеси, Харькови, Катеринослави, то, може, вони стають иншими,—щірішими друзями нашими? Може-ж таки, оселившись на Україні, вони мають змогу і більше пізнати наше становище, і навіть стати до помочі тій справі, котру вони вважають справедливою й надійною? (Звичайно, ми-ж власне й тут говоримо не про істинно-правих імїгрантів, а про поступовців, лібералів).

На-жаль, не бачимо й сього. Скажемо навіть, що отсі близькі „друзі“—ще багато гірші для нас, шкодливіші, ніж далекі Фальборки, та Родичеви; більше того,—де-в-чому вони менш логічні, і більше шкодливі для нашої праці, ніж істинно-праві вороги наші.

Подивімося на поведіння проти нас отсих наших друзів, що з ласки своєї оселилися на нашій славетній Україні, оседилися чи з огляду на її тепліше поліття, чи з яких инших причин, та зайняли в нас місця професорів університетів, технічних висших шкіл, учителів гімназій і т. и. Ми вже сказали, що виділяємо й тут лише гурт поступових.

Вони не ворогують з українцями, принципально, навпаки де-які з них навіть дружать; говорячи инколи промови у нас, на Шевченкових роковинах, або при якій иншій подібній нагоді, наші друзі, поступові росіяне, висловлюють свою цілковиту згоду з нашими думками, величають наші святощі, *цілком признають* наше право на „самоопредѣленіє“, на розвиток нашої науки, літератури, мистецтва, признають слушність нашого домогання давати українському народові українську освіту, будити в йому почуття національної свідомости, вертати його до чистої, непокаліченої мови української і т. д.

Се говориться тоді, коли ті „друзі“ *просторікують* проміж нас. Але подивімося, що *роблять* сі друзі. В своїй просвітній праці проміж нашим народом вони—*стромляють ломаччя в колеса нашого воза.*

В Києві заснувалася українська „Просвіта“. Звичайно, люде „правого“ напрямку й не подумали прийти їй до помочі. І це зовсім природна річ. Коли люди,—такого професорського напрямку, як п. п. Флорінський, Соболевський і инші,—кажуть, що українство дурниця, навіть шкодлива, то зовсім логічно й сподівано, що вони не йдуть на поміч „Просвіті“; але-ж професори з гурту Перетців, Іванових і инших неначе-б то кажуть навпаки;—чом же *вони* нічим не стали до помочі „Просвіті“? Вони стали одсторонь, навіть зробили гірше того,—вони поруч з українською „Просвітою“, там же в Києві, заснували за помочою инших росіян та жидів—російське „Общество распространения просвѣще-

нія въ народѣ“. Отже те, що українці творять однією рукою, те друзі-росіяне—*руйнують* другою, обрушаючи наших людей.

Можуть сказати, що в Київі багато *всякого* люду що тому людові потрібна просвіта, хоч би й за поміччю відчитів: є, мовляв, у Київі й великороси, й жиди (о, сила жидів!),—„треба ж, кажуть, і їм щось дати“.

Так!.. Але ж—„хто не з нами, той проти нас“,—святі, справедливі слова! Друзі йдуть з друзями. Отже наші „друзі“—прихильно нам кивають, та підморгують, сами ж везуть *иншого* воза,—московсько-жидівського, а не нашого.

Маючи ж велику силу, більшу ніж мають слуги „Просвіти“, сі друзі перемагають її;—се виявляється навіть і в подробицях лекційного обіходу; „Просвітители“ захопили наприклад у сьому сезоні для *своїх* відчитів кращі години в Народному Домі київському, пізніші, а „просвіт'янам“ лишилися для народних лекцій години раніші, поганіші, бо робочий люд у ту пору буває ще на роботі, та й для інтелігентного слухача тая година не зручна. Отже наші слухачі швидче можуть піти—до лекторів-росіян...

„Просвітители“ мають більше звязків і більше грошей отже можуть ширше поставити діло; знаходять і більше лекторів. Забирають до себе лекторів і від „Просвіти“. Ми вже говорили в „Рідному Краю“, яке се „добро“ для нашої справи! Вони відтягають і ту малу силу, яку маємо...

До „просвітителей“,—росіян та жидів,—пристають, по всіх наших великих містах, і наші перевертні, таки давні місцеві, українські сили: хоч сі наші люде повиростали в українській сім'ї, десь по українських куточках, і хоч мова українська їм рідна, але тепер вони вже „не влад'ють малорускимъ языкомъ“ (а пригадати, або під'учитись не хотять)—і йдуть не до „Просвіт“, а до „просвітителей“.

Ідуть до „просвітителей“ і не тільки перевертні, а, як ми казали, таки й вірні українці. Сі, оправдовуючись, говорять: „чом не йти лекторами й туди? (читати нашому народові й по російському). Нехай люде знають, що український лектор не якийсь *покидько*, що його кличуть і чужі люди: се підійма славу просвіт'янських лекторів“. Дивне доказування! воно швидче нагадує речення Шевченкове: „...хоч пів-дулі, аби під самий ніс!“

Зваживши таку діяльність київських „просвітителей“ народа, ми не вагаючись кажемо, що наші „друзі“ Перетці та Іванови й інші члени „Общества просв'щення народа“ стали на перешкоді нашій націо-

нальній праці в Київі,—праці нашої „Просвіти“,—більше ніж Флоринські й Соболевські. Сі, на наш погляд,—логічніші й щиріші, ніж наші „друзі“.

Таку ж саму місію, стромляти ломаччя в колеса нашого воза, несуть „друзі“ росіяне, що-найбільші поступовці, й по інших містах наших: в Катеринославі вони засновують народний університет—звичайно російський, а поки - що читають народні лекції (російські),—зоставляючи катеринославську „Просвіту“ конати від безлюддя й безгрошевья!

Теж саме роблять „друзі“ наші й по інших центрах України, заводячи „Общества грамотності“ й не дбаючи про те, щоб ті общества пособляли українській просвітній справі, щоб вони служили *против калічення українською народу*; навпаки,—ті друзі сами *обрушають* наш народ, пособляють його каліченню більше, ніж се роблять вороги наші.

Не вкупі йти з такими друзями, а одвертатися від них слід. У всякім же разі пора сказати їм, що коли вони на словах ніби-то так спочувають українській національно-просвітній гадці, а на ділі (угніздившись хорошенько на Вкраїні) *не пособляють українській праці*, то вони *лицеміри*, зовсім недостойні тієї шани від українців, якою вони очевидно дорожать, бо запобігають їй,—запобігають способами дуже легкими, а зражують українців у справах поважніших. Пора вже тее сказати.

Не мало друччя встромили, (та ще й тепер стромляють) в колеса нашого воза—теж поступові, ще лівіші „друзі“ наші. Був час, коли від їх ішла тая проповідь, що назвати себе українцем—се щось ганебне: наших людей залякували тим страшним пугалом—„шовінізмом“. „А! ти „українець“,—значить, ти шовініст!“—Не всякий навіть знав, що воно таке, той „шовінізм“, але тавра того боявся, яко лайки.

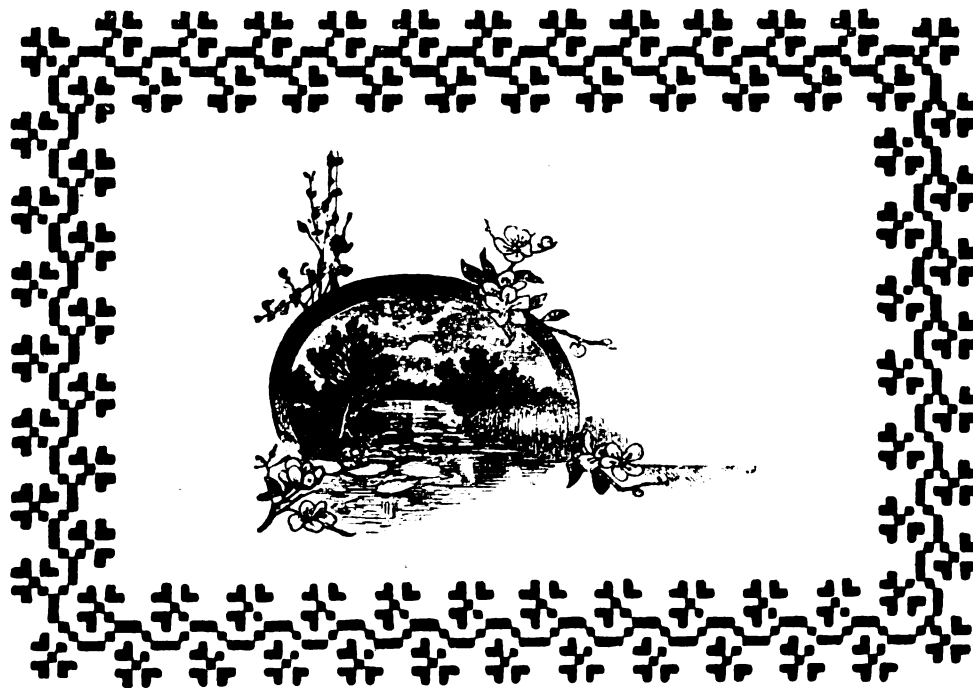
Однак час взяв своє—і національна українська свідомість уклонулась і в ті круги; зник той виродковий напрямок, що навіть мав українську назву „Спілка“, але був ворогом національного українського змагання.

„Час все розсудить!“—мовляв Віктор Гюго. І вже настала пора роздивитися пильніше на наших „друзів“—усякої масти. Далі від лицемірів, наших потайних ворогів! Нехай наші „Просвіти“ та інші гніздечка—тим часом малі, убогі, але краще нести хоч пір'їнку до такого убогого та широко-свого кубельця, ніж посилювати заходи тих, що лише з-гори позирають на нашу гірку працю та розкорінюють каліцтво проміж нашим народом, засівши „на нашій не своїй землі“.

Олена Пчілка.

1909 р. 10 Листопада.

Двоє рамців з українських узорів.

(Композиція О. Пчілки; див. на сторінці 9-ій).

Українське слово й мистецтво.

◆ **Історія України М. Арнаса**—має вийти другим виданням. Тепер її переглядає д. Д—ій, виправляючи де-які хиби.

◆ **Артиста-самоучка.** На господарській виставці в Чернигові артист-малюк самоучка, С. Дрига, з города Кролевеця, виставив до 60 картин (найбільш краєвидів); знавці признають, що ті картини дуже хороші, де які „прямо чудові“. С. Дрига працює над малюванням уже літ 5; не маючи спромоги вступити в якусь мистецьку школу, робить що може—сам.

◆ **Ткацька спілка.** Черниговське земство держало в г. Кролевеці літ 15 „кустарний (ремесницький) ткацький склад“. Той склад торгував виробами кролевецьких ткачів: вони ткали в себе дома, а своє ткання давали на продаж у земський склад. Се було дуже добре для майстрів: вони визволялися від влади скупщиків-кулаків, бо склад вів з ними діло совісно, беручи собі лише малий комісійний процент, та даючи добрий зарібок майстрам; ткачі завжди знали справедливую ціну на ткацькі вироби й на потрібний для їх знадібок,—пряжу то-що; разом з тим склад старався розвивати між ткачами більший хист у їх майстерстві. Душею всієї

справи був учитель Н. Голосов і його дружина. Вони працювали щиро.

І ось тепер склад закривається,—власне з 1-го січня сього року вже й перестав існувати; тепер він тільки розпродує де-що позоставле в його від давніших виробів. Між иншим, склад торгував і на чернигівській виставці, що влаштувало Товариство „Селянин“.

Склад, закриваючись яко встановище земське, не зникає зовсім: він зостається там-же в Кролевеці й *переходить до спілки самих ткачів-ремесників*, що складуть із себе *Товариство*. Цікаво, яка доля буде сього складу й товариства. Чи зостанеться товариство трудовим, себ-то чи буде обходитися без найманого труду, чи тільки вестиме торговий склад на паях,—стане акціонерним товариством?

Тим часом скупщики-кулаки, збувшись такого дужого суперечника як *земський склад*, вже знов понизили плату ткачам процентів на 50.

Коли-б же ткачам удалося вдержатися з свім складом й добре повести свою справу, то се діло могло-б розростись, бо ткацтво в Кролевеці дуже поширене: там що року ткацький виріб досягає до пів-мільона рублів.

Всеросійський з'їзд по боротьбі з торгом жінками.

Комітет „Російського общества защиты женщин“ скликає з 3-го по 6-те Січня 1910 року перший все-російський з'їзд по боротьбі з торгом жінками й причинами того торгу. Членами з'їзда можуть бути: члени „Общества защиты женщин“ (члени всіх відділів Общества). Запрошуються й незалежні від „Общества защиты женщин“ інші товариства, що дбають про оборону жіноцтва, (медичні, статистичні, юридичні, педагогічні), вищі школи, земства, попечительства за народню тверезість, заводи, ремісничі майстерні й т. ин.

В з'їзді можуть взяти теж участь всі особи, відомі своєю діяльністю, близькою до завдання з'їзду; учасниками його можна стати через запрошення Комітета, або й по власній заяві, прийнятій Комітетом.

Комітет Російського общества защиты женщин,— він же й комітет влаштовний,—розділяє працю по влаштуванню з'їзда між своїми членами, хоч має закликати й інших відповідних людей. В інших місцях, де є відділи общества, будуть місцеві комитети, що вестимуть підготовну до з'їзду роботу.

Кошти, потрібні для влаштування з'їзду, складаються з членських вкладок,—по 5 карб. з кожного члена,—опріч того з різних жертв, що можуть прийти.

Перед урочистим відкриттям з'їзду будуть попередні зібрання, для поспільного ознайомлення членів між собою.

Програма праці з'їзда дуже широка. Перше всього буде розглянуто діяльність „Общества защиты женщин“ і його завдання. Потім у відчитих і нарадах має вияснитись:

1) теперішнє становище всієї справи: економічні причини, алкоголізм, безправність жіноча, занедбаність дітей, безуважність громадянства до значіння проституції.

2) *Способи боротьби з проституцією*: а) порада молодим жінкам у їх економічному становищу; б) боротьба з п'янством, в) поліпшення правового становища жіноцтва, г) опікування над бездомними дітьми; д) просвітня праця проміж молодого жіноцтва; е) влаштування домівок для молодих жінок; ж) притулки для покриток; з) зустрівання приїзних дівчат на вокзалах і пристанях; и) ширення совісних поглядів у громадянстві на зходіння з жінками.

3) *Бажаність чи небажаність регламентації проституції; адміністративні й законодавні заходи для зменшення проституції*: а) знищення гулящих домів; б) карання за зводництво.

Опріч цієї програми можуть виникнути ще й інші питання до обміркування. Комітет просить надсилати всі відчити, запитання й таке инше в канцелярію Комітета общества защиты женщин. (Адрес: Петербург, Моховая, 5).

Комітет просить звернуть увагу на його запрошини—всі жіночі товариства і взагалі жінок, всі інші товариства й установища (перечислені вище). Нехай кожне, в кругу своєї праці, прийме до відома й поради лихові—всю вагу піднятого широкого питання.

Справа, дійсне, така поважна для всього громадянського життя!

Альфред Єнзен.

17-го жовтня (30 н. с.) Швеція святкувала 50-ті роковини життя свого письменника Альфреда Єнзена. В російській літературі це ймення досить відоме, бо де-що з його історичних творів, як напр.: „Твни прошлаго“, „Карина шведская“ перекладено на російську мову, а де-що в переробці вийшло популярним виданням („Библиотека юного читателя“), як напр. „Густав Ваза—Освободитель Швеції“, „Во Славу Божію“ (про єзуїтів).

Але не тільки за для росіян постать Єнзена повинна бути відомою й симпатичною: і нам, українцям, Єнзен, як і другий північний письменник Б'єрншгерн Б'єрнзон, повинен бути не чужим, бо він виявляє прихильність та увагу до нашої літератури і навіть до наших крайових справ.

Єнзен, зробивши багато перекладів з творів російських письменників та написавши багато про народню російську літературу, звернув увагу і на літературу та історію українську. Крім перекладів з Гоголя, „Майської ночі“, та „Тараса Бульби“, він недавно, за згодою Коцюбинського, взявся за перекладання деяких його творів. Крім того, він недавно написав розвідку про Шевченка в однім гельсінфорським виданні. Єнзена теж цікавить постать Мазепи в історичнім відношенні Швеції до Росії і на цю тему він теж написав де-кілька нарисів. Торік Єнзен мандрував по Україні й надзвичайно замилувався Дніпром і взагалі нашими краєвидами.

Російський визвольний рух дав тему для його цікавих нарисів (2 томи), під назвою: „Slavia,—Kulturbilder från Volga till Donau“; се та книга, що в перекладі на російську мову зветься — „Имперія на распутьї“, (а дословно повинна-б зватись—„Славянщина, малюнки культури від Волги до Дунаю“).

Слід би й нам не тільки де-що перекласти з Бнзена, а й ширше згадати його по наших просвітних виданнях, як се зробила Львівська „Просвіта“, що до 75 роковин життя Б'єрнзона умістила в однім з своїх „Просвітних листків“ 1907 р.—статтю під назвою „Пріятель Русинів“.

М. І—на.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

ПРОДАЕТСЯ ЗЕМЛЯ на Кавказѣ

въ Терской области, между рускими поселками и колонистами, въ самой хлѣбородной мѣстности, изобилующей виноградомъ и фруктами, находящейся въ настоящее время подъ выгономъ, орошаемымъ многочисленными канавами, вслѣдствіи выѣзда владѣльц. въ Турцію прод. **4 участка**

1) 8 верстѣ	714 дес.	Цѣна 115 руб.	десятина.
2) 27 "	1094 "	100 "	
3) 40 "	1791 "	85 "	
4) 50 "	1772 "	85 "	

Покупателей будетъ сопровождать помѣщикъ, на мѣсто для осмотра земли. По желанію купившихъ будетъ посланъ землемѣръ-агрономъ для распредѣленія на участки и поселки. Планы и свѣдѣнія можно получить въ Кіевѣ, по адресу: Крещатикъ, 41, кв. 29, Гарицкецкій и Мешковъ лично 12—1 ч. д. ежедн. Макле-рамъ не являтся. 1—3

Дешево продаются

ЛІСНІ УЧАСТКИ ЗЕМЛІ

в 1, 2, 3 й більш десятин,
на р. ТЕТЕРЕВІ,

з будівлями і без будівель,

від 180 кар. до 3¹/₂ тисяч.

Дуже гарне лісне повітря.

Запитувати листом: Київ, Львов-ська вул. № 5, помешкання 5,

М. М. ДАНЬКО.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1909—10 г.
на ежемѣсячный журналъ

Задушевныя Рѣчи

II-й ГОДЪ ИЗДАНІЯ. ● Цѣна 2 руб. въ годъ съ перес. Съ 1-го ноября 1909 года по 1-е ноября 1910 года подписчики получаютъ:

12 книжекъ ежемѣсячнаго иллюстрированнаго литературно-художественнаго журнала, содержащихъ: повѣсти, рассказы, сказки, стихотворенія, статьи: популярно-научныя, критическія, о народномъ образованіи, по сельскому хозяйству, о церкви, о нашемъ духовенствѣ, о нуждахъ рабочаго и крестьянина в Россіи, о воспитаніи ребенка, женская красота и уходъ за нею, юмористика, смѣсь, бібліографія, рисунки.

12 портретовъ знаменитыхъ русскихъ писателей **12** съ ихъ біографіями и произведеніями.

4 Т О М А Гр. Л. Н. ТОЛСТОГО около 1000 стр. собр. соч. четкой убористой печати, содержащихъ слѣдующія произведенія великаго писателя земли русской.

СОДЕРЖАНІЕ: I т. Крейцеровъ Соната.—Послѣсловіе къ Крейцеровой Сонатѣ.—Женщинамъ.—Выдержка изъ частнаго письма по поводу возраженій на статью „Женщинамъ“.—Любовь.—Страхъ смерти.—Страданія. II т. Въ чемъ счастье?—„Такъ что же намъ дѣлать“?—Жизнь въ деревнѣ.—Жизнь въ городѣ.—О назначеніи науки и искусства.—Ручной трудъ и умственная дѣятельность.—О трудѣ и роскоши. III т. Суратская кофейная.—Корней Васильевъ.—Хозяинъ и работникъ.—Ходите въ свѣтъ, пока есть свѣтъ.—Карма.—Три притчи.—Противорѣчія эмпирической нравственности.—Франсуаза.—IV т. Дорого стоитъ.—Работникъ Емельянь.—Сказка объ Иванѣ дуракѣ.—Камни.—Ассирійскій царь Ассархадонъ.—Гдѣ любовь, тамъ и Богъ.—Чѣмъ люди живы.—Молитва.—Смерть Ивана Ильича. Богъ правду видитъ да не скоро скажетъ.—Три старца.—Письмо Мадзини о безсмертіи.—Предисловіе къ крестьянскимъ рассказамъ С. Т. Семенова.—Предисловіе къ Токкологіи А. Стокгамъ.

Лица имѣющія сочиненія Л. Н. ТОЛСТОГО мокутъ замѣнить юбилейнымъ изданіемъ полнаго собр. художествен. произведеній Н. В. ГОГОЛЯ свыше 800 стр. большого формата съ біографіей, портретами и со 100 рисунками извѣстныхъ художниковъ; сцены къ комедіи Ревизоръ сняты съ исполненія артистовъ Московскаго литературно-художественнаго театра. Желающіе получить оба цѣнныхъ приложенія доплачиваютъ ОДИНЪ рубль.

Приложенія будетъ разослано тотчасъ-же по полученіи полной подписной платы. Главная Контора и редакція: С.-Петербургъ, М. Охта, (бер. рѣчки Зыбули) № 28, соб. домъ.

Редакторъ-издатель И. В. ЛЕОНОВЪ.

А Р Т И Ш О К И

оповідання О. Пчілки.

(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909/1910 ГОДЪ

(подписной годъ начинается съ 1 Октября).

На еженедѣльный художественно-литературный журналъ

„НАША РОДИНА“Подписная цѣна въ годъ со всѣми приложениями съ доставкой и пересылкой **3 р.**

Въ теченіи 1909/1910 года подписчики получаютъ:

52 №№ журнала, **104** приложения.**52** №№ Художественно-литературнаго журнала, содержащіе оригинальныя произведенія изящной литературы извѣстныхъ современ. русскаx писателей.**52** №№ „Отдыха“ (самостоятельное приложение). Юмористическіе рассказы съ иллюстраціями и оригинальныя карикатуры.**14** книгъ подъ общимъ загл. „Библіотека Романовъ“ (каждая книга въ отдѣльности закончена). Произведенія выдающихся современныхъ русскихъ авторовъ. Въ томъ числѣ сборникъ произведеній слѣдующихъ авторовъ, Потапенка И., Куприна А., Соллогуба Федора, Каменскаго Анатолія, Ленскаго В., Свирскаго А., Т. Ардова и др.

СТИХИ: А. Рославлевъ, К. Фофановъ, Илья Гурвичъ, Яковъ Гудинъ и проч.

12 книгъ полного собранія сочиненій ВРЕТЬ-ГАРТА.**7** книгъ: „Другъ Хозяйства“. I. Домашній Лечебникъ; II. Поваренная книга; III. Дѣловой письменн.; IV. Самоучит. танцевъ; V. Практичный Мылбаръ и VI. Самоучитель фр., VII. нѣм. и VIII. англ. язык.**4** №№ Модъ и рукодѣлій.**12** листовъ модныхъ выкроекъ въ натуральную величину.

Кромѣ того, всѣ годовые подписчики подписавшіеся до 1-го Ноября и уплатившіе сполна годовую плату получаютъ цѣнную премію необходимую каждому, въ ТРИ ТОМА (большого формата), вполне замѣняющую большіе дорогіе слонари:

Полный Энциклопедическій Словарь.Подписная цѣна: **3 р.** въ годъ со всѣми прил., съ дост. и перес. по всей Россіи.

Подписку и требованія просятъ адресовать в ред. жур. „НАША РОДИНА“, С.-Петербургъ Загородный, 4.

Редакторъ-Издатель **В. РУТНОВСКИЙ.****Українські взори.**

Збірник чисто народних українських узорів.

Олеги Пчілки.

Ціна 1 руб. 25 коп.

С.-Петербургское Общество Народныхъ Университетовъ

Гагаринская ул., 16. Телеф. № 232-89).

Советъ СПб. О-ва Народныхъ Университетовъ открываетъ въ началѣ октября с. г., въ связи съ курсами коммерческихъ знаній, *систематическіе курсы по кооперации* въ Гагаринской Аудиторіи (Гагаринская ул., 16). Слушатели Курсовъ, кромѣ предметовъ коммерческихъ, какъ-то: *бухгалтерія* (основной и специальный курсы), *коммерческая ариѳметика*, *коммерческая корреспонденція*, *коммерческая географія*, *товаровѣдніе*, будутъ слушать лекціи *по исторіи кооперативнаго движенія*, теоріи и практикѣ *потребительной, кредитной, селско-хозяйственной и производительной кооперации.*

Цѣль Курсовъ—дать систематическое общедоступное изданіе въ области коммерческихъ наукъ, подготовить кооператоровъ-приказчиковъ, кооператоровъ-управляющихъ и дать кооперативныя познанія лицамъ, работающимъ или желающимъ работать на почвѣ кооперации.

Въ составъ лекторовъ Курсовъ приглашаются: А. А. Валаевъ, В. П. Іерусалимскій, М. В. Кечеджи-Шаповаловъ, В. В. Краинскій, А. В. Меркуловъ, В. А. Поссе, В. Ф. Пекарскій, Ф. Ф. Суликовскій, В. Ф. Тотоміанецъ, М. Л. Хейсинъ, П. Б. Шимановскій и др.

Продолжительность прохождения курса коммерческихъ знаній—1 годъ.

Плата за Курсы—40 р. вносится частями, изъ которыхъ при вступленіи уплачивается 10 руб.

Запись на Курсы (взносъ платы) и выдача справокъ—ежедневно, кромѣ праздниковъ, отъ 1 ч. до 4 ч. дня и отъ 8 до 10 ч. веч. въ Секретаріатѣ Общества Гагаринская ул., 16).

Пріймається передплату

на нову, українську гумористично-сатиричну часопись

„СТРІЛА“

що стане виходити два рази в місяць 1 і 15 у Львові почавши від 1-го падолиста с. р.

„СТРІЛА“ буде все гарно ілюстрована, та повна добірного змісту.

„СТРІЛА“ буде неати в українські хати гумор і розраду, та буде проганяти напуюцій там вічно сум, додаючи зневіреним і пригнобленим горем дня бадьорнійшого настрою до дальшої боротьби в житю.

„СТРІЛУ“ обіцяли запомагати наші галицькі і закордонні найспосібніші гумористи і сатирики своїми оригінальними праціями.

Передплата на „СТРІЛУ“ вносять річно лиш 7 корон, піврічно 4 корон; поодинокє число 30 сотиків. Для Росії 4 рублі, для Німеччини 7 марок, для Америки 2 долари річно.

На кредит часописи не в ісилається.

Щоби управильнити наклад „СТРІЛИ“, проситься вже тепер присилати передплату на адресу:

„СТРІЛА“, Львів, ул Петра Скарги ч. 12, I. поверх. Рівно-ж матеріали до „СТРІЛИ“ проситься посилати на ту адресу.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 26.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторський і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Державна Дума. Вісті. На Україні: Закінчення бучної судової справи. Сонет—робітника *Т. Р-а*. Подяка (білоруська казка), переклад *П. Гуя*. Озружіння—Гоголя, переклад *О. Пчілки*. Бібліографія—*О. Пчілки*. Замітка—*О. Сластіона*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Оповістки.

Малюнки: В. Корнієнка до Енеїди Котляревського (видання „Віка“).

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями.

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узор.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

„Рідний Край“ з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 н., на 3 м. 1 р. 25 н.

„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

Видавництво „ВІК“.

Вийшло з друку нове видання.

ТВОРИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

під редакцією, з переднім словом та увагами

СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА.

Це том в 20 аркушів великої вісімки з портретом Котляревського, малюнками до „Енеїди“ художника **В. Корнієнка**, заставками художника **Ів. Бурячка**, фотографіями могили та пам'ятника Котляревського.

Ціна 80 коп., на кращому папері 1 карб. 25 коп.

Продається в більших книгарнях Києва, Полтави, Харькова і інших міст.

СКЛАД ВИДАННЯ:

Київ, Безаківська 8, „Українська Книгарня“.

ДЕРЖАВНА ДУМА. Від 10 листопаду засідає Державна Дума. Відкриття було таке-ж, як і давніш: спершу—молебствіє, многоліття всьому Царському родові, спів «Боже Царя храни», поклики на честь Цареві; потім звичайна промова председателя Думи. Від уряду були міністри. Депутатів зібралось дуже багато. З-початку не були тільки соціал-демократи.

Становище партій—змінилося дуже мало. Неначе-б то послабшала партія права; осередок становлять, як і давніш, «октябристи», стоячи на обороні конституції супроти крайніх правих; ліве крило, «опозицію», (супротивок), становлять «ка-дети» (партія «народной свободы»), трудовики, соціал-демократи й інші. Найдужчі зостаються—октябристи.

Гурток селянський. В думському житті досить поважним з'явищем єсть те, що згуртовалася партія селянська (звуть її «крестьянською»). Увійшло в ту громадку тим часом 30 душ. Учасники цієї громадки кажуть, що вони «безпартійні», не належать ні до якої партії. Сподіватися-ж чогось виразного, окромого, через одно те, що це «крестьяне»,—не можна, бо й «крестьяне-ж» бувають всякі: є бідні, є й поміщики багаті, є такі, що одірвалися в Думу від плуга, а є такі, що вже здавен одірвалися від селянського життя, а лише по документах пишуться «крестьянами». Отже куди саме тягтиме отся «безпартійна партія» селянська,—не можна сказати; се буде видно з ходу справ думських. Може бути, що по деяких справах більшість «селянської громадки» буде з лівими, а по деяких і з правими. Це все покажеться при голосуванню.

Становище української справи неначе-б то покращало. Принаймні є чутка, що діло трохи ворухиться в комісіях: де-які депутати з України, ніби-то, мають намір зняти в Думі річ про українські школи, про в законення права української мови в учінню. Може-ж таки не даремне пішло дорікання нашим депутатам, що вони за минулий час сиділи в Думі, а за українську справу мовчали. Але як саме виступлять наші оборонці у самій Думі й яких собі

товаришів знайдуть до помочі,—не відомо. Давніш траплялося, що й найпередовіші руські депутати в Думі,—як наприклад славутній «ка-дет», член тієї «партія народной свободы», Родичев,—були проти заведення української мови в школах на Україні. Що ті руські поступовці-народники говоритимуть тепер,—почуємо.

Розглядання справ. Чутки про те, що перше всього в Думі будуть розглядати Холмську справу, не справдилися. Проводарь «кадетів», Мілюков, домогався, щоб найперш розглядало закон про «неприкосновенность личности» (коли має бути можливе арештування громадян і таке инше); але більшість того не схотіла й поставила на першу чергу—*справу земельну*.

ВІСТІ.

◆ **Пограбування Ченстоховської святині.** В католицькому Ясногорському монастирі, в Ченстохові, обікрадено ікону Ченстоховської Божої Матери, велику святощ поляків. Покрадено коштовну ризу, дорогі вінці, що оздобляли чоло Божої Матері й Ісуса, діаманти, силу золотих перснів, ретязей і інших речей, разки коштовних перлів, коралів і інших оздоб. Кажуть, що все покрадене коштувало скільки мільйонів рублів. Багато людей заарештовано, але справдешні злочинці десь зникли.

◆ **Перекрад.** Начальник поштової контори в містечку Калниболоцкому, Тхоржевський, забрав 10,000 рублів казенних грошей і хотів утекти з ними. Але на станції Роздільній хтось невідомий спостеріг Тхоржевського й перекарав у нього всі гроші. Тхоржевський довго боявся заявляти поліції про свою пропажу, але голод примусив його заявити, і він у всьому признався. Тхоржевського арештовано.

◆ **Намір на пограбування банку.** В Москві скільки душ грабіжників намірялись пограбувати «Соединенный банк»; але, служители банка схопили одного грабіжника за руку саме в той мент, коли він намірявся стріляти, через те виконати грабіж—злочинцям не вдалося. Арештовано того грабіжника, що намірявся стріляти, а всі його товариші зникли.

◆ **Нова віра.** В синод подано звістку, що за останні часи по багатьох єпархіях середньої Росії розпросторюється секта «Новий Ізраїль». Недавно в са-

марській єпархії в цю секту перейшла людність цілого села. В синоді уже виробляється спосіб боротьби з цією сектою.

◆ **Притулки для переселенських дітей-сиріт.** Між державними тратами на переселенську справу в 1910 році вперше призначено 14,150 руб. на притулки для сиріт, дітей переселенців. На перший рік такі притулки заводитимуться в найдалших переселенських округах — Приморському й Енисейському.

НА УКРАЇНІ.

Закінчення бучної судової справи.

8-го листопаду, (октябрю), в Лубнях в Полтавщині, окружний військовий суд закінчив відому бучну судову справу про так звану „лубенську самооборону“. Справа тяглася вже скільки років; до відповідальности покликано було чимало поступових лубенців, громадських діячів,—в тому гурті чимало й відомих українців. Між обвинуваченими був городський голова Взятков, член першої Державної Думи В. Шемет (один з провідарів українського клубу, що був у Думі) редактор першої української газети „Хлібороб“, що виходила року 1905 в Лубнях,—М. Шемет, податний інспектор, Ів. Жен-журист, присяжний адвокат д. Левицький і багацько ще інших, в числі 38 чоловіка.

Повстала ця справа головним чином з того, що ще в відомі „визвольні часи“ року 1905 в Лубнях, з постанови городської думи, було влаштовано Комітет і осібну „дружину самооборони“ під орудою цього Комітету; в Комітет входив теж і повітовий справник. Постанову цю затвердив *полтавський губернатор* і головою Комітета був городський голова д. Взятков.

Комітет мав на меті захистити городян на той випадок, (дуже можливий в ті часи), коли-б счинилися розрухи, погром євреїв, чи кого іншого. Але в Лубнях ніяких розрухів справді не було, то через те ні Комітет ні „дружина самооборони“ ніякої діяльності не виявила; тільки й того, що де-які члени „дружини самооборони“ брали участь у „мітінгах“, (вічах, що тоді відбувалися в Лубнях), і казали промови, пояснюючи темному народові значіння маніфеста 17 октябрю та неодоладність усяких розрухів; може найбільше—завдяки тому і не було ніяких розрухів у Лубнях.

Не зважаючи на те, що все це робилося з дозволу місцевої поліцейської та городської адміністрації і що самооборона була навіть дозволена губернатором, судовий слідчий по найважніших справах лубенського

окружного суду, д. Манжевський, мало не через два роки після всього, що ми тут згадали, розпочав судову справу й потяг до суду 38 чоловіка, а до того ще примішано до цієї справи й іншу лубенську справу—комітета соціалістів-революціонерів, та гуртка селян, що ніби-то робили підпали в повіті; всіх обвинувачувано по 102 статті карного закону, за належність до різних проти урядових революційних партій, гуртків (?), що мають своєю метою знищення існуючого державного ладу,—хоч би для того треба було зняти й озброєне повстання, (так про їх говорилося). Багацько людей було заарештовано й держано по тюрмах, аж до сього часу, а частину хоч було випущено, але під величезну заставу. В-перше цю справу розглядав київський воєнно-окружний суд у Києві з 15 январа до 13 февралю, (сього року), і десять чоловіка виправдав, а інших засудив: трьох чоловік повісити (за підпали), більшу частину до каторги на різні строки, кілька чоловіка на заслання й кілька чоловіка до кріпости. Частина підсудних присудом не задовольнились; їх було засужено: Взяткова—на рік до кріпости, В. Шемета—на 4 місяці до кріпости, М. Шемета—на рік до кріпости, Левицького—на 2 роки, Голобородька—на півтора роки, Шефтеля—на рік, Безрода—на півтора роки до кріпости; студентів—Сахарова та Коренецького, Данильченка, Бокайченка, Хоменка, Шпака, Шіпеля, Будніцького, Друцького—засужено до каторги, на 4 роки кожного; Шемета Микола, Щипана, Калениченка Антона—засужено було до смертної кари за підпали; Тесленка, Карпенка, Головченка, Калениченка Степана—засужено до каторги по 8 років кожного. Всі ці підсудні присудом не задовольнились і головний воєнний суд передав справу на новий розгляд.

Отсе-ж справу й розбірано вдруге, в Лубнях, з 24 септєбрю до 8 октябрю. Головою суду, сього року, був генерал Ігнат'єв, обвинувачував військовий прокурор Дамаскин. Боронови підсудних адвокати: Микола Міхновський (з Харькова), Сіяльський (з Полтави), Ратнер, Колачевський, Марголін (з Києва), Яковенко (з Лубень) і військовий оборонець капітан Ясногурський—сей боронив гурток селян, обвинувачених у підпалах.

Після двохтижневого розгляду справи, суд, 3-го октябрю, радившись аж сім годин, виніс такого приговора: Антона Калениченка та Щипаня повісити (суд потім ухвалив клопотатись про зменшення кари,—щоб не карати смертю); Степана Калениченка засужено на 8 років до каторги; всіх же інших обвинувачених, а в тому гурті Мийхала Шемета, (засуженого попереднім

судом до смертної кари), та ще трьох селян, перше засужених до каторги за підпали,—виправдано зовсім. Таким чином суд не визнав винуватими всіх тих, що були віддані під суд за належність до „проти-урядових партій“, та до „тайного союзу“, як про це правив судовий слідчий, що вів сю справу; вийшло, що де-які люди зовсім безневинно просиділи по два й більше років по тюрмах, (чотири чоловіка сиділи навіть закуті в кайдани,—се ті, що їх сужено за підпали).

Так закінчилась бучна судова справа, що про неї так багато писалось по газетах, що про неї так турбувалося громадянство. Справа ця така заплутана і має так багацько надто цікавого матеріялу, що на їй варто-б зупинитись більше, але вона розглядалась при зачинених дверях, а це не дає змоги познайомити читачів з тим, через що людям довелося бідувати по тюрмах по кілька років, а їх близьким рідним сидіти голодними й холодними. Але на при-кінці всього треба радіти, що справа так щасливо закінчилась для безневинних підсудних. Велика пошана й дяка панам суддям, що так справедливо поглянули на справу й визволили невинних людей з тяжкої неволі—каторги й навіть смерті. Лубенці, звичайно, за винятком де-яких лихих людей, дуже й дуже задоволені й дякують суддям від ширости своєї душі.

Українець (з Лубень).

Лубні, 10 листопада 1809 року.

С О Н Е Т.

Посвята О. Пчільці.

Ну як його співають про квіти,
Та про зелений, тихий гай,
Коли так в світі тяжко жити,
Коли всі змучились у-край.

Ну як його співають про сонце,
Коли панує всюди мла,
Коли убогее віконце—
Туман, мов хмара, застила.

Ну як його співають про літо,
Коли сердитая зима,
Коли снігами все покрито,

Тепла і сонечка нема,
Надію кращую розбито,
А далі там сама пітьма...

Робітник Т. Р.—ко.

Подяка.

(Білоруська народня казка *).

Раз ішов собі чоловік дорогою,—дивиться, аж під камінцем лежить привалений вуж і не може ніяк вилізти. Побачив чоловіка тай каже:

— Виратуй мене, чоловіче, звідсі!

Чоловік змілувався над ним, підсунув кілка під камінь, підважив, і вуж виліз.

Іде той чоловік далі дорогою і чує—щось холодне на шиї! Помацав, аж то вуж закрутився коло шиї. Питає його чоловік:

— А це що?

— А це,—каже вуж,—я тобі заплачу так, як тепер люди платять: ти мене виратував, а я тебе задавлю.

— Постій, брате, не дави,—каже чоловік,—може нас хто розсудить.

— Добре!

Ідуть дорогою і стрівають облізлого, старого й хворого коня.

— Стій, коню! Розсуди нас.

— А що таке?

— Отак і так.

Кінь вислухав і каже:

— Дави! Нема правди на світі, бо й мені так зроблено: поки я був молодим та дужим, поки я міг людям добре служити, доти мене овсом годували, купали, росчісували; а як постарівся, занедужав, то й залишили!

— Стій!—каже чоловік ужеві,—не дави: він окривджений, то не по правді судить. Підем далі.

Ідуть далі і стрівають собаку, старого, ковтуноватого та сухореброго.

— Розсуди нас.

— А що таке?

— Так і так.

— Дави!—каже й собака:—і мені так зроблено: доки я був молодим, стеріг, пильнував хату, коні, хазяйство, то й мене годували та доглядали; а тепер, як постарівсь та не можу служити, то й прогнали геть!

— Стій!—каже чоловік ужеві,—не дави, бо й він окривджений. Нехай нас третій розсудить!

Ідуть далі, аж стрівають лиса.

— Ну, лисе, розсуди нас.

— А що таке?

— Так і так.

— Добре,—каже лис,—але не можу я судити, не бачивши, як воно саме було: іди, вуже, назад, та й

*) Було надруковано в білоруській газеті „Наша Ніва“.

покажи, як ти був під каменем і як тебе виратував чоловік,—тоді розсужу вас.

Вернулися назад аж до того каменя. Лис і каже:

— Підваж ти, чоловіче, цей камінь, а ти, вуже, підлізь: я побачу, як ти там сидів.

Уж поліз під камінь, а лис моргає на чоловіка: „пускай“ і Чоловік пустив—і знов ужа привалив камінь.

— Ходім, брате, звідсіль, каже лис.

Одійшли трохи. Лис і каже чоловікові:

— А що мені за це буде, що я тебе од смерти виратував? Даси мені за те що-дня по курочці?

— Дам!—каже чоловік і пішов до-дому.

Ранком прийшов лис—і чоловік дав йому курку; і на другий, і на третій лень дав так само. А далі жінка й каже чоловікові:

— Дурень ти! будеш давати що-дня по курці? Візь ми краще рушницю, забий лиса, то буде комір, або три карбованці—і біди збудешся!

Чоловік так і зробив.

Ось, як платять за добро.

Переклав П. Гай.

ОДРУЖІННЯ.

Пригода зовсім неможлива.

У двох діях.

(Переклад з Гоголя).

(Д а л і).

ДІЯ ПЕРША, ОДСЛОНА 2-га.

Світличка в будинку Агафії Тихоновни.

Аг. Тих. *кладає карти, тітка Орина Пантелеймоновна дивиться через її руки.*

Аг. Тих. Знов, тіточко, дорога! Якийсь дзвінковий король з інтересом... слъзи... любовний лист; з лівого боку трехвовий король виявля велику прихильність, але якась лиходійка заважає...

Ор. Пант. А хто-ж би—ти думала—був той бубновий король?

Аг. Тих. Не знаю.

Ор. Пант. А я знаю, хто.

Аг. Тих. А хто?

Ор. Пант. А хороший купець, що в суконнім ряду, Олексій Дмитрович Стариков.

Аг. Тих. От-то вже, мабуть, не він! Готова хоть на що заложитися, не він.

Ор. Пант. Не змагайся, Агафіє Тихоновно,—ад-

же-ж у його волос такий вже русий! Нема іншого дзвінкового короля.

Аг. Тих. А отже-ж ні: тут дзвінковий король значить — дворянин; купцеві далеко до дзвінкового короля!

Ор. Пант. Ох, Агафіє Тихоновно, не казала-б ти того, як-би небіжчик Тихон, батенько твій, був живий. Було як ударить усією п'ятернею по столу, та як гукне: „Плювать я, каже хочу на того, хто соромиться бути купцем! Та не віддам-же,—каже,—дочки за полковника! Нехай інші те роблять. А й сина, каже, не віддам на службу! Що?—каже,—хіба купець не служить цареві так само, як і інший?“ Та всією п'ятернею так і торохне по столу. А рука-ж то з відро завбільшки! страхиття! Адже, як сказати по правді, він і вдостоїв твою матусю, а то небіжка прожила-б довше.

Аг. Тих. Ну, от,—щоб ще й у мене був такий лихий чоловік! Та ні за-що не піду за купця!

Ор. Пант. Та Олексій же Дмитрович не такий.

Аг. Тих. Не хочу, не хочу! У його борода: почне їсти, все потече по бороді. Ні, ні, не хочу!

Ор. Пант. Та де-ж його взяти, того хорошого дворянина? Адже-ж його на вулиці не знайдеш.

Аг. Тих. Фекла Йвановна знайде. Вона помінилася, що знайде самого найкращого.

Ор. Пант. Та вона-ж, серденько, брехуха!

Я В А 2.

(Ті-ж і Фекла)

Фекла. Отже ні, Орино Пантелеймоновно, гріх вам даремне наклеп зводити!

Аг. Тих. Ах, се Фекла Йвановна!... Ну, що? говори, розповідай! ґ?

Фекла. ґ, ґ, дай тільки дух одвести,—так ухоркалася! По твоїй справі всі будинки сходила, по канцлярях, по міністеріях навешталася, в караульні натинялася. Та ти знаєш, матінко, що мене мало не побили, їй же Богу: стара пак, ота, що одружила Ахверових, як присікалась до мене: „Ти, сяка та така, тільки хліб перебиваєш, знай свій куток!“—каже. „Та що-ж,—казала я прямо,—я для своєї панни, не прогнівайся, все готова ублаготворити“. За те вже яких женихів я тобі добула! Прямо—і стояв світ, і буде стояти, а таких ще не було! Сьогодні ж де-які й прибудуть. Я оце умисне забігла тебе сповістити.

Аг. Тих. Як же—сьогодня?.. Голубонько, Фекло Йвановно, я боюся..

Фекла. І, не лякайся, магінко! світова річ! Приїдуть, подивляться,—більше нічого. І ти подивишся на їх: не сподобаються,—ну, й поїдуть собі.

Ор. Пант. Там-то вже, певне, хороших привабила!

Аг. Тих. А скільки їх? багато?

Фекла. Та чоловіка з шість є.

Аг. Тих. (скрикує): Ух!

Фекла. Ну, чого-ж ти, матінко, так сполохалась? Краще вибрати: один не придасться, другий придасться.

Аг. Тих. Що-ж вони,—дворяне?

Фекла. Всі як на вибір; вже такі дворяне, що ще й не було таких.

Аг. Тих. Ну, які-ж, які?

Фекла. А гарні! всі такі хороші, окуратні. Перший—Балтазар Балтазарович Жевакин, такий славний, у морській службі служить, як раз по тобі прийдеться. Говорить, що йому треба, щоб молода була в тілі, сухорлявих зовсім не любить. А знов—Іван Павлович, що служить езекухтором, такий поважний, що й приступу нема. Такий показний з себе, гладкий; як закричить на мене: „Ти мені не прав дурниць, що молода така та перетака, ти скажи на-справжки, скільки, за нею рухомого й нерухомого?“—Стільки й стільки, батечку!“—„Брешеш ти, суча дочко!“ та ще, матінко, втелюшив таке слівце, що не-подоба тобі й казати! Я миттю й постерегла: є, та се, мабуть, поважний добродій!

Аг. Тих. Ну, а ще хто?

Фекла. А ще Никонор Іванович Онучкин. Се вже такий делікатний, а губи, матінко,—чисто малини, зовсім малини, — такий хороший. „Мені, каже, треба, щоб молода була гарної вроди, одукована, щоб і по французькому вміла говорити“. Так! делікатної поведінки чоловічок, німецька штука! а сам такий тендітний, і ніжки вузенькі, тоненьки.

Аг. Тих. Ні, мені сі тендітні щось не тє... Не знаю... я нічого не бачу в їх.

Фекла. А коли хочеш огряднішого, то візьми Івана Павловича. Вже кращого нікого не можна вибрати. Вже сей,—нема що,—пан так пан. Може й в сі двері не потовпиться—такий хороший.

Аг. Тих. А скільки йому літ?

Фекла. А—чоловік ще молодий: літ з п'ятьдєсят, та може й п'ятидесяти ще нема.

Аг. Тих. А на прїзвище як?

Фекла. Яешня.

Аг. Тих. Оце таке прїзвище?!

Фекла. Прїзвище.

Аг. Тих. Ох, Боже мій, яке прїзвище! Слухай, Хвеклочко, як-же се буде: як я піду за його заміж, то се-ж я буду зватися Агахвія Тихоновна Яешня? Бог зна що таке!

Фекла. І, матінко, чи чувш,—та в руській сто-

роні такі прїзвища є, що тільки плюнеш та перекристишся, як почувш! А об-тім, коли не до сподоби прїзвище, то візьми Балтазара Балтазаровича Жевакина,—хороший жених.

г. Тих. А яке в його волосся?

Фекла. Хороше волосся.

Аг. Тих. А ніс?

Фекла. Е... і ніс хороший; все на своєму місці; і сам такий моторний. Тільки вже не прогнівайся: в хаті сама тільки люлька й стоїть, більш нічого нема—ніяких меблів.

Аг. Тих. А ще хто?

Фекла. Акинф Степанович Пантелеев урядовець, титулярний совітник; трохи заїкається, тільки за те вже такий тихий.

Ор. Пант. Ну, що ти все „урядовець“, „урядовець“; а чи не любить він часом випити, ось би ти що сказала!

Фекла. А, п'є; не перечу,—п'є. Щож робити,—вже він титулярний совітник! за те вже такий тихий, як шовк.

Аг. Тих. Е, ні, я не хочу, щоб у мене чоловік був п'яниця.

Фекла. Се до твоєї волі, матінко! Не хоч одного, візьми иншого. Об-тім, щож такого, що иншим часом вип'є трохи? Адже-ж не весь тиждень буває п'яний,—инший день вибереться й тверезий.

Аг. Тих. Ну, а ще хто?

Фекла. Та є ще один, та той тільки такий.. Бог з ним! Сі будуть краші,

Аг. Тих. Ну, та хто-ж він?

Фекла. А не хочеться й говорити про його. Він-то собі й надворний совітник і ордена має, та тільки вже такий маруда, не виманиш його й з хати.

Аг. Тих. Ну, а ще хто? Адже тут тільки п'ятеро, а ти-ж казала—шестеро.

Фекла. Та невже тобі ще мало? Дивись ти, як тобі закортіло! а ото-ж була злякалась.

Ор. Пант. Та що з їх, з тих твоїх дворян? Хоч їх у тебе й шестеро, а, далєбі, один купець стане за всіх.

Фекла. Е, ні, Орино Пантелеймоновно, дворянин буде статечніш.

Ор. Пант. Та що з тієї статечности? А ось як Олексій Дмитрович, та в соболевій шапці, в санках як покотить!

Фекла. А дворянин з аполетами на зустріч, та й скаже: „Гей ти, купчишко! Зверни з дороги!“ Або: „покажи, купчино, оксамиту самого найкращого!“—а

купець: Осьдечка, маєте, добродію!— „А скинь лишень, шапку. невігласе!“—Ось що скаже дворянин.

Ор. Пант. А купець, як скоче, не дасть сукна; от дворянин і голенький і ні в чому ходити дворянинові!

Фекла. А дворянин зарубає купця.

Ор. Пант. А купець піде скаржитись у поліцію.

Фекла. А дворянин піде на купця до сенахтора.

Ор. Пант. А купець до губернатора.

Фекла. А дворянин...

Ор. Пант. Брешеш, брешеш, — „дворянин“! Губернатор більше сенахтора! Розносилася з дворянином! А дворянин, як доводиться, теж шапку ламає... (*Чути дзвінок у дверях*). Немов би щось дзвонить...

Фекла. Але!.. се-ж вони!

Ор. Пант. Хто — вони?

Фекла. Та вони... которийсь із женихів.

Аг. Тих. (*скрикує*): Ух!

Ор. Пант. Угодники божі, ратуйте нас грішних! У хаті-ж зовсім не прибрано! (*Схоплює все, що на столі, й біває по хаті*). Та скатертина-ж, скатертина на столі зовсім чорна!.. Дуняшко! Дуняшко! (*Фекла вибігає в інші покої*).

Я в а 3.

Ті-ж і Дуняшка.

Ор. Пант. Швидче скатертину чисту! (*стягає обруса й метушиться по хаті*).

Аг. Тих. Ох, тіточко, що мені робити? Я-ж мало не в самій сорочці.

Ор. Пант. Ох, матінко, то біжи швиденько одягнись! (*Метушиться по хаті*).

Я в а 4.

(Ті-ж і Дуняшка)—з обрусом. Знов дзвонять.

Ор. Пант. Біжи, скажи: „зараз!“

Дуняшка *чукає оддалік*:—Зараз!

Аг. Тих. Тіточко! Та моє ж убрання — не виглажене.

Ор. Тих. Ах, Господи милосердний, сохрани й заступи! То надінь инше!

Фекла *біває*. Що-ж ви не йдете? Агафіє Тихоновно! швидче, матінко! (*чути дзвінок*). Ох, лихо! а він же все дожидається!

Ор. Пант. Дуняшко, уведи його й проси пождати. (*Дуняшка біжить у сина й одчиняє двері. Чути юмін*): „Дома?“—„Дома, звольте до покоїв“. (*Усі з цікавістю силкуються роздивитись у дірочку в замку*).

Аг. Тих. (*скрикує*): Ох, який же гладкий!

Фекла. Іде, йде! (*всі кидаються в ростіч*).

Я в а 5.

Іван Павлович Яшня і Дуняшка.

Дуняшка. Пождіть тут (*іде геть*).

Яшня. Сількісь, можна й пождати. Колиб тільки не загаються, бо одвернувся — тільки на часину з департаменту. А-ну-ж оглядяться генерал: „А де це екекатор?“—„До молоді пішов на розглядини“... Щоб не задав він такої молоді!.. А—одначе роздивитися ще раз той опис. (*Читає*) „Камениця на два поверхи“... (*скидає погляд у-гору й оглядає хату*). Є! (*читає далі*). „Флигелів два: флигель на підмурівці, флигель дерев'яний“... Ну, дерев'яний — поганенький. „Дрожки, сани парні з різьбою, до великого килима й до малого“. Може, такі, що тільки на дрова. Стара, одначе, запевняє, що першого сорту. „Дві дюжини срібних ложок“... Звичайно, в хаті потрібні ложки. „Два хутра лисичих“... Гм! „Чотири великих пуховиків і два малих“ (*вагою стискає губи*). „Шість пар шовкових і шість пар ситцевих платтів, два нічних капоти, два“... Ну, се річ пуста! „Білизна, сервети“... Се нехай буде так, як їй хочеться. Об-тім, треба все це перевірити на справжки. Тепер-то, звісно, обіщають і будинок, і екіпажі, а як оженишся—тільки й придбаєш, що пуховики та перини. (*Чути дзвінок. Дуняшка біжить похатцем через хату, одчиняти двері. Чути юмін — „Дома?“ — „Дома“*).

Я в а 6.

Іван Павл. і Онученн.

Дуняшка. Пождіте тут. Вони вийдуть. (Ввійдуть Онученн, вітається з Яшнею).

Яшня. Моє шанування!

Онученн. Чи не з татусем чарівної господині маю честь говорити?

Яшня. Ні, добродію, зовсім не з татусем. Я навіть ще й не маю дітей.

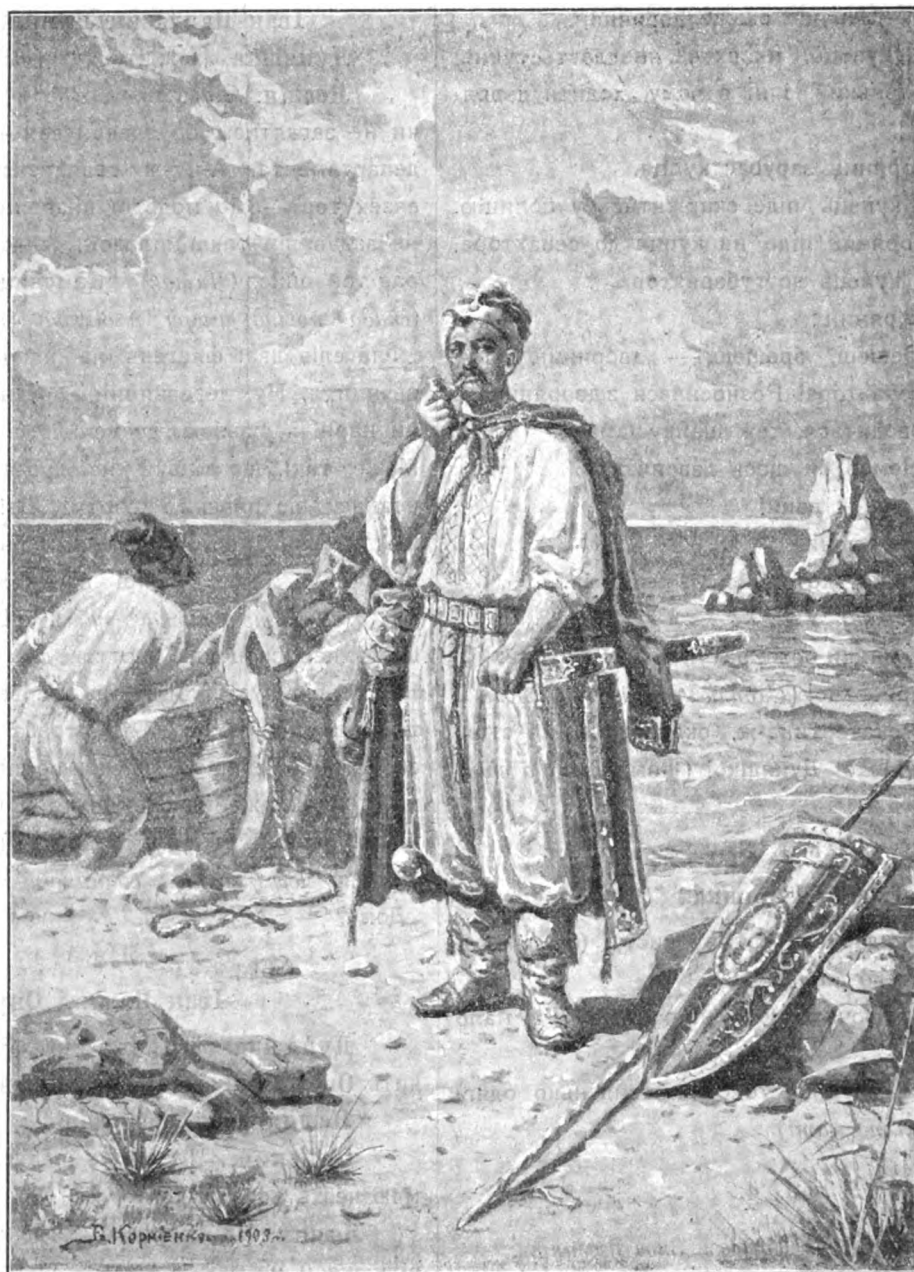
Онученн. Ах, вибачайте, вибачайте!

Яшня (*на-бік*). Обличчя сього чоловіка якесь непевне: либонь він того самого суди прийшов, чого й я (у-голос): Ви, певне, маєте якусь потребу до господині дому?

Онученн. Ні, чого-ж... потреби ніякої не маю, а так зайшов з проходки...

Яшня (*на бік*). Бреше, бреше... „з проходки!“ Женитися, падлюка, хоче! (*Чути дзвінок. Дуняшка біжить через хату одчиняти. В сінях юмін: — „Дома?“ — Дома*). (Провід далі).

Переклала О. Пчілка.

Малюнок В. Корнієнка до Енеїди І. Котляревського (видання „Віка“).

Еней був парубок моторний
 І хлопець хоть куди козак,
 Удавсь на всеє зле проворний,
 Завзятіший од всіх бурлак.
 Но греки, як спаливши Трою,
 Зробили з неї свирту гною,
 Він взявши торбу, тягу дав;
 Забравши де-яких троянців,
 Осмалених, як гиря ланців,
 П'ятами з Трої наживав.

Малюнок В. Корнієнка до Енеїди І. Котляревського (видання „Віка“).

Троянці всі замурмотали,
Дідоні низько в ноги пали,
А вставши, їй мовляли так:
„Помилуй, пані благородна!
Не дай загинуть головам.“

Будь милостива, будь не злобна,
Еней спасибі скаже сам.
Чи бачиш, як ми обідрались!
Убрання, постולי порвались,
Охляли, ніби в дощ щеня“!..

Бібліографія.

Твори Івана Котляревського. Київ, 1909 р. Ціна 1 р. 25 к., на гіршому папері 80 коп.

Сю книжку випустило видавництво „Вік“, під редакцією, з переднім словом та примітками Сергія Єфремова, з портретом автора, ілюстраціями В. Корнієнка, заставками І. Бурачка, знімками з колишнього будинку І. Котляревського, з його могили, з пам'ятника його в Полтаві й з тих горельєфів, що на пам'ятнику, роботи Позена.

Додано теж пояснення слів, уживаних Котляревським, тепер мало зрозумілих.

Текст всього писання Котляревського пильно перевірено, вказано й одміни, по різних інших ви-

даннях. Одно слово, видавництво „Вік“ додало до видання творів Котляревського найбільшої уваги й пильности; а коли воно при тім оздобило видання цікавим і гарним малюванням, то книжка придбала ще більшої ціни й приваби.

Не зовсім загожує нас тільки передмова, що мала служити ключем до творів Котляревського. Од видавництва „Вік“ можна-б сподіватися більшого. Передмова, — коли вже її додано при такому пильному виданню, — повинна-б бути і ширшою, і більше схожою на історично-літературний вислід, чи розвідку, ніж ми те бачимо тепер. Передмова С. Єфремова більше скидається на „ювілейну промову“, ніж на таку передмову, про яку ми говоримо.

Твори Котляревського, безперечно, мають ве-

личезну вагу для нашої письменности, для нашого українського розвитку; але власне через те, що вони займають таке місце, слід було в передмові при таких поважнім виданню — спиянитися більше на історично-літературному походінню й значінню творів Котляревського.

Передмова з сього поводу спияється на звязку писання Котляревського з літературною спадщиною пори минулої.

Отже передмова спогадує про „коріння“ Котляревського в нашому культурно-письменному минулому і теж признає безперечною, певною ту думку, що „коріння“ творів Котляревського знаходиться в тій письмацько-школьній течії, що ширилась через „мандрованих дяків“, „дяків-піворізів“. Думка ся, дійсно, стала „трюїзмом“,—словом уживаним як щось зовсім уже певне, словом навіть набридлим, зволоченим,—хоч не доказаним.

Із схоластичного письмацтва, з „віршової“ літератури на Україні,—виводять і думи, і інші наші пісьні народні, і Котл-го, й Гоголя—(проф. Перетц і інші). За думкою П. Житецького, кинуту однак з обережними побічними увагами,—його менше талановиті, менш досвідчені, менш тактовні наслідовці пішли осліп і довели свої „безапеляційні“ тверження до таких непевних висновків, що вже слід, навпаки, на-ново переглянути ту „істину“ про велику чинність „дяківської“ літературщини на народню пісенну творчість і на творчість наших починальців.

Признаючи ту думку, той „трюїзм“, передмова до творів Котляревського хоче все-ж поставити його яко „соціального реформатора“, „що дає почин і напрям цілій новій течії в громадському житті“. „Твори К—го, каже передмова, не саму тільки літературну ціну мали, а зробились фактором громадської ваги, стали зерном, з якого однаково росте і література українська, і громадський рух на Україні, як певний комплекс ідей, що кладуть свою познаку на цілій національній справі“.—Сі слова здаються нам значним приблещенням ваги Котляревського. А вже-ж би досить сказати те, що твори Котляревського були першою книжкою, *свідомо написаною*—народньою українською мовою. З сього погляду—Котляревський таки-ж остається, дійсно, *батьком* української літератури,—„ему-же достобіть честь і похваленіє“. На нашу думку, не вважаючи на всю ту догану, що склав Куліш, в „Основі“, Котляревському,—зостаються до сеї пори найвірнішими слова Кулішеві, що Котляревський був

„одинъ изъ тѣхъ украинцевъ, которые *прямо или косвенно* повели насъ еще съ того времени къ нынѣшнему нашему самосознанію“. Повели именно перше всього „словом *єдиним*“, мовляв Шевченко. Счарувала перше всього сама тая, доказана Котляревським, можливість уживання нашого народнього слова в літературі. Робити-ж із Котляревського „соціального реформатора“, проповідача політичної національно-громадської свідомості—се приблещення і приблещення зовсім не потрібне, бо і без його Котляревський стоїть високо.

Вибірання з „перелицьованої Енеїди“ та Наталки Полтавки прикладів *великої* свідомості національної, політичної, громадської, та проти-класової й проти-бюрократичної проповіді, буде завжди—вискіпуваннам, бо по самому замислу творчості не мали і не могли мати наміру ширити ні ту свідомість, ні ту проповідь.

Що до невеликої висоти в Котляревського самосвідомості національно-політичної досить згадати віршк під кінець Наталки Полт: „Ворскло річка невеличка“... Та й „Оду Куракіну“ у всякім разі не можна назвати „анти-бюрократичною“ проповіддю! Сі зразки показують, що й передова Україна була вже за часу К—го значно „приспана“...

Тут варто пригадати, що й перші пісні „Енеїди“ К—го *уявилися в світ* помимо його відому,—були видані иншою людиною, (Парпурую), після того, як вони дуже довго ходили в рукописові,—і ще хто зна, чи побачили-б вони світ, коли-б Парпура не „схопив“ та не видав їх —„для любителів малоросійського слова“. Розкидано по Енеїді сатиричні малюнки, з докором насильству і всякій брехні, є уривчасті стрічки з тихим жалем про минулі часи козацькі—але це все-ж таки тільки невеличкі уривки, що треба їх вилловлювати в зовсім иншим матеріалі.

Отже вважаємо помилкою, або у всякім разі на́тягом—ставити приємні нам уривки на-стільки на переді, що за ними вже не видно більш нічого. А однак твори Котляревського єсть дуже розмаїтний літературний пам'ятник—і коли вже видавати їх так „бібліографічно“, як видав „Вік“, то слід би дати й більше історично-літературних вказівок, а то й філологічних,—про мову в творах Котляревського. Видавництво говорить, що не мало на меті давати науковий вислід; але-ж передмова спияється сливе виключно на елементі публіцистичному,—надавши-ж йому найбільшої ваги, показала Котляревського лише з одного боку.

Знавши, найкоротше, річ про „коріння“ Котляревського, спогадавши про той „трюїзм“, що Котляревський „міцним корінням держиться ввесь у минулому“, передмова дає свій присуд у сих трьох словах: „Все це правда“. Занадто коротко!.. і занадто певно сказано,—мовляв, категорично. Тим часом звернувши увагу на мову творів Котляревського, не всякий може сказати, що „се правда“, бо побачить велике намогання авторове писати іменно *народньою*, сказати би навіть простонародньою мовою, а не „письмацькою“, і через те вірші „Енеїди“, по складу мови,—як небо від землі відрізняються від давнішого „бакалярського“ віршування—з його „дяківськими“ славянизмами та всякими мертвими незграбностями. На нашу думку, стиль старої бакалярської вірші—при Котляревському оджив уже свій час; може ще „доживав“ своє між дяками-„пиворізами“, але в тому літературному крузі, що до його належав Котляревський, стиль той уже втратив свою принаду: круг К—го черпав уже з течії нової російської літератури, з письменности—з променем *народництва*, що свінув уже з західної Європи в російську літературу, а звідти й на Україну.—Що „віршевой“ склад стратив уже всяку повагу в околі Котляревського найясніш можна побачити з сього: дяківську мову К—ий надав у своїх творах тому діячеві, котрого хотів висміяти,—*Финтикові* (а до якої міри й Возному).

Яка страшенна різниця в мові й складі: „Еней був парубок моторний“—і отся мова Финтикова:

„Тобою восхищений,
Признаюсь пред тобой,
Что был тобой прельщенный,
Не властвую собою“...

Лише для сміху надає Котляревський і Возному подібний-же спів:

От юних літ не знав я любви,
Не ощущал возженія в крові і т. д.

Ось яке місце дає К—ий старому „дяківському“ стилеві. Навіщо-ж тягти його самого назад, до старої „вірші“?

Так само здається нам хибною думка автора передмови, що твори Котляревського мають великий звязок з творами й проповіддю Сковороди. На сьому звязку С. Є—в спиняється дуже просторо й намагається довести той звязок порівнянням,—випискаючи з писання обох письменників. Однак ті порівняння здаються нам занадто великим наїтягом; досить сказати хоч би се: в Наталці Полтавці, при веселому кінці пьєси, діячі співають:

„Нехай злії одні плачуть,
Бо не добре замишляють,
А полтавці добре скачуть
І на зло другим гуляють“.

Отже передмова, для зближення обох письменників, порівнює отсе місце з словами якогось листа, писаного Сковородою: „облещимся въ одежду новья нетлѣнныя надежды, въ утробу братолубія! Тогда намъ вся тварь просвѣтится; весь міръ взграеть и возскачеть“. Правда, і там, і там є слова одного кореня: „скачуть“ (Полтавці) і „возскачеть“ (весь міръ), але ж.. чи на сьому можна що-небудь доводити? Схотівши-ж порівняти ширше, не окрім слова, а самі постаті обох муз,—музи Сковороди й музи Котляревського,—спогадаймо, як К—ий сам сказав, що не хоче, щоб його муза була стара, та сварлива:

„Я музу кличу не такую,
Веселу, гарну, молодую!“..

І, дійсно, такою й була муза Котляревського,—дуже далекою від аскетичної, суворої моралістки, „пісної“ музи Сковороди! (Муза Котляревського таки добре любила „скороминку“!).

Далеко очевидніше звязок творів Котляревського з сучасними йому творами літератури російської,—на се єсть просто таки документальні докази: сам К—ий спогадує (в розмові Миколи з Выборним про театр) за комедію Шаховського. „Передмова“ лише спогадує се імя, черкається об його. Тим часом, може багато кому було б до-речі довідатися з передмови до творів Котляревського, про якого-то саме автора-москаля говорить в „Наталці“. Пьєса Шаховського була відгуком народницької течії, (що в російську літературу приплила з Європи), і має дуже схожий зміст з „Наталкою“. Котляревський написав свою комедію безмірно краще,—але і про се можна було довести. Чпачам те все було-б цікаво.

Так само передмова лише черкається об імя Осіпова; а теж можна було-б сказати, що були отакі й такі переробки Енеїди до Котляревського, (між ними й перелицьована московська Енеїда Осіпова), та й доказати, як безмірно краще сповнив своє завдання Котляревський. Спогад-же самого імени Осіпова нічого не говорить тому, хто знає про його, а ще менше—тому, хто зовсім не чув про Осіпова нічого...

Нічогосінько не сказано в Передмові про мову творів Котляревського. А річ ся, особливо при пильному, повному виданню,—була-б дуже й дуже

до-речі. Особливо тепер, при наших пошукуваннях, та ваганнях що-до літературної нашої мови.— Серед лексичного й синтаксичного матеріалу в творах Котляревського таки слід би розібратися. Твори ті сяють, бризкають яскравим водограєм чисто народної мови і через те так багато чого можуть навчити теперішнього письменника; але разом з тим має на собі мова Котляревського вже й деякий лихий слід того часу, коли писав Котляревський,—бувши вже під великим впливом літературної мови московської: коли для рими, або для чого иншого приходилось ужити слово чи форму не властиву нашій народній мові, Котляревський уживав і те. Через се знаходимо в його: „негодяй“, „волною“, „увічка“, „жметь“, „дорожче милой“, „своей“, „по білому есть кілька світу“ і багато иншого такого.

Коли-б це все було роз'яснено й показано, то не було-б того, що тепер іноді кажеш кому— „не слід писати „тобой“, „своей дорогой“,—а на се маєш відповідь: „а в Котляревського-ж есть так“. Есть-то воно есть, та слід знати, що воно таке...

Отакі уваги прийшли нам на думку з powodu виданих „Віком“ творів Котляревського. Сі уваги однак не міняють нашої загальної думки, що видання—прехороше, дуже повне, дуже добре допильноване, прегарно оздоблене. Таке видання просто такп необхідно мати всякому українцеві в себе. Се-ж наша „перша книжка“, се чудовий збір пам'яток нашого старого життя, нашого першого проблиску в літературі—уваги, любови до нашого народу, до нашого українського слова!

Видавництву „Вік“ велика честь, що воно видало сю книжку і видало так гарно.

О. Пчілка.

Замітка.

Уважаю за потрібне додати до своєї розправи про Думи ще де-кілька слів. Прошло вже більше року, як д. Колеса приїздив на Україну записувати мелодії дум кобзарських. Минув уже рік, як почала друкуватись в „Рідному Краю“ моя розправа. Багато за сей час де-чого перемінилось, або й виявилось такого, що його було-б до-речі хоч коротенько пригадати тут,—бо воно все-ж таки доповнює мою розправу.

Здавалось тоді, що кобзарська справа почала ніби-то жваво ширитись і розвиватись: так у Києві, при музичній школі М. Лисенка, почалась тоді нау-

ка грання на бандурі, було зразу-ж, здається, більше десятка й учнів. Почались по-де-куди справжні кобзарські концерти, або лаштовані спільно, або й поодинокими кобзарями; ті кобзарі їздили по різних городах і там концертували, або виступали на так званих шевченківських вечерах. У газетах писалося, що лагодиться цілий кобзарський з'їзд. Думали утворити якусь організацію кобзарську; з'явилися звістки про нових кобзарів; одкрились майстерні кобз. Одно слово, здавалось, що кобзарська справа таки зійшла з мертвої точки і вже рушає на-перед.

Та ось пройшов рік і виявилось, що кобзарська справа на всіх „позиціях“ знов загальмувалась, а де в чому то й на багато гірше перемінилась. Наука грання на бандурі, при музичній школі М. Лисенка, зовсім припинилась, хоч вів справу майстер свого діла, кобзарь Кучеренко. По городах тепер з-де-більшого їздять кобзарі нові, такі, що мало чого й самі тямлять у правдивому кобзарстві. Репертуар такого „Кобзаря України“—се кілька пісеньок, кілька „козачків“, і московська „бариня“ на закрусу; та ще добре, як іноді який доброзичливий студент навчить такого кобзаря з книжки тексту якоїсь думи; тоді „Кобзарь України“ і виспіває її на голос якоїсь веселенької пісеньки, і нічого—публіці подобається, а кореспонденти ширять чутку, що ось у нас „извѣстный кобзарь Украины П. Т—ко“, співаючи історичні думи, мав величезний успіх, бо цілком переніс слухачів у глибоку старовину. Сумно й соромно робиться, бо дійсно знаєш, що той „Кобзарь України“ сам зроду не чув, як тії думи співаються...

Про з'їзд кобзарів уже немає ніяких чуток,—опеклись сердешні, нікому про їх подбати! Організація кобзарська теж не здійснилась...

А тим часом, старі дійсні кобзарі один по другому сходять у могилу*). Таким чином насправжки виходить, що кобзарська справа занепадає, переводиться.

За те маємо втіху, що наука, все йдучи вперед, вже звернула увагу на досліди не тільки сучасного, але й минулого духовного життя нашого народу; вона пильно досліжує, між іншим, і музичні його багатства, прикмети й здібности,—а вони виробились за часів історичного життя України; наука надає тим багатствам певну оцінку й ставить їх у відповідний ряд наших духовних скарбів. Одночасно вона старанно одві-

*) Сією весною умер старий кобзарь Опанас Барь, а оце літом ще старійший, Іван Кнюх,—обидва з миргородщини. Думка О. Баря я схопив на фонограф і будуть вони надруковані д. Ф. Келессою, а репертуар Івана Кнюха зоставсь ніким незаписаний.

Авт.

ває всяку полову від чистого зерна і теє коштовне зерно показує зацікавленим ученим всієї Європи.

Ось на світовім з'їзді, влаштованім міжнародним музичним товариством у Відні, в маю сього року, пр. Ф. Колесса читав свій вислід про ритмичну й мелодичну будову кобзарських рецітацій. Очевидно, що наші думи швидко побачать світ у німецькім виданні, ніж навіть в українськім! Почались же вони друкуватись у Львові вже й давненько. Нам застається тишитись тим, що видання дум вийде строго-наукове й чепурне на вигляд;—про се можна судити по тих уже видрукованих думках, що мені надіслав шановний професор; алеж—“чим далі в'ліс—тим більше дров“, так оце вийшло й з дослідом дум. У спеціальній літературі є вже спостереження про те, що кобзарь, співаючи або й проказуючи думу, завжди її по трохи міняє,—то в залежності від настрою, то від того, кого має за слухачів і т. д. І оце, досліджуючи сей бік справи, д. Колесса переконався, що ті відміни, которі дає кобзарь у *співаному* тексті, цінніші від *диктованих*, бо вони навіть міняють поняття про саму будову вірша, а через се виходить, що треба всі записи текстів списувати тільки з співу*). Посилаючи мені подяку за надіслання нових фонографічних записів від кобзарів—Скубія, Говтвина, Гришка, Калного та Я. Орликівської—і надаючи їм відповідної ваги, д. Колесса пише: „Одно лишень треба би конечно подбати: щоб у сьому виданні давати по можности повні тексти записаних дум і тексти, записані зо співу, а не з диктовання. Ми бачимо, що коли списувати тексти дум по фонографу, то виходить незвичайна симетрія в укладі стихів, бо навіть стихи лучаться у більші цілості, періоди,—щось ніби строфи. Усе те вивертає горі дном до теперішні поняття про форму дум. При сім кобзарь, співаючи, піддаєгься поетичному настроєві, *імпровізує* і дає справжню *поезію*. Колиж він *диктує* думу, то подає лишень її зміст—і виходить проза у вислові й в формі. Я переконуюся, що тексти дум, списані по фонографу або й зо співу кобзаря, дають нові прекрасні варіанти дум, які мають велику вартість; і отже треба у приготовлюваному виданні містити без'умовно повні тексти, о скільки їх можно лишень захопити, тим більше, що видання самих фрагментів дум може задовольнити лишень з боку музичного,—тимчасом, певно,

*) Здається, се повинно бути звісно всякому етнографу,—бо се виявляється не тільки при записуванні дум, а й інших пісень, зовсім сталих: кожний простий співець, *проказуючи*, (диктуючи), завжди міняє щось, збивається; отже звичайна річ, що „диктовку“ завжди знов треба перевірити в опілі. *Ред.*

більше знайдеться таких людей, що будуть дивитися передо всім на літературний бік видання“...

Тут, як мені здається, уже за-здалегідь, і зовсім несправедливо, шановний професор зменшує свою велику заслугу перед українським громадянством:—розуміється, *літературний* бік видання річ дуже важна і його пр. Колесса, певно, обробив цілком науково і з звичайним для його хистом; та все-ж таки се стежечка трохи вже протоптана й попередніми дослідачами,—а їх на тій ниві перейшло чимало; се раз, а друге те, що учені часто на яку небудь одну річ, або з'являють, мають зовсім різні, а то й протилежні погляди; тим-то *літературний* бік видання—се річ, сказати би, рухлива, часова, що залежить від того стану науки, в якому вона на той час пробуває; головний же осередок ваги, по моему, лежить у самому факті строго-наукового видання старих пам'ятників історичної *музичної* творчости Українського народу. Се вже річ не часова, а, навпаки, вічна; тут і наука, а за нею й українське громадянство оцінять по заслугі працю шановного пр. Ф. Колесси.

Для закінчення розпочатої справи, застається тепер ще де-кого з співців дум знов перефонографувати, більше ради тексту, і найшвидше вислати пр. Колессі, щоб він, перевіривши з попередніми записами, вже спокійно міг випустити в світ докінчення свого цінного видання,—історичних музичних пам'ятників, се-б-то мелодій дум кобзарських.

О. Сластіон.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Відсунення мистецького конкурсу.** Полтавська губерньська земська управа повідомила Гоголівську мистецько-промислову школу, що вона одсовує оповіщення нею конкурс, по різбі на дереві й по гончарству, до 1-го январа 1910 року, бо за літо учні не мали змоги зробити потрібні малюнки.

◆ **Праця в Гоголівській мистецькій школі.** Гоголівська мистецько-промислова школа в Миргороді вже тепер готується до великої Катеринославської вистави, (що буде в 1910 році); і виробляє різні коштовні вази, ставники, та всякий посуд, що вперше оце починає вироблятися в школі із справжнього фарфору. Всі речі прикрашуються виключно українськими взорами.

◆ **Ленціт по українській літературі.** Український письменник Дм. Дорошенко, учителюючи тепер в Катеринославськім „Комерческім училищі“, має читати в Катеринославськім „Научномъ Обществѣ“, московською

мовою, „общедоступныя лекції“ по українській літературі; *потім*, як буде дозвіл, Д—ко прочита ті самі лекції по українські в мануйлівській Просвіті. Дуже шкода, що праця молодого українського словесника,—при оселенню його в Катеринославі, убогому на лекторів,—має придатися перше всього на послугу Товариству—московському. Мабуть, така вже „доля“!.

◆ Мистецький уряд при земстві. Полтавське губернське земство закликала собі молодого артисту, вихованця московського „Строгоновського художественнаго училища“,—д-ія Чирченка. Він має направляти на правдиву українську путь всі народні (тії „кустарні“) вивироби у Полтавському земстві. Мабуть, незабаром означиться чинність молодого керманича сієї надто поважної справи. Щиро бажано при тім, щоб д. Чирченко добре дослідив свій український стиль, не запроважуючи у вироби полтавського земства—напрямку Строгоновської школи, що додержує чисто московського стилю.

Спілки й господарство.

◆ Спілка „сліпих працівників“. В Петербурзі згуртовалася артіль „сліпих працівників“. Увійшли до артелі музики, співаки, всякі ремесники (наприклад, ті, що плетуть, і інші). Артіль збудувала свою майстерню й приймає замовлення на плетені вироби. Артіль становить собі метою з'єднання сліпих працівників всієї Росії.

◆ Потребительські (споживні) товариства в Росії. В останні часи полічено число потребительських товариств по всій Росії. Виявилося, що в 69 губерніях тепер існує 2,849 товариств; та ще не подано відомостей з 18 губерній. Отже можна напевно сказати, що всіх товариств по Росії тепер єсть не менш як 3,000. Більшість товариств нові, засновані за останні 2 роки; особливо це можна сказати про сільські, потребительські й інші такі товариства на Україні; за останні 2 роки в самій київській губернії заснувалося 400 товариств.

◆ Сади. В Полтавщині, в лубенському повіті, за всю осінь—не було ні одного дощу; се загрожує хліборобам великою небезпекою. Сади в повіті вдруге зацвіли, краще ніж по весні, особливо яблуні та груші; це дуже турбує селян, бо як цвіт згине від морозу, то не буде садовини.

◆ Ціна на хліб: *пшениця*—в Одесі (улька) 1 руб. 18 коп.; в Варшаві від 1 р. 15 к. до 1 р. 20 коп.; в Ростові ярова 1 р. 5 к., озима 1 р. 15 к.; в Харківі ярова 1 р. 5 к., озима 1 р. 10 к.; в Ризі—1 р. 20 к.

Жито—в Одесі 37 к.; в Варшаві 88—90 к.; в Ростові—82 к.; в Харківі—76 к.; в Ризі—98—99 к. *Овес*: в Одесі—77 к.; в Варшаві—78—88 к.; в Ростові—62—70 к.; в Харківі на базарах 68 к. на станціях по 62 к.; в Ризі 73—74 коп.

◆ Роздача висадків дерева. На потреби сільських шкіл, церковних причтів та сільських громад—управління державних маєтностей дозволило давати дармо з казенних лісових участків на Поділля—висадки лісових і садових дерев; дається однак не більше, як на 10 рублів кожний раз.

◆ Виноград на Поділля. На Поділля в сьому році спізнилися із сбором винограду—через дощі, що йшли в кінці серпня й з початку жовтня; але після дощів виноград значно покращав, і господарі радіють, що не поспішилися його збирати. Вродило винограду багато. Господарі заохочуються садити винограду де-далі більше.

◆ Боротьба з мишами, ховрашками й инш. шкідливцями. Бактеріологічна лабораторія, заведена при головному управлінню землеустройства, розсилає дармо отруту для знищення мишей, крис, ховрашків і інших польових шкідливців. Плата береться тільки за саму *пересилку* отрути. Уже не раз та лабораторія вдавалась до всіх, хто випишував отруту, щоб вони прислали лабораторії штук по 20, чи по 30 живих, або й мертвих мишей та інших шкідливців, бо лабораторії потрібно знати: скільки єсть пород шкідливців по різних країнах Росії, чи однаковий чин отрути на всі породи, а коли не однаковий, то який знайти спосіб виробу отрути для кожної породи шкідливців.

Отже наші господарі, що зазнають чимало лиха від шкідливців, повинні уважити на прохання тієї лабораторії; тим паче, що доставку зразків шкідливців лабораторія приймає на свій кошт.

Адреса лабораторії: Петербург, Арсенальна вулиця, будинок № 1.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Вийшла з друку нова книжка:

Щасливий деньок!

Сцена-жарт на 1 дію. ● Ф. Никинольчука.

Ціна 20 коп.

Склад видання в „Українській Книгарні“,
Київ, Безаківська, 8.

Ціль и круг дѣятельности Отдѣлення Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ.

(Извлеченіе изъ программы и поясненія).

С. Петербургское Отдѣленіе Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ имѣетъ цѣлью содѣйствовать распространенію и развитію дѣятельности кооперативныхъ обществъ и товариществъ: ссудо-сберегательныхъ, кредитныхъ, сельско-хозяйственныхъ, потребительныхъ и артелей.

Способами къ достиженію этихъ цѣлей служатъ:

1) установленіе правильныхъ понятій о коопераціи вообще и объ отдѣльныхъ ея видахъ въ частности, распространеніе идей коопераціи посредствомъ печатныхъ трудовъ, публичныхъ чтеній и лекцій, бесѣдъ, выставокъ, библиотекъ, читаленъ, музеевъ;

2) содѣйствіе учрежденію названныхъ обществъ и товариществъ и ихъ союзовъ въ формѣ участія въ составленіи проектовъ уставовъ и договоровъ и помощи при исходатайствованіи утвержденія уставовъ своевременнымъ доставленіемъ товариществамъ справокъ о ходѣ дѣла;

3) содѣйствіе установленію правилъ и формъ счетоводства въ указанныхъ обществахъ и товариществахъ и изслѣдованіе на мѣстахъ, во взаимному соглашенію, дѣятельности обществъ и товариществъ чрезъ особо уполномоченныхъ лицъ и инструкторовъ;

4) собраніе и разработка статистическихъ свѣдѣній о кооперативныхъ обществахъ и товариществахъ, какъ русскихъ, такъ и иностранныхъ.

5) разсмотрѣніе и повѣрка, по ходатайству товариществъ, ихъ дѣлопроизводства, счетоводства и отчетности;

6) изданіе періодическаго органа, посвященнаго вопросамъ коопераціи, которымъ является сейчасъ журналъ „Вѣстникъ Коопераціи“ (цѣна 4 р. въ годъ).

7) устройство совѣщаній представителей перечисленныхъ выше обществъ и товариществъ, съ особаго, каждый разъ, разрѣшенія Министра Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ;

8) выдача премій, медалей, почетныхъ отзывовъ и денежныхъ пособій за дѣятельность на поприщѣ коопераціи;

9) исполненіе, по мѣрѣ возможности, порученій обществъ и товариществъ по предметамъ ихъ дѣятельности и

10) ходатайство передъ правительствомъ по общимъ вопросамъ, касающимся организаціи и дѣятельности кооперативныхъ обществъ и товариществъ.

Отдѣленіе состоитъ изъ слѣдующихъ трехъ Отдѣловъ:

I. Отдѣлъ ссудо-сберегательныхъ и кредитныхъ товариществъ, волостныхъ и сельскихъ банковъ и т. п.

II. Отдѣлъ содѣйствія сельской коопераціи и производительнымъ артелямъ.

III. Отдѣлъ потребительныхъ обществъ и товариществъ.

Число отдѣловъ можетъ быть, по мѣрѣ надобности, увеличиваемо по постановленію Общаго Собранія членовъ Отдѣленія.

Всѣ справки и указанія, касающіяся выше перечисленныхъ вопросовъ, даются черезъ бюро Отдѣлення Комитета какъ устно такъ и письмено.

Впредь до измѣненія программы Отдѣлення Коми-

тета, отдѣльныя кооперативныя учрежденія могутъ стать членами не прямо, а путемъ представленія къ избранію въ члены Отдѣлення Комитета членовъ правленія или другихъ своихъ представителей. Размѣръ членскаго взноса равняется 5 рублямъ въ годъ.

Обращаемъ вниманіе товариществъ на то, что средства Отдѣлення, между прочимъ, составляютъ изъ отчисленій, изъ года въ годъ дѣлаемыхъ кооперативными учрежденіями во всѣхъ концахъ Россіи. Отчисленія дѣлаются въ любомъ размѣрѣ изъ прибылей.

МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНА ШКОЛА,

МИКОЛА ЛИСЕНКА,

затвержена министерствомъ.

Адреса школи: Київ, Подвальна, № 15.

В школі учать: В МУЗИЧНОМУ ВІДДІЛІ: клас фортеп'яно — директор школи, М. Лисенко і д-ка Комергацька; клас скрипки — д-ка Вовсовська.

Класи співу: д-ка Зотова, артистка Імперат. театрів, д-ка Муравйова і д. Гущин.

Теорія музики: д. Любомирський.

ДРАМАТИЧНИЙ ВІДДІЛ:

Драма руська: Гущин, навчитель петерб. Імператорськихъ драматичнихъ курсів і д. Броневський, артист Імп. театрів.

Драма українська: д-ка М. Старицька.

Історія руської драми—Г. Александровський. Історія західно-європейської й української драми—д. І. Стешенко.

Міміка й фізіономіка—проф. Сікорський.

Опріч того в школі вчать—танців, гімнастики, фехтування.

У 1908/9 році скінчили школу М. Лисенка і вступили на сцену такі учениці: По кл. д-ки Зотової: д-ка Драгомірцька, у Харківську оперу; д-ка Волфсон, у Пермську оперу; д-ка Рейнліб у Київську оперу. По кл. Муравйової: д-ка Райбіш, у Иркутську оперу.

По кл. драми української: д-ий Островський у Львівський драм. театр. По кл. драми російської: д-ка Рапонет, у Київський театр „Солонцов“; д-ка Утюжева, у Київський театр „Кручиніна“; д-ка Верховановська і д-ка Афанасьєва у Тифліський драм. театр і д-ка Волошина у Миколаївський драматичний театр.

По класу фортеп'яно, (директора школи), учень Нахутін—принятий у вищій клас Петербурської Консерваторії, по класу д-ки Єсинової.

ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА“ У КИЇВІ.

Вийшли з друку нові книжки:

ГЕТЬМАН ПЕТРО САГАЙДАЧНИЙ

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ.

З повісті Д. Мордовця, з додатками й одмінами, переробила М. Загірня. З портретом Сагайдачного.

Ціна 20 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909/1910 ГОДЪ

(подписной годъ начинается съ 1 Октября).

На еженедѣльный художественно - литературный журналъ

„НАША РОДИНА“Подписная цѣна въ годъ со всѣми приложеніями съ доставкой и пересилкой **3 р.**

Въ теченіи 1909/1910 года подписчики получатъ:

52 №№ журнала, **104** приложенія.**52** №№ Художественно - литературнаго журнала, содержащіе оригинальныя произведенія изящной литературы извѣстныхъ современ. русскаxъ писателей.**52** №№ „Отдыха“ (самостоятельное приложеніе). Юмористическіе рассказы съ иллюстраціями и оригинальныя карикатуры.**14** книгъ подъ общимъ загл. „Библіотека Романовъ“ (каждая книга въ отдѣльности закончена). Произведенія выдающихся современныхъ русскихъ авторовъ. Въ томъ числѣ сборникъ произведеній слѣдующихъ авторовъ, **Потапенка И., Куприна А., Соллогуба Федора, Каменскаго Анатолія, Ленскаго В., Свирскаго А., Т. Ардова** и др.СТИХИ: **А. Рославлевъ, К. Фофановъ, Илья Гурвичъ, Яковъ Гудинъ** и проч.**12** книгъ полнаго собранія сочиненій **ВРЕТЬ-ГАРТА**.**7** книгъ: „Другъ Хозяйства“. I. Домашній Лечебникъ; II. Поваренная книга; III. Дѣловой письменн.; IV. Самоучит. танцевъ; V. Практичный Мыловаръ и VI. Самоучитель фр., VII. нѣм. и VIII. англ. языкъ.**4** №№ Модъ и руководѣлій.**12** листовъ модныхъ выкроекъ въ натуральную величину.

Кромѣ того, всѣ годовые подписчики подписавшіеся до 1-го Ноября и уплатившіе сполна годовую плату получатъ цѣнную премію необходимую каждому, въ ТРИ ТОМА (большого формата), вполне замѣняющую большіе дорогіе словари:

Полный Энциклопедическій Словарь.Подписная цѣна: **3 р.** въ годъ со всѣми прил., съ дост. и перес. по всей Россіи.

Подписку и требованія просятъ адресовать в ред. жур. „НАША РОДИНА“, С.-Петербургъ Загородный, 4.

Редакторъ-Издатель **В. РУТНОВСКІЙ**.**Українські взори.**

Збірникъ чисто народнихъ українськихъ узоровъ.

Олеги Пчілки.Ціна **1 руб. 25 коп.****ПРОДАЕТСЯ ЗЕМЛЯ на Кавказѣ**въ Терской области, между русскими поселками и колонистами, въ самой хлѣбородной мѣстности, изобилующей виноградомъ и фруктами, находящейся въ настоящее время подъ выгономъ, орошаемымъ многочисленными канавами; вслѣдствіи выѣзда владѣльц. въ Турцію прод. **4 участка**

1) Отъ Влади-кавказк. жел. дор	8 версть	714 дес.	Цѣна 115 руб.	десятина
2)	27 "	1094 "	" 100 "	
3)	40 "	1791 "	" 85 "	
4)	50 "	1772 "	" 85 "	

Покупателей будетъ сопровождать помѣщикъ, на мѣсто, для осмотра земли. По желанію купившихъ будетъ посланъ землемѣръ - агрономъ для распредѣленія на участки и поселки. Планы и свѣдѣнія можно получить въ Киевѣ, по адресу: Крещатикъ, 41, кв. 29, Гаришестецкій и Мешковъ лично 12—1 ч. д. ежедн. Макле-рамъ не являться. 2—3

НОВІ КНИЖКИ в Украинській Книгарні

(Везаківська ул., ч. 8 У Києві):

- Б. С. Праця та капитал.** Переклад з польського. К., р. 1909. Ц. 8 коп.
- Ванченко К. Гріх.** (Під червоним ліхтарем). Драматичний скіз у 1-й дії. Ц. 20 коп.
- Граф де Ке де Сент-Емур.** Анна Русинка, королева Франції і графиня Валюа. З французького переклав І. Франко. Ц. 20 коп.
- Гайне Г.** Фльорентійські ночі. Переклад І. Франка. Ц. 50 коп.
- Ковалів С.** Похресник і інші оповідання. Ц. 1 р. 10 к.
- Кіплін Р.** Казки. (З малюнками). Переклав Ю. Сірій. Ц. 25 коп.
- Кобилянська О.** В неділю рано зіле копала. Оповідання. Ц. 80 коп.
- Лис Микита.** З малюнками. З німецького переробив І. Франко. Видання 4-е. Ц. 50 коп.
- Левицький М.** Де що до справи про українську письменницьку мову. Ц. 5 коп.
- Літературний річник** Польських і Українських авторів. Ц. 1 р. 20 коп.
- Некрасова Є.** Іван Воїн. Оповідання з життя перших християн. Ц. 2 коп.
- Симійленко В.** Із за хмар сумненьких... Збірник віршів, пісень і переспівів. Ц. 12 коп.
- Танашевич Є.** Не в достатках щастя. Біль. Ц. 10 коп.
- Цимбаленко М.** Грицько Булава брехлива година. Ц. 10 к.
- Яворницький Д.** До біографії Т. Г. Шевченка. Ц. 50 к.

Великий вибір листовних карток з портретами українських письменників, артистів, з українськими типами і видами, копії з картин українських художників і багато інших.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 27.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки в друге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська уліця, № 115.

Рукописи мають бути написані правописем „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Державна Дума. Вісті. На Браїні. Вірші—кн. *Н. Кочубейвни* і *Гр. Ашкаренка*. Теревені (фельє-тон)—*Кохось*. Вірш—*В. Кошубською*. Одружінна—*Гоголя*, перекл. *О. Пчілки*. Вірш—*О. Кирія*. Українське слово й мистецтво. Співки й господарство. Господарська виставка в г. Проскуріві, (на Поділлі). Дописи. Листування редакції. Оповістки. Малюнок *В. Корнієнка* (до Енеїди *Котляревського*, видання „Віку“).

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Браїні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узорі.
Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком
„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 н., на 3 м. 1 р. 25 н.
„Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

Нова книжка.

Ів. Ф—на.

ДАЛЕКИЙ СХІД

I

ЙОГО ЗАСЕЛЕННЯ.

(Друковано в «Рідному Краю»).

Київ, 1909 р.

Ціна 10 коп.

Продається в «Київській Книгарні» (Безаківська, 8) і в інших книгарнях.

ДЕРЖАВНА ДУМА. *Справа земельна.* Поставивши на першу чергу справу *земельну*, Дума взялась до обміркування закону, поданого урядом про влаштування земельного права й земельних відносин. Закон урядовий найбільше має на меті: 1) знищити череполосся; 2) дати право селянам, (людім «крест'янського» стану), бути повними власниками свого надільного участка землі, себ-то мати право заставляти, чи продавати свій надільний участок кому хотіти, а не тільки так як тепер, що можна продати тільки людям того-ж крест. стану, себ-то селянам; 3) влаштувати краще ті встановища, (крест'янські банки й землеустроительні комісії), що причетні до полегдження земельної справи селянства.

Обміркування сього закону викликало багато промов: записувалось більше сотні промовців. Одні доказували (октябристи, більшість правих і соціал-демократи), що слід дати селянам право *вільно* орудувати своєю надільною землею, себ-то щоб окрім господарі могли переходити на окреме владання своїм участком і мали право продавати його. При тім слід і розверстати землі так, щоб господарі-селяне мали хоч і невеличкі участки, та в однім місці.

Інші-ж, (кадети, трудовики й де-хто з селянської громадки), казали, що не гаразд буде, коли селяне могутимуть переходити на окрім участки й вільно продавати їх, бо тоді багато дрібних хазяїнів попускають свої участки і остануться в великім убожестві.

Соціал-демократи власне-ж через те й приставляли до затвердження закону про вільний продаж землі, що на їх думку то й добре буде, коли більше людей зостанеться без всякої *своєї власности*,—будуть пролетаріями. Соц.-дем. мають на увазі не теперішніх селян і не теперішній час, а той час і те життя, що, на їх думку, має настати колись.

Земельний закон, поданий урядом,—більшістю голосів затвержено, тільки з де-якими поправками.

У законі про розверстання, прийнятому Думою, затверджується *дуже важна стаття* (48). По цій статті коли котора сторона й *не схоче*

розверстатися, то розверстання все так *буде зроблено*; при тім—коли не можна буде поділити обидві сторони участками рівної ціни, то одній которій - *небудь* стороні буде доплачено грошима, по закону (том X законів гражданських, стаття 157 і дальші).

ВІСТІ.

◆ **Криваве злочинство.** В Петербурзі сталося дуже таємне, криваве злочинство. У одній пані в Лештуковому перевулку, найняв домівку приїзний з Москви, невідомий пан, що по паспорту звався Федоровим. Другої ночі по приїзді, коли самої господини, пані Котович, не було дома, у Федорова заночувало два невідомі паничі, а ранком другого дня Федорова було знайдено мертвим: голова йому була одрізана, шкуру з голови знято зовсім з волоссям, брови, ніс і губи теж було пообрізувано. Либонь, убиваючи Федорова, хотіли, щоб його не можна було пізнати. Почалося слідство. Спершу думали, що це за бійство єсть якась політична помста, гадали, що може той вбитий—Азеф. Багато людей приходило пізнавати вбитого; між іншими двоє приїзні з Москви, брат та сестра Гілевичи, ніби пізнали в убитому свого брата, інженіра Гілевича, що за скільки день перед тим виїхав з Москви до Петербургу і більше не подавав про себе ніякої звістки; Гілевичі доводили, що при йому було 20,000 рублів грошей. Слідчі на всі лади обмірковували злочинну справу, дізнавалися, що за чоловік був той інженір Гілевич, і впевнилися, що тут єсть якась омана.

Отже виявилось, що інженір Гілевич застрахував своє життя в страховому товаристві „Росія“ в 100,000 рублів. Але страхові агенти, що добре запам'ятали Гілевича, подивились на вбитого й сказали, що то не він. Перше всього—Гілевич був русявий, а в сього вбитого було чорне волосся (хоч волосся було зрізано, так одно пасмо зосталось, прикипіло в крові, і як його промили, то побачили, що воно чорне).

Отже тепер хоч не дізналися, хто такий той вбитий, за те натрапили на слід, хто й на що зробив те злочинство. Виходить, що інженір Гілевич заманив якогось невідомого чоловіка, підманив його одягтися навіть в його (Гілевичову) одягу і потім убив; далі порізав обличчя так, щоб нікому не можна було його пізнати. А зроблено се для того, щоб узяти страхові гроші, 100 тисяч,—мов-би то за вбитого Гілевича, як буде доказано, по одязі, та по словах родичів, що се він.

Отже родичі й доказували, та нічого з того не вийшло, страхової премії нікому не видали, бо Гілевича бачили живого, десь в Бесарабській губернії, по дорозі за-границю, після злочинства.

В злочинстві, видно, замішано скільки душ. Петербурзька поліція пильно розшукує Гілевича й інших злочинців. Розшукують теж, хто такий той вбитий, що звався по паспорту Федоровим, але ще не дознано нічого; арештовано тільки тих двох людей,—чоловіка й жінку,—що ніби-то пізнали в невідомому вбитому інженіра Гілевича, та сказали, що вони його рідні. Приїздили слідчі жандарми і в Київ, розізнавали де-що, бо в Києві згинув, невідомо куди, один студент. Думають, що то, може, його заманив Гілевич та вбив, бо хтось чув, як того студента закликав до себе в секретарі якийсь невідомий пан. У вагоні один подорожній теж бачив, як другий подорожній їхав з якимсь паничем і, коли сей панич вийшов умиватися, то той старший замазав чимсь мокрим паничеву одягу, та й попросив потім одягнутися в його чисту одягу (в одягу того, котрий залишався). Може се як раз і був Гілевич з кимсь заманим. Однак нічого певного не звісно; не відомо, хто був убитий і де подівся Гілевич. Сидить лише скільки душ, що їх мають за спільників Гілевича.

◆ **Арешт друкарні.** В Москві поліція відкрила таємну друкарню соціал-демократичної партії. Знайдено багато шрифту, краски, поклик до новобранців, 200 підроблених казенних печатей, паспортів бланки, патрони. Арештовано чоловіка й жінку.

◆ **Арешти селян.** В селі Замислово могильовської губернії арештовано 200 душ селян. Їх обвинувачують в тому, що вони пособляли відомому розбійникові Савицькому.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Пам'ятник Квітці.** Дозволено збудувати в Харькові пам'ятника українському письменникові Квітці-Основаєнцеві. Город Харьков на се дає 3,000 рублів, та крім того збиратимуться гроші по земствах і між опрічними людьми.

◆ **Нова школа.** При київських технічних курсах професора Перманова відкривається „землеустроїтельна школа“ з двохлітнім курсом учіння.

◆ **Шахрайство в банку.** По підроблених бланках київського відділу Волзько-Камського банку, невідомі шахраї одержали 1,200 рублів, в Саратовському, Сибірському, Казанському й Нижегородському банках. Украдено в тому-ж таки київському відділові Волзько-Кам-

ського банку 100 переводних бланків. Думають, що в шахрайській справі брав участь поліцейський Давидов, що служив у банку. Його арештовано.

◆ **Союзнницька часопись.** В Полтавщині, в Лубнях, з 5 листопаду почала виходити газета „Благовѣсть“, під редакцією голови лубенського відділу „Союза русскаго народа“, Ясінського. Газета має бути щотижневою.

◆ **Грабіж у церкві.** Недавно в селі Сокиринцях прилуцького повіту, в маєтку графині Ламздорф-Галаган, невідомі пограбовали церкву і вбили сторожа.

◆ **Грабіж у волості.** В Сумах, Харьківської губернії, в самому осередку города, невідомі злочинці пограбували Волосне Правління. Забрано 300 рублів грошей і поранено на смерть 4 чоловіка.

◆ **Справа Асланова.** Недавно в Києві було розглянуто справу начальника київської „сискної“ поліції, Асланова і його помішника, агента тієї-ж поліції—Зелло. Обвинувачено їх у злочинствах по службі. У протязі трьох літ Асланов був за начальника поліції й ввесь цей час справа з вишукуванням злочинців у Києві йшла дуже недоладно. Пійманих злодіїв, та інших злочинців, Асланов пускав на волю, під тією приликою, що вони можуть допомогти йому знавати про все, що діється по-між злочинцями; а на справжки це робилося за гроші; таким способом одкупився в Асланова відомий у Києві злочинець Целендер. Брав Асланов хабарі теж з потайних розпустних домів, брав з клубів, де була не дозволена гра в карти; з одних брав менш: 5, або 10 рублів, з інших брав по 100 р. і більше. Всією справою в сискній поліції орудував агент Зелло, що найбільше підбивав до зловжитків і самого Асланова. Обох їх, Асланова й Зелло, зкинено з посад ще в минулому році і вони вже мало не рік висиділи в турмі.

Судова справа Асланова велася при відчинених дверях і дуже зацікавила київське громадянство. Асланова засуджено на 3 роки й 3 місяці арештанських рот, а Зелло, теж туди, на 3 роки.

◆ **Велике злочинство.** В селі Крупці, Гомельського повіту, троє озброєних злочинців напали на будинок священика Чулицького, забрали 300 рублів грошей і потім убили самого священика Чулицького, його жінку й його батька (теж священика). Вбили й жінку священика Черкасова, чиновника Константінова й його матір; сі троє гостювали на той час у священика Чулицького. Виконавши криваве діло, злочинці зникли. На місце події приїздив губернатор з слідчими. Злочинців ретельно розшукують.

Осіжє листя.

Останнє, змарнілее листя!..
 Злітає так тихо, по-волі,
 І стелеться шаром безсилим
 На мертвому, зімному долі...
 Се ви, мої мрії колишні?
 Се ви, мої красні надії?—
 Оті, що цвіли так роскішно!
 Се ви, мої сні золоті?..

Порушить нога сухе листя
 І смутно воно обізветься;
 А давні сні коли збудиш,
 То серце сльозами залеться...

Не руште-ж сухого ви листя,
 Нехай умірає по-волі,
 Не руште красу помарнілу
 На мертвому, зімному долі..

Княжна Н. Мочубеґана.

Переспів.

Засніте, великі думки й поривання!
 Засніте, ви мрії ясні!
 Панують вже в світі не ваші бажання,
 В життєвому храмі краси.

Вже інші боги там зорять з пьєдесталів,
 Старі заповіти забув чоловік,
 Колишніх високих не чуть ідеалів,
 І правди той промінь ясний уже зник.

З дитинячих літ ви любови шукали,
 Ви маріли світ весь обнять,—
 Та задрістє і кривду ви тільки зустріли!..
 То спіть же... Не час вам вставать!

Провідців других собі люди придбали,
 Щоб рідному краю служити!
 Вже інші тепєра пісні залунали,
 А давні... вже треба лишити...

Спіть, думки великі й святі поривання!
 Бог в світі панує другий...
 Йому тільки мир і пєсе панування;
 Той бог—„капшучок золотий“!

Так спіте-ж, великі думки й поривання!
 Засніте, ви мрії ясні!
 Панують вже в світі не ваші бажання
 В життєвому храмі краси...

Гр. Ашкаренко.

ТЕРЕВЕНІ.

(Мовля, фельетон).

Осінь, добродію,—справжня осінь! таки вона
 знайшла нас,—прийшла з тією млою, сивими хма-
 рами, дрібненьким дощем; дарма, що дописувачі з
 провинції порозписували, ніби настала друга весна,
 зацвіли садки,—„і вишеньки і бузок“! Брехня то
 все,—„наша по нас“ завжди прийде!..

Стоять либонь калюжі по рівних Вербівках,
 та Печихвостах, ходять там люди,—(минаячи калю-
 жі та баюри),—по-за огородами; ходимо й ми, кія-
 не,—по кладках. Не вірите? Ось підіть по вули-
 цях наших, або на Думську площу до „Публич-
 ної бібліотеки“,—(про інші місця вже й не кажу),
 то побачите, що люде, найблагородніші кіяне, стри-
 бають через рови, та баюри, просто таки по клад-
 ках,—зовсім так, як і в вас, у якійсь Вербівці, або
 в Печихвостах; тільки в селах се—через „некуль-
 турність“, а в нас через дуже велику ремонтну
 „культуру“.

Ну, звичайно, це кіян не спинає,—стрибають
 просто, бо куди-ж його обійдеш „по-за огородами“?
 все тут позабудовувано так, що в кожному двори-
 щі тільки малу вулицьку зоставлено, для проходу.
 Де який сарайчик одсторонь стояв—і з його „ква-
 тирю“ зроблено, та тільки стежку малу для про-
 ходу покинено, бо все те гроші дає. На що, мов-
 ляв, ті простори? Хочеш просторів, сиди в Печи-
 хвостах; хочеш Київва,—сиди хоч і в підвалі, або
 під небесами, дєсь хоч на 5-м поверсі;—се таке ді-
 ло! Можеш уявляти собі, що відпокутуєш якусь
 романтичну або ідейну вину, тоді найми домівку
 в темнім „підземеллю“, а хочеш уявляти собі, що
 за добрі діла пробуваєш уже при життє в рай-
 ських високостях, тоді наймай „на 5-му“. Правда, в
 „романтичних“ підземеллях давніше хоч нічого не
 платилося, а тут і за домівку в підвалі здуплять
 з тебе чималенько, та се вже инша річ. За те—в
 Київві! Навіть не в якійсь там Полтаві, а—в Київві!
 Втїшайся тим.

Тут тобі не Вербівка і не Дулівка, тут тобі—

водограй життя, кипучий вир думок, бажаннів, діл, добродійства й злочинства, хисту й безхистя, віри й безвір'я, роскошів і—смерти з голоду!

„Смерти з голоду? в Києві?! де стільки людей? де стільки всяких встановищ добродійних, що клопочуться про нужденних?“—Оце так скаже инший хуторянин:—„та вже, скаже далі, як би в нашій Душівці хто помірав з голоду, то таки-б не дали загинути християнській душі,—не скрізь би саму душу давали, а таки десь дали-б хоч скоринку хліба, як би воно прийшло під вікно та попросило“!

Ва! „попросило“! Не всяке попросить... Ось, у Києві-ж таки, одна панночка, студентка „Комерчеських курсів“—втопилася, зоставивши карточку, що загинула з великої голоднечі; а не просила вона нікого... Зганила студентка в тій карточці всіх „ближніх“, між иншим і товаришів своїх: „побачила я,—каже,—що й товариші можуть бути лише добрими „субутильниками“, та „собесідниками“, а до лиха „товаришового“—їм байдуже, так як і всім иншим“!.. Стали люде судити сердешну втоплену,—на-що вона так „гордо“ зробила, ні до кого не вдалась, ні в кого не *попросила* помочі, а пішла й нишком втопилася з голоду... Правда, дуже гордо зробила і на всіх тинь кинула...

Але-ж... Ось тепер якийсь студент друкує вже в газетах, для відома всіх мирян кийвських, отаку оповістку: „Шукаю якої-небудь роботи; голодаю“. Цікаво, чи багато він помочі знайде?.. Вже-ж не можна сказати,—„чом же він ні в кого не просить поратунку“!—Просить...

Однак не в тім річ, що *не хотять* люде пособити, а „нема часу“ тим зайнятись, прямо таки—нема часу! Всяк страшенно зайнятий:—або наукою, або службою, (всякого розбору), або роботою своєю, або тими „Обществами“—і господи, скільки їх розвелося!

Не бійтеся, я не буду вам перелічувати всіх „Обществ“, а скажу лише про саме найновіше: заснувалося в Києві „Общество вѣрующихъ въ переселение душъ“. Ви, може, думаете, що я брешу? (бо то вже, мовляв, тим фельетонистам личить, навіть слід—брехати!). Отже-ж, далєбі, не брешу: прийшла тая мода з Петербургу і заснувалася й у Києві громадка людей, що вірають, отак як вірили давні єгиптяне (чули-ж ви про їх?), що душа кожної людини була перше в *иншому* людському тілі, або, може, пробувала і в якій звірині,—наприклад у вовкові, або в бикові, або, шануючи вас, у собаці чи в свині,—а по смерті теперішньої людини

знов перейде в когось. І того ніхто не зна, де його душа перше пробувала.. хоч кажуть, де-хто тее трохи пам'ятає...

Отож прихильники того Общества—„проповідують тую віру; але як звісно, „віра без діл—мертва“, отже й „прихильники віри в переселення душ“ кажуть, що треба „самосовершенствоваться“, щоб як душа прихильника цієї віри увійде, після його смерти, в иншу людину, або в осла, чи в свиню, то щоб була та істота—„совершенніша“.

Ну, що-ж як стане ще ослиша, або ще свинніша?.. Розказав би вам ще де-що, але так ніколи, так я не маю часу, що й Господи!..

Хтось.

* * *

Я заблудив... Як в лісі темнім,
В житті своєму заблудив.
Тепера знаю, де дорога,
Коли звернув і що впустив...

Та пізно вже... нема надії
На мій вернутись рідний шлях:
Літа минули!—тут загину,
Як в клітці той невільник птах!

В. Нашубський.

ОДРУЖІННЯ.

Пригода зовсім неможлива.

У двох діях.

(Переклад з Гоголя).

(Д а л і).

Я в а 7.

Ті-ж і Жевакін з Дуняшкою.

Жевакін. (*Дуляшці*). Будь ласка, серденько, почить мене... На вулиці, бач, пилу того насіло не мало. Он тамечки здійми пушинку! (*повертається*). Так! спасибі, серденько! Он ще подивись,—там неначе-б то павучок лазить! А на закаблуках там ззаду нічого нема? Спасибі, любочко! Ось тут ще, здається... (Гладить рукою рукав фрака й поглядає на **Онученна** та **Івана Павл.**). Суконце пак аглицьке! Адже як носитись! У 95-му році, як була наша ескадра в Сіцилії, купив я його ще мічманом і пошив з його мундір; у 801-му, при Павлові Петровичові, зроблено мене лей-

тенантом,—сукно було новісіньке; у 814 зробив експедицію кругом світа,—і ото тільки на зшивках трохи ніби потерлось; у 815 вийшов у отставку,—тільки перелицював; уже десять літ ношу, а до сеї пори сливе новий. Дякую, серденько, м... кралечко! (*Посилає поцімнок рукою і, підходячи до свічада, злежка підстобурчує волосся*).

Онучк. А як, дозвольте спитати, Сіцилія... от ви, добродію, сказали,—Сіцилія; хороша це сторона, Сіцилія?

Жов. А, чудова! Ми тридцять чотири дні там пробули; краєвид, я вам скажу, добродію, просто очі вбірає! Маєте собі,—отакі гори, тутечки деревце яке-небудь гранатне, і скрізь італьяночки, такі трояндочки,—от так і хочеться поцілувати!

Онучк. І добре освічені?

Жов. О, чудово, добродію! так освічені, як у нас хіба тільки графині! Було, підеш вулицею,—ну, руський лейтенант, звичайно, тутечка еполети (*показує на плечі*), золоте вишиття... І такечки красунечки чорнявенькі,—у їх же біля кожного будинку ганочки, а покрівлі от такі як отсей поміст, зовсім рівні,—було такечки дивишся й сидить тобі отака трояндочка... Ну, звичайно, покажеш себе, як подобає... (*вклоняється й розмахує рукою*) і вона отак тільки (*робить рух рукою*). Звичайне, вбрана: тут у неї якийсь едвабець, та шнурівочка, жіночі всякі сережки... ну, одно слово, така ласа штучка!..

Онучк. А як,—дозвольте ще вас попитати,—якою мовою розмовляють у Сіцилії?

Жов. А, звичайно, всі по французькому.

Онучк. І таки всі чисто панночки говорять по французькому?

Жов. Чисто всі, добродію. Ви, може, навіть не повірите тому, що я вам допроважу: ми жили тридцять чотири дні, і за весь той час ні одного слова я не чув од їх по руському.

Онучк. Ні одного слова?

Жов. Ні однісінького. Я не говорю вже про дворян і про інших сінйорів, се-б-то всяких їхніх офіцерів; але візьміть умисне тамошнього простого мужика, того що тягає на плечах усяке дрантя, спробуйте, скажіть йому: „Дай, братіку, хліба“,—не розбере, далєбі не розбере; а скажіте по французькому: „Dateci del pane“, або „portate vino!“—зрозуміє й побіжить, і именно принесе.

Ів. Павл. А цікава одначе, як я бачу, повинна бути сторона ота Сіцилія. От ви сказали—мужик: що мужик? як він? чи так зовсім, як і руський мужик—широкий у плечах і землю оре, чи ні?

Жов. Сього не можу вам сказати: не зауважив, орють чи ні; а от що-до нюхання табаки, то маю вам

сказати, що всі не тільки нюхають, а навіть за губу кладуть. Перевози теж дуже дешеві: там сливе все вода, і скрізь гондоли... Натурально, сидить отака волошечка, отака трояндочка, вбрана: манишечка, хустиночка... З нами були аглицькі охвицери; ну, народ такий самий як і наші: моряки... і спершу, дійсно, було дуже чудно: не розумієш одно одного; але потім, як гаразд обізналися, то почали зовсім добре розуміти. Покажеш було такечки пляшку, або шклянку,—ну, зараз і знаєш, що се значить—випити; приставиш отак до рота кулак і скажеш тільки губами: „пих, пих!“ вже й звісно—люльки покурити. Взагалі, маю вам сказати, мова досить легка,—наші матроси за яких три дні стали зовсім добре розуміти одно одного.

Ів. Павл. А дуже цікаве, як я бачу, життя в чужих краях. Мені дуже приємно зійтися з людиною бувалою. Дозвольте спитати, з ким маю честь говорити?

Жов. Жевакин, добродію, лейтенант в одставці. Дозвольте з свого боку теж попитати, з ким маю щастя розмовляти?

Ів. Павл. При уряді езекутора, Іван Павлович Яешня.

Жов. (*не дочувши*). Е-ге, я теж підживився. Знаю, що світ не близький, а пора холоднувата, то я оселдчика з хлібцем перехопив.

Ів. Павл. Ні, здається, ви не розібрали: се моє призвище Яешня.

Жов. (*уклоняючись*). Ох, вибачайте! я, бачите, трохи не дочуваю... Я, далєбі, думав, що ви, добродію, сказали, що поснідали яешнею...

Ів. Павл. Та що робити! Я вже хотів-був просити генерала, щоб дозволив мені зватися Яешницін, та свої відмовили: кажуть, що буде скидатися на „сучий син“.

Жов. А се одначе трапляється. У нас уся третя ескадра, всі охвицери й матроси — мали прекумедні призвища: Помийкин, Ярижкин, Перепріїв лейтенант; а один мичман, і навіть добрячий мичман, був на призвище просто Дірка. І капітан було оце: „Гей, ти, Дірко, йди сюди!“ і було завжди над ним пожартує: „ой ти дірко отака!“—каже було йому. (*Чути в сінях дзвінок; Фекла біжить через хату відчиняти*).

Ів. Павл. А, здорова була, паніматко!

Жов. Здорова! як ся маєш, голубонько?

Онуч. Здорові були, паніматко, Фекло Ивановна Фекла (*біжить похланцем*). Спасибі, добродію, здорова, здорова! (*відчиняє двері; в сінях чути юмін: „Дома?“—„Дома“*). Потім скілька слів невизначних; Фекла відповідає з досадою: Дивись ти, який!

Я в а 8.

Ті-ж, Кочварьов, Подколюсін і Фекла.

Кочк. (до Подколюсіна). Ти пам'ятай тільки—кураж і більше нічого! Оглядається й уклоняється, трохи здивований, (сам-собі): Оце, яка юрма народу. Що це за знак? Чи не женихи часом? (*штовхая Феклу й мовить їй нишком*). З яких кутків назбирала граків? га?

Фекла (нишком). Тут тобі граків нема, все чесні люде.

Кочк. (їй). Гості наволочені, жупани зволочені.

Фекла. Оглянься, голото, на свої ворота, а й похвастати нічим: шапка в руб, а юшка без круп!

Кочк. Не бійсь, у твоїх багачів-дукачів—по дірці в кишені! (*у-юмос*): Та що-ж вона робить тепер? Адже сі двері, мабуть, до неї в спочивальню? (*підходить до дверей*).

Фекла. Безсоромець! Говориться тобі, ще одягається.

Кочк. Ото клопіт! Що-ж тут такого? Адже-ж тільки подивлюся й більше нічого. (*Дивиться крізь дірочку в замку*).

Жев. А дозволяйте й мені поцікавитися теж...

Яеш. Дозвольте подивитися мені тільки одну разину.

Кочк. (все дивиться). Та нічого не видно, панове! І розглядіти не можна, чи жінка, чи подушка; (*всі одначе оступилим двері й продираються, щоб заглянути*).

Кочк. Ш-ш! хтось іде... (*всі відскакують геть*).

Я в а 9.

Ті-ж, Ор. Пант. й Агафіє Тих. (*всі вклоняються*).

Ор. Пант. А з якої причини були ласкави вшанувати завітанням?

Яеш. А з газет я довідався, що бажаєте брати підряд на постачання лісу й дров, і через те, будучи при уряді езекуторським, при казенному місці, я й прийшов довідатись, якого розбору ліс, скільки його є і на який час можете його постачити.

Ор. Пант. Хоч підрядів ніяких не беремо, але завітанню раді. А як на прізвище?

Яеш. Колежський асесор, Іван Павлович Яешня.

Ор. Пант. Уклінно прошу сідати; (*вдається до Жев.*). А дозволяйте спитать...

Жев. Я теж—бачу в газетах оповістка про щось. А ну лиш, думаю, піду. Година здалася гарна, по дорозі всюди травиця..

Ор. Пант. А як, добродію, на прізвище?

Жев. А лейтенант морської служби в одставці, Балтазар Балтазарів Жевакин 2-ий. Був у нас ще инший

Жевакин, так той ще раніш мене вийшов у одставку: був ранений, паніматко, і куля так чудно пройшла, що коліна самого не зачепила, а по жилі прошпигнула,—неначе голкою зшило; так що було як стоїш із ним, то все здається, що він хоче тобі „чернечого хліба“ дати коліном.

Ор. Пант. Прошу-ж вашої ласки сідати; (*вдається до Онучк.*). А дозволяйте спитать, з якої причини?

Онучк. По сусідству, знаєте. Будучи в доволі близькому сусідстві...

Ор. Пант. Чи не в будинку купецької жони Тулубової, що навпроти, маєте жити, добродію?

Онучк. Ні, я поки-що живу на Пісках, однак маю намір згодом перебраться сюди, добродію, у сусідство, в сю частину города.

Ор. Пант. Прошу-ж із ласки вашої—сідати; (*до Кочк.*). А дозволяйте спитати...

Кочк. Та невже-ж ви мене не пізнаєте? (*до Аг. Тих.*). І ви теж, добродію?

Аг. Тих. Як мені здається, я й зовсім вас не бачила.

Кочк. Але ви пригадайте: ви певне бачили мене де-нибудь.

Аг. Тих. Далєбі, не знаю... Хіба чи не в Бирюшких.

Кочк. Іменно в Бирюшких.

Аг. Тих. Ах, ви не знаєте: їй пак пригода сталась!

Кочк. А як-же,—пішла заміж.

Аг. Тих. Ні, се-б іще добре, а то ногу зломил.

Ор. Пант. І дуже поламала! Верталась доволі пізно до-дому на дрожках, а візниця був п'яний і вивернув з дрожок.

Кочк. То-то-ж я пам'ятаю, що щось таке було; чи пішла заміж, чи зломил ногу.

Ор. П. А як на прізвище?

Кочк. Та як-же: Ілля Фомич Кочварьов; свояки-ж ми,—жінка моя раз-у-раз про це говорить... Дозвольте, ось дозволяйте: (*бере за руку Подколюсіна й підводить*) приятель мій,—Подколюсін Іван Кузьмич, надворний совітник, служить експедитором, сам усі діла справляє, найчудесніш удосконалив свою часть.

Ор. П. А як на прізвище?

Кочк. Подколюсін, Іван Кузьмич, Подколюсін. Директора настановлено так тільки, аби, а всі діла вершить він, Іван Кузьмич Подколюсін.

Ор. П. Такечки... Прошу-ж ласки вашої сідати.

Я в а 10.

Ті-ж і Стариков.

Стар. (вклоняється жваво й швидко, по купецькому, злегка беручись у боки). Здорові були, паніматко Орино Пантелеймонівно! Хлопці на Гостинному дворі мовляли, що продаєте вовну, паніматко?

Аг. Тих. (одвертається з призириством і говорить нишком, але так, що Стар. чує). Тут не купецька крамниця!

Стар. Ова! чи не в-пору прийшлисьмо? чи й без нас діло змоторено?

Ор. П. Прошу, прошу, Олексію Дмитровичу! хоч вовни не продаємо, а приходіві раді. Прошу, сідайте з ласки. (Всі посідали. Мовчанка).

Яеш. Чудна година сьогодні: ранком було зовсім збіралося на дощ, а ось тепер неначе-б-то й вяснилось.

Аг. Тих. Еге-ж, уже тая година така осоружна: іноді вясниться, а иншим часом зовсім роздощиться. Така-то вже прикрість!

Жев. От у Сіцілії, добродійко, ми були з ескадрою у весняну пору,—коли приміняти до нашого, то вийде коло місяця Лютого; вийдеш було з дому,—сопляшно, а потім такечки—дощик, і дивишся, справді неначе-б-то дощик.

Яеш. Найгірш, як у таку добу сидиш сам. Жонатому чоловікові—зовсім инша річ, не нудно; а от як самотою, то се просто...

Жев. О,—смерть! прямо—смерть!

Онучк. Еге-ж, це можна сказати...

Кочк. Та що й казати! просто як на мука! життю не будеш радий! Не доведи Господи побувати в такому становищі.

Яеш. А як, добродійко,—коли-б вам довелося вибрати собі милого... Дозвольте довідатися про ваш смак. Вибачайте, що я так просто. У якій службі, на вашу думку, подобніше бути мужові?

Жев. Чи хотіли-б ви, добродійко, мати мужом людину знайому з морськими бурями?

Кочк. Ні, ні! Краший муж, на мою гадку, той чоловік, що сливе сам орудує всим департаментом.

Онучк. Навіщо-ж таке упередження? Навіщо ви хочете скласти догану чоловікові, що хоч, звичайно, служив у піхотній службі, але знається одначе й на поведінні в вищому товаристві.

Яеш. Добродійко, розважте—ви!

Аг. Тих. (мовчить).

Фекла. Відповідай-же, голубко! скажи їм що-небудь.

Яеш. То як-же добродійко?

Кочк. Якої-ж ви думки, Агафіє Тихоновно?

Фек. (тихенько їй). Скажи-ж, скажи: „Дякую“, мовляв; „з дорогою душею“... Не хороше-ж так сидіти.

Аг. Тих. (з-тиха). Міні сором!.. далєбі сором! я піду з-відсі, далєбі піду!.. Тіточко, посидьте за мене!

Фек. Ой, не вчини такого сорому, не виходь, зовсім осоромишся! Вони не-знати-шо подумують!

Аг. Тих. (з-тиха). Ні, далєбі піду! піду, піду)! (стікає. Фекла й Аг. Пант. виходять слідом за нею).

Яеш. От тобі й на, і пішли всі! щож се за знак?

Кочк. Що-небудь, мабуть, сталося!

Жев. Щось-такого, мабуть, у жіночому убраннячку... такечки—поладити щось... манишечку... пришилити...

Я в а 11.

Ті-ж і Фекла—(виходить, усі до неї на зустріч з питанням):

Усі. Що, що таке?

Кочк. Що-небудь зробилось?

Фек. Як можна, щоб зробилось! Й-же богу, нічого не зробилось!

Коч. А чого-ж вона пішла?

Фек. Та засоромили, через те й пішла: зовсім скампузили, так що й не всиділа на місці. Просить вибачити: у-вечері, мовляв, на шклянку чаю звольте прибути. (Виходить).

Яеш. (на-бік). Ох, уже міні тая „шклянка чаю“! От, за те не люблю тих сватаннів, що як почнеться воловодіння: сьогодні неможна, та завітайте завтра, та ще післязавтра, та ще треба поміркувати. А се-ж таке діло, що зовсім бредня, не яка ж мудрація! Нехай його чорт візьме! я чоловік при уряді, мені ніколи.

Кочк. (до Подк.). А господиня—гарненька? га?

Подк. Та нічого-собі.

Жев. А господинька пак гарненька?

Кочк. (на-бік). От, чорт-би його забрав! Сей дурень уже закохався! Ще буде заважати, чого доброго! (в-голос). Зовсім не гарна, зовсім не гарна.

Яеш. Ніс великий.

Жев. Ну, ні, носа я не зауважив. Вона така трояндочка,

Онуч. Я сам тієї-ж думки. Ні, не те, не те... Я навіть думаю, що навряд чи вона знається на поведінню в вищому товаристві. Та чи знає вона й по французькому?

Жев. А чом-же ви, дозволю собі спитати, не спробували, не поговорили з нею по французькому? Може-ж і знає.

Онуч. А ви думаєте, що я говорю по французькому? Ні, я не мав щастя запобігти собі такого виховання. Мій батько був мерзена тварюка. Він і не думав

мене вивчити французької мови. Я був тоді дитиною, мене легко було привчити, треба було тільки висікти гаразд і я знав-би, я-б напевне знов!

Жев. Ну, та тепер-же, як ви не знаєте,—що-ж вам з того за користь, коли-б вона...

Онуч. А, ні, ні! Жінка зовсім інше діло: треба, щоб вона конечне знала, а без того в неї і те, і се... (показує на кивах) все буде не те.

Явш. (на-бік). Ну, про це нехай клопочеться хто інший. А я піду та огляжу з надвору будинок і флигелі і коли тільки все як слід, то сього-ж вечора добьюся діла. Сі женишки мені не страшні,—народ щось-то все щуплий. Таких молоді не люблять. (Виходить).

Жев. Піти покурити люлечки. А що, чи не по дорозі нам? Ви де, дозвольте спитати, живете?

Онуч. А на Пісках у Петровськiм провулку.

Жев. Еге, так,—буде кружно; я на Острові, в 18-ій лінії; об-тім я все таки вас надведу. (Виходить з Онучк.).

Стар. Ні, тут щось-то чванькуваті!.. Ох, пригадаєте потім, Агафіє Тихоновно, й нас! З-тим, добродію, моє шанування! (вклоняється й виходить).

Я в а 12.

Подколюсін і Кочварьов.

Подк. А чого-ж і ми дожидаємось?

Кочк. Ну, що? правда, господиня—миленька?

Подк. Та що!... Мені, сказати по правді, вона не до сподоби.

Кочк. От тобі й на! Се що таке? Та ти-ж сам згодився, що вона гарна?

Подк. Та так, щось не теє... і ніс довгий, і по французькому не вміє...

Кочк. Ще чого? тобі на-що по французькому?

Подк. Ну, все-ж таки молода повинна знати по французькому.

Кочк. Та чого-ж се?

Подк. Та того, що... я вже не знаю чого, а все вже в неї буде не те.

Кочк. Ну, от! зараз один дурень сказав, а він уже й вуха розвісив. Та вона—красуня, просто—красуня; такої дівчини не знайдеш ніде!

Подк. Та мені самому вона спершу була сподоба лась, а потім як почали казати „довгий ніс, та довгий ніс“,—ну, я й придивився і бачу сам, що довгий ніс.

Кочк. Ех ти! „догадавсь, та в дурнях зоставсь“! Вони-ж умисне провадять, щоб від тебе одкараскаться: і я теж не хвалив,—так уже ведеться. А се, братіку, така дівчина! Ти роздивись тільки на її очі: адже се,

чорт знає, що за очі,—говорять, дишуть! А ніс? я не знаю, що за ніс! білий—як алебайстер! Та ще й алебайстер не всякий дорівнюється. Ти сам роздивись гаразд.

Подк. (усміхаючись). Та тепер-то я знов бачу, що вона неначе-б то гарна.

Кочк. Звичайно, гарна! Слухай,—ось тепер як вони всі пішли, ходім до неї, освідчимося і все скінчимо.

Подк. Ну, я сього не зроблю!

Кочк. Чому-ж?

Подк. Та що-ж за нахабство таке? Нас багато; нехай вона сама вибере.

Кочк. Ну, та що тобі дивитись на їх? боїшся рівнятися з ними, чи що? Хочеш, я їх усіх в одну хвилину збуду?

Подк. Та як-же ти їх збудешся?

Кочк. Ну, се вже моє діло. Дай мені тільки слово, що потім не будеш одмагатись.

Подк. Чому-ж не дати? добре, я не відмагаюсь: я хочу одружитись.

Кочк. Руку!

Подк. (подає руку). На!

Кочк. Ну, сього тільки мені й треба... (Обов виходять).

(Завіса спускається).

Перекл. О. Пчілна.

(Провід—далі).

* * *

Виходь ти до мене у зоряні ночі,
Тоді як дримають луги та гаї;
Тоді як і люде усі спочивають,
Тоді як співають в садку солов'ї.

Виходь ти до мене, як місяць на небі
Із хмари у хмару один вирина,
Тоді як у грудях палкїї бажання,
Тоді, як ти будеш—як будеш одна.

Виходь ти до мене і в темній ночі,
Як вітер бує, діброва шумить,
Виходь, моя люба, тоді, як у грудях...
Як серденько в грудях у тебе болить!

Катеринодар.

Оленса Кириї.

Малюнок В. Корнієнко (до Енеїди Котляревського, видання „Віку“).

Нептун із давня був дряпічка:
Почув Енеїв голосок,
Шатнувся зараз із запічка:
Шівкопи для його кусок!
І миттю осідлавши рака,

Схвативсь на його, мов бурлака,
І вирнув з моря як карась.
Загомнів на вітрів грізно:
«Чого ви гудете так різно?»
«До моря, знаєте, вам зась!»

Українське слово й мистецтво.

◆ **Євангеліє українською мовою.** Вийшло вже євангеліє третього євангелиста, Луки, в українським перекладі, під редакцією, як і давніш, єпископа Парфенія.

◆ **Нові видання.** Київське видавництво „Ранок“, що вже чимало випустило поважних творів, видає збірник віршів Чупринки. Вірші сього поета друкувалися в різних українських часописах і їх вже пора було зібрати в однім виданні. Збірник матиме назву— „*Онецивіт*“, (ніби—та квітка, що розцвіта проти Івана-Купала).

Вийшла в Київі книжечка Федора Никипольчука „Щасливий деньок“, („сцени-жарт на 1 дію“). Ціна 20 коп.

В Полтаві вийшов жарт в 1-й дії, В. Товстоноса й Г. Левченка „День правди“. Ціна 20 к. Пьєска дозволена для постанови на кону.

◆ **Спільний календарь.** В Київі має вийти календарь на двох мовах: на московській і на українській. Складають календарь співробітники руських часописів і деякі письменники українці; а деякі автори українські, наприклад О. Пчілка, від участі в тому календареві відмовились.

◆ **Медаль за мистецькі вироби.** Недавно український мистець Опанас Сластіон одержав від „Головного управління землеустроюства и земледѣлія“ срібну медаль за свої роботи—(витискання й чеканки на міді)—виставляні на київській кустарній виставці сього року. Були то найбільше рамця, виконані у старому, суто-україн-

зькому стилю, на зразок стародавніх срібних та мідяних шат і взагалі іконостасних оздоб. Оригінальна тая орнаментика, роботи д. Сластіона, була оксидована під старі кольори й оздоблена різнобарвним камінням.

◆ **Конфіскація.** В Києві конфісковано одривний календарь, тідьки-що випущений видавництвом „Час“.

Спілки й господарство.

◆ **Спілковий рух.** На Волині й на Поділля засновується ціле гроно нових кредитових товариств: на Волині—в городі Заславі і в містечках. Є Товариства в Гайсині та Бершаді.

Сливе всі ці товариства мають однакові устави; паї по 100 карб., позички видаються від 100 карб. до 5,000 карб. і більше.

◆ **Товарисьна розвага.** „Сільське-господарське товариство“ в селі Ненадісі, таращанського повіту, в Київщині, поставило біля свого помешкання, на майдані гойдалку й трапецію для гімнастики. Ся забава принажує до себе в неділю й в инше свято дуже багато людей, прямо—все село. Товариство зробило добре діло, врядивши сю розвагу, бо вона дає міць тілові і разом з тим одвертає людей від розваги шкодливої,—горілки, карт і т. и.

◆ **Господарські класи.** На Поділля в 1910 році відкривається 15 господарських і 12 ремесницьких класів при міністерських школах. Ті села, де буде заведено господарські класи, будуть разом і осередками агрономичної запомоги для сусідньої людности. Там буде зразкове поле, пасіка, школа дерев, склад хліборобських машин, склад насіння й таке йнше.

◆ **Нові школи в Чернігівщині.** По де-яких селах та містечках чернігівської губернії одкриваються чотирьохкласні городські школи, з наукою французької та німецької мови; крім того при школах буде заведено й ремесничі відділи.

◆ **Що сталоса з нашим урожаєм.** В сьому році по всій Росії був такий добрий урожай, якого не було вже 40 літ. По-де-яких країнах, наприклад у Приволжському краю, хліба зародило так багато, що в людей не вистачало часу на збір хліба і ще об Покрові хліб стояв на полі в копах.—Та чи скористує наше селянство з того врожаю? Чи забагатіє воно хоч трохи від продажу свого зайвого хліба? Склалоса так, що весь наш урожай піде на користь чужоземним капіталістам, бо наші хлібороби дуже поспішилися: пустили

в продаж мало не весь свій зайвий хліб і через те ціна на його від-разу впала: наша найкраща пшениця продається на 20 коп. дешевше заграничної. І от, чужоземні покупці, почувші про наш врожай, як найшвидче й по найменшій ціні скуповують руський хліб та ввозять його за-границю.

А тут з багатьох місцевостей надходять сумні звістки, що на те літо не можна сподіватися врожаю, бо довгочасна засуха сеї осені дуже пошкодила озимині.

◆ **Чищення скла.** Скло від довгої своєї служби на лямпі—робиться мутне та жовте, і як його не чисть, та не мий, все-ж таки плями застаються. І ось, щоб вибавити їх, треба настругати крейди й змішати її з шпигинаром. Далі треба намазати сієї мазі на шматочок замші й терти нею скло. Після цього знов витерти його чистенькою тряпочкою—і скло стане зовсім прозоре.

Господарська виставка в г. Проскуріві, (на Поділля).

Господарська виставка, що була в нас,—на жаль, мало звернула уваги українського громадянств й печаті, та до того ще й сама не вмiла, або не схотiла використати тих багатих дарів природи, що ними визначається наша частина України. Крім того виставка не скористувалась нашою сільсько-господарською літературою, щоб показати людові, що він вже має де-що з цієї науки й на своїй рідній мові. Але все-ж таки нашим часописям можна більше сказати про цю виставку, хоча за для того, щоб показати, як треба робити виставки, щоб вони стали людом у більшій пригоді.

Найголовніші відділи на Проскурівській виставці були такі: садівництво, лісоводство, рибоводство, всяке ремество, молочарство, жива худоба: коні, скот, вівці, свині, птиця.

Де-що було гарне, але-ж наприклад відділ лісництва був такий бідний, що приїзді, которі не знають Поділля, могли-б погадати собі, що воно дуже бідне на ліси, а тим часом на Поділлі не тільки є багато лісу, а навіть чимало є хороших лісних хазяйств: хоча-б узяти маєток Н. Балашова—Рахни-Лісові (ямпольск. пов.), або Шпиково (брацлавськ. пов.), де, між иншим кажучи, зустрівається дуже рідке на всю Європу дерево Березка *), що зовсім уже переводиться.

Отже-ж, з подільських лісових експонатів було тільки два: з Горчишного (ушицьк. пов.) п. Залісько-

Sorbus forminalis Crantz. Його дрібні, тверді, буроваті яблучка,—схожі з рябиною,—вживалися давнiш якo лiк вiд рiзачки.

го, та другий з Кропивної (від садівництва Грюнера).

З Волині, багатої на ліси, був тільки один експонат.

Але саме дивне те, що від лісництва державних маєтків, що має великі ліси на Поділля, не було на виставці нічого. В такім самім становищі було й молочарство, бо тільки пан М. Уметовський із с. Чайтовини (проскурівськ. пов.) виставив повне, науково поставлене, хазяйство. Крім його було кілька зовсім мизерних експонатів.

Ще гірше було з відділами промисловим та машинним, з відділом овцеводства, птахівництва, рибальства. По відділу „коневодства“ було кілька рисистих коней, що виставили де-які великі пани. В промисловім відділі були фосфорити, від М. Баронецького, з с. Крутобороди (летичівського повіту).

Що до скотарства, то хоча й було виставлено де-що гарне, та все те було панське. Тут були корови—голандки і фрейбурки, і сementалки, але ні одної української корови; крім того чогось не було й чеських коров, що люде звать або німецькими, або голендерками. Прості-ж селяне дуже рідко розводять гарних корів, бо не мають на те коштів, а як у кого й трапиться добра корова, то він вже й боїться її віддати на виставку, щоб з нею там чого не скоїлось, бо тоді—хто йому поверне гроші? Слід було-б, на нашу думку, хоч би й земству, страхувати худобу на такі випадки, бо це, безумовно, побільшило-б число селянських експонатів.

Так само і в відділі рільничім були експонати—панські. Напр. виставляв п. Вальков (з Калинівкі), пан Бушинський (з м. Немерчі), п. Єгер (з с. Волковинець) і якийсь пан з Волині (з Острополя). Всі вони навезли силу всякого чудового насіння, снопів, а п. Єгер ще й просо, гречку, тютюн, то-що. Кажуть, все це він виростив грядковим способом, себ-то садовив кожную зернину в добру землю та пильно стежив за її зростом. А таким робом з однієї восьмушки десятини можна мати 90 а то й всі 100 пудів. Про інші дрібні панські показні господарства я не буду казати, тільки скажу, що агроном Лещ-Запартович дуже добре показав, за допомогою малюнків, рахунків, планів та описів, перехід селян з дідівського трьохпільля на чотирьохпільне, та восьмипільне хазяйнування.

Найбільше селянського було в відділах садівництва та „кустарного“ ремесла. Ремесницькі вироби містились в двох павільонах. Це були ручні вироби з села Гнивані (винницьк. пов.), школи Бобовської, та з села Коритного, майстерні Косельської. Селяне з с. Клембівки виставили гаптування по „бамбаковому“ полотну,—багато рушників та всяких вишиванок до жіночого

убрання. Селяне з с. Бобівки—виставляли гарні килими, полотна, рушники, а при тім і ткацькі станки та прядки; ткачі тут-же показували, як вони що виробляють; так само тут же показували свій хист і гончари.

Д-й Прусевич, (що добре знає український стиль), виставив цілу збіраницю українських килимів, рушників і всяких вишиванок; чимало з них одержали нагороду.

По садівництву, крім поміщицьких експонатів, де-що виставили й селяне, наприклад різні породи груш, яблук, слив, винограду; було й ягодне насіння, щепи, та ще сухе варення, мед, вино. З села Подгурівки один селянин виставив груші „глик“, з такого дерева, що про його казали, ніби йому більш 300 літ... Це один з самих розповсюджених сортів груш між селянами; ці дерева—довговічні, великі зростом, та дають иноді пудів 12 кожне; груші добрі. Селянин з села Хижинці, М. Зеленко, зростив новий сорт груш,—„сірий глик“, а Д. Ільченко нову велику зімню „беру“, та нові яблука—„Нова Зоря“.

Були теж дуже рідкі, навіть у поміщиків, сорти груш, що виростив садовод-самоучка, селянин Сидір Огирь з села Луки Мелешківської (винницьк. повіту). Дереву його налічують 20 років, дає воно овоч по 28 лотів штука.

Дуже дивна отся річ: на виставку приходило багато селян,—чом-же впорядники виставки не використували її таким чином, щоб селянин де-що міг перейняти і для себе. Треба-б було впорядити лекції, на-очно показати де-що,—наприклад прищеплення, щепи, й таке инше; слід було познайомити слухачів з шкочливими для саду комахами, повідомити, як з ними боротися, показати, що де краще росте, на якому ґрунті і при яких умовах, скільки на що треба затратити праці та грошей, як що найкраще вживати. Але нічого сього не було; люде снувалися як неприкажні туди та сюди; бідні селяне боязко ходили в юрбі, до всього придивляючись, та пильно прислухаючись до розмов. Виставка була—німа... А тим часом вона-б могла багато де-чого порадити нашому селянинові і навести його на думку, що для поліпшення своєї долі не треба тікати світ за очі хоча б у той Сибир, а можна і на своєму маленькому, але плодючому клаптику землі, при більшій освіченості, досягти кращого добробуту. Адже-ж так воно є в швейцарців, фінляндців, голандців і багатьох інших народів.

Звісно, й така як була—виставка де-що дала господарям, і через те треба подякувати впорядникам виставки за їх працю; та тільки все-ж хочеться висловити бажання, щоб як будуть впоряджати другу виставку, тут, або де-небудь в іншому місці, то щоб запро-

сили лекторів-спеціалістів, українців, за для ознайомлення простого люду з кращими способами господарювання, показуючи те все на виставленому.

М. Даньно.

ДО П И С И.

Г. Олександрівськь. (Катеринославщина). До останніх років повороту назад, олександрівське повітове земство славилося яко передове, поступове, і хоча селяне вибірали від себе в гласні людей тільки для щоту, але перешкоди в живій роботі земства не було, бо сами дворяне-гласні були поступовці, й діло йшло гаразд; а коли настала инша пора, всіх поступових дворян було викинуто й запанували инші люде. Після нових земських виборів, що відбулися в місяці Серпні, є надія на те, що в олександрівському повіті запанує знов більшість поступових людей, бо всі гласні від селян—люде вже свідомі й будуть твердо держаться поступового завдання, та й між дворянами знайдеться де-хто з хороших людей, і таким чином земство наше буде справжнім земством. У гласні знов вибрали такого надійного діяча, як Василь Бекер, що служив земству мало не 25 літ. Щасти Боже на все добре.

Олександрівець.

Гадяч. Відбулися і в нас збори повітового „парламенту“, — нашого земського зібрання. Розважили життя земське на цілий рік. З важніших постанов була та, що „Гадяцьку земську газету“ ухвалили видавати й далі.

Навіть ніхто проти неї й не повставав (оце вже велике придбання проти давнішого!). Де-хто казав тільки, що редакції слід уважати на мову—і коли в газеті містять щось по українському, то слід, щоб мова була зовсім зрозуміла для селян—гадяцьких. Про де-які инші справи земські напишу потім.

А тепер скажу, як у нас в городі рішалася часточка жидівської справи. Признатися по правді, зроблено було свого роду жидівський погром,—без крові й навіть без пір'я, а все таки погром. Єсть у нас, бачите, жіноча гімназія; діждались ми її немов свята великого! Заведено гімназію торік; і зпершу вона була „без прав“. В таку гімназію наші люде не дуже-то мали охоту віддавати своїх дочок, та й одчинено її було в незручну пору, серед зими, (бо все не було ще дозволу). Однак жиди на те все не подивились і—на весну було

в нашій жіночій гімназії 90 (!) процентів учениць-жидівок, бо в гімназії „частній“, безправній, ніякої „норми“ не було. Але ось тепер гімназія добула „права“,—вказано їй і „норму“; тоді, (оце в осени, з початку вчіння), всіх учениць-жидівок з гімназії викинули, зоставивши їх лише стільки, скільки можна було „по нормі“. Звичайно, которі в тому заінтересовані—дуже розгнівалися. І справді воно не гаразд вийшло, що перше приймали, а потім повиганяли; однак, що зробиш з „нормою“? Та й жиди не дуже-то добре зробили; як заводилася гімназія, то вони казали, що дадуть на неї скілька тисяч,—а потім не дали нічого: на гімназію дано кошти від земства.

Значить, жиди обіщали, аби тільки гімназію завели, а як найшовся хтось, що дав на неї грошей, то сього й доволі! вони з охотою заповнили її своїми дітьми. (Так само було й з нашою торговою школою).

Недавно у нас на користь убогих гімназисток був український спектакль, алє жиди на його не пішли (хоч єсть у нас чимало жидів-купців і дуже багатих).

Орударі спектакля тим образилися і казали, що се від жидів була помста за „погром“ у гімназії. Може так, а може й ні; наші жиди взагалі на українських спектаклях не бувають. Ото тільки, як їм треба було зібрати грошей на свою бібліотеку, то вони сами аж два спектаклі українські поставили,—бо знають, що сі спектаклі дають більший збір. А потім і зацурали...

Отак-то в нас стоїть „межнародня“ справа.

В. Н.

С. Семереньки, Охтирського повіту (в Харьківщині). В нашому повіті окрім українців живе в 6 селах—Полянному, Печинах, Люджі, Верхолюджі, Пожні та Верхопожні,—тисяч з 16 москалів, колишніх стрільців, що оселились тут ще у XVII в. по наказу царя Олексія Михайловича, та Петра Великого; поселено їх тут буцім-то для того, щоб охоронять границю від татар. Село Полянне—наше сусідське село, відрізняється від Семереньок тільки річкою Дерновою (що біжить у Ворсклицю). Московські дворища в селі сидять дуже густо і всі будівлі вкриті соломною, крім тільки хіба де-яких комор з хлібом, що вкриті або землею, або залізом. І ось в цьому селі оце недавно скоїлась сграшенна пожежа; вона в 2—3 години геть знищила 92 дворища. Почалась вона з 11-ої години ранку, а в 2 години вже все скінчилось, і пів-села як не було.

Кажуть, занялось від того, що якась московка винесла гарячий попіл, бо вони завжди збирають його в повітку для біління полотна.

В селі, як звичайно, не було доброго справно-го пожарного струменту; була тільки поганенька кишка, та 4 невеличких бочки з водою. А тут ще всі перелякались і не було кому порядкувати. Людей збі-лось велика сила, та тільки з порожніми руками. Не дивлячись на силу вогню, всі комори, вкриті бляхою, або землею, zostались цілі.—Кажуть, що втрату можна лічити тисяч на 50. Але тільки-що скінчилось це ли-хо, як через кілька день знов згоріло 13 дворич, ти-сяч на 7. Добре, що клуні з хлібом далеко по за ого-родами, і тільки у 4-х господарів де-що згоріло з хліба. Обидві пожежі важко прийшлися місцевому хверша-лові,—він горів двічі, і в останній раз ледве вирату-вався з жінкою та дітьми.

Час вже нашому земству подбати про те, щоб се-лянам було лехше вкривати хати бляхою або черепи-цею; вже багато в таких земств, що не тільки ма-ють свої бляшані склади, а ще завели й власні черепи-чні фабрики, та дають селянам на виплат і бляху й черепицю.

Цікаве життя сих наших сусідів-полянців, та їхне вбрання, але про це я розповім иншим разом.

Мих. Даньно.

Листування Редакції:

В Харьків. Х. А—ій. Буде надруковано в ч. 28.

М. О—ті. Допись піде, вже дуже швидко. Чом не видаєте „Записки стражника“? їх давно нема, а люде питають. Могли-б ви видати й у своєму міс-ті, самі.

В Харьків Мих. Кут—у. Піде в ч. 28.

В Херсон. С. Пав—у. Зовсім нема чого вам ди-вуватись, що „Село“ дешевше „Рідн. Краю“: „Се-ло“ має 8 сторінок, а „Р. К.“—16. Теж і шріфт має значіння. Мабуть, ви, писавши, не взяли сього на увагу, або й зовсім не бачили котороїсь часописі.

М. Ар—ву. Правда ваша, що українські часописі, не містачи в себе „мод“, тратять певну частину перед-платників, але навряд, чи котора з їх міститиме ті „моди“... Коли-ж „Нива“ одбива наших читачів до-датками „мод“, то й „нехай Бог помага“!

В Сербинівці. Валер. Тарн—му. Присилайте. Чи одержуєте „Рідн. Край“? посилаєм.

В Петербур. Вірші не здатні нікуди.

В Полтаву. Н. З—му. Вірші не підуть; опові-данья піде, тільки не зараз, бо дуже багато маємо матеріалу, що жде черги.

В Одесу. М. К—ій. Великих пьес містити не можемо.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілна).**

ОПОВІСТКИ.

Величезний вибір

резинових колош, сукняних теплих ботиків і вся-кого иншого

ОБУТТЯ,

гарного фасону й дуже міцного.

В магазинах Петербурської механічної майстерні.

1) **Хрещатик, № 28.**

2) **Олександрівська № 36.**

П О Д О Л.

Приймається передплату

на нову, українську гумористично-сатиричну часопись

„СТРІЛА“

що стане виходити два рази в місяць 1 і 15 у Льво-ві почавши від 1-го падолиста с. р.

„СТРІЛА“ буде все гарно ілюстрована, та повна добірного змісту.

„СТРІЛА“ буде неати в українські хати гумор і розраду, та буде проганяти пануючий там вічно сум, до-даючи зневіреним і пригнобленим горем дня бадьорній-шого настрою до дальшої боротьби в житю.

„СТРІЛУ“ обіцяли запомагати наші галицькі і за-кордонні найспосібніші гумористи і сатирики своїми ори-гінальними працями.

Передплата на „СТРІЛУ“ виносить річно лиш 7 корон, піврічно 4 корон; поодинокое число 30 со-тиків. Для Росії 4 рублі, для Німеччини 7 марок, для Америки 2 долари річно.

На кредит часописи не висилається.

Щоби управильнити наклад „СТРІЛИ“, проситьс-я вже тепер присилати передплату на адресу:

„СТРІЛА“, Львів, ул. Петра Скарги ч. 12, I. поверх. Рівно-ж матеріали до „СТРІЛИ“ проситьс-я по-сылати на ту адресу.

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у Львові що-середі.

Містить багато відомостей краєвих і всяких инших.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австрії: річно 4 корони, піврічно 2 корони. **В Німеч-чяні:** 4 марки. **В Росії:** на рік 3 руб. на півроку 2¹/₂ руб. **В Америці:** річно півтора долара.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРІЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндого, ч. 7. „Громад-ський Голос“.

Цѣль и кругъ дѣятельности Отдѣлення Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ.

(Извлеченіе изъ программы и поясненія).

С.-Петербургское Отдѣленіе Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ имѣетъ цѣлью содѣйствовать распространенію и развитію дѣятельности кооперативныхъ обществъ и товариществъ: ссудо-сберегательныхъ, кредитныхъ, сельско-хозяйственныхъ, потребительныхъ и артелей.

Способами къ достиженію этихъ цѣлей служатъ:

1) установленіе правильныхъ понятій о коопераціи вообще и объ отдѣльныхъ ея видахъ въ частности, распространеніе идей коопераціи посредствомъ печатныхъ трудовъ, публичныхъ чтеній и лекцій, бесѣдъ, выставокъ, библиотекъ, читаленъ, музеевъ;

2) содѣйствіе учрежденію названныхъ обществъ и товариществъ и ихъ союзовъ въ формѣ участія въ составленіи проектовъ уставовъ и договоровъ и помощи при исходатайствованіи утвержденія уставовъ своевременнымъ доставленіемъ товариществамъ справокъ о ходѣ дѣла;

3) содѣйствіе установленію правилъ и формъ счетоводства въ указанныхъ обществахъ и товариществахъ и изслѣдованіе на мѣстахъ, по взаимному соглашенію, дѣятельности обществъ и товариществъ чрезъ особо уполномоченныхъ лицъ и инструкторовъ;

4) собраніе и разработка статистическихъ свѣдѣній о кооперативныхъ обществахъ и товариществахъ, какъ русскихъ, такъ и иностранныхъ.

5) разсмотрѣніе и повѣрка, по ходатайству товариществъ, ихъ дѣлопроизводства, счетоводства и отчетности;

6) изданіе періодическаго органа, посвященнаго вопросамъ коопераціи, которымъ является сейчасъ журналъ „Вѣстникъ Коопераціи“ (цѣна 4 р. въ годъ).

7) устройство совѣщаній представителей перечисленныхъ выше обществъ и товариществъ, съ особаго, каждый разъ, разрѣшенія Министра Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ;

8) выдача премій, медалей, почетныхъ отзывовъ и денежныхъ пособій за дѣятельность на поприщѣ коопераціи;

9) исполненіе, по мѣрѣ возможности, порученій обществъ и товариществъ по предметамъ ихъ дѣятельности и

10) ходатайство передъ правительствомъ по общимъ вопросамъ, касающимся организаціи и дѣятельности кооперативныхъ обществъ и товариществъ.

Отдѣленіе состоитъ изъ слѣдующихъ трехъ Отдѣловъ:

I. Отдѣлъ ссудо-сберегательныхъ и кредитныхъ товариществъ, волостныхъ и сельскихъ банковъ и т. п.

II. Отдѣлъ содѣйствія сельской коопераціи и производительнымъ артелямъ.

III. Отдѣлъ потребительныхъ обществъ и товариществъ.

Число отдѣловъ можетъ быть, по мѣрѣ надобности, увеличиваемо по постановленію Общаго Собранія членовъ Отдѣленія.

Всѣ справки и указанія, касающіяся выше перечисленныхъ вопросовъ, даются черезъ бюро Отдѣленія Комитета какъ устно такъ и письменно.

Впредь до измѣненія программы Отдѣленія Коми-

тета, отдѣльныя кооперативныя учрежденія могутъ стать членами не прямо, а путемъ представленія къ избранію въ члены Отдѣленія Комитета членовъ правленія или другихъ своихъ представителей. Размѣръ членскаго взноса равняется 5 рублямъ въ годъ.

Обращаемъ вниманіе товариществъ на то, что средства Отдѣленія, между прочимъ, составляютъ изъ отчисленій, изъ года въ годъ дѣлаемыхъ кооперативными учрежденіями во всѣхъ концахъ Россіи. Отчисления дѣлаются въ любомъ размѣрѣ изъ прибылей.

МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНА ШКОЛА, НИКОЛА ЛИСЕНКА,

затвержена міністерствомъ.

Адреса школи: Київ, Подвальна, № 15.

В школі учать: В МУЗИЧНОМУ ВІДДІЛІ: клас фортепьяно—директор школи, М. Лисенко і д-ка Комергацька; клас скрипки—д-ка Вонсовська.

Класи співу: д-ка Зотова, артистка Імперат. театрів, д-ка Муравйова і д. Гуцин.

Теорія музики: д. Любомирський.

ДРАМАТИЧНИЙ ВІДДІЛ:

Драма руська: Гуцин, навчитель петерб. Імператорських драматичних курсів і д. Броневський, артист Імп. театрів.

Драма українська: д-ка М. Старицька.

Історія руської драми—Г. Александровський. Історія західно-європейської й української драми—д. І. Стешенко.

Міміка й фізіономіка—проф. Сікорський.

Окрім того в школі вчать—танців, гімнастики, фехтування.

У 1908/9 році скінчили школу М. Лисенка і вступили на сцену такі учениці: По кл. д-ки Зотової: д-ка Драгомирецька, у Харківську оперу; д-ка Волфсон у Пермську оперу; д-ка Рейнліб у Київську оперу. По кл. Муравйової: д-ка Райбіш, у Іркутську оперу.

По кл. драми української: д-ій Островський у Львівський драм. театр. По кл. драми російської: д-ка Рапопет, у Київський театр „Соловцов“; д-ка Утожева, у Київський театр „Кручиніна“; д-ка Верхановська і д-ка Афанасьєва у Тифліський драм. театр і д-ка Волошина у Николаївський драматичний театр.

По класу фортепьяно, (директора школи), учень Нахутін—принятий у вищий клас Петербурської Консерваторії, по класу д-ки Єсинової.

Товариство „ПРОСВІТА“ у Києві.

Вийшли з друку нові книжки:

ПРАЦЯ І КАПІТАЛ.

Б. С. переклад з польського 1909 г. Ціна 8 коп.

Гетьман Петро Сагайдачний

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ.

З повісті Д. Мордовця, з додатками й одмінами, переробила М. Загірня. З портретом Сагайдачного.

Ціна 20 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909/1910 ГОДЪ

(подписной годъ начинается съ 1 Октября).

На еженедѣльный художественно-литературный журналъ

„НАША РОДИНА“

Подписная цѣна въ годъ со всѣми приложениями съ доставкой и пересылкой **3 р.**

Въ теченіи 1909/1910 года подписчики получаютъ:

52 №№ журнала, **104** приложения.**52** №№ Художественно-литературнаго журнала, содержащіе оригинальныя произведенія изящной литературы извѣстныхъ современ. русскаихъ писателей.**52** №№ „Отдыха“ (самостоятельное приложение). Юмористическіе рассказы съ иллюстраціями и оригинальныя карикатуры.**14** книгъ подъ общимъ загл. „Библіотека Романовъ“ (каждая книга въ отдѣльности закончена). Произведенія выдающихся современныхъ русскихъ авторовъ. Въ томъ числѣ сборникъ произведеній слѣдующихъ авторовъ, **Потапенко И., Куприна А., Соллогуба Федора, Каменскаго Анатолія, Ленскаго В., Свирскаго А., Т. Ардова** и др.СТИХИ: **А. Рославлевъ, Н. Фофановъ, Илья Гурвичъ, Яновъ Гудинъ** и проч.**12** книгъ полного собранія сочиненій **ВРЕТЬ-ГАРТА.****7** книгъ: „Другъ Хозяйства“. I. Домашній Лечебникъ; II. Поваренная книга; III. Дѣловой письменн.; IV. Самоучит. танцевъ; V. Практичный Мыловаръ и VI. Самоучитель фр., VII. нѣм. и VIII. англ. языкъ.**4** №№ **Модъ и руководій.****12** листовъ модныхъ выкроекъ въ натуральную величину.

Кромѣ того, всѣ годовые подписчики подписавшіеся до 1-го Ноября и уплатившіе сполна годовую плату получаютъ цѣнную премію необходимую каждому, въ ТРИ ТОМА (большого формата), вполне замѣняющую большіе дорогіе словари:

Полиій Энциклопедическій Словарь.Подписная цѣна: **3 р.** въ годъ со всѣми прил., съ дост. и перес. по всей Россіи.

Подписку и требованія просятъ адресовать в ред. жур. „НАША РОДИНА“, С.-Петербургъ Загородный, 4.

Редакторъ-Издатель **В. РУТНОВСКІЙ.****Українські взори.**

Збірникъ чисто народнихъ українськихъ узорів.

Олеки Пчілки.**Ціна 1 руб. 25 коп.****ПРОДАЕТСЯ ЗЕМЛЯ на Кавказѣ**въ Терской области, между русскими поселками и колонистами, въ самой хлѣбородной мѣстности, изобилующей виноградомъ и фруктами, находящейся въ настоящее время подъ выгономъ, орошаемъ многими канавами; вслѣдствіемъ выезда владѣльц. въ Турцію прод. **4 участка**

1)	Отъ Владикавказск. жел. дор.	8 версты	714 дес.	Цѣна 115 руб.	десятина.
2)		27 "	1094 "	" 100 "	
3)		40 "	1791 "	" 85 "	
4)		50 "	1772 "	" 85 "	

Покупателю будетъ сопровождать помѣщикъ, на мѣсто, для осмотра земли. По желанію купившихъ будетъ посланъ землемеръ-агрономъ для распредѣленія на участки и поселки. Планы и свѣдѣнія можно получить въ Кіевѣ, по адресу: Крещатикъ, 41, кв. 29, Гаристецкій и Мешковъ лично 12—1 ч. д. ежедн. Макле-рамъ не являться. **3—3****НОВІ КНИЖКИ в Українській Книгарні**

(Везаківська ул., ч. 8 У Кієві):

В. С. Праця та капитал. Переклад з польського. К., р. 1909. Ц. 8 коп.**Ванченко К.** Грѣх. (Під червоним ліхтарем). Драматичний скіз у 1-й дії. Ц. 20 коп.**Граф де Ке де Сент-Емур.** Анна Русинка, королева Франції і графиня Валюа. З французького переклав І. Франко. Ц. 20 коп.**Гайне Г.** Фльорентійські ночі. Переклад І. Франка. Ц. 50 коп.**Ковалів С.** Похресник і інші оповідання. Ц. 1 р. 10 к.
Кіплінг Р. Казки. (З малюнками). Переклав Ю. Сірій. Ц. 25 коп.**Кобилляньска О.** В неділю рано зіле копала. Оповідання. Ц. 80 коп.**Лис Микита.** З малюнками. З німецького переробив І. Франко. Видання 4-е. Ц. 50 коп.**Левичкий М.** Де що до справи про українську письменницьку мову. Ц. 5 коп.**Літературний річник** Польських і Українських авторів. Ц. 1 р. 20 коп.**Некрасова Є.** Іван Воїн. Оповідання з життя перших християн. Ц. 2 коп.**Самійленко В.** Із за хмар сумненьких... Збірник віршів, пісень і переспівів. Ц. 12 коп.**Танашевич Є.** Не в достатках щастя. Біль. Ц. 10 коп.**Цимбаленко М.** Грицько Булява брехлива голова. Ц. 10 к.**Яворницький Д.** До біографіі Т. Г. Шевченка. Ц. 50 к.

Великий вибір листовних карток з портретами українських письменників, артистів, з українськими типами і видами, копії з картин українських художників і багато інших.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 28.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Державна Дума. Вісті. На Україні. Вірші—*П. Гая*. Одружіння,—ком. Гоголя (пер. *О. Пчілки*). Вірші—*Г. Чупринки*. Наш волосний суд. Робітницькі кошти в Америці. Українське слово й мистецтво. Допись із Полтавщини. Оповідки.

Малюнки: Узори укр. вишивання.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косяч*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узори.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.

„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

Нова книжка.

ГОРЕ

ОПОВІДАННЯ

Л. ЯНОВСЬКОЇ.

(Друковано в «Рідному Краю»).

Київ, 1909 р.

Ціна 15 коп.

Продається в „Київській Книгарні“ (Безаківська, 8) і в інших книгарнях.

ДЕРЖАВНА ДУМА.

Розверстання.

В дальших засіданнях думи прийнято було дуже поважні статті закона про розверстання черезполосних земель, про розділ громадської землі (стаття 7-ма), про одрізняння тих земель, що одійдуть до „землеустройства“ від суміжних господарів.

Сервітутти. Дуже багато було суперечок про *сервітутти*. Се такі землі, що належать до окромого владаря, а разом з тим *служать* і до *спільного* вжитку. (саме слово *сервітут* — походить від слова *служити*); се коли, наприклад, у тому лісі, що належить панові, селяне мають право владати сіножатями й т. и. Таких земель багато в південно-західному краю (в губерніях київській, волинській і подольській). Багато депутатів хотіло, щоб уже ці сервітутні землі були теж розверстані,—щоб уже зовсім певно було звісно, що до кого належить,—в окромому *участку землі*. Але інші депутати сього не хотіли—і, по більшості голосів, сервітутні землі—виключено з закону про розверстання. Отже тепер з усіма іншими землями, по новому закону, буде так, що хоч которий господарь і не схоче розверстатися, то все-ж таки розверстання буде *зроблено*,—як що комісія признає те потрібним, (по потребі—господарові землі буде лише сплачено грошима, скільки призначить комісія); про сервітутні-ж землі Дума прийняла таку одміну, що коли на розверстання сервітутної землі не буде згоди від господаря, або з иншого боку, то розверстання й *не може бути зроблено*.

Доля майданів. Чимало толкувалися теж про «ярмаркові й базарні площаді»,—що з ними робить при розверстанні. В законі, поданому до обміркування Думи, було сказано, щоб «ярмаркові й базарні площаді» *не входили* до розверстуваних селянських земель, що розверстувати можна всі землі, навіть і спільні кутки, оточені селянськими землями, наприклад вигони, і участки, зайняті селянським будуванням,—не можна займати тільки

базарних та ярмаркових майданів; тепер же ся стаття пройшла в Думі з такою поправкою,—що й «базарні та ярмаркові площаді» *можуть* увійти в селянський наділ, коли селяне будуть про те клопотатися, просити.

Земельні комісії. Після змагання про те, коли має *законну силу* постанова повітової „землеустроїтельної комісії,—Дума ухвалила, що постанова цієї комісії тоді тільки буде уважатися законною, як у комісії буде *заступник від селян*. Досить поважна думська постанова була й та, що коли хто не являтиметься на засідання земельної комісії й не вказуватиме якоїсь поважної тому причини, то платитиме штраф 25 карб.

Де-які статті було віддано в земельну думську комісію, щоб вона їх ще раз переглянула й подала свою думку,—взявши на увагу те, що говорилося в Думі та що постановлено по инших статтях,—щоб не виходило якої суперечности одній статті з другою.

Ухвалено теж, що в повітових земельних комісіях можуть бути й окромі господарі, й орендаторі, й кредиторі, себ-то такі особи, що чужий земельний маєток, (которий має піти під розверстання), знаходиться у їх в заставі або-що.

ВІСТІ.

← *Царське пробування в Криму.* Царь з родиною пробуває по близу Ялти, в Ливадії. Туди приїздять міністри й інші високі урядовці. Було й скілька посланців від чужих держав, між ними від турецького султана. З Криму Царь їздив у Італію, на побачення з Італійським королем. Зустріч відбулася в місті Раколіджі, недалеко від г. Туріна, в королівському замку. На пошану Цареві—в замку були бучні збори, приїздили й посланці з Риму та з инших городів Італійських. Вряджено було й розвагу,—концерти, були й лови в королівських лісах. При великому обіді в замку король і Царь обмінялись дуже привітними промовами. Гадають, що зустріч ся матиме й політичне значіння, зблизивши обидві держави.—З Італії Царь вернувся знов у Ливадію.

В Ялті пробуває дуже багато значних особ; вза-

галі великий з'їзд. Уряжено було велику забаву, таку як буває за-границею під час карнавалу (масляної). Перейшли вулицями гуртки наряджених людей; вони уявляли собою всякі племена, що заселяли в різні часи Крим: скифи, греки, італійці, турки, татари, українці й інші. Була й постать Росії на пишню-вбраній колесниці. Се мала бути історія Криму в лицах.

◆ **Переселенська справа.** В 1910 році головне переселенське управління призначило одвести для переселенців 350,000 душових земельних учасків,—у томській, іркутській, енисейській та інших сибірських губерніях.

◆ **Виступ жінки-адвоката.** Недавно виступала в петербурському окружному суді жінка, Е. Флейшиц, маючи боронити одного обвинуваченого. Пані Е. Флейшиц має вищу юридичну освіту, диплом вищої школи і становище помічника адвоката. Чутка про те, що виступатиме з обороною жінка привабила в суд велику силу громадянства, але не довелося почути тієї оборони, бо судовий прокурор запротестовав проти оборони з уст жіночих, доводячи, що жінка не може виступати адвокатом на суді. Суд пішов радитися про це і через який час виніс дозвіл пані Флейшиц виступити з промовою. Тоді прокурор сказав, що він виходить з суда, і просив назначити іншого прокурора, а розбір справи поки-що відложити.

Справу було відложено.

◆ **Заходи проти поляків.** Уряд південно-західної залізниці заходжується одмовити полякам по де-яких вищих канцелярських посадах в управлінню залізниці. Уже увільнено начальника одеського відділу „служби движення“ Войнаровського. Єсть чутка, що тепер увільнять і де-кого в Києві.

◆ **Польські школи.** В Новогрудку минської губернії розглянуто 40 справ про таємні польські школи; присуджено поштрафувати вчителів та ксьондзів, що вчили по тих школах.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Евангелики на Волині.** Секта „братів“-евангеликів, так званих „штундарів“, дуже розпросторюється на Волині. В де-яких місцях виходить велика незгода й ворогування з ними православних. Були всякі доноси, з проханням заборонити евангеликам проповідування їх віри; але по маніфесту про волю віри, сього зробити не можна—і доноси zostалися без уваги.

◆ **Українське товариство „Крам“.** Під такою назвою має заснуватися у Києві нове товариство, що хоче відчинити свою крамницю з усяким споживним і іншим крамом (народними, так званими „кустарними“ виробами і т. и.). Устав, „нормальний“, подано на затвердження урядові.

◆ **Неспокій у полтавській семінарії.** В Полтаві семінаристи не схотіли далі коритися новим установам, заведеним у семінарії. Учні подали прозьбу своєму урядові, визначивши свої бажання;—вчіння в семінарії припинилося.

◆ **Халера в Києві.** Можна сказати, що в Києві ся пошесть уже припинилася: остатніми днями вже не привозять в больницы хворих халерою. Інших пошестей теж поменшало.

Пам'яті доброго громадянина.

Недавно російські часописі подали коротку, але сумну вістку, майже ніким не помічену:—„30-го жовтня, у третій годині в-день, між станціями Лозовенька й Деркачі, кинувся під машину молодий учень харківської хліборобської школи, Созонт Редько“...

Ще одна болюча, незрозуміла втрата!..

Син простої селянки, учень тієї школи, де вчився О. Олесь та де заховувались національні українські традиції,—він—пройнятий сердечною любовію до справи нашого відродження,—невтомно працював над осьвідомленням своїх товаришів. Не будши знаний для ширшої громади, не „галасуючи“ в печаті й навіть не виступаючи в ній зовсім, він все-ж робив своє непомітне діло,—роповсюдження певних ідей на рідному ґрунті, ширення українських книжок і—розвитку морального в тому околі, що оточувало його. До всякої дрібниці з нашого життя відносився він уважно. За тиждень до смерті здибав мене С. Редько в вагоні залізної дороги й сунув мені до рук фотографію будинку Іхньої школи: „Оце вам те, що ви просили; як писатимете статтю про Олеся до Будучини, примістіть і сей малюнок тутешніх околиць,—де складались його перші поетичні вражіння“, мовив він і сьез за дверима вагона. За кілька днів до свого фатального вчинку взяв він на себе (по обранню) обов'язок голови комісії, що завідувала передплачуванням нових журналів та книжок...

Хай сумирно спочиває він у новій тісній та темній його хатці, що він сам собі обрав з такою рішучістю!..

Причини, що спонукали його так трагічно себе знищити, зостаються для нас таїною. Се мабуть було якесь розчарування в життю, коли не національним, так у життю взагалі...

Нас, переконаних українців,—обмаль і мимохить хочеться сказати при сій нагоді молоді: Яке-б у тебе горе не було, чесна, палка, щира молодь,—пам'ятай, що *кожна нова втрата* пекучим болем відкликається в наших серці; кожна підкошена робоча сила—то одиниця загублена з лав непохитних діячів, то—ще один погаслий промінь дня на користь безпросвітньої ночі... Не згублюй-же життя за-для смерти, сеї вічної, непереможної темряви!.. пам'ятай, що тягар горожанський, тягар вселюдський,—повинність працювати для будучих поколінь,—се річ вища і святіша від найідеальніших наших обов'язків і їй мусиш ти посвячувати себе, хоча-б уже через те, що народні покоління тебе згодували й ти живеш працею свого народа. Тому шляхетність духа з'обов'язує нас жити й боротися.

Харків.

Христя Алчевська.

Пісня.

Не мені, сироті, защебеч-заспівай,
Соловеечку!
На Україну полинь, там її привітай,
Мою лелечку!
Коли пізно в горах зійде зоря ясна
В темну ніченьку,—
Тоді пісню твою слухать вийде вона
В гай над річеньку.
Сяють очі її—наче зорі ясні
В ніч весняную,
Стан—тополя тонка, личко—біле, як сніг,
Та румянее.
Краще брата-сестри довгі роки жили,
Полюбилися,
А весною колись, як садки розцвіли,—
Розлучилися...

П. Гай.

ОДРУЖІННЯ.

Пригода зовсім неможлива.

У двох діях.

(Переклад з Гоголя).

(Д а л і).

Д І Я Д Р У Г А.

Світличка в будинку Агафії Тихоновни.

Я в а 1.

Аг. Тих.—сама..

Аг. Тих. Далєбі, така сутужна річ—вибірання! Колиб ще хоч один два чоловіка, а то чотирі,—як хоч, так і вибїрай! Никанор Іванович не поганий з себе, хоч звичайно—сухорлявий; Іван Кузьмич теж нічого на вроду. Та як сказати по правді, то й Іван Павлович теж хоч і гладкий, а дуже-ж показний. Отака морока! що тут у-світї робити? Знов і Балтазар Балтазарович теж, яко мужчина, має добрі прикмети. Вже так тяжко зважитися, що й сказати не можна! Коли-б губи Никанора Івановича та приточити до носа Івана Кузьмича, та взяти хоч трохи тієї жвавости, що в Балтазара Балтазаровича, та ще коли-б додати огрядности Івана Павловича, я-б тоді зараз зважилась. А тепер—ось ну лишень, поподумай! просто аж голова почала болїти. Я думаю, краще всього кинуть жеребок. Здатися у всьому на волю Божу: хто вийметься, той і мужем буде. Напишу їх усіх на папірчиках, поскручую, та й нехай буде, що буде! (*підходить до столика, виймає з-відти ножницї й папер, крав карточки й скочує, іворячи далї*): Таке нещасне становище дївчини, особливо ще закоханої! З мужчин ніхто сього не візьме на увагу, вони навіть, просто, не хотять сього зрозумїти!.. Ось вони всі вже готові! Тепер тільки положити їх у сумочку, запліщити очі та й нехай буде, що буде! (*кладає білетики в сумочку й міша їх рукою*). Страшно!.. Ах, коли-б Бог дав, щоб вийнявся Никанор Іванович! Ні, чого-ж він? краще Іван Кузьмич. Та чого-ж Іван Кузьмич? чим-же погані ті, інші?.. Ні, ні, не хочу... який вибереться, такий нехай і буде (*шарить рукою в сумочці, „рідїкколї“, — й виймає замість одною білетика всі*). Ух, всї!.. усі вийнялись! А серце так і тіпається!.. Ні,—одного, одного! неодмінно одного! (*кладає білетики в сумочку й мішає*).

Я в а 2.

Аг. Тих. і Кочегарьов.

Кочк. (*з-тиха вїходить і став з-заду*).

Аг. Тих. Ах, коли-б вийняти Балтазара... що се

я! хотіла сказати—Никанора Йвановича... Ні, не хочу, не хочу! Кого судить доля!..

Бочк. Та візьміть Івана Кузьмича,—краще всіх!

Аг. Тих. Ах! *(скрикує й закриває вид обома руками, боячись олянутись назад)*.

Бочк. Та чого-ж ви злякались? Не лякайтеся,—це я. Далекі, візьміть Івана Кузьмича.

Аг. Тих. Ах, мені сором!.. ви підслухали...

Бочк. Нічого, нічого! адже-ж я—свій, рідня, передо мною нема чого соромитись; відкрийте-ж ваш видочок.

Аг. Тих. *(одкриває вид на-половину)*. Мені, далекі, сором...

Бочк. Ну, візьміть-же Івана Кузьмича.

Аг. Тих. Ах! *(скрикує й знов закривається руками)*.

Бочк. Далекі, чудесний чоловік! удосконалив свою часть... просто, на-диво чоловік!

Аг. Тих. *(по-троху одкриває вид)*. Як-же так? а инший? А Никанор Іванович?—адже він теж хороший чоловік.

Бочк. Та Бог з вами,—се дрантя проти Івана Кузьмича.

Аг. Тих. Чого?

Бочк. Звісно, чого. Іван Кузьмич... ну, просто, чоловік... чоловік такий, що й не знайдеш другого такого.

Аг. Тих. Ну, а Іван Павлович?

Бочк. А Іван Павлович—сміття. Всі вони сміття.

Аг. Тих. Невже-ж би-то всі?

Бочк. Та ви-ж тільки сами поміркуйте, порівняйте тільки: то-ж таки, як би не було,—Іван Кузьмич! А то, що не попало: Іван Павлович, Никанор Іванович,—чорти-батька зна що таке!

Аг. Тих. Але-ж, далекі, вони дуже лагідні!..

Бочк. Та де вам лагідні! — розбишаки! самий буйний народ. Хочеться-ж вам, щоб вас було побито другого-ж дня після шлюбу?

Аг. Тих. Ох, Боже мій! Вже це, справді, таке нещастя, що гірше й не може бути!

Бочк. Ще-б-пак! Гірше сього й не вигадаєш нічого!

Аг. Тих. Так ви радите, що краще взяти Івана Кузьмича?

Бочк. Неодмінно Івана Кузьмича.

Аг. Тих. А тим, иншим, хіба відмовити?

Бочк. Звичайно, відмовити.

Аг. Тих. Та як-же це зробиги? якось-то сором..

Бочк. Чого-ж сором? Скажіть, що ви ще молоді й не хочете заміж.

Аг. Тих. Так вони-ж не повірять, почнуть питать,—та чого, та як?

Бочк. Ну, то як ви хочете скінчити одним разом, скажіть просто: „Гетьте собі, дурні“!

Аг. Тих. Як-же можна так сказати?

Бочк. Ну, та вже спробуйте: я вас запевняю, що після сього всі вибіжать геть.

Аг. Тих. Так се-ж воно буде неначе-б то лайка!

Бочк. Та ви-ж більше їх не побачите, то не все вам одно?

Аг. Тих. Та все-ж якось-то не хороше... вони розгніваються.

Бочк. Так що-ж з того, що розгніваються? Як би з того щось вийшло, тоді инша річ, а то ж саме найбільше, що котрий межі-очі плюне,—от і все.

Аг. Тих. Ну, от бачите!

Бочк. Так щож за клопіт? Адже иншим по скільки раз плювали, йй Богу! Я знаю теж одного: прехорошої вроди чоловічина, краска так і грає в обличчі; отже до тієї пори ліз та обридав своєму старшому, щоб прибавив йому плати, поки той далі не стерпів: плюнув у самісінький вид, йй же Богу! „Ось тобі, каже, твоя додача! одчепись, сатано“! А плати все-ж таки прибавив. Так що з того, що плюне? Коли-б була далеко хустка,—инша річ, а то-ж вона ось тутечка, в кишені, взяв та й утерся. *(В сінях дзвонять)*. Добуваються!.. Хтось із їх, мабуть; я-б не хотів з ними тепер зустрітись... Чи нема в вас там другого виходу?

Аг. Тих. А як-же, в: по чорних сходах. Але я, далекі, аж тримчу!..

Бочк. Нічого, тільки присутність духу! Прощавайте! *(на-бік)*. Піду швидче приведу Подкольоєсіна.

Я в а 3.

Аг. Тихоновна і Яешня.

Яеш. Я, добродійко, умисне прийшов трохи раніш, щоб поговорити з вами на самоті, на дозвіллі. Ну, добродійко, про мій чин, гадаю, вам уже звісно: служу колежським асесором, маю ласку від старших, підручні слухаються... Одного тільки не стає мені: дружини.

Аг. Тих. Еге-ж...

Яеш. Тепер я знахожу собі дружину. Та сподівана дружина—ви. Скажіть просто: згода, чи ні? *(Дивиться йй у плече й говорить на-бік)*. Е, вона не те, що як бувають сухорляві німки,—де-що е.

Аг. Тих. Я ще дуже молода, добродію,—не маю ще охоти йти заміж...

Яеш. Та що се ви! а сваха-ж чого захожується? Може, ви бажаєте щось инше сказати?—висловтесь... *(чути дзвінок)*. А, чорт би вас забрав! ніяк не дадуть ділом зайнятись.

Я в а 4.

Ті-ж і Жевакни.

Жев. Вибачайте, добродійко, що я, може, занадто рано. (*Повертається й бачить Яешню*). Ах, вже є. Іванові Павловичові моє шанування!

Яеш. (*на-бік*). Сказився-б ти з своїм шануванням! (*у-голос*). То як-же, добродійко? Скажіть одно тільки слово: згода, чи ні? (*Чути дзвінок: Яеш. плює з досади*). Знов дзвінок!

Я в а 5.

Ті-ж і Онучкини.

Онучк. Може я, добродійко, раніш ніж слід, раніш ніж наказує обов'язок гречности? (*Бачить інших, щось покликуює і вклоняється*). Моє шанування!

Яеш. (*на-бік*). Задавись ти своїм шануванням! Лиша година тебе принесла! щоб тобі підломились оті підстругані ніжки! (*в-голос*). То як-же, добродійко, ви зважите?—я людина урядова, часу в мене не багато.—Згода, чи ні?

Аг. Тих. (*сп'ятившись*). Не треба, добродію... не треба... (*на-бік*). Нічого не тямлю, що кажу!

Яеш. Як—не треба! До чого се—не треба?

Аг. Тих. Ні, добродію, нічого, нічого... Я... тее... я не того... (*наважившись*). Гетьте собі звідсі!.. (*На-бік, сплеснувши руками*). Ох, Боже мій, що се я сказала?..

Яеш. Як „гетьте собі звідсі“? Дозвольте спитати, проти чого се сказано? (*Взявшись у-боки, підходить до Аг. Тих. ірізно*).

Аг. Тих. (*глянувши йому в очі, скрикує*). Ух, битиме, битиме! (*Втікає. Яешня стоїть, роззявивши рота*).

Я в а 6.

Ті-ж і Орина Пант.—вбігає на крик.

Ор. Пант. (*вбігає і глянувши на обличчя Яешні, скрикує теж*): Ой, битиме!.. (*втікає*).

Яеш. Що це за халепа? Отсе, справді, okazія! (*У дверях чути дзвінок і гомін*).

Голос Кочк. Та ввійдось, увійдось! чого-ж ти спинився?

Голос Подк. Та йди ти попереду. Я тільки на хвилину: полажуся,—розщепнулося стременце.

Голос Кочк. Та ти знов уклизнеш?

Голос Подк. Ні, не вклизну! Ій же Богу, не вклизну!

Я в а 7.

Ті-ж і Кочкар'єв.

Кочк. Ну от, потрібно там ладнати стременце!

Яеш. Скажіть, будь ласка,—молода дурна чи що?

Кочк. А що таке? хіба що трапилось?

Яеш. Та якісь незрозумілі вчинки: вибігла, почала кричати: „битиме, битиме,!“ Чорт зна що таке!

Кочк. Еге, так! се з нею трапляється: вона дурна.

Яеш. Скажіть, ви-ж їй родич?

Кочк. Як-же,—родич.

Яеш. А як саме доводиться? дозвольте довідатись.

Кочк. Далєбі, не знаю гаразд: якось там тітка моєї матері щось таке її батькові, чи батько її щось таке моїй тітці; про це знає моя жінка,—се їх діло.

Яеш. І давно за нею водяться ті дуроші?

Кочк. Та ще з самого малку.

Яеш. Так, звичайно,—було-б краще, як-би вона була розумніша; а обтім, як і дурна, то теж добре; аби тільки додатки були в доброму порядку.

Кочк. Та за нею-ж нічого нема.

Яеш. Як се так? а каменця?

Кочк. Та то-ж тільки слава, що каменця, а як би ви знали, як її збудовано: адже стіни вимуровано тільки в одну цеглину, а в середині всяке дрантя:—груз, тріски, стружки..

Яеш. Та що ви?

Кочк. Та так-же. Хіба ви не знаєте, як тепер ставлять будинки? аби тільки в банок заставити!

Яеш. Одначе-ж будинок не заставлений.

Кочк. А хто-ж вам теє сказав? Ог у тім то й річ, що не тільки заставлений, а ще й проценти за два роки не виплачено. Та ще в сенаті є братік такий, що теж пасе очі на будинок;—там такий сутяга, що й світ не презводив такого: з рідної матері останню спідницю зідрав-би, безбожник.

Яеш. Як-же се міні стара, сваха... Ах вона-ж bestия отака, недолюдок проклятий! (*на-бік*) одначе він, може, ще й бреше... Взяти стару на допит, самий найпильніший! і коли тільки тому правда... ну!.. тоді вона в мене заспіває не так, як інші співають!

Онучк. Дозвольте міні теж потурбувати вас одним запитанням. Признатись по правді, не знаючи французької мови, дуже трудно зважити самому, чи знає жінщина по французькому, чи ні. Як—господиня дому, знає?

Кочк. Ні бельмеса.

Онучк. Та що ви?

Кочк. Як-же! я це дуже добре знаю. Вона вчилася вкупі з моєю жінкою в пенсіоні,—звісна була лінтяюга, завжди було в дурницькій шапці сидить. А учитель француз, просто, бив її палюгою.

Онучк. Отже, масте собі, в мене з першого-ж разу, як тільки я її побачив, було якесь причуття, що вона не знає по французькому.

Яеш. Ну, чорт там його бери—з французьким!

Але як сваха проклятуца... Ах ти-ж бестия отака, відьма! Адже коли-б ви знали, якими словами вона розписала,—маляр, ну чистий вам маляр. „Будинок, флигель“,—каже,—„на підмурівці, срібні ложки, сани,—от, сідай та й коти“! Одно слово і в романі рідко знайдеться така сторінка. Ах, ти-ж шкарбун старий! попадися-ж ти тільки мені!

Я в а 8.

Ті-ж і Фекла. (Всі, побачивши її, вдаються до неї з такими словами):

Явш. А! ось вона! А ходи лишень сюди, стара пройдисвітко! а ходи лишень сюди!

Онучк. Отак-то ви мене одурили, Фекло Йвановно!

Кочк. А ну, лишень, іди, Варваро на розправу!“

Фек. І нічогосінько не розберу: затуркали зовсім!..

Явш. Каменицю будовано в одну цеглину, стара шкарбунко,—а ти що набрехала: і з мезонинами і чорт знає з чим!

Фек. А, того не знаю,—не я будувала! Може, треба було в одну цеглину, того так і збудовано.

Явш. Та ще й у банку заставлено! Чорти-б тебе розірвали, відьмо ти проклята! (тупав ногою).

Фек. Дивись ти який! Ще й лається! Інший би дякувати став за догоду, що клопоталася за-для його!

Онучк. Так, Фекло Йвановно,—от ви й міні теж наговорили, що вона знає по французькому.

Фек. Знає, батечку, все знає, і по німецькому, й по всякому; які хоч маніри—все знає.

Онучк. Ну, ні; здається вона тільки по руському й говорить.

Фек. А що-ж тут лихого? Більше до тямку—по руському, через те й говорить по руському. А як би вміла по бусурманському, то тобі-ж було-б гірше, бо й сам би не розібрав нічого. Вже тут нема чого толкуватися про руську мову,—мова звісно яка: всі святі говорили по руському.

Явш. А підступися лишень сюди, проклята, підступись лишень сюди!

Фек. (Одступається ближче до дверей). От же й не підйду, бо я знаю тебе: ти чоловік важкий, ні за що попобьеш.

Явш. Ну, гляди, голубко, се тобі так не минеться! Ось я тебе як одведу в поліцію, то ти в мене будеш знати,—як обдурювати чесних людей. Ось побачиш ти! А молодій скажи, що вона падлюка! Чуєш, неодмінно скажи! (Виходить).

Фек. Дивись ти який! розгнівався як! Що глад-

кий, то думає, вже йому й рівного нема. А я скажу, що ти сам падлюка,—от що!

Онучк. Сказати по правді, паніматко, ніяк я не думав, щоб ви стали отак дурити. Коли-б я знав, що молода з такою освітою, то я-б... та просто й нога-б моя не була тута! От-такечки! (Виходить).

Фек. Показилися, або хильнули через-край. Бач, перебірники які знайшлися! З глузду зсунулися через дурну грамоту!

Кочк. (Реюче на все горло, дивлячись на Феклу, та показуючи на неї пальцем).

Фек. (З досадою). Ти чого дереш горло?

Кочк. (Все реючиться).

Фек. Ото його насіло!

Кочк. Сваха пак! сваха! Знається на одружінню, тямить, як повести справу! (все реюче).

Чок. Ото залягається! Мабуть, небіжчиця з глузду зсунулась у той час, як тебе приводила! (виходить з досадою).

Кочк. (Все реючиться). Ох, не можу! далєбі, не можу! сили не вистачає... чую, що пропаду від сміху!

Жев. (Дивлячись на його, теж починає сміятись).

Кочк. (Знеможений, валиться на стілець). Ох, лишенько, вибився з сили! Чую, що коли ще засміюся, то кишки порву!

Жев. Мені подобається ваша весела вдача! У нас в ескадрі капітана Болдирьова був мичман Петухов, Антон Іванович: теж отакечки був веселої вдачі. Було, йому нічого більш, тільки покажеш отак палець—зараз засміється, їй же богу! і до самого вечора сміятиметься! Ну, дивлячись на його, було, й самому зробиться смішно, та дивись далі й сам справді отакечки смієшся.

Кочк. (Одводячи дух). Ох, Господи, помилуй нас грішних! Ну, що вона здумала собі, дурна? Ну, куди-ж їй женити? чи їй женити? Ось я оженю, так оженю!

Жев. Невже? То ви без жартів можете оженити?

Кочк. А чом-же! Кого завгодно, з ким завгодно.

Жев. Коли так, то одружіте мене з тутешнею господинею.

Кочк. Вас? та на-віщо вам женитися?

Жев. Як на-віщо? От, дозвольтє вам сказати, трохи чудне питання! відома річ—на-віщо.

Кочк. Та ви-ж чули,—в неї приданого нема нічого.

Жев. Як нема то й нема. Звичайно, се погано, а об-тім, з такою премиленною панночкою, з її обходінням, можна прожити й без приданого. Невеличка собі кімнатка (розмірнює примірно руками), отакечки тут маленька прихожа, невеличка ширмочка, або якась така ніби перегорodka...

Кочк. Та що вам у їй так сподобалось?

Жев. Та сказати вам по правді, міні вона сподобалась через те, що вона собі повненька. Я дуже кохаюся в огрядних жінках.

Кочк. (Поляда на його скога, говорить м-бік). А сам-то вже не має чим похвалитись: неначе той кисет, що з його витрушено тютюн. (У-юлоє): Ні, вам зовсім не слід женитись.

Жев. Як се так?

Кочк. Та так. Ну, що в вас за постать, сказати по правді? нога—куряча...

Жев. Куряча?

Кочк. Звичайно. Що в вас за врода!

Жев. Себ-то як, одначе,—куряча нога?

Кочк. Та просто—куряча.

Жев. Міні здається, що се, одначе, приходиться до моєї особи.

Кочк. Та я-ж говорю через те, що знаю—ви розсудливий чоловік; другому я не скажу. Я вас одружу, з охотою, тільки—з іншою.

Жев. Ні, я вже прошу, щоб з іншою мене не женили. Вже будьте таким добродичцем, одружіте з сією.

Кочк. Гаразд, одружу,—тільки з такою умовою: не втручайтеся ні в що і не показуйтеся навіть на очі молодій,—я все зроблю без вас.

Жев. Та як же, одначе, все без мене? Все-ж таки міні хоч на очі треба буде показатись!

Кочк. Зовсім не треба. Ідіть до-дому й дожидайтеся: сього-ж вечора все буде зроблено.

Жев. (Потирає руки). От отсе то вже так би було добре! Та чи не потрібно атестату, чи послужного списку? Може, молода схоче поцікавитись. Я збігаю по їх у-мить!

Кочк. Нічого не треба, ідіть собі тільки до-дому; я вам сьогодні-ж дам знати. (Випроводжує його). Еге-ж, чорта-з-два! так як раз!.. Але що се таке? Чому це Подкольосін не йде? Се одначе дивно! Невже він досі ладить оте стременце? Чи не побігти по його?..

(Кінець—надійде).

Перекл. О. Пчілна.

Троянда.

І счорвіють червоні троянди,
Наче в ранах запечена кров.
Леся Українка.

Ніч сцілющою росою
Над трояндою красою
Сипле краплі-діаманти,

Та, мов щастя давні згадки,
Сумно падає на грядки
Листя з куштика троянди.

Де-ж ті пишні узорі,
Дивні твори феї Флори?
Помарніли квіти ранні,
Що пишались, утішались,
Ароматом розливались
В надзвичайному убранні.

Вниз головоньки розкішні
Покидили квіти пишні,
Нерозважні, безпривітні,
І, мов щастя давні згадки,
Сумно падають на грядки
З їх листочки оксамітні...

Гр. Чупринна.

Наш волосний суд.

Перед очима всього нашого громадянства ще й досі стоїть яскравий образ того визвольного руху, що кілька років тому виник на безмежних просторах нашої держави. В ці пам'ятні для нас часи якось відразу витворилось безліч всякого рода питань: здавалось, що ні один відділ громадянського життя нашого й діяльності не зоставсь без відповідної уваги з руки громадянства; — здавалося, все, що має такий, чи інший вплив на утворення людського добробуту,— все було більш-менш докладно обмірковано; зоставалось тільки одне: загодити ці наболіли потреби, полагодити ці пекучі питання, перевівши рішення їх яко мога швидче в життя.

Між такими питаннями—в сучасному письменстві нашому не раз здіймалося річ про устрій волосного суду в звязку з законом 12 липня 1889 р. і про ті способи, яких треба вжити, щоб становище його поліпшити.

Маючи де-який досвід що-до становища волосного суду в харківському повіті, я й хочу в цій невеликій замітці зробити де-які головніші уваги про хиби його, що ясно визначилися з того часу, коли закон 11 липня 1889 року увійшов в життя селян і почав керувати правовими їх відносинами. Як відомо, по цьому останньому закону кожна самостійна сільська громада на своєму сході назначала від себе по одному „кандидатові“ в волосні судді, з таким обрахунком, щоб всіх суддів було вісім чоловіка; такий порядок вибору бу-

вас в тім разі, коли волость складається з восьми сільських громад, а коли з меншого числа, то кожна вибирає їх стільки, скільки їх буде призначено повітовим з'їздом, але все-ж їх повинно бути не менше восьми. З цієї кількості земський участковий начальник затвержує чотирьох волосними суддями, а інших залишає кандидатами до їх, на той випадок, коли котрий з чотирьох занедужає, вмере, або-ж увільниться до визначеного строку. По представленню земського начальника того участку, де вибиралися судді, одного з їх—повітовий з'їзд затвержує головою суду, щоб-то председателем його; крім обов'язків судді, він прийма на себе ще й інші, а саме: він пильнує порядку на суді, визначає дні для розглядання судових справ і т. и. Що до обов'язків волосного суду й тих справ, що йому підлягають, то права його значно поширено, порівнюючи до тих, які він мав до виходу вищезгаданого закону. Минаючи тут „Уставъ о наказаніяхъ, налагаемыхъ мировыми судьями“, що ним, за винятком де-яких провин, кермується волосний суд при розбиранні уголовних справ між селянами, досить вказати на 4-й пункт 15 статті „Временныхъ правилъ о волостномъ судѣ“; по цьому пункту волосному суду належить право рішати справи на *всяку суму*, коли позов виник через непорозуміння з поводу *поділу* родинного маєтку, або з поводу *спадщини* такого маєтку,—коли цей маєток увіходе в селянський наділ, або коли й не увіходе в той наділ, про-те вартість його не більше як 500 карб. З цього видно, що в таких випадках права волосного суду ширші, ніж права земських начальників, мирових суддів і повітових членів окружних судів.

Якже справляється волосний суд з своїм завданням? як він виконує свої обов'язки, яко судове встановище, що повинно упорядковувати правні відносини мільйонів сільського люду? Почнем з того, що всю діяльність його що-до цього обмежено 42 статтями „Временныхъ правилъ о волостномъ судѣ“. Ті правила цивільного й карного статуту X-го тому свода законів,—що ними кермується інші суди,—для його ніби зовсім не існують, через те, що волостні судді повинні всі належні їм справи рішати так, як вимагатиме того їх сумління й розум, а тим часом при розрішенні цих справ трапляються іноді такі питання, в обширі права як матеріального, так і процесуального, що їх не можна вирішити инакше, як тільки примінивши до їх ту, чи инчу статю вказаних статутів і законів. Це буває надто потрібним при розборі судом гражданських справ, часто дуже зложистих, заплутаних. Через це нема нічого й дивного, що волосний суд часто рішає такі справи аж надто просто, а через те велика кількість

таких справ переходить по скаргах якоїсь сторони, а то й обох сторін, на розгляд повітового з'їзду, завдаючи йому багато зайвої праці, такої праці, що при иншому влаштуванні цього суду, відповідно часу й потребам громадянства, та відповідно складності поспільних відносин, виконувалася-б ним самим.

Це—в загальних рисах зверхній, „процесуальний“ бік судової справи.

Але тут слід звернуть увагу й на внутрішній, моральний бік. Ненормальність волосного суду з цього боку кожному кидається ввічі, хто спостерігав діяльність його, і залежить вона в значній мірі від неосвічености суддів. Обрані отже сільськими громадами, такими-ж темними й не культурними, волосні судді по своєму розвитку здебільшого не мають певного розуміння значіння й ваги тих обов'язків, що вони на себе приймають. Обов'язок кожного суду, яко носителя й виразника вищої правди на світі, доступної людині, не тільки наклада якусь кару на винного, або поверта порушене право; сей обов'язок полягає ще й в тому, щоб на ґрунті закону й людського сумління направляти людей на путь правди й справедливих поспільних відносин,—сих необхідних умов за-для загального добробуту. Такої свідомости й такого розуміння сих завдань волосні судді, за незначними винятками, поки що не мають. Навпаки, часто доводилося чути, що за якийсь час перед виборами суддів починаються так звані „могоричі“ й підпрохування з руки тих, котрі хотять пролізти в судді, бо кожний з їх зверта тут увагу лише на те, що одержавши таку посаду й отримуючи жалування за свій не дуже важкий труд, він з звичайного собі дядька стане все-ж якоюсь значною особою на селі; що-ж до самих обов'язків судді, до того, щоб суд його був і по закону й по правді, то про це обрані судді рідко дбають. Ці „могоричі“, переповняючи життя нашого села, йдуть слідом і при розбиранні судових справ, бо здебільшого ті суди й починаються, й кінчаються могоричами, а це, певна річ, відбивається й на судових вироках; ставши-ж загальним з'явищем, той звичай безумовно, геть руйнує й високу гадку суду, весь його внутрішній зміст. Через це часто чути на селі, що такий суд добрий тільки для багатирів,—бідному чоловікові туди хоч не потикайся, бо там справу вміють повернуть так, що правого зроблять винуватим і—навпаки. Правда, з поводу сього можна зауважити, що над сим судом е-ж ще суд вищий, та що сей суд і виправить неправдиве рішення,—але-ж для сього треба справу вести далі, а се-ж бідному, темному й неосвіченому селянинові знов має чогось коштувати,—це-ж для його нові втрати, нове гаяння часу. Найбіль-

ше-ж те, що чоловік страчує віру в суд, а вже коли нема правди на суді, то де-ж П в таких разі й шукать? Знищується через те самий ґрунт, що на йому повинні вибудовуватись правдиві відносини між людьми, зростає ворожнеча й т. и. Крім того, в протоколах, що звичайно ведуться судовим (волосним) писарем, пояснення позивальників, та посвідчення їх свідків, писарь,— часто теж замогоричений,— записує теж не завжди вірно, а так, як йому бажається. Судді-ж, по-часті не розуміючи своїх обов'язків, по-часті-ж—через свою неграмотність, мало, а то й зовсім не звертають на це уваги; через те й вирокі бувають часто несправедливі й не відповідають дійсному становищу справи. Через се, крім всяких докорів, що так щедро сиплються на голови суддів за їх неправдиві рішення, люде незадоволені такими рішеннями—скаржаться в вищій суд, а це знову гальмує справу і відсовує кінець П на більш-менш довгий час.

Таке сумне явище не раз зазначалось в нашій літературі, як у загальній, так і в спеціально юридичній, і для цього доражано різні способи, для знищення вказаних хиб; для того радили перебудувати самий суд, і поставити його на якомусь іншому певному ґрунті.

Отже хиби ці залежать—не тільки від неосвічености, але часто й від повної неграмотности суддів, а через те й від цілковитої нездатности без помочі судового писаря розібратися в тих законах і правилах, що на їх підставі суд веде справу; далі—хиба є і в тим, що встанов для щоденного життя єсть мало, або вони до того ще й не ясні, часом навіть суперечать одно одному; тим-то коли приходиться ширше вживати законів при заплутаних справах громадського життя, то судді й сами не знають, яку власне раду дати сим справам. Отже, щоб минути ці хиби, доконче треба передовсім на чолі сучасного суду поставити суддею чоловіка з вищою юридичною освітою. Такий суддя, ввійшовши в гурт хоча й теперішніх суддів і ставши керманичем їх,—і яко представник судової інституції, і яко чоловік з вищою просвітою,—був би провідником в народні маси правдивих поняттів що-до права і закону, а через те й виховував би в їх правдиві поняття й про ті спільні відносини, що повинні існувати між громадянством, яко ґрунт для нормального людського життя. А раз такий суддя буде і йому закон доруче вести селянські судові справи, то, для правильности судового процесу, цей процес не можна вже обмежити тими 42 статтями „Временныхъ правилъ“, що ними керується теперішній волосний суд, але той-же закон повинен дати змогу такому судді при розгляданню селянських справ вживати принаймні ті „Правила граж-

данскаго и уголовного судопроизводства“, якими керуються тепер земські начальники по справах, що підлягають їх правам. Отже, коли-б волосний суд, в головних рисах, добрав собі такі форми, то це був би справді суд—у правдивому розумінню сього слова, а не мав би прикмет звичайної „крестьянської розправи“, що надає йому закон тепер.

Микола Кутувий.

Харьків, 1909 р.

Робітницькі кошти в Європі й Америці.

По статистичних відомостях 1900 року, робітників, зайнятих на фабриках, заводах, в гірничнім ділі, було в Росії 2.373,419 душ. Вс'х людей праці, зайнятих всякими промислами, ремесників, служачих та робітників на залізницях, на річних та морських дорогах, налічувалося 14.236,572 душі, — от-же 11% всього населення Росії. Середній заробіток робітника був тоді 215 рублів на рік. За той час ціна робочому чоловікові піднялася на 20—25%, так що тепер середній заробіток робітника за рік доходить до 250 рублів. Коли прирівняємо цю цифру до цін, що стоять у нас на знадобу першої потреби, то побачимо, що такого заробітку не вистачає навіть на те, щоб одинокому робітникові вдовольнити такі потреби, як домівка й харч. Робочий чоловік, щоб підкріпити свої сили, мусить стратити що-дна на харчі не менше 50 копійок, а за рік витратити на їжу 183 рублів. Остача, себ то 67 рублів за рік, зостається на домівку й одіжу. Не-хай же розміркують люде, що за такі гроші можна собі набуть, та ще в якомусь чималому городі, або в фабричних місцях, де більше всього живе робочого народу і де знадобу першої потреби з тієї причини стобять не дешево.

Питання про те, як поліпшити долю робітників, народилось у нас не так давно,—можна сказати, наче-б учора. Стало воно гостро з того часу, як внутрішня економічна політика Росії пішла в напрямку до розвитку оброблюючого промислівства; з того став зростати робочий клас, потрібний для такого діла. Хоча цей клас, як бачимо з вище наведених цифр, і вельми численний сам по собі, але в порівнянню з лічбою всього населення Росії й рівняючи до її простору він ще не настільки значний для життя держави, як се стало вже давно з тим самим класом в державах Західної Європи та в Америці, де життя робочого зовсім інше.

Весною минулого року в Лондоні вийшла цікава книжка; в їй надруковано розвідки про те, як живуть робітники в Англії та в Німеччині. Урядова контора торгівлі зібрала в Англії від робітників коло 5 тисяч рахунків (бюджетів), а потім послала комісію в Німеччину, щоб по промислових містах зібрати такі ж самі відомості од німецьких робітників. Тут зібрано теж до 5 тисяч рахунків.

Три роки назад подібне до сього було зроблено в Америці,—ще трохи й в більшій мірі, бо було спитано 25 тисяч робочих сімей.

Отсі правдиві статистичні розвідки про життя робочих в трьох найбільш промислових державах світа дають нам добрий спосіб порівняти становище робочого класу в цих краях, передових по промисловості, з становищем робочого класу в Росії.

Почнемо з житла робочих. Житло німецького робітника займає завше три кімнати: кухню, їдальню й спальню; рідше буває 4 кімнати, а ще рідше—2. В Англії робітник не задовольняється таким житлом: він наймає домівку з чотирма, а то й з п'ятьма кімнатами. Правда, кімнати німецького робітника трохи більші, ніж у англійця, але німець платить за свою домівку менше, від 1 р. 75 к. до 2 р. 30 коп. за тиждень, тоді як англійський робітник наймає домівку за 2 р. 25 к., або й до 2 р. 75 коп. за тиждень. Найбільші вигоди мають в житлі—американські робітники. Тут домівка вважається невеликою, як в їй 5, а то й 6 кімнат. За неї платиться звичайно від 3 руб. до 3 руб. 50 коп. в тиждень, се б то від 13 до 15 руб. за місяць. В середньому числі американський робітник платить за свою домівку 18% свого заробітку, німецький же та англійський платять тільки 14—15 процентів. В Росії домівка обходиться робочому найдорожче: до 25% заробітку. Найцікавіша риса життя американського робочого та, що він всіма силами дбає, аби купити чи збудувати власний домоч. Із 25,440 сімей робочих 4825, се б то 19% мають власні домки.

Не буде дивно те, як живуть робітники в Америці, коли ми приглянемося до їх заробітку. Середнім числом з 25440 робочих сімей, спитаних в Америці, одна сім'я заробляє за рік 1497 рублів, при тім 1240 руб. постачає сам голова родини. По другій таблиці, де зазначено найбільш типові робітні сім'ї числом 11,156, середній заробіток такої сім'ї виходить на 1300 рублів річно. Заробіток англійської робітної сім'ї вже нижче, тільки 936 руб. на рік, а німецького ще менше—707 рублів.

Отся різниця в заробітках, що мають робітники трьох передових промислових сторін, стане ще більше

значною, коли ми порівняємо плату робочих по окремим ремеслах. Так, за тиждень заробляють:

	В Німеччині.		В Англії.		В Америці.		
	р.	к.	р.	к.	р.	к.	
Каменярі . . .	13	40—15	60	18	55—19	75	20 —30
Теслі	13	40—15	60	18	—19	75	16 —35
Ткачі	9	50—15	11	—15	13	50—25	
Ковалі	14	25—16	50	16	—18	15	—30

Маючи більшу плату, англійський робітник може пишатися перед своїм німецьким товаришем тією ще перевагою, що робітний день у нього значно коротший. Так, на всяких роботах в Німеччині робітних годин за тиждень буває числом 59—59½, тим часом як в Англії тільки 53½—53½. В Англії навіть робітники в сільському господарстві ніколи не працюють більше як 10½ годин на добу, од 6 годин з ранку до 6 годин вечера, припиняючи роботу на пів-години для сніданку й на 1½—для обіда.

Про американських робітників не пишеться, скільки годин на добу вони працюють, але загально відомо, що становище їх праці не гірше ніж у англійських робітників.

Відповідно заробіткові бувають і умови життя робітників в трьох згаданих сторонах. Перш усього треба зауважити, що міра заробітної плати ні крихти не залежить од коштів прожиття в тій чи иншій землі. Хоча взагалі прожиття в Америці коштує далеко дорожче, ніж в Європі, але те, що потрібне для харчу, там мало чим вище в ціні, ніж тут. Ось порівнююча таблиця того, скільки коштують харчі.

	В Німеччині.		В Англії.		В Америці.	
Булка, за фунт . . .	5—7	к.	5—6½	к.	11	к.
Масло коров'яче за фунт	63—69	к.	64	к.	65	к.
Масло свіже, за ф.	33—48	к.	30	к.	32½	к.
Сало, за фунт . . .	39—50	к.	31—41	к.	—	
Молоко, за око (дві пляшки)	9—10	к.	11—14	к.	11—14	к.

Коли зауважимо, що видатки на харчі становлять більшу частку розходів сім'ї робочого, що в Німеччині ся частина коштів прожиття забірає 60 процентів заробітку робітної родини, в Англії 64 проц. і в Америці 43 проц., то ми зрозуміємо, що дорожнеча прожиття в Америці мало торкається робітників: головна стаття видатків—харчі—не дорожча ніж в Європі. От ми й бачимо, що коли заробіток американського робітника мало не удвоє більший од заробітку німецького робітника, то він натурально йде на задоволення инших більше високих потреб чоловіка, ніж їжа.

І справді, коли звернемо увагу, як харчуються

німецький, англійський та американський робітник, то з того побачимо, що американський робітник їсть далеко ліпше від німецького і навіть англійського робочого. Так—робочі сім'ї, поділені по великості заробітку, споживають:

Тижневий заробіток сім'ї.
12¹/₂—15 р. 15—17¹/₂ р. 17¹/₂—20 р.

Сім'я робочого споживає;	12 ¹ / ₂ —15 р.		15—17 ¹ / ₂ р.		17 ¹ / ₂ —20 р.	
	В Німеч- чині.	В Англії.	В Німеч- чині.	В Англії.	В Німеч- чині.	В Англії.
Хліба й борошна, фун.	27 ¹ / ₂	32.9	28.7	32.3	32.8	33.0
М'яса, сала, риби, ф.	7.4	8.3	8.6	9.5	9.6	10.2
Молоко (пляшок) .	9.1	5.7	9.3	7.3	10.6	7.6
Яєць, штук	9.2	8.7	10.2	13.3	11.6	12.0
Сахару, фунтів . .	2.1	5.1	2.1	5.3	2.3	5.7

Англійський робочий споживає значно більше і м'яса, і яєць, і сахару; німецький робочий переважає англійського тільки на споживанні молока. Тут умисне показано середні громади робітницькі, одкинувши крайні, що мають заробіток менший 12,5 руб. за тиждень і більший 20 руб. за той же час.

В середнім виводі, коли взяти всі рахунки німецьких та англійських робітників, то кошти споживання—на кожну сім'ю вийдуть ще менші. Отсю останню цифру ми покажемо в двох останніх карбах подаваної нижче таблиці, що має виявити кошти спожитку середньої американської робочої родини за тиждень:

	В Америці.	В Англії.	В Німеччині.
Хліба й борошна, фун.	19.8	35.2	29.7
М'яса, сала, риби, ф.	17.6	8.8	5.0
Молока (пляшок) .	10.3	7.4	9.6
Яєць, штук	20.	11.	10.
Сахару, фунтів . .	5.5	5.6	2.2
Масла фунт. . . .	2.4	2.2	1.3

Як бачимо, американський робітник споживає м'яса значно більше, ніж його товариші в Європі. Що-тижня американська робітницька сім'я з'їдає по 17¹/₂ фунтів м'яса та риби, тим часом як німецька—тільки 5 фунтів, а англійська—коло 9 фунтів. До сього часу думали, що більше всіх їдять м'яса англійські робочі, а виходить, що американський робітник потребує більше і масла, і яєць, і молока.

Вище було сказано, що американський робочий при кращих харчах, тратить на їжу менший процент свого заробітку, ніж європейський робочий: 43 проценти проти 60 і 64 проц. що витрача німецький і англійський робітник. Цілих 57 проц. свого тисячорублевого заробітку американський робочий повертає на

інші потреби, часто зовсім невідомі в житті європейського робітника.

Із 25,440 сімей, що їх рахунки було переглянуто, цілих 12,816,—себ то сливе половина,—опріч всіх видатків, успівають зберегти де-що „про чорний день“. Сі ошаді рівняються в середнім виводі 240 рублів на сім'ю в рік. Тільки 4117 сімей, або коло 16 проц., мають недостачу в розході проти приходу.

В середній лічбі американський робітник тратить на себе й на свою сім'ю за рік:

на їжу	843	рублі.
на житло	269	„
на одягу	229	„
на страховку життя	59	„
на страховку маєтку	97	„
на партійні податки і членські вкладки в товариства	44.6	„
на добродійність	9.3	„
на справи набожні	19	„
на книжки й газети	17.6	„
на розвагу (театри й таке ин.) .	34.3	„
на горілку, пиво, вино і т. п. .	49	„

Отсе, в загальному нарисі головні виводи з обрахунків життя робітника американського, англійського й німецького. Американський робітник в робочім класі мається краще, переважаючи заробітком, харчами й всякими іншими умовами життя, своїх європейських братів. Ніде людська ручна праця не дає стільки вигоди для промислу, як в Америці. Але ж ніде людська праця не визискується так, як тут. Багато платять, та за те багато й праці сутужної вимагають.

В Америці сила духу в робітників без порівняння вища, ніж в Європі; а праця умислова й ручна оцінюється там сливе однаково. За працювання головою й за працю руками там платять сливе однаково і часто буває, що робітник від однієї праці до другої переходить не один раз за своє життя: то він буде кравцем, потім учителем школи, то інженіром, потім дроворубом і т. п.

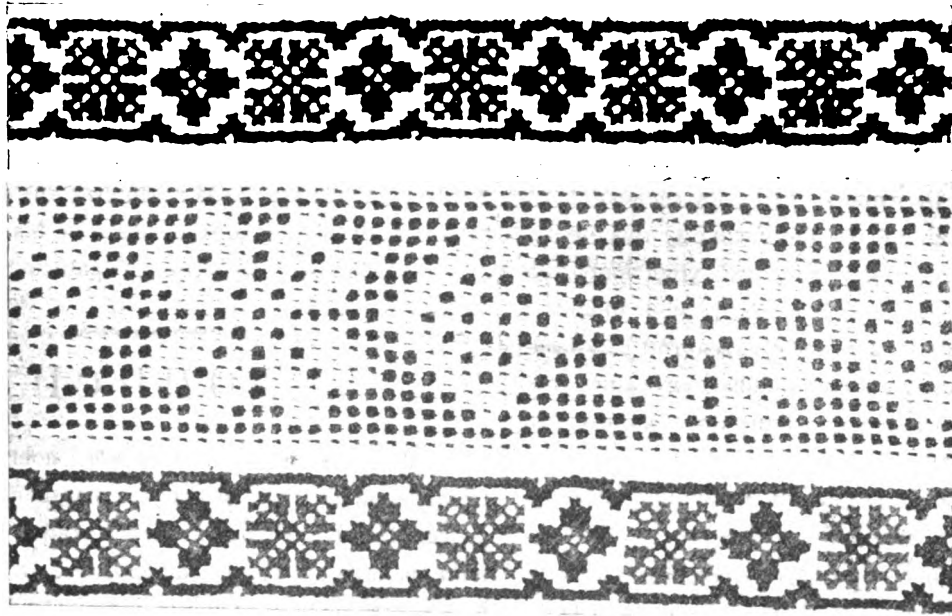
Становище робітника в Америці є вищим ступнем робітницького життя; хоч і се становище далеке ще від тієї долі, що про неї гадають прихильники робітників,—міркуючи про робітника-господаря, робітника-спільника, а не робітника—наймита в капиталиста.

Умови життя англійських та німецьких робітників стоять на переході до американських.

Французькі робочі живуть гірше німецьких, а тяжче всіх становище робочого в Росії.

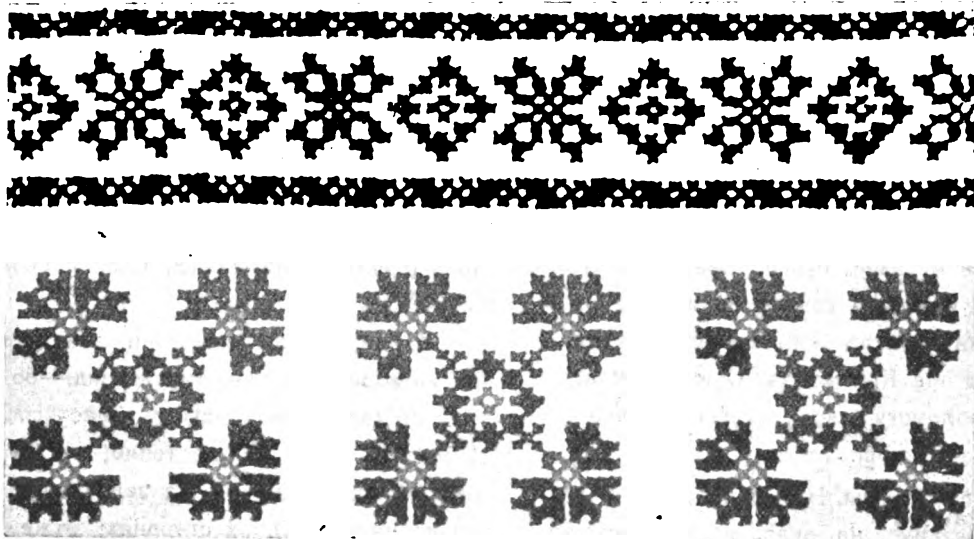
Ів. Фед—но.

Українське вишивання.

1) *Пазуха чоловічої сорочки.* По середині мережка,—шита білью по висмиканому полотну. По боках мережки—вишивання хрестиками, червоною й синьою заповочкою; та-ж сама смужечка—на комірі й на чохлах.

2) *Пазуха чоловічої сорочки:* шито заповочкою, червоною й чорною. Вузенька смужечка (одна) ставиться по середині (вздовш), а по боках—по одному ряду квіток, (так як на узорі). Цей самий узор може служити й для „лиштва“ жіночого рукава; тоді квітки ставляться далі одна від одної.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Селянська виставка рукоділля.** Сеї осени в селі Зозові, липовецького повіту, (в Київщині), була цікава виставка—ткання й всякого вишивання (українського). Виставка була влаштована зозовським відділом київ-

ського кустарного общества, переважно заходом пані Ю. Гудим-Левкович, що приймає пильну участь у справах „Общества“. Виставка мала великий успіх: до неї не тільки завітало багато людей, а під час її чимало було й продано, з тканин та вишиванок,—всього на 700 рублів. Купували селяне й сільська інтелігенція (поміщики, лікарі, хвершали й інші; купували й горо-

дяне, бо село Зозов у 8-ми верстах від г. Липовця). Зозовські швачки, через пані Ю. Гудим-Левкович, багато постачають вишивання в склад „Київського кустарного общества“.

◆ **Українські „Думи“ в німецьким виданню**—вийшли в Австрії, у г. Відню. Вийшло се наслідком того, що львівський професор О. Колеса прочитав весною сього року розвідку про думи на міжнародньому музичному з'їзді, що був у Відню. Тепер з'їздовий уряд випустив у світ збірник праць, читаних на з'їзді, між иншим і розвідку п. Колеси, разом з думами,—текстом і нотами. Учені знавці дуже зацікавились нашими думами, уважаючи, що вони дуже своєвиді, належать до якогось зовсім особливого роду музики.

До своєї розвідки, читаної на музичному з'їзді й надрукованої тепер в німецькому виданню, д. Колеса подав зразки тих дум, що записував він та Оп. Сластїон від кобзарів у Миргороді. (Наші читачі мали ширші відомості про ту подоріж—у розправах О. Сластїона, друкованих в „Рідн. Краю“ за минулий і за сей рік). Отже „кобзарська музика“, така занедбана в нас, стала відомою широкому світові.. Учена розвідка д. Колеси й увесь матеріал має з'явитися вповні—уже дуже швидко, у Львові, в „Записках Наукового Товариства ім. Шевченка“.

◆ **Запомога майстрові.** Київське „Кустарное общество“ дало в позику 100 рублів гончарові К. Масюкові, на поширення його майстерні в селі Дибинцях, канівського повіту. Масюк багато виставляв свого гарного глиняного посуду на обох виставках „Кустарного Товариства“, та й тепер в магазині сього Товариства (Київ, Миколаївська ул. № 6), опріч гончарних виробів опошнянських, (постачаних полтавським земським складом), завжди єсть і посуд від К. Масюка. Отже „Кустарное общество“ й дало запомогу сьому гончарові, яко своєму сталому постачальникові.

◆ **Різдвяні листовні картки.** Нам прислано зі Львова, від „Сокільського базару“, на оказ, збірку листовних різдвяних та новорочних карток з малюнками артиста-маляра А. Манастирського, видання „Сокільського базару“. Збірка складається з 10 карток: „Слава в вишніх Богу“, „Поклон пастухів“, „Поклон царів“, „Подоріж до Єгипту“ і ин. До набожного й фантазійного змісту додано де-які ознаки українські, в цікавім поєднанню. Єсть картка—„Новий рік (дитина на коні) і старий рік (дід), „Україна“; єсть „Діти з зіздою“ (колядники). Єсть одна картка, що уявляє просто дві народні постаті,—чоловіка й жінку, в селянським убранню. Картки—кольорові, їх видруковано в скілька барв. Робота дуже тонка. Взагалі ці картки дуже придатні до святкового

вжитку: пославши комусь повіншування на такій картці, можна справити правдиву приемність адресатові. Ціна—скілька сотиків за картку—дешева. У нас кольорові картки значно дорогіші.

Та й галицькі кольорові картки у нас продаються дорогше, копійок по 10 за картку, (бо платиться ще й мито, за провоз через границю); але 10 коп. за картку гарної роботи—не дорого. Картки Манастирського будуть незабаром у Києві, в „Українській книгарні“ (Безаківська, № 8).

ДО ПИСИ.

М. Вагачка, миргородського повіту (Полтавщина). Після великої суші настали в нас великі дощі. Урожай сього літа був хороший. Довгі стайки кіп у полі сповняли радощами душу хліборобову. Хто сів, той порався з хлібом, а хто не сів, теж не сидів дарма; одні заробляли, а инші.. инші сього літа вигадали особливий спосіб добувати хліба, такий спосіб, що про його щось не доводилось чути раніш. Бере чоловік терницю, оту що нею тіпають у нас коноплі, рядно, і йде вночі в поле до чужих кіп. Там простилає він ряденце, ставить терницю на рядно й починає обмолочувати снопи. Робота йде тихо й швидко. Намолотивши рядно зерна, чоловік несе його до-дому. Таких крадіжок за літо було багатенько. Та тільки цим молотникам щось не попайдило, здебільшого їх половлено: кого біля кіп, а в кого витрушено збіжжя вже дома. Були й такі, що під'їздили до чужих кіп возами й просто забірали снопи на віз. Давніш сього не було, або траплялось дуже рідко...

Велике тепло сієї осені дає вже привід до всяких вигадок,—мовляв, тих легенд,—бо темнота нашого люду об'являється у всьому. Здається проста річ: садки цвітуть через те, що тепло; як би було тепло цілу зіму, то й зімою цвіли-б та зеленіли садки, як це й буває по инших теплих сторонах; отже на думку наших селян це все віщує якесь лихо; буде, кажуть люде, хоч голод, хоч війна, а хоч пошесті на люде, та на скотину. Звичайне, така сподіванка сповняє душі всіх темних людей непевністю й страхом. Де-котрі з них у своїх забубонах доходили до такого: зацвіла в дворі в одного жида груша й так гарно, що всі, хто проходив поуз двір, задивлялись на неї; злякався бідолаха того лиха, що ніби-то „віщувала“ груша, та щоб як-небудь запобігти йому, одвернути лихо від своєї господи, він взяв та й зрубав ту грушу...

Як на те, сієї осені в нас з'явилося багато всякої пошести:—ходить скарлатина, обклад (діфтеріт),

тиф, кір; ці хвороби захоплюють цілі хутори й села. Для боротьби з ними побільшено медичну поміч. При боротьбі з скарлатиною—почали заціплювати скарлатинну сироватку; защеplено її сливе по всіх школах нашої волости. Н.

З сим числом посилається № 8-й „Молодої України“.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНА ШКОЛА,

М И К О Л И Л И С Е Н К А,

В школі учать: В МУЗИЧНОМУ ВІДДІЛІ: клас фортеп'яно—директор школи, М. Лисенко і д-ка Комергацька; клас скрипки—д-ка Вонсовська.

Класи співу: д-ка Зотова, артистка Імперат. театрів, д-ка Муравйова і д. Гушин.

Теорія музики: д. Любомирський.

Д Р А М А Т И Ч Н И Й В І Д Д І Л:

Драма руська: Гушин, навчитель петерб. Імператорських драматичних курсів і д. Броневський, артист Імп. театрів.

Драма українська: д-ка М. Старицька.

Історія руської драми—Г. Александровський. Історія західно-європейської й української драми—д. І. Стешенко.

Міміка й фізіономіка—проф. Сікорський.

Опріч того в школі вчать—танців, гімнастики, фехтування.

У 1908/9 році скінчили школу М. Лисенка і вступили на сцену такі учениці: По кл. д-ки Зотової: д-ка Драгомірецька, у Харківську оперу; д-ка Волфсон, у Пермську оперу; д-ка Рейнліб у Київську оперу. По кл. Муравйової: д-ка Райбіш, у Іркутську оперу.

По кл. драми української: д-ій Островський у Львівський драм. театр. По кл. драми російської: д-ка Рапонет, у Київський театр „Соловцов“; д-ка Утюжева, у Київський театр „Кручиніна“; д-ка Верхановська і д-ка Афанасьєва у Тифліський драм. театр і д-ка Волошина у Николаївський драматичний театр.

По класу фортеп'яно, (директора школи), учень Нахутін—принятий у вищий клас Петербурської Консерваторії, по класу д-ки Єсипової.

Величезний вибір

резинових долош, сукняних теплих ботикив і всякого иншого

О Б У Т Т Я,

гарного фасону й дуже міцного пошиття.

В магазинах Петербурської механічної майстерні.

1) Хрещатин, № 28.

2) Олександрівська № 36.

п о д о л.

Открыта подписка на 1010 г.

3 р.
на годъ

на двухнедельный торгово-промышленный

5 р.

съ приложениемъ

ЖУРНАЛЬ

„ТОРГОВОЕ ДѢЛО“

выходящая 4-й г. по слѣдующей программѣ:

Руководящія статьи по организаціи и веденіи небольших и крупныхъ торговыхъ агентурныхъ и промышленныхъ предприятий по испытаннымъ методамъ знаменитыхъ коммерсантовъ. Готовые проекты и смѣты на устройство магазиновъ, лавокъ и небольшихъ фабрикъ. Искусство рекламировать и продавать. Коммерческія науки въ связи съ практикой.

Цѣны на товары. Курсы. Адреса оптовыхъ покупателей. Адреса фирмъ, ищущихъ агентовъ, комиссіонеровъ и служащихъ. Огвѣты на всѣ торговые, юридическіе и техническіе запросы подписчиковъ. Крімъ того, каждый № содержитъ массу полезныхъ практическихъ указаній на всевозможные случаи изъ богатаго опыта западно-европейскихъ и американскихъ коммерсантовъ. Каждый номеръ объемомъ отъ 32 до 64 ст. большого журнальнаго формата, шить проволокой и заключенъ въ обложку.

Цѣна на годъ 3 р. на 1/2 года 2 р. Съ доплатой только 2 р. годовые подписчики получаютъ адресно-справочную книгу „Вся Европа“ въ которую войдутъ около десяти тысячъ названій товаровъ и свыше ста тысячъ адресовъ торгово-промышленныхъ фирмъ всей Германіи, Австріи, Англіи, Франціи и другихъ странъ торгующихъ этими товарами и доставляющихъ ихъ въ Россію. Цѣна этой книги въ отдѣльности 5 р. 75 к. Журналъ за прошлые годы въ переплетахъ высылаются: за 1907 г.—за 1 р. 95 к. за 1908 г.—2 р. 50 к., а съ двумя приложениями: „Указатель таможенныхъ пошлинъ“ и „Указатель железнодорожныхъ тарифовъ“ стоющихъ въ отдѣльности по 1 р. 25 к.—3 р. 50 к.; за 1909 г.—3 р. съ приложеніемъ адресно справочной книги „Указатель Всей Россіи“ содержащій около десяти тысячъ товаровъ и до ста тысячъ адресовъ оптовыхъ и промышленныхъ фирмъ, имѣющихъ эти товары—6 р. 75 к. Цѣна этой книги въ отдѣльности, 5 р. 75 к. За всѣ три года безъ приложеній—6 р.; съ приложеніями—9 р. За 1910 г. со всѣми приложеніями 1908, 9 и 10-го г.г.—8 р. за всѣ 4 года со всѣми приложеніями—12 р. Налож. пл. на 20 к. дороже.

Адресъ: контора журнала „Торговое Дѣло“ Одесса, Соборная, 2.

Ред.-Изд. Секретарь Гофъ-Маклера
Одесской Биржи Э. С. Гальперинъ.

А Р Т И Ш О К И

оповідання О. Пчілки.

(полтавський анекдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1909/1910 ГОДЪ

(подписной годъ начинается съ 1 Октября).

На еженедѣльный художественно - литературный журналъ

„НАША РОДИНА“

Подписная цѣна въ годъ со всѣми приложеніями съ доставкой и пересилкой **3 р.**

Въ теченіи 1909/1910 года подписчики получаютъ:

52 №№ журнала, **104** приложенія.**52 №№** Художественно - литературнаго журнала, содержащіе оригинальныя произведенія изящной литературы извѣстныхъ современ. русскаx писателей.**52 №№** „Отдыха“ (самостоятельное приложеніе). Юмористическіе рассказы съ иллюстраціями и оригинальныя карикатуры.**14** книгъ подъ общимъ загл. „Библиотека Романовъ“ (каждая книга въ отдѣльности закончена). Произведенія выдающихся современныхъ русскихъ авторовъ. Въ томъ числѣ сборникъ произведеній слѣдующихъ авторовъ, Потапенка И., Куприна А., Соллогуба Федора, Каменкова Анатолія, Ленскаго В., Свирскаго А., Т. Ардова и др.

СТИХИ: А. Рославлевъ, К. Фофановъ, Илья Гурвичъ, Яковъ Гудинъ и проч.

12 книгъ полного собранія сочиненій **ВРЕТЬ-ГАРТА**.**7** книгъ: „Другъ Хозяйства“. I. Домашній Лечебникъ; II. Поваренная книга; III. Дѣловой письмовн.; IV. Самоучит. танцевъ; V. Практичный Мыловаръ и VI. Самоучитель фр., VII. нѣм. и VIII. англ. язык.**4 №№** Модъ и руководѣлій.**12** листовъ модныхъ выкроекъ въ натуральную величину.

Кромѣ того, всѣ годовые подписчики подписавшіеся до 1-го Ноября и уплатившіе сполна годовую плату получаютъ цѣнную премію необходимую каждому, въ ТРИ ТОМА (большого формата), вполне замѣняющую большіе дорогіе слонари:

Полный Энциклопедическій Словарь.

Подписная цѣна: **3 р.** въ годъ со всѣми прил., съ дост. и перес. по всей Россіи.

Подписку и требованія просятъ адресовать в ред. жур. „НАША РОДИНА“, С.-Петербургъ Загородный, 4.

Редакторъ-Издатель **В. РУТОВСКИЙ**.

Українські взори.

Збірник чисто народних українських узорів.

*Олеги Пчілки.*Ціна **1 руб. 25 коп.**ОТКРЫТА ПОДПИСКА
изданіи 1-й годъ. НА ежемѣсячный журналъ. изданіи 1-й годъ.

ПУТЬ КЪ ОБРАЗОВАНИЮ.

Журналъ „Путь къ Образованію“ взялъ на себя задачу осуществить назрѣвшую въ русскомъ обществѣ потребность въ такомъ изданіи, которое дало бы полное представленіе о всѣхъ учебныхъ заведеніяхъ всѣхъ разрядовъ и типовъ какъ Россіи, такъ и иностранныхъ государствъ. Дѣйствительность русской жизни показываетъ, что много лицъ не могло получить законченнаго образованія, подходящаго къ ихъ природнымъ наклонностямъ и способностямъ, за неосвѣдомленностью въ томъ, гдѣ и какія существуютъ въ Россіи и иностранныхъ государствахъ учебныя заведенія, какія требованія предъявляются для поступленія въ нихъ, какія они даютъ права окончившимъ курсъ, и т. п.

Въ 1-й издательскій годъ журн. „Путь къ Образованію“ дастъ своимъ подписчикамъ въ 12 ежемѣсячныхъ книгахъ подробныя свѣдѣнія о всѣхъ правительственныхъ, общественныхъ и частныхъ мужскихъ и женскихъ учебныхъ заведеніяхъ Россіи слѣдующими группами:

ВЫСШІЯ: гражданскія, военныя и духовныя. Общія свѣдѣнія, условія приѣма и подробныя программы конкурсныхъ экзаменовъ.

СРЕДНІЯ: общеобразовательныя и спеціальныя. Общія свѣдѣнія, условія приѣма во всѣ классы и программы экзаменовъ за полный курсъ экстернами.

КУРСЫ по всѣмъ отраслямъ знанія. Общія свѣдѣнія и условія приѣма.

ПОЛНЫЯ ПРОГРАММЫ ДЛЯ ПОДГОТОВКИ КЪ ЭКЗАМЕНАМЪ на инженера-строителя и др. спеціальностей; техниковъ: путей сообщенія, строителя, морской строительной части, судового механика, землемѣра; преподавателей: бухгалтеріи и друг. коммерч. наукъ, новыхъ языковъ, домашняго, уѣздаго и начальнаго учителя, нотариуса и частнаго повѣреннаго, фабричнаго инспектора и земскаго начальника, вольноопредѣляющагося 1-го и 2-го разряда и на 1-й классный чинъ и др.

ВОЕННЫЯ всѣхъ разрядовъ и типовъ. Общія свѣдѣнія и условія приѣма.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЯ, музыкальныя, театральныя, драматическія, оперныя, пѣнія, декламация. Общія свѣдѣнія и условія приѣма.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЯ: ремесленныя, сельско-хозяйственныя, горныя, лѣсныя, художественно-промышленныя, мукомольныя, пивоваренія. Школы: кройки, шитья платьевъ, шляпъ и обуви и друг. Общія свѣдѣнія и условія приѣма.

ГОРОДСКІЯ И ДУХОВНЫЯ УЧИЛИЩА, ТОРГОВЫЯ ШКОЛЫ и проч.

Подписная цѣна: **4 руб.** въ годъ. Допускается разсрочка: при подпискѣ—**2 руб.**, къ 1 іюня и 1 августа по **1 руб.** За границу подписная цѣна **8 руб.** въ годъ.

Адресъ конторы: МОСКВА, Берсеневская набережная д. ц. св. Николая, № 136.

Издатель **А. А. Ванулинъ**. Редакторъ **В. В. Муромцевъ**.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 29.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки в друге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба вносити по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська ул., № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх коштом, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Оборона в Державній Думі прав української мови—*Ф. Немо*. Вісті. На Україні. Наші друзі—*О. П.* Із життя українців на чужині—*П. Оправхати*. Вірші—*Грицька Чупринки*. Одружіння—комедія Гоголя, переклад *О. Пчілки*. Ржищевський монастир та його минувшина—*М. І—ної*. Вірші—*В. Тарноградського*. Вірші *Хозе-Марія-Ередіа*, переклад *Ф. Петруненка*. Сучасна поезія польська на Україні—*Табеуша Мігальського*. Українське слово й мистецтво. Співки й господарство. Дописи. Оповістки.

Малюнок: Околиця Ржищевського монастиря.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рін видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки* (*О. Косач*).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типа, портрети, краєвиди, будинки, узори.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рін 5 р., на півроку 2 р. 50 н., на 3 м. 1 р. 25 н.

„Молода Україна“ окрім від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і для заграниці — однакові.

НОВІ КНИЖКИ:

БАЙКИ

(по *Кривому*), *МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО*.

Видання третє, доповнене.

Ціна 30 коп.

ГОРЕ

ОПОВІДАННЯ

Л. Яховської.

Ціна 15 коп.

Продається в „Київській Книгарні“ (Безаківська, 8) і в інших книгарнях.

Оборона в Державній Думі прав української мови.

В Державній Думі взялися до справи про місцевий суд. Як і завжди, інтелігентні депутати з України до цього часу а ні писнуть про те, на скільки потрібно, щоб українські судці знали українську мову. Тільки депутат Андрійчук, селянин з Волині, встав на оборону мови свого рідного народу. Як більшість селян, він теж боїться і назначаних і виборних мирових судців, він обороняє волосний суд,—перероблений на зразок гмінного суда в Царстві Польському. На думку д. Андрійчука, мировий суд перше всього—дуже дорогий і обійдеться щороку, наприклад в житомирському повіті, в 30,000 руб.; тим часом тепер усім судцям 20-ти волостей житомирського повіту платять всього 840 руб. на рік. Кажуть, що ніби-то мировим судцям платитиме казна. «Але де ж казна буде брать?»—каже д. Андрійчук,—«все-ж одно всі податки впадуть на нас-же». Не знайдеться знов і потрібного числа порядних судців; д. Андрійчук не вірить словам міністра справедливости, ніби у нас є досить освічених людей. Коли здійснюється мова про поширення народної освіти, то заступники уряду говорять: «учителів у нас не стає». Коли у нас є доволі інтелігенції, то краще буде, щоб вона йшла учити народ, а не судити. А коли навіть судців і вистачить, то вони будуть далекі від народа. «Прийде (селянин) до того самого судді, хоч він і далеко живе,—пан буде спать, пан буде „на лодці кататься“, чи буде на «охоті», а то поїде по участю, от і вертайся знов»... Але найбільше турбує д. Андрійчука те, що, через недостачу місцевих судців, можуть наслати до нас судців з далеких країв. Про них д. Андрійчук каже: «у нас в Малоросії часто трапляється, що пришлють нам суддю, а він прямо *німий* у нашій стороні, через те, що він, скажем, з Великої Росії, ніколи нашої мови не знав, так що йому хоч перекладача давай»...

В 1893 році в камері мирового судді 3-го участка, житомирського округу, розбиралась одна справа поміщиці Подгорської, що пози-

вала селянина з села Слободяща Хведора Степовика за порубку ліса. Спитали свідків... от вони й розказують судді своєю рідною мовою. Ми, говорять, служимо у своєї пані побережниками. І от оце Хведір Степовик нарубав дубини в панському лісі, поклав на віз і до-дому повіз. Суддя питає: „а когда-же это было“? «А це було на Великдень, великодними святами». Суддя рішив так: „Свидѣтельскія показанія находятся въ противорѣчїи съ исковымъ прошеніемъ, такъ какъ въ исковомъ прошенїи сказано, что это было въ апрѣлѣ, а свидѣтели показываютъ, что это случилось на великій день, великій-же день бываетъ в Петровку, и кромѣ того свидѣтели показали, что дерево спрятано было въ навозъ... какъ же они могли увидѣть это дерево? На основанїи противорѣчїа свидѣтельскихъ показанїй съ исковымъ прошеніемъ, помѣщицѣ въ искѣ отказать“. Д. Андрійчук запевняв, що він може пригадати чимало таких самих присудів і подібних же випадків з практики адміністративної. І такими присудами хотять прищепити повагу до суду й закону серед 30 мільонів народу!

Промови д-ія Андрійчука ми не зустріли ні в лівих, ні в правих газетах,—мабуть, через те, що для лівих д. Андрійчук супротивник „ожидовлення“ Росії, а для правих він—ворог «обрусенія України». Але слід зауважити, що й «спеціальні дописувачі» українських часописей з Державної Думи не згадали ні одним словом промови Андрійчукової (її можна найти в стенографічних додатках до газети «Росія» № 1216).

В теперешній Думі ми маєм мало людей прихильних до української справи і кожний голос в обороні прав нашого народу має для нас вагу. Думки д. Андрійчука—це думки самого народа, а народ не дармо боронить свої волосні суди, не вважаючи на всі їх хиби й вади. Волосний суд—це єдине встановище на Україні, де (хоч не *de jure*, то «*de facto*») панує українська стихія: українська мова, право, народність...

Хоч які темні волосні судці, хоч як верховодить ними волосний писарь, але все таки,

мабуть, ніякий Волосний Суд на Україні не постановив ще такого присуду, як Мировий Судець 3-го участка Житомирського Округу, в тій справі за дерево...
Ф. Немо.

ВІСТІ.

◆ Чутки про заміри японців. В Петербурзі багато говорять, і пишуть в газетах, про те, що японці лагодяться знов до війни з Росією. Вони закупляють багато всякого військового припасу до узброєння. Говорять, ніби-то японці думають воюватися з Росією в спільці з Австрією.

◆ Перехід у католицтво. Синод сповістив, що від того часу, як видано указ про вільний перехід з однієї віри в другу, в західному краю, (на Україні, в Білорусії, та Літві), перейшло з православної віри в католицтво мало не 500,000 душ.

◆ Жидівський з'їзд. В г. Ковно збирається великий з'їзд рабінів і громадських діячів жидівських. З Києва вибираються Л. Бродській, Гінзбург і багато інших.

НА УКРАЇНІ.

◆ Закриття давнього товариства. Доволі поважною пригодою було остатнім часом—закриття харківського „Общества грамотности“. Істнувало воно не один десяток літ, було в його чимало відділів, були й свої читальні; видавало „Общество“ й книжки своїм коштом. Тепер все те позакривано та припинено. З поводу закриття „Общества“ потрушено в Харькові де-кого, хто близько стояв до справи; у скількох учительок забрано їх книжки й листи.

◆ Лихий нагаз. Б селі Корніївці, полтавської губернії, земський начальник по якійсь справі покликав до себе одного селянина серед ночі. Коли той селянин одмовився йти в таку пізню добу, то земський начальник звелів стріляти в його хату. При тім убито в хаті жінку селянина.

◆ Пам'ятник Гоголеві в Києві. Міністерство внутрішніх справ збирає жертви в південно-західному краю на будівництво пам'ятника Мик. Гоголеві в Києві. Тепер київський губернатор сповістив губернську управу, щоб до губерньського комітету, коли він розпочне свої засідання, було від земства обрано двох заступників. Справа будівництва пам'ятника виникла через заходи київського клубу руських націоналістів.

Наші „друзі“.

Недавно життя подало дуже хороший малюнок до того, що ми говорили в ч. 25 „Рідного Краю“ про відносини „наших друзів“ росіян до нас.

В київськiм „Народнім домі“ відбулася дивовижна сцена під час читання просвітянської лекції. Пані Дрелінг, член „Общества распространения просвещения среди народа“, хотіла силою стягти з катедри п. Холодного, що читав українську народню лекцію від київської „Просвіти“.

Річ в тім, що, з дозволу городської думи київської, в тій самій залі Народного дому, читають лекції то від „Общества просвещения“, то від „Просвіти“,—тільки в різні години.

„Общество просвещения“, як ми вже казали в ч. 25 „Р. Краю“, захопило собі кращі вечірні години, пізніші (коли робітники бувають уже вільні); для просвітянських же лекцій zostались години гірші, раньші. Але у всякім разі, між тими й тими лекціями є ціла година вільна і, що до часу,—лектори одні однім не заважали.

Однак лекційні діячі „Общества просвещения“ почали скрива дивитись на лекторів українських, почали поводитись „непріязненно“, а на-останку дама „Просвещения“ справила вже виразний дешпет. Її так дражнило читання просвітянського лектора, що вона вдалася навіть до присутнього поліцейського, щоб він припинив ту лекцію—(хоть час читання лекції від „Общества просвещения“ тоді ще й не настав).

Та вже поліцейський почав умовляти пані Дрелінг, та відмагатися від лихого ролі, що бажала йому дати тая пані: він почав казати, що не подоба діячам двох просвітних товариств межі собою ворогувати: „та в вас же,—мовляв „просвѣтительницѣ“ поліцейський,—олнакові завдання; невже-ж ви не можете погодитись межі собою без нашого втручання“? Отже від того, щоб робити дешпет, стягати просвітського лектора, поліцейський відмовився і тільки через се п. Холодний спокійно дочитав свою лекцію.

Поводіння заступниці „Общества просвещения“ само по собі ганебне й сумне, але ми по щирості скажемо, що навіть радіємо тому „пасажові“, бо може-ж таки хоч се виразно покаже нашим діячам, яких „друзів“ мають вони в російських товариствах (хоч би й просвітних).

На додачу треба сказати, що як раз п. Холодний читає теж лекції і в „Обществѣ просвещения“... Невже діячі нашої Просвіти ще й після такою будуть водитися з „просвѣтителями“—обрусителями?

О. П.

Із життя українців на чужині.

(Листи з Баку).

Давненько вже в мене була думка складати й подавати відомості,—що мають загальний інтерес для нашого громадянства,—з життя українців у країні біля Каспійського моря. Але то се, то те заважало... А тим часом, яке-б не було, а й тутеньки життя є. Думки з поводу його,—чи-то вже вірні, чи хибні,—а прошибають. І робота,—українська робота,—хоч повагом, а ведеться. Отже й на Україні—повинні знати про се.

Я й думаю почати з самого найголовнішого, з того, що й перед іншими людьми показало нас тут, в надкаспійському кутку, яко людей особливого племені, що має право на назву, вигадану на нас—“Химерна нація”...

Самою головною об'явою тут українства—єсть „Просвіта”.

Може кому здається, що „Просвіті” місце тільки там, „на нашій не своїй землі”—на Вкраїні, оповитій мороком і темнотою, де люди не знають того, що вони люди, де наші люди стали темніші навіть від уславлених на всю „Русь святую” вологодських „ведмедів”.

Але є, існує українська „Просвіта” і далеченько від тієї щасливої України, там де її „не треба-б”, на справжній чужині, в країні татарсько-вірменській, на Закавказзі, в г. Баку.

І от—я й маю розповісти про життя бакинської „Просвіти”, бо з сього найкраще можна уявляти собі про життя українців яко *українців*.

Гадаю, що громадянству нашому це корисніше знати, ніж те, що на Марсі давно вже пролетаріят поборов копитал і райське життя там настало; всі люди злилися там в одну націю, немов сімьяна макуха з під дуба, і, для блага нашої країни, й нам треба таку програму взяти та до сього щастя чимчикувати...

Вибачайте, що я не просто йду до діла, а й до простої речі вживаю передмови. Це об'ясняється тим, що „Омельком” уродився, „Омельком”, мабуть, і до віку буду.—Не можу говорити коротко! що ви зо мною зробіте!..

Г. Баку й його околиці—це власність татар. Садити собі люди виноградню лізку і продавали християнам сік, а сами випасували ситеньких баранців та поклонялися тому, що з землі сопло. А сопло те „божество” з-давніх давен; сопло й горіло. І на думку не спадало людям, що з того божества можна мати великі

гроші, та що воно не покарає за се, а ще й благодаттю твою господу обгорне. Але одібрали в „дикарів” їх власність, їх божество. „Ворогів” покорили, а серед города поставили й пам'ятника тому генералові, що покоров сю країну...

Де були розкішні сади, прекрасні виноградники, таменьки тепер німецька, англійська, американська, шведська або инша чужинська нефтяно-промислова фирма (готового смоктати не здатні,—чужим віддали. Дійсно, що істино-руська національна особливість!)... Отже смокчуть люди з землі нехту, виробляють карасин, бензін і всякі мінеральні мазива, та наживають мільйони...

Нестотно так, як і в нас: „хахли” з голоду пухнуть, по Сібірах мерзлу землю оруть, а на благодатному, здобреному кров'ю наших предків ґрунті—„мудрий німець картопельку садить”... Ріжниця хіба тільки в тім, що на Україні буде це до скінчення віку... Як рік, то картопляна культура в-гору йтиме, а „хахли” біля неї „свою смертю” зникатимуть, або на Зелений Клин виходитимуть;—тутеньки-ж... либонь всьому за яким часом „каюк” буде.

Бачите, вже де-далі менш „сопе” тут із землі, і певно незабаром прийде той час, що й зовсім залишать чужинці сю країну. Бо покіль учені долубаються, що воно таке і з чого та нехта,—чи „мінеральне багатство” землі, чи завдяки геологічним переворотам лишилася там сила звірків і всякої живої тварі та перегнила там на нехту,—то „спорного предмета” вже не буде. „Ізсякне” джерело мільярдних прибутків!

Оце-то нехтяне промишляння, поки там що, і дає заробіток мільйонові людей.

Недавно було надруковано в газеті „Каспій” статистику, скільки і якого люду тутеньки на промислах заробітком облагодітельствовано. Статистику ту склали городовий та околочний, а ще вищий чином дозволив її до друку, але все таки й з неї видно, що в Баку, Балаханах і інших промислах біля Баку, мало не половина робочого люду—„малороси”.

Дійсному українцеві,—як недоля ще не вигнала його з свого рідного краю,—чого доброго, дивним здається, чого „в таку далечинь” і така сила наших людей зайшла? Але знайте, земляче, що сама тільки саратівська губерня,—куди наших людей, охочих у гної та в землі колупатись, давненько вже переселили на „благодатні землі”,—дає городіві Баку і його околиці страшенно велику силу пролетаріату та „люмпенпролетаріату”, то бач босяків...

Отака-то сила тут українців! Тим-то й заснування „Просвіти“ в г. Баку не тільки не зайве, а навпаки дуже добре діло. І тому, кому завітала в голову ця думка,—слід тільки дякувати.

1909 р.

Петро Оправхата.

(Провід далі).

Поетове свято.

Я гостей дорогих в свій чертог поведу,
В храм пісень своїх ніжних;
Для гостей дорогих я віночки плету
Із квіток дивовижних.

Тих квіток я шукав весь в огні і в чаду
На степах свого краю;
Первоцвіт їх зацвів в Гефеїманському саду
За для людського раю.

З їх вінок я ношу на одкритім чолі
Без нудьги, без одчаю;
О, приходьте-ж скоріш, дорогі мої,
Я і вас увінчаю.

Я на святі своїм піднесу вам журби
Цереповнений келих,
Щоб заграла усмішка гірка у юрби—
На обличчях веселих.

О, приходьте-ж ви, друзі, на спів,
На велике свято!
Буде досить всього: і квіток, і тернів,
І ... ридань так багато!..

Грицько Чупринка.

ОДРУЖІННЯ.

Пригода зовсім неможлива.

У двох діях.

(Переклад з Гоголя).

(Кінець).

Я в а 9.

Аг. Т. (*Оглядаючись*). Що, пішли? нікого нема?..

Бочк. Пішли, пішли, нема нікого.

Аг. Т. Ах, коли-б ви знали, як я вся тремтіла! Такого, справді, ще ніколи не було зо мною. Але-ж який страшний отой Яшня! який він мусить бути тиран для своєї жінки! Міні от так все й здається, що він зараз вернеться...

Бочк. О, ні за що не вернеться! Я голову свою віддаю, коли хтось із їх двох носа тут покаже.

Аг. Т. А третій?

Бочк. Який третій.

Жев. (*Висовуючи голову в двері*). Смертельно хочеться знати, як вона буде висловлюватися про мене своїм ротиком... Трояндочка отака!

Аг. Т. А Балтазар Балтазарович?

Жев. А, ось воно, ось воно!.. (*Потирає руки*).

Бочк. Оце лиха година! я думав, про кого ви говорите. Та се-ж просто чорт-зна що,—набитий дурень!

Жев. Се що таке? Вже сього я, признатись по правді, ніяк не розумію.

Аг. Т. А він, одначе, на погляд здався дуже хорошим чоловіком.

Бочк. Пьянюга!

Жев. Йй богу, не розумію!..

Аг. Т. Невже ще й пьяниця?

Бочк. Та як-же, всесвітній ледацюга.

Жев. (*У-чолос*). Е ні, стрівайте, вже сього я ніяк не просив вас говорити! Щось таке замовити в мій профіт, похвалити—се инша річ; а щоб отаким способом, отакими словами—вже будьте ласкаві кого иншого, а я вже дякую вам, добродію!

Бочк. І як це його лиха година принесла? (*Амфії Тихоновні*). Дивіться, дивіться, на ногах не держиться! Отаке „мисліте“ він що-дня пише. Проженіть його та й край! (*на-бік*): А Подколосьіна нема та й нема... От, мерзений! Ну, вже-ж я на йому помшуся... (*Виходить*).

Жев. (*На-бік*): Пообіщався хвалити, а замість того вилаяв! Страшенно чудний чоловік! (*У-чолос*). Ви, добродійко, не вірьте...

Аг. Т. Вибачайте, я щось не здужаю... болить голова... (*Хоче йти*).

Жов. Але, може, вам що-небудь в мені не подобається (*показув на голову*). Ви не дивіться на те, що в мене тут маленька пліщина; се нічого, се від пропасниці; волосся зараз виросте.

Аг. Т. Мені теє зовсім байдуже, щоб там у вас не було.

Жов. У мене, добродійко, як одягнуся в чорний фрак, то цвіт лица буде куди біліш.

Аг. Т. Для вас краще. Прощавайте. (*Виходить*).

Жов. (*Сам,—говорить їй у снід*): Стривайте, добродійко, скажіте, з якої причини? чого? через віщо? Чи міні якась догана є, чи що?.. Пішла!.. Дивовижна окаязія! Оце вже либонь у сімнадцятий раз трапляється мені те, і все сливе однаковим чином: здається, отакечки зпочатку все добре, а як дійде діло до кінця—дивись, і відмовлять! (*ходить по хаті замислений*). Так... Отся вже либонь буде сімнадцята молода! І чого-ж їй, одначе, хочеться? Чого-б їй, приміром, отак... З якої речі... (*Подумавши*): Незрозуміло, зовсім незрозуміло... Сказати би, був чим не гарний (*омляда себе*). Здається, сього не можна сказати: все, слава богу; природа нічим не окривдила. Незрозуміло! Хіба чи не піти додому, та чи не копнуться в скринці? Там у мене був віршик, такий, що проти його, дійсно, ні одна не встоїть... Їй же богу, збагнути розумом не можна! Спершу, здається, повелось... Видно, треба повернути назад оглоблі. А шкода,—далебі шкода... (*Виходить*).

Я в а 10.

Подк. і Бочк. (*Увійходять і оглядаються назад*).

Бочк. Він нас не зауважив. Бачив ти, з яким довгим носом він вийшов?

Подк. Невже й йому так само відмовлено, як іншим?

Бочк. Одрізано!

Подк. (*втішливо всміхаючись*). А одначе, мабуть, страшенно соромно, як відмовляють!

Бочк. Ще-б пак!

Подк. Я все ще не вірю, щоб вона просто сказала, ніби з усіх—волить мене.

Бочк. Та що там „волить“! Вона від тебе, просто, без пам'яті. Така любов! самих імен яких надвала;—така жага, що просто аж кипить!

Подк. (*втішливо всміхається*). А воно, справді, жінка коли зкоче, то яких тільки слів не наговорить! за цілий би вік не вигадав: мордасю, комасю, чорнусю...

Бочк. Та що там ще сі слова! Ось як ожениш-

ся, то побачиш у перші два місяці які слова підуть: просто, братіку, так і умліваєш!

Подк. (*уеміхаючись*). Невже?

Бочк. Честю тебе завіряю! Слухай,—тепер, одначе, швидче до діла. Вислови й одкрий їй зараз-же, сю хвилину, серце й вимагай руки.

Подк. Ну, як же таки сю хвилину?

Бочк. Неодмінно зараз!.. А ось і вона сама.

Я в а 11.

Ті-ж і Аг. Тих.

Бочк. Я привів до вас, добродійко, оцю людину, що ви бачите. Ще ніколи не було такого закоханого; просто, не доведи господи—і ворогові не побажаю!

Подк. (*штовхає його під руку*). Ну, ти вже, брате, здається, занадто!..

Бочк. Нічого, нічого! (*їй тихо*): Будьте одважніш, він дуже не сміливий, старайтеся бути жвавішою. Отакечки поведіть як-небудь бровами або, спустивши очі, так одразу й різонуті його, неборака! або виставте йому як-небудь плече, і нехай собі, ледащо, дивиться. Шкода, одначе, що ви не наділи вбрання з короткими рукавами; об-тім, і се добре (*в-юлюс*): Ну, я лишу вас у приемному товаристві! Я на часиночку загляну тільки до вас у їдальню та в кухню: треба дати розпорядок,—зараз прийде офіціант, той, що йому загадано вечерю; може й вино вже принесено... До побачення! (*Подколюсіну*): Сміливіше, сміливіше! (*виходить*).

Аг. Тих. Прошу сідати з ласки. (*Сідають і мовчать*).

Подк. Ви, добродійко, любите проїзжатися.

Аг. Т. Як се, кажете, проїзжатися?

Подк. Та на дачі—дуже приємно літом проїхатися човном.

Аг. Т. Еге-ж, часом із знайомими гуляємось.

Подк. Яке то ще літо буде,—невідомо.

Аг. Т. Та бажалось би, щоб було гарне, (*Обов мовчать*).

Подк. Ви, добродійко, яку квітку більше любите?

Аг. Т. Котора міцніший дух має,—гвоздики, добродію.

Подк. Паніям дужа подобають квітки.

Аг. Т. Еге-ж, дуже приємно ними займатися. (*Мовчанка*). Ви в якій церкві були минулої неділі?

Подк. У Вознесенській. А в ту неділю був у Казанській соборі. Об-тім, молитися все одно в якій би не було церкві. В тій тільки оздоба краща. (*Мовчать*).

Подк. тарабанить пальцями по столу). Ось, швидко буде катерингофська гулянка.

Аг. Т. Еге, через місяць, здається.

Подє. Навіть і місяця не буде.

Аг. Т. Мабуть, весела буде гулянка.

Подє. Сьогодні восьме число (*лічить по пальцях*): дев'яте, десяте, одинадцять... через двадцять два дні.

Аг. Т. Дивіться, як швидко!

Подє. Я сьогоднішнього дня навіть не лічу (*мовчанка*). Який-то сміливий руський народ.

Аг. Т. Як?

Подє. Та робітники. Стоять на самім вершечку... Я проходив поуз будинок, так щекатурщик щекатурить і нічого не боїться.

Аг. Т. Еге-ж. То се в якому місці?

Подє. А ось по тій дорозі, де я хожу що-дня в департамент. Я-ж кожного ранку хожу на службу. (*Мовчанка. Подє. знов почина тарабанити пальцями, далі береться за бріль і вклоняється*).

Аг. Т. А ви вже хочете?...

Подє. Еге-ж. Вибачайте, що, може, надокучив вам...

Аг. Т. Як можна! Навпаки, я повинна дякувати за таке миле бавлення часу.

Подє. (*усміх.*). А мені так далєбі здається, що я надокучив.

Аг. Т. Ах, далєбі ні!

Подє. Ну, то коли ні, так дозвольтє мені й иншим часом, над-вечір колісь...

Аг. Т. Дуже мило!*(вклоняється. Подє. виходить)*-

Аг. Т. (*сама*). Який поштивий чоловік. Я тепер тільки гаразд його взнала; далєбі, не можна не полюбити: і сумірний, і розсудливий. Еге, приятель його тоді правду сказав; шкода тільки, що він так швидко пішов, а я-б ще хотіла його послухати. Як мило з ним говорити! І найважніше те, що зовсім не плеще пусто-го. Я теж хотіла була сказати йому слів зо-два, та признатись по правді, неначе бстрах узяв, серце так стало битись... Який прехороший чоловік! Піду, розкажу тіточці (*виходить*).

Я в а 12.

Подє. і **Бочє.** (*увіходять*).

Бочє. Та чого додому? Які дурниці! Чого додому?

Подє. Та чого-ж мені тут зоставатись? Адже я вже все сказав, що слід.

Бочє. Значить, серце ти їй уже одкрив?

Подє. Та от хіба тільки що серця ще не одкрив.

Бочє. От тобі й окаязія! чом же ти не одкрив?

Подє. Ну, та як же ти хочеш,—не поговоривши перше ні про що, раптом сказати з-бухти-барахти: „Добродійко, ну-те лиш я з вами одружуся!“

Бачє. Ну, так про щож ви, про яку бредню толтувалися битих півгодини?

Подє. Ну, ми поговорили про все, і, признатись по правді, я дуже задоволений: дуже втішно минув мені той час.

Бочє. Але слухай, поміркуй сам: коли-ж ми з тим усим вспінемо? адже через годину треба їхати в церкву, до вінця.

Подє. Що це ти, здурів? Сьогодні під вінець?..

Бочє. А чому-ж ні?

Подє. Сьогодні під вінець?

Бочє. Та ти-ж сам дав слово, сказав, що як тільки женихів прожену,—зараз готовий женитись.

Подє. Ну, я й тепер не відмагаюсь, тільки не зараз же; місяць принаймні треба дати оддухи.

Бочє. Місяць?

Подє. Та звичайно.

Бочє. Та ти здурів, чи що?

Подє. Менш місяця не можна.

Бочє. Та я ж уже офіціантові замовив вечерю, дурнило ти! Ну, слухай, Іване Кузьмичу, не відмагайся, серденько, оженися тепер!

Подє. Та змилуйся, братіку, що ти говориш? як же таки—тепер?

Бочє. Іване Кузьмичу! Ну, я тебе прошу. Коли не хочеш для себе, то хоч для мене.

Подє. Та далєбі не можна.

Бочє. Можна, серце, все можна; ну, будь ласка! не вередуй, серденько!

Подє. Та, далєбі, не можна! ніяково, зовсім ніяково.

Бочє. Та чого ніяково? хто це тобі сказав? Ти подумай сам, адже-ж ти чоловік розумний; я кажу тобі цєв не для того, щоб до тебе підлеститись, не через те, що ти експедітор, а просто говорю з любові... Ну, годі-ж, серденько! одважся, поглянь оком розсудливої людини.

Подє. Та коли-б можна було, то я-ж би...

Бочє. Іване Кузьмичу! Лебедику, голубоньку коханий! Ну, хочеш, я стану на-вколюшки перед тобою?

Подє. Та навіщо-ж?

Бочє. (*становлячись на-вколюшки*). Ну, ось я й на колінах! Ну, бачиш сам,—прошу тебе. Повік не забуду твоєї послуги! Не затайнайся, серденько!

Подє. Ну, неможна, братіку, далєбі неможна.

Бочє. (*встає розніваний*). Свиня!

Подє. Нехай собі! лайся.

Бочє. Дурасій! Ще ніколи не було такого!

Подє. Лайся, лайся.

Бочє. Я для кого-ж клопотався? за-для чого бив-

ся? Все за-ля твоєї, дурню, користи. Адже мені що? я зараз кину тебе, мені яке діло!

Подк. Та хто-ж тебе просив клопотатись? Кидай собі, коли хоч.

Кочк. Та ти-ж пропадеш, ти-ж без мене нічого не зробиш! Не одружи тебе, то ти-ж по-вік зостанешся дурнем.

Подк. А тобі яке діло?

Кочк. За тебе, дурна довбне, дбаю.

Подк. Я не хочу твого дбання.

Кочк. То й іди собі к чорту!

Подк. Ну, й піду.

Кочк. Туди тобі й дорога!

Подк. Що-ж, і піду.

Кочк. Іди, йди, і, щоб ти собі зараз-же зломив ногу. От, од широго серця бажаю тобі сього,—щоб тобі п'яний візник уїхав дишлом у самісіньку пельку! Ганчірка, а не чиновник! От, присягаюсь тобі, що тепер між нами все скінчено, і на очі міні не показуйся.

Подк. І не покажусь. (*виходить*).

Кочк. До чортяки, до свого давнього приятеля. (*одчиняючи двері, кукає йому наздоін*). Дурень!

Кочк. (*сам*). Ну, чи видано коли на світі такого чоловіка? Отакий дурень! Та коли вже на те пішло, то й я розумний! Ну, скажіть, будь ласка, ось я на вас усіх здамся: ну, чи не йолоп я, не дурень я? Ради чого я б'юся, кричу, аж горло пересохло? Скажіть, що він мені таке? рідня, чи що? І що я йому таке?—нянька, тітка, свекруха, кума, чи що? Якого чортового батька, ради чого, за-для-чого я клопочуся про його, не маю собі спокою? Лиха година його зна—ради чого! Ось ну лишень, спитай часом чоловіка, за-для чого він що-небудь робить?—Отакий падлюка! Яка противна, капосна пика! Взяв би тебе, дурна тварюко, та штурханамі-б тебе в ніс, у вуха, в рот, у зуби, у всяке місце! (*розніваний, ляскає пальцями в повітрі*). Але-ж от що досадно; пішов собі—і горя йому мало, з його все так, як з гуски вода! Ось чого стерпіти не можна! Піде собі в свою домівку і буде лежати, та посмикувати люльку. Отаке противне створіння! Бувають противні пики, але-ж отакої просто не видумавш; не вигадавш гірше сієї пики, їй же богу не вигадавш! Так от-же-ж ні, піду, умисне верну його, ледацюгу! Не дам уклізнути,—піду, приведу падлюку! (*вибіга*).

Я в а 13.

Аг. Т. (*увіходить*).

Аг. Т. Вже, далекі, так серце б'ється, що й висловити тяжко. Усюди, куди не повернусь, усюди от так і стоїть Іван Кузьмич. Іменно правда, що від

своєї долі ніяк не можна втекти. Оце зовсім хотіла думати про щось інше, та за що не візьмусь,—пробувала нитки мотать, шила рідікуль.—а Іван Кузьмич усе отак і лізе під руку! (*злюдом*). Отож таки на-останку буде мені переміна стану! Візьмуть мене, поведуть до церкви... потім покинуть саму з мужчиною—ух! так мене дріжаки й проймають!.. Прощай, моє давніше дівоцьке життя! (*плаче*). Стільки літ пробула в спокою... От, жила, жила, а тепер приходится йти заміж. Самих клопотів скільки: діти, хлоп'ята, все такі забіяки; а там і дівчата підуть, підростуть—віддавай їх заміж. Добре, ще, як підуть за путящих, а як за п'яниць, або за таких, що готові сьогодні-ж поставити на карту все, що на їх є! (*по-троху починає знов ридать*). Не довелось і навішатися мені в дівоцькому стані, і двадцяти-семи літ не пробула дівкою... (*мінючи юлос*). Та що-ж се Іван Кузьмич так довго гається?

Я в а 14.

Аг. Т. і Подк. (*виштовхнутий на кін з дверей обома руками Кочкар'ова*).

Подк. (*запняючись*). Я прийшов вам, добродійко, вяснити одну справу... тільки я хотів би перше знати, чи не здасться вона вам чудною?

Аг. Т. (*опускаючи очі*). Що-ж таке?..

Подк. Ні, добродійко, ви скажіть перше: не здасться вам чудно?

Аг. Т. Я не можу знати, що таке..

Подк. Але признайтеся: мабуть вам здасться чудним те, що я вам скажу?

Аг. Т. Що се ви! як можна, щоб було чудно. Од вас усе мило почути.

Подк. Але сього ви ще ніколи не чули.

Аг. Т. (*опускає очі ще більше*).

Я в а 15.

Ті-ж і Кочк. (*увіходить по-малу й стає в Подк. за плечима*).

Подк. Се ось у чім річ... Але нехай краще я вам скажу колись потім.

Аг. Т. Та що-ж там таке?

Подк. А це... признатись по правді, я хотів був тепер об'явити вам, та все ще якось-то сумніваюсь.

Кочк. (*сам-собі, складаючи руки*). Господи Ти Боже мій, що се за чоловік! Се просто старий бабський шкарбун, а не чоловік! посміх над чоловіком, сатира над людиною!

Аг. Т. Чого-ж ви сумніваєтесь?

Подк. Та все якось бере непевність.

Кочк. (*у-юлос*). Які дуроші, які дуроші! Та ви,

добродійко, бачите: він просить вашої руки, бажає висловити, що він не може без вас жити, існувати. Питається тільки, чи зможете ви його ошчасливити?

Подж. (немов злякавшись, штовхає Кочк., мовлячи жваво). Та ну, що се ти?..

Кочк. Так що-ж, добродійко? зважуєтеся ви достачити сьому смертному щастя?

Аг. Т. Я ніяк не могла думати, щоб я могла комусь достачити щастя... а обтім я згожуюсь.

Кочк. Звичайно, звичайно, так-би й давно! Давайте ваші руки!

Подж. Зараз. (Хоче сказати йому щось на вухо; Кочк. показує кулака й наспумується. Подж. дає руку).

Кочк. (однаючи руки). Ну, нехай вас Бог благословить! Я згожуюсь і ухваляю ваш шлюб. Шлюб—се така річ... се не те, що взяв візника, та й поїхав кудись; се обов'язок зовсім іншого розбору, се обов'язок... Тепер от тільки часу міні нема, а потім я розкажу тобі, що це за обов'язок. Ну, Іване Кузьмичу, поцілуй свою наречену. Ти тепер можеш це зробити (Аг. Т. опускає очі). Нічого, нічого добродійко, се так повинно бути; нехай поцілує!

Подж. Ні, добродійко, дозвольте, тепера вже дозвольте! (Цілує її й бере за руку). Яка прехороша ручка! Чого це в вас, добродійко, така чудова ручка?.. Отже, слухайте, добродійко, хочу, щоб зараз-же було вінчання, от неодмінно зараз таки!

Аг. Т. Як—зараз? Се вже, може, дуже швидко!..

Подж. І слухати не хочу! Хочу ще швидче—щоб сю минуту до вінця.

Кочк. Браво! добре! Благородний чоловік! Я, признатись по правді, завжди сподівався від тебе колісь... А ви, добродійко, справді не гайтеся, та швиденько одягніться: я, сказати по правді, послав уже по карету й напросив гостей; вони всі тепер поїхали просто до церкви. Адже шлюбне вбрання в вас готове, я знаю.

Аг. Т. А як-же, давно готове. Я в одну хвилиночку одягнуся. (виходить).

Подж. Ну, братіку, спасибі! Тепер я бачу всю твою послугу. Батько рідний не зробив-би для мене того, що ти. Бачу, що ти орудував з дружби. Спасибі, братіку, по-вік буду пам'ятать твою послугу! (зриваний). На ту весну неодмінно одвідаю могилу твого батька.

Кочк. Нічого, братіку, я сам радий. Ну, ходи ж сюди, я тебе поцілую. (цілує його в одну щокку, а потім у другу). Дай Боже, щоб ти прожив у щасті та в гаразді (цілується), в утішанню, та в достатку; щоб діток нажили купку...

Подж. Дякую, братіку! Іменно аж ось коли я довідався, що то таке життя; тепер передо мною з'явився совсім новий світ. Тепер я от бачу, що все во-рушиться, живе, почуває, отак якимось парує, якимось-то так, не знавш навіть сам, що робиться. А перше я нічого сього не бачив, не розумів, се-б-то просто був чоловік позбавлений усякої свідомости; не міркував ні про що, не заглиблювався й жив оттак, як всякий інший чоловік живе.

Кочк. Я радий, радий! Тепер я піду, подивлюсь тільки, як прибрано стола; в одну хвилиночку вернусь! (на бік). А бриля все таки краще, на всяк случай, приховати... (Бере бриля з собою й виходить).

Подж. (сам). Справді, що я був по сього часу? Чи розумів я життя? Не розумів, нічого не розумів. Ну, яке було мое бурлацьке життя? Яку я вагу мав, що я робив? Жив, жив, служив, ходив у департамент, обідав, спав,—одно слово, був 'самий пустий, звичайнісінький чоловік у світі. Тільки тепер бачиш, які дурні всі ті, що не женяться; а тим часом, як роздивитись, яка велика сила людей пробуває в такій сліпоті. Колиб я був де-небудь царем, я-б дав наказ усім женитися, всім до одного, щоб у мене в царстві не було ні одного не жонатого чоловіка. Далєбі, як подумаєш: через скілька хвилин і вже будеш жонатий! Одразу зазнаєш такого раювання, яке, дійсно, буває тільки в казці, таке, що його просто й не висловиш, та й слів не знайдеш таких, щоб його вимовити. (Після невеличкої мовчанки). Одначе що не говори, а якимось навіть страшно робиться, коли гаразд подумавш про це. На все життя, на цілий вік, як би не було, зв'язати себе і вже потім ні воріття, ні каяття, нічого, нічого,—все скінчено, все зроблено! Вже ось навіть і тепер ніяк не можна назад податися: через хвилину й під вінець; втекти навіть неможна—там уже й карета і все стоїть на поготові. А невже справді неможна втекти? Як-же, звичайно не можна,—там у дверях і всюди стоять люди; ну, спитають: чого? Неможна, ні!.. А ось вікно відчинене; що як би в вікно?.. Ні, неможна! як-же!—і не подоба, та й високо. (підходить до вікна). Ну, ще то не так високо,—тільки сама підмурівка, та й та низенька... Ну, ні, як-же, при мені нема навіть шапки. Як-же без шапки? ніяково!.. А невже одначе не можна без шапки? А що як би спробувати? га?.. Спробувать, чи що? (став на мутку). Господи благослови! (стрибає на улицю; за лапштунками кречке й охає). Ох, одначе високо! Гей, візнику!..

Я в а 16.

(За лапштунками).

Голос візниковий. Подавати чи що?

Голос Подє. На Канавку, біля Семенівського мосту.

Голос візника. Та гривенничок: без лишнього.

Голос Подє. Давай, поганяй!.. (чути торохтіння дрозжок на від'їзді).

Я в а 17.

Аг. Тих. Потім Фекла.

Аг. Т. (увиходить у шлюбному вбранню, несміливо й опустивши голову). І сама не знаю, що зо мною таке! Знов сором бере й вся тремчу... Ах коли б його хоч на хвилиночку не було в хаті, колиб він чого-небудь вийшов!., (Боязно оглядається). Та де-ж це він?.. Нікого нема. Куди-ж се він пішов? (Одчиня двері в прихожу й говорить туди): Хвекло! куди пішов Іван Кузьмич?

Голос Фекли. Та він там.

Аг. Тих. Та де-ж—там?

Фекла. (ввиходячи). Та він же тут сидів у хаті.

Аг. Т. Та нема-ж його, ти-ж бачиш.

Фек. Ну, та вже-ж із хати він теж не виходив,—я сиділа в прихожій.

Аг. Т. То де-ж він?

Фек. Та я вже не знаю—де! чи не вийшов другим ходом, або чи не сидить у кімнаті в Орини Пантелеймонівни?

Я в а 18.

Ті-ж і Ор. Пант.

Ор. Пант. (дуже вбрана). А що таке?

Аг. Т. Іван Кузьмич у вас?

Ор. П. Ні, він тут мусить бути; до мене не заходив.

Фек. Ну, так і в прихожій він теж не був, бо я-ж сиділа.

Аг. Т. Ну, то вже-ж і тут його нема,—ви-ж бачите.

Я в а 19.

То-ж і Кочк.

Кочк. А що там таке?

Аг. Т. Та Івана Кузьмича нема.

Кочк. Як—нема?.. пішов?..

Аг. Т. Ні, і не пішов навіть.

Кочк. Як-же? і нема—й не пішов?

Фек. Вже куди-б він міг подітись, то я й сама не знаю!.. Я в прихожій увесь час сиділа й з місця не зходила.

Ор. П. Ну, вже-ж і по чорних сходах він теж не міг пройти.

Кочк. Як же це воно в чорта?.. Адже згинуті,

не виходячи з хати, він теж ніяк не міг. Хіба чи не сковався?.. Іване Кузьмичу! а де ти? Годі, не пустуй, виходь швидче! Ну, що за жарти такі! До церкви давно пора! (Замльда за шахву, скося позира навіть під стільці). Просто, не зрозуміла річ... Але-ж ні, він не міг піти, ніяк не міг; він тут, в тій хаті й бриль його, я умисне поклав там.

Ор. П. Хіба чи не спитати дівчину,—вона все стояла на вулиці,—чи не знає часом вона... Дуняшко! Дуняшко!

Я в а 19.

Ті-ж і Дуняшка.

Ор. П. Де Іван Кузьмич,—ти не бачила?

Дун. Та вони вискочили в вікно.

Аг. Т.—(сплескує руками).

Всі трое: У вікно?!

Дун. Еге-ж, а потім як вискочили, взяли візника й поїхали.

Ор. П. Та ти правду говориш?

Кочк. Брешеш, не може бути!

Дун. Їй-же-богу, виплигнули! Ось і купець із крамнички бачив. Договорили за гривенника візника й поїхали.

Ор. П. (відступаючи до Кочк.). Що-ж се ви, батечку, на глузди нас узяли, чи що? покепкувати з нас оце здумали чи що? на посмішище ми вам здалися, чи що? Та я шостий десяток на світі живу, а такого сорому ще не дознавала на своєму віку! Та я за це вам, добродію, межі-очі плюну, коли ви чесна людина! Та ви після сього падлюка, коли ви чесний чоловік! Осоромити перед усім миром дівчину! Я—мужичка, та й то не зроблю такого, а то ще й дворянин! Либонь, тільки на капості, та на мошенства в вас і стає того дворянства! (виходить рознівана й виводить з собою молоду).

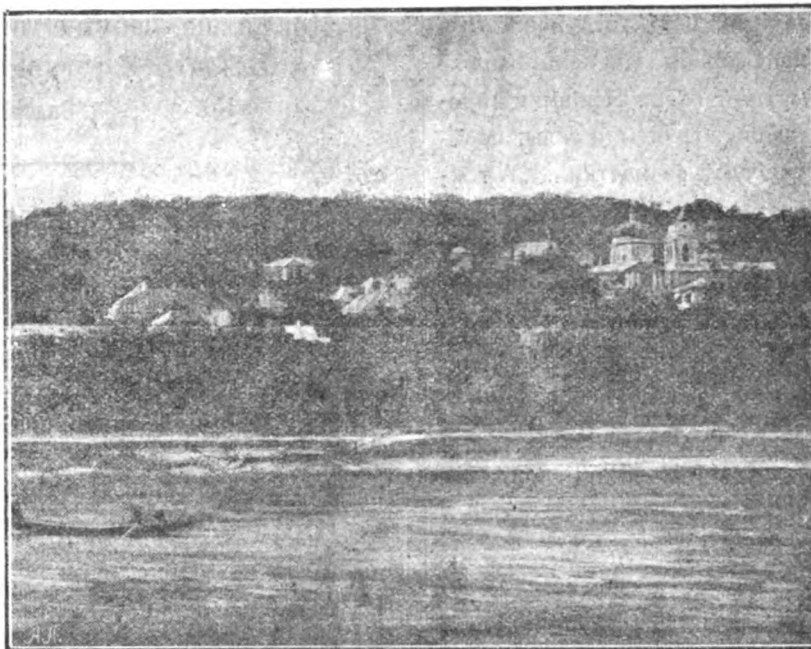
Кочк. (стоїть, як остовпій).

Фек. Що? Отсе він—той, що вмів повести діло! без свахи тямить злаштувати шлюб! Та вже нехай у мене й сякі, й такі женихи, нехай і голі, й всякі, а вже таких, щоб у вікна плигали, таких нема, вже вибачайте!

Кочк. Се бредня, се щось не так; я до його побіжу, я його верну!—(виходить).

Фек. Еге, піди верни! справи весільної не знаєш, чи що? Коли-б ще дверима втік—інша річ, а вже коли жених та виплигнув вікном—то це вже просто штука на прочуд!

Переклала О. Пчілка.

Околиця ржищевського монастиря.

Ржищевський монастир та його минування.

Чудова місцевість, вся в зеленошах, захищена величезними кручами з одного боку, збігає до Дніпра з другого; тут стоїть Спасо-Преображенський жіночий монастир, (в 3 вер. від містечка Ржищева). Се один з краших тихих куточків України; куток сей таки справді тоне в вишневих садках...

Але перше зупинимось трохи на історії самого містечка,—се близько приходиться й до історії монастиря. Самі мешканці дуже вже просто пояснюють походження назви містечка; „це“, кажуть вони, „як приїхав на коні перший фундатор Ржищева та зупунився на горі, то кінь його почав ржати, ось тому воно й стало називатися Ржищев“. В де-яких джерелах *) висловлюються догадки, що Ржищев, може, дуже давнє місто, згадуване в літописях до XIII в. під назвою Ржище. В XVII в. се містечко з селами належало шляхетському православному родові, Вороничам; з сього роду вийшов і відомий писарь Київський, Василь Воронич. Після повстання Б. Хмельницького, Вороничі за прихильність до Поляків втратили містечко. Прихильність була в тім, що Вороничі заснували латинський монастир ордена трінітарів; ченці сього монастиря повинні були визволять за гроші бранців; монастиреві було подаровано село Чучинка, що заснувалось на землях Ржищевськ. православного монастиря. Але тому, що монастир не викупив ані одного невільника, він був зачинений.

*) Похилевич. Сказанія о населен. міст. Київск. губ.

В 1709 р. Гетьман Скоропадський віддав Ржищев з селами митрополічій Софійській катедрі,—до неї він і належав до XVII в. Далі він знов повертається Вороничам і потім переходить в руки різних власників, здебільшого родичів їх *).

Згадаємо теж, що біля с. Ржищева в долині річки Жордевою, за сумні часи гетьманування Юрія Хмельницького, було скликано раду, а на їй було поховано на завше мрії Виговського про самостійність України, яко Великого Князівства Руського, бо на тій раді козаки постановили одректися від гадяцького договору з Польщею і знов повернутися під владу Москви **).

Вернемось до монастиря. Старі черниці кажуть, що далеко геть навкруги його був великий ліс. Про се свідчать теж останні величезні-дуби. В цім лісі був скит. Коли і хто заснував його—нема певних відомостей, але в тій грамоті Вороничів 1649 р., що затверджувала належні монастиреві села, є свідоцтво, що його здавна вважали за власність роду Вороничів.

Ось наприклад те місце в грамоті Вороничів, (перекладеній з польської мови на тодішню літературну), що свідчить про заснування монастиря Вороничами: „Мы, Самуиль и Александръ Вороничи... объявляемъ всякаго званія людемъ, всякому суду, праву и присутствію, нынѣ и предбудуще, что послѣ разоренія нашего Ржищевскаго монастыря непріателемъ креста святого, который предками нашими основанъ для православія святого и подвѣдомъ Свято-Троицк. Кирилловск.

*) Похилевич. Сказ. о нас. м. Київск. губ.

**] Антонович, Историческ. Дѣят. юго-зап. Росіи.

Кіевск. монастирю, присланий изъ того монастиря отъ преподобнаго Варлаама Скольбы, Игуменія Кирилловскаго, на начальство честный отецъ Веніаминъ просилъ насъ, чтобы ему показали кр҃гунты и сады, пасѣки и пр. угодія*. Далі перелічуються маетки... „А томо сими имѣніями безпрепятственно и спокойно пользовались игумены съ братіей, законники Кирилла и ихъ намѣстники съ монахами здѣшними и тамошними Кирилловскими, хвалу принося Богу и молясь за основателей, предковъ нашихъ, и ихъ наслѣдниковъ... Дано въ замкѣ нашемъ Ржищевскомъ“. Отже в полов. XVII в. працею братіи Київської Кириловської монастирь знов був збудований. З того часу аж до 1850 року він був товариський (общежительный), з дуже малими коштами.

Стара черниця теперішнього монастиря де-що розповідала з останніх часів його існування. Її ще дівчинкою 7 років привіз в скит батько, мешканець Ржищева, (він тоді бурлакував у Одесі). Привіз він дочку для того, щоб ченці навчили її грамоти. Сей факт свідчить, що ще 70 р. тому монастирі сповняли де-яку просвітну працю на Україні. Звичаї ченців були дуже грубі, жорстокі, бо наприклад дівчинку при науці раз-у-раз били нагайкою. Але все-ж вона так добре навчилась читати, що зробилась канонаркою в монастирі і мала за свою посаду з кружки 6 карбованців на місяць. При їй ченців було коло 60 чоловік; з будівель у скита зосталась кам'яна церква гарної архітектури візантійської. Церкву збудовано в 1849 р., із склепом під нею. Склеп має маленькі віконця з залізними ґратками і в йому, як оповідає черниця, були зачнені за різні шкоди ченці. Тепер в церкві правлять Божу службу, а в склепі ховають церковне вино.

Мар. I—ніна.

(Кінець надійде).

* * *

Забутая в полі могила!

Кругом ні душі, ні села...

Чи мати стара, чи миля

Сльозами тебе полила?..

Як білі ляжуть тумани

В степу, на холодній стерні,

Похиляться трави, мов п'яні,

Осиплеться лист в осені,—

Здається, що смутно і тихо

Зітхає могила сумна,

Мов давне, забутее лихо

Згадала в тумані вона...

Валеріян Тарноградський.

Переспів з Хозе-Марія-Ередіа.

Скоро будеш ти, друже мій, в ріднім краю...

Отже широко тебе я благаю:

Передай, як побачиш кохану мою,

Що її я з чужини вітаю.

Скажеш їй, що не довго уже мені жить,

Що я мабуть її не побачу

І самотний умру... та й в останню мить

Липи по їй, по одній я заплачу...

Все скажи їй, віддай всі бажання мої,—

Все, що в серці моїм доцвітає...

Ти між інших одразу пізнаєш її,

Бо смутнішої в світі немає.

Ф. Петруненко.

Сучасна поезія польська на Україні.*)

Давно минули часи панування так званої „української школи“ в польській поезії і взагалі в польській літературі. Ся школа почалася ще за часів Кльоновича і Шимановича, що перш від інших увели в польську літературу українські мотиви, збогачуючи скарбницю рідної поезії думкою українською, співом козацьким, дзвоном бандури, повним натхнення й чару,—того відгомону безмежних просторів степів українських. Але ся школа в громадській наймолодшій поезії польській на Україні не зоставила по собі найменшого сліду, найслабшої луни.

Нічого не зосталось, не збереглося українського в сучасних польських поетів—з тих барв, що ними малювали „широ-сердечного“ ляха Богдан Залеський, Антон Мальчевський, Северин Гоцинський, Тимко Падура й інші.

*) Д-ій Тадеуш Михальський, що подав нам сю критичну розвідку, (написану ним—українською мовою), єсть автор книжки „Młoda Ukraina“ і видавець українсько-польського збірника „Літературний рочник“.

Думаємо, що нашим читачам цікаво буде довідатися з цієї розвідки, що пишуть молоді польські автори на Україні.

Молода польська поезія на Україні не єсть втір України. На ній лежить печать загально-польської, або європейської літератури, вплив на неї західних течій і напрямків дуже міцний і позбавляє він польську поезію на Україні елементів і тла місцевого, надає їй загальну вдачу, різноманітність мотивів, різноманітність барв. Молоді польські поети на Україні виховувались переважно на Словацькому,—він взагалі панує всевладно в їх творах. Живою й душою луною одбилась в їх творах і школа Мірямовська, школа знаменитої „Химери“ („Chimery“).

Відгомін бучної, войовничої України чується слабкою луною в наймолодшій польській поезії; ся поезія, позбувшись місцевого колориту, змагається до ширших, розлогіших обріїв, натрапляє на тверді скелясті шпилі, на краї гір, падає часто в знесиллі, проте тримається ґрунту й розгоряється що-раз живішим промінням.

Поезія польська на Україні за останні кілька літ одроджується. На обрії з'являються поодинокі молоді письменники. Тепер уже їх чимало і до їх прилучаються нові, більш чи менш талановиті.

Їх твори визначаються двома прикметами. Насамперед—це велике змагання до *самоаналізування*, до збагнення власної душі; з другого боку—зустрінаємо певний, викликаний, навіяний духом часу *єротизм*, що дуже часто доходить до порнографії й цинізму.

Коли-б ми забажали додержуватись якогось порядку першинства, або зробити на щось оперту класифікацію наших авторів, ми-б натрапили на чималу труднацію; така тут різнобарвність, такий індивідуалізм, що не можливо уловити й встановити певні, виразні течії, неможливо з'єднати хоч би кілька авторів до одної групи. Поминувши таких поетів, як *Болеслав Лесмян*, *Марія Гросек*, *Мамерт Вікшевський*, до певної міри *Цезарій Поплавський*, відомих і оцінених в польській літературі,—молоді наші поети, молоді наші сили, не ввійшли, звичайно, ще в історію літератури, але що будучина тут, на українськїм ґрунті, належить їм, про це свідчать їх праці. Це все зорі, що ледві займаються, се ніби—ледві помітні частинки тієї космічної матерії, що з неї, як визнає відома теорія, витворюються світи. Ті частки тягнуться одна до одної, хоч більш-менш сталого зв'язку між ними ще нема.

Ми певні, що з часом вони зближаться, порозуміються і значно причиняться до поступу й розвитку думки на Україні, на шляху заповітних призначеннїв Міцкевича.

В хронологічному порядку з поміж сучасних наймолодших авторів польських на Україні першим можна назвати хіба п. *Болеслава Корейво*; можна вказати його

том новел „Мементо“ („Memento“), написаних під дуже помітним впливом модернізму: в їх чується значна претенційність, хоч де-які з них визначаються щирішим почуттям. Один з найвидатніших своїх новелистичних уривків умістив п. Корейво в збірнику київської молоді—„Різними шляхами“ („Różnymi szlaki“). Там-же знаходимо кілька його поетичних творів, що мають одначе значно меншу вартість, ніж його новели. Сього року п. Корейво склав і видав велику антологію творів польських поетів—„Бард Польський“ („Bard Polski“). За свою значну повнність матеріалу і, разом з тим, дешево ціну, вона варта уваги. Але, крім сього, антологія п. Корейва нічим іншим не визначається, а хаотичність, недостача якогось плану й порядку, і смаку в гуртуванні творів, розуміється, викликали справедливу, гостру догану; критика не признає за сією книжкою артистичної вартості. („Książka“ № 9, 1909).

Значний літературний дорібок має п. *Єдвард Лігоцький*, молодий і талановитий поет. Він часто поривається до критичних розвідок, але вони йому не вдаються. І навіть в таких убогих на літературні сили часописах і „письмидлах“, як польські клерикальні видання, де п. Лігоцький друкує свої твори,—розправи його нічогісінько не виграють на вартості. Публіцистична діяльність п. Лігоцького виразно свідчить про те, що автор тих творів—„Plus catolique que le rare“. Але поминувши ці публіцистичні писання, п. Лігоцький, як ми вже казали, дуже талановитий поет. Він єсть автором „Кузні Ільмарової“ („Kuznicy Ilmarowej“), фантастично-драматичного твору, що має своєрідну будову, безумовно артистичну форму, він дав 2 томи поезій, що ясно зазначили розвиток авторового талану; зовнішня форма віршів тут вже бездоганна; знати в них теж різносторонність розвитку авторового;—сі його твори повні малювання найскладніших настроїв, найзаплутанішого психологічного життя. Однак це надає їм уже штучну подобу, щось натягнене. В поезіях п. Лігоцького часто знати більш філософування, більше теорії, ніж поезії.

Маємо чимало й поеток.

Ядвига Подгорська—видала 3 томики своїх поезій; з них самий визначний—се томик під назвою „Скарга“ („Skarga“). Це „маріння весняної ночі“, маячіння безнадійности, викликаної й розбудженої лихом, що терпить останніми часами рідний край і народ. Перед образом Христа письменниця сумує і скаржитьсь, перериває страшні хвилини безнадійности й сумніву, кидається в тяжких наріканнях, то знову скоряється смиренно і, побиваючись, плачучи, благає Бога змилосердитися над нещасним її народом. Твір той визна-

чається щирістю й правдивістю, а в зверхній формі має силу, що вірно виявляє чуття й поривання душі письменниці. Поезії п. Подгорської, може, більше, ніж твори усіх наших авторів і авторок, мають в собі щось з настроїв і мотивів українських. Самітні могили, буйні вітри степові, бандурист з бандурою, часто викликають в її творах широкий відгук. Сильним, гармонійним акордом віри в кращу будучину віє від поезій п. Подгорської.

Поезії свої вона присвячує Україні. Вона каже:
 „Ukrainie poświęcam... Na stepowych trawach
 „Jako na rajskich fletniach niech grają te pieśni,
 „Niech wiatr im echem wtórzy po lasach i stawach,
 „Niech im się wśród kurhanów cicha wieczność
 prześni“...

Щирим серцем покохала вона свою батьківщину і вдається до неї:

„Ty, ziemio czarna, falista, smętna,
 „Ziemio przestronna jak błękit nieb,
 „Taka jest w Tobie rzewność ponętna,
 „Taką tęsknotę ma w sobie step!..
 „Aby Cię kochać, tu żyć potrzeba,
 „Tu, gdzie wiatr hula bez żadnych tam,
 „Tu, skąd się widzi tak wiele nieba,
 Gdzie człowiek szczęsny przez to, że sam...

Песімізмом і надзвичайною вразливістю душі визначається творчість п. *Слави Прушинської*, авторки двох томів поезій. Зміст її творів впливає, здається, з самого серця, форма теж проста, щира, не вимушена.

В кількох реченнях, в кількох віршах письменниці виявляє те, що живіше зрушує її, що будить її думку й уяву, будить спогоди болів, смутку і туги. Мінорні тони переважають в тих творах; вони брешуть жалем по дізнаних втратах, тугою за нездійсненими мріями, бажанням тиші й спокою серед болізного шарпання життя. Лагідні, веселіші тони брешуть тут дуже рідко, майже ніколи... Ось та поезія:

„Szumią, szumią cicho pola,
 I falują się zbóż łany,
 Tęskną dumką brzmi niedola
 I dumają, snią kurhany...
 Nad stepami duch ulata,
 Tuli pola w skrzydła białe,
 Płyną, płyną długie lata...
 . . . . .
 A duch płynie nad stepami,
 On ma długie, białe szaty,
 I osnuwa pola mgłami,
 I w łązy srebrne stroi kwiaty...
 . . . . .

A hen za nim, leci złota
 Baśń prześniona, myt wolności!
 Lecą barwne sny młodości...
 Ktoś ty, duchu? Kto?—Tęsknota!

Софія Улашинувна справедливо може бути зачислена до талановитих і найбільш обдарованих наших поетичних сил. Од її поезій перше всього віє творчістю; джерело тієї творчости не фальшивий, штучно викликаний, або прибільшений настрій, а щиро-сердечне натхнення; од її поезій віє ясністю і лагідністю. Поезії п. Улашинувни ніжні, делікатні, мистецькі, ніби тонкі мережки. Твори її не видержані в одному тоні,—навпаки в їх помічається різноманітність, багатство форм і барв. Софія Улашинувна займає значне місце між польськими поетами на Україні. Ось зразок її віршів:

„Liście skrwawione i zmięte
 Gna wicher w szalonym pędzie,
 Słońca już nigdy nie będzie,
 We mgłach umarło wyklęte...
 Chychoczą złamane drzewa
 Pijanym obłądnym śmiechem.
 Wszystko jest winą i grzechem,
 Mnich psalmy pokutne śpiewa.

Молода письменниця Ірена Піскорська належить до поеток набожного стилю; окремо вона ще нічого не видала, але віддавала своє натхнення місцевому часописові „Lud Bozy“.

Тадеуш Міхальський.

(Кінець буде).

Українське слово й мистецтво.

◆ Нова книжка. „Українське видавництво Ранок“ вже випустило збірник віршів Грицька Чупринки, під назвою „Огневіт“, з передмовою Олекси Коваленка. Книжку видано старанно й на добрім папері. Коштує вона не дорого (75 коп.—128 сторінок). Яко автора гарних віршів наші читачі—Гр. Чупринку знають.

◆ Славянська мистецька виставка в Києві. В кінці січня (января) 1910 року, в Києві, відкривається об'єднана славянська мистецька виставка; в її братимуть участь видатніші артисти-маляри Галичини, Чехії, Моравії, Польщі й інших славянських країн. Улаштується виставка заходами „Львівської громади прихильників штуки“; на чолі тієї громади стоять відомі галицькі артисти-маляри Іван Труш і Станіслав Соколовський. Славянська виставка в Києві буде першою спробою поєднання межі собою славянських артистів-малярів. Виставка пробуде в Києві більше як місяць,—з кінця січня до 1-го марця.

◆ **Полтавські вироби**— в Англії. Вироби полтавських майстрів, („кустарів“), звернули на себе увагу англичан, що бачили ті вироби на виставці в Берліні, в минулому році. Тепер є захід з Англії спроважувати туди полтавські вироби. Для сього в Полтаву вже приїздив англичанин Когон; він розглядав полтавські народні вироби в губерському земському складі й висловив таку думку, що полтавські вироби матимуть великий успіх в Англії, особливо-ж вироби гончарні.

◆ **Наш театр.** Відбувся драматичний вечір школи Лисенка. Грالی учні старших класів. Ставлено по 1-му акту таких пьес: „Сава Чалий“ і „Суєта“—Карпенка-Карого, „Візник Геншель“—Гауптмана (в перекладі Грінченка), „Моральність пані Дульської“—Запольської (теж в укр. перекладі). З того видно, що школа робить вибір, для вправи своїх учнів, не тільки з творів давніших, але й з новішого репертуару.

Спілки й господарство.

◆ **Спілка робітниць.** На Поділлі, в селі Клембівці, балтського повіту, проміж тими швачками, що шують золотом і сріблом, українськими узорами, сорочки й рушники, де-хто береться скласти спілку, щоб краще вести торг вишиванками, бо тепер те шиття продається по великих городах дорого, але на тім найбільш заробляють перекупщики.

◆ **Чищення меблів.** Треба взяти стару, але чистеньку полотняну шматочку, покласти в неї м'якої бумазеї, зав'язати її, як „куклу“; потім налить в мисочку скільки крапель мигдалового олію та винного уксусу і, вмочаючи шматочку, терти меблі, доки вони будуть сухі та блискучі, як нові. Терти треба по частках,—уважаючи на те, щоб шматочка була весь час чистенька (для того треба її міняти).

◆ **Зберігання картоплі зимою.** В одній німецькій часописі подано цікаву замітку про новий спосіб зберігання картоплі зимою. На дно погрібника кладуть кокс (земляного вугілля), а на нього вже насипають картоплю; тоді картопля не пустить паростків аж до другого літа. Виходить так через те, що в коксові є сірка; вона од повітря потроху окислюється й пускає з себе газ углероду. Через той газ картопля й не може проростати. Цей спосіб зберігання картоплі ще мало випробуваний; навіть ще не визнано, чи здатна картопля після такого зберігання—на насіння. Але сей спосіб може придатись при вживанні картоплі для їжі, при вигонці з неї спирту, при виробі крохмалю й т. и.

◆ **Заквашування капусти.** Вже давно звісно вченим, що все закисає та бродить через малесенькі грибки (не то живі створіння, не то рослини), що розводяться надзвичайно швидко й в надзвичайно великому числі.

Отже німецький учений Грубер знайшов того маленького, непомітного для очей грибка, що від його закисає звичайна біла капуста. Грибок той (бактерія) зветься *Pseudomonas coli*. Грубер розводив того грибка в капустяному настою, а потім спробував тим настоем заквашувати капусту. А щоб добре перевірити квашення, спробував разом обидва способи,—з настоем і без настою. Поклав у горшки покришену капусту; в одних горшках капуста була побризкана настоем, а в других квасилася звичайним способом, без настою. І от та капуста, що була побризкана настоем, почала закисати на третій день, а та, що була без настою, почала потроху закисати тільки на восьмий день. Капуста з настоем не тільки закисла значно швидче, а ще й смак та дух мала далеко кращий, ніж капуста звичайна.

Грубер клопочеться про те, щоб робити ту заквашку сухою,—щоб її можна було переховувати й продавати сухими шматками, як тепер дрожжі.

ДО ПИСИ.

О. Жеребець. (Катеринославщина). Недавно міні прийшлося їхати цим великим селом. На великій вулиці, коло церкви та коло школи, де живе й досить інтелігенції, я побачив велику юрбу; народ зібравсь до купи в якомусь незрозумілому порядку. Я спинився, щоб роздивитися, що то таке було. На превеликий жаль, я побачив там ватагу, що вела батька з весілля до шинку. Картина ся була невимовно сумна... Я знав і перше про всякі жартівливі вигадки по наших селах після весілля, але се було щось зовсім інше. Було, наряджаються циганами, ходять по слободі і просять, хто що дасть, або позапрягаються, чоловіка по сорок, у ярма та в хомути, й везуть на колішні батька та матір „головатих“, у-парі, „продавати“. А тут були жінки—понаряжані чоловіками, а чоловіки жінками, й втворювали невимовну соромоту на вулицях; за ними йшли великі гурти дітвори, навчаючись у батьків..

От би де слід батюшкам (а їх, кажуть, тут аж три), та й іншим, приложити праці, щоб звернути люлей з лихої путі, та навернути на іншу. А то все тільки „вчила“ нагайка, що усмирляла „бунтівників“.

Бідний ти, темний ти, наш убогий народ! Яка тебе доля жде?.. Чи зможеш ти хоч сам дійти до розумного життя?

Подорожній.

Редакторка-видавниця **О. Косач** (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И .

Списокъ книгъ и брошюръ по теоріи и практикѣ кооперации, которая можно выписывать черезъ посредство Спб. Отдѣленія Комитета о ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ.

- 1) Труды 1-го Всероссийскаго кооперативнаго съѣзда. Цѣна 2 р. 50 к.
- 2) *А. Николаевъ*. Теорія и практика кооперации. Ц. 2 р. 45 к.
- 3) *В. Тотоміаницъ*. Общества потребителей. Теорія, исторія и практика 2-ое изд. Ц. 2 р.
- 4) *В. Тотоміаницъ*. Сельско-хозяйственныя кооперации. Очерки съ приложеніемъ русскихъ и иностранныхъ уставовъ. Ц. 2 р.
- 5) *А. Аничферовъ*. Кооперации въ сельскомъ хоз. Германіи и Франціи. Ц. 2 р.
- 6) *М. Диканскій*. Квартирный вопросъ. Ц. 2 р.
- 7) *В. Поссе*. По Европѣ и Россіи. Ц. 1 р. 25 к.
- 8) *Ш. Жидъ*. Кооперация. Ц. 1 р. 25 к.
- 9) *М. Слобожанинъ*. Смотръ кооперативнымъ силамъ. Ц. 1 р.
- 10) *В. Краинскій*. Община и кооперация. Ц. 1 р.
- 11) *Г. Рокныи*. Союзы въ сельскомъ хозяйствѣ. Ц. 1 руб.
- 12) *Е. Каратыгинъ*. Въ странѣ крестьянскихъ товариществъ. Ц. 1 р.
- 13) *Г. Кауфманъ*. Центральный союзъ Германск. товариществъ. Ц. 80 к.
- 14) *Г. Дюйдъ*. Копартнершипъ. Ц. 60 к.
- 15) *Я. Доброумовъ*. Руководство по счетоводству для об-въ потребителей. Ц. 50 к.
- 16) Формы счетоводства для потребительныхъ обществъ съ объясненіями. Ц. 50 к.
- 17) *Мюллеръ*. Какъ основать и организовать потреб. об-во. Ц. 40 к.
- 18) *И. Озеровъ*. Что такое об-во потребителей, какъ его основать и вести. Ц. 35 к.
- 19) *Н. Чайковскій*. Что дѣлать противъ неурожавъ. Какъ вести хозяйство на засушлив. земляхъ. Ц. 35 к.
- 20) *Б. Торашевъ*. Потребительныя общества на Западѣ. Ц. 30 к.
- 21) *Г. Мюллеръ*. Теорія классовой борьбы и принципъ нейтралитета кооперативнаго движенія. Ц. 30 к.
- 22) *А. Никлаевъ*. Кооперация. О томъ, какъ сообща можно выгодно устраивать свои хозяйственныя дѣла. Ц. 30 к.
- 23) *М. Кечеджиси Шаповаловъ*. Кооперативные идеалю. Ц. 35 к.
- 24) *М. Враинъ и М. Мининъ*. Кооперативы. Ц. 20 к.
- 25) *Ө. Давель*. Сельскія и городскія обществ. лавки и потребительныя т-ва. Ц. 20 к.
- 26) *А. Кульжмный*. Крестьянство и Союзы. Ц. 16 к.
- 27) *В. Зельеймъ*. Въ единеніи сила. Ц. 15 к.
- 28) *Д. Лебедевъ*. О потреб. об-вахъ, ихъ польза и устройство. Ц. 15 к.

*] Кромѣ того черезъ Отдѣленіе можно выписывать книги и бланки для счетоводства потребительныхъ и другихъ кооперативовъ.

29) *И. Никольсонъ*. Общее дѣло. Разказы о кооперации въ Англіи. Ц. 12 к.

30) *Давидъ*. Что даетъ потребитѣльное общество женѣ рабочаго. Ц. 12 к.

31) *М. Диканскій*. Жилищная нужда. Ц. 12 к.

32) *А. Кульжмный*. Какъ вести дѣла кредитнаго товарищества. Ц. 10 к.

33) *В. Тотоміаницъ*. Мощь кооперации. Ц. 10 к.

34) *А. Глбовъ*. Артельные маслодѣльни. Ц. 10 к.

35) *Л. Бертранъ*. Катехизисъ Потребителей. Ц. 10 к.

36) *А. Балакишинъ*. Маслодѣльныя кооперации въ Сибири. Ц. 10 к.

37) *Д. Прылишиниковъ*. Земская агроном. въ Итали. Ц. 10 к.

38) *Н. Юринъ*. Крестьянск. с.-хозяйствен. обществъ. Ц. 10 к.

39) Дополнит. къ норм. уставу постановленія и правила общ. собранія и основанія инструкц. правленію, наблюд. комитету и ревизіонной комиссіи. Ц. 10 к.

40) *Уставъ* коопер. об-ва оптовыхъ операций. Ц. 10 к.

41) *Уставъ* сельско-хозяйствен. обществъ. Ц. 10 к.

42) *Уставъ* мелкихъ с.-хозяйствен. об-въ. Ц. 10 к.

43) *Уставъ* мѣстныхъ с.-хозяйствен. об-въ. Ц. 10 к.

44) *А. Глбовъ*. Трудовыя артели. Ц. 5 к.

45) *А. Глбовъ*. Сельско-хозяйственныя обществъ. Ц. 5 к.

46) *А. Кульжмный*. Откуда крестьянину достать денегъ за небольшой % для улучшения и оборота въ сельскомъ хозяйствѣ. Ц. 5 к.

47) *А. Глбовъ*. Кредитныя товарищества. Ц. 5 к.

48) *Н. Юринъ*. Что такое кредитное товарищество? Ц. 5 к.

49) *М. Хейсинъ*. Письма къ потребителямъ (о томъ, что такое потребитѣльное общество) съ 12 рис. Ц. 5 к.

50) *А. Глбовъ*. Сельскія потребит. О-ва. Ц. 5 к.

51) Завѣсы и провѣсы. Примѣрный договоръ съ отвѣтственнымъ приказчикомъ. Ц. 5 к.

52) *В. Поссе*. Идеалы кооперации. Ц. 5 к.

53) „Труженикъ“ попул. коопер. журн. за 1908 г. съ рис. 24 №№. Ц. № 5 к.

54) *Предварительныя* указанія учредителямъ потребительныхъ обществъ.

А Р Т І Ш О К И

оповідання *О. Пчілки*.

(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

Вийшла з друку нова книжка:

Щасливий деньок!

Сцена-жарт на 1 дію. *Ф. Никпольчука*.

Ціна 20 коп.

Склад видання в „Українській Книгарні“

Київ, Безаківська, 8.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 30.

Підписка приймається у Києві, в кояторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окромі числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська уліця, № 115.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожноі рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й инші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: В Державній Думі. Вісті. На Україні. „Історія—брехня!“ (бібліографічна замітка)—*Олеги Пчілки*. Вірші—*О. Олеся*. Горе нам безперим—оповідання *Ганни Барвінок*. Вірші—*Олеги Журливої*. Теревені (фельєтон)—*Когось*.

Малюнки: Узори вишивання „настилуванням“. **Додаток:** „Молода Україна“, ч. 9.

РІДНИЙ КРАЙ

4-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією **О. Пчілки** (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в инших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узори.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.

„Молода Україна“ окрєме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Адрес: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціні і для заграниці — однакові.

НОВІ КНИЖКИ:

БАЙКИ

(по Крилову), **МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО**.

Видання третє, доповнене.

Ціна 30 коп.

ГОРЕ

ОПОВІДАННЯ

Л. Яховської.

Ціна 15 коп.

Продається в „Київській Книгарні“ (Безаківська, 8) і в инших книгарнях.

В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ.

Місцевий суд. Справу про те, який має бути «місцевий» суд, себ-то в дрібних місцевих кругах (у волостях, у гмінах то-що)—Державна Дума ще не рішила.

Все йшли розмови про те, чи має той суд бути—*одноличний*, (себ-то чи має судити одна людина), чи *товаристський*,—із скількох людей, як тепер у волостях, або в гмінах (у Польщі). В нарисі закону, що подав міністр справедливості на розгляд Думи, була дорада, щоб суд був *одноличний*, щоб суддя був назначаний, щоб він мав доказ своєї значної освіти, мав свідоцтво про скінчення вищої школи. «Докладчик» сього закону, а за ним і всі прихильники того закону дуже ганили волосний суд, вказували, що волосні судці, виборні з селян, люди темні, неосвічені, такі, що законів не знають, через те ними крутить пивсарь; люди сі, мовляв, готові за якийсь могорчч рішити справу не по правді.

Оборонці урядового закону казали далі: не добре й те, що теперешні волосні судці дуже вже близько стоять до тих людей, що судяться в волості, то ще й через те судці можуть судити не по правді,—зважаючи тільки на своє добре або лихе життя з підсудними людьми.

Через все це прихильники урядового нарису закона про місцевий суд радили *знищити* волосний та гмінний суд, а постановити, що суд повинен бути *одноличний* і що суддя повинен *назначатись*.

Багато-ж депутатів стояло за волосний суд,—товаристський, виборний. Вони казали, що судці-селяне хоч і менш знають книжні закони, за те добре знають *умови життя* своїх близьких земляків, знають *звичаї* селянські, а в тих звичаях не все погано,—буває в тих звичаях багато доброго й справедливого. Коли-ж селянський суд не добрий через темноту селянську, то треба селян більш просвітити, підняти в них повагу до їх громадської служби і тоді вони будуть судити не «за могорчч», а за совість.

Більшість депутатів немов-би-то пристає

на те, щоб місцевий суд був не одноличний, а колегіальний (товаристський), щоб він був з трьох судців: один щоб був назначаний, а два виборні.

Та остатньої своєї постанови Державна Дума ще не склала.

ВІСТІ.

◆ **Наказ міністра народної освіти.** Міністр народної освіти видав наказ про учнів-жидів. У тому наказі вказується на тих жидів, которі, аби вступити до вищої школи, зрікалися своєї віри, а потім, ставши студентами, повернулися знов до жидівської віри;—отже міністр каже, що їх треба вважати за звичайних жидів і прикладати до їх „норму“, встановлену по вищих школах.

◆ **Жидівський з'їзд у Ковні.** Недавно в городі Ковні відбувся з'їзд відпоручників жидівських громад з усієї Росції. Було більше 100 відпоручників. На з'їзді обмірковувалося питання про знищення коробочного збору та про заведення нового ладу в жидівських громадах—„кагалах“.

◆ **Стрільня в школі.** В мужеській гімназії в Азові, під час уроку Закону Божого, сталася така подія: Законовчитель отець Олексій Воздвиженський питав у одного учня урок. Після одповідання священникові, учень той спитав, скільки йому буде поставлено за урок. „Два“—одповів законовчитель. Зараз-же встали учні Фомін і Прокопенко й наставили на священника револьвери; револьвер Фоміна дав осічку, а Прскопенко ранив священника в груди. Раненго відправлено в лікарню; становище його тяжке. Вчіння в гімназії припинено. Прокопенко поясняє свій вчинок тим, що законовчитель не по правді відносився до учнів. Священик був законовчителем при гімназії більше як 30 літ.

◆ **Темне злочинство.** На станції „Росшеватка“ жандарми знайшли дві бочки з написами „солонина“. Коли бочки було розбито, виявилось, що там було зложено два порубаних на шматки жіночих тіла.

◆ **Напад на поїзд.** Між станціями „Олексївка“ й „Генієска“, в Криму, невідомі люди спинили пасажирський поїзд і, загрожуючи револьверами, примусили подорожніх сидіть тихо, сами-ж одібрали 20,000 рублів в артельщика петербурзького міжнароднього банку, потім обшукали ще двох крамарів з города Генієска, Епштейна і Леві, забрали в їх гроші, які знайшли, і зникли. Ловити злочинців було послано стражників; вони й зловили двох. А інші злочинці поїхали по-

їздом у Керч. Коли поїзд прибув на станцію, поліцейські зустріли їх там і думали арештувати, але грабіжники почали стріляти, кинувшись в рости; одного з грабіжників, грузина, було ранено й задержано; при йому знайдено 6,015 рублів грошей, револьвера й 50 патронів; інші грабіжники зникли.

Жіноче адвокатство.

З поводу бажання жіноцтва виступати адвокатами на суді—виник чималий рух в юридичнім околі: юридичні товариства присвячують тому питанню цілі засідання; з міністерства справедливости подано велику розправу по тому-ж питанню в Сенат, для викликання сенатського присуду, чи можуть бути жінки адвокатами. Сенат подав на те таку свою думку,—що се питання повинно бути вирішене законодавною дорогою, а поки-що виступати жінкам на суді не можна.

В Київі хотіла теж (так само як у Петербурзі) виступити з обороною на суді жінка-юристка. Але в київському суді вийшло по іншому: в Петербурзі—*суд дозволив* пані виступити з обороною, та прокурор запротестував, (і діло відклали), а в Київі—*суд не дав дозволу* виступати жінці адвокатом. Свою одмову київський суд засновує на тім, що хоч в законах і нема виразної *заборони* виступати жінкам на суді, але нема й *дозволу*; в законі сказано, що адвокатами можуть виступати на суді ті особи, що мають *диплом*, свідоцтво про скінчення вищої школи, по правничому відділу, і пробули 5 літ помічниками у присяжного повіреного; а з того виходить, що закон мав на увазі тільки мужчин. Оборонці права жінок виступати адвокатами на суді—доказують, що сей закон через те тільки не приходиться до жінок, що він давній: тоді як він складався, жінкам в Росії вищої освіти юридичної не давано, а через те й у помічники адвокатів не приймано, а тепер жінки проходять ту саму юридичну науку, що й студенти, отже повинні мати й ті самі права.

У всякім разі ще досі нікого з жінок до оборони на суді не допущено.

Гурток депутатів подає внесок в Державну Думу, щоб у їй було розважено право жінок бути судовими адвокатами—і зложено відповідний закон. Ті, що подали сю дораду, стоять за те, щоб дати жінкам право бути адвокатами, при однакових умовах.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Літературна спілка.** В Київі заснувалося „общество дѣятелей періодической печати и литературы“. В раду „Общества“ обрано, між иншими, письменників-українців, С. Єфремова, К. Василенка й С. Русову. Отже літературне Общество російське заснувалося в Київі швидче, ніж таке-ж товариство українське, дарма що про потребу українського товариства письменників говорить так давно.

◆ **Закриття „Просвіти“.** В Одесі закрито українське товариство „Просвіту“. Хмари над нею збиралися давно; останнім часом було вже значно обмежено її в правах проти її уставу,—заборонено було відчити в товаристві по українськи і т. и. А оце вже закрито Товариство зовсім, разом з відділами; зачинено й книгарню просвітську. Зостається лише право ліквідувати всі товаристські справи, се-б-то розпорядитися маєтністю Просвіти, звести рахунки по книгарні й т. и.

Виразного приводу до закриття Просвіти—не було, бо остатнім часом вона й взагалі жила мало. Але-ж само існування її було не бажане для місцевого уряду.

Думає де-хто, що в закритті одеської Просвіти виявляється загальний нахил урядової політики—нищити українські хоч-би й чисто просвітні товариства; але більш того, що думка про такий *загальний* урядовий напрямок—не вірна; справа залежить багато, або й зовсім, від місцевого уряду,—а не всюди-ж він такий лихий до українських просвітних товариств, як в Одесі.

Лиха доля Одеської Просвіти залежала від шорсткої волі найстаршого урядовця, Толмачова, що мав виключно ворожий погляд на всякі просвітні товаристські заходи українців в Одесі.

Успіх жидівства в Київі.

1) Згромадилося в Київі *Товариство для оборони жидівства*—від усіх тих, хто стає ворожо проти жидів, у літературі, чи взагалі в яким-би не було обсягові життя. В се товариство жидооборонців уступило чимало письменників-жидів (Галант і інші); з наших-же діячів київських вступив у товариство, поки-що, проф. Іван Лучицький.—Заснування сього товариства єсть великий успіх жидівства, коли рівняти його справи до справ українських: ще й не чуть, щоб де заснувалось товариство для оборони української справи...

2) В Київі буде виходити з новим роком уже зовсім жидівська газета,—на жидівській мові („жаргоном“). Зватиметься вона Kiever Wort („Київське сло-

во“). Сподівано, що ся часопись матиме великий успіх на Вкраїні; певне, далеко більший, ніж українські. Причин тому багато.

3) Жидівська „Просвіта“, або „Общество распространения образования среди евреевъ“ значно зміцнилася.

„Історія — брехня!“

В читальню київського українського клубу прислано було нову брошюрку І. Галанта: „Арендовали-ли евреи церкви на Українѣ“?

Побачивши ту брошюру, я зацікавилась її заголовком.

Імя Галанта, яко жидівсько-російського письменника, було мені відоме. Він містив свої твори в „Київській Старині“, подав там дві історичні розвідки про те, що в нашій історії приходилось до жидів, або, на думку автора, було *близьке* до жидівства. Отже І. Галант надрукував у Київській Старині розвідку про наші перші літописі,—зближаючи їх з легендами жидівськими; при тім у автора виходило, що зміст наших літописей пішов від стародавніх переказів, чи легенд—жидівських... Розвідка була, на мою думку, повна такого натягання й такого „талмудичного“ крутіння матеріалів, таких чудернацьких висновків, що дивно було, як Київська Старина таке помістила... Але—„фолькльорні зближення“—в моді; до того-ж розвідку писав либонь „знавець жидівського матеріалу“; то, мовляв, нехай іде...

Там же, в Київській Старині, подав Галант і свою розвідку „Къ історіи уманской рѣзни“; ту саму розвідку, доповнивши, Галант видав окреме, під тим-же заголовком. Підзаголовок був такий: „Матеріали и изслѣдованія по історіи евреевъ въ Польшѣ и юго-западной Россіи“. Випуск І. Той шупленький „випускъ“ містив на 30-х маленьких сторінках відому вже, трохи підправлену розвідку Галанта—і переклад з жаргону на російську мову не то молитви, не то споминів одного невідомого жидівського автора, сучасника уманської різні.

В рекламах і в заголовку цієї Галантової брошюрки бучно говорилось, що вона виходить „съ предисловіемъ профессора И. В. Лучицкаго“.

Кумедне було те „предисловіє профессора“. Займало воно в брошюрці буквально півсторінки (менш 20-х стрічок). І що-ж такого многоцінного було в тих стрічках? Проф. Лучицкій сказав лише, що багато в

історії України єсть недослідженого і що подаваний Галантом документ, (спомини про уманську різню), єсть „особенно цѣнный матеріаль, современный самымъ событіямъ, можно сказать *уникумъ* в этомъ родѣ“. Оце і все!.. Безперечно, всяк, хто читав в оповістках, що брошюра виходить „съ предисловіемъ проф. И. Лучицкаго“ (профессора історії)—сподівався значно більшого!.. А в тих коротких професорових словах новою з'являлося хіба те, що спомини, подавані І. Галантом, названо „уникум“. Споминів сучасників уманської різні єсть чимало; між ними наприклад відомі, безмірно ширше й докладніше написані спомини Вероніки Кребс, (дочки тодішнього правителя города Уманя), спомини Павла Младановича, Тучапського, Мощинського, Липомана й інших. То чого-ж це спомини, подані Галантом, були „уникум“? Невже-ж історик-професор не знав про існування інших матеріалів, теж „современныхъ самымъ событіямъ“? Передмова не говорила про їх,—та й взагалі не говорила нічого.

Від себе самого І. Галант в тій брошюрі (про уманську різню) доводив: „Одно только можно утверждать, что евреи совершенно невинно пострадали во время гайдамачини“. Звичайно!.. Що-ж до інших діячів тієї історичної доби,—дарма що вона відсунулась більш як на 140 літ,—то Галант був до них не такий лагідний: він каже, що „самые ничтожнѣйшіе и козвенные виновники (уманської різні) должны быть тщательно оысканы и привязаны къ позорному столбу історіи“. Ті слова Галант говорить з поводу того, що через „бездѣтельность“ и „довѣрчивость“ губернатора Младановича вступив в Умань Гонта (а тоді вирізано скілька тисяч жидів і поляків).

Отже-ж такому історикові належить нова брошюра—„Арендовали-ли евреи церкви на Українѣ“? Розвідка друкувалась перше в часописі „Еврейская Старина“, в Петербурзі, а тепер її випустило окремим виданням київське „Общество защиты евреевъ“ (так кажуть „Кіевскія Вѣсти“).

В сій розвідці І. Галант рішучо запевняє, що свідства про жидівське орендування церков—брехня. Просто таки все видумано! Орендування те вигадали літописці тих часів,—Самовидець, Величко, Грабянка. Ту „легенду“, байку, підхопили всі інші—і пішла далі напась на бідних жидів! Бо, як звісно з історії, у всі часи й у всіх країнах завжди була сама тільки напась на ізраїльське плем'я. Завжди про сердешних жидів розпускано всякі шкодливі для їх легенди,—по простацькому говорячи, брехні. І так ведеться по сей день: п. Галант жаліється, що навіть Єпископ Євлогій, в своїй промові в Государственной Думі, згадував ту давню брех-

ливу легенду про жидівське орендування православних церков.

Отже, по доводах І. Галанта, виходить, що—брешуть українські лігописці, за ними бреше—Костомаров, (бо він був „українофіль“), брешуть Антонович і Драгоманов, брешуть кобзарі, що співали думи про жидів орандарів. Всі брешуть,—і либонь через те, що вони українці; один тільки Галант каже правду—либонь через те, що він „еврей“?..

Звичайно, коли доказати, що вся наша історія—брехня, то тоді нема про що й говорити. Але п. Галант уживає при своєму змаганню таких доказів, що ні згодитися з ним, ні мовчати—неможливо.

Сказати по правді, я сподівалася, що проти занадто великої одваги (щоб не сказати більше) Галантової — виступлять наші історіки, люде більше компетентні, ніж я. Але вони мовчать... І се не дивно! Мовляв, „устрянь тільки в суперечку з жидівським автором, то й пропав чоловік“!.. Зараз тоді жиди, „істинно-прогресісти й демократи“, (бо *всі*-ж жиди мають сей титул,—се привилей цілого племені!), та й російська „найпередовіша“ печать, що має в своєму катехізісові одним з перших пунктів стояти за „угнетених євреїв“,—всі ці панове, дуже могутні й сильні в „общественномъ мнѣніи“, пришиплять до необачного супротивника ганебний ярличок. Вони зараз скажуть, що він „чорносотенець“, „людожерець“,—прямо таки хоче біфштеки з жидів їсти,—і так далі, й так далі! Обвинуваченому-ж письменникові се буде зовсім не на користь, хоч би й як незалежно стояв він: жиди й оборонці жидів не тільки викинуть його з гурту своїх співробітників і взагалі з гурту „демократично-поступових діячів печаті“, а ще, може, й инша яка житейська, зовсім реальна шкода з того вийде для необачного протестанта. „Мовчи лихо, аби тихо“!..

Думаю, що в значній мірі через се (а може й „через недостачу часу“...) ніхто з українських письменників не виступив проти одважного Галантового завдання брехні всій нашій історії.

Але, звичайно, вже й для автора брошури, й для тієї справи, що він обороняє, було б не добре, коли-б автору працю зустріла „гробова мовчанка“. Треба було, щоб її вихід було зазначено в „періодичній поступовій печаті“,—звичайно, зазначено привітно. При тім, звісно, краще, коли привітають не жиди, не зовсім свої, а росіяне, або ще краще українці. І ось у „Кіевскихъ Вѣст.“ дуже швидко з'являються дві чималі замітки, повні співчуття до автора. Одна (в № 278) належала українцеві, відомому київському вченому й публіцистові, Н. Василенкові (співробітникові російських часописей), друга замітка нале-

жала теж „родом українцеві“ і теж відомому київському публіцистові, Ал. С—кому, відомому співробітникові „Кіевськихъ Вѣстей“. (№ 279, „Не тѣмъ путемъ“).

Н. Василенко починає свою замітку з того,—що як-то часто в історії складаються легенди і який-то нещасний народ ті євреї,—бо як раз про них завжди склалися всякі вигадки; і ось, мовляв, одна з таких легенд в нашій історії—легенда про те, що євреї арендували православні церкви.—В середині замітки п. Василенко говорить: правда, не можна сказати, щоб п. Галант зовсім доказав свою думку, але все-ж треба йому подякувати за те, що він пролив світло на темну добу нашої історії.

Таким галантним поклоном перед п. Галантом і жидами, з початку й в кінці своєї замітки, п. Василенко зовсім забезпечував успіх одважної Галантової брошури в „широ-прогресивнім“ околі російським і українським.

Автор другої статті „Кіевскихъ Вѣстей“, п. Ал. С—кий, узяв справу з иншого боку, але теж дуже вигідного для жидів. Він каже: На-віщо там розводитися про те, чи арендували євреї православні церкви, чи ні! се було так давно, 300 літ назад!.. Теперешні-ж євреї у всякім разі за те відповідати не можуть. Отже, наприклад, (каже далі п. Ал. С—кий), французи в 1812 році повернули-були в конюшню московський православний храм, той храм, — покликують чуло пан Ал. С—кий,—„гдѣ коронуються на царство русскіе цари“; але хіба, мовляв, та зневага московському святому храмові зменшує заслуги всієї французької нації перед світовою культурою й поступом? — Далі п. Ал. С—кий хоче зовсім обілити жидів, навіть в тім разі, коли-б на їх зосталася якась тінь обвинувачення в тім, що вони арендували церкви 300 літ назад. Він спинається на тім, що один документ, спогаданий Галантом, говорить про віддання православної аренди двом, євреєві Песахові й попові Миклашевському; то кому-ж належить більша ганьба? Жид, мовляв, чоловік чужий, иншої віри, то чого з його хотіти! а ось панотці православні завдавали зневагу своєму храмові... Ось *это* має перейняти на себе з жидів усю ганьбу, (се-б-то стати „у позорного столба історії“).

Отакі були статті, українця і „почти украинца“, з поводу „откровеній“ Галантових.

По тій їх мові, дуже приємній, звичайно, для жидівства, ніхто більш не озивався, з якимсь заперечливим словом... П. Галантові зоставалося лише „торжествувати“ після тих подяк та оправданія, ще й скичення якогось там сорому— з жидів на голову попівську!

Однак, хоч не будши спеціалістом-істориком, але все-ж належачи до українського письменницького гурту, не можу я не сказати в „Рідному Краю“ своєї думки з поводу всього того „возмутительного“ писання, тим більше, що знахожу в брошюрі Галанта одну річ, на стільки шкодливу, що я вважаю своїм обов'язком розкрити її.

Ні гвалту жидів та жидовствующих, а ні тих ярликів, що вони можуть чіпляти, я не боюсь, бо честь мого імени залежить не тільки від їх. Сама-ж справа заслуговує на те, щоб їй присвятить окрему працю. Даремне д. Ал. С—кий каже, що „се було так давно“ і через те немов-би-то байдуже, коли й справді воно було. Ні, мабуть воно комусь таки „важно“, коли Галанти сами здійсмають річ про ті оренди й силкуються завдати брехню всій історії, аби доказати, що орендування церков не було. Та й чому-ж минулії події „не важні“! В минулому лежить коріння сучасного! Пішовши вслід за п. Ал. С—ким, можна повикидать за борт всі факти минулого життя. А тим часом історія багато чого поясняє і в житті сучасних людей...

Розглянувши всі ті історичні відомості, що їм завдає брехню п. Галант, ми прийшли до переконання зовсім певного, що орендування жидами церков—*не легенда*, що жиди дійсно орендували православні церкви і що се орендування було тільки частиною вельми тяжкого гніту жидів над усім життям нашого народу.

Ось ті свідoctва, що Галант хоче „опровергнуть“ так рішучо:

1) *Записи літописців і інших сучасних людей*. Григорій Грабянка в своїй літописі пише: „Тоже церкви Божія жидомъ запродаяху и за дозволеніємъ жидовскимъ крещаху младенцы и всякіе обряды церковніе благочестивыхъ—подаяху жидомъ въ аренду“.

Літописець Величко теж говорить про жидівське орендування церков.

Літопись Самовидця, (17-го віку), вказуючи різні причини козацького повстання, між иншим каже: „В городах зась *отъ жидов* тая была кривда, же не волно *козаковъ* в дому своем жадного напитку на потребу свою держати, не тилко меду, горѣлки, пива, але й браги. Над *поспальствомъ* зась, чего не звикла была Україна терпѣти, вимысли великіе были отъ старостовъ и отъ намѣсниковъ, и *жидовъ*; бо сами державці на Украинѣ не мѣшкали, тилко уряд держали, и так о кривдах людей мало знали, албо любо и знали, толко заслѣплени будучи подарками отъ старость и жидовъ орандарей, того не могли узнати, же ихъ саломъ по ихъ же шкурѣ мажутъ: зъ ихъ подданныхъ выдравши, онимъ даруютъ“.

„Леда ¹⁾ шевлюга ²⁾, леда жидъ богатится, по килко цуговъ коней справляетъ, вимышляючи чинши великіе“. „И зъ того времени великую свободу козакамъ отняли и тяжкіе и вымысленные подати наложили необычно, *церкви* и образы церковные жидомъ запродали“.

Але п. Галант каже, що нашим літописцям не можна вірити. Брехливість, „фантастичність“ їх записів, мовляв Галант, доказана київським професором Каманінім. Чим же вона доказана? Тим, що пр. Каманін не признає вірною розповідь літописця Величка про Чаплицького. Перше всього, догадка проф. Каманіна—єсть догадка; а друге—хіба передавання в літописі одної невірної речі є доказом, що і *все инше*, (та ще й у *всіх літописців*),—брехня? Отак сиділи собі люди, висмоктали всю історію з пальця й підряд написали!

Дивна річ! в своїм цінуванні взагалі писання сучасних мемуаристів, п. Галант „мірить не однаковою мірою“: *своєму* мемуаристові, (жидівському авторові тієї молитви й спогадів про уманську різню), п. Галант—вірить, хоч те жаргонне писання було безіменне і з'явилось невеличким уривком. Наші-ж *літописці*, що записували події одну по другій, поклавши на те велику увагу й працю,—брешуть!

Ну, та нехай вже „брешуть“ *наші* письменники, бо вони були українці і вже так чогось напосілись на тих бідних жидів!—Але-ж маємо *писані свідoctва* й *чужих* тодішніх людей, москвичів і поляків. Отже вони не тільки говорять взагалі про всякі „кривди“ й пригнітання нашого люду з руки жидів, а в збірникові „*Ramiętniki do panowania Zygmunta III, Wlad. IV i Jana Kazimierza*“ знаходиться такий запис *поляка*: „старости й пани-дідичі, бажаючи побільшити свої доходи в Україні, накликали *жидів* і *всі чисто доходи* віддали їм в оренду, разом з тим і *церкви*, *ключі від которых* *сохранялися в жидів*; *кто хотів вінчатися, або хрестити дитину, той мусив платити податок жиду-орандарю*“.

Чи се-ж не те, що каже й народня дума?..

В запискѣ дьяка Григорія Кунакова, посланця від царя Алексѣя Михайловича, говориться: „Да черкасомъ же (так москвичі звали українців) сверх того было разореніе отъ жидовъ, которые держали въ ихъ мѣстехъ *отъ пановъ аренды*. И тѣ де жиды ихъ, черкасъ, грабили и наругались над ними всячески: только который черкашенін укурить вина, или сварить пиво или медъ, не явьясь жидомъ, или противъ жиды учнетъ говорить, не снявъ шапки, и жиды де зъ то ихъ грабили и разоряли, животы ихъ отнимали и жонъ и дѣтей въ работу имѣли насильствомъ“ (Акты Ю. и З. Россіи, т. III, 278). Сз кажуть люде *чужі*.

1) Всякій. 2) Сміття.

2) *Народні історичні пісні.* Після писаних відомостей про жидівську оренду церков, маємо ще наші народні пісні, що говорять про ту-ж оренду. П. Галант каже: „раз-вѣ можно вѣрить какой-то одной народнѣй пѣснѣ!“ Але-ж історики, наші і польські, давно признали історичну вартість українських народних пісень, що так повно й виразно відбили в собі минуле життя.

Отже й про орендування жидами церков і взагалі про українські взаємини з жидами згадується не в одній пісні, а в багатьох,—і в них знаходимо вказання дуже докладні. Ось як говориться про справу в народній думі:

„Ще-ж то жиди-рандарі у тому не перестали,
На славній Україні всі козацькі церкви заорандували.
Которому-б то козаку,

Альбо мужику,

Дав Бог дитину появили,

То не йди до попа благословитись,

А піди до жиди-рандара,

Та положи шостака,

Щоб *позволив церкву одчинити,*

Тую дитину охрестити.

А которому-б то козаку,

Альбо мужику,

Дав Бог дитину одружити,

То не йди до попа благословитись,

А піди до жиди-рандара,

Та полож битого таляра,

Щоб *позволив церкву одчинити,*

Тую дитину одружити“.

Отже в пісні-думі як раз те говориться, що і в тій польській записі—про держання *ключів од церкви у жиди-орандаря.* Одно потвержується другим.

Дивна річ знов: коли п-ві Галантові *треба*, то він тоді вірить і українським народним пісням; таким чином, коли йому хотілося доказати, що дуже багато було повбивано жидів під час гайдамацької різні, то він тоді каже, що про це „самыя гайдамацкія пѣсни говорять“. Власне, Галант бере з пісні погрозу козаків, „что всѣмъ имъ (жидамъ) снимутъ головы, начиная съ Бо-руха и кончая Нухимомъ“.

І дійсне, як розповідали народні пісні про народню кривду, про орендування жидівське, так не таїли ті пісні й козацького розправлення з жидами; тим-то знаходимо в народних пінях наших і комічно змальовані картини того, як утікали жиди від козаків, і трагічну розповідь про те, як козаки били, різали, топили жидів. Народня пісня докладно відбила в собі всі поважніші явища тієї справи.

І наші історики, хоч би й „українофіли“, не таїли

безжалісної розправи козаків з жидами.

Що було, те й було!..

Не треба-ж би й жидівським ученим висмикати з наших пісень тільки те, що їм подобається,—себ-то те, що їм хочеться доказати,—і завдавати брехню, коли пісні говорять про те, що комусь хотілось-би затерти, (дарма, що се було 200 літ назад)..

Таким чином про вину жидів, яко „орандарів“ взагалі і *орандарів церков*, народня пісня наша, уславлена за реальність свого складу, говорить зовсім докладно і являється теж—історичним документом.

3) *Орендні договори* панів з орандарями. Єсть ще доводи, що жиди орендували цілі маєтки, а в них і православні церкви: се знайдені в архивах орендні контракти. Се вже не „фантазія“, не випадка дозвільних літописців,—це сухий, діловий документ. Завдавати брехню й таким документам—не можна. (Акти Киев. Комисії, т. II, №№ 9, 10, 11).

Страшні ці документи! П. Галант каже, що коли він читає запис *свого* одноплеменика про уманську різню, то в його холоне кров у жилах; отже й мені похололо серце, коли я на свої очі прочитала документи-договори про жидівське орендування, про ту страшенну владу, що давали жидам орендні договори—владу над працею, над усім маєтком, над самим життям наших людей! Так, се не прибільшення з моєї руки. П. Галант мовчить про це, але в орендних контрактах з жидами й їх спільниками стоїть, що орандареві давалося право навіть „*карати смертю*“! і до того ще,—пише в контракті один пан,—„без апеляції до нас“... Чи се не страшна річ?..

По сих орендних договорах—орандарям передавалися *всі* панські права над маєтком і селянами,—по скільки вони були залежні від пана. Отже орандар мав право, по тих документах, користуватись полями, лісами, випасами, пасіками, річками, ставами, млинами, горальнями, буртами, вигонкою смоли, і иншим, і иншим; орандар мав право збирати собі всі податки, належні панові, з усього, що мав селянин,—з його хліба, з усієї його худоби; до орандаря переходила й *панщина*,—селянське одробляння положених днів праці на панському полі; до орандаря переходило й „*мити*“ з мостів, з гребель; орандареві, кажу, давалося навіть право карати смертю!.. А карати смертю орандар міг ось кого: „всякого винного чи неслухняного, всякого, хто тебе заслужить“. Отже скільки-то визискування, скільки-то сваволі над собою дізнавав наш люд!! Адже-ж, досить було виявити якусь „неслухняність“, чи яку-будь „вину“—і тебе ждала кара всемогучого орандаря!

Я не хочу тим сказати, що під владою самого пана було вже таке „добро“; ні, всі ті права, *передавані орендним контрактом*, показують, яка то велика й страшна була та панська влада. П. Галант каже, що жиди були неначе-б тільки „на службѣ“ в польських панів, бо, каже, тим панам усе потрібні були гроші—і жиди їм ті гроші постачали. Ото-ж то й є: жиди були тим гнітом, що найкраще тямив „видушувати олію“ з хлопа,—звичайно, зоставляючи найбільшу пайку собі...

Зрозуміла річ, що коли віддавалося орандареві *чисто все* в маєтку, то нема нічого дивного, що віддавалися й церкви, бо й церква була не що інше, як „орендна стаття“ в панській маєтку. Отже зовсім натурально, що „*ключі од церкви були в жида-орандаря*“, і він, по потребі селянській, за „шостаки“, та за „талляри“ одмикав її. Коли віддавалося *все*, то—*все!* віддавалося орандареві, по контракту, увесь доробок селяниновий, навіть *життя* його, то чому-ж не віддати в оренду й *душу* його?.. Се була річ зовсім натуральна.

І з певністю можна думать, що орандарі не були *поблажливими* владарями, а може ще більше визискували всі свої права, ніж сам пан.

Отже в актах, виданих київською Комісією є той безперечний історичний документ, орендний договір, про те, що великий маєток, пана Лисаковського, в холмським повіті, з кількома селами, віддавався в оренду—„*съ церквами и подаваніємъ ихъ*“, (себ-то з доходами). Отак всіма буквами й написано в арендному листі. Здавалось би, це такий документ, що проти його вже нічого не можна сказати: оренда „*съ церквами и подаваніємъ ихъ*“.

Отож з поводу сього документа ми зустріваємося в брошурі Галантовій з таким перекрученням, що мовчати про його ми не можемо.

Річ в тім, що як і в де-яких інших договорах, сю оренду в Лисаковського брали двоє людей; отже в Галантовій брошурі стоїть, що оренда була віддана „попу Миклашевському и єврею Песаху“. Отут Галант і почина крутити,—що, мовляв, не відомо, котрий з орандарів чим орудував: „весьма возможно, каже п. Галант, что церковь находилась въ арендѣ Миклашевскаго“. Ту догадку для більшого виправдання жидів розвив ще ширше,—п. Ал. С—кий. Сей вже прямо всю вину, всю ганьбу скидає на „попа“: припустим, каже Ал. С—кий, що арендували церкви жиди, люди чужі, іншої віри, а коли й панотці православні доказували таку зневагу своїм храмам, беручи їх в аренду, то на їх має впасти ганьба.

Сказати по правді, і на мене зробили вражіння ті слова Ал. С—кого. Думаю, як же це, справді, пан

отець так „пописався“!.. Але-ж думаю собі, коли виникає така поважна річ, „проливається новий світ“ на справу, то тим більше треба подивитись у самий той документ, що згадує п. Галант... Отже беру той том Актів, знахожу ті договори, читаю орендний лист, вказуваний Галантом, і що-ж я бачу?!—там стоїть, що оренду всього маєтку, „з церквами“, пан Лисаковській віддав „жиду Песахові і пану Якубові Миклашевському“; отже,—панові, і очевидно *полякові*, (коли „Якубові“), а не—„попу“. Ні про якого „попа“ в оренднім договорі навіть не згадується!

Як же після сього назвати вчинок п. Галанта? недоглядом?.. Здається, всього тільки *одно слово* змінено, але як багато воно значить!

Я не знаю, як назвати й вчинок п. Ал. С—кого, що, *не давши собі труда заглянути в самий документ*, він поважився кинути ганьбу цілому станові людей, духовенству!—Ось як чинять жидівські історики й жидівські оборонці.

Тепер п. Галант може сказати, що то в його „опечатка“, друкарська помилка: замість „*пану*“—„*попу*“; себ-то буде винен у брехні корректор, (як той „стрілочник“), що не доглядив помилки. Але чому-ж пан Галант не обізвався потім, та не зпростував помилки? Він же либонь читає „свої“ газети, такі прихильні до жидів, як „К. Вѣсти“; мабуть тим паче п. Галант читав те, що в них пишеться з поводу його книжки; отже повинен був п. Галант *знати*, що на основі одного того слова, перекрученого в його цитаті, люде дають зовсім інше освітлення історичному фактові. Чом же п. Галант не сказав: „стійте, люде добрі, не робіте якихсь нових виводів, бо се в мене друкарська помилка“!—Нічогосінько такого ми не чули: п. Галант сидить нишком і мовчки слухає, як через те одно слівце в його розвідці—(попу, замість пану)—ставлять „кь позорному столбу історії“ наше духовенство.

Якого ярличка заслуговують після сього—панове Галант і С—кий?

Одначе, може кому цікаво побачити, як там воно стоїть в самих договорах:

Уряд гродській Владимирській, (на Волині), свідчить (1596 року) своїм підписом і печатію, що „пан Якуб Лисаковській и малжонка його Катерина“ „дали пану Якубу Миклашевському и жиду Несвіжському Песаху—именя и села их в Холмском повите лежащие ¹⁾, *зо всим правомъ, панованемъ и власностью*,—изо всіма мальми и великими с тых именъ приходячими поживками и доходами, з дворами, будованьемъ, з огорода-

¹⁾ Границя холмського повіту заходила тоді й на Волинь.

ми, виноградями, садами, хмелищами, гумнами, обороми, з боярами путними и ихъ службами, с церквами и подаванієм их и зо всіми людьми тяглыми и нетяглими, данями старыми и новоосядлыми, з их роботами и подводами, с чиншами, дяклами (обовязковий гостинець) зимними и свсяными (весняними), з даньми медовыми и десятинами (податками) вшелякими, с пасеками, винами, з корчмами вселякого напою, з млынами, з ставами спустными и ставищами, з бобровыми гоны, криницями, болотами, багнами, реками, дубровами, з ловы звѣринными и пташими, з грунты ораными, с польми, сеножатями, з фолварками (хуторами), зо вшелякими и кождыми пожитками и доходами". Акты к. Ком. т. II, № 10.

Все це на 3 роки (за 2 тисячі злотих польських). Писано в с. Гнойнѣ, явлено в г. Владимирі-Вол.

До всього цього додається, що орандарі мали право судити „подданныхъ“, а при тім карати їх навіть смертю! („а если бы который заслужилъ,—и горломъ карати"); до сього князь Пронський в договорі з паном Буркацьким і жидом Турійським додає: „без апелляції до нас". Знов можуть сказати, що це все говорилось тоді, коли села віддавались двом орандарям, жидові і панові. Але-ж ось є й орендний договір пана з самим тільки жидом: „Лист-запис Его милости княжати Григорія Коширского, Сангушка, жиду Абрамку Шмойловичу даний" (на Волині,—в теперішнім ковельськім повіті). Тут теж перелічуються всі повні права на маєток; на додачу дається право судити „подданныхъ“, а при тім—„винныхъ и непослушныхъ“ карать „пенями“ і смертю, („на горло“).

Про аренду церков п. Галант ще каже, що може то був лише „патронатъ“ (се-б-то отецька опека). Але-ж це був контракт не на опіку, а на *оренду*; при тім слова „съ церквами и ихъ подаваніємъ“ надто виразно говорять про *доходи*, а не про „пагронатъ“.

І в тих контрактах, де віддавались села двом орандарям, права орандаря-жида в договорі ні чим не обмежено, орандарь-жид був при однаковім праві з другим орандарем—по формальному юридичному акту.

4) *Козацькі постанови*. П. Галант каже, що коли-б жиди були орандарями церков, то певне Б. Хмільницький у свсему універсалі,—де він кликав до повстання, вказуючи кривди від поляків,—спогадав-би й про орендування жидами православних церков; але, Хмільницький, каже п. Галант, не згадує там про жидів. А як-же толкує п. Галант такий історичний документ: після першого успіху повстання, Хмільницький пише в Зборові договір з польським урядом і між іншими пунктами нового укладу життя на Україні—ставить окромий пункт: „щоб жиди не тіль-

ки не мали права бути орандарями, а щоб вони не мали права й жити на Україні“.

Отже не можна сказати, щоб Хмільницький зовсім „не згадав“ про жидів!.. І мабуть чимсь вони дуже освіріпились нашим людям, коли в політичному договорі поставлено було такий пункт!

Таку саму постанову написала в 17-му віці й „Січ Запорозьська“:—щоб ніде в межах Запоріжжя не сміли жити жиди. (Відчит Еварницького в Київі сього року).

Жили в ті часи на Україні різні чужі люди, між ними—цигане, вірмени, молдаване, серби й інші; одначе ні про кого не було ні таких договорних пунктів, ні таких універсалів. Мабуть-же чимсь добре дошкулили, та дозолили нашім людім „жиди орандарі“, коли *власне про їх* були такі домагання й постанови.

З усього вище сказаного про брошюру п. Галанта робимо такі висновки: а) жиди—церкви православні *орендували*: се доказується *писаними свідочтвами* літописців і інших сучасників, *народними піснями* й *орендними договорами*. б) І. Галант ніякого нового світла на питання про орендування церков не пролив, а навпаки його брошюра могла ще затемнить це питання,—дякуючи не вірній передачі документа, дуже важного в цій справі; а з того виходить, що д-ій Василенко даремне розводився з powodu оренди наших церков про легендарність в історії, даремне дякував п. Галантові; в) ганебне обвинувачення д-єм Ал. С—ким православного духовенства в тім, що ніби-то воно, разом з жидами, держало в оренді церкви,—не має ніякої підстави, бо засноване на перекрученому текстові документа.

Історичні докази про жидівське орендування церков—п. Галант пробує знищити ще „талмудичним“ толкуванням деяких подій того часу. Він каже: може, легенда про орендування жидами церков пішла через те, що... жиди орендували шинки, бо горілка має звязок з весіллям, а весілля з вінчанням, а вінчання з церквою. Читач, мабуть, все таки не добірає толку, де-ж тут той зв'язок з орендою церков? ми теж не бачимо його, але п. Галант все-таки вказує один судовий процес, що буцім-то доказує його думку: одного жидашинкаря судили за те, що він, для більшого продажу горілки, підбивав хлопців женитися, бо розпускав чутку, що хто не одружиться, того візьмуть в москалі. Так от, каже п. Галант, може *звідси*, (з того звязку шлюбів з „пропінацією“) та через пристрасне відношення жидів до тієї пропінації—і пішла „легенда“ про орендування жидами церков... На нашу думку, та оказія й жидова роль у їй—доказують тільки, що „жиди-орандарі“ були мошенники, що їм було зовсім байдуже, ко-

ли через їх крутні люде, може, губили все своє життя,— беручи шлюб прихапцем; „орендарь“ клопотався про од-но: щоб у його купили лишне відро горілки! Але від того мошенства ніякої ще легенди про *оренду церков* піти не могло.

Може, кому здасться, що ми занадто багато ува-ги звернули на брошюрку п. Галанта; але-ж працю йо-го видало ціле „Общество обороны евреевъ“,—отже се може бути початком цілого ряду таких-же розвідок в нашій історії.

Хороша й вірна вийде історія в тій „обработкѣ“, при такій „переоцѣнкѣ исторических цѣнностей“.

То треба-ж комусь і в обороні нашої історії стати. Може хоч не будуть у п.п. Галантів *документи* являть-ся перекрученими.

Олена Пчілка.

* * *

Постій, не йди... На що питати,
Чи можу стати я твоїм.
Синіє ніч, і ночі шати
Горять в розводі золотім.

Постій! душа моя розквітла,
Душа моя цвіте, горить,
А ніч пливе на хвилях світла
І день на зустріч їй летить.

Постій: надихаюсь, напьюся...
На віщо згадувать когось...
Сьогодні я тобі молюся,
А завтра—ще не зайнялось.

О. Олесь.

Горе нам безперим!

Не всі тії сади цвітуть,
Що весною розвиваються,
Не всі тії вінчаються,
Що вірненько та кохаються.

Горе нам дівчатам, через те, що батьки й матірки наші забувають, як сами парубковали та дівували й ко-халися. А се-ж найкращі дні нашого життя!... Мов со-нечко весняне сходить, світить-гріє після фуги-хурто-вини зміняної... Се пахощами весняними завиває.

„Як би літа вернулися, ще-б дівчата горнулися!“— мовляли батько.

А мати дивляться, та усміхаються. А вже й во-лосся мов інезм припало.

Я, дивлячись на те й слухаючи тільки їх, як не крикну з заздрощів, з почуття святого:

— Чого-ж нам не вільно кохатись?! тих любощів, тих солодощів заживати!

Мати й батько не вінчані пішли на степ, на за-робітки; там зійшлися. Раді-б були й повінчатись, як метрики не здобули. Батьки на-суперек пішли й не дозволили, бо „не до пари“ сказали.

Ну, вони й занехаяли ті перешкоди; та й тепер живуть собі. І перед моїми очима—не згірше інших... Заздрощі беруть! Старі люде, а як любляться! Диви-тись любо.—Шанують одно одного, живуть по божому, хоч і не вінчані.

Що той і піп може, як не живеться... Хоч піп і двічі звяже, то порветься.

Дітей у їх тільки я та брат. Ну, братові повіль-ніше було жити, в охотку... хоч ми й „нажитними“ дітьми позоставались.

Мене батько більше жалував, як мати; не нево-лив. А мати... мов сама молодою й не була... тіснить мене. Коли-б же вона того не розуміла, а то-ж і те-пер на батька як гляне, то аж ушка сміються! А *на мене* кару наложила мати, за свій гріх... Мені не можна ко-хати свого Прокіпка.

Ох, я-ж таки його кохаю! як гляну, де Прокіп оре, або воли попасає, не втерплю, щоб не побігти побачити; ми-ж поміж і живемо,—він у хазяїна, на-шого сусіди, служить,—так словечком і перекинемось.

А братові моему так і є пільга—і на вулицю пій-ти й з усякою дівкою гомоніти.

Чоловікам усюди вільно... Адже-ж і батько пере-ступ зробив, батька не саджають ні в монастир бо-рошна сіяти, не силували й одружитися, з іншою.

Мати раз мене дуже побила, та й каже: „так і бігає по всьому селу, як жидівська корова“! А де-ж я бігаю? Я тільки словечко через тин скажу Прокіпові, то й біда,—цілий день догана буде!

Ще сих мало докорищ... Іди за Кирпатого. Йому й на селі не було іншого призвища. А я його Курна-пѣтом прозвала. Хто його зна, як він з своїм братом забрів сюди жить.

Бачте, мати про дочку дбає, що-б такі поступи не робила, як вона, дітей не вінчана не придбала... Так ото охорона од переступу. Силоміць за Курнапѣта. Як? зіпхнути?! що-б піп силоміць руки звязав?!

Я не хотіла за його. Утікала, по кропивах, по бур'янах ховалася... по цілих днях зникала. Мене шукали... Хотіла задавигься, так подумала-подумала, що Прокопа не буду бачити,—так нехай уже краще буде мати мучити!

І не перемогла таки вона мене. Дарма що я безпера, ще не оперилась: мені ще тільки шістьнадцять літ...

Та мені не гріх, що я так Прокопа кохаю... Тільки й мого... Усе сирітством Прокоповим мене докоряє мати, та що у його нема нічого. Та де-ж ті, думаю, багатирі для нас?! І сирота, кажуть; а отже й не був би сиротою, як би побралися.

У його тільки й скарбу, що мозоляві руки...

А то-б не були такі,—бо я-б допомогала; так як батько з матіррю заробляли, то й ми у їх повчилися-б робити та любовно жити.

Не було у їх ні кола, ні двора,—а й на город собі заробили, й хату збудували, й діток виховали по-чеськи. А то турять за „Кирпатого“. А в його що за багатство? Хата—і то на чужій землі, город під оренду взяв на дев'ять літ.

У його-ж душі нема! А що я безпера, то мене й топлять.

Не подамся!.. не подамся й рідній матері!.. Се вже закон не Божий, що-б їм подаватись...

За нелюба не хочу. Сказала—не буду його. Хоч і два попи звяжуть, а не буду його. Се гірш кріпацтва! Сами як цвіти цвітуть, а я, бач, негодяща, покидька, у мене—ні батька, ні матері нема... Хто-ж мене захистить, оборонить, безперу, в такій тяжкій пригоді, у такій неправді? Боже мій! Скільки раз я ридала, вбивалася, при своїм сирітстві, що я мов ущемлена в дві дошки,—мені й повернутись не можна—і голос подати, щоб хоч людям вилити свій жаль...

Отсе мати! А вона-ж мене малою жалувала, пестила. І я-ж її милувала... А тепер... хоч би чужому вилити кому своє горе!.. Та кому-ж?.. Хоч і знав дехто моє горе, та не від мене; тільки подруга трохи... Бо чи можна-ж було той жаль із серця свого іншому переказати словами!

Прокіп гляне тільки на мої заплакані очі, на моє зблідле обличчя, то все зрозуміє... Тільки ухватиться за серце... впаде на землю... Горе нам... що нам робити!.. „Великий світ, та нема де дітись“...

Та сказала-ж я, що не буду за Курнап'том—і не буду. А буду Прокопова,—мого серденька. Я свій гріх сама буду покутувати, а вони на свою дитину накидають. Та се не батько, а мати таке прирозуміли,—які добрі. Ох, аж тепер серце защеміло! Дарма що вже минуле згадую. Та чи все-ж так і пригадаєш, як тоді

почувалось!.. Страшно, як згадаю... як я з того пекла, з тих чортячих лабет ослобонилась, не наробивши страшного переступу... Іноді хотілось, як скаженій собаці, на матір кинутись. Рвеш моє серце, то й я тобі розірву. Аж тепер пекучі сльози течуть... Але-ж Господь не без милости, обратував мене. Спасибі Богові, за його милість до мене; я найшла собі стежку хоч і трудну, але-ж самим Богом указану.

Тому проклятому таки казала:—ненавижу тебе!—плюю на його, зустрівшись в воротах. А він каже:—„та будеш моєю“. Мов ніж у серце. Ще й дратується.—Ось тобі, кажу, великий хрест, що не буду твоя.—„Ось і тобі великий хрест, що будеш моєю“.—Старчота гидка, противна!..

— Ось я собі своєї землі здобуду!—(спокушає мене).

А я на те:—„На що та худоба, як жить не подоба“!.. Щоб я грудкою землі задавилася, коли я буду твоя!—Нахилилась і землі взяла та ззіла. А він каже: „не по твоєму буде, а по матиному“.

Одповідаю на се:—опріч матиної волі ще є воля вища—Божа. Вона в правді помагає.

— Вона мені, каже, й допоможе: моє діло—вагу має... а твої дурні вигадки марно підуть.

— Ну, постой же!.. „Бог не скорен, та влучен“.—Та плюнула, так і розійшлись.

Бачили всі, як я його ненавиджу, та байдуже! Привикне—мовляла мати, та й інші люде.

Прокопові рік кончився. Уже й з лишком набув. Хазяїн єднає й на третій рік; так сказав: побачу. А він жде лиха, що над нами висить... Ми все думали, як оборонитись од сього лиха.

Іноді зійдемося у суточках біля хазяйського двору, або як до череди гоню овечо... Що його робити мені безперій!—як виринути з пекла без гріха?..

Одного дня так жваво мати каже, не думано-не гадало, так швидко, так нагло:

— Убірайся, йди водить дружок!

Убрали мене й підперезали рушником Крелевецьким; квітки наділи й стрічки почепили.

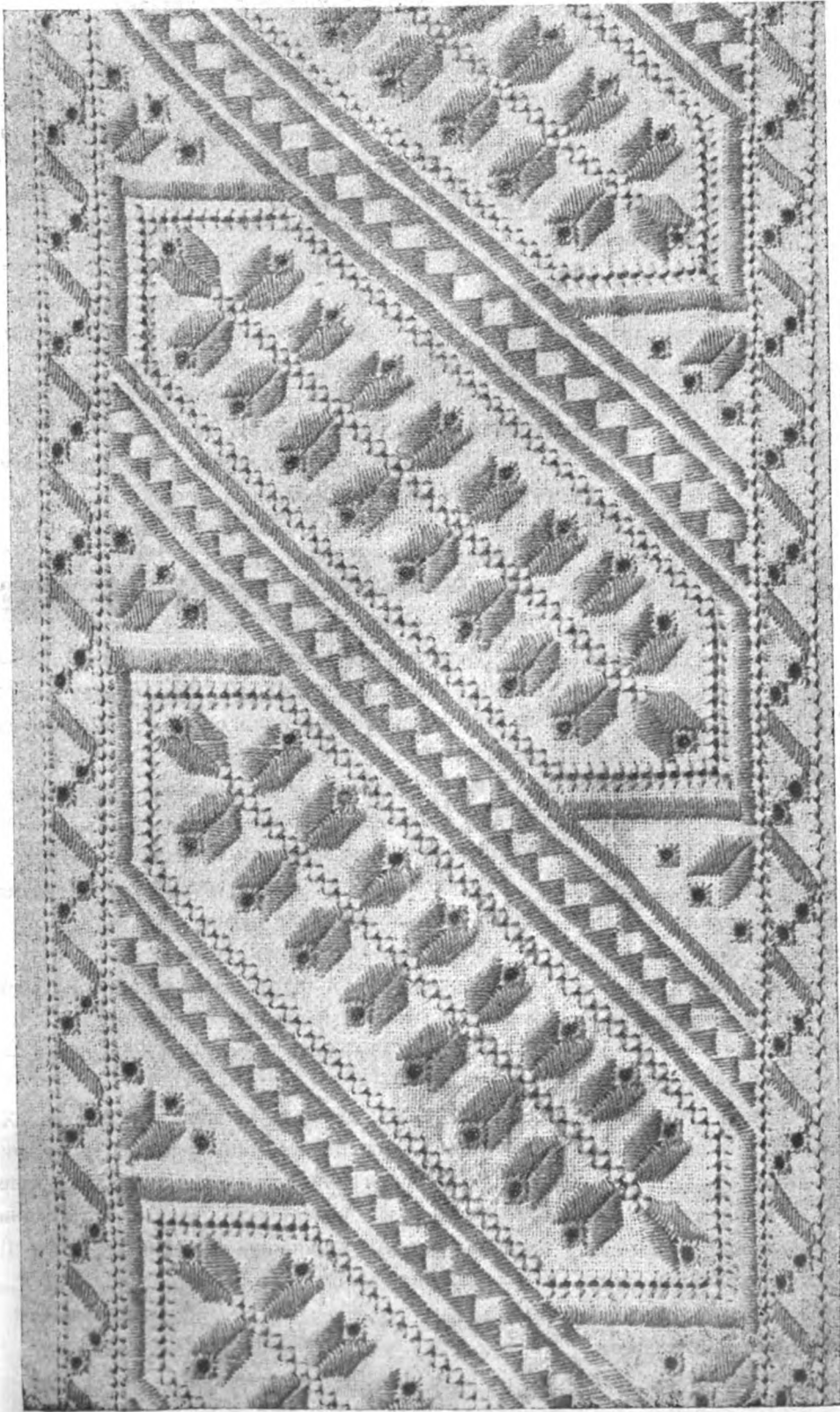
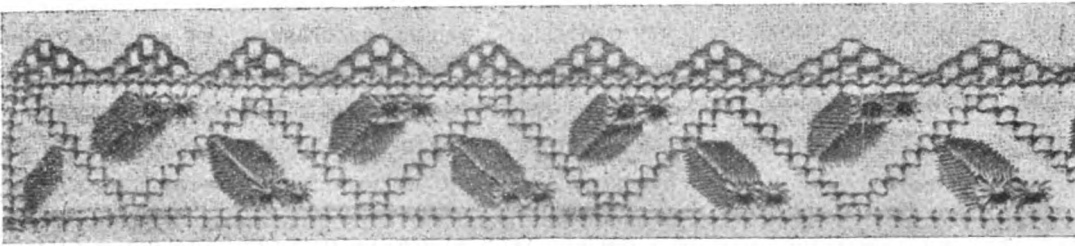
Я хоч і дожидала сього,—як віл обуха,—та не так же нагло!

Ну, воджу дружок—ні жива, ні мертва. Ходять дружки, мої щирі подружечки, селом за мною гукають.

Як прийшли вони, вести мене, заридала я, переступаючи поріг, тієї рідної хати, що зогріта коханням—та не нашим. А тут вийшли на вулицю,—стоїть і Прокіп коло тину, як платина білий...

Ганна Барвінок.

(Кінець буде).

У К Р А І Н С Ь К І У З О Р И .

Подільське шиття—„настилання“. Шито жовтими нитками (широкий узор—пазуха човничкої сорочки, а узенький—комір і чухля). Такі самі узори шитються на Поділлі й сріблом та золотом, або й біллю.

Ці подільські вишиванки (найбільше з багьського повітту), здобули собі велику славу,— ідуть тепер і за границю. Узори їх чисто українського складу, робота надзвичайно гарна й пильна: шитється без канви, просто на полотні, „по шоту“.

* * *

Не кажи нічого... Чусш, а ні слова...

Будемо мовчати;

Бо для мене стала бідною розмова,

Краще—почувать.

Вперше квіти щастя пишно розцвітають,

Чуються пісні,

І в дупі, як в казці, тихо виникають

Згуки чарівні.

Тихше, а ні слова... Лине час до ночі.

Розцвіло усе...

Вся моя розмова—тільки твої очі...

В вічність нас несе...

Олена Журлива.

Київ, 1909 р.

ТЕРЕВЕНІ.

Настали морози,—дарма! Юрба снується вулицями, женеться за життям.

О, життя саме заграло, запінилось, по зімньому. Не знаю, як де, а в нас у Києві обізвалися всі товариства, (хіба зо-двоє таких є, що не знайшлися й на зіму). В товариствах члени лаються між собою до загальних зборів, на загальних зборах лаються члени з старшиною (щоб то було за зібрання, коли б воно не лаяло старшини,—хоч би й ним самим настановленої)?.. Часом лаються між собою й члени ради.

При тім же заводяться ще між собою й товариства, одно з одним,—з того те-ж не мало життєвого руху повстає.

От-же-ж недавно завелися були (навіть і в печаті) відпоручники двох просвітних і „дружніх“ товариств,—української Просвіти й жидівсько-російського „Просвѣщення“. Українці ще не перепросили московську паню Дрелінг за те, що вона намоглася змести віником з катедри просвітського лектора, (просила про це й полицейського, та полицейський був чемніший до просвітности, ніж до дами, і не послухавсь пані Дрелінг). Так! життя йде по давньому! все, як було й перше.

Недавно, саме під Андрея, український клуб зробив уступку дуже давній давнині: що може бути давніш, як гадання, настояща ворожба, питання в матері-долі про життя людське? Гадали, ворожили під Андрея на-

ші люди, мабуть, ще за часів Андрея Боголюбського. Не бійтеся, що я почну викладати вам цілий вислід „про ворожбу у давніх славянських племен“,—„полян“, „древлян“, та всяких там „дулѣбов“, „чорних клобуків“ і інших племен, про котрі учені люде говорять, ніби вони справді жили в наших краях. Краще я вам розкажу, як гадали на вулиці Святого Володимира—тепер, 29 Грудня 1909 р., в „груднѣ“ чи горниці Клубу українського. Була се неділя, отже відбувалось там,—як завжди по неділях,—артистичне віче (або „вѣче“, а то ви ще й не пізнаєте сього слова, як не написати вам ъ). Співали, грали,—старі, молоді, навіть діти. Скінчилось „ігрище“, можна було вже й до-дому йти. Аж тут молодь стала просити, щоб старшина клубна дозволила ворожити, за-для під-Андреевого часу. Хоч таких прецедентів ще не було, але.. славутній педагог не дармо сказав, що старі люде повинні пам'ятать свою і поважать—чужу молодість... Тим-то й уволили бажання молоді.

Отже як тільки сказано було—„ну, вже ворожіте собі!“—зараз кинулися спроважувать „пампушок“ для ворожби. Одначе де ви їх візьмете в Києві, тих справжніх селянських пампушок? Мода на їх перейшла.. Був такий час, коли вони були в Києві в моді, бо їх любив славутній генерал Драгомиров. Тоді багато людей казали, що вони не тільки знають, що таке пампушки, а навіть люблять їх; при тім додавали: „вѣдь это наше родное“!.. І Іли пампушки навіть на званих обідах.

Але, кажу, той час давно минув, і тепер в Києві знов навіть не чуть про українські пампушки.

Тим-то для ворожби мусили купити звичайних маленьких, круглих булочок,—щоб була хоч подобизна пампушок. Молоді особи позначали собі кожне свою булочку,—ту пампушку-самозванку,—й поклали долі, а потім треба було впустити собаку, для відомої ворожби: чію пампушку собака схопить, той (чи та) швидко візьме шлюб того року. Впустили собаку,—саму настоящу (а не „сіпаку“, не з тих, що то шарпають нас); собачка однак була горожанська, делікатненька, невеличка—і булочок хапать не схотіла... Чи то має означати, що й Доля (чи тільки собаки?) почне „не признавати шлюбу“, а тільки „вільну любов“?.. Хто знає! Може бути, що проповідь з найновіших романів та драматичних творів дійшла й до собак. Але-ж вони й давніш не признавали ніяких „шлюбних кайданів“!.. Кажу те, що було, а ви питайте наших „пророків“, що тая ворожба значила.

Кликали ще й півня, (старо-славянського „пѣтеля“), теж для ворожби. Скажу вам по правді, що сїє ворожби

я вже не бачив, бо саме вечеряв у другій хаті. Чув тільки багато гомону й сміху.

А найважливіша річ та й є, щоб було „забавно“.. Хіба сього мало?..

Найти спосіб забавити великий гурт! Боже мій, скільки людей добиваються знайти сей спосіб таємничий! Скільки, наприклад, видавців морочить собі голову,—саме тепер, під час об'явлення новорочної підлиски,—чим би „занятним“ привабити громаду!.. Гляньте на оповістки про газети: oprіч свого видання, такої чи іншої часописі, видавці дають обітницю дати ще 12 томів свого красного писання, 12 томів—чужостороннього, 12 зшитків мод, 12... ще чого? При тім, звичайно, спогадується й „свій власний“ кореспондент у Державній Думі, та вже за одно й у Державній Раді (Государственномъ Совѣтѣ). Шож йому так! Все одно він буде писати про Думу, то нехай там за одним заходом пише й про Совѣтъ. Труд же однаковий: і те, й те може писати любісінько дома, лише зазираючи в петербурзьку часопись. І брехні тут „пошти“ нема: говорилося—„свій власний“ кореспондент, ну, й буде свій власний! А він, може, ще краще напише, ніж той, що в Петербурзі сидить; бо коли він не жид, та не дуже спритний, то й в Петербурзі нічого особливого не доскочить, бо, кажуть, до свіжих стенографічних відомостей за жидами-кореспондентами не можна дотиснутись.

Чи с'як, чи так, треба видавцям пильно добирати способів. Дуже перебірливі стали ті „підпищики“! Інші кажуть: „ет! що там редакція обіщає 12 томів того, та 12 томів сього,—все то той обридлий папір! На біса він мені, як я й часописі не маю часу читати!.. Та ще може то все такі „томи“, що залежалися десь на полицях!.. От, як би ще дали на „приложеніє“ хоч 12 хусток до носа, або 12 пар карпіток, ну то ще-б нічого; добре було-б теж, коли-б котра часопись обіщала сажень, або хоч пів-сажня дров,—(нехай би вже хоч яких осикових!)—то інша річ“!

Отаке, чуєте! От, тут і мудрий!.. Але я так думаю, що часописям українським і мудрувати нема чого, бо все одно ні по 12 томів чогось там, ні карпіток, ні дров вони дати на „приложеніє“—не можуть. Не спроможні!..

Ну, та нехай я вам про видавництва часописні—другий раз розкажу. Хтось.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

О П О В І С Т К И.

„НОВАЯ РУСЬ“

большая ежедневная политическая, общественная и литературная газета.

Издается при ближайшем участіи А. А. СУВОРИНА и постоянныхъ сотрудниковъ „Руси“.

Подписная цѣна на газ. „Новая Русь“ по мѣсяцамъ:

Съ дост. и пер. На годъ 9 р. На 11 м. 8 р. 40 к. На 10 м. 7 р. 80 к. На 9 м. 7 р. На 8 м. 6 р. 30 к. На 7 м. 5 р. 50 к. На 6 м. 4 р. 70 к. На 5 м. 4 р. На 4 м. 3 р. 20 к. На 3 м. 2 р. 25 к. На 2 м. 1 р. 60 к. На 1 м. 60 к.

За границу. На годъ 17 р. На 11 м. 16 р. 25 к. На 10 м. 15 р. 50 к. На 9 м. 14 р. На 8 м. 12 р. 30 к. На 7 м. 10 р. 70 к. На 6 м. 9 р. На 5 м. 8 р. На 4 м. 6 р. 70 к. На 3 м. 5 р. На 2 м. 3 р. 50 к. На 1 м. 1 р. 80 к.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ:

Въ Главной Конторѣ газеты „Новая Русь“, С П Б. Невскій, 10, въ отдѣленіи Фонтанка, 30.

==== О Т Д ъ Л Е Н І Я Х ъ : =====

Москва. Московск. отдѣл. газеты „Новая Русь“, Больш. Дмитровка, 15, к. 26.

Вильна. А. Х. Кунинь, Стефановская, № 21, кв. 2.

Варшава. Я. О. Мерецкій. Хмѣльная, № 49.

Рига. Артель газетчиковъ. Мостковская, 6, кв. 1.

Рига. К. И. Бирзгалъ. Городской кіоскъ.

Одесса. М. Арфинъ. Ришельевская ул. д. № 42.

И въ агентствахъ во всѣхъ городахъ Россіи.

Во избѣжаніе задержекъ на почтѣ и доставкѣ газеты, „НОВАЯ РУСЬ“ необходимо писать полностью.

Издатель Т-во издательскаго и печатнаго дѣла „Новая Русь“.

Редакторъ **И. К. Заіончковскій.**

Українські взори.

Збірниє чисто народних українських узорів.

Олеги Пчілки.

Ціна 1 руб. 25 коп.

Вийшли 2-м видажям

Драми й Комедії

Б. ГРИНЧЕНКА.

==== Т О М І : =====

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

Списокъ собственныхъ изданій С.-Петербургскаго Отдѣленія Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ.

I. О мелкомъ кредитѣ. а) Законы, уставы, правила.

55) *Положенія* объ учрежденіяхъ мелкаго кредита 7 іюня 1904 г. дополненное закономъ 30 мая 1905 г. Ц. 5 коп.

56) *Положенія* съ учрежденіяхъ мелкаго кредита 7 іюня 1904 г. съ объясненіями П. А. Сокольскаго. Ц. 50 коп.

57) *Учрежденія* мелкаго кредита.—Положенія объ учрежденіяхъ мелкаго кредита 1 іюня 1895 г.—Образцовые уставы ссудо сберегательн. и кредитныхъ товариществъ (изд. 1897 г.).—Нормальный уставъ сельскихъ банковъ и пр. Приложенія. 2-е изд. Спб. 1898 г. Ц. 75 г.

58) *Образцовый* уставъ ссудо-сберегательныхъ товариществъ, выработанный на основаніи Положенія 7 іюня 1904 г. объ учрежденіяхъ мелкаго кредита (изд. 20-е) съ приложеніями. Ц. 20 к.

59) *Тоже* безъ приложеній. Ц. 5 к.

60) *Образцовый* уставъ кредитныхъ товариществъ, выработанный на основ. Положенія 7 іюня 1904 г. съ прилож. Ц. 20 к.

61) *Образцовый* уставъ—сельск., волостн. и станичныхъ общественныхъ ссудо-сберегательныхъ кассъ, съ прилож. (см. „Сборникъ“, № 3). Ц. 20

62) *Образцовые* уставы кред. товарищества и обществ. ссудо-сберегательныхъ кассъ, безъ приложеній каждый по 5 к.

63) *Образцовый* уставъ земскихъ кассъ мелкаго кред. и порядокъ ихъ открытій, съ формой прошенія. Ц. 20 к.

64) *Германскій* имперскій законъ о товариществахъ 1 мая 1889 г. (вып. 2 Сооб.). Ц. 50 к.

65) *Порядокъ* открытій ссудо-сберегательнымъ товариществамъ кредита въ Государств. Банкѣ, условія пользованія имъ. Ц. 5 к.

66) *Правила* о посредничествѣ въ учрежденіяхъ мелкаго кредита по покупкѣ и продажѣ по порученіямъ, утв. 12 сентяб. 1906 г. Ц. 5 к.

67) *Уставъ* Бердянскаго Союза ссудо-сберегательныхъ и кредитныхъ товариществъ. Ц. 25 к.

68) *Программа* Спб. Отдѣленія Комитета о сельск. ссудо-сбер. и промышленныхъ товарищ, 1904 г. Ц. 20 к.

б) Книги и брошюры.

69) *Основныя* положія образцоваго устава ссудо-сберегательныхъ товариществъ (изд. 1896 г.). Ц. 5 к.

70) *Правила* для замѣны въ товариществахъ общихъ собраній собраніями уполномоченныхъ. Ц. 5 к.

71) *П. А. Соколовскій*. Ссудо-сберегательныя товарищества въ Россіи по отзывамъ литературы. Спб. 1889 г. Ц. 1 р.

72) *П. А. Соколовскій*. Дѣятельность земства по устройству ссудо-сберег. товариществъ. Спб. 1890 г. Ц. 1 руб.

73) *С. В. Бородаевскій*. Мелкій кредитъ. Новій законъ объ учрежденіяхъ мелкаго кредита. Сущность образцовыхъ ихъ уставовъ. Порядокъ открытій этихъ учреждений. Союзы ихъ. Нѣсколько словъ о земскихъ кассахъ мелк. кред. Спб. 1905 г. Ц. 10 к.

74) *С. В. Бородаевскій*. Ссудо-сберегательныя то-

варищества. Сущность образцоваго устава и порядокъ ихъ открытій. Спб. 1905 г. Ц. 10 к.

75) *С. В. Бородаевскій*. Нужды мелкаго кредита по мнѣнію мѣстныхъ дѣятелей. Спб. 1904 г. Ц. 30 к.

76) *М. В. Кечерджи-Шаповаловъ*. Шульце-Деличъ, его жизнь и дѣятельность. Ц. 30 к.

77) *Съездъ* представителей ссудо-сберегательныхъ товариществъ въ Москвѣ (отъ 26 по 29 марта 1898 г.). Ц. 10 к.

78) *С. В. Бородаевскій*. Международный конгрессъ, по народному кредиту въ Парижѣ. Ц. 50 к.

79) *С. В. Бородаевскій*. Какъ устроить мелкій кредитъ въ городахъ. Ц. 5 к.

80) *Труды съезда* дѣятелей по мелкому кредиту въ С.-Петербургѣ, въ 1907 г. Ц. 50 к.

в) Счетоводство и отчетность.

81) *А. А. Валеевъ*. Краткое пособіе по счетоводству и дѣлопроизводству кредитныхъ товариществъ. Спб. 1906 г. Ц. 20 к.

82) *Онъ-же*. Краткое пособіе по счетоводству и дѣлопроизводству ссудо-сберегательныхъ товариществъ Спб. 1907 г. Ц. 20 к.

83) *Сельскія* ссудо-сберегательныя товарищества 2-й выпускъ. Ч. 1-я. Правила счетоводства и отчетности, съ объясненіями. Ч. 2-я. Образцы счетныхъ книгъ и записей къ „Правиламъ счетоводства и отчетности“. 7 изд. *) Спб. 1902 г. Ц. 75 к.

84) *Примѣрные* наказы правленію и совѣту ссудо-сберег. товариществъ по дѣлопроизводству, съ прилож. инструкц. правительств. ревизорамъ (вып. 15 Сообщ.). Ц. 50 коп.

85) *Счетоводство* Райфейзенскихъ ссудныхъ товариществъ при совмѣстной покупкѣ предметовъ. Ц. 50 к.

г) Статистическія данныя, отдѣльныя изслѣдованія.

86) *Отчеты* Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ: 3-й—2 р. 50 к., 4-й, 5-й 6-й по 2 р., 7-й 1 р. 50 к., 8-й, 9-й, 11-й, 12-й и 13-й по 1 р., 15-й, 18-й, 19-й, 20-й, 21-й, 22-й, 23-й, 24-й, 25-й, 26-й, 27-й, 28-й, 29-й и 30-й, по 1 р. 50 к. Всѣ отчеты вмѣстѣ 15 руб.

II. Объ артеляхъ.

87) *Дѣйствующее* законодательствіе объ артеляхъ и проектъ положенія о нихъ. Ц. 10 к.

88) *И. А. Эридорфъ-Купферъ*. Бурмакинская и Пермская производительныя артели. Ц. 10 к.

89) *Положенія* о трудовыхъ артеляхъ 1 іюня 1902 г. Ц. 10 к.

III. Объ обществахъ потребителей.

90) *Бланки* образцоваго устава трудовыхъ артелей для подачи на утвержденіе. Ц. 10 к.

91) *И. Ф. Жеребятъевъ*. Система счетоводства, спеціально приспособленная для употребленія въ промышленныхъ и сберегательныхъ (потребительныхъ) обществахъ. Переведено з англійскаго. Ц. вмѣсто 1 р., 50 к.

92) *Уставы англійскихъ*: а) Кооперативнаго общества, съ ограниченной отвѣтственностью. а) Коопера-

*) Правила эти и образцы касаются формъ счетоводства комитетскаго образца.

тивного общества оптовой торговли, съ ограниченной отвѣтственностью и в) Кооперативнаго союза, съ ограниченной отвѣтственностью. Переводъ И. Ф. Жеребятъева. Каждое издание по 15 к.

93) *Бланки* нормального устава потребительныхъ обществъ съ приложениями. Образцы 1-й и 2-й, каждый по 20 к.

94) *Сводъ* статистическихъ свѣдѣній о дѣятельности потребительныхъ обществъ въ 1897, 1898, 1901, 1902, 1903 гг. Сост. И. Ф. Жеребятъевъ и В. О. Томіанецъ (за 1903 и 1904 г.) по 75 к.

95) Инструк. для дѣятельн. потреб. обществъ, выработан. и издан. Постоянн. Комиссіей по дѣламъ потреб. обществъ. Ц. 15.

96) *Опытъ* истемы счетовод. для потреб. обществъ. Составленъ бывшей Постоян. Комиссіей по дѣламъ потреб. обществъ Ц. 2 р.

97) *Н. А. Рейтлингеръ*. Обзоръ положенія о дѣятельности потреб. обществъ по даннымъ 1897 г. Ц. 1 р. 50 к.

IV. Изданія смѣшаннаго содержанія.

98) *Указатель* книгъ и статей о кооперации и мелкомъ народномъ кредитѣ СПБ. 1903 г. Ц. 1 р.

99) Сообщение С.-Петербургскаго Отдѣленія Комитета. Выпуски: 1-й, 2-й, 5-й, 9-й, 10-й, 11-й, 13-й, 14-й, 15-й, 16-й, 17-й, 18-й и 19-й, каждый выпускъ отдѣльно. Ц. 50 к.

100) Бібліографическій указат. книгъ и статей, относящ. до об-въ, основан. на началахъ взаимности, 4-й и 6-й выпуски. Ц. 40 к.

101) *А. К. Голубевъ*. Князь А. М. Васильчиковъ. Біографическій очеркъ (пожертвов. изд.). Ц. 1 р.

102) *Вольфъ, Г.* Кооперативныя товарищества въ Италіи. Ц. 20 к.

103) *В. В. Краинскій*. Аграрный вопросъ и кооперация. Ц. 25

104) *Портретъ* С. О. Лугинина | малый форматъ,

105) *Портретъ* князя А. И. Васильчикова } каждый портретъ по 15 коп.

106) *Портретъ* князя А. И. Васильчикова, большой форматъ. Ц. 1 р. 50 к.

107) *Портретъ* П. А. Соколовскаго. Ц. 15 к.

108) *С. В. Бородаевскій*. Сельскохозяйственныя кооперации въ Германіи. С.-Петербургъ 1908 г. Ц. 50 к.

109) *С. В. Бородаевскій*. Сельскохозяйственныя товарищества въ Германіи (извлеченіе изъ предыдущаго изданія—для товариществъ) СПБ. 1908. Ц. 10 к.

Съ заказами просятъ обращаться по адресу:

Спб. Отдѣленіе Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ С.-Петербургъ, Невскій пр., 120.

Здѣсь же принимается подписка на журналъ

„ВѢСТНИКЪ КООПЕРАЦІИ“.

Цѣна въ годъ 4 руб. Цѣна одной книги 1 р. 25 коп.

ПРИЙМАЕТСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА РІК 1910 НА УКРАЇНСЬКУ

ПОЛІТИЧНУ, ЕКОНОМІЧНУ і ЛІТЕРАТУРНУ ГАЗЕТУ
(рѣк виданія п'ятихъ)

РАДА,

яка виходить у Київі щодня, окрім понедѣлків і днів після свят, українською мовою по програмі звичайних великихъ політичнихъ газет.

Напрямок газети непартійний демократично-поступовий.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінції.

„РАДА“ має власнихъ кореспондентів в Державній Думі, в Державній Раді, а також в політичнихъ центрахъ Європи, у Львові, в Чернівцях і в усіхъ визначн. містахъ України по сей і по той бѣк кордону.

Передплатники що підписуються на газету на цілий рік і виплачують відразу або по часткахъ цілорічну передплату (6 руб.), одержать **ВЕСПЛАТНО** такі книжки: „Українсько-Російський словник“ В. Дубровського під редакц. Ів. Стешенка, вид. „ЧАС“ 1909 р., ц. 75 к. і Словарик. Поясненія чужихъ та не дуже зрозумілихъ слів, В. Доманицького, вид. 1906 року, ц. 20 к., а тако-ж **ЗА ДОПЛАТУ** 6 рублів можуть одержати **Словникъ Української мови**, зібраний редакцією журналу „Кіевская Старина“, виданий у Київі в 1909 році під редакцією і з доповненнями Б. Грінченка, в 4-хъ томахъ, що продається по книгарняхъ за 8 руб. без пересилки, (словникъ одержав від Гос. Акад. Наукъ премію ім. Костомарова).

Ціна „РАДИ“ з приставкою і пересилкою в Росію на 1910, а також до кінця 1909 р., на рік 6 р., на 6 м. 3 р. 25 к. на 1 м. 65 к.

Передплату на рік можна виплачувати частками в такі строки: на 1 янв. 3 карб. і на 1 апр. 3 карб.; в 3 строки: на 1 янв. 2 карб.; на 1 марта 2 карб. і на 1 мая 2 карб., або по 1 карб. що міс. на протязі першого півріччя.

==== Зміна адреси 30 коп. ====

Адреса редакції і головної контори: у Київі, Вел.-Підвальна вул., д. 6, біля Золотихъ Воріт, Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. • • Видавець С. Чикаленко.

Величезний вибір

резиновихъ колош, сув'язанихъ теплихъ ботинокъ і всякого иншого

ОБУТТЯ,

гарного фасону й дуже міцного пошиття.

В магазинахъ Петербурської механічної майстерні.

1) Хрещатин, № 28.

2) Олександрівська № 36.

ПОДОЛ.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 31.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За черемину адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис автором і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: В Державній Думі. Вісті. На Україні. Ржищевський монастирь (кінець)—*Марії І-ної*. Українська педагогічна часопись. Літературні бесіди в Київськ. Україн. Клубі. Вірш—*Д. Яворницького (Зварницького)*. Горе нам безперим, оповідання—*Ганни Барайнок*. Вірші—*Бодана Раввської*. Сучасна поезія польська на Україні (кінець)—*Тадеуша Міхальської*. Примітка—*О. Пчілки*. Українське слово й мистецтво. Допись. Оповідки. **Малюнок:** Дніпровський краєвид.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ
(ГОДЪ ИЗДАНИЯ ПЯТЫЙ)

на „**ГАЗЕТУ**“
Гадячскаго Земства“.

Выходятъ 2—3 раза в недѣлю.

1) Передовыя статьи по общественнымъ и воспитательнымъ вопросамъ, 2) Государственная Дума, 3) Последнія извѣстія, 4) Изъ жизни земствъ, 5) По Россіи, 6) Мѣстная жизнь, 7) Наши корреспонденты, 8) Изъ жизни сельско-хозяйственныхъ обществъ, 9) Сельско-хозяйственный Отдѣлъ, 10) Вопросы и Отвѣты, 11) Почтовый ящикъ, 12) Фельетонъ и 13) Объявленія.

Безплатное приложение годовымъ и полугодовымъ подписчикамъ—календарь „**ХУТОРЯНИНЪ**“.

ПОДПИСНАЯ ПЛАТА: на годъ 3 р., на 6 м. 1 р. 60 к.

Подписка принимается в Гадячѣ, Полт. губ. въ Земской Управѣ.

Редакторъ **Ф. И. МЕЛЬНИКОВЪ**.

Українські часописі в Америці:

„**СВОБОДА**“

заснована в 1893 р.

Найбільша українська часопись в Америці.

ВИХОДИТЬ ЩО-ТИЖНЯ.

Ціна на рік 5 карб.

Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St. New Uork N. U. N. A. Можна виписувати через „Українську Книгарню“ (Київ, Безаківська, 8).

„**КАНАДІЙСКИЙ ФАРМЕР**“

українська тижнева ілюстрована часопись в Канаді.

Ціна 2 карб.

Адреса: „The Canadian Farmer“ P. O. Box 82, Winnipeg, Tan, Canada, Америка.

В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ.

Обміркування закону про місцевий суд.

Мова в місцевому суді. Коли розглядано в Державній Думі питання про те, яка мова має вживатися в місцевому суді, (себ-то в суді найпершому, найближчому до того місця, де виходить суперечка між людьми), то розмови були дуже гарячі. Особливо розпалився де-хто, як дійшло діло до судової мови на *Вкраїни*. Тут уже де-які праві депутати, ворожі до українства, гукали, кричали, й телесувалися так, що аж сточки свої ламали з запалу та з пересердя!

А тим часом оборонці прав української мови неначе-б то нічого страшного й не казали,—тільки те, що коли хотіти, щоб суд був справедливий, то слід говорити на суді так, щоб ті люде, котрі судяться, добре розуміли, про що говориться на суді.

Оборонцем української мови обізвався й київський депутат, Ів. Лучицький. Давно-б йому пора було оступитися за права української мови,—ще тоді, як говорилося в Думі про мову в *школах*,—та він тоді мовчав; а се вже таки земляки, мабуть, підважили й його. Отже Лучицький доводив, що Україна, більше ніж хто, має право на те, щоб у місцевім суді вживалося тієї мови, котрою говорять більша частина людности,—бо на Вкраїні в давні часи був свій суд і знищено його ще не так давно.

Супротивники-ж казали, що українська мова не окрома від руської, як наприклад грузинська, чи татарська, а єсть вона тільки «нарѣчїе» тієї самої «русской» мови; де-хто казав, що хоч, може, мова українська й одрізняється від руської, та *душа* в українців однакова з руською, то нехай українці на суді говорять і слухають—по руському.

Депутат Шульгин, (поміщик з України, саме з Волині), дуже чуло говорив про те, яка то хороша мова українська, який прекрасний кобзарь був Шевченко, які чудові пісні народні українські, і ті, що склав Лисенко, як добре писали Котляревський та інші вславлені письменники українські; а все-ж таки,

додав п. Шульгин, на суді нехай буде й на Вкраїні—мова «русская» (московська).

Ну, та п. Шульгин взагалі вороже ставився до прав українських. Але поставали проти української мови в суді ще й такі люде з України, що від них можна було-б і не сподіватися того. Виступив колишній спільник з українською партією *), полтавський пан Старицький, (правда, він з перевертнів). Сей «добродій» казав, що наші люде й сами не хотять, щоб у суді була понятніша для їх, рідна мова. Старицький пригадував до сього, що колись на полтавськім земськім зібранню гласні-селяне казали, що їм не сподобалась якась там українська книжка про господарство; з сього п. Старицький виводив, що українські селяне... не хотять, щоб на суді була їх мова.

Повстав уже зовсім несподівано *проти* української мови й подільський селянин Андрійчук, тільки се не той, що в попереднім думськім засіданню виступав *оборонцем* української мови на суді, (ми про це писали). Отже-ж повстав не той волинський Андрійчук, що казав про «німих суддів», про отих, що й сами говорять незрозуміло, та й того не розуміють, що перед ними наш люд каже, бо не знають і такого слова як «Великдень». Отже єсть другий Андрійчук у Думі; теж український селянин, з Поділля, тільки сей мабуть, кимсь уже одвернений, бо почав казати, що наші люде й не думають про те, щоб у суді була їх мова.

Отакі-то ще хисткі наші люде, не тверді в повазі до свого рідного, та до своїх прав!

З руських депутатів обстоював українську мову Родичев; се було трохи дивно, бо цей самий Родичев, коли говорилося в Думі про мову в *школі*, то висловлявся *проти* української мови, хоч би й в *школах на Вкраїні*. Отже тепер хоч Родичев і обороняв,—може з якої партійної «політики»,—право української мови на суді, але обороняв мляво й безвиразно...

Та, може, хоч би й од серця хто говорив, то мало-що вдіяв-би, бо більшість депу-

*) Старицький ка-дет і був разом з своєю партією у спільці з українцями, тоді, як ішли вибори в першу Державну Думу.

татів була *проти* української мови на суді;— проти вживання її стоїть і уряд; проти неї говорив і заступник від міністерства.

Тим-то Дума, при голосуванню, признала право вживання місцевої народньої мови на суді—тільки за «іногородцями», татарами й иншими, а за українцями—ні.

Зостається нам хіба тая втіха, що все-ж таки *здіймалася річ* в Державній Думі про потребу й права нашої мови. «І то гроші!»

ВІСТІ.

◆ Товариство „Єднання народностей Росії“. Таке товариство недавно заснувалося в Москві; діяльність товариства, по змозі, має розпросторюватись на всю російську державу, і відділи товариства можуть заснуватись по всіх містах Росії, як що про заснування єсть заява десятиох членів. Своім завданням нове товариство становить „учіння історії, побуту й потреб усіх народів, що населяють Росію, для поспільного їх єднання, для економічного й правового успіху, та для розвитку загально-державного поважання особливостей кожного народу“.

◆ „Общество распространения правильных свѣдѣній объ евреяхъ“. Під такою назвою заснувалося теж і в Москві (так як у Києві) нове товариство, що становить своїм завданням змагатися з ворожечєю проти жидів; для сього свою працю товариство буде вести через печать і прилюдні відчити. Видаватиме книжечки на зразок Галантової „Арендовали-ли євреї церкви на Українѣ“?

Таємнича пригода.

Увесь Петербург стурбований надзвичайною подією. Вночі проти 9-го декабря в будинку на Выборзькій стороні счинився зрив, а при тім згинув начальник петербурзького охрального відділу, полковник Карпов. Подробиці такі: за два дні до зриву, якийсь невідомий, що записався Воскресенським, найняв у будинку Іванова домівку й зараз же, убравши її, переїхав туди жити. 8-го декабря в домівку Воскресенського прийшло ще двоє; один сказав, що він дядько Воскресенського, другий—що його слуга. Ні в першого, ні в другого ніяких документів не було; дворникові вони сказали, що приїхали з-за границі. Ввечері 8-го декабря, Воскресенський пішов справляти біля парадних дверей дзвінок

і зараз же гримнув такий страшний зрив, що зруйнував два поверхи в будинку. Воскресенський кинувся тікати, але дворник та поліцейський вловили його на вулиці. На місце зриву прибула поліція й сила народу. Взя домівка Воскресенського була забризкана кров'ю; на стінах та на долівці—шматки м'яса, в кутку—одірвана нога; то були частки тіла того невідомого, що назвався дядьком Воскресенського; там же лежав тяжко поранений слуга. По де-яких ознаках довідалися, що вбитий єсть начальник охрального відділу, полковник Карпов. Воскресенський, як його питались, відмовився назвати себе. „Пекельна машина“, що від неї зробився зрив, була схована в меблях. При Воскресенському було знайдено листи і по їх арештовано багато людей. Воскресенський має в Петербурзі ще й другу домівку, де він був записаний дворянином Горянським, там знайшли куртку з електричними проводами, то-що, і плани де-яких фінляндських міст, та всякі химичні настої. Встановлено, що полковник Карпов приходив до Воскресенського в останній день двічі: ранком і ввечері; прийшовши ввечері, Карпов довго дзвонив і помітив, що дзвінок попсовано. Отож Воскресенський, впустивши Карпова, почав поправляти дзвінок. Виходить-би то, що в цей час він током від дзвінка і зробив зрив. Тепер уже дізналися, що справдешне ім'я Воскресенського—Покровський; він був перше сільським учителем; за революційні справи був засланий на Сибір. Випрохавши собі помилування, він став призовником (провокатором) і знов увійшов у партію соціалістів-революціонерів; хоч гадають і навпаки,—ніби Воскресенський тільки прикидався провокаторм, а насправжж-ж хотів убити Карпова, для того й підмовив ходити в ту домівку, а як заманив, то й знищив. Поранений „слуга“ теж був при уряді в охранным відділі, разом з Карповим. Воскресенського посаджено в Петропавловську кріпость; справу його розглядатиме військовий суд. Похорон Карпова був дуже бучний. Приїздив сам міністр Столипин і поклав розкішний вінок на труну.

Від Держ. Думи хотіли подати запитання міністерству,—що йому відомо про сю справу? чого міг бути у Воскресенського Карпов, коли міністр казав, що тепер ніякі урядовці не водяться з провокаторами?

НА УКРАЇНІ.

◆ **Нова опена.** В Могильові-Подільському головний контрольор пивних, д. Левицький, заборонив давати по пивних читати українські часописи,

◆ **Вулиці письменників у Полтаві.** Полтавський губернатор затвердив постанову полтавської городської думи змінити назву скількох вулиць у Полтаві: Протопоповська — зватиметься вулицею Котляревського, Ново-Полтавська — вулицею Шевченка, Іванівська — Гоголівською.

◆ **Справа Політехн. Інститута в Полтаві.** Полтавська городська дума послала в Петербург депутацію — просити, щоб в Полтаві таки був Політехн. Інститут. Полтава призначає на Інститут 200 тисяч карб. і 3 десятини городської землі.

◆ **Товариство діячів періодичної печати й літератури.** „Київське губерське по справах про товариства й спілки присутствіє“ затвердило нове товариство з такими одминами в його статуті: товариству не дозволяється заводити потребительські (споживні) крамниці; з статуту виключено пункт про суд чести при товаристві; до пунктів, що до ліквідації товариства, в тім разі, коли товариство буде закрито, додано поправки. В поданому статуті покладалося, що, при нагоді закриття товариства, його маетки передаються добродійним, чи просвітним товариствам, або-ж поділяються поміж членами товариства. Присутствіє-ж постановило, що при нагоді знищення товариства всі його маетки передаються добродійним, але не просвітним товариствам, або-ж члени товариства поділяють його маетність рівно поміж собою.

◆ **Кам'яні залежі.** В житомирському повіті, коло села Крайвщини знайдено залежі коштовного каміння: опалу, гірського кристалу, агатів, халцедонів і інших. Для волинської губернії ця знаходка матиме велике значіння.

Ржищевський монастир та його минувшина.

(К і н е ц ь).

В 51 р. скит перевернувся на жіночий монастир. Причини цього, як довідуємось з одного джерела, така. Коли права сторона Дніпра, а з нею разом і Ржищевський монастир одійшла до Польщі і потомки його фундаторів привернулись до католицизму, то вони не тільки не допомагали монастиреві, а ще й передали всі його маетки до латинського монастиря (що згадувано вище), і монастир зовсім під'упав. Тоді, на прохання митрополита Филарета, його зроблено жіночим; першою ігуменею була ігуменія Юлія*). Цей перехідний час пам'ятає стара черниця і оповідає про його так:

Коли ігуменія Юлія з 40 черницями приїхала до

*) Похилевич. Сказ. о населенных мест. Київськ. губ.

скита, то там ще жили ченці з ігуменом; вони зустріли черниць дуже неприхильно. Отож дві вищі ієрархичні власті сварились проміж себе, як і простіші інокі; ченці чинили черницям всілякі прикрості. Поводіння ігумені Юлії з черницями, рівняючи до сучасного „чинопочитанія“, було таке просте, що де-які перекази про звичай тих часів здаються нам навіть чудними. Як оповідає черниця, свідок тих днів, то сама ігуменія, дуже поважана владикою, їздила до митрополита Филарета в Київ „на рогатенькихъ воликахъ“ (так називала московка українських волів), і з нею разом їздили до митрополита й всі молоді тоді сестри, „ребятишки“, (мовляла вона про їх). Коли в дорозі вже дуже припікало південне сонце, то замість наметця — ігуменія прохала черниць подержати над нею кошика по черзі. Юлія була людина дуже ретельна, твердої вдачі; була вона заможна (до постригу — шляхтянка-Яхонтова), справжня заступниця за сестер; давала багато грошей власних на монастир, але сама жила вельми економно, не виходячи за межі звичайного розходу навіть і тоді, як до монастиря прибували владики з іншими: так — за обідом горілки вистачало тільки по одній чарці на гостя. Сама ігуменія раз-у-раз натякала митрополитові на убожество монастиря і „ребятишек“.

Довго не могла звикнути московка до чужого для неї краю, до вдачі інших людей та їх мови. Навіть скаржилась митрополитові й прохала перевести її куди-небудь в Московщину; але все ж таки тут і померла; поховано її біля монастиря. Пам'ять по собі вона лишила дуже добру, не тільки проміж черницями, але й старі люде д. Чучинки згадують її добром. При другій ігумені, Марії, в монастирі скоїлась пригода, що одбивається й тепер на коштах монастирських. Як ми бачили, монастиреві належало багато маетків; в монастирському архіві зберігалися всякі грамоти та універсали. Так, крім вище-згаданої грамоти Вороничів, була грамота й універсали митрополита Гедеона Четвертинського, гетьманів Скоропадського й Мазепи, що затверджували за монастирем села — Яшники, за Дніпром, Балики, в 2 верстах від монастиря, й інші. Подамо наприклад цікавий універсал гетьмана Скоропадського: „...сельца: Мѣроцкое, Красногородку, Ячники и Балыковщину со всѣми угодіями, до монастыря Ржищевско-го належашими здавна, симъ универсаломъ нашимъ ствержаемъ і позволяемъ всякіє съ нихъ отбираты пожитки къ пропитанію братіи“. І далі: „О якой выразной волѣ нашей рейментарской увѣдомивится каждый съ духовныхъ и мірскихъ, особливо Ржищевскихъ обывателей, аби не важилися теперъ и въ потомные часы чинить жадной наименьшой кривды, шкоды и перешко

ды ему, превелебному отцу игумену кирилловской братіи, въ рибнихъ ловляхъ, къ кошеню сѣна въ лугахъ и къ робленью камня млинового подъ неласкою нашею и суровымъ караньемъ, уготованнымъ на противниковъ власти гетманской“.

І ось, як оповідає черниця, приїхав якийсь пан і став проживати в монастирі, з'умів улізти в нехитру думу ігумені, давав жертви на монастирь; потім попрохав показати йому архив, узяв де-які папери до себе,—мовляв, переглянути,—та й счез з ними в-ночі. І ось тепер володіння монастиря урізали з усіх боків, і не було документів щоб протестувати; зосталось всього нерухомого статку — водяний млин на річці Красній, біля Трипілля, земельні маетки коло 100 десятин, та проценти з капіталів, кілька тисяч. На березі Дніпра біля монастиря ще в 1864 р. вироблялись жорна з місцевого каміння; се давало прибутку власниці каменоломні 500 карб. в рік; монастирь уважав каменоломню за свою та сварився за неї, але все ж таки він її позбувся. Взагалі якось легковажно відносився монастирь до своєї власности, навіть історичної. Так, кажуть, що ще років з 12 назад був на церковних хорах великий патрет Катерини II, але його вже нема, є тільки її подарунок, стара напрестольна риза.—Недалеко від старої церкви стоїть дерев'яний хрест. Кажуть, що він стоїть на місці вівтаря колишньої маленької дерев'яної церкви в честь Катерини. Дерев'яна нова тепла церква, збудована в 1851 р., має престоли мучениці Катерини і Варвари, та Филарета Милостивого. За монастирем, над Дніпром, стоїть величезна круча—найвисший пункт в долині р. Легличь; та круча зветься Іван-гора; на ній насипано квадратний земляний вал, де був замок, мовляли місцеві люде, збудований ще Яном Казіміром. Про се є теж докази історичні, бо наприклад у Антоновича довідуємось, що за часів Тетері від самого Ржищева почав свій поход Ян Казімір на Україну, щоб повернути її знов до Польщі, і як раз біля Іван-гори в 1663 р. він переправив через Дніпр на лівий беріг 90 тисяч війська по містку, що був збудований на 17 байдаках. Але, каже Похилевич, „по де-яких письменних документах 1649 р. (при Ржищевському монастирі) назва тієї Іван-гори звістна ще давніш від пробування тут короля Яна“.

Михайло Максимович у своїй розвідці „О десяти городах і нѣкоторих селах древней України“ говорить, що біля Ржищева, з південного боку, на горі, називаній і тепер Іван-Гора, був стародавній город київського княжества „Іван-Город“; по київській літописі біля

сього города стояли князі Изяслав і Вячеслав, у 1151 році, під час боротьби з Юрієм.

Ця величезна Іван-гора уявляє собою таки дуже високу кручу; з неї в ясну годину видно хреста від київської Лаври (75 верст) і всю гарну велику рівнину, перерізану синім Дніпром; при тій долині видно мальовничі кручі Трипілля (25 верст). Весною сього року гора трохи обсипалась. Тепер площа на кручі засіяна хлібом, а внизу під нею зелені гаї, з горбдами, біленькими хатками;—такі гарні, такі суто-українські краєвиди, що довго не можна одірвати очей від них... Спускаючись з гори, ми наткнулись на великий камінь, рожевого відтінку, дуже схожий на рожевий лабрадор; він лежав глибоко в землі на березі Дніпра. Цікаво, що уявляє він собою; чи якусь частину цілої залежі такого-ж каміння, чи останок від якої пишної будівлі давніх часів?

Нагадана давність Ржищева надає йому й археологічне значіння. Сами черниці оповідають, що не раз в землі, на горі, знаходжувано „клади“, себ-то кухлика або казанка з грішми,—турецькими золотими, чи срібними польськими, та грецькими, 2 такі грецькі монети довелося й нам бачити, у одного рибалки; було в його більше таких монет, та, мовляв він, чи закинули діти, чи пішли вони на якийсь хатній вжиток. Польські монети—за часів Сігзмунда III, з його патретою, 1622 р. В сей рік як-раз скінчилась польсько-турецька війна.

Найцікавішу знахідку зробив 70-ти літній дідусь, вартовий при монастирі: Він найшов цілий казанок турецьких золотих (показував і місце—на березі Дніпра під дубом), але вони якось дивно у його згинули, бо одвіз він їх до Петербургу і там віддав, мовляв він, якимсь чиновникам, та, через якусь помилку, грошей і не стало; а їх було 2 пуди й 7 фунтів,—може, на який десяток тисяч карбованців. Знаходять і інші речі; навіть в самій Іван-горі якийсь селянин найшов гарної роботи кухлик з мискою, та тільки як довідались про це жиди, то зараз же купили цю річ у селянина.

Під одною з келій, як копали погреб, знайшли якесь помешкання з дерев'яним зводом, але зараз же його засипали землею; там же бачили ще недавно чавунну плиту з написом якоюсь чужою мовою, а під нею кістяк; але де теє поділося—теж не відомо. Люде кажуть, що приїздили якісь пани з паперами, та шукали чогось в землі біля самого Ржищева.

Один чоловік, з тих, що під керовництвом якогось добродія копали землю, розказував нам, що копали вони вночі в дворіщі лікаря Б. і викопали камінь; ті пани забрали його й вивезли із Ржищева. Через

який час той оповідач побачив того ж самого каменя в с. Кагарлику; в середині каменя узрів він дірку, але камінь був уже порожній; потім чоловік той довідався від людей, що в таких камях, з видовбаною та потім замурованою діркою, ховали за давніх часів гроші.

Крім того в праці Н. Бляшевського „Монетные клады Киевской губ.“ находимо теж відомости про клад біля Ржищева: „Въ этомъ мѣстечкѣ въ 1874 году найденъ кладъ изъ 200—300 монетъ. Монеты были: полтораки польскіе, прусскіе и шведскіе XVII в. (сообщено проф. В. Б. Антоновичемъ). Вѣроятно объ этомъ же кладѣ находится извѣстіе въ „Кіевлянинѣ“ 1874 г. № 81, гдѣ говорится, что крестьянами м. Ржищева 10 іюля 1874 г., при вспашкѣ поля, найдено было до 500 штукъ мелкой мѣдной монеты древняго чекана“.

Такі сліди застапися від минулого життя, що пройшло через Ржищев за довгі роки його існування. Місце се відзначено в політичній і культурній історії краю,—і здається нам, що сі місця, такі тихі, заглушені тепер, заслуговують одначе на те, щоб пригадувати їх минуле життя.

Отже ми й подаємо сю розвідку на спомин нашого пробування в Ржищеві,—в сій гарній містині серед розкішної місцевости, над великою українською річкою.

Марія І—ніна.

Український педагогічний журнал.

Київська „Просвіта“ постановила недавно на своєму загальному зібранню—видавати українську часопись педагогічну. Чутка про цю часопись ходить вже скільки місяців; але справа часописі знаходиться ще в невиразному сгановищі: не відомо, яка сама буде програма часописі, скільки раз на рік, чи на місяць, вона виходитиме, скільки коштуватиме й хто буде редактором. Визначилося лише одно, що коли на часопись будуть кошти, та коли вона вже з певністю буде виходити, то се буде видання Київської Просвіти.

Визначилося вже й те, що часопись має виходити самою тільки українською мовою, а не так, як радив де-хто,—щоб видавати педагогічну часопись подвійною мовою, московською й українською. Слава Богу, думка ця, здається, не вкоренилась; принаймні на зібранню Просвіти не здіймано й речі про те, щоб приставать до якогось „Народного Учителя“—(московського журналу, що видається в Київі). Може-ж таки хоч в сьому пункті наші люде стануть на тій думці, що краще їхати хоч маленьким візком, та *своїм*, ніж стояти „на пятках“ біля великого чужого воза.

Звичайно, успіх нашої педагогічної часописі має багато залежати від педагогічних кругів наших. Але до сеї пори не видно, щоб педагоги-українці показали велику прихильність до видавничих заходів у їх обсягові педагогічному: єсть видавництво „Український Учитель“ і видає воно здебільшого хороші книжки, але держиться заходом і працею, можна сказати, однієї людини, отже й не може йти так жваво, як-би справа йшла, колиб їй допомагав широкий круг нашого учительства; „Молода Україна“ теж не має великої ласки від його.

Об-тім, може як почне виходити велика педагогічна часопись, то привернуться охвітніш і ті, що тепер споглядають на наші педагогічні видавництва байдужо. Адже-ж у невеликій Галичині виходить—і навіть не одна, а скільки педагогічних часописей!..

Правда, що до Київга, то й *руській* педагогічній часописі не дуже-то ведеться в сьому „южному центрі“: часопись „Народный Учитель“, кажуть, переходить у Москву...

П.

Літературні Бесіди в Київському „Українському Клубі“.

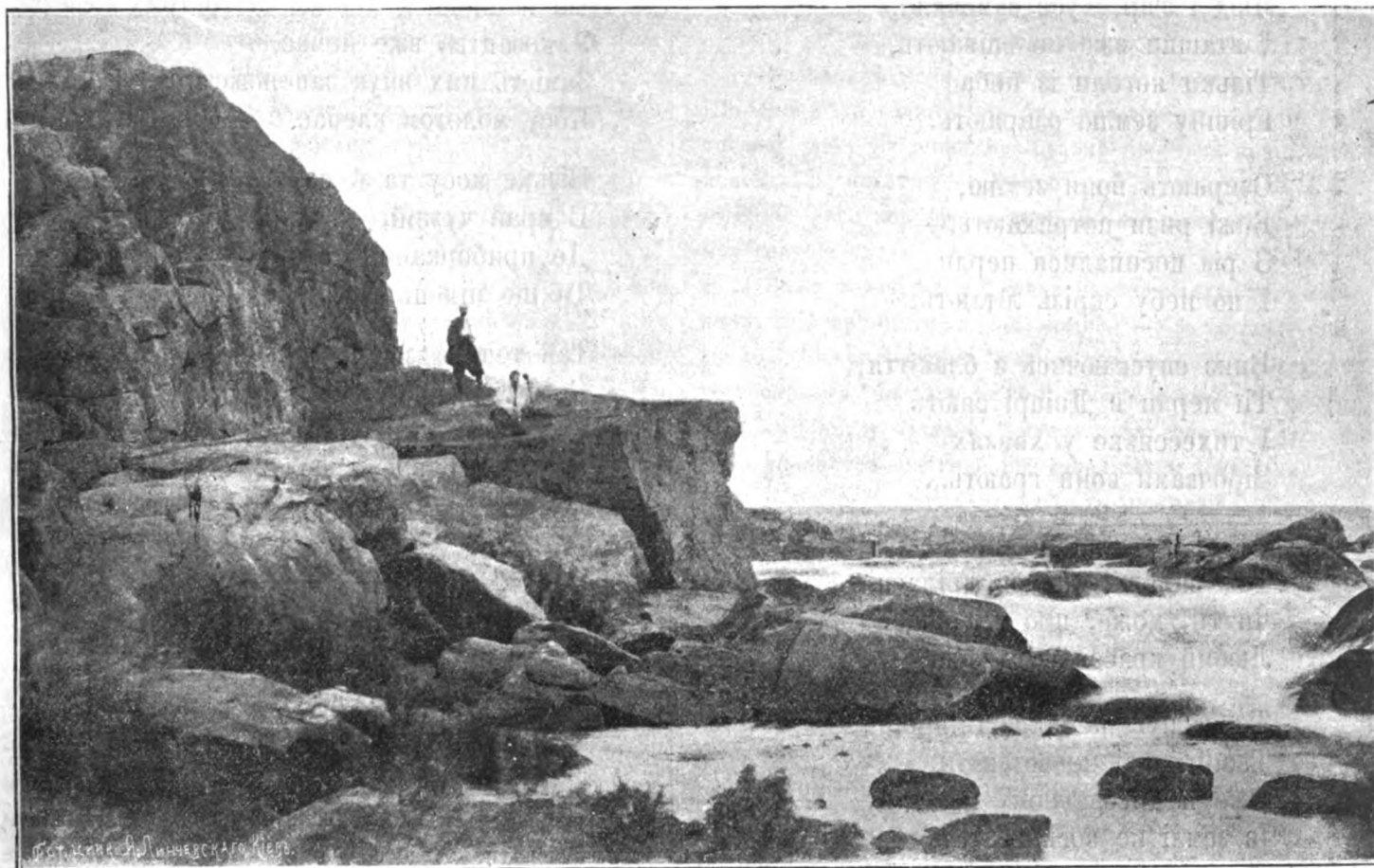
✓ Відчит Яворницького (Д. Еварницького).

Опріч звичайної клубної розваги, київськ. в українськ. клубі (на Великій Володим. вулиці, біля Золотих Воріт), бувають що середі літературні бесіди. Сього року вони цікавіші, бо в їх бере участь більше число людей, між иншими й приїзді гості. З приїздних українців перше всіх відгукнувся на запросини клубу проф. Д. Яворницький, (Еварницький). Розповідав він про Запоріжжя, на двох вечерах під-ряд.

Слухачів у д. Яворницького знайшлося дуже багато; на другім вечері їх було ще більше, ніж на першім; се одно доказувало, що розповідь Яворницького зацікавила наше громадянство.

Розповідає д. Яворницький чудово: гарною українською мовою, виразно й влучно; вміє увесь час держати на своїй промові пильну увагу слухачеву; і змістом, і викладом бесіда Д. Яворницького була дуже проста, приступна для кожного.

Бувши дуже багата змістом і подробицями, бесіда Я—го, (пересипана й забавними історичними анекдотами), між иншим, давала де-що й відоме—але чи *всім* відоме?.. Слухати літературні бесіди приходять у клуб не тільки якісь там самі „спеціалісти“—вчені, а всякі люде,—„публіка“; отже чи багато наше загальне громадянство знає про Запоріжжя? Десь, щось чуло... уривками. А п. Яворницький дав дуже широку картину життя запорожців, багату подробицями,—і з політичної історії Запоріжжя, і з його нутряного побиту, вій-

Дніпровський краєвид. Правий берег порога Ненаситця. Склея „Монастирсько“.

ськового, культурного й іншого. Думаємо, що для нашого громадянства знайшлося в двох відчитих Яворницького багато чого нового. Хоч би, наприклад, і така річ: п. Яворницький запевняє, що на Хортиці *Запорожської Січі не було* (сліди від шанців належать, на думку Яворницького,—вже *військові московському*).

Досить цікаві були теж і такі подробиці в повідомленнях Яворницького: з кого, наприклад, узяв Репін обличчя, шукаючи „типичних“ обличчів для своєї картини „Запорожці“ (що пишуть той легендарний лист до султана турецького). На тій картині, показаній між іншими, при „чарівній ліхтарні“, п. Яворницький вказав обличчя М. Драгомирова, В. Тарновського, П. Житецького, самого Яворницького (писарь) і інших.

Малюнки, що показав п. Яворницький, були взагалі дуже цікаві (вони теж були, гадаємо ми, відомі не всім...). Се були козацькі постаті, Дніпровські краєвиди і т. и. Остатньою показаною картиною був нагробок на могилі Кальнішевського. „Се остання сторінка історії Запоріжжя“, сказав п. Яворницький. Се-ж і була та камінна плита, що лежить на далекій, далекій півночі в Архангельськiм краю. Засланий туди,

скінчив своє життя в Соловецькiм монастирi нещасливий „остатній кошовий“...

Такі були цікаві відчити п. Яворницького. До хиб тих розповідей зазначимо хіба те, що оповідач, передаючи політичну історію Запоріжжя, переважно говорив про відносини запоріжсько-польські і *значно* менше про відносини запоріжсько-московські. А тим часом же і та остатня,—така поважна,—й багато перед'остатніх сторінок історії Запоріжжя написано Москвою. Лектор сказав про них лише побіжно.

У всякiм же разі за бесіди п. Яворницького належить йому велика подяка,—бо і в тім, що він сказав, було дуже багато цікавого для його слухачів.

В кінці першої бесіди п. Яворницький прочитав оці свої вірші, що ми тут містимо:

✓ Душки над Дніпром.

Літня ніч давно спустилась
Над Дніпром і над сагою,
І прозоре парування
Простяглось вже над водою.

Люд і звір,—усе замовкло,
І пташки вже не співають,
Тільки янголи із неба
Грішну землю озирають.

Озирають вони землю,
Божі ризи потряхають,—
З різ посипалися перли
І по небу скрізь літають.

Вниз спускаючись з блакиття,
Тії перли в Дніпрі сяють
І тихесенько у хвилях
Зірочками вони грають...

І ти, Дніпре сивовласий,
Теж замовк,—немов дримаєш?
Чи ти, може, про що инче,
Любий красеню, гадаєш?

Ти заснув на віки Дніпре,
Твоїй славі не вставати,
Вже й преславному козацтву
Із землі не воскресати!

Не греміти вже рушницям,
Як колись вони греміли,
Не вставати запорожцям,—
Всі давно вже понімили...

Вже забули—що робити
І гармати ті гремучі,
Як гукати, як метати
Блискавиці ті пекучі!

Спи, дідусю, сивий Дніпре!
Рідний, спи! не прокидайся!
Що козацькі внуки діють,
Батьку мій, не додивляйся!

Бо як визнаєш,—твое серце
Запечеться, засумує,
І збентежиться, наш Дніпре,
Кров твоя і забушує!

Хоч подіймеш свої хвилі
Аж до неба, наче руки,—
Не допоможеться, не візьмуть
Твої діти вже шаблюки;

Бо й шаблюк міцних та гострих
У козацтва вже немає,—
Замість них внук запорожський
Косу молотом клепає.

Візьме косу та й потягне
В край чужий,—чужий, далекий,—
Де приборканий татарин
Та ще німець там запеклий.

Там тепера запорожець
Собі слави добуває,
Там з торбиною й косою
Дітям хліб він заробляє...

Д. Яворницький
(Д. Зварницький).

Горе нам безперим!

(Кінець).

Водять мене дружки, а я йдучи, хилляючись, світоньку перед собою не бачу. Постою біля якої хати й не заходжу, так і піду. Кажуть мої дружки:—Мати будуть гніватись, за те, що ти нікого не просиш, не заходиш.

Нехай!.. Се не християнське весілля. Я чужого гріха таким робом не хочу одпокутовати. Потім, обійшовши село, до хати своєї наблизилися. Дружки знов заспівали:

Ой, обмітайте двори,
Застілайте столи,
Сповняйте кубочки,
Бо йдуть дружечки,
Сповняйте повненькі,
Ой, уже близенько!..

Мати за два дні усе для весілля впорядкувала; батько був за попихача й брат. Ім не весело. Ледві посовом ходили, а вона на те й не вважала.

Ходить бадьористо, робить жваво; усе з сусідками й покінчила. Захолодів, киселів наробила, вареної з слив, з груш наварила, з перцем, з медом пересмаженим. Було й питомого й ідомого доволі. Тільки при смаки любовної не було!..

Прийшов же той день шлюбу... Мати подоставала квітки, стрічки—нацуплює на мене: іди до церкви—вінчатись... Іди!—притьмом мене жене... Ну, що-ж мені безперій робити!..

Я не бачила ні старостів, ні заручин не чула, ні „дівочого вечора“ не було. І вілець не вили; все

тихцем... Так раптом, щоб не спам'яталась. Так завжди роблять з підлітками. Ошоломили мене—і я потерялась...

Батько й брат як мерці ходять. Курнап'т з'явився. І повели мене до церкви.

В кишені в мене білет, той що на степ іти, і стара хусточка, а в серці Прокопко. Се мій найкращий скарб.

Дорогою я встигла Курнап'ту двічі плюнути в-вічі (одвернувшись од людей, щоб він тільки бачив).

Увійшли в церкву. Добра низка людей притяглась, бо цікаво подивуватись на такий глум, на таку „християнську“ справу, на таку „паровану“ пару!

Лунає святе слово по церкві, а в серце моє ніщо не запада. Блудять очі... Коли зирк,—аж мати проти мене!... Їй би, по закону, не слід тут і бути, а молодих дома з церкви дождати, з хлібом почеськи стрівати, і дома-б треба—порядки давати. Так, мабуть, боялася, щоб я ще в церкві чого не скоїла... Глядіти треба було.

Ну, на таке не звичайне діло нікто опріч неї й не пішов-би,—достерігати дочки, що треба топити за свої гріхи...

Піп одправив своє, далі каже—„поцілуйтесь“! Курнап'т до мене обернувся, кинувся—і не побоявся ні сорому, ні гріха! Поцілував,—аж луна простогнала по церкві... Защеміло, мов гадюка вжалила. Щоб йому було так гірко жити, як мені з ним під тим вінцем стояти, та отой поцілунок стерпіти! Бачив же, що плюю на його, йдучи до Божого дому; знав, що силують...

Та я все поклала на милость Господню.. Хоч гірко, а терплю. Кажуть, за велике щастя треба й терпіти. Дармо не дається. Мабуть же, воно мені судилося...

Прийшли з церкви; люде зібралися,—мене погрібати в глибоку могилу... Дівчата заспівали...

„Ой на морі та на камені“...

Я на все що-далі то й байдуже... Я вперед дивлюся... Мене Прокопко жде в гаях. Білет у мене в кишені: я все його тримаю. Се життя моє, радощі, роскоші мої;—лежить цілий!...

Ой! чого ж мутиться в голові!... коли-б не занедужать... тоді ми погубили!.. За одно боюсь:—чогось усе трясусь... Хода не людська... в голові морочиться, руки тремтять... Ну, та подумают люде—зтурбована... А тут знов дружки заспівали... чи пак—заголосили... Підслухали у моєму серці. . А ну—чи білет у кишені... помацаю, помацаю,—у кишені: заводьте й на посад!..

„Молода Васюта на посад сіла:

Хотіла батенька звеселити;

Вона-ж його не звеселила,

Тільки гірко засмутила“...

Розпалило мене, горю я... серце як не виплигне...

Що, може, за годину він буде на-віки мій... І ми Господню ласку не знищимо; будемо почеськи працювати й кохатись, кохатись... Думаю про свого Прокопа—й думками його обіймаю, у серці держу своє коханнечко, моє голуб'я сизее!.

Боже-ж мій! коли-б швиденько вигадати таку хвилину, щоб вилунути з під ярмиги,—з-за столу,—мов віхор... Прокопе, серце! молися за мене! Не виречеш того словами, не даси людям зрозуміти того почування!.. А білет у кишені... муляє... Я тремчу; снага в мене упадає од щастя й від горя, разом і несучу їх.

А весільні горілочки лигають, розжеврїлись так... Де-кого стало розб'рать; крик, гамір, гомін. . То близька щаслива хвилинка—до берега прибуває, що ми будемо в купі. Коли-б Прокопко, моє сердечатко, не забувся прикмету мені положити по своєму сліду!.

Мати весела, рум'яна як маків цвіт. І в долоні плеще й притупує, мов пританцьовує. Я її такою й не бачила. Та я своє думаю, що як добігти до царини, то там брать у-ліво, по під тинном, а там рів перестрибнути, де хворостина стоїть і верба дуплената; та не та, що стовбуром стоїть, а та, що колиска колись на їй висіла, то гілля покручене. А там куп'ям, та болотом; він через струмочок дерев'яну кладочку з сухої вершини положить, (а то і шурхнула-б!); а там і гай, там і воно, моє сердечатко! Та й радію. Я то сієї дороги гаразд і не знаю, а він було й по рогозу ходить і по горіхи,—було й мені носити. А ну чи білет є? Є. Так і одлигне...

І чого в мене світ міниться в-очу! усе боюся. Що як би не збиться з манівця. Та знов з початку починаю думати, так саме, як і вперше; знов думками пройду ту дорогу й знов блисне в голові: ну, що як не втраплю... Так і завернеться голова! Попрохала я й погожої води напитись; як би не такий час, то попрохала-б спорськати мене... Та думаю: чому сей Курнап'т не йде, к нечистій силі, люльки палити! уже-б йому пора йти цмолити.

Мати весела, а батько й брат і почестки весільної не смакують,—бо жаліють мене,—тільки до губ доносять. Ог, спасибі Богу, Курнап'т рушив люльки палити... А тут саме заспівали:

Із суботи в неділю

Пішла Васюта в шавлію,—

„Хто-ж мене в шавлії знайде,

То того я буду“!.. (Хай же шука, поки й осліпне!).

Рушив мій „молодий“,—а я боржій за ним з-за стола... Та вийшла не тими дверьми, що на вулицю, а тими, що на город виходять. Та по-під соняшниками пробігла до погребника; та скинула черевки з себе й квітки, в шию—у погребник, і потоптала: що як знайдуть, то щоб бачили, мов-би я ту долю топчу, а іншої шукаю. Коли-б і його самого так потоптати, щоб честь знав, щоб божевільних не слухав: а то зрадів чужому горю, безпораддю, сліпоті матері, що топить свою рідну дитину!—Ну, нехай! „Бог не скорен та влучен“...

Сказала не буду його, й ні чія—опріч Прокопова, то й не буду!

Спідницю весільну, чи пак смертельну, на-спід, а спідню, стару на-верх наділа—й почкуріла! і вітер не перейме. По-між соняшниками так і поринаю, й поринаю...

Зосталися весільні гості!... Гуляйте собі... я вам не перешкоджаю: радійте, дурійте, божевільні люде! Нехай там грає троїста музика, що різала моє серце, як я на посаді сиділа!..

Я то по-під тинню, то облогом, зігнувшись у три погібелі, прямую навпростець до царини. А вже як її минула, то й не страшно; лечу-лечу, аж свистить у вухах, а потім дивлюся, глип-глип, туди сюди,—нема прикмети ніде... Яюсь похололо в серці: хоча й памятаю, що именно він так казав, але-ж холону; ну, що як він ще не встиг вийти од хазяїна!.. Біжу, задихаючись, і прийшла мені та пісня в голову:

Лугами йду, луги розлягаються,

Бережками йду, бережки стинаються...

Всякі гиркі гадки опановали мене. Так і мліє моє серце... Уже й болотом бігла до гаю,—не видко його. Аж ось жижечки манячягь, червоніють по-троху, пороскидані по-сліду! Так я-ж далі погубила їх, бо вечоріло вже: сонечко вже низенько спустилося. Ох! ніженьки мене вже не несуть... Шукаю його... Вже-ж він оце тут десь має бути... Вскочила в гай, дивлюсь,—зирк, зирк,—по всіх усюдах, по куцах,—не чуть!.. Щоб йому озватись!.. нема... і серце мліє, перестає битись.

Як би-ж ти схотів,

Милесенькій мій,

Та й до мене прилинути,

То і знайшов би

Таку доріженьку

Обминуті сторіженьку...

Аж ось один кущ зколихнувся, я туди й упірила очі: а може там?—а може то й вовк... а може й бродяга якийсь... Та вже-ж хоч під землею, а знайду його, або себе зведу... Я кинулась до куща, аж і моє сонечко визирнуло—і я опинилася в його обіймах... У нас

не було тоді мови. Що та мова?! як серце до серця торкнеться. На що та мова! Наша мова була без слів гучна, гаряча, щира, солодка!—А далі вже й слова полилися:

„Боже мій! Се ти, моя Васюточко, моя пташино мила, моє серденько, прилинула до мене?.. до мене!.. Ох! у кого-ж ти крил позичала? роскіш моя!.. Я йшов і думав: ми послідні в світі... бач, як нами орудують, мов помелом безмисленним... Подумав я: може Васюточку мою інший обіймає... може, свахи її не випустять із своїх лабетів!.. Я од всяких думок, од горя, так і впав;—з розпуки й лежав довго, обморочений, може з годину...“

— Любий, коханий мій Прокосю! я зараз усе зважила, глянувши на те місце, що дуже потолочена трава. Серце моє затремтіло, думаю: „се-ж його ніженьки потоптали травицю“!..

— Я там серце своє одхожував, бо так боліло, що мов гадюка обвилась!.. Тепер-же, моя Васюто, подякуємо Богові, за його велику милість, і чи солодко, чи гирко буде житись—рушаймо! Не будемо кидати одно одного, хоч і в огонь.

— Ось тобі, мій дорогий друже Прокопку, цілунок з під вінця, що я виратувала, викрала для тебе. Не подарувала нелюбові. А тобі його, чистий, святий, не заплямлений, примчала.

„Що суджене, то не розгуджене“. Я думала, що мене переймуть,—і летіла як стріла, щоб у гуші, в гаях, зникнути,—до тебе прилинути, мій соколику! Отже й знашла тебе! Кому так удасться!.. Видно, що ми в Бога не послідні!..

Моя подруга вірна, старша дружка, казала мені потім, що стежила мене й тільки бачила, каже, щось чорненьке; се як я перескочила болото та, закинувши кладку в очерет, між купья, котила чим-дуж до синьої стінки, в гай!..

А весільні гуляли-чаркували, про молодих і не дбали з першу.

Курнап'ят, нацмолившись люльки з товаришами, потім торгувався з кутковими хлопцями, скільки їм одчипного—горілки—поставити за молоду, бо він-же не з нашого села. Хлопці казали: „Так, як вовк, підкравшись, овечку з череди вкраде, так ти нашу дівку взяв. З нас ніхто не насмілювався її сватати, бо знали, що її нудять і вона ще така молода й не оперилася, а ти не посоромився й гріха не злякався! як будеш везти молоду, то й колеса порубаєм і хвосту та гриву коням пообстригаєм. Бо ти приплівся з чужого села, а ми мов сліпі оводи зостались. Булоб нам хоч у-ночі тобі половину голови обголить, от ти-б і не потикався-б сюди“.

Отож і треба було тепер Курнап'тові загодити хлопців, та він все торгувався.

Коли се весільні огляділись, що молодої нема! Інші порозбігались зараз, а де-які кинулися шукати,—на горище, по клунях; думали—з розпуки чи не завісилась, (бо стращала тим).

Курнап'т до-дому втік, а люде молоду шукають... Особливо свахи старались, бігали.

Бачать—лихо; а вже зовсім смеркло; уже й мати як несамовита бігає; ламле руки, плаче, кричить:—О, мій первоцвіте, мій виноградику, моя дитино, де ти поділася!.. чи ми-ж тебе не кохали, чи ми-ж тебе зневажали!.. Я що-найкращого на тебе наділа, скриню спорядила, весілля справила; людім догодила, тобі тільки не догодила, моя первенька, мої роскоші любі!

— Та годі, годі!—батько каже:—було пумати перше... Треба ще поїхати кіньми, пошукати. Тут—усюди позахаульками—я сам оббігав,—нема. Вгамуйся... може, ще найдеться!

Батько-ж моєї подруги, та брат мій, посідали на коней і виїхали з двора, щоб вони тільки вгамувались. Здавшись на таких вірних людей, трохи заспокоїлись. А посланці заїхали в двір до батька подруги. Положили конім сіна, а сами пішли до хати, вечеряти, та потім спали до ранку. Отак й благословили на втікача!..

Ми-ж боялися з гаїв рушити,—щоб нас не побачили, як-би ми йшли полем. Знайшли собі великого розлогого дуба рясного, гіллястого, злізли, та що-б я не обірвалась, Прокопко зв'язав мій і свій пояс, та так потроху мене й надержував, а я лізла. От забрались у гущу й сидімо та тремтимо. У його є і хліба добрий шматок, уже трохи й засох; усе в кишені носив, думав про мене, так узяв. А я з того весілля гіркого—мов Бровко з цепу зірвався—летіла, то в мене й не було нічого. Ото він мене прив'язав, боячись що-б я сонна не звалилась. Добре за материн гріх одпокутовали!.. У-ночі чуємо, щось—трісь... Так ми й замерли... Та не вовка страшно, а погоні... Два чоловіки, такі прездоровецькі, прийшли: сіли під дубом, полічили гроші, ярмаркові, що вторгували, й поснули; а як тільки стало на зорю займатися, й рушили. Боялись вони в-ночі йти, що-б хто на дорозі не обідрав.

А вони й не знали, що в їх тут було два сторожі над головами.

Ми до їх не озивались. А як вони рушили, то й ми за ними в-незабарі. І пришлося по одній дорозі йти; ми так усе назирцем, може, верстов три йшли, потім вони подались у-бік, на друге село, а ми все йшли просто; а там—по чавунці поїхали, далі.

Нас хвиля несла...

Щастя одмягчило напружене серце, а то було запеклось од страшної образи, та лиха. А на матір таки жаль було довго:

Як-би було нам гарно в домівці жити, тут-же рядом, побравшись полюбовно! Він знає мене, я знаю його. Чим-же ми обоє не люде? І в їх-би ще вчилися, як поважать одно одного.

І так ми прибули вдвох у Крим, в Сатанюрах. Якось боязко стало...

Татарє шниряють. Кажуть, скот крадуть і жінок. Старовину згадали. Прокіп як почув се, так і охолов. Та не гарні такі татарє. Страшні здалися мені!.. А в татарок увесь вид закутаний, тільки очі видно; зветься—чадра.

Якось боязко нам стало у сій стороні. Ми стали шукать земляків із своїх; і знайшли заможного хазяїна. Ну, ми нанялись. Та якось нам не сподобалось. Робочих дуже багато! Є всякі люде... хлопці дуже чіпляються до дівчат, до жінок... І праця тяжка й жити погано. Ми перейшли до вдови; хороша хазяїнка й дітей у неї нема; вона ще й не дуже стара, у середню діб. Що-ж! і тут не гаразд. Хазяїнка каже: у мене господарство не велике, наймитові нічого й робити... Я тобі, каже Прокопові, дорого й платити не можу. Шукай собі кращого хліба, може ти заробиш більше, ніж у мене. Мені як треба буде, то я й поденшика собі найму, днів на два, або що...

Прокіп і пішов знов до того хазяїна, бо не далеко од мене, а я зосталася у вдови.

Мені й краплі не було важко робити, та слухати хазяїнку. Важко тільки чужий гріх одпокутувати... Мною хазяїнка аж надто задовольнена була, і Прокопом моїм теж, бо він і в полі, і воза зробить, і звичайний собі. Ми два роки відбули; приходилось і легко, й важко, та щастя переважало. Долю знайшли; одно не добре, що розрізнені були який час.

Мене ще мучило найбільше те, що я звінчана; а що матір покинула—й не жалкувала. Батька, брата споминала, й любу свою подругу теж. А громаді чудувала! Що ще й на висілля поприходили гуляти, горілкою заливатись...

„Громада,—кажуть,—великий чоловік“. А вона й слова за мене не сказала; наче-б те все робилося по Божому...

Треба було клопотатись про розлуку з Курнап'том.

Куди йго кинуться?.. Чи до мирового? кажуть би то, він може розлуку дати. Чи до архирея? Чи вже так зоставатись, і без розлуки, і без шлюбу?.. Адже ми

знаємо, що й так люди іноді ще краще живуть. Як і моя мати перед моїми очима.

Ми за сі часи, за два роки, трохи й грошей заробили. Дав Бог нам втіху—дитину, синочка. Хазяйка й охрестила. Я їй дуже догожала, так як рідний матері,—вона-ж мені й стала за матір; і всиновила нашого первенчика.

Тоді й мій чоловік перейшов до неї зовсім жити. Не як наймит, а як хазяїн. Усе забрав на свої руки й жили ми в неї, як би й її діти рідні. Господь наше життя благословив...

А з Курнапѣтом (чи Думою, я все забуваюся, що його призвище—Дума) так було: Його забрали в ополченіє, а там його спостигло нещастя: прохромлено його,—хоч і не навмисне. Училися ополченці марширувати, чи штурмувати. Якось одна супротивна лава бігла з рушницями, насторочивши штики, і один ополченець, розігнавшись, ненавмисне й прохромив йому штиком груди. Обидва вони враз упали: один од жаху, побачивши кров, що так і цебеніла з грудей у товариша, а Курнапѣт від смертельної рани... Ухопили їх і понесли обох в больницу; той одійшов, а Курнапѣта ніяк не могли одратувати. Через годину й Богу душу віддав Дума.

Я не раділа його смерті, хоч колись і казала з пересердя, що треба-б його було прив'язати на ніч на поталу комарні, так як він зо мною грався; та нехай його Бог простить! царство йому небесне... Така нагла смерть його спостигла, що й жаль стало!

Він дуже темний чоловік, як і моя мати. Коли-б він мав світлий розум, то не встряв-би в таке діло—зав'язувати світ бідному, „безперому“ дівчаті. Нехай йому Бог збачить, як мені тяжко було з ним боротись!

От, яка страшна хвиля перебігла наді мною, та над моєю дружиною. Коли-б у всіх розум і серце були просвічені правдивим світлом, то всі були-б щасливі. А то одна душа темна, ненавмисне,—ще й ніби-то бажаючи добра,—наробила скільки горя всім.

Ми, поживши ще у вдови з наслідником, поїхали одвідати своїх батьків. Мати моя дуже подалась. Плакала вона й повинялась у своїх хибких учинках.

Сусіди нам раді були. Я їм вимовила їх поступки—не до речі. Вони те-ж були „ні в тих, ні в сіх“.—Ну, та пройшло—мов вихор... Всі не знали, де нас і посадить. Ми в батька та в матері й повинчалися. Тільки я в того попа не скотіла вінчатись, що в'яже людей, мов на Сібір вести... Чи вже він не знав, що мене нудять?.. та й догадатись можна-б: безпера... й не до пари. Іздили-ж вінчатись в друге село, в приход моєї дружини.

„Дома“ відгуляли весілля; батькам ще й грошей трохи з свого зарібку привезли. На весіллі гуляли весело. Батько в парі з матір'ю танцювали.

І дитина наша тріпала рученятами, як дід та баба танцювали.

І Васильки мої і Василь при мені,

Чорт його батька знає, сподобався мені!..

А колись я думала, по під соняшниками,—долі шукати!..

Наречена мати наша теж з нами приїздила й вевело гуляла наше весілля. А потім знов ми з нею поїхали назад. Бо вона нам стала за рідну.

Добре-ж, що все склалося гаразд.

Ото-ж думаю: добрі батьки й матеріки, орудуйте своєю владою з оглядом, по Божому; бо для добра вас старшими настановив Господь, а не для гніту живої душі.

Ганна Барвінок.

I.

Сижу самотній край віконця...

Шуми, смереко!..

І ніч без зорь, і день без сонця...

Вона—далеко...

Душа на вік про все забула,

Згасають очі!..

Ой, хоч би блискавка блиснула

Посеред ночі!

Все виглядаю, все гадаю:

О, серце хворе,

Коли тебе заколисаю?—

«Вернись, о, горе!

Вернись!.. а десь далеко дзвони

Заголосили...

Коли-ж то серденько схороне

Твій образ милий!

II.

Вона прийшла тобі на горе—

Богиця щастя й краси,

Мов та, що вийшла з шуму моря;

Як перед сонцем гаснуть зорі,

Так перед нею згасла ти.

Тебе, о сонце, я вславляю

І весь тону в твоїм огні.

А ніч прийде... О, не гадаю

Я в день про ніч!.. Я знаю, знаю—

Не жить без сонечка мені!

Богдан Раєвський.

Сучасна поезія польська на Україні.

(Кінець).

Поруч із спогаданими поетками маємо поставити талановиту Яніну Гурську (Janina Górska), що видала вже скільки випусків своїх поезій. Споріднена з музою Зофії Улашинівни *) високостею натхнення й щиростею почуття, Яніна Гурська хоче глибше заглянути в причини горя й печалі людського життя. Ось вона каже:

„Winna... Czyż winna?...—Winien niezblągany
Los, co mię słabą do przepaści parł,
Winien jest przyczyn łańcuch powikłany—
Przekłęty łańcuch co w duszę się wzałł...
Winno to moje dzieciństwo sieroce,
W którym z zatrutych pojono mię kruż,
Nie dano stać mi na Prawdy opoce,
Choć zewsząd we mnie były gromy burz“...

Вертаючись від письменниць до письменників, мусимо бодай згадати велике оповідання спом'янутого вже письменника Е. Лігоцького—„Призначення“, друковане спершу в недавній „Naszej Przyszłości“, що видавав у Києві п. Оттон Глінка, а потім випущене окромою книжкою, під тією-ж назвою („Przeznaczenie“).

Малюнки української природи і описання в „Призначенню“, скрізь досконалі,—і се найбільша перевага усього оповідання. Чудний і манірний спосіб писання автора! Його можна запідозрити в бажанні здаватись виключним, оригінальним. Просто неприємне переплітання по-де-куди прози життєвої з віршовними, неначе-б то новітніми сентенціями (в стилу „moderne“), внесеними в околу старошляхетської сім'ї й традиції; є й порнографічна примішка, та химерні вибрики думки.

Ся претенціональна повість п. Лігоцького без порівняння слабша від його поезій.

Ні, слід-би п. Лігоцькому покинути оповідання,—його сонети мають, по заслuzі, далеко більшу славу.

Окрім п. Лігоцького маємо на Україні цілий ряд нових поетів.

Ксавері Глінка—безперечно талановитий молодий,—дуже ще молодий,—починаючий поет, автор недавно виданого томика поезій „Тацети“ („Tacetu“). Загальний тон його поезій—понурий, надто сумний. Автором опанувала якась нудьга необорна, якийсь тяжкий смуток, і ні-що його вже не вабить, ні-що не цікавить; єдине він робить з охотою—це поринання в глибочинь душі своєї; і в добровільнім, немилосерднім шарпанню її, в ятрених своїх ран знаходить він, очевидно, задоволен-

*) В ч. 29 „Рідн. Краю“ сій поетці належить вірш „Szumią, szumią cicho pola“, а Прушинській — вірш „Liście skrwawione i zmięte“.

Ред.

ня,—чи, може, забуття... Часом той само-аналіз докучає поетові, але не звик він перлів свого смутку розкидати марнотравною рукою між розмовами, не звик ні з ким ділитися своїми муками, не звик перед юрбою лити своїх сліз, що брешуть болем. Коли тяжко страждає, то „голосить сміхом“ і тоді любить „дзвонити в дзінки блазнів“, та... „плює в очі тим, що, поки заснуть, кують свої грішні думки в кайдани, щоб мати смерть тиху, погідну і ясну“...

Без порівняння слабші твори братів *Вацлава й Романа Кюллів*, особливо останнього, автора одного томика претенціональних, блаженських, дитячих поезій.

Гарні, вирізблені твори *Станіслава Гавінського*, хоч автор дуже рідко їх друкує. Зайва це повздержність, бо поетичний хист у його не малий.

Коли-не-коли друкує свої поезії *Зигмунт Мостовський*, дуже талановитий поет, що недавно видав, з своєю передмовою, твори *Мечислава Кудельки*,—на великий жаль, передчасно згаслого поета. Мав Куделька в душі великий скарб чуття й творчої думки. Безперечно, це була дужа й виразно зазначена вдача.

Другий поет, що теж передчасно забрала смерть, це *Адам Міроновський*, автор „Лірикону“ („Lirykon“). Його лірика сумтна. Розпливається вона в невиразних бажаннях, маріннях, і дуже одноманітна в тоні й настрої.

Коли на останку згадаємо в нашому нарисові про д. Зигмунта Мосевича, то матимеш більш-менш повний огляд сучасних поетів польських в наддніпрянським краї.

Зигмунт Мосевич,—автор томика творів „Вірші“ („Wiersze“), мимоволі дуже влучно назвав їх віршами. Здається часом, що поетичний хист не завжди бува щасливим дарунком долі, часами легкість виразу скиляє поетів „з Божої ласки“ до складання віршів; але про ті вірші можна-б сказати разом з поетом; „то музика не нова—слова, слова, слова“. І не завжди навіть гарні ті стрічки з нанизаних слів, а досить часто—незграбні, „Wiersze“ д. Мосевича варшавська критика зустріла не прихильно: „Маємо перед собою не літературну працю, а римовану „січку“; їй цілком бракує сили лету; вона безнадійна аж до краю“.

Оце і все, що могла сказати в короткому нарисі. Отакою визначилася поезія польська на Україні.

На прикінці додамо ще кілька загальних слів. Так недавно хотіли вже в нас класти польську поезію до труни, бо справді здавалося, що вона замірає не тільки в нас над Дніпром, а взагалі в письменстві польському,—так була опанувала тим письменством реалістична тверезість.

Не встигли про-те проказати над нашою поезією надгробного слова, як несподівано вона відродилась.

Поетичні блиски, що з'явилися за останні скілька літ, показують значні поетичні скарби, свідчать, що справжні багатства збільшуються, зростають. Се викликає тим більшою увагою, що наше щоденне життя, сучасність наша, не дуже-то сприяє розвиткові поезії, однак вона, не вважаючи на те, розвивається й цвіте,— правда, не завжди здоровим, але буйним цвітом.

Тадеуш Міхальський.

Долучаючи й своє слівце до того, що шановний автор говорить про сучасних польських поетів і поеток на Україні, хотіла-б я порадити їм,—як-би вони мали охоту того послухати,—що коли вони хотять не тільки вітати в надхмарних високостях, а спустатися й на земний ґрунт, то нехай-би „польські поети на Україні“, не забували, що той ґрунт—український. Здається, *поетки* польські про це більше пам'ятають...

Пригадується мені гарний віршик Словацького про те, що *правдивий* співець повинен „свої радощі й жалі тихенько—на родинну землю покласти“:

„Бо з сліз гірких зійде і заквітне
„Зілля гірке, що слабість корують,
„Усміх станеться колосом житнім,
„Що онуки живитися будуть“!

А поки там „онуки“, то була-б користь для самих письменників, коли-б вони із „світової просторечі“ спустилися на ту землю, що вони вважають рідною се надало-б їх творчості більше змісту й цікавості.

О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Нові книжки.** В Київі вийшли такі нові книжки:

Байки М. Старицькою, (по Крилову). Ц. 30 к.

Крим, оповідання з подорожі дітей. Юр. Сірого. Ціна 25 коп. Розповідь ця друкувалася в „Молодій Україні“; тепер сю книжечку випустило окремим виданням видавництво „Лан“, доповнивши.

Оповідання В. Винниченка. Ціна 80 к. В збірку ввійшли оповідання, що друкувались в „Літературно-Наук. Вістнику“, в „Раді“, й в „Селі“.

◆ **Новий спів-романс.** Вірш Лесі Українки „Не дивися на місяць весною“—положили на музику одразу двоє композиторів: М. Лисенко й К. Янчарській, композитор *польський*. Романс Янчарського видала в Київі відома нотна фірма Л. Ідзіковського. Романс „Не дивися на місяць весною“, композиції обох авторів-музик, співано на концертах в Київі. Композицію Янчарського недавно співано теж на концерті в Переяславі; написано сей романс—для голосу *сопрано*, (ціна 40 коп).

◆ **Спектакль у школі Мик. Лисенка.** В школі М. Лисенка, по класу М. Старицької, ставлено було уривки з великих пьес: „Сава Чалий“, „Візник Геншель“, Моральність пані Дульської та „Житейське море“ і одноактовий невеличкий жарт „Артист“, написаний учнем III курсу школи М. Лисенка, д. Николаєвим.—Поставлена III дія „Сави Чалого“ вимагає од артистів не аби-якого виконання; проте-ж, хоч виконавцями були учні II курсу (виключаючи д. Николаєва), дію зограно досить добре; особливо гарно грали д.д. Николаєв (роль Потоцький) і Бутович (роль Шмигельського).

В „Моральності пані Дульської“ особливо добре грали добродійка Дніпрова (Ганка) і д. Николаєв (Збишко); взагалі всю дію проведено було живо; тільки іноді було чутно суфльора, а се значно псувало вражіння.

Уривок з „Житейського моря“ вийшов менше вдатний: д. Щербина в ролі Усяя вже занадто „розійшовся“; а в грі д. Плохого, навпаки, почувалась якась млявість; за те д. Коваленко бездоганно виконав ролю Крамарюка.

Найкраще було зограно уривок з „Візника Геншеля“. Виконанням головної ролі пьеси—д. Коваленко виявив хист справдешнього артиста; ні одного хвальшивого руху, ні одного необміркованого слова; становище душі Геншелевої передано було—майстерно. В особі Коваленка українська сцена придбає артиста, що має талант і додержує пильно науку доброї школи. До того-ж д. Коваленко має талант різноманітний, вдатно виконуючи не тільки драматичні, а й комічні ролі. Підлад д. Коваленкові грала й д-ка Дніпрова (Ганна).

Жарт в одній дії „Артист“ був зограний живо; сама пьеса до сцени теж придатна.

ДО ПИСИ.

С. Роздора, олександрівського повіту, (Катеринославщина). Не так давно відкрилась у нашій селі крамниця „Общества потребителів“, що вже цілий рік боролася з різними перешкодами, наприклад з руки купця Шишкина то-що. Керують справою самі селяне. В товаристві нема ні одної так званої „інтелігентної“ душі; та й все одно ті „душі“ (я розумію місцеві) не змогли-б нічого самостійно робити, бо прикладів таких ще не було. Поки-що діло добре налажено і показує, що переможе всі тяжкі перепони, бо до крамниці щодня все більш і більш прибуває покупців.

Щастя Боже!

Свій.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Списокъ собственныхъ изданій С.-Петербургскаго Отдѣленія Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ.

I. О мелкомъ кредитѣ. а) Законы, уставы, правила.

55) *Положенія* объ учрежденіяхъ мелкаго кредита 7 іюня 1904 г. дополненное закономъ 30 мая 1005 г. Ц. 5 коп.

56) *Положенія* объ учрежденіяхъ мелкаго кредита 7 іюня 1904 г. съ объясненіями П. А. Соколовскаго. Ц. 50 коп.

57) *Учрежденія* мелкаго кредита.—*Положенія* объ учрежденіяхъ мелкаго кредита 1 іюня 1895 г.—*Образцовые уставы* ссудо-сберегательн. и кредитныхъ товариществъ (изд. 1897 г.).—*Нормальный уставъ* сельскихъ банковъ и пр. Приложенія. 2-е изд. Спб. 1898 г. Ц. 75 к.

58) *Образцовый уставъ* ссудо-сберегательныхъ товариществъ, выработанный на основаніи Положенія 7 іюня 1904 г. объ учрежденіяхъ мелкаго кредита (изд. 20-е) съ приложеніями. Ц. 20 к.

59) *Тоже* безъ приложеній. Ц. 5 к.

60) *Образцовый уставъ* кредитныхъ товариществъ, выработанный на основ. Положенія 7 іюня 1904 г. съ прилож. Ц. 20 к.

61) *Образцовый уставъ*—сельск., волостн. и станичныхъ общественныхъ ссудо-сберегательныхъ кассъ, съ прилож. (см. „Сборникъ“, № 3). Ц. 20

62) *Образцовые уставы* кред. товарищества и обществ. ссудо-сберегательныхъ кассъ, безъ приложеній каждый по 5 к.

63) *Образцовый уставъ* земскихъ кассъ мелкаго кред. и порядокъ ихъ открытій, съ формой прошенія. Ц. 20 к.

64) *Германскій имперскій законъ* о товариществахъ 1 мая 1889 г. (вып. 2 Сооб.). Ц. 50 к.

65) *Порядокъ* открытія ссудо-сберегательнымъ товариществамъ кредита въ Государств. Банкѣ, условія пользованія имъ. Ц. 5 к.

66) *Правила* о посредничествѣ въ учрежденіяхъ мелкаго кредита по покупкѣ и продажѣ по порученіямъ, утв. 12 сентяб. 1906 г. Ц. 5 к.

67) *Уставъ* Бердянскаго Союза ссудо-сберегательныхъ и кредитныхъ товариществъ. Ц. 25 к.

68) *Программа* Спб. Отдѣленія Комитета о сельск. ссудо-сбер. и промышленныхъ товарищ. 1904 г. Ц. 20 к.

б) Книги и брошюры.

69) *Основныя положія* образцоваго устава ссудо-сберегательныхъ товариществъ (изд. 1896 г.), Ц. 5 к.

70) *Правила* для замѣны въ товариществахъ общихъ собраній собраніями уполномоченныхъ. Ц. 5 к.

71) *П. А. Соколовскій*. Ссудо-сберегательныя товарищества въ Россіи по отзывамъ литературы. Спб. 1889 г. Ц. 1 р.

72) *П. А. Соколовскій*. Дѣятельность земства по устройству ссудо-сберег. товариществъ. Спб. 1890 г. Ц. 1 руб.

73) *С. В. Бородаевскій*. Мелкій кредитъ. Новый законъ объ учрежденіяхъ мелкаго кредита. Сущность образцовыхъ ихъ уставовъ. Порядокъ открытія этихъ учрежденій. Союзы ихъ. Нѣсколько словъ о земскихъ кассахъ мелк. кред. Спб. 1905 г. Ц. 10 к.

74) *С. В. Бородаевскій*. Ссудо-сберегательныя товарищества. Сущность образцоваго устава и порядокъ ихъ открытія. Спб. 1905 г. Ц. 10 к.

75) *С. В. Бородаевскій*. Нужды мелкаго кредита по мнѣнію мѣстныхъ дѣятелей. Спб. 1904 г. Ц. 30 к.

76) *М. В. Кечерджи-Шаповаловъ*. Шульце-Деличь, его жизнь и дѣятельность. Ц. 30 к.

77) *Съездъ* представителей ссудо-сберегательныхъ товариществъ въ Москвѣ (отъ 26 по 29 марта 1898 г.). Ц. 10 к.

78) *С. В. Бородаевскій*. Международный конгрессъ, по народному кредиту въ Парижѣ. Ц. 50 к.

79) *С. В. Бородаевскій*. Какъ устроить мелкій кредитъ въ городахъ. Ц. 5 к.

80) *Труды съезда* дѣятелей по мелкому кредиту въ С.-Петербургѣ, въ 1907 г. Ц. 50 к.

в) Счетоводство и отчетность.

81) *А. А. Валаевъ*. Краткое пособіе по счетоводству и дѣлопроизводству кредитныхъ товариществъ. Спб. 1906 г. Ц. 20 к.

82) *Онъ-же*. Краткое пособіе по счетоводству и дѣлопроизводству ссудо-сберегательныхъ товариществъ Спб. 1907 г. Ц. 20 к.

83) *Сельскія ссудо-сберегательныя товарищества* 2-й выпускъ. Ч. 1-я. Правила счетоводства и отчетности, съ объясненіями. Ч. 2-я. Образцы счетныхъ книгъ и записей къ „Правиламъ счетоводства и отчетности“. 7 изд. *) Спб. 1902 г. Ц. 75 к.

84) *Примѣрные наказы* правленію и совѣту ссудо-сберег. товариществъ по дѣлопроизводству, съ прилож. инструкц. правительств. ревизорамъ (вып. 15 Сообщ.). Ц. 50 коп.

85) *Счетоводство* Райфейзенскихъ ссудныхъ товариществъ при совмѣстной покупкѣ предметовъ. Ц. 50 к.

г) Статистическія данныя, отдѣльныя изслѣдованія.

86) *Отчеты* Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ: 3-й—2 р. 50 к., 4-й, 5-й 6-й по 2 р., 7-й 1 р. 50 к., 8-й, 9-й, 11-й, 12-й и 13-й по 1 р., 15-й, 18-й, 19-й, 20-й, 21-й, 22-й, 23-й, 24-й, 25-й, 26-й, 27-й, 28-й, 29-й и 30-й, по 1 р. 50 к. Всѣ отчеты вмѣстѣ 15 руб.

II. Объ артеляхъ.

87) *Дѣйствующее законодательство* объ артеляхъ и проектъ положенія о нихъ. Ц. 10 к.

88) *И. А. Эридорфъ-Купферъ*. Бурмакинская и Пермская производительныя артели. Ц. 10 к.

89) *Положенія* о трудовыхъ артеляхъ 1 іюня 1902 г. Ц. 10 к.

III. Объ обществахъ потребителей.

90) *Бланки* образцоваго устава трудовыхъ артелей для подачи на утвержденіе. Ц. 10 к.

91) *И. Ф. Жеребятъевъ*. Система счетоводства, специально приспособленная для употребленія въ промышленныхъ и сберегательныхъ (потребительныхъ) обществахъ. Переведено з англійскаго. Ц. вмѣсто 1 р., 50 к.

92) *Уставы англійскихъ*: а) Кооперативнаго общества, съ ограниченной отвѣтственностью. а) Коопера-

*) Правила эти и образцы касаются формъ счетоводство комитетскаго образца.

тивного общества оптовой торговли, съ ограниченной отвѣтственностью и в) Кооперативнаго союза, съ ограниченной отвѣтственностью. Переводъ И. Ф. Жеребятъева. Каждое изданіе по 15 к.

93) *Бланки* нормальнаго устава потребительныхъ обществъ съ приложеніями. Образцы 1-й и 2-й, каждый по 20 к.

94) *Сводъ* статистическихъ свѣдѣній о дѣятельности потребительныхъ обществъ въ 1897, 1898, 1901, 1902, 1903 гг. Сост. И. Ф. Жеребятъевъ и В. О. Томіанецъ (за 1903 и 1904 г.) по 75 к.

95) Инструк. для дѣятельн. потреб. обществъ, выработан. и издан. Постоянной Комиссіей по дѣламъ потреб. обществъ. Ц. 15.

96) *Опытъ* истемы счетовод. для потреб. обществъ. Составленъ бывшей Постоян. Комиссіей по дѣламъ потреб. обществъ. Ц. 2 р.

97) *Н. А. Рейтлингеръ*. Обзоръ положенія о дѣятельности потреб. обществъ по даннымъ 1897 г. Ц. 1 р. 50 к.

IV. Изданія смѣшаннаго содержанія.

98) *Указатель* книгъ и статей о кооперации и мелкомъ народномъ кредитѣ СПб. 1903 г. Ц. 1 р.

99) *Сообщеніе* С.-Петербургскаго Отдѣленія Комитета. Выпуски: 1-й, 2-й, 5-й, 9-й, 10-й, 11-й, 13-й, 14-й, 15-й, 16-й, 17-й, 18-й и 19-й, каждый выпускъ отдѣльно. Ц. 50 к.

100) *Бібліографическій указат.* книгъ и статей, относящ. до об-въ, основан. на началахъ взаимности, 4-й и 6-й выпуски. Ц. 40 к.

101) *А. К. Голубевъ*. Князь А. М. Васильчиковъ. Біографическій очеркъ (пожертвов. изд.). Ц. 1 р.

102) *Вольфъ, Г.* Кооперативныя товарищества въ Италіи. Ц. 20 к.

103) *В. В. Крушинскій*. Аграрный вопросъ и кооперация. Ц. 25

104) *Портретъ* С. О. Лугинина | малый форматъ,

105) *Портретъ* князя А. И. Васильчикова | каждый портретъ по 15 коп.

106) *Портретъ* князя А. И. Васильчикова, большой форматъ. Ц. 1 р. 50 к.

107) *Портретъ* П. А. Соколовскаго. Ц. 15 к.

108) *С. В. Бородаевскій*. Сельскохозяйственныя кооперации въ Германіи. С.-Петербургъ 1908 г. Ц. 50 к.

109) *С. В. Бородаевскій*. Сельскохозяйственныя товарищества въ Германіи (извлеченіе изъ предыдущаго изданія—для товариществъ) СПб. 1908. Ц. 10 к.

Съ заказами просятъ обращаться по адресу:

Спб. Отдѣленіе Комитета о сельскихъ ссудо-сберегательныхъ и промышленныхъ товариществахъ С.-Петербургъ, Невскій пр., 120.

Здѣсь же принимается подписка на журналъ

„ВѢСТНИКЪ КООПЕРАЦІИ“.

Цѣна въ годъ 4 руб. Цѣна одной книги 1 р. 25 коп.

Открыта подписка на 1910 годъ

на внѣпартійную прогрессивную газету

ТАВРИЧАНИНЪ

V-й годъ изданія.

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. Часть текста—на малороссійскомъ языкѣ, въ особомъ отдѣлѣ „Малороссамъ“.

Подписная цѣна: На годъ—4 руб., на 6 мѣсяцевъ—2 руб. и на 3 мѣсяца—1 руб. Подписка принимается съ каждаго перваго числа. Деньги адресовать: Симферополь, „Тавричанину“.

Редакторъ-издатель **Д. В. Коломійцевъ**.

Новый ЕЖЕНЕДѢЛЬНЫЙ литературно-художественный и общественный журналъ

„СВѢРНІЯ ЗОРИ“.

Съ перес. на годъ 2 р. 50 к.; 6 мѣс. 1 р. 50 к.; 3 м. 80 к.; 1 мѣс. 30 к.

ПРОГРАММА ЖУРНАЛА:

Новѣйшія литературно-художественныя произведенія русскихъ и иностр. писателей.

Популярныя статьи по вопросамъ литературы, искусства и наукъ.

Общественная жизнь Россіи Запада в формѣ обзоровъ за недѣлю.

Провинціальныя очерки.

Фельетоны на злобу недѣли.

Портреты.

Рисунки.

Сотрудники: Д. А. Айзманъ, Н. П. Ашешовъ, К. С. Баранцевичъ, Ф. Д. Батюшковъ, В. В. Бернштамъ, В. Я. Богучарскій, В. В. Вересаевъ, Г. А. Галина, С. И. Гусевъ-Орешбургскій, В. К. Измайловъ, В. В. Каррикъ, С. С. Кондурюшкннъ, В. Н. Ладыженскій, М. К. Демке, Е. А. Ляцкій, Н. А. Морозовъ, Н. П. Миклашевскій (Невѣдомскій) Ольнемъ, Н. Осиповичъ, А. Серафимовичъ, Н. Д. Телешовъ, Н. И. Тимковскій, Н. И. Фальчевъ, А. М. Федоровъ, Д. Цензоръ, Е. Н. Чариковъ, О. А. Шанирь, Т. А. Щелкина-Куперникъ и др.

Редакторъ-здатель **А. А. ЛУКЪЯНОВЪ**.

Журналъ выходитъ съ начала декабря. Подписавшіеся до 1 января на годъ получаютъ въ декабрѣ журналъ **БЕЗ ПЛАТНО**.

Пробный № высылается за одну 7-ми копѣеч. марку.

ГЛ. КОНТОРА: С.-Петербургъ. Васкаковъ пер. 13.

АРТИШОКИ

оповідання **О. Пчілки**.

(полтавський анегдот з пам'яткою життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1909 р.

Число 32.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 тарб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська уляця, № 115.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Державна Дума. Вісті. На Україні. Посмертна згадка—*Явора*. Крила півночі—вірші *В. Тарноградською*. Йоганна—драматичний етюд *Лесі України*. Вірш—*Бод. Равеською*. Баркаролла—княжни *Н. Кочубейвни*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Дописи. Оповістки.

Малюнки: Узори подільських рушників.

Друкується в Одесі і незабаром має вийти:

ПОВІСТЬ М. ГОГОЛЯ

„Тарас Бульба“

в перекладі М. Уманця.

Продаватиметься по всіх українських книгарнях.

Українські взори.

Збірник чисто народних українських узорів.

Олеги Пчілки.

Ціна 1 руб. 25 коп.

Tadeusz Michalski.

Współczesna
Umysłowość polska
NA UKRAINIE.
Kijów, 1910.

На крилах пісень.

ЗВІРНИК ВІРШІВ

Лесі Українки.

Ціна 1 р. 50 н.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8).

ДЕРЖАВНА ДУМА.

Місцевий суд. Хоч було багато розмов у Державній Думі про новий місцевий суд, та всю справу ще не обмірковано й не вирішено до-краю. Однак про де-що вже можна з певністю сказати, як воно буде,—а найближчий місцевий суд така поважна справа, що слід про його сказати більше.

Отже з певністю вяснилося, що волосного суда, такого як тепер, окромого для селян кожної волости,—не буде: його буде знищено зовсім. Буде суд «всесловний», разом для всіх, хто живе в волості,—чи селяне, чи міщане, чи дворяне, все одно, всі судитимуться в одному нижчому своєму місцевому суді.

Коли-ж суд буде однаковий для всіх станів (всіх «сословій»), то який же саме він буде? чи товаристський, (отой «колегіальний», із скількох особ), чи одноличний. Дума прийняла статтю з урядового закону, подаваного їй, щоб суд був *одноличний*; себ-то буде судити *один* суддя.

Уряд сей буде виборний; тільки чимало треба тому судді, щоб бути вибраним: в урядовому законі стоїть, що такий судья повинен мати свідоцтво про свою науку, пройдену в вищій, або середній школі, повинен мати значний масток, не менш як на 15 тисяч рубл., у повіті, а в городах на 3 тисячі й більше (в столицях на 15 тисяч).

Такі виборні судді мають бути не всюди, бо в 9-ти західних губерніях, а між ними в Київщині, на Волині й на Поділлі, судді не будуть виборні,—будуть настановлятися від уряду; настановлятиме міністр справедливости, по дораді мирового з'їзду.

Отже не можна сподіватися, щоб був судцем чоловік близький до простого народу. З сього погляду таки шкода волосного селянського суда, бо хоч в йому й був свій нелад, та все-ж одно було певне, що волосний суд був *близький* до селянства, краще знав селянське життя. Не дивно, що думські депутати-селяне стояли за його. Краще всього було-б, казали вони, зоставити волосний суд,

та додати до його ще когось такого, щоб добре знав закони.

20-го декабря (студня) Думу розпущено і збереться вона знов—тільки 20-го января (січня). Отже мають час думські депутати порадитися з своїми виборцями, як їм держатися далі; коли-б тая нарада щось значила... Ясно видно, що *більшість* прийматиме в важніших справах те, що стоїть в законах подаваних урядом.

ВІСТІ.

◆ *Кінець отрашного злочинства.* В Парижі отруївся страшний злочинець, інженір Гілевич, що вбив у Петербурзі безневинну людину, за для того, щоб одержати страхову премію неначе-б-то за себе. Тепер все виявилось, як то воно саме було. Гілевич застрахував своє життя за 100 тисяч і потім шукав кого небудь, „підходячого“ під його зріст і вік, щоб убити, та щоб родичі його, (Гілевича), могли одержати страхову премію, немов-би за його, й передати туди, куди Гілевич утече після підставного забійства.

Отже Гілевич підшукав був одного „підходячого“ молодого чоловіка в Києві і вже підмовив його їхати вкупі, ніби на якесь місце; але сей молодий чоловік, на своє щастя, догадався, що має діло з якимсь-то злочинцем, бо Гілевич, заманивши його в одну київську гостинню, того-ж вечора хотів почастувати якимсь вином, а сам того вина пити не хотів. Отже заманен й молодий чоловік вина не схотів пити і цілу ніч стерігся, замкнувши в номері двері, ще й загородивши їх шкахвою; а ранком утік. Гілевич тоді виїхав у Петербург і знайшов собі другого молодого чоловіка, на прізвище Подлуцького. Сього він ніби-то найняв теж на місце секретаря до себе, з тим, щоб їхати вкупі з ним заграницю. Записавши за собою кімнату в одній петербурській гостинниці, та заманивши туди Подлуцького, Гілевич його вночі вбив, а щоб не можна було пізнати, хто саме вбитий, обрізав йому всю шкуру на голові й на виду. Сам-же Гілевич утік за границю і там хотів дождити, поки брат і сестра візьмуть страховку, мовби-то за його, та перешлють йому.

Отже коли стало звісно, що вбито когось у петербурській гостинниці, в кімнаті інженіра Гілевича, то справді й приїхали в Петербург його родичі й почали казати, що вони пізнали свого вбитого брата, Гілевича, далі стали правити премію за його, від страхового това-

риства. Але забійство здалося всім—якимсь непевним (через те, що вбитий був так порізаний) і тоді родичів Гілевичових заарештували. А сам Гілевич-забійця, як утік за-границю, то з дороги посилав листи, ніби-то від Подлуцького (мов-би то Подлуцький живий і йде собі за-границю). На сих листах Гілевич і попався,—бо й рука не дуже була схожа на руку Подлуцького, та й підписано було не так, як завжди підписувався Подлуцький. Родичі Подлуцького стурбувалися й дали знати поліції в Петербург, бо вони читали в газетах про якусь забійство. Гілевич-же тим часом жив у Парижі по паспорту вбитого Подлуцького, та ще задумав і гроші його забрати. Бо Подлуцький був з багатенької сім'ї і мав у Петербурському банку гроші. Гілевич, видаючи себе в Парижі за Подлуцького, затребував по телеграфу, щоб Петербурський банк перевів гроші Подлуцького—ніби-то самому йому—в Париж. Маючи паспорт Подлуцького, Гілевич прийшов у парижський відділ петербурського банку забирати гроші, переведені на ім'я Подлуцького. Тим часом за ним слідили. Бо родичі Подлуцького, заявивши свої підозріння про незвісну долю свого брата, що прислав їм якісь чудні листи з-за-границі, сказали й те, що він мав у Петербурським банку гроші; коли справилися в тім банку, то банк сказав, що гроші Подлуцького *по його парижській телеграмі* переслано в Париж. Тоді стали в парижським банку дожидати, хто прийде по ті гроші—і коли прийшов Гілевич та назвав себе Подлуцьким, то його й заарештували. Бачивши, що вже попався, Гілевич одвернувся на хвилинку від сторожі й отруївся, тією отрутою, що носив при собі.

Родичів Гілевичових будуть судити, бо думають, що вони про все те злочинство знали й хотіли поділити ту страхову премію, що сподівалися взяти неначе-б то за свого брата.

Так скінчилася та страшна справа..

Гілевич за-границею неначе-б то й стерігся; він знав, що його шукають, що скрізь розіслано його портрети,—через те він ходив у паріку й старався змінити своє обличчя. Однак попався—через невдатне мудрування з листами Подлуцького, та через свою жадність,—що хотів забрати ще й гроші нещасного Подлуцького.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Медичний інститут у Києві.** Є чутка, що в Думі сїєї зими буде розглядатися становище київських медичних курсів. Ці курси будуть виділені в окремий „Медичний Інститут“ ще може весною 1910 року.

◆ **Суперечки між різно-вірними.** В Київщині біля міст. Хвастова вийшла велика звада між православними й сектарями „мальованцями“. Православні не хотіли дозволити поховати на їх кладовищі дитину одного мальованця—і силою прогнали мальованців з кладовища, разом з труною. Змагання було таке велике, що виїздив і справник.

◆ **Пастка для дівчат.** В Гайсинському повіті, (на Псіділлу), визнано темне гніздо розпусти. Економка пана Чарновського наймала в Києві молодих, гарних дівчат, неначе-б то на місця „горничних“, і везла їх у Гайворон, в маєток свого пана. Там дівчата служили тільки для ганебної потіхи пана й його гостей; дівчат примушували бути тільки при панові, купатися при йому, ходити голими й при панових гостях. (Се називалося „райські вечорі“). Дівчат придержували подарунками, та залякуванням. Двоє дівчат однак вирвалося з-відтіть і розказали все в Київській поліції. Одна з давніше заманих дівчат, породивши дитину після життя в дворі, отруїлась. Родичі її заводять діло проти пана Чарновського. Про всю справу ведеться слідство.

Посмертна згадка.

11-го декабря, в Полтаві, скінчив своє життя директор Полтавського Земського Музею, Михайло Оліховський.

Вродився він в г. Полтаві, тут-же був у гімназії, а потім скінчив Одеський університет, по природничому відділу. Здобувши освіту, вернувся він в свою рідну Полтаву і почав працювати для освіти рідного краю, в полтавській губерській земській управі.

В 80 роках, вкупі з відомим професором В. Докучаєвим, вів геологічні досліди в Полтавщині. В 1892 році, за приводом Докучаєва, було відкрито в Полтаві натурально-історичний музей; першою вкладкою в той музей і були чималі геологічні та ботаничні збіранки, що здобули в Полтавщині В. Докучаєв і його співробітник М. Оліховський; хазяїном від Полтавського губерського земства настановлено Оліховського і він 17 років працював над збогаченням сього Полтавського Земського Музею, що швидко розрісся і став не тільки природничим, а й етнографічним. В сей Музей—небіжчик положив усю свою душу! Він був не тільки совісним хазяїном Музею, справним директором, а просто *любив* його, як своє кохане чадо; уболівав душею над всякою найменшою невдачею, радів серцем, як дитина, при кожному значнім придбанні для Музею. І пев-

не, що полтавський Музей багато з того, що він має,— завдячує невсипущій пильності небіжчиковій.

Знаходилися люде, і навіть серед земських гласних, що вважали таку велику прихильність директорову до діла — не потрібною, докучливою; се вражало небіжчика, але не спиняло його праці. За те тепер Полтавський музей не тільки з'явився великою освітою для Полтавщини, а заслужив собі слави навіть і за границею. В домий германський учений Ернст Краузе високо підносить і значіння Полт. Музею, і глибоке знаття М. Оліховського природи Полтавщини.

Яко освічений чоловік з щирим серцем, М. О—кий був прихильний взагалі до громадського діла; хоч всюди, де найбільш було його вчене слово потрібним і де він охоче подавав свою учену розумілість, —здавалось, що він був тут самий найменший. Така була його вдача. За ту вдачу, добру, без всякої пихи, за „кришталеву душу“, ще більше любили й шанували його.

Після небіжчика зосталася дружина і діти—ще не великі. Втрату мають тяжку!..

Не вважаючи на негоду, великий дощ, багато зібралось Полтавців, провести прах достойного чоловіка на кладовище і сказати йому останнє слово прощання Певне, що М. Оліховського полтавці не забудуть. Памятником по собі оставив він у рідному краю, в рідній Полтаві—Полтавський Земський Музей.

На могилу покійного положено чимало розкішних вінків. Ту пошану віддали: „Полтавское губернское земство“, „Полтавское опытное поле“, „Редакція Хуторянина—„своєму дорогому товарищу“, „Товарищи сослуживцы—истинному челоуѣку, неутомимому общественному дѣятелю“; „отъ друга—труженику на пользу культуры“; „отъ друга—истинно кристалльной душѣ, М. А. Ольховскому“ й інші..

Нам здається, що знайдуться люди прихильні до пам'яті сього справдешнього трудовника на користь рідного краю і помістять бюст або поргрет покійного Михайла Олександровича Оліховського в Полтавським Земським Музеї, де зосталося так багато його праці.

Явір.

Полтава, 15 декабря, 1909 р.

Жрица півночі.

Пролітала північ над зеленим гаєм,
Де весною пахло, та блакитним маєм,
Зотряхала північ свої ясні ризи
І хилились рожі і цвіли нарцизи;

Навівала срібні, ясні сні на воду
І лила на трави тиху прохолоду...
І пептала північ про людське страждання,
Про ті вічні сльози, про тяжке ридання...
Розсипала зорі, що блакиття вкрили,
На земні долині, темнії могили...
І могили темні обзивались тихо,
В домовинах давне ворушилось лихо;
Тихими шепталась тині голосами
Й затихали сумно по-під небесами...
І хилили верби своє темне гілля,
І шепталось в полі соннее ковилля.

Зотряхала північ свої сині крила
І сльозами жалю темний світ кропила...
І—кадила ночі—пахли в лузі трави,
І горіли зорі, вічні свідки Слави,
У степу вставали білі тумани,
Як людській мрії—вічній омани...

Валеріян Тарноградський.

Поділля 1909 р.

Йоганна жінка Хусова.

(Драматичний етюд).

ОСОБИ:

Хуса або Хузан — приставник Ирода Антипи, тетрарха галілейського.

Йоганна — жінка його.

Мелхола — мати його.

Сабіна — рабиня його.

Публій — значний римлянин.

Марція — жінка його.

Управитель.

Виночерпець.

Кравчий.

Раби.

Рабині.

В господі Хусовій.

Діється в Галилеї, в господі Хусовій, за часів євангельських.

Світлиця в домі Хусовім, уряжена по східньому, але з де-яким грецько-римським впливом: в ній поставлено „тріклініум“—три ліжка для бенкетів навколо круглого стола. Світлиця прибрана гарно, але видко, що покраси в ній давно не відновлялись і на всьому є слід не то що занедбання, а недостачі пильнування

Хуса (чоловік середнього віку, дуже чорнявий, кучерявий, кривий, вираз обличчя у його не лихий, але владний; увиходить заклопотаний і плече кілька раз у долоні):

Гей, слуги! швидче! хто з вас є? Сюди!
(Увиходять: Управитель дому, Виночерпець і Кравчий).

Управитель. До розказу, мій пане!
(вклоняється, за ним інших двох вклоняються мовчки).

Хуса (до управителя). Слухай, Сабо,
Сьогодні в мене будуть гості з Риму,
Високі родом гості! То пильнуй,
Щоб тут усе було як слід. (До Кравчою). Наїдки
Подай нам тут (показує на тріклініум), по рим-
ському звичаю.

Пильнуй, щоб не було печені мало,
Як отоді, коли був Анцій в гостях,—
Се чистий сором був! Адже ти знавеш,
Що в Римі всі їдять багато м'яса?
Щоб скільки перемін було! Ти тямийш?
(Кравчий вклоняється).

А поливка до риби щоб була
Така, як отоді, коли сам претор
До мене завітав з тетрархом. Претор
Хвалив П, я пам'ятаю.

Кравчий (збентежено). Пане,
Такої поливки ми не зготуєм...

Хуса (суворо). Чому?

Кравчий. То вміє тільки наша пані...

Хуса, Так що-ж? Піди до матері моєї
І попроси П...

Кравчий (ще більше збентежений)

Не паніматка,
Лише дружина владаря мого
Тоді те готувала, по-саронськи,
Як з дому ще навчена...

Хуса (суворо). Мовчи!
(До виночерпця). Не забувай, що треба подавати
Фіали грецькі та етруські вази,
А з наських подаси лиш того кубка,
Що з яшми—він справний в чорнім сріблі.

Виночерпець (падає на вколотики і здійсмає благально
руки до Хуси).

Хай не гнівиться пан мій велможний
На пса нікчемного, на марний порок!..
Немає кубка з яшми!..

Хуса (грізно). Як нема?
Хіба хто вкрав? Я злодія знайду
Хоч під землею!

Виночерпець (падає ницьма).
Ох, мій гідний пане,

Не вкрадено його...

Хуса. То ти розбив?! (хоче вдарити його ногою).
Виночерпець (захищаючи голову руками).
Ні, пане, ні! Взяла твоя дружина...
То з посагу П...

Хуса (одвертається; мухо). Іди з очей!

Виночерпець виходить, як побитий).

Хуса (до Управителя).

Тут маєш застелити килими,
Жовтогарячі, крокосом заткані.

Управитель (тремтячи). Продано килими...

Хуса (трохи вагаючись питати).

Хто їх продав?

Управитель. О, зглянься над рабом твоїм, владарю!
Май ласку, не вели відповідати!
(складає долоні й покійно схиляє голову).
Сам відаєш, чії то килими... (замовкає).
Хуса (кивав йому рукою, що розмова скінчена).
Іди, проси прийти до мене матір.

(Управитель виходить, за ним Кравчий).

(Хуса похмурий, роздратований, прохочується по
світлиці нерівним кроком, посінуючи випещену бороду і
відтихаючи ногою стільці, то-що, коли трапляються йо-
му на дорозі).

(Незабаром увиходить Мелхола, дуже стара жін-
ка; її ведуть по-під руки дві рабині).

Мелхола (до Хуси). Чого ти старощі мої турбуєш?
Ти, Хусо, міг-би й сам прийти до мене.
Вже надто запанів.. Я не хотіла
Рабам лихого прикладу давати.

А то-б і не прийшла... (Далі воркоче щось невираз-
не. Рабині садовлять її на низьке крісло з подушкою).

Хуса. Пробач, матусю,
Я не для себе турбував тебе.
Сьогодні, бач, гостей я сподіваюсь...

Мелхола (недочуваючи). Га? Що ти кажеш?

Хуса (юлосіше). Жду гостей сьогодні!

Мелхола (воркотливо). Так що-ж мені до того? Ждеш,
то жди...

Хуса (подав знак рабиням, щоб вийшли, ті
виходять. Хуса сідде коло ніг материних, на малій скам-
ничці).

Матусю, ти-ж тепер в моєму домі
Єдина господиня...

Мелхола (непривітно). Ба! Тепер!..

А чи воно годилося, щоб тута
Молодша надомною старшувала?
Що заробив, те й маєш. Розпустив
Кохану жіночку—оце-ж і дяка
Від молодого господині. Бачиш:

Тепер ти ні вдівець, ні молодець...
Як жінка десь повіялась на безвість,
То мати знов „єдина господиня“...
Чи то-ж воно надовго?

Хуса. Не картай.

Доволі з мене й так...

Мелхола. Егеж... доволі...

Як я тобі казала: одружись
Тут, в Галілеї; хай і не багата,
Хай не шляхетна буде, та покірна...

Хуса. Я взяв її не за саме багатство,
Не за самий і рід.

Мелхола. Та знаю, знаю,—

Понадився на ту Саронську вроду;
Але-ж та врода, як саронська рожа,—
Розквітне на зорі, а вже в полудні
Осиплеться...

Хуса. Лишим про се, матусю...

Я, власне, хтів тепер тебе просити,
Щоб допомгла мені гостей вітати.

Мелхола. Та що-ж воно за гості? звідки?

Хуса. З Риму.

Високородний Публій і дружина.

Мелхола. Не знаю я таких.

Хуса. Почесні гості!

Він родич преторові...

Мелхола. Він римлянин?

Хуса. А вже-ж, матусю.

Мелхола. І вона римлянка?

Хуса (*трохи нетерпляче*).

Та певна річ!

Мелхола. Не розумію, Хусо,

Що мала-б я робити з тими гістьми!

Хуса. Та що-ж тут розуміти?—привітати,

Віддати їм належну шану, й годі.

Мелхола. Х-ба ти сам без мене не потрапиш?

Хуса. Коли-б то Публій сам прибув, без жінки,

То вже-ж я-б сам прийняв його. На лихо,

Я запросив його з жоною.

Мелхола. На що?

Хуса. Бо Публій сам не так мені потрібен,

Як горда Марція, його жона,—

Вона з родини цезаря і має

Велику силу там у Палатині.

Мелхола. Де?

Хуса. В Палатині.

Мелхола. Що воно за місто?

Хуса. Та то не місто—цезарські палати!

Мелхола. Далеко?

Хуса. В Римі!

Мелхола. Та чого кричиш?

Я чую... Ну, якісь палати в Римі.

Так що мені до того?

Хуса (*знижує плечима; нишком*).

От нещастя!

(*Голосно*). Ну, бачиш, Марція...

Мелхола. Хто?

Хуса. Тая гостя,

Що буде в нас сьогодні...

Мелхола. Та римлянка?

Хуса (*ще голосніше*):

Еге-ж, римлянка. Так вона про мене

Замовить слога цезареві може,

Коли я догожу їй.

Мелхола. Догожай.

Хуса (*хусає губи і одвертається від матері*).

Мелхола (*трохи лагідніше*).

Коли вже я потрібна тій римлянці,

То може на жіночу половину

Прийти до мене, я не бороню.

А тут мені сидіти не подоба.

Хуса. Матусю, се-ж ніяк не випадає!

В римлян то звичай, що коли подружжя

Приходить вкупі, то й вітати треба

Обох укупі;

Мелхола. Ну, й витай їх сам,

Чи нарізно, чи вкупі, як там хочеш...

Хуса. Матусю, та чи я-ж тобі не син,

Що ти мені допомогти не хочеш?

Невже тобі так тяжко привітати

Моїх гостей? Я-ж не прошу багато.

Ну, вийди їм на зустріч, уклонися,

Промов до Марції якийсь привіт...

Мелхола. Та я-ж по їхньому не вмю.

Хуса. Дарма!

Промов по нашому, а я приставлю

Таку рабиню, що по римськи вміє,

Вона твої слова перетовмачить.

Вже-ж гості вибачать старій людині,

Що інших мов, крім рідної, не знає.

Я тільки про одно тебе прошу:

При гостях не кажи на мене Хуса,

А зви мене Хузаном,—се по римськи.

Мелхола (*силькується встати, імівно трясє головою*).

А се ще що, за новина—„Хузан“?

Твій батько звався Хусою і сина

На честь йому я нарекла так само!

То ти свого зрікаєшся імення

Для римських заволок?!..

Хуса. Матусю, слухай...

Мелхола. І слухати не хочу!.. Гей, рабині!
 Рабині, гей!.. Куди ти їх послав?
(Плеще в долоні. Увійходять рабини, беруть їй по-під руки, підводять).

Хуса. Хай буде так, як хочеш. Мамо, слухай,
 Ти тільки привітай, побудь хвилину
 Тут з нами при столі...

Мелхола. Я маю Істи
 З невірними?! Ні, сину, я стара,
 Щоб мала звичай батьківський ламати.
(До рабинь). Ведіть мене! *(Виходить з рабинями).*

Хуса. От, кара Божа з нею!
(Плеще в долоні. Увійходить управитель).
 Поклич мені Сабіну. *(Управ. іде).*
(За хвилину ввійходить Сабіна,—молоди, гарна рабиня самаритянка, убрана на грецько-римський лад, і мовчки ступає в порога).

Хуса (до Сабіни). От що, слухай...
 Сьогодні в мене будуть гості з Риму,
 Поважні і потрібні,—розумієш?

Сабіна (хизуючись, з усмішкою).
 Сабіна розуміє все, що треба,
 Чого-ж не треба, то не розуміє.

Хуса (трохи просямі).
 Отак і слід. То тих гостей я хочу
 Вітати як найкраще.

Сабіна. Буде Публій
 І Марція, жона його?

Хуса. Ти знаєш?

Сабіна. Сабіна знає все.

Хуса. То може знає,
 Що я хотів би Марції вгодити?

Сабіна (помалу, з притиском).
 Сабіна знає все.

Хуса (трохи сп'ятився від її тому).

Гаразд, гаразд!

Я хочу Марцію прийняти гідно,
 Як то належить станові її
 І родові. У мене паніматка
 Стара вже і не може тим трудитись.

(Сабіна іронічно всміхається, Хуса вдає, що того не бачить).

Тим часом не приходиться вітати
 Матрону римську в домі без жіноцтва.
 Ти розумієш?

Сабіна. Так, я розумію:

Хоч, кажуть, муж є голова жоні,
 Та голові без тіла трудна рада...

Хуса (суворо). Сьогодні я до жартів не охочий,—
 Завваж собі. *(Сабіна з удаваною покорю схиляє голову).* Візьми найкраще вбрання,

Оте, що я привіз тобі з Сідону,
 Причепурись, бо Марцію вітати
 Сьогодні мавш ти.

Сабіна. Твоя рабиня

Шляхетну гостю має привітати?

Хуса. Не потребуєм їй того казати,
 Що ти рабиня. Я назву тебе
 Сестрою.

Сабіна. Публій дуже добре знає,
 Що ти сестри не маєш.

Хуса. Ну, нехай
 Своячкою чи кревною якою,
 Сама там вигадай.

Сабіна. Як-би жоною,
 Було-б для Марції найвідповідніш.

Хуса. Для Марції? *(Сабіна дивиться на нього скося зпід спущених вій)*

Я раз казав, Сабіно,—
 Доволі жартів!

Сабіна (стиха, знов з притиском).
 Може се й не жарт.

Хуса (шарко, з бистрим поглядом на Сабіну).

Я не вдівець. І Публій теє знає...

Сабіна. Що знає?

Хуса. Що не ти мені жона...

Сабіна (сміливіше, впадаючи в Хусову річ).

Що так було? А доки має бути
 Не вірній жінці вірним чоловік?
 Не знає наш закон розлучних листів?
 Коли гостей так трудно одурити,
 То хай їх справжня друга жінка прийме.

Хуса. Сабіно, ти, здається, вже забула,
 Що ти рабиня?

Сабіна (з удаваним раболіпством).

Панові своєму

Рабиня дякує, що нагадав їй,
 Хто він і хто вона. Тепер я тямлю,
 Що не мені, затопаній ганчірці,
 Гостей шляхетних пристойть вітати.
 Мій пан хотів собі пожартувати
 З рабині. Вдатний жарт! *(Сміється фальшивим*

сміхом). Хай пан дозволить

Піти рабині знову до роботи,
 Бо може вернеться з дороги пані,
 То ще мене за лінощі скарає.

(Не ждучи відповіді, рушає),

Хуса. Стій! *(Сабіна ступає).*

Я... я ще подумаю про те,
 Що ти казала.

Сабіна. Часу є доволі,—

Тож Марція прибуде аж опівдні.

Хуса (*дратуючись*). Я маю думати про се тепер?!
Сабіна (*спокійно*). Я маю Марцію вітати завтра?

Хуса. Ні, ти її сьогодні привітаєш!

Сабіна. Сьогодні-ж має й думання скінчитись.

Хуса. Ти вже мені розписуєш закони?

А знаєш ти, що я тобі закон?

Що я тебе скарати смертю можу

За непокірність?

Сабіна (*низенько вклоняється*).

Панська воля й Божа!

Але рабиня мертва привітати

Гостей твоїх не зможе, і матрона

Не матиме належної пошани.

Хуса (*дивиться пильно Сабіні в вічі, вона твердо ви-
держує його погляд. Він відступив і, ходячи по світлиці,
іговорить немов сам до себе*):

Ні, се нечувано!.. Якесь рабиня...

Наложниця... непевного коліна...

Простачка родом...

Сабіна. Ирод, наш тетрарх,—

Нехай йому Господь продовжить віку!—

Походить від рабині, кажуть люде.

Хуса. Але його жона царської крові!

Сабіна. Мій владарь чей-же у царі не важить?

Хуса (*спиняється, зумівшись*).

Ти розумієш те, що ти сказала?

Сабіна (*з явною насмішкою в голосі, але з протодуш-
ним виразом в обличчі*).

Сабіна розуміє все, що треба,

Чого-ж не треба, то не розуміє.

Хуса (*мишком, з острахом*).

Східна самарійська!..

(*Увіходить раб*).

Раб. Можний пане! (*Замовк*).

Хуса. Чого тобі?

Раб. Там пані прибула...

Хуса. Хто? Марція? (*Заметушився*).

Раб. Ні...

Хуса. Хто-ж?

Раб. То... наша пані..

Дружина мого пана...

Хуса. Як?!..

Раб (*надав ни коліна*). Благаю!

Не покарай свого раба!

Хуса (*зміняє раптом гнівний тон на холодно-
спокійний*).

Устань.

Скажи, що жду її у цій світлиці.

(*До Сабіни*). Ти можеш відійти,

(*Раб і Сабіна виходять*).

*Увіходить Йоганна, (це молода жінка, з свідами
не аби-якої вроди, але дочасно змарніла; убрана вбого, буйні
коси, мідяною кольору з золотистим полиском, прикриті
простим сільським покривалом. Вона спиняється в-порога).*

Хуса (*непривітно*). То ти вернулась?

Йоганна (*тихо, покійно, але з додержанням ід-
ности*). Так, я вернулася.

Хуса. А де-ж твій тесля?

Йоганна. Його розп'ято. Ти хіба не знаєш?

Хуса. Ага, достукав:я!.. (*Пауза*). І ти так певна,

Що я тебе прийму?

Йоганна. Моя повинність—

Вернутися до тебе, а прийняти,

Чи не прийняти жінку—сам ти зважиш.

Хуса. Як ти сьогодні дбаєш про повинність!

Про що ж тоді ти дбала, як побігла

За Назаретським теслею?

Йоганна. Я, Хусо,

Повинности й тоді не забувала.

Хуса. Нівроку, бачу, стала жартівлива!

Сього давніш не знав я за тобою!

Йоганна. Вір чи не вір—я все тобі скажу:

Примусила мене повинність вища

Лишити дім мій і тебе.

Хуса. Що плещеш?

Яка-ж то в жінки є повинність вища,

Ніж вірність мужові?

Йоганна. Я не ламала

Ніколи вірности.

Хуса. Ти ще глузуєш?!

Ти думаєш, що я зовсім дурний?

Який же чоловік повірить жінці,

Що ніби-то вона ходила чесно,

Коли вона ганяла по світах

За молодим іще і непоганим,

Проречистим, облесливим пророком?

Адже се так? для тебе-ж він—пророк?

Йоганна. Що він для мене—висловить не сила.

Хуса (*мото*). Безличниця!!

Йоганна. Ні, Хусо, не лютуй.

Я певна, що як би ти сам був з нами,

Ти мусив би...

Хуса. О, справді, дуже шкода,

Що не було мене там межі вами!

Йоганна. Я знаю, трудно вірити чесноті

В зрадливім нашім світі, але там,

В тім світі, звідки я тепер прихожу...

Хуса. То се ти з того світа прибула,

Як Самуїл-пророк? Моторна з тебе!

Йоганна (*смутно й спокійно, хоч видимо ображена*).

Даремне, Хусо, ти глузуєш з мене,—
Сього від тебе я не заробила.

Хуса. Не заробила?! Я тобі скажу,
Чого ти заробила! от чого:
Прилюдно будь побитою камінням!
Ти перелєбниця!

Йоганна (*складає руки на грудях і випро-
стувється одважно*). Каменувати

Мене ти можеш та не маєш за що,
Бо я ніколи не жила так чисто,
Так чесно, навіть свято, як сей рік.

Хуса. Тиняючись по світу, як повія?
Утікши, наче злодійка, з господи?

Йоганна. Не будши злодійкою, я могла-б
Узяти з дому вдєсятеро більше,
Ніж я взяла; та я не хтіла брати
Нічого, крім того, що залишилось
У тебе з мого посагу.

Хуса. А, так?
То ти мені ще й очі вибиваєш
Своїм багатством?

Йоганна. Хусо, я навчилась
Таку складати цну всм багатствам,
Як пороху, що в нас по-під ногами.

Хусо. Се хто-ж тебе навчив? Отой пророк?
(*Йоганна мовчки потакує головою*).
Про те-ж він сам не жив по тій науці,
Бо підмовляв чужих жінок тікати
Не з голими руками.

Йоганна. Чоловіче!
До мене Він і слова не промовив,
Щоб я пішла за Ним!

Хуса. Чого-ж ти йшла?

Йоганна. Я раз почувла, як Він говорив,
Що лиси нори мають, птахи—гнізда,
Йому-ж нема де в світі прихилитись.
І я вже не могла в палатах жити,
В добрі, в догоді,—я пішла за Ним.
Своїм достатком я Йому служила,
І всій Його громаді помагала,
Щоб міг Він мати скрізь собі притулок,
Щоб голоду і холоду не знав,
Щоб мав гурток прихильних коло себе,
Мандруючи між людом непривітним.
Було-б і гріх покинути Його!
То-ж Він мене сцілив, як я лежала
На смертнім ложі!

Хуса. От, велике щастя!
Нехай би ти була тоді сконала,

Ніж мала осоромити мене!

Йоганна (*з мликою певністю в голосі*).
Я соромá нікому не придбала,
Ані тобі, ані самій собі.

Хуса (*подивившись пильно на неї*).
Ну, добре,—Він для тебе був пророком,
Чи там уже не знаю чим. А ти?
Чим ти була для нього?

Йоганна. Я—нічим.

Хуса. По твоєму, і в се я мушу вірить,
Що так-таки нічого ти не мала
За всі твої послуги?

Йоганна. Ні, Хузане,
Сього я не кажу. Свою науку
Він уділяв усім, і нам, жінкам,
Не боронив стояти близько й слухать.
(*Щиро*). І чєм ти не схотів піти до Нього,
Як Він людей навчав у Галілеї?
Він світ новий словами відкривав!
Світ правди, і добра, й любові, й волі,
Хузане, волі!

Хуса. От чого бракує
Вродливим жіночкам!

Йоганна (*охолонувши, стримано*). Не тої волі,
Що ти гадаєш. Він нам говорив
Про царство Боже, де просвітлі люде
Уже не женяться й не в'їдаються,
Де кожна жінка нічия.

Хуса (*в'їдливо*). А спільна?
(*Йоганна поглядом проймаючого докору дивиться мовчки
на Хусу, так що він сп'ятися*).

Йоганна (*після мовчання*).

Хузане, дай мені розлучний лист.

Хуса (*хоче якось завернути далеко зайшлу розмову*).
То ти за сим прийшла?

Йоганна. Ні, не за сим.
Верталась я до-дому, до дружини,
Нєсла я щиру сповідь, без облуди,
Я думала: „повірять! зрозуміє!“
А ти для мене маєш тільки глум,
Зневагу, неймовірність... Я прошу
Розлучного листа.

Хуса. Сього либонь
Ти теж навчилась в свого пророка,
Що жінка має право вимагати
Розлучного листа за леда-слово?

Йоганна (*хапається за голову, мов ударена спогадом*).
Як я могла забути?!.. Тож Учителю
Наказував повік не розлучатись,
Хіба що зрада станеться...

Хуса. От, бачиш!

Ти, значить, зрадила мене, що хочеш
Розлуку брати? Ти сама признала
Свою провину!

Йоганна (*схиляється перед ним*).

Ні, мій мужу й пане,

Прошу тебе, забудь мені те слово,—
З твоєї волі я повік не виїду.

Хуса (*мзливо*). Хіба що знову з'явиться пророк?

Йоганна (*маїдно*). Тоді вже ми за Ним обоє підем,

Бо царство Боже на землі настане,
Як Він удруге прийде.

Хуса. А, ти ждеш?

Йоганна (*смутно*).

Не знаю, чи діжду жива... казали
Багато наших, що до них приходив...
І в Галилею кликав... Я верталась
В надії, що Його хоч раз побачу,
Ходила всюди по Його слідах...
І не побачила...

Хуса. Тоді згадала,

Що є ще тут десь твій чоловік,
То час уже йому на шию сісти,
Проциндривши весь посаг свій?

Йоганна. Хузане!!

Хуса. А се ще що за норови? Вгамуйся

І рада будь, що не тягну тебе
На суд за марнотравство і перелюб,
А покриваю все для чести дому!
І ти повинна честі тій служити,
Як накажу тобі.

Йоганна (*примоблено*).

Покірна буду.

Хуса. Так от: доволі теревені править,
Іди, передягнись,—бо гості будуть:
З жоною Публій. Поспішай, бо хутко
Прибути можуть.

Йоганна. Може-б ти дозволив
Мені до їх сьогодні не виходить?

Хуса (*владно*). Ні в яким разі! Маєш їх вітати
Як-найгречніше. Швидче йди вдягайся,
А то ще так тебе й застануть в рам'ї.

Йоганна. Я маю тільки сю одну одягу.

Хуса. О, лихо тяжке! От ще біснувата!..
(*Плеше в долоні, увиходить Раб*).

Поклич Сабіну!

(*Ледве Раб виходить за двері, Сабіна з'являється*).

(**Хуса до Сабіни**). Звідки ти прийшла?

Сабіна. В десятій хаті я крутила жорна.

Хуса (*суворо глянувши на неї*).

Іди і зараз принеси для пані

Свою одягу, тільки що-найкращу.

Сабіна. Я кращої не маю над оту,
Що владарь мій своїй рабині справив,
Але вона пристала б і цариці,
Бо владарь сам замовив тії шати,
Поїхавши навмисне до Сідону,
А владарь знається на речах.

Йоганна. Хусо,

Чи правда се?

Хуса. А вже ж, убрання гарне.

А в тім, сама побачиш. (*До Сабіни*). Принеси.
(*Сабіна виходить*).

Йоганна. Не про красу одягу я питала;—

Ти ж розумієш, Хусо.

Хуса. Я не хочу

Нічого розуміти, а тобі
Мене допитуватись не подоба.
Ти одіж продала, для кого хтіла,
А я купив, кому хотів. Тепер же
Повинна-б ти мені ще й бути вдячна,
Бо маєш в чому вийти до гостей,—
Вони-ж не знатимуть, що то з рабині.
Покраси в тебе є?

Йоганна. Нема нічого.

Хуса. То йди до матері та попроси
У неї перли, діадему, перстні,
Заушниці, обручки й пояс. Чуєш?
Чому-ж не йдеш?

Йоганна (*блажливо*). Хузане, не примушуй

Мене покрас у матері просити!

Хуса. А в кого-ж їх просити? Може бігти
Десь по сусідах позичати? Зараз
Іди до матері!

(*Йоганна йде, як на муку*).

Сабіна (*приносить одягу*).

Ось, пане, одіж. (*Хоче йти*).

Хуса. Стривай, допоможеш пані зачесатись
По римському.

Сабіна. Нехай звелить мій пан
Мені крутити жорна, кіз доїти,
Носити воду,—все те буде лехше,
Ані-ж прислужницею бути в пані.

Хусе. Чого-ж се так? Хіба вона лиха?

Сабіна. Господь не допустив.

Хуса. То й не видумуй.

Я не на те учу рабинь по римськи,
Щоб потім їх скотарками робити.

(*Підходить, бере її за підборіддя й підводить її похи-
лене обличчя вгору*).

Се ти лиха за одіж? Не журися!
Я кращу справлю!.. (Приморта її).

Сабіна (злехка пручається, поглядаючи на
двері).

Шкода втрати, пане,
Бо є кому тепер гостей вітати
І без твоєї слугівниці.

Хуса (усміхається). От що!
Ба! з того вже тепер нікто не винен!
Те-ж може й краще. Ти збулась клопоту,
Та й я вже думати не потребую.
І вірь мені, що се далеко ліпше—
Такою будь рабинею, як ти,
Ніж панею такою, як Йоганна.

Сабіна. Мені про те не личить розважати,
Бо хто-ж така твоя рабиня? Пан мій
Все краще знає. Пан мій сам воліє
Приставником тетрархові служити,
Ніж бути на тетрарховому місці.
То Божа воля—треба їй коритись.

Хуса. Сабіно! гей, не будь така лукава!
Не доведе тебе се до добра!

Сабіна. Хіба твоя рабиня що сказала?
(Міряються поглядами).

(Кінець буде).

Леся Українка.

* * *

Гарячих сліз струмок червоний
Розляв коханець день—і згас...
І серцем смуток похоронний
Відчула ти в вечірній час...
Твоя душа в червонім небі
Смуткує по умершій дні,—
Ти плачеш... о, коли-б від тебе
Зазнати жаль такий мені!
Надходить ніч в вінці одчаю;
Та щоб червону зорю
Додержать далі,—зарідаю
Плачем огнистим—і згорю...
І радо так вмірати-гинуть
І чуть, як плаче смуток твій,
Як сльози-перли тихо ринуть,
Мов дзвін душі—за супокій!

Богдан Раєвський.

Київ, 1809 р.

Колисанка на хвилі.

(Баркаролла).

Човник плине,
Пісня лине
По широкому ставу,
А на березі срібному
Сплять квітки в сні чарівному,
Похилившись на траву.

Пісня леться,
Хвиля вьється
За стерном, за нами вслід,
І весельце воду крає,
В вод свічадо зазирає,
Зоставля злотистий слід...

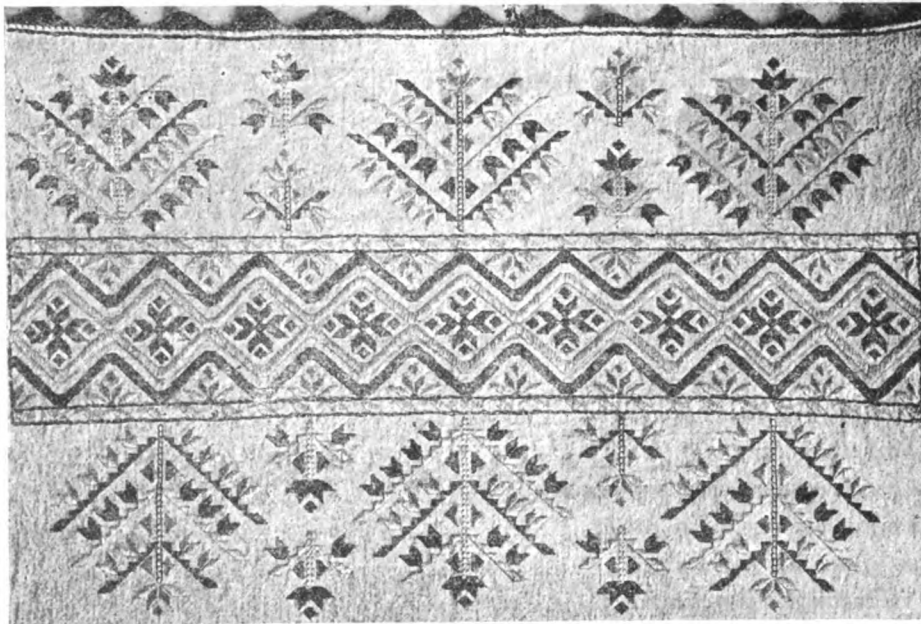
Милі очі
Ті дівочі
Любим поглядом зорять;
Чи вони, чи ясні зорі
Крізь хмариноньки прозорі,
Кращим сясовом горять?..

Човник плине,
Пісня лине,
Пісню милая свою,
Задивившись в гай, виводить,
Сонні квіти співом зводить,
І луна тремтить в гаю,—

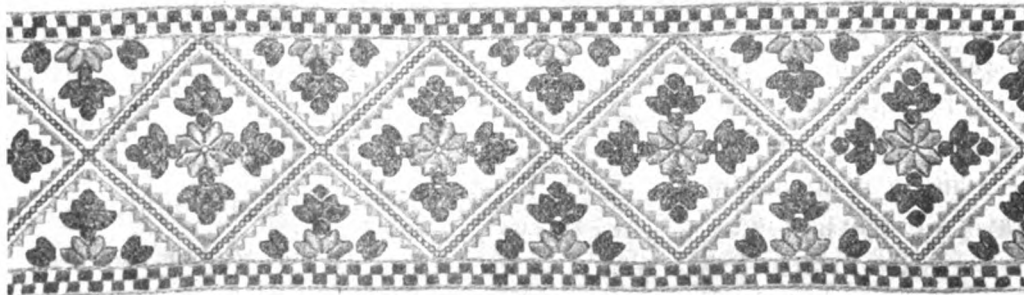
В таємному,
Чарівному,
Нам відомому раю!..

Княжна Н. Кочубейвна.

Полтавщина, 1909 р.

Узор подільського рушника, шитого сріблом і золотом.
(Шиття—„настилання“).

Узор подільського рушника, шитого золотом, та чорною й червоною заполючею.
Шиття—„настилання“. Обидва узори—поменшені вдвоє.

Багато такого шиття постачається з Поділля в крамницю „Київського Кустарного Общества“ (Київ, Миколаївська вулиця, № 6). Звідсіль посилається в інші місця.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Українська артистична подорож.** Зі Львова виїхав гурток українців, щоб давати концерти під час Різдва в інших містах Галичини. Концерти будуть струментові й співочі. П. Гнат Хоткевич гратиме на кобзі й скрипці, пані Хоткевич на фортеп'яні, 2 співці співатимуть.

Виходи будуть поодинокі й поєднанні, (з виконанням на кількох струментах). До струментного виконання взято все класичну музику (твори Гайдна, Бетговена й інших); з творів українських—п. Хоткевич гратиме на кобзі свої композиції й народні думи, а співці співатимуть композиції Лисенка й інших.

◆ **Альбом полтавських видів.** Видання книгарні Г. Маркевича в Полтаві. Ціна 2 р. 25 к. В Альбомі—знімки полтавських пам'ятників, (між іншими—Котляревського, з цілим кутком Бульвару, де стоїть пам'ятник), земський будинок, скільки краєвидів полтавських. Шкода тільки, що будинок Котляревського та його пам'ятник поставлено в альбомі на самому остатньому місці...

По зверхньому виконанню малюнків—видання має артистичну вартість і певне матиме широке розпросторення.

◆ **Виставка полтавського земства.** Як завжди під час зібрання губерського земства,—в Полтаві й сього року, в сьому місяці, була в земськім будинку виставка українських мистецьких виробів, постачених земськими майстернями й школою імени Гоголя в Миргороді. Земські ткальні постачили,—як постачають вже скільки літ,—прехороші рушники, сервети й килими, заткані українськими візорами.

Гоголівська школа звернула увагу всіх, хто бачив ту виставку, на зроблений у школі посуд, майстерно оздоблений емаллю, по гарних українських зразках. Виставлені вироби охоче розкупляно.

◆ **Добірне українське вбрання.** В майстерні полтавського „Общества помощи трудящимся женщинам“ шиються українські керсетки гарного крою. Склад українських народних виробів („кустарный“) при полтавському земстві має до продажу цілі вбрання жіночі;—з них виставляно на осінній виставці в Полтаві два надзвичайно гарних убрання: сорочки до сих уборів вишито чисто народними візорами,—вирізуванням і настиланням, подоли—мережками; плаhti й керсетки до одного вбрання були в синьому тоні, а до другого—в зеленкуватому. Одно таке вбрання (у вишневому тоні) купив Царь, для Цариці, на полтавській земській виставці, під час оглядання тієї виставки в земськім будинку. Потім приходили з Петербургу й інші замовлення. Уб-

рання ці не дешеві: карб. по 40, або 45, але це й не дороге, бо все зроблено з дорогошого матеріялу (наприклад керсетки—шовкові, й все інше під стать),.

Спілки й господарство.

◆ **Товариський завод.** Потребительське (споживне) селянське товариство в селі Билці кролевецького повіту, для збільшення прибутків, збудувало крохмальний завод. На заводі звичайні машини і все інше, але все доведено до ладу, завдяки тому, що між селянами знайшовся дотепний техник-самоучка, д. Місникович. При 2-х конях і 12 робочих—завод виробляє що-дня 45 пудів крохмалю; на це йде 250 пудів картоплі; купується картопля по 14 копійок за пуд, а крохмаль збувають в Конотопі по 1 руб. 80 коп. за пуд. Що-дня на робочих, на дрова, на картоплю й на все інше тратиться 45 руб., а чистого прибутку в день буває 81 руб. Отже для сільського товариства завод дає чималу користь. Іншим споживним товариствам слід би звернути увагу на заведення таких заводів, бо збудування такого невеличкого заводу коштуватиме не більш, як 3,000 рублів.

◆ **Хутора.** Олександрівська „землеустроїтельна комісія“ катеринославської губернії призначила 11,000 десятин казенної землі під заведення 600 одруб'в та хутор'в.

◆ **Жіночі сільсько-господарські курси.** При Ново-олександрійському сільсько-господарському інституті в люблінській губернії заснуються вищі жіночі курси сільського господарства; по скінченню їх, виходитимуть жінки-агрономи, землеміри та лісничі.

◆ **Чин паші на молоко й масло.** В господарстві часом доводиться годувати коров таким кормом, що через його втрачають свій смак молоко й масло.

От, наприклад, од осоки й кислого сіна молоко буває не добре, особливо масло.

Коли корів довго годують соломою, то масло виходить білого колеру, тверде, не смашне; коли-ж до соломи додавати огородину,—картоплю, буряки то-що,—та висівки, то масло буде далеко краще.

Найкраще молоко й масло виходить тоді, коли корові додають мішанки з пшенишних висівок та всякого борошна, (хоч би й з вівса, або з віки).

◆ **Полтавський тютюн.** В деяких повітах полтавської губернії розводиться багато тютюну—махорки. Господарі збувають тютюн найбільше на місцеві хвабрики; а сього року по полтавській губернії махорку скуповували купці-комісіонери з Франції, для своїх

хвабрик. Ціна на тютюн збільшилась до 2 р. 50 к. за пуд. Врожай тютюну в полтавській губернії в сьому році був добрий.

◆ **Святки в господарстві.** Виша державна канцелярія подала цікаву звістку про число свят у Росії.

Таких днів, що їх установлено святкувати церковними законами,—80 на рік. По хвабриках же святкують тільки 66 днів.

Інакше святкують по селах: святочних днів тут найменш 120, а то єсть такі місцевості, де святкують і по 140, навіть по 160 днів на рік. При тім треба зазначити, що 70 чи 74 святочних днів припадає на 6 самих робочих літніх місяців. Святкують теж такі дні, як поновлення Царя-града, десяту п'ятницю, Параскеву, Спаса на воді, Спаса на полотні; та треба ще додати родительські суботи й престольні свята.

В Донській Області за три літніх місяці (90 днів) тільки 5-й робочих днів; в бесарабській губернії святочних днів на рік 122; найбільше-ж святочних днів на Поділля.

◆ **Примети.** Сільському господареві, звичайно, завжди дуже цікаво знати, який врожай збере він на нове літо, хоч це таке загадкове питання, що вирішити його правдиво і наука досі не має змоги. Поміж нашою людністю є багато таких приміт чи ознак, що по їх ніби-то можна довідатись про дальший час.

Ось приміти що до врожаю в 1910 році:

В сьому 1909 р. миші дуже прожерливі; їли не тільки хліб, а й всяку огородину; і не тільки після того, як хліб зібрано й звезено до-дому, а ще й на кореню. Це єсть, кажуть-би-то, ознака неврожаю.

Миші починають їсти зпечений хліб не низу або збоку, а зверху; по копах миші роблять кубла не вниз, а беруться вище. Це ніби-то значить, що буде хліб дорогий.

Кури летять на сідало пізно, як зовсім стемніє, за день не наїдаються—буде голодний рік.

Сього року скот не наїдався на паші, хоч їй було досить. Це, кажуть, буває проти голодного року.

ДО ПИСИ.

Г. Олександрівськ. (Катеринославщина). Хоча люд, що живе в Олександрівську, і різнородний, та про те єсть тут багато й щирих українців, між иншим і серед робочих, що працюють у різних тутешніх хвабриках, заводах та майстернях. Потреба в українській книжці і взагалі в печатнім слові досить велика; се було замічано не раз і в земських зібраннях перших

років. Через те—наше земство завело свою земську книгарню; але, на великий жаль, не повезло їй з перших років:—завідуючими попадались туди люди з напрямком ворожим до українських справ. А до того треба сказати, що ті люди—все з учителів. Візьмем хоч і теперішнього завідуючого, Кузьму Мещерякова. Сей чоловік мало не 25 літ був у тутешнім повіті учителем, учив українських діток, їв хліб придбаний їх батьками українцями і навіть тепер їсть український хліб, та ще й досить смашний, а до українських справ, (хоча-б до того, щоб були в нас видання українські), становиться вороже. Не зрозуміло робиться, що се подіялося з нашими людьми в останнім часі, в ХХ віку? Замість того, щоб проводити все розумне, добре, пруть не зрозуміле, лихе. Кому і чому сі люде служать?

Візьмім хоть справу з комітетом по збору на пам'ятник Т. Шевченкові. На щоб уже, здається, святе діло, а й те йде, мов сонне. Ні, це самі наші українці винні, що опустили вуха, а д.д. Мещеряки будуть орудувать, та всю давнішу справу руйнувать.

Пора-б прокинутись, та хоч трішечки дбать про свої справи. **Старий земець.**

✓ **С. Кривий Ріг,** олександрівського пов. (Катеринославщина). Недавно в нас був селянський сход, зібраний паном земським начальником, Гладким, переведеним до нас з другого участка,—з села Воскресенки; там він на протязі короткого часу, кажуть, з'умів увесь участок під'охотити знищити „общину“, а перейти, по закону 9-го ноября, на „одруби“.

Як метець свого діла, п. Гладкий і в нас приступив з першого-ж ступня до задоволення селян в земельній справі. Намалювавши в своїй промові селянам чудову картину про власне, самостійне життя,—хоч і на 2—3 десятинах землі,—пан Гладкий під'охочував усіх кинути „нерозумне“ діло, общину, і перейти всім на одруби, щоб жити спокійно, як німці живуть на участках, обсажених кругом садками. Промова тяглася довгенько, мабуть з годину; згадано було все: і чорний пар, і травосіяння, і гній, той, що тепер по рівчачках у селах гине нізачо, і ще багато чого. Не згадано було ні одним словом тільки про добавку землі малоземельним, сподіваним „собственникам“. Селяне, звичайно, вислухали і мовчки розійшлись по дворах; один тільки селянин сказав: „жаль, ваше високоблагородіє, що ми сього перше не чули,—може-б зовсім сього не було, що у нас зробилося“. Як сі слова розуміть, зостається не розгаданим, бо останніми часами наш „народ-великан“ почав хитрувати,—у вічі правди не каже, бо зна, що часто за те й халепа трапляється...

Тутешній.

До відому.

При сьому 32-му ч. додається 11-те число „Молодої України“.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

О П О В І С Т К И .

Оповідання *В. Пчілки.*

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечеря, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

Вийшли 2-м видажкам

Драми й Комедії

Б. ГРІНЧЕНКА.

ТОМ I.

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

Открыта подписка на 1910 годъ (XVII г. изд.) на

НА ГОДЪ
БЕЗЪ ПЕРЕСЛАН

3 р.

Нужды Деревни

Подъ редакцией
А. П. Мертваго.

независимый,
прогрессивный,
безпартийный,
ежемесячный
сельскохозяйственный
журналъ

(ХОЗЯИНА)

НА ГОДЪ
СЪ ПЕРЕСЛАН

4 р.

«Нужды Деревни», ставя своєю цілю будити й направляти сел.-хоз. мысль, стремятся дать матеріалъ для чтенія исключительно оригинальный; редакция охотно платитъ поэтому высокой для сел.-хоз. журн. гонораръ, лишь бы обезпечить качество матеріала, не прибѣгая къ перепечаткамъ.

КРОМѢ обычныхъ для с.-хоз. журналовъ статей по всѣмъ отраслямъ сел. хозяйства, въ журналѣ помѣщаются ЕЩЕ: **передовыя** статьи, статьи по **общественнымъ** вопр., **хроника** обществ. жизни и **коопераци**и въ деревнѣ, **фельетонъ** на темы деревенской жизни, и, какъ у всѣхъ, **отвѣты на вопросы** (безпл.), при чемъ для этого одного отдѣла приглашено свыше 30 лицъ, а для юридическихъ отвѣтовъ—цѣлая группа юристовъ.

За 16 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные с.-хоз. писатели.

НОВЫЕ ПОДПИСЧИКИ **ЗА ОДИНЪ РУБЛЬ** могутъ получить **15 КНИЖЕКЪ** „Библиотеки Хозяина“ **НА ВЫБОРЪ** ТЕПЕРЬ ЖЕ

изъ 30 слѣдующихъ: 1) Кормленіе животныхъ. Основы нормаленія и расчетъ нормовъ. Мар. вет. В. Михайловъ. 2) Откормъ свиньи. В. Михайловъ. 3) Культурная мясная овода. А. Португаловъ. 4) Разведеніе гусей и утокъ. П. Абозинъ. 5) Интересы деревни и крестьянскія партіи. В. Анзимировъ. 6) Сколько въ Россіи земли и какъ мы ею пользуемся? С. Прокоповичъ и А. Мертваго. 7) Какъ устроить сел.-хоз. общество. А. Кулижннй. 8) Какъ вести дѣла кредитнаго товарищества. А. Кулижннй. 9) Сколько нужно земли хозяйну, чтобы съ выгодой работать. В. Винеръ. 10) Какъ использовать пустоши. А. Мертваго. 11) Заправка и удобрение почвы. Проф. Т. Локоть. 12) Для чего надо сѣять бобовыя растенія? В. Винеръ. 13) Какъ улучшить песчаную почву. Проф. М. Богдановъ. 14) Раздѣлка тѣла подл пахоту. А. Отыганьевъ. 15) Какъ хозяйствовать въ лѣсу. П. Сладковскій. 16) Навозъ и искусственные удобрения. В. Винеръ. 17) Известь и мергель, для удобрения почвы. В. Харченко. 18) Какъ устроить полевые опыты. Проф. Т. Локоть. 19) Уборка постныхъ луговъ. П. Сладковскій. 20) Силосованіе кормовъ. П. Сладковскій. 21) Устройство пчельника. М. Дерновъ. 22) Какъ сушить хлѣбъ. Проф. В. Горячкинъ. 23) Что даетъ машина хозяйну. В. Винеръ. 24) Какіе бываютъ плуги. Проф. В. Горячкинъ. 25) Какъ нарастаетъ дерево. П. Сладковскій. 26) Сохраненіе и заготовка рыбы и ся продуктовъ. П. Бородинъ. 27) Какъ надо строить амбаръ. И. Сладковскій, подл ред. проф. гражд. инж. И. Кугушева. 8) Переработка плодовыхъ деревьевъ. М. Рытовъ. 29) Посадка плодовыхъ деревьевъ. А. Гребнищкій. 30) Культура земляники и клубники. А. Мальца.

Подписная ціна: на годъ безъ перес. 3 р., съ перес. 4 р., на полгода 2 р. 25 к.

Номера для ознакомленія бесплатно.

Подписавшіеся въ ноябрѣ и декабрѣ получ. журналъ до 1 янв. бесплатно.

Адресъ конторы и редакціи: Москва, Воронухина гора, 24.

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у Львові щосередини.

Містить багато відомостей красивих і всяких інших.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австрії: річно 4 корони, піврічно 2 корони. В Німеччині: 4 марки. В Росії: на рік 3 руб. на півроку 2½ руб.

В Америці: річно півтора долара.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРІЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндога, ч. 7. „Громадський Голос“.

Г. ХОТКЕВИЧ.

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

Вийшла з друку нова книжка:

Щасливий деньок!

Сцена-жарт на 1 дію. Ф. Никипольчука.

Ціна 20 коп.

Склад видання в „Українській Книгарні“

Київ, Безаківська, 8.

РІДНИЙ КРАЙ

5-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узори.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.
„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Для сільських учителів, для сільських-господарських товариств, і всяких спілок (коопераційних)—Рідний Край в 1910 році коштуватиме без Молодої України—3 р., з Молодою Україною—4 р. (Розстрочка та сама). На „Молоду Україну“, випсану окреме від Рідн. Краю, опусту нема.

Адреса обох часописей: Київ, Блаквітненська ул., № 115.

Всі ціни і умови й для заграниці—однакові.

Приймається передплата на 1910 рік

НА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ІЛЮСТРОВАНУ ГАЗЕТУ

„СЕЛО“

(Другий рік видання).

Ціна на рік 2 руб., на пів року 1 р. 10 к., на 3 м. 60 к.

Хто випише газету „СЕЛО“ на цілий рік, той дістане при 3 числі дурно додаток **КАЛЕНДАРЬ-КНИЖКУ**.

Адреса: Київ, В. Володимирська № 28. Ред. газети „Село“.

СЕЛО призначається головним чином для хліборобів і робітників; воно подаватиме: статі й новини про чучасне життя на Україні, в Росії і за кордоном, з української і всесвітньої історії і письменства, артистичної творчости, з наук природних, лікарських, з сільського господарства, кооперації, техніки, гігієни і медицини, також вірші, оповідання ілюстрації при статях і осібі.

СЕЛО буде містити дописи з сіл і міст, звертаючи особливу увагу на рух освітній і економічний на селі; даватиме відповіді на запитання передплатників, а також поради спеціалістів: господарські, юридичні й лікарські в справах економічних і просвітних.

Редактор-видавець **Г. ЯМПОЛЬСЬКА**.

Приймається передплата на 1910 рік

на популярний літературно-науковий ілюстрований український місячник

Українська Хата.

Рік видання 2-й.

Напрямок журналу: національно-поступово-демократичний.

В 1910 р. „Українська Хата“ освітлюватиме можливо повно українське життя з погляду національно-культурних потреб України і міститиме: *белетристику*: поезії, оповідання, повісти, малюнки, нариси і т. в., статті *наукові*; статті *публіцистичні*, в яких обговорюватимуться всі пекучі справи українського життя, науки, літератури й мистецтва; статті *літературно-критичні*, з характеристикою творів і діяльності наших письменників, особливо сучасних; *огляди* преси української, російської, польської і инш. в звязку з українським рухом; *огляди* українського громадсько-культурного життя; *огляди* найцікавіших подій по-закордонного життя.

В 1910 р. „Українська Хата“ даватиме переклади творів з чужих мов і характеристики чужих письменств; даватиме репродукції творів українських художників, малюнки, віньєтки, портрети письменників і діячів українських.

В 1910 р. журнал буде збільшений в розмірі.

На підставі особливої згоди О. Олесь в 1910 р. всі нові свої твори міститиме тільки в „Українській Хаті“.

Передплата на 1910 рік на „Українську Хату“ 4 карб. (за кордон 10 корон), півроку 2 карб., окрема книжка 35 к. (з пересилкою 40 коп.), можна виплачувати частками по 2 карб.

Передплата приймається в головній конторі і редакції журналу: Київ, Бульварно-Кудрявська, 36. Або в „Українській Книгарні“,—Безаківська, 8; в книгарні „Літературно-Наукового Вістника“, Вел.-Володимирська, 28.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНІЖАХ“

Комедійка в 1-й дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора п'єси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника“ (Київ, Велика-Володимирська № 21).

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1910 р. 6-го Січня.

Число 33.

Підписки приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба заслати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Затвержений закон. Вісті. На Україні. Із життя українців на чужині (листи з Баку—*П. Оправхати*). Вірш—*Г. Чупринки*. Вірш—*І. Шокодька*. Йоганна жінка Хусова, (драматичний етюд)—*Лесі Українки*. Вірш—*Олени Журливої*. Українське слово й мистецтво. Граф Лев Николаевич Толстой і чернігівський селянин. Теревені. Оповістки.

Малюнок: Гурток українських письменників.

Друкується в Одесі і незабаром має вийти:

ПОВІСТЬ М. ГОГОЛЯ

„Тарас Бульба“

в перекладі М. Умахця.

Продаватиметься по всіх українських книгарнях.

Українські взори.

Збірник чисто народних українських узорів.

Олеги Пчілки.

Ціна 1 руб. 25 коп.

Tadeusz Michalski.

Współczesna Umysłowość polska NA UKRAINIE.

Kijów, 1910.

На крилах пісень.

ЗВІРНИК ВІРШІВ.

Лесі Українки.

Ціна 1 р. 50 к.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8).

Затвержені закони, переглянуті Державною Думою.

Як звісно, мабуть, усім нашим читачам, ті проекти (нариси) законів, що подають міністри на розгляд Державної Думи, що Дума розгляда і навіть ухвалює,—тоді тільки стають законами, коли їх потім ухвалить і «Государственный Совѣтъ» (Державна Рада), та коли затвердить своїм підписом Царь.

Отже коли, наприклад, тепер вже зовсім пройшов у Думі дуже важкий закон про волю віри, що дає право признаватися до кожної з признаних вір і сект, що дає право вільно переходити від однієї віри до другої, то се ще не значить, що все так по тому закону й буде: той закон ще не має сили, бо ще тільки пішов у Державну Раду.

З тих же законів, що вже ухвалено і в Державній Раді та ствержено Царським підписом, об'явлено недавно закон—про «воспитательно-исправительныя заведенія для несовершеннолѣтнихъ».

На законі власною Його Величності рукою написано:

«Быть по сему».

Ті встановища, що про їх говориться в новому законі,—заводяться не для карі за яку вчинену провину, а для підготовки дітей до чесного й трудового життя. Для сього ті встановища для неповнолітніх—мають виховувати їх, давати їм потрібну освіту й практичну науку, щоб вони могли собі потім заробляти на прожиття.

Всі такі встановища, засновані чи урядом, чи земством, чи городами, чи опрічними людьми, належать до відому міністра справедливости, по головному тюремному уряду. Від того міністра залежить відкриття сих установищ і затверження таких товариств, що мають їх نگهدжувать чи опікуватися ними.

У притулки для неповнолітніх приймаються засужені по суду, або ще тільки підсудні, опріч того й всякі недоростки, що не мають де прихилитися, а через те живуть бродячим життям; приймаються теж діти і по просьбі родичів.

У притулки для неповнолітніх не приймаються безрозумні, душевно-хворі, або хворі падучою, глухонімі, сліпі, каліки, не здатні до роботи.

У прибувших вихованців повинні бути метрики, а як їх нема, то уряд того встановища, до якого їх прийнято, сам клопочеться, щоб добуть ті метрики.

Коли вихованці пробувають під слідством, то знаходяться під орудою прокурора.

Установищам для справляння неповнолітніх дається від уряду підмога і всяка пільга (між иншим вони не платять гербового збору, квартирного й т. и.). На прожиття кожного вихованця дається подвійно проти того, скільки дається на арештанта в тюрмі.

ВІСТІ.

◆ **Царське пробування.** Царь з Царицею й з усією Родиною, зустрівши в Севастополі тіло Великого Князя Михайла Миколайовича, переїхав у Царське Село. На Новий рік був урочистий вихід у Царсько-сільському дворці: всі міністри і всі посланники чужих держав приїздили на поздоровляння Царя з новим роком.

◆ **Помилування.** Царь помилував Юшкевича-Красковського й Половньюва, членів „русского союза“, засужених фінляндським судом по справі за вбийство Герценштейна.

◆ **З'їзд діячів проти - алкоголізму,** (надмірного вживання спиртових напиків). З'їзд сей відбувається в Петербурзі. Прочитано багато відчитів, що вказують причини алкоголізму, так дуже розпростореного в Росії, і способи поменшити його. Відчитів, де говорилося про монополію,—урядовий продаж горілки й спирту,—не дозволено було читать на з'їзді.

◆ **Портова справа.** В морському військовому суді розбірано справу інженіра Никулина: він так збудував морську „набережну“ при городі Владивостоку, що тая набережна провалилася, на протязі 45-ти сажнів. Суд постановив висловити інженіру Никулину „выговоръ“ у „приказі“ й стребувати з його втрату через провалення набережної,—як виясниться, які саме кошти пішли на будову тих 45 сажень.

◆ **Политичні справи.** В Петербурзі судова палата присудила дворянці, курсістці Барановій чотири роки каторги за належність її до партії соціалістів-революціонерів. Її обвинуватили в тім, що вона держала в

себе бомби, хоч ті бомби принесено було до неї тоді, як її не було дома.

◆ **Чума.** Ся страшна хвороба завелася в астраханській губернії. Стараються яко мога припинити її, однак вона по троху розпросторюється.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Заборона української мови в київській земській „Газеті“.** На остатнім засіданню київського земського комітету, між иншим, було розглянуто питання про вживання української мови в київській земській газеті, бо дописи в цю газету надходять писані найбільше українською мовою; але земська управа ще літом заборонила редакції „Газети“ їх друкувати. Голова управи, д. Суковкін, додав до сього, що дописів українською мовою зовсім не треба містити в газеті, бо це річ зайва. Гласний Рева казав, що коли містити в „Газеті“ дописи українською мовою, то треба їх друкувати таким правописом, як діти звикли читати в школі. Гласний Залеський казав, що можна-б друкувати в „Газеті“ українські дописи, тільки „звичайною, народною, шевченківською мовою; се було-б до-речі хоч би вже через те, що старі селяне не розуміють добре російської мови“. На се пан председатель Суковкін відповідав: „всьо равно—я і сочиненного, і шевченковскаго язика не знаю“... При голосуванні—невеликою більшістю голосів українська мова в „Газеті“ „признається не желательной“.

З таких-то людей складається уряд київського земства: председатель управи не соромиться сказати, що він *зовсім не пам'ять* мови великої більшості населення—в тім краю де він сидить і орудує!..

◆ **Народні читання.** Впорядники народніх читаннів у театрі Квітчиного парку на Основі, під Харьковом, разом з читанням для дорослих, влаштовують ще читання й для дітей. Недавно відбулося два читання. Для дітей було прочитано оповідання „Чорноморці у неволі“; читання—дітям дуже сподобалось.

◆ **Переселення.** По відомостях 1909 року виходить, що число переселенців з Київщини, Волині й Поділля побільшало проти 1908 року—вдвоє. Найбільше мандрує людей з Київщини.

◆ **Халерна виставка.** В Києві відкрилася халерна вистава, улаштована київським земством. Мається на меті ознайомити громадянство з тим, звідки береться й як розпросторюється халерна зараза, як розпізна-

вати халеру в хворого та як боронитися від неї. Вистава протягнеться до 15 січня.

Із життя українців на чужині.

(Листи з Баку).

(Далі).

Але які-ж саме ті українці, що для їх заведено в Баку „Просвіту“?

Велике число наших земляків-українців, що тутечки з денного заробітку живуть,—пролетарі; для боротьби з капиталом вони мають один тільки спосіб: множити ряди пролетаріата. І множать вони ті ряди—народженням великого числа нащадків.—Щож до національної свідомости, то в сих „рядах“ хіба одна тисячна доля таких, що не забули себе й свого рідного.

Більшість говорить на-пів по своєму, а на-пів.. бог його зна по якому, бо й великоросійським, (чи московським), того балакання теж назвати не можна.

Тричі смішно з сих людей, а вдесятеро більше—жаль сих людей!..

Звуть їх тут,—і вони навіть не ображаються тим,—„шушинські малороси“.

А що воно означає —„шушинський малорос“, я оце й скажу.

Вам відомо, читачу, що є на світі всяка скотина, всякої породи й розбору, а між иншим є осел і ішак.

Осел—це завбільшки з коняку, а ішак—це такий же самісінький осел, тільки він не буває більший від одногодка-лошати, а то й менший зростом.

Осел реве по осячому, а ішак, хай Бог простить,—по чортячому. Як зареве, то на той світ утік би, аби не чути того реву! І от, додумалися люди, щоб з оцих двох „націй“ виробити одну путящу,—щоб була не така уперта, як осел, і не така дрібна та ревуча, як ішак; за для сього злучають осла з ішачкою.

Виродки ці звісно така-ж скотина, як і їх предки, але менші за осла, а більші за ішака і ревають трохи „приятніше“ від ішака.

„Хвабрика“ така з початку з'явилася в місці Шуша, а через те й звуть оцю удосконалену породу „шушинський ішак“, а коли зареве він, то—„шушинський соловей“, а наших земляків—„шушинські малороси“. Рідня, як собі хочете, така, що путній чоловік повинен би одхреститись від неї, але..

Азіятські племена, хоч би в який жупанець європейський одягнулися, хоч би як з-окола здавалися „англичанами“, але зостаються дикарі-дикарями, і наш

дядько немов більше має права на назву—„цивілізований“. А про-те, оці дикарі, треба віддати їм честь за це, мають національну гордість, і вважають тих ні за що, котрі сами себе не знають. У них слово „хахол“—лайка. Коли вони кажуть: „эхъ, ты хахоль глупий“, то ця людина на їх погляд нижча дурня,—така як „хахол“; про неї не варто доброго слова тратити,—„шушинський ішак“..

Знайшлися люди, що для їх слова Т. Шевченка „Обніміте, брати мої, найменшого брата“—не порожній згук, і служать не для всолоди слуху приємністю й м'яккістю складу... Їм дуже боляче було чути й бачити, що їх братів до ішаків рівняють... І бажаючи дійсно що просвітити їх, викликати в них повагу до себе, до своїх рідних і рідного,—заснували отутечка, в „Персії“, Просвіту.

Часом кажуть, що *особ* не треба вказувати; але-ж чому не згадати добрих людей, що добре діло творять? Дуже мало в нас таких людей, щирих людей і справжніх діячів, на ниві пробудження соннюг та лінтяюг українців, і громадянству нашому коли не обличчя, то хоч призвища їх треба знати й шанувати.—Отже заснувалася тут „Просвіта“, дякуючи праці й загарли-вості д-ів Л. Кобилянського та Н. Байздренка. Д. Кобилянський і тепер працює. Він і головою „Просвіти“. А д. Байздренка не залежні від його обставини відірвали від праці... Одбувши кару по суду, він і бажав би повернутись в г. Баку, але йому забороняють. А дякуючи тому-ж д. Кобилянському, та д-ю О. Гладченкові, „Просвіта“ стала тим, чим вона й повинна бути. Свої власні бібліотеки віддали вони в „Просвіту“; отже в справі духовній нестачі нема, аби тільки люди були путні, та йшли в „Просвіту“. Але отут-то не так воно й є... Правду буду говорити. Може, вона кому і в око шпигне, але чом-же й не бути сьому?..

З початку, як заснувалася „Просвіта“, (в октябрі місяці 1907 року), справа немов жваво йшла. Не тільки свої, а й чужі цікавились нею: „Просвіта“ звернула була увагу на себе місцевого громадянства й печаті. З'являлися навіть „ядовиті“ шпильки. Наприклад, в сатиричному тижневику „Вайвай“ намальовано було таку карикатуру: зібралися члени „Просвіти“—поляки, вірмени, осетини, жиди й татари, а Тарас Шевченко дивиться з гори, журиться та й питає: „а де-ж українці“?.. А в другому числі було таке; городовий добивається в двері „Просвіти“ і гукає: „чи між вами немає часом інородців“?—„Гостроуміє“ дуже дешевеньке (а через те й поганеньке). Але сами ж українці підхопили це глузування й пішли з ним носитись,—вибачайте на сім слові,—„як дурень з свинячим пузирем“.

Тим часом нічого в тім дивного не було, що в члени „Просвіти“ вступило було з початку де-кілька жидів. Тепер-то вони вже доходять своїм розумом до того „справедливого“ висновку і з „громадянською сміливістю“ заявляють, що „Україна—це абсурд“, що живуть вони „не вь какой-то Украинѣ, а вь російской державѣ“. Отже вони тепер не дуже-то сприяють власному рухові тієї країни, котра пшенишними паляничками та курячими пупчиками їх годувала й годує, а сама голодувала й голодує... А років зо-два назад українці мали честь бути вдостовними сімпатіями жидів. Ото-ж і в бакинській „Просвіти“ було півтора жидки. А що прималював карикатурист ще й татар та інших людей, то це для того, щоб йому-ж самому з своєї роботи смішніше було!..

Чимало вступило в „Просвіту“ прихильних до України—за її пісні, за її смертельні любовні „терзанія“ на сцені, за її „благозвучні“, ніжно-ласкаві словечка: „квітенько“, „зіронько“, „сонечко мое ясне“ й інші такі. Але спасибі й за це! Ніякого поводу це не давало ще українцям цуратися „Просвіти“, через те, що „там, мовляв, така публіка, котра не так Україну й український народ розуміє“. Навпаки, повинні були українці показати і доказати людям, що Україна достойна поваги й за щось інше.

Але свої почали кепкувати та „критикувати“, ревти на „Просвіту“, як бугай на погоду, і держатись осторонь. Багато з'явилося таких „добродіїв“, що не тільки не давали ні моральної, ні матеріальної піддержки „Просвіти“, а ще й інших *свідомо* байдужістю заражали.

І в наслідок того—„Просвіта“ не має й помешкання... Нема куди зійтись... Справляли панахиду по патронів „Просвіти“, генієві України,—по Тарасові Шевченкові,—то добродіям членам Просвіти „часу не було“ прибути на цей вечір...

Цілий сей рік „Просвіга“, не жила... Ледві спромоглися своїми силами улаштувати два вечорі, в пам'яті Шевченка та—І. Тобилевича (Карпенка-Карого). Але упорядковуючи оці вечорі, мусили прохати чужих допомогти в сьому, (і вони не відмовили), тоді як своїх туг—„нехай Бог не вменшал“ І знов же таки вдарилися наші „в критику“. Як його,—кажуть,—ходить і діло мати з „Просвітою“, коли на нашій сцені чуєш замість „хвірточка“—„калітка“. І це-ж кажуть ті, що знають же добре, як і їх степенство, і інших таких-же невпросимих та упертих „малоросів“ уклінно прохали взяти участь і вони могли се зробити, але вломилися в амбіцію,—не хочуть; а „критикують“!

Це другий розділ наших українців; їх „шушин-

ськими малоросами“ назвати не можна, бо вони-ж люди здатні навіть і до „критики“... Обвинувачують вони „Просвіту“—або в тому, що вона дуже широко сягає, або в тому, що дуже вузько—і одягається в несимпатичну комусь „національну тогу“ (дозволяємо собі розуміти—свиту!). Не рахуються люди з тим, що в Просвіті зовсім нема грошей, що як би д. Кобилянський не давав для „Просвіти“ своєї власної газети „Рада“, то й читати би нічого було з своїх газет, бо виписати нема за що; члени „Просвіти“ членських вкладок не дають... Коштів нема, допомогти не хочуть, а обвинувачують і по всьому городу просторікують, що не святкувати гоголевського свята—це вже явні признаки „істинно українського хуліганізму“, „крайньої національної вузкості“... Приємно, що вони люди з національно-„широкими“ поглядами.. Думка така, що це-ж вони відповідну своєму поглядові свою українську літературу одержують, а значить—і за це слава тобі Господи! Але нічого подібного. Мають вони змогу, затрачують кошти на московські газети, книжки, журнали та альманахи, а своїх газет собі не спроважують... Бо „українські видання всі вузькі“; або „снаги у них не вистачає“... Хоть вони і в цупких комірцях, і в модній одежі, хоч вони люди й хороші, але сих українців, дійсно, можна назвати словами Шевченка—„Славних прадідів великих правнуки погані“!.. (С дуже багато й бутафорних українців, що для їх плахта й біленька сорочка на гарній молодиці—це все. Пісня, гопак, вишкварки з сала—це для них ідеал боротьби України. Але цьому й дивуватися не можна. Я думаю, що й свідомий українець, гадаючи про кращу долю нашого народу, не від того, щоб наші люди замість драної одежі мали свою гарну, та замість сухаря з водою Или галушки з вишкварками?

В. Оправхата.

(Кінець надійде).

Жертви буднів.

(Вільний віри).

(Присвячую „Спільці захисту жінок“).

Ніч перед святом...
Зорі на небі горять.
Сніг—наче іскрами всипаний килим.
Улиця світла. Дівчата стоять.
Кожная з поглядом роблено-смілим.
Місто шумить. Люди шумлять.
Свято надходить, в грюкоті, в шумі.
Тихо, так тихо дівчата стоять,

Наче не хочуть податись задумі.
Ніч. Ліхтарі миготять.
Сиплються іскри огненні.
Наче примари, дівчата стоять,—
Улиці жертви буденні.
Все таке радісне, пишне, гучне,—
Тільки здаються сумними дівчата.
Свято для інших сумне.
Жертви буденні не знатимуть свята.

Грицько Чупринка.

* * *

Сад, за садом тиха річка...
Гай... діброва... темна нічка...
Тягне з річки прохолода...
Пахне цвітом.. Що за врода!

Поривається серденько:
Там калина, соловейко,
Мій миленькій із-за гаю
Вийде, вийде, заспіває...

Гук по гаю, по долині,
По діброві геть полине,
Повний чару, на хвилину...
Я крильми туди полину!

І. Шокодько.

1909 р.

Йоганна жінка Хусова.

(Драматичний етюд).

(Кінець).

(Увійходить Йоганна, бліда як смерть, у руках у неї покраси)

Хуса (до Йоганни).

Все є? Гарзд. Тепер іди вбірайся.
Сабіно, ти допоможеш!

Йоганна (тихо). Я сама...

Хуса. А я кажу,—Сабіна хай поможе,
Бо ти-ж сама либонь того не знавш,
Яка тепера поведінка в Римі
На зачіски. А Марція вже звісно
Доглядяться, як що не до ладу
В уборах буде,—я-ж того не хочу,
Щоб нас почесна гостя осудила.

Сабіна (до Йоганни, облесливо).

Нехай дозволить владарка покласти

Крихіточку їй фарби на обличчя,
 Бо трішечки здороження помітно.
 Твоя рабиня вже доложить хисту:
 Всі зморщечки отут по-при очицях,
 Навколо вустоньків і між брівками
 Чудово замалює, зробить личко
 Таке свіженьке, як було колись!

Йоганна (*неживим голосом*).

Ходім; роби, що хочеш.

Хуса. Тільки швидче!

(*Йоганна виходить, за нею Сабіна з оджею*).

Раб (*з'являється на порозі*).

Прибув високородний Публій в гості!

Хуса. З дружиною?

Раб. Сам, без жони, прибув.

Хуса (*стиха сам-собі, заклопотаний*).

Що за притичина?..

(*Раб тим часом розсовує занони, що закривали середній вхід до кімнати, odkриваються сіни й видно, як у них вступив знадвору Публій. Він ще молодий чоловік, але поважний рухами й вирзом обличчя; тога на ньому так уложена, як личить людині значно старішій, — широкими заламами і спущена в подолі низько, мало не до п'ят*).

Публій (*ще з сіней*). Здоров Хузане!

Хуса (*кидається йому на зустріч*).

Щасливий надто, що тебе вітаю!

(*Веде Публія за руку до порога світлиці, на порозі випускає руку, вклоняється й пропускає гостя на-перед, поводячи руками на знак люб'язного запрошення. Потім, посадовивши Публія на кріслі, сам сідає напроти нього на диванку*).

Чому-ж твоя високородна пані
 Мене, свого раба, не вшанувала,
 Як намірялась?

Публій (*по хвилі намислу*).

Та... скажу по правді,

Ми вибрались у-двох, але жона
 Лишилась там коло мійської брами.

Хуса (*стурбовано*).

Чого? Що сталося?

Публій. Нічого ніби,

Та ми в дорозі поговорі почули,
 То Марція й наважилась пождати,
 Поки я дам їй знати, чи годиться
 Сюди прибути їй.

Хуса (*удає, що нічого не догадується*).

Та що-ж таке?

Який же поговорі? З якої речі?

Публій. Я власне й на хвилину не повірив.
 Та хоч би навіть і була в тім правда,—

Я на балачки людські не вважаю;
 Але моя жона, як сам ти знаєш,
 Суворозвичаєм. Воно то правда,
 Що жінці, ще й матроні, випадає
 На кождий крок свій уважати пильно.

Хуса. Запевне так. Та я-ж би не насміливсь
 Таку поважну гостю наражати
 На щось їй не-до-ладне.

Публій. Ого-ж ті.

Я сам їй се казав. Проте не вмовив,—
 Лишилася таки пождати звістки.

Хуса. Яка-ж їй саме звістка пожадана?
 Я в-мить пошлю до пані скорохода
 З відповіддю, аби я знав питання!

Публій (*помалу, неохоче*).

В дорозі нам наклепано, що ніби
 Твоя жона покинула госпóду
 І подалась на безвість, а що ти
 Розлуку ніби маєш брати з нею
 І... Ні, сього не випадає мовить...

Хуса. Прошу тебе, доказуй все до краю.

Публій. Що ніби розпаношилась у тебе
 Якась рабиня... і що ту рабиню
 Наважився ти взяти за дружину!

Хуса (*сплескує руками*).

Нечувано! Які безчільні брехні!
 Хоч би крихітка правди! Ну, вже й люде!..
 Моя жона здоров'ям занепала
 І їздила до батька у Сарон,
 На купелі з квіток, бо їй ті ліки
 Надзвичай помічні. Але-ж тепера
 Дружина дома вже і до послуги
 Твоїй пречесній пані. Чи дозволиш
 Гонця послати?

Публій (*потакує головою*).

Будь ласкавий.

Хуса (*плеще в долоні і з нетерплячки йде сам на зустріч рабові в сіни. До раба, що в сінях*). Миттю

Пошли Габала до мійської брами!
 Хай скаже Марції високородній:
 „Хузанова жона, Йоганна, просить
 В свій дім шановну гостю завітати“.

Публій (*голосно озивається, не встаючи*).

Додай, що Публій радить не баритись.

Хуса (*до раба*). Ти чув? Нехай Габал біжить що-духу!
 (*Вертається до Публія*).

Моя жона ще й знов захорувала-б,
 Як би шановна Марція і справді
 Обом нам завдала такого жалю,
 З дороги завернувшись до-дому.

Я сам не знаю, що було-б зо мною,—
Таку високу честь і так втеряти!

Публій. Я розумію, що гостинність ваша
Була-б уражена, але про честь
Нема що говорити, бо приставник
Тетрарховий—сам не малий вельможець.

Хуса. Не так, мій гідний гостю. Найчільніший
Провінціал зрівнятися не може
З тим, хто зветься „римський громадянин“,
А ти-ж при тому й иншу гідність маеш.
Моя жона не простого коліна,
Та все-ж вона сама те добре тямить,
Яке належить місце їй при тій,
Хто всіх матрон переважає родом.

Публій. На жаль, не всі у вас тут в Палестині
Шанують римське ймення. Є такі,
Що раді-б згладити його зо світа.

Хуса. Яке безумство!

Публій. Ще-ж бо найприкріше,—
Такі думки живуть в тих головах,
Що наче-б то повинні бути світліші,
Ніж голови поспільські.

Хуса. Ох, на жаль,
На сором Палестині, сьому правда!
(*Присувається ближче до Публія і говорить тише*).

По приятні признаюся тобі:
Мені ті люде труять пробування
По-при особі нашого тетрарха—
Нехай йому Господь продовжить віку!—
Звичайне, він їх збутися не може,
Бо то все родичі його дружини—
Хай Бог її удержить при здоров'ї!—
А ті ніяк забутися не можуть,
Що з них колись були царі тутешні.
Ото-ж мій владарь мусить їх терпіти,
Хоть жаль дивитись, як вони снують
Навколо нього павутиння злости
І замислів злочинних. Страх бере
За розум і чесноту мого пана,
Коли такі тарантули отрутні
Домують вкупі з ним без перестанку.

Публій. Се справді товариство не найліпше
Для вірного підданця Риму. Цезарь
Либонь загожений не був би з того,
Як би довідався.

Хуса. Се я сказав
Тобі по приятні, як річ опрічну...

Публій (*немов не почувши остатніх слів Хуси, змі-
няє розмову*).

А тут у вас у Галилеї—гарно!

Далеко придобніше, ніж в Юдеї.
Так яось зелено,—гаї та луки,
І гори не такі сумні та голі.
Моя жона побачила за містом
Чіюсь маленьку віллу—незогіршу—
І мовила: „Отут би я жила,—
Се наче Тускулум“!

Хуса (*удав надзвичайну радість*).

Яке се щастя!

Я можу зараз волю ту вволити,
Бо вілла та моя! Благати буду
Твою дружину—в дар її прийняти.
О, се-ж мене навіки ущасливить!

Публій. Не буду відмовлятися за жінку,
Либонь вона сама прибуде хутко.

Скороход Габал (*вбігав задиханий*).

Високородна Марція зволила
Вже рушити до двору мого пана!

Хуса (*Габалові*). Звісти мою жону. (*Габал виходить*).

(*До Публія*). Вона тепера

Моїй матусі де-що помагає:—
Старенька вже не здужає ходити,
А на рабинь спуститися неможна
У догляді за матіррю.

Публій. Запевне.

Либонь було сутужно без невістки
Твоїй матусі?

Хуса. Ох, і не сказати!

Вони-ж так любляться! Але матуся
Вже згодилась терпіти, щоб Йоганна
Поратувать могла своє здоров'я,
Бо се-ж конечна річ.

Публій. А вже-ж, відомо!

Хуса (*встає*). Коли дозволиш, я піду на зустріч
Твоїй дружині.

Публій. Добре, вийдем разом.

(*Ідуть через сіни, Публій попереду, Хуса позаду.*
*На ході, Хуса шепоче до придворного раба: „Біжи до па-
ні,—хай там поспішиться“! Раб швидко подається*).

(*Який час нема нікого, згодом увіходять Публій і*
**Марція поруч, за ними Хуса. Марція немолода вже па-
ні, одличчя суворого римського типу, рухи повільні, пово-
діння гордовите; одежа на їй уложена дуже майстерно;
довга, дрібно зафамдована стола, темна, шовкова, з дов-
гими рукавами, з вузькою, але чудово гаптованою ли-
твою, тягнеться з-заду по землі на локоть; на голові у
пані покривало, (яснішої барви й з тоншої ткани, ніж
стола), притримане тоненькою діадемою старою золота.
Крім сеї діадеми та ще коштовної камеї коло коміра—
покрас на матроні ніяких. Волосся зачесане з мистець-**

кою простотою, розділене проділом і попущене так, що покриває більшу частину чола й спадає хвилястими кучерями од скронів на груди).

Хуса, посадовивши гостей, сам не сідає).

Марція (до Хуси).

А що-ж се я не бачу господині?

Хуса (ледве ховає свою безпорадність).

Вона от-от надійде привітати

Осяйне щастя у твоїй особі.

Либонь її затримала матуся.

Клопочеться Йоганна бідна з нею!

А ще й сама нездужала недавно...

Марція (до Публія, трохи підводячись, мов хоче встати).

То може ми не в пору прибули?

Хуса. Хіба-ж коли не в пору сонце сходить?!...

Та ось моя жона, твоя слугиня!

(Увіходить Йоганна, розкішно вбрана; у сріблястій, прозорій, вишитій шовками одежі, у золотому поясі; старосвітські великі обручки на руках, внизу й вище локтя, на пальцях скілька перстнів з самоцвітами, на ший рясне перлове намисто, на юлові сітка й штучний убір з золотих обручів, шпильок, гребінців; довгі зашпильки висають аж до сурелів. Обличчя дуже підмалюване, скидається на маску. Йоганна стає на порозі і мовчки низько вклоняється юстям. Публій встає їй на зустріч, Марція лишається сидіти).

Публій (до Йоганни).

Саронській квітці мій привіт! Я радий,

Що рідний край вернув тобі здоров'я.

(Йоганна дивиться на нього, не розуміючи).

Хуса (пошепки їй). Що ж ти мовчиш?

Йоганна (безвиразно). Вітаю, чесний пане.

(До Марції). Прошу пробачити твоїй слугині,

Що не ввідалася тобі на зустріч.

(Сідає коло Марції. Хуса сідає коло Публія).

Марція (обзирає Йоганну з юлови до п'ят).

Се не дивниця,—ти роботу мала.

Публій (до Марції).

От, розпитай лиш нашу господиню,

Які то саме купелі з квіток

Вона в Сароні мала,—може-б варто

Поїхати й тобі туди на купіль,

Адже Сарон уславився квітками.

Марція. Невже там тільки й слави, що квітки?

Публій. (З поглядом на Йоганну).

Ні, ще й саронського жіноцтва вродо.

Марція. Жінки на сході може й не погані,

Але, на жаль, вони збавляють вроду

Надмірним малюванням,—вимагає

Того від них либонь краєвий звичай.

Що правда—фарби кращі тут, ніж в Римі.

В нас не вдали-б ніяк такої барви.

(Показує на волосся Йоганни).

Йоганна. Волосся я не фарбувала, пані.

Марція. Я власне не про те-ж і говорила.

Лише завважила, що сеї барви

Аби-який фарбяр не може вдати,

Та рідко де трапляється й в натурі.

Я тільки раз подібне щось вбачала

І то таки було—тут в Палестині.

Хуса (з ледве помітною тривою).

Коли-ж то саме трапилось, пречесна?

Марція. Недавно, сеї весни. На той час

Були ми з мужем у Єрусалимі.

Я з нудів гинула у тому місті!

З нічев'я навіть згодилась дивитись

На те видовисько, як розпинали

Якихсь там трьох злочинців.

Хуса. Як-же пані

Сподобалося теє?

Марція. Не цікаво.

Хоч, правда, я спізнилася на те,

Як саме до хрестів їх прибивали,

Застала вже, як висіли й конали.

Було людей при тому не багато,—

Само простацтво; плакали, кричали.

То не видовисько, а просто бешкет!

(До Йоганни). І здумай, пані, у тому гурті

Я жінку вгледіла з таким волоссям,—

Але-ж точнісінько!—як от у тебе.

(Хуса каменеє з жаху. Йоганна дивиться просто в-вічі

Марції, але та спокійно править далі).

Була напевне барва натуральна,

Бо то була простачка, а вони-ж

Коли й фарбують, то звичайне бридко,

От, чимсь таким рудим. А те волосся

Було—нестеменісінько, як в тебе.

Обличчя я не бачила. (**Хуса зітхав з полегшенням**). Бо жінка

Лежала ницьма, розпростершись долі,

Немов без пам'яті, а може п'яна,

І всю її—волосся покривало,

Як мідяним щитом. Один розп'ятий,

Конаючи, щось крикнув, певне з болю.

Тут жінка почала волосся рвати,

Без крику, без ридання, так як мичку,

Мов їй і не боліло. Скрізь навколо

Його розносив вітер. Чиста шкода,

Як тої вроди люде не шанують!

І що за дикий звичай—виявляти

Так неподобно тугу? (*Завважав, що Йоганна відхилилась і закрила очі з виразом глибокого страждання.*)

Що з тобою?..

Тобі недобре?.. Дати камфори?

(*Дістає з мішечка, що при поясі, шматочок камфори й дає понюхати Йоганні.*)

Я ще з конвалії тут маю ліки.

Ось випий, се на серце дуже добре.

(*Подає маленький слоїчок Йоганні, тая не бере й хитає головою, що не треба. Марція з ображеним видом хоче сховати слоїчок в мішечок.*)

Коли не треба, я не накидаюсь...

Хуса (*суворо*).

Йоганно, випий і подякуй пані!

(*Бере з столика невеличку чарку, вклоняється Марції, бере в неї ліки, наливає в чарку й подає Йоганні. Йоганна тремтячими руками бере чарку й випиває ліки.*)

Марція. А що? вже ліпше? правда, помічне?

Хуса (*нахилившись до жінки, мов з уважності, шепоче врізно*).

Та дякуй-же!

Йоганна (*слабким голосом*).

Я дякую... Вже ліпше...

Марція (*до Публія*).

Се дивно, як тут всі бояться крові
І всяких мук! Згадати—зараз млости!

Публій (*до Хуси*).

Цікавий, чим ви бавите народ?
Ні гладіаторських боїв, ні цирку,
Ані театру навіть! Инколи хіба
Когось там розіпнуть—ото і все?

Марція. Та й гарного нічого не вбачаю

У тих розп'яттях:—витягнене тіло,

Опухлі руки й ноги... (*До Йоганни, що знов має мучений вираз*). Знов недобре?

Йоганна (*робить зусилля й гмує свою муку*).

Щось... голова болить...

Марція. Яка ти квола!

А знаєш, то тобі ще може вадить,

Що ти такі важкі покраси носиш.

Сей пояс кований—який тягар!

Або й такі обручки—се-ж кайдани!

На голові десь півталанта злота,—

Не дивно, що вона тобі болить.

Та й перли річ не легка, я те знаю.

Се певне теж такий краєвий звичай?

Хвала Богом, що в Римі вже немає

Такої поведінки!

Хуса (*під час мови Марції з досади кусає зуби*). Се матуся

І примусила отак убратись.

Звичайне, мати, як стара людина,

Не розбірає, що в часи новітні

Неможна звичаїв старих держати.

Я сам казав: навіщо се? Та мати

Вражається, коли в її клейноди

Невісточка кохана не вбереться.

(*Показує на покраси*).

Се речі все, як бачиш, старосвітські.

Про тії перли є у нас в родині

Переказ, що аж триста водолаз в

Втопилося, шукаючи їх в морі.

Марція (*придиляється до перлів, що на Йоганні*).

Цікаво!.. Що-ж, намисто непогане.

(*Хуса подає Йоганні знак очима, щоб віддала Марції намисто*).

Йоганна (*здіймає намисто з шиї й подає, вклоняючись, Марції*).

Прошу, прийми на спомин про гостину.

Марція (*ледве гмує жадібну втіху, беручи перли. До Йоганни, значно привітніше, ніж досі*).

Хоч я й не дуже в сих речах кохаюсь,

Та пам'ятка від любові Йоганни,

Хоч-би яка, для мене завжди мила!

(*Надіває намисто*).

Хуса. Вшануй, причесна пані, і мене,

Приятельки твоєї чоловіка,

Зволи прийняти в дар від мене віллу,

Що не здалась очам твоїм нікчемна.

Публій (*До Марції*).

Ти пам'ятаєш?—там в гаю, за містом.

Марція (*спалахує радіощами*).

Ах, тую!.. Я не хочу ображати

Гостинности твоєї, гречний пане.

Адже, по східньому звичаю, гості

Не сміють відмовлятись від дарунків,

Бо то була-б господарям образа?

Хуса. А вже-ж, такий у нас ведеться звичай.

І я безмірно вдячний за уважність

До мене й до звичаїв мого люду.

Марція. Коли-б-же я могла надію мати,

Що ми вас привітаємо у Римі!

Публій. Наш друг у Римі буде незабаром

В одній поважній справі.

Марція. Дуже мило!

(*До Хуси*). Конечне мусиш і Йоганну взяти,—

Я покажу їй всі пишноти Риму!

Хуса. Чи варті-ж ми такої шани, пані?

Публій. Я певен, що і в Цезаря в палатах

Саронську квітку не морози стрінуть.

ГУРТОК УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ.

Сидять: 1) М. Коцюбинський, 2) В. Стефаник, 3) Леся Українка. 4) Г. Хоткевич, 5) В. Самійленко.

Стоять: М. Старицький і О. Пчілка.

Знято в Полтаві, фотографом Хмільевським, під час відкриття пам'ятника І. Котляревському,

Марція (лягнувши скося на Публія, до Хуса).

Чи звідси видко мій новий маєток?

Хуса. А як-же! Тільки вийти у садок
Та трошечки здійнятися по сходах,—
Зовсім не прикрі сходи, запевняю!—
Увесь маєток наче на долоні.
Зволиш пити?

Марція. Я залюбки.

Хуса. Йоганні

Дозволь, шановна пані, тут лишитись,
Ій ще не сила сходити на гору.

Марція. А вже-ж, а вже-ж, нехай щадить здоров'я!
(Завважачучи, що Публія наче думає лишитися з
Йоганною, суворо глянула на нього).

А що-ж ти, Публію, хіба не йдеш?

(**Марція з Публієм виходять у садок, Хуса від-
стає від них. Чутно з надвору голос Марції: „Глянь,
Публію, там озеро! Як гарно!“**).

Хуса (шпарким, прилушеним голосом до Йоганни).

Я мало не забув тобі сказати...
Поклич... Ні, краще йди сама в пекарню
І розкажи, як треба готувати
Ту поливку до риби, по саронськи,
Що ти колись для претора варила;
Наглянь, щоб там П не зопсували.
Се дуже важна річ!

Йоганна. Я допильную.

Хуса. Я Марцію вже якось тут забавлю,
Поки ти справишся... Та слухай, жінко,
Не будь як зварена! Се що за спосіб
Гостей вітати? Слова не промовить!
Як вернешся, щоб я не бачив більше
Тих погребових строїв! Чи ти чуєш?

Йоганна. Я чую.

Хуса. З Публієм гречніша будь,

Та тільки так, щоб Марції не гнивать.

Йоганна (хоче щось заперечити).

Я...

Хуса (нізким рухом перебиває).

Ну! гляди мені—шануйся!

(Свариться пальцем і поспішав в садок до гостей).

Йоганна (сама. Падав на коліна і здіймає руки).

О, Господи! чи довго сеї муки?..
Учителю! На що мене покинув?..
Коли-ж те царство Боже? де-ж воно?!
Чи доживе душа моя до нього?..

(Мовчазне, здавлене ридання без сліз потрясав все її ті-
ло. Вона встав і, хитаючись мов билина од вітру, вихо-
дить із світлиці).

Леся Українка.

N. N.

Без тебе бути, чи з тобою—
 Мені тепер усе одно;
 Гора не сходиться з горою,
 І ми не сходились давно.
 Чужі ми. Чуєш? Ні бажання,
 Ні згук пісень не зблизить нас;
 Прошло щасливе кохання,
 Боги сховались на Парнас—
 І там пісні свої співають,
 Сміються, дивлячись на мир,
 Глузують з тих, що розбивають,
 Як ми з тобою, свій кумир!

Олена Журлива.

Київ, 1909 р.

Українське слово й мистецтво.

◆ Нові видання Київської „Просвіти“. „Святий вечір“, оповід. О. Єфименковсі, ціна 5 коп. „Галичина“, історично-етнографічний вислід у простому викладі, В. Доманицького. Ц. 12 к. Обидві книжки з малюнками.

◆ Українська педагогічна часопись. Коло сеї часописі вже де-хто захожується, в Київї. Подається до затвердження прохання про дозвіл і програма. Одначе коли саме зможе виходити часопись—не відомо; опріч дозволу се буде залежати й від коштів, а їх треба чимало, бо часопись буде на зразок більших російських часописей педагогічних.

◆ Нова композиція. Мик. Лисенко знов написав духовну композицію (для хорового співу), поклавши на музику другий псалом Давидовий, у переспіві Т. Шевченка: „Боже, нашими ушима чули твою славу!“

Композиція дуже відповідає сильному, піднятому вислову текста. Псалом буде співано на київських концертах.

◆ Наш театр. Товариство Садовського грає в Київї нову комедію Володського „На бідного Макара“. Комедія має успіх.

Дозволено до постанови на кону драму Л. Яновської „Noli me tangere“. (Се значить—„Не руш мене“). Твір сей читано на літературнім вечері в київськїм українськїм клубі.

В школі Лисенка ставлено, між иншим, доволі трудну дію з драми Зудермана „Огні Іванової ночі“ (в українськїм перекладі. До-речі, не відомо чого перекладають цю назву так,—коли по нашому слід-би сказати

„Купальські вогні“). Краще всіх грав учень школи П. Коваленко.

◆ Українськїй театр в Америці. В г. Нью-Йорку за-снувалося драматичне товариство, під назвою „Русько-народний театр“. На жаль, переселенці-українці з Галичини перенесли й за окіян, до Америки, ту плутанину з своєю національною назвою. Хто прочитає слова: „русько-народний театр“, то подумає, що се там завелось драматичне товариство—московське; а тим часом се власне—товариство українське. Першим дійством ставить воно „Запорожець за Дунаєм“, на-далі виготовля драму „Нещасне кохання“, оперу „Галька“ (в українськїм переклад) комедію „Сватання на Гончарівці“ й инші українськї твори. Українська часопись „Свобода“ (що виходить в Америці, дуже тішиться за-снуванням того товариства, справедливо вказуючи як-то втіха переселенцеві-українцеві „почути на далекій чужині свою пісню, побачити гарні наші краєвиди, вбрання; тяжко стане йому на серці, а заразом мило-мило... Театр буде переїздити з місця на місце, а через те й чужинці пізнають нас і уважатимуть за нарід сильний і могучий. Світ буде нас бачити, буде нас чути,—тоді можемо надіятись кращої долі“.

Такі надії поклада „Свобода“ на своє нове товариство.

◆ Передруки з „Молодої України (нашої)*. У львівськїй часописі „Народне Слово“ передруковано цілком розповідь з життя Моцарта (джерела не вказано). В Різдянім числі „Кіевскихъ Вѣстей“ передруковано з „Мол. України“ малюнок Оп. Сластіона до казки про „Діда, бабу й курку рябу“. (Джерело вказано буквами М. У.).

Граф Лев Николаевич Толстой і чернигівськїй селянини.

Наша часопись ніколи не хилилася з великим пошануванням перед Л. Толстим. Навіть під час його торішнього свята, коли по всій Росії греміла йому, всіма голосами, бучна та звінка хвала,—„Рідний Край“, (в ч. 29-м за 1908 р.) зазначив свій зовсім неприхильний погляд на Л. Толстого. Відзначивши заслугу його, яко творця-повістяра, величного майстра слова, ми вказали те, що на нашу думку, варте було догани. Ми говорили, що „великий художник“ завжди був при тім, яко

*) Під тією-ж назвою „Молода Україна“ є й друге видання, галицьке, (не дитяче).

проповідач, яко учитель жизни, великий лицемір. Учивши правди *євангельської* життя, учивши, що власне *ділом, самим життям*, треба доказувати свою віру, Толстой увесь вік жив не так, як учила його проповідь.

Справді, учити віри в братерську рівність—і зоставатися паном-графом; проповідувати потребу найпростішого життя—й жити самому серед розкошів вельможного гнізда; учити, що найменше владання землею єсть „великий грѣх“—і владати *десятками тисяч* десятин землі; учити „непротівлення злу“—й сажати в турму своїх яснополянців за якесь-то жартливе стріляння біля графського садка; уважати, що всяка художня література єсть пуста й навіть шкодлива річ—і при тім видавати десятками тисяч свої романи й оповідання, прикриваючися тим, що це все, (хоч і з *відомо* авторового), робить його сім'я,—хіба-ж це все не лицемірство? Велике, безсоромне лицемірство!

Одною з таких же лицемірних ознак була завжди чутка, що йшла з толстовського дому,—ніби то граф Лев Николаєвич охоче міняється думками,—в розмовах і листах,—з усіма охочими почути його слово, з усіма людьми-братами, хоч би то були люде найпростіші.

Маємо доказ, що така чутка не правдива і що Лев Николаєвич волить прорікати свої слова, устно й листовно, лише доти, доки се його забавляє. Коли-ж його бесідники стають йому хоч трохи неприємними, коли вони виявляють не саме тільки набожне пошанування до „великого учителя“, а насмілюються підходити до його з критикою його учіння й поведіння, то євангельський апостол починає поводитись як граф супроти грубіяна мужика—і тобі „братові“ нічого іншого не зостається, як „убираться вонь“!

Доказом сього єсть невеличка, але проречиста історія, що сталася між Львом Николаєвичем і чернігівським „мужиком“. Історію ту ми чули від сього-ж таки селянина, козелецького повіта, Є. Копила. Належить він до людей вже „грамотненьких“, де-що читав, де про що міркує, сягаючи думкою в обладу чогось вищого, змисленого. Шукаючи правди думки й життя, козелецький селянин Є. Копил почав писати листи до „великого учителя“. Ми читали ті листи й відповіді на їх. Листи Є. Копила були довгі, показували велике зацікавлення питаннями віри, життя людського; виявлялася в них і незгода де-в-чому з писанням Толстого: вказувалася в них де-яка суперечність „віроучення“ Л. Толстого. Листи Льва Николаєвича були навпаки—надто короткі, сухі, уявляли собою загально-поучальні вислови: „любите Бога, питайте братскія чувства ко всѣмъ людемъ“ и т. д. Може то й не має особливого

значення, але все-ж треба сказати, що й зверхній вигляд графових листів був якийсь дуже вже недбайний: инколи се був клаптичок одірваного паперцю, дуже неохайно обляпаний чорнилом. Траплялось нам бачити інші листи графові,—вони були писані далеко чепурніше й уважніше, ніж сей лист до мужика. І ся не-однаковість кидалася в очі.

Не загодившись порожнюватими листами Толстого, Євмен Копил поїхав до його в Ясную Поляну. Напосідливий, бачите, чоловічок! Об тім, він і раніш загожував таким же способом свої духовні питання: колись, на такий же зразок, Є. Копил їздив на розмову до отця Івана Кронштатського. Чудного воно виходить це бажання побачитися з двома такими супротивними „учителями“ думки й життя, як І. Кронштатський і Л. Толстой,—але так було!..

Отже вибрався Є. Копил до графа. Що до матеріального боку такої подорожі, то може вона й не була великою жертвою з руки д. Копила, бо по своєму стану належить він до селян не зовсім бідних, має земельку і, здається, не так-то бідує. Він з гурту так званих „хазяйственних селян“, однак на погляд живе зовсім по простому, ходить у селянській свитці й т. д.

Про свою подоріж Є. Копил розповідає так:

Прибув він на станцію й пішов до Ясної Поляни пішки (бо це всього 3 верстві від станції). Роздививсь на вельможну оселю з величезним садом і парком. Зайшов у „людську“. Там слуги сказали, що пани саме обідають; треба пождать, а потім про його „доложать“. Поки се та те, сіли грати в карти,—Є. Копил з графською челяддю,—в якусь „народну“ гру. Пани пообідали; в свою пору було доложено про гостя—і Є. Копила кликнуто до графа в кабінет.

— Одна о, ви сердитий!—сказав граф, згадуючи про Копилів листи. Далі Лев Ник. став говорити про Божу благодать та всемогучість і т. и. Гость же хотів говорити про речі ближчі до тієї життєвої справи, що клопотала його думку. Гость спитав графа, як він думає про те,—чи можуть бути між людьми „сословія“, громадські різнощі, чи навпаки—повинні всі люди бути зовсім рівні? Граф відповідав дуже жваво, що, звичайно, всі люди між собою рівні і ніякого розділу на інші стани між ними не повинно бути; треба щоб вони були братами й тільки.—А на що-ж ви називаєте себе графом, пишете сей титул на своїх книжках, коли так?—спитав гость (говорячи з графом, звичайно, по руському).—Як?—одповідав граф!—ні, я не пишу свого титула. Ось бачите!—І він почав шукати якоїсь-то своєї брошури, де не було написано титула. Тим часом гость побачив велику книжку з творами Толстого й з напи-

сом „Сочиненія графа Л. Н. Толстого“. А се-ж що?—вказав гость,—хіба-ж подоба, коли ви все говорите про рівність, так одрізнитися?—Граф розгнівався й жваво вийшов у другу хату, не сказавши більш ні слова...

Через короткий час прийшов Гусев (близький до графа пан) і сказав гостеві, що він може собі „отправляться“, бо граф більше не вийде. Гость просив, щоб йому дозволили хоч переночувати у дворі,—бо вже настав вечір,—але Гусев намогався, щоб гость зараз же ішов собі геть. Гость забрався й пішов назад на залізницю...

Прибувши до-дому, д. Копил написав Толстому, з поводу того „свіданія“, лист, доволі різкий. Граф казав написати відповідь, що він має „добрыя чувства“ до Копила і радить теж і йому бути добрим. Д-ій Копил знов пише, все викладаючи свої думки і дорікаючи графові, що він хоче поводитись не як рівний брат з рівним, а як великий пан з „мужиком“. Наслідком всього було те, що граф далі казав одіслати всі листи Копилу назад. До того пакета було приложено записочку від А. Толстой, що „Лев Никол. Вашихъ писемъ не читаетъ“.

Отим скінчилася знайомість і всі розмови „великого учителя“ з напосідливим селянином...

Се щось зовсім інше, а ніж те, що пишуть про великодушне єднання графове зо всіма, хто до його вдається.

О. Пчілка.

ТЕРЕВЕНІ.

Останній раз я казав, що поговоримо більше про видавничі справи,—отже й говоритиму.

Видавцям ведеться погано,—всім. Всі, не тільки видавці часописей, а й видавці книжок, та й не тільки українських, а й російських, жаліються на той „отливъ“ покупців; усе зігхають, спогадуючи солодкий час 1905-го, та половину 1906-го року. Ото годинка була! Ото був „прилив“! Боже ти мій, скільки книжок виходило за той час,—як з мішка їх сипнуло! Правда, книжки тоді все більше шупленькі виходили,—не було часу читати великих,—а за те скільки їх було, тих малих брошюрок! Та як їх купували! прямо ними кишені собі розпірали люди!.. Не дорогі ті брошюрки були, а все-ж як у вас коло прилавку хмара покупців стоїть, та скидає вам на ляду то семигривенники, то хоч-би пятаки, то скільки-ж то за день, за два наскидається! Лахва була!..

А потім? Де воно те все поділося?.. Де той гурт

покупців розвіявся? Неначе його вітром яка шура-бура на-бік здула.—Ну, шура-бура таки справді налетіла, особливо на той гурт, що книжки купував, але чому-ж би книжечок не купувати людям потім, як уже й „спокій“ настав? Сиділи-б собі й читали книжечки в „спокою“. Так ні, охота минула. Настрій пройшов... Ох, отой могутній пан, настрій! Він упав, як шумовина на кулешеві, коли пригасне вогнище.. Не тягли більше брошюрки,—ні товщі, ні найтонші. Самі заголовки їх, усі ті „проблеми“, та „методи“, тільки жалю завдавали!.. Настрій минув!..

Отаке-ж і з часописями було. Скільки їх під той таки час виходило, батьку мій! правих, лівих, найлівиших, сатиричних, трагічних, усяких! Вся Русь, „Великая“, „Малая“ й „Бѣлая“ почала була їх читати. Всякий, шануючи вас, дурень читав газету. Еге, всякий дурень, а тепер і розумні не хотять! Он подивились-би ви по статистиці, скільки часописей лопнуло! Ну, нехай-би вже тім гірко прийшлося, що „волею Божою та судом панським“ позакривались, а тож і ті, що все-ж осталися при житті—і сі поменшили свій затор, чи той „тіраж“. О, поменшили! Бо поменшало підписників. „Найпрогресівніші“ газети ледві-ледві животіють.

Се так—російські часописі. То чого-уже хотіти з українських! У сих ще менша паракхвія, куди менша,—се річ натуральна. Той час коли, вони були цікавою дивовижою, давно минув.

А був такий час, що за для самої „дивовижі“ люде хапали числа українських часописей, прямо таки хапали. Я сам бачив у Києві, як на Хрещатику вийшов хлопчина, та почав гукати, махаючи пучком друкованого паперу; „Украинская газета „Хлібороб“! Украинская газета“!—І перехідні люде спинялись, та ху-тенько брали в хлопчини той лубенський друкований аркуш. Та ще які люде!—правда, брав і наш брат, у смушевих шапках, брав „з заміранням серця“, але-ж брали й пани в бобрових шапках та бекешах. Кожному цікаво було, що воно таке за диво—„украинская газета“! Просто таки цікаво було *подивитися*, який вигляд має отой самий аркушик газетний український! Се-ж був свого роду „білий гайворон“!..

Так розхватували *перший* і другий номер; 3-ій вже пішов трохи спокійніш... За 5-м—часопись припинилась. Але вже й за 4-м та 5-м числом видавці, (воні-ж і редактори, й співробітники, й експедітори), клопоталися думкою, хто-ж тим усім клопотатиметься далі?.. А інший з-боку, бачивши теє, клопотався ще й тією думкою,—*для кою-ж* клопотатися?..

Однак—люде клопоталися, (коло того-ж таки часу)—з полгавським „Рідним Краєм“, з „Громадською

думкою", одеським початком, херсонським, катерино-славським, харківським. Кого припинено, а хто й сам зник, як бульба на воді... Хто зоставсь, то зоставсь, але—як йому ведеться, то се вже, мовляв, „редакційна таємниця“!..

Ну, а все-ж „дерзають“ люди витикатися з новими часописами й тепер;—витикаються з новими часописами російськими, витикаються й з українськими. „Одважного хоч ангели, хоч агели на крилах утримають!“—мовив, кажуть, бурсак, стрибаючи з пляшкою горілки в колодязь при надході старшого пан-отця.

Багато ще й те значить, що инший видавець дума собі: „Е, то тим иншим не повелось, бо вони дурні, не тямилі, як узятися за діло. Ось я їм покажу! В мене діло не так піде“!

І справді, з початку діло немов-би то й рушить.

Так, так з-початку—діло піде жвавенько: і підписка ворухнеться, й „рознична“ шугне. Видавець ходить гоголем:—А що, мовляв, не казав я?—Але... мене яка часина і—підписка вже йде млявіш, а „рознична“... лиха година її зна, чого вона візьме та й спиниться! Здається, ті самі сили працюють, і статкують прямо таки з усією щирістю, а отже попит на часопись поменшивсь!—Причина-ж тому дуже проста: тая цікавість, що се „новина“,—минула...

І все-ж таки, кажу, одважні люде знаходяться—і пускаються в те непевне, байдуже, та охолоне море нашого громадянства.

В самому Київі сього часу скілька нових часописей почалось: спялась на-ново „Газета“ земская, потім почала виходити „Женская Мысль“, (Еге! от Ви напевне й не чули про неї?), далі—„Наше Дѣло“, „Утро“, „Спутникъ экстерна“, „Пчеловодный Миръ“, часопись „на нових, широких началах“, а оце ось-ось виключеться й Київ, чи пак „Кіевъ“, підпертий твердим знаком. От, бачите! таки й тепер важаться люде! І добре роблять, далєбі добре. „Qui ne risque, ne gagne!“ Що справді, так сидіти, похнюпившись? як буде, так буде, а таки свого треба доказувати. Еге, будуть доказувати свого й жиди: ось-ось вийде в Київі й перший номер—жидівської часописі, (на жаргоні), „Кіевер Ворт“.

З поводу однієї нової часописі цікавенька сторійка вийшла,—суперечка за одну букву в заголовку. Ви думаете, що одна буква—дурниця! Е, ні, добродію, за букви часом люде горла собі переривають! Та й справді, се-ж воно не все одно,—чи газета, наприклад, зветься „Хлѣборобъ“, чи „Хлібороб“, або чи „Наше Дѣло“, чи „Наше Діло“.

Ото-ж як раз на кооперацийному з'їзді, в Київі,

счинилось було змагання за те,—як зватися київській часописі кооператорів (єсть така часопись, що видає „Союзъ кооперацій“ у Київщині):—чи „Наше Дѣло“, чи „Наше Діло“? Чимала громадка спілковців доправлялася, щоб було „Діло“, та „общеруссы“ перемогли, одстояли „основы отечества“, що спочивають на букві ъ—і газета зватиметься „Наше Дѣло“. Українців—подолано. Дарма! де наше не пропадало!

Та й як йому не пропадати, коли ми охочі сами топтать своє! От хоч-би й українська часопись „Рада“—взяла та в новорочному числі (в найпоказнішому, бачите!), й хвицьнула своїх-же „супржників“,—„Українську Хату“ й „Рідний Край“,—що, здається-ж, везуть того самого українського воза. Не втерпіла!.. Правда, автор її нагадує тих цуциків, що все гризуть; буває в инших така пора,—ясла сверблять, чи що,—коли вони гризуть, не розбіраючи, що-попадеться, хоч-би й таке, чого не слід гризти!.. Але-ж єсть у Редакції „Ради“ й старші люде, такі, що повинні-б краще тямити, як поводитись,—ну, та коли й старшим хочеться бути сіпаками, та рвати за поли своїх, то що-ж ви зробите! така нам українцям лиха доля призначена!..

Хтось.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ
(ГОДЪ ИЗДАНИЯ ПЯТЫЙ)

  на „ГАЗЕТУ

Гадячскаго Земства“.

Выходить 2—3 раза в недѣлю.

1) Передовыя статьи по общественнымъ и воспитательнымъ вопросамъ, 2) Государственная Дума, 3) Последнія извѣстія, 4) Изъ жизни земствъ, 5) По Россіи, 6) Мѣстная жизнь, 7) Наши корреспонденты, 8) Изъ жизни сельско-хозяйственныхъ обществъ, 9) Сельско-хозяйственный Отдѣлъ, 10) Вопросы и Отвѣты, 11) Почтовый ящикъ, 12) Фельетонъ и 13) Объявленія.

Безплатное приложеніе годовымъ и полугодовымъ подписчикамъ—календарь „ХУТОРЯНИНЪ“.

ПОДПИСНАЯ ПЛАТА: на годъ 3 р., на 6 м. 1 р. 60 к.
Подписка принимается в Гадячѣ, Полт. губ. въ Земской Управѣ.

Редакторъ Ф. И. МЕЛЬНИКОВЪ.

Оповідання В. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечера, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

Вийшли 2-м видакням

Драми й Комедії

Б. ГРИНЧЕНКА.

ТОМ I.

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмарило“—комедія на 3 дії, „Стоповий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

НА ГОДЬ
БЕЗ ПЕРЕСИЛКИ

3 р.

Открыта подписка на 1910 годъ (XVII г. изд.) на

Нужды Деревни

Под редакцией
А. П. Мертваго.

НА ГОДЬ
С ПЕРЕСИЛКОЙ

4 р.

независимый,
прогрессивный,
безпартийный,
ежедневный
сельскохозяйственный
журналъ
(ХОЗЯИНА)

«Нужды Деревни», ставя своєю цѣлю будить и направлять сел.-хоз. мысль, стремятся дать материалъ для чтенія исключительно оригинальный; редакция охотно платитъ поэтому высокой для сел.-хоз. журн. гонораръ, лишь бы обезпечить качество материала, не при бѣгая къ перепечаткамъ.

КРОМЪ обычныхъ для с.-хоз. журналовъ статей по **всѣмъ** отраслямъ сел. хозяйства, въ журналѣ помѣщаются **ЕЩЕ: передовыя** статьи, статьи по **общественнымъ** вопр., **хроника** обществ. жизни и **кооперации** въ деревнѣ, **фельетонъ** на темы деревенской жизни, и, какъ у всѣхъ, **отвѣты на вопросы** (безпл.), при чемъ для этого одного отдѣла приглашено свыше 30 лицъ, а для юридическихъ отвѣтовъ—цѣлая группа юристовъ.

За 16 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные с.-хоз. писатели.

НОВЫЕ подписчики **ЗА ОДИНЪ РУБЛЬ** могутъ получить **ТЕПЕРЬ ЖЕ 15 КНИЖЕКЪ** „Библиотеки Хозяина“ **НА ВЫБОРЪ**

изъ 30 слѣдующихъ: 1) Кормленіе животныхъ. Основы кормленія и расчетъ нормовъ. Маг. вет. В. Михайловъ. 2) Откормъ свиньи. В. Михайловъ. 3) Культурная мясная овца. А. Португаловъ. 4) Разведеніе гусей и цыплятъ. И. Абозинъ. 5) Интересы деревни и крестьянская партія. В. Анвямировъ. 6) Сколько въ Россіи земли и какъ мы ею пользуемся? С. Прокоповичъ и А. Мертваго. 7) Какъ устроить сел.-хоз. общество. А. Кулыжный. 8) Какъ вести дѣла кредитнаго товарищества. А. Кулыжный. 9) Сколько нужно земли хозяину, чтобы съ выгодой работать. В. Винеръ. 10) Какъ использовать пустоши. А. Мертваго. 11) Заправка и удобреніе почвы. Проф. Т. Локоть. 12) Для чего надо сѣять бобовыя растенія? В. Винеръ. 13) Какъ улучшить песчаную почву. Проф. М. Богдановъ. 14) Раздѣла лѣса на дѣла пахоту. А. Отыганьевъ. 15) Какъ хозяйствовать съ лѣсу. И. Сладковскій. 16) Навозъ и искусственные удобрения. В. Винеръ. 17) Известь и мергель для удобрения почвы. В. Харченко. 18) Какъ устроить полевые опыты. Проф. Т. Локоть. 19) Уборка постныхъ луговъ. И. Сладковскій. 20) Силосованіе кормовъ. И. Сладковскій. 21) Устройство пчельника. М. Дерновъ. 22) Какъ сушить хлѣбъ. Проф. В. Горячинъ. 23) Что даетъ машина хозяину. В. Винеръ. 24) Какіе бываютъ плуги. Проф. В. Горячинъ. 25) Какъ нарастаетъ дерево. И. Сладковскій. 26) Сохраненіе и заготовка рыбы и ся продуктовъ. Н. Бородинъ. 27) Какъ надо строить амбаръ. И. Сладковскій, подъ ред. проф. гражд. инж. Кугушева. 28) Перепрививка плодовыхъ деревьевъ. М. Рытовъ. 29) Посадка плодовыхъ деревьевъ. А. Гребницкій. 30) Культура земляники и клубники. А. Мальта.

Подписная цѣна: на годъ безъ перес. 3 р., съ перес. 4 р., на полгода 2 р. 25 к.
Нумера для ознакомленія бесплатно.
 Подписавшіеся въ ноябрѣ и декабрѣ получ. журналъ до 1 янв. бесплатно.
 Адресъ конторы и редакціи: Москва, Воронухина гора. 24.

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у Львові що-середі.

Містить багато відомостей краєвих і всяких інших.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австрії: річно 4 корони, піврічно 2 корони. В Німеччині: 4 марки. В Росії: на рік 3 руб. на півроку 2¹/₂ руб.

В Америці: річно півтора долара.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРІЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндого, ч. 7. „Громадський Голос“.

Г. ХОТКЕВИЧ.

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

Вийшла в друку нова книжка:

Щасливий деньок!

Сцена-жарт на 1 дію. Ф. Никипольчука.

Ціна 20 коп.

Склад видання в „Українській Книгарні“

Київ, Безаківська, 8.

Открыта подписка на 1910 годъ
на сел.-хоз., иллюстрированный, двухнедельный журналъ

„ХЛИБОРОБЪ“.

4-й ГОДЪ ИЗДАНИЯ.

Издається Харьковскимъ Общ. сельск. хозяйства.

Журналъ распространяеть сельско-хозяйствен. знанія среди крестьянъ и частныхъ владѣльцевъ украинской полосы черноземной Россіи; печатается понятнымъ изложеніемъ статей на русскомъ и украинскомъ языкахъ; помѣщаетъ спец. статьи о полевомъ хозяйствѣ, луководствѣ, травосѣяніи, садоводствѣ, огородничествѣ, животноводствѣ и пчеловодствѣ.

Отвѣты на вопросы подписчикамъ журнала.

Справочный листокъ при каждомъ № „ХЛИБОРОБА“, содержитъ цѣны на хлѣба въ Россіи и заграниччѣ, и статьи объ улучшеніи сбыта хлѣбовъ.

Календарь „Хлибороба“ содержитъ, кромѣ свѣдѣній, имѣющихся въ обыкновенныхъ календаряхъ, еще сельско-хозяйственный и литературный отдѣлы.

Табовые подписчики получаютъ:

24 книги журнала, не менѣе 48 страницъ каждая.

8 пакетовъ сѣмянъ новыхъ сел.-хоз. растений.

3 книги по выбору подписчиковъ, изъ списка печатаемаго въ концѣ года.

1 карманный с.-х. календарь „ХЛИБОРОБЪ“ на 1910 г.

№№ справочнаго листка по хлѣбной торговлѣ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

1 г.—1 р. 50 к., 1/2 года—75 к., 3 мѣс.—50 к., отдѣл. № 10 к.

№№ для ознакомленія бесплатно.

Адресъ Редакціи: г. Харьковъ, Московская, 10. Тел. 716.

Редакторъ-агрономъ С. М. Кузнецовъ.

Приймається передплата на 1910 рік
НА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ІЛЮСТРОВАНУ ГАЗЕТУ

„СЕЛО“.

(Другий рік видання).

Ціна на рік 2 руб., на пів-року 1 р. 10 к., на 3 м. 60 к.

Хто випише газету „СЕЛО“ на цілий рік, той дістане при 3 числі дурно додаток **КАЛЕНДАРЬ-КНИЖКУ**.

Адреса: Київ, В. Володимирська № 28. Ред. газети „Село“.

СЕЛО призначається головним чином для хліборобів і робітників; воно подаватиме: статі й новини про сучасне життя на Україні, в Росії і за кордоном, з української і всесвітньої історії і письменства, артистичної творчості, з наук природних, лікарських, з сільського господарства, кооперації, техніки, гігієни і медицини, також вірші, оповідання ілюстрації при статях і особні.

СЕЛО буде містити дописи з сіл і міст, звертаючи особливу увагу на рух освітній і економічний на селі; даватиме відповіді на запитання передплатників, а також поради спеціалістів: господарські, юридичні й лікарські в справах економічних і просвітних.

Редактор-видавець Г. ЯМПОЛЬСЬКА.

РІДНИЙ КРАЙ

5-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узори.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.
„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Для сільських учителів, для сільських-господарських товариств і всяких спілок (кооперативних)—Рідний Край в 1910 році коштуватиме без Молодої України—3 р., з Молодою Україною—4 р., (на пів-року—половина того). На „Молоду Україну“, виписану окреме від Рідн. Краю, опусту нема.

Адреса обох часописей: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і умови й для заграниччя—однакові.

АРТИШОКИ

оповідання О. Пчілки.

(полтавський анегдот з панською життям).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНЮШАХ“.

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени).

Т. СУЛИМИ.

(автора пьєси „Дячиха“)

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника“ (Київ, Велика-Володимирська № 21).

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

1910 р. 17-го Січня.

Число 34.

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: „Боротьба з пиянством“. Вісті. На Україні. Лист з Полтави—*Явора*. Пам'яті М. Оліховського—згадка *Миколи Павлова*. Із життя українців на чужині—лист *П. Оправхати*. Гетманська могила—вірш *Вал. Тарнопольського*. „Медички“—оповідання *Грицька Григоренка*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Теревені (фельетон)—*Козь*. Оповідки.

Малюнки—узори стародавнього шиття (вирізування й настилення).

Видавництво „ВІК“.

Вийшло з друку нове видання.

ТВОРИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

під редакцією, з переднім словом та увагами

СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА.

Це том в 20 аркушів великої вісімки з портретом Котляревського, малюнками до „Енеїди“ художника **В. Корнієнко**, заставками художника **Ів. Бурячка**, фотографіями могили та пам'ятника Котляревського.

Ціна 80 коп., на кращому папері 1 карб. 25 коп.

Продається в більших книгарнях Києва, Полтави, Харькова і інших міст.

СКЛАД ВИДАВАННЯ:
Київ, Безаківська 8, „Українська Книгарня“.

„СУЖЕНА НЕ ОГУЖЕНА“.

Жарт в 1-ій дії.

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

(Остатні примірники). Ціна 50 коп.

(Дозволено до постанови на сцені.)

„СВІТОВА РІЧ“.

Комедія в 5-ти діях.

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

Дозволено до постанови на сцені.

(Ішла в Товариствах М. Кропивницького, Старицького, Карпенка-Карого й ин.).

Ціна 40 коп.

Обидві пьєси продаються в Києві—в „УКРАЇНСЬКІЙ КНИГАРНІ“ (Безаківська, 8).

«**Боротьба з п'янством**». Зібрався й закінчився з'їзд для паради про боротьбу з п'янством. Скінчилася та нарада так сумно.

Сумні речі говорилися й на самім з'їзді... Яка страшна картина виявилася в «докладах», прочитаних на засіданнях відділів з'їзду! П'янство старих, молодих, жінок, дітей... Статистичний вислід про московську губернію показав, наприклад, що там більша половина школярів і школярок п'є! Чи не таке саме, або близьке до того, показав-би особливий пильний дослід і по інших губерніях?.. Всі провінціяльні часописці з тяжким сумом раз-у-раз говорять про п'янство—дітей!

Наші українські губернії, найбільш Полтавщина, пропивають цілі мільйони! Народ нищає, а п'є, п'є без-кінця. Найдичіші, найстрашніші з'явища встають з того п'янства,—бійки, калічення, забійства, грабування, знасилування, втрата всякого людського образу, з'убоження, хвороби, виродження.

Зібралися люди, вчені й громадські діячі, порадитись, як пособити тому лихові, як знищити, або хоч поменшити його.

Учасникам з'їзду було поставлено умову, щоб вони не заводили мови про де-які речі, близькі до «алкогольної» справи, особливо про урядово-монопольний продаж горілки.

Однак... се не було додержано. Шукуючи ліків проти зла, порадики вказували на потребу поширення просвіти проміж людом, поліпшення економічних умов його життя; не вважаючи на оберегу, скільки учасників з'їзду доводили теж, що монопольний продаж горілки велике зло, бо хоч той продаж і дає великий дохід державі, але за те доводить народ до обнищення й всякого иншого лиха. Де-які учасники радили *зовсім* припинити продаж спиртових напиків;—яко напиків для поживку, для втіхи,—а дозволити продаж спиртових напиків лише яко лік для хворих. Доводилося, що слід дати широке право сільським громадам і робітничим товариствам складати постанови про закриття винних крамниць.

Отже розмови повернулися так, що з'їзд було припинено. В наслідок же того, що знай-

дено було *політичний напрямок* в нарадах учасників з'їзду, значне число їх (18 душ) арештовано. Так скінчився з'їзд.

А що-ж п'янство? що-ж боротьба з ним? Де-ж порада, де поратуюнок від страшного великого лиха?..

ВІСТІ.

◆ **Комета.** У Германії в скількох місцях бачили нову комету. Вона світила дуже ясно, шість годин, потім зникла. Астрономи вилічили, що має показатися ще одна комета. На Сахаліні теж бачили комету, з довгим, ясным хвостом, поверненим у-гору.

◆ **Пограбування міщанської управи.** В городі Елабузі, Вятської губернії, три грабіжники увійшли в міщанську управу, забрали 150 рублів, паспортні бланки та штампель, і невідомо де зникли.

◆ **Крадіж державних паперів.** На головній Петербурзькій почті, у служашого в „освѣдомительному бюро“ вкрадено папери, що посилалися на ім'я міністра Столипіна від товариша міністра Крижановського.

◆ **Чудернацька оказія.** В Смоленск приїздив ревізор для огляду духовного училища. Знайшов багато чого нехорошого. Ревізор вже зібрався виїздити, як уночі прийшли його трусити ніби то поліцейські й забрали всі документи та папери, належні до ревізії. Тільки на другий день ревізор опам'ятався й довідався, що то були не поліцейські, а якісь інші люди, що зацікавилися його ревізією й документами. Та вже було пізно.

◆ **Грабіжний напад.** В Грозному, (Терської області), грабіжники напали на залізну станцію, тяжко поранили двох стражників, забрали 28,000 рублів грошей і невідомо де зникли.

◆ **Арешти.** В Петербурзі, 7-го Січня, арештовано комітет соціал-демократичної робітничої партії, потайне бюро робочих спілок та ще де-кого з людей запідозрених яко членів революційних сплок. Знайдено листки належні до діяльності соціал-демократичної партії. Знайдено теж поклик до робітників, зложений на спомин 9 го Січня 1905 року; поклик почали були друкувати на гектографі.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Народні читання про господарство.** Київський Губернатор повідомив Губерську Управу, що народні читання й розмови про сільське господарство та потреби-тельську-спілкову справу можна улаштувати по селах Київської губернії без оповіщення про те поліції, коли ті читання й розмови вестимуть особи, що служать у земстві й добре знають господарські та спілкові справи. Пре це вже повідомлено всіх повітових справників Київської губернії.

◆ **Нові часописі.** В Києві почали виходити нові часописі: „Кієвъ“, „Наші Дѣла“, (обидві на руській мові) і „Кієвер Ворт“ (на жидівській, — жаргоновій, — мові, тільки старо-жидівським письмом).

◆ **Нарада про господарську станцію.** В Києві одбувається нарада про заведення в Києві окружної „опитної“ (досвідної) станції (сільсько-господарської). В нараді беруть участь більш як 50 сільських господарів, в тому числі предсідатель подільського сільсько-господарського Товариства граф А. Тишкевич, гласний київської думи А. Ржепецький, 2 губерські агрономи, (харківський та катеринославський), і скілька професорів.

◆ **Крадіж під час слідства.** Досить кумедна пригода трапилася недавно в Київщині, в містечку Білій Церкві. Там у однієї пані, Плужанської, було зроблено крадіж з поломом замка. Отже, щоб навести слідство, туди приїздив слідчий з помічником. Зоставивши верхню одіж у сінях в домівці пані Плужанської, слідчі досить довгий час пробували в горницях. Скінчивши слідство, вони лагодилися їхати до-дому; але виявилось, що поки вони робили слідство, одіж у їх із сінєй було вкрадено. Слідчим довелося їхати до-дому „по літньому“. Тепер виникла нова справа,—про другий крадіж...

◆ **Продана жінка.** „Газета Гадяцького Земства“ подає звістку, що в гадяцькім повіті, в селі Сергієвці, один селянин, Калениченко, продав, (за 60 рублів), свою жінку другому, нежонатому селянинові, з того-ж села. Продаж той зроблено „по хвормі“: написано було й „бумагу“, ще й печать приложено. Той, що купив, дав завдатку 10 карбованців і забрав з собою жінку. Дивно, що така неподобна річ могла статися в такому селі, як Сергієвка,—мов би вже й не „дикому“: єсть там і школа, й сільське-господарське товариство,—отже єсть якась більша освіта...

Лист з Полтави.

Як усім відомо, в губернському земському зібранні повинні порякувати заступники від людности губернії; їх діло дати допомогу сій людности у всіх справах. Хто-ж такі ті полтавські земські заступники, що вони зробили для народу в 1909 році, і що призначили зробити на 1910 рік за для потреб Полтавської людности—в 3.307.623 душ? У Фінляндії значиться всіх людей 2.555.462 душ, отже в одній Полтавській губернії українців більше, ніж всієї людности у Фінляндії.

Перед нами список—89 гласних Полтавського губерського земства; з них— по числу повітів у губернії— 15 предводителів дворянства, 15 предсідателів повітових земських управ; останні 59 теж всі дворяне та чиновники; з них один тільки козак із Опішнього, Штанько Олексій.

В числі тих полтавських гласних, що вважають себе за російських дворян, є такі призвища, що свідчать про їх не руський рід: Шлітер, Келлер, Невіадт, Рот, Герценвіц, Шейдеман, Вульферт, Менгден і інші...

Треба ще сказати, що з цих усіх 89 гласних 5 графів і один світлійший князь; з тих-же 89 гласних 6 членів Государственной Думи і 2 члени Государственного Совѣту.

От це вам заступники і оборонці народу Полтавської губернії від 3¹/₂ мільонів душ, із землею 4,518,708 десятин.

Сиділи ці заступники в губерськім земськім будинку, що, як відомо всім, вистроєно в українському стилю. Все в йому, до самої маленької дрібниці,—українське. В залі, де засідає земське зібрання, намальовано чудово на передній стіні—вибір у Полтаві в полтавський козацький український полк—полковника Пушкаря; на другій стіні—козак Голота б'є татар, що руйнували Україну; а на третій—ватага чумаків українців, що їдуть волами в паровицях, у Крим по сіль та по рибу.

В цій залі бува що-року, під час земського зібрання й виставка прехороших українських вишиванок, килимів, одіжі й іншого.

Стоїть в цім будинку й бюст Т. Шевченка.

В залі, де сидять гласні, столики накріті українськими плахтами і на них навіть маленькі мисочки за для попелу—українські. В такій чисто-українській обстанові засідають гласні.

Отже побачимо, що ці гласні, сидячи, кажу, в такій обставі, сказали в останньому зібранні своєму в кінці року—про український народ Полтавської губернії.

От що між иншим казав гласний Кочубей, Пет-

ро Васильович, про розповсюдження полтавського земського календаря:

„Я не признаю потрібним розповсюджувати календарь, що видрукувала управа на 1910 рік, бо в йому поміщено жидівський календарь і біографію Шевченкову. Ще можна мириться з жидівським календарем, бо він може здасться кому-небудь при якомусь ділі, але-ж ніяк не помирюсь з тією промовою про Шевченка. Його названо українцем,—коли такого народу зовсім нема і сам проводарь українофілів Грушевський називає Україну—Русью. Галичане називають Шевченка українцем, але-ж галичане вороги Росії. Шевченко був народний поет, (якого народу—Кочубей не сказав). Я дивуюсь губерській управі, що вона так гаряче принялась за збирання жертв по цілій Росії на пам'ятник „українському“ поетові Шевченкові, ворогові Росії; я ражу Управі вдержуватись від українофільства“.

Гласний Невіандт, Константин Олександрович, проказав те саме: в земському календарі вміщено жидівський календарь і тенденціозно понаписувано про Шевченка; все це показує що календарь безполезний і навіть „вредний“.

Гласний Раїч-Думитрашко, член Київської Судової Палати, сказав: „Я ражу губерському зібранню—відмовитись від календаря, виданого Управою“.

Член Управи Кіаніцин, відповідав Кучубеві: „Як що стаття про Шевченка написана тепло, то це свідчить про заслуги Шевченка, яко поета; тих заслуг не одвертав і Кочубей. Жидівський же календарь помістили в тім відділі, де поміщено всі святки іншої віри“.

Гл. Мезещев, Василь Іванович, колишній член управи, сказав: „Не дело земського зібрання читати в думках співробітників календаря“.

Говорили ще й інші і збрання постановило випустити календарь на 1910 рік, а на-далі вже календарь припинити.

Отаке казали заступники ніби-то від народу Полтавської губернії, і так сміливо казали, мов вони „голос народу“, того народу українського, що становить у полтавщині 98 процентів усієї людности в губернії, того народу, що про його українську пісню сказав найлюбіший його співець, Т. Шевченко:

Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине ..

От де, люде, наша слава,

Слава України!

Без золота, без каменю,

Без хитрої мови,

А голосна та правдива,

Як Господа слово...

Либонь сього Кочубей, Невіандт, Раїч-Думитрашко та деякі інші не знають і, сидячи в українській будинку, нічого не бачать, нічого не чують... Звісно, так буває з чоловіком, коли він тільки про себе, про своє дума і своє тільки й бачить. Звичайно, таке поведіння не кидає тіні на інших тямущих членів і гласних: вони ще більше визначаються посеред того темного поля; справді, після промов Кочубея, Невіанда й інших, можна зрозуміти, скільки то треба було Управі мати „одваги“ й напосідливости, щоб наприклад провести через земство й одстояти перед попечителем учебного округу таку невинну річ, як розпросторювання найпростішої біографії народного Кобзаря Шевченка, з його портретом!

Колись історія культури нашого краю усе те зважить ..

Явір.

Пам'яті Михайла Оліховського.

(Ще одна згадка).

В ч. 32 „Рідного Краю“ прочитав я „посмертну згадку“ д. Явора, що змалював нам симпатичний образ небіжчика Михайла Оліховського, директора полтавського земського музею. Згадка ся викликала в моїй пам'яті другу згадку, що приходить до початку семидесятих років минулого віку. Був я тоді, (коли не помиляюсь, в 1872 році), в 8-му класі 3-ї харківської гімназії, як до нас, в початку учебного року, вступило два учні полтавської гімназії, і се були небіжчик Михайло Оліховській та товариш його Калюжний. Перехід їх до нашої гімназії в 8-й клас поєднаний був з якимсь випадком, що трапився з ними в Полтаві, але яким саме—тепер вже не пам'ятаю, та, здається, ми й тоді гаразд не знали, що спричинилось до того переходу, бо обидва наші нові товариші неохоче про се говорили. З тих часів пам'ятаю лише, що вони були дуже приятні один до одного, завжди сиділи вкупі на одній лавці,—від інших же своїх однокласників держались якомсь осторонь і не дуже охоче вступали з ними в одверті розмови; та се нам було й зрозуміло, бо нас не злучали з ними ні давня знайомість, ні набута протягом довшого часу спільність гімназіяльних традицій,—що завжди кладуть і на дальші часи свою особливу ознаку чогось близького, рідного. Пам'ятаю теж, що й Оліховській і його товариш Калюжний, добре вчилися і по своєму розвиткові стояли значно вище супроти багатьох своїх товаришів по класу.

По виході з гімназії наші життєві шляхи розійшлися; з того часу я не знав уже, що сталось з Олі-

ховським; про те, що він скінчив курса в одеському університеті, а потім став за директора полтавського земського музею, я дізнався вже від його самого, коли в 1908 році я був у Полтаві. Зайшовши в земський музей, я, по тім довгій часі, побачив його там. В музею я зразу-ж пізнав Оліховського: та-ж сама лагідна вдача, той же спосіб розмовляти, тільки на всій його постаті лежала ознака якоїсь утоми, чогось такого, що завжди відбивається на людині, котра багато пережила, багато працювала й багато передумала на своєму віку. Пам'ятаю, небіжчик жалівсь мені на своє слабке здоров'я,—і ось тепера довелось прочитати, через якийсь там рік, про сю невчасну смерть, про сю велику втрату—в особі небіжчика, для всього полтавського краю. Пером земля тобі, колишній товаришу мій, невтомний трудовнику на полі української науки!..

Микола Павлов.

3-го січня 1910 р.

Із життя українців на чужині.

(Листи з Баку).

(Кінець).

На превеликий жаль, є тут ще й ось які українці: для них „приємно“ бути членами „Просвіти“, для них „нічого не складає викинути троячку“ на членську вкладку, а ще приємніше стоять на чолі Просвіти, але... противно їх тонкому нюхові те, що „публіка сіра“...

„Все в чоботях, немає в них інтелігентного вигляду“, „аж ніяково себе почуваш, коли підходить і руку тобі простяга... так дьогтем і тхне“...

Доводити їм, що в людини в простих чоботях може бути інтелігентніша душа і благородніше серце, ніж у них під англійською сорочкою,—не варто, бо не повірять... У них є діплом, а дякуючи сьому „патентові на право торгівлі“ є й гарна посада; люди вони освічені й чують, що вони сповняють місію подвижництва, а оце вже по їхньому й є певний доказ, що вони „інтелігенти“...

Нічого проти сього не маємо,—навпаки, тільки цього й бажаємо,—і сонному мріється солодка мрія про те, щоб і у нас були свої „сливки общества“, але ніяк люди не зрозуміють, що вершечки (тії „слівкі“), тоді тільки загусають, коли молока повен глечик... А хіба-ж ми, українці, в'являємо вже з себе щось подібне? Ні...

Бувши членами „Просвіти“, морщити носа, коли „одає руку брат твій, що одягнений не по „фасону“,

що стоїть на нижчому щаблі житьової драбини, це вже занадто не гарно, і навіть не інтелігентна людина повинна-б соромитись такого відношення до людей...

А тим часом, таке відношення, на превеликий жаль, у де-яких наших „просвітян“ є..

Ті що в чоботях—духом чують це. Почувають в собі внутрішню ворожнечу, взаємну органічну одворотність, гублять пошану і до шановних людей, що суть щирі брати сірого люду, але по волі долі мають блискучі гудзики й інші відзнаки „інтелігентности“... „Менші брати“ гублять порив, віру в користь справи і теж цураються...

Де нема ладу, спільности, де є навпаки ворожнеча,—то й чуєш з боку глузування: „у них нестотно так, як у малоросійській Просвіті!“.. Дуже боляче слухати, але подивившись, та послухавши, то люди правду мислять. Лежить цінний скарб у „просвітянській“ шахві і ніхто до його не поривається!.. Одні дуже розумні й „широкі“, то навіщо-ж їм „хахляцька“ вузька література? що вона дасть їх мозкові, коли він обійма весь мир?.. Другим як горохом до стіни! Не ймуть віри, що більше достоїть людині бути з образом людини, ніж „шушинським малоросом“... А третім ніяк не докажеш, що чієсь гордування їх сірим кольором не повинно покривати їм душі льодовою кригою, не повинно охоложувати до нашої рідної справи, до праці,—що тут така необхідна.

Але є де-в-кого думка проявити найщирішу загарливість, ужити всяких заходів, а щось таки зробити, щоб і користь була і посмішищем для інших не бути...

Є віра, що „критики“ перестануть „критикувать“, а будуть працювать та допомагать; що „шушинські малороси“ образяться за ту назву й докажуть, що вони не Ішаки, а люди, української нації, і що цього вони не знали не по своїй вині!.. Та може й українці „білішої кости“ зрозуміють, що не подоба морщити носа й з погордою відділятися від тих, що в простих чоботях ходять і дьогтем тхнуть...

Кажуть, що тая „діференціяція“ (поділення) єсть „історична неминучість“. Та нехай би вона була чієюсь мрією, а нас таки минала!..

А українці-робітники, плебейської крові, наплюють на те, що їх не вважають рівними з кимсь, та будуть єднатись між собою, читати та слухати, розвивати свою національну свідомість.

Правда, для критиків буде таки широке поле! Тому, хто не може обійтись без того, щоб не чіплятись,—буде до чого причепитись!

Не зможе-ж, наприклад, бакинська „Просвіта“ одразу зайнятися видавництвом книжок для народу,

хоч се й єсть головною її метою. Що-ж, могла-б вона, поки-що, зайнятися,—тільки до-ладно й жваво,—розповсюдженням книжок між нашим темним і несвідомим людом, звичайно вибираючи книжки справді корисні. Се діло таке потрібне і нема для його людей!..

Петро Оправхата.

Баку, 1909 р.

Гетьманська могила.

(На давній мотив).

В стецу, над Дніпром, є могила;
На ній лиш ковиль вироста,
Та мають могутні крила
Орла, що з-за хмар приліта.
Лежить у їй гетьман забутий,
І в ніч, як минає сто літ,
Встає і зеленої рути
Таємний шукає він цвіт;
Шука, щоб вернутися знову
На світ, на свою сторону,
На вік залишити соснову,
Холодную, темну труну...
При йому бунчук з булавою;
Сам в білім, на білім коні,
Повитий він сивою млою,
Землею покрився в труні.
Та ледь на зорі—степовою
Ковиллю покотить туман,—
Схилившись у-низ головою,
Зітхає забутий гетьман...
Він дивиться в Дніпер, де лози
Над хвилями хлять свій стан,
І котяться дрібні сльози
На білий гетьманський жупан.
І кличе гетьман Україну,
Козацькою славу гука,—
Україну, забуту руїну,
Де крові лилася ріка.
І Польщу клене він лукаву,
Невірного турка страпа...
Україні могутність і славу
Щасливе життя обіща...
І кличе, склика на пораду
Могутнєє військо своє,

Од Київа до Цареграду
Україні усе віддає!..

Та сумно в стецу, як в могилі,
Не чути ніде козаків,
Давно вже Дніпровії хвилі
Не бачили їх байдаків;
Замовкли пісні по лиману,
Ідуть за роками роки,—
Далеко від давнього стану
Побиті сплять козаки;
Немає орлів сизокрилих!..
Скрізь тиша, як море без хвиль,
В стецу на козацьких могилах
Зелена шепче ковиль...
Могила великої слави
Замовкла,—зруйнована Січ;
Давно, од Дніпра до Молдави,
Затихла козацька річ;
Могутні сплять отамани,—
Приспані одні в полону,
Другії-ж, проклявши кайдани,
Лягли у холодну труну...
І дивиться гетьман забутий
В німу глибочінь Дніпрову;
І сльози, як краплі отрути,
Зелену кроплять траву.

І шаблю зломивши безсилу,
Він кинув свою булаву,—
З прокльоном іде він в могилу,
В могилу свою степову.

Валеріян Тарноградський.

Поділля, 1909 р.

„Медички“.

(Нарис з давніших часів).

Що це було за веселе товариство!

Що за миле вражіння від усіх цих дзвінких голосів, голосного реготу, вільних рухів, особливого шуму, що нагадував шелест води, як вона падає на млинове колесо! Щось таке свіже, молоде, нове, наче верби, що тільки-що розвилися, ще й не зазеленіли, ще не з вузьким, дрібненьким листячком, а вкриті сіримми, шовковистими, мнякенькими „котиками“.

Усіх було шестеро. Вони займали аж дві лави.

Поперід я завважив одну біляву, в сірім убран-

ню, як раз такої барви, як той вербовий „котик“. Вона не була гарна з лиця, тільки дуже біла й ніжна. Взагалі вона була тее, що французи звуть *chaste*,—другого слова не знаю для обрису цілої її постаті, для виразу її чистих, голубих очей, усього складу її довгастого обличчя, ясного волосся, гладенько, з проділом, зачесаного за вуха, зціплених блідо-рожевих устеньок, довгого, як в Мадонни Рафаеля носа, злегенька дугою означених брів; постать у неї була прегарна, при тім міцна й здорова; стан її здавався трохи за широкий,—очевидячки, вона була без шнурівки, руки—великі й білі.

У-ряд з нею поміщалася—сута їй протилежність: дівчина чорнява, дуже гарна, повновида, з червоними губами, й здоровими очима; тими очима вона зненацька кинула на мене й зальотно заграла ними, тим часом як у її сусідки, хоч як я пильно придивлявся,—непримитив і сліду кокетерії, чи чогось подібного; та, перша, дивилась на мене, коли їй приходилось часом подивитись у мій бік, зовсім просто, прямо, не шулячи очей, якимсь кристальовим поглядом, ну, справді, як на якийсь „препарат“, аж ніяково робилось.

Третьої товаришки, (далі за чорноокою красунею), я роздивитись не міг, бо вона стояла до мене плечима, вистромившись у вікно; видавалось лише її розкішне чорне волосся,—збучене по моді й звязане у якийсь здоровий узол. Вона була одягнена у рожеву та чорну спідницю.

На другій лаві проти білявої (типу Рафаєлевої Мадонни) сиділа дівчина чудного виду: сірі очі її були вковані в одну точку, вона що-хвилини смикала себе за вухо й очевидячки дуже мало звертала уваги на все, що коїлось навкруги; ще більш чудернацький і навіть болізнний вид надавала їй біла хустина, напята по самі брови; та хустина закривала все волосся, була прищиплена ззаду так, що кінці її спадали на спину, нагадуючи папірового змія.

Поруч із цією сиділа дівчина, дуже симпатична, з пухнятими бровами, дитячими ніжними карими очима й струкким станом, у якійсь ясній блузці, дуже щільній, неначе вона влипла до стану; ся, звичайно, теж була без шнурівки.

Остання, з другого боку од вікна, була маленька, сухенька, гарненька панночка з химерними очима й поривчастими рухами,—теж, як і інші, чистенько та простенько одягнена. Вона, разом з дівчиною, що мала пухнясті брівки, і „мадонна“ з чорнявою красунею—читали якись-то літографовані аркуші, кожна сама собі, нишком „штудіруючи“,—пригинали пальці, супили чола й шепотіли, то одна, то друга, латинські призвища:

„radius, cubitus, epistropheus, humeros, ulna, carpus, meta carpus, os pubis, ischii, femur, tibia“... і таке інше...

„Dem reinen ist alles rein“, подумав я

— А ну-те, повторіть, Кузнецова! вдалась красуня до своєї сусідки з лівої руки,—білявої у сірому.

— Ні, Аланова, ви повторіть, а я послухаю,—ви швидче від мене хапаєте.—Вона добродушно осмінулась.

— Та нічого, нічого, Кузнецова! (треба сказати, що це була їх загальна звичка—повторити призвища одно одного,—ними вони, наче сахаром, пересипали свою розмову!).

— От, Кузнецова! ще й видумує; сама знає, як „Отче наш“, а мене на посміх виставля! от, Кузнецова, яка ви—„міна“!.. ха, ха, ха!..

Загальний сміх покрив ці слова; не сміялася тільки дівчина в хусточці.

— Аже-ж ви, Аланова, і в прозектора добру славу маєте!.. він аж на вспинячках ходить перед вами і здається, він... трошки, трошечки в вас за...

Так почала з хитруватим усміхом Кузнецова, та Аланова не дала їй довести до краю, замахала руками й закричала:

— Отой зелененький огірочок!.. От, їй Богу, пропаду од сміху!.. (загальний сміх) .. Припустим, я справді дуже гарна... про те... (і знов загальний регіт, що нагадував заглушене пташине щebetання).

— Та, панове, Кузнецова, Аланова, ви-бо справді перебиваєте вчиння!—мовила дівчина з пуховатими брівками й ніжним голосочком, дивлячися з легеньким докором на інших, хоч і сама сміялася з ними,—тим часом анатомія така страшна річ... Вона збентежено всмінулась, почервоніла й підвела вгору свої брівки.

— Перше всього, ви, Ланська, сами сміялись,—затарабанила Аланова, а друге те, що хто доси анатомії не вивчив, той вже й не буде її знати, бо мало часу зосталося; та й чого це вже так за записки чіплятись, як кліщ який,—усе ж цеє ми в ґрунті знаємо: вчили на препаратах; а потім... їй Богу, я їсти хочу...

— Ви хочете їсти, Аланова, ви хочете їсти, Кузнецова? ви хочете їсти, Верина?... Ох, Боже мій! зараз, я зараз... заметушилась Ланська й почала витягати провізію та ділити курку, намазувати бутерброди й наділяти всіх, пильнуючи, щоб усім досталися по змозі рівні частки.

— А оце вам, Львова, повернулась вона до дічини в хусточці.

— Я не хочу,—одреклась тая глухим голосом.

— Ну, будь ласка!.. прошу вас, візьміть! аже-ж ви

ще нічого не їли сьогодні! Ви-ж голодні. Треба-ж себе підживляти! аже-ж людина без їжи охляне,—доводила вона, наче якусь новину казала.

Аланова залягалась так, що мало не вдавилась, а потім і вона й Кузнецова почали одна поперед одної припрошувати Львову, і тая далі таки взяла якийсь шматочок і понесла до рота, та тільки довго все мняла його в руках, наче не знала, що воно таке й до чого воно.

Ланська заметушилася знов:

— А вам же, Верина (сусідка ліворуч), вам масла не стало? як же це могло скоїтись! як це могло статись?—вона сплеснула руками й упала в такий розпач, що Верина засміялась, а за нею й інші.

— Та дайте спокій, Бога ради! ви Ланська, справді вже така... квочка! (регіт)—казала Верина й полізла під лаву:—у мене ось у самої є... Вона почала розгортати паперці й витягати якусь їжу; подавала всім, хто хотів.

— Так ось же вам!—озвалася весело Кузнецова й витягла з свого кошечка чотири апельсини.

— От, Кузнецова, я-б вже сього ні за що не охвірувала! з якої речі!—засміялась Аланова, а сама вилізла на лаву, зтягла з-гори торбочку, (при тому ледве не впала), достала відтіль коробку з цукерками й почала частувати всіх, примовляючи:

— Ну, Кузнецова, Львова, Ланська, Верина! беріть мені зараз, а то моя великодушність порветься!

Усі реготались.

— Ох, Боже мій! а про Южину ми й забулися... Сюди, сюди, швидче!—Аланова почала міцно смикати за рукави дівчину, що стояла коло вікна; тая на-останку озирнулася.

—Ну, чого-бо вам треба?—спитала вона по українські.

— „Чого“, „чого“!—передражнила її Аланова, оче-видячки й сама „південка“, як теє можна було вгадати по її обличчю та вимові.

— Южина, панове, не хоче їсти, щоб не покаляти свого галстучка!—вдалась вона до інших.

Усі засміялись, а Южина, закопилівши свої товсті губи, та зморщивши свого приплесканого носа, сказала:

— Та одчепіться ви од мене! а у вас он де який галстучок,—наче язик у собаки!

Галстучок у Южиної був і справді чудовий: голубий—метеликом, що закривав мало не зовсім шоки, тим часом як в Аланової був ясно-червоний, того-ж колеру, що й блузка, спускався по грудях і справді нагадував язик.

— Як ви сказали? А, їй Богу, правда, що на язика схоже!—зареготалась перша Аланова.

— Тільки ви-б справді чогось ізїли! Ось вам апельсина; хочете, то я обчищу? Або перше чого небудь поживнішого?—казала до Южиної Кузнецова, вимовляючи кожне слово надто виразно та трохи одномаїтно, як метроном.

— А ну! що вам такеє, чи їла я, чи ні?—грубо огризнулась Южина й зненацька обняла Кузнецову; далі почала її міцно душити своїми круглими руками, приговорюючи: „боляче? боляче? га?.. Кузнецова так само спокійно, як перше, одказала:

— А вже-ж, що боляче.

Южина покинула її знов почала дивитись у вікно.

Інші були зайняті їдою.

Ланська то хапалася за записки, то розділяла на частки апельсину для скаменілої Львової.

Аланова та Верина частували одна одну цукерками.

— Чи він-же виїде вам на зустріч?—спитала Кузнецова в Южиної.

— А чорт його зна!—одказала, та в одну мить крутнувшись, та блиснувши своїми темними очима зпід низько спущеного волосся; те волосся отіняло й неначе навіть ховало її вид, невеликий, але з дужими вилицями й червоний як мак.

— Що-ж ви собі думаете?—спитала знов Кузнецова, не виказуючи ніякої цікавості, а наче-б то міркуючи сама-собі.

— Та ну, не заважайте-бо мені розбиратись у моїх вражіннях,—одмахнулась Южина й одвернулась.

— Ну, то не треба... Не.. тре... ба!—Якось чудно, наче резину, ростягла свої слова Кузнецова і, закусивши губи, вмовкла.

— Та не сердьтесь-бо!—раптом знов повернулась до неї Южина й так міцно поцілувала її, наче вкусила.—Ось як що, то... прокатаю я вас колись на своїх конях... Мц!.. прицмокнула вона язиком... Дарма, що старий, так за те-ж багатий!..

— Ні, ви не зважайтеся ще, розміркуйте, добре розміркуйте!—промовила Кузнецова й погладила своєю рукою руку Южиної.

— А ну, що оце таке?—раптом, дуже голосно, спитала Верина, показуючи якусь обгризену курячу кісточку, що вона вертіла в своїх пальцях.

— Це atlant,—рішуче одказала Аланова.

— Ні,—тихо, але з певністю сказала Кузнецова,—це epistropheus.

— Ах, правда, правда!—збентежилась Аланова,—ви, Кузнецова, знаєте все чудово!..

— Не дуже-то!—засміялась та.—А хто як не ви, Аланова, має б по фізиці, по хімії, та по...

— Та, та, та!—заспівала Аланова,—у мене, як то кажуть, „щаслива зоря“, от і все!

— Ну, а це що?—не переставала питать Верина, виймаючи й розбираючи по кісточках увесь курячий кістяк, та відділяючи останки м'яса:—А це? а оце?

Відповіді сипались, як град; котрі були невдалі, викликали такий веселий сміх, що ставало радісно слухать.

— Ег, почали вже!.. Чорт-зна-що ота ваша анатомія!—здвигнула плечем Южина.

— Ні, не кажіть так: вона для нас дуже важна,—це-ж фундамент медицини,—одказала Кузнецова.

— А у вас, Южина, на Надеждинських курсах, хіба її не вчать?—спитала Аланова.

— Та нехай їй біс!—обізвалась Южина.

— Ай-ай-ай!—сумно покивала головою Кузнецова.—Аже-ж ви, Южина, хотіли вступати до нас.

— Та я ще й не знаю... може... Южина почервоніла, нахмурилась і замовкла.

— А знаєте, добродійки,—раптом заговорила стурбовано й несміло (вона все так говорила) Ланська:—Як я зпочатку була... як мені зпочатку було.. я після ніяк не могла їсти м'яса... після анатомичеського... взагалі нічого червоного не могла... бачити... (вона затремтіла). А дух той... просто, у-слід іде за-тобою!.. Гірше, страшніше нічого не може бути... Саме гидке! (вона знов здригнулась).

— Ще попереду... особливо препарати ніг, рук... то ще нічого: ну, просто не бачиш зовсім людини... (швидко загомонила Верина)... Еге-ж, так наче-б-то якісь мінералогічні зразки, чи що... сухі, темні... А як дійде до нутра... до того м'якого, рідкого, до крові, слизоти, що в їй грузнуть руки!.. Вона не сінчила своєї мови...

— Однак, швидко звикли—й нічого! сказала Аланова: тепер тільки миєшся, не одмиєшся,—все здається, що той дух остався, наче наскрізь тебе пройняв,—а то що-ж,—нічого! А вам, Верина, власне не слід було йти на медицину,—ви всього боїтесь... (Згодом):—тільки як отого молодого красеня, що від сухот помер, препарували... Ох!.. (Вона не натурально засміялась)... Який він був гарний, як умер, а про-те ми таки його своїми руками обідрали й патрали... О-х!..

— Е, це ще нічого,—він був сухорлявий,—спокійно зауважила Кузнецова, а на ситому трупові робота далеко трудніша... А от, що ми будемо робить, добродійки, що в нас же трупів зовсім мало? Медицинська Академія нам лише зайві уділя... Еге, мало людей мре на нашу користь!..

— Що се ви! що се ви?! які ви страшні речі говорите, Кузнецова! Я аж боюся вас,—ви наче готові були-б самі вбити, зарізати чоловіка, аби...

— Що-ж я сказала таке страшне?—спитала Кузнецова, дивлячись прямо своїми ясними, як кришталь, очима.—„Зарізати?“ ні! Але чому-ж не можна радіти, що той зарізаний послужить своїм тілом на користь науці, на користь живім?

— Ну, ну, ну! не хочу слухати!—вигукнула Ланська,—ви Кузнецова, зовсім не те говорите... ах!.. я не знаю що!.. тихо зашебетала вона, як перелякана ластівка, і вела далі стиха:—Найбільше мені шкода дітей, дитських тілець... Ні, не можу я їх бачити... вони наче-б то ще не зовсім скінчили своє життя, як зірвані квіточки; вони наче-б то ще тремтять у тебе під ножем... як метелики...

— Так, взагалі це тяжка неминучість!—зауважила Верина й почервоніла; вона часто червоніла, наче від пекучого сонця,—коли висловлювала свої самі таємні думки.

— Дурниця!—напустивши на себе зухвальство, вигукнула Аланова: це все дурниці, марновірство! Ось я віддаю своє тіло в наш анатомичеський, я хочу й після смерті своєї принести якусь користь.—Так, так, неодмінно! Смійтесь-же! Хоча я й дуже хочу жити—і проживу, мабуть, довго... Ох, життя!.. (вона вся затремтіла від радості того життя, від того, що вона його почувала в собі, від того, що воно грало в її гнучкому тілі, в її огненних очах...)

— Еге, Аланова, ви дуже любите життя,—зауважила трохи з докором Кузнецова,—а що до мене—чи сьогодні помреш, чи завтра, все одно! аби що-небудь устигнути зробити!

Аланова нагадувала всією своєю жвавою постаттю й розмовою вогонь, Кузнецова-ж нагадувала інше, холодне живло—воду, але стільки-ж, коли ще не більш, було в неї енергії, рішучості, поривання закипіти й зашумувати водограєм.

— Ні, я все зроблю, все!—розпалилась Аланова й почервоніла.—Ви, Кузнецова, не маєте права докоряти мені!—Кузнецова стиха всміхнулась і здвинула плечима).—Я зроблю все, що можу... я зроблю більше, ніж можу... Хоча я й люблю всяку красу, люблю своє обличчя... люблю,—так, так,—люблю!.. Це хвальш, лицемірство не признаватись в тому, що єсть... (вона гордо крутнула головою). Але я піду на село, піду туди, де темрява, злидні, бруд, я хочу поринути в йому... Піду всюди, аби мене закликали, взяли мене... Я вмру для людей, за людей!..

— Як-що раніше не підете заміж,—з-легка зауважила Кузнецова.

— Ну, і що-ж, що-ж!—знов скипіла Аланова,—так, я буду жити довго, довго, буду щаслива!—вона зовсім почервоніла,—а вмиру все-ж таки для...

— Заспокойтесь, заспокойтесь! чого це ви, Аланова, розпалились?—умовляла її Ланська, беручи на себе либонь свою звичайну роль—мирити:—Ми всі вам, Аланова, віримо; ми вас, Аланова, всі знаємо; знаємо, що ви багато, багато добра зробите! Навіщо-ж ви все про смерть?.. На віщо це? Справді, це дуже прикро...

— Тим більше,—підхопила Кузнецова,—що маємо так багато діла перед нами; ох, так рвуться руки до роботи! швидче бігти-б у анатомічний, екзамені швидче поздавати, хоч вони й нудні... А там робота, робота! А смерть...

— Смерть?!—раптом, дуже виразно вимовила Львова, наче од сну прокинулася.—А від чого-ж то померла Турчанова?

— Від рецидіву: після тифу,—одказала Аланова.

— Ох, проклятий, проклятий гнилий Петербург! Приїхала, бідолашна, для того тільки, щоб умерти там!

— Петербург тут не винен, суворо відказала Кузнецова:—і ви сами, Аланова, це добре знаєте,—організм її був дуже слабкий...

— А!—нетерпляче одмахнулася Аланова.

А Львова несподівано спалахнула, розвела руки і, наче-б то говорячи сама до себе, питала:—Де вона лежала? Хто сидів біля неї?

— Ми, всі!—обізувались голоси:—Кузнецова біпш усіх.

— Ох, яка-ж вона щаслива! Чому мене там не було! Чому ви мене раніш все не пускали туди?.. А я-ж так бажала!—з важкою мукою в голосі промовила Львова.

— Ви-ж самі тоді нездужали. Не турбуйтеся так! — хотіла її заспокоїти Ланська.

— Ой, чому-ж мене там не було, чому ви мене не пустили, не дозволили піти до неї!..

Львова хруснула своїми блідими пальцями.

— Ви-ж всі помагали, усі там були, а я... Отсе-ж одно тільки й має ціну, а то й жити не варто! бо нема ніякого приводу, ні мети;—на що?!.. Ви думали,—я не вмю, я нервова... А коли мій дядько був хворий... потім він і помер... я-ж при йому була... А брат і мама?.. Вона раптом умовкла й сиділа нерухомо; рот зостався на пів одкритий, очі неначе захололи.

— Так! вона правду каже: погано ми робили, що одстороняли її,—сказала Кузнецова.

— Але-ж сором, який сором був-би,—скипіла Верина (її головним почуттям, здавалось, був сором), нам дужим посилать її, слабу!

— Та що таке нерви?—одказала Кузнецова;—нервовість—не хвороба: навпаки, вона придає часто велику силу волі й духа, а сього й треба в таким разі. Ось же доктор Флері доказує, що люди, котрі живуть виключно нервами,—не так легко заражаються, що до їх не пристає багато інфекційних хвороб: вони до їх імунні.

— Он як!—обізувались інші.

— А все-ж таки дуже шкода... важко... так важко,—зітхнула Ланська, а за нею й усі,—що вона померла! Так раділа, бідолашна, що попала в інститут, що її бажання сповнилось, за для сього дома драму хатню пережила, і... так склалось!..

— Треба-ж використати цей факт і наш жаль таким робом, щоб присвячуючи тепер усі наші сили науці, теорії, зробити у прийдешньому такі факти на практиці неможливими; щоб молодий організм, коли він потрібен для життя,—не став би жертвою смерті!—Так закінчила Кузнецова, і всі зараз-же, наче по команді, взяли за свої записи по анатомії, ніби в її одній вони бачили ратунок від усякого лиха і непереможну броню в боротьбі з смертю...

Настав вечір. Ланська добула чайника й студентки почали сперечатись—кому йти на станцію по окріп: кожна хотіла вслужити і всі видирали той чайник з рук одна в одної; всі сміялися, жартували між собою.

Це нагадувало трохи „маніловщину“, але яка мила, щира „маніловщина“!..

Щоб їх визволити од мороки, я попросив дозволу принести їм окропу. До сієї пори я ховався за газетою, не читаючи її, або вдавав, що сплю, сидячи на своїй куці лавочці, біля вікна,—щоб борони Боже не сполохати їх, не увірвати їх розмови.

Ой, які-ж чудові, цікаві, дивні, жваві погляди посипались на мене після моєї поради!

Коли-ж я приніс окропу, то почалось у нас таке „чаєпитіє“, так мене частували чаєм, поглядами й словами, так відносились чесно, прямо, просто, по людському, по братерському! навіть без тіні того „ewig-weibliches“, що так чарує панів прихильних до кріпацтва, але б'є чимсь гострим у н'с, як той дух з теплиці, нестерпучий на довгий час,—і міні здалося, що я одразу знайшов „40,000 сестер“!

Вони—всі були 3-го курсу; вся компанія їздила по Волзі, заїздила в Москву, взяла там Львову і тепер їхала в Петербург, у свій інститут, здавати іспити.

Коли пили чай, то говорили між иншим і про недавно заснований інтернат. Вони вихваляли його роскіш, тільки жалілись, що він мимоволі привчає до тієї роскоші.

— І знаєте що,—мовила Верина, червоніючи, неначе

на обличчя їй упав одсвіт од червоної матерії, найгірше те, що багато інших медичок не можуть жити так, як ми, а живуть дуже, дуже бідно... і... так робиться... соромно...

— Нудно там у вас в інтернаті... нема краще, як своя воля: коли схотів, тоді й до-дому прийшов,—завзято кинула Южина.

— Добра „воля“, що по три дні не спите ви у вашому встановищу!—усміхнулась Кузнецова.

— А, їй Богу, що не сплю!—згодилась Южина;—по три доби черга: у трьох породіль береш, а як натовп—то й на чотирьох одна... Ну, за те-ж, як до-дому допхався, то вже тоді по свинськи висипляєшся!

Всі „інтернатки“ засміялись і почали завіряти, що і в їх виспатись „по свинськи“ теж можна і що вертатись до-дому можна пізно вночі, і в себе гостей приймати до 12-ої години, і що зовсім нема „казьонщини“; а електричне світло, ванни, ліжка з сіткою, водопровідні крани в кожній хаті—хіба не розкіш?

Далі всі шестеро полягали спати, попереду по-сварившись межі собою через те, що кожній хотілось як найпоганіше примоститись, відступаючи місце для другої. (При сьому Аланова палко скрикнула: ох, голубьята мої, яка я, справді, противна, які в мене ноги довгі! не могла в-двох унизу лягти, треба було нагору лізти!.. На це Кузнецова, душачись од сміху, бурчливо одказала:— Та лежить ви вже, Аланова, і мовчіть! бо тільки спати не даєте порядним людям вашим мудруванням про довжину ваших ніг!)..

Так... Коли вони всі полягали, я почав розбирати свої вражіння, і прийшов до висновку, що, не дивлячись на страшенну неоднаковість усіх шістьох, (неоднаковість, що доходила до різнощів межі вогнем, водою, повітрям, землею, квіткою та людиною), у їх було щось загальне і це „загальне“ було якесь вічне горіння „неугасимою лампадой перед святаєню добра“, невтомне поривання „душу свою покласти за друзі своя“, бути,—скільки-б то не коштувало,—вище, краще, чистіш, добріш...

Вранці, коли поїзд вже підходив до Петербургу, медички посхоплювались, наче від електричного току, і пішли всі по черзі вмиватися; вертались же з духом борнотімолового елексіру і все робили нагани одна одній: „Аланова, у вас нігті брудні!“ (хоча ті рожеві, міцні нігті блищали, як перлямутові). „Оце, Ланська, як ви погано шию змили!“ (хочай шия тая була подібна до білої лілеї)..

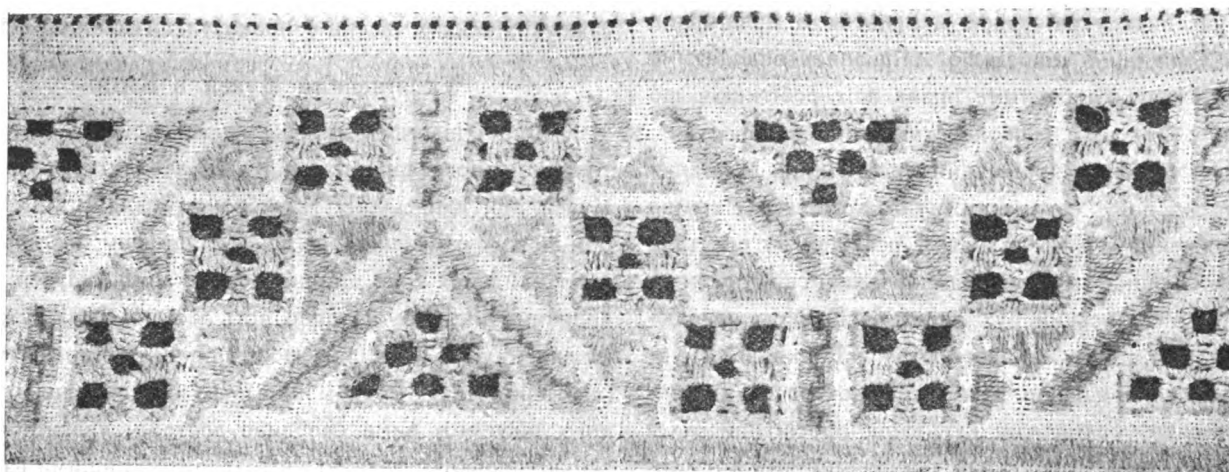
А мені самохіть спало на думку:

„І паче снігу убілюся“...

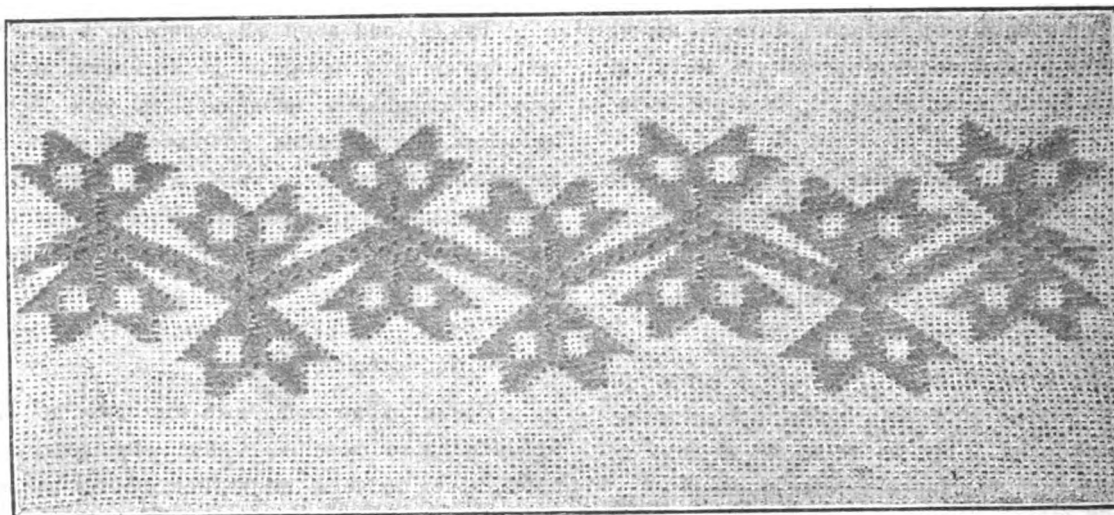
Ой, як би я хотів полинути за ними, жити одним життям із цією розумною, веселою, молодою силою, або, надівши „шапку невидимку“, незримо бути свідком того, як зерно набирається соку, пророста, як ідеал переходить у дійсність!.. Тільки... чи так воно?.. чи справд?.. чи не мрія це солодка?.. чи не слова?.. оті „слова, слова, слова“!..?..

Грицько Григоренко.

Київ, 1909 р.

Пазуха, шита „вирізуванням“ і настиланням.

„Лиштва“ на рукаві, шита біллю, „настиланням“. Обидва взори—старсв'цького шиття.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Шевченківський збірник.** В Києві складається збірник під назвою „Вінок Слави“, присвячений пам'яті Т. Шевченка. В збірникові буде освітлене, по нових джерелах, життя славетного Кобзаря і його значіння для української літератури. В збірник увійдуть усі відомі портрети Шевченка і багато його власноручних малюнків. Увесь прибуток від продажу збірника піде на збудовання пам'ятника поетові в Києві.

◆ **Нова часопись.** В Києві незабаром почне виходити нова часопись українською й польською мовами під назвою—„Єднання-Zjednoczenie“. Часопись виходитиме двічі на місяць і боронитиме права всіх робітників, що працюють у сільським господарстві й промисловості.

◆ **Нова книжка.** Український письменник М. Залізняк випустив нову свою книжку—„Російська Україна й її відродження“. Книжка має 5 розділів: 1) що таке Російська Україна, 2) початки народньої свідомости на Україні, 3) Український рух перед російською революцією 1905 р. і вплив на нього руху в Галичині, 4) українське слово й останні часи, 5) боротьба за українські школи, 6) український культурно-просвітний рух в останні часи й 7) український політичний рух в останні часи. Вийшла книжка у Львові і коштує на наших гроші коло 20 коп.

◆ **Українські співи й вірші на дитячих забавах.** Здавалось-би, що співання українських пісень і промовляння українських віршів у школах на Вкраїні—така при-

родна річ, що нічого й говорити про неї, однак се разом з тим ще така рідка річ у нас, що слід її зазначати, як щось особливе: отже—в Полтаві на дитячому святі під час Різдва в одній з низчих шкіл діти співали українських пісень і проказували українські байки Глібова (між іншим—байку „Вовк та ягня“. В гадацькім повіті, в с. Бобрику, на святі з ялинкою, що врядили своїм коштом пани Масюкови, співано теж, мовляла Гадацька Газета, „п'єсни малоросійського характера“ і теж промовляно байки Глібова (Торбину, Ягня й інші). В с. Сарах, у школі, на різдвяному святі, вряженому коштом п. Тулинського, діти співали теж українських пісень і проказували байки Глібова.

Український Музей в Києві.

Опріч відомого київського городського Музею, історично-етнографічного, в Києві заводиться такий-же Музей при Київському Науковому Товаристві. Незабаром його буде відчинено для огляду всім, як тільки для його найдено буде ширше помешкання. Музей ще не великий, але вже й тепер єсть у йому речі дуже цінні для науки. Є збірка доісторичних старожитностей (достачив Хвед. Вовк і інші). Є чимало річей козацького часу; між сими особливо достойні уваги пояси козацькі, шовкові, заткані квітчастими й іншими vzорами; є й зброя козацька й клейноди (бунчуки, то-що); є доволі рідкостні „ладівниці“ (пороховниці), костяні, з вирізаними визерунками,—на одній вирізано образок Матері Божої з дитям-Ісусом на руках (ся пороховниця є дар українському Музеєві з полтавщини, з золотонош-

ського повіту, від д-ія Кононовича). Недавно придбано теж для Музею дуже давню ризу, гарно вишиту всяким шовком. Є ціла збірка зразків вишивання на полотні (заполочою й біллю).

Взагалі, більше, чи менше коштовні дари до Музею все прибувають,—хоч про його ще мало хто й знає. Власне, ми й подаємо цю звістку про „Український Музей“ при київським науковим товаристві (що міститься на Великій Владимирській вулиці, № 32), маючи на увазі, що сим поширяться відомість про се встановище, а через те поширяться й жертви для Музею від нашого громадянства.

Прибувають до Музею й стародавні рукописи. Взагалі—хто-б був ласкавий прислати щось годне уваги з погляду історичного чи народно-крайового, то причинився-б до збагачення Музею.

Слілки й господарство.

◆ **Поміч ремісникам-українцям в Австрії.** За допомогою нового австрійського міністра рільництва, чи хліборобства, п. Даранія, заснувалося в Венгрії (Угорщині) за минулий рік до 20-ти нових промислових товариств; в них більше 2,000 семей займаються в товариських робітнях, плетінням кошиків і тканням; ці робітні поставляють теж усякі вироби з дерева. Міністерство дає товариствам потрібні машини й знадоби. Ремісники зарбили на тім за рік,—на наші гроші,—коло 100 тисяч карб.

◆ **Переселення на Кавказ.** По відомостях Переселенського уряду, минулого літа зроблено огляд порожніх земель на Кавказі, таких, що їх можна повернути під заселення. Виявилось, що в Кубанській області таких земель більш як 450,000 десятин, та в Закавказзі, (в Єлісаветпольській і Карській губернії), 250,000 десятин; всі ці землі придатні для заселення. В кінці 1909 року приготовлено для переселенців 6,000 участків, зачислено більш як 8,000 над'лів і вже оселилося на тих участках 2,500 семей.

◆ **Ціни на хліб по „юго-западныхъ дорогахъ“.** Пшениця 1 р. 22 коп. за пуд, жито—76—78 коп., овес—75—80 коп. ячмінь—60—63 ксп.

Лянке сім'я 2 р. пуд, рижій—2 р., мак—2 р. 50 коп. (на станції).

◆ **Прищіпки проти сапу в коней.** В Харьківській губернії минулого літа робилися прищіпки нових ліків проти сапу в коней. Спроба вийшла дуже добре. Тепер Київська губерська управа виписала тих ліків з

Берліна і гадає зробити спробу в Богданівській економії графа Тишкевича, де єсть більш як сто коней, що хворіють сапом.

Цементові будинки.

Американський славнозвісний учений Едісон, що винайшов телефон, працює тепер над тим, щоб ставити будинки з піску та цементу (на такий спосіб, як виробляється цементова черепиця для покрівлі). Недавно Едісон прислав про це відомості в херсонську губерську земську управу. А написав він у Херсон через те, що один херсонський учитель, прочитавши про заходи Едісонові, вдався до херсонської губерської управи, чи не можна було-б ширше довідатися про Едісоновий спосіб будування, та чи не придався-б той спосіб до будування шкіл у херсонщині, бо їх тепер треба ставити так багато. Управа написала в Америку до Едісона й він прислав докладну відповідь про всю справу. Він пише, що по його способу будинки ставитимуться дуже просто,—з мішан и піску й цементу; тільки для того треба робити великі залізні форми, на цілий будинок, бо той будинок буде увесь неначе вилитий з тих форм. Дуже добре, коли можна під будинок вибрати ґрунт пісковий: тобто той пісок, що викопався з підвального поверху, піде на мішанку для будови.

Тепер Едісон саме виробляє залізні форми і думає, що на весну вони вже будуть виготовлені,—тоді вже й можна буде ставити будинки по його способу. Та йти свого способу він не буде,—відкриє його для всіх.

Одною будинку ставити Едісоновим способом—не оплатиться, бо залізні форми дуже дорого коштуватимуть,—скільки десятків тисяч рублів, на наші гроші. Отже вигода буде тільки тоді, коли захожуватися ставити будинків 10, або 20 разом.

При готових формах будинок може бути поставлений *за один день*,—всі стіни й перегородки, й долівка, й покрівля, й печі. Тільки, звичайно, всі будинки будуть *однакові*, бо вийдуть з однієї форми. Коли-ж хотіти ставити будинки на інший зразок, то треба робити нові форми; і тоді, знов таки, ставити прийдеться *багато* будинків на один зразок (більший, чи менший), виливаючи їх таки з однієї форми.

Коли Едісоновий спосіб піде в діло, то переверне все будування городів і сел. Тоді заводитимуться товариства, що складатимуть кошти на придбання залізних форм—і ставитимуть цілий ряд будинків, сами, або даючи свої форми за плату. Як розлуче Едісон, то при гуртовому будуванню, хати будуть обходитись дешевше не тільки від камінних, а навіть і від дерев'яних; про швидкість-же нічого й казати, бо навіть разом з про-

сиханням будинок може бути зовсім готовий для життя в скільки день.

ТЕРЕВЕНІ.

(Фельетон).

Минули святки... „Люд нависний“, що ганяв несамовито, шукаючи святкової розваги, починає втихомирюватися,—згадує про осоружну службу, про науку, взагалі про ті „обов'язки“...

Як же веселились кіяне?.. Та як-же?—так, як і всі. Ходили по театрах,—а ще більше по сінематографі, —по маскарадах, по гостях.—Де-що оце я й хочу розказати про веселощі. Звичайно, про всі не буду говорити; маю охоту сказати де-що лише про те, як розважались кіяне в нашому українському гніздечку, в „Українському Клубі“. Було там на святках багато вечерів,—з колядками, з танцями, з ялинкою, (не вдало), з промовами (всякими) на зустрічі Нового року, з передяганням (себ-то з маскарадом; в печаті (в „Раді“), почали звати маскарад—„ряжений вечір“, але в „просторіччі“ він таки звався й зветься—маскарад).

Я знаю, що добродіям не-кіянам (а особливо—добродійкам) найбільше цікаво знати, який там був отой український маскарад?

Але про которий же казати?—Іх було аж два: один на Різдво, а другий перед Різдвом, і пилипівчаний маскарад, дарма що постовий, а коли хочете, був краший (мабуть, до різдвяного вже вичерпалась фантазія! а може й те мало вагу, що на перший, перед-різдвяний, призначено було нагороду за фантазію,—за краший убір,—а на другий вже треба було напружувати думку безкористно). От же й спинимось на першому маскараді.

Було на йому, звичайно, багато й „інтернаціонального“,—були ті „циганки“, „туркені“, „французькі селянки“ й такі інші, бльш або менш рідкі для Київської істоти, (та може й ніде таких не бува). Але були й „українки“ та „українці“,—часу минулого й часу теперішнього.

Нагороди було призначено—2 за краші українські вбрання і 2 за краші фантазійні. За український убір нагороду взяли: одна „селяночка“, (себ-то панночка, одягнена в зовсім простенікий убір, однак дуже милий), і „козак“,—що був у добірно-гарному козацькому вбранні давніх часів. Селяночка одержала гарну вишиванку, а „козак“,—альбом з українськими картками.

За фантазійне-ж убрання взяла першу нагороду пані, що уявила з себе цілу розпросторену алегорію, маскарадну загадку. Вся її постать і обстава означала—

„По дорозі в Казку“. Щоб зрозуміти, що то воно таке було, треба вам знати, що не-за-довго перед тим український поет „О. Олесь“ читав в українським-же клубі свою поетичну фантазію, під назвою „По дорозі в Казку“. Там люди,—під проводом, звичайно, ватажка,—шукають дороги до „Казки“: країни світла, тепла, краси, щастя, одно слово країни ідеала.

Чи знайшли вони, чи не знайшли дорогу до тієї Казки, се інша річ (ви швидко прочитаєте ту фантазію в „Рідн. Краю“, то й будете знать), а тепер слухайте вже, яка-то була тая „Казка“—в маскараді.

З-першу вам не видно було ніякої істоти, ви бачили тільки неначе стовбур великого дерева (звичайно, зроблений з картону); стовбур був помальований,—між іншим на йому була намальована велика гадюка, що ніби вилізала з дупла (чи ж не буває коло країни ідеалу—гадюк)?..

Стовбур одчинявся (бо був на завісках) і очам вашим уявлялася—жіноча постать, у білому вбранні, завітчана, нап'ята прозорим серпанком; часами ту постать освічували електричні вогники, сховані в квітках..

Що-ж се вам—не фантазійно?—Сама фантазія й поезія!

До цієї „Казки“ знайшов дорогу багацько хто, бо весь час товпився біля неї гурт людей, жадібних до фантазій-казок. Які казки почули вони, того я не знаю: чи казки, нашептані змією, чи казки, нав'яні квітками?.. А може люде сами, настроївшись відповідно, казали казки?.. які?.. того я, знов таки, не знаю. До підслухання є тепер особливі люде.

„Казка“ одержала нагороду—шовкову торбинку. На що? На все.

Оце таке було на першій маскараді. На другій—в такім же роді, тільки, кажу, „загадок“ вже не було: самі „циганки“, „туркені“... На обох маскарадах танцювали, бавилися..

Був і дитячий маскарад, у тому-ж таки українському клубі. На сьому маскараді були собі „матроси“, „паяци“, „українки“, „пастушки“ і так далі й так далі; був і „чортик“: миленький собі чортик, безгрішний. Діти стрибали, танцювали, щиро розглядали одно одного, — щиріше, ніж дорослі.

Інші кажуть, що се дуже „не педагогічно“—вряжати маскаради й танці для дітей. Але, господи боже, хто тепер може вірити, що дітей можна „воспитувати“, вдержувати в приписах педагогічних, таких, чи інших?! Ось дитина пройде тільки вулицею, та гляне на виставку „одкриток“ з малюнками, то яких тільки „откровених“ вона не побачить!.. А ще як заглядатиме вона ненароком, у свого-ж таки батька на столі, в юмо-

ристичний, чи інший газетний аркушик, то там і далі завершатиме своє „воспитаніє“... Що там уже казати про педагогію!

Ох, дама це строга, все більше б'ється ломаками-єдиницями, та двойчатками, цур їй! Колись вона була добриша, (кажуть), а тепер люта!—Годі! ш-а!..

Хтось.

До відому:

При сьому 34-му ч. „Рідного Краю“ розсилається 12-те ч. „Молодої України“. „Молода Україна“, як і „Рідний Край“, буде виходити і в 1910 році,—по тій же програмі й ціні.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И .

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ
(шестой годъ изданія)

на ежемѣсячный иллюстрированный журналъ для дѣтей

„СЕМЬЯ И ШКОЛА“

Журналъ предназначается преимущественно для дѣтей средняго возраста (10—12 лѣтъ), которымъ еще мало доступны существующіе у насъ журналы болѣе старшаго возраста. При этомъ „СЕМЬЯ И ШКОЛА“ ставитъ своей задачею одинаково примѣняться какъ къ интересамъ дѣтей, учащихъ въ младшихъ классахъ среднихъ учебныхъ заведеній, такъ и къ пониманію учениковъ начальной народной школы.

„Семья и Школа“ состоитъ изъ 12 ежемѣсячныхъ книжекъ журнала и 6 отдѣльныхъ книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“.

Не привлекая своихъ подписчиковъ никакими преміями, ни такъ называемыми бесплатными приложеніями, редакция „Семьи и Школы“ обращаетъ исключительное вниманіе на внутреннее достоинство самого журнала.

Подписная цѣна 12 книжекъ „Семьи и Школы“ и за 6 книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“: съ доставкой и пересылкой **3 руб.** въ годъ. Безъ доставки к Москвѣ **2 руб. 50 коп.** За-границу **5 рублей.**

Подписка на полгода **1 руб. 50 коп.** (принимается исключительно въ редакціи).

Подписка безъ доставки принимается въ Москвѣ: въ редакціи, въ конторѣ Н. Печковской и въ книжныхъ магазинахъ „Трудъ“ и Н. Карбасникова.

Пробный номеръ журнала высылається изъ редакціи за три семикопеечныя марки.

Гг. учителямъ, желающимъ ознакомиться съ журналомъ, пробный номеръ высылається бесплатно.

Иногородніе подписчики могутъ обращаться прямо въ редакцію журнала „Семья и Школа“: Москва, Гончарная ул., домъ № 17.

Редакторъ-издатель **В. Л. Львовъ**.

ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ ЖИВОПИСЦЕВА въ г. Орлѣ.

Слоічок детриту на 50 чоловік—25 коп., на 25 чоловік.—15 коп., ручочка на 5 чоловік.—5 коп. Менш як на карбованецъ не висилається. За пересылку—30 коп. При спровадженню на три корбованці й більш —ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 25%.

Адреса: г. Орел, телятня Живописцева.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1910 годъ (подписной годъ начинается съ 1-го Января).

На еженедѣльный художественно-литературный журналъ

„Золотистая Струя“.

Въ теченіи 1910 года подписчики получаютъ:

52 №№ Художественно-литературного журнала со-держащіе оригинальныя произведенія изящной ли-тературы извѣстныхъ современ. русскихъ писателей-художниковъ.

5 книгъ **СОВРЕМЕННЫЕ РУССКІЕ ПИСАТЕЛИ.** Избранные рассказы. А. Андреева, М. Арцыбашева, А. Камонскаго, В. Муйжеля, К. Баранцевича, И. Потапенко, В. Тихонова, А. Куприна, Е. Чирикova, И. Вунина, А. Серафимовича, С. Гусева-Оренбургскаго и С. Найденова.

1 книга **Кабинетъ молодого мужчины и дами.** Законы свѣтскихъ приличій и хорошаго тона.

13 книгъ **ГЮИ-де-МОПАСАНЪ.** Полное собраніе сочиненій (и посмертныя) болѣе 5000 стр. изд. **Θ. И. Булакова**, лучшее изъ существующихъ по полнотѣ, художественности переводовъ и по вѣщности.

1 книга **Спутникъ практической жизни.** Иллюстрированный массой рисунковъ (болѣе 500) сборникъ практическихъ свѣдѣній.

2 книги: 1) **Домашній лечебникъ.** 2) **Дѣловой письменникъ.**

4 книги: Самоучитель нѣмецкаго языка или руководство научиться безъ помощи учителя правильно читать, писать и говорить по нѣмецки. Съ приложеніемъ прописей.

Самоучитель французскаго языка.

Практическій преподаватель русскаго, французскаго и нѣмецкаго языка.

Самоучитель англійскаго языка.

12 книгъ иностранныхъ романовъ.

Кромѣ того, всѣ годовые подписчики подписавшіеся до 1 Февраля получаютъ цѣнную премію необходимую каждому.

НАСТОЛЬНЫЙ ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКІЙ СЛОВАРЬ,

подъ редакціей П. Вейнберга въ переплетѣ.

Пробный № высылається за 2 семикоп. марки. Подроб. объявленіе бесплатно.

Подписная цѣна: **3 р.** въ годъ со всѣми прил., съ дост. и перес. по всей Россіи.

Подписку и требованія адресовать въ ред. жур. „ЗОЛОТИСТАЯ СТРУЯ“, Спб., 5-я Рождественская 47.

Редакторъ-Издатель **И. Домбровскій**.

Открыта подписка на 1910 годъ
на сел.-хоз., иллюстрированный, двухнедельный журналъ
„ХЛИБОРОБЪ“.

4-й ГОДЪ ИЗДАНИЯ.

Издається Харьковскимъ Общ. сельск. хозяйства.

Журналъ распространяеть сельско-хозяйствен. знанія среди крестьянъ и частныхъ владѣльцевъ украинской полосы черноземной Россіи; печатается понятнымъ изложениемъ статей на русскомъ и украинскомъ языкахъ; помещаеть спец. статьи о полевомъ хозяйствѣ, луговодствѣ, травосѣяніи, садоводствѣ, огородничествѣ, животноводствѣ и пчеловодствѣ.

Отвѣты на вопросы подписчикамъ журнала.

Справочный листокъ при каждомъ № „ХЛИБОРОБА“, содержитъ цѣны на хлѣба въ Россіи и за границей, и статьи объ улучшеніи сбыта хлѣбовъ.

Календарь „Хлибороба“ содержитъ, кромѣ свѣдѣній, имѣющихся въ обыкновенныхъ календаряхъ, еще сельско-хозяйственный и литературный отдѣлы.

Тѣдовые подписчики получаютъ:

24 книги журнала, не менѣе 48 страницъ каждая.

8 пакетовъ сѣмянъ новыхъ сел.-хоз. растений.

3 книги по выбору подписчиковъ, изъ списка печатаемаго въ концѣ года.

1 карманный с.-х. календарь „ХЛИБОРОБЪ“ на 1910 г.

№№ справочнаго листка по хлѣбной торговлѣ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

1 г.—1 р. 50 к., 1/2 года—75 к., 3 мѣс.—50 к., отдѣл. № 10 к.

№№ для ознакомленія бесплатно.

Адресъ Редакціи: г. Харьковъ, Московская, 10. Тел. 716.

Редакторъ-агрономъ С. М. Нузнецовъ.

ПРИЙМАЕТСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1910 РІК
НА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ІЛЮСТРОВАНУ ГАЗЕТУ

„СЕЛО“.

(Другой рік видання).

Ціна на рік 2 руб., на пів-року 1 р. 10 к., на 3 м. 60 к.

Хто випише газету „СЕЛО“ на цілий рік, той дістане при 3 числі дурно додаток **КАЛЕНДАРЬ-КНИЖКУ.**

Адреса: Київ, В. Володимирська № 28. Ред. газети „Село“.

СЕЛО признається головним чином для хліборобів і робітників; воно подаватиме: статі й новини про сучасне життя на Україні, в Росії і за кордоном, з української і всесвітньої історії і письменства, артистичної творчості, з наук природних, лікарських, з сільського господарства, кооперації, техніки, гігієни і медицини, також вірші, оповідання ілюстрації при статях і осібі.

СЕЛО буде містити дописи з сіл і міст, звертаючи особливу увагу на рух освітній і економічний на селі; даватиме відповіді на запитання передплатників, а також поради спеціалістів: господарські, юридичні й лікарські в справах економічних і просвітних.

Редактор-видавець Г. ЯМПОЛЬСЬКА.

РІДНИЙ КРАЙ

5-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узор.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.

„Молода Україна“ окроме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Для сільських учителів, для сільських-господарських товариств і всяких спілок (кооперацийних)—Рідний Край в 1910 році коштуватиме без Молодої України—3 р., з Молодою Україною—4 р., (на пів-року—половина того). На „Молоду Україну“, виписану окроме від Рідн. Краю, опусту нема.

Адреса обох часописей: Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Всі ціни і умови й для заграниці—однакові.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ.

Еженедѣльная виѣпартійная общественная, политическая и литературная газета

„КИЕВЪ“

Подписная цѣна: на годъ—5 руб.; на полгода—3 руб.; на три мѣсяца—2 руб.

Адресъ Редакціи и Конторы: Киевъ, Софійевская, 7.

Редакторъ Г. Г. Листопядъ. Издатель Т. В. Локоть.

Основная задача газеты—защита экономическихъ, культурныхъ и политическихъ интересовъ коренной массы населенія южнаго, малорусскаго района Россіи, преимущественно тяготящаго къ Киеву. Однимъ изъ лозунговъ газеты является: **Ворьба русскаго и малорусскаго капитала съ еврейскимъ!** Поэтому—по еврейскому вопросу газета занимаетъ національную позицію: идеаломъ, руководящимъ газетой, является ростъ мелко-и средне-имущихъ массъ коренного населенія, хотя-бы для этого понадобились извѣстныя ограниченія по отношенію къ еврейскимъ имущимъ массамъ. Газета обслуживаетъ интересы: мелкихъ и среднихъ сельскихъ хозяевъ, особенно—хозяйственнаго крестьянства; мелкихъ и среднихъ промышленниковъ и торговцевъ; и тому подобныхъ представителей *среднихъ классовъ* населенія, объединеніе и самоопредѣленіе которыхъ на почвѣ національно-экономическихъ и политическихъ интересовъ будетъ служить руководящей идеей газеты.

Подробное развитіе этой программы—въ брошюрѣ: *Проф. Т. В. Локоть, членъ первой Госуд. Думы, — „Націоналізмъ и Еврей“*. Ц. 20 коп.,—въ конторѣ газеты „Кіевъ“ и въ книжныхъ магазинахъ.

При выпискѣ свыше 10 экз. брошюры—уступка отъ 10 до 25%.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 36. (Вийшло 17 Лютого 1910 р.).

(До рочнину 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищують ся.

Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Державна Дума. Ціркуляр про національні товариства. На Україні. Вірш—*Натальки Одинокі*. Юлій Словацький—замітка *О. Пчілки*. Вірші Ю. Словацького—в перекладі *О. Пчілки*. Пісня—в перекладі *Хв. Петруненка і О. Пчілки*. Ліля Венеда, Ю. Словацького—переклад *О. Пчілки*. Українське слово й мистецтво. Літературні вечірки в київському українському клубі—*А. А.* Літературно-музичні вечори київської „Просвіти“—*П. О.* Бібліографія: українські календарі на 1910 рік.

Малюнки: Портрет Ю. Словацького, Кременець, гора „Бона“.

Видавництво „ВІК“.

Вийшло з друку нове видання.

ТВОРИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

під редакцією, з переднім словом та увагами

СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА.

Це том в 20 аркушів великої вісімки з портретом Котляревського, малюнками до „Енеїди“ художника **В. Корнієнко**, заставками художника **Ів. Бурячка**, фотографіями могили та пам'ятника Котляревського.

Ціна 80 коп., на кращому папері 1 карб. 25 коп.

Продається в більших книгарнях Києва, Полтави, Харькова і інших міст.

СКЛАД ВИДАННЯ:

Київ, Безаківська 8, „Українська Книгарня“.

„СУЖЕНА НЕ ОГУЖЕНА“.

Жарт в 1-ій дії.

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

(Остатні примірники). Ціна 50 коп.

(Дозволено до постанови на сцені.)

„СВІТОВА РІЧ“.

Комедія в 5-ти діях.

ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.

Дозволено до постанови на сцені.

(Ішла в Товариствах М. Кропивницького, Старицького, Карпенка-Карого й ин.).

Ціна 40 коп.

Обидві п'єси продаються в Києві—в „УКРАЇНСЬКІЙ КНИГАРНІ“ (Безаківська, 8).

ДЕРЖАВНА ДУМА.

(Закон про місцевий суд).

В дальших засіданнях Думи, опріч дрібних законів, обмірковано дальші статті закону про місцевий суд,—власне про права кандидатів на вибір у місцеві судді, про урядову *залежність* їх, про те, *хто* саме має вибирати суддів, про *звичаєве право* в практиці місцевих суддів, про *підсудність* й т. и.

Отже з міністрового нарису одкинута дуже поважну річ: там стояло, що кандидат у судді повинен мати доволі великий маєтковий ценз, земельний, або инший, і таким чином місцевими суддями могли-б бути тільки люде доволі багаті; Дума-ж більшістю голосів ухвалила, що кандидатів в судді не треба ніякого маєткового цензу, а треба мати тільки ценз освітний,—треба скінчити вищу школу, або гімназію, чи иншу середню школу.

Де-хто радив зробити в законі ту поправку, щоб місцевим суддею не міг бути чоловік іудейської віри, але більшість сю поправку відкинула, бо це питання зв'язано з цілою справою про жидів, а цю справу ще законом не переглянуто.

Далі ухвалено, що не могутимуть бути суддями—священники.

Вибиратимуть місцевих суддів—земства, а в городах (в столицях і в багатьох великих губерських містах) городські Думи; отже хоч не треба буде маєткового цензу суддям, за те вибиратимуть їх такі люде, що повинні мати значну маєтність,—земельний, або городський ценз. «Трудовика» й «соціал-демократи» радили зробити поправку, щоб місцевих суддів вибірали всі, все населення, хоч би й такі люде, що нічого не мають; але таку поправку відкинуто.

Плату місцевому судді призначено—3 тисячі рублів на рік, та ще на наймання камери й домівки для судді даватимуть до 200 руб. земства, та городські думи. Вибиратиметься суддя на 3 роки.

Залежатиме суддя тільки від своєї Судової Палати, а не від Округного Суду, як

стояло в міністровому нарисі. Отже устрій *місцевих* судів не буде з'єднаний з загальним судовим устроєм.

Потім обмірковано в новому законі дуже значну річ—про *звичаєве право*. В міністерському нарисі закону про місцевий суд стояло, що суддя, *коли хоче*, може приймати до свого відому й чину ті народні *звичай*, що єсть в тому краю, де він судить, аби тільки він з певністю довідався, що такий *звичай* там справді єсть. Дума цю статтю прийняла.

Потім Дума розбирала статті закону про те, *які справи підсудні* місцевим суддям. По міністерському нарисові закону—місцеві судді мають розбирати всякі справи про рухому й нерухому маєтність, про повернення вграченого владання маєтністю й т. и., аби тільки ті справи були не більше, як на 1000 рублів.

Багацько депутатів говорило, що уряд, бажаючи знищити волосні суди й дати пільгу округним судам, має надати дуже багато роботи місцевим суддям; праця місцевого судді буде дуже тяжка.

Статтю про підсудність однак прийнято більшістю голосів.

Ціркуляр про національні товариства.

Предсідатель Ради міністрів, П. Столипін, прислав губернаторам такого ціркуляра:

„Після того, як видано було 4-го марта 1906 року затвержені Царем до-часгі встанови про товариства й спілки, серед инноплеменників, що живуть в Росії, стало помітно особливе простування до культурно-просвітнього розвігку окремих племен для пробудження узько-національної політичної самосвідомости, а для тієї цілі заснувалось чимало товариств, під найрозмаїтішою назвою, для об'єднання инноплеменників на ґрунті їх виключно національних потреб. Простуючи до такої мети, товариства ті, безсперечно, ведуть до зміцнення національної осібности й одрізнення, і через те треба признати, що ті товариства загрожують громадському спокою й безпечності,—

як се й було пояснено скількома віроками орудуючого Сенату*.

Маючи тее на увазі, перший міністр признає, що заснування таких товариств на підставі пункта 1-го статті 6-ої закону 4-го марта 1096—допускати не можна, і покладає своїм обов'язком вказати губернаторам, що коли буде обмірковуватись чіесь прохання про затверження яких-небудь иноплемених товариств, в тім гурті й українських та жидівських,—не залежно від тієї цілі, що сі общества собі поставили,—присутствіє повинно, в кождім окроім разі, пильно спиняти свою увагу на тім, чи не ставлять собі ті товариства вище-сказаних завданнів, і коли се буде справді так, невідступно *одмовляти* в затверженні їх уставів, на основі тих указів орудуючого Сенату, що видано потім. Разом з тим, губернатор повинен тепер довідатися про діяльність тих иноплемених товариств, котрі вже есть, і в потрібному разі розпочати справу їх закриття.

Чутки про те, що супроти українських товариств насувається чорна хмара,—ходили вже від якого часу; аж отсе чуткі ті й справдилися. Хмара—наступила і загрожує знищити кожде иноплемение товариство, в тім ґрунті (або, може, й переважно) товариства українські.

По циркуляру найстаршого міністра, на те, щоб закрити товариство, зовсім не треба ніякої його особливої, політичної, чи проти-урядової мети,—для закриття товариства з національною назвою доволі того, що воно має своїм завданням поширювати в своїх людях *племенну самосвідомість*. Само собою розуміється, що таку «вину» можна знайти в кожному товаристві з національною назвою, бо коли-б у сьому товаристві не було завдання кохати й зміцняти своє рідне, то навіщо-ж би те товариство й засновувати!

Звичайно, коли перший міністр розіслав того циркуляра, то, значить, він міг, був у силі те зробити,—до того-ж він обпірається й на укази сенатські, видані недавно, власне з поводу закриття де-яких національних товариств.

Отже устами товариств, затвержених вставнами 4-го марта 1906 р., можуть піти у-нівець.

Сподіватися того, що Дума полагодить сю справу,—трудно. „Слухняна“ Дума не дуже-то охоча сперечатися, особливо-ж обороняти національну українську справу; сама Дума, в більшості своїй, зовсім не спрієє „инородцям“,—се-ж і видно було, коли розглядано в Думі справу української мови в народніх школах на Україні. Ні, все буде залежати виключно від волі адміністрації, наскільки суворо вона прикладатиме до життя новий циркуляр,—він-же в сей момент цілком панує над всім національним життям нашим. Треба се вважати фактом певним і ніяких марних надій на теперішню Думу не покладати.

Що-ж! українцям не в-дивовижу й такі циркуляри. Та тільки коли українське плем'я до сієї пори, на протязі довгих віків, не перестало в цілому, яко плем'я, бути українським, то, сподівано, що вже й не перестане. Тепер ще менш, ніж у часи попередні. Видима річ, що національні прикмети українські згинуть не можуть,—бо сам циркуляр зве українців инородцями, себ-то людьми иншого племені; та й свідомість своєї національності—чи більше, чи менше—а таки між нашим племенем поширилась. Може, инші тепер і скажуть: «і ми не ми, і я не я», та багато-хто сього вже й не скаже.

Отже про національну смерть цілях мільонів українського племені думати не можна. Якось будемо жити! А живий—живо гадає.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Справа підступника Лаговського.** Остатнім часом у скількох м'сяцях Росії розбіралися судові справи підступників-провокаторів, що, будши на урядовій службі, наводили на кого небудь підозріння в злочинствах проти уряду, роблячи се для того, щоб показати свою пильність та ретельність по службі. Найбільш відзначився лубенський надзиратель Лаговський, навівши велике лихо на скількох лубенців; він писав мов би то від їх имени листи проти уряду, проти себе самого, заковував усякі знадоби для бомб і таке инше, а потім доносив і все те находив; навіть сам собі руку ранив,—мов би то хтось хотів його вбити. Люде через ті на-

удепи безневинно сиділи в тюрмі. На слідстві й на суді виявилось, що всі ті нібі заміри на злочинства—Лаговський підстроїв. Суд присудив його на 4 роки в арештантські роти.

◆ **Озброєний напад в Київ'.** Недавно, в Києві, на Дмитрієвській вулиці, в домівку п. Штейна увійшла ватага озброєних грабіжників. Під той час в господі пробували сама господиня домівки, пані Штейн, її сусідки-курсистки, та їх знайомі, студенти. Загрожуючи револьверами, грабіжники наказали всім підняти руки й почали вимагати грошей. Пані Штейн оддала 90 рублів, та де які студенти, у кого були гроші, дали рублів з 7; але грабіжникам було того мало, вони одчинили шахву й забрали там усякі золоті й срібні речі—всього рублів на 700; а далі сказали, щоб пані Штейн оддала 1000 рублів, ту, що вона одержала від орендаря її заводу; коли пані Штейн сказала, що грошей вона ще не одержала, грабіжники звеліли показати їм документи на гроші і, впевнившись, що пані Штейн сказала правду, віддали їй документи. Потім грабіжники спокійно пішли з домівки. Уже згодом про напад було сповіщено в поліцію, але грабіжників знайти не довелося. Думають, що грабіжники були не зовсім чужі, бо знали всі входи й виходи в пограбованій домівці; знали навіть про те, що в день їхнього нападу пані Штейн мала одержати 1000 рублів. Отже поліція потрусила п'ятьох студентів комерційного інституту, підозрюючи їх в нападі на домівку пані Штейн; чотирьох студентів арештовано, хоч про них говорено, що вони того вечора були дома.

◆ **На Волині.** Волостний схід села Теслугова дубенського повіту, на Волині, постановив закрити по всій волості церковно-парахвіяльні школи і замість їх завести школи народні, з учінням на українській мові. Таку-ж думку провадили селяне й на повітовому зібранні в Дубні. Цікаво те, що дубенський повіт, з Почаєвською лаврою, в головним осередком „союзу русскаго народа“ на Волині.

* * *

Де ти, лихо, було в світі,
Де собі вітало,
Що до мене на останку
Щиро так припало?
Де-ж було ти, що малою
Мене не вдавило,
Не впилося мені в душу,
Серця не спалило?

Не спалило... а лишило
По світу блукати,
Та життя мое гірше
Сльозми поливати,
Та вимолувать-благати,
Що-б не було зради!..
Як дожити кінця віку?
Де шукать поради?..

Наталка Одинна.

Київ, 1909 р.

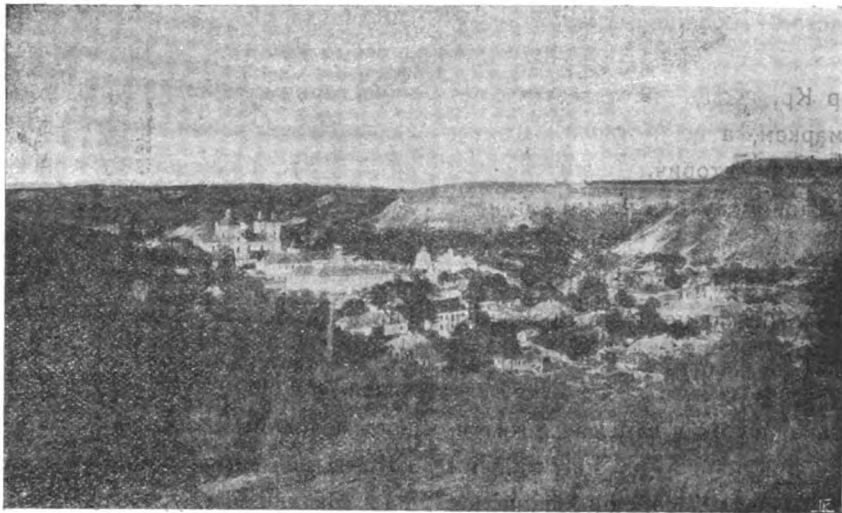

Ю. Словацький.

Ю. Словацький.

В кінці минулого року поляки всюди святкували століття народження свого величного поети, Юліуша Словацького. Святкування те відбулося не всюди власне в відповідний день,—(поет народився 23-го серпня, 1809 року),—урочисті обходини відбувалися по-де-куди, наприклад в Києві, аж у декабрі; але всюди, де тільки єсть значне згромаження поляків, пошановано, більше чи менше святечно, пам'ять славного поети.

Город Кременець.

І єсть кого й за що згадати! Ю. Словацький належить до найталановитіших поетів польських. Багато правди єсть в тих словах, що „слава Міцкевича, привабивши усіх всіх його земляків, залишила в більшому затінку — Словацького, ніж би то було повинно бути“. Та й після признання великої заслуги Словацького, яко поета, настав був час, коли молодші покоління немов забули його; але тепер думка польських поетів знов звернулася до величного зразка, бажаючи йому наслідувати,—і саме час освіжити, надати більшого змісту й чуття без-краю убогій і на зміст, і на почування—сучасній поезії, що сама себе прозвала „поезією упадку“, декадентством, однак запанувала всюди, отже і в польській літературі.

Ю. Словацький вродився на Україні, в невеличкім волинськім городі Кременці; там же провів він і перший свій дитячий вік; перебув там який час уже і в віку юнацькому.

Кременець,—тепер глухе повітове місто,—був колись значним просвітнім осередком на Волині: цілі століття переховував у собі давнішу освітню спадщину, і ще й під час народження Словацького, в початку 19-го віку, мав славетну школу, що повстала з давнішого латинсько-польського колеґіуму. В тій школі батько Ю. Словацького й був професором.

Взагалі в родині Ю. Словацького освіта стояла досить високо, бо й мати його, з сім'ї волинських панів Янушевських, була теж добре освічена й зналася добре на давнійшій і тодішній літературі західно-європейській і польській.

В сім'ї Ю. Словацького не тільки високо стояло знання літератури, а служено їй і власними силами:

батько Словацького сам писав вірші, між иншим написав і скілька драматичних творів.

В такім осередку виростав малий Юлій, прийдешній славетний поет. Годиться спогадати й про роскішну, надто поетичну околицю кременецьку. Се один з найкращих кутків волинських. Високі гори, вкриті лісами, зеленими левадами; „срібна“ Іква, що вється під тими горами, дзвінкі джерела з гір, білі українські хатки, розкидані по взгір'ях, в долині город, з тими стародавніми будинками, костелами й церквами,—все те дає надзвичайно гарний краєвид. А велична окрома гора з руїнами історичного замку може надавати особ-

Гора „Бона“ під Кременцем.

ливий „романтичний“ настрій (про це й говорить сам Ю. Словацький).

Взагалі ще й тепер Кременець не здається „порожнім“ повітовим закамарком, а ще й тепер нагадує, що він жив колись-то значним історичним життям.

Хто раз бачив сей гарний куток, не забуде його ніколи!

В уривку своєї автобіографії Ю. Словацький спогадує теж про величні набожні процесії по Кременцю. про вражаючі одправи костельні під час великих свят, особливо Великодних.

Рано втерявши батька, на 6-му році свого життя, малий Юліуш був вихований найбільше під жіночим надихом,—свої матері та її двох пасербиць, панночок старших від Юліуша (мати його пішла вдруге заміж за віленського професора Бекю, що мав уже дочок, старшого віку). Шкільну свою науку Словацький проходив у віленській гімназії, та в віленському університеті. По скінченню університету, Словацький знов повернувся був до Кременця, прожив який час дома, зібрався в подоріж по західній Європі, але та подоріж не відбулась, бо разом з сином хотіла поїхати й мати, а така подоріж, „під наглядом мами“, здалась Юліушові,—вихованому на романтичних гадках, про всякі надзвичайні речі,—мало принадною. За яким часом, мати врядила Юліуша на службу в Варшаві, в якійсь урядовій канцелярії (в комісії скарбу). В самім початку 1830-х років у Варшаві здійснювався польський політичний рух. Нема відомостей, щоб Ю. Словацький належав до якого політичного гона,—не зосталося й якихсь запальних творів Словацького за того часу,—однак мати його, як пішов розгром молодих поляків, так званих „філяретів“ і інших, зважила, що таки краще Юліушові виїхати з Варшави, та й взагалі з Росії; отже й вирядила його в 31-му році за-границю. Ю. Словацький їхав з тією надією, що мандрує він лише на який час, але доля судила йому не вертатися вже ніколи в рідні краї.. Прожив він 18 літ зі-границею, в Парижі, в Швейцарії, в Італії, їздив і далі, в Арабію, в Єрусалим; в 1848 році наблизився був до Росії, як здійснювалося повстання в польській частині Пруссії; тоді приїздила до його на побачення мати. Недовге й смутне було те бачення, бо Словацький був уже хворий; в 1849 р. він і помер, вернувшись до Парижу,—там же й був похований.

Особисте життя Словацького проходило за-границею не можна сказати, щоб гірко, але не можна сказати, щоб і щасливо... Траплялися такі серця, що й дуже його любили, кохав і він, але доля не судила йому милого подружнього життя ні з ким,—він увесь вік прожив самотнім. Його перша кохана була панна

Снядецька, полька, що жила в Вільні, як ще й Словацький був там, в університеті. Погравши в кохання з гарним, молодим поетом, панна залишила його, закохавши в сина віленського губернатора, Корсакова. Зустрівав потім Словацький за-границею ще й інших своїх землячок і з деякими з них, як наприклад з Марією Водзінською, заходила (в Швейцарії) ніби сердечна приязнь; з однією, великою багачкою Анелею Мощинською (у Флоренції) ніби йшлося до того, що мала-б вона стати вже нареченою Словацького, але власне те око́ло багатства, „дому егоїзму, дому сповненого холодним повітрям золота“ одвернуло Словацького—і він виїхав собі з Флоренції далі..

Як шалена буря перелетіло потім над душею Словацького й недовге кохання з панєю Бобровою..

Гарний на вроду, принадний поет,—що „вмів так подобатись, коли хтів“,—чарував Словацький не тільки землячок: його кохали й чужинки. Швейцарка, панна Еглантина Пате, дочка господині того пенсіону, де жив скілька літ Словацький, (біля Женеви), закохалась була в його шалено, але... в серці Словацького не знайшлося до неї теплішого почуття, ніж приязнь, і—Словацький виїхав до Італії, а панна-господиня, втративши його, пішла за „порядного“ швейцарця.

І так, самотнім, скінчив і життя своє Словацький. Коли помер, ні одна душа близька не була при йому, не оплакала його..

В одному з листів Словацький писав: „коханка, що любила мене найбільше, і що я кохав її найбільше,—се була моя Муза. З нею ми не розлучались“..

Що-ж дала ся коханка? Що зосталось від цієї любови?

Твори Словацького, написані на протязі скількох десятиліттів, звичайно мають в собі відміни, відбивають різні течії життя й думки, але все-ж по своєму походженню й головному напрямку поезія Словацького була—романтичною. Романтиком був він у перших своїх поемах, на фантазійні, героїчні теми, таким же зостався й у пізніших драматичних творах, сходячи хіба до лірики в дрібних віршах, але й ці твори романтично направлена думка часто закрашувала взнеслим фантазійним малевом подробиць.

Романтизмом була сповнена вся думка поетова. Широка знайомість із західно-європейською романтичною літературою виховала Музу Словацького на таких поетах, як Гюго, Байрон і інші. У своїй польській літературі Словацький, починаючи писати, мав перед собою такий осяйний зразок поета-романтика, як Міцкевич, що був уже тоді в славі своїй. Отже Міцкевич уже показав, як можна брати зміст із своєї баєчності,

брати своїх народних д'ячів і надавати так заснованим творам вигляд величний, мальовничий.

Дивна однак річ з тими взаєминами Словацького й Міцкевича. Молодик - Словацький, ледві почавши писати, з великим пошануванням дивився вгору на свого вже славетного земляка-поета; він написав до Міцкевича листа й послав йому свої юнацькі спроби-вірші, але Міцкевич не звернув на його уваги... І коли обидва поети зустрілися в Парижі, то опріч холодно-гречної розмови нічого не вийшло... Пізніше, там же в Парижі, обидва виходці-поети неначе навіть досадливо розійшлися, з ворожим настроєм один проти одного.

І все-ж таки, по своїй поетичній творчості, обидва належали одній школі, мали одну Музу; хоч, звичайно,—щоб там не говорили прихильники Словацького,—Муза Міцкевича все-ж таки злетіла вище. Такого блискучого помаху крил, думки й чуття, як бачимо вже і в ранньому творі Міцкевича, „Ода до м'юлоді“,—Муза Словацького не мала.

Хоч все-ж таки і Словацького Муза лишила твори такої високої ціни, що ними по-праву пишається польська література. Збудовані ті твори буйною, розкішною фантазією, розцвічені барвистим словом; добре виконана мова, витончена до високої міри на зраках західно-європейських майстрів слова, надає творам Словацького особливої принади.

Що до ідейного напрямку, то Словацький виступає всюди яко патріота й при тім патріота-демократ, (це особливо треба відзначити, говорячи про письменника польського). Патріотичний з'ярус мають всі більші твори Словацького; при тім у деяких з них, як у трагедії Лілля Венеда, або в „Беньовському“ затята проповідь патріотизму доходить до героїчного одушевлення. Так було, доки поетом не запанував мистицизм.

Але можна сказати, що все-ж таки Муза Словацького була більш витривалою—і не так поринула, в старшому вікові, в нетрах мистицизму, навіяного особливо ксьондзом Товіанським, як думка Міцкевича. В своїх ідейних поглядах на життя історичне, громадське Словацький був тверезішим, ніж кружок поляків-емігрантів того часу. З цього погляду надзвичайно цікаве—змагання Словацького з польським письменником Зигмунтом Красінським.

В ро у 1845 Красінський виступив проти демократичної проповіді його земляків серед народу; він остерегав, щоб не будили приспаного народу, бо, прокинувшись, народ може взятися до „гайдамаччини“; понижав при тім „звіря“-народ, а звеличував тільки шляхту свою.—Отже супроти таких „Псалмів“ Красінського повстав Ю. Словацький, написавши відповідь Красін-

ському в обороні народу; про шляхту-ж польську сміливо висловився, що вона стратила свою гідність і стала нікчемною.

Знайомлючись ближче з творами Словацького, ми хотіли переконатись, наскільки відзначилося в його писанню те, що він вродився на Україні, що думка його в ранній вік його, та й пізніше, при спогадах на чужині про вітчизну—повинна була звертатися до того рідного краю, до волинської України.

Але даремне було-б шукати в Словацького—якогось особливого „українізму“. Нема слідів, чи Словацький задумувався над тим, що було на Волині польського, а що українського. Та й не було звідки тій свідомості взятися... Словацький жив з-малу життям своєї чисто польської сім'ї, під надихом виключно-польської культури. Однак, все-ж особливу увагу, любов до того рідного волинського краю, можна помітити в багатьох творах Словацького. Звичайно, се—органічна любов до рідного краю, яко до свого „родовища“, се та любов, що живе в кожній чулій душі і особливо зростає в ній—на чужині, коли людині починає здаватися, що там, у рідній стороні, і зорі сяють ясніше, і квітки пахнуть більше!..

Отже в чулих спогадах Словацького про Волинь, та про мальовничу природу свого краю, ще не можна бачити якогось особливого „українства“; але-ж на деяких творах сього поета видно, що така думка його часом особливо зверталася до країв і людей українських.

До речі сказати, що самим першим поетичним твором Словацького—була „Дума українська“, віршоване оповідання про смерть молодого козака в хвилях Дніпрових, після того, як його милу Ганну взяли в полон татаре. Твір цей був ще не вироблений, мав навіть помилки проти вм'юлости віршування, (бо поетові було всього 18 літ, як він писав ту „Думу“), але все-ж зостається той факт, що перша струна поетової ліри обізвалася на тему—українську.

За „Думою“ з'явилися і великі його твори українського змісту.

Маємо на увазі не самий тільки драматичний твір його „Мазепа“,—(певне, навіяний Байроновим Мазепою, але цілком одмінний по змісту від Байронового твору); єсть у Словацького й такі твори, українського змісту, як „Zmija“, поема з давнього українського життя, або як назвав сам автор „romans poetyczny z podań ukraińskich“ (в 6 піснях). Єсть там поход на „чайках“ до турецької землі, єсть Дніпро, Січ і козаки, сам баєчний гетьман Змій, замок на Чортюмліку... Все те перевите романтичними додатками,—русалками й іншими фантастичними мріями. Не можна сказати, щоб „Змій“

належав до кращих творів Словацького; мабуть, бажаючи зробити своє поетичне українське оповідання „простішим“, Словацький вийшов із свого звичайного творчого обсягу, де панував такий вироблений письменницький хист; отже приходилось авторові „підроблюватись“ під простий виклад, а підроблювання так рідко вдається... Хоч все-ж таки єсть і в сій поемі місця щиро-поетичні, і вся вона читається з цікавістю. З приміток авторських видно, що Словацький, може власне для цієї поеми, читав Боплана й інші історичні джерела.

Може бути, що коли-б доля не зробила з Словацького—довічного мандрівця, коли-б вернувся він в пізнішому вікові, або хоч наїздив, до свого рідного волинського краю, то край сей, такий поетичний, такий багатий на історичні пам'ятки, надихнув би поетові ще не один твір з українського життя. Але сталося інакше...

Однак варто зазначити й той поданок, що величний поет присвятив Україні скільки творів з козацького життя.

При тім Словацький ні-де а ні одної цяти не положив у своїх творах, злобно й ненавистно, на українських козаків, навіть в сцені з „Беньовського“, коли автор малює козаків, як вони вибираються „на Ляхів“. Козацтво встає в думці поетовій—яко героїчне лицарство, воно будить своїм завзяттям навіть симпатію авторову, а не лихе почуття його. Нехай би порівняв хто сього автора з—Сенкевичем...

Такий образ Юліуша Словацького, яко чоловіка й поета. Природа обдарувала його взнеслим таланом і багатою душею. Муза його не така могутня, як Міцкевичова, але за те не така сувора,—вона лагідніша, може бути, мала серце більше чулеє. Жаль бере й тепер, коли подумавш про те, скільки високої духовної сили загинуло марно через те тяжке пробування на чужині! Зібрані в невеличкім гурточку за-границею, польські емігранти жили виключним життям,—одірвані від отчизни, від близьких своїх інтересів; вони „жилися тільки кров'ю серця свого“, мовив Словацький, і в сьому гостро-нервовому, а разом і безгрунтовному життю, серед шарварку парижського, а разом з тим—серед самотности, немов на скелястім острові серед хвиль морських, перегорали найкращі серця... Навіть в своєму близькому, земляцькому гроні повставали тільки перекори, змагання, зневір'я, одчай... Не дивно, що знебулая, зболілая душа обох величних поетів, Міцкевича й Словацького, пішла по шляху містицизму. Там можна було утворити собі якесь нове життя, по-над тею пустелею, що їх оточала...

Багато чого стане більше зрозумілим і в творах обох поетів, коли спогадати умови їх життя на чужині.

Подаємо тут переклади з творів Словацького, з тих, що нам здаються найкращими. Починаємо з віршів, що ними поет спогадує свій рідний волинський край.

Олена Пчілна.

Вірші Ю. Словацького.

1.

В пам'яткову книжку Зоєі ***.

На щò моїх віршів, дівчино, бажаєш?
Адже ти у нану отчизну рушаєш!
Там вірші почуєш від кожної квітки,
Там пісню почуєш від кожної зірки!
Іх слухай, як сяють, як в повному цвіті,—
Вони-ж бо поети найкращії в світі!

* * *

Ті зорі блакитні, ті квітоньки милі
Хороші поеми складуть тобі цілі.
І я лиш те саме здолав би сказати,
Бо в їх нчучився і я промовляти:
Де котяться Ікви сріблясті хвилі,—
Там жив я, в ті роки дитячії, милі!

* * *

Далеко тепер я по світі блукаю,
І де мене доленька спинить,—не знаю;
Гляди-ж, привези мені зорь тих сіяння,
Гляди-ж, привези моїх квітів дихання!
Бо вже одживитися знов мені треба...
Вернися-ж, дівчино,—мов з самого неба!

Париж, 1844 р.

(Переклала О. Пчілна).

2.

* * *

Там коли будеш, в моїй тій країні,
Де мої гори, хорошії, сині,
Де моя Іква долинами плине,
Де по-під містом поток грає-рине,
Там, де левади, на квіти багаті,
В гори біжать, під садочки, під хати;

Там коли будеш, душе мого тіла,—
Хоч-би з проміння до мене злетіла,—
То не забудеш моєї печалі:
Буде як ангел стояти в оддалі;
Часом орлом по-над містом полине,
Знову засяє, на скелях спочине...

(Перекл. Ол. Пчілна).

3.

Стокротки *).

Мило пелюстки у квітів зрявати,
Любо кохані мовлять перекази,
Мило було і при людях сказати,
Що ми кохаємось, мовить сто-рази.

* * *

Мило під липовим стати намітом,
Квітоньки держучи так набоженно,
Мовить на-взаєм—обриваним цвітом:
«Любить»... і милая любить «страшенно»...

* * *

Часом сварилися любо, мов діти,
(А помириться все хтось заважає!);
Ти пам'ятаєш, як білії квіти—
Той мовив «ні», а той мовив—«кохає»...

* * *

Ось же тепер, без надії, самотний,
В скелях блукаючи,—смутиш та лишнім,—
Вглядів стокротку я, духом турботний,—
Мов-би сестриця була тим колишнім...

* * *

Рвав я пелюсточку,—думка гадала...
З берега в озері білий цвіт гинув...
Знаєш,—в останнє, що квітка сказала?
Любиш, кохана, мене «до загину»!..

Швейцарія, 1835 р. (Пер. О. П—на).

4.

Розстання.

Розлучені, та кожде пам'ятає...
Літає проміж нами білий голуб смутку
І носить вісті він. Все знаю, що буває...
Я знаю, як ти плачеш в тихому закутку,

*) Квітка—«маргаритка».

В яку годину жаль найбільше тисне,
Яка розмова людська сльози витискає,
Тебе я бачу, як зорю, що блисне
У небі і сльозу блакитну проливає.

І хоч мені тебе очима не дістати,
Та знаю-ж кожне дерево, і квіти й хати,
То думка зна, де очі й постать—ту шукати
І між яких дерев маячать білі шати.

А ти даремно будеш мрії малювати,
Освітлювать їх—місяця сіянням,
Не знаєш ти, що треба небеса прослати
І звать блакитним озера блищанням.

Не знаєш, над яким шпилем ту перлу гошу
Я вибрав зіркою для тебе на сторожу,
І що далекее узгір'я красне
Дає мені із вікон світло ясне;

Я звик до їх, люблю ті світла в хвилі,—
В тумані там блищать, від зорь кривавші;
Сьогодні бачив їх, горіли й вчора, милі,
Зорять мені, хоч смутно, блідо,—але завше...

А ти на вік загасла над мандрівцем бідним...
Та хоч на-вік нас порізнила туга,
Умовкнемо—і знов озвемсь плачем лагідним,
Як смутний соловейко вабить співом друга.

Швейцарія 1836 р. (Пер. О. П—на).

5.

Гіснтя

при заході сонця на морі.

Смутно так, Боже! Розлив ти для мене
Хвиді на заході дня променисті;
Кинув, мов перли, у море студене
Зорі огнисті...

Хоть чарувать мене все тее може,
Смутно так, Боже!

Наче порожнє колосся пікчемне,
Голову втіха розкошів здіймає;
Але від всіх своє горе таємне
Серце ховає;
Тільки від тебе сховати не може...
Смутно так, Боже!

Ніби дитина в журбі тій безсилій
Плаче без неньки, я в тузі незнаній
Плачу за сонцем, що кидає з хвилі
Блиски останні.

Хоч і настане світання погоже,—
Смутно так, Боже!

Ранком, заблуканий в морі широкім,
В морі—далеко від берега-краю,
Бачу „веселиків“ в небі високім
Довгую зграю;
В Польщі їх бачив... видовище схоже...
Смутно так, Боже!

Часто над гробом чужим дух гадає;
Мало зазнав я родинну господу;
Був як мандрівець, що в світі блукає
В бурю, в негоду;
Де-ж мене смерть в домовину положе?..
Смутно так, Боже!

Ти будеш бачити мертвеє тіло,
Що не схплялось чолом непокірним,
Хоч і давно воно бути хотіло
Попелом мирним...
Де-ж ти постелеш на смерть мені ложе?
Смутно так, Боже!

Там, в краю рідному, серце дитинне
Чисту молитву за мене складає;
А корабель мій у безвісті плине,
Берег минає...
Чи-ж та молитва дитяча поможе?..
Смутно так, Боже!

Цею зорею, і небом, і морем
Тішитись будуть ще інші люде—
Через віки, як мене з моїм горем
В світі не буде...
Але-ж, поки мене смерть переможе,
Смутно так, Боже!

Біля Александрії, 1836 р.

(Переклад Хв. Петруненна і О. Пчілки).

Лілля Венета.

(Трагедія Ю. Словацького, з часів бавччих).

В трагедії оповідається про боротьбу двох племен, Лехитів і Венедів. Лехіти розбили венедське військо і взяли в полон венедського короля Дервіда з синами.

Сцена III з I-ої дії.

Світлиця у вежі в короля Лехітського. Королева Лехітська **Гвінона** сидить на престолі, біля неї стоїть лицарь **Гриф** і інші двірські челядинці. Приводять подаланного короля **Дервіда**, в кайданах, з арфою в руці.

Гриф. Ще з рук не видерли у його арфи?
Ви боїтеся всі такого старця?

(Хоче взяти арфу).

Дервід (підіймаючи арфу). Геть!

Гвінона. Бачите! хотів мене ударить!
Ні, не вбивайте діда, хочу з ним розмови.
Гей, старче! научи мене тих чарів:
Я чула, маєш ти у арфі духа,
Що вгадує часи пройдешні;—чи то правда?

Дервід. Так, є у арфі дух, що вгадує часи пройдешні.

Гвін. Скажи йому, хай вийде,—хочу я побачить.

Дерв. Ні, доки буду жив я, дух у арфі буде.

Гвін. А як умреш?

Дерв. То полетить тоді до неба.

Гвін. Я-ж можу ще сьогодні взяти життя у тебе.
Я того духа бачить хочу. Гей лицарство!
Внесіть пити йому, хай підживиться.

(До **Дерв**.) Ти викличеш із арфи того духа,
Або—Гекатою тобі я присягаюсь,
І ворожбітками трьома, що в пеклі
Ножем кривавим тнуть життя людського нитку,
Що згинеш.

Дерв. Ні! ніколи, о проклята!
Ніколи не почувеш пісні ти од в'язня,
Ніколи та рука, що од кайданів синя,
Не доторкнеться струн. Ніколи мої очі
Сльози не виллють, поки тії слези
Служити мають, щоб із уст кривавих
Утішний сміх веселий викликати.
Ні! з короля-невільника ніколи
Не зробите послугача музику.

Та пісня, що вела на бій лицарство,
І що мечам давала душу нестерпелну,
І що вогнем своїм, від духа крайового,
Мечам давала нашим зуб, щоб гриз він
Вам кості, щоб труїв він рани ваші,
Ніколи пісня та не залуна в неволі!

Ви можете забратъ, в огонь ту арфу кинуть,
Щоб на вогні тім руки ваші розігріти,
Розжевити обличчя ваші трупні,
Ви можете спалить її,—не згвалтувати!
О, спробуй! положи твій палець тут на струнах,
Чи ти здобудеш инший гук із арфи,
Як той, що люд смішить! І ти гадала,
Що коли ти положиш пазюрі на серце
І з мене жили драть почнеш, то я подамся
І з стогону мого зроблю пісні? О, ні!
Гадаеш ти, що я, після того як бачив,
Сьогодні ще, з гори, мій люд нещасний,
Як трупом він лежав, усе укривши поле,
То я після сьогó видовища страшнóго
Одвагу загублю і покорюся?
О! спробуй, чи ти вирвеш із мене що инше,
Над кров, що буде проти тебе свідчить—
Перед моїми людьми!.. Ох, не маю люду!
Але і по змордованих народах завжди
Ще зостається міць якась, що перед нею
Ти мусиш бліднути і все новою кровью
Свое обличчя трупне хварбувати мусиш!
Візьми-ж ти кров мою на той ужиток,
Ти, чорна жінко, і що-дня обличчя
Крась кровію моею, щоб твій муж кохався
З тобою й не довідався про тее,
Що кров зелену маєш ти.

Гвінона Скінчив ти, діду?

Дєрв. Ні! ще своєї мови не скінчив я,
Ще ні! я чую в серці м'ць якусь убійну,
Що дасть словам моїм до убивання силу,
Що дасть мені тебе в полон як бранку
І подоланному мені—престола зробіть,
Нового! Стій, тобі я попелу насиплю
У груди, а в нутро гадюк укину. О, коли-б-то
Була ти жінкою, то гірш булоб за тее,
Бо я-б сповнив тобі сльозами хижі очі,
Оповідаючи про те моє нещастя.
Але-ж бо ти не з тих, що плакати можуть,
Тебе—прокльонами лише вбивати треба
І ціле пекло викликать напроти тебе,
На те, щоб у тобі палало пекло ціле.

Гвін. Той старець хоче смерті! видратъ йому очі!

Дєрв. Стривай! я хочу ще раз на тебе поглянуть
Тими очима, що ти вирвать кажеш.

Гвін. Ведть!

Дєрв. Нехай крізь очі, видерті у мене,—
На тебе дивиться сам Бог!

(Виходить).

Гвін. То дивно! сиві очі з віями сідими

Мені до крові серце вгризли... Слухай, Грифе,
Покличеш ти мені тут Крача і Арфона,
Хай прийдуть із тією арфою погратъся.
А наймолодчому Гвінонкові дай очі
Ті видерті, хай бавиться він ними.

(Входять—Святий Гвальберт і Лілля Венеда).

Св. Гв. Чи знають тут святе Христове ім'я?

Гвін. Се що за чоловік? і хто його впустив тут?

Св. Гв. Твоя сторожа спить, бо чудом подолана.

Гвін. Ти як Гекатино червоне с'яйво кругле
На сивому волоссю маєш? Хтó такий ти?

Св. Гв. Я темні хмари із людських повік здираю
І світло соняшне несу я душам людським,
Я люд'м бідним подаю життя довічне.
Хто-б тут не був,—хили чоло передо мною.

Гвін. Се чарівник!

Лілля (до Святого Гвальб.) О, діду! убла-
гай за мене!

Св. Гв. Прийшов сюди я іменен могого Бога,
Щоб за людей тут подоланих слово мовить.

(До Гвінони)

Се короля тутешньої країни доня,
Вона тут має батька і братів в неволі,
Отож прийшла просить за їх.

Лілля. О, пані!

Прийшла просить тебе я за братів і тата.
О не дивися так суворо,—я покірнал!
Прийшла сюди зрсить тобі сльозами ноги,—
Слугою я за те твоєю буду; стану
Білити полотно тобі, доїть корови;
Твоїх шпаків навчу так говорити,
Що день і ніч все дякувати будуть
За братів моїх і за мого татуса.
З моїх очей тобі зроблю свічадо,—
В йому засяеш ти така хороша,
Весела, добра, повна милосердя!
Сама себе, побачивши отам, полюбиш;
А я тебе за те ще більше покохаю,
Ніж ти сама себе любити можеш!

Гвін. За-пізно ти прийшла.

Лілля. О, не кажи сього ти!
Сюди летіла я—мов до дітей голубка;
Колиб не чоловік оцей старий, о пані,
То вже-б давно була я тут упала
На груди татові моему! Де мій тато?..

(Виходить Дєрвід з вирваними очима і підіймає руку
над Ліллею Венедою).

Дєрв. Пустить! її я хочу бачить кровью й мозком!
Бо тут мусить бути вона! Тут, тут, я, бачу.—
О! будь проклята!

Лілля. Тату! Я се, тату!

Дєрв. Що?.. голос донечки моєї?! о мій Боже!
Я донечки своєї вже не бачу!..

Лілля. Тату!

Тобі се—очі вирвано?! Чи се можливо?
Чи ти зовсім мене не бачиш, тату?..
Пожди, я кров тобі утру своїм волоссям,
І вже ніколи мить його не буду,—
Лише його на землю розпушу червоне
І в шаті тій страшній я на колінах буду
До Бога скаржитись. О! Тату нещасливий!
О! люди лютії, о люди-ж ви лихії!

Ти-ж, пані, ти в тому не винна? правда-ж, пані?..
Бо не могла-ж того вчинити—жінка!
Ти мучишся тепер сама?—О ради Бога,
Віддай мені тепер того дідуся!
Аджеж ти бачиш, він тепер очей не має,
Він має тільки бідні дві мої зріниці,
Сльозами повні.., О, даруй мені тепера
Мого сліпого тата!

Дєрв. Ластівонька мила,
Мовчи! не руш її, тієї відьми.

(До Гвінони). Слухай,
Скажена жінко! як тебе той дражнить вигляд
Сліпого старця і дочки, що тут бачить
Отця свого червоне осліплення,
Як тебе дражнить тая мука люта,
А мусить-же дражнить, бо щож ти здобула тут
Своєю лютістю? лиш перлів скілька,
Що падають з очей дочки моєї,
Та скілька сліз моїх страшних, що ллються
Із черепа мого;—коли-ж тебе роздражнить
Твоя та неміч, те твоє безсилля,
То спробуй, може смерть моя дасть пільгу,
Тобі те серце тигряче вгамує.

Гвін. Тн пам'ятай, що маю владу—вб'ить тебе я.

Лілля. О люта пані! ні, не маєш теї влади!

Тобі кажу зо дна розірваного серця,
Що ти над ним ніякої не маєш влади:
Хоч-би ти тричі вигадала смерть найгіршу,
То тричі будеш ти гадать даремне.

(До Св. Гвальберта).

Чи правда-ж, діду, що Христова Мати
І ангіли мене тут оборонять?

Дадуть мені тут перемогу над сією
Кривавою та гордою. Я тричі тута
Свого тагуся визводенницею буду.

(До Гвінони).

А ти—ти спаленіш від безсилля
Проти безмірного мого жалу!

Гвін. Се дивні речі ви усі тут чули,

Як та дівчина виклика мене зухвало.
Хотіла вже тобі віддати батька,—
На-що мені здалась ота стара ганчірка!—
За його будуть тут самі змагання.
Але тепер не хочу. Слухай, Грифе!
Взьми старого за його чуприну сиву,
Повісь на дереві, хай сонце його палить
І круки дзьобають; а ще на більшу муку
Нехай кінцями ніг—землі він дотикає.

Лілля. А деж король? Піду до його на скаргу!

Гвін. Іди!

Святий Гвальберт:

Прокляття Боже на кривавім домі!
(Виходить з Дєрвідом і Ліллею).

Увіходять 12 кобзарів.

Хор кобзарів. Так! очі видерто старому королеві
І крається у доні серце кришталеве,
І острахом уже кістки старі обняті,—
Та сліз ми не ллемо, бо ті злочинці кляті
Готові людям мовить:—„Перемога наша!
„Зневіривсь люд в собі! бо кобзарі вже плачуть!“
Хай ворог гляне в груди нам; ось наша й чаша,
Налита кровью, серце—жалем. Хай побачуть!
З уст рветься крик, у Бога помсти він благає,
З тремтінням ми ждемо, що з хмари грім заграє!
Коли-ж мовчить і небо—хор співа.
А доки хор співа—вороже серце умліва!

(Кінець I-ої дії).

Париж, 1840 року.

Ю. Словацький.

(Переклала О. Пнілна 1910 р.).

Українське слово й мистецтво.

◆ Заходи Петербурської Академії Наук. Нас повідомлено, що петербурська Академія Наук, збираючи цікаві документи з історичного життя всіх народів у Росії, засновує відділ українських в дозв, рукописів, ча-сописей і видань, належних до нашого національного руху. Усі подібні речі академія прохає направляти їй по такій адресі: „Рукописный. Отдѣлъ Императорской Академії Наукъ, г. С.-Петербургъ“.

◆ Робітничий артистичний гурток. В Харькові знов визначився між робітниками на залізниці—музично-драматичний гурток, що має хор і здатних учасників при постанові хоч би й великих українських пьєс,—цілих оперет, таких як „Чорноморці“ й інші. Хор надзви-

чайно хороший: голоси підобралися гарні, свіжі Музичною частиною орудує д. Дремцов, тямущий музика, знавець українського співу. Заходом д. Дремцова намічено багато де-чого й нового до виконання робітничим гуртком.

◆ **Заборона.** Молоді українські письменники хотіли видавати в городі Оріхові тижневу часопись „Рідна хата“, та дозволу на те не здобули. Не дано теж дозволу на заснування „Українського Общества Труд“— в тому-ж таки Оріхові.

◆ **Наш театр.** Драматично-музична школа Лисенка лаштує, під керовництвом М. Старицької, до постанови на своїй школьній сцені, силами учнів, такі драматичні сцени: Лесі Українки—„Іфігенію“ й „Саула“, Л. Черняхівської—сцену з „Аппія Клавдія“. В Іфігенії співатиме й хор, (до слов Л. Українки—добрано музику). Всі діячі будуть у відповіднім убранню. Цікаво, як вийде постановка таких трудних, майстерних зразків.

Г. Левченкові драматична цензура дозволила для сцени його нову пьєсу „Хорів“; зміст її взято з київських князівських часів. Пьєса призначається для народних театрів і дуже легка для постанови; незабаром піде в Чернігівщині.

Літературні вечірки в київському Українському Клубі.

Літературні вечірки в київському українському клубі відбуваються своєю чергою на протязі всієї зимньої доби, по середах, для членів клубу. Се не можна назвати лекціями; читання сі більше підходять під назву бесід.

Думалося, що знайдеться більше приїзdnих українських письменників, котрі схотять надати бесідам більше цікавості—вже самим відомим іменем бесідників ще не виступавших у Київі. Де-хто з таких українців і приїздив, та виступав на тих середах: Д. Яворницький, С. Шелухин, Д. Лозинський. Про бесіди Д. Яворницького в нас говорилося. Не менш зацікавила слухачів і бесіда д. Шелухина, про назву „Україна“ й „українці“; дуже шкода, що сей цінний історично-етнографічний вислід не був після прочитання надрукований. Д. Лозинський розповідав просторо про краєві відносини в Галичині, від давніших часів до теперішніх. В тих повідомленнях було багато цікавого для присутніх,—в більшій частині мало свідомих у місцевих відносинах в Галичині.

Однак де-які теж сподівані приїзdnі письменники, як наприклад проф. Кримський і інші, не приїздили, і виступати з бесідами на середах доводиться знов та-

ки—давнім кіянам, або тим особам, що вже оселилися в Київі, як пані Бондаренкова (з Одесси) й п. Олесь (з Харькова). П-і Бондаренкова виступала двічі. Бесідою „про російсько-українські літературні відносини“ вона дуже зацікавила всіх присутніх, подавши, між иншим, багато відомостей мало звісних. Бесіда-ж пані Бондаренкової про славетного історика й етнографа Максимовича була справжнім науковим виглядом, старанно обставленим на основі творів та збірників М—ча і великого числа інших джерел.

З праць чисто літературних подано було на одній з середових бесід у клубі—вір поета О. Олеся „По дорозі в Казку“, (драматизована поетична фантазія). Основна тема,—шукання путі первісних людей до світлої, ідеальної країни „Казки“, відносини їх ватажка до юрби і юрби до ватажка—викликала живу цікавість. Автор не надає ватажкові могутньої постаті велитня, невтомної сили „героя“, навпаки автор показує ватажка в хвилину знесилля, втоми, сумніву серед того простування крізь нетри й темряву до країни світла й щастя... Юрба сієї хвилини не може й не хоче зрозуміти і кидає свого ватажка перед самими дверима „Казки“... Оргінальна постановка теми й поетичний виклад твору привадили увагу слухачів.

Про інші видатніші бесіди в Українському Клубі скажемо другим разом. А. А.

Літературно-музичні вечорі київської „Просвіти“.

Сієї зими київська Просвіта врядувала літературно-музичних вечорів менш, ніж попередні зимові доби: в першій половині зими був 1 вечер, „присвячений творам поета О. Олеся“, і після Різдва 1 вечер, присвячений поетові Руданському.

Артистичні вечірки київської „Просвіти“ завжди визначаються старанністю влаштування. Завжди буває відчит, пояснючий творчість і працю вибраного письменника, при тім виконується широка програма артистична, заповнена відповідною декламацією й співом, чи грою, (виключаючи тих номерів, коли артист, чи артистка виконає на „bis“ щось по своїй охоті... Тоді вже відповідність, звязок номера з іменем письменника—буває рідко... Але таких „bis“ів минути дуже трудно!).

Отже на вечері Олеся прочитано було зпочатку пояснення його творів, подане д. С. Ефремовим,—з головною оцінкою поета, яко співця „контрастів“ (проти-лежностей). Хоч би й не згожуючися з тим, що та „контрастність“ єсть найважлишою прикметою творів

Олеся (бо супротивности тем, різнощів у настроях—в Олеся не більше, ніж у всякого иншого з молодих видатних поетів),—все-ж треба признати, що відчит знайомив слухачів досить широко з творами Олесевими.

Потім читано його вірші, співано чимало й ком позіцій на їх, бо поетичні, мелодійні вірші Олесеві вже викликали не в одного композитора бажання покласти їх на музику. Нам особливо сподобалась композиція Стеценкова (для хора) на слова Олесеві: „Усе ціло“...

Хоч вечер було присвячено власне „творам“ поетовим, але само собою вийшло, що вся оруда була разом з тим і щирим пошануванням самої особи відомого поета, присутнього на вечері: його тепло вітали, молода поетесса піднесла йому квітки від прихильників його талану. Се вийшло гарно й мило, й відповідно настроєві всіх присутніх.

Правда, вечер таки не обійшовся без співання котороюсь співачкою обридлого романсу „Ой послала мене мати по водиченьку“, але в цьому вечеростав гарне вражіння. Вечір дав Просвіті й де-який зиск.

Вечер Руданського, що-до суцільности програми й виконання, був ще кращий. Відчит І. Стешенка познайомив присутніх з мало відомим життям поета і дав вірне освітлення його творчости, яко українського автора-народника. Вірші його читали переважно вихованці школи Лисенка, читали просто й з великим розумінням. Найбільш нам сподобалась деклямація п. Дні прові,—вона проказала Руданського переспів псалма Давидового („На ріках Вавилонських“) з таким одушевленням, а разом з тим так натурально, що се була дійсно мистецька деклямація!

Не повелось з Руданського вечером просвітському хорів; часом буває, що не сходяться на репетиції всі учасники хору, а тут, на вечері, хор зібрався, та не прибув діржор хору; без керовничого-ж хор, звісно, співати не міг... Одначе й за скороченням (через се) програми, вечер скінчився дуже пізно, бо багато було ще й струментної музики,—віолончель, скрибка, (виконання жіноче), цимбали... Грали добре; „слухаща громада“ викликала артистів по багато разів.

Одначе хоч вечер сей пройшов з великим успіхом, але зиску він дав „Просвіті“ дуже мало,—(колиб ще не дав недобору!)... Ся річ може бути причиною тому, що „Просвіта“, до кінця зимової доби, вже не буде зовсім захожуватися коло літературно-артистичних вечорів... Бо коштів у Просвіті не гурт,—щоб ще платити й недобори.

Багато значить те, що ні одне українське товариство не має своєї світлиці, достатньої для більших вечорів; через те „Просвіті“ приходиться платити чи-

малі гроші нашим „друзям“, хоч би й „Обществу помощи первоначальному образованию“, що має свій власний великий будинок і наймає свою світлицю не дешево.

П. О.

Бібліографія.

Наші календарі на 1910 рік:

Одривний календарь „Час“. Київ, ц. 50 к. і 75 к.

„Село“. Видання часописі „Село“. Київ.

„Хлиборобь“, южно-русский сельско-хозяйственный календарь. Изданіе Харьк. О—ва сельск. хоз. Подъ ред. С. Дремцова. Цѣна 15 коп.

Русско-украинский календарь „Народное богатство“. Изданіе Н. Осьмака. Киевъ, ц. 10 коп.

Календарь Львівської Просвіти. Ціна 1 корона.

Сього року Україна щось-то на календарі „оскуділа“: не видала календаря, як перше видавала, Київська Просвіта, не вийшов календарь і в Полтаві, той „Рідний Край“, що виходив 2 попередні роки. Так якось-то склалося...

Найзначніший календарь український, се одривний календарь, видання київського видавництва „Час“. Зложений він на зразок торішнього; на кожній картці визначено день і щб в той день приходиться, на другім боці якийсь вірш, або анекдот, чи щось таке коротеньке. Звичайний тип „одривного“ календаря. Для оздобы есть портрети українських історичних діячів та письменників. Окладинка—помережана ніби в народному стилю, (пташками). Такий календарь коштує 50 копійок; в і в кращих обкладинках, міцніших, оздоблених яким-небудь малюночком, краєвидом українським, („одкритою“);—на такій спинці календарь коштує 75 копійок. Видання чистеньке, доглянуте старанно.

Оце-ж маємо один-одним календарь—„одривний“.

З календарів *книжчок*—вийшов тільки, оце недавно, календарик „Села“, маленька книжечка, що містить в собі, опріч звичайних календарних відомостей, скільча невеличких статейок; між ними визначаються—коротенький нарис історії України М. Грушевського, та розвідка Ю. Сірого про географічне становище України й про її населення. В книжечці вміщено невеличку карту України й портрет Мазепин. Календарик сей усе-ж таки хоч до-якої міри заповнює нашу календарну порожнечу сього року.

Єсть ще 2 календарики, складу—„перістого“; себто вони—російські, тільки до їх додано трохи матеріалу й українського. Не до вподоби нам такі видання! Українську частину в них тільки додається... Де-що з таких додатків пишеться як-небудь, аби-то було.

Один з таких строкатих календариків,—російських, з примішкою українською,—се харківський „Хлиборобъ“, „южно-русскій сельско-хозяйственный календарь“ (ц. 15 к.). По українському тут є скілька дрібненьких статейок, по дві-три сторінки кожна: справочні відомості, астрономичні, про потьмарення сонця, про комети, де-які відомості статистичні, то-що, потім ще такі: як виправити данну на надільну землю, Микола Гоголь, Як люде тепер літають, Північний полюс, (2 останні статейки—передрук). Отсе й все з українською, меншої половинки.

Другий з таких мішаних календариків, малесенький, се київське „Народное богатство“: (видання Н. Осьмака); в книжечці троє чи четверо віршів, статейка „Де ми і скільки нас“, та либонь це і все, що єсть у календаріку українського. Є скілька портретів українців, на одній картці,—Т. Шевченко, Ол. Коваленко, М. Вороний, М. Грушевський, М. Січинський і Яцьків. Коштує книжечка 10 копійок.

Звичайно, краще трошки, ніж нічого, але все-ж таки се—убожество України, поневіряння в приймах...

Не те бачимо в Галичині. На самому календареві Львівської Просвіти одпочива душа! Нічого подібного й не снилось нашим календарним видавництвам, як той календарь, що Львівська Просвіта видала сього року. Се не „щось“, видане як-небудь, „на швидку“, а величезна книжка, зложена найстараннішим способом, заповнена докладними розправами по многих відділах знаття й життєвого щоденного обіходу. Є й чимала, та гарна частина літературна. Купивши такий календарь, людина матиме справді книжку, таку, що й до справок здається й навчить багато чому, й до розваги служитиме. І така велика книжка коштує всього 1 корону. Коли сказати на додачу, що в сьому календарі дуже багато малюнків, то просто дивно стає з такої невеликої ціни.

Коли-то наші сердешні Просвіти могли б видати такі прехороші календарі, як Просвіта Львівська?..

п.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И.

Оповідання **О. Пчілки**.

В И П У С К 2-й.

Ціна **20** коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечера, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

„НАРОДНИЙ ГОЛОС“

ілюстрована (з образками) політично-просвітна і літературна часопись, виходить що тижня, в четверг, під редакцією Андрія Веретельника в Чернівцях. „Народний Голос“ містить найрозумліїше писані всякі поучаючі, просвітні наукові і цікаві статі. В кожному числі є оповідане, поезії, стаття історична, багаті новини з цілої Русі і з широкого світа, а також дуже інтересна всячина. Подає практичні ради для домашнього господарства, а для розради сьмішні анекдоти і дотепи у „Веселому кутикови“. Взагалі „Нар. Гол.“ містить такі статі, котрі придадуться дуже добре для кожного русина. Отже подає усе найпотрібніше і найцікавіше та користне. До того кожде число „Народного Голосу“ окрашене численними ілюстраціями (образками), або з нашої історії, або з нашого теперішнього життя, із всяких винаходів і чудес техніки, та відбитки з малюнків наших найспосібніших артистів-живописців. Загалом все що користне, займає і гарне, знайдете в „Народному Голосі“.

До кожного числа „Народного Голосу“ долучається „Повістевий додаток“, в котрому дають ся найзнаменитші повісти наших і чужих письменників, також ілюстровані.

Опріч того яко додаток долучається до „Народного Голосу“ що другий тиждень знамениту суспільно-економічну часопись п. н. „Народне Богатство“.

Сьвятотні числа „Народного Голосу“ виходять в подвійнім обемі і дуже багато та прегарно ілюстровані.—Цілорічні передплатники дістають ще опріч того дуже гарну премію при кінці року.

Передплата „Народного Голосу“ враз з всіма додатками вносить рчно лиш 4 корони.

Адреса: „Народний Голос“, Чернівці, ул. Паньсна ч. 33. (Буковина).

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ

(ГОДЪ ИЗДАНИЯ ПЯТЫЙ)

  на „ГАЗЕТУ

Гадячскаго Земства“.

Выходитъ 2—3 раза в недѣлю.

1) Передовыя статьи по общественнымъ и воспитательнымъ вопросамъ, 2) Государственная Дума, 3) Последнія извѣстія, 4) Изъ жизни земствъ, 5) По Россіи, 6) Мѣстная жизнь, 7) Наши корреспонденты, 8) Изъ жизни сельско-хозяйственныхъ обществъ, 9) Сельско-хозяйственный Отдѣлъ, 10) Вопросы и Отвѣты, 11) Почтовый ящикъ, 12) Фельетонъ и 13) Объявленія.

Возплатное приложено годовымъ и полугодовымъ подписчикамъ—календарь „ХУТОРЯНИНЪ“.

ПОДПИСНАЯ ПЛАТА: на годъ 3 р., на 6 м. 1 р. 60 к.

Подписка принимается в Гадячѣ, Полт. губ. въ Земской Управѣ.

Редакторъ **Ф. И. Мельниковъ**.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ
на единственный общедоступный журналъ

„НОВАЯ НИВА“

Подписчики получаютъ:

52 № № журнала   52 кн и з и   25 приложения.

А ИМЕННО:

12 книгъ: „НОВОСТИ ЛИТЕРАТУРЫ“.

12 КНИГЪ ПОЛНАГО СОБРАНИЯ СОЧИНЕНИЙ
Ивана Сергѣевича.
ТУРГЕНЕВА.

12 книгъ: „Избранныя произведенія“ Некрасова, Надсона, Пушкина, Лермонтова, гр. Л. Толстого, гр. Ал. Толстого.

12 книгъ: „ВСЕМИРНАЯ БИБЛИОТЕКА“.

4 книги: САМОУЧИТЕЛИ: Нѣмецкаго и французскаго языка, Самоучитель борьбы и фехтован'я, Самоучитель танцевъ и музыки.

52 фотогравюры:

Рос. ошный альбомъ въ золотомъ переплетѣ, послѣдней парижской выставки „Садозъ“, исполненный по специальному заказу Редакцій в Лейпцигѣ.

Календарь на 1910 годъ, исполненный въ краскахъ.

Подписная цѣна на журналъ со всѣми приложениями 5 р. Съ доставкой и пересылкой во всѣ города 6 р. За границу 9 р.

 ДОПУСКАЕТСЯ РАЗСРОЧКА.

Подписка принимается въ Редакціи „НОВАЯ НИВА“ СПВ., Невскій 76.

Издатель-редакторъ *Н. А. КУРИЛОВЪ.*

У КИИВІ: в „Українській книгарні“ Безак., 8,
” ” ” ” В.-Вол., 28
” книгарні Ідзіковського, Хрещат., 29,
” ” Череповського, Фунд. 4,

У Вінниці в магазині Швахмана,
” Харькові в „Українській книгарні“, Рибна 25,
” Кам'янці-Под. в книгарні „Просвіти“ можна дістати збірничок:

П. ВОРОНИН.

1) ЯК Я ВИГРАВ У ТОВАРИША-ВЧИТЕЛЯ ВЛЯШАНОГО САМОВАРА, 2) НА ЗАЖИВКАХ, 3) ТОРГИ, 4) В СУДІ, 5) ДУМКА ЗАВОДОБКОГО РОВІТНИКА.

ЦІНА 8 КОП.

РІДНИЙ КРАЙ

5-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією *О. Пчілки (О. Косач).*

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узор.

Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей) —

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.

„Молода Україна“ окроме від „Рідного Краю“ — 2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Для сільських учителів, для сільських-господарських товариств і всяких спілок (кооперативних) — Рідний Край в 1910 році коштуватиме без Молодої України — 3 р., з Молодою Україною — 4 р., (на пів-року — половина того). На „Молоду Україну“, виписану окроме від Рідн. Краю, опусту нема.

Адреса обох часописей: Київ, Бланківська ул., № 115.

Всі ціни і умови й для заграниці — однакові.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка).*

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНЮНАХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени)

Т. СУЛИМИ.

(автора пьєси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

АРТИШОКИ

оповідання *О. Пчілки.*

(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 37. (Вийшло 26 Лютого 1910 р.).

(До роchnику 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) коловки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторо-вий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: В Державній Думі (розгляд розпису). Вісті. Юбилей Шопена. На Україні. Вірш—*О. Журливої*. Ескізи—оповідання *Н. Кибальчич*. Вірш—*Б. Равського*. До відома українським будівничим—*Л. П.* Німці-колоністи на Україні—*Мик. Кутозаго*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Дописи (з Лубен і з Томська). Книжки надіслані до Редакції „Рідн. Краю“. Оповідки.

Малюнок: Кобзареві мрії.

ВИЙШОВ У СВІТ
ТАРАС ВУЛЬВА,
історичне оповідання
Миколи Гоголя,
в українськiм перекладі
М. Уманця.

АРТИШОКИ

оповідання **О. Пчілки.**

(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

Нові видання „РІДНОГО КРАЮ“:

Мадеуш Міхальській.

Сучасна поезія польська
НА УКРАЇНІ.

Київ, 1910 р. — Ціна 10 н.

Всі видання „Рідного Краю“ на складі „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська ул. № 6).

ОДРУЖІННЯ.

КОМЕДІЯ В 3-Х ДІЯХ,

МИКОЛИ ГОГОЛЯ,

переклад **Олени Пчілки,**

Київ, 1910 р. — ЦІНА 15 КОП.

ДЕРЖАВНА ДУМА.

(Міркування про державний розпис, запитання міністрів внутрішніх справ).

Державній Думі було подано на розгляд та на затвердження—зложений урядом розпис державного розходу й сподіваного приходу в 1910 році. Розпис визначається тим, що на сей раз його зведено без недохватки,—розход не має бути більший, ніж приход.

Звичайно, розгляд у Думі такої справи, як розпис державного приходу й розходу, дуже поважна річ, бо в такому розписові визначається все життя в державі; отже не дивно, що при обміркуванні розпису записалося дуже багато депутатів. В те, щоб розпис зійшовся справді приходом і розходом,—мало хто вірив; се вважали штучним, незбутнім ма-ремом.

В поданому Думі державному розписові на 1910 рік розход по міністерствах визначено так:

Міністерство Імператорського Двора—16 мільонів, Синод—34 мільони, міністерство внутрішніх справ 155 мільонів, міністерство фінансів (скарбу) 423 мільони, міністерство юстиції (судів) 74 мільони, міністерство чужосторонніх справ—6 мільонів, міністерство дорог—550 мільонів, міністерство торгу й промисловости—38 мільонів, міністерство хліборобства й земельного впорядкування—85 мільонів, міністерство військового—480 мільонів, морське—79 мільонів.

Платіж по позичках—423 мільони, негайний платіж—10 мільонів, надзвичайний платіж 123 мільони.

Говорили заступники різних партій. Соціал-демократи, „трудовики“, „ка-дети“ й „октябристи“ висловляли велике незадоволення становищем Росії, як воно виявляється в державному розписові; знаходили багато марного розходу, доводили, що на людність дуже великі й не рівні податки, що коли розход з приходом зходиться через те, що дуже великий приход сподівано з продажу горілки, то тут нема нічого доброго, бо за те через п'янство—убожіє, занепадає тілом і душею народ.

Після висловлення промовців—перейшли до обміркування окремих статей в розписові.

Перед розгляданням розпису по статтях, склали запитання міністрів внутр. справ; „як сталося, що арештовано скількох учасників петербурського з'їзду по боротьбі з п'янством“?..

Новий поважний закон. Пройшов у Державній Думі і в Госуд. Совіті (Держ. Раді) й затвержений Царем—новий закон, що тим арештованим, котрим за їх провини суд присудить одсиджувати в тюрмі, буде залічено той час, що вони вже одсиділи в тюрмі до суду.

ВІСТІ.

◆ З'їзд письменників. Справа з цим з'їздом була збентежилась, бо уряд дозволив з'їзд лише з тією умовою, щоб було викинуто значну частку програми,—власне, щоб на з'їзді не говорилося нічого про *правове* становище письменства. Отже де-які письменники, від імени своїх часописей, („Русское Богатство“, „Вѣстникъ Европи“ й інші), почали казати, що коли так то не стоїть уряжати з'їзд,—треба від участі в йому відмовитись. Так само відмовився від з'їзду й „Совѣтъ общества літераторовъ“ у Петербурзі. Скликано було збір членів сього „Общества“, для наради. На зборі говорилося багато промов. Де-хто (Мякотін і інші) говорили, що при обмеженню, поставленому урядом, нема рації вряжати з'їзд, а інші, (В. Водовозов з своїми прихильниками), доводили, що й без пункта про літературне *правове* становище, багато про що є поговорити між собою письменникам. Більшістю голосів, збір літераторів постановив—*уряжати* з'їзд і участь в йому брати. Як буде з найбільшими письменницькими товариствами по-за Петербургом, ще не відомо. Київське „Общество літераторовъ“ (в тім гурті й українці) готували на з'їзд скілька відчитів.

◆ Оглядина духовної консисторії. В Катеринославі, в духовній консисторії, потрушено консисторського секретаря Орлова; трусили пильно й довго: три години. Був прокурор окружного суду і слідчий по найважливіших справах, з великим нарядом поліції. Ні в консисторію, ні з консисторії нікого не пускали.

Вся справа вийшла з того, що продано було, з дозволу катеринославської консисторії, дуже дешево, землю однієї церкви в Катеринославщині. Той промис-

словець, на прізвиське Волинський, що купив ту землю за 60 тисяч, швидко заставив її в банку і взяв мільон. При огляді знайшли в секретаря Орлова закладну на 55 тисяч. В того священника, що одмовляв од продажу землі, кудись-то счезли документи. Орлов поки що застається на своєму місці. Одночасно зроблено огляд і в благочинного, в містечку Юзовці, в о. Матвієвського; в його знайшли в фортеп'яні білетів (ренти) на 30 тисяч.

◆ **Новий лад викладання науки по семінаріях.** Св. Синод виробляє нарис нового способу викладання науки по духовних семінаріях. Для обміркування справи Синод призначив завести комісії з членів учебного комітету, вчителів петербурської духовної академії, де-яких семінарій і вчителів шкіл світських. Гадають завести таке вчіння, щоб учні семінарій, по скінченню науки, мали змогу вступати у всі школи. Для того гадають де-які богословські науки, що тепер викладаються в 2 х старших класах, перенести до курсу перших 4-х класів; у вищих-же класах буде заведено викладання гімназичної науки, такої, що тепер її по семінаріях нема зовсім.

◆ **Забійство в тюрмі.** В Середній Азії, в коканській тюрмі, вартовий салдат убив арештанта, що підійшов до вікна. Стреляв вартовий без усякого попередження. Арештант Пулат стояв біля вікна й чесав голову, коли куля вартового положила його на місці. Ця подія зтурбувала всю тюрму. Вбитий Пулат був ще молодий чоловік, 22 років, і через місяць мав вийти з тюрми. Під час забійства в тюрмі не було ніяких розрухів, отже нічого такого, що давало-б право до надзвичайного вживання зброї.

◆ **Страшна пригода.** В глухому кутку Сібіру недавно скоїлася така страшна пригода. Ідучи по-воду, мати доручила свою маленьку дитину старшенькому хлопчикові. Він спитав: що робити, як дитина плакатиме?—Не буде! а як плакатиме, то я їй язика одріжу!—сказала мати. Вернувшись з водою, мати спитала:—Ну, що? дитина не плакала?—Заплакала була,—одказав хлопчик,—та я одрізав їй язика, то вона й замовкла... Мати кинулась до дитини й побачила, що їй справді одрізано язика й дитина вже не жива. Тоді мати люто пхнула старшого хлопчика; той ударився головою об стіну й упав мертвий, а мати з одчаю повісилась.

Юбилей Ф. Шопена.

Минуло сто літ, як народився славетній польський музик, Фридрих Шопен. Дев'ятилітньою дитиною він уже виявляв надзвичайний музичний хист; коли-ж Шо-

пеніві минуло 19 літ, слава його, яко артиста-музики, лунала широко. З своїми концертами він виступав найбільш у Кракові й Відні, а потім в Парижі. Тут, у Парижі, він і оселився на-завжди. За яким часом він близько познайомився з французькою славетною письменницею, Жорж-Занд; дружба їх перейшла в кохання, що велося 10 літ; але за 2 роки до Шопенової смерті Жорж-Занд покинула його, вже дуже хворого на сухоти; щоб хоч трохи розважитись, Шопен виїздив у Англію і давав там свої останні концерти; ця подорож ще більше пошкодила Шопенові; повернувшись до Парижу, він хутко вмер, 39 літ.

Яко мистець, Шопен належить до найвищих майстрів-музик. По тонко-розвитому хистові музика Шопенова близька до загально європейської, особливо французької, але при тім Шопенова творчість—свєвида й національна; чимало його творів, (мазурок, полонезів, ноктюрнів), засновано на польських народних мотивах, і по-над всім тим віє ніжна поезія, тихий смуток і задума славянська.

В сьому ювілейному році поляки ставитимуть своєму славетному митцеві пам'ятника в Варшаві й гадають перенести останки Шопенові на рідну польську землю. І тепер можна бачити в Варшаві в костелі „Святого Хреста“ камінну скриньку при стіні, а на ній напис:

„Тут спочиває серце Шопенове“.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Арешт інтендантів.** Сенатор Гарін, що ревизує військові інтендантства, віддав під суд 50 інтендантів—28 в Києві й 22 в Одесі. Де-які з підсудних уже були в одставці. Обвинувачують інтендантів у хабарстві й всякому шахрайстві по службі; всіх їх арештовано й посаджено в тюрму (між ними багато в вищих чинах,—капитани, підполковники й полковники).

◆ **Жидівські товариства.** В Одесі двоє учителів жидівських шкіл разом з іншими жидами подали градоначальникові просьбу дати дозвіл на заснування в Одесі „Общества євреєвъ, молящихся Богу за Царя и правительство“. Общество має своїм завданням проповідувати потребу віри в Бога й великої прихильности до самодержавія й уряду. При тім приводяться слова одного славетного жидівського рабина, що сказав: „Моліться Богові за Царя й уряд, бо коли-б не страх перед ними, то люди ковтали-б одно-одного живцем“.

В г. Черкасах одкривається відділ жидівського літературного товариства.

◆ **Політичні справи.** В Черкасах Київська Палата розбирала справу Бабака. Він сидів у тифліській тюрмі за те, що був на недозволеній сходці; з тієї тюрми Бабак утік; його піймали в Київщині, в каневськiм повіті, й знайшли в його в кишені документ, що він належить до партії соціалістів-революціонерів, опріч того, листи його до брата про те, щоб не давать податків і салдат. Бабака присудили на 6 літ каторги.

Другого підсудного, Глікмана, що судився за революційну промову в селі Хапках, Палата оправдала.

◆ **Нагорода.** Харьківський університет присудив статистикові полтавського земства Рклицькому 500 рублів нагороди, з грошового капіталу імени Царя Олександра II, за вислід про владання землею в Полтавщині.

◆ **Нове наукове товариство в Київі.** В Київі заснувалося „Общество изучения христіанской старини въ Кіевѣ“. На чолі товариства стоїть де-хто з професорів київської духовної академії. В своїй діяльності товариство матиме такі завдання: розшукування, обслідування, наукове описування й зберігання пам'ятників стародавнього христіянського мистецтва, рукописів і книжок; наукове обслідування христіянського церковного *укладу* й церковно-громадських установ, просвітних, добродійних і інших; ширення між громадянством відомостей про христіянську старовину. Нове київське товариство буде відділом товариства петербурського, що засноване під такою-ж назвою вже давніше.

◆ **Кара.** Українського письменника Спиридона Черкасенка скинуто з учительської посади, з того приводу, що Київська Судова Палата засудила його на місяць до арешту за драму „Хуртовина“, з робітницького життя.

◆ **Число людности в Київі.** На 1 січня 1910 року в Київі було всієї людности 459,904 душ. З того числа—православних 337,455 душ, католиків—48,019, лютеран—11,684, старовірів та штундистів—1,993, жидів—50,490 і магометан—1,263 души.

Слова.

Вірю тихим, журливим словам,
Що сказала душа одинока:
Доручусь їм, мов ясним зіркам
Доручилась лагідна затока;
Хай освітлюють чорнеє дно—
Глибину мого смутку й печалі...
Всі слова я забувся давно,
Наче їх не для мене казали.

Слову-ж туги нема забуття;
Мов лампада ота невгасима
Над могилою щастя-життя,
Безнадійність моя тихо блима...
Так свій смуток душа береже,
Одинокість-самотність кохає,—
Мовби в-день згасло сонечко вже,
Мовби зорями нічка не сяє...

Київ, 1910 р.

Богдан Равський.

Ескізи.

(З життя на селі).

I.

Тихо спускався над селом вечір ранньої весни, і його крила, м'які та прозорі, кидали тінь на поле, ще чорне й вохке після недавніх снігів, на гаї та сади, де віття дебеле й напружене дожидало тієї хвилини, коли можна буде дати волю силі життя, що збиралося в йому на протязі довгих місяців. Вечір увіходив у селянські хати,—де ще не було світла, а тільки червоне полум'я в печі кидало ярі відблиски на стіни,—і там панував, тихий, таємний.

Але в господу панів Андрієвих він не міг добитись. Там уже давно були засвічені високі лямпи і з ними йому не сила була змагатись.

У великій столовій сиділи й пили чай. Зібралась уся родина Андрієвих: пан, пані, дочка,—гарненька, але незначна,—її наречений, огрядний панич з пресованими вусами, сестра паніна з дочкою, теж панною. Окрім їх у столовій було ще двоє гостей: учитель з місцевої земської школи, Михайло Яворенко, та учителька з церковної школи.

Сестра паніна, Варвара Василівна, з панночками, недавно вернулася з Петербургу; відтіль вони, окрім зарученого для панни Андрієвої, привезли теж багато новин і тепер увес час з захоплюванням оповідали про концерти, про Думу, про вбрання, політику й знайомих.

Учитель і учителька з якимсь одурінням слухали ті безкраї оповідання про те, що їм було або зовсім чуже, або дратувало їх. Обом було нудно та ніяково і хотілось яко мога швидче піти відтіль, але вони не зважались. Ходити до Андрієвих і сидіти там який час була така повинність, що її ніяк не можна було обминути. Андрієви любили, щоб їх шанувала місцева робоча інтелігенція і на ознаку сього робила їм візити.

Сього вимагали їх самолюбство й нудьга. Ко-

ли-ж хто не виконував як слід ту повинність, вони ображались й говорили про такого з поважними особами таким тоном і з таким почуттям, що, мов-би й не кажучи нічого фактично-поганого, вселяли в ті особи ворожий настрій проти невивічного. А з сього виходили йому різні неприємності. Начальство починало чіплятись до його, не давало чого треба було, і—доводилось кидати посаду, волею, чи неволею. Всі, кому доводилось заробляти хліб близько біля Андрієвих, знали, що їм треба коли не годити, то принаймні не гнівити їх. Робити візити людям, котрі часто й густо, (хоч, правда, здебільшого несвідомо), показували таким гостям різницю їх становища, було дуже неприємно, але не яка вже там велика біда, коли сим можна було поратуватися від гіршого й мати спроможність заробляти.

Особливо пильнувала робити візити учителька. Вона була вдова і мала двоє дітей. Через те страшенно боялась стратити свою посаду,—хоч та посада давала їй як раз стільки, щоб не вмерти з голоду та холоду і щоб було чим сьак-так прикрити грішне тіло. Все життя вона билась як риба об лід, працювала через силу, була втомлена, засіпана, понижена.

У той весняний вечір вона, не зважаючи на грязюку, побігла до учителя позичити карбованця, (бо в неї хворіла дитина і треба було краще її годувати); а при тім—кликкала разом іти до Андрієвих. Через хворобу своєї дочки та через грязюку вона давно не була у їх і вже боялась, щоб вони не розгнівались. Михайло згодився і вони пішли. У панській господі обое сиділи—увесь час почувачи себе зовсім не до речі і справді вони не лічили ні до обстанови, ні до інших присутніх, через свою несміливість, убоге вбрання й змарнілий вигляд. Взагалі були досить непримітними, але їм хотілось бути ще непримітнішими. На їх мало й уваги звертали, все більше розмовляли між собою, тільки іноді пані питала їх, чи не хочуть чаю, або підсовувала їм ласощі, що стояли на столі. Але вони від усього відмовлялися.

Учитель, що був молодий, досить розвинений парубок, сидючи в Андрієвих, завжди почував образ, та не так вже за себе, як за учительку, що мала там зляканий вигляд і все тремтіла, що, може, вона як-небудь не вгодила панам. Тоді Михайло думав про те, що йому доводилось читати та й чути, ніби-то праця облагороджує людину й робить її більш достойною поважання та вільною. Але в житті скрізь бачив, що хто заробляче, той мусить терпіти багато пониження, бо, щоб не втратити заробітку, мусить все терпіти та затаювати злість, що викликає зневага та образ. І здавалось йому, що то хтось навмисне, щоб заспокоїти бен-

тежні думки та заохотити до покірної праці, видумав, ніби то праця робить людину вільною та благородною...

Оля, панна небога, дочка паніної сестри, з великим захопленням скінчила оповідання про якихсь знайомих і почала про театр.

— Подумайте! як я люблю Шекспіра! і коли мені довелось побачити „Отеллю“, та ще у такому виконанні, то я трохи не збожеволіла від втіхи! Ви не можете собі уявити, яка то була розкіш!—звернулась вона до Михайла, кінчаючи описання театру й дії.

Заручений глянув на учителя і, побачивши на його обличчі мало співчуття, подумав, що Оля дарма розскажує про Шекспіра Михайлові, бо сільський учитель, бач, не може нічого знати про англійського драматурга...

— Шекспір був знаменитий англійський письменник, що писав драми. Знаєте, ті, що представляють у театрі. Він уже вмер.—Так роз'яснив наречений Михайлові, шукаючи слів яко мога легше зрозумілих „для мало-інтелігентної людини“.

— Я знаю,—коротенько відказав Михайло й почервонів. Більше він не міг нічого сказати, а може й не насмів.

Присутнім стало ніяково за нетактовність свого майбутнього родича.

— Ви, здається, хотіли нам прочитати лекцію про Шекспіра? Але смію думати, що ви про його знаєте менше від нас!—гостро кинула Оля, по-часті від щирого бажання оступитися за зневажену людину, по-часті, щоб показати, яка вона добра та поступова.

Наречений скривився й умовк. Настала неприємна мовчанка. Через хвилинку Оля знов защебетала, вдаючись до учительки:

— Ми багато розказували, але нічого не показували з того, що привезли з Петербургу. Марьє Андрієвно, ходім у мою хату, я вам де-що покажу!

Учителька підвелась і пішла за Олею, такою ходою, мов ноги в неї були спутані; хоч їй і хотілось яко-мога швидче вийти з хати, де їй неприємно було сидіти.

У своїй кімнаті Оля запросила учительку сісти й поставила перед нею на столі кілька великих плісковатих коробок з картону. Потім вона стала odkривати їх і доставати відтіль різні брання. Спочатку витягла білу сукню шовкову, легеньку, всю вишиту шовком, потім другу, таку-ж саму, тільки жовту, далі кілька шовкових та батистових блузок.

Учителька дивилась на все те здивованим, отупілим поглядом і несвідомо для себе перекладала кожну сукню, кожну блузку на гроші, а потім лічила, щоб

то на ці гроші можна було купити. Учора їй лікар сказав, щоб вона неодмінно давала своїй дівчинці хоч по двоє яєць на день, або по катлетці, та щоб пускала її гуляти, бо дівчинка вже давненько якось чудно кашляє. Цілу ніч мати не спала, все міркувала, на чім би можна натягти, щоб було за віщо купувати те, що загадав лікар, але вже й так натягалось на всьому, на чому тільки можна було. Чаю не пили, та й булок, звичайно, не їли; Марья Андріївна покинула курити й ходила в латаній одежі та подраних черевиках,—вона їх мало не що-дня сама зашивала. Потрібної суми не можна було нашкрябати ні на крашу їжу, ні на одяжину дівчинці. Стара-ж курточка була пошита, як їй було чотирі роки, а тепер їй минав сьомий, і курточка не зходилась на грудях, рукава стали короткі..

Дивлючись на Оліне вбрання, учителька вилічила, що за кожну блузку можна-б кілька місяців підгодувати доньку та ще й справити їй що-небудь тепле...

— Властиво це все можна-б купити дешевше,—то там у тому магазині так луплять, бо він такий шикарний, що там ніяково торгуватись,—говорила Оля:—через те нам так дорого влетіло все, і я вже не мала спромоги справити собі таку сукню, яку мені хотілось, таку, саму простеньку, темно-темно синю, без ніякої окраси, аби тільки з порядної матерії. І так, знаєте, й не могла! Подумайте!—скінчила Оля, жалібним тоном, шукаючи співчуття в учительки. Та подивилась на неї тупим поглядом і в ознаку співчуття не-свідомо хитнула головою.

— А до речі, де та матерія, що ти з неї хочеш пошити собі матіне?—спитала, входячи, Оліна мати.

— Ось тут, на креселку.

— Ну, давай поміряєм, поки не прийшла модистка. Хотілось би, щоб зосталося ще й на блузку.

Оля з матір'ю взяли шматок білого батисту й почали його міряти. Міряли вони щось довго, але ніяк не могли довідатися, чи зостанеться на блузку, чи ні.

— Навіщо ви міряєте?—аж зацікавилась учителька.

— А щоб знати, скільки матерії треба на матіне. Модистки завжди беруть матерії більше, ніж треба, а я-ж не маю грошей, щоб купувати зайве! Це купила остачу й думаю, що вийде матіне й блузка. Як ви думаєте, скільки візьме модистка за матіне? Я хочу, щоб воно все було в складочках і скрізь англійське вишивання...

— Не знаю... Може півтора карбованці, або два...

— Ой, що ви мене лякаєте! Адже мені батист коштував по 80 копійок аршин, та вишивання—два карбованці... Коли-ж мені ще треба заплатити модистці два карбованці, то в скільки-ж мені влетить це матіне?!

— Слухай, Олю, я не розумію нічого,—перехопила пані,—мені вже здається, що зостанеться тільки маленький шматочок.

— Шкода! Ну, щож! можна буде пошити хоч наволочку на маленьку подушечку. Все краще, ніж модистці віддати...

— Модистка прийшла,—оповістила покоївка.

— Хай сюди йде.

З'явилася змарніла, немолода дівчина. Була вона дочка покійного дядя і на свій зарібок годувала матір, та малу сестру. Вона до свого ремесла мала дійсний талант, та все-ж їй не пощастило вибитись між люде і вона заробляла злиденні гроші на таких убраннях, що панни не соромились з'являтися в їх і на пишних зібраннях.

Модистці найперше було велено зміряти матерію, потім їй показали фасон, а тоді вже стали умовлятися за ціну. Модистка попрохала півтора карбованця.

— Півтора карбованця?—спитала Оля широко розплющуючи очі.

— Тут багато роботи... Адже ви хочете, щоб усе було в складочках...

— Але-ж скільки мені матіне коштуватиме?! Буде з вас карбованця.

— Не могу, панночко. Тут на три дні роботи.

— Уже й на три! Шийте швидче, то швидче й буде готове! Так карбованець?

— Не могу...

— Ну, карбованець і двадцять копійок.

— Та складочки-ж... як-би не складочки, я пошила-б і за карбованця... а через їх...

— Карбованець і двадцять! Це за складочки. Раніш я вам платила по сімдесят копійок.

— За прості англійські блузки...

— Я вам сказала мою ціну і більш не дам.

— Нехай буде вже по вашому...

Модистка взяла крам і пішла, а ледві за нею зачинилися двері, як Оля й пані з незрозумілою лютістю визвірились їй у-слід:

— Свиня! двадцять копійок видурила! Я цього їй не забуду!—крикнула пані.

— Я їй зроблю штуку!—сухим, різким голосом швидко заговорила Оля:—Я одмовлятиму всіх знайомих давати їй роботу. Знайду якусь іншу швачку й зроблю їй рекламу, а ця зостанеться з носом! Двадцять копійок хто його зна за-що давай!—Двадцять копійок—гроші! На дорозі не знайдеш! В ту-ж мить Оля згадала, що колись, будши в учительки й не маючи з собою грошей, позичила в неї двадцять копійок, щоб дати комусь на гостинець. Одразу вона хотіла сказати про це й

віддати, але її мов одвернула якась досить сильна неохота вернути ті гроші. Якось стало шкода... Майнула думка, що, може, учителька забула, то не варто й згадувати. Двадцять копійок швачці, двадцять учительці, та й буде сорок. А так вийде—мов швачка взяла тільки карбованця...

Коли Оля міркувала про ті копійки, міркувала й учителька, бо не забула про позичку й згадувала про неї так, мов би в її дитини взяли десяток яєць, тих, що ними доня могла-б хоч трошечки підживитись.

— Мабуть, мені вже пора йти,—сказала учителька й устала.

— Ще рано! може я ще знайду щось показати. Сідайте!

— Спасибі, але я думаю, що Михайло Степанович вже жде мене.

Через кілька хвилин учитель і учителька вийшли з двору й кожний попрямував до свого дому, куди кому треба було.

Мняке, ласкаве повітре обвіяло їх обличчя, наче приголубило їх. Десь невиразно дзюрчала вода, збігаючи вниз до ставу; чутно було безжурні голоси, мабуть дівочі та парубочі.

Михайло вертався до дому і мало не з жахом думав, що доведеться цілий вечір, як і завжди, сидіти самому, в тій непривітній хатинці; за все своє чотирьохлітнє учительювання він не міг звикнути до неї... Він почував страшенну самоту і якийсь наче дитячий жаль, коли хочеться заховати лице в подушку й довго, довго, тихенько плакати.

По-дорозі він несподівано зустрівся з високим молодим чоловіком, що зненацька вийшов з-за поворотки. Обоє здригнулися, здалося навіть, що хотіли повернути назад, наче їм було неприємно зустрічатися. Потім кожний прискорив ходу, щоб швидче розминутися з другим.

— Добрий вечір!—тихо сказав, похнюпившись, чоловік.

— Добрий вечір!—теж не дивлючись, відповів Михайло, і через хвилину вони були вже далеко один від одного.

Ця зустріч надала ще більше суму Михайловій душі. Згадалися конспіративні зібрання та ради, проваджені так таємно, що тим, кому не треба було про їх знати, вони так і zostалися невідомі...

Коли погасло навколо, погасло й тут... Зосталися тільки тяжкі спогади, наче про кохану помершу людину; а учасникам тих рад було неприємно, навіть соромно, й зустрічатися. Соромно було за свою марну віру у свої й народні сили, за свій запал; шкода було тих надій, тих самозабутніх бажаннів, високого настрою...

Коли Михайло дійшов до школи, то не ввійшов туди, а сів на рундучку. Було тепло й тихо. Молодик блищав на блакитному небі й золотими відблисками відбивавсь у калюжах. Пахло свіжою водою та землею і першою молодістю ростиною.

Поуз рундук, обережно ступаючи, щоб обминати калюжі, пройшла висока, струнка дівчина. Вона так пильнувала стежки, що тільки вже мало не проминувши, зауважила Михайла і привіталася. У неї були такі величезні та блискучі карі очі, що навіть в півтемряві вони вражали своєю красою й блиском.

Михайло пізнав свою колишню ученицю Химку Лавронову, єдину дочку місцевого багатиря-козака, і здивувався, що вона стала вже зовсім дорослою дівчиною, та ще й такою вродливою. Досі він зовсім не звертав на неї уваги, хоч двір її батька був як раз біля школи і вона напевне часто ходила поуз школу, бо на село инакше не можна було пройти. Сього-ж вечора він уперше придивився до неї і вона здалась йому такою гарною, свіжою та по дівочому стриманою, що він довго дивився їй у слід, з таким чуттям, мов би поуз його пройшла сама весна, сама росквіш і втіха життя.

(Кінець надійде).

Надія Кибальчич.

(Посвята Д. Я.).

Ніч... Навколо ні душі,
Сонна річка не шепоче,—
Навіть срібні комиші
Теплий вітер не лоскоче.
Тихо, тихо... І співа
Небо зорям про кохання,
Спить похилена трава
Чути листячка зітхання.
А душа моя квидить,
В небо зоряне несеться
І в сльозах уся горить
І, безсила, в хмарах б'ється.
Сонне царство... Ні душі...
Тихо й сумно, як в могилі,
Нижче гнутьсь комиші,
Зачаровані, безсилі...
Тихо, тихо навкруги,
На душі спокійно стало;
Серце біднее, з нудьги,
Теж стомилось, задрімало...
Київ, 1910 р. Олена Журлива.

Кобзареві Імрії. (Малюнок Оп. Сластіона).

Заспіваю—море грає,
Вітер повіває,
Степ чорніє і могила
З вітром розмовляє.
Заспіваю,—розвернулась
Висока могила,
Аж до моря запорожці
Степ широкий вкрили.
Заспіваю; а тим часом
Пишними рядами

Виступають отамани
Сотники з панами,
І гетьмани,—всі в золоті,
У мою хатину
Прийшли, стали коло мене
І про Україну
Розмовляють—розказують,
Як Січ будували,
Як козаки на байдаках
Пороги минали...

(Т. Шевченко).

Шевченкові дні.

Коло сього часу, 25-го лютого (день народження Т. Шевченка) і 26-го лютого (день його смерті), на всій Україні й далеко по-за Україною спом'януть земляки світлим святом славетного свого Кобзаря.

В Києві мають відбутися коло сього часу такі урочистості, зв'язані з іменем кобзарем: 25-го лютого в українському клубі відбувся літературно-музичний вечір на честь Шевченка (потім—товаристська вечеря); 26-го

лютого—панахида по Шевченкові в Софійському соборі й урочисте видовище (уривки пьес і живі картини) в Народнім театрі (Товариство М. Садовського). «Просвіта» теж готує Шевченковий вечір.

По інших містах, а по-де-куди й по містечках та по селах, клопочуться теж, щоб змозі відсвяткувати відповідно—роковини Кобзареві. Сподівано, що всі ті святкування побільшать і збір на пам'ятник Шевченкові.

До уваги українським будівничим.

8-м літ тому назад в Полтаві, відповідно до настрою освічених кругів українського громадянства, знялася думка, щоб новий будинок полтавського губерського земства було збудовано в українському стилі. Стоячи найближче до цієї справи, д. Є. Саранчов, яко керовничий будівничого відділу полт. губерської управи, глибоко пройнявся тією думкою, і в земській комісії з великим завзяттям доводив потребу збудувати в Полтаві земський будинок—власне такий, щоб у йому виявились духовні ознаки полтавської людности; бо, коли земство дбає про добробут своєї людности, то воно му-сить використовувати і видатні ознаки духовної творчости свого народу. Комісія не зразу стала на таку точку в своїх поглядах на справу. Будівництво в українському стилі було невідоме. Зразків такого будівництва не було ніяких... Та був твердий замір виконати думку, надхнену потребами часу, і та мета, зазначена чулістю до духовних ознак свого народу, не зъявилась недосяжною. З різних сторін відгукнулись люде, що поділяли думку Є. Саранчова та інших полтавців—ознаймувати українське національне мистецтво земським будинком в Полтаві в українському стилі. Поряд з Є. Саранчовим найбільше додали праці до цього діла українські артисти Опанас Сластїон, С. Васильківський та В. Кричевський. Власне Кричевському доручено було спроектувати фасад будинку, він же й брав близьку участь з самого початку й мало не до кінця всього будівництва.

Багато турбот та клопоту, багато нервової сили, а найпаче живої любови до духовної творчости українського народу вложено в це діло його керовничим, Є. Саранчовим, і виконавцями його думки.

І от тепер земський будинок велично стоїть посеред старої Полтави, приваблюючи до себе очі й самих полтавців, і багатьох приїздних людей, що любуються ним, та проймаються пошаною до скарбів народної творчости, взятих з минулого, а по часті й сучасного побуту українського народу. Можна щиро сказати, що будинком сим по праву пишається Полтава. Він єсть величне з'явище в історії українського культурного відродження. Честь і слава тим, що його задумали й виконали!

Отже сучасне життя дає тепер нове поле за-для ширення українського стилі в будівництві;—на завдання се треба-б звернути найпильнішу увагу всім, хто проймається духовними інтересами українського народу. Виникає те завдання в звязкові з споруженням заліз-

ної дороги, що має незабаром пройти по землі українській. Єсть два на́риси цієї дороги. По одному з на́рисів залізна дорога має звязати Херсон з Харьковом, а сю дорогу має пересікати нова лінія залізниці між Лозовою та Конотопом. По другому на́рисі нова лінія залізної дороги має простягтися од Катеринославу аж до Орші. Чи той, чи другий на́рис буде ствержено,—нова лінія залізниці пройде на великому обсягові стародавньої української землі. Все це доводиться до відому, щоб зазначити на́году для збудування вокзалів на новій лінії залізниці—в українському стилі. Залізниця проводиться коштами опрічного товариства концесіонерів, що має змогу оздоблювати цю дорогу станціонними будинками по своїй уподобі. От і з'являється на́года подбати про те, щоб для тих будинків завчасно було виготовлено будівничі на́риси в українському стилі. Не кому, як не архітекторам та артистам-українцям перш за всіх приходиться подбати про таку важливу справу й попрацювати для неї. По тих відомостях, що єсть про цю справу, треба, щоб було спроектовано фасади вакзалів II та V розрядів і фасади станціонних будинків на роз'їздах, та й будинків для сторожів по залізничній лінії. Подробиці таких проектів—на дальшій черзі, по-первах же потрібні лише загальні на́черти (*схеми*) фасадів.

Великий буде жаль, як це діло не буде зроблене завчасно. Діло не дуже вже таке й зложисте,—(для його треба виготувати лише 3—4 ескізи фасадів), але яке важливе та корисне діло по своїх наслідках! Лінія залізнична, оздоблена станціонними будинками й сторожками, збудованими в українському народному стилі,—се-ж була-б більше ніж цікава річ. Се був би виразний приклад української творчости в будівничому мистецтві. І мистецтво це одразу вийшло-б на широкий світ, стало-б перед очима великої сили людей, що їздитимуть по тій лінії залізної дороги і з близьких, і з далеких сторін. Коли це будівниче завдання буде здійснено, то ознаки українського будівничого мистецтва нагадуватимуть і про інші ознаки народної культури, витворені в довгому історичному житті. Всі ці ознаки залягають в глибині народного побуту. Життя виносить їх на світ Божий. Слід сподіватися, що на́года об'явиться українському будівничому мистецтву на тій поважній залізничі не буде занедбана артистами-українцями. А зносини в цій справі найзручніше вести з д-м Є. Саранчовим, членом полтавської губерської земської управи.

Полтава, 1909 р.

Л. П.

Німці-колоністи на Україні.

(Кінець).

Ся культурна висшість німецького колоніста супроти нашого селянина поклала свої яскраві карби на всьому його родинному й громадському житті. В родині його ви сливе ніколи не почувете ні сварок, ні бійок; кожне в сім'ї робить призначену йому роботу сумірно, спокійно, якось особливо-розмірено, немов справляючи дуже поважну по своєму значінню справу. Такою-ж уважливістю й розумінням важливости справи означаються й відношення колоністів до своїх громадських обов'язків. Коли їм приходить рішати свої громадські справи, то всякому сторонньому споглядачеві видно, що те, чи інше питання, поставлене до розміркування, вже й раніш і більш-менш спокійно, кожним членом громади обмірковане, а через се на сходах колоністів ніколи не буває того галасу, колотнечі, коли всі хотять говорити разом, а на останку ніхто нічого не може до пуття розібрати й обміркувати—що й до чого. Навпаки—тут, у німців, кожний свідомий свого права, яко член одної громадської сім'ї, але в той-же час вміє з повагою відноситись і до прав другого; завдяки сьому тут не трапляється такого непорозуміння, як се часто буває на сходах наших селян, коли, розходячись після сходу, чимало сходчиків навіть і не знає, як вирішено ту чи іншу справу. Правда,—як я вже й зазначав,—німці на нашому півдні живуть переважно невеликими слободами, отже в їх на сходах не може бути й такого многолюдства, як по наших селах, надто великих,—значить, загалом кажучи, не може бути й такого безладдя, зайвих балачок і т. и.; та як-би там не було, всеж таки національна вдача німецька,—спокійність, розважливість,—поклала й на сьому свої прикметні відзнаки. Через цю загально-німецьку вдачу в колоністів були особливі певні наслідки й на інших царинах їх громадського життя. Маю тут на увазі добре розвинену поспільну допомогу, що причинилась теж до поліпшення економічного становища німців-колоністів.

Відомо, що першим поселенцям-німцям у нас і з самого початку жилось не погано. Перше всього вони дістали від російського уряду великі наділи доброї, родючої землі, з тодішніх вільних, або й козацьких південних степів; ці поселенці разом з тим одержали від того-ж уряду й всяку пільгу, не виключаючи й пільги по відбуванню військової служби, і теперішні колоністи-меноніти замість військового відбутку виконують іншу роботу, наприклад по заводінню лісів на казен-

них участках в Таврії; а надто не знали німецькі поселенці того соціального лиха, що зветься кріпацтвом *). Все це й причинилось до того, що економічне становище їх відразу стало на міцний ґрунт.

Але часи минали, поселенці по-троху переходили в стан звичайних селян, населення росло, а рівнобіжно з тим зростала й потреба в нових земельних участках; ті німці, що зоставалися без землі, мусили здобувати її або орендою, або-ж купівлею, отже-ж з'явилась потреба братися до такого способу, щоб він давав змогу поширювати їх земельні маєтності. Таким способом були—банки німецькі. З часом, коли колоністи поставили своє господарство на більш-менш міцний ґрунт, вони утворили свій особливий грошовий фонд; отой грошовий стовп, між іншим, і став на дальші часи тим джерелом, щоб безземельні німці ним користувались при купівлі нових земельних участків у окремих власників; самий-же спосіб утворення такого капіталу був дуже простий: по умові між поодинокими колоніями, кожна з їх з свого загального земельного участку вирізувала якусь частину й здавала в оренду своїм-же німцям, одної громади (общества) з ними.

Гроші від тієї аренди й ішли на утворення того фонду, він-то й служив для заповири колоністам у справі купівлі нового участку, а на ту землю й виходила частина колоністів, переважно з молодих хазяїнів. Новоутворена таким чином колонія, з своєї руки, робила те-ж саме, і в такий спосіб по-малу, але дякуючи раз прийнятому ладу, сей грошовий фонд зростав, зростала кількість новозаснованих колоній, а рівнобіжно з тим зростала й економічна сила колоністів, при тому—в такий мірі, що коли, наприклад, призначалася до продажу земля якого пана, така, що її хотіли-б купити наші селяне, то—як її в той же час накинули оком і німці, — нашим годі було вже й захожуватись біля тієї справи, бо німці завжді дадуть більшу ціну й візьмуть землю собі.

Дякуючи отже, з одного боку, такий економічній спільності, а з другого—особливій своїй вдачі, властивій взагалі німецькому племені, південні колоністи протягом якогось століття придбали величезні земельні простори в Катеринославщині, Таврії й інших губерніях. Крім того, в сих же губерніях вони при кожній слушній нагоді захоплюють у свої руки й великі оренди,—наприклад, я знав недалеко м. Никополя (кате-

*) До сього треба додати ще одну дуже важну річ для економічного побуту німців-колоністів,—се *майоратний* (старшинний) спосіб володіння землею: у їх по батькові вся земельна спадщина переходить тільки до *старшого* сина, через те участки не дрібніють і господарства не убожують. Ред.

ринославського повіту, де була колись Січ Запорозьська), великий маєток якогось пана Зейферта в 90,000 десятин землі, і він увесь був у оренді в німців. На сій орендованій землі вони побудували цілу сіть колоній, завели в них повне хазяйство, так що здавалося, мов би се вже й не оренда, а справжнє, дійсне владання; та гадаю, що мабуть той маєток і перейшов німцям уже на завжді до їх рук.

Се змагання до піднесення й зміцнення свого економічного стану причинилось у колонистів до утворення й інших форм спільної допомоги, на випадок усяких нещасливих пригод, як от пожежі, то-що. На допомогу від пожеж у німців мається свій великий капітал, що вони теж витворили власним заходом і власними засобами. В окремих випадках усяких нещасливих пригод життєва практика колонистів теж виробила певний лад поспільної допомоги, і се надто стає в пригоді саме тоді, коли чоловіка спітка яке лихо несподівано, в літню робочу пору, коли саме треба для його швидкої, негайної помочі.

Головне зайняття в колониста, як я казав, се хліборобство, і на сю парость сільського господарства він зверта як-найпильнішу увагу. Перейнявшись тим правилом, що „час—то гроші“, колонист не держе в себе волів, яко робочу силу, а порас землю виключно кінями, коні у його завжді росли, годує він їх добре, а через те й робе ними швидко і, само собою розуміється, вигадує тим і в часі. Дякуючи властивій його обачності та охайності, колонист старанно ходє біля свого поля: оранка в його йде як слід, чисто; зерно німець сіє завжди хороше. Через те все й зиску з хліборобства він має більше, ніж звичайний наш селянин.

З попереднього видно, які життєві умови сприяли розвиткові економічного добробуту німецьких колонистів, та коли вірити словам колонистів, то до сього прилучився ще один чинник: се були германські інструктори (упорядники) по сільському господарству в перші часи заснування німецьких осад; ці інструктори й навчали поселенців, як порядкувати в господарстві і взагалі—як вести справи на всіх царинах їх громадського життя. Німці добре зрозуміли пораду таких інструкторів і добре пильнували тієї поради, бо й тепер живуть так, як їм було вказано у свій час. У нас таку саму постать займають земські агрономи; шкода тільки, що в нас усякі користні для суспільства заміри починаються завжди занадто пізно,—ну, та вже мабуть наша доля така.

З сього невеликого начерку що-до життя німців-колонистів стає очевидним, що в тім житті є такого, з чого могли-б скористуватись наші селяне, та в де-

якій мірі вони се й роблять. Сей вплив німецької культури й визначився в селянському життю; наприклад, взяти хоча-б і будівлю хат з практичним устроєм, або череп'яні покрівлі: і те й инше часто вже можна побачити по українських селах нашого півдня. Давній звичай німців порати своє поле і справляти нашу роботу замість волів кінями—теж перейшов і до наших селян. Далі, селяне, напр., у Харківщині, або в Полтавщині тільки з недавнього часу почали вживати замість стародавніх дерев'яних плугів—залізні, а селяне в Катеринославщині або в Таврії далеко раніш почали се робити. Теж саме можна сказати й про так звані „німецькі вози“, „брички“, „ходи“, сіялки, віялки, молотилки і т. и.,—все це позаводили в себе в тих краях селяне навіть середнього достатку, а про заможніх то й говорити нічого. Усяке господарське знаряддя, в Катеринославщині, чи в Таврії, раніше тільки німецькі майстри виробляли, та збували його і своїм, і нашим селянам, але згодом почали те саме добре виробляти й наші майстри; розвиткові-ж сих виробів не мало сприяють і ремісничі школи, що їх заводить земство згаданих губерній. Де-які з сих шкіл я знав у павлоградському й новомосковському повітах в Катеринославщині; їх добре влаштовано і в їх злучено два відділи:—„подерьовний“ і „ковальський“, під керуванням відповідних майстрів; загальний же догляд за школою, відповідальність що-до замовленої роботи й таке инше належить одному старшому вчителю. Приймають у школи таких учнів, що скінчили вже вчіння в сільських школах, по виході-ж із ремісничої школи вони починають працювати вже самостійно і се дає їм добрий заробіток, бо на всякі господарські знаряддя в тих степових губерніях великий попит, як з руки економії, так і з руки селянства.

Отже на підставі того, що тут було сказано, можна зробити той загальний висновок, що німці-колонисти, осівшись на наших південних степах, зайнявши тут великі простори і скориставши тих вільгот, що вони мали від російського уряду, стали в пригоді й нашим селянам, а саме: вони мали вплив на розвиток серед селян усякої господарської техніки, а се в свою чергу причинилось і до піднесення економічного добробуту наших селян.

Мив. Кутовий.

29-го грудня, 1909 р.

До мови шановного автора додамо скільки слів. Звичайно, приклад з руки німців у справі кращих заходів коло господарства має свою вагу й заслугу, але можна думати, що кращі способи господарювання по-

ширилися би й без німецької колонізації,—як се й бачимо по інших краях українських, наприклад у полтавщині й чернігівщині, де нема значного німецького заселення, а однак кращі плуги, господарські машини й таке інше почали остатнім часом розповсюджуватись і в тих краях досить широко.—Отже хоч і можна зазначити де-який користний чин німецького господарювання на наше хліборобство, будівництво й таке інше, але думка наша все-ж таки з великим жалем спиняється на тім, що не козацтву нашому, не нашим хліборобам, нащадкам борців, оборонців степового краю, дано було пільгу й вигоду при заселенню степових просторів. А власне-ж усяка заохота, великі полегкості—перше всього пособили німцям і осістися, й краще розжитись у новому краю. Тепер-же хоч німці й дають добрий господарський приклад, але сидять яко людність чужа, що посіла добро й право люду українського й живе проміж ним—своїм окремим життям. Ред.

Українське слово й мистецтво.

◆ Нове видання „Кобзаря“ Т. Шевченка. В Москві готується нове видання „Кобзаря“ під редакцією знавця Шевченкової поезії, В. Доманицького. Видання буде не дорожче 60 коп., як і видання петербурського „Благотворительного Общества“; друкуватиметься сей „Кобзарь“ у 20,000 примірників. Таким чином за останні 4 роки „Кобзаря“ видано 55,000 примірників: в 1907 році—10,000, в 1908—25,000 і в 1910 році—20,000.

◆ Передрук „Записки“ в обороні прав українського слова. У 1905 році петербурська „Академія Наук“ склала й видрукувала „Записку“, збірку розправ академиків (Шахматова, Корша й інших) з додатком вислідів скількох українців, (В. Науменка, Лотоцького й інших), про потребу відкинути ті утиски й заборони, що висіли над українським друкованим словом. Саме тоді, в січні 1905 року, в Петербург приїздила депутація українців (з Києва, Полтави й Чернигова), клопотатись перед урядом про знищення тих заборон. При участі де-кого з тих депутатів і скількох українців, що жили в Петербурзі, відбулося скілька поєднаних засідань у філологічному відділі петербурської академії наук; з прочитаних на тих зібраннях вислідів, що належали академікам і іншим учасникам засідань,—і склалася та збірка, чи історично-філологічна „Записка“. Вона ввійшла потім у том „Трудів Академії“, а опріч того була розпросторена й окремим відбитком.

Отже тепер де-які члени Державної Думи й Держ. Ради (Васильєв, Ковалевський і інші) клопотались про

те, щоб академія знов видала ту Записку окремою збіркою, на те, щоб з обслідуваною в їй справою української мови могло познайомитися більше число депутатів у Д. Думі й у Д. Раді. Академія згодилась.

◆ Наш театр. Ю. Сірий переклав по українському „Грозу“ Островського; переклад послано до драматичної цензури. По сподіваному одержанню дозволу на постанову цієї драми, М. Заньковецька згожувалася грати в їй роль Катерини, при участі членів київської Просвіти, що мали намір поставити сю драму, в українському перекладі, на користь свого товариства (Київськ. Просвіти).

Є чутка, що М. Заньковецька вступає в драматичне товариство Колесниченка й буде грати літньої доби в Києві, в літньому театрі.

Дозволена і вже друкується нова драма, в 4 діях, „Батраки“, перероблена з московської пьєси Костенком.

Спілки й господарство.

◆ Київська спілка „Самопомощь“. Спілки річ дуже добра, але справа в їй іде добре тільки тоді, коли хоч скілька душ, близьких до спілкового діла, працює щиро й пильно. Коли-ж і сами привідці „охолонуть“, тоді, звісно, діло розпадається. Отак-же й виходить з київським „Потребительським Обществом Самопомощь“. Заложене воно було мов-би то людьми й дуже надійними, (значнішими урядовцями Київської губ. Земської Управи), однак потім ті привідці щось то не дуже дбали про своє товариство—і ось на загальнім зібранні членів „Самопомощі“ виявилось, що товариство гине, ще й не ставши на ноги: учасників мало, діяльності ніякої нема... На поміч тій „Самопомощі“ прийшло вже Бюро „Союза потребительських обществ“ у Київщині; цей Союз (його Бюро) бере вже „Самопомощь“ під свою опіку і лагодиться таки завести крамницю „Самопомощь“ у Києві (на Подолі, або на Деміївці). Що з того вийде, не відомо, бо Бюро київських спілок має багато й свого давнішого діла,—не дуже-то впораного. У всякім разі з потребительською справою в самому Києві, з тією „Самопомочою“, не так склалось, як ждалось! У багатьох селах справа „самопомощі“ йде куди краще...

◆ Спілкова часопись „Наше Дѣло“. Попечитель „київського учебного округу“, не вподобавши напрямку часописі „Наше Дѣло“, видаваної київським „Союзом потребительських обществ“,—заборонив виписувати цю часопись у школи київського „Округу“.

◆ **Товариство для виробу цементової черепиці.** В город Гадяч (полт. губ.) приїхав один привідця-промисловець і шукає собі спільників, щоб завести майстерню для виробляння цементової черепиці.

◆ **Озимина в Росії.** Департамент хліборобства сповіщає, що в більшій часті чорноземних країв у Росії, (на всій Україні, в чорноморських губерніях та в 10-х губерніях великоросійських), озимина виходить не добре. На всьому величезному просторі вона вийде сяк-так тільки в київській, подільській і волинській губерніях та в де-яких повітах чернігівської, орловської, казанської, уфимської і вятської губернії. Навпаки, добра, або дуже добра озимина—в середніх та північних губерніях Росії; але в тих місцевостях земля мало родюча, а через те—чи буде врожай чи неврожай—хліба не вистачає й на місці.

◆ **Сівба з воза.** Американські дрібні господарі, такі що не мають змоги завести сіялку, вживають досить практичного способу, сівби з воза. Робиться се так: у возі, ззаду, ставляться великі ночви, (або щось подібне) для зерна; там-же ставляється ослінчик, або обрубок дерева, а на йому сідає сіяч; далі, в передку, кладеться торба з зерном,—з неї зерно можна насипати в ночви; правити конем при сівбі можна доручити навіть малому хлопцеві; треба тільки, щоб кінь, з початку сівби, йшов полем яко мога простіше, поуз край оранки. Сіяч сидить спиною до коня. Сіяти треба обома руками—і хоч сіяти лівою рукою буде спершу незручно, але треба до того призвичаїтись, бо сівба обома руками буде йти швидче, ніж однією. Щоб не сіяти вдруге по посіяному, або не поминути смужку землі без посіву, треба вважати на те, скільки землі заширшки захоплює посів за один проїзд; тоді, поставивши тички з одного краю посіву, можна що разу обмежувати тими тичками нову смужку сівби.

Попробувавши сіяти таким способом та добре призвичаївшись, селянин не схоче сіяти давнім способом—ідучи пішки та кидаючи зерно однією рукою. При сівбі з воза не прийдеться тягти на собі кошика з зерном, не придеться переходити по оранці до повоза, щоб знов набирати зерна в кошик. В такому разі, як і в багатьох інших, американці кажуть: „на що я робитиму те, що за мене може зробити коняка“? І це суто правда.

◆ **Ціна на хліб:** в Одесі—пшениця улька 1,20 коп., жито—88 к., овес—74 к.; в Варшаві—пшениця—від 1,28 к. до 1,25 к., жито—82—85 к., овес—76—82 к.; Ростов на Дону: пшениця озима—1,13—1,15 к., жито—82—83 к., овес—66—70 к.

ДО ПИСИ.

Лубни. (Ще до бучної Лубенської справи). В „Рідному Краєві“ в свій час повідомлялося, що лубенську справу про так звану „лубенську самооборону“, заведену з дозволу губернатора в 1905 року, військовий суд закінчив—виправданням усіх підсудних, покликаних лубенською адміністрацією до відповідальності. Здавалося, що тим справу й закінчено; але це тільки здавалось. Адміністрація, що поклала таку силу праці на ту бучну справу, з цим не згожувалась.

Діло було так: підчас розслідування по цій справі судова влада не мала змоги кликнути до відповідальності одного підсудного, Фріда, бо не знала, де він проживає. Зважаючи на це, суд справу його зовсім одрізнув від інших підсудних, доки його буде розшукано. Увесь час Фрід був вільним слухачем у Петербурзькому університеті і тільки після закінчення справи Судова влада довідалась, де він проживає. Отже, не зважаючи на те, що всіх підсудних виправдано, судовий слідчий по найважливіших справах при лубенському окружному суді, д. Манжевський, зробив наказ про негайний арешт Фріда; се й було зроблено—і Фрід „етапнымъ порядкомъ“ приведено до лубенської тюрми. Тут, в присутності товариша прокурора при лубенському окружному суді, той-же судовий слідчий зробив допит, і увесь слідчий матеріал було передано в київський військовий суд, (що провадив цю справу), на розгляд прокуророві для дальшого ходу справи. Але прокурор військового суду, розглянувши цей матеріал, та зваживши на те, що вже всіх підсудних виправдано, визнав справу закінченою зовсім, наказав д. Фріда негайно випустити з тюрми й справу проти його припинити. Та-им чином справа знову провалилась і остання спроба помститись хоч на одному „крамольникові“ теж пішла марно.

Українець з Лубень.

Томск. Відбувся тут в „Общественному Собраніі“ вечір під назвою: „Український Ярмарок“. Влаштували його тутешні „Малоросси“. Сказати по правді, дійсно українського мало-що було, а все-таки де-що було і через те не в одного присутнього українця, занесеного долею в цей чужий край, серце рад'сно стрепенулось і не один згадав свою Україну.

Дуже багато було українського вбрання, жіночого й чоловічого. На де-котрих убрання було дуже гарне; хороше вишиті сорочки, щиро-українськими зорами; були навіть справжні плахти. На чоловіках було най-

більш—селянське вбрання; а деякі гості були й в давніх козацьких, червоних та зелених жупанах, з по- красами.

Було в світлиці влаштовано українські ятки (кі- оски): „колодязь“, де була лотерея, курінь, вітряк, са- дочок, хата, крамниця й ярмарковий віз, а на йому бублики, чехоня, барила з напитками.

Вечір розпочався танцями; витанцьовували „ко- зака“, всі, хто тільки вмів хоч пристукувати закаблу- ками; де-котрі виробляли дуже гарно скілька колін і різних викрутасів. Після козака, танцювали вальса, по- тім знов козака і так у-продовж усього вечора. А при кінці були вже самі тільки українські танці: метелиця, козак.

Було гарно дивиться, як маяли стрічки, плахти, ясніли жупани. Проміж танцями співали, як хто вмів, українських пісень; був і справжній хор, під орудою тутешнього добродія, М. Рамоновського; хор співав леп- сько. Були й живі картини.—Взагалі скажу, що вечір пройшов в щиро українським дусі. Я жадібно прислу- хавсь до розмов проміж присутніми; чув і нашу рідну мову, але дуже простеньку; за те вона так і лунала скрізь. Був і рідкий широко-український гість,—кобзарь з бандурою. Він співав українські думи й стародавні пісні козацькі. Виконував усе дуже гарно, Особливо добре вийшла пісня—„Ой на горі вогонь горить, під горою козак лежить“. Взагалі видно було, що се доб- рий знавець українських пісень. Сього добродія прози- вали Кучеренком. При кінці як товариство зовсім ожи- вилося, то все вкупі справді нагадувало український ярмарок. Там зібралась молодь і знай співа, там тан- цюють, а там цигане біля крамниці завели якийсь торг; на возі дядько їсть бублики й чехоню, а інші контен- туються біля барильців. Скрізь гомін, шарварок. Було дуже весело й гадалося, що це діється на рідній Україні...

Здобутку було більш ніж 600 карб. Гроші пшли на томське „Общество фізичного розвитку“.

Казали, що влаштується ще й Шевченківський вечір і дохід з його піде, як було й торік, на пам'ят- ник кобзареві.

А. Мелник.

Книжки, прислані до „Рідного Краю“.

Вілоусенко О. Серед мертвих душ, ц. 5 к.

В. С. Праця та капитал, ц. 8 к.

Ванькович К. Свящ. Проповіді до малоруського народа, п. 35 к.

Воронін Пр. Як я виграв у товариша - вчителя бляшаного самовара, ц. 8 к.

Гай П. В свято, драм. карт. на 1 дію, ц. 10 к.

Гайне Г. Флорентійські ночі, перекл. І. Франка, ц. 1 кор.

Голубець М. Фрагменти. Поезії.

Гоголь М. Ревизор, ком., переклад. О. Коваленка, ц. 25 я. (2 вид.).

Котляревський І. Наталка Полтавка, ц. 25 к.

Кропивницький М. Дай серцеві волю, заведе у неволю, нове видання ц. 40 к.

Ковалів Ст. Похресник і інші оповідання, ціна 2.20 кор.

Мицюк О. Переселення в степовий киргизький край, ц. 7 к.

Нікопольчук Ф. Щасливий деньок! Жарт, ц. 20 к.

Сірий Ю. Нелло та Патраш, ц. 25 к.

Його-ж. Казки Р. Кіплінга. ц. 25 к.

Його-ж. Крим, ц. 25 к. (Всі 3 книжки з малюн- ками).

Чупринка Гр. Огнецвіт, ц. 75 к.

Заклинський К. З вечірньою зорею, поезії.

Гай-Шкода Б. Перед бурею, драма, ц. 25 к.

Доманицький В. Про Галичину, ц. 12 к.

Ефименкової Ол. Свят вечір, ц. 5 к.

Степовик О. Про садовину та ягодні кущі, ц. 10 к.

Ванченко К. І. Гріх. Др. ескиз, ц. 20 к.

Михальчук К. П. Открытое письмо къ А. Н. Пыпину, ц. 45 к.

Крымский В. Исторія Турції и ея литераторы, ц. 1 р. 50 к.

Въ помощь крестьянину-кооператору, ц. 10 к.

Видавництво >ЧАС<. Серія четверта:

№ 31. **В. Грінченко.** Панько, оповід., ц. 2 к.

„ 32. **О. Дангль.** Різдвяний дарунок, ц. 1 к.

„ 33. **М. Лермонтов.** Пісня про царя Івана Васильо- вича та одважного крамаря Калашникова, ц. 3 к.

„ 34. **М. Конопницька.** Мендель Гданський, ц. 5 к.

„ 35. **П. Пейверінта.** У дорозі, ц. 2 к.

„ 36. **Е. де-Амічис.** Хуртовина, ц. 2 к.

„ 37. **Царь Менефта,** ц. 2 к.

„ 38. **М. Пилипович.** Землиця рідна, ц. 2 к.

„ 39. **К. Фібіх.** Попихач, ц. 4 к.

„ 40. **С. Руданський.** Співомовки, ц. 4 к.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

ОПОВІСТКИ.

„НАРОДНЕ СЛОВО“

Ілюстрована часопись; виходить тричі на тиждень; передплата в Росії на місяць—70 коп. Адреса: Австрія, Львів, вул. Академічна, ч. 8.

ГИНЕ РОДИИА

для справи народної, яка не має бодай одної української часописі в хаті і її не читає.

„Літературно-Науковий Вістник“

український місячник літератури, науки і громадського життя; міститиме белетристику оригінальну і переклади, повісті, оповідання, драми, поезії, статті з української історії, літератури, науки й суспільно-політичного життя, критику й бібліографію.

Редакція і головна контора: Київ, В. Володимирська, 28. Контора Львівська: ул. Супінського, ч. 17.

Передплата на рік 8 руб.; для незаможних 6 руб., за півроку 4 р. 50 коп. Можна частками.

„ДІЛО“

щоденна українська газета.

Передплата в Росії на рік 18 руб., на 1/2 року 9 руб.

Адреса: Австрія, Львів (Lemberg), Ринок, 10.

РУСЛАН^{№ 6}

щоденна українська газета.

Передплата в Росії на рік 12 руб.

Адреса: Австрія, Львів (Lemberg) при ул. Оссолинських, ч. 11.

„КАМЕНЯРИ“

орган „Вільної організації укр. учительства на Буковині“.

Виходить 10 і 25 кожного місяця.

Передплата в Росії на рік 3 руб.

Адреса: контора в Мамаївцях Нових (Буковина), редакція в Станівцях Горішних (Буковина)

„Народний Голос“

щотижнева часопись з малюнками. Передплата в Росії на рік 3 руб. Адреса: Чернівці, ул. Панська ч. 33. (Буковина).

„Народне Богатство“

часопись суспільно-економічна. Виходить 1 раз на 2 тижні; передплата на рік 1 кор. 60 сот. Адреса: Чернівці, ул. Панська, ч. 33. (Буковина).

„НОВЕ ЗЕРКАЛО“

Сатирично-гумористичний двотижневик. Передплата річна для Росії—3 р. 50 коп.

Адреса: Австрія, Львів, улиця Шептицьких 15.

„ГОСПОДАР І ПРОМИСЛОВЕЦЬ“

орган „Краєвого Союзу господарсько-молочарського“ в Стрию, виходить раз на місяць. Передплата на рік 1 кор. 50 сот.

Адреса: Австрія, Стрий.

„ПЕРЕМИСЬКИЙ ВІСТНИК“

орган Перемиської народної організації; виходить раз на два тижні. Річна передплата 4 кор.

Адреса: Австрія, Перемишль, Побереж'є Фр.-Йосифа ч. 1.

„РАБОТО“

орган укр. народнього учительства в Галичині, виходить 3 рази на місяць. Передплата в Росії—3 руб.

Адреса: Австрія, Коломия, ул. Лижварська ч. 98.

„Письмо з Просвіти“

орган товариства „Просвіта“ у Львові. Виходить раз у місяць. Річна передплата в Росії 2 руб. Адреса: Австрія, Львів, Ринок, ч. 10.

„ГРОМАДЯНИН“

часопись на Буковині, виходить тричі на місяць. Річна передплата в Росії—2 р. 50 к. Адреса: Австрія, Буковина, Чернівці, поштовий фак, ч. 15.

„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“

щотижнева укр. часопись. Річна передплата в Росії 3 руб. Адреса: Австрія, Львів, вулиця Ліндого, ч. 7.

Приймаєть ся передплата на 1910 рік

НА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ІЛЮСТРОВАНУ ГАЗЕТУ

„СЕЛО“.

(Другий рік видання).

Ціна на рік 2 руб., на пів-року 1 р. 10 к., на 3 м. 60 к.

Хто випише газету „СЕЛО“ на цілий рік, той дістане при 3 числі дурно додаток КАЛЕНДАРЬ-КНИЖКУ.

Адреса: Київ, В. Володимирська № 28. Ред. газети „Село“.

СЕЛО призначається головним чином для хліборобів і робітників; воно подаватиме: статі й новини про сучасне життя на Україні, в Росії і за кордоном, з української і всевітньої історії і письменства, артистичної творчості, з наук природних, лікарських, з сільського господарства, кооперації, техніки, гігієни і медицини, також вірші, оповідання ілюстрації при статтях і особні.

СЕЛО буде містити дописи з сіл і міст, звертаючи особливу увагу на рух освітній і економічний на селі; даватиме відповіді на запитання передплатників, а також поради спеціалістів: господарські, юридичні й лікарські в справах економічних і просвітних.

Редактор-видавець Г. ЯМПОЛЬСЬКА.

Открыта подписка на 1910 годъ
на сел.-хоз., иллюстрированный, двухнедѣльный журналъ
„ХЛИБОРОБЪ“.

4-й ГОДЪ ИЗДАНИЯ.

Издається Харьковскимъ Общ. сельск. хозяйства.

Журналъ распространяеть сельско-хозяйствен. знанія среди крестьянъ и частныхъ владѣльцевъ украинской полосы черноземной Россіи; печатается понятнымъ изложеніемъ статей на русскомъ и украинскомъ языкахъ; помѣщаетъ спец. статьи о полевомъ хозяйствѣ, луководствѣ, травосѣяніи, садоводствѣ, огородничествѣ, животноводствѣ и пчеловодствѣ.

Отвѣты на вопросы подписчикамъ журнала.

Справочный листокъ при каждомъ № „ХЛИБОРОБА“, содержитъ цѣны на хлѣба въ Россіи и заграницей, и статьи объ улучшеніи сбыта хлѣбовъ.

Календарь „Хлибороба“ содержитъ, кромѣ свѣдѣній, имѣющихся въ обыкновенныхъ календаряхъ, еще сельско-хозяйственный и литературный отдѣлы.

Тѣдобые подписчики получаютъ:

- 24 книги журнала, не менѣе 48 страницъ каждая.
- 8 пакетовъ сѣмянъ новыхъ сел.-хоз. растений.
- 3 книги по выбору подписчиковъ, изъ списка печатаемаго въ концѣ года.

1 карманный с.-х. календарь „ХЛИБОРОБЪ“ на 1910 г.

№№ справочнаго листка по хлѣбной торговлѣ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

1 г.—1 р. 50 к., 1/2 года—75 к., 3 мѣс.—50 к., отдѣл. № 10 к.

№№ для ознакомленія безплатно.

Адресъ Редакціи: г. Харьковъ, Московская, 10. Тел. 716.

Редакторъ-агрономъ С. М. Нузнецовъ.

Открыта подписка на 1910 годъ
на внѣпартійную прогрессивную газету

ТАВРИЧАНИНЪ

5-й годъ изданія.

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. Часть текста—на малороссійскомъ языкѣ, въ особомъ отдѣлѣ „Малороссамъ“.

Подписная цѣна: На годъ—4 руб., на 6 мѣсяцевъ—2 руб. и на 3 мѣсяца—1 руб. Подписка принимается съ cadaго перваго числа. Деньги адресовать: Симферополь, „Тавричанину“.

Редакторъ-издатель Д. В. Коломійцевъ.

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей выпускъ містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечеря, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, новихъ правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

РІДНИЙ КРАЙ

5-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 ясел на рік), з ілюстраціями,

під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в іншихъ сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки.

ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узори.
Ціна „РІДНОГО КРАЮ“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;

Рідний Край з ілюстрованимъ місячнимъ додаткомъ

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей)—

на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к.
„Молода Україна“ окреме від „Рідного Краю“—2 р. на рік, 1 р. на півроку.

Для сільськихъ учителів, для сільськихъ-господарськихъ товариствъ і всякихъ спілокъ (кооперативнихъ)—Рідний Край в 1910 році коштуватиме без Молодої України—3 р., з Молодою Україною—4 р., (на пів-року—половина того). На „Молоду Україну“, виписану окреме від Рідн. Краю, опусету нема.

Адреса обохъ часописей: Київ, Благовіщенська ул., № 115.
Всі ціни і умови й для заграниці—однакові.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

Tadeusz Michalski.

Współczesna
Umysłowość polska
NA UKRAINIE.
Kijów, 1910.

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у Львові що-середи.

Містить багато відомостей краєвих і всякихъ іншихъ.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австрії: річно 4 корони, піврічно 2 корони. В Німеччині: 4 марки. В Росії: на рік 3 руб. на півроку 2 1/2 руб. В Америці: річно півтора долара.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРІЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндого, ч. 7. „Громадський Голос“.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 38. (Вийшло 10 Березня 1910 р.).

(До роchnику 1909-го).

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., в пересмаком. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки потіта 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська уліця, № 115.

Рукописи мають бути написані правописем „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Державна Дума. Вісті. Т. Шевченко й українські поети з народа. Вірш—*В. Тарноградського*. Шевченкове малювання—лист *О. Сластиона*. Ескізи—оповід. *Навії Кибалчич*. Наші сектанти. Полтавська чарівниця. Бібліографія: замітка *С. Палія*. Українське слово й мистецтво. Дописи. Оповістки.

Малюнок: Вечер, в пам'ять Т. Шевченка в Сибірі.

1910 Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,

додаток до часописі „Рідний Край“.

(3-ій рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЄВІ,

під редакцією *О. ПЧІЛКИ*,

✕ ✕ ✕ 1 раз на місяць. ✕ ✕ ✕

(Вийшли зшитки за Январь і Февраль 1910) р.

Окремо від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Благовіщенська ул., № 115.

„Рідний Край“

ЧАСОПИСЬ ЛІТЕРАТУРНА І ГРОМАДСЬКА.

48 номерів на рік.

(5-й рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЄВІ,

під редакцією *О. ПЧІЛКИ*.

Ціна 4 р. на рік; 2 р. на півроку.

З додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“—5 руб.

Сільським учителям і коопераційним товариствам—на 1 руб. дешевше (3 руб. без додатку і 4 р. з додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“).

Адрес: Благовіщенська ул. № 115.

ДЕРЖАВНА ДУМА.

(Дешпети. Відмова Хомянова від предсідательства).

Саме тепер становище Державної Думи дуже непевне. Де-хто гадає, що може її буде розпущено й зовсім.

В остатніх бо засіданнях, як розглядано державний розпис по окремих міністерствах, виникло багато гострих суперечок депутатів з міністрами, багато сварок депутатів між собою, багато дешпетів. Голова одібрав у скількох депутатів слово і їх виключено на скілька засіданнів.

Але найбільші лихі пригоди стались під час розглядання обрахунку на 1910 рік—міністерства народної освіти. Сказано було вийти з засідання аж 7-ми депутатам.

Великий дешпет вчинив під той час—крайній правий депутат Пуришкевич. Говорячи про студентів та студенток, він ганив, лаяв їх, і наговорив про їх страшних речей: що вони вдаються в найбільшу розпусту і то в самих університетах, заводячи там в окремих місцях, навіть біля самої університетської церкви, притулки для розпутства. Такі неподобні, безсоромні речі, такі наклепи на молодь викликали страшений гнів великого числа депутатів. Счинився крик, стук; за тим великим гамором не стало чути Пуришкевича, але він дочитав своє до кінця й кинув листок стенографам. Засідання було припинено. Депутати ображені на голову, Хомякова, за те, що він не спитив Пуришкевича.

В те-ж саме засідання образився на голову й міністр освіти, бо він хотів говорити, а голова не дав йому слова, закривши засідання. Голова сказав, що це сталося через великий шарварок, але уряд все таки образений на голову.

В наслідок того всього Хомяков подав заяву, що він зрікається бути головою Державної Думи. На його місце вибрано Гучкова, ватажка октябристів.

Де-хто говорить, що Пуришкевич навмисне очинив увесь той дешпет, щоб викликати роз-

гардіяш та великі чвари в Думі й довести того, щоб Думу було розпущено.

Чи дійде до того, чи ні, не відомо, а часом іде велика колотня. На Пуришкевича образилось багато депутатів, навіть з лівої партії, правої, бо він перейшов уже в міру. Молодь розгнівана до того, що хоче с Пуришкевича—і він тепер не одважується ходити з дому без сторожі.

ВІСТІ.

◆ Політична справа. Недавно в Петербурзі, в довій палаті, розглянуто справу Чайковського та Бковської. Обвинувачувано їх в тім, що вони брали учасність в центральному комитетові партії соціалістів-революціонерів та в селянському союзі, що вони навчали вищих урядовців. Крім того Чайковського обвинувачували в тім, що він їздив у Англію й в Америку заступником од партії соціалістів-революціонерів і вступував бойову спілку на Уралі, та підбивав на вбивство.

Брешковській 66 літ, Чайковському—56. Обвинувачами в судовій справі виступали: Зарудний, князь Гольдштейн та Маклаков. За свідків були: Іваненський, Володимир Короленко, Овсянко-Курський, Пругавін, та Семевський і англічанин Гардін урядовець верховного англійського суду.

Чайковського виправдано, а Брешковську засуджено на довічне заслання.

◆ Стрільня в поїзді. В арештанському поїзді Шкловим і Кописем, могильовської губернії, 14 арештантів, зненацька погасивши світло в вагоні, підірвали у сторожових зброю. В поїзді почалось стрільня. Убито одного вартового й одного арештанта поранено двох сторожових і 10 арештантів.

◆ Арешт капітана Ермолова з покраденими грошима. В Ростові на-Дону арештовано капітана Ермолова з 75,000 руб. грошей—з тих, що рік тому вкрадено під час нападу на поїзд між станціями Красноярску та Асхабад, в Середній Азії; вкрадено там було 75,000 руб. грошей. Тоді-ж ходила чутка, що в покражі гроші мішаний Ермолов. Оце недавно він приїздив у Ростов і прийшов у банк і просив прийняти на сховок 75,000 рублів, що склалися з самих трьохрублівків. Банк заявив, що прийняти грошей сьогодні не можна, і просив Ермолова прийти в банк на завтра, а сам проглянув книжку, де було списано

мері грошей, покрадених торік у поїзді. На другий день Єрмолов приніс гроші в банк; касір, подивившись на їх, впевнився в тому, що се й єсть гроші покрадені в поїзді, бо на їх були ті-ж самі номері. Єрмолова арештовано й віддано під догляд прокуророві.

◆ **Дорога опечатка.** Одну з столичних часописей оштрафовано на 300 карбованців, за опечатку, бо признали, що та помилка в букві зовсім змінила слово, зроби́ла його образливим.

Т. Шевченко й українські поети з народа.

Минає півстоліття зо дня смерти Кобзареві, а слава його не меркне; можна сказати, що вона все ширшає. Відомості про його,—чи скажемо, взаємини з ним,—ідуть все глибше. Остатніми роками „Кобзаря“ видано вже десятки тисяч примірників. Хто купує їх? На жаль, ми не можемо сказати, що маємо десятки тисяч *українців* з інтелігенції!.. Отже купує Кобзаря—вже народ.

Той народ наш єднається душею з Шевченком, бо в „Кобзареві“ знаходить так багато свого,—там немов би все те, що прагнув би висловити сам народ. В творах Шевченкових знаходить він свою мову, найпростішу, найближчу до народнього серця, знаходить свою природу, лани, поля, блакітні гори, гаї, діброви, могутній Дніпро й дзвінкі джерела, гнучку тополю, червону калину; в Кобзарі народ знаходить своїх людей, себе самого; там побачив він свої жалі, свої муки кріпацькі, свою минувшину криваву козацьку. І не тільки тихий жаль був у тім кобзаревім оповіданню про минуле, було там те, що інтелігент називає призирилим словом „шовінізм“. Так, це шовінізм, оті запальні поклики в Гайдамаках. Мені не треба показувати тут уривків з цієї поеми,—вона вся, з своїм змістом і висловом, єсть один вибух гарячої крові з серця, немов з серця самого народа, що вмів терпіти, але гайдямаччина була тією добою, коли образа за вікову кривду порвала народній терпець—і страшна хвиля розлилась тоді кругом.

Народ не знає слова шовінізм,—він просто зрозумів поему свого поета, так само й тепер розуміє його щирю розповідь про те, що було, розуміє рідний гомін *правди*. Бо кріпакові Тарасові, близькому козацькому нащадкові—ближче, більше ніж кому, були зрозумілі болі народні.

В „Кобзареві“—ж знаходить народ не тільки гомін образи, помсти,—бачить він там і кладку згоди, що хотів покласти його поет, кличучи „брата ляха“ й ин-

ших „братів“ до правдивого полагоження вікової кривди. І лагідна думка—теж близька нашому людові.

В „Кобзареві“ не самий одчай,—там зерна й надії, віри. Коли ми візьмем релігійну віру, то й тут побачимо становище близьке до того, що єсть і в душі народній: тут і дитяча, найтепліша віра, та, що прийшла з молитвою, проказуваною ще дитячими устами, слідом за старшими; разом з тим тут і початки розбірливої думки, такої як живе в народних кругах, коли думка шукає нових шляхів.

Отже не дивно, що народ наш найбільше привертається до поета Шевченка, бо це—він сам, український народ, втілений в його постаті. І ми бачимо, що люде неграмотні складають про його легенди, вірять, що він досі живе й шукає добра для свого народу; люде, що вміють читати, виучують на-пам'ять Шевченкові твори; люди, що вміють писати,—пишуть сами, наслідуючи Кобзареві.

У нас може занадто призириливо споглядають на тих починальців - поетів з народа. Їх звать писачами, віршомазами й иншими призириливими іменами. А тим часом вони заслугують на більшу увагу.

Так, вони часто лише „переспівують“ Шевченка; про їх можна думати, що сотні їх згинуть з своїми поетичними спробами, не ставши навіть середніми поетами, але... в тих селянських пробах сливе завжди така велика драма!

Мій редакторський обов'язок судив мені нагоду пізнатися досить з тими селянськими українськими творами, пізнатися й особисто з великим числом самих авторів, тих наших поетів з народа. Я не скажу, щоб вони всі були талановиті, але мене завжди вражає та іскра божа, іскра українського вогню, що я бачу запаленою в їх серці, під великим шаром попелу,—тієї великої темноти, занедбаности, забитости нашого народу. І завжди прокидається думка:—як жаль, що сим людем нема освіти, нема поради! Адже й сам Т. Шевченко,—при його великому природньому талані,—чи був би він тим, чим він став, коли-б зоставсь „козачком“, коли-б доля не судила йому зустрітись з тямущими людьми, що просвітили його, що в їх околі пізнав він і освіту й письменницький хист?

Ті поети, що приходять до наших редакцій з своїми віршованими зшиточками, не мають нічого, окріч іскорки в серці. І ту іскорку запалив у їх Кобзарь. Коли ви спитаєте такого поета, чи він що-небудь читав,—можете бути певні, що він скаже: читав Шевченка.

Я-б дуже хотіла, щоб хтось почув слова одного автора-селянина, вже не молодого, що недавно був у

мене, з черниг. села. Він живе в остерських повіті, сливе проти самого Києва, і—лише недавно пізнався з Кобзарем: „Подумайте тільки,—говорив він,—я до сього Різдва не знав про Кобзаря! Як я жив на світі?.. Боже мій, як він писав, отой чоловік! Се—кобзарь, правда!“

Багато є й таких наших людей, що довідалися про Шевченка лише на далекій чужині. Всім звісно, що хвиля остатніх часів викинула в північні краї, та в сибірські нетри, багато наших людей не тільки з інтелігенції; навпаки, більша частина тих людей, що там опинились, ледві грамотні, або й зовсім не грамотні. Чого і як вони туди попали, про це розкаже історія. Де і як пізналися вони з „Кобзарем“—не звісно. Але—полтавський селянин, торік, у кінці лютого, з Сібірі, з Наримського краю писав:

Тарасе Кобзарю! як яснее сонце,
Заглянь в мою смутную душу,
Мене ти не чувш, мене ти не знаєш,
Та серце сповідати мушу.

Писав до живих ти, писав і до мертвих,
До ненарождених вдавався,
Усім, в кого єсть божа іскра у серці,
Усім заповіт твій зостався.

Ратуй мене, батьку, отут на чужині,
Ратуй свого скорбного сина,
Спасай від одчаю і тяжкої туги,
Моя ти порадо єдина!

Я світло духовне у-перше побачив
В твоїм „Кобзарі“ прехорошім,
Ратуй же у тьмі, у страшній самотині,
Ти променем, сявом божим!

А ось що писав з глухого кутка Олонецької губернії катеринославський робітник:

Тарасе батьку! На Україні
Святкують день твій земляки...
Ох, Боже! як би я полинув
Туди, на збір той залюбки!

Та ба!.. сижу тут в самотині,
Сижу з похиленим чолом,
Читаю серденька скрижалі,
„Незримим писані пером“.

Палають там слова святі,
Що ти на-віки начертав,
Лунають ширі глаголи,
Що ти казав, як сам страждав.

І мов би серцем оживаю,
І мов би лєхшає мені,—
Нудьга розходитьсь по-малу
І стіни ширшають тісні...

Ось чим є для сих поетів Шевченко. Ось чим він для всього народу нашого. Дай боже, щоб кожна діяч на нашій словесній ниві—зостався таким близьким до душі народньої, як був Т. Шевченко.

О. Пчілка.

Пророк.

Сумна недоля, на покуту,
Вінок сумний міні сплела—
І в киліх всипала отруту,
І арфу жалем повила...
І дивних мрій дала на горе,
Талан співецький на біду—
І сліз гірких криваве море,
І правди Музу молоду.
Дала снагу міні пророчу
І жар небесний для грудей,—
Щоб пісня та була висока,
Як пісня раю, для людей.
«Я сил дала тобі без міри,
Щоб правду щиро ти любив,—
Щоб ночі темні куміри
Стрілами духа ти розбив.
Іди—хай темні бачуть люди
Вінок твій Божий на чолі;—
Іди, співець... іди—і всюди
Будь світлом неба на землі!..
Іди туди, де слюзи ллються,
Де стогне бідний сирота,
Де ситі, гордії сміються,
Де правда страждає свята...
Іди у світ—і правду світу
Вкажи—і сонних розбуди,
Співець святого заповіту,
Іди, іди і побіди!»!

Валеріян Тарноградський.

Вечер, влаштований в пам'ять Т. Шевченка земляками в 1908 році, в Сибірі.

Шевченківське свято справляють не тільки в осередках України, не тільки в столицях, чи інших великих містах; справляють те свято й в малих далеких куточках, навіть у глухих нетрах сибірських. До описання одного такого свята, що відбулося в Сибірі, в 1908 році, в Наримському краю, прислано було нам фотографічний знімок.

Свято справляли земляки українці,—полтавці, волиняки, подоляне,—кого звідкіль занесла доля. Не багате було лаштування при тій урочистості: домашній портрет Кобзаревий, убраний рушником, та кедровими гіллячками,—і все; квіток на тім святі не було. При-

брали, чим могли. Земляки прибралися по святочному й сами—теж на скільки змога.

Портрета Шевченкового власне для того свята намалював один земляк.

Прочитано було де-що про твори Шевченкові, (читав д. Краснокутський); проказувано й вірші,—хто читав свої власні, а хто Шевченкові; один дідок, з полтавщини, навіть неграмотний, проказав скільки Кобзаревих віршів, що він вивчив, слухаючи як читав Кобзаря хтось інший.

Просте, не бучне було те свято, а все-ж то було—свято. Воно стішило смутне серце землякам і на далекій чужині.

✓ Шевченкове малювання.

(Лист).

Сими днями мені трапилось дознатись про 8 ще невідомих акварельних портретів роботи Т. Шевченка.

У 1846 році літом він більш місяця гостював у селі Марківцях козелецького повіту, у старих чернігівських панів Катериничів.—Тут то й намалював він усі згадані портрети. На жаль, портрети з тих часів уже розійшлися по різних руках і навіть по інших фамиліях. Я зробив відповідні заходи, щоб,—коли не можна добути ті портрети для музею Тарновського, в шевченківську колекцію*),—то хоч зняти для тієї-ж мети добрі фотографії.

Всі портрети—однакові завбільшки: $7\frac{1}{2} \times 10$ дюймів. З усієї колекції я бачив поки-що тільки один портрет, що переходується тепер у м. Бобровиці, у М. Катериніча; йому достався портрет у спадщину, по Ользі Померанцевій, з роду Катериничів. Се справді артистично виконаний портрет Марії Катериніч,—огрядної старої пані, що сидить у кріслі з високою червоною спинкою. Приємне, добре лице, оточене кружевним чепцем: на плечі накинута блакитна „шаль“, а з-під неї видно темну, дорогу сукню. Портрет зроблено по коліна. З правого боку малюнку—підпис: „Шевченко, 1846 року“.

Другий портрет—Титяна Катериніч. Се вже власність Шестакової (те-ж з роду Катериничів). Третій портрет—власності Марії Венецької і переходується тепер в с. Кулажинцях, козелецького повіту. Далі йдуть три портрети мужеські; вони переходуються в далеких родичів Катериничів, у Києві, але про ці портрети я лише згодом матиму певні відомості і тоді, розуміється, сповіщу редакцію „Рідного Краю“.

Дивно, що в Шевченковій біографії Кониського немає ніякої звістки про Шевченкове гостювання у Катериничів, або в Марківцях; згадується тільки про те, що він на все літо 1846 року виїхав з професором Іванішевим на археологічні розкопки біля містечка Хвастова і вернувся в Київ тільки в августі.—Очевидно, всього літа Шевченко на розкопках не висидів,—як про те й свідчать 8 портретів, написаних ним у Марківцях; на таку роботу потрібно було не мало часу.

O. Сластіон.

*) Ся колекція в музеєві, що Василь Тарновський подарував чернігівському земству,—найбільша збірка Шевченкових малюнків, яка єсть. В. Тарновський зібрався їх видати окремим альбомом, але не встиг...
Ред.

Ескізи.

(З життя на селі).

(Далі).

II.

Другого дня Михайло сам не примічав, що виглядає та дожидає, чи не йтиме Химка поуз двір, і як тільки вона справді показалася, він, теж несвідомо, опинився на рундуці, та ще й перше, ніж подумав, вже й озвався до неї:

— От, я вчора вас бачив, та згадав, що ви моя учениця!.. Химка зупинилася, звела на його свої чудові очі й зараз спустила їх, наче соромилась, що вони такі блискучі та хороші; але ні слова не вимовила. Михайло не зник розмовляти з дівчатами—і не знав, що далі казати.

— Читаєте ви тепер що небудь?—спитав.

— Ні... В голосі в дівчини чути було дивування.

— Може вам дати що почитати?..

— То й дайте,—без цікавості згодилась Химка.

— Я зараз винесу... А може ви зайдете в школу?

— Чого-б я заходила! я й тут піджду.

Михайло метнувся по книжки і на-швидку взявши оповідання Короленкові та Кобзаря, вибіг знову на рундук. Тільки що він вийшов, як біля школи почув грізний голос!

— Химко! Іди, куди йдеш!

Біля своїх воріт стояв Лаврін і неприхильно дивився на дочку та на вчителя. Химка почервоніла, вхопила книжки і, не вимовивши й слова, побігла.

Днів п'ять після того Михайло виглядав Химку, але вона ні разу не ходила на село. У неділю прийшов Лаврін, приніс книжки, що Михайло дав Химці, й сказав:

— Ось ті книжки, що ви давали моїй дівці. Це я приніс, щоб вони в нас дурно не валялися. Вона в нас до книжок не охоча.

Михайло аж почервонів, так образився за Химку. Він зовсім забув, що в школі вона була найледачіша, а подумав, що батько не дозволя їй читати.

— Так, по вашому, дівчатам не слід читати?—гостро спитав він.

Лаврін вгадав його думку й почуття і глузливо всміхнувся.

— Ні, паничу, читати я їй не забороняю. Нехай би собі сиділа та читала, нікому-б це не шкодило... Так вона-ж і зроду книжок не любила! Може й ви пам'ятаєте, як я її трохи не лозиною у школу заганяв. А ці книжки не наші, а ваші, валяються по столах, та

по лавах;—щоб часом не покалялися в яку ситість, або-що. Раз вона таки була взялася читати, та зараз і кинула. Кажє:—„Хай йому аби-що! таке нудне! Як би хоть що веселеньке!“—Ну, будьте здорові!

Лаврін, не згинаючи пальців, подав руку й пішов. Коли Михайло зоставсь на самоті, то спершу був збентежений та розгніваний, аж самому було дивно, чого його так дуже зачепила розмова з Химчиним батьком. Потім йому стало так сумно та тяжко і така неприємна стала самота, що йому зхотілось піти між люде, хоч між немилі люде, аби не сидіти самому... Але йти нікуди було,—хіба до вчительки, або до Андрієвих. Був уже й рушив до вчительки, та згадав, що вона поїхала в город; тоді пішов до Андрієвих. Через пів-години сидів у їх і сердився сам на себе, що надумався туди піти.

— Чого ви такі смутні?—спитала його Оля, ласкавим, дзвінким голосочком; так вона завжди говорила з усіма чоловіками не родичами. Той голосок умів уходити в душу і чарувати. Михайлові серце ворухнулося і йому привиділося щире співчуття, та схотілося, щоб Оля розпитала його, пожалкувала, сказала що небудь ласкаве, тепле...

— Сум бере... самота... приглушеним голосом вимовив він, наче йому горло стиснули сльози. Але ці слова викликали загальний жартовливий настрій.

— Вас, паничу, треба женити!—гукнув пан Андрієв.

— Постривайте, постривайте, ми знайдем вам молоду і оженимо!—защебетала, сміючись, Оля:—не будете тоді журитись самотою. Але треба подумати, кого сватати...

— Дяківну, може?—спитала заручена панна.

— Ні! дяківна хоч і гарненька, та зовсім не інтелігентна. Семенівська підходила-б, так ви скажете, що Бог вроди не дав.

— А я радила-б на це не зважати. Вона п'ять класів гімназії скінчила, господиня чудова і має дві тисячі посагу. Чого ще вам?—сказала пані.

— У Шеремещенка, кажуть, гарні дочки,—нагадав пан.

— Ну, вони може ледві й письменні.

— Таранівська хіба...

— Про неї говорять...

— Так кого-ж би?

— Пошукаєи, знайдем.

Але Михайло так похмуро й уперто мовчав, що всім стало ніяково, неприємно та дивно, чого він такий, коли всім так добре та весело. Після короткого, неприємного мовчання стали балакати про інше й через кілька хвилин забули ту розмову.

Михайло думав про те, що Андрієві шукали йому

молодої по-між полупанками та попівством, а до свого кола й не заглянули...

— Як схочу оженитися, то я найду собі молоду. Я не пан і мені й ваша покоївка буде до пари!—несподівано навіть для себе, голосно сказав Михайло—і це вийшло дуже не до-речі. За своїми думками він не завважив, що минуло досить часу і що всі забули першу розмову. Присутні здивовано глянули на його, а заручений глузливо подумав: які сільські учителі дурні і як вони не вміють поводитись у порядному товаристві.

— Ви сьогодні якісь такі... не знаючи що сказати, зауважила Оля і, щоб затерти невдатці слова учителя, всі стали жваво розмовляти про віщось інше.

Через кілька хвилин Михайло попрощався й пішов. Ішов до-дому не селом, як звичайно, а степом. Йому схотілось побути на просторі, під високим небом, не заслоненим шкільною стелею. Але в ту мить, як йому забажалося звернути на степову стежку, в його думці блиснули Химчині очі і думка показала, що степова стежка веде до школи поуз Лавронів двір.

В степу стояла тиша і легко було дихати. Тільки-тільки вибивалась молоденька травичка, а земля була м'яка як килим. Пахло ріллею і вогкім торішнім зіллям.

Сонце сливе зайшло, коли Михайло дійшов до Лавронового двору. Здалека біля воріт він побачив Химку.

— Добрий вечір!—привітався він, порівнявшись з нею та чуючи, що його серце починає швидко, швидко битись.

— Добрий вечір!—відказала дівчина й скося поглянула на хату.

— А от вже й весна...

— А весна...

— Тепло так...

— Гарно...

— Химко!

Химка повернулась і швидко пішла до хати; там на порозі стояла мати. Повертаючись, дівчина глянула Михайлоаі у-вічі. Погляд той був досить щиро зальотний, але, дякуючи красі очей, він здався повним безкраю розкішної принади та чуття.

Коли Химка була вже біля порога, мати суворо сказала їй:

— Химко! Тобі наказано з парубками стояти, а ти вже й з паничами?

— Уже-ж коли людина обзивається, то не тікати-ж мені, як від скаженої собаки! Що мені той учитель!—грубо відказала Химка.

— Та вже-ж не що! сватати тебе не буде. Та хоч би й посватав,—не велике щастя вчитель! Ні хати, ні землі своєї! Все одно, що наймит, та й годі. Сьогодні робить, то й є, завтра занедужа, або начальство розсердиться, так хоч йди по-під тинню. Он, після великодня будуть старости від Кравченка. У їх двісті десятина на двох братів.

Химка нічого не сказала, але, лагодячись іти до корів, думала:

— Учитель має двісті-сорок карбованців на рік і грошей у його є, кажуть, сотень з п'ять. Живе він як пан, а в Кравченка свої роблять гірш наймитів. Там свині, там корови, там телята, там прядево, та так цілий день у роботі!. Чорт би взяв те багатство, коли через його дихати ніколи, не то що гуляти!

— Химко, а настав самовара!—гукнув з сіней Лаврін.

Химка виглянула й побачила, що батько прийшов з трьома чоловіками, знайомими місцевими дукарями.

— Мамо, батько кажуть, щоб самовара наставити. Нехай Степанида наставить. Я йду до корів.

— Степаниді ніколи.

— Ніколи й самовара наставити?! А що-ж їй таке робити?

— Варитиме вечерю.

— Мені щось так під грудьми давить. Та ось зараз Параска прийде. Вона пішла рядна полоскати і мабуть зараз вернеться.

Химка глянула в вікно й сердито сказала:

— Та он вже вона теліпається з усіма своїми писклятами. Чому ви, мамо, не скажете, щоб вона не водила їх з собою до нас вечеряти? Тож замість дати одній Істи, доводиться годувати аж п'ятеро. Чорт-зна-що!

— Нехай їй аби-що! Каже, що як у нас на роботі, то дома нікому вечері зварити та дітей нагодувати. Цілий день голодні сидітимуть.

— А нам яке діло? Так то через те—жерти наше? Гаразд! З того часу, як вони приплентались до нас у сусіди, то так розжилися, що он у їх вже й поросля й телиця.

— А Бог з ними! Нехай собі збираються на хазяйство.

— Так це-ж вони з нас багатіють! Треба, щоб вони більше одробляли нам за хату. Є час заробляти на порослята та на телиці, то можуть робити більше й за хату.

— Вони й так жаліються, що багато одробітків, що, мовляв, і хата того не стоїть, скільки вони за неї одробляють.

— Так хай собі йдуть геть, а ми інших пустимо.

— Ні таки, нам краще, щоб вони були. Вони нам таки більше роблять, ніж інші, бо тут вони вже звикли і трудно їм з такою сім'єю нового місця шукати. Та й хата, по правді сказавши, така, що мало хто й дурно там схоче жити.

Рипнули двері—й наче крадькома увійшла жінка з дитиною на руках. Троє інших ішло за нею.

— Рядна попрапа й повісила на тину,—сказала Параска, роблючи такий рух, мов-би хотіла захилити дітей від хазяйських очей.

— Наставляйте швидче самовара,—звеліла Химка і, взявши дійницю, вийшла з хати. Через який час вона вернулася і, сказавши Парасці процідити молоко, знов вийшла. У сінях на порозі вона зупинилася.. Було вже майже темно, звідусіль чутно було гомін та сміх. Десь співала й розмовляла челядь і здавалося, що всі голоси дзвеніли стриманою радістю та чуттям. І здавалося, що тому чуттю не буде впину, що воно може все подолати й нічому не скоритись, що воно робить людину сильною, неуважною до життєвих умов, зложених в годину знесилля, нудьги та дрімоти. З тим чуттям було весело і легко жити. Те чуття п'янило, кликало до чогось незнаного, трошки страшного, бо сміливого, але без-краю принадного,—кликало до життя.

Химка стояла і нею опановувало те чуття, хоч вона не розуміла його й не знала, куди її кликало. Їй хотілось піти туди, на улицу, до челяді, співати на весь голос, бігати, жартувати з парубками. Але батько й мати не пускали її за ворота.

(Кінець буде).

Наші сектанти.

(„Адептисти“).

Сектантство росте на Україні. Братства євангеліків, штундистів, баптистів, мальованців та інших—ширяться числом своїх прихильників. Шукання в духовному обсягові йде своєю дорогою. Се—велике і дуже мало досліджене поле, де блукає народня думка, сама собі, все шукаючи „найправішої“ віри, „найширшої“ правди життя.

Дивна річ! В українській літературі ми сливе зовсім не маємо за останній час вислідів на цьому полі, хоч власне в останнім часі сектантство на Україні поширилось настільки, що заводять вже й свої окремі часописі, присвячені виключно питанням релігійним, як сектантські часописі в Ростові-на-Дону „Баптист“ і „Христіанській Ізраїль“.

В Києві відбувся в кінці февраля з'їзд окремої секти—„адвентистів“, досить вже поширеної у нас, бо власне збір звався—„Съ'їздъ адвентистовъ малоросійскаго миссіонерства“.

Назва „адвентисти“ походить від латинського слова „*advenio*“—*прихожу*, бо основною думкою цієї секти була з самого початку віра в дуже близьке *пришестя* Месії, визволителя миру, віра в близький кінець світа. Секта заснувалася в Америці, в 30-х роках минулого століття; розпросторена вона і в Англії, та в Германії, а від німців перейшла й до нас.

Адвентисти найбільшу вагу надають старому заповітові, Біблії. Сій книзі вони складають найбільшу шану. Бувши ретельними прихильниками старого заповіту, адвентисти проповідують, по Біблії, найбільше пошанування „сьомого дня“, суботи: на їх думку, сей день повинен бути тижневим святом, а не неділя,—свято нового заповіту. Через те адвентистів звать ще „суботниками“, або „біблійниками“.

На чолі київського з'їзду адвентистів був відомий англійський проповідач, та професор з Ріги, німець. Членів з'їзду було душ сто,—переважно з України (бо й з'їзд же був—„малоросійскаго“ миссіонерства). Засідання були, по черзі, то ділові, то релігійні. На ділових зібраннях читалися відомості місіонерів, як краще поширити проповідь біблійницьку, та влаштувати свої товариства. Читалися й висліди, напр. „О біблейських пророчествах“, і таке інше, все з обсягу біблейського. Були й чисто молитовні зібрання; тоді молилися всі в купі.

З'їзд робив вражіння досить чудне,—чогось виключного, „не од мира сього“... Немов, справді, для тих людей—опріч Біблії ні-що на світі не існує! Та й сама Біблія застається в адвентистів недоторканною для розуму людського, хоч би й з погляду історичної, чи етнографічної науки, що бачить в Біблії багато елементів легендарних, належних творчості давніх первістних народів. Знаходи, за остатній час, в обсягові давніх асирійських оповіданнів, дуже близьких до біблійних, але давніших за їх, дають широке поле до розглядання й порівняння біблійних переказів; але адвентисти не хотять ніякої, хоч би й наукової критики біблійного змісту,—чи то в цілому, чи в подробицях. Біблія для них нерушима, недоторканна святош, Боже слово—до найменшої цяти.

Православні місіонери хотіли врядити спільне „собес'їдованіє“ з адвентистами, але члени з'їзду від того відмовилися, сказавши, що з давніших „собес'їдованій“ виходили тільки прикrostі.

P.

Полтавська чарівниця.

В Полтавщині, в пирятинському степу, недалеко від с. Теплівки, стоїть гарна пансь а оселя „Отрада“. Стоїть вона при старому київському шляху; від шляху йде в-бік проїзд, обсажений деревом, а з-за розкішного, декоративного дерева видніє й самий будинок панський. Це оселя графів О'Рурків,—давнього чужоземного роду, кажуть би-то, ірландського. Чому не бути й такому родові на Україні? чи то мало оселялося в нас на Україні усяких заволок, усякого племені!

Графи О'Рурки давно забули своє чужоземне походіння, і теперішній рід їх ні чим не відрізняється від якогось іншого полтавського панського роду, „общерусской“ масти.

В тім панському гнізді, в тій оселі при степовому шляху, зросла та чарівниця, що приваблює тепер до себе увагу „всього читаючого миру“. Ся чарівниця—графівна Марія О'Рурк. Зріши в тій степовій оселі, в батька-матері, Марія пройшла потім науку в полтавським інституті „благородних д'ївниць“. Слово „інститутка“ означало колись дівчину зовсім несвідому в житті, лагідну простушечку. Але то було давно... Тепер либонь і в інституті пробралася „світова наука“; а через те, що в інститутах з-дебільшого вчать панночки багатого роду, наука та відбиває в собі розуміння життя й звичаї великого панства.

Отже те життя й обгорнуло графівну Марію, по скінченню інститутського вчіння.—Рід її був суто панський, „титулований“, мав „зв'язки“ в аристократичному крузі навіть і по-за полтавщиною; але... достатки О'Рурків були не дуже-то вже великі. Марія, „панна на виданню“, повинна була здобути собі „порядним шлюбом“ становище „в світі“ й відповідні кошти для життя в йому. І сталося, що Марія О'Рурківна пішла заміж за людину таки свого кругу, за В. Тарновського, молодого, гарного панича, сина багатого поміщика. Багатство його роду було не мільйонне; але все-ж маєток свій „Качанівку“ старий Тарновський продав більш як за 200 тисяч. І ще то було не все...

Молода пара, Василь і Марія Тарновські, оселилися в Петербурзі. Гарна й багата молода пані зайняла видне місце в великопанському світі.

Отже, мовляв поет,—

„На св'ятскія ц'їпи,
На блеск упонительный бала,
Украины степи
Она пром'їняла“.

Але ті „цѣпи“ не дуже-то в'язали... Ще-ж бо другий поет сказав:

„Свѣтъ не караєть преступленій,
Но тайны требуетъ для нихъ“...

Марія знайшла в своєму новому, ширшому оточенню, по-за „свѣтскимъ етикетомъ“, пусте життя, „для заживання втіхи“, і—більш нічого... Се було те саме, про що гадала Марія, ще й у своєму гнізді, в тій „Отрадї“. До того-ж вона мала натуру гарячу й особливо жадібну до втіхи й розкошів життя. Круг неї швидко згромадилося відповідне товариство. Пішла гульня, бенкети, розливання ресторанных „медів-та-він“, залицяння такого розбору, що його швидче можна було назвати „жируванням“. „Цѣпи“ були поруч із рознузданістю.

Подружжя Тарновські переселилися в Київ. І тут пішло те само життя: гульня, безпутство...

Між Марієними закоханцями особливо зійшовся з нею в Києві один,—Боржевський. Коли з тієї любові виникла потім уголовна судова справа, то виявилася вся брудна обстановка того кохання: доволі сказати, що коли, за яким часом, чоловік Марієн став ревнувати Боржевського, посварився з ним і не хотів, щоб він бував у господі, то Марія приймала Боржевського, таки в себе,—нишком; вона ставила на сторожі слуг і коли вони бачили, що вертається пан господарь, то давали знати пані і вона випускала Боржевського потай від чоловіка, чорним ходом...

Згодом Марієн вдалося „помирити“ обох супротивників, мужа й полюбовника. Але як раз та вечірка в ресторані, що під час неї, за пляшками вина, помирилися обоє панове, скінчилася—кріваво: при роз'їзді з ресторану, чоловік Марієн зауважив, що Боржевський, підсажуючи її до повоза, щось їй нишком нашіптує; ревність знов заговорила—і Тарновський вистрелив у голову Боржевському. Тяжко раненого повезли в Крим. Туди-ж поїхала й пані Тарновська. Чого? Думали—того, щоб глядіти раненого коханця, тепер же виходить, що вона їздила за ним на те, щоб певніше довести його до смерті: разом з нею поїхав другий її коханець, п. Сталь,—і той приятель, ніби жартливо борючися з Боржевським, (що починав уже видужувати), ударив його мов-би то „нехотячи“ в голову, по раненому місці, ще не зовсім загоєному, і в наслідок того Боржевському стало знов гірше, а незабаром він і помер...

Однак і Сталь не добувся кращого: він мусив застрелитись, бо Тарновська сказала йому, що згожується стати його коханкою тільки з тією умовою,

що він перше застрахує своє життя, запише страхову премію їй, а потім застрелиться.

Сталь дав клятву і все так сталося, як хотіла Тарновська: Сталь застрахував своє життя, записав їй премію в 200 тисяч і потім убив себе.

З чоловіком ішло позивання про розвод. Марія стала жити в Києві окремим, ніби то тихо. В її крузі,—а інших знайомостей вона й не мала,—її, після голосного дешпету, вже не приймали. Марія на те не вважала, оточила себе цілою зграєю всяких молодих лодарів і старих волоцюг,—аби тільки багатих. В своїй „одинокій“ дорогій домівці на Крутім Спуску, на півдорозі до аристократичного київського кутка, Липок, Марія держала щось подібне до картюжного дому, чи взагалі якогось темного притону: в-день у домівці було тихо, в ночі-ж туди приїздили непевні гості—і грали до ранку. Кумпанія була строката: були там і росіяне, і польські паничі, й жиди-банкіри... Приймався всякий грошовитий охотник пограти в карти й поромансувати з гарною господинею. Добра пайка виграних грошей перепадала чарівниці-господині. До того часу приходиться забавна розповідь, що ходила по Києву. Один польський пан приїздив до київського генерал-губернатора Драгомирова просити за свого сина, щоб його вислали за границю, бо молодий хлопець мав пропасти в кігтях у Тарновської,—змарнувати все що мав, а може запобігти ще й більшого якого лиха...

Київських прибічників було для Марієн не досить. Вона поїхала в Москву, в Петербург, за-границю, і всюди коханці,—але неодмінно з великими грошима. Грошей же, на розкішне життя, на дорогі вбори, треба було багато! За самі вбори платилося десятки тисяч...

Між іншими, закрутила Марія московського адвоката Прилукова. Довела його до того, що він кинув сім'ю, жінку й дітей, забрав гроші своїх клієнтів, до 100 тисяч, і рішив виїхати з Марією за-границю. Він поїхав у-перед. Марія задержалась у Петербурзі,—писала з-відти, що їй дуже весело...

За яким часом приїхала й вона за-границю й оселилася в Австрії, в г. Відні, в одній гостинниці з Прилуковим. Привезла з собою й синка свого з його вчителем. Приїхав ще й новий молодий закоханець, Наумов, що служив при губернаторові, в г. Орлі. Приїхав і граф Комаровський, вдівець, теж закручений чарівницею. За сього графа Марія неначе-б то хотіла піти заміж, (по розводі з чоловіком), а тим часом мала разом трьох полюбовників—адвоката Прилукова, Наумова і вчителя свого сина...

Згодом надумала Марія пекельну річ: вмовила

свого молодого, графа Комаровського, щоб він записав їй, ще до шлюбу, свої маєтності, щоб він застрахував своє життя у 500 тисяч франків і тую премію, на случай його смерти, щоб теж записав своїй „нареченій“; добувши-ж ті записи, Марія рішила вбити графа Комаровського, бо він був їй більше не потрібний... Вона довго не могла зважити тільки одного: кого саме направити, щоб убив графа,—чи Наумова, чи Прилукова. Перше вмовляла Прилукова і він згожувався вчинити її волю, бо закоханий був у неї до-краю.. Але Марія потім вибрала таки Наумова. Сказала Прилукову, що Наумов може краще зробити се діло, бо краще вміє стріляти.

Отже графа Комаровського послала Марія в Італію, в Венецію; туди ніби то збиралася приїхати незабаром і сама. Наумова вона запевнила, що Комаровський її тяжко мучить, і благала одратувати її, убивши того мучителя. Наумов поїхав у Венецію, щоб убить Комаровського, а слідом за ним поїхав туди-ж і Прилуков, щоб наглянути, що і як зробить Наумов; а коли тільки Наумов уб'є Комаровського, то Прилуков повинен був зараз на його донести; тоді Наумова візьмуть під арешт і засудять, а Марія, одержавши велику спадщину після вбитого Комаровського, буде собі жити з Прилуковим.

Так було визначено, та не все так сталося...

Наумов приїхав у Венецію, прийшов у гостиницю, де жив Комаровський, і вбив його, вистреливши з револьвера. Коли Наумов почав потім кричати і плакати, то слуги, прибігши, подумали, що граф сам себе застрелив і не звернули уваги на Наумова,—ще навіть вивели його сами з гостинниці, щоб він собі швидко заспокоївся. Але Прилуков похажав, дожидаючи, коло гостинниці,—і сказав про Наумова поліцейським. Наумова арештували.

Отже перша частина злочинного заміру вийшла зовсім так, як намітила страшна чарівниця, але далі—доля її зрадила...

Італійський судовий уряд докопався до всіх учасників пекельної справи. По тому сліду, що Комаровський приїхав у Венецію з г. Відня,—стали шукати, хто був до його там близький і кому могла бути потрібна його смерть. Натрапили на його „нареченну“ Марію, довідалися, що їй було одписано всі його маєтності й страхову премію на случай графової смерти; потім знайшли й телеграми та листи, що літали між Тарновською й Прилуковим, як вони змовлялися, всякими нятками, про вбивання Комаровського. Тарновську й Прилукова посадили в тюрму.

Наумов перше не казав нічого про Тарновську;

але як йому сказали, що вже все звісно, він виказав усе, як було.

Два роки сиділа чарівна Марія в тюрмі, поки велось слідство. Тепер розбирається її справа.

Всі часописи повні всякими звістками про цю голосну справу. Подають відомості найдрібніші, як хто з підсудних поводитиметься на суді і т. д.

Суд розглядає справу в Венеції, по місцю злочинства; судять з присяжними. Підсудні мають адвокатів, хоч і сами багато пояснюють, навчившись добре говорити по італійському.

До Марії відносяться італійці дуже погано: коли її ведуть з тюрми до суду, то юрба свище, кричить, лає її. Тарновська намагається бути спокійною, не вважати на те. На суді теж сидить зовсім спокійно,—гарна, наряджена,—в чорному вбранню доброго крою, з білим плетевом, у великому брилі. Все по останній моді... Слуха спокійно все, що про неї говорять. Раз тільки вийшла з того спокою: коли побачила в судовій світлиці свого батька, що приїхав у Венецію на суд, то заридала. Черниці, що глядять Тарновську в тюрмі, хвалять її за покірність і лагідність...

Наумов і Прилуков поводяться на суді зовсім по иншому: бентежаться, умлівають, раз-у-раз плачуть. Обое доводять, що *свої* думки не мали, що чинили волю своєї коханої, що по її слову були згодні на злочинство, на самогубство, на все... Робили все, що їм казала Марія. Були як зачаровані.

Яка доля спостигне чарівницю, ще не відомо. Чи прийдеться їй прийняти кару? чи може здолає вона счарувати й своїх суддів?..

Бібліографія.

Наші молоді письменники.

„Буденні оповідання“ Л. Пахаревської. Київ, 1910 р.

Ось маємо вже й цілий томик оповідань Леонида Пахаревського. Це здебільшого малюнки буденного життя, з його невеличкими життєвими суперечками, почасти особистими, почасти ідейними. За розмовами героїв чувається особа автора, чула душа письменникова, що болем і радістю озивається на життя своїх героїв. М'якими, ніжними фарбами малює автор буденне життя людини і навіть гострі конфлікти закінчуються в нього примиряючими акордами. Зміст оповідань—сіреньке, безбарвне життя людей; в сьому околі автор чуває себе найкраще. Де починається рух, де життя виходить з щоденної колії, там чується штучне підвищення. (Оповідання „Батько“ й інші).

Як показано заголовком, автор цілком слушно прилучив себе до тих письменників, що малюють нудних, кволитих людей, з їх нудним і хворим життям. Український письменник має чимало такого матеріалу, бо в нас особливо вдячний ґрунт для всяких „хмурих“ чеховських персонажів. Життя наше кишить ними і тільки жде свого письменника. Автор наш, очевидно, й знаходиться під чеховським надихом; в д. Пахаревського видно велику прихильність до російського „співця буденщини“, видно наслідування його формам.

Перше оповідання,—що автор починав ним у „Кіевській Стар.“ 1905 р.—(„Довгий ряд днів“)—малке сіре, одноманітне життя сільської вчительки. Олександри Михайлівни (до-речі її батька чомусь названо о. Іваном, а не Михайлом). Довгий ряд днів, місяців, років тягнеться сірою смужкою і так проходить життя без власного щастя, без любови, повне несповнених бажань, прогололих мрій. Рядом з особистим щастям брата Андрія і його коханої, дівчини Лесі, молоді, повної життєвих сил і радощів,—те горе сестри Олександри Михайлівни робиться ще тяжче і вразливіше. Цю самотність і самотність помічає й Андрій, коли каже сестрі: „сім'ї тобі треба“. Пригадує Ол. Мих. свої молоді літа, коли вона, рознечена своєю покійною матерью, була такою самою живою й веселою, як і Леся, але цілий ряд довгих років самотного життя, того тяжкого вчителювання, одібрав у неї молодість і веселість. Тепер і рідна мати вже не пізнала-б свою зів'ялу квітеньку... Тяжка драма людини, розмальована на фоні сучасного життя.

„Тихеньке життя“, що можна-б назвати й „неспарована пара“, показує нам подружжя Ростовських. Він—Леонид Іванович—людина гарячого темпераменту, з молодістю, юнацькою душею і чулим серцем, мистець, маляр і письменник з великою прийдешністю, людина талановита, повна огню і життєвого завзяття. Вона—Софія Петровна—звичайна, „заурядна“ жінка, що колись цікавилась життям, а тепер цілком віддала себе вихованню дітей, одкинувши геть громадські, літературні й інші духовні поваби. Це мати недалеко, обмежена, весь світогляд її не виходить далі дитячого покоїка. На цьому ґрунті неминуче повстає сямьова драма, виростає та духовна прірва, що робить людей чужими, далекими, самотними. Тема не нова, але викристана автором уміло.

Приходиться чимало терпіти і Роману Петровичу, (оповідання „Ліжко під дверима“). Він мусить слухати що-дня гризню й лайку тітки з дядьком; нудні балачки й читання в-голос газети дядькові, жалібне квиління тітчині не дають спокою і без того нервовому й хво-

рому Ромчиківі (так звуть його дядько й тітка). Він зважив змінити життя й тікати геть, не оглядаючись, з дядьковою дсмівки.

Феокист Родіонович в „Чужому“ і п'яничужка Вася в оп. „Син землі“—це жертви сучасного безпросвітнього життя, сірої буденщини, трухлих обставин. Вася, з природним артистичним хистом, затоплює свій талант в горілці і в тих непотрібних, брудних, ворожих йому цифрах, що приходиться їх лічити на службі, що не дають йому спокою.

„Батько“ оповідає про старого патріархального Лейзора, його покірність під час погрому і його переконання, що все це робиться по волі Ієгови, як про це сказали його пророки. Але сувора дійсність заставляє його відректись своїх думок і він виправляє свою помилку, беручи в руки револьвер, що впав з рук Розі і обороняє ним свою дочку від насильників.

В оповіданні „Вернувся“ автор показує нам розбитого, знівеченого Івана Семеновича, учителя гімназії, що по доносу свого дядька-директора тієї-ж гімназії, опинився в тюрмі. Пройшло сім місяців і його випустили, бо не визнали за ним ніякої провини, але за втратою посади і здоров'я—яке-ж лишилося життя цій безневинній жертві сучасної дійсності?..

Взагалі, сливе всі оповідання Пах—го це уривки нашого що-денного життя, розмальовані лагідними фарбами письменницької палітри і оправлені в рамки художнього слова. З сього погляду нам особливо сподобалось оповідання „Тоді як акації цвіли“. С. Палій.

Українське слово й мистецтво.

◆ „Театральна бібліотека“. В Києві вийшла перша книжечка сього видавництва; в неї ввійшли три п'єси, в українським перекладі:—Тургенева, Баранцевича і Білібіна; готуються й дальші переклади драматичних творів. Ціна книжки 25 коп.

◆ Вистава стародавнього шиття й тканок. Київський історично-мистецький Музей виставив збіранку старосвіцьких тканок і шиття, переважно церковних річей. Є багато квітчастих тканок французьких (18-го віку), італійських і руських, чимало є українських зразків, шитих шовком, золотом, сріблом і нитками (ризні й підризники, „воздушки“ й т. и.). Збіранка українська відзначається дуже тямущим підбором. Особливі взори й ніжне, мистецьке поєднання барв—вбірають очі! Звичайно, давніша історія тих вишиванок—не відома: хто саме вишивав ті чудові квіти, ті визирунки, часом дуже прості, а часом такі химерні,—не звісно; шито їх

десь по монастирях, а може й в опрічних господах, для чулого дару „до Божого дому“. Майстерницям були до послуги, може, й сторонні зразки, але надавалося їм щось-то своє.

◆ „Український вечер в Москві“. Споружений українцями, що пробувають у Москві, „український вечер“ — мав дуже великий успіх. У виконанню його концертної частини взяли участь найкращі співочі сили, оперні й оперні; між оперними найбільший успіх мав відомий співець, родом з України, Алчевський. У струментній частині концерту дуже сподобалося слухачам грання на цимбалах д. Войтиченка, запроханого з Києва. Войтиченко — справжній артиста; грає він з великим хистом і почуттям; його виконання українських мелодій мало найбільший успіх. Опріч же того, що п. Войтиченко мистець свого діла, цимбали сами по собі звернули на себе увагу, яко річ нова на наших концертах. Дуже втішно, що п. Войтиченко відновляє вживання сього стародавнього струменту, такого розпростореного колись на Україні. Не відомо тільки, на що п. артиста зве свій струмент „кімвали“, вказуючи тим, ніби се щось інше, ніж цимбали; але тут тільки різниця в вимові. Струмент п. Войтиченка — дуже гарного, заграничного виробу (річ дорога й дуже стародавня), але все-ж таки се тип того струменту, що на Україні завжди називано *цимбалами*.

◆ Товариство М. Садовського зостається в Києві й на піст. Остатнім часом воно поставило дві нові речі (*нові* для Києва тим, що їх ставлено в українському перекладі): „Мораль пані Дульської“ (твір пані Запольської) і оперу Монюшка — „Галька“. Обидві речі виконувало було добре й вони давали добрі збори. — Але всі пьєси переміг „Пан Штукаревич“: сю балаганну пьєсу публіка дуже вподобала і через те її ставлено на протязі зимої доби — (все в тому-ж таки Києві) — до 20-ти разів! Такого, здається, не було ще ні з однією українською пьєсою, — щоб її за одну зиму, в тім самім місті, ставлено стільки раз. Найбільше вражіння в „Штукаревичові“ роблять ті місця, як діячеві надівається на голову миска, або як він гепне до-долу!.. Тоді театр залягається від сміху й не тямиться від втіхи! — Не слід би поважному товариству потурати такому смаковому громадянству, але — „скажи, враже, як пан каже!“ А „публіка“ — лібонь найбільший „пан“ над артистами... „Що ви зробите!“ — кажуть люде: — „артистам треба на світі жити“!..

◆ Нова пьєса. Відомий письменник С. Черкасенко написав і прислав у Київ до друку свою нову драму „Петро Кирилюк“. Пьєса — з сучасного шахтарського життя.

◆ „Київський нустарний магазин“. „Київське кустарное общество“, поширило свою справу й перевело свою крамницю, що торгує народніми мистецькими виробами, в просторішу домівку (на тій-же Миколаївській вулиці, № 11). Тепер крамниця займає шість кімнат, цілком заповнених вишиванками, виробами ткацькими, гончарськими, різбярськими й всякими іншими, постачаними сільськими майстерницями й майстрами. Більшу частину виробів товариство замовляє безпосередно на селах, а де-що має на комісію від земських складів і майстерень. В крамниці така сила чудових річей (у величезній більшості — українських), що огляд того всього може справити велику втіху. Ціна на все досить поміркована.

◆ Українські малюнки. В Києві, в Українській Книгарні, (Безаківська ул. № 8), продаються два цікаві малюнки: Ф. Красицького — „Гість із Запоріжжя“ і І. Труша — „Гаївки“ (весняне дівоче грище). Обидва малюнки — добре видруковані переклади, у багатьох барвах, з малювання олійного. Малюнки подано в досить великім розмірі, — в аршин довжиною. Друковано їх за границею. Коштує кожний малюнок 2 р. 50 копійок. Але малюнки, по волі видавництва, продаються *тільки якуті* (5 карб. за обидва); нарізно не продаються зовсім.

ДО ПИСИ.

Прилука. (Полтавщина). На масниці, в суботу, в новому будинкові земської управи, предсідатель її, Маркевич, улаштував українську вечірку, під назвою „Сорочинський ярмарок“. Заздалегідь запрошено було прилуцьких громадян прибути на вечірку — в українському вбранні. І справді, жіноцтво сливе все було в українській одежі, а чоловіки — з половини. За білети платилося по карбованцю, як хто в українському, а хто ні, то доплачував полтинника „штрафу“. Вечірка нагадувала ярмарок тільки тим, що стояв віз з підв'язаними оглоблями, а на возі сиділи панночки та продавали опошнянські горщата; ходив лірник; було ще чотири ятки, — в їх продавали тканину, фрукти, квас, наїдки „українські“, тоб-то вареники то-що. Оце-ж тільки й ярмаркового; але й цього досить. Грали музики до ганців; танцювали метелиці, гопака, мазурку, па-де-карт, па-де-патінер і інше. Співали виключно українських пісень. Було дуже багато людей, і вечірка дала чистого збору щось коло чотирьохсот карбованців. Гроші ці підуть на дитячий пріют. Є чутка, що на Великдень упорядкується друга вечірка, те-ж українська.

Тому, хто звик бачити байдужість прилуцької громади до українства та й взагалі до ідейних питань, оця вечірка сталася великим дивом. Під важким безнадійно сірим та холодним шаром попелу жевріє-тліє живим огнем невміруща сила.

Стоїш, дивуєшся і сам себе питаєш: що се таке?.. може, це конвульсії при сконанню? може, це звичайне захоплення життям перед смертю?..

Та ні-ж бо, ні. Це оживає Лазарь, той Лазарь, що й рідні сестри про його казали: „від його вже тхне“...
Прилучанин.

М. Красношіль, житомирськ. повіту на Волині. Зіма, холодно, заробітків нігде немає. Старі без діла сидять. Та тут для малих зарібок знайшовся. Пани стали собі забавлятися, давай полювання на зайц'в та лисів уряжати. Але собак мало; от, Мазаракові посесори давай, замість собак, селянських дітей набірати, платячи за день по 15 коп. Охочих іти на полювання набірається доволі. А панки з ними й роблять, як з собаками: займають дітей, поженуть у ліс за 5 верстов од села і там розставляють рядом, та й кажуть бігти, гавкати по собачому, щоб зайці полохались. Бідні діти бігають за собак по груди в снігу, провалюються у рови, попадають і в воду; багато так вже простудилося. А мисливці, на протів тих дітей-„собак“, стріляють в зайця, як що діти виженуть. А не виженуть, тоді котрий не одного хлопчика пригалушить добрим намордасом: „чого, мовляв, зайця не вигнав, чого гави ловив“? А тут воно бідне вже й говорити не може,—обмокле та обмерзле. Ввечері мисливці сідають в сани, їдуть з полювання до-дому, а діти, взявши по 15 коп., їдуть, копаючись снігом, до хати. На другий день не одно лежить, захворівши після полювання. Побувавши раз, діти вдруге на те полювання не їдуть. То їдуть інші, котрі лакомляться на заробіток з полювання. І діти гавкають за собак, а панки забавляються. Не раз діло виходить ще краще: мисливець вистрелить, зайця чи вб'є, чи не вб'є, а посилає кого-небудь з дітей шукати в лозах зайців. Звичайно, як не найде, то б'ють. Тим-то діти не хотять шукати того вбитого зайця, але тоді пан вже б'єкого бачить. Недавно один посесор-панок так добре прибав хлопця, що той ледве до дому прийшов. Але що-ж? Видужав і знов пішов зайців гонити... Батьки посилають, діти їдуть... Мусять.

Сумні малюночки глухого, темного кутка!..

К. Журливиий.

До відому:

При сьому 38-му ч. „Рідного Краю“ розсилається друге число „Молодої України“, за місяць лютий 1910 р.

ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ.

В ч. 37-му „Рідн. Краю“ не вірно проставлено ціну комедії „Одружіння“; повинно бути—30 коп.

В ч. 36-му, у віршах Словацького (стор. 10, в 19-ій і 20-ій стрічці з-гори) замість слова „пройдешній“, повинно бути—прийдешній; в тім же №, в тій же сцені, на сторінці 11-й, (стрічка 3-тя з-гори), замість слова „розжевжити“, повинно бути—„розжеврити“. Дуже просимо справити.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА МУЗИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО „КОБЗА“

друкується і незабаром вийде

ПЕРША серія:

- 1) **Лисенко М.** „Сумний спів“, для фортепіано, ц. 50 к.
- 2) **Сениця П.** „Буря“, сл. О. Коваленка, для баритона, або баса, ц. 30 к.
- 3) **Сениця П.** „Дідусь“, сл. О. Коваленка, для баритона, ц. 30 к.
- 4) **Сениця П.** „Серед квіток“, сл. О. Коваленка, для тенора, ц. 30 к.
- 5) **Стоєцько Ю.** „І лолотої й дорогої“, сл. Т. Шевченка, для баритона, ц. 45 к.
- 6) **Стоєцько Ю.** „Літньої ночі“, сл. О. Олеся, для скрипки і хору, ц. 30 к.
- 7) **Бошиць А.** „Не співайте, півниченьки!“ Народня пісня, для мішан. хору, ц. 30 к.
- 8) **Бошиць А.** „Саврадим“, Народня гумористична пісня, для мішан. хору, ц. 30 к.
- 9) **Хоткевич Г.** „Одарка“. Танець для бандури, ц. 50 к.
- 10) **Левицький М.** „Як почувш вночі“, сл. І. Франка, мелодеклямація, ц. 25 к.

По передплаті, хто пришле гроші до 1 квітня (апріля) 1910 р.—вся серія зброшюрована в одній книжці 2 р. 50 к., і нарізно кожен твір 2 р. 75 к. Гроші посилать: Адміністр. вид. „Кобза“ О. Коваленко, Київ, Тургенівська (Іванівська) 75. Кияне мож. зап. в Українських Книгарнях: Безаківська 8 і Володимирська 28.

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечере, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

„НАРОДНЕ СЛОВО“

Ілюстрована часопись; виходить тричі на тиждень; передплата в Росії на місяць—70 коп. Адреса: Австрія, Львів, вул. Академічна, ч. 8.

ГИНЕ РОДИИА

для справи народної, яка не має бодай одної української часописі в хаті і її не читає.

„Літературно-Науковий Вістник“

український місячник літератури, науки і громадського життя; міститиме белетристику оригінальну і переклади, повісті, оповідання, драми, поезії, статті з української історії, літератури, науки й суспільно-політичного життя, критику й бібліографію.

Редакція і словна контора: Київ, В. Володимирська, 28. Контора Львівська: ул. Супінського, ч. 17.

Передплата на рік 8 руб.; для незаможних 6 руб., за півроку 4 р. 50 коп. Можна частками.

„ДІЛО“

щоденна українська газета.

Передплата в Росії на рік 18 руб., на 1/2 року 9 руб.

Адреса: Австрія, Львів (Lemberg), Ринок, 10.

„РУСЛАН“

щоденна українська газета.

Передплата в Росії на рік 12 руб.

Адреса: Австрія, Львів (Lemberg) при ул. Оссолінських, ч. 11.

„КАМЕНЯРИ“

орган „Вільної організації укр. учительства на Буковині“.

Виходить 10 і 25 кожного місяця.

Передплата в Росії на рік 3 руб.

Адреса: контора в Мамаївцях Нових (Буковина), редакція в Станівцях Горшних (Буковина)

„Народний Голос“

щотижнева часопись з малюнками. Передплата в Росії на рік 3 руб. Адреса: Чернівці, ул. Панська ч. 33. (Буковина).

„Народне Богатство“

часопись суспільно-економічна. Виходить 1 раз на 2 тижні; передплата на рік 1 кор. 60 сот. Адреса: Чернівці, ул. Панська, ч. 33. (Буковина)

„НОВЕ ЗЕРКАЛО“

Сатирично-гумористичний двотижневик. Передплата річна для Росії—3 р. 50 коп.

Адреса: Австрія, Львів, улица Шептицьких 15.

„ГОСПОДАР І ПРОМИСЛОВЕЦЬ“

орган „Краєвого Союзу господарсько-молочарського“ в Стрию, виходить раз на місяць. Передплата на рік 1 кор. 50 сот.

Адреса: Австрія, Стрий.

„ПЕРЕМИСЬКИЙ ВІСТНИК“

орган Перемиської народної організації; виходить раз на два тижні. Річна передплата 4 кор.

Адреса: Австрія, Перемишль, Побереж'є Фр.-Йосифа ч. 1.

„ПРАЦЮ“

орган укр. народнього учительства в Галичині, виходить 3 рази на місяць. Передплата в Росії—3 руб.

Адреса: Австрія, Коломия, ул. Лижварська ч. 98.

„Письмо з Просвіти“

орган товариства „Просвіта“ у Львові. Виходить раз у місяць. Річна передплата в Росії 2 руб. Адреса: Австрія, Львів, Ринок, ч. 10.

„ГРОМАДЯНИН“

часопись на Буковині, виходить тричі на місяць. Річна передплата в Росії—2 р. 50 к. Адреса: Австрія, Буковина, Чернівці, поштовий фах, ч. 15.

„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“

щотижнева укр. часопись. Річна передплата в Росії 3 руб. Адреса: Австрія, Львів, вулиця Ліндого, ч. 7.

Тадеуш Михальський.

Сучасна поезія польська

на Україні.

Ціна 10 коп.

Незабаром вийде з друку

нова пьеса

„БАТРАКИ“

дозволена до постанови на сцені

Драма на 4 дії, з життя безробітних.

З російського переробив КОСТЕНКО.

(Ролів—5 чолов. і 3 жіноч.).

Склад видання в „Українській книжарні“ в Харькові, Рибна, 25.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА РІК 1910
НА УКРАЇНСЬКУ
ПОЛІТИЧНУ, ЕКОНОМІЧНУ І ЛІТЕРАТУРНУ ГАЗЕТУ
(рік видання п'ятий)

РАДА,

яка виходить у Києві що-дня, окрім понеділків і днів після свят, українською мовою, по програмі звичайних великих політичних газет.

Напрямок газети непартійний демократично-поступовий.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінції.

„РАДА“ має власних кореспондентів в Державній Думі, в Державній Раді, а також в політичних центрах Європи, у Львові, в Чорнівцях і в усіх визначн. містах України по сей і по той бік кордону.

Передплатники що підпишуться на газету на цілий рік і виплатять відразу або по частках цілорічну передплату (6 руб.), одержать **БЕЗПЛАТНО** такі книжки: „Українсько-Російський словник“ В. Дубровського під редакц. Ів. Степешка, вид. „ЧАС“ 1909 р., ц. 75 к. і Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів. В. Доманицького, вид. 1906 року. ц. 20 к., а тако-ж **ЗА ДОПЛАТУ** 6 рублів можуть одержати **Словник Української мови**, зібраний редакцією журналу „Кіевская Старина“, виданий у Києві в 1909 році під редакцією і з доповненнями Б. Грінченка, в 4-х томах, що продається по книгарнях за 8 руб. без пересилки, (словник одержав від Гос. Акад. Наук премію ім. Костомарова).

Ціна „РАДИ“ з приставкою і пересилкою в Росії на 1910, а також до кінця 1909 р., на рік 6 р., на 6 м. 3 р. 25 к. на 1 м. 65 к.

Передплату на рік можна виплачувати частками в такі строки: на 1 янв. 3 карб. і на 1 апр. 3 карб.; в 3 строки: на 1 янв. 2 карб.; на 1 марта 2 карб. і на 1 мая 2 карб., або по 1 карб. що міс. на протязі першого півріччя.

Зміна адреси 30 коп.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Вел.-Підвальна вул., д. 6, біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. * * * Видавець Є. Чикаленко.

У Київ в „Українській книгарні“ Безак., 8; „В.-Вол.“, 28; книгарні Ідзіковського, Хрещат., 29; Череповського, Фунд., 4.

У Вінниці в магазині Швахмана,
„Харькові“ в „Українській книгарні“, Рибна 25,
„Кам'янці-Под.“ в книгарні „Просвіти“ можна дістати збірничок:

П. ВОРОНІН.

1) ЯК Я ВИГРАВ У ТОВАРИША-ВЧИТЕЛЯ ВЛЯШАНОГО САМОВАРА, 2) НА ЗАЖИНКАХ, 3) ТОРГИ, 4) В СУДІ, 5) ДУМКА ЗАВОДСЬКОГО РОВІТНИКА.

ЦІНА 8 КОП.

ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ ЖИВОПИСЦЕВА ВЪ ГОРЬ

Слоічок детриту на 50 чоловік—25 коп., на 25 чоловік.—15 коп., рурочка на 5 чоловік.—5 коп. Менш як на карбованець не висилається. За пересилку—30 коп. При спровадженню на три карбованці й більш —ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 25%.

Адреса: г. Орел, телятня Живописцева.

Українське видавництво „РАНОК“

(під керунком Олекси Коваленка).

- 1) Драгоманов М.: „Старі хартії вільности“, ц. 40 к.
- 2) „Рай і поступ“, ц. 40 коп.
- 3) „Заздрі боги“, ц. 10 коп.
- 4) „Швейцарська спілка“, ц. 10 к.
- 5) „Про вілью віри“, ц. 10 коп.
- 6) „Евангельська віра в старій Англії“, ц. 5 к.
- 7) „Царство Боже внутри вас“, Л. Толстого, ц. 10 коп.
- 8) Стеценко К.: „Ще не вмерла Україна“, Сл. П. Чубинського (для хору), ц. 15 к.
- 9) „Прометей“, слова Олекси Коваленка (ноти для хору), ц. 45 к.
- 10) „Цілість держави і автономія“, Пліменової, перекл. Олекса Коваленко, ц. 8 к.
- 11) Лозинський М.: „Польський і руский революційний рух і „Україна“, ц. 35 к.
- 12) „Ревизор“, комедія в 5 д. Гоголя, перекл. Олекса Коваленко (друге видання), ц. 25 к.
- 13) „Гетьман“, спов. Златовратського, перекл. Олекса Коваленко, ц. 10 к.
- 14) Кононенко М.: „Струна“, поезії, ц. 20 к.
- 15) „Любов до ближнього“, жарт Л. Андреева, перекл. Олекса Коваленко, ц. 10 к.
- 16) Чупринка Гр. „Омсеїт“, Пролог О. Коваленка, ц. 75 к.

Видання І. Самоненка.

- 17) „Розвага“, Український Декляматор. Том I. Уложив Олекса Коваленко. Артистичний збірник поезій, оповідань, жартів, сатір, гуморесок, з 62 портр. ц. 1 р. 25 к.
- 18) „Розвага“, Українськ. Декляматор. Том II. Уложив Олекса Коваленко, ц. 1 р.
- 19) „Терновий Вінок“, Літерат.-Артист. Альманах, під редакцією О. Коваленка, ц. 1 р. 25 к.
- 20) „Горбокочик“, Казка Олекси Коваленка ц. 20 к.
- 21) „Українська Муза“, Поетична антологія (хрестоматія). Під редакцією Олекси Коваленка. 134 поети, 1280 ст., ц. 2 руб.

Продаються: „Українська книгарня“, КИЇВ, Безаківська 8; Ідзіковського, Хрещатик 29; Книгарня „Л.-Н. Вістника“, Володимирська 28; У ЛЬВОВІ: „Книгарня Т-ва ім. Шевченка“.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 39. (Вийшло 19 Березня 1910 р.)

(До рочнику 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) кодонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вразе, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: В Державній Думі й інших законодавчих місцях. Доля української мови в думській комісії. Вісті. На Україні. Петро Дорошенко—з поеми *О. Пчілки*. Ескізи—оповідання *Надії Кібальчич*. Шевченківський вечер квітвської „Просвіти“. Білоруська вечірка в Вільні—лист *Д. Б. Роберт Оуен* та початок кооперації—*М. Ішуніної*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. Оповістки.

Малюнок: Глиняні вироби полтавських гончарів.

1910

Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,

додаток до часописі „Рідний Край“.

(3-й рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЇВІ,

під редакцією *О. ПЧІЛКИ*,

1 раз на місяць.

(Вийшли зшитки за Январт і Февраль 1910) р.

Окрім від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Благовіщенська ул., № 115.

„Рідний Край“

ЧАСОПИСЬ ЛІТЕРАТУРНА Й ГРОМАДСЬКА

48 номерів на рік.

(5-й рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЇВІ,

під редакцією *О. ПЧІЛКИ*,

Ціна 4 р. на рік; 2 р. на півроку.

З додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“—5 руб.

Сільським учителям і коопераційним товариствам—на 1 руб. дешевше (3 руб. без додатку і 4 р. з додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“).

Адрес: Благовіщенська ул. № 115.

В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ.

(Новий голова. Становище партій і Думи).

Обрання Гучкова в голови Державної Думи показало ніби велику силу партії октябристів, бо вона провела, на перше місце в Думі, великою більшістю голосів, одного з найбільших своїх ватажків. Опріч Гучкова ніхто більше й не одважувався ставити своє ймення на голосування. За Гучкова було подано 224 записки, за Родзянко 16, за князя Волконського 31. Партії кадетів, соціал-демократів і трудовиків од голосування зовсім одсторонились,—вони сказали, що не сподіваються для себе нічого кращого й при новому голові. Отже, як поставлено було на голосування тільки одно ім'я Гучкова, то зай ого було подано 221 голос, проти 68-ми. По звичаю, нововибраний голова каже промову перед своїми виборцями, але Гучков після обрання ніякої промови не сказав, одклавши промову до тієї пори, як він побуде в Царських Селі, у Царя.

З усіх остатніх подій видно, що партії ліві зовсім утерали силу в Думі; не дуже велику силу має й крайня права партія, хоч все-ж таки більшу, ніж ліві (а се відно хоч би й з того, що визнанець крайньої правої партії, Пуришкевич, міг безборонно ганьбити в Думі передову молодь). Найміцніше стали ніби середні, октябристи. Але й се не значить, щоб за їх більшістю Державна Дума мала якесь міцне й особливо поважане становище. Всякої хвилини можна сподіватися її розпуску; та й у той час, як вона живе й ніби-то держить у своїх руках законодатну владу, уряд не вважає її могутною силою. Дума, яко встановище конституційне, існує немов лише «для людського ока». Третю Думу й з-початку прозвано «слухняною», а за останній час вона стала ще більше такою. Та се й не дивно, бо найголовніші урядові бажання як-раз підходять до думок і напружувати тієї партії, що займає найперше місце в Думі.

Нові закони.

Царем недавно затведжено два нових закони, ухвалених в Державній Думі й Державній Раді: 1) Про збір од пуда на користь городів з ваги, що перевозиться по залізницях; 2) Закон про те, щоб предсідатель суда мав право пояснити присяжним засідателям—яка кара загрожує підсудному. Цей закон матиме велику вагу для підсудних; може бути, що він полегшить долю багатьом підсудним, бо коли присяжні знатимуть, яка саме кара,—чи дуже, чи не дуже тяжка,—загрожує підсудному, то такий, або інший присуд даватимуть. До цієї пори суд не мав права говорити присяжним про кару, і вони часто жалкували, чуючи, вже після того, як вони когось признали винним, яку саме кару призначив суд.

В Комісіях Державної Думи.

Вчіння рідною мовою.

Просвітня комісія в Державній Думі ухвалила закон, що можна вчити в народних школах на рідній мові. Отже в Польщі та Прибалтійському краєві дозволяється вчіння на польській, литовській, латишській, німецькій та естонській мові.

Ценз для місцевих суддів.

Думська судова комісія розглянула поправки, подані Думою до закону про місцевий суд; ухвалено поправку Скоропадського, щоб судді мали *маєтковий ценз*, розміром на половину менший, ніж потребується для земських начальників.

Таким чином, у судді могли б попасти лише чоловік доволі заможний.

Для осіб з вищою освітою маєтковий ценз, згідно з думкою міністра, вкинута.

У Державній Раді.

Одміна поважною законом.

В Державній Думі був пройшов закон про «условное осуждение», се-б то про те, що суд може осудити когось «з умовою»: се-б то на засуженого кара не накладається зараз, він зостається не покараний,—з тією умовою, що він буде поводитись добре; коли-ж він знов щось таке-ж саме зробить, то тоді нестиме присужену йому кару. Цей закон пройшов тільки в Думі, а як пішов на перегляд у «Державну Раду», то там його не затвержено. Тепер закон сей знов піде на розгляд у Думу.

Доля української мови в Думській Комісії.

Питання про те, чи повинна українська мова мати якісь права хоч-би в початкових народних школах—розглядалося в особливій комісії при Державній Думі, зложеної з думських депутатів. Розглядаю в загальні права всіх „інородчеських“ мов у початковій народній школі. Обставав де-хто з учасників комісії й за права української мови. Обізвався й київський депутат І. Лучицький і доводив, що ся мова має певне право на те, щоб нею було учено в школах на Україні. Лучицький не бачив у тім ніякої небезпечности для всієї держави руської, доводив, що з того може бути лише користь для всіх. Але більшість депутатів, учасників комісії, з тим не згодилась і пристала на те, щоб допустити у початкові народні школи „інородчеські“ мови „польську, грузинську, естонську, татарську, литовську й інші“, але не українську; бо, мовляли, українська мова така сама „руська“ і нехай українців учать такою самою мовою, як і великоросів.

Таку постанову легко зрозуміти і можна було того й сподіватись. Української мови більше бояться, ніж якої иншої, бо українців єсть не «жменька»,—вони між «інородцями» плем'я—найбільше. Доводять люде, що коли українці бажать більш успішної освіти свого народу за помочю його рідної мови, то се ще не значить, що вони хотять одрізнення від Росії; але сьому не вірять. Говорять люде, що існують міцні держави, такі, що дають широкі права окремим національностям—і це зовсім не привело до розпаду держави (Америка, Австрія, Швейцарія); але на всі ті речі не вважають. Не слід і українським діячам уважати на такі постанови, як у думській комісії, що не признали прав за українською мовою. Звісно, досадно, що власне українців признано найбільш безправними; але се не повинно заставити діячів українського слова покинути своє діло; навпаки, треба знати, що лише на самих себе можна покладати надію. Лише той подоланий, хто вже зовсім опустив руки. Не

стерли нас цілі віки зневаги, поневіряння, безправности національної, не вмруть українці й далі. Увесь народ не може «перевернутись», хоч і далі будуть калічити його душу в школі. Було колись те саме і в чехів, і в болгар,—та національна свідомість, раз прокинувшись, розкоренилась і дала осяйні наслідки, зробивши ті племена освіченими, здатними до праці для добра народного. Так буде і в нас; хоч по-малу, а таки і в наші ширші круги народні проточується національна свідомість, розуміння свого права й достоїнства.

Сподіваємось, що ні тяжкі циркуляри, ні постанова думської комісії—„інородців“—українців не вб'є.

Треба тільки вчитися в інших „інородців“—працьовитости, пильности й вірности своїм завданням.

ВІСТІ.

Духовні справи:

◆ **Духовний собор.** Є чутка, що ніби-то собор духовенства буде вже напевно в сьому році. Про це клопочеться вище духовенство.

◆ **Дьяківські курси.** В Синоді виробляють нові встанови для нижчих церковних причетників. Хотять зробити так, щоб не допускати на дьяківські, (по письменному—„псаломницькі“), місця таких людей, що не мають на те права. Отже в кожній єпархії буде заведено особливі „причетницькі“ курси; которий псаломщик ті курси скінчить, тому дадуть стихарь і той вже буде служити при церкві.

Найбільш клопочеться протоієрей Восторгов і духовенство московське. Прот. Восторгов—великий прихильник тієї думки, щоб у Росії знов були патріархи.

◆ **Місце для малолітніх злочинців у монастирях.** Міністр судових справ вдавсь до Сноду з проханням, щоб при монастирях, на монастирські кошти, було заведено притулки для неповнолітніх злочинців, бо всі інші притулки сповнені, а на заведення нових нема коштів; через те приходиться містити неповнолітніх злочинців вкупі з дорослими в турмі, а там вони ще більше розпускаються.

Сінод вдавсь до всіх єпископів з проханням висловити свій погляд на це питання.

◆ **Збентеження в вищих школах.** З powodu бридких наклепів Пуришкевича в Державній Думі—між молоддю у вищих школах, столичних і інших, пішло велике збентеження: збираються студенти й студентки тисячами на сходки й висловлюють свій протест і образу. При таких сходках по-де-куди старшину студентську, орударів сходки, було арештовано (в Харькові, в Петерб. й ин.).

В Києві, в політехничному інституті, теж була студентська сходка; постановлено—не вважати на слова Пуришкевича, бо мова таких людей не може бути образою.

◆ **Український студентський гурток.** Рада професорів московського інституту сільського господарства затвердила статут студентського товариства під назвою: „Студенческой агрономической кружокъ по изучению украинскихъ губерній“. Мета того гуртка—досліджувати життя українських губерній з господарського, природничого й громадсько-економічного погляду. Гурток має влаштувати свої читання на українській мові.

◆ **Самозгуба.** В Петербурзі, на Васильовському острові, три молоді дівчини, студентки, сестри Мина й Слава Кальмансон, 18 і 19 літ, і їх товаришка, гімназистка Марія Лурье, 15 літ, дочка мільонера, змовившись між собою, кінчили життя самозгубою.

Сестри Кальмансон жили вкупі, наймаючи гарну кімнату, і ні з ким не зналися, крім гімназистки Лурье, що одвідувала їх мало не що-дня. Ввечері 2 марця Марія Лурье прийшла, як звичайно, до сестер Кальмансон і до-дому більше не повернулась. Її тітка, стурбована довгою відсутністю дівчинки, ранком пішла довідатися до сестер Кальмансонових. Коли вона відчинила двері в їх кімнату, то побачила, що обидві сестри Кальмансонові й Марія Лурье були вже мертві. На столі лежало 15 листів, що дівчата написали перед смертю до своїх батьків та до знайомих. З тих листів виявилось, що на самозгубу дівчата одважились, умовившись між собою; отже вони й отруїлись ціаністим калієм. Дівчата нужди не знали; з їх листів видно, що підставою для самозгубства було незадоволення життям.

◆ **Крадіж вінків у Петропавловському соборі.** В петербурзькому Петропавловському соборі, де поховані всі Російські Царі, починаючи з Петра I, покрадено срібні вінки: 23 тих, що висіли на стовпах в соборі, і 1 вінок, теж срібний, з гробниці царя Петра I. Арештовано 4 душі з військової сторожі в соборі. Виявилось, що вінки покрадено не разом, а частками, й продано скупщикам старизни. Вінок з гробу Петра I знайдено закопанним у землі в околиці петропавловської кріпости.

◆ **Пограбування пошти.** По дорозі в Васильків двоє злочинців напали на пошту, вбили поштальєна, тяжко поранили візника, забрали 5,400 рублів грошей, захопивши поштовий віз з кіньми, і зникли.

◆ **Товариство „Крам“.** Київське губерське присутствіє по справах товариств і спілок не дало дозволу на заснування в Києві українського торгового товариства „Крам“. Товариство це мало на меті відкрити на кооперативній підставі крамницю з відділом українських кустарних виробів.

НА УКРАЇНІ.

Пробування сербського короля в Києві.

Подібно до того, як завітав не так давно до Петербургу царь болгарський, одвідав Росію й король сербський, Петро I. Після пробування й урочистої учти в Петербурзі, король Петро завітав до Києва. Тут теж відбулося урочисте зустрічання його на залізничній станції й шанебне прийняття в городі.

В театрі для короля було поставлено 1-у дію з опери „Жизнь за Царя“ й оперу „Севільський цілюрник“. Король жив у дворці, що в Липках; за 2 дні свого пробування в Києві був у Лаврі й у інших великих церквах київських, опріч того в Музеї і в гімназіях,—1-ій, та Фундуклеєвській.

До короля приходили скласти своє пошанування депутації сербів і сербок, що вчать в Києві. Улиці були прикрашені, у-вечері ілюміновані; по путі, де проїздив король, були великі юрби народу (інтелігенції теж).

◆ **Судова справа Конисського.** В Києві розбірано в окружнім суді справу Олександра Конисського, відомого українського письменника, що одписав свій маєток,—велику бібліотеку й гроші,—українським товариствам та видавництвам в Галичині й на Україні. Вдова Конисського, зараз після смерти його, почала позов, доводячи, що, опріч бібліотеки, все належить їй,—бо вона принесла з собою посаг у скілька десятків тисяч, і через те Конисський не мав права одписувати нікому її грошей; коли-ж він і zostавив заповіт, де говориться про його дар українським товариствам, то сей заповіт було написано тоді, як хворий Конисський був уже не в повнім розумі. Доводячи те, пані К—ка просила суд признати заповіт її мужа не законним. Адвокат з руки пані Конисської доказував божевілля О. Конисського дуже кумедним доводом,—тим, що Конисський був „українофілом“...

Окружний суд одначе ствердив заповіт, признавши його, після допиту свідків,—законним. Але вдова

подає апеляцію далі. Справа тягтиметься, мабуть, ще довго; вже й так тягнеться вона коло 10-ти літ.

◆ „Льох Богдана Хмельницького“. Хлопці з села Суботова, Чигиринського повіту, пасучи скот у полі за селом, знайшли великий підземний ход. Старі діди в Суботові кажуть, що се „льох гетьмана Богдана Хмельницького“.

Через невеличку нору хлопці влізли в льох і знайшли там багато черепків з битої посуду. Кажуть, що льох досить глибокий і довгий; тягнеться він, може, ще й далі, бо перегорожений великими залізними дверима. На весну хлопці знову збираються полізти в льох і як слід його оглянути.

Було-б бажано, щоб не тільки хлопці-пастушки, а й хтось із учених українських докладно розвідався про той льох. Власне Суботів був оселею Богдана Хмельницького, то можливо, що той льох зроблено за його гетьманування; а може бутн, що підземний ход належить і до часів ще давніших.

Петро Дорошенко.

(З поеми „Орлове тіздо“).

Що там у гетманському замку за збори,
І жваві, і разом смутні?

Чі мають кого виражать у дорогу,

Чі будуть виносити кого у труні?

Так! має господарь, Петро Дорошенко,

В далеку, далеку дорогу рушать,

З своїм Чигирином на віки прощатись,

На вічні віки його покидать.

Московське вже військо у замку міститься,

Усюди чужая лунає вже річ,

Стоїть над душею московський боярин,

Щоб їхав Петро, поки зайде ся ніч.

І виїде він. Уже пакуються скрині.

Остатня, остатня година біжить...

Метушаться всюди, приходять родина,

Прощається, сльозами дорогу скропить.

Окрім стоїть край вікна Дорошенко,

Із замку на свій Чигирин він глядить.

Прощай, Чигирине!.. Із серця мов рине

Гарячая кров, як згадає Петро,

Що взяті опрощання з тобою він мусить,

Що зараз його одвезуть за Дніпро!

— „Розстаться на віки з тобою, Чигирине!“—

Мовляє Петро у скорботі тяжкій:—

„В тобі я вродився, в тобі я хрестився,

Дитячі літа в родині своїй

Я тут провадив... Хороші літа!

І знов повернувся до тебе юнаком,

Як серце у грудях одвагою билось,

Як вперше почув я себе козаком!

І слава чигиринська, Богданова, душу

Мені надихнула величним огнем

І сміливі думи мені навійнула.

О, думка летіла крилатим конем,

До слави, величності,—думка облудна!

Ні й, а ні ті, мій Чигирине святий,

При їй не зоставсь, при тій славі величній...

Не жаль би було, коли-б і лиш такий

Бездольний на світ уродивсь, Чигирине!

А тож і тебе, як мене, узяли

Тепера і гордеє чоло розбили...

І стяг наш козяцький до долу зняли!

Прощай, Чигирине!—колишній твій гетьман

В тебе опрощання остатнє бере!

Укупі з тобою ми слави дознали,

І слава та наша—укупі умре“.

Приходить Петро у світлицю й поглянув,

Хто вірний зостався ще пану свому,

Хто ще не боїться прихильним зостаться,

Шанобу остатню оддати йому!..

Ох, мало прихильних тих друзів, так мало!

Та дяку тим більшу серце складало...

Ну, треба збираться!.. вже сонце низенько...

Пійти-ж із матусею слово сказати,

Ще там, в самотині, бо потім оступлять...

Ох, тяжко остатнє те слово подати!..

Прийшов же Петро і матусі в обійма

Упав, у ті щільні обійма, гіркі;

Лиш чутно одно: „моя ненечко рідна“!..

Та чути ридання Петрові тяжкі.

Вся мўка важкая, що душу гнітила,

Весь жаль, що у серці давно він носив,—

Од всіх заховавши, чужих і найближчих,—

Тепера Петро у сльозах отих лив,

На матернім лоні. З тих пор, як матусі

Колись висловляв він дитячі жалі,

Не плакали очі козаці. Тепера-ж

І знову йому, як дитині малій,

Прийшлося заплакати, до ньєнки припавши...

І плакав Петро, не спиняючи сліз,

Неначе потік той у змучене серце

Якесь-то полєхшення жалю приніс.

— Матусю!—промовив Петро,—Вам занадто

Достанеться тяжко отут пробувати...

Ви може-б схотіли укупі зо мною—

У Сосницю, мамо, тепер мандрувать?..

— Що кажеш ти, сину мій? лéхше там буде?
 Побачить, як будеш між людом іти
 Не першим в громаді, а може—последнім,
 І бачить, як жáлем тим мучишся ти?
 О, краще мені в самотіні труждатися,
 Не бáчить тебе! так, не бачить тебе!—
 Од марного світа замкнись в манастірі
 І серцю своєму знайду я покій.
 В молінню що-деннім благати я буду
 Стражденного Спаса, щоб він в небесах
 Життя безпечальне для тебе зготовав
 За муку земную, за жаль по трудах.
 Прощай, мій гетьмане! прощай, мій Петрусо!..

І руки безсилі старечі свої
 Спускать почала і на землю упала:
 Зомлілю люди забрали її..

На двірі Петро вже, він збрую ясну
 Коневі своєму, своїми руками,
 Надіти бажає,—чі шану-ж йому
 Такую не варто на с́ей час воздати?—
 Товаришем вірним для гетьмана був,
 Не зрадив ніколи! І пестить ту гриву
 Коневі своєму Петро. І почув
 Немов його думи той кінь вороненький,
 Потиху заржав і до долу спустив
 Свою довгогривую шию гнучкою,
 І тихо конитом об землю він бив..

Виходять, сажають гетьманшу у півсз,
 Сідає Петро на свого коня.
 Заплакала челядь і чуло мовляє:
 „Хай бог вас провадить, хай бог сохрания“!..

За брамою замку поспільство зібралось,
 Видніє і свита, й козацький жупан,—
 Таки-ж виїздить не-аби хто з Чигрина:
 Таки-ж од'їзжає—колишній гетьман!
 І шапки здімає той люд чигиринський,
 Висо́ко здімає, махає й гука..
 І бачить Петро, у гурті, біля шляху,
 Чіясь то найвище знялася рука.
 Старий то кобзарь—однією рукою
 Висо́ко знайому кобзу трима,
 Другою-ж по струнах він б́є і остáтню
 Гетьманові пісню у-голос співа.

Отак між козацтвом, все побіч гетьмана,
 Кобзарь поступає і кобзу несе;
 Не чуть, що співає, лиш кобза голосить,
 Мовляє і жаль, і розвагу, і—все!..

* * *

Два роки минуло. В холодній чужині
 Живе-пробува Дорошенко гетьман.

Далеко в московськiм краю на заслання—
 Живе чигиринський колишній той пан..

В кімнаті, на ліжку, лежить Дорошенко.
 Він хворий був тяжко, й тепер не зовсім
 Лихая хвороба його полишила,—
 Не чує він сили у тілі своїм.

Край його в ногах його мила дружина—
 Даремне ховає свій погляд смутний.
 Даремне! Петро пак і сам тее знає,
 Який він зробився змарнілий, страшний.

— Ох, так мені нудно! ох, так мені трудно!..

Мовляє слабий Дорошенко,—які
 Важкі мені сні тепер сняться: то мов-би
 Мене оточають мої козаки,
 Мої чигиринці, орли мої дужі!
 І мов-би лечу з булавою в руках
 Вперед, лиш мій замок біліє здалека!..

То сниться мені, що іду в кайданах..

— Е, годі, мій пане!—мовляє дружина,

Що—сні! то—мара!.. Ось ходи лишень ти,—
 Посидиш на дворі, на вільнім повітрі!—

Так мовить дружина й береться вести
 На ганок Петра і на лавці сажає..

— Ось глянь на свій ясені!—і вітку малу

Від дерева ломить дружина й Петрові
 На ганок приносить, на розгляд йому.
 Поглянув Петро й покивав головою:

— Замерз!.. не прийнявся мій ясені!.. шкода!

Ні що не ведеться мені!.. що-ж робити!..

Ет! навіть не треба б нам того труда,—

Садить щось таке.. от, так себе дуриш!

Неначе-б „оселя“ якась-то своя..

Та що-ж! як людина збирається вмерти—

І то погадає: „яка то моя

Труна тая буде“! От знаєш, як в пісні:

„Зроби мені, брате, з клен-древа труну!“...
 Послухай, Фросино, якеє ти древо

Посадиш мені, як на віки засну

У темній могилі?.. Тернину колючу?

— Ой, пане!.. все думка страшна в тебе та!..

— Страшна? ні, я страху не маю!

Одно мене журить, жалем обгорта,

Що тут доведеться конать, в москiвщині!..

Землею московською серце накрить!..

Говорить Петро і не бачить, що мила,—

Мовчазна, умита сльозами сидить.

— Веди мене в хату, щось сонце не гріє!—

Підвівся Петро, та й на місці він став.

Побачив, що в двір, у нові ворота

Якийсь несподіваний гість уї́жає.

Злізає... на шапці вершок червоніє...
 Козацький жупан!.. Ні, Петро не діжде,
 Не може діждати, поки гість той надійде,
 Він сам, весь тремтючи, на зустріч іде,
 До сивого діда у синім жупані.

І голосно скрикнув, на груди упав
 Петро осаулу своєму з Чигрина.

— Мій друже!.. ти звідки?!.. Мій друже!—мовляв

І довго з старим обіймавсь, цілувався,
 А далі за руку, до хати його
 Повів із Фросиною й мовив до неї:

— Ну, пані, шукай-же у себе чого,
 Чим мала-б ти гостя такого вітати!!
 Ой, гость—дорогий!.. дорогий!. Роскажи-ж,
 Мій друже, яким се ти побитом тута?..
 Ти з дому?.. з Чигрину?.. Ну, що-ж там? кажи-ж!..

— Стрідай, пане гетьмане! все роскажу я!
 Хоч правду сказавши, нема-що мовлять:
 Паскудство самеє у нас, більш нічого...
 Неслава сама! не хотів-би й казати!
 Хай потім про все доведу... а тепера
 Ось на тобі щось від матусі,—отут
 Вона все зв'язала. Бери, роздивляйся!—

І руки Петрові гостинець беруть,
 Що гость подає йому з торби своєї.
 От, перше усього—сорочка якась,
 Гаптована, гарна, і хрест кипарисний,
 Дивний такий... потім у хустці знайшлась—
 Рука затремтіла Петрова, знайшовши
 Чималу грудку землі... Осьде й лист,
 Від неньки, черниці тієї Митродори...
 Здавен вона має в писанню той хист.
 Бере, розгортає Петро те писання—
 І матерні наче обійма йому
 Розкрились. Чита-ж він ту неньчину мову:

„Мій сину коханий! Тобі одному
 Те звісно, як вельми тебе я кохала
 З маленьства твого і до літ як прийшов.
 Кохаю й тепера тебе, хоч для Бога
 Найбільшу мусимо мати любов.
 То-ж серце моє приболіло, коли я,
 Гочула, що дуже хворівш тепер,
 Однак милосердного Бога прохала,
 Щоб він тобі двері небесні одпер,
 Туди, „де немає ні сліз, ні зітхання,—
 Життя безконечне саме настає“.
 Прийми-ж ти, мій сину, мої подарунки,
 І благословенство при тому моє:
 Сорочка—то матерніх рук щира праця,
 А хрест кипарисний—з Афона гори;

А грудка землі—то рідна, чигиринська,
 Узята у батька твогого в дворі.
 Ти дару сього не лякайся: із землі нас
 Господь сотворив і у землю підем;
 Душа тільки наша, безсмертна, довічна,
 Полине до бога, в небесний едем.
 Ти знаєш звичай, як в чужую країну
 Іде хто-небудь, то своєї землі
 Бере він крихтину з собою, щоб з нею
 Смиренніє кості його полягли.
 Земля ця єсть тричі святая для тебе,—
 На неї лилася земляцькая кров,
 Лилась безневинне, за правду святую,
 За ревну до рідного краю любов.
 Хай буде ся батьківська, рідна крихтина
 З тобою, мій сину, коханий Петро!
 Амінь. Хай з тобою на вік пробуває
 Господня ласка й можливе добро.
 Прощай-же, мій сину, я буду благи
 Святую Пречисту, щоб нам як хутній
 Отам довелось пострічатись, по смерті,
 У іншому мирі, в оселі святій“.

Прочитаний лист у Петра на колінах,
 Уста його жалем гірким запеклись,
 Дививсь він на лист, на дарунки від неньки,
 І сльози на рідную землю лились...

Олена Пчілка.

Поема „Орлове Гніздо“ написана давно, але не
 друкована ні-де (лише читана була якось у літератцкім
 гурті в Києві). Пізніше я переробила сю поему в драму,
 з тією-ж самою назвою „Орлове Гніздо“. Хоч не маю
 надії, щоб драму мою grano на сцені,—бо досягти то-
 го дуже трудно, з різних причин,—але надрукую її в
 „Рідн. Краю“, як попросторішає.

Подавана тут частина з поеми приходить до
 того часу, як московський боярин Ромодановскій з
 своїм військом,—узавши до помочі ще й лівобережного
 гетьмана Самойловича,—оружною силою взяв „Орлове
 гніздо“ Чигирин під свою владу, а чигиринського обо-
 ронця, правобережного гетьмана, Петра Дорошенка,—
 в полон. Дорошенка одвезено перше в Чернигівщину,
 а потім у Московщину,—там гетьман Петро й помер,
 у глухому селі Ярополчім, (московської губернії).

О. П.

Глиняні вироби полтавських гончарів (в м.ст. Опішні, миргородського повіту).
Збіранка Олени Пчілки*).

Ескізи.

(З життя на селі).

(Кінець).

Химка зненацька глянула на сусідський двір; там серед густого саду стояла маленька стара хатина.

— Е, піду хоч до Марини. Може, що розкаже,—подумала Химка і тільки хотіла рушити до сусід, як побачила, що Василь, Парасчин чоловік, виїхав возом з повітки. „Чи не поїде, часом, до скирти, красти сіна!.. Я вже примічаю, що як посилають його возом на село, то неодмінно їде через малі ворота поуз скирту й там набира нашого сіна своїй телиці“.

Василь справді—повернув коняку, поїхав ліворуч і зник за скиртами. Химка прожогом ускочила в хату і, викликавши батька, сказала йому про свої спостереження.

Василь же, заїхавши за скирту, спинив коняку і зскочив з воза. Потім, оглядаючись на всі боки, на-смикав яко мога швидче сіна і, взявши оберемок, по-ніс до воза. Коли він це все робив, йому було страшно і його гнітило пониження, що роз'ятрювало в душі злість. Він знав, що красти погано, але разом з тим думав, чого йому доводиться, день і ніч робивши, все таки красти в того, хто так не працює, але може не

красти. Часами йому навіть здавалось, що Лаврін винен перед ним за те, що він у його краде.

— А що то ти, Василю, робиш? Навіщо то ти сіно береш?

— Я... я... підслати трошки... а то... твердо...

У Василя затремтіли руки й побіліло лице, а гострий жах стиснув серце.

— Який пан! Йому треба, щоб було мняєнько сидіти! Бач, як розжирувався на моєму добрі! Я вже давно примічаю, що ти моїм сіном та свою телицю годуєш. Як ще раз побачу, то геть з моєї хати! Я тепер тебе прикручу! Минулася та воля, як ви, злидні, думали в нас все дурно забрати! Знаю, і ти заїхав на мої десятинки! Еге! Я тобі пригадаю „свободу“, як посажу тебе в тюрму! Минулося ваше!

Василь стояв перед Лавроном у нещасній поставі, зігнувши спину і повісивши руки; тільки очі все більше й більше блищали. Пекельна злість душила його, але він не наслідювався сказати слова, ні підняти голови, ні випростати згнуту спину, щоб ще більш не розгнівати хазяїна.

Сказавши все, що хотілось, Лаврін вернувся в хату до гостей.

Химка знову вискочила на горід, в одну мить була в сусідському дворі—і, розкиляючи гнучке безлисте вишневе віття, попрямувала до хати. Не встигла

*) Розправа з поводу сих виробів буде в ч. 40 „Рід. Краю“

пройти й половини садка, як зупинилася, бо побачила під грушею, на колоді, дівочу постать, що сиділа схиливши головою на руку.

— Он де ти, Марино! Здорова була!—привіталася Химка й собі сіла на колоді, цікаво придивляючись до Марининого обличчя.

Марина була тоненька, надзвичайно делікатна й гарнісінька дівчина, чепурна мов лялька, з маленькими білими рученятами і важкою косою. Обличчя її мало вираз суму й туги та якоюсь втриманою й безнадійною жадоби, наче її кликало життя, а вона не могла йти за ним, бо її не пускало щось гидке, нависне.

— А що?.. як?.. Цікаво спитала Химка.

— Що?—і собі спитала, роздратовано, Марина.

— Ходила до Крамаренка?—Химка мов уп'ялася в Маринине обличчя блискучими очима.

— Ні.

— Чому?..

— Не кликав.

— А я чула, ніби то він погодився з жінкою...

— Марина так і схопилась.

— Ну-у!..—аж просичала вона,—цього не буде! Од мене не одкрутиться! Ні, ні!

— А що-ж ти зробиш?

— А там уже побаче!

— Чи він тобі й не бридкий?

— Ох, який бридкий! Так іноді-б і задушила, як гадину! Ногами-б затоптала!..

— Так за те багатий.

— То-то-ж і є!—Маринин голос якось по дитячому впав і вона похилила голову.

— А не боїшся, що, бува, буде дитина?..

— Геть! Годі! Мені й так на світ не хочеться дивитись!

Химка нічого не сказала. Стала розглядати Марину і уявляти, як її милує старий, ситий Крамаренко, яке в його вилискувате обличчя, та товсті губи, наче шматки сирого м'яса, які вирячені очі й рідке волосся на тім'ї... Проти волі, Химчині уста склалися так, мов би вона бачила щось таке, що аж нудило від його і разом з тим було й цікаво дивитись.

— А мені батько й мати не дозволяють до тебе ходити... Це я нишком втекла... Спокійно сказала Химка, добре розуміючи, що картає подругу.

— Та вже-ж пак!—злісно відказала Марина,—я-ж полюбовниця, та ще й жонатого! Всі на м не скося поглядають... глузують... Краще-б не глузували, а дали грошей, то тоді-б мені не треба було ставати такою... мучитись так... А вони ще й самі мучать! Гидко мені!.. думають, мені радість із тією старою жабою?.. Ух!!

— А він тебе дуже цілує?..

— Геть, не нагадуй!

— Так може-б тобі було краще, коли-б справді покинув?

Марина знову приникла й розбитим голосом відказала:

— А що тоді я робитиму? Та мене-ж мати живцем з'їдять! Оце не посилає по мене Крамаренко, так уже й починають дорікати, що до роботи не годяща, а тільки дурно хліб їм... А й правда, що негодяща я до важкої роботи... Хіба я винна...

— Зовсім нема в тебе здоров'я. От хоч би подивиться на тебе—й на мене... Куди! Твоя мати знала, що робила, як наймала тебе до Крамаренка; знала, що він до дівчат ласий і що ти йому сподобаєшся..

— Та вже-ж і обридли мені мати! То того в його попроси, то сього! То борошна, то сахарю, то грошей.. Одно проси, проси, та не настачись! Тепер, бач, щоб їм що-дня чай пити, та й з булкою. А мені за це он як доводиться!..

— І тобі-ж добре. Тепер і ти їси ласо і одягає він тебе добре...

— А мені що з цього? Адже мені між люде хоч і не показуйся! Хай вишні дивляться, чи що?!

— Чому тебе мати не віддала до кращого та до молодшого?

— Бо не було.

— А в Сілецьке до контроліра? Той все таки молодший, та й з лиця не такий же поганий.

— Там уже є.

Химка вмовкла; згодом сказала:

— А до мене вчитель залицяється.

— Учитель? А ти що?—Марина заздрітно глянула на товаришку.

— Ну, а я що?.. Нічого! Нехай залицяється!.. Та, правду сказавши, він і залицятися не вміє, а так видно, що я йому до вподоби. Балакати з дівчатами не вміє, не то що вже там жартувати... Знаєш і за руку мене не насміє взяти!.. Колись дав книжки читати... На чорта вони мені? Я їх і не читала, а так вони собі валялися в нас, поки батько не взяли та не однесли. Боялись, щоб часом як небудь не замазалися. Невелика-б і шкода була! Хоч би палітурки добрі, а то самий папірчик. Якись поганенькі книжки.

— А що-ж то вчитель дума? Чи він навспражки?..

— Сватати, мабуть, дума. Він же зна, що я не яка небудь... Я не така!—з пихою вимовила Химка, не зважаючи на Марину.

— Тобі можна пишатись!.. Добре багатим!—крізь зуби зауважила Марина, але Химка наче не чула і казала далі:

— Нехай свата, так піду. Не хочу бути за простим, а за паничем. Коли-ж за вчителя не піду, то знайду іншого, а таки буду за паном. Просте життя мені не до-вподоби: все роби та хазяйнуй, а в пана—яке хазяйнування? Тільки наливай чай та прибірайся!—А потім додала безсоромно-непутящим тоном:—той учитель парубок не поганий, здоровий. Не те, що твій дід Крамаренко.

Марина сиділа пригнічена заздрощами й безсиллям. В цю мить вона ненавиділа Химку за те, що та багата і що через це може не коритися огидним пестошам Крамаренковим і може одружитися з молодим, хорошим парубком.

Рипнула хвіртка і хтось увійшов у двір. З хати вийшла Маринина мати. Той, хто прийшов, побалакав з нею і незабаром пішов геть.

— Марино! Йди лиш сюди!—гукнула мати. Марина підвелась і рушила до матері.

— Ось тобі Крамаренко пише листя. Гнат каже, що він не був дома, їздив по крам.

Марина взяла записку і, придивляючись у півтемряві, прочитала її. Крамаренко кликав на стрівання в гай.

Марину аж занудило.

— А що він тобі пише?—Цікаво спитала мати. Очі в неї стали запопадливо блищати, наче вона думала про віщось ласе, а на устах з'явилася усмішка, трохи що не підслеслива.

— Пише, щоб вийшла.

— От і добре! Слава Богу! А то я вже боялась, щоб яка інша не підлізла. Так ти, Маринко, попрохай у його крупчастого борошенця та сахарю... та шматок сала і...

— Та буде вже на цей раз!—одрізала Марина:—продали дочку, та й радієте, що можете ласувати!

— А що мені з тобою, дохляко, було робити?—люто крикнула мати:—ти-ж до роботи не годяща! У мене вас три,—як я одна всіх годуватиму?! Батенько навів вас, та й вмер, покинувши мене саму бідувати з вами! Все життя робила як проклята! Думаєш, солодкий той чесний заробіток? Дурна я була з молодю, тепер на старість каюся! Сама голодувала, дітей морила, чорт його зна чого! Тепер розумнішою стала. Чесними можна бути тільки багатим, а не нам злидням. А ти-б що робила? Може заміж думала? Так бідному треба робітниця, а багатому багатства, а ти дохла й старчиця!

Марина повернулась і пішла в садок. У душі в неї кипів гнів проти матері й проти тих, кому не треба продаватися.

— А що там таке?—спитала Химка, коли Марина наблизилась до неї.

— „Що“! „що“!—Од Крамаренка!..

Химка весело зареготалась і їй стало втішно та любо, що їй не треба йти до старого та бридкого, а можна піти до молодого та гарного.

— А щоб тобі світа не діждати, як тобі смішно з мене!—подумала Марина.

— Треба мені йти, а то ще наші довідаються, де я. Бувай здорова!

Химка пішла геть, швидкою, певною ходою і коли проходила під низьким вишневим віттям, то нахилила свій стан, що був гнучкий, як молода билинка; і у всіх її рухах були—молодість, здоров'я, сила та певність.

Надія Нибальчич.

Шевченківський вечір Київської „Просвіти“.

Про сей вечір, влаштований „Просвітою“ в театрі давнішого Общества Грамотности, мало сказати, що він удався,—він удався надзвичайно. Не вважаючи на те, що в програмі вечера не було нічого нового,—ще ні-де не сп'яного й не проказуваного,—виконання було таке хороше, що вечір залишив найкраще вражіння. Звичайне, говоримо про *зачаєме* вражіння, бо, природна річ, що було й де-що трохи слабкувате й навіть недоречне; але більшість номерів так счарувала увагу слухача, що по-за ними хотілося вибачити де-які хиби.

Найперше всього чудове вражіння зробила вступна промова пані Л. Старицької-Черняхівської, про значіння для українців Шевченка, яко глибоко-народного й ідейного поета. Здається, тема стара, відома, але промовниця потрапила надать тій темі великої глибини й показного освітлення. Гарне й красномовне було саме висловлення. Отже промова пані Черняхівської зірвала гучну хвалу з рук захопленої громади. Промовницю викликали скілька раз, щоб їй подякувати.

Потім розсунулась завіса—і в'явилось прехороше погруддя Кобзареве, а перед ним і поруч з ним—величезний поєднаний хор, жіночий і чоловіцький, (просвітянський і товариства Садовського). Залунали смутні згуки „маршу“, відомого, та завжди милого для нашої слухачої громади („Вмер батько наш“,— слова Лесі Українки, музика—Миколи Лисенка) Вийшло надто гарно! Дуже мальовничу й показну картину дало й те, що така сила людей була в українськiм убранню.

Далі співав кобзарь Кучеренко (спів на смерть Шевченка й народню пісню про Саву Чалого). Виходили й інші поодинокі співці та декламатори.

Цілу бурю плескоту зірвав М. Кропивницький, ледве уявившись на кону. Довгий час не давано йому й почати,—все вітали, вітали без кінця... А як далі показав він „Думи мої“, та ще потім „Холодний яр“, то привів громаду до найбільшої втіхи! Це справді було широко-мистецьке виконання. Се було, (особливо в 2-м віршові), навіть не декламація, а немов драматичний монолог, благородної простоти й високо-внеслого, але такого щирого чуття!

Із співців-солистів де-хто співав слабкувато; визначився лише Карлашов, оперний співець-українець, що так показливо й з великим тямком проспівав скілька романсів Лисенкових на слова Шевченкові.

Гарнесенько проспівала пані Тарасевичова дві волинські пісні,—прямо перенісши думку слухачів на волинське, або й яке інше українське село... Пісні прості, не з числа „ефектних“, але вони подолали багатого, власне тєю своєю простістю. „Ой у полі коршомонь а“... Співачка дбала про те, щоб співають скільки мога ближче до селянського способу співання—і се мало в собі особлисту красу. Тільки треба артистці вимовляти виразніше зміст, бо в першій пісні не всі слова можна було розібрати. За те з другої пісні, (її співають при „обжинках“) у мене і досі брентить в думці і мелодія й слова:

„Ой літає соколонько
По полю,
Заганяє челядоньку
До-дому-у“!..

Гарна річ! І спасибі пані співачці, що вона ту пісеньку проспівала, та ще й зазначила в програмі, що пісні були—*волинські* (бо є багато несвідомих людей, що зовсім не знають про українську вдачу волинського краю, та ще й торочать бог зна-що! Нехай би вони послухали волинських пісень!..

Майстерно, розкішно співав у обох розділах концерту—студентський хор, під орудою п. Кошица. Такого співу вже й давно не чуто! Щось надзвичайне! Перше всього—гарні, свіжі голоси (не те, що ті замучені „професійні“ хори!). Та й „віучку“ чудову має той хор: згуки то підіймаються, то опускаються хвилею, як один голос, ллються зграйними оксамитними тонами, часом лунають заміраючи десь далеко, як орган у просторому храмі. Прямо честь і слава п. Кошицові, що він утворив такий хор!

Отже коли були такі прекрасні речі в концерті, то й не дивно, що вечер „Просвіти“ надто сподобався громаді.

Однак, що добре, то добре, але що й поганенько, то й про те слід сказати (бо може-ж таки воно до

чого здається на час прийдешній). „Паки і паки“ приходить нам казати, що коли українці вряжають свій поважний вечер (без танців і балалайок), то *повинні* требувать—хоч і від „оперних“ артистів та артисток, щоб вони не співали „на bis“ дурниць і тим не псували програми. А то й тут оперна пані Воронець не втерпіла й заспівала таки тієї—„Ох, мамо, мамо, мамо, полоскалася“!.. Дивно, як се артистки досі не можуть зрозуміть, що зовсім не подоба співать, особливо на поважних вечерах, сей псевдо-народній і навіть непристойний романс! Тільки завдають сорому орударям концерту!

Кажуть, „не зтягнеш же з кону, як воно вже співає“! Але-ж прямо таки можна потребувать, щоб артисти казали наперед, що вони мають співать на bis—і коли се має бути що-ь не відповідне, то не повинні орударі дозволити псувать програму.

Не слід би теж запрошувать на поважні українські вечери таких артисток, як скрипачка Берта Болотинська. Грає вона завжди добре (хоч трохи холодно), але завжди видно, що се номер „совсімъ изъ другой оперы“,—такий, що з Україною нічогосінько спільного не має! Артистка-чужинка немов-би нехтує тим, *хто* її запросив і *де* її слухають. По що таких кликать?.. Казав де-хто, що й „Коломийку“ проспівав студентський хор не до-речі: веселу річ—між „Іваном Гусом“ і „Заповітом“... Але та коломийка була—широ народня пісня і така гарна (якась ново-роз'учена), співано її так чудово, що... не маємо сили гніватись за її виконання! Тим більше, що „веселість“ всіх коломийок—особлива: чи не брентить у всякій коломийці все та сама глибока „жура“? і рветься вона з-під тих веселих згуків, що хотять заглушити її!..

Отаким був „великий“ Шевченківський вечер у Києві, вечер „Просвіти“. По-за вказаними хибами, вечер був такий гарний, що за його можна висловити велику подяку тім, хто причинився до його влаштування й успіху!

О. Пчілка.

Білоруська вечірка.

(Лист).

У Вільні, 12 лютого сього року, відбулась у помешканні Віленського залізно-дорожнього кружка, дуже цікава перша білоруська вечірка. Та вечірка так вдалась, що навіть і сами орударі її того не сподівались!

Було виконано по білоруському „По ревізії“ д. Кропивницького,—переклад з української мови на білоруську, навіть ще й не друкований. Переклад досить

добрий; може й єсть у йому де-які невеличкі хиби, та в виконанню артистів—дрібниці мало були помітні.

Грали охочі артисти з білорусів. Артистів, як і всіх співробітників вечірки, публика щиро приймала, зацікавившись найпаче співами й танцями білоруськими.

Співали пісні народні: 1) „Чаму ж мне ня пець“... 2) „Ох, ты дуй“... 3) „Гусі“... 4) „Дый куды-ж ты, дуб зялены“... 5) „Падушечка“... і 6) „Баба ракі варыла“... Хором керував д. Роговський, місцевий талановитий композитор. Пісні виконувались по двічі й по тричі. Публика потребувала ще й ще... Між іншими піснями, хор виконав любиму пісню, неначе б то гімн білоруський, — слова Янука Купалы, музика—того-ж Роговського.

Слова тієї пісні такі:

1) „А хто там ідзе, а хто там ідзе
У вагроністай такой грамадзе?
— Беларусь.

2) А што яны нясуць на худых плечах,
На у лапцях нагах, на ў крыві руках?
— Сваю криўду.

3) А каму нясуць гэту крыўду усю,
А куды нясуць на паказ сваю?
— На съвет целы.

4) А хто гэта їх, не адзін мільлён,
Крыўду несць навучыў, разбудзіў їх сон?
— Беда, горе.

5) А чаго-ж, чаго захацелось ім,
Пагарджаным век, ім сьляпым, глухім?
— Людзьмі звацца.

(Пісню цю видано окроім виданням під такою назвою: „А хто там ідзе?“—Словы Янука Купалы. Музыка Л. М. Рогоўскаго. № 15. Выданьне „Нашае Нівы“. Вільня. 1910 г., цэна 10 к.).

Публиці той спів сподобався. Всі уважно прислухались до того співу, що виявляв бажання білорусів заявити світові про свої права.

Після співу, у III-му розділі, були білоруські сільські танці; танцьовано їх у простій білій білоруській одежі.

Танці були такі: „юрка“, „лявоніха“ і „мяцеліца“. Публика не жалувала танцюристів, а все гукала—„ще“ й „ще“!.. І знов музики грали, знов танцювали й танцювали...

Як усе скінчилось по програмі, почалися всякі інші танці. Але далі танцювали таки знов білоруських танців. Дуже втішно вийшло, як усі,—хто й умів, а хто не тільки що й не вмів, а навіть зроду й не бачив, як то воно танцюється ота „лявоніха“,—танцювали й „лявоніху“, й „юрку“, й „метелицю“. Білоруська

одежа перемішалася з німецькою... Біла одежа білоруська робила цікаве й гарне вражіння.

Дуже добре було, гарна на славу вечірка вдалась! Людей, що зацікавились нею, назбиралось дуже багато; не мало пішло до-дому від каси, не добувши місця.— Чутка є, що будуть і ще такі вечірки. Бажаємо-ж і дальшого успіху тому гурткові, тим людям, що заходились коло цікавих білоруських вечірок.

Вільня, 1910 р. 3 марця.

Д. Б.

Роберт Оуен та початок кооперації *).

Не вважаючи на те, що за останні часи кооперативна справа значно поширюється на Україні, ми зовсім мало дбаємо, щоб у простих лекціях або книжечках познайомити людей, що нею користуються, з тею широкою кооперативною течією, та з першими провідниками її,—серед них-же визначне місце займає англійській діяч, Роберт Оуен.

Роберт Оуен був першим кооператором в Англії, але ще більш ваги має те, що він належав до перших провідників соціальної науки в житті і скористувався кооперативами яко єдиною можливою тоді формою за для практичного вжитку соціальних ідей.

До року 1832 вся система, що зветься тепер „соціалізмом“, мала ім'я „оуенизм“; се одно показує значіння в цій течії Роберта Оуена.

Родився Оуен в 1771 р., майже в той час, коли завівся в Англії промисловий, індустріальний, порядок. Дивлячись в далеку минувшину, здається, що доля навмисне послала цю людину, щоб урівняти вплив на становище робочих машинної промисловоти, той шкодливий вплив, що з перших же кроків народження машинної промисловоти досяг великої міри.

Коли простежити за надзвичайним ростом та розвитком духовних сил Оуена з одного боку і розвитком та поступом індустрії, фабричної промисловоти, з другого, то впаде в око якась залежність одного від другого: дійсно, коли Оуен, людина без всякої теоретичної освіти, в 19 літ вже був здатний до орудування бумагопрядильною фабрикою з 500 душами робітників, він мав перед собою теж дужого ворога—індустрію і зараз же покликав того ворога на герць.

*) *Джерела: Dolléans—Robert Owen. Добролюбов—Роб. Оуен и его попытки обществ реформ. Волкова—Роберт Оуен. Каменский—Роберт Оуен, его жизнь и общ. деятельность. Роб Оуен—Объ образовании челоуѣч характера. Саджерс—Исторія труда и заработной платы въ Англіи съ XII по XIX вѣкъ Вебб.—Соціализм.*

Цікаво, що за це взявся власне Роберт Оуен,— дарма-що той же самий ворог, фабрика, допоміг йому стати багатирем, і він міг-би на далі, як звичайно буває, дбати тільки про свої власні справи й потреби. Але-ж річ у тім, що Оуен мав надзвичайно благородну вдачу, мав велику любов до людей, до того ж мав велику ретельність, був надзвичайно щирий і працьовитий чоловік. І через те Оуен все своє життя поклав на боротьбу за щастя робітників.

Перше за все він почав здійснювати всі свої заміри на своїй власній фабриці в Нью-Ленарку, (New-Lenark), в Шотландії. Ту фабрику він вкупі з деякими спільниками купив за 600,000 карб. Фабрика була перед тим у страшенному занепаді. Тут працювало крім 2,000 дорослих ще біля 500 душ дітей. Всі робочі не були поєднані між собою, були забиті тяжкими умовами життя. І ось перш за все Оуен підняв робочу плату, далі збудував гарне помешкання і наймав його робітникам за дуже малу ціну; потім завів свої власні склади та крамниці, щоб не давати наживатись хижим крамарям, збудував їдальню і скоротив робочій день до 10¹/₂ годин, (в той час, коли всюди робили по 15 та 16 годин на добу); для розваги-ж робітників у вільний час—завів книгозбірню, читальню і всякі музичні та інші громадські зібрання. Але найбільш звертав він уваги на дітей, бо з них він мав зробити громадян „нової громади“, „нового світа“; Оуенові думалось, що вони напевно будуть хорошими людьми, коли поставити їх в добрі умови життя. Дбати про ці умови й було метою всього його життя, бо через це він бачив в будучині здійснення своїх ідей.

І ось серед Нью-Ленарської колонії зростає величезний будинок, що міг вмістити 400 душ дітей. Тут були „ясли“, дитячий сад, школи для робітницьких дітей (від 4-х до 10 літ), але кожна родина могла залишити дитину, щоб вона могла вчитися й далі. Вчіння йшло по способові Ланкастера та Біля, себ-то по способах тодішнього часу. Цікаво, що в школах Нью-Ленарських не вчили закону божого; так було через те, що серед робітників було велике число сектантів, і з учіння про віру могли-б виходити всілякі непорозуміння та сварки. Кожна родина сама дбала про релігійне виховання своєї дитини.

Нема чого казати, що всі поліпшення в житті робітників дуже добре відбилися на справах Нью-Ленарської фабрики; за кілька років її вже оцінювано в 1 мил. карб., а в 1809 р. крім процентів фабрика давала ще 320 тис. прибутку. А через те побільшала й слава Р. Оуена та його ідей, а далі поширилась і загальна освіта народня в Англії. Нью-Ленарком почали

цікавитись. Син Оуеновий каже, що за 10 років приїздило туди біля 20 тис. всякого стану людей, не виключаючи й коронованих особ. Побував там і царь російський Миколай I, що був тоді ще наслідником; він ознайомився, до дрібниці, з фабрикою і запрошував Оуена до Росії, щоб заснувати і в Росії щось подібне. З Оуеном стали пріятелювати всілякі люде видатного стану і це стало в великій пригоді за для здійснення тих намічених Оуеном кращих перемін у робітницькому житті. І ось коли закон 1802 року був виданий парламентом тільки з почуття самооборони, закон 1818 р. пройшов цілком під впливом Оуеновим. Перший закон торкався дітей з робочих притулків і з'явився дякуючи тим страшним пошестям на дітей, що вжахнули самих членів парламента; вони боялись, що пошесть ця може завітати і до їх власних дітей. І ось вийшли встанови, щоб двічі на рік дітячі помешкання мазали вапном, потім провітрювали; робота в-ночі була заборонена зовсім, а робота в день обмежувалась тільки 12-ю годинами.

Закон 1818 р. торкався вже дітей робітницьких родин. Він обмежував дитячу працю 10-ма годинами, забороняв працювати на фабриці дітям менш 10 літ. Але заміри Оуенові були далеко ширші, і він намітив ще такі переміни: заснування хліборобсько-промислових колоній, виховання всіх дітей бідних людей, відкриття семинарій. І ось, щоб провести в життя все те, він хотів придбати собі спільниками і фабрикантів, а для цього під час з'їзду фабрикантів у Глазго, в 1815 р., він почав цілий-ряд мітінгів; на тих мітінгах Оуен читав свої доклади. Але-ж перша дорада про поліпшення життя дітей робітників—була зустрінута мовчазно. Тоді Оуен наважив удатись прямо до парламента; для того розіслав він свої доклади до кожного з членів. Взагалі Оуен завжди користувався широким оповіщенням. Оповістки його друковались по всіх газетах Великобританії; він купував по 40 тис. брошур з відомостями про його мітінги, розсилав по всіх урядовцях, пан-отцям всіх парахвій. Оуенові видатки на це доходили до 1 мил. франків. Крім того свої проповіді він обставляв дуже бучно і читав не тільки в Англії, та по державах у Європі, а ще й їздив і до Америки. Але все-ж таки для того, щоб провести „білля“, внесок, про робітників, Оуенові треба було 4 роки завзятої боротьби—і тоді тільки значно скорочений білля пройшов через парламент. Се цілком залежало від того, що сами робітники були непоєднані й не могли піддержати внесок закону про робітників. З Оуенових праць цього часу відомі: Висліди про вплив фабричного укладу, про бідних та про робочі

доми. Всі ці висліди звернули увагу англійської печаті; вона прихильно обізвалася про Оуенову думку громадського перестрою життя.

М. Ішуніна.

(Кінець буде).

Українське слово й мистецтво.

◆ Нова праця „Товариства імени Шевченна“ у Львові. Бувши вельми працюючим видавництвом, львівське „Товариство імени Т. Шевченка“ випустило свій надто цікавий новий том по відділу історичному. В сей том увійшли такі праці:

Передмова.—Портрет Мазепи.—Шведсько-український союз 1708 р., написав Михайло Грушевський.—Глухів і Лебедин (1708—1709), подав Олександр Грушевський.—Із записок Каролинців про 1708/9 р., подав Стефан Томашевський.—Орлик у Швеції, написав Альфред Ёнсен.—Родина Войнаровських в Швеції, написав Альфред Ёнсен.—Листи Петра Великого до Адама С'нявського, подав Стефан Томашівський.—Miscellania: а) Три листи Мазепи до Зигмунта Галецького, подав А. Ёнсен; б) З донесень австрійського посла Плейера в Москві 1708 і 1709, под. С. Томашівський; в) Мазепа й австрійська політика, под. С. Томашівський.—До портрета Мазепи, подав М. Грушевський.

◆ В гадацьнім музично-драматичнім товаристві. Се товариство що-четверга влаштовує свої вечірки з постановою пьес і музично-декламаційним відділ'єм. В кожній вечірці виконується щось українське. 11-го березня ставлено „По ревизії“, Кропивницького. „Товариство“ має замір врядити в початку квітня показний вечір, присвячений пам'яті Т. Шевченка. Готують до постанови на тім вечері 2-гу дію Аркасової опери „Катерина“, опріч того відповідні декламації й співи.

◆ Вироби миргородської мистецької школи. Миргородській Гоголівській школі полтавська губерська земська управа загадала зробити дві мистецькі вази. Ті вази буде зроблено на зразок звичайної української гончарської „тиковки“, тільки в далеко більшій мірі; вази буде оздоблено українським мережанням і малюнками, що уявлятимуть сцени, належні до Царевого пробування в Полтаві (завітання в земську управу й ин.).

◆ Третій український переклад „Тараса Бульби“. Опріч першого перекладу на українську мову Гоголевого Тараса Бульби,—М. Лободовського,—і опріч того, що недавно вийшов, М. Комарова, друкується ще третій український переклад того-ж твору,—артиста М. Садовського; сей переклад випускає київське видавництво „Вік“.

◆ Виконання „Записонъ сумасшедшаго“—но українськи. Як звісно, сей Гоголів твір артисти часто виконують на сцені, яко драматичну сцену-монолог. Д-ій Дремцов, у Харькові, має незабаром читати на літературному вечері ті „Записки“—в українським перекладі (Олени Пчілки).

Спілки й господарство.

◆ Пенсії слугащим по сільському господарству. У Винниці відбулося засідання сільського господарського товариства; міркували про забезпечення господарських слугащих, при втраті здоров'я, чи при старості. Предсідатель „Пенсійної каси слугащих по сільському господарству в південно-західному краю“ граф А. Тишкевич ознайомив зібрання з статутом і діяльністю пенсійної каси; та каса складається із вкладок поміщиків на користь слугащих по сільському господарству. Де-хто з великих земельних власників заявив про свою згоду страхувати своїх слугащих. Правила такого страхування вже затвержено головним управлінням землеустройства.

◆ Заведення нових спілок дрібного кредиту. Міністерство грошових справ вдалося до ради мін'стрів з нарисом заведення семи нових спілок дрібного кредиту (в Кубанській області, на Уралі, в Польщі, астраханській, катеринославській та нижегородській губерніях). Ці кредитові спілки даватимуть гроші в позику й прийматимуть гроші на зберігання.

◆ Практикантки-жінки на спробному пол'. Діректор петербурзьких жіночих курсів сільського господарства вдався в херсонську земську управу з проханням прийняти на херсонську досвідну станцію слухачок курсів, що в сьому році кінчають учіння. На те запитання земська управа відповіла, що вона згодна прийняти двох практиканток з платою обом 400 рублів на рік. Тепера діректор курсів вдався до управи з таким запитанням,—чи можна прийняти трьох практиканток, що згодилися-б поділити між собою 400 рублів і жити втрьох в одній домівці.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечеря, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1910 годъ.

Еженедѣльная виѣпартійная общественная, политическая и литературная газета

„КИЕВЪ“

Подписная цѣна: на годъ—5 руб.; на полгода—3 руб.; на три мѣсяца—2 руб.

Адресъ Редакціи и Конторы Киевъ, Софійевская, 7.

Редакторъ Г. Г. Листоплѣдъ. Издатель Т. В. Локоть.

Основная задача газеты—защита экономическихъ, культурныхъ и политическихъ интересовъ **коренной** массы населенія южнаго, малорусскаго района Россіи, преимущественно тяготящаго въ Киеву. Однимъ изъ лозунговъ газеты является: **Ворьба русскаго и малорусскаго капитала съ еврейскимъ!** Поэтому—по еврейскому вопросу газета занимаетъ національную позицію: вдеаломъ, руководящимъ газетой, является ростъ мелко-и средне-имущихъ массъ коренного населенія, хотя-бы для этого понадобились извѣстныя ограниченія по отношенію къ еврейскимъ имущимъ массамъ. Газета обслуживаетъ интересы: мелкихъ и среднихъ сельскихъ хозяевъ, особенно—хозяйственнаго крестьянства; мелкихъ и среднихъ промышленниковъ и торговцевъ и тому подобныхъ представителей *среднихъ классовъ* населенія, объединеніе и самоопредѣленіе которыхъ на почвѣ національно-экономическихъ и политическихъ интересовъ будетъ служить руководящей идеей газеты.

Подробное развитіе этой программы—въ брошюрѣ: Проф. Т. В. Локоть, членъ первой Госуд. Думы, — „**Национализмъ и Еврей**“. Ц. 20 коп., въ конторѣ газеты „Киевъ“ и въ книжныхъ магазинахъ.

При выпискѣ свыше 10 экз. брошюры—уступка отъ 10 до 25%.

ПРИЙМАЕТСЯ ПЕРЕДПЛАТА

МУЗИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО „КОБЗА“

друкується і незабаром вийде

ПЕРША серія:

- 1) Лисенко М. „Сумний спів“, для фортепіано, ц. 50 к.
- 2) Сениця П. „Буря“, сл. О. Коваленка, для баритона, або баса, ц. 30 к.
- 3) Сениця П. „Дідусь“, сл. О. Коваленка, для баритона, ц. 30 к.
- 4) Сениця П. „Серед квіток“, сл. О. Коваленка, для тенора, ц. 30 к.
- 5) Стеценко Ю. „І золотої й дорогої“, сл. Т. Шевченка, для баритона, ц. 45 к.
- 6) Стеценко Ю. „Літньої ночі“, сл. О. Олесья, для скрипки і хору, ц. 30 к.
- 7) Кошиць А. „Не співайте, півниченьки!“ Народня пісня, для мішан. хору, ц. 30 к.
- 8) Кошиць А. „Саврадим“, Народня гумористична пісня, для мішан. хору, ц. 30 к.
- 9) Хоткевич Г. „Одарка“. Танець для бандури, ц. 50 к.
- 10) Левицький М. „Як почувш вночі“, сл. І. Франка, мелодеклямація, ц. 25 к.

По передплаті, хто пришле гроші до 1 квітня (апріля) 1910 р.—вся серія зброшюрована в одній книжці 2 р. 50 к., і нарізно кожен твір 2 р. 75 к. Гроші посилають: Адміністр. вид. „Кобза“ О. Коваленко, Київ, Тургенівська (Іванівська) 75. Кияне мож. зап. в Українських Книгарнях: Безаківська 8 і Володимирська 28.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на новый художественный, литературный, общественный и популярно-научный журналъ,

„Весь Миръ“

выходящій въ С.-Петербургѣ еженедѣльно по пятницамъ.

„**ВЕСЬ МІРЪ**“ является первымъ изданіемъ, гдѣ читатель найдетъ: 1) Вполнѣ законченныя рассказы наиболѣе выдающихся русскихъ и иностранныхъ беллетристовъ. 2) Стихотворенія наиболѣе выдающихся русскихъ и иностранныхъ поэтовъ. 3) Всѣ событія за истекшую недѣлю въ рисункахъ и графическихъ изображеніяхъ. 4) Событія всего міра за истекшую недѣлю. 5) Критическіе обзоры театра, музыки, искусства. 6) Завоеванія науки въ популярномъ изложеніи и со множествомъ иллюстрацій. 7) Послѣднія моды. 8) Всѣ новости спорта. 9) Богато иллюстрированный отдѣлъ юмористики.

Въ первыхъ номерахъ журнала печатаются оригинальныя розказы и стихотворенія: Л. Афанасьева, К. Баранцевича. В. Далматова, Ю. Бѣцева, О. Дымова, А. Дикаго, А. Горбатова, П. Гнѣдича, А. Грина, Б. Лазаревскаго, В. Ленскаго, В. Мазуркевича, И. Потапенко, В. Раевского, А. Росславлева, В. Санина, Д. Цензора.—Изъ иностранныхъ беллетристовъ и поэтовъ въ первыхъ номерахъ печатаются рассказы наиболѣе выдающихся беллетристовъ нѣмецкихъ, французскихъ, англійскихъ, польскихъ, италійскихъ, шведскихъ, датскихъ, испанскихъ, турецкихъ, персидскихъ и японскихъ.

Всѣ читатели журнала „Весь Миръ“ получаютъ особую премію: При каждомъ выпускѣ журнала имѣется особый талонъ съ очереднымъ номеромъ. Предъявившіе 25 рядовыхъ талоновъ получаютъ въ главной конторѣ журнала роскошный альбомъ фотогравюръ, который 1-го августа 1910 года поступитъ въ отдѣльную продажу по 5 рублей за экземпляръ, и участвуютъ въ розыгрышѣ роскошнаго письменнаго прибора и роскошнаго альбома, стоящихъ 465 рублей. Письменный приборъ и альбомъ можно видѣть въ магазинѣ Н. В. Гаевского, СПб., Литейный пр. д. 28.

Каждый выпускъ журнала содержитъ 4 печатныхъ листа (96 ст.) текста и иллюстрацій, въ художественной обложкѣ и печатаются на роскошной бумагѣ. Цѣна отдѣльнаго номера 10 к. Подписная цѣна съ доставкой на домъ на годъ 5 р., на 6 мѣсяцевъ 2 р. 50 к., на 3 мѣсяца 1 р. 25 к., на 1 мѣсяць 50 к.

ТРЕБУЙТЕ У ВСѢХЪ ГАЗЕТЧИКОВЪ ЖУРНАЛЫ:

„Весь Миръ“ 10 коп., „Иллюстрированный Вѣстникъ“ 3 коп., „Стрѣла“ 1 коп.

Редакторъ-Издатель Н. В. ГАЕВСКИЙ.

Редакція и контора Верейская 13а, телефонъ 33—04. Главная контора и типографія Н. В. Гаевского.—В. О. 5-я линия, 54.

Г. ХОТКЕВИЧ

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА І.

Ціна в Галичині 2 мор., в Росіі 1 р. 25 коп.

МОСКВА.

Б. Дмитровка 26

Открыта подписка
на 1910 г.5-й ГОДЪ
ИЗДАНІЯ

на профессиональный и общественно-педагогический

Ж У Р Н А Л Ъ

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

(выходитъ 20 разъ въ годъ, вмѣсто Кіева—въ Москвѣ).

Въ 1910 году въ журналѣ примутъ участіе **ВИДНЫЕ ДѢЯТЕЛИ** учебнаго отдѣла О. Р. Т. З., Московскаго Комитета грамотности, Лиги образованія и Комисія по организаціи образовательныхъ экскурсій.

Программа:

Руководящія статьи по очереднымъ вопросамъ школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросовъ профессиональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологій, школьной гигиенѣ, санитаріи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія.

Постоянные отдѣлы:

I. Вопросы народнаго образов. въ Госуд. Думѣ. II. Въ учительскихъ обществахъ (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Изъ жизни заграничной школы. V. Народное образованіе въ земствахъ и городахъ. VI. Въ народныхъ университетахъ. VII. Среди педагогическихъ журналовъ. VIII. Сообщенія з мѣстъ. IX. Литературныя новости. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. Въ помощь самообразованію. XII. Среди книгъ (библіографія). XIII. Почтовый ящикъ. XIV. Письма въ редакцію.

Всюду собственные корреспонденты. Живая связь съ народнымъ учительствомъ. Разнообразныя **ИЛЛЮСТРАЦІИ**.

Подписная цѣна.

На годъ—2 руб. 50 коп., на полгода—1 р. 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 коп. Пробный номеръ журнала высылается за 14 коп.

Подписку адресуйте: Москва, Б. Дмитровка, журналу „Народный Учитель“.

Редакт. *О. Н. Смирновъ*. Издат. *Л. П. Смирнова*.

Открыта подписка на 1910 годъ

на виѣпартійную прогрессивную газету

ТАВРИЧАНИНЪ

V-й годъ изданія.

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. Часть текста—на малороссійскомъ языкѣ, въ особомъ отдѣлѣ „Малороссамъ“.

Подписная цѣна: На годъ—4 руб., на 6 мѣсяцевъ—2 руб. и на 3 мѣсяца—1 руб. Подписка принимается съ каждаго перваго числа. Деньги адресовать: Симферополь, „Тавричанину“.

Редакторъ-издатель *Д. В. Коломійцевъ*.

**ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ
ЖИВОПИСЦЕВА въ г. Орлѣ**

Слоічок детриту на 50 чоловік—25 коп. на 25 чол.—15 коп., рурочка на 5 чол.—5 коп. Менш як на карбованецъ не висилається. За пересилку—30 коп. При спровадженню на три карбованці й більш —**ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 25%**.

Адреса: г. Орел, телятня Живописцева.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА ЩОМІСЯЧНИК**„ЕКОНОМІСТ“**

(VII Й РІК ВИДАННЯ).

Орган „Краєвого Союзу Ревізіонного“ у Львові, присвячений теоретичному і практичному освітленню питаннь коопераціі і економічного життя взагалі.

В 1910 році в „Економіст“ будуть міститися ті реферати, що мають бути приготовлені до I-го національного коопераційного з'їзду.

Крім того намічено до уміщення в „Економісті“ статі на такі теми: 10 років діяльності Патронату спілок рільничих при виділі краєвим; Жидівські спілки кредитові і роля їх в життю галицького селянина; Економічна діяльність Тов. „Просвіта“; Тов. вз. обст. „Дністер“; про коопераційний рух на Україні, в Чехіях, Ірландіі, Фінляндіі й инш. краях; аграрне питанє в програмах і політиці українських політичних партій в Галичині; взаїмні відносини між „Сільським Господарем“ і кредитовими Товариствами; націоналізація економічного життя й інтереси працюючих і инш.

Передплата річна вносить в Австріі 5 кор., в Росіі 6 корон (2 40 к.). Передплачувати можна через „Українську Книгарню“ в Київі, Безаківська 8.

Адреса редакціі і адміністраціі: Австрія, Львів, Ринок 10.

При „Економісті“ видається популярний ілюстрований коопераційно-економічний місячник „САМОПОМІЧ“. Передплата річно на „Самопоміч“ вносить в Австріі 1 кор. 20 с., в Росіі 1 корона 80 с. (75 копійок).

Видавець: Краєвий Союз Ревізіонний.

Одвічальний редактор *О. Саєвич*.

На крилах пісень.

ЗВІРНИК ВІРШІВ

Лесі Українки.

Ціна 1 р. 50 к.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8).

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 40. (Вийшло 29 Березня 1910 р.)

(До роchnику 1909-го).

Підписка приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з переплатою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис автором і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Доля Фінляндії в Державній Думі. На Україні. Роберт Оуен—*М. Ішуніної*. Ліпні вироби полтавських гончарів—*О. Пчілки*. Вірші—*В. Тарноградської*. По дорозі в Казку—драматичний етюд (картина перша)—*О. Олеся*. Українське слово й мистецтво. Полтавська чарівниця. Теревені—*Коюсь*. Оповідки.

Малюнки:—знімки з виробів оповішнянських гончарів.

1910 Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,
додаток до часопису „Рідний Край“.

(3-й рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЇВІ,
під редакцією *О. ПЧІЛКИ*,

1 раз на місяць.

(Вийшли зшитки за Январь і Февраль 1910) р.

Окреме від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Благовіщенська ул., № 115.

„Рідний Край“

ЧАСОПИСЬ ЛІТЕРАТУРНА І ГРОМАДСЬКА

48 номерів на рік.

(5-й рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЇВІ,

під редакцією *О. ПЧІЛКИ*.

Ціна 4 р. на рік; 2 р. на півроку.

З додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“—5 руб.

Сільським учителям і коопераційним товариствам—
на 1 руб. дешевше (3 руб. без додатку і 4 р. з додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“).

Адрес: Благовіщенська ул. № 115.

Доля Фінляндії в Державній Думі.

Кому звісно, а кому й не звісно, що Фінляндія, будиши частиною Російської держави, має одначе до остатнього часу свої окрім права, — між иншим таке дуже поважне право, що фінляндські краєві закони може змінити тільки сама Фінляндія, себ-то фінляндський сейм, — найвище встановище в краю.

Се право було й давно не до сподоби нашому урядові, а тепер у Петербурзі зважили, що настав час рішучо обмежити Фінляндію в її законодавчому праві, зрівнявши її з сього погляду з усією Росією: себ-то встановити, щоб усяка зміна в фінляндських законах переходила — через Думу. Але й сю постанову, — щоб фінляндські закони йшли так само, як всі інші закони в Росії, — треба, по теперішньому законодавчому порядку, провести через Державну Думу. Отож Совіт міністрів написав проект нової встанови — «О порядку зміненія законівъ въ Финляндіи» й подав у Державну Думу на розгляд, так як розглядаються всі інші міністерські «проекти».

В Думі з поводу рішучого приборкання Фінляндії було багато розмов. Ліві депутати казали, що коли завести бажаний урядові порядок для зміни фінляндських законів — то се значить зламати давні права Фінляндії, затвержені найвищою російською владою; казали, що як фінляндський сейм не матиме права сам скласти свої крайові закони, то се буде велике уцуровлення прав усього краю; що коли всі крайові закони фінляндські будуть переходити через Думу, то сейм фінляндський, збувшись законодавчого права, стратить усяке значіння і буде — немов тільки якась наша губерська земська управа. Отже ліві депутати радили проект міністровий зовсім одкнути і навіть не передавати його на розгляд у особливу думську комісію. Але більшість депутатів постановила проект міністрового відразу не відкидати, а передати на розгляд у комісію. — Потім буде знов про всю ту справу мова в Думі. Але навряд чи Дума пошанує давні права Фінляндії.

НА УКРАЇНІ.

◆ Товариство для догляду могили Т. Шевченка. В Києві засновується товариство для догляду могили Шевченкової. На чолі нового товариства стоїть В. Науменко. Статут товариства подано на затвердження у відповідне губерське присутств'є (по справах товариств і спілок).

◆ Справа про „Новоросійську республіку“. Вдруге розглянуто справу про „Новоросійську республіку 1902 року“. З 24 підсудних 7 засуджено до смертної кари, 14 — в каторгу, на різний строк, і трьох виправдано.

Між судовим вироком першим (3 роки перед сим) і другим — велика різниця: за першим разом одному підсудному було присуджено тільки 4 місяці турми (він собі й жив тим часом на волі, — сам і на суд явивсь тепер), а за сим разом йому присуджено — смертну кару. Побільшено кару й де-яким иншим підсудним. Суд просив про зменшення кари. Смертну кару замінено каторгою; у присуді на каторгу — поменшено строк.

◆ Велика пожежа. 20 марта, в Києві, на Меринговській вулиці, сталася значна пожежа. Згорів великий будинок, де містились театри — „Медведева“ (співця), та „Аполло“. Пожежу гасили пожарні команди трьох участків г. Києва, але не можна було дати ради: згорів увесь верхній поверх театру Медведєва і вся маєтність обох театрів, — тисяч на 80. Значно розпросторилась пожежа і в помешканнях клубу літературно-художнього та клубу банкових служащих — в тім же таки будинкові. Самий будинок і маєтність театру „Медведєва“ було застраховано, маєтність же театру „Аполло“ застраховано не було. Без заробітку лишилося чоловіка з 300 служащих в обох театрах. Від чого сталася пожежа, поки що не відомо. Зайнялося найперш на горнищі. На щастя, пожежа трапилась в 5 й годни світом, тоді як нікого в будинку не було.

◆ Прохання жінок. У Харькові гурток жінок ремісників вдався до губернатора з проханням, щоб було позакривано розпустні доми, бо чоловіки тих жінок пропивають усі свої заробітки, а дома нема чого їсти.

Роберт Оуен та початок кооперації.

(К і н е ц ь).

Оуен ішов усе далі. Коли на конгрес у Ахені зібралися європейські державці, він написав до них адресу: „Меморія Англії та державам Європи про справу робочих класів“. Адресу зустріли прихильно, але за сь-

лою інших справ, найголовніше за нарадами про подавлення революції, „Меморію“ відсунули на-далі.

Здавалось-би, що прихильність людей високого стану могла-б допомогти Оуенові в його справі, але-ж він, як всяка видатна людина, мав багато ворогів і найбільш між клерикалами, бо Оуен одверто обвинува-чував їх у недбалому відношенню до своїх християнських обов'язків. Отже практичні наслідки ненависти клерикалів тз всяких реакціонерів не забарились вия-витись: проект Оуеновий про хліборобсько-промислові колонії провалився 114 голос. проти 16, так само Оуен— не пройшов у члени парламенту.

Після всіх цих подій, Оуен подався до Америки і хотів завести там нову вільну республіку на основі соціалізму,—Нову Гармонію;—але через те, що в їй були занадто вже різні люди, не з'єднані одною духовною метою, ця спроба вийшла нещасливо. І ось тоді Оуен бере новий шлях у своїй праці, се-б то починає свою проповідь в самих робітницьких кругах, бо як-раз після знищення законів проти союзів 1825 року, ця справа значно полегчувалась. Перш за все Оуен починає проповідь соціалізму з кооперації. Ще раніш згадувалось, що він клопотавсь про заснування промислово-хліборобських товариств на коопераційній основі, але, за недостаткою коштів та співчуття багатих людей, це не здійснилось. І ось Оуен засновує потреби-тельський кооператив; прибуток з того діла мав піти на промислово-хліборобські спілки, або на якийсь інший великий промисловий захід.

Року 1821 було засновано перший що-тижневий коопераційний часопис „Економист“, що призначався за для ширення ідеї кооперації серед робітників, і в той же час лондонські наборщики заснували „Коопераційне та Економічне Товариство“, що мало спільників 250 родин. Через 3 роки заснувалася коопераційна спілка, належна до літератури; вона дбала про розповсюдження коопераційної літератури. Року 1826 почато видавати журнал „Cooperative Magazine“, для ширення ідеї про дрібний кредит, а газета Cooperator в 27 р. ширила практичні відомості про кооперацію. Дедалі все ширше розповсюджувалась ідея кооперації—і року 1829 в Англії вже налічувалось 133 коопер. товариств; через рік їх було коло 300, а в 1832 р. їх стало вже коло 700. Але через те, що маси були недісципліновані і далека мета кооперативів (спілок) їх не задовольняла (бо спільники не одержували своєї пайки прибутку, дивідендів, *зараз*, а мали полишати прибуток на якісь інші подібні заходи),—почався занепад коопераційної справи. Але все-ж, через 10 років, діло спалахнуло ще яскравіш—і відоме товариство

Рочдельських ткачів, що заснувалось тільки на 280 карбованців, через 15 літ досягло 1,200,000 карб. і знов звернуло увагу людности на кооператив. Цей надзвичайний успіх був першим струмочком, що з його розлилась широка коопераційна течія по всій Європі.

Кооперативи були останньою справою, що в їй брав близьку участь Оуен. В останні роки життя він працював на літературнім лану, став видавати свої праці, між иншим проект реформ за для поліпшення долі Ірландії. В 1835 р. Оуен працював у журналі „Новий моральний мир“;—там писалось про все те, про що колись писав Оуен за для здійснення своїх соціальних мрій; писав дневник свій, автобіографію.

Дивно, яка сила енергії кипіла в цій людині. Оуен мав уже 88 років, коли його було запрошено читати доклад на першій конгресі товариства соціальних наук. Але цей виступ вже був останній. Через рік Оуен вже не мав сили докінчити читання на другому конгресі і, почувши свою близьку смерть, він поїхав до отчизни Ньютона і там в 1858 році скінчив своє бурхливе життя, промовивши в останню хвилину такі слова: „прийшов спокій“... Цікаво, що пан-отець, напутствуючи Оуена перед смертю, умовляв його розкаятися в тих „хімерах“, яким Оуен віддав усе своє життя. Але смертельно хворий сказав: „ні, я ні об чим не жалкую; життя моє не було без-користи для інших: я вчив людей правди, а коли вони їй не повірили, то через те, що вони її не розуміли. На жаль, я прийшов занадто рано“.

Так щиро вірив сей чоловік в ту ідею, що для неї працював до кінця свого довгого та користного життя.

Торік Англія, а з нею увесь цивілізований мир широко пом'янули 50—і роковини смерти борця за кращу долю людини. Ми переживаємо такий час, коли де-що з мрій Оуенових вже проводиться в життя. Подбаємо-ж про те, щоб перший кооператор став відомий тим, кому відсімі де-які основи його проповіді і хто користується наслідками його безмірної праці.

Кінчаючи свій короткий нарис, жалкуємо, що в таких вже занадто загальних бчертах показали цю велику постать громадського реформатора. За недостаткою місця ми зовсім не торкнулись і того загального становища Англії, політичного та економічного, що з ним тісно зв'язаний успіх чи не-успіх тих, або інших перестанов Оуенових. Але в позначених нами джерелах кожний охочий може знайти відповідний матеріал.

М. Ішуніна.

Малюнок О. Сластіона,
зроблений для першої сторінки „Рідного Краю“ 1906 року.

Ліпні вироби полтавських гончарів.

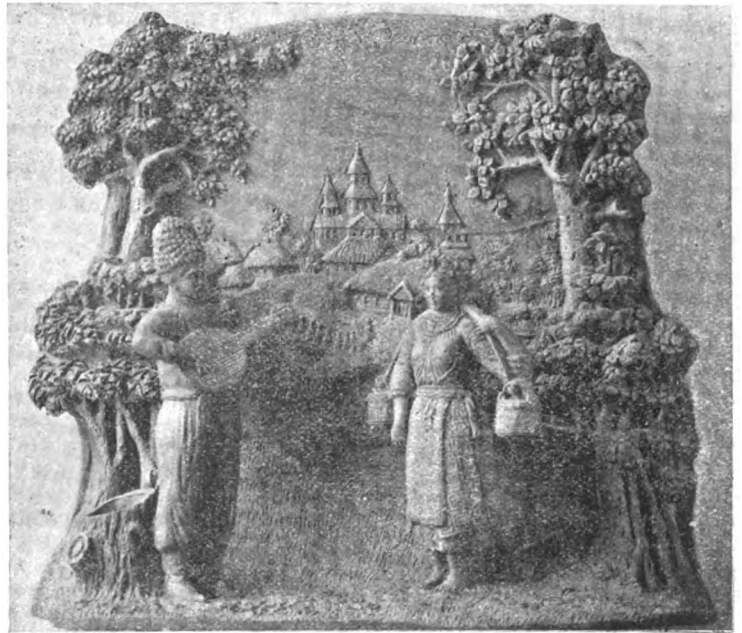
Дивно, що до сеї пори зостаються зовсім без уваги глиняні ліпні вироби наших полтавських гончарів. Ті вироби можна бачити на ярмарках, на „кустарных“ виставах, у „кустарных“ складах, але, здається, не писано про їх ні-де нічого, не подавано й друкованих знімків з них. Трапляється чути про ті гончарські ліпні вироби навіть трохи призірливі речі від наших артистів,—що се, мовляв, бог зна що.. Тим часом,—на мою думку,—сі вироби заслуговують на велику увагу, уявляючи собою початки справжнього мистецтва.

Гніздом таких ліпних виробів єсть містечко Опішня (що на шляху між г. Зінковом і Полтавою), та село Мійські Млини (сусідне з Опішнею). Можна вказати й опішнянських майстрів, що стали вже відомі в тій оклиці: се—Червенко, Різниченко, і інші. ¶

Містечко Опішня, що має в своїх горах дуже хорошу глину, здавен уславилося в Полтавщині глиняним посудом,—мисками, горшками, кухлями й таким иншим. Той посуд, гарно розмальований, розходитьсь далеко. (Ми скажемо про його окреме).—Що ж до вироблення в Опішні глиняних *постатей*, то, рівняючи до посуду, вони з'явилися не так давно; може бути, що вироби сі пішли з Гоголівської миргородської школи,—себ-то там гончарі могли побачити зразки такої роботи; але опішнянські майстри, прості гончарі, не проходили науки в миргородській школі і працюють самостійно. Вони ліплять у себе дома й випалюють свої вироби теж у себе, в тих печах, де випалюється й посуд; зразки гончарі беруть або „з своєї голови“, або де трапиться... Тим-то між сими виробами можна побачити—і народні жіночі типи, і „гетьмана“, й Шевченка, й Гоголя, й кобзаря, й лірника. І на всьому печаті чогось особливого, свого.

Для етнографа, дослідача народного духовного життя, народного мистецтва, цікаво побачити, як саме працює ота народна майстрівська думка, коли вона, хоч і взявши якийсь уже готовий зразок, бажає прилаштувати його до свого вподобання, до свого хисту.

З сього погляду здалось нам до-речі—опріч двох знімків з гончарської роботи—подати тут той малюнок, що був для гончарів *зразком*. Власне на сторінці 4-ій сього № „Рідного Краю“ умістили ми малюнок п. Опанаса Сластіона, зроблений колись для передньої сторінки „Рідного Краю“ (1906 р.). Отож попалося число „Рідного Краю“, з тим малюнком, у м. Опішню (хлопці принесли з Полтави) і гончар Різниченко зробив собі з глини, на зразок того Сластіонового малюнку,

А) Глиняні вироби полтавських гончарів.

Б) Глиняні вироби полтавських гончарів.

досить великий горельєф (виступна ліпна картина). Просимо глянути на знімок (стор. 5, А). Де-що гончар змінив—у декоративних додатках з-боку, надавши їм щось зовсім своєвиде; але головний краєвид,—село, церква,—зостався той самий. Що-ж до людських постатей, то майстрові заманулося поставити інші,—дівчину з відрами й хлопця з бандурою...

Але ту жіночу постать, либонь алегоричну, що була на першій плані Сластіонового малюнку, (по-

стать—за працею на ґрунті), гончарі ліплять тепер окреме (стор. 5, Б). Окреме й продають її, просто як постать „дівчини“; але досить глянути на малюнок п. Сластіона, щоб побачити, що власне сей малюнок, з „Рідного Краю“ послужив зразком і для тієї окремої гончарської „дівчини“. Се мала бути копія Сластіонового малюнку.

І група, й дівчина, так само як і всі ті постаті, що знімок з їх подано в попереднім, 39, ч. „Рідного Краю“, продавалися в Києві, на „кустарній“ виставі; можна їх здобути і в полтавському земському „кустарному“ складі.

Трапилося нам купити в Опішні, в самого гончара, в його „робітні“, (в клуні), тільки що вироблену й таку працю: „Гоголь слухає лирника“. Се вже було взято з якогось ілюстрованого календаря... Багато було в тім особливим „atelier artistique“, у клуні, цікавого до розглядання,—та й до послухання. (Колись напишу більше про ту свою подоріж до Опішні, до сього полтавського народного „скульпторського“ гнізда).

Звичайно, багато є в тих хоч-би й штучніших гончарських виробках—недосконалого, простодушного, але єсть в їх щось і принадне, є й свого роду хист.

Цікаво зазначити, що, виробляючи ті постаті, гончарі вже свідомо бажають з'ясувати *свої* типи, постаті українських селян, „гетьманів“, кобзарів, Шевченка, або хоч би й свого таки полтавського земляка Гоголя, і т. и. Селянським постатям майстрі надають українське убрання й всю українську подобу. (Думаю, що се й можна побачити на подаваних знімках, у цьому й в попередньому ч. „Рідн. Краю“).

В Італії, особливо у Флоренції та в Римі, дрібні майстрі продають на улиці менші й більші „терра-котти“ (вироби з випаленої глини), що часто мають справжню мистецьку ціну. Хто знає, чи не стали-б і наші гончарі-різбярі справжніми скульпторами, коли-б їм доля вділила хоч трохи більше технічної науки й освіти... Тепер же вони роблять бсліп, без ніякої тямущої поради й помочі! І все-ж таки вироби їх можуть нас здивувати, коли знаємо—*кто* їх ліпить...

Маємо малесеньку надію, що подавані знімки нададуть кому-небудь, якій-небудь „спасенній душі“, думку постачити опошнянським майстрам хороші українські зразки хоч би мальовані.

З моєї замітки й з подаваних знімків видно, що гончарі можуть ліпити і з мальованих зразків, аби тільки вони були...

Олена Пчілка.

* * *

Я умірав в степу широкім,
 Вісма забутий, умірав...
 І надо мною, одиноким,
 Вечірній промінь сонця грав...
 В блакитнім небі хмарки грали,
 Ковиль шепталася густа—
 Роси вечірньої бажали
 Мої запеклі уста...
 І я згадав забуті мрії,
 Недовгий мій, мій тихий рай,
 І сльози, й радощі, й надії,
 І край батьків—далекий край...
 Літа згадав я молодії,
 Свою весну... і ту згадав,
 Кому і пісні, і надії,
 Кому життя своє оддав...
 День вечерів... В степу тумани
 Стелились тихо по траві—
 І кров з грудей, з моєї рани,
 Кропила квіти степові...
 І думав я: «О, люди, люди,
 Кого так щиро я любив,—
 Чи є вогонь, щоб ваші груди
 Хоч на хвилину розтопив!..
 І блиска день, і сонце світе,
 І сяють квіти степові,—
 А ви, землі лихії діти,
 Од віку ріжетець в крові...
 О, ті люди, ті люди,
 Що серцю жити не дали,—
 Що поцілунком темним Юди
 Мої надії продали!»..
 День гас... над степом тихо лився
 Акорд таємний, з тьмою враз,
 Мов брат, далекий брат, схилився
 Край мене в мій останній час...
 І я прислухавсь: десь в тумані
 Мов хтось на арфі тихо грав—
 В глухім степу; зорі останній,
 Далекий промінь умірав...
 І тихий вітер, пролітавши,
 Ковиль зелену хилитав...
 І дух мій з ним, в степу вітавши,
 В туман блакитний одлітав...

Валеріян Тарноградський.

По дорозі в Казку.

(Етюд на 3 картини).

І картина.

Ліс. Ніч. Люде. Сплять, збираються спати. Убрання не мають ознак нації й часу. Світло фіялкове, лише від рамп.

Він.

Юрба.

Дівчина.

(Старі, молоді; чоловіки, жінки, діти).

Окремі голоси з юрби:

— Сьогодні тепло так, що можна не вкриватись.

— Гляди, щоб вранці бігати не прийшлося та грітись.

— А такі Мороз одурюють уміє... Сховається на мить, усі роздягнуться, зрадіють, а він на тебе—стриб! Почав кусати і кров морозить в жилах.

— Ет! щó мороз?!.. в кожух сховайся, та й сиди, а от—од голоду сховайся!..

— Останній хліб ми доїдаєм.. Щó далі будемо робити?!

Хлопчик. Я їсти хочу вже й тепер.

— Ми помремо всі з голоду...

— Не бійсь! до смерті ще далеко!..

— А знаєте, я чув, що можна жить любісенко травою і старости дїждатись. Адже-ж он живиться травою буйвіл, кінь, коза. Коли ми хліб увесь з'їмо, гайда усі на пашу!

— Ну, ти не смійсь! Пасися сам, коли не маєш чим трави наскубти... а нам Бог дав крім рота—руки.

— Чого ви завелись?! Скажіть ви краще—хїба трава людині не завадить?

— Дарма! привикнути до всього можна.

— А вже-ж! як звикне—буде жити...

— Ми на-зіму нагорнем гори сїна!

— Що? й зімувати тут!? Та ми померземо...

— Хатї збудуєм.

— А чим палити?

— Навколо—ліс! палити є чим.

— Я не про те кажу,—вогню ми де дістанем? Коли-б огонь в нас був, ми-б, може, й стежки не згубили...

— У лісі живемо, у лісі й заблудились.

— Ішли вночі.

— А цім лісі завжди ніч,—вночі і вдень.

Він. Ні, ні! в цім лісі жить не можна. Дорогу треба нам шукати!

(Сміх).

— Еге, піди та пошукай! Шукали ми доволі... аж ноги покололи...

— Я щоку розірвав.

— Я око виколов.

— А в мене брата задавив ведмідь.

— Піди та пошукай ведмедя.

— Попитай у його. Може, знає він, де простяглась дорога...

— Куди йому питать ведмедя? Він барсука злякався вчора.

(Сміх).

Він. Я не злякався! Мені здалось, що вовк ворухиться в кущах...

— Так ти-б його за хвіст! Зідрав би з його шкуру, от і було-б прикритись чим... А то поглянь, яка сорочка на тобі. Уся в дірках... Того тебе і дівчина не любе.

Дівчина. Це я?! Так він же ще малий! Йому про це й гадати рано.

— І досі він за „мамою“ сумує... я чув, як раз вночі він кликав: „мамо, мамо“!

(Сміх).

— Ну, от! от змалились! Чого сміятися і що ви смішного в словах його знайшли? Коли-б піти та пошукать, то, може-б, і знайшлась дорога. Вона-ж десь єсть, напевно.

— Дивись, який знайшовся оборонець! Ти свині з ним, бува, не пас?

— Це з тим, що барсука злякався?! У його батька не було свиней... У його батька був кобзарь.

— Так він водив за руку батька?

(Сміх).

Він. Смійтесь! Ваш сміх мене минає.

(Лягають останні. Дівчина підходить до нього й кладе йому на плече руку).

Дівч. Мені тебе зробилось жалко... Я знаю, в тебе серце добре, як в дитини.

Він. Жалко! правда: дітей жаліти тільки можна.

Дівч. Я иншого люблю. Мій молодий на цілий хутір швець. Усі до його йдуть. Поглянь, які мені він чоботи пошив! У инших вже давно побилися в дорозі, а в мене ще міцні, немов з колодки вчора зняті. А ти? ти-б що мені зробив? Ти так, як вітер! Сьогодні тут, а завтра там. Всі люде на роботі, а ти сидиш собі та граєш у сопілку. Не правду я кажу?! Не сердься...

Він. Так, так... боротись я не вмю і не дало

життя мені у руки зброї... Я слабкий... Ах, я найслабший від усіх!...

Дівч. Ти плачеш? Годі!.. Ну, дай, маленький мій, я слізюньки утру... Ну, веселіший став? ну, заспокойся,— не всім орлами бути!

Він. Орлами бути? Сидіти з швайкою і шкуру колупать—невже це єсть літання по-під небом?

Дівч. Він не літає, він латає,—роботою він дужий...

Він. Кому потрібно те, що він там щось латає?!

Дівч. Тому, для кого він латає.

Він. А той,—кому потрібен? Гробакам?! Орел! Орли літають над землею, орли з-під хмар клекоцуть і наче дзвоном-клекотом до себе кличуть. Одних з землі здіймають, другим запалюють серця, на третіх жах наводять!.. Твій швець не був ніколи в небі, твій швець нікого не здіймав з землі у-гору, нікого і не кликав...

Дівч. На віщо кликати йому, коли до його йдуть сами у хату люде?

Він. Про льот у небі я кажу. У хаті-ж ніде й крил розправить.

Дівч. Зате сидіти є де. Тепло. Тихо. Громі там не гремлять і блискавки не палять.

Він. Я не боюсь небес! Мої відкриті груди!

Дівч. За те землі боїшся. Тебе,—пригадуєш,—за щось ударив хлопець; ударив раз, другий, а ти замість того, щоб злодія схопити, стоїш собі та червонієш... А далі сльози—бризь! кап, кап... До тину ти припав і плачеш...

(*Тиша*).

Він. Ет! коли-б могла ти глянуть в душу... Яке там пекло!.. А скільки всі оці, що завжди сплять, накидали каміння в неї!.. О, чом я не такий міцній душею, як вони?! У їх душа, як кремінь: б'єш крицею по ній, а з неї іскри ллються. Їм очі зав'язи на цілий рік, вони мовчатимуть, аби їм хліб було дістати можна вільною рукою. Ударь їх батоном, вони не закричать від гніву. У очі плюнь і дай їм шеляг, вони тобі устами припадуть до рук... Вони міцні, душа їх—кремінь, а я слабкий. Мене стрілою ране навіть погляд злий...

Дівч. Ну, що-ж?—терпи! Не всім же бути міцніми: єсть камінь, єсть—вода.

Він. Так... єсть камінь, єсть—вода... (*Дивиться на їх*). І справді всі, як камені лежать. Не дивиться їм грізно в очі „завтра“. Наїлись хліба,—ну, і досить. А завтра кору гризтимуть, а там траву...

Дівч. Я спати йду... (*Іде й зникає в тітьмі*).

Хтось (*підводиться*). Лягай лишень і ти, а то ти спати заважаєш. У-день сміються з тебе, то ти мовчиш, а у-ночі, як всі заснуть,—своя для тебе воля. Лягай! Ми знаємо і так, що в тебе без кісток язик.

Він. Я спати не піду, не ляжу. Вже світає...

Хтось ще (*прокидається*). А що таке? Ти й-досі не лягав?

I. Балакав з дівкою... Я чув усю розмову... Я чув, про що—ха, ха,—орел наш клекоцав! Ти знав, він орлом назвався дівці? Твій молодий, мовляє, що?—швець! а я—орел крилатий.

II. Та ну? ха, ха! Коли ми встанем ранком, я розкажу тобі про його матір. Вона й зимою ходила боса...

I. Тому то він,—ха, ха,—не любе так шевців!

Він (*рушав*).

— Куди це ти ідеш?

Він (*суворо*). Іду шукать дорогу.

(*Сміються*).

— От, дурень! Гляди, там ще ведмідь тебе піймає!..

— Та він злякається! Злякався-ж барсука! Він вернеться через хвилину.

Він. Ні, не вернусь!

(*Де-хто прокидається*).

— Про що говорите? Що сталося вночі?

— Та ось іде шукать дорогу.

— Від розуму не піде.

— Та що вам? хай іде! Наколе ногу на колючку, прискаче зайцем, дітям на утіху.

Він. Я, не знайшовши, не вернусь. Знайти я мушу. Душа болить. Я більше тут не можу жити. Тут можна одурити!

— Ти йдеш? Ти справді йдеш?

— Лягав би та заснув, а то всю ніч не спав, з дівчатами балакав.

— Ні, справді, ти ідеш? Кажу-ж, наколеш ноги.

(*Він пішов ліворуч і зник. Хвилину чути тріск і шелест*).

— Що, він пішов? Я думав, він жартує. Ще пропадає!.. А-гов! вернись! (*Пішов за ним*).

(*Людей прокидається ще більше; де-які сідають, де-які встають*).

— Пішов?

— Хіба пішов?

— А то-ж!

— На віщо-ж ви пустили?

— А як же ти не пустиш?

(*Тиша*).

— Ще... згине!

— А шкода: нікому зла він не робив.

— Всі молоді—гарячі. І я колись хотів іти шукать дорогу. Уже і чоботи озув.

— Чому-ж ти не пішов?

— Та так зробилося одразу страшно.

Хтось (*вертається з лісу*). Я не догнав його: гілля

прокляте не пустило. Коли-б було видніш, кривавий слід мене-б довів до нього. Десь пахла кров, а де—не зміг я розібрати.

— Чого-б ти не скотів! Як би було тут видко.

— На що-б тоді й шукать дорогу?

— На що?! Щоб вийти з лісу.

(Тиша).

— А десь тропа тут певно єсть! Не може быть, щоб люде тут ніколи не блукали. В такому лісі всяк заблуде!

— Звичайно, тут не диво заблудити...

(Тиша).

— А що як він дорогу знайде?

— Ти думавш?—ха, ха! той дурень?..

— Чого він дурень?! Не був він зроду дурнем.

— Ну, не кажи сього! Він з по́сміху ніколи не виходив.

— Багато треба людам, щоб сміятись! Піти не так, як ходять люде, або зробити не так, як роблять всі,—то й осміять тебе готові!

— А звісно: люде-людьми.

— Мені здається, найде він дорогу.

— Чого тобі здається?.. Ходили-ж і без його.

— Мені здається, він ніколи-б не пішов, коли-б не знав, що тут десь близько стежка. Мені здається, він її шукав давно вже і знайшов.

Дівч. Коли-б на землю він дививсь, то, може-б, і знайшов, а то він дивиться у-гору. Збирається усе летіти.

— А крил не має.

— Малого й не стає... от, шкода!

— Малого?! ха, ха, ха!..

(Тиша).

— Подумаєш! і не злякавсь піти у нетри.

— Божусь, що він стоїть десь за кущем і нашу всю розмову слуха.

— Звичайно, в ліс злякається піти. Злякався-ж вчора, кажуть, барсука?

(Сміх).

— Чи найде він дорогу, а чи ні, а тут не можна довше жити.

— Ого, подумаєш, який знайшовся пан! Молив би Господа, що Він створив тебе людиною і ти сидиш між нами, а не вартуєш псом майно або що.

— Я вартував не раз у пана. Собака спав, а я ходив і прислухався. А це... життя хиба? Хиба я про таке життя раніше марив?

— Хо, хо! Чого ти в дідька забажав!

Дитячий голос I: І я про инше марив.

Дитячий голос II: І я.

— І я.

Грубі голоси:

— Це не життя—прокляття.

— Тюрма якась!

— Печера.

(Чути далекий голос в лісі).

— Що це кричить?

— Де? (Підвівши руку, до інших): А стійте... тихше... Я не чую...

— Та це тобі почулось.

— І я мов чув.

(Чути крик знову).

— Це він кричить! Йй-Богу, він.

— Він нас знайти не може.

— А, може, він попавсь ведмедю в лапи та кричить—ратуйте.

(Знову голос).

— Він нас шукає... А-гов! гу-гу!

— Гу, гу!

Голоси: Гу, гу! гу, гу!

— Ми тута!

— Ми ось-де!

— Ага, знайшов? і сам тепер не радий!

— Ого, ого!

— Іди сюди!

— Піти-б йому на зустріч: піймав він, може, що... не донесе, не вдерже.

— Ходімо ближче.

— От ще—іти! Його ніхто не посилав,—нехай же й сам шукає.

(Голос ближче): А де ви? де ви? Сюди, сюди до мене!

— До його—чуєте? Він кличе нас. І як його вовки не з'їли?

— І не злякавсь! Одважний!

— Він, може, порося піймав та рота затулює йому, щоб свині не почули. Я піду йому на зустріч: цікаво дуже глянуть.

Він (вривається в нурт). Брати мої! вставайте!

— А що таке?

— Що сталося?—кажи мерщій.

Він. Вставайте всі! ні, всі вставайте!

— Та ти кажи: ми й лежачи почуєм.

— Занадто ти ще молодий, щоб нам, старим, вставати.

Він. Не стану я казати, поки не встануть всі,—не стану!

— Дивись, який гарячий! Божевільний!

— Давайте встанем. Га? Устанем?

— Доведеється...

— А що-ж? хіба нам важко?

(*Встають*).

Він. Брати мої! я радість вам приніс велику. Я радість вам приніс! Сам Бог навів мене, брати мої, на стежку.

Голоси: На що? на стежку? Не може бути! Ми скрізь тут навкруги шукали, ми всі шукали й не знайшли. Хто з нас шукає?

— Ось я шукав.

— І я.

— І я шукав.

— Та ти-ж далеко не ходив, за кущ пішов, постояв, а зараз каже, що шукав.

— Та й ти, коли на те уже пішло, і ти далеко не ходив. Ти навіть під кущем заснув!

Він. Брати мої, тропи!

— Яка тропи? Тобі приснилось може?

— На що даремно нас підвів з землі? Я встав,— мовляв, якесь там диво сталось: кілком убили звіря, або козу піймали у тенета.

— І я чекав якогось дива...

— І я чекав.

Він. Брати мої, тропи! З цього страшного лісу, де вічна ніч стоїть, вона веде у день рожевий, вона веде до сонця. Брати мої, до сонця!

— Сусіде, ти бачив сонце?

— Ні, але мені казали, що сонце єсть.

— А я в-ві сні його колись угледів - сяє!

— А я раз зліз на дерево високе, а вітер як хитне гілля дерев, мені у очі так і вдарив промінь. Я-б, може, і осліп, так баба чимсь мені присипала обидва ока і все пройшло.

Він. Що кажеш ти? Я бачив сонце і дививсь на його. Очам воно дає єдину втіху. Ходімо-ж ми на зустріч джерелу утіхи!

— Ти сам іди, а ми і тут свій вік як небудь доживем.

— На те живем, щоб вік дожити.

— До сонця кличеш ти,—для нас дорога це далека, а от як з лісу вийдеш ти і день ясний угледиш, вернись до нас та й нам розкажеш. А то ми чуєм: день, та день, а де він—нам ніхто не скаже.

Він. Брати мої! Зоря зійшла над нами!

— Яка зоря? Він божевільний зовсім!

(*Дивляться в-гору*).

— Ніякої зорі.

— І я не бачу.

— І я.

— І я.

Він. Заблисла нам мета в тумані. З метою жить

не те, що без мети. Мета знімає з плеч вагу велику і крила нам легкі дає. Сліпі з метою йдуть як зрячі.

— Постійте: що це він усе говорить? Тут є старіші його.

Молоді голоси: Нехай! нехай! Слова його, як струмень ллються.

— Вони дають якусь надію.

— Вони на серце падають.

— Вони здійсмають гніт з душі: мені немов би легше стало.

— І мені.

— І мені.

Він. І я вас поведу до світлої мети: тропи веде до неї. Що тут тропи лежить, про це я знав ще змалку. Мені казав один мандрівець, що той, хто в-перше йшов по ній, щоб не згубить її, ішов і сіяв мак червоний! І я дві квітки сам знайшов.

— Знайшов? А ну, квітки нам покажи.

— Про мак давно ми чули.

— Ти б нам квітки приніс та показав, щоб ми могли поїняти віри.

— Про мак, звичайно, всі ми чули.

— Так та тропи хіба лежить в долині? вона по горах в'ється.

— То, може, ця тропи й на гори вийде.

— А, може, й так.

— Ти мак нам покажи.

— Еге, ти мак нам покажи!

Він. Ось мак, ось мак! Я заховав його на грудях.
(*Виймає дві квітки маку*).

— Дивіться: мак! Йй-Богу, мак...

— Справді, мак?

(*Всі оточують його*).

— Або я сплю, або квітки я бачу.

— А дайте: гляну я.

— Постій! не всім же зразу.

— Який великий!

— Який червоний!

— Як кров.

— Як кров.

— Як кров.

— Та це не мак,—це кров його.

— І пахне кров'ю.

(*Тиша*).

— А ось на боці теж. Ось гляньте на сорочку!

— Це знову кров.

— А ну! (*бере рукою і знімає*). Знімається! Пелюстки маку! Третя квітка!

— Це та тропи!

— Постійте! що ви?

- Це та тропя!
- А гляньте, квіти свіжі.
- Мені здається, що вони зов'ялі.
- Свіжі, свіжі!
- Живі, живі!
- Ми підем з ночі.
- Ми вийдем з лісу.
- Ми вгледим ранок.
- Ми вгледим сонце.
- Ми вгледим день.
- Ми вийдем з лісу.

— Та що це ви?! Куди іти?! Хіба забули ви, як важко йти, як страшно.

Він. Я поведу вас, я ітиму перший. Ви візьмете кілки, а я розкрию груди і вільними руками терни колючі буду розгортать. Там день, блискучий день я бачу, і ви, ви всі мене не зможете здолати.

— Я вже старий і вже гаразд не бачу,—він справді дужий, молодий?

— Погляньте, як у його очі блискають, неначе в вовка.

— Якою міццю дихають слова.

— Він не злякається.

Він. Розбийте груди і серце викиньте моє голодним псам, коли я світло дня не вглежу. Коли злякались ви, я сам піду з надією ясною!

— А це ж, здається, той, що раз колись злякався барсука?!

— Мовчи, ти знаєш там багато.

— Хіба не бачив ти, коли він сам пішов у нетри? а перед сим хіба не чув ведмежного ти реву?

Він. Хай грім мене ударе, я впаду без крику, хай леви ляжуть на тропі, я перейду по їхніх спинах. Я не боюсь нічого.

— Який він сміливий!

— Який одважний!

— А, може, це не він, а може це другий?!

Дівч. *(находить до нього).* Це ти? Твій вид і голос. А дай я гляну в очі... Ти не плачеш?

— Хто? він заплаче? Тобі приснилось, може?

Дівч. Ні, ні! Я бачила сама, як він вночі сьогодні плакав.

— Запорошив він, може, око.

— Упала, може, з гілки вранішня роса.

— Роса, роса, звичайно, впала.

Дівч. То так мені здалося? Ти... не плакав?!

Він. О, коли б міг я плакати і ублагати вас слізами—покинуть ліс великий! О, коли б міг я іскрами вогняних сліз своїх цей ліс проклятий запалити і вам одкрити небо!

Дівч. Адже ж ти той, що любиш так мене?

Він. Коли б я міг потоком сліз своїх невпинних з корінням вирвати дуби столітні і вам блакитні далі показать... Я плакав-би...

— О, як він любить нас!

— Як жалує він нас...

Він. Брати мої! Зійшла зоря над нами. Заблисла нам мета. А ще недавно так ми сном глибоким спали і вірити не вірили в ніщо. Життя було для нас повільним уміранням. Родились ми на те, щоб в той-же день почати умірать, бо смерть була для нас не гірша від життя. Тепер-же будем жить на те, щоб жить. Тепер горіть на те, щоб дужче розгорітись. Яке велике щастя!

— Він, справді, ту тропу знайшов, що в день виведе з лісу.

Він. Я в Казку вас веду, брати мої, у Казку! Там день, там сонце золоте!..

— Так він веде нас в казку?

— А ти не чув?! Він нас веде у казку?

Дівч. Мені колись казали люде, що в казці тій живуть крилаті люде. По двоє крил у кожного і навить у дитини. Я дуже хочу вгледіть казку.

— А я останусь тут. *(Згодом).* Та ви усі хіба йдете?!

— Не знаю... я іду.

— І я.

— І я іду. Я ні за що тут не зостанусь.

— І я.

— І я.

— То може й ми, стара, помалу лідемо за ними?..

— А вже-ж... подибаєм. На старість, може, сонце вгледим.

— То всі йдемо?

Голоси: Усі, усі, усі!

Він. Світає! То ранку чистого пробивсь крізь хмари листу усміх дивний і нас, стриваючи, вітає. Привіт тобі, прекрасний ранку! За всіх братів—прийми від мене привітання. *(Вдаючись до юрби).* А, ви... вже на ногах. Ви вже готові йти за мною. Я бачу—все лахміття ви забрали! Покиньте все: нас ждуть там оксамити!

— Оксамити!

— Оксамити!

— Покинь!

— Покинь!

— Покиньте!

— Ні, краще все давайте в купу зложимо. Коли-б, не дай нам Боже, не дійшли, повернемося назад і розберем, хто що зоставив.

- Чого ми вернемось?!
- У ліс вертаться знову!!
- Ти божевільний!
- А, може, він сказав і правду?
- Може, й правду.
- Спитай у його.

(Підходить до нього).

- Скажи: невже ми можемо сюди вернутись знову?

Він. Хто в Казку йшов хоча в-ві сні солодкім, той в ліс уже не вернеться ніколи!.. Для того ліс труною, пеклом здається. Немов орел, прикутий до землі, той буде в небо рватись доти, аж доки серця не порве. Брати мої! я вас веду у Казку. Усі, усі за мною! (Він розхилив віти і йде, за ним юрба).

ЗАВІСА.

(Кінець 1-ої картини).

О. Олесь.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Київська вистава „групи художників“.** В київському гор. музею, заходом п. А. Бахтіна, відчинено 3-ю виставу малюнків, що належать переважно київським мальовничим. На виставі дуже багато картин з української природи й з українського життя. Єсть теж і твори скульптурні, між іншими—скульпторки-українки, Трипольської, (велике погруддя селянки-українки, під назвою „Цокотуха“).

Вистава робить дуже добре вражіння, відзначаючись перше всього тим, що на їй нема декадентства.

◆ **Збірник „Школа для України“.** Нас повідомляють, що сими днями московський видавець Ситін узяв на себе кошти по виданню на московській мові збірника, впорядкованого Х. Д. Алчевською, здавен заслуженою діячкою по педагогіці. (Мала свої школи, видавала критичні збірники „Что читать народу“).

В новому збірнику пані Ал—ої, між іншим, будуть приміщені статті В. Вахтерова, Б. Грінченка, С. Русової й інші, що порушуватимуть питання про викладову мову в наших школах. Книга буде відповіддю знавців на думські постанови сього року.

◆ **Збірка віршів.** Незабаром вийде в Харькові збірка віршів Христі Алчевської, під назвою „Сонце з-за хмар“; в ту збірку ввійде лише 4 вірші таких, що вже були друковані до часописях; „Сокіл“, „Кобзарі“, „До Кримського“, „Пісня лелії“; всі-ж інші твори—нові. Книжечка буде дуже дешева, коштуватиме тільки 5 коп.

◆ **Збірник „Полтава“.** В Києві має вийти літературний збірник, присвячений Полтаві. В збірник увійдуть

переважно вірші п. Пергата, але будуть і невеличкі інші додатки; долучено буде чимало малюнків.

Полтавська чарівниця.

II.

„Атака“ на Комаровського.

„Нове Время“ подало цікаву розповідь свояка графа Комаровського.

Брат графової жінки оповідає так:

„Я знав Тарновську 15 літ, і завжди вона здавалась мені якоюсь чудною: заклопотана, знервована, з прибільшеним чуттям до всього, мов якась непевна... Від неї завжди можна було сподіватись якого небудь божевільного вчинку.

От вона одружилася з Тарновським. Це був собі чоловік доброї вдачі, веселий, безжурний. Здавалося, що свою молоду жінку Тарновський кохає щиро. І справді, перші місяці спільного життя Тарновських пройшли в згоді; говорилося про молодих, що „це—щаслива пара“. Але згодом Тарновський почав грати в карти, злищитись до інших жінок. Самотна Тарновська проводила безсонні ночі, ждучи чоловіка до-дому. Помалу між ними почалась нелагода; самотне життя для молодсі Тарновської було занадто важке і от в неї збудилося бажання шукати щастя й щирої, прихильної до неї душі десь по за своєю домівкою. Ото-ж виникло кохання з Боржевським, що скінчилося для його так сумно; судова справа в Коногпі, темні історії, розказані на тому суді, довели до того, що Тарновська розійшлася з чоловіком; після цих пригод жити і входити в зносини з давніми знайомими для Тарновської було трудно: занадто багато було про неї тоді балачок; і Тарновська виїхала в Москву. Там вона вдалася за порадою до адвоката Прилукова і той почав вести розводну справу. Незабаром Прилуков став полюбовником Тарновської; він так ревнував Тарновську, що навіть не дозволяв їй говорити ні з ким по телефону. Тарновська жила в Прилукова, вкупі з своїм маленьким сином і з покоївкою Перье; при їй же нерозлучно була її улюблена собака, хорт... Життя Тарновської з Прилуковим за ті часи було досить тихе і тільки по суботах вони одвідували цїрк, бо цїрк Тарновська дуже любила.

В ті часи я часто одвідував Тарновську й просиджував з нею по скілька годин. Пам'ятаю—вона все розмовляла про свої почуття; казала, що за-для любові людини вона згодна вмерти. Іноді, за чаєм, з нероз-

лучною папирскою в руці, Тарновська пригадувала своє минуле і з жалем говорила, що її молодість іде в щоденній боротьбі за життя.

Одного разу я сказав Тарновський, що в Москві спинилися, проїздом, граф Комаровський і його жінка,— моя сестра. Тарновська, не знаю через що, дуже тому зраділа і просила мене переказати, що вона невідмінно одвідає графиню. Через два дні Тарновська справді заїхала в Слав'янський Базар, де спинилися Комаровські; після кількох хвилин розмови, Тарновська сказала своїй сестрі, що вона конечно хоче завітати до неї на село, в її маєток *). Сестра була здивована таким нав'язливим бажанням Тарновської, але мусила запросити її до маєтку... Незабаром Тарновська справді приїхала до моєї сестри—їй повела прямо „атаку“ на графа Комаровського. Згодом Тарновська повернулася до Москви. Тут її ждала нова пригода: Прилуков потратив 40 тисяч чужих грошей і зібрався їхати за-границю. Слідом за ним поїхала й Тарновська, зоставивши свого хлопчика в маєтку графині Комаровської. Сестра моя бачила заходи коло її чоловіка, графа Комаровського, з руки Тарновської, але їй здавалось, що це кохання не має глибшого ґрунту. Коли Тарновська гостювала в сестри, то найбільше цікавилася, що має родина Комаровських, розпитувалась, скільки коштує маєток графа, Городище, і т. и.

За-границею Тарновська пробувала короткий час і для влаштування своїх справ повернулася в Росію. Зносини з графом Комаровським стають ще тісніші; Комаровський зовсім закохався в Тарновську... По весні 1907 року сестра моя захворіла й лікарі послали її в Дрезден. Там їй зробили операцію, але вона не витримала цієї операції й померла. Граф Комаровський після жінчиної смерті так зажурився, що мало не позбавив себе життя; казав усім, що смерть дружини вчинила йому довічну рану; він навіть купив для себе місце коло жінчиної могили. Тоді я пробував у Дрездені і вся ця сумна пригода скоїлася на моїх очах. Якось, зовсім несподівано, в Дрездені з'являється Тарновська. Вона казала, ніби приїхала до нас через те, що дуже співчуває горю графовому і хоче побути коло його доти, доки граф не заспокоїться. „Я не хочу,—казала Тарновська,—щоб сина графового гляділи чужі люди, я буду для нього за рідну мати“. Граф був зачарований такою „добрістю“ Тарновської. Небагом він виїхав у Орел; туди-ж мала приїхати й Тарновська. В Орлі, в гостинниці „Берлін“, Комаровський познайомив Тарновську з своїм молодим товаришем Наумовим, що слу-

жив за чиновника особливих доручень при губернаторові Андреєвському. Наумов був тихий, порядний хлопець, трохи соромливий при людях; увесь вільний час він оддавав книжкам; але, після знайомства з Тарновською, Наумов ніби переродився: його цілком захопило гаряче чуття, кохання до Тарновської. Вона-ж починає гратись Наумовим. І сам я знаю, й багато чув од інших людей—всяких подробиць про кохання Тарновської й Наумова. Наприклад, якось Тарновська бере з усмішкою шпильку від свого бриля й стромля її в руку Наумову; той силкується не датися, але тільки Тарновська подивилась в очі Наумову,—він, зтиснувши зуби від болю, без слова терпить муку... Такі примхи Тарновська показувала часто і завжди при тім промовляла: „любити мене—це значить страждати й душею й тілом“. Якось, гуляючи з Наумовим, Тарновська купила батіг; незабаром усі знали, що тим батогом вона жорстоко била Наумова, коли він не хотів потурати її примхам. Одного дня, вже пізно в-вечері, Тарновська й Наумов гуляли в городі. „Я хочу піти на кладовище“—казала Тарновська. Наумов, не змагаючись, пішов за нею. От вони прийшли на кладовище. „Де тут могила барона Сталья?“ спиталась Тарновська. Їй показали. Біля тієї могили Наумов примушений був заприсягтись Тарновській, що він вічно її кохатиме, буде в неї за друга й за раба і виконуватиме все, що тільки Тарновська йому загадає. Тут я мушу сказати, що й безчасний барон Сталь був жертвою Тарновської. Він закохався в неї й домагався теж її любови. Тарновська-ж, з великим нахабством, сказала йому, що тільки тоді буде належати йому, коли він дасть їй 200 тисяч рублів, а такі гроші він може дістати, застрахувавши своє життя й одписавши ті гроші їй, Тарновській. Барон Сталь сказав, що вмірати він ще не хоче.

На се Тарновська знов казала:

„Ви повинні кінчити життя самогубством; коли ви даєте мені клятьбу, що згодні додержати всі мої умови,—тоді я буду вашою“. Після довгого вагання, барон згодився на все; він застрахував своє життя, подарував поліс Тарновській, а через якийсь час і застрелився.

В літо 1907 року Комаровський і Тарновська пробували за-границею. Комаровський жив так, як хотіла Тарновська. Він вірив їй, не знаючи про те, що одночасно Тарновська водилася й з Прилуковим; одночасно-ж листувалася Тарновська й з Наумовим, що дуже страждав через розлуку з нею. Мати графа Комаровського, довідавшись про страждання Наумова, співчуває йому й дає Наумову 2,000 рублів на подаріж,

*) В орловській губернії.

для побачення з Тарновською, а губернатор Андрієвський подарував Наумову на дорогу маленького пістоleta, що як раз і знадобився Наумову—для закінчення графа Комаровського. У Відні, в гостиниці „Ерцгерцог Йосиф“, через який час поз'їздилися—Тарновська, Комаровський, Прилуков і Наумов; і Тарновська так хитро поводитися з усіма, що ні один з її коханців не знав про присутність інших в тій самій гостиниці... Прилуков пробував у Відні під вигаданим ім'ям. І от, Тарновська, Прилуков і Наумов вмовилися, як саме вбити Комаровського й завладати його багатством. Далі Тарновська виїхала в Орел, щоб одвезти туди сина Комаровського. Сам же граф Комаровський виїхав до Венеції. Як саме вбив там Наумов Комаровського—всім досить відомо“.

ТЕРЕВЕНІ.

(Мовляв, фельетон).

У піст може й не подоба „теревені правити“, але... нехай це буде „покаянна“ бесіда. Справді, прожили, закінчили ми, к'яне, м'ясниці,—може й нагрішили чимало...

Що-ж було на-прикінці м'ясниць? Та що-ж! те саме, що й в початку: праця й безділля, бесіди, бесіди—в „собраннях“, товариствах, театри, маскаради, маскаради без-кінця! Навіть „Просвіта“ врядила 1 маскарад. Чи воно „гріх“ се, чи не гріх,—я не знаю... За-для грошів того марного, бачите! бо що ви зробите без грошей? а на маскаради люде дають гроші охоче, не то що на якусь там книжечку „Про людське тіло“, або „Про Галичину“... То чи се воно „гріх“—видати книжечку хоч-би й про Галичину—(а про неї в нас більшість людей знає стільки, скільки про центральну Африку)—чи гріх, кажу, видати таку книжечку за помочою маскараду?.. Хто вважає се гріхом—нехай прямо дасть карбованця на народню просвітню книжку! Так же-ж, мабуть, отой самий „моралист“ і не дасть..

Ох, ті моралісти—суворі люди! В однім нашім маскарадї, великім, у купецькому клубі, хотіли люде показати таку річ: прийшли в-трюх, прибрані—за Наумова, Прилукова й Тарновську; в „чарівниці“ були на спідниці нáписи—„преступленіє“, „наказаніє“, „месть“ і таке инше. Отже маскарадний уряд такої грішниць не пустив—у личині, потребував, щоб вона скинула маску; чарівниця не схотіла—й мусила сердешна піти (чи, мабуть, поїхати) до-дому, не спробувавши своїх чарів у маскарадї!.. Моральність поратовано. Але ви бачите, що і в маскарадї відбилося зацікавлення грішною панною Тарновською. Всюди, всюди дух її вітає; тижнів

зо-два тільки й мови було, що про неї! Спорилися, толкувалися. Всі мужчини були—за Тарновську, все жіноцтво—проти неї. Коли-б ви хотіли знати, яка моя думка про страшну чарівницю, то я сказав-би, що в сій справі либонь—„який їхав, таку здибав“. Комаровські, Сталі, Прилукови й інші—зустріли Тарновську.—Міні, коли хочете знать, більш усього шкода в тій дуже грішній історії—знаєте, кого? клієнтів Прилукова. Сердешні люде! Нехай вже там хтось хоч і головою наложив, так за те-ж утіхи скільки зажив,—скільки шампанського, разом з чарівними поцілунками, випив! А клієнти пана Прилукова—прямо „ні за понюх табаки“ втрапили більше 100 тисяч! Ти, Господи, знаєш—за-що!.. Платили, руками свого адвоката Прилукова, по 15 тисяч самій модистці Тарновської,—а що їм, клієнтам, з того за втіха—і давніш, і тепер?

Ви ні з ким не позиваєтесь? самі ведете свою справу?..

Ох, ті адвокати! ловки, часом, штуки вигадують. Отже, недавно, в київській судовій світлиці один таку комедну штуку доказав: хотів довести, що д. Конисський, як одписував свій маєток не жінці, (клієнтці адвокатовій), а на громадські справи, то був—божевільний; на доказ того адвокат і каже: „вже-ж видно, що чоловік стратив розум,—бо він був українофілом!“ Ну, що ви на се казатимете? (хоч би й ви, як що почуваете прихилля до українства).

А може... може пан адвокат і не зовсім дурницю сказав. Справді, що то за чудні люде ті українолюбці! Б'ють їх б'ють, всякими способами, а вони таки—„як коржа, так коржа“!

Сказано, упертий народ, ті „хахли“! Після „освободительної“ масниці вже давно настав „піст“, а вони все мріють про „свободи“—слова, думки, особи, про свою школу „і таке инше“. І каються у „піст“ не хотять!

Хтось.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И .

Вийшли 2-м видакням

Драми й Комедії

Б. ГРИНЧЕНКА.

ТОМ I:

(„Ясні зорі“—драма на 5 дій, „Нахмаркло“—комедія на 3 дії, „Степовий гість“—драма на 5 дій).

Ціна 85 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1910 годъ.

Еженедѣльная внѣпартійная общественная, политическая и литературная газета

„КІЕВЪ“

Подписная цѣна: на годъ—5 руб.; на полгода—3 руб.; на три мѣсяца—2 руб.

Адресъ Редакціи и Конторы: Кіевъ, Софійская, 7.

Редакторъ Г. Г. Листоплѣдъ. Издатель Т. В. Локоть.

Основная задача газеты—защита экономическихъ, культурныхъ и политическихъ интересовъ **коренной** массы населенія южнаго, малорусскаго района Россіи, преимущественно тяготящаго къ Кіеву. Однимъ изъ лозунговъ газеты является: **Ворьба русскаго и малорусскаго капитала съ еврейскимъ!** Поэтому—по еврейскому вопросу газета занимаетъ національную позицію: идеаломъ, руководящимъ газетой, является ростъ мелко-и средне-имущихъ массъ коренного населенія, хотя-бы для этого понадобились извѣстныя ограниченія по отношенію къ еврейскимъ имущимъ массамъ. Газета обслуживаетъ интересы: мелкихъ и среднихъ сельскихъ хозяевъ, особенно—хозяйственнаго крестьянства; мелкихъ и среднихъ промышленниковъ и торговцевъ и тому подобныхъ представителей *среднихъ классовъ* населенія, объединеніе и самоопредѣленіе которыхъ на почвѣ національно-экономическихъ и политическихъ интересовъ будетъ служить руководящей идеей газеты.

Подробное развитіе этой программы—въ брошюрѣ: *Проф. Т. В. Локоть*, членъ первой Госуд. Думы, — „**Націонализмъ и Евреи**“. Ц. 20 коп., — въ конторѣ газеты „Кіевъ“ и въ книжныхъ магазинахъ.

При выпискѣ свыше 10 экз. брошюры—уступка отъ 10 до 25%.

ПРИЙМАЕТСЯ ПЕРЕДПЛАТА

МУЗИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО „КОБЗА“

друкується і незабаром виїде

ПЕРША серія:

- 1) Лисенко М. „Сумний спів“, для фортепіано, ц. 50 к.
- 2) Сениця П. „Бура“, сл. О. Коваленка, для баритона, або баса, ц. 30 к.
- 3) Сениця П. „Дідусь“, сл. О. Коваленка, для баритона, ц. 30 к.
- 4) Сениця П. „Серед квіток“, сл. О. Коваленка, для тенора, ц. 30 к.
- 5) Стоценко К. „І золотої й дорогої“, сл. Т. Шевченка, для баритона, ц. 45 к.
- 6) Стоценко К. „Літньої ночі“, сл. О. Олеса, для скрипки і хору, ц. 30 к.
- 7) Кошиць А. „Не співайте, півниченьки!“ Народня пісня, для мішан. хору, ц. 30 к.
- 8) Кошиць А. „Саврадим“, Народня гумористична пісня, для мішан. хору, ц. 30 к.
- 9) Хоткевич Г. „Одарка“. Танець для бандури, ц. 50 к.
- 10) Левицький М. „Як почувши вночі“, сл. І. Франка, мелодеклямація, ц. 25 к.

По передплаті, хто пришле гроші до 1 квітня (апріля) 1910 р.—вся серія зброшюрована в одній книжці 2 р. 50 к., і нарізно кожен твір 2 р. 75 к. Гроші посилають: Адміністр. вид. „Кобза“ О. Коваленко, Київ, Тургенівська (Іванівська) 75. Кияне мож. зап. в Українських Книгарнях: Безаківська 8 і Володимирська 28.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на новый художественный, литературный, общественный и популярно-научный журналъ,

„Весь Мiръ“

выходящій въ С.-Петербургѣ еженедѣльно по пятницамъ.

„**ВЕСЬ МІРЪ**“ является первымъ изданіемъ, гдѣ читатель найдетъ: 1) Вполнѣ законченные рассказы наиболѣе выдающихся русскихъ и иностранныхъ беллетристовъ. 2) Стихотворенія наиболѣе выдающихся русскихъ и иностранныхъ поэтовъ. 3) Всѣ событія за истекшую недѣлю въ рисункахъ и графическихъ изображеніяхъ. 4) Событія всего міра за истекшую недѣлю. 5) Критическіе обзоры театра, музыки, искусства. 6) Завоеванія науки въ популярномъ изложеніи и со множествомъ иллюстрацій. 7) Послѣднія моды. 8) Всѣ новости спорта. 9) Богато иллюстрированный отдѣлъ юмористики.

Въ первыхъ номерахъ журнала печатаются оригинальные рассказы и стихотворенія: Л. Афанасьева, К. Баранцевича, В. Далматова, Ю. Бѣцева, О. Дымова, А. Дикаго, А. Горбатова, П. Гнѣдича, А. Грина, Б. Лазаревского, В. Ленскаго, В. Мазуркевича, И. Потапенко, В. Раевского, А. Росславлева, В. Санина, Д. Цензора.—Изъ иностранныхъ беллетристовъ и поэтовъ въ первыхъ номерахъ печатаются рассказы наиболѣе выдающихся беллетристовъ нѣмецкихъ, французскихъ, англійскихъ, польскихъ, италянскихъ, шведскихъ, датскихъ, испанскихъ, турецкихъ, персидскихъ и японскихъ.

Всѣ читатели журнала „Весь Мiръ“ получаютъ особую премію: При каждомъ выпускѣ журнала имѣется особый талонъ съ очереднымъ номеромъ. Предъявившіе 25 рядовыхъ талоновъ получаютъ въ главной конторѣ журнала роскошный альбомъ фотогравюръ, который 1-го августа 1910 года поступитъ въ отдѣльную продажу по 5 рублей за экземпляръ, и участвуютъ въ розыгрышѣ роскошнаго письменнаго прибора и роскошнаго альбома, стоящихъ 465 рублей. Письменный приборъ и альбомъ можно видѣть въ магазинѣ Н. В. Гаевского, СПб., Литейный пр. д. 28.

Каждый выпускъ журнала содержитъ 4 печатныхъ листа (96 ст.) текста и иллюстрацій, въ художественной обложкѣ и печатаются на роскошной бумагѣ. Цѣна отдѣльнаго номера 10 к. Подписная цѣна съ доставкой на домъ на годъ 5 р., на 6 мѣсяцевъ 2 р. 50 к., на 3 мѣсяца 1 р. 25 к., на 1 мѣсяць 50 к.

ТРЕБУЙТЕ У ВСѢХЪ ГАЗЕТЧИКОВЪ ЖУРНАЛЫ:

„Весь Мiръ“ 10 коп., „Иллюстрированный Вѣстникъ“ 3 коп., „Стрѣла“ 1 коп.

Редакторъ-Издатель Н. В. ГАЕВСКИЙ.

Редакція и контора Верейская 13а, телефонъ 33—04. Главная контора и типографія Н. В. Гаевского.—В. О. 5-я линия, 54.

Г. ХОТКЕВИЧЪ

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА І.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росіі 1 р. 25 коп.

МОСКВА.
Б. Дмитровка 26.

Открыта подписка
на 1910 г.

5-й годъ
изданія

на профессиональный и общественно-педагогический

Ж У Р Н А Л Ъ

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

(выходитъ 20 разъ въ годъ, вмѣсто Кіева—въ Москвѣ).

Въ 1910 году въ журналѣ примутъ участіе **ВИДНЫЕ ДѢЯТЕЛИ** учебнаго отдѣла О. Р. Т. З., Московскаго Комитета грамотности, Лиги образованія и Комисія по организаціи образовательныхъ экскурсій.

Программа:

Руководящія статьи по очереднымъ вопросамъ школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросовъ профессиональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологій, школьной гигиенѣ, санитаріи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія.

Постоянные отдѣлы:

I. Вопросы народнаго образов. въ Госуд. Думѣ. II. Въ учительскихъ обществахъ (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Изъ жизни заграничной школы. V. Народное образованіе въ земствахъ и городахъ. VI. Въ народныхъ университетахъ. VII. Среди педагогическихъ журналовъ. VIII. Сообщенія з мѣсть IX. Литературныя новости. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію XI. Въ помощь самообразованію. XII. Среди книгъ (библіографія). XIII. Почтовый ящикъ. XIV. Письма въ редакцію.

Всюду собственные корреспонденты. Живая связь съ народнымъ учительствомъ. Разнообразныя **ИЛЛЮСТРАЦИИ**.

Подписная цѣна.

На годъ—2 руб. 50 коп., на полгода—1 р 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 коп. Пробный номеръ журнала высылается за 14 коп.

Подписку адресуйте: Москва, Б. Дмитровка, журналу „Народный Учитель“.

Редакт. О. Н. Смирновъ. Издат. Л. П. Смирнова.

Открыта подписка на 1910 годъ

на внѣпартійную прогрессивную газету

ТАВРИЧАНИНЪ

V-й годъ изданія.

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. Часть текста—на украинскомъ языкѣ, въ особомъ отдѣлѣ „Малороссамъ“.

Подписная цѣна: На годъ—4 руб., на 6 мѣсяцевъ—2 руб. и на 3 мѣсяца—1 руб. Подписка принимается съ cadaго перваго числа. Деньги адресовать: Симферополь, „Тавричанину“.

Редакторъ-издатель Д. В. Коломійцевъ.

ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ ЖИВОПИСЦЕВА въ г. Орлѣ

Слоічок детриту на 50 чоловік—25 коп. на 25 чол.—15 коп., рурочка на 5 чол.—5 коп. Менш як на карбованецъ не висилається. За пересилку—30 коп. При спровадженню на три карбованці й більш—**ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 25%.**

Адреса: г. Орел, телатня Живописцева.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА ЩОМІСЯЧНИК

„ЕКОНОМІСТ“.

(VII Й РІК ВИДАНІЯ).

Орган „Краєвого Союзу Ревізіійного“ у Львові, присвячений теоретичному і практичному освітленню питаннь кооперації і економічного життя взагалі.

В 1910 році в „Економісті“ будуть міститися ті реферати, що мають бути приготовлені до I-го національного коопераційного з'їзду.

Крім того намічено до уміщення в „Економісті“ статі на такі теми: 10 років діяльності Патронату спілок рільничих при виділі краєвим; Жидівські спілки кредитові і роля їх в життю галицького селянина; Економічна діяльність Тов. „Просвіта“; Тов. вз. обст. „Дністер“; про кооперативний рух на Україні, в Чехах, Ірландії, Фінляндії й инш. краях; аграрне питанє в програмах і політиці українських політичних партій в Галичині; взаємні відносини між „Сільським Господарем“ і кредитовими Товариствами; націоналізація економічного життя й інтереси працюючих і инш.

Передплата річна виносить в Австрії 5 кор., в Росії 6 корон (2 40 к.). Передплачувати можна через „Українську Книгарню“ в Київі, Безаківська 8.

Адреса редакції і адміністрації: Австрія, Львів.
Ринок 10.

При „Економісті“ видається популярний ілюстрований кооперативно-економічний місячник „САМОПОМІЧ“.

Передплата річно на „Самопоміч“ виносить в Австрії 1 кор. 20 с., в Росії 1 корона 80 с. (75 копійок).

Видавець: Краєвий Союз Ревізіійний.

Одвічальний редактор О. Саєвич.

На крилах пісень.

ЗВІРНИК ВІРШІВ

Лесі Українки.

Ціна 1 р. 50 н.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8).

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 41. (Вийшло 5-го Квітня 1910 р.).

(До роковини 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Поредплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 гарб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За пореміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: У Державній Думі. Вісті. На Україні. Наші свята—З. Вірші—Г. Чупринки. Волинська давнина. По дорозі в Казку—драматичний етюд (картина II)—О. Олеся. Вірш—Г. Левченка. Українське слово й мистецтво. Київське музичне видавництво „Кобза“—А. А. Наукова потреба—лист Д. Бочкова. Спілки й господарство. Жиди-постачальники робітників до Америки. Нові книжки, прислані до Редакції.

Малюнки: Стародавній замок на Волині.

1910

Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,
додаток до часописі „Рідний Край“.

(3-ій рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЄВІ,

під редакцією О. ПЧІЛКИ,

х х х 1 раз на місяць. х х х

(Вийшли зшитки за Януарь і Февраль 1910) р.

Окреме від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Благовіщенська ул., № 115.

НОВА КНИЖКА

Христі Алчевської „Сонце з-за хмар“ (ЗБІРКА ВІРШІВ).

Мої думи. Молитва сліпих. Пісня й день. Ніколи. Дівчина маненька. Пісня на петалу. Хмарний вечір. Сокіл. Вільні хмари. Пісня лілії. Білі крила. Вечірня мрія. Осіння пісня. Світлий край. Посвята А. Кримському. Кобзарі.

☆☆☆ Харків, 1910 р. ☆☆☆

ЦІНА 5 КОП.

ПРОДАЄТЬСЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ.

В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ.

(Розглядання розпису на 1910 рік. Закон про торг сахаром. Дешпет: лайка між депутатами).

Після вибору нового голови, Гучкова, октябристи стали в більшій згоді з правими. При розгляданні дальших частин державного розпису на 1910 рік, Дума робила лише невеличкі поправки, ухваляючи більшістю голосів ті асігновки, що визначило на свої потреби кожде міністерство. Ухвалено скільки законів так, як хотів уряд, між иншим про місцевий суд.

На однім засіданню розглядаю доволі важну встанову що-до продажу сахару. Міністр фінансів подав нарис нового закону, належного до тієї справи. Річ у тім, що хвабриканти й спекулянти-перекупщики можуть підіймати ціну на сахар по своїй охоті та по умові між собою—і остатнім часом сахар через те подорожчав.

Щоб можна було як-небудь спинити фабрикантів, та не допускати до такого підвищення цін, міністр фінансів подав у новому законі таку раду: як тільки фабриканти будуть підвищувати ціну на сахар, тоді не вертати їм акцизного податку, при вивозі їх сахару за границю. Бо тепер,—„для піддержки своїх промисловців“, (фабрикантів),—з того нашого сахару, которий іде за границю, *скидається акцизний налог*,—його вертають фабрикантам. Коли-ж вони будуть штучно підіймати ціну то уряд не буде їм вертати того акцизного налогу, що вони заплатили на фабриці при виробці сахару. До сього міністр, у 2-м пункті проекту, радив що й те, щоб,—коли фабриканти будуть підвищувати ціну на сахар,—то тоді понижати *ввозну плату* (мити) з *заграничного сахару*. Се, звичайно, може спинити фабрикантів, бо коли менша буде плата за перевіз сахару через границю, то тоді його навезуть в Росію—і через те впаде ціна на наш сахар.

При голосуванню закон прийнято.

В Думу було внесено *запитання* про закон, чи про ті „правила 24 Августа“ (1909-го року). Це досить поважні правила, видані після того, як Дума не вхвалила де-яких траг,

що визначило на свої потреби морське міністерство. „Державна Рада“ теж згодилася з Думою. Але Височайшою владою рішення Державної Думи й Державної Ради не було затвержено й видано було особливі „правила“, яко наказ від Царя морському міністрові й військовому.

Думська „Комісія по запитаннях“ радила тепер одвернуть „запитання“ про ті правила, говорячи, що морський і військовий міністр безпосередно підлежні самому Цареві і про Царські Укази ніяких запитаннів бути не може.

При обміркуванні цієї справи, ліві депутати говорили, що через ті правила Дума траить своє значіння, бо дуже поважні закони можуть виходити—без неї.

Правий-же депутат з партії „націоналістів“, Половцев, сказав, що правила 24 Августа ні-трохи не ламають конституції, бо ніякої конституції в Росії нема (з-правого боку гукають: „не було й не буде!“). „Наш теперішній уклад,—мовив далі Половцев,—зовсім особливий: „не конституційний, а самодержавно-представительний“; неправду кажуть ліві депутати, що хтось щось „завоював“, „узяв“,—Царь своєю власною волею й охотою дав народові право мати своїх виборних у вищих законодавчих встановищах. В наших законах ніде нема слова конституція і за самодержавною владою зосталося право самій вершити багато справ. А ліві депутати,—вів далі Половцев,—даремне просторікують, та погрожують: за ними нема ніякої сили.

Після Половцева говорив, од кадетів. Мілюков, доказуючи, що правила 24 Августа порушають закон, переступають через його. Далі Мілюков сказав, що коли міністр Століпін општрафував часопись „Русское Знамя“ за те, що в їй написано, ніби Століпін прийняв гостинець від жидівської депутації, то чому він не општрафував те саме „Русское Знамя“ за те, що воно написало, ніби Царь і Наслідник Царевич—члени „руссаго Союза“; як може тая газета клепати, що Царь есть членом спілки забійць і погромщиків?..

При тій мові счинився страшений крик і гамір. Пуришкевич і Образцов почали гукать: „подлецъ, мерзавецъ, сволочь!“ Далі стали кидатися з кулаками. Голова Гучков хоче спинити гармидер, але не може. Мілюков зходе з помосту.

ВІСТІ.

◆ **Комета.** Про сподівану комету (називану Галлевою, по імені того вченого, що її вперше побачив), Пулковська обсерваторія сповіщає, що ця комета тепер дуже близько до сонця і зовсім згубилася в його промінню. Чи торкнеться вона своїм хвостом землі чи ні,— незвісно, а як-що торкнеться, то се буде 6-го мая. Астрономи думають, що у всякім разі шкоди для людей не буде, коли комета її торкнеться землі.

◆ **Зміна правопису.** В Петербурзі, при Академії Наук, знов працює особлива комісія, що розглядає, як краще змінити правопис у руській грамоті. Хотять зовсім викинути такі букви: ъ, ѣ, е, в (іжицю). Опріч того хотять поробити й інші зміни, наприклад—писать „красною“, а не „красною“ і так далі. У комісію звісний педагог Вахтеров подав 135 заяв, зібраних від учителів,—про те, що слід *змінити* правопис, бо учням у школах дуже трудно писать так, як тепер требається. Багато часу пропада, на саме те, поки учні привчаються, де треба писать букву ъ; та й инше де-що з великим трудом їм дається.

Правописну комісію вже раз було скликано, та потім, за різними справами остатніх років, вона розійшлась, залишивши своє діло. Під час роботи комісії, було дуже багато суперечок, бо правопис хотять наблизити до *вимови*, а тим часом у різних місцях в самій Росії різно вимовляють.

◆ **Число самогубств у Росії за 3 роки.** Лікар Жбанков полічив, що за 3 роки—(з 1905 по 1908 рік)—в Росії було 3,325 самогубств. З того числа—робітників було 932; селян—439, жінок-повійниць—320, купців, банкірів і фабрикантів—271, чиновників—250, арештантів—169, охвицерів—143, дворян, князів, баронів—112, слуг—105, хвершалів—62, вчителів—53, салдат, козаків, матросів—50, полицейських, стражників та жандармів—91, письменників та артистів—36, лікарів—35, духовних—28, тюремних служащих—25, інженірів—15; инших—82. Опріч того: студентів—147, курсисток—31, гімназисток—58, реалистів—18, семинаристів—17, кадетів—16, инших 51.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Закриття сектантської спілки.** В Київї, з постанови губерського присутствія, закрито спілку сектантів-евангеликів, за недодержання положеної для їх встанови: для записування шлюбів і народжених та померших

душ спілка повинна була взяти з губерського присутствія особливу книжку; спілка-ж усі такі записи вела на окремих шпаргалах і книги з присутствія брати не хотіла. За недодержання цієї встанови й закрито спілку.

◆ **Трусіння й арешти в Київї.** 28 марця вночі в різних місцях Київа було зроблено більш як 30 по́трусів і багато арештів. Арештовано акушерку Фалькнер, в той час, коли вона друкувала на гектографі прокламацію партії соціалістів-революціонерів, і Л. Абрамовича; в його домівці знайдено все звідомлення революційного „Красного Креста“. Ще арештовано в різних місцях 11 осіб—переважно учнів вищих шкіл і робітників; у всіх їх знайдено було багацько недозволених книжок. Між иншими трусили й українського письменника Г. Шерстюка.

◆ **Судові справи реданторів.** Редактора українського журналу „Літературно-Науковий Вістник“, д. Веселовського, віддано під суд за надрукування в згаданому журналі за минулий рік перекладу повісті А. Франса „Острів Пінгвінів“. Обвинувачується д. Веселовський по ст. 73 і 74 карного закону („богохульство“) й по ст. 1001 того-ж закону (за порнографію).

Редактор часописі „Рада“, Павловський, одсичує в тюрмі 2-х місячний строк по приговору суда (за звістку в „Раді“ про військо); по другій справі присужено йому три дні арешту й 50 р. штрафу за надрукування в „Раді“, без дозволу, царських слів; третя справа ще не розбіралась (позиває редактора один полтавський хвершал за „клевету“ в дописові, уміщеному в „Раді“).

◆ **Арешт С. Черкасенка.** Сього письменника, засуженого в Київї на 2 місяці до арешту, (за драму з життя робітників—„Хуртовина“), посаджено під арешт в г. Бахмуті катеринославської губернії.

◆ **Забійство й підпал.** В містечку Трипіллі, недалеко від Київа, згоріла оселя в селянина А. Хори. Після пожежі в дворі знайдено було тіло селянки Ганни Бобрукової, старої жінки. Довідалися, що тут був злочин. 5 літ тому Бобрукова взяла собі за сина А. Хору і він тоді-ж оселився в дворі в Бобрукової з жінкою й дітьми. Але ладу між Бобруковою й Хорою не було. Далі Бобрукова стала позиватися з Хорою й суд призначив виселити Хору з оселі Бобрукової. Хора наважив помститися. В-ночі 21 марта Хора вбив сонну Бобрукову, а потім підпалив оселю і кинув мертву в огонь. При арешті—Хора признався в злочинстві. Його віддано під суд.

◆ **Звірство.** В селі Ходосівці, в 25 верстах од Київа, скоїлося страшне душоубство: задушено цілу селянську сімью: старого чоловіка Павла Годуна, його жінку й їх невістку. Через чотири дні після того в

Київі було арештовано двох душогубів,—племінника вбитого Павла Годуна—Нечипора Годуна, та його товариша, Саву Моторного. На допиті вони розказали, що були в Київі на роботі, на каналізаційній станції; до їх приїхав з Ходосівки Іван Годун, (син убитого потім Павла Годуна), й почав жалітися на батьків та на свою жінку, нахваляючись, що він обох їх уб'є. Племінники й син Годуна напилися п'яні й над вечір подалися в село Ходосівку. Увійшовши в хату, коли вже вся родина спала, забійці, по знаку Івана Годуна, кинулись і почали всіх сонних душити: Іван Годун задушив свою жінку, Ничипір Годун—свого дядька, старого Павла Годуна, а Сава Моторний—стару Годуниху. Старий Годун кричав, що він оддасть гроші, та його не слухали. Потім забійці покидали задушених в колодязь,—там їх другого дня й знайшли сусіди. Злочинців арештовано й посаджено в тюрму.

Наші свята.

В Державній Думі, як відомо, клопоталися про те, щоб зменшити число свят, бо люде в Росії дуже-б то багато святкують, а к тому ще наші свята скупчилися як-раз в тих місяцях, коли найбільш роботи в селянським господарстві. Чим воно це закінчиться, чи поменшає свят, чи ні, то ще побачимо; кажуть, ніби-то духовенство та й ще де-хто стоїть за свята. Звертають трохи на народ,—ніби-то народ упаде в „соблазн“ від тієї зміни. Хто його зна... Та й не к тому веду річ.

Кожен чоловік розуміє свято по своєму—і вміє поділити свою роботу на легку й важку, або на „грішну“ й таку, що її можна робити в свято. Наприклад, возовиця у нас звичайно не спиняється і в свято. По великих містах часто й густо майстри будують хати навіть у неділю. А інші люди й дуже пильнують свят: є такі баби, що й простісіньку п'ятінку святкують. От і виходить, що свята церковні або релігійні це такі свята, що в їх можна чоловікові робити хоч де-яку роботу, хоч скотину принаймні упорать, а коли чоловік хоче, то робить і всяку. Ото ж кажу, церковні свята (релігійні) хоч почасти залежать від доброї волі того, хто їх святкує. А є ще в нас і свята по неволі.

Буває иноді така дурна гулянка, дурне гаяння великого і дорогого часу—мовляв з доброго дива та з чієїсь примхи. То оці свята справді треба було-б або зовсім знищити, або по змозі скоротити.

Сієї осени дістав я повістку на з'їзд до земських начальників за свідка.—Де це було?—спитаєте. Та хіба воно не скрізь однаково? От, я дуже цікавий знати,

де воно не так, як оце я розкажу. В тій повістці було написано, чи надруковано,—„явиться в 9 часов“. Але люди порадили мені не поспішатись, бо судді ніколи не збираються так, як у повістці назначено. Послухався я доброї поради, прихожу в 10-й годині. На улиці по цей бік пішоходу чоловіка з тридцять—то сидять, то лежать у холодочку під оацією. Добре, що хоч холодок насаджено. Стоять дві-три підводи. Інші люди, видно, покидали свої вози на постоялому. Ввіхожу в двір (для людей простих ход в суд—з двору, для панів—з улиці); там теж чоловіка з двадцять—то сплять, то балакають, лежучи на траві. Це—свято по-неволі, у ясний робочий день! Іду в хату, в суд би то,—нема нікого, тільки в першій кімнаті, то-б то в прихожій, ще душ двадцять усякого люду, гомонять собі. Ввіхожу в канцелярію,—сторож найшов мені десь писаря. Питаюся: чи швидко?—Є, ні, одказує,—раніш, як у 12, не ждїть.—А на віщо-ж у повістці пишете на 9? Писарь здвинув плечима мовчки.—А скажіть, будьте ласкаві, питаюся, чи є у вас хоч розписаніє, на якій черзі яке діло?—Ні,—одказує,—нема; але можу вам сказати, котрим піде ваше діло, як-що вам те цікаво. Пішов, подивився діла й каже: другим. Виходить так, що й писарь знає чергу, отже й міг-би сказати людім,—та про людей, що тут дожидають дурнісінько пів-дня, їм бай-дуже. Пішов я до-дому, посидів, походив, полежав, згадав, що як був ще малим та з батьком їздив у з'їзд мирових суддів у Гадяч, то бачив там на дверіх росписаніє черги. Ще пак, як виходив з двору біля суду, то бачив, що городовий проганяв людей, щоб з підводами коло суду не становились. О 12-ій годині знов прихожу, і знову те саме: дядьки лежать і сидять, і курять, і сплять, і гомонять, і позіхають, і нудьгують... Здається, і лави, і стіл, укритий червоною скатертною з китицями, теж нудьгують в порожнісінькій залі. А суддів нема ні одного.

О першій годині приїхав Член. Промайнув через сумну залю один раз. Наче кажан. Через 10 хвилин вернувся. Через пів години покликав якихсь людей і почав розбирати їх діло. Це діло належить тільки до Члена, і він розбірає його в з'їзді, бо нічого більш робити. О другій годині приїхав ще один судовий, далі хтось пустив чутку, що один земський не приїде, бо він десь у якійсь комісії, а через те діла, що треба розбирати „в составі“ з ним, буде одложено. Допитуємось у секретаря.—Ждїть, каже,—буде об'явлено. Ждемо. Хтось сказав, що бачив у місті ще одного земського. Член посилає хлопця по його. Як що найдуть його, то підуть усі діла. Третя година. Вертається хлопець із міста,—не має земського, поїхав уже до-дому.

Наше діло одложено і ми йдемо до-дому. Поперед було досадно, а тепер стало вже чудно. День пропав дурнісінько у яких шестидесяти душ! Полічіте, скільки це коштує! Чи не міг суд знати заздалегідь, як писав повістки, де його судді, до якої вони години сплять, у яку їх комісію запрохано!

Через місяць знову повістка. Ідемо вже в суд в 11-ій годині. До першої години з суддів не було нікого. До другої години вони зіходились. О другій годині почали розбирати діла. Наше було перше. Свідків було з десять. Отже, як розглянули діло—(пройшло може хвилин з десять)—вийшло так, що свідків до цього діла *не треба*, і ми пішли до-дому. Пропав дурнісінько другий день,—просвяткували! І це-ж таке свято, що якої ти не вєсть віри—а нічого не будеш робити; святкуєш і піснікаєш, як жиди в судний день: не робиш, не їси й не п'єш. А в тих, що поприїздили, то святкує та піснікає й скотина, бо хазяїн мусять лишити її на призволяще на цілий день десь на постоялому, а сам з 9-ої години стремить у суді, дожидаючи панів-суддів.

Не великий був би клопіт, коли-б так було випадком, десь там у малому місті, або принаймні в судах, та й годі. Можна було-б розважити себе тим, що, мовляв, „немає лиха без добра“,—нехай люде скоштують, як судитися, то більш не наважаться... Але-ж нехтування чужого часу—це певна встановна, тая „система“, це спосіб почувати себе паном, „начальством“; воно виникає, росте й кохається у тому гнилому бажанні будь що-будь уявляти з себе начальство.

От і ревизор-сенатор Гарін аж у двох інституціях в один день власним досвідом дізнався про цей урядовий звичай нехтувати час тих, хто має до їх діло. Казначейський чиновник пив чай—і сердився на Гарина, що він йому перебиває снідати без спіху. Земські п'ють до першої години кофе і їм байдуже, а може й приємно знати, що на їх дожидає душ сто. Почтовий чиновник підраховує собі, чи він не помилився, і продержує іноді з пів-години тих, хто хоче купити марку.

Скажуть, може, що чиновник не машина, що він може витримати тільки повільну роботу. Але повільну роботу од марного гаяння часу дуже легко одрізнити.

Колись доводилось мені бувати на почтамті в Полтаві. В казках буває так, що людина в одну мить стає в іншому царстві, а мені це завжди здавалося, коли я йшов на той почтамт. Біля столу, де продають марки та приймають заказні листи, звичайно товпиться багато людей, але-ж вам не доводиться ждати й двох хвилин, бо чиновник, або панночка, (там були—чинов-

ник і дві панночки) через голови питає, чого кому треба. Коли стовпиться, було, багато людей коло вікна, де подають гроші переводом, то чиновник з другого віконця просить частину людей перейти до його. Мене дивувало те, як чиновники (особливо панночки) на телеграфі й на почтамті нервово швидко пишуть розписки, мов би вони бояться загаяти людину не то на хвилину, а навіть на одну мить. Здавалося, що вони взяли на себе покуту за всіх тих, що гають час і гають лукаво, без сорому. Але-ж... цю „казку“ мені довелося бачити тільки в Полтаві і тільки на почтамті!.. Може кому іншому трапилось бачити таке й де инде. 3.

P. S. Оце тільки що я прочитав звістку, що міністерство юстиції распорядилося, щоб діла розбиралися *в той час*, який призначено на повістці. Дай Боже, щоб було справді так!.. 3.

О д ч а й.

Скажи,—кому послать прокльони
За всю отруту дум моїх,
За сі пекучі смертні тони,
За мій гіркий, кривавий сміх?
Скажи,—де винні, де не винні,
І я в смертельному жалю
Отруйні вигуки прокльонні
В ворожі душі переллю.
Я кину в них отруйні зерна,
Я всім оддячу злом за зло,
Щоб їх самих життя мізерне
Довічне полум'я пекло!
Чи, може, сам собою скутий
У нерозгаданім жалю,
Я зайву крапельку отрути
У власну душу переллю?
Тоді—нехай і ся краплина
В мій повний келих упаде!..
Що для життя одна хвилина,
Коли вже смерть з косою жде?

Грицько Чупринна.

Волинська давнина.

(До малюнків, поданих Ол. Пеприцьким-Грановським).

Старосвіцький будинок у Білій Крилиці.

Між стародавніми будинками,—що так їх багато зосталось на Волині від колишніх часів,—може звернути на себе особливу увагу замок в селі Білій Крилиці, кременецького повіту. (Малюнки на ст. 7-ій).

Цей будинок дуже давній; в кінці 17-го й в початку 18-го століття належав він польській владарці, пані Дольській, що стала відомою в нашій історії, як спільниця Мазепина. Відомості про неї приходяться до того часу, як у 1705-му році, ще за доброї згоди московського уряду з гетьманом Іваном Мазепою, царь Петро I послав Мазепу в польське королівство супроти польського короля Станіслава Лещинського.

За польський престол держалося тоді двоє: одному королеві, Станіславові, сприяв шведський король Карло XII, а другого, Августа,—піддержував царь Петро. Королював Август, але в той час, як він поїхав до Саксонського короля просити військової помочі, короновано в Варшаві—Станіслава, за помочою Карла.

Отже Петро й послав Мазепу, щоб він з своїм військом шкодив Станіславові,—на злість Карлові. Мазепа в той час почував уже велику прикрість від підданства Москві, що забрала вже велику владу на Україні, але мусив Петрові коритися. Він подався на Волинь і став з козаками в Дубні. Тут він зустрівся з польським панством. Мазепу радо приймали спільники короля Августа. Військові події ще не починались і життя йшло звичайним чином. Бували й бенкети. Між іншими особами польського товариства спіткав Мазепа й пані Дольську і заприятелював з нею, навіть став її кумом,—вдвох з нею хрестив дитину в сім'ї Вишневецьких. (Сама пані Дольська була по першому мужові—княгиня Вишневецька).

Гадають, що власне під той час, обміркувавши годішне політичне становище, державно-сусідські і польські місцеві відносини, Мазепа прийшов до тієї думки, щоб зійтися з Карлом XII і в спільці з ним досягти визволення України від московської влади. Думають, що в змові про це брала участь і пані Дольська, прихильниця короля, поставленого Карлом. Отже пані Дольська часто бачилася з Мазепою, вела з ним переговори. Мазепа їздив до неї в Білу Крилицю, і там, у її замку, були наради, що мали бути дуже таємними... Гостювання в куми, в пані Дольської, ніби прикривало справу...

Таким чином, Біло-крилицький замок був тим місцем, де вперше надумано було ту спілку і те діло, що розбилося в Полтаві.

Біла Крилиця переходила потім від одного польського владаря до другого, аж на останку, в 80-х роках минулого віку,—П купив пан Воронін, (відомий правитель канцелярії київського Генерал-Губернатора). Перед смертю п. Воронін одписав свій маєток, разом з замком, на те, щоб у Білій Крилиці було заведено школу сільського господарства. Хотів п. Воронін, щоб у його маєтку поселилися його земляки, з Московщини;—вони й приїздили в Білу Крилицю, але чомусь не вподобали тієї країни й поїхали назад. Таким чином московське селище в Білій Крилиці не завелось. Кругом живуть такі-ж українські селяне, як і всюди на Волині.

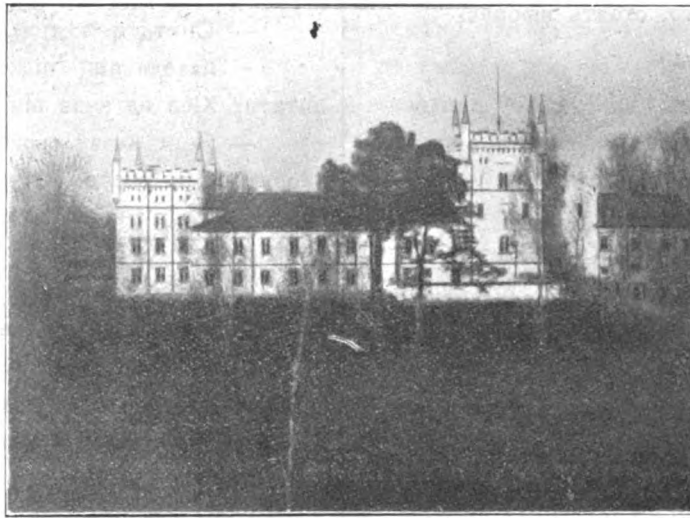
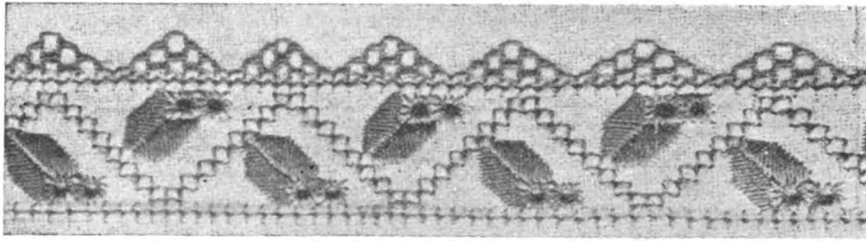
А школу господарську таки заведено. Вона й міститься в стародавньому будинкові; його підправлено, але в цілому він і тепер має вигляд не звичайний.

Орел.

Не знайомий степ веселий
Лицарю-орлові,
Бо він змалу пробував
У тяжкій неволі.
Б'ється в клітці бідолаха,
Ланцюги кусає,
Та в садок на сокорину
Журно поглядає...
А почує підих вітру,
Волі степової,—
З того степу, де немає
Клітки навісної,
Де орач залізним плугом
Землю крає, оре,
Де пташки співають любо,
Не панує горе,
Де пасучись по долині
Отара гуляє,
Де вівчарик на могилі
Про волю співає,—
Стрепенеться орел в клітці,
Очі запалають,
Хоче знятись, полетіти,
Та ба... не пускають!
А люд ходить, платить гроші,
Дивиться, глузує,
Та нищечком про ту волю
Для себе міркує...

3-го лютого 1910 р.

Гаврило Левченко.

Стародавній замок у Білій Криниці, на Волині, в Кременецьким повіті.

Той самий замок у Білій Криниці (з-причілку).

По дорозі в Казку.

(Етюд на 3 картини).

(Далі).

II картина.

Ліс. У-досвіта. **Він. Дівчина. Юрба.** Троє молодих, подібних один до другого, стоять ліворуч.

Окрім голоси в юрбі:

— На дереві, що зламано вітрами, він сів з подружжям відпочити.

— І нам звелів спочити і подождати, поки надійдуть всі.

— Невже ми будемо усіх чекати? Їх сотні, тисячі іде; вони на милі розтяглися. Калік же нам за рік не дочекається!

— Звичайно, ні. Та ми не будем їх і ждати. Вони і так дорогу знайдуть: ми-ж слід лишаєм за собою.

— Коли-б спитать в його: як він гадає про калік.

— Не заважай йому сидіти і спочивати: він цілу ніч ламав гущавину проклятих нетрів. Він сам ходив туди, куди-б із нас ні один не пішов.

— То може він, не вітри, й дерево зламав?

— Це не по людській силі.

— Не в людській, може, а в його.

— Я сам, своїми вухами сьогодні чув, як щось у лісі затріщало. Здавалося, зірвались тисячі якихсь-то звірів і понеслися, злякавшись, в нетри.

— То він зламав—я в цьому певен.

— Я це й раніше знав.

— Невже зламав такого дуба? Яка-ж у його сила!

— Він демон!

— Він пророк.

— Він був, я певен в тому, був у казці.

— Щоб так дорогу знати, то треба бути вже не раз на ній.

— Він нам не раз казав про неї і раніше.

— Невже він з казки? Чому тоді він крил не має? У казці всі крилаті.

— А ти хіба дививсь, чи єсть у його крила? Коли-б він сам хотів побути в казці, то може-б він давно вже полетів, але він хоче всіх нас вивести із лісу.

(Тиша).

— А ось тепер чомусь не бачу я тропи.

— Не бачиш? Як же так? А ну, приглянься краще.

— Хоч око виколи—не бачу.

— Невже тобі не видно, що на ній трава хоч і росте, а ніби чимсь пририта...

— Але-ж і праворуч і ліворуч трава пририта. Чому-ж ти думаєш, що сарни не могли ходити тут і пастиись?

— Ось він іде... Ми можемо його спитать самого.

— На віщо там питати? Ні ліворуч, ні праворуч не вів він нас ніколи.

— А все-ж спитай його,—спитати можна.

— Спитати можна.

— Підходе він, підходе... На що питати, на що питати? Хіба не знає він, куди веде нас?!

— Я не казав сього, я не казав сього. Звичайно турбувать не варго. От я тепер вже виразно дорогу бачу. Так, так вона іде... он, он куди!.. Аж онде-де зникає.

— Ха, ха! А ти казав, що сарни походили.

— Я не казав, я не казав... То вам почулось.

(Він іде, за ним, зігнувшись, Дівчина, щось ніби зриваючи. На-пів схилившись, поривчасто ступав юрба. Рухи, убрання, навіть обличчя майже однакові).

Він (іде). Якась година пройде і майже всі зберуться тут до гурту. Тоді розкажете, що з ким в дорозі сталося, хто був відважніш від других, хто духом падав. Умерлих словом щирим пом'янем без смутку довгого і зайвих сліз. Не нам, мої сокóли, плакати і віддавать себе під дощ безсилим сліз. Хай ті старі, що ззаду йдуть за нами, на цілий ліс голосять. Для їх в житті нічого не осталося крім жалю. А ми, ми будемо іти вперед і грудьми дужими дорогу пробивать для себе, для онуків. О, не хиліть голів журливо, угледівши на стежці труп, труп брата або друга. Де жертви, там і перемога!

— Він знає все.

— Він баче все.

— Він пророк.

— З ним Бог говоре.

— Він буде в Казці королем.

— Він може, єсть король і тільки зняв корону.

(В сей мент підходе Дівчина до його з вінком з червоних маків. Він праворуч).

Дівч. Прекрасний мій, улюблений! Дозволь мені надіть на голову твою вінок з червоних маків. Нечутно я ходила за тобою і мак збирала в травах. Він так горить, як кровь твоя вогняна. (Кладе йому на голову).

Він. Отут поправ. Щось ніби в голову вп'ялося кігтями.

Дівч. То мабуть терен. Найбільше він до маку підійшов. У терну кучері такі-ж, як і у тебе.

- Погляньте, він в короні!
- Я вам казав, що він король.
- А я давно корону в його запримітив.
- Вона з живих квіток!
- Не з золота, не з срібла.
- Не з каменю морського.

(Тиша).

- Я бачу лист терновий у короні.
- Терновий лист?! На віщо терен здався?
- Поранити колючки можуть.
- На те, щоб квіти не зів'яли...
- Він король.
- Він пророк.
- З ним Біг говоре.
- Він нас веде у казку.

(Народ усе надходе. Підходять, знімають з плеч торби, сідають, стоять, слухають. У всіх обличчя пілірміїв).

— О, Боже мій! із лісу, що давив нас, що небо чисте застилав, ми вийдем на-останку!

- Ми вгледимо блакить небесну.
- Ми вгледимо проміння сонця.
- Надивимось на світ Господній.
- Життю всю душу віддамо.
- Як солодко віддати душу!
- Як радісно умерти в щасті.
- Як радісно згоріти в ньому!

Він. О, радісно!—сказав ти правду. Коли у тебе сил остануться краплини, візьми і кинь в них іскри серця: нехай горять! Вогонь тобі осяє цілий світ, зогріє все в твоїй душі холодній, і ти на мить одну таке зазнаєш щастя, якого ти не зміг зазнати за все життя своє нудне і сіре.

- Правда.
- Правда.
- Правда.
- Я горю.
- І я горю.

(Дівочі юлоси): І я горю. Душа моя, що мерзла в холоді життя, немов одтала і з-під снігів її пробились трави.

- В моїй душі квітки неначе розцвіли.
- В моїй—пташки защебетали.
- А у моїй замаяли мов крила. От я іду, а в грудях щось літає. Я серце думала,—коли прислухалась—не серце; насилу догадалась.

Він. Згоріть! в житті—єдине щастя! І ми всі гримо, як факели вогняні. Погляньте навкруги! Хіба не бачите, що стало вже ясніше, що ніч страшна боїться нас і гине. То наші душі і серця горять і ніч осяють

собою. Хай з нас хто-небудь догорить і згасне: йому позаздре небо! Бо він згорить щасливий. І уміраючи і догоряючи, він буде знати, що може через рік в цім лісі хтось, блукаючи, угледе труп його зотлілий і скрикне радісно: „О, брате мій! ти йшов на те, щоб у огні згоріти, ти йшов на те, щоб влити віру в мене; сказати, що і ти ішов; що тут, де ти погас, лежить дорога з лісу. О, брате мій, ти не погас,—ти і тепер гориш, як стовп вогняний, ти і тепер показуєш дорогу. О, брате мій! прийми-ж уклін від мене! Нехай ім'я твоє не сходе з уст людських во віки“. Так скаже той, хто заблудив у лісі, так скаже той, хто стратив віру і знайшов. Брати мої! хто келих чистого життя не розливав поволі, а випив зразу,—хоч навіть і упав, той не умре во віки, той все віддав життю, що міг віддати.

— Учителю! що нам робити? Ось жінка плаче: її дитина захворіла і умерла. Ніяк її тепер розважити не можем.

(Ведуть під руки жінку).

Жінка. Я найдорожче стратила в житті. Я стравила свою дитину. Мені нічого вже не треба: моя душа за вік намучилась у-край і смерть була-б для неї сном солодким, аж Бог мені утіху чисту дав,—Він дав мені синопка. (Плаче). Для його я пішла і за тобою. Я думала: піду, піду і понесу дитя своє під чисте небо. Нехай угледе світ і сонце. Любила я і не злякалася ні терну, ні дороги. Йому найбільше я хотіла дати. І я... я стратила його в дорозі.

Він. Утішся, мати! Не ти одна,—ми всі його згубили, його ми всі дорозі в жертву принесли. Ти-ж стратила найбільше. Ти в жертву принесла єдину утіху. Чолом тобі від нас! Прийми ти, мати-страднице, від нас уклін найнижчий. (До всіх). Брати мої! раз діти умірають, то ми вже близько коло казки!.. Ось ще ясніше стане, а там і сонце заблещить і задзвенять пісні вітання. Брати мої! утіште матір хвору, візьміть її під руки і ведіть. Утіште її, сестри...

(Тиша).

Він. Тепер пов'ється стежка в-гору. Далека путь, закидана камінням. Немов хтось не хотів, щоб люде йшли у світле царство дня і по дорозі скрізь розкидав гострий камінь. Але у-гору!

- — У-гору!
- У-гору!
- В царство дня.

Він. У-гору, браття! Аж там десь на верхівлі ми сядем відпочити і відти вгледимо на сотні миль цей ліс великий; побачимо, в яким напрямку йшли ми і де раніш блудили без дороги. Не кожний з вас угледіть

зможе, але я тим вкажу: на сотні миль у мене бачуть очі.

— На сотні миль у його очі бачуть.

— На сотні.

— Крізь ліс у його очі бачуть.

— Який би ліс густий не був?

— Горять у його очі.

— Горять.

— Страшні вони: як стріли ранять.

— Учора тигр хотів уже накинутись на його, а він блеснув очима, і звірь, як ранений, поповз у корчах в нетри.

— Я бачив, як очима він сьогодні барса прикував: до ніг його припав страшений барс і так лежав хвилину, мов зомлілий.

Він. А хто хотів би ліворуч узяти і, за гілля хапаючись, ще не доходячи верхівля, углядіти вже можна відблиск казки.

— А казка-ж де?

— Хіба в долині казка?

Він. А казка... казка вище...

(Тихо).

Він. А хто-б хотів угледіти її блискучу браму, хай духом зробиться міцний, як криця. Злякатися—упасти, упасти в кручу і розбитись.

Хлопчик: Хіба в дорозі нам ще кручі будуть?!

Він. О так, моя дитино! Великі кручі і яри і камені нас ждуть. Вітри і вихорі літають там і жертв своїх шукають і раді кожного звалить в безодні чорні,—але ви сміливо підставте груди, відкриті груди: нема міцніш нічого в світі, як вони відкриті. Ламаються списи об них і кулі плещуться безсило.

(Тихо).

Він. Страшні потоки ми зустрінем.

Юнак. Я перший перейду потік.

Другий. А як потонеш?

Перший. Як потону, життям своїм спасу життя другого.

Він. Брати мої! де жертви, там і перемога, і всі ви знаєте, що нас чекають жертви.

— Ми знаємо.

— Ми всі на їх готові.

— Гаряча кров зогріє нас в дорозі.

— Гаряча кров напое нас в дорозі.

— Гаряча кров в собі відіб'є нам проміння казки.

Він. Гаряча кров, брати мої соколи, посіє мак на пройденій тропі. Той мак до віку не зів'яне, і кожний, хто піти захоче в казку, ітиме доти, аж доки цвіту стане! Я вірю вам, я вірю в вашу силу! Коли-ж її у

вас не стане і йти не зможете ви далі, скажіть мені,—я гори розстелю і ви по рівному за мною підете тоді.

— Ми гор не боїмось.

— Несуть нас крила.

Він. Брати мої! За мною-ж! вище! далі!

(Він іде. За ним, співаючи щось молитовне, ідуть десятки, сотні).

Завіса поволі спускається.

(Кінець II-ої картини).

О. Олесь.

Українське слово й мистецтво.

◆ „Дніпрові хвилі“. Під такою гарною назвою незабаром, як тільки буде дозвіл, почне виходити в Катеринославі нова українська часопись. Вона має бути подібна до „Села“,—виходитиме для селян і робітників. Видавець, що дає кошти на часопись, вже єсть; можна думати, що й співробітники знайдуться: в Катеринославі є „Просвіта“, є й друге просвітне товариство, („Научное Общество“), що дбає про народній університет, читає народні лекції; можна думати, що в тім товаристві не тільки росіяне та жида, а, мабуть, єсть і українці,—отже мусять і вони піддержати своєю працею народню газету; та й між робітниками катеринославськими єсть досить освічені й тямущі люде, що й тепер пишуть в часописях,—тим паче, мабуть, писатимуть у часописі місцевій, найближчій до їх життя. В „Раді“ й кажуть, що писатимуть „самі місцеві сили“. Дуже цікаво, що і як писатиме часопись „запорожського краю“. Виходитиме вона двічі на місяць.

◆ Мистецька Комісія. Полтавська губерська земська управа, клопочучись про кращий розвиток, в національнім напрямку, народного мистецтва в полтавщині, скликала особливу комісію, для розважання по скількох справах, належних до того обсягу. В комісію увійшли члени управи, з своїм головою, п. Лизогубом, і скілька запрошених знавців: з Київа приїздив М. Біляшевський і скульпторка Е. Трипольська, з Миргорода—Оп. Сластїон; з полтавських знавців були панове—Зарицький, Мощенко, Чирченко й інші. Комісія мала призначити премії по різних відділах мистецтва, та обміркувати чергові питання, належні до вдосконалення, з погляду мистецького, народних ремесницьких (так званих „кустарних“) виробів; опрїч того комісія мала взагалі обміркувати властивості української орнаментики (всякого оздоблення).

Скінчивши справу з конкурсами,—(про неї буде окреме),—комісія переглянула „Кустарний склад“ гу-

берського полтавського земства й одкинула те, що не відповідає сучасним мистецьким вимогам; рівночасно комісія одібрала для зразків кустарям ті речі, що на її думку таким вимогам відповідали. Після того відбулось зібрання комісії у місцевому етнографічному музею; там, обмірковуючи питання по укр. орнаментиці, можна було все бачити й показати на зразках. Розваживши, чого і як держатись у оздобленню мистецьких ремесницьких виробів, комісія закрилась, умовившись зібратися вже літом, щоб передивитись усе те, що має йти на катеринославську краєву виставу, і тоді-ж обміркувати знов питання української орнаментики. Де-хто має достотно дослідити її властивості й прочитати тоді свої висліди.

◆ **Полтавські мистецькі конкурси.** В „Рідному Краю“ в свою пору говорилося про те, що полтавська губерська управа оповіщала конкурс на постачення кращих українських узорів для тканих виробів. Ті взори мали піти у полтавські земські ткацькі майстерні. Запрохувано подати взори для цілого убрання їдального покою (себ-то взори для тканой скатерти, сервет, 2-х рушників до шклянок і взори для навісок—на двері та на вікна). На перший конкурсний строк (минулої осені) не прибуло нічого... На теперішній, подовшений строк—теж нічого *особливо* гарного ніхто не постачив. Мистецька комісія, скликана полт. губерським земством, розглянувши, в початку березня, прислані взори, не признала їх достойними ні першої премії (в 150 карб.), ні другої (100 карб.), а присудила лише третю премію—в 50 карб. Сю премію одержав хтось із Катеринослава під іменем „Микола Правобережний“.

Полтавська губерська управа оповіщала ще й про інші мистецькі конкурси: oprіч 1) узорів для ткацьких виробів, вона запрошувала прислати ще взори—2) для декоративного різьярства по дереву, (декоративні стінні тарелі), 3) для малюнків на похвальних листах і 4) для оздоблення похвальних срібних і золотих медалів. За прислані взори по різьбі на дереві комісія присудила 4 *перших* премій і 4 *других*; за малюнки для похвальних листів і медалів—премій не присужено.

◆ **Наш театр.** „Рада“ повідомляє про такі українські драматичні товариства:

1) Товариство артистів давнішої трупи П. Саксанського, грає в Кам'янці-Под.: за першу половину посту ставило такі пьеси: „Маруся Богуславка“, „Панна Штукарка“, „Хмара“, „Суєта“, „Наталка Полтавка“, „Ой, не ходи, Грицю“, „Безталанна“, „Сорочинський Ярмарок“, „За двома зайцями“, „Кума Марта“, „Зимовий вечір“, „Запорожець за Дунаєм“, „Гандзя“, „Зальоти соцького Мусія“ та „Шельменко денщик“.

Ся остатня пьеса зібрала повний театр; тим часом при постанові „Суєти“ Карпенка-Карого—театр був порожній.

2) Товариство Л. Зеленогорського, під орудою Л. Зеленогорського, грало цілу зиму в Єлані (саратівської губ.). Було ставлено 33 пьеси, між иншим такі: „Степовий гість“ (двічі), „Недолюдки“ (двічі), „Дорогсю ціною“ (двічі), „Панна Штукарка“ (двічі), „Загублений рай“, „За волю і правду“, „Гріх і кара“.

Київське музичне видавництво „Кобза“.

Українська сучасна письменність, безперечно, далеко попередила нашу творчість музичну: не вважаючи на лихі обставини, маємо все-ж досить велике число відомих письменників,—на полі-ж нашої музичної творчості довгі роки наш київський кобзарь М. Лисенко працював—сливе самотою.

Але все-ж таки, хоч зрідка, товариші йому знаходились: то напише оперу Аркас, то випустить хтось одинокий романс, або складе, хоч безіменно, музику до чієїсь пьеси... Останнім же часом праця коло нашої музики значно оживляється і наш поважний київський музикант має вже якийсь гурток молодих товаришів. Оце з'являється в Києві навіть окреме видавництво „Кобза“; воно випускатиме серії нових наших музичних творів. Власне маємо перед собою першу серію композицій, що на сих днях видала „Кобза“. Серія складається з 10-х номерів (коштує разом 3 карб.; кожний твір продається й окреме, від 25 до 50 копійок). Між авторами єсть в сьому випуску й відомі, й зовсім не відомі. Але вся збірка разом—дає дуже хороше вражіння, власне чогось цікавого, розмаїтного. Першим номером стоїть таки твір М. Лисенка, лірична, гарна композиція для фортепіяна, „Сумний спів“. Поруч стоїть імя зовсім нове—П. Сениця. У нас ніхто сього молодого музиканта не знає, але він вже займає поважне місце навчителя в московській консерваторії. Д-ій Сениця написав багато романсів і—оце три їх з'являються в „Кобзі“. Всі три романси на слова О. Коваленка;—з них нам особливо сподобався спів для баритона „Буря“. Гарна основна мелодія, добре вдано неспокійний, турботний настрій; чути гомін живої нутряної сили. По одному сьому творові видно, що автор має значний талант; дві другі композиції П. Сениці—иншої вдачі, але теж гарні. Далі йдуть композиції К. Стеценка, що вже придбав собі імя в Києві, подаючи на концертах свої твори, хоріві й поодинокі. Його хоріві композиції, „Прометей“ і зовсім нова „Усе жило, усе цвіло“ (на слова

О. Олесья) мають заслужений успіх. „Прометей“ вийшов 2-м виданням. У випуску „Кобзи“ маємо одну дуже милу композицію Ст. ценкову, на слова Олесья, другу на слова Шевченка. А. Кошиць,—керівничий надзвичайно хорошого київського студентського хору,—подав у „Кобзі“ дві народні пісні, хоріві, з Київщини. Г. Хоткевич, відомий бандуриста, дав „Танець для бандури“ Одарочка,—своевида й красива річ. Грачі на бандурі,—(вони все-ж таки єсть, а нот до бандури не мають),—повинні бути вдячні за сей цікавий номер, хоч він видається трудний для виконання. Збірку „Кобзи“ кінчає—Модест Левицький, композитор не відомий ширшій громаді. Ми чули його музичні твори від його, та в однім невеличкім концерті, і вони нам дуже сподобались. М. Левицький написав музику на слова Грабовського, Руданського, Лесі Українки, Ів. Франка, (в „Кобзі“ власне його мелодекламація на слова Франка). Твори Левицького визначаються мелодійністю, співучістю, а при тім суто-українською вдачею. Може бути, що М. Левицький придбає собі таке-ж поважне місце в нашій музиці, як має вже в літературі.

Бажаємо „Кобзі“ як найбільшого успіху. Нехай вона композиторів „шукає—і знаходить“. Єсть між ними ще Степовий, талановитий молодий композитор, єсть і інші,—Янчарський, Дремцов; пригадується нам ще й полтавський композитор Лісовський: номері з його української опери (з козацького життя) могли б з честю увійти в „Кобзу“, яко гарні поодинокі співи. (Дивно, куди подів Лісовський свою оперу, поставивши її, здається, всього раз,—у Полтаві).

Вказуючи видавництву „Кобза“ ці імена, гадаємо, що вона знайде ще й інших.

Дай боже, щоб ряди наших музик множились! Дивно було-б, коли-б наше таке музикальне плем'я, що має такі чудові народні пісні, не дало більшого числа видатних композиторів!

О. Д.

Наукова потреба.

(Лист).

Давно-б уже треба бути в Київі Археологічному Інституті. Інколи люди й ворушили се питання, але й знову пора-б зняти річ про це, вдавшися до вчених Київської землі. Треба й дуже треба, щоб Археологічний Інститут був у Київі. Для цього повинні бути професори й інші вчені,—так вони-ж у Київі, слава Богу, є; учнів теж є чимало. Та чимало й таких людей є, що хоч вони й при іншому ділі, а зацікавлені дуже археологією,—то й їм знадобилась би така освіта. Хоч

Київські історично-археологічні спілки та музеї теж можна вважати за встановища близькі до археологічного Інституту, але-ж вони існують для „ізбраних“, та таки-ж вони й не те саме, що „Археологічний Інститут“.

Київ, яко найбільшому культурному вогнищю України, слід-би й давно вже завести в себе такий Інститут, щоб метою його було різностороннє обслідування історичного, археологічного й етнографічного життя цілої країни, того народу, що заставив свій певний слід, що жив своїм окремим оригінальним життям. Що старожитності України мають окрім цікаві прикмети, про це вже давно знають московські й інші вчені.

На Україні либонь і більше цікавих пам'яток старовини, і більше людей, що працюють коло сього діла, бо не дурно-ж археологічні з'їзди в Росії—бувають переважно на Україні: в 1899 р. у Київі, в 1902—в Харкові, в 1905—у Катеринославі і в 1908—в Чернигові.

Отже й слід-би заснувати Археологічний Інститут у Київі, і тим дати змогу всім, хто зацікавився цими з'їздами, взятися пильніше до археології, вийти на широкий певний шлях, не тратючи марно сил своїх... Вже давно відкрито такі Інститути—у Петербурзі (в 1873 р.) і в Москві (в 1907 р.); і праця там уже налагодилась; в Київі та праця, за для спогаданих причин, могла-б бути ще значнішою.

Так-що Інституті у Київі давно вже треба бути, і чим хутній, тим краще, бо потреба в тому дуже велика.

Хто має змогу працювати для осягнення цієї мети, нехай-би клопотавсь. Мовляв, „стукайте й одчиниться вам“... Може-б і одчинилось!

Дм. Бочков.

Спілки й господарство.

◆ Порада від священника й учителя. В овруцькім повіті (на Волині), в м. Народичі, заходом священника, отця Хведора Левитського, й учителя Леонтія Бровара, засновано потребительське (споживне) товариство. На останніх зборах товариства,—що відбулись під орудуванням о. Левитського,—радилися, як збільшити число членів товариства, та як набувати до крамниці крам дешевше. Виявилось, що купувати крам у складі „Київського союзу потребителів“—дорого. („Волянсь“). А дорого через те, що Бюро Союзу не має грошей, щоб закупляти крам обтом, великими партіями; отже купуючи крам по дорогшій ціні, Бюро київської спілки не може й товариствам продавати крам дешевше.

◆ **Курси й читання по сільському господарству.** Справа з розпросторенням господарського знаття, з читанням для дорослих—за останній час все поширюється. В 1909 році такі читання велися в 35 губерніях; слухачів перебувало більш як 98,000.

Курсів по сільському господарству в 1909 році було влаштовано 61: у 18 місцях—для народних учителів і в 43 місцях—для інших слухачів, переважно селян. Курси влаштовувано на кошти земсь і з допомогою від казни.

◆ **Селянський артільний завод.** В Мальцьвській волості, Сичевського повіту, Смоленської губернії, заснувався перший ще в губернії селянський артільний завод для виробу олії, з допомогою від земства.

◆ **Хуторне господарювання й жида.** З Житомира в „Волянн“ пишуть: „як тільки почалося розселення селян на хутора та на одруби, то зараз-же стало з'являється багато факторів—жидів; з городків та містечок вони подались на села. Ні одна земельна справа на Волині не обійдеться без жида; за те, щоб продати землю селянам, поміщики мусять немало платити факторам. Всякими способами ті факторі втручаються в земельні справи“. Дописувач далі каже, що один з волинських поміщиків доти не зміг погодитися з покупцями-селянами, доки не заплатив жидові-факторові 600 рублів,—по 5 руб. з десятини; та з селян жид побрав по 3 рублі з десятини. За що?.. Чи диво, що жида багатіють! Кажуть, вони розумніші... Мабуть і правда, коли люди не потраплять сторгуватися без їх!

◆ **Нагорода селянам за дотепне хліборобство.** Богодухівське повітове земство Харківської губернії, опріч заведення в скількох місцях в повіті спробного поля, (на се в 1910 році призначено від земства 1827 рублів)—ще даватиме нагороди тим селянам, що будуть дотепно вести польове господарство.

◆ **Садіння картоплі.** У нас на насіння зоставляють завжди найдрібнішу картоплю. А це не добре; німецькі господарі дознали, що дуже дрібна картопля не дасть доброго врожаю; краще велику картоплю розрізувати, н ж садити цілу, та дуже дрібну.

Жида-постачальники руських робітників до Америки.

Недавно вдалися до російського консула в Іокогамі, в Японії, 27 російських робітників з проханням допомогти їм вернутися в Росію. Діло було таке, що жида-фактори підбили тих робітників їхати з Харбина, хоч там у робітників був певний заробіток; закликали їхати на далекі Гавайські острови, обіцяючи робітни-

кам, як-то кажуть, „золоті гори“; а на-справжки—факторі одурили. Робітники зазнали великого горя й утиску на далекій чужині.

Ось те прохання, що робітники подали Консулові: „Просимо Ваше Високородіє звернути увагу на наше лихо й допомогти нам. Агенти Перельструс і Аتكельсон окридали нас у кожному слові: коли агенти наймали нас, то казали, що везуть нас на кошт американського уряду, для заселення Гавайських островів білими людьми. Казали, що которі з нас не зможуть зразу займатись господарством, то для тих знайдеться робота на плантаціях, і там чоловікам платитиметься по 45 руб. в місяць, а жінкам—35 руб.; та ще на додату до того дармо даватимуть домівку, опал, освітлення, лікарню, школу й півдесятини огороду; як мине 3 роки, то хата й огород перейдуть у власніснь робітникові; далі агенти казали, що на островах одежа й харчі дуже дешеві, радили нам не брати з собою нічого лишнього... І от, коли ми приїхали на острови, то виявилось, що то все агенти брехали: господарі платили нам удвоє менше, ніж говорилось, робити доводилося 12 годин з лишком, з роботи й на роботу треба було ходити по 7 верстов; харчі на островах дуже дорогі: за пуд прілого борошна з нас брали 2 рублі з лишком. Рушаючи в дорогу, ми порозпродували все, що було в господарстві, а тепер довелось проїдати останні шаги. І нема нам до кого вдатися за порадою при такому лихові. Отже просимо Ваше Високородіє помогти нам добитися до Харбина: просимо повідомити кого треба, як се позволено було таким агентам підбивати людей з сімьєю—їхати на заробітк в таку далеку країну? Сами-ж агенти, Перельструс і Аتكельсон, перепроводили нас через границю вноч, передали нас по щоту плантаторам, а потім зникли й більше ми їх не бачили“.

До писання приложено 27 підписів.

Нові книжки надіслані до редакції.

К. Михальчук і Е. Тимченко. Програма до збирання діалектичних одмін української мови, видання Україн. Наук. Т-ва в Київі, 1909 р., ц. 1 р.

Записки Наукового Т-ва ім. Шевченка, т. ХСІІ, Львів, 1909, ц. 3 корони 20 с.

Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Т-ва ім. Шевченка, т. ХІІІ, Львів, 1909, ц. 5 кор.

М. Гоголь. Тарас Бульба. Переклад М. Уманця, Одеса, ц. 50 коп.

Какъ организовать и вести Потребительное Общество. Справочная книга „въ помощь Потребительнымъ обществамъ“, С.П.Б., 1910 г., 1 р. 50 к.

Васильевъ Н. П. „Оппозиця“. СПб., 1910, ц. 25 коп.

Верхбицький Ар. „Мрія“—шкільна будівля, ц. 8 коп.

Іоиленко Ор. Некрут. Оповідання. ц. 7 к.

Генр. Блайст. Наречена зі Сан-Домінго. Львів, 30 сот.

Свангелів від Луки, ц. 75 к.

Ільченко А. Про заснуванє спілок. Львів, ц. 20 сот.

Кобилянський Й. З нагоди з'їзду академиків українських, 1909 р., Львів.

„Театральна бібліотека“: Комедії. Книжка I. ц. 25 коп.

Кропивницький М. Пошились у дурні, в 3 д. Полтава, ц. 35 к.

Матеріали до української етнології, т. XI, ц. 2 кор. і т. XII, ц. 5 кор.

„Невольник“. Драм. малюнки. Переробив М. Кропивницький, Полтава, ц. 30 к.

Пахаревський Л. Буденні оповідання, ц. 40 к.

Пісняченко-Яровий В.: Весняні хвилі. Драма, ц. 40 к.

Поміж землею а небом, М. Чайковського, вид. „Просвіти“ у Львові, ц. 20 сот.

Русова С. Як Болгари здобули собі свободу, вид. „Просвіти“ у Львові, ц. 30 сот.

Степовик О. Арихметичний задачник, ч. 2, Харків, ц. 25 к.

Степовик О. Про садовину та ягідні куці; Харків, ц. 10 к.

Сочиненія и письма П. А. Кулиша, подъ редакціей И. Каманина, т. 3 и 4-й. Київ, ціна за 20 томів по передплаті, 15 руб.

Ващенко Г. Сліпий, п'єса. С.П.Б., 1910, ц. 75 к.

Воронін Прохор. Оповідання-ескізи. Збірка друга, Київ, 1910, ц. 15 к.

Вогдан-Сокольський А. М. Всесильна, оповідання. Київ, 1910, ц. 40 к.

Про Вуковину. Написав В. Доманицький. Видання Т-ва „Просвіта“ в Київі, 1910, ц. 10 к.

Про Галичину. Написав В. Доманицький. Видання Т-ва „Просвіта“ в Київі, 1910, ц. 12 к.

Невидимі вороги та друзі наші. Написав М. Левницький. Видання Т-ва „Просвіта“ в Київі, 1910, ц. 6 коп.

Свят-вечір. Оповідання Ол. Єфименкової, вид. Т-ва „Просвіта“ в Київі, 1910, ц. 5 к.

Матушевський Ф. В. Б. Антонович при світлі автобіографії та даних історії, Київ, 1910, ц. 8 к.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

ОПОВІСТКИ.

„ЖИЗНЬ ФАРМАЦЕВТА“

Двухнедільний журналъ, посвященный защитѣ интересовъ служащихъ фармацевтовъ и дѣлу правильной постановки лекарственной помощи населенію.

Подписная цѣна:

На 1 годъ . . . . . 2 р. 50 к.
На 1/2 года . . . . . 1 р. 25 к.

Адресъ Редакціи и Главной Конторы: Киевъ, Золотоворотская № 4.

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛА „ЖИЗНЬ ФАРМАЦЕВТА“.

МУЗИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО „КОБЗА“

вийшла з друку

ПЕРША серія:

- 1) Лисенко М. „Сумний спів“, для фортепіано, ц. 50 к.
- 2) Сениця П. „Буря“, сл. О. Коваленка, для баритона, або баса, ц. 30 к.
- 3) Сениця П. „Дідусь“, сл. О. Коваленка, для баритона, ц. 30 к.
- 4) Сениця П. „Серед квіток“, сл. О. Коваленка, для тенора, ц. 30 к.
- 5) Стеценко К. „І золотої й дорогої“, сл. Т. Шевченка, для баритона, ц. 45 к.
- 6) Стеценко К. „Літньої ночі“, сл. О. Олеся, для скрипки і хору, ц. 30 к.
- 7) Кошиць А. „Не співайте, півниченьки!“ Народня пісня, для мішан. хору, ц. 30 к.
- 8) Кошиць А. „Саврадим“, Народня гумористична пісня, для мішан. хору, ц. 30 к.
- 9) Хоткевич Г. „Одарочка“. Танець для бандури, ц. 50 к.
- 10) Левицький М. „Як почувш вночі“, сл. І. Франка, мелодеклямація, ц. 25 к.

Продаються в „Українських Книгарнях“ Київ, Безаківська 8 і Володимирська 28; хто випише од адміністр. вид. „Кобза“ О. Коваленка (Київ, Тургенівська, 6. Іванівська, 75) всю серію, або частину не менше як на 1 карб., той за пересилку не платить.

Оповідання О. Пчілки.

В И П У С К 2-й.

Ціна 20 коп.

Сей випуск містить в собі оповідання: 1) Три ялинки, 2) Збентежена вечеря, 3) За двором, 4) „Пожди, бабо, нових правів!“ і „Вірш на століття української літератури“.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1910 годъ (подписной годъ начинается съ 1-го Января).

На еженедѣльный художественно - литературный журналъ

„Золотистая Струя“.

Въ теченіи 1910 года подписчики получатъ:

52 №№ Художественно-литературного журнала со-держащіе оригинальныя произведенія изящной ли-тературы извѣстныхъ современ. русскихъ писателей-ху-дожниковъ.

5 книгъ **СОВРЕМЕННЫЕ РУССКІЕ ПИСАТЕЛИ.** Из-бранные рассказы. А. Андреева, М. Арцыбашева, А. Каменскаго, В. Муйжеля, К. Баранцевича, И. Пота-пенко, В. Тихонова, А. Куприна, Е. Чирикова, И. Бу-нина, А. Серафимовича, С. Гусева-Оренбургскаго и С. Найденова.

1 книга **Кабинетъ молодого мужчины и дами.** Зако-ны свѣтскихъ приличій и хорошаго тона.

13 книгъ **ГЮИ-де-МОПАСАНЪ.** Полное собраніе со-чиненій (и посмертныя) болѣе 5000 стр. изд. *Ө. И. Булакова*, лучшее изъ существующихъ по полнотѣ, ху-дожественности переводовъ и по вѣщности.

1 книга **Спутникъ практической жизни.** Иллюстри-рованный массой рисунковъ (болѣе 500) сборникъ практическихъ свѣдѣній.

2 книги: 1) **Домашній лечебникъ.** 2) **Дѣловой пись-мовникъ.**

4 книги: Самоучитель нѣмецкаго языка или руковод-ство научиться безъ помощи учителя правильно чи-тать, писать и говорить по нѣмецки. Съ приложеніемъ прописей.

Самоучитель французскаго языка.

Практическій преподаватель русскаго, французскаго и нѣмецкаго языка.

Самоучитель англійскаго языка.

12 книгъ **иностранныхъ романовъ.**

Кромѣ того, всѣ годовые подписчики подписавшіеся до 1 Февраля получаютъ дѣнную премію необходимую каждому.

НАСТОЛЬНЫЙ ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКІЙ СЛОВАРЬ,

подъ редакціей П. Вейнберга въ переплетѣ.

Пробный № высылается за 2 семикоп. марки. Подроб. объявленіе бесплатно.

Подписная цѣна: 3 р. въ годъ со всѣми прил., съ дост. и перес. по всей Россіи.

Подписку и требованія адресовать въ ред. жур. „ЗОЛО-ТИСТАЯ СТРУЯ“, Спб., 5-я Рождественная 47.

Редакторъ-Издатель *И. Домбровский.*

На крилахъ пісень.

ЗВІРНИК ВІРШІВ

Лесі Українки.

Ціна 1 р. 50 к.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаків ська, 8).

Приймаєть ся передплата на 1910 рік
НА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ІЛЮСТРОВАНУ ГАЗЕТУ

„СЕЛО“.

(Другий рік видання).

Ціна на рік 2 руб., на пів-року 1 р. 10 к., на 3 м. 60 к.

Хто випише газету „СЕЛО“ на цілий рік, той дістане при 3 числі дурно додаток **КАЛЕНДАРЬ-КНИЖКУ.**

Адреса: Київ, В. Володимирська № 28. Ред. газети „Село“.

СЕЛО призначається головним чином для хліборобів і робітників; воно подаватиме: статі й новини про сучасне життя на Україні, в Росії і за кордоном, з української і всесвітньої історії і письменства, артистичної творчости, з наук природних, лікарських, з сільського господарства, кооперації, техніки, гігієни і медицини, також вірші, опо-відання ілюстрації при статях і особні.

СЕЛО буде містити дописи з сіл і міст, звертаючи особ-ливу увагу на рух освітній і економічний на селі; да-ватиме відповіді на запитання передплатників, а також поради спеціалістів: господарські, юридичні й лікарські в справах економічних і просвітних.

Редактор-видавець *Г. ЯМПОЛЬСЬКА.*

„НАРОДНИЙ ГОЛОС“

ілюстрована (з образками) політично-просвітна і літе-ратурна часопись, виходить що тижня, в четверг, під редакцією Андрія Веретельника в Чернівцях. „Народ-ний Голос“ містить найрозуміліше писані всякі по-учаючі, просвітні наукові і цікаві статі. В кожному числі є оповідане, поезія, стаття історична, богаті но-вини з цілої Русі і з широкого свѣта, а також дуже інтересна всячина. Подає практичні ради для домаш-ного господарства, а для розради сьмішні анекдоти і лотепи у „Веселому кутикові“. Взагалі „Нар. Гол.“ містить такі статі, котрі придадуться дуже добре для кожного русина. Отже подає усе найпотрібніше і най-цікавіше та користне. До того кожде число „Народ-ного Голосу“ окрашене численними ілюстраціями (образ-ками), або з нашої історії, або з нашого теперішнього життя, із всяких винаходів і чудес техніки, та відбитки з ма-люнків наших найспосібніших артистів-живописців. За-галом все що користне, займаюче і гарне, знайдете в „Народному Голосі“.

До кожного числа „Народного Голосу“ долучаєть ся „Повістевий додаток“, в которому дають ся найзна-менитші повісти наших і чужих письменників, також ілюстровані.

Опріч того яко додаток долучається до „Народ-ного Голосу“ що другий тиждень знамениту суспільно-економічну часопись п. н. „Народне Богатство“.

Святочні числа „Народного Голосу“ виходять в подвійнім обемі і дуже багато та прегарно ілюстровані.—Цілорічні передплатники дістають ще опріч того дуже гарну премію при кінці року.

Передплата „Народного Голосу“ враз з всѣма до-датками виносить річно лиш 4 морони.

Адреса: „Народний Голос“, Чернівці, ул. Паньска ч. 33. (Буковина).

Открыта подписка на 1910 годъ (XVII г. изд.) на

НА ГОДЪ
безъ пересылки

3 р.

Нужды Деревни

Под редакцией
А. П. Мертваго.

НА ГОДЪ
съ пересылкой

4 р.

независимый,
прогрессивный,
безпартійный,
еженедельный
сельскохозяйственный
журналъ
(ХОЗЯИНА)

«Нужды Деревни», ставя своею цѣлю будить и направлять сел.-хоз. мысль, стремясь дать материалъ для чтения исключительно оригинальный; редакция охотно платитъ поэтому высокой для сел.-хоз. журн. гонораръ, лишь бы обезпечить качество материала, не прибѣгая къ перепечаткамъ.

КРОМѢ обычныхъ для с.-хоз. журналовъ статей по всѣмъ отраслямъ сел. хозяйства, въ журналѣ помѣщаются ЕЩЕ: **передовыя** статьи, статьи по **общественнымъ** вопр., **хроника** обществ. жизни и **коопераци** въ деревнѣ, **фельетонъ** на темы деревенской жизни, и, какъ у всѣхъ, **отвѣты на вопросы** (безпл.), при чемъ для этого одного отдѣла приглашено свыше 30 лицъ, а для юридическихъ отвѣтовъ—цѣлая группа юристовъ.

За 16 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ извѣстные с.-хоз. писателями.

НОВЫЕ ПОДПИСЧИКИ ЗА ОДИНЪ РУБЛЬ МОГУТЪ ПОЛУЧИТЬ ТЕПЕРЬ ЖЕ 15 КНИЖЕКЪ „Библиотеки Хозяина“ НА ВЫБОРЪ

изъ 30 слѣдующихъ: 1) Кормленіе животныхъ. Основы кормленія и расчетъ кормовъ. Маг. вет. В. Михайловъ. 2) Откормъ свиньи. В. Михайловъ. 3) Культурная мясная овца. А. Португаловъ. 4) Разведеніе гусей и утокъ. И. Абозинъ. 5) Интересы деревни и крестьянскія партіи. В. Анзимировъ. 6) Сколько въ Россіи земель и какъ мы ею пользуемся? С. Прокоповичъ и А. Мертваго. 7) Какъ устроить сел.-хоз. общ-ство. А. Кузьминъ. 8) Какъ вести дѣла кредитнаго товарищества. А. Кузьминъ. 9) Сколько нужно земли хозяйну, чтобы съ выгодою работать. В. Винеръ. 10) Какъ использовать пустоши. А. Мертваго. 11) Заправка и удобреніе почвы. Проф. Т. Лютъ. 12) Для чего надо сѣять бобовыя растенія? В. Винеръ. 13) Какъ улучшить песчаную почву. Проф. М. Богдановъ. 14) Раздѣла лѣса подъ нахоту. А. Отыриганьевъ. 15) Какъ хозяйствовать въ лѣсу. И. Сладковскій. 16) Навозъ и искусственныя удобрения. В. Винеръ. 17) Известь и мергель, для удобренія почвы. В. Харченко. 18) Какъ устраивать полевые опыты. Проф. Т. Лютъ. 19) Сборка постныхъ луговъ. И. Сладковскій. 20) Силосованіе кормовъ. И. Сладковскій. 21) Устройство пчельника. М. Дерновъ. 22) Какъ осушить хлѣбъ. Проф. В. Горячинъ. 23) Что даетъ машина хозяйну. В. Винеръ. 24) Какіе бываютъ плуги. Проф. В. Горячинъ. 25) Какъ нарастаетъ дерево. И. Сладковскій. 26) Сохраненіе и заготовка рыбы и ея продуктовъ. Н. Бородинъ. 27) Какъ надо строить амбаръ. И. Сладковскій, подъ ред. проф. гражд. инж. кн. Кугушева. 8) Перепрививка плодовыхъ деревьевъ. М. Рытовъ. 29) Посадка плодовыхъ деревьевъ. А. Гребняцкій. 30) Культура земланики и клубники. А. Мальта.

Подписная цѣна: на годъ безъ перес. 3 р., съ перес. 4 р., на полгода 2 р. 25 к.

Нумера для ознакомленія бесплатно.

Подписавшіеся въ ноябрѣ и декабрѣ получ. журналъ до 1 янв. бесплатно.

Адресъ конторы и редакціи: Москва, Воронухина гора. 24.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕЖУХАХ“

Комедійка в 1-ій діі (дозвол. драмат. цензурою для сцени)

Т. СУЛИМИ.

(автора пьеси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника (Київ, Велика-Володимирська № 21).

ОДРУЖІННЯ.

КОМЕДІЯ В 3-Х ДІЯХ,

МИКОЛИ ГОГОЛЯ,

переклад **Олени Пчілки,**

Київ, 1910 р. **ЦІНА 30 КОП.**

НОВІ КНИЖКИ:

Б-А-Й-К-И

(по Крилову), **МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО.**

Видання третє, доповнене.

Ціна 30 коп.

ГОРЕ

ОПОВІДАННЯ

Л. Яховської.

Ціна 15 коп.

Продається в „Київській Книгарні“ (Безаківська, 8) і в іншихъ книгарнях.

Г. ХОТКЕВИЧ.

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА І.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росіі 1 р. 25 коп.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 42. (Вийшло 14-го Квітня 1910 р.).

(До роčníку 1909-го).

Підписи приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. в пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописем „Рідного Краю“. По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Смерть Марка Кропивницького. Знищення київської „Просвіти“. Двадцяти-пяти-літні роковини смерті М. Костомарова. Вісті. Вірші—селянина *Г. Рудого*. Вірші—*О. Романової*. По дорозі в казку, драматичний етюд (кінець) *О. Олеса*. Вірші:—1) *Б. Равського* і 2) *Наталки Одинокої*. Сучасний уламок шляхетського укладу життя—*І. Ф—ка*. Українське слово й мистецтво. Спектаклі товариства М. Старицької—*Ф. П.* „Природа України“.—*О. Пч.* Як читать народів? Часопись „Кієвъ“—*Хмари*. Не-українські літературні товариства в Києві—*А. А.* Оповідки. **Малюнок**—Портрет М. Кропивницького.

1910

Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНЬСЬКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,
додаток до часописі „Рідний Край“.

(3-ій рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЄВІ,

під редакцією *О. ПЧІЛКИ*,

✕ ✕ ✕ 1 раз на місяць. ✕ ✕ ✕

(Вийшли зшитки за Январь, Февраль і Март 1910) р.

Окрім від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Благовіщенська ул., № 115.

НОВА КНИЖКА

Христі Алчевської „Сонце з-за хмар“.

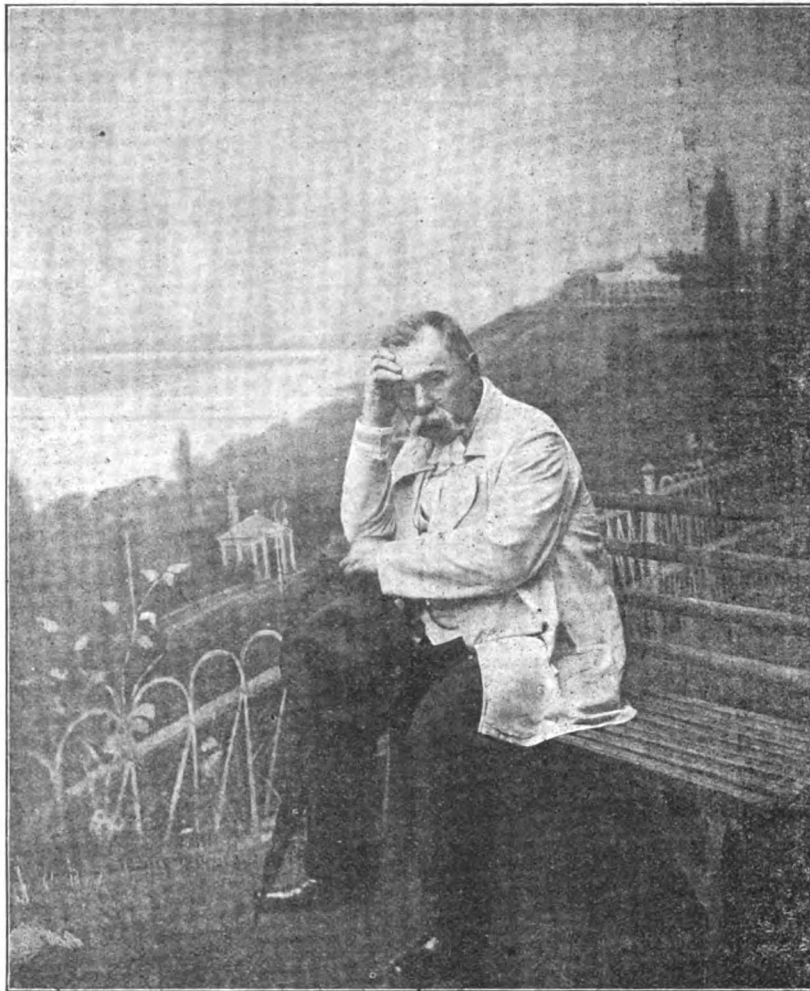
(ЗБІРКА ВІРШІВ).

Мої думи. Молитва сліпих. Пісня й день. Ніколи. Дівчина маненька. Пісня на поталу. Хмарний вечір. Сокіл. Вільні хмари. Пісня лілії. Білі крила. Вечірня мрія. Осіння пісня. Світлий край. Посвята А. Кримському. Кобзарі.

☆☆☆ Харків, 1910 р. ☆☆☆

ЦІНА 5 КОП.

ПРОДАЄТЬСЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ.

(Знімок і власність фотографа Миколи Конасевича).
Марко Кропивницький.

Смерть Марка Кропивницького.

9-го квітня помер славетний наш український артиста, Марко Кропивницький.

Помер у дорозі, вертаючись до-дому, в Харківщину, з Одеси, де він тільки-що грав у кількох своїх пьесах, де його так вітали й сподівалися знов на Великдень. Та не так склалось, як ждалось!.. Нагла смерть взяла свою жертву...

Київ попрощався з величним артистом на недавнім Шевченківським просвітянським вечері, що був разом з тим і остатнім вечером київської Просвіти... Ще немов лунають слова Шевченкові, так чудово промовляні артистом, а вже уста його склепилися на-віки!..

Невіджалувана втрата! На-віки зійшов з кону світач української сцени... Вічна пам'ять, вічна вдяка, бо наша сцена так багато зробила для відродження України, а М. Кропивницький був таким видатним діячем тієї сцени.

Хто раз бачив Кропивницького на сцені, не забуде його ніколи.

Знищення київської „Просвіти“.

Зовсім з таким почуттям, як говориться про смерть дорогої людини, приходиться нам писати ті слова: закрито нашу київську „Просвіту“... Від 8-го квітня її нема...

Чи треба висловляти наш великий жаль з цього приводу? Той жаль, той тяжкий сум, що обгортає близькі серця, й без того всяк розуміє. Говорити про свій жаль більше—се значило-б тільки надавати більшої втіхи тому, хто, може, радіє з закриття „Просвіти“. Нехай радіє,—його свято!

„Як саме це сталось?“—спитає хтось (теж так, як питають про смерть небіжчиків). І ті, що втратили когось лютого, мусять відповідати, шукаючи спокою в душі, тамуючи рану в серці.

Смертю Просвіти загрожував уже самий циркуляр міністровий, що радив місцевій владі не дозволяти нових „іпородських“, українських товариств, та й до давніших придивитись пильніш... Отже гострий меч заблиз оддалік холодним поблиском ще від того часу. Турботна думка питала лише,—кого трапить він перше?.. Трапив—київську „Просвіту“.

Взято було на перегляд скільки її книжечок; потім, 8-го квітня, покликано було перед засідання Присутствія по обществам—відпоручників від Просвіти. Стали до відповіді голова товариства, Л. Яновська, й член ради Просвіти—М. Синицький. Спитали в їх де-що про видавництво Просвіти і тут же їм було об'явлено, що товариство їх закривається. Скінчилось! сумна звістка пішла по городу, до часописей, до телеграфу...

Напишемо-ж некролог, посмертну згадку: „Просвіта“ була перше київське просвітне товариство, що виникло на підставі закону про волю засновувати товариства. Так воно й записане № 1-м. По затверженню устэву, перші збори членів „Просвіти“ були 25-го червня 1906 року; тоді вибрано було й раду товариства, й намічено найпершу діяльність. Першим головою Просвіти вибрано було Б. Грінченка; він і працював на тім уряді, як най-

щирше, поки лиха хвороба не приневолила його торік лишити Просвіту й виїхати з Києва. На його місце вибрано головою письменницю Л. Яновську: їй же й судилася та сумна урочистість—вислухати смертний присуд Просвіти.

Товариство мало першим пунктом свого уставу—*„допомогати розвиткові української культури і першим чином—просвіті українського народу його рідною мовою, працюючи в Києві і в київській губернії“*.

Отже тій меті й служило товариство—по змозі: видавало книжки, вряжало лекції, літературні вечори, концерти. Трудна була справа й з тим, а де-чого й зовсім не можна було почати,—хоч устав се й дозволяв: таким чином—не можна було добути дозволу відкрити школу Просвіти, або завести філію, відділ товариства, десь по-за Києвом. Отже робилося те, що було можливе, що дозволялось.

Не дуже багато членів було в Просвіті, але між ними увесь час знаходилися щирі слуги товариства. Не було між ними ні старших, ні менших,—хто хотів, усі працювали рівно. Отож часто можна було бачити, як і члени комісії, і члени ради, та й сам голова товариства, лазили по драбинках, встановлюючи бібліотечні книжки на полицях, правили коректури, бігали по справах просвітських,—лекційних, видавничих, артистичних...

Де-хто дорікав Просвіті, що її діяльність за-надто поміркована, тиха. Гіркий поєміх долі!—причиною до закриття Просвіти поставлено як-раз її за-надто „тенденціозну“ працю...

Та все припинилось тепер. Спокій!..

Зосталася однак спадщина: 36 виданнів, що встигла випустить Просвіта. Перша книжечка—„Про українських козаків, татар та турків“, з додатком народніх дум, остатня—„Невидимі вороги та друзі наші“. По середині—теж книжки по історії, словесності, світознанню.

Не призірала „Просвіта“ дорогих „статків-маєтків“, отже не багато буде клопоту з „ліквідацією имущества“ товариства: воно все міститься в двох хатах. Однак опріч виданнів,

єсть ще один дорогий скарб, що зостався в спадщину після Просвіти,—се її бібліотека. Там зібралось вже коло 10,000 книжок,—і між ними є дуже цінні, рідкі видання; все то дар авторів і де-яких збірачів-бібліографів.

Кому тепер передати той масток? де буде він забезпечений від потреби нової ліквідації?..

На 2-ге Травня назначено ліквідаційне зібрання. Нехай панове члени міркують...

З якими думками розійдуться члени Просвіти з того похорону її, ми не знаєм. Але гадаєм, що не з думкою „пускатися на дно“. Отже як про померших ідейних діячів часто кажуть: „він помер, та його дух і його праця, його діло зосталось“, так само скажемо й тепер. Нічого шкодливого не було в діяльності Просвіти, вона хотіла ширити світло проміж своїм народом,—те завдання зосталось.

Про мирну працю гадалось, на користь розумному, освіченому, братерському життю!

Тяжка, насильна втрата тієї праці впливає гірку отруту в серце. А коли-ж бувала з того користь, як людям кидали тяжкі образи, драгували, діймали їх до живого серця? Таке ображення сіє не згоду, а розраду.

Двадцяти-пяти-літні роковини смерті Миколи Костомарова.

7-го квітня минуло вже 25 літ від дня смерті М. Костомарова, нашого славетного історика, публіциста й автора інших словесних творів.

Ім'я його за-надто багато говорить українському—і навіть не українському—серцю, отже й не диво, що Київ велично пошанував його пам'ять. В церкві київського університету відбулась по Костомарову панахида, що збрала досить різноманітних пошановників його пам'яті; в трьох просвітних товариствах київських відбулися зібрання, з відчитами, присвяченими Костомарову: в „Обществі Нестора“, в „Українським Науковим Товаристві“ і в „Українським Клубі“. В перших двох товариствах читалось про учену працю Костомарова, в „Українським Клубі“ читано було про його—яко про повістяра, драматурга й поета, а при тім проказано, (учнями школи Лисенка), опріч ліричних віршів Костомарова,—сцени з його драм (з „Переяславської ночі“ й „Сави Чалого“).

В часописах київських з'явилися, коло 7 го квіт-

ня й пізніше, згадки про Костомарова, з критичним оглядом його розмаїтної праці. Думки, висловлені при тому, не зходилися одна з другою; але се й не диво: одно те, що працю Костомарова оглядали люде різні, а друге й те, що не легко розглянутися в ділах того, хто працював на протязі півстоліття!

Подамо ширшу розвідку в сій справі пізніше, тепер же ми лише хотіли зазначити урочисте святкування пам'яті Костомарова,—того діяча, що поклав так багато праці на користь Україні.

Величне ім'я, достойне величного пошанування!

ВІСТІ.

◆ **Літні учительські курси.** Постійна комісія по влаштуванню курсів для учителів просила в петербурського округу дозволу влаштувати сього літа при петерб. університеті курси для учителів середньої й нижчої школи. Курси мають бути—для учителів середньої школи—від 10 по 31 іюня (червця). Плата 15 карб; орудує курсами проф. Е. Грім. Курси для учителів нижчої школи—від 8-го іюня до 20 іюля; орудує С. Савич; плата 10 карб. Програми буде оповіщено, як прийде дозвіл. Адрес для справок: Петерб. Кабінетская, 18.

◆ **Літання.** 7-го марта в Одесі техник Єфимов робив спроби літати на приладові, що він зрєбив. Зібралась величезна юрба народу—тисяч з 50. Спроба вийшла дуже вдагна. 5 раз Єфимов підіймався на приладі в повітря, літав за вітром і проти вітру, робив сміливі завороти, підносився в-гору й знову спускався. За першими трьома спробами Єфимов держався в повітрі хвилини дві, або три, а далі держався по 10 хвилин його „літак“ нагадував величезного білого птаха. Після літання, Єфимова урочисто шанували, гукали „ура!“ і поклали йому на голову лаврового вінка з таким написом: „першому руському авіаторові“ (літавцеві). Є чутка, що Єфимов для такої-ж самої спроби літання приїде до Київа. Єфимов ще зовсім молодий; вчився він в одеській технічній школі.

◆ **Страшна справа.** В Бєсарабії суд розібрав справу сім'ї Шербанів: трьох братів—Івана, Степана й Миколи, та матері їх, Лисевети; обвинувачувано всіх в тім, що вбили батька, Хведора Шербана. Він був дуже скупий, жорстокий чоловік, ненавидів і бив наймитів і свою сімью; остатнім часом оселився нарізно від сім'ї, на хуторі. Коли жінка й діти іноді приходили до нього й просили допомогти їм, то старий виганяв їх з двору. Одного разу, Шербанова жінка й

троє її синів над'їхали до батьківського хутору, й виламали двері. Тоді старий Шербан другими дверима вибіг на двір, передав своєму робітникові 76 тисяч рублів і казав бігти на село по людей. Шербанові-ж сини забрали де-що дорожче й векселі на 3,300 рубл. Тим часом над'їхав урядник. Старий Шербан сказав урядникові одвезти його до справника в Оргіїв за поратунком. Жінка з синами поїхала слідом. По дорозі, як біля колодязя напували коней, менший син, Микола, вистрелив у батька і через скілька годин старий умер.

Розглянувши справу, суд виправдав жінку Шербаневу й двох її синів—Івана й Степана, а третього сина Миколу, (що застрелив батька), засудив на 4 роки в турму.

◆ **Пограбування наси.** 29-го марта зроблено напад на Велико-княжеську лісопильню, біля станції Дерюшно московсько-вороніжської залізниці. Злочинці забрали касу, де було 200 рублів грошей та на 600 рублів різних паперів і втекли.

В селянській хаті.

Син покинув батьківщину,
 Десь пішов блукати,
 Доня учить дитину
 В слізюньках купати;
 Вийде з хати,—людей сором,
 „Матер Божа“ в хаті
 Подивляється з докором:—
 „Їсти дай дитяті“!..
 Горить дівка, аж палає,
 Колише дитину,
 Аж ось батько пкандибає,
 Ввійшов у хатину.
 Кинув погляда лихого,
 На дочку й онука.
 „Ге, триклята! чом нічого
 Не співаєш, сука“?..

Селянин Грицько Рудий.

* * *

Мов струни арфи із вікна
 В кімнату простяглися—
 І ллеться пісня чарівна,
 А дзвін гуде: „молися“!

І ти, співаючи, молись,
 Ти наче та тополя,
 В блакитне небо задивись,—
 Там воля.

Весна,—о, вірь, моє дитя!—
 Дяє багато,
 У неї смерть як і життя—
 Мов свято.

1910 р.

Одарка Романова.

По дорозі в Казку.

(Етюд на 3 картини).

(К і н е ц ь).

III картина.

Ліс. Великі скелі. Гірська природа.

Він. Юрба. Дівчина. Хлопчик.

(Він—сам, іде й спинається. Гордо підняти голова, почувався сила; але помітно, як хитається часом його постать. Сідає на камені.

Хтось іде поволі і, уледівши його, говорить):

— Ах, ти сидиш.

(Він мовчить).

— У тебе вид біліший крейди. Ти утомився? занедужав?

Він. Ні, ні! я довго думав. Думки-ж—вампири: із мозку смокчуть кров і через те блідий і вид у мене, може. (Встає). Недавно я боровсь з ведмедем. Єдина мить і я лежав би на землі, розірваний на шмаття. Єдина мить... Я подолав ведмеда. Але... єдина мить...

— І можеш думати ти, що він би міг тебе роздерти?

Він. Все може бути.

— Ах, що ти кажеш, що ти кажеш! Мене твої слова косою підтинають... тебе ніхто не подолає.

Він. О, так,—нікто! (Тиша). Скажи, я так тебе питаю,—скажи, ну, як тобі здається?—коли ми вийдем з лісу? коли ми ввійдем в Казку? Тринадцять днів ми пущами йдемо, а ліс не рідшає.

— Коли ми вийдем з лісу?!.. у мене ти питаєш?!

Він. У тебе, так, у тебе. Скажи, ну, як тобі здається?

— А ти (встає), а ти хіба не знаєш?

Він. Я? Я—знаю я, я знаю, ну, а ти?

— На що тобі мене питати? Раніш ти не питав нікого. Ти вів нас, а ми йшли і вірили тобі.

Він. А ти тепер не віриш?

— Я не кажу сього, але мені немов хтось камінь наложив на плечі. Я далі йти уже не можу. Я упаду, я падаю... Я ляжу, я стомивсь... *(Лягає)*.

Він. О, брате мій! Устань і вірь: не заїде сонце ще за гори, як ми угледим Казку.

— Сьогодні будем в Казці? Сьогодні?! *(Підводиться і знову опускається)*. Ні, я полежу трохи, я стомивсь. *(Падав біля його ні)*.

Він *(зхоплюється, швидко підходить до дерева, обходить його кругом і обдивляється усе навколо)*. Ми вчора тут були! Це дерево я бачив!

— Що ти сказав?

Він. Нічого... то так... я сам собі.

— Так важко... Я засну... Коли ви будете йти, мене лишіть! Я мушу відпочити,—я вас догнати встигну. *(Дівчина і хтось з нею ідуть бадьоро)*.

Дівч. А ти, мій соколе, мене чекаєш? Як я рада!..

— *(Весело)*: Вона усе мене питала, чому врівні з тобою йти не може...

(Дівчина прилягається до Його, потім кладе йому руку на чоло).

Дівч. Чого ти так замислився і засмутився?

Він. Я змучився... ішов... боровся... Я подумав... ах, я подумав.

Дівч. Ти змучився?

— Ти змучився...

(Тиша).

Він. Скажи мені... скажи мені... учора ми... учора тут ми не були?

— Дріжить у його голос...

Дівч. Чого твій голос так дріжить? Ти, може, хворий?

Він. Учора тут ми не були?

Дівч. Ти, може, був, а я прийшла сюди сьогодні тільки.

Він. Ти дерева цього не бачила ніколи?

Дівч. Не бачила ніколи.

Він. То, значить, так мені здалося... Ми далі ідемо?!..

Дівч. А ти... а ти... ти думав, що не.. дал?

Він. Ні, ні... Я так і думав... і думав так, що далі.

— *(З долу недужим голосом)* у мене він питав: коли ми дійдем в Казку? Слова його мене, як стріли, підтяли. Я з місця встать не можу.

— Питав?!..

Дівч. Хіба не знаєш ти? Ти заблудив? Ти збивсь з дороги?

— А де його корона?..

Він. Корона де? Не знаю. Я може в нетрах загубив її.

— Він загубив корону.

— *(З долу)*: А я... її не пам'ятаю.

— Скажи, коли ми будем в Казці? Ти-ж був, ти-ж знаєш.

Він. Я знаю... був... я знаю...

— Ну, так кажи,—чого-ж мовчиш?..

Він. Мені здається...

— Ви чуєте, як у його голос дріжить? Ви бачите, як жакливо у його бігають очі... Він не знає... йому здається...

Він. Мені здається, що ми сьогодні будем.

— Скажи, коли ми будем в Казці?

Він. Принаймні... мені здається, що сьогодні.

— Йому здавалось і раніше... Хе, хе, хе!

Він *(встає)*. Хто смів тут зараз засміятись? Чий голос тут мені над ухом продзвенів? Комар чи що хотів мене злякати сміхом? Я грому не боюсь! Ти чуєш?.. *(Тиша)*. І смерть... останній мій триуф на світі!..

— Я *(той, що лежав, підводиться)* не казав нічого. То ти спитав у мене, чи скоро ми у казку дійдем,—я відповів тобі, що я не знаю. Хіба я можу знати? Я тільки йду і сам не знаю—як іду. Мене несуть немов великі крила.

— І я нічого не казав. Твій голос задріжав, я усміхнувся самохіть.

Він. Коли несеш ти жертву Богові, не личить усміхатись.

Дівч. Він усміхнувся мимоволі,—прости йому.

(Здалека чути спів молитовні).

— Ідуть, надходять... Ходім на зустріч їм.

— Ми їм розкажем те, що чули. *(До дівчини)*:

А ти останешся?

Дівч. Я... останусь.

(Двоє ідуть ліворуч і чути їх далекий сміх).

Він. Хто засміявся?

Дівч. Ніхто, ніхто.. то так тобі почулось.

Він. Ні, ні! я чув, що хтось сміявся злорадно.

Дівч. То так тобі, соколе мій, почулось.

Він *(проводить рукою по голові, зітхав)*.

Дівч. Ти зітхаєш? Ну, заспокойсь, ну, усміхнись, ну, глянь мені у очі... А може ти того сумуєш, що загубив свою корону?!.. Не сумуй... Я знов сплету тобі вінок із маку. *(Іде, зриває квітки і сідає біля його ні)*.

Він. Ти знаєш, що мені здалось? Мені здалось, що ми йдемо, йдемо вперед і знов вертаємось туди, відкіль і вийшли. *(Тиша)*. Ні, ні, зовсім не те, мені здалось. *(Тиша)*. Мені здалось, що я себе дурманом

обпоїв. Ні, знов не те... (*Тиша*). Немов усі, що йдуть за мною, не ідуть (*тиша*). Немов усі сміються тільки з мене...

Дівч. О, мій улюблений! хто сміє насміхатись?!..

Він. Ні, я не те хотів сказати... Мені здалось, немов уся юрба іде за мною, щоб подивитися на мене, як на чудо. І це—не так, і це... не так.. Ну, зрозумій... Мені здалось, що я лежу і сплю, мені-ж якийсь солодкий сниться сон. І ось тепер, і ось тепер мені усе єдиним сном здається.

Дівч. Я й досі не сплела вінка тобі,—ламаються квітки. Пелюстки облітають, а стебла все ламаються.

Він. Це справді сон солодкий. Невже-б то я, слабкий, найслабший від усіх, міг повести усю юрбу із лісу? Невже-б я зміг, я-б перший зміг іти і розривати терни колючі?! Невже-б я міг, як стрілами, очима ранити і тигра й лева?.. Не вірю я. Це сон усе!.. (*Тиша*). Не знаю, може і не сон, а тільки я слабкий... найслабший..

Дівч. Ти плачеш? Плачеш?! (*Кидає квітки*). У тебе сльози?

Він. Ні, ні; це гак...

Дівч. (*юрдо*). Устань і вислухай мене. Я, може, більш цього ніколи вже казати не стану... Ти вів юрбу.. Ти розривав кущі тернові. Ти зламаував дуби столітні, ти з левами поводивсь, як із псами. Ти він нас в світлу Казку. Ти нам пророкував і ми в словах твоїх пророчих у той же впевнювались день. Ти був найдужчий від усіх. Ти не боявсь ні грому, ні вітрів, і блискавки безсило падали, б'ючись об сталь грудей твоїх нелюдських. Я більш нічого не скажу. (*Чути далекі спів*). Я йду на зустріч сестрам і братам. Вони вітають ранок. Ранок! ти засвітив його і сам безсило погасаєш! (*Іде на зустріч співам*).

Він сидить замислений і слухав спів. Співи зодом стихають і розтинаються сміх. Прислухавшись, встав. Поволі в йому прокидається сила, він виростав і, ставши в юрду постать, відхиливши голову назад, стоїть і жде.—Рейт наближається і юрба ввалюється на сцену. У одного на високому кімку Його корона. Юрба уледівши Його, спиняється і мовкне. Опускається кілок з короною. Страшні обличчя ховаються. Де-кілька хвилини—тиша).

— (*Ззаду, тихо*): Учителю! нам сказали, що ти з дороги збився. (*Легкий сміх, удіння*).

— Нам сказали, що ти не знаєш, куди іти.

— Нам сказали, що ти згубив корону. Ми знайшли.

— Нам сказали, що королем не був ти зроду.

— Нам сказали, що ми не вийдем з лісу!..

Він. Хто вам сказав? Хай вийдуть ті і ще раз скажуть.

(*Тиша*).

— Я не казав.

— І я.

— І я, хоч забожусь, і слова не казав такого.

Він (*підвищеним голосом*). Хто смів казати в той ранок дивний, коли ось-ось ми вгледим браму Казки? Хто смів (*кричить*) цей ранок затуманить?

(*Юрба одступає, згорблюється, став сірою*).

Він. Я вам знайшов дорогу, я вів вас в Казку дивну, я вів вас з ночі в день і от, коли пройшли ми сотні миль, коли підходимо ми до Казки (*кричить*), коли я ввесь в крові і ранах,—ви смієтесь. Брати! у мене сльози!

— Він плаче?

— Він плаче...

— Він плаче! ха, ха, ха!

(*Юрба наступає, випливають страшні обличчя*).

— (*Сміх*). Ха, ха! ха, ха! ха, ха!

Він (*по тиші*). Так ви не люде, а страховища якісь?! Я вас... боюсь!..

— Він нас боїться, а ми ішли за ним! ха, ха, ха, ха!

— Хто йшов? Принаймні я не йшов.

— І я не йшов.

— І я.

— І я.

Він. Так ви не йшли за мною? Ні? Так я не вів вас?! Ні?! Я божевільний?!

— А ти... ти думав, що ішли? ха, ха, ха, ха!

(*Рейт. Підіймають кілок з короною і вертять ним*).

— Ха, ха! Король! А ти і досі думавш, що ти король?!

Він. Хто... думає?!

— Уже-ж не ми.

— Ха, ха!

— Уже-ж не ми!

Він. Так ви не йшли за мною? Я вас не вів нікуди?

— Ти ще питаєш нас?

— Ха, ха!

— Та годі з ним балакати! Назад! Рушаймо на домівку.

— Ходімо навпростець! Ось я дорогу знаю.

— Ні, краще я...

— Давайте я попереду піду! За півгодини доведу вас.

— Ось він нехай попереду іде... ось... він.

(*На модуну, подібну до юрми, навівають вінок*).

— Король! король! От так король!

— Ведмідь злякається такого короля!

— Ха, ха, ха, ха!

Він. Страховища! хто-ж ви? Ви привиди?

— Ми привиди?

— Ми привиди? Хто привиди?

— Ти привид сам!

(Кидають каміння, дручки. Хтось з дівчат в юрбі голосно скрикує. На сцені робиться темно, потім поволі яснішає. Він лежить і стоїне).

Він. Розбили голову... розбили голову... Я уміраю... я уміраю...

— *(Дитячий голос з-пори):* Хто там?

Він. Я уміраю... я умру...

(Сходе з пори хлопчик років 10, в білім убранні).

Хлопч. Ти хто такий?

Він *(мовчить)*.

Хлопч. Ти хто такий? Ти впав? розбився?

Він *(мовчить)*.

(Хлопчик підводить йому голову).

Він. Це привид знову?!

Хлопч. Я—хлопчик!

Він. Чого ти тут? Як міг зайти в такі ти нетри?

Хлопч. Я був тут на вузліссі, коли—твій стогін чую. От я й пішов на голос.

Він. Ти на узліссі був? Ти кажеш—на вузліссі?.. Що ти кажеш?..

Хлопч. Із Казки я пішов, щоб тут зірвати папороть розквітлу. Тут на узліссі що-дня розквітлу папороть знаходять, а іноді цвіте їх сила! Тоді весь ліс здається в золотім вінку.

Він. Тут Казка, кажеш ти?!

Хлопч. За лісом зараз Казка.

Він. Тут ліс кінчається?

Хлопч. Кінчається тут зараз.

Він. За лісом—сонце?

Хлопч. Сонце. У Казці завжди сонце.

Він. Сонце!.. Не вірю я,—ти привид!

Хлопч. Ну, глянь: я гілку відхилю і ти дорогу вгледити.

Хлопчик *відхиляє гілку і ціла стіна сонячного проміння летить через просіт і вривається на сцену).*

Хлопч. Ти бачив браму Казки? У золоті вона горіла.

Він. Так я не помилявся?!.. Так я їх добре в Казку вів? Ми швидко будемо у Казці!! *(Гукає, але голос його ледві чути):* Люде! Люде! Брати мої! я вас довів! Ще два-три кроки! Люде! Люде! Люде!..

Хлопч. Твого вже голосу ніхто почути не зможе. *(Робиться темно).*

ЗАВІСА.

О. Олесь.

* * *

Я перейду перед тобою
З плачем моїм, з жалем останнім,
Немов напоєна росою
Задума - хмара в небі раннім.

В твоє я серце плач посию,
Мов хмара—роси в сонні квіти,
Щоб жалі-пахонці збудити...
А потім—згину... і зрадію...

Зрадію, танучи росою,
Що п'є в жадобі сонце ясне...
Так перейду перед тобою,
Поки життя моє не згасне.

Богдан Раєвський.

* * *

Як туман той над ставочком
Стелеться, лягає,
Так у мене сумна думка
Душу застигає.
Вона шепче що-години:
„На що покохала?—
Тепер твоя, дівчинонько,
Молодість пропала!
Бо кохаєш не такого,
Як душа бажає;
Ні, такого як жадаєш—
Не знайдеш... немає“.

Серце бідне, невсипуше,
Умліває, рветься,
Воно чує, воно бачить,
Як життя сміється.
„Нехай,—каже,—розірвуся,
Нехай я загину,
А все-ж того, що кохаю,
Ні за що не кину“...

Розійдися, туманочку,—
Розцвітайте, квіти!
Оступися, сумна думко,
Бо я хочу жити!

Наталка Одинова.

Сучасний уламок шляхетського укладу життя *)

В життю ми часто зустрічаємося з такими явищами, що ніякого звязку з цілим укладом нашого побуту не мають, що виникають немов без причини, невідомо з чого і для чого. Коли такі явища лежать в обсягу віри, чи звичаїв, то вони називаються „культурним переживанням“. Сей вираз повинен визначать те, що якесь там явище *пережило* цілий ряд інших, йому подібних явищ, відповідних часові й поняттям, і стоїть тепер окремим,—чуже вікові, чуже людям, але чомусь живуче, на перекір потребам, проти доводів розуму. Єсть в тих пережитках, уламках колишнього світогляду й звичаїв багато цікавого, єсть чимало користного і для сучасного життя, а єсть і де-що шкідливе, або у всякім разі дивовижне,—неначе ті велетні, химерні звірі, що викопувано в землі, в предковичніх глибоких пластах.

Про один з таких пережитків, з обсягу *права*, буде наша мова. „Переживання“ в сьому обсягові є багато. Сучасні правні встанови західно-європейські зберегли в собі багато уламків з законодавства римського, а римське має коріння ще в давнішому, східньому законодавстві. Так доховалися навіть уламки правного життя асирійського, перського.

Певно такі правні встанови, що пережили стільки віків, поки дійшли до нас, відповідають у якійсь мірі природі людській, та й складові навіть сучасного громадського життя. Первістні сили, що панували в життю людських громад стільки віків назад, zostались до-тепер, і будова громад та держав у ґрунті своєму й тепер стоїть на тіх-же політичних та економічних основах, як і в ті далекі часи. Хіба тільки тоді, як прийде корінна зміна у всьому ладу сучасного життя, тоді буде кінець і правним переживанням.

Наш край має своє минуле і має такі правні переживання, що з ними тепер не в кожній іншій країні можна зострінутись. Одно з таких переживаннів вельми цікаве з культурно-політичного та з економічного боку; зветься воно—„чиншове право“. Про його була мова в третій Державній Думі, але балачка та скінчилася нічим і певно ще не швидко вийде новий, зовсім закінчений закон, що знищить оте дивовижне викопанське з давніх віків, не належне до нашого громадянського права. Справді, коли приглянутись до сього „права“ і порівняти з іншими способами володіння й

користуватися землею, то здивуємося, що *власителя* землі воно обмежує в праві розпорядитись нею,—коли клопоть її віддано комусь на чинш,—а тому, що взяв землю на чинш, тому чиншове право, даючи змогу продавати, заставлять, дарувать і одписувать чиншовий участок,—одмовляє в праві *власности*. Щоб побачити яке поважне значіння в економічнім життю України має чиншове право, досить згадати, що на сьому праві володіють, чи краще сказать—користуються землею жителі всіх до-одного містечок 9-ти західних губерній і багатьох повітових міст. В Київській губернії на сьому праві живуть повітові міста Бердичів та Липовець; з 11 повітових міст Волині—9 живуть чиншовим правом; на Поділлію—мешканці половини повітових міст—чиншовики. В багатьох селах теж живуть чиншовики. По статистичних відомостях 1905 року у селян чиншовиків в трьох губерніях південно-західного краю—на чинші було 105,700 десятин землі.

Відкіль же пішло оте право і в чім його суть?

До люблинської унії 1565 року Україна не знала про це право. Прийшло воно до нас із Польщі, слідом за унією. В Польщі чиншове право зустрічається давно. Історичні записи згадують про те, що польські князі давали німецьким поселенцям землі за рокову плату,—чинш *); то було ще в XII віці, а вислицький статут 1347 року був першим привилеєм, що встановлював право *вічного користування землею за чинши* в даній місцевості. Ще до XIII віку селянство Польщі поділялося на три стани, а іменно: 1) дідичів, повноправних обдарів своєї землі, 2) лазенгів—вільних але безземельних селян і 3) хлопів, примощованих потомно до землі. Селяне третього стану мусіли одбувать на свого пана,—власителя тієї землі, на чій вони сиділи,—всякі повинності, одбутки й „послушенство“. Властитель землі мав право прогнати хлопа з своєї землі, коли хотів, але не міг нічого подіяти з самим хлопом; хлоп же мав право покинути пана тільки в певно визначені строки (так само як було і в Московщині). Лазенги могли наймати собі чужу землю і тоді ставали хлопами-арендаторами, а з протягом часу ставали дійсними хлопами, бо польське право давало змогу властителю землі встановлювать за землю які хотів одбутки й одробітки. Тільки в містах, що користувалися Магдебурським правом, стосунки між властителем землі й орендатором були більш-менш сталими і пан не міг накладати на арендатора таких виплаток та одробітків, які не були достотно визначені в первісній умові. Міста, заселені на Магдебургським праві, з'являють-

*) Саме тепер чиншове право в наших краях має вирішитись певними законами, отже може кому з наших читачів цікаво пізнатися з нарисом історії сього права. Ред.

*) І саме слово „чинш“ єсть—німецьке (Zins).

ся в Польщі в XIV віці. Такі міста з-початку заселялися виходцями з Німеччини; відтіль ішло переселення на польські землі, обезлюднені татарами й іншими. Оті виходці, закликувані королями, приносили з собою звичку до інших прав і порядків, ніж ті, що були в Польщі, і перше над все бажали забезпечити собі особисту волю й право громадського розпорядку, щоб ніяким чином не залежати в своїх громадських справах від пана, або від короля. Навіть суд, що був привілеєм вищої влади, сі вихідці бажали зробити своїм власним і з апеляціями мали вдаватися не до висчих судових місць у Польщі, а до Магдебурга, чи інших городів німецьких. Виходить, що тодішні вихідці німецькі ніяким способом не хотіли підлягати польському праву і ставати під польський присуд. Щоб забезпечити собі надовгий час таку незалежність, заселенці нових міст і містечок в Польщі випрохували собі *привілей* від *королів*, коли такі міста закладалися на королівських землях, чи від *пана*, коли то були землі панські. В останнім разі треба було, щоб панський привілей був затвержений королем. Першим таким привілеєм, чи—скажемо—„фундаційним актом“ в польському законодавстві був статут Вислицький 1347 року.

І. Ф.—но.

(Провід далі).

Українське слово й мистецтво.

◆ **Нове видавництво.** В Харькові почало працювати нове видавництво „Надія“. Воно випустило таку книжку: „Як виховувати дітей на здорових та сильних людей“. Написав Бжезінській. З польської мови переклав А. Рівний. Ціна 13 коп. В книжці говориться про фізичні умови доброго виховання дітей.

◆ **Педагогічний часопис.** Вже є дозвіл на видавання в Києві місячного педагогічного часопису на українській мові, (під назвою „Світло“). Редакторкою буде М. Старицька. Коли саме почне виходити часопис—невідомо.

Часопис має бути поважного й просторого змісту, щоб міг приєднати гурт учителів.

◆ **Збіранка давніх кахель.** О. Сластіон подарував київському музеєві свою збіранку кахель, придбаних з різних місць у полтавщині. На кахлях (не полив'яних, лише випалених) витиснуто визерунки. Для дослідців нашого оздоблення кахлі дають цікавий матеріал, бо і тут, переймаючи готові зразки, наші майстри прилаштовували та міняли їх по своєму.

◆ **Килими з ряднини.** В крамниці „Київського Кустарного Общества“ продаються дуже гарні килими,

вишивані по рядну. Взорі взято з стародавніх тканих килимів. Один рядняний килим купив сербський король, при огляді крамниці. (Окрім того король купив скатерть, вишиту вирізуванням, і скільки опошнянських мальованих куклів).

Спектаклі товариства М. Старицької.

В нашій театральній справі давно так повелося, що, ставлячи пьесу, гадають найбільше про те, щоб показати хист трьох, двох, а то й одного метця, виконавця головної ролі; на виконавців же ролів другорядних—уваги не звертають. Через те наші спектаклі рідко справляють суцільне вражіння.

Нова трупа М. Старицької, що недавно почала грати в Києві, в Лук'янівському Народньому Домі, і складається цілком з „молодих сил“, учнів школи М. Лисенка,—становить собі, як видно, зовсім інші завдання. Даючи артистові простір для вільного визначення душі дієвої особи, М. Старицька дбає й про те, щоб було виказано дух, провідну думку *усієї* „дії“. Дивлячись отже на Микиту (в „Дай серцеві волю“...), або на Калістрата (в „Борцях за мрію“) в споглядача не з'явиться думка, що ту, або другу пьесу ставлено на те, щоб показати хист д. Яворенка, виконавця значних ролів в обох пьесах. Така зграйність, гармонія виконання є дійсно реалістична, життєва: адже-ж і в життю часом не так-то легко розібрати зразу, *кто* з'являється головним діячем у якійсь події. Отже завдання трупи М. Старицької пройняті доброю думкою. Шкода тільки, що репертуар нової трупи поки-що обмежується давніми, вже границями й переграними пьесами. Просто жаль бере, коли згадати, що артизм, талановитість і чуття тратяться на такі цілком хвальшиві пьеси, як наприклад драма Тогобочнього „Борці за мрію“. І все-ж таки здорове чуття артистів нової трупи сприяло тому, що й ця пьеса, (поставлена 4-го квітня), справляла добре вражіння. Найбільш трудні ролі Калістрата, Антона й Серьоги мали здатних виконавців—д.д. Яворенка, Барвинського й Плохого. Добре вдали свої ролі й добродійки Жабко (Ганна) та Венцкевич (Мати). Пьеса Кропивницького „Дай серцеві волю“ була зограна живо, з великим хистом. Псував вражіння тільки недоладний спів жіночого хору.

Питання про те, які пьеси грати—се дуже поважне питання для сього молодого гуртка. Звичайно, артисти розуміють потребу нових пьес, та не можна сказати, щоб і не було таких пьес,—(остатнім часом їх значно побільшало—і своїх, і перекладних); з певністю можна сказати теж, що, пройшовши добру шко-

лу, талановиті артисти справилися-б і з новими пьесами, але-ж їх „слушаща громада“ бажає давніших пьес, „з співами, з танцями“... Є потреба і в сих пьесах.

Однак товариство готує для постанови й пьесу іншого розбору—„Талан“ М. Старицького. Головну роль гратиме Н. Дорошенкова.

Ф. П.

„ПРИРОДА УКРАЇНИ“

Під такою назвою виходитиме в Києві новий часопис, видаваний „Кружком Натуралістів“. Кружок сей зовсім незалежний від київського „Общества любителів природи“, існує при Київським Політехнічним Інститути,—і часопись його буде виходити під редакцією професорів інститута, Ю. Вагнера і В. Зеленського. Однак редакція зовсім не думає обмежуватись при роботі в часописі—тільки силами свого кружка; навпаки, видавництво хоче прилучити до себе й інші сили, хоче дати в часописі місце для праці й інших працівників, дослідців української природи; чимало їх єсть по широким просторах українських, але вони між собою порізнені і не мають куди подіти своєї праці.—Отже саме час заснувати часопис, присвячений власне місцевій краєвій природі і праці над її дослідженням.

Програма часописі дуже широка: в неї входять і розвідки по різних п'яростях світознання та загальної біології, і всякі наукові поради, і краєві дописи, і бібліографія, звідомлення й т. и. (Подробиці про зміст і про всі умови та відносини співробітників до видання можна бачити в оповістці видавництва в сьому-ж числі „Рідного Краю“).

Звичайно, радо можна повітати оповіщене бажання редакції—містити в „Природі України“ праці не тільки російською, а й українською мовою. Се надасть виданню особливої цікавості й життя. Українська мова вже вийшла з по-за того вжитку, коли вона здатна була тільки „для хатньої потреби“,—доводом тому є існування скількох учених українських видавництв, в Галичині і в нас. З гурту учасників „Кружка Натуралістів“ при Київському Політ. Інституті вже особливо визначилися молоді українські сили, що пильнують ширення наукового знання на Україні, читаючи лекції, друкуючи свої праці. Отже, гадаєм, що за здатними близькими співробітниками діло не стане; а до ближчих обізвуться й дальші.

Бажаємо, щоб молодому товариству і його виданню повелось як найкраще!

Перші два випуски „Природи України“ вийдуть ще сієї весни. Сподіваємся, що наше громадянство зустрине їх як-найрадше.

Як читать народіві?

Київській Просвіті дозволено було цодати цілий ряд лекцій в Народному Домі, та й на передмістях. Читців, чи тих лекторів, було хоч і не-гурт, та лекційна комісія просвітська таки знаходила їх. На протязі всієї зимової доби читали д.д. Чопівський, Холодний, Вілінський, Касьяненко, Гехтер, Стешенко, Черняхівський. Читали й п'ани, (Вілінська, Черняхівська, Пчїлка); більш усіх потрудилася Черняхівська (читала по історії України). Всі лекції, які нам довелось почути, відзначалися дуже простою й зрозумілою мовою, дарма що бралося теми наукові.

Далі об'явив лекцію від Просвіти, *українською мовою*, й професор В. Перетц. Нас це й дуже зацікавило, бо ще недавно, прочитавши в українським клубі лекцію по російському (від київського „Наукового товариства“), п. професор, на всі благання де-кого з українців прочитать „хоть що-небудь“ по українському, казав, що він того зробити не може, бо не знає сієї мови; коли я сказала йому на се, що можна-ж вивчитись, особливо будши професором на Україні, та ще й спеціалістом по українській словесності, то п. професор відповів, що він не вважає те потрібним. І ось на останку пр. Перетц прочитав лекцію від Просвіти—по українському, про українські „думи“; лекція мала бути немов передмовою до співання кобзарів. (По скінченню лекції, Сорочинський кобзарь Кравченко проспівав дві довгі й прекрасні думи: про трьох братів та про каютя під час бурі на морі).

Лекцію про думи пр. Перетц вже читав давніш (здається, разів зо-два), по російському, для громади інтелігентної. Можна було думать, що подаючи ту лекцію тепер *для народа*, читець подасть її у відповідній переробці; але ми помилились: се був лише близький переклад професорської лекції; читець і прочитав той переклад, не одриваючись очима від писаного тексту. Думаємо, що для більшості слухачів лекція була зовсім не зрозуміла, бо між ними „інтелігентів“ було мало, а переважна більшість—були люде прості, до професорського викладу не звичні.

Справді, що може зрозуміти *проста* людина, коли їй кажуть: „дума виникла на руїнах старого епосу“; „дума набула риму“; „з'явився новий фактор індивідуальної творчості“. Не говоримо про те, що тут і самі слова не зрозумілі,—„епос“, „рима“ (рифма), „фактор“; „фактора“ то ще може й прості люде знають, але-ж тільки в образі якогось Берка, або Шльоми. До того-ж ще не в самих словах річ,—а в тім, що в такі короткі речення було убгато цілі учені теорії; отже коли чи-

тець хотів, щоб слухачі його зрозуміли, то треба було пояснити свою думку ширше, чи у всякім разі понятніше. „Дума набула риму“—се має значити, що п. професор признає думи піснями пізнішими й такими, що пішли від книжної вірші. Єсть, бачите, така теорія, що давні народні твори не мають рими, чи рифми; а значить—котрі пісні ту риму мають, то се вже будуть твори пізніші. Я вже колись писала в „Рідн. Краю“, що се зовсім не вірно, коли прикладати сю теорію до українських народних творів, бо самі найдавніші наші пісні,—обрядові,—мають прекрасну рифму; та навіть і інші наші давні твори народнього слова, як наприклад коліскові пісні, загадки й таке інше,—зложені „до-прикладу“, мають рифму. Отже коли „думи“ мають риму, то се ще зовсім не доказує, що вони одбивають в собі творчість пізнішу, книжну, творчість „бакалярів“, та „пиворізів“ (як теє править професор Перетц).

Але, звичайно, лектор доводить те, у що він вірить. Коли-ж і так, то треба було п. професорові висловити свої думки більш зрозумілим викладом, бо не в словах же тільки діло, а й в складі читання. Коли-ж читать на народніх зборах лише рабські переклади професорських лекцій, то се тільки даремно гаяти собі час і нудити слухачів.

Скажуть, що такими словами можна лише одбивати охоту в професорів не українців, читати народні українські лекції „Досить, мовляв, того, що чоловік потрудивсь і був ласкавий прочитати просвітянську лекцію“. Але-ж, коли вже можна назвати жертвою, як спеціаліста читає для народа, то нехай же читець справді пожертвує час на те, щоб зміркувати свою лепцю на інший зразок і подати своїм слухачам щось зрозуміле. Тоді буде за що й дякувати. Гадаємо, що коли справді над питанням про те, як треба читать для народа, читець спиниться більше, то з сього повинна бути не прикрість, а користь—усім.

О. Пчілка.

Часопись „Кієвъ“.

Ся часопись виходить в Київі (російською мовою) вже три місяці, але даремне став би хто тепер шукати про неї оповісток, чи заміток у великих „найпоступовіших“ часописах київських. Причина сьому та, що редактор „Кієва“, д. Т. Локоть, недавній професор Ново-александрійського інституту й член 1-ої Державної Думи, рішучо одрізнівсь од свого київського газетного товариства та його напрямку, надрукувавши про це виразно в своєму „прошальному“ листі, в „Кієвскихъ

Вѣстяхъ“, де він давніше був співробітником. В своєму листі д. Локоть висловив, що він зневірився в публіцистиці з соціалістичним напрямком і через те розходиться з своїми товаришами й заводить свою часопись, іншого напрямку. Правда, соціалістичного напрямку не висловлюють і „найпоступовіші“ часописи київські; вони лише кивають у бік соціалізму, а тим часом на своїх сторінках,—і в тексті, і в ілюстрованих додатках,—дають матеріял, що має служити для вжитку й утіхи „буржуїв“, орударів капіталістичного строю, а не для „пролетаріату“.

Д-ій Локоть рішучо висловився в своїй програмовій заяві, що він в часописі „Кієвъ“ матиме на увазі переважно середній круг населення: заможніше, господарне селянство, духовенство, середніх урядовців і купецтво,—бо власне в утворенню свого краевого міцного осередку бачить редакція забезпечення краевого добробуту.

Великою „ереєю“ було в програмі п. Локтя те, що він становить на першім кону „інтереси того племені, которе переважає своєю численністю в краю“; себ-то на Україні—він найбільш матиме на увазі „інтереси населенія малорусского“. Отже виступило в програмі п. Локтя зовсім інше відношення до жидів, яко до меншости—і меншости шкідливої для „коренного населенія“: „Проти жидів, яко проти буржуазії, що держить в своїх руках капітал і все економічне життя в краю, треба поставити свою міцну буржуазію“. (Кієвъ, № 1).

Звичайно, така продерзость накликала на п. Локтя велику ворожнечу з руки жидів, а значить і з руки „найпоступовішої“ печаті, бо вона-ж знаходиться в їх руках. На „Кієвъ“ тая печать наложила кару,—бойкот і мовчанку про його. Огризнувшись лише з-початку, щоб дати належний тон своїм послугачам та попихачам, „найпоступовіші“ зовсім не згадують про „Кієвъ“ і навіть оповісток про його не містять,—навіть за гроші (!). Кара справді страшна, бо має й практичні наслідки, дуже погані, як всякий бойкот.

Про „Кієвъ“ мовчать навіть ті, хто й не дуже кохається в жидівстві; „слухаються“, бо воно страшне! Воно найбільша сила, та ще й до того роздає титули: „сей за нас,—передовой“, а сей проти нас—„антисемитъ-черносотенець“.

Отже всі й мовчать, хоч може кому й цікаво було-б розглянутися в програмі п. Локтя.

В програмі тій, на наш погляд, не все ясно. Кого саме вважає п. Локоть „преобладающим населениемъ“? Раз скаже—„малороссы“, другий раз—„русское население“. В остатній назві чується щось невиразне, якась непевність... Не говорить „Кієвъ“ і про де-які питання тіс-

ніше взяті,—наприклад: як-би зайшла мова про школи серед „преобладаючого населення“ на Україні, то які-ж мають бути школи, хоч би сільські?.. чи „малоруські“, чи московські? Таких питаннів є чималенько, але „Кієв“ у тому не розглядається дрібніше.

В статтях про ідейне українство, та про той „сепаратизм“, „Кієв“ каже, що українці й не думають про самостійне політичне становище, про одрізнення від Росії; досить їм гадати про таку політичну спілку, як кантони швейцарські, або штати американські—поєднані в *одній* державі.

Про це часто говорять і українські часописи. Але... треба-ж „Кієву“ спогадати й про те, що в Швейцарії—у французькому кантоні, женецькому, заведено *французький* університет, а в німецькому, бернському, кантоні,—*німецький*. А чи мають українці хоч сільську школу—українську?

Однак, у всякім разі, правду каже автор однієї статті в „Кієв“, що в теперішній час, коли навіть самим невинним заходам українських „Просвіт“ нема ходу,—найголовніше завдання українців повинно бути не в вищій політиці, а в тім, щоб „накоплять свою сознательну національну силу“. Ця сила у нас справді така мала, що її жиди, й не жиди, *всі*, уважають за *quantité negligible*, себ-то мають за таку малість, що нею можна нехтувати зовсім!

Отже то щира правда! Про побільшення своєї сили треба дбати.

Хмара.

Не-українські літературні товариства в Києві.

I.

В „Рідн. Краю“ якось-то згадувалось (ч. 25 за 1908 р.) про те, що колись, при першому віянню „свобод“, заклывувалася думка заснувати в Києві „Товариство українських літераторів“; скільки привідців,—тих „членів-учредителів“ (засновників),—склали й подали на затверження устав такого Товариства; але добра думка „отцвѣла, не успѣвши разцвѣсть“... Подали прохання мін. Святополку-Мірському; він одмовив. На тім скінчилося... Ледві чи сами привідці пам'ятають тепер про своє захожування!.. Справа розійшлась, та й годі.

Після того, в останні роки, коли вже дозволялося українські товариства, ніхто про таке товариство наших письменників—не клопотавсь; казали люде: „не потрібно це“.—Ну, й не потрібно!..

Але-ж оце недавно зародилася в Києві—між росіянами—думка заснувати в Києві „Общество літераторов“. Вмовилися, заснували. І наші письменники, українці, теж увійшли туди, в те Товариство; щось душ

12 їх увійшло. Закликано, бачите, й їх. Де-хто з наших навіть і в члени „Правління“ попав. Чи то-ж не велика ласка?..

Отже—признали наші й потребу таки спеціального *літературного* товариства, і платять членські вкладки, й знаходять час ходити на чергові засідання, та зібрання.

Щож наші літератори тим придбають? Чого вони, опріч „ласки“ й „чести“, досягнуть в тім товаристві для своєї мети? Думаємо, що-нічого. Ішла чутка, що „Общество“ пошле посланців од себе оце на письменницький з'їзд у Петербурзі; отже сподівано було—обізватися там і про становище „провінціальної печати“; але вийшло, що як раз про це й не можна говорити. Отже й їхати нашим нема по що...

А більше що? Сидіти в „Обществѣ“, якимись меншими братами,—між росіянами й жидами?

Се тая „позиція“, „совмѣстная работа“ для „спільного добра“!

Чому-ж *жидам* не досить було тієї „позиції“ й „совмѣстной“ роботи коло одного „общаго“ літературного діла? Чому *вони*, хоч засівши і в сьому товаристві далеко більшим числом, ніж наші,—таки заснували, опріч того, зовсім окреме, *жидівське* товариство літераторів? Бо вони знають те, що своя сорочка ближче до тіла, знають те, що всяк сам собі краще справить сорочку, ніж як хтось інший дбатиме про його.

А тим часом 12 письменників, видатних українських письменників, що ввійшли в київське „Общество літераторов“,—це все-ж таки сила не мала і коли вони признали потребу існування в Києві окремого Товариства літераторів і ввійшли в його, то могли-ж-би вони вже й сами стать тим зерном, що біля його мала-б згромадитись якась там літературна сила—українська. Адже, як-не-як, маємо в Києві 6 літературних часописів, та 1 науковий, та коло 10 видавництв. То таки-ж повинні-б знайтися люде для літературного українського товариства.

А раз-би завелось таке осібне літературне кубельце, то може б воно таки й своїм членам, та й комусь іншому, у пригоді стало. Може-б, опріч всякого письменницького заходу, заснувало-б воно й касу поспільної помочі своїм членам... Може-б не блукали тоді, мовляв хтось у Тургенева,—„какъ овцы безпредѣльныя“, оті наші нещасливі „письменники з народа“, та з кругів близьких до його; вони-ж, маючи іскру божу в душі, та якимсь-то чудом здобувши невеличку науку письменницьку, не мають нікаторої піддержки, нікаторої помочі братерської! Що можуть пособити їм одинокі брати-письменники?..

А тоді-б поміч знайшлась, хоч у малій мірі. Бо такі-ж—„громада, (хоч і не дуже численна), великий чоловік“!

Отже часом озиваються люде про потребу допомоги літераторам українським. Прислав колись і д. Вс. Кр. листочок про це до „Рідного Краю“. Ми його надруковали (в ч. 25 „Р. К.“ за 1908 р.). Але той голос zostався „гласом вопіючого в пустині“...

Звичайно, й се, що тепер пишемо ми, пролунає теж без ніякої уваги проміж холодним камінням нашої пустині. Та... все-ж таки тяжко мовчати! Невже-ж таки ми справді послідніші всіх? Невже оте число—600 членів—тільки-що заснованого на Україні жидівського літературного товариства нічого нам, українським письменникам, не скаже?

„Трудно сподіватись, щоб тепер можна було добути дозвіл“,—скажуть. Але хіба ми клопотались про своє літературне товариство, так як інші?..

II.

Опріч скількох товариств, що жиди заснували в Київї, цілком жидівських, або з величезною більшістю учасників-жидів, вони склали сього року ще одно, своє окреме товариство, „Общество еврейских літераторов“.

Недавно було загальне зібрання сього товариства. Подано було докладний відчит про одного жидівського письменника Смоленскіна; вказувано власне ту його заслугу, що він поширив думку про жидівський націоналізм, навчаючи, що жиди повинні гадати не про якийсь тільки Сіон, а повинні всі і всюди єднатись у одну націю,—і се повинно давати їм один національний жидівський ґрунт, хоч би вони були розкидані по всьому світі. Отож *свій* націоналізм жиди признають—*потрібним*. В діловій часті засідання повідомлялося, що київське жидівське літературне товариство має врядити скілька відчитів, а для сього запрошено світачів літературного жидівства, між иншими Перетца (не київського професора, В. Перетца, а жидівського письменника І. Перетца, з Петербургу), та й ще когось.

В повідомленню про справи нового товариства говорилося, що воно має вже 600 членів.

600 членів!.. Се так процвітає в нас жидівське товариство, серед усяких утисків сердешної жидівської нації! Хоч-би хто й не хотів, то має тут погадати про те: скільки-ж членів у Київї—в *українському* літературному товаристві?

Та в якому-ж українському товаристві? Нема в Київї ніякого українського літературного товариства. Так, власне так стоїть справа: в осередку України, де

найбільше згромадилася українська письменницька сила,—в *жидівське* літературне товариство, що зібрало вже 600 членів, і нема „літературного товариства українського“,—та нема його й ніде на Україні, ні по сей, ні по той бік Дніпра.

Ні-де його нема!..

Так як подумати, то се просто якась чудасія! А одначе—так воно є.

Що-ж воно за знак, що в жидів згромадилось у національну спілку 600 душ, а у нас не згромадилось в таку-ж спілку й 6-ти душ?

Казали инші: на що нам у Київї „товариство українських літераторів“, коли й инші Т-ва дають можливість для об'єднання та праці літераторів.—Але-ж всі київські просвітні товариства, при всій їх культурній діяльності, зовсім не виключають потреби для Київї „Товариства українських літераторів“.

Ту річ, дуже просту, що у всякім разі може бути потреба все таки в окрім товариств літераторів, як раз і показують нам жиди. Адже єсть у Київї „Конкордія“,—жидівський клуб; єсть „Общественное собрание“,—де „не можна проступити“ за жидами; єсть „Общество распространения просвещения в народъ“,—де п. Сьогобочний налічив,—(і ніхто йому не довів, що се брехня),—80 процентів жидів; єсть і цілком жидівські—„Общество распространения просвещения среди евреевъ“, „Общество еврейских учителей“; одначе, жиди-письменники таки вважали потрібним скласти зовсім *своє*, зовсім *окреме* товариство жидівських письменників.

Добру науку дають вони нам, та не здатні ми скористувати з неї!

„Не підходячий момент“ дбати про якесь товариство українських літераторів, коли навіть „Общества охраны могилы Шевченка“ не дозволено. Дарма! Моменти бувають всякі. Тепер—такий,—завтра може бути инший. Коли-ж ми ніколи й бажати не будемо поєднатися в братерську письменницьку спілку українську, то той „придатний“ момент ніколи не наступить!

А. А.

До відому:

При сьому 42-му ч. „Рідного Краю“ розсилається 3-ге число „Молодої України“, за місяць березень 1910 р.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).

О П О В І С Т К И.

Открывається підписка на 1910 г.
на новий періодическій журналъ

„ПРИРОДА УКРАИНЫ“

издаваемый „Кружкомъ Натуралистовъ при Киевскомъ Политехническомъ Институтѣ“ подъ редакціей профес. Ю. Н. Вагнера и В. Р. Зеленскаго.

Журналъ будетъ посвященъ, главнымъ образомъ, интересамъ областного изслѣдованія и будетъ стремиться къ объединенію разбросанныхъ по обширной территоріи Украины изслѣдователей спеціалистовъ и любителей природы для сознательной и планомерной работы въ дѣлѣ изученія края.

Программа журнала:

- 1) Статьи по изслѣдованію природы Украины преимущественно губерній: Киевской, Полтавской и Черниговской.
- 2) Оригинальныя статьи и рефераты по различнымъ вопросамъ естествознанія і общей біологіи.
- 3) Программы, наставленія и инструкции для наблюденій и изслѣдованія примѣнительно къ обслуживаемому району.
- 4) Корреспонденціи изъ области.
- 5) Отдѣлъ справочный и личныхъ извѣстій.
- 6) Библиографическій отдѣлъ.
- 7) Отчеты о дѣятельности: а) Кружка натуралистовъ; б) Обласной комиссіи, состоящей при кружкѣ; с) и другихъ дѣйствующихъ при кружкѣ комиссій.
- 8) Протоколы общихъ научныхъ засѣданій кружка.
- 9) Объявленія.

Правомъ печатанія статей и замѣтокъ пользуются члены кружка натуралистовъ, а редакція и всѣ лица, работающія въ дѣлѣ изученія природы края и популяризаціи естествознанія.

Рукописи принимаются и печатаются на русскомъ и украинскомъ языкахъ.

Статьи, корреспонденціи и замѣтки не оплачиваются. Авторы бесплатно получаютъ 25 оттисковъ, а сверхъ этого количества за особую плату.

Журналъ будетъ виходитъ въ количествѣ 4-хъ выпусковъ въ годъ отъ 5—7 печатныхъ листовъ каждый.

Подписная цѣна: на годъ для членовъ кружка 1 рубль, для не членовъ 2 руб. Отдѣльные номера для членовъ—25 к. и для не членовъ—50 коп.

Первые два выпуска выйдутъ въ апрѣлѣ и маѣ с. г. Адресъ для корреспонденціи и подпски: Киевъ, Политехнической Институтъ, Кружокъ Натуралистовъ Редакціонной Комиссіи. 1—2

А Р Т І Ш О К И.

оповідання О. Пчілки.

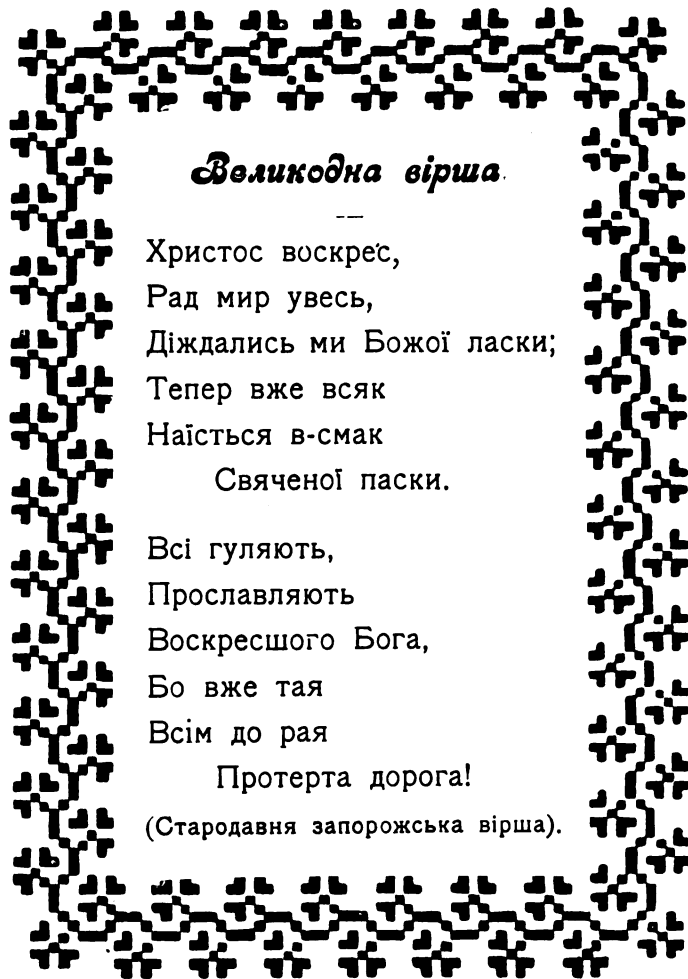
(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

Листовна картка.

Видання „Рідного Краю“.

Великодна вірша.

Христос воскрес,
Рад мир увесь,
Діждались ми Божої ласки;
Тепер вже всяк
Наїється в-смак
Свяченої паски.

Всі гуляють,
Прославляють
Воскресшого Бога,
Бо вже тая
Всім до рая
Протерта дорога!

(Стародавня запорожська вірша).

Такі листовні картки продаються в Українській книгарні (Київ, Везак., № 8) і в інших.

Вийшла в друку і поступила на продаж нова книжка:

ПРОХОР ВОРОНІН.

О П О В І Д А Н Н Я - Е С К І З И.

(ЗБІРКА ДРУГГА).

- 1) Щасливий день Флора. 2) Місце тут наше!.. 3) На шляху. 4) Вона у нього!..

Ц. 15 коп.

Продаються по українських книгарнях у Києві, Пелтаві, Харькові, Кам'янці Винниці (Швахман).

Склади виданнів: Київ, Безаківська 8, „Укр. книгарня“ і книгарня Л.-Н. Бістника, Володимирська, 28.

Открыта подписка на 1910 г.
3 р. на двухнедельный торгово-про- **5 р.**
 мышленный **с приложением**
ЖУРНАЛЬ
„ТОРГОВОЕ ДѢЛО“
 издающийся 4-й г. по слѣдующей прог-
 раммѣ:

Руководящія статьи по организаціи и веденіи не-
 больших и крупныхъ торговыхъ агентурныхъ и про-
 мышленныхъ предприятий по испытаннымъ методамъ зна-
 менитыхъ коммерсантовъ. Готовые проекты и смѣты на
 устройство магазиновъ, лавокъ и небольшихъ фабрикъ.
 Искусство рекламировать и продавать. Коммерческія на-
 уки въ связи съ практикой.

Цѣны на товары. Курсы. Адреса оптовыхъ поку-
 пателей. Адреса фирмъ, ищущихъ агентствъ, комиссіо-
 неровъ и служащихъ. Отвѣты на всѣ торговые, юри-
 дическіе и техническіе запросы подписчиковъ. Кромѣ
 того, каждый № содержитъ массу полезныхъ практи-
 ческихъ указаній на всевозможные случаи изъ богата-
 го опыта западно-европейскихъ и американскихъ ком-
 мерсантовъ. Каждый номеръ объемомъ отъ 32 до 64
 ст. большого журнальнаго формата, шить проволокой
 и закрывать въ обложку.

Цѣна на годъ 3 р. на 1/2 года 2 р. Съ доплатой
 только 2 р. годовые подписчики получаютъ адресно-спра-
 вочную книгу „Вся Европа“ въ которую войдутъ около
 десяти тысячъ названій товаровъ и свыше ста тысячъ
 адресовъ торгово-промышленныхъ фирмъ всей Германіи,
 Австріи, Англіи, Франціи и другихъ странъ, торгующихъ
 этими товарами и доставляющихъ ихъ въ Россію. Цѣ-
 на этой книги въ отдѣльности 5 р. 75 к. Журналъ за
 прошлые годы въ переплетахъ высылаются: за 1907 г. —
 за 1 р. 95 к. за 1908 г. — 2 р. 50 к., а съ двумя при-
 ложеніями: „Указатель таможенныхъ пошлинъ“ и „Ука-
 затель желѣзнодорожныхъ тарифовъ“ стоящихъ въ от-
 дѣльности по 1 р. 25 к. — 3 р. 50 к.; за 1909 г. — 3 р.
 съ приложеніемъ адресно справочной книги „Указатель
 Всей Россіи“ содержащій около десяти тысячъ товаровъ
 и до ста тысячъ адресовъ оптовыхъ и промышленныхъ
 фирмъ, имѣющихъ эти товары — 6 р. 75 к. Цѣна этой
 книги въ отдѣльности, 5 р. 75 к. За всѣ три года безъ
 приложеній — 6 р.; съ приложеніями — 9 р. За 1910 г.
 со всѣми приложеніями 1908, 9 и 10 г.г. — 8 р. за всѣ
 4 года со всѣми приложеніями — 12 р. Наложено пл. на
 20 к. дороже.

Адресъ: контора журнала „Торговое Дѣло“ Одесса,
 Соборная, 2.

Ред.-Изд. Секретарь Гофъ Маклера
 Одесской Биржи Э. С. Гальперинъ.

Г. ХОТКЕВИЧ
 Підручник гри на бандурі
 (з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 мор., в Росіі 1 р. 25 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ
 на единственный общедоступный журналъ

„НОВАЯ НИВА“

Подписчики получаютъ

52 № № журналя | 52 к х и з и | 25 приложенія.

А ИМЕННО:

12 книгъ: „НОВОСТИ ЛИТЕРАТУРЫ“.

12 КНИГЪ ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ
 Ивана Сергѣевича.
ТУРГЕНЕВА.

12 книгъ: „Избранныя произведенія“ Некрасова, Надсона,
 Пушкина, Лермонтова, гр. Л. Толстого, гр. Ал. Толстого.

12 книгъ: „ВСЕМІРНАЯ БИБЛІОТЕКА“.

4 книги: САМОУЧИТЕЛИ: Нѣмецкаго и француз-
 скаго языка, Самоучитель борьбы и фехто-
 ванія, Самоучитель танцевъ и музыки.

52 фотогравюры: Роскошный альбомъ въ зо-
 лотомъ переплетѣ, послѣд-
 ній парижской выставки
 „Садовъ“, исполненный по
 спеціальному заказу Ре-
 дакціи в Лейпцигѣ.

Календарь на 1910 годъ, исполненный въ краскахъ.

Подписная цѣна на журналъ со всѣми приложеніями
3 р. Съ доставкой и пересылкой во всѣ города **6 р.**
 За границу **9 р.**

 ДОПУСКАЕТСЯ РАЗСРОЧКА.

Подписка принимается въ Редакціи „НОВАЯ НИВА“
 ОПВ., Невскій 76.

Издатель-редакторъ Н. А. КУРИЛОВЪ.

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у Львові що-середі.

Містить багато відомостей краєвих і всяких інших.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австрії: річно 4 корони, піврічно 2 корони. В Німеч-
 чині: 4 марки. В Росії: на рік 3 руб. на півроку 2 1/2 руб.
 В Америці: річно півтора доларя.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРІЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндога, ч. 7. „Громад-
 ський Голос“.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 43. (Вийшло 9-го Травня 1910 р.).

(До роchnику 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За перемену адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“.

По потреби, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис автора і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Борис Грінченко. На вічну пам'ять Грінченкові,—зірш *Г. Чупринки*. Вісті. На Вкраїні. Сучасний уламок шляхетського укладу життя—*І. Ф—ко*. Весна в Єгипті—3 вірші *Лесі Українки*. Пісня, оповідання—*Миколи Н—ою*. „А зорі всміхались“—*Гната Юри*. Кобзарі—лист *Оп. Сластиона*. Українське слово й мистецтво. Нова часопись в „серці України“. Спілки й господарство. Нові книжки. Оповідки.

Малюнок—портрет Б. Грінченка.

1910

Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,

додаток до часописі „Рідний Край“.

(3-ій рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЄВІ,

під редакцією *О. ПЧІЛНИ*,

х х х 1 раз на місяць. х х х

(Вийшли зшитки за Январт, Февраль і Март 1910) р.

Окреме від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Блговіщенська ул. 115

НОВА КНИЖКА

Христі Алчевської

„Сонце з-за хмар“.

(ЗБІРКА ВІРШІВ).

Мої думи. Молитва сліпих. Пісня й день. Ніколи. Дівчина маненька. Пісня на поталу. Хмарний вечір. Сокіл. Вільні хмари. Пісня лілії. Білі крила. Вечірня мрія. Осіння пісня. Світлий край. Посвята А. Кримському. Кобзарі.

☆☆☆ Харків, 1910 р. ☆☆☆

ЦІНА 5 КОП.

ПРОДАЄТЬСЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ.

Борис Грінченко

† (1863—1910 р.).

Борис Грінченко.

Ще одна тяжка втрата!.. Якусь надто нещасливу весну судила нам доля сього року...

Не стало робітника на українськiм полі, такого щирого, невсипущого!

Праця його була тиха; не виступав він на видноті в громадянства, не грав показної ролі в громадськiм життi. Отже його бачив при роботі лише той, хто стояв до його близько. Однак наслідки його праці бачили і бачитимуть багато людей.

Борис Грінченко вродився в Харківщині, в незможній панськiй сім'ї. Вчився в Харкові, в реальнiм училищі. По скінченнi школи почав-був служити в Казенній Палаті, але швидко ту службу покинув і пішов учителювати в сільськiй школі. Праця його не була лише працею за-для шматка хліба, вона була зогріта світлою думкою про те, щоб підійти яко мога ближче до життi й душі тих людей, серед яких йому довелося працювати.

Українець родом і душею, Борис Г—ко надто любив своє рідне слово і здавен бажав служити йому, а перше всього пізнати його яко мога досконаліш. Отже під час свого учителювання в різних кутках України,

збирав він етнографічно-словесні матер'яли. Ті матер'яли, поширювані далі на протязі всього життi свого, Г—ко завів потім у великий словник українськiй; отже праця та придасться на користь і поколінням потонім. Одночасно почав Б. Г—ко складати книжки для школярського вжитку й невеличкі оповідання. Писав він теж вірші. З письменними українськими працями не було де подітися у нас на Вкраїні, отже з 80-х років заслав Г—ко своє писання в галицькi часописі (під своїм іменем, або під псевдонімом Чайченко й иншими).

Коли не змога була zostаватися довше учителем, Б. Г—ко урядився при иншій роботі, в Чернигові, при Земськiй Управі. Займаючись в Чернигові розбиранням етнографічних матер'ялів, Г—ко видав вельми коштовні збірники.

Одночасно впорядкував Г-ко, вкупі з п-нею Грінченковою, чернигівськiй Музей і склав 2 томи каталогу до його. Випустив і збірник на честь Кулішеві, „Дубове листя“. В кінці 1890-х років переїздить Г—ко в Київ і тут береться за докінченнi київського великого словника українського; багато було додано нового матер'ялу, та й коло останнього влаштування нового й старого матер'ялу було не мало роботи Г—ві. І ту працю він докінчив.

В різні часи помістив Г—ко багато своїх оповіданнів по альманахах.

Надійшли часи, коли можна було взятися до роботи в українських часописах, в українських товариствах. Отже Б. Грінченко, проживаючи в Києві, зараз стає колом ретельної роботи в „Громадській Думці“, пише потім і в „Раді“, і в „Ріднім Краю“; бувши редактором місячної часописі „Нова Громада“, працює в їй багато. Коли ся часопись перестала виходити, Г—ко зайнявся випусканням поодиноких праць своїх, власних і перекладних, і праць своєї жінки, правдивої *дружини* його—в житті і в праці літературній, відомої письменниці Марії Загірньої. Отже вийшов цілий ряд їх перекладів з Шіллера, Ібсена, Гауптмана, Шніцлера й ин. Твори Грінченкові, власні й переклади, ідуть на нашій сцені; отже збогатів він наш репертуар.

Писав і філологічні та інші наукові розвідки. Всюди зостався слід його праці

Коло „Просвіти“ київської положив Г—ко надто багато своєї праці, бувши головою сього товариства і разом з тим найщиршим слугою його. Не було діла в сьому товаристві, де-б Г—ко не брав найближчої участі: писання книжечок для „Просвіти“, перегляд чужих рукописів, справляння їх, коректура, клопоти з друком, з малюнками, впорядкування бібліотеки, всякі рахунки, клопоти економічні—все те було на руках Грінченкових, *ніякої* роботи він не цурався.

На жаль, на великий жаль, доля послала сьому достойному чоловікові надто багато хатнього лиха й горя. Його єдина дочка перебула тяжкі пригоди з поводу одного політичного процесу, далі померла на руках своїх осиротілих батька-матері. Зосталась була маленька онучка, єдина втіха старим, але і та пішла незабаром на той світ. Треба дивуватись, як Г—ко знаходив у собі силу працювати коло своїх літературних та Просвітських справ серед всього того нещастя! Однак працював—безнастанно. Люди ідейної праці вміють тамувати, корувати своє сердечне горе—тією-ж працею.

Так велось, поки хвороба, (лихий туберкульоз), не одірвала Г—ка від праці, та не погнала його далеко від України, в Італію. Однак—благодатний південь не вратував хворого... 23-го Квітня Г—ко упокоївся. І ось тепер прибула на Україну лише труна з останками щирого, невсипущого робітника.

Пером земля! Великий жаль земляцький оповьє дочасну могилу.

На вічну пам'ять Б. Д. Грінченкові.

(† 23 апр. в Італії).

Учителю щирий! Останній твій подих
Змішався з повітрям рожевим
І в небі спинившись, виблискує в водах
В далекім краю полудневім.

Італії небо і небо України
Красою і фарбами схожі,
Як дві дивовижні чудові картини,
Як вищі з'явища божі.

Та тільки там сяють обличчя веселі,
Там вільная праця повсюди,
А в нас на Україні „обшарпані села
І голі, обшарпані люди“.

Так доля розводить під небом широким—
Людей по тернистих дорогах...
І ти це углядів—і з духом високим
Учителем став для убогих.

Вітри-урагани буяли по волі,
Схилялися люди нещасні;
Всі-ж їхні страждання і муки і болі
Приймав ти до серця, мов власні.

І серце не знсело великої муки
І линуло в край полудневий,
Неначе бажало з стражданням розлуки
І втіхи в чужині рожевій.

Та небо Італії й небо України
Красою і фарбами схожі,
Як дві дивовижні чудові картини,
Найкращі з'явища божі...

А серце боліло, а серце вмірало,
Розбите стражданням, журбою, нудьгою.
І в мент передсмертний воно не зазнало
Од ран всенародних забуття, спокою!

Спочинь же в могилі, учителю щирий!
Хай вітер до тебе доносить,—
Як вічну пам'ять будителю віри
Україна крізь сльози голосить.

Грицько Чупринка.

ВІСТІ.

◆ **Холера.** Останніми часами ся хвороба почала прокидатися в Росії: єсть вона вже в Петербурзі, і в катеринославській губернії. Вмерло вже скілька душ в самому Катеринославі й по інших місцях. Та і в Київі помер уже один робочий з холери в Олександрівській больниці.

◆ **Пожари в Росії.** Що-року згуба від пожарів по Росії доходить до 400 мільйонів рублів. Що-місяця горить на 33 мільйони, що-дня більш як на 1 мільйон рублів. На такі гроші можна було-б завести в державі загальну освіту, содержувати багато голодних, побільшити родючість землі і зробити ще багато де-чого доброго.

◆ **Шахрайство в казначействі.** Якась невідома людина одержала з московського губернського казначейства по фальшивій ассигновці 142 тисячі рублів процентовими паперами.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Перенесення мощей святої Євфросинії.** В Київі одбулося урочисте свято перенесення мощей святої Євфросинії (з Києва в Полоцк). На цю урочистість понаїздило здалека й зійшлося з ближчої околиці сила народу,—біля 100 тисяч. Всі київські ulиці, де мала йти процесія з мощами, опріч того купецький та царський сади, Олександрівська площа, Володимирська гора—все було вкрите народом. Мощі, після великих одправ, ви-несено з Печер і понесено до пристані, а далі пвезено пароплавом до міста Орші, звідти в Полоцк. В багатьох місцях, по дорозі, напроти мощей виходило з церков духовенство з охрестами, всюди служилися одправи. Зходився народ великими юрбами.

◆ **Археологічні розкопки в Київі.** В Київі знову розпочалися археологічні розкопки під керуванням Д. Милеева. Розкопки робляться в садибі княгині Трубецької, на розі Володимирської і Трьохсвятительської вулиці. Поки-шо знайдено багацько глиняних виробів:—це всякий псуд і дитячі забавки; гадають, що то все вироблено в 12-му, 13 й 14 століттях. Знайдено ще кілька кахлів уже пізніших часів. Все це знайдено на малій глибині. На взгір'ї, що веде до Володимирської вулиці, одкопано частину якогось давнього будинку. Розкопки в садибі Трубецької робитимуть до половини літа, потім перейдуть в садибу Десятинної церкви та в митрополітську садибу.

◆ **Літання Уточкіна в Київі.** В Київі 21-го й 25-го квітня відбулося літання Уточкіна на аероплані Анрі Фармана. Літання було дуже вдатне, хоч не довге,—найдовший лет—3¹/₂ хвилини. Але все-ж таки це літання показало, що людина до значної міри опанувала повітрям. Обідва рази дивитися на літання зібралася велика сила народу—більш як 50 тисяч.

◆ **Купівля дівчат.** В ставропольській губернії в однім селі було мало дівчат, такого віку, щоб їх брати заміж. Тоді одна жінка поїхала в подільську губернію й привезла з-відтіль 7 дівчат,—та й стала їх продавать, тим хлопцям, що хотіли женитися. Молодий платив тій жінці, що привезла дівчат, 10 карб. і чувал пшениці, та самій дівчині давав 10 карб. (на якийсь там покуп). Всіх дівчат було зараз розкуплено, та й ще не стало. Тоді найшлася друга спритна жінка; ся поїхала в Полтаву й з-відти привезла дівчат. Одначе полтавські дівчата, мабуть, були більш перебр'ливі: одну хотів узять робітник, заволока з дальшого краю, так вона й не схотіла; сказала: „на-біса мені такий жених! за такого я пішла-б і дома, а вже коли я заїхала сюди, то піду тільки за такого, що має землю й приписаний на місці“. Незабаром усіх дівчат розібрали, давши так само жінці й їм по 10 карбованців.

Сучасний уламок шляхетського укладу життя.

(Далі).

Дарма що фундаційні акти значно обмежували владу панську й королівську, про-те вищі стани королівської держави всіма силами намагалися збільшити число осель, залюднених на Магдебургським праві. Міста й містечка давали і королеві, й панам більше доходу. Село, як і тепер, постачало сирові здобутки і в такій кількості, що не було кому все споживати. Міста, заселені ремісниками та перекупцями, то споживали сами ті продукти, то посилали їх далі на продаж, привозючи назад гроші і ті речі, що їх на місці не було. Таким чином міста стали чинником економічного обміну. В цім коловороті пани й королі брали участь тим, що всяку річ, яка тільки продавалась, треба було оплатити податком на користь панові чи королеві, а це давало далеко більший прибуток, ніж сама та земля, що була віддана під місто (город). Отже хоч давання привилеїв і поменшувало панове право,—за те виходив більший зиск для його.

Землі, що фундаційними актами одводилися під міста, (городі), надавалися осадчим (поселенцям) не у власність, а на користання з них. До того часу, як в

Польщі стали розмножуватися такі осаді, виробилася потроху думка, що земля там нічією власністю не може бути, як тільки королевою та шляхетською. Інші стани, на думку шляхти, не могли володіти землею. Зміцнити таку думку писаним законом—шляхті довго не вдавалося. Доки королі обпірались не на саму шляхту, а й на мужиків, усі заходи шляхти були марні. Так, наприклад, король Казимір Великий (1333—1370 р.), прозваний од шляхти „мужичим королем“, дбав, щоб поширити права селян, дати їм освіту і право свого громадського уряду, оддавав їм вільні землі, забезпечував волю віри, карав шляхту за над'ужиття, зменшив податки, помагав розвиватись торгіві і т. и. А вже король Ян Альбрехт мусів 1496 року видати конституційний акт, що затверджував усі шляхетські домагання виключного права на владання землями. З того часу всякий хто не шляхтич—не мав права володіти землею.

Але такий законодавчий акт, коли б його не ухилившись просто провести в життя, мусів був-би неодмінно, зараз-же, підтяти в корінь економічне життя в Польщі; бо той акт одстороняв усе більш робуче, більш рухливе населення в державі од владання землею,—джерелом всякого добробуту й багатства. Така руйнація економічного, а за ним і політичного стану Польщі, настала згодом. А поки-що від такої руйнації боронило чиншове право, що на протязі півтора століття од Вислицького статуту пустило в Польській державі глибоке коріння.

Безземельна шляхта в Польщі, „бояре“ і вільні люде Русі і Литви, міщане, вільне селянство, козаки, жовнірі кварцяного війська, що виходили в одставку, мусіли десь шукати притулку, а де-ж той притулок можна було найти, коли мало не всі земельні простори опинилися в руках магнатів. Сі владарі, звичайно, розуміли, що не залюднена земля жодної ціни не має, і старалися заселяти свої порожні землі. Заселяли посполитим селянством, що через кілька років мусило робить панщину і ставало невільними кріпаками. Пускали пани на свої землі й людей інших станів, таких, що на їх вже не вільно було накинути кріпацьке ярмо. Такім поселенцям давалися землі на вічні часи, але не у власність, а для користання за плату, за чинш, на-перед визначений; *підвисшувати* чинш можна було тільки в тім разі, коли право на це було *ззначено* властителем земельного маєтку в фундаційнім акті, себ-то в привилеї, затверженому королем. Інколи в привилеях право підвисшувати чинш визначувалось через якийсь час, інколи це підвисшення робилося тоді, коли чиншовий участок землі діставався комусь другому в спадщину:—тоді брано було на користь маг-

ната, верховного владаря маєтку,—Божий гріш (laudemium); іноді плата стягалася, коли участок переходив, через продаж або дарування, до другого чиншового владаря. Сказати треба, що умови володіння чиншовими участками землі були дуже розмаїті. Траплялося, що чиншовики мусили, опріч подавання рочної плати, відбувати всякі одробітки на пана, чи давати частину врожаю, або іншого здобутку з господарства. Траплялося, що пан давав комусь участок з ласки, дурно, але все-таки того не було, щоб він одкаснувся од своєї землі, од свого права власности на завжди.

Опріч поземельного чинша, в багатьох містах встановлено було розмаїті мита, окупі, чинші і податки, що брано на пана-дідича. Сі чинші існують де-не-де й досі. В Бердичові, наприклад, мається 28 всяких чиншів. Тут платиться: за заріз скота, за продаж чужоземного вина, свічок, дьогтю, смоли; платиться з цегельнь, з круподерень, з трахтирів та шинків, з усякого привозного краму („торговé“), з кожного коня й вола, запряженого в підводу з крамом; платить продавець, що продає на возі, і покупець, що купує з воза; платиться за сало, за бондарні вироби, за череп'яні вироби, за вугілля; з усяких баришників, хто-б чим не промишляв. Такі чинші береться й досі, бо закріплені вони привилеєм, затверженням королями. В інших містах існують такі чинші: мостовий, гатний, копитний, камінний, дишловий, виїздний, політний. Властители містечок беруть гроші з кожної нової будівлі, за обмолот збіжжя, за новий шинок, млин, чи який інший торговий, або промисловий заклад. В де-яких містах ще й досі відбувається на пана чинш роботою.

Чиншове право перейшло на Україну зараз же по люблинській унії. Коли козаки де-далі більше одброняли свої краї від татарських нападів, життя ставало в ній безпечнішим, Україна стала залюднюватись; з'явилося більше хуторів, сел, містечок. Пóруч з тим польські магнати та шляхта почали розхоплювати землі, випрошуючи собі в королів то староства на орудування землею до-життя, то просто привилеї на заселення „пустинь українських“, а людей, що оселилися на тих „пустинях“, або в староствах, на королівських землях, повертали на кріпаків; тих же з поселенців, котрих не вільно було перевести на панщину, заставляли платити чинші. Такі відносини (що-до плати чиншу) між властителями земельних маєтків і мешканцями на тих землях—чиншовиками—зосталися й після того, як правобічна Україна прилучилась до Росії. Система російського горожанського права не знала і не знає такого способу користання землею. Тим часом таке явище російський уряд мусив признавати, хоча

се право не заведене й досі в цілий правний уклад і не було затверджене чи признане особливим законодатним актом. З цієї причини правникам було в свій час чимало роботи, коли прийшлося розібрати позови між чиншовиками та властителями чиншових земель.

Позви ці виникають в другій половині XIX віку і не один з таких позовів сутяжці доводили до „Общого Собранія Сената“ і навіть до Державної Ради. Властители земель, відданих чиншовикам, намагалися довести перед судом, що ті землі віддані в аренду на певний час, а через те, коли пройшла відповідна пора (строк), властитель вимагав від орендаря підвищеної оренди („чинша“), або—щоб чиншовик кидав землю. Чиншовики змагалися, що на підставі привилеїв і фундаційних актів заняті ними ґрунти перейшли їм од їх дідів і повинні належати й нащадкам і що верховні властители тих ґрунтів не мають права ні зігнати їх з землі, ні підвищити чинш. Таких позовів було чимало. Важніші з них: справа містечка Заблудова, справа містечків—Василишків, Кейданів, Радуні, Давидгородка, Устилугів, Придруйська, Щучина, Уланова, слободи Кудрянки і багатьох інших. Де-які з містечок, як напр., міст. Заблудово, позивалися за своє право аж двічі: в 1855 році і в 1871 році і обидва рази допроважували позов через всі судові інстанції до „Общого Собранія Сената“, а містечко Давидгородок примушене було в 1867 році довести діло через Державну Раду на увагу Цареву. І справді, люде займають ґрунт 300 літ без жодного,—як то часто трапляється,—писаного паперу; траплялося, що й чинші з них забували брать і не брали на протязі 40 літ. По російському горожанському праву такий осадчий, на підставі давности володіння, міг бути признаний за повного обладаря того ґрунту, чи якого там шматочка землі. Коли це раптом владарь-„дідич“ оглядиться, кличе адвоката, роздивляються по законах і позов готовий: чиншовик—не властитель, а тільки орендарь; а не платиш оренди—геть з ґрунту! (Кінець буде). І. Ф—но.

Весна в Єгипті.

I.

Хамсін ¹⁾.

Рудий Хамсін в пустині розгулявся,
Жагою палений, мчить у повітрі,

¹⁾ Хамсін—єгипетська назва південного вітру великої сили; сей вітер більше відомий європейцям під назвою „самум“. Зімою його не буває, він починає віяти з весни.

Черкаючи пісок сухими крильми,
І дише густим полум'ям пекучим.
Якесь весілля дике! Мов сопілка—
Співа пісок, зірвавшись зненацька
З важкої нерухомости своєї,
А камінці на бубнах приграють.

Хто-ж там у жовтій та сліпучій млі
На честь Хамсінові таночки водить?
Щось віє покривалами тонкими
Так прудко-прудко, крутячись у танці...
Якісь таємні вітряні дівчата,
Веселі діти смутної пустині?
„Чужинко, не дивись! Засиплю очі!“
І заздро загорнув Хамсін полою
Киреї жовтої своїх танечниць.
Ніхто не сміє бачить їх. Араб
Серед пустині падає до долу,
Як на молитві. „Вже-ж! Молись! молись!“
„Я давній бог, я той могутній Сет,
Що тіло Озірісове нетлінне
Розшматував і кинув у пустиню.
Ох, як тоді Ізіда заридала“ ¹⁾!..

І звеселився спогадом Хамсін,
І вся пустиня мов знялася вгору
І в небо ринула. На жовтім небі
Померкло сонце—око Озіріса—
І стало так, мов цілий світ осліп...

II.

Дихання пустині.

Пустиня дише. Рівний подих, вільний;
Гарячий він, та чистий, мов святий.
Пісок лежить без руху золотий,
Так, як лишив його Хамсін свавільний.

Феллах ²⁾ працює мовчки, тихий, пильний,
Будує дім,—там житиме пустий,
Летючий рій мандрівців, і густий
Зросте навколо сад. Феллах—всесильний.

Оази робить він серед пустині,
Лиш не для себе... Он уже він пише

¹⁾ Є стародавня єгипетська легенда про те, як злий бог Сет убив доброго бога Озіріса, а потім Ізіда, жінка Озірісова, шукала свого чоловіка, щоб оживити його.

²⁾ Феллахами звуться прості люде в Єгипті.

Бігунчик по піддашні... Поколише
Гарячий вітер одіж на людині,
Обсушить піт... і далі по рівниці
Пролине... знов і знов... Пустиня дише.

III.

Афра ¹⁾.

Тихо. Повітря стоїть нерухоме, як води стоячі.
Закам'янів на бананах широкий порепаний лист.
Нижні мімоси і ті розгорнули листочки гарячі,
Мліють без мрії...

Ой, звідки се вирвався свист?!

Сурмлять у сурми і гатять в різки тарабани!
Гей, схаменіться! Хто сеї музики хотів?
Їм байдуже! Гучно силу свою англичани
Берегом Ніла несуть, щоб Єгипет почув і тремтів.

Ледве пройшли, як замкнулася тиша за ними,
Наче в таємному храмі велика запона важка.

Пальми поникли покірно гільками сухими, смут-
ними,

Наче на їх налягла невидимого бога рука.

Небо, збіліле від спеки, вже сивіє, мов попеліє,
День до останку згорів і лишилася нічка бліда;
Світла немає, а темрява наче не сміє

В тишу пекучу вступити. Не відко зірок ні сліда.

Так наче світ спорожнів. Не співа на добраніч
пташина.

Тільки безгучно літають великі, чудні кажани,
Гасла неначе разносять, щоб стихнула ціла
країна.

Летом своїм оксамитним ще збільшують тишу
вони ..

Єгипет, Гелуан, 1910 р.

Леся Українка.

Пісня.

Чорною громадою смутно вимальовується перед
нами великий, обведений стіною, будинок, центральна
тюрма великого міста,—мета нашої подорожі. „Здачі“,
„приймки“, необхідне при кожній з сих операцій пе-
ретрушування усього нашого збіжжя, дві безсонних
ночі у брудних вагонах,—усе це втомило нас; боліли
плечі, натружені мішком та важкою одежою, тягло но-

ги та спину, різало в очі.. І так солодко мріялось
про ту щасливу хвилину, коли нас приймуть, перелі-
чать, коли загроюкають за нами замки, і коли можна
буде без поміхи простягти втомлене тіло на твердих
нарах. Важка процедура „здачі-приймки“ нас уже не
лякала: ми звиклися з своєю ролею залізничного ба-
гажу, і нам не здавалося ні чудним, ні образливим,
коли нас лічили, стукаючи долонею по плечах, і гу-
кали, пропускаючи у ворота: „дванадцять екземпля-
ров!“ Людей, що поводитися з нами так, ми за людей
не вважали, і вони не могли нас образити, хоч би й
бажали цього.

Бажалося спокою, спокою... І спати, спати, спа-
ти!.. А через те суворий кам'яний будинок, що вимальо-
вувався спереду, обперезаний вогнями, вабив нас до
себе, немов якась привітна хата, а стомлені ноги ми-
моволі швидче переступали по каменю, вулицею. Чорна
громада збільшувалась, ростягалась у-шир, і ось ми
опинились перед широкими зачиненими ворітьми у глу-
хій стіні. „Старшій“ дзвонить. Грюкають важкі замки;
виходять дозорці, балакають з конвоем, лічать нас.

Ми в порожньому, висланому каменем, дворі. Тру-
сять наші клунки, нас самих: ми ліниво підіймаємо ру-
ки, повертаємося, сами вивертаємо кишені, скидаємо
чоботи, бажаючи усією душею, щоб швидче усе теє від-
бути і... спати, спати!.. Як отару овець, нас пропуска-
ють у велику порожню камеру, ще раз перелічують, і
замок гремить за нами.

Ух! „дома“!.. Де ділась дрімота, відкіля взялась
бадьорість! Сміх, галас... Жартуючи, беремось до кри-
тичного огляду мешкання, де треба висидіти два дні
до етапу. Патлатий художник Арцев розв'язав свої па-
кунки, заслав одежою брудні нари і хотів уже „пір-
нути у нірвану“, але його штовха в бік Корчевський:

— Послухайте, товаришу, гетьте лишень відціля:
поперід обдивимось, чи немає тут часом „енциклопедії“..

— Здається, нема!—сонним голосом обзивається з
другого кутка маленький студент у заграничній кри-
латці, в широкому брілі та в високих чоботях:—та хоч
би й було,—кат його бери; за два дні не з'їдять! Але
Корчевський, не роздягаючись, з недовір'ям оглядає
стіну, присвічуючи покривленою жерстяною лампочкою.
Уся стіна по над нарами зписана чудними бурими кар-
бочками й крапками. Корчевський пильно придивляється
до їх і киває головою.

— Ну, панове, буде баталія: видимо-невидимо!..

— Чого? блощиць?—обзивається з нар учитель Ско-
рогляд:—тут їх до-напасти; та прийдеться обійтись
палліативами: ми у Л—ській тюрмі мусили покласти
два тижні що-денної праці, щоб винищити їх до-щенту,

¹⁾ Афра—важка, гаряча тиша в природі.

а тут нічого ми не вдієм... Перський порошок є в кого небудь?

Корчевський зітхає, з жалем погляда на свою гарну, чистеньку одіж і починає розпаковувати свої манатки, щоб дістати „палліатив“.

Мотанина при влаштуванні камерного життя по́троху зтихає. Де-хто сміливіший або дужче втомлений, уже ліг, віддаючи себе на поталу постійнім мешканцям пересильної камери; де-хто розбрався ще в своєму манатку; біля стола стояла купка і на скоруруч вечеряла ковбасою та консервами, що витяг з своїх клунків Корчевський. Художник, розбурканий боротьбою з блощицями, заліз на лутку і, тримаючись за ґрату, загадавшись, дивився в п'їтму за вікном; молоденький студент у кутку гаряче, з запалом розказує події з історії руху семидесятих років; його уважно слухають де-кілька товаришів. Селянин років під п'ятдесят, з сивизною в чубі та в бороді, зітхає й хитає головою: „Дітки мої, дітки“!.. І не можна було розібрати, до кого це приходить: чи до тих, про кого розказував студент, чи до сих, що були перед очима, чи до своїх, що може саме в ту мить згадували старого там далеко, у глухому селі, в Полтавщині..

Дихнуло в вікно вохким, м'яким повітрям. Потягло туди, ближче до волі. Я злажу на скотисту лутку високого вікна, обіймаю рукою ґрату і дивлюсь у двір.

Передо мною широкий, чорний колодязь: спереду вимальовується стіна, з обох боків—якісь низькі будови без вогню в вікнах; ліворуч, за ними, рівними рядами вікон світиться високий корпус жіночої турми. За стіною далеко-далеко щось мріє чорною стьожкою. То, здається, гай. Там тепер—немов у церкві: сумно й велично у-горі гуде вітер по гіллі, а внизу тихо... чутно здалека, як трісне десь, ламаючись, суха торішня гілка... Мовчить гай, але кожна гілочка в йому, кожний пуп'яночок, повні буйної, могутньої сили життя. Ще тиждень—і зашумить, радіючи, молода зелень, осміхнуться квіточки, визираючи з свіжої, м'якої травиці, засміється говіркий струмочок, граючи вогнем та золотом на весняному сонці... Життя, радість, кохання!..

Тихий вітрець доноситься в вікно і несе з собою пахощі вохкої землі та торішнього прілого листу,—пахощі безмежної, могутньої, родючої сили... М'яко лоскоче вітрець стомлене обличчя, обіймає тихою ласкою, ледве чутно шепоче: „там весна, щастя, радість“!..

Не хочеться дивитись у-низ, на дно двора-колодязя, де, хлюпаючи чобітьми по калюжах, ходить сонний вартовий; не хочеться обертатись назад, де стом-

лене товариство улаштується на-ніч,—вітрець відтіля, з волі, тихою ласкавою мовою оповідає про неї—так гарно з ним!..

Від жіночої турми чути тихий сміх, розмову декількох жіночих голосів.

— До-о-о-о-ра!—гукає хтось поруч з нами:—ви ту-у-т? Сміх затихає: прислухаються...

— До-о-ра-а!

— Кто зоветъ?

— Изъ Одессы, Степанъ!..

— Сейчас!

Де-кілька хвилин—мовчанка. В одному вікні світло трохи примерка: його затуля постать; низький, дужий контральто гукає:—Степан!

— Это я, Дора!

— Давно прибыли?

— Сегодня!

Хлюпання чобіт у-низу затихає. Салдат, очевидячки, гадає, чи счинити бучу з цього приводу, чи не варт? Потім, мабуть, зваживши, що вже пізно, і начальство не почує, заспокоюється. Знову одноманітно чвякають по вохкій землі важкі чоботи.

— Слушайте: три-два, шесть-один!

— Есть!—одмвля контральт.

— Одинъ-три, одинъ-пять, одинъ-три, три-четыре, два одинъ, три-два!

— Есть!

— Четыре-два...

— Да што ето такое!.. І гидке слово залунало на-додачу з кутка в глибині двору:—спать не дайте! Ёй, ти, жід пархатий: чево лімонішся? Сказал бы прямо своей!..

...Ціла купа найгідших виразів, які тільки могла вигадати розпусна думка, оголосила двір. У-низу засміялись. Там сиділо де-кілька відомих хуліганів.

Розмова далі була неможлива. Неначе гидка, брудна й воноча гадина з'явилась і закаляла собою усе навкруги. Силкуючись перекичати лайку, голос поруч гукнув ще раз: „Дора“! Але з кутка знову річкою полилась брудна лайка.

У-горі забрязкали кайдани, і через мить над нами грізно забалакав густий басовитий голос:—„Ванька, ето ти“?

— Я. А тібе чіво нада? Ти хто такой?

— Не твойо собаче дело. А еслі ти січас не замолчіш, то я тібе завтра кішки випущу, падло ти поганое, шпана, нужа тюремная!..

І на-додачу „матушка“ в найштучніших, фігурних формах знову розляглась по двору.

Такий аргумент видимо заспокоїв „Ваньку“ і в кутку в дворі на який час затихло.

— Можете розговарювати, господа!—пробасив той самий невідомий оборонець з-верху. Кайдани знову забрязкали,—мабуть зліз з вікна.

Але балакати вже не можна було: брудна хвиля, накопившись, сполохала тихі мрії та солодкий сум, навіяні тихою весняною ніччю.

Душа щеміла.

Огники в жіночому корпусі знову примеркли. У вікнах з'явилися постаті й застували світло. Де-кілька жіночих голосів перегукнулись між собою, легкій сміх— і знову тиша.

Десь за рогом, на верхньому поверсі брязнуло шибкою: хтось відчинив вікно.

Що це? Спів?... Тихо-тихо, для себе... Ось дужче... Слів не можна розібрати, але наголос знайомий...

„Чорной хмарою дїброва

Розіслалась по Дунай“...

Голос жіночий,—дужий, красивий, сопрано...

У нашій камері все вшухло. Навспиньки підходить до вікна один, потім другий; я, не дивлячись, посуваюсь на лутці, даючи місце іншим. Художник, з радісно здивованим обличчям, повертається на своєму вікні, розкриває широко очі й свариться пальцем: цс-с-с!..

„Жду тебе я, чорноброва:

Ідем, серце, в рідний край!..

Голос м'цнішає, шириться, дзвенить сльозами, невимовною журбою за світлим, милим, тихим рідним краєм, вільним краєм, де нема ні дикости, ні тупої звірячої жорстокости, де панує ласка, тепло, кохання, весна.

Камера замерла. Тулячись до вікна, тісно стояли ті, кому не лишилось місця на лутці, і, підвівши голови вгору, боялись проминути хоч один згук, що зачіпав у душі найсвятіші, найдорожчі струни... Оживала знову невміруща мрія, що нею жили й дихали ми, що через неї ішли ми далеко, в північні холодні пустелі.

„Тут, в убогій цій хатині,

Дівчинонька сирота

Марно тратить на чужині

Молоді свої літа“...

Тепер уже ні-де не чути було ні розмови, ні навіть п'шпшту...

Десь, залитий сьйвом щастя, жде своїх вільних, дужих громадян вільний рідний край... А життя, коротке, хвилиanne, конає тут без користі, марно, нікому не потрібне, усіма неначе забуте...

„Молоді свої літа“...

Найдужчі, найкращі... І невже ніколи не вернуться, тут загинуть?..

„Молоді свої літа“!..

—в безсилому стражданні плаче-замірає голос.

Перерва. Напружена тиша. Навіть не чути хлюпання чобіт вартового москаля. Гуде геть за полем гай і з підходом вітру долітають до нашої брудної ями пахощі життя.

І дужим, сміливим закликком до бадьорости, до боротьби за життя задзвеніла знову пісня:

„О, мій друже, мій прекрасний,

Серцю радісний цей час!

Ти на-віки мій коханий,—

Смерть одна розлучить нас“!

Смерть одна... більш ніщо. Але вона ще далеко, безглузда, непотрібна. Хоч хвилинка, та буде ще наша! Щаслива хвилинка, бо в неї буде влита вся жадоба життя, праці й щастя; тієї жадоби повинно було-б вистачити на весь вік. Не довічні—кайдани, не довічні—мури.

„Між скалами, у Дуная,

Добрий човен жде нас там...

Темна ніч, як вранів стая“...

Небезпечна дорога через ворожий стан, але спереду—щастя, і ніщо не зупинить на стежці до його... Смерть одна! Але смерть—то не для нас, не для живих. Живому про неї гадати—тільки час гаяти. Спереду щастя—і нічого нема на перешкоді! До його, до щастя!..

І дзвенить сребром, могутньою, сміливою хвилею котиться повний надії та віри веселий буйний заклик:

„Смерть одна розлучить нас“!

Голос затих. З-хвилину турма мовчала: чари неначе держали ще в своїх обіймах. Потім прон'сся тихий гул, немов зітхання. Постаті почали потроху зникати з вікон. Десь ляпнув одинокий оплеск і, немов засоромившись, обірвався,—ніхто не підтримав його... У нашій камері загомоніли. Але балакати не хотілося: несвідомо бажалося надовше заховати в собі чудове враження, не глушачи його дрібницями.

— Ей, послушайте!

Ми раптом повернулись до вікна: голос ішов з надвору, з кутка внизу. Корчевський зліз на лутку й приник до ґрати:—чого треба?

— Я зову дев'яту камеру, що возлі церкви!..

Голос був той самий, що перед тим гидкою лайкою перебив розмову з жіночим корпусом. Але тепер не було й сліду нахабного виразу в тому голосі: чуто було, що хазяїнові його і соромно чогось, і досадно на себе...

— Ми слухаємо!—обізвався Корчезький.

— Сто я, Ванька! Ви ізвініте, що я так нехорошо... обійшовся! Конечно, не по злобе, а так.. баловство!..

— Нічого, голубчику, нічого; ми не сердимося.

— Ну, вот... А я-то думаю... Конечно, знаєте, баловство!.. Так не сердитесь! Спокойной ночі!

— Спокойной ночі!

У-низу брязнуло вікно.

За стіною таємниче гув гай, і мовчала напружено велика міць життя й кохання.

Микола Н—цький.

Катеринослав, 1910 р.

✓ А зорі всіміхались...

(Малюнок).

То було тоді, як у мене співали перші півні.

Ви чули, як співають перші півні?..

О, той спів надзвичайно могутній. Він роздира чорну завісу, що застує сонце. Коли ви почуєте той спів,—будьте певні, що хутко загляне в ваше віконце ранок, а там—засміється повновиде, тепле, ласкаве сонце...

Ото-ж і в моїй душі проспівали перші півні...

Я зустрів її.

Ви її не знаєте?

Ви бачили білу, ніжну-ніжну лилею, що схиляє голівку від самого легенького подиху повітря? Ви бачили пахучу троянду, що не встигла ще розкрити своїх уст, повних райськими пахощами?..

То—вона.

Ви чули голос джерела, коли воно бавиться своїми кришталевиими краплями і співає свою казку-пісню?..

То—її голос.

Ви чули, як сміються на Великдень дзвони, розгойдуючи по всій землі найрадіснішу звістку?

То—її сміх.

Чистота її, як блакить безкрайого неба...

А очі!..

Ні, нема такого дужого слова, щоб можливо було висловити її чистоту, нема таких фарб, щоб можливо було списати її красу.

Коли я зривав пахучу квітку і казав—„на“, вона займалась як зоря, а я шалів, дивлячись на її красу.

А в думці у мене все дужче та дужче співали півні...

Я не знав, що зо мною... В душі щось росло, ширилось, займало всю мою істоту. Коли наші очі ненароком стрівались,—вона займалася зорею, а в мене п'яніло серце...

І так було до того самого дня, як все засміялось: і зорі, і небо, й земля . . . . .

Коли залунав перший дзвін, оповіщаючи про невимовну радість,—я вже був на поготові і мав іти до церкви.

Ми жили на хуторі і до церкви треба було йти у місто. Коли я виходив, вона знов споглянула на мене так ніжно, що у мене душа засміялась...

Чого?

Не знаю... не знаю...

Той сліпий сміх щастя не покидав мене увесь час. А коли я прийшов до церкви й побачив тисячі зірочок, що простягались до неба,—міні здалось, що вони знають мою таємницю і радіють їй... Споглянув на небо—і міні здалось, що далекі зорі перемовляються з цими зірками і теж радіють...

...Засміялись дзвони, засміялись люде, небо, зорі, земля...

„Христос Воскрес!“—як дивно-чаруючий спів розливалось по землі...

Ідучи до-дому, я чув, як лунало по гаю „Христос Воскрес“.. Легенький вітерець цілував моє обличчя і я чув, як він промовляв: „Христос Воскресе!“.. Здавалося, що все створіння,—і дерева, і травиця, і вся земля,—співали „Христос Воскрес!“ а небо чуло цей спів і одповідало: „Воістину Воскрес“!..

Коли я наближавсь до-дому, я побачив ще зда́леку, що мене ждало моє щастя і всіміхалось... Серце моє дуже билось, немов хотіло вирватись на волю.

Півні заспівали дужче.

Я біля неї... дивлюся... хочу сказати щось радісне і не можу!

Я взяв її за руку і з уст моїх зірвалось: „Христос Воскрес!“

Вона знов зайнялась.. Підвела очі... і в їх я бачив: „Воістину Воскрес“!..

..Як ніжна лилея від подиху вітру схиляється до землі, так вона від подиху щастя, що переповнило наші душі в цей великий день,—схилилася на мої груди і наші уста злились в-одно, як зорі землі з зб'ярями неба...

Так ми славили Того, хто сів на землі зерно святої-святих...

А зорі всіміхались...

Гнат Юра.

Херсонщина, 1910 р.

Кобзарі.

(Лист).

Редакторка одержала такого листа від шановного співробітника „Рідного Краю“, Опанаса Сластіона:

„Вельми шановна Ольго Петровна! чи не найдете придатним надрукувати якусь частину з сього мого листа*.)— Оце не-що-давно приїхав до-мене кобзарь Степан Артемович Пасюга, родом з харківської губ. богодухівського повіту, слободи Великої Писарівки. Тепер же він часово проживає в Катеринославі. Йому 45 літ, учився грати на кобзі у Дмитра Петровича Трочченка (живий і сей). Грає на кобзі дуже добре, знає—4 думи і багато пісень; голос має добрий, барітон. Людина доволі розвинена; зходив і Кавказ, і Чорноморію, був і в тамбовській і калужській губернії, заглядав і багато далі, аж у Сибір, і все з своєю бандурою... Прочув і про мене яко про „кобзарського пан-отця“; прочув, що в мене можна переслухати з фонографу багатьох інших кобзарів і коли що сподобається, то неодмінно й вивчитись, бо Пасюга знає всього 4 думи. Прожив сей кобзарь у мене два тижні і вивчив од мене думу „Про бурю на Чорному морі“, а я, в свою чергу, зхопив на фонограф його думи й пісні; все те, розуміється, перешлю д. Колесі у Львів, а тут хочу подати ті відомості про сучасних кобзарів, у Курщині та в Харківщині, які я записав від Пасюги. Сливе всіх їх (29!) він знає особисто і знає, хто в кого вчився. Тепер, коли кобзарі вже вимірають, думаю що подати той список варто, бо велика більшість сих кобзарів знають і думи, а записано думи хіба від трьох, або чотирьох, та й годі; значить, комусь ще, може, й пощастить нагибать кого-небудь з сих кобзарів і записати, може, щось і дуже цінне.

Отже—в курській губернії є такі кобзарі:

- 1) *Хведір Іванович Милокум*; учився у Дм. Трочченка і в Пасюги, живе в самому Грайвороні.
- 2) *Григорій Андрійович Швидкий*; учився у різних кобзарів; живе в селі Туполі грайворонської волости.
- 3) *Іван Тимохвієвич Костенко*; учився у Пасюги, живе в слободі Антонівці, волости хотминської.

В харківській губернії:

- 1) *Кобзарь Микола*; учився в Ілька з Дементієвки; живе в харківському повіті, на Прудянських хуторах.
- 2) *Кобзарь Грицько*; учився в старого Гончаренка; живе в слободі Олексівці, харк. повіту, а найчастіше живе в самому Харкові.

*) Надаючи велику вагу звісткам про кобзарство, містимо цілком ті сторінки з листа п. О. Сластіона, що подають такі цінні відомості про кобзарів.

3) *Кобзарь Ілько*; учився у Павла Івановича Деркачівського; живе у слободі Дементієвці, харківського повіту.

4) *Кобзарь Павло*—грає дуже добре, учився од Ілька Дементієвського; живе у слободі Малій Данилівці, харківського повіту.

5) *Петро Древиченко*, сам полтавець, живе біля самого Харькова, у Каменному, (щось зо дві верстви від Гончарівки).

6) *Кобзарь Марко*, учився „прихватком“, то в того, то в другого; живе у Мерехві.

7) *Кобзарь Тимоха*, учився у Джегура, у Мурахві; живе у сл. Полковій Микитівці, богодухівськ. повіту.

8) *Степан Якович Джегур*, учився у Дм. Трочченка з слободи Лютівки, живе у Мурахві, богодухівського повіту.

9) *Пан-отець Дмитро Петрович Трочченко*; учився у кобзаря Михайла з Довжика; живе у слободі Лютівці, тієї-ж волости, богодухівського повіту.

10) *Петро Чайка*, учився у Гната Гончаренка; живе у слободі Павлівці, богодухівської волости.

11) *Павло Михайлович Гащенко*, учився у Гончаренка й інших; живе у слободі Константинівці, тієї-ж волости, богодух. повіту.

12) *Іван Кучукура-Кучеренко*, учився у Гащенка, живе у слободі Мурахві, богодух. повіту.

13) *Пан-отець Гнат Гончаренко*; живе то у самому Харкові, то в свого сина у Севастополі.

14) *Савелій Антонович*; учився у Гната Гончаренка, живе у слободі Жихарь, 7 верст од Харькова.

15) *Пилип Ігорович Гордієнко*; учився у кобзаря Павла Супієвича з Хрущевої Микитівки. Тепер реїнтом у своїй слободі Сінне, богодух. повіту.

16) *Кобзарь Василь*—учився у Порхвирія Юхимовича; живе у слободі Лесківка, богодух. повіту. „Бідовий музика“—колі на кобзі, колі на лірі, а коли то й на скрипці грає.

17) *Григорій Семенович Кожушко*; учився у С. Пасюги, живе у Великій Писарівці тієї-ж волости, богодухівського повіту.

18) *Захар Олексійович Шуба*; учився у С. Пасюги, живе у Великій Писарівці, богодух. повіту.

19) *Яков Григорович Пащенко*; учився у С. Пасюги, живе у слободі Попівці, богодух. повіту.

20) *Остан Якович* (призвище?); учився у Куліша Старо-мерчанського, живе в Люботині, валківського повіту.

21) *Іван Хведорович Рябий*; учився в Куліша Старо-мерчанського, живе у Старо-мерчині, валківського повіту.

22) *Порхвирій Юхимович* (прізвище?); живе у слободі Олександрівці, люботинської волости, валківського повіту, учився у Куліша Старо-мерчанського. Голосу доброго не має, а грає добре.

23) *Кобзарь Яків*, учився в Куліша, живе в Старо-мерчанськiм, а повіту валківського.

24) *Кобзарь Мирон*; учився у Порхвирія Юхимовича, живе в слободі Олександрівці, валківськ. повіту.

25) *Кобзарь Максим*; учився в Кожушка й прихватком у інших. Живе у слободі Микольській, вочанського повіту.

26) *Кобзарь Пилип*; учився у Трохима з сумського повіту, живе в слободі Улянівці, сумського повіту.

Богодухівський повіт, як видно, самий „кобзарський“. У старобільському повіті кобзарів нема, у куп'янському—теж, у охтирському—теж, а про лебединський не знаю. Мало не всі перелічені мною кобзарі знають по три думи, переважно ось які: про *Олексія Поповича*, про *Удову й трьох синів* і про *Марусю Боу-славку*, де-хто про „*Братів Азовських*“, або іншу яку, наприклад про *Брата й сестру*.

Вертаюсь ще до С. Пасюги. Переслухавши моїх фонографованих кобзарів, він зхотів, щоб і його всі думи були записані, а се для того, щоб і собі таки згодом слави зажити. Бо от же часто доводиться чути, що закликають кобзарів на шевченківські або інші вечірки; Пасюга-ж почуває себе не нижче проти інших кобзарів, а може й навпаки. Йому-б дуже хотілось виступити десь у концерті; маючи добрий голос, він би там себе показав, і справді таки було-б добре, коли-б його почули десь у ширшому світі.

Миргород, Квітень 1910 р.

О. Сластiон.

Українське слово й мистецтво.

◆ **Збірники пам'яті М. Кропивницького й Б. Грінченка.** В харківській часописі „Утро“ надруковано по просьбі вдови М. Кропивницького замітку про те, що слід би було видати особний літературний збірник з усього того, що було писано й має бути написано з поводу смерті М. Кропивницького.

Є думка теж видати літературний збірник, присвячений пам'яті Б. Грінченка. Що саме має ввійти в ті збірники і хто візьме на себе лаштування їх—ще не відомо.

◆ **Збірник віршів В. Тарноградського.** Незабаром буде друкуватись в Києві, (в друкарні „1-ої Печатної Артiлі“), збірник віршів молодого, але на наш погляд—дуже та-

дановитого поета, родом з Подiлля, Валеріяна Тарноградського. Вірші його друковано в багатьох українських виданнях,—в „Літерат.-Науковому Вістнику“, в „Раді“, в „Укр. Музі“, „Українсько-польському Рочнику“ й інших; читачі „Рідн. Краю“ теж знайомі з сим автором. Отже час уже зібрати до купи твори симпатичної музи, що встигла вже виявитись досить виразно.

◆ **Музичний :бірник.** Харківський молодий композитор Грицько Алчевський друкує збірник своїх композицій на слова кількох українських поетів, Шевченка, Франка, Олеса, Леси Українки (на слова з її збірника „На крилах пісень“), Х. Алчевської (на її вірш—„Душа це конвалія ніжна!“). Г. Алчевський, брат відомого співця, скінчив московську консерваторію, по класу композиції.

◆ **Мистецька вишиванка.** В складі-магазині „Київського Кустарного Общества“ виставлялося на скільки день розкішне покривало, що було замовлене „Складові“ для покриття труни святої Євфросинії під час урочистого перенесення її мощей. Покривало, дуже велике, з блакитної шовкової ткани, було вишито різнобарвним шовком і золотом, по узорах, взятих з київських музеїв, з стародавніх церковних вишиванок українських, (з престольних покровців, підризників і т. и.). Великі й малі вітки, окрім квітки й дрібні хмелики по берегах було добрано й вишито на покрові з великим хистом; шився покров у київському селі Сунках: вишивали швачки-селянки; княгиня Нат. Яшвиль добірала й малювала узор, —під її-ж наглядом і вишивалося. Квітки й листя вишито різними відтінками шовку, так як було на зразках. Ціла річ давала наочний доказ, яку чудову узорну композицію можна скласти з наших стародавніх узорів.

◆ **Шевченкове свято в Житомирі.** Житомирська „Просвіта“ влаштувала 26 квітня в городськiм театрі Шевченкове свято. Д. Кравченко прочитав інтересного реферата про Шевченка. Після того хор „Просвіти“ гарно проспівав „Заповіт“ і інше. Потім зограно було „Назара Стодолю“. Гарна гра зробила дуже приємне враження на присутніх. Чудово були виконані „Вечерниці“ Ніщинського під орудою д. Закусила. На жаль публіки було мало; учнів начальство місцевих гімназій не пустило на цей вечір зовсім.

◆ **Російський переклад з Леси Українки.** В Петербурзькiм тижневику „Всемирная Панорама“ за 1909 рік уміщено прозовий переклад віршованого оповідання Л. Українки „Одно слово“ (з життя засланив).

◆ **Шевченкові малюнки.** В „Раді“ д. Ш. висловлює гадку про те, що прийшов час зібрати до купи й видати окремою збіркою малюнки й офорти Шевченкові. Крім тих рі-

чей, що зберігаються в чернігівському музею, багата збірка малюнків та офортів Шевченкових, мало кому відомих, переховується ще в професора петербурзької академії мистецтва, Мате. Видання такої збір и було-б національним обов'язком перед пам'яттю Шевченка; особливо це вчасно тепер, перед 50 роковинами смерти поета й метця.

Нова часопись в „серці України“.

„Серцем України“ часто називають Полтаву.

Отже прочитавши написаний нами заголовок, хтось може подумає, що се в Полтаві має виходити часопись—українська. Але нехай той читач „заспокоїться“: нова полтавська часопись—не українська, а жидівська. Власне так,—в Полтаві добула дозвіл і вже почала виходити—жидівська (тижнева) часопись, що зветься „Гамойда“; се якась, для нас незрозуміле, старо-жидівське слово, — бо і вся часопись видаватиметься на старо-жидівській мові. Друкується часопись „Гамойда“ у своїй власній друкарні. Редактором—полтавський рабин Рабинович. Отже „Гамойда“ повинна бути щиро-правовірною. Коли-б який наш пан-отець задумав видавати часопись на старій, церковно-славянській мові, то мабуть багато-хто сказав-би, що видавець—з глузду зсунувся, бо починає таке живе діло, як часопись,—мовою мертвою; з того-ж саміого, що видавець був би священник, вивели-б, що часопись має бути ретроградна, чорносотенна, одно слово—ганебна. Тут же з „Гамойдою“, що видаватиме рабин Рабинович, діло стоїть якомсь иначе. Ми зовсім не думаємо толкуватися про те, чи жидам слід видавати часопись так як в Полтаві—старою жидівською мовою, чи жаргоном—так як вони видають „Кієвер Ворт“ в Київі: се їх діло. Ми вказуємо лише те цікаве з'явище, що жидівське видавництво в Полтаві мається безмірно краще, ніж українське, бо українська часопись, як і виходила в Полтаві, то не важилась і гадати про *свою власну* друкарню; а тепер і зовсім нема ніякої української часописі в Полтаві,—від того часу, як викурено звідти „Рідний Край“. Отже з подаваної звістки само собою видно, хто більше притиснутий і бідніший у Полтаві, та чія сила в краю—дужча.

Хто небудь готовий сказати, що ми, вказуючи успіхи жидівства на Україні, неначе-б хотіли більшого притиснення жидів, і без того таких, мовляв, притиснутих та бідних; але-ж коли ми вказуємо на великий успіх, наприклад, жидівського літературного товариства в Київі, або на заснування жидівських газет

на Україні, то хотіли-б, щоб і нам так велося, та щоб і ми вчилися в жидів їх напосідливости, їх „кагальности“. Радіти-ж успіхам жидівства у нас—таки й нема чого: се виростає й міцнішає пром'ж нами та сила, що ми в „Рідному Краю“ вважаємо чужою, шкодливою й ворожою для нашого рідного краю.

Чого-ж маємо радіти!

Спілки й господарство.

◆ **Робітницька спілка.** В Київі заснувалося потреби-тельське товариство, під назвою „Впередь“. В товариство мають уступать тільки ті, що живуть з свого заробітку в наймах. Платиться вступного 50 копійок і що-рочної членської вкладки 5 карб. На першій зібранню вибрано уряд і прочитано про потребительські спілки в чужих краях,—про їх велику користь і розпросторення.

◆ **Сільсько-господарська школа** Сільська громада в селі Чоботарці херсонської губернії визначила давати з своїх коштів 600 рублів що-року на содерування сільсько-господарської школи в тому селі й дала 17 десятин землі під спробне поле для школярів.

◆ **Хуторне господарювання** Зроблено вислід хуторного господарювання в витебській губернії; виявилось, що на 20,000 хуторян три четверті господарюють звичайним, давнім способом. Лише одна четверта часть хуторян має гаразд налажене господарство; з них 10 часть веде господарство зовсім добре, а поодинокі господарі переходять од трьохпольного до многопольного порання ріллі.

◆ **Годівля курчат.** Курчат, як вони тільки-що виплупляться, неодмінно треба передержати який час у теплому місці, бо малі курчата дуже бояться холоду. Першу добу, (день і ніч), курчат не слід годувати. Починаючи-ж годувати, дають корм на чому-небудь м'якому, наприклад на полотні, натягненім на раму. Перші 5 днів курчат годують на-твердо звареним, дрібненько посіченим яйцем. Далі можна давати кришеного хліба, пшона, або якого иншого зерна. Годувати треба по троху, але частіш, годин через 2. Воду курчатам не слід давати раніш третього дня; при тім треба пильнувати, щоб курчата не обпились. Чим більше курчата гуляють на повітрі, тим швидче ростуть, треба тільки при тім добре їх підгодувать. Крім пшона можна годувати курчат гречаними й яшними крупами. Там, де годують курчат, добре становити ящики з дрібними камінцями, чи буйним піском та товченими шкаралу-

пами з яєць. Цей поживок дуже потрібний і для іншої птиці, бо від його краще перетравлюється їжа.

◆ Становище озимини в межах України, хоч було дуже лихе з початку весни, тепер багато покращало: посходило навіть те зерно, що не встигло зійти в-осени. Особливо добрі—жита. Такому становищу озимини сприяла тепла година й дощі в місяці квітні.

Нові книжки надіслані до редакції.

Арифметика, або щотниця за-для самоосвіти й школи. Частина II. Зложив О. Степовик. Полтава, 1910, ц. 40 к.

Алчевська Христя. Сонце з-за хмар. Поезії. Харків, 1910, ц. 5 к.

Збірник медичної секції Українського Наукового Товариства в Києві. Кн. I. Київ, 1910; ц. 1 руб.

Книжки для дітей видавництва „Український Учитель“.

В. Грінченко. Телесик, народня казка, ц. 1 к.

Г. Андерсен. Погане каченя, казка, переклала М. Загірня, ц. 2 к.

Вр. Грими. Хатка в лісі, казка, перекл. Гр. Шерстюк, ц. 2 к.

В. Лебедова. Урятувала, оповідання, ц. 2 к.

А. Доде. Дядькова коза, оповідання, переклала С. Русова, ц. 2 к.

С. Черкасєнко. Яма, оповідання, ц. 1 к.

Л. Глібов. Байкарський дарунок, збірка байок, ц. 4 к.

Юр. Сірий. Дивні рослини, ц. 2 к.

Гр. Шерстюк. Про зозулю, ц. 1 к.

Юр. Сірий. Світова подоріж краплини води, ц. 3 к.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И.

На крилах пісень.

ЗВІРНИК ВІРШІВ

Лесі Українки.

Ціна: 1 руб. 50 к.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8).

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на новый художественный, литературный, общественный и популярно-научный журнал,

„Весь Миръ“

выходящий въ С.-Петербурѣ еженедѣльно по пятницамъ.

„ВЕСЬ МІРЪ“ является первымъ изданіемъ, гдѣ читатель найдетъ: 1) Вполнѣ законченные рассказы (наиболѣе выдающихся русскихъ и иностранныхъ беллетристовъ. 2) Стихотворенія наиболѣе выдающихся русскихъ и иностранныхъ поэтовъ. 3) Всѣ событія за истекшую недѣлю въ рисункахъ и графическихъ изображеніяхъ. 4) Событія всего міра за истекшую недѣлю. 5) Критическіе обзоры театра, музыки, искусства. 6) Завоеванія науки въ популярномъ изложеніи и со множествомъ иллюстрацій. 7) Послѣднія моды. 8) Всѣ новости спорта. 9) Богато иллюстрированный отдѣлъ юмористики.

Въ первыхъ номерахъ журнала печатаются оригинальные рассказы и стихотворенія: Л. Афанасьева, К. Баранцевича. В. Далматова, Ю. Бѣлева, О. Дымова, А. Дикаго, А. Горбатова, П. Гнѣдича, А. Грина, Б. Лазаревского, В. Ленскаго, В. Мазуркевича, И. Потапенко, В. Раевского, А. Росславлева, В. Санина, Д. Цензора.—Изъ иностранныхъ беллетристовъ и поэтовъ въ первыхъ номерахъ печатаются рассказы наиболѣе выдающихся беллетристовъ нѣмецкихъ, французскихъ, английскихъ, польскихъ, италіанскихъ, шведскихъ, датскихъ, испанскихъ, турецкихъ, персидскихъ и японскихъ.

Всѣ читатели журнала „Весь Миръ“ получаютъ особую премію: При каждомъ выпускѣ журнала имѣется особый талонъ съ очереднымъ номеромъ. Предъявившіе 25 рядовыхъ талоновъ получаютъ въ главной конторѣ журнала роскошный альбомъ фотогравюръ, который 1-го августа 1910 года поступитъ въ отдѣльную продажу по 5 рублей за экземпляръ, и участвуютъ въ розыгрышѣ роскошнаго письменнаго прибора и роскошнаго альбома, стоющихъ 465 рублей. Письменный приборъ и альбомъ можно видѣть въ магазинѣ Н. В. Гаевского, СПб., Литейный пр. д. 28.

Каждый выпускъ журнала содержитъ 4 печатныхъ листа (96 ст.) текста и иллюстрацій, въ художественной обложкѣ и печатаются на роскошной бумагѣ. Цѣна отдѣльнаго номера 10 к. Подписная цѣна съ доставкой на домъ на годъ 5 р., на 6 мѣсяцевъ 2 р. 50 к., на 3 мѣсяца 1 р. 25 к., на 1 мѣсяць 50 к.

ТРЕБУЙТЕ У ВСѢХЪ ГАЗЕТЧИКОВЪ ЖУРНАЛЫ:

„Весь Миръ“ 10 коп., „Иллюстрированный Вѣстникъ“ 3 коп., „Стрѣла“ 1 коп.

Редакторъ-Издатель **Н. В. ГАЕВСКИЙ**.

Редакція и контора Вережская 13а, телефонъ 33—04. Главная контора и типографія Н. В. Гаевского.—В. О. 5-я линия, 54.

А Р Т І Ш О К И

оповідання **О. Пчілки**.

(полтавський анекдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

**ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА РІК 1910
НА УКРАЇНСЬКУ**

ПОЛІТИЧНУ, ЕКОНОМІЧНУ і ЛІТЕРАТУРНУ ГАЗЕТУ
(рік видання п'ятий)

РАДА,

яка виходить у Києві щодня, окрім понеділків і днів після свят, українською мовою, по програмі звичайних великих політичних газет.

Напрямок газети непартійний демократично-поступовий.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінції.

„РАДА“ має власних кореспондентів в Державній Думі, в Державній Раді, а також в політичних центрах Європи, у Львові, в Чернівцях і в усіх визначн. містах України по сей і по той бік кордону.

Передплатники що підпишуться на газету на цілий рік і виплатять відразу або по частках цілорічну передплату (6 руб.), одержать **ВЕСПЛАТНО** такі книжки: „Українсько-Російський словник“ В. Дубровського під редакц. Ів. Стешенка, вид. „ЧАС“ 1909 р., ц. 75 к. і **Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів, В. Доманицького**, вид. 1906 року. ц. 20 к., а тако-ж **ЗА ДОПЛАТУ** 6 рублів можуть одержати **Словник Української мови**, збірний редакцією журналу „Кієвская Старина“, виданий у Києві в 1909 році під редакцією і з доповненнями Б. Грінченка, в 4-х великих томах, що продається по книгарнях за 8 руб. без пересилки, (словник одержав від Гос. Акад. Наук премію ім. Костомарова).

Ціна „РАДИ“ з приставкою і пересилкою в Росії на 1910, а також до кінця 1909 р., на рік 6 р., на 6 м. 3 р. 25 к. на 1 м. 65 к.

Передплату на рік можна виплачувати частками в такі строки: на 1 янв. 3 карб. і на 1 апр. 3 карб.; в 3 строки: на 1 янв. 2 карб.; на 1 марта 2 карб. і на 1 мая 2 карб., або по 1 карб. що міс. на протязі першого швіріччя.

Зміна адреси 30 коп.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Вел.-Підвальна вул., д. 6, біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. * * * Видавець Є. Чикаленко.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕЖИЦАХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени)

Т. СУЛИМИ.

(автора пьеси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8) і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника“ (Київ, Велика-Володимирська № 21).

МОСКВА. Б. Дмитрова 26. **Открыта подписка** на 1910 г. **5-й ГОДЪ ИЗДАНИЯ**

на профессиональный и общественно-педагогический
ЖУРНАЛЪ

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

(выходитъ 20 разъ въ годъ, вмѣсто Кіева—въ Москвѣ).

Въ 1910 году въ журналѣ примутъ участіе **ВИДНЫЕ ДѢЯТЕЛИ** учебнаго отдѣла О. Р. Т. З., Московскаго Комитета грамотности, Лиги образованія и Комисія по организаціи образовательныхъ экскурсій.

Программа:

Руководящія статьи по очереднымъ вопросамъ школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросовъ профессиональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологіи, школьной гигиенѣ, санитаріи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія.

Постоянные отдѣлы

I. Вопросы народнаго образов. въ Госуд. Думѣ. II. Въ учительскихъ обществахъ (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Изъ жизни заграничной школы. V. Народное образованіе въ земствахъ и городахъ. VI. Въ народныхъ университетахъ. VII. Среди педагогическихъ журналовъ. VIII. Сообщенія з мѣстъ. IX. Литературныя новости. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. Въ помощь самообразованію. XII. Среди книгъ (библіографія). XIII. Почтовый ящикъ. XIV. Письма въ редакцію.

Всюду собственные корреспонденты. Живая связь съ народнымъ учительствомъ. Разнообразныя **ИЛЛЮСТРАЦИИ**.

Подписная цѣна.

На годъ—2 руб. 50 коп., на полгода—1 р. 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 коп. Пробный номеръ журнала высылается за 14 коп.

Подписку адресуйте: Москва, Б. Дмитровка, журналу „Народный Учитель“.

Редакт. О. Н. Смирновъ. Издат. Л. П. Смирнова.

ОДРУЖІННЯ.

КОМЕДІЯ В 3-Х ДІЯХ.

МИКОЛИ ГОГОЛЯ,

переклад **Олени Пчілки,**

Київ, 1910 р. — ЦІНА 30 КОП.

ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ

ЖИВОПИСЦЕВА въ г. Орлѣ

Слоічок детриту на 50 чоловік—25 коп., на 25 чол.—15 коп., рурочка на 5 чол.—5 коп. Менш як на карбованецъ не висилається. За пересилку—30 коп. При спровадженню на три карбованці й більш —ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 25%.

Адреса: г. Орел, телятня Живописцева.

Открыта подписка на 1910 г.
3 р. на двухнедельный торгово-про- **5 р.**
 мышленный **с приложением**
ЖУРНАЛЬ
„Торговое Дѣло“
 издающийся 4-й г. по слѣдующей прог-
 раммѣ:

Руководящія статьи по организациі и веденіи не-
 больших и крупныхъ торговыхъ агентурныхъ и про-
 мышленныхъ предпріятій по испытаннымъ методамъ зна-
 менитыхъ коммерсантовъ. Готовые проекты и смѣты на
 устройство магазиновъ, лавокъ и небольшихъ фабрикъ.
 Искусство рекламировать и продавать. Коммерческія на-
 уки въ связи съ практикой.

Цѣны на товары. Курсы. Адреса оптовыхъ поку-
 пателей. Адреса фирмъ, ищущихъ агентствъ, комиссіо-
 неровъ и служащихъ. Отвѣты на всѣ торговые, юри-
 дическіе и техническіе запросы подписчиковъ. Кроме
 того, каждый № содержитъ массу полезныхъ практи-
 ческихъ указаній на всевозможные случаи изъ богата-
 го опыта западно-европейскихъ и американскихъ ком-
 мерсантовъ. Каждый номеръ объемомъ отъ 32 до 64
 ст. большого журнальнаго формата, шить проволокой
 и заклоченъ въ обложку.

Цѣна на годъ 3 р. на 1/2 года 2 р. Съ доплатой
 только 2 р. годовые подписчики получаютъ адресно-спра-
 вочную книгу „**Вся Европа**“ въ которую войдутъ около
 десяти тысячъ названій товаровъ и свыше ста тысячъ
 адресовъ торгово-промышленныхъ фирмъ всей Германіи,
 Австріи, Англіи, Франціи и другихъ странъ, торгующихъ
 этими товарами и доставляющихъ ихъ въ Россію. Цѣ-
 на этой книги въ отдѣльности 5 р. 75 к. Журналъ за
 прошлые годы въ переплетахъ высылаются: за 1907 г.—
 за 1 р. 95 к. за 1908 г.—2 р. 50 к., а съ двумя при-
 ложеніями: „Указатель таможенныхъ пошлинъ“ и „Ука-
 затель желѣзнодорожныхъ тарифовъ“ стоящихъ въ от-
 дѣльности по 1 р. 25 к.—3 р. 50 к.; за 1909 г.—3 р.
 съ приложеніемъ адресно справочной книги „Указатель
Всей Россіи“ содержащій около десяти тысячъ товаровъ
 и до ста тысячъ адресовъ оптовыхъ и промышленныхъ
 фирмъ, имѣющихъ эти товары 6 р. 75 к. Цѣна этой
 книги въ отдѣльности, 5 р. 75 к. За всѣ три года безъ
 приложеній—6 р.; съ приложеніями—9 р. За 1910 г.
 со всѣми приложеніями 1908, 9 и 10 г.г.—8 р. за всѣ
 4 года со всѣми приложеніями—12 р. Наложен. пл. на
 20 к. дороже.

Адресъ: контора журнала „Торговое Дѣло“ Одесса,
 Соборная, 2.

Ред.-Изд. Секретарь Гофъ Маклера
 Одесской Биржи Э. С. Гальперингъ.

Г. ХОТКЕВИЧЪ
 Пѣручник гри на бандурі
 (з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росіі 1 р. 25 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ
 на единственный общедоступный журналъ

„НОВАЯ НИВА“

Подписчики получаютъ:

52 № журнала 52 кх и з и 25 приложенія.

А ИМЕННО:

12 книгъ: „**НОВОСТИ ЛИТЕРАТУРЫ**“.

12 КНИГЪ ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ
Ивана Сергѣевича.
ТУРГЕНЕВА.

12 книгъ: „Избранныя произведенія“ Некрасова, Надсона,
 Пушкина, Лермонтова, гр. Л. Толстого, гр. Ал. Толстого.

12 книгъ: „**ВСЕМІРНАЯ БИБЛИОТЕКА**“.

4 книги: **САМОУЧИТЕЛИ:** Нѣмецкаго и француз-
 скаго языка, Самоучитель борьбы и фехтов-
 ванія, Самоучитель танцевъ и музыки.

52 фотогравюры:

Роскошный альбомъ въ во-
 лотомъ переплетѣ, послѣд-
 ней парижской выставки
 „Салонъ“, исполненный по
 специальному заказу Ро-
 дакціи в Лейпцигѣ.

Календарь на 1910 годъ, исполненный въ краскахъ.

Подписная цѣна на журналъ со всѣми приложеніями
5 р. Съ доставкой и пересылкой во всѣ города **6 р.**
 За границу **9 р.**

 ДОПУСКАЕТСЯ РАЗСРОЧКА:

Подписка принимается въ Редакціи „**НОВАЯ НИВА**“
 СПВ., Невскій 76.

Издатель-редакторъ **Н. А. КУРИЛОВЪ.**

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у Львові шо-середі.

Містить багато відомостей краєвих і всяких іншихъ.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австріі: річно 4 корони, піврічно 2 корони. В Німеч-
 чині: 4 марки. В Росіі: на рік 3 руб. на півроку 2 1/2 руб.
 В Америці: річно півтора долара.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРІЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндого, ч. 7. „Громад-
 ський Голос“.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 44. (Вийшло 25-го Травня 1910 р.).

(До роchnику 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в ковторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окромі числа по 10 коп.

За перемену адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіга 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописі мають бути написані правописею „Рідного Краю“. По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кождої рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: В Державній Думі. Вісті. На Вкраїні. Похорон Б. Грінченка. Лист—М. Грінченкової. Суд над зразками для пам'ятника Шевченка. В рш—Г. Левченка. Весна в Єгипті—3 вірші Лесі Українки. „На бідного Макара“—жарт на 3 дії А. Володського. Вірш—селянина О. Кирія. Відродження давнього українського шиття. Українське слово й мистецтво. Доля полтавської чарівниці. Оповідки.

Малюнок — Вишивання „вирізуванням“.

1910

Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,

додаток до часописі „Рідний Край“.

(3-ій рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЄВІ,

під редакцією О. ПЧІЛНИ,

1 раз на місяць.

(Вийшли зшитки за Лянварь, Февраль і Март 1910) р.

Окроме від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Благовіщенська ул., № 115.

ДОМІВКА НА ЛІТО.

(Хутір „ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ“, під г. Гадячем, в лісі, над Пселом). Три кімнати й кухня. 50 карб. за все літо. Питати в ред. „Рідного Краю“.

Нові книжки.

Видавництво „Український Учитель“.

- 1) *Телесик*, (народня казка), зредактував Б. Грінченко, ц. 1 к.
- 2) *Хата в лісі*, казка Бр. Грімів, переклав Г. Шерстюк, ц. 2 к.
- 3) *Урятувала*, оповід. В. Лебедової, ц. 2 к.
- 4) *Дядькова коза*, оповід. А. Доде, переклала С. Русова, ц. 2 к.
- 5) *Яма*, оповід. С. Черкасенка, ц. 1 к.
- 6) *Байкарський дарунок*, збірка байок Л. Глібова, ц. 4 к.
- 7) *Дивні рослини*, Юр. Сірого, ц. 2 к.
- 8) *Про зозулю*, Г. Шерстюка, ц. 1 к.
- 9) *Світова подорож* краплини води, Юр. Сірого, ц. 3 к.
- 10) *Погане каченя*, казка Андерсена, переклад М. Загірньої, ц. 2 к.

Всі книжечки продаються в київській „Українській книгарні“ (Безаківська, 8) і в інших книгарнях.

В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ.

(Одпочинок при торзі. Земство в західньому краю і Пуришкевичів бешкет. Заява про смертну кару).

Після того, як знов розпочалися засідання в Думі, між розгляданими справами найважливіші були такі:

Одпочинок при торзі. Ухвалено, щоб ті, хто служить у крамницях, були що-денно при своєму обов'язку по 12 годин. Крамниці мають бути зачинені по неділях і інших святах—цілий день. На Різдво й на Великдень не торгуватиметься по 2 дні. Де-які депутати заявляли, що слід дати право магометанам і жидам святкувати не неділю, а дні святковані по їх вірі (для магометан—п'ятницю, а для жидів—суботу). Але більшість Думи на се не пристала.

Потім Дума перейшла до обміркування поданого з міністерства, дуже поважного закону про заведення земства в 6-ох західних губерніях (минській, вітебській, могильовській, кнївській, волинській і подольській). Тим законом гадають завести таке земство, щоб у гласні вибиралися переважно багаті поміщики „руського походження“. Для простих селян і для людей неправославної віри (для поляків та інших), хоч би й багатих, в такому земстві не буде ходу, бо виборні права таких людей дуже обмежені. Отже всі ліві депутати в Думі і навіть де-які з октябристів повставали проти такого законопроекту, доводячи, що як заведуть його в західному краєві, то тільки поширяться ворожнеча по-між різними племенами, що населяють цю країну.

Закон про земство в західних губерніях, поданий міністерством і обміркований думською комісією, розглядало в Думі в скількох засіданнях. Були дуже гарячі суперечки; поляки ретельно обстоювали свої права, за жидів теж озивалися де-які депутати,—щоб не обмежувати їх участі в новому земстві; але більшістю 17 голосів (182 проти 165) ухвалено прийняти закон—урядовий, (поданий міністерством), лише з де-якими поправками. Між иншим, прийнято поправку депутата Андрійчука, щоб із

селян було по 1 депутатові з кожного повіту в губерському земстві.

Під час розмови про земство депутат Пуришкевич, змагаючися з Милоковим, так розлютився, що пошпурив у його шклянкою; (хотів кинути ще й грахвином, та пристав вирвав з рук). За такі вчинки Дума виключила Пуришкевича на 7 засіданнів.

Заява з поводу смертного покарання—невинного. В засіданні 15-го мая депутат Милоков зняв річ про те сумне діло, що одного обвинуваченого, (Глускера), було по приговору суда покарано смертю, а потім вийшло, що він був не винний. Отже Милоков нагадав, що слід швидче перейти до розглядання закону про смертну кару й одкинути сей найтяжчий закон.

ВІСТІ.

◆ **Смерть Бьєрнстерне Бьєрсона.** На 78 році життя вмер славетній норвежський письменник і громадський діяч Бьєрнсон. Особливо для України пам'ять його дорога ще й через те, що він не раз виступав в оборону українців.

◆ **Смерть Елізи Ожешко.** В г. Гродні померла славетна польська письменниця, Еліза Ожешкова, на 68-м році життя. Вродилася вона й зросла в Білорусії, в гродненському повіті, в сім'ї панів Павловських; пішла заміж за Петра Ожешка, теж поміщика гродненської губернії. Отже довгі роки жила в тій країні—й вражіння рідної природи та життя відзначилися на її творчості. Але по мові й по своїх найбільших симпатіях Е. Ожешкова була письменницею польською. Написала багато оповіданнів і романів, що відзначаються великим талантом і високим письменницьким хистом. По напрямку своєї думки, О—ва була патріоткою—полькою, народолюбницею, уділяла багато доброї уваги всім людям нещасним, покривдженім долею. (Ширшу розвідку,—нашого співробітника, п. Тадеуша Міхальського,—про твори Е. Ожешкової подамо пізніш).

Остатнім часом письменниця вже часто хворіла, але писати не кидала і до-останку пам'ятала про свій письменницький обов'язок. Коли хвороба вже прикувала її до ліжка, вона казала: „як тяжко, коли вже приходиться тільки „берегтись“, коли вже не можна жити радіщами й смутком громадянства!“

Смерть Ожешкової викликала великий жаль у

польським громадянстві, в найширших кругах його; тому жалю співчують і люде всякого иншого племені. бо великий талан цієї письменниці світив усім.

Поховано Ожешкову в Гродні, дуже урочисто. Величні жалібні одправи були й по багатьох інших місцях.

◆ **Судова справа з революційних часів.** В г. Ризі Ліфляндської губернії починається судова справа 227 душ, що обвинувачуються в революційному поході (в 1905 році). Раніш по тій же справі карні експедиції вже розстріляли 30 душ та повісили 11. Гадають, що й тепер підсудних жде смертна кара.

◆ **Бунт в тюрмі.** В Троїцько-Савській тюрмі, в Сибірі, присуджені до смертної кари, Петров та брати Голубенки, напали на сторожового, одібрали в його револьвера, приголомшили другого сторожового й кинулися втікати до воріт. Часовий в воротях висгредив і вбив молодшого Голубенка. Старший Голубенко й Петров почали одстрілюватись. Петрова ранили, а Голубенко, зачинившись у камері, застрелився сам.

◆ **Нове товариство жидівських журналістів.** Співробітники Варшавських жидівських часописів з'єдналися недавно в „Сплку жидівських журналістів“.

◆ **Шахрайство.** Недавно в городі Сімферополу вдовоз-турок похвалився заштатному протоіерею Климентію Іванову, що він з двома товаришами знайшов скарба; на доказ того турок показав червінця, що й справді був давній, вкритий цвіллю. О. Іванов згодився купити 1000 червінців за 2 тисячі рублів. Але щоб проте не дозналася поліція, змовилися все зробити потай; пішли за город, в провалля; там о. Іванов заплатив 2000 рублів, а турок оддав мішок з грошима. Але дома о. Іванов побачив, що турок його одурив: замість червонців у мішку було 20 фунтів мідяків по 2 коп. Через кілька днів шахраїв-турків арештовано, але грошей у їх знайдено тільки 150 рублів.

◆ **Кінець справи Тарновської.** В Венеції скінчилась справа Тарновської, що тяглась більш двох місяців і викликала зацікавлення громадянства в Росії й за-границею. З усіх обвинувачених виправдано тільки покоївку Тарновської—Перье. Останніх засуджено до тюрми: Тарновську—на 8 літ, Прилукова—на 10 літ і Наумова—на 3 роки й 4 місяці.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Козацькі пам'ятники.** Катеринославське губернське земство призначило 3 тисячі рублів на те, щоб поставити два пам'ятники: один—на Ненаситенським порозі,

там де, мовляла літопись, убито давнього князя Святослава; другий пам'ятник буде стояти на місці колишньої польської кріпости Кодака, зруйнованої запорожцями на початку повстання Хмельницького. Справою керуватиме відомий дослідувач давнього Запоріжжя, професор Д. Яворницький.

На Кубані, на кошти кубанського козачого війська, буде поставлено пам'ятника на місці давньої Чортомлицької Січі й близько могили кошового отамана, Сірка. На Кубані-ж таки—збирають ще гроші на пам'ятник кошовому Антонові Головатому, що був першим отаманом чорноморського війська.

◆ **Справа про „Кобеляцьку республіку“.** В Кременчуці розглянуто судову справу кобеляцької селянської спілки, („Кобеляцької республіки“), за часів руху 1905 року. Обвинувачено 29 чоловіка; здебільшого—це селяне, занужені довгим пробуванням в тюрмі до суду; єсть скілька інтелігентних людей. Під час розгляду справи здавалося, що для більшости підсудних зовсім байдуже, як їх засудять. За свідків було викликано 207 чоловіка; з їх на суд явилось 165. Справу розглядали при зачинених дверях. Після трьохденного розбору, більшість підсудних присуджено до кріпости на різні строки.

◆ **Кари на редакторів** З постанови Губернатора, редакторка-видавниця української часописі „Село“—добродійка Ямпольська—має сидіть під арештом при поліції 1 місяць, за надруковану в числі 18 „Села“ за цей рік замітку професора М. Грушевського „Великодні з'їзди“.—Редакторові газети „Юг“ присуджено 500 карб. штрафу, або сидіти 3 місяці в тюрмі. До турми (на 1 місяць) присуджено й редактора „Кіевск. Мысли“, Николаєва.

◆ **Заборона виписувати „Хлибороб“.** Недавно харківський віце губернатор розіслав циркуляра до всіх повітових земських управ з листом, де радить не виписувати для земських безплатних читалень господарський журнал „Хлибороб“, бо в статтях „Хлибороба“ він помічає думки, направлені проти закону 9 ноября 1906 року (закон про знищення „общини“) і разом з тим проти діяльності земських начальників,—та й взагалі, мовляв циркуляр, „Хлибороб“ своїм напрямком може мати шкодливий підих на сільську молодь. Отже,—додається далі,—як-що земство вже виписує для читалень сю часопись, то слід звеліти читальням—повернути її в управу.

◆ **Халера**—поширюється на Україні, особливо в Київщині й в Катеринославщині; раз-у-раз трапляються хворі халерою на Дніпрі. В київських больницях гід 3 го мая, (з початку халери), по 20-те мая захво-

ріло халерою 20 душ і померло 9. В останні дні прибуває до олександрівської больницы по 6, по 7 халерних хворих.

В Полтавщину теж вкинулася халера; в миргородський повіт, в с. Багачку, послано перший санітарний гурток лікарів.

◆ **Пощесті на Волині.** За останній час на Волині дуже ширяться всякі пощесті. Хворих на тиф—1,200 душ; хворіють ще на віспу, дифтерит та шарлатину. Особливо поширилась остання пощесть в Старокостянтинівському повіті.

Похорон Б. Грінченка.

Похорон заслуженого діяча відбувся дуже урочисто. 10 мая, коли тіло прибуло в Київ, його відправлено з вокзалу, при численному зборі українців, у Владимирський собор і там одправлено панахиду; зложено було при тім чимало вінків. Другого-ж дня, 11, відбувся сямий похорон. На останню одправу в соборі та на винос тіла до кладовища зібралася величезна юрба народу; можна сказати, що давно вже не було в Києві такого великого збору людей при похороні. В церкву принесено було ще більше вінків, ніж на передодні. Межи всіма вінками були—від дружини й родичів небіжчика, від українських товариств і видавництва; між вінками від українських редакцій був і наш скромний вінок з незабудок, з написом—*„Вірному, невстипутому оркачеві рідного поля“*—часопись „Рідний Край“. Був вінок від тієї друкарні, де так багато друкувалося творів небіжчикових,—від Артїлі печатного діла; зложено вінки від учнів вищих шкіл; були вінки й від окремих людей, що шанували працю небіжчикову,—отже визначався вінок від В. Прокоповича, з чорного листа з ясними квітками, з таким написом з апокаліпсіса: „Глаголеть Дух,—да почіють од трудів своїх, діла бо їх ходять вслід за ними“.

Були вінки й не тільки від українців: зложили вінок поляки, з написом по польськи: *„Niestrudzowanemu dzialaczowi ukraińskiemu przyjazni polacy“*; білоруси написали на своєму вінку по білоруському, жида по жидівському і по російському; з російськими словами був ще один вінок,—від „Кіевской Мысли“; був вінок з Риму, з написом по італьянському.

Всі ті вінки зложено було в церкві на труну й кругом неї. Труна була цінкова, наглухо залита ще на місці, за-границею; лише проти обличчя зроблено було шклянне віконце і крізь його можна було бачити змарнілий від небіжчиковий, з дуже посивілим волосом; однак очерти обличчя, ще не знищеного смертю, заста-

валися ті самі і сердешна вдова увесь час не спускала сплуканих очей з дорогого останку.

По скінченню одправи сумний похід рушив до Байкового кладовища. Труну увесь час несено на руках; жіноцтво несло віко від труни, вкрите вінками. Спиналися двічі,—біля університету, та біля Народного Дому, де була „Просвіта“, що прийняла так багато праці небіжчикової. На кладовищі, над спущеною труною, проказано було промови. Всіх їх було 12. Говорила перше всіх Л. Яновська, голова київської „Просвіти“, потім говорив Микола Лисенко од імени київського українського клубу; *Е. Лукасевич* (замість делегата К. Паньківського) від імени галицьких українських встановищ; *Е. Вольський*—від закритого польського товариства „Освята“; *Ф. Матушевський*—від редакції „Ради“; *М. Левицький*—від елисаветградських українців; *Бумба*—від білорусів (говорив по білоруському); *М. Вороний*—від чернігівських українців; *О. Степаненко*—від харківського українського громадянства; *П. Богацький*—від редакції „Укр. Хата“; *д. Коваль*—від студентів київського політехнічного інституту і *М. Стасюк*—від петербурзького студентства.

Удаючись до комітету по урядженню похорону, голова закритого польського товариства „Освята“, Анджейовський, висловив своє співчуття.

З росіян і жидів не говорив ніхто.

Промови скінчились, труну замуровано, насипано могилу, вкрито квітками, вінками, і всі рушили до-дому, засмучені.

Смутно нам від утрати ретельного діяча, що стільки зробив для рідного слова і міг-би ще багато зробити; та хочеться додати ще й таке слівце: дуже прихильно й дружно обізвався українське громадянство до вшанування пам'яті свого діяча; але чому-ж так буває, що діячі наші, при тих страшених перешкодах, які вони мають у своїй роботі, так мало стривають піддержки від своїх земляків—при *житті* своєму?.. Лише як прийде смерть, тоді пильно полічать, зважать, пригадають всі діла його, величезною юрбою підуть за ним, обізвуться широко-дружнім, теплим словом; не пожалують і коштів на вшанування... Але в якій пригоді сталс-б усе те *при житті* діячів, а не тоді, як їм вже нічого не потрібно!.. Хіба-ж не по правді може знов вирватися те слово:

„Де-ж *перше* ти була, юрба така прихильна,

„Від котрої гуде околиця могильна?

„Де ти була тоді, як, серцем одинокий,

„Робітник щирий твій, у темряві глибокій,

„Самотного життя провадив дні тяжкі?..

„Де ви були, проречисті красномовці,
„Старі і молоді товариші письменці,
„Тоді, як друг *живий* ваш прагнув слова,
„Палкого спочуття“?..

(„Думки-мережанки“ 0 Пчілки).

ЛИСТ.

Вельмишановна добродійно
пані редакторно!

Дозвольте мені через Вашу поважану газету висловити велику й щирю подяку українському, білоруському, польському та російському громадянству за вшанування пам'яті моєї дружини, а також усім, хто виявив своє спочуття до моєї і рідного краю втрати.

Мар'я Грінченко.

Суд над зразками для пам'ятника Шевченка.

Як звісно, комітет по постанові пам'ятника Шевченкові,—маючи на увазі, що вже зібралося більше 50 т. грошей і що зближаються 50-літні роковини смерті Кобзареві,—об'являв конкурс на зразки (ліпної роботи, або малюнки) для пам'ятника. Строк для присилання зразків було визначено на 1-го мая сього року; розглядалося-ж усе надіслане—15-го мая. В „жюрі“, (судову комісію) увійшли: 6 артистів-метців - Васильківський, Ижакевич, Кричевський, Пимоненко, Позен, Сластіон; опріч їх—Бляшевський, Грушевський (Олександр), Коцюбинський, Лисенко, Науменко і Русов. В залі київської городської думи виставлено було 60 зразків, що надійшли з усіх країв, з Росії й з усяких інших держав європейських і навіть з Америки.

Обдивившись усе прислане, знавці не знайшли ні *одної* праці—достойної премії. Все було—не те, чого треба. Більшість зразків були зовсім нікуди не здатні; на де-яких-же хоч були гарні другорядні постаті,—(на підставникові до пам'ятника),—але постаті самого Кобзаря—була не до-ладна: се був або Шевченко-панок, з проділем посеред голови, з модною борідкою, з „тросточкою“, або Шевченко-розбійник, Шевченко—„дядько і т. ин. Але не було Шевченка—натхненного кобзаря.

Дивно, що між стількома працями не придалося ні-одної до-ладу! Але судці з того не винні. Не приймати-ж аби-що, за-для того тільки, щоб діло було швидче. Постанова пам'ятника Шевченкові дуже вже поважне діло.

Конкурс подовшено ще на-рік,—може, надійдуть здатніші, щасливіші праці... Почесна плата за працю, котору ухвалять,—1.500 р., 1000 і 500 р.

Рідний куточок.

Я знову бачу
Рідний куточок,
Луку квітчасту,
Верби, ставочок;—
В промінях сонця
Хвиля гуляє,
В гільлі пташина
Любо співає.
Садок вишневий,
Бузок, хатина...
О, Боже мплий,
Це-ж Україна!

Г. Левченко.

Чорнигівщина, травень 1910 р.

Весна в Єгипті.

(К і н е ц ь).

IV.

Вітряна ніч.

Чорна-чорна та глибока ніч—
(Є такі тут погляди жіночі)—
Вітер мчить шалено із півночі,
Мов тікає від погоні пріч.

Розігрівся щось вітрець мій рідний,
Став палкий—неначе той Хамсін¹⁾,
Запальний, рвачкий Сахари син,—
Чи давно-ж покинув край мій бідний?

Там він по конаючих снігах
Волочив важкі та вохкі шати,
Забірався холодом до хати
І стогнав мов пугач по лугах.

Чи його коханням запалила
Раптом ся пустиня золота,
Що над нею він вогнем літа,
Мов його й не північ породила?

Він влетів до мене у вікно,
Наче приском—в темну хату кинув
Тим дзвінким піском... і геть полинув!
Що-ж, лети, про мене все одно.

Ти чужий тут став у сій країні,
Не приніс для мене ні луни
Здалека, з моєї сторони,—
Тільки спів кохання для пустині.

¹⁾ Хамсін, або Самум,—південний вітер.

„На бідного Макара“...

Жарт на 3 дії А. Володського.

(Дозволено драматичною цензурою для сцени).

Дієві особи:

Вублик—ланок років 55.

Василиса Іванівна, його жінка.

Олена.
Анатоль. } Їх діти.

Павло Павлович—канцеляриста. Живе в одному дворі з Бубликами.

Лазно, сусіда Бубликів по маєткові. Років 65, не добачає.

Хваєтір.

Хведот, арендує землі в Бубликів.

Ганнулька—дівчинка, років 15; дочка Хведотова.

Марфа Сидорівна—сусідка Бубликів.

Гетьман. Писарь, козаки, запорожці, паночки, бандуриста.

(Діється за наших часів. Перша дія в городі, в домівці в Бублика. Друга дія має дві картини: „Приїзд пана Бублика до себе в село“ і „Сон пана Бублика“. Третя— в селі).

Дія I.

Садок. Ліворуч панський будинок. Праворуч баркан. З-за нього визирає край городської вулиці, з церквами, будинками. Ранок, 11 година.

ЯВА I.

Василиса (читає газету). Жан, Жан!.. Годі бо вам, мамочко, відпочивати... Одягайся... 11-та година!.. Жан!..

Вублик (з хат). Проклятий воротничок не налазить!.. Зраз...

Вас. Прокидайся—пошта прийшла... Листи єсть...

Вубл. Повісточка на гроші мені єсть?

Вас. Повісточки на гроші нема, а ось лист...

Вубл. (входить). Прохвости!—користуються моїми землями, моїм добром, а грошей нема! Арендатори ледачі!.. (дере конверта). Замість грошей листи безграмотні... Послухаємо... „Любезні хазяєва мої, барин і бариня, Василиса Іванівна. Извините, што не посилаю деньог за аренду. У мене тепер м. . саме полють“. Бреше, ідол!.. „У мене полють і мені не можна отлучиться у містечко вислати деньог“. Бреше, на проценти дає, а про мене, хазяїна, йому байдужісінько,—плювають!.. „На селі в нас не всьо благополучно. Вашу сусідку обворовано,—були ети самиї, што з револь-

вертами і у масках. А у нас“... О, Господи!.. „У нас... в-ночі під Юрія хтось такий смикав ставню, хотїл улїзти, але собаки підняли такий галас, што воно, то єсть, хтось, утьок. У нас всьо благополучно, тільки баркан повалився, в амбарі криша розвалилася, черешні повсихали, а на балконі покрївля гнієть і течеть, так што даже єсть протекції. Приїздить, даєть раду, што і як. І з тем до свиданія, благополучного здоровья. Извїстный вам ваш арендатор Хведот Бряниченко“.

Вас. А ви, мамочко, спите, ні за холодну воду не беретесь.

Вубл. Без нотацій, рибочко... Без нотацій!.. Пиши йому зараз листа, розтреклятому... У-у-у!.. Я такий лихий, такий лихий, што проковтнув би його! Страхай його, мамочко, судом, неустойками, властями... Лай, лай на всю губу!..

Вас. (пише. На столі бумага, чорнило, перо).

Вубл. Пускай в ход всю літературу... Жаль, што під рукою нема лайних правих депутатів з лівими,—як раз би знадобилося!.. Написала?..

Вас. Написала.

Вубл. Написала! Читай. Ми йому покажемо, вражому синові!..

Вас. (читає). „Дорогой Хведот... Будьте так добры и любез.“

Вубл. Що? Рибочко?.. Схаменїться!

Вас. Серце, не перебивай!.. „и любезны, поторопитесь выслать 225 р., чїм премного обяжете ваших хозяев. Иван Степанович Бублик и Вас. Ів. Бубликова“.

Вубл. (здивований). Що? „будьте так добры и любезны“? Рибочко! Де-ж лайка? Та не дїжде він, сякий-такий хам, щоб я йому писав „любезного“ листа!.. Лай, лай його, як...

Вас. Вгамуйся. О, простота, простота!.. Хїба-ж в ці сутужні часи можна лаяти селянина? Попробуй, вилай,—ну й сплять, рознесуть... тільки-ж што читав, што й смикали віконицю, й добивалися...

Вубл. (цілує жінку). Додай же ще до Хведота—„Михайлович“,—дорогой, мовляв, Хведот Михайлович! Вже чорт його бери,—напишемо й так!.. Поторопитесь выслать 225 р. Промокни „дорогого“, бо розмазала. О, ти в мене політик!.. Хе, хе, хе!..

Вас. Ха, ха, ха!..

Вубл. Хотїли розляяти на всю губу Хведота, а тепер мало не поцілуємось...

Вас. Виходить, што коли сам землі не культівуєш,—перед кожним шапкуй...

Вубл. А все тії, тії... што зїмлі в нас хотять одіб-

рати!.. Тії нарobili бешкету!.. Се вони примусили мене втекти з села, з насиженого гніздечка!..

Вас. Ах, Жан, годі вже, годі!..

Вуол. Ну, ну,—й год!..

Вас. От, ви краще поміркуйте, кому треба платити по шотах...

Вубл. Ох, ох!.. Багато, багато город тягне. В селі за вікна смикають, а в городі за кишенью...

Вас. На свою голову переїхали з села сюди... Читайте, читайте рахунки...

Вубл. Бачу, що й за квартиру не плачено—78 карб... Подождуть!.. За святу водичку теж доводиться платити, за собачку Валетку полтинника... Подождуть... Це твоя собачка... За собачку!.. Отаке!.. Швидко й за курку братимуть?.. Квартирний налог—подождуть. У крамницю аж 32 карб. 11 коп.—подождуть! Хліб дають такий глевкий, що коників можна ліпити, й молоко з крейдою... Подождуть... У музичну школу за доню 75 рублів... Га? Подождуть. Хай хоч і випнуть її, бо все одно голосу нема, якийсь козлитон, тільки верещити!

(З хати тим часом Олена співав рулади „до, ре, мі, фа“)..

Вубл. О, чуєш? заголосила!..

Вас. Бачу я, що все „подождуть“, а настане-ж час, коли треба й платити. З чого? З яких надій? Поміркуйте.., Може-б і знов у село поїхали?.. А то й там все-ж нисто руйнується, розвалюється, гніє, тече...

Вубл. Що? в село? В село поїхати? Рибочко, я ще в здоровому умі й твердій пам'яті...

ЯВА 2.

Павло Павлович *(вітається,—перше з Вас.)*.

Вубл. Заздро мені, Павло Павловичу, дивитись на вас... Чинovníк, одинокий, служите, археологією розважаєтесь... І грошенята водяться й душа спокійна. Доброго здоров'я! А ми, „поміщики“, товчемося, як Марко по пеклі...

П. П. У кожного єсть своє горе, своя печаль... Нема кутка без горя... „Хоч до Кракова—скрізь біда однакова“... Я завжди згадую наше прислів'я: „вдарь лихом об землю“! Я тікаю від горя, від лиха. Археологія мене розважає. Оце сьогодні купив гривню, часів Володимира Мономаха. *(Показує здоровий срібний змиток)*. Важить мало не пів хунта.

Вубл. Хвабрикація. В городі купили?

П. П. В городі.

Вубл. Хвабрикація! В городі все хвабрикують: і молоко, і хлб, і любов, і волосся, і зуби, і гроші,—все хвабрикують...

П. П. Не думаю. Продав селянин. Зайшов до мене в банк. Показує.. „Орав“, каже, „й виорав“.

Вубл. Виорав,—значить, не хвабрикація..

П. П. Я такий радий, що переїхав на службу в вашу губернію: тут багацько могил, тих курганів, сивих пам'ятників старовини...

Вубл. Ох, отії мені кургани!.. Понасипали їх колись, бодай їм трясця!.. І тепер у мене ціла десятина за ними пустує.

П. П. Що ви, кажете?.. у вас?.. Ціла десятина?.. невже?..

Вас. Ціла десятина.. і не орана стоїть...

Вубл. А податі плати!.. На свою голову понасипали колись, а тепер видихай податями.. І теж—24 кургани! Одна могила така як добра гора,—за 20 верст манячить!

П. П. Ціле состояніє!

Вубл. Кому „состояніє“, а кому морока та печаль...

П. П. Ви мені дозволите розкопувати? Я так люблю старовину! Пишу до речі й статтю. От, несподіване щастя!.. Яка радість! Васи́со Іванівно! Іване Степановичу! поїдьмо туди до вас на село! У мене одпуск... Поїдьмо, благаю вас!

Вубл. Спасибі вам! Ні за які блага!.. Ви переглядаєте газети? Прочую!.. гляньте... *(бере газету)*. Ммм... О!—22 експропріації, п'ять зв'єрських убійств, одно...

П. П. Та чого там боятись?.. Поїдемо, поїдемо! Ви-ж сами казали, що город тягне силу грошей.

Вубл. Ого, ще й як тягне!.. Тільки не поїду, бо я ще жити хочу, спокою хочу, хоч там і дешевше...

Вас. Усе-ж було своє...

Вубл. Там я ходив собі в пантофлях та в халаті.. Було й таке, що сидів собі в садку, вибачайте, в адаловому костюмі, коли припече було літнє сонечко... От—костюм: 40 карбованців. А на що? Коли-неколи заїде було до мене в село предводитель,—ну, то напнеш уже тоді крохмалену сорочку; а тепер що дня, що-дня!.. Вірите,—шия опухла через цей город!.. Коли-б же тихо було на селі, а то смикають, грабують, палять.. Проклятий „хтось“, проклятий „хтось“!..

П. П. Як би-ж так зробити, щоб поїхати до вас у село?

Вубл. Їдьте самі з Богом. Я вам напишу листа, передасте Хведотові.

П. П. Як же я вам невимовно вдячний! Я зараз і пакуюся,—мені не довго... *(нішов)*. От, несподівано!..

Вас. Добрий би був жених нашої Олені,—солідний, заможній...

Вубл. Бідна доня!—перезриває.. Чого доброго на висадки піде.

Вас. Мáрить піти в благотворительки.

Вубл. Ну, це вже останнє діло,—пиши на дівчині хрест!..

Вас. Охо-хо!.. Ну що-ж далі буде, мамочко?

Вубл. Ви про що, рибочко?

Олена (*знову завела спів*).

Вас. Як далі житимем? Треба-ж всім платити?

Вубл. Конешне треба.

Вас. З чого?

Вубл. З чого? А от з чого. Я ввесь час мовчав. Усі насіли на мене, як на дійну корову, а тепер я прозрів. Годі! Буде! Круто повертаю життя по своєму. Розходи скорочую.

Вас. Послухаємо.

Вубл. У музичну школу я платить не стану. Буде, годі за верещання, за кошкодральство платить! Ось де мені тая музична школа! Півтора ста карбованців за те, що в доні благий мат! Потім того—не стану справляти донечці різних ганчірок, шляпок, фільдекосів. Ви не потурайте! Де хоче там і нехай бере на свої фільдекоси!.. Синкові розлюбезному, Анатолеві, не дам більше ні шага! Сміх людям сказати (*вийма телеграму*). „Папа 260 карб., а не то кулю в лоб“. І я, дурний, посилав йому в повк. Годі! Я не верблюд тепер. Де він, той Анатоль? Я їм всім об'явлю!

Вас. Анатоль? Дома не ночував. Певно в клубі, на біліарді!..

Вубл. Синочок! Утішеніє на старості літ!.. Отже-ж, рибочко, мамочко, я в-край скорочу розходи.

Вас. Здається—нікуди вже. Наймички не держимо. Я, що скінчила гімназію з золотою медалею, сама обід готую! не допиваємо, не доїдаємо... Вислухайте мене, мамочко... Справдїть мою давно бажану мрію... Тепер настали зовсім інші часи. Я вам не раз казала, давно вже натякала, а вам як горохом об сїнку... Продавайте землі, почнемо нове життя, житимем з процентів.

Вубл. Що? Скажіть ще раз, я не дочув.

Вас. Кажу, жити треба по новому; продавайте землі.

Вубл. Ви подумала?

Вас. Подумалк.

Вубл. З капіталу? з процентів? Та гроші-ж розв'ються, як полова! Я, Бублик, без землі! Це-ж все одно, що скотина без хвоста!.. Мене затюкають сусіди!.. Ви мій ворог! Ви тая ес-ерка!.. Начигалися там всяких „направлений“... Збутись прапрадідівського ґрунту, продати ка-зна-кому прапрадідівські могили? Ви мабуть, забули, який мій рід, забули мою родословну?..

Вас. Обридло! Знаю, що ти гетьманського роду!..

Вубл. Так. Ти забула, що Бублики ведуть свій

рід від гетьмана Тетері, що сидів у Прилуці? Ти забула, що сестра гетьмана Тетері вийшла заміж за Галушку; ти забула, що Галушчина сестра одружилася з Юшкою, Опанасом Григоровичем Юшкою, військовим писарем? Ти забула, що дочка писаря Юшки одружилася з хорунжим Яковом Бубликом, а він мало не вискочив на гетьмана тогочасної України; ти забула, що я гетьманського роду, що в жилах моїх тече—гетьманська кров!

Вас. Хоч би й королівська, а я не поділяю тієї думки, щоб жити з праці других, не бажаю просити, молити й цілуватися з орандарем, щоб той надсилав гроші!

Вубл. Еге, ге... рибочко... мамочко!.. Ви, значить, усі проти мене: і доня, і синок, і селяне, і тії, що примусили мене тікати з села?.. Хлопська кров тече в тобі й через те ти хочеш здихатись родових традицій, родового маєтку!

Вас. Не правда! Я скінчила гімназію з медалею,—я не хлопка!..

Вубл. А я, а я...

Вас. „Мене“, скажіть, „виперли з четвертого класу реального, бо байдики бив“... б'єте й тепер. І щастя велике, що носитесь з якоюсь-то Тетерею!..

Вубл. Як то так з „якоюсь-то“?

Вас. Авже-ж! По моєму, мамочко, від Тетері до Бублика—все одно що від нас до Австралії!

Вубл. Прошу, без тих шпильок!

Вас. Ви програли в карти 90 десятин!..

Вубл. Програв та не все!

Вас. Жалкуєте, що не все спустили?

Вубл. Я... повішусь, втоплюсь, а не спродам!

Вас. Ковтайте собі вашу землю.

Вубл. І проковтну!.. О, я з пересердя не знаю, що нароблю!.. я вдруге заложу землі, коли на те піде!..

Вас. Не страхайте, бо гірше-ж буде... для вас, гетьманський нащадку!

Вубл. Не дратуй мене, бо я волосся на голові повисмикую собі геть чисто!..

Вас. Язик собі краще вирвіть, бо смикати на голові нема чого.

Вубл. Ви смієтесь над фізичним недостатком!—я вас бачити не можу! Я счезаю!.. (*Пішов у садок*).

Вас. Трутень, лежень!!

ЯВА 3.

Олена (*співає рулади*). Де папа?.. Де?.. Завтра останній день,—треба платити у школу 75 рублів.

Вас. (*показує рукою, куди пішов Бублик*).

Олена. Я його знайду, того татуся! (*Пішла в садок*).

ЯВА 4.

Апато́ль (*приспівуючи*): „Раз трі богіні спорить стали“... А маман!.. Доброго утра!..

Вас. Добре утро? Люде добрі пообідали.

Анат. Хиба вже так пізно?..

Вас. Де ти пропадаєш? Дома не ночуєш!..

Анат. Не гнівайтесь, маман. Грав на біліарді... Ах, маман, ви не розумієте, що значить загнати жовтого „в угол“, коли він стоїть над бортом!

Вас. Годі, не цікаво мені слухати твої дурацькі розмови...

Анат. Маман! Або всі шари положити в лузу, га?.. Це куди ефектніше, ніж грати в карти!

Вас. Добрий „ефект“-- за тиждень програв 40 карбованців!

Анат. За те-ж сьогодні виграв... виграв одного пятака,--а все-ж таки виграв!.. Ручку, маман!

Вас. Будь-ласка, не цілуй мене,—від тебе горілкою тхне...

Анат. помиляється,—це не горілка, а фінь шампань. Я гетьманського роду!

Вас. Іди з очей моїх.

Анат. Іду, йду! А де-ж мій дорогоцінний папа? Мені треба грошенят на представительство.

Анат. Коли ти схаменешся, до пуття дійдеш? Глянь на себе:—опух, обрюзг!..

Анат. Це наслідственне.. Не перевоспитаєте, маман.. Ей, люде, гарсони! Лимонаду, квасу!.. Де ви там, дорогоцінний папа?.. (*Пішов у хату*).

Вас. Випестила, вигодувала сокровище, на свою голову!..

ЯВА 5.

Вублик і Олена.

Вубл. Чого, чого лізеш?

Ол. Чого ховаєтесь? Не забудьте, таточку, 75 карб. Нема? Ну, то продавайте швидче землю!

Вубл. Та що ви—показались, чи пооб'їдалися чого?!

Ол. Мене-ж виженуть з музичної школи!

Вубл. І слава Богу, коли виженуть!

Ол. Що? Та ви-ж мені не дозволили на курси їхати, страху ради іудейська; ну, то я тоді вступила на курси в музичну школу. Я дитина віку! Може я—перлина, може я буду знакомита співачка!

Вубл. Та якого там чорта!.. Дурниці! Жили ми в селі і голосу не було—ну, ні на макове зерно, верещала, як недорізане поросля, а переїхали в город—з неба голос звалився! Шарлатанство!

Ол. Жалко грошей, жалко землі продати на діло? А дозвольте спитати вас, де наші сінокоси?

Вас. Еге, рибочко,—де сінокоси? Я вас ненавижу! В карти програли 90 десятин, заставили во ім'я культури! Ледащо, трутень! (*Вийшла*).

Вубл. Стривайте! я здається, кажеється, батько?

Ол. Так,—батько! А через те повинні давати мені на школу й на таке інше...

Вубл. Дай Господи, щоб тебе з-в'дти виперли!—подам на благодарственный молебень „об ізбавлені от напастей, бурь, нашествія иноплемеників“!

Ол. У мене нема голосу? А ну, ну, ну! (*Відкашлюється*).

Вубл. Ради Бога!..

Ол. (*фальшиво співає*). „Місяцю ясний, зірки пре...“

Вубл. (*Затулив вула*). Ой ратуйте! А Боже-ж мій!..

Ол. (*співає*).

ЯВА 6.

Анатоль. Що це з вами, дорогоцінний папа? Ріжуть, чи катують?

Вубл. Гірше. Чуєш,—доня співають, доня голосять.

Ол. Це без аккомпаніменту. Ого, коли-б хто проаккомпанірував!

Вубл. Ну, дарма!.. Тепер я не спродам земель за-ради ваших юродів. Нікуди не поїду! Ні! Живіть самі, як знаєте! Заробляйте!

Анат. Дорогоцінний папа! Доброго утречка!

Вубл. Іди к чорту! Я вже поснідав. І ти хочеш тиранити мою душу?

Анат. Дорогоцінний папа. Я вас так люблю! Ось слухайте... дайте мені мою часть. Я сам спродам, ви не будете клопотатись.

Вубл. Дурману понапивалися? Що це за лратування? Що я вам—іграшка? забавка?

Анат. Давайте на представительство, я перехожу вольноопредѣляючимся в кавалерію. З мене всі сміються: я—гетьманського роду—і фі! в піхоті! Я передав факторам, щоб шукали нам купців на вашу земельку!

Вубл. Я їх в потилицю!

ЯВА 7.

Л а х н о.

Ол. **Анат.** А-а, сусіде! Доброго здоров'я!

Вубл. Чортяка його принесла!.. Грошей нема в мене. Не позичу!.. Ну й день! Ну й день!

Лох. Бон жур, бон жур, любі сусіди.

Ол. А!.. здорові! Вам, мабуть, грошей треба? Я

широ, по сусідськи скажу: у мого татуса сьогодні прітва грошей!

Анат. Позичайте сміливо.

Лак. От і добре... (до **Вублика**). Бон жур, су-сіде!.. ми завжди жили в злагоді... На пару теплих слів:—мені до зарізу треба грошенят... проценти платить... пустяк: 245 р. Віддам, ма пароль д'оннер...

Вубл. Позичити вам грошей?.. Чи ви не збожеволіли?

Лак. Я вам серйозно.. мене опишуть.. імініе піде з молотка...

Вубл. Хоч і з сокири! туди йому дорога...

Лак. (не дочув). Дорога буде моя... мені 245 р.

Вубл. Кукільвану понаїдалися! Мене самого швидко опишуть!—Не дам, нема!..

Лак. Нема? Хм... Що-ж це ви, молоді люде, жартували?.. От же не шастить... Люде добрі в карти виграють, я-ж—ні... Люде добрі клада на своїх землях знаходять, я-ж—ні; люде добрі наслідства получают, я-ж—ні... Як одрізано. О-ревуарь! Побіжу-ж до Хоми Васильовича; не достану там,—мотнуся до Гната Васильовича, не позичу там, вдарюся до Клеопатри Івановни,—може крива вивезе. Хе, хе, хе...

Вубл. З Богом, Парасю, з Богом.. Ну й день, ну й день!!

ЯВА 8.

Фактір. Дозвольте спитати, де я туть можу бачити пана... пана... Кренделя?..

Вубл. Кренделя? Такого нема! Тут Бублики живуть!..

Лак. Поміщик Харитон Халимонович Лакно... (Дає руку).

Факт. Дуже приятно познакомиться, але я грошей вам не позичу..

Лак. Га?

Факт. Я грошей не позичаю, з принципу.

Лак. Хм!.. Ну, скажи! Я ще-ж і рота не роззявляв, не просив у позику...

Факт. У вас, знаєте, таке вираженіє, что вы от попросите в позику... Кто не знает пана Лакна!.. Хе, хе... (Олені). Рекомендуйте, пожалуста, мене вашому папаші...

Ол. Таточку, це фактір.

Анат. (разом). Оце той фактір, що може землі наші продати. Ми йому переказали.

Факт. Еге. Вони мені переказали. Маю честь рекомендоватись: Соломон Борисович Цуккерман. В настоящее время, время економічеського упадку, время розрішенія соціальних впросовъ, положеніє помѣщика,

как такового, находится в замѣчательно странном положеніи...

Лак. Ох, въ дуже поганому...

Факт. І вот, принимая во вниманіє текущій ход событий...

Анат. (закурює).

Факт. Позвольте папироску... (Курить). Я лично рекомендую продавать землі.

Вубл. Невже?

Факт. Йй, йй! Зачѣмъ ходитъ далеко?.. Отъ на-примѣръ ви... у вас 101 десятинка чудової земельки...

Вубл. Невже?

Факт. Далєбі! Хороша земелька... Я вже їздив оглядять.

Вубл. Невже?

Факт. І покупатель есть,—багатѣйшій чоловік...

Вубл. Невже?

Факт. Так, так! Ваше матеріальное положеніє съ экономической стороны, въ настощій политической...

Вубл. В шію його, въ потилицю!

Лак. Погана справа!.. (Подібає).

Факт. В потилицю?! Мене ж закликали?..

Вубл. Хто, я закликав?..

Факт. Все одно,—діти. Це-ж не сміття яке, а ваші дітки.

Вубл. А, Боже мій! Геть! Вон!

Ол. Анат. Ви завтра зайдіть. Бо татусь наш з лівої ноги встали...

Вубл. І завтра вижену, як послідню свиню.

Факт. Вибачайте, я не ждав, що туть такі чу-даки...

Вубл. Городовой!..

Факт. Ой, ой! Оце так! Я бачу, що тут пожи-вшися, як Хома на вовні. Ну й гендель! (Вийшов).

Вубл. Що це таке? Я вам покажу! я вам продам родовий гетьмансьчий маєток! о, ви мене мало знаєте!..

ЯВА 9.

Василиса Мамочко, рибочко... Хазяїн дожидає в хатах. Каже, не вийде, аж поки не заплатимо грошей. Що-ж робити?..

Вубл. Сократимо розходи в-край.

Вас. На горищі житимем, з котами?

Ол. (плаче, простягає руку). На школу мені... 75 карб. Виженуть, не буду знакомитою співачкою...

Анат. На коня, татусю, на представительство!

Вубл. (тікає від них). На маленького Юрія, як рак на дубі свисне!

Вас. Що-ж його робити? На хрїна-ж тая земля? Коли-б я знала, не виходила-б за вас заміж!.. Трутень, лешацо! (Плаче).

Ол. На школу! на школу!

Анат. На коня! (*укає*). На представительство!

ЯВА 10.

Павло Павл. (*з саду*).

Вубл. Цитьте. Людей посоромтесь!
(*Усі зтихли*).

П. П. (*затуля вухи*).

Ол. Куди це ви? Нащо вуха затулили?

П. П. Та бачите... здається, на вулиці несуть покійника й оплакують... я-ж не можу виносити таких важких сцен і вважаю благоразумним піти до-дому в хату.

Ол. Заспокойтесь,—тіло пронесли вже. Ходім у хату. Ви мені будете аккомпанірувати до співу.

П. П. З великою-б охотою!.. Я люблю музику, тільки я зараз їду.

Ол. Поспієте. Може, ви сами маєте голос? Заспіваєте мені?

П. П. На жаль—у мене нема голосу.

Ол. Для мене повинен бути!

П. П. Де-ж я вамъ його візьму? Хіба викопаю? У мене фальцет.

Вубл. А у доні „благий мат“.

Ол. Папа!

П. П. Я-б з охотою і фальцетом, тільки-ж я зібрався вь дорогу. Хіба ви не знаєте?—я-ж їду до вас у село, кургани розкопувати. Їдемо всі разом!

Вас. Еге. Поїдемо.

Анат. **Ол.** (до **Вубл.**). Так, так! Ви повинні поїхати!

Вубл. Заговор? Стачка? В село ви мене пхаєте? та в мене від однієї думки, щоб там на селі жити, мороз по-за шкурою йде!.. Яка нечиста сила держала-б мене тут, як-би не страшно було! Ні, ні, не на такого дурника наскочили. Це значить поїхати вь село, земельку спродати! Ні, чортового батька!

Ол. (*тягне батька до себе*). Коли ви не поїдете в село, я смерть собі заподію! (*мишком до Вубл.*). Це-ж мій жених..

Вубл. Хіба?.. Х-ба це твій жених?

Ол. А як же!

Вас. Мамочко, тікаймо з города, поїдемо в село, там треба хазяйського ока. Хазяїна заспокоїш,—сидить же над душею!..

Анат. **Ол.** Ми йому заплатимо, за нами не пропаде.

Вубл. „Заплатимо“, як нема з чого платить..

П. П. Не образитесь,—я заплачу, я у вас одживу.
(*Вийма гроші*).

Вубл. Благодітель! 78 карб.—і я щасливий. Арендатор клятий не висилає... (*Бере гроші*). Спасибі Мерсі!

Усі. Ну що-ж? тепер їдемо?

Вубл. Боже-ж мій, Боже! Убьють же там? пристрелять, як горобчика! Ні, не поїду.

Ол. Ах, ах!.. Я отруюся, отруюся! (*Вийма з кишени слоїчок, хоче пити*).

Вубл. Бог з тобою! (*Вирива слоїчок*).

Ол. Ох, млію! млію!..

Вубл. Води! води!..

(**П. П.** Побіг в хату).

Вас. Бачите, до чого ви довели?

Ол. Таточку! Не розрізняйте з пари! Се-ж жених,—бачите-ж, і грошей позичив. Там у селі й весілля справимо. Як же без батька!..

ЯВА 11.

Павло П. (*з водою*). Пийте, пийте воду, панно Олено!

Вубл. Ну добре,—їдемо. Донечко! Що-ж це ти вигадала—труїтись? (*читає*): „Мятняя капли. Цѣна 10 коп.“. Еге-ге! Дурити мене?! Не поїду-ж тепер на село! не поїду!

Ол. А слово-ж ваше? Ви-ж—пан?

Анат. Дорогоцінний папаша! Слово пана! Ви-ж не який небудь..

Вубл. Так, я—родич гетьмана Тетері... Сестра гетьманова одружилася з Галушкою, а Галушчина дочка..

Ол. І ви, такий бучний пан, слово ламаєте?!

Вубл. (*гадає на пальцях, заплющивши очі*). Їдемо! (*Біжить до баркану*). Звощик! два, три! хура! У гетьманський маєток пана Бублика!

(*Усі зраділи. Хто співає, хто кличе візника, хто ука: „Оттак би й давно!“*).

ЗАСЛОНА.

(Провід далі).

А. Володський.

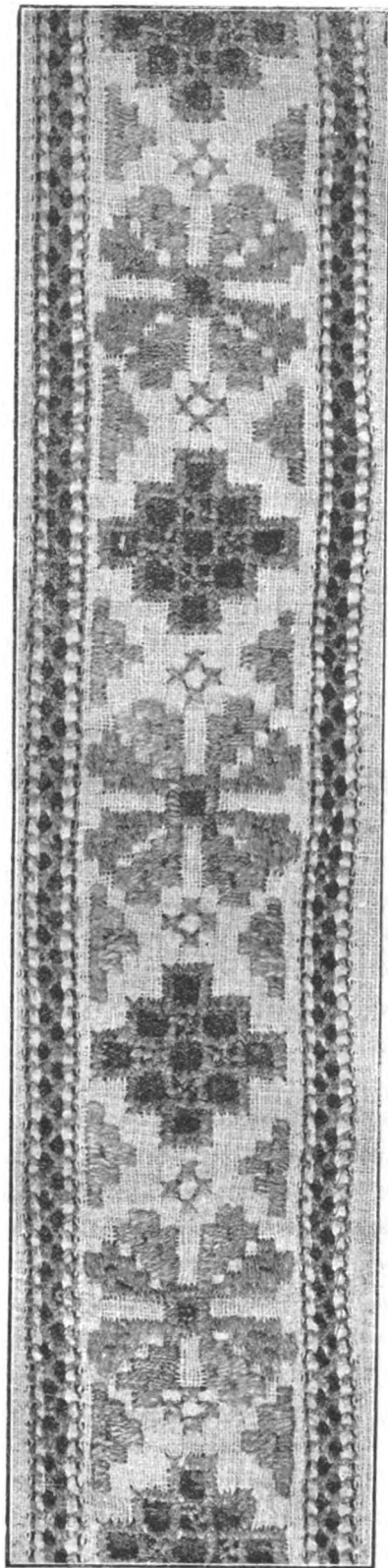
*
* *
*

(*Присвячується моїй дружині*).

Мовчки сяють зорі,
Тремтячи у млі.
Сірий став дримає,
Тиша на селі...
Тільки обізветься
Пташка на бузку,
З вітром зашепоче
Листя у садку...
О, якеє щастя!
З нами—ні душі;
Тільки нічка, зорі..
Ми у-двох в тиші.

Селянин Олекса Кирій.

Вишивання „вирізуванням“. (Київщина).

Відродження давнього українського шиття.

Між різними способами нашого народного шиття, стародавнє вишивання *біллю*,—„настиланням“ та „вирізуванням“,—почало було занепадати; його в значній мірі витискало шиття хрестиками. Але від якого часу мистецьке шиття „настиланням“ та „вирізуванням“ починає знов одживатись і несподівано придбало собі успіх у широкому світі. До сього багато причинилась увага, звернена на се шиття тими людьми, що дбають про народне мистецтво в полтавській земській управі і в київському „Кустарному Обществі“. Показуючи чудові зразки сього шиття на виставках, торгуючи ним у своїх крамницях, полтавський земський склад і київське кустарне товариство продають тих вишиванок на сотні й тисячі рублів, торгують ними не тільки на місці, але й посилають далеко, навіть за-границю. Тим вишиванням торгують і на аршин, оздобляють цілі вбрання, хатню й верхню одіж, (обкладають вишитими полотняними стяжками поли, рукава й комірі).

Київський кустарний склад (Миколаївська улица, № 11) продає дуже багато таких свигочок і пальт,—сукняних і полотняних, (білих, сірих і інших),—оздоблених вишивками вирізуванням і настиланням. (Ціна в д 10 до 50 карбов.). Взорі беруться з чисто народніх українських зразків; вишивається на селах, („склад“ дає полотно й нитки), а само вбрання шиться й оздобляється тими вишитими полотняними стяжками вже в Києві.

На сій же сторінці подаємо зразок подібного вишивання,—по білому полотну, сірими нитками; шито в Київщини, в селі Трипіллі. Раніш ми подали скілька ширших зразків такого вишивання. Взорі настилання й вирізування належать до вельми прикметних зразків нашої орнаментики; вони мають чисто геометричний склад, переходячи инколи в прості, своєвиді квітки й вітки. Пильно виконана робота дає щиро мистецький зразок.

Українське слово й мистецтво.

◆ Переписка М. Драгоманова з Павликом в роках 1876—1895. Під такою назвою в Чернівцях, під редакцією М. Павлика, друкується листування М. Драгоманова. Се величезне листування виявляє всю внутрішню історію політичного й культурного відродження Галичини за 20 літ. Займатиме це видання 9 чималих томів і вийде в протязі сього 1910 та 1911 років. Ма-

теріали упорядковує д. Павлик дуже старанно. Ціна видання 6 рублів.

◆ „Байда Вишневецький“, Кул:ша,—на сцені. В Галичині, в місті Станіславові, на Шевченківським вечері, між иншим, ставлено 4 картини з Кулішевої драми „Байда Вишневецький“. Се перший раз, що хоть частина сього твору уявилася на кону. Можна сказати, що на Україні сього твору так як і зовсім не знають; у всякім разі—на кону в нас не ставлено ніколи ні одного уривку з цієї драми. Михайло Старицький, як мав своє драматичне товариство, то, дбаючи про поширення репертуару, клопотавсь у Петербурзі про дозвіл „Байди“ для кону, але під ті часи—дозволу було дуже тяжко здобути. Потім мабуть ніхто про дозвіл не клопотався. Тим часом у „Байді“ єсть гарні, дуже показні місця; сцени, поставлені в Станіславові, справили велике вражіння.

Се вже не перший раз, що Галичина веде перед в обновленню українського репертуару: отже й „Ревизор“ Гоголів, або й „Надія“ Гайермансова ішли в українським перекладі—перше в Галичині і лише через скілька літ уявилися на українській мові в нас.

◆ В школі Лисенка. Нам трапилось бачити, як учні школи М. Лисенка, з драматичного відділу, грали 18-го мая на своєму школьнєму іспиті дуже розмаїтні речі. Власне—дано було їм зограти, опріч сцен з козацького життя, два зразки з обсягу зовсім иншого: сцену „Іфігенія в Тавриді“ і „Саул“ (твори Лесі Українки). Грали в відповіднім убранню і, по можливості, в відповіднім оточенню. В першій сцені співав жіночий хор, (музику на слова хору склав Стеценко). Звичайно, виконання обох зразків з чужого життя, ще й з такого далекого часу, надавало молодім артистам великих труднощів, але вони приємно здивували нас—дуже вдатним виконанням обох зразків. Панна Жабко (Іфігенія) провела свою сцену тепло,—чуло виявляючи тугу тяжко засмученого серця. Рухи перед олтарем були пластичні й гарні. Шкодила артистці хіба тільки її ніжна молодість, бо при покличах завзяття—не ставало їй відповідної сили, але взагалі—сцена з „Іфігенією“ зоставила гарне вражіння. Панна Жабко має талант і добре додержує школьної науки. Ще краще виконав своє завдання п. Лаврінко, що грав Саула. Сей грав сильно, надто виразно, і всю свою дуже трудну сцену,—отой турботний монолг на-пів божевільного пастуха-владаря з роздратованою душею,—провів дуже правдиво, додержавши всіх переходів від тихого смутку до буйного вибуху почуття; разом з тим молодий артиста оберіг навіть племенні (жидівські) ознаки удаваної постаті і дав

образ суцільний. До всього-ж має п. Лаврінко дужий голос з глибокими тонами.

Взагалі виконання п. Лаврінком ролі Саула дає надію, що в особі сього молодого артисти школа Лисенкова випустить для нашої сцени дуже вдатного виконавця.

Отже сцени, подані на іспиті, такі своєвиді, розмаїтні і добре зограні, справили дуже гарне вражіння на споглядачів.

Межи присутніми гостями була й авторка, Леся Українка, і висловляла своє задоволення. Справді, з таким виконанням можна було-б виступити і на великій сцені. Зовсім несподівано—сцени „Іфігенія“ і „Саул“ вийшли на іспиті краще ніж українські, особливо ніж сцена з „Невольника“ Кропивницького.

◆ Арешт давнього видання. Київська цензура наложила арешт на український гімн „Ще не вмерла Україна“, виданий ще в 1906 році, (слова й ноти); видавця, Олексу Коваленка, позиватимуть за поширення забороненої літератури.

Доля полтавської чарівниці.

Скінчилася судова справа, що так вабила до себе увагу громадянства і в нас і за-границею,—справа знакомитої полтавки, Марї Тарновської. В суді на протязі досить довгого часу лунали промови—то тих, що обвинувачували, то тих, що виправдували дійсно надзвичайну злочинну спілку. Де-які з покликаних знавців вказували ніби глибші причини до злочинних дій Тарновської й її послухачів, казали, що *славянська душа* має особливий склад, не так легко зрозумілий для тих, хто її судить в Італії; казали, що й особливі обставини громадського та родинного життя причинились до сумного діла. Але инші знавці казали на те, що і „*славянська душа*“ є—людська душа, підлежна загальним законам, що злочинство є всюди злочинство.

Отже Тарновську й її спільників італьянський суд осудив; її саму на 8 літ тюрми, її спільника адвоката Прилукова на 10 літ і самого забійцю, Наумова, що виконав забійство графа Комаровського,—на 5 літ тюрми. Строк сидіння вийде менший, бо всім осуженим залічиться той час, що вони сиділи в турмі до суду (більш 2-х з половиною літ). Отже забійця Наумов буде вільний вже в осени сього року. Дивно, що коли суд найлегше осудив самого забійцю, а суворіше поглянув на тих, хто ним орудував і призвів до злочинства, то чого ж більше осудив адвоката Прилукова,

ніж саму найголовнішу орударку, М. Тарновську? Так вже повелося тій чарівниці!..

На суді вона держалася спокійно й певно, всю вину свого злочинного життя складала на свого чоловіка, що ніби залишав її, кидав для інших; винувала й пuste життя, що її оточало. Обидва-ж її спільники всю вину склали на „чари“ Тарновської, що туманила всім розум і одірала волю. Дивна се людина, справді. При такій сильній вдачі, наважливості, можна було-б зробити й багато доброго; але се—душа черства, що не знала щирої любови ні до кого й ні до чого, оп іч самої себе, знала одну мету—жити для самої втіхи, розсипаючи гроші, здобуті з живих чи мервих засліплених рабів гарного тіла й могутчої розбещеної волі.

Могутня степова чарівниця сидить у самотній суворій тюрмі; сидітиме 5 літ з лишком. Час не так-то довгий... Пані матиме літ 40, як вийде з тюрми. Чи згубить вона в тюрмі свою привабу? чи забудуть її до того часу? чи, може, недавнє її товариство зустрине її з подвійною цікавістю?..

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И.

„ЖИЗНЬ ФАРМАЦЕВТА“

Двухнедільний журнал, посвященный зашиті інтересов служящих фармацевтов и дѣлу правильной постановки лекарственной помощи населенію.

Подписная цѣна:

На 1 годъ . . . . . 2 р. 50 к.
На 1/2 года . . . . . 1 р. 25 к.

Адресъ Редакци и Главной Конторы: Киевъ, Золотоворотская № 4.

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛА „ЖИЗНЬ ФАРМАЦЕВТА“.

НОВА КНИЖКА ДЛЯ СЦЕНИ:

„НА МЕНЖИХ“

Комедійка в 1-ій дії (дозвол. драмат. цензурою для сцени)

Т. СУЛИМИ.

(автора пьеси „Дячиха“).

Комедійка легка для постанови на сцені.

ЦІНА 20 КОП.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8), і в „Книгарні Літер.-наук. Вістника“ (Київ, Велика-Володимирська № 21).

МОСКВА.
Б. Дмитровка 26.

Открыта подписка
на 1910 г.

5-й ГОДЪ
ИЗДАНІЯ

на профессиональный и общественно-педагогический
Ж У Р Н А Л Ъ

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

(выходитъ 2) разъ въ годъ, вмѣсто Кіева—въ Москвѣ).

Въ 1910 году въ журналѣ примутъ участіе **ВИДНЫЕ ДѢЯТЕЛИ** учебнаго отдѣла **О. Р. Т. З.**, Московскаго Комитета грамотности, Лиги образованія и Комисія по организаціи образовательныхъ экскурсій.

Программа:

Руководящія статьи по очереднымъ вопросамъ школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросовъ профессиональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологій, школьной гигиенѣ, санитаріи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія.

Постоянные отдѣлы:

I. Вопросы народнаго образов. въ Госуд. Думѣ. II. Въ учительскихъ обществахъ (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Изъ жизни заграничной школы. V. Народное образованіе въ земствахъ и городахъ. VI. Въ народныхъ университетахъ. VII. Среди педагогическихъ журналовъ. VIII. Сообщенія з мѣстъ. IX. Литературныя новости. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. Въ помощь самообразованію. XII. Среди книгъ (библіографія) XIII. Почтовый ящикъ. XIV. Письма въ редакцію.

Всюду собственные корреспонденты. Живая связь съ народнымъ учительствомъ. Разнообразныя **ИЛЛЮСТРАЦИИ**.

Подписная цѣна.

На годъ—2 руб. 50 коп., на полгода—1 р. 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 коп. Пробный номеръ журнала высылается за 14 коп.

Подписку адресуйте: Москва, Б. Дмитровка, журналу „Народный Учитель“.

Редакт. **О. Н. Смирновъ**. Издат. **Л. П. Смирнова**.

О Д Р У Ж І Н Н Я.

КОМЕДИЯ В 3-Х ДІЯХ,

МИКОЛИ ГОГОЛЯ,

переклад **Олени Пчілки,**

Київ, 1910 р. — ЦІНА 30 КОП.

ОСПЕННЫЙ ТЕЛЯТНИКЪ ЖИВОПИСЦЕВА въ г. Орлѣ.

Слоічок детриту на 50 чоловік—25 коп. на 25 чол.—15 коп., рурочка на 5 чол.—5 коп. Менш як на карбованецъ не видається. За пересилку—30 коп. При спровадженню на три карбованці й більш — **ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 25%.**

Адреса: г. Орел, телятня Живописцева.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ

(шестой годъ изданія)

на ежемѣсячный иллюстрированный журналъ для дѣтей

„СЕМЬЯ И ШКОЛА“

Журналъ предназначается преимущественно для дѣтей средняго возраста (10—12 лѣтъ), которымъ еще мало доступны существующіе у насъ журналы болѣе старшаго возраста. При этомъ „СЕМЬЯ И ШКОЛА“ ставитъ своей задачей одинаково примѣняться какъ къ интересамъ дѣтей, учащихся въ младшихъ классахъ среднихъ учебныхъ заведеній, такъ и къ пониманію учениковъ начальной народной школы.

„Семья и Школа“ состоитъ изъ 12 ежемѣсячныхъ книжекъ журнала и 6 отдѣльныхъ книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“.

Не привлекая своихъ подписчиковъ никакими преміями, ни такъ называемыми бесплатными приложениями, редакция „Семьи и Школы“ обращаетъ исключительное вниманіе на внутреннее достоинство самого журнала.

Подписная цѣна 12 книжекъ „Семьи и Школы“ и за 6 книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“: съ доставкой и пересылкой 3 руб. въ годъ. Безъ доставки к Москвѣ 2 руб. 50 коп. За-границу 5 рублей.

Подписка на полгода 1 руб. 50 коп. (принимается исключительно въ редакціи).

Подписка безъ доставки принимается въ Москвѣ: въ редакціи, въ конторѣ Н. Щечковской и въ книжныхъ магазинахъ „Трудъ“ и Н. Карбасникова.

Пробный номеръ журнала высылается изъ редакціи за три семикопеечныя марки.

Гг. учителямъ, желающимъ ознакомиться съ журналомъ, пробный номеръ высылается бесплатно.

Иногородніе подписчики могутъ обращаться прямо въ редакцію журнала „Семья и Школа“: Москва, Гончарная ул., домъ № 17.

Редакторъ-издатель **В. Л. ЛЬВОВЪ**.

НОВІ КНИЖКИ:

Б-А-Й-К-И(по Крылову), **МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО**.

Видання третє, доповнене.

Ціна 30 коп.

ГОРЕ

ОПОВІДАННЯ

Л. Яховської.

Ціна 15 коп.

Продається в „Київській Книгарні“ (Безаківська, 8) і в іншихъ книгарняхъ.

Приймається передплата на 1910 рік

на популярний літературно-науковий ілюстрований український місячник

Українська Хата.

Рік видання 2-й.

Напрямок журналу: національно-поступово-демократичний.

В 1910 р. „Українська Хата“ освітлюватиме можливо повно українське життя з погляду національно-культурних потреб України і міститиме: *белетристику*: поезію, оповідання, повісті, малюнки, нариси і т. и., статті *наукові*; статті *публіцистичні*, в яких обговорюватимуться всі пекучі справи українського життя, науки, літератури й мистецтва; статті *літературно-критичні*, з характеристикою творів і діяльності наших письменників, особливо сучасних; *огляди* преси української, російської, польської і инш. в звязку з українським рухом; *огляди* українського громадсько-культурного життя; *огляди* найцікавіших подій по-закордонного життя.

В 1910 р. „Українська Хата“ даватиме переклади творів з чужих мов і характеристики чужих письменств; даватиме репродукції творів українських художників, малюнки, віньєтки, портрети письменників і діячів українських.

На підставі особливій згоди *О. Олесь* в 1910 р. всі нові свої твори міститиме тільки в „Українській Хаті“.

Передплата на 1910 рік на „Українську Хату“ 4 карб. (за кордон 10 корон), півроку 2 карб., окрема книжка 35 к. (з пересилкою 40 коп.), можно виплачувати частками по 2 карб.

Передплата приймається в головній конторі і редакції журналу: Київ, Бульварно-Кудрявська, 36. Або в „Українській Книгарні“, — Безаківська, 8; в книгарні „Літературно-Наукового Вістника“, Вел.-Володимирська, 28.

Вийшла з друку і поступила на продаж нова книжка:

ПРОХОР ВОРОНІН.**ОПОВІДАННЯ-ЕСКІЗИ.**

(35ІРКА ДРУГГА).

- 1) Щасливий день Флора. 2) Місце тут наше!.. 3) На шляху. 4) Вона у нього!

Ц. 15 коп.

Продаються по українських книгарняхъ у Києві, Пелтаві, Харькові, Кам'янці Винниці (Швахман).

Склади виданнів: Київ, Безаківська 8, „Українська Книгарня“ і книгарня Л.-Н. Вістника, Володимирська, 28.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 45. (Вийшло 5-го Червня 1910 р.).

(До роchnику 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб. з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: В Державній Думі (Фінляндська справа). Вісті. На Україні. Останнє зібрання київської Просвіти. Українське слово й мистецтво. „На бідного Макара“—жарт на 3 дії А. Володської (дія 2-га). Сучасний уламок шляхетського укладу життя (кінець)—Ів. Ф—ка. Оповістки.

Малюнок—портрет М. Заньковецької.

1910

Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНЬСКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,

додаток до часописі „Рідний Край“.

(3-ій рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЄВІ,

під редакцією О. ПЧІЛКИ,

✕ ✕ ✕ 1 раз на місяць. ✕ ✕ ✕

Окрім від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Благовіщенська ул., № 115.

ДОМІВКА НА ЛІТО.

(Хутір „ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ“, під г. Гадячем, в лісі, над Псадом). Три кімнати й кухня. 50 карб. за все літо.

Питати в ред. „Рідного Краю“.

Нові книжки.

Видавництво „Український Учитель“.

- 1) *Телесик*, (народня казка), зредакував Б. Грінченко, ц. 1 к.
- 2) *Хата в лісі*, казка Бр. Грималь, переклав Г. Шерстюк, ц. 2 к.
- 3) *Урятувала*, оповід. В. Лебедової, ц. 2 к.
- 4) *Дядькова коза*, оповід. А. Доде, переклала С. Русова, ц. 2 к.
- 5) *Яма*, оповід. С. Черкасенка, ц. 1 к.
- 6) *Байкарський дарунок*, збірка байок Л. Глібова, ц. 4 к.
- 7) *Дивні рослини*, Юр. Сірого, ц. 2 к.
- 8) *Про зозулю*, Г. Шерстюка, ц. 1 к.
- 9) *Світова подорож* краплини води, Юр. Сірого, ц. 3 к.
- 10) *Погане каченя*, казка Андерсена, переклад М. Загірньої, ц. 2 к.

Всі книжечки продаються в київській „Українській книгарні“ (Безаківська, 8) і в інших книгарнях.

В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ.

(Фінляндська справа).

Після розгляду закону про нове земство в західному краю—найважливішою справою в Думі був останнім часом розгляд закону про Фінляндію.

Як звісно, той новий закон має об'єднати Фінляндію з усією Росією; бо до цієї пори Фінляндія, будучи частиною Росії, жила однак по своїх окремим законам і коли траплялася в Фінляндії потреба змінити якийсь закон, або видати новий, то ті закони складав фінляндський виборний Сойм; тепер же наш державний уряд признав потрібним, щоб Фінляндія жила по тих самих законах, що й вся Росія,—і цю постанову подав до розгляду Державній Думі.

Сенатові фінляндському доведено було до відома про майбутню перемену з фінляндськими законами й сказано було, щоб сенат висловився, що він думає з сього приводу.

Засідання фінляндського Сенату, тоді як розглядало сю справу про новий намічений у Петербурзі законодатний порядок для Фінляндії,—було дуже людне й неспокійне, бо всі фінляндці дуже зтурбовані новими заходами коло їх такої поважної крайової справи. Сенат висловив своє велике незадоволення урядовими замірами, але се не могло нічого змінити у замірах урядових, та й Державна Дума, в своїй більшості, не оглядалась на фінляндців.

Закон про Фінляндію перейшов у Думу. Перше засідання, для розгляду того закону, було дуже урочисте. Були присутні всі міністри й інші великі урядовці, було теж багато стороннього громадянства.

Предсідатель Ради міністрів, Столипін, сказав промову, доводячи, що руське національне самопізнання і державна міць вимагають того, щоб Фінляндію зрівняти з усією Росією.

Після Столипіна почали обмірковувать

новий закон; записалося багато депутатів, щоб говорити. Обмірковували справу скільки днів.

З лівих депутатів найбільш визначились промовами депутати з партії ка-детів, Мілюков і Маклаков, а з партії трудовиків Булат. Стаючи проти нового закону, вони говорили, що не слід його приймати, бо сей закон ламає життя Фінляндії, а на се ніхто не має права, бо самостійне життя Фінляндії, по особних крайових законах, було забезпечене давно, перше всього царем Олександром I, при котрому Фінляндія була прилучена до Росії; а потім і інші царські маніфести затвержували окрім права Фінляндії. Далі говорилося, що ламання права Фінляндії пошкодить і самій Росії, бо викличе в Фінляндії тільки злість, і ся спокійна, статечна країна стане ворогом Росії. Вказували при тім на приклад Англії: говорили, що Англія, для добра цілої держави, не боїться давати своїм колоніям, і навіть дуже далекім, широкі окрім права—і тим не *одрізняє*, а ще *привертає* ті країни до спільної держави англійської.

Польський депутат Жуковскій теж гаряче говорив проти нового закону про Фінляндію і додав, що сей закон має дуже велику вагу, бо він показує, чого можна сподіватися й іншим іноплеменним часткам Росії.

Праві-ж депутати й октябристи,—Крупенський, Капустін і інші,—говорили, що таки треба порівняти закони Фінляндії з законами всієї Росії; що ніхто не думає ворогувати з окремими племенами, которі живуть в Росії, але *однаковости* законів треба справа всієї Росії, її державна сила; при тім же за Фінляндією, мовляв Капустін, зостануться ще де-які свої окрім права, що-до мови, школи і крайового устрою.

Бачивши, що більшість депутатів буде за те, щоб *прийняти* закон про зрівняння Фінляндії з Росією, ліві депутати вийшли з засідання, сказавши, що вони не хочуть бути учасниками того засідання, де має бути вчинене несправдиве діло проти цілої

країни. Соціал-демократи вийшли ще раніш. Одначе, тим виходом ліві депутати зробили не добре, бо коли вже хто що обороняє, то повинен стояти до кінця. Ще й те можна сказати, що коли виходити, то прийшлося би лівим депутатам зовсім вийти з Думи, на все своє депутатство, бо се не перший і не останній раз, що справи в Думі рішались й будуть рішатися не так, як бажали-б ліві, а так, як того хоче уряд і права більшість депутатів. Коли-б ліві zostалися в Думі під час рішення закону про Фінляндію, то може-б одстояли хоч де-які поправки, добрі для фінляндців,—тепер же й за поправки не було кому стояти. Приймалося статтю за статтю.

Закон про підлежність Фінляндії законам однаковим для всієї Росії *пройшов цілком*, більшістю 164 голосів проти 24.

Після сього правий депутат Пурішкевич гукнув: „Кінець Фінляндії“!

Чи справді буде „кінець“ Фінляндії—сього однак сказати не можна, бо все-ж ся країна дуже довго жила досить самостійно, зміцнила свою національність і звикла поважати себе, отже не може тепер повернутися в нівець, хоч по новому законодавству вона буде ніби тільки одною з губерній в Росії. Про ті крайові права, що їй зоставляє новий закон, (що-до мови, школи, її деяких урядів), нічого не можна сказати, бо не звісно, як теє все буде в житті. Хто живий діжде—побачить!

ВІСТІ.

◆ **Нові права для жінок-учительок.** В Державну Думу подано на розгляд нові встанови при екзаменах для жінок-учительок. Для того, щоб бути вчителькою гімназії, треба зложити іспит за повний курс мужеської гімназії. Жінки, що скінчили вищу школу в Росії або за границею, держать іспит за повний курс скінченої школи. Ті жінки, що з успіхом здадуть іспит, одержують диплом *першого й другого ступня*; такі жінки, так само як і вчителі-чоловіки, мають усі права на вчительську й учену діяльність і на шкільну службу.

◆ **Понража в московському Успенському соборі.** В стародавньому Успенському соборі в Москві з ікони Володимирської Божої Матері та з інших образів покрадено золоті ризи й силу коштовних перлів,—щось мало не на мільйон рублів. Злодія знайдено за іконостасом, у самому соборі, де він ховався цілий день. Все покрадене знайшлося.

◆ **Страшні події.** В Варшаві, при загадкових обставинах, убито багатого пана Хржановського. Підозрівають панового шурина, графа Богдана Ронікера, теж багатого польського аристократа. Цей граф, живучи на широку ногу, напозичав по векселях 80 тисяч рублів і всі ці векселі попідписував іменням Хржановського та його батька. Наближався строк платити по векселях; і от, щоб покрити своє шахрайство,—(бо коли-б справа пішла до суду, то виявилось би, що підписи на векселях фальшиві),—граф Ронікер найняв кімнату, запросив туди Хржановського і вбив його. Графа Ронікера арештовано і з поводу заїбства ведеться слідство.

В Петербурзі сталася друга таємна, злочинна подія. Зненацька захворів і вмер молодий, дуже багатий пан, граф Бутурлін. Він був єдиний син багатого генерала, і мав після смерти свого батька стати власником великих маєтностей в віленській губернії. Була ще в його замужня сестра, що забрала свою часть із спадщини по батькові. Але-ж чоловік її, пан де-Ласі, хотів завладати ще й всіма багатствами старого графа Бутурліна. Бувши знайомий з лікарем Панченком, що трохи знався з молодим Бутурліним, отей його свояк, пан де-Ласі, намозив Панченка звести зо світу молодого Бутурліна. Той з охотою згодився на се і коли граф Бутурлін мов-би то чимсь трохи захворів, лікар запустив йому під шкуру якоїсь отрути. Жінка Бутурліна, побачивши що її чоловікові одразу стало гірше, запросила інших лікарів і ті довідалися, що молодого графа отруєно. На п'ятий день граф умер, бо вратувати його не можна було ніяким способом. Почалося слідство. Злочинців, пана Ласі й лікаря Панченка, арештовано й віддано під суд.

◆ **Тасмний аероплан.** В Москві, в Ставрополю і по інших місцях люди бачили, як високо в-горі, невідомо звідки й куди, перелітав аероплан. Оце недавно, пізенько ввечері, такого-ж аероплана бачили і в Київі; він летів по-над городом, високо, і потім зник невідомо де.

◆ **„Старець“ Григорій Распутін.** В часописях подано багачко звісток про сибірського „старця“ Григорія Распутіна, що їздив по всіх-усюдах, заманював балачками про „спасеніє души“ молодих жінок і дівчат, а потім при-

зводить їх до розпусти. („Старець“ має всього 35 літ). Тепер по-троху вияснюється його проповідання. От що пише до архієрея Феофила, що приятелював з Распутіним, одна поважна пані з Казані: „Я думала, що ви святий і кругом вас самі святі; тим часом біля вас завжди пробуває Распутін,—а се есть сам сатана. Він, увійшов у мій дом, счарував моїх дочок „святими та божими речами“, а потім призвів молодих дівчат до розпусти; (одній дочці—20 літ, другій—16). Одного разу я йшла вулицею й бачу, що з бані (лазні) виходить „старець“ з моїми дочками. Коли я спитала, що се значить, він одповів: „ось тепер для них засяяло справжнє світло спасенія“ і засміявсь.

Друга жінка, прихильниця Распутіна, пише: „Відколи я познайомилася з Распутіним, я вже не можу кинути його; за для його покинула я всіх рідних, всіх, кого поважала й любила раніш“. Далі вона пише: „Я їхала з Распутіним в купе 1-го класу. Розмовляли про Бога. Несподівано старець сів біля мене й почав цілувати. Далі очистив мене од гріхів... Після сього він сказав мені вдарити разом з ним 100 поклонів. Коли я спитала його, чи не согрішили ми, він одповів: „ні, це не гріх“. Распутін потребував, щоб я на сповіді не казала священникові про це“. Коли виявилися таві вчинки, то Распутіна вислано з Петербургу в його рідний край, на Сибір, в село Покровське, Тобольської губернії.

На заслання він пробуває разом з своєю законною жінкою і 12-ма „сестрами“.

◆ Число політичних арештованих в Росії. По всіх російських тюрмах перебуває останнім часом 26,425 політичних арештованих; з них 11,946 душ засуджено до каторги.

НА УКРАЇНІ.

◆ Жертви на пам'ятник Т. Шевченкові. Наказний отаман кубанських козаків прислав до об'єднаного комітету по будівництву в Києві пам'ятника Т. Шевченкові 310 рублів, зібраних на шевченківській вечері в Катеринодарі. „Кредитова спілка“ в Галичині збрала теж на пам'ятник 814 руб.

◆ Крайова виставка в Одесі. Незабаром в Одесі відкривається промислово-господарська крайова виставка. Більшість виставочних будинків уже закінчено. Звертають на себе увагу великий павільон мануфактурної фірми Кіндлера, збудований в *старо-германському* стилі й оздоблений ліпними прикрасами; другий будинок—в стилі „*рюкоко*“, парфюмерної фірми „*Ралле*“.

Далі йдуть: павільон чайної торгівлі „Дубініна“ й великий павільон тютюнової хвабріки „Криму“,—все російські штучні будинки. Треба ще зазначити павільон папірової фірми „Конельського“, старо-римського зразка, з важкими стовпами по кутках. Вже закінчений будовою відділ рибальства й рибного промислу, де буде виставлено коло 150 різних порід риб, що водяться в чорноморському басейні; будуть і всілякі прилади для лову риби. В технічному відділові містяться—малюнки, картини, архітектурні нариси, ліпні й скульптурні вироби учнів одеської „Художественної школи“. Єсть ще відділ безпроволочного телеграфування й пароходства на Чорному морю й Дунаю. Улаштовано павільон літання,—там уже виставлено 3 літальних машини.

◆ Штрафи на редакторів. Київський губернатор наложив штраф у 200 рублів, з заміною арештом на два місяці, на редактора української часописі „Рада“, М Павловського, за статтю „Останнє кільце“, уміщену в № 118. Редакторку часописі „Село“ А. Ямпольську оштрафовано теж на 200 рублів, з заміною штрафу 2-х-місячним арештом, за статті „Вісті з столиці“ та „Про Фінляндію“, уміщені в числі 19 „Села“.

На редакторку газети „Огни“, що виходять в Києві на російській мові, наложено 300 рублів штрафу, з заміною трьома місяцями арешту, за тенденційно підібрані звістки (в № 90 газети), що змістом своїм можуть викликати вороже відношення до уряду.

На редактора „Кіевской Мысли“, п. Ніколаєва, наложено 300 р. штрафу за фельетон Яблоновського „Охота на лисиць“.

◆ Аероплан князя А. Кудашева. 23 мая на іподромі, біля київської політехники відбулися спроби аероплана князя А. Кудашева, (служить в Київ. Губ. Земській Управі). Скільки разів він підіймався над землею (1 раз на 1 арш., а другий—на 2 сажні); але ці спроби припинилися, через те, що поламалися де-які частини в аероплані. Самий аероплан збудовано в Києві, під доглядом князя Кудашева.

◆ Переселенці з Галичини. Останніми часами через Київ почали часто переїздити українці-селяне з Галичини; вони переселяються на Амур та в інші сибірські краї. Недавно через київську станцію пройшло 8 вагонів з переселенцями-галичанами.

◆ Забійство й грабін в монастирі. Недавно до славно-сербського монастиря, в катеринославській губернії, над'їхало скільки душ озброєних злочинців; вони почали добиватися до того будинку, де жив ігумен, але двері були замкнуті. Тоді злочинці кинули під будинок бомбу. Зривом вибило стіну; грабінники увійшли в середину, забрали 60 рублів і зникли. Бомбою убито

келейника, тяжко поранено ігумена й священника. Злочинців поки-що не знайдено.

Остатнє зібрання київської „Просвіти“.

14-го мая збірано було членів київської „Просвіти“ на останнє зібрання, для тієї ліквідації,—розв'язання справ, зв'язаних з закриттям товариства. Треба було порадитись про те, куди подіть його маєтність, та й про де-що инше. На жаль, найпершу справу, зв'язану з закриттям товариства,—чи подавати скаргу в Сенат на закриття „Просвіти“,—Рада зважила і без зборів членів, сама,—одкинувши думку про скаргу,—і се дуже шкода, бо може-б зібрання було иншої думки: ми, наприклад, думаємо, що хоч справді нічого-б з тієї скарги не вийшло, бо Сенат напевне-б затвердив вирок Присутствія, але все-ж було-б скористувано право товариства боротися за своє життя до остатнього ступня, дозволяного самим законом. Але Рада товариства вже справу зважила, строк подавання скарги минув—і говорити з сього powodu на зібранню було ні-до-чого.

Зоставалася справа з маєтком: куди його подіти?.. Він не великий, але має свою особливу ціну,—бо опріч всього скількох сот карбованців, та сякої-такої хатньої обстанови, (домівка була всього з 2-х хат), призбиралася досить велика бібліотека, що склалася з подарунків.

Власне про долю бібліотеки й було найбільше розмови на зборі. Збір же був дуже великий,—прибули мало не всі члени, присутні в Київі. Звичайно, на такому великому зборі не могло бути однієї думки і не могло обійтись без змагання. Розійшлися в своїх бажаннях перше всього члени Ради товариства: міркуючи ще раніш про долю просвітської бібліотеки, половина Ради зважила віддати книжки київській городській бібліотеці (що міститься тим часом у Думі, будуючи вже й нове помешкання). Ходили з сією думкою до городського бібліотечного уряду, питалися, чи був-би окромий відділ для просвітської бібліотеки, та чи вмісти-б там портрет Б. Грінченка, першого голови „Просвіти“. На сі питання була відповідь, що ні того, ні того не буде,—книжки було-б розтасовано по відповідних відділах, а портрет Грінченка хіба там колись можна буде повісити в бібліотеці; однак значна частина Ради „Просвіти“ радила на зібранню—таки віддати просвітські книжки київській городській бібліотеці. За цю думку на зборах особливо стояли п.п. Жебуньов, Лещенко і пані Русова.

Але була й супротивна течія. Перше всього в самій „Раді“ не приставала на ту пораду голова то-

вариства, пані Яновська, й інші члени, а серед зібрання знялися й дуже палкі заперечення.

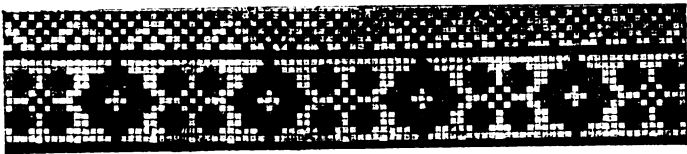
П. Кривинюк освітив справу з практичного погляду, довівши, що перше ніж щось комусь дарувати, треба загодити вимоги жертводавців: найголовніший з них, п. К. Паньківський, подарувавши „Просвіті“ свою збіранку книжок, велику й дуже цінну, поставив умову, що коли-б „Просвіта“ через що-небудь закривалася, то його книжки повинні бути йому повернені; на таких самих умовах подарував п. Паньківський „Просвіті“ й гроші, 1000 карб. Отже коли віддати п. Паньківському його книжки, та коли того-ж забажають, може, й інші жертводавці, то не багато зостанеться й до дарування. Через те п. Кривинюк радив нічого не дарувати городській бібліотеці, а впорати справу з п. Паньківським, котрий, мабуть, примістить книжки як найкраще.

Опріч п. Кривинюка дуже гаряче говорив супроти віддавання просвітських книжок городській бібліотеці—Г. Шерстюк. О. Пчілка теж доводила, що скільки-б не зосталося книжок просвітських, а неподаба було-б віддати своє надбання в руки байдужі, в установище не наше; можуть надійти кращі часи; а у всякім разі сором буде, як колись хтось справедливо буде дорікати, що сами просвітяне воліли віддати свій єдиний скарб, бібліотеку, в таке місце, де наше дороге надбання буде лише поневірятися,—як ми тее вже й бачили, коли українське надбання перейшло в російські встановища, після закриття в 1904 р. київського літературно-артистического общества: невідомо що сталося з його українськими книжками, а його українські малюнки й портрети українських діячів гніють десь у якихсь „чуланах“.

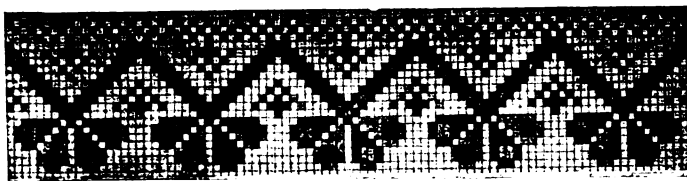
Знов де-хто говорив, що таки слід-би віддати просвітські книжки в городську бібліотеку, бо там люде будуть їх читать, там рідкі українські книжки стануть у пригоді при ученій праці, або й взагалі всякому читачеві,—а се буде й на користь українській справі; однак великою більшостею, мало не сотнею голосів, проти 13-ти, зібрання ухвалило—бібліотеки гóродові не віддавати, а загодити нею п. Паньківського. Гроші, видання просвітські й инший маєток, ухвалено віддати за гроші пожертвовані з умовою. (Опріч п. Паньківського були такі жертви ще від п. В. Прокоповича, 500 руб., і Л. Жебуньова—300 руб.). Коли-ж після загоження всіх жертводавців зостануться ще не продані видання „Просвіти“, то віддати їх петербурському добродійному видавничому товариству.

Для виконання всієї постанови загального зібрання—вибрано було осібну „ліквідаційну комісію“.

Тая комісія й збиралася в сумній домівці закритого товариства.

Марія Заньовецька,
найславніша артистка українська.

Українське слово й мистецтво.

◆ „Наші гетьмани“. Під такою назвою В. Будзиновський видав у Львові 30 малюнків і портретів, з додатком передмови про козацтво, та про гетьманів українських. Після загального огляду, автор говорить про кожного гетьмана з'особна,—від Сагайдачного до Розумовського. Ціна книжці 3 корони, в палітурці—4 корони.

◆ Наш театр. *Київське драматичне Товариство під орудою Кондикова*—грає в двох театрах: на Лук'янівці й в Пущі-Водиці. Ставить переважно не великі комедії.

До товариства вступило скілька укінчених учнів школи Лисенка,—пані Вінцкевич, Голутвина, Коваленко і Барвінський. Бажано було-б, щоб нові артистичні сили мали змогу знайти собі сталий притулок в сьому товаристві; пройшовши школу, вони можуть дати добрий напрямок і виборові пьес і виконанню. З двох театрів, що зайняв на літо п. Кондаков, товариству ведеться краще—в Лук'янівському. В Пущі-Водиці се українське т-во перебило місцевий театр в іншій труппі, жидівської,—„своєї“ для-де-кого, бо Пуща-Водиця хоч і дачне місце, заказане для жидів, але-ж багато їх є хворих та спритних, отже проживає їх чимало і в Пущі-Водиці. Кажуть, що як би українське товариство зіграло на користь якогось добродійного заходу кагала, то запобігло-б ласки переважної частини мешканців—і збори були-б кращі.

Товариство Садовського грало від Великодня в Чернигові. Найбільший успіх був з постановою Ревизора.

Товариство Колесниченка грало в Воронежі. Там воно вперше ставило пьесу Грінченка „Серед Бурі“. Один з вечерів був присвячений М. Кропивницькому: ставлено по 1-й, та по 2 дії з пьес Кропивницького; на початку вечера хор проспівав „Заповіт“, а в-кінці була гарна жива картина: біля уквітчаного портрета Кропивницького стояли мальовничі гуртки з його творів. Взагалі вшанування пам'яті славного артиста було обставлено дуже урочисто.—Людей в театрі було багато; між іншими, самих школярів з сел, екскурсантів, було душ 100.

П. Саксаганський—знов виступає на сцені. Він грав сеї весни в Єлисавет-граді, як туди приїздила частина товариства Колесниченкового. Виступав у пьесах: „За двома зайцями“, та „Запорожець за Дунаєм“.

Товариство А. Володського (він-же й автор скількох нових пьес, „Панна Штукарка“, „На бідного Макара“, „Хатня революція“)—грає в Охтирці. Режисери—п. п. Володський та Твардієвич. Товариство має успіх.

Товариство Глазуненка грало в Катеринодарі; між іншим ставило „Зорю нового життя“ Кашенка.

Товариство Светлова, Матусіна та Левченка грало в Полтаві. Ставить між іншим отсі пьеси: „Кума Марта“, „Шельменко-денщик“, „Панна Штукарка“, „Хатня революція“. Товариства Глазуненка та Светлова ставлять теж і невеличкі пьеси російські, такі як „Дочь русскаго актьора“, та „Ямщікі“.

В т—ві Светлова, в Єлисаветграді відбувся ювілей артиста Карпенка, що вже 25 літ прослужив на українській сцені.

◆ Українська мистецька столлярня. В селі Сунках, (київщина, Черкаського повіту), місцевий столляр, за

помочою місцевої поміщиці, Н. Яшвіль, завів столярну майстерню і робить мистецькі меблі з виступною різьбою, по українських зразках, що можна бачити по наших музеях. Прилаштовуються до різьби й узорі давнього шиття (квітки, вітки). Ті малюнки знімає, прилаштовує й дає княгиня Яшвіль. На виставці „Київського Кустарного Общества“ були вироби того столяра з Сунок (ліжка, столи й т. и.); Іх було відзначено jako дуже гарні, й дано за Іх нагороду; тепер Кустарне Товариство дало Сунківському столярові запомогу в скілька сот рублів, щоб він міг поширити свою майстерню, (там-же, в селі Сунках), і закупити сухого дерева. Свої вироби столяр буде постачати в склад-магазин „Київського кустарного общества“ (Миколаївська, № 10).

„На бідного Макара“...

Жарт на 3 дії А. Володського.

(Дозволено драматичною цензурою для сцени).

Дія II.

Кімнатка в Бубликів на селі. Патрети, картини, запылі марлею. Меблі в покривіях. Вечорів. На сцені нікого нема. В кімнаті темно. Крізь щілини в віконницях падає соняшне проміння.

ЯВА 1.

За коном цюкають соєжрок.

Голос Ганнульчин. Таточку, швидче! бо не счумось, як хазяї над'їдуть.

Голос Хведота. Не торохти!.. Поки прийдуть ще!.. Поспіємо з козами на торг!.. (Одна віконниця прочинилася,—стало світліше).

Ган. Я вам допоможу. Погана в вас сокира. От тутечки трохи поцюкайте. Ач,—і не піддається! та швидче-бо...

Хвед. Не хапайся, бо зопсуємо віконницю. Поспіємо! Ач, і друга відчинилася. Це вже, здається, остання.

Ган. Остання. (Стало зовсім ясно). Давайте-ж ключи, я сама відімкну. (Вовтузиться коло замка. Двері прочинилися,—визира балкон, двір, далі село з тополями, хатами, церквою).

ЯВА 2.

Хведот, Ганнулька.

Ганнулька. (Вносить діжечки з фікусом, квітками, віник). А пороху, пороху скрізь на цілий корх! Я хутенько підмету... (Мете).

Хвед. (сідає, закутує). І не дивно: ніхто не замітав, не прибірав, не чепурир.

Ган. А смердить же як! Прямо наче в льодовні, або в погребі!

Хвед. Провітримо! (Прочиняє вікно).

Ган. А може миша з голоду здохла, бідолашна?..

Хвед. Не плети, дзиго, та мети!.. Хати були без топлива, без світла,—ну, й віддиха льохом, а ти „миш здохла!“ (розглядає телеграм). Прийдуть,—телеграм дали. Хитра й дорога ця штука телеграм. Оце слово,—ну, сказати, „приїдечо“,—п'ять, значиться, копійок!

Ган. (мете). Се за те що дротом біжить?

Хвед. Еге.

Ган. Як же се воно? Роскажіть, таточку! Я вся аж тремтю довідатись, розпитати про все!..

Хвед. А ти мети собі, мети...

Ган. Мету, мету... Роскажіть, як бо се так—дротом?..

Хвед. Бачиш... ну, я тобі докладно розкажу.. Оце, скажемо, ти — отгамечки... а від тебе дріт, і коло мене теж протягнуто,—ну, й біжить!.. Е, та що з тобою патякати—все одно нічого не розшолопаєш,—мудрація, одно слово.

Ган. Ет!.. Так точнісінько мені розказували й москаль Гаврило Іванович про цей гаспидський телеграм. Оце, каже, дріт, і оце дріт протягнуто,—ну, й біжить. А як біжить? чого біжить? куди біжить?—ну ніхто-ж достометно не знає, й не роскаже! Стривайте, ось панночку розпитаю,—тая роскаже!..

Хвед. Еге,—роскаже вона!.. Прийдуть,—це нападуть на мою голову! Воду носи, доглядай, прибірай, а в мене баштан, саме полють,—а їм по яйця ходи, по сир, по сметану, у містечко швендяй, аж за три верстви. Сиділи-б собі дома та не рипалися, а то тарабаняться!

Ган. Літо-ж боже,—ну, й кортить. Кататимуться на човнах, рибку мольку ловитимуть, кашу варитимуть, купатимуться, по гайках гулятимуть, одно слово—забавки!.. Я рада: мене не забудуть,—хустку подарують, або що. Хоч би швидче Іхали!

Хвед. Ет!.. Кому радість, а кому горе та великий клопіт.

Ган. Таточку, я все сама.

Хвед. Що—сама? І воду тягатимеш?

Ган. А що-ж. Там у нас є маленьке відерце.

Хвед. Тим ведерцем—до вечора не натягаєш. Бо то-ж як почнуть хлюпатись, полоскатись, прибіратись, умиватись.

Ган. Натягаю! Я-ж гусім та качкам завжди тягаю.

Хвед. То-ж качки!.. І чого-б це я їхав, плентався?

Ган. Чого? А може живіт в кого болить?

Хвед. Що ти там верзеш?

Ган. Е, ні, не верзу. Дядько Мусій казали, що пани їздять у село, щоб животи собі підлагоджувати. А як осінь настане—вони вертаються собі в город. А на літо ізнову до нас, як заболить.

Хвед. Ну, скажи на милость! Коли нічого не тямиш—не верзи. Ти ще й панам оттаке бевкнеш! Ти мовчи, а краще розкажуй їм, що в нас тут гарно:—соловейко щебече, вечір такий хороший... За це вони тобі подякують. А самовар там кипить? подивись.

Ган. *(побігла, подивилася)*. Ні, ще...

(Собаки за коном підняли галас).

Хвед. Стривай... пани йдуть!.. Так і єсть. Ти-ж тут посидь, зустрічай на дверях, а я побіжу... *(Вибіг. Чутно його голос: „Рябко! Рябко! Барбосик! Сучка! а щоб ви попухли... Доброго здоров'ячка!.. Це-ж хазяї, хіба не пізнаєте?.. А щоб ви подохли! (Голос Вублика: „нішли вон! ґеть, ґеть! Цю, цю, цю, цю“... Зтихло)*.

Ган. *(у вікні)*. Оце так! Рябко пана за литку вхопив! хоч би ноги не одкусив... Ну й собака! чистий вовк. А щоб вас!.. Цю, цю!

ЯВА 3.

А н а т о л ь.

Анат. Ганнулька? Це ти?! Ого! Настояща дівка! *(Обніма її, цілує)*.

Ган. Що це?.. Та ґетьте бо, паничу!.. Що це таке? Цілуватись!.. Я батькові скажу!.. Та я вас оцим вінником так поцілую! Що це таке?..

Анат. Ну, ну, ну... недоторкана, не буду, не буду!..

ЯВА 4.

Вублик, Василіса, Хведот.

Вубл. Га, га? Це ти так хазяїна зустрів, катюго?

Хвед. Хіба-ж я винен?

Ган. Доброго здоров'ячка! Здорово ногу порвав?

Вубл. Ти-б рада була, щоб панові й носа скусили? Га? Та я вас тут всіх! Що це таке?

Хвед. Вибачайте!

Вубл. „Вибачайте!“ Штани распанახали! Слава Богу, що ноги не погризли. Оце так вітання голові дому!

Ган. Та нічого,—залатаємо.

Вас. Внось, Ганнулечко, всі річі в ту кімнатку.

(Ган. побігла, вносить кардонки, вузлики то що).

Вубл. Пропає костюм! Та я вас всіх тут розпатроню з вашими собаками!

ЯВА 5.

Олена, Павло Павлович.

Олена. Таточку, це к добру!

Вубл. Спасибі за таке добро,—мало не розтерзали ґетьманського нащадка!

Хвед. Я їх закутав, але-ж вони як тії кроти,—прорили дірку й повилазили.

Вубл. Повилазили? Ґрошей не висилає, собак моїх не годує, поробив їх мов тих вовків. Це ти навмисне нацькував,—хочеш моєї смерти. Де гроші, ідоле, шмаровозе?

Хвед. Ґроші я вам вчора послав.

Вас Значить, розминулися.

Хвед. Розминулися. Ось і квиток. А собак не заводив,—це ваші.

Вубл. Мої? Йолопи, чорти! Мої, мої собачки?

Анат. Плюньте, дороґоцінний папа! що таке брюки!

Вубл. Не лізь. Самовар!

Хвед. Поставив.

Ган. Зараз закипить. Вже шумить!

Вас. А яке погане в нас повітря!

Хвед. Я провітрював, вікна прочиняв, тее... провітрював.

Вубл. Махру курив?

Ган. Це мабуть пацюк, бідолашний, здох!

Хвед. Цить, дзиго! *(Пішли на балкон)*.

Вас. Ну що, Павло Павловичу, як наш масток?

П. П. Занехаяний, але поетичний. Саме-ж найґолвніше—могили недалеко.

Ол. Е, ви ще не роздивилися... недалеко річка... ґайки, сіножаті, левадки... вітряки ґень-ґень мріють,—чудово!..

Вас. Дари Господні, дари Господні, тільки занехаяні...

Анат. А які тут єсть молодички, які тут єсть московки—роскіш! просто здурієш! далебі!

Вубл. Я тебе! Ти мені гляди, бо хлосту дадуть. Це не город,—ноги хлопці поперебивають!

Анат. Не поперебивають! Ну, я-ж метнуся до сусіда Сашка, розпитаю про кавалерію. Дороґоцінні родителі,—тут же в вас помреш з нудьги: ні фарсу, ні оперетки, ну, ні ресторанчика, ну, ні пивнущечки, ні біліарду! Прочитаю оці книжечки, що взяв з собою і ґайда тоді... Дасте грошенят і я подамся собі... Бувайте здорові!

Вубл. Не йди, бо нам тут буде сумно.

Вас. Ти-ж мужчина.

Анат. Я вам не сторож. Он-де єсть у вас добрі сторожі—собачки.

Вубл. Добра сторожа!—мало не проковтнула хазяїна!

Анат. (кинув книжки на стіл, потяг). На добра ніч!

Вас. Та ну бо вернись!. Ну що ти з ним поробиш!..

Ол. Павло Павловичу, напьемся ось чайку, та й на бокову; а завтра я вас поведу на кургани.

Вубл. Вибачайте,—у нас сьогодні по простому, по козацьки.

П. П. Не турбуйтеся,—я не претендую ні на що... Мені аби могили. (*Василиса розв'язує вузлики, достав посуд, то-шо*).

Вубл. Трекляті пси, хай вони тямляться!—зопсували настрої!

ЯВА 6.

Г а н н у л ь к а.

Ган Аж упріла; Ну й шляпок же в вас, панчочко!.. От, цікаво роздивітися! Мабуть, там і з пір'ям, і без пір'я, усякої масти!

ЯВА 7.

Хведот (з самоваром).

Хвед. От і самограйчик! Пийте на добре здоров'ячко!

Вас. Оттакої! Чаю й сахарю не взяли.

Вубл. Хведоте, збігай в крамничку до Хоменка.

Вас. Візьмеш чверть чаю та хунтів з п'ять сахарю.

Вубл. Хай запише на пана Бублика.

Ол. Чого-ж ви мнетесь? б'жіть на село!

Хвед. Еге, побіжи!.. Та тепер у нас на селі, хоч задави, нічого нема: ні солі, ні оселедців, ні дьогтю. Хіба на слободу до батюшки... але-ж не близький світ тьопати!

Вубл. А в крамниці у нашого Хоменка?

Хвед. Обікрадено. Геть чисто обікрадено. Це вже четвертий раз на рік. Та мало того, що обікрадено,—записку підкинута, щоб крамарь положив 200 карбованців, у дупло в розжарченій груші; знаєте, що під криницею.. там колись кузня стояла. А як не покладе, мовляв, грошей,—смерть. Прямо так і написано.

Вубл. Брому в нас нема?

Вас. (*шукав*). Нема. Есть гофманські.

Вубл. Давай!

Хвед. Оттаке! Крамарь жалівся становому, а тепер подався в город. Вд переляку Хоменко посивів.

Вубл. Від таких розмов і я чого доброго поси-вію! Оце так привезли, оце привезли!

Ол. А я думала, що в нас тихо, мирно!..

Хвед. Де там? Лягаєш спати—дітей благословляєш.

Вубл. Мороз по за шкурою лізе.

П. П. У мене нерви як тії добрі канати—і то полохатися починаю.

Вас І я!

Ол. І я! І я!

Вубл. Казав же, щоб не їхати,—не послушалися. Ну от тепер і лягайте спатки, їжте дріжаки! Нема тобі пристановища, нема тобі супокою...

Ол. Годі полохатись! Вовка бояться—в ліс не ходить.

Ган. А ви, паноченьки, напийтеся святої водички...

Хвед. От, поговори мені! Не лізь... (*Вийшли*).

Мовчанка. Не знають з чою почати розмову...

Вубл. Еге... Оце привезли! (*За коном собики*). Ай, ай! Цю, цю, цю... Пішли геть... Барбосик!.. А Боже мій!..

Вас. (*край вікна*). Сусідка Марфа Сидіровна чогось біжить.

Вубл. Оце нанесе торбу скаргів. Я знаю. Чого їй треба?

ЯВА 8.

Марфа Сидіровна.

Марф. А-а! Драстуйте, сусідоньки! Я ще здалека побачила, що їдуть Бублики, хотіла гукнути, побігти, та страшно: хати не замкнені. (*До Павла П.*). А це чий? Це мабуть жениха притарабанили для Оленки? Мовчите? Ну й хрін його бери, хай Бог благословляє! Ну, сусіде, хоч ми й позивалися з вами за межу, по судах тягалися, але дарма! Ви мені пораду дасте. Я жінщина безпомічна, вдова. Я сама й коло баштану, і на городі, і на пасіці, і коло садка! сказано, козачка,—не дворянка. (*Плаче*). Хоч ми й сьома вода на киселі, а все-ж таки родичі, куми,—хрестили-ж дочку в дяка. Та що-ж! Ти тепер пан на всю губу, бо в городі потерся, а ми прості, мовляв, ні світу Божого, ні людей!.. (*Плаче в-голос*).

Вубл. Ах, ах!.. Що бо там таке?

Марф. „Що бо там таке?“ Не перебивай! Бодай ні тобі, ні дітям твоїм, ні ворогам твого! Позавчора ввечері, коли я саме налагодилася спати, роздяглася, почала Богу молитись, аж чую—хтось ляп, ляп, ляп у вікно... я стрепенулася—зирк у вікно й обомліла. Три пики, замазані сажею, витрищили на мене баньки! І в руках у кожного по револьверту! Одскочила я, а двері рип—і на порозі ще два лобуряки з пістолями. „подавай, мамуню, грош!“ Я терпіла, зомліла, не вдержалась на ногах, тут же й присіла!

Вубл. Давай валеріанку. (*П'є*).

Марфа. Один став на дверях, а другий поліз у комоду, витяг усе чисто, знайшов гаман, витрусив 54

карб. 22 коп., подякував, ще й руку мені простяг, бо дай би вона йому одсохла! Спитав, чи нема ще, поліз, вибачайте, під кровать, але там нічого не знайшов. І пішли всі. Отаке страхіття!

Вубл. На-що ви таке й розкажете!

Вас. Та ще проти ночі! тільки лякаєте! не знайшли іншого часу поскаржитись.

Вубл. Що це таке, справді! Влізли в хату і страховин тут нанесли! Ми ще й чаю не пили, а ви... Це, голубонько, не по сусідськи! Мене аж дріжаки взяли!

Марфа (скочила). „Не по сусідськи?“ То ви так приймаєте гостю? Ах, ви-ж пани задрипані! Бодай би вам такого лиха! Та начхала я на вас! Я думала—раду дасте, а ви „не по сусідськи!“ Та нога моя не буде у вас більше, пани ви запанілі! Запаніли, що жениха притарабанилі! Начхать я на вас хотіла, бо земельки в мене більше, ніж у вас, і довгу нема ні копійчки, не так як у вас, старці ви благородні! *(Пішла).*

Вубл. Ну, от—і спи тепер, ночуй тепер! Слава Богу, що хоч пішла...

Марфа (вернулася). Я вам в'дячу! Я не забуду левадки, я не забуду межі, я не забуду „не по сусідськи!“ згадаєте ви не раз сусідку Марфу Сидоровну! *(Зчезла).*

Вубл. А, боже мій! Оце привезли! *(Усі мовчки сидять).*

Вубл. *(бере кумидку хліба, ріже скибками, каже за вікно):* Цюціньки, цю, цю! Голубчики ви мої! Барбосику, чи не хочите ви хлібця? Кушайте! *(кидає).* Сучечко, а ви? Їжте, кушайте!

Ол. Ха, ха, ха! Татусь уже з собаками на „ви“ розмовляє! Ви-б ще їх так привітали; „Барбосе Івановичу“, або—„Сучечко Барбосовно!“ Ха, ха, ха!

Вубл. Ох, не до сміху, донечко! На все пустишся, до всього дійдеш... Ач, хвостиками вже й виляють!

Вас. Налопаяться й не брехатимуть.

Вубл. Що ти там тямиш! *(Мовчанка).*

Вубл. Охо-хо! Ну, привезли!..

Вас. Буде вже...

П. П. „Не такий страшний чорт, як його малюють!“

Вубл. І Істи перехотілося з переляку. Світить вогонь, чи що,—буде веселіше. *(Вас. світить).*

Ол. А ви, папо, заведіть годинничок, будуть тік-такати, не так буде сумно: тік-так, тік-так...

Вубл. Так, так. *(Заводить).*

(На балконі щось впало).

Всі злякалися, зкрикнули „ай!“ „ой!“ „ай!“ „Ой лишечко“!..

ЯВА 9.

Ганнулька (вносить трубу з самовара). Це труба завалилася—не бійтесь!

Вубл. Труба?.. еге, труба!.. Даремно лякалися. Ти доглядай нас, Ганнулечко!

Гап. Не бійтесь, доглядатиму. Чого вам боятись? У вас же певно, есть отой підстолет.

Вубл. Окрім ножичка перочинного нічого не держу, бо тепер...

ЯВА 10.

Лахно (захаканий). Драстуйте!.. Бон жур! Навмисне до вас...

Вубл. Може й ви страховин привезли? Ради Бога, хоч не кажіть!

Лах. Які там страховини? Тут ось яка радість! Ви, часом, не родич гетьманові Полуботкові?

Вубл. Ні. Я родич Тетері. Сестра сього гетьмана одружилася з Галушкою, а Галушчин...

Лах. Радійте-ж за мене!.. Пан Рубченко переказав мені. Після смерти гетьмана Полуботка—в лондонському банку лишилося 100 мільйонів капіталу. 100 мільйонів! І я—наслідник! Позичте грошей, ради Бога, на веденіє діла; переночую оце у вас—і тоді... хо, хо! Держись, пане Лахно! Не позичите?

Вас. Та ночуйте вже..

Усі. Веселіше буде. Ми вам і ліжко перенесемо з тієї кімнатки. *(Павло Павлович з Ганнулькою переносять ліжко),*

Лах. Даремно клопочетесь,—я де-небудь би заснув!

Ол. Та чого-ж там де-небудь!

Лах. Ну, спасибі, спасибі!.. Ось тільки одна справа.. Хведоте, а Хведоте!.. На пару теплих слів. Хведоте!

ЯВА 11.

Х в е д о т.

Хвед. Чого?

Лах. Ось-ось я получу Полуботкові мільйони,—позич 25 карб.

Хвед. „Де ще тая косовиця, а ми вже сіно косямо!“—Нема!

Лах. Ну, будь-ласка!.. Ма пароль—верну.

Хвед. Не дам, бо тягатись по судах з вами—мені ніколи.

Лах. Ах ти-ж хам!

Хвед. Хам, та грошей не дам!

Лах. Ха? Ну, от і розводь після сього культуру поміж отаких диких ведмедів! Га? Та я тебе!

Вубл. Та годі бо вам сперечатись! Приїхали, то лягайте вже. Хведоте, а чого це собачки мовчать?

Хвед. Певно, якийсь-то прохвост нагодував їх добре.

Вубл. Що? „про“?..

Хвед. Прохвост, певно, якийсь-то добре нагодував їх,—ну, й мовчать, капосні. Це хлопці,—покрасти хотять суніці мої.

Ган. Та не буде діла—я підстережу! Як тільки що,—так залементую, що ого-го!

Вубл. Доглядай, доглядай нас, Ганнулечко! Ні ось тобі булочку.

Вас. Стривай.—на тобі три копійки.

Лох. На, на, на. . . і я тобі дам (*лізе в кишеню*). Хм... Ну, дивись-ти, який жаль,—не той жилег надягнув!..

Ган. Спить спокійно. На-добра ніч!

Вубл. А дзвоник оцей, що до вас в хату,—дзвонить?

Ган. Дзвонить, страшенно дзвонить! (*Пшла*).

Ол. На-добра ніч, тихий археологу! (*Виходить*).

Вас. (*засвітила свічку*).

Вубл. Замикайтесь же добре. Вікна щитно затуляйте.

Вас. Та добре, добре! (*Виходить*).

Вубл. Охо-хо! І лягати страшно, а доводиться. Не рздягаймося... Ох! (*Замикають двері, вікна, кладуть подушки, лягають*).

П. П. Охо-хо-хо!.. (*Усі зітхнули*).

Вубл. Чи гасити вогонь, чи ні?.. Що-ж ви мовчите? Чисто понімили! Ви, Павло Павловичу, самі потягли всіх на село, а тепер мовчите.

П. П. Погасите... згодом.

Вубл. Покладіть біля себе оцю коцюбу, а я оцей дручок, на всякий випадок, і хоч ніжик перочинний.

Лох. (*після мовчанки*). Ви не спите?

Вубл. Бере мене сон...

Лох. Разом заснемо.

Вубл. Постараюсь.

Лох. Постарайтесь. Страшно чогось стало... Оце їхав до вас; в'їзжаю в проулочок... коли це—„тпрууу“! (*Усі зриваються „ой!“*) Троє, знаєте, зупинили мене, подивилися, зазирали мені в лице—і зчезли.

Вубл. Ох, не розказуйте!.. ох!

Лох. (*пошепки*). А то як ще за-молоду проживав я одного часу за границею.. Ех, смашно й згадати!..

Вубл. Ах, ах!.. не треба тепер ні заграниці, нічого...

П. П. Цитьте, не згадуйте на сон грядучий ні чорта, ні дьявола! Хай йому чорт, бо не видержу!.. Прямо, хоч плач!

Вубл. Ну то й спи тепер. Охо!.. Натомився, (*закриває очі*) очі злипаються... (*бурчить*) Аренда... гроші...

Юнкер... Доня з голосом—благим матом... Марфа Сид..

Лох. Заграницю... Полуботкові мільйони...

П. П. Могили... могили... курганчики...

Вубл. Злодії... мошеники... експропрізі... (*посмули*).

Картана. Десь здалека чути тиху мелодію. Частина задньої стінки тихо, без шелесту, повертається. З-заду видно гарну панську світличку з стародавніми вікнами й убранням На високій підставі—крісло. Скрізь стає надзвичайно ясно Музика грає гучніше. Під марша з'являються козак в кармазинових убраннях XVII віку, етановляться в дві лави, співають: „Слава тобі, гетьмане наш, слава! Слава не вмере, не загине! Слава!“ Під час співу йде гетьман з булавою, за ним старшина козацька, паночки. Гетьман сідає в крісло. Уклоняється всім. Козаки розступаються. Паночки в польському, українському, весело танцюють мазура під музику. Помалу зчезають. Бандуриста співає думку, потім звергає на „горлицю“. Кілька завязятих козаків танцюють.

(Коли умовини сцени не дозволяють зробити таку зміну, можна поставити „Сон“ простиш *).

Гетьман. Спасибі вам, мої вірні козаки, за розвагу. Ідіть, пийте за здоров'я всього славного козацтва, за Січ Запорозьку, за славу наших велетнів! Всього єсть там доволі—й пива, й меду, й вина.

Козаки вклоняються, виходять. Зостаються писарь, штабман, вартовий. Гетьман іде до Бублика.

Гет. Куди це я натрапив? Господа наче незнайома... Скрізь поганий якийсь то пустир... чагарі самі... без тих чудесних вишневих садків...

Пис Ця господа на вашім ґрунті. Чарнецький і тут збудував.

Гет. Ага... А хто-ж тепер тут оселився?

Вубл. (*крізь сон*). Я. Бублик. Родич ваш... Іван Степанович... Мене тут вся округа знає... Сідайте, родичу, коли ваша ласка.

Гет. Який це родич Бублик? Не втямки...

Вубл. Сестра гетьмана Тетері одружилася з Галушкою, а Галушчина дочка з Юшкою, а Юшчина...

Гет. Сьома вода на киселі! (*розглядає його*). Який-же нездатний, череватий, лисий!.. І що за убрання на тобі? Якийсь обгризений жупан! Не жупан лицарський, а торбина якась-то стареча!..

Вубл. Еге. Торба... мось-пане. 40 карб. коштує цеє образіваніє. За саму роботу заплатив 12 карбованців!.. Ох, ох, оті забастовки, експропріації!..

Писарь (*тим часом розглядає, читає книжки Анатолеві*).

Гет. Не відомі слова ти мені речеш.

Вубл. Щасливий чоловік! Не зазнали ви сього, а нам довелось!..

Гет. Не відоме шось верзе. А діти єсть у тебе? Жонатий, певно, ти? По зморшках бачу, що жонатий...

* При постанові цієї пьєси у Садовського—приходить лише гетьман, в супроводі кількох козаків, що стоять коло дверей.

Вубл. „Ох, діти, діти!“—сказав Ведекінд і вмер.

Гет. Який Ведекінд?

Вубл. Письменник. Хіба не чули про його, не знаєте? Бездітний був, а про дітей багато писав і так обороняв їх, що страх!.. До нас він теж приїздив, але його тут хотіли одружити, хотіли спарувати, так він, бідолаха... охо-хо...

Гет. А діти-ж твої де вчать саме? В академії, певно? Ти-ж батько, повинен знати все. Горація сатири вчать? Цицеронові промови чудові смакують? риторські речі промовляють? По домах шляхецьких дійства становлять?

Вубл. Мого виставили з гімназії,—це я знаю. А чи сатири, чи що в них там учать, не знаю...

Гет. Та батько-ж ти!

Вубл. Звичайно, батько!.. Та он-де гляньте, отам на столі вони, книжечки. Читає їх синочок мій, Анатоль, що-дня. Гляньте, може й такі, як ото ви проголосили,

Гет. Нат Пінкертон, Шерлок Хольмс, Брачная газета... Чудні якісь книжки! Не чув—я—нічого такого!.. Що воно „Нат Пінкертон“?

Вубл. Се юнацька книжка, настольна; читає молодь вся з великим смаком. Наука... Наука в книжці тая, що злочинство не переведеться, а шпигунство нехай панує!

Гет. Яка-ж погана та наука! Знищити в-корінь ці книжки! Вони молодь зопсууть мені!

Ковак. До послуг твоїх, ясновельможний гетьмане!

Вубл. Навіщо гарячитись! Книжечка недорога—п'ять копійок сребром, і з малюночками, з патретиками.

Гет. Так ось чому ти вчиш дітей своїх, нещасний виродку? Чого хитаєш головою?

Вубл. Я їх не вчу, бо мені нема часу. Я землю культивую.

Гет. Що мимриш ти?.. Посаду маєш ти яку, чи землю поравеш?—На простака скидаєшся ти... Га? Та голосніше промовляй, голосніш оповідай! Не чую, що ти мимриш!

Вубл. Я не простака! Моя жінка скінчила гімназію з золотою медалею.

Гет. Та що ти жінку плутаєш сюди? Тій, тій—що таке вси?

Вубл. Стривайте! Я не хлоп. Я потомок гетьмановий! Що-ж се? вліз в мою господу, сповідає мене тут?.. Яке вам діло, що я роблю? Може, я й нічого не роблю. Я земельку маю... я... я... Та що ви мені грошей позичили, чи землі нарізали? Прошу, не лізьте, бо собак своїх спустю на вас. Ті Барбосики покажуть

вам, хто я й що я! Це ви той, що землі в мене оді-брати хочете та голоті роздати? О, я знаю ваші заміри!

Гет. Ха, ха!.. Який же ти мизерний! Нещасний виродок! Одне мое слово—й будеш на палі, на ши-бениці!

Вубл. Помилуйте! не зачіпайте мене, у мене сі-мейка, земельки родові!

Гет. Триста нагаїв!

Вубл. Дозвольте, по якому праву?—неприкосно-венність!

Гет. Що ти там верзеш? Гей, хлопці!

Вубл. Обороніть мене, го́сподин становий! уряд-нички, стражнички! Де ви там, мої голубяточка?..

(Заслона спада і знов піднімається. Всі сплять. Темно. Бублик кричить крізь сон: „Ратуйте! Не буду, не буду! Стражнички! Городовой! Не буду! Ратуйте!“)

П. П. *(прокидається)* Чого ви кричите?

Лажно. О, бодай вас! О Боже! Нападеніє! Я ще жити хочу! Я наслідник!.. У мене мільйони! Мене не займайте! Я вам потім дам.. за мною не пропаде...

П. П. *(засвітив огонь)* Хто вас б'є?! Це я, я, Пав-ло Павлович.

Лаж. І я...

Вубл. Та не може бути? Слава Богу!.. Еге... ви .. так, так .. Оце так привезли! Аж піт холодний на чолі.

Лаж. Що вам снилося?

Вубл. Снилось мені, що я був у гетьмана, у са-мого гетьмана, і мене так добре частували... смашним обідом.

П. П. Чого ж ви кричали?

Лаж. Подумати можна було, що пахло березовою кашею... хе, хе... так ви голосно кричали...

Вубл. Невже кричав?... А-а! То я з радощів ве-ликих. О Господи, пошли мені тихий сон!.. Лягаймо.

Лаж. Лягаймо. Ну й налякали ж ви мене. Їй богу думав, що злодії, довідавшись про мої богатства, добі-раються до мене..

Вубл. Ні, завтра тікаю звідси! Хай йому враг отут і ночувати...

П. П. Цитьте!... чи ви не чуєте... наче хтось пи-ляє. *(прислухаються)*

Вубл. *(пошепки)* О, Господи! Оце привезли!.. Еге, пиляє... ховаймося..

Лаж. Пиляє... еге, пиляє... наче терпугом...

П. П. Беріть коцюбу...

Лаж. А лишечко! Це жулики. Спаси, помилуй ме-не, многогрішного!.

Вубл. Ну й життя, ну й день!...

ЯВА 12.

Василиса, Олена.

Вас. Чи ти чуєш, рибочко?—хтось кричав, а оце пиляє!..

Ол. Їй Богу добивається!..

Вубл. А собачки мовчать!.. може, отруєно? Смикайте до Хведота в хату...

П. П. Ха, ха, ха! Злодій єсть, я довідався. Це ж ваш стародавній годинничок... Старі колеса—стерлися, ну й гупають. Чуєте, чуєте? Гуп, гуп!..

Усі. Ха, ха, ха...

Вубл. Так і єсть,—колеса стерлися. Гупають. Ну скажи!.. Отак настрахали мене, що й годинника за злодія маю... Лягаймо ж спатки. Охо-хо...

Лаж. А я думав, що вже всім нам тут і капут!..

На покрівлі щось зауркотіло. Тріснуло по залізу.

(Усі. Ай, ой! Хто ховається, хто метушиться)

П. П. Хоч би револьверів пару!

Лаж. Це вже злодії достометні!..

Вубл. Це вже не труба... залізо на покрівлю, через стелю пролізуть!

Лаж. Пропадуть багатства, мільони! Оттаке мені було недавно: прорізали стелю, влізли... Тільки нічого не знайшли... А я... мене, правда, тоді дома не було...

(На покрівлі знов зауркотіло).

Вубл. Ой, ой!.. кольки, страшенні кольки!.. куди його?... Смикайте до Хведота!

П. П. *(потяг шворку, але вона одірвалася, потягла її по кімнаті).*

Вубл. Перерізано, одрізано! Пристрелять... Каравул!

Лаж. Ну, тепер нам тут всім капут!.. Господи помилуй!..

(Жінки плачуть. Стук у двері. Голос: „відчиняйте!“)

Ол. Сгривайте,—це ж голос Ганнульчин!..

Голос. Відчиняйте! піймали! піймали! Ач, клятий!

Вубл. Збройся, хто чим може! *(точить на підшви ножика)*

Ган. Відчиняйте!... Не втечеш!

Вубл. Пане Лажно,—відчиняйте двері!

Лаж. Га?... Відчиняти?! Ні. Я ще жити хочу... Я ось-ось забагатію, а тут злодій!

Ол. Та чого там бояться, коли його зв'язано.

Вубл. Зв'язано? Ну, ми ж йому... Ми його! На Сібір! Та що Сібір! Смертна кара через повішення!

Лаж. Розстріл!

П. П. *(прочиняє двері, всі на поготові).*

ЯВА 13.

Ганнулька *(в руках у неї здоровий кіт. Коцюбл, палюга, дручок повипадали з рук у всіх).*

Ган. Це наша... Киць, киць... Почула я, що вона вас турбує, то я полізла на горище й піймала. У вас світло,—думаю, не спите... Тепер буде тихо, спокійно. Натте вам його! На добра ніч. *(побігла).*

Вубл. А Бже, а Господи!.. Хоч би світало, хоч би швидче дременути з рідного гніздечка!

ЗАСЛОНА.

(Кінець буде).

А. Володський.

Сучасний уламок шляхетського укладу життя.

(Кінець).

Як показує історія всіх судових позвів, що виникали з приводу володіння землею на чиншовім праві, чиншовики неодмінно програвали ті позви і в першій, і в апеляційній, і в касаційній судовій інстанціях. Воно й не диво. Суд не мав перед собою такого закону, щоб на його основі признати справедливими намагання чиншовиків, що вони вічні й потомственні осадчі, лише без права власності на ту землю, на якій сиділи. Тільки висчі адміністративно-судебні та законодавні встановища розв'язали ці справи і розв'язали так:

Маніфест 30 жовтня 1794 року про злучення Литви з Росією забезпечив мешканцям Великого Князівства Литовського користання стародавніми правами,—отже забезпечив і право власності на землю по законах того князівства. Найвищим наказом 1907 року города й містечка, забудовані на основі привилеїв, позбавлені були *городською права*, але засноване на сих привилеях *володіння землею*—зосталося; отже право на неї мешканців тих городів зосталося непорушним. Указом 25 червня 1840 року, що заводив у західнім краї Росії загально прийнятий законом порядок, було наказано, щоб сила й законність актових паперів, писаних до 1840 року, визначалася по тих законах, які мали силу в часі їх написання. Люстраційними правилами 20 жовтня 1867 року встановлено, щоб не ущерблювати прав і привилеїв і не порушувати контрактів обивателів містечок, коли буде робитись там люстрація.—От з таких окремих законодавчих актів, виданих кожний раз з осібною метою, найвищі уряди Росії вивели існування в західних губерніях *вічно-чиншового володіння землею* і признали *чиншове право*, хоча, не зважаючи на се, в часі наступної кодифікації, зведення до купи законів горожанських, (Свода Законів т. X

ч. 1), в 1876 році, в 1885 році і в 1893 році,—чиншове право все-таки не увійшло в круг діючого права.

Чиншове право не було заведено правительством у загальний круг права з огляду на те, що сучасні форми громадського життя вже давно *переросли* ті, що були заведені конституцією Яна Альбрехта та були підтримувані шляхетським правительством Польщі на протязі трьох століть. Се була перша причина. Друга причина та, що володіння землею на чиншовому праві накладало на чиншовиків такі різноманітні обов'язки у відношенню до дійсного, верховного владаря тієї землі, що коли-б, для викупу землі, перевести ті обов'язки (чиншову плату за всяку всячину) на гроші, то се було-б дуже трудно зробити. Справді, як, приміром, перевести на певну суму грошей оті 28 Бердичівських чиншів?

Потім правительсто розглядало справи між чиншовиком і властителем землі, яко опрічно правові, до котрих воно наче-б-то не повинно втручатись. А з другого боку, щоб знищити оті вічно-чиншові обов'язки між паном і його „льокатором“, (наймальцем), треба було-б видати закон, що примусив-би скінчити ту справу, але це могло-б викликати значну суперечку вищих станів населення, а з їх чимало видатних осіб сиділи по тих урядах, відкіль керують справами Росії. Отже уряд порішив справу на половинній мірі,—мовляв, на компромісі,—притягши, для оправдання свого рішення, ті законодатні акти, які дуже мало сюди приходилися.

Тільки для вічних чиншовиків і селян, що володіли землею з давніх часів по-за мстечками, вийшов в 1886 році закон, що встановляв право викупу чиншової землі од її владарів—за підмогою уряду. В законі 9 червня 1886 року зазначено ті *ознаки*, по яких можна признати, що отаке-то володіння землею єсть чиншове, а не оренда. Зазначено й те, на протязі якого часу мусять за доброї волі погодитись чиншовики з властителями землі, що до суми викупу. Але й тут на перешкоді до згоди стояли такі умови, що чиншовик, крім користання власне чиншовим участком землі, мав за той-же самий чинш ще де-які вигоди в маєтку пана. Як-же його оце все перевести на гроші? Отим-то викуп з руки чиншовиків-селян їх земель і дс-сі йде дуже по-малу. До 1902 року чиншові присутствія розглянули ледві 100 тисяч проханнів чиншовиків. Ще й досі в південно-західному краю мається більш 105 тисяч десятин не призначеної до викупу чиншової землі у селян і міщан по-за містечками, а в Білорусії ще не зроблено й ступня до розв'язання чиншового права на місцях, тим часом як саме цей край найбільше терпить від того права. Наше Полісся, Мін-

ська та Гродненська губерні з давніх давен були околицями, де переважно сиділа „загонова шляхта“. Єдиною ознакою колишнього II стану з більшими привілеями є те, що вона володіє землею на чиншовім праві, се-б-го сидить на тих землях, що двісті-триста літ назад пан дідич, з ласки, чи за послуги, віддав на чинш предкам теперішніх чиншовиків. З тих давніх привилеїв виходить тепер сама тільки прикрість. Колишній кріпак, сусіда чиншовика, тепер вільний і повний властитель свого клапця землі; а той давній шляхтич-чиншовик, що його діди збиткувалися над „хлопом“, мусить ще й тепер одробляти, яко чинш, одбутки на пана дідича і не має права власности на землю, хоч платиться за неї не одну сотню літ. „Так минає слава“...

Конечне знищення отих дивовижних і вельми неприродних відносин давно на-часі. Підтримування чиншового права в містечках, чи сказати краще—страх перед трудноцією, що прийдеться зазнати при переводі на викуп містечкових чиншів, повинен упасти при самім спогаді про те, як оті чиншові відносини шкодять розвиткові громадського життя в наших містечках та городах. Через те, що мешканці чиншових містечок не мають права власности на свої землі, через те, що владарі містечок, маючи чималі чинші, не дбають про їх краще становище, наші містечка й повітові городи здаються величезними смітниками й помийницями, де кубляться завжди всякі пошесті. І це в найбагатшій країні! Треба вимогать як хутнійшого знищення отих чиншових відносин, в ім'я права, в ім'я гігієни, в ім'я культури й п ступу громадянського, в ім'я, навіть, простої безпености.

Ів. Ф.—ко.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

О П О В І С Т К И.

Открыта подписка на 1910 годъ
на виѣпартійную прогрессивную газету

ТАВРИЧАНИНЪ

V-й годъ изданія.

Газета выходитъ въ Симферополь по понедѣльникамъ и четвергамъ, печатаясь въ собственной типографіи. Часть текста—на украинскомъ языкѣ, въ особомъ отдѣлѣ „Малороссамъ“.

Подписная цѣна: На годъ—4 руб., на 6 мѣсяцевъ—2 руб. и на 3 мѣсяца—1 руб. Подписка принимается съ каждаго перваго числа. Деньги адресовать: Симферополь, „Тавричанину“.

Редакторъ-издатель **Д. В. Коломійцевъ**.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

на 1910—11 шкільний рік на український педагогічний журнал

„СВІТЛО“

Журнал призначається для сем'ї і школи і виходитиме раз на місяць (розм. од 3 до 4 аркушів) по такій програмі:

- 1) Статті що до теорії виховання і народньої освіти.
- 2) Ознайомлення з усякими питаннями по вихованню і практичне пристосування їх до шкільного і сімейного життя.
- 3) Значіння художнього розвитку в справі виховання і освіти.
- 4) Сьогочасне становище народньої освіти, школи і народнього учительства на Україні.
- 5) Хроніка діяльності всяких просвітних, педагогічних і наукових товариств.
- 6) Огляди педагогічних російських і закордонних журналів.
- 7) Твори красного письменства.
- 8) Бібліографія.

Писати в „Світлі“ досі згодилися: проф. М. Грушевський, Дніпрова Чайка, Я. Душечкин, С. Єфремов, А. Калмикова, М. Коцюбинський, М. Левицький, Ів. Огієнко, Н. Рубакін, О. Русов, С. Русова, Ю. Сірий, В. Чорнолузький, Я. Чепіга, С. Черкасенко, В. Чехов, Г. Шерстюк й інші.

Журнал „СВІТЛО“ почне виходити з септембра 1910 року. Передплата на рік 4 карб., на пів року 2 карб. 50 коп. Гроші можна посилати частками по 2 кар. Передплата приймається в „Українській книгарні“, Київ, Безаківська, 8.

Редакторка-Видавниця **М. СТАРИЦЬКА.**

Громадський Голос.

РАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЧАСОПИСЬ.

Виходить у **Львові** що-середі.

Містить багато відомостей краєвих і всяких інших.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Австрії: річно 4 корони, піврічно 2 корони. В Німеччині: 4 марки. В Росії: на рік 3 руб. на півроку 2¹/₂ руб. В Америці: річно півтора долара.

Одно число 10 сотиків, з пересилкою 12 сотиків.

АДРЕСА: АВСТРИЯ, ЛЬВІВ, вулиця Ліндога, ч. 7. „Громадський Голос“.

Тадеуш Міхальській.

Сучасна поезія польська

НА УКРАЇНІ.

Київ, 1910 р. ————— Ціна 10 к.

Всі видання „Рідного Краю“ на складі „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська ул. № 6).

Новий ЕЖЕНЕДЬЛЬНИЙ літературно-художественний и общественный журналъ

„СЪВЪРНЪЯ ЗОРИ“.

Съ перес. на годъ 2 р. 50 к.; 6 мѣс. 1 р. 50 к.; 3 м. 80 к.; 1 мѣс. 30 к.

ПРОГРАММА ЖУРНАЛА:

Новѣйшія літературно-художественныя произведе-нія русскихъ и иностр. писателей.

Популярныя статьи по вопросамъ литературы, искусствъ и наукъ.

Общественная жизнь Россіи Запада в формѣ обзоръ за недѣлю.

Провинціальныя очерки.

Фельетоны на злобу недѣли.

Портреты.

Рисунки.

Сотрудники: Д. А. Айзманъ, Н. П. Ашешовъ, К. С. Баранцевичъ, Ф. Д. Батюшковъ, В. В. Бернштамъ, В. Я. Богучарскій, В. В. Вересаевъ, Г. А. Галина, С. И. Гусевъ-Оренбургскій, В. К. Измайловъ, В. В. Каррикъ, С. С. Кондурушкинъ, В. Н. Ладыженскій, М. К. Демке, Е. А. Ляшкій, Н. А. Морозовъ, Н. П. Миглашевскій (Невѣдомскій) Ольнемъ, Н. Осипович, А. Серафимовичъ, Н. Д. Телешов, Н. И. Тимковскій, Н. И. Фалѣевъ, А. М. Федоровъ, Д. Цензоръ, Е. Н. Чириковъ, О. А. Шаширъ, Т. А. Щепкина-Куперникъ и др.

Редакторъ-здатель **А. А. ЛУНЬЯНОВЪ.**

Журналъ виходить съ начала декабрия. Подписавшіеся до 1 января на годъ получаютъ въ декабрѣ журналъ **БЕЗПЛАТНО.**

Пробный № высылається за одну **7-ми** копѣеч. марку.

ГЛ. КОНТОРА: С.-Петербургъ. Васкаковъ пер. 13.

„ЖИЗНЬ ФАРМАЦЕВТА“

Двухнедѣльный журналъ, посвященный защитѣ интересовъ служащихъ фармацевтовъ и дѣлу правильной постановки лекарственной помощи населенію.

Подписная цѣна:

На 1 годъ . . . . . 2 р. 50 к.
На 1/2 года . . . . . 1 р. 25 к.

Адресъ Редакци и Главной Конторы: Киевъ, Золотоворотская № 4.

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛА „ЖИЗНЬ ФАРМАЦЕВТА“.

На крилах пісень.

ЗВІРНИК ВІРШІВ

Лесі Українки.

Ціна 1 р. 50 к.

Продається в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8).

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ
(шестой годъ изданія)

на ежемѣсячный иллюстрированный журналъ для дѣтей

„СЕМЬЯ И ШКОЛА“

Журналъ предназначается преимущественно для дѣтей среднего возраста (10—12 лѣтъ), которымъ еще мало доступны существующіе у насъ журналы болѣе старшаго возраста. При этомъ „СЕМЬЯ И ШКОЛА“ ставитъ своей задачей одинаково примѣняться какъ къ интересамъ дѣтей, учащихся въ младшихъ классахъ среднихъ учебныхъ заведеній, такъ и къ пониманію ученикомъ начальной народной школы.

„Семья и Школа“ состоитъ изъ 12 ежемѣсячныхъ книжекъ журнала и 6 отдѣльныхъ книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“.

Не привлекая своихъ подписчиковъ никакими преміями, ни такъ называемыми бесплатными приложениями, редакция „Семьи и Школы“ обращаетъ исключительное вниманіе на внутреннее достоинство самого журнала.

Подписная цѣна 12 книжекъ „Семьи и Школы“ и за 6 книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“: съ доставкой и пересылкой 3 руб. въ годъ. Безъ доставки к Москвѣ 2 руб. 50 коп. За-границу 5 рублей.

Подписка на полгода 1 руб. 50 коп. (принимается исключительно въ редакціи).

Подписка безъ доставки принимается въ Москвѣ: въ редакціи, въ конторѣ Н. Печковской и въ книжныхъ магазинахъ „Трудъ“ и Н. Карбасникова.

Пробный номеръ журнала высылается изъ редакціи за три семикопеечныя марки.

Гг. учителямъ, желающимъ ознакомиться съ журналомъ, пробный номеръ высылается бесплатно.

Иногородніе подписчики могутъ обращаться прямо въ редакцію журнала „Семья и Школа“: Москва, Гончарная ул., домъ № 17.

Редакторъ-издатель **ВЛ. ЛЬВОВЪ.**

НОВІ КНИЖКИ:

Б-А-Й-К-И

(по Крылову), МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО.

Видання третє, доповнене.

Ціна 30 коп.

ГОРЕ

ОПОВІДАННЯ

Л. Яховської.

Ціна 15 коп.

Продається в „Київській Книгарні“ (Безаківська, 8) і в іншихъ книгарняхъ.

Приймається передплата на 1910 рік

на популярний літературно-науковий ілюстрований український місячник

Українська Хата.

Рік видання 2-й.

Напрямок журналу: національно-поступово-демократичний.

В 1910 р. „Українська Хата“ освітлюватиме можливо повно українське життя з погляду національно-культурних потреб України і міститиме: *белетристику*: поезії, оповідання, повісти, малюнки, нариси і т. п., статті *наукові*; статті *публіцистичні*, в яких обговорюватимуться всі пекучі справи українського життя, науки, літератури й мистецтва; статті *літературно-критичні*, з характеристикою творів і діяльності наших письменників, особливо сучасних; *огляди* преси української, російської, польської і инш. в звязку з українським духом; *огляди* українського громадсько-культурного життя; *огляди* найцікавіших подій по-закордонного життя.

В 1910 р. „Українська Хата“ даватиме переклади творів з чужих мов і характеристики чужих письменств; даватиме репродукції творів українських художників, малюнки, віньєтки, портрети письменників і діячів українських.

На підставі особливої згоди О. Олесь в 1910 р. всі нові свої твори міститиме тільки в „Українській Хаті“.

Передплата на 1910 рік на „Українську Хату“ 4 карб. (за кордон 10 корон), півроку 2 карб., окрема книжка 35 к. (з пересилкою 40 коп.), можно виплачувати частками по 2 карб.

Передплата приймається в головній конторі і редакції журналу: Київ, Бульварно-Кудрявська, 16. Або в „Українській Книгарні“, — Безаківська, 8; в книгарні „Літературно-Наукового Вістника“, Вел.-Володимирська, 28.

Вийшла з друку і поступила на продаж нова книжка:

ПРОХОР ВОРОНІН.

ОПОВІДАННЯ-ЕСКІЗИ.

(ЗБІРКА ДРУГА).

1) Щасливий день Флора. 2) Місце тут наше!.. 3) На шляху. 4) Вон: у нього!.

Ц. 15 коп.

Продаються по українських книгарнях у Києві, Полтаві, Харькові, Кам'янці, Вінниці (Швахман).

Склади виданнів: Київ, Безаківська 8, „Укр. книгарня“ і книгарня Л.-Н. Бістника, Володимирська, 28.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 46. (Вийшло 27-го Червня 1910 р.)

(До roczniku 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 115.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 115.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторів і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються. Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: Ганебна подія. Державна Дума й Держ. Рада. Вісті. Ювілей М. Грушевського. На Україні. Успіх життя. Вірш—*В. Тарноградською*. На бідного Макара (дія III)—жарт *А. Володського*. Вірш—*І. Левченка*. Опанас Сластіон. Земний рай—переспів *Ю. Яворенка*. Вірш—*Н. Одинокій*. На пам'ять Б. Грінченка—*Ф. Немоловською*. Українське слово й мистецтво. Тисячолітні поетичні твори—переспів *Лесі Українки*. Величень духа—*С. Палія*. В чужих краях. Жертва з Харькова. Оповідки.

Малюнок—портрет О. Сластіона.

1910

Молода Україна.

ЄДИНА УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ ДЛЯ ДІТЕЙ,

додаток до часописі „Рідний Край“.

(3-й рік видання).

ВИХОДИТЬ В КИЄВІ,

під редакцією *О. ПЧІЛКИ*,

х х х 1 раз на місяць. х х х

Окрім від „Рідного Краю“—2 руб. на рік, 1 руб. на півроку.

Київ, Благовіщенська ул., № 115.

Нові видання „Рідного Краю“:

ЙОГАННА ЖІНКА ХУСОВА.

Драматичний етюд

Лесі Українки.

Ціна 20 коп.

ПО ДОРОЗІ В КАЗКУ.

Драматичний етюд в 2-х діях.

О. ОЛЕСЯ.

Ціна 30 коп.

Обидві книжки продаються в українських книгарнях.

Ганебна подія.

18-го червня сталася подія, така ганебна, така страшна, що не хотілось-би вірити звісткам про неї! Однак се дійсно сталося: в Галичині, у Львові, студенти-поляки стріляли в університеті в своїх товаришів, студентів-українців;—і полилася кров: скільки студентів-українців було при тім поранено, а одного з них, А. Коцька, ранено так тяжко, що він і помер того-ж дня.

За-віщо-ж заподіяно той страшний вчинок? звідкіля він виник? що таке зробили студенти - українці, що викликали з руки своїх товаришів-поляків такий вчинок?—Невимовне почуття збурює душу, до самого дна, коли довідуємося, що польські юнаки, учні найвищої школи, стріляли по своїх товаришах за те, що вони, ті студенти-українці, зібралися в університеті, щоб говорити про потребу заснування у Львові окромого університету українського, такого, *як вже мають поляки*. Тільки всієї *вини*,—коли се може бути *виною*, що українці, становлячи собою більшість в тій країні, східній Галичині, бажають мати свою вищу освіту!

Як же не розуміють сього обстоювання з руки українців своїх прав—ті самі поляки, що так горяче почувають, коли їх кривдять в національних правах—німці! Там поляки *почувають* кривду, а тут чинять її самі! Така-то правда!

Позаторік убито в Галичині українця-селянина, Каганця, яко видатнішого борця в краєвій українській справі; але-ж то закололи його польські жандарі, тепер же юнака-українця, що стояв на чолі своїх молодих одноплеменників,—убили поляки-студенти, люди що стоять на вищій щаблі освіти й людського розуміння!

Ганьба й неслава має вкрити учасників безсоромного діла і всіх тих, хто стоїть по їх боці!

ДЕРЖАВНА ДУМА.

17-го червня, по наказу Царевому, засідання Державної Думи припинено, на літо; знов збереться Дума аж 15-го листопаду. Після закону про Фінляндію, Дума розглядала лише дрібні закони; та й депутатів ходило на останні засідання не багато, бо чимало їх вже пороз'їздилося, ще до закриття Думи.

Сподівано було, що Дума, до розпуску на літо, встигне ще розглянути закон, давно поданий від уряду, про відрізнення Холмщини від Польщі; частина депутатів, а на чолі їх єпископ Євлогій, їздили в Холмщину, по остатні відомості й вражіння; однак в Думі закон про Холмщину не розглядано, відложено на осінь.

В Державній Раді.

Державна Рада поспішалася, щоб до літа конечно скінчити з фінляндською справою—і встигла розглянути й затвердити закон про Фінляндію, що перейшов з Державної Думи. Сей закон зустрів і в Державній Раді хоч не таку гостру, як в Думі, але все-ж доволі значну суперечку; частина супротивників навіть вийшла з засідання. Супротивники закону про Фінляндію—земські діячі Олсуфьев, Стахович, та відомі поважні вчені Коні, Таганцев і інші, хотіли досягти хоч того, щоб у законі про зрівняння Фінляндії з усією Росією пороблено було де-які поправки; але й сього не можна було досягти: закон прийнято так, як він був поданий від уряду і як він пройшов у Думі, бо сього хотіла *більшість* депутатів теж і в Державній Раді.

Закон же про нове земство в західному краю, хоч давно перейшов з Думи в Державну Раду, zostався не затвержений і не розглянутий Державною Радою. Земства західних країв гадали, що вони вже незабаром будуть збиратись для виборів по новому закону; кийські земці на остатніх зборах вже й попрощалися одні з одними; але, вид-

но, їм ще й осінню доведеться збиратися в тім самім гурті, та і вся земська справа в західних краях зостанеться поки-що в теперішнім стані.

ВІСТІ.

◆ **Нова середня школа.** В міністерстві народньої освіти обмірковується питання про переміну в середній школі. Гадають поділити гімназії на прогімназії з 4-ма класами і на гімназії—теж з 4-ма класами.

◆ **Одміна в духовних семінаріях.** Синодська комісія закінчила нарис перестрою духовних семінарій. По сьому нарисові загально-освітніх предметів будуть вчити у всіх класах. Частину богословської науки перенесено на перші чотири класи. Чужоземної літератури вчитимуть в шостому класі, фізики й хімії—в третьому, четвертому й п'ятому; історії й математики—в перших чотирьох класах; науку нових язиків, крім семінарій, заводять і в духовних школах. Єсть думка, що ця переміна дасть змогу семінаристам вступати і в вищі школи. Буде заведено в семінаріях теж і науку гімнастики,—щоб учні були дужчі тілом.

◆ **Жінка-доктор медицини.** В Казанському університеті недавно відповідала за свою дисертацію на доктора медицини. К. Шумкова-Трубіна. Дисертація була про „Морфологію печені“. Професори признали наукову достойність праці. Всі вітали Шумкову, яко першу жінку, що виступала з дисертацією в казанському університеті. Професор Арнштейн зауважив, що се єсть „історичне явище“ в житті університету. Медичний факультет одногосно признав Шумкову достойною вченої назви доктора медицини.

◆ **Князь-революціонер.** В Пинську, минської губернії, недавно судили молодого багатого поміщика, князя Друцького-Любецького. Справа виникла так: ще в 1906 році, на передвиборному зібранні в Пинську, князь Друцький сказав промову; в тій промові уряд знайшов заклик до знищення сучасного державного ладу. На суд було покликано 20 свідків; один з свідків, Брейн, сказав, що князь Друцький завзятий революціонер, що він і інших закликав до революції, а під час одного передвиборного зібрання казав: „Хоч я сам володію 25 тисячами десятин землі, одначе я переконаний, що землю треба віддати тим, хто в поті чола коло неї працює“. Суд присудив князя Друцького-Любецького на два роки до кріпости й позбавив де-яких прав.

◆ **Забійство жандармського полковника.** В Польщі, в Радомі, вбито жандармського полковника Вонсяцького. Сталася ця подія так: в Люблині, за належність до партії соціалістів-революціонерів, було арештовано двох хлопців. Але як вони заявили, що згодились-би бути шпигами, то їх випустили. В день забійства—полковник Вонсяцький покликав до себе для докладу тих нових „агентів“. Підчас розмови з ними, в кабінеті почалося стріляння. З усіх боків кімнату оточили жандарми, щоб заступити дорогу „агентам“. Тоді обидва агенти застрелились, щоб не здаватися. Полковника Вонсяцького знайдено теж мертвого.

◆ **Дівчина на цепу.** В Анапі, в одній заможній сім'ї, сидить прикована на цеп 25 літня дівчина, запойщиця. Нещасна краде скрізь, що попаде, і от, щоб уникнути клопотів та судів, батько й мати тієї дівчини держать її на цепу. Сидить сердешна в сінях, на голій землі, цілий рік. Родичи її тяжко б'ють; дівчина здорова і все те видержує; може робити й тяжку роботу,—отже для тієї роботи її тільки й спускають з цепу.

НА УКРАЇНІ.

Ювілей Михайла Грушевського.

Серед нашого прирмерку життєвого та суму—ясним променем блиснув ювілей 25-ти літньої праці нашого великошановного діяча, професора Михайла Грушевського. 25 літ ретельної праці, що йде все поширюваним, все більше здобутливим кроком!

Не один бік нашої культурної праці піддержав тією працею Михайло Грушевський: він і вчений історик, і професор-лектор, і публіцист, і редактор, і громадський діяч, орударь у скількох наших просвітно-громадських встановищах.

Праця його має широкий обсяг і по тих крайових межах, де вона об'являється: працював і працює М. Грушевський на нашій Україні, працює він теж, з великою загарою та з великим skutком, і в Галичині. Стає його на всю ту працю!

Ми подамо незабаром докладніший огляд діяльності М. Грушевського, тепер же хочемо озватися до самого таки ювілята:

Чолом вам, низеньким уклоном, високо-шановний наш діячу! Щастя Вам Боже в Вашій праці і пошли Боже більшої змоги для неї,—тієї змоги, що від нас не залежить,—а що в Вас встане гарту й духовної загари до праці, в найдовшому часі, призначаному людям долею, в тому ми певні. Слава й подяка Вам!

Редакція.

◆ **Другий конкурс на пам'ятник Т. Шевченкові.** На зібранню об'єднаного Шевченківського комітету, що відбулося 31 мая, постановлено визначити новий конкурс на проект пам'ятника Т. Шевченкові в Києві, бо як звісно, ні одного з проектів першого конкурсу—не ухвалено. В умовах другого конкурсу зроблено де які одміни.

Новий присуд відбудеться в Києві, 15 лютого 1911 року.

◆ **Учительські курси в Полтаві.** В Полтаві відкрились курси для народніх учителів. Губернська земська управа дає учителям безплатно домівку й обіди. Запрошено відомих читців. Між іншими лекціями, прослухано скілька відчитів Ореста Левицького—про історію України,—а се було дуже й дуже потрібно для українських учителів.

◆ **Шанування О. Єфіменкової.** В засіданні Ради харківського університета одногосно обрано доктором руської історії (Honoris causa) Олександрю Єфіменкову. Її наукова діяльність тягнеться вже коло 40 літ. Видала поважні й коштовні праці по історії. Єфіменкова родом з архангельської губернії; одружилась там з відомим дослідувачем народнього життя, Петром Єфіменком, українцем, що був засланий в Архангельську губернію. Тепер Єфіменкова професором історії на вищих жіночих курсах в Петербурзі.

◆ **Штунда на Волині.** За останні часи на Волині, особливо в Житомирському, новгород-волинському і староконстантинівському повітах шириться штунда. Багацько штундистів єсть в г. Ковелю, найбільш поміж залізнодорожними служачими. Подекуди з'являється штунда й по селах ковельського повіту. Євангеліків більш всього в новгород-волинському повіті.

◆ **Земельні розрухи.** На Волині, в селі Річиці, між поміщиком Ісаковим і селянами, через чиншові непорозуміння, виникла велика сварка. Щоб уладнати земельну справу між поміщиком і селянами, до Річиці приїздило начальство,—справник, мировий посередник і землемір, з 60 стражниками. Треба було розміряти землю і встановити межі, але селяне з жінками й дітьми стали на дорозі й не давали того робити. Тоді справник сказав стражникам розігнати селян; це розгнівало селян і вони почали кидати на стражників дрючками й сокирами. Землемір почав тоді вмовляти селян, щоб вони не робили бешкету, і за це хтось з юрби вбив його сокирою; крім його дуже побито й посередника, (Трипольського). Після того почалася загальна бійка: вбито одного селянина, багацько поранено; із стражників вбито одного; легко поранено справника. Через кілька день в Річицю приїхав губернатор;

почалося слідство; багацько селян арештовано й посаджено в тюрму.

◆ **Розкопки на Берестецькому полі.** На полі під містечком Берестечком (на Волині), де в XVII столітті, під час війни Хмельницького з поляками, полягло багато козаків, почаївські монахи й селяне зібрали давні кістяки козацькі, що валяються по берестецьких ланах; зібрали їх в одну братерську могилу, а над нею потім буде збудовано церкву. Окрім могили розкопують почаївські ченці за приводом директора київського центрального архиву, д. Каманіна. Досліджено, де саме стояв козацький табор, де польське військо і де татарські загопи. Виявилось, що табор Хмельницького мав таке місце, що коли-б не зрадили татаре, (що покинули Хмельницького серед самого бою), то було-б розбите польське військо, а не козацьке. З стародавніх річей—на Берестецькому полі знайдено одну козацьку гармату, скілька бомб, шматки рушниць та пістолів, списи й таке інше.

◆ **Розкопки в Києві.** На розкопках в садибі княгині Трубецької, що ведуться вже другий місяць, знайдено коштовний скарб: 8 сережок, 2 срібних намиста, 1 наручник, 3 каблучки, зроблених з срібла й міді, і 1 мережчату сітку. Всі ці речі належать до кінця XII й початку XIII століття. Знайдено ще багацько річей з-заліза, але до якого часу вони належать—поки ще не довідалися.

◆ **Братерська могила.** Недалеко від Катеринославу, коло Ненаситецького порогу, все впливали тіла тих селян, що потопились в маю, Ідучи на заробітки. Всього виплило більш 40 тіл. Всіх їх поховали в одній братерській могилі на березі Дніпра.

◆ **Втека каторжан.** На Волині, в м. Ровному, з місцевої турми втекло 4 каторжан. Втечі арештантів сприяло те, що в-ночі перед тим їх разом посадили в карцер. Арештанти виломали двері, непомітно для сторожів перелізли через тюремну стіну й зникли. Про втечу каторжан довідалися уже в день і почали ретельно шукати в околиці, але поки-що не знайшли.

◆ **Втікання каторжан.** В херсонській тюрмі, під той час, коли сторожі розносили арештантам окріп для чаю, десять арештантів, засужених до каторги, пов'язали сторожів, одібрали в їх зброю, перелізли через тюремну стіну й кинулися втікати. Сторожовий москаль, що стояв коло тюремної брами, почав стреляти і вбив двох. На постріли прибігли інші сторожі й застрілили ще 7 арештантів. Останнього-ж, десятого, піймали в-ночі, в майстерні,—він ховався увесь день в порожньому казані. Крім зброї, що арештанти одібрали в сторожів, у них був ще один револьвер, переда-

ний кимсь у тюрму. З приводу страшної події ведеться слідство.

◆ **Самозгуба в тюрмі.** В Чернигові було засуджено на смертну кару І. Мурав'йова, М. Сидорцова й А. Панкова за забійство сім'ї А. Биховського в м. Почепі чернігівської губернії. Через скільки день ті арештанти зважили, що краще їм самим згубити себе. Кажуть, що вони вмовились поміж собою вийняти жереба: хто візьме жереба, той повинен задушити своїх товаришів, а потім і самого себе. Жереба витяг Панков; він задавив Мурав'йова й Сидорцова, але задавити себе самого вже не зміг. Тюремна-ж адміністрація довідалася, що вночі 17-го мая Мурав'йов і Сидорцов, знявши з себе кайдани, порвали свої сорочки, зробили з них мотузки й задушилися ними сами. Панков на всі допити каже, що він всю ніч спав і нічого не чув. Лікарі поки що не довідалися, чи тут забійство, чи самозгуба. Смертну кару Панкову відложено, поки не довідаються докладніше про все.

◆ **Грабіж.** Недалеко од станції Знаменка південно-західної залізниці два озброєних злочинці напали на священика, що їхав з двома селянами. Подорожні почали змагатися, тоді грабіжники стали стріляти, вбили священика, поранили селян і забравши, які були, гроші, зникли.

◆ **Забійство священика.** В селі вищих Верещаках чигиринського повіту, п'ять озброєних грабіжників напали на црковний дом, вбили священика, пограбувавши господу. Двох злочинців арештовано.

◆ **Велині пожежі.** В Острозі волинської губернії згоріло за яких небудь дві години 15 домів. Шкоди на 50,000 рублів. В Борисові минської губернії недавно вигоріла більша частина города. Шкоди на скільки мільйонів. І там і тут пожежа сталась через необережність з вогнем. На Зелені Свята в городі Могильові-губернському скоїлася така велика пожежа, що за яких небудь 6 годин згоріла мало не четверта часть города. Такій великій пожежі сприяла довга суша й великий вітер: огонь перекидало за версту й далі, як наприклад в близьке до города село Попівку, де згоріло 250 домів. В самому Могильові згоріло 600 домів, 2 церкви, скільки шкіл; погинуло під час пожежи 10 чоловіка. Збитків од пожежі на скільки мільйонів. Більше 3000 чоловіка осталися без притулку. Для допомоги погорільцям надходять жертви. На другий день зайнялась було нова пожежа; знов згоріло з сотню домів. Кажуть, що город підпалено якимись сторонніми злочинцями.

◆ **Халера.** Ся пошесть все ширше розходитьсь по Україні: єсть вона в Київщині, скрізь по Дніпру, в

Харківщині, в Херсонщині, на Дону.

В Київі до остатнього часу було вже більше 650-ти душ хворих холерою, з них умерло більш 250-ти душ.

Успіх жидівства.

◆ **Жиди—наші вчителі.** Національне самопізнання йде в жидів усе далі. Оце виїхав давати осібні жидівські концерти Медведєв, родом жид, син відомого колишнього співця, що співав у руській опері*). В концертах молодого Медведєва співатимуться тільки жидівські пісні; перед кожним концертом читатиметься лекція про жидівську народну музику й пісьні. Медведєв має думку об'їхати всю Україну й інші краї в Росії, де багато живе жидів. Певне, що успіх буде великий; концерти з жидівськими пісьнями мабуть, приваблять і багате жидівське панство, в шовках, та в самоцвітах,—бо се не те, що концерти з пісьнями українських кобзарів! *Наше* панство на концерти *української* народної музики не йде; та й український „Медведєв“ не знаходиться. Співають *прості, сільські* кобзарі, з старечими, погаслими голосами, а „оперного“ співця-українця, щоб зхотів добре навчитися кобзарських пісьнь, та показати їх—дужим, гарним голосом, (як оце робить оперний співець-жид),—не знаходиться!

Виступають часом і наші оперні співці з українськими співами в концертах, співають народні наші пісьні, але між иншим; а се-ж воно не те, се не цілковитий концерт „народної української пісьні“, та ще й з лекцією когось такого, хто справді тямив-би свою рідну народну музику. Тим часом—збірників народних пісьнь українських є вже багато, навіть „думи“ записано вже в фонограф (Сластіоном та Колесою)—і тепер міг-би ті пісьні й „думи“ переспівати всякий оперний співець і показати всю їх красу. А воно-ж єсть у нас тепер і оперні співці-українці, що вже й признаються до українства. Чи не взяв-би на себе того завдання один з сих співців, хоч-би й д. Г. Алчевський, що, кажуть, має прехороший голос; чи не міг-би він проїхатись по Україні з „концертами народної української пісьні“? Чутка про один подібний концерт д. Алчевського була й мелькнула в часописях, але не справдилась... А воно слід-би було справдити її, та ще й по можливості повніше. Завдання достойне такого труду: адже,—мовляла давня казка,—пісьня й каміння зворушує!..

Будем сподіватись. А тим часом пригадаємо, таки з поводу подорожі жидівського концертанта, таке: Медведєв-батько гарно співав колись у концертах

*) Чи „Медведєв“ єсть його справжнє призвище, чи псевдонім по сцені—не відомо.

Українські романи (особливо мав він успіх, співаючи „Огні горять“); Медведєв-же син—уряжає вже цілі свої концерти, народних пісень—жидівських. Так поступило вперед національне самопізнання жидівське (дарма, що *наші* національні змагання—жиди часто звуть „узькими“, та не-до-речними!)

Знов скажемо: добрі учителі були-б для нас жиди і на сьому полі,—на полі національного самопізнання й відродження,—коли-б ми хотіли розуміти їх науку, та брати її до відому!

◆ *Нова жидівська часопись* в Києві. З 1-го іюля в Києві виходитиме новий жидівський місячник під назвою „Дер Гальвестонер Емігрант“, присвячений жидівському переселенню в Америку. Це вже друга жидівська часопись в Києві.

◆ *Наше добро при нас.* В Києві призначено було виселити 1.200 жидів, яко таких, що не мають права жити в сьому городі. Але з них тільки 150 мусять-бито виїхати, себ-то їм дано листи до виїзду, а більше тисячі тих жидів зосталося, бо з них 150 душ добули собі тепер свідоцтва на право проживання в Києві, а коло 900 довели, всякими документами, що вони й ранше мали право жити в Києві. Отже сердешні тільки даремне який час турбувалися! Такимъ чином, наше добро зосталося при нас.

Весняна мрія.

Десь блакитний є край,—край щасливий як рай;

Тиша срібними снами там дине,
І жасміни цвітуть, і бренить водограй,
І весна ясні квіти колише...
Кипариси сумні шепчуть ночі і дні,
Як вітрець по траві пролітає...
І співа соловей в сині ночі, ясні,
Як лілея бліда розцвітає...

У тім яснім краю був я в світлім Маю;
Заквітчала весна свої коси,
І співав, і ридав соловейко в гаю,
І блищали при місяцю роси...
Я журбу занехав, я когось покохав,—
А кого—не скажу я,—не знаю...
І в лілеях вітрець тихо-тихо зітхав,
Пролітавши по темному гаю...
Я мовчав, занімів... я сказати не вмів
Все, чим повні були мої груди;

І схилившись чолом, темний явір шумів:

— „Ясний рай довговічним не буде,
Де красна, голосна розцвітає весна,
Тиша мріями срібними дине,
Де чарує любов і де північ ясна
Золотим по блакитному пише...
О, люби-ж ти, люби і життя загуби
За красу, за святеє кохання,
Бо минеться вона й серед туги-журби
Лиш сумне зостанеться зітхання...
Квіти щастя збирай, бо недовгий той рай,
Де, співець, твоя мрія вітала!“...

І жасміни цвіли, і бренив водограй,
І весна в кипарисах шептала...

Валеріян Тарноградський.

„На бідного Макара“...

Жарт на 3 дії А. Володського.

(Дозволено драматичною цензурою для сцени).

Дія III.

ЯВА I.

Вублик, Васнлиса, Лахно.

Вубл. Не доведи Господи сьогодні ще ночувать тут! Пакуюся, хоч тут нехай каміння з неба летить!..

Лах. У кого-ж би мені тепер позичити „на веденіє“?..

Вас. (*не слухаючи Лахна*). А ми з дочкою, думаєш, мало страхалися, мало полохзлися? Ото як загуркотіло на покрівлі!—цілий рік життя вкоротився через таку ніч!..

Лах. (*своє*). Я віддам! Йй-Богу, віддам!

Вубл. Це за гріхи якісь довелось тут вчора ночувати! Їдемо!.. Я вже переказав Хведотові. Єсть підводи.

Вас. Ну а як же з земелькою, рибочко, мамочко?.

Лах. Получу-ж мільйони Полуботкові!

Вубл. Не гарячиться, мамочко!.. Пождіть, аренда підніметься,—полатаємось, підлатаємось... Бог не без милости,—свиня не з'їсть...

Вас. Поміркуйте—продавайте: єдиний ратунок..

Вубл. Сього не буде.. мовчи про се, будь-ласка!

Лах. Ма пароль д'онер,—верну! Ото-бо які ви, й не слухаєте.

Вас. Рибочко, мамочко! Перекажи селянам!

Вубл. І слухати не хочу!!

Лях. Йй-Богу, верну...

Вубл. Послати мені зараз по того чорта, Анатоль... Йому час їхати в повк!.. А земельок не спродам,—у мене слово тверде!

Лях. За мною-ж не пропаде!

Вас. Хоч кіл на голові теши!

Лях. От, люде! от, люде!.. Ах, ах...

Вас. Який же тому кінець буде? Який, я вас питаю, кінець?

ЯВА 2.

Олена. А знаєте: Павло Павлович на нашому кургані знайшов цікаву, прецікаву цеглину! Він оце обмива її.

Вубл. Мийте, мийте... Дай Боже, дай Боже...

Ол. Ах, яка я щаслива! Тут і повітря інше, і сонечко інше!..

Вас. А що?.. може Павло Павлович признався?.. не крийся...

Лях. Я-ж наслідник!..

Ол. А вам цікаво?

Лях. О, Господи... Господи!.. *(Махнув рукою).*

Ол. Ще не признавався, але лагідно так подивився і сказав: „нічого критись, нічого таїтись,—треба буде все сказати“... *(Заспівала).*

Вубл. Ой, не співай тільки! радій, як хочеш, танцюй, веселись, а не співай, бо в мене настрої пропаде.

Ол. Мамочко! Сьогодні заручини. Заручини!!

ЯВА 3.

Г а н н у л ь к а.

Ганнулька. Нещастя!

Усі. Що там таке? Що? Що трапилось? Кажі?

Ган. Панича вашого Анатоль хлопці трошки побили...

Вубл. Вас. Як? Що з ним таке? Де він? Га?..

Ган. Живий! у нас сидить, боїться показатись. Баба Горпина переказували—все село знає, що вони з паничем Сашком підлабузнювалися до московки Оксани, а хлопці підстерегли й дали чосу,—по виду хтось дряпонує!.. Ото—не залищайся!

Вубл. От і виховуй такого вилупка, коли воно не в книжку дивиться, а кудись у другий бік...

Лях. Баби не доведуть до-добра... Хе, хе, хе!..

Вас. Калікою зостанеться!

Ган. Та нічого, загоїться, як... Він нам показував синяк...

Вубл. Показував,—клич...

Ган. Та він і сам прийде... *(Собаки забрежали).* Он де урядник чогось їдуть.

Вас. Це, мабуть, з приводу скандалу!..

Вубл. Ах, ах!.. Анатоль, Анатось!.. Нема тут чом забороненої літератури?

Ол. Де там йй бути! *(Співає).*

Вубл. За клопоти та турботами і Нат Пінкертон здасться страшним!.. Я піду, а ти побалакай з ним. *(Пішов).*

Вас. Чого-ж—я? Доню, посидь ти... побалакай. *(Пішла в другу хату).*

Ол. Оттакої! Яке мені діло до бійки? Я така щаслива, весела! *(до Ляхна).* Ви побалакайте краще. *(Вийшла).*

Лях. Я? З урядником? Ні!.. Піду краще до батушки. Може той добріший буде за вас всіх. *(Подібав).* Ох, діла, діла!..

ЯВА 4.

У р я д н и к.

Ганнулька. Драстуйте, ваше благородіє.

Ур. Здорова. А де твій батько?

Ган. На баштані полють.

Ур. Нічого не робиш, то взяла-б сажу почистила в димарі, а то вчора іскри так літали, що згорить, чого доброго, панська хата.

Ган. Я перекажу зараз татусеві... *(Побігла).*

Ур. *(кашляє раз, вдруге, третє).*

ЯВА 5.

Олена, Вублик, Василиса.

Ур. Доброго здоров'я! З благополушним поворотом. Як Бог милує?

Вубл. Спасибі. Що скажете?

Ур. Та видите-лі,--во-первих, треба потрусити.

Вубл. Що? Йй же богу, нема нічого, окрім Ната,—

Вас. Що це ви надумали? з якої речі?

Ол. Борони нас Боже! Я тільки музику люблю, співи.

Вубл. Нічого я не думав навіть держати! Ніякої літератури в мене нема!

Ур. Як нема? В димарях ваших торб з п'ять п' набереться, мабуть, а то й більше!

Вубл. *(лякється).* Схаменіться! Чого-б то я її туди ховав?

Ур. Куди-ж її ховати? Саме підходящее місце. Перетрусимо...

Вубл. Еге, перетрусите, а потім на висідку!

Ур. Яку висідку? Позвольте.

Вубл. Знаємо яку.

Ол. Ах, скандал! *(Држменула).*

Ур. Та ми її завжди в помийницю, або на смітник викидаємо.

Вубл. Розкажіть, розкажіть! Тільки я не дозволю трусити.

Ур. Оце які бо ви! Гірше-ж буде,—хата згорить.

Вубл. То ви запалите? Умоляю вас, не палить, не трусить!

Ур. Не розумію, яке лихо буде, коли ви перетрусите сажу в димарях,—сажу, кажу.

Вубл. Сажу?.. Сідайте, будь ласка! А я думав... Хе, хе, хе... (*Сів. Важко*). Так, так.. Що нового?

Ур. Нове—погане. Грабунки, пожежі... вірите, голова болить! Супокою нема! Ще вам діло.. Повісточ... Недоімочка... запустили... три роки не зволили платити... набігло 376 рублей 32 коп. з пенею. Розпишіться. Вот їздѣсь. Приказано уплатити у три дні, а в противному случаї описати. Порядки у нас не тії воспідували,—акуратність. Що всім, те й панам. Бувайте здоровенькі. Сажу-ж не забудьте перетрусити. (*Пішов*).

Вубл. Сажу?.. Тут діла—„як сажа біла“!..

Вас. І тепер „підждуть“? 376 карб.! Підждуть? Опишуть, з дворянського банку вчепляться.. От вам ваша політика! Ч я правда? В яке становище вскочила сімья?

ЯВА 6.

Хведот.

Хвед. Так що коні готові, підводи єсть. Пакунки ваші—зносить?..

Вубл. Стривай... Хіба ти не розумієш, як мені тяжко виїздити з свого гнізда?..

Хвед. Та хто-ж вас жене?

Вубл. Хто?.. Лиха година!.. А за віщо?! Ти-ж тее знаєш, як панів сусідів палили, оселі руйнували?

Хвед. Та було.. А що?

Вубл. А мене ніхто й пальцем не зачепив; а через що? через те, що я ліберал.

Хвед. Як кажете?

Вубл. Через те, кажу, що я ліберал. Ти знаєш, що то таке?

Хвед. Та хто його знає... На таких чинах я не знаюся... в москалях не служив.

Вубл. Се не чин, а... Та як тобі об'яснити! Ліберал—значить, чоловік совісний, не здирщик; через те мене й не зачіпали селяне!

Хвед. А я думаю, що не через те...

Вубл. Ну, а через що-ж?

Хвед. Селяне, бачите, кажуть, що ви не пан, а мовляв, полупанок.

Вубл. Ну, ну далі...

Хвед. Так ото кажуть, „щоб там у його, себ то в вас, якихсь нещасних 100 десятин. Вже коли заходитись, то знати коло чого, а то лиха наберешся ні за цапову душу!

Вубл. Так і казали?

Хвед. Іменно так. Їй же богу так казали...

Вубл. Геть з очей. (*Хвед. виходить*). Бач, муги-ряка чортів! готов посміятись... Так ось як мене поважають!—мене, гетьманського потомка!

ЯВА 7.

Анатоль (*з замотаним оком*).

Вас. Догрався.

Вубл. Геть від мене, живи як знаєш! Ми голі, бідні!

Вас. Що це з оком?

Анат. Муха вкусила.

Вубл. Муха?

Анат. Дайте на коня, на представительство.

Вубл. Я тобі такого коня пропишу, таке представительство задам, що не очумаєшся. Годі на моїй шії сидіти, годі байдики бити! Гайда мені в повк!

Анат. Я не поїду, бо мене, бо я...

Вубл. Не склоняй. Кажи, що таке.

Анат. Дайте грошей, средств, я поступлю в артилерію, бо я не видержав екзамену в школу.

Вубл. Не видержав. І я не видержу!.. Теряюся... млію... Доня... синок... Не видержу... валеріанки, спирту! бо голова репається! Пакуймося! Ідемо в город. Всі Ідемо. (*Виходять всі*).

ЯВА 8.

Хведот (*з пуєю, з вікна*). Аххи! Аххи!.. Що-ж це ми—до вечора стоятимем?.. Коні запряжені. Стоять. От халепа! У мене-ж баштан! Оце Господи! Оце напасть! (*Зникає*).

(Кінець буде).

* * *

О, краю любий, краю милий,
Чого мовчиш, чого чекаєш?
Ти-ж і багатий, і вродливий,
Чому-ж ти долі не придбаєш?
Кому діток своїх кохаєш?..
О, схамення, нещасливий!

Г. Левченко.

Опанас Сластiон, український мистець.

Серед великого числа вселяких метцiв, родом українцiв, що стають вiдомi на полi мистецтва, якo мальовничi, рiзбярi то-що, мало є таких, що до їх iмени прикладається назва—„мистець український“; бо вони й самi того цураються, iдучи на пiдпряжку до чийогось иншого воза. Отже наш велико-шанозний співробітник, п. Опанас Сластiон, належить до того дуже не великого,—але тим бiльше достойного поваги,—числа метцiв наших, що з самого початку своєї працi на полi мистецтва виступають якo артисти *українськi* i через увесь час своєї працi зостаються такими.

Ще будши учеником петербурської академiї художеств, Опанас Сластiон не тiльки вiдзначився якo

талановитий мальовничий, але й якo робiтник *український*:—ще тодi подав вiн свої малюнки до українськoї читанки (вони лише через багато лiт мали змогу увiйти в „Молоду Україну“, бо всi такi видання українськi були через довгi роки—забороненi). У 1886-му році було видано Гайдамаки Шевченка—з iлюстрацiями О. Сластiона. Се було кошовне придбання наше.

На мистецьких виставах, у Петербурзi й на Вкраїні, з'являлось раз-по-раз малювання О. Сластiона на українськi теми.

Переважно йому-ж таки належить велика честь запровадження в миргородськiй мистецькiй школі Гогольськiй—мистецтва українськoго: коли в сiй школі

завелось й зміцнилося те, що тепер придбало собі вже досить гучну славу „виробів в українському стилі“, то се сталося в дяку О. Сластіона, бо від тієї пори, як став він навчителем у миргородській школі, (де він пробував й по сей день, уже літ 12),—він невпинно дбав про поширення між учнями мистецького хисту—українського, працюючи й сам на тому-ж полі. Маючи Оп. Сластіона за великого знавця сього діла, полтавське земство раз-у-раз кличе його до поради в своїх заходах біля поширення народного українського мистецтва.

Однак не само тільки мальовниче та всяке оздобне мистецтво привертало до себе увагу О. Сластіона: велика честь належиться йому—ще й яко „панотцеві кобзарському“, бо се-ж він і писав про кобзарство, і клопочеться про те, щоб ратувати кобзарські пісьні, записуючи їх слова й голос.

Шановний наш мистець хоч мається вже в віковій поважному, але час якось не бере його,—він повний сили й охоти до праці і певне ще не мало зробить для України. Саме тепер він працює над ілюстраціями до Шевченкового Кобзаря. Вітаємо його при тій роботі й бажаємо як найбільшого успіху! **О. П.**

Земний рай.

Гумористична фантазія.

(Переспів).

Ви запитаете,—що буде
В далечині віків жаданих,
Коли в-кінці діждуться люде
Здійснення мрій своїх гуманних?

Отак, панове, — світ затьмивши,
З'явиться смертному повинна,
І очі й розум засліпивши,
Приблизно ось яка картина:

Річки всі медом потечуть,—
В кісільних берегах, звичайно,—
А по меду вже попливуть
Великі глечики сметани.

На деревах почнуть рости,
В галях роскішних для прогулки,
Гарячі завжди калачі
Й московського печення булки.

І дичина почне літати
Із трюфелями, по французькі:—
Ловіть птицю, так сказати,
Зовсім готову для закуски!

А там шампанськеє спада
В іскристім, гарному фонтані...
І поруч зельтерська вода,
Щоб не впивались (часом) п'яні.

Придбають море юшки люде—
Стерляжої, а не простої,
А так як праці вже не буде,
Не треба їжі більш м'ясної.

В відомий час, мов дощ, кругом
Польється чай та кофе рядом,
З густим, звичайно, молоком,
А цукор буде падать градом.

Без німців—нудно на Русі:
Для їх в озерах буде пиво,
А береги всі—з ковбаси...
Практично, просто і красиво!

Але порядок всьому й всім,—
Повинен я оговориться:
Усе це буде для панів,
А для народу—не годиться...

Для мужиків там скрізь підуть
Із каші гречної болота;
Купки цибулею вrostуть,—
Закусуй, їж, коли охота!

Гора велика оддалік
Із паляниць м'яких заляже,
Й-ж верхівля, наче лід,
До неба масло геть обляже;

З гори чудовий буде вид,—
Очам уявиться два моря:
В однім сивуха клекотить,—
Але звичайно вже не з гора;

В другім—чудовий кислий квас
(Радійте, Ваньки, Васьки, Хведьки!)
Між скель запіниться в той час,
А скелі ті всі будуть з редьки.

Для баб,—найбільше як почнуть
Своїх діток там забавляти,—
З медяників гриби зростуть,
Такі великі, головаті.

Така скрізь буде благодать
І тепло так, як після порки,
І все повітря, так сказати,
Протхне від пахощів махорки!..

О, буде добрий час!.. Та вже
Панове, я поставлю точки:
Боюсь, що слинка потече
На недописані рядочки...

Перекл. Юрко Яворенно.

Б у р я.

Любо та весело в полі,
Сонечко світ розлива.
Бачу—вже степ у неволі,
Хмара іде грозова.

Буря схватилась і грім загремів,
Град повалив мов камінням,
Він з'смутив ясне вбрання степів,
Лід помішав із промінням.

Так і в житті нам буває, що грім
Гримне, ударить, оглушить;
Втішить ніхто нас не може тоді,
Сльози ніхто не осушить...

Наталка Однонока.

Конопівка, 1910 р.

На пам'ять Б. Грінченка.

Чимало вже висловлено думок про те, чим нам ушанувати пам'ять Бориса Грінченка: пам'ятником, виданням книжок, стипендіями і т. и. Нам здається, що не настала ще відповідна пора й сприяючі умови для збудування пам'ятника. Видання-ж книжок не стріне великого співчуття серед широких кругів громадянства і не викличе великих жертв. Число видавництв у нас чимале, але числом книгарень та читачів випережають нас навіть вірмени. Через те книжками у нас завалені видавничі склади, помешкання видавців; і ось одно з найбільших, поважніших наших видавництв—Петербурське Благодійне Товариство—не знає, що робити і де дітися з своїми виданнями. Коли-б громадянство наше згодилося з думкою вшанувати пам'ять Б. Грінченка *книжкою*, то краще всього було-б ужити всіх способів для організації продажу вже виданих книжок, а не для закладу нового видавництва. Не видавати нові книжки, а продати ті сотні тисяч їх, що ми вже маємо,—ось найголовніше сучасне завдання української інтелігенції. Коли-б за допомогою імени Грінченкового наші видання справді опинилися в селянських хатах,—то це була-б вікопомна слава пам'яті небіжчиковій і тоді не шкода було-б ніяких видатків на цю справу. Але я не знаю, якими способами можна було-б досягти означеної мети, а для того скажу кілька слів ще про один спосіб вшанувати дороге нам ім'я. Мені здається, що найкраще було-б увіковічити пам'ять

Грінченкову *стипендіями*, але не в середніх та в вищих школах, а в школах сільських, людових. Школярів народної школи не треба ні наймати квартирі, ні оплачувати „правоучення“, але йому часто приходится ходити до школи у татовій шапці, або в маминих чоботях, і лишатися без чорнила, паперу й самої дешевенької книжки. Через те, що в хаті не стає скількох карбованців на ці необхідні річі, хлопчик часом не може ходити до школи. Ото-ж невеличка поміч на яких 3, або 5 карбованців—мала-б для школяра таку саму вагу, як стипендія на 200, або 300 карбованців для учня середньої або вищої школи. Процент з 100 карб. міг би на віки вічні забезпечити стипендію в скільки карбованців для одного школяра. На Україні існує до 80 повітових земств. З капіталу в 8,000 карб. можна було-б закласти 80 стипендій, себ-то по одній стипендії в кожному повіті. За цей відповідно малий капітал 80 дитячих вуст що року по всіх закутках України—з подякою згадували-б ім'я небіжчика Грінченка, а ще багато й багато товаришів тих школярів чули-б про його, і тисячі батьків, матерів, братів, сестер тих стипендіатів—по-вік шанували-б ім'я того, хто своїм словом, своєю працею закликав народ до освіти не тільки за час свого короткого життя, а й по смерті помагав народові вибитися з темряви.

Нам здається, що заснування стипендій імени Грінченка для людових шкіл зустрине співчуття в громадянстві, що хоч де-які земства закладуть по кілька стипендій на власні кошти. Може, де-які земства одмовляться закладати стипендії імени Грінченка, але це не повинно перешкодити справі, бо склад земських зборів та земських управ часто міняється і завжди можна дождатися такого гурту земських представників, що вони згодяться приймати (і давати) гроші на такі стипендії. Не треба нам боятися, що не складеться відповідний капітал, бо завжди таки знаходиться якесь число людей, згодних давати гроші на користну, можливу й ідейну справу. Окрім того сама справа не потребує конечно, щоб було зібрано від-разу багато грошей: стипендії можна було-б закладати по мірі того, як складатимуться кошти. Ми не будемо говорити про всі умови й подробиці знятого питання; коли думка про вшанування пам'яті Бориса Грінченка стипендіями його імени в людових школах буде до вподоби громадянству, то київські громадяне, певне, складуть комітет, що виробить відповідний устав.

Ф. Немоловський.

1919 р. 1-го іюня.

Багато, справді, висловлюється тепер порад, чим би слід ушанувати пам'ять недавно втраченого, доро-

гого робітника, Б. Грінченка. Не беручися давати від себе вироку, котрим способом *найвідповідніше* було б ушанувати пам'ять Б. Грінченка, гадаємо, що дуже достойні уваги й ті думки, що оце висловив шановний автор сього листа, д. Немоловський. *Ред.*

Українське слово й мистецтво.

◆ Нові праці по історії української літератури. Коштом „Видавництва шкільних книжок“ вийшло у Львові перероблене видання підручника Олександра Барвінського, під назвою „Вибір з українськ-руської літератури“. Се те, що в нас звуть Хрестоматією,—збірка літературних зразків, для вжитку учнів. „Вибір“ тепер значно побільшено. Перше всього додано на початку чималий „Огляд історії українсько-руської літератури“ (в 208 стор.); та й число самих зразків побільшено,—і з „старо-руської“ літератури, і з народної словесности, й з „українсько-руської“ літератури. В остатнім розділі додано зразків з Федьковича, Кониського, Нечуя, Грінченка, Панаса Мирного (частина з роману (Хіба ревуть воли як ясла повні)), Карпенка-Карого (2-а дія „Суєти“) і з Коцюбинського—П'ятизлотник.

Опірч того історія нашої літератури збогатилася ще одним виданням,—працею Ів. Франка, що вийшла теж у Львові, під назвою „*Нарис історії української літератури до 1890 р.*“.

В передмові І. Франко вказує перші свої проби подібної праці: се—„Южно-русская литература“, нарис написаний по російськи і надрукований в ХІІ томі петербурського енциклопедичного словаря Брокгауза й Ефрона, (вийшло й окромою відбиткою); другою подібною, але „цілком незалежно-написаною“ працею, Франко вказує свою розвідку, що загадала йому будапештська Академія для мад'ярської енциклопедії історії літератури всіх народів. Коли ся праця, (написана німецькою мовою), довго не друкувалася, то Франко взяв її назад і переробив, значно поширивши, та написавши сей твір вже мовою українською.

В передмові до сього „Нариса укр. літератури“ Франко вказує на те, що праця його була написана при надто тяжких умовах, бо від весни 1908 р. він не володає обома руками, отже се „утруднювало всяку духовну роботу й користування книжками“; через те праця вийшла не така повна, як того хотів-би автор. Однак „Нарис“ обіймає більш 25 аркушів.—Шкода, що працю доведено лише до 1890 р. але автор каже, що доповненням їй може служити його вислід „3 останніх

десяти літ 19-го віку“; вислід сей друковано в Літ.-наук. Вістнику за 1901 р., тепер же він увійде в видання „Писаннів“ Франкових, розпочинаних „Нарисом історії української літератури“.

Цілий „Нарис“ розпадається на отсі розділи: Вступ. Християнство. Освіта. Найстарший літопис. Поезія. Проповідь. Минеї і Патерики. Прольоги. Толковая Палая. Апокріфічні оповідання і повісти. Законодавство і полеміка. Літописні компіляції XII—XV в. Упадок Південної Русі і початки північно-руського письменства. Червона і Литовська Русь. Початки друку. Протестанство і унія. Ставропігійське Братство. Міщанство і козацтво. Унії обрядів. Полеміка про унію. Київська митрополія. Київські учені. Драматична література XVII віка. Інтермедії і вертеп ХVІ—ХVІІ в. Народні пісні і вірші. Літописі ХVІ—ХVІІ в. Уніятські видання ХVІІІ в. Православні письменники ХVІІІ в. Початки національного відродження України. Іван Котляревський. Харківська Україна. Початки українського славянофільства. Максимович. Попередники Шевченка. Історики України перед Костомаровом. Відроджене в Галичині до р. 1848. Тарас Шевченко. Костомарів і Куліш. 1848-ий рік у Галичині. 50 ті роки в Галичині. 50-ті роки на Україні. 60 ті роки на Україні. 60-ті роки в Галичині, 70-ті роки на Україні. 70-ті роки в Галичині. 80-ті роки на Україні. 80-ті роки в Галичині. Тимчасове закінчене. Додатки.

В „тимчасовім закінченю“ автор каже, що його „Нарис“ при всій своїй науковій об'єктивності має все-таки певну індивідуальну закрутку: „Мені досить часто доводилося говорити про здобутки моїх власних літературних та наукових праць і наводити свої погляди замість утертих досі в науці. Думаю, що се не буде разити нікого, бо в таких випадках я ніколи не давав своїх догадок, тільки опірався на тім, що мотивовано—чи то в моїх опублікованих досі працях, чи в просторім курсі „Історії української літератури“, якої підклад написаний мною у роках 1907—8, і якої вступ був опублікований у „Записках Наукового Товариства ім. Шевченка“ у Львові, р. 1909, т. LXXXIX ст. 5—45, і якої дальші розділи будуть, коли Бог дасть дождати й освободити свої руки, публіковані в дальших томах „Записок“.

◆ Два українські товариства, Габріелі й Дукельського, та Светлова, Левченка й Матусіна грали разом в Херсонській й Олександрій.

В Батумі грає українське драматичне Т-во Б. Оршанова та Данченка.

Дуже велике число українських драматичних Товариств показує, що справа нашого театру не „оскудіва“.

Музична новина.

1) У Москві вийшло нове надбання нашої молоді музики,—„Романси Григорія Алчевського“, (всі присвячені сестрі сього автора, відомій українській письменниці, Христі Алчевській). Видав романси—М. Словнов. Автор, Г. Ал—ий, що придбав собі слави яко прехороший співець, виявляє теж не малий хист—яко музичний творець. Його романси визначаються тонкою, ніжною мелодією і відповідним настроєм.

Музику написано на такі твори: № 1) „*Чого мені тяжко*“—слова Т. Шевченка,—„про тенора, або баритона“. № 2) „*Літньої ночі*“—слова Олесья, спів „про сопрана, або тенора“. № 3) „*Не дивися на місяць весною*“,—слова Лесі Українки, „про сопрана, або меццо-сопрана“. (Се вже 3-ій композитор складає музику на ці слова,—бо вже є на ті вірші романс М Лисенка і одночасно склав музику до їх—„поляк-українець“, Янчарський). № 4) „*Душа—се конвалія ніжна*“,—слова Х. Алчевської,—спів „про сопрана, або тенора“. № 5) „*Стояла я і слухала весну*“,—слова Лесі Українки, (спів „про сопрана“). № 6) „*Безмежне поле*“—слова І. Франка, (спів „про баритона“). Найкраще по музиці вийшли романси—„Душа це конвалія ніжна“ і „Стояла я і слухала весну“; найбільш додержує прикмети української музики—спів „Чого мені тяжко“. В цілому, замилованці українського співу, певне, радо привітають сю збірку українських романсів. Нашого музичного полку—прибуває!

Кожний романс Алчевського можна купити окреме; всім номерам визначено однакову ціну,—по 40 коп. кожний.

2) *Чумацька пісня*. Се окреме видана народня пісня, що починається такими словами: „Чумак на драбиночку похилився, та на сірі воли вдивився“. Записав ту пісню „на Запоріжжі“ і „на ноти перевів“—М. Чернецький, (в нотах подано самий голос пісні, без супроводу). Ціна—20 коп.

Тисячолітні поетичні твори.

(З єгипетських пам'ятоків).

Лесья Українка, гостюючи в Києві на повертанню з Єгипту, познайомила нас з своїми перекладами стародавніх єгипетських пісень. Вона переклала їх з висліду німецького вченого, Відемана, з його книжки „*Unterhaltungslieder der Egypten*“ *). Пісні ті знайдено, як вони були написані на єгипетських надгробках, та на трунах з муміями. Чи се були твори народні,—ши

*) „Єгипетські пісні, зложені для розваги“.

роко вжиті,—чи вірші, зложені для окремого разу, се не відомо; у всякім разі маємо в них зразки поетичної творчости, що працювала більше трьох тисяч літ до нашого часу!..

При слові „єгипетські письмена“—уявляємо собі щось сухе, поважне, мовляв „історичне“; якісь пояснення до військових подій, до подолання ворогів, до збудування величних пірамід, постатей богів небесних, або пам'ятників богів земних,—фараонів. Тим часом у тих написах на пам'ятниках, що zostались над Нилом від скільков тисяч минулих літ, знаходяться й інші твори, написані, накарбовані для виразу чуття ніжного, на спомин близьких, може й зовсім не значних людей. І ось—з тих карбів, розібраних пильною наукою, гомонить тепер до нас життя чулих сердець, що так давно, давно спопеліли!..

Отже лилося слово з серця людського,—озивалося піснею, зложеною до ладу,—ще й за тисячі літ назад, озивалося не тільки для хвали пострашливим богам, та переможцям-героям, а й для вислову ніжного кохання, сього одвічного й довічного, живучого почуття людського серця. Хіба не знаходимо подібних пісень про любові—в старезній біблійній „Пісні пісень“? Адже всяк, хто не буде вдаватися в богословські мудрощі, у штучні пояснення, побачить у „Пісні пісень“ Соломонових—лише ліричні пісні, пісні про молодощі та звичайні любові, кохані речі однієї людини до другої, милої серцю.

Твори, видані в книжці Відемана, можна власне назвати піснями, або, по теперішньому,—віршами. У всякім разі—се дуже цікаві зразки давньої поетичної творчости.

Більша частина перекладів Лесі Українки давніх єгипетських пісень (з німецького тексту Відемана) уявиться в „Літературно-Науковім Вістнику“; ми-ж подаємо лише 2 виразніші зразки. Єгипетські пісні—повні щирого, простодушного почуття. Вони мають і свої особливості—в окремих виразах, прирівняннях, то-що. В єгипетських піснях знаходимо, наприклад, такі порівняння: „Твої коси чорніші від ягід тернових“; „Твої зуби міцніші від зубья в серпочка“. „А рукою прислонені груди—немов два квітчасті віночки“ і т. ин. Можна лише сказати, що порівняння в єгипетських піснях лагідніші, ніж у „Пісні пісень“,—що порівнює шию, груди милої з чим небудь величезним. Єгипетські пісні ніжні й лагідні як тонкі пахощі нильської лілії.

Ось ті пісні:

I.

Ой далеко до краю другого,
До розкошів закохання мого!

Поміж нами річка протікає,
На мілізні крокодил чигає!..
Я пушчуся річкою тією,
Та й поплину низом течією;
Не боюся я лихої долі,
Мчу по хвилях, мов по суходолі.
Від кохання—виростає сила!
Маю чари,—бо навчила мила.

2.

Мій хороший! Серце прагне
Господарити для тебе,
Догожати, доглядати,
Забуваючи про себе;
Щоб моя рука спочила на руці твоїй!
Як-би ж ти мені відмовив
Цілування, милування,—
Говорило-б серце по́тай,
Притлумляючи благання:
„Я самотне серед ночі,
„Зник величний мій!
„Я тепера наче мертве,
„Мов лежу в труні“!
Бо хіба-ж не ти здобудеш і життя мені?..
А як би ти привернувся
До мене близенько, —
„От, знайшлося любе щастя“!
Мовило-б сердєнько.

Велитень духа.

Звідусіль надходять сумні звістки: безжалісна смерть пройшла своєю чорною тінню й одібрала життя в багатьох людей, що відзначалися своєю працею, розумом, хистом, любовію... Не забула вона черкнути крилом і нас; а там за великим окіяном склепила очі Твеніві, що сміявся й над самою смертю. А ось нагло обірвала життя Елізі Ожешковій, що ще від 60 р.р. минулого століття голосно проповідувала думку про широке визвоління духу та чоловіколюбство.

Велику перемогу справила смерть, скосивши такого велетня, як Бьєрнсон, що все своє життя ішов сміливо вперед.

Славний лицарь, що вкупі з кращими синами своєї батьківщини одвоював кращу долю своїй країні, виборив їй незалежне існування, і тепер над північними берегами його холодної країни розвівається вільний стяг Норвегії. Смільний оборонець покривджених, він у вічі говорив своїм ворогам про їх неправду. Ніхто в

Норвегії не залучав собі такої широкої слави, як Бьєрнсон. Надзвичайно добрий промовник і широкоосвічений політичний діяч, він, яко ширий народолюбець, у тяжкі часи для свого краю—сам об'їздив усю свою країну, і з великим завзяттям будив серед народу охоту піддержувати загальне діло. Се дало можливість кожному норвежцеві бачити свого учителя в-вічі й слухати його чудові промови. Демократична Норвегія уміла любити найкращого свого провідника і вміла дякувати йому за його народолюбство. Його проїзд по Норвегії був в останні часи таким бучним, що його справедливо називали „некоронованим королем Норвегії“.

Славний письменник, що виступив з проповіддю нових ідеалів, зразу зібрав коло себе симпатії громадянства. Його ім'я, разом з іменами Ібсена і Гамсуна, стало прикрасою світової літератури.

В останній час, коли українці і в Росії почали прокидатися до життя, а в Галичині боротьба їх за свої права дійшла до найвищого ступня й привела навіть до кривавого вчинку, Бьєрнсон сміливо став на бік українців і голосно заявив,—що українці доведені були до такого вчинку тяжким насильством.

Такою голосною заявою про це перед широким світом Бьєрнсон зразу прихилив до себе симпатії українців. Українські встановища й громадські зібрання стали засилати йому подяку за його сильне заступництво і правдиве освітлення подій. З того часу Бьєрнсон залучив собі особливої слави на Україні.

Бьєрнсон боровся з недугою, але закони природи непереможні і він мусів їм скоритися. Бьєрнштєрне-Бьєрнсона не стало. Його тіло, що вміщало в собі великого, невимірущого духа, з належною честью було перевезене з Парижа до Норвегії і поховане в національному пантеоні. Увесь норвежський народ, свідомий своєї великої втрати, ховав свого велетня-патріота. По всіх церквах Норвегії служилися заупокойні одправи і пастори говорили промови. З кріпости залунали почесні вистріли, на королівському будинкові спущено корогву,—до сеї пори се робилося лише під час смерти особи королівського роду. В столичному соборі пастор казав: „Великий Бьєрнсон! Не раз ти за життя воював з церквою, не раз кликав усіх до боротьби з нею. Але наша церква заслужувала того, бо її служителі не додержували святости великих заповітів її Учителя. Твій світлий дух повставав проти темних вчинків і не мирився з неправдою. Цей праведний гнів походив з твого серця й від твоєї великої любови до Христа. Церква з гордістю признається до такого сина і передає тобі своє напутствє у вічність!“

Українське громадянство теж одгукнулося на

смерть Бьєрнсона, засилало своє співчуття норвежській інтелігенції і сім'ї величного небіжчика. З теплого півдня, від розлогих берегів Дніпра котилися хвилі співчуття до далекої Норвегії, в холодну північ, в сторону фьордів і поетичних озер, в батьківщину Ібсена і Бьєрнсона. Нехай ці посмертні рядки нагадають читачеві велику постать північного віщого проповідача і нехай пошана й любов зостануться в серці кожного українця до сього друга всіх людей і нашого особистого прихильника.

С. П—ій.

В чужих краях.

Револуційна змова в Японії.

В Японії, в городі Йогогамі, дозано про змову проти японського уряду. Кілька молодих анархістів, переодягнених робітниками, стали на роботу на фабриці, де робилася всяка зброя. Там вони нишком почали виробляти бомби. Начальник поліції одержав від когось листа про тих переодягнених робітників; с-першу поліцейській начальник не звернув на те уваги, але згодом виявилось, що ті робітники—члени великої революційної спілки, та що та спілка охоплює всю Японію і має кілька тисяч членів.

Жертва з Харькова.

◆ На фонд імені Б. Грінченка М. Лободовський, з Харькова, прислав до редакції 7 рублів, при таких словах: „Спочуваючись на велику утрату Україні на постаті письменства через смерть Б. Д. Грінченка, просимо прийняти до гурту і наші лепти на фонд для видання творів славетного, найцирішого трудовника на просвітному полі України: Михайло Лободовський—2 р.; Александр Тим. Пипенко—2 р., Тим. Алекс. Пипенко—3 р.

До відому:

При сьому 46-му ч. „Рідного Краю“ розсилається 4-те ч. „Молодої України“ за 1910 р.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка)**.

ОПОВІСТКИ.

АРТИШОКИ

оповідання **О. Пчілки**.

(полтавський анегдот з панського життя).

Відбиток з літературного збірника „Нова рада“.

Ціна 15 коп.

Видавництво «Життя й Мистецтво».

ВИЙШЛА НОВА КНИГА:

МИКОЛА ЄВШАН.

ПІД ПРАПОРОМ МИСТЕЦТВА

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ СТАТТІ.

(ЗМІСТ: Проблема творчости, Поезія безсиля; характеристики: Яцків, Карманський, Пачовський, Лепкий, Кримський, Кобилянська, Чернявський, Стефаник).

Ціна 60 коп.

Купувати можна в українських книгарнях і в ред „Укр. Хата“.

1—3

Открыта подписка на 1910 годъ

на сел.-хоз., иллюстрированный, двухнедельный журналъ

„ХЛИБОРОБЪ“.

4-й ГОДЪ ИЗДАНИЯ.

Издается Харьковскимъ Общ. сельск. хозяйства.

Журналъ распространяеть сельско-хозяйствен. знанія среди крестьянъ и частныхъ владѣльцевъ украинской полосы черноземной Россіи; печатается понятнымъ изложеніемъ статей на русскомъ и украинскомъ языкахъ; помѣщаетъ спец. статьи о полевомъ хозяйствѣ, луководствѣ, травосѣяніи, садоводствѣ, огородничествѣ, животноводствѣ и пчеловодствѣ.

Отвѣты на вопросы подписчикамъ журнала.

Справочный листокъ при каждомъ № „ХЛИБОРОБА“, содержитъ цѣны на хлѣба въ Россіи и заграницей, и статьи объ улучшеніи сбыта хлѣбовъ.

Календарь „Хлибороба“ содержитъ, кромѣ свѣдѣній, имѣющихся въ обыкновенныхъ календаряхъ, еще сельско-хозяйственный и литературный отдѣлы.

Ежедневные подписчики получаютъ:

24 книги журнала, не менѣе 48 страницъ каждая.

8 пакетовъ сѣмянъ новыхъ сел.-хоз. растений.

3 книги по выбору подписчиковъ, изъ списка печатаемаго въ концѣ года.

1 карманный с.-х. календарь „ХЛИБОРОБЪ“ на 1910 г.

№ справочнаго листка по хлѣбной торговлѣ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

1 г.—1 р. 50 к., 1/2 года—75 к., 3 мѣс.—50 к., отдѣл. № 10 к.

№ для ознакомленія бесплатно.

Адресъ Редакціи: г. Харьковъ, Московская, 10. Тел. 716.

Редакторъ-агрономъ **С. М. Нузнецовъ**.

Г. ХОТКЕВИЧ

Підручник гри на бандурі

(з малюнками).

ЧАСТИНА I.

Ціна в Галичині 2 кор., в Росії 1 р. 25 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ

(ШЕСТОЙ ГОДЪ ИЗДАНИЯ)

на ежемѣсячный иллюстрированный журналъ для дѣтей

„СЕМЬЯ И ШКОЛА“

Журналъ предназначенъ преимущественно для дѣтей среднего возраста (10—12 лѣтъ), которымъ еще мало доступны существующіе у насъ журналы болѣе старшаго возраста. При этомъ „СЕМЬЯ И ШКОЛА“ ставитъ своей задачей одинаково примѣняться какъ къ интересамъ дѣтей, учащихъ въ младшихъ классахъ среднихъ учебныхъ заведеній, такъ и къ пониманію учениковъ начальной народной школы.

„Семья и Школа“ состоитъ изъ 12 ежемѣсячныхъ книжекъ журнала и 6 отдѣльныхъ книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“.

Не привлекая своихъ подписчиковъ никакими преміями, ни такъ называемыми бесплатными приложениями, редація „Семьи и Школы“ обращаетъ исключительное вниманіе на внутреннее достоинство самого журнала.

Подписная цѣна 12 книжекъ „Семьи и Школы“ и за 6 книжекъ „Библиотеки Семьи и Школы“: съ доставкой и пересылкой 3 руб. въ годъ. Безъ доставки къ Москвѣ 2 руб. 50 коп. За-границу 5 рублей.

Подписка на полгода 1 руб. 50 коп. (принимается исключительно въ редакціи).

Подписка безъ доставки принимается въ Москвѣ: въ редакціи, въ конторѣ Н. Печковской и въ книжныхъ магазинахъ „Трудъ“ и Н. Карбасникова.

Пробный номеръ журнала высылается изъ редакціи за три семикопеечныя марки.

Гг. учителямъ, желающимъ ознакомиться съ журналомъ, пробный номеръ высылается бесплатно.

Иногородніе подписчики могутъ обращаться прямо въ редакцію журнала „Семья и Школа“: Москва, Гончарная ул., домъ № 17.

Редакторъ-издатель **ВЛ. ЛЬВОВЪ**.

НОВІ КНИЖКИ:

Б-А-Й-К-И(по Крилову), **МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО**.

Видання третє, доповнене.

Ціна 30 коп.

ГОРЕ

ОПОВІДАННЯ

Л. Яховської.

Ціна 15 коп.

Продається в „Київській Книгарні“ (Безаківська, 8) і в іншихъ книгарняхъ.

Приймається передплата на 1910 рік

на популярний літературно-науковий ілюстрований український місячник

Українська Хата.

Рік видання 2-й.

Напрямок журналу: національно-поступово-демократичний.

В 1910 р. „Українська Хата“ освітлюватиме можливо повно українське життя з погляду національно-культурних потреб України і міститиме: *белетристику*: поезію, оповідання, повісти, малюнки, нариси і т. н., статті *наукові*; статті *публіцистичні*, в яких обговорюватимуться всі пекучі справи українського життя, науки, літератури й мистецтва; статті *літературно-критичні*, з характеристикою творів і діяльності наших письменників, особливо сучасних; *огляди* преси української, російської, польської і инш. в звязку з українським рухом; *огляди* українського громадсько-культурного життя; *огляди* найцікавіших подій по-закордонного життя.

В 1910 р. „Українська Хата“ даватиме переклади творів з чужих мов і характеристики чужих письменств; даватиме репродукції творів українських художників, малюнки, віпсетки, портрети письменників і діячів українських.

На підставі особливої згоди О. Олесь в 1910 р. всі нові свої твори міститиме тільки в „Українській Хаті“.

Передплата на 1910 рік на „Українську Хату“ 4 карб. (за кордон 10 корон), півроку 2 карб., окрема книжка 35 к. (з пересилкою 40 коп.), можно виплачувати частками по 2 карб.

Передплата приймається в головній конторі і редакції журналу: Київ, Бульварно-Кудрявська, 16. Або в „Українській Книгарні“, — Безаківська, 8; в книгарні „Літературно-Наукового Вістника“, Вел.-Володимирська, 28.

Вийшла з друку і поступила на продаж нова книжка:

ПРОХОР ВОРОНІН.**ОПОВІДАННЯ-ЕСКИЗИ.**

(ЗБІРКА ДРУГА).

1) Щасливий день Флора. 2) Місце тут наше!.. 3) На шляху. 4) Вона у нього!..

Ц. 15 коп.

Продаються по українських книгарняхъ у Києві, Полтаві, Харькові, Кам'янці, Винниці (Швахман).

Склади виданнів: Київ, Безаківська 8, „Укр. книгарня“ і книгарня Л.-Н. Вістника, Володимирська, 28.

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 48. (Вийшло 31-го Липня 1910 р.).

(До рочнику 1909-го).

Підписна приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Благовіщенській ул., № 101.

Передплата від 1-го Січня до кінця 1909 р. 4 карб., з пересилкою. Окрім числа по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 15 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колючки петита 15 коп. Спереду тексту 20 коп., за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописі треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Благовіщенська улица, № 101.

Рукописи мають бути написані правописею „Рідного Краю“.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописі.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не звертаються зовсім.

Зміст: До відома передплатникам про початок нового рочнику „Рідного Краю“, 19^{10/11} р., з 1-го сентября 1910 р. Славянський з'їзд. Наші „друзі“. Бійка в Галичині за москвофільство. Вісті. Польське свято. На Україні. Конкурсів зразки для пам'ятника Шевченкові. Збірник на спомин М. Дмитрієва. До полтавського земства. Вірш—*М. Бандуриста*. Хатне лихо—*Г. Барвінок*. Вірші—*Гр. Чупринки* і *Ф. Петруненка*. На Кубані (нарис)—*П. Христока*. Вірш—*В. Тарноградською*. Теревені—*Козь*. Українське слово й мистецтво. Спілки й господарство. В чужих краях. Оповістки.

Малюнки: Дніпровський поріг „Ненаситець“ і Краєвід на Дніпрі.

ДО ВІДОМУ.

З сим 48-м числом кінчаються наші обов'язки відносно наших передплатників на 1909-й рік: їм дано, так як було увесь час публіковано, 48 чисел „Р. Краю“ (лічучи по 4 числа на місяць). Додаток до 1909 року, „Молоду Україну“, було вислано, всі 12 зшитків, ще раніш. Отже сим передплатникам ми більше нічого не винні.

„Рідний Край“ далі—буде виходити, лише в инший строк, ніж давніше: буде виходити рочник за 19^{10/11}, почавши з 1-го жовтня (сентября) 1910 року і по 1-го жовтня 1911 р. Виходитиме часопись тричі на місяць, 1-го, 10-го й 20-го дня кожного місяця,—отже всіх чисел за рік вийде 36.

При „Рідн. Краю“ так само виходитиме „Молода Україна“, яко додаток. Ціна буде за „Рідн. Край“ (без

„Мол. Укр.“) 3 р. на рік і з „Мол. Україною“—4 рублі на рік. На півроку 1 р. 50 к. і 2 р. Обширом своїм числа обох часописей будуть такі самі, як давніше, лише „Рідн. Кр.“ виходитиме в иншій форматі (на зразок книжки).

Напрямок „Рідн. Краю“ буде той самий. Ми знаємо, що наше націоналістичне завдання й неприязне становище супроти жидів багато нам пошкодили матеріально, накликавши на нас обвинувачення в шовінізмі (національній затятості) й антисемітизмі (протижидівстві). Дарма! Ми нічого не будемо змінити в своєму напрямку і, так само як і давніше, будемо ставити своїм найпершим завданням ширити між українцями українську національну самосвідомість (бо з сього боку Україні загрожує найбільша небезпечність); так само будемо вказувати всяку шкоду й зло, що вже єсть або

насувається на нашу людність з того чи іншого боку. Ні ради лицемірної, або недомисленної „великодушности“, ні „ради страху іудейська“, замовчувати зло не буде-мо,—хоч би то й шкодило становищу нашої часописи на „видавничому ринкові“.

Ми певні в тім, що—чи швидко, чи не швидко—але перемога буде на нашому боці.

Уповаємо, що вже й тепер матимем більше прихильників, ніж рік-два назад.

Олена Пчілка.

Р. С. Два числа, належні до рочнику 1908-го,—друкуються.

Славянський з'їзд.

В болгарській Софії одбувся славянський з'їзд—так званий новославянський,—на зразок того, що два роки тому одбувався в чеській Празі. Скликано цей з'їзд заходами руських людей того напрямку, що все спасіння для інших славянських народів бачать в „слиянні славянскихъ ручьевъ въ русскомъ морѣ“.

Заступники трьох славянських народів, українців, поляків й білорусів,—на з'їзд в Софію не поїхали; так само не було на з'їзді передової, поступової часті усіх інших славянських народів, а поступова Болгарія—численна спілка вчителів, шкільна молодь, письменники—одноголосно висловила протест проти софійських гостей, проти *такого* славянського з'їзду. Розпочинаючи засідання з'їзду, чех Крамарж згадував про братерство, рівність і волю—великі гасла, що ними керується дійсний поступ людности; але слова ці, проголошені перед лицем панів Бобринських, Філевичів, Вергунів і інших, що керуються в своїй діяльності зовсім іншими гаслами, здавалися чимсь фальшивим, річчю не природною для більшості учасників з'їзда. І на дальших засіданнях це й об'явилося: коли професор Погодин висловив жаль з powodu відсутности на з'їзді поляків та українців, то така заява викликала негоду з руки провідарів з'їзду; так граф Бобринський почав доказувати, що поляки—давні зрадники славянській ідеї і як що їх нема на з'їзді, то це річ природна; що до

українців, то провідарі з'їзду, такі як граф Бобринський, навіть і племена такого не признають,—про це в їх єсть раз на завжди одно слово: „ніякого українського народу нема, а єсть єдиний руський народ“ і т. д.

На з'їзді складено й ухвалено скільки резолюцій. З боку культурних справ ухвалено таке: дати змогу славянським університетам мінятися на якийсь час професорами; обов'язати славянські академії й наукові товариства завести між собою близькі зносини й обмінюватися між собою науковими книжками; завести по семінаріях Австро-Угорщини навчання славянської грамоти „кирилиці“; багацько й иншого ще було постановлено. З економічного боку ухвалено: скликати інколи наради славянських торгових і промислових спілок і влаштовувати промислові та мистецькі вистави в славянських країнах; поставити славянську торговлю так, щоб забезпечити славянські племена од економічного завоювання іншими народами. Постановлено ще заложити як найшвидче особливий славянський Банк.

Резолюції такого змісту склалися вже й на давніших славянських з'їздах, але дійсного skutku з їх не було ніякого; знали це і складачі резолюцій софійського з'їзду, але все таки склали й бучно виголошували те, що вони ухвалили.

Що-ж дав цей з'їзд для славянського поєднання? Коли брати на увагу сьогочасне політичне становище, то для такого поєднання нема найменшої сподіванки. Становище всіх так званих недержавних народів—чи славянських, чи неславянських,—що складають російську державу, досить відомі всім; так само не сприяють славянській згоді відносини між поляками й українцями. Отже дуже справедливими здаються слова чеського професора Масарика, сказані з powodu останнього з'їзду: „не настав ще час для славянської згоди“.

Чи настане-ж коли той час, що славяне справді стануть у спілку, засновану на рівності й братерстві?..

Наші „друзі“.

(Професор Погодін, „кадет“).

Наші читачі мабуть пам'ятають, як ще недавно, торішньої весни, київські українці носилися з петербургським професором, славістом Погодіним,—друкуючи привітальні речі з поводу його приїзду до Києва, та виголошуючи йому привітальні промови в київським українським клубі, на бенкеті в честь його з товариством. Високо підносилося тоді його завітання в Київ, по дорозі в „славянські землі“, для ідеї поспільного пізнання й єднання.

Тільки один „Рідний Край“ подав свою думку, що ми українці так інтересні п. Погодінові, як торішній сніг, що повднання з такими „друзями-росіянами“ нічого нам не може дати, та що ми зовсім даремне розпростираємо свої обійма „меншого брата“, „хохлика“, перед такими гостями.

Пізніші об'яви життя були доводом, що наш голос, хоч і одинокий, був вірний. У своїх друкованих спогадах про переїзд через Київ, професор Погодін показав, що він слухав своїх поведатарів по Києву, та по „українству“, через п'яте-десяте, бо все переплутав, а до того, пізніш, подав ще й таку цікаву, (для тих, хто його вітав у Києві), відомість: що п. професор, ідучи з гуртом своїх учнів, в славянські краї, з першу зовсім не думав заїздити в Київ, (себ-то хотів був минути Україну); хотів податися з Петербургу просто в Польщу, через Варшаву. Але-ж варшавські приятелі написали п. професорові, що для подорожі в Варшаву *тоді*—була не придатна хвилинка, бо поляки під той час були якось особливо вороже настроєні проти росіян (під вражінням тодішніх нових прикростей для поляків). Одержавши такі відомості, пише п. Погодін, він зважив—тим часом поїхати в Київ, (себ-то дати змогу ворожому настроєві поляків трохи згаснути)...

Дуже се показлива річ для „нашого друга“! Він іде в славянські краї, в Польщу, Галичину, Болгарію, Сербію й далі—і зовсім не вважає потрібним заглянути на Україну, в такий її центр, як—Київ!.. Він заїхав до нас лише „з лихої біди“,—поки надійде придатніший час для гостювання—в Варшаві! Так про се й надрукував... (Без сорому казка!) А ми-ж то розпадалися!..

Кажемо про це для відома тих українців, що вітали в Києві „друзів-росіян“,—бо може не всім трапилося прочитати те „откровеніє“ п. Погодіна.

Дивні речі понаписував він і про свій побит в українців-галичан. Його зовсім не вразило, наприклад, таке виродкове з'явище в Галичині, як москвофіль-

ство,—отой гнилець посеред галицько-українського вулика. „Юноші“-москвофіли здалися панові Погодінові досить миленькими; він на чомусь-то побачив (і на тім заспокоївся), що ті „юноші“ зробили „скільки ступнів до зближення з молодими галицькими поступовими українцями“, гарячими, щирими патріотами. Невідомо що то за „ступні“ побачив п. професор з боку галицьких „юношей“-москвофілів? і дивно, що п. Погодіну, особливо після того, як він побував у Галичині, не прийшло на думку, що галицьким „юношам“-москвофілам слід зробити всього *один*, але рішучий ступінь,—се одкаснути зовсім від москвофільства й прилучитися до братів юнаків-українців, діячів свого національного відродження. Такого Погодін не каже.

Подорожні вражіння друга-професора прийшли нам на думку особливо тепер, як він знов їздив „у славянські землі“ і перше всього на славянський з'їзд в Софії. Його присутність там була дуже дивна,—посеред Вергунів та Крамаржів, що не тільки не бачать кривди, завданої українцям, а ще українців, буковинських та галицьких, обвинувачують в тім, що вони чинять утиски—місцевим москвофілам! І між таке товариство подався на софійський з'їзд наш друг-професор!..

На з'їзді він, яко „друг“, спромігся лише на одно: висловив свій жаль з поводу того, що на ~~славянському~~ з'їзді не було ні поляків, ні українців. А чого-б їм було бути—в тім гурті, який зібрався? Краще був-би друг-професор сказав, *через-що* не можна було приїхати тім, кого він спом'янув. Але сього п. професор вже либонь уважав „не тактичнимъ“ ворухити.. От—самий лише „жаль“ се як раз щось таке *середнє*, що може справити все-ж таки і приемність відсутнім і не зачепити присутніх... Він почув відповідь графа Бобринського, що—треба радіти, коли на з'їзді нема „изм'нниковъ славянства“ і що слід подякувати Крамаржеві, бо він зганив буковинських українців у парламенті за їх ворогування з москвофілами. На се п. Погодін *нічого* не сказав... А може воно як-раз до-речі було-б сказати на славянському з'їзді—що таке ~~українська~~ Галичина та Буковина і яка рада може бути там наростові-москвофільству. Про все це наш „друг“ промовчав, не наче-б давши таким чином „знак согласія“ на слова Бобринських і Крамаржів. Краще було вже й зовсім не згадувати „відсутніх“, ніж потім мовчки віддати їм на ганьбу, яко „изм'нниковъ“.

Такого-то „друга“ мають щирі та ввічливі українці!.. Нехай-же „кланяються й благодарять“!..

Після софійського з'їзду, та як-раз після страшної трагедії, тієї кривавої кривди, заподіяної українцям у львівському університеті, наш „друг“ Погодін поїхав

на урочисту гостину—до поляків, у Краків, на їх грунвальдське святкування... Саме час!.. Та ще-ж бо не тільки поїхав, а й промову казав і навіть—польською мовою. Се—ввічливо й пристойно, але... промовляючи прилюдно в Києві, професор-славист, не здобувся ні на одно слово—українське.

До того „ступня“, щоб заговорити в Кракові по польські—інші росіяне, кадети, не дійшли. Родічев і Стахович хоч теж уклонилися в Кракові королеві Ягелові й хоч теж виступали з промовами на тому польському святі, але таки на польські промови не здобулися, і поляки почули від них на своєму святі таки—московське слово. Але все-ж поляки гучно вітали друзів-росіян.

Ще-б пак не вітати,—коли гості були надто гречні, коли Родічев казав: „гдѣ поляки, там свобода!“—Ну, як же тут не плескати в долоні?..

Потім п. Стахович поїхав у Галичину,—до москвофілів...

Шкода, що й пан Родічев не поїхався з п. Стаховичем по Галичині, для зрозуміння тієї „свободи“—там, де поляки панують!

І справді росіяне-кадети показали себе „друзями“ поляків. Хіба-ж кадетська часопись „Рѣчь“, обмірковуючи останні події в львівському університеті, не обізвалася—за поляків?

Отакі—„наші“ друзі! Чи маємо-ж усе кланятися й благодарити?..

В Галичині.

Бійки з москвофілами.

В Галичині починаються бійки через москвофілство. Недавно, на минулому тижні, в селі Коропужі селяне-українці зібралися, щоб одправити панахиду по студентові Адамові Коцькові, вбитому в гурті студентів-українців, у львівському університеті. Умисне на той день призначили й москвофіли (або як їх зовуть у Галичині—„кацапі“) своє свято в тім же селі: відкриття „пожарной дружини“. Коли скінчилася панахида, прийшли москволюбці на цвинтарь, з музикою, й почали співать якоїсь-то своєї пісні. Українці заспівали „Ще не вмерла Україна“. Тоді москволюбці почали битися. Українці дали трохи „здачі“, але до великої бійки ще не дійшло.—Пішли москвофіли одкривать своє товариство в народну хату імени Качковського (був давніш в Галичині такий москвофіл). Скільки українців пішли тоді до їх, подивитися, що вони будуть робить. Там сиділи за випивкою й закускою... Москвофіли українців почали

виганять, одного дуже поважного селянина вдарили по виду, потім усіх виперли з хати. Народ почав через те збиратися біля хати, розгніваний всіма вчинками москвофілів, їх дратуванням і бійкою. Тоді москвофіли рушили до-дому, посідавши на вози. Люди тюкали, свистали їм у слід. Бажаючи проїхати до залізниці на-простець, москвофіли натрапили на лиху дорогу, де був рів, і почали перекидатися з возами. Люди глужували, сміялися. На одповідь, один священник-москвофіл, о. Раствоєцький, сидячи ще на возі, почав лаятися і стріляти в народ. Тоді народ кинувся бити всіх „поїзжан“, а найбільше о. Раствоєцького. Счинилася бійка велика.—Вночі скількох селян арештовано.

Разом з москвофілами їхав російський думський діяч, з партії „кадетів“, п. Стахович. Вертаючися з славянського з'їзду в Софії, та з польського свята в Кракові, п. Стахович хотів придивитися до життя галицького; пробуваючи у Львові, він водився найбільше з москвофілами і ото поїхав з ними навіть на їх свято в с. Коропуж, (на однім повозі з о. Раствоєцьким), хоч повинен же був знати, що москвофіли їдуть дражнитися з українцями. Отже й наскочив на бійку. Хто каже, що п. Стаховичу нічого не сталося, а інші кажуть, що „почастували“ й його,—бо сидів поруч з о. Раствоєцьким. Хоч мало, а все таки „пам'яткового“ дістав!

Перед тим москвофіли вчинили велику бійку в иншому галицькому селі, Мамаївцях.

ВІСТІ.

◆ **Закон про розводіння.** В Синоді розглядано новий закон про розвод (шлюбну розлуку). Синод признав тільки одну причину для розводу: шлюбну зраду которось дружини другої.

◆ **„Потішне військо“.** Ще й давніше школярів вчено по-де-куди,—ніби для гімнастики,—військової муштри, а тепер проміж ними думають заводити справжнє „потішне войско“. У багатьох школах, городських і сільських, школярів учать марширувати, дають їм дерев'яні рушниці й навчають ними викидати по військовому; такому „потішному войску“ роблять „смотри“, вітають малих „вояків“ і всякими способами заохочують хлопчат.

◆ **Самозгубства.** Приїхавши на водоспад Іматру (в Фінляндії), граф Потоцький і його мила, панна Корецька, умовились разом заподіяти собі смерть: граф застрелився, а панночку заколов біля водоспаду. Сталося це з тієї причини, що граф Потоцький закохався в

панну Корецьку, але одружитися з нею не міг, бо був жонатий, а жінка розводитись не хотіла.

В тому-ж таки водоспаді загинув молодий Андрієвський, з Полтави, що приїхав у Фінляндію jako екскурсант-учитель. Довело його до самогуби те, що „після центра культури треба було вертатись у глухий куток“. В Петербурзі застрелився граф Толстой, заслужений урядовець, 73 літ. В Ставрополі застрелився те-ж одставний 67-літній священик, Михайло Громов. Обоє вказали ту причину самогуби, що були „незадоволені життям“.

Всі ці самогубства трапилися на протязі останнього тижня.

◆ **Народня темнота.** З powodu халери знов виявляється страшна темнота народня скрізь у Росії. Багато селян, та й городян, вірять в те, що лікарі не ратують, а ще „розпускають“ халеру і троять хворих. Через ту темну, безглузду думку повстає ворожнеча супроти лікарів, а часом бувають цілі бунти: наприклад у могольовській губернії, в селі Ручаївці, прочувши, що до халерних приїхав хвершал, селяне зібрали сход і пішли до волости, де стояв хвершал. Жінки повибивали вікна, порозбивали, понищили всі ліки, нахвалялися вбити хвершала й примусили його забратися геть із села. Таке саме було в багатьох інших місцях.

◆ **Оназія.** У г. Смоленську собаки напали на губернатора, як він їхав вулицею верхи, стягли з коня й дуже порвали; насилу оборонили двірники та десятичники.

Польське свято.

Австрійські поляки святкували в Кракові п'ятьсотлітні роковини поважної історичної події, коли польське військо, під корогвою польського короля Ягайла, побито німецьке військо під містом Грюнвальденом.

Поляки надають тому бойовищу великої ваги, гадаючи, що перемога над німцями в тому бою—спинила німецьку хвилю, не дала німцям змоги в той час підгорнути під свою владу Польщу й інші сусідні краї, що стали частками польського королівства (Литву, Україну, Білу-Русь). В польському війську під час Грюнвальдського бою, були й литовці, та три полки українські (з Волині й Поділля).

Поляки святкували Грюнвальдську перемогу дуже урочисто. Було сила народу, всюди в костелах служено набожні одправи, говорено промови, одкрито пам'ятник королеві Ягайлові; того пам'ятника спорудив своїм коштом польський композитор Падеревський.

Поляки закликали на свято й сусідів. Були-ж на

тому святі гості й з Росії, між іншими—відомі думські діячі—„кадети“, Родічев і Стахович.

Литовці-ж прислали полякам таку заяву: що вони дякують полякам за їх запросини на свято й бажають щастя польському народові, але вважають, що їм, литовцям, нема чого бути на тому світі польської перемоги, бо хоч Литва й увійшла потім у державну спільку з Польщею, але собі, своєму народові, з того пільги не придбала:—литовці стали тільки *підданцями* поляків; під польською владою литовська національність тільки поневірялась.

Те саме могли-б сказати про себе й українці.

Поляки держави російської теж святкували (в Варшаві) Грюнвальдську перемогу, але там свято обійшлося далеко тихше.

В пам'ять Грюнвальдської події поляки (в Австрії й в Росії), складають жертви, на користь полякам: щоб купувати землю польським людям і т. и.

Київський поміщик, граф Михайло Тишкевич подарував, теж на спомин Грюнвальдської перемоги, 20 тисяч рублів, з тим, щоб 10 тисяч пішло на польську шляхту, а 10 тисяч українським селянам.

НА УКРАЇНІ.

◆ **Чума.** Крім халери, що широко розпросторилося по всій Україні,—в Одесі з'явилася чума; за останні дні від неї вмерло коло 6-ти душ. Ся пошесть ще страшніша від халери і лікарі всіма способами дбають про те, щоб страшна пошесть не розпросторилося. Досліжено, що чумну заразу розносять—пацюки. Отже в Одесі й по інших приморських городах південної Росії людей сповіщено, щоб стереглися зарази, та щоб по змозі, знищували пацюків; за це навіть платять—по 10 к. від штуки.

◆ **Скільни п'ють у Полтавщині.** Полічено, що за один місяць (Іюнь) у Полтавщині випито самої горілки 130 тисяч відер,—на 1 мільон і 100 тисяч карбованців.—Ото як-би стільки грошей пішло на що путне!

◆ **Народня темнота.** В селі Біловодці харківської губернії, на вченого ботаніка фон-Етінгена й двох студенток—Мачоху й Доманицьку, що з науковою метою збирали рослини недалеко від Біловодки, напала юрба селян, подумавши, що то „лікарі розносять халерну отруту“. Селяне потрусили фон-Етінгена та його товаришок, забрали, щоб знищити, все, що вони мали при собі, і коли фон-Етінген почав був змагатися, щоб не забирали хоч фотографічних знімків, його хтось із се-

плян двічі вдарив кулаком по виду. Селян, винних в нападі, посажено на 2 місяці в тюрму.

◆ **Літання.** Літач Уточкин, що літав щасливо в Києві, потім літав у Різі і там йому не повелось: його машина зламалась і він упав. Але самому Уточкину нічого не сталося і останнім часом він літав знов, у Катеринославі, з великим успіхом; в повітрі держався з-півгодини й спустився гаразд. Дивитись на те літання в Катеринославі зібралося дуже багато людей,—тисяч сто.

Зразки для пам'ятника Т. Шевченкові.

Опріч тієї звістки, що була в нас про зразки для пам'ятника Шевченкові, подавані на конкурс, уважаємо не зайвим (мабуть, се буде комусь цікаво) сказати більше про ті виставляні зразки: хоч вони й не були ухвалені,—ні один,—а все-ж цікаво, в чому саме об'явилася думка тих метців, що гадали своєю працею прислужитися вшануванню Кобзаря. Що дала праця різбярів і інших метців, (бо були зразки й мальовані), на тему—„Т. Шевченко“, славетній Кобзарь України?.. Таки-ж працювали метці з усіх країв світа!..

Більшість із тих 60 ти праць, що ми побачили в київській Думі, були таки зовсім нікуди не здатні,—таке вбожество думки й заходу показували вони! Деякі з них уявляли з себе якусь таку потвору,—ніби постать Кобзареву,—з обличчям ледві обтесаним, що навіть дивно, як то авторі зважилися послати отаке на огляд, ще й на огляд знавців!..

Другі зразки були кращі, в різній мірі, але всі мали значну якусь хибу, більшу або меншу. Ось чималий зразок—якогось чудного замислу: у горі, на камені—сидить Шевченко; внизу, перед скелею, якийсь чоловік виймає з сітки (таки з рибальської сітки) либонь утоплену; вона лежить гориліць, з-закритими очима, неначе мертва; звисають назад довгі розпущені коси, ноги оповиті сіттю... Обличчя Шевченкове зовсім не подобне ні до одного його портрета, особливої виразности теж не має, а що саме уявляє собою мертва жіноча постать—не ясно... В цілому вражіння якесь „недоумінне“.

Ось інший Шевченко,—ще менш подібний до Шевченка; він держить на руках якусь панну, піддержує її з-під плечей, а вона лежить і держить в далеко простягнутій руці лаврову гілечку; довге убрання обвиває ноги панночці й закручується далеко вперед, наче по вітру. Се Україна. Вона горнеться до Шевченка, „щоб виразить ему свою признательность“ (так го-

вориться в поясненню, написанному по російськи й приложеному до зразка). Внизу маленька постать: кобзарь грає на кобзі; хлопчик біля його задивився на якогось незначного козака, що їде на коні. Ні Шевченка, ні України ніхто-б не пізнав.

Значну увагу звертав на себе один зразок, означений словами—„або здобути, або дома не бути“. Вигляд його такий: на високій скелі стоїть Шевченко, граючи на кобзі; внизу під скелею, як-раз по середині, жіноча постать, либонь—„Україна“; до неї з обох боків поривно йдуть, один по одному, виступаючи з-за скелі, озброєні вояки: з правого боку—вояки княжого часу, з лівого боку—вояки віку козацького. Одному й другому передовому воякові „Україна“ поклала на плече руку. В цілім гурті багато виразу, можна сказати—запалу, та й сам Кобзарь уявляє постать запальну, похвачену буйним поривом почуття. Але... се не Шевченко! Перше всього—в обличчі тієї постаті нема найменшого подobenства з очертаними лиця Шевченкового (якесь зовсім інше обличчя); а буйно розвіяне волосся ще зменшує схожість... Се хутній якийсь Оссіан, а не Тарас Шевченко. Сама-ж „Україна“, рівняючи її до верхньої постаті й до вояків, якась-то холоднувата, занадто спокійна. Мав цей досить показний зразок ще й ту хибу, що й загальний обрис усього пам'ятнику не гарний,—пам'ятник мав-би бути якийсь дуже вузький і стромкий. Ні... зразок хоч і вабив до себе присутністю безперечної талановитости авторової, але... хотілось-би чогось кращого й більш відповідного.

В пам'яті в нас зосталося ще два зразки: на одному—з-за рівної камінної плити, неначе з-за катедри, виглядає Шевченко, спершись на неї,—отже його видно тільки по груди; перед ним дві жіночі постаті,—одна (молодиця) сидить і лише дивиться на його, друга (дівчина) стоїть і подає Шевченкові вінок.

В цілому—дуже мила річ, гармонійна й зроблена з хистом; для якогось іншого вжитку, яко мистецька річ, здалась би добре, але для великого, всеукраїнського пам'ятника Кобзареві—зразок той не показний (вже досить сказати, що замість цілої постаті Кобзареві—тільки погруддя)...

Інший зразок робить міцне вражіння,—але не постаттю самого Кобзаря, а другою, хоч і єдиною, людиною, що додана до пам'ятника. Тут Кобзарь сидить на постаменті, на камені, а в тім камені вибито влігвинину, ніби нішу,—і в глибині її стоїть якась жіноча постать, притулившись до каменя та заслонившись рукою; обличчя її не видно, вона стоїть плечима до вас,—плачучи, чи похилившись в тузі,—але власне та туга-журба така безмірна, що вражає всякого. Постать Коб-

зареву зроблено досить добре, але все-ж таки не він звертає на себе увагу, лише тая постать з закритим обличчям...

Про інші пам'ятники говорити не будемо, бо в їх нема нічого видатного; хіба згадаємо ще про один зразок, що спиняє увагу—свою чудноватістю: Шевченко сидить (таки на камені) і однією рукою обіймає кінську голову; з лівого боку просто на вас дивиться голова волова; коли заглянете далі, праворуч і ліворуч, то побачите й цілою коня, що стоїть осідланий, а з другого боку побачите цілого вола, що тягне плужка; за плугом углядите й плугатаря. Все якось окроме...

Всі інші зразки—се ряд „статуеток“, більш-менш невдалих... Шевченко стоїть, Шевченко сидить; він сам грає на кобзі, або інший кобзарь коло його грає. Але ні-що не дає ні величного вражіння, ні показного вигляду.

Отже навіть в ряді кращих, попереду згаданих зразків, хоч і єсть де-що таке, що спиняє на собі увагу, дає якусь гарну окрому постать, але... се гарна подробиця, а не цілий пам'ятник.

Ні, краще пождімо, що скаже 2-ий конкурс!.. Панове судді добре зробили, що дали змогу поправити справу. Може як раз до 1-го лютого 1911 року надійде щось відповідніше. Треба сподіватись!   Е. І.

Збірник на спомин Миколи Дмитрієва.

Ще один рік минув після смерти дорогого Миколи Дмитрієва! Краєтьса серце при спогаді про велику втрату...

Зажурені смертю незабутнього товариша, письменники українські хочуть ушанувати його пам'ять літературним збірником, присвяченим його імені. Близький полтавський приятель Миколи Д—ва, славно-звістний письменник український, Панас Мирний, найближчий співробітник його по видаванню „Рідного Краю“ в Полтаві, стає близько до сього діла. Він рідко виступає привідцею таких справ, але не раз довів на ділі, що коли він за яке діло береться, то робить його пильно й доводить його сумлінно до кінця.

Яка буде доля того збірника, не можна вгадати: може бути, що він лежатиме по крамницях, як лежать інші хоч-би й дуже хороші збірники українські (Збірник на вшанування Котляревського, Збірник на вшанування Куліша („Дубове листя“) й Мих. Старицького („Нова Рада“); лежать ті збірники через те, що їх уважають „дорогими“ (з р. 50 к., 1, 50 к. і 1, 50 к.); але-ж

„дешевеньким“—таке видання й не може бути: бо не було-б особливою шанною для дорогого імени, коли-б на честь йому видати щось дрібне, невеличке; тим часом, коли збірник більший, та ще з портретом або-що, то він і-не може коштувати якісь копійки,—навіть в тім разі, коли, як звичайно буває, автори дадуть свої твори до збірника дармо; самий друкарський розход—великий. Але що там буде далі, се річ инша,—може якось поведеться й краще,—а тим часом з певністю можна сподіватись, що українські письменники охоче обізвуться до запросин редакції збірника.

Адресу для присилання творів Панас Мирний вказує таку: Полтава, 3-тя Кобіщанська улица, А. Рудченкові.

До полтавського земства.

В 37 числі „Рідн. Краю“ за 1909 р. п. Л. П. здіймав річ про те, що слід би будувати станції, по нових намічених полтавських залізницях,—в українському стилі. Чи се був глас „вапюшого в пустині“, чи хоч хто-небудь звернув увагу на ту мову, ми не знаємо. Але от знов, у Раді, п. Е. С. призволяє українських метців до того, щоб вони взяли участь в будованню того пам'ятника в Полтаві, що має зазначити місце, де торік Царь, будши в Полтаві, розмовляв з селянами; на думку Е. С., наші будівничі, та інші артисти, могли-б надати тому пам'ятникові український стиль.

Могло-б бути, що се й удалось би нашим артистам, бо вже-ж маємо гарні наслідки їх старання в Полтаві, коло „Земського Будинку“. Хоч думаємо, що стиль того пам'ятника, про котрий говориться, у всякім разі не буде оригінальним, бо звичайні ознаки всіх офіціальних будовищ—нададуть і полтавському пам'ятникові звичайний вигляд. Але припустимо, що все-ж таки українські прикмети переважили-б—і пам'ятник мав-би вигляд будови української; все таки се буде *одна* нова будова в українському стилі і великого значіння її утворення не матиме.

А ось, на нашу думку, є таке будівниче завдання, що коли-б його було сповнено, то всю справу, по скінченню її, можна було-б дійсно назвати великим ділом, великою заслугою,—і з руки наших метців, і з руки полтавського земства. Ми говоримо про нові школи, що будуються й мають будуватися в Полтавщині.

Як звісно, полтавське земство пильно взялося до того, щоб здійснити план загального шкільного вчіння по цілій країні. Отже в наслідок того—скрізь по пол-

тавщині будується дуже багато шкіл, городських і сільських.

Хто-ж і як їх буде? в якому „стилю“? Звичайно, буває, що кожде повітове (та й губерське) земство віддає будову шкіл з „торгів“. На тих торгах будову беруть на себе з-дебільшого жиди, бо в їх більше грошей і більше спритности. Звісно жид-підрядчик рідко коли будує школу сам,—він зостається лише найстаршим господарем діла, (се-б то забере собі найбільші гроші за будову),—до будування-ж він знаходить інших майстрів, наприклад артіль загожих руських теслів, або й місцевих майстрів, таки наших, городських, чи сільських. Ні про які „стилі“ найстарший підрядчик-жид при тім не думає, він дбає лише про те, щоб будова обійшлася йому як найдешевше. Вже від себе майстрі можуть надати будові щось своє: коли се бувають майстрі з московщини, то можуть „пустити“ якусь свою вирізочку на ганку, або поставити на цокрівлі „коника“ або щось подібне, але й то рідко. З-дебільшого будинки шкільні бувають якісь без-виді, однамітні, нічого своєвидого й гарного в собі не мають. Короб, прорізаний вікнами, і більше нічого.

Чи не могло б бути инак? чи не могли б полтавські шкільні будинки мати в собі щось українське?

Нам здається, що се було-б можливо—при будуванню і меншої й більшої школи. Таки-ж ті зародки свого стилю,—і будівничого, і оздобного,—в нас єсть. Не далеко ходячи, бачиш часом заможненькі міщанські будиночки,—десь на передмістях повітових городів, або й в містечках, чи в селах,—такі гарнесенькі, з подвійними віконцями, з симпатичними ганочками коло причілку, з мальованими одвірками, та віконцями. Що-ж би було, як би на той зразочок став будувати хтось більше тямущий, як-би коло земського шкільного будинку заходився справжній мистець, артиста?—Та само наше прекрасне, уславлене мережання дало-б йому, в його завданню, таку велику поміч! Яку прехорошу різьбу можна вивести по наших узорах, яке малювання!—і все те можна зробити зовсім не великим коштом.

Отже вдаємося до полтавського земства, а найперше всього до полтавської губерньської Земської Управи і просимо звернути увагу на сю річ. Нехай ті прихильні до сеї справи люди, що єсть в Управі, візьмуть те діло під свій нагляд. А се буде дуже багато значити,—бо на чім головний земський уряд застановиться, „на тім і пригороди стануть“.

Яка-ж то значна, велика річ була-б, то про те й говорити нічого,—коли-б власне школи були збудовані в українському стилі: се не те, що *одим* пам'ятник,

десь під губерньським городом,—що там не всяке й буває, не всяке й бачитиме той пам'ятник; а се-ж воно, тая школа народня, буде завжди перед очима у всіх місцевих людсь,—чи городян, чи селян,—і мило було-б людім дивитися на щось гарне, ще й своє!

Школ, кажемо, будується тепер по Полтавщині дуже багато, і великих, і малих, (хутірських навіть). Отже чи не могла-б полтавська Губерньська земська управа виробити скілька планів, для більших і для менших шкіл, з нутряним розпорядком хат і з окольными оздобами? та при тім чи не могла-б Управа—хоч не примушувати, то принаймні радити, кому слід,—будувати нові школи по тих зразках від Управи?

Коли ми з оцими словами вдаємося до *полтавської* губерньської Управи, то власне через те, що вона перше всіх і більше всіх дбала про своє українське мистецтво,—що-б його підіймати з занепаду, щоб його ширити й розвивати. Нам не треба говорити тут про це—ширше, бо ми не раз зазначали в „Рідному Краю“ ту велику заслугу полтавського Губерньського Земства, говорили ще й тоді, як про ту заслугу мало хто знав.

Коли-б ми не мали віри в те, що власне полтавська земська Управа, а найпаче п. голова її, та ті люди, що стоять в Управі біля будівничої справи, звернуть увагу на наші слова, то не стоїло-б і говорити, як то кажуть,—даремне мову псувати“. Але-ж ми маємо добру надію! Надія наша зміцняється ще й тим, що хоч будова шкіл—значне й велике діло, та полтавська Губ. Земська Управа не йде в бажаному напрямку якось вагаючись,—вона робить діло з певністю і навіть, по скільки може, веде боротьбу—в тім напрямку, про що йде річ.

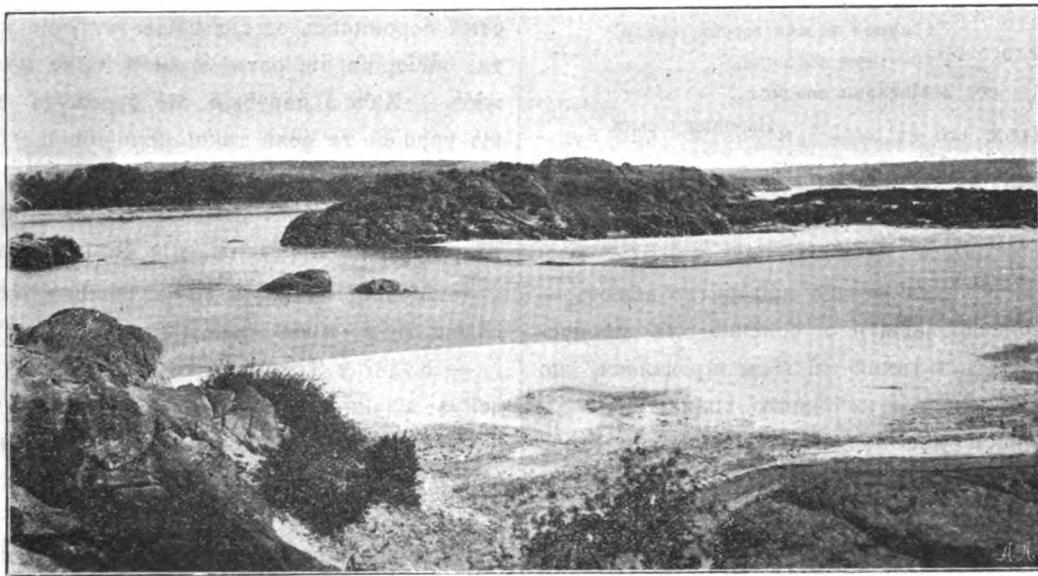
Та й це слід пригадати, що торік, показуючи Полтавський Земський будинок Цареві, голова Полтавського Земства, п. Лизогуб, щиро й з достойністю сказав про любов полтавського земства до свого рідного і показав се на величному прикладі,—на Земському будинкові та на чудовій виставці українських виробів з полтавських земських майстерень та шкіл. То були не слова на „общеруську“ тему, а зовсім свідомі слова великої поваги до рідного краю.

Отже через те все, ми „чолом, низеньким уклоном“ кланяємося Полтавській Губерньській Земській Управі, а з-особна тим вельмишановним добродіям, що орудують будівничою земською справою, і просимо їх, уклінно просимо, звернути увагу на се слівце „Рідного Краю“, в тій справі; до котрої й панове добродії показали таку повагу.

О. П.

Дніпровський поріг „Ненаситець“.

Краєвид на Дніпрі.

На поміч!

Давно я на поміч гукаю,
 Давно вже до вас я іду,
 По темних лісах я блукаю,
 Дороги до вас не найду.

Ви руку міні простягніте,
 Не дайте загинуть міні,
 Бо щастя цурається мене,
 Те щастя, що єсть на землі.

Без вас я дороги не знаю,
 Лихую годину терплю,
 Життя я своє проклинаю,
 Та сльози за вами я лью.

Я рідних братів дожидаю
 Під чорною хмарию днів,
 Все руки до вас простягаю,
 Блукаю між темних лісів.

Між вами я буду щасливий,
 Неначе у рідній сім'ї,

Оратиму з вами на ниві,
І зерна посію свої.

Нам щастя тоді усміхнеться,
На віки я вас обійму,
Притисну до щирого серця,
Братами я вас назову.

Без вас-же і серце не дише,
За думкою думка пливе,
Як мати дитину колише,
Так думка колише мене.

Подайте-ж ви руку до мене,
Не дайге загинуть міні,
Бо щастя цурається мене,
Те щастя, що єсть на землі...

Робітник Мусій Бандурист.

Хатне лихо.

Та журба ж моя журба, лихая!
Ти ж мене зсушила,
З білих ніг звалила...

Народня пісня.

Біда, кажуть, не по дереву ходить, а по людях..
Яке горенько чинить нам ота монополія! „Хоч з мосту та в воду“!..

Кажуть, і попечителі є, що про світло дбають,— щоб в наше віконечко засвітило сонечко, та пропустило нам світла! А тут такий мистець проявився, що й сам його „пропустив“, в монополію ходивши.

Вчора прийшов мій чоловік і „пропустив“ того світла: двоє вікон розбив!

Прийшли аж у-трьох; всі так-іж як і він—п'яні...

- Давай Істи! — кричить мій пустовіт...
- Що ж я тобі дам?!
- Давай, кажу! миттю!.. Зараз топи!
- Я ж уже витопила.—
- Топи знов і вари!—
- Що ж я тобі варитиму? Є тільки п'ять в'юнів.

Він зараз за макітру, вивернув тісто... кухоль—храп об землю, разбив, тільки черепки посинались... А ті два бовдури, вирячивши очі, стоять...

- Давай Істи!—
- Та кажу ж тобі, нема нічого.

Став лазити по полицях. І знайшов осьмушку олії; зараз за миску, вилив, сіли і в трьох іззіли, вмочаючи хліб.—Ну, подумай,—кажу,—як мені з таким

бушовалом жити, як ти!.. і йти у далеку сторону, у пустиню, аж на Сібір! „Там добре, кажуть, де нас нема, а прийдеш, то зараз і погіршає“. Тут таке виробляеш, не с'ромишся людей, а там... Бери хлопця, а дівчини я не дам, хоч і вбий мене!.. Тут же все позводив, землю й добру одежину, на горілку, і дітям нічого не зоставив... Дивися: небожата твої й брати—живуть, як маки цвітуть, і жінки їх у повазі. А ми! У їх сини,—один столяр, другий кравець, дітей грамоти понавчали. І батькові старому любо на їх позирнути. До Божого дому увійдуть, на крилосах співають, мов янголи з неба. В беседу слово вставить которий, все до речі. Самі чепурні, зодягнені, до людей привітні, прикидливі. А наші?... Сумні... Сидять, надувшись мов сичі, і ні до кого й не озвуться словом. Мов язички поприсихали, мов грішники які... Мов рослина без сонця ростуть, без Бога, без людей... Ні краси в їх, ні розуму...

Оце все через їх неподобного батька! Чим вони винні перед тобою? За що ти їх розорів-обідив? І нивка-ж моя пішла в ту гушу!..

Хочуть,—кажуть люде,—щоб людність по селах сама боронилась од сієї пошести; горільчаної... З кого-ж тих виборців вибрати, коли ж мало не всі покота лежать... Хіба з парубків, що бережуть себе через те, що грошей та волі такої нема, бо ще під опікою батьків знаходяться... та все-ж таки, інші люде про світло клопочуться, а ти—то своїм горільчанним духом, импиром, його ще пригасиш, хоч би й справді було!

— Мовчи, мовчи, а то я швидко тобі баки заб'ю! Підеш ти зо мною, підеш!..

— Куди? у Томську? на Сібір?.. Піду до чужих людей з дівчиною у найми, а з тобою не піду... Що люде журяться про долю дітей, б'ються як риба об лід, і на все, на що не озирнуться около, то й про чужу долю у їх серце сохне, кров'ю окипає. А ти? ні про що не горуєш, все переступаєш, без болю в серці... Втратив совість!.. Чи не гірко-ж мені оте все почувати! горенько моє!.. Ні Богу, ні людям! А то-б то я пішла-б світ за очима з таким!

Так дітей жаль,—мов безбатченки!.. Ось хлопець—як плаче... Як у мене серце рветься, сама собі ради не дам!.. Хоч буду вік у кулаки трубити, а з тобою не поєднаюся... У наймах—як би там погано не було, то я знатиму, що я в наймах,—жалю мало! а тут я—хазяйка. Я мати своїм дітям, ти мене за хазяйку брав, а тепер кулаки на мені потираєш, шматка хліба не проглину, щоб його не обмочити сльозою...

— О, ви, жінки, вмiєте „курзу-верзу“ плести! Вам усе погано! сами чисті як—сніг!.. ваш язик—як жалі осине... як заporощите, так куди!

Еге правда! Тільки й нашого... Ви ж нам язика позагострювали!

— Чи я-ж не роблю! що ти плещеш?—

Я тебе сим не дорікаю: робиш, як найпершій робітник на селі; та тільки-ж у монополію й достачаєш свій заробіток. Ти й сіно возив, ти й косив,—та хоч би по бублику дітям приніс! А то все на карти. Іншої собі розваги не придумавш. Прийдеш до дому, иноді й гудзя на лобі несеш,—може, й об лутку наб'єш, хиляючись, веселощів десь набравшись. І нам відтіль світла принесеш,—вікна повибиваєш, та ще й того не постерігаєш, що зіма на дворі; та й сам як хуртовина ревеш!..

Прийдеш до дому,—дітки зодягнені, і сам руку до страви простягавш, а того й не постерігавш, що в нас одні чоботи на трьох: поки хлопець із школи вернеться, то я по такому морозу соваюсь в обірваних шкарбанах. Але не те жалко, а те, що ти не при собі!..

— Гляди, щоб тобі в потилицю не дав!—

Не здивуєш!... Дивишся пак на діти й не питаєш: де ся одежина, що на їх, взялася? Чи мають вони, або я,—чоботи? Чи мають їсти, пити?... Як би не молотилка, що піду та зароблю, то й пропалиб!..

— Та я ж роблю... От і позавчора приніс мішок з борошном з вітрака.

Ну, так що? А хто віяв? хто кукіль підточував.. Та я ж і у млин з хлопцем одімчала, самотужки.

— А я приніс на плечах.—

Тобі до нас не рівнятися! Хлопцеві од Пречистої пішов тільки ще дванадцятий годок, а я уже його в тягло запрягла...

— Уже ж мені за тебе не сісти мички микати, чи прясти...

— Звісно, не прясти! Та коли-б же ми твого діла не робили!.. І як же тут з тобою йти? Сльози обіймають від самої думки...

— Годі, годі!—угрущати...

— „Чужа сторона без вітру шумить“... Там зовсім загинемо...

— „Поговори до гори“... Кажі-ж, чи підеш? Бо як схочу, то я собі зараз придбаю іншу жінку, таку, таку, що краще тебе!.. У тебе ластовиння на виду—обличчя, мов сорочче яйце, поцятковане... а то буде біла, біла, рум'яна як калина!..

— Аби мати у дітей була, а не мачуха! І таку вже, як я, *тепер* не заманиш. І сам ужовк, як гарбуз. Я од горя така, та од роботи: а ти втомився, переводячи майно, що нам батьки наші заробляли.

— Ходім, кажу, ходім!—Та при сьому тричі в спину кулаком...

Ви кажете—жіночі сльози нічого не стóять, мов вітер гуде... Ви вважаєте їх нізащо! такі вони часті... Попривикали ви до їх...

Ви як паробкуєте, то такі гожі й прихильні, і на ластовиння не вважаєте, і не здається вам, що обличчя на „сорочче яйце“ скидається. Тоді ви й непитуші. Бо з батьками вкупі на роботі, то й порядок є, і у вас обличчя людське, не пухле од горілки. Ми й заглядаємося, і віримо в вашу прихильність.

„Гарний хлопець, стрункий, чорнявий, як чорнобривчик, уданий, увічливий, батько ним не нахвалиться: „такий і до роботи, й до всього здатний“. Хоч иноді бабуся—царство їй небесне!—зза печі було кине слово: „Не вірьте, дивчатка, не вірьте хлопцям! У їх стільки правдочок, як у решеті дірочок“!. Ми сміхом одбувалися на те, а тепер сльози ллються, мов з решета!..

— Стишуйся, стихуйся!... Держи язик—жало своє—за зубами! Знатимеш, як сама тут зостанешся! Я собі таку знайду, що... аж... І цмокнув!

Шукай! з тобою йти ні одна не з'охмається,—з таким гидким п'яницею! що про дітей не дбає, людей не соромиться, Бога не боїться; що в йому?

— Ходім, Степане! ходім, Микито!—Та й завив бай-дужне:

Хіба в шинкарки мало горілки,
Пива і меду не стало?

— Не бадьорись!—

— Ось тобі, ось тобі!—та в спину кулачком. Там уже мозолі, то й не болить...

З кишені достав пляшечку з горілкою:—Ходім, братся, та хоч дорогу погладимо!—

— З богом! Спасибі за привіт,—та за „світло“! Хоч з дітьми не будемо без батька у тьмі сидіти!.. Та випроводивши їх, взяла запаску і, затуляючи дірки в вікнах од снігу, що фуга нанесла, тяжко заголосила. (Діти собі, сидячи у кутку, хлипали).

„Матінко моя ріднесенька, зозуленько моя сивесенька! Ти ж мені кувала, не раз і не два, речі святі промовляла: „Не йди, донечко, підожди, в силку вбийся! Ще порано себе в ярмо запрягати. Чи тобі мій хліб, моя донечко, обрид? чи я своїми речами надокучала“?... Чому ж я тебе, моя матінко, моя зіронько, та й не слухалась? твоїх пророческих речей! на що я голубила сього невстрійливого?..

Сватали ж мене не такі!—і багаті, з тяглом у дві пари, і далекі й близькі!.. І його ж не ганили люде, та ти все журилася, що далеко од твого серця буду, що жаль тобі мене буде!..

Казала ж ти, матусенько: „не йди в далеку сторону! хто там тебе приголубить? де ти виплачешся“

вигорешся при лихій годині?... Хто дасть тобі порадоньку?...

Боже мій, світе ж мій! Ти-ж померла, моя мату-сенько,—нікому ж мені свого горя-побіди одкрити!... ні з ким і поплакати!...

Тепер же я куди не піду,
Та своєї матінки не знайду!
Моя матінко, моя правдонько, моя п'ятінко!
Прийміть же мене до себе,
І пригорніть мене до себе!
Щоб я людським посміхом не ходила,
Щоб я білим світом не нудила!...

Ганна Барвінок.

Муки кохання.

Капають, котяться сльози по личеньку,
Крається серце в журбі,—
Як би хотіла я в темную ніченьку
Впасти на груди тобі!
Тільки-б частину журби невимовної
Вилить на грудях твоїх,—
Вільше-б не треба розмови любовної,
Вільше-б не треба утіх!
Слово, одно тільки слово бажанеє,
В серці почути-б мені,
Нижнее, чулее, щиро-коханеє!..
Боже! Почую, чи ні?..
Що се я, що се я? мов божевільная,
Плачу, ридаю, молюсь!
Годі, минулося! Гордая й вільная
В муках я більш не схилюсь!
Годі молитися! Я безутішная,
Вільная жертва гріха,
Зраджена й кинута!—А коли грішная,
На-що молитви?.. Ха, ха!..
Щастя не верне молитва даремная,
Грішного щастя мого!..
Ти одняла його, ніченько темная,
Ти поховала його.
Капають, котяться сльози по личеньку,
Сумно лунає мій сміх...
Будь же ти проклята, темная ніченько,
Мати зрадливих утіх!
Будьте ви прокляті, щастя хвилиночки,
Перші найкращі чуття,

Долі колючої перші билиночки
І нерозквітле життя!
Справлю я свято своє похоронами,
Полум'я мрій погашу,
Відгуки мук своїх зніщу прокльонами,
Жаль свій тяжкий заглушу!

Грицько Чупринна.

З минулого.

Вже скільки літ, а все я чую
Далекий той дівочий спів,
Що серце й душу молодую
До краю смутком напоїв.
Присипав сніг веселі луки,
Надії смутком повились,
А в серці все лунають згуки,
Що проспівалися колись.
Далеко так моя вітчизна,
Не вернеться моя весна...
І та зажурена дівчина—
Чі досі ще жива вона?
Того до-віку не дознаю...
Самотний, я в життю блудив...
І тільки й досі почуваю
У серці той далекий спів...

Ф. Петруненко.

НА КУБАНІ.

Дід Митро.

(Нарис).

Що то значить добра ласка! і що то значить людина!

Все можна зробити з нею тією ласкою... Дід Митро може бути добрим прикладом у сьому. Ви не знали діда Митра? Та ні,—певно, що знали; певно, що траплялось вам бачити його колись... Тепер його не має вже на світі. Коли я був малим,—тоді ще він пішов „на суд до Бога“... Хто й зна вже, як там судитиме його Бог, а міні й досі шкода діда Митра, і коли-б мені прийшлося його судити, то я напевно не посмів би підняти на його руку...

Жалко мені таких дідів і взагалі жалко всього, що зникає перед очима, увиходячи в вічність, щоб ніколи не появиться знову... А ви думаете—мало чого

зникло отут на Кубані? Гай-гай!.. Бувало тільки виїдеш за село, тут тобі зараз і будяки, і кізіль, і терен, і перекотиполе, і квітки,—і все толока й толока, так що й не діждешся, покіль доїдеш до поля... А в полі! хліб—по пояс, хвилюється, мов те безкрає море; на старих перелогах—терну, польовниць, тирси... А тепер... не хочу й говорити вам, що тепер!..

І от мені над усе жалко тирси й волів... Великі, сірі, круторогі... Бувало їде дід Митро на возі, потягає люльку, а воли собі йдуть, та й їдуть... Инколи дід забалака до них, вони у відповідь похитають йому головами, і йдуть собі повагом далі...

Так оце я про діда Митра!.. Чи був коли дід Митро молодим, чи ні? але я пам'ятаю його тільки дідом. Пам'ятаю ще з того часу, як він робив нам з братом пищики з околоту, дудки з комишу і коники з глини... Яка то була радість! а тепер... жалко тільки чогось, як згадаєш про ті пищики та дудки...

Так химерний-же був дід Митро!.. Бувало, ходе з вилами, чи з граблями кругом стогів сіна, сливе нічого не робе, а все бурчить і бурчить,—що йому в нас не життя, а тільки мука, що він цілісінський день на ногах, що робе він мов віл і за роботою йому немає часу й дихнути вільно... І не дай Боже, було, батькові в цей час сказати д'дові, що він не робе всього як слід! Дід тоді кидав вила, починав ляяти батька всякими словами, збірався покинути нас і вимагав „рощоту“...

Але батько добре знав діда і тому рідко дозволяв собі нагримати на його. Частіш, бувало, йдемо ми з ним повз діда, а батько й почина, мов би так, щоб дід і не чув: „Та й дід же в нас! Куди тепер молодім до нього! куди!.. В його стоги—попідгрібані, воли—нагодовані, в станях—поприбірано, на городі—а ні три-сочки!.. О-о!.. роботящий, справний дід“!.. І як зачує бувало такі речі дід, то зробиться таким роботящим, що аж піт з його льє, а він все робе й робе... І де тільки не видере тієї роботи! То занози в ярмі поламались, то путів на волів не хватило, то мішок миші проїли, то загвіздки з возів погубились... І ніяк не можна було тоді докликатись діда до вечері, чи до сбіда. Бувало батькові обридне самому кликати, то він посилає нас, хоч і сам тоді не рад буває, що послав,—бо то тільки діда треба було кликати, а то й нас. Ми прийдемо кликати діда, а він і почне нам вичитувать, що треба заробити спершу, а тоді й їсти, що нас, як до стола, так багацько, а як до роботи, так хоч розірвись,—ніхто не догляне, не попильнує нічого в хазяйстві... Дід нас ганьбить, що нічого не робимо і тільки вибрикуємо, та їмо готевий хліб; а ми собі стоїмо, та

слухаємо... Бо любо було слухать...

І чого тільки дід Митро не зроби за тую ласку!.. Серед зими, в хурделицю,—на степ поїде, за соломою там, чи ще за чим, не побоїться ні холоду, ні турботи... Я й тепер оце гадаю так, що коли-б діда Митра ласкою у вогонь посилали, то він поліз би! Неодмінно поліз би!..

І що то значить добра ласка і що то значить людина!

Але нагримайте на діда, бевкніть тільки суворе слово—і дід Митро в одну мить розсердиться, і тоді, хто б ви не були,—господарь, чи пан, чи ще хто вишчий,—краще тікайте від діда, бо він так пошанує вас і увесь ваш рід, такого наговоре на вас, що ви ще зроду не чули, а що ще гірше, так се те, що він нахвалитиметься покинути вас і вимагатиме „рощоту“... А хоч і лятиме вас дід усякими словами, хоч і накликатиме на вашу голову всяке лихо, яке тільки існує в світі,—вам все-ж таки жалко буде розлучитися з дідом... Я се напевно знаю... Бо міні й тепер жалко діда!.. Та хіба тільки діда! Гай-гай!..

Таке вже в мене, мабуть, серце дурне,—жаліє за тим, що давно вже покинуло сей світ...

25-го декабря 1909 р.

П. Христюк.

Вогонь Прометеїв.

Є в горах Кавказа забута скала,
Під нею—безодня, над нею—імля;
Трава там не сходить і цвіт не цвіте,
І сонце не світить на ню золоте.
Колись Прометей там прикований був,—
За те, що він темних братів не забув,
Що племінь небесний в богів він украв,—
Щоб сяяли мрії і світ не вмірав;
За те, що шітьми він кайдани порвав.
Лилася по краплі юнацькая кров,—
Що лється і досі вона за любов.
Вогонь Прометеїв—то серце мое
І мука—орел його рве і клює,
І крапля по краплі тече моя кров
В святій боротьбі за святую любов.
І стежка вузька і в тумані мета,—
Та в тьмі мені світить надія свята:
Вогонь Прометеїв, що в серці співця
Горить і горітиме вже до кінця,
Вогонь Прометеїв, що світить в імлі
Небесні вогні на печальній землі...

Поділля 1909 р.

Валеріян Тарноградський.

ТЕРЕВЕНІ.

Ото іноді кажуть—„глупа ніч“: себ-то саме середина ночі. Отак можна сказати, що у нас тепер—саме „глупа днина“: середина літа. Тиша в Києві, важка спекота; духота й задуха млюстю обіймає!

Ну, звісно, хто мусив за-для свого діла, чи обов'язку, в Києві зостатись, то й сповняє його. Ніхто не пита, чи йому душно, чи як...

Є й такі мученики, що власне в „глупу днину“ мусили приїхати до Києва,—шукати собі домівки, тієї „квартири“. Ото як побачите зафрасовану людину, що ходить по-малу вулицями, задривши голову, та позираючи на білі клаптики паперу в вікнах, то се-ж воно й єсть ота сердешна людина, що „квартири шука“...

А тут не дуже-то й безпечно ходити київськими вулицями, задривши голову,—бо руйновище серед них таке, що й не доведи Господи! Рови повикопувано глибоченні, та кучугури понавертано, у-здвош і в-поперек—страшенні! Сказати би „безроги“ порили, так яких-же то й безрог великих треба, щоб отаке поробити! Ні, се вже, мабуть, можна назвати—нашествієм Золотої Орди. Се чи не вона орудує! Київ, бачите, позичив мільйон на перемощення вулиць; ну й треба-ж його кудись подіти! Отже хто орудує, грошову-мостову справу лаштує, а ми, пішоходці, видихуємо того мільйона!..

Ой видихуємо, аж дихати вже нікуди! Ідеш, а тут тобі асфальтом вареним у саму душу покотить, або зірветься вітер, та цілим стовпом піску очі засипле, що й світа божого не побачиш!—Що зробиш?.. треба терпіти. „За терпіння дасть Бог спасіння“: колись, може з півроку будемо похожати гладесенькими вулицями; ну, а потім... та хто тепер гадає про те, що буде потім? Якось буде!

Якось-то страшенна байдужність, нечувственисть опанувала кіянами. Таки дуже вже швидко вони до всього звикають, до всього охолоджуються,—і до доброго й до лихого. Візьміть хоч би й літання: ну, літання-ж таки по повітрю, під небеса, мовляв! Се-ж таки штука надзвичайна, така, що давніш тільки в казках мріялась! Що-ж ви думаєте: як *у-перше* літав у нас Уточкін,—то сила силенна народу київського зібралася, ні-де було на полі й курці клянуть! А втішались всі як!.. гукали, кричали, на руках носили „героя дня!“ Друге-ж літання, (п. Гейне), вже менш народу збрало, та й то до кінця не додивились люде,—3-го підліту Гейнового вже й не дїждалися, стали розходитись... Ще й говорили проміж себе: „Ет!.. бог-зна-що!.. Я думав він під небо полетить, а він покрутиться, покрутиться, та й сяде... Ходим до-дому, бо хмара нахо-

дить!“—І вже годі: тепер вже хоч Уточкін, хоч роз-Уточкін приїдь,—уваги тієї не буде.

Трудно діймати кіяні! От хоч би й халера: давніш—боже! як боялися, а тепер—вже ні крихти! А тим часом воно вже й погано, що перестали всі боятися,—і уряди, й обивателі,—через те й до ратунку Києва не так беруться, як давніш.—Он,—каже де-хто,—ще й чума на нас іде з Одеси; може-б що почати робити проти неї?—„Та біс її бери!“—кажуть кіяне:—якось-то буде! мовляв, „як миш голови не одкусить, то будемо жити!“ Тим часом ся оптимистична, надто бадьора приказка—дуже давня, зложена ще за царя Гороха, „як людей було трохи“, та як не знали нічого про бацил; а тепер виходить, що миша, або пацюк, хоч голови й не одкусить, так загрожує тим, що чуму надати може; та й не тільки пацюк може се заподїяти, а навіть,—шануючи вас,—тая блоха, що на пацюкові сидить, та потім тебе вкусить, бо й тиф, або й саму чуму запустить. Господи боже! скільки тих ворогів на світі є, і видимих, і не видимих..

А в нас же, українців, ще більше всякого ворога єсть, ніж у кого!—Крий нас сила божа! Треба оптимизму, бадьорости, набіратись. Може й супроти ворогів, і супроти „друзів“—більше сили матимем боротися. А то сказано,—„на похиле дерево й кози скачуть“!..

Хтось.

Українське слово й мистецтво.

◆ Драматичний твір Миколи Дмитрієва. Ми все ждали, що при розбіранню паперів небіжчика Миколи Дмитрієва, в його полтавській господі, або в його будинку в с. Яреськах, буде знайдено рукопис—зложеної ним драматичної пьеси; бо такий твір мусить десь бути. Який був заголовок тієї пьеси, ми не знаємо, а тільки при остатнім баченню з нами, в Києві,—за скільки місяців до своєї смерті,—М. Дмитрієв хвалився нам, що написав українську пьесу. Се була якась комедія, чи жарт, з учительського життя. Думку про сей твір навіїнула авторові якась пьеса, побачена ним в Полтаві, як приїздила туди в гостину которась російська трупа, з Москви, чи з Петербургу. Одначе М. Д.—єв узяв з того джерела для своєї пьеси лише один якийсь то засновок, багато де-чого змінивши в змістові і в змалюванню типів. Так він казав.

Треба сподіватися, що цікавий твір буде надруковано, як тільки він знайдеться.

◆ Нові видання. 1) Микола Євшан видав: *Під прапором мистецтва*,—літературно-критичні статті. Київ,

1910 р. Ц. 60 коп. 2) Наукове Товариство імени Шевченка, у Львові, випустило свій XXVI том: *Етнографічний збірник*,—народні оповідання про опришків. Зібрав Володимир Гнатюк. Львів, 1910 р. Ціна 4 корони.

◆ **Наш театр.** Все більше й більше зміцнюється недавно згуртоване значне драматичне товариство А. Володського,—відомого автора скількох пьес, що мають великий успіх на кону, („Панна штукарка“, „На бідного Макара“, „Хатня революція“). Товариство грало в Охтирці місяців два, тепер переїхало до Конотопу. Справа його йде дуже добре.

В Києві грають зараз два українські драматичні товариства—і то в найближчій сусідстві: Т—во Колесниченка—грає в театрі Купецького саду, а Т—во Садовського—грає в Шато-де-флер. Оздобою т—ва Колесниченкового з'являвся славетний артиста Саксаганський; виступав він в своїх відомих ролях; кияне втратили його дуже щиро. Тепер він поїхав на Кавказ.

Окрім давніших пьес, та скількох нових жартів, обидва товариства злаштували й становлять дві жидівські пьеси: „Сатану“ і „Міреле Ефрос“. Обидва твори літературної вартости не мають, і дивно стає, чого саме увага обох товариств зупинилася на тих пьесах? Коли хотілося поширити репертуар, хоч-би й перекладними пьесами, то єсть же тепер у нас дуже багато перекладів з творів далеко кращих, що належать найпершим світовим письменникам; чого-ж обидва товариства—так захопилися власне жидівськими пьесами? Мабуть, сподівано, що ці пьеси будуть особливою принадою для певної громади; однак сього трудно сподіватися, бо обидві ті жидівські пьеси—новина лише на українській сцені,—на сцені-ж російській кияне надивились на їх на протязі всієї минулої зимої доби, у театрі Соловцова й ині. Хіба-б на українській сцені ті жидівські пьеси пішли краще? але сього трудно сподіватися...

Марія Заньковецька. Чутка про те, що М. Заньковецька гратиме сього літа в Києві, в Товаристві Колесниченка, не справдилася. Вона не грає ніде, пробуває на Кавказі, для відпочинку й поправки здоров'я.

◆ **Галицький український театр.** Товариство галицьких українських артистів, переїзджаючи з одного міста в друге, ставило в Збаражі,—окрім відомих українських драматичних творів та опери „Продана Наречена“ Ф. Сметани,—ще й такі пьеси: 1) „Комедія про чоловіка, що одружився з немовою“, в 2-х діях, Г. Франсеа, переклав Й. Стадник; 2) Комедія про чоловіка, котрий редагував „Хлібороба“, в 2-х діях; перероблено з оповідання Твена, переклад Й. Стадника.

◆ **Українські романи Грицька Алчевського,** що ми про їх згадували, мають великий успіх. Грицько Ал-

чевський—сам не співець, (відомий оперний співець, Іван Алчевський,—його брат). Грицько Алчевський однак добре знається на своєму ділові: він скінчив московську музичну консерваторію, по класу композиції,—отже єсть музика вчений. Коли-ж він, до того, повернувся до музики своєї національної, то сподівано від його ще багато інших праць українських, окрім виданої збірки романсів.—„Хто багато має, з того багато й питають“!

Спілки й господарство.

◆ **Нове селянське товариство.** В Прилуках, полтавської губернії, в кінці лютого (февреля) сього року відбувся з'їзд хліборобів, що переважно розводять тютюн. З'їздилися господарі з 4 повітів—Прилуцького, Пирятинського, Лохвицького та Роменського; там розводінням тютюну займаються з давніх-давен і там він родить дуже добре, але досі господарі спродували тютюн за без-цінь всяким баришникам, що наживали на тому великі гроші.

Отож на з'їзді, де було 70 душ селян, ухвалено згуртуватися в спілку й продавати тютюн безпосередно на тютюнові фабрики. Потреба в такому гуртуванню давно наспіла; отже добрий почин зробили полтавські господарі.

◆ **Потребительське (споживне) товариство в Боришполі.** В Боришполі, полтавської губернії заснувалося споживне товариство. Членів уступило вже більше як 150. Пайова вкладка—5 рублів. Боришпольська громада—прихильна до нового товариства й подарувала під крамницю саме найкраще місце в містечку; там товариство вже й почало строїти власний будинок для крамниці.

◆ **Новий циркуляр про споживні товариства.** Перший міністр видав циркуляра, де радить губернаторам не давати дозволу на заснування таких споживних товариств, куди увіходять служащі на залізних дорогах.

◆ **Щотоводні курси в Розні, Волинської губернії,** для членів кредитових та позичкових товариств. В Ровенському повіті єсть вже де 80-ти кредитових та позичкових товариств; отже там були щотоводні курси для навчання членів, як добре вести всю справу тих товариств. Для навчання було запрошено знавців кредитової справи, доглядачів за кредитовими товариствами. На курсах училося 40 чоловіка—од 25 товариств. Курси велися 8 днів; але й за такий короткий час курсисти добре ознайомилися з кредитовою справою. Потім відбувала-

ся навчання ще й другої черги курсистів, бо зімою гадають скликати з'їзд представників кредитових товариств на Волині.

◆ **Годівля телят.** Багато клопочуться господарі тим, як краще годувати телят: чи припускати до корови, чи просто напувати молоком, без корови? Але все більше переконуються в тім, що краще годувати телята без корів. Правда, коли теля годуються з-під корови, то вживає завжди молоко однаково тепле й чисте. Але, через багацько причин, користніше випоювати телят готовим молоком: коли теля годуються з-під корови, то висисає молока значно більше, ніж для нього потрібно. Через таку годівлю малі телята хворіють, а часто й гинуть. Коли-ж прийде пора одлучати теля від корови, то треба багацько терпіння й спритності, щоб досягнути того, бо корова, призвичаєна доїтися тільки з телям, без нього не буде даватись доїтися, а хоч і буде, то не дасть видоювати все молоко; тим часом се дуже шкодить і самій корові й теляті. До того-ж тепер все більше й більше входять в ужиток *сепаратори*, що одрізняють молоко зараз-же на сметанку й на рідке; отже тим позосталим, рідшим молоком дуже добре можна поїти телят.

Але, випоюючи телят молоком, треба пильнувати, щоб посуд для молока був завжди чистий, а саме молоко—свіже й однакової теплоти. При доброму догляді теля ніколи не захиріє і його легко однадити від матери та призвичаїти незабаром і до твердого корму.

В чужих краях.

◆ **Племенна ворожнеча.** В Америці вже другий місяць іде звада та бійка між „чорними“ (неграми) й „білими“ (американцями всякого іншого племені). Почалося з того, що був потішний бій на-вкулачки. Американці дуже люблять сю забаву (перейшла вона до їх з Англії й зветься—„бокс“). Борці виступають на той бій у величезних театрах. Отож виступив один американець Дженкінс, прозваний „неподоланим“, через те, що він до тієї пори перемогав усіх інших борців. Став Дженкінс викликати охотників—і вийшов супроти його, „на герець“, один „чорний“ борець—негр, Джонсон. Негрів американці з-давен не люблять, мають їх за нижчу породу. Аж тут як-раз негр Джонсон подолав „неподоланого“ американця Дженкінса, поваливши його на землю, та розбивши йому до крови увесь вид. Величезна грошова застава досталася „чорному“ (бо на ті бої американці заставляють гроші;

кожний ставить за того борця, від которого сподівається перемоги). Одначе, хоч американці віддали ту грошову заставу—„чорному“, Джонсонові, однак положили велику злість на всіх негрів і стали їх бити всюди, шукаючи аби-якої прилики до сварки. Б'ються так, що застаються десятки покалічених або й убитих на смерть, „чорних“ і „білих“. Бійка між „білими“ й „чорними“ перекинулася і в інші краї, де єсть негри.

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

О П О В І С Т К И.

Р І Д Н И Й К Р А Й

Часопись громадська й літературна, з малюнками: типи, портрети, краєвиди, будинки, узорі і т. ин.

5-й рік видання.

„Рідний Край“ містить: статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьєси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театри і инше мистецтво, дописи, оповістки.

Нові умови: рочник 19^{10/11} року виходитиме від 1-го сентября (жовтня) 1910 р. по 1-е сентября 1911 р. Часопись виходитиме тричі на місяць,—1-го, 10-го й 20-го дня кожного місяця, з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

(єдина українська часопись для дітей), з малюнками; містить оповідання, вірші, відомості з світознання, казки, загадки, сміховинки й т. ин.

Ціна „Рідн. Краю“ без додатку—3 р. на рік, 1 р. 50 к. на півроку; з „Молодою Україною“—4 р. на рік, 2 р. на півроку.

„Мол. Україна“ окреме від „Рідн. Краю“—(12 зшитків на рік)—2 р. на рік і 1 р. на півроку.

Адреса обох часописей: *Київ, Благовіщенська ул., ч. 101. кв. 4.*

Редакторка-видавниця **О. Косач (Олена Пчілка).**

ОСПЕННИЙ ТЕЛЯТНИКЪ ЖИВОПИСЦЕВА в г. Орль.

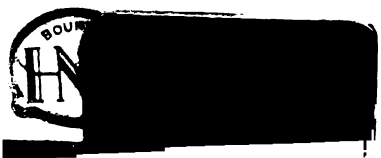
Слоїчок детриту на 50 чоловік—25 коп., на 25 чол.—15 коп., рурочка на 5 чол.—5 коп. Менш як на карбованець не висилається. За пересилку—30 коп. При спровадженню на три карбованці й більш—ВІДПОВІДНА СПУСТКА до 25%.

Адреса: г. Орел, телятня Живописцева.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 040433341